जैनाचार्य-जैनधर्मदिवाकर-पूज्यश्री-घासीलालजी-महाराज-
विरचितया प्रमेयबोधिन्याख्यया व्याख्यया समलङ्कृतं
हिन्दी-गुर्जर-भाषाऽनुवादसहितम्

॥ श्री-प्रज्ञापनासूत्रम् ॥

(द्वितीयो भागः)

नियोजकः

संस्कृत-प्राकृतज्ञ-जैनागमनिष्णात-प्रियव्याख्यानि
पण्डितमुनि-श्रीकन्हैयालालजी-महाराजः

प्रकाशकः

वढवाणशहेरनिवासि-श्रेष्ठिश्रीमणीलाल पोपटलाल वोरा
प्रदत्त-द्रव्यसाहाय्येन
अ० भा० श्वे० स्था० जैनशास्त्रोद्धारसमितिप्रमुखः
श्रेष्ठि-श्रीशान्तिलाल मङ्गलदासभाई-महोदयः
मु० राजकोट

प्रथम-आवृत्ति	वीर-संवत्	विक्रम-संवत्	ईसवीसन्
प्रति १२००	२५००	२०३२	१९७५

मूल्यम्-रू० ४०-००

મળવાનું ઠેકાણું :
શ્રી અ. ભા. શ્વે. સ્થાનકવાસી
જૈનશાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિ,
ઠે. ગરેડિયા કૂવા રોડ,
રાજકોટ, (સૌરાષ્ટ્ર)

Published by:
Shri Akhil Bharat S. S.
Jain Shastroddhara Samiti,
Garedia Kuva Road, RAJKOT,
(Saurashtra), W. Ry, India.

卐

ये नाम केचिदिह नः प्रथयन्त्यवज्ञां,
जानन्ति ते किमपि तान् प्रति नैष यत्नः।
उत्पत्स्यतेऽस्ति मम कोऽपि समानधर्मा,
कालोह्ययं निरवधिर्विपुला च पृथ्वी ॥ १ ॥

卐

हरिगीतच्छन्दः

करते अवज्ञा जो हमारी यत्न ना उनके लिये।
जो जानते हैं तत्त्व कुछ फिर यत्न ना उनके लिये ॥
जनमेगा मुझसा व्यक्ति कोइ तत्त्व इससे पायगा।
है काल निरवधि विपुलपृथ्वी ध्यान में यह लायगा ॥ १ ॥

卐

મૂલ્ય: રૂ. ૪૦-૦૦

પ્રથમ આવૃત્તિ પ્રત ૧૨૦૦
વીર સંવત્ ૨૫૦૦
વિક્રમ સંવત્ ૨૦૩૨
ઈસવીસન્ ૧૯૭૫

: મુદ્રક :
મણિલાલ છગનલાલ શાહ
નવપ્રભાત પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ,
ઘીકાંટા રોડ, અમદાવાદ.

શ્રીયુત્ મણીલાલ પોપટલાલ વોરાનો સંક્ષિપ્ત પરિચય

વઢવાણ શહેરમાં શ્રાવક ધર્મપરાયણ પોપટલાલ જેચંદભાઈ નામના એક સુશ્રાવક વણિક ગૃહસ્થ રહેતા હતાં જેઓ સદા જૈનધર્મમાં અટલ શ્રદ્ધા યુક્ત બની વણિકવૃત્તિથી (વ્યાપારથી) પોતાના કુટુંબની આજીવિકા ચલાવતા હતા. તેમના ધર્મપત્નિએ સંવત ૧૯૬૧ ના જેઠ સુદ ૮ ના દિવસે એક પુત્રરત્નને જન્મ આપ્યો જેમનુ નામ મણીલાલ રાખવામાં આવ્યું પોપટલાલભાઈનો આ પુત્ર તેમનું ચોથું સતાન અને બીજા પુત્ર હતા.

મણીલાલભાઇના પિતાશ્રીએ તેમને નાનપણથી જ જૈનધર્મમાં શ્રદ્ધાવાન બનવાની પ્રેરણા આપી તેમને બી. એ. સુધી અભ્યાસ કરાવી સુયોગ્ય બનાવ્યા.

યોગ્ય ઉમરે પહોંચતાં સંવત ૧૯૭૭ ના મહા માસમાં બોટાદના ગોપાણી કુળભૂષણ ઠાકરશીભાઈની સુપુત્રિ રંભાબહેન સાથે તેમના લગ્ન કરવામાં આવ્યા.

મણીલાલભાઈનામાં પોતાના માતપિતાના ઉચ્ચ ધાર્મિક સંસ્કાર બાળવયથી જ ઓતપ્રોત થયેલા તેથી તેઓ સાધુ સાધ્વી મુનિરાજો પાસેથી વ્યાખ્યાન વાણી સાંભળતા અને આ ઉત્તમ સત્સંગના પ્રતાપથી તેઓ નિઃસંતાન હોવા છતાં કેવળ અડતાલીસ વર્ષની વયમાં જ તેઓએ શ્રાવકના વ્રતોમાં ઉત્તમ એવુ ચોથું વ્રત (બ્રહ્મચર્ય વ્રત)નો અંગીકાર કરી કાળજીપૂર્વક તે વ્રતના પાલનપાં તત્પર રહે છે.

તેઓએ ધાર્મિક અભ્યાસમાં પણ પોતાનો અભ્યાસ આગળ વધારી શ્રી દશવૈકાલિકસૂત્ર તથા ઉત્તરાધ્યયનસૂત્ર કંઠસ્થ કરેલ છે. અને પ્રતિદિન પરોઢિએ તેની સજ્ઝાય કરે છે. આ ઉત્તમ વાંચન તથા ધર્મારાધનના પ્રતાપે તેઓશ્રીને પંદરેક વર્ષ પહેલાં મુનિદીક્ષા ધારણ કરવાના ઉત્કટ ભાવ થયેલા પરંતુ કેટલાક કૌટુમ્બિક કારણોસર તેમ થઈ શકેલ નથી. તો પણ તેઓએ વ્રતો અગીકાર કરેલા જ છે. તેમજ દરરોજ ચાર કે પાંચ સામાયિક અવિચ્છિન્ન પણે કરે છે.

તેમની આ પ્રવૃત્તિમાં તેમના ધર્મપરાયણ પત્નિ તરફથી પણ પ્રોત્સાહન તથા સાથ મળતા રહેવાથી તેમની ધર્મ પરાયણતા વિશેષ રીતે દીપી ઉઠે છે.

તેમના ધર્મપત્નિ રંભાબહેન પણ દરરોજ ૬–૭ સામાયિકો કરે છે. તેઓએ દશવૈકાલિક તથા ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રોના કેટલાક અધ્યયનો કંઠસ્થ પણ કરેલા છે. તેઓ પણ દીક્ષા સ્વીકારવાના ભાવ સાથે તત્પર થયેલા પરંતુ મણિભાઈના રોકાણથી તેમને પણ તે માટે થંભી જવું પડયું.

મણીભાઈ છેલ્લા પિસ્તાળીસ વર્ષથી અમદાવાદમા જ રહે છે. હાલ તેઓ નિવૃત્તિ પરાયણુ જીવન ગુજારે છે.

શાસ્ત્રોદ્ધારક પૂ. પા. આચાર્ય મહારાજશ્રી ઘાસીલાલજી મ. સા.ના સમાગમમાં પણુ તેઓ અનેકવાર આવેલ અને તેમના સદુપદેશને લાભ મેળવેલ જેથી તેઓના તરફ તેમની ઘણી શ્રદ્ધાભક્તિ હતી અને છે.

તેઓશ્રીના આ શાસ્ત્રોદ્ધારના કાર્યને પોતે વર્ષોથી તેમના પ્રકાશનો જુએ છે અને તેનો લાભ લે છે. જેથી કરીને તેમના પ્રકાશનો પ્રત્યે ઉત્કટભાવના પેદા થઇ કે આ સમાજના રક્ષણુ માટે આ સાહિત્ય અનુપમ અને આદરણીય છે. આચાર્યશ્રી આવી અતિવૃદ્ધ અવસ્થામાં હોવા છતાં પણુ જીવનપર્યન્ત આવી અવિરત શ્રમ લીધેલ છે. તો તે માટે આપણે પણુ આ કાર્યમાં સહાયક બનવું જ જોઇએ. કારણુ મોક્ષમાર્ગનું આ એક દિવ્ય સાધન છે, આમ વિચારી તેઓએ સમિતિને વખતોવખત મદદ કરી છે, અને આ સૂત્રના પ્રકાશન માટે તેઓ-શ્રીએ રૂ. ૫૦૦૧) પાંચ હજાર એકની ઊદારતાભરી સહાય કરેલ છે. અને ભવિષ્યમાં પણુ આ કાર્યને પાંર ઊતારવા તેમની સહાયતાનો પ્રવાહ ચાલુ રાખશે. એજ આશા.

મંત્રીઓ,
શ્રી અ. ભા. સ્થા. જૈન શાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિ.

卐

શ્રીમાન શેઠ શ્રી મણીલાલ પોપટલાલભાઈ વોરા

અમદાવાદ

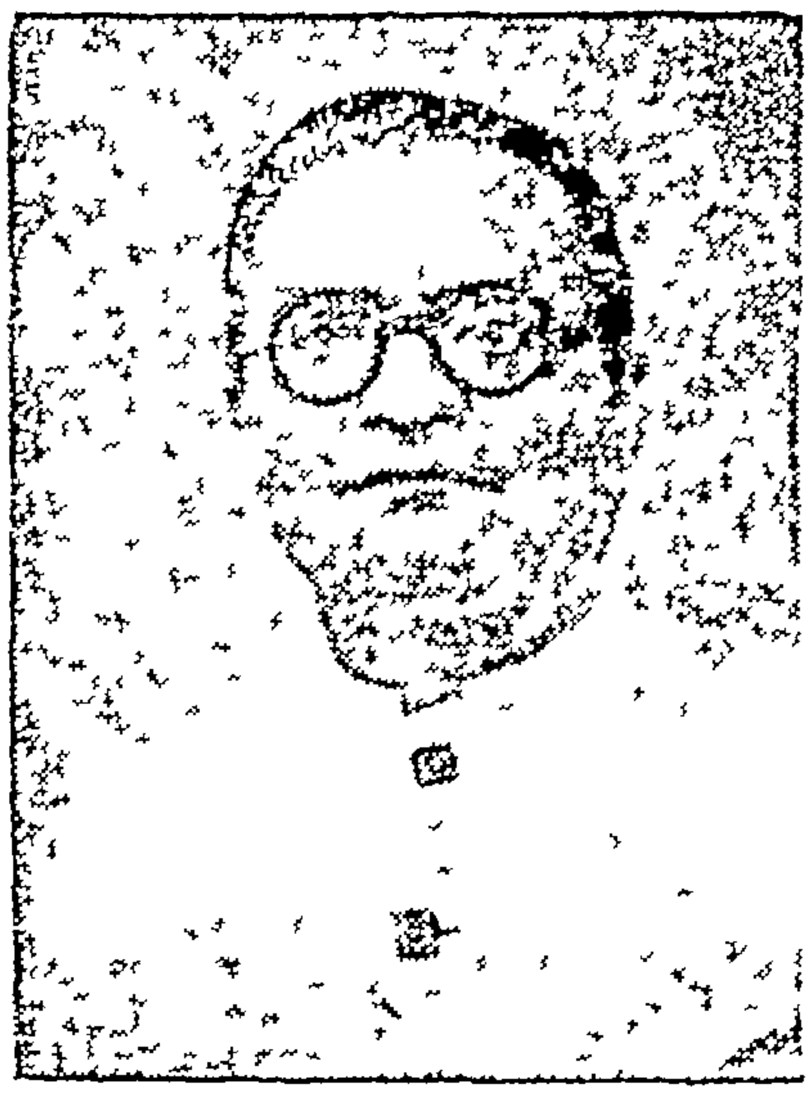
આદ્યમુરબ્બીશ્રીઓ

શેઠ શ્રી શાંતિલાલ મંગળદાસભાઈ
અમદાવાદ

(સ્વ.) શેઠશ્રી શામજીભાઈ વેલજીભાઈ
વીરાણી-રાજકોટ

શેઠ શ્રી પોપટલાલ માવજીભાઈ-મહેતા

(સ્વ.) શેઠશ્રી છગનલાલ શામળદાસ
ભાવસાર-અમદાવાદ.

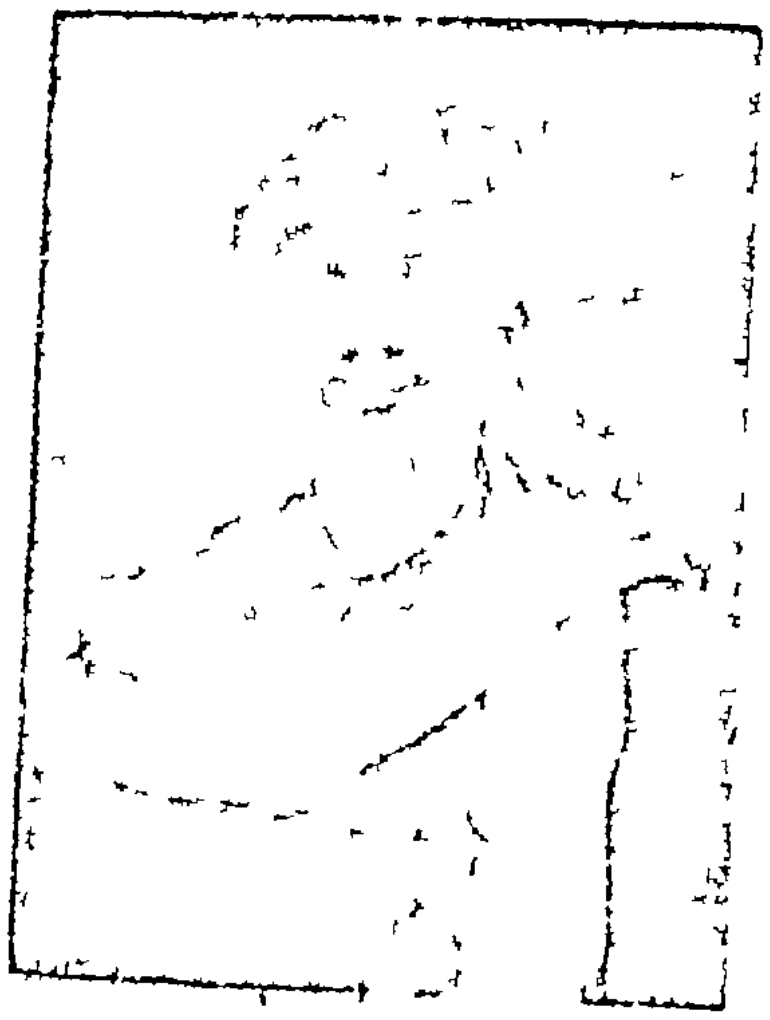

શેઠશ્રી રામજીભાઈ શામજીભાઈ
વીરાણી-રાજકોટ.

बच्चे बेठेला–लालाजी किशनचंदजी सा. जोहरी
ऊभेला–सुपुत्र चि. महेतावचन्दजी सा.
नाना–अनिलकुमार जैन दोयत्ता दिल्ही

આદ્યમુરબ્બીશ્રીઓ

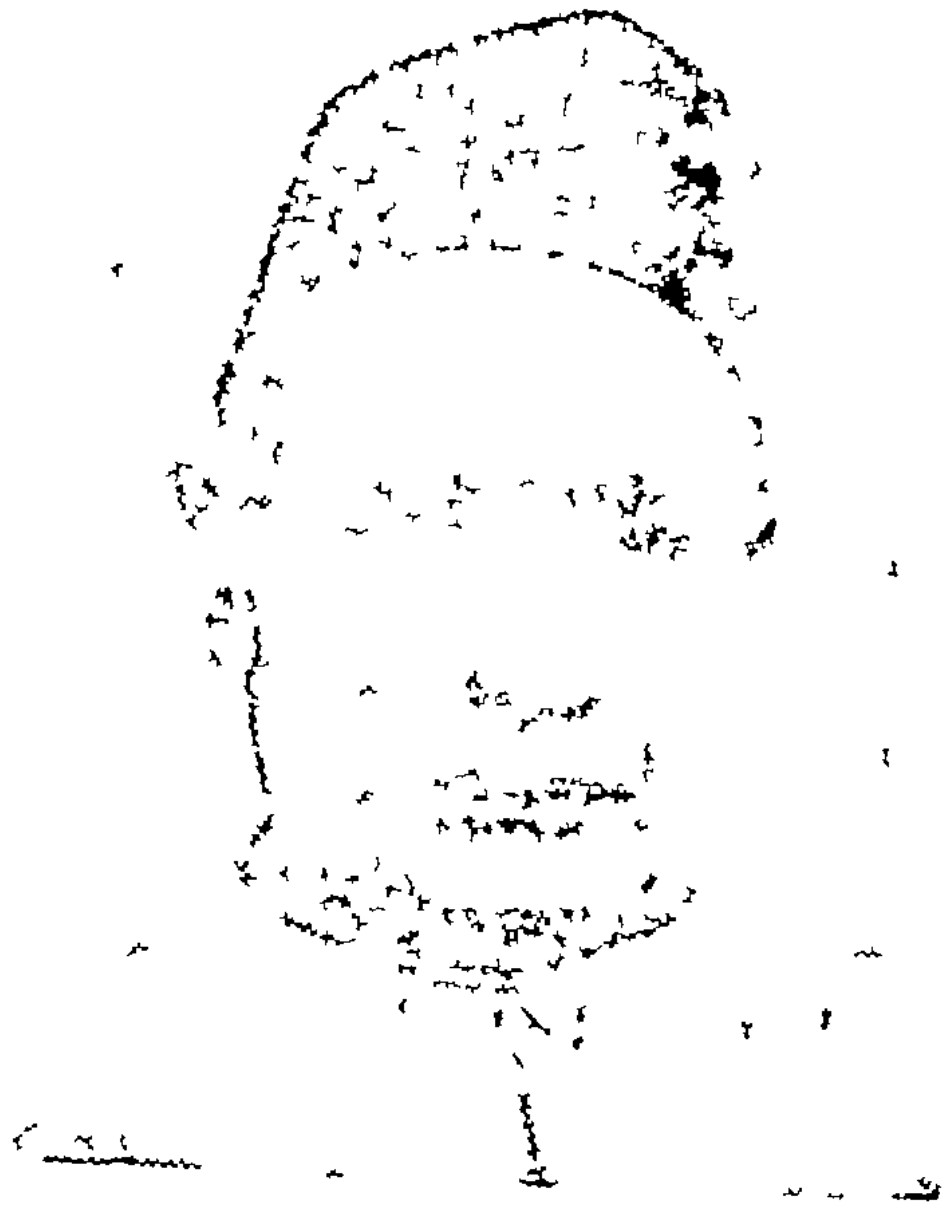
પાલનપુરવાલા
કોઠારી અમુલખચંદ મલુકચંદ

ભાનુભાઈ કેશવલાલ ભણસાલી
પાલનપુર-મુંબઈ

शेठ श्री मेरुदानजी अगरचंदजी
शेठिया बीकानेर

ભોગીલાલ છગનલાલ ભાવસાર
સરસપુર-અમદાવાદ

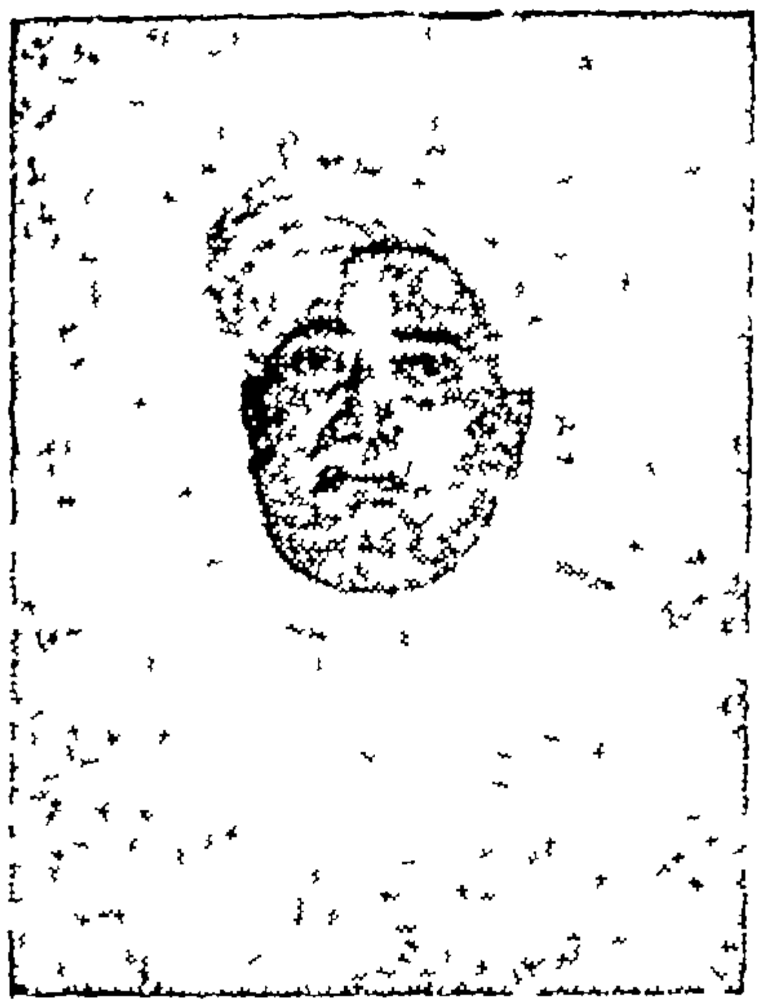

श्रीमान लालाजी हजारीलालजी
झवेरी-देहली

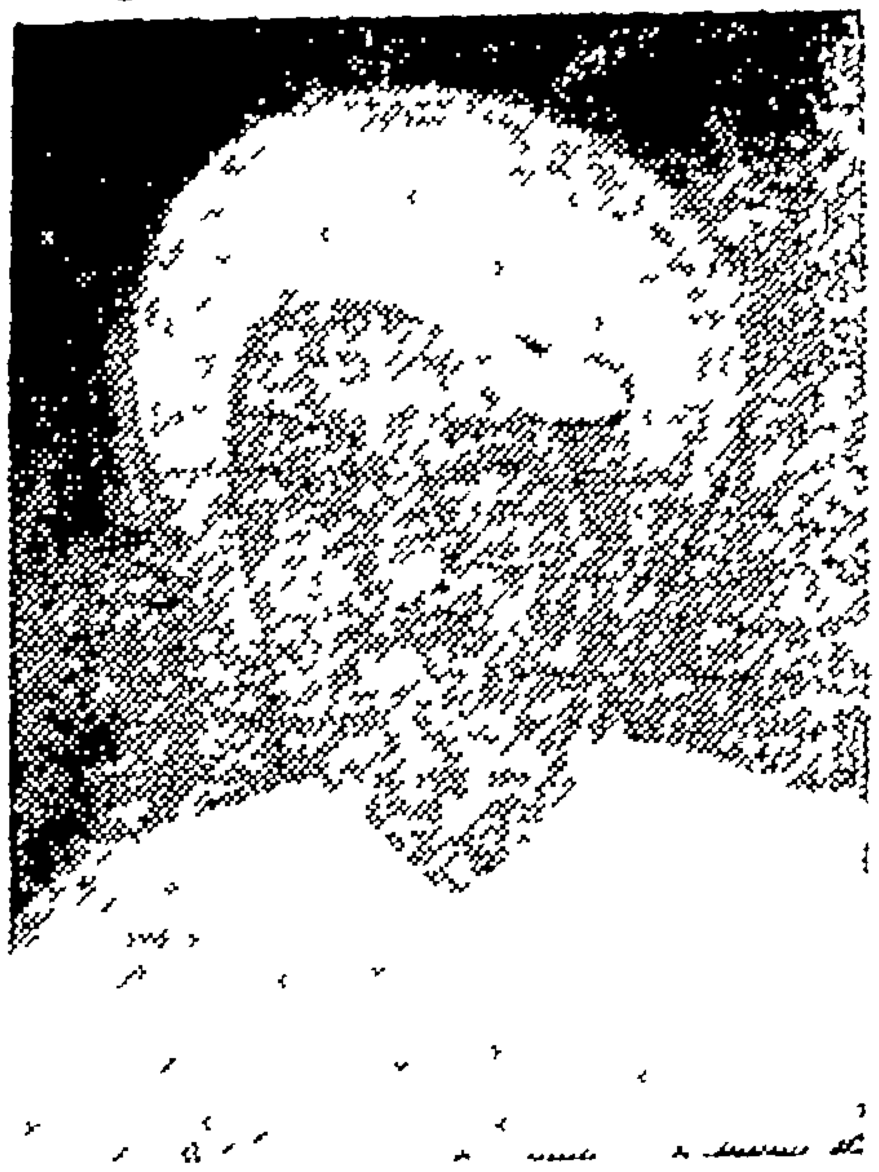

શેઠ શ્રી લક્ષ્મીચંદજી જસકરણજી ઝવેરી
પાલનપુર

આદ્યમુરબ્બીશ્રીઓ

(સ્વ.) શેઠશ્રી હરખચંદ કાલીદાસ વારિઆ
ભાણવડ.

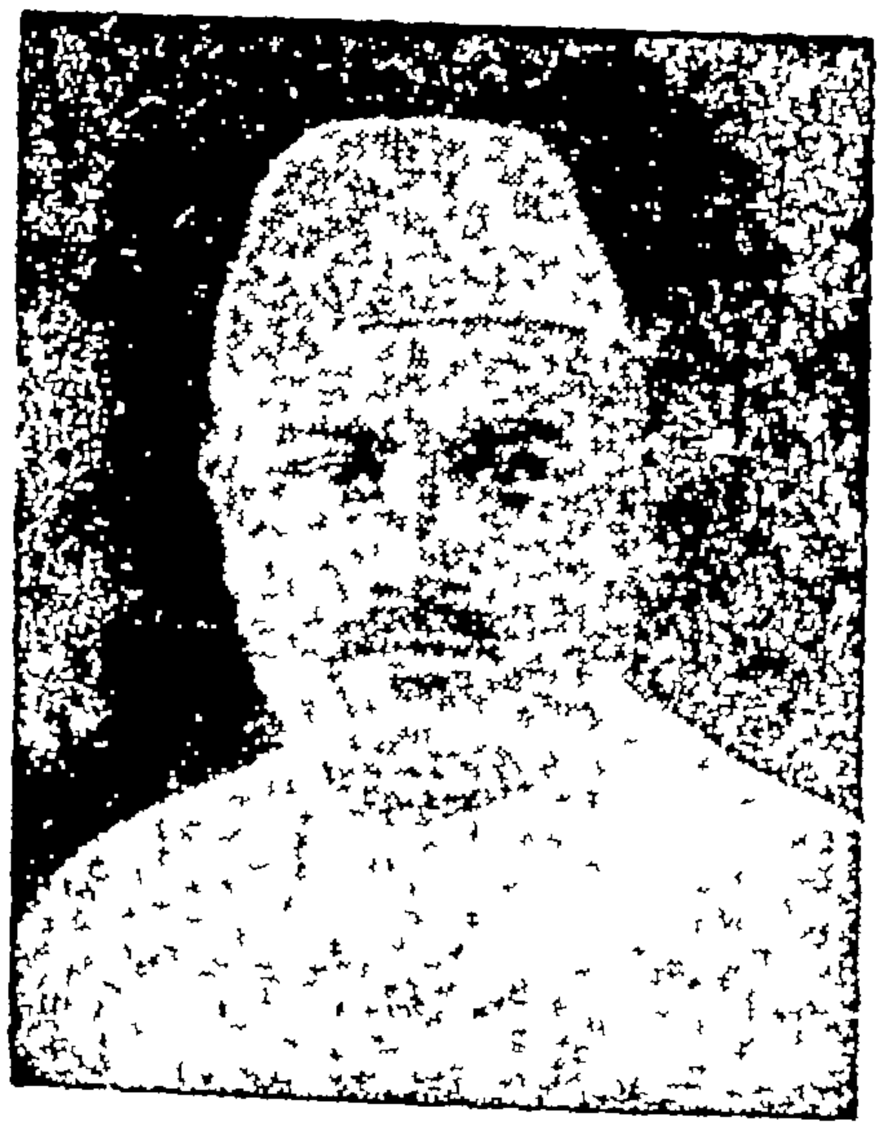
સ્વ. શેઠશ્રી જીવરાજભાઈ મૂલચંદભાઈ
ધ્રાંગધ્રા

(સ્વ.) શેઠશ્રી દિનેશભાઇ કાંતિલાલ શાહ
અમદાવાદ.

(સ્વ.) શેઠ રંગજીભાઈ મોહનલાલ શાહ
અમદાવાદ.

શેઠશ્રી જેસિંગભાઈ પોચાલાલભાઈ
અમદાવાદ

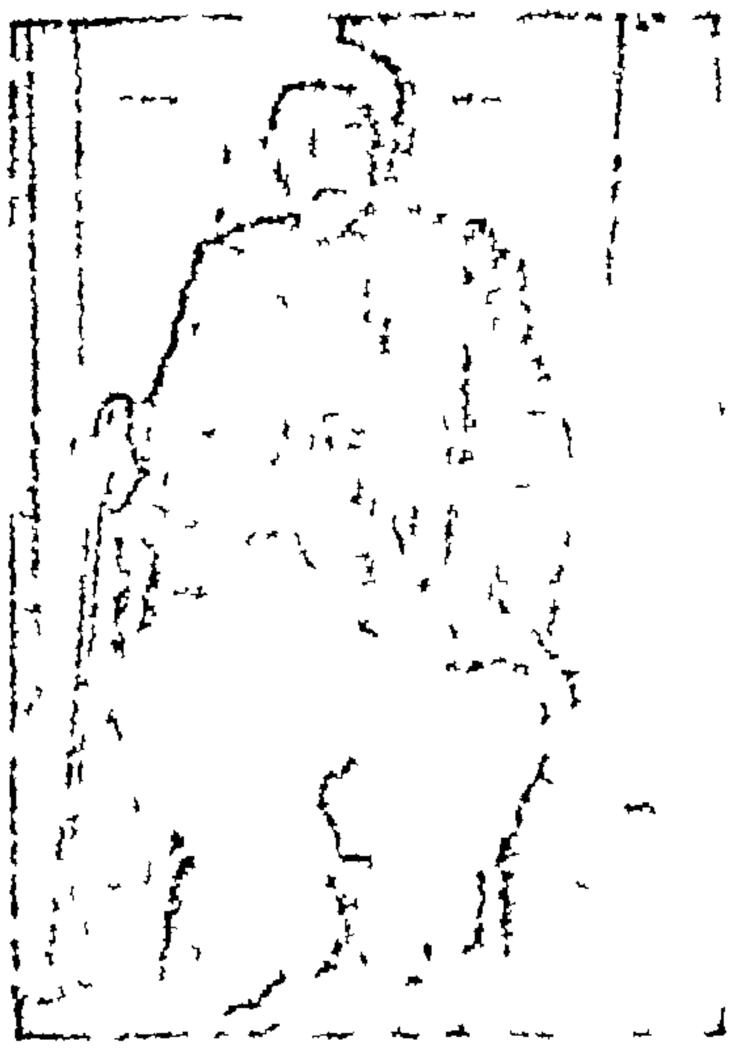

સ્વ. શેઠશ્રી આત્મારામ માણેકલાલ
અમદાવાદ

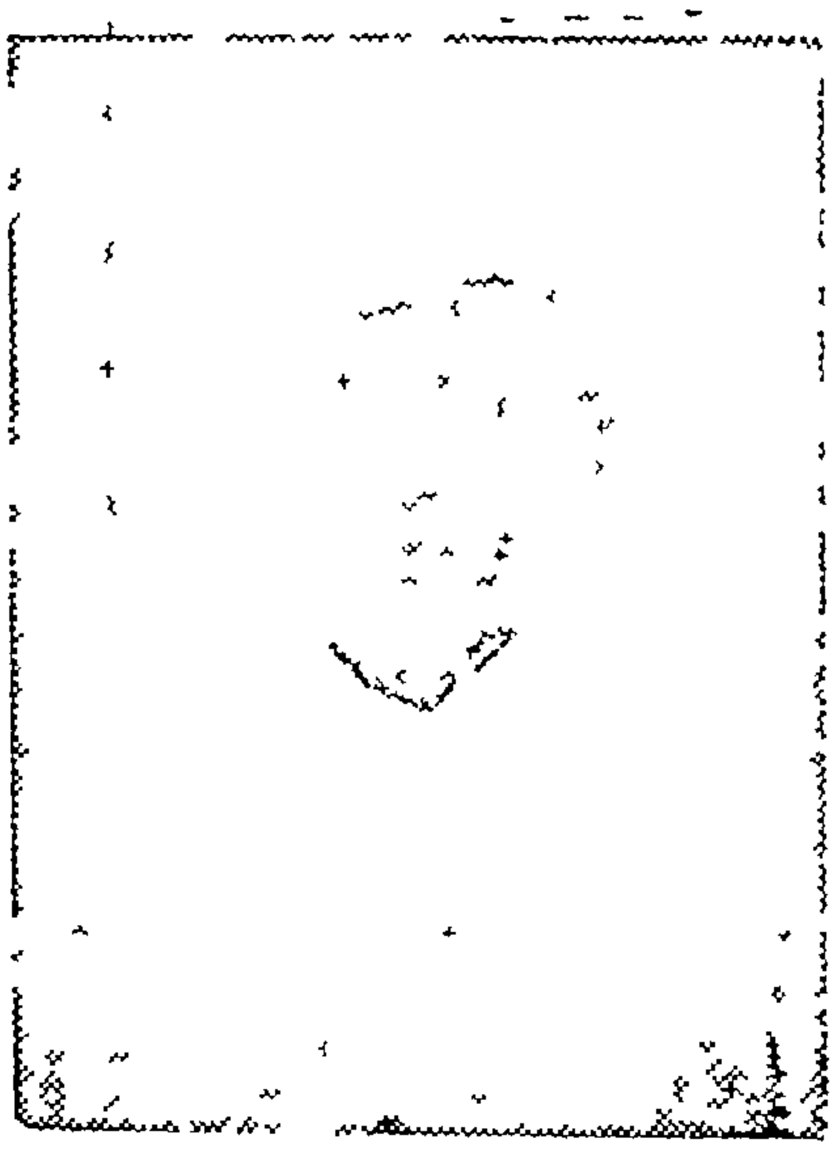
आद्यमुरब्बीश्रीओ

पन्नालालजी छोगमलजी पारख
अमलनेर नगरपालिकाध्यक्ष

श्रीमान् शेठ लालाजी कपूरचन्दजी
नाहटा, मु. देहली

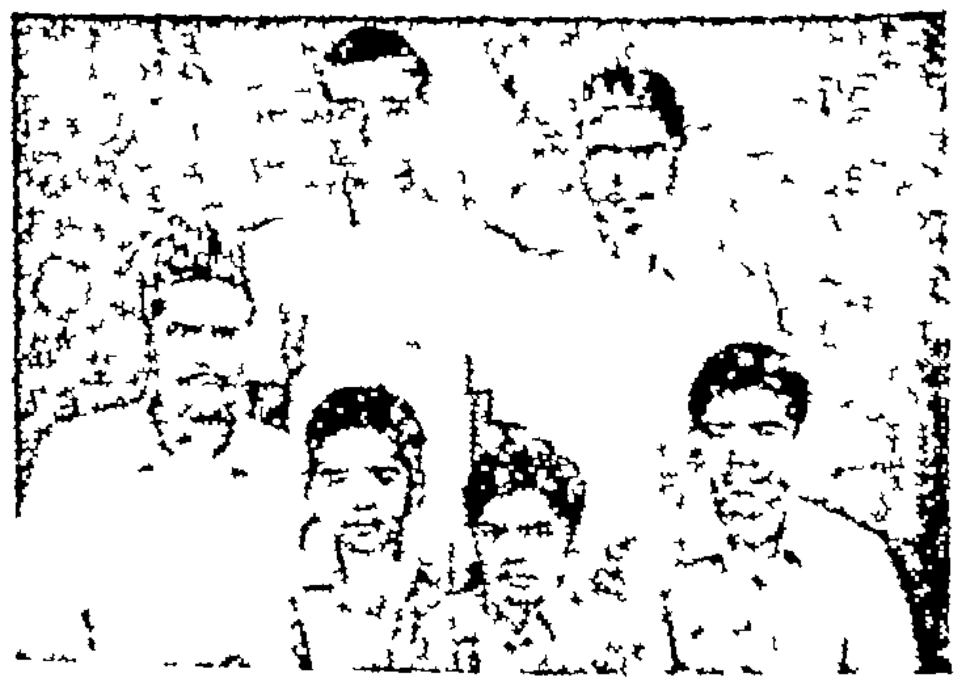
શ્રી વ્રજલાલ દુર્લભજીભાઈ પારેખ
રાજકોટ.

કોઠારી હરગોવિંદ જેચંદભાઈ
રાજકોટ.

શેઠશ્રી મણીલાલ જેઠુભાઇ
પાલનપુરવાળા

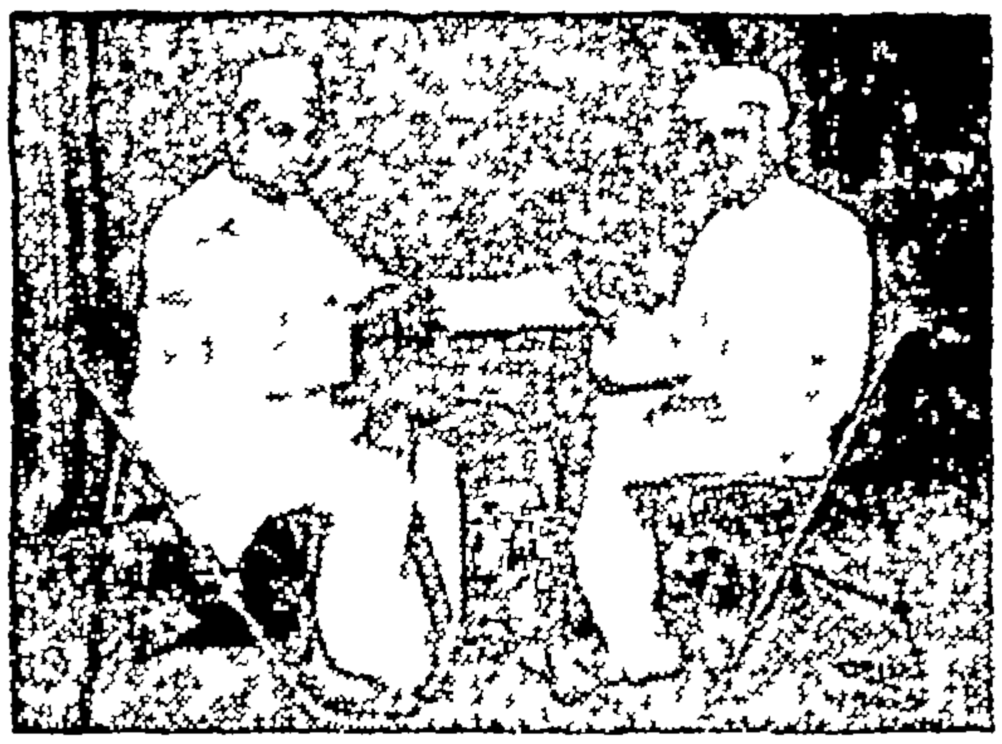

શ્રીમાન્ લાલાજી પન્નાલલજી નાહટા
સપરિવાર દિલ્લી

આદ્યમુરબ્બીશ્રીઓ

પટેલ ડોસાભાઈ ગોપાલદાસ
મુ. સાણંદ (જી. અમદાવાદ)

૧ અમીચંદભાઈ તથા
૨ ગીરધરભાઈ બાંટવિયા મુ. બેંગલોર

शाहजी श्री मोडीलालजी गलुन्डिया
मु: उदयपुर

મદ્રાસવાળા સ્વર્ગસ્થ ન્યાયમૂર્તિ
રતીલાલભાઈ ભાયચંદભાઈ મહેતા

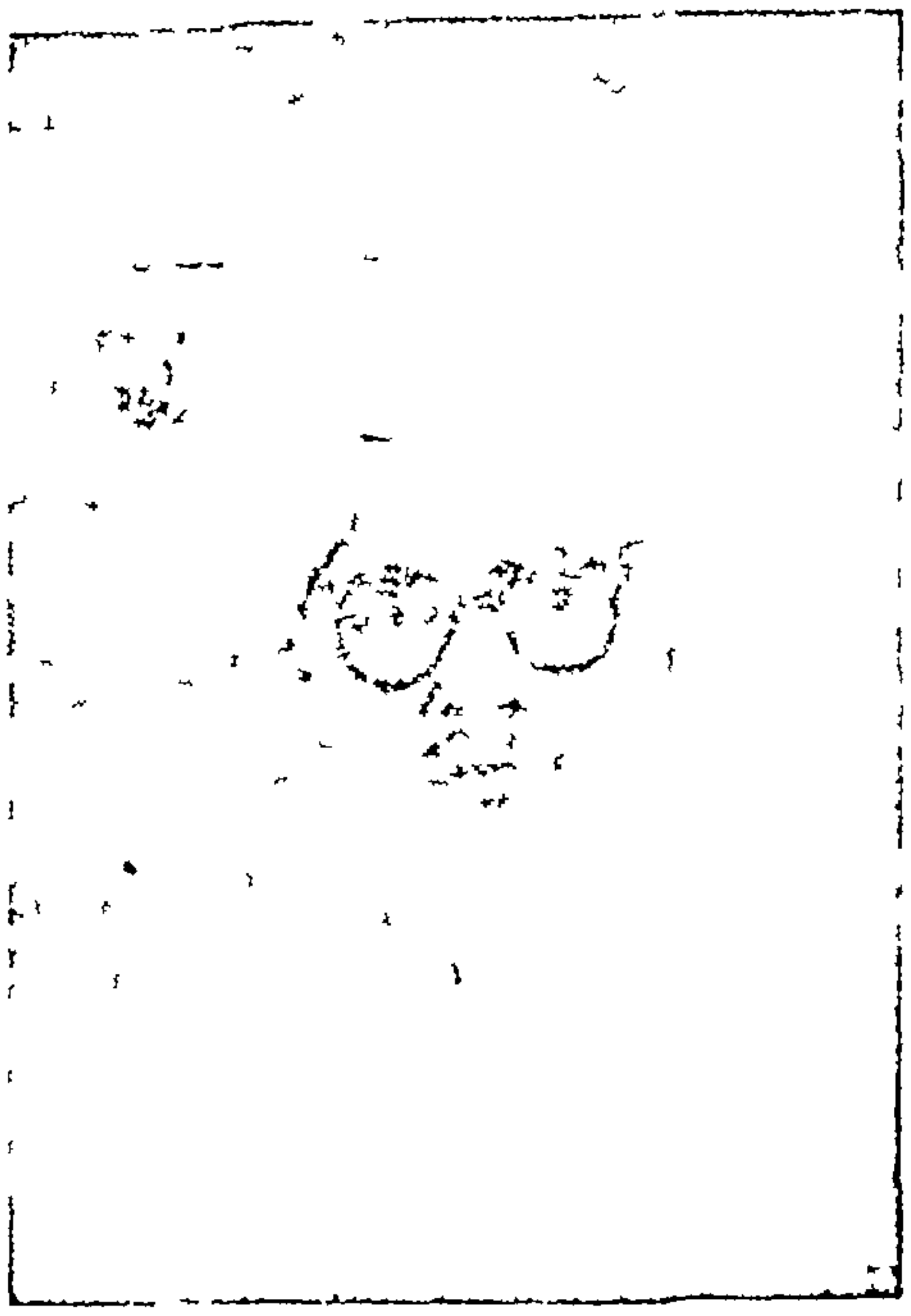

સ્વ. શેઠ માણેકચંદ નેમચંદ
મુ. માંગરોલ

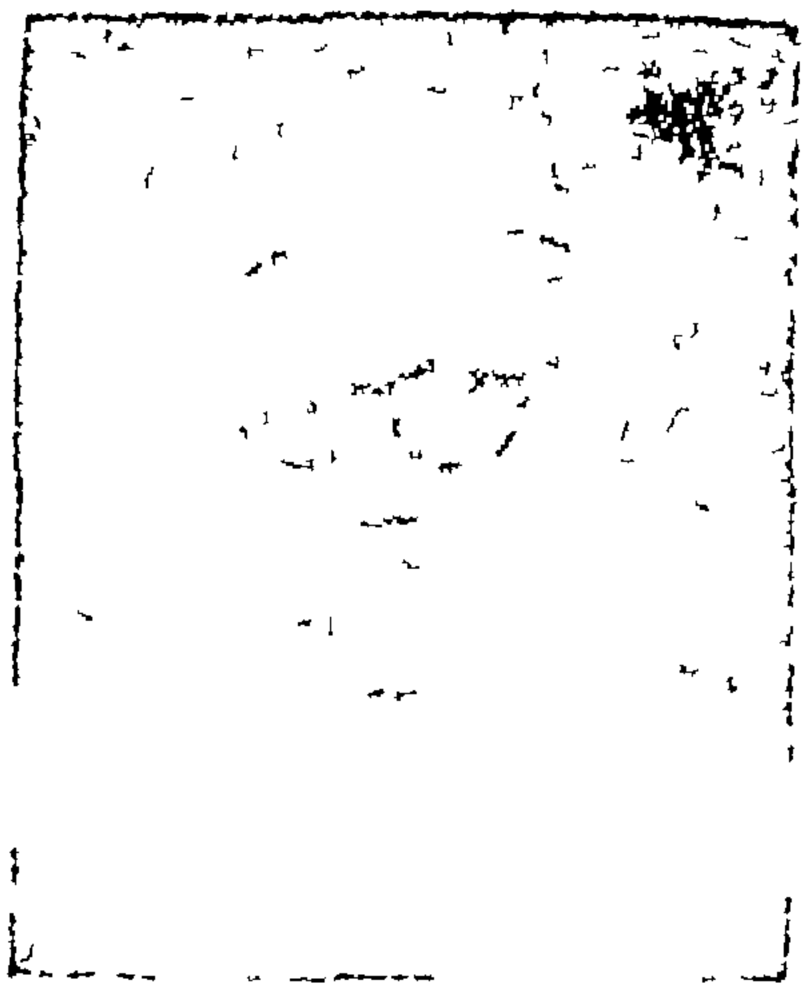

अमलनेर
पारख छोगमलजी मुलतानमलजी
शेठ रघुनाथमलजी, शेठ वावुलालजी
,, पन्नालालजी, शेठ सुगनचंदजी

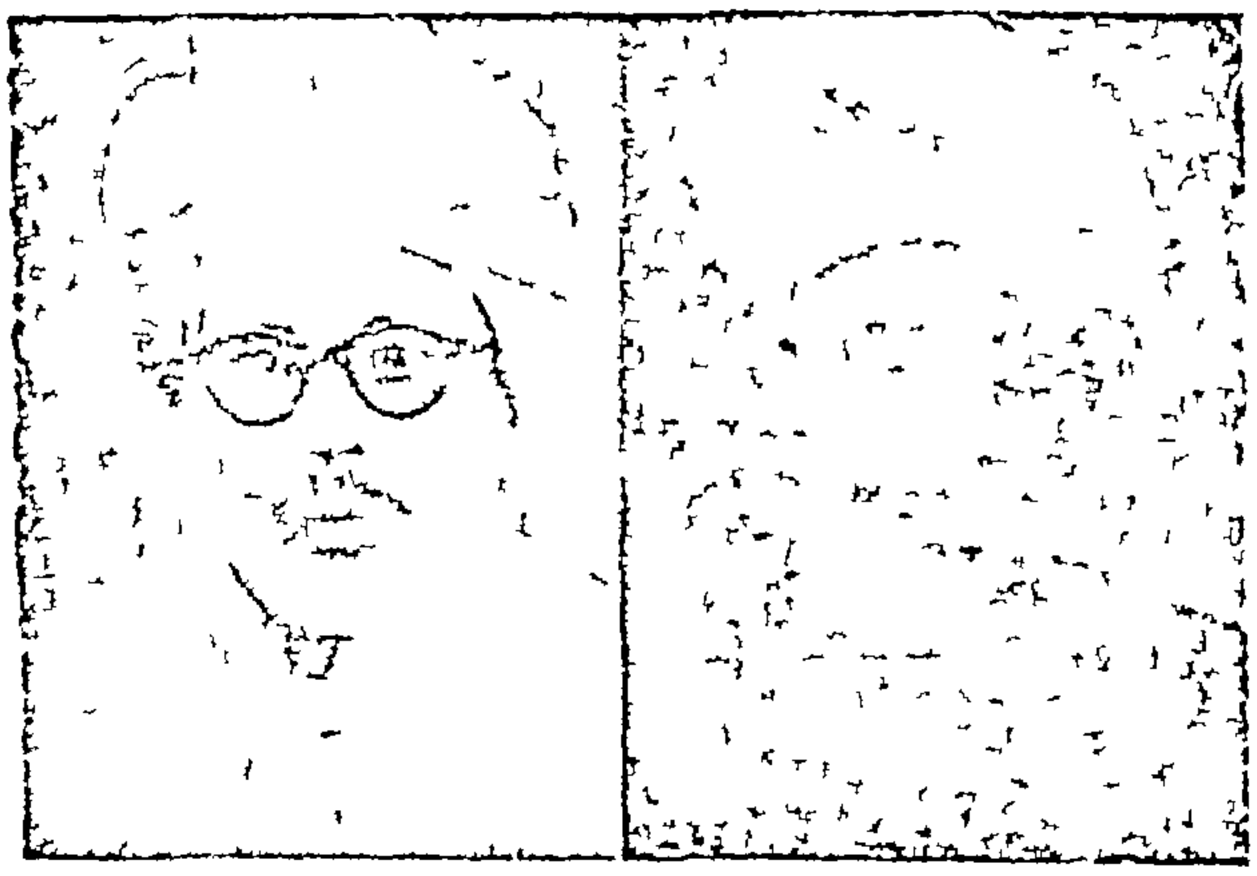
आद्यमुरब्बीश्रीओ

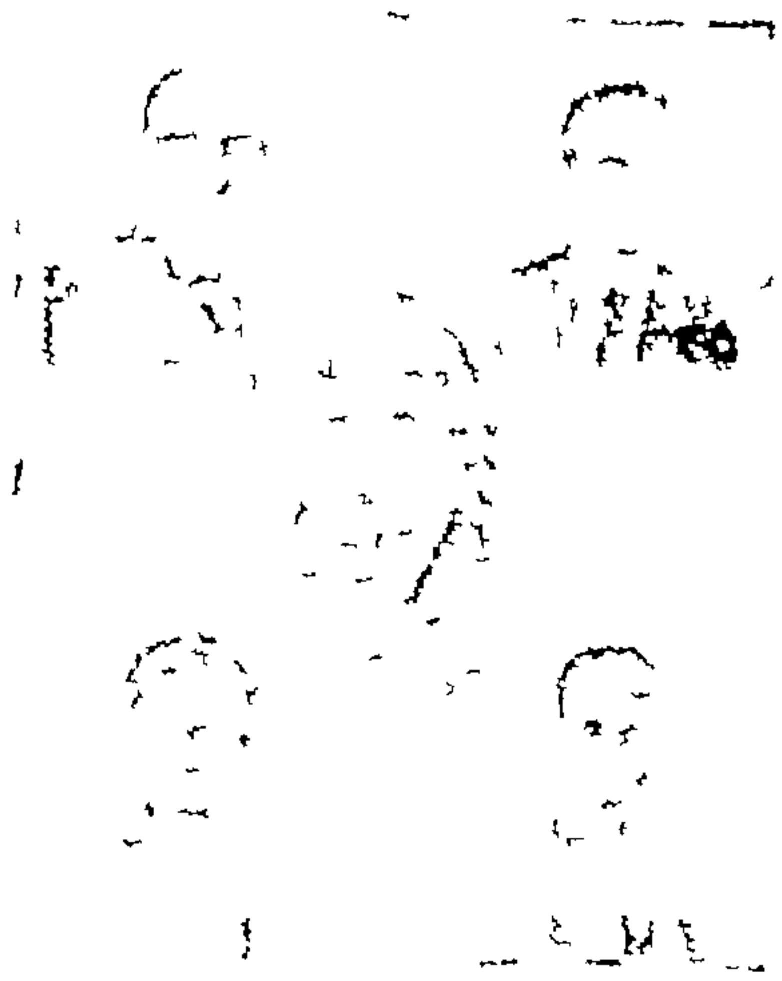
श्रीमान् शेठ कानुंगा घिंगडमलजी अमदावाद

श्रीमान् शेठ धनराजजी पन्नालालजी
जांगडा, मु. जालना (महाराष्ट्र)

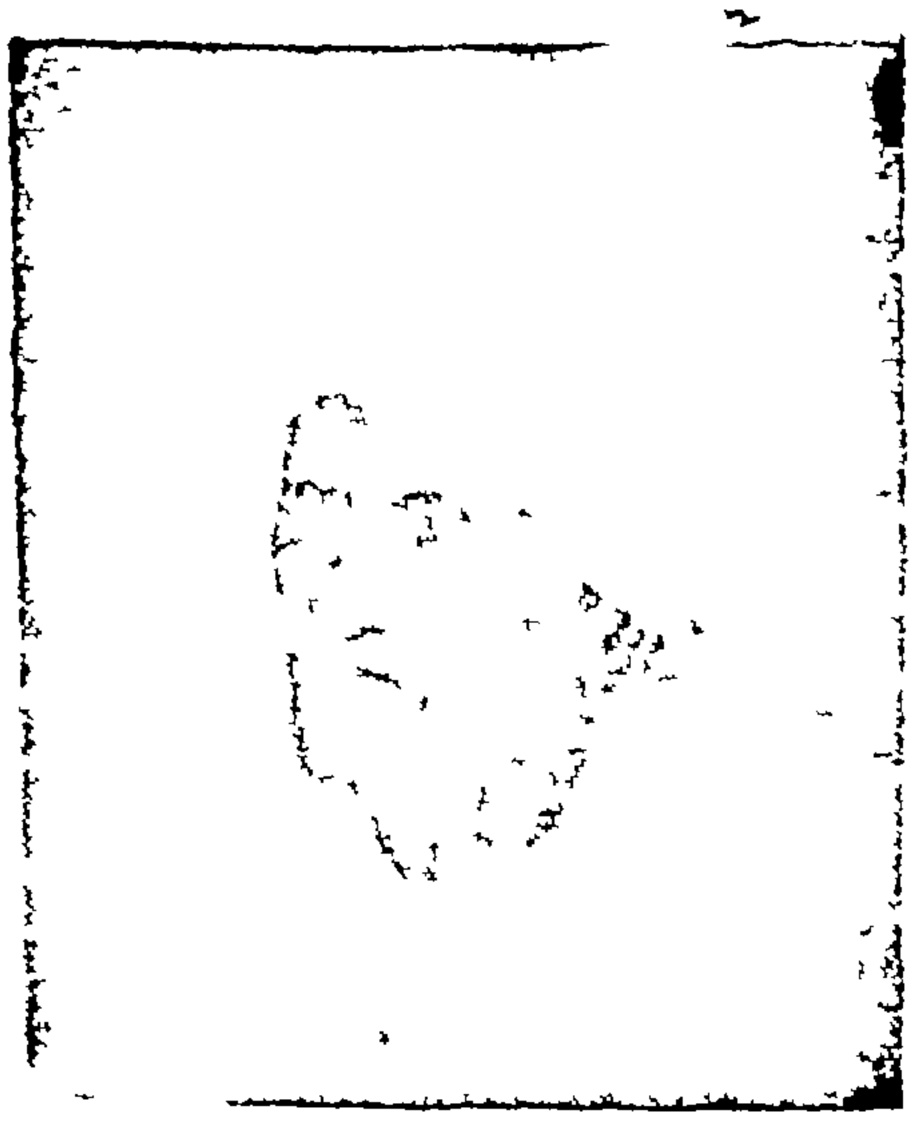
शेठ श्री मिश्रीलालजी लालचंदजी सा. लुणिया
तथा शेठश्री जेवंतराजजी अमदावाद

શેઠ પ્રભુદાસભાઈ મૂલજીભાઈ દોશી
રાજકોટ

ઝવેરી રસીકલાલ મણીલાલ મહેતા
મદ્રાસ

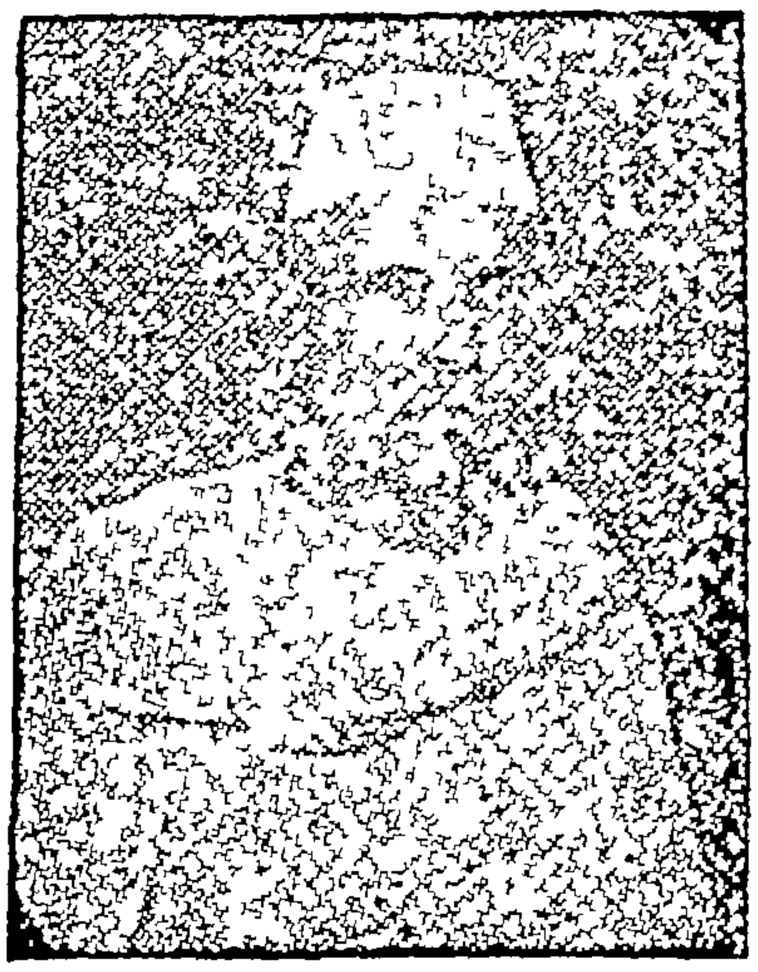

स्व. श्रीमान् शेठश्री मुकनचंदजी सा०
बालिया पाली मारवाड

આદ્યમુરબ્બીશ્રીઓ

સ્વ. શેઠશ્રી હરિલાલ અનોપચંદ શાહ
ખંભાત.

स्व. शेठ श्री ताराचंदजी साहेब गेलडा
मद्रास.

शेठश्री चीमनलालजी ऋखभचंद्जी
अजीतवाले (सपरिवार)

शेठ श्री कीशनलालजी फुलचंदजी लुणिया
बेंगलोरवाले

वच्चे बेठेला-मोटाभाइ श्रीमान् मूलचंदजी
जवाहीरलालजी वरडिया
बाजुमा बेठेला-भाई मिश्रीलालजी वरडिया
उभेला-भाई पूनमचंदजी वरडिया

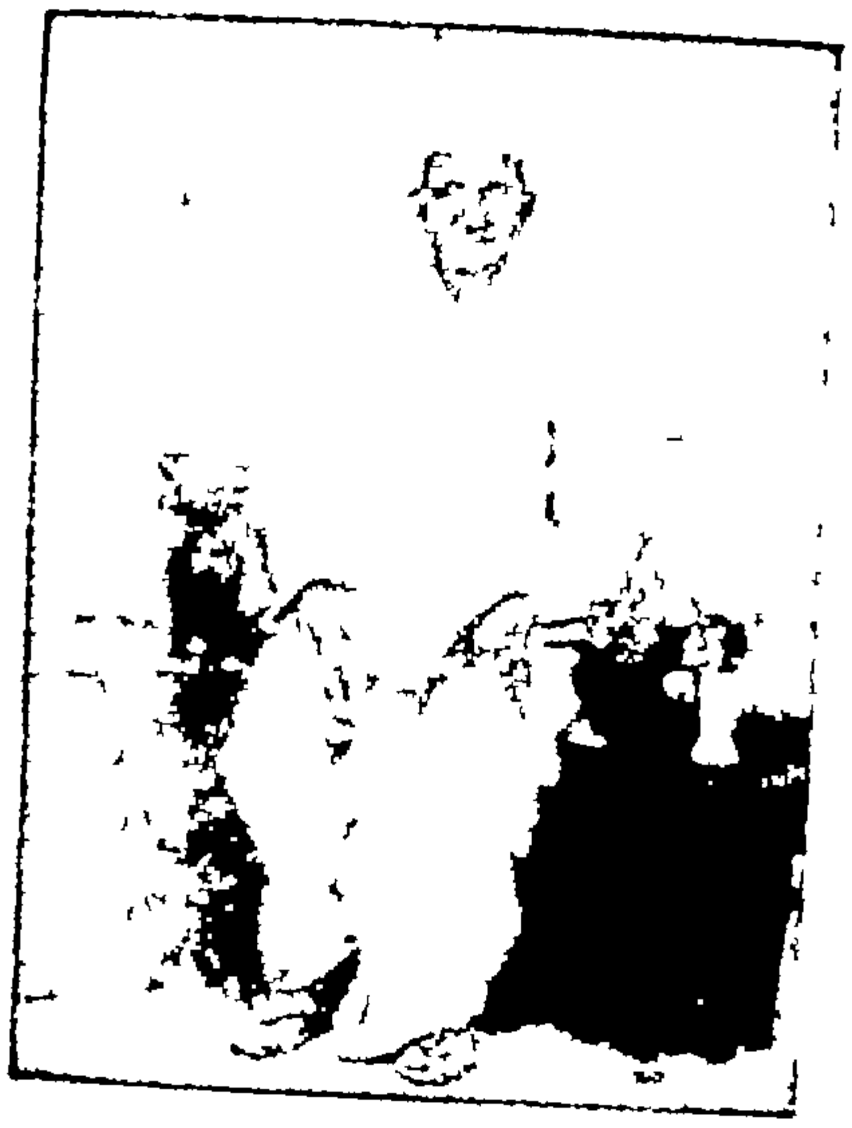

श्रीमान् शेठश्री
खींवराजजी सा. चोरडिया
मु० मद्रास

आद्यमुरब्बीश्रीओ

(સ્વ.) શેઠશ્રી ધારશીભાઈ જીવણલાલ
બારસી

શ્રીમાન્ શેઠ જગજીવનભાઈ રતનસીભાઈ
બગડિયા, મુ. દામનગર

શ્રી વીનોદકુમાર
વિરાણી
રાજકોટ

માનવંતા આદ્ય
મુરબ્બી શેઠ શ્રી
માણેકલાલભાઈ
અમુલખભાઈ મહેતા
ઘાટકોપર-મુંબઈ

શેઠશ્રી દેવચંદભાઈ ફોજીલાલભાઈ
વલાણી-સુરત

સ્વ. સુધીરભાઈ જયંતીલાલ ઝવેરી
મુંબઈ.

प्रज्ञापनासूत्र भाग दूसरे की विषयानुक्रमणिका

छट्ठापद

॥ समाप्त ॥

|| श्री वीतरागाय नमः ||

श्री जैनाचार्य जैनधर्मदिवाकर पूज्य श्रीघासीलालव्रतिविरचितया

प्रमेयबोधिन्याख्यया व्याख्यया समलङ्कृतम्

हिन्दीगुर्जरभाषानुवादसहितम्

||श्री-प्रज्ञापनासूत्रम् ||

द्वितीयो भागः

तृतीयमल्पबहुत्वपदम्-

मूलम्-द्वारसंग्रहगाथाद्वयम्-दिसि[1] गइ[2], इंदिय[3], काए[4], जोए[5], वेए[6], कसाए[7], लेस्सा[8] य। सम्मत्तं[9] नाण[10]दंसणं[11] संजय[12] उवओग[13] आहारे[14]। भासग[15] परित्त[16] पज्जत्त[17] सुहुम[18] सन्नी[19] भव[20]ऽत्थिए[21] चरिमे[22]। जीवे य[23] खित्त[24] बंधे[25] पुग्गल[26] महदंडए[27] चेव ॥

छाया-दिक्१, गतिः२, इन्द्रियाणि३, कायः४, योगः५, वेद६, कषायः७, लेश्या च८। सम्यक्त्वम्९, ज्ञानम्१०, दर्शनम्११, संयतः१२, उपयोगः१३, आहारः१४, भाषकः१५, परीताः१६, पर्याप्ताः१७, सूक्ष्माः१८, संज्ञिनः१९, भवः२०, अस्तिकम्२१, चरमः२२, जीवश्च२३, क्षेत्रम्२४, बन्धः२५, पुद्गलः२६, महादण्डकः२७॥

तीसरा पद-अल्पबहुत्व

शब्दार्थ-(दिसि) दिक् (गइ) गति (इंदिय) इन्द्रिय (काए) काय (जोए) योग (वेए) वेद (कसाए) कषाय (लेस्सा) लेश्या (य) और (सम्मत्तं) सम्यक्त्व (नाण) ज्ञान (दंसणं) दर्शन (संजय) संयत (उवओग) उपयोग (आहारे) आहार ॥१७१॥

(भासग) भाषक (परित्त) परीत (पज्जत्त) पर्याप्त (सुहुम) सूक्ष्म (सन्नी) संज्ञी (भव) भव (अत्थिए) अस्तिक (चरिमे) चरम (जीवे)

ત્રીજું પદ-અલ્પ બહુત્વ

શબ્દાર્થ-(दिसि) દિશા (गइ) ગતિ (इंदिय) ઇન્દ્રિય (काए) કાયા (जोए) યોગ (वेए) વેદ (कसाय) કષાય (लेस्सा) લેશ્યા (य) અને (सम्मत्तं) સમ્યક્ત્વ (नाणं) જ્ઞાન (दंसणं) દર્શન (संजय) સંયત (उवओग) ઉપયોગ (आहारे) આહાર ॥ ૧૭૧ ॥

(भासग) ભાષક (परित्त) પરીત (पज्जत्त) પર્યાપ્ત (सुहुम) સૂક્ષ્મ (सन्नी)

टीका-प्रथमे पदे पृथिवीकायिकादयः प्ररूपिताः, द्वितीये पदे च तएव पृथिवीकायिकादयः स्वस्थानादिना प्ररूपिताः अथ तृतीये पदे तेषामेव पृथिवीकायिकादि जीवाना मल्पबहुत्वादिकम् प्ररूपयितुं सप्तविंशतिद्वारसंग्राहकगाथाद्वयमाह-'दिसि' प्रथमं दिग्द्वारम्१, 'गइ' द्वितीयं गतिद्वारम्२, 'इंदिय' तृतीयम् इन्द्रियद्वारम्३, 'काए' चतुर्थं कायद्वारम्४, 'जोए' पञ्चमम् योगद्वारम्५, 'वेए' षष्ठं वेदद्वारम्६, 'कसाय' सप्तमं कषायद्वारम्७, 'लेस्सा य' अष्टमं लेश्याद्वारम्८, 'सम्मत्त' नवमं सम्यक्त्वद्वारम्९, 'नाण' दशमं ज्ञानद्वारम्१०, 'दंसण' एकादशं दर्शनद्वारम्११, 'संजय' द्वादशं संयतद्वारम्१२, 'उवओग' त्रयोदशम् उपयोगद्वारम्१३, 'आहारे' चतुर्दशम् आहारद्वारम्१४, 'भासग' पञ्चदशं भाषकद्वारम्१५- परित्त' षोडशं परीतद्वारम्१६, परीता प्रत्येकशरीरिणः शुक्लपाक्षिकाश्च तद् द्वारम् 'पज्जत्त' सप्तदशं पर्याप्तद्वारम्१७, 'सुहुम' अष्टादशं सूक्ष्मद्वारम्१८, 'सन्नी' एकोनविंशं संज्ञिद्वारम्१९, 'भव' विंशं भवसिद्धिक-

---

जीव (य) तथा (खित्त) क्षेत्र (बंधे) बन्ध (पुग्गल) पुद्गल (महादंडए) महादण्डक (चेव) और

टीकार्थ-प्रथम पद में पृथिवीकाय आदि जीवों की तथा द्वितीय पद में उनके स्थानों की निरूपणा की गई। प्रस्तुत तीसरे पद में उन्हीं पृथिवीकाय आदि जीवों के अल्पबहुत्व की प्ररूपणा करने के लिए दो गाथाओं में सत्ताईस द्वारों का नाम निर्देश करते हैं-वे द्वार इस प्रकार हैं-(१) दिग्द्वार (२) गतिद्वार (३) इन्द्रियद्वार (४) कायद्वार (५) योगद्वार (६) वेदद्वार (७) कषायद्वार (८) लेश्याद्वार (९) सम्यक्त्वद्वार (१०) ज्ञानद्वार (११) दर्शनद्वार (१२) संयतद्वार (१३) उपयोगद्वार (१४) आहारद्वार (१५) भाषद्वार (१६) परीत अर्थात् प्रत्येक शरीर और शुक्लपाक्षिकद्वार (१७) पर्याप्तद्वार (१८) सूक्ष्मद्वार (१९)

संज्ञी (भव) ભવ (अत्थिए) અસ્તિક (चरिमे) ચરમ (जीवे) જીવ (य) તથા (खित्त) क्षेत्र (बंधे) બન્ધ (पुग्गल) પુદ્ગલ (महादंडए) મહાદંડક (चेव) અને

ટીકાર્થ-પહેલા પદમાં પૃથ્વીકાય આદિ જીવોની તથા બીજા પદમાં અનેક સ્થાનોની નિરૂપણા કરાઈ. પ્રસ્તુત ત્રીજા પદમાં તેજ પૃથ્વીકાય આદિ જીવોના અલ્પ બહુત્વની પ્રરૂપણા કરવાને માટે બે ગાથાઓમાં સત્યાવીસ દ્વારો ના નામ નિર્દેશ કરે છે. તે દ્વારો આ રીતે છે.

(૧) દિગ્દ્વાર (૨) ગતિદ્વાર (૩) ઇન્દ્રિયદ્વાર (૪) કાયદ્વાર (૫) યોગદ્વાર (૬) વેદદ્વાર (૭) કષાયદ્વાર (૮) લેશ્યાદ્વાર (૯) સમ્યકત્વદ્વાર (૧૧) દર્શનદ્વાર (૧૨) સંયતદ્વાર (૧૩) ઉપયોગદ્વાર (૧૪) આહારદ્વાર (૧૫) ભાષકદ્વાર (૧૬)

द्वारम्२०, 'अत्थिए' एकविंशम् अस्तिकायद्वारम्२१, 'चरिमे' द्वाविंशम् चरमद्वारम्२२, जीवे य' त्रयोविंशम् जीवद्वारश्च२३, 'खित्त' चतुर्विंशम् क्षेत्रद्वारम्२४, 'बंधे' पञ्चविंशम् बन्धद्वारम्२५, 'पुग्गल' षड्विंशम् पुद्गलद्वारम्२६, 'महदंडए चेव' सप्तविंशम् महादण्डकद्वारम् चैव२७ अधित्य पृथिवीकायिकादीना मल्पबहुत्वादिकं प्ररूपयिष्यते इत्याशयः ।

दिगनुपातेनाल्पबहुत्ववक्तव्यता-

मूलम्-दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा जीवा पच्छिमेणं विसेसाहिया, दाहिणेणं विसेसाहिया, उत्तरेणं विसेसाहिया ॥सू० १॥

छाया-दिगनुपातेन सर्वस्तोका जीवा पश्चिमेन, पौरस्त्येन विशेषाधिकाः दक्षिणेन विशेषाधिकाः, उत्तरेण विशेषाधिकाः ॥सू० १॥

टीका-प्रथमे आचाराङ्गे दिशामनेकप्रकारेण वर्णनं कृतम्, तत्र प्रकृते क्षेत्र दिशां नियतत्वात्, अन्यासाञ्च प्रायोऽनवस्थितत्वात् अनुपयुक्तत्वाच्च तासामेव

संज्ञीद्वार (२०) भवसिद्धिकद्वार (२१) अस्तिकायद्वार (२२) चरमद्वार (२३) जीवद्वार (२४) क्षेत्रद्वार (२५) बन्धद्वार (२६) पुद्गल और (२७) महादण्डक द्वार । इन सत्ताईस द्वारों के आधार से पृथिवीकाय आदि के अल्पबहुत्व की प्ररूपणा की जाएगी ।

दिशा के अनुपात से अल्पबहुत्व

शब्दार्थ-(दिसाणुवाएणं) दिशा की अपेक्षा से (सव्वत्थोवा) सब से कम (जीवा) जीव (पच्छिमेणं) पश्चिम दिशा में हैं (पुरच्छिमेणं) पूर्व दिशा में (विसेसाहिया) विशेषाधिक हैं (दाहिणेणं) दक्षिण में (विसेसाहिया) विशेषाधिक हैं (उत्तरेणं) उत्तर में (विसेसाहिया) विशेषाधिक हैं ।

પરીત અર્થાત્ પ્રત્યેક શરીર અને શુકલ પાક્ષિકદ્વાર (૧૭) પર્યાપ્તદ્વાર (૧૮) સૂક્ષ્મ દ્વાર (૧૯) સંજ્ઞીદ્વાર (૨૦) ભવસિદ્ધિકદ્વાર (૨૧) અસ્તિકાયદ્વાર (૨૨) ચરમ દ્વાર (૨૩) જીવદ્વાર (૨૪) ક્ષેત્રદ્વાર (૨૫) બન્ધદ્વાર (૨૬) પુદ્ગલદ્વાર અને (૨૭) મહાદંડકદ્વાર. આ સત્યાવીસ દ્વારોના આધારે પૃથ્વીકાય આદિના અલ્પ બહુત્વની પ્રરૂપણા કરાશે.

દિશાના અનુપાતથી અલ્પ બહુત્વ

શબ્દાર્થ-(दिसाणुवाएणं) દિશાની અપેક્ષાએ (सव्वत्थोवा) બધાથી ઓછા (जीवा) જીવ (पच्छिमेणं) પશ્ચિમ દિશામાં છે (पुरच्छिमेणं) પૂર્વદિશામાં (विसे साहिया વિશેષાધિક છે (दाहिणेणं) દક્ષિણમાં (विसेसाहिया) વિશેષાધિક છે (उत्तरेणं) ઉત્તરમાં (विसेसाहिया) વિશેષાધિક છે

वर्णनं प्रस्तुतं वर्तते, क्षेत्रदिशाश्चोत्पत्ति स्तिर्यग्लोकमध्यगता दष्टप्रदेशकाद् रुचकाद् भवति, तथाचोक्तम्-'अट्ठपएसो रुयगो तिरियलोयस्स मज्झयारम्मि। एस पभवो दिसाणं एसेव भवे अणुदिसाणं ॥१॥ अष्टप्रदेशोरुचक स्तिर्यग्लोकस्य मध्ये। एष प्रभवो दिशामेष एव भवेद् विदिशाम् ॥१॥ इति, तत्र 'दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा जीवा पच्छिमेणं' दिगनुपातेन दिशामनुपातो दिगनुपातस्तेन दिगनुपातेन दिगनुसरणेन क्षेत्रदिगपेक्षयेत्यर्थः, सर्वस्तोकाः जीवाः पश्चिमेन, पश्चिमायां दिशि भवन्ति, तत्र निदानन्तु-प्रकृते बादरजीवापेक्षयैवेदमल्पबहुत्वम वसेयम्, न सूक्ष्मापेक्षया सूक्ष्माणां सर्वलोकापन्नानां जीवानां प्रायः सर्वत्रापि समानत्वात्, बादराणामपि मध्ये सर्वापेक्षया अधिका वनस्पतिकायिका भवन्ति

टीकार्थ-प्रथम आचारांग में दिशाओं का अनेक प्रकार से वर्णन किया गया है, किन्तु यहां उनमें से क्षेत्रदिशा का ही ग्रहण किया गया है। अन्य दिशाएं प्रायः अनियत है और प्रस्तुन प्रसंग में उपयोगी भी नहीं हैं। क्षेत्र दिशाओं की उत्पत्ति मध्य लोक के मध्य में स्थित आठ रुचक प्रदेशों से होती है। कहा भी है-आठ प्रदेशों वाला रुचक तिर्छे लोक के मध्य में स्थित है। वही दिशाओं और विदिशाओं का प्रभव अर्थात् उत्पत्ति स्थान है ॥१॥

दिशाओं की अपेक्षा से अर्थात् क्षेत्र दिशा के अनुसरण से विचार किया जाय तो पश्चिम दिशा में सब से कम जीव हैं। इसका कारण यह है-यहां बादर जीवों की अपेक्षा से ही अल्पबहुत्व का विचार किया जा रहा है, सूक्ष्म जीवों की अपेक्षा से नहीं, क्योंकि सूक्ष्मजीव समग्र लोक में व्याप्त हैं अतएव सूक्ष्मजीव प्रायः सर्वत्र समान

ટીકાર્થ-પ્રથમ આચારાંગમાં દિશાઓનું અનેક પ્રકારે વર્ણન કર્યું છે, પણ અહિં તેમાથી ક્ષેત્રદિશાઓનું જ ગ્રહણ કરાયેલું છે. બાકીની દિશાઓ પ્રાયઃ-અનિયત છે અને પ્રસ્તુત પ્રસંગમાં ઉપયોગી પણ નથી ક્ષેત્ર દિશાઓની ઉત્પત્તિ મધ્યલોકના મધ્યમાં રહેલા આઠ રૂચક પ્રદેશોથી જ થાય છે. કહ્યું પણ છે.

આઠ પ્રદેશવાળા રૂચક તિરચ્છાલોકના મધ્યમાં રહેલ છે. તેજ દિશાઓ તેમજ વિદિશાઓના પ્રભવ અર્થાત્ ઉત્પત્તિ સ્થાન છે ॥ ૧ ॥

દિશાઓની અપેક્ષાએ અર્થાત્ ક્ષેત્રદિશાના અનુસરણથી વિચાર કરાય તો પશ્ચિમ દિશામા બધાથી ઓછા જીવ છે. તેનું કારણ આ છે-અહિં બાદર જીવોની અપેક્ષાથીજ અલ્પ બહુત્વનો વિચાર કરાય છે, સૂક્ષ્મ જીવોની અપેક્ષાથી નહિ. કેમકે સૂક્ષ્મ જીવ સમગ્ર લોકમાં વ્યાપ્ત છે. તેથીજ સૂક્ષ્મ જીવ પ્રાયઃસર્વત્ર સમાનજ છે. બાદર જીવોમાં પણ બધાથી વધારે વનસ્પતિ કાયિક જીવ છે.

तेषाम् अनन्तसंख्याकतया समुपलभ्यमानत्वात्, तस्मात् यत्र बहवो वनस्पतयः सन्ति तत्र बहवो जीवाः, यत्र तु अल्पा वनस्पतयस्तत्राल्पा जीवाः, यत्र प्रचुराणि जलानि तत्र बहवो वनस्पतयो भवन्ति, तथाचोक्तम्-'जत्थ जलं तत्थ वणं' इति, तत्र जलस्थाने पनकशैवालादीनामवश्यं सद्भावात्, तेषाञ्च पनकशैवालादीनां बादरनामकर्मोदये विद्यमानत्वेऽपि अत्यन्तसूक्ष्मावगाहनत्वात् अत्यधिकपिण्डीभावाच्च सर्वत्र सत्त्वेऽपि न चक्षुषाग्राह्यत्वं, तथाचोक्तम्-'ते णं बालग्गा सुहुमपणग जीवस्स सरीरोगाहणाहिंतो असंखेज्जगुणा' इति अनुयोगद्वारेषु ते वालाग्राः सूक्ष्मपनकजीवस्य शरीरावगाहनाभ्योऽसंख्येयगुणाः इति, तस्मात् यत्रापि न वनस्पतिकायिका दरीदृश्यन्ते तत्रापि ते सन्तीति अवसेयम्, वन-

---

ही हैं। बादर जीवों में भी सब से अधिक वनस्पतिकायिक जीव हैं, क्यों कि वे अनन्त हैं। ऐसी स्थिति में जहां अधिक वनस्पति है वहां बहुत जीव होंगे जहां वनस्पति की अल्पता है वहां जीवों की भी अल्पता होगी। वनस्पति वहीं अधिक होती है जहा जल की अधिकता होती है। कहा भी है-'जत्थ जलं तत्थ वणं' अर्थात् जहां जल है वहां वन अर्थात् वनस्पति है। जहां जल होता है वहां पनक शैवाल आदि का सद्भाव अवश्य होता है पनक शैवाल आदि के यद्यपि बादरनामकर्म उदय है अतएव उनकी गणना बादर वनस्पतिकाय में है, तथापि उनकी अवगाहना अत्यन्त सूक्ष्म होती है और वे पिण्डीभूत होकर रहते हैं, इस कारण सब जगह विद्यमान रहने पर भी नेत्रों से दिखाई नहीं देते। अनुयोगद्वार सूत्र में कहा भी है-सूक्ष्म पनक जीव की अवगाहना से बालाग्र असंख्यात गुणी अवगाहना

કેમકે તે અનન્ત છે. એવી સ્થિતિમાં જ્યાં અધિક વનસ્પતિ છે ત્યાં ઘણા જીવ હશે. જ્યાં વનસ્પતિની અલ્પતા છે ત્યાં જીવો પણ થોડા હશે. વનસ્પતિ ત્યાં વધારે હોય છે જ્યાં જલની વિપુલતા હોય છે. કહ્યું પણ છે 'जत्थ जलं तत्थ वणं' જ્યાં જળ છે ત્યાં વન અર્થાત્ વનસ્પતિ છે. જ્યાં પાણી હોય છે ત્યાં પનક શૈવાલ આદિનો સદ્ભાવ અવશ્ય હોય છે. પનક શૈવાલ આદિને જો કે બાદર નામ કર્મનો ઉદય છે. તેથી તેમની ગણુના બાદર વનસ્પતિ કાયમાં છે. તથાપિ તેમની અવગાહના અત્યન્ત સૂક્ષ્મ હોય છે અને એકત્ર થઈને રહે છે; એ કારણે બધી જગ્યાએ વિદ્યમાન હોવા છતાં આંખોથી દેખાઈ નથી શકતાં અનુયોગ દ્વાર સૂત્રમાં કહ્યુ પણ છે—સૂક્ષ્મ પનક જીવની અવગાહનાથી વાલાગ્ર અસંખ્યાત ગણી અવગાહના વાળા હોય છે. તેથી જ્યાં જળમાં વનસ્પતિ કાયિક જીવ દેખા નથી દેતાં, ત્યાં પણ તેમનું અસ્તિત્વ સમજી લેવું જોઈએ.

स्पतिकायिकानां वहुत्वञ्च–'जत्थ आउकाओ तत्थ नियमा वणस्सइकाइया' यत्राप्कायस्तत्र नियमाद् वनस्पतिकायिका इति 'पणगसेवालहढाई वायरावि होंति सुहुमा आणागेज्झा न चक्खुणा' इति, पनकशैवालहठादयो वादरा अपि भवन्ति, सूक्ष्मा आज्ञा ग्राह्या न चक्षुषा, समुद्रादिषु च प्रचुरं जलं भवति, समुद्राणाम् द्वीपापेक्षया द्विगुणविष्कम्भत्वात्, तेष्वपि समुद्रेषु प्रत्येकं पूर्वपश्चिमयो र्दिशोर्यथाक्रमं चन्द्रसूर्यद्वीपाः सन्ति, यावत्सु प्रदेशेषु चन्द्रसूर्यद्वीपाः समवगाढास्तावत्सु जलाभावो जलाभावाच्च वनस्पतिकायिकाभावो भवति, तत्रापि केवलं प्रतीच्यां दिशि लवणसमुद्राधिपसुस्थितनामदेवावासभूतो गौतमद्वीपो

वाले होते हैं। अतएव जहां जल में वनस्पतिकायिक जीव दिखाई नहीं देते, वहां भी उनका अस्तित्व समझ लेना चाहिए।

वनस्पतिकायिक जीवों का बहुत्व 'जत्थ आउकाओ तत्थ नियमा वणस्सइकाइया' अर्थात् जहां अप्काय है वहां नियम से वनस्पतिकायिक जीव होते हैं, तथा 'पणगसेवालहढाई वायरा वि होंति सुहुमा आणागेज्झा न चक्खुणा' अर्थात् पनक, सेवार, हढ आदि बादर भी होते हैं, सूक्ष्म केवल जिनाज्ञा ग्राह्य हैं, वे चक्षु द्वारा ग्राह्य नहीं हैं, इन उक्तियों से सिद्ध होता है।

समुद्र आदि में प्रचुर जल होता है और समुद्र, द्वीपों की अपेक्षा दुगुने विस्तार वाले हैं। उन समुद्रों में भी प्रत्येक में पूर्व और पश्चिम दिशा में क्रम से चन्द्र और सूर्य द्वीप स्थित हैं और जितने स्थान में चन्द्र–सूर्य द्वीप है उतने में जल का अभाव है और जल का अभाव होने से वनस्पतिकायिकों का भी अभाव है। इसमें भी पश्चिम दिशा में लवण समुद्र के अधिपति सुस्थित नामक देव का निवास रूप

વનસ્પતિ કાયિક જીવોનું બહુત્વ 'जत्थ आउकाओ तत्थ नियमा वणस्सइकाइया, અર્થાત્ જ્યાં અપ્કાય છે ત્યાં નકિકપણે વનસ્પતિ કાયિક જીવ હોય છે. તથા 'पणग सेवाल हढाईवायरा वि होंति सुहुमा आणागेज्झा न चक्खुणा' અર્થાત્ પનક, સેવાળ, હઢ આદિ બાદર પણ હોય છે. સૂક્ષ્મ કેવળ જિનાજ્ઞા ગ્રાહ્ય છે. એ ચક્ષુદ્વારા ગ્રાહ્ય નથી, આ યુક્તિઓથી સિદ્ધ થાય છે.

સમુદ્ર આદિમાં પ્રચુર જળ હોય છે અને સમુદ્રો દ્વીપોની અપેક્ષાએ બમણા વિસ્તાર વાળાં છે. તે સમુદ્રોમાં પણ પ્રત્યેકમાં પૂર્વ અને પશ્ચિમ દિશામાં ક્રમથી ચન્દ્ર અને સૂર્ય દ્વીપ સ્થિત છે અને જેટલા સ્થાનોમા ચન્દ્ર સૂર્ય દ્વીપ છે તેટલામાં જળનો અભાવ છે અને જળનો અભાવ હોવાથી વનસ્પતિ કાયિકોનો પણ અભાવ છે. તેમાં પણ પશ્ચિમ દિશામાં લવણ સમુદ્રના

लवणसमुद्रेऽभ्यधिको भवति, तत्र च जलाभावात् वनस्पतिकायिका नामभावेन पश्चिमायां दिशि सर्वस्तोकाः जीवा भवन्ति इत्याशयः, 'पुरच्छिमेणं विसेसाहिया' पौरस्त्येन-पूर्वस्यां दिशि, तेभ्यो पश्चिमदिग्वर्तिजीवेभ्यो विशेषाधिकाः भवन्ति, यतः पूर्वस्यां दिशि गौतमद्वीपाभावेन तावता विशेषेण जीवानामतिरेकात् 'दाहिणेणं विसेसाहिया' तेभ्योऽपि दक्षिणेन-दक्षिणस्यां दिशि जीवा विशेषाधिका भवन्ति, तत्र चन्द्रसूर्यद्वीपानामभावेन प्रचुरजलसद्भावात् प्रचुरा वनस्पतिकायिका भवन्ति इत्याशयः 'उत्तरेणं विसेसाहिया' तेभ्योऽपि उत्तरेण -उत्तरस्यां दिशि जीवाः विशेषाधिका भवन्ति, तस्यां दिशि संख्येययोजनानां

गौतम नामक द्वीप लवण समुद्र में अधिक है। वहाँ भी जल का अभाव होने से वनस्पतिकायिकों का अभाव है। यही कारण है कि पश्चिम दिशा में सब से कम जीव पाये जाते हैं।

पश्चिम दिशा के जीवों की अपेक्षा पूर्व दिशा में विशेषाधिक जीव हैं, क्योंकि पूर्वदिशा में गौतम द्वीप नहीं है, अतएव वहां उतने जीव ज्यादा है।

दक्षिण दिशा में पूर्व की अपेक्षा भी विशेषाधिक जीव हैं, क्यों कि दक्षिणदिशा में चन्द्र-सूर्य द्वीपों का अभाव होने से प्रचुर जल का सद्भाव है और जल की प्रचुरता के कारण वनस्पतिकायिकों की भी बहुलता है।

उत्तर दिशा में दक्षिण की अपेक्षा भी विशेषाधिक जीव हैं, क्योंकि उत्तर दिशा में संख्यात योजन वाले द्वीपों में से एक द्वीप में लम्बाई-चौडाई में संख्यात करोड योजन प्रमाण एक मानस सरोवर

અધિપતિ સુસ્થિત નામના દેવના નિવાસ રૂપ ગૌતમ નામક દ્વીપ લવણુ સમુદ્રમાં અધિક છે. ત્યાં પણુ જળનો અભાવ હોવાથી વનસ્પતિ કાયિકોનો અભાવ છે. તે કારણુથી પશ્ચિમ દિશામાં સૌથી ઓછા જીવ મળી આવે છે.

પશ્ચિમ દિશાના જીવોની અપેક્ષાએ પૂર્વદિશામાં વિશેષાધિક જીવ છે. કેમકે દક્ષિણુ દિશામાં ચન્દ્ર-સૂર્ય દ્વીપોનો અભાવ હોવાથી પ્રચુર જળનો સદ્ભાવ છે અને જળની પ્રચુરતાના કારણે વનસ્પતિ કાયિકોની પણુ બહુલતા છે.

દક્ષિણુ દિશામાં પહેલા કરતાં પણુ વિશેષાધિક જીવો છે. કેમકે દક્ષિણુ દિશામાં ચંદ્ર, સૂર્ય દ્વીપોનો અભાવ હોવાથી ઘણુા જળનો સદ્ભાવ છે અને જળના અધિકપણુાને કારણે વનસ્પતિકાયિકોની પણુ અધિકતા છે.

ઉત્તર દિશામા દક્ષિણુની અપેક્ષાએ પણુ વિશેષાધિક જીવ છે. કેમકે ઉત્તર દિશામાં સંખ્યાત યોજન વાળા દ્વીપોમાંથી એક દ્વીપમાં લંબાઇ પહો-

द्वीपानां मध्ये एकस्मिन् द्वीपे आयामविष्कम्भाभ्यां संख्येययोजनकोटिप्रमाणे मानसे सरसि दक्षिणदिगपेक्षया प्रभूतजलसद्भावेन प्रचुराः वनस्पतयः प्रचुरा द्वीन्द्रियाः शङ्खादयः, प्रचुरास्तीरलग्नशङ्खादि शरीराश्रिता त्रीन्द्रियाः पिपीलिकादयः, प्रचुराः पद्मादिषु चतुरिन्द्रिया मधुकरादयः, प्रचुराः पञ्चेन्द्रियाः मत्स्यकूर्मादयो भवन्ति इति विशेषाधिका जीवा इति भावः, इत्येवं सामान्यतो दिगनुपातेन जीवानामल्पबहुत्वं प्रतिपादितम् ॥सू० १॥

विशेषतो जीवाल्पबहुत्ववक्तव्यता–

मूलम्–दिसाणुवाए सव्वत्थोवा पुढविक्काइया दाहिणेणं उत्तरेणं विसेसाहिया, पुरच्छिमेणं विसेसाहिया, पच्चिछमेणं विसेसाहिया, दिसाणुवाए णं सव्वत्थोवा आउक्काइया पच्छिमेणं, पुरच्छिमेणं विसेसाहिया, दाहिणेणं विसेसाहिया उत्तरेणं विसेसाहिया, दिसाणुवाए णं सव्वत्थोवा तेउक्काइया दाहिणुत्तरेणं, पुरच्छिमेणं संखेज्जगुणा, पच्छिमेणं विसेसाहिया, दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा वाउक्काइया पुरच्छिमेणं, पच्छिमेणं विसेसाहिया. उत्तरेणं विसेसाहिया, दाहिणेणं विसेसाहिया, दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा वणस्सइक्काइया पच्छिमेणं

है और उसमें जल की प्रचुरता होने के कारण वनस्पतिकायिक जीवों की बहुलता है और इसी से उत्तर दिशा में दक्षिण की अपेक्षा विशेषाधिक जीव बतलाए गए हैं। वहां शंख आदि द्विन्द्रीय, तीर पर रहे हुए शंख आदि के आश्रित पिपीलिका आदि त्रीन्द्रिय, कमलों आदि में भ्रमर आदि चतुरिन्द्रिय तथा मत्स्य कूर्म आदि पंचेन्द्रिय जीव भी विशेषाधिक हैं। यह सामान्य रूप से दिशाओं की अपेक्षा जीवों का अल्पबहुत्व निरूपण किया गया है ॥१॥

ળાઈમાં સંખ્યાત કરોડ યોજન પ્રમાણ એક માન સરોવર છે અને તેમાં જળની પ્રચુરતા હોવાને કારણે વનસ્પતિકાયિક જીવોની બહુલતા છે અને તેથી જ ઉત્તર દિશામા દક્ષિણની અપેક્ષાએ વિશેષાધિક જીવ બતાડેલા છે. ત્યાં શંખ આદિ દ્વીન્દ્રિય કાંઠા ઉપર રહેલા શંખ આદિના આશ્રિતપિપીલિકા (કીડી) આદિ ત્રીન્દ્રિય, કમળ વિગેરેમાં ભમરા વિગેરે ચતુરિન્દ્રિય તથા મત્સ્ય કૂર્મ આદિ પંચેન્દ્રિય જીવ પણ વિશેષાધિક છે. આ સામાન્ય રૂપે દિશાઓની અપેક્ષાએ જીવોનું અલ્પ બહુત્વ નિરૂપણ કર્યું છે. ॥ ૧ ॥

पुरच्छिमेणं विसेसाहिया, दाहिणेणं विसेसाहिया, उत्तरेणं विसेसाहिया, दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा बेइंदिया पच्छिमेणं पुरच्छिमेणं विसेसाहिया, दक्खिणेणं विसेसाहिया, उत्तरेणं विसेसाहिया दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा तेइंदिया पच्चत्थिमेणं, पुरच्छिमेणं विसेसाहिया, दाहिणेणं विसेसाहिया उत्तरेणं विसेसाहिया दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा चउरिंदिया पच्चत्थिमेणं, पुरच्छिमेणं विसेसाहिया, दाहिणेणं विसेसाहिया, उत्तरेणं विसेसाहिया, दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा नेरइया पुरच्छिम पच्चत्थिमउत्तरेणं, दाहिणेणं असंखेज्जगुणा, दिसाणुवाएणं, सव्वत्थोवा रयणप्पभापुढवी नेरइया पुरच्छिमपच्चत्थिम उत्तरेणं, दाहिणेणं असंखेज्जगुणा, दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा सक्करप्पभा पुढवी नेरइया, पुरच्छिमपच्चत्थिमउत्तरेणं, दाहिणेणं असंखेज्जगुणा, दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा वालुयप्पभा पुढवी नेरइया पुरच्छिमपच्चत्थिम उत्तरेणं दाहिणेणं असंखेज्जगुणा, दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा पंकप्पभा पुढवी नेरइया पुरच्छिमपच्चत्थिम उत्तरेणं, दाहिणेणं असंखेज्जगुणा दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा धूमप्पभा पुढवी नेरइया पुरच्छिमपच्चत्थिम उत्तरेणं, दाहिणेणं असंखेज्जगुणा, दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा तमप्पभा पुढवी नेरइया पुरच्छिमपच्चत्थिम उत्तरेणं, दाहिणेणं असंखेज्जगुणा, दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा अहे सत्तमा पुढवी नेरइया पुरच्छिमपच्चत्थिम उत्तरेणं, दाहिणेणं असंखेज्जगुणा, दाहिणेहिंतो अहे सत्तमा पुढवी नेरइएहिंतो छट्ठाए तमाए पुढवीए नेरइया पुरच्छिमपच्चत्थिम उत्तरेणं असंखेज्जगुणा, दाहिणेणं असंखेज्जगुणा, दाहिणिल्लेहिंतो तमाए पुढवी नेरइएहिंतो पंचमाए धूमप्पभाए पुढवीए नेरइया पुरच्छिमपच्च-

त्थिम उत्तरेणं असंखेज्जगुणा दाहिणेणं असंखेज्जगुणा दाहिणिल्लेहिंतो, धूमप्पभापुढवी नेरइएहिंतो चउत्थीए पंकप्पभाए पुढवीए नेरइया पुरच्छिमपच्चत्थिम उत्तरेणं असंखेज्जगुणा, दाहिणेणं असंखेज्जगुणा, दाहिणिल्लेहिंतो पंकप्पभा पुढवी नेरइएहिंतो तइयाए वालुयप्पभाए पुढवीए नेरइया पुरच्छिमपच्चत्थिम उत्तरेणं असंखेज्जगुणा, दाहिणेणं असंखेज्जगुणा, दाहिणिल्लेहिंतो वालुयप्पभा पुढवी नेरइएहिंतो दुइयाए सक्करप्पभाए पुढवीए नेरइया पुरच्छिमपच्चत्थिम उत्तरेणं असंखेज्जगुणा, दाहिणेणं असंखेज्जगुणा दाहिणिल्लेहिंतो सक्करप्पभा पुढवी नेरइएहिंतो इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए नेरइया पुरच्छिमपच्चत्थिम उत्तरेणं असंखेज्जगुणा, दाहिणेणं असंखेज्जगुणा, दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा पंचिंदिया तिरिक्खजोणिया पच्छिमेणं, पुरच्छिमेणं विसेसाहिया, दाहिणेणं विसेसाहिया, उत्तरेणं विसेसाहिया, दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा मणुस्सा दाहिण उत्तरेणं पुरच्छिमेणं संखेज्जगुणा पच्चत्थिमेणं विसेसाहिया, दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा भवणवासीदेवा पुरच्छिमेणं पच्चत्थिमेणं, उत्तरेणं असंखेज्जगुणा, दाहिणेणं असंखेज्जगुणा, दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा वाणमंतरा देवा पुरच्छिमेणं, पच्चत्थिमेणं विसेसाहिया, उत्तरेणं विसेसाहिया, दाहिणेणं विसेसाहिया, दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा जोइसिया देवा पुरच्छिमपच्चत्थिमेणं, दाहिणेणं विसेसाहिया, उत्तरेणं विसेसाहिया, दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा देवा सोहम्मे कप्पे पुरच्छिमपच्चत्थिमेणं, उत्तरेणं असंखेज्जगुणा, दाहिणेणं विसेसाहिया, दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा देवा ईसाणे कप्पे पुरच्छिमपच्चत्थिमेणं, उत्तरेणं असंखेज्जगुणा, दाहिणेणं विसेसाहिया, दिसाणु-

वाएणं सव्वत्थोवा देवा सणंकुमारे कप्पे पुरच्छिमपच्चत्थिमेणं, उत्तरेणं असंखेज्जगुणा, दाहिणेणं विसेसाहिया, दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा देवा माहिंदे कप्पे पुरच्छिमपच्चत्थिमेणं, उत्तरेणं असंखेज्जगुणा, दाहिणेणं विसेसाहिया, दिसाणुवाएणं सव्वत्थो वा देवा बंभलोए कप्पे पुरच्छिमपच्चत्थिम उत्तरेणं, दाहिणेणं असंखेज्जगुणा, दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा देवा लंतए कप्पे, पुरच्छिमपच्चत्थिम उत्तरेणं, दाहिणेणं असंखेज्जगुणा, दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा देवा महासुक्के कप्पे पुरच्छिम-पच्चत्थिम उत्तरेणं, दाहिणेणं असंखेज्जगुणा, दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा देवा सहस्सारे कप्पे पुरच्छिम उत्तरेणं दाहिणेणं असंखेज्जगुणा, तेण परं समोववन्नगा समणाउसो ! दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा सिद्धा दाहिणेणं उत्तरेणं, पुरच्छिमेणं संखेज्जगुणा पच्चत्थिमेणं विसेसाहिया दारं ॥सू० २॥

छाया–दिगनुपातेन सर्वस्तोकाः पृथिवीकायिकाः दक्षिणेन उत्तरेण विशेषाधिकाः,पौरस्त्येन विशेषाधिकाः, पश्चिमेन विशेषाधिकाः, दिगनुपातेन सर्व-

---

जीवों का विशेष अल्प-बहुत्व

शब्दार्थ–(दिसाणुवाएणं) दिशाओं की अपेक्षा से (सव्वत्थोवा) सब से कम (पुढविक्काइया) पृथिवी कायिक जीव (दाहिणेणं) दक्षिण दिशा में हैं (उत्तरेणं विसेसाहिया) उत्तर में विशेषाधिक हैं (पुरच्छिमेणं विसेसाहिया) पूर्व में विशेषाधिक हैं (पच्छिमेणं विसेसाहिया) पश्चिम में विशेषाधिक हैं।

(दिसाणुवाएणं) दिशाओं की अपेक्षा से (सव्वत्थोवा आउक्काइया

જીવોનું વિશેષ અલ્પ-બહુત્વ

શબ્દાર્થ–(दिसाणुवाएणं) દિશાઓની અપેક્ષાથી (सव्वत्थोवा) બધાથી ઓછા (पुढविकाइया) પૃથ્વીકાયિક જીવ (दाहिणेणं) દક્ષિણ દિશામાં (उत्तरेणं विसेसाहिया) ઉત્તરમાં વિશેષાધિક છે (पुरच्छिमेणं विसेसाहिया) પૂર્વમાં વિશેષાધિક છે (पच्छिमेणं विसेसाहिया પશ્ચિમમા વિશેષાધિક છે

(दिसाणुवाएणं) દિશાઓની અપેક્ષા (सव्वत्थो वा आउक्काइया पच्छिमेणं)

स्तोका अप्कायिकाः पश्चिमेन, पौरस्त्येन विशेपाधिकाः, दक्षिणेन विशेपाधिकाः, उत्तरेण विशेपाधिकाः, दिगनुपातेन सर्वस्तोकाः तेजस्कायिकाः दक्षिणोत्तरेण, पौरस्त्येन संख्येयगुणाः, पश्चिमेन विशेपाधिकाः, दिगनुपातेन सर्वस्तोकाः वायुकायिकाः पौरस्त्येन, पश्चिमेन विशेपाधिकाः, उत्तरेण विशेपाधिकाः, दक्षिणेन विशेपाधिकाः, दिगनुपातेन सर्वस्तोकाः वनस्पतिकायिकाः पश्चिमेन पौरस्त्येन विशेपाधिकाः, दक्षिणेन विशेपाधिकाः, उत्तरेण विशेपाधिकाः, दिगनुपातेन

पच्छिमेणं) सब से कम अप्कायिक पश्चिम में हैं (पुरच्छिमेणं विसेसाहिया) पूर्व में विशेषाधिक हैं (दाहिणेणं विसेसाहिया) दक्षिण में विशेषाधिक हैं (उत्तरेणं विसेसाहिया) उत्तर में विशेषाधिक हैं।

(दिसाणुवाएणं) दिशाओं की अपेक्षा (सव्वत्थोवा तेउकाइया) सब से कम तेजस्कायिक (दाहिणुत्तरेणं) दक्षिण-उत्तर में हैं (पुरच्छिमेणं संखेज्जगुणा) पूर्व में संख्यात गुणित ज्यादा (पश्चिमेणं विसेसाहिया) पश्चिम में विशेषाधिक हैं।

(दिसाणुवाएणं) दिशाओं की अपेक्षा (सव्वत्थोवा वाउकाइया पुरच्छिमेणं) सब से कम वायुकायिक पूर्व में (पच्छिमेणं विसेसाहिया) पश्चिम मेंविशेषाधिक (उत्तरेणं विसेसाहिया) उत्तर में विशेषाधिक (दाहिणेणं विसेसाहिया) दक्षिण में विशेषाधिक।

(दिसाणुवाएणं) दिशाओं की अपेक्षा (सव्वत्थोवा वणस्सइकाइया पच्छिमेणं) सब से कम वनस्पतिकायिक पश्चिम में हैं (पुरच्छिमेणं विसेसाहिया) पूर्व में विशेषाधिक (दाहिणेणं विसेसाहिया) दक्षिण में

બધાથી ઓછાં અપ્કાયિક પશ્ચિમમા છે (पुरच्छिमेणं विसेसाहिया) પૂર્વમા વિશેષાધિક છે (दाहिणेणं विसेसाहिया) દક્ષિણમા વિશેષાધિક છે (उत्तरेणं विसेसाहिया) ઉત્તરમા વિશેષાધિક છે

(दिसाणुवाएणं) દિશાઓની અપેક્ષાએ (सव्वत्थोवा तेउकइया) બધાથી ઓછા તેજસ્કાયિક (दाहिणुत्तरेणं) દક્ષિણ ઉત્તરમા છે (पुरच्छिमेणं संखेज्जगुणा પૂર્વમા સંખ્યાત ગુણિત વધારે (पच्छिमेणं विसेसाहिया) પશ્ચિમમા વિશેષાધિક છે

(दिसाणुवाएणं) દિશાઓની અપેક્ષાએ (सव्वत्थोवा वाउकाइया पुरच्छिमेणं) બધાથી ઓછા વાયુકાયિક પૂર્વમાં (पच्छिमेणं विसेसाहिया) પશ્ચિમમાં વિશેષાધિક (उत्तरेणं विसेसाहिया) ઉત્તરમા વિશેષાધિક (दाहिणेणं विसेसाहिया) દક્ષિણમાં વિશેષાધિક.

(दिसाणुवाएणं) દિશાઓની અપેક્ષાએ (सव्वत्थोवा वणस्सइकाईया पच्छिमेणं) બધાથી ઓછા વનસ્પતિકાયિક પશ્ચિમમાં છે (पुरच्छिमेणं विसेसाहिया)

सर्वस्तोका द्वीन्द्रियाः पश्चिमेन पौरस्त्येन विशेषाधिकाः दक्षिणेन विशेषाधिकाः, उत्तरेण विशेषाधिकाः, दिगनुपातेन सर्वस्तोका त्रीन्द्रियाः पश्चिमेन, पौरस्त्येन विशेषाधिकाः, दक्षिणेन विशेषाधिकाः, उत्तरेण विशेषाधिकाः; दिगनुपातेन सर्वस्तोकाश्चतुरिन्द्रियाः पश्चिमेन. पौरस्त्येन विशेषाधिकाः, दक्षिणेन विशेषा-धिकाः उत्तरेण विशेषाधिकाः, दिगनुपातेन सर्वस्तोका नैरयिकाः पौरस्त्येन

विशेषाधिक (उत्तरेणं विसेसाहिया) उत्तर में विशेषाधिक हैं।

(दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा बेइंदिया पच्छिमेणं) दिशाओं की अपेक्षा सब से कम द्वीन्द्रिय पश्चिम में हैं (पुरच्छिमेणं विसेसाहिया) पूर्व में विशेषाधिक हैं (दक्खिणेणं विसेसाहिया) दक्षिण में विशेषा-धिक हैं (उत्तरेणं विसेसाहिया) उत्तर में विशेषाधिक हैं।

(दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा तेइंदिया) दिशाओं की अपेक्षा सब से कम तेइन्द्रिय जीव पश्चिम में हैं (पुरच्छिमेणं विसेसाहिया) पूर्व में विशेषाधिक हैं (दाहिणेणं विसेसाहिया) दक्षिण में विशेषाधिक हैं (उत्तरेणं विसेसाहिया) उत्तर में विशेषाधिक हैं।

(दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा चउरिंदिया) दिशाओं की अपेक्षा सबसे कम चौइन्द्रिय जीव (पच्चत्थिमेणं) पश्चिम में हैं (पुरच्छिमेणं विसेसाहिया) पूर्व में विशेषाधिक हैं (दाहिणेणं विसेसाहिया) दक्षिण में विशेषाधिक हैं (उत्तरेणं विसेसाहिया) उत्तर में विशेषाधिक हैं।

પૂર્વના વિશેષાધિક છે; (दाहिणेणं विसेसाहिया) દક્ષિણમા વિશેષાધિક છે (उत्त-रेणं विसेसाहिया) ઉત્તરમા વિશેષાધિક છે

(दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा वेइंदिया पच्छिमेणं) દિશાઓની અપેક્ષાએ બધાથી ઓછા દ્વીન્દ્રિય પશ્ચિમમાં છે (पुरच्छिमेणं विसेसाहिया) પૂર્વમાં વિશેષાધિક છે (दक्खिणेणं विसेसाहिया) દક્ષિણમાં વિશેષાધિક છે (उत्तरेणं विसेसाहिया) ઉત્તરમાં વિશેષાધિક છે

(दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा तेइंदिया) દિશાઓની અપેક્ષાએ બધાથી ઓછા ત્રણ ઇન્દ્રિય જીવ પશ્ચિમમા છે (पुरच्छिमेणं विसेसाहिया) પૂર્વમા વિશેષાધિક છે (दाहिणेणं विसेसाहिया) દક્ષિણમાં વિશેષાધિક છે (उत्तरेणं विसेसाहिया) ઉત્તરમા વિશેષાધિક છે

(दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा चउरिंदिया) દિશાઓની અપેક્ષાએ બધાથી ઓછા ચાર ઇન્દ્રિયો વાળા જીવ છે (पच्छिमेणं) પશ્ચિમમાં (पुरच्छिमेणं विसेसाहिया) પૂર્વમાં વિશેષાધિક છે (दाहिणेणं विसेसाहिया) દક્ષિણમા વિશેષા-ધિક છે (उत्तरेणं विसेसाहिया) ઉત્તરમાં વિશેષાધિક છે

पश्चिमोत्तरेण, दक्षिणेन असंख्येयगुणाः, दिगनुपातेन सर्वस्तोकाः रत्नप्रभापृथिवी नैरयिकाः पौरस्त्य पश्चिमोत्तरेण, दक्षिणेन असंख्येयगुणाः, दिगनुपातेन सर्वस्तोका शर्कराप्रभापृथिवीनैरयिकाः पौरस्त्यपश्चिमोत्तरेण, दक्षिणेन असंख्येयगुणाः, दिगनुपातेन सर्वस्तोका वालुकाप्रभा पृथिवीनैरयिका पौरस्त्यपश्चिमोत्तरेण, दक्षिणेन असंख्येयगुणाः, दिगनुपातेन सर्वस्तोकाः पङ्कप्रभापृथिवीनैर-

---

(दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा नेरइया) दिशाओं की अपेक्षा सब से कम नैरयिक (पुरच्छिम पच्चत्थिम उत्तरेणं) पूर्व, पश्चिम और उत्तर में हैं (दाहिणेणं असंखेज्जगुणा) दक्षिण में असंख्यात गुणा (दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा रयणप्पभा पुढवीनेरइया) दिशाओं की अपेक्षा सब से कम रत्नप्रभा पृथिवी के नारक (पुरच्छिम पच्चत्थिम उत्तरेणं) पूर्व पश्चिम उत्तर में हैं (दाहिणेणं असंखेज्जगुणा) दक्षिण में असंख्यात गुणित हैं (दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा सक्करप्पभा पुढवीनेरइया) दिशाओं की अपेक्षा सब से कम शर्कराप्रभा पृथ्वी के नैरयिक (पुरच्छिम पच्चत्थिम उत्तरेणं) पूर्व, पश्चिम, उत्तर में हैं (दाहिणेणं असंखेज्जगुणा) दक्षिण में असंख्यात गुणा हैं। (दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा वालुयप्पभा पुढवीनेरइया) दिशाओं की अपेक्षा सब से कम वालुकाप्रभा के नैरयिक (पुरच्छिम पच्चत्थिम उत्तरेणं) पूर्व पश्चिम उत्तर में हैं (दाहिणेणं असंखेज्जगुणा) दक्षिण में असंख्यात गुणा हैं (दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा पंकप्पभा पुढवीनेरइया) दिशाओं की अपेक्षा सब

(दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा नेरइया) દિશાઓની અપેક્ષાએ બધાથી ઓછા નૈરયિક (पुरच्छिमपच्छिमउत्तरेणं) પૂર્વ પશ્ચિમ અને ઉત્તરમા છે (दाहिणेणं असंखेज्जगुणा) દક્ષિણમા અસંખ્યાત ગુણા (दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा रयणप्पभा पुढवी नेरइया) દિશાઓની અપેક્ષાએ બધાથી ઓછા રત્નપ્રભા પૃથ્વીના નારક (पुरच्छिमपच्चत्थिम उत्तरेणं) પૂર્વ, પશ્ચિમ અને ઉત્તરમાં છે (दाहिणेणं असंखेज्जगुणा) દક્ષિણમા અસંખ્યાત ગણા છે (दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा सक्करप्पभा पुढवी नेरइया) દિશાઓની અપેક્ષાએ બધાથી ઓછા શર્કરાપ્રભા પૃથ્વીના નૈરયિક (पुरच्छिम पच्चत्थिम उत्तरेणं) પૂર્વ, પશ્ચિમ અને ઉત્તરમાં છે (दाहिणेणं असंखेज्ज गुणा) દક્ષિણમા અસખ્યાત ગણા છે (दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा वालुयप्पभा पुढवी नेरइया) દિશાઓની અપેક્ષાએ બધાથી ઓછા વાલુકાપ્રભાના નૈરયિક (पुरच्छिम पच्चत्थिम उत्तरेण) પૂર્વ, પશ્ચિમ, ઉત્તરમાં છે (दाहिणेणं असंखेज्जगुणा) દક્ષિણમાં અસખ્યાતગણા છે (दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा पंकप्पभा पुढवी नेरइया) દિશાઓની અપેક્ષાએ બધાથી ઓછા પંકપ્રભા

यिकाः पौरस्त्य-पश्चिमोत्तरेण, दक्षिणेन असंख्येयगुणाः दिगनुपातेन सर्वस्तोकाः धूमप्रभापृथिवी नैरयिकाः पौरस्त्यपश्चिमोत्तरेण, दक्षिणेन असंख्येयगुणाः, दिगनुपातेन सर्वस्तोकास्तमप्रभापृथिवीनैरयिकाः पौरस्त्यपश्चिमोत्तरेण, दक्षिणेन असंख्येयगुणाः दिगनुपातेन सर्वस्तोकाः अधः सप्तमपृथिवीनैरयिकाः पौरस्त्य-पश्चिमोत्तरेण, दक्षिणेन असंख्येयगुणाः, दक्षिणेभ्यः अधः सप्तमपृथिवीनैरयिकेभ्यः षष्ठयास्तमायाः पृथिव्याः नैरयिकाः पौरस्त्यपश्चिमोत्तरेण असंख्येयगुणाः,

से कम पंकप्रभा पृथ्वी के नैरयिक (पुरच्छिम पच्चत्थिम उत्तरेणं) पूर्व पश्चिम उत्तर में हैं (दाहिणेणं असंखेज्जगुणा) दक्षिण में असंख्यात गुणा हैं (दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा धूमप्पभा पुढवीनेरइया) दिशाओं की अपेक्षा सब से कम धूमप्रभा के नैरयिक (पुरच्छिम पच्चत्थिम उत्तरेणं) पूर्व, पश्चिम, उत्तर में हैं (दाहिणेणं असंखेज्जगुणा) दक्षिण में असंख्यात गुणा हैं (दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा तमप्पभा पुढवी-नेरइया) दिशाओं की अपेक्षा सब से कम तमःप्रभा पृथ्वी के नैरयिक (पुरच्छिम पच्चत्थिम उत्तरेणं) पूर्व, पश्चिम, उत्तर में हैं (दाहिणेणं असंखेज्जगुणा) (दक्षिण में असंख्यातगुणा हैं (दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा अहेसत्तमा पुढवीनेरइया) दिशाओं की अपेक्षा तमस्तमःप्रभा पृथिवी के नैरयिक) पुरच्छिम पच्चत्थिम उत्तरेणं) पूर्व, पश्चिम, उत्तर में हैं (दाहिणेणं असंखेज्जगुणा) दक्षिण में असंख्यात गुणा हैं।

(दाहिणेहिंतो अहेसत्तमा पुढवीनेरइएहिंतो) दक्षिण दिशा के सातवीं पृथ्वी के नारकों से (छट्ठाए) छठी (तमाए पुढवीए) तमःप्रभा

પૃથ્વીના નૈરયિક છે (पुरच्छिमपचत्थिम उत्तरेणं) પૂર્વ, પશ્ચિમ, ઉત્તરમાં છે (दाहिणेणं असंखेज्ज गुणा) દક્ષિણમાં અસંખ્યાત ગણા છે (दिसाणुवाएणं सव्व-त्थोवा धूमप्पभा पुढवी नेरइया) દિશાઓની અપેક્ષાએ બધાથી ઓછા ધૂમપ્રભા ના નૈરયિક (पुरच्छिमपच्चत्थिम उत्तरेणं) પૂર્વ, પશ્ચિમ ઉત્તરમાં છે (दाहिणेणं असंखेज्जगुणा) દક્ષિણમા અસંખ્યાત ગણા છે (दिसाणुवाहएणं सव्वत्थोवा तमप्पभा पुढवी नेरइया) દિશાઓની અપેક્ષાએ બધાથી ઓછા તમઃપ્રભા પૃથ્વીના નૈરયિક (पुरच्छिम पच्चत्थिम उत्तरेणं) પૂર્વ, પશ્ચિમ ઉત્તરમાં છે (दाहिणेणं असंखेज्ज गुणा) દક્ષિણમા અસંખ્યાત ગણા છે (दिसाणुवाएणं सव्वत्थो वा अहे-सत्तमा पुढवी नेरइया) દિશાઓની અપેક્ષાએ તમસ્તમઃપ્રભા પૃથ્વીના નૈરયિક (पुरच्छिम पच्चत्थिम उत्तरेणं) પૂર્વ, પશ્ચિમ, ઉત્તરમાં છે (दाहिणेणं असंखेज्ज गुणा) દક્ષિણમા અસંખ્યાત ગુણા છે

(दाहिणेहिंतो अहेसत्तमा पुढवी नेरइएहिंतो) દક્ષિણ દિશાના સાતમી

दक्षिणेन असंख्येयगुणाः, दक्षिणेभ्यस्तमायाः पृथिव्या नैरयिकेभ्य पञ्चम्याः धूमप्रभायाः पृथिव्याः नैरयिकाः पौरस्त्यपश्चिमोत्तरेण असंख्येयगुणाः, दक्षिणेन असंख्येयगुणाः, दाक्षिणात्येभ्यो धूमप्रभापृथिवीनैरयिकेभ्य श्चतुर्थ्याः पङ्कप्रभायाः पृथिव्याः नैरयिकाः पौरस्त्यपश्चिमोत्तरेण असंख्येयगुणाः, दक्षिणेन असंख्येयगुणाः, दाक्षिणात्येभ्यः पङ्कप्रभापृथिवीनैरयिकेभ्य स्तृतीयायाः वालुकाप्रभायाः पृथिव्याः नैरयिकाः पौरस्त्यपश्चिमोत्तरेण असंख्येयगुणाः दक्षिणेन

पृथ्वी के (नेरइया) नैरयिक (पुरच्छिम पच्चत्थिम उत्तरेणं) पूर्व, पश्चिम उत्तर में (असंखेज्जगुणा) असंख्यात गुणा हैं (दाहिणेणं असंखेज्जगुणा) दक्षिण में उनसे भी असंख्यात गुणा हैं (दाहिणिल्लेहिंतो तमाए पुढवीनेरइएहिंतो) दक्षिण दिशा के तमःप्रभा पृथ्वी के नारकों की अपेक्षा (पंचमाए धूमप्पभाए पुढवीए) पांचवीं धूमप्रभा पृथिवी के (नेरइया) नारक (पुरच्छिम पच्चत्थिम उत्तरेणं) पूर्व, पश्चिम उत्तर में (असंखेज्जगुणा) असंख्यात गुणा हैं (दाहिणेणं असंखेज्जगुणा) दक्षिण में असंख्यात गुणा हैं (दाहिणिल्लेहिंतो धूमप्पभा पुढवीनेरइए हिंतो) दक्षिण के धूमप्रभा पृथिवी के नारकों से (चउत्थीए पंकप्पभाए पुढवीए) चौथी पंकप्रभा पृथिवी के (नेरइया) नारक (पुरच्छिम पच्चत्थिम उत्तरेणं असंखेज्जगुणा) पूर्व, पश्चिम, उत्तर में असंख्यात गुणा हैं (दाहिणेणं असंखेज्जगुणा) दक्षिण में उससे भी असंख्यात गुणा हैं (दाहिणिल्लेहिंतो पंकप्पभा पुढवीनेरइए हिंतो) दक्षिण के पंकप्रभा पृथिवी के नारकों से (तइयाए वालुयप्पभाए पुढवीए) तीसरी वालु-

---

પૃથ્વીના નારકોથી (छट्ठाए) છટ્ઠી (तमाए पुढवीए) તમઃપ્રભા પૃથ્વીના (नेरइया) નૈરયિકો (पुरच्छिमपच्चत्थिम उत्तरेणं) પૂર્વ, પશ્ચિમ, ઉત્તરમાં (असंखेज्ज गुणा) અસંખ્યાત ગુણા છે (दाहिणिल्लेहिंतो तमाए पुढवी नेरइएहिंतो) દક્ષિણ દિશાના તમઃપ્રભા પૃથ્વીના નારકોની અપેક્ષાએ (पंचमाए धूमप्पभा पुढवीए) પાંચમી ધૂમપ્રભા પૃથ્વીના (नेरइया) નારક (पुरच्छिमपच्चत्थिम उत्तरेणं) પૂર્વ, પશ્ચિમ ઉત્તરમાં (असंखेज्जगुणा) અસંખ્યાત ગુણા છે (दाहिणेणं असंखेज्जगुणा) દક્ષિણમાં અસંખ્યાત ગુણા છે (दाहिणिल्लेहिंतो धूमप्पभा पुढवी नेरइएहिंतो) દક્ષિણના ધૂમપ્રભા પૃથ્વીના નારકોથી (चउत्थीए पंकप्पभाए पुढवीए) ચોથી પંકપ્રભા પૃથ્વીના (नेरइया) નારક (पुरच्छिम पच्चत्थिम उत्तरेणं असंखेज्ज गुणा) પૂર્વ, પશ્ચિમ, ઉત્તરમાં અસંખ્યાત ગુણા છે (दाहिणेणं असंखेज्जगुणा) દક્ષિણમા તેનાથી પણ અસંખ્યાત ગુણા છે (दाहिणिल्लेहिंतो पंकप्पभा पुढवी नेरइएहिंतो) દક્ષિણના પંકપ્રભા પૃથ્વીના નારકોથી (तइयाए वालुयप्पभाए पुढवीए) ત્રીજી

असंख्येयगुणाः, दाक्षिणात्येभ्यो वालुकाप्रभापृथिवी नैरयिकेभ्यो द्वितीयायाः शर्कराप्रभायाः पृथिव्याः नैरयिकाः पौरस्त्यपश्चिमोत्तरेण असंख्येयगुणाः, दक्षिणेन असंख्येयगुणाः, दाक्षिणात्येभ्यः शर्कराप्रभापृथिवी नैरयिकेभ्यः अस्या रत्नप्रभायाः पृथिव्याः नैरयिकाः पौरस्त्यपश्चिमोत्तरेण असंख्येयगुणाः, दक्षिणेन असंख्येयगुणाः, दिगनुपातेन सर्वस्तोकाः पञ्चेन्द्रियाः तिर्यग्योनिकाः पश्चिमेन

काप्रभा पृथिवी के (नेरइया) नारक (पुरच्छिम पच्चत्थिम उत्तरेणं) पूर्व, पश्चिम, उत्तर में (असंखेज्जगुणा) असंख्यात गुणा हैं (दाहिणेणं असंखेज्जगुणा) दक्षिण में असंख्यात गुणा हैं (दाहिणिल्लेहिंतो वालुयप्पभा पुढवीनेरइएहिंतो) दक्षिण के वालुकाप्रभा पृथिवी के नारकों से (दुइयाए सक्करप्पभाए पुढवीए) दूसरी शर्कराप्रभा पृथिवी के (नेरइया) नारक (पुरच्छिम पच्चत्थिम उत्तरेणं) पूर्व, पश्चिम और उत्तर में (असंखेज्जगुणा) असंख्यात गुणा हैं (दाहिणेणं असंखेज्जगुणा) दक्षिण में उनसे भी असंख्यात गुणा हैं (दाहिणिल्लेहिंतो सक्करप्पभा पुढवीनेरइए हिंतो) दक्षिण दिशा के शर्कराप्रभा पृथिवी के नारकों से (इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए) इस रत्नप्रभा पृथिवी के (नेरइया) नारक (पुरच्छिम पच्चत्थिम उत्तरेणं) पूर्व, पश्चिम उत्तर में (असंखेज्जगुणा) असंख्यात गुणा हैं (दाहिणेणं असंखेज्जगुणा) दक्षिण में उनसे भी असंख्यात गुणा हैं।

(दिसाणुवाएणं) दिशाओं की अपेक्षा (सव्वत्थोवा पंचिंदिया) सब से कम पंचेन्द्रिय (तिरिक्खजोणिया) तिर्यक् योनिक जीव (पच्छिमेणं)

વાલુકાપ્રભા પૃથ્વીના (नेरइया) નારક (पुरच्छिम पच्चत्थिम उत्तरेणं) પૂર્વ, પશ્ચિમ ઉત્તરમાં (असंखेज्जगुणा) અસંખ્યાત ગુણા છે (दाहिणेणं असंखेज्जगुणा) દક્ષિણમા અસંખ્યાત ગણા છે (दाहिणिल्लेहिंतो वालुयप्पभा पुढवी नेरइएहिंतो) દક્ષિણના વાલુકાપ્રભા પૃથ્વીના નારકોથી (दुइयाए सक्करप्पभाए पुढबीए) બીજી શર્કરાપ્રભા પૃથ્વીના (नेरइया) નારક (पुरच्छि पच्चत्थिम उत्तरेणं) પૂર્વ. પશ્ચિમ અને ઉત્તરમાં (असंखेज्जगुणा) અસંખ્યાત ગુણા છે (दाहिणेणं असंखेज्जगुणा) દક્ષિણમાં પણ તેમનાથી પણ અધિક અસંખ્યાત ગુણા છે (दाहिणिल्लेहिंतो सक्करप्पभा पुढवी नेरइएहिंतो) દક્ષિણ દિશાના શર્કરાપ્રભા પૃથ્વીના નારકોથી (इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए) આ રત્નપ્રભા પૃથ્વીના (नेरइया) નારક (पुरच्छिम पच्चत्थिम उत्तरेणं) પૂર્વ, પશ્ચિમ, ઉત્તરમાં (असंखेज्जगुणा) અસંખ્યાત ગુણા છે (दहिणेणं असंखेज्जगुणा) દક્ષિણમાં તેમનાથી પણ અસંખ્યાત ગુણા છે

(दिसाणुवाएणं) દિશાઓની અપેક્ષાએ (सव्वत्थोवा पंचिंदिया) બધાથી ઓછા

पौरस्त्येन विशेषाधिकाः, दक्षिणेन विशेषाधिकाः उत्तरेण विशेषाधिकाः, दिगनुपातेन सर्वस्तोका मनुष्याः दक्षिणोत्तरेण, पौरस्त्येन संख्येयगुणाः पश्चिमेन विशेषाधिकाः, दिगनुपातेन सर्वस्तोका भवनवासिनो देवाः पौरस्त्येन पश्चिमेन उत्तरेण असंख्येयगुणाः, दक्षिणेन असंख्येयगुणाः, दिगनुपातेन सर्वस्तोकाः वानव्यन्तराः देवाः पौरस्त्येन पश्चिमेन विशेषाधिकाः, उत्तरेण विशेषाधिकाः,

---

पश्चिम में हैं (पुरच्छिमेणं विसेसाहिया) पूर्व में उनसे विशेषाधिक हैं (दाहिणेणं विसेसाहिया) दक्षिण में उनसे विशेषाधिक हैं (उत्तरेणं विसेसाहिया) उत्तर में उनसे भी विशेषाधिक हैं।

(दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा मणुस्सा दाहिणउत्तरेणं) दिशाओं की अपेक्षा सबसे कम मनुष्य दक्षिण-और उत्तर में हैं (पुरच्छिमेणं संखेज्जगुणा) (पूर्व में संख्यात गुणा अधिक हैं (पच्चत्थिमेणं विसेसाहिया) पश्चिम में विशेषाधिक हैं।

(दिसाणुवाएणं) दिशाओं की अपेक्षा (सव्वत्थोवा भवणावासी देवा) सब से कम भवनवासी देव (पुरच्छिमेणं पच्चत्थिमेणं) पूर्व और पश्चिम में हैं (उत्तरेणं असंखेज्जगुणा) उत्तर में असंख्यात गुणा (दाहिणेणं असंखेज्जगुणा) दक्षिण में असंख्यात गुणा हैं।

(दिसाणुवाएणं) दिशाओं की अपेक्षा (सव्वत्थोवा वाणमंतरा देवा) सबसे कम वानव्यन्तर देव (पुरच्छिमेणं) पूर्व में हैं (पच्चत्थिमेणं

પચેન્દ્રિય (तिरिक्खजोणिया) તિર્યંક્ યોનિક જીવ (पच्छिमेणं) પશ્ચિમમાં (पुरच्छिमेण विसेसा) પૂર્વમા તેનાથી વિશેષાધિક છે (दाहिणेणं विसेसाहिया) દક્ષિણમાં પણ તેથી વિશેષાધિક છે (उत्तरेणं विसेसाहिया) ઉત્તરમા તેમનાથી પણ વિશેષાધિક છે.

(दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा मणुस्सा दाहिणउत्तरेणं) દિશાઓની અપેક્ષાએ એ બધાથી ઓછા મનુષ્ય દક્ષિણ અને ઉત્તરમા છે (पुरच्छिमेणं संखेज्ज गुणा) પૂર્વમા સખ્યાત ગુણા અધિક છે (पच्चत्थिमेणं विसेसाहिया) પશ્ચિમમાં વિશેષાધિક છે

(दिसाणुवाएणं) દિશાઓની અપેક્ષા (सव्वत्थोवा भवणवासीदेवा) બધાથી ઓછા ભવનવાસી દેવ (पुरच्छिमेणं पच्चत्थिमेणं) પૂર્વ અને પશ્ચિમમાં છે (उत्तरेण असंखेज्ज गुणा) ઉત્તરમા અસંખ્યાત ગુણા છે (दाहिणेणं असंखेज्ज गुणा) દક્ષિણમા અસંખ્યાત ગુણા છે (दिसाणुवाएणं) દિશાઓની અપેક્ષાએ (सव्वत्थोवा वाणमंतरा देवा) બધાથી ઓછા વાનવ્યન્તર દેવ (पुरच्छिमेणं) પૂર્વમાં છે (पच्चत्थिमेण विसेसाहिया) પશ્ચિમમાં વિશેષાધિક છે (उत्तरेणं विसे-

दक्षिणेन विशेषाधिकाः, दिगनुपातेन सर्वस्तोकाः ज्योतिष्कादेवाः पौरस्त्य पश्चिमेन दक्षिणेन विशेषाधिकाः, उत्तरेण विशेषाधिकाः, दिगनुपातेन सर्वस्तोका देवाः सौधर्मे कल्पे पौरस्त्यपश्चिमेन उत्तरेण असंख्येयगुणाः, दक्षिणेन विशेषाधिकाः, दिगनुपातेन सर्वस्तोका देवा ईशाने कल्पे पौरस्त्यपश्चिमेन उत्तरेण असंख्येयगुणाः, दक्षिणेन विशेषाधिकाः, दिगनुपातेन सर्वस्तोकाः देवाः सनत्कु-

---

विसेसाहिया) पश्चिम में विशेषाधिक हैं (उत्तरेणं विसेसाहिया) उत्तर में विशेषाधिक हैं (दाहिणेणं विसेसाहिया) दक्षिण में विशेषाधिक हैं।

(दिसाणुवाएणं) दिशाओं की अपेक्षा (सव्वत्थोवा जोइसिया देवा) सब से कम ज्योतिष्क देव (पुरच्छिम पच्चत्थिमेणं) पूर्व और पश्चिम में हैं (दाहिणेणं विसेसाहिया) दक्षिण में विशेषाधिक हैं (उत्तरेणं विसेसाहिया) उत्तर में विशेषाधिक हैं।

(दिसाणुवाएणं) दिशाओं की अपेक्षा (सव्वत्थोवा देवा) सब से कम देव (सोहम्मे कप्पे) सौधर्म कल्प में (पुरच्छिम पच्चत्थिमेणं) पूर्व पश्चिम दिशा में हैं (उत्तरेणं असंखेज्जगुणा) उत्तर में असंख्यातगुणा हैं (दाहिणेणं विसेसाहिया) दक्षिण में विशेषाधिक हैं।

(दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा देवा ईसाणे कप्पे पुरच्छिम पच्चत्थिमेणं) दिशाओं की अपेक्षा सब से कम देव ईशानकल्प में पूर्व–पश्चिम में हैं (उत्तरेणं असंखेज्जगुणा) उत्तर में असंख्यात गुणा हैं (दाहिणेणं

सहिया) ઉત્તરમા વિશેષાધિક છે (दाहिणेणं विसेसाहिया) દક્ષિણમાં વિશેષાધિક છે

(दिसाणुवाएणं) દિશાઓની અપેક્ષા (सव्वत्थोवा जोइसिया देवा) બધાથી ઓછા જ્યોતિષ્ક દેવ (पुरच्छिमपच्चत्थिमेणं) પૂર્વ અને પશ્ચિમમા છે (दाहिणेणं विसेसाहिया) દક્ષિણમા વિશેષાધિક છે (उत्तरेणं विसेसाहिया) ઉત્તરમાં વિશેષાદિક છે

(दिसाणुवाएणं) દિશાઓની અપેક્ષાથી (सव्वत्थोवा देवा) સૌથી ઓછા (लंतएकप्पे) લાન્તક કલ્પમાં (पुरच्छिमपच्चत्थिम उत्तरेणं) પૂર્વપશ્ચિમ અને ઉત્તરમાં છે (दाहिणेणं असंखिज्जगुणा) દક્ષિણમાં અસંખ્યાતગણુા છે.

(दिसाणुवाइणं) દિશાઓની અપેક્ષા (सव्वत्थोवा देवा) બધાથી ઓછા દેવ (सोहम्मे कप्पे) સૌધર્મ કલ્પમા (पुरच्छिम पच्चत्थिमेण) પૂર્વ પશ્ચિમ દિશામાં છે (उत्तरेणं असंखेज्ज गुणा) ઉત્તરમા અસંખ્યાત ગુણા છે (दाहिणेणं विसेसाहिया) દક્ષિણમાં વિશેષાધિક છે

(दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा देवा ईसाणे कप्पे पुरच्छिमपच्चत्थिमेणं) દિશાઓની અપેક્ષા બધાથી ઓછા દેવ ઇશાનકલ્પમાં પૂર્વ પશ્ચિમમાં છે (उत्तरेणं

मारे कल्पे पौरस्त्यपश्चिमेन उत्तरेण असंख्येयगुणाः, दक्षिणेन विशेषाधिकाः, दिगनुपातेन सर्वस्तोका देवाः माहेन्द्रे कल्पे पौरपस्त्यपश्चिमेन उत्तरेण असंख्येय-गुणाः, दक्षिणेन विशेषाधिकाः, दिगनुपातेन सर्वस्तोकाः देवाः ब्रह्मलोके कल्पे पौरस्त्यपश्चिमोत्तरेण, दक्षिणेन असंख्येयगुणाः, दिगनुपातेन सर्वस्तोका देवाः

विसेसाहिया) दक्षिण में विशेषाधिक हैं।

(दिसाणुवाएणं) दिशाओं की अपेक्षा (सव्वत्थोवा देवा) सब से कम देव (सणंकुमारे कप्पे) सनत्कुमार कल्प में (पुरच्छिम पचत्थिमेणं) (पूर्व और पश्चिम में हैं (उत्तरेणं असंखेज्जगुणा) उत्तर में असंख्यात गुणा हैं (दाहिणेणं विसेसाहिया) दक्षिण में विशेषाधिक हैं।

(दिसाणुवाएणं) दिशाओं की अपेक्षा (सव्वत्थोवा देवा) सब से कम देव (माहिंदे कप्पे) माहेन्द्र कल्प में (पुरच्छिम पचत्थिमेणं) पूर्व और पश्चिम में हैं (उत्तरेणं असंखेज्जगुणा) उत्तर में असंख्यात गुणा हैं (दाहिणेणं विसेसाहिया) दक्षिण में विशेषाधिक हैं।

(दिसाणुवाएणं) दिशाओं की अपेक्षा (सव्वत्थोवा देवा) सब से कम देव (बंभलोए कप्पे) ब्रह्मलोक कल्प में (पुरच्छिम पचत्थिम उत्त-रेणं) पूर्व, पश्चिम और उत्तर में हैं (दाहिणेणं असंखेज्जगुणा) दक्षिण में असंख्यात गुणा हैं।

(दिसाणुवाएणं) दिशाओं की अपेक्षा (सव्वत्थोवा देवा) सब से कम देव (लंतए कप्पे) लान्तक कल्प में (पुरच्छिम पच्चत्थिम उत्तरेणं)

असंखेज्जगुणा) ઉત્તરમા અસખ્યાત ગુણા છે (दाहिणेणं विसेसाहिया) દક્ષિણમાં વિશેષાધિક છે

(दिसाणुवाएणं) દિશાઓની અપેક્ષા (सव्वत्थोवा देवा) બધાથી ઓછા દેવ (सणंकुमारे कप्पे) સનત્કુમાર કલ્પમાં (पुरच्छिम पच्चत्थिमेणं) પૂર્વ, પશ્ચિમમાં છે (उत्तरेणं असंखेज्जगुणा) ઉત્તરમાં અસંખ્યાત ગુણા છે (दाहिणेणं विसेसाहिया) દક્ષિણમાં વિશેષાધિક છે

(दिसाणुवाएणं) દિશાઓની અપેક્ષા (सव्वत्थोवा देवा) બધાથી ઓછા દેવ (माहिंदे कप्पे) મહેન્દ્ર કલ્પમાં (पुरच्छिम पच्चत्थिमेणं) પૂર્વ અને પશ્ચિમમાં છે (उत्तरेणं असंखेज्ज गुणा) ઉત્તરમા અસંખ્યાત ગુણ છે (दाहिणेणं विसेसा-हिया) દક્ષિણમાં વિશેષાધિક છે

(दिसाणुवाएणं) દિશાઓની અપેક્ષા (सव्वत्थोवा देवा) બધાથી ઓછા દેવ (बंभलोए कप्पे) બ્રહ્મલોક દેવ કલ્પમાં (पुरच्छिमपच्चत्थिम उत्तनेणं) પૂર્વ, પશ્ચિમ અને ઉત્તરમાં છે (दाहिणेणं असंखेज्जगुणा) દક્ષિણમાં અસંખ્યાત ગુણા છે

लान्तके कल्पे पौरस्त्यपश्चिमोत्तरेण, दक्षिणेन असंख्येयगुणाः, दिगनुपातेन सर्वस्तोकाः देवाः महाशुक्रे कल्पे पौरस्त्यपश्चिमोत्तरेण, दक्षिणेन असंख्येय-गुणाः, दिगनुपातेन सर्वस्तोका देवाः सहस्रारे कल्पे पौरस्त्यपश्चिमोत्तरेण, दक्षि-णेन असंख्येयगुणाः । तेन परं बहुसमोपपन्नकाः श्रमणायुष्मन् ! दिगनुपातेन सर्वस्तोकाः सिद्धाः दक्षिणेन उत्तरेण, पौरस्त्येन संख्येयगुणाः, पश्चिमेन विशेषाधिकाः, द्वारम् ॥सू० २॥

पूर्व, पश्चिम और उत्तर में हैं (दाहिणेणं असंखेज्जगुणा) दक्षिण में असंख्यात गुणा हैं ।

(दिसाणुवाएणं) दिशाओं की अपेक्षा (सव्वोत्थवा देवा) सब से कम देव (महासुक्के कप्पे) महा शुक्र कल्प में (पुरच्छिम पच्चत्थिम उत्तरेणं) (पूर्व, पश्चिम और उत्तर में हैं (दाहिणेणं असंखेज्जगुणा) दक्षिण में असंख्यात गुणा हैं ।

(दिसाणुवाएणं) दिशाओं की अपेक्षा (सव्वत्थोवा देवा) सब से कम देव (सहस्सारे कप्पे) सहस्रार कल्प में (पुरच्छिम पच्चत्थिम उत्त-रेणं) पूर्व, पश्चिम, उत्तर में हैं (दाहिणेणं असंखेज्जगुणा) दक्षिण में असंख्यात गुणा हैं (तेण परं) उससे आगे (बहुसमोववन्नगा) बिलकुल समान उत्पन्न होने वाले हैं (समणाउसो) हे आयुष्मन् श्रमणो !

(दिसाणुवाएणं) दिशाओं को अपेक्षा (सव्वत्थोवा सिद्धा) सब से कम सिद्ध (दाहिणेणं उत्तरेणं) दक्षिण में और उत्तर दिशा में (पुर-

(दिसाणुवाएणं) દિશાઓની અપેક્ષા (सव्वत्थोवा देवा) બધાથી ઓછા દેવ (महासुक्के) મહાશુક્ર કલ્પમાં (पुरच्छिमपच्चत्थिम उत्तरेणं) પૂર્વ પશ્ચિમ અને ઉત્તરમા છે (दाहिणेणं असंखेज्ज गुणा) દક્ષિણમાં અસંખ્યાત ગુણા છે

(दिसाणुवाएणं) દિશાઓની અપેક્ષા (सव्वत्थोवा देवा) બધાથી ઓછા દેવ (सहस्सारे कप्पो) સહસ્રાર કલ્પમા (पुरच्छिम पच्चत्थिम उत्तरेणं) પૂર્વ પશ્ચિમ અને ઉત્તરમા છે (दाहिणेणं असंखेज्ज गुणा) દક્ષિણમાં અસંખ્યાત ગુણા છે (तेणं परं) તેનાથી આગળ (बहुसमोववन्नगा) બિલકુલ સમાન ઉત્પન્ન થનારા (समणाउसो) હે આયુષ્યમન્ શ્રમણો !

(दिसाणुवाएणं) દિશાઓની અપેક્ષા (सव्वत्थोवा सिद्धा) બધાથી ઓછા સિદ્ધ (दाहिण उत्तरेणं) દક્ષિણ અને ઉત્તર દિશામાં (पुरच्छिमेणं असंखेज्जगुणा) પૂર્વમાં અસંખ્યાત ગુણા અધિક છે (पच्चत्थिमेणं विसेमाहिया) પશ્ચિમમાં વિશેષાધિક છે ॥ ૨ ॥

टीका—अथ विशेषरूपेण दिगनुपातेन जीवानामल्पबहुत्वं प्ररूपयितुमाह—'दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा पुढविकाइया दाहिणेणं' दिगनुपातेन दिशोऽनुसृत्य, दिगपेक्षयेत्यर्थः, सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः, पृथिवीकायिकाः प्ररूप्यमाणा दक्षिणेन-दक्षिणस्यां दिशि भवन्ति तत्र कारणन्तु—यत्र घनं स्थानं तत्र बहवः पृथिवीकायिकाः, यत्र तु रन्ध्रं तत्र अल्पाः भवन्ति, दक्षिणस्यां दिशि बहूनां भवनपतिभवनानां, बहूनाञ्च नरकावासानां सत्त्वेन रन्ध्रबाहुल्य संभवात् दक्षिणस्यां दिशि पृथिवीकायिकाः सर्वस्तोका भवन्तीत्याशयः, 'उत्तरेणं विसेसाहिया' दक्षिणदिगपेक्षया उत्तरेण उत्तरस्यां दिशि विशेषाधिकाः भवन्ति, उत्तरस्यां दिशि दक्षिणदिगपेक्षया अल्पानामेव भवनपतिभवनानां स्तोकानामेव नरकावासानां सत्त्वेन घनस्थानबाहुल्यसंभवेन बहवः पृथिवीकायिका भवन्ति इति

च्छिमेणं संखेज्जगुणा) पूर्व में संख्यात गुणा है (पच्चत्थिमेणं विसेसाहिया) पश्चिम में विशेषाधिक हैं।

टीकार्थ—अब विशेष रूप से दिशाओं की अपेक्षा से जीवों के अल्पबहुत्व की प्ररूपणा की जाती है—

दिशाओं की अपेक्षा विचार करने पर दक्षिण दिशा में सब से कम पृथिवीकायिक जीव हैं। इसका कारण यह है कि जहां ठोस स्थान होता है वहां पृथिवीकायिक जीव बहुत होते हैं और जहां छिद्र या पोल होती है वहां थोडे होते हैं। दक्षिण दिशा में बहुत-से भवनपतियों के भवन और नारकावास होने के कारण रंध्रों की बहुलता है। इस कारण दक्षिण दिशा की अपेक्षा उत्तर दिशा में पृथिवीकायिक विशेषाधिक हैं, क्यों कि उत्तर में दक्षिण दिशा की अपेक्षा भवनपतियों के भवन और नारकावास कम हैं। अतएव वहां सघन

ટીકાર્થ-હવે વિશેષ રૂપે દિશાઓની અપેક્ષાથી જીવોના અલ્પબહુત્વની પ્રરૂપણા કરાય છે.

દિશાઓની અપેક્ષાએ વિચાર કરવાથી દક્ષિણ દિશામાં-બધાથી ઓછા પૃથિવકાયિક જીવ છે. તેનું કારણ એ છે કે જ્યા નકકર સ્થાન હોય છે ત્યાં પૃથિવકાયિક જીવ ઘણા હોય છે અને જયાં છિદ્ર કે પોલ હોય છે ત્યા થોડા હોય છે. દક્ષિણ દિશામાં ઘણા ભવનપતિયોના ભવન અને નારકાવાસ હોવાના કારણે રંધ્રોની વિપુલતા છે. તે કારણે દક્ષિણ દિશામાં પૃથ્વીકાયિક બધાથી ઓછા છે. દક્ષિણ દિશાની અપેક્ષાએ ઉત્તર દિશામાં પૃથ્વીકાયિક વિશેષાધિક છે. કેમકે ઉત્તરમાં દક્ષિણ દિશાની અપેક્ષાએ ભવનપતિયોના ભવન અને નારકા

विशेषाधिकाः, 'पुरच्छिमेणं विसेसाहिया' पौरस्त्येन-तेभ्योऽपि पूर्वस्यां दिशि पृथिवीकायिकाः विशेषाधिका भवन्ति, चन्द्रसूर्यद्वीपानां पूर्वस्यां दिशि सत्त्वेन पृथिवीकायिकानां तत्र बाहुल्यसंभवात्, तेभ्योऽपि 'पच्छिमेणं विसेसाहिया' पश्चिमेन-पश्चिमायां दिशि पृथिवीकायिकाः विशेषाधिका भवन्ति, यावतां चन्द्र-सूर्यद्वीपानां पूर्वस्यां दिशि सत्वं तावतां पश्चिमायां दिशि सत्त्वेऽपि न तावता साम्यं भवति अपितु लवणसमुद्रे गौतमनामद्वीपस्य अधिकस्यापि सत्त्वेन विशे-षाधिकं सिद्धम्, इत्येवं दिगनुपातेन पृथिवीकायिकाना मल्पबहुत्वं प्ररूप्य सम्प्रति अप्कायिकाना मल्पबहुत्वं प्ररूपयितुमाह-'दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा आउक्का-इया पच्छिमेणं' दिगनुपातेन दिगनुसारेण, दिगपेक्षयेत्यर्थः, सर्वस्तोकाः-सर्वे-ऽभ्योऽल्पाः, अप्कायिकाः पश्चिमेन-पश्चिमायां दिशि वर्तन्ते तत्र गौतमद्वीपस्य सत्त्वेन तत्रोदका भावेनाप्कायिकाभावात् तदपेक्षया 'पुरच्छिमेणं विसेसाहिया'

स्थान अधिक है। पूर्व दिशा में उत्तर की अपेक्षा भी पृथिवीकायिक विशेषाधिक हैं, क्यों कि पूर्व में चन्द्र-सूर्य द्वीप होने से पृथिवी-कायिकों का बाहुल्य है। पूर्व दिशा की अपेक्षा भी पश्चिम में विशे-षाधिक हैं क्योंकि जितने चन्द्र-सूर्य द्वीप पूर्व में हैं उतने तो पश्चिम में हैं ही, मगर लवणसमुद्र में गौतम नामक द्वीप पश्चिम में अधिक है, अतएव पृथिवीकायिक भी अधिक हैं।

पृथिवीकायिकों के अल्पबहुत्व की प्ररूपणा करके अब दिशाओं की अपेक्षा अप्कायिकों के अल्पबहुत्व की प्ररूपणा की जाती है-

दिशाओं की अपेक्षा सबसे कम अप्कायिक पश्चिम दिशा में हैं क्यों कि पश्चिम दिशा में गौतम द्वीप होने के कारण वहां जल कम है। उनकी अपेक्षा पूर्व दिशा में अप्कायिक विशेषाधिक हैं; क्योंकि

વાસ ઓછા છે, તેથીંજ ત્યાં સઘન સ્થાન અધિક છે, કેમકે પૂર્વમાં ચન્દ્ર, સૂર્ય દ્વીપ હોવાથી પૃથ્વીકાયિકોનુ બાહુલ્ય છે. પૂર્વ દિશાની અપેક્ષાએ પણુ પશ્ચિમમાં વિશેષાધિક છે. કેમકે જેટલા ચન્દ્ર સૂર્ય દ્વીપ પૂર્વમાં છે તેટલા તો પશ્ચિમમાં પણુ છે જ. પરન્તુ લવણુ સમુદ્રમાં ગૌતમ નામક દ્વીપ પશ્ચિમમાં અધિક છે, તેથીજ પૃથ્વીકાયિક પણુ અધિક છે.

પૃથ્વીકાયિકોના અલ્પ બહુત્વની પ્રરૂપણા કરીને હવે દિશાઓની અપે-ક્ષાએ અપ્કાયિકોના અલ્પબહુત્વની પ્રરૂપણા કરાય છે

દિશાઓની અપેક્ષાએ બધાથી ઓછા અપ્કાયિક પશ્ચિમ દિશામા છે, કેમકે પશ્ચિમ દિશામાં ગૌતમદ્વીપ હોવાના કારણે ત્યાં જળ ઓછું છે-તેની

पैरस्त्येन-पूर्वस्यां दिशि अप्कायिकाः विशेषाधिका भवन्ति, तस्यां गौतमद्वीपा भावेनाप्कायिक सद्भावात्, तेभ्योऽपि-'दाहिणेणं विसेसाहिया' दक्षिणेन -दक्षिणस्यां दिशि अप्कायिका विशेषाधिका भवन्ति तस्यां दिशि चन्द्रसूर्यद्वीपा भावेनाप्कायिकबाहुल्य संभवात्, तेभ्योऽपि 'उत्तरेण विसेसाहिया' उत्तरेण-उत्तरस्यां दिशि अप्कायिकाः विशेषाधिका भवन्ति, तत्र मानससरसः सद्भावेन अप्कायिक बाहुल्यसंभवात्, अथ दिगनुपातेन तेजस्कायिकाल्पबहुत्वं प्ररूपयति -'दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा तेउकाइया दाहिणुत्तरेणं' दिगनुपातेन-दिगपेक्षया, सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पास्तेजस्कायिकाः दक्षिणोत्तरेण-दक्षिणस्याम् उत्तरस्यां च दिशि भवन्ति तत्र कारणन्तु-मनुष्यक्षेत्रे एव बादरतेजस्कायिकानां सत्त्वेन अन्यत्रासत्त्वात्, तत्रापि मनुष्यबाहुल्यस्थाने एव बाहुल्येन पाकारम्भसंभवेन तेजस्कायिकानां बाहुल्यसंभवः दक्षिणस्यां दिशि पञ्चसु भरतेषु उत्तरस्यां दिशि पञ्चसु एरवतेसु क्षेत्रस्याल्पत्वात् मनुष्याणां स्तोकत्वेन तेजस्कायिकानामपि

पूर्व में गौतम द्वीप नहीं है और उसके बदले जल है। पूर्व की अपेक्षा दक्षिण में अप्कायिक विशेषाधिक हैं, क्योंकि वहां चन्द्र सूर्य के द्वीपों का अभाव है और दक्षिण की अपेक्षा उत्तर में विशेषाधिक हैं, क्यों कि वहां मानस सरोवर होने के कारण अप्कायिकों की बहुलता है।

दिशाओं की दृष्टि से सब से कम तेजस्कायिक दक्षिण और उत्तर दिशा में हैं। इसका कारण यह है-मनुष्य क्षेत्र में ही बादर तेजस्कायिक जीवों का अस्तित्व होता है, अन्यत्र नहीं। उसमें भी जहां मनुष्यों की अधिकता होती है वहां पचन-पाचन की प्रवृत्ति अधिक होती है और इस कारण तेजस्कायिकों की बहुलता होती है। दक्षिण दिशा में पांच भरत क्षेत्रों और उत्तर दिशा में पांच ऐरवत क्षेत्रों

અપેક્ષાએ પૂર્વ દિશામા અપ્કાયિક વિશેષાધિક છે, કેમકે પૂર્વમાં ગૌતમદ્વીપ નથી અને તેને બદલે પાણી છે. પૂર્વની અપેક્ષાએ દક્ષિણમા અપ્કાયિક વિશેષાધિક છે, કેમકે ત્યાં ચન્દ્ર, સૂર્યના દ્વીપોનો અભાવ છે અને દક્ષિણની અપેક્ષાએ ઉતરમા વિશેષાધિક છે. કેમકે ત્યા માનસરોવર હોવાના કારણે અપ્કાયિકોની બહુલતા છે

દિશાઓની અપેક્ષાથી સૌથી ઓછા તેજસ્કાયિકો છે દક્ષિણ અને ઉત્તર દિશામાં છે. તેનું કારણ એ છે કે મનુષ્યક્ષેત્રમાજ બાદર તેજસ્કાયિક જીવોનું વિદ્યમાન પણું હોય છે. બીજે નહી તેમાં પણ જ્યા મનુષ્યોનું અધિકપણુ હોય છે, ત્યાં પચન, પાચનની પ્રવૃત્તિ વિશેષ હોય છે. અને તે કારણે તેજસ્કાયિકોની પ્રચુરતા હોય છે. દક્ષિણ દિશામાં પાચ ભરતક્ષેત્રોમાં અને ઉત્તર

स्तोकत्वं भवति अल्पपाकारम्भसंभवात् तस्मात् दक्षिणोत्तरयोः सर्वस्तोकास्तैजस्कायिका भवन्ति, स्वस्थानेषु प्रायः समानाएवेति. तेभ्योऽपि 'पुरच्छिमेणं संखेज्जगुणा' पौरस्त्येन पूर्वस्यां दिशि, तेजस्कायिकाः संख्येयगुणाः भवन्ति, तत्र क्षेत्रस्य संख्येयगुणत्वात्, तेभ्योऽपि 'पच्छिमेणं विसेसाहिया' पश्चिमेन–पश्चिमायां दिशि तेजस्कायिकाः विशेषाधिका भवन्ति, अधोलौकिकग्रामेषु मनुष्यबाहल्यसद्भावात्. अथ दिगनुपातेन वायुकायिकानामल्पबहुत्वं प्ररूपयति–'दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा वाउकाइया पुरच्छिमेणं' दिगनुपातेन दिगपेक्षया, सर्वस्तोकाः–सर्वेभ्योऽल्पाः, वायुकायिकाः पौरस्त्येन–पूर्वस्यां दिशि भवन्ति, पूर्वस्यां दिशि प्रभूतघनस्थानसत्त्वेन सुषिराभावात् स्तोका एव वायवो भवन्ति, घनस्थाने वायूनां संचाराभावात् इत्याशयः तेभ्यः 'पच्छिमेणं विसेसाहिया' पश्चिमेन–पश्चिमायां दिशि, विशेषाधिका वायुकायिका भवन्ति, तत्र अधोलौकिकग्रामसद्भावात्, तेभ्यः 'उत्तरेणं विसेसाहिया' उत्तरेण–उत्तरस्यां दिशि वायुकायिका

में क्षेत्र की अल्पता होने से मनुष्य कम हैं, अतएव तेजस्कायिक भी कम हैं। स्वस्थान में प्रायः समान हैं। इन दोनों दिशाओं की अपेक्षा पूर्व में संख्यात गुणा अधिक हैं, क्यों कि वहां क्षेत्र संख्यात गुणा है। उनसे भी पश्चिम दिशा में तेजस्कायिक विशेषाधिक हैं, क्योंकि अधोलौकिक ग्रामों में मनुष्यों की बहुलता होती है।

दिशाओं की अपेक्षा से सबसे कम वायुकायिक पूर्व में हैं, क्यों कि पूर्व में सघन स्थान अधिक होने से पोल कम है, अतएव वायु की कमी है। सघन स्थान में वायु का संचार नहीं होता। पूर्व की अपेक्षा पश्चिम में वायुकायिक विशेषाधिक हैं, क्योंकि वहां अधोलौकिक ग्राम होते हैं। उत्तर में उससे भी विशेषाधिक हैं, क्योंकि

દિશામા પાંચ ઐરવતક્ષેત્રોમાં ક્ષેત્રનું અલ્પ પણું હોવાથી મનુષ્યો ઓછા હોય છે. સ્વસ્થાનમાં પ્રાય. સરખા હોય છે. અને ઉત્તર દિશાઓની અપેક્ષાાથી પૂર્વમાં સંખ્યાત ગણા વધારે છે. કેમકે ત્યાં ક્ષેત્ર સંખ્યાત ગણા છે, તનાથી પણ પશ્ચિમ દિશામા તેજસ્કાયિકો વિશેષાધિક છે. કેમકે અધોલૌકિક ગ્રામોમાં મેનુષ્યોનું અધિક પણું હોય છે.

દિશાઓની અપેક્ષાએ બધાથી ઓછા વાયુકાયિક પૂર્વમા છે. કેમ કે પૂર્વમા સઘન સ્થાન હોવાથી પોલાણુ ઓછુ છે, તેથી વાયુની કમી છે. સઘન સ્થાનોમાં વાયુનો સંચાર નથી થતો. પૂર્વની અપેક્ષાએ પશ્ચિમમા વાયુકાયિક વિશેષાધિક છે. કેમકે ત્યાં અધોલૌકિક ગામ હોય છે. ઉત્તરમા તેનાથી પણ ઓછા વિશેષાધિક છે. કેમકે ત્યાં નારકાવાસોની બહુલતા હોવાથી રન્ધ્ર અધિક

विशेषाधिका भवन्ति, तत्र भवन नैरयिकावासबाहुल्येन प्रभूतरन्ध्रसंभवात्, तेभ्योऽपि 'दाहिणेणं विसेसाहिया' दक्षिणेन–दक्षिणस्यां दिशि वायुकायिकाः विशेषाधिकाः भवन्ति, उत्तरदिगपेक्षया दक्षिणस्यां दिशि भवननरकावासानामतिप्राचुर्यात् इत्याशयः, अथ दिगनुपातेन वनस्पतिकायिकानामल्पबहुत्वं प्ररूपयितुमाह–'दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा वणस्सइकाइया पच्छत्थिमेणं' दिगनुपातेन–दिगपेक्षया, सर्वस्तोकाः–सर्वेभ्योऽल्पाः वनस्पतिकायिकाः पश्चिमेन–पश्चिमायां दिशि, तत्र गौतमद्वीपसत्त्वेन तस्मिन् जलाभावेन वनस्पतिकायिकाभावः, तेभ्यः 'पुरच्छिमेणं विसेसाहिया' पौरस्त्येन–पूर्वस्यां दिशि वनस्पतिकायिका विशेषाधिका भवन्ति, तत्र गौतमद्वीपाभावेन प्रभूतोदक सम्भात् तेभ्योऽपि 'दाहिणेणं विसेसाहिया' दक्षिणेन–दक्षिणस्यां दिशि वनस्पतिकायिका विशेषाधिका भवन्ति, तत्र चन्द्रसूर्यद्वीपाभावेन प्रचुरजलसद्भावात् वनस्पतिकायिकबाहुल्यसम्भवः, तेभ्योऽपि 'उत्तरेण विसेसाहिया' उत्तरेण–उत्तरस्यां दिशि वनस्पतिकायिका विशेषाधिका भवन्ति, तत्र मानससरः सद्भावेन प्रभू-

वहाँ नारकावासों की बहुलता होने से रन्ध्र अधिक हैं। दक्षिण में उत्तर की अपेक्षा भी वायुकायिक विशेषाधिक हैं, क्योंकि दक्षिण में भवनों और नरकावासों की अत्यन्त प्रचुरता है।

दिशाओं की अपेक्षा सब से कम वनस्पतिकायिक पश्चिम दिशा में हैं, क्योंकि वहाँ गौतम द्वीप होने से जल की कमी है और जल कम होने से वनस्पतिकायिक जीव भी कम हैं। पश्चिम की अपेक्षा पूर्व दिशा में वनस्पतिकायिक विशेषाधिक हैं, क्यों कि गौतमद्वीप न होने से वहाँ जल अधिक है। दक्षिण में वनस्पतिकायिक उनसे भी विशेषाधिक हैं, क्योंकि चन्द्रद्वीप एवं सूर्यद्वीप का अभाव होने से वहाँ जल की प्रचुरता है और इस कारण वनस्पतिकायिकों की बहुलता है। उत्तर दिशा में दक्षिण की अपेक्षा भी विशेषाधिक

છે. દક્ષિણમાં ઉત્તરની અપેક્ષાએ પણ વાયુકાયિક વિશેષાધિક છે, કેમકે દક્ષિણમાં ભવનો અને નારકવાસોની અત્યન્ત પ્રચુરતા છે.

દિશાઓની અપેક્ષાએ બધાથી ઓછા વનસ્પતિકાયિક પશ્ચિમદિશામાં છે, કેમકે ત્યા ગૌતમદ્વીપ હોવાથી પાણીની તંગી છે તેથી વનસ્પતિકાયિક જીવ પણ ઓછા છે. પશ્ચિમની અપેક્ષાએ પૂર્વદિશામા વનસ્પતિકાયિક વિશેષાધિક છે કેમકે ગૌતમ દ્વીપ ન હોવાથી ત્યાં જલ અધિક છે. દક્ષિણમાં વનસ્પતિ કાયિક તેમનાથી વિશેષાધિક કેમકે ચન્દ્ર દ્વીપ તેમજ સૂર્યદ્વીપનો અભાવ હોવાથી ત્યા જળની પ્રચુરતા છે અને આ કારણે વનસ્પતિકાયિકોની બહુલતા છે. ઉત્તર દિશામાં દક્ષિણની અપેક્ષાએ પણ વિશેષાધિક છે. કેમકે ત્યા માન

तोदकसंभवेन वनस्पतिकायिकबाहुल्यसद्भावा दित्याशयः, अथ दिगनुपातेन द्वीन्द्रियाणामल्पबहुत्ववक्तव्यतां प्ररूपयति-'दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा बेइंदिया पच्छिमेणं' दिगनुवातेन-दिगनुसारेण सर्वस्तोका द्वीन्द्रियाः पश्चिमेन पश्चिमायां दिशि भवन्ति, तत्र गौतमद्वीपसत्त्वेन तस्मिन जलाभावात् द्वीन्द्रियाणाम् खङ्खादीनामभावात् स्तोका एव द्वीन्द्रिया भवन्ति, तेभ्यः 'पुरच्छिमेणं विसेसाहिया' पौरस्त्येन-पूर्वस्यां दिशि द्वीन्द्रियाः विशेषाधिकाः भवन्ति, तत्र गौतमद्वीपाभावेन प्रभूतोदक सम्भवात् प्रभूतद्वीन्द्रिय शङ्खादिसंभवः, तेभ्योऽपि 'दक्खिणेणं सिसेसाहिया' दक्षिणेन-दक्षिणस्यां दिशि द्वीन्द्रियाः शङ्खादयो विशेषाधिका भवन्ति, तत्र चन्द्रसूर्यद्वीपाभावेन प्रभूतोदकसंभवेन द्वीन्द्रिय शङ्खादिबाहुल्य संभवः, इत्याशयः तेभ्योऽपि 'उत्तरेण विसेसाहिया' उत्तरेण-उत्तरस्यां दिशि द्वीन्द्रियाः शङ्खादयो विशेषाधिका भवन्ति, तत्र मानससरः सद्भावेन प्रचुरजल-

---

हैं, क्योंकि वहां मानस सरोवर होने से जल की अधिकता है और जल की अधिकता के कारण वनस्पतिकायिकों की भी अधिकता है।

अब दिशाओं की अपेक्षा द्वीन्द्रिय जीवों का अल्पबहुत्व बतलाते हैं-दिशाओं की दृष्टि से सब से कम द्वीन्द्रिय जीव पश्चिम दिशा में हैं, क्योंकि वहां गौतमद्वीप होने से जल कम है और जल कम होने से शंख आदि द्वीन्द्रिय जीव कम हैं। पश्चिम की अपेक्षा पूर्व दिशा में विशेषाधिक हैं, क्यों कि गौतमद्वीप का अभाव होने से वहां जल का आधिक्य है, इस कारण शंख आदि द्वीन्द्रिय जीवों की अधि, कता है। दक्षिण में विशेषाधिक हैं, क्यों कि वहां चन्द्र-सूर्यद्वीप नहीं होने से जल अधिक है और इस कारण शंख आदि भी अधिक हैं। उत्तर में द्वीन्द्रिय उनसे भी विशेषाधिक हैं, क्यों कि वहां मानस-

---

સરોવર હોવાથી જળની અધિકતા છે અને જળની અધિકતાને કારણે વનસ્પતિકાયિકોની અધિકતા છે.

હવે દિશાઓની અપેક્ષાએ દ્વીન્દ્રિય જીવોના અલ્પબહુત્વ બતાવે છે. દિશાઓની દૃષ્ટિથી બધાથી ઓછા દ્વીન્દ્રિય જીવ પશ્ચિમ દિશામાં છે. કેમકે ત્યાં ગૌતમદ્વીપ હોવાથી પાણી ઓછું અને પાણી ઓછું હોવાથી શંખ આદિ દ્વીન્દ્રિય જીવ પણ ઓછા છે. પશ્ચિમની અપેક્ષાએ પૂર્વ દિશામાં વિશેષાધિક છે. કેમકે ગૌતમદ્વીપનો અભાવ હોવાથી ત્યાં જલનું આધિક્ય છે. એથી શંખ આદિ દ્વીન્દ્રિય જીવોની અધિકતા છે. દક્ષિણમાં વિશેષાધિક છે, કેમકે ત્યાં ચન્દ્ર સૂર્યદ્વીપ ન હોવાથી જળ અધિક છે અને એ કારણે શંખ આદિ પણ અધિક છે. ઉત્તરમા દ્વીન્દ્રિય તેનાથી વિશેષાધિક છે. કેમકે ત્યાં માનસસરોવર

संभवात् वहुलद्वीन्द्रियसंभवः इत्याशयः अथ त्रीन्द्रियाणां दिगनुपातेनाल्पबहुत्वं प्ररूपयितुमाह-'दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा तेइंदिया पच्चत्थिमेणं' दिगनुपातेन-दिगपेक्षया सर्वस्तोकाः सर्वेभ्योऽल्पाः, त्रीन्द्रियाः कुन्थ्वादयः पिपीलिकादयश्च पश्चिमेन-पश्चिमायां दिशि भवन्ति, तत्र गौतमद्वीप सद्भावेन प्रभूतोदकाभावात् द्वीन्द्रिय शङ्खादिकलेवराश्रित पिपीलिकादि त्रीन्द्रियासंभवः, तेभ्योऽपि 'पुरच्छिमेणं विसेसाहिया' पौरस्त्येन-पूर्वस्यां दिशि द्वीन्द्रियाश्रितत्रीन्द्रियाः विशेषाधिकाः भवन्ति, तत्र गौतमद्वीपाभावेन प्रभूतजलसद्भावात् बहुलत्रीन्द्रिय-सम्भवः, तेभ्योऽपि 'दाहिणेणं विसेसाहिया' दक्षिणेन-दक्षिणस्यां दिशि, त्रीन्द्रियाः विशेषाधिकाः भवन्ति, तत्र चन्द्रसूर्यद्वीपाभावेन प्रभूतजलसद्भावात् प्रचुरत्रीन्द्रियसद्भावः, तेभ्योऽपि 'उत्तरेणं विसेसाहिया' उत्तरेण उत्तरस्यां दिशि त्रीन्द्रियाः विशेषाधिकाः भवन्ति, तत्र मानससरः सद्भावेन प्रभूतजलसंभवात् बहु-

---

सरोवर होने से जल की प्रचुरता है, इस से शंखादि द्वीन्द्रिय जीवों की भी अधिकता है।

त्रीन्द्रिय जीवों का अल्पबहुत्व-सब से कम त्रीन्द्रिय जीव अर्थात् कुंथु पिपीलिका आदि पश्चिम दिशा में हैं, क्यों कि वहां गौतमद्वीप होने से अधिक जल नहीं है और इस कारण द्वीन्द्रिय शंख आदि के कलेवरों के आश्रय में रहने वाले पिपीलिका आदि त्रीन्द्रिय जीव नहीं हैं। पूर्व दिशा में वे विशेषाधिक हैं, क्योंकि वहां गौतमद्वीप न होने से अधिक जल है और जल होने से त्रीन्द्रिय जीवों की भी अधिकता है। दक्षिण में उनसे भी विशेषाधिक हैं, क्योंकि वहां चन्द्र-सूर्य द्वीप का अभाव होने से प्रभूत जल है और इस कारण त्रीन्द्रिय जीव ज्यादा हैं। उत्तर दिशा में दक्षिण की अपेक्षा भी विशेषाधिक हैं, क्योंकि वहां मानस सरोवर होने से जल की अधिकता है।

હોવાથી જળની પ્રચુરતા છે, તેથી શંખાદિ દ્વીન્દ્રિય જીવોની પણ અધિકતા છે.

ત્રીન્દ્રિય જીવોનું અલ્પ બહુત્વ-બધાથી ઓછા ત્રીન્દ્રિય જીવ અર્થાત્ કુંથું કીડી આદિ પશ્ચિમ દિશામાં છે, કેમકે ત્યાં ગૌતમદ્વીપ હોવાથી અધિક જળ નથી અને તેથી શખ આદિ દ્વીન્દ્રિયના કલેવરોના આશ્રયમા રહેનારા કીડી વિગેરે ત્રીન્દ્રિય જીવ નથી હોતા પૂર્વ દિશામાં તેઓ વિશેષાધિક છે, કેમકે ત્યાં ગૌતમ દ્વીપ ન હોવાથી અધિક જળ અને અધિકજળ હોવાથી ત્રીન્દ્રિય જીવોની પણ અધિકતા છે. દક્ષિણમા તેમનાથી પણ વિશેષાધિક છે કેમકે ત્યાં ચન્દ્ર સૂર્ય દ્વીપનો અભાવ છે તેથી ઘણુ પાણી છે અને એ કારણે ત્રીન્દ્રિય વિગેરે છે. ઉત્તર દિશામા દક્ષિણની અપેક્ષાએ પણ વિશેષાધિક છે. કેમકે ત્યાં માનસ સરોવર હોવાથી જલની અધિકતા છે

लत्रीन्द्रियसंभवः अथ दिगनुपातेन चतुरिन्द्रियाणामल्पबहुत्वं प्ररूपयति–दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा चउरिंदिया पच्चत्थिमेणं' दिगनुपातेन दिगनुसारेण, सर्वस्तोकाः–सर्वेभ्योऽल्पाः, चतुरिंदियाः पद्माश्रिताः भ्रमरादयो भवन्ति, तत्र गौतमद्वीपसत्त्वेन तस्मिन्नुदकाभावात्, तेभ्यः 'पुरच्छिमेणं विसेसाहिया' पौरस्त्येन–पूर्वस्यां दिशि चतुरिन्द्रिया भ्रमरादयो विशेषाधिका भवन्ति, तत्र गौतम द्वीपाभावेन प्रचुरजलसद्भावात् तद्वर्ति पद्माश्रित प्रचुर चतुरिन्द्रियसंभवः, तेभ्योऽपि 'दाहिणेणं विसेसाहिया' दक्षिणेन–दक्षिणस्यां दिशि चतुरिन्द्रिया विशेषाधिका भवन्ति, तत्र चन्द्रसूर्यद्वीपाभावेन प्रभूतोदकसद्भावेन तदाश्रित बहुलचतुरिन्द्रियसंभवः, तेभ्योऽपि 'उत्तरेण विसेसाहिया' उत्तरेण–उत्तरस्यां दिशि चतुरिन्द्रियाः विशेषाधिका भवन्ति, तत्र मानससरः सद्भावेन प्रभूतजलसंभवात् तदाश्रित चतुरिन्द्रिय बाहुल्यसंभवः,

चतुरिन्द्रिय जीवों का अल्पबहुत्व–दिशाओं की अपेक्षा से सब से कम चतुरिन्द्रिय जीव पश्चिम दिशा में हैं, क्यों कि पश्चिम में गौतम द्वीप होने से जल की कमी है और जल की कमी होने से जल जन्य कमल आदि का अभाव है और कमल आदि के अभाव में तदाश्रित भ्रमर आदि का अभाव है। पश्चिम की अपेक्षा पूर्व में चौइन्द्रिय जीव विशेषाधिक हैं, क्यों कि वहां गौतम द्वीप न होने से जल अधिक है, इस कारण कमल आदि के आश्रित अधिक चतुरिन्द्रिय जीव हैं। पूर्व की अपेक्षा भी दक्षिण में विशेषाधिक हैं, क्यों कि दक्षिण में चन्द्रद्वीप सूर्यद्वीप का भी अभाव होने से जल की अधिकता है और इस कारण चतुरिन्द्रिय जीवों की भी अधिकता है। दक्षिण की अपेक्षा भी उत्तर में विशेषाधिक हैं, क्यों कि उत्तर में

ચતુરિન્દ્રિય જીવોનું અલ્પ–બહુત્વ–દિશાઓની અપેક્ષાએ બધાથી ઓછા ચતુરિન્દ્રિય જીવ પશ્ચિમ દિશામાં છે કેમકે પશ્ચિમમા ગૌતમ દ્વીપ હોવાથી જળની કમી છે. અને જળની કમી હોવાથી જલજ કમળ વિગેરેનો અભાવ છે. અને કમળ આદિના અભાવમાં તદાશ્રિત ભ્રમર આદિનો અભાવ છે. પશ્ચિમની અપેક્ષાએ પૂર્વના ચતુરિન્દ્રિય જીવ વિશેષાધિક છે, કેમકે ત્યાં ગૌતમ દ્વીપ ન હોવાથી જલજ અધિક છે. એથી કમલ આદિના આશ્રિત ચતુરિન્દ્રિય જીવ અધિક છે. પૂર્વની અપેક્ષાએ પણ દક્ષિણ દિશામા વિશેષાધિક છે કેમકે દક્ષિણમાં ચન્દ્રદ્વીપ અને સૂર્યદ્વીપનો અભાવ હોવાથી પાણીની વિશેષ અધિકતા છે અને એ કારણે ચતુરિન્દ્રિય જીવોની પણ અધિકતા છે. દક્ષિણની અપેક્ષાએ પણ ઉત્તરમાં વિશેષાધિક છે, કેમકે ઉત્તરમાં માનસ સરોવર હોવાથી જલની પ્રચુરતા છે

अथ दिगनुपातेन नैरयिकाणामल्पबहुत्वं प्ररूपयति–'दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा नेरइया पुरच्छिमपच्चत्थिमउत्तरेणं' दिगनुपातेन–दिगनुसारेण सर्वस्तोकाः–सर्वेभ्योऽल्पाः नैरयिकाः पौरस्त्यपश्चिमोत्तरेण पूर्वस्यां पश्चिमायाम् उत्तरस्यां च भवन्ति तासु पुष्पावकीर्णनरकावासानां स्तोकत्वात् बहूनां प्रायः संख्येययोजनविस्ताराच्च, तेभ्यो–'दाहिणेणं असंखेज्जगुणा' दक्षिणेन–दक्षिणस्यां दिशि नैरयिकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, तत्र पुष्पावकीर्णनरकावासानां बाहुल्यात् तेषाञ्च प्रायोऽसंख्येययोजनविस्तारात्, कृष्णपाक्षिकाणां दक्षिणस्यां दिशि बाहुल्येनोत्पादाच्च, अत्रेदं बोध्यम्–द्विविधाः प्राणिनो भवन्ति शुक्लपाक्षिकाः, कृष्णपाक्षिकाश्च तत्र किञ्चिदूनपुद्गलपरावर्त्तार्धमात्रसंसाराः शुक्लपाक्षिका व्यपदिश्यन्ते, तदपेक्षया अधिकतर संसारभाजिनस्तु कृष्णपाक्षिका उच्यन्ते, तथाचोक्तम्–'जेसि मवड्ढो पुग्गल परियट्टो सेसओ य

मानस सरोवर होने से जल की प्रचुरता है।

नारकों का अल्पबहुत्व–दिशाओं की अपेक्षा पूर्व पश्चिम और उत्तर में सब से कम नारक हैं. क्यों कि इन दिशाओं में पुष्पावकीर्ण नारकावास थोडे हैं और वे प्रायः संख्यात योजन विस्तार वाले हैं। इन दिशाओं की अपेक्षा दक्षिण दिशा में असंख्यातगुणा नारक हैं, क्योंकि दक्षिण में पुष्पावकीर्ण नारकावासों की बहुलता हैं और वे प्रायः असंख्यात योजन विस्तार वाले हैं। इस के अतिरिक्त कृष्णपाक्षिक दक्षिण दिशा में बहुलता से उत्पन्न होते हैं। यहां इतना समझ लेना चाहिए–प्राणी दो प्रकार के हैं–शुक्लपाक्षिक और कृष्णपाक्षिक। जिनका विस्तार कुछ कम अर्द्ध पुद्गल परावर्त्तन मात्र शेष है, उसके पश्चात् जो मुक्ति प्राप्त कर लेंगे। वे शुक्लपाक्षिक कहलाते हैं और जिनका संसार–काल इस से अधिक है वे कृष्णपाक्षिक कहे

નારકોનું અલ્પ બહુત્વ–દિશાઓની અપેક્ષાએ પૂર્વ પશ્ચિમ અને ઉત્તરમાં બધાથી ઓછા નારક છે, કેમકે એ દિશાએમાં પુષ્પાવકીર્ણ નારકાવાસ થોડા છે. અને તે પ્રાયઃ સંખ્યાત યોજન વિસ્તાર વાળા છે. આ દિશાઓની અપેક્ષાએ દક્ષિણ દિશામાં અસખ્યાત ગુણા નારક છે. કેમકે દક્ષિણમા પુષ્પાવકીર્ણ નારકાવાસોની બહુલતા છે. અને તેઓ ઘણા ભાગે અસંખ્યાત યોજન વિસ્તાર વાળા છે. તદુપરાન્ત કૃષ્ણપાક્ષિક દક્ષિણ દિશામા બહુલતાએ ઉત્પન્ન થાય છે. અહિં એટલું સમજી લેવું જોઇએ–પ્રાણી બે પ્રકારના છે–શુકલપાક્ષિક. અને કૃષ્ણપાક્ષિક જેનો સંસાર કંઇક કમ અર્ધપુદ્ગલ પરાવર્તન માત્ર શેષ છે, તેના પછી જે મુક્તિ પ્રાપ્ત કરી લેશે, તે શુક્લપાક્ષિક કહેવાય છે અને જેનો સંસાર કાલ એનાથી અધિક છે તેઓ કૃષ્ણપાક્ષિક કહેવાય છે. કહ્યું પણ છે–'જેનો સંસાર

संसारो । ते सुक्कपक्खिया खलु अहिए पुणकण्हपक्खी उ ॥१॥ येषामपार्धपुद्-गलपरावर्तः, शेषकश्च संसारः । ते शुक्लपाक्षिकाः खलु अधिके पुनः कृष्णपक्षास्तु ॥१॥ अत अल्पा एव शुक्लपाक्षिकाः भवन्ति अल्पसंसारिणाम् तेषाम् अल्पत्वात्, कृष्णपक्षिकास्तु बहवो भवन्ति प्रचुरसंसारिणां तेषामंति प्रभूतत्वात्, ते च कृष्ण-पाक्षिकाः बाहुल्येन दक्षिणस्यां दिशि जायन्ते नेतरासु दिक्षु तथा स्वाभाव्यात् कृष्णपक्षिकाणां बहुपापोदयाद् दिर्घतरसंसारभजितया क्रूरकर्मतया च दक्षिणस्यां दिशि समुत्पादाच्च नेतरासु दिक्षु, तथाचोक्तम्–'पायमिह कूरकम्मा भवसिद्धियावि दाहिणिल्लेसुं । नेरइयतिरियमणुयासु रायठाणेसु गच्छंति ॥१॥ प्राय इह क्रूर-कर्माणो भवसिद्धिका अपि दाक्षिणात्येषु । नैरयिकतिर्यग्मनुष्यासुरादिस्थानेषु

गए हैं। कहा भी है–'जिनका संसार (भवभ्रमण) अपार्ध पुद्गल परावर्त्तन ही शेष है, ये शुक्लपाक्षिक और जिनका भवभ्रमण काल इससे अधिक है, उन्हें कृष्णपाक्षिक समझना चाहिए ॥१॥

शुक्लपाक्षिक जीव कम होते हैं, क्यों कि परिमित संसारी जीव अल्प ही होते हैं। कृष्णपाक्षिक जीव बहुत हैं, क्योंकि परिमित भवभ्रमण वाले जीवों की अत्यधिकता है। कृष्णपाक्षिक जीव प्रायः दक्षिण दिशा में उत्पन्न होते हैं, अन्य दिशाओं में नहीं, क्योंकि उनका ऐसा ही स्वभाव है। उनके बहुत पाप का उदय होता है। वे दीर्घतर भवभ्रमण करने वाले और क्रूरकर्मा होते हैं। इस कारण उनकी उत्पत्ति दक्षिण दिशा में होती है। भवसिद्धिक भी दक्षिण दिशा में उत्पन्न होते हैं, अन्य दिशाओं में नहीं। कहा भी है–'प्रायः क्रूरकर्मा भवसिद्धिक जीव भी दक्षिण दिशा में स्थित नैरयिकों तिर्यंचों, मनुष्यों और असुरों आदि के स्थानों में उत्पन्न होते हैं ॥१।

(ભવભ્રમણ) અપરાર્ધ પુદ્ગલ પરાવર્તન જ શેષ છે, તે શુકલપાક્ષિક અને જેના ભવભ્રમણ કાલ તેનાથી અધિક છે. તેઓ કૃષ્ણપાક્ષિક સમજવા જોઇએ ॥ ૧ ॥

શુકલ પાક્ષિક જીવ ઓછા હોય છે, કેમકે પરિમિત સંસારી જીવ થોડા જ હોય છે કૃષ્ણ પાક્ષિક જીવ ઘણા છે, કેમકે અપરિમિત ભવભ્રમણ વાળા જીવોની અત્યધિકતા છે. કૃષ્ણ પાક્ષિક જીવ પ્રાયઃ દક્ષિણ દિશામાં ઉત્પન્ન થાય છે. બીજી દિશાઓમા નહિ કેમકે તેમનો તેવોજ સ્વભાવ છે. તેમના ઘણા પાપનો ઉદય થાય છે. તેઓ દીર્ઘતર ભવભ્રમણ કરવા વાળા અને ક્રૂર કર્મા હોય છે. તેથી તેમની ઉત્પત્તિ દક્ષિણ દિશામા હોય છે. ભવસિદ્ધિક પણ દક્ષિણ દિશામાં ઉત્પન્ન થાય છે, અન્ય દિશાઓમા નહિ કહ્યું પણ છે–પ્રાયઃ ક્રૂર કર્મા ભવસિદ્ધિક જીવ પણ દક્ષિણ દિશામા સ્થિત નૈરયિકો, તિર્યંચો,

गच्छन्ति ॥१॥ तस्मात् दक्षिणस्यां दिशि बहूनां कृष्णपक्षिकाणामुत्पाद संभवात् पूर्वोत्तर पश्चिमदिग्भागभाविभ्यो नैरयिकेभ्यो दाक्षिणात्या नैरयिका असंख्येय-गुणा भवन्ति इत्याशयः इत्येवं सामान्यतो नैरयिकाणा मल्पबहुत्वं प्रतिपाद्य सम्प्रति विशेषतो दिगनुपातेन रत्नप्रभा पृथिव्यादि नैरयिकाणा मल्पबहुत्वादिकं प्ररूपयति-'दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा रयणप्पभा पुढवी नेरइया पुरच्छिमपच्चत्थिम उत्तरेणं' दिगनुपातेन-दिगनुसारेण सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः रत्नप्रभा पृथिवी नैरयिकाः पौरस्त्यपश्चिमोत्तरेण-पूर्वस्यां पश्चिमायामुत्तरस्यां च भवन्ति, तेभ्यः 'दाहिणे णं असंखेज्जगुणा' दक्षिणेन दक्षिणस्यां दिशि रत्नप्रभा पृथिवी नैरयिकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, युक्ते रुक्तत्वात् अथ शर्कराप्रभापृथिवी नैरयिकाणामल्प-बहुत्वं प्ररूपयति-'दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा सक्करप्पभा पुढवी नेरइया पुरच्छिम-पच्चत्थिम उत्तरेणं' दिगनुपातेन-दिगपेक्षया सर्वस्तोकाः सर्वेभ्योऽल्पाः, शर्कराप्रभा पृथिवी नैरयिकाः पौरस्त्यपश्चिमोत्तरेण-पूर्वस्यां पश्चिमायाम् उत्तरस्याम् च दिशि भवन्ति, तेभ्यः 'दाहिणेणं असंखेज्जगुणा' दक्षिणेन-

इस प्रकार दक्षिण दिशा में बहुत कृष्णपाक्षिकों की उत्पत्ति संभव होने से पूर्व, पश्चिम तथा उत्तर दिशा के नारकों की अपेक्षा दक्षिण दिशा के नारक असंख्यातगुणा हैं।

इस प्रकार सामान्य रूप से नारकों के अल्पबहुत्व का प्रतिपादन करके अब विशेष रूप से रत्नप्रभा आदि पृथिवियों के नारकों का अल्पबहुत्व प्रदर्शित करते हैं-दिशाओं की अपेक्षा रत्नप्रभा के नारक पूर्व, पश्चिम और उत्तर दिशा में सब से कम हैं, उनसे दक्षिण दिशा में असंख्यातगुणा अधिक हैं। इसका कारण पहले बतलाया जा चुका है। शर्कराप्रभा पृथिवी के नारक पूर्व, पश्चिम और उत्तर में सब से कम हैं, उनसे दक्षिण दिशा मे असंख्यातगुणा हैं। इसका कारण

મનુષ્યો અને અસુરો આદિના સ્થાનોમા ઉત્પન્ન થાય છે ॥ ૧ ॥

આ રીતે દક્ષિણ દિશામાં ઘણા કૃષ્ણ પાક્ષિકોની ઉત્પત્તિ સંભવિત હોવાથી પૂર્વ, પશ્ચિમ તથા ઉત્તર દિશાના નારકોની અપેક્ષા દક્ષિણ દિશાના નારક સંખ્યાત ગુણા છે

આ રીતે સામાન્ય રૂપે નારકોના અલ્પ બહુત્વનું પ્રતિપાદન કરીને હવે વિશેષ રૂપે રત્નપ્રભા આદિ પૃથ્વીયોના નારકોનુ અલ્પ બહુત્વ પ્રદર્શિત કરે છે-દિશાઓની અપેક્ષાએ રત્નપ્રભા નારક પૂર્વ પશ્ચિમ અને ઉત્તર દિશામા બધાથી ઓછા છે, તેનાથી દક્ષિણ દિશમા અસંખ્યાત ગુણા અધિક છે. તેનું કારણ આગળ બતાવી દિધું છે. શર્કરાપ્રભા પૃથ્વીના નારક પૂર્વ પશ્ચિમ

दक्षिणस्यां दिशि शर्कराप्रभापृथिवी नैरयिकाः असंख्येयगुणा भवन्ति उक्तयुक्तेः, 'दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा वालुयप्पभा पुढवी नेरइया पुरच्छिमपच्चत्थिमउत्तरेणं' दिगनुपातेन-दिगपेक्षया सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः, वालुका प्रभापृथिवी नैरयिकाः पौरस्त्यपश्चिमोत्तरेऽ-पूर्वस्यां पश्चिमायाम् उत्तरस्याञ्च दिशि भवन्ति, तेभ्यः, 'दहिणेणं असंखेज्जगुणा' दक्षिणेन-दक्षिणस्यां दिशि वालुका प्रभा पृथिवीनैरयिकाः असंख्येयगुणा भवन्ति 'दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा पंकप्पभा पुढवीनेरइया पुरच्छिमपच्चत्थिम उत्तरेणं' दिगनुपातेन-दिगनुसारेण सर्वस्तोकाः सर्वेभ्योऽल्पाः पङ्कप्रभा पृथिवी नैरथिकाः पौरस्त्य पश्चिमोत्तरेण-पूर्वस्यां पश्चिमायाम् उत्तरस्याञ्च दिशि भवन्ति, तेभ्यो 'दाहिणे णं असंखेज्जगुणा' दक्षिणेन -दक्षिणस्यां दिशि पङ्कप्रभापृथिवी नैरयिकाः असंख्येयगुणा भवन्ति उक्तयुक्तेः 'दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा धूमप्पभा पुढवी नेरइया पुरच्छिम पच्चत्थिम उत्तरेणं' दिगनुपातेन-दिगनुसारेण सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः, धूमप्रभापृथिवी नैरयिकाः पौरस्त्य, पश्चिमोत्तरेण-पूर्वस्यां पश्चिमायाम् उत्तरस्याञ्च दिशि भवन्ति, तेभ्यो 'दाहिणिल्ले णं असंखेज्जगुणा' दक्षिणेन-दक्षिणस्यां दिशि धूमप्रभा पृथिवी नैरयिकाः-असंख्येयगुणाः भवन्ति, 'दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा तमप्पभापुढवी नरइया पुरच्छिम पच्चत्थिम उत्तरेणं' दिगनुपातेन-दिगनुसारेण, सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः तमःप्रभापृथिवी नैरयिकाः पौरस्त्य पश्चिमोत्तरेण-पूर्वस्यां पश्चिमायाम् उत्तरस्याञ्च दिशि भवन्ति तेभ्यो 'दाहिणेणं असंखेज्जगुणा' दक्षिणेन-दक्षिणस्यां दिशि तमःप्रभापृथिवी नैरयिकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, युक्तेरुक्तत्वात् 'दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा अहे सत्तमा पुढवी नेरइया पुरच्छिम पच्चत्थिम उत्तरेणं' दिगनुपातेन-दिगपेक्षया, सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः, अधः सप्तमपृथिवी नैरयिकाः पौरस्त्यपश्चिमोत्तरेण-पूर्वस्यां पश्चिमायाम् उत्तरस्याञ्च दिशि भवन्ति,

---

भी पहले के समान ही समझ लेना चाहिए। वालुकाप्रभा पृथिवी के नारक पूर्व, पश्चिम और उत्तर में सबसे कम हैं, दक्षिण दिशा में उनसे असंख्यातगुणित हैं। इसी प्रकार पंकप्रभा, धूमप्रभा, तमःप्रभा और तमस्तमःप्रभा पृथिवियों के नारक पूर्व, पश्चिम और उत्तरदिशाओं में सबसे कम और दक्षिण दिशा में उनसे असंख्यातगुणा अधिक

અને ઉત્તરમાં બધાથી ઓછા છે, તેમનાથી દક્ષિણ દિશામાં અસંખ્યાત ગુણા છે. તેનું કારણ પણ પહેલાના સમાનજ સમજી લેવુ જોઈએ. વાલુકાપ્રભા પૃથ્વીના નારક પૂર્વ, પશ્ચિમ અને ઉત્તરમાં બધાથી ઓછા છે, દક્ષિણ દિશામાં તેમનાથી અસંખ્યાત ગણા છે. એજ પ્રકારે પંકપ્રભા, ધૂમપ્રભા, તમઃપ્રભા, અને તમસ્તમઃપ્રભા પૃથ્વીયોના નારક પૂર્વ પશ્ચિમ અને ઉત્તર દિશાઓમાં બધાથી ઓછા અને દક્ષિણ દિશામા એનાથી અસંખ્યાત ગુણા અધિક છે. એનું કારણ

तेभ्यो 'दाहिणेणं असंखेज्जगुणा' दक्षिणेन-दक्षिणस्यां दिशि असंख्येयगुणाः अधः-सप्तमपृथिवी नैरयिका भवन्ति, इत्येवं रीत्या प्रति पृथिव्यपि दिग्भेदेनाल्पबहुत्वमभिधाय सम्प्रति सप्तापि पृथिवीरधिकृत्य दिग्भेदेनाल्पबहुत्वमाह-'दाहिणेहिंतो अहे सत्तमा पुढवी नेरइएहिंतो छट्ठाए तमाए पुढवीए नेरइया पुरच्छिमपच्चत्थिम उत्तरेणं असंखेज्जगुणा' दाक्षिणात्येभ्योऽधःसप्तमपृथिवी नैरयिकेभ्यः षष्ठ्यास्तमायाः पृथिव्याः नैरयिकाः पौरस्त्यपश्चिमोत्तरेण-पूर्वस्यां पश्चिमायाम् उत्तरस्याञ्च दिशि असंख्येयगुणा भवन्ति, तत्र कारणन्तु-सर्वोत्कृष्टपापकारिणां संज्ञिपञ्चेन्द्रियतिर्यग्मनुष्याणामधः सप्तमनरक पृथिव्यामुत्पादेन, तदपेक्षया किञ्चिद्धीन हीनतरादि पापकर्मकारिणां षष्ठ्यादिषु पृथिवीषु समुत्पादेन सर्वोत्कृष्टपापकर्मकारिणाञ्च सर्वस्तोकत्वात्, ततः किञ्चिद्धीन हीनतरादि पापकर्मकारिणाञ्च यथोत्तरं बहुत्वात् अधः सप्तमपृथिवी दाक्षिणात्य नैरयिकापेक्षया षष्ठ पृथिव्याः पूर्वोत्तरपश्चिम नैरयिकाणामसंख्येयगुणत्वं युक्तमेवेति, एवमेवाधः सप्तमपृथिव्या एव दाक्षिणात्या नैरयिका असंख्येयगुणा अव-

---

हैं। इसका कारण वही है जो पहले कहा जा चुका है।

एक-एक पृथिवी का अल्पबहुत्व बतलाकर सूत्रकार अब सातों पृथिवियों का दिशाओं की अपेक्षा से अल्पबहुत्व प्रतिपादन करते हैं -सातवीं पृथिवी के दक्षिण दिशा के नारकों की अपेक्षा छठी तमःप्रभा पृथिवी के पूर्व, पश्चिम एवं उत्तर दिशा के नारक असंख्यातगुणा हैं इस कारण यह है कि सातवीं पृथिवी में सर्वोत्कृष्ट पाप करने वाले संज्ञी पंचेन्द्रिय तिर्यंच और मनुष्य ही उत्पन्न होते हैं। उनकी अपेक्षा कुछ कम पाप करने वाले छठी पृथिवी में उत्पन्न होते हैं। और ऐसे जीव अधिक होते हैं, अतएव सप्तम पृथिवी के दक्षिण दिशा के नारकों की अपेक्षा षष्ठी पृथिवी के पूर्व, पश्चिम एवं उत्तर

તેજ છે કે જે પહેલા કહેવાયેલું છે.

પ્રત્યેક પૃથ્વીનું અલગ અલગ અલ્પ બહુત્વ બતાવીને સૂત્રકાર હવે સાત પૃથ્વીયોની દિશાઓની અપેક્ષાએ અલ્પ બહુત્વનું પ્રતિપાદન કરે છે-સાતમી પૃથ્વીની દક્ષિણ દિશાના નારકોની અપેક્ષાએ છટ્ઠી તમઃપ્રભાપૃથ્વીના પૂર્વ પશ્ચિમ તેમજ ઉત્તર દિશાના નારક અસંખ્યાત ગુણા છે તેનું કારણ આ છે કે સાતમી પૃથ્વીમાં સર્વોત્કૃષ્ટ પાપ કરવા વાળા સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ અને મનુષ્ય જ ઉત્પન્ન થાય છે. તેમની અપેક્ષાએ કાંઇક ઓછું પાપ કરનાર છટ્ઠી પૃથ્વીમાં ઉત્પન્ન થાય છે. અને આવા જીવ અધિક હોય છે, તેથીજ સાતમી પૃથ્વીની દક્ષિણ દિશાના નારકોની અપેક્ષાએ છટ્ઠી પૃથ્વીના પૂર્વ, પશ્ચિમ તેમજ ઉત્તર દિશાના નારક અસંખ્યાત ગુણા કહેલા છે.

सेयाः, एव मुत्तरोत्तर पृथिवीरपि अधिकृत्य विचारणीयम् तेभ्योऽपि षष्ठपृथिवी पूर्वोत्तरपश्चिमदिग्भाविभ्यो नैरयिकेभ्यः 'दाहिणेणं असंखेज्जगुणा' दक्षिणेन–दक्षिणस्यां दिशि षष्ठ्या एव पृथिव्याः नैरयिकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्त-युक्तेः, 'दाहिणिल्लेहिंतो तमाए पुढवीए नेरइएहिंतो पंचमाए धूमप्पभाए पुढवीए नेरइया पुरच्छिम पच्चत्थिम उत्तरेणं असंखेज्जगुणा' दाक्षिणात्येभ्यस्तमायाः पृथिव्या नैरयिकेभ्यः पञ्चम्याः धूमप्रभायाः पृथिव्या नैरयिकाः पौरस्त्यपश्चि-मोत्तरेण–पूर्वस्यां पश्चिमायाम् उत्तरस्याञ्च असंख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि तस्या एव पञ्चमधूमप्रभायाः पृथिव्याः 'दाहिणेणं असंखेज्जगुणा' दक्षिणेन–दक्षिणस्यां दिशि दाक्षिणात्या नैरयिका असंख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, 'दाहिणिल्लेहिंतो धूमप्पभा पुढवी नेरइएहिंतो चउत्थीए पंकप्पभाए पुढवीए नेरइया पुरच्छिम पच्चत्थिम उत्तरेणं असंखेज्जगुणा' दाक्षिणात्येभ्यो धूमप्रभा पृथिवी नैरयिकेभ्यश्चतुर्थ्याः पङ्कप्रभाया पृथिव्याः नैरयिकाः पौरस्त्यपश्चिमोत्तरेण पूर्वस्यां पश्चिमायाम् उत्तरस्याञ्च दिशि असंख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि तस्या एव चतुर्थ पङ्कप्रभायाः पृथिव्याः नैरयिका 'दाहिणेणं असंखेज्जगुणा' दक्षिणेन –दक्षिणस्यां दिशि दाक्षिणात्या इत्यर्थः असंख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः,

---

दिशा के नारक असंख्यातगुणे कहे गए हैं ।

षष्ठी पृथिवी के पूर्व, पश्चिम एवं उत्तर दिशा के नारकों की अपेक्षा दक्षिण के नारक असंख्यातगुणा हैं । छठी तमा पृथिवी के दक्षिण के नारकों की अपेक्षा पांचवीं धूमप्रभा पृथिवी के पूर्व, पश्चिम उत्तर के नारक असंख्यातगुणा हैं । और धूमप्रभा के दक्षिण दिशा के नारक इन से भी असंख्यातगुणा हैं । दक्षिण दिशा के धूमप्रभा पृथिवी के नारकों की अपेक्षा चौथी पंकप्रभा पृथिवी के पूर्व, पश्चिम और उत्तर दिशा के नारक असंख्यातगुणा हैं । दक्षिण दिशा में धूमप्रभा पृथिवी के नारकों की अपेक्षा पंकप्रभा पृथिवी के पूर्व, पश्चिम और उत्तरदिशा के नारक असंख्यातगुणा हैं और इसी पंकप्रभा के दक्षिण दिशा के

છટ્ઠી પૃથ્વીના પૂર્વ પશ્ચિમ તેમજ ઉત્તર દિશાના નારકોની અપેક્ષાએ દક્ષિણના નારક અસંખ્યાત ગુણા છે. છટ્ઠી તમાપૃથ્વીના દક્ષિણના નારકોની અપેક્ષાએ પાંચમી ધૂમપ્રભા પૃથ્વીના પૂર્વ, પશ્ચિમ ઉત્તરમા નારક અસંખ્યાત ગુણા છે અને ધૂમપ્રભાની દક્ષિણ દિશાના નારક તેનાથી પણ અસંખ્યાત ગુણા છે. દક્ષિણ દિશાના ધૂમપ્રભા પૃથ્વીના નારકોની અપેક્ષાએ ચોથી પંકપ્રભા પૃથ્વીના પૂર્વ પશ્ચિમ અને ઉત્તર દિશાના નારક અસંખ્યાત ગુણા છે. દક્ષિણ દિશાના ધૂમપ્રભા પૃથ્વીના નારકોની અપેક્ષાએ પંકપ્રભા પૃથ્વીના પૂર્વ, પશ્ચિમ અને ઉત્તર દિશાના નારક અસંખ્યાત ગુણા છે અને તેજ પંકપ્રભાની દક્ષિણ

'दाहिणिल्लेहिंतो पंकप्पभा पुढवी नेरइएहिंतो तइयाए वालुयप्पभाए पुढवीए नेरइया पुरच्छिम पच्चत्थिम उत्तरेणं असंखेज्जगुणा' दाक्षिणात्येभ्यः पङ्कप्रभा पृथिवी नैरयिकेभ्यस्तृतीयस्याः वालुकाप्रभायाः पृथिव्याः नैरयिकाः पौरस्त्य-पश्चिमोत्तरेण–पूर्वस्यां पश्चिमायाम् उत्तरस्याञ्च दिशि असंख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि तस्या एव तृतीयस्या वालुकाप्रभायाः पृथिव्याः नैरयिकाः, 'दाहिणेणं असंखेज्जगुणा' दक्षिणेन–दक्षिणस्यां दिशि, असंख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्त-युक्तेः, 'दाहिणिल्लेहिंतो वालुयप्पभा पुढवीनेरइएहिंतो दुइयाए सक्करप्पभाए पुढवीए नेरइया पुरच्छिमपच्चत्थिम उत्तरेणं असंखेज्जगुणा' दक्षिणात्येभ्यो वालुकाप्रभापृथिवी नैरयिकेभ्यो द्वितीयस्याः शर्कराप्रभायाः पृथिव्याः नैरयिकाः पौरस्त्यपश्चिमोत्तरेण–पूर्वस्यां पश्चिमायाम् उत्तरस्याञ्च दिशि असंख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि तस्या एव शर्कराप्रभायाः पृथित्याः नैरयिकाः 'दाहिणेणं असंखेज्जगुणा' दक्षिणेन–दक्षिणस्यां दिशि–दक्षिणात्या इत्यर्थः, असंख्येयगुणा भवन्ति प्रागुक्तयुक्तेः, 'दाहिणिल्लेहिंतो सक्करप्पभा पुढवी नेरइएहिंतो इमीसे

नारक इनसे भी असंख्यातगुणा हैं। दक्षिण के दक्षिण दिशा के पंक-प्रभा के नारकों से तीसरी वालुकाप्रभा के नारक पूर्व, पश्चिम और उत्तर दिशा से असंख्यातगुणा हैं, इनसे वालुकाप्रभा के दक्षिणदिशा के नारक असंख्यातगुणा हैं। दक्षिण दिशा के वालुकाप्रभा पृथिवी के नारकों की अपेक्षा द्वितीय शर्कराप्रभा पृथिवी के नारक पूर्व, पश्चिम एवं उत्तर दिशा में असंख्यातगुणा हैं। इसी शर्कराप्रभा पृथिवी के नारक दक्षिण दिशा में असंख्यातगुणा हैं। दक्षिण दिशा के शर्करा-प्रभा पृथिवी के नारकों से इस रत्नप्रभा पृथिवी के नारक पूर्व, पश्चिम और उत्तर दिशा में असंख्यात गुणा हैं और दक्षिण दिशा में इनसे भी असंख्यात गुणा हैं।

દિશાના નારકો તેનાથી પણ અસંખ્યાત ગુણા છે. દક્ષિણ દિશાના પંકપ્રભાના નારકોથી ત્રીજી વાલુકાપ્રભાના નારક પૂર્વ પશ્ચિમ અને ઉત્તર દિશામાં અસં-ખ્યાત ગુણા છે તેનાથી વાલુકાપ્રભાની દક્ષિણ દિશાના નારક અસંખ્યાત ગણા છે. દક્ષિણ દિશાના વાલુકાપ્રભા પૃથ્વીના નારકોની અપેક્ષાએ દ્વિતીય શર્કરા પ્રભા પૃથ્વીના નારક પૂર્વ પશ્ચિમ અને ઉત્તર દિશામા અસંખ્યાત ગુણા છે. આ શર્કરાપ્રભા પૃથ્વીના નારક દક્ષિણ દિશામાં અસંખ્યાત ગુણા છે. દક્ષિણ દિશાના શર્કરાપ્રભા પૃથ્વીના નારકોથી આ રત્નપ્રભા પૃથ્વીના નારક પૂર્વ પશ્ચિમ અને ઉત્તર દિશામાં અસંખ્યાત ગુણા છે અને દક્ષિણ દિશામાં એનાથી પણ અસંખ્યાત ગણા છે.

रयणप्पभाए पुढवीए नेरइया पुरच्छिमपच्चत्थिम उत्तरेणं असंखेज्जगुणा' दक्षिणात्येभ्यः शर्कराप्रभा पृथिवीनैरयिकेभ्यः अस्याः रत्नप्रभायाः पृथिव्याः नैरयिकाः पौरस्त्यपश्चिमोत्तरेण–पूर्वस्यां पश्चिमायाम् उत्तरस्याश्चदिशि असंख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि तस्या एव रत्नप्रभायाः पृथिव्याः नैरयिकाः 'दाहिणेणं असंखेज्जगुणा' दक्षिणेन–दक्षिणस्यां दिशि असंख्येयगुणा भवन्ति प्रागुक्तयुक्तेरित्याशयः,

अथ दिगनुपातेन तिर्यग्योनिक पञ्चेन्द्रियाणामल्पबहुत्वं प्ररूपयितुमाह–'दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा पंचिंदिया तिरिक्खजोणिया पच्चिमेणं' दिगनुपातेन–दिगनुसारेण, सर्वस्तोकाः–सर्वेभ्योऽल्पाः, पञ्चेन्द्रियास्तिर्यग्योनिकाः पश्चिमेन–पश्चिमायां दिशि भवन्ति गौतम द्वीपसद्भावात् तेभ्यः 'पुरच्छियेणं विसेसाहिया' पौरस्त्येन–पूर्वस्यां दिशि पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकाः विशेषाधिका भवन्ति प्रागुक्तयुक्तेः तत्र गौतम द्वीपाभावात् तेभ्योऽपि 'दाहिणेणं विसेसाहिया' दक्षिणेन–दक्षिणस्यां दिशि पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकाः विशेषाधिका भवन्ति, तत्र चन्द्रसूर्यद्वीपाभावात्, तेभ्योऽपि 'उत्तरेणं विसेसाहिया' उत्तरेण–उत्तरस्यां दिशि, पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकाः विशेषाधिका भवन्ति तत्र मानससरः सद्भावेन प्रभूतजलसंभवात् अप्कायिकोक्तयुक्त्या प्रभूत पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिक संभवादित्याशयः,

---

दिशा की अपेक्षा तिर्यंच पंचेन्द्रियों का अल्पबहुत्व–दिशा की अपेक्षा सब से कम पंचेन्द्रिय तिर्यंच पश्चिम दिशा में हैं, क्यों कि पश्चिम में गौतम द्वीप है। उनकी अपेक्षा पूर्व में विशेषाधिक हैं, क्यों कि पूर्व में गौतम द्वीप नहीं है। दक्षिण दिशा में इनसे भी विशेषाधिक हैं, क्योंकि वहां चन्द्र–सूर्यद्वीप का अभाव है। उत्तर दिशा में इनसे भी विशेषाधिक हैं, क्यों कि वहां मानस सरोवर होने से प्रचुर जल है और पूर्वोक्त युक्ति के अनुसार जल में बहुत पंचेन्द्रिय तिर्यंच (जलचर) विद्यमान हैं।

मणुष्यों का अल्पबहुत्व–दिशा की अपेक्षा सब से कम मनुष्य

દિશાની અપેક્ષા તિર્યંચ પંચેન્દ્રિયોનું અલ્પ બહુત્વ–દિશાની અપેક્ષાએ બધાથી ઓછા પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ પશ્ચિમ દિશામા છે, કેમકે પશ્ચિમમાં ગૌતમદ્વીપ છે. તેની અપેક્ષાએ પૂર્વમાં વિશેષાધિક છે કેમકે પૂર્વમાં ગૌતમ દ્વીપ નથી. દક્ષિણ દિશામાં એનાથી પણ વિશેષાધિક છે. કેમકે ત્યાં ચન્દ્ર સૂર્ય દ્વીપનો અભાવ છે. ઉત્તર દિશામાં તેનાથી પણ વિશેષાધિક છે, કેમકે ત્યાં માનસ સરોવર હોવાથી ઘણું જળ છે અને પૂર્વોક્ત યુક્તિના અનુસાર જળમાં ઘણા પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ (જળચર) વિદ્યમાન છે.

મનુષ્યનું અલ્પબહુત્વ દિશાઓની અપેક્ષાએ બધાથી ઓછા મનુષ્ય દક્ષિણ

अथ दिगनुपातेन मनुष्याणामल्पबहुत्वं प्ररूपयति-'दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा मणुस्सा दाहिणउत्तरेणं' दिगनुपातेन-दिगनुसारेण, सर्वस्तोकाः सर्वेभ्योऽल्पाः, मनुष्याः दक्षिणोत्तरेण-दक्षिणस्याम् उत्तरस्याञ्च दिशि भवन्ति तयोर्दिशोः पञ्चानां भरतक्षेत्राणां पञ्चानामैरावत क्षेत्राणाञ्च स्तोकत्वात् तेभ्यः 'पुरच्छिमेणं संखेज्जगुणा' पौरस्त्येन-पूर्वस्यां दिशि मनुष्याः संख्येयगुणा भवन्ति, तत्र क्षेत्रस्य संख्येयगुण त्वात्, तेभ्योऽपि 'पच्चत्थिमेणं विसेसाहिया' पश्चिमेन-पश्चिमायां दिशि मनुष्या विशेषाधिका भवन्ति, अधोलौकिकग्रामेषु निसर्गत एव मनुष्यबाहुल्यसद्भावात्,

अथ दिगनुपातेन भवनवासि देवानामल्पबहुत्वं प्ररूपयितुमाह-'दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा भवणवासी देवा पुरच्छिमेणं पच्चत्थिमेणं' दिगनुपातेन-दिगनुसारेण सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः भवनवासिनो देवाः पौरस्त्येन-पूर्वस्यां पश्चिमेन पश्चिमायां च दिशि भवन्ति, तयोर्दिशो र्भवनानां स्तोकत्वात् तेभ्यः 'उत्तरेण असंखेज्जगुणा' उत्तरेण-उत्तरस्यां दिशि; उत्तरदिग्भाविनो भवनवासिनो देवा असंख्येयगुणा भवन्ति, तत्र स्वस्थानतया भवनानां प्रभूतत्वात्, तेभ्योऽपि 'दाहिणेणं असंखेज्जगुणा-दक्षिणेन दक्षिणस्यां दिशि

दक्षिण और उत्तर दिशा में हैं, क्योंकि इन दिशाओं मे पांच भरत और पांच ऐरवत क्षेत्र थोडे ही हैं। इनकी अपेक्षा पूर्व दिशा में संख्यातगुणा अधिक हैं। क्योंकि वहां क्षेत्र संख्यातगुणा अधिक हैं इनकी अपेक्षा भी पश्चिम में विशेषाधिक हैं, क्योंकि अधोलौकिक ग्रामों में स्वभाव से ही मनुष्यों की बहुलता है।

दिशा की अपेक्षा भवनवासियों का अल्पबहुत्व-दिशाओं की अपेक्षा से सब से कम भवनवासी देव पूर्व और पश्चिम दिशा में हैं, क्योंकि इन दोनों दिशाओं में उनके भवन थोडे हैं। इनकी अपेक्षा उत्तर में असंख्यातगुणा अधिक हैं, क्यों कि स्वस्थान होने से वहां भवन बहुत अधिक हैं। दक्षिण दिशा में इनसे भी असंख्यातगुणा

અને ઉત્તર દિશમા છે. કેમકે આ દિશાઓમા પાચ ભરત અને પાચ ઐરવત ક્ષેત્ર થોડા જ છે. તેમની અપેક્ષાએ પૂર્વ દિશામા અસંખ્યાતગુણા અધિક છે કેમકે ત્યાં ક્ષેત્ર સંખ્યાત ગુણા અધિક છે, તેમની અપેક્ષાએ પણ પશ્ચિમમા વિશેષાધિક છે. કેમકે અધોલૌકિક ગામોમા સ્વભાવથી જ મનુષ્યોની બહુલતા છે.

દિશાની અપેક્ષાએ ભવનવાસિયોનું અલ્પ-બહુત્વ, દિશાઓની અપેક્ષાએ બધાથી અલ્પ ભવનવાસી દેવ પૂર્વ અને પશ્ચિમમાં છે કેમકે, આ બન્ને દિશાઓમા તેમના ભવન ઓછાં છે તેમની અપેક્ષાએ ઉત્તરમા અસંખ્યાત ગુણા અધિક છે કેમકે સ્વસ્થાન હોવાથી ત્યાં ભવન ઘણા અધિક છે. દક્ષિણ દિશામાં તેનાથી પણ અસખ્યાત ગણા છે કેમકે ત્યાં પ્રત્યેક ત્રિકાયના ચાર

भवनवासिनो देवा असंख्येयगुणा भवन्ति तत्र निकाये निकाये चतुर्णां भवनशत-सहस्राणामतिरेकात् बहूनां कृष्णपाक्षिकानां तत्रोत्पादाच्च भवनानामतीव बाहुल्येन असंख्येयगुणा भवनवासिन इत्याशयः,

अथ दिगनुपातेन वानव्यन्तराणामल्पबहुत्वमाह-'दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा वाणमंतरा देवा पुरच्छिमेणं' दिगनुपातेन-दिगनुसरणेन सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः वानव्यन्तरा देवाः पौरस्त्येन-पूर्वस्यां दिशि भवन्ति, सुषिरस्थाने एव वानव्यन्तराणां संचारेण घनस्थाने तेषाँ संचाराभावेन पूर्वस्यां दिशि घनस्थानत्वेन संचाराभावात् स्तोका एव वानव्यन्तरा भवन्ति इत्याशयः, तेभ्यः 'पच्चत्थिमेणं विसेसाहिया' पश्चिमेन पश्चिमायां दिशि, वानव्यन्तरा विशेषाधिका भवन्ति, तत्राधोलौकिकग्रामेषु रन्ध्रसंभवात्, तेभ्यः 'उत्तरेणं विसेसाहिया' उत्तरेण-उत्तरस्यां दिशि वानव्यन्तरा देवा विशेषाधिका भवन्ति तत्र तेषां स्वस्थानतया नगरावासबाहुल्यसद्भावात्, तेभ्योऽपि 'दाहि-

---

हैं, क्यों कि वहां प्रत्येक निकाय के चार-चार लाख भवन अधिक हैं और बहुत-से कृष्णपाक्षिक इसी दिशा में उत्पन्न होते हैं, अतएव वे असंख्यातगुणा अधिक हैं।

दिशा की अपेक्षा वानव्यन्तरों का अल्पबहुत्व-दिशा की दृष्टि से विचार किया जाय तो सब से कम वानव्यन्तर देव पूर्व दिशा में हैं, क्योंकि पोले स्थानों में ही वानव्यन्तरो का संचार होता है, ठोस जगह में नहीं और पूर्व में ठोस स्थान अधिक हैं। इस कारण वहां वानव्यन्तर थोडे ही होते हैं। पूर्व की अपेक्षा पश्चिम दिशा में विशेषाधिक हैं, क्योंकि वहां अधोलौकिक ग्रामों में रन्ध्र हैं। पश्चिम की अपेक्षा उत्तर दिशा मे विशेषाधिक हैं, क्योंकि वहां उनके स्वस्थान होने से नगरावासों की बहुलता है। उत्तर की अपेक्षा दक्षिण में विशेषाधिक हैं, क्योंकि दक्षिण दिशा में उनके नगरावास अत्यधिक हैं।

ચાર લાખ ભવન અધિક છે અને ઘણા કૃષ્ણ પાક્ષિક આ દિશામાં ઉત્પન્ન થાય છે, તેથી જ તેઓ અસંખ્યાત ગુણા અધિક છે.

દિશાઓની અપેક્ષાએ વાનવ્યન્તરોનું અલ્પ બહુત્વ-દિશાની દૃષ્ટિથી વિચાર કરાયતો બધાંથી ઓછા વાનવ્યન્તર દેવ પૂર્વ દિશામા છે. કેમકે પોલા સ્થાનોમા જ વાનવ્યતરોનો સચાર થાય છે. ઘન જગ્યામાં (નક્કર જગ્યા) નથી થતો અને પૂર્વમા નક્કર સ્થાન અધિક છે એ કારણે ત્યાં વાનવ્યન્તર થોડા જ હોય છે. પૂર્વની અપેક્ષાએ પશ્ચિમ દિશામાં વિશેષાધિક છે, કેમકે ત્યાં અધોલૌકિક ગામોમાં રન્ધ્ર છે. પશ્ચિમની અપેક્ષાએ ઉત્તર દિશામાં વિશેષાધિક છે. કેમકે ત્યા તેમના સ્થાન હોવાથી નગરાવાસોની બહુલતા છે,

णेणं विसेसाहिया, दक्षिणेन–दक्षिणस्यां दिशि विशेषाधिका वानव्यन्तरा देवा भवन्ति, तत्र तेषामतीवाधिक नगरावाससत्वात्, अथ दिगनुपातेन ज्योतिष्काणां देवानामल्पबहुत्वं प्ररूपयति–'दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा जोइसिया देवा पुरच्छिम-पच्चत्थिमेणं दिगनुपातेन–दिगपेक्षया सर्वस्तोकाः सर्वेभ्योऽल्पाज्योतिष्का देवाः पौरस्त्यपश्चिमायाश्च भवन्ति तयोर्दिशोः चन्द्रसूर्यद्वीपेषु उद्यानप्रायेषु अल्पानामेव ज्योतिष्काणां सद् भावात् तेभ्यो–'दाहिणेणं विसेसाहिया' दक्षिणेन दक्षिणस्यां दिशि ज्योतिष्का देवाः विशेषाधिका भवन्ति तत्र विमानानां प्रभूतत्वात् कृष्ण-पाक्षिकाणां दक्षिणदिग्वर्तित्वाच्चेत्याशयः, तेभ्योऽपि 'उत्तरेणं विसेसाहिया' उत्तरेण–उत्तरस्यां दिशि विशेषाधिका भवन्ति, तत्र मानससरसि बहूनां ज्योति-ष्काणां क्रीडास्थानसत्वेन क्रीडाव्यापृतानां तेषां नित्यसद्भावात्, मानसस-रोवर्तिनां मत्स्यादिजलचराणाम् सन्निहितविमानदर्शनेन जातिस्मरणात् किञ्चिद्-व्रतं स्वीकृत्य अशनादिवर्जनंच कृत्वा कृतनिदानानां तत्रोत्पादात् उत्तरदिग्वर्तिनो

दिशाओं की अपेक्षा ज्योतिष्क देवों का अल्पबहुत्व–दिशा की अपेक्षा सब से कम ज्योतिष्क देव पूर्व और पश्चिम दिशाओं में हैं, क्योंकि इन दिशाओं में चन्द्र–सूर्यद्वीपों में, जो कि उद्यानप्रधान हैं, अल्प ज्योतिष्क देव ही होते हैं, । दक्षिण दिशा में उनकी अपेक्षा विशेषाधिक हैं, क्यों कि दक्षिण मे उनके विमान अधिक हैं और कृष्णपाक्षिक दक्षिण में ही रहते हैं । उत्तर दिशा में उनसे भी विशे षाधिक हैं, क्योंकि उत्तर में मानस सरोवर में ज्योतिष्क देवों के क्रीडास्थल बहुत हैं और क्रीडा में निरत होने के कारण वहां ज्यो-तिष्क देव सदैव रहते हैं । मानस सरोवर के मत्स्य आदि जलचर अपने निकटवर्त्ती विमानों को देखकर जातिस्मरण ज्ञान प्राप्त कर

ઉત્તરની અપેક્ષાએ દક્ષિણમાં વિશેષાધિક છે, કેમકે દક્ષિણ દિશામાં તેમના નગરાવાસ અત્યધિક છે.

દિશાની અપેક્ષાએ જ્યોતિષ્ક દેવોનુ અલ્પ બહુત્વ–દિશાઓની અપેક્ષાએ બધાથી ઓછા જ્યોતિષ્ક દેવ પૂર્વ અને પશ્ચિમ દિશાઓમાં છે. કેમકે એ દિશાઓમા ચન્દ્ર સૂર્ય દ્વીપોમા કે જે ઉદ્યાન પ્રધાન છે અલ્પ જ્યોતિષ્ક દેવ હોય છે. દક્ષિણ દિશામા તેમની અપેક્ષાએ વિશેષાધિક છે, કેમકે દક્ષિણમાં તેમના વિમાન અધિક છે અને કૃષ્ણ પાક્ષિક દક્ષિણમાં જ રહે છે. ઉત્તર દિશામા તેમનાથી પણ વિશેષાધિક છે કેમકે ઉત્તરમાં માનસ સરોવરમા જ્યોતિષ્ક દેવોના ક્રીડા સ્થાન ઘણા છે અને ક્રીડામા નિરત રહેવાના કારણે ત્યાં જ્યોતિષ્ક દેવ સદૈવ રહે છે. માનસ સરોવરના મત્સ્ય આદિ જલચર પોતાના નજીકના વિમાનોને જોઇને જાતિ સ્મરણ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી લે છે અને

ज्योतिष्काः दाक्षिणात्येभ्यो विशेषाधिकाः भवन्तीत्याशयः, अथ दिगनुपातेन सौधर्मादिदेवानामल्पबहुत्वं प्ररूपयितुमाह-'दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा देवा सौधम्मे कप्पे पुरच्छिम पच्चत्थिमेणं' दिगनुपातेन-दिगनुसरणेन सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्यो-ऽल्पाः वैमानिकाः देवाः सौधर्मे कल्पे पौरस्त्यपश्चिमेन-पूर्वस्यां पश्चिमायाञ्च भवन्ति आवलिका प्रविष्टानां विमानानां चतसृष्वपि दिक्षु समानत्वेन पुष्पावकीर्णानाञ्च प्रभूतानामसंख्येययोजनविस्ताराणां दक्षिणस्यामुत्तरस्यामेव दिशि सत्वेन अन्यत्राभावात् सर्वस्तोका वैमानिकदेवाः पूर्वस्यां पश्चिमायाञ्च भवन्ति इत्याशयः

लेते हैं और फिर किंचित् व्रत को स्वीकार करके तथा अशन आदि का त्याग करके निदान के कारण वहां उत्पन्न होते हैं। यही कारण है कि उत्तर दिशा में दक्षिण की अपेक्षा ज्योतिष्क देव विशेषाधिक पाये जाते हैं।

दिशाओं की अपेक्षा सौधर्म आदि देवों का अलपबहुत्व-दिशाओं की अपेक्षा सबसे कम वैमानिक देव सौधर्मकल्प में पूर्व और पश्चिम दिशाओं में हैं। इसका कारण यह है कि आवलिका प्रविष्ट विमान तो चारों दिशाओं में बराबर हैं मगर बहुसंख्यक और असंख्यात योजन विस्तार वाले पुष्पावकीर्ण विमान दक्षिण और उत्तर में ही होते हैं. पूर्व और पश्चिम में नहीं होते। इस कारण पूर्व और पश्चिम में सब से कम वैमानिक देव हैं। इनकी अपेक्षा उत्तर में वैमानिक देव असंख्यातगुणा अधिक हैं, क्योंकि वहां पुष्पावकीर्ण विमान बहुत हैं और वे असंख्यात योजन विस्तार वाले हैं। दक्षिण में उनसे भी विशेषाधिक हैं, क्यों कि दक्षिण दिशा में कृष्णपाक्षिकों का

પછી કાંઈક વ્રતને સ્વીકારીને તથા અશન આદિનો ત્યાગ કરીને નિદાનના કારણે ત્યાં ઉત્પન્ન થાય છે. આ જ કારણ છે કે ઉત્તર દિશામા દક્ષિણુની અપેક્ષાએ જ્યોતિષ્ક દેવ વિશેષાધિક મળે છે.

દિશાઓની અપેક્ષાએ સૌધર્મ આદિ દેવોનું અલ્પ બહુત્વ દિશાઓની અપેક્ષાએ બધાથી ઓછા વૈમાનિક દેવ સૌધર્મ કલ્પમાં પૂર્વ અને પશ્ચિમ દિશાઓમાં છે. એનું કારણ એ છે કે આવલિકા પ્રવિષ્ટ વિમાનો તો ચારે દિશાઓમા બરાબર છે, પરન્તુ બહુસંખ્યક અને અસંખ્યાત યોજન વિસ્તાર વાળા પુષ્પાવકીર્ણ વિમાન દક્ષિણ અને ઉત્તરમા જ હોય છે પૂર્વ પશ્ચિમમાં નથી હોતાં. તે કારણે પૂર્વ અને પશ્ચિમમાં બધાથી ઓછા વૈમાનિક દેવ છે. તેમની અપેક્ષાએ ઉત્તરમાં વૈમાનિક દેવ અસંખ્યાત ગણા અધિક છે. કેમકે ત્યાં પુષ્પાવકીર્ણ વિમાન ઘણાં છે અને તેઓ અસંખ્યાત યોજન વિસ્તાર

तेभ्यः-उत्तरेणं असंखेज्जगुणा' उत्तरेण-उत्तरस्यां दिशि वैमानिका देवाः असंख्येयगुणा भवन्ति, तत्र पुष्पावकीर्णक विमानानां बाहुल्यात् असंख्येययोजनविस्ताराच्चेत्याशयः, तेभ्योऽपि 'दाहिणेणं विसेसाहिया' दाक्षिणेन-दक्षिणस्यां दिशि विशेषाधिका वैमानिकदेवाः भवन्ति, तत्र कृष्णपाक्षिकाणां बाहुल्येन गमनात्,

अथ दिगनुपातेन ईशानवैमानिकदेवानामल्पबहुत्वं प्ररूपयति-'दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा देवा ईसाणे कप्पे पुरच्छिमपच्चत्थिमेणं' दिगनुपातेन-दिगपेक्षया सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः वैमानिका देवा ईशाने कल्पे पौरस्त्यपश्चिमेन -पूर्वस्यां पश्चिमायाञ्च भवन्ति, तेभ्यः-'उत्तरेणं असंखेज्जगुणा' उत्तरेण-उत्तरस्यां दिशि ईशाने कल्पे वैमानिका देवा असंख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः तेभ्योऽपि-'दाहिणेणं विसेसाहिया' दक्षिणेन-दक्षिणस्यां दिशि ईशाने कल्पे वैमानिक देवा विशेषाधिका भवन्ति, तत्र कृष्णपाक्षिकानां प्राचुर्येण गमनात्,

अथ दिगनुपातेन सनत्कुमारकल्प वैमानिकदेवानामल्पबहुत्वमाह-'दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा देवा सणंकुमारे कप्पे पुरच्छिमपच्चत्थिमेणं' दिगनुपातेन -दिगनुसरणेन, सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः वैमानिका देवाः सनत्कुमारे कल्पे पौरस्त्यपश्चिमेन-पूर्वस्यां पश्चिमायाञ्च दिशि भवन्ति, तेभ्यः-'उत्तरेणं असंखेज्जगुणा' उत्तरेण-उत्तरस्यां दिशि सनत्कुमारवैमानिकदेवा असंख्येयगुणा

अधिकता से गमन होता है।

ईशानकल्प के वैमानिक देवों का अल्पबहुत्व-दिशाओं की अपेक्षा सबसे कम देव ईशानकल्प में पूर्व और पश्चिम दिशा में हैं, उत्तर में उनसे असंख्यात गुणित है, इसका कारण पहले बतलाया है वही समझना चाहिए। दक्षिण में उनसे भी विशेषाधिक हैं, क्यों कि वहां कृष्णपाक्षिकों का प्रचुरता से गमन होता है।

सनत्कुमार कल्प के देवों का अल्पबहुत्व-सब से कम देव सनत्कुमार कल्प में पूर्व और पश्चिम दिशा में हैं, उत्तर में उनसे असंख्यात

વાળા છે. દક્ષિણમા તેમનાથી પણ વિશેષાધિક છે. કેમકે દક્ષિણ દિશામા કૃષ્ણ પાક્ષિકોનુ અધિકતાથી ગમન થાય છે.

ઇશાન કલ્પના વૈમાનિક દેવોનું અલ્પ-બહુત્વ-દિશાઓની અપેક્ષાએ બધાથી ઓછા દેવ ઇશાન કલ્પમા પૂર્વ અને પશ્ચિમ દિશામા છે, ઉત્તરમાં એનાથી અસખ્યાત ગુણિત છે, તેનુ કારણ પહેલાં જે બતાવ્યું છે તેજ સમજવુ જોઇએ દક્ષિણમા તેમનાથી પણ વિશેષાધિક છે કેમકે ત્યા કૃષ્ણપાક્ષિકોની પ્રચુરતાથી ગમન થાય છે.

સનત્કુમાર કલ્પના દેવોનું અલ્પ બહુત્વ-બધાથી ઓછા દેવ સનત્કુમાર કલ્પમા પૂર્વ અને પશ્ચિમ દિશામાં છે, ઉત્તરમાં તેમનાથી અસખ્યાત ગણુ

भवन्ति, तेभ्योऽपि 'दाहिणेणं विसेसाहिया' दक्षिणेन-दक्षिणस्यां दिशि सनत्कुमारवैमानिक देवा विशेषाधिका भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः,

अथ दिगनुपातेन माहेन्द्रवैमानिकदेवानामल्पबहुत्वमाह-'दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा देवा माहिंदे कप्पे पुरच्छिमपच्चत्थिमेणं' दिगनुपातेन-दिगपेक्षया, सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः वैमानिका देवाः माहेन्द्रे कल्पे पौरस्त्यपश्चिमेन-पूर्वस्यां पश्चिमायाञ्च दिशि भवन्ति, तेभ्यः-'उत्तरेणं असंखेज्जगुणा' उत्तरेण-उत्तरस्यां दिशि माहेन्द्रवैमानिका देवाः, असंख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि-'दाहिणेणं विसेसाहिया' दक्षिणेन-दक्षिणस्यां दिशि माहेन्द्रवैमानिकदेवाः विशेषाधिका भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः कृष्णपाक्षिकाणां तत्र बाहुल्येन गमनात्,

अथ दिगनुपातेन ब्रह्मलोक वैमानिकदेवानामल्पबहुत्वं प्ररूपयति-'दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा देवा बंभलोए कप्पे पुरच्छिमपच्चत्थिमउत्तरेणं' दिगनुपातेन-दिगपेक्षया, सर्वस्तोकाः सर्वेभ्योऽल्पा वैमानिका देवाः ब्रह्मलोके कल्पे पौरस्त्यपश्चिमोत्तरेण-पूर्वस्यां पश्चिमायाम् उत्तरस्याञ्च दिशि भवन्ति, बहूनां कृष्ण-

---

गुणित हैं और दक्षिण में उनसे भी विशेषाधिक हैं। इसका कारण पूर्ववत् ही समझ लेना चाहिए।

माहेन्द्र कल्प के देवों का अल्पबहुत्व-माहेन्द्र कल्प में सब से कम देव पूर्व और पश्चिम में हैं, उनकी अपेक्षा उत्तर में असंख्यात गुणा और उत्तर की अपेक्षा दक्षिण दिशा में विशेषाधिक हैं। इसका कारण भी पूर्ववत् ही समझना चाहिए।

ब्रह्मलोक कल्प के देवों का अल्पबहुत्व-सब से कम देव ब्रह्मलोक कल्प में पूर्व पश्चिम और उत्तर दिशा में हैं क्यों कि बहुसंख्यक कृष्णपाक्षिक तिर्यंच दक्षिण दिशा में उत्पन्न होते हैं और शुक्लपाक्षिक थोडे ही होते हैं। इस कारण ब्रह्मलोक में पूर्व पश्चिम और उत्तर

છે અને દક્ષિણમા તેમનાથી પણ વિશેષાધિક છે. તેનું કારણ પૂર્વવત્ સમજી લેવું જોઈએ.

માહેન્દ્ર કલ્પના દેવોનું અલ્પ બહુત્વ-માહેન્દ્ર કલ્પમાં બધાથી ઓછા દેવ પૂર્વ પશ્ચિમમાં છે, તેમની અપેક્ષાએ ઉત્તરમાં અસંખ્યાત ગુણા અને ઉત્તરની અપેક્ષાએ દક્ષિણ દિશામાં વિશેષાધિક છે તેનું કારણ પણ પૂર્વની જેમ સમજી લેવું જોઈએ.

બ્રહ્મલોક કલ્પના દેવોનું અલ્પ બહુત્વ-બધાથી ઓછા દેવ બ્રહ્મલોકમાં પૂર્વ પશ્ચિમ અને ઉત્તર દિશામાં છે, કેમકે બહુસંખ્યક કૃષ્ણપાક્ષિક તિર્યંચ દક્ષિણ દિશામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને શુક્લપાક્ષિક થોડાજ હોય છે તે કારણે

पाक्षिक तिर्यग्योनिकानां दक्षिणस्यां दिशि समुत्पादेन शुक्लपाक्षिकाणाञ्च स्तोकानामति पूर्वोत्तरपश्चिमदिग्भाविनो ब्रह्मलोकवैमानिकदेवाः सर्वस्तोका भवन्तीति भावः तेभ्यः 'दाहिणेणं असंखेज्जगुणा' दक्षिणेन–दक्षिणस्यां दिशि ब्रह्मलोक वैमानिकदेवा असंख्येयगुणा भवन्ति, तत्र बहूनामेव कृष्णपाक्षिकाणां समुत्पादात्,

अथ दिगनुपातेन लान्तकवैमानिकदेवानामल्पबहुत्वं प्ररूपयति–'दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा देवा लंतए कप्पे पुरच्छिमपच्चत्थिम उत्तरेण' दिगनुपातेन –दिगपेक्षया सर्वस्तोकाः–सर्वेभ्योऽल्पाः वैमानिका देवाः लान्तके कल्पे पौरस्त्य पश्चिमोत्तरेण–पूर्वस्यां पश्चिमायामुत्तरस्याञ्च दिशि भवन्ति, तेभ्यो 'दाहिणेणं असंखेज्जगुणा' दक्षिणेन–दक्षिणस्यां दिशि लान्तकवैमानिक देवा असंख्येयगुणा भवन्ति, तत्र बहूनां कृष्णपाक्षिकाणां समुत्पादात्,

अथ दिगनुपातेन महाशुक्रवैमानिकदेवानामल्पबहुत्वं प्ररूपयति–'दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा देवा महासुक्के कप्पे पुरच्छिमपच्चत्थिम उत्तरेणं' दिगनुपातेन–दिगनुसरणेन, सर्वस्तोकाः–सर्वेभ्योऽल्पाः वैमानिका देवाः महाशुक्रे कल्पे पौरस्त्यपश्चिमोत्तरेण पूर्वस्यां पश्चिमायाम् उत्तरस्याञ्च दिशि भवन्ति, तेभ्यो

दिशा में सब से कम देव हैं तथा दक्षिण दिशा में उनकी अपेक्षा असंख्यात गुणा देव हैं, क्योंकि वहां बहुत कृष्णपाक्षिक उत्पन्न होते हैं।

लान्तक कल्प के देवों का अल्पबहुत्व–लान्तक कल्प में पूर्व, पश्चिम और उत्तर दिशा में सबसे कम देव हैं तथा दक्षिण में उनसे असंख्यातगुणा हैं। इसका कारण पूर्ववत् ही समझ लेना चाहिए।

महाशुक्र कल्प के देवों का अल्पबहुत्व–महाशुक्र नामक कल्प में पूर्व, पश्चिम और उत्तर दिशाओं में सब से कम देव हैं तथा दक्षिण में उनसे असंख्यात गुणा हैं, क्यों कि दक्षिण दिशा में बहुसंख्यक

બ્રહ્મલોકમા પૂર્વ પશ્ચિમ અને ઉત્તર દિશામાં બધાથી ઓછા દેવ છે તથા દક્ષિણ દિશામા તેમની અપેક્ષાએ અસંખ્યાત ગુણા છે, કેમકે ત્યાં ઘણા કૃષ્ણ પાક્ષિક ઉત્પન્ન થાય છે.

લાન્તક દેવોનું અલ્પ બહુત્વ–લાન્તક કલ્પમાં પૂર્વ પશ્ચિમ અને ઉત્તર દિશામાં બધાથી ઓછા દેવ છે તથા દક્ષિણમાં તેનાથી અસંખ્યાત ગણા છે તેનું કારણ પૂર્વવત્ સમજી લેવું જોઇએ.

મહાશુક્ર કલ્પના દેવોનું અલ્પબહુત્વ–મહાશુક્ર નામક કલ્પમાં પૂર્વ પશ્ચિમ અને ઉત્તર દિશાઓમા બધાથી ઓછા દેવ છે તથા દક્ષિણમા તેનાથી અસખ્યાત ગણા છે, કેમકે દક્ષિણ દિશામા બહુસંખ્યક કૃષ્ણ પાક્ષિક ઉત્પન્ન થાય છે,

'दाहिणेणं असंखेज्जगुणा' दक्षिणेन-दक्षिणस्यां दिशि महाशुक्र वैमानिक देवा असंख्येयगुणा भवन्ति, बहूनां कृष्णपाक्षिकाणां तत्र समुत्पादात्,

अथ दिगनुपातेन सहस्रार वैमानिकदेवानामल्पबहुत्वं प्ररूपयति-'दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा देवा सहस्सारे कप्पे पुरत्थिमपच्चत्थिम उत्तरेणं' दिगनुपातेन-दिगपेक्षया सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः वैमानिकदेवाः सहस्रारे कल्पे पौरस्त्यपश्चिमोत्तरेण-पूर्वस्यां पश्चिमायाम् उत्तरस्याञ्च दिशि भवन्ति, तेभ्यो-'दाहिणेणं असंखेज्जगुणा' दक्षिणेन-दक्षिणस्यां दिशि सहस्रारवैमानिकदेवा असंख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, अथ आनतप्राणतादिषु बहुतुल्यसमतिदिशन्नाह-'तेणं परं बहुसमोववन्नगा समणाउसो!' तेन परम् तदन्तरम्-सहस्रारपर्यन्तानन्तरि मित्यर्थः, भो श्रमण! आयुष्मन्! बहुसमोपपन्नका अवसेयाः, तथा चानतादिषु मनुष्याणामेवोत्पादेन प्रतिकल्पं प्रतिग्रैवेयकं प्रत्यनुत्तरविमानं चतसृषु अपि दिक्षु प्रायो बहुतुल्या एव विज्ञेयाः,

---

कृष्णपाक्षिक उत्पन्न होते हैं।

सहस्रार कल्प के देवों का अल्पबहुत्व-सहस्रार कल्प में पूर्व, पश्चिम और उत्तर दिशा में सब से कम देव हैं तथा दक्षिण में उनसे असंख्यातगुणित अधिक हैं। इसका कारण भी पूर्वोक्त ही समझना चाहिए।

आनत प्राणत आदि कल्पों में देवों का अल्पबहुत्व-हे आयुष्मन् श्रमण! सहस्रार कल्प के बाद ऊपर के कल्पों के तथा ग्रैवेयक एवं अनुत्तर विमानों के देव चारों दिशाओं में समान-बराबर हैं, क्योंकि वहां मनुष्यों की ही उत्पत्ति होती है।

सिद्धों का अल्पबहुत्व-दिशाओं की अपेक्षा से सब से कम सिद्ध दक्षिण और उत्तर दिशा में हैं। इसका कारण यह है कि सिद्धि

સહસ્રાર કલ્પના દેવોનુ અલ્પ બહુત્વ-સહસ્રાર કલ્પમાં પૂર્વ પશ્ચિમ અને ઉત્તર દિશામા બધાથી ઓછા દેવ છે તથા દક્ષિણમાં તેમનાથી અસંખ્યાત ગુણિત અધિક છે. એનું કારણ પણ પૂર્વોક્ત સમજવું જોઇએ.

આનત-પ્રાણત આદિ કલ્પોમાં દેવોનું અલ્પ બહુત્વ-હે આયુષ્મન! શ્રમણ! સહસ્રાર કલ્પ પછી ઉપરના કલ્પોના તથા ગ્રૈવેયક તેમજ અનુત્તર વિમાનોના દેવ ચારે દિશાઓમાં સમાન-બરાબર છે, કેમકે ત્યાં મનુષ્યોનીજ ઉત્પત્તિ થાય છે.

સિદ્ધોનું અલ્પબહુત્વ-દિશાઓની અપેક્ષાએ બધાથી ઓછા સિદ્ધ દક્ષિણ અને ઉત્તર દિશામાં છે. તેનુ કારણ એ છે કે સિદ્ધિ મનુષ્યોને જ પ્રાપ્ત થાય

अथ दिगनुपातेन सिद्धानामल्पबहुत्वं प्ररूपयति–'दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा सिद्धा दाहिणेणं उत्तरेणं' दिगनुपातेन दिगपेक्षया, सर्वस्तोकाः–सर्वेभ्योऽल्पाः सिद्धाः, दक्षिणेन–दक्षिणस्याम् उत्तरेण–उत्तरस्यां दिशि भवन्ति, मनुष्या एव सिद्धयन्ति, नेतरे सिद्धयन्ति, सिद्धयन्तो मनुष्या अपि येषु आकाशप्रदेशेषु चरमसमयेऽवगाढा भवन्ति तेष्वेवाकाशप्रदेशेषु ऊर्ध्वमपि गच्छन्ति, तेष्वेव उपर्यवतिष्ठन्ते न किञ्चिदपि वक्रं गच्छन्ति, तत्र दक्षिणस्यां दिशि पञ्चसु भरतेषु, उत्तरस्यां दिशि पञ्चसु ऐरवतेषु स्तोकाः एव मनुष्याः सिद्धयन्ति, सिद्धिक्षेत्रस्याल्पत्वात्, सुषमसुषमादौ च सिद्धयभावात् इति दक्षिणोत्तरक्षेत्रसिद्धाः सर्वस्तोका भवन्ति इत्याशयः, तेभ्यः 'पुरच्छिमेणं संखेज्जगुणा' पौरस्त्येन–पूर्वस्यां दिशि संख्येयगुणाः सिद्धा भवन्ति, भरतैरवतक्षेत्रेभ्यः पूर्वविदेहानाम् संख्येयगुणतया तद्वर्त्तिमनुष्याणामपि संख्येयगुणत्वात्, तेषाञ्च सर्वकालं सिद्धि-

मनुष्यों को ही प्राप्त होती है, अन्य किसी जीव को नहीं। सिद्ध होने वाले मनुष्य चरम समय में जहां स्थित होते हैं, उसी सीध में वे ऊपर जाते हैं और उसी सीध में (उसी दिशा में) जाकर लोकाग्र पर प्रतिष्ठित होते हैं, तनिक भी इधर–उधर नहीं होते। दक्षिणदिशा में पांच भरत क्षेत्रों में तथा उत्तर दिशा मे पाँच ऐरवत क्षेत्रों में थोडे ही मनुष्य सिद्धि प्राप्त करते हैं, क्यों कि सिद्धि क्षेत्र थोडा है और फिर सुषमासुषमा आदि आरों में सिद्धि प्राप्त नहीं होती। इस कारण दक्षिण और उत्तर मे सिद्ध सब से कम है। पूर्व दिशा मे उनसे असंख्यातगुणा हैं, क्योंकि भरत एवं एरवत क्षेत्र की अपेक्षा पूर्व विदेह संख्यातगुणित है, अतएव वहां मनुष्य भी संख्यातगुणित हैं और वहां से सर्व काल में सिद्धि होती रहती है (वहां

છે અન્ય કોઇ જીવને નહિ, સિદ્ધ થનારા મનુષ્ય ચરમ સમયમાં જ્યા સ્થિત હોય છે, ત્યાથી સિધા તેઓ ઉપર જાય છે અને તેજ સીધમાં (એજ દિશામા) જઈને લોકાગ્ર પર પ્રતિષ્ઠિત થાય છે, જરાપણ આમ તેમ નથી થતા દક્ષિણ દિશામા પાચ ભરત ક્ષેત્રોમા તથા ઉત્તર દિશામાં પાંચ ઐરવત ક્ષેત્રોમાં થોડાજ મનુષ્ય સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરે છે, કેમકે સિદ્ધ ક્ષેત્ર ઓછા છે અને વળી સુષમા આદિ આરાઓમા સિદ્ધિ પ્રાપ્ત નથી થતી. એ કારણથી દક્ષિણ અને ઉત્તરમા સિદ્ધ બધાથી ઓછા છે. પૂર્વ દિશામા તેમનાથી અસખ્યાત ગુણા છે, કેમકે ભરત તેમજ ઐરવત ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ પૂર્વ વિદેહ સંખ્યાત ગુણિત છે તેથીજ ત્યાં મનુષ્ય પણ સખ્યાત ગુણિત છે અને ત્યાંથી સર્વ કાળમા સિદ્ધિ થતી રહે છે. (ત્યા આરાના વિભાગ નથી–સદા ચોથા આરાની

भावात्, तेभ्यः 'पच्चत्थिमेणं विसेसाहिया' पश्चिमेन-पश्चिमायां दिशि सिद्धाः विशेषाधिका भवन्ति, अधोलौकिकग्रामेषु मनुष्याणां प्राचुर्यात्, इति 'दारं' दिग्द्वारं १ प्रथमम् समाप्तम् ॥सू० २॥

गतिद्वार वक्तव्यता—

मूलम्—एएसि णं भंते! नेरइयाणं तिरिक्खजोणियाणं देवाणं सिद्धाण य पंचगइ अणुवाएणं समासेणं कतरे कतरे-हिंतो अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा? गोयमा! सव्वत्थोवा मणुस्सा नेरइया असंखेज्जगुणा, देवा असंखेज्जगुणा, सिद्धा अणंतगुणा, तिरिक्खजोणिया अणंतगुणा, एएसि णं भंते! नेरइयाणं तिरिक्खजोणियाणं तिरिक्खजोणीण, मणुस्साणं मणुस्सीणं देवाणं देवीणं सिद्धाण य अट्ठगइ अणुवाएणं समासेणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा? गोयमा! सव्वत्थोवाओ, मणुस्सीओ मणुस्सा असंखेज्जगुणा, नेरइया असंखेज्जगुणा, तिरिक्ख-जोणिणीओ असंखेज्जगुणाओ, देवा असंखेज्जगुणा, देवीओ संखेज्जगुणाओ, सिद्धा अणंतगुणा, तिरिक्खजोणिया अणंत-गुणा। दारं २॥सू० ३॥

आरों का विभाग नहीं है-सदा चतुर्थ आरे की सी स्थित रहती है) पश्चिम दिशा मे उनसे भी विशेषाधिक हैं, क्योंकि अधोलौकिक ग्रामों में मनुष्यों की अधिकता होती है ॥२॥

प्रथम दिग्द्वार समाप्त

(२) गतिद्वार

शब्दार्थ-(एएसि णं भंते! नेरइयाणं तिरिक्ख जोणियाणं मणु-

સ્થિતિ રહે છે) પશ્ચિમ દિશામાં તેમનાથી પણ વિશેષાધિક છે, કેમકે અધો-લૌકિક ગામોમાં મનુષ્યોની અધિકતા હોય છે ॥ ૨ ॥

પ્રથમ દિગ્દ્વાર સમાપ્ત

(૨) ગતિ દ્વાર

શબ્દાર્થ-(એએસિ ણં ભંતે। નેરइयाणं तिरिक्खजोणियाणं मनुस्साणं देवाणं

छाया—एतेषां खलु भदन्त ! नैरयिकाणाम् तिर्यग्योनिकानाम् मनुष्याणां देवानां सिद्धानाञ्च पञ्चानां गत्यनुपातेन समासेन कतरे कतरेभ्यः अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः मनुष्याः नैरयिका असंख्येयगुणाः, देवाः असंख्येयगुणाः, सिद्धाः अनन्तगुणाः, तिर्यग्योनिकाः अनन्तगुणाः, एतेषां खलु भदन्त ! नैरयिकाणाम् तिर्यग्योनिकानाम्

स्साणं देवाणं सिद्धाण य) हे भगवन् ! इन नारकों, तिर्यंचों, मनुष्यों देवों और सिद्धों की (पंचगति अणुवाएणं) पांच गतिओं की अपेक्षा से (समासेणं) संक्षेप से (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा) अल्प है (बहुया वा) या बहुत है (तुल्ला वा) या तुल्य है (विसेसाहिया वा) या विशेषाधिक है ? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा) सब से कम (मणुस्सा) मनुष्य हैं (नेरइया असंखेज्जगुणा) नैरयिक असंख्यातगुणा हैं (सिद्धा) सिद्ध (अणंतगुणा) अनन्तगुणा हैं (तिरिक्खजोणिया अणंतगुणा) तिर्यंच अनन्त गुणा हैं ।

(एएसि णं भंते ! नेरइयाणं तिरिक्खजोणियाणं, तिरिक्खजोणिणीणं, मणुस्साणं, मणुस्सीणं, देवाणं देवीणं सिद्धाण य) हे भगवन् ! इन नारकों, तिर्यंचों, तिर्यंचनियों, मनुष्यों, मनुष्यनिकों, देवों, देवियों और सिद्धों की (अट्ठगति अणुवाएणं) आठ गतियों की अपेक्षा से (समासेणं) संक्षेप से (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा) अल्प है (बहुया वा) या बहुत है (तुल्ला वा) या तुल्य है (विसेसा-

---

सिद्धाण य) હે ભગવન્ ! આ નારકો, તિર્યંચો, મનુષ્યો, દેવો અને સિદ્ધોની (पंचगति अणुवाएणं) પાચ ગતિયોની અપેક્ષાએ (समासेणं) સંક્ષેપથી (कयरे कयरेहितो) કોણ કોનાથી (अप्पा वा) અલ્પ છે (बहुया वा) અગર ઘણા છે (तुल्ला वा) અગર તુલ્ય છે (विसेसाहिया वा) અપર વિશેષાધિક છે ? (गोयमा) હે ગૌતમ (सव्वत्थोवा) બધાથી ઓછા (मणुस्सा) મનુષ્ય છે (नेरइया असंखेज्ज गुणा) નૈરયિક અસંખ્યાત ગુણિત છે (देवा) દેવ (असंखेज्ज गुणा) અસંખ્યાત ગુણા છે (सिद्धा) સિદ્ધ (अणंतगुणा) અનન્ત ગુણા છે (तिरिक्ख जोणिया अनन्त गुणा) તિર્યંચ અનન્ત ગુણા છે

(एएसिणं भंते नेरइयाणं तिरिक्खजोणियाण, तिरिक्खजोणिणीणं, मणुस्साणं, मणुस्सीणं, देवाणं, देवीणं, सिद्धाणं य) ભગવન્ ! આ નારકો, તિર્યંચો, તિર્યંચનિયો, મનુષ્યો, મનુષ્યસ્ત્રિયો, દેવો, દેવિયો, અને સિદ્ધોની (अट्ठगति अणुवाएणं) આઠ ગતિયોની અપેક્ષાએ (समासेणं) સંક્ષેપથી (कयरे कयरेहिंतो) કોણ કોનાથી (अप्पा वा) અલ્પ છે (बहुया वा) અગર વધારે છે (तुल्ला वा)

तिर्यग्योनिकीनाम् मनुष्याणां मानुषीणाम्, देवानां देवीनां सिद्धानां च अष्टानाम् गत्यनुपातेन समासेन कतरे कतरेभ्यः अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः मानुष्यः, मनुष्याः असंख्येयगुणाः, नैरयिकाः असंख्येयगुणाः; तिर्यग्योनिन्यः असंख्येयगुणाः, देवाः असंख्येयगुणाः, देव्यः संख्येयगुणाः, सिद्धा अनन्तगुणाः, तिर्यग्योनिका अनन्तगुणाः। द्वारम् ॥सू० ३॥

टीका—दिग्द्वारं प्रथमं प्ररूप्य अथ उत्पत्तिरूपगतिद्वारमाह—'एएसि णं भंते ! नेरइयाणं' गौतमः ! पृच्छति—हे भदन्त ! एतेषां खलु पूर्वप्रतिपादितानां नैरयिकानां 'तिरिक्खजोणियाणं' तिर्यग्योनिकानाम्, 'मणुस्साणं' मनुष्याणाम् 'देवाणं' देवानाम् 'सिद्धाण य पंच' सिद्धानाञ्चेति पञ्चानाम् 'गइ अणुवाएणं' गत्यनुपातेन—उत्पत्त्यनुसारेण उत्पत्त्यपेक्षयेत्यर्थः, 'समासेणं' समासेन—संक्षेपेण 'कयरे कयरेहिंतो' कतरे कतरेभ्यः 'अप्पा वा बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा' अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान्

हिया वा) या विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवाओ) सब से कम (मणुस्सीओ) मनुष्यनी हैं (मणुस्सा असंखेज्जगुणा) मनुष्य असंख्यातगुणा हैं (नेरइया असंखेज्जगुणा) नैरयिक असंख्यातगुणा हैं (तिरिक्खजोणिणीओ) तिर्यंचनियां (असंखेज्जगुणाओ) असंख्यात गुणी हैं (देवा असंखेज्जगुणा) देव असंख्यातगुणा हैं (देवीओं संखेज्जगुणाओ) देवियां संख्यातगुणी हैं (सिद्धा अणंतगुणा) सिद्ध अनन्त गुणा हैं (तिरिक्खजोणिया) तिर्यग्योनिक (अणंतगुणा) अनन्तगुणा हैं (दारं २) दूसरा गतिद्वार समाप्त ।

टीकार्थ—प्रथम दिशाद्वार की प्ररूपणा करने के अनन्तर अब गति रूप द्वार की प्ररूपणा की जाती है—

श्री गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं—हे भगवन् ! इन पूर्व कथित

અથવા તુલ્ય છે (विसेसाहिया वा) અગર વિશેષાધિક છે ? (गोयमा) હે ગૌતમ (सव्वत्थोवाओ) બધાથી અલ્પ (मणुस्सीओ) માનુષિયો છે (मणुस्सा असंखेज्ज गुणा) મનુષ્ય અસંખ્યાત ગુણા છે (नेरइया असंखेज्ज गुणा) નૈરયિક અસંખ્યાત ગણા છે (तिरिक्खजोणिणीओ) તિર્યંચયોનિયો (असंखेज्ज गुणाओ) અસંખ્યાત ગણી છે (देवा असंखेज्जगुणा) દેવ અસંખ્યાત ગુણા છે (देवीओ संखेज्ज गुणाओ) દેવિયો સંખ્યાત ગણી છે (सिद्धा आणंतगुणा) સિદ્ધ અનન્ત ગણા છે (दार) બીજુ ગતિ દ્વાર સમાપ્ત

ટીકાર્થ—પ્રથમ દિશા દ્વારની પ્રરૂપણા કર્યા પછી હવે બીજા ગતિ રૂપ દ્વારની પ્રરૂપણા કરાય છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે—હે ભગવન્ ! આ પૂર્વ કથિત નારકો,

उत्तरयति-'गोयमा !' हे गौतम ! 'सव्वत्थोवा मणुस्सा' सर्वस्तोकाः- सर्वेभ्यो-ऽल्पाः, मनुष्या भवन्ति, उत्पद्यन्ते इत्यर्थः, तेभ्यो-'नेरइया असंखेज्जगुणा' नैरयिकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि 'देवा असंखेज्जगुणा' देवाः असंख्येयगुणा भवन्ति. तेभ्योऽपि 'सिद्धा अणंतगुणा' सिद्धा अनन्तगुणा भवन्ति, तेभ्यः 'तिरिक्खजोणिया अणंतगुणा' तिर्यग्योनिका अनन्तगुणा भवन्ति, अत्रेदं बोध्यम्-षण्णवतिच्छेदनकच्छेद्यराशि प्रमाणत्वात् सर्वस्तोकत्वं मनुष्याणां बोध्यम्, तेभ्यो नैरयिकाणाम् संख्येयगुणत्वं विज्ञेयम् अङ्गुलमात्रक्षेत्रप्रदेशराशेः प्रथम वर्गमूलस्य द्वितीयवर्गमूलेन गुणितस्य यावन् प्रदेशराशि भवति तावत्प्रमाणासु घनीकृतस्य, लोकस्यैकप्रादेशिकीषु श्रेणिषु यावन्तो नभःप्रदेशा भवन्ति तावत्प्रमाणत्वात्, तेभ्यो देवानामसंख्येयगुणत्वम्, व्यन्तराणां ज्योतिष्काणाञ्च

नारकों, तिर्यंचों, मनुष्यों, देवों और सिद्धों की पांच गतियों की अपेक्षा से अर्थात् उत्पत्ति की अपेक्षा से, संक्षेप से, कौन किससे अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ?

श्री भगवान् ने उत्तर दिया-हे गौतम ! सब से कम मनुष्य हैं, मनुष्यों की अपेक्षा नैरयिक असंख्यात गुणा हैं, नैरयिकों की अपेक्षा देव असंख्यातगुणा हैं, देवों की अपेक्षा सिद्ध अनन्तगुणा हैं, और सिद्धों की अपेक्षा तिर्यंच अनन्तगुणा हैं। नारक उनसे असंख्यातगुणा हैं। क्योंकि वे अंगुल प्रमाण क्षेत्र के प्रदेशों की राशि के प्रथम वर्गमूल से गुणाकार करने पर जो प्रदेश राशि निष्पन्न होती है, उतनी ही घनीकृत लोक की एक प्रदेश वाली श्रेणियों में जितने आकाश प्रदेश होते हैं, उतना ही नारकों का प्रमाण है। नारकों की अपेक्षा देव असंख्यातगुणित हैं, क्योंकि व्यन्तर और ज्योतिष्क प्रतर असं-

તિર્યંચો, મનુષ્યો, દેવો અને સિદ્ધોની પાંચ ગતિયોની અપેક્ષાએ અર્થાત્ ઉત્પત્તિની અપેક્ષાએ, સંક્ષેપથી કોણ કોનાથી ઓછા વધારે, સરખા કે વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાને ઉત્તર આપ્યો-હે ગૌતમ બધાથી ઓછા મનુષ્ય છે. મનુષ્યોની અપેક્ષાએ નૈરયિક અસંખ્યાત ગુણા છે, નૈરયિકોની અપેક્ષાએ દેવ અસંખ્યાત ગણા છે દેવોની અપેક્ષાએ સિદ્ધ અનન્ત ગણા છે અને સિદ્ધોની અપેક્ષાએ તિર્યંચ અનંત ગણા છે. નારક તેમનાથી અસંખ્યાત ગણા છે. કેમકે તેઓ એક અંગુલ પ્રમાણ ક્ષેત્રોના પ્રદેશોની રાશિના પ્રથમ વર્ગમૂલને બીજા વર્ગમૂળથી ગુણાકાર કરવાથી જે પ્રદેશ રાશિ નિષ્પન્ન થાય છે, તેટલીજ ઘનકૃત લોકની એક પ્રદેશવાળી શ્રેણિયોમાં જેટલો અકાશ પ્રદેશ થાય છે, તેટલા જ નારકોનું પ્રમાણ છે. નારકોની અપેક્ષાએ દેવ અસંખ્યાત ગુણિત છે, કેમકે

प्रत्येकं प्रतरासंख्येयभागवर्तिश्रेणिगताकाशप्रदेशराशिप्रमाणत्वात्, तेभ्यः सिद्धानामनन्तत्वम् अभव्येभ्योऽनन्तगुणत्वात्, तेभ्यस्तिर्यग्योनिकानामनन्तगुणत्वं वनस्पतिकायिकानां सिद्धेभ्योऽपि अनन्तगुणत्वात्, इत्येवं मनुष्यनैरयिक तिर्यग्योनिकदेव सिद्धरूपाणां पञ्चानामल्पबहुत्वं प्रतिपाद्य सम्प्रति नैरयिक तिर्यग्योनिक तैर्यग्योनिकी मनुष्यमानुषी देव देवीसिद्धस्वरूपाणामष्टानामल्पबहुत्वमाह—'एएसि णं भंते! नेरइयाणं' हे भदन्त! एतेषां खलु पूर्वोक्तानां नैरयिकाणाम् 'तिरिक्खजोणियाणं' तिर्यग्योनिकानाम् 'तिरिक्खजोणीणीणं' तैर्यग्योनिकीनाम्, 'मणुस्साणं' मनुष्याणाम्, 'मणुस्सीणं' मानुषीणाम् 'देवाणं देवीणं' देवानां देवीनाम् 'सिद्धाण य अट्ठ' सिद्धानाञ्चेति अष्टानाम् 'गइ अणुवाएणं' गत्यनुपातेन—उत्पत्त्यनुसारेण, 'समासेणं' समासेन—संक्षेपेण 'कयरे कयरेहिंतो' कतरे कतरेभ्यो जीवेभ्यः 'अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा' अल्पा वा,

---

ख्यात भागवर्त्ती श्रेणियों के आकाश प्रदेशों की राशि के बराबर हैं। सिद्ध उनसे भी अनन्तगुणा हैं, क्यों कि वे अभव्यों से अनन्तगुणा हैं। सिद्धों की अपेक्षा तिर्यंच अनन्तगुणित हैं, क्योंकि अकेले वनस्पतिकायिक ही सिद्धों से अनन्तगुणा हैं। यह मनुष्यों, नारकों, तिर्यंचों, देवों और सिद्धों का अल्पबहुत्व बतलाया गया है।

अब नारक, तिर्यंच, तिर्यंचनी, मनुष्य, मनुष्यनी, देव, देवी और सिद्ध, इन आठ का अल्पबहुत्व कहते हैं—

श्री गौतमस्वामी प्रश्न करते हैं—हे भगवन्! इन नारकों तिर्यंचों, तिर्यंचनियों, मनुष्यों, मनुष्यनियों, देवों, देवियों और सिद्धों इन आठ गतियों की अपेक्षा से, संक्षेप से, कौन किसकी अपेक्षा अल्प, बहुत, तुल्य अथवा विशेषाधिक है?

વ્યન્તર અને જ્યોતિષ્ક પ્રતરની અસંખ્યાત ભાગવર્તી શ્રેણિયોના આકાશ પ્રદેશોની રાશિના બરાબર છે. સિદ્ધ તેમનાથી પણ અનન્ત ગુણા છે, કેમકે તેઓ અભવ્યોથી અનન્ત ગુણા છે. સિદ્ધોની અપેક્ષાએ તિર્યંચ અનન્ત ગુણિત છે, કેમકે એકલા વનસ્પતિ કાયિક જ સિદ્ધોમાં અનન્ત ગુણા છે. આ મનુષ્યો નારકો, તિર્યંચો, દેવો અને સિદ્ધોનું અલ્પત્વ બહુત્વ બતાવ્યું છે.

હવે નારક, તિર્યંચ, તિર્યંચની, મનુષ્ય, મનુષ્ય સ્ત્રી, દેવ, દેવી, અને સિદ્ધ આ આઠનું અલ્પ બહુત્વ કહે છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-ભગવન્? આ નારકો, તિર્યંચો, તિર્યચીનિયો, મનુષ્યો, મનુષ્યસ્ત્રિયો, દેવો, દેવિયો અને સિદ્ધો આ આઠ ગતિયોની અપેક્ષાએ સંક્ષેપથી કોણ કોની અપેક્ષાએ અલ્પ બહુ તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે?

बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति, भगवान् उत्तरयति–'गोयमा !' हे गौतम ! 'सव्वत्थोवाओ मणुस्सीओ' सर्वस्तोकाः सर्वेभ्योऽल्पाः मानुष्यः–मनुष्यस्त्रियो भवन्ति तासां संख्येयकोटिकोटिप्रमाणत्वात्, ताभ्यः–'मणुस्सा असंखेज्जगुणा' मनुष्याः असंख्येयगुणा भवन्ति, अत्र मनुष्येषु संमूर्च्छजानामपि ग्रहणं भवति वेदस्याविवक्षितत्वात्, तेषाञ्च संमूर्च्छजानां वान्तादिषु नगरनिर्द्धमनान्तेषु उत्पद्यमानतया असंख्येयं भवति, तेभ्योऽपि 'नेरइया असंखेज्जगुणा' नैरयिका असंख्येयगुणा भवन्ति, उत्कृष्टेनापि श्रेण्यसंख्येयभागवर्तिप्रदेशराशिप्रमाणतयोपलभ्यमानमनुष्यापेक्षया अङ्गुलमात्र क्षेत्रप्रदेशराशिवर्ति तृतीयवर्गमूलगुणितप्रथमवर्गमूलप्रमाण श्रेणिगताकाशप्रदेशराशिप्रमाणनैरयिकाणामसंख्येयगुणत्वमवसेयम्, तेभ्योऽपि 'तिरिक्खजोणिणीओ असंखेज्जगुणाओ' तैर्यग्योनिक्यः तिर्यग्योनिकस्त्रियः असंख्येयगुणाः भवन्ति तासां प्रतरासंख्येयभागगता

श्री भगवान् उत्तर देते हैं–हे गौतम ! सबसे कम मनुष्य-स्त्रियां हैं, क्योंकि उनकी संख्या संख्यात कोडाकोडी प्रमाण है। उनकी अपेक्षा मनुष्य असंख्यातगुणा हैं, क्योंकि इनमें वेद की विवक्षा न करने से संमूर्छिम मनुष्य भी सम्मिलित हैं। संमूर्छिम मनुष्य की उच्चार आदि से लेकर नगर की मोरियों आदि में उत्पत्ति होती है, अतएव वे असंख्यात हैं। मनुष्यों की अपेक्षा नारक असंख्यातगुणा हैं। मनुष्य उत्कृष्ट संख्या में पाये जाएं तो भी श्रेणी के असंख्यातवें भागवर्त्ती प्रदेशों की राशि के बराबर उपलब्ध होते हैं, इनकी अपेक्षा अंगुल मात्र क्षेत्र के प्रदेशों की राशिवर्त्ती तीसरे वर्गमूल से गुणित प्रथम वर्गमूल प्रमाण श्रेणीगत प्रदेशों की राशि के बराबर नारक असंख्यात गुणा हैं। नारकों की अपेक्षा तिर्यंचनी असंख्यातगुणी हैं,

શ્રી ભગવાન ઉત્તર આપે છે–હે ગૌતમ ! બધાથી ઓછી મનુષ્ય-સ્ત્રિયો છે, કેમકે તેમની સંખ્યા સંખ્યાત કોડાકોડી પ્રમાણુ છે, તેમની અપેક્ષાએ મનુષ્ય અસંખ્યાત ગુણા છે, કેમકે તેઓમાં વેદની વિવક્ષા કરવાથી સંમૂર્છિમ મનુષ્ય પણ સંમિલિત છે. સંમૂર્છિમ મનુષ્યની ઉચ્ચાર આદિથી લઈને નગરની મોરીયો વિગેરેમા ઉત્પત્તિ થાય છે તેથીજ તેઓ અસંખ્યાત છે. મનુષ્યની અપેક્ષાએ નારક અસંખ્યાત ગુણા છે. મનુષ્ય જે ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યામા મળે તો પણ શ્રેણિના અસંખ્યાતમા ભાગવર્તી પ્રદેશોની રાશિના બરાબર ઉપલબ્ધ થાય છે, તેમની અપેક્ષાએ અંગુલમાત્ર પ્રદેશના ક્ષેત્રની રાશિવર્તી ત્રીજા વર્ગ મૂળથી ગુણેલ પ્રથમ વર્ગમૂળ પ્રમાણુ શ્રેણિગત પ્રદેશોની રાશિના બરાબર નારક અસંખ્યાત ગુણા છે. નારકોની અપેક્ષાએ તિર્યંચીની અસંખ્યાત ગણી

संख्येयश्रेणिनभःप्रदेशराशिप्रमाणत्वात्, ताभ्योऽपि-'देवा असंखेज्जगुणा' देवाः असंख्येयगुणा' भवन्ति, तेषाम् असंख्येयगुणप्रतरासंख्येयभागगता संख्येयश्रेणिवर्तिप्रदेशराशिप्रमाणत्वात् तेभ्योऽपि 'देवीओ संखेज्जगुणाओ' देव्यः संख्येयगुणा भवन्ति तासां द्वात्रिंशद्गुणत्वात्, ताभ्योऽपि 'सिद्धा अणंतगुणा' सिद्धाः अनन्तगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि 'तिरिक्खजोणिया अणंतगुणा' तिर्यग्योनिकाः अनन्तगुणा भवन्ति प्रागुक्तयुक्तेरित्याशयः 'दारं' द्वितीयं गतिद्वारं समाप्तम्। सू० ३॥

मूलम्-एएसि णं भंते! सइंदियाणं एगिंदियाणं बेइंदियाणं तेइंदियाणं चउरिंदियाणं पंचिंदियाणं अणिंदियाणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा? गोयमा! सव्वत्थोवा पंचिंदिया चउरिंदिया विसेसाहिया, तेइंदिया विसेसाहिया, बेइंदिया विसेसाहिया, अणिंदिया अणंतगुणा, एगिंदिया अणंतगुणा, सइंदिया विसेसाहिया, एएसि णं भंते! सइंदियाणं एगिंदियाणं बेइंदियाणं तेइंदियाणं चउरिंदियाणं पंचिंदियाणं अपज्जत्तगाणं कयरे कयरेहिंतो

क्योंकि वे प्रतरासंख्येय भाग में रहे हुए असंख्येय श्रेणियों के आकाश प्रदेशों के बराबर हैं। देव इन से भी असंख्यातगुणा हैं, क्योंकि वे असंख्यात गुण प्रतर के असंख्यात भागवर्त्ती असंख्य श्रेणियों के प्रदेशों की राशि के बराबर हैं।देवों की अपेक्षा देवियां संख्यातगुणी अधिक हैं, क्योंकि वे उनसे बत्तीस गुणी हैं। देवियों की अपेक्षा सिद्ध अनन्तगुणित हैं और सिद्धों की अपेक्षा तिर्यंच अनन्तगुणा हैं। इनकी अधिकता का कारण पहले कहा जा चुका है ॥३॥

गतिद्वार समास

છે. કેમકે તે પ્રતરા સંખ્યેય ભાગમાં રહિને અસંખ્યેય શ્રેણિયેના આકાશ પ્રદેશોના બરાબર છે. દેવ તેમનાથી પણ અસંખ્યાત ગુણા છે, કેમકે તેઓ અસંખ્યાત ગણાપ્રતરના અસંખ્યાત ભાગવર્તી અસંખ્ય શ્રેણિયેના પ્રદેશોની રાશિના બરાબર છે, દેવોની અપેક્ષાએ દેવિયો અસંખ્યાત ગણી અધિક છે, કેમકે તે તેઓથી બત્રીસ ગણી છે. દેવીયોની અપેક્ષાએ સિદ્ધ અનન્ત ગુણિત છે અને સિદ્ધોની અપેક્ષાએ તિર્યંચ અનન્તગણા છે. તેઓની અધિકતાનું કારણ પહેલાં કહિ દિધેલું છે. ॥ ૩ ॥

ગતિદ્વાર સમાસ

अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ? गोयमा सव्वत्थोवा पंचिंदिया अपज्जत्तगा, चउरिंदिया अपज्जत्तगा विसेसाहिया, तेइंदिया अपज्जत्तगा विसेसाहिया बेइंदिया अपज्जत्तगा विसेसाहिया, एगिंदिया अपज्जत्तगा अणंतगुणा, सइंदिया अपज्जत्तगा विसेसाहिया, एएसि णं भंते ! सइंदियाणं एगिंदियाणं बेइंदियाणं तेइंदियाणं चउरिंदियाणं पंचिंदियाणं पज्जत्ताणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा चउरिंदिया पज्जत्तगा, पंचिंदिया पज्जत्तगा विसेसाहिया, बेइंदिया पज्जत्तगा विसेसाहिया, तेइंदिया पज्जत्तगा विसेसाहिया, एगिंदिया पज्जत्तगा अणंतगुणा, सइंदिया पज्जत्तगा विसेसाहिया, एएसि णं भंते ! सइंदियाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा सइंदिया अपज्जत्तगा, सइंदिया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा, एएसि णं भंते ! एगिंदियाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा एगिंदिया अपज्जत्तगा एगिंदिया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा, एएसि णं भंते ! बेइंदियाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा बेइंदिया पज्जत्तगा, बेइंदिया अपज्जत्तगा असंखेज्जगुणा, एएसि णं भंते ! तेइंदियाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा, गोयमा ! सव्वत्थोवा तेइंदिया पज्जत्तगा, तेइंदिया अपज्जत्तगा असंखेज्जगुणा, एएसि णं भंते ! चउरिंदियाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा

वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्व-त्थोवा चउरिंदिया पज्जत्तगा, चउरिंदिया अपज्जत्तगा असं-खेज्जगुणा, एएसि णं भंते ! पंचिंदियाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा पंचिंदिया पज्जत्तगा, पंचिंदिया अपज्जत्तगा असंखेज्जगुणा, एएसि णं भंते ! सइंदियाणं एगिं-दियाणं बेइंदियाणं तेइंदियाणं चउरिंदियाणं पंचिंदियाणं पज्ज-त्तापज्जत्ताणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा. बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा चउरिंदिया पज्जत्तगा, पंचिंदिया पज्जत्तगा विसेसाहिया, पंचिंदिया अपज्जत्तगा असंखेज्जगुणा, चउरिंदिया अपज्जत्तगा विसेसाहिया, तेइंदिया अपज्जत्तगा विसेसाहिया, बेइंदिया अपज्जत्तगा विसेसाहिया एगिंदिया अपज्जत्तगा अणंतगुणा सइंदिया अपज्जत्तगा विसे-साहिया, एगिंदिया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा सइंदिया पज्जत्तगा विसेसाहिया, सइंदिया विसेसाहिया ।दारं ३॥सू० ४॥

छाया—एतेषां खलु भदन्त ! एकेन्द्रियाणां द्वीन्द्रियाणां त्रीन्द्रियाणां चतु-रिन्द्रियाणां पञ्चेन्द्रियाणाम् अनिन्द्रियाणाम् कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा,

---

सेन्द्रियद्वार

शब्दार्थ-(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (सइंदियाणं) इन्द्रिय युक्त (एगिंदियाणं बेइंदियाणं तेइंदियाणं चउरिंदियाणं पंचिंदियाणं अणिंदियाणं) एकेन्द्रिय, द्वीन्द्रिय, त्रीन्द्रिय, चतुरिन्द्रिय, पंचेन्द्रिय और अनिन्द्रियों में(कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा) अल्प हैं (बहुया

સેન્દ્રિય દ્વાર

શબ્દાર્થ-(एएसिणं भंते !) હે ભગવન્ ! આ (सइंदियाणं) ઇન્દ્રિય યુક્ત (एगिंदियाणं, बेइंदियाणं, तेइंदियणां, चउरिंदियाणं, पंचिंदियाण, अणिंदियाणं) એકેન્દ્રિય, દ્વીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય, પંચેન્દ્રિય અને અનિન્દ્રિયોમા (कयरे कयरेहिंतो) કોણ કોનાથી (अप्पा वा) અલ્પ છે (बहुया वा) ઘણા છે (तुल्ला वा) તુલ્ય છે, (विसेसाहिया वा) વિશેષાધિક છે, (गोयमा) હે ગૌતમ (सव्वत्थोवा)

तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः पञ्चेन्द्रियाः, चतुरिन्द्रिया विशेषाधिकाः, त्रीन्द्रिया विशेषाधिकाः द्वीन्द्रिया विशेषाधिकाः, अनिन्द्रिया अनन्तगुणाः, एकेन्द्रिया अनन्तगुणाः, सेन्द्रियाः विशेषाधिकाः, एतेषां खलु भदन्त ! सेन्द्रियाणाम् एकेन्द्रियाणाम् द्वीन्द्रियाणाम्, त्रीन्द्रियाणाम् चतुरिन्द्रियाणाम् पञ्चेन्द्रियाणाम् अपर्याप्तानाम् कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः पञ्चेन्द्रियाः अपर्याप्तकाः चतुरिन्द्रिया अपर्याप्तकाः विशेषाधिकाः त्रीन्द्रिया अपर्याप्तका विशेषाधिकाः, द्वीन्द्रिया अपर्या-

वा) बहुत हैं (तुल्ला वा) या बराबर हैं (विसेसाहिया वा) या विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा) सब से कम (पंचिंदिया) पंचेन्द्रिय हैं (चउरिंदिया विसेसाहिया) चौइन्द्रिय विशेषाधिक हैं (तेइंदिया) त्रीन्द्रिय (विसेसाहिया) विशेषाधिक हैं (वेइंदिया विसेसाहिया) द्वीन्द्रिय विशेषाधिक हैं (अणिंदिया अणंतगुणा) अनिन्द्रिय अनन्तगुणा हैं (एगिंदिया अणंतगुणा) एकेन्द्रिय अनन्तगुणा हैं (सइंदिया) इन्द्रिय युक्त (विसेसाहिया) विशेषाधिक हैं ।

(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (सइंदियाणं) इन्द्रिय युक्त (एगिंदियाणं) एकेन्द्रिय (वेइंदियाणं) द्वीन्द्रिय (तेइंदियाणं) त्रीन्द्रिय (चउरिंदियाणं) चतुरिन्द्रिय (पंचिंदियाणं) पंचेन्द्रिय (अपज्जत्ताणं) अपर्याप्त में (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य, अथवा विशेषाधिक हैं ? (गोयमा !) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा पंचिंदिया अपज्जत्तगा) सब से कम पंचेन्द्रिय अपर्याप्त हैं (चउरिंदिया अपज्जत्तगा विसेसाहिया)

બધાથી ઓછા (पंचेदिया) પચેન્દ્રિય છે (चउरिंदिया विसेसाहिया) ચતુરિન્દ્રિય વિશેષાધિક છે (तेइंदिया) ત્રણ ઇન્દ્રિય (विसेसाहिया) વિશેષાધિક છે (वेइंदिया विसेसाहिया) બે ઇન્દ્રિય વિશેષાધિક છે (अणिदिया अणंतगुणा) અનિન્દ્રિયો અનત ગણા છે. (एगिंदिया अणंतगुणा) એકેન્દ્રિય અનન્તગણા છે (सइंदिया) ઇન્દ્રિય યુક્ત (विसेसाहिया) વિશેષાધિક છે

(एएसिण भंते !) હે ભગવન્ ! આ (सइंदियाणं) ઇન્દ્રિય યુક્ત (एगिंदियाणं) એકેન્દ્રિય (वेइंदियाणं) બે ઇન્દ્રિય (तेइंदियाण) ત્રણ ઇન્દ્રિય (चउरिंदियाण) ચાર ઇન્દ્રિય (पंचिंदियाण) પાચ ઇન્દ્રિય (अपज्जत्ताणं) અપર્યાપ્તમા (कयरे कयरेहिंतो) કોણ કોનાથી (अप्पा वा) અલ્પ છે (बहुया वा, तुल्लाया, विसेसाहिया वा) ઘણા, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે (गोयमा !) હે ગૌતમ ? (सव्वत्थोवा पंचिंदिया अपज्जत्तगा) બધાથી ઓછા પચેન્દ્રિય અપર્યાપ્ત છે (चउरिंदिया अपज्जत्तगा विसेसाहिया)

प्तकाः विशेषाधिकाः, एकेन्द्रियाः अपर्याप्तकाः अनन्तगुणाः सेन्द्रिया विशेषाधिकाः, एतेषां खलु भदन्त ! सेन्द्रियाणाम् एकेन्द्रियाणाम् द्वीन्द्रियाणाम्, त्रीन्द्रियाणाम्, चतुरिन्द्रियाणाम्, पञ्चेन्द्रियाणाम् पर्याप्तकानाम् कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाश्चतुरिन्द्रिाः पर्याप्ताः, पञ्चेन्द्रियाः पर्याप्तकाः, विशेषाधिकाः, द्वीन्द्रियाः पर्याप्तकाः विशेषाधिकाः, त्रीन्द्रियाः

चतुरिन्द्रिय अपर्याप्त विशेषाधिक हैं (तेइंदिया अपज्जत्तगा विसेसाहिया) त्रीन्द्रिय अपर्याप्त विशेषाधिक हैं (बेइंदिया अपज्जत्तगा विसेसाहिया) द्वीन्द्रिय अपर्याप्त विशेषाधिक हैं (एगिंदिया अपज्जत्तगा अणंतगुणा) एकेन्द्रिय अपर्याप्त अनन्तगुणा हैं (सइंदिया अपज्जत्तगा) सेन्द्रिय-इन्द्रियवान् अपर्याप्त (विसेसाहिया) विशेषाधिक हैं।

(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (सइंदियाणं) सेन्द्रिय (एगिंदियाणं) एकेन्द्रिय (बेइंदियाणं) द्वीन्द्रिय (तेइंदियाणं) त्रीन्द्रिय (चउरिंदियाणं) चौइन्द्रिय (पंचिंदियाणं) पंचेन्द्रिय (पज्जत्ताणं) पर्याप्त में (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य अथवा विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा चउरिंदिया पज्जत्तगा) सब से कम चौइन्द्रिय पर्याप्त हैं (पंचिंदिया पज्जत्तगा विसेसाहिया) पंचेन्द्रिय पर्याप्त विशेषाधिक हैं (बेइंदिया पज्जत्तया विसेसाहिया) द्वीन्द्रिय

ચતુરિન્દ્રિય અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (तेइंदिय अपज्जत्तगा विसेसाहिया) ત્રણ ઇન્દ્રિય અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (बेइंदिया अपज्जत्तगा विसेसाहिया) બે ઇન્દ્રિય અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (एगिंदिया अपज्जत्तगा अणंतगुणा) એકેન્દ્રિય અપર્યાપ્ત અનન્ત ગુણા છે (सइंदिया अपज्जत्तगा) સેન્દ્રિય ઇન્દ્રિયવાન્ અપર્યાપ્ત (विसेसाहिया) વિશેષાધિક છે

(एएसिणं भंते !) હે ભગવન્ ! આ (सइंदियाणं) સઇન્દ્રિય (एगिंदियाणं) એકેન્દ્રિય (वेइंदियाणं) બે ઇન્દ્રિય (तेइंदियाणं) ત્રણ ઇન્દ્રિય (चउरिंदियाणं) ચાર ઇન્દ્રિય (पंचिंदियाणं) પંચેન્દ્રિય (पज्जत्ताणं) પર્યાપ્તમાં (कयरे कयरेहिंतो) કોણ કોનાથી (अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) અલ્પ ઘણા તુલ્ય, અથવા વિશેષાધિક છે ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (सव्वत्थोवा चउरिंदिया पज्जत्तगा) બધાથી ઓછા ચાર ઇન્દ્રિય પર્યાપ્ત છે (पंचिंदिया पज्जत्तगा विसेसाहिया) પંચેન્દ્રિય પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (बेइंदियो पज्जत्तया विसेसाहिया) દ્વીન્દ્રિય પર્યાપ્તક વિશેષાધિક છે (तेइंदिया पज्जत्तगा) ત્રણ ઇન્દ્રિય પર્યાપ્ત (विसेसाहिया)

पर्याप्तकाः विशेषाधिकाः, एकेन्द्रियाः पर्याप्तकाः, अनन्तगुणा, सेन्द्रियाः पर्याप्तकाः विशेषाधिकाः, एतेषां खलु भदन्त ! सेन्द्रियाणाम् पर्याप्तापर्याप्तानां कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः सेन्द्रियाः अपर्याप्तका, सेन्द्रियाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणाः, एतेषां खलु भदन्त ! एकेन्द्रियाणाम् पर्याप्तापर्याप्तानाम् कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः एकेन्द्रियाः अपर्याप्तकाः एकेन्द्रियाः पर्याप्ताः संख्येयगुणाः, एतेषां खलु भदन्त ! द्वीन्द्रियाणाम् पर्याप्तापर्याप्तानां

पर्याप्त विशेषाधिक हैं (तेइंदिया पज्जत्तया) त्रीन्द्रिय पर्याप्त (विसेसाहिया) विशेषाधिक हैं (एगिंदिया पज्जत्ता अणंतगुणा) एकेन्द्रिय पर्याप्त अनन्तगुणा हैं (सइंदिया पज्जत्तगा) सेन्द्रिय–इन्द्रियवान् पर्याप्त (विसेसाहिया) विशेषाधिक हैं।

(एएसि णं भंते! सइंदियाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं) हे भगवन्! इन सेन्द्रिय पर्याप्तों और अपर्याप्तों में (कयरे कयरेहिंतो) कौन किस से (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) अल्प, बहुत, तुल्य अथवा विशेषाधिक हैं? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा सइंदिया अपज्जत्तगा) सब से कम सेन्द्रिय अपर्याप्त हैं (सइंदिया पज्जत्तगा) सेन्द्रिय पर्याप्त (संखेज्जगुणा) संख्यातगुणा हैं। (एएसि णं भंते! एगिंदियाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं कयरे कयरेहिंतो) हे भगवन्! इन पर्याप्त और अपर्याप्त एकेन्द्रियों में कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा) सबसे कम (एगिंदिया) एकेन्द्रिय

વિશેષાધિક છે (एगिंदिया पज्जत्तागा आणंतगुणा) એકેન્દ્રિય પર્યાપ્ત અનન્તગુણા છે (सइंदिया पज्जत्तगा) સેઇન્દ્રિય ઇન્દ્રિયવાળા પર્યાપ્ત (विसेसाहिया) વિશેષાધિક છે.

(एएसिणं भंते ! सइदियाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं) હે ભગવન્ ! આ સેન્દ્રિય પર્યાપ્તો અને અપર્યાપ્તોમા (कयरे कयरेहिंतो) કોણ કોનાથી (अप्पा वा, बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (सव्वत्थोवा सइंदिया अपज्जत्तगा) બધાથી ઓછા સેન્દ્રિય અપર્યાપ્ત છે (सेइदिया पज्जत्तगा) સેન્દ્રિય પર્યાપ્ત (संखेज्जगुणा) સંખ્યાત ગુણા છે (एएसिणं भंते एगिदियाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं कयरे कयरेहितो) ભગવન્ ! આ પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત એકેન્દ્રિયોમા કોણ કોનાથી (अप्पा वा बहुया वा तुल्लायां वा विसेसाहिया वा) અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ? (गोचमा) હે ગૌતમ (सव्वत्थोवा) બધાથી ઓછા (एगिदिया) એકેન્દ્રિય (अपज्जत्ता)

कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः द्वीन्द्रियाः पर्याप्तकाः, द्वीन्द्रिया अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, एतेषां खलु भदन्त ! त्रीन्द्रियाणाम् पर्याप्तापर्याप्तानाम् कतरे कतरेभ्यो ऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा विशेषाधिका वा गौतम ! सर्वस्तोका स्त्रीन्द्रियाः पर्याप्तकाः त्रीन्द्रियाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, एतेषां खलु भदन्त ! चतुरिन्द्रियाणाम् पर्याप्तापर्याप्तानां कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ?

(अपज्जत्ता) अपर्याप्त हैं (एगिंदिया) एकेन्द्रिय (पज्जत्तगा संखेज्जगुणा) पर्याप्त संख्यातगुणा हैं। (एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (बेइंदियाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं) द्वीन्द्रिय पर्याप्त-अपर्याप्त में (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) अल्प, बहुत, तुल्य अथवा विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा बेइंदिया पज्जत्तगा) सब से कम द्वीन्द्रिय पर्याप्त हैं (बेइंदिया अपज्जत्तगा असंखेज्जगुणा) द्वीन्द्रिय अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं। (एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (तेइंदियाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं) त्रीन्द्रिय पर्याप्त-अपर्याप्त में से (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य अथवा विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा तेइंदिया पज्जत्तगा) सब से कम त्रीन्द्रिय पर्याप्त हैं (तेइंदिया अपज्जत्तगा असंखेज्जगुणा) त्रीन्द्रिय अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं। (एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (चउरिंदियाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं) चौइन्द्रिय

અપર્યાપ્ત છે (एगिंदिया) એકેન્દ્રિય (पज्जत्तगा सखेज्जगुणा) પર્યાપ્ત સંખ્યાત ગુણા છે (एएसिणं भंते !) હે ભગવન્ ! આ (बेइंदियाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं) બે ઇન્દ્રિય પર્યાપ્ત અપર્યાપ્તમાં (कयरे कयरेहिंतो) કોણુ કોનાથી (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) અલ્પ, બહુ, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (सव्वत्थोवा वेइंदिया पज्जत्तगा) બધાથી ઓછા બે ઇન્દ્રિય પર્યાપ્ત છે (वेइंदिया अपज्जत्तगा असंखेज्ज गुणा) બે ઇન્દ્રિય અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગુણા છે (एएसिणं भंते !) હે ભગવન્ ! આ (तेइंदियाणं पजत्तापज्जत्ताणं) ત્રણ ઇન્દ્રિય પર્યાપ્ત અપર્યાપ્તમાથી (कयरे कयरेहिंतो) કોણુ કોનાથી (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया ?) અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય, અથવા વિશેષાધિક છે ? (गोयमा !) હે ગૌતમ (सव्वत्थोवा तेइंदिया पज्जत्तगा) બધાથી ઓછા ત્રણ ઇન્દ્રિય પર્યાપ્ત છે (तेइंदिया अपज्जत्तगा असंखेज्ज गुणा) ત્રણ ઇન્દ્રિય અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગણા છે

गौतम ! सर्वस्तोकाश्चतुरिन्द्रियाः पर्याप्तकाः चतुरिन्द्रियाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, एतेषां खलु भदन्त ! पञ्चेन्द्रियाणाम् पर्याप्तापर्याप्तकानाम् कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः पञ्चेन्द्रियाः पर्याप्तकाः, पञ्चेन्द्रियाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः एतेषां खलु भदन्त सेन्द्रियाणाम् एकेन्द्रियाणाम्, द्वीन्द्रियाणाम्, त्रीन्द्रियाणाम्, चतुरिन्द्रियाणाम्, पञ्चेन्द्रियाणाम् पर्याप्तापर्याप्तानाम् कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा,

पर्याप्त और अपर्याप्त में से (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेसाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा चउरिंदिया पज्जत्तगा) सब से कम चौइन्द्रिय पर्याप्त है (चउरिंदिया अपज्जत्तगा असंखेज्जगुणा) चौइन्द्रिय अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं। (एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (पंचिंदियाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं) पंचेन्द्रिय पर्याप्त और अपर्याप्त में से (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा पंचिंदिया पज्जत्तगा) सब से कम पंचेन्द्रिय पर्याप्त हैं (पंचिंदिया अपज्जत्तगा असंखेज्जगुणा) पंचेन्द्रिय अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं।

(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (सइंदियाणं एगिंदियाणं बेइंदियाणं तेइंदियाणं चउरिंदियाणं पंचिंदियाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं) सेन्द्रिय, एकेन्द्रिय, द्वीन्द्रिय, त्रीन्द्रिय, चतुरिन्द्रिय, पंचेन्द्रिय के पर्याप्त

(एएसिणं भंते !) હે ભગવન્ ! આ (चतुरिंदियाणं पज्जत्ता पज्जत्ताणं) ચાર ઇન્દ્રિય પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્તમાંથી (कयरे कयरेहिंतो) કોણ કોનાથી (अप्पा वा बहुया या तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) અલ્પ, બહુ, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (सव्वत्थोवा चतुरिंदिया पज्जत्तगा) બધાથી ઓછા ચતુરિંદ્રિય પર્યાપ્ત છે (एएसिणं भंते !) ભગવન્ આ (पंचेदियाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं) પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત પંચેન્દ્રિયોમાંથી (कयरे कयरेहिंतो) કોણ કોનાથી (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય, અગર વિશેષાધિક છે (गोयमा) હે ગૌતમ ! (सव्वत्थो वा पंचिदिया पज्जत्तगा) બધાથી ઓછા પંચેન્દ્રિય પર્યાપ્ત છે (पंचिंदिया अपज्जत्तगा असंखेज्ज गुणा) પંચેન્દ્રિય અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગુણા છે

(एए सिणं भंते !) ભગવન્ ! આ (सइंदियाणं एगिंदियाणं बेइंदियाणं तेइंदियाणं चउरिंदियाणं पंचिंदियाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं) સેન્દ્રિય, એકેન્દ્રિય દ્વીન્દ્રિય ત્રીન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય, પંચેન્દ્રિયના પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્તમાંથી (कयरे कयरे

तुल्या वा, विशेषाधिकावा गौतम ! सर्वस्तोकाश्चतुरिन्द्रियाः पर्याप्तकाः, पञ्चेन्द्रियाः पर्याप्तका विशेषाधिकाः द्वीन्द्रियाः पर्याप्तकाः विशेषाधिकाः, त्रिन्द्रियाः पर्याप्ताः विशेषाधिकाः, पञ्चेन्द्रियाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः चतुरिन्द्रियाः अपर्याप्तका विशेषाधिकाः, त्रीन्द्रियाः अपर्याप्तकाः विशेषाधिका द्वीन्द्रिया अपर्याप्तकाः विशेषाधिकाः, एकेन्द्रियाः अपर्याप्तकाः अनन्तगुणाः सेन्द्रियाः अपर्याप्तकाः विशेषाधिकाः, एकेन्द्रियाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणाः सेन्द्रियाः पर्याप्तकाः विशेषाधिकः, सेन्द्रियाः विशेषाधिकाः । द्वारम् ३ ॥ सू० ४ ॥

और अपर्याप्त में से (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा चउरिंदिया पज्जत्तगा) सब से कम चौइन्द्रिय पर्याप्त हैं (पंचिंदिया पज्जत्तगा विसेसाहिया) पंचेन्द्रिय पर्याप्त विशेषाधिक हैं (बेइंदिया पज्जत्तगा विसेसाहिया) द्वीन्द्रिय पर्याप्त विशेषाधिक हैं (तेइंदिया पज्जत्तगा विसेसाहिया) त्रीन्द्रिय पर्याप्त विशेषाधिक हैं (पंचिंदिया अपज्जत्तगा असंखेज्जगुणा) पंचेन्द्रिय अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं (चउरिंदिया अपज्जत्तगा विसेसाहिया) चौन्द्रिय अपर्याप्त विशेषाधिक हैं (तेइंदिया अपज्जत्तगा विसेसाहिया) त्रीन्द्रिय अपर्याप्त विशेषाधिक हैं (बेइंदिया अपज्जत्तगा विसेसाहिया) द्वीन्द्रिय अपर्याप्त विशेषाधिक हैं (एगिंदिया अपज्जत्तगा अणंतगुणा) एकेन्द्रिय अपर्याप्त अनंतगुणा है (सइंदिया अपज्जत्तगा विसेसाहिया) सेन्द्रिय अपर्याप्त विशेषाधिक हैं (एगिंदिया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा) एकेन्द्रिय पर्याप्त संख्यातगुणा हैं (सइंदिया

हिन्तो) કોણ કોનાથી (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય યા વિશેષાધિક છે (गोयमा) હે ગૌતમ ! (सव्वत्थोवा चउरिंदिया पज्जत्तगा) બધાથી ઓછા ચાર ઇન્દ્રિય પર્યાપ્ત છે (पंचिंदिया पज्जत्तगा विसेसाहिया) પચેન્દ્રિય પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (बेइंदिया पज्जत्तगा विसेसाहिया) બે ઇન્દ્રિય પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (तेइंदिया पज्जत्तगा विसेसाहिया) ત્રણ ઇન્દ્રિય પર્યાપ્તક વિશેષાધિક છે (पंचिंदिया अपज्जत्तगा असंखेज्जगुणा) પંચેન્દ્રિય અપ-ર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગુણા છે (चउरिंदिया अपज्जत्तगा विसेसाहिया) ચાર ઇન્દ્રિય અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (तेइंदिया अपज्जत्तगा विसेसाहिया) ત્રણ ઇન્દ્રિય અપ-ર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (एगिंदिया अपज्जत्तगा अणंत गुणा) એકેન્દ્રિય અપર્યાપ્ત અનન્ત ગુણા છે (सइंदिया अपज्जत्तगा विसेसाहिया) સેન્દ્રિય અપર્યાપ્ત વિશે-ષાધિક છે (एगिंदिया पज्जतगा असंखेज्जगुणा) એકેન્દ્રિય પર્યાપ્ત અસંખ્યાત

टीका—अथ इन्द्रियद्वारमधिकृत्य प्ररूपयितुमाह-'एएसि णं भंते! सइं-दियाणं' गौतमः पृच्छति-हे भदन्त! एतेषां खलु पूर्वोक्तानाम् सेन्द्रियाणाम् सामान्यजीवानाम् 'एगिंदियाणं' एकेन्द्रियाणाम् पृथिवीकायिकादीनाम् 'बेइं-दियाणं' द्वीन्द्रियाणाम् शङ्खप्रभृतीनाम् 'तेइंदियाणं' त्रीन्द्रियाणाम्-पिपीलिका दीनाम् 'चउरिंदियाणं' चतुरिन्द्रियाणाम् भ्रमरादीनाम् 'पंचिंदियाणं' पञ्चेन्द्रि-याणाम् तिर्यगादीनाम् 'अणिंदियाणं' अनिन्द्रियाणाम् सिद्धादीनाम् मध्ये 'कयरे कयरेहिंतो' कतरे कतरेभ्यो 'अप्पा वा, वहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा?' अल्पा वा, वहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति? भगवान् उत्तरयति-'गोयमा!' हे गौतम! 'सव्वत्थोवा पंचिंदिया' सर्वस्तोकाः सर्वेभ्यो-ऽल्पाः, पञ्चेन्द्रियाः भवन्ति, संख्येययोजनकोटिकोटिप्रमाणविष्कम्भसूचीप्रमित-

---

पज्जत्तगा विसेसाहिया) सेन्द्रिय पर्याप्त विशेषाधिक हैं (सइंदिया विसेसाहिया) सेन्द्रिय-इन्द्रियवान् विशेषाधिक हैं। द्वार ३ ॥सूत्र ३॥

टीकार्थ-अब इन्द्रियद्वार की अपेक्षा से प्ररूपणा की जाती है-

श्री गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं-हे भगवन्! ये जो सेन्द्रिय अर्थात् इन्द्रिय वाले सामान्य जीव हैं, पृथिवीकाय आदि एकेन्द्रिय हैं, शंख आदि द्वीन्द्रिय हैं, चिउंटी आदि त्रीन्द्रिय हैं भ्रमर आदि चौइंन्द्रिय हैं, तिर्यंच आदि पंचेन्द्रिय हैं और अनिन्द्रिय अर्थात् सिद्ध हैं, इन में से कौन-से जीव किससे अल्प, वहुत, तुल्य अथवा विशेषाधिक हैं?

भगवान् उत्तर देते हैं-हे गौतम! सबसे कम पंचेन्द्रिय जीव हैं, क्योंकि वे संख्यात कोडाकोडी योजन प्रमाण विष्कंभ सूची से प्रमित प्रतर के असंख्येय भाग गत असंख्यात श्रेणियों में रहे हुए आकाश

ગુણા છે (સઇંદિયા પજ્જત્તગા વિસેસાહિયા) સેન્દ્રિય પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (સ-ઇંદિયા વિસેસાહિયા) સેઇન્દ્રિય-ઇન્દ્રિયવાન્ વિશેષાધિક છે ॥ સૂત્ર ૪ ॥

ટીકાર્થ-હવે ઇન્દ્રિય દ્વારની અપેક્ષાએ પ્રરૂપણા કરાય છે-શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-ભગવન્! આ સેન્દ્રિય અર્થાત્ ઇન્દ્રિયવાળા સામાન્ય જીવ પૃથ્વીકાય આદિ એકેન્દ્રિય છે ઇયળ શંખ આદિ બે ઇન્દ્રિય છે. કીડીમકોડી આદિ ત્રણ ઇન્દ્રિય છે. ભ્રમર વિગેરે ચાર ઇન્દ્રિય છે. તિર્યંચ વિગેરે પંચેન્દ્રિય છે અને અનિન્દ્રિય અર્થાત્ સિદ્ધ છે, તેઓમાથી કયા જીવ કોનાથી અલ્પ, વધારે, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ। બધાથી ઓછા પંચેન્દ્રિય જીવ છે કેમકે તેઓ સખ્યાત કોડાકોડી યોજન પ્રમાણ વિષ્કંભ સૂચીથી પ્રમિત પ્રતરના અસંખ્યેય ભગગત અસખ્યાત શ્રેણિયોમાં રહેલા આકાશના પ્રદેશોની

प्रतरासंख्येयश्रेणिवर्त्याकाशप्रदेशराशिप्रमाणत्वात्, तेभ्यः 'चउरिंदिया विसेसाहिया' चतुरिन्द्रियाः विशेषाधिका भवन्ति, विष्कम्भसूच्या एतेषां प्रचुरसंख्येययोजनकोटिकोटिप्रमाणत्वात्, तेभ्योऽपि 'तेइंदिया विसेसाहिया' त्रीन्द्रिया विशेषाधिका भवन्ति तेषां विष्कम्भसूच्याः प्रचुरतरसंख्येययोजनकोटिकोटिप्रमाणत्वात्, तेभ्योऽपि 'बेइंदिया विसेसाहिया' द्वीन्द्रियाः विशेषाधिका भवन्ति, तेषां विष्कम्भसूच्या बहुलतमसंख्येययोजनकोटिकोटिप्रमाणत्वात्, तेभ्योऽपि 'अणिंदिया अणंतगुणा' अनिन्द्रियाः सिद्धाः अनन्तगुणा भवन्ति तेषामनन्तत्वात्, तेभ्योऽपि 'एगिंदिया अणंतगुणा' एकेन्द्रियाः अनन्तगुणा भवन्ति एकेन्द्रियाणां वनस्पतिकायिकानां सिद्धेभ्योऽपि अनन्तगुणत्वात् तेभ्योऽपि 'सइंदिया विसेसाहिया' सेन्द्रियाः विशेषाधिका भवन्ति, सेन्द्रियेषु द्वीन्द्रियादीनामपि समावेशात् इत्येवं रीत्या समुच्चयजीवानामल्पबहुत्वं प्रतिपाद्य तेषामेव समुच्चय जीवानाम-

---

प्रदेशों की राशि बराबर हैं। चौइन्द्रिय जीव उनसे विशेषाधिक हैं, क्योंकि वे विष्कंभ सूची से प्रचुर संख्यात कोडाकोडी योजन प्रमाण हैं। त्रीन्द्रिय जीव उनसे भी विशेषाधिक हैं. क्योंकि वे विष्कंभसूची से प्रचुरतर संख्यात कोडाकोडी योजन प्रमाण हैं। द्वीन्द्रिय जीव उन की अपेक्षा भी विशेषाधिक हैं, क्योंकि वे विष्कंभसूची के प्रचुरतम संख्यात कोडाकोडी योजन-प्रमाण हैं। सिद्ध जीव द्वीन्द्रियों से भी अनन्तगुणा हैं, क्योंकि वे अनन्त हैं। अनिन्द्रियों से एकेन्द्रिय जीव अनन्तगुणा हैं. क्यों कि एकेन्द्रिय वनस्पतिकायिक जीव सिद्धों से भी अनन्तगुणित हैं। सेन्द्रिय अर्थात् सभी इन्द्रियों वाले जीव एकेन्द्रियों से विशेषाधिक हैं, क्योंकि सेन्द्रिय जीवों में द्वीन्द्रिय आदि का भी समावेश होता है। यह समुच्चय जीवों का अल्पबहुत्व है।

રાશિના બરાબર છે. ચતુરિન્દ્રિય જીવ તેમનાથી વિશેષાધિક છે, કેમકે તેઓ વિષ્કંભ સૂચીથી પ્રચુર સંખ્યાત કોડાકોડી યોજન પ્રમાણ છે. ત્રીન્દ્રિય જીવ તેમનાથી પણ વિશેષાધિક છે, કેમકે તેઓ વિષ્કંભ સૂચીથી પ્રચુરતર અસંખ્યાત કોડાકોડી યોજન પ્રમાણ છે. બે ઇન્દ્રિય જીવ તેમની અપેક્ષાએ પણ વિશેષાધિક છે, કેમકે તેઓ વિષ્કંભ સૂચીના પ્રચુરતમ અસંખ્યાત કોડાકોડી યોજન પ્રમાણ છે સિદ્ધ જીવ દ્વીન્દ્રિયોથી અનન્ત ગુણા છે, કેમકે તેઓ અનન્ત છે અનિન્દ્રિયોથી એકેન્દ્રિય જીવ અનન્ત ગુણા છે, કેમકે એકેન્દ્રિય વનસ્પતિ કાયિક જીવ સિદ્ધોથી પણ અનન્ત ગણા છે. સેન્દ્રિય અર્થાત્ બધી ઇન્દ્રિયો વાળા જીવ એકેન્દ્રિયોથી વિશેષાધિક છે કેમકે સેન્દ્રિય જીવોમાં દ્વીન્દ્રિય આદિનો પણ સમાવેશ થાય છે. આ સમુચ્ચય જીવોનું અલ્પ બહુત્વ કહ્યુ છે.

पर्याप्तानामल्पबहुत्वमाह–'एएसि णं भंते ! सइंदियाणं' हे भदन्त ! एतेषां खलु सेन्द्रियाणाम् 'एगिंदियाणं' एकेन्द्रियाणाम् 'बेइंदियाणं' द्वीन्द्रियाणाम्, 'तेइंदियाणं' त्रीन्द्रियाणाम् 'चउरिंदियाणं' चतुरिन्द्रियाणाम् 'पंचिंदियाणं' पञ्चेन्द्रियाणाम् 'अपज्जत्तगाणं' अपर्याप्तकानाम्, 'कयरे कयरेहिंतो' कतरे कतरेभ्यः 'अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा' अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति–'गोयमा !' हे गौतम ! 'सव्वत्थोवा पंचिंदिया अपज्जत्तगा' सर्वस्तोकाः सर्वेभ्योऽल्पाः अपर्याप्तकाः पञ्चेन्द्रियाः भवन्ति, एकप्रतरे यावन्ति अङ्गुलासंख्येयभागमात्राणि खण्डानि भवन्ति तेषां तावत्प्रमाणत्वात्, तेभ्यः 'चउरिंदिया अपज्जत्तगा विसेसाहिया' चतुरिन्द्रिया अपर्याप्तका विशेषाधिका भवन्ति, तेषां प्रभूताङ्गुलासंख्येयभाग खण्डप्रमाणत्वात्, तेभ्योऽपि 'तेइंदिया अपज्जत्तगा विसेसाहिया' त्रीन्द्रियाः

अपर्याप्त समुच्चय जीवों का अल्पबहुत्व–हे भगवन् ! इन सेन्द्रिय, एकेन्द्रिय, द्वीन्द्रिय, त्रीन्द्रिय, चतुरिन्द्रिय एवं पंचेन्द्रिय अपर्याप्त जीवों में कौन किससे अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक होते हैं ?

भगवान् उत्तर देते हैं–हे गौतम ! अपर्याप्त पंचेन्द्रिय जीव सब से कम हैं, क्योंकि वे उतने ही हैं जितने एक प्रतर में अंगुल के असंख्यातवें भाग मात्र खंड होते हैं। उनकी अपेक्षा चौइन्द्रिय अपर्याप्त विशेषाधिक हैं, क्योंकि वे प्रचुर अंगुल के असंख्यातवें भाग खण्ड प्रमाण हैं। उनकी अपेक्षा त्रीन्द्रिय अपर्याप्त विशेषाधिक हैं, क्योंकि वे प्रचुरतर प्रतरांगुल के असंख्येय भाग खण्ड प्रमाण हैं। द्वीन्द्रिय अपर्याप्त उनसे भी विशेषाधिक हैं, क्योंकि वे प्रचुरतम प्रतरांगुल

અપર્યાપ્ત સમુચ્ચય જીવોનુ અલ્પ બહુત્વ–હે ભગવન્ ! આ સેન્દ્રિય, એકેન્દ્રિય, દ્વીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય, તેમજ પચેન્દ્રિય અપર્યાપ્ત જીવોમાં કોણ કોનાથી અલ્પ, વધુ તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે–હે ગૌતમ અપર્યાપ્ત પચેન્દ્રિય જીવ બધાથી ઓછા છે કેમકે તે એટલાજ છે. જેટલા એક પ્રતરમા અંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગ માત્ર ખડ હોય છે તેમની અપેક્ષાએ ચાર ઇન્દ્રિય અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે, કેમકે તેઓ પ્રચુર અંગુલના અસખ્યાતમા ભાગ ખંડ પ્રમાણુ છે. તેમની અપેક્ષાએ ત્રિઇન્દ્રિય અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે, કેમકે તેઓ પ્રચુરતર પ્રતરાગુલના અસખ્યેય ભાગ ખંડ પ્રમાણુ છે. દ્વિઇન્દ્રિય અપર્યાપ્ત તેમનાથી પણુ વિશેષાધિક છે, કેમકે તેઓ પ્રચુરતમ પ્રતરાગુલના અસંખ્યેય ભાગ ખંડ પ્રમાણુ છે. એકેદ્રિય અપર્યાપ્ત તેમનાથી અનન્તગુણિત છે, કેમકે અપર્યાપ્ત

अपर्याप्तकाः विशेषाधिकाः भवन्ति प्रचुरतरप्रतराङ्गुलासंख्येयभागखण्डप्रमाणत्वात् 'बेइंदिया अपज्जत्तगा विसेसाहिया' द्वीन्द्रियाः अपर्याप्तकाः विशेषाधिका भवन्ति, तेषां प्रचुरतमप्रतराङ्गुलासंख्येयभागखण्डप्रमाणत्वात्, तेभ्योऽपि 'एगिंदिया अपज्जत्तगा अणंतगुणा' एकेन्द्रियाः पृथिव्यप्कायादयः अपर्याप्तकाः अनन्तगुणा भवन्ति, एकेन्द्रियाणां वनस्पतिकायिकानामपर्याप्तानामनन्ततया नित्यं समुपलभ्यमानत्वात्, तेभ्योऽपि 'सइंदिया अपज्जत्तगा विसेसाहिया' सेन्द्रियाः अपर्याप्तकाः विशेषाधिका भवन्ति द्वीन्द्रियाद्यपर्याप्तानामपि सेन्द्रियापर्याप्तकेषु समापातात् इत्येवं रीत्या अपर्याप्तकौघिकानामल्पबहुत्वं प्रतिपाद्य सम्प्रति तेषामेव पर्याप्तानामल्पबहुत्वं प्रतिपादयति-'एएसि णं भंते ! सइंदियाणं' हे भदन्त ! एतेषां खलु सेन्द्रियाणाम् 'एगिंदियाणं' एकेन्द्रियाणाम् 'बेइंदियाणं' द्वीन्द्रियाणाम्, 'तेइंदियाणं' त्रीन्द्रियाणाम्, 'चउरिंदियाणं' चतुरिन्द्रियाणाम्, 'पंचिंदियाणं' पञ्चेन्द्रियाणाम् 'पज्जत्ताणं' पर्याप्तानाम् 'कयरे कयरेहिंतो' कतरे कतरेभ्यो 'अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?' अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति-'गोयमा !' हे गौतम ! 'सव्वत्थोवा चउरिंदिया पज्जत्तगा' सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाश्चतुरि-

---

के असंख्येयभाग खण्ड प्रमाण हैं। एकेन्द्रिय अपर्याप्त उनसे अनन्तगुणित हैं, क्योंकि अपर्याप्त वनस्पतिकायिक सदैव अनन्त पाये जाते हैं। स-इन्द्रिय अपर्याप्त जीव इन से भी विशेषाधिक हैं, क्योंकि स-इन्द्रिय सामान्य जीवों में एकेन्द्रिय द्वीन्द्रिय आदि सभी सम्मिलित हैं। यह अपर्याप्तक जीवों का अल्पबहुत्व हुआ।

पर्याप्तक जीवों का अल्पबहुत्व-श्री गौतमस्वामी प्रश्न करते हैं-भगवन्! इन स-इन्द्रिय, एकेन्द्रिय, द्वीन्द्रिय, त्रीन्द्रिय, चतुरिन्द्रिय और पंचेन्द्रिय के पर्याप्त जीवों में से कौन किसकी अपेक्षा अल्प, बहुत, तुल्य अथवा विशेषाधिक हैं? भगवान् उत्तर देते हैं-हे गौतम !

વનસ્પતિકાયિક સદૈવ અનન્ત મળી આવે છે. સઇન્દ્રિય અપર્યાપ્ત જીવ તેમનાથી પણ વિશેષાધિક છે., કેમકે સઇન્દ્રિય સામાન્ય જીવોમાં એકેન્દ્રિય, દ્વીન્દ્રિય, આદિ બધા સંમિલિત છે. આ અપર્યાપ્તક જીવોનું અલ્પ બહુત્વ થયું.

પર્યાપ્ત જીવોનું અલ્પબહુત્વ-શ્રીગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવન્ ! આ સઇન્દ્રિય, એકેન્દ્રિય, દ્વીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય અને પંચેન્દ્રિના પર્યાપ્ત જીવોમાંથી કોણ કોની અપેક્ષાએ અલ્પ, ઘણા; તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! ચાર ઇન્દ્રિય પર્યાપ્ત જીવ બધા

न्द्रियाः पर्याप्तका भवन्ति, चतुरिन्द्रियाणामल्पायुष्कत्वेन प्रचुरकालावस्थानाभावेन पृच्छा समये अल्पत्वोपलब्धेः, तेभ्यः-'पंचिंदिया पज्जत्तगा विसेसाहिया' पञ्चेन्द्रियाः पर्याप्तकाः विशेषाधिका भवन्ति तेषां प्रभूतप्रतराङ्गुल संख्येयभागखण्डप्रमाणत्वात् तेभ्योऽपि 'बेइंदिया पज्जत्तगा विसेसाहिया' द्वीन्द्रियाः पर्याप्तकाः विशेषाधिका भवन्ति तेषां प्रभूततरप्रतराङ्गुलसंख्येयभागखण्डप्रमाणत्वात्, तेभ्योऽपि 'तेइंदिया पज्जत्तगा विसेसाहिया' त्रीन्द्रिकाः पर्याप्तकाः विशेषाधिका भवन्ति, तेषां प्रचुरतमप्रतराङ्गुलसंख्येयभागखण्डप्रमाणत्वस्य नैसर्गिकत्वात् तेभ्योऽपि 'एगिंदिया पज्जत्तगा अणंतगुणा' एकेन्द्रियाः पर्याप्तकाः अनन्तगुणा भवन्ति, पर्याप्तानां वनस्पतिकायिकानामनन्तप्रमाणत्वात्, तेभ्योऽपि 'सइंदिया पज्जत्तगा विसेसाहिया' सेन्द्रियाः पर्याप्तकाः विशेषाधिका भवन्ति, पर्याप्तकानां द्वीन्द्रियादीनामपि तत्र समावेशात्, इत्येवमल्पबहुत्वं प्रतिपाद्य तेषामेव

चौन्द्रिय पर्याप्त जीव सब से कम हैं, क्योंकि चौइन्द्रियों की आयु अल्प होती है, इस कारण अधिक काल तक न रहने से प्रश्न के समय वे थोडे ही पाये जाते हैं। पंचेन्द्रिय पर्याप्त उनकी अपेक्षा विशेषाधिक हैं, क्योंकि वे प्रचुर प्रतरांगुल के संख्यात खण्डों के बराबर हैं। द्वीन्द्रिय पर्याप्त उनकी अपेक्षा विशेषाधिक हैं, क्योंकि वे प्रचुरतर प्रतरांगुल के संख्यात भाग प्रमाण खंडों के बराबर है। त्रीन्द्रिय पर्याप्त उनसे भी विशेषाधिक हैं, क्योंकि वे प्रचुरतम प्रतरांगुल के संख्यात भाग प्रमाण खण्डों के बराबर हैं। एकेन्द्रिय पर्याप्त उनकी अपेक्षा अनन्तगुणित हैं, क्योंकि वनस्पतिकायिक पर्याप्त अनन्त होते हैं। स-इन्द्रिय पर्याप्त उनसे भी विशेषाधिक हैं, क्योंकि उनमें द्वीन्द्रिय आदि के पर्याप्त भी सम्मिलित हैं।

થી ઓછા છે, કેમકે ચાર ઇન્દ્રિયનું આયુષ્ય અલ્પ હોય છે, તેથી અધિક કાળ સુધિ ન રહેવાથી પ્રશ્નના સમયે તેઓ થોડાજ મળી આવે તેમ છે. પચેન્દ્રિય પર્યાપ્ત તેમની અપેક્ષાએ વિશેષાધિક છે. કેમકે તેઓ પ્રચુર પ્રતરાગુલના અસંખ્યાત ખડોના બરાબર છે. દ્વિઇન્દ્રિય પર્યાપ્ત તેમની અપેક્ષાએ વિશેષાધિક છે. કેમકે તેઓ પ્રચુરતર પ્રતરાંગુલના અસખ્યાત ભાગ પ્રમાણુ ખંડોના બરાબર છે. ત્રિઇન્દ્રિય પર્યાપ્ત તેમનાથી પણ વિશેષાધિક છે, કેમકે તેઓ પ્રચુરતમ પ્રતરાગુલના અસંખ્યાત ભાગ પ્રમાણુ ખડોના બરાબર છે. એકેન્દ્રિય પર્યાપ્ત તેમની અપેક્ષાએ અનન્ત ગુણિત છે કેમકે વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્ત અનન્ત હોય છે. સ-ઇન્દ્રિય પર્યાપ્ત તેમનાથી પણ વિશેષાધિક છે, કેમકે તેઓમા દ્વીન્દ્રિય આદિના પર્યાપ્ત પણ સંમિલિત છે

सेन्द्रियादीनां पर्याप्तापर्याप्तगताल्पबहुत्वमाह='एएसिणं भंते ! सइंदियाणं' हे भदन्त ! एतेषां खलु सेन्द्रियाणाम् 'पज्जत्तापज्जत्ताणं' पर्याप्तापर्याप्तानां मध्ये 'कयरे कयरेहिंतो' कतरे कतरेभ्यः 'अप्पावा, बहुया वा, तुल्लावा, विसेसाहिया वा, अल्पा वा' बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिकावा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति-'गोयमा ! ' हे गौतम ! 'सव्वत्थोवा सइंदिया अपज्जत्तगा' सर्वस्तोकाः सर्वेभ्योऽल्पाः सेन्द्रियाः अपर्याप्तकाः भवन्ति, अत्र सेन्द्रियाणां मध्ये एकेन्द्रियाः सूक्ष्मा एव सर्वलोकापन्नतया बहवो भवन्ति तेषाञ्चापर्याप्तानां सर्वस्तोकत्वात्, तेभ्यः 'सइंदिया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा' सेन्द्रियाः पर्याप्ताः संख्येयगुणा भवन्ति, 'एएसिणं भंते ! एगिंदियाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं' हे भदन्त ! एतेषां खलु एकेन्द्रियाणां पर्याप्तापर्याप्तानां 'कयरे कयरेहिंतो' कतरे कतरेभ्यः 'अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा' अल्पावा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषा-

---

इस प्रकार पर्याप्तक जीवों का अल्पबहुत्व दिखलाकर अब पर्याप्त और अपर्याप्त जीवों का अल्पबहुत्व का निरूपण किया जाता है-

गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं-हे भगवन् ! इन स-इन्द्रिय के पर्याप्त और अपर्याप्त जीवों में कौन किससे अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? भगवान् उत्तर देते हैं-हे गौतम ! सब से कम अपर्याप्त स-इन्द्रिय हैं। स-इन्द्रियों में सूक्ष्म एकेन्द्रिय ही सर्व लोक में व्याप्त होने के कारण बहुत हैं और उनमें अपर्याप्त सबसे कम होते हैं। स-इन्द्रिय पर्याप्त उनकी अपेक्षा संख्यातगुणा अधिक हैं।

गौतम प्रश्न करते हैं-हे भगवन् ! एकेन्द्रिय पर्याप्तों और अपर्याप्तों में कौन किससे अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? श्री

આ પ્રકારે પર્યાપ્તક જીવોનું અલ્પ બહુત્વ દેખાડીને હવે પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત જીવોના અલ્પ બહુત્વનુ નિરૂપણુ કરાય છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-ભગવન્ ! આ સઇન્દ્રિયના પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત જીવોમાં કોણુ કોનાથી અલ્પ, ઘણુા તુલ્ય અને વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! બધાથી ઓછા અપર્યાપ્ત સઇન્દ્રિય છે, સઇન્દ્રિયમાં સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિય જ સર્વ લોકમા વ્યાપ્ત હોવાને કારણે ઘણુા છે અને તેઓમાં અપર્યાપ્ત બધાથી ઓછા હોય છે. સઇન્દ્રિય પર્યાપ્ત તેઓની અપેક્ષાએ સંખ્યાત ગણુા અધિક છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે હે ભગવન્ ! એકેન્દ્રિય પર્યાપ્તો અને અપર્યાપ્તોમાં કોણુ કોનાથી અલ્પ, ઘણુા, તુલ્ય, અગર વિશેષાધિક છે

धिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति–'गोयमा ! ' हे गौतम ! 'सव्वत्थोवा एगिंदिया अपज्जत्तगा' सर्वस्तोकाः एकेन्द्रियाः अपर्याप्तकाः भवन्ति 'एगिंदिया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा' एकेन्द्रियाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणा भवन्ति, 'एएसिणं भंते ! बेइंदियाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं' हे भदन्त ! एतेषां खलु द्वीन्द्रियाणां पर्याप्तापर्याप्तानां मध्ये 'कयरे कयरेहिंतो अप्पावा बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?' कतरे कतरेभ्यः, अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिकावा भवन्ति ! भगवान् उत्तरयति–'गोयमा ! ' हे गौतम ! 'सव्वत्थोवा बेइंदिया पज्जत्तगा' सर्वस्तोकाः–सर्वेभ्योऽल्पाः द्वीन्द्रियाः पर्याप्तका भवन्ति प्रतरेऽङ्गुलस्य यावन्ति संख्येयभागमात्राणि खण्डानि भवन्ति तेषां तावत्प्रमाणत्वात् तेभ्यो 'बेइंदिया अपज्जत्तगा असंखेज्जगुणा' द्वीन्द्रियाः अपर्याप्तका असंख्येयगुणा भवन्ति तेषां प्रतरवर्त्यङ्गुलासंख्येयभागखण्डप्रमाणत्वात् 'एएसि णं भंते ! तेइंदियाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं' हे भदन्त ! एतेषां खलु त्रीन्द्रियाणां पर्याप्तापर्याप्तानां मध्ये 'कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?

भगवान् उत्तर देते हैं–हे गौतम ! सबसे कम अपर्याप्त एकेन्द्रिय हैं और पर्याप्त एकेन्द्रिय उनसे संख्यातगुणा अधिक हैं।

गौतम पुनः प्रश्न करते हैं–हे भगवन् ! द्वीन्द्रिय पर्याप्तों और अपर्याप्तो में कौन किससे अल्प, बहुत तुल्य या विशेषाधिक है ? भगवान् उत्तर देते हैं–हे गौतम ! द्वीन्द्रिय पर्याप्त सब से कम हैं, द्वीन्द्रिय अपर्याप्त उनसे असंख्यात गुणा हैं, क्योंकि द्वीन्द्रिय पर्याप्त प्रतरांगुल के जितने संख्यात मात्र खंड हैं, वे उन्हीं के बराबर हैं जब कि द्वीन्द्रिय अपर्याप्त प्रतरवर्त्ती अंगुल के असंख्येय भाग खंड प्रमाण होते हैं।

गौतम ने प्रश्न किया–हे भगवन् ! पर्याप्त और अपर्याप्त त्रीन्द्रियों में कौन किससे अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? भगवान्

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે–હે ગૌતમ ! બધાથી ઓછા અપર્યાપ્ત એકેન્દ્રિય છે અને પર્યાપ્ત એકેન્દ્રિય તેમનાથી સંખ્યાત ગણુા અધિક છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી પુનઃપ્રશ્ન કરે છે-ભગવન્ ! દ્વિઇન્દ્રિય પર્યાપ્તો અને અપર્યાપ્તોમાં કોણુ કોનાથી અલ્પ, ઘણુા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે–હે ગૌતમ ! દ્વીન્દ્રિય પર્યાપ્ત બધાથી ઓછા છે, દ્વીન્દ્રિય અપર્યાપ્ત તેમનાથી અસંખ્યાત ગણુા છે, કેમકે દ્વીન્દ્રિય પર્યાપ્ત પ્રતરાંગુલના જેટલા સંખ્યાત માત્ર ખંડ છે, તેઓ તેમના બરાબર છે, જ્યારે દ્વીન્દ્રિય અપર્યાપ્ત પ્રતરવર્તી અસંખ્યેય ભાગ ખંડ પ્રમાણુ હોય છે.

શ્રી ગૌતમ સ્વામીએ પ્રશ્ન કર્યો–ભગવન્ ! પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત ત્રીન્દ્રિયોમા કોણુ કોનાથી અલ્પ, ઘણુા; તુલ્ય, અગર વિશેષાધિક છે ?

कतरे कतरेभ्यः अल्पा वा, वहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति-'गोयमा !' हे गौतम ! 'सव्वत्थोवा तेइंदिया पज्जत्तगा' सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः, त्रीन्द्रियाः पर्याप्तयाः भवन्ति, 'तेइंदिया अपज्जत्तगा असंखेज्जगुणा' त्रीन्द्रियाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति प्रागुक्तयुक्तेः, गौतमः पृच्छति-'एएसिणं भंते ! चउरिंदियाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं' हे भदन्त ! एतेषां खलु चतुरिन्द्रियाणां पर्याप्तापर्याप्तानां मध्ये 'कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? कतरे कतरेभ्यः, अल्पा वा, बहुका, वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति-गोयमा !' हे गौतम ! 'सव्वत्थोवा चउरिंदिया पज्जत्तगा' सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाश्चतुरिन्द्रियाः पर्याप्तका भवन्ति, 'चउरिंदिया अपज्जत्तगा असंखेज्जगुणा' चतुरिन्द्रिया अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, गौतमः पृच्छति-'एएसिणं भंते ! पंचिंदियाणं' हे भदन्त ! एतेषां खलु पञ्चेन्द्रियाणं मध्ये पर्याप्तापर्याप्तकानां कयरे कयरेहिंतो' कतरे कतरेभ्यः 'अप्पा वा, वहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?' अल्पाः वा, वहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तर-

---

उत्तर देते हैं-हे गौतम ! त्रीन्द्रिय पर्याप्त जीव सब से कम हैं और त्रीन्द्रिय अपर्याप्त उनसे असंख्यातगुणा हैं। इसका कारण पूर्ववत् ही है।

गौतम ने प्रश्न किया-हे भगवन् ! चौइन्द्रियों के पर्याप्तों और अपर्याप्तों में कौन किससे अल्प, बहुत, तुल्य अथवा विशेषाधिक हैं ? भगवान् उत्तर देते हैं-हे गौतम ! चौइन्द्रिय पर्याप्त जीव सब से कम हैं, अपर्याप्त उनसे असंख्यातगुणा हैं।

श्रीगौतम स्वामी पुनः प्रश्न करते हैं-हे भगवन् ! इन पर्याप्त और अपर्याप्त पंचेन्द्रिय जीवों में कौन किससे अल्प, बहुत तुल्य या विशेषाधिक है ? भगवान् उत्तर देते हैं-हे गौतम ! पंचेन्द्रिय पर्याप्त

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! ત્રીન્દ્રિય પર્યાપ્ત જીવ બધાથી ઓછા છે અને ત્રીન્દ્રિક અપર્યાપ્ત તેમનાથી અસંખ્યત ગણુા છે તેનું કારણુ પૂર્વની જેમજ છે.

શ્રી ગૌમતસ્વામીએ પ્રશ્ન કર્યો ભગવન્ ! ચાર ઇન્દ્રિયના પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્તોમાં કોણુ કોનાથી અલ્પ, ઘણુા, તુલ્ય અને વિશેષાધિક છે

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! ચાર ઇન્દ્રિય પર્યાપ્ત જીવ બધાથી ઓછા છે, અપર્યાપ્ત તેમનાથી અસંખ્યાત ગણુા છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી પુન. પ્રશ્ન કરે છે-ભગવન્ ! આ પર્યાપ્ત અને અપ. ર્યાપ્ત પંચેન્દ્રિય જીવોમાં કોણુ કોનાથી અલ્પ, ઘણુા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

यति-'गोयमा' हे गौतम ! 'सव्वत्थोवा पंचिंदिया पज्जत्तगा' सर्वस्तोकाः पञ्चेन्द्रिकाः पर्याप्तका भवन्ति, 'पंचेंदिया अपज्जत्तगा असंखेज्जगुणा' पञ्चेन्द्रिया अपर्याप्तका असंख्येयगुणा भवन्ति, इत्येवंरीत्या षण्णामल्पबहुत्वरूपं चतुर्थमल्पबहुत्वं प्रतिपाद्य सम्प्रति एतेषां सेन्द्रियाणां समुदितानां पर्याप्तापर्याप्तानामल्पबहुत्वं प्रतिपादयति-'एएसिणं भंते ! सइंदियाणं' हे भदन्त ! एतेषां खलु सेन्द्रियाणाम् 'एगिंदियाणं' एकेन्द्रियाणाम्, 'वेइंदियाणं' द्वीन्द्रियाणाम् 'तेइंदियाणं' त्रीन्द्रियाणां 'चउरिंदियाणं' चतुरिन्द्रियाणाम्, पंचिंदियाणं' पञ्चेन्द्रियाणाम् 'पज्जत्तापज्जत्ताणं' पर्याप्तापर्याप्तानाम् मध्ये 'कयरे कयरेहिंतो' कतरे कतरेभ्यः, अप्पा वा, वहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? ' अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति, भगवान् उत्तरयति-'गोयमा ! ' हे गौतम ! 'सव्वत्थोवा चउरिंदिया पज्जत्तगा' सर्वस्तोकाः सर्वेभ्योऽल्पाश्चतुरिन्द्रियाः पर्याप्तका भवन्ति, तेभ्यः 'पंचिंदिया पज्जत्तगा विसेसाहिया' पञ्चेन्द्रियाः पर्याप्तकाः विशेषाधिका भवन्ति, तेभ्योऽपि-'वेइंदिया पज्जत्तगा विसेसाहिया' द्वीन्द्रियाः पर्याप्तकाः

सबसे कम हैं और अपर्याप्त उनसे असंख्यातगुणा अधिक हैं। इस प्रकार छह का अल्पबहुत्व रूप चौथा अल्पबहुत्व बतलाकर अब सेन्द्रिय आदि समुदित पर्याप्त और अपर्याप्त जीवों के अल्पबहुत्व की प्ररूपणा की जाती है-

गौतम प्रश्न करते हैं-हे भगवन् ! इन स-इन्द्रियों के, एकेन्द्रियों के, द्वीन्द्रियों के, त्रीन्द्रियों के, चतुरिन्द्रियों के और पंचेन्द्रियों के पर्याप्त और अपर्याप्त जीवों में से कौन किससे अल्प, बहुत, तुल्य अथवा विशेषाधिक हैं ? भगवान् उत्तर देते हैं-हे गौतम ! चौइन्द्रिय पर्याप्तक सब से कम हैं, पंचेन्द्रिय पर्याप्तक उनकी अपेक्षा विशेषाधिक हैं, द्वीन्द्रिय पर्याप्तक उनसे भी विशेषाधिक हैं, त्रीन्द्रिय पर्या-

---

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! પંચેન્દ્રિય પર્યાપ્તક સૌથી ઓછા છે અને અપર્યાપ્ત તેમનાથી અસખ્યાત ગણા અધિક છે. એ પ્રકારે છ નું અલ્પ બહુત્વ રૂપ ચોથું, અલ્પ બહુત્વ બતાવીને હવે સેન્દ્રિય આદિ સમુદિત પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત જીવોના અલ્પ બહુત્વની પ્રરૂપણા કરાય છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે.-હે ભગવન્ ! આ સઇન્દ્રિયોના; એકેન્દ્રિયના દ્વીન્દ્રિયના, ત્રીન્દ્રિયોના. ચાર ઇન્દ્રિયોના અને પંચેન્દ્રિયના, પર્યાપ્ત અને અ-પર્યાપ્ત જીવોમાંથી કોણુકોનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! ચારઇન્દ્રિય પર્યાપ્તક બધાથી ઓછા છે પંચેન્દ્રિય પર્યાપ્તક તેઓની અપેક્ષાએ વિશેષાધિક છે, દ્વીન્દ્રિયોના, પર્યાપ્તક તેમનાથી પણ વિશેષાધિક છે, ત્રીન્દ્રિય પર્યાપ્તક તેઓનાથી પણ

विशेषाधिका भवन्ति, तेभ्योऽपि 'तेइंदिया पज्जत्तगा विसेसाहिया' त्रीन्द्रियाः पर्याप्तकाः विशेषाधिका भवन्ति तेभ्योऽपि 'पंचिंदिया अपज्जत्तगा असंखेज्जगुणा' पञ्चेन्द्रिया अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि 'चउरिंदिया अपज्जत्तगा विसेसाहिया' चतुरिन्द्रियाः अपर्याप्तकाः विशेषाधिका भवन्ति, तेभ्योऽपि –तेइंदिया अपज्जत्तगा विसेसाहिया' त्रीन्द्रिया अपर्याप्तकाः विशेषाधिका भवन्ति, तेभ्योऽपि 'वेइंदिया अपज्जत्तगा विसेसाहिया' द्वीन्द्रियाः अपर्याप्तकाः विशेषाधिकाः भवन्ति, तेभ्योऽपि 'एगिंदिया अपज्जत्तगा अणंतगुणा' एकेन्द्रिया अपर्याप्तकाः अनन्तगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि–'सइंदिया अपज्जत्तगा विसेसाहिया' सेन्द्रियाः अपर्याप्तकाः विशेषाधिका भवन्ति 'एगिंदिया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा' तेभ्योऽपि एकेन्द्रियाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणा भवन्ति तेभ्योऽपि 'सइंदिया पज्जत्तगा विसेसाहिया' सेन्द्रियाः पर्याप्तकाः विशेषाधिका भवन्ति तेभ्योऽपि 'सइंदिया विसेसाहिया' सेन्द्रियाः विशेषाधिका भवन्ति 'दारं ३' तृतीयम् इन्द्रिद्वारं समाप्तम् ॥ सू० ४ ॥

कायद्वारवक्तव्यता–

मूलम्–एएसि णं भंते ! सकाइयाणं पुढविकाइयाणं आउकाइयाणं तेउकाइयाणं वणस्सइकाइयाणं तसकाइयाणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?

प्तक उनसे भी विशेषाधिक हैं, पंचेन्द्रिय अपर्याप्त उनसे असंख्यात गुणा हैं, चौइन्द्रिय अपर्याप्त उनसे विशेषाधिक हैं, त्रीन्द्रिय अपर्याप्त उनसे भी विशेषाधिक हैं, द्वीन्द्रिय अपर्याप्तक उनसे भी विशेषाधिक हैं, एकेन्द्रिय अपर्याप्त उनसे अनन्तगुणा हैं, सइन्द्रिय अपर्याप्त उनसे भी विशेषाधिक हैं। एकेन्द्रिय पर्याप्त उनसे संख्यातगुणा अधिक हैं, स–इन्द्रिय पर्याप्त उनसे विशेषाधिक हैं और स–इन्द्रिय उनकी अपेक्षा भी विशेषाधिक हैं। इन्द्रियद्वार समाप्त ॥सू० ४॥

વિશેષાધિક છે, પંચેન્દ્રિય અપર્યાપ્ત તેમનાથી અસંખ્યાત ગણા છે ચારઇન્દ્રિય અપર્યાપ્ત તેમનાથી વિશેષાધિક છે, ત્રીન્દ્રિય અપર્યાપ્ત તેમનાથી પણ વિશેષાધિક છે. દ્વીન્દ્રિય અપર્યાપ્ત તેનાથી પણ વિશેષાધિક છે એકેન્દ્રિયના અપર્યાપ્ત તેમનાથી અનન્ત ગણા છે, સઇન્દ્રિય અપર્યાપ્ત તેમનાથી વિશેષાધિક છે. એકેન્દ્રિય પર્યાપ્ત તેમનાથી સંખ્યાત ગણા અધિક છે. સઇન્દ્રિય પર્યાપ્ત તેમનાથી વિશેષાધિક છે.

॥ ઇન્દ્રિય દ્વાર સમાપ્ત ॥ (સૂત્ર ૪)

गोयमा! सव्वत्थोवा तसकाइया, तेउकाइया असंखेज्जगुणा पुढविकाइया विसेसाहिया, आउकाइया विसेसाहिया, वाउकाइया विसेसाहिया, अकाइया अणंतगुणा, वणस्सइकाइया अणंतगुणा, सकाइया विसेसाहिया, एएसि णं भंते! सकाइयाणं पुढविकाइयाणं आउकाइयाणं तेउकाइयाणं, वाउकाइयाणं, वणस्सइकाइयाणं, तसकाइयाणं, अपज्जत्तगाणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा? गोयमा सव्वत्थोवा तसकाइया अपज्जत्तगा, तेउकाइया अपज्जत्तगा असंखेज्जगुणा, पुढविकाइया अपज्जत्तगा विसेसाहिया, आउकाइया अपज्जत्तगा विसेसाहिया, वाउकाइया अपज्जत्तगा विसेसाहिया, वणस्सइकाइया अपज्जत्तगा अणंतगुणा, सकाइया अपज्जत्तगा विसेसाहिया, एएसि णं भंते! सकाइयाणं पुढविकाइयाणं आउकाइयाणं तेउकाइयाणं वाउकाइयाणं वणस्सइकाइयाणं तसकाइयाणं पज्जत्तगाणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा? गोयमा! सव्वत्थोवा तसकाइया पज्जत्तगा, तेउकाइया पज्जत्तगा असंखेज्जगुणा, पुढविकाइया पज्जत्तगा विसेसाहिया, आउकाइया पज्जत्तगा विसेसाहिया, वणस्सइकाइया पज्जत्तगा अणंतगुणा, सकाइया पज्जत्तगा विसेसाहिया, एएसि णं भंते! सकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा? गोयमा! सव्वत्थोवा सकाइया अपज्जत्तगा, सकाइया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा, एएसि णं भंते! पुढविकाइया पज्जत्तापज्जत्तगाणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा? गोयमा! सव्वत्थोवा पुढवीकाइयाणं अपज्जत्तगा, पुढवीकाइया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा,

एएसि णं भंते ! आउकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा आउकाइया अपज्जत्तगा, आउकाइया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा, एएसि णं भंते ! तेउकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा, गोयमा ! सव्वत्थोवा तेउकाइया अपज्जत्तगा, तेउकाइया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा, एएसि णं भंते ! वाउकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा वाउकाइया अपज्जत्तगा, वाउकाइया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा, एएसि णं भंते ! वणस्सइकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा वणस्सइकाइया अपज्जत्तगा, वणस्सइकाइया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा, एएसि णं भंते ! तसकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा. बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा तसकाइया पज्जत्तगा, अपज्जत्तगा असंखेज्जगुणा, एएसि णं भंते ! सकाइयाणं पुढविकाइयाणं आउकाइयाणं वाउकाइयाणं वणस्सइकाइयाण य पज्जत्तापज्जत्ताणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा तसकाइया पज्जत्तगा, तसकाइया अपज्जत्तगा संखेज्जगुणा तेउकाइया अपज्जत्तगा असंखेज्जगुणा, पुढविकाइया अपज्जत्तगा विसेसाहिया, आउकाइया अपज्जत्तगा विसेसाहिया, वाउकाइया अपज्जत्तगा विसेसाहिया, तेउकाइया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा, पुढविकाइगा पज्जत्ता विसेसाहिया, आउकाइया पज्जत्ता विसेसाहिया, वाउकाइया पज्जत्ता

विसेसाहिया, वणस्सइकाइया अपज्जत्ता अणंतगुणा सकाइया अपज्जत्तगा विसेसाहिया, वणस्सइकाइया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा, सकाइया पज्जत्तगा विसेसाहिया, सकाइया विसेसाहिया ॥सू. ५।

छाया-एतेषां खलु भदन्त ! सकायिकानां पृथिवीकायिकानाम्, अप्कायिकानाम्, तेजस्कायिकानाम्, वायुकायिकानाम्, वनस्पतिकायिकानाम्, त्रसकायिकानाम् अकायिकानाम् मध्ये कतरे कतरेभ्यः, अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकास्त्रसकायिकाः, तेजस्कायिकाः, असंख्येयगुणाः, पृथिवीकायिका विशेषाधिकाः, अप्कायिका विशेषाधिकाः, वायुकायिकाः विशेषाधिकाः, अकायिकाः अनन्तगुणाः, वनस्पतिकायिका अनन्त-

कायद्वार

शब्दार्थ-(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (सकाइयाणं पुढविकाइयाणं आउकाइयाणं तेउकाइयाणं वणस्सइकाइयाणं तसकाइयाणं अकाइयाणं) सकाय, पृथिवीकाय, अप्काय, तेजस्काय, वायुकाय, वनस्पतिकाय, त्रसकाय और अकायिक जीवों में से (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा तसकाइया) सब से कम त्रसकायिक हैं (तेउकाइया असंखेज्जगुणा) तेजस्कायिक असंख्यातगुणा हैं (पुढविकाइया विसेसाहिया) पृथिवीकायिक विशेषाधिक हैं (आउकाइया विसेसाहिया) अप्कायिक विशेषाधिक हैं (वाउकाइया विसेसाहिया) वायुकायिक विशेषाधिक हैं (अकाइया अणंतगुणा) अकायिक अर्थात् सिद्ध अनन्तगुणा हैं

કાય દ્વાર

શબ્દાર્થ-(एएसि णं भंते) ભગવન્ ! આ (सकाइयाणं पुढविकाइयाणं आउकाइयाणं, तेउकाइयाणं, वाउकाइयाणं, वणस्सइकाइयाणं, तसकाइयाणं अकाइयाणं) સકાય, પૃથ્વીકાય, જળકાય, તેજસ્કાય, વાયુકાય, વનસ્પતિકાય, ત્રસકાય અને અકાયિક જીવોમાંથી (कयरे कयरेहिंतो) કોણ કોનાથી (अप्पा वा बहुया वा, तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય, અગર વિશેષાધિક છે ?

(गोयमा !) હે ગૌતમ ! (सव्वत्थोवा तसकाइया) બધાથી ઓછા ત્રસ કાયિક છે (तेउकाइया असंखेज्जगुणा) તેજસ્કાયિક અસંખ્યાત ગુણા છે (पुढवीकाइया विसेसाहिया) પૃથ્વીકાયિક વિશેષાધિક છે (आउकाइया विसेसाहिया) જળકાયિક વિશેષાધિક છે (वाउकाइया विसेसाहिया) વાયુકાયિક વિશેષાધિક છે (अकाइया

गुणाः, सकायिकाः विशेषाधिकाः, एतेषां खलु भदन्त ! सकायिकानां पृथिवी-कायिकानाम् अप्कायिकानाम्, तेजस्कायिकानाम् वायुकायिकानाम् वनस्पतिका-यिकानाम् त्रसकायिकानाम् अपर्याप्तकानाम् कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकास्त्रसकायिकाः अपर्याप्तकाः तेज-स्कायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, पृथिवीकायिकाः अपर्याप्तका विशे-षाधिकाः, अप्कायिकाः अपर्याप्तका विशेषाधिकाः, वायुकायिका अपर्याप्तका

(वणस्सइकाइया अणंतगुणा) वनस्पतिकायिक अनन्तगुणा हैं (सका-इया विसेसाहिया) सकायिक विशेषाधिक हैं ।

(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (सकाइयाणं पुढविकाइयाणं आउकाइयाणं तेउकाइयाणं वाउकाइयाणं वणस्सइकाइयाणं तसकाइ-याणं अपज्जत्तगाणं) सकायिक, पृथिवीकायिक, अप्कायिक, तेजस्का-यिक, वायुकायिक, वनस्पतिकायिक, त्रसकायिक और अकायिक जीवों के अपर्याप्तों में से (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा तसकाइया अप-ज्जत्तगा) त्रसकायिक अपर्याप्त सब से कम हैं (तेउकाइया अपज्जत्तगा असंखेज्जगुणा) तेजस्कायिक अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं (पुढविकाइया अपज्जत्तगा विसेसाहिया) पृथिवीकायिक अपर्याप्त विशेषाधिक हैं (आउकाइया अपज्जत्तगा विसेसाहिया) अप्कायिक अपर्याप्त विशेषा-धिक हैं (वाउकाइया अपज्जत्तगा विसेसाहिया) वायुकायिक अपर्याप्त

अणंतगुणा) અકાયિક અર્થાત્ સિદ્ધ અનંત ગુણા છે (वणस्सइकाइया अणंतगुणा) વનસ્પતિકાયિક અનંતગણા છે (सकाइया विसेसाहिया) સકાયિક વિશેષાધિક છે.

(एएसिणं भंते !) હે ભગવન્ ! આ (सकाइयाणं, पुढविकाइयाणं, तेउकाइयाणं वाउकाइयाणं, वणस्सइकाइयाणं, तसकाइयाणं, अपज्जत्ताणं) સકાયિક, પૃથ્વીકાયિક, જળકાયિક, તેજસ્કાયિક, વાયુકાયિક, વનસ્પતિકાયિક, ત્રસકાયિક, અને અકાયિક જીવોના અપર્યાપ્તમાંથી (कयरे कयरेहिंतो) કોણ કોનાથી (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ? (गोयमा) હે ગૌતમ (सव्वत्थोवा तसकाइया अपज्जत्तगा) ત્રસકાયિક અપર્યાપ્ત બધાથી ઓછા છે (तेउकाइया अपज्जत्तगा असंखेज्ज गुणा) તેજસ્કાયિક અપર્યાપ્ત અસં-ખ્યાત ગુણા છે (पुढविकाइया अपज्जत्तगा विसेसाहिया) પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (आउकाइया अपज्जत्तगा विसेसाहिया) જળકાયિક અપર્યાપ્ત વિશે-ષાધિક છે (वाउकाइया अपज्जत्तगा विसेसाहिया) વાયુકાયિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે

विशेषाधिकाः, वनस्पतिकायिकाः अपर्याप्तकाः अनन्तगुणाः, सकायिका अपर्याप्तकाः विशेषाधिकाः, एतेषां खलु भदन्त ! सकायिकानाम् पृथिवीकायिकानाम् अप्कायिकानाम् तेजस्कायिकानाम् वायुकायिकानाम् वनस्पतिकायिकानाम् त्रसकायिकानाम् पर्याप्तकानाम् कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा बहुका वा, तुल्या वा विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकास्त्रसकायिकाः पर्याप्तकाः, तेजस्कायिकाः पर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः पृथिवीकायिकाः पर्याप्तकाः विशेषाधिकाः, अप्कायिकाः पर्याप्तकाः विशेषाधिकाः, वायुकायिकाः पर्याप्तकाः विशेषाधिकाः, वनस्पति-

---

विशेषाधिक हैं (वणस्सइकाइया अपज्जत्तगा अणंतगुणा) वनस्पतिकायिक अपर्याप्त अनन्तगुणा हैं (सकाइया अपज्जत्तगा विसेसाहिया) सकायिक अपर्याप्त विशेषाधिक हैं।

(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (सकाइयाणं पुढविकाइयाणं आउकाइयाणं तेउकाइयाणं वाउकाइयाणं वणस्सइकाइयाणं तसकाइयाणं पज्जत्तगाणं) सकायिक, पृथिवीकायिक, अप्कायिक, तेस्कायिक वायुकायिक, वनस्पतिकायिक, तथा त्रसकायिक के पर्याप्तकों में (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक है ? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा तसकाइया पज्जत्तगा) सब से कम त्रसकायिक पर्याप्त हैं (तेउकाइया पज्जत्तगा असंखेज्जगुणा) तेजस्कायिक पर्याप्त असंख्यातगुणा हैं (पुढविकाइया पज्जत्तगा विसेसाहिया) पृथिवीकायिक पर्याप्त विसेषाधिक हैं (आउकाइया पज्जत्तगा विसेसाहिया) अप्कायिक पर्याप्त विशेषाधिक हैं (वाउकाइया पज्जत्तगा विसेसा-

---

(वणस्सइकाइया अपज्जत्तगा अणंत गुणा) વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્ત અનંત ગુણા છે (सकाइया अपज्जत्तगा विसेसाहिया) સકાયિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે

(एएसि णं भंते ! ભગવન્ ! આ (सकाइयाणं, पुढविकाइयाणं, आउकाइयाणं, तेउकाइयाणं, वाउकाइयाणं, वणस्सइकाइयाणं, तसकाइयाणं, पज्जत्तगाणं) સકાયિક, પૃથ્વીકાયિક, જળકાયિક, તેજસ્કાયિક, વાયુકાયિક, વનસ્પતિકાયિક, તથા ત્રસ કાયિકના પર્યાપ્તમા (कयरे कयरेहिंतो) કોણ કોનાથી (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) અલ્પ, અધિક, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે (गोयमा) હે ગૌતમ (सव्वत्थोवा तसकाइया पज्जत्तगा) બધાથી ઓછા ત્રસકાયિક પર્યાપ્ત છે (तेउकाइया पज्जत्तगा असंखेज्जगुणा) તેજસ્કાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગુણા છે (पुढविकाइया पज्जत्तगा विसेसाहिया) પૃથ્વીકાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (आउकाइया पज्जत्तगा विसेसाहिया) જળકાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (वाउ-

कायिकाः पर्याप्तकाः अनन्तगुणा सकायिकाः पर्याप्तकाः विशेषाधिकाः, एतेषां खलु भदन्त ! सकायिकानां पर्याप्तापर्याप्तकानाम् कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः सकायिकाः अपर्याप्तकाः, सकायिका पर्याप्तकाः संख्येयगुणाः, एतेषां खलु भदन्त ! पृथिवीकायिकानाम् पर्याप्तापर्याप्तानाम् कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, वहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः पृथिवीकायिकाः अपर्याप्तकाः, पृथिवीका-

हिया) वायुकायिक पर्याप्त विशेषाधिक हैं (वणस्सइकाइया पज्जत्तगा अणंतगुणा) वनस्पतिकायिक पर्याप्त अनन्तगुणा हैं (सकाइया पज्जत्तगा विसेसाहिया) सकायिक पर्याप्त विशेषाधिक हैं ।

(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (सकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्तगाणं) पर्याप्त और अपर्याप्त सकायिकों में से (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा सकाइया अपज्जत्तगा) सब से कम सकायिक अपर्याप्त हैं (सकाइया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा) सकायिक पर्याप्त संख्यातगुणा हैं । (एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (पुढविकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्तगाणं) पृथिवीकायिक पर्याप्त और अपर्याप्त में से (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा पुढविकाइया अपज्जत्तगा) सबसे कम पृथिवीकायिक अपर्याप्त हैं (पुढविकाइया पज्ज-

काइया पज्जत्तगा विसेसाहिया) વાયુકાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (वणस्सइ काइया पज्जत्तगा अणंतगुणा) વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્ત અનન્તગણુ છે (सकाइया पज्जत्तगा विसेसाहिया) સકાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે

(एएसिणं भंते !) ભગવન્ ! આ (सकाइयाणं पज्जत्ता पज्जत्तगाणं) પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત સકાયિકોમાથી (कयरे कयरेहिंतो) કોણુ કોનાથી (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) અલ્પ, અધિક, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે હે (गोयमा) ગૌતમ ! (सव्वत्थोवा सकाइया अपज्जत्तगा) બધાથી ઓછા સકાયિક અપર્યાપ્ત છે (सकाइया पज्जत्तगा संखेज्जत्तगा) સકાયિક પર્યાપ્ત સંખ્યાત ગુણા છે (एएसिणं भंते !) ભગવન્ ! આ (पुढविकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्तगाणं) પૃથ્વીકાયિક પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્તમાંથી (कयरे कयरेहिंतो) કોણુ કોનાથી (अप्पा वा बहुया वा तुल्ल वा विसेसाहियो वा) અલ્પ, અધિક, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (सव्वत्थोवा पुढविकाइया अप-

यिकाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणाः, एतेषां खलु भदन्त ! अप्कायिकानाम् पर्याप्तापर्याप्तकानाम् कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा, गौतम ! सर्वस्तोकाः अप्कायिकाः अपर्याप्तकाः, अप्कायिकाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणाः, एतेषां खलु भदन्त ! तेजस्कायिकानाम् पर्याप्तापर्याप्तकानां कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः तेजस्कायिकाः अपर्याप्तकाः, तेजस्कायिकाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणाः, एतेषां खलु भदन्त ! वायुकायिकानाम् पर्याप्तापर्याप्तकानाम् कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा,

---

त्तगा संखेज्जगुणा) पृथिवीकायिक पर्याप्त संख्यातगुणा हैं। (एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (आउकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं) अप्काय के पर्याप्त और अपर्याप्त में से (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? (गोयमा !) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा आउकाइया अपज्जत्ता) सब से कम अप्कायिक अपर्याप्तक हैं (आउकाइया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा) अप्कायिक पर्याप्त संख्यात गुणा हैं। (एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (तेउकाइयाणं (पज्जत्तापज्जत्ताणं) तेजस्कायिक पर्याप्तों और अपर्याप्तों में से (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं। (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा तेउकाइया) सब से कम तेजस्कायिक (अपज्जत्तगा) अपर्याप्त हैं (तेउकाइया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा) तेजस्कायिक पर्याप्त संख्यातगुणा हैं। (एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (वाउकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं) वायुकाय

ज्जत्तगा બધાથી ઓછા પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્ત છે (पुढविकाइया पज्जत्तगा असंखेज्ज गुणा) પૃથિવીકાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગણા છે (एएसिणं भंते !) હે ભગવન્ ! આ (आउकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं) જળકાયોના પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્તમાથી (कयरे कयरेहिंतो) કોણ કોનાથી (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) થોડા, ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે (गोयमा) હે ગૌતમ (सव्वत्थोवा आउकाइया अपज्जत्तगा) બધાથી ઓછા જળકાયિક અપર્યાપ્ત છે (आउकाइया पज्जत्तगा संखेज्जत्तगुणा) જળકાયિક પર્યાપ્ત સખ્યાતગણા છે (एएसिणं भंते !) ભગવન્ ! આ (तेउकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं) તેજસ્કાયિક પર્યાપ્તો અને અપર્યાપ્તોમાંથી (कयरे कयरेहिंतो) કોણ કોનાથી अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाएिया वा) થોડા, વધારે, તુલ્ય અગર વિશેષાધિકછે ? (गोयमा) હે ગૌતમ (सव्वत्थोवा तेउकाइया) બધાથી ઓછા તેજસ્કાયિક (अपज्जत्तगा) અપર્યાપ્ત છે (तेउकाइया पज्जत्तगा संखेज्ज गुणा) તેજસ્કાયિક પર્યાપ્ત

बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः वायुकायिकाः अपर्याप्तकाः, वायुकायिकाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणाः, एतेषां खलु भदन्त ! वनस्पतिकायिकानां पर्याप्तापर्याप्तकानां कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः वनस्पतिकायिकाः अपर्याप्तकाः, वनस्पतिकायिकाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणाः, एतेषां खलु भदन्त ! त्रसकायिकानां पर्याप्तापर्याप्तकानां कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा बहुका वा, तुल्या वा,

के पर्याप्त और अपर्याप्त में से (कयरे कयरेहिंतो) कौन किस से (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा वाउकाइया अपज्जत्तगा) सब से कम वायुकायिक अपर्याप्त हैं (वाउकाइया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा) वायुकायिक पर्याप्त संख्यातगुणा हैं । (एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (वणस्सइकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं) वनस्पतिकाय के पर्याप्त और अपर्याप्त में से (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) अल्प, बहुत तुल्य या विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा वणस्सइ काइया अपज्जत्तगा) सब से कम वनस्पतिकायिक अपर्याप्त हैं (वणस्सइकाइया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा) वनस्पतिकायिक पर्याप्त संख्यातगुणा हैं । (एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (तसकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं) त्रसकाय के पर्याप्त और अपर्याप्त में से (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया

સંખ્યાત ગુણા છે (एएसिंणं भंते !) ભગવન્ ! આ (वाउकाइयाणं पज्जत्ता पज्जत्ताणं) વાયુકાયિક પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્તમાથી (कयरे कयरेहिंतो) કોણ કોનાથી (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) અલ્પ, અધિક, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ? (गोयमा) હે ગૌતમ (सव्वत्थोवा वाउकाइया अपज्जत्तगा) બધાથી ઓછા વાયુકાયિક અપર્યાપ્તક છે. (वाउकाइया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा) વાયુકાયિક પર્યાપ્ત સંખ્યાત ગુણા છે. (एएसिणं भंते !) ભગવન્ ! આ (वणस्सइ काइयाणं पज्जत्ता पज्जत्ताणं) વનસ્પતિ કાયના પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ન (कयरे कयरे हिंतो) કોણ કોનાથી (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) થોડા; ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ? (गोयमा) હે ગૌતમ (सव्वत्थोवा वणस्सइ काइया अपज्जत्तगा) સૌથી ઓછા વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્ત છે (वणस्सइकाइया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा) વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્ત સંખ્યાતગણુા છે (एएसिणं भंते !) ભગવન્ ! આ (तसकायियाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं) ત્રસકાયિકના પર્યાપ્ત અને

विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः त्रसकायिकाः पर्याप्तकाः, अपर्याप्तकाः, असंख्येयगुणाः, एतेषां खलु भदन्त ! सकायिकानां पृथिवीकायिकानाम् अप्कायिकानाम् तेजस्कायिकानाम् वायुकायिकानाम् वनस्पतिकायिकानाम्, त्रसकायिकानाञ्च पर्याप्तापर्याप्तकानां कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकास्त्रसकायिकाः पर्याप्तकाः त्रसकायिकाः अपर्याप्तकाः संख्येयगुणाः, तेजस्कायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः,

---

वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा तसकाइया पज्जत्तगा) सबसे कम त्रसकाय के पर्याप्त हैं (अपज्जत्तगा असंखेज्जगुणा) अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं।

(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (सकाइयाणं पुढविकाइयाणं आउकाइयाणं तेउकाइयाणं वाउकाइयाणं वणस्सइकाइयाणं तसकाइयाणं य पज्जत्तापज्जत्ताणं) सकायिक, पृथिवीकायिक, अप्कायिक, तेजस्कायिक, वायुकायिक, वनस्पतिकायिक और त्रसकायिक जीवों के पर्याप्त एवं अपर्याप्त में से (कयरे कयरेहिंतो) कौन किस से (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा तसकाइया पज्जत्तगा) सब से कम त्रसकायिक पर्याप्त हैं (तसकाइया अपज्जत्तगा असंखेज्जगुणा) त्रसकायिक अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं (तेउकाइया अपज्जत्तगा असंखेज्जगुणा) तेजस्कायिक अपर्याप्त असंख्यात गुणा हैं (पुढविकाइया अपज्जत्तगा विसेसाहिया) पृथिवीकायिक अप-

---

અપર્યાપ્તમાથી (कयरे कयरेहिंतो) કોણ કોનાથી (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) ઘણા, થોડા, તુલ્ય કે વિશેષાધિક છે ? (गोयमा) હે ગૌતમ ! (सव्वत्थोवा तसकाइया पज्जत्तगा) બધાથી ઓછા ત્રસકાયિકના પર્યાપ્ત છે (अपज्जत्तगा असंखेज्जगुणा) અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગુણા છે

(एएसिणं भंते !) ભગવન્ ! આ (सकाइयाणं पुढविकाइयाण आउकाइयाणं तेउकाइयाण वाउकाइयाण वणस्सइकाइयाणं तसकाइयाण य पज्जत्तापज्जत्ताणं) સકાયિક, પૃથ્વીકાયિક અપ્કાયિક, તેજસ્કાયિક, વાયુકાયિક, વનસ્પતિકાયિક અને ત્રસકાયિક જીવોના પર્યાપ્ત તેમજ અપર્યાપ્તમાથી (कयरे कयरेहिंतो) કોણ કોનાથી (अप्पा वा बहुयावा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) થોડા ઘણા તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે (गोयमा) હે ગૌતમ ! (सव्वत्थोवा तसकाइया पज्जत्तगा) બધાથી ઓછા ત્રસકાયિક પર્યાપ્ત છે (तसकाइया अपज्जत्तगा असंखेज्जगुणा) ત્રસ કાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગુણા છે (तेउकाइया अपज्जत्तगा असंखेज्जगुणा) તેજકાયિક અપ-

पृथिवीकायिकाः अपर्याप्तकाः विशेषाधिकाः, अप्कायिकाः अपर्याप्तका विशेषाधिकाः, वायुकायिकाः अपर्याप्तका विशेषाधिकाः, तेजस्कायिकाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणाः, पृथिवीकायिकाः पर्याप्तकाः विशेषाधिकाः, अप्कायिकाः पर्याप्तकाः विशेषाधिकाः, तेजस्कायिकाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणाः, पृथिवीकायिकाः पर्याप्तकाः विशेषाधिकाः, अप्कायिकाः पर्याप्तकाः विशेषाधिकाः, वायुकायिकाः पर्याप्तकाः विशेषाधिकाः, वनस्पतिकायिकाः अपर्याप्तकाः अनन्तगुणाः, सकायिकाः अपर्याप्तकाः विशेषाधिकाः, वनस्पतिकायिकाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणाः सकायिकाः पर्याप्तकाः विशेषाधिकाः, सकायिकाः विशेषाधिकाः ॥सू. ५॥

र्याप्त विशेषाधिक हैं (आउकाइया अपज्जत्तगा विसेसाहिया) अप्कायिक अपर्याप्त विशेषाधिक हैं (वाउकाइया अपज्जत्तगा विसेसाहिया) वायुकायिक अपर्याप्त विशेषाधिक हैं (तेउकाइया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा) तेजस्कायिक पर्याप्त संख्यातगुणा हैं (पुढविकाइया पज्जत्ता विसेसाहिया) पृथिवीकायिक पर्याप्त विशेषाधिक हैं (आउकाइया पज्जत्ता विसेसाहिया) अप्कायिक पर्याप्त विशेषाधिक हैं (वाउकाइया पज्जत्ता विसेसाहिया) वायुकायिक पर्याप्त विशेषाधिक हैं (वणस्सइकाइया अपज्जत्तगा अणंतगुणा) वनस्पतिकायिक अपर्याप्त अनन्तगुणा हैं (सकाइया अपज्जत्तगा विसेसाहिया) सकायिक अपर्याप्त विशेषाधिक हैं (वणस्सइकाइया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा) वनस्पतिकायिक पर्याप्त संख्यातगुणा हैं (सकाइया पज्जत्तगा विसेसाहिया) सकायिक पर्याप्त विशेषाधिक हैं (सकाइया विसेसाहिया) सकायिक विशेषाधिक हैं ॥५॥

र्याप्त અસંખ્યાત ગુણા છે (पुढविकाइया अपज्जत्तगा विसेसाहिया) પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (आउकाइया अपज्जत्तगा विसेसाहिया) જળકાયિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (वाउकाइया अपज्जत्तगा विसेसाहिया) વાયુકાયિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (तेउकाइया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा) તેજકાયિક પર્યાપ્ત સંખ્યાત ગુણા છે (पुढविकाइया पज्जत्तगा विसेसाहिया) પૃથ્વીકાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (आउकाइया पज्जत्ता विसेसाहिया) જળકાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (वाउकाइया पज्जत्ता विसेसाहिया) વાયુકાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (वणस्सइकाइया अपज्जत्तगा अणंतगुणा) વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્ત અનન્ત ગુણા છે (सकाइया अपज्जत्तगा विसेसाहिया) સકાયિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (वणस्सइकाइया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा) વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્ત સંખ્યાત ગણુા છે (सकाइया पज्जत्तगा विसेसाहिया) સકાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (सकाइया विसेसाहिया) સકાયિક વિશેષાધિક છે ॥ ૫ ॥

टीका—अथ चतुर्थं कायद्वारमधिकृत्याल्पबहुत्वं प्ररूपयितुमाह—'एएसि णं भंते ! सकाइयाणं' हे भदन्त ! एतेषां खलु सकायिकानाम् 'पुढविकाइयाणं' पृथिवीकायिकानाम् 'आउकाइयाणं' अप्कायिकानाम् 'तेउकाइयाणं' तेजस्कायिकानां 'वाउकाइयाणं' वायुकायिकानाम्, 'वणस्सइकाइयाणं' वनस्पतियायिकानाम् 'तसकाइयाणं' त्रसकायिकानाम् 'अकाइयाणं' अकायिकानाम् मध्ये 'कयरे कयरेहिंतो' कतरे कतरेभ्यः 'अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा विसेसाहिया वा' अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति—'गोयमा' हे गौतम ! 'सव्वत्थोवा तसकाइया' सर्वस्तोकाः—सर्वेभ्योऽल्पाः त्रसकायिकाः—द्वीन्द्रियादयो भवन्ति, द्वीन्द्रियादीनामेव त्रसकायिकत्वात्, तेषाञ्च अन्यकायापेक्षया अल्पत्वात्, 'तेउकाइया असंखेज्जगुणा' तदपेक्षया तेजस्कायिका असंख्येयगुणा भवन्ति तेषाम् असंख्येयलोकाकाशप्रदेशप्रमाणत्वात्, तेभ्योऽपि 'पुढविकाइया विसेसाहिया' पृथिवीकायिका विशेषाधिका भवन्ति तेषां

टीकार्थ—अब चौथे कायद्वार की अपेक्षा अल्पबहुत्व की प्ररूपणा की जाती है—

गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं—हे भगवन् ! ये जो सकायिक अर्थात् काय वाले सामान्य संसारी जीव हैं, तथा पृथिवीकायिक, अप्कायिक, तेजस्कायिक, वायुकायिक, वनस्पतिकायिक, त्रसकायिक और अकायिक अर्थात् काया से रहित सिद्ध जीव हैं, उनमें से कौन किस से अल्प, बहुत, तुल्य अथवा विशेषाधिक हैं ?

श्री भगवान् उत्तर देते हैं—हे गौतम ! सब से कम त्रसकायिक अर्थात् द्वीन्द्रियादि जीव हैं, क्योंकि द्वीन्द्रियादि ही त्रसकायिक हैं और वे अन्य कायों की अपेक्षा कम होते हैं। इनकी अपेक्षा तेजस्कायिक असंख्यातगुणा हैं, क्योंकि वे असंख्यात लोकाकाश के

ટીકાર્થ—હવે ચોથા કાયદ્વારની અપેક્ષાએ અલ્પ બહુત્વની પ્રરૂપણા કરાય છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે—ભગવન્ ! જે આ સકાયિક અર્થાત્ કાયાવાળા સામાન્ય સંસારી જીવ છે, તથા પૃથ્વીકાયિક, અપ્કાયિક, તેજકાયિક, વાયુકાયિક, વનસ્પતિકાયિક, ત્રસકાયિક, અને અકાયિક અર્થાત્ કાયા રહિત સિદ્ધ જીવ છે. તેઓમાંથી કોણ કોનાથી, ઘણા થોડા સરખા અગર વિશેષાધિક છે.

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે—હે ગૌતમ ! બધાથી ઓછા ત્રસકાયિક અર્થાત્ દ્વીન્દ્રિયાદિ જીવ છે, કેમકે દ્વીન્દ્રિયાદિજ ત્રસકાયિક છે અને તેઓ અન્ય કાયિકોની અપેક્ષાએ ઓછા હોય છે. તેમની અપેક્ષાએ તેજસ્કાયિક અસંખ્યાત ગુણા છે, કેમકે તેઓ અસંખ્યાત લોકાકાશના પ્રદેશોની બરાબર છે, પૃથિવ-

प्रचुरासंख्येय लोकाकाशप्रदेशप्रमाणत्वात् तेभ्यः 'आउकाइया विसेसाहिया' अप्कायिकाः विशेषाधिका भवन्ति तेषां प्रचुरतरासंख्येयलोकाकाशप्रदेशप्रमाणत्वात् तेभ्यो 'वाउकाइया विसेसाहिया' वायुकायिका विशेषाधिका भवन्ति, तेषां बहुलतमासंख्येयलोकाकाशप्रमाणत्वात्, तेभ्यः 'अकाइया अणंतगुणा' अकायिकाः सिद्धाः अनन्तगुणा भवन्ति, सिद्धानामनन्तत्वात्, तेभ्यः 'वणस्सइकाइया अणंतगुणा' वनस्पतिकायिका अनन्तगुणा भवन्ति तेषामनन्तलोकाकाशप्रदेशप्रमाणत्वात्, तेभ्यः 'सकाइया विसेसाहिया' सकायिका विशेषाधिका भवन्ति, पृथिवीकायिकादीनामपि तत्र समावेशात् इत्येवं रीत्या समुच्चयजीवानामल्पबहुत्वं प्रतिपाद्य सम्प्रति तेषामेव समुच्चयजीवानामपर्याप्तानामल्पबहुत्वं प्ररू-

---

प्रदेशों के बराबर हैं पृथिवीकायिक जीव विशेषाधिक हैं, क्योंकि वे प्रचुर असंख्यात लोकाकाशों के प्रदेशों के बराबर हैं। अप्कायिक जीव उनसे भी विशेषाधिक हैं, क्योंकि वे प्रचुरतर असंख्यात लोकाकाशों के प्रदेशों के बराबर हैं। वायुकाय के जीव उनसे भी विशेषाधिक हैं, क्योंकि वे प्रचुरतम असंख्यात लोकाकाशों के प्रदेशों के बराबर हैं। अकायिक अर्थात् काय रहित सिद्ध जीव उनसे भी अनन्तगुणा हैं, क्योंकि सिद्ध अनन्त हैं। सिद्धों की अपेक्षा वनस्पतिकायिक अनन्तगुणा हैं, क्योंकि वे अनन्त लोकाकाशों के प्रदेशों के बराबर हैं और सकायिक जीव उनसे भी विशेषाधिक हैं, क्योंकि सकायिक जीवों में वनस्पतिकायिक भी सम्मिलित हैं तथा अन्य सब कायों के जीवों का भी समावेश हो जाता है। यह समुच्चय जीवों का अल्पबहुत्व है।

अब इन्हीं के अपर्याप्तकों का अल्पबहुत्व-दिखलाते हैं-

કાયિક જીવ વિશેષાધિક છે, કેમકે તેઓ પ્રચુર અસંખ્યાત લોકાકાશોના પ્રદેશોની બરાબર છે. જળકાયિક જીવ તેમનાથી પણ વિશેષાધિક છે, કેમકે તેઓ પ્રચુરતર અસંખ્યાત લોકાકાશના પ્રદેશના બરાબર છે. વાયુકાયના જીવ તેમનાથી પણ વિશેષાધિક છે. કેમકે તેઓ પ્રચુરતમ અસંખ્યાત લોકાકાશના પ્રદેશોના બરાબર છે. અકાયિક અર્થાત કાયાથી રહિત સિદ્ધજીવ તેમનાથી પણ અનન્ત ગણા છે, કેમકે સિદ્ધ અનન્ત છે. સિદ્ધોની અપેક્ષાએ વનસ્પતિકાયિક અનન્ત ગણા છે, કેમકે તેઓ અનન્ત લોકાકાશના પ્રદેશના બરાબર છે અને સકાયિક જીવ તેમનાથી પણ વિશેષાધિક છે, કેમકે સકાયિક જીવોમાં વનસ્પતિકાયિક પણ સંમિલિત છે તથા અન્ય બધી કાયાઓના જીવોનો પણ તેમાં સમાવેશ થઇ જાય છે. આ સમુચ્ચય જીવોનું અલ્પબહુત્વ છે.

હવે તેમના અપર્યાપ્તોનું અલ્પબહુત્વ બતાવે છે.

पयितुमाह-'एएसि णं भंते ! सकाइयाणं पुढविकाइयाणं' हे भदन्त ! एतेषां खलु सकायिकानां पृथिवीकायिकानाम् 'आउकाइयाणं' अप्कायिकानाम्, 'तेउकाइयाणं' तेजस्कायिकानाम् 'वाउकाइयाणं' वायुकायिकानाम् 'वणस्सइकाइयाणं' वनस्पतिकायिकानाम्, तसकाइयाणं' त्रसकायिकानाम् द्वीन्द्रियानाम् 'अपज्जत्ताणं' अपर्याप्तानाम् मध्ये 'कयरे कयरेहिंतो' कतरे कतरेभ्यः 'अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?' अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा, भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति-'गोयमा' हे गौतम ! सव्वत्थोवा तसकाइया अपज्जत्तगा' सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः, त्रसकायिकाः अपर्याप्तकाः भवन्ति तेषां पूर्ववत् अन्यकायापेक्षया अल्पत्वात् 'तेउकाइया अपज्जत्तगा असंखेज्जगुणा' तेजस्कायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति प्रागुक्तयुक्तेः तेषामसंख्येयलोकाकाशप्रदेशप्रमाणत्वात्, तेभ्यः 'पुढविकाइया अपज्जत्तगा विसेसाहिया' पृथिवीकायिकाः अपर्याप्तकाः विशेषाधिका भवन्ति प्रागुक्तयुक्तेः,

---

श्री गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं-हे भगवन् ! इन सकायिकों, पृथिवीकायिकों, अप्कायिकों, तेजस्कायिकों, वायुकायिकों, वनस्पति कायिकों तथा त्रसकायिकों के अपर्याप्त जीवों में से कौन किससे अल्प हैं ? कौन किससे बहुत हैं कौन किससे तुल्य हैं ? कौन किससे विशेषाधिक हैं ?

श्री भगवान् उत्तर देते हैं-हे गौतम ! त्रसकायिक अपर्याप्त सब से कम हैं, क्योंकि अन्य काय के जीवों की अपेक्षा उनकी संख्या अल्प ही होती है। उनकी अपेक्षा तेजस्काय के अपर्याप्त असंख्यात गुणा हैं, इसके लिए युक्ति पहले ही कही जा चुकी है, अर्थात् वे असंख्यात लोकाकाशों के प्रदेशों की राशि के बराबर हैं। उनकी अपेक्षा पृथिवीकाय के अपर्याप्त विशेषाधिक हैं, इसका कारण पहले बतलाया

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-ભગવન્ ! આ સકાયિકો, પૃથ્વીકાયિકો, જળકાયિકો, વાયુકાયિકો, વનસ્પતિકાયિકો, તથા ત્રસકાયિકોના અપર્યાપ્ત જીવો માથી કોણ કોનાથી અલ્પ ઓછા કોણ કોનાથી ઘણા, કોણ કોનાથી તુલ્ય, કોણ કોનાથી વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! ત્રસકાયિક અપર્યાપ્ત બધાથી ઓછા છે, કેમકે અન્યકાયના જીવોની અપેક્ષાએ તેમની સંખ્યા અલ્પ હોય છે. તેમની અપેક્ષાએ તેજસ્કાયના અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગુણા છે, તે માટે યુક્તિ આગળજ કહિદીધિ છે અર્થાત્ તેઓ બધા અસંખ્યાત લોકાકાશના પ્રદેશોની રાશિના બરાબર છે. તેઓની અપેક્ષાએ પૃથ્વીકાયના અપર્યાપ્ત વિશે-

तेभ्यः 'आउकाइया अपज्जत्तगा विसेसाहिया' अप्कायिकाः अपर्याप्तकाः विशेषाधिका भवन्ति, तेभ्यो 'वाउकाइया अपज्जत्तगा विसेसाहिया' वायुकायिकाः अपर्याप्तका विशेषाधिका भवन्ति, तेभ्यो 'वणस्सइकाइया अपज्जत्तगा अणंतगुणा' वनस्पतिकायिका अपर्याप्तका अनन्तगुणा भवन्ति तेषामनन्तगुणत्वात् 'सकाइया अपज्जत्तगा विसेसाहिया' सकायिकाः अपर्याप्तकाः विशेषाधिकाः भवन्ति प्रागुक्तयुक्तेः पृथिवीकायिकादीनामपि तत्र समावेशात्, अथ समुच्चयजीवानामेव पर्याप्तकानामल्पबहुत्वं प्ररूपयति-'एएसि णं भंते ! सकाइयाणं' हे भदन्त ! एतेषां खलु सकायिकानाम् 'पुढविकाइयाणं' पृथिवीकायिकानाम् 'आउकाइयाणं' अप्कायिकानाम् 'तेउकाइयाणं' तेजस्कायिकानाम् 'वाउकाइयाणं' वायुकायिकानाम्, 'वणस्सइकाइयाणं' वनस्पतिकायिकानाम् 'तसकाइयाणं' त्रसकायिकानाम् द्वीन्द्रियादीनाम् 'पज्जत्तगाणं' पर्याप्तकानाम् 'कयरे कयरेहिंतो' कतरे कतरेभ्यः 'अप्पा वा, बहुया व, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?' अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति-'गोयमा ! हे

जा चुका है। उनकी अपेक्षा अप्काय के अपर्याप्त विशेषाधिक हैं। उनसे वायुकाय के अपर्याप्त विशेषाधिक हैं। उनसे वनस्पतिकाय के अपर्याप्त अनन्तगुणा हैं, क्योंकि वनस्पतिकायिक जीव अनन्तगुणा हैं, और उनकी अपेक्षा सकायिक अपर्याप्त विशेषाधिक हैं, क्योंकि सकायिकों में वनस्पतिकायिक आदि सभी का समावेश हो जाता है।

अब समुच्चय पर्याप्तक जीवों का अल्पबहुत्व प्रदर्शित किया जाता है। श्री गौतम स्वामी ने प्रश्न किया-हे भगवन् ! इन सकायिक, पृथ्वीकायिक, अप्कायिक, तेजस्कायिक, वायुकायिक, वनस्पतिकायिक और त्रसकायिक पर्याप्त जीवों में से कौन किससे अल्प, बहुत, तुल्य अथवा विशेषाधिक हैं ? श्री भगवान् उत्तर देते हैं-हे

धिक छे. तेनुं कारण आगळ बतावी दिधेल छे. तेमनी अपेक्षाए अप्कायना अपर्याप्त विशेषाधिक छे. तेमनाथी वायुकायना अपर्याप्त विशेषाधिक छे तेमनांथी वनस्पतिकायिक अपर्याप्त अनन्त गुणा छे, केमके वनस्पतिकायिक जीव अनन्त गणा छे, अने तेमनी अपेक्षाए सकायिक अपर्याप्त विशेषाधिक छे केमके सकायिकोमां वनस्पतिकायिक आदि बधानो समावेश थइ जाय छे.

हवे समुच्चय पर्याप्तक जीवोनुं अल्प बहुपणुं प्रदर्शित कराय छे

श्री गौतमस्वामीए प्रश्न कर्यो-हे भगवन् ! आ सकायिक, पृथ्वीकायिक, अप्कायिक, वायुकायिक, वनस्पतिकायिक अने त्रसकायिक पर्याप्त जीवोमांथी कोण कोनाथी अल्प, अधिक, तुल्य अथवा विशेषाधिक छे ?

गौतम! 'सव्वत्थोवा तसकाइया पज्जत्तगा' सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः त्रसकायिकाः द्वीन्द्रियादयः पर्याप्तका भवन्ति, तत्र वनस्पतिकायिकादीनामसमावेशात्, तेभ्यः तेउकाइया पज्जत्तगा' तेजस्कायिकाः पर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति तेषामसंख्यातलोकाकाशप्रदेशप्रमाणत्वात्, तेभ्यः 'पुढविकाइया पज्जत्तगा विसेसाहिया' पृथिवीकायिकाः पर्याप्तकाः विशेषाधिका भवन्ति प्रागुक्तयुक्तेः बहुत्र तेषां सद्भावात् तेभ्यः 'आउकाइया पज्जत्तगा विसेसाहिया' अप्कायिकाः पर्याप्तकाः विशेषाधिका भवन्ति तेषां दक्षिणोत्तरादिष्वपि सद्भावात् तेभ्यो 'वाउकाइया पज्जत्तगा विसेसाहिया' वायुकायिकाः पर्याप्तकाः विशेषाधिका भवन्ति प्रागुक्तयुक्तेः तेभ्यो-'वणस्सइकाइया पज्जत्तगा अणंतगुणा' वनस्पतिकायिकाः पर्याप्तकाः अनन्तगुणा भवन्ति, तेभ्यः 'सकाइया पज्जत्तगा विसेसाहिया' सकायिकाः पर्याप्तकाः विशेषाधिका भवन्ति तत्र पृथिवीकायिकादीनामपि सत्वात्,

अथैतेषामेव सकायिकादीनाम् पर्याप्तापर्याप्तकाना मल्पबहुत्वादिकं प्ररूपयि-

---

गौतम! त्रसकायिक पर्याप्त सब से कम हैं, क्योंकि इनमें वनस्पतिकायिक आदिका समावेश नहीं होता-केवल द्वीन्द्रिय आदि जीवों का ही समावेश होता है। इनकी अपेक्षा तेजस्कायिक पर्याप्त असंख्यातगुणा हैं, क्योंकि वे असंख्यात लोकाकाशों के प्रदेशों की राशि के बराबर हैं इन की अपेक्षा पृथिवीकायिक पर्याप्त विशेषाधिक हैं, इसका कारण पूर्ववत् समझ लेना चाहिए। इनकी अपेक्षा अप्काय के पर्याप्त विशेषाधिक हैं, क्योंकि वे दक्षिण उत्तर आदि दिशाओं में विद्यमान हैं। इनकी अपेक्षा वायुकाय के पर्याप्त विशेषाधिक हैं, इसका कारण पहले कहा जा चुका है। इनकी अपेक्षा वनस्पतिकायिक पर्याप्त अनन्तगुणा हैं और इनकी अपेक्षा सकायिक पर्याप्त विशेषाधिक हैं, क्योंकि इनमें पृथ्वीकाय आदि सभी सम्मिलित हैं।

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે.-હે ગૌતમ! ત્રસકાયિક પર્યાપ્ત બધાથી ઓછા છે, કેમકે તેમા વનસ્પતિકાયિક આદિનો સમાવેશ નથી થતો કેવલ દ્વીન્દ્રિય આદિ જીવોનોજ સમાવેશ થાય છે. તેમની અપેક્ષાએ તેજસ્કાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગણા છે, કેમકે તેઓ અસંખ્યાત લોકાકાશના પ્રદેશની રાશિના બરાબર છે. તેમની અપેક્ષાએ પૃથ્વીકાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે. તેનું કારણ પૂર્વવત્ જાણી લેવું જોઇએ તેની અપેક્ષાએ અપ્કાયિકના અપર્યાપ્તવિશેષાધિક છે. કેમકે તેઓ દક્ષિણ ઉત્તર આદિ દિશાઓમા વિદ્યમાન છે. તેમની અપેક્ષાએ વાયુકાયના પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે. તેનું કારણ પહેલા કહિ દેવાયુ છે. તેઓની અપેક્ષાએ સકાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે. કેમકે તેઓમાં પૃથ્વી કાય આદિ બધા સંમિલિત છે.

तुमाह–'एएसि णं भंते ! सयाइयाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं' हे भदन्त ! एतेषां खलु सकायिकानां पर्याप्तापर्याप्तानाम् मध्ये 'कयरे कयरेहिंतो' कतरे कतरेभ्यः 'अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?' अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति–'गोयमा !' हे गौतम ! 'सव्वत्थोवा सकाइया अपज्जत्तगा' सर्वस्तोकाः–सर्वेभ्योऽल्पाः, सकायिकाः अपर्याप्तकाः भवन्ति, 'सकाइया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा' सकायिकाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणाः भवन्ति, 'एएसि णं भंते ! पुढविकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं' हे भदन्त ! एतेषां खलु पृथिवीकायिकानां पर्याप्तापर्याप्तानां मध्ये 'कयरे कयरेहिंतो' कतरे कतरेभ्यः 'अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?' अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति–'गोयमा !' हे गौतम ! 'सव्वत्थोवा पुढविकाइया अपज्जत्तगा' सर्वस्तोकाः–सर्वेभ्योऽल्पाः पृथिवीकायिकाः अपर्याप्तका भवन्ति, तेभ्यः 'पुढविकाइया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा' पृथिवीकायिकाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणा भवन्ति, 'एएसि णं भंते ! आउकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं' हे भदन्त ! एतेषां खलु अप्कायिकानां पर्याप्तापर्याप्तानां

सकायिक पर्याप्त और अपर्याप्त का अल्पबहुत–हे भगवन् ! इन सकायिक पर्याप्त और अपर्याप्त जीवों में से कौन किससे अल्प, बहुत तुल्य अथवा विशेषाधिक हैं ? भगवान् उत्तर देते हैं–हे गौतम ! सब से कम सकायिक अपर्याप्त हैं। इनकी अपेक्षा सकायिक पर्याप्त संख्यातगुणा हैं।

हे भगवन् ! पृथिवीकायिक पर्याप्त और अपर्याप्त जीवों में से कौन किससे अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? भगवान उत्तर देते हैं–हे गौतम ! सब से कम पृथिवीकायिक अपर्याप्त हैं, उनकी अपेक्षा पृथिवीकायिक पर्याप्त संख्यातगुणा हैं।

भगवन् ! अप्कायिक पर्याप्त और अपर्याप्त में से कौन किससे अल्प. बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? भगवान् उत्तर देते हैं–हे

સકાયિક પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્તનું અલ્પ બહુત્વ–ભગવન્ ! આ સકાયિક પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત જીવોમાંથી કોણ કોનાથી અલ્પ, વધુ, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે ?

ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે કે–હે ગૌતમ ! સૌથી ઓછા સકાયિક અપર્યાપ્તક છે, તેના કરતા સકાયિક પર્યાપ્તક સંખ્યાત ગણા છે.

હે ભગવન્ ! પૃથ્વીકાયિક પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત જીવોમાથી કોણ કોનાથી અલ્પ, ઘણા તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છેઃ–હે ગૌતમ ! બધાથી ઓછા પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્ત છે. તેમની અપેક્ષાએ પૃથ્વીકાયિક પર્યાપ્ત સંખ્યાત ગણા છે.

मध्ये 'कयरे कयरेहिंतो' कतरे कतरेभ्यः, 'अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?' अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति? भगवान् उत्तरयति-'गोयमा ! सव्वत्थोवा आउकाइया अपज्जत्तगा' हे गौतम ! सर्वस्तोकाः अप्कायिकाः अपर्याप्तका भवन्ति तेषां पर्याप्तकनिश्रया उत्पादात्, तेभ्यः 'आउकाइया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा' अप्कायिकाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणा भवन्ति तेषाम पर्याप्तकाश्रयत्वात्, 'एएसि णं भंते ! तेउकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं' हे भदन्त ! एतेषां खलु तेजस्कायिकानां पर्याप्तापर्याप्तानां मध्ये 'कयरे कयरेहिंतो' कतरे कतरेभ्यः 'अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?' अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् ! उत्तरयति-'गोयमा ! सव्वत्थोवा तेउकाइया अपज्जत्तगा' हे गौतम ! सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः तेजस्कायिका अपर्याप्तका भवन्ति पूर्वोक्तरीत्याऽपर्याप्तानां पर्याप्तनिश्रयोत्पादात् तेभ्यः 'तेउकाइया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा' तेजस्कायिकाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणाः भवन्ति प्रागुक्तयुक्त्या तेषामपर्याप्तका-

---

गौतम ! अप्कायिक अपर्याप्त सबसे थोडे हैं, क्योंकि वे पर्याप्तकों के आश्रय से उत्पन्न होते हैं। अप्कायिक पर्याप्त उनसे संख्यातगुणा अधिक हैं, क्योंकि वे अपर्याप्तों के आधार हैं। भगवन् ! तेजस्कायिक पर्याप्त और अपर्याप्त जीवों में से कौन किससे अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? भगवान उत्तर देते हैं-हे गौतम ! तेजस्कायिक अपर्याप्तक सब से कम हैं, क्योंकि पर्याप्तकों के आश्रय से ही अपर्याप्तकों का उत्पाद होता है। इनकी अपेक्षा तेजस्कायिक पर्याप्त संख्यातगुणा हैं, क्योंकि पहले कहे अनुसार वे अपर्याप्तकों के आश्रय भूत हैं।

હે ભગવન્ અપ્કાયિક પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્તોમાથી કોણ કોનાથી અલ્પ ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે :-હે ગૌતમ ! અપ્કાયિક અપર્યાપ્ત બધાથી થોડા છે, કેમકે તેઓ પર્યાપ્તોના આશ્રયથી ઉત્પન્ન થાય છે. અપ્કાયિક પર્યાપ્ત તેમનાથી સખ્યાત ગણા અધિક છે, કેમકે તેઓ અપર્યાપ્તોના આધાર છે

હે ભગવન્ ! તેજસ્કાયિક પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત જીવોમાંથી કોણ કોનાથી અલ્પ, અધિક, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! તેજસ્કાયિક અપર્યાપ્તક બધાથી ઓછા છે, કેમકે પર્યાપ્તોના આશ્રયથીજ અપર્યાપ્તોની ઉત્પત્તિ થાય છે. તેમની અપેક્ષાએ તેજસ્કાયિક પર્યાપ્ત સખ્યાત ગણા છે કેમકે આગળ કહ્યા પ્રમાણે તેઓ અપર્યાપ્તોના આશ્રય ભૂત છે.

धारत्वात् 'एएसि णं वाउकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं' हे भदन्त ! एतेषां खलु वायुकायिकानां पर्याप्तापर्याप्तानां मध्ये 'कयरे कयरेहिंतो' कतरे कतरेभ्यः 'अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?' अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति-'गोयमा !' हे गौतम ! 'सव्वत्थोवा वाउकाइया अपज्जत्तगा' सर्वस्तोकाः वायुकायिकाः अपर्याप्तका भवन्ति अत्रापि सैव युक्तिरवसेया तेभ्यः 'वाउकाइया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा' वायुकायिकाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणा भवन्ति, 'एएसि णं भंते ! वणस्सइकाइयाणं' हे भदन्त ! एतेषां खलु वनस्पतिकायिकानाम् 'पज्जत्तापज्जत्ताणं' पर्याप्तापर्याप्तानां मध्ये 'कयरे कयरेहिंतो' कतरे कतरेभ्यः 'अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?' अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति-'गोयमा ! सव्वत्थोवा वणस्सइकाइया अपज्जत्तगा ?' हे गौतम ! सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः वनस्पतिकायिकाः अपर्याप्तका भवन्ति प्रागुक्तयुक्तेः तेभ्यो-'वणस्सइकाइया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा' वनस्पतिकायिकाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणा भवन्ति 'एएसि णं भंते तसकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं' हे भदन्त ! एतेषां खलु त्रसकायिकानाम् द्वीन्द्रियादीनाम् पर्याप्तापर्याप्तानां मध्ये 'कयरे कयरेहिंतो' कतरे कतरेभ्यः 'अप्पा वा, बहूया वा तुल्ला

हे भगवन् ! इन वायुकायिक पर्याप्त और अपर्याप्त जीवों में से कौन किससे अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? भगवान्! उत्तर देते हैं-हे गौतम ! अपर्याप्त वायुकायिक सब से कम हैं, पर्याप्त वायुकायिक उनसे संख्यातगुणा अधिक हैं ।

भगवन् ! इन वनस्पतिकायिक पर्याप्तक और अपर्याप्तक जीवों में से कौन किससे अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? भगवान् उत्तर देते हैं-हे गौतम ! अपर्याप्त वनस्पतिकायिक सब से कम हैं, पर्याप्तक वनस्पतिकायिक उनसे संख्यातगुणा अधिक हैं ।

હે ભગવન્ ! આ વાયુકાયિક પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત જીવોમાંથી કોણ કોનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! અપર્યાપ્ત વાયુકાયિક બધાથી ઓછા છે. પર્યાપ્ત વાયુકાયિક તેમનાથી સંખ્યાત ગણા અધિક છે.

હે ભગવન્ આ વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્તક અને અપર્યાપ્તક જીવોમાંથી કોણ કોનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવન્ ! ઉત્તર આપે છેઃ-હે ગૌતમ ! અપર્યાપ્તક વનસ્પતિકાયિક બધાથી ઓછા છે, પર્યાપ્તક વનસ્પતિકાયિક તેમનાથી અસંખ્યાત ગુણા અધિક છે.

वा, विसेसाहिया वा' अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति? भगवान् उत्तरयति-'गोयमा !' हे गौतम ! 'सव्वत्थोवा तसकाइया पज्जत्तगा' सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः त्रसकायिकाः द्वीन्द्रियादयः पर्याप्तका भवन्ति तेषां तथा स्वाभावत्वात् तेभ्यः 'अपज्जत्तगा असंखेज्जगुणा' अपर्याप्तकास्त्रसकायिकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, गौतमः पृच्छति-'एएसि णं भंते ! सकाइयाणं पुढविकाइयाणं' हे भदन्त ! एतेषां खलु सकायिकानां पृथिवीकायिकानाम् 'आउकाइयाणं' अप्कायिकानाम्, 'तेउकाइयाणं' तेजस्कायिकानाम्, 'वाउकाइयाणं' वायुकायिकानाम् 'वणस्सइकाइयाणं' वनस्पतिकायिकानाम् 'तसकाइयाण य' त्रसकायिकानाञ्च द्वीन्द्रियादीनाम्, 'पज्जत्तापज्जत्ताणं' पर्याप्तापर्याप्तानां मध्ये 'कयरे कयरेहिंतो' कतरे कतरेभ्यः 'अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा' अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति-'गोयमा !' हे गौतम ! 'सव्वत्थोवा तसकाइया पज्जत्तगा' सर्वस्तोकाः

हे भगवन्! त्रसकायिक पर्याप्त और अपर्याप्त जीवों में कौन किस से अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? भगवान् उत्तर देते हैं-हे गौतम ! सबसे अल्प पर्याप्तक त्रसकायिक हैं, क्योंकि उनका ऐसा ही स्वभाव है, उनकी अपेक्षा अपर्याप्तक त्रसकायिक असंख्यात गुणा अधिक हैं ।

गौतमस्वामी ! पुनः प्रश्न करते हैं-हे भगवन् ! इन सकायिक, पृथ्वीकायिक, अप्कायिक, तेजस्कायिक, वायुकायिक, वनस्पतिकायिक, और द्वीन्द्रियादि त्रसकायिक जीवों के पर्याप्तों और अपर्याप्तों में कौन किससे अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक है ? भगवान उत्तर देते हैं-गौतम ! त्रसकायिक पर्याप्त सब से कम हैं, उनकी अपेक्षा त्रसकायिक अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं, क्योंकि अपर्याप्त द्वीन्द्रि-

---

હે ભગવન્ ! ત્રસકાયિક પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત જીવોમાં કોણ કોનાથી અલ્પ ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! બધાથી ઓછા પર્યાપ્ત ત્રસ કાયિક છે, કેમકે તેમનો તેવોજ સ્વભાવ છે, તેમની અપેક્ષાએ અપર્યાપ્તક ત્રસકાયિક અસંખ્યાત ગણા અધિક છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી ફરી પ્રશ્ન કરે છે-ભગવન્ આ સકાયિક, પૃથ્વીકાયિક, અપ્કાયિક, તેજસ્કાયિક, વાયુકાયિક, વનસ્પતિકાયિક અને બે ઇન્દ્રિયાદિ ત્રસ કાયિક જીવોના પર્યાપ્તો અને અપર્યાપ્તોમા કોણ કોનાથી. અધિક, અલ્પ તુલ્ય અગરતો વિશેષાધિક છે ?

–सर्वेभ्योऽल्पास्त्रसकायिकाः पर्याप्तका भवन्ति निगोदस्यानन्तत्वात् तेभ्यः 'तसकाइया अपज्जत्तगा असंखेज्जगुणा' त्रसकायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति द्वीन्द्रियादीनाम पर्याप्तानां पर्याप्त द्वीन्द्रियादिभ्योऽसंख्येयगुणत्वात् तेभ्यः 'तेउकाइया अपज्जत्तगा असंखेज्जगुणा' तेजस्कायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति असंख्येयलोकाकाशप्रदेशप्रमाणत्वात् तेभ्यः 'पुढविकाइया अपज्जत्तगा विसेसाहिया' पृथिवीकायिका अपर्याप्तका विशेषाधिका भवन्ति तेषां प्रचुराधिकत्वात् तेभ्यः 'आउकाइया अपज्जत्तगा विसेसाहिया' अप्कायिकाः अपर्याप्तका विशेषाधिका भवन्ति तेषां प्रचुरतराधिकत्वात् तेभ्यो 'वाउकाइया अपज्जत्तगा विसेसाहिया' वायुकायिकाः अपर्याप्तका विशेषाधिका भवन्ति, तेभ्यः 'तेउकाइया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा' तेजस्कायिकाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणा भवन्ति सूक्ष्मेषु अपर्याप्तेभ्यः पर्याप्तानां संख्येयगुणत्वात् तेभ्यः 'पुढविकाइया पज्जत्ता विसेसाहिया' पृथिवीकायिकाः पर्याप्तकाः विशेषाधिकाः भवन्ति अपर्याप्तेभ्यः पर्याप्तानां विशेषाधिकत्वात् तेभ्यः 'आउकाइया पज्जत्तगा विसेसा-

र्यादि पर्याप्त द्वीन्द्रिय आदि से असंख्यातगुणा हैं। तेजस्काय के अपर्याप्त उनसे भी असंख्यातगुणा अधिक हैं, क्योंकि वे असंख्य लोकाकाशों के प्रदेशों के बराबर हैं। पृथिवीकाय के अपर्याप्त उनसे भी विशेषाधिक हैं, क्योंकि उनकी आयु अधिक होती है। पृथ्वीकाय के अपर्याप्तकों की अपेक्षा अप्काय के अपर्याप्त विशेषाधिक हैं, क्योंकि वे बहुत अधिक होते हैं। वायुकाय के अपर्याप्तक उनसे विशेषाधिक हैं, तेजस्काय के पर्याप्त उनसे संख्यातगुणित हैं। क्योंकि सूक्ष्म जीवों में अपर्याप्तों की अपेक्षा पर्याप्त संख्यातगुणा हैं। पृथ्वीकाय के पर्याप्त उनसे भी विशेषाधिक हैं, क्योंकि अपर्याप्तों की अपेक्षा पर्याप्त विशेषाधिक हैं। अप्काय के पर्याप्त उनसे भी

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે–ગૌતમ ! ત્રસકાયિક પર્યાપ્ત બધાથી ઓછા છે, તેમની અપેક્ષાએ ત્રસકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગણા છે, કેમકે અપપ્ત દ્વીન્દ્રિયાદિ પર્યાપ્ત દ્વીન્દ્રિય આદિથી અસંખ્યાત ગુણા છે, તેજસ્કાયના અપર્યાપ્ત તેમનાથી પણ અસંખ્યાત ગણા અધિક છે, કેમકે તેઓ અસંખ્યાત લોકાકાશના પ્રદેશોની બરાબર છે. પૃથ્વીકાયના અપર્યાપ્તક તેમનાથી પણ વિશેષાધિક છે, કેમકે તેમનુ આયુષ્ય અધિક હોય છે. પૃથ્વીકાયના અપર્યાપ્તોની અપેક્ષાએ જળકાયના અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે, કેમકે તેઓ ઘણુ વધારે થાય છે. વાયુકાયના અપર્યાપ્તક તેમનાથી વિશેષાધિક છે. તેજસ્કાયના પર્યાપ્પ તેમનાથી સંખ્યાત ગુણિત છે. કેમકે સૂક્ષ્મ જીવોમાં અપર્યાપ્તની

हिया' अप्कायिकाः पर्याप्तकाः विशेषाधिका भवन्ति प्रागुक्तयुक्तेः, तेभ्यः 'वाउकाइया पज्जत्ता विसेसाहिया' वायुकायिकाः पर्याप्तकाः विशेषाधिका भवन्ति तेभ्यो–'वणस्सइकाइया अपज्जत्ता अणंतगुणा' वनस्पतिकायिका अपर्याप्तका अनन्तगुणा भवन्ति तेषामनन्तगुणत्वात् तेभ्यः 'सकाइया अपज्जत्तगा विसेसाहिया' सकायिकाः अपर्याप्तका विशेषाधिका भवन्ति तत्र द्वीन्द्रियादीनां सत्त्वात्, तेभ्यो 'वणस्सइकाइया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा' वनस्पतिकायिकाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणा भवन्ति तेभ्यः 'सकाइया पज्जत्तगा विसेसाहिया' सकायिकाः पर्याप्तकाः विशेषाधिका भवन्ति, तेभ्यः 'सकाइया विसेसाहिया' सकायिका विशेषाधिका भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेरित्याशयः ॥सू० ५॥

सूक्ष्मवादरकायद्वारवक्तव्यता—

मूलम्–एएसि णं भंते! सुहुमाणं सुहुमपुढविकाइयाणं सुहुम आउकाइयाणं सुहुमतेउकाइयाणं, सुहुमवाउकाइयाणं, सुहुमवणस्सइकाइयाणं, सुहुमनिओयाणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा? गोयमा! सव्वत्थोवा सुहुम तेउकाइया, सुहुमपुढविकाइया विसेसाहिया, सुहुमआउकाइया विसेसाहिया, सुहुमवाउकाइया विसेसाहिया,

---

विशेषाधिक हैं, इसका कारण पहले कहा जा चुका है। वायुकाय के पर्याप्त उनसे भी विशेषाधिक हैं। वनस्पतिकाय के अपर्याप्त उनकी अपेक्षा अनन्तगुणा हैं। सकायिक अपर्याप्त उनसे भी विशेषाधिक हैं, क्योंकि सकायिकों में द्वीन्द्रिय आदि सबका समावेश होता है। वनस्पतिकाय के पर्याप्त उनसे भी संख्यातगुणा अधिक हैं। पर्याप्त सकायिक उनसे विशेषाधिक हैं। सकायिक जीव उनसे भी विशेषाधिक है, इसका कारण पूर्ववत् समझ लेना चाहिए।

અપેક્ષાએ પર્યાપ્ત સંખ્યાત ગણા છે. પૃથ્વીકાયના પર્યાપ્ત તેમનાથી પણ વિશેષાધિક છે, કેમકે અપર્યાપ્તોની અપેક્ષાએ પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે. જળકાયના પર્યાપ્ત તેમનાથી વિશેષાધિક છે. તેનુ કારણ આગળ કહેવાઇ ગએલું છે. વાયુકાયના પર્યાપ્ત તેમનાથી વિશેષાધિક છે. વનસ્પતિકાયના અપર્યાપ્ત તેમની અપેક્ષાએ અનન્ત ગણા છે સકાયિક અપર્યાપ્ત તેમનાથી પણ વિશેષાધિક છે. કેમકે સકાયિકોમાં દ્વીન્દ્રિય આદિ બધાનોય સમાવેશ થાય છે. વનસ્પતિકાયના પર્યાપ્ત તેમનાથી પણ અસંખ્યાત ગણા અધિક છે. પર્યાપ્ત સકાયિક જીવ તેમનાથી પણ વિશેષાધિક છે તેનું કારણ પૂર્વવત્ સમજી લેવું જોઇએ ॥ ૫ ॥

सुहुमनिगोदा असंखेज्जगुणा, सुहुमवणस्सइकाइया अणंतगुणा, सुहुमा विसेसाहिया। एएसि णं भंते! अपज्जत्तगाणं सुहुमपुढवि अपज्जत्तगाणं सुहुमआउअपज्जत्तगाणं सुहुमतेउअपज्जत्तगाणं सुहुमवाउअपज्जत्तगाणं सुहुमवणस्सइअपज्जत्तगाणं सुहुमनिगोदा अपज्जत्ताण य कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा? गोयमा! सव्वत्थोवा सुहुमतेउअपज्जत्तया सुहुमपुढवि अपज्जत्तया विसेसाहिया, सुहुमआउकाइया अपज्जत्तया विसेसाहिया, सुहुमवाउकाइया अपज्जत्तया विसेसाहिया, सुहुमनिगोदा अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा, सुहुमवणस्सइकाइया अपज्जत्तया अणंतगुणा, सुहुमा अपज्जत्तया विसेसाहिया, एएसि णं भंते! सुहुमपज्जत्तयाणं सुहुमपुढविकाइया पज्जत्तयाणं सुहुमआउकाइया पज्जत्तयाणं सुहुमतेउकाइया पज्जत्तयाणं सुहुमवाउकाइयपज्जत्तयाणं सुहुमवणस्सइकाइय पज्जत्तयाणं सुहुमनिगोद पज्जत्तयाण य कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा? गोयमा सव्वत्थोवा सुहुमतेउकाइया पज्जत्तया, सुहुमपुढविकाइया पज्जत्तया विसेसाहिया, सुहुमआउकाइया पज्जत्तया विसेसाहिया, सुहुमवाउकाइया पज्जत्तया विसेसाहिया सुहुमनिगोया पज्जत्तया, असंखेज्जगुणा, सुहुमवणस्सइकाइया पज्जत्तया अणंतगुणा, सुहुमपज्जत्तगा विसेसाहिया, एएसि णं भंते! सुहुमाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा? गोयमा! सव्वत्थोवा सुहुमअपज्जत्ता-सुहुमपज्जत्तगा संखेज्जगुणा, एएसि णं भंते! सुहुमपुढविकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा. बहुया वा,

तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा सुहुमपुढवि-काइया अपज्जत्तया सुहुमपुढविकाइया पज्जत्तया संखेज्जगुणा, एएसि णं भंते ! सुहुमआउकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा सुहुम आउकाइया अपज्जत्तगा, सुहुमा आउकाइया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा, एएसि णं भंते ! सुहुम-तेउकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा सुहुमतेउकाइया अपज्जत्तया सुहुमतेउकाइया पज्जत्तगा, संखे-ज्जगुणा, एएसि णं भंते ! सुहुमवाउकाइयाणं अपज्जत्तापज्ज-त्तगाणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसे-साहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा सुहुमवाउकाइया अपज्ज-त्तया, वाउकाइया पज्जत्तया संखेज्जगुणा, एएसि णं भंते ! सुहुमवणस्सइकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा सुहुमवणस्सइकाइया अपज्जत्तया, सुहुमवणस्सइ-काइया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा, एएसि णं भंते ! सुमहुनिगो-याणं पज्जत्तअपज्जत्ताणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा सुदुमनिगोया अपज्जत्तगा, सुहुमनिगोया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा, एएसि णं भंते ! सुहुमाणं सुहुमपुढविकाइयाणं सुहुमआउकाइयाणं सुहुमतेउकाइयाणं, सुहुमवाउकाइयाणं सुहुमवणस्सइकाइ-याणं सुहुमनिगोदाण य पज्जत्तापज्जत्ताणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा सुहुमतेउकाइया अपज्जत्तगा सुहुमपुढविकाइया अपज्जत्तगा विसेसाहिया, सुहुमआउकाइया अपज्जत्तया विसे-

साहिया, सुहुमवाउकाइया अपज्जत्तगा विसेसाहिया, सुहुम-तेउकाइया अपज्जत्तया संखेज्जगुणा, सुहुमपुढविकाइया पज्जत्तया विसेसाहिया सुहुमआउकाइया पज्जत्तगा विसेसाहिया, सुहुम-वाउकाइया पज्जत्तगा विसेसाहिया, सुहुमनिगोदा अपज्जत्तगा असंखेज्जगुणा, सुहुमनिगोदा पज्जत्तया संखेज्जगुणा, सुहुम-वणस्सइकाइया अपज्जत्तगा अणंतगुणा, सुहुमअपज्जत्तया विसेसाहिया, सुहुमवणस्सइकाइया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा, सुहुमपज्जत्तगा विसेसाहिया, सुहुमा विसेसाहिया ॥सू. ६ ।

छाया-एतेषां खलु भदन्त ! सूक्ष्माणां, सूक्ष्मपृथिवीकायिकानाम् , सूक्ष्मा-प्कायिकानाम् , सूक्ष्मतेजस्कायिकानाम् , सूक्ष्मवायुकायिकानाम् , सूक्ष्मवन-स्पतिकायिकानाम् , सूक्ष्मनिगोदानाम् कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः सूक्ष्मतेजस्कायिकाः, सूक्ष्म-पृथिवीकायिका विशेषाधिकाः, सूक्ष्माप्कायिका विशेषाधिकाः, सूक्ष्मवायुका-

सूक्ष्मबादरकायद्वार

शब्दार्थ-(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (सुहुमाणं) सूक्ष्म (सुहुम पुढविकाइयाणं) सूक्ष्म पृथिवीकायिक (सुहुम आउकाइयाणं) सूक्ष्म अप्कायिक (सुहुम तेउकाइयाणं) सूक्ष्म तेजस्कायिक (सुहुम वाउकाइयाणं) सूक्ष्म वायुकायिक (सुहुम वणस्सइकाइयाणं) सूक्ष्म वनस्पतिकायिक (सुहुम निओयाणं) सूक्ष्म निगोदों में से (कयरे कय-रेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य अथवा विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम (सव्वत्थोवा सुहुम तेउकाइया) सब से कम सूक्ष्म तेजस्का-

સૂક્ષ્મ બાદર કાયદ્વાર

શબ્દાર્થ-(एएसिणं भंते !) ભગવન્ ! આ (सुहुमाण) સૂક્ષ્મ (सुहुमपुढवि-काइयाणं) સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક (सुहुम आउकाइयाणं) સૂક્ષ્મ અપ્કાયિક (सुहुम तेउ काइयाणं) સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક (सुहुम वाउकाइयाणं) સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક (सुहुम वण-स्सइ काइयाणं) સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક (सुहुम निओयाणं) સૂક્ષ્મ નિગોદોમાંથી (कयरे कयरेहिंतो) કોણ કોનાથી (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (सव्व त्थोवा सुहुम तेउकाइया) બધાથી ઓછા સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક છે (सुहुम पुढवि

यिकाः विशेषाधिकाः, सूक्ष्मनिगोदा असंख्येयगुणाः, सूक्ष्मवनस्पतिकायिका अनन्तगुणा, सूक्ष्मा विशेषाधिकाः, एतेषां खलु भदन्त ! सूक्ष्मापर्याप्तकानां सूक्ष्मपृथिवीकायिकाऽपर्याप्तकानां, सूक्ष्माप्कायिकाऽपर्याप्तकानां, सूक्ष्मतेजस्कायिकाऽपर्याप्तकानां. सूक्ष्मवायुकायिकापर्याप्तकानां, सूक्ष्मवनस्पतिकायिकाऽपर्याप्तकानां, सूक्ष्मनिगोदाऽपर्याप्तकानां च कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः सूक्ष्मतेजस्कायिकाऽपर्या-

---

धिक हैं (सुहुम पुढविकाइया विसेसाहिया) सूक्ष्म पृथिवीकायिक विशेषाधिक हैं (सुहुम आउकाइया विसेसाहिया) सूक्ष्म अप्कायिक विशेषाधिक हैं (सुहुम वाउकाइया विसेसाहिया) सूक्ष्म वायुकायिक विशेषाधिक हैं (सुहुम निगोदा असंखेज्जगुणा) सूक्ष्म निगोद असंख्यात गुणा हैं (सुहुम वणस्सइकाइया अणंतगुणा) सूक्ष्म वनस्पतिकायिक अनन्तगुणा हैं (सुहुमा विसेसाहिया) सूक्ष्म जीव विशेषाधिक हैं।

(एएसि णं भंते ! सुहुम अपज्जत्ताणं) हे भगवन ! इन सूक्ष्म अपर्याप्त (सुहुम पुढविकाइया अपज्जत्ताणं) सूक्ष्म पृथिवीकाय के अपर्याप्त (सुहुम आउकाइय अपज्जत्ताणं) सूक्ष्म अप्काय के अपर्याप्त (सुहुम तेउकाइय अपज्जत्ताणं) सूक्ष्म तेजस्कायिक के अपर्याप्त (सुहुम वाउकाइय अपज्जत्ताणं) सूक्ष्म वायुकाय के अपर्याप्त (सुहुम वणस्सइकाइय अपज्जत्ताणं) (सूक्ष्म वनस्पतिकाय के अपर्याप्त (सुहुम निगोदा पज्जत्ताण य) और सूक्ष्म निगोद के अपर्याप्तों में (कयरे) कौन (कयरेहिंतो) किससे (अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा विसेसाहिया वा?)

काइया विसेसाहिया) સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક વિશેષાધિક છે (सुहुम आउकाइया विसेसाहिया) સૂક્ષ્મ અપ્કાયિક વિશેષાધિક છે (सुहुमवाउकाइया विसेसाहिया) સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક વિશેષાધિક છે (सुहुम निगोदा असंखेज्ज गुणा) સૂક્ષ્મ નિગોદ અસંખ્યાત ગણા છે (सुहुम वणस्सइकाइया अणंतगुणा) સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક અનંત ગણા છે (सुहुमा विसेसाहिया) સૂક્ષ્મ જીવ વિશેષાધિક છે.

(एएसिणं भंते ! सुहुम अपज्जत्ताणं) હે ભગવન્ ! આ સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્ત (सुहुम पुढविकाइय अपज्जत्ताण) સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયના અપર્યાપ્ત (सुहुम आउकाइय अपज्जत्ताण) સૂક્ષ્મ અપ્કાયના અપર્યાપ્ત (सुहुम तेउकाइय अपज्जत्ताणं) સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયના અપર્યાપ્ત (सुहुम वाउकाइय अपज्जत्ताणं) સૂક્ષ્મ વાયુકાયના અપર્યાપ્ત (सुहुम वणस्सइकाइय अपज्जत्ताणं) સૂક્ષ્મ વનસ્પતિના અપર્યાપ્ત (सुहुम निगोदा पज्जत्ताणं य) સૂક્ષ્મ નિગોદના અપર્યાપ્તોમાંથી (कयरे कयरेहिंतो) કોણ કોનાથી (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર

प्तकाः, सूक्ष्मपृथिवीकायिकाऽपर्याप्तकाः विशेषाधिकाः, सूक्ष्माप्कायिकाऽपर्याप्तका विशेषाधिकाः, सूक्ष्मवायुकायिकाऽपर्याप्तका विशेषाधिकाः, सूक्ष्मनिगोदाऽपर्याप्तका असंख्येयगुणाः, सूक्ष्मवनस्पतिकायिकाऽपर्याप्तका अनन्तगुणाः, सूक्ष्माः अपर्याप्तका विशेषाधिकाः, एतेषां खलु भदन्त ! सूक्ष्मपर्याप्तकानां, सूक्ष्मपृथिवीकायिकानां पर्याप्तकानाम्, सूक्ष्माप्कायिकानां पर्याप्तकानां, सूक्ष्म तेजस्कायिकानां पर्याप्तकानाम् सूक्ष्मवायुकायिकानां पर्याप्तकानां, सूक्ष्मवनस्पतिकायिकानां पर्याप्तकानां, सूक्ष्मनिगोदपर्याप्तकानाञ्च कतरे कतरेभ्योऽल्पा

अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम (सव्वत्थोवा सुहुम तेउकाइय अपज्जत्तया) सब से अल्प सूक्ष्म तेजस्कायिक के अपर्याप्त हैं (सुहुम पुढविकाइय अपज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्म पृथिवीकाय के अपर्याप्त विशेषाधिक हैं (सुहुम आउकाइया अपज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्म अप्काय के अपर्याप्त विशेषाधिक हैं (सुहुम वाउकाइया अपज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्म वायुकायिक अपर्याप्त विशेषाधिक हैं (सुहुम निगोदा अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) सूक्ष्म निगोद के अपर्याप्त असंख्यात गुणा हैं (सुहुम वणस्सइकाइया अपज्जत्तया अणंतगुणा) सूक्ष्म वनस्पतिकायिक अपर्याप्त अनन्त गुणा हैं (सुहुमा अपज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्म अपर्याप्त विशेषाधिक हैं ।

(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (सुहुम पज्जत्तयाणं) सूक्ष्म पर्याप्त (सुहुम पुढविकाइयाणं पज्जत्ताणं) सूक्ष्म पृथिवीकायिक पर्याप्त (सुहुम आउकाइयाणं पज्जत्ताणं) सूक्ष्म अप्कायिक पर्याप्त (सुहुम तेउकाइयाणं पज्जत्ताणं) सूक्ष्म तेजस्कायिक पर्याप्त (सुहुम वाउका-

વિશેષાધિક છે ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! सव्वत्थोवा सुहुम तेउकाइया अपज्जत्तया) સૌથી ઓછા સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયના અપર્યાપ્ત છે (सुहुम पुढविकाइय अपज्जया विसेसाहिया) સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયના અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (सुहुम आउकाइया अपज्जत्तया विसेसाहिया) સૂક્ષ્મ જળકાયના અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (सुहुम वाउकाइया अपज्जत्तया विसेसाहिया) સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (सुहुम निगोदा अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) સૂક્ષ્મ નિગોદના અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગણા છે (सुहुम वणस्सइकाइया अपज्जत्तया अणंतगुणा) સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્ત અનંત ગણા છે (सुहुमा अपज्जत्तया विसेसाहिया) સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે

(एएसिणं भंते) હે ભગવન્ ! આ (सुहुम पज्जत्तयाणं) સૂક્ષ્મ પર્યાપ્ત (सुहुम पुढविकइयाणं पज्जत्ताणं) સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક પર્યાપ્ત (सुहुम आउकाइयाणं पज्जत्ताणं) સૂક્ષ્મ જળકાયિક પર્યાપ્ત (सुहुम तेउकाइयाणं पज्जत्ताणं) સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક

वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः सूक्ष्मतेजस्कायिकाः पर्याप्तकाः, सूक्ष्मपृथिवीकायिकाः पर्याप्तकाः विशेषाधिकाः, सूक्ष्माप्कायिकाः पर्याप्तका विशेषाधिकाः, सूक्ष्मवायुकायिकाः पर्याप्तका विशेषाधिकाः, सूक्ष्मनिगोदाः पर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, सूक्ष्मवनस्पतिकायिकाः पर्याप्तकाः अनन्तगुणा, सूक्ष्मपर्याप्तकाः विशेषाधिकाः, एतेषां खलु भदन्त ! सूक्ष्माणां पर्याप्तापर्याप्तानां कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा,

---

इय पज्जत्तयाणं) सूक्ष्म वायुकायिक पर्याप्त (सुहुम वणस्सइकाइय पज्जत्तयाणं) सूक्ष्म वनस्पतिकायिक पर्याप्त (सुहुम निगोद पज्जत्ताणं) सूक्ष्म निगोद के पर्याप्तों में (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा सुहुम तेउकाइया पज्जत्तया) सब से कम सूक्ष्म तेजस्कायिक पर्याप्त हैं (सुहुम पुढविकाइया पज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्म पृथिवीकायिक पर्याप्त विशेषाधिक हैं (सुहुम आउकाइया पज्जत्तगा विसेसाहिया) सूक्ष्म अप्कायिक पर्याप्त विशेषाधिक हैं (सुहुम वाउकाइया पज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्म वायुकायिक पर्याप्त विशेषाधिक हैं (सुहुम निगोद पज्जत्तया) सूक्ष्म निगोद के पर्याप्त (असंखेज्जगुणा) असंख्यातगुणा हैं (सुहुम वणस्सइकाइय पज्जत्तया) सूक्ष्म वनस्पतिकाय के पर्याप्त (अनंतगुणा) अनन्तगुणा हैं (सुहुमपज्जत्तगा विसेसाहिया) सूक्ष्म पर्याप्तक विशेषाधिक हैं ।

પર્યાપ્ત (सुहुम वाउकाइयाणं पज्जताणं) સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક પર્યાપ્ત (सुहुम वणस्सइ काइय पज्जत्ताणं) સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્ત (सुहुम निगोद पज्जत्ताणं) સૂક્ષ્મ નિગોદના પર્યાપ્તોમાં (कयरे कयरेहिंतो) કોણ કોનાથી (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ? (गोयमा) હે ગૌતમ ! (सव्वत्थोवा सुहुम तेउकाइया पज्जत्तया) બધાથી ઓછા સૂક્ષ્મ તેજકાયિક પર્યાપ્ત છે (सुहुम पुढविकाइया पज्जत्तया विसेसाहिया) સૂક્ષ્મ પૃથિવિ કાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (सुहुम आउकाइया पज्जत्तया विसेसाहिया) સક્ષ્મ જળકાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (सुहुम वाउकाइया पज्जत्तया विसेसाहिया) સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (सुहुम निगोय पज्जत्तया) સૂક્ષ્મ નિગોદના પર્યાપ્ત (असंखेज्जगुणा) અસંખ્યાત ગણા છે (सुहुम वणस्सइकाइय पज्जत्तया) સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયના પર્યાપ્ત (अणंत गुणा) અનન્ત ગણા છે (सुहुम पज्जत्तगा विसेसाहिया) સૂક્ષ્મ પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે.

विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः सूक्ष्मापर्याप्तकाः, सूक्ष्मपर्याप्तकाः संख्येयगुणाः, एतेषां खलु भदन्त ! सूक्ष्मपृथिवीकायिकानां पर्याप्तापर्याप्तकानां कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः सूक्ष्मपृथिवीकायिकाः अपर्याप्तकाः, सूक्ष्मपृथिवीकायिकाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणाः, एतेषां खलु भदन्त ! सूक्ष्माप्कायिकानां पर्याप्तापर्याप्तानां कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः

(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (सुहुमाणं पज्जत्तापज्जत्तगाणं) सूक्ष्म पर्याप्तक अपर्याप्तकों में (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा विसेसाहिया वा) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा सुहुम अपज्जत्तगा) सब से थोडे सूक्ष्म अपर्याप्तक हैं (सुहुम पज्जत्तगा संखेज्जगुणा) सूक्ष्म पर्याप्तक संख्यातगुणा हैं । (एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (सुहुम पुढविकाइयाणं) सूक्ष्म पृथिवीकायिक (पज्जत्तापज्जत्ताणं) पर्याप्त और अपर्याप्त में कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! सव्वत्थोवा सुहुम पुढविकाइया अपज्जत्तया) सब से कम सूक्ष्म पृथ्वीकाय के अपर्याप्त हैं (सुहुम पुढविकाइया पज्जत्तया संखेज्जगुणा) सूक्ष्म पृथ्वीकाय के पर्याप्त संख्यात गुणा हैं । (एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (सुहुम आउकाइयाणं) सूक्ष्म अप्काय के (पज्जत्तापज्जत्ताणं) पर्याप्तों और अपर्याप्तों

(एएसिणं भंते !) હે ભગવન્ ! આ (सुहुमाणं पज्जत्तापज्जत्तगाणं) સૂક્ષ્મ પર્યાપ્તક અપર્યાપ્તકોમાં (कयरे कयरेहिंतो) કોણ કોનાથી (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય, અગર વિશેષાધિક છે ? (गोयमा) હે ગૌતમ (सव्वत्थोवा सुहुम अपज्जत्तगा) બધાથી ઓછા સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્ત છે (सुहुम पज्जत्तगा संखेज्ज गुणा) સૂક્ષ્મ પર્યાપ્તક સંખ્યાત ગણા છે

(एएसिणं भंते !) હે ભગવન્ ! આ (सुहुम पुढविकाइयाणं) સૂક્ષ્મ પૃથિવી કાયિક (पज्जत्तापजत्ताणं) પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્તમા (कयरे कयरेहिंतो) કોણ કોનાથી (अप्पा वा वहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય વા વિશેષાધિક છે ? (गोयमा) હે ગૌતમ ! (सव्वत्थोवा सुहुम पुढविकाइया अपज्जत्तया) બધાથી ઓછા સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયના અપર્યાપ્ત છે (सुहुम पुढविकाइया पज्जत्तया संखेज्जगुणा) સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયના પર્યાપ્ત સંખ્યાત ગુણા છે

(एएसिणं भंते !) હે ભગવન્ ! આ (सुहुम आउकायाणं) સૂક્ષ્મ જળકાયના पज्जत्ता पज्जत्ताणं) પર્યાપ્તો અને અપર્યાપ્તોમાં (कयरे कयरेहिंतो) કોણ કોનાથી

सूक्ष्माप्कायिकाः अपर्याप्तकाः, सूक्ष्माप्कायिकाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणाः, एतेषां खलु भदन्त ! सूक्ष्मतेजस्कायिकानां पर्याप्तापर्याप्तानां कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः सूक्ष्म तेजस्कायिकाः अपर्याप्तकाः, सूक्ष्म तेजस्कायिकाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणाः एतेषां खलु भदन्त ! सूक्ष्मवायुकायिकानां पर्याप्तापर्याप्तानां कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः सूक्ष्म वायुका-

में (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा सुहुम आउकाइया अपज्जत्तगा) सब से कम सूक्ष्म अप्कायिक अपर्याप्त हैं (सुहुमा आउकाइया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा) सूक्ष्म अप्कायिक पर्याप्त संख्यातगुणा हैं। (एएसि णं भंते !) भगवन् ! इन (सुहुम तेउकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं) सूक्ष्म तेजस्कायिक के पर्याप्तों और अपर्याप्तों में से (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा सुहुम तेउकाइया अपज्जत्तया) सब से कम तेजस्काय के अपर्याप्त हैं (सुहुम तेउकाइया पज्जत्तया संखेज्जगुणा) सूक्ष्म तेजस्कायिक पर्याप्त संख्यातगुणा हैं। (एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (सुहुम वाउकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं) सूक्ष्म वायुकायिक के पर्याप्तों और अपर्याप्तों में (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया

(अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) અલ્પ, ઘણા તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે (गोयमा) હે ગૌતમ (सव्वत्थोवा सुहुम आउकाइया अपज्जत्तगा) બધાથી ઓછા સૂક્ષ્મ જળકાયિક અપર્યાપ્તક છે. (सुहुमा आउकाइया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा) સૂક્ષ્મ જળકાયિક પર્યાપ્ત સંખ્યાત ગણા છે.

(एएसिणं भंते !) હે ભગવન્ ! આ (सुहुम तेउकाइया पज्जत्तापज्जत्ताण) સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક પર્યાપ્તકો અને અપર્યાપ્તકોમાથી (कयरे कयरेहिंतो) કોણ કોનાથી अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) અલ્પ, ઘણા તુલ્ય અને વિશેષાધિક છે ? (गोयमा) હે ગૌતમ (सव्वत्थोवा सुहुम तेउकाइया अपज्जत्तया સૌથી ઓછા સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયના અપર્યાપ્તક છે, (सुहुम तेउकाइया पजत्तया संखेजगुणा) સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક પર્યાપ્ત સંખ્યાતગણા છે. (सुहुमवाउकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं) સૂક્ષ્મ વાયુકાયના પર્યાપ્તો અને અપર્યાપ્તોમા (कयरे कयरेहिंतो) કોણ કોનાથી (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અથવા

यिकाः अपर्याप्तकाः, वायुकायिकाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणाः एतेषां खलु भदन्त ! सूक्ष्म वनस्पतिकायिकानां पर्याप्तापर्याप्तानां कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः सूक्ष्म वनस्पतिकायिकाः अपर्याप्तकाः, सूक्ष्म वनस्पतिकायिकाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणाः, एतेषां खलु भदन्त ! सूक्ष्म निगोदानां पर्याप्तापर्याप्तकानां कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः सूक्ष्म निगोदाः अपर्याप्तकाः, सूक्ष्म

वा ?) अल्प बहुत, तुल्य अथवा विशेषाधिक हैं (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा सुहुम वाउकाइया अपज्जत्तगा) सबसे कम सूक्ष्म वायुकायिक अपर्याप्त हैं (सुहुम वाउकाइया पज्जत्तया) सूक्ष्म वायुकायिक पर्याप्त (संखेज्जगुणा) संख्यातगुणा हैं । (एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (सुहुम वणस्सइकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं) सूक्ष्म वनस्पतिकाय के पर्याप्त और अपर्याप्त में (कयरे कयरेहिंतो) कौन किस से (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य अथवा विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा सुहुम वणस्सइकाइया अपज्जत्तया) सबसे कम सूक्ष्म वनस्पतिकाय के अपर्याप्त हैं (सुहुम वणस्सइकाइया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा) सूक्ष्म वनस्पतिकाय के पर्याप्त संख्यातगुणा हैं । (एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (सुहुम निगोयाणं) सूक्ष्म निगोद के (पज्जत्तापज्जत्ताणं) पर्याप्त और अपर्याप्त में (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा सुहुम निगोदा अपज्जत्तगा)

વિશેષાધિક છે ? (गोयमा) હે ગૌતમ (सव्वत्थोवा सुहुम वाउकाइया अपज्जत्तगा) બધાથી ઓછા સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક અપર્યાપ્ત છે (सुहुम वाउकाइया पज्जत्तया) સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક પર્યાપ્ત (संखेज्जगुणा) સંખ્યાત ગુણા છે

(एएसिणं भंते !) હે ભગવન્ ! આ (सुहुम वणस्सइकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं) સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયના પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્તમાં (कयरे कयरेहिंतो) કોણ કોનાથી (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला विसेसाहिया वा) અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે ? (गोयमा) હે ગૌતમ ! (सव्वत्थोवा सुहुम वणस्सइकाइया अपज्जत्तगा) સૌથી ઓછા સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્તક છે, (सुहुमवणस्सइकाइया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा) સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયના પર્યાપ્તકો સંખ્યાતગણા છે.

(एएसि णं भंते ! ભગવન્ ! આ (सुहुमनिगोयाणं) સૂક્ષ્મ નિગોદોના पज्जत्तापज्जत्ताणं) પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્તકોમાં (कयरे कयरेहिंतो) કોણ કોનાથી

निगोदा पर्याप्तकाः संख्येयगुणाः, एतेषां खलु भदन्त ! सूक्ष्माणां, सूक्ष्मपृथिवी-कायिकानां सूक्ष्माप्कायिकानाम्, सूक्ष्म तेजस्कायिकानां, सूक्ष्मवायुकायिकानां, सूक्ष्मवनस्पतिकायिकानां सूक्ष्मनिगोदानाञ्च पर्याप्तापर्याप्तानां कतरे कतरेभ्यो-ऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः सूक्ष्म तेजस्कायिकाः अपर्याप्तकाः सूक्ष्मपृथिवीकायिका अपर्याप्तकाः विशेषाधिकाः, सूक्ष्माप्कायिकाः अपर्याप्तकाः विशेषाधिकाः, सूक्ष्मवायुकायिकाः अपर्याप्तकाः

सबसे कम सूक्ष्म निगोद अपर्याप्त हैं (सुहुम निगोया पज्जत्तगा संखे-ज्जगुणा) सूक्ष्म निगोद के पर्याप्त संख्यात गुणा हैं।

(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (सुहुमाणं) सूक्ष्म (सुहुम पुढ-विकाइयाणं) सूक्ष्म पृथिवीकायिक (सुहुम आउकाइयाणं) सूक्ष्म अप्का-यिक (सुहुम तेउकाइयाणं) सूक्ष्म तेजस्कायिक (सुहुम वाउकाइयाणं) सूक्ष्म वायुकायिक (सुहुम वणस्सइकाइयाणं) सूक्ष्म वनस्पतिकायिक (सुहुम निगोदाण य) और सूक्ष्म निगोद के (पज्जत्तापज्जत्ताणं) पर्याप्तों तथा अपर्याप्तों में (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) अल्प, बहुत, तुल्य या विशे-षाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा सुहुम तेउकाइया अपज्जत्तगा) सब से कम सूक्ष्म तेजस्कायिक अपर्याप्त हैं (सुहुम पुढ-विकाइया अपज्जत्तगा विसेसाहिया) सूक्ष्म पृथिवीकायिक अपर्याप्त विशेषाधिक हैं (सुहुम आउकाइया अपज्जत्तगा विसेसाहिया) सूक्ष्म अप्कायिक अपर्याप्त विशेषाधिक हैं (सुहुम वाउकाइया अपज्जत्तगा

(अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) અલ્પ, ઘણા તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે (गोयमा) હે ગૌતમ ! (सव्वत्थोवा सुहुम निगोया अपज्जत्तगा) બધાથી ઓછા સૂક્ષ્મ નિગોદના અપર્યાપ્ત છે (सुहुम निगोया पज्जत्तगा संखेज्ज-गुणा) સૂક્ષ્મ નિગોદના પર્યાપ્ત સંખ્યાત ગુણા છે

(एएसिणं भंते !) હે ભગવન્ ! આ (सुहुमाणं) સૂક્ષ્મ (सुहुम पुढविकाइयाणं) સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક (सुहुम आउकाइयाणं) સૂક્ષ્મ જળકાયિક (सुहुम तेउकाइयाणं) સૂક્ષ્મ તેજકાયિક (सुहुम वाउकाइयाण) સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક (सुहुम वणस्सकाइयाणं) સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક (सुहुम निगोगणय) અને સૂક્ષ્મ નિગોદના (पज्जत्तापज्ज-त्ताणं) પર્યાપ્તો તથા અપર્યાપ્તોમાં (कयरे कयरेहिंतो) કોણ કોનાથી (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે? (गोयमा) હે ગૌતમ ! (सव्वत्थोवा सुहुम तेउकाइया अप्पज्जत्तगा) બધાથી ઓછા સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક અપર્યાપ્ત છે (सुहुम पुढविकाइया अपज्जत्तगा विसेसा-हिया) સૂક્ષ્મ પૃથિવીકાયિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (सुहुम आउकाइया अपज्ज-

विशेषाधिकाः, सूक्ष्मतेजस्कायिका अपर्याप्तकाः संख्येयगुणाः, सूक्ष्मपृथिवी-कायिकाः पर्याप्तकाः विशेषाधिकाः, सूक्ष्माप्कायिकाः पर्याप्तकाः विशेषाधिकाः सूक्ष्म वायुकायिकाः पर्याप्तकाः विशेषाधिकाः, सूक्ष्मनिगोदाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, सूक्ष्मनिगोदाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणाः, सूक्ष्म वनस्पति-कायिकाः अपर्याप्तकाः अनन्तगुणाः, सूक्ष्माः, अपर्याप्तकाः विशेषाधिकाः, सूक्ष्मवनस्पतिकायिकाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणाः, सूक्ष्माः पर्याप्तकाः विशे-षाधिकाः, सूक्ष्माः विशेषाधिकाः ॥सू० ६॥

विसेसाहिया) सूक्ष्म वायुकायिक अपर्याप्त विशेषाधिक हैं (सुहुम तेउकाइया पज्जत्तया संखेज्जगुणा) सूक्ष्म तेजस्कायिक पर्याप्त संख्या-तगुणा हैं (सुहुम पुढविकाइय पज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्म पृथिवी-कायिक पर्याप्त विशेषाधिक हैं (सुहुम आउकाइया पज्जत्तया विसेसा-हिया) सूक्ष्म अप्कायिक पर्याप्त विशेषाधिक हैं (सुहुम वाउकाइया पज्जत्तगा विसेसाहिया) सूक्ष्म वायुकायिक पर्याप्त विशेषाधिक हैं। (सुहुम निगोदा अपज्जत्तगा असंखेज्जगुणा) सूक्ष्म निगोद अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं (सुहुम निगोदा पज्जत्तया संखेज्जगुणा) सूक्ष्म निगोद पर्याप्तक संख्यातगुणा हैं (सुहुम वणस्सइकाइया अपज्जत्तगा अणंतगुणा) सूक्ष्म वनस्पतिकाइक अपर्याप्त अनन्तगुणा हैं (सुहुम अपज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्म अपर्याप्त विशेषाधिक हैं (सुहुम वणस्सइकाइया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा) सूक्ष्म वनस्पतिकायिक पर्याप्त संख्यातगुणा हैं (सुहुम पज्जत्तगा विसेसाहिया) सूक्ष्म पर्याप्तक विशे-

---

त्तगा विसेसाहिया) સૂક્ષ્મ જળકાયિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (सुहुम वाउकाइ-यां अपज्जत्तगा विसेसाहिया) સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (सुहुम (तेउकाइया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा) સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક પર્યાપ્તક સંખ્યાતગણા છે (सुहुम पुढविकाइया पज्जत्तया विसेसाहिया) સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક પર્યાપ્તક વિશે-ષાધિક છે. (सुहुम आउकाइया पज्जत्तया विसेसाहिया) સૂક્ષ્મ અપ્કાયિક પર્યાપ્તક વિશેષાધિક છે (सुहुमवाउकाइयापज्जत्तया विसेसाहिया) સૂક્ષ્મવાયુકાયિક પર્યાપ્તક વિશેષાધિક છે सुहुम निगोदा अपज्जत्तगा असंखेज्जगुणा) સૂક્ષ્મ નિગોદ અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે (सुहुम निगोदा पज्जत्तया संखेज्जगुणा) સૂક્ષ્મ નિગોદ પર્યાપ્ત સંખ્યાતગણા છે (सुहुम वणस्सइकाइया अपज्जत्तगा अणंतगुणा) સૂક્ષ્મ વનસ્પતિ-કાયિક અપર્યાપ્ત અનન્તગણા છે (सुहुम अपज्जत्तया विसेसाहिया) સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (सुहुम वणस्सइकाइया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा) સૂક્ષ્મ વનસ્પતિ કાયિક પર્યાપ્ત સંખ્યાતગણા છે (सुहुम पज्जत्तगा विसेसाहिया) સૂક્ષ્મ પર્યાપ્ત

टीका—अथ कायद्वारमधिकृत्यैव सूक्ष्मबादरादिना मल्पबहुत्वादिकं प्ररूपयितुमाह–'एएसि णं भंते ! सुहुमाणं' हे भदन्त ! एतेषां खलु सूक्ष्माणां, 'सुहुम पुढविकाइयाणं' सूक्ष्म पृथिवीकायिकानां 'सुहुम आउकाइयाणं' सूक्ष्माप्कायिककायिकानाम् 'सुहुम तेउकाइयाणं' सूक्ष्म तेजस्कायिकानां 'सुहुम वाउकाइयाणं' सूक्ष्म वायुकायिकानां 'सुहुम वणस्सइकाइयाणं' सूक्ष्म वनस्पतिकायिकानां 'सुहुण निओगाणं' सूक्ष्म निगोदानां मध्ये 'कयरे कयरेहिंतो' कतरे कतरेभ्यः 'अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?' अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति–'गोयमा !' हे गौतम ! 'सव्वत्थोवा' सर्वस्तोकाः–सर्वेभ्योऽल्पाः 'सुहुम तेउकाइया' सूक्ष्म तेजःकायिका भवन्ति तेषामसंख्येयलोकाकाशप्रदेशप्रमाणत्वात् तेभ्यः 'सुहुम पुढविकाइया विसेसाहिया' सूक्ष्मपृथिवीकायिका विशेषाधिका भवन्ति तेषां

षाधिक हैं (सुहुमा विसेसाहिया) सूक्ष्म जीव विशेषाधिक हैं।

टीकार्थ–कायद्वार के आधार से ही सूक्ष्म–बादर आदि के अल्पबहुत्व की प्ररूपणा की जाती है–

श्री गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं–हे भगवन् ! इन सूक्ष्म, सूक्ष्म पृथ्वीकायिक, सूक्ष्म अप्कायिक, सूक्ष्म तेजस्कायिक, सूक्ष्म वायुकायिक, सूक्ष्म वनस्पतिकायिक और सूक्ष्म निगोद के जीवों में से कौन किससे कम हैं, कौन किससे बहुत हैं, कौन किससे तुल्य हैं या कौन किससे विशेषाधिक हैं ?

श्री भगवान् उत्तर देते देते हैं–हे गौतम ! सूक्ष्म तेजस्कायिक जीव इन सब में अल्प हैं, क्योंकि वे असंख्यात लोकाकाशों के प्रदेशों के बराबर हैं। उनकी अपेक्षा सूक्ष्म पृथिवीकायिक विशेषाधिक हैं,

વિશેષાધિક છે (सुहुमा विसेसाहिया) સૂક્ષ્મ જીવ વિશેષાધિક છે ॥ ૬ ॥

ટીકાર્થ– કાય દ્વારના આધારથીજ સૂક્ષ્મ બાદર–આદિકના અલ્પ બહુત્વની પ્રરૂપણા કરાય છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે–ભગવન્ ! આ સૂક્ષ્મ, સૂક્ષ્મ પૃથિવી કાયિક, સૂક્ષ્મ જળકાયિક, સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક, સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક, સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક, અને સૂક્ષ્મ નિગોદના જીવોમાથી કોણકોનાથી ઓછા છે, કોણ કોનાથી ઘણા છે, કોણ કોનાથી તુલ્ય છે અગર કોણ કોનાથી વિશેષાધિક છે?

શ્રી ભગવન્ ઉત્તર આપે છે–હે ગૌતમ ! સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક જીવ આ બધામા અલ્પ છે, કેમકે તેઓ અસખ્યાત લોકાકાશોના પ્રદેશોની બરાબર છે. તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક વિશેષાધિક છે. કેમકે તેઓ પ્રભૂત અસં-

प्रभूतासंख्येयलोकाकाशप्रदेशप्रमाणत्वात् 'सुहुम आउकाइया विसेसाहिया' सूक्ष्माप्कायिकाः विशेषाधिका भवन्ति तेषां प्रभूततरासंख्येयलोकाकाशप्रदेश-प्रमाणत्वात्, तेभ्यः 'सुहुम वाउकाइया विसेसाहिया' सूक्ष्म वायुकायिका विशे-षाधिका भवन्ति, तेषां प्रभूततमासंख्येयलोकाकाशप्रदेशराशिप्रमाणत्वात्, तेभ्यः 'सुहुम निगोदा असंखेज्जगुणा' सूक्ष्मनिगोदाः, निगोदः-अनन्तजीवाश्रयैक-शरीरम् असंख्येयगुणा भवन्ति सूक्ष्मनिगोदानां सर्वलोकापन्नतया प्रतिगोल-कमसंख्येयप्रमाणत्वात् तेभ्यः 'सुहुम वणस्सइकाइया अणंतगुणा' सूक्ष्म वन-स्पतिकायिकाः अनन्तगुणा भवन्ति, प्रतिनिगोदमनन्तानां जीवानां सद्भावात् तेभ्योऽपि 'सुहुमा विसेसाहिया' सूक्ष्माः समुच्चयजीवाः विशेषाधिका भवन्ति । सूक्ष्म पृथिवीकायिकादीनामपि तत्र समावेशात्, अथ समुच्चयजीवादीनामेवा-

क्योंकि वे प्रभूत असंख्यात लोकाकाश प्रदेशों के बराबर हैं। उनकी अपेक्षा सूक्ष्म अप्कायिक विशेषाधिक हैं, क्योंकि वे प्रभूततर (और अधिक) असंख्यात लोकाकाशों के प्रदेशों के बराबर हैं। उनकी अपेक्षा सूक्ष्म वायुकायिक विशेषाधिक हैं, क्योंकि वे प्रभूततम असंख्यात लोकाकाशों के प्रदेशों के बराबर हैं। उनकी अपेक्षा सूक्ष्म निगोद असंख्यात गुणा हैं। जो अनन्त जीव एक शरीर के आश्रय में रहते हैं, वे निगोद जीव कहलाते हैं। सूक्ष्म निगोद के जीव समस्त लोक में व्याप्त हैं और एक-एक गोलक में असंख्यात-असंख्यात होते हैं। उनकी अपेक्षा सूक्ष्म वनस्पतिकायिक अनन्तगुणा हैं, क्योंकि प्रत्येक निगोद में अनन्त जीव होते हैं। समुच्चय सूक्ष्म जीव उनकी अपेक्षा भी विशेषाधिक हैं, क्योंकि सूक्ष्म पृथिवीकायिक आदि का भी उनमें समावेश हो जाता है।

ખ્યાત લોકાકાશ પ્રદેશોના બરાબર છે. તેમની અપેક્ષાએ જળકાય વિશેષાધિક છે કેમકે તેઓ અતિ ઘણુા છે. અસંખ્યાત લોકાકાશના પ્રદેશોના બરાબર છે. તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મવાયુકાયિક વિશેષાધિક છે, કેમકે તેઓ પ્રભૂતતમ અસં-ખ્યાત લોકાકાશના પ્રદેશના બરાબર છે. તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ નિગોદ અસંખ્યાત ગણુા છે. જે અનન્ત જીવ એક શરીરના આશ્રયથી રહે છે; તે નિગોદ જીવ કહેવાય છે. સૂક્ષ્મ નિગોદના જીવ સમસ્ત લોકમાં વ્યાપ્ત છે અને એક એક ગોલકમાં અસંખ્યાત-અસંખ્યાત હોય છે. તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક અનન્તગણુા છે, કેમકે પ્રત્યેક નિગોદમાં અનન્ત જીવ હોય છે. સમુચ્ચય સૂક્ષ્મ જીવ તેમની અપેક્ષાએ પણુ વિશેષાધિક છે, કેમકે સૂક્ષ્મપૃથ્વી-કાયિક આદિને પણુ તેમાં સમાવેશ થઇ જાય છે.

पर्याप्तानामल्पबहुत्वादिकं प्ररूपयति–'एएसि णं भंते ! सुहुम अपज्जत्तगाणं' गौतमः पृच्छति–हे भदन्त ! एतेषां खलु सूक्ष्मापर्याप्तकानां 'सुहुम पुढविकाइयाणं अपज्जत्तगाणं' सूक्ष्म पृथिवीकायिकानाम् अपर्याप्तकानाम् 'सुहुम आउकाइयाणं अपज्जत्तयाणं' सूक्ष्माप्कायिकानाम् अपर्याप्तकानाम् 'सुहुम तेउकाइयाणं अपज्जत्तगाणं' सूक्ष्म तेजःकायिकानाम् अपर्याप्तकानाम् 'सुहुम वाउकाइयाणं अपज्जत्तयाणं' सूक्ष्म वायुकायिकानाम् अपर्याप्तकानाम्, 'सुहुम वणस्सइकाइयाणं अपज्जत्तगाणं' सूक्ष्म वनस्पतिकायिकानाम् अपर्याप्तकानाम् 'सुहुम निगोयाणं अपज्जत्तयाण य' सूक्ष्मनिगोदानाम् अपर्याप्तकानाञ्च मध्ये 'कयरे कयरेहिंतो' कतरे कतरेभ्यः 'अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा' अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति –'गोयमा !' हे गौतम ! 'सव्वत्थोवा सुहुम तेउकाइया अपज्जया' सर्वस्तोकाः –सर्वेभ्योऽल्पाः सूक्ष्मतेजःकायिकाः अपर्याप्तकाः भवन्ति, तेषामसंख्येयलोकाकाशप्रदेशप्रमाणत्वात्, तेभ्यः 'सुहुमपुढविकाइया अपज्जत्तया विसेसाहिया'

अब अपर्याप्त सूक्ष्म आदि जीवों के अल्पबहुत्व का प्ररूपण करते हैं–

श्री गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं–हे भगवन् ! सूक्ष्म अपर्याप्तक, सूक्ष्म पृथिवीकायिक अपर्याप्तक, सूक्ष्म अप्कायिक अपर्याप्तक, सूक्ष्म तेजस्कायिक अपर्याप्तक, सूक्ष्म वायुकायिक अपर्याप्तक, सूक्ष्म वनस्पतिकायिक अपर्याप्तक और सूक्ष्म निगोद के अपर्याप्तक जीवों में कौन किससे अल्प, बहुत, तुल्य अथवा विशेषाधिक हैं ?

श्री भगवान् उत्तर देते हैं–हे गौतम ! सब से कम सूक्ष्म तेजःकायिक अपर्याप्तक हैं, क्योंकि वे असंख्यात लोकाकाश प्रदेशों के बराबर हैं। उनकी अपेक्षा सूक्ष्म पृथिवीकायिक अपर्याप्त विशेषाधिक हैं। उनकी अपेक्षा सूक्ष्म अप्कायिक अपर्याप्त विशेषाधिक हैं। उनसे सूक्ष्म वायुकायिक अपर्याप्त विशेषाधिक हैं। सूक्ष्म वायुकायिक अप-

હવે અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ આદિ જીવોના અલ્પ બહુત્વનું પ્રરૂપણ કરે છે

શ્રીગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે–ભગવન્ ! સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તક, સૂક્ષ્મપૃથિવીકાયિક અપર્યાપ્તક, સૂક્ષ્મ જળકાયિક અપર્યાપ્તક, સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક અપર્યાપ્તક, સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક અપર્યાપ્તક, સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્તક અને સૂક્ષ્મ નિગોદના અપર્યાપ્તક જીવોમાં કોણ કોનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે–હે ગૌતમ, બધાથી ઓછા સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક અપર્યાપ્તક છે, કેમકે તેઓ અસંખ્યાત લોકાકાશ પ્રદેશોના બરાબર છે. તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્તક વિશેષાધિક છે. તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ જળકાયિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે તેમનાથી સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક અપર્યાપ્ત વિશે-

सूक्ष्म पृथिवीकायिकाः अपर्याप्तकाः विशेषाधिका भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, तेभ्योऽपि 'सुहुम आउकाइया अपज्जत्तगा विसेसाहिया' सूक्ष्माप्कायिकाः अपर्याप्तकाः विशेषाधिका भवन्ति, तेभ्योऽपि-'सुहुम वाउकाइया अपज्जत्तगा विसेसाहिया' सूक्ष्मवायुकायिकाः अपर्याप्तका विशेषाधिका भवन्ति, तेभ्योऽपि 'सुहुम निगोदा अपज्जत्तगा असंखेज्जगुणा' सूक्ष्म निगोदाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, सूक्ष्मनिगोदानाम् अपर्याप्तकानाम् सर्वलोकपन्नतया असंख्येयप्रमाणत्वात्, तेभ्योऽपि 'सुहुम वणस्सइकाइया अपज्जत्तया अणंतगुणा' सूक्ष्म वनस्पतिकायिकाः अपर्याप्तकाः अनन्तगुणा भवन्ति, प्रतिनिगोदमनन्तानां जीवानां सद्भावात् तेभ्योऽपि-'सुहुमा अपज्जत्तया विसेसाहिया' समुच्चयजीवाः सूक्ष्माः अपर्याप्तकाः विशेषाधिका भवन्ति, प्रागुक्त सूक्ष्मपृथिवीकायिकादीनामपि तत्र समावेशात्, अथ समुच्चयजीवादीनामेव पर्याप्तकानामल्पबहुत्वं प्ररूपयति-'एएसि णं भंते ! सुहुम पज्जत्तगाणं' गौतमः पृच्छति-हे भदन्त ! एतेषामेव खलु सूक्ष्मपर्याप्तकानाम् 'सुहुम पुढविकाइयाणं पज्जत्तयाणं' सूक्ष्म पृथिवीकायिकानाम् पर्याप्तकानाम् 'सुहुम आउकाइयाणं पज्जत्तगाणं' सूक्ष्मा-

---

र्याप्तकों से सूक्ष्म निगोद के अपर्याप्तक असंख्यातगुणा हैं, क्योंकि सूक्ष्म निगोदिया जीव सम्पूर्ण लोक में व्याप्त होने के कारण असंख्यात प्रमाण वाले हैं। उनकी अपेक्षा सूक्ष्म वनस्पतिकायिक अपर्याप्त अनन्तगुणित हैं, क्योंकि एक-एक निगोद में अनन्त-अनन्त जीव होते हैं। उनकी अपेक्षा सूक्ष्म अपर्याप्तक समुच्चय जीव विशेषाधिक हैं, क्योंकि इनमें सूक्ष्म पृथ्वीकायिक आदि का भी समावेश हो जाता है।

अब सूक्ष्म पर्याप्तक जीवों का अल्पबहुत्व प्रतिपादित करते हैं-

श्री गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं-हे भगवन् ! इन सूक्ष्म पर्याप्तक सूक्ष्म पृथ्वीकायिक पर्याप्तक. सूक्ष्म अप्कायिक पर्याप्तक, सूक्ष्म तेज-

---

ષાધિક છે. સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક અપર્યાપ્તોથી સૂક્ષ્મ નિગોદના અપર્યાપ્તક અસંખ્યાત ગણા છે, કેમકે નિગોદીયાં જીવ સંપૂર્ણ લોકમાં વ્યાપ્ત હોવાના કારણે અસંખ્યાત પ્રમાણ વાળા છે. તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્ત અનન્ત ગણા છે. કેમકે એક એક નિગોદમાં અનન્ત-અનન્ત જીવ હોય છે તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તક સમુચ્ચય જીવ વિશેષાધિક છે, કેમકે તેઓમા સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક આદિનો પણ સમાવેશ થઇ જાય છે.

હવે સૂક્ષ્મ પર્યાપ્તક જીવોના અલ્પવહુત્વનું પ્રતિપાદન કરે છે-

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવન્ ! આ સૂક્ષ્મ પર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક પર્યાપ્તક, સૂક્ષ્મ જળકાયિક પર્યાપ્તક, સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક પર્યાપ્તક,

-स्कायिकानां पर्याप्तकानाम् 'सुहुम तेउकाइयाणं पज्जत्तगाणं' सूक्ष्म तेजःकायि-कानां पर्याप्तानां 'सुहुम वाउकाइयाणं पज्जत्तगाणं' सूक्ष्मवायुकायिकानां पर्या-प्तकानाम् 'सुहुम वणस्सइकाइयाणं पज्जत्तयाणं' सूक्ष्म वनस्पतिकायिकानां पर्या-प्तकानाम् 'सुहुम निगोयाणं पज्जत्तगाणं य' सूक्ष्म निगोदानां पर्याप्तकानाञ्च मध्ये 'कयरे कयरेहिंतो' कतरे कतरेभ्यः 'अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसा-हिया वा' अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति, भगवान् उत्तरयति-'गोयमा !' हे गौतम ! 'सव्वत्थोवा सुहुम तेउकाइया पज्जत्तगा' सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः सूक्ष्मतेजःकायिकाः पर्याप्तकाः भवन्ति, तेषाम-संख्येयलोकाकाशप्रदेशप्रमाणत्वात्, तेभ्यः 'सुहुम पुढविकाइया पज्जत्तगा' विसे-साहिया' सूक्ष्म पृथिवीकायिकाः पर्याप्तका विशेषाधिका भवन्ति, तेषाम् प्रभूता-संख्येयलोकाकाशप्रदेशप्रमाणत्वात्, तेभ्योऽपि 'सुहुम आउकाइया पज्जत्तगा विसेसाहिया' सूक्ष्माप्कायिकाः पर्याप्तकाः विशेषाधिका भवन्ति तेषां प्रभूततरा-संख्येयलोकाकाशप्रदेशप्रमाणत्वात्, तेभ्योऽपि 'सुहुम वाउकाइया पज्जत्तगा विसेसाहिया' सूक्ष्म वायुकायिकाः पर्याप्तकाः विशेषाधिका भवन्ति, तेषां बहुल-

---

-स्कायिक पर्याप्तक, सूक्ष्म वायुकायिक पर्याप्तक, सूक्ष्म वनस्पति-कायिक पर्याप्तक और सूक्ष्म निगोद पर्याप्तक जीवों में कौन किससे अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ?

श्री भगवान् उत्तर देते हैं-हे गौतम ! सब से कम सूक्ष्म तेज-स्कायिक पर्याप्तक हैं, क्योंकि वे असंख्यात लोकाकाश-प्रदेशों के बराबर हैं । उनकी अपेक्षा सूक्ष्म पृथ्वीकायिक पर्याप्तक विशेषाधिक हैं, क्योंकि वे प्रभूत असंख्यात लोकाकाश प्रदेशों के बराबर हैं । उन की अपेक्षा सूक्ष्म अप्काय के पर्याप्तक विशेषाधिक हैं, क्यों कि वे प्रभूततर असंख्यात लोकाकाशों के प्रदेशों के बराबर हैं । उनकी अपेक्षा वायुकाय के पर्याप्त विशेषाधिक हैं, क्योंकि वे प्रभूततम असं-

---

સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક પર્યાપ્તક, સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્તક અને સૂક્ષ્મ નિગોદ પર્યાપ્તક જીવોમાં કોણ કોનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર દે છેઃ-હે ગૌતમ ! બધાથી ઓછા સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક પર્યાપ્તક છે, કેમકે તેઓ અસંખ્યાત લોકાકાશ પ્રદેશોના બરાબર છે, તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક પર્યાપ્તક વિશેષાધિક છે, કેમકે તેઓ પ્રભુત અસંખ્યાત લોકાકાશ પ્રદેશોના બરાબર છે, તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ જળ-કાયિકના પર્યાપ્તક વિશેષાધિક છે, કેમકે તેઓ પ્રભૂતતર અસંખ્યાત લોકાકા-શના પ્રદેશોના બરાબર છે, તેમની અપેક્ષાએ વાયુકાયના પર્યાપ્ત વિશેષાધિક

तमासंख्येयलोकाकाशप्रदेशराशिप्रमाणत्वात्, तेभ्योऽपि 'सुहुम निगोया पज्जत्तगा असंखेज्जगुणा' सूक्ष्म निगोदाः पर्याप्तका असंख्येयगुणा भवन्ति, तेषां सर्वलोकापन्नतया प्रतिगोलकमसंख्येयप्रमाणत्वात्, तेभ्योऽपि–सुहुम वणस्सइकाइया पज्जत्तगा अणंतगुणा' सूक्ष्मवनस्पतिकायिकाः पर्याप्तकाः अनन्तगुणा भवन्ति, प्रतिनिगोदमनन्तानां जीवानां सद्भावात्, तेभ्योऽपि 'सुहुम पज्जत्तगा विसेसाहिया' सूक्ष्म पर्याप्तका विशेषाधिकाः भवन्ति पृथिवीकायिकादीनां सर्वेषां तत् समावेशात्, अथैतेषामेव सूक्ष्मादीनां प्रत्येकं पर्याप्तापर्याप्तकानामल्पबहुत्वमाह –'एएसि णं भंते ! सुहुमाणं पज्जत्तापज्जत्तगाणं' हे भदन्त ! एतेषां खलु सूक्ष्माणां पर्याप्तापर्याप्तानां मध्ये 'कयरे कयरेहिंतो' कतरे कतरेभ्यः 'अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?' अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति–'गोयमा !' हे गौतम ! 'सव्वत्थोवा सुहुम अपज्जत्तगा' सर्वस्तोकाः–सर्वेभ्योऽल्पाः, सूक्ष्माः अपर्याप्तकाः

ख्यात लोकाकाश के प्रदेशों के बराबर हैं। उनकी अपेक्षा सूक्ष्मनिगोद के पर्याप्तक असंख्यातगुणा हैं, क्योंकि वे समस्त लोक में व्याप्त हैं और एक-एक गोलक में असंख्यात २ होते हैं। उनकी अपेक्षा सूक्ष्मवनस्पतिकाय के पर्याप्त अनन्तगुणा हैं, क्योंकि एक-एक निगोद में अनन्त-अनन्त जीव होते हैं। इनकी अपेक्षा भी सूक्ष्म पर्याप्त विशेषाधिक हैं, क्योंकि इनमें सूक्ष्म पृथिवीकायिक आदि पर्याप्त भी सम्मिलित हैं।

अब इन्हीं के पर्याप्त और अपर्याप्त का अल्पबहुत्व कहते हैं–हे भगवन् ! इन सूक्ष्म जीवों के पर्याप्तक और अपर्याप्तक में से कौन किससे अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? भगवान् उत्तर देते हैं

છે, કેમકે તેઓ પ્રભૂતતમ અસંખ્યાત લોકાકાશના પ્રદેશોની બરાબર છે; તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ નિગોદના પર્યાપ્તક અસંખ્યાતગણા છે, કેમકે તેઓ સમસ્ત લોકમાં વ્યાપ્ત છે અને એક-એક ગોલકમાં અસંખ્યાત અસંખ્યાત થાય છે, તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયના પર્યાપ્તક અનન્તગણા છે, કેમકે એક-એક નિગોદમા અનન્ત અનન્ત જીવ થાય છે, એમની અપેક્ષાએ પણ સૂક્ષ્મ પર્યાપ્તક વિશેષાધિક છે, કેમકે તેઓમાં સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક આદિ પર્યાપ્ત પણ સંમિલિત છે.

હવે તેમના પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્તનું અલ્પ બહુત્વ કહે છે–હે ભગવન્ ! આ સૂક્ષ્મ જીવોના પર્યાપ્તક અને અપર્યાપ્તકમાંથી કોણ કોનાથી અલ્પ, ઘણા તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે–હે ગૌતમ ! બધાથી ઓછા સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તક છે અને સૂક્ષ્મ પર્યાપ્તક તેમનાથી સંખ્યાતગણા અધિક છે અહિ એ

भवन्ति तेभ्यः-'सुहुम पज्जत्तगा संखेज्जगुणा' सूक्ष्मपर्याप्तकाः संख्येयगुणा भवन्ति, अत्रेदमवसेयम्-बादरेषु पर्याप्तापेक्षया अपर्याप्तका असंख्येयगुणा भवन्ति, एकैकपर्याप्तबादरनिश्रयाऽसंख्येयानामपर्याप्तबादराणामुत्पादात्, सूक्ष्मेषु तु नायं नियमो वर्तते अपर्याप्तापेक्षया पर्याप्तानां चिरकालावस्थायितया सर्वदैव तेषां बहूनामुपलम्भात् इत्यभिप्रायेण सर्वस्तोकत्वं सूक्ष्माणामपर्याप्तकानां, तेभ्यः सूक्ष्माणां पर्याप्तकानां संख्येयगुणत्वञ्चोक्तम्, गौतमः पृच्छति-'एएसि णं भंते ! सुहुम पुढविकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं' हे भदन्त ! एतेषां खलु सूक्ष्म पृथिवीकायिकानां पर्याप्तापर्याप्तकानां मध्ये 'कयरे कयरेहिंतो' कतरे कतरेभ्यः 'अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया' अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति-'गोयमा !' हे गौतम ! 'सव्वत्थोवा सुहुम पुढविकाइया अपज्जत्तया' सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः, सूक्ष्म पृथिवीकायिकाः अपर्याप्तका भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, तेभ्यः एव-'सुहुम पुढविकाइया

-हे गौतम ! सब से कम सूक्ष्म अपर्याप्तक है और सूक्ष्म पर्याप्तक उनसे संख्यातगुणा अधिक हैं । यहां यह बात समझ लेनी चाहिए कि बादर जीवों में पर्याप्तों की अपेक्षा अपर्याप्त असंख्यातगुणा होते हैं । क्योंकि एक-एक पर्याप्त बादर के आश्रय से असंख्यात अपर्याप्त बादरों की उत्पत्ति होती है, मगर सूक्ष्म जीवों के विषय में ऐसा नियम नहीं है । अपर्याप्त जीवों की अपेक्षा पर्याप्त जीव चिरकाल तक रहते हैं, अतएव वे सर्वदा ही अधिक पाये जाते हैं । इस कारण सूक्ष्म अपर्याप्त जीव सब से कम कहे हैं और सूक्ष्म पर्याप्तक उनसे संख्यातगुणा बतलाए गए हैं ।

श्री गौतमस्वामी प्रश्न करते हैं-सूक्ष्म पृथिवीकायिकों के पर्याप्तों और अपर्याप्तों में कौन किससे कम, बहुत; तुल्य या विशेषाधिक हैं ?

વાત સમજી લેવી જોઇએ કે બાદર જીવોમાં પર્યાપ્તોની અપેક્ષાએ અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગણા હોય છે, કેમકે એક-એક પર્યાપ્ત બાદરના આશ્રયથી અસંખ્યાત અપર્યાપ્ત બાદરોની ઉત્પત્તિ થાય છે, પરન્તુ સૂક્ષ્મ જીવોના વિષયમાં એવો નિયમ નથી અપર્યાપ્ત જીવોની અપેક્ષાએ પર્યાપ્ત જીવ ચિરકાળ સુધિ રહે છે, તેથી જ તેઓ સર્વદા અધિક જોવામા આવે છે, એ કારણે સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્ત જીવ બધાથી ઓછા કહેલા છે, અને સૂક્ષ્મ પર્યાપ્તક તેઓથી સંખ્યાત ગણા બતાવેલા છે.

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકોના પર્યાપ્તો અને અપર્યાપ્તોમાં કોણ કોનાથી ઓછા, ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્ત

पज्जत्तया संखेज्जगुणा' सूक्ष्म पृथिवीकायिकाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, गौतमः पृच्छति–'एएसि णं भंते ! सुहुम आउकाइयाणं पज्जत्ता-पज्जत्तगाणं' हे भदन्त ! एतेषां खलु सूक्ष्माप्कायिकानां पर्याप्तापर्याप्तकानां मध्ये 'कयरे कयरेहिंतो' कतरे कतरेभ्यः 'अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा विसेसाहिया वा' अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति–'गोयमा !' हे गौतम ! 'सव्वत्थोवा सुहुमआउ-काइया अपज्जत्तगा' सर्वस्तोकाः–सर्वेभ्योऽल्पाः सूक्ष्माप्कायिकाः अपर्याप्तकाः भवन्ति, तेभ्योऽपि–'सुहुमा आउकाइया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा' सूक्ष्मा अप्का-यिकाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, गौतमः पृच्छति–'एएसि णं भंते ! सुहुम तेउकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं' हे भदन्त ! एतेषां खलु सूक्ष्म तेजःकायिकानां पर्याप्तापर्याप्तकानां मध्ये 'कयरे कयरेहिंतो' कतरे कतरेभ्यः 'अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया ?' अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति–'गोयमा !' हे गौतम ! 'सव्व-त्थोवा सुहुम तेउकाइया अपज्जत्तया' सर्वस्तोकाः–सर्वेभ्योऽल्पाः सूक्ष्म तेजः-

---

श्री भगवान् उत्तर देते हैं–हे गौतम ! सूक्ष्म पृथिवीकायिक अपर्याप्त सबसे कम हैं, सूक्ष्मपृथिवीकायिक पर्याप्त उनकी अपेक्षा संख्यातगुणा हैं

श्री गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं–हे भगवन् ! सूक्ष्म अप्कायों के पर्याप्तों और अपर्याप्तों में कौन किससे अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषा-धिक हैं ? भगवान् उत्तर देते हैं–अपर्याप्त सूक्ष्मअप्कायिक सबसे कम हैं, पर्याप्त सूक्ष्म अप्कायिक उनकी अपेक्षा संख्यातगुणा अधिक हैं।

श्री गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं–हे भगवन् ! सूक्ष्म तेजस्काय के

બધાથી ઓછા છે, સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક પર્યાપ્ત તેમની અપેક્ષાએ સંખ્યાતગણા છે.

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરે છે–હે ભગવન્ ! સૂક્ષ્મ જળકાયિકોના પર્યાપ્તો અને અપર્યાપ્તોમાં કોણ કોનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગરતો વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે–હે ગૌતમ ! સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક અપ-ર્યાપ્ત બધાથી ઓછા છે, સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક પર્યાપ્ત તેમની અપેક્ષાએ સંખ્યાત ગણા છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે:–હે ભગવન્ સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિકોના પર્યાપ્તો અને અપર્યાપ્તોમાં કોણ કોનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અને વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે:–અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ જળકાયિક બધાથી ઓછા છે, પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ જળકાયિક તેમની અપેક્ષાએ સંખ્યાતગણા અધિક છે.

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરે છે–હે ભગવન્ સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયના પર્યાપ્તો અને અપર્યાપ્તોમા કોણ કોનાથી અધિક, અલ્પ તુલ્ય અગરતો વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે–હે ગૌતમ ! અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક

कायिकाः अपर्याप्तकाः भवन्ति, तदपेक्षया 'सुहुम तेउकाइया पज्जत्ता संखेज्ज-गुणा' सूक्ष्म तेजःकायिकाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, गौतमः पृच्छति-'एएसि णं भंते ! सुहुम वाउकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्तगाणं' हे भदन्त ! एतेषां खलु सूक्ष्म वायुकायिकानां पर्याप्तापर्याप्तानां मध्ये 'कयरे कयरे-हिंतो' कतरे कतरेभ्यः 'अप्पा वा, वहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा' अल्पा वा, वहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति -'गोयमा ! सव्वत्थोवा सुहुम वाउकाइया अपज्जत्तगा' हे गौतम ! सर्वस्तोकाः -सर्वेभ्योऽल्पाः सूक्ष्मवायुकायिकाः अपर्याप्तकाः भवन्ति, तेभ्यः 'वाउकाइया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा' वायुकायिकाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, गौतमः पृच्छति-'एएसि णं भंते ! सुहुम वणस्सइकाइयाणं पज्जत्ता-पज्जत्तगाणं' हे भदन्त ! एतेषां खलु सूक्ष्म वनस्पतिकायिकानां पर्याप्तापर्याप्तानां मध्ये 'कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, वहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा' कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, वहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति-'गोयमा !' हे गौतम ! 'सव्वत्थोवा सुहुम वणस्सइकाइया अपज्जत्तगा' सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः, सूक्ष्म वनस्पतिकायिकाः अपर्याप्तकाः

पर्याप्तों और अपर्याप्तों में कौन किससे अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं? भगवान् उत्तर देते हैं-हे गौतम! अपर्याप्त सूक्ष्मतेजस्कायिक सबसे कम हैं, पर्याप्त सूक्ष्म तेजस्कायिक उनसे असंख्यातगुणा अधिक हैं

श्रीगौतमस्वामी प्रश्न करते हैं-हे भगवन् ! सूक्ष्म वायुकायिकों के पर्याप्तों और अपर्याप्तों में कौन किससे अल्प, बहुत, तुल्प या विशेषाधिक हैं ? भगवान् उत्तर देते हैं-सूक्ष्म वायुकाय के अपर्याप्त सब से कम हैं, पर्याप्त उनसे संख्यातगुणा अधिक हैं।

श्रीगौतमस्वामी प्रश्न करते हैं-हे भगवन् ! सूक्ष्मवनस्पतिकायिक पर्याप्तकों और अपर्याप्तकों में कौन किससे अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? भगवान् उत्तर देते हैं-हे गौतम ! सूक्ष्म वनस्पति-

---

બધાથી ઓછા છે, પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક તેમનાથી સંખ્યાતગણા અધિક છે.

શ્રીગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે.-હે ભગવન્ ! સૂક્ષ્મ વાયુકાયિકોના પર્યાપ્તો અને અપર્યાપ્તોમાં કોણ કોનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છેઃ-સૂક્ષ્મ વાયુકાયકના અપર્યાપ્ત બધાથી ઓછા છે, પર્યાપ્ત તેમનાથી સંખ્યાતગણા અધિક છે.

શ્રીગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવન્ ! સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્તકો અને અપર્યાપ્તકોમાં કોણ કોનાથી અલ્પ ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

भवन्ति, तेभ्यः 'सुहुम वणस्सइकाइया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा' सूक्ष्म वनस्पतिकायिकाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, गौतमः पृच्छति–'एएसि णं भंते ! सुहुम निगोयाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं' हे भदन्त ! एतेषां खलु सूक्ष्म निगोदानां पर्याप्तापर्याप्तानां मध्ये 'कयरे कयरेहिंतो' कतरे कतरेभ्यः 'अप्पा वा, वहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?' अल्पा वा, वहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति–'गोयमा !' हे गौतम ! 'सव्वत्थोवा सुहुम निगोया अपज्जत्ता' सर्वस्तोकाः सूक्ष्मनिगोदाः अपर्याप्तका भवन्ति, तेभ्यः 'सुहुम निगोया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा' सूक्ष्म निगोदाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणा भवन्ति प्रागुक्तयुक्तेः, अथ सर्वेषां समुदितानां पर्याप्तापर्याप्तगतमल्पवहुत्वं गौतमः पृच्छति–'एएसि णं भंते ! सुहुमाणं सुहुम पुढविकाइयाणं' हे भदन्त ! एतेषां खलु सूक्ष्माणाम्, सूक्ष्म पृथिवीकायिकानाम् 'सुहुम आउकाइयाणं' सूक्ष्माप्कायिकानाम् 'सुहुम तेउकाइयाणं' सूक्ष्म तेजःकायिकानाम् 'सुहुम वाउकाइयाणं' सूक्ष्म वायुकायिकानाम् 'सुहुम वणस्सइकाइयाणं' सूक्ष्म वनस्पतिकायिकानाम् 'सुहुम निगोदाण य पज्जत्तापज्जत्ताणं' सूक्ष्म निगोदानाञ्च पर्याप्तापर्याप्तानां मध्ये 'कयरे कयरेहिंतो' कतरे कतरेभ्यः

कायिक अपर्याप्त सबसे कम हैं और सूक्ष्म वनस्पतिकायिक पर्याप्त उनसे संख्यातगुणा अधिक हैं।

श्रीगौतमस्वामी प्रश्न करते हैं–हे भगवन् ! सूक्ष्म निगोद के पर्याप्तकों और अपर्याप्तकों में कौन किस से अल्प, वहुत, तुल्य अथवा विशेषाधिक हैं ? भगवान् उत्तर देते हैं–हे गौतम ! सब से कम सूक्ष्मनिगोद के अपर्याप्तक हैं, सूक्ष्म निगोद के पर्याप्तक उनसे संख्यातगुणा अधिक हैं।

श्रीगौतमस्वामी प्रश्न करते हैं–हे भगवन् ! इन सूक्ष्म, सूक्ष्मपृथिवीकायिक, सूक्ष्म अप्कायिक, सूक्ष्मतेजस्कायिक, सूक्ष्मवायुकायिक सूक्ष्म

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્ત બધાથી ઓછા છે અને સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્તક તેઓથી સંખ્યાતગણા અધિક છે.

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવન્ ! સૂક્ષ્મ નિગોદના પર્યાપ્તકો અને અપર્યાપ્તકોમા કોણ કોનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! બધાથી ઓછા નિગોદના અપર્યાપ્તક છે, સૂક્ષ્મ નિગોદના પર્યાપ્તક તેમનાથી સંખ્યાતગણા અધિક છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે કે-હે ભગવન્ ! આ સૂક્ષ્મ સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક, સૂક્ષ્મ જળકાયિક, સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક, સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક, સૂક્ષ્મ વન-

'अप्पा वा, वहुया वा, तुल्ला वा विसेसाहिया वा' अल्पा वा, वहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति-'गोयमा' हे गौतम ! 'सव्व-त्थोवा सुहुम तेउकाइया अपज्जत्तगा' सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः सूक्ष्मतेजः-कायिकाः अपर्याप्तकाः भवन्ति, तेभ्योऽपि 'सुहुम पुढविकाइया अपज्जत्तगा विसेसाहिया' सूक्ष्म पृथिवीकायिकाः अपर्याप्तकाः विशेषाधिका भवन्ति, तेभ्यो-ऽपि 'सुहुम आउकाइया अपज्जत्तगा विसेसाहिया' सूक्ष्माप्कायिकाः अपर्या-प्तका विशेषाधिका भवन्ति, तेभ्योऽपि 'सुहुम वाउकाइया अपज्जत्तगा विसे-साहिया' सूक्ष्म वायुकायिकाः अपर्याप्तकाः विशेषाधिकाः किञ्चिदधिका भवन्ति, तेभ्योऽपि 'सुहुम तेउकाइया अपज्जत्तगा संखेज्जगुणा' सूक्ष्म तेजःकायिकाः अपर्याप्तकाः संख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि 'सुहुम पुढविकाइया पज्जत्तगा विसेसाहिया' सूक्ष्म पृथिवीकायिकाः पर्याप्तकाः विशेषाधिका भवन्ति, तेभ्यो-ऽपि 'सुहुम आउकाइया पज्जत्तगा विसेसाहिया' सूक्ष्माप्कायिकाः पर्याप्तका विशेषाधिका भवन्ति, तेभ्यः 'सुहुम वाउकाइया पज्जत्तगा विसेसाहिया सूक्ष्मः वायुकायिकाः पर्याप्तका विशेषाधिका भवन्ति, तेभ्योऽपि 'सुहुम निगोदा अप-

वनस्पतिकायिक और सूक्ष्म निगोद के पर्याप्तकों और अपर्याप्तकों में कौन किस से अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? भगवान् उत्तर देते हैं-हे गौतम ! सब से कम तेजस्कायिक अपर्याप्त हैं, उन की अपेक्षा सूक्ष्म पृथिवीकायिक अपर्याप्त विशेषाधिक हैं उनकी अपेक्षा सूक्ष्म अप्कायिक अपर्याप्त विशेषाधिक हैं, उनकी अपेक्षा सूक्ष्म वायुकायिक अपर्याप्त विशेषाधिक हैं, उनकी अपेक्षा सूक्ष्म तेजस्का-यिक पर्याप्त संख्यातगुणा अधिक हैं, उनकी अपेक्षा सूक्ष्मपृथिवीकायिक पर्याप्त विशेषाधिक हैं, उनसे सूक्ष्म अप्कायिक पर्याप्त विशेषाधिक हैं, उनसे सूक्ष्म वायुकायिक पर्याप्त विशेषाधिक हैं, उनकी अपेक्षा सूक्ष्म

સ્પતિકાયિક અને સૂક્ષ્મ નિગોદના પર્યાપ્તકો અને અપર્યાપ્તકોમાં કોણ કોનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અને વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે -હે ગૌતમ ! બધાથી ઓછા તેજસ્કાયિક અપર્યાપ્તક છે, તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્તક વિશેષાધિક છે, તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ જળકાયિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે, તેમની અપે-ક્ષાએ સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે, તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક પર્યાપ્ત સંખ્યાતગણા અધિક છે, તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ પૃથ્વી-કાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે, તેમનાથી સૂક્ષ્મ અપ્કાયિક પર્યાપ્ત વિશેષા-ધિક છે, તેમનાથી સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે, તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ નિગોદના અપર્યાપ્તક સંખ્યાતગણા અધિક છે, તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ

ज्जत्तगा असंखेज्जगुणा' सूक्ष्मनिगोदा अपर्याप्तका असंख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि 'सुहुम निगोदा पज्जत्तगा संखेज्जगुणा' सूक्ष्म निगोदाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि 'सुहुम वणस्सइकाइया अपज्जत्तगा अणंतगुणा' सूक्ष्मा वनस्पतिकायिका अपर्याप्तका अनन्तगुणा भवन्ति, प्रतिनिगोदमनन्तानां वनस्पतिकायिकानां सद्भावात् तेभ्योऽपि 'सुहुम अपज्जत्तगा विसेसाहिया' सूक्ष्मा अपर्याप्तका विशेषाधिका भवन्ति सूक्ष्म पृथिवीकायिकादीनामपि तत्र निवेशात् तेभ्योऽपि 'सुहुम वणस्सइकाइया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा' सूक्ष्म वनस्पतिकायिकाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणा भवन्ति, सूक्ष्मेषु अपर्याप्तेभ्यः पर्याप्तकानां संख्येयगुणत्वात्, तेभ्यः 'सुहुम पज्जत्तगा विसेसाहिया' सूक्ष्म पर्याप्तका विशेषाधिका भवन्ति सूक्ष्म पृथिवीकायिकादीनामपि तत्र समावेशात्, तेभ्यः 'सुहुमा विसेसाहिया' सूक्ष्माः विशेषाधिका भवन्ति, अपर्याप्तानामपि तत्र समावेशात् इत्याशयः ॥ सू० ६ ॥

निगोद के अपर्याप्तक असंख्यगुणा अधिक हैं, उनकी अपेक्षा सूक्ष्म निगोद के पर्याप्तक संख्यातगुणा अधिक हैं, उनकी अपेक्षा सूक्ष्म वनस्पतिकाय के अपर्याप्त अनन्तगुणा अधिक हैं, क्योंकि प्रत्येक निगोद में अनन्त वनस्पतिकायिक होते हैं। उनकी अपेक्षा भी सूक्ष्म अपर्याप्तक जीव विशेषाधिक हैं, क्योंकि उनमें सूक्ष्म पृथ्वीकायिक आदि भी सम्मिलित हैं। उनकी अपेक्षा भी सूक्ष्म वनस्पतिकाय के पर्याप्तक संख्यातगुणा हैं, क्यों कि सूक्ष्म जीवों में अपर्याप्तकों से पर्याप्तक संख्यातगुणा अधिक होते हैं। उनकी अपेक्षा भी सूक्ष्म पर्याप्तक समुच्चय जीव विशेषाधिक हैं, क्यों कि उनमें सूक्ष्म पृथ्वीकायिक आदि का भी समावेश है और सूक्ष्म जीव उनसे भी कुछ अधिक हैं, क्योंकि उनमें अपर्याप्तकों का भी समावेश है ॥६॥

નિગોદના પર્યાપ્તક સંખ્યાતગણા અધિક છે, તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયના અપર્યાપ્ત અનન્તગણા અધિક છે, કેમકે પ્રત્યેક નિગોદમાં અનન્ત વનસ્પતિકાયિક હોય છે, તેમની અપેક્ષાએ પણ સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તક જીવ વિશેષાધિક છે; કેમકે તેઓમાં સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક આદિ પણ સંમિલિત છે, તેમની અપેક્ષાએ પણ સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાય પર્યાપ્તક સંખ્યાતગણા છે, કેમકે સૂક્ષ્મ જીવોમાં અપર્યાપ્તકોથી પર્યાપ્તક સંખ્યાતગણા અધિક હોય છે તેમની અપેક્ષાએ પણ સૂક્ષ્મ પર્યાપ્તક સમુચ્ચય જીવ વિશેષાધિક છે, કેમકે તેઓમાં સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક આદિનો પણ સમાવેશ છે અને સૂક્ષ્મ જીવ તેમનાથી કંઇક અધિક છે, કેમકે તેઓમાં અપર્યાપ્તકોનો પણ સમાવેશ છે ॥ સૂ૦ ૬॥

बादराल्पबहुत्ववक्तव्यता–

मूलम्–एएसि णं भंते ! बादराणं बादरपुढविकाइयाणं बादर आउकाइयाणं, बादरतेउकाइयाणं, बादरवाउकाइयाणं, बादर-वणस्सइकाइयाणं, पत्तेयसरीरबादरवणस्सइकाइयाणं, बादर-निगोदाणं, बादरतसकाइयाणं, कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा? गोयमा ! सव्वत्थोवा बादरतस-काइया, बादरतेउकाइया असंखेज्जगुणा, पत्तेयसरीरबादरवण-स्सइकाइया असंखेज्जगुणा, बादरनिगोदा असंखेज्जगुणा, बादरा-पुढविकाइया असंखेज्जगुणा, बादरा आउकाइया असंखेज्जगुणा, बादरा वाउकाइया असंखेज्जगुणा, बादरा वणस्सइकाइया अणंतगुणा, बादरा विसेसाहिया, एएसि णं भंते ! बादरपुढवि-काइय अपज्जत्तगाणं बादरआउकाइय अपज्जत्तगाणं बादर-तेउकाइय अपज्जत्तगाणं, बादरवाउकाइय अपज्जत्तगाणं पत्तेय सरीर बादरवणस्सइअपज्जत्तगाणं बादरनिगोद अपज्जत्तगाणं बादरतसकाइय अपज्जत्तगाणं य कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा बादरतसकाइया अपज्जत्तगा, बादर तेउकाइया अपज्जत्तगा असंखेज्जगुणा, पत्तेयसरीर बादरवणस्सइकाइया अपज्जत्तगा बादरनिगोदा अपज्जत्तगा असंखेगुणा, बादरपुढविकाइया अपज्जत्तगा असंखेज्जगुणा, बायरआउकाइया अपज्जत्तगा असंखेज्जगुणा, बायरवाउकाइया अपज्जत्तगा असंखेज्ज-गुणा, बादरवणस्सइकाइया अपज्जत्तगा अणंतगुणा, बायर-पज्जत्तगा विसेसाहिया, एएसि णं भंते ! बायरपज्जत्तयाणं बायरपुढविकाइयाणं पज्जत्तयाणं बायरआउकाइयाणं पज्जत्तयाणं बायरतेउकाइयाणं पज्जत्तयाणं बायरवाउकाइयाणं पज्जत्तयाणं

पत्तेयसरीर बायरवणस्सइकाइयाणं पज्जत्तयाणं बायरनिगोद पज्जत्तयाणं बायरतसकाइय पज्जत्तयाण य कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा बायरतेउकाइया पज्जत्तया, बायरतसकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा, पत्तेयसरीर बायरवणस्सइकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा, बायरनिगोदा पज्जत्तया असंखेज्जगुणा, बायरपुढवीकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा, बायरआउकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा, बायरवाउकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा, बायरवणस्सइकाइया पज्जत्तया अणंतगुणा, बायरपज्जत्तया विसेसाहिया, एएसि णं भंते! बायराणं पज्जत्तापज्जत्ताणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा बायरपज्जत्तया बायरअपज्जत्तया असंखेज्जगुणा, एएसि णं भंते ! बायरपुढविकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा. बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा बायरपुढविकाइया पज्जत्तया, बायर पुढविकाइया अपज्जत्तया, असंखेज्जगुणा, एएसि णं भंते ! बायरआउकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया ? गोयमा ! सव्वत्थोवा बायरआउकाइया पज्जत्तया, बायरआउकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा, एएसि णं भंते ! बायरतेउकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा! सव्वत्थोवा, बायरतेउकाइया पज्जत्तया अपज्जत्तया, असंखेज्जगुणा, एएसि णं भंते! बायरवाउकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्तगाणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा, बायरतेउकाइया

पज्जत्तया, अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा, एएसि णं भंते! बायर-वाउकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्तगाणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा? गोयमा! सव्वत्थोवा बायरवाउकाइया पज्जत्तया बायरवाउकाइया अपज्जत्तया, असंखेज्जगुणा, एएसि णं भंते! बायरवणस्सइकाइयाणं पज्ज-त्तापज्जत्ताणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा? गोयमा! सव्वत्थोवा बायरवणस्सइकाइया पज्जत्तया बायरवणस्सइकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा, एएसि णं भंते! पत्तेयसरीर बायरवणस्सइकाइयाणं पज्जत्ता-पज्जत्ताणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा विसेसाहिया वा? गोयमा! सव्वत्थोवा पत्तेयसरीर बायरवणस्सइकाइया पज्जत्तया, पत्तेयसरीर वायरवणस्सइ-काइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा, एएसि णं भंते! बायरनिगोदाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा? गोयमा! सव्वत्थोवा बायरनिगोदा पज्जत्ता, बायरनिगोया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा, एएसि णं भंते! बायरतसकाइयाणं पज्जत्ता-पज्जत्ताणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा; बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा? गोयमा! सव्वत्थोवा बायरतसकाइया पज्जत्ता बायरतसकाइया अपज्जत्ता असंखेज्जगुणा, एएसि णं भंते! बायराणं बायरपुढविकाइयाणं बायरआउकाइयाणं बायरतेउ-काइयाणं बायरवाउकाइयाणं बायरवणस्सइकाइयाणं पत्तेय-सरीर बायरवाउकाइयाणं बायरनिगोयाणं बायरतसकाइयाणं पज्जत्तापपज्जत्ताणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा? गोयमा! सव्वत्थोवा बायर-तेउकाइया पज्जत्तया, बायरतसकाइया पज्जत्तया असंखेज्ज-

गुणा, बायरतसकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा, पत्तेयसरीर बायरवणस्सइकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा, बायरनिगोया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा, बायरपुढवीकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा, बायरआउकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा, बायरवाउकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा, बायरतेउकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा पत्तेयसरीर बायरवणस्सइकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा बायरनिगोया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा, बायरपुढवीकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा, बायरआउकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा, बायरवाउकाइया अपज्ज त्तया असंखेज्जगुणा, बायरवणस्सइकाइया पज्जत्तया अणंतगुणा, बायरवणस्सइकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगणा, बायरअपज्जत्तया विसेसाहिया, बायरा विसेसाहिया ॥सू. ७।

छाया–एतेषां खलु भदन्त ! बादराणां बादरपृथिवीकायिकानां बादराप्कायिकानां बादरतेजःकायिकानां बादरवायुकायिकानाम् बादरवनस्पतिकायिकानां प्रत्येकशरीरबादरवनस्पतिकायिकानां बादरनिगोदानां बादरत्रसकायि-

---

बादर जीवों का अल्पबहुत्व

शब्दार्थ–(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (बादराणं) बादर जीवों (बादरपुढविकाइयाणं) बादर पृथिवीकायिकों (बादरआउकाइयाणं) बादर अप्कायिकों (बादरतेउकाइयाणं) बादर तेजस्कायिकों (बादरवाउकाइयाणं) बादर वायुकायिकों (बादरवणस्सइकाइयाणं) बादर वनस्पतिकायिकों (पत्तेयसरीर बायरवणस्सइकाइयाणं) प्रत्येक शरीर बादरवनस्पतिकायिकों (बायरनिगोदाणं) बादर निगोदों (बादर-

---

બાદર જીવોનું અલ્પબહુત્વ

શબ્દાર્થ—(एएसिणं भंते !) ભગવાન્ ! આ (बादराणं) બાદર જીવો (बादरपुढविकाइयाणं) બાદર પૃથ્વીકાયિકો (बादर आउकाइयाणं) બાદર જળકાયિકો (बादरतेउकाइयाणं) બાદર તેજસ્કાયિકો (बादरवाउकाइयाणं) બાદરવાયુકાયિકો (बादरवणस्सइकाइयाणं) બાદરવનસ્પતિકાયિકો (पत्तेयसरीर बादरवणस्सइकाइयाणं) પ્રત્યેક શરીર બાદરવનસ્પતિકાયિકો (बादर निगोदाणं) બાદર નિગોદો (बादरतसकाइया) બાદરત્રસકાયિકોમાં (कयरे कयरेहिंतो) કોણ કોનાથી (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला

कानां कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः बादरत्रसकायिकाः बादरतेजःकायिकाः असंख्येयगुणाः प्रत्येक-शरीरबादरवनस्पतिकायिका असंख्येयगुणा बादरनिगोदाः असंख्येयगुणाः, बादराः पृथिवीकायिकाः असंख्येयगुणाः, बादराः अप्कायिकाः असंख्येयगुणाः, बादराः वायुकायिकाः असंख्येयगुणाः, बादरा वनस्पतिकायिकाः अनन्तगुणाः, बादरा विशेषाधिकाः, एतेषां खलु भदन्त ! बादरपृथिवीकायिकापर्याप्तकानां

तसकाइयाणं) बादर त्रसकायिकों में (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? (गोयमा !) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा बादरतसकाइया) सब से कम बादर त्रसकायिक हैं (बादरतेउकाइया असंखेज्जगुणा) बादर तेजस्कायिक असंख्यातगुणा हैं (पत्तेयसरीर बादरवणस्सइकाइया) प्रत्येक शरीर बादर वनस्पतिकायिक (असंखेज्जगुणा) असंख्यातगुणा हैं (बादरनिगोदा असंखेज्जगुणा) बादर निगोद असंख्यातगुणा हैं (बादरपुढविकाइया असंखेज्जगुणा) बादर पृथिवीकायिक असंख्यातगुणा हैं (बादरा आउकाइया असंखेज्जगुणा) बादर अप्कायिक असंख्यातगुणा हैं (बादरा वाउकाइया असंखेज्जगुणा) बादर वायुकायिक असंख्यात गुणा हैं (बादरा वणस्सइकाइया अणंतगुणा) बादर वनस्पतिकायिक अनन्तगुणा हैं (बादरा विसेसाहिया) बादर जीव विशेषाधिक हैं।

(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (बादरपुढविकाइय अपज्जत्ता-

विसेसाहिया वा) અલ્પ ઘણા તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! सव्वत्थोवा बादरतसकाइया) બધાથી ઓછા બાદર ત્રસકાયિક છે (बादर तेउकाइया असंखेज्जगुण) બાદર તેજસ્કાયિક અસંખ્યાત ગુણ છે (पत्तेयसरीरबादर वणस्सइकाइया) પ્રત્યેકશરીર બાદર વનસ્પતિકાયિક (असंखेज्जगुणा) અસંખ્યાત ગણા છે (बादरनिगोदा असंखेज्जगुणा) બાદર નિગોદ અસંખ્યાતગણા છે (बादर पुढविकाइया असंखेज्जगुणा) બાદર પૃથ્વિકાયિક અસંખ્યાત ગુણા (बादर आउकाइया असखेज्जगुणा) બાદર જળકાયિક અસંખ્યાતગુણા છે (बादर वाउकाइया असंखेज्जगुणा) બાદરવાયુકાયિક અસંખ્યાતગણા છે (बादरा वणस्सइकाइया अणंतगुणा) બાદર વનસ્પતિકાયિક અનન્ત ગુણા છે (बादरा विसेसाहिया) બાદર જીવ વિશેષાધિક છે.

(एएसि णं भंते ! ભગવન્ ! આ (बादरपुढविकाइय अपज्जत्तगाण) બાદર

बादराप्कायिकापर्याप्तकानां बादरतेजःकायिकापर्याप्तकानां बादरवायुकायिका-पर्याप्तकानां बादरवनस्पतिकायिकापर्याप्तकानां प्रत्येकशरीरबादरवनस्पतिकायिका-पर्याप्तकानां बादरनिगोदापर्याप्तकानां बादरत्रसकायिकापर्याप्तकानां च कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा गौतम ! सर्वस्तोकाः बादरत्रसकायिकाः अपर्याप्तकाः, बादरतेजःकायिका अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, प्रत्येकशरीरबादरवनस्पतिकायिका अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः

गाणं) बादर पृथिवीकायिक अपर्याप्तकों (बादरआउकाइय अपज्जत्त-गाणं) बादर अप्कायिक अपर्याप्तकों (बादरतेउकाइय अपज्जत्तगाणं) बादर तेजस्कायिक अपर्याप्तों (बादरवाउकाइय अपज्जत्तगाणं) बादर वायुकायिक अपर्याप्तों (बादरवणस्सइकाइय अपज्जत्तगाणं) बादर वनस्पतिकायिक अपर्याप्तों (पत्तेयसरीर बादरवणस्सइकाइय अपज्ज-त्तगाणं) प्रत्येक शरीर बादर वनस्पतिकायिक अपर्याप्तकों (बादर-निगोद अपज्जत्तगाणं) बादर निगोद अपर्याप्तकों (बादरतसकाइय अपज्जत्तगाण य) और बादर त्रसकायिक अपर्याप्कों में (कयरे कयरे-हिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा?) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ?

(गोयमा !) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा बादरतसकाइया अपज्जत्तया) बादर त्रसकायिक अपर्याप्त सब से कम हैं (बादरतेउकाइया अपज्ज-त्तगा असंखेज्जगुणा) बादर तेजस्कायिक अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं (पत्तेयसरीर बादर वणस्सइकाइया अपज्जत्तगा असंखेज्जगुणा) प्रत्येक

પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્તકો (बादर आउकाइय अपज्जत्तगाणं) બાદર જળકાયિક અપર્યાપ્તકો (बादरतेउकाइय अपज्जत्तगाणं) બાદર તેજસ્કાયિક અપર્યાપ્તકો (बादर वाउकाइय अपज्जत्तगाणं) બાદર વાયુકાયિક અપર્યાપ્તકો (बादरवणस्सइकाइय अप-ज्जत्तगाणं) બાદર વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્તકો (पत्तेयसरीर बादरवणस्सइकाइय अपज्जत्तगाणं) પ્રત્યેક શરીર બાદર વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્તકો (बादर निगोद अप-ज्जत्तगाणं) બાદર નિગોદ અપર્યાપ્તકો (बादर तसकाइय अपज्जत्तगाणं य) અને બાદર ત્રસકાયિક અપર્યાપ્તકોમાં (कयरे कयरेहिंतो) કોણ કોનાથી (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર તો વિશેષાધિક છે ?

(गोयमा !) હે ગૌતમ ! (सव्वत्थोवा बादर तसकाइया अपज्जत्तया) બાદર ત્રસકાયિક અપર્યાપ્ત બધાથી ઓછા છે (बादर तेउकाइया अपज्जत्तगा असंखेज्ज-गुणा) બાદર તેજસ્કાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે (पत्तेयसरीरबादर वणस्सइकाइया अपज्जत्तगा असंखेज्जगुणा) પ્રત્યેક શરીર બાદર વનસ્પતિકાયિક

बादरनिगोदाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, बादरपृथिवीकायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, बादराप्कायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, बादरवायुकायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः बादरवनस्पतिकायिकाः अपर्याप्तकाः अनन्तगुणाः, बादरापर्याप्तका विशेषाधिकाः एतेषां खलु भदन्त ! बादरपर्याप्तकानां बादरपृथिवीकायिकानां पर्याप्तकानां बादराप्कायिकानां पर्याप्तकानां बादर तेजःकायिकानां पर्याप्तकानां बादरवायुकायिकानां पर्याप्तकानां प्रत्येकशरीर

शरीर बादर वनस्पतिकायिक अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं (बादर-निगोदा अपज्जत्तगा असंखेज्जगुणा) बादर निगोद के अपर्याप्तक असंख्यातगुणा हैं (बादरपुढविकाइया अपज्जत्तगा असंखेज्जगुणा) बादर पृथिवीकाय के अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं (बादरआउकाइया अपज्जत्तगा असंखेज्जगुणा) बादर अप्काय के अपर्याप्तक असंख्यातगुणा हैं (बादरवाउकाइया अपज्जत्तगा असंखेज्जगुणा) बादर वायुकायिक अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं (बादरवणस्सइकाइया अपज्जत्तगा अणंत गुणा) बादर वनस्पतिकाय के अपर्याप्त अनन्तगुणा हैं (बादरअपज्जत्तगा विसेसाहिया) बादर अपर्याप्त विशेषाधिक हैं।

(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (बायरपज्जत्तयाणं) बादर पर्याप्तक जीवों (बादरपुढविकाइयाणं पज्जत्तयाणं) बादर पृथिवीकाय के पर्याप्तकों (बायरआउकाइयाणं पज्जत्तयाणं) बादर अप्काय के पर्याप्तकों (बायरतेउकाइयाणं पज्जत्तयाणं) बादर तेजस्कायिक पर्याप्तकों (बायरवाउकाइयाणं पज्जत्तयाणं) बादर वायुकायिक पर्याप्तकों

અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે (बादर निगोदा अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) (બાદર નિગોદના અપર્યાપ્તક અસંખ્યાતગણા છે. (बादर पुढविकाइया अपज्जत्तगा असंखेज्जगुणा) બાદર પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્તક અસંખ્યાતગણા છે (बादर आउकाइया अपज्जत्तगा असखेज्जगुणा) બાદર જળકાયિક અપર્યાપ્તક અસંખ્યાતગણા છે (बादरवाउकाइया अपज्जत्तगा असंखेज्जगुणा) બાદર વાયુકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે (बादर वणस्सइकाइया अपज्जत्तगा अणंतगुणा) બાદરવનસ્પતિકાયના અપર્યાપ્ત અનન્તગણા છે (बादर अपज्जत्तगा विसेसाहिया) બાદર અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે

(एएसि णं भंते ! ભગવાન્ આ (बादर पज्जत्तयाणं) બાદર પર્યાપ્તકજીવો (बादर पुढविकाइयाण पज्जत्तयाणं) બાદર પૃથ્વીકાયના પર્યાપ્તકો (बादर आउकाइयाणं पज्जत्तयाणं (બાદર જળકાય પર્યાપ્તકો (बादर तेउकाइयाणं पज्जत्तयाणं) બાદર તેજસ્કાયિક પર્યાપ્તકો (बायर वाउकाइयाणं पज्जत्तयाणं) બાદર વાયુકાયિક

बादरवनस्पतिकायिकानां पर्याप्तकानां बादरनिगोद पर्याप्तकानां बादरत्रसकायिक पर्याप्तकानां च कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोका बादरतेजःकायिकाः पर्याप्तकाः बादरत्रसकायिकाः पर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः प्रत्येकशरीरबादरवनस्पतिकायिका पर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः बादरनिगोदाः पर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः बादरपृथिवीकायिकाः पर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, बादराप्कायिकाः पर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, बादरवायुकायिकाः पर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, बादरवनस्पतिकायिकाः पर्याप्तकाः

(पत्तेयसरीर बायरवणस्सइकाइयाणं पज्जत्तयाणं) प्रत्येक शरीर बादर वनस्पतिकाय के पर्याप्तकों (बायरनिगोद पज्जत्तयाणं) बादर निगोद के पर्याप्तकों (बायरतसकाइय पज्जत्तगाण य) और बादर त्रसकायिक पर्याप्तकों में (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा?) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं?

(गोयमा !) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा बादरतेउकाइया पज्जत्तया) सब से कम बादर तेजस्काय के पर्याप्त हैं (बायरतसकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा) बादर त्रसकायिक पर्याप्त असंख्यात गुणा हैं (पत्तेयसरीरबायरवणस्सइकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा) प्रत्येक शरीर बादर वनस्पतिकायिक पर्याप्त असंख्यात गुणा हैं (बादरनिगोदा अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) बादर निगोद पर्याप्तक असंख्यातगुणा हैं (बादरपुढविकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा) बादर पृथिवीकायिक पर्याप्त असंख्यातगुणा हैं (बायरआउकाइया पज्जत्तगा असंखेज्ज-

પર્યાપ્તકોમાં (पत्तेयसरीरवणस्सइकाइयाण पज्जत्तयाणं) પ્રત્યેક શરીર બાદરવનસ્પતિકાયના પર્યાપ્તકો (बायर निगोद पज्जत्तयाणं) બાયર નિગોદના પર્યાપ્તકો (बायर तसकाइय पज्जत्तगाण य) અને બાદર ત્રસકાયિક પર્યાપ્તોમાં (कयरे कयरेहिंतो) કોણ કોનાથી (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ? (અલ્પ, ઘણા તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

(गोयमा !) હે ગૌતમ ! (सव्वत्थोवा बादरतेउकाइया पज्जत्तया) બધાથી ઓછા બાદર તેજસ્કાયના પર્યાપ્ત છે. (बायर तसकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा) બાદરત્રસકાયક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે (पत्तेय सरीरवणस्सइकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा) પ્રત્યેક શરીર બાદરવનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે. (बायर निगोय पज्जत्तया असंखेज्जगुणा) બાદર નિગોદ પર્યાપ્તક અસંખ્યાતગણા છે (बायर पुढविकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा) બાદર પૃથિવીકાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે. (बायर आउकाइया पज्जत्तगा असंखेज्जगुणा) બાદર અપ-

अनन्तगुणाः वादरपर्याप्तकाः विशेषाधिकाः, एतेषां खलु भदन्त ! वादराणाम् पर्याप्तापर्याप्तकानां कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, वहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः वादरपर्याप्तकाः, वादरापर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, एतेषां खलु भदन्त ! वादरपृथिवीकायिकानां पर्याप्तापर्याप्तकानां कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, वहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः

गुणा) बादर अप्कायिक पर्याप्तक असंख्यातगुणा हैं (बायरवाउकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा) बादर वायुकायिक पर्याप्त असंख्यातगुणा हैं (बायरवणस्सइकाइया पज्जत्तया अणंतगुणा) बादर वनस्पतिकायिक पर्याप्त अनन्तगुणा हैं (बायरपज्जत्तया विसेसाहिया) बादर पर्याप्तक विशेषाधिक हैं।

(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (बादराणं पज्जत्तापज्जत्ताणं) बादर पर्याप्तों और अपर्याप्तों में (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ?

(गोयमा !) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा बायरपज्जत्तया) सब से कम बादर पर्याप्त हैं (बायर अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) बादर अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं। (एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (बायरपुढविकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं) बादर पृथ्वीकाय के पर्याप्तों और अपर्याप्तों में से (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया

કાયિક પર્યાપ્તક અસંખ્યાતગણુા છે (वायर वाउकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा) બાદર વાયુકાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણુા છે (वायर वणस्सइकाइया पज्जत्तया अणंतगुणा) બાદર વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્ત અનંતગણુા છે (वायर पज्जत्तया विसेसाहिया) બાદર પ્રર્યાપ્તક વિશેષાધિક છે.

(एएसि णं भंते ! ભગવન્ ! આ (वायराणं पज्जत्ता पज्जत्ताणं) બાદરપર્યાપ્તો અપર્યાપ્તોમાં (कयरे कयरेहिंतो) કોણુ કોનાથી (अप्पा वा वहुया वा, तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) અલ્પ, ઘણુા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

(गोयमा !) હે ગૌતમ ! (सव्वत्थोवा वायरपज्जत्तया) બધાથી ઓછા બાદર પર્યાપ્ત છે (वायर अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) બાદર અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણુા છે.

(एएसि णं भंते !) ભગવન્ ! આ (वायर पुढविकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं) બાદર પૃથ્વીકાયના પર્યાપ્તો અને અપર્યાપ્તોમાંથી (कयरे कयरेहिंतो) કોણુ કોનાથી (अप्पा वा वहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) અલ્પ, ઘણુા, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે.

बादरपृथिवीकायिकाः पर्याप्तकाः बादरपृथिवीकायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः एतेषां खलु भदन्त ! बादराप्कायिकानां पर्याप्तकानां कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः बादराप्कायिकाः पर्याप्तकाः, बादराप्कायिकाः अपर्याप्तकाः, असंख्येयगुणाः, एतेषां खलु भदन्त ! बादरतेजःकायिकानां पर्याप्तापर्याप्तकानां कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः

वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा बादरपुढविकाइया पज्जत्तया) सब से कम बादर पृथ्वीकायिक पर्याप्त हैं (बादरपुढविकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) बादर पृथ्वीकायिक अपर्याप्तक असंख्यातगुणा हैं। (एएसि णं भंते !) हे भगवन् इन (बायरआउकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं) बादर अप्काय के पर्याप्तकों और अपर्याप्तकों में से (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा बायरआउकाइया पज्जत्तया) सब से कम बादर अप्काय के पर्याप्त हैं (बायरआउकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) बादर अप्काय के अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं (एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (बायरतेउकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं) बादर तेजस्काय के पर्याप्तकों और अपर्याप्तकों में से (कयरे कयरेहिंतो)

(गोयमा !) હે ગૌતમ ! (सव्वत्थोवा बायरपुढविकाइया पज्जत्तया) બધાથી ઓછા બાદર પૃથ્વીકાયિક પર્યાપ્ત છે. (बायरपुढविकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) બાદર પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્તક અસંખ્યાત ગણુા છે.

(एएसि णं भंते ! ભગવન્ ! આ (बायरआउकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं) બાદર અપ્કાયના પર્યાપ્તકોઅને અપર્યાપ્તકોમાથી (कयरे कयरेहिंतो) કોણુ કોનાથી (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગરતો વિશેષાધિક છે ?

(गोयमा !) હે ગૌતમ ! (सव्वत्थो वा बायरआउकाइया पज्जत्तया) બધાથી ઓછા બાદર અપ્કાયના પર્યાપ્તક છે (बायरआउकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) બાદર અપ્કાયના અપર્યાપ્તક અસંખ્યાતગણુા છે.

(एएसि णं भंते !) ભગવાન્ ! આ (बायर तेउकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं) બાદર તેજસ્કાયના પર્યાપ્તકો અને અપર્યાપ્તકોમાંથી (कयरे कयरेहिंतो) કોણુ કોનાથી (अप्पा वा बहुया वा, तुल्ला वा विसेसाहिया वा) અલ્પ તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

वादरतेजःकायिकाः पर्याप्तकाः, अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, एतेषां खलु भदन्त ! बादरवायुकायिकानां पर्याप्तापर्याप्तकानां कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः वादरवायुकायिकाः पर्याप्तकाः, वादरवायुकायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, एतेषां खलु भदन्त ! वादरवनस्पतिकायिकानां पर्याप्तापर्याप्तकानां कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः वादरवनस्पति-

कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं (गोयमा) हे गौतम ? (सव्वत्थोवा बायरतेउकाइया पज्जत्तया) सब से कम बादर तेजस्काय के पर्याप्त हैं (अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) अपर्याप्तक असंख्यातगुणा हैं (एएसि णं भंते !) हे भगवन् इन (बायरवाउकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्तगाणं) बादर वायुकाय के पर्याप्तकों और अपर्याप्तकों में (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा बायरवाउकाइया पज्जत्तया) सब से कम बादर वायुकाय के पर्याप्त हैं (बायरवाउकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) बादर वायुकाय के अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं। (एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (बायरवणस्सइकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं) बादर वनस्पतिकाय के पर्याप्तको और अपर्याप्तकों में से (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया

(गोयमा !) હે ગૌતમ ! (सव्वत्थो वा बायर वाउकाइया पज्जत्तया) બધાથી ઓછા બાદર તેજસ્કાયના પર્યાપ્ત છે (अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) અપર્યાપ્તક અસંખ્યાતગણા છે.

(एएसि णं भंते !) ભગવન્ ! આ (बायर वाउकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्तगाणं) બાદર વાયુકાયના પર્યાપ્તકો અને અપર્યાપ્તકોમાંથી (कयरे कयरेहिंतो) કોણ કોનાથી (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર તો વિશેષાધિક છે ?

(गोयमा !) હે ગૌતમ ! (सव्वत्थोवा बायर वाउकाइया) સૌથી ઓછા બાદર વાયુકાયિક પર્યાપ્તકો છે, (बायरवाउकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) બાદર વાયુકાય અપર્યાપ્તક અસંખ્યાતગણા છે, (एएसि णं भंते !) હે ભગવન્ આ (बायरवणस्सइकाएयो णं पज्जत्तापज्जत्ताणं बाદર વનસ્પતિકાયના પર્યાપ્તક અને અપર્યાપ્તકોમાં (कयरे कयरेहिंतो) કોણ કોનાથી (अप्पा वा बहुया वा, तुल्ला

कायिकाः पर्याप्तकाः, बादरवनस्पतिकायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, एतेषां खलु भदन्त ! प्रत्येकशरीर बादरवनस्पतिकायिकानां पर्याप्तापर्याप्तकानां कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः प्रत्येकशरीरबादरवनस्पतिकायिकाः पर्याप्तकाः प्रत्येक शरीर बादर-वनस्पतिकायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, एतेषां खलु भदन्त ! बादर-निगोदानां पर्याप्तापर्याप्तकानां कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा,

---

वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा बायरवणस्सइकाइका पज्जत्तया) सब से कम बादर वनस्पतिकाय के पर्याप्तक हैं (बायरवणस्सइकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) बादर वनस्पतिकाय के अपर्याप्तक असंख्यातगुणे हैं (बायर निगोया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) बादर निगोद के अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं। (एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (पत्तेयसरीर बायरवणस्सइकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं) प्रत्येक शरीर बादर वनस्पतिकायिकों केपर्याप्तकों और अपर्याप्तकों में से (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य अथवा विशेषाधिक हैं ? (गोयमा !) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा पत्तेयसरीर बायरवणस्सइकाइया पज्जत्तया) सबसे कम बादर वनस्पतिकाय के पर्याप्त हैं (पत्तेयसरीर बायरवणस्सइकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) प्रत्येक शरीर बादर वनस्पतिकायिक अपर्याप्त

विसेसाहिया वा) કોણ કોનાથી અલ્પ છે ? કોણ કોનાથી વધારે છે. અને કોણ કોની બરાબર છે તથા કોણ કોનાથી વિશેષાધિક છે ?

(गोयमा !) હે ગૌતમ ! (सव्वत्थोवा बायरवणस्सइकाइया पज्जत्तया) બધાથી ઓછા બાદર વનસ્પતિકાયના પર્યાપ્તક છે (बायर वणस्सइकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) બાદર વનસ્પતિકાયના અપર્યાપ્તક અસંખ્યાતગણા છે.

(एएसि णं भंते !) ભગવન્ ! આ (पत्तेयसरीरबायर वणस्सइकाइयाणं पज्जत्ता-पज्जत्ताणं) પ્રત્યેક શરીર બાદર વનસ્પતિકાયિકોના પર્યાપ્તકો અને અપર્યાપ્તકોમાં (कयरे कयरेहिंतो) કોણ કોનાથી (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે ?

(गोयमा !) (सव्वत्थोवा पत्तेयसरीर बायरवणस्सइकाइया पज्जत्तया) બધાથી ઓછા બાદર વનસ્પતિકાયના પર્યાપ્ત છે (पत्तेयसरीरबायरवणस्सइकाइया अपज्जत्ता असंखेज्जगुणा) પ્રત્યેકશરીર બાદર વનસ્પતિ કાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે,

विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः बादरनिगोदाः पर्याप्तकाः बादरनिगोदाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, एतेषां खलु भदन्त ! बादरत्रसकायिकानां पर्याप्तापर्याप्तकानां कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः बादरत्रसकायिकाः पर्याप्तकाः, बादरत्रसकायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः एतेषां खलु भदन्त ! बादराणां बादरपृथिवीका-

असंख्यात गुणा हैं। (एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (बायर निगोदाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं) बादर निगोदकाय के पर्याप्तकों और अपर्याप्तकों में (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा, बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा बायरनिगोया पज्जत्तया बायर निगोया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) सबसे अल्प बादरनिगोद के पर्याप्तक है, बादर निगोद के अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं (एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (बायरतसकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं) बादर त्रसकाय के पर्याप्तकों और अपर्याप्तकों में (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य अथवा विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा बायरतसकाइया पज्जत्ता) सबसे कम बादर त्रसकाय के पर्याप्त हैं (बायरतसकाइया अपज्जत्ता असंखेज्जगुणा) बादर त्रसकाय के अपर्याप्त असंख्यात गुणा हैं।

(एएसि ण भंते !) ભગવન્ ! આ (बायरनिगोदाणं पज्जत्तापज्जत्ताण) બાયરનિગોદ કાયના પર્યાપ્તકો અને અપર્યાપ્તકોમાં (कयरे कयरेहिंतो) કોણ કોનાથી (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે?

(गोयमा !) હે ગૌતમ ! ((सव्वत्थोवा बायर निगोया पज्जतया) બધાથી ઓછા બાદર નિગોદના પર્યાપ્ત છે (बायर निगोया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) બાદર નિગોદના અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા છે,

(एएसि ण भंते !) ભગવન્ આ (बायरत तसकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं) બાદરત્રસકાયના પર્યાપ્તકો અને અપર્યાપ્તકોમાં (कयरे कयरेहिंतो) કોણ કોનાથી (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) અલ્પ, અધિક, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે ?

(गोयमा !) હે ગૌતમ ! (सव्वत्थोवा बायर तसकाइया पज्जत्ता) બધાથી ઓછા બાદર ત્રસ કાયના પર્યાપ્ત છે (बायर तसकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) બાદર ત્રસકાયના અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે.

यिकानां बादराप्कायिकानां बादरतेजःकायिकानां बादरवायुकायिकानां बादर-वनस्पतिकायिकानां प्रत्येकशरीरबादरवनस्पतिकायिकानां बादरनिगोदानां बादरत्रसकायिकानां पर्याप्तापर्याप्तकानां कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः बादरतेजःकायिकाः पर्याप्तकाः बादरत्रसकायिकाः पर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, बादरत्रसकायिका अपर्याप्तका असंख्येयगुणाः प्रत्येकशरीरबादरवनस्पतिकायिकाः पर्याप्तकाः असं-

---

(एएसि णं भंते ! हे भगवन् ! इन (बायराणं) बादर जीवों (बायर-पुढविकाइयाणं) बादर पृथिवीकायिकों (बायरआउकाइयाणं) बादर अप्कायिकों (बायरतेउकाइयाणं) बादर तेजस्कायिकों (बायरवाउकाइयाणं) बादर वायुकायिकों (बायरवणस्सइकाइयाणं) बादर वनस्पतिकायिकों (पत्तेयसरीर बायरवणस्सइकाइयाणं) प्रत्येक शरीर बादर वनस्पतिकायिकों (बायरनिगोयाणं) बादर निगोदकायों (बायरतस-काइयाणं) बादर त्रसकायिकों के (पज्जत्तापज्जत्ताणं) पर्याप्तकों और अपर्याप्तकों में (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य अथवा विशेषाधिक हैं ?

(गोयमा !) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा बायरतेउकाइया पज्जत्तया) सब से कम बादर तेजस्काय के पर्याप्तक हैं (बायरतसकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा) बादर त्रसकायिक पर्याप्त असंख्यातगुणा हैं (बायर तसकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) बादर त्रसकायिक अपर्याप्त असंख्यात गुणा हैं (पत्तेयसरीरबायरवणस्सइकाइया पज्जत्तया

(एएसिं णं भंते !) ભગવન્ ! આ (बायराणं) બાદર જીવો (बायर पुढवि-काइयाणं) બાદર પૃથ્વીકાયિકો (बायर आउकाइयाणं) બાદર જળકાયિકો (बायर तेउकाइयाणं) બાદર તેજસ્કાયિકો (बायर वाउकाइयाणं) બાદર વાયુકાયિકો (बायर वणस्सइकाइयाणं) બાદરવનસ્પતિકાયિકો (पत्तेयसरीर बायरवणस्सइकाइयाणं) પ્રત્યેક શરીર બાદરવનસ્પતિકાયિકો (बायर निगोयाणं) બાદર નિગોદ કાયો (बायरतस-काइयाणं) બાદર ત્રસકાયિકોના (पज्जत्ता पज्जत्ताणं) પર્યાપ્તકો અને અપર્યાપ્તકોમાં (कयरे कयरे हिंतो) કોણ કોનાથી (अप्पा वा बहुया तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) અલ્પ, ઘણા તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે ?

(गोयमा !) હે ગૌતમ ! (सव्वत्थोवा बायर तेउकाइया पज्जत्तया) બધાથી ઓછા બાદર તેજસ્કાયના પર્યાપ્ત છે (बायरतसकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा) બાદર ત્રસકાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે (बायरतसकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) બાદર ત્રસકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે, (पत्तेयसरीर बायरवणस्सइकाइया

ख्येयगुणाः, वादरनिगोदाः पर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, वादरपृथिवीकायिकाः पर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, वादराप्कायिकाः पर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, वादरवायुकायिकाः पर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, वादरतेजःकायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, प्रत्येकशरीरवादरवनस्पतिकायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः वादरनिगोदाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः वादरपृथिवीकायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः वादराप्कायिकाः अपर्याप्तका असंख्येयगुणाः वादरवायुकायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, वादरवनस्पतिकायिकाः पर्याप्तकाः

असंखेज्जगुणा) प्रत्येक शरीर बादर वनस्पतिकायिक पर्याप्त असंख्यातगुणा हैं (बायरनिगोया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा) बादर निगोद के पर्याप्तक असंख्यातगुणा हैं (बायरपुढविकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा) बादर पृथ्वीकाय के पर्याप्त असंख्यातगुणा हैं (बायरआउकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा) बादर अप्काय के पर्याप्त असंख्यात गुणा हैं (बायरवाउकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा) बादर वायुकायिक पर्याप्त असंख्यातगुणा हैं (बायरतेउकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) बादर तेजस्काय के अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं। (पत्तेयसरीरबायरवणस्सइकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) प्रत्येक शरीर बादर वनस्पतिकायिक अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं (बायरनिगोया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) बादर निगोद के अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं (बायरपुढविकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) बादर पृथ्वीकायिक अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं (बायरआउकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) बादर अप्कायिक के अपर्याप्त असंख्य

पज्जत्तया असंखेज्जगुणा) પ્રત્યેક શરીર બાદર વનસ્પતિકાયના પર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગણા છે (बायरनिगोया पज्जत्तया असखेज्जगुणा) બાદર નિગોદના પર્યાપ્તકો અસંખ્યાતગણા છે (बायरपुढवीकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा) બાદર પૃથ્વીકાયના પર્યાપ્તકો અસંખ્યાતગણા છે, (बायर आउकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा) બાદર અપ્કાયના પર્યાપ્તકો અસંખ્યાતગણા છે, (बायरवाउकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा) બાદર વાયુકાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગણા છે (बायरतेउकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) બાદર તેજસ્કાયના અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા છે (पत्तेयसरीर बायर वणस्सइकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) પ્રત્યેક શરીર બાદર વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે (बायरनिगोया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) બાદરનિગોદના અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે (बायरपुढविकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) બાદર પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે (बायर आउकाइया अपज्जत्तया

अनन्तगुणाः, बादरवनस्पतिकायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणा बादरापर्याप्तकाः विशेषाधिकाः, बादरा विशेषाधिकाः ॥सू० ७॥

टीका—अथ बादरपृथिवीकायिकादीनामल्पबहुत्व वक्तव्यता प्ररूपयितुमाह—'एएसि णं भंते ! बादराणं' गौतमः पृच्छति–हे भदन्त ! एतेषां खलु बादराणाम् समुच्चयबादराणां 'बायरपुढविकाइयाणं' बादरपृथिवीकायिकानाम्, 'बायरआउकाइयाणं' बादराप्कायिकानाम्, 'बायरतेउकाइयाणं' बादरतेजःकायिकानाम् 'बादरवाउकाइयाणं' बादरवायुकायिकानाम्, 'बादरवणस्सइकाइयाणं' बादरवनस्पतिकायिकानाम् समुच्चय बादरवनस्पतिकायिकानाम् 'पत्तेय सरीर बादरवणस्सइकाइयाणं' प्रत्येकशरीर बादरवनस्पतिकायिकानाम् 'बादर-

गुणा हैं (वायरवाउकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) बादर वायुकाय के अपर्याप्त असंख्यगुणा हैं (बायरवणस्सइकाइया पज्जत्तया अणंतगुणा) बादर वनस्पतिकाय के पर्याप्त अनन्तगुणा हैं (बायरवणस्सइकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) बादर वनस्पतिकायिक अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं (बायरअपज्जत्तया विसेसाहिया) बादर जीवों के अपर्याप्त विशेषाधिक हैं (बायरा विसेसाहिया) बादर समुच्चय जीव विशेषाधिक हैं ॥६॥

टीकार्थ–अब पृथ्वीकायिकों आदि के अल्पबहुत्व की प्ररूपणा की जाती है—

श्री गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं–हे भगवन् ! समुच्चय बादर, बादर पृथिवीकायिक, बादर अप्कायिक, बादर तेजस्कायिक, बादर वायुकायिक, समुच्चय बादर वनस्पतिकायिक, प्रत्येक शरीर बादर वनस्पतिकायिक, बादर निगोद तथा बादर त्रसकायिक अर्थात् द्वीन्द्रिय

असखेज्जगुणा) બાદર જળકાયના અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે (वायर वाउकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) બાદર વાયુકાયના અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે (वायर वणस्सइकाइया पज्जत्तया अणंतगुणा) બાદર વનસ્પતિકાયના પર્યાપ્ત અનંતગણા છે (वायरवणस्सइकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) બાદર વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે (वायर अपज्जत्तया विसेसाहिया) બાદર જીવોના અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (वायरा विसेसाहिया) બાદર સમુચ્ચય જીવ વિશેષાધિક છે ॥સૂ૦૬॥

ટીકાર્થ—હવે બાદર પૃથ્વીકાયિક જીવો આદિના અલ્પબહુત્વની પ્રરૂપણા કરાય છે–શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે ભગવન્ ! સમુચ્ચય બાદર, બાદર પૃથ્વીકાયિક, બાદર જળકાયિક, બાદર તેજસ્કાયિક, બાદર વાયુકાયિક, સમુચ્ચય બાદર વનસ્પતિકાયિક, પ્રત્યેક શરીર બાદર વનસ્પતિકાયિક, બાદર નિગો

निगोदाणं' बादरनिगोदानाम् 'बायरतसकाइयाणं' बादरत्रसकायिकानाम् बादर-द्वीन्द्रियादीनामित्यर्थः, 'कयरे कयरेहिंतो' कतरे कतरेभ्यः 'अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?' अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा. विशेषाधिका वा भवन्ति ! भगवान् उत्तरयति–'गोयमा !' हे गौतम ! 'सव्वत्थोवा बायरतसकाइया' सर्वस्तोकाः–सर्वेभ्योऽल्पाः बादरत्रसकायिकाः–बादरद्वीन्द्रिया-भवन्ति, द्वीन्द्रियादीनामेव बादरत्रसपदवाच्यत्वेन तेषा मन्यकायेभ्योऽल्पत्वात्, तेभ्यः 'बायरतेउकाइया' बादरतेजःकायिका 'असंखेज्जगुणा' असंख्येयगुणा भवन्ति, तेषाम् असंख्येयलोकाकाशप्रदेशप्रमाणत्वात्, तेभ्योऽपि 'पत्तेयसरीर बादरवणस्सइकाइया असंखेज्जगुणा' प्रत्येकशरीर बादरवनस्पतिकायिकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, बादरतेजःकायिकानां मनुष्यक्षेत्रे एव सद्भावेन तदपेक्षया बादरवनस्पतिकायिकानां स्थानस्यासंख्येयगुणत्वात्, तेभ्योऽपि 'बादरनिगोदा असंखेज्जगुणा' बादरनिगोदाः असंख्येयगुणा भवन्ति बादरनिगोदानामत्यन्त

आदि जीवों में से कौन किसकी अपेक्षा अल्प है, कौन किससे अधिक है, कौन किससे तुल्य या विशेषाधिक है ?

श्री भगवान् उत्तर देते हैं–हे गौतम ! बादर द्वीन्द्रिय आदि त्रस जीव सबसे कम हैं, क्योंकि द्वीन्द्रिय आदि ही त्रस कहलाते हैं वे अन्य सभी कायों से अल्प हैं । इनकी अपेक्षा बादर तेजस्कायिक असंख्यगुणा हैं, क्योंकि वे असंख्यात लोकाकाशों के प्रदेशों के बराबर हैं । इनकी अपेक्षा भी प्रत्येक शरीर बादर वनस्पतिकायिक असंख्यातगुणा हैं, क्योंकि बादर तेजस्काय के जीव सिर्फ मनुष्य क्षेत्र में ही होते हैं अतएव बादर वनस्पति का क्षेत्र उन से असंख्यातगुणा अधिक है बादर निगोद इससे भी असंख्यगुणा हैं, क्योंकि बादर

તથા બાદર ત્રસ કાયિક અર્થાત્ દ્વીન્દ્રિય આદિ જીવોમાં થી કોણ કોનાથી અલ્પ છે, કોણ કોનાથી અધિક છે, કોણ કોનાથી તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે–હે ગૌતમ ! બાદર દ્વીન્દ્રિય આદિ ત્રસજીવ બધાથી ઓછા છે, કેમકે દ્વીન્દ્રિય આદિ જ ત્રસ કહેવાય છે અને તેઓ અન્ય બધી કાયના જીવોથી અલ્પ છે, તેમની અપેક્ષાએ બાદર તેજસ્કાયિક અસંખ્યાત ગણા છે, કેમકે તેઓ અસંખ્યાત લોકાકાશ પ્રદેશોની બરાબર છે, તેમની અપેક્ષાએ પણ પ્રત્યેક શરીર બાદર વનસ્પતિકાયિક અસંખ્યાત ગણા છે, કેમકે બાદર તેજસ્કાયના જીવ ફક્ત મનુષ્ય ક્ષેત્રમા જ થાય છે, તેથી જ બાદર વનસ્પતિનુ ક્ષેત્ર તેમનાથી અસંખ્યાત ગણું અધિક છે, બાદર નિગોદ તેનાથી પણ અસંખ્ય ગણા છે, કેમકે બાદર નિગોદ અત્યન્ત સૂક્ષ્મ અવ-

सूक्ष्मावगाहनतयोदकेषु सर्वत्रापि च सद्भावात् शैवालादीनामुदकेऽवश्यंभाविनां बादरानन्तकायिकत्वात्, तेभ्योऽपि 'बादरापुढविकाइया असंखेज्जगुणा' बादराः पृथिवीकायिकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, तेषाम् अष्टपृथिवीषु सर्वविमानभवन-पर्वतादिषु सद्भावात्, तेभ्योऽपि 'बायरा आउकाइया असंखेज्जगुणा' बादराः अप्कायिकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, समुद्रेषु उदकबाहुल्यात्, तेभ्योऽपि 'बायरा वाउकाइया असंखेज्जगुणा' बादराः वायुकायिकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, रन्ध्रे सर्वत्र वायुसद्भावात्, तेभ्योऽपि 'बादरा वणस्सइकाइया अणंतगुणाः' बादराः वनस्पतिकायिकाः अनन्तगुणा भवन्ति प्रतिबादरनिगोदमनन्तानां जीवानां सद्भावात्, तेभ्योऽपि 'बायरा विसेसाहिया' बादराः समुच्चयबादराः जीवाः विशेषाधिकाः किञ्चिदधिका भवन्ति, बादरद्वीन्द्रियादि त्रसकायिकादीनामपि तत्र समावेशात्, इत्येवं समुच्चयादि बादराणामल्पबहुत्वादिकं प्रतिपाद्य

निगोद अत्यन्त सूक्ष्म अवगाहना वाले होने के कारण जल में सर्वत्र होते हैं। शैवाल आदि अनन्त कायिक हैं और जल में उसका सद्-भाव अवश्य होता है। इनकी अपेक्षा बादर पृथिवीकायिक असंख्यात गुणा हैं, क्योंकि वे आठों पृथिवियों में एवं समस्त विमान, भवन तथा पर्वतों आदि में विद्यमान हैं। बादर अप्कायिक उनसे भी असं-ख्यगुणा अधिक हैं, क्योंकि समुद्रों में जल की बहुलता होती है। बादर वायुकायिक उनसे भी असंख्यातगुणा हैं, क्योंकि सभी रन्ध्रों में (पोली जगह में) वायु विद्यमान रहती है। बादर वनस्पतिकायिक उनसे अनन्तगुणा अधिक हैं, क्योंकि प्रत्येक बादर निगोद में अनन्त जीव होते हैं। बादर जीव उनसे विशेषाधिक हैं, क्योंकि बादर द्वीन्द्रिय आदि सभी उनमें सम्मिलित हैं।

इस प्रकार समुच्चय आदि बादर जीवों के अल्पबहुत्व का प्रति-

ગાહનાવાળા હોવાના કારણે પાણીમા સર્વત્ર હોય છે, શેવાળ આદિ અનન્તકાયિક છે, અને પાણીમાં તેનો સદ્ભાવ અવશ્ય હોય છે, તેમની અપેક્ષાએ બાદર પૃથ્વીકાયિક અસંખ્યાતગણા છે, કેમકે તેઓ અહીં પૃથ્વીયોમાં તેમ જ સમસ્ત વિમાન, ભવન તથા પર્વતો આદિમાં હયાત છે, બાદર જળકાયિક તેમનાથી અસંખ્યાતગણા અધિક છે, કેમકે સમુદ્રોમા પાણીની અધિકતા હોય છે, બાદર વાયુકાયિક તેનાથી પણ અસંખ્યાત ગણા છે, કેમકે બધાં છિદ્રોમાં વાયુ અવશ્ય હોય જ છે, બાદર વનસ્પતિકાયિક તેમનાથી અનંત ગણા અધિક છે, કેમકે પ્રત્યેક બાદર નિગોદમાં અનન્ત જીવ થાય છે, બાદર જીવ તેમનાથી વિશેષાધિક છે, કેમકે બાદર દ્વીન્દ્રિય આદિ બધા તેમનામા સંમિલિત છે.

तेषामेवापर्याप्तकानामल्पबहुत्वादिकं प्ररूपयितुमाह-'एएसि णं भंते ! बादर-पुढविकाइय अपज्जत्तगाणं' गौतमः पृच्छति-हे भदन्त एतेषामेव बादरपृथिवी-कायिकापर्याप्तकानाम्- 'बादर आउकाइय अपज्जत्तगाणं' बादराप्कायिकापर्या-प्तकानाम्- 'बायरतेउकाइय अपज्जत्तगाणं' बादरतेजःकायिकापर्याप्तकानाम्, 'बायरवाउकाइय अपज्जत्तगाणं' बादरवायुकायिकापर्याप्तकानाम् 'बादरवणस्सइ-काइय अपज्जत्तगाणं' बादरवनस्पतिकायिकापर्याप्तकानां 'पत्तेयसरीरबायरवण-स्सइकाइय अपज्जत्तगाणं' प्रत्येकशरीरबादरवनस्पतिकायिकापर्याप्तकानाम् 'बायरनिगोद अपज्जत्तगाणं' बादरनिगोदापर्याप्तकानाम् 'बायरतसकाइय अप-ज्जत्तगाणं' बादरत्रसकायिकापर्याप्तकानाञ्च मध्ये 'कयरे कयरेहिंतो' कतरे कतरेभ्यः, 'अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?' अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति-'गोयमा !' हे गौतम ! 'सव्वत्थोवा बायरतसकाइया अपज्जत्तगा' सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः बादरत्रसकायिकाः अपर्याप्तका भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, तेभ्यो-'बायरतेउकाइया

पादन करके अब उन्हीं के अपर्याप्तकों का अल्पबहुत्व प्ररूपित करने के लिए कहते हैं—

हे भगवन् ! इन बादर पृथ्वीकायिकों के अपर्याप्तकों, बादर अप्कायिकों के अपर्याप्तों, बादर तेजस्कायिकों के अपर्याप्तों, बादर वायुकायिकों के अपर्याप्तों, बादर वनस्पतिकायिकों के अपर्याप्तों, प्रत्येक शरीर बादर वनस्पतिकायिकों के अपर्याप्तों, बादर निगोद अपर्याप्तों तथा बादर त्रसकाय के अपर्याप्तों में कौन किससे अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ?

श्री भगवान् उत्तर देते हैं—हे गौतम ! सबसे कम बादर त्रसकाय के अपर्याप्तक हैं, इसका कारण पहले कहा जा चुका है उनकी अपेक्षा

આ રીતે સમુચ્ચય આદિ બાદર જીવોના અલ્પબહુત્વનું પ્રતિપાદન કરીને હવે તેમના જ અપર્યાપ્તકોનું અલ્પ બહુત્વ પ્રરૂપિત કરવાને માટે કહે છે—

હે ભગવન્ ! આ બાદર પૃથિવીકાયિકોના અપર્યાપ્તકો, બાદર અપ્કાયિકોના અપર્યાપ્તકો, બાદર તેજસ્કાયિકોના અપર્યાપ્તકો, બાદર વાયુકાયિકોના અપર્યાપ્તો, બાદર વનસ્પતિકાયિકોના અપર્યાપ્તકો, પ્રત્યેક શરીર બાદર વનસ્પતિ-કાયિકોના અપર્યાપ્તો, બાદર નિગોદ અપર્યાપ્તો તથા બાદર ત્રસકાયના અપ-ર્યાપ્તોમાં કોણ કોનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય, અગરતો વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે—હે ગૌતમ ! બધાથી ઓછા બાદર ત્રસ-કાયના અપર્યાપ્તક છે, તેનું કારણ પહેલાં કહેવાઇ ગએલું છે, તેમની અપે-

अपज्जत्तगा असंखेज्जगुणा' बादरतेजःकायिका अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति तेषामसंख्येयलोकाकाशप्रदेशप्रमाणत्वात्, तेभ्योऽपि 'पत्तेयसरीर बादरवणस्सइ-काइया अपज्जत्तगा असंखेज्जगुणा' प्रत्येकशरीरबादरवनस्पतिकायिका अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति प्रागुक्तयुक्तेः, तेभ्योऽपि 'बायरनिगोदा अपज्जत्तगा असंखेज्जगुणा' बादरनिगोदाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति तेभ्योऽपि 'बायरपुढविकाइया अपज्जत्तगा असंखेज्जगुणा' बादरपृथिवीकायिका अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि 'बायरआउकाइया अपज्जत्तगा असंखेज्जगुणा' बादराप्कायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि 'बायरवाउ-काइया अपज्जत्तगा असंखेज्जगुणा' बादरवायुकायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येय-गुणा भवन्ति, प्रगुक्तयुक्तेः, तेभ्योऽपि 'बायरवणस्सइकाइया अपज्जत्तगा अणंत-गुणा' बादरवनस्पतिकायिकाः अपर्याप्तकाः अनन्तगुणा भवन्ति प्रागुक्तयुक्तेः तेभ्योऽपि 'बायर अपज्जत्तगा विसेसाहिया' बादरा अपर्याप्तका विशेषाधिका भवन्ति, अथ समुच्चयादि बादराणामेव पर्याप्तकानां जीवानामल्पबहुत्वमाह—

बादर तेजस्काय के अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं क्योंकि वे असंख्यात लोकाकाश प्रदेशों के बराबर हैं। उनकी अपेक्षा प्रत्येक शरीर बादर वनस्पतिकायिक अपर्याप्त असंख्यात गुणा हैं, इसका कारण भी पहले बतलाया जा चुका है। उनकी अपेक्षा बादर निगोद के अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं। उनसे बादर पृथिवीकायिक अपर्याप्त असंख्यात गुणा हैं। उनकी अपेक्षा बादर अप्कायिक अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं, उनसे बादर वाउकाय के अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं इसका कारण भी पहले कहा जा चुका है। उनकी अपेक्षा बादर वनस्पतिकायिक अपर्याप्त अनन्तगुणा हैं, इसका कारण भी पहले बतला दिया है। उनकी अपेक्षा अपर्याप्तक विशेषाधिक हैं।

क्षाએ બાદર તેજસ્કાયના અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગણા છે, કેમકે તેઓ અસં-ખ્યાત લોકાકાશ પ્રદેશોના બરાબર છે, તેમની અપેક્ષાએ પ્રત્યેક શરીર બાદર વનસ્પતિકાયિક-અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગણા છે તેનું કારણ પણ આગળ બતા-વેલું છે, તેમની અપેક્ષાએ બાદર નિગોદના અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગણા છે, તેઓમાંથી બાદર પૃથિવીકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગણા છે, તેમની અપે-ક્ષાએ બાદર અપ્કાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે, તેમનાથી બાદર વાયુકાયના અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે, તેનું કારણ પણ આગળ કહેવાયેલું છે, તેમની અપેક્ષાએ બાદર વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્ત અનન્તગણા છે, તેનું પણ કારણ પહેલા બતાવી દિધું છે; તેમની અપેક્ષાએ બાદર અપર્યાપ્તક વિશેષાધિક છે,

'एएसि णं भंते ! बायरपज्जत्तयाणं' हे भदन्त ! एतेषां खलु बादरपर्याप्तकानाम् 'बायरपुढविकाइयाणं' बादरपृथिवीकायिकानाम्, 'पज्जत्तयाणं' पर्याप्तकानाम् 'बायरआउकाइयाणं' बादराप्कायिकानाम्, 'पज्जत्तयाणं' पर्याप्तकानाम् 'बायरतेउकाइयाणं पज्जत्तयाणं' बादरतेजःकायिकानां पर्याप्तकानाम् 'बायरवाउकाइयाणं पज्जत्तयाणं' बादरवायुकायिकानां पर्याप्तकानाम् 'पत्तेयसरीरबायरवणस्सइकाइयाणं' प्रत्येक शरीर बादरवनस्पतिकायिकानाम्, 'पज्जत्तयाणं' पर्याप्तकानाम् 'बायरनिगोदपज्जत्तयाणं' बादरनिगोदपर्याप्तकानाम् 'बायरतसकाइय पज्जत्तगाण य' बादरत्रसकायिकपर्याप्तकानाञ्च मध्ये 'कयरे कयरेहिंतो' कतरे कतरेभ्यः 'अप्पा वा, वहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?' अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति-'गोयमा !' हे गौतम ! 'सव्वत्थोवा बायरतेउकाइया पज्जत्तया' सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः बादरतेजःकायिकाः पर्याप्तका भवन्ति तेषां कतिचित्समयन्यूनैरावलिकासमयैर्गुणितस्य आवलिकासमयवर्गस्य यावान् समयराशि भवति तावत्प्रमाणत्वात्,

---

अब समुच्चय आदि बादर पर्याप्तकों का अल्पबहुत्व प्ररूपित करते हैं—

हे भगवन् ! इन बादर पर्याप्तकों, बादर पृथिवीकायिक पर्याप्तों, बादर अप्कायिक पर्याप्तकों, बादर तेजस्कायिक पर्याप्तों, बादर वायुकायिक पर्याप्तों, प्रत्येक शरीर बादर वनस्पतिकाय के पर्याप्तों. बादर निगोद के पर्याप्तकों तथा बादर त्रसकायिक पर्याप्तकों में से कौन किससे अल्प, बहुत, तुल्य अथवा विशेषाधिक हैं ?

श्री भगवान् उत्तर देते हैं-हे गौतम ! बादर तेजस्कायिक पर्याप्त सबसे कम हैं, क्योंकि वे कुछ समय कम एक आवलिका के समयों के साथ एक आवलिका के समयवर्ग का गुणाकार करने पर जो

હવે સમુચ્ચય આદિ બાદર પર્યાપ્તકોના અલ્પબહુત્વને પ્રરૂપિત કરે છે-

હે ભગવન્ ! આ બાદર પર્યાપ્તકો, બાદર પૃથ્વિકાયિક પર્યાપ્તો, બાદર અપ્કાયિક પર્યાપ્તો, બાદર તેજસ્કાયિક પર્યાપ્તો, બાદર વાયુકાયિક પર્યાપ્તકો, પ્રત્યેક શરીર બાદર વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્તકો, બાદર નિગોદના પર્યાપ્તકો તથા બાદર ત્રસકાયિક પર્યાપ્તકોમાથી કોણ કોનાથી અલ્પ, ઘણા તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! બાદર તેજસ્કાયિક પર્યાપ્તક બધાથી ઓછા છે, કેમકે તેઓ થોડા સમય ઓછો તેવી એક આવલિકાના સમયોની સાથે એક આવલિકાના સમય વર્ગનો ગુણાકાર કરવાથી જે સમય

तथाचोक्तम्-'आवलिय वग्गो ऊणावलिय गुणिओ हु बायरातेउ'

छाया—आवलिकावर्गः ऊनावलिकया गुणितो भवति बादरास्तेजःकायिका इति, तेभ्यः 'बायरतसकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा' बादरत्रसकायिकाः बादरद्वीन्द्रियादयः पर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, तेषां प्रतरे यावन्ति अङ्गुलासंख्येयभागमात्राणि खण्डानि भवन्ति तावत्प्रमाणत्वात्, तेभ्योऽपि 'पत्तेयसरीरबायरवणस्सइकाइया' प्रत्येकशरीरबादरवनस्पतिकायिकाः 'पज्जत्तया असंखेज्जगुणा' पर्याप्तका असंख्येयगुणा भवन्ति, तेषां प्रतरे यावन्ति अङ्गुलासंख्येयभागमात्राणि खण्डानि भवन्ति तावत्प्रमाणत्वात् तथाचोक्तम्-

'पत्तेय पज्जत्तवणकाइयाओ पयरं हरंति लोगस्स। अंगुलअसंखभागेण भाइयमिति' प्रत्येकपर्याप्त वनस्पतिकायिकाः प्रतरं हरन्ति लोकस्य। अङ्गुलासंख्येयभागेन भाजिता इति, तेभ्योऽपि 'बायरनिगोदा पज्जत्तया असंखेज्जगुणा'

समय राशि लब्ध होती है, उतना ही उनका परिमाण है। कहा भी है-'आवलिका के वर्ग को कुछ समय कम एक आवलिका से गुणित करने पर जो संख्या हो उतने ही बादर तेजस्कायिक हैं।' बादर तेजस्कायिकों की अपेक्षा बादर त्रसकायिक पर्याप्त असंख्यातगुणा हैं, क्योंकि प्रतर में अंगुल के असंख्यातवें भाग मात्र जितने खंड होते हैं, उतनी ही उनकी संख्या है। उनकी अपेक्षा प्रत्येक शरीर बादर वनस्पतिकायिक पर्याप्त असंख्यातगुणा हैं, क्योंकि प्रतर में जितने अंगुल के असंख्यातवें भाग मात्र खंड होते हैं वे उतने ही हैं। कहा भी है-प्रत्येक वनस्पतिकायिक पर्याप्त अंगुल के असंख्यातवें भाग से विभाजित होकर लोक के प्रतर को हरण करते हैं। इन की अपेक्षा बादर निगोद के पर्याप्त असंख्यगुणा हैं, क्योंकि

રાશિ લબ્ધ થાય છે, તેટલું જ તેઓનુ પરિમાણુ છે, કહ્યું પણ છે કે—આવલિકાના વર્ગને કાંઈક સમય ઓછો તેવા એક આવલિકાથી ગુણવાથી જે સંખ્યા થાય, તેટલા જ બાદર તેજસ્કાયિકો છે. બાદર તેજસ્કાયિકોની અપેક્ષાએ બાદર ત્રસકાયિક પર્યાપ્તક અસંખ્યાત ગણા છે, કેમકે પ્રતરમાં અંગુલના અસંખ્યાતમાં ભાગમાત્ર જેટલા ખંડ થાય છે, તેટલી જ તેઓની સંખ્યા છે, તેમની અપેક્ષાએ પ્રત્યેક શરીર બાદર વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે, કેમકે પ્રતરમાં જેટલા અંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગ માત્ર ખંડ બને છે, તેઓ તેટલા જ છે, કહ્યું પણ છે—પ્રત્યેક વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્તકો અંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગથી વિભાજિત બનીને લોકના પ્રતરને હરણ કરે છે, તેમની અપેક્ષાએ બાદર નિગોદના પર્યાપ્ત અસંખ્ય ગણા છે, કેમકે તેમની અવગાહના અત્યન્ત

बादरनिगोदाः पर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, तेषामत्यन्तसूक्ष्मावगाहनत्वात्, जलाशयेषु च सर्वत्र सद्भावात्, तेभ्योऽपि–'बायरपुढविकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा' बादरपृथिवीकायिकाः पर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति तेषामत्यधिक संख्यप्रतराङ्गुलासंख्येयभागखण्डप्रमाणत्वात्, तेभ्योऽपि 'बायरआउकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा' बादराप्कायिकाः पर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः भवन्ति, तेषामत्यधिकतर संख्यप्रतराङ्गुलासंख्येयभागखण्डप्रमाणत्वात्, तेभ्योऽपि–'बायरवाउकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा' बादरवायुकायिकाः पर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः भवन्ति तेषां घनीकृतलोकस्य असंख्येयसंख्याततमभागवर्त्याकाशप्रदेशप्रमाणत्वात् तेभ्योऽपि 'बायरवणस्सइकाइया पज्जत्तया अणंतगुणा' बादरवनस्पतिकायिकाः पर्याप्तकाः अनन्तगुणा भवन्ति, प्रतिबादरैकैक निगोदमनन्तानां जीवानां सद्भावात्, तेभ्योऽपि 'बायरपज्जत्तया विसेसाहिया' बादर पर्याप्तकाः समुच्चय बादरपर्याप्तकाः विशेषाधिकाः भवन्ति, बादरतेजःका-

---

उनकी अवगाहना अत्यन्त सूक्ष्म होती है और वे जलाशयों में सर्वत्र पाये जाते हैं। बादर पृथ्वीकायिक पर्याप्त उनसे भी असंख्यातगुणा हैं, क्योंकि वे अत्यधिक संख्यावाले प्रतरांगुलों के असंख्येय भाग खण्डों के बराबर हैं। बादर अप्कायिक पर्याप्त उनसे भी असंख्यात गुणा हैं। बादर वायुकायिक पर्याप्त उनसे भी असंख्यात गुणा हैं, क्योंकि वे घनीकृत लोक के असंख्यात संख्याततम भाग में जितने आकाश प्रदेश होते हैं उनके बराबर हैं। उनकी अपेक्षा बादर वनस्पतिकायिक पर्याप्त अनन्त गुणित हैं; क्योंकि एक–एक बादर निगोद में अनन्त–अनन्त जीव होते हैं। समुच्चय बादर पर्याप्तक उनसे भी कुछ अधिक हैं, क्यों कि इन में बादर तेजस्कायिक आदि का भी समावेश हो जाता है।

સૂક્ષ્મ થાય છે અને તેઓ જલાશયોમા સર્વત્ર મળી આવે છે બાદર પૃથ્વીકાયિક પર્યાપ્ત તેઓથી પણ અસંખ્યાત ગણા છે, કેમકે તેઓ અત્યધિક સંખ્યા વાળા પ્રતરાગુલોના અસંખ્યેય ભાગ ખંડોની બરાબર છે બાદર અપ્કાયિક પર્યાપ્ત તેઓથી પણ અસંખ્યાત ગણા છે, બાદર વાયુકાયિક પર્યાપ્ત તેમનાથી પણ અસંખ્યાત ગણા છે, કેમકે તેઓ ઘનીકૃત લોકના અસંખ્યાત સંખ્યાત તમ ભાગમાં જેટલો આકાશ પ્રદેશ હોય છે, તેમના બરાબર છે, તેમની અપેક્ષાએ બાદર વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્ત અનન્તગુણિત છે, કેમકે એક એક બાદર નિગોદમાં અનન્ત–અનન્ત જીવ હોય છે, સમુચ્ચય બાદર પર્યાપ્તક તેમનાથી કાંઇક અધિક છે, કેમકે એમાં બાદર તેજસ્કાયિક

यिकादीनामपि पर्याप्तकानां तत्र समावेशात्, अथ समुच्चय बादराणामेव पर्याप्तापर्याप्तानाम् अल्पबहुत्वादिकमाह–'एएसि णं भंते ! बायराणं पज्जत्तापज्जत्तगाणं' हे भदन्त ! एतेषां खलु बादराणाम्–समुच्चयबादरजीवानां, पर्याप्ता, पर्याप्तकानां मध्ये 'कयरे कयरेहिंतो' कतरे कतरेभ्यः 'अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा' अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति–'गोयमा !' हे गौतम ! 'सव्वत्थोवा बायरपज्जत्तया' सर्वस्तोकाः–सर्वेभ्योऽल्पाः, बादरपर्याप्तका भवन्ति, 'बायरअपज्जत्तगा असंखेज्जगुणा' बायरापर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, बादरैकैकपर्याप्तनिश्रया असंख्येयानां बादरापर्याप्तकानां समुत्पादात् । तथाचोक्तम्–

'पज्जत्तग निस्साए अपज्जत्तगा वक्कमंति । जत्थ एगो तत्थ नियमा असं-

---

अब पूर्वोक्त जीवों के ही पर्याप्तकों और अपर्याप्तकों का अल्पबहुत्व प्रदर्शित करते हैं–

श्री गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं–हे भगवन् ! इन बादर जीवों के पर्याप्तकों और अपर्याप्तकों में कौन किससे अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? भगवान् उत्तर देते हैं–हे गौतम ! सब से कम पर्याप्त बादर हैं, अपर्याप्त बादर उनसे असंख्यगुणा अधिक हैं, क्यों कि एक–एक पर्याप्त के आश्रय से असंख्यात–असंख्यात बादर अपर्याप्त उत्पन्न होते हैं । कहा भी है–'पर्याप्तक के आश्रय से अपर्याप्तक उत्पन्न होते हैं । जहाँ एक पर्याप्तक है, वहाँ नियम से असंख्यात अपर्याप्तक होते हैं । इसी प्रकार पर्याप्तकों की अपेक्षा अपर्याप्तक सभी जगह असंख्यातगुणा कह लेने चाहिए ।

આદિનો પણ સમાવેશ થઇ જાય છે.

હવે પૂર્વોક્ત જીવોના જ પર્યાપ્તકો અને અપર્યાપ્તકોનું અલ્પ. બહુત્વ-પ્રદર્શિત કરે છે—

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરે છે–હે ભગવન્ ! આ બાદર જીવોના પર્યાપ્તકો અને અપર્યાપ્તકોમાં કોણ કોનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે–હે ગૌતમ ! બધાથી ઓછા પર્યાપ્ત બાદર છે, અપર્યાપ્ત બાદર તેમનાથી અસંખ્યાત ગણા અધિક છે, કેમકે એક એક પર્યાપ્ત બાદરના આશ્રયથી અસંખ્યાત–અસંખ્યાત બાદર અપર્યાપ્ત ઉત્પન્ન થાય છે, કહ્યું પણ છે કે–પર્યાપ્તકના આશ્રયથી અપર્યાપ્તક ઉત્પન્ન થાય છે, જ્યાં એક પર્યાપ્તક છે, ત્યાં નિયમથી અસંખ્યાત અપર્યાપ્તક થાય છે, એજ પ્રકારે પર્યાપ્તકોની અપેક્ષાએ અપર્યાપ્તક બધી જગ્યાએ અસંખ્યાતગણા કહેવા જોઈએ.

खेज्जा' इति, पर्याप्तकनिश्रया अपर्याप्तका व्युत्क्रामन्ति, यत्रैकस्तत्र नियमात् असंख्येयाः इति, सर्वत्र पर्याप्तेभ्योऽपर्याप्ता असंख्येयगुणावाच्याः,

अथ तेषामेवसमुदितानां पर्याप्तापर्याप्तानामल्पत्वादिकं गौतमः पृच्छति- 'एएसि णं भंते ! वायरपुढविकाइयाणं' हे भदन्त ! एतेषां खलु वादरपृथिवीकायिकानाम् 'पज्जत्तापज्जत्तयाणं' पर्याप्तापर्याप्तकानां 'कयरे कयरेहिंतो' कतरे कतरेभ्यः 'अप्पा वा, वहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा?' अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति-'गोयमा' हे गौतम ! 'सव्वत्थोवा वायरपुढविकाइया पज्जत्तया' सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः वादर पृथिवीकायिकाः पर्याप्तका भवन्ति, तेभ्यो 'वायरपुढविकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा' वादर पृथिवीकायिकाः अपर्याप्तका असंख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, गौतमः पृच्छति-'एएसि णं भंते ! वायरआउकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्तगाणं' हे भदन्त ! एतेषां खलु वादराप्कायिकानां पर्याप्तापर्याप्तकानां मध्ये 'कयरे कयरेहिंतो' कतरे कतरेभ्यः 'अप्पा वा, वहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?' अल्पा वा, वहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति-'गोयमा !' हे गौतम ! 'सव्वत्थोवा वायरआउकाइया पज्जत्तया'

अब गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं-हे भगवन् ! इन वादर पृथिवीकायिकों के पर्याप्तों और अपर्याप्तों में कौन किससे अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? भगवान् उत्तर देते हैं-हे गौतम ! वादर पृथ्वीकायिक पर्याप्त सब से कम हैं, बादर पृथ्वीकायिक अपर्याप्त उनसे असंख्यातगुणा अधिक हैं ।

श्री गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं-हे भगवन् ! इन वादर अप्काय के पर्याप्तकों और अपर्याप्तकों में कौन किससे अल्प, बहुत, तुल्य अथवा विशेषाधिक हैं ? भगवान् उत्तर देते हैं-हे गौतम ! पर्याप्त वादर अप्कायिक सब से कम हैं, अपर्याप्त उनकी अपेक्षा असंख्यात गुणा अधिक हैं ।

હવે શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવન્ ! આ બાદર પૃથ્વીકાયિકોના પર્યાપ્તો અને અપર્યાપ્તોમાં કોણુ કોનાથી અલ્પ, ઘણા તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! બાદર પૃથ્વીકાયિક પર્યાપ્ત બધાથી ઓછા છે; બાદર પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્ત તેમનાથી અસંખ્યાતગણા અધિક છે.

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવન્ ! આ બાદર અપ્કાયના પર્યાપ્તકો અને અપર્યાપ્તકોમાં કોણુ કોનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે ?

सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः बादराप्कायिकाः पर्याप्तका भवन्ति, तेभ्यो-बायर-आउकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा' बादराप्कायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येय-गुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, गौतमः पृच्छति-'एएसि णं भंते ! बायरतेउ-काइयाणं पज्जत्तापज्जत्तगाणं' हे भदन्त ! एतेषां खलु बादरतेजःकायिकानां पर्याप्तापर्याप्तकानां मध्ये 'कयरे कयरेहिंतो' कतरे कतरेभ्यः 'अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?' अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषा-धिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति-'गोयमा !' हे गौतम ! 'सव्वत्थोवा बायरतेउकाइया' सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः बादरतेजःकायिकाः 'पज्जत्तया' पर्याप्तका भवन्ति, तेभ्यः 'अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा' अपर्याप्तका बादर तेजः-कायिकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, गौतमः पृच्छति-'एएसि णं भंते ! बायरवाउकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्तगाणं' हे भदन्त ! एतेषां खलु बादर वायुकायिकानां पर्याप्तापर्याप्तकानां मध्ये 'कयरे कयरेहिंतो' कतरे कतरेभ्यः 'अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?' अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति-'गोयमा !' हे गौतम !

श्री गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं-हे भगवन् ! इन बादर तेज-स्कायिकों के पर्याप्तों और अपर्याप्तों में कौन किसकी अपेक्षा अल्प, बहुत, तुल्य अथवा विशेषाधिक हैं । श्री भगवान् उत्तर देते हैं-हे गौतम ! बादर तेजस्काय के पर्याप्त सब से कम हैं, अपर्याप्त उनसे असंख्यात गुणा अधिक हैं ।

श्री गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं-हे भगवन् ! इन बादर वायुकाय के पर्याप्तकों और अपर्याप्तकों में कौन किससे अल्प, बहुत, तुल्य अथवा विशेषाधिक हैं ? श्री भगवान् उत्तर देते हैं-हे गौतम ! बादर

શ્રી ભગવાન્ ! ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! પર્યાપ્ત બાદર અપ્કાયિક બધાથી ઓછા છે, અપર્યાપ્ત તેમની અપેક્ષાએ અસંખ્યાતગણા અધિક છે.

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવન્ ! આ બાદર તેજસ્કાયિકોના પર્યાપ્તો અને અપર્યાપ્તોમા કોણ કોનાથી અલ્પ, ઘણા તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છેઃ-હે ગૌતમ ! બાદર તેજસ્કાયના પર્યાપ્ત બધાથી ઓછા છે, અપર્યાપ્ત તેમનાથી અસંખ્યાત ગણા અધિક છે.

શ્રી ગૌતમ ! સ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવન્ ! આ બાદર કાયના પર્યાપ્તો અને અપર્યાપ્તોમા કોણ કોનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છેઃ-હે ગૌતમ ! બાદર વાયુકાયના પર્યાપ્ત બધાથી ઓછા છે, બાદર વાયુકાયના અપર્યાપ્ત તેમનાથી અસંખ્યાતગણા અધિક

'सव्वत्थोवा वायरवाउकाइया पज्जत्तया' सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः, वादर वायुकायिकाः पर्याप्तका भवन्ति तेभ्यो 'वायरवाउकाइया अपज्जत्तगा असंखेज्ज-गुणा' वादर वायुकायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, गौतमः पृच्छति-'एएसि णं भंते ! वायरवणस्सइकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्तगाणं' हे भदन्त ! एतेषां खलु वादरवनस्पतिकायिकानां पर्याप्तापर्याप्तकानां मध्ये 'कयरे कयरेहिंतो' कतरे कतरेभ्यः 'अप्पा वा, वहुया वा, तुल्ला वा, विसेसा-हिया वा ?' अल्पा वा, वहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति-'गोयमा !' हे गौतम ! 'सव्वत्थोवा वायरवणस्सइकाइया पज्जत्तया' सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः वादर वनस्पतिकायिकाः पर्याप्तकाः भवन्ति तेभ्योऽपि 'वायरवणस्सइकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा' वादर वन-

---

वायुकाय के पर्याप्त सब से कम है, वादर वायुकाय के अपर्याप्त उन से असंख्यात गुणा अधिक हैं।

श्री गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं-हे भगवन् ! इन यादर वन-स्पतिकायिकों के पर्याप्तकों और अपर्याप्तकों में कौन किससे अल्प, वहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? श्री भगवान् उत्तर देते हैं-हे गौतम ! सवसे कम वादर वनस्पतिकाय के पर्याप्त हैं, वादर वनस्पतिकाय के अपर्याप्त उनसे असंख्यातगुणा अधिक हैं।

श्री गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं-हे भगवन् ! इन प्रत्येक शरीर वादर वनस्पतिकायिकों के पर्याप्त और अपर्याप्त जीवों में कौन किससे अल्प, वहुत, तुल्य अथवा विशेषाधिक हैं ? श्री भगवान् उत्तर देते हैं-हे गौतम ! पर्याप्त प्रत्येक शरीर वादर वनस्पतिकायिक सब से कम हैं, अपर्याप्त उनकी अपेक्षा असंख्यातगुणा हैं, अपर्याप्तक

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવન્ ! આ બાદર વનસ્પતિકા-યિકોના પર્યાપ્તકો અને અપર્યાપ્તકોમાં કોણુ કોનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! બધાથી ઓછા બાદરવનસ્પ તિકાયના પર્યાપ્ત છે, બાદર વનસ્પતિકાયના અપર્યાપ્ત તેમનાથી અસંખ્યાત-ગણા અધિક છે.

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવન્ ! આ પ્રત્યેક શરીર બાદર વનસ્પતિકાયિકોના પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત જીવોમાં કોણુ કોનાથી અધિક, અલ્પ, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! પર્યાપ્ત પ્રત્યેક શરીર બાદર વનસ્પતિકાયિક બધાથી ઓછા છે, અપર્યાપ્ત તેમની અપેક્ષાએ અસંખ્યાતગણા

स्पतिकायिका अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति प्रागुक्तयुक्तेः, गौतमः पृच्छति-'एएसि णं भंते ! पत्तेयसरीरबायरवणस्सइकाइयाणं' हे भदन्त ! एतेषां खलु प्रत्येकशरीरबादरवनस्पतिकायिकानां 'पज्जत्तापज्जत्तगाणं' पर्याप्तापर्याप्तकानां मध्ये 'कयरे कयरेहिंतो' कतरे कतरेभ्यः 'अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा?' अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति-'गोयमा !' हे गौतम ! 'सव्वत्थोवा पत्तेयसरीरबायरवणस्सइकाइया पज्जत्तया' सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः प्रत्येकशरीर बादरवनस्पतिकायिकाः पर्याप्तका भवन्ति, तेभ्यः 'पत्तेयसरीर बादरवणस्सइकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा' प्रत्येकशरीर बादरवनस्पतिकायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति प्रागुक्तयुक्तेः, 'पज्जत्तगनिस्साए अपज्जत्तगा वक्कमति, जत्थ एक्को तत्थ नियमा असंखेज्जा' पर्याप्तकनिश्रया अपर्याप्तका व्युत्क्रामन्ति, यत्र एकस्तत्र नियमात् असंख्येया इति वचनप्रामाण्याच्च, गौतमः पृच्छति-'एएसि णं भंते ! बायरनिगोयाणं पज्जत्तापज्जत्तगाणं कयरे कयरेहिंतो' हे भदन्त ! एतेषां खलु बादरनिगोदानां पर्याप्तापर्याप्तकानां मध्ये कतरे कतरेभ्यः 'अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा' अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति-'गोयमा !' हे गौतम ! 'सव्वत्थोवा बायरनिगोया पज्जत्ता' सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः बादर निगोदाः पर्याप्तका भवन्ति, तेभ्योऽपि 'बायरनिगोया अपज्जत्ता असंखेज्जगुणा'

जीवों के असंख्यातगुणा होने का कारण पूर्व में कहा जा चुका है और वह यह है कि पर्याप्तक जीव के आश्रय से अपर्याप्तों की उत्पत्ति होती है, अतएव जहां एक पर्याप्तक हो वहां नियम से असंख्य अपर्याप्तक होते हैं।

श्री गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं-हे भगवन् ! बादर निगोद के पर्याप्तकों और अपर्याप्तकों में कौन किससे अल्प, बहुत, तुल्य अथवा विशेषाधिक हैं ? श्री भगवान् उत्तर देते हैं-हे गौतम ! बादर निगोद के पर्याप्त सब से कम हैं, बादर निगोद के अपर्याप्त उनकी

છે, અપર્યાપ્તક જીવો અસંખ્યાત ગણા હોવાનું કારણ આગળ કહેવાયેલું છે અને તે એ છે કે પર્યાપ્તક જીવના આશ્રયથી અપર્યાપ્તકોની ઉત્પત્તિ થાય છે, તેથી જ જ્યાં એક પર્યાપ્તક છે, ત્યા નિયમથી અસંખ્ય પર્યાપ્તક થાય છે.

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવન્ ! બાદર નિગોદના પર્યાપ્તકો અને અપર્યાપ્તકોમાં કોણ કોનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે.

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! બાદર નિગોદના પર્યાપ્તક બધાથી

बादरनिगोदाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, गौतमः पृच्छति-'एएसि णं भंते ! बायरतसकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं' हे भदन्त ! एतेषां खलु बादरत्रसकायिकानां-द्वीन्द्रियादि बादराणाम्, पर्याप्तापर्याप्तानां मध्ये 'कयरे कयरेहिंतो' कतरे कतरेभ्यः 'अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा' अल्पा वा बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति-'गोयमा' हे गौतम ! 'सव्वत्थोवा बायरतसकाइया पज्जत्ता' सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः बादरत्रसकायिकाः द्वीन्द्रियादि बादराः, पर्याप्तकाः भवन्ति, तेभ्योऽपि-'बायरतसकाइया अपज्जत्तगा असंखेज्जगुणा' बादरत्रसकायिकाः द्वीन्द्रियादि बादराः, अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति प्रागुक्तयुक्तेः, अथैतेषामेव समुदितानां समुच्चयबादराणां पर्याप्तापर्याप्तकानामल्पबहुत्वादिकं प्ररूपयति-'एएसि णं भंते ! बायराणं' गौतमः पृच्छति-हे भदन्त ! एतेषां खलु बादराणां स्थूलानां जीवानाम् 'बायरपुढवीकाइयाणं' बादर पृथ्वीकायिकानां 'बायरआउकाइयाण' बादराप्कायिकानां 'बायरतेउकाइयाणं' बादरतेजःकायिकानां 'बायरवाउकाइयाणं' बादरवायुकायिकानां 'बायरवणस्सइकाइयाणं' बादर वनस्पतिकायिकानाम् 'पत्तेयसरीर बायरवणस्सइकाइयाणं' प्रत्येकशरीरबादर

अपेक्षा असंख्यात गुणा हैं।

श्री गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं-हे भगवन् ! बादर त्रसकाय के पर्याप्त और अपर्याप्तकों में कौन किससे अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? श्री भगवान् उत्तर देते हैं-हे गौतम ! बादर त्रसकायिक पर्याप्त सबसे कम हैं, त्रसकायिक बादर अपर्याप्त उनसे असंख्यात गुणा हैं।

श्री गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं-हे भगवन् ! समुच्चय बादर जीवों के, बादर पृथ्वीकायिकों के, बादर अप्कायिकों के, बादर तेजस्कायिकों के, बादर वायुकायिकों के, बादर वनस्पतिकायिकों के,

---

ઓછા છે, બાદર નિગોદના અપર્યાપ્ત તેમની અપેક્ષાએ અસંખ્યાતગણા છે.

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવન્ ! બાદર ત્રસકાયના પર્યાપ્તો અને અપર્યાપ્તમાં કોણ કોનાથી અલ્પ, તુલ્ય ઘણા અથવા વિશેષાધિક છે.

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! બાદર ત્રસકાયિક પર્યાપ્ત સૌથી ઓછા છે, ત્રસકાયિક બાદર અપર્યાપ્ત તેમનાથી અસંખ્યાત ગણા છે.

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરે છેઃ-હે ભગવન્ ! સમુચ્ચય બાદર જીવોના બાદર પૃથ્વીકાયોના, બાદર જળકાયિકોના, બાદર તેજસ્કાયિકોના, બાદર વાયુકાયિકોના, બાદર વનસ્પતિકાયિકોના, પ્રત્યેક શરીર બાદર વનસ્પતિકાયિકોના,

वनस्पतिकायिकानाम् 'बायरनिगोयाणं' बादर निगोदानां 'बायरतसकाइयाणं' बादरत्रसकायिकानाम् 'पज्जत्तापज्जत्ताणं' पर्याप्तापर्याप्तकानां मध्ये 'कयरे कयरेहिंतो' कतरे कतरेभ्यः 'अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?' अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति-'गोयमा !' हे गौतम ! 'सव्वत्थोवा बायरतेउकाइया पज्जत्तया' सर्वस्तोकाः बादरतेजःकायिकाः पर्याप्तकाः भवन्ति, तेभ्योऽपि-'बायरतसकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा' बादरत्रसकायिकाः-द्वीन्द्रियादि बादराः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि 'पत्तेयसरीरबायरवणस्सइकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा' प्रत्येकशरीरबादरवनस्पतिकायिकाः पर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि 'बायरनिगोया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा' बादर निगोदाः पर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि 'बायर पुढविकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा' बादर पृथिवीकायिकाः पर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि 'बायरआउकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा'

प्रत्येक शरीर बादर वनस्पतिकायिकों के, बादर निगोदों के तथा बादर त्रसकायिकों के पर्याप्तों और अपर्याप्तों में कौन किससे अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ?

श्री भगवान् उत्तर देते हैं-हे गौतम ! सब से कम बादर तेजस्कायिक पर्याप्त हैं, उनकी अपेक्षा बादर त्रसकायिक पर्याप्त असंख्यातगुणा हैं, उनकी अपेक्षा बादर त्रसकायिक अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं, उनकी अपेक्षा प्रत्येक शरीर बादर वनस्पतिकायिक पर्याप्त असंख्यातगुणा हैं, उनसे बादर निगोद के पर्याप्त असंख्यातगुणा हैं, उनसे बादर पृथ्वीकायिक पर्याप्त असंख्यातगुणा हैं। उनसे बादर अप्कायिक पर्याप्त असंख्यातगुणा हैं, उनसे बादर वायुकायिक पर्याप्त

બાદર નિગોદના તથા બાદર ત્રસકાયિકોના પર્યાપ્તો અને અપર્યાપ્તોમાં કોણ કોનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે:-હે ગૌતમ ! બધાથી ઓછા બાદર તેજસ્કાયિક પર્યાપ્ત છે, તેમની અપેક્ષાએ બાદર ત્રસકાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે, તેમની અપેક્ષાએ બાદર ત્રસકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે, તેમની અપેક્ષાએ પ્રત્યેક શરીર બાદર વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે, તેમનાથી બાદર નિગોદના પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે, તેમનાથી બાદર પૃથ્વીકાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે, તેમનાથી બાદર જળકાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગણા છે, તેમનાથી બાદર વાયુકાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે, તેમ-

बादराप्कायिकाः पर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि 'वायरवाउ-काइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा' बादरवायुकायिकाः पर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि 'वायरतेउकाइया अपज्जत्तया' बादर तेजःकायिका अप-र्याप्तकाः 'असंखेज्जगुणा' असंख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि 'पत्तेयसरीर वायर-वणस्सइकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा' प्रत्येकशरीर बादर वनस्पति-कायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः तेभ्योऽपि 'वायर निगोया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा' बादर निगोदाः अपर्याप्तकाः असंख्येय-गुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि 'वायरपुढविकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा' बादर पृथिवीकायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति तेभ्योऽपि 'वायरआउ-काइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा' बादराप्कायिका अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि 'वायरवाउकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा' बादर वायुकायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि बादर वायुका-यिका पर्याप्तकेभ्यः 'वायरवणस्सइकाइया पज्जत्तया अणंतगुणा' बादर वन-स्पतिकायिकाः पर्याप्तकाः अनन्तगुणा भवन्ति प्रतिबादरैकैकनिगोदमनन्तानां जीवानां सद्भावात् तेभ्योऽपि 'वायरवणस्सइकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा' बादरवनस्पतिकायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि 'वायर

असंख्यात गुणा हैं, उनसे बादर तेस्कायिक अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं, उनसे प्रत्येक शरीर बादर वनस्पतिकायिक असंख्यातगुणा हैं, उनसे बादर निगोद के अपर्याप्त असंख्यात गुणा हैं, उनसे बादर पृथ्वीकायिक अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं, उनसे बादर अप्कायिक अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं, उनसे बादर वायुकायिक अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं, उनसे बादर वनस्पतिकायिक पर्याप्त अनन्तगुणा हैं, क्योंकि एक-एक निगोद में अनन्त-अनन्त जीव होते हैं। बादर वनस्पतिकायिक पर्याप्तों से बादरवनस्पतिकायिक अपर्याप्त असंख्यात-

---

નાથી બાદર તેજસ્કાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણુા છે, તેમનાથી પ્રત્યેક શરીર બાદર વનસ્પતિકાયિક અસંખ્યાત ગણુા છે, તેમનાથી બાદર નિગોદના અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગણુા છે, તેમનાથી બાદર પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણુા છે, તેમનાથી બાદર અપ્કાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગણુા છે, તેમનાથી બાદર વાયુકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગણુા છે, તેમનાથી બાદર વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્ત અનંતગણુા છે, કેમકે એક એક નિગોદમાં અનન્ત-અનન્ત જીવ હોય છે, બાદર વનસ્પનિકાયિક પર્યાપ્તોથી બાદર વનસ્પતિ-કાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગણુા છે અને તેઓથી બાદર અપર્યાપ્ત વિશેષા-

अपज्जत्तया विसेसाहिया' बादराः सामान्येन अपर्याप्तकाः विशेषाधिका भवन्ति बादरतेजःकायिकादीनामपि अपर्याप्तानां तत्र समावेशात्, तेभ्योऽपि 'बायरा विसेसाहिया' बादराः समुच्चयबादरजीवाः पर्याप्तापर्याप्त विशेषणरहिता विशेषाधिका भवन्ति बादरपर्याप्त तेजःकायिकादीनामपि तत्र समावेशात् इत्याशयः ॥सू० ७॥

सूक्ष्मबादर समुदायाल्पबहुत्व वक्तव्यता—

मूलम्—एएसि णं भंते ! सुहुमाणं सुहुमपुढविकाइयाणं सुहुम आउकाइयाणं सुहुमबादरतेउकाइयाणं, सुहुमवाउकाइयाणं, सुहुमवणस्सइकाइयाणं सुहुमनिगोयाणं, बायराणं बादरपुढवी-काइयाणं बायरआउकाइयाणं बायरतेउकाइयाणं बायरवाउ-काइयाणं बायरवणस्सइकाइयाणं पत्तेयसरीरबायरवणस्सइ-काइयाणं बायरनिगोयाणं तसकाइयाण य कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा? गोयमा! सव्वत्थोवा बायरतसकाइया बायरतेउकाइया असंखेज्जगुणा, पत्तेयसरीरबादरवणस्सइकाइया असंखेज्जगुणा, बायरनिगोया असंखेज्जगुणा, बायरपुढवीकाइया असंखेज्जगुणा, बादरआउ-काइया असंखेज्जगुणा, बायरवाउकाइया असंखेज्जगुणा, सुहुमतेउकाइया असंखेज्जगुणा, सुहुमपुढवीकाइया विसेसा-हिया, सुहुमआउकाइया विसेसाहिया, सुहुमवाउकाइया विसे-साहिया, सुहुमनिगोया असंखेज्जगुणा, बायरवणस्सइकाइया अणंतगुणा, बायरा विसेसाहिया, सुहुमवणस्सइकाइया असं-

---

गुणा हैं और उनसे बादर अपर्याप्त विशेषाधिक हैं, क्योंकि इनमें बादर तेजस्कायिक अपर्याप्त आदि का भी समावेश हो जाता है। पर्याप्त और अपर्याप्त जिन में सम्मिलित हैं ऐसे सामान्य बादर जीव उनसे भी विशेषाधिक हैं ॥७॥

धिक छे, केमके तेओमां બાદર તેજસ્કાયિક અપર્યાપ્ત આદિનો પણ સમાવેશ થઇ જાય છે, પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત જેઓમા સંમિલિત છે, એવા સામાન્ય બાદર જીવ તેમનાથી પણ વિશેષાધિક છે ॥ ૭ ॥

खेज्जगुणा, सुहुमा विसेसाहिया। एएसि णं भंते! सुहुमअपज्जत्तयाणं सुहुमपुढवीकाइयाणं अपज्जत्तयाणं सुहुमआउकाइयाणं अपज्जत्तयाणं सुहुमतेउकाइयाणं अपज्जत्तयाणं, सुहुमवाउकाइयाणं अपज्जत्तयाणं सुहुमवणस्सइकाइयाणं अपज्जत्तयाणं सुहुमनिगोयाणं अपज्जत्तयाणं बायरअपज्जत्तयाणं बायरपुढवीकाइयाणं अपज्जत्तयाणं बायरआउकाइयाणं अपज्जत्तयाणं बायरतेउकाइयाणं अपज्जत्तयाणं बायरवाउकाइयाणं अपज्जत्तयाणं-बायरवणस्सइकाइयाणं अपज्जत्तयाणं, पत्तेयसरीर बायरवणस्सइकाइयाणं अपज्जत्तयाणं, बादरनिगोयाणं अपज्जत्तयाणं बादरतसकाइयाणं अपज्जत्तयाणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा? गोयमा! सव्वत्थोवा बायरतसकाइया अपज्जत्तया, बायरतेउकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा, पत्तेयसरीर बायरवणस्सइकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा, बायरनिगोया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा, बायरपुढवीकाइया अपज्जत्तया, असंखेज्जगुणा, बायरआउकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा, बायरवाउकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा, सुहुमतेउकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा, सुहुमपुढवीकाइया अपज्जत्तया विसेसाहिया, सुहुमआउकाइया अपज्जत्तया विसेसाहिया, सुहुमवाउकाइया अपज्जत्तया विसेसाहिया, सुहुमनिगोया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा, बायरवणस्सइकाइया अपज्जत्तया अणंतगुणा, बायरा अपज्जत्तया विसेसाहिया, सुहुमवणस्सइकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा, सुहुमाअपज्जत्तया विसेसाहिया। एएसि णं भंते! सुहुमपज्जत्तयाणं, सुहुमपुढवीकाइया पज्जत्तयाणं, सुहुमआउकाइया पज्जत्तयाणं, सुहुमतेउकाइया पज्जत्तयाणं, सुहुमवाउकाइया

पज्जत्तयाणं, सुहुमवणस्सइकाइया पज्जत्तयाणं, पत्तेयसरीर बायरवणस्सइकाइया पज्जत्तयाणं, बायरनिगोया पज्जत्तयाणं, बायरतसकाइया पज्जत्तयाण य कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा? गोयमा! सव्वत्थोवा बायरतेउकाइया पज्जत्तया, बायरतसकाइया पज्जत्तया, असंखेज्जगुणा, पत्तेयसरीरबायरवणस्सइकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा, बायरनिगोया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा, बायरपुढवीकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा, बायरआउकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा, बायरवाउकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा, सुहुमतेउकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा सुहुमपुढवीकाइया अपज्जत्तया विसेसाहिया सुहुमआउकाइया पज्जत्तया विसेसाहिया सुहुमवाउकाइया पज्जत्तया विसेसाहिया, सुहुमनिगोया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा, बायरवणस्सइकाइया पज्जत्तया अणंतगुणा, बायरपज्जत्तया विसेसाहिया, सुहुमवणस्सइकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा, सुहुमपज्जत्तया विसेसाहिया, एएसि णं भंते! सुहुमाणं बायराण य पज्जत्तापज्जत्ताणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा? गोयमा! सव्वत्थोवा बायरा पज्जत्तया, बायरअपज्जत्तया असंखेज्जगुणा, सुहुमअपज्जत्तया असंखेज्जगुणा, सुहुमपज्जत्तया संखेज्जगुणा ॥सू० ८॥

छाया—एतेषां खलु भदन्त! सूक्ष्माणां, सूक्ष्मपृथिवीकायिकानां सूक्ष्माप्कायिकानां सूक्ष्म तेजःकायिकानां, सूक्ष्मवायुकायिकानाम् सूक्ष्मवनस्पतिका-

सूक्ष्म-बादर जीवों का अल्पबहुत्व

शब्दार्थ-(एएसि णं भंते!) हे भगवन् इन (सुहुमाणं) सूक्ष्म

यिकानाम्, सूक्ष्मनिगोदानाम्, वादराणाम्, वादरपृथिवीकायिकानाम्, वादराप्कायिकानाम्, वायरतेजःकायिकानाम्, वादरवायुकायिकानाम्, वादरवनस्पतिकायिकानाम्, प्रत्येकशरीरवादरवनस्पतिकायिकानाम् वादरनिगोदानाम् त्रसकायिकानाञ्च कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, वहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः वादरत्रसकायिकाः, वादरतेजःकायिका असंख्येय-

जीवों (सुहुम पुढवीकाइयाणं) सूक्ष्म पृथिवीकायिकों (सुहुम आउकाइयाणं) सूक्ष्म अप्कायिकों (सुहुम तेउकाइयाणं) सूक्ष्म तेजस्कायिकों (सुहुम वाउकाइयाणं) सूक्ष्म वायुकायिकों (सुहुम वणस्सइकाइयाणं) सूक्ष्म वनस्पतिकायिकों (सुहुम निगोयाणं) सूक्ष्म निगोदों (वायराणं) बादर जीवों (बायरपुढवीकाइयाणं) बादर पृथ्वीकायिकों (बायरआउकाइयाणं) बादर अप्कायिकों (बायर तेउकाइयाणं) बादर तेजस्कायिकों (बायर वाउकाइयाणं) बादर बायुकायिकों (बायर वणस्सइयाणं) बादर वनस्पतिकायिकों (पत्तेयसरीरबायरवणस्सइकाइयाणं) प्रत्येक शरीर बादर वनस्पतिकायिकों (बायर निगोयाणं) बादर निगोदों (तसकाइयाण य) और त्रसकायिकों में (कयरे कयरेहिंतो) कौन किस से (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ?

(गोयमा !) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा बायरतसकाइया) सब से कम बादर त्रसकायिक हैं (बायर तेउकाइया असंखेज्जगुणा) बादर

સૂક્ષ્મ-બાદર જીવોનુ અલ્પ બહુત્વ

શબ્દાર્થ-(एएसि णं भंते !) હે ભગવન્ ! આ (सुहुमाणं) સૂક્ષ્મજીવો (सुहुमपढवीकाइयाणं) સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકો (सुहुमआउकाइयाणं) સૂક્ષ્મજળકાયિકો (सुहुमतेउक्काइयाणं) સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિકોના (सुहुमवाउकाइयाणं) સૂક્ષ્મવાયુકાયિકો (सुहुमवणस्सइकाइयाणं) સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિકો (सुहुमनिगोयाणं) સૂક્ષ્મનિગોદો (वायराणं) બાદરજીવો (वायरपुढवीकाइयाणं) બાદર પૃથ્વીકાયિકો (वादरआउकाइयाणं) બાદર જળકાયિકો (वायरतेउकाइयाणं) બાદર તેજસ્કાયિકો (वायरवाउकाइयाणं) બાદર વાયુકાયિકો (वायरवणस्सइकाइयाणं) બાદર વનસ્પતિકાયિકો (पत्तेयसरीरवायरवणस्सइक इयाणं) પ્રત્યેક શરીર બાદર વનસ્પતિકાયિકો (वायरनिगोयाणं) બાદર નિગોદો (तसकाइयाणय) અને ત્રસકાયિકોમાં (कयरे कयरेहिंतो) કોણ કોનાથી (अप्पावा-बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

(गोयमा !) હે ગૌતમ ! (सव्वत्थोवा वायरतसकाइया) બધાથી ઓછા બાદર ત્રસકાયિક છે (वायरतेउकाइया असंखेज्जगुणा) બાદર તેજસ્કાયિક અસંખ્યાતગણા છે.

गुणाः, प्रत्येकशरीरबादरवनस्पतिकायिका असंख्येयगुणाः, बादरनिगोदाः असंख्येयगुणाः, बादरपृथिवीकायिकाः असंख्येयगुणाः, बादराप्कायिकाः असंख्येयगुणाः, बादरवायुकायिका असंख्येयगुणाः, सूक्ष्मतेजःकायिका असंख्येयगुणाः, सूक्ष्मपृथिवीकायिकाः विशेषाधिकाः, सूक्ष्माप्कायिका विशेषाधिकाः, सूक्ष्मवायुकायिका विशेषाधिकाः, सूक्ष्मनिगोदा असंख्येयगुणाः, बादरवनस्पतिकायिका अनन्तगुणाः, बादराः विशेषाधिकाः, सूक्ष्मवनस्पतिकायिकाः अनन्त-

---

तेजस्कायिक असंख्यातगुणा हैं (पत्तेयसरीर बायरवणस्सइकाइया असंखेज्जगुणा) प्रत्येक शरीर बादर वनस्पतिकायिक असंख्यातगुणा हैं (बायर निगोया असंखेज्जगुणा) बादर निगोद असंख्यातगुणा हैं (बायर पुढवीकाइया असंखेज्जगुणा) बादर पृथ्वीकायिक असंख्यात गुणा हैं (बायर आउकाइया असंखेज्जगुणा) बादर अप्कायिक असंख्यात गुणा हैं (बायर वाउकाइया असंखेज्जगुणा) बादर वायुकायिक असंख्यातगुणा हैं (सुहुम तेउकाइया असंखेज्जगुणा) सूक्ष्म तेजस्कायिक असंख्यातगुणा हैं (सुहुम पुढवीकाइया विसेसाहिया) सूक्ष्म पृथ्वीकायिक विशेषाधिक हैं (सुहुम आउकाइया विसेसाहिया) सूक्ष्म अप्कायिक विशेषाधिक हैं (सुहुम वाउकाइया विसेसाहिया) सूक्ष्म वायुकायिक विशेषाधिक हैं (सुहुम निगोया असंखेज्जगुणा) सूक्ष्म निगोद असंख्यातगुणा हैं (बायर वणस्सइकाइया अणंतगुणा) बादर वनस्पतिकायिक अनन्तगुणा हैं (बायरा विसेसाहिया) बादर विशेषाधिक हैं (सुहुम वणस्सइकाइया असंखेज्जगुणा) सूक्ष्म वनस्पतिकायिक असंख्यातगुणा हैं (सुहुमा विसेसाहिया) सूक्ष्म जीव विशेषाधिक हैं।

(पत्तेयसरीरबायरवणस्सइकाइया असंखेज्जगुणा) પ્રત્યેક શરીર બાદર વનસ્પતિકાયિક અસંખ્યાતગણા છે. (बायरनिगोया असंखेज्जगुणा) બાદર નિગોદ અસંખ્યાતગણા છે (बायर पुढवीकाइया असंखेज्जगुणा) બાદર પૃથ્વીકાયિક અસંખ્યાતગણા છે (बायर आउकाइया असंखेज्जगुणा) બાદર જળકાયિક અસંખ્યાતગણા છે. (बायरवाउकाइया-असंखेज्जगुणा) બાદર વાયુકાયિક અસંખ્યાતગુણા છે (सुहुमतेउकाइया असंखेज्जगुणा) સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક અસંખ્યાતગણા છે (सुहुमपुढवीकाइया विसेसाहिया) સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક વિશેષાધિક છે. (सुहुमआउकाइया विसेसाहिया) સૂક્ષ્મ જળકાયિક વિશેષાધિક છે (सुहुमवाउकाइया विसेसाहिया) સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક વિશેષાધિક છે (सुहुमनिगोया असंखेज्जगुणा) સૂક્ષ્મ નિગોદ અસંખ્યાતગણા છે (बायरवणस्सइ-काइया अणंतगुणा) બાદર વનસ્પતિકાયિક અનંતગણા છે (बायरा विसेसाहिया) બાદર વિશેષાધિક છે. (सुहुमवणस्सइकाइया असंखेज्जगुणा) સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક

गुणाः, सूक्ष्मा विशेषाधिकाः, एतेषां खलु भदन्त ! सूक्ष्मापर्याप्तकानां, सूक्ष्म-पृथिवीकायिकानाम् अपर्याप्तकानाम्, सूक्ष्माप्कायिकानाम् अपर्याप्तकानाम्, सूक्ष्म तेजःकायिकानाम् अपर्याप्तकानाम् सूक्ष्मवायुकायिकानाम् अपर्याप्तकानाम्, सूक्ष्म वनस्पतिकायिकानाम् अपर्याप्तकानाम्, सूक्ष्मनिगोदानाम् अपर्याप्तकानाम्, बादरापर्याप्तकानाम्, बादरपृथिवीकायिकानाम् अपर्याप्तकानाम्, बादराप्कायिकानाम् अपर्याप्तकानाम्, बादरतेजःकायिकानाम् अपर्याप्तकानाम्, बादरवायुकायिकानाम् अपर्याप्तकानाम्, बादरवनस्पतिकायिकानाम् अपर्याप्तकानाम्, प्रत्येकशरीर बादरवनस्पतिकायिकानाम् अपर्याप्तकानां बादरनिगोदानाम्

(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (सुहुम अपज्जत्तयाणं) सूक्ष्म जीवों के अपर्याप्तों (सुहुम पुढवीकाइयाणं अपज्जत्तयाणं) सूक्ष्म पृथ्वीकाय के अपर्याप्तों (सुहुम आउकाइया अपज्जत्तयाणं) सूक्ष्म अप्काय के अपर्याप्तों (सुहुम तेउकाइयाणं अपत्तज्जत्तयाणं) सूक्ष्म तेजस्कायिक अपर्याप्तों (सुहुम वाउकाइयाणं अपज्जत्तयाणं) सूक्ष्म वायुकायिक अपर्याप्तों (सुहुम वणस्सइकाइयाणं अपज्जत्तयाणं) सूक्ष्म वनस्पतिकायिक अपर्याप्तों (सुहुम निगोयाणं अपज्जत्तयाणं) सूक्ष्म निगोद के अपर्याप्तों (बायर अपज्जत्तयाणं) बादर अपर्याप्तों (बायर पुढवीकाइयाणं अपज्जत्तयाणं) बादर पृथ्वीकाय के अपर्याप्तों (बायर आउकाइयाणं अपज्जत्तयाणं) बादर अप्काय के अपर्याप्तों (बायर तेउकाइयाणं अपज्जत्तयाणं) बादर तेजस्कायिक के अपर्याप्तों (बायर वाउकाइयाणं अपज्जत्तयाणं) बादर वायुकाय के अपर्याप्तों (बायर वणस्सइकाइयाणं अपज्जत्तयाणं) बादर वनस्पतिकाय के अपर्याप्तों

અસંખ્યાતગણા છે (सुहुम विसेसाहिया) સૂક્ષ્મ જીવ વિશેષાધિક છે.

(एएसि णं भते !) ભગવન્ ! આ (सुहुमअपज्जत्तयाणं) સૂક્ષ્મ જીવોના અપર્યાપ્તકો (सुहुमपुढीवकाइयाणं अपज्जत्तयाणं) સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયના અપર્યાપ્તકો (सुहुम आउकाइयाणं अपज्जत्तय.णं) સૂક્ષ્મ જળકાયના અપર્યાપ્તકો (सुहुमतेउकाइयाणं अपज्जत्तयाणं) સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયના અપર્યાપ્તકો (सुहुमवाउकाइयाणं अपज्जत्तयाणं) સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક અપર્યાપ્તકો (सुहुमवणस्सइकाइयाणं अपज्जत्तयाणं) સૂક્ષ્મવનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્તકો (सुहुमनिगोयाणं अपज्जत्तयाण) સૂક્ષ્મ નિગોદના અપર્યાપ્તો (वायरअपज्जत्तयाणं) બાદર અપર્યાપ્તો (वादरपुढवीकाइयाणं अपज्जत्तयाणं) બાદરપૃથ્વીકાયના અપર્યાપ્તો (वायरआउकाइयाणं अपज्जत्तयाणं) બાદર જળકાયના અપર્યાપ્તો (वायर-तेउकाइयाणं अपज्जत्तयाणं) બાદરતેજસ્કાયિકના અપર્યાપ્તો (वायरवाउकाइयाणं अपज्जत्तयाण) બાદર વાયુકાયના અપર્યાપ્તો (वायरवणस्सइकाइयाणं अपज्जत्तयाण) બાદર

अपर्याप्तकानाम्, बादरत्रसकायिकानाम् अपर्याप्तकानाञ्च कतरे कतरेभ्यः अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः बादर-त्रसकायिकाः अपर्याप्तकाः, बादरतेजःकायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येय-गुणाः, प्रत्येकशरीरबादरवनस्पतिकायिका अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, बादर निगोदाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, बादरपृथिवीकायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, बादराप्कायिका अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, बादरवायुका-

(पत्तेयसरीर बायरवणस्सइकाइयाणं अपज्जत्तयाणं) प्रत्येक शरीर बादर वनस्पतिकायिक अपर्याप्तों (बायर निगोयाणं अपज्जत्तयाणं) बादर निगोद के अपर्याप्तों (बायर तसकाइयाणं अपज्जत्तयाणं) बादर त्रसकाय के अपर्याप्तों में से (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य अथवा विशेषाधिक हैं ?

(गोयमा !) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा बायरतसकाइया) सब से कम बादरत्रसकायिक (अपज्जत्तया) अपर्याप्तक हैं (बायरतेउकाइया अपज्ज-त्तया असंखेज्जगुणा) बादरतेजस्कायिक अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं (पत्तेयसरीर बायरवणस्सइकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) प्रत्येक शरीर बादरवनस्पतिकायिक अपर्याप्तक असंख्यातगुणा हैं (बायरनि-गोया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) बादरनिगोद अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं (बायर पुढवीकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) बादर पृथ्वीकायिक अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं (बायर आउकाइया अपज्जत्तया असंखेज्ज-

વનસ્પતિકાયના અપર્યાપ્તો (पत्तेयसरीरबायरवणस्सइकाइयाणं अपज्जत्तयाणं) પ્રત્યેક શરીર બાદર વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્તો (बायरनिगोयाणं अपज्जत्तयाणं) બાદર નિગોદના અપર્યાપ્તો (बायरतसकाइयाणं अपज्जत्तयाण) બાદર ત્રસકાયના અપર્યા-પ્તોમાંથી (कयरे कयरेहिंतो) કોણુ કોનાથી (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसा-हिया वा) અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અથવા અધિક છે ?

(गोयमा !) હે ગૌતમ ! (सव्वत्थोवा बायरतसकाइका) બધાથી ઓછા બાદર ત્રસકાયિક (अपज्जत्तया) અપર્યાપ્તક છે (बायरतेउकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) બાદર તેજસ્કાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે (पत्तेचसरीरबायरवणस्सइकाइया-अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) પ્રત્યેક શરીર બાદર વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્તક અસં-ખ્યાતગણા છે (बायरनिगोया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) બાદર નિગોદ અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે (बायरपुढवीकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) બાદરપૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે (बायरआउकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) બાદ

यिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, सूक्ष्मतेजःकायिका अपर्याप्तका असंख्येयगुणाः, सूक्ष्मपृथिवीकायिकानां अपर्याप्तकाः विशेषाधिकाः, सूक्ष्माप्कायिकाः अपर्याप्तका विशेषाधिकाः, सूक्ष्मवायुकायिकाः अपर्याप्तकाः विशेषाधिकाः, सूक्ष्मनिगोदा अपर्याप्तका असंख्येयगुणाः बादरवनस्पतिकायिका अपर्याप्तका अनन्तगुणाः, बादरा अपर्याप्तका विशेषाधिकाः, सूक्ष्मवनस्पतिकायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, सूक्ष्माः अपर्याप्तका विशेषाधिकाः, एतेषां खलु भदन्त ! सूक्ष्मपर्याप्तकानाम्, सूक्ष्मपृथिवीकायिक पर्याप्तकानां, सूक्ष्माप्कायिक-

गुणा) बादर अप्कायिक अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं (बायरवाउकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) बादर वायुकायिक अपर्याप्त असंख्यात गुणा हैं (सुहुम तेउकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) सूक्ष्म तेजस्कायिक अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं (सुहुम पुढवीकाइया अपज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्म पृथ्वीकायिक अपर्याप्त विशेषाधिक हैं (सुहुम आउकाइया अपज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्म अप्कायिक अपर्याप्त विशेषाधिक हैं (सुहुम वाउकाइया अपज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्म वायुकायिक अपर्याप्त विशेषाधिक हैं (सुहुम निगोया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) सूक्ष्म निगोद अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं (बायर वणस्सइकाइया अपज्जत्तया अणंतगुणा) बादर वनस्पतिकायिक अपर्याप्त अनन्तगुणा हैं (बायरा अपज्जत्तया विसेसाहिया) बादर अपर्याप्त विशेषाधिक हैं (सुहुम वणस्सइकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) सूक्ष्म वनस्पतिकायिक अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं (सुहुमा अपज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्म अपर्याप्तक विशेषाधिक हैं।

જળકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે (बायरवाउकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) બાદરવાયુકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે (सुहुमतेउकाइया अपज्जत्तया असंखेज्ज गुणा) સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે (सुहुमपुढवीकाइया अपज्जत्तया विसेसाहिया) સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (सुहुमआउकाइया-अपज्जत्तया विसेसाहिया) સૂક્ષ્મ અપ્કાયિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (सुहुमवाउ-काइया अपज्जत्तया विसेसाहिया) સૂક્ષ્મવાયુકાયિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (सुहुम-निगोया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) સૂક્ષ્મ નિગોદ અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે (बायरवणस्सइकाइया अपज्जत्तया अणंतगुणा) બાદર વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્ત અનન્તગણા છે (बायरा अपज्जत्तया विसेसाहिया) બાદર અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (सुहुमवणस्सइकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે (सुहुमाअपज्जत्तया विसेसाहिया) સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તક વિશેષાધિક છે,

पर्याप्तकानां, सूक्ष्मतेजःकायिकपर्याप्तकानाम्, सूक्ष्मवायुकायिकपर्याप्तकानां, सूक्ष्मवनस्पतिकायिकपर्याप्तकानाम्, सूक्ष्मनिगोदपर्याप्तकानां, बादरपर्याप्तकानाम्, बादरपृथिवीकायिकपर्याप्तकानाम्, बादराप्कायिकपर्याप्तकानाम्, बादरतेजःकायिकपर्याप्तकानाम्, बादरवायुकायिकपर्याप्तकानां, बादरवनस्पतिकायिकपर्याप्तकानां, प्रत्येकशरीरबादरवनस्पतिकायिकपर्याप्तकानां, बादरनिगोदपर्याप्तकानां, बादरत्रसकायिकपर्याप्तकानां च कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा,

(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (सुहुम पज्जत्तयाणं) सूक्ष्म पर्याप्तकों (सुहुम पुढवीकाइय पज्जत्तयाणं) सूक्ष्म पृथ्वीकायिक पर्याप्तकों (सुहुम आउकाइय पज्जत्तयाणं) सूक्ष्म अप्काय पर्याप्तकों (सुहुम तेउकाइय पज्जत्तयाणं) सूक्ष्म तेजःकायिक पर्याप्तकों (सुहुम वाउकाइय पज्जत्तयाणं) सूक्ष्म वायुकायिक पर्याप्तकों (सुहुम वणस्सइकाइय पज्जत्तयाणं) सूक्ष्म वनस्पतिकायिक पर्याप्तों (सुहुम निगोय पज्जत्तयाणं) सूक्ष्म निगोद पर्याप्तकों (बायर पज्जत्तयाणं) बादर पर्याप्तकों (बायर पुढवीकाइय पज्जत्तयाणं) बादर पृथ्वीकायिक पर्याप्तकों (बायर आउकाइय पज्जत्तयाणं) बादर अप्कायिक पर्याप्तकों (बायर तेउकाइय पज्जत्तयाणं) बादर तेजस्कायिक पर्याप्तकों (बायर वाउकाइय पज्जत्तयाणं) बादर वायुकायिक पर्याप्तकों (बायर वणस्सइकाइय पज्जत्तयाणं) बादर वनस्पतिकायिक पर्याप्तकों (पत्तेयसरीर बादरवणस्सइकाइय पज्जत्तयाणं) प्रत्येक शरीर बादर वनस्पतिकायिक पर्याप्तकों (बायर निगोय पज्जत्तयाणं) बादर निगोद के पर्याप्तकों (बायर तसकाइय पज्जत्तयाण य) और बादर त्रसकाय के पर्या-

(एएसि णं भंते !) હે ભગવન્ ! આ (सुहुमपज्जत्तयाणं) સૂક્ષ્મ પર્યાપ્તકો (सुहुमपुढवीकाइय पज्जत्ताणं) સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક પર્યાપ્તકો (सुहुम आउकाइया पज्जत्ताणं) સૂક્ષ્મ અપ્કાયિક પર્યાપ્તકો (सुहुमतेउकाइय पज्जत्तयाणं) સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક પર્યાપ્તકો (सुहुमवाउकाइया पज्जत्तयाण) સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક પર્યાપ્તકો (सुहुमवणस्सइकाइयपज्जत्तयाणं) સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્તકો (सुहुमनिगोयपज्जत्तयाणं) સૂક્ષ્મ નિગોદ પર્યાપ્તકો (वायरपज्जत्तयाणं) બાદર પર્યાપ્તકો (वायरपुढविकाइयपज्जत्तयाणं) બાદર પૃથ્વીકાયિક પર્યાપ્તકો (वायरआउकाइयपज्जत्तयाणं) બાદર અપ્કાયિક પર્યાપ્તકો (वायरतेउकाइयपज्जत्तयाणं) બાદર તેજસ્કાયિક પર્યાપ્તકો (वायरवाउकाइयपज्जत्तयाणं) બાદર વાયુકાયિક પર્યાપ્તકો (वायरवणस्सइकाइय पज्जत्तयाणं) બાદર વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્તકો (पत्तेयसरीरवायरवणस्सइकाइयपज्जत्तयाण) પ્રત્યેક શરીર બાદર વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્તકો (वायरनिगोयपज्जत्तयाणं) બાદર નિગોદના પર્યાપ્તકો (वायरतसकाइयपज्जत्तयाण य) અને બાદર ત્રસકાયના પર્યાપ્તકોમાં (कयरे कयरे-

तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः बादरतेजःकायिकपर्याप्तकाः, बादरत्रसकायिकाः पर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, प्रत्येकशरीरबादरवनस्पतिकायिकाः पर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः बादरनिगोदाः पर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, बादरपृथिवीकायिकाः पर्याप्तका असंख्येयगुणाः, बादराप्कायिकाः पर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, बादरवायुकायिकाः पर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, सूक्ष्मतेजःकायिकाः पर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, सूक्ष्मपृथिवीकायिकाः पर्याप्तकाः विशेषाधिकाः, सूक्ष्मा-

---

सकों में (कयरे कयरेहिंतो) कौन किनसे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ?

(गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा बायर तेउकाइया पज्जत्तया) सब से कम बादर तेजस्काय के पर्याप्तक हैं (बायर तसकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा) बादर त्रसकाय के पर्याप्तक असंख्यातगुणा हैं (पत्तेयसरीर बायरवणस्सइकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा) प्रत्येक शरीर बादर वनस्पतिकायिक पर्याप्त असंख्यातगुणा हैं (बायरनिगोया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा) बादर निगोद के पर्याप्तक असंख्यातगुणा हैं (बायर पुढवीकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा) बादर पृथ्वीकाय के पर्याप्तक असंख्यातगुणा हैं (बायर आउकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा) बादर अप्कायिक पर्याप्तक असंख्यातगुणा हैं (बायरवाउकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा) बादर वायुकाय के पर्याप्त असंख्यातगुणा हैं (सुहुमतेउकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा) सूक्ष्म तेजस्कायिक पर्याप्त असंख्यातगुणा हैं (सुहुम पुढवीकाइया पज्जत्तया विसेसाहिया)

हिंतो) કોણ કોનાથી (अप्पा वा वहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

(गोयमा !) હે ગૌતમ ! (सव्वत्थोवा बायरतेउकाइया पज्जत्तया) બધાથી ઓછા બાદર તેજસ્કાયના પર્યાપ્તક છે (बायरतसकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा) બાદર ત્રસ-કાયના પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે (पत्तेयसरीरबायरवणस्सइकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा) પ્રત્યેક શરીર બાદર વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે (बायर-निगोया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा) બાદર નિગોદના પર્યાપ્તક અસંખ્યાતગણા છે (बायरपुढवीकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा) બાદર પૃથ્વીકાયના પર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગણા છે (बायरआउकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा) બાદર અપ્કાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે (बायरवाउकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा) બાદર વાયુકાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે (सुहुमतेउकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा) સૂક્ષ્મતેજસ્કા-યિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે (सुहुमपुढवीकाइया पज्जत्तया विसेसाहिया) સૂક્ષ્મ

प्कायिकाः पर्याप्तकाः विशेषाधिकाः, सूक्ष्मवायुकायिकाः पर्याप्तकाः विशेषाधिकाः, सूक्ष्मनिगोदाः पर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, बादरवनस्पतिकायिकाः पर्याप्तकाः अनन्तगुणाः, बादरपर्याप्तकाः विशेषाधिकाः, सूक्ष्मवनस्पतिकायिकाः पर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, सूक्ष्म पर्याप्तकाः विशेषाधिकाः, एतेषां खलु भदन्त ! सूक्ष्माणां बादराणाञ्च पर्याप्तापर्याप्तकानां कतरे करेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः बादराः पर्याप्तकाः,

सूक्ष्म पृथिवीकायिक पर्याप्त विशेषाधिक हैं (सुहुम आउकाइया पज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्म अप्कायिक पर्याप्त विशेषाधिक हैं (सुहुम वाउकाइया पज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्म वायुकायिक पर्याप्त विशेषाधिक हैं (सुहुम निगोदा पज्जत्तया असंखेज्जगुणा) सूक्ष्म निगोद के पर्याप्त असंख्यातगुणा हैं (बायरवणस्सइकाइया पज्जत्तया अणंतगुणा) बादर वनस्पतिकायिक पर्याप्त अनन्तगुणा हैं (बायर पज्जत्तया विसेसाहिया) बादर पर्याप्त विशेषाधिक हैं (सुहुम वणस्सइकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा) सूक्ष्म वनस्पतिकायिक पर्याप्तक असंख्यातगुणा है (सुहुम पज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्म पर्याप्तक विशेषाधिक हैं।

(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (सुहुमाणं बायराण य पज्जत्तापज्जत्ताणं) सूक्ष्म और बादर जीवों के पर्याप्तकों और अपर्याप्तकों में (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य अथवा विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा बायरा पज्जत्तया) सब से कम बादर पर्याप्तक हैं (बायरा अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) बादर अपर्याप्तक

પૃથ્વીકાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (सुहुमआउकाइया पज्जत्तया विसेसाहिया) સૂક્ષ્મ જળકાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (सुहुमवाउकाइया पज्जत्तया विसेसाहिया) સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (सुहुमनिगोदा पज्जत्तया असंखेज्जगुणा) સૂક્ષ્મ નિગોદના પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે (बायरवणस्सइकाइया पज्जत्तया अणंतगुणा) બાદર વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્ત અનન્તગણા છે. (बायरपज्जत्तया विसेसाहिया) બાદર પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (सुहुमवणस्सइकाइया पज्जत्तया असखेज्जगुणा) સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે (सुहुमपज्जत्तया विसेसाहिया) સૂક્ષ્મ પર્યાપ્તક વિશેષાધિક છે.

(एएसि ण भंते !) હે ભગવન્ ! આ (सुहुमाणं वायराणं य पज्जत्त.पज्जत्ताणं) સૂક્ષ્મ અને બાદર જીવોના પર્યાપ્તકો અને અપર્યાપ્તકોમા (कयरे कयरेहिंतो) કોણ કોનાથી (अप्पा वा बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?) અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે ? (गोयमा !) ગૌતમ ! (सव्वत्थोवा बायरा पज्जत्तया) બધાથી

बादरापर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, सूक्ष्मापर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, सूक्ष्मपर्याप्तकाः संख्येयगुणाः ॥सू० ८॥

टीका—अथ समुच्चयसूक्ष्मबादरसमुदायगताल्पबहुत्वादिकं प्ररूपयितुमाह—'एएसि णं भंते ! सुहुमाणं' गौतमः पृच्छति—हे भदन्त ! एतेषां खलु सूक्ष्माणां जीवानाम् 'सुहुम पुढवीकाइयाणं' सूक्ष्मपृथिवीकायिकानाम्, 'सुहुम आउकाइयाणं' सूक्ष्माप्कायिकानाम्, 'सुहुम तेउकाइयाणं' सूक्ष्म तेजःकायिकानां 'सुहुम वाउकाइयाणं' सूक्ष्मवायुकायिकानाम्, 'सुहुमवणस्सइकाइयाणं' सूक्ष्मवनस्पतिकायिकानाम्, 'सुहुम निगोयाणं बायराणं' सूक्ष्म निगोदानां, बादराणाम्, 'बायर पुढवीकाइयाणं' बादरपृथिवीकायिकानाम्, 'बायर आउकाइयाणं' बादराप्कायिकानाम्, 'बायर तेउकाइयाणं' बादर तेजःकायिकानाम्, 'बायर वाउकाइयाणं' बादर वायुकायिकानाम्, 'बायर वणस्सइकाइयाणं' बादर वनस्पतिकायिकानाम्, 'पत्तेयसरीरबायरवणस्सइकाइयाणं' प्रत्येकशरीर बादरवनस्पतिकायिकानाम् 'बायरनिगोयाणं' बादरनिगोदानाम्, 'तसकाइयाण य' त्रसकायिकानाञ्च—द्वीन्द्रियादीनाम् मध्ये 'कयरे कयरेहिंतो' कतरे कतरेभ्यः, 'अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा' अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या

असंख्यात गुणा हैं (सुहुम अपज्जत्तया) सूक्ष्म अपर्याप्तक (असंखेज्जगुणा) असंख्यात गुणा हैं (सुहुम पज्जत्तया संखेज्जगुणा) सूक्ष्म पर्याप्तक संख्यात गुणा हैं।

टीकार्थ—अब समुच्चय सूक्ष्म—बादर समुदाय संबंधी अल्पबहुत्व की प्ररूपणा की जाती है—

श्री गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं—हे भगवन् ! इन सूक्ष्म जीवों, सूक्ष्म पृथ्वीकायिकों, सूक्ष्म अप्कायिकों, सूक्ष्म तेजःकायिकों, सूक्ष्म वायुकायिकों, सूक्ष्म वनस्पतिकायिकों, सूक्ष्म निगोदों, बादर जीवों,

---

ઓછા બાદરપર્યાપ્તક છે (बायरा अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) બાદર અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે (सुहुमअपज्जत्तया) સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તક (असंखेज्जगुणा) અસંખ્યાતગણા છે (सुहुमपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) સૂક્ષ્મ પર્યાપ્તક અસખ્યાતગણા છે.

ટીકાર્થ.—હવે સમુચ્ચય સૂક્ષ્મ બાદર—સમુદાય સંબંધી અલ્પ બહુત્વની પ્રરૂપણા કરાય છે—

શ્રીગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે—હે ભગવન્ ! આ સૂક્ષ્મ જીવો, સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકો, સૂક્ષ્મ અપ્કાયિકો, સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિકો, સૂક્ષ્મ વાયુકાયિકો, સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિકો, સૂક્ષ્મ નિગોદો, બાદર જીવો, બાદર પૃથ્વીકાયિકો, બાદર અપ્કાયિકો, બાદર તેજસ્કાયિકો, બાદર વાયુકાયિકો, બાદર વનસ્પતિકાયિકો,

वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति-'गोयमा !' हे गौतम ! 'सव्वत्थोवा बायर तसकाइया' सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः बादर त्रसकायिकाः -द्वीन्द्रियादि बादराः भवन्ति, तेभ्यः 'बायर तेउकाइया असंखेज्जगुणा' बादर तेजःकायिकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि 'पत्तेयसरीरबायरवणस्सइ-काइया असंखेज्जगुणा' प्रत्येकशरीरबादरवनस्पतिकायिकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि 'बायर निगोया असंखेज्जगुणा' बादर निगोदा असंख्येय-गुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि-'बायरपुढवीकाइया असंखेज्जगुणा' बादर पृथिवी-कायिकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि 'बायर आउकाइया असंखेज्जगुणा' बादराप्कायिकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि 'बायर वाउकाइया असंखे-ज्जगुणा' बादर वायुकायिका असंख्येयगुणा भवन्ति, एतेषां बादर समुच्चय जीवानां प्रागुक्तरीत्या उत्तरोत्तरमसंख्येयगुणत्वादिकमवसेयम्,

अथ सूक्ष्माणां समुच्चयजीवानामल्पबहुत्वादिकं प्ररूपयति-'सुहुम तेउकाइया

बादर पृथ्वीकायिकों, बादर अप्कायिकों, बादर तेजस्कायिकों, बादर वायुकायिकों, बादर वनस्पतिकायिकों, प्रत्येक शरीर बादर वनस्पति-कायिकों, बादर निगोदों और त्रसकायिकों में कौन किससे अल्प हैं, बहुत हैं, तुल्य हैं अथवा विशेषाधिक हैं ?

श्री भगवान् उत्तर देते हैं-हे गौतम ! सब से कम बादर त्रस-कायिक हैं, उन से बादर तेजस्कायिक असंख्यात गुणा हैं, उन की अपेक्षा प्रत्येक शरीर बादर वनस्पतिकायिक असंख्यात गुणा हैं, उन की अपेक्षा बादर निगोद असंख्यातगुणा हैं उनसे बादर पृथ्वीकायिक असंख्यातगुणा हैं, उनसे बादर अप्कायिक असंख्यातगुणा हैं, उनसे बादर वायुकायिक असंख्यातगुणा हैं। इस प्रकार समुच्चय बादर जीव पूर्वोक्त प्रकार से उत्तरोत्तर असंख्यातगुणे समझने चाहिए।

બાદર નિગોદો અને ત્રસકાયિકોમાંથી કોણ કોનાથી અલ્પ છે, ઘણા છે, તુલ્ય છે અથવા વિશેષાધિક છે ?

શ્રીભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! બધાથી ઓછા બાદર ત્રસકાયિક છે, તેમનાથી બાદર તેજસ્કાયિક અસંખ્યાતગણા છે, તેમની અપેક્ષાએ પ્રત્યેક બાદર વનસ્પતિકાયિક અસંખ્યાતગણા છે, તેમની અપેક્ષાએ બાદર નિગોદ અસંખ્યાતગણા છે, તેમનાથી બાદર પૃથ્વીકાયિક અસંખ્યાતગણા છે, તેમનાથી બાદર અપ્કાયિક અસંખ્યાતગણા છે, તેમનાથી બાદરવાયુકાયિક અસંખ્યાતગણા છે. આ પ્રકારે સમુચ્ચય બાદર જીવ પૂર્વોક્ત પ્રકારથી ઉત્તરોત્તર અસંખ્યાત-ગણા સમજવા જોઇએ.

असंखेज्जगुणा' सूक्ष्मतेजःकायिकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि 'सुहुम-पुढवीकाइया विसेसाहिया' सूक्ष्मपृथिवीकायिकाः विशेषाधिकाः-किञ्चिदधिका भवन्ति, तेभ्योऽपि 'सुहुमआउकाइया विसेसाहिया' सूक्ष्माप्कायिकाः विशेषाधिका भवन्ति, तेभ्योऽपि 'सुहुम वाउकाइया विसेसाहिया' सूक्ष्मवायुकायिकाः विशेषाधिका भवन्ति, तेभ्योऽपि 'सुहुम निगोया असंखेज्जगुणा' सूक्ष्म निगोदाः असंख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, तेभ्योऽपि-'बायरवणस्सइकाइया अणंतगुणा' बादर वनस्पतिकायिका अनन्तगुणा भवन्ति, प्रतिबादरनिगोदमनन्तानां जीवानां सद्भावात्, तेभ्योऽपि 'बायरा विसेसाहिया' बादराः स्थूला जीवाः विशेषाधिकाः-किञ्चिदधिकाः भवन्ति बादर तेजःकायिकादीनामपि तेषु समापातात्, तेभ्योऽपि 'सुहुम वणस्सइकाइया अणंतगुणा' सूक्ष्म वनस्पतिकायिका अनन्तगुणाः (असंख्येयगुणाः) भवन्ति, बादरनिगोदापेक्षया सूक्ष्मनिगोदानमसंख्येयगुणत्वात्, तेभ्योऽपि 'सुहुमा विसेसाहिया' सूक्ष्मा जीवाः, विशेषाधिकाः-किञ्चिदधिका भवन्ति, सूक्ष्म तेजःकायिकादीनामपि तत्र समापातात्, अथैतेषामेव

अब सूक्ष्म जीवों के अल्प-बहुत्व की प्ररूपणा करते हैं-उन से अर्थात् बादर वायुकायिकों से सूक्ष्म तेजस्काय के जीव असंख्यातगुणा हैं, उनसे सूक्ष्म पृथिवीकायिक विशेषाधिक हैं, उनसे सूक्ष्म अप्कायिक विशेषाधिक हैं, उनसे सूक्ष्म वायुकायिक विशेषाधिक हैं, उन से सूक्ष्म निगोद असंख्यातगुणा हैं, उनकी अपेक्षा बादर वनस्पतिकायिक अनन्तगुणा हैं, क्योंकि प्रत्येक बादर निगोद में अनन्त जीवों का सद्भाव होता है बादर वनस्पतिकायिकों की अपेक्षा बादर जीव विशेषाधिक हैं, क्योंकि इनमें बादर तेजस्कायिक आदि का भी समावेश हो जाता है। बादर जीवों की अपेक्षा सूक्ष्म वनस्पतिकायिक असंख्यातगुणा हैं क्योंकि बादर निगोद के जीवों की अपेक्षा सूक्ष्म निगोद के जीव असंख्यातगुणा हैं। सूक्ष्म वनस्पतिकायिकों की अपेक्षा

હવે સૂક્ષ્મ જીવોના અલ્પ બહુત્વની પ્રરૂપણા કરે છે-તેમનાથી અર્થાત્ બાદર વાયુકાયિકોથી સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયના જીવ અસંખ્યાતગણા છે, તેમનાથી સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક વિશેષાધિક છે, તેમનાથી સૂક્ષ્મ અપ્કાયિક વિશેષાધિક છે, તેમનાથી સૂક્ષ્મવાયુકાયિક વિશેષાધિક છે તેમનાથી સૂક્ષ્મ નિગોદ અસંખ્યાતગણા છે, તેમની અપેક્ષાએ બાદર વનસ્પતિકાયિક અનન્તગણા છે, કેમકે પ્રત્યેક બાદર નિગોદમાં અનન્ત જીવોનો સદ્ભાવ હોય છે. બાદર વનસ્પતિકાયિકોની અપેક્ષાએ બાદર જીવ વિશેષાધિક છે, કેમકે તેમનામા બાદર તેજસ્કાયિક આદિનો પણ સમાવેશ થઇ જાય છે. બાદર જીવોની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક અસંખ્યાતગણા છે, કેમકે બાદર નિગોદના જીવોની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ

अपर्याप्तानां सूक्ष्मवादरसमुच्चयजीवानामल्पबहुत्वादिकं प्ररूपयति-'एएसि णं भंते ! सुहुम अपज्जत्तयाणं' हे भदन्त ! एतेषां खलु सूक्ष्मापर्याप्तकानाम् 'सुहुम पुढवीकाइयाणं अपज्जत्तयाणं' सूक्ष्म पृथिवीकायिकानाम् अपर्याप्तकानाम्, 'सुहुम आउकाइयाणं अपज्जत्तयाणं' सूक्ष्माप्कायिकानामपर्याप्तकानाम्, 'सुहुम तेउकाइयाणं अपज्जत्तयाणं' सूक्ष्म तेजःकायिकानाम् अपर्याप्तकानाम्, 'सुहुम वाउकाइयाणं अपज्जत्तयाणं' सूक्ष्म वायुकायिकानाम् अपर्याप्तकानाम् 'सुहुम वणस्सइकाइयाणं अपज्जत्तयाणं' सूक्ष्म वनस्पतिकायिकानाम् अपर्याप्तकानाम्, 'सुहुम निगोयाणं अपज्जत्तयाणं' सूक्ष्म निगोदानाम् अपर्याप्तकानाम्, 'बायर अपज्जत्तयाणं' बादरापर्याप्तकानाम्, 'बायर पुढवीकाइयाणं अपज्जत्तयाणं' बादर पृथिवीकायिकानाम् अपर्याप्तकानाम्, 'बायर आउकाइयाणं अपज्जत्तयाणं' बादराप्कायिकानाम् अपर्याप्तकानाम्, 'बायर तेउकाइयाणं अपज्जत्तयाणं' बादर तेजःकायिकानाम् अपर्याप्तकानाम्, 'बायर वाउकाइयाणं अपज्जत्तयाणं' बादर वायुकायिकानाम् अपर्याप्तकानाम्. 'बायर वणस्सइकाइयाणं अपज्जत्तयाणं' बादर वनस्पतिकायि-

---

सूक्ष्म जीव (समुच्चय) विशेषाधिक हैं, क्योंकि इन में सूक्ष्म तेजस्कायिक आदि का भी समावेश होता है।

अब इन्हीं सूक्ष्म-बादर जीवों के अपर्याप्तकों का अल्पबहुत्व दिखलाते हैं-

श्री गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं-हे भगवन् ! इन सूक्ष्म अपर्याप्तकों, सूक्ष्म पृथ्वीकायिक अपर्याप्तों, सूक्ष्म अप्कायिक अपर्याप्तों, सूक्ष्म तेजस्कायिक अपर्याप्तों, सूक्ष्म वायुकायिक अपर्याप्तों, सूक्ष्म वनस्पतिकायिक अपर्याप्तों, सूक्ष्म निगोद के अपर्याप्तों, बादर अपर्याप्तों, बादर पृथ्वीकायिक अपर्याप्तों, बादर अप्कायिक अपर्याप्तों बादर तेजस्कायिक अपर्याप्तों, बादर वायुकायिक अपर्याप्तों, बादर वनस्पतिकायिक अपर्याप्तो, प्रत्येक शरीर बादर वनस्पतिकायिक

નિગોદના જીવ અસંખ્યાતગણુા છે. સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિકોની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ જીવ (સમુચ્ચય) વિશેષાધિક છે, કેમકે તેઓમાં સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક આદિનો પણ સમાવેશ થાય છે.

હવે આજ સૂક્ષ્મ બાદર જીવોના અપર્યાપ્તકોના અલ્પબહુત્વને દેખાડે છે-

શ્રીગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે:-ભગવન્ ! આ સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તકો, સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ અપ્કાયિક અપર્યાપ્તો, સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક અપર્યાપ્તો, સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક અપર્યાપ્તો, સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્તો, સૂક્ષ્મ નિગોદના અપર્યાપ્તો, બાદર અપર્યાપ્તો, બાદર પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્તો, બાદર અપ્કાયિક

कानाम् अपर्याप्तकानाम्, 'पत्तेयसरीरबायरवणस्सइकाइयाणं अपज्जत्तयाणं' प्रत्येक शरीर बादर वनस्पतिकायिकानाम् अपर्याप्तकानाम्, 'बायर निगोदाणं अपज्जत्तयाणं' बादरनिगोदानाम् अपर्याप्तकानाम् 'बायर तसकाइयाणं अपज्जत्तयाणं' बादर त्रसकायिकानाम् अपर्याप्तकानाम् स्थूलद्वीन्द्रियादीनाम् मध्ये 'कयरे कयरेहिंतो' कतरे कतरेभ्यः 'अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा?' अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति- 'गोयमा !' हे गौतम ! 'सव्वत्थोवा बायर तसकाइया अपज्जत्तया' सर्वस्तोकाः सर्वेभ्योऽल्पाः, बादरत्रसकायिकाः स्थूलद्वीन्द्रियाः, अपर्याप्तकाः भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, तेभ्यः 'बायर तेउकाइया अपज्जत्तगा असंखेज्जगुणा' बादर तेजःकायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि 'पत्तेय सरीर बायर वणस्सइकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा' प्रत्येक शरीर बादर वनस्पतिकायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि 'बायर निगोया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा' बादर निगोदा अपर्याप्तका असंख्येयगुणा भवन्ति तेभ्योऽपि बायर पुढवीकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा' बादर पृथिवीकायिका अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, तदपेक्षया-'बायर आउकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा'

अपर्याप्तों, बादर निगोद के अपर्याप्तों तथा बादर त्रसकाय के अपर्याप्तों में से कौन किसकी अपेक्षा अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं?

श्री भगवान् उत्तर देते हैं-हे गौतम ! बादर त्रसकाय के अपर्याप्तक जीव सबसे कम हैं, इस का कारण पहले कहा जा चुका है। इनकी अपेक्षा बादर तेजस्काय के अपर्याप्त असंख्यात गुणा हैं इनकी अपेक्षा प्रत्येक शरीर बादर वनस्पतिकायिक अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं, इनसे बादर निगोद के अपर्याप्त असंख्यात गुणा हैं, इनसे बादर पृथ्वीकायिक अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं, इनसे बादर अप्काय के

અપર્યાપ્તો, બાદર તેજસ્કાયિક અપર્યાપ્તો, બાદર વાયુકાયિક અપર્યાપ્તો, બાદર વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્તો, પ્રત્યેક શરીર બાદર વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્તો, બાદર નિગોદના અપર્યાપ્તો તથા બાદર ત્રસકાયના અપર્યાપ્તોમાથી કેણુ કોની અપેક્ષાએ અલ્પ, ઘણા તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર દે છે:-હે ગૌતમ ! બાદર ત્રસકાયના અપર્યાપ્તક જીવ બધાથી ઓછા છે, તેનું કારણ પહેલા કહેલું તે, તેમની અપેક્ષાએ બાદર તેજસ્કાયના અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે, તેમની અપેક્ષાએ પ્રત્યેક શરીર બાદર વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે, તેમનાથી બાદર નિગોદના અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે, એમનાથી બાદર પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત

बादराप्कायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, तदपेक्षया-'बायर वाउकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा' बादर वायुकायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, बादर वायुकायिकेभ्योऽपर्याप्तकेभ्यः 'सुहुम तेउकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा' सूक्ष्म तेजःकायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति तेषाम् अत्यधिका संख्येयलोकाकाशप्रदेशप्रमाणत्वात्, तेभ्योऽपि 'सुहुम पुढविकाइया अपज्जत्तया विसेसाहिया' सूक्ष्म पृथिवीकायिकाः अपर्याप्तकाः विशेषाधिकाः-किञ्चिदधिका भवन्ति, तेभ्योऽपि 'सुहुम आउकाइया अपज्जत्तया विसेसाहिया' सूक्ष्माप्कायिकाः अपर्याप्तकाः विशेषाधिका भवन्ति, तेभ्योऽपि 'सुहुम वाउकाइया अपज्जत्तया विसेसाहिया' सूक्ष्म वायुकायिका अपर्याप्तका विशेषाधिका भवन्ति, तेभ्योऽपि 'सुहुम निगोया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा' सूक्ष्म निगोदाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तसूक्ष्मविषयकयुक्तेः जागरुकत्वात्, तेभ्योऽपि सूक्ष्म निगोदा पर्याप्तकेभ्यः-'बायर वणस्सइकाइया अपज्जत्तया अणंतगुणा' बादर वनस्पतिकायिकाः अपर्याप्तकाः अनन्तगुणा भवन्ति,

अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं, इनसे बादर वायुकाय के अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं, बादर वायुकाय के अपर्याप्तकों से सूक्ष्म तेजस्काय के अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं, क्योंकि वे बहुत अधिक असंख्यात लोकाकाशों के प्रदेशों के बराबर हैं। सूक्ष्म तेजस्काय के अपर्याप्तकों की अपेक्षा सूक्ष्म पृथिवीकायिक अपर्याप्त विशेषाधिक हैं। इनकी अपेक्षा सूक्ष्म अप्काय के अपर्याप्त विशेषाधिक हैं। इनकी अपेक्षा सूक्ष्म वायुकाय के अपर्याप्त विशेषाधिक हैं। इनकी अपेक्षा सूक्ष्म निगोद के अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं, इसका कारण पहले बतलाया जा चुका है। सूक्ष्म निगोद के अपर्याप्तकों की अपेक्षा बादर वनस्पतिकाय के अपर्याप्त अनन्तगुणा हैं, क्योंकि एक-एक बादर निगोद

ગણુા છે, તેનાથી બાદર અપ્કાયના અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણુા છે, તેમનાથી બાદર વાયુકાયના અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણુા છે, બાદર વાયુકાયના અપર્યાપ્તકોથી સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયના અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણુા છે, કેમકે તેઓ ઘણુા વધારે અસંખ્યાત લોકાકાશના પ્રદેશોની બરાબર છે. સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયના અપર્યાપ્તકોની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે. તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ અપ્કાયિકના અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે. તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ વાયુકાયના અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે. તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ નિગોદના અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગણુા છે, તેનુ કારણુ પહેલા બતાવી દિધેલું છે. સૂક્ષ્મ નિગોદના અપર્યાપ્તકોની અપેક્ષાએ બાદર વનસ્પતિકાયના અપર્યાપ્ત અનન્તગણુા છે, કેમકે એક એક

प्रतिवादरैकैकनिगोदमनन्तानां जीवानां सद्भावात्, तेभ्योऽपि सामान्येन 'बायरा अपज्जत्तया विसेसाहिया' बादराः अपर्याप्तकाः विशेषाधिका भवन्ति, बादर द्वीन्द्रियादि त्रसकायिका पर्याप्तकादीनामपि तत्र समवेशात्, तेभ्योऽपि 'सुहुम वणस्सइकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा' सूक्ष्म वनस्पतिकायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, बादर निगोदा पर्याप्तकापेक्षया सूक्ष्मनिगोदा पर्याप्तकानामसंख्येयगुणत्वात्, तेभ्योऽपि सामान्येन 'सुहुमा अपज्जत्तया विसे-साहिया' सूक्ष्माः अपर्याप्तकाः विशेषाधिका भवन्ति, सूक्ष्म तेजःकायिका पर्याप्तकादीनामपि तत्र समावेशात्, अथ समुच्चयसूक्ष्मबादरपर्याप्तकानामल्प-बहुत्वादिकं प्ररूपयति-'एएसि णं भंते ! सुहुम पज्जत्तयाणं' गौतमः पृच्छति-हे भदन्त ! एतेषां खलु सूक्ष्म पर्याप्तकानाम् 'सुहुम पुढवीकाइया पज्जत्तयाणं'

में अनन्त-अनन्त जीव होते हैं। बादर वनस्पतिकाय के अपर्याप्तों की अपेक्षा सामान्य बादर अपर्याप्तक विशेषाधिक हैं, क्योंकि द्वीन्द्रि-यादि त्रसकायिकों के अपर्याप्तक भी सम्मिलित हैं। बादर अपर्या-प्तकों की अपेक्षा सूक्ष्म वनस्पतिकायिक अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं, क्योंकि बादर निगोद के अपर्याप्तकों की अपेक्षा सूक्ष्म निगोद के अपर्याप्तक असंख्यातगुणा हैं। सूक्ष्म वनस्पतिकायिक अपर्याप्तकों की अपेक्षा सामान्य सूक्ष्म अपर्याप्तक विशेषाधिक हैं, क्योंकि सूक्ष्म तेजस्काय के अपर्याप्तक आदि का भी इनमें समावेश हो जाता है।

अब समुच्चय सूक्ष्म-बादर पर्याप्तकों का अल्प-बहुत्व दिखलाते हैं-

श्री गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं-हे भगवन् ! इन सूक्ष्म पर्याप्तकों, सूक्ष्म पृथ्वीकायिक पर्याप्तकों, सूक्ष्म अप्कायिक पर्याप्तों, सूक्ष्म तेज-

બાદર નિગોદમાં અનન્ત-અનન્ત જીવ થાય છે, બાદર વનસ્પતિકાયના અપ-ર્યાપ્તકોની અપેક્ષાએ સામાન્ય બાદર અપર્યાપ્તક વિશેષાધિક છે, કેમકે તેઓમાં દ્વીન્દ્રિયાદિ ત્રસકાયિકોના અપર્યાપ્તક પણ સંમિલિત છે. બાદર પર્યાપ્તકોની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મવનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્ત અસખ્યાતગણા છે, કેમકે બાદર નિગોદના અપર્યાપ્તકોની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ નિગોદના અપર્યાપ્તક અસંખ્યાતગુણા છે, સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્તકોની અપેક્ષાએ સામાન્ય સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તક વિશેષાધિક છે, કેમકે તેમનામા સૂક્ષ્મ તેજસ્કાય જીવોના અપર્યાપ્તક આદિનો પણ સમાવેશ થઇ જાય છે.

હવે સમુચ્ચય સૂક્ષ્મ-બાદર પર્યાપ્તકોનું અલ્પ, ઘણાપણું દેખાડે છે.

શ્રીગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવન્ ! આ સૂક્ષ્મ પર્યાપ્તકો સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક પર્યાપ્તકો, સૂક્ષ્મ અપ્કાયિક પર્યાપ્તકો, સૂક્ષ્મ તેજકાયિક પર્યાપ્તકો,

सूक्ष्मपृथिवीकायिकपर्याप्तकानाम् 'सुहुम आउकाइया पज्जत्तयाणं' सूक्ष्माप्कायिकपर्याप्तकानाम् 'सुहुम तेउकाइया पज्जत्तयाणं' सूक्ष्म तेजःकायिक पर्याप्तकानाम् 'सुहुम वाउकाइया पज्जत्तयाणं' सूक्ष्म वायुकायिक पर्याप्तकानाम् 'सुहुम वणस्सइकाइया पज्जत्तयाणं' सूक्ष्म वनस्पतिकायिक पर्याप्तकानाम् 'सुहुम निगोया पज्जत्तयाणं' सूक्ष्म निगोदपर्याप्तकानां 'बायर पज्जत्तयाणं' बादर पर्याप्तकानाम् 'बायर पुढवीकाइया पज्जत्तयाणं' बादर पृथिवीकायिक पर्याप्तकानाम् 'बायर आउकाइया पज्जत्तयाणं' बादराप्कायिक पर्याप्तकानाम् 'बायर तेउकाइया पज्जत्तयाणं' बादर तेजःकायिकपर्याप्तकानाम् 'बायर वाउकाइया पज्जत्तयाणं' बादर वायुकायिक पर्याप्तकानाम् 'बायर वणस्सइकाइया पज्जत्तयाणं' बादर वनस्पतिकायिक पर्याप्तकानाम् 'पत्तेयसरीर बायर वणस्सइकाइया पज्जत्तयाणं' प्रत्येक शरीर बादरवनस्पतिकायिकपर्याप्तकानाम् 'बायर निगोया पज्जत्तयाणं' बादर निगोदपर्याप्तकानाम् 'बायर तसकाइय पज्जत्तयाण य' बादर त्रसकायिक पर्याप्तकानाञ्च मध्ये 'कयरे कयरेहिंतो' कतरे कतरेभ्यः 'अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा' अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति-'गोयमा !' हे गौतम ! 'सव्वत्थोवा बायर तेउकाइया पज्जत्तया' सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः, बादर तेजःकायिकाः

स्कायिक पर्याप्तों, सूक्ष्म वायुकायिक पर्याप्तों, सूक्ष्म वनस्पतिकायिक पर्याप्तों, सूक्ष्म निगोद के पर्याप्तकों, बादर पर्याप्तकों, बादर पृथ्वीकायिक पर्याप्तों, बादर अप्कायिक पर्याप्तों, बादर तेजस्कायिक पर्याप्तों, बादर वायुकायिक पर्याप्तों, बादर वनस्पतिकायिक पर्याप्तों, प्रत्येक शरीर बादर वनस्पतिकायिक पर्याप्तों, बादर निगोद पर्याप्तकों तथा बादर त्रसकायिक पर्याप्तकों में से कौन किसकी अपेक्षा अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ?

श्री भगवान् उत्तर देते हैं-हे गौतम ! सब से कम पर्याप्त तेजस्कायिक हैं, उनसे पर्याप्त बादर त्रसकायिक असंख्यात गुणा अधिक

સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક પર્યાપ્તકો, સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્તકો, સૂક્ષ્મ નિગોદના પર્યાપ્તકો, બાદર પર્યાપ્તકો, બાદર પૃથ્વીકાયિક પર્યાપ્તો, બાદર અપ્કાયિક પર્યાપ્તો, બાદર તેજસ્કાયિક પર્યાપ્તો, બાદર વાયુકાયિકપર્યાપ્તો, બાદર વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્તો, પ્રત્યેક શરીર બાદર વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્તો, બાદર નિગોદ પર્યાપ્તકો તથા બાદર ત્રસકાયિક પર્યાપ્તકોમાંથી કોણ કોની અપેક્ષાએ અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

શ્રીભગવાન્ ઉત્તર આપે છેઃ-હે ગૌતમ ! બધાથી ઓછા પર્યાપ્ત તેજ-

पर्याप्तकाः भवन्ति, तेभ्यः 'बायर तसकाइया पज्जत्तगा असंखेज्जगुणा' बादर त्रसकायिकाः पर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि 'पत्तेयसरीर बायर-वणस्सइकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा' प्रत्येकशरीर बादर वनस्पतिकायिकाः पर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि 'बायर निगोया पज्जत्तया असं-खेज्जगुणा' बादर निगोदाः पर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि 'बायर पुढवीकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा' बादरपृथिवीकायिकाः पर्याप्तकाः असं-ख्येयगुणा भवन्ति तेभ्योऽपि 'बायर आउकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा' बादराप्कायिकाः पर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति तेभ्योऽपि 'बायर बाउ काइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा' बादर वायुकायिकाः पर्याप्तकाः असंख्येय-गुणा भवन्ति प्रागुक्तबादरविषयकयुक्तेः तस्मात्, तेभ्योऽपि बादर पर्याप्तक वायुकायिकेभ्यः 'सुहुम तेउकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा' सूक्ष्म तेजःकायिक पर्याप्तका असंख्येयगुणा भवन्ति, बादर वायुकायिकानामसंख्येयप्रतरप्रदेशराशि-प्रमाणतया तदपेक्षया सूक्ष्म तेजःकायिकानां पर्याप्तकानामसंख्येयलोकाकाशप्रदेश-

---

हैं, उनसे प्रत्येक शरीर बादर वनस्पतिकायिक पर्याप्त असंख्यगुणा अधिक हैं, उनकी अपेक्षा बादर निगोद पर्याप्त असंख्यात गुणा अधिक हैं उनसे बादर पृथ्वीकायिक असंख्यात गुणा हैं, उनसे पर्याप्त बादर अप्कायिक असंख्यात गुणा हैं, उनसे बादर वायुकायिक पर्याप्त असंख्यातगुणा हैं, बादर वायुकायिक पर्याप्तों की अपेक्षा सूक्ष्म तेज-स्कायिक पर्याप्त असंख्यातगुणा अधिक हैं, क्योंकि बादर वायुकायिक पर्याप्त असंख्यात प्रतर प्रदेशों की राशि के बराबर हैं और उनकी अपेक्षा सूक्ष्म तेजस्कायिक पर्याप्त असंख्यात लोकाकाश प्रदेशों की राशि के बराबर हैं, अतएव ये असंख्यात गुणा हैं। सूक्ष्म तेजस्का-

---

સ્કાયના છે, તેમનાથી પર્યાપ્ત બાદર ત્રસકાયિક અસખ્યાતગણા અધિક છે, તેમનાથી પ્રત્યેક શરીર બાદર વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા અધિક છે, તેમની અપેક્ષાએ બાદર નિગોદ પર્યાપ્ત અસખ્યાતગણા અધિક છે, તેમનાથી બાદર પૃથ્વીકાયિક અસખ્યાતગણા છે, તેમનાથી બાદર અપ્કાયિક અસંખ્યાતગણા છે, તેમનાથી બાદર વાયુકાયિક પર્યાપ્તક અસખ્યાતગણા છે, બાદર વાયુકાયિક પર્યાપ્તકોની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક પર્યાપ્ત અસખ્યાત ગણા અધિક છે, કેમકે બાદર વાયુકાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાત પ્રતરપ્રદેશોની રાશિના બરાબર છે અને તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાત લોકાકાશ પ્રદેશોની રાશિના બરાબર છે, તેથી જ તેઓ અસંખ્યાતગણા છે. સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક પર્યાપ્તકોની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક પર્યાપ્ત વિશેષા-

राशिप्रमाणत्वात् तेषामसंख्येयगुणत्वमवसेयम्, तदपेक्षया 'सुहुम पुढवीकाइया पज्जत्तया विसेसाहिया' सूक्ष्म पृथिवीकायिकाः पर्याप्तकाः विशेषाधिकाः किञ्चिदधिका भवन्ति, तदपेक्षया-'सुहुम आउकाइया पज्जत्तया विसेसाहिया' सूक्ष्माप्कायिकाः पर्याप्तकाः विशेषाधिका भवन्ति तदपेक्षया-'सुहुम वाउकाइया पज्जत्तया विसेसाहिया' सूक्ष्म वायुकायिकाः पर्याप्तकाः विशेषाधिका भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, सूक्ष्म पर्याप्तक वायुकायिकेभ्यः 'सुहुम निगोया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा' सूक्ष्म निगोदाः पर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, तेषामत्यधिकतया प्रतिगोलक सद्भावात्, तेभ्योऽपि 'बायर वणस्सइकाइया पज्जत्तया अणंतगुणा' बादर वनस्पतिकायिकाः पर्याप्तकाः अनन्तगुणा भवन्ति तेषां प्रतिबारैकैक निगोद मनन्तानां सद्भावात्, तेभ्योऽपि 'बायर पज्जत्तया विसेसाहिया' समुच्चय बादरपर्याप्तकाः विशेषाधिका भवन्ति, पर्याप्तकबादरतेजःकायिकादीनामपि तत्र समावेशात्, तेभ्योऽपि 'सुहुम वणस्सइकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा' सूक्ष्म वनस्पतिकायिकाः पर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, बादर निगोद पर्याप्तकापेक्षया सूक्ष्म निगोद पर्याप्तकानामसंख्येयगुणत्वात् तेभ्योऽपि 'सुहुम पज्जत्तया

यिक पर्याप्तकों की अपेक्षा सूक्ष्म पृथ्वीकायिक पर्याप्त विशेषाधिक हैं, उनकी अपेक्षा सूक्ष्म अप्कायिक पर्याप्त विशेषाधिक हैं, उनकी अपेक्षा सूक्ष्म वायुकायिक पर्याप्त विशेषाधिक हैं, उनकी अपेक्षा सूक्ष्म निगोद के पर्याप्त असंख्यातगुणा अधिक हैं, उनकी अपेक्षा बादर वनस्पतिकायिक पर्याप्तक अनन्त गुणा अधिक हैं, क्योंकि वे प्रत्येक बादर निगोद में अनन्त-अनन्त जीव होते हैं, बादर वनस्पतिकायिक पर्याप्तों की अपेक्षा समुच्चय बादर पर्याप्त विशेषाधिक हैं, क्योंकि उनमें बादर तेजस्कायिक आदि का भी समावेश है बादर पर्याप्तों की अपेक्षा सूक्ष्म वनस्पतिकायिक पर्याप्त असंख्य गुणा हैं, क्योंकि बादर निगोद के पर्याप्तकों की अपेक्षा सूक्ष्म निगोद के पर्या-

धिक छे, तेमनी अपेक्षाओ सूक्ष्म अप्कायिक पर्याप्त विशेषाधिक छे; तेमनी अपेक्षाओ सूक्ष्म वायुकायिक पर्याप्त विशेषाधिक छे, तेमनी अपेक्षाओ निगोदना पर्याप्तक असंख्यातगणा अधिक छे, तेमनी अपेक्षाओ बादर वनस्पतिकायिक पर्याप्त अनन्तगणा अधिक छे, केमके तेओ प्रत्येक बादर निगोदमा अनन्त-अनन्त थाय छे, बादर वनस्पतिकायिक पर्याप्तोनी अपेक्षाओ समुच्चय बादर पर्याप्त विशेषाधिक छे, केमके तेओमां बादर तेजस्कायिक आदिनो पण समावेश छे. बादर पर्याप्तोनी अपेक्षाओ सूक्ष्म वनस्पतिकायिक पर्याप्त असंख्यात गणा छे, केमके बादर निगोदना पर्याप्तकोनी अपेक्षाओ सूक्ष्म निगोदना पर्याप्तक

विसेसाहिया' सूक्ष्म पर्याप्तकाः विशेषाधिका भवन्ति पर्याप्तकसूक्ष्मतेजःकायिकादीनामपि तत्र समावेशात्, अथैतेषामेव सूक्ष्म बादरादीनां प्रत्येकं पर्याप्तापर्याप्तकानां पृथक् पृथगल्पबहुत्वादिकं प्ररूपयति-'एएसि णं भंते ! सुहुमाणं' हे भदन्त ! एतेषां खलु सूक्ष्माणाम् 'बायराण य पज्जत्तापज्जत्ताणं' बादराणाञ्च पर्याप्तापर्याप्तकानाम् मध्ये 'कयरे कयरेहिंतो' कतरे कतरेभ्यः 'अप्पा वा बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?' अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा किञ्चिदधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति-'गोयमा !' हे गौतम ! 'सव्वत्थोवा बायरा पज्जत्तया' सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः, बादराः पर्याप्तकाः भवन्ति तेषां परिमितक्षेत्रवर्तित्वात् तेभ्यः 'बायर अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा' बादरा अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति एकैकबादरपर्याप्तनिश्रया असंख्येय बादरा-

---

प्तक असंख्यात गुणा अधिक हैं। उनकी अपेक्षा सूक्ष्म पर्याप्त विशेषाधिक हैं, क्योंकि उनमें पर्याप्त सूक्ष्मतेजस्कायिक आदि भी सम्मिलित हैं।

अब सूक्ष्म-बादर आदि के पर्याप्तकों एवं अपर्याप्तकों के पृथक्-पृथक् अल्पबहुत्व का प्रतिपादन करते हैं-

श्री गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं-हे भगवन् ! इन सूक्ष्म और बादर जीवों के पर्याप्तकों और अपर्याप्तकों में कौन किससे अल्प, बहुत, तुल्य अथवा विशेषाधिक हैं ? भगवान् उत्तर देते हैं-हे गौतम ! सब से कम बादर पर्याप्तक जीव हैं, क्योंकि वे परिमित क्षेत्र में ही होते हैं, उनकी अपेक्षा बादर अपर्याप्तक असंख्यात गुणा हैं क्योंकि एक-एक बादर पर्याप्त के आश्रय से असंख्यान बादर अपर्याप्तों की उत्पत्ति होती है। बादर अपर्याप्तकों की अपेक्षा सूक्ष्म अपर्याप्तक

અસંખ્યાતગણા અધિક છે. તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે, કેમકે તેઓમાં પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક આદિ પણ સંમિલિત છે.

હવે સૂક્ષ્મ બાદર આદિના પર્યાપ્તકો તેમજ અપર્યાપ્તકોના પૃથક્-પૃથક્ અલ્પ બહુત્વનું પ્રતિપાદન કરે છે-

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવન્ ! આ સૂક્ષ્મ અને બાદર જીવોના પર્યાપ્તકો અને અપર્યાપ્તકોમાં કોણ કોનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે -હે ગૌતમ ! બધાથી ઓછા બાદર પર્યાપ્તક જીવ છે, કેમકે તેઓ પરિમિત ક્ષેત્રમા જ થાય છે, તેમની અપેક્ષાએ બાદર અપર્યાપ્તક અસંખ્યાતગણા છે, કેમકે એક એક બાદર પર્યાપ્તકના આશ્રયથી અસંખ્યાત બાદર અપર્યાપ્તકોની ઉત્પત્તિ થાય છે. બાદર અપર્યાપ્તકોની અપે-

पर्याप्तकानां समुत्पादात्, तेभ्योऽपि 'सुहुम अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा' सूक्ष्मा अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, तेषां सर्वलोकव्याप्तत्वेन क्षेत्रस्यासंख्येयगुणत्वात्, तेभ्यः 'सुहुम पज्जत्तया संखेज्जगुणा' सूक्ष्माः पर्याप्तकाः संख्येयगुणा भवन्ति तेषां बहुकालावस्थायित्वेन सर्वदैव संख्येयगुणतया समुपलभ्यमानत्वात् ॥सू. ८॥

सूक्ष्मबादरपृथिवीकायिकाद्यल्पबहुत्व वक्तव्यता–

मूलम्–एएसि णं भंते ! सुहुमपुढवीकाइयाणं बायरपुढविकाइयाण य पज्जत्तापज्जत्ताणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा बायर पुढवीकाइया पज्जत्तया बायरपुढवीकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा, सुहुमपुढवीकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा, सुहुमपुढवीकाइया पज्जत्तया संखेज्जगुणा, एएसि णं भंते ! सुहुमआउकाइयाणं बायरआउकाइयाण य पज्जत्तापज्जत्ताणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा बायरआउकाइया पज्जत्तया, बायरआउकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा, सुहुमआउकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा सुहुमआउकाइया पज्जत्तया संखेज्जगुणा, एएसि णं भंते ! सुहुमतेउकाइयाणं बायरतेउकाइयाण य पज्जत्तापज्जत्ताणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा बायरतेउकाइया पज्जत्तया, बायरतेउकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा, सुहुमतेउ-

---

असंख्यातगुणा हैं, क्योंकि वे सम्पूर्ण लोक में व्याप्त हैं, अतएव उन का क्षेत्र असंख्यातगुणा हैं । सूक्ष्म अपर्याप्तों की अपेक्षा सूक्ष्म पर्याप्त संख्यातगुणा हैं, क्योंकि वे अधिक काल तक रहते हैं, अतः सदैव संख्यात गुणा पाये जाते हैं ॥७॥

ક્ષાએ સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તક અસંખ્યાતગણા છે, કેમકે તેઓ સમ્પૂર્ણ લોકમાં વ્યાપ્ત છે, તેથી જ તેમનું ક્ષેત્ર અસંખ્યાતગણુ છે. સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તોની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે, કેમકે તેઓ અધિક કાળ સુધી રહે છે, તેથી સદૈવ સંખ્યાતગણા મળી આવે છે. ॥ ૭ ॥

काइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा, सुहुमतेउकाइया पज्जत्तया संखेज्जगुणा, एएसि णं भंते! सुहुमआउकाइयाणं वायरवाउकाइयाण य पज्जत्तापज्जत्ताणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, वहुया वा तुल्ला वा, विसेसाहिया वा? गोयमा! सव्वत्थोवा वायरवाउकाइया पज्जत्तया, वायरवाउकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा, सुहुमवाउकाइया पज्जत्तया संखेज्जगुणा, एएसि णं भंते! सुहुमवणस्सइकाइयाणं वायरवणस्सइकाइयाण य पज्जत्तापज्जत्ताणय कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, वहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा? गोयमा! सव्वत्थोवा वायरवणस्सइकाइया पज्जत्तया, वायरवणस्सइकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा, सुहुमवणस्सइकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा, सुहुमवणस्सइकाइया पज्जत्तया संखेज्जगुणा, एएसि णं भंते! सुहुमनिगोयाणं वायरनिगोयाण य पज्जत्तापज्जत्ताणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, वहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा? गोयमा! सव्वत्थोवा वायरनिगोया पज्जत्तया, वायरनिगोया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा, सुहुमनिगोया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा, सुहुमनिगोया पज्जत्तया संखेज्जगुणा, एएसि णं भंते! सुहुमाणं सुहुमपुढवीकाइयाणं, सुहुमआउकाइयाणं, सुहुमतेउकाइयाणं, सुहुमवाउकाइयाणं, सुहुमवणस्सइकाइयाणं, सुहुमनिगोयाणं. वायराणं, वायरपुढवीकाइयाणं, वायरआउकाइयाणं, वायरतेउकाइयाणं, वायरवाउकाइयाणं, वायरवणस्सइकाइयाणं, पत्तेयसरीर वायरवणस्सइकाइयाणं वायरनिगोयाणं, वायरतसकाइयाण य, पज्जत्तापज्जत्तगाणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, वहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा? गोयमा! सव्वत्थोवा वायरतेउकाइया पज्जत्तया, वायर तसकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा, वायरतसकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा, पत्तेयसरीर वायरवणस्सइकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा, वायर-

निगोया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा, बायरपुढवीकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा, बायरआउकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा, बायरवाउकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा, बायरतेउकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा, पत्तेयसरीर बायरवणस्सइकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा, बायरनिगोया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा, बायरपुढवीकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा बायरआउकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा, बायरवाउकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा, सुहुमतेउकाइया अपज्जत्तया असंखेगुजगुणा, सुहुमपुढवीकाइया अपज्जत्तया विसेसाहिया, सुहुमआउकाइया अपज्जत्तया विसेसाहिया, सुहुमवाउकाइया अपज्जत्तया विसेसाहिया, सुहुमतेउकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा, सुहुमपुढवीकाइया पज्जत्तया विसेसाहिया, सुहुमआउकाइया पज्जत्तया विसेसाहिया, सुहुमवाउकाइया पज्जत्तया विसेसाहिया, सुहुमनिगोया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा, सुहुमनिगोया पज्जत्तया संखेज्जगुणा, बायरवणस्सइकाइया पज्जत्तया अणंतगुणा, बायरपज्जत्तया विसेसाहिया, बायरवणस्सइकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा, बायरअपज्जत्तया विसेसाहिया, बायरा विसेसाहिया सुहुमवणस्सइकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा, सुहुमअपज्जत्तया विसेसाहिया, सुहुमवणस्सइकाइया पज्जत्तया संखेज्जगुणा, सुहुमा पज्जत्तया विसेसाहिया, सुहुमा विसेसाहिया ॥सू० ९॥

छाया—एतेषां खलु भदन्त ! सूक्ष्म पृथिवीकायिकानां बादर पृथिवीकायिकानाम् च पर्याप्तापर्याप्तकानां कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा,

---

सूक्ष्म-बादर पृथ्वीकायिकादि का अल्पबहुत्व-

शब्दार्थ—(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (सुहुम पुढवीकाइ-

સૂક્ષ્મ-બાદર પૃથ્વીકાયિકાદિનું અલ્પ-બહુત્વ

શબ્દાર્થ-(एएसिणं भंते !) ભગવન્ ! આ (सुहुमपुढवीकाइयाणं) સૂક્ષ્મ પૃથ્વી-

विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः बादरपृथिवीकायिकाः पर्याप्तकाः, बादर पृथिवीकायिका अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, सूक्ष्म पृथिवीकायिका अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, सूक्ष्म पृथिवीकायिकाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणाः, एतेषां खलु भदन्त ! सूक्ष्माप्कायिकानां बादराप्कायिकानाम् च पर्याप्तापर्याप्तकानां कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम !

याणं) सूक्ष्म पृथिवीकायिकों (बायर पुढवीकाइयाण य) और बादर पृथिवीकायिकों के (पज्जत्तापज्जत्ताणं) पर्याप्तकों एवं अपर्याप्तकों में (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा बायर पुढवीकाइया पज्जत्तया) सब से कम बादर पृथ्वीकायिक पर्याप्त हैं (बायर पुढवीकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) बादर पृथ्वीकायिक अपर्याप्त असंख्यात गुणा हैं (सुहुम पुढीवकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) सूक्ष्म पृथिवीकायिक अपर्याप्त असंख्यात गुणा हैं (सुहुम पुढवीकाइया पज्जत्तया संखेज्जगुणा) सूक्ष्म पृथ्वीकायिक पर्याप्त संख्यात गुणा हैं ।

(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (सुहुम आउकाइयाणं) सूक्ष्म अप्कायिकों (बायर आउकाइयाण य) और बादर अप्कायिको के (पज्जत्तापज्जत्ताणं) पर्याप्तको और अपर्याप्तकों में (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया

કાયિકો (बायरपुढवीकाइयाण य) અને બાદર પૃથ્વીકાયિકોના (पज्जत्तापज्जत्ताणं) પર્યાપ્તકો તેમજ અપર્યાપ્તકોમા (कयरे कयरेहिंतो) કોણ કોનાથી (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

(गोयमा !) હે ગૌતમ ! (सव्वत्थोवा बायरपुढवीकाइया पज्जत्तया) બધાથી ઓછા બાદર પૃથ્વીકાયિક પર્યાપ્તક છે (बायरपुढवीकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) બાદર પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે (सुहुमपुढवीकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે (सुहुमपुढवीकाइया पज्जत्तया सखेज्जगुणा) સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક પર્યાપ્ત સંખ્યાતગણા છે.

(एएसिणं भंते !) હે ભગવન્ ! આ (सुहुमआउकाइयाणं) સૂક્ષ્મ અપ્કાયિકો (बायरआउकाइयाणय) અને બાદર અપ્કાયિકોના (पज्जत्तापज्जत्ताणं) પર્યાપ્તકો અને અપર્યાપ્તકોમાં (कयरे कयरेहिंतो) કોણ કોનાથી (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

सर्वस्तोकाः बादराप्कायिकाः पर्याप्तकाः, बादराप्कायिका अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, सूक्ष्माप्कायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, सूक्ष्माप्कायिकाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणाः, एतेषां खलु भदन्त ! सूक्ष्मतेजःकायिकानां, बादर तेजःकायिकानाम् च पर्याप्तापर्याप्तकानां कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः बादर तेजःकायिकाः पर्याप्तकाः, बादर तेजःकायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः सूक्ष्म तेजःकायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, सूक्ष्मतेजःकायिकाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणाः,

---

वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा बायर आउकाइया पज्जत्तया) सब से कम बादर अप्कायिक पर्याप्त हैं (बायर आउकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) बादर अप्कायिक अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं (सुहुम आउकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) सूक्ष्म अप्कायिक अपर्याप्त असंख्यात गुणा हैं (सुहुम आउकाइया पज्जत्तया संखेज्जगुणा) सूक्ष्म अप्कायिक पर्याप्त संख्यात गुणा हैं।

(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (सुहुम तेउकाइयाणं) सूक्ष्म तेजस्कायिकों (बायर तेउकाइयाण य) और बादर तेजस्कायिक (पज्जत्तापज्जत्ताणं) पर्याप्तकों और अपर्याप्तकों में (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा) सब से कम (बायर तेउकाइया पज्जत्तया) बादर तेजस्कायिक पर्याप्त हैं (बायर तेउकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) बादर तेजस्कायिक

(गोयमा !) હે ગૌતમ ! (सव्वत्थोवा वायरआउकाइया पज्जत्तया) બધાથી ઓછા બાદર અપ્કાયિક પર્યાપ્ત છે (वायरआउकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) બાદર અપ્કાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે (सुहुमआउकाइया अपज्जत्तयाअ· संखेज्जगुणा) સૂક્ષ્મ અપ્કાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે (सुहुमआउकाइया पज्जत्तया संखेज्जगुणा) સૂક્ષ્મ અપ્કાયિક પર્યાપ્ત સંખ્યાતગણા છે.

(एएसिणं भंते !) ભગવન્ ? આ (सुहुमतेउकाइयाणं) સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિકો (वायरतेउकाइयाणय) અને બાદર તેજસ્કાયિક (पज्जत्तापजत्ताणं) પર્યાપ્તકો અને અપર્યાપ્તકોમાં (कयरे कयरेहिंतो) કોણ કોનાથી (अप्पा वा वहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે ?

(गोयमा !) હે ગૌતમ ! (सव्वत्थोवा) બધાથી ઓછા (वायरतेउकाइया पज्जत्तया) બાદર તેજસ્કાયિક પર્યાપ્ત છે (वायरतेउकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा)

एतेषां खलु भदन्त ! सूक्ष्म वायुकायिकानां बादर वायुकायिकानाञ्च पर्याप्तापर्याप्तकानां कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः बादर वायुकायिकाः पर्याप्तकाः, बादर वायुकायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, सूक्ष्म वायुकायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, सूक्ष्म वायुकायिकाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणाः, एतेषां खलु भदन्त ! सूक्ष्म वनस्पतिकायिकानां बादर वनस्पतिकायिकानाञ्च कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका

अपर्याप्त असंख्यगुणा हैं (सुहुम तेउकाइया अपज्जत्तयो असंखेज्जगुणा) सूक्ष्म तेजस्कायिक अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं (सुहुम तेउकाइया पज्जत्तया संखेज्जगुणा) सूक्ष्म तेजस्कायिक पर्याप्त संख्यातगुणा हैं।

(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (सुहुम वाउकाइयाणं बायर वाउकाइयाण य) सूक्ष्म वायुकायिकों और बादर वायुकायिकों के (पज्जत्तापज्जत्ताणं) पर्याप्तों और अपर्याप्तों में (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा बायर वाउकाइया) सब से कम बादर वायुकायिक (पज्जत्तया) पर्याप्तक हैं (बायर वाउकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) बादर वायुकायिक अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं (सुहुम वाउकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) सूक्ष्म वायुकायिक अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं (सुहुम वाउकाइया पज्जत्तया संखेज्जगुणा) सूक्ष्म वायुकायिक पर्याप्त संख्यात गुणा हैं।

બાદર તેજસ્કાયિક અપર્યાપ્ત અસખ્યાતગણા છે (सुहुमतेउकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક અપર્યાપ્ત અસખ્યાતગણા છે (सुहुमतेउकाइया पज्जत्तया सखेज्जगुण.) સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક પર્યાપ્ત સંખ્યાતગણા છે.

(एएसिणं भंते !) હે ભગવન્ ! આ (सुहुमवाउकाइयाणं बायरवाउकाइयाणय) સૂક્ષ્મ વાયુકાયિકો અને બાદર વાયુકાયિકોના (पज्जत्तापज्जत्ताणं) પર્યાપ્તો અને અપર્યાપ્તોમા (कयरे कयरेहिंतो) કોણ કોનાથી (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

(गोयमा !) હે ગૌતમ ! (सव्वत्थोवा वायरवाउकाइया) બધાથી ઓછા બાદર વાયુકાયિક (पज्जत्तया) પર્યાપ્તક છે (वायरवाउकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) બાદરવાયુકાયિક અપર્યાપ્ત અસખ્યાતગણા છે (सुहुमवाउकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક અપર્યાપ્ત અસખ્યાતગણા છે (सुहुमवाउकाइया पज्जत्तयो संखेज्जगुणा) સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક પર્યાપ્ત સંખ્યાતગણા છે.

वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा? गौतम! सर्वस्तोकाः बादर वनस्पतिकायिकाः, पर्याप्तकाः, बादर वनस्पतिकायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, सूक्ष्म वनस्पतिकायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, सूक्ष्म वनस्पतिकायिकाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणाः, एतेषां खलु भदन्त! सूक्ष्मनिगोदानां बादरनिगोदानाञ्च पर्याप्तापर्याप्तकानां कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा?

(एएसि णं भंते!) हे भगवन्! इन (सुहुम वणस्सइकाइयाणं बायर वणस्सइकाइयाण य) सूक्ष्म वनस्पतिकायिकों और वनस्पतिकायिकों के (पज्जत्तापज्जत्ताणं) पर्याप्तकों और अपर्याप्नकों में (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा?) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं? (गोयमा!) हे गौतम! (सव्वत्थोवा बायर वणस्सइकाइया पज्जत्तया) सब से कम बादर वनस्पतिकाय के पर्याप्तक हैं (बायर वणस्सइकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) बादर वनस्पतिकायिक अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं (सुहुम वणस्सइकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) सूक्ष्म वनस्पति कायिक अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं (सुहुम वणस्सइकाइया पज्जत्तया संखेज्जगुणा) सूक्ष्म वनस्पतिकायिक पर्याप्त संख्यातगुणा हैं।

(एएसि णं भंते!) हे भगवन्! इन (सुहुम निगोयाणं बायर निगोयाण य) सूक्ष्म निगोदों और बादर निगोदों के (पज्जत्तापज्जत्ताणं) पर्याप्तकों और अपर्याप्तकों में (कयरे कयरेहिंतो) कौन किस

(एएसिणं भंते!) હે ભગવન્! આ (सुहुमवणस्सइकाइयाणं बायरवणस्सइकाइयाण य) સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિકો અને બાદર વનસ્પતિકાયિકોના (पज्जत्तापज्जत्ताणं) પર્યાપ્તકો અને અપર્યાપ્તકોમાં (कयरे कयरेहिंतो) કોણ કોનાથી (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया?) અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે?

(गोयमा!) હે ગૌતમ! (सव्वत्थोवा बायरवणस्सइकाइया पज्जत्तया) બધાથી ઓછા બાદર વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્તક છે (बायरवणस्सइकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) બાદર વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે (सुहुमवणस्सइकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે (सुहुमवणस्सइकाइया पज्जत्तया संखेज्जगुणा) સૂક્ષ્મવનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્ત સંખ્યાતગણા છે.

(एएसिणं भंते!) હે ભગવન્! આ (सुहुमनिगोयाणं बायरनिगोयाणय) સૂક્ષ્મ નિગોદ અને બાદર નિગોદના (पज्जत्तापज्जत्ताणं) પર્યાપ્તકો અને અપર્યાપ્તકોમાં (कयरे कयरेहिंतो) કોણ કોનાથી (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा?)

गौतम ! सर्वस्तोकाः बादरनिगोदाः पर्याप्तकाः, बादरनिगोदाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, सूक्ष्मनिगोदाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, सूक्ष्म निगोदाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणाः, एतेषां खलु भदन्त ! सूक्ष्माणां सूक्ष्मपृथिवीकायिकानां सूक्ष्माप्कायिकानाम् सूक्ष्म तेजःकायिकानाम्, सूक्ष्म वायुकायिकानाम्, सूक्ष्म वनस्पतिकायिकानाम्, सूक्ष्म निगोदानाम्, बादराणाम्, बादर पृथिवीकायिकानाम्, बादराप्कायिकानाम्, बादर तेजःकायिकानाम्, बादर वायुकायिका-

---

से (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा बायर निगोया पज्जत्तया) सब से कम बादर निगोद के पर्याप्तक हैं (बायर निगोया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) बादर निगोद के अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं (सुहुम निगोया अपज्जत्तया) सूक्ष्म निगोद के अपर्याप्त (असंखेज्जगुणा) असंख्यातगुणा हैं (सुहुम निगोया पज्जत्तया संखेज्जगुणा) सूक्ष्म निगोद के पर्याप्तक संख्यातगुणा हैं ।

(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (सुहुमाणं पुढवीकाइयाणं सूक्ष्म पृथ्वीकायिकों (सुहुम आउकाइयाणं) सूक्ष्म अप्कायिकों (सुहुम तेउकाइयाणं) सूक्ष्म तेजस्कायिकों (सुहुम वाउकाइयाणं) सूक्ष्म वायुकायिकों (सुहुम वणस्सइकाइयाणं) सूक्ष्म वनस्पतिकायिकों (सुहुम निगोयाणं) सूक्ष्म निगोदों (बायराणं) बादरों (बायर पुढवीकाइयाणं) बादर पृथिवीकायिकों (बायर आउकाइयाणं) बादर अप्कायिकों (बायर तेउकाइयाणं) बादर तेजस्कायिकों (बायर वाउकाइयाणं) बादर वायु-

---

અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર તો વિશેષાધિક છે ?

(गोयमा !) હે ગૌતમ ! (सव्वत्थोवा बायरनिगोया पज्जत्तया) બધાથી ઓછા બાદરનિગોદના પર્યાપ્તક છે (बायरनिगोया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) બાદરનિગોદના અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે.

(सुहुमनिगोया अपज्जत्तया) સૂક્ષ્મ નિગોદના અપર્યાપ્ત (असखेज्जगुणा) અસંખ્યાતગણા છે (सुहुमनिगोया पज्जत्तया संखेज्जगुणा) સૂક્ષ્મનિગોદના પર્યાપ્તક સંખ્યાતગણા છે,

(एएसिणं भंते !) ભગવન્ ! આ (सुहुमाणं पुढवीक इयाणं) સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકો (सुहुमआउकाइयाणं) સૂક્ષ્મ અપ્કાયિકો (सुहुमतेउकाइयाणं) સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિકો (सुहुमवाउकाइयाणं) સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક (सुहुमवणस्सइकाइयाणं) સૂક્ષ્મ વનસ્પતિ-કાયિકો (सुहुमनिगोयाण) સૂક્ષ્મ નિગોદ (वायराणं) બાદરો (वायरपुढवीकाइकाणं) બાદર પૃથ્વીકાયિકો (वायरआउकाइयाणं) બાદર અપ્કાયિકો (वायरतेउकाइयाणं)

नाम्, बादर वनस्पतिकायिकानाम्, प्रत्येकशरीरवनस्पतिकायिकाम्, बादरनिगोदानाम्, बादरत्रसकायिकानाञ्च पर्याप्तापर्याप्तकानाम् कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः बादरतेजःकायिकाः पर्याप्तकाः, बादरत्रसकायिकाः पर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, बादर त्रसकायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, प्रत्येकशरीरबादरवनस्पतिकायिकाः पर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, बादर निगोदाः पर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, बादरपृथिवीकायिकाः पर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, बादराप्कायिकाः पर्याप्तकाः

कायिकों (बायर वणस्सइकाइयाणं) बादर वनस्पतिकायिकों (पत्तेयसरीरबायरवणस्सइकाइया) प्रत्येक शरीर बादर वनस्पतिकायिकों (बायर निगोयाणं) बादर निगोदों (बायर तसकाइयाणं) बादर त्रसकायिकों में (पज्जत्तापज्जत्ताणं) पर्याप्तों और अपर्याप्तों में (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ?

(गोयमा !) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा बायर तेउकाइया पज्जत्तया) सब से कम बादर तेजस्काय के पर्याप्तक हैं (बायर तसकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा) बादर त्रसकाय के पर्याप्तक असंख्यात गुणा हैं (बायर तसकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) बादर त्रसकायिक अपर्याप्त असंख्यात गुणा हैं (पत्तेयसरीर बायर वणस्सइकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा) प्रत्येक शरीर बादर वनस्पतिकायिक पर्याप्त असंख्यात

બાદર તેજસ્કાયિકે। (बायरवाउकाइयाणं) બાદર વાયુકાયિકે। (बायरवणस्सइकाइयाणं) બાદર વનસ્પતિકાયિકે। (पत्तेयसरीरबायरवणस्सइकाइयाणं) પ્રત્યેક શરીર બાદર વનસ્પતિકાયિકે। (बायरनिगोयाणं) બાદર નિગોદો (बायरतसकाइयाणं) બાદર ત્રસ કાયિકોના (पज्जत्तापज्जत्ताणं) પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્તોમાં (कयरे कयरेहिंतो) કોણ કોનાથી (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર તો વિશેષાધિક છે ?

(गोयमा !) હે ગૌતમ ! (सव्वत्थोवा वायरतेउकाइयापज्जत्तया) બધાથી ઓછા બાદર તેજસ્કાયના પર્યાપ્તક છે (वायरतसकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा) બાદર ત્રસકાયના પર્યાપ્તક અસંખ્યાતગણા છે (वायरतसकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) બાદર ત્રસકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે (पत्तेयसरीरवायरवणस्सइकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा) પ્રત્યેક શરીર બાદરવનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્તક અસંખ્યાતગણા છે. (बायरनिगोया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा) બાદરનિગોદના પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે. (वायरपुढवीकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा) બાદરપૃથ્વીકાયન

असंख्येयगुणाः, वादरवायुकायिकाः पर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, वादरतेजः-कायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, प्रत्येकशरीरवादरवनस्पतिकायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, बादर निगोदाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, बादर पृथिवीकायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, वादराप्कायिकाः अप-र्याप्तकाः असंख्येयगुणाः वादरवायुकायिका अपर्याप्तका असंख्येयगुणाः सूक्ष्म तेजःकायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, सूक्ष्म पृथिवीकायिकाः अप-

गुणा हैं (बायर निगोया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा) बादर निगोद के पर्याप्तक असंख्यातगुणा हैं (बायर पुढवीकाइया पज्जत्तया असंखे-ज्जगुणा) बादर पृथ्वीकाय के पर्याप्तक असंख्यात गुणा हैं (बायर आउकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा) बादर अप्काय के पर्याप्त असंख्यातगुणा हैं (बायर वाउकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा) बादर वायुकाय के पर्याप्तक असंख्यातगुणा हैं (बायर तेउकाइया अपज्ज-त्तया असंखेज्जगुणा) बादर तेजस्काय के अपर्याप्त असंख्यात गुणा हैं (पत्तेयसरीरबायरवणस्सइकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) प्रत्येक शरीर बादर वनस्पतिकायिक अपर्याप्त असंख्यात गुणा हैं (बायर निगोया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) बादर निगोद के अप-र्याप्तक असंख्यात गुणा हैं (बायर पुढवीकाइया अपज्जत्तया असंखे-ज्जगुणा) बादर पृथिवीकायिक अपर्याप्त असंख्यात गुणा हैं (बायर आउकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) बादर अप्कायिक अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं (बायर वाउकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) बादर वायुकायिक अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं (सुहुम तेउकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) सूक्ष्म तेजस्कायिक अपर्याप्त असंख्यात

પર્યાપ્તક અસંખ્યાતગણુા છે. (वायरआउकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा) બાદર અપ્કાયના પર્યાપ્તક અસંખ્યાતગણુા છે. (वायरवाउकाइया पज्जत्तया असंखेज्ज-गुणा) બાદરવાયુકાયના પર્યાપ્તક અસંખ્યાતગણુા છે. (वायरतेउकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) બાદરતેજસ્કાયના અપર્યાપ્તક અસંખ્યાતગણુા છે. (पत्तेयसरीरवायर-वणस्सइकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) પ્રત્યેક શરીર બાદર વનસ્પતિકાયિક અપ-ર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણુા છે (वायरनिगोया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) બાદરનિગોદના અપર્યાપ્તક અસંખ્યાતગણુા છે (वायरपुढवीकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) બાદર પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણુા છે (वायरआउकाइया अपज्जत्तया असंखे-ज्जगुणा) બાદર અપ્કાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણુા છે (वायरवाउकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) બાદર વાયુકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણુા છે. (सुहुमतेउकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણુા છે. (सुहुम-

र्याप्तकाः विशेषाधिकाः, सूक्ष्माप्कायिकाः अपर्याप्तकाः विशेषाधिकाः, सूक्ष्म-वायुकायिकाः अपर्याप्तकाः विशेषाधिकाः, सूक्ष्मतेजःकायिकाः पर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, सूक्ष्मपृथिवीकायिकाः पर्याप्तकाः विशेषाधिकाः सूक्ष्माप्कायिकाः पर्याप्तकाः विशेषाधिकाः, सूक्ष्मवायुकायिकाः पर्याप्तकाः विशेषाधिकाः, सूक्ष्म-निगोदाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, सूक्ष्मनिगोदाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणाः, सूक्ष्म- बादरवनस्पतिकायिकाः पर्याप्तकाः अनन्तगुणाः, बादरपर्याप्तकाः विशेषा-धिकाः, बादरवनस्पतिकायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, बादरा पर्याप्तकाः

गुणा हैं (सुहुम पुढवीकाइया अपज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्म पृथिवी-कायिक अपर्याप्त विशेषाधिक हैं (सुहुम आउकाइया अपज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्म अप्कायिक अपर्याप्त विशेषाधिक हैं (सुहुम वाउ-काइया अपज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्म वायुकायिक अपर्याप्त विशे-षाधिक हैं (सुहुम तेउकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा) सूक्ष्म तेज-स्कायिक पर्याप्त असंख्यातगुणा हैं (सुहुम पुढवीकाइया पज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्म पृथ्वीकायिक पर्याप्त विशेषाधिक हैं (सुहुम आउकाइया पज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्म अप्कायिक पर्याप्त विशे-षाधिक हैं (सुहुम वाउकाइया पज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्म वायु-कायिक पर्याप्त विशेषाधिक हैं (सुहुम निगोया अपज्जत्तया असंखे-ज्जगुणा) सूक्ष्म निगोद के अपर्याप्तक असंख्यात गुणा हैं (सुहुम निगोया पज्जत्तया संखेज्जगुणा) सूक्ष्म निगोद के पर्याप्तक संख्यात गुणा हैं (बायर वणस्सइकाइया पज्जत्तया अणंतगुणा) बादर वनस्पति-काय के पर्याप्तक अनन्तगुणा हैं (बायर पज्जत्तया विसेसाहिया) बादर पर्याप्त विशेषाधिक हैं (बायर वणस्सइकाइया अपज्जत्तया

पुढवीकाइया अपज्जत्तया विसेसाहिया) સૂક્ષ્મપૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે.

(सुहुमआउकाइया अपज्जत्तया विसेसाहिया) સૂક્ષ્મ જળકાયિક અપર્યાપ્ત વિશે-ષાધિક છે (सुहुमवाउकाइया अपज्जत्तया विसेसाहिया) સૂક્ષ્મવાયુકાયિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (सुहुमतेउकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा) સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે (सुहुमपुढवीकाइया पज्जत्तया विसेसाहिया) સૂક્ષ્મપૃથ્વીકાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (सुहुमआउकाइया पज्जत्तया विसेसाहिया) સૂક્ષ્મઅપ્કાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (सुहुमवाउकाइया पज्जत्तया विसेसाहिया) સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (सुहुमनिगोया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) સૂક્ષ્મ નિગોદના અપર્યાપ્તક અસંખ્યાતગણા છે (सुहुमनिगोया पज्जत्तया संखेज्जगुणा) સૂક્ષ્મ નિગોદના પર્યાપ્તક સંખ્યાતગણા છે (बायरवणस्सइकाइया पज्जत्तया अणंतगुणा) બાદર વનસ્પતિકાયના પર્યાપ્તક અનન્તગણા છે (बायरपज्जत्तया विसेसाहिया) બાદર પર્યાપ્ત વિશેષાધિ

विशेषाधिकाः, बादराः विशेषाधिकाः, सूक्ष्मवनस्पतिकायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, सूक्ष्मापर्याप्तकाः विशेषाधिकाः, सूक्ष्मवनस्पतिकायिकाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणाः, सूक्ष्मपर्याप्तकाः विशेषाधिकाः सूक्ष्मा विशेषाधिकाः, द्वारम्॥सू० ९॥

टीका–अथ सूक्ष्मपृथिवीकायिकबादरपृथिवीकायिकादीनां प्रत्येकं पर्याप्तापर्याप्तकानां समुदायेनाल्पबहुत्वादिकमाह–'एएसि णं भंते ! सुहुमपुढवीकाइयाणं' गौतमः पृच्छति–हे भदन्त ! एतेषां खलु सूक्ष्मपृथिवीकायिकानां 'बायरपुढविकाइयाणय' बादरपृथिवीकायिकानाञ्च 'पज्जत्तापज्जत्ताणं' पर्याप्तापर्याप्तकानां मध्ये 'कयरे कयरेहिंतो' कतरे कतरेभ्यः 'अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा,

---

असंखेज्जगुणा) बादर वनस्पतिकाय के अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं (बायर अपज्जत्तया विसेसाहिया) बादर अपर्याप्तक विशेषाधिक हैं (बायरा विसेसाहिया) बादर विशेषाधिक हैं (सुहुम वणस्सइकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) सूक्ष्म वनस्पतिकायिक अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं (सुहुम अपज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्म अपर्याप्तक विशेषाधिक हैं (सुहुम वणस्सइकाइया पज्जत्तया संखेज्जगुणा) सूक्ष्म वनस्पतिकायिक पर्याप्त संख्यातगुणा हैं (सुहुम पज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्म पर्याप्तक विशेषाधिक हैं (सुहुमा विसेसाहिया) सूक्ष्म जीव विशेषाधिक हैं। ॥७॥

टीकार्थ–अब सूक्ष्म पृथ्वीकायिक एवं बादर पृथ्वीकायिक आदि के, प्रत्येक के समुदाय रूप से अल्पबहुत्व का प्रतिपादन करते हैं—

श्री गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं–हे भगवन् ! इन सूक्ष्म पृथ्वीकायिकों और बादर पृथ्वीकायिकों के पर्याप्तकों और अपर्याप्तकों

છે (वायरवणस्सइकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) બાદર વનસ્પતિકાયના અપર્યાપ્તક અસંખ્યાતગણા છે (वायरअपज्जत्तया विसेसाहिया) બાદર અપર્યાપ્તક વિશેષાધિક છે (वायरा विसेसाहिया) બાદર વિશેષાધિક છે (सुहुमवणस्सइकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે (सुहुमअपज्जत्तया विसेसाहिया) સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તક વિશેષાધિક છે (सुहुमवणस्सइकाइया पज्जत्तया संखेज्जगुणा) સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્ત સંખ્યાતગણા છે (सुहुमपज्जत्तया विसेसाहिया) સૂક્ષ્મ પર્યાપ્તક વિશેષાધિક છે (सुहुमा विसेसाहिया) સૂક્ષ્મ જીવ વિશેષાધિક છે. ॥૭॥

ટીકાર્થ:-હવે સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક તેમજ બાદર પૃથ્વીકાયિક આદિના પ્રત્યેકના સમુદાયરૂપથી અલ્પ બહુત્વનું પ્રતિપાદન કરે છે—

શ્રીગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવન્ ! આ સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકો અને બાદર પૃથ્વીકાયિકોના પર્યાપ્તકો અને અપર્યાપ્તકોમાં કોણ કોનાથી ઓછા,

विसेसाहिया वा ?' अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति–'गोयमा !' हे गौतम ! 'सव्वत्थोवा बायर पुढवीकाइया पज्जत्तया' सर्वस्तोकाः–सर्वेभ्योऽल्पाः, बादरपृथिवीकायिकाः पर्याप्तकाः भवन्ति, तेभ्योऽपि 'सुहुम पुढवीकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा' सूक्ष्म पृथिवीकायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि 'सुहुमपुढवीकाइया पज्जत्तया संखेज्जगुणा' सूक्ष्मपृथिवीकायिकाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, गौतमः पृच्छति–'एएसि णं भंते ! सुहुम आउकाइयाणं' हे भदन्त ! एतेषां खलु सूक्ष्माप्कायिकानाम्, 'बायर आउकाइयाण य, बादराप्कायिकानाञ्च 'पज्जत्तापज्जत्ताणं' पर्याप्तापर्याप्तकानाम् मध्ये 'कयरे कयरेहिंतो' कतरे कतरेभ्यः 'अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?' अल्पावा, बहुका वा, तुल्या वा विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तयति–'गोयमा !' हे गौतम ! 'सव्वत्थोवा बायर आउकाइया पज्जत्तया' सर्वस्तोकाः–सर्वेभ्योऽल्पाः, बादराप्कायिकाः पर्याप्तकाः भवन्ति, तेभ्योऽपि 'बायर आउकाइया अपज्जत्तया

में कौन किस से कम, अधिक, तुल्य या विशेषाधिक अर्थात् कुछ अधिक हैं ?

श्री भगवान् उत्तर देते हैं–हे गौतम ! सब से कम बादर पृथ्वीकायिक पर्याप्त हैं, उनकी अपेक्षा बादर पृथ्वीकायिक अपर्याप्त असंख्यात गुणा हैं, सूक्ष्म पृथ्वीकायिक अपर्याप्त उनसे भी असंख्यात गुणा हैं और सूक्ष्म पृथ्वीकायिक पर्याप्त उनसे संख्यातगुणा अधिक हैं। इस विषय में युक्ति पहले कही जा चुकी है।

श्री गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं–हे भगवन् ! इन सूक्ष्म अप्कायिकों और बादर अप्कायिकों के पर्याप्तों और अपर्याप्तों में कौन

વધારે, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક અર્થાત્ કંઈક અધિક છે ?

શ્રીભગવાન્ ઉત્તર આપે છે:–હે ગૌતમ ! બધાથી ઓછા બાદર પૃથ્વી. કાયિક પર્યાપ્ત છે, તેમની અપેક્ષાએ બાદર પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગણા છે, સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્ત તેમનાથી પણ અસંખ્યાતગણા છે અને સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક પર્યાપ્ત તેમનાથી સંખ્યાતગણા અધિક છે. આ વિષયમાં યુક્તિ આગળ કહેલી છે.

શ્રીગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે–હે ભગવન્ ! આ સૂક્ષ્મ જળકાયિકો અને બાદર જળકાયિકોના પર્યાપ્તો અને અપર્યાપ્તકોમાં કોણ કોનાથી થોડા, ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

શ્રીભગવાન્ ઉત્તર આપે છે–હે ગૌતમ ! બધાથી ઓછા બાદર અપ્કાયિક

असंखेज्जगुणा' बादराप्कायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, तेभ्योऽपि सूक्ष्माप्कायिका अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः 'सुहुम आउकाइया पज्जत्तया संखेज्जगुणा' सूक्ष्माप्कायिकाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणाः भवन्ति, गौतमः पृच्छति –'एएसि णं भंते ! सुहुम तेउकाइयाणं' हे भदन्त ! एतेषां खलु सूक्ष्मतेजःकायिकानाम् 'बायर तेउकाइयाण य पज्जत्तापज्जत्ताणं' बादर तेजःकायिकानाञ्च पर्याप्तापर्याप्तकानां 'कयरे कयरेहिंतो' कतरे कतरेभ्यः 'अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा' अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति–'गोयमा !' हे गौतम ! 'सव्वत्थोवा बायर तेउकाइया पज्जत्तया' सर्वस्तोकाः बादरतेजः कायिकाः पर्याप्तकाः भवन्ति, तेभ्योऽपि 'बायर तेउकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा' बादरतेजःकायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि 'सुहुम तेउकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा' सूक्ष्मतेजःकायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्यो-

---

किससे अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ?

श्री भगवान् उत्तर देते हैं–हे गौतम ! सबसे कम बादर अप्कायिक पर्याप्त हैं, उनकी अपेक्षा बादर अप्कायिक अपर्याप्त असंख्यात गुणा हैं। उनकी अपेक्षा सूक्ष्म अप्कायिक अपर्याप्त असंख्यातगुणा अधिक हैं और उनकी अपेक्षा सूक्ष्म अप्कायिक पर्याप्त संख्यातगुणा हैं।

श्री गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं–हे भगवन् ! इन सूक्ष्म तेजस्कायिकों और बादर तेजस्कायिकों के पर्याप्त और अपर्याप्त में कौन किससे अल्प, बहुत, तुल्य अथवा विशेषाधिक हैं ?

श्री भगवान् उत्तर देते हैं–हे गौतम ! सबसे कम बादर तेजस्कायिक पर्याप्त हैं, उनकी अपेक्षा बादर तेजस्कायिक अपर्याप्त असंख्यात गुणा हैं, उनकी अपेक्षा सूक्ष्म तेजस्कायिक अपर्याप्त असं-

---

પર્યાપ્તક છે, તેમની અપેક્ષાએ બાદર અપ્કાયના અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણુા છે, તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ અપ્કાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણુા અધિક છે અને તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ જળકાયિક પર્યાપ્ત સંખ્યાતગણુા છે.

શ્રીગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે–ભગવન્ આ સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિકો અને બાદર તેજસ્કાયિકોના પર્યાપ્તો અને અપર્યાપ્તોમા કોણ કોનાથી ઓછા અધિક તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

આ પ્રશ્નનો ઉત્તર આપતા ભગવાન્ શ્રી મહાવીરસ્વામી કહે છે કે–હે ગૌતમ ! બધાથી ઓછા બાદર તેજસ્કાયિક પર્યાપ્તકો છે. તેના કરતા બાદર તેજસ્કાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણુા છે, તેના કરતાં સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક

ऽपि 'सुहुम तेउकाइया पज्जत्तया संखेज्जगुणा' सूक्ष्मतेजःकायिकाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, गौतमः पृच्छति-'एएसि णं भंते ! सुहुम वाउकाइयाणं' हे भदन्त ! एतेषां खलु सूक्ष्म वायुकायिकानाम्, 'बायर वाउ-काइयाण य' बादर वायुकायिकानाञ्च 'पज्जत्तापज्जत्ताणं' पर्याप्तापर्याप्तकानां मध्ये 'कयरे कयरेहिंतो' कतरे कतरेभ्यः 'अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसा-हिया वा ?' अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भग-वान् उत्तरयति-'गोयमा !' हे गौतम ! 'सव्वत्थोवा बायर वाउकाइया पज्जत्तया' सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः, बादरवायुकायिकाः पर्याप्तकाः भवन्ति, तेभ्योऽपि 'बायर वाउकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा' बादरवायुकायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि, 'सुहुम वाउकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा' सूक्ष्म वायुकायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि 'सुहुम

ख्यात गुणा हैं और उनकी अपेक्षा सूक्ष्म तेजस्कायिक पर्याप्त संख्यात गुणा हैं। इसका कारण पहले बतलाया जा चुका है।

श्री गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं-हे भगवन् ! इन सूक्ष्म वायु-कायिकों और बादर वायुकायिकों के पर्याप्तों और अपर्याप्तों में कौन किससे अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ?

श्री भगवान् उत्तर देते हैं-हे गौतम ! सबसे कम बादर वायु-काय के पर्याप्तक हैं, उनकी अपेक्षा बादर वायुकाय के अपर्याप्त असंख्यात गुणा हैं, उनकी अपेक्षा सूक्ष्म वायुकाय के अपर्याप्त असं-ख्यात गुणा हैं और उनकी अपेक्षा भी सूक्ष्म वायुकाय के पर्याप्तक संख्यात गुणा हैं।

श्री गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं-हे भगवन् ! इन सूक्ष्म वनस्पति-

અપર્યાપ્તક અસંખ્યાતગણુા છે, અને તેના કરતાં સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક પર્યાપ્તક સંખ્યાતગણુા છે, તેનું કારણુ પહેલાં કહેવામા આવી ગયેલ છે.

ગૌતમસ્વામી પૂછે છે કે હે ભગવન્ ! આ સૂક્ષ્મ વાયુકાયિકો અને બાદર વાયુકાયિકોના પર્યાપ્તકો અને અપર્યાપ્તકોમાં કોણુ કોનાથી અલ્પ, ઓછા, વધારે, સરખા અને વિશેષાધિક છે ? ઉત્તર આપતાં ભગવાન્શ્રી કહે છે કે-હે ગૌતમ ! સૌથી ઓછા બાદર વાયુકાયના પર્યાપ્તકો છે, તેના કરતાં બાદર વાયુકાયના અપર્યાપ્તક અસંખ્યાતગણુા છે. તેના કરતાં સૂક્ષ્મ વાયુકાયના અપર્યાપ્તકો અસંખ્યાતગણુા છે, અને તેના કરતાં સૂક્ષ્મ વાયુકાયના પર્યાપ્તક સંખ્યાતગણુા છે.

ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરતાં કહે છે કે-હે ભગવન્ ! આ સૂક્ષ્મ વનસ્પતિ-

वाउकाइया पज्जत्तया संखेज्जगुणा' सूक्ष्म वायुकायिकाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणा भवन्ति, गौतमः पृच्छति-'एएसि णं भंते ! सुहुम वणस्सइकाइयाणं' हे भदन्त ! एतेषां खलु सूक्ष्म वनस्पतिकायिकानाम्, 'वायर वणस्सइकाइयाण य' वादर वनस्पतिकायिकानाञ्च 'पज्जत्तापज्जत्ताणं' पर्याप्तापर्याप्तकानां मध्ये 'कयरे कयरेहिंतो' कतरे कतरेभ्यः 'अप्पा वा, वहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? अल्पा वा, वहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति-'गोयमा !' हे गौतम ! 'सव्वत्थोवा वायर वणस्सइकाइया पज्जत्तया' सर्वस्तोकाः -सर्वेभ्योऽल्पाः, वादर वनस्पतिकायिकाः पर्याप्तका भवन्ति, तेभ्यो 'वायर वणस्सइकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा' वादर वनस्पतिकायिकाः अपर्याप्तका असंख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि 'सुहुम वणस्सइकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा' सूक्ष्म वनस्पतिकायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि 'सुहुम वणस्सइकाइया पज्जत्तया संखेज्जगुणा' सूक्ष्म वनस्पतिकायिकाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणा भवन्ति, गौतमः पृच्छति-'एएसि णं भंते ! सुहुम निगोयाणं' हे भदन्त ! एतेषां खलु सूक्ष्मनिगोदानाम् 'वायर निगोयाण य' वादर निगोदानाञ्च 'पज्जत्तापज्जत्ताणं' पर्याप्तापर्याप्तकानां मध्ये 'कयरे कयरेहिंतो' कतरे कतरेभ्यः 'अप्पा वा, वहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा' अल्पा वा, वहुका

कायिकों के तथा वादर वनस्पतिकायिकों के पर्याप्तकों और अपर्याप्तकों में कौन किससे अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ?

श्री भगवान् उत्तर देते हैं-हे गौतम ! सब से कम बादर वनस्पतिकाय के पर्याप्तक हैं, उनकी अपेक्षा बादर वनस्पतिकाय के अपर्याप्तक असंख्यातगुणा हैं, उनकी अपेक्षा सूक्ष्म वनस्पतिकाय के अपर्याप्तक असंख्यातगुणा हैं और उनकी अपेक्षा सूक्ष्म वनस्पतिकाय के पर्याप्तक संख्यातगुणा अधिक हैं ।

श्री गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं-हे भगवन् ! इन सूक्ष्म निगोद

કાયિકોના તથા બાદર વનસ્પતિકાયિકોના પર્યાપ્તકો અને અપર્યાપ્તકોમાં કોણ કોનાથી ઓછા, ઘણા, સરખા અને વિશેષાધિક છે ?

શ્રીભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! બધાથી ઓછા બાદર વનસ્પતિકાયિકના પર્યાપ્તક છે, તેમની અપેક્ષાએ બાદર વનસ્પતિકાયના અપર્યાપ્તક અસંખ્યાતગણા છે, તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયના અપર્યાપ્તક અસંખ્યાતગણા છે, અને તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયના પર્યાપ્તક સંખ્યાતગણા અધિક છે.

શ્રીગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે:-ભગવન્ ! આ સૂક્ષ્મ નિગોદ અને બાદર

वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति-'गोयमा !' हे गौतम ! 'सव्वत्थोवा बायरनिगोयया' सर्वेभ्योऽल्पाः बादरनिगोदकाः 'पज्जत्तया' पर्याप्तकाः भवन्ति, 'बायर निगोया य' तेभ्योऽपि बादर निगोदकाश्च 'अपज्जत्तया' अपर्याप्तकाः 'असंखेज्जगुणा' असंख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि-'सुहुम निगोयया अपज्जत्तया' सूक्ष्म निगोदकाः अपर्याप्तकाश्च 'असंखेज्जगुणा' असंख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि 'सुहुम निगोया पज्जत्तया संखेज्जगुणा' सूक्ष्म निगोदाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः सूक्ष्मपृथिवीकायिकादीनामल्पबहुत्वम्, गौतमः पृच्छति-'एएसि णं भंते ! सुहुमाणं' हे भदन्त ! एतेषां खलु सूक्ष्माणाम्, 'सुहुम पुढवीकाइयाणं' सूक्ष्म पृथिवीकायिकानाम् 'सुहुम आउकाइयाणं' सूक्ष्माप्कायिकानाम् 'सुहुम तेउकाइयाणं' सूक्ष्मतेजःकायिकानाम् 'सुहुम वाउकाइयाणं' सूक्ष्म वायुकायिकानाम् 'सुहुम वणस्सइकाइयाणं' सूक्ष्मवनस्पतिकायिकानाम्, 'सुहुम निगोयाणं' सूक्ष्मनिगोदानाञ्च

और बादर निगोद के पर्याप्तक और अपर्याप्तक जीवों में से कौन किसकी अपेक्षा अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ?

श्री भगवान् उत्तर देते हैं-हे गौतम ! सबसे कम बादर निगोद के पर्याप्तक हैं, उनकी अपेक्षा बादर निगोद के अपर्याप्तक असंख्यात गुणा हैं, उनकी अपेक्षा सूक्ष्म निगोद के अपर्याप्तक असंख्यातगुणा हैं और उनकी अपेक्षा सूक्ष्म निगोद के पर्याप्तक संख्यात गुणा हैं। इसका कारण पहले कहा जा चुका है।

श्री गौतमस्वामी प्रश्न करते हैं-हे भगवन् हैं ! इन सूक्ष्म जीवों के, सूक्ष्म पृथ्वीकायिकों के, सूक्ष्म अप्कायिकों के, सूक्ष्म तेजस्कायिकों के, सूक्ष्म वायुकायिकों के, सूक्ष्म वनस्पतिकायिकों के, सूक्ष्म निगोदों

નિગોદના પર્યાપ્તક અને અપર્યાપ્તક જીવોમાંથી કોણ કોની અપેક્ષાએ અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય યા વિશેષાધિક છે ?

શ્રીભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-ગૌતમ ! બધાથી ઓછા બાદર નિગોદના પર્યાપ્તક છે, તેમની અપેક્ષાએ બાદર નિગોદના અપર્યાપ્તક અસંખ્યાતગણા છે, તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ નિગોદના અપર્યાપ્તક અસખ્યાતગણા છે અને તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ નિગોદના પર્યાપ્તક સંખ્યાતગણા છે, તેનું કારણ આગળ કહેવાઇ ગએલું છે.

શ્રીગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-ભગવન્ ! આ સૂક્ષ્મજીવોના સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકોના, સૂક્ષ્મ અપ્કાયિકોના, સૂક્ષ્મ તેજકાયિકોના, સૂક્ષ્મ વાયુકાયિકોના, સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિકાના, સૂક્ષ્મ નિગોદના, બાદર જીવોના, બાદર પૃથ્વીકાયિકોના

'बायराणं' बादराणाञ्च 'बायरपुढवीकाइयाणं' बादरपृथिवीकायिकानाम् 'बायर आउकाइयाणं' बादराप्कायिकानाम्, 'बायर तेउकाइयाणं' बादरतेजःकायिकानाम्, 'बायर वाउकाइयाणं' बादर वायुकायिकानाम् 'बायर वणस्सइकाइयाणं' बादर वनस्पतिकायिकानाम् 'पत्तेयसरीरबायरवणस्सइकाइयाणं' प्रत्येक शरीर-बादर वनस्पतिकायिकानाम्, 'बायर निगोययाणं' बादर निगोदानाम् 'बायर तसकाइयाण य' बादर त्रसकायिकानाम् स्थूल द्वीन्द्रियादीनाञ्च 'पज्जत्तापज्जत्ताणं' पर्याप्तापर्याप्तकानाम् 'कयरे कयरेहिंतो' कतरे कतरेभ्यः 'अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?' अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति-'गोयमा !' हे गौतम ! 'सव्वत्थोवा बायर तेउकाइया पज्जत्तया' सर्वस्तोका सर्वेभ्योऽल्पाः, बादरतेजःकायिकाः पर्याप्तकाः भवन्ति, तदपेक्षया 'बायर तसकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा' बादरत्रसकायिकाः-स्थूल द्वीन्द्रियादयः, पर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः भवन्ति; तेभ्योऽपि 'बायर तसकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा' बादर त्रसकायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि 'पत्तेय सरीर बायर-वणस्सइकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा' प्रत्येकशरीरबादरवनस्पतिकायिकाः

के, बादर जीवों के, बादरपृथ्वीकायिकों के, बादर अप्कायिकों के, बादर तेजस्कायिकों के, बादर वायुकायिकों के, बादर वनस्पतिकायिकों के, प्रत्येक शरीर बादर वनस्पतिकायिकों के, बादर निगोदों के तथा बादर त्रसकायिकों के पर्याप्तकों और अपर्याप्तकों में से कौन किस की अपेक्षा अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ?

श्री भगवान् उत्तर देते हैं-हे गौतम ! सब से कम बादरतेजस्कायिक पर्याप्त हैं, उनकी अपेक्षा बादरत्रसकायिक पर्याप्त असंख्यात गुणा अधिक हैं, उनकी अपेक्षा बादर त्रसकायिक अपर्याप्त असंख्यातगुणा अधिक हैं. उनकी अपेक्षा प्रत्येक शरीर बादर वनस्पति-

---

બાદર અપ્કાયિકોના, બાદર તેજકાયિકોના, બાદર વાયુકાયિકોના, બાદર વનસ્પતિકાયિકોના, પ્રત્યેક શરીર બાદર વનસ્પતિકાયિકોના, બાદર નિગોદોના, તથા બાદર ત્રસકાયિકોના પર્યાપ્તકો તથા અપર્યાપ્તકોમાં કોણ કોની અપેક્ષાએ અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર તો વિશેષાધિક છે ?

શ્રીભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! બધાથી ઓછા બાદર તેજસ્કાયિક પર્યાપ્ત છે, તેમની અપેક્ષાએ બાદર ત્રસકાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા અધિક છે, તેમની અપેક્ષાએ બાદર ત્રસકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા અધિક છે, તેમની અપેક્ષાએ પ્રત્યેક શરીર બાદર વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા અધિક

पर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि 'बायर निगोया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा' बादरनिगोदाः पर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि 'बायर पुढवीकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा' बादर पृथिवीकायिकाः पर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः भवन्ति, तेभ्यो 'बायर आउकाइया' बादराप्कायिकाः पज्जत्तया' पर्याप्तकाः 'असंखेज्जगुणा' असंख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि 'बायर वाउकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा' बादरवायुकायिकाः पर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः भवन्ति, तेभ्योऽपि 'बायर तेउकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा ?' बादर तेजःकायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः भवन्ति, तेभ्योऽपि 'पत्तेयसरीरबायरवणस्सइकाइया अपज्जत्तया' प्रत्येकशरीरबादरवनस्पतिकायिकाः; अपर्याप्तकाः 'असंखेज्जगुणा' असंख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि 'बायर निगोया' बादर निगोदाः 'अपज्जत्तया' अपर्याप्तकाः, 'असंखेज्जगुणा' असंख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि 'बायर पुढवीकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा' बादर पृथिवीकायिका अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि 'बायर आउकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा' बादराप्कायिकाः अपर्याप्तकाः

कायिक पर्याप्त असंख्यातगुणा अधिक हैं, उनकी अपेक्षा बादर निगोद पर्याप्त असंख्यातगुणा अधिक हैं। उनकी अपेक्षा बादर पृथ्वीकायिक पर्याप्त असंख्यातगुणा अधिक हैं, उनकी अपेक्षा बादर अप्कायिक पर्याप्तक असंख्यातगुणा अधिक हैं, उनकी अपेक्षा बादर वायुकायिक पर्याप्त असंख्यात गुणा अधिक हैं, उनकी अपेक्षा बादर तेजस्कायिक अपर्याप्त असंख्यात गुणा हैं, उनकी अपेक्षा प्रत्येक शरीर बादर वनस्पतिकायिक अपर्याप्त असंख्यात गुणा हैं, उनकी अपेक्षा बादर निगोद अपर्याप्तक असंख्यात गुणा हैं, उनकी अपेक्षा बादर पृथ्वीकायिक अपर्याप्त असंख्यातगुणा अधिक हैं, उनकी

છે, તેમની અપેક્ષાએ બાદર નિગોદ પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા અધિક છે, તેમની અપેક્ષાએ બાદર પૃથ્વીકાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા અધિક છે, તેમની અપેક્ષાએ બાદરજળકાયિક પર્યાપ્તક અસંખ્યાતગણા અધિક છે, તેમની અપેક્ષાએ બાદર વાયુકાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા અધિક છે, તેમની અપેક્ષાએ તેજસ્કાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે, તેમની અપેક્ષાએ પ્રત્યેક શરીર બાદર વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે, તેમની અપેક્ષાએ બાદર નિગોદ પર્યાપ્તક અસંખ્યાતગણા છે, તેમની અપેક્ષાએ બાદર પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા અધિક છે, તેમની અપેક્ષાએ બાદર જળકાયના અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા અધિક છે, તેમની [illegible] બાદર વાયુકાયના અપર્યા

असंख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि 'बायर वाउकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा' बादर वायुकायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, तदपेक्षया 'सुहुम तेउकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा' सूक्ष्म तेजःकायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, तदपेक्षया 'सुहुम पुढवीकाइया अपज्जत्तया विसेसाहिया' सूक्ष्म पृथिवीकायिकाः अपर्याप्तकाः विशेषाधिका भवन्ति, तदपेक्षया 'सुहुम आउकाइका अपज्जत्तया विसेसाहिया' सूक्ष्माप्कायिकाः अपर्याप्तकाः विशेषा- भवन्ति, तदपेक्षया 'सुहुमवाउकाइया अपज्जत्तचा विसेसाहिया ?' सूक्ष्म वायुकायिकाः अपर्याप्तकाः विशेपाधिकाः-किञ्चिदधिकाः भवन्ति, तेभ्यः 'सुहुम तेउकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा' सूक्ष्म तेजःकायिकाः पर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि 'सुहुम पुढवीकाइया पज्जत्तया विसेसाहिया' सूक्ष्म पृथिवीकायिकाः पर्याप्तकाः विशेपाधिका भवन्ति-प्रागुक्तयुक्तेः तेभ्यः 'सुहुम आउकाइया पज्जत्तया विसेसाहिया' सूक्ष्माप्कायिकाः पर्याप्तका विशेपाधिकाः भवन्ति, तेभ्यः 'सुहुमवाउकाइया पज्जत्तया विसेसाहिया' सूक्ष्मवायुकायिकाः पर्याप्तकाः विशेषाधिका भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, तेभ्योपि 'सुहुमनिगोया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा' सूक्ष्मनिगोदाः अपर्याप्तकाः असंख्येगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि

अपेक्षा बादर अप्काय के अपर्याप्त असंख्यात गुणा अधिक हैं, उन की अपेक्षा बादर वायुकाय के अपर्याप्त असंख्यात गुणा हैं, उनकी अपेक्षा सूक्ष्म तेजस्काय के अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं, उनकी अपेक्षा सूक्ष्म पृथ्वीकायिक अपर्याप्त विशेषाधिक हैं, उनकी अपेक्षा सूक्ष्म अप्काय के अपर्याप्त विशेषाधिक हैं, उनकी अपेक्षा सूक्ष्म वायुकायिक अपर्याप्त विशेषाधिक हैं, उनकी अपेक्षा सूक्ष्म तेजस्कायिक पर्याप्त असंख्यातगुणा अधिक हैं. उनकी अपेक्षा सूक्ष्म पृथ्वीकायिक पर्याप्त विशेषाधिक हैं, उनकी अपेक्षा सूक्ष्म अप्कायिक पर्याप्त विशेषाधिक हैं, उनकी अपेक्षा सूक्ष्म वायुकायिक पर्याप्त विशेषाधिक हैं,

અસંખ્યાતગણુા છે, તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયના અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણુા છે, તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે, તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ જળકાયના અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે, તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ વાયુકાયના અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે, તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણુા અધિક છે, તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે, તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ જળકાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે, તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે, તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ નિગોદના અપર્યાપ્તક અસંખ્યાતગણુા અધિક છે, તેમની અપેક્ષાએ

'सुहुमनिगोया पज्जत्तया संखेज्जगुणा' सूक्ष्मनिगोदाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि–'बायरवणस्सइकाइया पज्जत्तया अणंतगुणा' बादर वनस्पति कायिकाः पर्याप्तकाः अनन्तगुणा भवन्ति तेभ्योऽपि 'बायर पज्जत्तया विसेसाहिया' बादरपर्याप्तकाः समुच्चय पर्याप्तबादराः विशेषाधिका भवन्ति, पर्याप्तक बादर तेजःकायिकादीनामपि तत्र समुच्चयात्, तेभ्योऽपि,–'बायर वणस्सइकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा' बादर वनस्पतिकायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, एकैकबादरपर्याप्तनिगोदनिश्रया असंख्येयानां बादरापर्याप्तकनिगोदानां समुत्पादात्, तेभ्योऽपि 'बायर अपज्जत्तया विसेसाहिया' समुच्चय बादरा अपर्याप्तकाः विशेषाधिकाः भवन्ति, अपर्याप्तकानां बादर तेजः कायिकादीनामपि तत्र समावेशात्, तेभ्योऽपि 'बायरा विसेसाहिया' बादराः सामान्यजीवाः, विशेषाधिका भवन्ति, पर्याप्तकानामपि तेषु समावेशात्, तेभ्योऽपि 'सुहुमवणस्सइकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा' सूक्ष्म वनस्पतिकायिकाः

उनकी अपेक्षा सूक्ष्म निगोद के अपर्याप्तक असंख्यातगुणा अधिक हैं, उनकी अपेक्षा सूक्ष्म निगोद के पर्याप्त संख्यातगुणा अधिक हैं, उनकी अपेक्षा बादर वनस्पतिकायिक पर्याप्त अनन्तगुणा अधिक हैं और उनकी अपेक्षा बादर पर्याप्त विशेषाधिक हैं, क्योंकि उनमें बादर तेजस्कायिक आदि का भी समावेश हो जाता है। उनकी अपेक्षा बादर वनस्पतिकायिक पर्याप्त असंख्यात गुणा अधिक हैं, क्योंकि एक–एक बादर पर्याप्तक निगोद के आश्रय से असंख्य २ बादर अपर्याप्तक निगोदों की उत्पत्ति होती है उनकी अपेक्षा बादर अपर्याप्त समुच्चय जीव विशेषाधिक हैं, क्योंकि उनमें अपर्याप्त बादर तेजस्कायिक आदि का भी समावेश होता हैं। उनकी अपेक्षा भी सामान्य बादर जीव विशेषाधिक हैं, क्योंकि उनमें पर्याप्तकों का भी समावेश

સૂક્ષ્મ નિગોદના પર્યાપ્તક સંખ્યાતગણા અધિક છે, તેમની અપેક્ષાએ બાદર વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્ત અનન્તગણા અધિક છે અને તેમની અપેક્ષાએ બાદર પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે, કેમકે તેઓમા બાદર તેજસ્કાયિક આદિનો પણ સમાવેશ થઇ જાય છે, તેમની અપેક્ષાએ બાદર વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા અધિક છે, કેમકે એક એક બાદર પર્યાપ્તક નિગોદના આશ્રયથી અસંખ્ય અસંખ્ય બાદર અપર્યાપ્તક નિગોદોની ઉત્પત્તિ થાય છે, તેમની અપેક્ષાએ બાદર અપર્યાપ્ત સમુચ્ચય જીવ વિશેષાધિક છે, કેમકે તેમનામાં અપર્યાપ્તક બાદર તેજકાયિક આદિનો પણ સમાવેશ થઇ જાય છે. તેમના કરતાં પણ સામાન્ય બાદર જીવ વિશેષાધિક છે, કેમકે તેઓમાં પર્યાપ્તકોનો પણ સમાવેશ

अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, बादर निगोदेभ्योऽपर्याप्तकानां सूक्ष्म-निगोदानामपि असंख्येयगुणत्वात् तेभ्योऽपि 'सुहुम अपज्जत्तया विसेसाहिया' सूक्ष्माः सामान्याः अपार्याप्तकाः विशेषाधिका भवन्ति, अपर्याप्तकानां सूक्ष्म पृथिवीकायिकादीनामपि तत्र समावेशात् तेभ्योऽपि 'सुहुमवणस्सइकाइया पज्जत्तया संखेज्जगुणा' सूक्ष्म वनस्पतिकायिकाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणा भवन्ति, अपर्याप्तकेभ्यो सूक्ष्म वनस्पतिकायिकेभ्यः पर्याप्तकानां सूक्ष्म वनस्पतिकायिकानां संख्येयगुणत्वं बोध्यम्, सामान्यतः सूक्ष्मेषु अपर्याप्तकेभ्यः पर्याप्तकानां संख्येयगुणत्वात्, तेभ्योऽपि 'सुहुम पज्जत्तया विसेसाहिया' सूक्ष्माः सामान्याः पर्याप्तकाः विशेषाधिकाः संख्येयगुणत्वात् किञ्चिदधिका भवन्ति, तेभ्योऽपि सूक्ष्म पर्याप्तकेभ्यः 'सुहुमा विसेसाहिया' सूक्ष्माः सामान्येन पर्याप्तापर्याप्तविशेषणरहिता विशेषाधिका भवन्ति, अपर्याप्तकानामपि तत्र समावेशात् इति 'दारं' चतुर्थम् कायद्वारं समाप्तम् ॥ सू० ९ ॥

होता है । उनकी अपेक्षा सूक्ष्म वनस्पतिकायिक अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं, क्योंकि बादर निगोद के जीवों से अपर्याप्त सूक्ष्म निगोद भी असंख्यातगुणा हैं । उनकी अपेक्षा सामान्य सूक्ष्म अपर्याप्तक विशेषाधिक हैं क्योंकि उनमें अपर्याप्त सूक्ष्म पृथ्वीकायिक आदि का भी समावेश है । उनकी अपेक्षा सूक्ष्म वनस्पतिकायिक पर्याप्त संख्यातगुणा हैं, अपर्याप्तक सूक्ष्म वनस्पतिकायिकों से पर्याप्त सूक्ष्म वनस्पतिकायिक संख्यातगुणा समझना चाहिए, सामान्य रूप से सूक्ष्मों में अपर्याप्तकों की अपेक्षा पर्याप्तक संख्यातगुणा हैं । उनकी अपेक्षा भी सामान्य सूक्ष्म पर्याप्तक विशेषाधिक हैं, क्योंकि वे संख्यातगुणा हैं, सूक्ष्म पर्याप्तकों की अपेक्षा सामान्य सूक्ष्म जीव, जिनमें पर्याप्तक और

છે. તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે, કેમકે બાદર નિગોદના જીવોથી અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ નિગોદ પણ અસંખ્યાતગણા છે, તેમની અપેક્ષાએ સામાન્ય સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તક વિશેષાધિક છે, કેમકે તેઓમા અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક આદિનો પણ સમાવેશ છે. તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્ત સંખ્યાતગણા છે. અપર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિકોથી પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મવનસ્પતિકાયિક સંખ્યાતગણા સમજવા જોઇએ. સામાન્ય રૂપથી સૂક્ષ્મોમાં અપર્યાપ્તકોની અપેક્ષાએ પર્યાપ્તક સંખ્યાતગણા છે. તેમની અપેક્ષાએ પણ સામાન્ય સૂક્ષ્મ પર્યાપ્તક વિશેષાધિક છે, કેમકે તેઓ સંખ્યાતગણા છે. સૂક્ષ્મ પર્યાપ્તકોની અપેક્ષાએ સામાન્ય સૂક્ષ્મ જીવ જેમા પર્યાપ્ત.

योगद्वारवक्तव्यता-

मूलम्-एएसि णं भंते ! जीवाणं सजोगीणं मणजोगीणं वइजोगीणं, कायजोगीणं अजोगीण य कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा जीवा मणजोगी, वयजोगी असंखेज्जगुणा, अजोगी अणंतगुणा, कायजोगी, अणंतगुणा, सजोगी विसेसाहिया ॥सू० १०॥

छाया-एतेषां खलु भदन्त ! जीवानां सयोगिनां मनोयोगिनाम्, वचोयोगिनाम्, काययोगिनाम् अयोगिनाञ्च कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः जीवा मनोयोगिनः, वचोयोगिनः

अपर्याप्तक दोनों शामिल हैं, विशेषाधिक हैं ॥८॥

चतुर्थ कायद्वार समाप्त

योगद्वार वक्तव्यता

शब्दार्थ-(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (जीवाणं) जीवों के (सजोगीणं) योग सहितों के (मणजोगीणं) मनोयोग वालों के (वइजोगीणं) वचनयोगियों के (कायजोगीणं) काययोग वालों के (अजोगीण य) और अयोगियों के मध्य में (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा जीवा मणजोगी) सब से कम जीव मन योगवाले हैं (वयजोगी असंखेज्जगुणा) वचन योग वाले असंख्यातगुणा हैं (अजोगी अणंतगुणा)

અને અપર્યાપ્ત બન્નેનો સમાવેશ છે, તે વિશેષાધિક છે. ॥૮॥

ચોથું કાયદ્વાર સમાપ્ત

યોગદ્વાર વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ-(एएसिणं भंते !) ભગવન્ આ (जीवाणं) જીવોના (सजोगीणं) યોગ સહિતોના (मणजोगीणं) મનોયોગવાળાના (वइजोगीणं) વચન યોગિયોના (कायजोगीणं) કાય યોગ વાળાના (अजोगीण य) અને અયોગિયોના મધ્યમાં (कयरे कयरेहिंतो) કોણ કોનાથી (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

(गोयमा) હે ગૌતમ ! (सव्वत्थोवा जीवा मणजोगी) બધાથી ઓછા જીવ મન યોગ વાળા છે (वयजोगी असंखेज्जगुणा) વચન યોગવાળા અસંખ્યાત

असंख्येयगुणाः, अयोगिनः अनन्तगुणा, काययोगिनोऽनन्तगुणाः, सयोगिनो विशेषाधिका ॥ सू० १० ॥

टीका-अथ योगद्वारमधिकृत्य जीवानामल्प बहुत्वादिकं प्ररूपयितुमाह- 'एएसि णं भंते ! जीवाणं' गौतमः पृच्छति-हे भदन्त ! एतेषां खलु जीवानाम् 'सजोगीणं, मणजोगिणं, वइजोगीणं, कायजोगीणं, अजोगीण य' सयोगिनां, मनोयोगीनां, वचोयोगीनां, काययोगिनाम्, अयोगिनाञ्च मध्ये 'कयरे कयरे-हिंतो' कतरे कतरेभ्यः, 'अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?' अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति -'गोयमा !' हे गौतम ! 'सव्वत्थोवा जीवा मणजोगी' सर्वस्तोकाः सर्वेभ्यो ऽल्पाः, जीवाः मनोयोगिनो भवन्ति, पर्याप्तकानामेव संज्ञिनां मनोयोगितया तेषां सर्वेभ्योऽल्पत्वात्, तदपेक्षया 'वयजोगी असंखेज्जगुणा' वचोयोगिनः अस-

---

अयोगी अनन्तगुणा हैं (कायजोगी अणंतगुणा) काययोगी अनन्त-गुणा हैं (सजोगी विसेसाहिया) सयोगी विशेषाधिक हैं ॥९॥

टीकार्थ-अब योगद्वार की अपेक्षा से जीवों के अल्पबहुत्व की प्ररूपणा की जाती है-

श्री गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं-हे भगवन् ! इन सयोगी, मनो-योगी, वचनयोगी, काययोगी और अयोगी जीवों में कौन किस से अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ?

श्री भगवान् उत्तर देते हैं-हे गौतम ! मनोयोग वाले जीव सब से कम हैं, क्योंकि संज्ञी पर्याप्त जीव ही मनोयोग वाले होते हैं और वे सबसे अल्प हैं । मनोयोग वालों की अपेक्षा वचनयोग वाले जीव असंख्यगुणा अधिक हैं, क्योंकि संज्ञी जीवों की अपेक्षा द्वीन्द्रिय

ગણા છે (अजोगी अणंतगुणा) અયોગી અનન્ત ગણા છે (सजोगी विसेसाहिया) સયોગી વિશેષાધિક છે ॥ ૯ ॥

ટીકાર્થ- હવે યોગદ્વારની અપેક્ષાએ જીવોના અલ્પ બહુત્વની પ્રરૂપણા કરાય છે

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-ભગવન્ ! આ સયોગી, મનોયોગી, વચનયોગી, કાયયોગી, અને અયોગી જીવોમાં કોણ કોનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવન્ ઉત્તર દે છે-હે ગૌતમ ! મનોયોગવાળા જીવ બધાથી ઓછા છે, કેમકે સંજ્ઞી પર્યાપ્ત જીવજ મનોયોગવાળા થાય છે અને તેઓ બધાથી થોડા છે. મનોયોગવાળાની અપેક્ષાએ વચનયોગવાળા જીવ અસંખ્યાતગણા અધિક છે. કેમકે-સંજ્ઞી જીવોની અપેક્ષાએ દ્વીન્દ્રિય આદિ જીવ અસંખ્યાતગણા

ख्येयगुणा भवन्ति, संज्ञिभ्यो वचोयोगिनां द्वीन्द्रियादीनामसंख्येयगुणत्वात् तदपेक्षया 'अजोगी अणंतगुणा' अयोगिनोऽनन्तगुणा भवन्ति, अयोगिनां सिद्धानामनन्तत्वात्, तेभ्योऽपि 'कायजोगी अणंतगुणा' काययोगिनोऽनन्तगुणा भवन्ति, वनस्पतीनामनन्तत्वात्, तेभ्योऽपि 'सजोगी विसेसाहिया' सयोगिनः सामान्याः विशेषाधिका भवन्ति, तत्र द्वीन्द्रियादीनामपि वाग्योगादीनां समावेशात् इति 'दारं' पञ्चमम् योगद्वारं समाप्तम् ॥ १० ॥

वेदद्वारवक्तव्यता

मूलम्–एएसि णं भंते ! जीवानं सवेयगाणं, इत्थीवेयगाणं, पुरिसवेगगाणं, नपुंसगवेयगाणं, अवेयगाण य कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा? गोयमा ! सव्वत्थोवा जीवा पुरिसवेयगा, इत्थीवेयगा, संखेज्जगुणा, अवेयगा अणंतगुणा, नपुंसगवेयगा अणंतगुणा, सवेयगा विसेसाहिया ॥दारं॥सू० ११॥

आदि जीव असंख्यातगुणा हैं। वचनयोग वालों की अपेक्षा अयोगी अर्थात् सिद्ध जीव अनन्तगुणा हैं। अयोगियों की अपेक्षा काययोगी जीव अनन्तगुणा अधिक हैं, क्योंकि वनस्पतिकाय के जीव अनन्तगुणा हैं और वे सब काययोगी हैं। काययोगियों की अपेक्षा सामान्य सयोगी जीव विशेषाधिक हैं, क्यों कि इन में वचनयोगी आदि भी सम्मिलित हैं ॥१०॥

पांचवां योगद्वार समाप्त

वेदद्वार वक्तव्यता

शब्दार्थ–(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (जीवाणं) जीवों

છે. વચનયોગવાળાઓની અપેક્ષાએ અયોગી અર્થાત્ સિદ્ધ જીવ અનન્તગણા છે. અયોગિયોની અપેક્ષાએ કાયયોગી જીવ અનન્તગણા અધિક છે, કેમકે વનસ્પતિકાયના જીવ અનન્તગણા છે અને તે બધા કાયયોગી છે. કાયયોગીઓની અપેક્ષાએ સામાન્ય સયોગી જીવ વિશેષાધિક છે, કેમકે તેમનામાં વચનયોગી આદિ પણ સંમિલિત છે ॥ ૧૦ ॥

॥ પાંચમું યોગદ્વાર સમાપ્ત ॥

વેદ દ્વારની વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ–(एएसिणं भंते !) ભગવન્ ! આ (जीवाणं) જીવો (सवेयगाणं) વેદ·

छाया–एतेषां खलु भदन्त ! जीवानां सवेदकानाम्, स्त्रीवेदकानाम्, पुरुषवेदकानाम्, नपुंसकवेदकानाम्, अवेदकानाञ्च कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः जीवाः पुरुषवेदकाः स्त्रीवेदकाः संख्येयगुणा अवेदकाः अनन्तगुणाः, नपुंसकवेदकाः अनन्तगुणाः, सवेदका विशेषाधिकाः, द्वारम् ५ ॥ सू० ११ ॥

टीका–अथ वेदद्वारमधिकृत्याल्पबहुत्वादिकं प्ररूपयितुमाह–'एएसि णं भंते जीवाणं' हे भदन्त ! एतेषां खलु जीवानाम् 'सवेयगाणं' सवेदकानाम् समुच्चयवेदकानाम् 'इत्थीवेयगाणं' स्त्रीवेदकानाम्, 'पुरिसवेयगाणं' पुरुषवेदकानाम् 'नपुंसगवेयगाणं' नपुंसकवेदकानाम्, 'अवेयगाण य' अवेदकानाञ्च सिद्धानाम्

(सवेयगाणं) वेद सहितों (इत्थी वेयगाणं) स्त्रीवेदकों (पुरिसवेयगाणं) पुरुष वेदकों (नपुंसगवेयगाणं) नपुंसक वेदकों (अवेयगाण य) और अवेदकों में (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा जीवा पुरिसवेयगा) सबसे कम जीव पुरुषवेदी हैं (इत्थीवेयगा संखेज्जगुणा) स्त्रीवेदी संख्यातगुणा अधिक हैं (अवेयगा अणंतगुणा) अवेदी अनन्तगुणा हैं (नपुंसगवेयगा अणंतगुणा) नपुंसकवेदी अनन्तगुणा हैं (सवेयगा विसेसाहिया) सवेद जीव विशेषाधिक हैं ।

अब वेदद्वार की अपेक्षा अल्पबहुत्व प्रदर्शित किया जाता है–

टीकार्थ श्री गौतमस्वामी प्रश्न करते हैं–हे भगवन् ! इन सवेद अर्थात् वेद से युक्त जीवों में, स्त्रीवेद वालों में, पुरुषवेद वालों में,

સહિત (इत्थीवेयगाण) સ્ત્રી વેદકો (पुरिस वेयगाण) પુરૂષવેદકો (नपुंसगवेयगाणं) નપુંસક વેદકો (अवेयगाण य) અને અવેદકોમા (कयरे कयरेहिंतो) કોણ કોનાથી (अप्पावा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

(गोयमा) હે ગૌતમ ! (सव्वत्थोवा जीवा पुरिसवेयगा) બધાથી ઓછા પુરૂષ વેદી છે (इत्थीवेयगा संखेज्जगुणा) સ્ત્રી વેદી સંખ્યાતગણા અધિક છે (अवेयगा अणंतगुणा) અવેદી અનન્તગણા છે (नपुंसगवेयगा अणंतगुणा) નપુંસકવેદી અનન્ત ગણા છે (सवेयगा विसेसाहिया) સવેદક જીવ વિશેષાધિક છે.

હવે વેદદ્વારની અપેક્ષાએ અલ્પ બહુત્વ પ્રદર્શિત કરાય છે

ટીકાર્થ–શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે–ભગવન્ ! આ સવેદ અર્થાત્ વેદથી યુક્ત જીવોમા, સ્ત્રી વેદવાળામા, પુરૂષવેદવાળામા, નપુંસક વેદવાળામાં તથા અવેદ-

मध्ये 'कयरे कयरेहिंतो' कतरे कतरेभ्यः 'अप्पा वा बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?' अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति-गोयमा !' हे गौतम ! 'सव्वत्थोवा जीवा पुरिसवेयगा' सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः, जीवाः पुरुषवेदका भवन्ति, तिर्यग्योनिकमनुष्याणां देवानाञ्च संज्ञिनामेव पुरुषवेदत्वात्, तेभ्यः 'इत्थीवेयगा संखेज्जगुणा' स्त्रीवेदकाः, संख्येयगुणा भवन्ति, तथा चोक्तं जीवाभिगमे-"तिरिक्ख जोणिय पुरिसेहिंतो तिरिक्खजोणिय इत्थीओ तिगुणीओ तिरूवाहियाओ य, तहा मणुस्स पुरिसेहिंतो मणुस्स इत्थीओ सत्तावीसगुणाओ सत्तावीसरूवुत्तराओ य, एवमेव, देवपुरिसेहिंतो देवित्थीओ बत्तीसगुणाओ बत्तीसरूवुत्तराओ" तिर्यग्योनिक पुरुषेभ्यस्तिर्यग्योनिक स्त्रियः त्रिगुणाः, त्रिरूपाधिकाश्च तथा मनुष्य पुरुषेभ्यो मनुष्य स्त्रियः सप्तविंशतिगुणाः सप्तविंशति रूपोत्तराश्च, तथा देवपुरुषेभ्यो देवस्त्रियो द्वात्रिंशत्-

---

नपुंसकवेद वालों में तथा अवेदकों अर्थात् वेद रहित सिद्ध आदि जीवों में कौन किससे अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ?

श्री भगवान् उत्तर देते हैं-हे गौतम ! सबसे कम जीव पुरुषवेद वाले हैं, क्योंकि संज्ञी तिर्यंचों मनुष्यों और देवों में ही पुरुषवेद पाया जाता है । पुरुषवेदियों की अपेक्षा स्त्रीवेदी जीव संख्यातगुणा अधिक हैं । जीवाभिगम सूत्र में कहा है-तिर्यञ्च पुरुषों से तिर्यञ्च स्त्रियां तिगुनी हैं, और त्रिरूपाधिक अर्थात् तिगुनी और तीन होती हैं, मनुष्य पुरुषों की अपेक्षा मनुष्य स्त्रियां सत्ताईस गुणी हैं और सत्ताईस-रूपोत्तर अर्थात् सत्ताईस होती हैं तथा देव पुरुषों की अपेक्षा देव स्त्रियां द्वात्रिंशति गुणा (बत्तीसगुणी) और द्वात्रिंशति रूपोत्तर अर्थात् बत्तीस गुनी और बत्तीस होती हैं । स्त्रीवेदियों की अपेक्षा अवेदक

કોમાં, અર્થાત્ વેદરહિત સિદ્ધ આદિ જીવોમાં કોણકોનાથી અલ્પ, ઘણા તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ બધાથી ઓછા જીવ પુરૂષ વેદ વાળા છે, કેમકે સંજ્ઞી તિર્યંચો અને મનુષ્યો અને દેવોમાંજ પુરૂષવેદવાળા મળી આવે છે. પુરૂષવેદિયોની અપેક્ષાએ સ્ત્રીવેદી જીવ સંખ્યાતગણા અધિક છે. જીવાભિગમ સૂત્રમાં કહ્યું છે-તિર્યંચ પુરૂષોથી તિર્યંચ સ્ત્રિયો ત્રણ ગણી હોય છે, અને ત્રિરૂપાધિક અર્થાત્ ત્રણ ગણી અને ત્રણ હોય છે. મનુષ્ય પુરૂષોની અપેક્ષાએ મનુષ્ય સ્ત્રિયો સત્તાવીસ ગણી અને સત્તાવીસ રૂપોતર અર્થાત્ સત્તાવીસ થાયછે તથા દેવ પુરૂષોની અપેક્ષાએ દેવ સ્ત્રિયો બત્રીસ ગણી અને બત્રીસ રૂપોત્તર અર્થાત્ બત્રીસ ગણી અને બત્રીસ થાય છે, સ્ત્રી વેદિયોની

गुणाः द्वात्रिंशत्रूपोत्तराः इति, 'तेभ्योऽपि-'अवेयगा अणंतगुणा' अवेदकाः सिद्धाः अनन्तगुणा भवन्ति अवेदकानाम्—स्त्रीपुरुषादिवेदरहितानां सिद्धानामनन्तत्वात्, तेभ्योऽपि 'नपुंसगवेयगा अणंतगुणा' नपुंसकवेदकाः अनन्तगुणा भवन्ति, सिद्धेभ्योऽपि अवेदकेभ्यो वनस्पतिकायिकानामनन्तगुणत्वात्, 'सवेयगा' विसेसाहिया' सवेदकाः सामान्यतो वेदसहिताः विशेषाधिका भवन्ति, स्त्रीवेद पुरुषवेदकानामपि तेषु समावेशात् 'दार' पष्ठम् द्वारम्—वेदद्वारं समाप्तम् ॥ सू० ११ ॥

कपायद्वारवक्तव्यता—

मूलम्-एएसि णं भंते ! सकसाईणं, कोहकसाईणं, माणकसाईणं, मायाकसाईणं, लोहकसाईणं, अकसाईण य कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, वहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा? गोयमा! सव्वत्थोवा जीवा अकसाई, माणकसाई अणंतगुणाः, कोहकसाई विसेसाहिया, मायाकसाई विसेसाहिया, लोहकसाई विसेसाहिया, सकसाई विसेसाहिया, दारं ॥सू० १२॥

अर्थात् सिद्ध आदि जीव अनन्तगुणा हैं क्योंकि जो स्त्रीवेद, पुरुषवेद और नपुंसकवेद से रहित हो ऐसे सभी जीव, जो नौवें गुणस्थान के कुछ ऊपरि भागसे आगे के तथा आगे के गुणस्थानों के जीव से ऊपर के हैं तथा सिद्ध हैं, वे सभी अवेदी कहलाते हैं और सिद्ध जीव अनन्त हैं। अवेदकों की अपेक्षा नपुंसकवेदी अनन्तगुणा हैं, क्योंकि सभी वनस्पतिकायिक जीव नपुंसकवेदी हैं और वे सिद्धों से भी अनन्तगुणित हैं। नपुंसकवेदियों की अपेक्षा सामान्य सवेदी जीव विशेषाधिक हैं, क्योंकि उनमें स्त्रीवेदी और पुरुषवेदी भी सम्मिलित हैं ॥११॥

छट्ठा वेदद्वार समाप्त

અપેક્ષાએ અવેદક અર્થાત્ સિદ્ધ આદિ જીવ અનંત ગણા છે, જેમકે જે સ્રીવેદ, પુરૂષવેદ અને નપુંસક વેદથી રહિત હોય એવા બધા જીવ, જે નવમા ગુણસ્થાનના કાંઇક ઊપરના ભાગથી આગળના તથા ગુણસ્થાનના જીવથી ઊપરના છે તથા સિદ્ધ છે, તેઓ બધા અવેદી કહેવાય છે. અને સિદ્ધ જીવ અનન્ત છે. અવેદકોની અપેક્ષાએ નપુંસક વેદી અનન્ત ગણા છે, કેમકે બધા વનસ્પતિકાયિક જીવ નપુંસક વેદી છે અને તેઓ સિદ્ધોથી પણ અનન્ત ગુણિત છે. નપુસક વેદિયોની અપેક્ષાએ સામાન્ય સવેદી જીવ વિશેષાધિક છે કેમકે તેઓમા સ્રીવેદી અને પુરૂષવેદી પણ સંમિલિત છે ॥ ૧૧ ॥

છઠ્ઠું વેદદ્વાર સમાપ્ત

छाया-एतेषां खलु भदन्त! सकषायिणाम्, क्रोधकषायिणाम् मानकषायिणाम्, मायाकषायिणाम्, लोभकषायिणाम्, अकषायिणाञ्च कतरे कतरेभ्यः अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा? गौतम! सर्वस्तोकाः जीवाः अकषायिणः, मानकषायिणोऽनन्तगुणाः, क्रोधकषायिणो विशेषाधिकाः, माया कषायिणो विशेषाधिकाः, लोभ कषायिणो विशेषाधिकाः, सकषायिणो विशेषाधिकाः ।॥१२॥

टीका--अथ कषाय द्वारमधिकृत्य जीवाल्पबहुत्वादिकं प्ररूपयितुमाह-

कषायद्वार वक्तव्यता

शब्दार्थ-(एएसि णं भंते!) हे भगवन्! इन (सकसाईणं) कषाय वालों (कोहकसाईणं) क्रोध कषाय वालों (माणकसाईणं) मानकषाय वालों (माया कसाईणं) माया कषाय वालों (लोह कसाईणं) लोभ कषाय वालों (अकसाईण य) और अकषायों में (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा?) अल्प बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं। (गोयमा) हे गौतम! (सव्वत्थोवा जीवा अकसाई) सबसे कम जीव अकषायी हैं (माणकसाई अणंतगुणा) मानकषाय वाले अनन्तगुणा हैं (कोहकसाई विसेसाहिया) क्रोध कषाय वाले विशेषाधिक हैं (मायाकसाई विसेसाहिया) माया कषाय वाले विशेषाधिक हैं (लोहकसाई विसेसाहिया) लोभ कषाय वाले विशेषाधिक हैं (सकसाई विसेसाहिया) सकषाय जीव विशेषाधिक हैं।

अब कषायों की अपेक्षा से जीवों का अल्पबहुत्व कहते हैं-

કષાય દ્વાર વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ-(एएसिणं भंते!) ભગવન્! આ (सकसाईणं) કષાયો વાળા (कोहकसाईणं) ક્રોધ કષાય વાળા (माणकसाईणं) માન કષાય વાળા (मायाकसाईणं) માયા કષાય વાળા (लोहकसाईणं) લોભ કષાય વાળા (अकसाईणं य) અને અકષાયોમાં (कयरे कयरेहिंतो) કોણ કોનાથી (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે?

(गोयमा) હે ગૌતમ! (सव्वत्थोवा जीवा अकसाई) બધાથી ઓછા જીવ અકષાયી છે (माणकसाई अणंतगुणा) માન કષાયવાળા અનન્તગણા છે (कोहकसाई विसेसाहिया) ક્રોધ કષાયવાળા વિશેષાધિક છે (माया कसाई विसेसाहिया) માયા કષાય વાળા વિશેષાધિક છે (लोहकसाई विसेसाहिया) લોભ કષાય વાળા વિશેષાધિક છે (सकसाई विसेसाहिया) સકષાયી જીવ વિશેષાધિક છે.

હવે કષાયોની અપેક્ષાએ જીવોનું અલ્પત્વ બહુત્વ કહે છે

'एएसिणं भंते ! सकसाईणं' गौतमः पृच्छति-हे भदन्त ! एतेषां खलु सकषायिणां-कषायोदयवताम् कषायः कषायोदयः कषायेण कषायोदयेन सहिताः सकषायाः कषायोदयवन्त इत्यर्थः, विपाकावस्थां गताः स्वोदयमुपदर्शयन्तः कषायकर्मपरमाणवस्ते विद्यन्ते येषां ते सकषायिणः कषायोदयसहिता इत्याशयः, 'कोहकसाईणं' क्रोधकषायिणाम्-क्रोधकषायपरिणामवताम्, 'माणकसाईणं' मानकषायिणाम्-मानकषायपरिणामवताम् 'मायाकसाईणं मायाकषायिणाम्-मायाकषायपरिणामवतां 'लोहकसाईणं' लोभकषायिणाम्-लोभकषायपरिणामवताम् 'अकसाईण य' अकषायिणाञ्च कषायपरिणामरहितानाम् मध्ये 'कयरे कयरेहिंतो' कतरे कतरेभ्यः 'अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?' अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति-'गोयमा !' हे गौतम ! 'सव्वत्थोवा जीवा अकसाई' सर्वस्तोकाः -सर्वेभ्योऽल्पाः, जीवाः अकषायिणः-कषायपरिणामरहिता भवन्ति, कतिपयानामर्हत्प्रभृतीनां मनुष्याणां सिद्धानाञ्च अकषायित्वात् तेभ्यः 'माणकसाई अणंत-

---

टीकार्थ-श्री गौतमस्वामी प्रश्न करते हैं-हे भगवन् ! इन सकषायी अर्थात् जिनमें कषाय का उदय विद्यमान है ऐसे जीवों में तथा क्रोधकषायी अर्थात् क्रोधकषाय के परिणाम वाले, मानकषायी अर्थात् मानकषाय के परिणाम वाले, मायाकषायी अर्थात् मायाकषाय के परिणाम वाले, लोभकषायी अर्थात् लोभकषाय के परिणाम वाले तथा अकषायी अर्थात् कषाय रूप परिणाम से रहित जीवों में कौन किसकी अपेक्षा अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ?

श्री भगवान् उत्तर देते हैं-हे गौतम ! अकषायी अर्थात् कषाय परिणाम से रहित जीव सबसे कम हैं क्योंकि कतिपयक्षीण कषाय आदि गुणस्थानों वाले तथा सिद्ध जीव कषाय से रहित होते हैं।

ટીકાર્થ-શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-ભગવન્ ! આ સકષાયી અર્થાત્ જેઓમાં કષાયનો ઉદય વિદ્યમાન છે એવા જીવોમાં તથા ક્રોધ કષાયી અર્થાત્ ક્રોધકષાયના પરિણામવાળા, માનકષાયી અર્થાત્ માનકષાયના પરિણામવાળા, માયા કષાયી અર્થાત્ માયાકષાયના પરિણામવાળા, લોભકષાયી અર્થાત્ લોભકષાયના પરિણામવાળા તથા અકષાયી અર્થાત્ કષાય રૂપ પરિણામથી રહિત જીવોમાંથી કોણ કોની અપેક્ષાએ અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! અકષાયી અર્થાત્ કષાય પરિણામથી રહિત બધાથી ઓછા છે, કેમકે કેટલાક ક્ષીણકષાય આદિ ગુણસ્થાનો વાળા તથા સિદ્ધ જીવજ કષાયથી રહિત હોય છે. અકષાયી જીવોની અપેક્ષાએ

गुणा' मानकषायिणः मानकषायपरिणामवन्तः अनन्तगुणा भवन्ति, षट्स्वपि जीवनिकायेषु मानकषायपरिमाणस्य समुपलभ्यमानत्वात्, तेभ्यः 'कोहकसाई विसेसाहिया' क्रोधकषायपरिणामवन्तः, विशेषाधिकाः, किञ्चिदधिका भवन्ति, मानकषायपरिणामकालापेक्षया क्रोधकषायपरिणामकालस्य विशेषाधिकत्वात्, तेभ्योऽपि-'मायाकसाई विसेसाहिया' मायाकषायिणः-मायाकषाय परिमाणवन्तः विशेषाधिका भवन्ति, क्रोधकषाय परिणामकालापेक्षया मायाकषायपरिणामकालस्य विशेषाधिकत्वात्, तेभ्योऽपि 'लोहकसाई विसेसाहिया' लोभकषायिणः-लोभकषाय-परिणामवन्तः, विशेषाधिका भवन्ति, मायाकषायपरिणामकालापेक्षया लोभकषाय-परिणामकालस्य किञ्चिदधिकत्वात्, लोभकषायिभ्योऽपि 'सकसाई विसेसाहिया' सकषायिणः सकषायोदयाः विशेषाधिकाः-किञ्चिदधिका भवन्ति, मानादि कषाय-परिणामवतामपि तेषु समावेशात् 'दारं' समाप्तम् कषायद्वारं समाप्तम् ॥सू० १२॥

अकषायी जीवों की अपेक्षा मानकषायी अनन्तगुणा हैं, क्योंकि छहों जीवनिकायों में मानकषाय पाया जाता है। उनकी अपेक्षा क्रोध कषायी जीव विशेषाधिक हैं, क्योंकि मानकषाय रूप परिणाम की अपेक्षा क्रोधकषाय के परिणाम का काल कुछ अधिक है। क्रोधक-षायी जीवों की अपेक्षा मायाकषायी जीव विशेषाधिक हैं, क्योंकि क्रोधकषाय रूप परिणाम के काल की अपेक्षा मायाकषाय रूप परि-णाम का काल विशेषाधिक है। मायाकषायी जीवों की अपेक्षा लोभ कषायी विशेषाधिक हैं, क्योंकि मायाकषाय परिणाम के काल की अपेक्षा लोभकषाय परिणाम का काल कुछ अधिक है। लोभकषायी जीवों की अपेक्षा सकषाय अर्थात् सामान्य कषायोदय वाले जीव विशेषाधिक हैं, क्योंकि मानकषायी आदि सभी का इनमें समावेश है। सातमां कषायद्वार समाप्त ॥१२॥

માનકષાયી અનન્તગણુા છે, કેમકે છએ જીવનિકાયોમા માનકષાય મળી આવે છે. તેમની અપેક્ષાએ ક્રોધ કષાયી જીવ વિશેષાધિક છે, કેમકે માનકષાય રૂપ પરિણામની અપેક્ષાએ ક્રોધકષાયના પરિણામનોકાળ કાંઇક અધિક છે. ક્રોધ કષાયી જીવોની અપેક્ષાએ માયાકષાયી જીવ વિશેષાધિક છે, કેમકે ક્રોધકષાય રૂપ પરિણામના કાળની અપેક્ષાએ માયાકષાય રૂપ પરિણામના કાળ વિશેષા-ધિક છે. માયાકષાયી જીવોની અપેક્ષાએ લોભ કષાયી વિશેષાધિક છે, કેમકે માયા કષાય પરિણામની અપેક્ષાએ લોભ કષાય પરિણામનો કાળ કાંઇક અધિક છે, લોભકષાયી જીવોની અપેક્ષાએ સકષાય અર્થાત્ સામાન્ય કષાયોદય વાળા જીવ વિશેષાધિક છે, કેમકે માયાકષાયી આદિ બધાને એમનામાં સમાવેશ છે ॥૧૨॥

लेश्याद्वारवक्तव्यता—

मूलम्—एएसि णं भंते ! जीवाणं सलेस्साणं किण्हलेस्साणं, नीललेस्साणं, काउलेस्साणं, तेउलेस्साणं, पम्हलेस्साणं, सुक्कलेस्साणं, अलेस्साण य कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा जीवा सुक्कलेस्सा, पम्हलेस्सा संखेज्जगुणा, तेउलेस्सा संखेज्ज-गुणा, अलेस्सा अणंतगुणा, काउलेस्सा अणंतगुणा, नीललेस्सा विसेसाहिया, कण्हलेस्सा विसेसाहिया, सलेस्सा विसेसा-हिया, दारं ॥सू० १३॥

छाया—एतेषां खलु भदन्त ! जीवानां सलेश्यानां, कृष्णलेश्यानां, नीललेश्या-नां, कापोतलेश्यानाम्, तेजोलेश्यानां, पद्मलेश्यानाम्, शुक्ललेश्यानाम् अलेश्या-नाञ्च कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः जीवाः शुक्ललेश्याः, पद्मलेश्याः संख्येयगुणाः, तेजोलेश्याः संख्ये-

---

लेश्याद्वार वक्तव्यता

शब्दार्थ-(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (जीवाणं) जीवों (सलेस्साणं) लेश्या सहितों (किण्हलेस्साणं) कृष्ण लेश्या वालों (नील-लेस्साणं) नीललेश्या वालों (काउलेस्साणं) कापोत लेश्या वालों (तेउलेस्साणं) तेजोलेश्या वालों (पम्हलेस्साणं) पद्म लेश्या वालों (सुक्क-लेस्साणं) शुक्ल लेश्या वालों (अलेस्साण य) और लेश्या रहितों में (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा जीवा सुक्कलेस्सा) सब से कम जीव शुक्ल-

---

લેશ્યાદ્વાર વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ-(एएसिणं भंते !) ભગવન્ ! આ (जीवाणं) જીવો (सलेस्साणं) લેશ્યા સહિતો (किण्हलेस्साणं) કૃષ્ણ લેશ્યાવાળા (नीललेस्साणं) નીલ લેશ્યાવાળા (काउ लेस्साणं)) કાપોત લેશ્યાવાળા (तेउलेस्साणं) તેજો લેશ્યાવાળા (पम्हलेस्साण) પદ્મલેશ્યાવાળા (सुक्कलेस्साणं) શુકલ લેશ્યાવાળા (अलेस्साणं य) અને લેશ્યા રહિતોમા (कयरे कयरेहिंतो) કોણ કોનાથી (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसे-साहिया वा) અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

(गोयमा) હે ગૌતમ (सव्वत्थोवा जीवा सुक्कलेस्सा) બધાથી ઓછા જીવ

यगुणाः, अलेश्याः अनन्तगुणाः कापोतलेश्याः अनन्तगुणाः, नीललेश्याः विशेषाधिकाः, कृष्णलेश्याः विशेषाधिकाः सलेश्याः विशेषाधिकाः, द्वारम् ॥ १३ ॥

टीका--अथ लेश्याद्वारमधिकृत्य लेश्यावतामल्पबहुत्वादिकं प्ररूपयितुमाह -'एएसिणं भंते ! जीवाणं सलेस्साणं' हे भदन्त ! एतेषां खलु जीवानां सलेश्यानां समुच्चयलेश्यावताम्, 'किण्हलेस्साणं' कृष्णलेश्यानां 'नीललेस्साणं' नीललेश्यानाम् 'काउलेस्साणं' कापोतलेश्यानाम्, 'तेउलेस्साणं' तेजोलेश्यानाम् 'पम्हलेस्साणं' पद्मलेश्यानाम्, 'सुक्कलेस्साणं' 'शुक्ललेश्यानाम्, 'अलेस्साण य' अलेश्यानाञ्च-लेश्या रहितानाम् मध्ये 'कयरे कयरेहिंतो' कतरे कतरेभ्यः 'अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा?' अल्पा वा, बहुका वा,

---

लेश्या वाले हैं (पम्हलेस्सा संखेज्जगुणा) पद्मलेश्या वाले संख्यातगुणा हैं (तेउलेस्सा संखेज्जगुणा) तेजोलेश्या वाले संख्यातगुणा हैं (अलेस्सा अणंतगुणा) लेश्या रहित अनन्तगुणा हैं (काउलेस्सा अणंतगुणा) कपोत लेश्यावाले अनन्तगुणा हैं (नीललेस्सा विसेसाहिया) नीललेश्या वाले विशेषाधिक हैं (कण्हलेस्सा विसेसाहिया) कृष्णलेश्या वाले विशेषाधिक हैं (सलेस्सा विसेसाहिया) सलेश्य विशेषाधिक हैं।

टीकार्थ-अब लेश्याओं की अपेक्षा जीवों का अल्पबहुत्व कहते हैं-

श्री गौतम स्वामी ने प्रश्न किया-हे भगवन्! इन सलेश्य अर्थात् लेश्या वाले समुच्चय जीवों में, कृष्णलेश्या वाले, नील लेश्या वाले, कापोत लेश्या वाले, तेजोलेश्या वाले, पद्म लेश्या वाले, शुक्ललेश्या वाले और अलेश्य अर्थात् लेश्या रहित जीवों में कौन किससे अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं?

શુક્લ લેશ્યાવાળા છે (पम्हलेस्सा संखेज्जगुणा) પદ્મ લેશ્યાવાળા સંખ્યાતગણા છે (तेउलेस्सा संखेज्जगुणा) તેજો લેશ્યાવાળા સંખ્યાતગણા છે (अलेस्सा अणंतगुणा) લેશ્યા રહિત અનન્તગણા છે (काउलेस्सा अणंतगुणा) કપોત લેશ્યાવાળા અનન્તગણા છે (नीललेस्सा विसेसाहिया) નીલ લેશ્યાવાળા વિશેષાધિક છે (कण्हलेस्सा विसेसाहिया) કૃષ્ણલેશ્યાવાળા વિશેષાધિક છે (सलेस्सा विसेसाहिया) સલેશ્યા વિશેષાધિક છે.

હવે લેશ્યાઓની અપેક્ષાએ જીવોનું અલ્પ બહુત્વ કહે છે

ટીકાર્થ-શ્રી ગૌતમસ્વામીએ પ્રશ્ન કર્યો-ભગવન્! આ સલેશ્ય અર્થાત્ લેશ્યાવાળા સમુચ્ચય જીવોમાં, કૃષ્ણલેશ્યાવાળા, નીલલેશ્યાવાળા, કાપોતલેશ્યાવાળા તેજોલેશ્યાવાળા, પદ્મલેશ્યાવાળા, શુક્લલેશ્યાવાળા અને અલેશ્ય અર્થાત્ લેશ્યારહિત જીવોમાં કોણ કોનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે?

तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति, भगवान् उत्तरयति–'गोयमा!' हे गौतम! 'सव्वत्थोवा जीवा सुक्कलेस्सा' सर्वस्तोकाः–सर्वेभ्योऽल्पाः, जीवाः शुक्लेश्या भवन्ति, शुक्ला लेश्या येषां ते शुक्ललेश्याः इत्यर्थः, लान्तकादिषु अनुत्तरान्तेषु वैमानिकदेवेषु कतिपयेषु च गर्भव्युत्क्रान्तिकेषु कर्मभूमिकेषु संख्येयवर्षायुष्केषु मनुष्येषु तिर्यक्स्त्रीपुंसेषु च कतिपयेषु संख्येयवर्षायुष्केषु शुक्ललेश्यायाः संभवात्, तेभ्यः 'पम्हलेस्सा संखेज्जगुणा' पद्मलेश्याः संख्येयगुणा भवन्ति, पद्मलेश्यायाः सनत्कुमारमाहेन्द्रब्रह्मलोककल्पवासिदेवेषु प्रचुरगर्भव्युत्क्रान्तिकेषु गर्भभूमिजेषु संख्येयवर्षायुष्केषु मनुष्यस्त्रीपुंसेषु तथा गर्भव्युत्क्रान्तिकतिर्यग्योनिकस्त्रीपुंसेषु संख्येयवर्षायुष्केषु सद्भावात्, सनत्कुमारादि देवादीनाञ्च समुदितानां लान्तकादिदेवादिभ्यः संख्येयगुणत्वात् शुक्ललेश्या-

---

श्री भगवान् उत्तर देते हैं–हे गौतम! सबसे कम जीव शुक्ललेश्या वाले हैं, क्योंकि शुक्ललेश्या सिर्फ लान्तक से लगा कर अनुत्तरौपपातिक वैमानिक देवों में, कतिपय गर्भज कर्मभूमि के संख्यात वर्ष की आयु वाले मनुष्यों में तथा कतिपय संख्यात वर्ष की आयु वाले तिर्यंच स्त्री–पुरुषों में ही पाई जाती है। शुक्ललेश्या वालों की अपेक्षा पद्मलेश्या वाले संख्यात गुणा हैं, क्योंकि वह सनत्कुमार, माहेन्द्र तथा ब्रह्मलोक कल्प के निवासी देवों में, बहुसंख्यक गर्भज कर्मभूमिज संख्यात वर्ष की आयु वाले मनुष्य स्त्रीपुरुषों में तथा संख्यात वर्ष की आयु वाले गर्भज तिर्यंच स्त्री–पुरुषों में पाई जाती है और ये सनत्कुमार देव आदि लान्तक देव आदि से संख्यातगुणा अधिक हैं, इस कारण शुक्ललेश्या वालों से पद्मलेश्या वाले संख्यात

શ્રી ભગવાન ઉત્તર આપે છે–હે ગૌતમ! બધાથી ઓછા જીવ શુકલ લેશ્યાવાળા છે, કેમકે શુકલ લેશ્યા ફકત લાન્તકથી લઈને અનુત્તરૌપપાતિક વૈમાનિક દેવોમા, કેટલાક ગર્ભજકર્મ ભૂમિના સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા મનુષ્યોમાં તથા કતિપય સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા તિર્યંચ સ્ત્રી પુરૂષોમાં જ મળી આવે છે. શુકલ લેશ્યાવાળાઓની અપેક્ષાએ પદ્મલેશ્યાવાળા સંખ્યાત ગણા છે, કેમકે તે સનત્કુમાર, માહેન્દ્ર તથા બ્રહ્મલોક કલ્પના નિવાસીદેવોમા, બહુસંખ્યક ગર્ભજ કર્મભૂમિજ સંખ્યાત વર્ષની આયુષ્યવાળા મનુષ્ય સ્ત્રી પુરૂષોમાં તથા સંખ્યાત વર્ષની આયુષ્યવાળા ગર્ભજ તિર્યંચ સ્ત્રી પુરૂષોમાં મળી આવે છે અને આ સનત્કુમારદેવ આદિ લાન્તક દેવ આદિથી સંખ્યાત ગણા અધિક છે, એ કારણે શુકલ લેશ્યા વાળાઓથી પદ્મ લેશ્યાવાળા સંખ્યાત

केभ्यः पद्मलेश्याकानां संख्येयगुणत्वं युक्तम्, तेभ्योऽपि 'तेउलेस्सा संखेज्जगुणा' तेजोलेश्याः संख्येयगुणा भवन्ति, तेजोलेश्यायाः सर्वेषु सौधर्मेशानज्योतिष्कदेवेषु कतिपयेषु च भवनपतिवानव्यन्तरगर्भव्युत्क्रान्तिकतिर्यग्योनिकपञ्चेन्द्रिय मनुष्येषु बादरपर्याप्तैकेन्द्रियेषु च सद्भावात्,

अत्रेदमवधेयम्-यद्यपि ज्योतिष्काणां भवनवासिभ्यः सनत्कुमारादि देवेभ्यश्चासंख्येयगुणत्वेन तेजोलेश्याकानामसंख्येयगुणत्वं प्राप्तं तथापि पद्मलेश्याकेभ्यस्तेजोलेश्याकानां संख्येयगुणत्वमेव युक्तम्, तिर्यग्मिश्रकेभ्य एव पद्मलेश्याकेभ्यस्तिर्यग्मिश्राणामेव तेजोलेश्याकानां प्ररूपितत्वेन, तिरश्चांच पद्मलेश्याकानामपि अतिबहुत्वेन संख्येयगुणत्वमेव तेजोलेश्याकानां नासंख्येयगुणत्वमिति,

---

गुणा अधिक कहे गए हैं। पद्मलेश्या वालों से तेजोलेश्या वाले संख्यातगुणा अधिक हैं, क्योंकि तेजोलेश्या सभी सौधर्म और ईशान कल्प के वैमानिक देवों में, ज्योतिष्क देवो में, कतिपय भवनपति और वानव्यन्तर देवों में, गर्भज पंचेन्द्रिय तिर्यंचों और मनुष्यों में तथा बादर पर्याप्त एकेन्द्रियों में भी पाई जाती है। यहां यह बात ध्यान देने योग्य है-यद्यपि ज्योतिष्क देव, भवनवासियों तथा सनत्कुमार आदि देवों की अपेक्षा असंख्यात गुणा हैं, अतएव तेजोलेश्या वाले जीव असंख्यातगुणे होने चाहिए, तथापि पद्मलेश्या वालों से तेजोलेश्या वाले जीव संख्यातगुणे ही हैं, क्योंकि पद्मलेश्या वाले जो कहे गए हैं उनमें तिर्यंच शामिल हैं और तेजोलेश्या वालों में भी तिर्यंच शामिल हैं और तिर्यंच बहुत से पद्मलेश्या वाले भी होते हैं, अतएव तेजोलेश्या वाले संख्यातगुणे ही हो सकते हैं, असं-

---

ગણા અધિક કહેલા છે. પદ્મલેશ્યા વાળાથી તેજોલેશ્યાવાળા સંખ્યાતગણા અધિક છે, કેમકે તેજોલેશ્યા બધા સૌધર્મ અને ઇશાન કલ્પના વૈમાનિક દેવોમાં, જ્યોતિષ્ક દેવોમાં, કેટલાક ભવનપતિ અને વાનવ્યન્તર દેવોમાં, ગર્ભજ પંચેન્દ્રિય તિર્યંચો અને મનુષ્યોમાં તથા બાદર પર્યાપ્ત એકેન્દ્રિયોમા પણ મળી આવે છે. અહિં આ વાત ધ્યાન દેવાયોગ્ય છે-યદ્યપિ જ્યોતિષ્ક દેવ, ભવન વાસિયો તથા સનત્કુમાર આદિ દેવોની અપેક્ષાએ અસંખ્યાત ગણા છે, તેથી જ તેજો લેશ્યાવાળા જીવ અસંખ્યાતગણા હોવા જોઇએ તથાપિ પદ્મલેશ્યા વાળાઓથી તેજોલેશ્યાવાળા જીવ સંખ્યાત ગણા છે, કેમકે પદ્મલેશ્યાવાળા જે કહેલા છે, તેઓમાં તિર્યંચ સામેલ છે અને તેજોલેશ્યાવાળાઓમાં પણ તિર્યંચ સામેલ છે અને તિર્યંચોમાં ઘણા પદ્મલેશ્યા વાળા પણ હોય છે, તેથી જ તેજોલેશ્યાવાળા સંખ્યાતગણા જ બની શકે છે. અસંખ્યાતગણા નહિ.

तेभ्योऽपि 'अलेस्सा अणंतगुणा' अलेश्याः लेश्यारहिताः सिद्धाः अनन्तगुणा भवन्ति सिद्धानामनन्तत्वात्, तेभ्योऽपि–'काउलेस्सा अणंतगुणा' कापोतलेश्याः अनन्तगुणा भवन्ति, वनस्पतिकायिकेष्वपि कापोतलेश्यायाः सद्भावात् वनस्पतिकायिकानाञ्च सिद्धेभ्योपि अनन्तगुणत्वात्, तेभ्योपि 'नीललेस्सा विसेसाहिया' नीललेश्याः विशेपाधिका भवन्ति, अत्यधिकानां नीललेश्यायाः सद्भावात्, तेभ्योपि 'कण्हलेस्सा विसेसाहिया' कृष्णलेश्याः विशेपाधिका भवन्ति, अत्यधिकतमानां कृष्णलेश्यायाः सद्भावात्, तेभ्योऽपि 'सलेस्सा विसेसाहिया' सलेश्याः सामान्येन लेश्यावन्तः, विशेपाधिका भवन्ति, तत्र नीललेश्या कादीनामपि समावेशात् इति 'दारं' अष्टमम् लेश्याद्वारं समाप्तम् ॥ १३ ॥

दृष्टिद्वारवक्तव्यता–

मूलम्–एएसि णं भंते! जीवाणं सम्मद्दिट्ठीणं मिच्छादिट्ठीणं सम्मामिच्छदिट्ठीणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, वहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा? गोयमा! सव्वत्थोवा जीवा सम्मामिच्छदिट्ठी, सम्मदिट्ठी अणंतगुणा, मिच्छादिट्ठी अणंतगुणा, दारं ॥सू० १४॥

ख्यातगुणा नहीं। तेजोलेश्या वालों से अलेश्य–लेश्या रहित जीव अनन्त गुणा हैं, क्योंकि अलेश्यों में सिद्ध अनन्त हैं। अलेश्यों की अपेक्षा कापोत लेश्यावाले अनन्त गुणा हैं, क्योंकि वनस्पतिकायिकों में भी कापोतलेश्या का सद्भाव है और वनस्पतिकायिक सिद्धों से भी अनन्तगुणा हे। कापोत लेश्या वालों की अपेक्षा नील लेश्या वाले विशेपाधिक हैं और नीललेश्या वालों से कृष्णलेश्या वाले विशेपाधिक हैं। उनकी अपेक्षा सामान्य सलेश्य जीव विशेषाधिक हैं क्यों कि उनमें नील लेश्या वाले आदि भी शामिल हैं।

आठवां लेश्याद्वार समास ॥१३॥

તેજોલેશ્યા વાળાઓથી અલેશ્ય–લેશ્યા રહિત જીવ અનન્તગણા છે, કેમકે અલેશ્યોમા સિદ્ધ અનન્ત છે, અલેશ્યોની અપેક્ષાએ કાપોતલેશ્યાવાળા અનન્તગણા છે, કેમકે વનસ્પતિ કાયિમેમાં પણ કાપોતલેશ્યાનો સદ્‌ભાવ છે અને વનસ્પતિકાયિક સિદ્ધોથી પણ અનન્તગણા છે. કાપોતલેશ્યા વાળાઓની અપેક્ષાએ નીલલેશ્યાવાળા વિશેષાધિક છે અને નીલલેશ્યા વાળાઓથી કૃષ્ણલેશ્યાવાળા વિશેષાધિક છે. તેઓની અપેક્ષાએ સામાન્ય સલેશ્ય જીવ વિશેષાધિક છે કેમકે તેઓમા નીલલેશ્યાવાળા વિગેરેપણ મળેલા છે. આઠમું લેશ્યાદ્વાર સમાસ ॥૧૩॥

छाया—एतेषां खलु भदन्त ! जीवानां सम्यग्दृष्टीनां मिथ्यादृष्टीनां, सम्यग्मिथ्यादृष्टिनां च कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? हे गौतम ! सर्वस्तोकाः जीवाः सम्यग्मिथ्यादृष्टयः, सम्यग्दृष्टयोऽनन्तगुणाः, मिथ्यादृष्टयोऽनन्तगुणाः, द्वारम् ॥ १४ ॥

टीका—अथ सम्यक्त्वद्वारमधिकृत्य जीवाल्पबहुत्वादिकं प्ररूपयितुमाह-'एएसि णं भंते ! जीवाणं' हे भदन्त ! एतेषां खलु जीवानां 'सम्मदिट्ठीणं' सम्यग्दृष्टीनाम् 'मिच्छादिट्ठीणं' मिथ्यादृष्टीनां 'सम्मामिच्छादिट्ठीणं य' सम्यग्-

---

दृष्टिद्वार वक्तव्यता

शब्दार्थ-(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (जीवाणं सम्मदिट्ठीणं) सम्यग्दृष्टि जीवों (मिच्छादिट्ठीणं) मिथ्यादृष्टियों (सम्मामिच्छदिट्ठीण य) और सम्यग्मिथ्यादृष्टियों में (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा जीवा) सबसे कम जीव (सम्मामिच्छदिट्ठी) सम्यग्मिथ्यादृष्टि अर्थात् मिश्रदृष्टि हैं (सम्मदिट्ठी अणंतगुणा) सम्यग्दृष्टि अनन्तगुणा हैं, (मिच्छादिट्ठी अणंतगुणा) मिथ्यादृष्टि अनन्तगुणा हैं । ॥१३॥

टीकार्थ-अब दृष्टि की अपेक्षा से जीवों के अल्पबहुत्व की प्ररूपणा की जाती है-

श्री गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं-हे भगवन् ! इन सम्यग्दृष्टि

દૃષ્ટિદ્વાર વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ—(एएसिणं भंते !) હે ભગવન્ ! આ (जीवाणं सम्मदिट्ठीणं) સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવો (मिच्छादिट्ठीणं) મિથ્યાદૃષ્ટિયો (सम्मामिच्छदिट्ठीणं य) અને સમ્યગ્મિથ્યાદૃષ્ટિયોમાં (कयरे कयरेहिंतो) કોણ કોનાથી (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે ?

(गोयमा) હે ગૌતમ ! (सव्वत्थोवा जीवा) બધાથી ઓછા જીવ (सम्मामिच्छदिट्ठी) સમ્યક્ મિથ્યા દૃષ્ટિ અર્થાત્ મિશ્રદૃષ્ટિ છે. (सम्मदिट्ठी अणंत गुणा) સમ્યગ્દૃષ્ટિ અનન્ત ગણા છે (मिच्छादिट्ठी अणंतगुणा) મિથ્યાદૃષ્ટિ અનન્ત ગણા છે ॥ ૧૩ ॥

હવે દૃષ્ટિની અપેક્ષાએ જીવોના અલ્પ બહુત્વની પ્રરૂપણા કરાય છેઃ—

ટીકાર્થ—શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરે છે -હે ભગવાન્ ! આ સમ્યગ્દૃષ્ટિ, મિથ્યાદૃષ્ટિઅને મિશ્રદૃષ્ટિ જીવોમા કોણ કોનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે ?

मिथ्यादृष्टीनाञ्च 'कयरे कयरेहिंतो' कतरे कतरेभ्यः 'अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?' अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति–'गोयमा !' हे गौतम ! 'सव्वत्थोवा जीवा सम्ममिच्छादिट्ठी' सर्वस्तोकाः जीवाः सम्यग्मिथ्यादृष्टयो भवन्ति, सम्यक्मिथ्यादृष्टिपरिणामकालस्यान्तर्मुहूर्तप्रमाणमात्रतयाऽत्यल्पत्वेन तेषां प्रश्नकाले अल्पानामेवोपलभ्यमानत्वात्, तेभ्यः 'सम्मदिट्ठी' सम्यग्दृष्टयः सिद्धतीर्थकरादयः अनन्तगुणा भवन्ति, सिद्धानामनन्तत्वात्, तेभ्योऽपि–'मिच्छादिट्ठी अणंतगुणा' मिथ्यादृष्टयः एकेन्द्रियादयः, अनन्तगुणा भवन्ति, सिद्धेभ्योऽपि वनस्पतिकायिकानाम् मिथ्यादृष्टीनामनन्तगुणत्वात्, इत्याशयः 'दारं' नवमं दृष्टिद्वारम् समाप्तम् ॥सू० १४॥

ज्ञानद्वारवक्तव्यता–

मूलम्–एएसि णं भंते ! जीवाणं आभिणिबोहियणाणीणं सुयणाणीणं, ओहिणाणीणं, मणपज्जवणाणीणं, केवलणाणीण य कयरे कयरेहिंतो, अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा जीवा मणपज्जवणाणी, ओहिणाणी असंखेज्जगुणा, आभिणिबोहियनाणी, सुयनाणी दो वि

मिथ्यादृष्टि और मिश्रदृष्टि जीवों में कौन किससे अल्प, बहुत, तुल्य अथवा विशेषाधिक हैं।

श्री भगवान् उत्तर देते हैं–हे गौतम ! सब से कम जीव सम्यग्मिथ्यादृष्टि अर्थात् मिश्रदृष्टि वाले हैं, क्योंकि मिश्रदृष्टि का काल अन्तर्मुहूर्त्त मात्र है, इस कारण प्रश्न के समय वे थोडे से ही हो सकते हैं। उनकी अपेक्षा सम्यग्दृष्टि अनन्तगुणा हैं, क्योंकि सिद्ध अनन्त हैं और वे सम्यग्दृष्टियों में ही सम्मिलित हैं। सम्यग्दृष्टियों की अपेक्षा मिथ्यादृष्टि अनन्तगुणा हैं, क्योंकि वनस्पतिकायिक आदि मिथ्यादृष्टि सिद्धों से भी अनन्तगुणा हैं। नौवां दृष्टिद्वार समाप्त ॥१४॥

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે–હે ગૌતમ ! બધાથી ઓછા જીવ સમ્યગ્મિથ્યા દૃષ્ટિ અર્થાત્ મિશ્ર દૃષ્ટિ વાળા છે, કેમકે મિશ્ર દૃષ્ટિનો કાલ અન્તર્મુહૂર્ત માત્ર છે, એ કારણે પ્રશ્નના સમયે તેઓ થોડાજ હોઈ શકે છે. તેમની અપેક્ષાએ સમ્યગ્દૃષ્ટિ અનન્તગણા છે, કેમકે સિદ્ધ અનન્ત છે અને તેઓ સમ્યગ્દૃષ્ટિયોમાં જ સમ્મિલિત છે. સમ્યગ્દૃષ્ટિયોની અપેક્ષાએ મિથ્યાદૃષ્ટિ અનન્તગણા છે, કેમકે વનસ્પતિકાયિક આદિ મિથ્યાદૃષ્ટિ સિદ્ધોથી પણ અનન્તગણા છે. નવમું દૃષ્ટિદ્વાર સમાપ્ત ॥ ૧૪ ॥

तुल्ला विसेसाहिया, केवलणाणी अणंतगुणा, एएसि णं भंते! जीवाणं मइ अन्नाणीणं सुय अन्नाणोणं, विभंगणाणीण य कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, वहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा! सव्वत्थोवा जीवा विभंगनाणी, मइ अन्नाणी सुय अन्नाणी दो वि तुल्ला अणंतगुणा, एएसि णं भंते ! जीवाणं आभिणिबोहियणाणीणं, सुयणाणीणं, ओहिनाणीणं, मणपज्जवनाणीणं, केवलनाणीणं, मइ अन्नाणीणं, सुय अन्नाणीणं, विभंगणाणीण य कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा जीवा मणपज्जवनाणी, ओहिणाणी असंखेज्जगुणा, आभिणिबोहियनाणी, सुयनाणी दो वि तुल्ला विसेसाहिया, विभंगनाणी असंखेज्जगुणा, केवलनाणी अणंतगुणा मइ अन्नाणी सुय अण्णाणी य दो वि तुल्ला अणंतगुणा दारं ॥सू० १५॥

छाया--एतेषां खलु भदन्त ! जीवानाम् आभिनिवोधिकज्ञानिनाम्, श्रुतज्ञानिनाम्, अवधिज्ञानिनाम्, मनः पर्यवज्ञानिनाम्, केवलज्ञानिनाञ्च कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम !

ज्ञानद्वार वक्तव्यता

शब्दार्थ-(एएसि णं भंते !) भगवन् ! इन (जीवाणं आभिणबोहियणाणीणं) आभिनिबोधिक ज्ञानी जीवों (सुयणाणीणं) श्रुतज्ञानियों (ओहिणाणीणं) अवधिज्ञानियों (मणपज्जवणाणीणं) मनः पर्यव ज्ञानियों (केवलणाणीण य) और केवल ज्ञानियों में (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प

જ્ઞાનદ્વાર વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ-(एएसिणं भंते !) ભગવન્ ! આ (जीवाणं आभिणिबोहियणाणीणं) આભિનિબોધિક જ્ઞાની જીવો (सुयणाणीणं) શ્રુતજ્ઞાનીઓ (ओहिणाणीणं) અવધિ જ્ઞાનીયો (मणपज्जवणाणीणं) મનઃપર્યવજ્ઞાનીયો (केवलणाणीण य) અને કેવળજ્ઞાનીયોમાં (कयरे कयरेहिंतो) કોણ કોનાથી (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

सर्वस्तोकाः जीवाः मनःपर्यवज्ञानिनः, अवधिज्ञानिनः असंख्येयगुणाः, आभिनिबोधिकज्ञानिनः श्रुतज्ञानिनो द्वयेऽपि तुल्याः विशेषाधिकाः, केवलज्ञानिनः अनन्तगुणाः, एतेषां खलु भदन्त! जीवानां मत्यज्ञानिनां श्रुताज्ञानिनां विभङ्गज्ञानिनाञ्च कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा? गौतम! सर्वस्तोकाः जीवाः विभङ्गज्ञानिनः, मत्यज्ञानिनः श्रुताज्ञानिनो द्वयेऽपि तुल्याः अनन्तगुणाः, एतेषां खलु भदन्त! जीवानाम् आभिनि-

---

बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं? (गोयमा) हे गौतम! (सव्वत्थोवा जीवा मणपज्जवनाणी) सबसे कम जीव मनःपर्यवज्ञानी हैं (ओहिनाणी असंखेज्जगुणा) अवधिज्ञानी असंख्यातगुणा हैं (आभिणिबोहियनाणी सुयनाणी दोवि तुल्ला विसेसाहिया) आभिनिबोधिक ज्ञानी और श्रुतज्ञानी दोनों तुल्य हैं और अवधिज्ञानियों से विशेषाधिक हैं (केवलनाणी अणंतगुणा (केवलज्ञानी अनन्तगुणा हैं।

(एएसि णं भंते!) हे भगवन्! इन (जीवाणं मइअन्नाणीणं) मति अज्ञानी जीवों (सुय अन्नाणीणं) श्रुत-अज्ञानियों (विभंगणाणीण य) और विभंगज्ञानियों में (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा?) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेधिक हैं?) (गोयमा) हे गौतम! (सव्वत्थोवा जीवा विभंगनाणी) विभंगज्ञानी जीव सब से कम हैं (मइअन्नाणी सुय अन्नाणी दोवि तुल्ला अणंतगुणा) मति-अज्ञानी और श्रुत अज्ञनी दोनों तुल्य हैं और विभंगज्ञानियों से अनन्तगुणा हैं।

(गोयमा!) હે ગૌતમ (सव्वत्थोवा जीवा मणपज्जवनाणी) બધાથી ઓછા જીવ મન પર્યવજ્ઞાની છે (ओहिनाणी असंखेज्ज गुणा) અવધિ જ્ઞાની અસખ્યાત ગણા છે (आभिणिबोहियनाणी सुयनाणी दो वि तुल्ला विसेसाहिया) આભિનિબોધિક જ્ઞાની અને શ્રુતજ્ઞાની બન્ને તુલ્ય છે અને અવધિજ્ઞાનીયોથી વિશેષાધિક છે (केवलनाणी अणतगुणा) કેવળજ્ઞાની અનન્તગણા છે

(एएसिणं भंते!) હે ભગવન્! આ (जीवाणं मइ अन्नाणीण) મતિઅજ્ઞાની જીવો (सुयअन्नाणीणं) શ્રુત-અજ્ઞાનીયો (विभंगणाणीण य) અને વિભગજ્ઞાનિયોમા (कयरे कयरेहितो) કોણ કોનાથી (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે?

(गोयमा) હે ગૌતમ! (सव्वत्थोवा जीवा विभंगनाणी) વિભગજ્ઞાની જીવ બધાથી ઓછા છે (मइ अन्नाणी सुय अन्नाणी दो वि तुल्ला अणंत गुणा) મતિ અજ્ઞાની અને શ્રુત અજ્ઞાની બન્ને સરખા છે અને વિભગજ્ઞાનિયોથી અનન્ત ગણા વધારે છે.

बोधिकज्ञानिनाम्, श्रुतज्ञानिनाम्, अवधिज्ञानिनाम्, मनःपर्यवज्ञानिनाम्, केवलज्ञानिनां, मत्यज्ञानिनां, श्रुताज्ञानिनां, विभङ्गज्ञानिनाञ्च कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा? गौतम ! सर्वस्तोकाः जीवा मनःपर्यवज्ञानिनः, अवधिज्ञानिनोऽसंख्येयगुणाः, आभिनिवोधिकज्ञानिनः श्रुतज्ञानिनो द्वयेऽपि तुल्याः विशेषाधिकाः, विभङ्गज्ञानिनः असंख्येयगुणाः, केवलज्ञानिनः अनन्तगुणाः, मत्यज्ञानिनः, श्रुताज्ञानिनश्च द्वयेऽपि तुल्याः अनन्तगुणाः. द्वारम् १० ॥१५॥

(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (जीवाणं) जीवों (अभिणिबोहियणाणीणं) मतिज्ञानियों (सुयणाणीणं) श्रुतज्ञानियों (ओहिनाणीणं) अवधिज्ञानियों (मणपज्जवनाणीणं) मनः पर्यवज्ञानियों (केवलनाणीणं) केवलज्ञानियों (मइअन्नाणीणं) मतिअज्ञानियों (सुयअन्नाणीणं) श्रुत-अज्ञानियों (विभंगणाणीण य) और विभंगज्ञानियों में (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ?

(गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा जीवा मणपज्जवनाणी) मनः पर्यवज्ञानी जीव सब से कम हैं (ओहिणाणी असंखेज्जगुणा) अवधिज्ञानी असंख्यातगुणा हैं (आभिणबोहियनाणी सुयनाणी दोवि तुल्ला विसेसाहिया) आभिनबोधिकज्ञानी और श्रुतज्ञानी दोनों बराबर हैं और अवधिज्ञानियों से विशेषाधिक हैं (विभंगनाणी असंखेज्जगुणा) विभंगज्ञानी असंख्यातगुणा हैं (केवलनाणी अणंतगुणा) केवलज्ञानी अनन्तगुणा हैं (मइअण्णाणी सुयअण्णाणी य दोवि तुल्ला अणंत-

(एएसिणं भंते !) હે ભગવન્ ! આ (जीवाणं) જીવો (आभिनिवोहियणाणीणं) મતિજ્ઞાનિયો (सुयणाणीणं) શ્રુતજ્ઞાનિયો (ओहिणाणीणं) અવધિજ્ઞાનીયો (मण पज्जबणाणीणं) મનઃપર્યવજ્ઞાનિયો (केलवणाणीणं) કેવલજ્ઞાનિયો (मइअन्नाणीण) મતિઅજ્ઞાનીયો (सुय अन्नाणीणं) શ્રુત અજ્ઞાનિયો (विभंगणाणीण य) અને વિભંગ જ્ઞાનિયોમા (कयरे कयरे हिंतो) કોણ કોનાથી (अप्पा वा तुल्ला वा वहुया वा विसेसाहिया वा ?) અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

(गोयमा) હે ગૌતમ ! (सव्वत्थोवा जीवा मणपज्जवनाणी) મનઃપર્યવજ્ઞાની જીવ બધાથી ઓછા છે (ओहिणाणी असंखेज्जगुणा) અવધિજ્ઞાની અસંખ્યાતગણા છે (आभिणिवोहियनाणी सुयनाणी दो वि तुल्ला विसेसाहिया) આભિનિબોધિક જ્ઞાની અને શ્રુતજ્ઞાની બન્ને બરાબર છે અને અવધિજ્ઞાનિયોથી વિશેષાધિક છે (विभंगनाणी असंखेज्जगुणा) વિભંગજ્ઞાની અસંખ્યાત ગણા છે (केवलनाणी अणंतगुणा) કેવળજ્ઞાની અનન્તગણા છે (मइअण्णाणी सुयअण्णा-

टीका--अथ ज्ञानद्वारमधिकृत्य जीवाल्पबहुत्वादिकं प्ररूपयितुमाह-'एएसि णं भंते ! जीवाणं' गौतमः पृच्छति-हे भदन्त ! एतेषां खलु जीवानाम् आभिणिबोहियणाणीणं' आभिनिबोधिकज्ञानिनाम्, 'सुयनाणीणं' श्रुतज्ञानिनाम्, ओहिणाणीणं' अवधिज्ञानिनाम्, 'मणपज्जवणाणीणं' मनःपर्यवज्ञानिनां 'केवलणाणीणं य' केवलज्ञानिनाञ्च, मध्ये 'कयरे कयरेहिंतो' कतरे कतरेभ्यः 'अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?' अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति-'गोयमा' हे गौतम ! 'सव्वत्थोवा जीवा मणपज्जवनाणी' सर्वस्तोकाः सर्वेभ्योऽल्पाः जीवाः मनःपर्यवज्ञानिनो भवन्ति, संयमशालिनामेवामर्षौषध्यादि ऋद्धिप्राप्तानां मनःपर्यवज्ञानसंभवात्, तेभ्यः 'ओहिनाणी असंखेज्जगुणा' अवधिज्ञानिनः असंख्येयगुणा भवन्ति, नैरयिकतिर्यग्योनिकपञ्चेन्द्रिय मनुष्य देवानामप्यवधिज्ञानसंभवात्, तेभ्योपि 'आभिणि-

गुणा) मति-अज्ञानी और श्रुत-अज्ञानी दोनों बराबर हैं और केवलज्ञानियों से अनन्तगुणा हैं ॥१५॥

टीकार्थ-अब ज्ञान की अपेक्षा से अल्पबहुत्व की प्ररूपणा करते हैं-

श्री गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं-हे भगवन् ! इन आभिनबोधिक ज्ञानी, श्रुतज्ञानी, अवधिज्ञानी, मनःपर्यवज्ञानी और केवलज्ञानी जीवों में कौन किससे अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ?

श्री भगवान् उत्तर देते हैं-हे गौतम ! सबसे कम जीव मनःपर्यवज्ञानी हैं, क्योंकि मनःपर्यवज्ञान उन्हीं संयमशाली पुरुषों को होता है जो आमर्षौषधि आदि ऋद्धियों से सम्पन्न हों। मनःपर्यवज्ञानियों की अपेक्षा अवधिज्ञानी असंख्यातगुणा हैं, क्योंकि अवधिज्ञान नारकों, देवों, मनुष्यों और पंचेन्द्रिय तिर्यंचों को भी होता

णीय दो वि तुल्ला अणंतगुणा) મતિ અજ્ઞાની અને શ્રુત અજ્ઞાની બન્ને બરાબર છે અને કેવલ જ્ઞાનિયોથી અનતગણુા છે.

ટીકાર્થ:-હવે જ્ઞાનની અપેક્ષાએ અલ્પ બહુત્વની પ્રરૂપણા કરે છે:-

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવાન્ ! આ આભિનિબોધિક જ્ઞાની, શ્રુતજ્ઞાની, અવધિજ્ઞાની, મનઃપર્યવજ્ઞાની અને કેવલજ્ઞાની જીવોમાં કોણુ કોનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય, અગર વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર દે છે-હે ગૌતમ ! બધાથી ઓછા જીવ મનઃપર્યવ જ્ઞાની છે, કેમકે મનઃપર્યવજ્ઞાન એજ સયમશીલ પુરૂષોને થાય છે જેઓ આમર્ષૌષધિ આદિ ઋદ્ધિયોથી સપન્ન હોય છે. મન પર્યવજ્ઞાનિયોની અપેક્ષાએ અવધિજ્ઞાની અસખ્યાતગણુા છે, કેમકે અવધિજ્ઞાન નારકો, દેવો મનુષ્યો અને

बोहियनाणी सुयनाणी दो वि तुल्ला विसेसाहिया' आभिनिबोधिक ज्ञानिनः श्रुतज्ञानिनश्च इमे 'दो वि तुल्ला विसेसाहिया' विशेषाधिका भवन्ति, संज्ञिपञ्चेन्द्रिय तिर्यग्योनिक मनुष्याणामिवावधिज्ञानरहितानामपि कतिपयानामाभिनिबोधिकश्रुतज्ञानसद्भावात् स्वस्थाने तुल्या द्वयेऽपि तुल्याः-परस्परं सदृशा भवन्ति, तथाचोक्तम्-

'जत्थ मइनाणं तत्थ सुयनाणं, जत्थ सुयनाणं तत्थ मइनाणं' यत्र मतिज्ञानं तत्र श्रुतज्ञानं, यत्र श्रुतज्ञानं तत्र मतिज्ञानम्' इति वचनप्रामाण्यात्, तेभ्योऽपि 'केवलनाणी अणंतगुणा' केवलज्ञानिनोऽर्हत् सिद्धादयोऽनन्तगुणा भवन्ति, सिद्धानामनन्तत्वात्, इत्येवं रीत्या ज्ञानिनामल्पबहुत्वं प्रतिपाद्य सम्प्रति तद्विरुद्धा-

---

है। अवधिज्ञानियों की अपेक्षा आभिनिबोधिकज्ञानी और श्रुतज्ञानी विशेषाधिक हैं। तथा ये दोनों परस्पर में तुल्य हैं, क्योंकि जिन मनुष्यों और तिर्यंचों को अवधिज्ञान नहीं होता है उन्हें भी आभिनिबोधिक और श्रुतज्ञान हो सकता है। दोनों को बराबर कहने का कारण यह है कि ये दोनों ज्ञान सहचर हैं। कहा भी है-'जहां मतिज्ञान है वहां श्रुतज्ञान है जहां श्रुतज्ञान हैं वहां मतिज्ञान है।' मति-श्रुतज्ञानियों की अपेक्षा केवलज्ञानी अनन्तगुणा हैं, क्योंकि सिद्ध जीव अनन्त हैं और वे सभी केवलज्ञानी होते हैं।

इस प्रकार ज्ञान की अपेक्षा जीवों का अल्पबहुत्व प्रतिपादन करके अब अज्ञान (मिथ्याज्ञान) की अपेक्षा अल्पबहुत्व दिखलाते हैं-

---

પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોને પણ થાય છે. અવધિજ્ઞાનિયોની અપેક્ષાએ આભિનિબોધિકજ્ઞાની અને શ્રુતજ્ઞાની વિશેષાધિક છે તથા આ બન્ને પરસ્પરમાં તુલ્ય છે, કેમકે જે મનુષ્યો અને તિર્યંચોને અવધિજ્ઞાન નથી થતું. તેઓને પણ આભિનિબોધિક અને શ્રુતજ્ઞાન થઈ શકે છે બન્નેને બરાબર કહેવાનું કારણ આ છે કે એ બન્ને જ્ઞાન સહચર છે. કહ્યું પણ છે-'જ્યાં મતિજ્ઞાન છે ત્યાં શ્રુતજ્ઞાન છે, 'જ્યાં શ્રુતજ્ઞાન છે ત્યાં મતિજ્ઞાન છે, મતિ શ્રુતજ્ઞાનિયોની અપેક્ષાએ કેવલજ્ઞાની અનન્તગણા છે, કેમકે સિદ્ધ જીવ અનન્ત છે અને તે બધા કેવલજ્ઞાની હોય છે.

આ રીતે જ્ઞાનની અપેક્ષાએ જીવોનું અલ્પ બહુત્વ પ્રતિપાદન કરીને હવે અજ્ઞાન (મિથ્યાજ્ઞાન) ની અપેક્ષાએ અલ્પ બહુત્વ દેખાડે છે-

શ્રી ગૌતમ સ્વામીએ પ્રશ્ન કર્યો હે ભગવન્ ! મતિઅજ્ઞાની શ્રુતઅજ્ઞાની અને વિભંગ જ્ઞાની જીવોમાં કોણ કોનાથી અલ્પ, અધિક, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે ?

नामज्ञानिनामल्पबहुत्वं प्रतिपादयति-'एएसि णं भंते ! जीवाणं मइअन्नाणीणं' हे भदन्त ! एतेषां खलु जीवानाम् मत्यज्ञानिनां 'सुय अन्नाणीणं' श्रुताज्ञानिनां 'विभंगणाणीण य' विभङ्गज्ञानिनाञ्च मध्ये 'कयरे कयरेहिंतो' कतरे कतरेभ्यः 'अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?' अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति-'गोयमा !' हे गौतम ! 'सव्वत्थोवा जीवा विभंगनाणी' सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः, जीवाः विभङ्गज्ञानिनो भवन्ति, केषाञ्चिदेवनैरयिकतिर्यग्योनिकपञ्चेन्द्रिय मनुष्यदेवानाम् विभङ्गज्ञानसद्भावात्, तेभ्योऽपि 'मइ अन्नाणी सुय अन्नाणी दो वि तुल्ला अणंतगुणा' मत्यज्ञानिनः श्रुताज्ञानिनश्च अनन्तगुणा भवन्ति, वनस्पतीनामपि अनन्तानां मत्यज्ञानश्रुताज्ञानसद्भावात्, स्वस्थाने तु इमे द्वयेऽपि परस्परं तुल्या भवन्ति 'जत्थ मइ अन्नाणं तत्थ सुय अन्नाणं, जत्थ सुय अन्नाणं तत्थ मइ अन्नाणं' यत्र मत्यज्ञानं तत्र श्रुताज्ञानं, यत्र श्रुताज्ञानं तत्र मत्यज्ञानम्' इति वचनप्रामाण्यात, इत्येवं रीत्या अज्ञानिनामल्पबहुत्वं प्रतिपाद्य सम्प्रति ज्ञान्यज्ञानिनामुभयेषां समुदायेनाल्पबहुत्वं प्रतिपादयति-'एएसि णं भंते ! जीवाणं

श्री गौतम स्वामी ने प्रश्न किया-हे भगवन् ! मति-अज्ञानी, श्रुत-अज्ञानी और विभंगज्ञानी जीवों में कौन किससे अल्प, बहुत, तुल्य अथवा विशेषाधिक हैं ? भगवान् ने उत्तर दिया-हे गौतम ! सबसे कम जीव विभंगज्ञानी हैं, क्योंकि मिथ्यादृष्टि देवों, नारकों को तथा किन्हीं-किन्हीं पंचेन्द्रिय तिर्यंचो और मनुष्यों को ही विभंगज्ञान होता है । विभंगज्ञानियों की अपेक्षा मति-अज्ञानी और श्रुत-अज्ञानी अनन्तगुणा हैं, क्योंकि वनस्पतिकायिक अनन्त जीवों को मति-अज्ञान और श्रुत-अज्ञान होता है, पर विभंगज्ञान नहीं होता। किन्तु मति-अज्ञानी और श्रुत-अज्ञानी आपस में बराबर हैं, क्योंकि -'जहां मति-अज्ञान है वहां श्रुत-अज्ञान होता है और जहां श्रुत-अज्ञान होता है वहां मति-अज्ञान होता है' यह आगम का वचन है।

શ્રી ભગવાને ઉત્તર આપ્યો-હે ગૌતમ ! બધાથી ઓછા જીવ વિભંગજ્ઞાની છે, કેમકે મિથ્યાદષ્ટિ દેવો, નારકો તથા કોઇ કોઇ પંચેન્દ્રિય તિર્યંચો અને મનુષ્યોને જ વિભંગજ્ઞાન થાય છે વિભંગજ્ઞાનીયોની અપેક્ષાએ મતિ-અજ્ઞાની અને શ્રુત અજ્ઞાની અનન્તગણા છે કેમકે વનસ્પતિ કાયિક અનન્ત જીવોને મતિ-અજ્ઞાન અને શ્રુતઅજ્ઞાન થાય છે. પરંતુ વિભંગજ્ઞાન નથી થતું. પરન્તુ મતિ અજ્ઞાની અને શ્રુત અજ્ઞાની પરસ્પરમાં બરાબર છે, કેમકે 'જ્યાં મતિ અજ્ઞાન છે ત્યાં શ્રુત અજ્ઞાન થાય છે, અને જ્યા શ્રુતઅજ્ઞાન હોય છે ત્યાં મતિ અજ્ઞાન હોય છે, આ પ્રમાણે આગમનું વચન છે.

आभिणिवोहियणाणीणं' गौतमः पृच्छति-हे भदन्त ! एतेषां खलु जीवानाम् आभिनिवोधिकज्ञानिनाम्, 'सुयनाणीणं' श्रुतज्ञानिनाम् 'ओहिनाणीणं' अवधिज्ञानिनाम्, 'मणपज्जवनाणीणं' मनःपर्यवज्ञानिनाम्, 'केवलनाणीणं' केवलज्ञानिनाम् 'मई अन्नाणीणं' मत्यज्ञानिनाम् 'सुय अन्नाणीणं' श्रुताज्ञानिनाम् विभंगणाणीण य' विभङ्गज्ञानिनाञ्च मध्ये 'कयरे कयरेहिंतो' कतरे कतरेभ्यः 'अप्पा वा, वहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?' अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति-'गोयमा !' हे गौतम ! 'सव्वत्थोवा जीवा मणपज्जवनाणी' सर्वस्तोकाः जीवाः मनः पर्यवज्ञानिनो भवन्ति, तेभ्यः 'ओहिणाणी असंखेज्जगुणा' अवधिज्ञानिनोऽसंख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि 'अभिणिवोहियनाणी सुयनाणी दोवि तुल्ला विसेसाहिया' आभिनिनवोधिकज्ञानिनः, श्रुतज्ञानिनश्च विशेषाधिका भवन्ति, स्वस्थाने तु इमे द्वयेऽपि परस्परं तुल्या भवन्ति तेभ्योऽपि 'विभंगनाणी असंखेज्जगुणा' विभङ्ग-

---

इस प्रकार अज्ञानी जीवों के अल्पबहुत्व का प्रतिपादन करके अब ज्ञानियों तथा अज्ञानियों का सम्मिलित अल्पबहुत्व निरूपण किया जाता हैं-

श्री गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं-हे भगवन् ! इन आभिनिबोधिकज्ञानी, श्रुतज्ञानी अवधिज्ञानी, मनःपर्यवज्ञानी, केवलज्ञानी, मत्यज्ञानी, श्रुताज्ञानी और विभंगज्ञानी जीवों में कौन किस से अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ?

श्री भगवान् उत्तर देते हैं-हे गौतम ! सबसे कम जीव मनःपर्यवज्ञानी होते हैं, उनकी अपेक्षा अवधिज्ञानी असंख्यातगुणित हैं और उनकी अपेक्षा भी आभिनिवोधिकज्ञानी तथा श्रुतज्ञानी विशेषाधिक हैं, मगर आभिनिवोधिकज्ञानी और श्रुतज्ञानी परस्पर में तुल्य हैं,

---

એ રીતે અજ્ઞાની જીવોના અલ્પ બહુત્વનું પ્રતિપાદન કરીને હવે જ્ઞાનિયો તથા અજ્ઞાનિયોનું સંમિલિત અલ્પ બહુત્વ નિરૂપણ કરાય છે-

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે:-હે ભગવાન્ ! આ આભિનિબોધિકજ્ઞાની શ્રુતજ્ઞાની, અવધિજ્ઞાની, મન પર્યવજ્ઞાની કેવલજ્ઞાની મત્યજ્ઞાની, શ્રુતાજ્ઞાની અને વિભંગજ્ઞાની જીવોમાં કોણ કોનાથી અલ્પ, અધિક, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! બધાથી ઓછા જીવ મનઃ પર્યવજ્ઞાની હોય છે, તેમની અપેક્ષાએ અવધિજ્ઞાની અસંખ્યાત ગુણિત છે અને તેમની અપેક્ષાએ પણ આભિનિબોધિકજ્ઞાની તથા શ્રુતજ્ઞાની વિશેષાધિક છે. પરન્તુ આભિનિબોધિક જ્ઞાની અને શ્રુતજ્ઞાની પરસ્પરમાં તુલ્ય છે,

ज्ञानिनोऽसंख्येयगुणा भवन्ति, देवगतौ नरकगतौ च। सम्यग्दृष्टिभ्यो मिथ्यादृष्टीनामसंख्येयगुणत्वेन, देवनैरयिकाणाञ्च सम्यग्दृष्टीनामवधिज्ञानित्वेन, मिथ्यादृष्टीनाञ्च विभङ्गज्ञानित्वेनासंख्येयगुणत्वेनासंख्येयगुणत्वात्, तेभ्योऽपि 'केवलनाणी अणंतगुणा' केवलज्ञानिनोर्हत् सिद्धादयोऽनन्तगुणा भवन्ति सिद्धानामनन्तत्वात्, तेभ्योऽपि 'मइ अन्नाणी सुयअन्नाणी य दो वि तुल्ला अणंतगुणा' मत्यज्ञानिनः श्रुताज्ञानिनश्च अनन्तगुणा भवन्ति, मत्यज्ञानि श्रुताज्ञानिनां वनस्पतिकायिकानां सिद्धेभ्योऽपि अनन्तत्वात्, स्वस्थाने तु इमे द्वयेऽपि परस्परं तुल्या भवन्ति इत्याशयः, 'दारं' दशमम् ज्ञानद्वारं समाप्तम्। सू० १५॥

दर्शनद्वार वक्तव्यता—

मूलम्—एएसि णं भंते ! जीवाणं चक्खुदंसणीणं, अचक्खुदंसणीणं, ओहिदंसणीणं, केवलदंसणीण य, कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा !

उनकी अपेक्षा विभगज्ञानी असंख्यातगुणा हैं, क्योंकि देव गति और नरकगति में सम्यग्दृष्टि जीवों की अपेक्षा मिथ्यादृष्टि असंख्यातगुणा हैं और जो देव-नारक सम्यग्दृष्टि होते हैं उनमें अवधिज्ञान तथा जो मिथ्यादृष्टि हैं उनमें विभगज्ञान पाया जाता है। विभंगज्ञानियों की अपेक्षा केवलज्ञानी अनन्तगुणा हैं क्योंकि केवलज्ञान अर्हन्तों और सिद्धों को होता है और सिद्ध अनन्न हैं। केवलज्ञानियों की अपेक्षा मति-अज्ञानी और श्रुतअज्ञानी अनन्तगुणा हैं, क्योंकि मति-अज्ञानी एवं श्रुत-अज्ञानी वनस्पतिकायिक सिद्धों से अनन्तगुणा हैं। किन्तु मति-अज्ञानी और श्रुत-अज्ञानी परस्पर में तुल्य हैं। यह दशवां ज्ञानद्वार समाप्त हुआ ॥ १५ ॥

તેમની અપેક્ષાએ વિભંગજ્ઞાની અસંખ્યાતગણુા છે, કેમકે દેવગતિ અને નરકગતિમા સમ્યગ્દષ્ટિ જીવોની અપેક્ષાએ મિથ્યાદષ્ટિ અસંખ્યાતગણુા છે અને જે દેવ નારક સમ્યગ્દષ્ટિ હોય છે તેઓમાં અવધિજ્ઞાન તથા જે મિથ્યાદષ્ટિ છે, તેઓમા વિભંગજ્ઞાન મળી આવે છે. વિભંગજ્ઞાનીયોની અપેક્ષાએ કેવલ જ્ઞાની અનન્તગણુા છે. કેમકે કેવલ જ્ઞાન અર્હન્તો અને સિદ્ધોને થાય છે અને સિદ્ધ અનન્ત છે કેવલ જ્ઞાનીયોની અપેક્ષાએ મતિ-અજ્ઞાની તેમજ શ્રુત અજ્ઞાની અનન્તગણુા છે, કેમકે મતિ અજ્ઞાની તેમજ શ્રુત અજ્ઞાની વનસ્પતિ કાયિક સિદ્ધોથી અનન્તગણુા છે, પરન્તુ મતિ-અજ્ઞાની અને શ્રુત-અજ્ઞાની પરસ્પરમાં તુલ્ય છે આ દશમું જ્ઞાનદ્વાર સમાપ્ત થયું. ॥ ૧૫ ॥

सव्वत्थोवा जीवा ओहिदंसणी, चक्खुदंसणी, असंखेज्जगुणा, केवलदंसणी अणंतगुणा, अचक्खुदंसणी अणंतगुणा, दारं ११ ।सू. १६।

छाया-एतेषां खलु भदन्त ! जीवानां चक्षुर्दर्शनिनाम्, अचक्षुर्दर्शनिनाम्, अवधि दर्शनिनां, केवलदर्शनिनाञ्च कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोका जीवाः अवधिदर्शनिनः, चक्षुर्दर्शनिनोऽसंख्येयगुणाः, केवलदर्शनिनोऽनन्तगुणाः, अचक्षुर्दर्शनिनः अनन्तगुणाः द्वारम् ११ ।१६।

टीका-अथ दर्शनद्वारमधिकृत्य जीवाल्प बहुत्वादिकं प्ररूपयति-'एएसिणं भंते ! जीवाणं' गौतमः पृच्छति-हे भदन्त ! एतेषां खलु जीवानाम् 'चक्खु-

---

दर्शनद्वार वक्तव्यता

शब्दार्थ-(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (जीवाणं) जीवों (चक्खुदंसणीणं) चक्षुदर्शनियों (अचक्खुदंसणीणं) अचक्षुदर्शयिनों (ओहिदंसणीणं) अवधि दर्शनियों (केवलदंसणीण य) और केवल-दर्शनियों में (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा जीवा ओहिदंसणी) सब से कम जीव अवधि दर्शनी हैं (चक्खुदंसणी असंखेज्जगुणा) चक्षुदर्शन वाले असंख्यातगुणा हैं (केवलदंसणी अणंतगुणा) केवलदर्शनी अनन्त गुणा हैं (अचक्खुदंसणी अणंतगुणा) अचक्षुदर्शनी अनन्तगुणा हैं ।

टीकार्थ-अब दर्शनकी अपेक्षा से जीवों के अल्पबहुत्व का प्ररूपण किया जाता है-

---

દર્શન દ્વાર વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ-(एएसिणं भंते) હે ભગવન્ ! આ (जीवाणं) જીવો (चक्खुदंसणीणं) ચક્ષુ દર્શનીયો (अचक्खुदंसणीणं) અચક્ષુ દર્નનિયો (ओहिदंसणीण) અવધિદર્શનીયો (केवल दंसणीण य) અને કેવલ દર્શનિયોમાં (कयरे कयरे हिंतो) કોણ કોનાથી (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) અલ્પ, અધિક, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

(गोयमा) હે ગૌતમ (सव्वत्थोवा जीवा ओहिदंसणी) બધાથી ઓછા જીવ અવધિદર્શની છે (चक्खुदंसणी असंखेज्जगुणा) ચક્ષુદર્શનવાળા અસખ્યાત ગણા છે (केवलदंसणी अणतगुणा) કેવળદર્શની વાળા અનન્તગણા છે (अचक्खु दंसणी अणंतगुणा) અચક્ષુ દર્શની અનન્ત ગણા છે

ટીકાર્થ-હવે દર્શનની અપેક્ષાએ જીવોના અલ્પ બહુત્વનું પ્રરૂપણ કરાય છે-

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવાન્ ! આ ચક્ષુ દર્શની, અચક્ષુ

दंसणीणं' चक्षुर्दर्शनिनाम् 'अचक्खुदंसणीणं' अचक्षुर्दर्शनिनाम् 'ओहिदंसणीणं' अवधिदर्शनिनां 'केवलदंसणीण य' केवलदर्शनिनां च मध्ये 'कयरे कयरेहिंतो' कतरे कतरेभ्यः 'अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?' अल्पा वा बहुका वा, तुल्या वा विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति-'गोयमा' हे गौतम ! 'सव्वत्थोवा जीवा ओहिदंसणी' सर्वस्तोकाः सर्वेभ्योऽल्पाः, जीवाः अवधिदर्शनिनो भवन्ति, देवनैरयिकाणां कतिपयानाञ्च संज्ञि पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिक मनुष्याणामवधिदर्शनसद्भावात्, तेभ्यश्च 'चक्खुदंसणी असंखेज्जगुणा' चक्षुर्दर्शनिनोऽसंख्येयगुणा भवन्ति सर्वेषां देवनारकमनुष्याणां तिर्यग्योनिक पञ्चेन्द्रियाणाम् असंज्ञितिर्यग्योनिकपञ्चेन्द्रियाणाम् चतुरिन्द्रियाणाञ्च चक्षुर्दर्शन सद्भावात्, तेभ्योऽपि 'केवलदंसणी अणंतगुणा' केवलदर्शनिनः सिद्धादयोऽनन्तगुणा भवन्ति, सिद्धानामनन्तत्वात्, तेभ्योऽपि 'अचक्खुदंसणी अणंतगुणा' अचक्षुर्दर्शनिनोऽनन्तगुणा भवन्ति, वनस्पतिकायिकानां सिद्धेभ्योऽपि अनन्तत्वात्, इत्याशयः, 'दारं' एकादशम् दर्शनद्वारम् समाप्तम् ११ ॥सू० १६॥

श्री गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं-हे भगवन् ! इन चक्षुदर्शनी, अचक्षुदर्शनी, अवधिदर्शनी और केवलदर्शनी जीवों में कौन किससे अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? भगवान् उत्तर देते हैं-हे गौतम ! सबसे कम जीव अवधिदर्शन वाले हैं, क्योंकि देवों, नारकों और कतिपय संज्ञी पंचेन्द्रिय तिर्यंचों तथा मनुष्यों को ही अवधिदर्शन होता है। उनकी अपेक्षा चक्षुदर्शनी असंख्यातगुणा हैं, क्योंकि सभी देवों, सभी नारकों, सभी मनुष्यों और सभी पंचेन्द्रिय तिर्यंचों में तथा चतुरिन्द्रिय जीवों में चक्षुदर्शन पाया जाता है। चक्षुदर्शनी जीवों की अपेक्षा केवलदर्शनी अनन्तगुणा हैं, क्योंकि सिद्ध जीव अनन्त गुणा हैं, और केवलदर्शनियों की अपेक्षा अचक्षुदर्शनी अनन्तगुणा

દર્શની, અવધિદર્શની અને કેવલ દર્શની જીવોમા કોણ કોનાથી અલ્પ ઘણા તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે -હે ગૌતમ ? બધાથી ઓછા જીવ અવધિદર્શન વાળા છે, કેમકે દેવો, નારકો અને કેટલાક સંજ્ઞી પચેન્દ્રિય તિર્યંચો તથા મનુષ્યોને જ અવધિ દર્શન થાય છે. તેમની અપેક્ષાએ ચક્ષુદર્શની અસંખ્યાતગણુા છે, કેમકે બધા દેવો, બધા નારકો, બધા મનુષ્યો અને બધા પચેન્દ્રિય તિર્યંચોમા તથા ચતુરિન્દ્રિય જીવોમાં ચક્ષુ દર્શન મળી આવે છે. ચક્ષુદર્શની જીવોની અપેક્ષાએ કેવલદર્શની અનન્તગણુા છે. કેમકે સિદ્ધ જીવ અનન્તગણુા છે અને કેવલ દર્શનિયોની અપેક્ષાએ અચક્ષુ દર્શની અનન્ત

संयतद्वार वक्तव्यता-

मूलम्-एएसि णं भंते! जीवाणं संजयाणं, असंजयाणं, संजयासंजयाणं नो संजय नो असंजय नो संजयासंजयाण य कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा? गोयमा! सव्वत्थोवा जीवा संजया, संजयासंजया असंखेज्जगुणा, नो संजया नो असंजया नो संजयासंजया अणंतगुणा, असंजया अणंतगुणा, दारं १२ ॥सू० १७॥

छाया-एतेषां खलु भदन्त! जीवानां संयतानाम्, असंयतानाम्, संयतासंयतानां नो संयत नो ऽसंयत नो संयतासंयतानाञ्च कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा विशेषाधिका वा? गौतम! सर्वस्तोकाः जीवाः संयताः,

---

हैं, क्योंकि सभी वनस्पतिकायिकों में अचक्षुदर्शन पाया जाता है और वे सिद्धों से अनन्त हैं। ग्यारहवां दर्शनद्वार समाप्त ॥१६॥

संयतद्वार वक्तव्यता-

शब्दार्थ-(एएसि णं भंते!) हे भगवन्! इन (जीवाणं) जीवों (संयताणं) संयतों (असंयताणं) असंयतों (संजयासंजयाणं) संयतासंयत (नो संजय-नो असंजय नो संजयासंजयाण य) संयतों असंयतों एवं संयतासंयतों से भिन्न यथात् सिद्ध जीवों में (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा वा विसेसाहिया वा?) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं? (गोयमा) हे गौतम! (सव्वत्थोवा जीवा संजया) सबसे कम जीव संयत हैं (संजयासंजया

ગણુા છે. કેમકે બધા વનસ્પતિકાયિકોમાં અચક્ષુદર્શન મળી આવે છે અને તેઓ સિદ્ધોથી અનન્ત છે, અગીયારમું દર્શનદ્વાર સમાપ્ત ॥ ૧૬ ॥

સંયત દ્વાર વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ-(एएसिणं भंते!) હે ભગવન્! આ (जीवाणं) જીવો (संयताणं) સંયતો (असंयताणं) અસંયતો (संजयासंजयाणं) સંયતાસયત (नो संजय नो असंजय-नो संजयासंजयाण य) સંયતો, અસંયતો, તેમજ સંયતા સંયતોથી ભિન્ન અર્થાત્ સિદ્ધ જીવોમાં (कयरे कयरेहितो) કોણુ કોનાથી (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) અલ્પ, ઘણુા, તુલ્ય, અગર વિશેષાધિક છે?

(गोयमा) હે ગૌતમ (सव्वत्थोवा जीवा संजया) બધાથી થોડા જીવ સંયત

संयतासंयता असंख्येयगुणाः, नो संयता नो ऽसंयता नो संयतासंयताः अनन्तगुणाः, असंयताः अनन्तगुणाः, द्वारम् १२ ॥सू० १७॥

टीका–अथ संयतद्वारमधिकृत्य जीवाल्प बहुत्वादिकं प्ररूपयितुमाह–'एएसि णं भंते ! जीवाणं' गौतमः पृच्छति–हे भदन्त ! एतेषां खलु वक्ष्यमाणानां जीवानाम् 'संयताणं' संयतानाम् 'असंजयाणं' असंयतानाम् 'संजयासंजयाणं' संयतासंयतानाम् 'नो संजय नो असंजय नो संजयासंजयाण य कयरे कयरेहिंतो' नो संयत नो ऽसंयत नो संयतासंयताश्च मध्ये कतरे कतरेभ्यः 'अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?' अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति–'गोयमा !' हे गौतम ! 'सव्वत्थोवा

असंखेज्जगुणा) संयतासंयत असंख्यातगुणा हैं (नो संयता नो असंजया नो संयतासंयता अणंतगुणा) जो संयत नहीं, असंयत नहीं, संयतासंयत नही वे अनन्त गुणा हैं (असंजया) असंयत (अनंतगुणा) अनन्त गुणा हैं।

टीकार्थ–अब संयतद्वार के आधार पर जीवों के अल्पबहुत्व का निरूपण किया जाता है–

श्री गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं–हे भगवन् ! इन संयत अर्थात् संयमवान्, असंयत अर्थात् असंयमी, संयतासंयत अर्थात् संयमासंयमी तथा नो संयत नो असंयत नो संयतासंयत अर्थात् जो संयमवान्, असंयमी या संयमासंयमी अर्थात् देशसंयमी नहीं है अर्थात् सिद्ध जीव हैं, उनमें कौन किससे अल्प, बहुत, तुल्य अथवा विशेषाधिक हैं ? भगवान् उत्तर देते हैं–हे गौतम ! सबसे कम जीव संयमी

છે (संजयासंजया असखेज्जगुणा) સંયતાસંયત અસંખ્યાતગણા છે (नो संजया नो असंजया नो संयतासंयता अणंतगुणा) જે સંયત નથી અસંયત નથી, સંયતાસંયત નથી તેઓ અનન્તગણા છે. (असंयता) અસંયત (अनन्तगुणा) અનન્તગણા છે.

ટીકાર્થ–હવે સંયત દ્વારના આધાર પર જીવોના અલ્પ બહુત્વનું નિરૂપણ કરાય છે–

શ્રીગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે–હે ભગવન્ ! આ સંયત અર્થાત્ સંયમવાન્, અસંયત અર્થાત્ અસંયમી, સંયતાસંયત અર્થાત્ સંયમાસંયમી તથા નો સંયત નો અસંયત નો સંયતાસંયત અર્થાત્ જે સંયમવાન્ અસંયમી અગર સંયમાસંયમી અર્થાત્ દેશ સંયમી નથી અર્થાત્ સિદ્ધ જીવ છે, તેઓમાં કોણ કોનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય, અથવા વિશેષાધિક છે ?

जीवा संजया' सर्वस्तोकाः जीवाः संयता भवन्ति, तेषामुत्कृष्टेनापि कोटिसहस्र-पृथक्त्व प्रमाणत्वेनोपलभ्यमानत्वात्, तथाचोक्तम्-

'कोडीसहस्स पुहुत्तं मणुयलोए संजयाणं ।' कोटिसहस्रपृथक्त्वं नवसहस्र-कोटयः मनुष्यलोके संयतानामिति, तेभ्योऽपि 'संजयासंजया असंखेज्जगुणा' संयतासंयताः देशविरताः असंख्येयगुणा भवन्ति पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानाम् असंख्येयानां देशविरतिसद्भावात्, तेभ्योऽपि 'नो संजया नो असंजया नो संजयासंजया अणंतगुणा' नो संयत नोऽसंयत नोऽसंयतासंयताः अनन्तगुणा भवन्ति, उक्तप्रतिषेधत्रययुक्तानां सिद्धानामनन्तत्वात्, तेभ्योऽपि 'असंजया अणंतगुणा' असंयताः अनन्तगुणा भवन्ति, वनस्पतिकायिकानां सिद्धेभ्योऽपि अनन्तत्वात्, 'दारं' द्वादशम् संयतद्वारं समाप्तम् ॥सू० १७॥

उपयोगद्वार वक्तव्यता-

मूलम्-एएसि णं भंते ! जीवाणं सागरोवउत्ताणं, अणागारोवउत्ताण य कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा

हैं, क्यों कि वे अधिक से अधिक कोटि सहस्र पृथक्त्व अर्थात् दो हजार करोड से लेकर नौ हजार करोड तक ही पाये जाते हैं। कहा भी है-'मनुष्यलोक में संयत कोटि सहस्रपृथक्त्व होते हैं।' संयतों की अपेक्षा संयतासंयत जीव असंख्यातगुणा हैं, क्योंकि असंख्यात पंचेन्द्रिय तिर्यंचों में भी देशविरति पाई जाती है। जो संयमी असंयमी या संयमासंयमी नहीं कहे जा सकते, ऐसे सिद्ध जीव अनन्त गुणा हैं। उनकी अपेक्षा असंयमी जीव अनन्त गुणा हैं, क्यों कि वनस्पतिकायिक जीव सिद्धों से अनन्तगुणा हैं और वे सभी असंयमी हैं। बाहरवां संयतद्वार समाप्त ॥१७॥

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! બધાથી ઓછા જીવ સંયમી છે; કેમકે તેઓ વધારેમા વધારે કોટિસહસ્ર પૃથક્ત્વ અર્થાત્ બે હજાર કરોડ થી લઈને નૌ હજાર કરોડ સુધીનાજ મળે છે. કહ્યું પણ છે કે-મનુષ્યલોકમા સંયત કોટિસહસ્ર પૃથક્ત્વ હોય છે. સંયતોની અપેક્ષાએ સંયતાસયંત જીવ અસંખ્યાત ગણા છે. કેમકે અસંખ્યાત પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોમાં પણ દેશ વિરતિ મળી આવે છે. જે સંયમી અસંયમી અગર સંયમાસંયમી નથી કહેવાતા એવા સિદ્ધ જીવો અનન્તગણા છે. તેમની અપેક્ષાએ અસંયમી જીવ અનન્ત ગણા છે, કેમકે વનસ્પતિ કાયિક જીવ સિદ્ધોથી અનન્ત ગણા છે અને તે બધા અસંયમી છે

બારમું સંયતદ્વાર સમાપ્ત ॥ ૧૭ ॥

विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा जीवा अणागारोवउत्ता, सागारोवउत्ता संखेज्जगुणा, दारं १३ ॥सू० १८॥

छाया-एतेषां खलु भदन्त ! जीवानां साकारोपयुक्तानाम्, अनाकारोपयुक्तानाञ्च कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः जीवाः अनाकारोपयुक्ताः, साकारोपयुक्ताः, संख्येयगुणाः, द्वारम् ॥१३॥

टीका-अथोपयोगद्वारमधिकृत्य जीवाल्पबहुत्वं प्ररूपयति-'एएसि णं भंते ! जीवाणं' हे भदन्त ! एतेषां खलु जीवानां 'सागारोवउत्ताणं' साकारोपयुक्तानाम् -साकारोपयोगानाम् 'अणागारोव उत्ताणं' अनाकारोपयुक्तानाञ्च मध्ये 'कयरे-

---

उपयोगद्वार वक्तव्यता

शब्दार्थ-(एएएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (जीवाणं) जीवों (सागारोवउत्ताणं) साकारोपयोग वालों (अणागारोवउत्ताण य) और अनाकारोपयोग वालों में (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा जीवा अणागारोवउत्ता) सब से कम अनाकारोपयोग वाले हैं (सागारोवउत्ता संखेज्जगुणा) साकार उपयोग वाले संख्यातगुणा हैं ।

टीकार्थ—अब उपयोग की अपेक्षा से जीवों के अल्पबहुत्व का प्रतिपादन किया जाता है-

श्री गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं-हे भगवन् ! इन साकारोपयोग अर्थात् ज्ञानोपयोग वाले तथा अनाकारोपयोग अर्थात् दर्शनोपयोग

ઉપયોગ દ્વાર વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ- (एएसिणं भंते !) હે ભગવન્ આ (जीवाणं) જીવો (सागारोवउत्ताणं) સાકારોપયોગ વાળા (अणागारोवउत्ताण य) અને અનાકારોપયોગવાળાઓમા (कयरे कयरेहिंतो) કોણુ કોનાથી (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) અલ્પ, ઘણા તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

(गोयमा !) હે ગૌતમ (सव्वत्थोवा जीवा अणागारोवउत्ता) હે ગૌતમ ! બધાથી ઓછા અનાકારોપયોગવાળા જીવો છે (सागारोवउत्ता संखेज्जगुणा) સાકાર ઉપયોગવાળા સંખ્યાતગણા છે

ટીકાર્થ- હવે ઉપયોગની અપેક્ષાએ જીવોના અલ્પ બહુત્વનુ પ્રતિપાદન કરાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવન્ ! આ સાકારોપયોગ અર્થાત્ જ્ઞાનોપયોગ વાળા તથા અનાકારોપયોગ અર્થાત્ દર્શનોપયોગવાળા જીવોમાંથી

कयरेहिंतो' कतरे कतरेभ्यः 'अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?' अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेपाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति –गोयमा !' हे गौतम ! 'सव्वत्थोवा जीवा अणागारोवउत्ता' सर्वस्तोकाः– सर्वेभ्योऽल्पाः जीवाः अनाकारोपयुक्ताः भवन्ति, अनाकारोपयोगकालस्य सर्वेभ्योऽल्पत्वात् अनाकारोपयोगोपयुक्तानामपि सर्वस्तोकत्वम् प्रश्नकाले तेषां स्तोकानामेवोपलब्धेः 'सागारोवउत्ता संखेज्जगुणा' साकारोपयुक्ताः संख्येयगुणाः, भवन्ति साकारोपयोगकालस्य दीर्घत्वेन प्रश्नकाले तेषां बहूनामुपलब्धेः 'दारं' त्रयोदशम् उपोगद्वारं समाप्तम् ॥सू० १८॥

आहारद्वार वक्तव्यता–

मूलम्–एएसि णं भंते ! जीवाणं आहारगाणं अणाहारगाण य कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा जीवा अणाहारगा आहारगा असंखेज्जगुणा, दारं १४ ॥सू० १९॥

छाया–एतेषां खलु भदन्त ! जीवानाम् आहारकाणाम्, अनाहारकाणाञ्च कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेपाधिका वा ? गौतम !

वाले जीवों में से कौन किससे अल्प, बहुत, तुल्य अथवा विशेषाधिक हैं ? भगवान् उत्तर देते हैं–हे गौतम ! सब से कम जीव अनाकारोपयोग वाले हैं, क्योंकि अनाकार उपयोग का समय अल्प है, अतएव अनाकारोपयोग से उपयुक्त जीव भी अल्प ही हैं। प्रश्न के समय वे थोडे ही पाये जाते हैं। उनकी अपेक्षा साकार उपयोग वाले अर्थात् ज्ञानोपयोग से उपयुक्त जीव संख्यातगुणा हैं, क्यों कि साकार उपयोग का काल लम्बा होता है, अतएव प्रश्न काल में वे बहुत पाये जाते हैं। तेरहवां उपयोगद्वार समाप्त ॥१८॥

કોણુકોનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે–હે ગૌતમ ! બધાથી ઓછા જીવ અનાકારોપયોગ વાળા છે, કેમકે અનાકારનો સમય અલ્પ છે, તેથીજ અનાકારોપયોગથી ઉપયુક્ત જીવ પણ અલ્પ જ છે. પ્રશ્નના સમયે તેઓ થોડા જ મળી આવે છે. તેમની અપેક્ષાએ સાકાર ઉપયોગ વાળા અર્થાત્ જ્ઞાનોપયોગથી ઉપયુક્ત જીવ સંખ્યાત ગણા છે, કેમકે સાકાર ઉપયોગનો કાળ લાંબો હોય છે, તેથીજ પ્રશ્નકાળમાં તેઓ ઘણા મળી આવે છે.

તેરમું ઉપયોગ દ્વાર સમાપ્ત ॥ ૧૮ ॥

सर्वस्तोका जीवाः अनाहारकाः, आहारका असंख्येयगुणाः, द्वारम् १४॥सू० १९॥

टीका-अथाहारकद्वारमधिकृत्याह-'एएसि णं भंते ! जीवाणं' गौतमः पृच्छति-हे भदन्त ! एतेषां खलु जीवानां 'आहारगाणं' आहारकाणाम् 'अणाहारगाण य' अनाहारकाणाञ्च मध्ये 'कयरे कयरेहिंतो' कतरे कतरेभ्यः 'अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?' अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति-'गोयमा ! हे गौतम ! 'सव्वत्थोवा जीवा अणाहारगा' सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः, जीवाः अनाहारका भवन्ति

आहारद्वार वक्तव्यता-

शब्दार्थ-(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (जीवाणं) जीवों आहारगाणं अणाहारगाण य) आहारकों और अनाहारकों में (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा जीवा अणाहारगा) सब से कम जीव अनाहारक हैं (अहारगा असंखेज्जगुणा) आहारक असंख्यातगुणा हैं ।

टीकार्थ-अब आहारद्वार की अपेक्षा अल्पबहुत्व प्ररूपित करते हैं-

श्री गौतम स्वामी ने प्रश्न किया-हे भगवन् ! इन आहारक और अनाहारक जीवों में से कौन किससे अल्प, बहुत, तुल्य अथवा विशेषाधिक हैं ? भगवान् ने उत्तर दिया-हे गौतम ! सब से कम जीव अनाहारक हैं, क्योंकि सिद्ध तथा विग्रहगति वाले जीव ही अनाहा-

---

આહાર દ્વાર વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ-(एएसिणं भंते !) ભગવન્ આ (जीवाणं) જીવોના (आहारगाणं आणाहारगाण य) આહારકો અને અનાહારકોમા (कयरे कयरेहिंतो) કોણ કોનાથી (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

(गोयमा) હે ગૌતમ ! (सव्वत्थोवा जीवा अणाहारगा) બધાથી ઓછા જીવ અનાહારક છે (आहारगा असंखेज्जगुणा) આહારક અસંખ્યાત ગણા છે.

ટીકાર્થ-હવે આહાર દ્વારની અપેક્ષાએ અલ્પ બહુત્વ પ્રરૂપિત કરે છે

શ્રીગૌતમસ્વામીએ પ્રશ્ન કર્યો -હે ભગવન્ ! આ આહારક અને અનાહારક જીવોમાંથી કોણ કોની અપેક્ષાએ અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાને ઉત્તર આપ્યો:-હે ગૌતમ ! બધાથી ઓછા જીવ અનાહારક છે, કેમકે સિદ્ધ તથા વિગ્રહગતિ વાળા જીવ જ અનાહારક હોય છે. કહ્યું

सिद्धविग्रहगत्यापन्नादीनामेवानाहारकत्वात् , तथाचोक्तम्-

'विग्गहगइमावन्ना केवलिणो समुहया अयोगी य। सिद्धा य अणाहारा सेसा आहारगा जीवा' ॥१॥ विग्रहगतिमापन्नाः केवलिनः समुद्धताश्चायोगिनिश्च। सिद्धाश्चानाहाराः शेषा आहारका जीवाः ॥१॥ इति, तेभ्यः अनाहारकेभ्यः 'आहारगा असंखेज्जगुणा' आहारका जीवा असंख्येयगुणा भवन्ति, अथ वनस्पति कायिकानामाहारकाणां सिद्धेभ्योऽनन्तत्वात् कथं तेषां नानन्तगुणत्वमिति इति-चेन्नोच्यते-सूक्ष्मनिगोदानां सर्वसंख्ययाप्यसंख्येयतया अन्तर्मुहूर्त समयराशि तुल्यतया च सर्वकालं विग्रहावस्थायित्वोपलब्धेरनाहारकाणामपि अति बहुत्वेन समस्तजीवराश्यसंख्येयभागतुल्यत्वात् तदपेक्षया आहारकाणामसंख्येयगुणत्वमेव नानन्तगुणत्वमिति भावः, 'दारं' चतुर्दशम् आहारद्वारं समाप्तम् ॥सू० १९॥

रक होते हैं। कहा भी हैं-'विग्रहगति करते हुए जीव, समुद्घात प्राप्त केवली और सिद्ध अनाहारक होते हैं। इनके सिवाय सभी जीव आहारक हैं। अनाहारकों की अपेक्षा आहारक जीव असंख्यात गुणा हैं। यहां प्रश्न किया जा सकता है कि वनस्पतिकायिक आहारक जीव सिद्धों से अनन्तगुणा हैं, अतएव आहारक अनन्तगुणा क्यों नहीं कहे गए ? उत्तर-सूक्ष्म निगोद सब मिल कर भी असंख्यात हैं और अन्तर्मुहूर्त्त की समयराशि के बराबर हैं, वे सर्वकाल में विग्रह-गति प्राप्त रहते हैं, अतएव उनमें अनाहारक भी बहुत अधिक होते हैं, सम्पूर्ण जीव राशि के असंख्यातवें भाग के बराबर होते हैं, अतः उनकी अपेक्षा आहारक जीव असंख्यातगुणा ही हैं, अनन्तगुणा नहीं हैं। चौदहवां आहारद्वार समाप्त ॥१९॥

પણ છે-વિગ્રહ ગતિ કરી રહેલા જીવ, સમુદ્ઘાત પ્રાપ્ત કેવલી અને સિદ્ધ અનાહારક હોય છે, તેમના સિવાય બધા જીવ આહારક છે. અનાહારકોની અપેક્ષાએ આહારક જીવ અસંખ્યાતગણા છે. અહિં પ્રશ્ન કરી શકાય કે વનસ્પકિાયિક આહારક જીવ સિદ્ધોથી અનન્ત ગણા છે, તેથીજ આહારક અનન્તગણા કેમ નથી કહેલાં? ઉત્તર-સૂક્ષ્મ નિગોદ બધા મળીને પણ અસંખ્યાત છે અને અન્તમુહૂર્તની સમય રાશિના બરાબર છે, તેઓ બધા કાળમાં વિગ્રહ ગતિ પ્રાપ્ત રહે છે, તેથીજ તેઓમાં અનાહારક પણ ઘણા અધિક હોય છે, સમ્પૂર્ણ જીવરાશિના અસંખ્યાતમા ભાગના બરાબર થાય છે, તેથી તેઓની અપેક્ષાએ આહારક જીવ અસંખ્યાત ગણા જ છે અનન્ત ગણા હોતા નથી. ચૌદમું આહાર દ્વાર સમાપ્ત ॥ ૧૯ ॥

भाषकद्वारवक्तव्यता–

मूलम्–एएसि णं भंते! जीवाणं भासगाणं अभासगाण य कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा जीवा भासगा, अभासगा अणंतगुणा, दारं १५ ॥सू० २०॥

छाया–एतेषां खलु भदन्त ! जीवानां भाषकाणाम्, अभाषकाणाञ्च कतरे कतरेभ्यः अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः जीवाः भाषकाः, अभाषकाः अनन्तगुणाः, द्वारम् ॥१५॥सू० २०॥

टीका–अथ भाषकद्वारमधिकृत्य जीवाल्पबहुत्वादिकं प्ररूपयितुमाह–'एएसि णं भंते! जीवाणं' गौतमः पृच्छति–हे भदन्त ! एतेषां खलु जीवानां 'भासगाणं' भाषकाणाम्, 'अभासगाणय' अभाषकाणाञ्च मध्ये 'कयरे कयरेहिंतो' कतरे कतरेभ्यः 'अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?' अल्पा वा, बहुका वा,

भाषकद्वार वक्तव्यता–

शब्दार्थ–(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (जीवाणं भासगाणं अभासगाण य) भाषकों और अभाषकों में से (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा जीवा भासगा) सब से कम जीव भाषक हैं (अभासगा अणंतगुणा) अभाषक अनन्तगुणा हैं ।

टीकार्थ–अब भाषकद्वार की अपेक्षा से जीवों का अल्पबहुत्व कहते हैं—

श्री गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं–हे भगवन् ! इन भाषक और अभाषक जीवों में से कौन किसकी अपेक्षा अल्प, बहुत, तुल्य अथवा

ભાષક દ્વાર વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ–(एएसिण भंते !) હે ભગવન્ ! આ (जीवाणं भासगाणं अभासगाण य) ભાષકો અને અભાષકોમાં (कयरे कयरेहिंतो) કોણ કોનાથી (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર તો વિશેષાધિક છે ?

(गोयमा) ગૌતમ ! (सव्वत्थोवा जीवा भासगा) બધાથી ઓછા જીવ ભાષક છે (अभासगा अणंत गुणा) અભાષક અનન્તગણા છે ?

ટીકાર્થ– હવે ભાષક દ્વારની અપેક્ષાએ જીવોના અલ્પ બહુત્વને કહે છે

तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति-'गोयमा' हे गौतम ! 'सव्वत्थोवा जीवा भासगा' सर्वस्तोकाः सर्वेभ्योऽल्पाः' जीवाः भाषका, भाषा-लब्धिविशिष्टा भवन्ति, द्वीन्द्रियादीनामेव भाषकत्वात्, तदपेक्षया 'अभासगा अणंतगुणा' अभाषकाः-भाषालब्धिविकलाः जीवाः अनन्तगुणा भवन्ति, वनस्पति कायिकानामनन्तत्वात्, 'दारं' इति पञ्चदशम् भाषकद्वारं समाप्तम् ॥ सू० २० ॥

परीतद्वार वक्तव्यता-

मूलम्-एएसि णं भंते ! जीवाणं परीत्ताणं अपरीत्ताणं नो परीत्ता नो अपरीत्ताण य कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा जीवा परीत्ता, नो परीत्ता नो अपरीत्ता अणंतगुणा, अपरीत्ता अणंतगुणा, दारं १६ ॥सू० २१॥

छाया-एतेषां खलु भदन्त ! जीवानां परीतानाम् अपरीतानाम् नो परीत नोऽपरीतानाञ्च कतरे कतरेभ्योल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ?

विशेषाधिक हैं ? भगवान् उत्तर देते हैं-हे गौतम ! सबसे कम जीव भाषक अर्थात् भाषा लब्धि से सम्पन्न हैं । उनकी अपेक्षा अभाषक अनन्तगुणा हैं, क्यों कि वनस्पतिकायिक अनन्त हैं और वे सभी अभाषक है । पन्द्रहवां भाषकद्वार समाप्त ॥२१॥

परीतद्वार वक्तव्यता-

शब्दार्थ-(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (जीवाणं परित्ताणं अपरित्ताणं नो परित्ता नो अपरित्ताण य) परीत, अपरीत और नो परीत नो अपरीत जीवों में (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य या

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવન્ ! આ ભાષક અને અભાષક જીવોમાં કોણુ કોનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય કે વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! બધાથી ઓછા જીવ ભાષક અર્થાત્ ભાષા લબ્ધિથી સંપન્ન છે તેમની અપેક્ષાએ અભાષક અનન્તગણુા છે, કેમકે વનસ્પતિકાયિક અનન્ત છે અને તેઓ બધા અભાષક છે.

પંદરમું ભાષક દ્વાર સમાપ્ત ॥ ૨૧ ॥

પરીત દ્વાર વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ-(एएसिणं भंते) હે ભગવન્ ! આ (जीवाणं, परित्ताणं अपरित्ताणं नो परित्ता नो अपरित्ताण य) પરીત, અપરીત અને નો પરીત નો અપરીત

गौतम ! सर्वस्तोकाः जीवाः परीताः, नो परीत नोऽपरीताः अनन्तगुणाः, अपरीता अनन्तगुणाः द्वारम् १६ ॥सू० २१॥

टीका-अथ परीतादि द्वारमधिकृत्य जीवाल्पबहुत्वादिकं प्ररूपयितुमाह-'एएसि णं भंते ! जीवाणं परीत्ताणं' गौतमः पृच्छति हे भदन्त ! एतेषां खलु जीवानां परीतानाम्-शुक्लपाक्षिकाणाम्, प्रत्येकशरीरिणाञ्च, 'अपरीत्ताणं' अपरीतानाम्-कृष्णपाक्षिकानाम्, साधारणवनस्पतीनाञ्च, नो परीत्ता नो अपरीत्ताण य' नो परीत नोऽपरीतानाञ्च-सिद्धानाम् मध्ये 'कयरे कयरेहिंतो' कतरे कतरेभ्यः 'अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?' अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति-'गोयमा ! 'हे गौतम ! 'सव्वत्थोवा जीवा परीत्ता' सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः, जीवाः परीताः

विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा जीवा परित्ता) सबसे कम परीत जीव हैं (नो परित्ता नो अपरित्ता अणंतगुणा) नो परीत-नो अपरीत अनन्तगुणा हैं (अपरीता अणंतगुणा) अपरीत जीव अनन्तगुणा है ॥२१॥

टीकार्थ-अब परीतद्वार की अपेक्षा जीवों के अल्पबहुत्व का कथन करते हैं-

श्री गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं-हे भगवन् ! इन परीत जीवों अर्थात् शुक्ल पाक्षिकों तथा प्रत्येक शरीर वालों, अपरीत जीवों अर्थात् कृष्णपाक्षियों तथा साधारण वनस्पति के जीवों एवं नो परीत नो अपरीत अर्थात् सिद्धों में से कौन किसकी अपेक्षा अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? भगवान् उत्तर देते हैं-हे गौतम ! परीत जीव सबसे कम हैं, क्यों कि जिन जीवों ने संसार को परिमित कर

જીવોમા (कयरे कयरेहिंतो) કોણ કોનાથી (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

(गोयमा) હે ગૌતમ ! (सव्वत्थोवा जीवा परित्ता) બધાથી ઓછા પરીત જીવ છે (नो परित्ता नो अपरित्ता अणंतगुणा) નો પરીત નો અપરીત અનન્ત ગણા છે (अपरीता अणतगुणा) અપરીત જીવ અનન્ત ગણા છે

ટીકાર્થ-હવે પરીત દ્વારની અપેક્ષાએ જીવોના અલ્પ બહુત્વનું કથન કરે છેઃ-શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છેઃ-હે ભગવન્ ! આ પરીત જીવો અર્થાત્ શુકલ પાક્ષિકો તથા પ્રત્યેક શરીરવાળા 'અપરીત જીવો અર્થાત્ કૃષ્ણપાક્ષિકો તથા સાધારણ વનસ્પતિના જીવો તેમજ નો પરીત નો અપરીત અર્થાત્ સિદ્ધોમાથી કોણ કોની અપેક્ષાએ અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

शुक्लपाक्षिकरूपभवपरीताः, प्रत्येक शरीरिरूपकायपरीताश्च भवन्ति, शुक्लपाक्षिकाणां भवपरीतानां, प्रत्येक शरीरिणाञ्च कायपरीतानाम् सकलजीवापेक्षयाऽत्यल्पत्वात्, तेभ्यः-'नो परीता नो अपरीता अणंतगुणा' नो परीत नोऽपरीताः उभयप्रतिषेधविशिष्टाः सिद्धाः अनन्तगुणा भवन्ति, सिद्धानामेवोभयप्रतिषेधविशिष्टत्वात् अनन्तत्वाच्च, तेभ्योऽपि सिद्धेभ्यः 'अपरीता अणंतगुणा' अपरीताः कृष्णपाक्षिकाः साधारणवनस्पतयश्च अनन्तगुणा भवन्ति तदुभयेषाम् अपरीतानां सिद्धेभ्योऽपि अनन्तगुणत्वात्, इति 'दारं' षोडशम् परीतद्वारम् समाप्तम् ॥सू० २१॥

पर्याप्तकद्वारवक्तव्यता

मूलम्-एएसि णं भंते ! जीवाणं पज्जत्ताणं अपज्जत्ताणं नो पज्जत्ता नो अपज्जत्ताण य कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा जीवा नो पज्जत्ता नो अपज्जत्तगा, अपज्जत्तगा अणंतगुणा, पज्जत्तगा संखिज्जगुणा, दारं १७ ॥सू० २२॥

छाया-एतेषां खलु भदन्त ! जीवानां पर्याप्तकानाम्, अपर्याप्तकानां नो पर्याप्तनोऽपर्याप्तकानाञ्च कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशे-

---

दिया है और जो प्रत्येक शरीर हैं, वे सकल जीवों की अपेक्षा अत्यन्त अल्प हैं। जो परीत भी नहीं और अपरीत भी नहीं हैं, ऐसे सिद्ध जीव उनसे अनन्त गुणा हैं और उनकी अपेक्षा भी अपरीत अर्थात् कृष्णपाक्षिक तथा साधारण वनस्पति के जीव अनन्तगुणा हैं; क्योंकि ये दोनों मिलकर सिद्धों से अनन्तगुणा हैं १६वां परीतद्वार समाप्त ॥२१॥

पर्याप्तकद्वार वक्तव्यता

शब्दार्थ-(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (जीवाणं पज्जत्ताणं

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! પરીત જીવ બધાથી ઓછા છે કેમકે જે જીવોએ સંસારને પરિમિત કરી દીધો છે અને જે પ્રત્યેક શરીર છે તેઓ સકલ જીવોની અપેક્ષાએ અત્યન્ત થોડા છે. જેઓ પરીત પણ નથી અને અપરીત પણ નહીં એમ હોય છે એવા સિદ્ધ જીવ તેમનાથી અનન્ત ગણા છે અને તેમની અપેક્ષાએ પણ અપરીત અર્થાત્ કૃષ્ણપાક્ષિક તથા સાધારણ વનસ્પતિના જીવ અનન્ત ગણા છે, કેમકે તે બન્ને મળીને સિદ્ધોથી અનન્ત ગણા છે. સોળમું પરીત દ્વાર સમાપ્ત ॥ ૨૧ ॥

પર્યાપ્તક દ્વાર વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ-(एएसिणं भंते !) હે ભગવન્ ! આ (जीवाणं पज्जत्ताणं अपज्ज-

पाधिका वा? गौतम! सर्वस्तोकाः जीवाः नो पर्याप्तका नोऽपर्याप्तकाः, अनन्तगुणाः, पर्याप्तकाः संख्येयगुणाः, द्वारम् १७ ॥सू० २२॥

टीका-अथ पर्याप्तकद्वारमधिकृत्य जीवाल्पत्वबहुत्वादिकं प्ररूपयितुमाह-'एएसिणं भंते ! जीवाणं' गौतमः पृच्छति-हे भदन्त ! एतेषां खलु जीवानाम् 'पज्जत्ताणं' पर्याप्तकानाम्, 'अपज्जत्ताणं' अपर्याप्तकानाम्, 'नो पज्जत्ता नो अपज्जत्ताण य' नो पर्याप्तक नोऽपर्याप्तकानां च मध्ये 'कयरे कयरेहिंतो' कतरे कतरेभ्यः, 'अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति-'गोयमा !' हे गौतम !

अपज्जत्ताणं नो पज्जत्ता नो अपज्जत्ताण य) पर्याप्त, अपर्याप्त और नो पर्याप्त नो अपर्याप्त जीवों में (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य अथवा विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा जीवा नो पज्जत्ता नो अपज्जत्तगा) सब से कम नो पर्याप्त-नो अपर्याप्त जीव हैं (अपज्जत्तगा अणंतगुणा) अपर्याप्तक अनन्तगुणा हैं (पज्जत्ता संखिज्जगुणा) पर्याप्तक संख्यात गुणा हैं ॥२२॥

टीकार्थ-अब पर्याप्तक द्वार की अपेक्षा जीवों के अल्पबहुत्व का प्रतिपादन किया जाता है-

श्री गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं-हे भगवन् ! इन पर्याप्त, अपर्याप्त और नो पर्याप्त-नो अपर्याप्त जीवों में से कौन किसकी अपेक्षा अल्प, बहुत, तुल्य अथवा विशेषाधिक हैं ? भगवान् उत्तर देते हैं-

---

त्ताणं नो पज्जत्ता नो अपज्जत्ताण य) પર્યાપ્ત, અપર્યાપ્ત, અને ન પર્યાપ્ત કે ન અપર્યાપ્ત જીવોમાં (कयरे कयरेहिंत्तो) કોણ કોનાથી (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) અલ્પ, ઘણા તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે?

(गोयमा) હે ગૌતમ ! (सव्वत्थोवा जीवा नो पज्जत्ता नो अपज्जत्ता) બધાથી ઓછા ન પર્યાપ્ત ન અપર્યાપ્ત જીવ છે (अपज्जत्तगा अणंतगुणा) અપર્યાપ્તક અનન્ત ગણા છે (पज्जत्तगा संखिज्जगुणा) પર્યાપ્તક સંખ્યાતગણા છે

ટીકાર્થ-હવે પર્યાપ્તક દ્વારની અપેક્ષાએ જીવોના અલ્પ બહુત્વનું પ્રતિ પાદન કરાય છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે હે ભગવન્ ! આ પર્યાપ્ત અપર્યાપ્ત અને ન પર્યાપ્ત-ન અપર્યાપ્ત જીવોમાંથી કોણ કોની અપેક્ષાએ થોડા, ઘણા તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે--ગૌતમ ! બધાથી ઓછા જીવ નોપર્યાપ્ત

'सव्वत्थोवा जीवा नो पज्जत्ता नो अपज्जत्तगा' सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः जीवाः, नो पर्याप्तकनोऽपर्याप्तका सिद्धाः भवन्ति सिद्धानामेवोभयप्रतिषेधविशिष्टतया तेषाञ्चापर्याप्तकादिभ्यः सर्वाल्पत्वात्, तेभ्यः 'अपज्जत्तगा अणंतगुणा' अपर्याप्तकाः साधारण वनस्पतयोऽनन्तगुणा भवन्ति सिद्धेभ्योऽपि साधारणवनस्पतिकायिकानामन्तगुणानां सर्वकालमपर्याप्तत्वेनोपलभ्यमानत्वात्, तेभ्योऽपि-'पज्जत्तगा संखिज्जगुणा' पर्याप्तकाः सूक्ष्माः संख्येयगुणा भवन्ति, सर्वेभ्यो बहूनां जीवानां सूक्ष्मतया सूक्ष्माणाञ्च सर्वकालम् अपर्याप्तकेभ्यः पर्याप्तकानां संख्येयगुणत्वात्, इति 'दारं' सप्तदशम् पर्याप्तकद्वारं समाप्तम् ॥ सू० २२ ॥

सूक्ष्मद्वारवक्तव्यता

मूलम्-एएसि णं भंते ! जीवाणं सुहुमाणं बायराणं, नो सुहुम नो बायराण य, कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा जीवा नो सुहुमा नो बायरा बायरा अणंतगुणा, सुहुमा असंखेज्जगुणा दारं १८ ॥सू० २३॥

हे गौतम ! सब से कम जीव नो पर्याप्त-नो अपर्याप्त अर्थात् सिद्ध हैं, क्योंकि जो पर्याप्त भी नहीं और अपर्याप्त भी नहीं, ऐसे जीव सिद्ध ही हो सकते हैं और वे पर्याप्तों एवं अपर्याप्तों से कम हैं। उनकी अपेक्षा अपर्याप्तक जीव अनन्तगुणा हैं, क्योंकि साधारणवनस्पतिकाय के जीव अनन्त गुणा हैं और वे सदा अपर्याप्त बहुत ही पाये जाते हैं। उनकी अपेक्षा पर्याप्त जीव संख्यात गुणा हैं। १७वां पर्याप्तक द्वार समाप्त ॥२२॥

सूक्ष्मद्वार वक्तव्यता

शब्दार्थ-(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (जीवाणं सुहुमाणं बाय-

નો અપર્યાપ્ત અર્થાત્ સિદ્ધ છે, કેમકે જે પર્યાપ્ત પણ નહીં અને અપર્યાપ્ત પણ નહીં એવા જીવ સિદ્ધ જ હોઈ શકે છે અને તે પર્યાપ્ત તેમજ અપર્યાપ્તોથી ઓછા છે. તેમની અપેક્ષાએ અપર્યાપ્તક જીવ અનન્ત ગણા છે કેમકે સાધારણ વનસ્પતિ કાયના જીવ અનન્તગણા છે અને તે સદા અપર્યાપ્ત ઘણા જ મળી આવે છે. તેમની અપેક્ષાએ પર્યાપ્ત જીવ સંખ્યાતગણા છે.

સત્તરમું પર્યાપ્તક દ્વાર સમાપ્ત ॥ ૨૨ ॥

સૂક્ષ્મ દ્વાર વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ-(एएसिणं भंते) હે ભગવન્ ! આ (जीवाणं सुहुमाणं बायराणं नो

छाया-एतेषां खलु भदन्त ! जीवानां सूक्ष्माणाम्, बादराणाम्, नो सूक्ष्मनो-बादराणाञ्च कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति 'गौतम ! सर्वस्तोका जीवाः नो सूक्ष्म नो बादराः, बादराः अनन्तगुणाः, सूक्ष्मा असंख्येयगुणाः, द्वारम् १८ ॥सू० २३॥

टीका-अथ सूक्ष्मद्वारमधिकृत्य जीवाल्पत्व बहुत्वादिकं प्ररूपयितुमाह-'एएसि णं भंते ! जीवाणं' गौतमः पृच्छति-हे भदन्त ! एतेषां खलु जीवानां 'सुहुमाणं' सूक्ष्माणाम्, 'बायराणं' बादराणाम्, 'नो सुहुमनो बायराण य' नो सूक्ष्म नो बादराणाञ्च सिद्धानां मध्ये 'कयरे कयरेहिंतो' कतरे कतरेभ्यः, 'अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?' अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति-'गोयमा !' हे गौतम ! 'सव्वत्थोवा जीवा नो

राणं नो सुहुम नो बायराण य) सूक्ष्म, बादर तथा नो सूक्ष्म-नो बादर जीवों में (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य अथवा विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम (सव्वत्थोवा जीवा नो सुहुमा नो बायरा) सबसे कम जीव नो सूक्ष्म-नो बादर हैं (बायरा अणंतगुणा) बादर अनन्त-गुणा हैं (सुहुमा असंखेज्जगुणा) सूक्ष्म असंख्यात गुणा हैं ॥२३॥

टीकार्थ-अब सूक्ष्मद्वार की अपेक्षा जीवों के अल्पबहुत्व को कथन करते हैं-

श्री गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं-हे भगवन ! इन सूक्ष्म, बादर तथा नो सूक्ष्म-नो बादर अर्थात् सिद्ध जीवों में से कौन किसकी अपेक्षा अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? भगवान उत्तर देते हैं-गौतम ! सब से कम जीव नो सूक्ष्म-नो बादर हैं, क्योंकि ऐसे

सुहुम नो बायराण य) સૂક્ષ્મ બાદર તથા નો-સૂક્ષ્મ નો બાદર જીવોમાં (कयरे कयरे हिंतो) કોણ કોનાથી (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે?

(गोयमा !) હે ગૌતમ ! (सव्वत्थोवा जीवा नो सुहुमा नो बायरा) બધાથી ઓછા જીવ નો સૂક્ષ્મ નો બાદર છે (बायरा अणंत गुणा) બાદર અનન્ત ગણા તે (सुहुमा असंखेज्जगुणा) સૂક્ષ્મ અસંખ્યાતગણા છે

હવે સૂક્ષ્મ દ્વારની અપેક્ષાએ જીવોના અલ્પ બહુત્વનું કથન કરે છે

ટીકાર્થ-શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરે છે હે ભગવન્ ! આ સૂક્ષ્મ બાદર તથા નો સૂક્ષ્મ, નો બાદર અર્થાત્ સિદ્ધ જીવોમાથી કોણ કોની અપેક્ષાએ અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ! ગૌતમ બધાથી ઓછા જીવ નોસૂક્ષ્મ-

सुहुमा नो बायरा' सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योल्पाः, जीवाः नो सूक्ष्मा नो बादराः सिद्धाः भवन्ति तेषां सूक्ष्मजीवराश्यपेक्षया बादरजीवराश्यपेक्षया चानन्तत्वात्, तेभ्यः 'बायरा अणंतगुणा' बादराः-स्थूला जीवाः, अनन्तगुणा भवन्ति, बादरनिगोद-जीवानां सिद्धेभ्योपि अनन्तगुणत्वात्, तेभ्योऽपि 'सुहुमा असंखेज्जगुणा' सूक्ष्माः जीवाः असंख्येयगुणा भवन्ति, बादरनिगोदापेक्षया सूक्ष्मनिगोदानामसंख्यगुण-त्वात् ।इति। 'दारं' अष्टादशम् सूक्ष्मद्वारं समाप्तम् ॥ सू० २३ ॥

संज्ञिद्वारवक्तव्यता-

मूलम्-एएसि णं भंते! जीवानां सन्नीणं असंन्नीणं, नो सण्णी नो असण्णीणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा? गोयमा! सव्वत्थोवा जीवा सण्णी, नो सण्णी नो असण्णी अणंतगुणा, असण्णी अणंतगुणा, दारं १९ ॥सू० २४॥

छाया---एतेषां खलु भदन्त! जीवानां संज्ञिनाम्, असंज्ञिनाम् ,नो संज्ञि-नोऽसंज्ञिनां च कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका

जीव सिद्ध हैं और वे सूक्ष्म जीवराशि और बादर जीवराशि की अपेक्षा अनन्त हैं। बादर अर्थात् स्थूल जीव अनन्त गुणा हैं, क्योंकि बादर निगोद के जीव सिद्धों की अपेक्षा भी अनन्तगुणा अधिक हैं। बादर जीवों की अपेक्षा सूक्ष्म जीव असंख्यातगुणा हैं, क्योंकि बादर निगोद की अपेक्षा सूक्ष्म निगोद जीव असंख्यात गुणा अधिक हैं। १८वां सूक्ष्म द्वार समाप्त ॥२३॥

संज्ञिद्वार वक्तव्यता

शब्दार्थ-(एएसि णं भंते!) हे भगवन्! इन (जीवाणं सन्नीणं, असन्नीणं, नो सण्णी नो असण्णीणं) संज्ञी, असंज्ञी और नो संज्ञी-

---

નોબાદર છે કેમકે એવા જીવ સિદ્ધ છે અને તે સૂક્ષ્મ જીવ રાશિ અને બાદર રાશિની અપેક્ષાએ અનન્ત છે. બાદર અર્થાત્ સ્થૂલ જીવ અનન્તગણા છે, કેમકે બાદર નિગોદના જીવ સિદ્ધોની અપેક્ષાએ પણ અનન્તગણા અધિક છે. બાદર જીવોની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ જીવ અસંખ્યાતગણા છે. કેમકે બાદર નિગોદની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ નિગોદ જીવ અસંખ્યાતગણા અધિક છે. અઢારમું સૂક્ષ્મદ્વાર સમાપ્ત. ।।૨૩।।

સંજ્ઞિદ્વાર વક્તવ્યતા.

શબ્દાર્થ—(एएसिणं भंते?) હે ભગવન્ આ (जीवाणं सन्नीणं, असन्नीण नोसन्नी नोअसण्णीणं) સંજ્ઞી અસંજ્ઞી અને નોસંજ્ઞી-નોઅસંજ્ઞી જીવોમાં

वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः जीवाः संज्ञिनः, नो संज्ञिनोऽसंज्ञिनः अनन्तगुणाः, असंज्ञि नोऽनन्तगुणाः, द्वारम् १९ ॥सू० २४॥

टीका-अथ संज्ञिद्वारमधिकृत्य जीवाल्पबहुत्वादिकं प्ररूपयितुमाह-'एएसिणं भंते ! जीवाणं' गौतमः पृच्छति-हे भदन्त ! एतेषां खलु भदन्त ! जीवानाम् 'सण्णीणं' संज्ञिनाम् 'असण्णीणं' असंज्ञिनाम्, नो सण्णी नो असण्णीणं' नो संज्ञिनो असंज्ञिनाम् च मध्ये 'कयरे कयरेहिंतो' कतरे कतरेभ्यः 'अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?' अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति-'गोयमा !' हे गौतम ! 'सव्वत्थोवा जीवा सण्णी' सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः, जीवाः संज्ञिनो भवन्ति, समनस्कानामेव संज्ञित्वात्, तदपेक्षया-'नो सण्णी नो असण्णी अणंतगुणा' नो संज्ञिनोऽसंज्ञिनोऽनन्तगुणा भवन्ति, सिद्धानामेवोभयप्रतिषेधविशिष्टतया तेषां संज्ञिभ्योऽनन्तगुणत्वात्,

---

नो असंज्ञी जीवों में (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? (गोयमा !) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा जीवा सण्णी) सब से कम जीव संज्ञी हैं (नो सण्णी-नो असण्णी अणंतगुणा) नो संज्ञी नो असंज्ञी अनन्त गुणा हैं (असण्णी अणंतगुणा) असंज्ञी जीव अनन्त गुणा हैं ॥२४॥

टीकार्थ-अब संज्ञीद्वार की अपेक्षा से जीवों का अल्पबहुत्व दिखलाते हैं-श्री गौतमस्वामी प्रश्न करते हैं-हे भगवन् ! इन संज्ञी, असंज्ञी और नो संज्ञी नो असंज्ञी जीवों में कौन किससे अल्प, बहुत, तुल्य अथवा विशेषाधिक है। श्री भगवान् उत्तर देते हैं- हे गौतम ! सब से कम जीव संज्ञी हैं, क्योंकि विशिष्ट मन वाले जीव ही संज्ञी कहलाते हैं और ऐसे जीव सब से कम हैं। संज्ञियों की अपेक्षा नो संज्ञी

(कयरे कयरेहितो) કોણ કોનાથી (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

(गोयमा !) હે ગૌતમ ! (सव्वत्थोवा जीवा सण्णी) બધાથી ઓછા જીવ સંજ્ઞી છે (असण्णी अणंतगुणा) અસંજ્ઞી જીવ અનન્તગણા છે

ટીકાર્થ--હવે સંજ્ઞી દ્વારની અપેક્ષાએ જીવોનું અલ્પ બહુત્વ દેખાડે છે. શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-ભગવન્ ! આ સંજ્ઞી, અસંજ્ઞી અને નસંજ્ઞી ન અસંજ્ઞી જીવોમા કોણ કોનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે?

શ્રી ભગવાન ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! બધાથી ઓછા જીવ સંજ્ઞી છે, કેમકે વિશિષ્ટ મનવાળા જીવ જ સંજ્ઞી કહેવાય છે અને એવા જીવ

तेभ्योऽपि-'असण्णी अणंतगुणा' असंज्ञिनो वनस्पतिकायिकादयो ऽनन्तगुणत्वात्, वनस्पतिकायिकानां सिद्धेभ्योऽनन्तगुणत्वात्, 'दारं' इति एकोनविंशम् संज्ञिद्वारम् समाप्तम् ॥ सू० २४ ॥

भवसिद्धिकद्वारवक्तव्यता-

मूलम्-एएसि णं भंते ! जीवाणं भवसिद्धियाणं, अभवसिद्धियाणं, नो भवसिद्धिया नो अभवसिद्धियाण य कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा विसेसाहिया वा? गोयमा ! सव्वत्थोवा जीवा अभवसिद्धिया, णो भवसिद्धिया णो अभवसिद्धिया अणंतगुणा, भवसिद्धिया अणंतगुणा, दारं ०॥सू०२५॥

छाया--एतेषां खलु भदन्त ! जीवानां भवसिद्धिकानाम्, अभवसिद्धिकानाम्, नो भवसिद्धिक नोऽभवसिद्धिकानाञ्च कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या

नो असंज्ञी अनन्त गुणा हैं, क्योंकि ऐसे जीव सिद्ध हैं और वे संज्ञीयों की अपेक्षा अनन्तगुणा हैं। उनकी अपेक्षा भी असंज्ञी जीव अनन्तगुणा हैं, क्योंकि वनस्पतिकायिक आदि जीव अनन्तगुणा हैं और वे सब सिद्धों से भी अनन्तगुणा हैं। १९वां संज्ञीद्वार समाप्त ॥२४॥

भवसिद्धिकद्वार वक्तव्यता

शब्दार्थ-(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (जीवाणं भवसिद्धियाणं अभवसिद्धियाणं नो भवसिद्धिय नो अभवसिद्धियाण य) भवसिद्धिकों, अभवसिद्धिकों तथा नो भवसिद्धिक-नो अभवसिसिद्धिकों में (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ?

બધાથી ઓછા છે. સંજ્ઞિયોની અપેક્ષાએ નસંજ્ઞી-ન અસંજ્ઞી અનન્તગણા છે, કેમકે એવા જીવ સિદ્ધ છે અને તેઓ સંજ્ઞિયોની અપેક્ષાએ અનન્ત ગણા છે, તેમની અપેક્ષાએ પણ અસંજ્ઞી જીવ અનન્તગણા છે, કેમકે વનસ્પતિકાયિક આદિ જીવ અનન્ત ગણા છે અને તેઓ બધા સિદ્ધોથી પણ અનન્ત ગણા અધિક છે. ઓગણીસમુ સંજ્ઞિદ્વાર સમાપ્ત ॥ ૨૪ ॥

ભવસિદ્ધિદ્વાર વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ—(एएसिणं भंते !) હે ભગવાન્ ! આ (जीवाणं भवसिद्धियाणं अभवसिद्धियाणं नोभवसिद्धिय नो अभवसिद्धियाण य) ભવસિદ્ધિકો, અભવસિદ્ધિકો, તથા નોભવસિદ્ધિક-નોઅભવસિદ્ધિકોમાં (कयरे कयरेहिंतो) કોણ કોનાથી (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય કે વિશેષાધિક છે ?

वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः जीवाः अभवसिद्धिकाः, नो भवसिद्धिकनोऽभवसिद्धिकाः अनन्तगुणा भवसिद्धिका अनन्तगुणाः, द्वारम् २० ॥सू० २५॥

टीका--अथ भवसिद्धिकद्वारमधिकृत्य जीवाल्पबहुत्वादिकं प्ररूपयितुमाह-'एएसिणं भंते ! जीवाणं' गौतमः पृच्छति-हे-भदन्त ! एतेषां खलु जीवानाम् 'भवसिद्धियाणं' भवसिद्धिकानाम् भवे सिद्धिर्येषां ते भवसिद्धिकास्तेषां, तस्मिन् भवे भवान्तरे वा मुक्तिगामिनाम् 'अभवसिद्धियाणं' अभवसिद्धिकानाम्, 'नो भवसिद्धिया नो अभवसिद्धियाण य' नो भवसिद्धिक नोऽभवसिद्धिकानाञ्च सिद्धानां मध्ये 'कयरे कयरेहिंतो' कतरे कतरेभ्यः 'अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?' अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति-'गोयमा !' हे गौतम ! 'सव्वत्थोवा जीवा अभवसिद्धिया' सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः जीवाः अभवसिद्धिकाः-अभव्याः भवन्ति, तेषां जघन्ययुक्तानन्तकपरिमाणत्वात्, तथा चोक्तमनुयोगद्वारे--

(गोयमा !) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा जीवा अभवसिद्धिया) अभवसिद्धिक जीव सबसे कम हैं (णोभवसिद्धिया णोअभवसिद्धिया अणंतगुणा) नोभवसिद्धिकनो अभवसिद्धिक अनन्तगुणा हैं (भवसिद्धिया अणंतगुणा) भवसिद्धिक अनन्तगुणा हैं ॥२५॥

अब भवसिद्धिकद्वार की अपेक्षा जीवों का अल्पबहुत्व कहते हैं-

टीकार्थ-श्री गौतम प्रश्न करते हैं-हे भगवन् ! इन भवसिद्धिकों अर्थात् मोक्षगमन के योग्य-भव्य जीवों, अभवसिद्धिकों अर्थात् मोक्षगमन के अयोग्य जीवों तथा नो भवसिद्धिक-नो अभवसिद्धिकों अर्थात् सिद्ध जीवों में से कौन किसकी अपेक्षा अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? भगवान् उत्तर देते हैं-हे गौतम ! सबसे कम जीव

(गोयमा !) હે ગૌતમ ! (सव्वत्थोवा जीवा अभवसिद्धिया) અભવસિદ્ધિક જીવ સૌથી ઓછા છે. (णो भवसिद्धिया णो अभवसिद्धिया अणंतगुणा) નો ભવસિદ્ધિક નો અભવસિદ્ધિક અનંત ગણા છે, (भवसिद्धिया अणंतगुणा) ભવસિદ્ધિક અનંતગણા છે. ॥૨૫॥

ટીકાર્થ--હવે ભવસિદ્ધિકદ્વારની અપેક્ષાએ જીવોનું અલ્પ બહુત્વ કહેવામાં આવે છે, એ સંબંધમા ગૌતમ સ્વામી શ્રી કહે છે કે-હે ભગવન્ આ ભવસિદ્ધિકો અર્થાત્ મોક્ષ ગમન યોગ્ય-ભવ્ય જીવો અભવસિદ્ધિકો મોક્ષ ગમનને અયોગ્ય જીવો તથા નો ભવસિદ્ધિક-નો અભવસિદ્ધિકો અર્થાત સિદ્ધજીવોમાંથી કોણ કોનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છેઃ-ગૌતમ ! બધાથી ઓછા જીવ અભવસિદ્ધિક

"उक्कोसए परित्ताणंतए रूवे पक्खित्ते जहन्नयं जुत्ताणंतयं होइ, अभवसिद्धियावि तत्तिया चेव" इति, उत्कृष्टेन परीतानन्तके रूपे प्रक्षिप्ते जघन्ययुक्तानन्तकं भवति, अभवसिद्धिकाश्चापि तृतीयाश्चैव" इति, तेभ्यः 'नो भवसिद्धिया नो अभवसिद्धिया अणंतगुणा' नो भवसिद्धिक नोऽभवसिद्धिका अनन्तगुणा भवन्ति, सिद्धानामेव तदुभयप्रतिषेधविशिष्टतया तेषाम् अजघन्योत्कृष्टयुक्तानन्तकपरिमाणत्वात् तेभ्योऽपि-'भवसिद्धिया अणंतगुणा' भवसिद्धिकाः अनन्तगुणा भवन्ति, एकस्य भव्यनिगोदस्यानन्तभागकल्पानां सिद्धानां भव्यजीवराशिनिगोदानाञ्च लोके ऽसंख्येयत्वात् 'दारं' विंशम् भवसिद्धिकद्वारं समाप्तम् ॥सू० २५ ॥

अस्तिकायद्वारवक्तव्यता-

मूलम्-एएसि णं भंते ! धम्मत्थिकाय अधम्मत्थिकाय आगासत्थिकाय जीवत्थिकाय पोग्गलत्थिकाय अद्धासमयाणं दव्वट्ठयाए कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! धम्मत्थिकाए, अधम्मत्थि-

---

अभवसिद्धिक अर्थात् अभव्य हैं, क्योंकि वे जघन्य युक्तानन्त प्रमाण वाले हैं। अनुयोगद्वार सूत्र में कहा है-'उत्कृष्ट परीतानन्त में एक संख्या मिलाने से जघन्य युक्तानन्त का प्रमाण आता है, अभव्य जीव उतने ही है।' नो भवसिद्धिक-नो अभवसिद्धिक उनसे अनन्तगुणा अधिक हैं, क्योंकि जो भव्य भी नहीं और अभव्य भी नहीं, ऐसे जीव सिद्ध हैं और वे अजघन्योत्कृष्ट युक्तानन्त संख्या वाले हैं। उन की अपेक्षा भी भवसिद्धिक अर्थात् भव्य जीव अनन्तगुणा हैं, क्योंकि सिद्ध एक भव्य निगोद राशि के अनन्तवें भाग हैं, और ऐसी भव्य निगोद राशि लोक में असंख्यात हैं। २०वां भवसिद्धिकद्वार सम्पूर्ण।२५।

અર્થાત્ અભવ્ય છે, કેમકે તેઓ જઘન્ય યુક્તાનંત પ્રમાણ વાળા છે, અનુયોગદ્વાર સૂત્રમાં કહ્યું છે-' ઉત્કૃષ્ટ પરીતાનન્ત મા એક સંખ્યા મેળવવાથી જઘન્ય યુક્તાનન્તનુ પ્રમાણ આવે છે, અભવ્ય જીવ એટલાજ છે, નો ભવસિદ્ધિક નો અભવસિદ્ધિક તેઓથી અનન્તગણા અધિક છે. કેમકે જે ભવ્ય પણ નથી અને અભવ્ય પણ નથી, એવા જીવ સિદ્ધ છે અને તેઓ અજઘન્યોત્કૃષ્ટ યુક્તાનન્ત સંખ્યા વાળા છે. તેમની અપેક્ષાએ પણ ભવસિદ્ધિક અર્થાત્ ભવ્ય જીવ અનન્ત ગણા છે, કેમકે સિદ્ધ એક ભવ્ય નિગોદ રાશિના અનન્તમો ભાગ છે-અને આવી ભવ્ય નિગોદ રાશિ લોકમાં અસંખ્યાત છે. વીસમું ભવસિદ્ધિકદ્વાર સંપૂર્ણ ॥ ૨૫ ॥

काए, आगासत्थिकाए, एए णं तिन्निऽवि तुल्ला दव्वट्ठयाए सव्वत्थोवा जीवत्थिकाए दव्वट्ठयाए अणंतगुणे, पोग्गलत्थिकाए दव्वट्ठयाए अणंतगुणे, अद्धासमए दव्वट्ठयाए अणंतगुणे, एए-सिणं भंते ! धम्मत्थिकाय अधम्मत्थिकाय आगात्थिकाय जीव त्थिकाय पोग्गलत्थिकाय अद्धासमयाणं पएसट्ठयाए कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! धम्मत्थिकाए, अधम्मत्थिकाए, एए णं दोवि तुल्ला पएसट्ठयाए सव्वत्थोवा, जीवत्थिकाए पएसट्ठयाए अणंत-गुणे, पोग्गलत्थिकाए पएसट्ठयाए अणंतगुणे, अद्धासमए पए-सट्ठयाए अणंतगुणे, आगासत्थिकाए पएसट्ठयाए अणंतगुणे, एयस्स णं भंते ! धम्मत्थिकायस्स दव्वट्ठपएसट्ठयाए कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा? गोयमा सव्वत्थोवे एगे धम्मत्थिकाए दव्वट्ठयाए से चेव पएसट्ठाए असंखेज्जगुणे, एयस्स णं भंते ! अधम्मत्थिकायस्स दव्वट्ठपएसट्ठयाए कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवे एगे अध-म्मत्थिकाए दव्वट्ठयाए, से चेव पएसट्ठयाए असंखेज्जगुणे, एयस्स णं भंते ! आगासत्थिकायस्स दव्वट्ठ पएसट्ठयाए कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवे एगे आगासत्थिकाए दव्वट्ठयाए, से चेव पएसट्ठयाए अणंतगुणे, एयस्स णं भंते ! जीवत्थि-कायस्स दव्वट्ठ पएसट्ठयाए कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवे जीव-त्थिकाए दव्वट्ठयाए, से चेव पएसट्ठयाए असंखेज्जगुणे, एयस्स णं भंते ! पोग्गलत्थिकायस्स दव्वट्ठपएसट्ठयाए कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा !

सव्वत्थोवे पोग्गलत्थिकाए दव्वट्ठयाए, से चेव पएसट्ठयाए असंखेज्जगुणे, अद्धासमए न पुच्छिज्जइ, पएसभावा, एएसि णं भंते ! धम्मत्थिकाय अधम्मत्थिकाय आगासत्थिकाय जीवत्थिकाय पोग्गलत्थिकाय अद्धासमयाणं दव्वट्ठपएसट्ठयाए य कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! धम्मत्थिकाए, अधम्मत्थिकाए, आगासत्थिकाए एए तिन्नि वि तुल्ला दव्वट्ठयाए सव्वत्थोवा, धम्मत्थिकाए अधम्मत्थिकाए य एएसि णं दोन्नि वि तुल्ला पएसट्ठयाए असंखेज्जगुणा, जीवत्थिकाए दव्वट्ठयाए अणंतगुणे, से चेव पएसट्ठयाए असंखेज्जगुणे, पोग्गलत्थिकाए दव्वट्ठयाए अणंतगुणे, से चेव पएसट्ठयाए असंखेज्जगुणे, अद्धासमए दव्वट्ठपएसट्ठयाए अणंतगुणे, आगासत्थिकाए पएसट्ठयाए अणंतगुणे, दारं २१ ॥सू० २६॥

छाया-एतेषां खलु भदन्त ! धर्मास्तिकाय अधर्मास्तिकाय आकाशास्तिकाय-जीवास्तिकाय पुद्गलास्तिकाय-अद्धासमयानां द्रव्यार्थतया कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! धर्मास्तिकायः, अधर्मा-

---

अस्तिकायद्वार वक्तव्यता

शब्दार्थ—(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (धम्मत्थिकाय) धर्मास्तिकाय (अधम्मत्थिकाय) अधर्मास्तिकाय (आगासत्थिकाय) आकाशास्तिकाय (जीवत्थिकाय) जीवास्तिकाय (पोग्गलत्थिकाय) पुद्गलास्तिकाय (अद्धासमयाण य) और अद्धासमय-काल में से (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया

અસ્તિકાયદ્વાર વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ-(एएसिणं भंते !) હે ભગવન્ આ (धम्मत्थिकाय) ધર્માસ્તકાય (अधम्मत्थिकाय) અધર્માસ્તિકાય (आगासत्थिकाय) આકાશાસ્તિકાય (जीवत्थिकाय) જીવાસ્તિકાય (पोग्गलत्थिकाय) પુદ્ગલાસ્તિકાય (अद्धासमयाण य) અને અદ્ધાસમય કાળથી (कयरे कयरेहिंतो) કોણ કોનાથી (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) અલ્પ, વધારે, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે ?

स्तिकायःआकाशास्तिकायः, एते खलु त्रयोऽपि तुल्याः द्रव्यार्थतया सर्वस्तोकाः, जीवास्तिकायो द्रव्यार्थतया अनन्तगुणः, पुद्गलास्तिकायो द्रव्यार्थतया अनन्तगुणः, अद्धासमयो द्रव्यार्थतया अनन्तगुणः, एतेषां खलु भदन्त ! धर्मास्तिकाय अधर्मास्तिकाय आकाशास्तिकाय-जीवास्तिकाय -पुद्गलास्तिकाय-अद्धा-समयानां प्रदेशार्थतया कतरे कतरेभ्यः अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! धर्मास्तिकायः, अधर्मास्तिकायः, एतौ खलु द्वावपि तुल्यौ प्रदेशार्थतया

वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य अथवा विशेषाधिक हैं । (गोयमा) हे गौतम (धम्मत्थिकाए) धर्मास्तिकाय (अधम्मत्थिकाए) अधर्मास्तिकाय (आगासत्थिकाए) आकाशास्तिकाय (एएणं तिन्नि वि तुल्ला) ये तीनों ही बराबर है (दव्वट्टयाए) द्रव्य की अपेक्षा से (सव्वत्थोवा) सब से कम हैं (जीवत्थिकाए) जीवास्तिकाय (दव्वट्टयाए) द्रव्य की अपेक्षा से (अणंतगुणा) अनन्तगुणा है । (पोग्गलत्थिकाए) पुद्गलास्तिकाय (दव्वट्टयाए अणंतगुणे) द्रव्य की अपेक्षा अनन्तगुणा है (अद्धासमए दव्वट्टयाए अणंतगुणे) अद्धाकाल द्रव्य की अपेक्षा से अनन्तगुणा हैं ।

(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (धम्मत्थिकाय–अधम्मत्थिकाय आगासत्थिकाय–जीवत्थिकाय – पोग्गलत्थिकाय–अद्धासमयाणं) धर्मास्तिकाय, अधर्मास्तिकाय, आकाशास्तिकाय, जीवास्तिकाय, पुद्गलास्तिकाय और अद्धाकाल में (पएसट्टयाए) प्रदेशों की अपेक्षा से (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? (गोयमा !)

(गोयमा !) હે ગૌતમ (धम्मत्थिकाए) ધર્માસ્તિકાય (अधम्मत्थिकाए) અધર્માસ્તિકાય (आगासत्थिकाए) આકાશાસ્તિકાય (एएगं तिन्नि तुल्ला) આ ત્રણે બરાબર છે (दव्वट्टयाए) દ્રવ્યની અપેક્ષાએ (सव्वत्थोवा) બધાથી ઓછા છે (जीवत्थिकाए) જીવાસ્તિકાય (दव्वट्टयाए) દ્રવ્યની અપેક્ષાએ (अणंतगुणे) અનન્તગણા છે (पोग्गलत्थिकाए) પુદ્ગલાસ્તિકાય (दव्वट्टयाए अणंतगुणे) દ્રવ્યની અપેક્ષાએ અનન્તગણા છે (अद्धासमए दव्वट्टयाए अणंतगुणे) અદ્ધાકાલ દ્રવ્યની અપેક્ષાએ અનન્તગણા છે.

(एएसिणं भंते !) હે ભગવન્ ! (धम्मत्थिकाय अधम्मत्थिकाय आगासत्थिकाय–जीवत्थिकाय--पोग्गलत्थिकाय अद्धासमयाणं) ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય આકાશાસ્તિકાય જીવાસ્તિકાય પુદ્ગલાસ્તિકાય અને અદ્ધા કાળ (पएसट्टयाए) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ (कयरे कयरेहितो) કોણ કોનાથી (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) અલ્પ ઘણા તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

सर्वस्तोको जीवास्तिकायः प्रदेशार्थतया अनन्तगुणा पुद्गलास्तिकायः प्रदेशार्थतया अनन्तगुणः, अद्धासमयः प्रदेशार्थतया अनन्तगुणः, आकाशास्तिकायः प्रदेशार्थतया अनन्तगुणः, एतस्य खलु भदन्त ! धर्मास्तिकायस्य द्रव्यार्थप्रदेशार्थतया कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिकाः वा ? गौतम ! सर्वस्तोकः एको धर्मास्तिकायो द्रव्यार्थतया, सचैव प्रदेशार्थतया असंख्येयगुणः

हे गौतम ! (धम्मत्थिकाए, अधम्मत्थिकाए एए णं दोवि तुल्ला पएसट्ठयाए सव्वत्थोवा) धर्मास्तिकाय और अधर्मास्तिकाय, ये दोनों परस्पर तुल्य हैं और प्रदेशों से सबसे अल्प हैं (जीवत्थिकाए पएसट्ठयाए अणंतगुणे) जीवास्तिकाय प्रदेशों से अनन्तगुणा हैं (पोग्गलत्थिकाए पएसट्ठयाए अणंतगुणे) पुद्गलास्तिकाय प्रदेशों की अपेक्षा अनन्तगुणित है (अद्धासमए पएसट्ठयाए अणंतगुणे) अद्धासमय प्रदेशों की अपेक्षा अनन्त गुणा है (आगासत्थिकाए पएसट्ठयाए अणंतगुणे) आकाशास्तिकाय प्रदेशों की अपेक्षा अनन्तगुणा है ।

(एयस्स णं भंते !) हे भगवन् ! इस (धम्मत्थिकायस्स) धर्मास्तिकाय के (दव्वट्ठपएसट्ठयाए) द्रव्य और प्रदेशों की अपेक्षा से (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवे एगे धम्मत्थिकाए दव्वट्ठयाए) सबसे अल्प एक

(गोयमा !) હે ગૌતમ ! (धम्मत्थिकाए अधम्मत्थिकाए एए णं दो वि तुल्ला पएसट्ठयाए सव्वत्थोवा) ધર્માસ્તિકાય અને અધર્માસ્તિકાય તે બન્ને પરસ્પર સરખા છે અને પ્રદેશોથી બધાથી અલ્પ છે (जीवत्थिकाए पएसट्ठयाए अणंतगुणे) જીવાસ્તિકાય પ્રદેશોની અપેક્ષાથી અનન્તગણા છે (पोग्गलत्थिकाए पएसट्ठयाए अणंतगुणे) પુદ્ગલાસ્તિકાય પ્રદેશોની અપેક્ષાએ અનન્તગુણિત છે (अद्धासमए पएसट्ठयाए अणंतगुणे) અદ્ધાસમય પ્રદેશોની અપેક્ષાએ અનન્તગણા છે (आगासत्थिकाए पएसट्ठया अणंतगुणे) આકાશાસ્તિકાય પ્રદેશોની અપેક્ષાએ અનન્તગણા છે !)

(एयस्स णं भंते !) હે ભગવન્ ! આ (धम्मत्थिकायस्स) ધર્માસ્તિકાયના (दव्वट्ठपएसट्ठयाए) દ્રવ્ય અને પ્રદેશોની અપેક્ષાએ (कयरे कयरेहिंतो) કોણ કોણાથી (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે ?)

(गोयमा !) હે ગૌતમ ! (सव्वत्थोवे एगे धम्मत्थिकाए दव्वट्ठयाए) બધાથી ઓછા એક ધર્માસ્તિકાય છે, દ્રવ્યની અપેક્ષાએ (से चेव पएसट्ठयाए असंखेज्जगुणे) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તેજ અસંખ્યાતગણા છે

एतस्य खलु भदन्त ! अधर्मास्तिकायस्य द्रव्यार्थप्रदेशार्थतया कतरेभ्यः कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ! गौतम ! सर्वस्तोकः एकोऽधर्मास्तिकायो द्रव्यार्थतया सचैव प्रदेशार्थतया असंख्येयगुणः, एतस्य खलु भदन्त ! आकाशास्तिकायस्य द्रव्यार्थप्रदेशार्थतया कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा विशेषाधिका वा गौतम! सर्वस्तोकः एकः आकाशास्तिकायो द्रव्यार्थतया, सचैव प्रदेशार्थतया अणंतगुणः, एतस्य खलु भदन्त ! जीवास्ति-

---

धर्मास्तिकाय है द्रव्य की अपेक्षा से (से चेव पएसट्ठयाए असंखेज्ज-गुणे) वही प्रदेशों की अपेक्षा असंख्यातगुणा है। (एयस्स णं भंते ! अधम्मत्थिकायस्स) हे भगवन् ! इस अधर्मास्तिकाय के (दव्वट्ठपए-सट्ठयाए) द्रव्य और प्रदेशों की अपेक्षा से (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवे एगे अधम्मत्थिकाए दव्वट्ठयाए) सब से कम एक अधर्मास्तिकाय है द्रव्य की अपेक्षा से (से चेव पएसट्ठाए असंखेज्जगुणे) प्रदेशों की अपेक्षा से वही असंख्यातगुणा हैं। (एयस्स णं भंते ! आगासत्थिकायस्स) हे भगवन् ! इस आकाशास्तिकाय के (दव्वट्ठपएसट्ठयाए) द्रव्य और प्रदेशों की अपेक्षा से (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवे एगे आगासत्थिकाए दव्वट्ठयाए) सबसे कम एक आकाशास्तिकाय है द्रव्य की अपेक्षा से

(एयस्स णं भंते ! अधम्मत्थिकायस्स) હે ભગવન્ આ અધર્માસ્તિકાયના (दव्वट्ठपएसट्ठयाए) દ્રવ્ય અને પ્રદેશોની અપેક્ષાથી (कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसिया वा) ઓછા વધારે તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે ?

(गोयमा !) હે ગૌતમ ! (सव्वत्थोवे एगे अधम्मत्थिकाए दव्वट्ठयाए) સૌથી ઓછા એક અધર્માસ્તિકાય દ્રવ્યની અપેક્ષાએ છે, (से चेव पएसट्ठयाए असंखेज्जगुणे) પ્રદેશોની અપેક્ષાએની એજ અસ ખ્યાતગણુ છે.

(एयस्स णं भंते ! आगासत्थिकायस्स) હે ભગવન્ ! આ આકાશાસ્તિકાયના (दव्वट्ठपएसट्ठयाए) દ્રવ્ય અને પ્રદેશોની અપેક્ષાએ (कयरे कयरेहिंतो) કોણ કોનાથી (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया) અલ્પ, ઘણુ, તુલ્ય અગર તો વિશેષાધિક છે ?

(गोयमा !) હે ગૌતમ ! (सव्वत्थोवे एगे आगासत्थिकाए दव्वट्ठयाए) બધાથી

कायस्य द्रव्यार्थप्रदेशार्थतया कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ? सर्वस्तोको जीवास्तिकायो द्रव्यार्थतया सचैव प्रदेशार्थतया असंख्येयगुणः, एतस्य खलु भदन्त ! पुद्गलास्तिकायस्य द्रव्यार्थप्रदेशार्थतया कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकः पुद्गलास्तिकायो द्रव्यार्थतया सचैव प्रदेशार्थतया असंख्येयगुणः अद्धासमयो न पृच्छ्यते प्रदेशाभावात्, एतेषां खलु भदन्त ! धर्मास्ति-

---

(से चेव पएसट्टयाए अणंतगुणे) वही प्रदेशों की अपेक्षा से अनन्तगुणा है। (एयस्स णं भंते ! जीवत्थिकायस्स) हे भगवन् ! इस जीवास्तिकाय के (दव्वट्ठपएसट्ठयाए) द्रव्य और प्रदेशों की अपेक्षा (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवे जीवत्थिकाए दव्वट्ठयाए) सबसे कम जीवास्तिकाय द्रव्य की अपेक्षा से है (से चेव पएसट्ठयाए असंखेज्जगुणे) वही प्रदेशों की अपेक्षा से असंख्यातगुणा हैं। (एयस्स णं भंते ! पोग्गलत्थिकायस्स दव्वट्ठपएसट्ठयाए) हे भगवन् ! इन पुद्गलास्तिकाय के द्रव्य और प्रदेशों की अपेक्षा से (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवे पोग्गलत्थिकाए दव्वट्ठयाए) सबसे कम पुद्गलास्तिकाय द्रव्य की अपेक्षा से है (से

ઓછા એક આકાશાસ્તિકાય છે દ્રવ્યની અપેક્ષાએ (से चेव पएसट्टयाए अणंतगुणे) તેજ પ્રદેશોની અપેક્ષાએ અનન્તગણા છે)

(एयस्स णं भंते ! जीवत्थिकायस्स) હે ભગવન્ ! આ જીવસ્તિકાયના (दव्वट्ठपएसट्ठयाए) દ્રવ્ય અને પ્રદેશોની અપેક્ષાએ (कयरे कयरेहिंतो) કોણ કોનાથી अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે ?

(गोयमा !) હે ગૌતમ ! (सव्वत्थोवे जीवत्थिकाए दव्वट्ठयाए) દ્રવ્યની અપેક્ષાએ બધાથી ઓછા જીવાસ્તિકાય છે (से चेव पएसट्ठयाए असंखेज्जगुणे) તેજ પ્રદેશોની અપેક્ષાએ અસંખ્યાતગણા છે

(एयस्स णं भंते ! पोग्गलत्थिकायस्स दव्वट्ठपएसट्ठयाए) હે ભગવન્ ! આ પુદ્ગલાસ્તિકાયના દ્રવ્ય અને પ્રદેશોની અપેક્ષાએ (कयरे कयरेहिंतो) કોણ કોનાથી (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય, અગર વિશેષાધિક છે ?

कायअधर्मास्तिकाय-आकाशास्तिकाय जीवास्तिकायपुद्गलास्तिकायाद्धासमयानां द्रव्यार्थप्रदेशार्थतया कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! धर्मास्तिकायः, अधर्मास्तिकायः, आकाशास्तिकायः, एते त्रयोऽपि तुल्याः द्रव्यार्थतया सर्वस्तोकाः, धर्मास्तिकायः, अधर्मास्तिकायश्च, एतौ खलु द्वावपि तुल्यौ प्रदेशार्थतया असंख्येयगुणौ, जीवास्तिकायो द्रव्यार्थतया अनन्त-

---

चेव पएसट्ठयाए असंखेज्जगुणे) वही प्रदेशों की अपेक्षा असंख्यातगुणा हैं (अद्धासमए न पुच्छिज्जइ पएसाभावा) काल के विषय में प्रश्न नहीं करना क्योंकि उसमें प्रदेश नहीं हैं ।

(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (धम्मत्थिकाय-अधम्मत्थिकाय-आगासत्थिकाय-जीवत्थिकाय - पोग्गलत्थिकाय-अद्धासमयाणं) धर्मास्तिकाय, अधर्मास्तिकाय, आकाशास्तिकाय, जीवास्तिकाय, पुद्गलास्तिकाय और अद्धासमय के (दव्वट्ठपएसट्ठयाए य) द्रव्य और प्रदेशों की अपेक्षा (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (धम्मत्थिकाए) धर्मास्तिकाय (अधम्मत्थिकाए) अधर्मास्तिकाय (आगासत्थिकाए) आकाशास्तिकाय (एए तिन्नि वि) ये तीनों ही (तुल्ला) तुल्य हैं (दव्वट्ठयाए सव्वत्थोवा) द्रव्य से सब से अल्प हैं (धम्मत्थिकाए अधम्मत्थिकाए य एए णं

(गोयमा !) હે ગૌતમ ! (सव्वत्थोवे पोग्गलत्थिकाए दव्वट्ठयाए) બધાથી ઓછા પુદ્ગલાસ્તિકાય દ્રવ્યની અપેક્ષાએ છે (से चेव पएसट्ठयाए असंखेज्जगुणे) તેજ પ્રદેશોની અપેક્ષાએ અસંખ્યાતગણા છે (अद्धासमए न पुच्छिज्जइ पएसा भावा) કાળના વિષયમાં પ્રશ્ન ન કરવો કેમ કે તેમાં પ્રદેશ નથી

(एएसिणं भंते !) હે ભગવન્ ! આ (धम्मत्थिकाय-अधम्मत्थिकाय आगासत्थिकाय-जीवत्थिकाय-पोग्गलत्थिकाय,-अद्धा समयाणं) ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય, આકાશાસ્તિકાય, જીવાસ્તિકાય, પુદ્ગલાસ્તિકાય અને અદ્ધા સમયના (दव्वट्ठपएसट्ठयाए य) દ્રવ્ય અને પ્રદેશોની અપેક્ષાએ (कयरे कयरेहिंतो) કોણ કોનાથી (अप्पा वा वहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય, અગર વિશેષાધિક છે ?

(गोयमा !) હે ગૌતમ ! (धम्मत्थिकाए) ધર્માસ્તિકાય (अधम्मत्थिकाए) અધર્માસ્તિકાય (आगासत्थिकाए) આકશાસ્તિકાય (एए तिन्नि वि) આ ત્રણે (तुल्ला) તુલ્ય (दव्वट्ठयाए सव्वत्थोवा) દ્રવ્યની અપેક્ષાથી બધાથી અલ્પ (धम्मत्थिकाए

गुणः, सचैव प्रदेशार्थतया असंख्येयगुणः, पुद्गलास्तिकायो द्रव्यार्थतया अनन्तगुणः, सचैव प्रदेशार्थतया असंख्येयगुणः, अद्धासमयो द्रव्यार्थप्रदेशार्थतया अनन्तगुणः, आकाशास्तिकायः प्रदेशार्थतया अनन्तगुणः, द्वारम् २१ ॥सू० २६॥

टीका—अथास्तिकायद्वारमधिकृत्य अल्पत्वादिकं प्ररूपयितुमाह–'एएसिणं भंते!' गौतमः पृच्छति–हे भदन्त ! एतेषां खलु 'धम्मत्थिकाय अधम्मत्थिकाय जीवत्थिकाय पोग्गलत्थिकाय अद्धासमयाणं' धर्मास्तिकाय–अधर्मास्तिकाय–आकाशास्तिकाय–जीवास्तिकाय–पुद्गलास्तिकाय अद्धासमयानां मध्ये 'दव्वट्ठयाए'

दोन्नि वि तुल्ला) धर्मास्तिकाय और अधर्मास्तिकाय ये दोनों तुल्य हैं (पएसट्ठयाए असंखेज्जगुणा) प्रदेशों की अपेक्षा असंख्यातगुणा हैं (जीवत्थिकाए दव्वट्ठयाए अणंतगुणे) जीवास्तिकाय द्रव्य की अपेक्षा अनन्तगुणा हैं (से चेव पएसट्ठयाए) वही प्रदेशों की अपेक्षा (असंखेज्जगुणे) असंख्यातगुणा हैं (पोग्गलत्थिकाए दव्वट्ठयाए अणंतगुणे) पुद्गलास्तिकाय द्रव्य की अपेक्षा अनन्तगुणा है (से चेव पएसट्ठयाए) वही प्रदेशों की अपेक्षा (असंखेज्जगुणे) असंख्यातगुणा है (अद्धासमए) अद्धासमय (दव्वट्ठपएसट्ठयाए अणंतगुणे) द्रव्य और प्रदेशों की अपेक्षा अनन्तगुणा है (आगासत्थिकाए) आकाशास्तिकाय (पएसट्ठयाए) प्रदेशों की अपेक्षा (अणंतगुणे) अनन्तगुणा हैं।

अब अस्तिकाय की अपेक्षा से अल्पबहुत्व की प्ररूपणा करते हैं–

टीकार्थ–श्री गौतमस्वामी प्रश्न करते हैं–हे भगवन्! इन धर्मास्ति-

---

अधम्मत्थिकाए य एएणं दोन्नि वि तुल्ला) ધર્માસ્તિકાય અને અધર્માસ્તિકાય એ બન્ને તુલ્ય છે (पएसट्ठयाए असंखेज्जगुणा) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ અસંખ્યાત. ગણા છે (जीवत्थिकाए दव्वट्ठयाए अणंतगुणे) જીવાસ્તિકાય દ્રવ્યની અપેક્ષાએ અનન્તગણા છે (से चेव पएसट्ठयाए) તેજ પ્રદેશોની અપેક્ષાએ (असंखेज्जगुणे) અસંખ્યાતગણા છે (पोग्गलत्थिकाए दव्वट्ठयाए अणंतगुणे) પુદ્ગલાસ્તિકાય દ્રવ્યની અપેક્ષાથી અનંતગણા છે. (से चेव पएसट्ठयाए) તેજ પ્રદેશોની અપેક્ષાથી (असंखेज्जगुणे) અસંખ્યાતગણા છે (अद्धासमए) અદ્ધાસમય (दव्वट्ठपएसट्ठयाए अणंत. गुणे) દ્રવ્ય અને પ્રદેશોની અપેક્ષાએ અનન્તગણા છે (आगासत्थिकाए) આકાશાસ્તિકાય (पएसट्ठयाए) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ (अणंतगुणे) અનન્તગણા છે

હવે અસ્તિકાયની અપેક્ષાએ અલ્પ બહુત્વની પ્રરૂપણા કરે છે

ટીકાર્થ–શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે–હે ભગવન્! આ ધર્માસ્તિકાય,

द्रव्यार्थतया-द्रव्यापेक्षया 'कतरे-कतरेहिंतो' कतरे कतरेभ्यः 'अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा?' अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति? भगवान् उत्तरयति-'गोयमा!' हे गौतम! 'धम्मत्थिकाए, अधम्मत्थिकाए, आगासत्थिकाए' धर्मास्तिकायः, अधर्मास्तिकायः, आकाशास्तिकायः 'एएणं तिन्निऽवि तुल्ला दव्वट्ठयाए सव्वत्थोवा' एते खलु त्रयोऽपि धर्मास्तिकायादयो, द्रव्यार्थतया-द्रव्यमेवार्थो द्रव्यार्थस्तस्य भावो द्रव्यार्थता तया, द्रव्यत्वेनेत्यर्थः, तुल्याः-समाना भवन्ति, प्रत्येकमेकसंख्याकत्वात्, अत एव सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पा भवन्ति, तेभ्यः, 'जीवत्थिकाए दव्वट्ठयाए अणंतगुणे' जीवास्तिकायो द्रव्यार्थतया द्रव्यत्वेन, अनन्तगुणो भवति, प्रत्येकं जीवानां द्रव्यरूपतया तेषां जीवास्तिकायेऽनन्तत्वात्, तदपेक्षयापि-'पोग्गलत्थिकाए दव्वट्ठयाए अणंतगुणे' पुद्गलास्तिकायो द्रव्यार्थतया-द्रव्यरूपतया अनन्तगुणो भवति, परमाणु द्विप्रदेशिकादीनां पृथक् पृथक् प्रत्येकद्रव्यत्वेन, तेषाञ्च सामान्येन प्रयोग-

---

काय, अधर्मास्तिकाय, आकाशास्तिकाय, जीवास्तिकाय, पुद्गलास्तिकाय और अद्धासमय में से द्रव्य की अपेक्षा कौन किससे अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं? भगवान् उत्तर देते हैं-हे गौतम! धर्मास्तिकाय, अधर्मास्तिकाय और आकाशास्तिकाय, ये तीनों द्रव्य की अपेक्षा से तुल्य हैं, क्योंकि तीनों ही एक-एक संख्या वाले हैं, इस कारण ये सबसे अल्प हैं। जीवास्तिकाय इन तीनों से द्रव्य की अपेक्षा अनन्त गुणा हैं, क्योंकि जीव अनन्त हैं और वे प्रत्येक पृथक्-पृथक् द्रव्य हैं। जीवास्तिकाय की अपेक्षा पुद्गलास्तिकाय द्रव्य से अनन्तगुणा हैं, क्योंकि परमाणु, द्विप्रदेशी आदि स्कंध स्वतंत्र द्रव्य हैं। समान्य रूप

અધર્માસ્તિકાય, આકાશાસ્તિકાય, જીવાસ્તિકાય, પુદ્ગલાસ્તિકાય અને અદ્ધાસમયમાંથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ કોણ કોનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે;

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ! ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય, અને આકાશાસ્તિકાય આ ત્રણે દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે, કેમકે ત્રણે એક એક સંખ્યાવાળા છે, એ કારણે એ બધાથી ઓછા છે. જીવાસ્તિકાય આ ત્રણેથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ અનન્ત ગણા છે અને તેઓ પ્રત્યેક પૃથક્ પૃથક્ દ્રવ્યજ છે. જીવાસ્તિકાયની અપેક્ષાએ પુદ્ગલાસ્તિકાય દ્રવ્યથી અનન્ત ગણા છે. કેમકે પરમાણુ, દ્વિપ્રદેશી આદિ સ્કંધ સ્વતંત્ર દ્રવ્ય છે. સામાન્ય રૂપે તેઓ ત્રણ પ્રકારના છે-પ્રયોગ પરિણત, મિશ્રપરિણત અને વિસસ્રાપરિણત. તેઓમાંથી

परिणत–मिश्रपरिणत विश्रसापरिणतभेदेन त्रैविध्यात् तेषु तावत् केवलं प्रयोगपरिणतानामपि जीवेभ्योऽनन्तगुणत्वं भवति एकैकस्य जीवस्य प्रत्येकमनन्तैः ज्ञानावरणीय दर्शनावरणोयवेदनीयादिकर्म पुद्गलस्कन्धैः परिवेष्टितत्वात्, किं पुनः शेषाणाम् ? प्रयोगपरिणतेभ्योपि मिश्रपरिणतानामनन्तगुणत्वं भवन्ति तेभ्योऽपि विश्रसापरिणतानामनन्तगुणत्वं भवन्ति, तथोक्तं प्रज्ञापनायाम्—

'सव्वत्थोवा पुग्गला पयोगपरिणया, मीसपरिणया, अणंतगुणा, वीससापरिणया अणंतगुणा'' इति, सर्वस्तोकाः पुद्गलाः प्रयोगपरिणताः, मिश्रपरिणता अनन्तगुणाः, विश्रसापरिणताः अनन्तगुणाः, इति, अत एव जीवास्तिकायापेक्षया पुद्गलास्तिकायस्य द्रव्यार्थिकनयेनानन्तगुणत्वं भवति, तस्मादपि–'अद्धासमए दव्वट्याए अणंतगुणे' अद्धासमयः कालविशेषो, द्रव्यार्थतया–द्रव्यत्वेन, अनन्तगुणो भवति एकस्यैव परमाणोरनागतकाले द्विप्रदेशिकादि दशप्रदेशिकान्त-

से वे तीन प्रकार के हैं–प्रयोगपरिणत, मिश्रपरिणत और विस्रसापरिणत। इन में से सिर्फ प्रयोगपरिणत पुद्गल भी जीवों से अनन्त गुणित हैं। इसके अतिरिक्त एक–एक जीव अनन्त–अनन्त ज्ञानावरणीय दर्शनावरणीय वेदनीय आदि कर्म–परमाणुओं से संबद्ध है। प्रयोगपरिणत पुद्गलों की अपेक्षा मिश्रपरिणत पुद्गल अनन्तगुणा हैं और उनकी अपेक्षा भी विस्रसापरिणत पुद्गल अनन्तगुणा हैं। इसी प्रज्ञापना में कहा है–'सबसे कम पुद्गल प्रयोगपरिणत हैं, मिश्रपरिणत उनसे अनन्तगुणा हैं और विस्रसापरिणत उन से भी अनन्तगुणित हैं।' इस प्रकार द्रव्य की अपेक्षा से जीवास्तिकाय पुद्गलास्तिकाय अनन्तगुणा है। पुद्गलास्तिकाय की अपेक्षा अद्धाकाल द्रव्य की अपेक्षा अनन्तगुणा है। अद्धासमय काल को कहते हैं। वह काल द्रव्य की दृष्टि से पुद्गलास्तिकाय की अपेक्षा अनन्तगुणित है। भवि-

ફક્ત પ્રયોગ પરિણુત પુદ્ગલ પણુ જીવોથી અનન્ત ગુણિત છે. તેના સિવાય એક એક જીવ અનન્ત–અનન્ત જ્ઞાનાવરણીય દર્શનાવરણીય વેદનીય આદિ કર્મ પરમાણુઓથી સંબદ્ધ છે. પ્રયોગ પરિણુત પુદ્ગલોની અપેક્ષાએ પણુ વિસ્રસાપરિણુત પુદ્ગલ અનન્તગણુા છે આ પ્રજ્ઞાપનામા કહ્યુ છે કે–'બધાથી ઓછા પુદ્ગલ પ્રયોગ પરિણુત છે, મિશ્ર પરિણુત તેમનાથી અનન્ત ગણુા છે અને વિસ્રસા પરિણુત તેમનાથી પણુ અનન્ત ગુણિત છે' 'એ રીતે દ્રવ્યની અપેક્ષાએ જીવાસ્તિકાયથી પુદ્ગલાસ્તિકાય અનન્તગણુા છે. પુદ્ગલાસ્તિકાયની અપેક્ષાએ અદ્ધાકાલ દ્રવ્યની અપેક્ષાએ અનન્ત ગણુા છે. અદ્ધાસમય કાળને કહે છે. તે કાળ દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ પુદ્ગલાસ્તિકાયની અપેક્ષાએ અનન્તગુણિત

संख्यातप्रदेशिकासंख्यातप्रदेशिकानन्तप्रदेशिकस्कन्धान्तः परिणामित्वेनानन्ता-भाविनः संयोगाः भिन्नभिन्नकालाः केवलवेदोपलब्धा भवन्ति, यथा चैकस्य परमाणोस्तथैव सर्वेषां प्रत्येकं द्विप्रदेशिकादिस्कन्धानां चानन्ताः संयोगा भिन्न-भिन्नकालाः उपलब्धा भवन्ति, सर्वेषामपि मनुष्यलोकक्षेत्रान्तर्वर्तितया परिणाम-संभवात् एवमेव क्षेत्रतोऽपि अयं परमाणुरमुष्मिन् आकाशप्रदेशे अमुष्मिन् काले अवगाक्ष्यते इत्येवमेकस्य परमाणो रनन्ताः भाविनः संयोगा भवन्ति, यथा चैकस्य परमाणोस्तथैव सर्वेषां परमाणूनां, तथैव द्विप्रदेशिकादीनामपि स्कन्धाना-मनन्तप्रदेशस्कन्धानां प्रत्येकं तत्तदेकप्रदेशाद्यवगाहभेदेन भिन्नभिन्नकालाः

ष्यत् काल में एक परमाणु द्विप्रदेशी, यावत् दशप्रदेशी यहां तक कि संख्यात प्रदेशी, असंख्यातप्रदेशी और अनन्तप्रदेशी स्कंध के साथ मिलकर अनन्त परिणामों को धारण करेगा, अतएव एक ही परमाणु के भावी संयोग अनन्त हैं और वे अनन्त संयोग भिन्न-भिन्न कालों में होने वाले हैं जो केवल ज्ञान से जाने जा सकते हैं। और जैसे एक परमाणु के भावी संयोग अनन्त हैं उसी प्रकार सभी द्विप्रदेशी आदि स्कंधों के भी विभिन्न कालों में होने वाले अनन्त संयोग हैं। इसी प्रकार क्षेत्र की दृष्टि से भी एक-एक परमाणु के भावी संयोग अनन्त हैं। यह परमाणु अमुक काल में अमुक आकाश प्रदेश में अवगाहन करेगा, दूसरे समय में किसी दूसरे आकाश प्रदेश में। जैसे एक परमाणु के भावी संयोग अनन्त हैं, उसी प्रकार सभी पर-माणुओं के समझ लेने चाहिए। इसी प्रकार द्विप्रदेशी स्कंध से लेकर

છે. ભવિષ્યત્ કાળમાં એક પરમાણુ દ્વિપ્રદેશી, ત્રિપ્રદેશી, યાવત્ દશ પ્રદેશી ત્યાં સુધી કે સંખ્યાત પ્રદેશી, અસંખ્યાત પ્રદેશી, અને અનન્ત પ્રદેશી સ્કંધની સાથે મળીને અનન્ત પરિણામોને ધારણ કરશે. તેથી જ એક જ પરમાણુના ભાવી સંયોગ અનન્તગણા છે અને તે અનન્ત સંયોગ ભિન્ન-ભિન્ન કાળોમાં થનાર છે. જે કેવળજ્ઞાનથી જણાય છે. અને જેમ એક પરમાણુનો ભાવિ સંયોગ અનન્ત છે તેજ પ્રકારે બધા દ્વિપ્રદેશી આદિ સ્કન્ધોના પણ વિભિન્ન કાળોમાં થનારા અનન્ત સંયોગ છે એજ પ્રકારે ક્ષેત્રની દૃષ્ટિએ પણ એક એક પરમાણુના ભાવી સંયોગ અનન્ત છે. આ પરમાણુ અમુક કાળમાં અમુક આકાશપ્રદેશમાં અવગાહન કરશે અને બીજા સમયમાં કોઇ બીજા પ્રદેશમાં જેમકે એક પરમાણુનો ભાવી સંયોગ અનન્ત છે, તે પ્રકારે બધા પરમાણુના સમજી લેવા જોઈએ તેજ પ્રકારે દ્વિપ્રદેશી સ્કંધથી લઈને અનન્ત પ્રદેશી સ્કંધ સુધીમાં પ્રત્યેક વિભિન્ન આકાશ પ્રદેશોમાં અવ

भाविनः संयोगाः अनन्ता भवन्ति, तथैव कालतोऽपि अयं परमाणुरमुष्मिन् आकाशप्रदेशे एकसमयस्थितिको द्वयादिसमयस्थितिको वर्तते इत्येवमेकस्यापि परमाणोरेकस्मिन् आकाशप्रदेशे भाविनः संयोगाः असंख्याता भवन्ति, तथैव सर्वेष्वपि आकाशप्रदेशेषु प्रत्येकमसंख्येया भाविनः संयोगाः भवन्ति, ततः पौनः पुन्येन तेषु आकाशप्रदेशेषु कालस्य परावर्तनेऽनन्तत्वात् अनन्ताः कालतो भाविनः संयोगा भवन्ति, यथा चैकस्य परमाणोस्तथा सर्वेषां परमाणु द्विप्रदेशिकादिस्कन्धानां प्रत्येकं कालतो भाविनः अनन्ताः संयोगा अवसेयाः, एवं भावतोऽपि-अयंपरमाणुरमुष्मिन् काले एकगुणकालको भवति इत्येव मेकस्यापि परमाणोः

अनन्त प्रदेशी स्कंध तक में से प्रत्येक विभिन्न आकाश प्रदेशों में अवगाहन करेगा, अतएव भिन्न-भिन्न कालों में होने वाले भावी संयोग अनन्त हैं। इसी प्रकार काल की अपेक्षा भी यह परमाणु इस आकाश प्रदेश में एक समय की स्थिति वाला, दो आदि समयों की स्थिति वाला है इस प्रकार एक ही परमाणु के एक आकाशप्रदेश में भावी संयोग असंख्यात होते हैं, फिर पुनः पुनः उन आकाशप्रदेशों में काल का परिवर्त्तन होने पर काल की अपेक्षा भी भावी संयोग अनन्त होते हैं। जैसे एक परमाणु के विषय में कहा गया है उसी प्रकार सभी परमाणु, द्विप्रदेशी स्कंध आदि प्रत्येक के काल की अपेक्षा भावी संयोग अनन्त समझ लेने चाहिये। इसी प्रकार भाव से समझना चाहिए, यथा-यह परमाणु इस काल में एक गुण काला होगा, इस प्रकार एक ही परमाणु के भिन्न-भिन्न कालीन संयोग अनन्त हैं। और जैसे एक परमाणु के उसी प्रकार सभी परमाणुओं

ગાહન કરશે તેથીજ ભિન્ન ભિન્ન કાળોમા થનારા ભાવી સંયોગ અનન્ત છે એજ રીતે કાળની અપેક્ષાએ પણ આ પરમાણુ આ આકાશપ્રદેશમાં એક સમયની સ્થિતિવાળા બે આદિ સમયોની સ્થિતિવાળા છે. એ પ્રકારે એક જ પરમાણુના એક આકાશ પ્રદેશમાં ભાવી સંયોગ અસંખ્યાત થાય છે; ફરી વારંવાર એ આકાશ પ્રદેશોમાં કાળનું પરિવર્તન થતાં કાળની અપેક્ષાએ પણ ભાવી સંયોગ અનન્ત થાય છે. જેમ એક પરમાણુના વિષયમાં કહેલું છે, તે જ રીતે બધા પરમાણુ, દ્વિપ્રદેશી સ્કંધ આદિ પ્રત્યેકના કાળની અપેક્ષાએ ભાવી સંયોગ અનન્ત સમજી લેવા જોઇએ. એ જ પ્રકારે ભાવથી સમજવું જોઇએ યથા આ પરમાણુ આ કાળમાં એક ગુણ કાળો થશે. એ પ્રકારે એકજ પરમાણુના ભિન્ન-ભિન્ન કાલીન સંયોગ અનન્ત છે. અને જેમ એક પરમાણુના

पृथक्पृथक्कालाः अनन्ताः संयोगाः भवन्ति, यथा चैकस्य परमाणोस्तथैव सर्वेषां परमाणु द्विप्रदेशिकादि स्कन्धानां पृथक् पृथक् अनन्ताः संयोगाः भावनो भवन्ति, इत्येवं रीत्या एकस्यापि परमाणो द्रव्यक्षेत्रकालभावविशेषसम्बन्धवशादनन्ता भाविनः समया उपलब्धा भवन्ति यथैवैकस्य परमाणोस्तथैव सर्वेषां परमाणूनां सर्वेषाञ्च द्विप्रदेशिकादि स्कन्धानामवसेयम् तच्च परिणामिकाल वस्तु विना परिणामिपुद्गलास्तिकायादि वस्तु विना च नोपपन्नं भवति, तथा चोक्तम्—

'संयोगपुरस्कारश्च नाम भाविनि हि युज्यते काले। न हि संयोगपुरस्कारो ह्यसतां केषांचिदुपपन्नः ॥१॥ इति। यथा च सर्वेषां परमाणुद्विप्रदेशिकादि स्कन्धानां प्रत्येकं द्रव्यक्षेत्रकालभावविशेषसम्बन्धवशादनन्ता भाविनोऽद्धास-

एवं द्विप्रदेशी आदि स्कंधों के पृथक्-पृथक् अनन्त संयोग भाव की अपेक्षा हैं। इस प्रकार विचार करने पर एक ही परमाणु के द्रव्य, क्षेत्र, काल और भाव विशेष के सम्बंध से अनन्त भावी समय सिद्ध होते हैं। और जो बात एक परमाणु के विषय में है वही सब परमाणुओं एवं द्विप्रदेशिक आदि स्कंधों के विषय में भी समझ लेना चाहिए। यह सब परिणमनशील काल नामक वस्तु के बिना और परिणमनशील पुद्गलास्तिकाय आदि वस्तुओं के बिना संगत नहीं हो सकता। कहा भी है—'भावी काल की विद्यमानता होने पर ही भावी संयोग संयोग बन सकते हैं और असत् पदार्थों का संयोग हो नहीं सकता, अतएव पुद्गलास्तिकाय आदि को भी सत् ही मानना चाहिए।'

जिस प्रकार परमाणु, द्विप्रदेशिक आदि स्कंधों में से प्रत्येक के द्रव्य क्षेत्र काल भाव विशेष के सम्बन्ध से अनन्त भावी अद्धाकाल

તે જ પ્રકારે બધા પરમાણુઓ તેમજ દ્વિપ્રદેશી આદિ સ્કંધોના પૃથક્-પૃથક્ અનન્ત સંયોગી ભાવની અપેક્ષાએ છે. આ રીતે વિચાર કરવાથી એકજ પરમાણુના દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવ વિશેષના સમ્બન્ધથી અનન્ત ભાવી સમય સિદ્ધ થાય છે અને જે વાત એક પરમાણુના વિષયમાં છે, તેજ બધા પરમાણુઓ તેમજ દ્વિ પ્રદેશિક આદિ સ્કન્ધોના વિષયમાં પણ સમજી લેવી જોઈએ. આ બધું પરિણમનશીલકાળ નામક વસ્તુના સિવાય અને પરિણમન શીલ પુદ્ગલાસ્તિકાય આદિ વસ્તુઓના વિના સંગત નથી થઈ શકતુ. કહ્યું પણ છે કે-'ભાવી કાલની વિદ્યમાનતા હોય તો જ ભાવી સંયોગ સંયોગ બની શકે છે અને અસત્ પદાર્થોનો સંયોગ થઈ નથી શકતો. તેથીજ પુદ્ગલાસ્તિકાય આદિને પણ અસત્ જ માનવું જોઇએ.

જે રીતે પરમાણુ, દ્વિપ્રદેશિક આદિ સ્કન્ધોમાંથી પ્રત્યેકના દ્રવ્ય ક્ષેત્ર

मयाः प्रतिपादितास्तथैव अतीता अपि अद्धासमयाः प्रतिपत्तव्याः इति पुद्गलास्तिकायादनन्तगुणोऽद्धासमयो द्रव्यार्थत्वेन सिद्धो भवति, अथ धर्मास्तिकायादीनामेव प्रदेशार्थतयाऽल्पबहुत्वादिकं प्ररूपयितुमाह–'एएसि णं भंते !' गौतमः पृच्छति–हे भदन्त ! एतेषां खलु 'धम्मत्थिकाय अधम्मत्थिकाय आगासत्थिकाय जीवत्थिकाय पोग्गलत्थिकाय अद्धासमयाणं' धर्मास्तिकायाधर्मास्तिकायाकाशास्तिकायजीवास्तिकायपुद्गलास्तिकायाद्धासमयानाम् मध्ये 'पएसट्ठयाए' प्रदेशार्थतया 'कयरे कयरेहिंतो' कतरे कतरेभ्यः 'अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?' अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति–गोयमा !' हे गौतम ! 'धम्मत्थिकाए अधम्मत्थिकाए' धर्मास्तिकायः, अधर्मास्तिकायः 'एएणं दो वि तुल्ला पएसट्ठयाए सव्वत्थोवा' एतौ खलु द्वावपि प्रदेशार्थतया तुल्यौ परस्परं समानौ भवतः, द्वयोरपि

प्रतिपादित किए गए हैं, उसी प्रकार भूत अद्धाकाल भी समझ लेने चाहिए। इस प्रकार अद्धाकाल पुद्गलास्तिकाय से द्रव्य की अपेक्षा अनन्तगुणा सिद्ध होता है।

अब धर्मास्तिकाय आदि का प्रदेशों की अपेक्षा अल्पबहुत्व बतलाया जाता है–

श्री गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं–हे भगवन् ! इन धर्मास्तिकाय, अधर्मास्तिकाय, आकाशास्तिकाय, जीवास्तिकाय, पुद्गलास्तिकाय और अद्धासमय में प्रदेशों की अपेक्षा से कौन किससे अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? भगवान् उत्तर देते हैं–हे गौतम ! धर्मास्तिकाय और अधर्मास्तिकाय, ये दोनों प्रदेशों से तुल्य हैं। इन दोनों के प्रदेश लोकाकाश के प्रदेशों के बराबर ही हैं तथा अन्य द्रव्यों

કાલ ભાવ વિશેષના સમ્બન્ધથી અનન્તભાવી અદ્ધાકાલ પ્રતિપાદિત કરાએલ છે, તેજ રીતે ભૂત અદ્ધાકાળ પણ સમજી લેવો જોઇએ. એ રીતે અદ્ધાકાલ પુદ્ગલાસ્તિકાયથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ અનન્ત ગણો સિદ્ધ થાય છે.

હવે ધર્માસ્તિકાય આદિના પ્રદેશોની અપેક્ષાએ અલ્પ, બહુત્વ બતાવાય છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે–ભગવન્ ! આ ધર્માસ્તિકાય અધર્માસ્તિકાય આકાશાસ્તિકાય જીવાસ્તિકાય, પુદ્ગલાસ્તિકાય અને અદ્ધા સમયમાં પ્રદેશોની અપેક્ષાએ કોણ કોનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે–હે ગૌતમ ! ધર્માસ્તિકાય, અને અધર્માસ્તિકાય, આ બન્ને પ્રદેશોથી સરખા છે. એ બન્નેના પ્રદેશ લોકાકાશના પ્રદેશોની બરાબર જ છે તથા અન્ય દ્રવ્યોની અપેક્ષાએ તેમના પ્રદેશ બધાથી

लोकाकाशप्रदेशपरिमाणप्रदेशत्वात् अन्यास्तिकायाद्धासमयापेक्षया च इमौ द्वावपि सर्वस्तोकौ भवतः, ताभ्यामपि 'जीवत्थिकाए पएसट्टयाए अणंतगुणे' जीवास्तिकायः प्रदेशार्थतया अनन्तगुणो भवति, जीवास्तिकाये जीवानामनन्तत्वात्, एकैकस्य च जीवस्य लोकाकाशप्रदेशपरिमाणप्रदेशत्वात्, तदपेक्षयापि 'पोग्गलत्थिकाए पएसट्टयाए अणंतगुणे' पुद्गलास्तिकायः प्रदेशार्थतया अनन्तगुणो भवति, कर्मस्कन्धप्रदेशानामपि सर्वजीवप्रदेशेभ्योऽनन्तगुणत्वेन एकैकस्य जीवप्रदेशस्यानन्तानन्तैः कर्मपरमाणुभिरावेष्टितपरिवेष्टितत्वेन च सकलपुद्गलास्तिकायप्रदेशानां सुतरामनन्तानन्तैः कर्मपरमाणुभिरावेष्टितत्वसिद्धेः पुद्गलास्तिकायस्य जीवास्तिकायात् प्रदेशार्थतयाऽनन्तगुणत्वं सिद्धम्, तस्मादपि-'अद्धासमए पएसट्टयाए अणंतगुणे' अद्धासमयः प्रदेशार्थतया अनन्तगुणो भवति, एकै-

की अपेक्षा इनके प्रदेश सब से कम हैं। इन दोनों की अपेक्षा जीवास्तिकाय प्रदेशों से अनन्त गुणा हैं। क्योंकि जीव द्रव्य अनन्त हैं और उनमें से प्रत्येक के प्रदेश लोकाकाश के प्रदेशों के बराबर हैं। जीवास्तिकाय की अपेक्षा पुद्गलास्तिकाय प्रदेशों से अनन्तगुणा हैं, क्योंकि पुद्गल की अन्य वर्गणाओं को छोडदिया जाय और सिर्फ कर्म वर्गणाओं को ही लिया जाय तो जीव का एक-एक प्रदेश अनन्त -अनन्त कर्म परमाणुओं से आवृत है अर्थात् जीव के प्रत्येक प्रदेश के साथ अनन्त-अनन्त कार्मण वर्गणा के परमाणु चिपटे हुए हैं, अतएव सहज ही यह सिद्ध हो जाता है कि जीवास्तिकाय के प्रदेशों की अपेक्षा पुद्गलास्तिकाय के प्रदेश अनन्तगुणित हैं। कर्मवर्गणा के अतिरिक्त औदारिक, वैक्रिय आदि अन्य अनेक वर्गणा भी हैं। पुद्गलास्तिकाय की अपेक्षा भी अद्धाकाल के प्रदेश अनन्तगुणित हैं,

ઓછા છે. આ બન્નેની અપેક્ષાએ જીવાસ્તિકાય પ્રદેશોથી અનન્ત ગણા છે, કેમકે જીવ દ્રવ્ય અનન્ત છે અને તેમનામાથી પ્રત્યેકના પ્રદેશ લોકાકાશના પ્રદેશોની બરાબર છે. જીવાસ્તિકાયની અપેક્ષાએ પુદ્ગલાસ્તિકાય પ્રદેશોથી અનન્ત ગણા છે, કેમકે પુદ્ગલની અન્ય વર્ગણાઓને જ લેવામા આવેતો જીવના એક એક પ્રદેશ અનન્ત અનન્ત કર્મ પરમાણુઓથી આવૃત્ત છે અર્થાત્ જીવના પ્રત્યેક પ્રદેશના સાથે અનન્ત-અનન્ત કાર્મણ વર્ગણાના પરમાણુ ચોટેલા હોય છે, તેથી જ સ્વાભાવિક રીતે આ સિદ્ધ થઇ જાય છે કે જીવાસ્તિકાયના પ્રદેશોની અપેક્ષાએ પુદ્ગલાસ્તિકાયના પ્રદેશ અનન્ત ગુણિત છે. કર્મવર્ગણાથી અતિરિક્ત ઔદારિક, વૈક્રિય આદિ અન્ય અનેક વર્ગણા પણ છે. પુદ્ગલાસ્તિકાયની અપેક્ષાએ પણ અદ્ધાકાળનો પ્રદેશ અનન્ત ગુણિત છે

कस्य पुद्गलास्तिकाय प्रदेशस्य पूर्वोक्तानुसारेण ततद् द्रव्यक्षेत्रकालभावविशेष-सम्बन्धवशादनन्तानामतीताद्धासमयानाम् अनन्तानामनागतसमयानां सद्भावात्, तस्मादपि-'आगासत्थिकाए पएसट्ठयाए अणंतगुणे' आकाशास्तिकायः प्रदेशार्थतया अनन्तगुणो भवति, सर्वापेक्षयापि अलोकस्य अनन्तत्वसद्भावात् इत्याशयः, अथ प्रत्येकं धर्मास्तिकायादीनाम् द्रव्यार्थप्रदेशार्थतयाऽल्पबहुत्वं प्ररूपयितुमाह-'एयस्स णं भंते ! धम्मत्थिकायस्स' गौतमः पृच्छति-हे भदन्त ! एतस्य खलु धर्मास्तिकायस्य' 'दव्वट्ठपएसट्ठयाए' द्रव्यार्थप्रदेशार्थतया 'कयरे कयरेहिंतो' कतरे कतरेभ्यः 'अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?' अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति-'गोयमा' हे गौतम ! 'सव्वत्थोवे एगे धम्मत्थिकाए दव्वट्ठयाए' सर्वस्तोकः-सर्वेभ्योऽल्पः

क्योंकि एक-एक पुद्गलास्तिकाय के पहले कहे अनुसार विभिन्न द्रव्य क्षेत्र काल और भाव के सम्बन्ध के कारण अतीत और अनागत समय अनन्त-अनन्त हैं। अद्धाकाल की अपेक्षा आकाशास्तिकाय प्रदेशों की दृष्टि से अनन्तगुणा है, क्योंकि लोकाकाश अनन्त-असीम हैं।

अब धर्मास्तिकाय आदि का द्रव्य और प्रदेश-दोनों की अपेक्षा से अल्पबहुत्व प्ररूपित करते हैं-

श्री गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं-हे भगवन् ! इस धर्मास्तिकाय के द्रव्य और प्रदेश में से कौन किससे अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? भगवान् उत्तर देते हैं-हे गौतम ! धर्मास्तिकाय द्रव्य की अपेक्षा सब से कम अल्प एक है और प्रदेशों की अपेक्षा वह असंख्यात गुणा हैं।

श्री गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं-हे भगवन् ! अधर्मास्तिकाय के द्रव्य और प्रदेशों में कौन किससे अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक

કેમકે એક એક પુદ્ગલાસ્તિકાયના આગળ કહ્યા અનુસાર, વિભિન્ન દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવના સમ્બન્ધના કારણે અતીત અને અનાગત સમય અનન્ત અનન્ત છે. અદ્ધાકાળની અપેક્ષાએ આકાશાસ્તિકાય પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ અનન્ત ગણા છે, કેમકે અલોકાકાશ અનન્ત અસીમ છે.

હવે ધર્માસ્તિકાય આદિના દ્રવ્ય અને પ્રદેશ બન્નેની અપેક્ષાએ અલ્પ બહુત્વ પ્રરૂપિત કરે છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-ભગવન ! આ ધર્માસ્તિકાયના દ્રવ્ય અને પ્રદેશોમાં કોણ કોનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! ધર્માસ્તિકાય દ્રવ્યની અપેક્ષાએ

धर्मास्तिकायो द्रव्यार्थतया-द्रव्यत्वेन भवति, एकत्वात्, 'से चेव पएसट्ठयाए असंखेज्जगुणे' स चैव धर्मास्तिकायः प्रदेशार्थतया असंख्येयगुणो भवति, तस्य लोकाकाशप्रदेशपरिमाणप्रदेशत्वात्,

अथाधर्मास्तिकायस्याल्पबहुत्वं प्ररूपयितुमाह-'एयस्स णं भंते ! अधम्मत्थिकायस्स' गौतमः पृच्छति-हे भदन्त ! एतस्य खलु अधर्मास्तिकायस्य 'दव्वट्ठपएसट्ठयाए' द्रव्यार्थप्रदेशार्थतया 'कयरे कयरेहिंतो' कतरे कतरेभ्यः 'अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?' अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति-'गोयमा !' हे गौतम ! सव्वत्थोवे एगे अधम्मत्थिकाए दव्वट्ठयाए' सर्वस्तोकः-सर्वेभ्योऽल्पः, अधर्मास्तिकायो द्रव्यार्थतया भवति, एकत्वात्, 'से चेव पएसट्ठयाए असंखेज्जगुणे' स चैव-अधर्मास्तिकायः प्रदेशार्थतया असंख्येयगुणो भवति तस्य लोकाकाशप्रदेशपरिमाणप्रदेशात्मकत्वात्,

अथाकाशास्तिकायस्य द्रव्यार्थप्रदेशार्थतया अल्पबहुत्वादिकं प्ररूपयितुमाह-'एयस्स णं भंते ! आगासत्थिकायस्स' गौतमः पृच्छति-हे भदन्त ! एतस्य खलु आकाशास्तिकायस्य 'दव्वट्ठपएसट्ठयाए' द्रव्यार्थप्रदेशार्थतया 'कयरे कयरेहिंतो' कतरे कतरेभ्यः 'अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा' अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति-'गोयमा !' हे गौतम ! 'सव्वत्थोवे एगे आगासत्थिकाए दव्वट्ठयाए' सर्वस्तोकः-

---

हैं ? भगवान् उत्तर देते हैं-सब से अल्प अधर्मास्तिकाय द्रव्य की अपेक्षा से है, क्योंकि वह एक द्रव्य ही है, मगर असंख्यात प्रदेशी होने के कारण प्रदेशों की दृष्टि से वह असंख्यातगुणा है।

श्री गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं-हे भगवन् ! द्रव्य और प्रदेश की दृष्टि से आकाशास्तिकाय का अल्प-बहुत्व क्या है ? भगवान् उत्तर देते हैं-हे गौतम ! आकाशास्तिकाय द्रव्य की अपेक्षा से सब

બધાથી ઓછા એક છે અને પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તે અસંખ્યાત ગણા છે.

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-ભગવન્ ! અધર્માસ્તિકાયના દ્રવ્ય અને પ્રદેશોમાં કોણ કોનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગરતો વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-બધાથી ઓછા અધર્માસ્તિક દ્રવ્યની અપેક્ષાએ છે કેમકે તે એક દ્રવ્ય જ છે, પરન્તુ અસંખ્યાત પ્રદેશી હોવાના કારણે પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ તે અસંખ્યાત ગણું છે.

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-ભગવન્ ! દ્રવ્ય અને પ્રદેશની દૃષ્ટિએ આકાશાસ્તિકાયનુ અલ્પ બહુત્વ શું છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! આકાશાસ્તિકાય દ્રવ્યની

सर्वेभ्योऽपि अल्पः, आकाशास्तिकायो द्रव्यार्थतया भवति, तस्य एकत्वात् 'से चेव पएसट्ठयाए अणंतगुणे' स चैव आकाशास्तिकायः प्रदेशार्थतया अनन्तगुणो भवति, तस्यापरिमितत्वात्,

अथ जीवास्तिकायस्य द्रव्यार्थप्रदेशार्थतयाऽल्पबहुत्वादिकम् प्ररूपयति-'एयस्स णं भंते! जीवत्थिकायस्स दव्वट्ठपएसट्ठयाए' गौतमः पृच्छति-हे भदन्त! एतस्य खलु जीवास्तिकायस्य द्रव्यार्थप्रदेशार्थतया 'कयरे कयरेहिंतो' कतरे कतरेभ्यः 'अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा?' अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति? भगवान् उत्तरयति-'गोयमा!' हे गौतम 'सव्वत्थोवे जीवत्थिकाए दव्वट्ठयाए' सर्वस्तोकः-सर्वेभ्योऽल्पो जीवास्तिकायो द्रव्यार्थतया भवति, 'से चेव पएसट्ठयाए असंखेज्जगुणे' स चैव प्रदेशार्थतया असंख्येयगुणो भवति. प्रतिजीवं लोकाकाशप्रदेशपरिमाणप्रदेशत्वाद्,

---

से अल्प है, क्योंकि एक है, मगर प्रदेशों की अपेक्षा से वह अनन्तगुणा है अर्थात् उसके प्रदेश अनन्त हैं। तात्पर्य यह है कि द्रव्य से आकाशास्तिकाय एक है और प्रदेशों से अनन्त है, अतः द्रव्य की अपेक्षा प्रदेशों से उसे अनन्तगुणा कहना उचित ही है।

श्री गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं-हे भगवन्! द्रव्य और प्रदेश की अपेक्षा से जीवास्तिकाय में कौन किससे अल्प, बहुत तुल्य या विशेषाधिक हैं? भगवान् उत्तर देते हैं-हे गौतम! द्रव्य की अपेक्षा जीवास्तिकाय अल्प है और प्रदेशों की अपेक्षा से असंख्यातगुणा है, क्योंकि एक-एक जीव के लोकाकाश के प्रदेशों के बराबर असंख्यात-असंख्यात प्रदेश हैं।

श्री गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं-हे भगवन्! द्रव्य और प्रदेश

અપેક્ષાએ બધાથી અલ્પ છે કેમકે એક છે. પરન્તુ પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તે અનન્ત ગણુ છે અર્થાત્ તેમના પ્રદેશ અનન્ત છે. તાત્પર્ય એ છે કે દ્રવ્યથી આકાશાસ્તિકાય એક છે અને પ્રદેશોએ અનન્ત છે. તેથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ પ્રદેશોથી તેને અનન્ત ગણું કહેવુ જોઇએ.

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-ભગવન્! દ્રવ્ય અને પ્રદેશની અપેક્ષાએ જીવાસ્તિકાયમા કોણુ કોનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ! દ્રવ્યની અપેક્ષાએ જીવાસ્તિ કાય અલ્પ છે અને પ્રદેશોની અપેક્ષાએ અસંખ્યાત ગણું છે, કેમકે એક એક જીવના લોકાકાશના પ્રદેશોના બરાબર અસંખ્યાત-અસંખ્યાત પ્રદેશ છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-ભગવન્! દ્રવ્ય અને પ્રદેશની અપેક્ષાએ

अथ पुद्गलास्तिकायस्य द्रव्यार्थप्रदेशार्थतयाऽल्प बहुत्वं प्रतिपादयति–'एयस्स णं भंते ! पोग्गलत्थिकायस्स, दव्वट्ठपएसट्ठयाए' गौतमः पृच्छति–हे भदन्त ! एतस्स खलु पुद्गलास्तिकायस्य द्रव्यार्थप्रदेशार्थतया 'कयरे कयरेहिंतो' कतरे कतरेभ्यः, 'अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा' अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति–'गोयमा !' हे गौतम ! 'सव्वत्थोवे पोग्गलत्थिकाए दव्वट्ठयाए' सर्वस्तोकः–सर्वेभ्योऽल्पः, पुद्गलास्तिकायो द्रव्यार्थतया भवति, द्रव्याणां सर्वत्रैवाल्पत्वात् 'से चेव पएसट्ठयाए असंखेज्जगुणे' स चैव–पुद्गलास्तिकायः प्रदेशार्थतया असंख्येयगुणो भवति, अथ बहूनां लोकेऽनन्तप्रदेशिकानां स्कन्धानां सत्त्वेनानन्तगुणत्वमेव पुद्गलास्तिकायस्य, नासंख्येयगुणत्वमिति चेदत्रोच्यते–'सव्वत्थोवा अणंतपएसिया खंधा दव्वट्ठयाए, परमाणु पोग्गला दव्वट्ठयाए अणंतगुणा, संखेज्जपएसिया खंधा दव्वट्ठयाए संखेज्जगुणा, असंखेज्जपएसिया खंधा दव्वट्ठयाए असंखेज्ज-

---

की अपेक्षा से पुद्गलास्तिकाय में कौन किससे अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? भगवान् उत्तर देते हैं–हे गौतम ! द्रव्य की अपेक्षा पुद्गलास्तिकाय कम हैं, क्योंकि प्रदेशों से द्रव्य कम ही होते हैं, प्रदेशों की अपेक्षा वह असंख्यातगुणा है। प्रश्न किया जा सकता है कि लोक में अनन्तप्रदेशी स्कन्ध बहुत हैं, अतएव पुद्गलास्तिकाय द्रव्य की अपेक्षा प्रदेशों से अनन्तगुणा होना चाहिए, असंख्यात गुणा नहीं ? इसका समाधान करने के लिए कहा गया है– 'द्रव्य की दृष्टि से अनन्तप्रदेशी स्कंध सब से कम हैं, परमाणु पुद्गल उनकी अपेक्षा अनन्तगुणा हैं, संख्यातप्रदेशी स्कंध संख्यातगुणा हैं और असंख्यातप्रदेशी स्कंध असंख्यातगुणा हैं।' यह कथन आगे किया जाएगा, इस के अनुसार अनन्तप्रदेशी स्कंध अत्यन्त अल्प हैं

પુદ્ગલાસ્તિકાયમા કોણુ કોનાથી અલ્પ, ઘણુા, તુલ્ય અગરતો વિશેષાધિક છે?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે–દ્રવ્યની અપેક્ષાએ પુદ્ગલાસ્તિકાય ઓછા છે, કેમકે પ્રદેશોથી દ્રવ્ય ઓછાં જ હોય છે. પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તે અસંખ્યાત ગણુા છે. પ્રશ્ન કરી શકાય છે કે લોકમાં અનન્ત પ્રદેશી સ્કંધ ઘણુા છે. તેથી જ પુદ્ગલાસ્તિકાય દ્રવ્યની અપેક્ષાએ પ્રદેશોથી અનન્ત ગણુા હોવા જોઇએ, અસંખ્યાતગણુા નહીં? તેનું સમાધાન કરવા માટે કહ્યું છે કે 'દ્રવ્યનીદૃષ્ટિએ અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધ બધાથી સ્વલ્પ છે, પરમાણુ પુદ્ગલ તેમની અપેક્ષાએ અનન્ત ગણુા છે, સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધ સંખ્યાત ગણુા છે અને અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધ અસંખ્યાત ગણુા છે" આ કથન આગળ કરવામાં આવશે.

गुणा' इति वक्ष्यमाणवचनप्रामाण्यात्, अनन्तप्रदेशिकस्कन्धानां स्वल्पत्वेन परमाण्वादीनामतिवहुत्वेन, सर्वस्यैव पुद्गलास्तिकायस्य प्रदेशार्थतया प्ररूपणे-अनन्तप्रदेशिक स्कन्धानामतिस्तोकत्वात्, परमाणूनाञ्चातिवहुत्वेन तेषां पृथक् पृथक् द्रव्यत्वात् असंख्येयप्रदेशिकानाञ्च स्कन्धानाम् परमाण्वपेक्षयाऽसंख्येयगुणत्वात् असंख्येयगुणत्वमेव पुद्गलास्तिकायस्य प्रदेशार्थतया भवति, नानन्तगुणत्वमिति भावः, 'अद्धासमए न पुच्छिज्जइ, पएसाभावा' अद्धासमयो न पृच्छयते-द्रव्यार्थप्रदेशार्थतया न प्ररूप्यते, प्रदेशाभावात्,

अथ अद्धासमयानां द्रव्यार्थता नियमे वा वाचो युक्तिः ? तेषां प्रदेशार्थताया अपि वक्तुं शक्यत्वात् यथाऽनन्तानां परमाणूनां समुदायात्मकस्य स्कन्धस्य द्रव्यत्वं तदवयवप्रदेशत्वञ्च भवति तथैव सकलस्यैव कालस्य द्रव्यत्वं तदवयवत्वञ्च समया-

---

और परमाणु उनकी अपेक्षा अत्यधिक हैं और वे सब पृथक्-पृथक् द्रव्य हैं, कारण असंख्यात प्रदेशी स्कंध परमाणुओं की अपेक्षा असंख्यातगुणा ही हैं। इस प्रकार पुद्गलास्तिकाय प्रदेशों की दृष्टि से असंख्यातगुणा ही हो सकता है, अनन्तगुणा नहीं हो सकता।

अद्धासमय अर्थात् काल द्रव्य के विषय में द्रव्य और प्रदेशों के अल्प-बहुत्व को लेकर प्रश्न नहीं करना चाहिए क्योंकि काल के प्रदेश नहीं होते हैं। प्रश्न हो सकता है कि काल द्रव्य ही है, उसके प्रदेश नहीं हैं, इस विषय में युक्ति क्या है ? जैसे अनन्त परमाणुओं का समूह रूप स्कंध द्रव्य कहलाता है और उसके अवयव प्रदेश कहलाते हैं, उसी प्रकार सम्पूर्ण काल को द्रव्य और अवयवों को प्रदेश कहा जा सकता है ? इसका उत्तर यह है कि यहां दृष्टान्त और

તદનુસાર અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધ અત્યન્ત અલ્પ છે અને પરમાણુ તેમની અપેક્ષાએ અત્યધિક છે અને તેઓ બધા પૃથક્ પૃથક્ દ્રવ્ય છે, એ કારણે અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધ પરમાણુઓની અપેક્ષાએ અસંખ્યાત ગણા જ છે. આ પ્રકારે પુદ્ગલાસ્તિકાય પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ અસંખ્યાત ગણાજ હોઇ શકે, અનન્તગણા થઇ શકતા નથી.

અદ્ધા સમય અર્થાત્ કાલ દ્રવ્યના વિષયમાં દ્રવ્ય અને પ્રદેશોના અલ્પ બહુત્વને લઇને પ્રશ્ન ન કરવો જોઇએ કેમકે કાળને પ્રદેશ નથી હોતા. પ્રશ્ન કરી શકાય છે કે કાલ દ્રવ્ય જ છે તેને પ્રદેશ નથી, આ વિષયમાં યુક્તિ કઈ છે ? જેમ અનન્ત પરમાણુઓનો સમૂહ રૂપ સ્કન્ધ દ્રવ્ય કહેવાય છે અને તેના અવયવ પ્રદેશ કહેવાય છે, તેજ રીતે સંપૂર્ણ કાળને દ્રવ્ય અને તેના અવયવોને પ્રદેશ કહી શકાય છે ? તેનો ઉત્તર આ છે કે અહીં દૃષ્ટાન્ત અને

त्मकप्रदेशत्वं संभवतीति चेदत्रोच्यते प्रकृते दृष्टान्तदार्ष्टान्तिकयोर्महावैषम्यात्, तथाहि–'परस्परसापेक्षतया परिणमनकाले एव परमाणूनां समुदायस्य स्कन्धरूपतया परस्परनिरपेक्षाणां केवलपरमाणूनामिव स्कन्धत्वायोगात्, अद्धासमयानान्तु परस्पर निरपेक्षत्वमेव, वर्तमानसमयभावे पूर्वापरसमययोरभावेन स्कन्धत्व परिणामाभावः, तदभावाच्च नाद्धासमयाः प्रदेशाः संभवन्ति. किन्तु पृथगेव द्रव्याणि इत्याशयः। अथामीषां धर्मास्तिकायादीनां समेषां सहैव द्रव्यार्थप्रदेशार्थतयाऽल्पबहुत्वादिकं प्ररूपयति–'एएसि णं भंते' धम्मत्थिकाय अधम्मत्थिकाय आगासकाय जीवत्थिकाय पोग्गलत्थिकाय अद्धासमयाणं दव्वट्ठपएसट्ठयाए य' गौतमः पृच्छति–हे भदन्त ! एतेषां खलु धर्मास्तिकायाधर्मास्तिकायाकाशास्तिकाय जीवास्तिकायपुद्गलास्तिकायाद्धासमयानां द्रव्यार्थप्रदेशार्थतया च 'कयरे कयरे-

---

दार्ष्टान्तिक में महान् विषमता है। जब परमाणु परस्पर सापेक्ष होकर अर्थात् एकमेक होकर परिणत होते हैं तभी उनका समुदाय स्कंध कहलाता है। यदि वे परमाणु परस्पर निरपेक्ष हों तो उनके समूह को स्कंध नहीं कह सकते। अद्धासमय परस्पर निरपेक्ष हैं, स्कंध के समान परस्पर सापेक्ष द्रव्य नहीं हैं। जब वर्त्तमान समय होता है तो उससे आगे और पीछे के समय का अभाव होता है, अतएव उन में स्कन्ध रूप परिणाम का अभाव है और इसी कारण अद्धासमय के प्रदेशों का अभाव कहा गया है। अद्धाकाल पृथक्-पृथक् द्रव्य हैं।

अब पूर्वोक्त धर्मास्तिकाय आदि सब का एक साथ द्रव्य और प्रदेश की अपेक्षा से अल्पबहुत्व बतलाया जाता है–

श्री गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं–हे भगवन् ! इन धर्मास्तिकाय,

દાર્ષ્ટાન્તિકમા મહાન્ વિષમતા છે જ્યારે પરમાણુ પરસ્પર સાપેક્ષ થઈને અર્થાત્ એકમેક થઈને પરિણત થાય છે ત્યારે તેમનો સમુદાય સ્કન્ધ કહેવાય છે જો તે પરમાણુઓ પરસ્પર નિરપેક્ષ હોય તો તેમના સમૂહને સ્કન્ધ નથી કહિ શકાતો. અદ્ધા સમય પરસ્પર નિરપેક્ષ છે. સ્કન્ધના સમાન પરસ્પર સાપેક્ષ દ્રવ્ય નથી. જ્યારે વર્તમાન સમય હોય છે તો તેના આગળ અને પાછળના સમયનો અભાવ હોય છે. તેથી જ તેમનામા સ્કન્ધ રૂપ પરિણામનો અભાવ છે અને તેજ કારણે અદ્ધાસમયના પ્રદેશોનો અભાવ કહેલ છે. અદ્ધાકાલ પૃથક પૃથક દ્રવ્ય છે.

હવે પૂર્વોક્ત ધર્માસ્તિકાય આદિ બધાના એક સાથે દ્રવ્ય અને પ્રદેશની અપેક્ષાએ અલ્પ બહુત્વ બતાવાય છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-ભગવન્ ! આ ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય

हिंतो' कतरे कतरेभ्यः 'अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?' अप्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति –'गोयमा !' हे गौतम ! 'धम्मत्थिकाए, अधम्मत्थिकाए, आगासत्थिकाए' धर्मास्तिकायः, अधर्मास्तिकायः, आकाशास्तिकायश्च 'एए तिन्नि वि तुल्ला दव्वट्ठयाए सव्वत्थोवा' एते त्रयोऽपि धर्मास्तिकायादयो द्रव्यार्थतया–द्रव्यार्थिकनयेन तुल्याः समानाः, सर्वस्तोकाश्च–सर्वेभ्योऽल्पाः सन्ति, तेषां प्रत्येकमेकसंख्याकत्वात्, तेभ्योऽपि–'धम्मत्थिकाए अधम्मत्थिकाए य' धर्मास्तिकायः, अधर्मास्तिकायश्च 'एएसि णं दोन्नि वि तुल्ला पएसट्ठयाए असंखेज्जगुणा' एतौ खलु द्वावपि प्रदेशार्थतया असंख्येयगुणौ भवतः, स्वस्थाने तु परस्परं तुल्यौ स्तः, ताभ्यामपि 'जीवत्थिकाए दव्वट्ठयाए अणंतगुणे' जीवास्तिकायो द्रव्यार्थतया अनन्तगुणो

अधर्मास्तिकाय, आकाशास्तिकाय, जीवास्तिकाय, पुद्गलास्तिकाय और अद्धासमय में से द्रव्य और प्रदेश की अपेक्षा कौन किससे अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं? भगवान् उत्तर देते हैं हे गौतम ! धर्मास्तिकाय, अधर्मास्तिकाय और आकाशास्तिकाय, ये तीनों परस्पर में तुल्य हैं, क्योंकि तीनों ही एक–एक द्रव्य हैं, अतएव सबसे अल्प हैं। धर्मास्तिकाय और अधर्मास्तिकाय ये दोनों प्रदेशों की अपेक्षा परस्पर तुल्य हैं मगर प्रदेशों की अपेक्षा असंख्यातगुणा हैं। तात्पर्य यह है कि द्रव्य से धर्मास्तिकाय एक है और अधर्मास्तिकाय भी एक हैं, मगर दोनों के प्रदेश असंख्यात–असंख्यात हैं, इनके प्रदेशों में कोई न्यूनाधिकता नहीं है। इस कारण द्रव्य से प्रदेश असंख्यातगुणा हैं। द्रव्य की अपेक्षा जीवास्तिकाय. धर्मास्तिकाय और अधर्मास्तिकाय से अनन्तगुणा है. क्योंकि जीव द्रव्य अनन्त

આકાશાસ્તિકાય, જીવાસ્તિકાય, પુદ્ગલાસ્તિકાય અને અદ્ધા સમયમાંથી દ્રવ્ય અને પ્રદેશોની અપેક્ષાએ કોણ કોનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે–હે ગૌતમ ! ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય અને આકાશાસ્તિકાય આ ત્રણે પરસ્પરમા તુલ્ય છે. કેમકે ત્રણે એક એક દ્રવ્ય છે, તેથીજ બધાથી ઓછા છે, ધર્માસ્તિકાય અને અધર્માસ્તિકાય આ બન્ને પ્રદેશોની અપેક્ષાએ પરસ્પર તુલ્ય છે પરન્તુ પ્રદેશોની અપેક્ષાએ અસંખ્યાત ગણા છે. તાત્પર્ય આ છે કે દ્રવ્યથી ધર્માસ્તિકાય એક છે અને અધર્માસ્તિકાય પણ એક છે. પણ બન્નેના પ્રદેશ અસંખ્યાત–અસંખ્યાત છે, તેમના પ્રદેશોમાં કોઈ ન્યૂનાધિકતા નથી. એ કારણે દ્રવ્યથી પ્રદેશ અસંખ્યાત ગણા છે. દ્રવ્યની અપેક્ષાએ જીવાસ્તિકાય, ધર્માસ્તિકાય અને અધર્માસ્તિકાયથી અનન્તગણા છે

भवति अनन्तानां जीवद्रव्याणाम् सद् भावात्, 'से चेव पएसट्ठयाए असंखेज्जगुणे' स चैव-जीवास्तिकायः प्रदेशार्थतया असंख्येयगुणो भवति, प्रतिजीवमसंख्येयानां प्रदेशानां सद्भावात्, तस्मादपि प्रदेशार्थिकजीवास्तिकायात् 'पोग्गलत्थिकाए दव्वट्ठयाए अणंतगुणे' पुद्गलास्तिकायो द्रव्यार्थतया अनन्तगुणो भवति, प्रति जीवप्रदेशम् ज्ञानावरणीयदर्शनावरणीयादिकर्मपुद्गलस्कन्धानामपि अनन्तानां सद्भावात्, 'से चेव पएसट्ठयाए असंखेज्जगुणे' स चैव पुद्गलास्तिकायः प्रदेशार्थतयाऽसंख्येयगुणो भवति, प्रागुक्तयुक्तेः वक्ष्यमाणवचनप्रामाण्यात्, तस्मादपि 'अद्धासमए दव्वट्ठपएसट्ठयाए अणंतगुणे' अद्धासमयो द्रव्यार्थप्रदेशार्थतया अनन्तगुणो भवति, प्रागुक्तयुक्तेः, तस्मादपि-'आगासत्थिकाए पएसट्ठयाए अणंतगुणे' आकाशास्तिकायः प्रदेशार्थतया अनन्तगुणो भवति, सर्वास्वपि दिक्षु आकाशास्तिकायस्यानन्ताभावात्। अद्धासमयस्य च मनुष्यक्षेत्रमात्र सद्भावात्, इति 'दारं' एकोनविंशम् अस्तिकायद्वारम् समाप्तम् ॥ सू० २६ ॥

हैं। जीवास्तिकाय प्रदेशों की अपेक्षा असंख्यातगुणा है, क्योंकि एक-एक जीव के असंख्यात-असंख्यात प्रदेश होते हैं। प्रदेशरूप जीवास्तिकाय से द्रव्य रूप पुद्गलास्तिकाय अनन्तगुणा है, क्योंकि जीव के एक-एक प्रदेश के साथ अनन्त-अनन्त कर्म पुद्गल द्रव्य संबद्ध हैं। द्रव्यरूप पुद्गलास्तिकाय की अपेक्षा प्रदेशरूप पुद्गलास्तिकाय असंख्यात गुणा है। इस विषय में युक्ति पहले कही जा चुकी है, आगे कहा जाने वाला वचन इस विषय में प्रमाण है। उसकी अपेक्षा भी अद्धासमय द्रव्य और प्रदेश से अनन्त गुणा है। इस विषय में भी युक्ति पहले कही जा चुकी है। अद्धासमय की अपेक्षा आकाशास्तिकाय प्रदेशों की दृष्टि से अनन्तगुणा है, क्योंकि आकाशास्तिकाय सभी दिशाओं में अनन्त है, उसकी कहीं कोई सीमा नहीं है जब कि

કેમકે જીવ દ્રવ્ય અનન્ત છે જીવાસ્તિકાય પ્રદેશોની અપેક્ષાએ અસંખ્યાતગણા છે, કેમકે એક-એક જીવના અસંખ્યાત-અસંખ્યાત પ્રદેશ થાય છે. પ્રદેશ રૂપ જીવાસ્તિકાયથી દ્રવ્ય રૂપ પુદ્ગલાસ્તિકાય અનન્તગણા છે, કેમકે જીવના એક-એક પ્રદેશની સાથે અનન્ત અનન્ત કર્મપુદ્ગલ દ્રવ્ય સંબદ્ધ છે. દ્રવ્ય રૂપ પુદ્ગલાસ્તિકાયની અપેક્ષાએ પ્રદેશ રૂપ પુદ્ગલાસ્તિકાય અસંખ્યાતગણા છે. આ વિષયમાં યુક્તિ પહેલા કહેવાએલી છે, આગળ કહેવામા આવનારા વચન આ વિષયમા પ્રમાણુ છે. તેની અપેક્ષાએ પણ અદ્ધાસમય દ્રવ્ય અને પ્રદેશથી અનન્તગણા છે. આ વિષયમા પણ યુક્તિ પહેલા કહેવાઈ ગઇ છે અદ્ધાસમયની અપેક્ષાએ આકાશાસ્તિકાય પ્રદેશોની દૃષ્ટિથી અનન્તગણા છે, કેમકે આકાશાસ્તિકાય

चरमद्वारवक्तव्यता—

मूलम्—एएसि णं भंते ! जीवाणं चरिमाणं अचरिमाण य कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा जीवा अचरिमा, चरिमा अणंतगुणा, दारं २२ ॥सू० २७॥

छाया—एतेषां खलु भदन्त ! जीवानां चरमाणाम् अचरमाणाञ्च कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः जीवाः अचरमाः, चरमाः अनन्तगुणाः, द्वारम् २२ ॥सू० २७॥

टीका—अथ चरमद्वारमधिकृत्य जीवाल्पबहुत्वादिकं प्ररूपयितुमाह—'एएसि णं भंते ! जीवाणं' गौतमः पृच्छति—हे भदन्त ! एतेषां खलु जीवानाम् 'चरिमाणं' चरमाणाम् 'अचरिमाण य' अचरमाणाञ्च मध्ये 'कयरे कयरेहिंतो' कतरे कतरेभ्यः

अद्धासमय सिर्फ मनुष्य में ही होता है। इक्कीसवाँ अस्तिकाय-द्वार सम्पूर्ण ॥ २६ ॥

चरमद्वार वक्तव्यता—

शब्दार्थ—(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (जीवाणं चरिमाणं अचरिमाण य) चरम और अचरम जीवों में (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? (गोयमा !) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा जीवा अचरिमा) अचरम जीव सब से कम हैं (चरिमा अणंतगुणा) चरम अनन्त गुणा हैं। २७॥

टीकार्थ—अब चरमद्वार को लेकर जीवों के अल्पबहुत्व का प्ररूपण किया जा रहा है—

બધી દિશાઓમા અનન્ત છે, તેમની ક્યાંય કોઇ સીમા નથી. જ્યારે અદ્ધાસમય ફકત મનુષ્ય ક્ષેત્રમાં જ હોય છે. એકવીસમું અસ્તિકાય દ્વાર સમ્પૂર્ણ ॥ ૨૬ ॥

ચરમદ્વાર વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ—(एएसिणं भंते !) હે ભગવન્ ! આ (जीवाणं चरिमाणं अचरिमाण य) ચરમ અને અચરમ જીવોમાં (कयरे कयरेहिंतो) કોણ કોનાથી (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

(गोयमा) હે ગૌતમ ! (सव्वत्थोवा जीवा अचरिमा) અચરમ જીવો બધાથી ઓછા છે (चरिमा अणंतगुणा) ચરમ અનન્ત ગણા છે

હવે ચરમદ્વારને લઇને જીવોના અલ્પ બહુત્વનું પ્રરૂપણ કરાઇ રહ્યું છે

'अप्पा वा, वहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?' अल्पा वा, वा, वहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति-'गोयमा !' हे गौतम ! 'सव्वत्थोवा जीवा अचरिमा' सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः, जीवाः अचरमाः अभव्याः सिद्धाश्च भवन्ति; अभव्यानां सिद्धानाञ्च चरमभवाभावात् स्तोका एवा चरमाः तदुभयेषां समुदितानामपि अजघन्योत्कृष्ट विशिष्टानन्तकपरिणामत्वात्, तेभ्योऽपि 'चरमा अणंतगुणा' चरमाः भव्याः अनन्तगुणा भवन्ति तेषाम् अजघन्योत्कृष्टानन्तानन्तकपरिमाणत्वात्। येषां चरमो भवः संभवः तेऽपि तद्योग्यत्वात् चरमा इति व्यपदिश्यन्ते, इति 'दारं' द्वाविंशम् चरमद्वारं समाप्तम् ॥ सू० २७ ॥

जीवद्वारवक्तव्यता-

मूलम्-एएसि णं भंते ! जीवाणं पोग्गलाणं अद्धासमयाणं, सव्वदव्वाणं, सव्वपएसाणं, सव्वपज्जवाण य कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा जीवा, पोग्गला अणंतगुणा, अद्धासमया

श्री गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं-हे भगवन् ! इन चरम और अचरम जीवों में कौन किससे अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? भगवान् उत्तर देते हैं-हे गौतम ! सबसे कम जीव अचरम अर्थात अभव्य और सिद्ध हैं, क्योंकि अभव्यों और सिद्धों का चरम पना नहीं होता। ये दोनों मिलकर भी अजघन्योत्कृष्ट अनन्त ही होते हैं। चरम अर्थात् भव्य जीव उनकी अपेक्षा अनन्तगुणा हैं, क्योंकि उनका अजघन्योत्कृष्ट अनन्तानन्त परिमाण है। जिनका चरम भव संभव है वे भी चरम भव की योग्यता के कारण चरम कहलाते हैं। २२वां चरमद्वार समाप्त ॥२७॥

ટીકાર્થ-શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-ભગવન્ આ ચરમ અને અચરમ જીવોમાં કોણુ કોનાથી અધિક, અલ્પ, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે હે ગૌતમ ! બધાથી ઓછા જીવ અચરમ અર્થાત્ અભવ્ય અને સિદ્ધ છે, કેમકે અભવ્યો અને સિદ્ધોનુ ચરમપણું નથી હોતું. એ બન્ને મલિને પણુ અજઘન્યોત્કૃષ્ટ અનન્ત જ હોય છે. ચરમ અર્થાત્ ભવ્યજીવ તેમની અપેક્ષાએ અનન્તગણુા છે, કેમકે તેમનુ અજઘન્યોત્કૃષ્ટ અનન્તાનન્ત પરિમાણુ છે, જેના ચરમ ભવનો સંભવ છે તેઓ પણુ ચરમભવની યોગ્યતાને કારણે ચરમ કહેવાય છે.

બાવીસમું ચરમ દ્વાર સમાપ્ત ॥ ૨૭ ॥

अणंतगुणा, सव्वदव्वा विसेसाहिया सव्वपएसा अणंतगुणा, सव्वपज्जवा अणंतगुणा । दारं २३ ॥सू० २८॥

छाया –एतेषां खलु भदन्त ! जीवानां पुद्गलानाम् अद्धासमयानां सर्वद्रव्याणाम्; सर्वप्रदेशानाम्; सर्वपर्यवानाम् च कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा; विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोका जीवाः, पुद्गला अनन्तगुणाः सर्वद्रव्याणि विशेषाधिकानि, सर्वप्रदेशाः अनन्तगुणाः सर्वपर्यवा अनन्तगुणाः द्वारम् २३ ॥सू० २८॥

टीका––अथ जीवद्वारमधिकृत्याल्पबहुत्वादिकं प्ररूपयितुमाह–'एएसिणं भंते ! जीवाणं' गौतमः पृच्छति–हे भदन्त ! एतेषां खलु जीवानाम् 'पोग्ग-

---

जीवद्वार वक्तव्यता

शब्दार्थ–(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (जीवाणं) जीवों (पोग्गलाणं) पुद्गलों (अद्धासमयाणं) अद्धासमयों (सव्व दव्वाणं) सर्व द्रव्यों (सव्व पएसाणं) सर्व प्रदेशों (सव्व पज्जवाण य) और सब पर्यायों में (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा जीवा) जीव सब से कम हैं (पोग्गला अणंतगुणा) पुद्गल अनन्त गुणा हैं (अद्धासमया अणंतगुणा) अद्धासमय अनन्तगुणा हैं (सव्व दव्वा विसेसाहिया) सर्व द्रव्य विशेषाधिक हैं (सव्वपएसा अणंतगुणा) सर्व प्रदेश अनन्तगुणा हैं (सव्व-पज्जवा अणंतगुणा) सर्व पर्याय अनन्तगुणा हैं ।

अब जीवद्वार को लेकर अल्पबहुत्व की प्ररूपणा की जाती है––

જીવદ્વાર વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ—(एएसिणं भंते !) ભગવન્ ! આ (जीवाणं) જીવો (पोग्गलाणं) પુદ્ગલો (अद्धा समयाणं) અદ્ધા સમયો (सव्व दव्वाणं) સર્વ દ્રવ્યો (सव्व पएसाणं) સર્વપ્રદેશો (सव्वपज्जवाण य) અને બધા પર્યાયોમાં (कयरे कयरेहिंतो) કોણ કોનાથી (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया ?) અલ્પ ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

(गोयमा !) હે ગૌતમ ! (सव्वत्थोवा जीवा) જીવ બધાથી ઓછા છે (पोग्गला अणंतगुणा) પુદ્ગલ અનન્તગણા છે (अद्धा समया अणंतगुणा) અદ્ધા સમય અનન્ત ગણા છે (सव्व दव्वा विसेसाहिया) સર્વ દ્રવ્ય વિશેષાધિક છે. (सव्व पएसा अणंतगुणा) સર્વ પ્રદેશ અનન્ત ગણા છે (सव्वपज्जवा अणंतगुणा) સર્વ પર્યાય અનન્તગણા છે.

लाणं' पुद्गलानाम् अद्धासमयाणं' अद्धासमयानाम्, 'सव्वदव्वाणं' सर्वद्रव्याणाम् 'सव्वपएसाणं' सर्वप्रदेशानाम् 'सव्वपज्जवाण य' सर्वपर्यवाणाञ्च मध्ये 'कयरे कयरेहिंतो' कतरे कतरेभ्यः 'अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?' अल्पावा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति? भगवान् उत्तरयति- 'गोयमा !' हे गौतम ! 'सव्वत्थोवा जीवा' सर्वस्तोकाः, सर्वेभ्योऽल्पा जीवा भवन्ति, तेभ्यः 'पोग्गला अणंतगुणा' पुद्गलाः अनन्तगुणा भवन्ति, तेभ्यः 'अद्धा-समया अणंतगुणा' अद्धासमयाः अनन्तगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, तेभ्योऽपि 'सव्वदव्वा विसेसाहिया' सर्वद्रव्याणि विशेषाधिकानि भवन्ति, पुद्गलेभ्योऽन-न्तगुणत्वेन उपर्युक्तानामद्धासमयानां प्रत्येकं द्रव्यत्वेन द्रव्यनिरूपणे तेषामपि परिग्रहेण, तेषां मध्ये सर्वजीवद्रव्याणाम् सर्वपुद्गलद्रव्याणाम्, धर्माधर्माकाशा-स्तिकायद्रव्याणाञ्च प्रक्षेपेण, तेषाञ्च समुदितामपि अद्धासमयानन्तभागकल्पनया

टीकार्थ-श्री गौतमस्वामी प्रश्न करते हैं-हे भगवन् ! इन जीवों, पुद्गलों अद्धासमयों, समस्त द्रव्यों, समस्त प्रदेशों और समस्त पर्यायों में कौन किससे अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? श्री भगवान् उत्तर देते हैं-हे गौतम ! सबसे कम जीव हैं, जीवों से पुद्गल अनन्त गुणा हैं, पुद्गलों से अद्धासमय अनन्तगुणा हैं, अद्धासमयों से सर्व द्रव्य विशेषाधिक हैं । पुद्गलों से अनन्तगुणा होने से प्रत्येक अद्धा-समय भी द्रव्य है, अतः द्रव्य के निरूपण में उनको भी ग्रहण किया गया है और साथ ही समस्त जीव द्रव्यों, पुद्गल द्रव्यों, धर्म, अधर्म एवं आकाशास्तिकाय द्रव्यों को मिलाया गया है और वे सभी मिल कर भी अद्धासमयों के अनन्तवें भाग होने के कारण उन्हें मिला देने पर भी अद्धासमयों से सर्वद्रव्य विशेषाधिक ही होते हैं । सर्व

ટીકાર્થ-હવે જીવ દ્વારને લઇને અલ્પ બહુત્વની પ્રરૂપણા કરાય છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-ભગવન્ આ જીવો પુદ્ગલો, અદ્ધાસમયો સમસ્ત દ્રવ્યો, સમસ્ત પ્રદેશો, અને સમસ્ત પર્યાયોમા કોણ કોનાથી અલ્પ અધિક તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! બધાથી ઓછા જીવ છે. જીવો થી પુદ્ગલ અનન્ત ગણા છે. પુદ્ગલોથી અદ્ધાસમય અનન્ત ગણો છે, અદ્ધા સમયોથી સર્વ દ્રવ્ય વિશેષાધિક છે પુદ્ગલોથી અનન્ત ગણા હોવાથી પ્રત્યેક અદ્ધા સમય પણ દ્રવ્ય છે, તેથી દ્રવ્યના નિરૂપણમા તેમને પણ ગ્રહણ કર્યા છે અને સાથે જ સમસ્ત જીવ દ્રવ્યો, પુદ્ગલ દ્રવ્યો, ધર્મ અધર્મ, તેમજ આકાશાસ્તિકાય દ્રવ્યોને મેળવેલા છે. અને તે બધા મળીને પણ અદ્ધાસમયનો

तेषां प्रक्षेपेऽपि किञ्चिदधिकत्वेन अद्धासमयेभ्यः सर्वद्रव्याणाम् विशेषाधिकत्वं भवति, तेभ्योऽपि 'सव्वपएसा अणंतगुणा' सर्वप्रदेशा अनन्तगुणा भवन्ति, आकाशस्यानन्तत्वात्, तेभ्योऽपि 'सव्वपज्जवा अणंतगुणा' सर्वपर्यवाः अनन्तगुणा भवन्ति, एकैकाकाशप्रदेशेऽनन्तागुरुलघुपर्यायाणां सद्भावात् इति 'दारं' त्रयोविंशम् जीवद्वारं समाप्तम् ॥ सू० २८ ॥

क्षेत्रद्वारवक्तव्यता–

मूलम्–खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा जीवा उड्ढलोयतिरियलोए अहोलोय तिरियलोए विसेसाहिया, तिरियलोए असंखेज्जगुणा, तेलुक्के असंखेज्जगुणा, उड्ढलोए असंखेज्जगुणा अहोलोए विसेसाहिया २४ ॥सू० २९॥

छाया—क्षेत्रानुपातेन सर्वस्तोका जीवा ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके अधोलोकतिर्यग्लोके विशेषाधिकाः, तिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः, त्रैलोक्ये असंख्येयगुणाः,

---

द्रव्यों की अपेक्षा सर्व प्रदेश अनन्तगुणा हैं, क्योंकि आकाश अनन्त प्रदेशी हैं। सर्वप्रदेशों की अपेक्षा सर्व पर्याय अनन्तगुणा हैं, क्योंकि एक-एक आकाशप्रदेश में अनन्त-अनन्त अगुरुलघु पर्याय विद्यमान हैं। २३वां जीवद्वार समाप्त ॥२८॥

क्षेत्रद्वार वक्तव्यता

शब्दार्थ-(खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्र की अपेक्षा से (सव्वत्थोवा जीवा) सबसे कम जीव (उड्ढलोय तिरियलोए) ऊर्ध्वलोक-तिर्छेलोक में हैं (अहोलोयतिरियलोए) अधोलोक-तिर्यक्लोक में (विसेसाहिया) विशेषाधिक हैं (तिरियलोए) तिर्यक्लोक में (असंखेज्जगुणा) असंख्यातगुणा

અનન્તમો ભાગ હોવાના કારણે તેમને મેળવી દેવાથી પણ અદ્ધાસમયોથી સર્વ દ્રવ્ય વિશેષાધિક જ થાય છે. સર્વદ્રવ્યોની અપેક્ષાએ સર્વ પ્રદેશ અનન્ત ગણા છે, કેમકે આકાશ અનન્ત પ્રદેશી છે. સર્વ પ્રદેશોની અપેક્ષાએ સર્વ પર્યાય અનન્ત ગણા છે, કેમકે એક-એક આકાશ પ્રદેશમાં અનન્ત-અનન્ત અગુરૂ લઘુ પર્યાય વિદ્યમાન છે.

તેવીસમું જીવ દ્વાર સમાપ્ત ॥ ૨૮ ॥

ક્ષેત્ર દ્વાર વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ- (खेत्ताणुवाएणं) ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ (सव्वत्थोवा जीवा) બધાથી ઓછા જીવ (उड्ढलोयतिरियलोए) ઊર્ધ્વલોક તિર્યક્લોકમાં છે (अहोलोय तिरियलोए) અધોલોક તિર્યક લોકમાં (विसेसाहिया) વિશેષાધિક છે (तिरिय

ऊर्ध्वलोके असंख्येयगुणाः, अधोलोके विशेषाधिकाः २४ ॥सू० २९॥

टीका—अथ क्षेत्रद्वारमधिकृत्याल्पबहुत्वादिकं प्ररूपयितुमाह—'खेत्ताणुवाएणं' क्षेत्रानुपातेन—क्षेत्रस्यानुपातः क्षेत्रानुपातस्तेन, क्षेत्रानुसारेणेत्यर्थः प्ररूप्यमाणाः 'सव्वत्थोवा जीवा उड्ढलोयतिरियलोए' सर्वस्तोकाः—सर्वेभ्योऽल्पाः जीवाः ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके भवन्ति, ऊर्ध्वलोकस्तनाकाशप्रदेशप्रतरं तिर्यग्लोकस्य सर्वोपरितनाकाशप्रदेशप्रतरश्च ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोकपदेन व्यपदिश्यते अत्रेदं बोध्यम्—सामस्त्येन चतुर्दशरज्ज्वात्मक लोकस्य भागत्रयम्—ऊर्ध्वलोकः, तिर्यग्लोकः, अधोलोकश्च, एतत् त्रयाणां विभागो रुचक उच्यते तथा च रुचकस्याधस्तात् नवयोजनशतानि रुचकोपरि नवयोजनशतानि तिर्यग्लोको वर्तते तस्य च तिर्यग्लोकस्याधस्तात् अधोलोकः, उपरिष्टात्, ऊर्ध्वलोको वर्तते, स च देशोन-

---

हैं (तेलुक्के असंखेज्जगुणा) त्रैलोक्य में असंख्यात गुणा हैं (उड्ढलोए असंखेज्जगुणा) ऊर्ध्वलोक में असंख्यात गुणा हैं (अहोलोए विसेसाहिया) अधोलोक में विशेषाधिक हैं।

अब क्षेत्रद्वार की अपेक्षा से अल्पबहुत्व की प्ररूपणा करते हैं—

टीकार्थ—क्षेत्र की अपेक्षा से सबसे कम जीव ऊर्ध्वलोक—तिर्यक्लोक में हैं ऊर्ध्वलोक का नीचे का प्रदेश प्रतर और तिर्छेलोक का सबसे ऊपर का आकाश प्रदेशप्रतर ऊर्ध्वलोक—तिर्यक्लोक कहलाता है। यहां यह समझ लेना चाहिए कि चौदह राजूपरिमित सम्पूर्ण लोक के तीन भाग हैं—ऊर्ध्वलोक, तिर्यक्लोक और अधोलोक ये विभाग रुचक प्रदेशों में होते हैं। रुचक के नौ सौ योजन नीचे और नौ सौ योजन ऊपर तिर्यक्लोक है। तिर्यक्लोक के नीचे अधोलोक है और

लोए) तिर्यंक् લોકમા (असंखेज्जगुणा) અસંખ્યાત ગણા છે (तेलुक्के असंखेज्ज गुणा) ત્રૈલોકયમાં અસંખ્યાતગણા છે (उड्ढलोए असंखेज्जगुणा) ઊર્ધ્વલોકમા અસંખ્યાત ગણા છે (अहोलोए विसेसाहिया) અધોલોકમાં વિશેષાધિક છે.

ટીકાર્થ—હવે ક્ષેત્ર દ્વારની અપેક્ષાએ અલ્પ બહુત્વની પ્રરૂપણા કરે છે

ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ બધાથી ઓછા જીવ ઊર્ધ્વલોક—તિર્યક્લોકમા છે. ઊર્ધ્વ લોકના નીચેના પ્રદેશ પ્રતર અને તિર્છા લોકના બધાથી ઊપરના આકાશ પ્રદેશ પ્રતર ઊર્ધ્વલોક તિર્યક્લોક કહેવાય છે. અહિં આ સમજી લેવુ જોઇએ ચૌદરાજૂ પરિમિત સમ્પૂર્ણ લોકના ત્રણ ભાગ છે—ઊર્ધ્વલોક, તિર્યક્લોક અને અધોલોક આ વિભાગો રૂચક પ્રદેશમા હોય છે. રૂચકના નવસો યોજન નીચે અને નવસો યોજન ઊપર તિર્યક્લોક છે. તિર્યક્લોકના નીચે અધોલોક છે અને ઊપર ઊર્ધ્વલોક છે. ઊર્ધ્વલોક કાઇક ઓછા સાત રજ્જુ પ્રમાણ છે અને અધો

सप्तरज्जुप्रमाणो बोध्यः, अधोलोकश्च समधिकसप्तरज्जुप्रमाणो वर्तते, तिर्यग्लोकश्च तयोर्मध्येऽष्टादशयोजनशतोच्छ्रायो वर्तते, तत्र रुचकसमतलाद् भूभागान्नवयोजनशतानि गमनानन्तरं ज्योतिश्चक्रस्योपरितनं तिर्यग्लोकसम्बन्धि एकप्रादेशिकमाकाशप्रतरं तिर्यग्लोकप्रतरं वर्तते, तस्य चोपरितनम् एकप्रादेशिकमाकाशप्रतरम् ऊर्ध्वलोक प्रतरम् वर्तते, ते द्वे अपि ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोको व्यपदिश्यते, तत्र विद्यमाना जीवाः सर्वस्तोका भवन्ति, तेभ्योऽपि 'अहोलोय तिरियलोए विसेसाहिया' अधोलोकतिर्यग्लोके जीवाः विशेषाधिका भवन्ति, अधोलोकस्योपरितने एक प्रादेशिके आकाशप्रदेशप्रतररूपे तिर्यग्लोकस्य सर्वाधस्तने एक प्रादेशिके आकाशप्रदेशप्रतररूपे चाधोलोकतिर्यग्लोके ये विग्रहगत्या तत्रस्थतया वा

ऊपर ऊर्ध्वलोक है। ऊर्ध्वलोक कुछ अधिक सात रज्जु प्रमाण है और अधोलोक कुछ अधिक सात रज्जु प्रमाण है। इन दोनों के मध्य में अठारह सौ योजन ऊंचा तिर्यक्लोक है। रुचक के समतल भूमिभाग से नौ सौ योजन जाने पर, ज्योतिश्चक्र के ऊपर तिर्यक्लोक संबंधी आकाश प्रतर है जो एक प्रादेशिक है। वह तिर्यक्लोक का प्रतर है। इसके ऊपर का एक प्रदेशी आकाश प्रतर ऊर्ध्वलोक प्रतर कहलाता है। इन्हीं दोनों प्रतरों को 'ऊर्ध्वलोक तिर्यक्लोक' कहते हैं। इस ऊर्ध्वलोक तिर्यक्लोक में सब से कम जीव हैं। उनकी अपेक्षा अधोलोक–तिर्यक्लोक में जीव विशेषाधिक हैं। अधोलोक के ऊपर का एक प्रदेशी आकाश प्रतर और तिर्यक्लोक के नीचे का एक प्रदेशी आकाशप्रतर 'अधोलोक तिर्यक्लोक' कहलाता है। विग्रहगति करते हुए या वहीं पर स्थित जीव विशेषाधिक है। तिर्यक्लोक में जीव उनकी अपेक्षा असं-

---

લોક કાંઈક અધિક સાત રજ્જુ પ્રમાણુ છે. આ બન્નેની વચમા અઢાર સો યોજન ઊંચો તિર્યક્ લોક છે. રૂચકના સમતલ ભૂમિભાગથી નવસો યોજન જવાથી જ્યોતિષ્ક ચક્રના ઊપર તિર્યક્લોક સમ્બન્ધી આકાશ પ્રતર છે જે એક પ્રાદેશિક છે. તે તિર્યક્લોકનું પ્રતર છે. તેના ઊપરનું એક પ્રદેશી આકાશ પ્રતર ઊર્ધ્વલોક પ્રતર કહેવાય છે આ બન્ને પ્રતરોને ઊર્ધ્વલોક તિર્યક્લોક કહે છે આ ઊર્ધ્વલોક તિર્યક્લોકમાં સૌથી ઓછા જીવ છે. તેમની અપેક્ષાએ અધોલોક તિર્યક્લોકમાં જીવ વિશેષાધિક છે. અધોલોક ઊપરનું એક પ્રદેશી આકાશ પ્રતર અને તિર્યક્લોકના નીચેનું એક પ્રદેશી આકાશ પ્રતર અધોલોક તિર્યક્લોક કહેવાય છે. વિગ્રહ ગતિ કરતા અગર ત્યાંજ સ્થિત જીવ વિશેષાધિક છે. તિર્યક્લોકમાં જીવ તેમની અપેક્ષાએ અસંખ્યાત ગણુા છે

वर्तन्ते ते विशेषाधिका भवन्ति, तेभ्योपि 'तिरियलोए असंखेज्जगुणा' तिर्यग्लोके असंख्येय जीवा भवन्ति, उपर्युक्त क्षेत्रद्वयात् तिर्यग्लोकक्षेत्रस्यासंख्येयगुणत्वात्, तेभ्योऽपि 'तेलुक्के असंखेज्जगुणा' त्रैलोक्ये त्रिलोकसंस्पर्शिनः असंख्येयगुणा जीवा भवन्ति, अत्र विग्रहगत्यापन्ना लोकत्रयसंस्पर्शका एव ग्रहीतव्याः, ते च तिर्यग्लोकवर्तिभ्योऽसंख्येयगुणा एव बोध्याः, तेभ्योऽपि 'उड्ढलोए असंखेज्जगुणा, ऊर्ध्वलोके ऊर्ध्वलोके ऊर्ध्वलोकावस्थिता जीवाः असंख्येयगुणा भवन्ति, उत्पातक्षेत्रस्यातिवहुत्वात्, असंख्येयानां भागानामुद्वर्तनायाश्च संभवात् तेभ्योऽपि 'अहोलोए विसेसाहिया' अधोलोके-अधोलोकवर्तिनो विशेषाधिका जीवा भवन्ति सप्तरज्ज्वधिकस्य अधोलोकस्य कथितत्वात् इत्येवं सामान्येन जीवानां क्षेत्रानुपातेनाल्पबहुत्वं प्रतिपादितम्, इति, चतुर्विंशतितम द्वारं समाप्तम् ।सू० २९।

नैरयिकाद्यल्पबहुत्ववक्तव्यता-

मूलम्- खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा नेरइया तेलोक्के, अहोलोय तिरियलोए असंखेज्जगुणा, अहोलोए असंखेजगुणा, खेत्ता-

ख्यातगुणा हैं, क्योंकि ऊपर जिन दो क्षेत्रों का कथन किया है, उनकी अपेक्षा तिर्यग्लोक का विस्तार असंख्यातगुणा है। तिर्यक्लोक के जीवों की अपेक्षा त्रैलोक्यवर्त्ती जीव असंख्यातगुणा हैं यहां विग्रह गति करते हुए तीनों लोकों को स्पर्श करने वाले जीव ही ग्रहण करना चाहिए और वे तिर्यक्लोकवर्त्ती जीवों से असंख्यात गुणित हैं। उनकी अपेक्षा ऊर्ध्वलोक में असंख्यातगुणा जीव हैं, क्योंकि उपपात क्षेत्र की अत्यन्त बहुलता है और असंख्य भागों की उद्वर्त्तना का भी संभव है। उनकी अपेक्षा अधोलोक में विशेषाधिक हैं क्योंकि अधोलोक सात रज्जू से भी किंचित् अधिक प्रमाण वाला कहा गया है। इस प्रकार क्षेत्र के अनुसार सामान्य रूप से जीवों का अल्पबहुत्व हुआ ॥ २९ ॥

કેમકે ઊપર જે બે ક્ષેત્રોનું કથન કર્યું છે, તેમની અપેક્ષાએ તિર્યલોકનો વિસ્તાર અસંખ્યાત ગણો છે. તિર્યક્ લોકના જીવોની અપેક્ષાએ ત્રૈયલોક વર્તી જીવ અસંખ્યાત ગણા છે. અહિ વિગ્રહ ગતિ કરી રહેલ ત્રણે લોકને સ્પર્શ કરનારા જીવનુ જ ગ્રહણ કરવુ જોઈએ અને તે તિર્યક્લોકવર્તી જીવોથી અસંખ્યાત ગુણિત છે. તેમની અપેક્ષાએ અધોલોકમાં વિશેષાધિક છે. કેમકે અધોલોક સાત રજ્જુથી પણ થોડા વિશેષ પ્રમાણ વાળો કહેવાયેલ છે. આ રીતે ક્ષેત્રના અનુસાર સામાન્ય રૂપથી જીવોનુ અલ્પ બહુત્વ થયું ॥ ૨૯ ॥

णुवाएणं सव्वत्थोवा तिरिक्खजोणिया उड्ढलोयतिरियलोए, अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया, तिरियलोए असंखेज्जगुणा, तेल्लोक्के असंखेज्जगुणा, उड्ढलोए असंखेज्जगुणा, अहोलोए विसेसाहिया, खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवाओ तिरिक्खजोणिणीओ उड्ढलोए, उड्ढलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणाओ तेलोक्के संखेज्जगुणाओ अहोलोय तिरियलोए संखेज्जगुणाओ, अहोलोए संखेज्जगुणाओ, तिरियलोए संखेज्जगुणाओ, खेत्ताणुवाएणं, सव्वत्थोवा मणुस्सा तेलोक्के, उड्ढलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा, अहोलोयतिरियलोए संखेज्जगुणा, उड्ढलोए संखेज्जगुणा, अहोलोए संखेज्जगुणा, तिरियलोए संखेज्जगुणा, खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा मणुस्सीओ तेल्लोके, उड्ढलोयतिरियलोए संखेज्जगुणाओ, अहोलोय तिरियलोए संखेज्जगुणाओ, उड्ढलोए संखेज्जगुणाओ, अहोलोए संखेज्जगुणाओ, तिरियलोए संखेज्जगुणाओ, खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा देवा उड्ढलोए, उड्ढलोय तिरियलोए असंखेज्जगुणा, तेलोक्के संखेज्जगुणा, अहोलोयतिरियलोए संखेज्जगुणा, अहोलोए संखेज्जगुणा, तिरियलोए संखेज्जगुणा, खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवाओ देवीओ उड्ढलोए, उड्ढलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणाओ, तेलोक्के संखेज्जगुणाओ, अहोलोयतिरियलोए संखेज्जगुणाओ, अहोलोए संखेज्जगुणाओ, तिरियलोए संखेज्जगुणाओ ॥सू० ३०॥

छाया--क्षेत्रानुपातेन सर्वस्तोका नैरयिकास्त्रैलोक्ये, अधोलोकतिर्यग्लोके

नैरयिकादि-अल्पबहुत्व वक्तव्यता-

शब्दार्थ-(खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्र के अनुसार (सव्वत्थोवा नेरइया तेलोक्के) सबसे कम नारक त्रैलोक्य में हैं (अहोलोयतिरियलोए

નૈરયિકાદિ-અલ્પ બહુત્વ વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ-(खेत्ताणुवाएणं) ક્ષેત્રના અનુસાર (सव्वत्थोवा नेरइया तेलोक्के) બધાથી ઓછા નારક ત્રૈલોકયમાં છે (अहोलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा)

असंख्येयगुणाः, अधोलोके असंख्येयगुणाः, क्षेत्रानुपातेन सर्वस्तोकास्तिर्यग्योनिकाः ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके, अधोलोकतिर्यग्लोके विशेषाधिकाः, तिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः, त्रैलोक्ये असंख्येयगुणाः, ऊर्ध्वलोके असंख्येयगुणाः, अधोलोके विशेषाधिकाः, क्षेत्रानुपातेन सर्वस्तोकास्तिर्यग्योनिकाः ऊर्ध्वलोके, ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः, त्रैलोक्ये संख्येयगुणाः, अधोलोकतिर्यग्लोके संख्येयगुणाः, अधोलोके संख्येयगुणाः, तिर्यग्लोके संख्येयगुणाः, क्षेत्रानुपातेन सर्व-

---

असंखेज्जगुणा) अधोलोक-तिर्यक्लोक में असंख्यात गुणा हैं (अहोलोए असंखेज्जगुणा) अधोलोक में असंख्यातगुणा हैं (खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्र के अनुसार (सव्वत्थोवा तिरिक्खजोणिया उड्ढलोयतिरियलोए) सब से कम तिर्यंच ऊर्ध्वलोक-तिर्यक्लोक में हैं (अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया) अधोलोक-तिर्यक्लोक में विशेषाधिक हैं (तिरियलोए असंखेज्जगुणा) तिर्यक्लोक में असंख्यात गुणा हैं (तेलोक्के असंखेज्जगुणा) त्रैलोक्य में असंख्यातगुणा हैं (उड्ढलोए असंखेज्जगुणा) ऊर्ध्वलोक में असंख्यातगुणा हैं (अहोलोए विसेसाहिया) अधोलोक में विशेषाधिक हैं (खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्र के अनुसार (सव्वत्थोवाओ तिरिक्खजोणिणीओ (सबसे कम तिर्यंचनी (उड्ढलोए) ऊर्ध्वलोक में हैं (उड्ढलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणाओ) ऊर्ध्वलोक-तिर्यक्लोक में असंख्यातगुणी हैं (तेलोक्के संखेज्जगुणाओ) त्रैलोक्य में संख्यातगुणी हैं (अहोलोय तिरियलोए संखेज्जगुणाओ) अधोलोक-तिर्यक्लोक में

અધોલોક તિર્યગ્લોકમા અસંખ્યાતગણુા છે. (अहोलोए असंखेज्जगुणा) અધોલોકમાં અસખ્યાત ગણુા છે (खेत्ताणुवाएणं) ક્ષેત્રના અનુસાર (सव्वत्थोवा तिरिक्खजोणिया उड्ढलोयतिरियलोए) બધાથી ઓછા તિર્યંચ ઊર્ધ્વલોક તિર્યક લોકમાં છે (अहोलोए तिरियलोए विसेसाहिया) અધોલોક તિર્યકલોકમાં વિશેષાધિક છે (तिरियलोए असंखेज्जगुणा) તિર્યકલોકમાં અસંખ્યાતગણુા છે (तेलोक्के असंखेज्जगुणा) ત્રૈલોકયમાં અસંખ્યાતગણુા છે (उड्ढलोए असंखेज्जगुणा) ઊર્ધ્વલોકમા અસંખ્યાત ગણુા છે (अहोलोए विसेसाहिया) અધોલોકમાં વિશેષાધિક છે (खेत्ताणुवाएणं) ક્ષેત્રના અનુસાર (सव्वत्थोवाओ तिरिक्खजोणिणीओ) બધાથી ઓછી તિર્યંચની (उड्ढलोए) ઊર્ધ્વલોકમાં (उड्ढलोय तिरियलोए असंखेज्जगुणाओ) ઊર્ધ્વલોક તિર્યકલોકમાં અસંખ્યાતગણુી છે (तेलोक्के संखेज्जगुणाओ) ત્રૈલોકયમાં સંખ્યાત ગણુા છે (अहोलोय तिरियलोए सखेज्जगुणाओ) અધોલોક તિર્યકલોકમાં સંખ્યાતગણુી છે (अहोलोए

स्तोकाः मनुष्यास्त्रैलोक्ये, ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः, अधोलोकति-र्यग्लोके संख्येयगुणाः, ऊर्ध्वलोके संख्येयगुणाः, अधोलोके संख्येयगुणाः, तिर्यग्लोके संख्येयगुणाः, क्षेत्रानुपातेन सर्वस्तोकाः मनुष्या स्त्रैलोक्ये, ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोके संख्येयगुणाः, अधोलोकतिर्यग्लोके संख्येयगुणाः, ऊर्ध्वलोके संख्ये-यगुणाः, अधोलोके संख्येयगुणाः, तिर्यग्लोके संख्येयगुणाः, क्षेत्रानुपातेन सर्व-

---

संख्यातगुणी हैं। (अहोलोए संखेज्जगुणाओ) अधोलोक में संख्यात गुणी हैं (तिरियलोए संखेज्जगुणाओ) तिर्यक्लोक में संख्यातगुणी है।

(खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्र के अनुसार (सव्वत्थोवा मणुस्सा तेलोक्के) सब से कम मनुष्य त्रैलोक्य में हैं (उड्ढलोयतिरियलोए असंखेज्ज-गुणा) ऊर्ध्वलोक-तिर्यक्लोक में असंख्यात गुणा हैं। (अहोलोयतिरि-यलोए संखेज्जगुणा) अधोलोक-तिर्यक्लोक में संख्यातगुणा हैं (उड्ढ-लोए संखेज्जगुणा) ऊर्ध्वलोक में संख्यात गुणा (अहोलोए संखेज्ज-गुणा) अधोलोक में संख्यातगुणा (तिरियलोए संखेज्जगुणा) तिर्यक्-लोक में संख्यातगुणा हैं। (खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्र के अनुसार (सव्व-त्थोवा मणुस्सीओ तेलोक्के) सबसे कम मनुष्यनी त्रैलोक्य में हैं (उड्ढलोयतिरियलोए संखेज्जगुणाओ) ऊर्ध्वलोक तिर्यक्लोकमें संख्यात-गुनी है (अहोलोयतिरियलोए संखेज्जगुणाओ) अधोलोक-तिर्यक्लोक में संख्यातगुणी (उड्ढलोए संखेज्जगुणाओ) ऊर्ध्वलोक में संख्यातगुणी (अहोलोए संखेज्जगुणाओ) अधोलोक में संख्यातगुणी (तिरियलोए

संखेज्जगुणाओ) અધોલોકમા સંખ્યાતગણી છે (तिरियलोए संखेज्जगुणाओ) તિર્યક્ લોકમાં સંખ્યાતગણી છે.

(खेत्ताणुवाएणं) ક્ષેત્રના અનુસાર (सव्वत्थोवा मणुस्सा तेलोक्के) બધાથી ઓછા મનુષ્ય ત્રૈલોક્યમાં છે (उड्ढलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा) ઊર્ધ્વલોક તિર્યક્લોકમાં અસંખ્યાતગણા છે (अहोलोयतिरियलोए संखेज्जगुणा) અધોલોક તિર્યક્લોકમા સંખ્યાતગણા છે (उड्ढलोए संखेज्जगुणा) ઊર્ધ્વલોકમા સંખ્યાતગણા (अहोलोए संखेज्जगुणा) અધોલોકમા સંખ્યાતગણા (तिरियलोए संखेज्जगुणाओ) તિર્યક્લોકમા સંખ્યાતગણા છે.

(खेत्ताणुवाएणं) ક્ષેત્રના અનુસાર (सव्वत्थोवा मणुस्सीओ तेलोक्के) બધાથી ઓછી માનુષીણી ત્રૈલોક્યમા છે (उड्ढलोय तिरियलोए संखेज्जगुणाओ) ઊર્ધ્વ લોક તિર્યક્લોકમા સંખ્યાતગણી (अहोलोए तिरियलोए संखेज्जगुणाओ) અધોલોક તિર્યક્લોકમાં સંખ્યાતગણી (उड्ढलोय संखेज्जगुणाओ) ઊર્ધ્વલોકમા સંખ્યાત-ગણી (अहोलोए संखेज्जगुणाओ) અધોલોકમા સંખ્યાતગણી છે. तिरियलोए संखे-

स्तोकाः देवाः ऊर्ध्वलोके, ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः, त्रैलोक्ये संख्येयगुणाः, अधोलोक तिर्यग्लोके संख्येयगुणाः, अधोलोके संख्येयगुणाः,तिर्यग्लोके संख्येयगुणाः, क्षेत्रानुपातेन सर्वस्तोका देव्यः ऊर्ध्वलोके ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः, त्रैलोक्ये संख्येयगुणाः, अधोलोकतिर्यग्लोके संख्येयगुणाः, अधोलोके संख्येयगुणाः, तिर्यग्लोके संख्येयगुणाः ॥३०॥

संखेज्जगुणाओ) तिर्यक्लोक में संख्यातगुणी हैं।

(खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्र के अनुसार (सव्वत्थोवा देवा उड्ढलोए) सबसे कम देव ऊर्ध्वलोक में हैं (उड्ढलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा) ऊर्ध्वलोक-तिर्यक्लोक में असंख्यातगुणा हैं (तेलोक्के संखेज्जगुणा) त्रैलोक्य में संख्यातगुणा हैं (अहोलोय तिरियलोए संखेज्जगुणा) अधोलोक-तिर्यक्लोक में संख्यातगुणा हैं (अहोलोए संखेज्जगुणा) अधोलोक में संख्यातगुणा हैं (तिरियलोए संखेज्जगुणा) तिर्छलोक में संख्यातगुणा हैं। (खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्र की अपेक्षा से (सव्वत्थोवाओ देवीओ) सब से कम देवियां (उड्ढलोए) ऊर्ध्वलोक में हैं (उड्ढलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणाओ) ऊर्ध्वलोक-तिर्यक्लोक में असंख्यातगुणी हैं (तेलोक्के संखेज्जगुणाओ) त्रैलोक्य में संख्यातगुणी हैं (अहोलोयतिरियलोए संखेज्जगुणाओ) अधोलोक-तिर्यक्लोक में संख्यातगुणी हैं (अहोलोए संखेज्जगुणाओ) अधोलोक में संख्यातगुणा हैं (तिरियलोए संखेज्जगुणाओ) तिर्यक्लोक में संख्यात गुणी हैं।

ज्जगुणाओ) तिर्यक्लोकमा संख्यातगणी छे.

(खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्रना अनुसार (सव्वत्थोवा देवा उड्ढलोए) बधाथी ओछा देव ऊर्ध्वलोकमां छे (उड्ढलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा) ऊर्ध्वलोक तिर्यक्लोकमां असंख्यातगणा छे (तेलोक्के संखेज्जगुणा) त्रैलोक्यमा संख्यातगणा छे (अहोलोए तिरियलोए संखेज्जगुणा) अधोलोक तिर्यक्लोकमां संख्यातगणा छे (अहोलोए संखेज्जगुणो) अधोलोकमां संख्यातगणा छे (तिरियलोए संखेज्जगुणा) तिर्यक् लोकमां संख्यातगणा छे

(खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्रनी अपेक्षाए (सव्वत्थोवाओ देवीओ) बधाथी ओछी देवीओ (उड्ढलोए) ऊर्ध्वलोकमां छे (उड्ढलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणाओ) ऊर्ध्वलोक तिर्यक्लोकमा असंख्यातगणी छे (तेलोक्के संखेज्जगुणाओ) त्रैलोक्यमां संख्यातगणी छे (अहोलोयतिरियलोए संखेज्जगुणाओ) अधोलोक तिर्यक्लोकमां संख्यात गणी छे (अहोलोए संखेज्जगुणाओ) अधोलोकमा संख्यातगणी छे (तिरियलोए संखेज्जगुणाओ) तिर्यक्लोकमां संख्यातगणी छे.

टीका--पूर्वं सामान्येन जीवानां क्षेत्रानुपातेनाल्पबहुत्वं प्रतिपादितं सम्प्रति चतुर्गतिदण्डकक्रमेणाल्पबहुत्वं प्रतिपादयितुमाह-'खेत्ताणुवाएणं' क्षेत्रानुपातेन-क्षेत्रानुसारेण प्ररूप्यमाणाः 'सव्वत्थोवा नेरइया तेलोक्के' सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः नैरयिकाः त्रैलोक्ये-लोकत्रयसंस्पर्शिनो भवन्ति, अथ कथं लोकत्रय संस्पर्शिनो नैरयिकाः ? कथं वा ते सर्वस्तोकाः ? इति चेदत्रोच्यते-मेरुशिखरे अञ्जनदधिमुखगिरिशिखरादिषु वा वापीषु वर्तमाना मत्स्यादयो नरकेषु उत्पत्तुमिच्छव ईलिकागत्या प्रदेशान् विक्षिपन्तस्त्रैलोक्यमपि स्पृशन्ति नैरयिकव्यपदेशञ्च प्राप्नुवन्ति तत् कालमेव नरकेषु उत्पत्ते नैरयिकायुष्कप्रतिसंवेदनात्, ते चेत्थंभूताः

इससे पूर्व क्षेत्र की अपेक्षा से सामान्य रूप से जीवों का अल्पबहुत्व प्रतिपादित किया गया, अब चारों गतियों को लेकर उनके अल्पबहुत्व का प्ररूपण किया जाता है-

टीकार्थ—क्षेत्र की दृष्टि से विचार किया जाय तो सब से कम नारक त्रैलोक्य में हैं अर्थात् तीनों लोक को स्पर्श करने वाले हैं। प्रश्न हो सकता है कि नारक जीव तीनों लोकों को स्पर्श करने वाले कैसे हो सकते हैं ? और वे सबसे कम कैसे हैं ? इसका उत्तर यह है-मेरुपर्वत के शिखर पर अथवा अंजन या दधिमुख पर्वतादि के शिखर पर जो वावडियां हैं, उनमें रहने वाले जो मत्स्य आदि नारक में उत्पन्न होने वाले हैं, वे इलिकागति से अपने आत्मप्रदेशों को फैलाते हुए तीनों लोकों का स्पर्श करते हैं और उस समय वे नारक ही कहलाते हैं, क्योंकि तत्काल ही उनकी उत्पत्ति नरक में होने वाली है और वे नरकायु का वेदन करते हैं। इस प्रकार के नारक

આનાથી પહેલાં ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ સામાન્ય રૂપથી જીવોનું અલ્પ બહુત્વ પ્રતિપાદિત કરાયું, હવે ચારે ગતિયોને લઈને તેમના અલ્પ બહુત્વનું પ્રરૂપણ કરાય છે

ટીકાર્થ-ક્ષેત્રની દૃષ્ટિએ વિચાર કરાયતો બધાથી ઓછા નારક ત્રૈલોકયમાં છે અર્થાત ત્રણે લોકને સ્પર્શ કરવાવાળા છે. પ્રશ્ન થઈ શકે છે કે નારક જીવ ત્રણે લોકને સ્પર્શ કરવાવાળા કેવી રીતે થઈ શકે છે ? અને તે બધાથી ઓછા કઈ રીતે છે ? તેનો ઉત્તર આ પ્રમાણે છે કે-મેરૂ પર્વતના શિખર પર અથવા અંજન અગર દધિ મુખ પર્વતાદિના શિખર પર જે વાવડિયો છે. તેમાં રહેવા વાળા જે મત્સ્ય આદિ નરકમા ઉત્પન્ન થનારા છે, તેઓ ઈલિકાગતિથી પોતાના આત્મ પ્રદેશોને ફેલાવતા રહિને ત્રણે લોકનો સ્પર્શ કરે છે અને તે સમયે તેઓ નારક જ કહેવાય છે, કેમકે તત્કાલ તેમની ઉત્પત્તિ નરકમા થનાર છે

कतिपया एवेति सर्वस्तोकत्वं तेषामुक्तम्, तेभ्यः 'अहोलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा' अधोलोक तिर्यग्लोके-अधोलोक तिर्यग्लोकसंज्ञकपूर्वोक्तप्रतरद्वयस्य संस्पर्शिनोऽसंख्येयगुणाः भवन्ति नैरयिकाः यस्मात् बहवोऽसंख्येयेषु द्वीप-समुद्रेषु पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकाः नरकेषु उत्पद्यमानाः प्रागुक्तं प्रतरद्वयं स्पृश-न्ति तस्मात् पूर्वापेक्षयाऽसंख्येयगुणा भवन्ति, क्षेत्रस्यासंख्येयगुणत्वात्, मेर्वा-दिक्षेत्रादसंख्येयद्वीपसमुद्रात्मकं क्षेत्रमसंख्येयगुणमित्यतोऽसंख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि 'अहोलोए असंखेज्जगुणा' अधोलोके नैरयिकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, इत्येवं नैरयिकगति मनुसृत्य क्षेत्रानुपातेनाल्पबहुत्वं प्रतिपाद्य सम्प्रति तिर्यग्गति-

थोडे ही होते हैं, अतएव उन्हें सब से कम कहा है। त्रिलोकस्पर्शी नारकों की अपेक्षा अधोलोक-तिर्यक्लोक में असंख्यातगुणा नारक हैं। यहां अधोलोक-तिर्यक्लोक से वहां पूर्वोक्त आशय अर्थात् अधो-लोक के ऊपरी और तिर्यक्लोक के निचले दो प्रतरों को स्पर्श करने वाले समझना चाहिए। ऐसे नारक असंख्यातगुणा हैं। क्योंकि असंख्यात द्वीप समुद्रों में रहने वाले बहुत-से पंचेन्द्रिय तिर्यंच जब नरकों में उत्पन्न होते हैं तो पूर्वोक्त दो प्रतरों का स्पर्श करते हैं, कारण वे इस त्रैलोक्यस्पर्शी नारकों से असंख्यातगुणा हैं, क्योंकि उनका क्षेत्र असंख्यातगुणा हैं। मेरु आदि क्षेत्र की अपेक्षा असं-ख्यात द्वीप-समुद्र रूप क्षेत्र असंख्यातगुणा हैं। यह क्षेत्र के अनु-सार नारकों का अल्पबहुत्व है।

तिर्यंचो का अल्पबहुत्व क्षेत्र के अनुसार सब से कम तिर्यंच

અને તે નરકાયુનું વેદન કરે છે. આ પ્રકારના નારક થોડાક જ થાય છે. તેથીજ તેમને બધાથી ઓછા કહેલ છે ત્રિલોક સ્પર્શી નારકોની અપેક્ષાએ અધોલોક-તિર્યકલોકમા અસંખ્યાત ગણા નારક છે. અહિં અધોલોક તિર્યક્ લોકથી તેજ પૂર્વોક્ત આશય અર્થાત્ અધોલોકના ઊપર અને તિર્યકલોકના નિચલા બે પ્રતરોને સ્પર્શ કરવા વાળા સમજવા જોઈએ. આવા નારક અસંખ્યાત ગણા છે. કેમકે અસંખ્યાત દ્વીપ સમુદ્રોમાં રહેનારા ઘણા પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ જ્યારે નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે તો પૂર્વોક્ત બે પ્રતરોનો સ્પર્શ કરે છે. એ કારણે તેઓ ત્રૈલોક્ય સ્પર્શી નારકોથી અસંખ્યાત ગણા છે, કેમકે તેમનું ક્ષેત્ર અસંખ્યાતગણું છે. મેરૂ આદિ ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ અસંખ્યાત દ્વીપ સમુદ્ર રૂપ ક્ષેત્ર અસંખ્યાતગણું અધિક છે એમની અપેક્ષાએ અધોલોકમાં નારક અસંખ્યાત ગણા છે. આ ક્ષેત્રના અનુસાર નારકોનું અલ્પ બહુત્વ છે.

તિર્યંચોનું અલ્પ-બહુત્વ-ક્ષેત્રના અનુસાર બધાથી ઓછા તિર્યંચ ઊર્ધ્વ

मनुसृत्य तदनुपातेनैवाल्पबहुत्वं प्रतिपादयति-'खेत्ताणुवाएणं' क्षेत्रानुपातेन-क्षेत्रानुसारेण, 'सव्वत्थोवा तिरिक्खजोणिया उड्ढलोयतिरियलोए' सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः, तिर्यग्योनिकाः ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके-ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोक संज्ञक प्रागुक्तप्रतरद्वयस्य संस्पर्शिनो भवन्ति, तेभ्योऽपि 'अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया' अधोलोकतिर्यग्लोके-अधोलोकतिर्यग्लोकसंज्ञकप्रागुक्तप्रतरद्वयस्य संस्पर्शिनः तिर्यग्योनिका विशेषाधिका भवन्ति, प्रागुक्त सामान्यजीवसूत्रयुक्तेः, तेभ्योपि 'तिरियलोए असंखेज्जगुणा' तिर्यग्लोके-तिर्यग्लोकसंज्ञकपूर्वोक्त प्रतरस्य संस्पर्शिनस्तिर्यग्योनिकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योपि 'तेलोक्के असंखेज्जगुणा' त्रैलोक्ये लोकत्रयसंस्पर्शिनस्तिर्यग्योनिकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, तेभ्योऽपि 'उड्ढलोए असंखेज्जगुणा' ऊर्ध्वलोके प्रागुक्तोर्ध्वलोकसंज्ञक प्रतरसंस्पर्शिनस्तिर्यग्योनिकाः असंख्येयगुणा भवन्ति तेभ्योऽपि 'अहोलोए विसेसाहिया' अधोलोके-अधोलोकसंस्पर्शिनस्तिर्यग्योनिका विशेषाधिका भवन्ति,

अथ तिर्यग्योनिक स्त्री विषयकाऽल्पबहुत्वमाह-'खेत्ताणुवाएणं क्षेत्रानुसारेण

ऊर्ध्वलोक-तिर्यक्लोक में हैं अर्थात् तिर्यक्लोक के उपरिलोकवर्त्ती और ऊर्ध्वलोक के अधोलोक वर्त्ती दो प्रतरों में हैं इनकी अपेक्षा अधोलोक-तिर्यक्लोक में अर्थात् अधोलोक के ऊपरी और तिर्छेलोक के निचले दो प्रतरों में विशेषाधिक हैं। इसका कारण पूर्व सूत्र की व्याख्या में कहा जा चुका है। इनकी अपेक्षा तिर्यक्लोक में असंख्यातगुणा हैं। इनकी अपेक्षा भी त्रैलोक्य में अर्थात् तीनों लोकों को स्पर्श करने वाले तिर्यंच असंख्यातगुणा हैं। इसका कारण भी पहले बतलाया जा चुका है। त्रैलोक्य संस्पर्शी तिर्यंचों की अपेक्षा ऊर्ध्वलोक में अर्थात् पूर्वोक्त ऊर्ध्वलोक संज्ञक प्रतर में असंख्यातगुणा तिर्यंच हैं। इनकी अपेक्षा अधोलोक में विशेषाधिक हैं।

લોક-તિર્યક લોકમાં છે. અર્થાત્ તિર્યક લોકના ઉપરવર્તી અને ઊર્ધ્વલોકના અધોવર્તી બે પ્રતરોમાં છે. તેમની અપેક્ષાએ અધોલોક-તિર્યક લોકમાં અર્થાત્ અધોલોકના ઉપરના અને તિર્છા લોકના નીચલા બે પ્રતરોમા વિશેષાધિક છે. એનું કારણ પૂર્વ સૂત્રની વ્યાખ્યામાં કહેવાઈ ગએલું છે. તેમની અપેક્ષાએ તિર્યક લોકમા અસંખ્યાત ગણા છે. એમની અપેક્ષાએ પણ ત્રૈલોક્યમાં અર્થાત્ ત્રણે લોકને સ્પર્શ કરવાવાળા તિર્યંચ અસંખ્યાત ગણા છે એનું કારણ પણ પહેલા બતાવી દિધેલું છે. ત્રૈલોક્ય સ્પર્શી તિર્યંચોની અપેક્ષાએ ઊર્ધ્વલોકમાં અર્થાત્ પૂર્વોક્ત ઊર્ધ્વલોક સંજ્ઞક પતરમા અસખ્યાત ગણા તિર્યંચ છે. એમની અપેક્ષાએ અધોલોકમાં વિશેષાધિક છે.

प्ररूप्यमाणाः-'सव्वत्थोवाओ तिरिक्खजोणिणीओ उड्ढलोए' सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्यो ऽल्पाः, तिर्यग्योनिकस्त्रियः, ऊर्ध्वलोके-ऊर्ध्वलोक संस्पर्शिन्यो भवन्ति, मेर्वादिवापीप्रभृतिषु अपि पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकस्त्रीणां सद्भावात् तासाञ्च क्षेत्रस्याल्पत्वात् सर्वस्तोकत्वं बोध्यम्, ताभ्योऽपि 'उड्ढलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणाओ' ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके-प्रागुक्तोर्ध्वलोकतिर्यग्लोकप्रतरद्वयसंस्पर्शिन्यः पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकस्त्रियः असंख्येयगुणा भवन्ति सहस्रारदेवलोकपर्यन्तस्थायिनां देवानामपि गर्भव्युत्क्रान्तिकपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिषु उत्पद्यमानतया शेषकायानाञ्च सुतरां तत्रोत्पद्यमानत्वेन यथासंभवमुपरिवर्तिनां सहस्रारान्तदेवानामन्येषाञ्च शेषकायाना मूर्ध्वलोकात्तिर्यग्लोके पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकस्त्रीत्वेन तदायुः प्रतिसंवेद्यमानानां समुत्पद्यमानत्वेन, तिर्यग्लोकवर्तिनीनां पञ्चेन्द्रियतिर्यक्स्त्रीणाम्

तिर्यंच स्त्रियों का अल्पबहुत्व-क्षेत्रकी अपेक्षा से सब से कम तिर्यंचनियां ऊर्ध्वलोक का स्पर्श करने वाली हैं, क्योंकि मेरु आदि की वापी आदि में भी पंचेन्द्रिय तिर्यंचस्त्रियां विद्यमान हैं। उनका क्षेत्र अल्प है, अतएव वे सब से कम कही गई हैं। इनकी अपेक्षा ऊर्ध्वलोक-तिर्यक्लोक में अर्थात् ऊर्ध्वलोक और तिर्छेलोक के दो प्रतरों को स्पर्श करने वाली तिर्यंचस्त्रियां असंख्यातगुणी हैं। इसका कारण यह है-सहस्रार देवलोक तक के देव गर्भज पंचेन्द्रिय तिर्यंचस्त्रियों में उत्पन्न हो सकते हैं और शेष कायों के जीव भी उनमें उत्पन्न हो ही सकते हैं। जब सहस्रार देवलोक तक के देव या शेषकायों के जीव ऊर्ध्वलोक से तिर्छेलोक में पंचेन्द्रिय तिर्यंचस्त्री के रूप में उत्पन्न होने वाले होते हैं, तब वे तिर्यंचनी की आयु का वेदन करते हैं। इसके अतिरिक्त तिर्यक्लोक वर्त्ती पंचेन्द्रिय तिर्यंचस्त्रियां

તિર્યંચ સ્ત્રિયોનું-અલ્પ-બહુત્વ-ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ બધાથી ઓછી તિર્યંચનિયો ઊર્ધ્વલોકનો સ્પર્શ કરનારીઓ છે, કેમકે મેરૂ આદિની વાપી આદિમા પણ પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ સ્ત્રિયો વિદ્યમાન છે. તેમનુ ક્ષેત્ર અલ્પ છે, તેથીજ તે બધાથી ઓછી કહેલી છે. તેમની અપેક્ષાએ ઊર્ધ્વલોક તિર્યક્લોકમા અર્થાત્ ઊર્ધ્વલોક અને તિર્યક્લોકના બે પ્રતરોને સ્પર્શ કરનારી તિર્યંચ સ્ત્રિયો અસંખ્યાત ગણી છે. તેનુ કારણ આ છે સહસ્રાર દેવલોક સુધીના દેવ ગર્ભજ પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ સ્ત્રિયોમાં ઉત્પન્ન થઈ શકે છે અને શેષ કાયોના જીવ પણ તેમાં ઉત્પન્ન થઈ જ શકે છે. જ્યારે સહસ્રાર દેવલોક સુધીના દેવ અગર શેષ કાયોના જીવ ઊર્ધ્વલોકથી તિર્છાલોકમાં પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ સ્ત્રીના રૂપમા ઉત્પન્ન થનારા હોય છે. ત્યારથી તિર્યંચનીના આયુષ્યનું વેદન કરે છે. તેના સિવાય તિર્યક્

ऊर्ध्वलोक देवत्वेन शेषकायत्वेन चोत्पद्यमानानां मारणान्तिक समुद्घातेनोत्पत्ति-देशे निजनिजात्मप्रदेशदण्डान् विक्षिपन्तीनाम् प्रागुक्तप्रतरद्वयसंस्पर्शनात्, सर्वेषाञ्च तिर्यग्योनिकस्त्रीत्वात् भवति असंख्येयगुणत्वम्, ताभ्योऽपि–'तेलोक्के संखेज्जगुणाओ' त्रैलोक्ये–लोकत्रयसंस्पर्शिन्यः पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकस्त्रियः संख्येयगुणा भवन्ति, अधोलोकाद् भवनवासिवानव्यन्तरनैरयिकाणां शेषकायिकानाञ्चापि ऊर्ध्वलोके पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकस्त्रीत्वेनोत्पद्यमानतया, ऊर्ध्वलोकाद् देवादीनामपि अधोलोके पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकस्त्रीत्वेन समुत्पद्यमानतया तेषाञ्च समवहतानां स्वस्वात्मप्रदेशदण्डे लोकत्रयसंस्पर्शनात्, प्रभूतानाञ्च तेषां तिर्यग्योनिकस्त्र्यायुः प्रतिसंवेदनात् तिर्यग्योनिकस्त्रीणां संख्येयगुणत्वमुपपद्यते, ताभ्यश्च 'अहोलोयति-

जब ऊर्ध्वलोक में देव रूप से या अन्य किसी रूप में उत्पन्न होने वाली होती हैं, तब वे मारणान्तिक समुद्घात करके अपने उत्पत्ति देश में अपने आत्मप्रदेशों को फैलाती हैं। उस समय वे उक्त दो प्रतरों को स्पर्श करती हैं। वे सब उस समय तिर्यक्योनिक स्त्रियां हैं, अतएव असंख्यगुणी कही गई हैं। इनकी अपेक्षा तीनों लोकों को स्पर्श करने वाली तिर्यचस्त्रियां संख्यातगुणी हैं। जब अधोलोक से भवनवासी, वान–व्यन्तर, नैरयिक तथा अन्य कायों के जीव ऊर्ध्वलोक में पंचेन्द्रिय तिर्यचस्त्री के रूप में उत्पन्न होते हैं अथवा जब ऊर्ध्वलोक से देवादि कोई अधोलोक में तिर्यचस्त्री के रूप में उत्पन्न होता है और वे समुद्घात करके अपने आत्मप्रदेशों को फैलाते हैं तो तीनों लोकों का स्पर्श करते हैं। ऐसे जीव बहुत हैं अतएव उनको संख्यात गुणी कहना सुसंगत ही है। इनकी अपेक्षा अधोलोक–

લોકવર્તી પચેન્દ્રિય સ્ત્રિયો જ્યારે ઉર્ધ્વલોકમા દેવ રૂપથી અગર અન્ય કોઈ રૂપમાં ઉત્પન્ન થનારી હોય છે, ત્યારે તે મારણાન્તિક સમુદ્ઘાત કરીને પોતાના ઉત્પત્તિ દેશમા પોતાના આત્મપ્રદેશોને ફેલાવે છે. તે સમયે ઉક્ત બે પ્રતરોનો સ્પર્શ કરે છે. તે બધી તે સમયે તિર્યક્યોનિક સ્ત્રિયો છે, તેથીજ અસંખ્યાત ગણી કહેલી છે. તેમની અપેક્ષાએ ત્રણે લોકને સ્પર્શ કરનારી તિર્યંચ સ્ત્રિયો સખ્યાત ગણી છે. જ્યારે અધોલોક ભવનવાસી, વ્યાનવ્યન્તર, નૈરયિક તથા અન્ય કાયોના જીવ ઊર્ધ્વલોકમા પચેન્દ્રિય તિર્યંચ સ્રીના રૂપમાં ઉત્પન્ન થાય છે અથવા જ્યારે ઉર્વલોકથી દેવાદિ કોઇ અધોલોકમા તિર્ય ચ સ્રીના રૂપમાં ઉત્પન્ન થાય છે, અને તેઓ સમુદ્ઘાત કરીને પોતાના આત્મ પ્રદેશોને ફેલાવે છે તો ત્રણે લોકનો સ્પર્શ કરે છે. એવા જીવ ઘણા છે તેથીજ તેમને સંખ્યાતગણા કહેવું તે સુસંગતજ છે. તેમની અપેક્ષાએ અધોલોક તિર્યક્લોકનો સ્પર્શ કરનારી

रियलोए संखेज्जगुणाओ' अधोलोकतिर्यग्लोके–अधोलोकतिर्यग्लोकसंस्पर्शिन्यः पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकस्त्रियः संख्येयगुणा भवन्ति, बहूनां नैरयिकादीनां समुद्घातं विनापि तिर्यग्लोके पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकस्त्रीत्वेनोत्पद्यमानतया तिर्यग्लोकवर्तिनाञ्च जीवानां तिर्यग्योनिकस्त्रीत्वेन अधोलौकिकग्रामेष्वपि तेषां तद्रूपेणोत्पद्यमानतया प्रागुक्तप्रतरद्वयसंस्पर्शनात् तिर्यग्योनिकस्त्र्यायुः प्रतिसंवेदनाच्च तिर्यग्योनिकस्त्रीत्वेन संख्येयगुणत्वं भवति, ताभ्योऽपि 'अहोलोए संखेज्जगुणाओ' अधोलोके –अधोलोकस्य प्रतरे वर्तमानाः पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकस्त्रियः संख्येयगुणा भवन्ति, अधोलौकिकग्रामाणां सर्वेषां च समुद्राणां योजनसहस्रावगाढत्वेन ततो नवयोजनशतानामधस्तात् मत्सीप्रभृतितिर्यग्योनिकस्त्रीणां स्वस्थानत्वेन प्रभूतत्वात् संख्येयगुणत्वं भवति, क्षेत्रस्य संख्येयगुणत्वात्, ताभ्योपि 'तिरियलोए संखेज्जगुणाओ' तिर्यग्लोके वर्तमानाः पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकस्त्रियः संख्येयगुणाः भवन्ति,

---

तिर्यक्लोक का स्पर्श करने वाली तिर्यग्योनिक स्त्रियां संख्यातगुणी अधिक हैं। बहुत–से नारक आदि समुद्घात किये विना ही तिर्यक्लोक में तिर्यंचनी के रूप में उत्पन्न होते हैं तथा तिर्छे लोक के जीवादि तिर्यचस्त्री के रूप में अधोलौकिक ग्रामों में भी उत्पन्न होते हैं। उस समय वे पूर्वोक्त दो प्रतरों का स्पर्श करते हैं और तिर्यचस्त्री के आयुष्य का वेदन करते हैं, अतः उन्हें संख्यातगुणी कहा है। इन की अपेक्षा भी अधोलोक में अर्थात् अधोलोक के प्रतर में विद्यमान तिर्यंचस्त्रियां संख्यातगुणा हैं। अधोलौकिक ग्राम और सभी समुद्र एक हजार योजन अवगाह वाले हैं, अतः नौ सौ योजन से नीचे मत्सी आदि तिर्यंचस्त्रियों के स्वस्थान हैं और स्वस्थान होने के कारण वे प्रचुर हैं, इस कारण उन्हें संख्यातगुणी कहा है। उनका

તિર્યકયોનિક સ્ત્રિયો સંખ્યાત ગણી અધિક છે. ઘણા બધા નારક આદિ સમુધાત કર્યા સિવાય જ તિર્યકલોકમાં તિર્યંચ સ્ત્રીના રૂપમાં અધોલૌકિક ગ્રામોમાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે. તે સમયે તેઓ પૂર્વોકત બે પ્રતરોનો સ્પર્શ કરે છે અને તિર્યંચ સ્ત્રીના આયુષ્યનું વેદન કરે છે. તેથી તેઓને સંખ્યાત ગણી કહી છે. એમની અપેક્ષાએ પણ અધોલોકમા અર્થાત્ અધોલોકના પ્રતરમાં વિદ્યમાન તિર્યંચ સ્ત્રિયો સંખ્યાત ગણી છે. અધોલૌકિક ગ્રામ અને બધા સમુદ્ર એક હજાર યોજન અવગાહ વાળા છે, તેથી નૌ સો યોજનથી નીચે મત્સી આદિ તિર્યંચ સ્ત્રિયોના સ્વસ્થાન છે. અને સ્વસ્થાન હોવાને કારણે પ્રચુર છે. એ કારણે તેમને સંખ્યાત ગણી કહેલ છે. તેમનું ક્ષેત્ર પણ સંખ્યાત ગણું

अथ मनुष्यगतिविषयमधिकृत्याल्पबहुत्वमाह-'खेत्ताणुवाएणं' क्षेत्रानुपातेन-क्षेत्रानुसारेण प्ररूप्यमाणाः 'सव्वत्थोवा मणुस्सा तेलोक्के सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः, मनुष्याः त्रैलोक्ये-लोकत्रयवर्तिनो भवन्ति, ऊर्ध्वलोकादधोलौकिकग्रामेषु समुत्पद्यमानानाँ मारणान्तिकसमुद्घातेन समवहतानां मध्ये केचित् समुद्घातवशाद् बहिर्निर्गतैः स्वात्मप्रदेशैस्त्रीनपि लोकान् स्पृशन्ति, अन्ये च केचिद् वैक्रियसमुद्घातम् आहारकसमुद्घातं वा प्राप्ताः सन्तस्तथाविधप्रयत्नविशेषाद्दूरतरमूर्ध्वाधोविक्षिप्तात्मप्रदेशाः, केवलिसमुद्घातगताश्च केचित्त्रीनपि लोकान् संस्पृशन्ति स्तोकाश्च ते भवन्ति इति सर्वस्तोकत्वं तेषां भवति, तेभ्योऽपि-उड्ढलोय तिरियलोए असंखेज्जगुणा' ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके-ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोक संस्पर्शिनो

क्षेत्र भी संख्यातगुणा अधिक हैं। अधोलोक की अपेक्षा तिर्यक्लोक में तिर्यंचस्त्रियां संख्यातगुणी अधिक हैं।

मनुष्यगति का अल्पबहुत्व-क्षेत्र की अपेक्षा से प्ररूपणा की जाय तो तीनों लोकों में वर्त्तमान मनुष्य सब से कम हैं। ऊर्ध्वलोक से अधोलौकिक ग्रामों में उत्पन्न होते हुए और मारणान्तिक समुद्घात करने वालों में से कोई-कोई समुद्घात के कारण बाहर निकाले हुए अपने आत्मप्रदेशों से तीनों लोकों का स्पर्श करते हैं। कोई-कोई वैक्रिय या आहारक समुद्घात को प्राप्त होकर विशेष प्रयत्न के द्वारा बहुत दूर तक ऊपर और नीचे अपने आत्मप्रदेशों को फैलाते हैं और केवलि समुद्घात को प्राप्त कोई-कोई तीनों लोकों को स्पर्श करते हैं। ऐसे मनुष्य थोडे ही होते हैं, अतएव उन्हें सबसे कम कहा है। इनकी अपेक्षा ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक को स्पर्श करने वाले मनुष्य

અધિક છે. અધોલોકની અપેક્ષાએ તિર્યક લોકમા તિર્યંચ સ્ત્રિયો સંખ્યાત ગણી અધિક છે

મનુષ્ય ગતિનું અલ્પ-બહુત્વ-ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ પ્રરૂપણા કરાય તો ત્રણે લોકમાં વર્તમાન મનુષ્ય બધાથી ઓછા છે. ઊર્ધ્વલોકથી અધોલૌકિક ગ્રામોમાં ઉત્પન્ન થઈને અને મારણાન્તિક સમુદ્ઘાત કરનારાઓમાથી કોઈ કોઇ સમુદ્ઘાતના કારણે બહાર કાઢેલા પોતાના આત્મપ્રદેશોથી ત્રણે લોકનો સ્પર્શ કરે છે. કોઈ કોઇ વૈક્રિય અગર આહારક સમુદ્ઘાતને પ્રાપ્ત થઈને એક વિશેષ પ્રયત્નના દ્વારા ઘણે દૂર સુધી ઊપર એને નીચે પોતાના આત્મપ્રદેશોને ફેલાવે છે અને કેવલી સમુદ્ઘાતને પ્રાપ્ત કોઈ કોઇ ત્રણે લોકોનો સ્પર્શ કરે છે. એવા મનુષ્ય થોડાજ થાય છે, તેથીજ તેમને બધાંથી ઓછા કહ્યા છે. તેમની અપેક્ષાએ ઊર્ધ્વલોક તિર્યકલોકને સ્પર્શ કરવા વાળા મનુષ્ય અસંખ્યાત ગણા

मनुष्याः असंख्येयगुणा भवन्ति, वैमानिकदेवानाम् शेषकायिकानाञ्च यथासंभव-मूर्ध्वलोकात् तिर्यग्लोके मनुष्यत्वेन समुत्पद्यमानतया पूर्वोक्तप्रतरद्वय संस्पर्शित्वं तेषाम्, तथा विद्याधराणामपि च मेर्वादिषु गमनं तेषाञ्च शुक्ररुधिरादि पुद्गलेषु संमूर्च्छिममनुष्याणामुत्पाद इति ते विद्याधराः रुधिरादिपुद्गलसम्मिश्राः यदा गच्छन्ति तदा संमूर्च्छिममनुष्या अपि पूर्वोक्तप्रतरद्वयसंस्पर्शिन उपजायन्ते तेषाञ्चाति बहुत्वाद् भवति, असंख्येयगुणत्वं तेषाम् तेभ्योऽपि 'अहोलोय-तिरियलोए संखेज्जगुणा' अधोलोकतिर्यग्लोके अधोलोकतिर्यग्लोकसंज्ञकप्रतरद्वय संस्पर्शिनो मनुष्याः संख्येयगुणाः भवन्ति, अधोलौकिकग्रामेषु निसर्गादेव-बहूनां मनुष्याणां सत्त्वेन, तिर्यग्लोकात् मनुष्येभ्यः शेषकायेभ्यो वाऽधोलौकिक-

असंख्यातगुणा हैं। वैमानिक देव या अन्य कायिक जीव जब यथा संभव ऊर्ध्वलोक से तिर्यग्लोक में मनुष्य के रूप में उत्पन्न होते हैं तब वे पूर्वोक्त दो प्रतरों का स्पर्श करते हैं। इनके अतिरिक्त विद्याधर भी मेरु आदि पर गमन करते हैं और उनके शुक्र या रुधिर आदि के पुद्गलों में यदि संमूर्छिम मनुष्यों की उत्पत्ति होती है और वे विद्याधर उन पुद्गलों के साथ जब लौटते हैं तब पूर्वोक्त दो प्रतरों का स्पर्श करते हैं। वे अत्यधिक होते हैं, अतएव असंख्यातगुणा हैं। इनकी अपेक्षा भी अधोलोक-तिर्यग्लोक नामक दो प्रतरों को स्पर्श करने वाले मनुष्य संख्यातगुणा हैं। अधोलौकिक ग्रामों में स्वभा-वतः बहुत-से मनुष्यों का सद्भाव है। तथा तिर्छेलोक से मनुष्यों या अन्य कायों से अधोलौकिक ग्रामों में गर्भज मनुष्य या संमूर्छिम मनुष्य के रूप में उत्पन्न होते हुए, अथवा अधोलौकिक ग्रामों से या

છે. વૈમાનિક દેવ અગર અન્ય કાયિક જીવ જ્યારે યથા સંભવ ઊર્ધ્વલોકથી તિર્યકલોકમાં મનુષ્યના રૂપમાં ઉત્પન્ન થાય છે. ત્યારે તેઓ પૂર્વોક્ત બે પ્રતરોનો સ્પર્શ કરે છે. તે સિવાય વિદ્યાધર પણ મેરૂ આદિ પર ગમન કરે છે અને તેમના શુક્ર અગર રૂધિર આદિના પુદ્ગલોમા યદિ સંમૂર્છિમ મનુષ્યોની ઉત્પત્તિ થાય છે અને તે વિદ્યાધર તે પુદ્ગલોની સાથે જ્યારે પાછા વળે છે ત્યારે પૂર્વોક્ત બે પ્રતરોનો સ્પર્શ કરે છે. તેઓ અત્યધિક હોય છે, તેથીજ અસંખ્યાતગણા છે. તેમની અપેક્ષાએ પણ અધોલોક-તિર્યકલોક નામક બે પ્રતરોનો સ્પર્શ કરવા વાળા મનુષ્ય સંખ્યાત ગણા છે. અધોલૌકિક ગ્રામોમા સ્વભાવથી ઘણા મનુષ્યોનો સદ્ભાવ છે. તથા તિર્છાલોકથી મનુષ્યો અગર અન્યકાયોથી અધોલૌકિક ગ્રામોમાં ગર્ભજ મનુષ્ય અગર સંમૂર્છિમ મનુષ્યના રૂપમાં ઉત્પન થઈને અથવા અધોલૌકિક ગ્રામોથી અગર સંમૂર્છિમ

ग्रामेषु गर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्यत्वेन वा संमूर्च्छिममनुष्यत्वेन वा उत्पित्सूनाम्, अधोलोकाद् अधोलौकिकग्रामरूपात् शेषाद् वा मनुष्येभ्यः शेषकायेभ्यो वा तिर्यग्लोके गर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्यत्वेन वा संमूर्च्छिममनुष्यत्वेन वा समुत्पित्सूनाञ्च पूर्वोक्तप्रतरद्वयसंस्पर्शनाद् तेषां बहुतरत्वाच्च तथा स्वस्थानादपि केषाञ्चिदधोलौकिकग्रामेषु पूर्वोक्तप्रतरद्वयसंस्पर्शित्वाच्च प्रागुक्तेभ्यः संख्येयगुणत्वं बोध्यम्, तेभ्योऽपि 'उड्ढलोए संखेज्जगुणा' ऊर्ध्वलोके–ऊर्ध्वलोक प्रतरसंस्पर्शिनो मनुष्याः संख्येयगुणा भवन्ति, सौमनसादिक्रीडार्थं प्रचुरतराणां विद्याधरादीनां गमनागमनसद्भावात्, तेषां च यथासंभवं रुधिरादि पुद्गलयोगात् संमूर्च्छिममनुष्यसद्भावात्, तेभ्योऽपि–'अहोलोए संखेज्जगुणा' अधोलोके–अधोलोकसंस्पर्शिनो मनुष्याः संख्येयगुणा भवन्ति, अधोलोकस्य स्वस्थानत्वेन बहुत्वसंभवात् तेभ्योऽपि 'तिरियलोए संखेज्जगुणा' तिर्यग्लोके–

अधोलोकवर्त्ती किसी अन्य स्थान से तिर्छेलोक में गर्भज अथवा संमूर्छिम मनुष्य के रूप में उत्पन्न होते हुए मनुष्य पूर्वोक्त दो प्रतरों का स्पर्श करते हैं। अतएव इन्हें संख्यातगुणा कहा है। इन की अपेक्षा ऊर्ध्वलोक में अर्थात् ऊर्ध्वलोक के प्रतर को स्पर्श करने वाले मनुष्य संख्यातगुणा अधिक हैं, क्योंकि सौमनस आदि वनों में क्रीडा करने के लिए प्रचुरतर विद्याधरों आदि का गमनागमन होता है और उनके रुधिर आदि पुद्गलों के योग से संमूर्छिम मनुष्यों की उत्पत्ति होती है। इनकी अपेक्षा भी अधोलोक का स्पर्श करने वाले मनुष्य संख्यातगुणा हैं, क्योंकि अधोलोक स्वस्थान होने से अधिकता होना स्वाभाविक है। इनकी अपेक्षा भी तिर्यग्लोक में संख्यातगुणा अधिक

મનુષ્યના રૂપમાં ઉત્પન્ન થઈને, અથવા અધોલૌકિક ગ્રામોથી અગર અધોલોકવર્તી કોઈ અન્ય સ્થાનથી તિર્છાલોકમાં ગર્ભજ અથવા સંમૂર્છિમ મનુષ્યના રૂપમાં ઉત્પન્ન થઈને મનુષ્ય પૂર્વોક્ત બે પ્રતરોનો સ્પર્શ કરે છે. તેથીજ તેમને સંખ્યાત ગણા કહ્યા છે. તેમની અપેક્ષાએ ઊર્ધ્વલોકમાં અર્થાત્ ઊર્ધ્વલોકના પ્રતરનો સ્પર્શ કરવા વાળા મનુષ્ય સંખ્યાત ગણા અધિક છે. કેમકે સૌમનસ આદિ વનોમાં ક્રીડા કરવાને માટે પ્રચુરતર વિદ્યાધરો આદિનું આગમન થાય છે અને તેમના રૂધિર આદિ પુદ્ગલોના યોગથી સંમૂર્છિમ મનુષ્યોની ઉત્પત્તિ થાય છે. તેમની અપેક્ષાએ પણ અધોલોકનો સ્પર્શ કરવા વાળા મનુષ્ય સંખ્યાત ગણા છે, કેમકે અધોલોક સ્વસ્થાન હોવાથી અધિકતા થવી સ્વાભાવિક છે. તેમની અપેક્ષાએ પણ તિર્યક્ લોકમાં સંખ્યાત ગણા

तिर्यग्लोकवर्तिनो मनुष्याः संख्येयगुणा भवन्ति, तिर्यग्लोकक्षेत्रस्य संख्यातगुणत्वात्, स्वस्थानत्वेन बहुत्व संभवाच्च,

अथ क्षेत्रानुपातेन मानुषीविषयकमल्पबहुत्वं प्ररूपयति-'खेत्ताणुवाएणं' क्षेत्रानुपातेन-क्षेत्रानुसारेण प्ररूप्यमाणा 'सव्वत्थोवा मणुस्सीओ तेलोक्के' सर्वस्तोकाः-सर्वाभ्योऽल्पाः मानुष्यः-मनुष्यस्त्रियस्त्रैलोक्ये-लोकत्रय संस्पर्शिन्यो भवन्ति, ऊर्ध्वलोकादधोलोके समुत्पित्सूनां मारणान्तिकसमुद्घातवशाद् विनिःसृतदूरतरात्मप्रदेशानां वैक्रियसमुद्घातगतानां केवलिसमुद्घातगतानां वा लोकत्रसंस्पर्शनात् तासां चाति स्तोकत्वं बोध्यम्, ताभ्योऽपि-'उड्ढलोयतिरियलोए संखेज्जगुणाओ' ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके - ऊर्ध्वलोक तिर्यग्लोकसंज्ञकप्रागुक्तप्रतरद्वयसंस्पर्शिन्यो मानुष्यः संख्येयगुणा भवन्ति, वैमानिकदेवाः शेषकायाश्चोर्ध्वलोकात् तिर्यग्लोके मनुष्यस्त्रीत्वेनोत्पद्यमानाः, तिर्य-

---

हैं, क्योंकि तिर्यग्लोक का क्षेत्र संख्यातगुणा अधिक है और मनुष्यों का वह स्वक्षेत्र है, इस कारण उनकी अधिकता का संभव है।

मनुष्यस्त्रियों का अल्पबहुत्व-क्षेत्र की अपेक्षा से सब से कम मनुष्यस्त्रियां तीनों लोकों को स्पर्श करने वाली हैं। ऊर्ध्वलोक से अधोलोक में उत्पन्न होने वाले मारणान्तिक समुदघात करके जो अपने आत्मप्रदेशों को बहुत दूर तक बाहर निकालते हैं अथवा जो वैक्रिय समुद्घात या केवली समुद्घात करते हैं वे तीनों लोकों का स्पर्श करती हैं और ऐसी मनुष्य स्त्रियां कम हैं। इनकी अपेक्षा ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक नामक पूर्वोक्त दो प्रतरों को स्पर्श करने वाली संख्यातगुणी हैं। वैमानिक देव आदि कोई जीव जब ऊर्ध्वलोक से तिर्यग्लोक में मनुष्य स्त्री के रूप में उत्पन्न होने वाला होता है और जब कोई तिर्य-

---

અધિક છે, કેમકે તિર્યક લોકના ક્ષેત્ર સંખ્યાત ગણુા અધિક છે અને મનુષ્યોનું તે સ્વક્ષેત્ર છે, તે કારણે તેમની અધિકતાનો સંભવ છે.

મનુષ્ય સ્ત્રિયોનુ અલ્પ-બહુત્વ-ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ બધાથી ઓછી મનુષ્ય સ્ત્રિયો ત્રણેલોકનો સ્પર્શ કરનારી છે. ઊર્ધ્વલોકથી અધોલોકમાં ઉત્પન્ન થનારા મારણાન્તિક સમુદ્ઘાત કરીને જે આત્મ પ્રદેશોને ઘણે દૂર સુધી બહાર કાઢે છે અથવા જે વૈક્રિય સમુદ્ઘાત યા કેવલી સમુદ્ઘાત કરે છે, તેઓ ત્રણે લોકનો સ્પર્શ કરે છે અને આવી મનુષ્ય સ્ત્રિયો ઓછી છે. તેમની અપેક્ષાએ ઊર્ધ્વલોક-તિર્યક લોક નામક પૂર્વોક્ત બે પ્રતરોનો સ્પર્શ કરવા વાળી સંખ્યાત ગણી છે. વૈમાનિક દેવ આદિ કોઈ જીવ જ્યારે ઊર્ધ્વલોકથી તિર્યક લોકમાં મનુષ્ય સ્ત્રીના રૂપમાં ઉત્પન્ન થનાર થાય છે અને જ્યારે કોઇ તિર્યકલોકમાં

ग्लोकवर्तिमानुष्यश्चोर्ध्वलोके समुत्पित्सवो मारणान्तिकसमुद्घातवशात् दूरतरमूर्द्ध्वविक्षिप्तात्मप्रदेशाः पूर्वोक्तप्रतरद्वयं संस्पृशन्ति, ताश्च द्वय्योऽपि बहुतरा भवन्ति, ताभ्योऽपि 'अहोलोयतिरियलोए संखेज्जगुणाओ' अधोलोक तिर्यग्लोके–अधोलोकतिर्यग्लोकसंज्ञकप्रतरद्वयसंस्पर्शिन्यो मानुष्यः संख्येयगुणा भवन्ति, तिर्यग्लोकाद् मनुष्यस्त्रीभ्यः, शेषेभ्यो वा ऽधोलौकिकग्रामेषु, अधोलौकिकग्रामरूपात् शेपाद्वा तिर्यग्लोके मनुष्यस्त्रीत्वेनोत्पित्सवः काश्चित् अधोलौकिकग्रामेषु अवस्थानेनापि पूर्वोक्तप्रतद्वयं संस्पृशन्ति, ताश्च प्रागुक्ताभ्योऽति बहव्यो भवति, ताभ्योऽपि 'उड्ढलोए संखेज्जगुणाओ' ऊर्ध्वलोके–ऊर्ध्वलोक संज्ञकप्रतरवर्तिन्यो मानुष्यः संख्येयगुणा भवन्ति, सौमनसादिपु क्रीडार्थं प्रचुरतराणां विद्याधरीणां गमनसंभवात्, ताभ्योऽपि–'अहोलोए संखेज्जगुणाओ' अधोलोके–अधोलोकवर्तिन्यो मनुष्यस्त्रियः संख्येयगुणा भवन्ति, अधोलोकस्य

ग्लोक में स्थित मनुष्यस्त्री ऊर्ध्वलोक में उत्पन्न होने वाली हो तब मारणान्तिक समुद्घात करते समय वह पूर्वोक्त दो प्रतरों का स्पर्श करती है। ये दोनों प्रकार की स्त्रियां बहुतर होती हैं, इनकी अपेक्षा भी–अधोलोक–तिर्यग्लोक में अर्थात् अधोलोक तिर्यग्लोक को स्पर्श करने वाली मानुषियां संख्यातगुणा हैं जो तिर्यग्लोक से मनुष्य स्त्री पर्याय से या अन्य पर्याय से अधोलौकिक ग्रामों में या अधोलौकिक ग्राम से तिर्यग्लोक में मनुष्यस्त्री के रूप में उत्पन्न हों उनमें से कोई अधोलौकिक ग्रामों में अवस्थान करके भी पूर्वोक्त दोनों प्रतरों का स्पर्श करती हैं। ऐसी स्त्रियां पूर्वोक्त की अपेक्षा बहुत अधिक होती हैं। इनकी अपेक्षा भी ऊर्ध्वलोक में अर्थात् ऊर्ध्वलोक

સ્થિત મનુષ્ય સ્ત્રી ઊર્ધ્વલોકમાં ઉત્પન્ન થનારી થાય ત્યારે મારણાન્તિક સમુદ્ઘાત કરતી વખતે પૂર્વોક્ત બે પ્રતરોને સ્પર્શ કરે છે. આ બન્ને પ્રકારની સ્ત્રિયો ઘણી બધી હોય છે. તેમની અપેક્ષાએ પણ અધોલોક તિર્યક લોકમાં અર્થાત્ અધોલોક તિર્યકને સ્પર્શ કરવાવાળી માનુષિયો સંખ્યાત ગણી છે. જે તિર્યક લોકથી મનુષ્ય સ્ત્રી પર્યાયથી અગર અન્ય પર્યાયથી અધોલૌકિક ગ્રામોમાં અગર અધોલૌકિક ગ્રામથી તિર્યકલોકમાં મનુષ્ય સ્ત્રીના રૂપમા ઉત્પન્ન થાય તેમાંથી કોઈ અધોઅલૌકિક ગ્રામોમા અવસ્થાન કરીને પણ પૂર્વોક્ત બન્ને પ્રતરોને સ્પર્શ કરે છે (આવી સ્ત્રિયો પૂર્વોક્તની અપેક્ષાએ ઘણી અધિક છે. તેમની અપેક્ષાએ પણ ઊર્ધ્વલોકમાં અર્થાત્ ઊર્ધ્વલોક નામક પ્રતરમાં રહેલી મનુષ્યનિયો સંખ્યાતગણી અધિક છે, કેમકે સૌમનસ આદિ વનોમાં ક્રીડા કરવા માટે ઘણી બધી વિદ્યાધરીઓ જઈ શકે છે. ઉર્ધ્વલોકની અપેક્ષાએ અધોલોકમાં મનુષ્ય સ્ત્રિયો

स्वस्थानत्वेन तत्रापि बहीनां मानुषीणां सद्भावात्, ताभ्योऽपि 'तिरियलोए संखेज्जगुणाओ' तिर्यग्लोके–तिर्यग्लोकसंज्ञकप्रतरवर्तिन्यो मानुष्यः संख्येयगुणा भवन्ति, तिर्यग्लोकक्षेत्रस्य संख्येयगुणत्वात्, स्वस्थानत्वेन बहुत्वसंभवाच्च,

इत्येवं मनुष्यगतिमाश्रित्याल्पबहुत्वं प्रतिपाद्य सम्प्रति देवगतिमाश्रित्याल्पबहुत्वादिकं प्ररूपयति–'खेत्ताणुवाएणं' क्षेत्रानुपातेन–क्षेत्रानुसारेण प्ररूप्यमाणाः 'सव्वत्थोवा देवा उड्ढलोए' सर्वस्तोकाः–सर्वेभ्योऽल्पाः, देवाः ऊर्ध्वलोके–ऊर्ध्वलोकवर्तिनो भवन्ति, तत्र वैमानिकानामेव देवानां सद्भावेन तेषा मल्पत्वात्, तीर्थङ्करजन्ममहोत्सवादौ मन्दरादिषु गमनकर्तॄणां भवनपति प्रभृतीनामपि स्वल्पत्वात् सर्वस्तोकत्वं देवानामूर्ध्वलोके सिद्धम्, तेभ्योऽपि 'उड्ढलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा' ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके–ऊर्ध्वलोकप्रतरद्वयवर्तिनो देवाः असंख्येयगुणा

नामक प्रतर में रही मनुष्यनियां संख्यातगुणा अधिक हैं, क्यों कि सौमनस आदि वनों में क्रीडा करने के लिए बहुत–से विद्याधरी जा सकती हैं। ऊर्ध्वलोक की अपेक्षा अधोलोक में मनुष्य स्त्रियां संख्यातगुणा अधिक हैं, क्योंकि अधोलोक स्वस्थान है, अतएव वहां बहुत मनुष्य स्त्रियों का सद्भाव है। अधोलोक से भी तिर्यग्लोक में अर्थात् तर्यग्लोक नामक प्रतर में रही हुई मनुष्य स्त्रियां संख्यातगुणी हैं, क्योंकि तिर्यग्लोक क्षेत्र संख्यातगुणा अधिक है और वह स्वस्थान है, अतएव उनका बाहुल्य संभव है।

देवगति का अल्पबहुत्व–क्षेत्र की अपेक्षा से सब से कम देव ऊर्ध्वलोक में हैं, क्योंकि वहां सिर्फ वैमानिक देव ही पाये जाते हैं। तीर्थंकर के जन्म महोत्सव आदि के अवसर पर सुमेरु आदि पर गमन करने वाले भवनपति आदि देव भी स्वल्प होते हैं, अतएव

સંખ્યાત ગણી અધિક છે, કેમકે અધોલોક સ્વસ્થાન છે. તેથીજ ત્યાં ઘણી મનુષ્ય સ્ત્રિયોનો સદ્ભાવ છે. અધોલોકથી પણ તિર્યકલોકમાં અર્થાત્ તિર્યકલોક નામક પ્રતરમાં રહેલી મનુષ્ય સ્ત્રિયો સંખ્યાતગણી છે, કેમકે તિર્યકલોકક્ષેત્ર સંખ્યાત ગણું અધિક છે અને તે સ્વસ્થાન છે, તેથીજ તેમનું બાહુલ્ય સંભવિત છે.

દેવગતિનું અલ્પ–બહુત્વ–ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ બધાથી ઓછા દેવ ઊર્ધ્વ લોકમાં છે, કેમકે ત્યાં ફકત વૈમાનિક દેવ જ મળી આવે છે. તીર્થંકરના જન્મ મહોત્સવાદિના અવસર ઉપર સુમેરૂ આદિ પર ગમન કરવા વાળા ભવન પતિ આદિ દેવ પણ થોડા હોય છે, તેથી જ ઊર્ધ્વ લોકમાં બધાથી ઓછા દેવોનું હોવું સિદ્ધ થાય છે. તેમની અપેક્ષાએ ઊર્ધ્વલોક, મધ્યલોક નામક બે પ્રતરોના દેવ અસંખ્યાત ગણા અધિક છે, કેમકે આ બન્ને પ્રતર જ્યોતિષ્ક

भवन्ति, तस्य प्रतरद्वयस्य ज्योतिष्काणां प्रत्यासन्नत्वेन स्वस्थानत्वात्, भवनपति-वानव्यन्तरज्योतिष्काणां मन्दरादौ सौधर्मादिकल्पगतानां स्वस्थाने गमनागमनात्, सौधर्मादिषु देवत्वेन उत्पित्सूनां देवायुः प्रतिसंवेदयमानानां स्वोत्पत्तिदेशमभिगच्छताम् पूर्वोक्तप्रतरद्वयसंस्पर्शनात्, साकल्येन पूर्वोक्तप्रतरद्वयसंस्पर्शिनां प्ररूपणेऽति बहुत्वाच्च प्रागुक्तेभ्योऽसंख्येयगुणत्वं भवति, तेभ्योऽपि 'तेलोक्के संखेज्जगुणा' त्रैलोक्ये–लोकत्रयवर्तिनो देवाः संख्येयगुणा भवन्ति, भवनपतिवानव्यन्तर-ज्योतिष्कवैमानिकानां देवानां तथाविधप्रयत्नविशेषवशात् वैक्रियसमुद्घातेन समवहतानां लोकत्रसंस्पर्शनात्, तेषां पूर्वोक्तप्रतरद्वयसंस्पर्शिभ्यः संख्येय-

ऊर्ध्वलोक मे सब से कम देवों का होना सिद्ध होता है। उनकी अपेक्षा ऊर्ध्वलोक–मध्यलोक नामक दो प्रतरों के देव असंख्यातगुणा अधिक हैं, क्योंकि ये दोनों प्रतर ज्योतिष्क देवों के समीपवर्त्ती हैं, अतएव उनके स्वस्थान हैं। इसके अतिरिक्त भवनपति, वानव्यन्तर और ज्योतिष्क देव सुमेरु आदि पर गमन करते हैं। सौधर्म आदि कल्पों के देव अपने स्थान में आते जाते हैं, या सौधर्म आदि देव लोकों में देवरूप से उत्पन्न होने वाले जो देवायु का वेदन कर रहे हैं, वे जब अपने उत्पत्ति देश में जाते हैं तब पूर्वोक्त दोनों प्रतरों का स्पर्श होता है। ऐसे देव पूर्वोक्त देवों से असंख्यातगुणा अधिक हैं। उनकी अपेक्षा भी त्रैलोक्य में अर्थात् लोकत्रयवर्त्ती देव संख्यातगुणा हैं, क्योंकि भवनपति, वानव्यन्तर, ज्योतिष्क और वैमानिक देव एक प्रकार के विशेष प्रयत्न से जब वैक्रिय समुद्घात करते हैं, तब तीनों लोकों का स्पर्श करते हैं। वे पूर्वोक्त दोनों प्रतरों को स्पर्श करने वालों की अपेक्षा संख्यातगुणा अधिक हैं। उनकी अपेक्षा अधोलोक–

દેવોના સમીપવર્તી છે. તેથી જ તેમના સ્વસ્થાન છે. તેના શિવાય ભવનપતિ વ્યાનવ્યન્તર અને જ્યોતિષ્ક દેવ સુમેરૂ આદિ પર ગમન કરે છે, સૌધર્મ આદિ કલ્પોના દેવ પોતાના સ્થાનમાં આવે જાય છે, અગર સૌધર્મ આદિ દેવલોકોમાં દેવરૂપથી ઉત્પન્ન થનાર જે દેવાયુનું વેદન કરી રહેલ છે, તેઓ જ્યારે પોતાના ઉત્પત્તિ દેશમા જાય છે ત્યારે પૂર્વોક્ત બન્ને પ્રતરોનો સ્પર્શ થાય છે. એવા દેવ પૂર્વોક્ત દેવોથી અસંખ્યાત ગણા અધિક છે, તેમની અપેક્ષાએ પણ ત્રૈલોકમા અર્થાત્ લોકત્રયવર્તી દેવ સંખ્યાત ગણા છે, કેમકે ભવનપતિ, વાનવ્યન્તર, જ્યોતિષ્ક અને વૈમાનિક દેવ એક પ્રકારના વિશેષ પ્રયત્નથી જ્યારે વૈક્રિય સમુદ્ઘાત કરે છે, ત્યારે ત્રણે લોકોનો સ્પર્શ કરે છે. તેઓ પૂર્વોકત બન્ને પ્રતરોનો સ્પર્શ કરનારની અપેક્ષાએ સંખ્યાત ગણા

गुणत्वं भवति, तेभ्योऽपि 'अहोलोयतिरियलोए संखेज्जगुणा' अधोलोक तिर्यग्लोके-अधोलोकतिर्यग्लोक प्रतरद्वयसंस्पर्शिनो देवाः संख्येयगुणा भवन्ति, तस्य प्रतरद्वयस्य भवनपतिवानव्यन्तरदेवानां प्रत्यासन्नतया स्वस्थानत्वात्, बहूनां भवनपतीनां स्वभवनस्थानां तिर्यग्लोकगमनागमनात्. तथोद्वर्तमानानां, वैक्रियसमुद्घातेन समवहतानाम्, तिर्यग्लोकवर्तिनां, पञ्चेन्द्रियतिर्यग्मनुष्याणां वा भवनपतित्वेनोत्पद्यमानानां च भवनपत्यायुरनुभवतां पूर्वोक्तप्रतरद्वयसंस्पर्शित्वेनातिबहुत्वात् संख्येयगुणत्वं भवति, तेभ्योऽपि 'अहोलोए संखेज्जगुणा' अधोलोके -अधोलोकवर्तिनो देवाः संख्येयगुणा भवन्ति, अधोलोकस्य भवनपतीनां स्वस्थानत्वात्, तेभ्योऽपि 'तिरियलोए संखेज्जगुणा' तिर्यग्लोके-तिर्यग्लोकवर्तिनो देवाः संख्येयगुणा भवन्ति तिर्यग्लोकस्य ज्योतिष्कवानव्यन्तराणां स्वस्थानत्वात्।

तिर्यग्लोक मे संख्यातगुणा हैं अर्थात् अधोलोक तिर्यग्लोक नामक दोनों प्रतरों को स्पर्श करने वाले संख्यात गुणा हैं, क्योंकि वे दोनों प्रतर भवनपति तथा वानव्यन्तर देवों के समीपवर्त्ती होने से उनके स्वस्थान हैं। बहुसंख्यक भवनपति तिर्यग्लोक में गमनागमन करते हैं, उद्‌वर्त्तन करते हैं, वैक्रिय समुद्‌घात करते हैं अथवा तिर्यग्लोक के पंचेन्द्रिय तिर्यंच या मनुष्य जब भवनपति के रूप में उत्पन्न होने वाले होते हैं और भवनपति की आयु का अनुभव करते हैं तब पूर्वोक्त दोनों प्रतरों का स्पर्श होता है। ऐसे जीव बहुत होने के कारण संख्यातगुणा कहे गए हैं। उनकी अपेक्षा अधोलोक में संख्यात गुणा हैं, क्योंकि अधोलोक भवनवासी देवों का स्वस्थान है। अधोलोक की अपेक्षा तिर्यग्लोक में रहने वाले देव संख्यातगुणा हैं, क्योंकि तिर्यग्लोक ज्योतिष्क और वानव्यन्तरों का स्वस्थान है।

અધિક છે. તેમની અપેક્ષાએ અધોલોક તિર્યક્લોકમાં સંખ્યાત ગણુા છે અર્થાત્ અધોલોક તિર્યક્લોક નામક બન્ને પ્રતરોને સ્પર્શ કરનારા સંખ્યાત ગણુા છે કેમકે તેઓ બન્ને પ્રતર ભવનપતિ વાનવ્યન્તર દેવોના સમીપવર્તી હોવાથી તેમના સ્વસ્થાન છે. બહુસંખ્યક ભવનપતિ તિર્યક્લોકમાં ગમનાગમન કરે છે, ઉદ્વર્તન કરે છે, વૈક્રિય સમુદ્ઘાત કરે છે, અથવા ઉત્પન્ન થનારા બને છે અને ભવનપતિના આયુષ્યનો અનુભવ કરે છે, ત્યારે પૂર્વોકત બન્ને પ્રતરોનો સ્પર્શ થાય છે. એવા જીવ ઘણુા હોવાને કારણે સંખ્યાત ગણુા કહેલા છે તમની અપેક્ષાએ અધોલોકમા સંખ્યાત ગણુા છે, કેમકે અધોલોક ભવનવાસી દેવોના સ્વસ્થાન છે. અધોલોકની અપેક્ષાએ તિર્યક્લોકમાં રહેનારા દેવ સંખ્યાત ગણુા છે, કેમકે તિર્યક્લોક જ્યોતિષ્ક અને વાનવ્યંતરોના સ્વસ્થાન છે.

अथ देवीराशित्याल्पबहुत्वं प्रतिपादयति–'खेत्ताणुवाएणं' क्षेत्रानुपातेन क्षेत्रानुसारेण, 'सव्वत्थोवाओ देवीओ उड्ढलोए' सर्वस्तोकाः–सर्वाभ्योऽल्पाः, देव्यः, ऊर्ध्वलोके, ऊर्ध्वलोकवर्तिन्यो भवन्ति, तत्र वैमानिकदेवीनामेव सत्त्वेन तासामतिस्तोकत्वात्, ताभ्यो देवीभ्यः 'उड्ढलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणाओ' ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके–ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोकप्रतरद्वयवर्तिन्यो देव्यः असंख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तदेवविषयकयुक्तेः, ताभ्योऽपि 'तेलोक्के संखेज्जगुणाओ' त्रैलोक्ये–लोकत्रयवर्तिन्यो देव्यः संख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, ताभ्योऽपि 'अहोलोयतिरियलोए संखेज्जगुणाओ' अधोलोकतिर्यग्लोके–अधोलोकतिर्यग्लोकसंख्यकप्रतरद्वयवर्तिन्यो देव्यः संख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तदेवविषयकयुक्तेः, ताभ्योऽपि 'अहोलोए संखेज्जगुणाओ' अधोलोके–अधोलोकवर्तिन्यो देव्यः संख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, ताभ्योऽपि 'तिरियलोए संखेज्जगुणाओ' तिर्यग्लोके–तिर्यग्लोकवर्तिन्यो देव्यः संख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तदेवविषयकयुक्तेः सत्त्वात् ॥सू० ३०॥

देवियों का अल्पबहुत्व–क्षेत्र की अपेक्षा से सब से कम देवियां ऊर्ध्वलोक में हैं, क्योंकि ऊर्ध्वलोक में सिर्फ वैमानिक देवियां ही होती हैं, अतएव सबसे कम हैं। उनकी अपेक्षा ऊर्ध्वलोक–तिर्यग्लोक नामक प्रतरों में असंख्यातगुणी हैं। इस का कारण वही समझ लेना चाहिए जो देवों के विषय में कहा गया है। उनकी अपेक्षा तीनों लोकों का स्पर्श करने वाली देवियां संख्यात गुणी हैं। इस का कारण पहले देवों के प्रसंग में कहा जा चुका है। उनकी अपेक्षा अधोलोक–तिर्यग्लोक में संख्यातगुणी हैं। यहां भी पूर्वोक्त युक्ति समझ लेनी चाहिए। उन की अपेक्षा अधोलोक में संख्यातगुणी अधिक हैं। देवों के विषय में जो युक्तियां कही हैं वे यहां भी समझ लेना चाहिए ॥ ३० ॥

દેવિયોનું અલ્પ બહુત્વ–ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ બધાથી ઓછી દેવીઓ ઊર્ધ્વ લોકમાં છે, કેમકે ઊર્ધ્વલોકમાં ફકત વૈમાનિક દેવિયો જ હોય છે, તેથીજ બધાથી ઓછી છે. તેમની અપેક્ષાએ ઊર્ધ્વલોક–તિર્યકલોક નામક પ્રતરોમાં સંખ્યાત ગણી છે. તેનું કારણ તેજ સમજી લેવુ જોઇએ જે દેવોની બાબતમાં કહેલું છે. તેમની અપેક્ષાએ ત્રણે લોકનો સ્પર્શ કરવાવાળી દેવિયો સંખ્યાત ગણી છે. તેનુ કારણુ પહેલા દેવોના પ્રસંગમાં કહિ દિધેલું છે. તેમની અપેક્ષાએ અધોલોક–તિર્યક લોકમા સંખ્યાત ગણી છે અહિં પણ પૂર્વોકત યુકિત સમજી લેવી જોઇએ. તેમની અપેક્ષાએ અધોલોકમા સંખ્યાત ગણી અધિક છે. અને તેમની અપેક્ષાએ પણ તિર્યકલોકમાં સંખ્યાત ગણી અધિક છે. દેવોના વિષયમાં જે યુકિતઓ કહી છે તે અહિં પણ સમજી લેવી જોઇએ ॥ ૩૦ ॥

भवनपत्यादि देवाल्पबहुत्ववक्तव्यता-

मूलम्-खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा भवनवासी देवा उड्ढलोए, उड्ढलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा, तेलोक्के संखेज्जगुणा, अहोलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा, तिरियलोए असंखेज्जगुणा, अहोलोए असंखेज्जगुणा, खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवाओ भवणवासिणीओ देवीओ उड्ढलोए, उड्ढलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणाओ, तेलोक्के संखेज्जगुणाओ, अहोलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणाओ, तिरियलोए असंखेज्जगुणाओ, अहोलोए असंखेज्जगुणाओ, खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा वाणमंतरा देवा उड्ढलोए, उड्ढलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा, तेलोक्के संखेज्जगुणा, अहोलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा, अहोलोए संखेज्जगुणा, तिरियलोए संखेज्जगुणा, खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवाओ वाणमंतरीओ देवीओ उड्ढलोए, उड्ढलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणाओ, तेलोक्के संखेज्जगुणाओ, अहोलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणाओ, अहोलोए संखेज्जगुणाओ, तिरियलोए संखेज्जगुणाओ, खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा जोइसिया देवा उड्ढलोए, उड्ढलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा, तेलोक्के संखेज्जगुणा, अहोलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा, अहोलोए संखेज्जगुणा, तिरियलोए असंखेज्जगुणा, खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवाओ जोइसिणीओ देवीओ उड्ढलोए, उड्ढलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणाओ, तेलोक्के संखेज्जगुणाओ, अहोलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणाओ, अहोलोए संखेज्जगुणाओ, तिरियलोए असंखेज्जगुणाओ, खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा वेमाणिया देवा उड्ढलोयतिरियलोए, तेलोक्के संखेज्जगुणा, अहोलोयतिरियलोए संखेज्जगुणा, अहोलोए संखेज्जगुणा, तिरियलोए संखेज्जगुणा,

उड्ढलोए असंखेज्जगुणा, खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवाओ वेमाणिणीओ देवीओ उड्ढलोथतिरियलोए, तेलोक्के संखेज्जगुणाओ, अहोलोयतिरियलोए संखेज्जगुणाओ, अहोलोए संखेज्जगुणाओ, तिरियलोए संखेज्जगुणाओ, उड्ढलोए असंखेज्जगुणाओ। सू. ३१॥

छाया—क्षेत्रानुपातेन सर्वस्तोका भवनवासिनो देवाः ऊर्ध्वलोके, ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः, त्रैलोक्ये संख्येयगुणाः, अधोलोकतिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः, तिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः, अधोलोके असंख्येयगुणाः, क्षेत्रानुपातेन सर्वस्तोका भवनवासिन्यो देव्य ऊर्ध्वलोके, ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके असंख्येय गुणा त्रैलोक्ये संख्येयगुणाः, अधोलोकतिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः, तिर्यग्लोके

भवनपति आदि देवों का अल्पबहुत्व

शब्दार्थ—(खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्र के अनुसार (सव्वत्थोवा भवणवासी देवा उड्ढलोए) सब से कम भवनवासी देव ऊर्ध्वलोक में हैं (उड्ढलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा) ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा हैं (तेलोक्के संखेज्जगुणा) त्रैलोक्य में संख्यातगुणा हैं (अहोलोय तिरियलोए असंखेज्जगुणा) अधोलोक -तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा हैं (तिरियलोए असंखेज्जगुणा) तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा हैं (अहोलोए असंखेज्जगुणा) अधोलोक में असंख्यातगुणा हैं (खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्र के अनुसार (सव्वत्थोवाओ भवणवासिणीओ देवीओ उड्ढलोए) सब से कम भवनवासिनी देवियां ऊर्ध्वलोक में हैं (उड्ढलोय तिरियलोए असंखेज्जगुणाओ) ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक में असंख्यात-

---

ભવનપતિ આદિ દેવોનું અલ્પ બહુત્વ

શબ્દાર્થ–(खेत्ताणुवाएणं) ક્ષેત્રના અનુસાર (सव्वत्थोवा भवणवासी देवा उड्ढलोए) બધાથી ઓછા ભવનવાસી દેવ ઊર્ધ્વલોકમાં છે. (उड्ढलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा) ઊર્ધ્વલોક તિર્યક્લોકમા અસંખ્યાતગણા છે. (तेलोक्के संखेज्जगुणा) ત્રૈલોકયમાં સંખ્યાતગણા છે (अहोलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा) અધોલોક–તિર્યક્લોકમા અસંખ્યાતગણા છે, (तिरियलोए असंखेज्जगुणा) તિર્યક્લોકમાં અસંખ્યાતગણા છે (अहोलोए असंखेज्जगुणा) અધોલોકમાં અસંખ્યાતગણા છે.

(खेत्ताणुवाएणं) ક્ષેત્રના અનુસાર (सव्वत्थोवा भवणवासिणीओ देवीओ उड्ढलोए) બધાથી ઓછી ભવનવાસિની દેવિયો ઊર્ધ્વલોકમાં છે. (उड्ढलोए तिरियलोए असंखेज्जगुणाओ) ઊર્ધ્વલોક–તિર્યગ્લોકમાં અસંખ્યાતગણી છે. (तेलो-

असंख्येयगुणाः, अधोलोके असंख्येयगुणाः, क्षेत्रानुपातेन सर्वस्तोका वानव्यन्तरा देवा ऊर्ध्वलोके, ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः, त्रैलोक्ये संख्येयगुणाः, अधोलोकतिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः, अधोलोके संख्येयगुणाः, तिर्यग्लोके संख्येयगुणाः, क्षेत्रानुपातेन सर्वस्तोका वानव्यन्तर्यो देव्यः ऊर्ध्वलोके, ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः, त्रैलोक्ये संख्येयगुणा, अधोलोकतिर्यग्लोके असं-

गुणी हैं (तेलोक्के संखेज्जगुणाओ) त्रैलोक्य में संख्यातगुणी हैं (अहो-लोयतिरियलोए असंखेज्जगुणाओ) अधोलोक–तिर्यग्लोक में असंख्यात गुणी हैं (तिरियलोए असंखेज्जगुणाओ) तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणी हैं (अहोलोए असंखेज्जगुणाओ) अधोलोक में असंख्यातगुणी हैं।

(खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्र के अनुसार (सव्वत्थोवा वाणमंतरा देवा उड्ढलोए) सबसे कम वानव्यन्तर देव ऊर्ध्वलोक में हैं (उड्ढलोयतिरिय-लोए असंखेज्जगुणा) ऊर्ध्वलोक–तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा हैं (तेलोक्के संखेज्जगुणा) त्रैलोक्य में संख्यातगुणा हैं (अहोलोयतिरिय-लोए) अधोलोक–तिर्यग्लोक में (असंखेज्जगुणा) असंख्यातगुणा हैं (अहोलोए संखेज्जगुणा) अधोलोक में संख्यातगुणा हैं (तिरियलोए संखेज्जगुणा) तिर्यग्लोक में संख्यातगुणा हैं।

(खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्र के अनुसार सव्वत्थोवाओ वाणमंतरीओ देवीओ) सबसे से कम वानव्यन्तर देवियां (उड्ढलोए) ऊर्ध्वलोक में हैं (उड्ढलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणाओ) ऊर्ध्वलोक–तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणी हैं (तेलोक्के संखेज्जगुणाओ) त्रैलोक्य में संख्यातगुणी

क्के सखेज्जगुणाओ) त्रैલોકયમા સંખ્યાતગણી છે (अहोलोयतिरियलोए असं-खेज्जगुणाओ) અધોલોક–તિર્યગ્લોકમાં અસંખ્યાતગણી છે (तिरियलोए असं-खेज्जगुणाओ) તિર્યગ્લોકમાં અસંખ્યાતગણી છે (अहोलोए असंखेज्जगुणाओ) અધોલોકમાં અસંખ્યાતગણી છે

(खित्ताणुवाएणं) क्षेत्र અનુસાર (सव्वत्थोवा वाणमंतरा देवा उड्ढलोए) બધાથી ઓછા વાન–વ્યન્તર દેવ ઊર્ધ્વલોકમાં છે. (उड्ढलोय तिरियलोए असंखेज्जगुणा) ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકમાં અસંખ્યાત ગણા છે. (तेल्लोके स खेज्जगुणा) ત્રૈલોકયમાં સંખ્યાતગણા છે (अहोलोयतिरियलोए) અધોલોક તિર્યગ્લોકમાં (अस खेज्जगुणा) અસંખ્યાતગણા છે (तिरियलोए स खेज्जगुणा) તિર્યગ્લોકમા સખ્યાતગણા છે.

(खित्ताणुवाएणं) ક્ષેત્રના અનુસાર (सव्वत्थोवा वाणमंतरीओ देवीओ) બધાથી ઓછી વાનવ્યન્તરી દેવિયો (उड्ढलोए) ઉર્ધ્વલોકમાં છે. (उड्ढलोयतिरियलोए अस खेज्जगुणाओ) ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકમાં અસંખ્યાતગણી છે. (तेल्लोके स खेज्जगुणाओ) ત્રૈલોકયમા

ख्येयगुणाः, अधोलोके संख्येयगुणाः, तिर्यग्लोके संख्येयगुणाः, क्षेत्रानुपातेन सर्वस्तोकाः ज्योतिष्का देवा ऊर्ध्वलोके, ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः, त्रैलोक्ये संख्येयगुणाः, अधोलोकतिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः, अधोलोके संख्येयगुणाः, तिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः क्षेत्रानुपातेन सर्वस्तोकाः ज्योतिष्क्यो देव्यः ऊर्ध्वलोके, ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः, त्रैलोक्ये संख्येयगुणाः, अधो-

---

हैं (अहोलोयतिरियलोए) अधोलोक-तिर्यग्लोक में (असंखेज्जगुणाओ) असंख्यातगुणी हैं (अहोलोए संखेज्जगुणाओ) अधोलोक में संख्यातगुणी हैं (तिरियलोए संखेज्जगुणाओ) तिर्यग्लोक में संख्यातगुणी हैं।

(खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्र के अनुसार (सव्वत्थोवा जोइसिया देवा उड्ढलोए) सब से कम ज्योतिष्क देव ऊर्ध्वलोक में हैं (उड्ढलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा) ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा हैं (तेलोक्के संखेज्जगुणा) त्रैलोक्य में संख्यातगुणा हैं (अहोलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा) अधोलोक-तिर्यक्लोक में असंख्यातगुणा हैं (अहोलोए संखेज्जगुणा) अधोलोक में संख्यातगुणा हैं (तिरियलोए असंखेज्जगुणा) तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा हैं।

(खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्र के अनुसार (सव्वत्थोवाओ जोइसणीओ देवीओ उड्ढलोए) सब से कम ज्योतिष्क देवियां ऊर्ध्वलोक में हैं (उड्ढलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणाओ) ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणी हैं (तेलोक्के संखेज्जगुणाओ) त्रैलोक्य में संख्यातगुणी हैं (अहो-

---

સંખ્યાતગણી છે (अहोलोयतिरियलोए) અધોલોક તિર્યગ્લોકમા (असखेज्जगुणाओ) અસંખ્યાતગણી છે (अहोलोए सखेज्जणागुओ) અધોલોકમા સખ્યાતગણી છે (तिरियलोए संखेज्जगुणाओ) તિર્યગ્લોકમાં સંખ્યાતગણી છે.

(खेत्ताणुवाएणं) ક્ષેત્રના અનુસાર (सव्वत्थोवा जोइसिया देवा उड्ढलोए) સૌથી ઓછા જ્યોતિષ્ક દેવ ઊર્ધ્વલોકમાં છે. (उड्ढलोए तिरियलोग असखेज्ज गुणा) ઊર્ધ્વલોક તિર્યગ્લોકમાં અસંખ્યાતગણુા છે. (तेल्लोक्के संखेज्जगुणा) ત્રૈલોકયમાં સંખ્યાત ગણુા છે. (अहोलोयतिरियलोए असखेज्जगुणा) અધોલોક તિર્યગ્લોકમાં અસંખ્યાતગણુા છે. (अहोलोए संखेज्जगुणा) અધોલોકમા સંખ્યાત ગણુા છે. (तिरियलोए असंखेज्जगुणा) તિર્યગ્લોક અસંખ્યાતગણુા છે.

(खेत्ताणुवाएणं) ક્ષેત્રની અનુસાર (सव्वत्थोवाओ जोइसिणीओ देवीओ) સૌથી ઓછી જ્યોતિષ્ક દેવીયો ઊર્ધ્વલોકમાં છે. (उड्ढलोयतिरियलोए असखेज्जगुणाओ) ઊર્ધ્વલોક તિર્યગ્લોકમાં અસંખ્યાત ગણુા છે (तेलोक्के संखेज्जगुणाओ) ત્રૈલોકયમાં સંખ્યાતગણી છે. (अहोलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणाओ) અધોલોક

लोकतिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः, अधोलोके संख्येयगुणाः, तिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः, क्षेत्रानुपातेन सर्वस्तोकाः वैमानिका देवाः, ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके, त्रैलोक्ये संख्येयगुणाः, अधोलोकतिर्यग्लोके संख्येयगुणाः, अधोलोके संख्येयगुणाः, तिर्यग्लोके संख्येयगुणाः, ऊर्ध्वलोके असंख्येयगुणाः, क्षेत्रानुपातेन सर्वस्तोकाः वैमानिक्यो देव्य ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके, त्रैलोक्ये संख्येयगुणाः अधोलोकतिर्यग्-

---

लोयतिरियलोए असंखेज्जगुणाओ) अधोलोक-तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणी हैं (अहोलोए संखेज्जगुणाओ) अधोलोक में संख्यातगुणी हैं (तिरियलोए असंखेज्जगुणाओ) तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणी हैं।

(खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्र की अपेक्षा से (सव्वत्थोवा वेमाणिया देवा उड्ढलोयतिरियलोए) सब से कम वैमानिक देव ऊर्ध्वलोक तिर्यग्लोक में हैं (तेलोक्के संखेज्जगुणा) त्रैलोक्य में संख्यातगुणा हैं (अहोलोयतिरियलोए संखेज्जगुणा) अधोलोक तिर्यग्लोक में संख्यातगुणी हैं (अहोलोए संखेज्जगुणा) अधोलोक में संख्यातगुणी हैं (तिरियलोए संखेज्जगुणा) तिर्यग्लोक में संख्यातगुणा हैं (उड्ढलोए असंखेज्जगुणा) ऊर्ध्वलोक में असंख्यातगुणा हैं।

(खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्र की अपेक्षा से (सव्वत्थोवाओ वेमाणिणीओ देवीओ उड्ढलोयतिरियलोए) सब से कम वैमानिक देवियां ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक में हैं (तेलोक्के संखेज्जगुणाओ) त्रैलोक्य में संख्यातगुणी हैं (अहोलोयतिरियलोए) अधोलोक तिर्यग्लोक में (संखेज्जगुणाओ) संख्यातगुणी हैं (अहोलोए संखेज्जगुणाओ) अधोलोक में

तिर्यग्लोकमा असंख्यात गणी छे. (अहोलोए संखेज्जगुणाओ) अधोलोकमां संख्यात गणी छे. (तिरियलोए असंखेज्जगुणाओ) तिर्यग्लोकमा असंख्यात गणी छे.

(खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्रनी अपेक्षाए (सव्वत्थोवा वेमाणिया देवा उड्ढलोय तिरियलोए) बधाथी ओछा वैमानिकदेव ऊर्ध्वलोक तिर्यग्लोकमां छे (तेलोक्के-संखेज्जगुणा) त्रैलोक्यमा संख्यातगणा छे. (अहोलोयतिरियलोए संखेज्जगुणा) अधोलोक-तिर्यग्लोकमां संख्यातगणा छे. (अहोलोए संखेज्जगुणा) अधोलोकमां संख्यातगणा छे. (तिरियलोए संखेज्जगुणा) तिर्यग्लोकमां संख्यातगणा छे. (उड्ढलोए असंखेज्जगुणा) ऊर्ध्वलोकमां असंख्यातगणा छे.

(खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्रनी अपेक्षाए (सव्वत्थोवाओ वेमाणिणीओ देवीओ उड्ढलोय तिरियलोए) सौथी थोडी वैमानिकदेवियो ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोकमां छे. (तेलोक्के संखेज्जगुणाओ) त्रैलोक्यमा संख्यातगणी छे. (अहोलोयतिरियलोए) अधोलोक अनेतिर्यग्लोकमां (संखेज्जगुणाओ) संख्यातगणी छे. (अहोलोए संखेज्जगुणाओ)

लोके संख्येयगुणाः अधोलोके संख्येयगुणाः, तिर्यग्लोके संख्येयगुणाः, ऊर्ध्वलोके असंख्येयगुणाः ॥

टीका-इतः पूर्वं नैरयिकादि देवसामान्यविषयकमल्पबहुत्वं प्रतिपादितम्, सम्प्रति भवनपत्यादि देवविषयकाल्पबहुत्वप्रतिपिपादयिषया सर्वप्रथमं भवनपति-विषयकमल्पबहुत्वं प्रतिपादयति-'खेत्ताणुवाएणं' क्षेत्रानुपातेन-क्षेत्रानुसारेण प्ररूप्यमाणाः 'सव्वत्थोवा भवणवासीदेवा उड्ढलोए' सर्वस्तोकाः भवनवासिनो देवाः ऊर्ध्वलोके-ऊर्ध्वलोकप्रतरवर्तिनो भवन्ति, केचिद् भवनपतयो देवाः सौधर्मादिष्वपि कल्पेषु पूर्वसंगतिकनिश्रया गमनं कुर्वन्ति, केचिद् मेरौ जिनेन्द्रजन्म-महोत्सवमुपलक्ष्य, अञ्जनदधिमुखेषु अष्टाह्निकमहोत्सवमुपलक्ष्य, अपरे च केचिद्

संख्यातगुणी हैं (तिरियलोए संखेज्जगुणाओ) तिर्यग्लोक में संख्यातगुणी हैं (उड्ढलोए असंखेज्जगुणाओ) ऊर्ध्वलोक में असंख्यातगुणी हैं ।

टीकार्थ—इस से पूर्व नैरयिक आदि चारों गतियों के जीवों का सामान्य रूप से अल्पबहुत्व प्रतिपादित किया गया है, अब भवनपति आदि देव-विशेषों के अल्पबहुत्व का प्रतिपादन करते हुए सर्वप्रथम भवनपति देवों के अल्पबहुत्व को प्रदर्शित करते हैं-

क्षेत्र के अनुसार यदि प्ररूपणा की जाय तो सब से कम भवनवासी देव ऊर्ध्वलोक में हैं। कोई-कोई भवनपति देव सौधर्म आदि कल्पों में अपने पूर्वभव के संगतिक देव की निश्रा से जाते हैं। कोई कोई मेरुपर्वत पर तीर्थंकर भगवान् के जन्म महोत्सव के उपलक्ष में, कोई अष्टाह्निक महोत्सव करने के लिए अंजन एवं दधिमुख आदि

અધોલોકમાં સંખ્યાતગણી છે. (तिरियलोए संखेज्जगुणाओ) તિર્યગ્લોકમાં સંખ્યાતગણી છે. (उड्ढलोए असंखेज्जगुणाओ) ઊર્ધ્વલોકમાં અસંખ્યાત ગણી છે.

ટીકાર્થ—આની પહેલાં નૈરયિક વગેરે ચારે ગતિવાળા જીવો જીવોનું સામાન્યરીતે અલ્પ બહુત્વ પ્રતિપાદિત કરવામાં આવેલ છે. હવે ભવનપતિ વગેરે દેવ અને દેવિયોના અલ્પ બહુત્વનું પ્રતિપાદન કરવા માટે સૌથી પહેલાં ભવનપતિ દેવોના અલ્પ બહુત્વ ને પ્રદર્શિત કરે છે,—

ક્ષેત્ર પ્રમાણે જો પ્રરૂપણા કરવામાં આવે તો સૌથી ઓછા ભવનવાસી દેવો ઉર્ધ્વલોકમાં છે. સૌધર્મ વિગેરે કલ્પોના કોઈ કોઈ ભવનપતિ પોતાના પૂર્વ ભવમાંના સંગતિક દેવની નિશ્રાથી જાય છે. કોઈ કોઈ મેરૂપર્વતપર તીર્થંકર ભગવાનના જન્મ મહોત્સવના ઉપલક્ષ્યમા કોઇ અષ્ટાહ્નિક મહોત્સવ કરવા માટે અંજન અને દધિમુખ વગેરે પર્વતોની ઉપર અને કોઈ કોઈ ક્રીડા

भवनपतयो मन्दरादिषु क्रीडनार्थं गमनं कुर्वन्ति, एतेषाञ्च सर्वेषां स्वल्पतया, ऊर्ध्वलोके तेषां सर्वस्तोकत्वं भवति, तेभ्यः-'उड्ढलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा' ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके-ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोकसंज्ञकप्रतरद्वयवर्तिनो भवनपतयोऽसंख्येयगुणा भवन्ति, तिर्यग्लोकस्थानां वैक्रियसमुद्घातेन समवहतानाम् ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोकसंस्पर्शनात्, तथा तिर्यग्लोकस्थानामेव मारणान्तिकसमुद्घातेन समवहतानामूर्ध्वलोके सौधर्मादिषु देवकल्पेषु बादरपर्याप्तपृथिवीकायिकतया बादरपर्याप्ताप्कायिकतया, बादरपर्याप्तप्रत्येकवनस्पतिकायिकतया च शुभेषु मणिविधानादिस्थानेषु समुत्पित्सूनां स्वभवायुरेव प्रतिसंवेदयमानानां स्वभवायुः प्रतिसंवेदनाच्च तेषामुत्पत्तिदेशे विक्षिप्तात्मप्रदेशदण्डानाम् भवनवासित्वस्यैवोपलभ्यमानत्वात्, ऊर्ध्वलोके गमनागमनात् तत्प्रतरद्वयसमीपवर्तिक्रीडास्थानतश्च

पर्वतों पर और कोई-कोई क्रीडा के हेतु मन्दर पर्वत आदि पर गमन करते हैं। मगर ये सब स्वल्प ही होते हैं, अतएव उन्हें सब से कम कहा है। ऊर्ध्वलोक की अपेक्षा ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक नामक पूर्वोक्त दो प्रतरों मे असंख्यातगुणा हैं, क्योंकि तिर्यग्लोवर्त्ती भवनपति जब वैक्रिय समुद्घात करते हैं तब वे ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक का स्पर्श करते हैं। इन के अतिरिक्त तिर्यग्लोकवर्त्ती भवनपति मारणान्तिक समुद्घात करके ऊर्ध्वलोक मे सौधर्मकल्प आदि में बादर पृथ्वीकायिक, बादर अप्कायिक, या बादर प्रत्येक वनस्पतिकायिक रूप से अथवा शुभ मणिभेदों में उत्पन्न होने वाले होते हैं और अपने भव की ही आयु का वेदन करते हैं और अपने भव की आयु का वेदन करने के कारण भवनपति ही कहलाते हैं तब भी वे ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक का स्पर्श करते हैं। ऊर्ध्वलोक में गमनागमन करने से पूर्वोक्त

કરવાના હેતુથી મંદર વગેરે પર્વતપર ગમન કરે છે પરંતુ એ બધા અલ્પજ હોય છે. તેથીજ તેઓને સૌથી કમ કહેલા છે. ઉર્ધ્વલોકની અપેક્ષાથી ઉર્ધ્વલોક તિર્યગ્લોક નામના પૂર્વોક્ત બે પ્રતરોમાં અસંખ્યા ગણા છે. કેમકે તિર્યગ્લોક માં રહેવાવાળા ભવનપતિ દેવ જ્યારે વૈક્રિયસમુદ્ઘાત કરે છે, ત્યારે તેઓ ઉર્ધ્વલોક અને તિર્યગ્લોકનો સ્પર્શ કરે છે. તે શિવાય તિર્યગ્લોકમાં રહેવા વાળા ભવનપતિ મારણાન્તિક સમુદ્ઘાત કરીને ઉર્ધ્વલોકમાં સૌધર્મ વગેરે કલ્પમાં બાદર પૃથ્વીકાયિક, બાદર અપ્કાયિક, અથવા બાદર પ્રત્યેક વનસ્પતિ કાયિક પણાથી અથવા શુભ મણિના ભેદોમાં ઉત્પન્ન થવાવાળા હોય છે. અને પોતાના ભવ સંબંધી આયુનું વેદન કરે છે. અને પોતાના ભવની આયુનું વેદન કરવાના કારણે ભવનપતી જ કહેવાય છે. તો પણ તેઓ ઉર્ધ્વ-

पूर्वोक्तप्रतरद्वयसंस्पर्शनात् तेषां प्रागुक्तेभ्योऽसंख्येयगुणत्वमवसेयम्। तेभ्योऽपि 'तेलोक्के संखेज्जगुणा' त्रैलोक्ये लोकत्रयवर्तिनो भवनपतयः संख्येयगुणा भवन्ति, ऊर्ध्वलोके पञ्चेन्द्रियतिरश्चां भवनपतित्वेनोत्पित्सूनां, तथा स्वस्थाने वैक्रिय समुद्घातेन, मारणान्तिक प्रथम समुद्घातेन वा तथाविधात्यधिक प्रयत्नविशेषेण समवहतानां लोकत्रयसंस्पर्शित्वात् संख्येयगुणत्वं तेषां भवति अन्यस्थानसमवहतेभ्यः स्वस्थानसमवहतानां संख्येयगुणत्वात् तेभ्योऽपि 'अहोलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा' अधोलोकतिर्यग्लोके-अधोलोकतिर्यग्लोकसंज्ञकप्रागुक्तप्रतरद्वयवर्तिनो भवनपतयः असंख्येयगुणा भवन्ति, तेषां तिर्यग्योनिकस्य स्वस्थानसमीपवर्तितया गमनागमनभावेन, स्वस्थानस्थित क्रोधादि समुद्घातप्राप्त्या च

दोनों प्रतरों के समीपवर्त्ती क्रीडास्थान से उन दोनों प्रतरों का स्पर्श करते हैं। ये देव पूर्वोक्त देवों से असंख्यातगुणा हैं। इनकी अपेक्षा त्रिलोकवर्त्ती भवनपति संख्यातगुणा हैं। ऊर्ध्वलोक में पंचेन्द्रियतिर्यंच जब भवनपति रूप से उत्पन्न होने वाला होता है, तथा स्वस्थान में वैक्रिय समुद्घात या मारणान्तिक प्रथम समुद्घात के द्वारा, तथाविध अत्यधिक प्रयत्न विशेष से समुद्घात करते हैं, तब वे तीनों लोकों का स्पर्श करते हैं। वे संख्यातगुणा इस कारण हैं कि अन्य स्थान में समुद्घात करने वालों की अपेक्षा स्वस्थान में समुद्घात करने वाले संख्यातगुणा होते हैं। अधोलोक-तिर्यग्लोक में उनकी अपेक्षा भी असंख्यातगुणा हैं। तिर्यग्लोक उनके स्वस्थान से समीप होने से गमनागमन होने के कारण तथा स्वस्थान में स्थित रहते हुए भी क्रोधादि

લોક અને તિર્યગ્લોકનો સ્પર્શ કરે છે. ઉર્ધ્વલોકમાં ગમનાગમન કરવાથી પૂર્વોકત બન્ને પ્રતરોના સમીપવર્તી ક્રીડાસ્થાનથી એ બન્ને પ્રતરોનો સ્પર્શ કરે છે. આ દેવ પૂર્વોકત દેવોથી અસંખ્યાત ગણા છે. તેની અપેક્ષાથી તેના કરતાં ત્રિલોકવર્તી ભવનપતી દેવ સંખ્યાત ગણા છે. ઉર્ધ્વલોકમાં પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ જ્યારે ભવનપતિપણાથી ઉત્પન્ન થવાના થાય છે, તથા સ્વસ્થાનમાં વૈક્રિયસમુદ્ઘાત અથવા મારણાન્તિક પહેલા સમુદ્ઘાત દ્વારા તેવા પ્રકારના અત્યધિક પ્રયત્ન વિશેષ થી સમુદ્ઘાત કરે છે. ત્યારે તેઓ ત્રણેલોકનો સ્પર્શ કરે છે. તેઓ સંખ્યાતગણા એ કારણથી છે કે-બીજા સ્થાનમાં સમુદ્ઘાત કરવા વાળા કરતાં સ્વસ્થાનમાં સમુદ્ઘાત કરવા વાળા સંખ્યાત ગણા હોય છે. તેના કરતાં પણ અધોલોક અને તિર્યગ્લોકમાં અસંખ્યાત ગણા છે. તિર્યગ્લોક તેમના સ્વસ્થાનથી નજીક હોવાથી ગમનાગમન થઈ શકવાના કારણે તથા સ્વસ્થાનમાં સ્થિત રહીને પણ ક્રોધ વિગેરે કષાય સમુદ્ઘાતની

बहवः पूर्वोक्त प्रतरद्वयसंस्पर्शिनो भवन्ति, तेभ्योऽपि 'तिरियलोए असंखेज्जगुणा' तिर्यग्लोके-तिर्यग्लोकप्रतरवर्तिनो भवनपतयोऽसंख्येयगुणा भवन्ति, तीर्थङ्कराणां समवसरणादौ वन्दनार्थं, रमणीयद्वीपेषु क्रीडार्थं तेषामागमनसंभवात्, आगतानाञ्च चिरकालमप्यवस्थानसद्भावात्, तेभ्योऽपि 'अहोलोए असंखेज्जगुणा' अधोलोके-अधोलोकप्रतरवर्तिनो भवनपतयोऽसंख्येयगुणा भवन्ति, भवनपतीनाम् अधोलोकस्य स्वस्थानत्वेनासंख्येयगुणत्वसंभवात,

अथ भवनपति देवीनामल्पबहुत्वं प्रतिपादयति-'खेत्ताणुवाएणं' क्षेत्रानुपातेन -क्षेत्रानुसारेण 'सव्वत्थोवाओ भवणवासिणीओ देवीओ उड्ढलोए' सर्वस्तोकाः-सर्वाभ्योऽल्पाः भवनवासिन्यो देव्यः ऊर्ध्वलोके-ऊर्ध्वलोकप्रतरवर्तिन्यो भवन्ति भवनपतिविषयकपूर्वोक्तयुक्तेः, ताभ्यः-'उड्ढलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा'

कषाय समुद्घात की प्राप्ति के कारण बहुत-से भवनपति पूर्वोक्त दोनों प्रतरों का स्पर्श करते हैं। उनकी अपेक्षा तिर्यग्लोक में भवनपति असंख्यातगुणा हैं, क्योंकि वे तीर्थंकरों के समवसरण में उनकी वन्दना के लिए तथा रमणीय द्वीपों में क्रीडा करने के लिए जाते हैं और जब वहां पहुंचते हैं तो चिरकाल तक ठहरते भी हैं। उनकी अपेक्षा भी अधोलोक में असंख्यातगुणा है। अधोलोक भवनपतियों का स्वस्थान है अतएव उनका वहां असंख्यातपणा होना संभव ही है।

भवनपति देवियों का अल्पबहुत्व-क्षेत्र की अपेक्षा सब से कम भवनवासिनी देवियां ऊर्ध्वलोक में अर्थात् ऊर्ध्वलोकप्रतर में हैं। इस का कारण पहले भवनपति देवों के प्रकरण में बतलाया जा चुका है। उन की अपेक्षा ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक नामक प्रतरों में संख्यातगुणी

પ્રાપ્તિના કારણે ઘણા ભવનપતિ પૂર્વોકત બન્ને પ્રતરોનો સ્પર્શ કરે છે. તેના કરતાં પણ તિર્યગ્લોકમાં ભવનપતિ અસંખ્યાત ગણા છે, કેમકે તેઓ તીર્થંકરોના સમવસરણમાં તેઓને વંદના કરવા માટે તથા રમણીય દ્વીપોમાં ક્રીડા કરવા માટે જાય છે. અને જ્યારે તેઓ ત્યાં પહોચે છે. તો લાંબો સમય પર્યન્ત ત્યા રહે પણ છે. તેમની અપેક્ષાથી પણ અધોલોકમાં અસંખ્યાતગણા છે. અધોલોક ભવનપતિયોનું સ્વસ્થાન છે તેથી જ તેઓનુ ત્યાં અસંખ્યાતપણું હોવું સંભવિત છે.

ભવનપતિ દેવિયોનું અલ્પ બહુપણુ ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ સૌથી ઓછું છે. ભવનવાસીની દેવિયો ઊર્ધ્વલોકમાં અર્થાત્ ઉર્ધ્વલોક પ્રતરમાં છે. તેનું કારણ પહેલાં ભવનપતિ દેવોના પ્રકરણમાં બતાવવામાં આવી ગયેલ છે. તેના કરતાં ઊર્ધ્વલોક તિર્યગ્લોક નામના પ્રતરોમાં અસંખ્યાત ગણી દેવીયો છે. તેના

ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके–ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोकप्रतरवर्तिन्यो भवनवासिन्योऽसंख्येय-गुणा भवन्ति प्रागुक्तयुक्तेः, ताभ्योऽपि–'तेलोक्के संखेज्जगुणाओ' त्रैलोक्ये–लोकत्रयवर्तिन्यो भवनवासिन्यः संख्येयगुणा भवन्ति, उपर्युक्त भवनपतिविषयक युक्तेः, ताभ्योऽपि–'अहोलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणाओ' अधोलोकतिर्यग्लोके –अधोलोकतिर्यग्लोकवर्तिनो भवनवासिन्योऽसंख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः. ताभ्योऽपि 'तिरियलोए असंखेज्जगुणाओ' तिर्यग्लोके–तिर्यग्लोकवर्तिन्यो भवन-पतेः स्त्रियः असंख्येयगुणा भवन्ति, भवनपतिविषयक प्रागुक्तयुक्तेः सद्भावात्, ताभ्योऽपि-'अहोलोए असंखेज्जगुणाओ' अधोलोके-अधोलोकवर्तिन्यो भवनपत्न्यो-ऽसंख्येयगुणा भवनपत्नीनामधोलोकस्य स्वस्थानत्वेन असंख्येयगुणत्वसंभवात्,

अथ वानव्यन्तराणामल्पबहुत्वं प्ररूपयितुमाह–'खेत्ताणुवाएण' क्षेत्रानुपातेन–क्षेत्रानुसारेण प्ररूप्यमाणाः 'सव्वत्थोवा वाणमंतरा देवा उड्ढलोए' सर्वस्तोकाः–सर्वेभ्योऽल्पाः वानव्यन्तरा देवाः ऊर्ध्वलोके–ऊर्ध्वलोकसंस्पर्शिनो भवन्ति तत्र पण्डकवनादौ कतिपयानामेव वानव्यन्तराणां, सद्भावात्, तेभ्यः 'उड्ढलोयतिरि-यलोए असंखेज्जगुणा' ऊर्ध्वलोक तिर्यग्लोके–ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोकसंज्ञक प्रागुक्त प्रतरद्वयवर्तिनो वानव्यन्तराः असंख्येयगुणा भवन्ति, कतिपयानां व्यन्तराणां

हैं। उनकी अपेक्षा त्रैलोक्य में संख्यातगुणी हैं, उन की अपेक्षा भी अधोलोक–तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणी भवनवासिनी देवियां हैं और उनकी अपेक्षा भी तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणी हैं। उनकी अपेक्षा अधोलोक में असंख्यातगुणी हैं। इस न्यूनाधिकता का कारण वही समझ लेना चाहिए जो भवनपति देवों के विषय में कहा गया है।

वानव्यन्तर देवों का अल्पबहुत्व-क्षेत्र के अनुसार प्ररूपण करने पर सब से कम वानव्यन्तर देव ऊर्ध्वलोक में अर्थात् ऊर्ध्वलोक स्पर्शी हैं, क्योंकि पण्डकवन आदि में कतिपय वानव्यन्तर ही पाये जाते हैं। उनसे ऊर्ध्वलोक–तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा अधिक हैं। क्योंकि

કરતાં ત્રૈલોકયમાં સંખ્યાત ગણી દેવિયો છે. તેના કરતા અધોલોક તિર્યગ્લોકમાં અસંખ્યાત ગણી ભવનવાસી દેવિયો છે. અને તેના કરતાં પણ તિર્યગ્લોકમાં અસંખ્યાત ગણી દેવિયો છે. તેના કરતાં અધોલોકમાં અસંખ્યાત ગણી છે. આ ન્યૂનાધિક પણાનું કારણ એજ સમજવું જોઇએ કે જે કારણ ભવનપતિ દેવોના સંબંધમાં કહેવામાં આવેલ છે.

વાનવ્યન્તર દેવોનું અલ્પબહુપણું ક્ષેત્ર અનુસાર પ્રરૂપણા કરવાથી સૌથી ઓછા વાનવ્યન્તર દેવો ઉર્ધ્વલોકમાં અર્થાત્ ઉર્ધ્વલોક સ્પર્શી છે. કેમકે–પંડક વગેરે વનમાં કેટલાક વાનવ્યંતરોજ મળે છે. તેના કરતા ઊર્ધ્વલોક તિર્યગ્લોકમાં

स्वस्थानान्तर्वर्तितया, कतिपयानां स्वस्थानसमीपवर्तित्वेन बहूनाञ्च मेर्वादौ गमनागमनभावेन प्रागुक्तप्रतरद्वयसंस्पर्शित्वात्, समुदायेन तेषां प्ररूप्यमाणानामत्यधिकत्वात् तेभ्योऽपि 'तेलोक्के संखेज्जगुणा' त्रैलोक्ये–लोकत्रयवर्तिनो व्यन्तराः संख्येयगुणा भवन्ति, तिर्यग्लोकवर्तिनामपि वानव्यन्तराणां तथा विधतीव्रप्रयत्नविशेषवशात् वैक्रियसमुद्घातेन समवहतानामात्मप्रदेशैर्लोकत्रय-संस्पर्शनेन प्रागुक्तेभ्योऽत्यधिकतया संख्येयगुणत्वमवसेयम् तेभ्योऽपि 'अहोलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा' अधोलोकतिर्यग्लोक–अधो लोकतिर्य-ग्लोकप्रतरद्वयवर्तिनो वानव्यन्तरा असंख्येयगुणा भवन्ति, प्रतरद्वयस्य बहूनां वानव्यन्तराणां स्वस्थानत्वेन बहूनां तत्संस्पर्शित्वात्तेषाम् असंख्येयगुणत्वं बोध्यम् तेभ्योऽपि 'अहलोए संखेज्जगुणा' अधोलोके–अधोलोकप्रतरवर्तिनो वानव्य-न्तराः संख्येयगुणा भवन्ति; तत्र अधोलौकिकग्रामेषु वानव्यन्तराणां स्वस्थानतया

कुछ व्यन्तर स्वस्थान के अन्तर्गत होने से, कुछ स्वस्थान के निकटवर्त्ती होने से और बहुतों के मेरु आदि पर गमन करने के कारण वे पूर्वोक्त दोनों प्रतरों का स्पर्श करते हैं। इन सब को सम्मिलित कर दें तो अत्यधिक हो जाते हैं। उन की अपेक्षा त्रैलोक्यवर्ती व्यन्तर संख्यात गुणा अधिक हैं, क्योंकि तिर्यक्लोकवर्ती वानव्यन्तर एक प्रकार के तीव्र प्रयत्न के द्वारा वैक्रियसमुद्घात करके आत्मप्रदेशों को जब बाहर निकालते हैं तब वे त्रिलोकस्पर्शी होते हैं। वे पूर्वोक्त व्यन्तरों से अत्यधिक होने के कारण संख्यातगुणा कहे गए हैं। इनकी अपेक्षा भी अधोलोक–तिर्यग्लोक नामक प्रतरों का स्पर्श करने वाले असं-ख्यातगुणा अधिक हैं, क्योंकि वे दोनों प्रतर बहुत से वानव्यन्तरों के स्वस्थान हैं और बहुत से उनका स्पर्श करते हैं। इनकी अपेक्षा अधो-

---

અસંખ્યાત ગણા વધારે છે. કેમકે થોડા વ્યંતરો સ્વસ્થાનની અંદર હોવાથી કંઈક સ્વસ્થાનની નજીક હોવાથી અને ઘણાખરાના મેરૂ વિગેરે પર ગમન કરવાના કારણે તેઓ પૂર્વોક્ત બન્ને પ્રતરોનો સ્પર્શ કરે છે. આ બધાને મેળવવામાં આવે તો ઘણા વધારે થઈ જાય છે. તેમના કરતાં ત્રૈલોક્યવર્ત્તિ વાનવ્યંતર એક પ્રકારના તીવ્ર પ્રયત્ન દ્વારા વૈક્રિય સમુદ્ઘાત કરીને આત્મ પ્રદેશોને જ્યારે બહાર કહાડે છે, ત્યારે તેઓ ત્રિલોક સ્પર્શી હોય છે. તેઓ પૂર્વોક્ત વાનવ્યન્તરોથી અત્યંત અધિક હોવાથી સંખ્યાત ગણા કહેવામાં આવેલ છે. તેઓના કરતાં પણ અધોલોક–તિર્યગ્લોક નામના પ્રતરોનો સ્પર્શ કરવા વાળા અસંખ્યાત ગણા વધારે છે. કેમકે–એ બન્ને પ્રતરો ઘણા ખરા વાનવ્યંતરોનુ સ્વસ્થાન છે. અને ઘણા ખરા તેનો સ્પર્શ કરે છે. તેના કરતા

बहूनामधोलोके क्रीडानिमित्तं गमनसद्भावात् तेभ्योऽपि-'तिरियलोए संखेज्ज-गुणा' तिर्यग्लोके-तिर्यग्लोकवर्तिनो व्यन्तराः संख्येयगुणा भवन्ति, तेषां व्यन्त-राणां तिर्यग्लोकस्य स्वस्थानतया संख्येयगुणत्वसंभवात्,

अथ वानव्यन्तरीणामल्पबहुत्वं प्रतिपादयति । 'खेत्ताणुवाएणं' क्षेत्रानु-पातेन-क्षेत्रानुसारेण 'सव्वत्थोवाओ वाणमंतरीओ देवीओ उड्ढलोए' सर्व-स्तोकाः-सर्वाभ्योऽल्पाः, वानव्यन्तर्यो देव्यः ऊर्ध्वलोके-ऊर्ध्वलोकप्रतरवर्ति-न्यो भवन्ति प्रागुक्तव्यन्तरविषयकयुक्तेः सत्वात्, ताभ्यः 'उड्ढलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणाओ' ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके-ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोकसंज्ञक प्रागुक्तप्रतर-द्वयवर्तिन्यो वानव्यन्तर्योऽसंख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तव्यन्तरदेवविषयकयुक्तेः, ताभ्योपि-'तेलोक्के संखेज्जगुणाओ' त्रैलोक्ये-लोकत्रयप्रतरवर्तिन्यो वानव्यन्तर-देव्यः संख्येयगुणा भवन्ति प्रागुक्तयुक्तेः, ताभ्योपि-'अहोलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणाओ' अधोलोकतिर्यग्लोके-अधोलोकतिर्यग्लोकप्रतरद्वयसंस्पर्शिन्यो वानव्यन्तर्यो देव्योऽसंख्येयगुणा भवन्ति, व्यन्तरविषयक प्रागुक्तयुक्तेः, ताभ्यो-पि 'अहोलोए संखेज्जगुणाओ' अधोलोके-अधोलोकप्रतरवर्तिन्यो वानव्यन्तर्यः संख्येयगुणा भवन्ति व्यन्तरविषयकपूर्वोक्तयुक्तेः, ताभ्योपि 'तिरियलोए संखेज्ज-

---

लोक में संख्यातगुणा हैं, क्योंकि अधोलौकिक ग्रामो में वानव्यन्तरों के स्वस्थान हैं और बहुत से वहां क्रीडा के निमित्त जाते हैं। उनकी अपेक्षा तिर्यग्लोक में संख्यातगुणा अधिक हैं, क्योंकि तिर्यग्लोक उनका स्वस्थान है।

वानव्यन्तरी देवियों का अल्पबहुत्व-क्षेत्र के अनुसार सब से कम वानव्यन्तरी देवियों ऊर्ध्वलोक प्रतरवर्तिनी है। उनकी अपेक्षा ऊर्ध्व-लोक-तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणी हैं। उनकी अपेक्षा त्रैलोक्य में संख्यातगुणी हैं। त्रैलोक्य की अपेक्षा अधोलोक तिर्यग्लोक में असं-ख्यातगुणी हैं। उनकी अपेक्षा अधोलोक प्रतरवर्तिनी संख्यातगुणी हैं।

અધોલોકમાં સંખ્યાતગણા છે, કેમકે-અધોલોકવર્ત્તિ ગામોમાં વાનવ્યન્તરોના સ્વ-સ્થાન છે. અને ઘણા ખરા વાનવ્યન્તરો ત્યાં ક્રીડા કરવા માટે જાય છે. તેના કરતાં તિર્યગ્લોકમાં સંખ્યાતગણા વધારે છે. કેમકે-તિર્યગ્લોક તેઓનું સ્વસ્થાન છે.

વાનવ્યન્તરી દેવિયોનું અલ્પ બહુપણું—

ક્ષેત્રના કથન પ્રમાણે સૌથી ઓછી વાનવ્યન્તરી દેવિયો ઉર્ધ્વલોકમાં અર્થાત્ ઊર્ધ્વલોકના પ્રતરમાં આવેલ છે. તેના કરતાં ઊર્ધ્વલોક તિર્યગ્લોકમાં અસંખ્યાત ગણી છે તેના કરતાં ત્રૈલોકયમાં સંખ્યાત ગણી છે. ત્રૈલોકયના કરતાં અધોલોક તિર્યગ્લોકમા અસંખ્યાત ગણી છે. તેના કરતાં અધોલોક પ્રતર

गुणाओ' तिर्यग्लोके-'तिर्यग्लोकप्रतरवर्तिन्यो वानव्यन्तरदेव्यः संख्येयगुणा भवन्ति वानव्यन्तरदेव विषयप्रागुक्तयुक्तेः ।

अथ ज्योतिष्काणा मल्पबहुत्वं प्रतिपादयति । खेत्ताणुवाएणं' क्षेत्रानुपातेन-क्षेत्रानुसारेण प्ररूप्यमाणा 'सव्वत्थोवा जोइसिया देवा उड्ढलोए' सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः ज्योतिष्का देवा ऊर्ध्वलोके-ऊर्ध्वलोकप्रतरसंस्पर्शिनो भवन्ति, मन्दरे कतिपयानां जिनेन्द्रजन्ममहोत्सवादौ कतिपयानाम् अञ्जनदधिमुखेषु अष्टाह्निकार्थम् कतिपयानां मन्दरादिषु क्रीडार्थं गमनसंभवात्, तेभ्यः-'उड्ढलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा' ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके प्रागुक्तप्रतरद्वये सन्त ज्योतिष्का असंख्येयगुणा भवन्ति, तत्प्रतरद्वयस्य प्रत्यासन्न-

---

उनकी अपेक्षा तिर्यग्लोक में संख्यातगुणी हैं । इन के अल्पबहुत्व में वही युक्तियों यथायोग्य समझ लेनी चाहिए जो देवों के सम्बन्ध में कही गई है ।

ज्योतिष्क देवों का अल्पबहुत्व-क्षेत्र के अनुसार सब से कम ज्योतिष्क देव ऊर्ध्वलोक में अर्थात् ऊर्ध्वलोक नामक प्रतर का स्पर्श करनेवाले हैं, क्योंकि कुछ ज्योतिष्क देव तीर्थंकर के जन्ममहोत्सव आदि के अवसर पर मन्दर पर्वत पर जाते हैं, कुछ अंजनपर्वत एवं दधिमुख नामक पर्वत पर अठाई महोत्सव करने जाते हैं और कति पय मन्दर आदि पर क्रीडा करने के निमित्त जाते हैं । ये सब थोडे ही होते हैं । इनकी अपेक्षा ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा अधिक हैं, क्योंकि ये दोनों प्रतर सन्निकट होने से कोई-कोई ज्योतिष्क अपने स्थान में स्थित रहकर भी इनका स्पर्श करते हैं, कोई वैक्रियसमुद्घात करके आत्मप्रदेशों से स्पर्श करते हैं और कोई कोई ऊर्ध्वलोक में

वर्तिनी સંખ્યાતગણી છે. તેના કરતાં તિર્યગ્લોકમાં સંખ્યાતગણી છે. તેઓના અલ્પબહુપણામાં એજ યુક્તિયો કે જે દેવોના સબંધમાં કહેવામાં આવેલ છે. તેજ યથાયોગ્ય રીતે સમજી લેવી.

જ્યોતિષ્ક દેવોના અલ્પ બાહુ પણાનું કથન—

ક્ષેત્રના પ્રમાણે સૌથી ઓછા જ્યોતિષ્ક દેવો ઊર્ધ્વલોકમા અર્થાત્ ઊર્ધ્વલોક નામના પ્રતરોનો સ્પર્શ કરવા વાળા છે. કેમકે કેટલાક જ્યોતિષ્ક દેવો તીર્થંકરના જન્મ મહોત્સવ વિગેરે અવસરપર મંદર પર્વત પર જાય છે. કેટલાક અંજન પર્વત પર અને દધિમુખ નામના પર્વત પર અઠાઈ મહોત્સવ કરવા માટે જાય છે. અને કેટલાક મંદર વિગેરે પર્વતોની ઉપર ક્રીડા કરવા નિમિત્તે જાય છે. એ બધા થોડાજ હોય છે. તેમના કરતા ઊર્ધ્વલોક-તિર્ય-

तया केपाञ्चित् ज्योतिष्काणां स्वस्थानस्थानामपि संस्पर्शनात् केपाञ्चित्तु ऊर्ध्वलोके गमनागमनभावतः संस्पर्शनाच्च प्रागुक्तेभ्योऽसंख्येयगुणत्वं प्रकृतप्रतरद्वयसंस्पर्शिनां ज्योतिष्काणां भवति, तेभ्योऽपि 'तेल्लोक्के संखेज्जगुणा' त्रैलोक्ये-लोकत्रयवर्तिनो ज्योतिष्काः संख्येयगुणा भवन्ति, तथाविध तीव्र प्रयत्नवशाद् वैक्रिय समुद्घातेन समवहतानामात्मप्रदेशैर्लोकत्रयसंस्पर्शिनां नैसर्गिकानि बहुत्वात् प्रागुक्तेभ्यः संख्येयगुणत्वं भवति, तेभ्योपि 'अहोलोए तिरियलोए असंखेज्जगुणा' अधोलोकतिर्यग्लोकप्रागुक्तप्रतरद्वये वर्तमाना ज्योतिष्का असंख्येयगुणा भवन्ति, बहूनां ज्योतिष्काणामधोलौकिकग्रामेषु भगवतां समवसरणादौ अधोलोके क्रीडार्थं गमनागमनभावात्, बहूनाञ्चाधोलोकात् ज्योतिष्कलोकेषु समुत्पद्यमानानाम्

आते-जाते उनका स्पर्श करते हैं। इस कारण इन दोनों प्रतरों का स्पर्श करनेवाले ऊर्ध्वलोक वालों से असंख्यातगुणा हैं। इनकी अपेक्षा भी त्रैलोक्यवर्ती ज्योतिष्क संख्यातगुणा अधिक हैं, क्यों कि विशिष्ट तीव्र प्रयत्न करके जो वैक्रिय समुद्घात करते हैं वे अपने आत्मप्रदेशों से तीनों लोकों का स्पर्श करते हैं अतः स्वभावतः उनकी अधिकता है। उनकी अपेक्षा भी अधोलोक-तिर्यक्लोक में असंख्यातगुणा अधिक हैं, क्योंकि बहुत-से ज्योतिष्कदेव अधोलौकिक ग्रामों में भगवान् के समवसरण आदि में तथा बहुत-से अधोलोक में क्रीडा करने के लिये जाते हैं। बहुत-से ऐसे भी हैं जो अधोलोक से ज्योतिष्कदेवों में उत्पन्न होते हैं। वे भी उक्त दोनों प्रतरों का स्पर्श करते

ગ્લોકમાં અસખ્યાત ગણા વધારે છે. કેમકે આ બન્ને પ્રતરો સમીપ વર્તિ હોવાથી કોઈ કોઈ જ્યોતિષ્ક દેવ પોતાકા સ્થાનમાં સ્થિત રહીને પણ તેનો સ્પર્શ કરે છે. કોઇ કોઇ વૈક્રિય સમુદ્દ્ઘાત કરીને આત્મ પ્રદેશોથી સ્પર્શ કરે છે. અને કોઇ કોઇ ઉર્ધ્વલોકમાં આવતા જતાં તેનો સ્પર્શ કરે છે. આ કારણુથી આ બન્ને પ્રતરોનો સ્પર્શ કરવાવાળા ઊર્ધ્વલોક વાળાઓથી અસંખ્યાતગણા વધારે છે. તેના કરતાં પણ ત્રૈલોકયવર્તિ જ્યોતિષ્ક દેવ સંખ્યાતગણા વધારે છે. કેમકે-વિશેષ પ્રકારથી તીવ્ર પયત્ન કરીને તેઓ વૈક્રિય સમુદ્દ્ઘાત કરે છે. તેઓ પોતાના આત્મ પ્રદેશોમાંથી ત્રણે લોકનો સ્પર્શ કરે છે. તેથી સ્વાભાવિક રીતેજ તઓનું અધિકપણું છે. તેના કરતાં પણ અધોલોક તિર્યગ્લોકમાં અસંખ્યાતગણા વધારે છે. કેમકે ઘણા જ્યોતિષ્ક દેવો અધોલોક સંબંધી ગામોમાં ભગવાન્ના સમવસરણ વિગેરેમાં ક્રીડા કરવા માટે જાય છે. તથા ઘણા ખરા અધોલોકમાં ક્રીડા કરવા જાય છે. ઘણા ખરા એવા પણ છે જેઓ અધોલોકમાંથી જ્યોતિષ્ક દેવોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. તેઓ પણ ઉપર કહેલ

उपर्युक्तप्रतरद्वयसंस्पर्शात् प्रागुक्तेभ्योऽसंख्येयगुणत्वं भवति, तेभ्योपि 'अहोलोए संखेज्जगुणा' अधोलोके वर्तमाना ज्योतिष्काः संख्येयगुणा भवन्ति, अधोलोके बहूनां क्रीडार्थम् अधोलौकिकग्रामेषु भगवतां समवसरणादौ चिरकालावस्थानात् संख्येयगुणत्वं भवति, तेभ्योपि 'तिरियलोए असंखेज्जगुणा' तिर्यग्लोके वर्तमानाः ज्योतिष्काः असंख्येयगुणा भवन्ति, ज्योतिष्काणां तिर्यग्लोकस्य स्वस्थानत्वेन असंख्येयगुणत्वसंभवात् ।

अथ ज्योतिष्कदेवी विषयकाल्पबहुत्वं प्रतिपादयति-'खेत्ताणुवाएणं' क्षेत्रानुपातेन-क्षेत्रानुसारेण, 'सव्वत्थोवाओ जोइसिणीओ देवीओ उड्ढलोए' सर्वस्तोकाः-सर्वाभ्योऽल्पाः, ज्योतिष्क्यो देव्य ऊर्ध्वलोके तत्प्रतरवर्तिन्यो भवन्ति, ज्योतिष्कदेवविषयक प्रागुक्तयुक्तेः, ताभ्यः-'उड्ढलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा' ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके-तत्प्रतरद्वयवर्तिन्यो ज्योतिष्कदेव्योऽसंख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तज्योतिष्कयुक्तेः, 'तेलोक्के संखेज्जगुणाओ' त्रैलोक्ये-लोकत्रय-

हैं। इस कारण वे पूर्वोक्त देवों से असंख्यातगुणा हैं। उनकी अपेक्षा भी अधोलोक में संख्यातगुणा हैं, क्यों कि बहुत-से ज्योतिष्क अधोलोक में क्रीडा के निमित्त जाते हैं और कोई-कोई अधोलौकिक ग्रामों में भगवान् के समवसरण आदि में चिरकाल तक ठहरते हैं, अतएव संख्यातगुणा हैं। उनकी अपेक्षा भी तिर्यक्लोक में असंख्यात गुणा हैं, क्यों कि यह उनका स्वस्थान है।

ज्योतिष्कदेवियों का अल्पबहुत्व-क्षेत्र की अपेक्षा से सब से कम ज्योतिष्कदेवियां ऊर्ध्वलोक नामक प्रतर में हैं। उनकी अपेक्षा ऊर्ध्वलोक-तिर्यक्लोक में असंख्यातगुणी हैं, उनकी अपेक्षा भी-त्रैलोक्य में संख्यातगुणी हैं, उनकी अपेक्षा अधोलोक-तिर्यक्लोक में असंख्या-

બન્ને પ્રતરોનો સ્પર્શ કરે છે. તેથી તેઓ પૂર્વોક્ત દેવોથી અસંખ્યાતગણુા છે. તેના કરતાં પણુ અધોલોકમાં સંખ્યાતગણુા છે. કેમકે-ઘણુા ખરા જ્યોતિષ્ક દેવો અધોલોકમાં ક્રીડા કરવા માટે જાય છે. અને કોઇ કોઇ અધોલોક સંબંધી ગામોમાં ભગવાનના સમવસરણુ વિગેરેમાં ઘણાં કાળ સુધી રહે છે. તેથીજ તેઓ સંખ્યાતગણુા છે. તેના કરતાં પણુ તિર્યગ્લોકમાં અસંખ્યાત ગણુા છે. કેમકે આ તેઓનું સ્વસ્થાન છે.

જ્યોતિષ્ક દેવિયોના અલ્પબહુપણાનું કથન--

ક્ષેત્રની અપેક્ષાથી સૌથી કમ જ્યોતિષ્ક દેવિયો ઊર્ધ્વલોક નામના પ્રતરમાં છે. તેના કરતાં ઉર્ધ્વલોકતિર્યક્લોકમાં અસંખ્યાત ગણી છે. તેના કરતાં પણુ ત્રૈલોકયમાં સંખ્યાતગણી છે. તેનાં કરતાં અધોલોક-તિર્યગ્લોકમાં અસંખ્યાતગણી

प्रतरवर्तिन्यो ज्योतिष्कदेव्यः संख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, ताभ्योऽपि 'अहोलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा' अधोलोकतिर्यग्लोके-तत्प्रतरद्वयवर्तिन्यो ज्योतिष्कदेव्योऽसंख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः सत्वात् ताभ्योऽपि 'अहोलोए संखेज्जगुणा' अधोलोके-वर्तमाना ज्योतिष्कदेव्यः संख्येयगुणा भवन्ति प्रागुक्त-युक्तेः, ताभ्योपि 'तिरियलोए असंखेज्जगुणा' तिर्यग्लोके वर्तमाना ज्योतिष्क-देव्योऽसंख्येयगुणा भवन्ति प्रागुक्तयुक्त्या तासां तिर्यग्लोकस्य स्वस्थानत्वेना-संख्येयगुणत्वसंभवात्

अथ वैमानिका नामल्पवहुत्वमाह-'खेत्ताणुवाएणं' क्षेत्रानुपातेन प्ररूप्य-माणाः 'सव्वत्थोवा वेमाणिया देवा उड्ढलोयतिरियलोए' सर्वस्तोका वैमा-निका देवा ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके तत्प्रतरद्वयवर्तिनो भवन्ति तत्र कतिपयानामेव वैमानिकदेवानां प्रागुक्तरीत्या संपर्कसंभवेन सर्वस्तोकत्वं भवति, तेभ्यः 'तेलोक्के संखेज्जगुणा' त्रैलोक्ये वर्तमाना वैमानिकाः संख्येयगुणाः, प्रागुक्तयुक्तेः, 'तेभ्योपि

तगुणी हैं, उनकी अपेक्षा अधोलोक में संख्यातगुणी हैं, उनकी अपेक्षा भी तिर्यक्लोक में असंख्यातगुणी हैं। इस अल्प वहुत्व का कारण पहले देवों के विषय में कहे अनुसार ही यथायोग्य समझ लेना चाहिए।

वैमानिकदेवों का अल्प बहुत्व-सब से कम वैमानिक देव ऊर्ध्व-लोक-तिर्यक्लोक नामक पूर्वोक्त दो प्रतरों में हैं, क्यों कि वहां थोडे-से ही वैमानिक देवों ना सम्पर्क संभव है। उनकी अपेक्षा त्रैलोक्य में वर्त्तमान वैमानिक देव पूर्वोक्त युक्ति के अनुसार संख्यातगुणा अधिक हैं। उनसे भी अधोलोक-तिर्यक्लोक नामक प्रतरों में संख्यातगुणा अधिक हैं, क्यों कि भगवान् के समवसरण आदि में अधोलौकिक ग्रामों में उनका गमनागमन होता है। उनकी अपेक्षा

છે. તેના કરતાં અધોલોકમાં સંખ્યાતગણી છે. તેના કરતાં પણ તિર્યક્લોકમાં અસંખ્યાતગણી છે. આ અલ્પબહુપણાનું કારણ પહેલાં દેવોના સંબંધમાં જે પ્રમાણે કહેવામાં આવેલ છે. તે જ પ્રમાણે યથા યોગ્ય રીતે સમજી લેવું.

વૈમાનિક દેવોના અલ્પબહુપણાનું કથન

સૌથી ઓછા વૈમાનિક દેવો ઉર્ધ્વલોક-તિર્યક્લોક નામવાળા પૂર્વોક્ત બે પ્રતરોમાં છે. કેમકે-ત્યાં થોડાજ વૈમાનિક દેવોના સંપર્કનો સંભવ છે. તેના કરતાં ત્રૈલોક્યમાં રહેવાવાળા વૈમાનિક દેવો પૂર્વોક્ત યુક્તિ અનુસાર સંખ્યાત ગણા વધારે છે. તેનાથી પણ અધોલોક તિર્યક્લોક નામના પ્રતરોમાં અસંખ્યાત ગણા વધારે છે. તેનાથી પણ અધોલોક તિર્યક્લોક નામના પ્રતરોમાં અસં-ખ્યાત ગણા વધારે છે. કેમકે સમવસરણ વિગેરેમાં અધોલોકવાળા

'अहोलोयतिरियलोए संखेज्जगुणा' अधोलोकतिर्यग्लोके तत्प्रतरद्वयवर्तिनो वैमानिकाः संख्येयगुणाः, भगवतां समवसरणादौ अधोलौकिकग्रामेषु गमनागमनभावेन, प्रकृतप्रतरद्वयाधिष्ठित समवसरणादौ चावस्थानात् बहूनां वैमानिकानां तत्प्रतरद्वयसंस्पर्शनात् संख्येयगुणत्वं बोध्यम् तेभ्योऽपि 'अहोलोए संखेज्जगुणा' अधोलोके संख्येयगुणाः वैमानिकाः, बहूनां वैमानिकानां भगवत्सम वसरणादौ अधोलौकिकग्रामेषु अवस्थानसद्भावात्, तेभ्योपि 'तिरियलोए संखेज्जगुणा' तिर्यग्लोके तत्प्रतरसंस्पर्शिनो वैमानिकाः संख्येयगुणाः, बहूनां वैमानिकानां बहुषु समवसरणेषु बहुषु क्रीडास्थानेषु अवस्थानसद्भावात् तेभ्योऽपि 'उड्ढलोए असंखेज्जगुणा' ऊर्ध्वलोके वर्तमाना वैमानिका असंख्येयगुणा भवन्ति, वैमानिकानां तल्लोकस्य स्वस्थानत्वात्, तत्र च स्वभावादेव वैमानिकानां बहुत्वसद्भावात्,

अथ वैमानिकदेवीविषयकाल्पबहुत्वं प्रतिपादयति-'खेत्ताणुवाएणं' क्षेत्रानुपातेन-क्षेत्रानुसारेण, सव्वत्थोवाओ वेमाणिणीओ देवीओ उड्ढलोयतिरियलोए'

भी अधोलोक में संख्यातगुणा अधिक हैं, क्यों कि बहुत-से वैमानिक देव भगवान् के समवसरण आदि में अधोलौकिक ग्रामों में रहते हैं। उनकी अपेक्षा तिर्यक्लोक में संख्यातगुणा अधिक हैं, क्यों कि बहुत से वैमानिक बहुत-से समवसरणों में तथा बहु संख्यक क्रीडास्थानों में अवस्थित होते हैं, उनकी अपेक्षा ऊर्ध्वलोक में असंख्यातगुणा अधिक हैं, क्यों कि ऊर्ध्वलोक वैमानिकदेवों का स्वस्थान है, अतएव वहां उनकी अधिकता होना स्वाभाविक ही है।

वैमानिकदेवियों का अल्प बहुत्व-क्षेत्र के अनुसार सब से कम वैमानिकदेवियां ऊर्ध्वलोक-तिर्यक्लोक में हैं अर्थात् इन दोनों प्रतरों का स्पर्श करनेवाली हैं, उनकी, अपेक्षा त्रैलोक्य में संख्यातगुणी हैं,

ગામોમાં તેઓનું ગમનાગમન થાય છે. તેના કરતા પણ અધોલોકમાં સંખ્યાત ગણા વધારે છે. કેમકે-ઘણાખરા વૈમાનિક દેવો ભગવાનના સમવસરણ વિગેરેમાં અધોલોકવર્તિ ગામોમાં રહે છે. તેના કરતાં તિર્યક્લોકમાં સંખ્યાતગણા વધારે છે. કેમકે ઘણા ખરા વૈમાનિક ઘણા સમવસરણોમાં તથા બહુસંખ્યક ક્રીડા સ્થાનોમાં અવસ્થિત રહે છે-તેના કરતાં ઉર્ધ્વલોકમાં અસંખ્યાત ગણા વધારે છે. કેમકે-ઉર્ધ્વલોક વૈમાનિક દેવોનું સ્વસ્થાન છે. તેથીજ ત્યાં તેઓનું અધિકપણુ હોવું સ્વાભાવિક છે.

વૈમાનિક દેવિયોના અધિકપણાનું કથન

ક્ષેત્રના અનુસાર સૌથી ઓછી વૈમાનિક દેવિયો ઉર્ધ્વલોક-તિર્યક્લોકમાં છે અર્થાત્ આ બન્ને પ્રતરોનો સ્પર્શ કરવાવાળી છે. તેના કરતાં ત્રૈલોકયમાં સંખ્યાતગણી વધારે છે. તેના કરતા અધોલોક-તિર્યક્લોકમાં સંખ્યાતગણી વધારે

सर्वस्तोका सर्वाभ्योऽल्पाः, वैमानिक्यो देव्यः ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके-तत्प्रतरद्वय-वर्तिन्यो वैमानिकदेव्यो भवन्ति, प्रागुक्तवैमानिकविषयकयुक्तेः, ताभ्योऽपि-'तेलोक्के संखेज्जगुणाओ' त्रैलोक्ये-लोकत्रयवर्तिन्यो वैमानिकदेव्यः संख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तवैमानिकविषयकयुक्तेः, ताभ्योऽपि-'अहोलोयतिरियलोए संखेज्जगुणाओ' अधोलोकतिर्यग्लोके-तत्प्रतरद्वयवर्तिन्यो वैमानिकदेव्यः संख्येयगुणा भवन्ति, वैमानिकविषयकप्रागुक्तयुक्तेः, ताभ्योऽपि 'अहोलोए संखेज्जगुणाओ' अधोलोके वर्तमाना वैमानिकदेव्यः संख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तवैमानिकयुक्तेः, ताभ्योऽपि 'तिरियलोए संखेज्जगुणाओ' तिर्यग्लोके वर्तिन्यो वैमानिकदेव्यः संख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, ताभ्योऽपि-'उड्ढलोए असंखेज्जगुणाओ' ऊर्ध्वलोके वर्तमाना वैनानिकदेव्य असंख्येयगुणा भवन्ति, तासां वैमानिकदेवीनामूर्ध्वलोकस्य स्वस्थानत्वेन तत्र बह्वीनां तासां स्थिति सद्भावादित्याशयः ॥ सू० ३१ ॥

मूलम्-खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा एगिंदिया जीवा उड्ढलोयतिरियलोए, अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया, तिरियलोए असंखिज्जगुणा, तेलोक्के असंखिज्जगुणा, उड्ढलोए असंखिज्जगुणा, अहोलोए विसेसाहिया, खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा एगिंदिया जीवा अपज्जत्तगा उड्ढलोयतिरियलोए, अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया, तिरियलोए असंखिज्जगुणा, तेलोक्के असंखेज्जगुणा, उड्ढलोए असंखेज्जगुणा, अहोलोए विसेसाहिया; खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा एगिंदिया जीवा पज्जत्तगा उड्ढलोयतिरियलोए, अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया,

---

उनकी अपेक्षा अधोलोक तिर्यक्लोक में संख्यातगुणी हैं, उनसे भी तिर्यक्लोक में संख्यातगुणी हैं और उनकी अपेक्षा ऊर्ध्वलोक में असंख्यातगुणी हैं। इनके अल्प बहुत्व का कारण वैमानिक देवों के अल्प बहुत्व के अनुसार ही समझ लेना चाहिए ॥सू० ३१॥

છે. તેના કરતાં અધોલોકમા સંખ્યાતગણી છે. તેના કરતાં પણ તિર્યક્લોકમાં સંખ્યાતગણી છે તેના કરતા ઉર્ધ્વલોકમા અસંખ્યાતગણી છે. તેઓના અલ્પબહુપણાનું કારણ વૈમાનિક દેવોના અલ્પબહુપણા પ્રમાણેજ સમજી લેવું ॥ સૂ. ૩૧ ॥

तिरियलोए असंखेज्जगुणा, तेलोक्के असंखिज्जगुणा, उड्ढलोए असंखिज्जगुणा, अहोलोए विसेसाहिया ॥सू० ३२॥

छाया—क्षेत्रानुपातेन सर्वस्तोकाः एकेन्द्रिया जीवाः, ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके, अधोलोकतिर्यग्लोके विशेपाधिकाः, तिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः, त्रैलोक्ये असंख्येयगुणाः, ऊर्ध्वलोके असंख्येयगुणा,, अधोलोके विशेपाधिकाः, क्षेत्रानुपातेन सर्वस्तोका एकेन्द्रियाः जीवाः अपर्याप्तकाः ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके, अधोलोकतिर्यग्लोके विशेपाधिकाः, तिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः, त्रैलोक्ये असंख्येयगुणाः, ऊर्ध्वलोके असंख्येयगुणाः, अधोलोके विशेपाधिकाः, क्षेत्रानुपातेन सर्वस्तोकाः

एकेन्द्रियजीवों का अल्प बहुत्व

शब्दार्थ—(खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्र के अनुसार (सव्वत्थोवा एगिंदिया जीवा उड्ढलोयतिरियलोए) सब से कम एकेन्द्रिय जीव ऊर्ध्वलोकतिर्यक्‌लोक में हैं (अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया) अधोलोक–तिर्यक्‌लोक में विशेषाधिक हैं (तिरियलोए असंखिज्जगुणा) तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा हैं (तेलोक्के असंखेज्जगुणा) त्रैलोक्य में असंख्यातगुणा हैं (उड्ढलोए असंखेज्जगुणा) ऊर्ध्वलोक में असंख्यातगुणा हैं (अहोलोए विसेसाहिया) अधोलोक में विशेषाधिक हैं (खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्र के अनुसार (सव्वत्थोवा) एगिंदिया जीवा अपज्जत्तगा उड्ढलोयतिरियलोए) सब से कम एकेन्द्रिय अपर्याप्त जीव ऊर्ध्वलोक–तिर्यक्‌लोक में हैं (अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया) अधोलोक–तिर्यक्‌लोक में विशेषाधिक हैं (तिरियलोए असंखिज्जगुणा) तिर्छेलोक में असंख्यातगुणा हैं (तेल्लोक्के असंखेज्जगुणा) त्रैलोक्य

એકેન્દ્રિય જીવોના અલ્પબહુપણાનું કથન

શબ્દાર્થ–(खेत्ताणुवाएणं) ક્ષેત્ર અનુસાર (सव्वत्थोवा एगिंदिया जीवा उड्ढलोयतिरियलोए) સૌથી ઓછા એક ઇન્દ્રિયવાળા જીવો ઉર્ધ્વલોક–તિર્યક્‌લોકમાં છે. (अहोलोय तिरियलोए विसेसाहिया) અધોલોક તિર્યક્‌લોકમા વિશેષાધિક છે. (तिरियलोए असंखिज्जगुणा) તિર્યગ્લોકમા અસખ્યાતગણા છે. (तेलोक्के असंखेज्जगुणा) ત્રૈલોકયમા અસખ્યાતગણા છે (उड्ढलोए असंखेज्जगुणा) ઉર્ધ્વલોકમાં અસખ્યાતગણા છે. (अहोलोए विसेसाहिया) અધોલોકમા વિશેષાધિક છે.

(खेत्ताणुवाएणं) ક્ષેત્ર અનુસાર (सव्वत्थोवा एगिंदिया जीवा अपज्जत्तगा उड्ढलोय तिरियलोए) સૌથી ઓછા એક ઇન્દ્રિયવાળા જીવો ઉર્ધ્વલોક–તિર્યક્‌લોકમાં છે. (अहोलोए तिरियलोए विसेसाहिया) અધોલોક તિર્યક્‌લોકમા વિશેષાધિક છે. (तिरियलोए असंखिज्जगुणा) તિર્છાલોકમા અસંખ્યાતગણા છે, (तेलोक्के असंखेज्ज-

एकेन्द्रिया जीवाः पर्याप्तकाः, ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके, अधोलोकतिर्यग्लोके विशेषाधिकाः, तिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः, त्रैलोक्ये असंख्येयगुणाः ऊर्ध्वलोके असंख्येयगुणाः, अधोलोके विशेषाधिकाः, ॥सू० ३२॥

टीका–अथ समुच्चयैकेन्द्रियाणां पर्याप्तापर्याप्तकैकेन्द्रियजीवानां चाल्पबहुत्वं प्ररूपयितुमाह–'खेत्ताणुवाएणं' क्षेत्रानुपातेन–क्षेत्रानुसारेण प्ररूप्यमाणाः 'सव्वत्थोवा एगिंदिया जीवा उड्ढलोयतिरियलोए' सर्वस्तोकाः–सर्वेभ्योऽल्पाः, एकेन्द्रियाः सामान्यजीवाः, ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके–तत्प्रतरद्वयवर्तिनो भवन्ति, तत्र-

---

में असंख्यातगुणा हैं (उड्ढलोए असंखेज्जगुणा) ऊर्ध्वलोक में असंख्यातगुणा हैं (अहोलोए विसेसाहिया) अधोलोक में विशेषाधिक हैं।

(खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्र की अपेक्षा से (सव्वत्थोवा एगिंदिया जीवा पज्जत्तगा' उड्ढलोयतिरियलोए) सब से कम एकेन्द्रिय जीव पर्याप्तक ऊर्ध्वलोक–तिर्यक्लोक में हैं (अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया) अधोलोक–तिर्यक्लोक में विशेषाधिक हैं (तिरियलोए असंखेज्जगुणा) तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा हैं (तेलोक्के असंखेज्जगुणा) त्रैलोक्य में असंख्यातगुणा हैं (उड्ढलोए असंखिज्जगुणा) ऊर्ध्वलोक में असंख्यातगुणा हैं। (अहोलोए विसेसाहिया) अधोलोक में विशेषाधिक हैं।

टीकार्थ––अब सामान्यतः एकेन्द्रिय, अपर्याप्त एकेन्द्रिय और पर्याप्त एकेन्द्रिय जीवों के अल्पबहुत्व की प्ररूपणा करते हैं–क्षेत्र के अनुसार प्ररूपणा करने पर सब से कम एक एकेन्द्रिय जीव ऊर्ध्वलोक

ગુણા) ત્રૈલોક્યમાં અસંખ્યાતગણા છે. (उड्ढलोए असंखिज्जगुणा) ઉર્ધ્વલોકમાં અસંખ્યાતગણા છે. (अहोलोए विसेसाहिया) અધોલોકમાં વિશેષાધિક છે.

(खेत्ताणुवाएणं) ક્ષેત્રની અપેક્ષાથી (सव्वत्थोवा एगिंदिया जीवा पज्जत्तगा उड्ढलोयतिरियलोए) સૌથી ઓછા એકેન્દ્રિય જીવ પર્યાપ્તક ઉર્ધ્વલોક તિર્યક્લોકમાં છે. (अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया) અધોલોક–તિર્યક્લોકમાં વિશેષાધિક છે. (तिरियलोए असंखेज्जगुणा) તિર્યક્લોકમાં અસખ્યાતગણા છે (तेलोक्के असंखेज्जगुणा) ત્રૈલોક્યમા અસંખ્યાતગણા છે. (उड्ढलोए असंखिज्जगुणा) ઉર્ધ્વલોકમાં અસંખ્યાતગણા છે, (अहोलोए विसेसाहिया) અધોલોકમાં વિશેષાધિક છે. ॥૩૨॥

ટીકાર્થ–હવે સામાન્ય રીતે એકેન્દ્રિય, અપર્યાપ્ત એકેન્દ્રિય અને પર્યાપ્ત એકેન્દ્રિય જીવોના અલ્પ બહુપણાની પ્રરૂપણા કરવામાં આવે છે.

ક્ષેત્રની અનુસાર પ્રરૂપણા કરવામાં આવે તો ઉર્ધ્વલોકમાં અને તિર્યક્-

स्थितानामेव केषाञ्चिच्चोर्ध्वलोकात्तिर्यग्लोके तिर्यग्लोकाच्चोर्ध्वलोके समुत्पित्सूनां मारणान्तिकसमुद्घातेन समवहतानां प्रकृतप्रतरद्वयसंस्पर्शनात्, तेषां स्वल्पत्वाच्च सर्वस्तोकत्वं भवति, तेभ्यः 'अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया' अधोलोकतिर्यग्लोके तत्प्रतरद्वयवर्तिन एकेन्द्रियाः सामान्य जीवाः विशेषाधिकाः-किञ्चिदधिका भवन्ति, अधोलोकात्तिर्यग्लोके, तिर्यग्लोकाद् वा अधोलोके ईलिकागत्या समुत्पद्यमानानामेकेन्द्रियाणां प्रस्तुतप्रतरद्वयसंस्पर्शनात्, तत्रस्थानाच्चोर्ध्वलोकादधोलोके विशेषाधिकत्वात्, बहूनामेवाधोलोकात्तिर्यग्लोके समुत्पद्यमानानामुपलब्धे स्तेषां विशेषाधिकत्वं भवति, तेभ्योऽपि-'तिरियलोए असंखिज्जगुणा' तिर्यग्लोके वर्तमाना एकेन्द्रिया असंख्येयगुणा भवन्ति, उपर्युक्त प्रतरद्वयक्षेत्रा-

-तिर्यक्लोक नामक दो प्रतरों में हैं। कोई-कोई एकेन्द्रिय वहीं स्थित रहते हैं और कोई-कोई ऊर्ध्वलोक से तिर्यक्लोक में या तिर्यक्लोक से ऊर्ध्वलोक में उत्पन्न होने वाले जब मारणान्तिक समुद्घात करते हैं तब उक्त दोनों प्रतरों का स्पर्श करते हैं। ऐसे जीव स्वल्प होते हैं, अतएव उन्हें सब से कम कहा है। उनकी अपेक्षा अधोलोक तिर्यक्लोक नामक प्रतरों में एकेन्द्रिय जीव विशेषाधिक हैं। जो जीव अधोलोक से तिर्यक्लोक में या तिर्यक्लोक से अधोलोक में ईलिकागति से उत्पन्न होते हैं, वे इन दोनों प्रतरों का स्पर्श करते हैं। वहीं रहने वाले जीव ऊर्ध्वलोक की अपेक्षा अधोलोक में अधिक होते हैं, और अधोलोक से तिर्यक्लोक में उत्पन्न होने वाले भी अधिक होते हैं, इस कारण वे विशेषाधिक कहे गए हैं। इन अधोलोक-तिर्यक्लोक के एकेन्द्रियों की अपेक्षा तिर्यक्लोक में एकेन्द्रिय जीव असं-

લોક નામના બે પ્રતરોમાં સૌથી ઓછા એક ઇન્દ્રિયવાળા જીવો છે. કોઇ કોઈ એકેન્દ્રિય ત્યાંજ સ્થિત રહે છે. અને કોઈ કોઈ એકેન્દ્રિયો ઉર્ધ્વલોકથી તિર્યકલોકમાં અથવા તિર્યકલોકમાંથી ઉર્ધ્વલોકમા ઉત્પન્ન થવા વાળા જીવો જ્યારે મારણાન્તિક સમુદ્ઘાત કરે છે. ત્યારે ઉકત બન્ને પ્રતરોનો સ્પર્શ કરે છે. એવા જીવો ઘણા ઓછા હોય છે. તેથીજ તેઓને સૌથી ઓછા કહ્યા છે. તેના કરતાં અધોલોક-તિર્યકલોક નામના પ્રતરોમાં એકેન્દ્રિય જીવો વિશેષાધિક છે. જે જીવ અધોલોકમા ઇલિકા ગતિથી ઉત્પન્ન થાય છે. તેઓ આ બેઉ પ્રતરોનો સ્પર્શ કરે છે. ત્યાંજ રહેવાવાળા જીવો ઉર્ધ્વલોક કરતાં અધોલોકમા વધારે હોય છે. અને અધોલોક કરતાં તિયકલોકમાં ઉત્પન્ન થવાવાળા પણ અધિક હોય છે. તેથી તેઓને વિશેષાધક કહ્યા છે આ અધોલોક-તિર્યકલોકના એકેન્દ્રિયો કરતા તિર્યકલોકમાં એકેન્દ્રિય જીવો અસખ્યાતગણા છે. કેમકે

त्तिर्यग्लोकक्षेत्रस्यासंख्येयगुणत्वात् तेभ्योऽपि 'तेलोक्के असंखिज्जगुणा' त्रैलोक्ये –लोकत्रनवर्तिन एकेन्द्रिय जीवाः असंख्येयगुणा भवन्ति, बहूनामेकेन्द्रियाणा-मूर्ध्वलोकादधोलोके, अधोलोकाच्चोर्ध्वलोके समुत्पद्यमानत्वेन तेषाञ्च मध्ये बहूनां मारणान्तिकसमुद्घातवशात्प्रसारितात्मप्रदेशानाम् लोकत्रयसंस्पर्शनात् तेषामसं-ख्येयगुणत्वं भवति, तेभ्योऽपि 'उड्ढलोए असंखिज्जगुणा' ऊर्ध्वलोके वर्तमाना एकेन्द्रिया असंख्येयगुणा भवन्ति, एकेन्द्रियाणामुपपातक्षेत्रस्योर्ध्वलोके अत्यधिक-त्वात्, तेभ्यश्च–'अहोलोए विसेसाहिया' अधोलोके वर्तमाना एकेन्द्रियाः विशे पाधिका भवन्ति, तेषामूर्ध्वलोकक्षेत्रादधोलोकक्षेत्रस्य विशेषाधिकत्वात्,

अथापर्याप्तकैकेन्द्रियाणामल्पबहुत्वं प्ररूपयति–'खेत्ताणुवाएणं' क्षेत्रानुपातेन–क्षेत्रानुसारेण, 'सव्वत्थोवा एगिंदिया जीवा अपज्जत्तगा उड्ढलोयतिरियलोए'

ख्यातगुणा हैं, क्यों कि पूर्वोक्त दो प्रतरवर्ति क्षेत्र की अपेक्षा तिर्यक्-लोक का क्षेत्र असंख्यातगुणा अधिक है। तिर्यक्लोक की अपेक्षा तीन लोकवर्त्ती एकेन्द्रिय जीव असंख्यातगुणा हैं, क्योंकि बहुत-से एकेन्द्रिय ऊर्ध्वलोक से अधोलोक में और अधोलोक से ऊर्ध्वलोक में उत्पन्न होते हैं और उनमें से बहुत-से मारणान्तिक समुद्घात करके अपने आत्मप्रदेशों को फैलाकर तीनों लोकों का स्पर्श करते हैं। उनकी अपेक्षा भी ऊर्ध्वलोक में एकेन्द्रिय जीव असंख्यातगुणा है, क्यों कि एकेन्द्रिय जीवों का उपपातक्षेत्र ऊर्ध्वलोक में अत्यधिक है। ऊर्ध्वलोक की अपेक्षा अधोलोक में एकेन्द्रिय विशेषाधिक है, क्योंकि एकेन्द्रियों का ऊर्ध्वलोक की अपेक्षा अधोलोक क्षेत्र विशेषाधिक है।

अपर्याप्त एकेन्द्रियों का अल्प बहुत्व-क्षेत्र के अनुसार विचार करने पर सब से कम अपर्याप्त एकेन्द्रिय ऊर्ध्वलोक-तिर्यक्लोक में हैं

પૂર્વોકત બે પ્રતરવર્તિ ક્ષેત્ર કરતાં તિર્યંકલોકનું ક્ષેત્ર અસંખ્યાતગણુ વધારે છે. તિર્યંકલોક કરતા ત્રણ લોકમા રહેલા એકેન્દ્રિય જીવો અસંખ્યાતગણા છે. કેમકે–ઘણા ખરા એકેન્દ્રિયો ઉર્ધ્વલોકમાંથી અધોલોકમા અને અધોલોકમાથી ઉર્ધ્વલોકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. અને તે પૈકી ઘણા ખરા મારણાન્તિક સમુદ્દ્ઘાત કરીને પોતાના આત્મપ્રદેશોને ફેલાવીને ત્રણે લોકોનો સ્પર્શ કરે છે તેના કરતાં ઉર્ધ્વલોકમાં એકેન્દ્રિય જીવો અસંખ્યાતગણા છે; કેમકે એકેન્દ્રિય જીવોનો ઉપપાત ક્ષેત્ર ઉર્ધ્વલોકમાં અત્યધિક છે. ઉર્ધ્વલોક કરતા અધોલોકમાં એકેન્દ્રિયો વિશેષાધિક છે. કેમકે એકેન્દ્રિયોનું ઉર્ધ્વલોક કરતા અધોલોક ક્ષેત્ર વિશેષાધિક છે.

અપર્યાપ્ત એકેન્દ્રિયોનું અલ્પ બહુત્વ

ક્ષેત્રના કથન પ્રમાણે વિચાર કરવાથી સૌથી ઓછા અપર્યાપ્ત એકેન્દ્રિયો

सर्वस्तोका:-सर्वेभ्योऽल्पाः एकेन्द्रिया जीवा अपर्याप्तकाः, ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके-तत्प्रतरद्वयवर्तिनो भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, तेभ्योपि 'अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया' अधोलोकतिर्यग्लोके-तत्प्रतरद्वयवर्तिनः एकेन्द्रिया अपर्याप्तका जीवा विशेषाधिका भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, तेभ्योऽपि 'तिरियलोए असंखिज्जगुणा' तिर्यग्लोके वर्तमाना अपर्याप्तका एकेन्द्रियजीवा असंख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, तेभ्योऽपि-'तेलोक्के असंखेज्जगुणा' त्रैलोक्ये-लोकत्रयवर्तिनः अपर्याप्तकाः एकेन्द्रिया जीवा असंख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, तेभ्योपि 'उड्ढलोए असंखेज्जगुणा' ऊर्ध्वलोके वर्तमाना अपर्याप्तका एकेन्द्रिय जीवाः असंख्येयगुणा भवन्ति प्रागुक्तयुक्तेः, तेभ्योऽपि-'अहोलोए विसेसाहिया' अधोलोके वर्तमाना अपर्याप्तका एकेन्द्रिय जीवा विशेषाधिका भवन्ति, प्रागुक्तौघिकैकेन्द्रियविषयकयुक्तेः

अथ पर्याप्तकैकेन्द्रियजीवानामल्पबहुत्वं प्ररूपयति-'खेत्ताणुवाएणं' क्षेत्रानुपातेन-क्षेत्रानुसारेण 'सव्वत्थोवा एगिंदिया जीवा पज्जत्तगा उड्ढलोयतिरियलोए' सर्वस्तोका:-सर्वेभ्योऽल्पा, एकेन्द्रिया जीवाः पर्याप्तकाः ऊर्ध्वलोकतिर्य-

---

अर्थात् पूर्वोक्त दो प्रतरों में होते हैं, इसका कारण पहले कहा जा चुका है। उनकी अपेक्षा अधोलोकतिर्यक्लोक में विशेषाधिक हैं, इसका कारण भी पूर्ववत् ही समझलेना चाहिए। उनकी अपेक्षा तिर्यक्लोक में असंख्यातगुणा हैं। उनकी अपेक्षा त्रैलोक्यवर्त्ती अपर्याप्त एकेन्द्रिय असंख्यातगुणा हैं। उनकी अपेक्षा ऊर्ध्वलोक में असंख्यातगुणा हैं। ऊर्ध्वलोक की अपेक्षा अधोलोक में विशेषाधिक हैं। इस अल्प बहुत्व का कारण पूर्ववत् ही समझ लेना चाहिए।

पर्याप्त एकेन्द्रिय जीवों का अल्प बहुत्व-क्षेत्र की अपेक्षा से सब से कम एकेन्द्रिय पर्याप्त जीव ऊर्ध्वलोक-तिर्यक्लोक में हैं। इसका

ઉર્ધ્વલોક-તિર્યક્લોકમાં છે. અર્થાત્ પૂર્વોકત બે પ્રતરોમાં હોય છે. તેનું કારણ પહેલા કહેવામાં આવી ગયેલ છે. તેમના કરતાં અધોલોક-તિર્યક્લોકમાં વિશેષાધિક છે. તેનું કારણ પણ પહેલા કહ્યા પ્રમાણે જ સમજી લેવું. તેના કરતાં તિર્યક્લોકમાં અસંખ્યાત ગણા છે. તેના કરતાં ત્રૈલોક્યમાં રહેવાવાળા અપર્યાપ્ત એકેન્દ્રિયો અસંખ્યાત ગણા છે તેના કરતાં ઉર્ધ્વલોકમાં અસંખ્યાત ગણા છે. ઉર્ધ્વલોક કરતા અધોલોકમાં વિશેષાધિક છે. આ અલ્પ બહુત્વનું કારણ પહેલાના કથન પ્રમાણે જ સમજી લેવું.

પર્યાપ્ત એકેન્દ્રિય જીવોનું અલ્પ બહુત્વ

ક્ષેત્રની અપેક્ષાથી સૌથી થોડા એકેન્દ્રિય પર્યાપ્ત જીવ ઉર્ધ્વલોક તિર્યક

ग्लोके-तत्प्रतरद्वयवर्तिनो भवन्ति, प्रागुक्तैकेन्द्रियौघिकविषयकयुक्तेः सद्भावात्, तेभ्योऽपि 'अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया' अधोलोकतिर्यग्लोके-तत्प्रतरद्वय-वर्तिनः पर्याप्तका एकेन्द्रियजीवाः विशेषाधिका भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः सत्त्वात्, तेभ्योपि-'तिरियलोए असंखिज्जगुणा' तिर्यग्लोके वर्तमानाः पर्याप्तका एकेन्द्रिय जीवाः असंख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, तेभ्योऽपि 'तेलोक्के असंखिज्जगुणा' त्रैलोक्ये-लोकत्रयवर्तिनः पर्याप्तका एकेन्द्रिय जीवा असंख्येयगुणा भवन्ति उपर्युक्तयुक्तेः तेभ्योऽपि 'उड्ढलोए असंखिज्जगुणा' ऊर्ध्वलोके वर्तमानाः पर्याप्तकाः एकेन्द्रिय जीवाः असंख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि 'अहोलोए विसेसाहिया' अधोलोके वर्तमानाः पर्याप्तका एकेन्द्रियजीवाः विशेषाधिका भवन्ति प्रागुक्तयुक्तेः ।३२।

द्वीन्द्रियाद्यल्पबहुत्ववक्तव्यता—

मूलम्-खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा बेइंदिया उड्ढलोए, उड्ढलोयतिरियलोए असंखिज्जगुणा. तेलोक्के असंखिज्जगुणा, अहोलोयतिरियलोए असंखिज्जगुणा, अहोलोए संखिज्जगुणा, तिरियलोए संखिज्जगुणा। खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा बेइंदिया अपज्जत्तया उड्ढलोए, उड्ढलोयतिरियलोए असंखिज्जगुणा तेलोक्के असंखेज्जगुणा. अहोलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा.

कारण वही है जो सामान्य एकेन्द्रियों के विषय में कहा गया हैं। उनकी अपेक्षा अधोलोक-तिर्यक्लोक नामक दो प्रतरों में एकेन्द्रिय पर्याप्त जीव विशेषाधिक हैं। इसका कारण भी पूर्ववत् ही है। उनकी अपेक्षा तिर्यक्लोक में असंख्यातगुणा अधिक हैं। तिर्यक्लोक की अपेक्षा त्रैलोक्य में असंख्यातगुणा हैं। उनकी अपेक्षा भी ऊर्ध्वलोक में असंख्यातगुणा हैं और ऊर्ध्वलोक की अपेक्षा अधोलोक में वर्तमान पर्याप्त एकेन्द्रिय जीव विशेषाधिक हैं ॥सू०३२॥

લોકમાં છે. એનું કારણ એ જ છે કે જે સામાન્ય એકેન્દ્રિયોના સંબંધમાં કહેવામાં આવેલ છે તેના કરતાં અધોલોક-તિર્યગ્લોક નામના બે પ્રતરોમાં એકેન્દ્રિય પર્યાપ્ત જીવ વિશેષાધિક છે. તેનું કારણ પણ પૂર્વવત જ સમજવું. તેના કરતાં તિર્યગ્લોકમાં અસંખ્યાતગણા અધિક છે. તિર્યગ્લોક કરતાં ત્રૈલોકયમાં અસંખ્યાતગણા છે. તેના કરતાં પણ ઉર્ધ્વલોકમાં અસંખ્યાતગણા છે. અને ઉર્ધ્વલોક કરતાં અધોલોકમાં રહેવાવાળા પર્યાપ્ત એકેન્દ્રિય જીવો વિશેષાધિક છે. ॥સૂ. ૩૨॥

अहोलोए संखिज्जगुणा, तिरियलोए संखिज्जगुणा । खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा बेइंदिया पज्जत्ता उड्ढलोए, उड्ढलोयतिरियलोए असंखिज्जगुणा, तेलोक्के असंखिज्जगुणो, अहोलोयतिरियलोए असंखिज्जगुणा, अहोलोए संखिज्जगुणा, तिरियलोए संखिज्जगुणा । खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा तेइंदिया उड्ढलोए, उड्ढलोयतिरियलोए असंखिज्जगुणा, तेलोक्के असंखिज्जगुणा, अहोलोयतिरियलोए असंखिज्जगुणा. अहोलोए संखिज्जगुणा, तिरियलोए संखिज्जगुणा, खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा तेइंदिया अपज्जत्तगा उड्ढलोए, उड्ढलोयतिरियलोए असंखिज्जगुणा, तेलोक्के असंखिज्जगुणा; अहोलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा, अहोलोय संखेज्जगुणा, तिरियलोए संखेज्जगुणा । खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा तेइंदिया पज्जत्तया उड्ढलोए, उड्ढलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा, तेलोक्के असंखिज्जगुणा, अहोलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा, अहोलोए संखेज्जगुणा, तिरियलोए संखिज्जगुणा, खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा चउरिंदिया जीवा उड्ढलोए, उड्ढलोयतिरियलोए असंखिज्जगुणा, तेलोक्के असंखिज्जगुणा, अहोलोयतिरियलोए असंखिज्जगुणा, अहोलोए संखिज्जगुणा, तिरियलोए संखिज्जगुणा । खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा चउरिंदिया जीवा अपज्जत्तया उड्ढलोए, उड्ढलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा; तेलोक्के असंखेज्जगुणा, अहोलोयतिरियलोए असंखिज्जगुणा, अहोलोए संखेज्जगुणा तिरियलोए संखेज्जगुणा । खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा चउरिंदिया जीवा पज्जत्तगा उड्ढलोए उड्ढलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा, तेलोक्के असंखेज्जगुणा, अहोलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा, अहोलोए संखेज्जगुणा, तिरियलोए संखेज्जगुणा ॥सू० ३३॥

छाया—क्षेत्रानुपातेन सर्वस्तोकाः द्वीन्द्रियाः ऊर्ध्वलोके, ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः, त्रैलोक्ये असंख्येयगुणाः, अधोलोकतिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः, अधोलोके संख्येयगुणाः, तिर्यग्लोके संख्येयगुणाः, क्षेत्रानुपातेन सर्वस्तोका द्वीन्द्रिया अपर्याप्तकाः ऊर्ध्वलोके, ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः, त्रैलोक्ये असंख्येयगुणाः, अधोलोकतिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः, अधोलोके संख्ये-

---

द्वीन्द्रियजीवों का अल्पबहुत्व

शब्दार्थ--(खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्र के अनुसार (सव्वत्थोवा बेइंदिया उड्ढलोए) सब से कम द्वीन्द्रिय ऊर्ध्वलोक में हैं (उड्ढलोयतिरियलोए असंखिज्जगुणा) ऊर्ध्वलोक-तिर्यक्लोक में असंख्यातगुणा हैं (तेलोक्के असंखेज्जगुणा) त्रैलोक्य में असंख्यातगुणा हैं (अहोलोयतिरियलोए असंखिज्जगुणा) अधोलोक-तिर्यक्लोक में असंख्यातगुणा हैं। (अहोलोए संखिज्जगुणा) अधोलोक में संख्यातगुणा हैं (तिरियलोए संखिज्जगुणा) तिर्यक्लोक में संख्यातगुणा हैं।

(खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्र के अनुसार (सव्वत्थोवा बेइंदिया अपज्जत्तया उड्ढलोए) सब से कम द्वीन्द्रिय अपर्याप्त जीव ऊर्ध्वलोक में हैं (उड्ढलोयतिरियलोए असंखिज्जगुणा) ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा हैं (तेलोक्के असंखेज्जगुणा) त्रैलोक्य में असंख्यातगुणा हैं (अहोलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा) अधोलोक-तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा हैं (अहोलोए संखिज्जगुणा) अधोलोक में संख्यात-

---

द्वीन्द्रिय જીવોનું અલ્પ બહુત્વ

શબ્દાર્થ-(खेत्ताणुवाएणं) ક્ષેત્રના કથન પ્રમાણે (सव्वत्थोवा वेइंदिया उड्ढलोए) સૌથી થોડા द्वीन्द्रिय જીવ ઉર્ધ્વલોકમાં છે (उड्ढलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा) ઉર્ધ્વલોક તિર્યક્લોકમાં અસંખ્યાતગણા છે. (तेलोक्के असंखेज्जगुणा) ત્રૈલોક્યમાં અસંખ્યાતગણા છે. (अहोलोयतिरियलोए असंखिज्जगुणा) અધોલોક–તિર્યક્લોકમાં અસંખ્યાતગણા છે. (अहोलोए संखिज्जगुणा) અધોલોકમાં સંખ્યાતગણા છે (तिरियलोए संखिज्जगुणा) તિર્યક્લોકમાં સંખ્યાતગણા છે.

(खेत्ताणुवाएणं) ક્ષેત્ર અનુસાર (सव्वत्थोवा वेइंदिया अपज्जत्तया उड्ढलोए) સૌથી ઓછા દ્વિન્દ્રિયો અપર્યાપ્ત જીવ ઉર્ધ્વલોકમાં છે. (उड्ढलोयतिरियलोए असंखिज्जगुणा) ઉર્ધ્વલોક–તિર્યક્લોકમા અસંખ્યાતગણા છે. (तेलोक्के असंखेज्जगुणा) ત્રૈલોકયમાં અસંખ્યાતગણા છે (अहोलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा) અધોલોક તિર્યક્લોકમાં અસંખ્યાતગણા છે, (अहोलोए संखिज्जगुणा) અધોલોકમાં

यगुणाः, तिर्यग्लोके संख्येयगुणाः, क्षेत्रानुपातेन सर्वस्तोका द्वीन्द्रियाः पर्याप्तकाः ऊर्ध्वलोके, ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः, त्रैलोक्ये असंख्येयगुणाः, अधोलोकतिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः, अधोलोके संख्येयगुणाः, तिर्यग्लोके संख्येयगुणाः, क्षेत्रानुपातेन सर्वस्तोका स्त्रीन्द्रिया ऊर्ध्वलोके, ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः, त्रैलोक्ये असंख्येयगुणाः, अधोलोकतिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः, अधोलोके संख्येयगुणाः, तिर्यग्लोके संख्येयगुणाः, क्षेत्रानुपातेन सर्वस्तोका

गुणा हैं (तिरियलोए संखिज्जगुणा) तिर्यग्लोक में संख्यातगुणा हैं।

(खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्र के अनुसार (सव्वत्थोवा बेइंदिया पज्जत्ता उड्ढलोए) सब से कम द्वीन्द्रिय पर्याप्तक ऊर्ध्वलोक में हैं (उड्ढलोयतिरियलोए असंखिज्जगुणा) ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा हैं (तेलोक्के असंखेज्जगुणा) त्रैलोक्य में असंख्यातगुणा हैं (अहोलोय तिरियलोए असंखिज्जगुणा) (अधोलोक–तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा हैं (अहोलोए संखिज्जगुणा) अधोलोक में संख्यातगुणा हैं (तिरियलोए संखिज्जगुणा) तिर्यग्लोक में संख्यातगुणा हैं।

(खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्र की अपेक्षा से (सव्वत्थोवा तेइंदिया उड्ढलोए) सब से कम त्रीन्द्रिय ऊर्ध्वलोक में हैं (उड्ढलोयतिरियलोए असंखिज्जगुणा) ऊर्ध्वलोक–तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा हैं (तेलोक्के असंखेज्जगुणा) त्रैलोक्य में असंख्यातगुणा हैं (अहोलोयतिरियलोए असंखिज्जगुणा) अधोलोक–तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा हैं (अहोलोए संखिज्जगुणा) अधोलोक में संख्यातगुणा हैं (तिरियलोए

સંખ્યાતગણા છે. (तिरियलोए संखिज्जगुणा) તિર્યક્લોકમા સંખ્યાતગણા છે.

(खेत्ताणुवाएण) ક્ષેત્રના અનુસાર (सव्वत्थोवा बेइंदिया पज्जत्ता उड्ढलोए) સૌથી ઓછા દ્વીન્દ્રિય પર્યાપ્ત જીવો ઉર્ધ્વલોકમા છે (उड्ढलोय तिरियलोए असंखिज्जगुणा) ઉર્ધ્વલોક તિર્યક્લોકમાં અસંખ્યાતગણા છે. (तेलोक्के असंखेज्जगुणा) ત્રૈલોકયમા અસંખ્યાતગણા છે. (अहोलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा) અધોલોક તિર્યક્લોકમા અસંખ્યાતગણા છે. (अहोलोए संखिज्जगुणा) અધોલોકમા સંખ્યાતગણા છે (तिरियलोए संखेज्जगुणा) તિર્યક્લોકમાં સંખ્યાતગણા છે

(खेत्ताणुवाएण) ક્ષેત્રની અપેક્ષાએથી (सव्वत्थोवा तेइंदिया उड्ढलोए) સૌથી ઓછા ત્રીન્દ્રિય જીવો ઉર્ધ્વલોકમા છે, (उड्ढलोयतिरियलोए असंखिज्ज गुणा) ઉર્ધ્વલોક તિર્યક્લોકમાં અસખ્યાત ગણા છે. (तेलोक्के असंखेज्जगुणा) ત્રૈલોકયમાં અસંખ્યાત ગણા છે. (अहोलोयतिरियलोए असंखिज्जगुणा) અધોલોક–તિર્યક્લોકમાં અસંખ્યાત ગણા છે. (अहोलोए संखिज्जगुणा) અધોલોકમાં

त्रीन्द्रिया अपर्याप्तकाः ऊर्ध्वलोके, ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः, त्रैलोक्ये असंख्येयगुणाः, अधोलोके संख्येयगुणाः, तिर्यग्लोके संख्येयगुणाः, क्षेत्रानुपातेन सर्वस्तोकास्त्रीन्द्रियाः पर्याप्तकाः ऊर्ध्वलोके, ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः, त्रैलोक्ये असंख्येयगुणाः, अधोलोकतिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः, अधोलोके संख्ये-

संखिज्जगुणा) तिर्यग्लोक में संख्यातगुणा हैं।

(खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्र की अपेक्षा (सव्वत्थोवा तेइंदिया अपज्जत्तगा) सब से कम त्रीन्द्रिय अपर्याप्त (उड्ढलोए) ऊर्ध्वलोक में हैं (उड्ढलोयतिरियलोए असंखिज्जगुणा) ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा हैं (तेलोक्के असंखिज्जगुणा) त्रैलोक्य में असंख्यातगुणा हैं (अहोलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा) अधोलोक-तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा हैं (अहोलोए संखेज्जगुणा) अधोलोक में संख्यातगुणा हैं (तिरियलोए संखेज्जगुणा) तिर्यग्लोक में संख्यात गुणा हैं। (खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्र की अपेक्षा (सव्वत्थोवा तेइंदिया पज्जत्तया) सब से कम त्रीन्द्रिय पर्याप्तक (उड्ढलोए) ऊर्ध्वलोक में हैं (उड्ढलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा) ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा हैं (तेलोक्के असंखिज्जगुणा) त्रैलोक्य में असंख्यातगुणा हैं (अहोलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा) अधोलोक-तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा हैं (अहोलोए संखेज्जगुणा) अधोलोक में संख्यातगुणा हैं (तिरियलोए संखिज्जगुणा) तिर्यग्लोक में संख्यातगुणा हैं।

સંખ્યાત ગણા છે. (तिरियलोए संखिज्जगुणा) તિર્યંકલોકમાં સંખ્યાતગણા છે.

(खेत्ताणुवाएणं) ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ (सव्वत्थोवा तेइंदिया पज्जत्तया) સૌથી ઓછા ત્રીન્દ્રિય પર્યાપ્તક (उड्ढलोए) ઉર્ધ્વલોકમાં છે. (उड्ढलोयतिरियलोए असंखिज्जगुणा) ઉર્ધ્વલોક-તિર્યંકલોકમાં અસંખ્યાતગણા છે. (तेलोक्के असंखेज्ज-गुणा) ત્રૈલોકયમાં અસંખ્યાતગણા છે. (अहोलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा) અધોલોક તિર્યંકલોકમાં અસંખ્યાતગણા છે. (अहोलोए संखिज्जगुणा) અધોલોકમાં સંખ્યાતગણા છે. (तिरियलोए संखेज्जगुणा) તિર્યંકલોકમાં સંખ્યાતગણા છે.

(खेत्ताणुवाएणं) ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ (सव्वत्थोवा तेइंदिया पज्जत्तया) સૌથી ઓછા ત્રીન્દ્રિય પર્યાપ્તક (उड्ढलोए) ઉર્ધ્વલોકમા છે. (उड्ढलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा) ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકમાં અસંખ્યાતગણા છે. (तेल्लोके असंखिज्ज-गुणा) ત્રૈલોકયમાં અસંખ્યાતગણા છે (अहोलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा) અધોલોક તિર્યગ્લોકમાં અસંખ્યાતગણા છે (अहोलोए संखिज्जगुणा) અધોલોકમાં સંખ્યાતગણા છે (तिरियलोए संखिज्जगुणा) તિર્યગ્લોકમાં સંખ્યાતગણા છે.

यगुणाः, तिर्यग्लोके संख्येयगुणाः, क्षेत्रानुपातेन सर्वस्तोकाश्चतुरिन्द्रिया जीवाः ऊर्ध्वलोके, ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः, त्रैलोक्ये असंख्येयगुणाः, अधोलोकतिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः, अधोलोके संख्येयगुणाः, तिर्यग्लोके संख्येयगुणाः, क्षेत्रानुपातेन सर्वस्तोकाश्चतुरिन्द्रिया जीवा अपर्याप्तका ऊर्ध्वलोके, ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः, त्रैलोक्ये असंख्येयगुणाः, अधोलोकतिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः, अधोलोके संख्येयगुणाः, तिर्यग्लोके संख्येयगुणाः, क्षेत्रानुपातेन

(खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्र की अपेक्षा (सव्वत्थोवा चउरिंदिया जीवा उड्ढलोए) सब से कम चौइन्द्रिय जीव ऊर्ध्वलोक में हैं (उड्ढलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा) ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा हैं (तेलोक्के असंखिज्जगुणा) त्रैलोक्य में असंख्यातगुणा हैं (अहोलोयतिरियलोए असंखिज्जगुणा) अधोलोक-तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा हैं (अहोलोए संखिज्जगुणा) अधोलोक में संख्यातगुणा हैं (तिरियलोए संखिज्जगुणा) तिर्यग्लोक में संख्यातगुणा हैं।

(खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्र की अपेक्षा से (सव्वत्थोवा चउरिंदिया जीवा अपज्जत्तया उड्ढलोए) सब से कम चौइन्द्रिय जीव अपर्याप्त ऊर्ध्वलोक में हैं (उड्ढलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा) ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा हैं (तेलोक्के असंखेज्जगुणा) त्रैलोक्य में असंख्यातगुणा हैं (अहोलोयतिरियलोए असंखिज्जगुणा) अधोलोक-तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा हैं (अहोलोए संखेज्जगुणा) अधोलोक में संख्यातगुणा हैं (तिरियलोए संखेज्जगुणा) तिर्यग्लोक में संख्यातगुणा हैं।

(खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्रनी અપેક્ષાએ (सव्वत्थोवा चउरिंदिया जीवा उड्ढलोए) સૌથી ઓછા ચાર ઇંદ્રિયવાળા જીવો ઉર્ધ્વલોકમા છે. (उड्ढलोयतिरियलोए असंखिज्जगुणा) ઉર્ધ્વલોકતિર્યકલોકમા અસખ્યાત ગણા છે (तेलोक्के असंखिज्जगुणा) ત્રૈલોકયમા અસંખ્યાતગણા છે (अहोलोयतिरियलोए असंखिज्जगुणा) અધોલોક-તિર્યકલોકમાં અસંખ્યાતગણા છે. (अहोलोए संखेज्जगुणा) અધોલોકમા સંખ્યાતગણા છે. (तिरियलोए संखिज्जगुणा) તિર્યગ્લોકમા સંખ્યાતગણા છે.

(खेत्ताणुवाएणं) ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ (सव्वत्थोवा चउरिंदिया जीवा अपज्जत्तया उड्ढलोए) સૌથી ઓછા ચાર ઇંદ્રિયવાળા જીવો અપર્યાપ્ત ઉર્ધ્વલોકમા છે. (उड्ढलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा) ઉર્ધ્વલોક તિર્યકલોકમા અસખ્યાતગણા છે. (तेलोक्के असंखिज्जगुणा) ત્રૈલોકયમા અસંખ્યાતગણા છે. (अहोलोयतिरियलोए असंखिज्जगुणा) અધોલોક-તિર્યકલોકમાં અસખ્યાતગણા છે. (अहोलोए संखिज्जगुणा) અધોલોકમા સખ્યાતગણા છે. (तिरियलोए संखिज्जगुणा) તિર્યગ્લોકમા અસંખ્યાત ગણા છે.

सर्वस्तोकाश्चतुरिन्द्रिया जीवाः पर्याप्तकाः ऊर्ध्वलोके, ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः, त्रैलोक्ये असंख्येयगुणाः, अधोलोकतिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः, अधोलोके संख्येयगुणाः, तिर्यग्लोके संख्येयगुणाः ॥ सू० ३३ ॥

टीका-अथ द्वीन्द्रियादीनामल्पबहुत्ववक्तव्यतां प्ररूपयितुमाह-'खेत्ताणुवाएणं' क्षेत्रानुपातेन-क्षेत्रानुसारेण प्ररूप्यमाणा 'सव्वत्थोवा बेइंदिया उड्ढलोए' सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः, द्वीन्द्रियाः ऊर्ध्वलोके तत्प्रतरवर्तिनो भवन्ति, तेषामूर्ध्वलोकस्यैकदेशे मेरुशिखरस्य वाप्यादौ शङ्खादि सद्भावात्, सर्वस्तोकत्वं बोध्यम्,

(खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्र की अपेक्षा (सव्वत्थोवा चउरिंदिया जीवा पज्जत्तगा उड्ढलोए) सब से कम चौइन्द्रिय पर्याप्त जीव ऊर्ध्वलोक में हैं (उड्ढलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा) ऊर्ध्वलोक तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा हैं (तेलोक्के असंखेज्जगुणा) त्रैलोक्य में असंख्यातगुणा हैं (अहोलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा) अधोलोक-तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा हैं (अहोलोए संखेज्जगुणा) अधोलोक में संख्यातगुणा हैं (तिरियलोए संखेज्जगुणा) तिर्यग्लोक में संख्यातगुणा हैं ॥३३॥

अब द्वीन्द्रिय और चौइन्द्रिय जीवों के अल्प बहुत्व की प्ररूपणा करने के लिए कहते हैं ।

टीकार्थ—क्षेत्र के अनुसार प्ररूपणा करने पर सब से कम द्वीन्द्रिय जीव ऊर्ध्वलोक में हैं क्यों कि ऊर्ध्वलोक के एक भाग-मेरुशिखर की वावडी आदि में ही शंख आदि पाये जाते हैं। उनकी अपेक्षा ऊर्ध्व-

(खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्रनी अपेक्षाએ (सव्वत्थोवा चउरिंदिया जीवा पज्जत्तगा उड्ढलोए) सौथी ओछा चौઇन्द्रिय જીવ પર્યાપ્ત ઉર્ધ્વલોકમાં છે. (उड्ढलोय तिरियलोए असंखेज्जगुणा) ઉર્ધ્વલોક-તિર્યક્લોકમાં અસંખ્યાત ગણા છે. (तेलोक्के असंखिज्जगुणा) ત્રૈલોક્યમા અસંખ્યાત ગણા છે. (अहोलोयतिरियलोए असंखिज्जगुणा) અધોલોક-તિર્યક્લોકમા અસંખ્યાત ગણા છે. (अहोलोए संखिज्जगुणा) અધોલોકમાં સંખ્યાતગણા છે. (तिरियलोए संखेज्जगुणा) તિર્યક લોકમા સંખ્યાત ગણા છે. ॥ ૩૨ ॥

ટીકાર્થ-હવે સૂત્રકાર દ્વીન્દ્રિય-ત્રીન્દ્રિય-અને ચૌઇન્દ્રિય જીવોના અલ્પ બહુત્વની પ્રરૂપણા કરવા માટે કહે છે,

ક્ષેત્રના અનુસાર પ્રરૂપણા કરવાથી સૌથી ઓછા દ્વીન્દ્રિય-બે ઇન્દ્રિયવાળા ઉર્ધ્વલોકમાં છે. કેમકે-ઉર્ધ્વલોકના એક ભાગ રૂપ મેરૂ શિખરની વાવડી વિગરેમાં જ શંખ વિગેરે મળી શકે છે. તેના કરતાં ઉર્ધ્વલોક-તિર્યક્લોક નામના બે પ્રતરોમાં અસંખ્યાત ગણા છે. કેમકે જે જીવ તિર્યક્લોકમાંથી ઉર્ધ્વલોકમાં

तेभ्यः 'उड्ढलोयतिरियलोए' ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके–तत्प्रतरद्वयवर्तिनो द्वीन्द्रियाः 'असंखेज्जगुणा' असंख्येयगुणा भवन्ति, तिर्यग्लोकादूर्ध्वलोके, ऊर्ध्वलोकात् तिर्यग्लोके द्वीन्द्रियतया समुत्पित्सूनां तदायुरनुभवताम् ईलिकागत्या समुत्पद्यमानानाम्, द्वीन्द्रियाणामेव ऊर्ध्वलोकात्तिर्यग्लोके, तिर्यग्लोकादूवोर्ध्वलोके द्वीन्द्रियतया तदन्यत्वेन वा समुत्पित्सूनाम् कृतप्रथममारणान्तिकसमुद्घातानां द्वीन्द्रियायुः प्रतिसंवेदयमानानां समुद्घातवशाच्च दूरतरप्रसारितनिजात्मप्रदेशदण्डानाञ्च, उपर्युक्तप्रतरद्वयाधिष्ठितक्षेत्रवर्तिनाञ्च प्रकृतप्रतरद्वयसंस्पर्शित्वात् बहुत्वाच्च प्रागुक्तेभ्योऽसंख्येयगुणत्वं भवति, तेभ्योऽपि–'तेलोक्के असंखेज्जगुणा' त्रैलोक्ये–लोकत्रयवर्तिनो द्वीन्द्रिया असंख्येयगुणा भवन्ति, अधोलोके द्वीन्द्रियाणां प्रभूतत्वेनोत्पत्तिस्थानत्वेन, तस्मादपि तिर्यग्लोकेऽतिप्रभूतत्वेनोत्प-

---

लोक तिर्यग्लोक नामक दो प्रतरों में असंख्यातगुणा हैं, क्यों कि जो जीव तिर्यग्लोक से ऊर्ध्वलोक में या ऊर्ध्वलोक से तिर्यग्लोक में द्वीन्द्रिय रूप से उत्पन्न होते हैं और द्वीन्द्रियायु का अनुभव कर रहे होते हैं और ईलिकागति से उत्पन्न हो रहे हों अथवा द्वीन्द्रिय जीव ही ऊर्ध्वलोक से तिर्यग्लोक में या तिर्यग्लोक से ऊर्ध्वलोक में द्वीन्द्रिय रूप से या अन्य किसी रूप से उत्पन्न होने वाले हों, जिन्होंने मारणान्तिक समुद्घात किया हो और जो द्वीन्द्रिय का आयुष्य वेदन कर रहे हों तथा समुद्घात के कारण जिन्होंने आत्मप्रदेशों को दूर तक फैलाया हो, वे ही इन दो प्रतरों का स्पर्श करते हैं। ऐसे जीव बहुत होते हैं, अतएव ऊर्ध्वलोक वालों की अपेक्षा असंख्यातगुणा कहे गए हैं। उनकी अपेक्षा भी त्रैलोक्य में असंख्यातगुणा हैं, क्यों कि अधोलोक में द्वीन्द्रियों के उत्पत्ति स्थान बहुत हैं तिर्यग्लोक में

અથવા ઉર્ધ્વલોકમાંથી તિર્યક્લોકમા દ્વીન્દ્રિય પણાથી ઉત્પન્ન થાય છે, અને દ્વીન્દ્રિયપણાનો અનુભવ કરી રહેલ હોય છે, તથા ઇલિકા ગતિથી ઉત્પન્ન થઈ રહ્યા હોય, અથવા દ્વીન્દ્રિયજીવોજ ઉર્ધ્વલોકમાંદ્વીન્દ્રિય પણાથી અથવા બીજા કોઈ રૂપે ઉત્પન્ન થવાના હોય, જેણે મારણાન્તિક સમુદ્ઘાત કરેલ હોય, અને જેઓ દ્વીન્દ્રિયનાં આયુષ્યનું વેદન કરી રહેલ હોય, તથા સમુદ્ઘાતના કારણે જેઓએ આત્મપ્રદેશોને દૂર સુધી ફેલાવેલ હોય, તેઓજ આ બે પ્રતરોનો સ્પર્શ કરે છે. એવા જીવો ઘણા હોય છે. તેથી ઉર્ધ્વલોક વાળાઓ કરતા તેમને અસંખ્યાત ગણા કહેવામાં આવેલ છે. તેના કરતાં પણ ત્રૈલોકયમાં અસંખ્યાત ગણા છે. કેમકે–અધોલોકમાં દ્વીન્દ્રિય જીવોના ઉત્પત્તિસ્થાનો ઘણા છે. તિર્યક્લોકમાં તો તેના કરતાં પણ વધારે છે.

त्तिस्थानतया अधोलोकादूर्ध्वलोके द्वीन्द्रियत्वेन तदन्यत्वेन वा समुत्पित्सूनां प्रथममारणान्तिकसमुद्घातसमहतानां समुद्घातवशाच्चोत्पत्तिदेशं यावत् प्रक्षिप्तात्मप्रदेशदण्डानाम्, द्वीन्द्रियायुः प्रतिसंवेदयमानानाम्, ऊर्ध्वलोकादधोलोके द्वीन्द्रियाणां तदन्येषां वा द्वीन्द्रियतया समुत्पद्यमानानां द्वीन्द्रियायुरनुभवतां त्रैलोक्य संस्पर्शनात्, तेषां बहुत्वाच्च प्रागुक्तेभ्योऽसंख्येयगुणत्वं संभवति, तेभ्योऽपि 'अहोलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा' अधोलोकतिर्यग्लोके–तत्प्रतरद्वयवर्तिनो द्वीन्द्रिया असंख्येयगुणा भवन्ति, तिर्यग्लोकादधोलोके, अधोलोकाद् वा तिर्यग्लोके द्वीन्द्रियतया समुत्पित्सूनां तदायुरनुभवताम् ईलिकागत्या समुत्पद्यमानानाम्, तिर्यग्लोकादधोलोके द्वीन्द्रियत्वेन तदन्यत्वेन वा समुत्पित्सूनां द्वीन्द्रि-

---

तो और भी अधिक हैं तथा अधोलोक से ऊर्ध्वलोक में द्वीन्द्रिय रूप से या किसी अन्य रूप से जो उत्पन्न होने वाले हों, प्रथम मारणान्तिक समुद्घात कर रहे हों, जिन्होंने समुद्घात के कारण अपने आत्मप्रदेशों को उत्पत्ति स्थान तक फैलाया हो और जो द्वीन्द्रियायु का वेदन कर रहे हों, तथा ऊर्ध्वलोक से अधोलोक में जो द्वीन्द्रिय या अन्य जीव द्वीन्द्रिय रूप में उत्पन्न होने वाले हों और द्वीन्द्रिय की आयु का वेदन कर रहे हों, वही त्रैलोक्य का स्पर्श करते हैं। वैसे जीव बहुत होते हैं, अतः ये पूर्वोक्त जीवों से असंख्यातगुणा हैं। इनकी अपेक्षा भी अधोलोक–तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा हैं, क्योंकि तिर्यग्लोक से अधोलोक में अथवा अधोलोक से तिर्यग्लोक में जो द्वीन्द्रिय रूप में उत्पन्न हो रहे हों और द्वीन्द्रिय के आयुष्य का वेदन कर रहे हों तथा ईलिकागति से उत्पन्न हो रहे हों, अथवा

તથા અધોલોકથી ઉર્ધ્વલોકમાં દ્વીન્દ્રિય પણાથી અથવા કોઈ અન્ય રૂપે જે ઉત્પન્ન થવાના હોય પહેલાં મારણાન્તિક સમુદ્ઘાત કરી રહેલ હોય જેઓએ સમુદ્ઘાતના કારણે પોતાના આત્મપ્રદેશોને ઉત્પત્તિ સ્થાન સુધી ફેલાયેલ હોય, અને જે દ્વીન્દ્રિય આયુષ્યનું વેદન કરી રહેલ હોય, તથા ઉર્ધ્વલોકથી અધોલોકમાં જે દ્વીન્દ્રિયના અથવા બીજો કોઇ જીવ દ્વીન્દ્રિય પણાથી ઉત્પન્ન થવાના હોય, અને દ્વીન્દ્રિયના આયુષ્યનું વેદન કરી રહેલ હોય, એજ ત્રૈલોકય નો સ્પર્શ કરે છે. એવા જીવો ઘણાજ હોય છે. તેથી તેઓ પૂર્વોક્ત જીવો કરતા સંખ્યાત ગણા છે. તેના કરતાં પણ અધોલોક–તિર્યકલોકમાં અસંખ્યાત ગણા છે. કેમકે તિર્યકલોકથી અધોલોકમાં અથવા અધોલોકથી તિર્યકલોકમાં જેઓ દ્વીન્દ્રિય પણાથી ઉત્પન્ન થઇ રહેલ હોય, અને દ્વીન્દ્રિયના આયુષ્યનું વેદન કરી રહેલ હોય, તથા ઇલિકા ગતિથી ઉત્પન્ન થઇ રહેલ હોય, અથવા

याणाञ्च प्रथममारणान्तिकसमुद्घातसमवहतानां द्वीन्द्रियायुरनुभवतां समुद्घातवशाच्चोत्पत्तिदेशं यावत् प्रक्षिप्तात्मप्रदेशदण्डानाम् उपर्युक्तप्रतरद्वयसंस्पर्शनात् तेषां प्रचुरत्वाच्च प्रागुक्तेभ्योऽसंख्येयगुणत्वं भवति, तेभ्यः-'अहोलोए संखेज्जगुणा' अधोलोके वर्तमाना द्वीन्द्रियाः संख्येयगुणा भवन्ति, तत्र तेषामुत्पत्तिस्थानबाहुल्यात् संख्येयगुणत्वं भवति, तेभ्योऽपि-'तिरियलोए संखेज्जगुणा' तिर्यग्लोके वर्तमानाः द्वीन्द्रियाः संख्येयगुणा भवन्ति, तत्र तेषामतिप्रभूतानामुत्पत्तिस्थानानां सद्भावात्, संख्येयगुणत्वं संभवति।

अथापर्याप्तक द्वीन्द्रियाणामल्पबहुत्वं प्ररूपयितुमाह-'खेत्ताणुवाएणं' क्षेत्रानुपातेन-क्षेत्रानुसारेण 'सव्वत्थोवा बेइंदिया अपज्जत्तया उड्ढलोए' सर्वस्तोकाः सर्वेभ्योऽल्पाः द्वीन्द्रिया अपर्याप्तकाः ऊर्ध्वलोके तत्प्रतरवर्तिनो भवन्ति, प्रागुक्त-

---

जो द्वीन्द्रिय जीव तिर्यग्लोक से अधोलोक में द्वीन्द्रिय या जो अन्य रूप में उत्पन्न होने वाले हों, जो प्रथम मारणान्तिक समुद्घात कर रहे हों और द्वीन्द्रिय के आयुष्य का वेदन कर रहे हों और जिन्होंने समुद्घात के कारण उत्पत्ति देश तक आत्मप्रदेशों को फैलाया हो, वे इन दो प्रतरों का स्पर्श करते हैं। ऐसे जीव अत्यधिक होते हैं, अतएव इन्हें पूर्वोक्तों से असंख्यातगुणा कहा है। इनकी अपेक्षा भी अधोलोक में संख्यातगुणा हैं, क्योंकि वहां उनके उत्पत्ति स्थानों की बहुलता है, उनकी अपेक्षा भी तिर्यग्लोक मे संख्यातगुणा अधिक हैं, क्योंकि तिर्यग्लोक में उनके उत्पत्ति स्थान और भी अधिक हैं।

अपर्याप्तक द्वीन्द्रियों का अल्पबहुत्व-क्षेत्र की अपेक्षा से सब से कम अपर्याप्त द्वीन्द्रिय ऊर्ध्वलोक में हैं। इस का कारण पहले कहा

જે દ્વીન્દ્રિયજીવ તિર્યક્લોકથી અધોલોકમા દ્વીન્દ્રિય પણાથી અથવા અન્ય રૂપે ઉત્પન્ન થવાના હોય, જે પહેલા મારણાન્તિક સમુદ્ઘાત કરી રહેલ હોય, અને જેઓએ સમુદ્ઘાતના કારણે ઉત્પત્તિ દેશ પર્યન્ત આત્મપ્રદેશોને ફેલાવેલ હોય તેઓ આ બે પ્રતરોના સ્પર્શ કરે છે એવા જીવો ઘણા હોય છે. તેથીજ તેઓને પૂર્વોક્ત જીવો કરતા અસંખ્યાત ગણા કહ્યા છે. તેના કરતા પણ અધોલોકમાં સંખ્યાતગણા છે. કેમકે ત્યા તેમના ઉત્પત્તી સ્થાનોનું બહુપણુ છે, તેના કરતા પણ તિર્યક્લોકમાં સંખ્યાતગણા વધારે છે. કેમકે તિર્યક્લોકમા તેના ઉત્પત્તિસ્થાનો એથી પણ વધારે છે.

અપર્યાપ્ત દ્વીન્દ્રિયોનું અલ્પબહુત્વ

ક્ષેત્રની અપેક્ષાથી સૌથી ઓછા અપર્યાપ્ત દ્વીન્દ્રિયો ઉર્ધ્વલોકમાં છે. તેનું કારણ પહેલા કહેવામાં આવી ગયેલ છે, ઉર્ધ્વલોક કરતાં ઉર્ધ્વલોક-તિર્યક્લોકમાં અસખ્યાત ગણા છે. તેનું કારણ પણ પહેલા કહેવામા આવી ગયેલ છે.

युक्तेः, तेभ्यः 'उड्ढलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा' ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके तत्प्रतरद्वयवर्तिनो द्वीन्द्रियाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, तेभ्यः 'तेलोक्के असंखेज्जगुणा' त्रैलोक्ये-लोकत्रयवर्तिनोऽपर्याप्तकद्वीन्द्रियाः असंख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, तेभ्योऽपि-'अहोलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा' अधोलोकतिर्यग्लोके-तत्प्रतरद्वयवर्तिनो द्वीन्द्रिया अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, तेभ्योऽपि 'अहोलोए संखेज्जगुणा' अधोलोके वर्तमाना द्वीन्द्रिया अपर्याप्तकाः संख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, तेभ्योऽपि 'तिरियलोए संखेज्जगुणा' तिर्यग्लोके वर्तमानाः द्वीन्द्रिया अपर्याप्तकाः संख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः ।

अथ पर्याप्तकद्वीन्द्रियाणामल्पबहुत्वं प्ररूपयति-'खेत्ताणुवाएणं' क्षेत्रानुपातेन-क्षेत्रानुसारेण 'सव्वत्थोवा बेइंदिया पज्जत्तया उड्ढलोए' सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्यो-

---

जा चुका है। ऊर्ध्वलोक की अपेक्षा ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा हैं। इसका कारण भी पहले कह चुके हैं। ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक की अपेक्षा तीन लोकवर्त्ती अपर्याप्त द्वीन्द्रिय असंख्यातगुणा हैं। इसके विषय में पूर्वोक्त युक्ति ही समझ लेना चाहिए। त्रैलोक्य की अपेक्षा अधोलोक तिर्यग्लोक नामक प्रतरों में असंख्यात गुणा अधिक हैं। अधोलोक-तिर्यग्लोक की अपेक्षा अधोलोक में संख्यातगुणा अधिक हैं। अधोलोक की अपेक्षा तिर्यग्लोक में संख्यात गुणा अधिक हैं। यहां सर्वत्र न्यूनाधिकता का कारण पहले कहे अनुसार जान लेना चाहिए।

पर्याप्तक द्वीन्द्रियों का अल्पबहुत्व-क्षेत्र के अनुसार सब से कम पर्याप्तक द्वीन्द्रिय ऊर्ध्वलोक में हैं। उनकी अपेक्षा ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा हैं। ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक की अपेक्षा लोक

ઉર્ધ્વલોક તિર્યકલોક કરતાં ત્રણ લોકવર્તિ અપર્યાપ્ત દ્વીન્દ્રિયો અસંખ્યાત ગણા છે. તેના સંબંધમા પૂર્વોક્ત યુક્તિ જ સમજી લેવી. ત્રૈલોકયના કરતાં અધોલોક તિર્યકલોક નામના પ્રતરોમા અસંખ્યાત ગણા વધારે છે. અધોલોક તિર્યક લોકના કરતાં અધોલોકમાં સખ્યાત ગણા વધારે છે. અધોલોક કરતાં તિર્યક લોકમા સખ્યાત વધારે છે અહી બધે ઠેકાણે ન્યૂનાધિકતુ કારણુ પહેલા કહ્યા પ્રમાણેનું સમજી લેવું

પર્યાપ્ત દ્વીન્દ્રિયોનું અલ્પબહુત્વ

ક્ષેત્રની અપેક્ષાથી સૌથી કમ પર્યાપ્તક દ્વીન્દ્રિય જીવો ઉર્ધ્વલોકમાં છે. તેના કરતાં ઉર્ધ્વલોક તિર્યકલોકમા અસંખ્યાત ગણા છે. ઉર્ધ્વલોક-તિર્યકલોક

ऽल्पाः, द्वीन्द्रियाः पर्याप्तकाः ऊर्ध्वलोके तत्प्रतरवर्तिनो भवन्ति, तेभ्योऽपि 'उड्ढलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा' ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके-तत्प्रतरद्वयवर्तिनो द्वीन्द्रियाः पर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, तेभ्योऽपि 'तेलोक्के असंखेज्जगुणा' त्रैलोक्ये-लोकत्रयवर्तिनो द्वीन्द्रियाः पर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, तेभ्योऽपि-'अहोलोयतिरियलोए असंखिज्जगुणा' अधोलोकतिर्यग्लोके तत्प्रतरद्वयवर्तिनो द्वीन्द्रियाः पर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, युक्तेरुक्तत्वात्; तेभ्योऽपि-'अहोलोए संखिज्जगुणा' अधोलोके-तत्प्रतरवर्तिनो द्वीन्द्रियाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, तेभ्योऽपि 'तिरियलोए संखिज्जगुणा' तिर्यग्लोके वर्तमानाः पर्याप्तका द्वीन्द्रिया संख्येयगुणाः भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः ।

अथ त्रीन्द्रियाणामल्पबहुत्वं प्रतिपादयति-'खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा तेइंदिया उड्ढलोए' क्षेत्रानुपातेन-क्षेत्रानुसारेण, सर्वस्तोकास्त्रीन्द्रियाः ऊर्ध्वलोके तत्प्रतरवर्तिनो भवन्ति, तेभ्योऽपि 'उड्ढलोयतिरियलोए असंखिज्जगुणा' ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके तत्प्रतरद्वयवर्तिन स्त्रीन्द्रियाः असंख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि-'तेलोक्के असंखिज्जगुणा' त्रैलोक्ये-लोकत्रयवर्तिनस्त्रीन्द्रियाः असंख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, तेभ्योऽपि 'अहोलोय तिरियलोए असंखेज्जगुणा' अधो-

---

त्रयवर्त्ती असंख्यातगुणा अधिक हैं। उनकी अपेक्षा भी अधोलोक-तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा हैं। अधोलोक-तिर्यग्लोक की अपेक्षा अधोलोक मे संख्यातगुणा हैं। अधोलोक की अपेक्षा तिर्यग्लोक में संख्यातगुणा अधिक हैं। यहां भी सर्वत्र पूर्व कथनानुसार ही कारण समझ लेना चाहिए।

त्रीन्द्रिय जीवों का अल्पबहुत्व-क्षेत्र के अनुसार सब से कम त्रीन्द्रिय जीव ऊर्ध्वलोक में हैं। ऊर्ध्वलोक की अपेक्षा ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक मे असंख्यातगुणा अधिक हैं। ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक की अपेक्षा त्रैलोक्य में असंख्यातगुणा हैं। त्रैलोक्य की अपेक्षा अधोलोक

ना કરતા ત્રૈલોકવર્ત્તિ જીવો અસંખ્યાત ગણા વધારે છે. તેના કરતા પણ અધોલોક-તિર્યકલોકમા અસંખ્યાત ગણા છે અધોલોક તિર્યકલોક કરતા અધોલોકમા અસંખ્યાત ગણા છે. અધોલોક કરતા તિર્યકલોકમાં સંખ્યાત ગણા વધારે છે. અહીંયા પણ બધે જ પહેલા કહેલ કથન પ્રમાણે જ કારણ સમજી લેવુ

ત્રીન્દ્રિય જીવોનુ અલ્પબહુત્વ

ક્ષેત્રના અનુસાર સૌથી ઓછા ત્રીન્દ્રિય જીવ ઉર્ધ્વલોકમા છે. ઉર્ધ્વલોક કરતા ઉર્ધ્વલોક-તિર્યકલોકમા અસંખ્યાત ગણા વધારે છે. ઉર્ધ્વલોક-તિર્યકલોક

लोकतिर्यग्लोके तत्प्रतरद्वयवर्तिनस्त्रीन्द्रिया असंख्येयगुणा भवन्ति प्रागुक्तयुक्तेः, तेभ्योऽपि 'अहोलोए संखिज्जगुणा' अधोलोके वर्तमानाः त्रीन्द्रियाः संख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि–'तिरियलोए संखिज्जगुणा' तिर्यग्लोके वर्तमाना स्त्रीन्द्रियाः संख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः ।

अथापर्याप्तक त्रीन्द्रियाणामल्पबहुत्वं प्ररूपयति–'खेत्ताणुवाएणं' क्षेत्रानुपातेन क्षेत्रानुसारेण 'सव्वत्थोवा तेइंदिया अपज्जत्तया' उड्ढलोए' सर्वस्तोकाः–सर्वेभ्योऽल्पाः, त्रीन्द्रिया अपर्याप्तकाः ऊर्ध्वलोके वर्तमाना भवन्ति, तेभ्योऽपि 'उड्ढलोय तिरियलोए असंखिज्जगुणा' ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके तत्प्रतरद्वयवर्तिनस्त्रीन्द्रिया अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि–'तेलोक्के असंखिज्जगुणा' त्रैलोक्ये –लोकत्रयवर्तिनोऽपर्याप्तकास्त्रीन्द्रियाः असंख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, तेभ्योऽपि 'अहोलोयतिरियलोए असंखिज्जगुणा' अधोलोकतिर्यग्लोके तत्प्रतरद्वयवर्तिनोऽपर्याप्तकास्त्रीन्द्रियाः असंख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, तेभ्योऽपि –अहोलोए संखिज्जगुणा' अधोलोके वर्तमाना अपर्याप्तकास्त्रीन्द्रिया संख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि 'तिरियलोए संखिज्जगुणा' तिर्यग्लोके वर्तमाना अपर्याप्तक त्रीन्द्रियाः संख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः ।

–तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा हैं। अधोलोक–तिर्यग्लोक नामक प्रतरों की अपेक्षा अधोलोक में संख्यातगुणा अधिक हैं। अधोलोक की अपेक्षा तिर्यग्लोक में संख्यातगुणा अधिक हैं। इस का कारण पूर्ववत् ही है।

अपर्याप्त त्रीन्द्रियों का अल्पबहुत्व–क्षेत्र की अपेक्षा सब से कम अपर्याप्त त्रीन्द्रिय ऊर्ध्वलोक में हैं। ऊर्ध्वलोक की अपेक्षा ऊर्ध्वलोक–तिर्यग्लोक में संख्यातगुणा अधिक हैं। ऊर्ध्वलोक–तिर्यग्लोक की अपेक्षा त्रैलोक्य में असंख्यातगुणा हैं। त्रैलोक्य की अपेक्षा अधोलोक–तिर्यग्लोक मे असंख्यातगुणा हैं। अधोलोक–तिर्यग्लोक की अपेक्षा

કરતાં ત્રૈલોકયમા અસંખ્યાતગણુા છે. ત્રૈલોકયના કરતાં અધોલોક–તિર્યકલોકમાં સંખ્યાતગણુા છે, અધોલોકતિર્યગ્લોકનામના પ્રતરો કરતાં અધોલોકમાં સંખ્યાતગણુા વધારે છે. અધોલોકના કરતા તિર્યકલોકમાં સંખ્યાતગણુા વધારે છે. તેનું કારણુ પહેલાના કથન પ્રમાણે જ છે. તેમ સમજવું.

અપર્યાપ્તક ત્રીન્દ્રિયોનું અલ્પ બહુત્વ

ક્ષેત્રની અપેક્ષાથી સૌથી ઓછા અપર્યાપ્તક ત્રીન્દ્રિય ઉર્ધ્વલોકમા છે ઉર્ધ્વ લોક કરતાં ઉર્ધ્વલોક–તિર્યકલોકમા અસંખ્યાત ગણુા વધારે છે. ઉર્ધ્વલોક તિર્યકલોક કરતાં ત્રૈલોકયમાં અસંખ્યાત ગણુા છે, ત્રૈલોકયના કરતા અધોલોક

अथ पर्याप्तकत्रीन्द्रियाणामल्पबहुत्वमाह-'खेत्ताणुवाएणं' क्षेत्रानुपातेन-क्षेत्रानुसारेण, 'सव्वत्थोवा तेइंदिया पज्जत्तया उड्ढलोए' सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः, त्रीन्द्रियाः पर्याप्तकाः ऊर्ध्वलोके वर्तमाना भवन्ति, तेभ्योऽपि-'उड्ढलोय तिरियलोए असंखेज्जगुणा' ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके-तत्प्रतरद्वयवर्तिनः पर्याप्तकास्त्रीन्द्रियाः असंख्येयगुणा भवन्ति प्रागुक्तयुक्तेः, तेभ्योऽपि 'तेलोक्के असंखिज्जगुणा' त्रैलोक्ये-लोकत्रयवर्तिनः पर्याप्तकत्रीन्द्रिया असंख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, तेभ्योऽपि 'अहोलोयतिरियलोए असंखिज्जगुणा' अधोलोकतिर्यग्लोके तत्प्रतरवर्तिनः पर्याप्तकास्त्रीन्द्रिया असंख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि-'अहोलोए संखिज्जगुणा' अधोलोके वर्तमानाः पर्याप्तकास्त्रीन्द्रियाः संख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि 'तिरियलोए संखिज्जगुणा' तिर्यग्लोके वर्तमानाः पर्याप्तकास्त्रीन्द्रियाः संख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः ।

अधोलोक में संख्यातगुणा अधिक हैं। अधोलोक की अपेक्षा तिर्यग्लोक में संख्यातगुणा हैं। कारण पूर्ववत् जानना चाहिए।

पर्याप्तक त्रीन्द्रियों का अल्पबहुत्व-क्षेत्र के अनुसार सब से कम पर्याप्त त्रीन्द्रिय ऊर्ध्वलोक में हैं। ऊर्ध्वलोक की अपेक्षा ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा अधिक हैं। ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक की अपेक्षा त्रैलोक्य मे असंख्यातगुणा हैं। त्रैलोक्य की अपेक्षा अधोलोक-तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा अधिक हैं। अधोलोक-तिर्यग्लोक की अपेक्षा अधोलोक मे संख्यातगुणा अधिक हैं। अधोलोक की अपेक्षा तिर्यग्लोक में संख्यातगुणा अधिक हैं। कारण पहले कहे अनुसार जानना चाहिए।

चौइन्द्रिय जीवों का अल्पबहुत्व-क्षेत्र के अनुसार विचार करने

तिर्यक्लोकमां असंख्यात गणा वधारे छे. अधोलोक तिर्यग्लोक करतां अधोलोकमां असंख्यातगणा वधारे छे अधोलोक करतां तिर्यक्लोकमां संख्यातगणा छे. तेनुं कारण पूर्ववत् समजी लेवुं.

पर्याप्तक त्रीन्द्रियोनुं अल्प बहुत्व

क्षेत्रना कथन प्रमाणे सौथी कम पर्याप्तक त्रीन्द्रिय उर्ध्वलोकमां छे. उर्ध्वलोकना करता उर्ध्वलोक-तिर्यक्लोकमा असंख्यात गणा वधारे छे. उर्ध्वलोक तिर्यक्लोकना करतां त्रैलोक्यमा असंख्यातगणा छे. त्रैलोक्यना करतां अधोलोक तिर्यक्लोकमा असंख्यात गणा वधारे छे अधोलोक-तिर्यक् लोकना करतां अधोलोकमा संख्यात गणा वधारे छे. अधोलोकना करतां तिर्यक्लोकमां संख्यात गणा वधारे छे. तेनुं कारण पहेला कहेल अनुसार समजी लेवुं.

अथ चतुरिन्द्रियाणामल्पबहुत्वं प्रतिपादयति-'खेत्ताणुवाएणं' क्षेत्रानुपातेन -क्षेत्रानुसारेण 'सव्वत्थोवा चउरिंदिया जीवा उड्ढलोए' सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः, चतुरिन्द्रिया जीवा ऊर्ध्वलोके वर्तमाना भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, तेभ्योऽपि 'उड्ढलोयतिरियलोए असंखिज्जगुणा' ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके तत्प्रतरद्वयवर्तिनश्चतुरिन्द्रिया असंख्येयगुणा भवन्ति, युक्तेरुक्तत्वात्, तेभ्योऽपि 'तेलोक्के असंखिज्जगुणा' त्रैलोक्ये-लोकत्रयवर्तिनश्चतुरिन्द्रिया असंख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः तेभ्योऽपि-'अहोलोयतिरियलोए असंखिज्जगुणा' अधोलोकतिर्यग्लोके तत्प्रतरद्वयवर्तिनश्चतुरिन्द्रियाः असंख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, तेभ्योऽपि 'अहोलोए संखिज्जगुणा' अधोलोके वर्तमानाश्चतुरिन्द्रियाः संख्येयगुणा भवन्ति प्रागुक्तयुक्तेः, तेभ्योपि 'तिरियलोए संखिज्जगुणा' तिर्यग्लोके वर्तमानाश्चतुरिन्द्रियाः संख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः,

अथापर्याप्तचतुरिन्द्रियाणामल्पबहुत्वमाह-'खेत्ताणुवाएणं' क्षेत्रानुपातेन-क्षेत्रानुसारेण, 'सव्वत्थोवा चउरिंदिया जीवा अपज्जत्तगा उड्ढलोए' सर्वस्तोकाः-

---

पर सब से कम चौइन्द्रिय जीव ऊर्ध्वलोक में हैं। ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक नामक प्रतरों में असंख्यातगुणा अधिक हैं। ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक की अपेक्षा त्रिलोकवर्त्ती असंख्यातगुणा अधिक हैं। त्रिलोकवर्त्तियों की अपेक्षा अधोलोक-तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा अधिक हैं। उनकी अपेक्षा अधोलोक में संख्यातगुणा अधिक हैं और अधोलोक की अपेक्षा तिर्यग्लोक में संख्यातगुणा अधिक हैं।

अपर्याप्तक चतुरिन्द्रिय जीवों का अल्पबहुत्व-क्षेत्र की अपेक्षा से सब से कम चौइन्द्रिय अपर्याप्तक जीव ऊर्ध्वलोक में हैं। ऊर्ध्वलोक की अपेक्षा ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा अधिक हैं।

ચૌ ઇન્દ્રિય જીવોનું અલ્પ બહુત્વ

ક્ષેત્ર અનુસાર વિચાર કરવાથી સૌથી ઓછા ચાર ઇન્દ્રિયવાળા જીવો ઉર્ધ્વલોકમાં છે. ઉર્ધ્વલોક કરતાં ઉર્ધ્વલોક-તિર્યકલોક નામના પ્રતરોમાં અસંખ્યાતગણા વધારે છે. ઉર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક કરતા ત્રૈલોકમાં અસંખ્યાતગણા છે. ત્રિલોકવર્તિયો કરતાં અધોલોક-તિર્યકલોકમાં અસંખ્યાતગણા વધારે છે. તેના કરતા અધોલોકમાં સંખ્યાતગણા વધારે છે, અને અધોલોક કરતાં તિર્યકલોકમાં સંખ્યાતગણા વધારે છે,

અપર્યાપ્તક ચતુરિન્દ્રિય જીવોનું અલ્પ બહુત્વ

ક્ષેત્રની અપેક્ષાથી સૌથી ઓછા ચૌઇંદ્રિય અપર્યાપ્તક જીવો ઉર્ધ્વલોકમાં છે. ઉર્ધ્વલોક કરતાં ઉર્ધ્વલોક-તિર્યકલોકમાં અસંખ્યાતગણા વધારે છે. ઉર્ધ્વ-

सर्वेभ्योऽल्पाः चतुरिन्द्रिया जीवाः अपर्याप्तका ऊर्ध्वलोके वर्तमाना भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, तेभ्योऽपि-'उड्ढलोयतिरियलोए असंखिज्जगुणा' ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके तत्प्रतरद्वयवर्तिनश्चतुरिन्द्रिया अपर्याप्तका असंख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः तेभ्योपि-'तेलोक्के असंखिज्जगुणा' त्रैलोक्ये-लोकत्रयवर्तिनश्चतुरिन्द्रिया अपर्याप्तका असंख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, तेभ्योऽपि-'अहोलोयतिरियलोए असंखिज्जगुणा' अधोलोकतिर्यग्लोके तत्प्रतरद्वयवर्तिनश्चतुरिन्द्रिया अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, तेभ्योऽपि-'अहोलोए संखिज्जगुणा' अधोलोके वर्तमानाश्चतुरिन्द्रिया अपर्याप्तकाः संख्येयगुणा भवन्ति प्रागुक्तयुक्तेः, तेभ्योपि 'तिरियलोए संखेज्जगुणा' तिर्यग्लोके वर्तमानाश्चतुरिन्द्रिया अपर्याप्तकाः संख्येयगुणा भवन्ति प्रागुक्तयुक्तेः

अथ पर्याप्तक चतुरिन्द्रियाणामल्पबहुत्वं प्रतिपादयति-'खेत्ताणुवाएणं' क्षेत्रानुपातेन-क्षेत्रानुसारेण 'सव्वत्थोवा चउरिंदिया जीवा पज्जत्तगा उड्ढलोए' सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाश्चतुरिन्द्रिया जीवाः पर्याप्तका ऊर्ध्वलोके वर्तमाना भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, तेभ्योऽपि-'उड्ढलोयतिरियलोए असंखिज्जगुणा' ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके-तत्प्रतरद्वयवर्तिनश्चतुरिन्द्रियाः पर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, तेभ्योऽपि 'तेलोक्के असंखिज्जगुणा' त्रैलोक्ये-लोकत्रयवर्तिनश्चतुरिन्द्रियाः

ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक की अपेक्षा त्रैलोक्य में असंख्यातगुणा अधिक हैं। त्रैलोक्य की अपेक्षा अधोलोक-तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा अधिक हैं। उनकी अपेक्षा अधोलोक में संख्यातगुणा अधिक हैं। अधोलोक की अपेक्षा तिर्यग्लोक में संख्यातगुणा अधिक हैं।

पर्याप्त चौइन्द्रिय जीवों का अल्पबहुत्व-क्षेत्र के अनुसार सब से कम पर्याप्त चौइन्द्रिय जीव ऊर्ध्वलोक में हैं। ऊर्ध्वलोक की अपेक्षा ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा हैं। ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक

લોક-તિર્યક્લોક કરતાં ત્રૈલોકયમાં અસંખ્યાતગણા વધારે છે. ત્રૈલોકયના કરતાં અધોલોક-તિર્યક્લોકમા અસંખ્યાતગણા વધારે છે. તેના કરતાં અધોલોકમાં સંખ્યાતગણા વધારે છે. અધોલોકના કરતાં તિર્યક્લોકમાં સંખ્યાતગણા વધારે છે.

પર્યાપ્ત ચાર ઇન્દ્રિયવાળા જીવોનું અલ્પ બહુત્વ

ક્ષેત્રના અનુસાર સૌથી ઓછા પર્યાપ્ત ચાર ઇન્દ્રિયવાળા જીવો ઉર્ધ્વલોકમાં છે. ઉર્ધ્વલોક કરતાં ઉર્ધ્વલોક-તિર્યક્લોકમાં અસંખ્યાત ગણા છે. ઉર્ધ્વલોક તિર્યક્લોકના કરતાં ત્રૈલોકયમા અસંખ્યાતગણા છે. ત્રૈલોકયના કરતાં અધોલોક તિર્યક્લોકમાં અસંખ્યાત ગણા છે. અધોલોકતિર્યક્લોક કરતાં તિર્યક્લોકમાં

पर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, तेभ्योऽपि 'अहोलोयतिरियलोए असंखिज्जगुणा' अधोलोकतिर्यग्लोके-तत्प्रतरद्वयवर्तिनश्चतुरिन्द्रियाः पर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, युक्तेरुक्तत्वात्, तेभ्योऽपि-'अहोलोए संखेज्जगुणा' अधोलोके वर्तमानाश्चतुरिन्द्रियाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि-'तिरियलोए संखिज्जगुणा' तिर्यग्लोके वर्तमानाश्चतुरिन्द्रियाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः ॥सू० ३३॥

पञ्चेन्द्रियाल्पबहुत्व वक्तव्यता—

मूलम्—खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा पंचिंदिया तेल्लोके उड्ढलोयतिरियलोए संखिज्जगुणा, अहोलोयतिरियलोए संखिज्जगुणा, अहोलोए संखिज्जगुणा, तिरियलोए असंखेज्जगुणा। खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा। पंचिंदिया अपज्जत्तया तेलोक्के, उड्ढलोयतिरियलोए संखेज्जगुणा, अहोलोयतिरियलोए संखेज्जगुणा, उड्ढलोए संखिज्जगुणा, अहोलोए संखिज्जगुणा, तिरियलोए असंखेज्जगुणा, खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा पंचिंदिया पज्जत्ता उड्ढलोए, उड्ढलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा, तेलोक्के संखिज्जगुणा, अहोलोयतिरियलोए संखिज्जगुणा, अहोलोए संखेज्जगुणा, तिरियलोए असंखिज्जगुणा ॥सू० ३४॥

छाया—क्षेत्रानुपातेन सर्वस्तोकाः पञ्चेन्द्रियास्त्रैलोक्ये, ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके संख्येयगुणाः, अधोलोकतिर्यग्लोके संख्येयगुणाः, ऊर्ध्वलोके संख्येयगुणाः,

---

की अपेक्षा त्रैलोक्य में असंख्यातगुणा हैं। त्रैलोक्य की अपेक्षा अधोलोक-तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा हैं। अधोलोक-तिर्यग्लोक की अपेक्षा तिर्यग्लोक में संख्यातगुणा अधिक हैं। इन सब की न्यूनाधिकता का कारण पूर्ववत् ही समझ लेना चाहिए ॥३३॥

पंचेन्द्रियों का अल्पबहुत्व

शब्दार्थ—(खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्र के अनुसार (सव्वत्थोवा पंचि-

સંખ્યાત ગણા વધારે છે. આ બધાના ન્યૂનાધિક પણાનું કારણ પહેલા કહેવામાં આવી ગયેલ છે. એ જ પ્રમાણનું સમજી લેવું. ॥ સૂ. ૩૩ ॥

પચેન્દ્રિયોનું અલ્પ બહુત્વ

શબ્દાર્થ—(खेत्ताणुवाएणं) ક્ષેત્રના પ્રમાણે (सव्वत्थोवा पचिंदिया तेलोक्के)

अधोलोके संख्येयगुणाः, तिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः, क्षेत्रानुपातेन सर्वस्तोकाः पञ्चेन्द्रिया अपर्याप्तकास्त्रैलोक्ये, ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके संख्येयगुणाः, अधोलोक तिर्यग्लोके संख्येयगुणाः, ऊर्ध्वलोके संख्येयगुणाः, अधोलोके संख्येयगुणाः, तिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः, क्षेत्रानुपातेन सर्वस्तोकाः पञ्चेन्द्रियाः पर्याप्तकाः ऊर्ध्वलोके, ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः, त्रैलोक्ये संख्येयगुणाः, अधोलोक

दिया तेलोक्के) सब से कम पंचेन्द्रिय त्रिलोक स्पर्शी हैं (उड्ढलोय-तिरियलोए संखिज्जगुणा) ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक में संख्यातगुणा हैं (अहोलोयतिरियलोए संखिज्जगुणा) अधोलोक-तिर्यग्लोक में संख्यात गुणा हैं (उड्ढलोए संखेज्जगुणा) ऊर्ध्वलोक में संख्यातगुणा हैं (अहोलोए संखेज्जगुणा) अधोलोक में संख्यातगुणा है (तिरियलोए असंखेज्जगुणा) तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा हैं।

(खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्र के अनुसार (सव्वत्थोवा पंचिंदिया अपज्ज-त्तया तिलोक्के) सब से कम अपर्याप्त पंचेन्द्रिय त्रिलोकस्पर्शी हैं (उड्ढलोयतिरियलोए संखेज्जगुणा) ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक में संख्यात गुणा हैं (अहोलोयतिरियलोए संखेज्जगुणा) अधोलोक-तिर्यग्लोक में संख्यातगुणा हैं (उड्ढलोए संखिज्जगुणा) ऊर्ध्वलोक में संख्यातगुणा हैं (अहोलोए संखिज्जगुणा) अधोलोक में संख्यातगुणा हैं (तिरिय-लोए असंखेज्जगुणा) तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा हैं।

(खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्र के अनुसार (सव्वत्थोवा पंचिंदिया पज्जत्ता उड्ढलोए) सब से कम पर्याप्त पंचेन्द्रिय ऊर्ध्वलोक में हैं (उड्ढलोयतिरि-

---

સૌથી ઓછા પંચેન્દ્રિયો ત્રિલોક સ્પર્શી છે. (उड्ढलोयतिरियलोए संखिज्ज गुणा) ઉર્ધ્વલોક તિર્યક્લોકમાં સંખ્યાત ગણા છે. (अहोलोयतिरियलोए संखि-ज्जगुणा) અધોલોક તિર્યક્લોકમાં સંખ્યાત ગણા છે. (उड्ढलोए संखिज्जगुणा) ઉર્ધ્વલોકમાં સંખ્યાત ગણા છે. (अहोलोए संखिज्जगुणा) અધોલોકમાં સંખ્યાત ગણા છે, (तिरियलोए असंखिज्जगुणा) તિર્યક્લોકમાં અસંખ્યાત ગણા છે.

(खेत्ताणुवाएणं) ક્ષેત્ર અનુસાર (सव्वत्थोवा पंचिंदिया अपज्जत्तया तेलोक्के) સૌથી ઓછા અપર્યાપ્ત પંચેન્દ્રિય ત્રિલોક સ્પર્શી છે. (उड्ढलोयतिरियलोए संखिज्जगुणा) ઉર્ધ્વલોક-તિર્યક્લોકમાં સંખ્યાતગણા છે. (अहोलोए तिरियलोए संखिज्जगुणा) અધોલોક-તિર્યક્લોકમાં સંખ્યાતગણા છે. (उड्ढलोए संखिज्जगुणा) ઉર્ધ્વલોકમાં સંખ્યાતગણા છે. (अहोलोए संखिज्जगुणा) અધોલોકમાં સંખ્યાત-ગણા છે. (तिरियलोए असंखिज्जगुणा) તિર્યક્લોકમાં અસંખ્યાતગણા છે.

(खेत्ताणुवाएणं) ક્ષેત્ર અનુસાર (सव्वत्थोवा पंचिंदिया पज्जत्ता उड्ढलोए) સૌથી થોડા પર્યાપ્ત પંચેન્દ્રિય ઉર્ધ્વલોકમાં છે. (उड्ढलोयतिरियलोए असंखेज्ज-

तिर्यग्लोके संख्येयगुणाः, अधोलोके संख्येयगुणाः, तिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः ॥

टीका—अथ पञ्चेन्द्रियाणामल्पबहुत्वमाह—'खेत्ताणुवाएणं' क्षेत्रानुपातेन—क्षेत्रानुसारेण प्ररूप्यमाणाः 'सव्वत्थोवा पंचिंदिया तेलोक्के' सर्वस्तोकाः—सर्वेभ्योल्पाः पञ्चेन्द्रियास्त्रैलोक्ये—लोकत्रयवर्तिनो भवन्ति, अधोलोकादूर्ध्वलोके, ऊर्ध्वलोकाद्वाऽधोलोके अन्यकायानां पञ्चेन्द्रियायुरनुभवताम् ईलिकागत्या समुत्पद्यमानानां, पञ्चेन्द्रियाणाञ्चोर्ध्वलोकादधोलोके, अधोलोकादूर्ध्वलोके वा पञ्चेन्द्रियत्वेन अन्यकायत्वेन वा समुत्पित्सूनां मारणान्तिकसमुद्घातेन समवहतानां समुद्घातवशाच्चोत्पत्तिदेशं यावत् प्रक्षिप्तात्मप्रदेशदण्डानां पञ्चेन्द्रियायुः प्रतिसंवे-

---

यलोए असंखेज्जगुणा) ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा हैं। (तेलोक्के संखेज्जगुणा) त्रैलोक्य में संख्यातगुणा हैं (अहोलोयतिरियलोए संखिज्जगुणा) अधोलोक-तिर्यग्लोक में संख्यातगुणा हैं (अहोलोए संखेज्जगुणा) अधोलोक में संख्यातगुणा हैं (तिरियलोए असंखिज्जगुणा) तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा हैं।

अब पंचेन्द्रिय जीवों का अल्पबहुत्व कहते हैं—

टीकार्थ—क्षेत्र के अनुसार प्ररूपणा की जाय तो सब से कम पंचेन्द्रिय जीव त्रिलोकस्पर्शी हैं, क्योंकि वही जीव तीनों लोकों को स्पर्श करते हैं जो ऊर्ध्वलोक से अधोलोक में या अधोलोक से ऊर्ध्वलोक में उत्पन्न हो रहे हों, पंचेन्द्रिय की आयु का अनुभव कर रहे हों और ईलिकागति से उत्पन्न हो रहे हों, अथवा जो पंचेन्द्रिय ऊर्ध्वलोक से अधोलोक में या अधोलोक से ऊर्ध्वलोक में पंचेन्द्रिय रूप से या अन्य रूप से उत्पन्न होते हुए मारणान्तिक समुद्घात कर रहे हों और अपने उत्पत्तिदेश पर्यन्त जिन्होंने आत्मप्रदेशों को फैलाया हो

गुणा) ઉર્ધ્વલોક તિર્યક્લોકમાં અસંખ્યાતગણુા છે. (तेलोक्के संखेज्जगुणा) ત્રૈલોકયમાં સંખ્યાતગણુા છે. (अहोलोयतिरियलोए संखेज्जगुणा) અધોલોક-તિર્યક્લોકમાં સંખ્યાતગણુા છે. (अहोलोए संखेज्जगुणा) અધોલોકમાં સંખ્યાતગણુા છે. (तिरियलोए असंखिज्जगुणा) તિર્યક્લોકમાં અસંખ્યાતગણુા છે.

ટીકાર્થ—હવે સૂત્રકાર પંચેન્દ્રિય જીવોના અલ્પબહુત્વનું કથન કરે છે.

ક્ષેત્ર અનુસાર પ્રરૂપણા કરવામા આવે તો. સૌથી ઓછા પંચેન્દ્રિય જીવો ત્રિલોક સ્પર્શી છે. કેમકે એ જ જીવો ત્રણે લોકોનો સ્પર્શ કરે છે. કે જે ઉર્ધ્વલોકથી અધોલોકમાં અથવા અધોલોકથી ઉર્ધ્વલોકમા ઉત્પન્ન થતા હોય, પંચેન્દ્રિયોના આયુષ્યનો અનુભવ કરી રહેલ હોય અને ઇલિકા ગતિથી ઉત્પન્ન

द्यमानानां त्रैलोक्यसंस्पर्शनात् तेषामल्पत्वाच्च सर्वस्तोकत्वं भवति, तेभ्योपि-'उड्ढलोयतिरियलोए संखेज्जगुणा' ऊर्ध्वलोक तिर्यग्लोके तत्प्रतरद्वयवर्तिनः पञ्चेन्द्रियाः संख्येयगुणा भवन्ति, तेषां प्रचुरतराणामुपपातेन समुद्घातेन वा प्रागुक्त प्रतरद्वयसंस्पर्शसद्भावात्, तेभ्योऽपि 'अहोलोयतिरियलोए संखेज्जगुणा' अधोलोकतिर्यग्लोके तत्प्रतरद्वयसंस्पर्शिनः पञ्चेन्द्रियाः संख्येयगुणा भवन्ति तेषाम् अतिप्रचुरतमानामुपपातसमुद्घाताभ्यां तत्प्रतरद्वयसंस्पर्शनात्संख्येयगुणत्वं भवति तेभ्योऽपि 'उड्ढलोए संखेज्जगुणा' ऊर्ध्वलोके वर्तमानाः पञ्चेन्द्रियाः संख्येयगुणा भवन्ति, तत्र वैमानिकदेवानां पञ्चेन्द्रियाणां सद्भावात् संख्येयगुणत्वं भवति, तेभ्योऽपि-'अहोलोए संखेज्जगुणा' अधोलोके वर्तमानाः पञ्चेन्द्रियाः संख्येयगुणा भवन्ति, तत्र वैमानिकदेवापेक्षया संख्येयगुणानां नैरयिकाणां सद्भा-

और पंचेन्द्रियायु का वेदन कर रहे हों, ऐसे जीव अल्प होते हैं, अतएव उन्हें सब से कम कहा गया है।

त्रिलोकस्पर्शी पंचेन्द्रिय जीवों की अपेक्षा ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक नामक दो प्रतरों में रहने वाले पंचेन्द्रिय संख्यातगुणा अधिक हैं, क्योंकि उपपात या समुद्घात के द्वारा इन प्रतरों का स्पर्श करने वाले अपेक्षाकृत अधिक होते हैं। इन की अपेक्षा भी अधोलोक-तिर्यग्लोक नामक दो प्रतरों का स्पर्श करने वाले पंचेन्द्रिय संख्यातगुणा अधिक हैं, क्योंकि उपपात एवं समुद्घात के द्वारा इन प्रतरों का स्पर्श करने वाले जीव बहुत अधिक होते हैं। उन की अपेक्षा भी ऊर्ध्वलोक में संख्यातगुणा अधिक हैं, क्योंकि वहां पंचेन्द्रिय वैमानिक देवों का सद्भाव है। उन की अपेक्षा भी अधोलोक में संख्यातगुणा अधिक

થતા હોય, અથવા જે પંચેન્દ્રિય ઉર્ધ્વલોકમાંથી અધોલોકમાં અથવા અધોલોકમાથી ઉર્ધ્વલોકમા પચેન્દ્રિય પણાથી અથવા અન્ય રૂપે ઉત્પન્ન થતા થકા મારણાન્તિક સમુદ્ઘાત કરી રહેલ હોય અને પોતાના ઉત્પત્તિદેશ પર્યન્ત જેઓએ આત્મપ્રદેશોને ફેલાવેલ હોય અને પચેન્દ્રિયના આયુષ્યનુ વેદન કરી રહેલ હોય એવા જીવો અલ્પ હોય છે. તેથીજ તેમને સૌથી કમ કહેવામાં આવેલ છે.

ત્રિલોક સ્પર્શી પચેન્દ્રિય જીવો કરતા ઉર્ધ્વલોક-તિર્યક્લોક નામના બે પ્રતરોમાં રહેવાવાળા પચેન્દ્રિય સંખ્યાત ગણા અધિક છે કેમકે ઉપપાત અને સમુદ્ઘાત દ્વારા આ પ્રતરોનો સ્પર્શ કરવાવાળા અપેક્ષાકૃત અધિક હોય છે. તેના કરતા પણ અધોલોક-તિર્યક્લોક નામના બે પ્રતરોનો સ્પર્શ કરવાવાળા પચેન્દ્રિયો સંખ્યાત ગણા વધારે છે કેમકે ઉપપાત અને સમુદ્ઘાત દ્વારા આ પ્રતરોનો સ્પર્શ કરવાવાળા જીવો ઘણા વધારે હોય છે. તેના કરતા પણ ઉર્ધ્વલોકમા સંખ્યાત ગણા વધારે છે. કેમકે ત્યા પચેન્દ્રિય વૈમાનિક દેવોનો

वात्, तेभ्योऽपि–तिरियलोए असंखेज्जगुणा' तिर्यग्लोके वर्तमानाः पञ्चेन्द्रियाः असंख्येयगुणा भवन्ति संमूर्च्छिमजलचरखेचरादीनां व्यन्तरज्योतिष्काणां संमूर्च्छिममनुष्याणाञ्च पञ्चेन्द्रियाणां तत्र सद्भावेनासंख्येयगुणत्वं भवति,

अथापर्याप्तकपञ्चेन्द्रियाणामल्पबहुत्वं प्रतिपादयति–'खेत्ताणुवाएणं' क्षेत्रानुपातेन–क्षेत्रानुसारेण 'सव्वत्थोवा पंचिंदिया अपज्जत्तया तेलोक्के' सर्वस्तोकाः –सर्वेभ्योऽल्पाः, पञ्चेन्द्रियाः अपर्याप्तकाः त्रैलोक्ये–लोकत्रयवर्तिनो भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, तेभ्योऽपि 'उड्ढलोयतिरियलोए संखेज्जगुणा' ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके–तत्प्रतरद्वयवर्तिनः पञ्चेन्द्रिया अपर्याप्तकाः संख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, तेभ्योऽपि 'अधोलोयतिरियलोए संखिज्जगुणा' अधोलोकतिर्यग्लोके तत्प्रतरद्वयवर्तिनोऽपर्याप्तकाः पञ्चेन्द्रियाः संख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः,

---

हैं, क्योंकि अधोलोक में वैमानिकों की अपेक्षा संख्यातगुणा अधिक नारक विद्यमान हैं। अधोलोक की अपेक्षा तिर्यग्लोक में वर्त्तमान पंचेन्द्रिय असंख्यातगुणा हैं, क्यों कि तिर्यग्लोक में जलचर, खेचर, भूचर, व्यन्तर, ज्योतिष्क तथा संमूर्छिम मनुष्य आदि पंचेन्द्रिय जीव बहुत बडी संख्या में हैं।

अपर्याप्तक पंचेन्द्रिय जीवों का अल्पबहुत्व–क्षेत्र के अनुसार सब से कम पंचेन्द्रिय अपर्याप्त त्रिलोकस्पर्शी हैं, इस विषय में युक्ति पूर्ववत् ही समझना चाहिए। त्रिलोकस्पर्शी पंचेन्द्रियों की अपेक्षा ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक में संख्यातगुणा अधिक हैं। उनकी अपेक्षा अधोलोक-तिर्यग्लोक में संख्यातगुणा अधिक हैं। उनकी अपेक्षा ऊर्ध्वलोक में संख्यातगुणा अधिक हैं। ऊर्ध्वलोक की अपेक्षा अधोलोक में संख्यात-

---

સદ્ભાવ રહે છે. તેના કરતાં પણ અધોલોમા સંખ્યાત ગણા વધારે છે. કેમકે અધોલોકમાં વૈમાનિકોના કરતાં સંખ્યાત ગણા વધારે નારકો વિદ્યમાન છે. અધોલોક કરતાં તિર્યક્લોકમાં રહેવાવાળા પંચેન્દ્રિયો અસંખ્યાત ગણા છે. કેમકે તિર્યક્લોકમાં જલચર–ખેચર–ભૂચર–વ્યન્તર–જ્યોતિષ્ક તથા સંમૂર્છિમ મનુષ્ય વિગેરે પંચેન્દ્રિય જીવો ઘણી મોટિ સંખ્યામા છે.

અપર્યાપ્ત પંચેન્દ્રિય જીવોનું અલ્પ બહુત્વ

ક્ષેત્રના અનુસાર સૌથી ઓછા પંચેન્દ્રિય અપર્યાપ્ત ત્રિલોક સ્પર્શી છે. આ સંબંધની યુક્તિ પહેલા જે પમાણે કહેવામા આવેલ છે. તેજ પ્રમાણે સમજવી. ત્રિલોકસ્પર્શી પંચેન્દ્રિયોના કરતા ઉર્ધ્વલોક–તિર્યક્લોકમાં સંખ્યાત ગણા વધારે છે. તેના કરતાં અધોલોક–તિર્યક્લોકમાં સંખ્યાતગણા વધારે છે, તેના કરતાં ઉર્ધ્વલોકમાં સંખ્યાત ગણા વધારે છે, ઉર્ધ્વલોક કરતા અધોલોકમા

तेभ्योऽपि–'उड्ढलोए संखिज्जगुणा' ऊर्ध्वलोके वर्तमानाः पञ्चेन्द्रियाः अपर्याप्तकाः संख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योपि 'अहोलोए संखेज्जगुणा' अधोलोके वर्तमाना अपर्याप्तकपञ्चेन्द्रियाः संख्येयगुणा भवन्ति युक्तेरुक्तत्वात्, तेभ्योऽपि–'तिरियलोए असंखिज्जगुणा' तिर्यग्लोके वर्तमानाः पञ्चेन्द्रिया अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः।

अथ पर्याप्तकपञ्चेन्द्रियाणामल्पबहुत्वमाह–'खेत्ताणुवाएणं' क्षेत्रानुपातेन–क्षेत्रानुसारेण प्ररूप्यमाणाः 'सव्वत्थोवा पंचिंदिया पज्जत्ता उड्ढलोए' सर्वस्तोकाः–सर्वेभ्योऽल्पाः पञ्चेन्द्रियाः पर्याप्तकाः ऊर्ध्वलोके वर्तमाना भवन्ति प्रागुक्तयुक्तेः प्रायो वैमानिकानामेव सद्भावात् तेभ्योऽपि–'उड्ढलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा' ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके–तत्प्रतरद्वयवर्तिनः पर्याप्तकपञ्चेन्द्रियाः असंख्येयगुणा भवन्ति उपर्युक्तप्रतरद्वयसमीपवर्ति ज्योतिष्कास्तदधिष्ठित क्षेत्रवर्तिवानव्यन्तरपञ्चेन्द्रियतिर्यञ्चो वैमानिकवानव्यन्तरज्योतिष्कविद्याधरचारणमुनि पञ्चेन्द्रियतिर्यञ्चश्चोर्ध्वलोके तिर्यग्लोके च गमनागमने कुर्वन्तः उर्ध्वलोक-

गुणा अधिक हैं और अधोलोक की अपेक्षा तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा अधिक हैं। इस अल्पबहुत्व में पूर्ववत् ही कारण समझ लेना चाहिए।

पर्याप्तक पंचेन्द्रियों का अल्पबहुत्व–सब से कम पर्याप्त पंचेन्द्रिय ऊर्ध्वलोक में हैं, क्योंकि वहां प्रायः सिर्फ वैमानिक देव ही रहते हैं। उनकी अपेक्षा ऊर्ध्वलोक–तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा अधिक हैं। उनकी अपेक्षा त्रिलोकस्पर्शी पर्याप्त पंचेन्द्रिय संख्यातगुणा अधिक हैं। क्योंकि जब अधोलोक में स्थित भवनपति, वानव्यन्तर, ज्योतिष्क, वैमानिक या विद्याधर वैक्रिय समुद्घात करते हैं और तथाविध विशिष्ट प्रयत्न के द्वारा ऊर्ध्वलोक में अपने आत्मप्रदेशों को फैलाते हैं, तब वे तीनों लोकों का स्पर्श करते हैं। इस कारण उन्हें

સંખ્યાત ગણા વધારે છે, અને અધોલોકના કરતા તિર્યકલોકમાં અસંખ્યાત ગણા વધારે છે. આ અલ્પ બહુત્વમાં તેનુ કારણ પહેલા કહ્યા અનુસાર જ છે.

પર્યાપ્ત પંચેન્દ્રિય અલ્પ બહુત્વ

સૌથી ઓછા પર્યાપ્ત પંચેન્દ્રિય ઉર્ધ્વલોકમાં છે. કેમકે ત્યા પ્રાયઃ વૈમાનિક દેવોજ રહે છે. તેના કરતા ઉર્ધ્વલોક તિર્યકલોકમા અસંખ્યાત ગણા વધારે છે. તેના કરતાં ત્રિલોક સ્પર્શી પર્યાપ્ત પંચેન્દ્રિય સંખ્યાત ગણા વધારે છે. કેમકે અધોલોકમાં રહેવાવાળા ભવનપતિ, વાનવ્યન્તર, જ્યોતિષ્ક, વૈમાનિક અથવા વિદ્યાધર જ્યારે વૈક્રિય સમુદ્ઘાત કરે છે અને તેવા પ્રકારના વિશેષ પ્રયત્ન દ્વારા ઉર્ધ્વલોકમાં પોતાના આત્મ પ્રદેશોને ફેલાવે છે. ત્યારે તેઓ ત્રણેલોકનો સ્પર્શ

तिर्यग्लोकप्रतरद्वयं संस्पृशन्ति, तेभ्योऽपि 'तेलोके संखिज्जगुणा' त्रैलोक्ये-लोकत्रयवर्तिनः पर्याप्तकपञ्चेन्द्रियाः संख्येयगुणा भवन्ति, भवनपति वानव्यन्तर-ज्योतिष्कवैमानिकानां विद्याधराणां वाऽधोलोकस्थानात् वैक्रियसमुद्घातसमव-हतानां तथाविधप्रयत्नविशेषवशात् ऊर्ध्वलोके प्रक्षिप्तात्मप्रदेशदण्डानां लोकत्रय-संस्पर्शनात् संख्येयगुणत्वं तेषामुपपद्यते, तेभ्योऽपि-'अहोलोयतिरियलोए संखेज्जगुणा' अधोलोकतिर्यग्लोके तत्प्रतरद्वयवर्तिनः पर्याप्तकपञ्चेन्द्रियाः संख्ये-यगुणा भवन्ति तत्र बहूनां वानव्यन्तराणां स्वस्थानप्रत्यासन्नतया तिर्यग्लोके ऊर्ध्वलोके वा भवनपतीनाम् अधोलौकिकग्रामेषु भगवतां समवसरणादौ अधो-लोके क्रीडार्थं च गमनागमनकरणेन, समुद्रेषु केषाञ्चित्पञ्चेन्द्रियतिरश्चां स्वस्थान प्रत्यासन्नतया केषाञ्चित् तदधिष्ठितक्षेत्राश्रितत्वेन उपर्युक्तप्रतरद्वयसंस्पर्शनात्

संख्यातगुणा कहा गया है। त्रिलोकस्पर्शी पर्याप्त पंचेन्द्रियों की अपेक्षा अधोलोक-तिर्यग्लोक नामक प्रतरों में संख्यातगुणा अधिक हैं, क्योंकि ये प्रतर वान-व्यन्तर देवों के स्वस्थान से समीप वर्त्ती हैं, अतएव जब वे तिर्यग्लोक या ऊर्ध्वलोक में जाते हैं तो इन प्रतरों का स्पर्श करते हैं। भवनपति देव अधोलौकिक ग्रामों में तीर्थंकर के समवसरण आदि में या क्रीडा के लिए जब आते जाते हैं तो वे भी इन प्रतरों का स्पर्श करते हैं। समुद्रवर्त्ती किन्हीं-किन्हीं पंचेन्द्रिय तिर्यंचों के स्वस्थान से सन्निकट होने के कारण और किन्हीं-किन्हीं के वहीं रहने के कारण उक्त दोनों प्रतरों को स्पर्श होता है, अतएव इन्हें संख्यातगुणा कहा है।

કરે છે. તેથી તેઓને સંખ્યાત ગણુા કહેવામાં આવેલ છે ત્રિલોક સ્પર્શી પર્યાપ્ત પંચેન્દ્રિયોના કરતાં અધોલોક-તિર્યક્લોક નામના પ્રતરોમા સંખ્યાત ગણુા કહેવામાં આવેલ છે. ત્રિલોકસ્પર્શી પર્યાપ્ત પચેન્દ્રિયોના કરતાં અધોલોક તિર્યક્લોક નામના પ્રતરોમા સંખ્યાત ગણુા વધારે છે. કેમકે પ્રતરમા વાન-વ્યન્તર દેવો સ્વસ્થાનથી સમીપમાં છે. તેથીજ જ્યારે તેઓ તિર્યક્લોક અથવા ઉર્ધ્વલોકમાં જાય છે. ત્યારે તેઓ આ પ્રતરોનો સ્પર્શ કરે છે. ભવનપતિ દેવો અધોલોકવર્તિ ગામોમા તીર્થંકરના સમવસરણુ વિગેરેમાં અથવા ક્રીડા કરવા માટે જાય છે, અને આવે છે. ત્યારે તેઓ પણુ આ પ્રતરોનો સ્પર્શ કરે છે. સમુદ્રવર્તિ કોઈ કોઇ પંચેન્દ્રિય તિર્યચોના સ્વસ્થાન સમીપમાં હોવાથી ઉક્ત એ બન્ને પ્રતરોનો સ્પર્શ થાય છે. તેથીજ તેને સખ્યાત ગણુા કહેલ છે. અધોલોક તિર્યક્લોકના કરતાં અધોલોકમાં પર્યાપ્ત પચેન્દ્રિય જીવો સંખ્યાત ગણુા છે. કેમકે-અધોલોકમાં નારકો અને ભવનપતિ નિવાસ કરે છે અધોલોક

संख्येयगुणत्वं भवति, तेभ्योऽपि 'अहोलोए संखेज्जगुणा' अधोलोके वर्तमानाः पर्याप्तकपञ्चेन्द्रियजीवाः संख्येयगुणा भवन्ति तत्र नैरयिकाणां भवनपतीनां चावस्थानात् तेभ्योऽपि 'तिरियलोए असंखेज्जगुणा' तिर्यग्लोके वर्तमानाः पर्याप्तकपञ्चेन्द्रियाः असंख्येयगुणा भवन्ति तत्र पञ्चेन्द्रियतिर्यग्मनुष्यव्यन्तर ज्योतिष्काणामवस्थानादित्याशयः ॥सू० ३४॥

पृथिवीकायिकाद्यल्पबहुत्ववक्तव्यता

मूलम्—खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा पुढविकाइया उड्ढलोयतिरियलोए, अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया, तिरियलोए असंखेज्जगुणा, तेलोक्के असंखेज्जगुणा, उड्ढलोए असंखेज्जगुणा, अहोलोए विसेसाहिया। खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा पुढविकाइया अपज्जत्तया उड्ढलोयतिरियलोए, अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया, तिरियलोए असंखेज्जगुणा, तेलोक्के असंखेज्जगुणा, उड्ढलोए असंखेज्जगुणा, अहोलोए विसेसाहिया। खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा पुढविकाइया पज्जत्तया उड्ढलोयतिरियलोए, अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया, तिरियलोए असंखेज्जगुणा, तेलोक्के असंखेज्जगुणा, उड्ढलोए असंखेज्जगुणा, अहोलोए विसेसाहिया। खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा आउकाइया, उड्ढलोयतिरियलोए, अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया, तिरियलोए असंखेज्जगुणा, तेलोक्के असंखेज्जगुणा, उड्ढलोए असंखेज्जगुणा, अहोलोए विसेसाहिया। खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा आउकाइया अपज्जत्तया उड्ढलोयतिरियलोए,

अधोलोक–तिर्यग्लोक की अपेक्षा अधोलोक में पर्याप्त पंचेन्द्रिय जीव संख्यातगुणा हैं, क्योंकि अधोलोक में नारक और भवनपति निवास करते हैं। अधोलोक की अपेक्षा भी मध्यलोक में असंख्यातगुणा अधिक हैं, क्योंकि मध्यलोक में पंचेन्द्रिय तिर्यंच, मनुष्य, व्यन्तर और ज्योतिष्क देव निवास करते हैं ॥३४॥

કરતા પણ મધ્યલોકમા અસંખ્યાત ગણા વધારે છે. કેમકે મધ્યલોકમા પંચેન્દ્રિય, તિર્યંચ, મનુષ્ય–વાનવ્યન્તર અને જ્યોતિષ્ક દેવ નિવાસ કરે છે. ।સૂ. ૩૪।

अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया, तिरियलोए असंखेज्जगुणा, तेलोक्के असंखेज्जगुणा, उड्ढलोए असंखेज्जगुणा, अहोलोए विसेसाहिया। खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा आउकाइया पज्जत्तया उड्ढलोयतिरियलोए, अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया, तिरियलोए असंखेज्जगुणा, तेलोक्के असंखेज्जगुणा, उड्ढलोए असंखेज्जगुणा, अहोलोए विसेसाहिया। खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा तेउकाइया उड्ढलोयतिरियलोए अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया, तिरियलोए असंखेज्जगुणा, तेलोक्के असंखेज्जगुणा, अहोलोए विसेसाहिया। खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा तेउकाइया अपज्जत्तया उड्ढतिरियलोए, अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया, तिरियलोए असंखेज्जगुणा, तेलोक्के असंखेज्जगुणा, उड्ढलोए असंखेज्जगुणा, अहोलोए विसेसाहिया। खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा तेउकाइया पज्जत्तया उड्ढलोयतिरियलोए, अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया, तिरियलोए असंखेज्जगुणा, तेलोक्के असंखेज्जगुणा, उड्ढलोए असंखेज्जगुणा, अहोलोए विसेसाहिया, खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा वाउकाइया उड्ढलोयतिरियलोए, अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया, तिरियलोए असंखेज्जगुणा, तेलोक्के असंखेज्जगुणा उड्ढलोए असंखेज्जगुणा, अहोलोए विसेसाहिया। खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा वाउकाइया अपज्जत्तया उड्ढलोयतिरियलोए, अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया, तिरियलोए संखेज्जगुणा, तेलोक्के असंखेज्जगुणा, उड्ढलोए असंखेज्जगुणा, अहोलोए विसेसाहिया। खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा वाउकाइया पज्जत्तया उड्ढलोयतिरियलोए अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया, तिरियलोए असंखेज्जगुणा, तेलोक्के असंखेज्जगुणा, उड्ढलोए असंखेज्जगुणा, अहोलोए विसेसाहिया। खेत्ताणुवा-

एणं सव्वत्थोवा वणस्सइकाइया उड्ढलोयतिरियलोए, अहोलोय-तिरियलोए विसेसाहिया, तिरियलोए असंखेज्जगुणा, तेलोक्के असंखेज्जगुणा, उड्ढलोए असंखेज्जगुणा, अहोलोए विसेसाहिया, खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा वणस्सइकाइया अपज्जत्तया उड्ढलोय-तिरियलोए, अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया, तिरियलोए असंखेज्जगुणा, तेलोक्के असंखेज्जगुणा, उड्ढलोए असंखेज्ज-गुणा, अहोलोए विसेसाहिया, खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा वण-स्सइकाइया पज्जत्तया उड्ढलोयतिरियलोए, अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया, तिरियलोए असंखेज्जगुणा, तेलोक्के असंखेज्ज-गुणा, अहोलोए विसेसाहिया ॥सू० ३५॥

छाया—क्षेत्रानुपातेन सर्वस्तोकाः पृथिवीकायिकाः ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके, अधोलोकतिर्यग्लोके विशेषाधिकाः, तिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः, त्रैलोक्ये असं-ख्येयगुणाः, ऊर्ध्वलोके असंख्येयगुणाः, अधोलोके विशेषाधिकाः, क्षेत्रानुपातेन

पृथिवीकायिक आदि का अल्पबहुत्व

शब्दार्थ-(खित्ताणुवाएणं) क्षेत्र के अनुसार (सव्वत्थोवा पुढवि-काइया उड्ढलोयतिरियलोए) सब से कम पृथ्वीकायिक ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक में हैं (अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया) अधोलोक तिर्य-ग्लोक में विशेषाधिक हैं (तिरियलोए असंखेज्जगुणा) तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा हैं (तेलोक्के असंखेज्जगुणा) त्रैलोक्य में असंख्यातगुणा हैं (उड्ढलोए असंखेज्जगुणा) ऊर्ध्वलोक में असंख्यातगुणा हैं (अहोलोए विसेसाहिया) अधोलोक में विशेषाधिक हैं।

પૃથ્વીકાયિક વિગેરેનુ અલ્પ બહુત્વ

શબ્દાર્થ-(खेत्ताणुवाएण) ક્ષેત્ર અનુસાર (सव्वत्थोवा पुढविकाइया उड्ढलोय तिरियलोए) સૌથી ઓછા પૃથ્વીકાયિક ઉર્ધ્વલોક-તિર્યક્લોકમાં છે. (अहोलोय तिरियलोए विसेसाहिया) અધોલોક-તિર્યગ્લોકમા વિશેષાધિક છે, (तिरियलोए असंखेज्जगुणा) તિર્યગ્લોકમાં અસંખ્યાત ગણા છે, (तेलोक्के असंखेज्जगुणा) ત્રૈલોકયમાં અસંખ્યાત ગણા છે (उड्ढलोए असंखेज्जगुणा) ઉર્ધ્વલોકમા અસંખ્યાત ગણા છે. (अहोलोए विसेसाहिया) અધોલોકમા વિશેષાધિક છે.

सर्वस्तोकाः पृथिवीकायिकाः अपर्याप्तकाः ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके, अधोलोक-तिर्यग्लोके विशेषाधिकाः, तिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः, त्रैलोक्ये असंख्येयगुणाः, ऊर्ध्वलोके असंख्येयगुणाः, अधोलोके विशेषाधिकाः, क्षेत्रानुपातेन सर्वस्तोकाः पृथिवीकायिका पर्याप्तकाः ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके, अधोलोकतिर्यग्लोके विशेषाधिकाः, तिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः, त्रैलोक्ये असंख्येयगुणाः, ऊर्ध्वलोके असंख्येयगुणाः, अधोलोके विशेषाधिकाः, क्षेत्रानुपातेन सर्वस्तोकाः अप्कायिकाः ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके, अधोलोकतिर्यग्लोके विशेषाधिकाः तिर्यग्लोके असंख्येय-गुणाः, त्रैलोक्ये असंख्येयगुणाः, ऊर्ध्वलोके असंख्येयगुणाः, अधोलोके विशे-

---

(खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्र के अनुसार (सव्वत्थोवा पुढविकाइया अपज्जत्तया उड्ढलोयतिरियलोए) सब से कम पृथ्वीकायिक अपर्याप्त ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक में हैं (अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया) अधोलोक-तिर्यग्लोक में विशेषाधिक हैं (तिरियलोए असंखिज्जगुणा) तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा हैं (तेलोक्के असंखिज्जगुणा) त्रैलोक्य में असंख्यातगुणा हैं (उड्ढलोए असंखेज्जगुणा) ऊर्ध्वलोक में असंख्यात-गुणा हैं (अहोलोए विसेसाहियो) अधोलोक में विशेषाधिक हैं।

(खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्र के अनुसार (सव्वत्थोवा पुढविकाइया पज्जत्तया) सब से कम पृथ्वीकायिक पर्याप्त (उड्ढलोयतिरियलोए) ऊर्ध्व-लोक-तिर्यग्लोक में हैं (अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया) अधोलोक-तिर्यग्लोक में विशेषाधिक हैं (तिरियलोए असंखेज्जगुणा) तिर्य-ग्लोक मे असंख्यातगुणा हैं (तेलोक्के असंखिज्जगुणा) त्रैलोक्य मे

(खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्रना અનુસાર (सव्वत्थोवा पुढविकाइया अपज्जत्तया उड्ढलोयतिरियलोए) सौथी ઓછા પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્ત ઉર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક માં છે. (अहोलोय-तिरियलोए विसेसाहिया) અધોલોક-તિર્યગ્લોકમા વિશેષાધિક છે, (तिरियलोए असंखिज्ज गुणा) તિર્યગ્લોકમાં અસંખ્યાત ગણા છે (तेलोक्के असंखिज्ज गुणा) ત્રૈલોકયમાં અસંખ્યાત ગણા છે. (उड्ढलोए असंखिज्ज गुणा) ઉર્ધ્વલોકમા અસંખ્યાત ગણા છે. (अहोलोए विसेसाहिया) અધોલોકમા વિશેષાધિક છે

(खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्रना કથન પ્રમાણે (सव्वत्थोवा पुढविकाइया पज्जत्तया उड्ढलोयतिरियलोए) સૌથી ઓછા પૃથ્વીકાયિક પર્યાપ્તક ઉર્ધ્વલોક તિર્યગ્લોકમાં છે (अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया) અધોલોક તિર્યગ્લોકમા વિશેષાધિક છે. (तिरियलोए असंखेज्जगुणा) તિર્યગ્લોકમા અસંખ્યાતગણા છે. (तेलोक्के असंखिज्जगुणा) ત્રૈલોકયમાં અસંખ્યાતગણા છે. (उड्ढलोए असंखिज्जगुणा) ઉર્ધ્વ-

पाधिकाः, क्षेत्रानुपातेन सर्वस्तोकाः अप्कायिका अपर्याप्तका ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके, अधोलोकतिर्यग्लोके विशेषाधिकाः, तिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः, त्रैलोक्ये असंख्येयगुणाः, ऊर्ध्वलोके असंख्येयगुणाः, अधोलोके विशेषाधिकाः, क्षेत्रानुपातेन सर्वस्तोकाः अप्कायिकाः पर्याप्तकाः ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके, अधोलोकतिर्य-

---

असंख्यातगुणा हैं (उड्ढलोए असंखिज्जगुणा) ऊर्ध्वलोक में असंख्यात गुणा हैं (अहोलोए विसेसाहिया) अधोलोक में विशेषाधिक हैं।

(खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्र के अनुसार (सव्वत्थोवा आउकाइया उड्ढलोयतिरियलोए) सब से कम अप्कायिक ऊर्ध्वलोक–तिर्यग्लोक मे हैं (अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया) अधोलोक–तिर्यग्लोक में विशेषाधिक हैं (तिरियलोए असंखेज्जगुणा) तिर्यग्लोक मे असंख्यातगुणा हैं (तेलोक्के असंखेज्जगुणा) त्रैलोक्य में असंख्यातगुणा हैं (उड्ढलोए असंखेज्जगुणा) ऊर्ध्वलोक में असंख्यातगुणा हैं (अहोलोए विसेसा हिया) अधोलोक मे विशेषाधिक हैं।

(खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्र के अनुसार (सव्वत्थोवा आउकाइया अपज्जत्तया उड्ढलोयतिरियलोए) सब से कम अप्कायिक अपर्याप्त ऊर्ध्वलो–तिर्यग्लोक में हैं (अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया) अधोलोक–तिर्यग्लोक में विशेषाधिक हैं (तिरियलोए असंखेज्जगुणा) तिर्यग्लोक मे असंख्यातगुणा हैं (तेलोक्के असंखेज्जगुणा) त्रैलोक्य में असंख्यातगुणा हैं (उड्ढलोए असंखेज्जगुणा) ऊर्ध्वलोक में असंख्यातगुणा हैं (अहोलोए विसेसाहिया) अधोलोक में विशेषाधिक हैं।

લોકમા અસંખ્યાત ગણા છે, (अहोलोए विसेसाहिया) અધોલોકમા વિશેષાધિક છે

(खेत्ताणुवाएणं) ક્ષેત્રના અનુસાર (सव्वत्थोवा आउकाइया उड्ढलोयतिरियलोए) સૌથી ઓછા અપ્કાયિક ઉર્ધ્વલોક–તિર્યગ્લોકમા છે. (अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया) અધોલોક તિર્યગ્લોકમા વિશેષાધિક છે. (तिरियलोए असंखेज्जगुणा) તિર્યગ્લોકમાં અસંખ્યાતગણા છે. (उड्ढलोए असंखिज्जगुणा) ઉર્ધ્વલોકમા અસંખ્યાત ગણા છે. (अहोलोए विसेसाहिया) અધોલોકમાં વિશેષાધિક છે.

(खेत्ताणुवाएणं) ક્ષેત્રના અનુસાર (सव्वत्थोवा आउकाइया अपज्जत्तया उड्ढलोय तिरियलोए) સૌથી ઓછા અપ્કાયિક અપર્યાપ્તક ઉર્ધ્વલોક–તિર્યગ્લોકમા છે. (अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया) અધોલોક તિર્યગ્લોકમા વિશેષાધિક છે. (तिरियलोए असंखेज्जगुणा) તિર્યગ્લોકમાં અસંખ્યાતગણા છે. (तेलोक्के असंखेज्जगुणा) ત્રૈલોક્યમા અસંખ્યાતગણા છે. (उड्ढलोए असंखेज्जगुणा) ઉર્ધ્વલોકમાં અસંખ્યાતગણા છે. (अहोलोए विसेसाहिया) અધોલોકમા વિશેષાધિક છે.

ग्लोके विशेषाधिकाः, तिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः, त्रैलोक्ये असंख्येयगुणाः, ऊर्ध्वलोके असंख्येयगुणाः, अधोलोके विशेषाधिकाः, क्षेत्रानुपातेन सर्वस्तोकाः तेजःकायिकाः ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके, अधोलोकतिर्यग्लोके विशेषाधिकाः, तिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः, त्रैलोक्ये असंख्येयगुणाः, ऊर्ध्वलोके असंख्येयगुणाः, अधोलोके विशेषाधिकाः, क्षेत्रानुपातेन सर्वस्तोकाः तेजः कायिकाः अपर्याप्तकाः ऊर्ध्वलोक-

---

(खित्ताणुवाएणं) क्षेत्र के अनुसार (सव्वत्थोवा आउकाइया पज्जत्तया उड्ढलोयतिरियलोए) सब से कम अप्कायिक पर्याप्त ऊर्ध्वलोक–तिर्यग्लोक में हैं (अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया) अधोलोक–तिर्यग्लोक में विशेषाधिक हैं (तिरियलोए असंखेज्जगुणा) तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा हैं (तेलोक्के असंखिज्जगुणा) त्रैलोक्य में असंख्यातगुणा हैं (उड्ढलोए असंखेज्जगुणा) ऊर्ध्वलोक में असंख्यातगुणा हैं (अहोलोए विसेसाहिया) अधोलोक में विशेषाधिक हैं।

(खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्र के अनुसार (सव्वत्थोवा तेउकाइया उड्ढलोयतिरियलोए) सब से कम तेजःकायिक ऊर्ध्वलोक–तिर्यग्लोक में हैं (अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया) अधोलोक–तिर्यग्लोक में विशेषाधिक हैं (तिरियलोए असंखिज्जगुणा) तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा हैं (तेलोक्के असंखिज्जगुणा) त्रैलोक्य में असंख्यातगुणा हैं

(खित्ताणुवाएणं) क्षेत्रअनुसार (सव्वत्थोवा आउकाइया पज्जत्तया उड्ढलोय लोयतिरियलोए) ઓછા અપ્કાયિક પર્યાપ્ત ઉર્ધ્વલોક–તિર્યગ્લોકમાં છે. (अहोलोय तिरियलोए विसेसाहिया) અધોલોક તિર્યગ્લોકમા વિશેષાધિક છે. (तिरियलोए असंखेज्जगुणा) તિર્યગ્લોકમાં અસંખ્યાત ગણુા છે. (अहोलोए विसेसाहिया) અધોલોકમાં વિશેષાધિક છે.

(खित्ताणुवाएणं) ક્ષેત્રની અનુસાર (सव्वत्थोवा तेउकाइया उड्ढलोयतिरियलोए) સૌથી ઓછા તેજઃકાયિક ઉર્ધ્વલોક–તિર્યગ્લોકમાં છે. (अहोलोए तिरियलोए विसेसाहिया) અધોલોક તિર્યગ્લોકમાં વિશેષાધિક છે. (तिरियलोए असंखेज्जगुणा) તિર્યગ્લોકમાં અસંખ્યાત ગણા છે. (तेलोक्के असंखेज्जगुणा) ત્રૈલોકયમાં અસંખ્યાત ગણા છે. (उड्ढलोए असंखेज्ज गुणा) ઉર્ધ્વલોકમા અસંખ્યાત ગણા છે. (अहोलोए विसेसाहिया) અધોલોકમાં વિશેષાધિક છે.

(खित्ताणुवाएणं) ક્ષેત્રના પ્રમાણે (सव्वत्थोवा तेउकाइया अपज्जत्तया उड्ढलोयतिरियलोए) સૌથી ઓછા અપર્યાપ્ત તેજસ્કાયિક ઉર્ધ્વલોક–તિર્યગ્લોકમાં છે. (अहोलोए तिरियलोए विसेसाहिया) અધોલોક તિર્યગ્લોકમા વિશેષાધિક છે. (तिरियलोए असंखेज्जगुणा) તિર્યગ્લોકમાં અસંખ્યાતગણા છે. (उड्ढलोए असंखेज्जगुणा) ઉર્ધ્વ-

तिर्यग्लोके, अधोलोकतिर्यग्लोके वर्तमाना तेजस्कायिकाः विशेषाधिकाः, तिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः, त्रैलोक्ये असंख्येयगुणाः, ऊर्ध्वलोके असंख्येयगुणाः, अधोलोके विशेषाधिकाः, क्षेत्रानुपातेन सर्वस्तोकाः तेजः-कायिकाः पर्याप्तकाः ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके, अधोलोकतिर्यग्लोके विशेषाधिकाः, तिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः, त्रैलोक्ये असंख्येयगुणाः, ऊर्ध्वलोके असंख्येयगुणाः, अधोलोके विशेषा-

---

(उड्ढलोए असंखिज्जगुणा) ऊर्ध्वलोक में असंख्यातगुणा हैं (अहोलोए विसेसाहिया) अधोलोक में विशेषाधिक हैं।

(खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्र के अनुसार (सव्वत्थोवा तेउकाइया अपज्जत्तया उड्ढलोयतिरियलोए) सब से कम अपर्याप्त तेजस्कायिक ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक में हैं (अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया) अधोलोक-तिर्यग्लोक में विशेषाधिक हैं (तिरियलोए असंखेज्जगुणा) तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा हैं (तेलोक्के असंखेज्जगुणा) त्रैलोक्य में असंख्यातगुणा हैं (उड्ढलोए असंखेज्जगुणा) ऊर्ध्वलोक में असंख्यातगुणा हैं (अहोलोए विसेसाहिया) अधोलोक में विशेषाधिक हैं।

(खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्र के अनुसार (सव्वत्थोवा तेउकाइया पज्जत्तया उड्ढलोयतिरियलोए) सबसे कम पर्याप्त तेजस्कायिक ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक में हैं (अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया) अधोलोक-तिर्यग्लोक में विशेषाधिक हैं (तिरियलोए असंखेज्जगुणा) तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा हैं (तेलोक्के असंखेज्जगुणा) त्रैलोक्य में असंख्यातगुणा हैं (उड्ढलोए असंखेज्जगुणा) ऊर्ध्वलोक में असंख्यातगुणा हैं

લોકમા અસંખ્યાતગણુા છે. (अहोलोए विसेसाहिया) અધોલોકમાં વિશેષાધિક છે.

(खेत्ताणुवाएणं) ક્ષેત્રના કથન પ્રમાણે (सव्वत्थोवा तेउकाइया पज्जत्तया उड्ढलोयतिरियलोए) સૌથી ઓછા પર્યાપ્ત તેજસ્કાયિક ઉર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોકમાં છે. (अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया) અધોલોક તિર્યગ્લોકમાં વિશેષાધિક છે. (तिरियलोए असखेज्जगुणा) તિર્યગ્લોકમા અસખ્યાતગણુા છે. (तेलोक्के असखेज्जगुणा) ત્રૈલોકયમાં અસંખ્યાતગણુા છે. (उड्ढलोए असंखेज्जगुणा) ઉર્ધ્વલોકમા અસંખ્યાતગણુા છે. (अहोलोए विसेसाहिया) અધોલોકમાં વિશેષાધિક છે.

(खेत्ताणुवाएणं) ક્ષેત્રના કથન પ્રમાણે (सव्वत्थोवा वाउकाइया उड्ढलोयतिरियलोए) સૌથી ઓછા વાયુકાયિક ઉર્ધ્વલોકમાં-તિર્યગ્લોકમાં છે. (अहोलोय तिरियलोए विसेसाहिया) અધોલોક તિર્યગ્લોકમાં વિશેષાધિક છે. (तिरियलोए असखेज्जगुणा) તિર્યગ્લોકમાં અસખ્યાતગણુા છે. (तेलोक्के असखेज्जगुणा) ત્રૈલોકયમાં અસંખ્યાતગણુા છે. (उड्ढलोए असखेज्जगुणा) ઉર્ધ્વલોકમાં અસંખ્યાત-

धिकाः, क्षेत्रानुपातेन सर्वस्तोकाः वायुकायिकाः ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके, अधोलोकतिर्यग्लोके विशेषाधिकाः, तिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः, त्रैलोक्ये असंख्येयगुणाः, ऊर्ध्वलोके असंख्येयगुणाः, अधोलोके विशेषाधिकाः, क्षेत्रानुपातेन सर्वस्तोकाः वायुकायिकाः अपर्याप्तकाः ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके, अधोलोकतिर्यग्लोके विशेषाधिकाः, तिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः, त्रैलोक्ये असंख्येयगुणाः ऊर्ध्वलोके असंख्येयगुणाः, अधोलोके विशेषाधिकाः, क्षेत्रानुपातेन सर्वस्तोका वायुकायिकाः

(अहोलोए विसेसाहिया) अधोलोक में विशेषाधिक हैं।

(खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्र के अनुसार (सव्वत्थोवा वाउकाइया उड्ढलोयतिरियलोए) सब से कम वायुकायिक ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक में हैं (अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया) अधोलोक-तिर्यग्लोक से विशेषाधिक हैं (तिरियलोए असंखेज्जगुणा) तिर्यग्लोक से असंख्यातगुणा हैं (तेलोक्के असंखेज्जगुणा) त्रैलोक्य में असंख्यातगुणा हैं (उड्ढलोए असंखेज्जगुणा) ऊर्ध्वलोक में असंख्यातगुणा हैं (अहोलोए विसेसाहिया) अधोलोक में विशेषाधिक हैं।

(खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्र के अनुसार (सव्वत्थोवा वाउकाइया अपज्जत्तया सब से कम वायुकायिक अपर्याप्त (उड्ढलोयतिरियलोए) ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक में हैं (अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया) अधोलोक तिर्यग्लोक में विशेषाधिक हैं (तिरियलोए असंखेज्जगुणा) तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा हैं (तेलोक्के असंखेज्जगुणा) त्रैलोक्य में असंख्यातगुणा हैं (उड्ढलोए असंखेज्जगुणा) ऊर्ध्वलोक मे असंख्यातगुणा हैं (अहोलोए विसेसाहिया) अधोलोक में विशेषाधिक हैं।

(खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्र के अनुसार (सव्वत्थोवा वाउकाइया) सब से कम वायुकायिक (पज्जत्तया) पर्याप्तक (उड्ढलोयतिरियलोए) ऊर्ध्व-

---

ગણુા છે. (अहोलोए विसेसाहिया) અધોલોકમાં વિશેષાધિક છે.

(खेत्ताणुवाएणं) ક્ષેત્રના કથન પ્રમાણે (सव्वत्थोवा वाउकाइया अपज्जत्तया) સૌથી ઓછા વાયુકાયિક અપર્યાપ્તક (उड्ढलोयतिरियलोए) ઉર્ધ્વલોક તિર્યગ્લોકમાં છે. (अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया) અધોલોક તિર્યગ્લોકમા વિશેષાધિક છે. (तिरियलोए असंखेज्जगुणा) તિર્યગ્લોકમાં અસંખ્યાતગણુા છે, (तेलोक्के असंखेज्जगुणा) ત્રૈલોકયમાં અસંખ્યાતગણુા છે. (उड्ढलोए असंखेज्जगुणा) ઉર્ધ્વલોકમાં અસંખ્યાત ગણુા છે. (अहोलोए विसेसाहिया) અધોલોકમાં વિશેષાધિક છે.

(खेत्ताणुवाएणं) ક્ષેત્રના કથન પ્રમાણે (सव्वत्थोवा वाउकाइया) સૌથી ઓછા વાયુકાયિક (पज्जत्तया) પર્યાપ્તક (उड्ढलोयतिरियलोए) ઉર્ધ્વલોક તિર્યગ્લોકમાં

पर्याप्तकाः ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके, अधोलोकतिर्यग्लोके विशेषाधिकाः, तिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः, त्रैलोक्ये असंख्येयगुणाः, ऊर्ध्वलोके असंख्येयगुणाः, अधोलोके विशेषाधिकाः, क्षेत्रानुपातेन सर्वस्तोकाः वनस्पतिकायिकाः ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके अधोलोकतिर्यग्लोके विशेषाधिकाः, तिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः, त्रैलोक्ये असंख्येयगुणाः, ऊर्ध्वलोके असंख्येयगुणाः, अधोलोके विशेषाधिकाः, क्षेत्रानुपातेन सर्वस्तोकाः वनस्पतिकायिकाः अपर्याप्तकाः ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके,

---

लोक तिर्यक्लोक में हैं (अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया) अधोलोक-तिर्यग्लोक में विशेषाधिक हैं (तिरियलोए असंखेज्जगुणा) तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा हैं (तेलोक्के असंखेज्जगुणा) त्रैलोक्य में असंख्यातगुणा हैं (उड्ढलोए असंखिज्जगुणा) ऊर्ध्वलोक में असंख्यातगुणा हैं (अहोलोए विसेसाहिया) अधोलोक में विशेषाधिक हैं।

(खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्र के अनुसार (सव्वत्थोवा वणस्सइकाइया उड्ढलोयतिरियलोए) सब से कम वनस्पतिकायिक ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक में हैं (अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया) अधोलोक-तिर्यग्लोक में विशेषाधिक हैं (तिरियलोए असंखेज्जगुणा) तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा हैं (तेलोक्के असंखेज्जगुणा) त्रैलोक्य में असंख्यातगुणा हैं (उड्ढलोए असंखिज्जगुणा) ऊर्ध्वलोक में असंख्यातगुणा हैं (अहोलोए विसेसाहिया) अधोलोक में विशेषाधिक हैं।

(खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्र के अनुसार (सव्वत्थोवा वणस्सइकाइया अपज्जत्तया उड्ढलोयतिरियलोए) सब से कम वनस्पतिकायिक अप-

---

છે. (अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया) અધોલોક તિર્યગ્લોકમાં વિશેષાધિક છે. (तिरियलोए असंखेज्जगुणा) તિર્યગ્લોકમા અસ ખ્યાતગણા છે. (तेलोक्के असंखेज्जगुणा) ત્રૈલોકયમા અસંખ્યાતગણા છે. (उड्ढलोए असंखेज्जगुणा) ઉર્ધ્વલોકમાં અસંખ્યાત ગણા છે.

(खेत्ताणुवाएणं) ક્ષેત્રના કથન પ્રમાણે (सव्वत्थोवा वणस्सकाइया उड्ढलोय तिरियलोए) સૌથી ઓછા વનસ્પતિકાયિક ઉર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોકમાં છે. (अहोलोय तिरियलोए विसेसाहिया) અધોલોક-તિર્યગ્લોકમાં વિશેષાધિક છે. (तिरियलोए असंखेज्जगुणा) તિર્યગ્લોકમાં અસંખ્યાતગણા છે. (तेलोक्के असंखेज्जगुणा) ત્રૈલોકયમા અસંખ્યાત ગણા છે. (उड्ढलोए असंखेज्जगुणा) ઉર્ધ્વલોકમાં અસંખ્યાત ગણા છે. (अहोलोए विसेसाहिया) અધોલોકમાં વિશેષાધિક છે.

(खेत्ताणुवाएणं) ક્ષેત્રના કથન પ્રમાણે (सव्वत्थोवा वणस्सकाइया अपज्जत्तया उड्ढलोयतिरियलोए) સૌથી ઓછા વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્તક ઉર્ધ્વલોક તિર્ય-

अधोलोकतिर्यग्लोके विशेषाधिकाः, तिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः, त्रैलोक्ये असंख्येयगुणाः, ऊर्ध्वलोके असंख्येयगुणाः, अधोलोके विशेषाधिकाः, क्षेत्रानुपातेन सर्वस्तोका वनस्पतिकायिकाः पर्याप्तकाः ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके, अधोलोकतिर्यग्लोके विशेषाधिकाः, तिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः, त्रैलोक्ये असंख्येयगुणाः, ऊर्ध्वलोके असंख्येयगुणाः, अधोलोके विशेषाधिकाः ॥सू० ३५॥

र्याप्त ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक में हैं (अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया) अधोलोक-तिर्यग्लोक में विशेषाधिक हैं (तिरियलोए असंखेज्जगुणा) तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा हैं (तेलोक्के असंखेज्जगुणा) त्रैलोक्य में असंख्यातगुणा हैं (उड्ढलोए असंखेज्जगुणा) ऊर्ध्वलोक असंख्यातगुणा हैं (अहोलोए विसेसाहिया) अधोलोक में विशेषाधिक हैं।

(खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्र के अनुसार (सव्वत्थोवा वणस्सइकाइया पज्जत्तया) सब से कम वनस्पतिकायिक पर्याप्त (उड्ढलोयतिरियलोए) ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक में हैं (अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया) अधोलोक-तिर्यक्लोक में विशेषाधिक हैं (तिरियलोए असंखिज्जगुणा) तिर्यक्लोक में असंख्यातगुणा हैं (तेलोक्के असंखेज्जगुणा) त्रैलोक्य में असंख्यातगुणा हैं (उड्ढलोए असंखेज्जगुणा) ऊर्ध्वलोक में असंख्यातगुणा हैं (अहोलोए विसेसाहिया) अधोलोक में विशेषाधिक हैं।

अब पृथ्वीकायिक आदि पांचों एकेन्द्रिय समुच्चय जीवों का तथा पर्याप्तक और अपर्याप्तक भेदों का, यों तीन प्रकार का अल्प-

---

ગ્લોકમાં છે. (अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया) અધોલોક-તિર્યગ્લોકમાં વિશેષાધિક છે. (तिरियलोए असंखेज्जगुणा) તિર્યગ્લોકમા અસંખ્યાતગણા છે. (तेलोक्के असंखेज्जगुणा) ત્રૈલોક્યમાં અસંખ્યાતગણા છે. (उड्ढलोए असंखेज्जगुणा) ઉર્ધ્વલોકમાં અસંખ્યાતગણા છે (अहोलोए विसेसाहिया) અધોલોકમાં વિશેષાધિક છે.

(खित्ताणुवाएणं) ક્ષેત્રના કથન પ્રમાણે (सव्वत्थोवा वणस्सइकाइया पज्जत्तया) સૌથી ઓછી વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્ત (उड्ढलोयतिरियलोए) ઉર્ધ્વલોક તિર્યગ્લોકમાં છે. (अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया) અધોલોક-તિર્યગ્લોકમાં વિશેષાધિક છે. (तिरियलोए असंखेज्जगुणा) તિર્યગ્લોકમા અસંખ્યાત ગણા છે. (तेलोक्के असंखेज्जगुणा) ત્રૈલોકયમાં અસંખ્યાત ગણા છે. (उड्ढलोए असंखेज्जगुणा) ઉર્ધ્વલોકમાં અસંખ્યાત ગણા છે. (अहोलोए विसेसाहिया) અધોલોકમાં વિશેષાધિક છે. ॥ સૂ. ૩૪ ॥

ટીકાર્થ-હવે પૃથ્વીકાયિક વિગેરે એકેન્દ્રિય સમુચ્ચય જીવોનું તેના

टीका—अथैकेन्द्रियविशेषाणां पृथिवीकायिकादीनां पञ्चानां समुच्चय-पर्याप्तापर्याप्तकभेदेन प्रत्येकं त्रीणि त्रीणि अल्पबहुत्वानि प्ररूपयितुमाह-'खेत्ताणुवाएणं' क्षेत्रानुपातेन-क्षेत्रानुसारेण 'सव्वत्थोवा पुढविकाइया उड्ढलोय तिरियलोए' सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः, पृथिवीकायिकाः ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके तत्प्रतरद्वयवर्तिनो भवन्ति प्रागुक्तैकेन्द्रियविषयकयुक्तेः, तेभ्यः 'अहोलोयतिरिय-लोए विसेसाहिया' अधोलोकतिर्यग्लोके-तत्प्रतरद्वयवर्तिनः पृथिवीकायिका विशेषाधिका भवन्ति एकेन्द्रियप्रकरणे युक्तेरुक्तत्वात्, तेभ्योऽपि-'तिरियलोए असं-खेज्जगुणा' तिर्यग्लोकेवर्तमानाः पृथिवीकायिकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः सत्वात्, तेभ्योऽपि 'तेलोक्के असंखेज्जगुणा' त्रैलोक्ये-लोकत्रय-वर्तिनः पृथिवीकायिकाः असंख्येयगुणा भवन्ति समुच्चयैकेन्द्रियवत्, तेभ्योपि 'उड्ढलोए असंखेज्जगुणा' ऊर्ध्वलोके वर्तमानाः पृथिवीकायिकाः असंख्येयगुणा भवन्ति औधिकैकेन्द्रियवत्, तेभ्योऽपि 'अहोलोए विसेसाहिया' अधोलोके वर्त-मानाः पृथिवीकायिकाः विशेषाधिका भवन्ति, एकेन्द्रियसमुच्चयवत्,

---

बहुत्व प्ररूपित करते हैं-

टीकार्थ-क्षेत्र की अपेक्षा सब से कम पृथ्वीकायिक ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक में हैं अर्थात् पूर्वोक्त दो प्रतरों में होते हैं। इस संबंध में वही युक्ति समझ लेनी चाहिए जो एकेन्द्रियों के विषय में कही जा चुकी है। इनकी अपेक्षा अधोलोक-तिर्यग्लोक नामक प्रतरों में विशेषाधिक हैं। युक्ति एकेन्द्रियों के प्रकरण में कही जा चुकी है। इन की अपेक्षा तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा हैं, इसका कारण भी पहले कहा जा चुका है। इनकी अपेक्षा त्रिलोकवर्त्ती पृथ्वीकायिक असं-ख्यातगुणा हैं, इनसे ऊर्ध्वलोक में वर्त्तमान पृथ्वीकायिक असंख्यात गुणा हैं, इन से अधोलोक में विशेषाधिक हैं। इन सब के विषय में

પર્યાપ્તક અપર્યાપ્તકના ભેદોનુ એ રીતે ત્રણ પ્રકારના અલ્પબહુપણાની પ્રરૂપણા કરવામા આવે છે

ક્ષેત્રની અપેક્ષાથી સૌથી ઓછા પૃથ્વીકાયિક ઉર્ધ્વલોક તિર્યગ્લોકમાં છે. અર્થાત્ પૂર્વોક્ત બે પ્રતરોમા હોય છે. આ સંબંધમાં એકેન્દ્રિયોના વિષયમા જે કથન કરવામાં આવેલ છે એ જ કથન સમજવું જોઈએ. તેના કરતાં અધોલોક-તિર્યગ્લોક નામના પ્રતરોમા વિશેષાધિક છે. તેના સંબધી યુક્તિ એકેન્દ્રિયોના પ્રકરણમા કહેવામા આવી ગયેલ છે. તેના કરતાં તિર્યગ્લોકમાં અસંખ્યાત ગણુ છે, તેનુ કારણ પણ પહેલાં કહેવામાં આવી ગયેલ છે. તેના કરતાં ત્રિલોકવર્તી પૃથ્વીકાયિક અસંખ્યાત ગણુ છે. તેના કરતા ઉર્ધ્વલોકમાં

अथापर्याप्तकपृथिवीकायिकानामल्पबहुत्वं प्रतिपादयति-'खेत्ताणुवाएणं' क्षेत्रानुपातेन-क्षेत्रानुसारेण, 'सव्वत्थोवा पुढवीकाइया अपज्जत्तया उड्ढलोय-तिरियलोए' सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः पृथिवीकायिकाः अपर्याप्तकाः ऊर्ध्व-लोकतिर्यग्लोके-तत्प्रतरद्वयवर्तिनो भवन्ति, प्रागुक्तैकेन्द्रिययुक्तेः, तेभ्योऽपि-'अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया' अधोलोकतिर्यग्लोके-तत्प्रतरद्वयवर्तिनः पृथिवीकायिकाः अपर्याप्तकाः विशेषाधिका भवन्ति, ते समुच्चयैकेन्द्रियवत्, तेभ्योऽपि-'तिरियलोए असंखेज्जगुणा' तिर्यग्लोके वर्तमानाः अपर्याप्तक-पृथिवीकायिकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, तेभ्योपि 'तेलोक्के असं-खेज्जगुणा' त्रैलोक्ये लोकत्रयवर्तिनः पृथिवीकायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येय-गुणा भवन्ति, एकेन्द्रियसमुच्चयवत्, तेभ्योऽपि 'उड्ढलोए असंखेज्जगुणा' ऊर्ध्वलोके वर्तमानाः अपर्याप्तकपृथिवीकायिकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, प्रागु क्तैकेन्द्रिययुक्तेः, तेभ्योऽपि-'अहोलोए विसेसाहिया' अधोलोके वर्तमाना अप-र्याप्तकपृथिवीकायिकाः विशेषाधिका भवन्ति, प्रागुक्तैकेन्द्रिययुक्तेः ।

वही युक्ति जानना चाहिए जो समुच्चय एकेन्द्रियों के अल्पबहुत्व के विषय में कही जा चुकी है ।

अपर्याप्तक पृथ्वीकायिकों का अल्पबहुत्व-सब से कम अपर्याप्त पृथ्वीकायिक ऊर्ध्वलोक तिर्यग्लोक में हैं । उनकी अपेक्षा अधोलोक-तिर्यग्लोक में विशेषाधिक हैं । अधोलोक-तिर्यग्लोक की अपेक्षा तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा अधिक हैं । तिर्यग्लोक की अपेक्षा त्रिलोकवर्त्ती असंख्यातगुणा हैं, उनकी अपेक्षा ऊर्ध्वलोक में असंख्या-तगुणा हैं । ऊर्ध्वलोक की अपेक्षा अधोलोक में विशेषाधिक हैं । इनके इस अल्पबहुत्व का कारण वही समझना चाहिए जो एकेन्द्रियों के अल्पबहुत्व में कहा गया है ।

રહેલા પૃથ્વીકાયિક અસંખ્યાત ગણા છે. તેના કરતા અધોલોકમા રહેલાં પૃથ્વી કાયિકો વિશેષાધિક છે. આ બધાના સંબંધમાં યુક્તિ જે સમુચ્ચય એકેન્દ્રિયોના અલ્પબહુત્વપણાના સંબંધમાં કહેવામાં આવેલ છે એ જ રીતે સમજવી.

અપર્યાપ્તક પૃથ્વીકાયિકોનું અલ્પબહુત્વ

સૌથી ઓછા અપર્યાપ્તક પૃથ્વીકાયિક, ઉર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોકમાં છે. તેના કરતાં અધોલોક-તિર્યગ્લોકમાં વિશેષાધિક છે અધોલોક તિર્યગ્લોકના કરતાં તિર્યગ્લોકમા અસંખ્યાતગણા છે. તિર્યગ્લોકના કરતા ત્રિલોકવર્તિ અસંખ્યાતગણા છે. ઉર્ધ્વલોકના કરતાં અધોલોકમાં વિશેષાધિક છે. આ અલ્પબહુત્વના સંબંધમા પણ એજ રીત સમજવી કે જે એકેન્દ્રિયોના સંબંધમા કહેવામાં આવી ગયેલ છે.

अथ पर्याप्तक पृथिवीकायिकानामल्पबहुत्वमाह–'खेत्ताणुवाएणं' क्षेत्रानुपातेन–क्षेत्रानुसारेण 'सव्वत्थोवा पुढविकाइया पज्जत्तया उड्ढलोयतिरियलोए' सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः, पृथिवीकायिकाः पर्याप्तकाः ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके तत्प्रतरद्वयवर्तिनो भवन्ति, प्रागुक्तसमुच्चयैकेन्द्रियवत्, तेभ्योऽपि 'अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया' अधोलोकतिर्यग्लोके तत्प्रतरद्वयवर्तिनः पर्याप्तकपृथिवीकायिका विशेषाधिका भवन्ति प्रागुक्तयुक्तेः तेभ्योऽपि–'तिरियलोए असंखेज्जगुणा' तिर्यग्लोके वर्तमानाः पर्याप्तकपृथिवीकायिकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, पूर्वोक्तैकेन्द्रियसमुच्चयवत्, तेभ्योऽपि 'तेलोक्के असंखेज्जगुणा' त्रैलोक्ये–लोकत्रयवर्तिनः पर्याप्तकपृथिवीकायिकाः असंख्येयगुणा भवन्ति प्रागुक्तयुक्तेः, तेभ्योऽपि 'उड्ढलोए असंखेज्जगुणा' ऊर्ध्वलोके वर्तमानाः पृथिवीकायिकाः पर्याप्तका असंख्येयगुणा भवन्ति, समुच्चयैकेन्द्रियवत्, तेभ्योऽपि–'अहोलोए विसेसाहिया' अधोलोके वर्तमानाः पर्याप्तकपृथिवीकायिकाः विशेषाधिका भवन्ति प्रागुक्तयुक्तेः

अथाप्कायिकानामल्पबहुत्वमाह–'खेत्ताणुवाएणं' क्षेत्रानुपातेन–क्षेत्रानुसा-

---

पर्याप्तक पृथ्वीकायिकों का अल्पबहुत्व–क्षेत्र के अनुसार सब से कम पर्याप्त पृथ्वीकायिक ऊर्ध्वलोक–तिर्यग्लोक में हैं अर्थात् ऊर्ध्वलोक–तिर्यग्लोक नामक दो प्रतरों को स्पर्श करने वाले हैं। उनकी अपेक्षा अधोलोक तिर्यग्लोक में विशेषाधिक हैं। उनकी अपेक्षा तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा हैं। तिर्यग्लोक की अपेक्षा त्रिलोकवर्त्ती अर्थात् तीनों लोकों का स्पर्श करने वाले असंख्यातगुणा हैं। उनकी अपेक्षा ऊर्ध्वलोक में असंख्यातगुणा हैं और ऊर्ध्वलोक की अपेक्षा अधोलोक में विशेषाधिक हैं।

अप्कायिकों का अल्पबहुत्व–क्षेत्र के अनुसार सबसे कम अप्का-

પર્યાપ્તક પૃથ્વીકાયિકોનુ અલ્પબહુત્વ

ક્ષેત્રના અનુસાર સૌથી ઓછા પર્યાપ્તક પૃથ્વીકાયિક ઉર્ધ્વલોક તિર્યગ્લોકમા છે, અર્થાત્ ઉર્ધ્વલોક–તિર્યગ્લોક નામના બે પ્રતરોનો સ્પર્શ કરવાવાળા છે. તેના કરતાં અધોલોક–તિર્યકલોકમાં વિશેષાધિક છે, તેના કરતા તિર્યકલોકમાં અસંખ્યાતગણા છે. તિર્યકલોકના કરતા ત્રિલોકવર્તિ અર્થાત્ ત્રણે લોકનો સ્પર્શ કરવાવાળા અસંખ્યાતગણા છે. તેના કરતાં ઉર્ધ્વલોકમાં અસંખ્યાતગણા છે. અને ઉર્ધ્વલોકના કરતા અધોલોકમા વિશેષાધિક છે

અપ્કાયિકોનું અલ્પબહુત્વ

ક્ષેત્રના અનુસાર સૌથી ઓછા અપ્કાયિક ઉર્ધ્વલોક તિર્યકલોક નામના

रेण 'सव्वत्थोवा आउकाइया उड्ढलोयतिरियलोए' सर्वस्तोकाः सर्वेभ्योऽल्पाः, अप्कायिकाः ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके तत्प्रतरद्वयवर्तिनो भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, तेभ्योऽपि 'अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया' अधोलोकतिर्यग्लोके–तत्प्रतर-द्वयवर्तिनोऽप्कायिकाः विशेषाधिका भवन्ति प्रागुक्तयुक्तेः, तेभ्योऽपि–'तिरिय-लोए असंखेज्जगुणा' तिर्यग्लोके वर्तमानाः अप्कायिकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तैकेन्द्रियसमुच्चयवत्, तेभ्योऽपि 'तेलोक्के असंखेज्जगुणा' त्रैलोक्ये–लोकत्रयवर्तिनोऽप्कायिकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, तेभ्योऽपि-'उड्ढलोए असंखेज्जगुणा' ऊर्ध्वलोके वर्तमाना अप्कायिकाः असंख्येयगुणा भव-न्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, तेभ्योऽपि–'अहोलोए विसेसाहिया' अधोलोके वर्तमाना अप्कायिकाः विशेषाधिका भवन्ति समुच्चयैकेन्द्रियवत्,

अथापर्याप्तकाप्कायिकानामल्पबहुत्वमाह–'खेत्ताणुवाएणं' क्षेत्रानुपातेन–क्षेत्रानुसारेण, 'सव्वत्थोवा आउकाइया अपज्जत्तया उड्ढलोयतिरियलोए' सर्व-स्तोकाः–सर्वेभ्योऽल्पाः अप्कायिकाः अपर्याप्तकाः ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके–प्रतरद्वय-वर्तिनो भवन्ति, प्रागुक्तसमुच्चयैकेन्द्रिययुक्तेः, तेभ्योऽपि–'अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया' अधोलोकतिर्यग्लोके–तत्प्रतरद्वयवर्तिनोऽपर्याप्तकाः अप्कायिकाः विशेषाधिकाः भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, तेभ्योऽपि 'तिरियलोए असंखेज्जगुणा' तिर्य-ग्लोके वर्तमाना अप्कायिका अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, तेभ्योऽपि–'तेलोक्के असंखेज्जगुणा' त्रैलोक्ये–लोकत्रयवर्तिनोऽपर्याप्तका अप्का-

---

यिक ऊर्ध्वलोक तिर्यग्लोक नामक प्रतरों में हैं। उनकी अपेक्षा अधो-लोक–तिर्यग्लोक में विशेषाधिक हैं। अधोलोक–तिर्यग्लोक की अपेक्षा तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा हैं। तिर्यग्लोक की अपेक्षा त्रिलोकवर्त्ती असंख्यातगुणा हैं। त्रिलोकवर्त्तियों की अपेक्षा ऊर्ध्वलोक में असं-ख्यातगुणा हैं। ऊर्ध्वलोक की अपेक्षा अधोलोक में विशेषाधिक हैं। यहां भी युक्ति समुच्चय एकेन्द्रियों के विषय में जो कही है वही समझना चाहिए।

अपर्याप्तक अप्कायिकों का अल्पबहुत्व–सब से कम अप्कायिक

પ્રતરમા છે, અધોલોક–તિર્યગ્લોકની અપેક્ષાએ તિર્યગ્લોકમા અસંખ્યાતગણા છે. તિર્યગ્લોકની અપેક્ષાએ ત્રિલોકવર્તિ અસંખ્યાતગણા છે, ઉર્ધ્વલોકના કરતાં અધોલોકમા વિશેષાધિક છે અહિયાં પણ સમુચ્ચય જીવ એકેન્દ્રિયોના સંબંધમાં જે યુક્તિ કહી છે એજ યુક્તિ સમજવી.

અપર્યાપ્તક અપ્કાયિકોનું અલ્પબહુત્વ

સૌથી ઓછા અપ્કાયિક અપર્યાપ્તક જીવ ઉર્ધ્વલોક–તિર્યક્લોક નામના

यिकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, समुच्चयैकेन्द्रियवत्, तेभ्योऽपि-'उड्ढलोए असंखेज्जगुणा' ऊर्ध्वलोके वर्तमाना अपर्याप्तका अप्कायिकाः असंख्येयगुणा भवन्ति प्रागुक्तयुक्तेः, तेभ्योऽपि 'अहोलोए विसेसाहिया' अधोलोके वर्तमाना अपर्याप्तका अप्कायिकाः विशेषाधिका भवन्ति प्रागुक्तयुक्तेः

अथ पर्याप्तकाप्कायिकानामल्पबहुत्वं प्रतिपादयति-'खेत्ताणुवाएणं' क्षेत्रानुपातेन-क्षेत्रानुसारेण 'सव्वत्थोवा आउकाइया पज्जत्तया उड्ढलोयतिरियलोए' सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः अप्कायिकाः पर्याप्तकाः ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके तत्प्रतरद्वयवर्तिनो भवन्ति प्रागुक्तयुक्तेः तेभ्योऽपि 'अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया' अधोलोकतिर्यग्लोके प्रतरद्वयवर्तिनः पर्याप्तका अप्कायिकाः विशेषाधिका भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः तेभ्योऽपि 'तिरियलोए असंखेज्जगुणा' तिर्यग्लोके वर्तमानाः पर्याप्तका अप्कायिकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि 'तेलोक्के असंखेज्जगुणा' त्रैलोक्ये -लोकत्रयवर्तिनः पर्याप्तका अप्कायिकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः

अपर्याप्तक जीव ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक नामक दो प्रतरों में हैं, ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक की अपेक्षा अधोलोक-तिर्यग्लोक नामक प्रतरों में विशेषाधिक हैं, अधोलोक-तिर्यग्लोक की अपेक्षा तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा हैं, तिर्यग्लोक की अपेक्षा त्रिलोकवर्त्ती असंख्यातगुणा हैं, त्रिलोकवर्त्तियों की अपेक्षा ऊर्ध्वलोक में असंख्यातगुणा हैं, ऊर्ध्वलोक की अपेक्षा अधोलोक में विशेषाधिक हैं। इस अल्पबहुत्व के संबंध में भी वही युक्तियां समझनी चाहिए जो एकेन्द्रियों के विषय में कही हैं।

पर्याप्तक अप्कायिकों का अल्पबहुत्व-क्षेत्र के अनुसार सब से कम अप्कायिक पर्याप्त ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक नामक प्रतरों में हैं, ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक की अपेक्षा अधोलोक तिर्यग्लोक नामक प्रतरों में विशेषाधिक हैं, अधोलोक तिर्यग्लोक की अपेक्षा तिर्यग्लोक में

બે પ્રતરોમા છે. ઉર્ધ્વલોક-તિર્યકલોકના કરતા અધોલોક-તિર્યકલોક નામના પ્રતરોમાં વિશેષાધિક છે. અધોલોક-તિર્યગ્લોકના કરતા તિર્યગ્લોકમાં અસંખ્યાતગણા છે. તિર્યગ્લોકના કરતાં ત્રિલોકવર્તિ અસખ્યાતગણા છે. ઉર્ધ્વલોકના કરતાં અધોલોકમા વિશેષાધિક છે. આ અલ્પબહુત્વના સબંધમાં પણ એજ યુક્તિઓ સમજવી કે જે એકેન્દ્રિયોના સબંધમા કહી છે.

પર્યાપ્ત અપ્કાયિકોનુ અલ્પ બહુત્વ

ક્ષેત્રની અનુસાર સૌથી ઓછા અપ્કાયિક પર્યાપ્ક ઉર્ધ્વલોક તિર્યગ્લોક નામના પ્રતરોમાં છે. ઉર્ધ્વલોક તિર્યગ્લોકના કરતાં અધોલોક તિર્યકલોક નામના પ્રતરમા વિશેષાધિક છે. અધોલોક તિર્યગ્લોકના કરતાં તિર્યગ્લોકમાં અસંખ્યાત

तेभ्योऽपि 'उड्ढलोए असंखेज्जगुणा' ऊर्ध्वलोके वर्तमानाः पर्याप्तकाप्कायिकाः असंख्येयगुणा भवन्ति प्रागुक्तैकेन्द्रियवत्, तेभ्योऽपि-'अहोलोए विसेसाहिया' अधोलोके वर्तमानाः पर्याप्तकाप्कायिकाः विशेषाधिका भवन्ति प्रागुक्तैकेन्द्रिययुक्तेः

अथ तेजःकायिकानामल्पबहुत्वं प्रतिपादयति-'खेत्ताणुवाएणं' क्षेत्रानुपातेन -क्षेत्रानुसारेण 'सव्वत्थोवा तेउकाइया उड्ढलोयतिरियलोए' सर्वस्तोकाः सर्वेभ्योऽल्पाः, तेजःकायिकाः ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके तत्प्रतरद्वयवर्तिनो भवन्ति तेभ्योऽपि-'अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया' अधोलोकतिर्यग्लोके तत्प्रतरद्वयवर्तिनस्तेजःकायिकाः विशेषाधिका भवन्ति प्रागुक्तसमुच्चयैकेन्द्रियवत्, तेभ्योऽपि 'तिरियलोए संखेज्जगुणा' तिर्यग्लोके वर्तमानस्तेजःकायिकाः संख्येयगुणा भवन्ति प्रागुक्तयुक्तेः तेभ्योऽपि 'तेल्लोक्के असंखेज्जगुणा' त्रैलोक्ये-लोकत्रयवर्तिनस्तेजःकायिकाः असंख्येयगुणा' भवन्ति, समुच्चयैकेन्द्रिययुक्तेः समत्वात्। तेभ्योऽपि 'उड्ढलोए असंखेज्जगुणा' ऊर्ध्वलोके वर्तमानास्तेजःकायिकाः असंख्येयगुणा भवन्ति प्रागुक्तयुक्तेः, तेभ्योऽपि 'अहोलोए विसेसाहिया' अधोलोके वर्तमानास्तेजःकायिका विशेषाधिका भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तैकेन्द्रियसमुच्चयवत्।

अथापर्याप्तकतेजःकायिकानामल्पबहुत्वं प्ररूपयति-'खेत्ताणुवाएणं' क्षेत्रानु-

---

असंख्यातगुणा हैं, तिर्यग्लोक की अपेक्षा त्रिलोकवर्त्ती असंख्यातगुणा हैं, त्रिलोकवर्त्तियों की अपेक्षा ऊर्ध्वलोक में असंख्यातगुणा हैं, ऊर्ध्वलोक की अपेक्षा अधोलोक में विशेषाधिक हैं। युक्ति पूर्ववत् जाननी चाहिए।

तेजस्कायिकों का अल्पबहुत्व-सब से कम तेजस्कायिक ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक में हैं, ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक की अपेक्षा अधोलोक-तिर्यग्लोक नामक प्रतरों में विशेषाधिक हैं, अधोलोक-तिर्यग्लोक की अपेक्षा तिर्यग्लोक में संख्यातगुणा हैं, तिर्यग्लोक की अपेक्षा त्रिलोकवर्त्ती असंख्यातगुणा हैं, त्रिलोकवर्त्तियों की अपेक्षा ऊर्ध्वलोक

ગણુા છે. તિર્યગ્લોકના કરતાં ત્રિલોકમાં અસંખ્યાત ગણુા છે, ત્રિલોક વર્તિયોના કરતાં ઉર્ધ્વલોકમાં અસંખ્યાત ગણુા છે. ઉર્ધ્વલોકના કરતાં અધોલોકમા વિશેષાધિક છે. આ સંબંધમાં પહેલાં કહેવામાં આવ્યા પ્રમાણેની રીત સમજવી.

તેજસ્કાયિકોનું અલ્પ બહુત્વ

સૌથી ઓછા તેજસ્કાયિકો ઉર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોકમાં છે, ઉર્ધ્વલોક તિર્યગ્લોકના કરતાં અધોલોક-તિર્યગ્લોક નામના પ્રતરોમાં વિશેષાધિક છે. અધોલોક તિર્યગ્લોકના કરતાં તિર્યગ્લોકમાં સંખ્યાતગણુા છે. તિર્યગ્લોકના કરતા ત્રિલોકવર્તિ અસંખ્યાતગણુા છે. ત્રિલોકવર્તિયોના કરતા ઉર્ધ્વલોકમા અસંખ્યાતગણુા

पातेन-क्षेत्रानुसारेण 'सव्वत्थोवा तेउकाइया अपज्जत्तया उड्ढलोयतिरियलोए' सर्वस्तोकाः सर्वेभ्योऽल्पास्तेजःकायिकाः अपर्याप्तकाः ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके तत्प्रतरद्वयवर्तिनो भवन्ति, प्रागुक्तसमुच्चयैकेन्द्रियवत्, तेभ्योऽपि-'अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया' अधोलोकतिर्यग्लोके तत्प्रतरद्वयवर्तिनोऽपर्याप्तकास्तेजःकायिकाः विशेषाधिका भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, तेभ्योऽपि 'तिरियलोए असंखेज्जगुणा' तिर्यग्लोके वर्तमानाः अपर्याप्तकास्तेजःकायिकाः असंख्येयगुणा भवन्ति समुच्चयैकेन्द्रियवत्, तेभ्योऽपि 'तेलोक्के असंखेज्जगुणा' त्रैलोक्ये-लोकत्रयवर्तिनः अपर्याप्तकास्तेजःकायिकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तसमुच्चयैकेन्द्रियवत्, तेभ्योऽपि 'उड्ढलोए असंखेज्जगुणा' ऊर्ध्वलोके वर्तमानाः अपर्याप्तकाः तेजःकायिकाः असंख्येयगुणा भवन्ति प्रागुक्तैकेन्द्रिययुक्तेः, 'अहोलोए विसेसाहिया' अधोलोके वर्तमानाः अपर्याप्तकाः तेजःकायिका विशेषाधिका भवन्ति, प्रागुक्तैकेन्द्रिययुक्तेः,

अथ पर्याप्तकतेजःकायिकानामल्पबहुत्वं प्रतिपादयति-'खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा तेउकाइया पज्जत्तया उड्ढलोयतिरियलोए' क्षेत्रानुपातेन-क्षेत्रानुसारेण प्ररूप्यमाणाः पर्याप्तकास्तेजःकायिकाः सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योल्पा ऊर्ध्व-

---

में असंख्यातगुणा हैं और ऊर्ध्वलोक की अपेक्षा अधोलोक में विशेषाधिक हैं। युक्ति पूर्ववत् ही समझना चाहिए।

अपर्याप्त तेजस्कायिकों का अल्पबहुत्व-सब से कम अपर्याप्तक तेजस्कायिक ऊर्ध्वलोक-मध्यलोक नामक प्रतरों में हैं। ऊर्ध्वलोक-मध्यलोक की अपेक्षा अधोलोक-मध्यलोक नामक प्रतरों में विशेषाधिक हैं। अधोलोक-मध्यलोक की अपेक्षा मध्यलोक में असंख्यातगुणा हैं। मध्यलोक की अपेक्षा त्रिलोकवर्त्ती असंख्यातगुणा हैं। त्रिलोकवर्तियों की अपेक्षा ऊर्ध्वलोक में असंख्यातगुणा हैं। ऊर्ध्वलोक कीअपेक्षा अधोलोक में असंख्यातगुणा हैं। युक्ति पूर्ववत् समझनाचाहिए।

છે. અને ઉર્ધ્વલોકના કરતાં અધોલોકમા વિશેષાધિક છે. આ સબંધી રીત પહેલાની જેમજ સમજવી.

અપર્યાપ્ત તેજસ્કાયિકોનું અલ્પબહુત્વ

સૌથી ઓછા અપર્યાપ્ત તેજસ્કાયિક ઉર્ધ્વલોક-મધ્યલોક નામના પ્રતરોમાં છે. ઉર્ધ્વલોક-મધ્યલોકના કરતા અધોલોક-મધ્યલોક નામના પ્રતરોમાં વિશેષાધિક છે, અધોલોક મધ્યલોકના કરતા મધ્યલોકમા અસખ્યાતગણા છે. અધોલોક મધ્યલોકના કરતા મધ્યલોકમાં અસંખ્યાત ગણા છે. મધ્યલોકના કરતાં ત્રિલોકવર્તી અસંખ્યાતગણા છે. ત્રિલોકવર્તીયોના કરતાં ઉર્ધ્વલોકમાં અસંખ્યાતગણા છે. ઉર્ધ્વલોકના કરતાં અધોલોકમાં અસંખ્યાતગણા છે. આ કથન સબંધી રીત પહેલાની જેમજ છે.

लोके तिर्यग्लोके तत्प्रतरद्वये वर्तमाना भवन्ति प्रागुक्तसमुच्चयैकेन्द्रियवत्, तेभ्योऽपि-'अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया' अधोलोकतिर्यग्लोके तत्प्रतरद्वयवर्तिनः पर्याप्तकास्तेजःकायिकाः विशेषाधिकाः किञ्चिदधिका भवन्ति, प्रागुक्तैकेन्द्रिययुक्तेः, तेभ्योऽपि 'तिरियलोए असंखेज्जगुणा' तिर्यग्लोके वर्तमाना स्तेजःकायिकाः पर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति समुच्चयैकेन्द्रियवत्, तेभ्योऽपि-'तेलोक्के असंखेज्जगुणा' त्रैलोक्ये-लोकत्रयवर्तिनः पर्याप्तकास्तेजः कायिकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, औधिकैकेन्द्रिययुक्तेः तेभ्योऽपि 'उड्ढलोए असंखेज्जगुणा' ऊर्ध्वलोके वर्तमानाः पर्याप्तकास्तेजःकायिकाः असंख्येयगुणा भवन्ति पूर्वोक्तैकेन्द्रिययुक्तेः सत्त्वात् तेभ्योपि-'अहोलोए विसेसाहिया' अधोलोके वर्तमानाः पर्याप्तकाः तेजःकायिका विशेषाधिका भवन्ति, प्रागुक्तौधिकैकेन्द्रिययुक्ते रुपपादितत्वात् ।

अथ वायुकायिकानामल्पबहुत्वं प्ररूपयितुमाह-'खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा

वाउकाइया उड्ढलोयतिरियलोए' क्षेत्रानुपातेन-क्षेत्रानुसारेण सर्वस्तोकाः सर्वेभ्यो-

पर्याप्त तेजस्कायिकों का अल्पबहुत्व-क्षेत्र के अनुसार सब से कम पर्याप्त तेजस्कायिक ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक में हैं, ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक की अपेक्षा अधोलोक-तिर्यग्लोक नामक प्रतरों में विशेषाधिक हैं। अधोलोक-तिर्यग्लोक की अपेक्षा तिर्यग्लोक में असंख्यात गुणा अधिक हैं। तिर्यग्लोक की अपेक्षा त्रिलोकवर्त्ती असंख्यातगुणा अधिक हैं, त्रिलोकवर्त्तियों की अपेक्षा ऊर्ध्वलोक में असंख्यातगुणा अधिक हैं और ऊर्ध्वलोक की अपेक्षा अधोलोक में विशेषाधिक हैं। युक्ति पूर्ववत् समझना चाहिए।

वायुकायिक जीवों का अल्पबहुत्व-सब से कम वायुकायिक जीव ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक नामक दोनों प्रतरों में हैं, उनकी अपेक्षा अधो-

---

પર્યાપ્ત તેજસ્કાયિકોનું અલ્પ બહુત્વ

ક્ષેત્ર પ્રમાણે સૌથી ઓછા પર્યાપ્ત તેજસ્કાયિક ઉર્ધ્વલોક તિર્યગ્લોકમાં છે. ઉર્ધ્વલોક તિર્યગ્લોકના કરતા અધોલોક તિર્યગ્લોક નામના પ્રતરમાં વિશેષાધિક છે. અધોલોક-તિર્યગ્લોકના કરતા તિર્યગ્લોકમા અસંખ્યાત ગણા વધારે છે. તિર્યગ્લોકના કરતા ત્રિલોકવર્તી અસંખ્યાત ગણા વધારે છે. ત્રિલોકવર્તિયોના કરતાં ઉર્ધ્વલોકમા અસંખ્યાત ગણા વધારે છે. અને ઉર્ધ્વલોકના કરતાં અધોલોકમાં વિશેષાધિક છે. તેની રીત પહેલાની જેમજ સમજવી.

વાયુકાયિક જીવોનું અલ્પબહુત્વ

સૌથી ઓછા વાયુકાયિક જીવ ઉર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક નામના બન્ને પ્રતરોમાં છે. તેના કરતાં અધોલોક તિર્યગ્લોક નામના પ્રતરોમાં વિશેષાધિક છે. અધો-

ऽल्पाः, वायुकायिकाः ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके तत्प्रतरद्वयवर्त्तिनो भवन्ति प्रागुक्त समुच्चयुयैकेन्द्रियवत्, तेभ्योऽपि 'अहोलोयतिरियलो विसेसाहिया' अधोलोक तिर्यग्लोके तत्प्रतरद्वयवर्तिनो वायुकायिकाः विशेपाधिका भवन्ति, प्रागुक्त समुच्चयैकेन्द्रियवत्, तेभ्योपि 'तिरियलोए असंखेज्जगुणा' तिर्यग्लोके वर्त्तमाना वायुकायिकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, समुच्चयैकेन्द्रियोक्तयुक्तेः, तेभ्योपि- 'तेलोके असंखेज्जगुणा' त्रैलोक्ये-लोकत्रयवर्तिनो वायुकायिका असंख्येय-गुणा भवन्ति प्रागुक्तैकेन्द्रियौघिकयुक्तेरुपपादनात् तेभ्योऽपि 'अहोलोए विसेसा-हिया' अधोलोके वर्तमाना वायुकायिका विशेपाधिका भवन्ति प्रागुक्तयुक्तेः,

अथापर्याप्तकवायुकायिकानामल्पबहुत्वं प्रतिपादयति-'खेत्ताणुवाएणं सव्व-त्थोवा वायुकाइया अपज्जत्तया उड्ढलोयतिरियलोए' क्षेत्रानुपातेन-क्षेत्रानुसा-रेण, सर्वस्तोकाः सर्वेभ्योऽल्पाः, वायुकायिका अपर्याप्तकाः ऊर्ध्वलोकतिर्य-ग्लोके तत्प्रतरद्वयवर्तिनो भवन्ति, प्रागुक्तैकेन्द्रिययुक्तेः तेभ्योऽपि 'अहोलोय-तिरियलोए विसेसाहिया' अधोलोकतिर्यग्लोके तत्प्रतरद्वयवर्तिनो वायुकायिका अपर्याप्तकाः विशेपाधिका भवन्ति, प्रागुक्तैकेन्द्रियौघिकवत् तेभ्योऽपि-'तिरिय-लोए असंखेज्जगुणा' तिर्यग्लोके वर्तमाना अपर्याप्तकवायुकायिकाः असंख्येयगुणा

लोक-तिर्यग्लोक नामक प्रतरों में विशेषाधिक हैं, अधोलोक-तिर्यग्-लोक की अपेक्षा तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा हैं, तिर्यग्लोक की अपेक्षा त्रिलोकवर्त्ती असंख्यातगुणा हैं, त्रिलोकवर्त्तियों की अपेक्षा ऊर्ध्वलोक में असंख्यातगुणा हैं, ऊर्ध्वलोक की अपेक्षा अधोलोक में विशेषाधिक हैं। पूर्व मे कथित युक्ति यहां भी समझ लेनी चाहिए।

अपर्याप्तक वायुकायिकों का अल्पबहुत्व-क्षेत्र के अनुसार सबसे कम अपर्याप्तक वायुकायिक ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक नामक प्रतरों में हैं। उनकी अपेक्षा अधोलोक-तिर्यग्लोक नामक प्रतरों में विशेषाधिक हैं। अधोलोक-तिर्यग्लोक की अपेक्षा तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा

લોક-તિર્યગ્લોકના કરતા તિર્યગ્લોકમા અસંખ્યાત ગણુા છે. તિર્યગ્લોકના કરતાં ત્રિલોકવર્તિ અસખ્યાત ગણુા છે. ત્રિલોકવર્તિયોના કરતા ઉર્ધ્વલોકમાં અસં-ખ્યાત ગણુા વધારે છે. અને ઉર્ધ્વલોકના કરતાં અધોલોકમાં વિશેષાધિક છે. પહેલાં કહેવામાં આવેલ રીત અહીયાં પણુ એજ સમજી લેવી.

અપર્યાપ્ત વાયુકાયિકોનું અલ્પબહુત્વ

ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ સૌથી ઓછા અપર્યાપ્તક વાયુકાયિક ઉર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક-નામના બે પ્રતરોમાં છે. તેના કરતાં અધોલોક-તિર્યગ્લોક નામના પ્રતરોમાં વિશેષાધિક છે. અધોલોક-તિર્યગ્લોકના કરતાં તિર્યગ્લોકમાં અસંખ્યાતગણુા છે.

भवन्ति प्रागुक्तयुक्तेरुपपादितत्वात् तेभ्योऽपि-'तेलोक्के असंखेज्जगुणा' त्रैलोक्ये लोकत्रयवर्तिनोऽपर्याप्तकवायुकायिकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः सत्त्वात् तेभ्योऽपि-'उड्ढलोए असंखेज्जगुणा' ऊर्ध्वलोके वर्तमाना अपर्याप्तक वायुकायिकाः असंख्येयगुणा भवन्ति प्रागुक्तैकेन्द्रियवत् तेभ्योऽपि-'अहोलोए विसेसाहिया' अधोलोके वर्तमाना अपर्याप्तकवायुकायिकाः विशेषाधिका भवन्ति प्रागुक्तैकेन्द्रियसमुच्चयवत् ।

अथ पर्याप्तकवायुकायिकानामल्पबहुत्वं प्रतिपादयति-'खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा वायुकाइया पज्जत्तया उड्ढलोयतिरियलोए' क्षेत्रानुपातेन-क्षेत्रानुसारेण, सर्वस्तोकाः सर्वेभ्योऽल्पाः, वायुकायिकाः पर्याप्तकाः ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके तत्प्रतरद्वयवर्तिनो भवन्ति, तेभ्योऽपि 'अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया' अधोलोकतिर्यग्लोके तत्प्रतरद्वयवर्तिनः पर्याप्तकवायुकायिकाः, विशेषाधिका भवन्ति प्रागुक्तैकेन्द्रियसमुच्चयवत् तेभ्योऽपि-तिरियलोए असंखेज्जगुणा' तिर्यग्लोके वर्तमानाः पर्याप्तकवायुकायिकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, पूर्वोक्तैकेन्द्रियौघिकयुक्तेः, तेभ्योऽपि-'तेलोक्के असंखेज्जगुणा' त्रैलोक्ये-लोकत्रयवर्तिनः पर्याप्तकवायुकायिकाः असंख्येयगुणा भवन्ति तद्युक्तेः पूर्वमुपपादितत्वात् तेभ्योऽपि-'उड्ढ-

हैं। तिर्यग्लोक की अपेक्षा त्रिलोकवर्त्ती असंख्यातगुणा हैं, त्रिलोकवर्त्तियों की अपेक्षा ऊर्ध्वलोक में असंख्यातगुणा हैं और ऊर्ध्वलोक की अपेक्षा अधोलोक में विशेषाधिक हैं। इन सब अल्पबहुत्व का कारण समुच्चय एकेन्द्रियों के अल्पबहुत्व के समान ही समझ लेना चाहिए।

पर्याप्त वायुकायिकों का अल्पबहुत्व-क्षेत्र के अनुसार सबसे कम पर्याप्त वायुकायिक ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक नामक प्रतरों में हैं, उनकी अपेक्षा अधोलोक-तिर्यग्लोक नामक प्रतरों में विशेषाधिक हैं। अधोलोक-तिर्यग्लोक की अपेक्षा तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा अधिक हैं,

તિર્યગ્લોકના કરતાં ત્રિલોકવર્તિ અસંખ્યાત ગણા છે. ત્રિલોકવર્તિયોના કરતાં ઉર્ધ્વલોકમા અસંખ્યાતગણા છે. અને ઉર્ધ્વલોકના કરતાં અધોલોકમાં વિશેષાધિક છે. આ બધાના અલ્પ બહુત્વનું કારણ સમુચ્ચય એકેન્દ્રિયોના અલ્પબહુત્વના પ્રમાણે જ સમજવું.

પર્યાપ્ત વાયુકાયિકોનું અલ્પ બહુત્વ-

ક્ષેત્રના અનુસાર સૌથી ઓછા પર્યાપ્ત વાયુકાયિક ઉર્ધ્વલોક તિર્યગ્લોક નામના પ્રતરોમાં છે. તેના કરતા અધોલોક-તિર્યગ્લોક નામના પ્રતરોમા વિશેષાધિક છે. અધોલોક-તિર્યગ્લોકના કરતાં તિર્યગ્લોકમાં અસંખ્યાત ગણા વધારે છે. તિર્યગ્લોકની અપેક્ષા ત્રિલોકવર્તિ અસખ્યાત ગણા વધારે છે. તેના કરતાં

लोए असंखेज्जगुणा' ऊर्ध्वलोकेवर्तमानाः पर्याप्तकवायुकायिका असंख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तैकेन्द्रियसमुच्चयवत् तेभ्योऽपि 'अहोलोए विसेसाहिया' अधोलोके वर्तमानाः पर्याप्तकवायुकाकायिकाः विशेषाधिका भवन्ति औधिकैकेन्द्रियवत् ।

अथ वनस्पतिकायिकानामल्पबहुत्वं प्रतिपादयति-'खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा वणस्सइकाइया उड्ढलोयतिरियलोए' क्षेत्रानुपातेन-क्षेत्रानुसारेण, सर्वस्तोकाः -सर्वेभ्योल्पा वनस्पतिकायिका ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके तत्प्रतरद्वयवर्तिनो भवन्ति प्रागुक्तसमुच्चयैकेन्द्रियवत् तेभ्योऽपि-'अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया' अधो-लोकतिर्यग्लोके वर्तमानाः वनस्पतिकायिकाः विशेषाधिका भवन्ति प्रागुक्तैके-न्द्रिययुक्तेरनुसारात् तेभ्योऽपि-'तिरियलोए असंखेज्जगुणा' तिर्यग्लोके वर्तमाना वनस्पतिकायिकाः असंख्येयगुणा भवन्ति प्रागुक्तयुक्तेः, तेभ्योऽपि-'तेलोक्के-असंखेज्जगुणा' त्रैलोक्ये-लोकत्रयवर्तिनो वनस्पतिकायिका असंख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तसमुच्चयैकेन्द्रियवत्, तेभ्योऽपि-'उड्ढलोए असंखेज्जगुणा' ऊर्ध्वलोके वर्त-माना वनस्पतिकायिका असंख्येयगुणा भवन्ति प्रागुक्तैकेन्द्रियौघिकयुक्तेः, तेभ्योऽपि

तिर्यग्लोक की अपेक्षा त्रिलोकवर्त्ती असंख्यातगुणा अधिक हैं, उनकी अपेक्षा ऊर्ध्वलोक में असंख्यातगुणा अधिक हैं और ऊर्ध्वलोक की अपेक्षा अधोलोक में विशेषाधिक हैं। युक्तियां एकेन्द्रियों के विषय में जो कही हैं, वही यहां जान लेना चाहिए।

वनस्पतिकायिकों का अल्पबहुत्व-क्षेत्र के अनुसार सब से कम वनस्पतिकायिक जीव ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक नामक दोनों प्रतरों में हैं। ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक की अपेक्षा अधोलोक-तिर्यग्लोक नामक प्रतरों में विशेषाधिक हैं। अधोलोक-तिर्यग्लोक की अपेक्षा तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा हैं, तिर्यग्लोक की अपेक्षा त्रिलोकवर्त्ती असंख्यातगुणा हैं, उनकी अपेक्षा ऊर्ध्वलोक में असंख्यातगुणा हैं और ऊर्ध्वलोक की

ઉર્ધ્વલોકમા અસંખ્યાત વધારે છે, અને ઉર્ધ્વલોકના કરતા અધોલોકમા વિશે-ષાધિક છે. એકેન્દ્રિયોના સંબધમા જે રીતે કહેવામાં આવેલ છે. એજ રીત આના સંબધમા પણ સમજી લેવી.

વનસ્પતિકાયિકોનું અલ્પ બહુત્વ

ક્ષેત્રની અનુસાર સૌથી ઓછા વનસ્પતિકાયિક જીવ ઉર્ધ્વલોક તિર્યગ્લોક નામના બને પ્રતરોમાં છે ઉર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોકના કરતા અધોલોક તિર્યગ્લોક નામના પ્રતરોમાં વિશેષાધિક છે. અધોલોક-તિર્યગ્લોકના કરતા તિર્યગ્લોકમા અસંખ્યાતગણા છે. તિર્યગ્લોકના કરતાં ત્રિલોકવર્તી અસખ્યાતગણા છે તેના કરતા ઉર્ધ્વલોકમાં અસખ્યાત ગણા છે, અને ઉર્ધ્વલોકના કરતા અધોલોકમા

-'अहोलोए विसेसाहिया' अधोलोक वर्तमाना वनस्पतिकायिका असंख्येयगुणा भवन्ति प्रागुक्तैकेन्द्रियौघिकयुक्तेः, तेभ्योऽपि-'अहोलोए विसेसाहिया' अधोलोके वर्तमाना वनस्पतिकायिकाः विशेषाधिका भवन्ति प्रागुक्तसमुच्चयैकेन्द्रिययुक्तेः।

अथापर्याप्तकवनस्पतिकायिकानामल्पबहुत्वमाह-'खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा वणस्सइकाइया अपज्जत्तया उड्ढलोयतिरियलोए' क्षेत्रानुपातेन-क्षेत्रानुसारेण, सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः, वनस्पतिकायिकाः अपर्याप्तका ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके तत्प्रतरद्वयवर्तिनो भवन्ति युक्तेः पूर्वमुपपादितत्वात् तेभ्योऽपि-'अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया' अधोलोकतिर्यग्लोके तत्प्रतरद्वयवर्तिनोऽपर्याप्तकवनस्पतिकायिका विशेषाधिका भवन्ति, प्रागुक्तैकेन्द्रिययुक्तेः, तेभ्योऽपि 'तिरियलोए असंखेज्जगुणा' तिर्यग्लोके वर्तमानाः अपर्याप्तकवनस्पतिकायिका असंख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, तेभ्योऽपि-'तेलोक्के असंखेज्जगुणा' त्रैलोक्ये-लोकत्रयवर्तिनोऽपर्याप्तकवनस्पतिकायिका असंख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तैकेन्द्रियसमुच्चयवत्, तेभ्योऽपि 'उड्ढलोए असंखेज्जगुणा' ऊर्ध्वलोके वर्तमाना अपर्याप्तकवनस्प-

---

अपेक्षा अधोलोक में विशेषाधिक हैं। इसका कारण समुच्चय एकेन्द्रियों के अल्पबहुत्व में कहे अनुसार ही समझ लेना चाहिए।

अपर्याप्तक वनस्पतिकायिकों का अल्पबहुत्व-क्षेत्र के अनुसार सब से कम अपर्याप्त वनस्पतिकायिक ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक में हैं, ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक की अपेक्षा अधोलोक-तिर्यग्लोक नामक प्रतरों में विशेषाधिक हैं, अधोलोक-तिर्यग्लोक की अपेक्षा तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा हैं, तिर्यग्लोक की अपेक्षा त्रिलोकस्पर्शी असंख्यातगुणा हैं, उनकी अपेक्षा ऊर्ध्वलोक में असंख्यातगुणा हैं और ऊर्ध्वलोक की अपेक्षा अधोलोक में विशेषाधिक हैं। युक्ति पूर्ववत् ही समझ लेना चाहिए।

વિશેષાધિક છે. તેનું કારણ સમુચ્ચય એકેન્દ્રિયોના અલ્પબહુત્વના પ્રકરણમા કહ્યા પ્રમાણે જ સમજવું.

અપર્યાપ્ત વનસ્પતિકાયિકોનું અલ્પબહુત્વ

ક્ષેત્રના અનુસાર સૌથી ઓછા અપર્યાપ્ત વનસ્પતિકાયિક ઉર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોકમાં છે. ઉર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોકના કરતા અધોલોક-તિર્યગ્લોક નામના પ્રતરોમાં વિશેષાધિક છે. અધોલોક તિર્યગ્લોકના કરતા તિર્યગ્લોકમા અસંખ્યાત ગણા છે. તિર્યગ્લોકના કરતા ત્રિલોકવર્તિ અસંખ્યાત ગણા છે. તેના કરતા ઉર્ધ્વલોકમાં અસંખ્યાત ગણા છે, અને ઉર્ધ્વલોકના કરતાં અધોલોકમાં વિશેષાધિક છે. તેની રીત પહેલા કહ્યા પ્રમાણે સમજવી.

तिकायिका असंख्येयगुणा भवन्ति, औधिकैकेन्द्रियवत् तेभ्योऽपि-'अहोलोए विसेसाहिया' अधोलोके वर्तमाना अपर्याप्तका वनस्पतिकायिका विशेषाधिका भवन्ति।

अथ पर्याप्तकवनस्पतिकायिकानामल्पबहुत्वमाह-'खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा वणस्सइकाया पज्जत्तया उड्ढलोयतिरियलोए' क्षेत्रानुपातेन सर्वस्तोका वनस्पतिकायिकाः पर्याप्तका ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके तत्प्रतरद्वयवर्तिनो भवन्ति, तेभ्योऽपि-'अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया' अधोलोकतिर्यग्लोके तत्प्रतरद्वयवर्तिनः पर्याप्तकवनस्पतिकायिका विशेषाधिका भवन्ति, तेभ्योऽपि-'तिरियलोए असंखेज्जगुणा' तिर्यग्लोके वर्तमानाः पर्याप्तकवनस्पतिकायिका असंख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि-'तेलोक्के असंखेज्जगुणा' त्रैलोक्ये-लोकत्रयवर्तिनः पर्याप्तकवनस्पतिकायिका असंख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि-'उड्ढलोए असंखेज्जगुणा' ऊर्ध्वलोके वर्तमानाः पर्याप्तकवनस्पतिकायिकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि 'अहोलोए विसेसाहिया' अधोलोके वर्तमानाः पर्याप्तकवनस्पतिकायिका विशेषाधिका भवन्ति प्रागुक्तसमुच्चयैकेन्द्रिययुक्तेरुपपादनादित्याशयः ॥सू० ३५॥

त्रसकायिकालपबहुत्ववक्तव्यता

मूलम्-खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा तसकाइया तेलोक्के उड्ढलोयतिरियलोए, असंखेज्जगुणा, अहोलोयतिरियलोए संखे-

---

पर्याप्त वनस्पतिकायिकों का अल्पबहुत्व-क्षेत्र के अनुसार सब से कम पर्याप्त वनस्पतिकायिक ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक नामक दो प्रतरों में हैं, उनकी अपेक्षा अधोलोक-तिर्यग्लोक नामक प्रतरों में विशेषाधिक हैं। अधोलोक-तिर्यग्लोक नामक प्रतरों की अपेक्षा तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा हैं, तिर्यग्लोक की अपेक्षा त्रिलोकवर्त्ती असंख्यातगुणा हैं, उनकी अपेक्षा ऊर्ध्वलोक में असंख्यातगुणा हैं और ऊर्ध्वलोक की अपेक्षा अधोलोक में विशेषाधिक हैं। युक्ति पूर्ववत् ही समझना चाहिए ॥ ३५ ॥

પર્યાપ્ત વનસ્પતિકાયિકોનું અલ્પબહુત્વ

ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ સૌથી ઓછા પર્યાપ્ત વનસ્પતિ કાયિક ઉર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક નામના બે પ્રતરોમાં છે. તેના કરતાં અધોલોક-તિર્યગ્લોક નામના પ્રતરોમાં વિશેષાધિક છે અધોલોક-તિર્યગ્લોક નામના પ્રતરોના કરતા તિર્યગ્લોકમા અસંખ્યાત ગણા છે. તિર્યગ્લોકના કરતાં ત્રિલોકવર્તિ અસંખ્યાત ગણા છે. તેના કરતાં ઉર્ધ્વલોકમાં અસંખ્યાત ગણા છે, અને ઉર્ધ્વલોકના કરતા અધોલોકમા વિશેષાધિક છે. તેની રીત પહેલાની જેમજ સમજવી. ॥ સૂ. ૩૫ ॥

ज्जगुणा, उड्ढलोए संखेज्जगुणा, अहोलोए संखेज्जगुणा, तिरियलोए असंखेज्जगुणा, खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा अपज्जत्तया तेलोक्के, उड्ढलोयतिरियलोए, असंखेज्जगुणा, अहोलोयतिरियलोए संखेज्जगुणा, उड्ढलोए संखेज्जगुणा, अहोलोए संखेज्जगुणा, तिरियलोए असंखेज्जगुणा, खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा तसकाइया पज्जत्तया तेलोक्के, उड्ढलोयतिरियलोए, असंखेज्जगुणा, अहोलोयतिरियलोए संखेज्जगुणा, उड्ढलोए संखेज्जगुणा, अहोलोए संखेज्जगुणा, तिरियलोए असंखेज्जगुणा ॥सू० ३६॥

छाया—क्षेत्रानुपातेन सर्वस्तोकाः त्रसकायिकास्त्रैलोक्ये, ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः, अधोलोकतिर्यग्लोके संख्येयगुणाः, ऊर्ध्वलोके संख्येयगुणाः, अधोलोके संख्येयगुणाः, तिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः, क्षेत्रानुपातेन सर्वस्तोकाः त्रसकायिकाः अपर्याप्तकास्त्रैलोक्ये, ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः,

त्रसकायिकों का अल्पबहुत्व

शब्दार्थ-(खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्र के अनुसार (सव्वत्थोवा तसकाइया तेलोक्के) सब से कम त्रसकायिक त्रिलोक में हैं (उड्ढलोयतिरियलोए असंखिज्जगुणा) ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा हैं (अहोलोयतिरियलोए संखिज्जगुणा) अधोलोक-तिर्यग्लोक में संख्यातगुणा हैं (उड्ढलोए संखिज्जगुणा) ऊर्ध्वलोक में संख्यातगुणा हैं (अहोलोए संखिज्जगुणा) अधोलोक में संख्यातगुणा हैं (तिरियलोए असंखिज्जगुणा) तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा हैं।

(खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्र के अनुसार (सव्वत्थोवा तसकाइया अपज्जत्तया) सब से कम अपर्याप्त त्रसकायिक (तेलोक्के) त्रैलोक्य में हैं

ત્રસકાયિકોનું અલ્પબહુત્વ

શબ્દાર્થ-(खेत्ताणुवाएणं) ક્ષેત્રના અનુસાર (सव्वत्थोवा तसकाइया तेलोक्के) ત્રિલોકમાં સૌથી ઓછા ત્રસકાયિકે છે. (उड्ढलोयतिरियलोए असंखिज्जगुणा) ઉર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોકમા અસંખ્યાતગણા છે. (अहोलोय-तिरियलोए संखिज्जगुणा) અધોલોક તિર્યગ્લોકમાં સંખ્યાતગણા છે. (उड्ढलोए संखिज्जगुणा) ઉર્ધ્વલોકમાં સંખ્યાતગણા છે. (अहोलोए संखिज्जगुणा) અધોલોકમાં સંખ્યાતગણા છે. (तिरियलोए असंखिज्जगुणा) તિર્યગ્લોકમા અસંખ્યાતગણા છે.

(खेत्ताणुवाएणं) ક્ષેત્રના અનુસાર (सव्वत्थोवा तसकाइया अपज्जत्तया)

अधोलोकतिर्यग्लोके संख्येयगुणाः, ऊर्ध्वलोके संख्येयगुणाः, अधोलोके संख्येयगुणाः, तिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः, क्षेत्रानुपातेन सर्वस्तोकास्त्रसकायिकाः पर्याप्तकास्त्रैलोक्ये, ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः, अधोलोकतिर्यग्लोके संख्येयगुणाः, ऊर्ध्वलोके संख्येयगुणाः, अधोलोके संख्येयगुणाः, तिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः ॥सू० ३६॥

टीका—अथ त्रसकायिकानामल्पबहुत्ववक्तव्यतां प्ररूपयति-'खेत्ताणुवाएणं' क्षेत्रानुपातेन-क्षेत्रानुसारेण, 'सव्वत्थोवा तसकाइया तेलोके' सर्वस्तोकाः-सर्वे-

---

(उड्ढलोयतिरियलोए असंखिज्जगुणा) ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा हैं (अहोलोयतिरियलोए संखिज्जगुणा) अधोलोक-तिर्यक्लोक में संख्यातगुणा हैं (उड्ढलोए संखिज्जगुणा) ऊर्ध्वलोक में संख्यात गुणा हैं (अहोलोए संखिज्जगुणा) अधोलोक में संख्यातगुणा हैं (तिरियलोए असंखिज्जगुणा) तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा हैं।

(खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्र के अनुसार (सव्वत्थोवा तसकाइया पज्जत्तया तेलोक्के) सब से कम पर्याप्त त्रसकायिक त्रिलोक में हैं (उड्ढलोय तिरियलोए असंखिज्जगुणा) ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा हैं (अहोलोयतिरियलोए संखिज्जगुणा) अधोलोक-तिर्यग्लोक में संख्यातगुणा हैं (उड्ढलोए संखिज्जगुणा) ऊर्ध्वलोक में संख्यातगुणा हैं (अहोलोए संखिज्जगुणा) अधोलोक में संख्यातगुणा हैं (तिरियलोए असंखिज्जगुणा) तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा हैं।

अब त्रसकायिक जीवों के अल्पबहुत्व की प्ररूपणा क्षेत्र की अपेक्षा

સૌથી કમ અપર્યાપ્ત ત્રસકાયિક (तेलोक्के) ત્રૈલોક્યમા છે. (उड्ढलोयतिरियलोए असंखिज्जगुणा) ઉર્ધ્વલોક તિર્યગ્લોકમા અસ ખ્યાત ગણુા છે. (अहोलोयतिरियलोए संखिज्जगुणा) અધોલોક તિર્યગ્લોકમા સ ખ્યાત ગણુા છે. (उड्ढलोए संखिज्ज गुणा) ઉર્ધ્વલોકમા સ ખ્યાતગણુા છે. (अहोलोए संखिज्जगुणा) અધોલોકમાં સ ખ્યાતગણુા છે. (तिरियलोए अस खिज्जगुणा) તિર્યગ્લોકમાં અસ ખ્યાત ગણુા છે.

(खेत्ताणुवाएणं) ક્ષેત્રના અનુસાર (सव्वत्थोवा तसकाइया पज्जत्तया तेलोक्के) સૌથી ઓછા પર્યાપ્ત ત્રસકાયિક જીવો ત્રૈલોકયમાં છે. (उड्ढलोयतिरियलोए असंखिज्जगुणा) ઉર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકમા અસ ખ્યાતગણુા છે. (अहोलोयतिरियलोए संखिज्जगुणा) અધોલોક તિર્યગ્લોકમાં સ ખ્યાતગણુા છે. (उड्ढलोए संखिज्जगुणा) ઉર્ધ્વલોકમા સ ખ્યાતગણુા છે. (अहोलोए स खिज्जगुणा) અધોલોકમાં સ ખ્યાતગણુા છે. (तिरियलोए अस खिज्जगुणा) તિર્યગ્લોકમા અસ ખ્યાતગણુા છે. ॥ સૂ. ૩૬ ॥

ટીકાર્થ-હવે ક્ષેત્રની અપેક્ષાથી ત્રસકાયિક જીવોના અલ્પ બહુત્વની પ્રરૂ-

भ्योऽल्पाः, त्रसकायिकाः-एकेन्द्रियभिन्नाद्वीन्द्रियादयस्त्रैलोक्ये-लोकत्रयवर्तिनो भवन्ति प्रागुक्तैकेन्द्रियौघिकवत्, तेभ्यः-'उड्ढलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा' ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके तत्प्रतरद्वयवर्तिनस्त्रसकायिकाः द्वीन्द्रियादयः असंख्येयगुणा भवन्ति, समुच्चयैकेन्द्रियोक्तयुक्तेः, तेभ्योऽपि-'अहोलोयतिरियलोए संखेज्ज-गुणा' अधोलोकतिर्यग्लोके तत्प्रतरद्वयवर्तिनस्त्रसकायिकाः संख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तैकेन्द्रिययुक्तेः, तेभ्योऽपि 'उड्ढलोए संखेज्जगुणा' ऊर्ध्वलोके वर्तमानास्त्रस-कायिकाः संख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तैकेन्द्रिययुक्तेः, तेभ्योऽपि-'अहोलोए संखेज्जगुणा' अधोलोके वर्तमानास्त्रसकायिकाः संख्येयगुणा भवन्ति, समुच्चयै-केन्द्रियोक्तयुक्तेः, तेभ्योऽपि 'तिरियलोए असंखेज्जगुणा' तिर्यग्लोके वर्तमाना-स्त्रसकायिकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः ।

अथापर्याप्तक त्रसकायिकानामल्पबहुत्वं प्रतिपादयति-'खेत्ताणुवाएणं' क्षेत्रा-नुपातेन-क्षेत्रानुसारेण, 'सव्वत्थोवा तसकाइया अपज्जत्तया तेलोक्के' सर्वस्तोकाः -सर्वेभ्योऽल्पाः, त्रसकायिकाः द्वीन्द्रियादयः, अपर्याप्तकाः, त्रैलोक्ये-लोकत्रय-वर्तिनो भवन्ति प्रागुक्तैकेन्द्रियसमुच्चयवत्, तेभ्यः-'उड्ढलोयतिरियलोए असं-

की जाती है—

टीकार्थ—क्षेत्र के अनुसार सबसे कम त्रसकायिक जीव त्रिलोक में हैं। त्रिलोक की अपेक्षा ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक नामक प्रतरों में असंख्यातगुणा अधिक हैं। ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक नामक प्रतरों की अपेक्षा अधोलोकतिर्यग्लोक नामक प्रतरों में संख्यातगुणा अधिक हैं, उनसे ऊर्ध्वलोक में संख्यातगुणा अधिक हैं, ऊर्ध्वलोक की अपेक्षा अधोलोक में संख्यातगुणा अधिक हैं और अधोलोक की अपेक्षा तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा अधिक हैं।

अपर्याप्त त्रसकायिकों का अल्पबहुत्व-क्षेत्र के अनुसार सब से कम अपर्याप्तक त्रसकायिक जीव त्रिलोक में हैं, इनकी अपेक्षा ऊर्ध्व-

પણુ કરવામા આવે છે. ક્ષેત્રના અનુસાર સૌથી ઓછા ત્રસકાયિક જીવ ત્રિલોકમા છે. ત્રિલોકની અપેક્ષાએ ઉર્ધ્વલોક-તિર્યક્લોક નામના પ્રતરોમા અસંખ્યાતગણુા વધારે છે. ઉર્ધ્વલોક તિર્યગ્લોક નામના પ્રતરોના કરતાં અધોલોક-તિર્યગ્લોક નામના પ્રતરોમા સંખ્યાત ગણુા વધારે છે. તેનાથી સંખ્યાત ગણુા વધારે ઉર્ધ્વલોકમાં છે. ઉર્ધ્વલોકના કરતા અધોલોકમાં સંખ્યાતગણુા વધારે છે, અને અધોલોકના કરતા તિર્યગ્લોકમા અસંખ્યાત ગણુા વધારે છે.

અપર્યાપ્તક ત્રસકાયિકોનું અલ્પબહુત્વ

ક્ષેત્રના અનુસાર સૌથી ઓછા અપર્યાપ્તક ત્રસ કાયિક જીવો ત્રિલોકમાં

खेज्जगुणा' ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके तत्प्रतरद्वयवर्तिनस्त्रसकायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति प्रागुक्तैकेन्द्रियसमुच्चययुक्तेः, तेभ्योऽपि 'अहोलोयतिरियलोए संखेज्जगुणा' अधोलोकतिर्यग्लोके तत्प्रतरद्वयवर्तिनस्त्रसकायिका अपर्याप्तकाः संख्येयगुणा भवन्ति समुच्चयैकेन्द्रियोक्तयुक्तेः, तेभ्योऽपि 'उड्ढलोए संखेज्जगुणा' ऊर्ध्वलोके वर्तमानाः अपर्याप्ताः त्रसकायिका संख्येयगुणा भवन्ति प्रागुक्तैकेन्द्रियसमुच्चयवत् , तेभ्योऽपि-'तिरियलोए असंखेज्जगुणा' तिर्यग्लोके वर्तमानास्त्रसकायिका अपर्याप्तका असंख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तसमुच्चयैकेन्द्रियवत्

अथ पर्याप्तक त्रसकायिकानामल्पबहुत्वं प्रतिपादयति-'खेत्ताणुवाएणं' क्षेत्रानुसारेण 'सव्वत्थोवा तसकाइया पज्जत्तया तेलोक्के' सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः, त्रसकायिकाः-द्वीन्द्रियादयः, पर्याप्तकाः, त्रैलोक्ये-लोकत्रयवर्तिनो भवन्ति, प्रागुक्तसमुच्चयैकेन्द्रियवत् , तेभ्यः-'उड्ढलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा' ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके तत्प्रतरद्वयवर्तिनस्त्रसकायिकाः पर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तैकेन्द्रियौघिकयुक्तेः, तेभ्योऽपि-'अहोलोयतिरियलोए संखेज्जगुणा' अधोलोकतिर्यग्लोके तत्प्रतरद्वयवर्तिनस्त्रसकायिकाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणा भवन्ति,

---

लोक-तिर्यग्लोक नामक प्रतरों में असंख्यातगुणा अधिक हैं, ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक प्रतरों की अपेक्षा अधोलोक-तिर्यग्लोक में संख्यातगुणा अधिक हैं, अधोलोक-तिर्यग्लोक की अपेक्षा ऊर्ध्वलोक में संख्यातगुणा अधिक हैं, ऊर्ध्वलोक की अपेक्षा अधोलोक में संख्यातगुणा अधिक हैं, अधोलोक की अपेक्षा तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा अधिक हैं।

पर्याप्तक त्रसकायिकों का अल्पबहुत्व-क्षेत्र की अपेक्षा से सबसे कम पर्याप्त त्रसकायिक जीव त्रिलोक में हैं, उनकी अपेक्षा ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक नामक प्रतरों में असंख्यातगुणा हैं, उनकी अपेक्षा अधोलोक-तिर्यग्लोक नामक प्रतरों में संख्यातगुणा हैं, उनकी अपेक्षा भी

છે. તેના કરતા ઉર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક નામના પ્રતરોમા અસંખ્યાત ગણા વધારે છે. ઉર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક નામના પ્રતરોના કરતાં અધોલોક-તિર્યગ્લોકમા સંખ્યાત ગણા વધારે છે. અધોલોક-તિર્યગ્લોકના કરતાં ઉર્ધ્વલોકમાં સંખ્યાત ગણા વધારે છે. ઉર્ધ્વલોકના કરતાં અધોલોકમા સંખ્યાત ગણા વધારે છે. અધોલોકના કરતા તિર્યગ્લોકમા અસંખ્યાત ગણા વધારે છે.

પર્યાપ્તક ત્રસકાયિકોનું અલ્પ બહુત્વ

ક્ષેત્રના અનુસાર સૌથી ઓછા પર્યાપ્તક ત્રસ કાયિક જીવ ત્રિલોકમાં છે. તેના કરતાં ઉર્ધ્વલોક તિર્યગ્લોક નામના પ્રતરોમાં અસંખ્યાત ગણા છે. તેના કરતાં અધોલોક-તિર્યગ્લોક નામના પ્રતરોમાં સંખ્યાતગણા છે. ઉર્ધ્વલોકના

प्रागुक्तसमुच्चयैकेन्द्रियवत्, तेभ्योऽपि 'उड्ढलोए संखेज्जगुणा' ऊर्ध्वलोके वर्तमानाः पर्याप्तकास्त्रसकायिकाः संख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, तेभ्योऽपि-'अहोलोए संखेज्जगुणा' अधोलोके वर्तमाना त्रसकायिकाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, तेभ्योऽपि-'तिरियलोए असंखेज्जगुणा' तिर्यग्लोके वर्तमानत्रसकायिकाः पर्याप्तका असंख्येयगुणा भवन्ति प्रागुक्तैकेन्द्रियसमुच्चययुक्तेरित्याशयः। इति चतुर्विंशं क्षेत्रद्वारं समाप्तम् ॥सू० ३६॥

बन्धद्वारवक्तव्यता—

मूलम्-एएसि णं भंते! जीवाणं आउयस्स कम्मस्स बंधगाणं, अबंधगाणं, पज्जत्ताणं, अपज्जत्ताणं, सुत्ताणं, जागराणं, समोहयाणं, असमोहयाणं सायावेयगाणं, असायावेयगाणं, इंदिओवउत्ताणं, नो इंदिओवउत्ताणं, सागारोवउत्ताणं, अणागारोवउत्ताण य, कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा? गोयमा! सव्वत्थोवा जीवा आउयस्स कम्मस्स बंधगा १ अपज्जत्तया संखेज्जगुणा २, सुत्ता संखेज्जगुणा ३, समोहया संखेज्जगुणा ४, सायावेयगा संखेज्जगुणा ५, इंदिओवउत्ता संखेज्जगुणा ६, अणागारोवउत्ता संखेज्जगुणा ७, सागरोवउत्ता संखेज्जगुणा ८, नो इंदिओवउत्ता विसेसाहिया ९, असायावेयगा विसेसाहिया १०, असमोहया विसेसाहिया ११, जागरा विसे-

ऊर्ध्वलोक में संख्यातगुणा हैं, ऊर्ध्वलोक की अपेक्षा अधोलोक में संख्यातगुणा अधिक हैं और अधोलोक की अपेक्षा तिर्यग्लोक में वर्त्तमान पर्याप्त त्रसकायिक असंख्यातगुणा अधिक हैं। इन के इस अल्प बहुत में वही युक्ति समझना चाहिए जो समुच्चय पञ्चेन्द्रियों के विषय में कही गई है ॥३६॥

चौवीसमां क्षेत्रद्वार समाप्त

કરતાં અધોલોકમાં સંખ્યાત ગણા વધારે છે. અને અધોલોકના કરતાં તિર્યગ્લોકમાં વર્તમાન પર્યાપ્ત ત્રસકાયિક અસંખ્યાત ગણા વધારે છે. આમના આ અલ્પ બહુત્વમાં એ જ યુક્તિ સમજવી કે જે સમુચ્ચય પંચેન્દ્રિયોના સંબધમાં કહેવામાં આવેલ છે. ॥ સૂ. ૩૬ ॥

ચોવીસમું ક્ષેત્રદ્વાર સમાપ્ત

साहिया१२, पज्जत्तया विसेसाहिया१३, आउयस्स कम्मस्स अबंधया विसेसाहिया १४ ॥सू० ३७॥

छाया–एतेषां खलु भदन्त ! जीवानामायुष्कस्य कर्मणो बन्धकानाम्, अबन्धकानाम्, पर्याप्तकानाम्, अपर्याप्तकानाम्, सुप्तानाम्, जाग्रताम्, समवहतानाम्, असमवहतानाम्, सातवेदकानाम्, असातवेदकानाम्, इन्द्रियोपयुक्तानाम्, नो इन्द्रियोपयुक्तानाम्, साकारोपयुक्तानाम्, अनाकारोपयुक्तानाञ्च कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः

वन्धद्वार वक्तव्यता–

शब्दार्थ–(एएसि णं भंते !) हे भगवन् (जीवाणं) जीवों के (आउयस्स कम्मस्स) आयु कर्म के (बंधगाणं अबंधगाणं) बंध करने वालों, न बंध करने वालों (पज्जत्ताणं अपज्जत्ताणं) पर्याप्तों, अपर्याप्तों (सुत्ताणं जागराणं) सुप्तों और जागृतों (समोहयाणं असमोहयाणं) समुद्घात करते हुओं, न समुद्घात करते हुओं, (सायावेयगाणं असायावेयगाणं) सातावेदकों, असातावेदकों (इंदिओवउत्ताणं नो इंदिओवउत्ताणं) इन्द्रियोपयुक्तों, नो इन्द्रियोपयुक्तों (सागारोवउत्ताणं अणागारोवउत्ताणं) साकार उपयोग से उपयुक्तों, अनाकारोपयोग में उपयुक्तों मे से (कयरे) कौन (कयरेहिंतो) किनसे (अप्पा वा) अल्प (बहुया वा) या बहुत (तुल्ला वा) या तुल्य (विसेसाहिया वा) या विशेषाधिक हैं ?

(गोयमा !) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा जीवा) सब से कम जीव

બન્ધદ્વારની વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ–(एएसिणं भंते !) હે ભગવન્ આ (जीवाणं) જીવોના (आउयस्स कम्मस्स) આયુકર્મના (बंधगाणं अबंधगाणं) બંધ કરવાવાળા અને બધ ન કરવા વાળામાં (पज्जत्ताणं अपज्जत्ताणं) પર્યાપ્તો અને અપર્યાપ્તોમા (सुत्ताणं जागराण) સુતેલા અને જાગેલાઓમા (समोहयाणं असमोहयाणं) સમુદ્ઘાત કરવાવાળા અને સમુદ્ઘાત ન કરવાવાળાઓમા (सायावेयगाणं असायावेयगाण) સાતા વેદકોમા અને અસાતા વેદકોમાં (इंदिओवउत्ताणं नो इंदिओवउत्ताण) ઇન્દ્રિયોપયોગવાળાઓમા અને નો ઇન્દ્રિયોપયુક્તોમા (सागारोवउत्ताण अणागारोवउत्ताण) સાકાર-ઉપયોગવાળાઓમાં અને અનાકારોપયોગવાળાઓમા (कयरे) કોણ (कयरेहिंतो) કોનાથી (अप्पा वा) અલ્પ છે ? અગર (बहुया वा) બહુ છે ? (तुल्ला वा) અથવા તુલ્ય છે ? (विसेसाहियावा) વિશેષાધિક છે ?

(गोयमा !) હે ગૌતમ ! (सव्वत्थोवा जीवा) સૌથી ઓછા જીવ (आउय-

जीवाः आयुष्कस्य कर्मणो बन्धकाः १, अपर्याप्तकाः संख्येयगुणाः २, सुप्ताः संख्येयगुणाः ३, समवहताः संख्येयगुणाः ४, सातवेदकाः संख्येयगुणाः ५, इन्द्रियोपयुक्ताः संख्येयगुणाः ६, अनाकारोपयुक्ताः संख्येयगुणाः ७, साकारोपयुक्ताः संख्येयगुणाः ८, नो इन्द्रियोपयुक्ता विशेषाधिकाः ९, असातावेदका विशेषाधिका १०, असमवहता विशेषाधिकाः ११, जाग्रतो विशेषाधिकाः १२, पर्याप्तका विशेषाधिकाः १३, आयुष्कस्य कर्मणोऽबन्धका विशेषाधिकाः ॥

(आउयस्स कम्मस्स बंधगा) आयुकर्म के बन्धक हैं (अपज्जत्तया संखेज्जगुणा) अपर्याप्तक संख्यातगुणा हैं (सुत्ता संखेज्जगुणा) सुप्त संख्यातगुणा हैं (समोहया संखेज्जगुणा) समुद्घात वाले संख्यातगुणा हैं (सायावेयगा संखेज्जगुणा) सातावेदक संख्यातगुणा हैं (इंदियोवउत्ता) इन्द्रियोपयुक्त संख्यातगुणा हैं (अणागारोवउत्ता संखेज्जगुणा) अनाकार उपयोग में उपयुक्त संख्यातगुणा हैं (सागारोवउत्ता संखेज्जगुणा) साकारोपयोग वाले संख्यातगुणा हैं (नोइंदियोवउत्ता विसेसाहिया) नोइन्द्रिय के उपयोग वाले विशेषाधिक हैं (असायावेयगा विसेसाहिया) असातावेदक विशेषाधिक हैं (असमोहया विसेसाहिया) समुद्घात न करते हुए विशेषाधिक हैं (जागरा विसेसाहिया) जागृत विशेषाधिक हैं (पज्जत्तया विसेसाहिया) पर्याप्त विशेषाधिक हैं (आउयस्स कम्मस्स अबंधया विसेसाहिया) आयु कर्म के अबन्धक विशेषाधिक हैं ।

अब बन्धद्वार की अपेक्षा से जीवों के अल्पबहुत्व का प्रतिपादन

स्स कम्मस्स बंधगा) આયુ કર્મના બન્ધક છે (अपज्जत्तया संखेज्जगुणा) અપર્યાપ્તક સંખ્યાત ગણા છે. (सुत्ता संखेज्जगुणा) સુપ્ત સંખ્યાત ગણા છે. (समोहया संखेज्जगुणा) સમુદ્ઘાતવાળા સંખ્યાત ગણા છે (सायावेयगा संखेज्जगुणा) સાતાવેદક સંખ્યાતગણા છે. (इंदियोवउत्ता संखेज्जगुणा) ઇન્દ્રિયોપયુક્ત સંખ્યાત ગણા છે. (अणागारोवउत्ता संखेज्जगुणा) અનાકારોપયુક્તવાળા સંખ્યાતગણા છે. (सागारोवउत्ता संखेज्जगुणा) સાકારોપયોગવાળા સંખ્યાતગણા છે. (नो इंदियोवउत्ता विसेसाहिया) નો ઇન્દ્રિયોપયોગવાળા વિશેષાધિક છે. (असायावेयगा विसेसाहिया) અસાતાવેદક વિશેષાધિક છે. (असमोहया विसेसाहिया) સમુદ્ઘાત ન કરવાવાળા વિશેષાધિક છે, (जागरा विसेसाहिया) જાગૃતવિશેષાધિક છે, (पज्जत्तया विसेसाहिया) પર્યાપ્તકો વિશેષાધિક છે, (आउयस्स कम्मस्स अबंधया विसेसाहिया) આયુકર્મના અબન્ધક વિશેષાધિક છે. ॥ ૩૬ ॥

ટીકાર્થ–હવે બંધદ્વારની અપેક્ષાથી જીવોના અલ્પ બહુત્વનું નિરૂપણ

टीका—अथ बन्धद्वारमधिकृत्याल्पबहुत्वं प्ररूपयितुमाह-'एएसि णं भंते! जीवाणं' हे भदन्त ! एतेषां खलु जीवानाम् 'आउयस्स कम्मस्स बंधगाणं' आयुष्यस्य कर्मणो बन्धकानाम्, 'अबंधगाणं' अबन्धकानाम्, 'पज्जत्ताणं' पर्याप्तकानाम्, 'अपज्जत्ताणं' अपर्याप्तकानाम्, 'सुत्ताणं' सुप्तानाम्, 'जागराणं' जाग्रताम्, 'समोहयाणं' समवहतानाम्, 'असमोहयाणं' असमवहतानाम्, 'सायावेयगाणं' सातावेदकानाम्, 'असायावेयगाणं' असातावेदकानाम् 'इंदिओवउत्ताणं' इन्द्रियोपयुक्तानाम् 'नो इंदिओवउत्ताणं' नो इन्द्रियोपयुक्तानाम् 'सागारोवउत्ताणं' साकारोपयुक्तानाम्, 'अणागारोवउत्ताण य' अनाकारोपयुक्तानां च मध्ये 'कयरे कयरेहिंतो' कतरे कतरेभ्यः, 'अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?' अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेपाधिका वा भवन्ति ?' भगवान् उत्तरयति-'गोयमा !' हे गौतम ! 'सव्वत्थोवा जीवा आउयस्स कम्मस्स

किया जाता है--

टीकार्थ-श्री गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं-हे भगवन् ! इन आयु कर्म का बंध करने वाले, आयुकर्म का बन्ध न करने वाले, पर्याप्तक, अपर्याप्तक, सुप्त, जागृत, समुद्घात को प्राप्त अर्थात् समुद्घात करते हुए, समुद्घात न करते हुए, साता का वेदन करने वाले, असाता का वेदन करने वाले, इन्द्रियों के उपयोग के उपयुक्त, नो इन्द्रिय के उपयोग वाले, साकारोपयोग अर्थात् ज्ञानोपयोग वाले, अनाकारोपयोग अर्थात् दर्शनोपयोग वाले जीवों मे कौन किससे अल्प, बहुत, तुल्य अथवा विशेपाधिक हैं।

श्री भगवान् उत्तर देते हैं-हे गौतम ! सब से कम जीव आयुकर्म के बन्धक हैं, क्योंकि आयुकर्म के बन्ध का काल प्रतिनियत और स्वल्प

કરવામાં આવ્યુ છે.

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવન્ આ આયુકર્મનો બંધ ન કરવાવાળા પર્યાપ્તક અપર્યાપ્તક સુપ્ત, જાગૃત-સમુદ્ઘાતને પ્રાપ્ત અર્થાત્ સમૂદ્ઘાત કરતો હોય તેવા સમુદ્ઘાત ન કરતા હોય તેવા સાતા વેદન કરતા હોય તેવા, અસાતા વેદન કરવાવાળા. ઇન્દ્રિયોના ઉપયોગથી ઉપયુક્ત નો ઇન્દ્રિયોના ઉપયોગવાળા સાકારોપયોગ એટલે કે જ્ઞાનોપયોગવાળા અનાકારોગયોગ એટલે કે દર્શનોપયોગવાળા જીવોમા કોણ કોનાથી અલ્પ વધારે-તુલ્ય-અથવા વિશેષાધિક છે. ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ સૌથી ઓછા જીવ આયુકર્મનો બંધ કરવાવાળા છે. કેમકે આયુકર્મના બંધનો કાલ પ્રતિનિયત અને સ્વલ્પ

बंधगा ?' सर्वस्तोकाः–सर्वेभ्योऽल्पाः जीवाः, आयुष्यस्य कर्मणो बन्धका भवन्ति आयुर्बन्धकालस्य प्रतिनियतत्वात् ? तेभ्यः 'अपज्जत्तया संखेज्जगुणा' अपर्याप्तकाः संख्येयगुणा भवन्ति, अपर्याप्तानाम् अनुभूयमानभवत्रिभागाद्यवशेषायुषां पारभविकायुर्बन्धकत्वात् द्वौ त्रिभागौ अबन्धकालः, एकश्च बन्धकाल इति बन्धकालादबन्धकालस्य संख्येयगुणत्वात् आयुर्बन्धकेभ्योऽपर्याप्तकानां संख्येयगुणत्वं भवति तेभ्योऽपर्याप्तेभ्योऽपि–'सुत्ता संखेज्जगुणा' सुप्ताः संख्येयगुणा भवन्ति पर्याप्तेषु अपर्याप्तेषु च सुप्तानामुपलम्भेन, अपर्याप्तेभ्यश्च पर्याप्तानां संख्येयगुणत्वात्; अपर्याप्तेभ्यः सुप्तानां संख्येयगुणत्वं बोध्यम् ३, तेभ्योऽपि सुप्तेभ्यः 'समोहया संखेज्जगुणा ४' समवहताः संख्येयगुणा भवन्ति, पर्याप्तेषु

है। आयुकर्म के बंधकों की अपेक्षा अपर्याप्त जीव संख्यातगुणा अधिक हैं। अपर्याप्त जीव अनुभूयमान भव के तीन भागों मे से दो भाग बीत जाने पर और एक भाग शेष रहने पर आयु के बन्धक होते हैं। इस प्रकार तीन भागों में से दो भाग अबन्धकाल और एक भाग बन्धकाल है। अतः बन्धकाल से अबन्धकाल संख्यातगुणा होने के कारण आयु बन्धकों की अपेक्षा अपर्याप्त संख्यातगुणा अधिक कहे गए हैं।

अपर्याप्तकों की अपेक्षा सुप्त जीव संख्यातगुणा हैं, क्योंकि सुप्त जीव पर्याप्तकों और अपर्याप्तकों–दोनों में पाये जाते हैं और अपर्याप्तकों की अपेक्षा पर्याप्तक संख्यातगुणा अधिक हैं। सुप्त जीवों की अपेक्षा समवहत (समुद्घात वाले) जीव संख्यातगुणा अधिक हैं, क्योंकि बहुत–से पर्याप्त और अपर्याप्त जीव सदा मारणान्तिक समु-

---

છે. આયુકર્મના બંધકોની અપેક્ષાથી અપર્યાપ્ત જીવ સંખ્યાતગણા વધારે છે. અપર્યાપ્ત જીવ અનુભૂયમાન ભવના ત્રણ ભાગોમાંથી બે ભાગો વીતી જાય ત્યારે અને એક ભાગ શેષ રહે ત્યારે આયુના બંધક હોય છે. આ પ્રમાણે ત્રણ ભાગોમાંથી બે ભાગ અબન્ધ કાળ અને એક ભાગ બન્ધકાળ છે. આથી બન્ધકાળથી અબન્ધન કાળ સંખ્યાતગણો હોવાના કારણે આયુબન્ધકોની અપેક્ષા અપર્યાપ્ત સંખ્યાતગણા વધારે કહેવામા આવે છે.

અપર્યાપ્તકોની અપેક્ષાથી સુપ્ત જીવ સંખ્યાત ગણા છે. કેમકે સુપ્ત જીવ પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત બન્નેમા પણ મેળવી શકાય છે, અપર્યાપ્તકોની અપેક્ષા પર્યાપ્ત સંખ્યાત ગણા વધારે છે. સુપ્ત જીવોની અપેક્ષા સમવહત (સમૂદ્ઘાત વાળા) જીવ સંખ્યાતગણા વધારે છે. કેમ કે ઘણા ખરા પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત જીવ સદા મારણાન્તિક સમુદ્ઘાત કરતા હોય તેવા મળી આવે છે. સઘળા જીવોની અપેક્ષા સાતાના વેદક જીવ સંખ્યાત ગણા છે. કેમકે

च अपर्याप्तेषु च मारणान्तिकसमुद्घातेन बहूनां समवहतानां समुद्घातं कुर्वताम् सर्वतोपलभ्यमानत्वात्, तेभ्योऽपि समवहतेभ्यः-'सायावेयगा संखेज्जगुणा ५' सातवेदकाः संख्येयगुणा भवन्ति, आयुर्वन्धका पर्याप्त सुप्तेष्वपि सातवेदकानामुपलभ्यमानत्वात्, तेभ्योऽपि सातावेदकेभ्यः 'इंदिओवउत्ता संखेज्जगुणा ६' इन्द्रियोपयुक्ताः संख्येयगुणा भवन्ति, असातवेदकानामपि इन्द्रियोपयोगस्योपलभ्यमानत्वात्, तेभ्योऽपि 'अणागारोवउत्ता संखेज्जगुणा ७' अनाकारोपयोगोपयुक्ताः संख्येयगुणा भवन्ति, इन्द्रियोपयोगेषु चानाकारोपयोगस्योपलभ्यमानत्वात्, तेभ्योऽपि 'सागारोवउत्ता संखेज्जगुणा ८' साकारोपयुक्ताः संख्येयगुणा भवन्ति, इन्द्रियोपयोगेषु च साकारोपयोगकालस्य बहुत्वेन तत्काल विशिष्टानामपि संख्येयगुणत्वसंभवात्, तेभ्योऽपि 'नो इंदिओवउत्ता विसेसाहिया ९' नो

द्घात करते हुए पाये जाते हैं। समवहत जीवों की अपेक्षा साता के वेदक जीव संख्यातगुणा हैं, क्योंकि आयु के बन्धक, अपर्याप्त और सुप्त जीवों में भी साता का वेदन करने वाले उपलब्ध होते हैं। सातावेदकों की अपेक्षा इन्द्रियोपयुक्त जीव संख्यातगुणा अधिक हैं, क्योंकि इन्द्रियों का उपयोग लगाने वाले, सातावेदकों के अतिरिक्त असातावेदक भी होते हैं। इन्द्रियो पयुक्तों की अपेक्षा अनाकारोपयुक्त अर्थात् दर्शन का उपयोग लगाये हुए जीव संख्यातगुणा अधिक होते हैं, क्योंकि इन्द्रियोपयोग और नोइन्द्रियों के उपयोग वालों में-दोनों में अनाकार उपयोग देखा जाता है। अनाकारोपयुक्तों की अपेक्षा साकारोपयुक्त संख्यातगुणा अधिक हैं क्योंकि अनाकारोपयोग की अपेक्षा साकारोपयोग का काल अधिक है, इस कारण साकारोपयोग वाले भी अधिक हैं। साकारोपयोग वालों की अपेक्षा भी नोइन्द्रियोपयोग वाले विशेषाधिक हैं, क्योंकि इन में नोइन्द्रिय-अनाकार

આયુના બંધક, અપર્યાપ્ત અને સુપ્ત જીવોમાં પણ સાતાનું વેદન કરવાવાળા ઉપલબ્ધ થાય છે સાતાવેદકોની અપેક્ષાથી ઇન્દ્રિયોપયુક્ત જીવ સંખ્યાતગણા વધારે છે. કેમકે ઈન્દ્રિયોના ઉપયોગ લગાવવા વાળા સાતા વેદકોના શિવાય અસાતા વેદકો પણ હોય છે. ઇન્દ્રિયોપયુક્તોના કરતા અનાકારોપયુક્ત અર્થાત્ દર્શનનો ઉપયોગ લગાવવાળા જીવ સંખ્યાત ગણા વધારે હોય છે, કેમકે ઇન્દ્રિયોપયોગ અને નો ઇન્દ્રિયોના ઉપયોગવાળાઓમાં એમ બન્નેમા અનાકાર ઉપયોગ જોવામાં આવે છે. અનાકારોપયુક્તોના કરતાં સાકારોપયોગવાળા સંખ્યાત ગણા વધારે છે. કેમકે અનાકારોપયોગવાળાની અપેક્ષા સાકારોપયોગનો કાળ વધારે છે. એ કારણે સાકારોપયોગવાળા વધારે છે. સાકારોપયોગવાળાઓના કરતાં પણ નો ઇન્દ્રિયોપયોગવાળા વિશેષાધિક છે, કેમકે-તેમનામાં નોઇંદ્રિય

इन्द्रियोपयोगोयुक्ता विशेषाधिका भवन्ति, तत्र नो इन्द्रियानाकारोपयुक्तानामपि समावेशेन विशेषाधिकत्वसंभवात्, तेभ्योऽपि-'आसायावेयगा विसेसाहिया १०' असातावेदका विशेषाधिका भवन्ति, इन्द्रियोपयुक्तानामपि असातवेदकत्वात्, तेभ्योऽपि-'असमोहया विसेसाहिया ११' असमवहताः विशेषाधिका भवन्ति, सातवेदकानामपि असमवहतत्वसद्भावेन असमवहतायां विशेषाधिकत्वसंभवात्, तेभ्योऽपि-'जागरा विसेसाहिया १२' जागराः विशेषाधिका भवन्ति, कतिपयानां समवहतानामपि जागरत्वसद्भावेन जागराणां विशेषाधिकत्वसंभवात्, तेभ्योऽपि 'पज्जत्तया विसेसाहिया १३' पर्याप्तका विशेषाधिका भवन्ति, कतिपयानां सुप्तानामपि पर्याप्तत्वेन पर्याप्तकानां विशेषाधिकत्वसंभवात्, जागराणां पर्याप्तत्वस्यैव सत्त्वेन सुप्तानां पर्याप्तत्वनियमात्, तेभ्योऽपि पर्याप्तेभ्यः 'आउयस्स कम्मस्स अबंधया विसेसाहिया १४' आयुष्यस्य कर्मणोऽबन्धकाः विशेषा-

---

उपयोग वाले भी सम्मिलित हैं। इनकी अपेक्षा असातावेदक विशेषाधिक हैं, क्योंकि इन्द्रियोपयुक्त भी असाता के वेदक होते हैं। असातावेदकों की अपेक्षा असमवहत (समुद्घात न किये हुए) विशेषाधिक हैं, क्योंकि सातावेदक भी समवहत होते हैं, अतएव समवहतों की विशेषाधिकता है। समवहतों की अपेक्षा जागृत विशेषाधिक हैं, क्यों कि कतिपय समवहत जीव भी जागृत होते हैं। जागृतों की अपेक्षा पर्याप्त विशेषाधिक हैं, क्योंकि बहुत-से जीव ऐसे भी हैं जो जागृत न होते हुए भी अर्थात् सुप्त होकर भी पर्याप्त हैं। जो जागृत हैं वे पर्याप्त ही होते हैं मगर सुप्त जीवों के विषय में ऐसा नियम नहीं है। पर्याप्त जीवों की अपेक्षा आयुकर्म के अबन्धक जीव विशेषाधिक है, क्योंकि अपर्याप्तक भी आयुकर्म के बन्धक होते हैं। यहां

અનાકાર ઉપયોગવાળા પણ મળેલા છે. તેના કરતા અસાતાવેદક વિશેષાધિક છે. કેમકે ઇન્દ્રિયોપયુકત પણ અસાતાનું વેદન કરવાવાળા હોય છે. અસાતાવેદકોના કરતા અસમવહત-(સમુદઘાત ન કરનારા) વિશેષાધિક છે. કેમકે સાતાવેદક પણ અસમવહત હોય છે. તેથી જ અસમવહતોનુ વિશેષાધિક પણુ છે અસમવહતોના કરતા જાગ્રત વિશેષાધિક છે. કેમકે કેટલાક સમવહત જીવ પણ જાગ્રત હોય છે. જાગ્રતોના કરતાં પર્યાપ્ત જીવ વિશેષાધિક છે. કેમકે ઘણા ખરા જીવ એવા પણ હોય છે જેઓ જાગ્રત ન હોવાછતાં પણ અર્થાત્ સુપ્ત થઈને પણ પર્યાપ્ત છે. જેઓ જાગ્રત છે, તેઓ પર્યાપ્ત જ હોય છે. પરંતુ સુપ્ત જીવોના સંબંધમાં એવો નિયમ નથી, પર્યાપ્ત જીવોના કરતાં આયુ કર્મના અબંધક જીવ વિશેષાધિક છે. કેમકે અપર્યાપ્ત પણ આયુકર્મના બંધક હોય

थिका भवन्ति, अपर्याप्तकानामपि आयुः कर्मबन्धकत्वसद्भावात्, अत्रेदं बोध्यम् —आयुष्यकर्मबन्धकाबन्धकानां पर्याप्तकापर्याप्तकानाम्, सुप्तजागराणाम्, समवहतासमवहतानां सातवेदकासातवेदकानाम्. इन्द्रियोपयुक्त नो इन्द्रियोपयुक्तानां साकारोपयुक्तानाकारोपयुक्तानां समुदायेनाल्पबहुत्वं प्रतिपादितम्—तदभिप्रायज्ञानार्थं प्रत्येकमल्पबहुत्वं विनेयजनानुग्रहाय प्रतिपाद्यते तत्रायुष्यकर्मबन्धकाः सर्वस्तोकाः भवन्ति, तदबन्धकाः संख्येयगुणाः, अनुभूयमानभवायुषि त्रिभागावशेषे त्रिभागत्रिभागावशेषेवा जीवाः पारभविकायुष्यं बध्नन्ति ततो द्वौ त्रिभागौ

यह समझना चाहिए-आयुकर्म के बन्धक अबन्धकों का, पर्याप्तक-अपर्याप्तकों का, सुप्त-जागृतों का, समवहत-असमवहतों का, साता असाता वेदकों का, इन्द्रियोपयुक्त-नोइन्द्रियोपयुक्तों का तथा साकार -अनाकारोपयुक्तों का सामुदायिक रूप से अल्पबहुत्व प्रतिपादित किया गया है, किन्तु शिष्यजनों के अनुग्रह के लिए अब प्रत्येक युगल के अल्पबहुत्व का प्रतिपादन किया जाता है—

आयुष्य कर्म के बन्धक कम हैं, उस से अबन्धक संख्यातगुणा अधिक हैं। अनुभूयमान भव का आयुष्य जब दो भाग व्यतीत हो जाने पर तीसरा भाग शेप रहता है या तीसरे भाग का तीसरा भाग शेप रहता है, तब जीव आगामी भव के आयुष्य का बन्ध करते हैं इस प्रकार तीन भागों मे से दो भाग अबन्धकाल है, सिर्फ तीसरा भाग बन्धकाल है और वह बन्धकाल भी अन्तर्मुहूर्त्त मात्र होता है, पूरा तीसरा भाग नहीं, इस कारण बन्धकों की अपेक्षा अबन्धक संख्यातगुणा अधिक हैं।

છે. અહીં એ સમજવું જોઈએ કે—આયુકર્મના બંધક અબંધકોનું પર્યાપ્તક અપર્યાપ્તકોનું સુપ્ત અને જાગ્રતોનું ઇન્દ્રિયોપયુક્ત અને નોઇંદ્રિયોપયુક્તોનું સમવહત અસમવહતોનું સાતા અને અસાતા વેદકોનું તથા સાકાર અનાકારોપયુક્તોનુ સામુદાયિકપણાથી અલ્પબહુત્વનુ પ્રતિપાદન કરવામાં આવ્યું છે પરંતુ શિષ્યજનોના અનુગ્રહ માટે હવે દરેક યુગલના અલ્પબહુત્વનું પ્રતિપાદન કરવામા આવે છે

આયુષ્ય કર્મના બન્ધક ઓછા છે. તેનાથી અબંધકો સંખ્યાત ગણા વધારે છે. અનુભવ કરાતા ભવનું આયુષ્ય જ્યારે બે ભાગ પતિત થઈ જાય ત્યારે ત્રીજો ભાગ બાકી રહે છે. અથવા ત્રીજા ભાગનો ત્રીજો ભાગ બાકી રહે છે. ત્યારે જીવ આગામી ભવના આયુષ્યનો બંધ કરે છે. આ રીતે ત્રણ ભાગોમાંથી બે ભાગનો અબંધ કાળ છે. કેવળ ત્રીજો ભાગ બંધકાળ છે, અને તે બંધકાળ પણ અંતર્મુહૂર્ત માત્ર હોય છે, પુરો ત્રીજો ભાગ નહીં તે કારણે બન્ધકોના કરતાં અબંધક સંખ્યાત ગણા વધારે છે.

अबन्धकालः, एकस्त्रिभागो बन्धकालः इति बन्धकेभ्योऽबन्धकाः संख्येयगुणा भवन्ति, एवम् अपर्याप्तकाः सर्वस्तोका भवन्ति, पर्याप्तकाः संख्येयगुणा भवन्ति सूक्ष्मजीवापेक्षया एतदुक्तमवसेयम्, सूक्ष्मेषु बाह्यव्याघाताभावात् बहूनां निष्पत्ति भवति स्तोकानामेव चानिष्पत्तिः, एवमेव सर्वस्तोकत्वं सुप्तानां भवति, तदपेक्षया जागराणां संख्येयगुणत्वम्, एतच्चापि सूक्ष्मैकेन्द्रियापेक्षयाऽवसेयम्, यतोऽपर्याप्तानां सुप्तानामेव उपलब्धेः, पर्याप्तानान्तु जागराणामपि, तथैव समवहतानां सर्वस्तोकत्वं भवति, यतः समवहतानां मारणान्तिकसमुद्घातेनैवात्र परिग्रहात्, मारणान्तिकसमुद्घातो मरणकाले एव न शेषकाले, सोऽपि न सर्वेषां भवति इति सर्वस्तोकास्ते भवन्ति, तेभ्योऽसमवहता असंख्येयगुणा भवन्ति,

---

इसी प्रकार अपर्याप्त जीव अल्प हैं, पर्याप्तक उन से संख्यातगुणा अधिक हैं। यह कथन सूक्ष्म जीवों की अपेक्षा समझना चाहिए। सूक्ष्म जीवों में बाह्य व्याघात न होने से निष्पत्ति (उत्पत्ति) बहुतों की होती है और अनिष्पत्ति (अनुत्पत्ति) थोडों की होती है।

इसी प्रकार सुप्त जीव थोडे हैं, उनकी अपेक्षा जागृत संख्यातगुणा अधिक हैं। यह कथन भी सूक्ष्म एकेन्द्रियों की अपेक्षा से समझना चाहिए, क्यों कि अपर्याप्त जीव सुप्त ही पाये जाते हैं; पर्याप्त जागृत भी होते हैं।

इसी प्रकार समवहत जीव थोडे हैं, क्योंकि यहां मारणान्तिक समुद्घात से समवहत ही लिये गये हैं और मारणान्तिक समुद्घात मरणकाल में ही होता है, शेष समय में नहीं। वह भी सब जीव नहीं करते, अतएव समवहत थोडे कहे गए हैं, उनकी अपेक्षा असमवहत जीव असंख्यातगुणा अधिक हैं, क्योंकि जीवनकाल अधिक है।

એ જ પ્રમાણે અપર્યાપ્ત જીવ થોડા છે, પર્યાપ્તક તેનાથી સંખ્યાત ગણા વધારે છે, આ કથન સૂક્ષ્મ જીવોની અપેક્ષાથી સમજવું જોઇએ, સૂક્ષ્મ જીવોમાં બાહ્ય વ્યાઘાત ન હોવાથી ઘણાની ઉત્પત્તી થાય છે, અને અનિષ્પત્તિ-અનુત્પત્તિ થોડાઓની થાય છે.

એજ રીતે સુપ્ત જીવો થોડા છે, તેના કરતાં જાગ્રત જીવો સંખ્યાત ગણા વધારે છે, આ કથન પણ સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિયોની અપેક્ષાએ સમજવું જોઇએ કેમકે અપર્યાપ્તક જીવ સુપ્ત જ મળી આવે છે, પર્યાપ્ત જાગ્રત પણ હોય છે.

એજ રીતે સમવહતજીવ થોડા છે, કેમકે-અહીં મારણાન્તિક સમુદ્ઘાતથી સમવહત જ લેવામાં આવેલ છે, અને મારણાન્તિક સમુદ્ઘાત મરણ કાળમાં જ હોય છે, બાકીના સમયમાં નહીં તે પણ બધા જીવ નથી કરતા

जीवनकालस्यात्यधिकत्वात्, तथैव सातवेदकानां सर्वस्तोकत्वं भवति, बहूनां साधारणशरीरतया अल्पानाञ्च प्रत्येकशरीरितया, साधारणशरीराणाञ्च बहूनाम-सातवेदकतया सातवेदकाः स्वल्पा भवन्ति, प्रत्येकशरीरिणान्तु बाहुल्यं सात-वेदकानाम् भवति, स्तोकत्वम् असातवेदकानां भवति, तस्मात् सातवेदिनः स्तोकाः भवन्ति, तदपेक्षया असातवेदिनः संख्येयगुणाः, एवमेव इन्द्रियोपयो-गस्य प्रत्युत्पन्नकालविषयत्वेन तदुपयोगकालस्य सर्वस्तोकत्वात्, नो इन्द्रियोप-योगस्य अतीतानागतकालविषयतया बहुकालत्वेन नो इन्द्रियोपयुक्ताः संख्येय-गुणाः तथैव अनाकारोपयोगकालस्य सर्वस्तोकत्वात् अनाकारोपयुक्ताः सर्वस्तोका

इसी प्रकार साता का वेदन करने वाले जीव कम हैं, क्यों कि साधारण शरीरी जीव बहुत हैं और प्रत्येक शरीरी अल्प हैं। बहुत साधारण शरीरी जीव असाता के वेदक होते हैं, इस कारण साता वेदक कम हैं। प्रत्येकशरीरी जीवों में तो सातावेदकों की बहुलता है और आसातावेदकों की अल्पता है। अतएव सातावेदक कम और असाता वेदक संख्यातगुणा अधिक समझना चाहिए।

इसी प्रकार इन्द्रियोपयुक्त कम हैं और नोइन्द्रियोपयुक्त संख्यात-गुणा अधिक हैं। इन्द्रियोपयोग वर्त्तमान विषयक ही होता है, अत-एव उसका काल स्वल्प है, नोइन्द्रियोपयोग अतीत-अनागत काल विषयक भी होता है, अतः उसका समय बहुत है। इस कारण नो-इन्द्रियोपयुक्त संख्यातगुणे कहे गए हैं।

તેથીજ સમવહત થોડા કહેવામાં આવેલ છે, તેના કરતાં અસમવહત જીવ અસંખ્યાત ગણુા વધારે છે, કેમકે જીવનકાળ વધારે છે.

એ જ પ્રમાણે સાતાનું વેદન કરવાવાળા જીવ ઓછા છે. કેમકે—સાધારણ શરીર જીવ ઘણા છે, અને પ્રત્યેક શરીરી થોડા છે. ઘણા સાધારણ શરીરી જીવ અસાતાનું વેદન કરનારા હોય છે. તે કારણથી સાતા વેદક થોડા છે. પ્રત્યેક શરીરી જીવોમાંનો સાતા વેદકોનું અધિકપણું છે, અને અસાતા વેદકોનુ અલ્પ પણું છે. તેથીજ સાતાવેદક ઓછા અને અસાતા વેદક સંખ્યાતગણા વધારે સમજવા જોઇએ

એ જ રીતે ઇન્દ્રિયોપયોગવાળા ઓછા છે, અને નો ઇન્દ્રિયોપયોગ વાળા સંખ્યાત ગણા વધારે છે. ઇન્દ્રિયોપયોગ વર્તમાન વિષયક જ હોય છે. તેથીજ તેનો કાળ સ્પષ્ટ છે. નોઇન્દ્રિયોપયોગ અતીત અનાગત કાળ સંબંધી પણ હોય છે. તેથી તેનો સમય ઘણો છે. તે કારણથી નોઇન્દ્રિયોગવાળા સંખ્યાત ગણા કહેવામાં આવેલ છે. એજ રીતે અનાકારોપયોગ (દર્શનોપયોગ)

भवन्ति, तदपेक्षया साकारोपयुक्ताः संख्येयगुणा भवन्ति, साकारोपयोग काल-स्यानाकारोपयोगकालात् संख्येयगुणत्वादिति भावः।

इति पञ्चविंशं बन्धद्वारं समाप्तम् ॥सू० ३७॥

पुद्गलद्वार वक्तव्यता—

मूलम्—खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा पुग्गला तेलोक्के उड्ढलोयतिरियलोए अणंतगुणा, अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया, तिरियलोए असंखेज्जगुणा, उड्ढलोए, असंखेज्जगुणा, अहोलोए विसेसाहिया, दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा पुग्गला उड्ढदिसाए, अहोलोए विसेसाहिया; उत्तरपुरत्थिमेणं दाहिणपच्चत्थिमेण य दो वि तुल्ला असंखेज्जगुणा, दाहिणपुरच्छिमेण, उत्तरपच्चत्थिमेण य दो वि विसेसाहिया, पुरच्छिमेणं असंखेज्जगुणा, पच्चत्थिमेणं विसेसाहिया, दाहिणेणं विसेसाहिया, उत्तरेणं विसेसाहिया, खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवाइं तेलोक्के, उड्ढलोयतिरियलोए अणंतगुणाइं, अहोलोयतिरियलोए विसेसाहियाइं, उड्ढलोए असंखेज्जगुणाइं, अहोलोए अणंतगुणाइं, तिरियलोए संखेज्जगुणाइं, दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवाइं दव्वाइं अहोदिसाए, उड्ढदिसाए अणंतगुणाइं, उत्तरपुरच्छिमेणं दाहिणपच्चत्थिमेण य दो वि तुल्लाइं असंखेज्जगुणाइं, दाहिणपुरच्छिमेणं उत्तरपच्चत्थिमेण य दो वि तुल्लाइं विसेसाहियाइं, पुरच्छिमेणं

इसी प्रकार अनाकारोपयोग (दर्शनोपयोग) का काल अल्प है, अतएव अनाकार उपयोग वाले अल्प हैं, उन की अपेक्षा साकारोपयोग वाले संख्यातगुणा अधिक हैं। अनाकारोपयोग की अपेक्षा साकारोपयोग का काल संख्यातगुणा है ॥३७॥

पच्चीसमां द्वार समाप्त

નો કાળ અલ્પ છે. તેથીજ અનાકાર ઉપયોગવાળા અલ્પ છે. તેના કરતા સાકારોપયોગવાળા સંખ્યાત ગણા વધારે છે. અનાકારોપયોગ કરતા સાકારોપયોગનો કાળ સંખ્યાત ગણો છે ॥ ૩૭ ॥

પચ્ચીસમું દ્વાર સમાપ્ત

असंखेज्जगुणाइं, पच्चत्थिमेणं विसेसाहियाइं, दाहिणेणं विसेसाहियाइं, उत्तरेणं विसेसाहियाइं ॥सू० ३८॥

छाया-क्षेत्रानुपातेन सर्वस्तोकाः पुद्गलास्त्रैलोक्ये, ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके अनन्तगुणाः, अधोलोकतिर्यग्लोके विशेषाधिकाः, तिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः, ऊर्ध्वलोके असंख्येयगुणाः, अधोलोके विशेषाधिकाः, दिगनुपातेन सर्वस्तोकाः पुद्गलाः ऊर्ध्वदिशि, अधोलोके विशेषाधिकाः, उत्तरपौरस्त्येन दक्षिणपश्चिमेन च द्वयेऽपि तुल्याः असंख्येयगुणाः, दक्षिणपौरस्त्येन उत्तरपश्चिमेन च द्वयेऽपि

पुद्गलद्वार वक्तव्यता

शब्दार्थ-(खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्र के अनुसार (सव्वत्थोवा पोग्गला तेलोक्के) सब से कम पुद्गल त्रिलोक में हैं (उड्ढलोयतिरियलोए अणंतगुणा) ऊर्ध्वलोक-तिर्यक्लोक में अनन्तगुणा हैं (अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया) अधोलोक-तिर्यक्लोक में विशेषाधिक हैं (तिरियलोए असंखेज्जगुणा) तिर्यक्लोक में असंख्यातगुणा हैं (उड्ढलोए असंखिज्जगुणा) ऊर्ध्वलोक में असंख्यातगुणा है (अहोलोए विसेसाहिया) अधोलोक मे विशेषाधिक हैं ।

(दिसाणुवाएणं) दिशाओं के अनुसार (सव्वत्थोवा पोग्गला उड्ढदिसाए) सब से कम पुद्गल ऊर्ध्वदिशा में हैं (अहोदिसाए विसेसाहिया) अधोदिशा में विशेषाधिक हैं (उत्तरपुरच्छिमेणं दाहिणपच्चत्थिमेणं य दोवि तुल्ला) उत्तर-पूर्व तथा दक्षिण-पश्चिम दोनों में तुल्य हैं (असंखिज्जगुणा) असंख्यातगुणा हैं (दाहिणपुरच्छिमेण उत्तरपच-

---

પુદ્ગલ દ્વારનુ કથન

શબ્દાર્થ—(खेत्ताणुवाएणं) ક્ષેત્રના અનુસાર (सव्वत्थोवा पोग्गला तेलोक्के) સૌથી ઓછા પુદ્ગલો ત્રિલોકમાં છે, (उड्ढलोयतिरियलोए अणंतगुणा) ઉર્ધ્વલોક અને તિર્યગ્લોકમા અનંતગણા છે, (अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया) અધોલોક તિર્યગ્લોકમા વિશેષાધિક છે. (तिरियलोए असंखेज्जगुणा) તિર્યગ્લોકમાં અસંખ્યાત ગણા છે, (उड्ढलोए असंखिज्जगुणा) ઉર્ધ્વલોકમાં અસંખ્યાતગણા છે, (अहोलोए विसेसाहिया) અધોલોકમાં વિશેષાધિક છે.

(दिसाणुवाएण) દિશાઓની અનુસાર (सव्वत्थोवा पोग्गला उड्ढ दिसाए) સૌથી ઓછા પુદ્ગલો ઉર્ધ્વ દિશામા છે. (अहोदिसाए विसेसाहिया) અધોદિશામાં વિશેષાધિક છે. (उत्तरपुरच्छिमेणं दाहिणपच्चत्थिमेणं य दो वि तुल्ला) ઉત્તર પૂર્વ તથા દક્ષિણ પશ્ચિમ એ બન્નેમાં તુલ્ય છે, અને (असंखिज्जगुणा) અસંખ્યાત ગણા છે. (दाहिणपुरत्थिमेणं उत्तरपच्चत्थिमेण य दो वि तुल्ला विसे-

तुल्याः असंख्येयगुणाः, दक्षिणपौरस्त्येन उत्तरपश्चिमेन च द्वयेऽपि विशेषाधिकाः, पौरस्त्येन असंख्येयगुणाः, पश्चिमेन विशेषाधिकाः, दक्षिणेन विशेषाधिकाः, उत्तरेण विशेषाधिकाः, क्षेत्रानुपातेन सर्वस्तोकानि द्रव्याणि त्रैलोक्ये, ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोके अनन्तगुणानि, अधोलोकतिर्यग्लोके विशेषाधिकानि, ऊर्ध्वलोके असंख्येयगुणानि, अधोलोके अनन्तगुणानि, तिर्यग्लोके संख्येयगुणानि, दिगनुपातेन सर्वस्तोकानि द्रव्याणि अधोदिशि, ऊर्ध्वदिशि अनन्तगुणानि, उत्तरपौर-

---

त्थिमेण य दो वि तुल्ला विसेसाहिया) दक्षिणपूर्व और उत्तरपश्चिम दोनों में तुल्य हैं और विशेषाधिक हैं (पुरत्थिमेणं असंखिज्जगुणा) पूर्व में असंख्यातगुणा हैं (पच्चत्थिमेणं विसेसाहिया) पश्चिम में विशेषाधिक हैं (दाहिणेणं विसेसाहिया) दक्षिण में विशेषाधिक हैं (उत्तरेणं विसेसाहिया) उत्तर में विशेषाधिक हैं।

(खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्र के अनुसार (सव्वत्थोवाइं दव्वाइं तेलोक्के) सब से कम द्रव्य त्रिलोक में हैं (उड्ढलोयतिरियलोए अणंतगुणाइं) ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक में अनन्तगुणा हैं (अहोलोयतिरियलोए विसेसाहियाइं) अधोलोक-तिर्यग्लोक में विशेषाधिक हैं (उड्ढलोए असंखिज्जगुणाइं) ऊर्ध्वलोक में असंख्यातगुणा हैं (अहोलोए अणंतगुणाइं) अधोलोक में अनन्तगुणा हैं (तिरियलोए संखिज्जगुणाइं) तिर्यग्लोक में संख्यातगुणा हैं।

(दिसाणुवाएणं) दिशा के अनुसार (सव्वत्थोवाइं दव्वाइं अहोदिसाए) सब से कम द्रव्य अधोदिशा में हैं (उड्ढदिसाए अणंतगुणाइं)

साहिया) દક્ષિણ પૂર્વ અને ઉત્તર પશ્ચિમ એ બન્નેમા તુલ્ય છે, અને વિશેષાધિક છે. (पुरत्थिमेणं असंखिज्जगुणा) પૂર્વમાં અસંખ્યાત ગણા છે. (पच्चत्थिमेणं विसेसाहिया) પશ્ચિમમાં વિશેષાધિક છે. (दाहिणेण विसेसाहिया) દક્ષિણમાં વિશેષાધિક છે. (उत्तरेणं विसेसाहिया) ઉત્તરમાં વિશેષાધિક છે.

(खित्ताणुवाएणं) ક્ષેત્રના અનુસાર (सव्वत्थोवाइं दव्याइं तेलोक्के) સૌથી ઓછુ દ્રવ્ય ત્રિલોકમાં છે. (उड्ढलोयतिरियलोए अणंतगुणाइं) ઉર્ધ્વલોક તિર્યગ્લોકમા અનંત ગણુ છે. (अहोलोए तिरियलोग विसेसाहियाइं) અધોલોક તિર્યગ્લોકમાં વિશેષાધિક છે. (उड्ढलोए असंखेज्जगुणाइं) ઉર્ધ્વલોકમા અસંખ્યાત ગણુ છે. (अहोलोए अणंतगुणाइं) અધોલોકમા અનંતગણુ છે. (तिरियलोए संखिज्जगुणाइं) તિર્યગ્લોકમાં સંખ્યાત ગણુ છે.

(दिसाणुवाएणं) દિશાના અનુસાર (सव्वत्थोवाइं अहोदिसाए) સૌથી ઓછું દ્રવ્ય અધોદિશામાં છે. (उड्ढदिसाए अणतगुणाइं) ઉર્ધ્વદિશામાં અનંતગણું છે

स्त्येन दक्षिणपश्चिमेन च द्वयान्यपि तुल्यानि असंख्येयगुणानि, दक्षिणपौरस्त्येन उत्तरपश्चिमेन च द्वयान्यपि तुल्यानि विशेषाधिकानि, पौरस्त्येन असंख्येयगुणानि पश्चिमेन विशेषाधिकानि, दक्षिणेन विशेषाधिकानि, उत्तरेण विशेषाधिकानि ॥

टीका—बन्धद्वारवक्तव्यतानन्तरं पुद्गलद्वारमधिकृत्याह–'खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा पुग्गला तेलोक्के' क्षेत्रानुपातेन–क्षेत्रानुसारेण, क्षेत्रापेक्षयेत्यर्थः प्ररूप्यमाणाः सर्वस्तोकाः–सर्वेभ्योऽल्पाः, पुद्गलाः त्रैलोक्ये–लोकत्रयवर्तिनो भवन्ति, पुद्गलद्रव्याणि लोकत्रयव्यापकानि सर्वस्तोकानि भवन्तीत्याशयः, महास्कन्धानामेव पुद्गलद्रव्याणां त्रैलोक्यव्यापित्वात् तेषाञ्चाल्पत्वात्, तदपेक्षया–'उड्ढलोयतिरियलोए अणंतगुणा' ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके–तत्प्रतरद्वयवर्तिनः पुद्गलाः

ऊर्ध्वदिशा में अनन्तगुणा हैं (उत्तरपुरच्छिमेणं दाहिणपच्चत्थिमेण य दोवि तुल्लाइं असंखिज्जगुणाइं) उत्तरपूर्व और दक्षिणपश्चिम दोनों में तुल्य असंख्यातगुणा हैं (दाहिणपुरच्छिमेणं उत्तरपच्चत्थिमेण य दोवि तुल्लाइं विसेसाहियाइं) दक्षिणपूर्व और उत्तरपश्चिम दोनों में तुल्य और विशेषाधिक हैं (पुरच्छिमेणं असंखिज्जगुणाइं) पूर्व में असंख्यातगुणा हैं (पच्चत्थिमेणं विसेसाहियाइं) पश्चिम में विशेषाधिक हैं (दाहिणेणं विसेसाहियाइं) दक्षिण में विशेषाधिक हैं (उत्तरेणं विसेसाहियाइं) उत्तर में विशेषाधिक हैं।

बन्धद्वार की वक्तव्यता के पश्चात् पुद्गलद्वार वक्तव्यता प्रारंभ की जाती है—

टीकार्थ–क्षेत्र के अनुसार विचार किया जाय तो ऐसे पुद्गल सबसे कम हैं जो त्रिलोकवर्त्ती हों अर्थात् तीनों लोकों को व्याप्त हों। त्रिलो-

(उत्तरपुरच्छिमेण दाहिणपच्चत्थिमेणय दो वि तुल्लाइं असंखिज्जगुणाइं) ઉત્તર પૂર્વ અને દક્ષિણ પશ્ચિમ એ બન્નેમા તુલ્ય અને અસંખ્યાત ગણા છે. (दाहिण पुरत्थिमेणं उत्तर पच्चत्थिमेण य दो वि तुल्लाइं विसेसाहियाइं) દક્ષિણ પૂર્વ અને ઉત્તર પશ્ચિમ એ બન્નેમાં તુલ્ય અને વિશેષાધિક છે. (पुरत्थिमेणं असंखिज्ज गणाइं) પૂર્વમા અસખ્યાત ગણા છે. (पचत्थिमेणं विसेसाहिया) પશ્ચિમમાં વિશેષાધિક છે. (दाहिणेणं विसेसाहियाइ) દક્ષિણમા વિશેષાધિક છે. (उत्तरेणं विसेसाहियाइ) ઉત્તરમાં વિશેષાધિક છે. ॥ ૩૭ ॥

ટીકાર્થ–બન્ધ દ્વારનું કથન કર્યા પછી પુદ્ગલ દ્વારના કથનનો પ્રારંભ કરવામાં આવે છે

ક્ષેત્રની અનુસાર વિચાર કરવામાં આવે તો એવા પુદ્ગલો સૌથી ઓછા છે કે જે ત્રિલોકવર્તિ હોય અર્થાત્ ત્રણે લોકોમાં વ્યાપ્ત હોય, ત્રિલોકવર્તિ

अनन्तगुणा भवन्ति, तिर्यग्लोकस्य सर्वोपरितनैकप्रादेशिकप्रतरस्य, ऊर्ध्वलोकस्य सर्वाधस्तनैकप्रादेशिक प्रतरस्य च तिर्यग्लोकोर्ध्वलोकपदवाच्यत्वेन तयोश्च अनन्त-संख्येयप्रादेशिकानन्तासंख्येयप्रादेशिकानन्तानन्तप्रादेशिकस्कन्धैः संस्पर्शनात् तेषां द्रव्यार्थतयाऽनन्तगुणत्वं बोध्यम्, तेभ्योऽपि 'अहोलोयतिरियल्लोए विसेसाहिया' अधोलोकतिर्यग्लोके तत्प्रतरद्वयवर्तिनः पुद्गलाः विशेषाधिका भवन्ति, तत्क्षेत्रस्या-यामविष्कम्भाभ्यां किञ्चिद् विशेषाधिकत्वात्, तेभ्योऽपि-'तिरियल्लोए असंखेज्ज-गुणा' तिर्यग्लोके वर्तमानाः पुद्गला द्रव्यरूपा असंख्येयगुणा भवन्ति, तत्क्षेत्रस्या-संख्येयगुणत्वात्, तेभ्योऽपि-'उड्ढलोए असंखेज्जगुणा' ऊर्ध्वलोके वर्तमानाद्रव्य-रूपपुद्गला असंख्येयगुणा भवन्ति, ऊर्ध्वलोकक्षेत्रस्य तिर्यग्लोकक्षेत्रापेक्षया संख्ये-

कवर्त्ती पुद्गलों की अपेक्षा ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक नामक दो प्रतरों में अनन्तगुणा है, क्योंकि तिर्यग्लोक का सब से ऊपर का एक प्रदेश वाला प्रतर और ऊर्ध्वलोक का सब से नीचे का एक प्रदेशात्मक प्रतर यहाँ 'ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक' माना गया है। इन दोनों प्रतरों में अनन्त संख्यातप्रदेशी, अनन्त असंख्यातप्रदेशी और अनन्त अनन्तप्रदेशी स्कंध विद्यमान हैं, अतएव द्रव्य की अपेक्षा अनन्तगुणा समझना चाहिए। ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक की अपेक्षा अधोलोक-तिर्यग्लोक नामक दो प्रतरों में पुद्गल विशेषाधिक हैं, क्योंकि इस क्षेत्र की लम्बाई-चौडाई कुछ अधिक है। अधोलोक-तिर्यग्लोक की अपेक्षा तिर्यग्लोक में विद्यमान पुद्गल असंख्यातगुणा हैं, क्योंकि यह क्षेत्र असंख्यातगुणा हैं, क्योंकि तिर्यग्लोक की अपेक्षा ऊर्ध्वलोक में विद्यमान पुद्गल असंख्यातगुणा हैं, क्योंकि तिर्यग्लोक से ऊर्ध्व-लोक का क्षेत्र असंख्यातगुणा अधिक है। ऊर्ध्वलोक की अपेक्षा

પુદ્ગલોના કરતા ઉર્ધ્વલોક તિર્યગ્લોક નામના બે પ્રતરોમાં અનંત ગણા છે. કેમકે તિર્યગ્લોકનું સૌથી ઉપરનું એક પ્રદેશવાળું પ્રતર અને ઉર્ધ્વલોકનું સૌથી નીચેના એક પ્રદેશવાળા પ્રતરને અહીં ઉર્ધ્વલોક તિર્યગ્લોક માનવામા આવેલ છે. આ બન્ને પ્રતરોમા અનંત સંખ્યાત પ્રદેશી અનંત અસંખ્યાત પ્રદેશી અને અનન્ત અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધ વિદ્યમાન છે, તેથીજ દ્રવ્યની અપેક્ષાથી અનંતગણા સમજવા જોઇએ. ઉર્ધ્વલોક તિર્યગ્લોકના કરતા અધોલોક તિર્યગ્લોક નામના બે પ્રતરોમાં પુદ્ગલ વિશેષાધિક છે. કેમકે-આ ક્ષેત્રની લંબાઈ પહોળાઈ કંઇક વધારે છે. અધોલોક તિર્યગ્લોકના કરતા તિર્યગ્લોકમા રહેલા પુદ્ગલ અસંખ્યાત ગણા છે. કેમકે આ ક્ષેત્ર અસંખ્યાત ગણુ છે. કેમકે તિર્યગ્લોકથી ઉર્ધ્વલોકનું ક્ષેત્ર અસંખ્યાત ગણું વધારે છે. ઉર્ધ્વલોકની અપેક્ષાથી અધોલોકમાં

यगुणत्वात्, तेभ्योऽपि-'अहोलोए विसेसाहिया' अधोलोके वर्तमानाः द्रव्यरूपपुद्गला विशेषाधिका भवन्ति, ऊर्ध्वलोकस्य देशोनसप्तरज्जुप्रमाणत्वेन अधोलोकस्य समधिकसप्तरज्जुप्रमाणतया ऊर्ध्वलोकापेक्षयाऽधोलोकस्य विशेषाधिकत्वात्,

अथ दिगनुपातेन पुद्गलद्रव्याणामल्पबहुत्वं प्ररूपयति-'दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा पुग्गला उड्ढदिसाए' दिगनुपातेन-दिगनुसारेण प्ररूप्यमाणाः सर्वस्तोकाः सर्वेभ्योऽल्पाः पुद्गलाः-द्रव्यरूपाः ऊर्ध्वदिशि भवन्ति, रत्नप्रभासमभूतलमेरुमध्येऽष्टप्रादेशिकरुचकाद् विनिर्गतायां चतुःप्रदेशात्मिकायामूर्ध्वदिशि यावल्लोकान्ते सर्वस्तोकत्वं पुद्गलानां बोध्यम्, तेभ्योऽपि 'अहोलोए विसेसाहिया' अधोलोके-अधोदिशि वर्तमानाः पुद्गला द्रव्यरूपाः विशेषाधिका भवन्ति, अधोदिशोऽपि चतुष्प्रदेशरूपायाः यावल्लोकान्तस्य विशेषाधिकत्वेन तत्र पुद्गलद्रव्याणामपि विशेषाधिकत्वं संभवति, तेभ्योऽपि-'उत्तरपुरच्छिमेणं दाहिणपच्चत्थिमेण य दोवि तुल्ला असंखेज्जगुणा' उत्तरपौरस्त्येन उत्तरपूर्वस्याम्, दक्षिण-

---

अधोलोक में पुद्गल विशेषाधिक हैं, क्योंकि ऊर्ध्वलोक देशोन सात राजू का है जब कि अधोलोक कुछ अधिक सात राजू प्रमाण है, अतएव अधोलोक का क्षेत्र विशेषाधिक है।

दिशाओं की अपेक्षा पुद्गल द्रव्य का अल्पबहुत्व-दिशाओं की अपेक्षा से प्ररूपण किया जाय तो सब से कम पुद्गल ऊर्ध्वदिशा में हैं। क्योंकि रत्नप्रभा पृथ्वी के समतल भूभाग से मेरुपर्वत के मध्य में जो आठ प्रदेशों का रुचक है, उससे निकली हुई चार प्रदेशात्मक ऊर्ध्वदिशा में लोकान्त पर्यन्त सब से कम पुद्गल हैं, ऊर्ध्वदिशा की अपेक्षा अधोदिशा में पुद्गल विशेषाधिक हैं। यद्यपि अधोदिशा भी चार प्रदेशात्मक ही हैं मगर लोकपर्यन्त वह कुछ अधिक है, इस कारण उसमें पुद्गल भी कुछ अधिक हैं। उत्तर-पूर्वदिशा में तथा

પુદ્ગલ વિશેષાધિક છે, કેમકે ઉર્ધ્વલોક દેશોન સાત રાજુનો છે, ત્યારે અધોલોક કંઇક વધારે સાત રાજુ પ્રમાણનો છે, તેથી જ અધોલોકનુ ક્ષેત્ર વિશેષાધિક છે.

દિશાઓની અપેક્ષાથી પુદ્ગલ દ્રવ્યનું અલ્પ બહુત્વ

દિશાઓની અપેક્ષાથી પ્રરૂપણા કરવામાં આવે તો સૌથી ઓછા પુદ્ગલ ઉર્ધ્વ દિશામાં છે. કેમકે રત્નપ્રભા પૃથ્વીના સમતલ ભૂભાગથી મેરૂ પર્વતના મધ્યમાં જે આઠ પ્રદેશોનો રૂચક છે. તેમાંથી નીકળેલ ચાર પ્રદેશવાળી ઉર્ધ્વ દિશામાં લોકાન્ત પર્યન્ત સૌથી ઓછા પુદ્ગલો છે. ઉર્ધ્વ દિશાના કરતા અધોદિશામા વિશેષાધિક પુદ્ગલ છે જો કે દિશા પણ ચાર પ્રદેશાત્મક જ છે. પરંતુ લોક પર્યન્ત તે કંઇક વધારે છે. તે કારણથી તેમાં પુદ્ગલ પણ કંઈક વધારે છે.

पश्चिमेन–दक्षिणपश्चिमायां प्रत्येकं वर्तमानाः च असंख्येयगुणा भवन्ति, स्वस्थाने तु परस्परं द्वयेऽपि तुल्याः–सदृशा भवन्ति रुचकाद्विनिर्गतयोः मुक्तावलिसंस्थानसंस्थितयोस्तिर्यग्लोकान्तमधोलोकान्तमूर्द्ध्वलोकान्तं पर्यवसितयोः तयोर्द्वयोरपि दिशोः क्षेत्रस्यासंख्येयगुणत्वात्, तत्र पुद्गलानामपि असंख्येयगुणत्वं तत् क्षेत्रस्य तु स्वस्थाने तुल्यत्वात् पुद्गलानामपि स्वस्थाने तुल्यत्वमवसेयम्, तेभ्योऽपि–'दाहिणपुरच्छिमेण उत्तरपच्चत्थिमेण य दोवि तुल्ला विसेसाहिया' दक्षिण पौरस्त्येन–दक्षिणपूर्वस्याम् उत्तरपश्चिमेन उत्तरपश्चिमायाञ्च प्रत्येकं दिशि वर्तमानाः पुद्गलाः विशेषाधिका भवन्ति, स्वस्थाने तु परस्परं तुल्या भवन्ति सौमनसगन्धमादनेषु सप्तसप्तकूटेषु विद्युत्प्रभमाल्यवतो र्नवनवकूटेषु च धूमिका-

दक्षिण–पश्चिम दिशा में बराबर–बराबर पुद्गल हैं, मगर अधोदिशा की अपेक्षा असंख्यातगुणा अधिक हैं, क्योंकि रुचक से निकली हुई मुक्तावली के आकार की और तिर्यग्लोक, अधोलोक एवं ऊर्ध्वलोक तक फैली हुई इन दोनों दिशाओं का क्षेत्र असंख्यातगुणा अधिक हैं, अतएव उन में पुद्गल भी असंख्यातगुणा हैं। मगर दोनों दिशाओं का क्षेत्र चूंकि बराबर है, अतएव उन दोनों में पुद्गल भी बराबर कहे गए हैं। इन दोनों दिशाओं की अपेक्षा दक्षिण पूर्व और उत्तर पश्चिम दिशाओं में–दोनों में परस्पर तुल्य पुद्गल हैं, मगर उत्तरपूर्व एवं दक्षिणपश्चिम दिशाओं की अपेक्षा विशेषाधिक हैं। इस का कारण यह है कि सौमनस एवं गन्धमादन पर्वतों के सात–सात कूटों (शिखरों) पर तथा विद्युत्प्रभ और माल्यवत् पर्वतों के नौ–नौ कूटों पर कोहरे एवं ओस आदि के सूक्ष्म पुद्गल बहुत होते हैं। मगर

ઉત્તર પૂર્વ દિશામા તથા દક્ષિણ પશ્ચિમ દિશામાં સરખે સરખા પુદ્ગલો છે. પણ અધોદિશાના કરતા અસંખ્યાત ગણા વધારે છે. કેમકે રૂચકથી નીકળેલ મુક્તાવલીના આકારની અને તિર્યગ્લોક, અધોલોક અને ઉર્ધ્વલોક સુધી ફેલાયેલી આ બન્ને દિશાઓનું ક્ષેત્ર અસંખ્યાત ગણુ વધારે છે. તેથી જ તેમાં પુદ્ગલ પણ અસંખ્યાત ગણા છે. પરંતુ બન્ને દિશાઓનું ક્ષેત્ર આપમતો બરોબર છે. તેથીજ એ બન્નેમા પુદ્ગલો પણ સરખા કહેવામાં આવેલ છે. આ બન્ને દિશાઓના કરતા દક્ષિણ પૂર્વ અને ઉત્તર પશ્ચિમ એ બન્ને દિશાઓમાં પરસ્પર સરખા પુદ્ગલો છે. પણ ઉત્તર પૂર્વ અને દક્ષિણ પશ્ચિમ દિશાઓના કરતા વિશેષાધિક છે. તેનું કારણ એ છે કે–સૌમનસ અને ગંધમાદન પર્વતોના સાત સાત કૂટો (શિખરોપર) તથા વિદ્યુત્પ્રભ અને માલ્યવાન્ પર્વતોના નવ નવ કૂટો પર કોહરા અને ઝાકળ વિગેરેના સૂક્ષ્મ પુદ્ગલો ઘણા હોય છે;

ऽवश्यायादि सूक्ष्मपुद्गलानां प्रचुराणां सद्भावेन विशेषाधिकत्वात् स्वस्थाने क्षेत्रस्य पर्वतादेश्च समानत्वेन तुल्यत्वात्, तेभ्योपि-'पुरच्छिमेणं असंखेज्जगुणा' पौरस्त्येन पूर्वस्यां दिशि वर्तमानाः पुद्गलाः असंख्येयगुणा भवन्ति, तत्क्षेत्रस्या संख्येयगुणत्वात् पुद्गलानामपि असंख्येयगुणत्वं बोध्यम्, तेभ्योऽपि 'पच्चत्थिमेणं विसेसाहिया' पश्चिमेन पश्चिमायां दिशि वर्तमानाः पुद्गलाः विशेषाधिकाः भवन्ति, तत्राधोलौकिकग्रामेषु शुषिरसद्भावेन प्रभूतानां पुद्गलानामवस्थानसद्भावात्, तेभ्योऽपि-'दाहिणेणं विसेसाहिया' दक्षिणेन दक्षिणस्यां दिशि वर्तमानाः पुद्गला विशेषाधिका भवन्ति, प्रभूतभुवनशुषिरसद्भावात्, तेभ्योऽपि-'उत्तरेणं विसेसाहिया' उत्तरेण उत्तरस्यां दिशि वर्तमानाः पुद्गलाः विशेषाधिका भवन्ति, उत्तरस्यां दिशि आयामविष्कम्भाभ्यां संख्येययोजनकोटिकोटिमाने मानससरसि जलचराणां पनकशैवालादीनाञ्च सत्वानामतिप्रभूतत्वेन तेषां तैजसकार्मणपुद्गलानामधिकतयोपलब्धतया पूर्वोक्तेभ्यो विशेषाधिकत्वं भवति,

---

दोनों दिशाओं में क्षेत्र एवं पर्वत आदि की समानता होने के कारण तुल्य ही पुद्गल हैं। इन दोनों दिशाओं की अपेक्षा पूर्वदिशा में पुद्गल असंख्यातगुणा अधिक हैं, क्योंकि यह क्षेत्र असंख्यातगुणा है। पूर्वदिशा की अपेक्षा पश्चिमदिशा में पुद्गल विशेषाधिक हैं, क्योंकि वहां अधोलौकिक ग्रामों में रंध्र (पोलार) होने से बहुत पुद्गल विद्यमान रहते हैं। पश्चिम की अपेक्षा दक्षिणदिशा में विशेषाधिक हैं, क्योंकि वहां पोल अधिक है। दक्षिण दिशा की अपेक्षा उत्तर में पुद्गल विशेषाधिक हैं, क्योंकि उत्तरदिशा में संख्यात कोडाकोडी योजन लम्बा-चौडा मानस सरोवर है, उस में जलचर और पनक तथा सेवार आदि जीव बहुत अधिक हैं और उन के साथ लगे हुए

પરંતુ બન્ને દિશામાં ક્ષેત્ર અને પર્વત વિગેરેનું સરખાપણું હોવાના કારણે સરખા જ પુદ્ગલો છે. આ બન્ને દિશાઓના કરતાં પૂર્વ દિશાના પુદ્ગલો અસંખ્યાત ગણા વધારે છે. કેમકે એ ક્ષેત્ર અસંખ્યાત ગણુ છે પૂર્વદિશાના કરતા પશ્ચિમ દિશામાં પુદ્ગલો વિશેષાધિક છે કેમકે ત્યાં અધોલૌકિક ગ્રામોમાં છિદ્ર (પોલાણ) હોવાથી ઘણાજ પુદ્ગલો રહેલા હોય છે. પશ્ચિમ દિશાના કરતા દક્ષિણ દિશામાં વિશેષાધિક છે. કેમકે ત્યા પોલણ વધારે છે. દક્ષિણ દિશાના કરતા ઉત્તરદિશામાં પુદ્ગલો વિશેષાધિક છે કેમકે ઉત્તર દિશામાં સંખ્યાત કોડાકોડી યોજન લાંબુ પહોળું માનસ સરોવર છે. તેમા જલચર, પનક અને સેવાળ વિગેરે જીવો ઘણાજ વધારે છે, અને તેની સાથે લાગેલા તૈજસ અને કાર્મણ વર્ગણાના પુદ્ગલો પણ ઘણા જ છે. તેથી જ અહીયા પુદ્ગલો

इत्येवं पुद्गलविषयकमल्पबहुत्वं प्रतिपाद्य संप्रति सामान्येन द्रव्यविषयकमल्पबहुत्वं क्षेत्रानुपातेनाह-'खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवाइं दव्वाइं तेलोक्के' क्षेत्रानुपातेन-क्षेत्रानुसारेण प्ररूप्यमाणानि सर्वस्तोकानि-सर्वेभ्योऽल्पानि द्रव्यानि त्रैलोक्ये-लोकत्रयसंस्पर्शीनि भवन्ति, धर्मास्तिकायाधर्मास्तिकायाकाशास्तिकायद्रव्याणां पुद्गलास्तिकायस्य महास्कन्धानां जीवास्तिकायस्य मारणान्तिकसमुद्घातेनातीवसमवहतानां जीवानां लोकत्रयव्यापितया तेषाञ्चाल्पत्वात् सर्वस्तोकत्वं भवति, तेभ्योऽपि 'उड्ढलोयतिरियलोए अणंतगुणाइं' ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके तत्प्रतरद्वयवर्त्तीनि द्रव्याणि अनन्तगुणानि भवन्ति, तत्प्रतरद्वयस्यानन्तैः अनन्तैर्जीवद्रव्यैश्च संस्पर्शनात्, तेभ्योऽपि 'अहोलोयतिरियलोए विसेसाहियाइं' अधोलोकतिर्यग्लोके

तैजस एवं कार्मण वर्गणा के पुद्गल भी बहुत हैं, अतएव यहां पुद्गल विशेषाधिक कहे गए हैं। यह पुद्गलों का अल्पबहुत्व हुआ।

अब सामान्य रूप से द्रव्यों संबंधी अल्पबहुत्व प्ररूपितकिया जाता है-

क्षेत्र की अपेक्षा से प्ररूपणा की जाय तो सब से कम द्रव्य ऐसे हैं जो त्रिलोक में हों, क्योंकि धर्मास्तिकाय, अधर्मास्तिकाय, आकाशास्तिकाय, पुद्गलास्तिकाय के महास्कंध और जीवास्तिकाय में से मारणान्तिक समुद्घात से अतीव समवहत जीव ही त्रिलोक में व्याप्त होते हैं और वे कम हैं। त्रिलोकस्पर्शी द्रव्यों की अपेक्षा ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक नामक दो प्रतरों में अनन्तगुणा द्रव्य हैं, क्योंकि इन दोनों प्रतरों का अनन्त पुद्गल द्रव्य और अनन्त जीव द्रव्य स्पर्श करते हैं। ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक की अपेक्षा अधोलोक-तिर्यग्लोक नामक प्रतरों

પણ ઘણાજ વિશેષાધિક કહેવામાં આવેલા છે. આ પુદ્ગલોના અલ્પ બહુત્વ સંબંધી કથન થયું

હવે સામાન્ય પણાથી દ્રવ્યો સંબંધી અલ્પ બહુત્વનું પ્રરૂપણ કરવામાં આવે છે.

ક્ષેત્રની અપેક્ષાથી પ્રરૂપણા કરવામાં આવેતો સૌથી ઓછુ દ્રવ્ય એ છે કે જે ત્રિલોકમા હોય કેમકે ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય, આકાશાસ્તિકાય, પુદ્ગલાસ્તિકાયના મહાસ્કંધ અને જીવાસ્તિકાયમાથી મારણાન્તિક સમુદ્ઘાતથી અત્યંત સમવહત જીવોજ ત્રિલોકમાં વ્યાપ્ત હોય છે. અને તેઓ ઓછા છે. ત્રિલોક સ્પર્શિ દ્રવ્યોના કરતાં ઉર્ધ્વલોક તિર્યગ્લોક નામના પ્રતરોનો અનંત પુદ્ગલ દ્રવ્ય અને અનંત જીવ દ્રવ્ય સ્પર્શ કરે છે. ઉર્ધ્વલોક તિર્યગ્લોકના કરતાં અધોલોક તિર્યગ્લોક નામના પ્રતરોમાં કંઇક વધારે દ્રવ્ય છે' અધોલોક

तत्प्रतरद्वयवर्तीनि द्रव्याणि विशेषाधिकानि भवन्ति, अधोलोकतिर्यग्लोकप्रतर-द्वयस्योर्ध्वलोकतिर्यग्लोकप्रतरद्वयात् किञ्चिदधिकत्वात्, तेभ्योऽपि–'उड्ढलोए असंखेज्जगुणाइं' ऊर्ध्वलोके वर्तमानानि द्रव्याणि असंख्येयगुणानि भवन्ति, तत्क्षेत्रस्यासंख्येयगुणत्वात्, तेभ्योऽपि–'अहोलोए अणंतगुणाइं' अधोलोके वर्तमानानि द्रव्याणि अनन्तगुणानि भवन्ति, अधोलौकिकग्रामेषु वर्तमानस्य कालस्य तत्तत्परमाणु संख्येयासंख्येयानन्तप्रादेशिकद्रव्यक्षेत्रकालभावपर्यायसम्बन्धवशात् प्रतिपरमाण्वादि द्रव्यमानन्त्येन अधोलोकेऽनन्तगुणत्वं संभवति, तेभ्योऽपि 'तिरियलोए संखेज्जगुणाइं' तिर्यग्लोके वर्तमानानि द्रव्याणि संख्येयगुणानि भवन्ति, अधोलौकिकग्रामप्रमाणानां खण्डानाम् कालद्रव्याधारभूते मनुष्यलोके संख्येयानामवाप्यमानत्वात् ।

अथ दिगनुपातेन सामान्यतो द्रव्याणामल्पबहुत्वं प्ररूपयितुमाह–'दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवाइं दव्वाइं अहोदिसाए' दिगनुपातेन–दिगनुसारेण प्ररूप्यमा-

---

में किंचित् अधिक द्रव्य हैं। अधोलोक–तिर्यग्लोक की अपेक्षा ऊर्ध्वलोक में द्रव्य असंख्यातगुणा अधिक हैं, क्योंकि वह क्षेत्र असंख्यातगुणा विस्तृत है। ऊर्ध्वलोक की अपेक्षा अधोलोक में अनन्तगुणा अधिक द्रव्य हैं, क्योंकि अधोलौकिक ग्रामों में वर्त्तमान काल का विभिन्न परमाणुओं, संख्यातप्रदेशी, असंख्यातप्रदेशी, अनन्तप्रदेशी द्रव्य, क्षेत्र, काल और भाव के साथ संबंध होने के कारण प्रत्येक परमाणु आदि द्रव्य अनन्त प्रकार का होता है अधोलोक की अपेक्षा तिर्यग्लोक में संख्यातगुणा द्रव्य हैं, क्योंकि अधोलौकिक ग्राम प्रमाणखण्ड कालद्रव्य के आधारभूत मनुष्यलोक में संख्यात पाये जाते हैं।

दिशाओं की अपेक्षा सामान्यद्रव्यों का अल्पबहुत्व–दिशाओं की अपेक्षा सब से कम द्रव्य अधोदिशा में हैं, अधोदिशा की अपेक्षा

તિર્યગ્લોકના કરતાં ઉર્ધ્વલોકમા દ્રવ્ય અસંખ્યાત ગણું વધારે છે. કેમકે તે ક્ષેત્ર અસંખ્યાતગણા વિસ્તારવાળુ છે. ઉર્ધ્વલોકના કરતાં અધોલોકમાં અનંતગણું વધારે દ્રવ્ય છે. કેમકે અધોલૌકિક ગ્રામોમા વર્તમાન કાળના જુદા જુદા પરમાણુઓ સંખ્યાત પ્રદેશી અસંખ્યાતપ્રદેશી અનંતપ્રદેશી ક્ષેત્રકાળ અને ભાવની સાથે સંબંધ હોવાના કારણે દરેક પરમાણુ વિગેરે દ્રવ્ય અનંત પ્રકારનું હોય છે. અધોલોકના કરતા તિર્યગ્લોકમાં સંખ્યાતગણું દ્રવ્ય છે, કેમકે અધોલૌકિક ગ્રામ પ્રમાણુ ખંડ કાળ દ્રવ્યના આધારભૂત મનુષ્યલોકમા સંખ્યાત મળી આવે છે.

દિશાઓની અપેક્ષાથી સામાન્ય દ્રવ્યોનું અલ્પ બહુત્વ

દિશાઓની અપેક્ષાએ સૌથી ઓછું દ્રવ્ય અધોદિશામા છે. અધોદિશાના

णानि सर्वस्तोकानि सामान्येन द्रव्याणि अधोदिशि वर्तमानानि भवन्ति, तेभ्यः 'उड्ढदिसाए अणंतगुणाइं' ऊर्ध्वदिशि वर्तमानानि द्रव्याणि अनन्तगुणानि, भवन्ति, ऊर्ध्वलोके मेरोः पञ्चयोजनशतक स्फटिकमयभित्तौ चन्द्रसूर्यप्रभानुप्रवेशात् द्रव्याणां क्षणादिकालप्रतिभागस्य सद्भावेन कालस्य च पूर्वोक्तरीत्या प्रतिपरमाण्वादि द्रव्यमानन्त्येन तेभ्योऽनन्तगुणत्वं भवति, तेभ्योऽपि–'उत्तरपुरच्छिमेणं दाहिण-पच्चत्थिमेण य दोवि तुल्लाइं असंखेज्जाइं' उत्तरपौरस्त्येन–उत्तरपूर्वस्यामैशान्याम्, दक्षिणपश्चिमेन–दक्षिणपश्चिमायाश्च–नैर्ऋतकोणे वर्तमानानि द्रव्याणि असंख्येयगुणानि भवन्ति, तत्क्षेत्रस्यासंख्येयगुणत्वात्, स्वस्थाने तु द्वयान्यपि परस्परं तुल्यानि भवन्ति समानक्षेत्रत्वात्, तेभ्योऽपि 'दाहिणपुरच्छिमेणं उत्तर-पच्चत्थिमेण य दोवि तुल्लाइं विसेसाहियाइं' दक्षिणपौरस्त्येन–दक्षिणपूर्वस्यामाग्नेयकोणे, उत्तरपश्चिमेन–उत्तरपश्चिमायां वायव्यकोणे विशेषाधिकानि भवन्ति,

---

ऊर्ध्वदिशा में अनन्तगुणा हैं, क्योंकि ऊर्ध्वलोक में मेरु पर्वत की पांच सौ योजन की स्फटिकमय भित्ति में चन्द्र और सूर्य की प्रभा का प्रवेश होने से, द्रव्यों के क्षण आदि काल का प्रतिभाग होने और प्रत्येक परमाणु आदि द्रव्य की अपेक्षा पूर्वोक्त प्रकार से काल अनन्त होने से द्रव्यों का अनन्तगुणा होना सिद्ध है। ऊर्ध्वदिशा की अपेक्षा उत्तरपूर्व तथा दक्षिणपश्चिम दिशा में असंख्यातगुणित द्रव्य है उत्तर पूर्वदिशा ईशानकोण है और दक्षिण पश्चिमदिशा नैर्ऋत्य कोण है। इनमें असंख्यातगुणा द्रव्य होने का कारण क्षेत्र का असंख्यात-होना है, मगर इन दोनों दिशाओं में बराबर–बराबर ही द्रव्य हैं, क्योंकि इन दोनों का क्षेत्र बराबर है। इन दोनों की अपेक्षा दक्षिण पूर्वदिशा अर्थात् आग्नेयकोण में और उत्तरपश्चिम अर्थात् वायव्य-

---

કરતા ઉર્ધ્વ દિશામા અનંતગણું છે. કેમકે ઉર્ધ્વલોકમા મેરૂ પર્વતની ૫૦૦ પાંચસો યોજનની સ્ફટિકમય ભીંતમાં ચંદ્ર અને સૂર્યના તેજનો પ્રકાશ હોવાથી દ્રવ્યોના ક્ષણ વિગેરે કાળનો વિભાગ થવાથી અને દરેક પરમાણુ વિગેરે દ્રવ્યની અપેક્ષાએ પૂર્વોક્ત પ્રકારથી કાળ અનંત હોવાથી દ્રવ્યોનું અનંત ગણું હોવું સિદ્ધ થાય છે. ઉર્ધ્વ દિશાના કરતાં ઉત્તર પૂર્વ તથા દક્ષિણ પશ્ચિમ દિશામાં અસંખ્યાત ગણું દ્રવ્ય છે. ઉત્તર પૂર્વદિશા એ ઇશાન ખૂણો છે. અને દક્ષિણ પશ્ચિમ દિશા એ નૈરૂત્ય ખૂણો છે. તેમા અસંખ્યાત દ્રવ્ય હોવાનું કારણ ક્ષેત્રનું અસંખ્યાત ગણું હોવુ એ છે. પરંતુ બંને દિશાઓમા સરખે સરખા જ દ્રવ્ય છે. કેમકે એ બન્નેનું ક્ષેત્ર સરખું જ છે, એ બન્નેના કરતાં દક્ષિણ પૂર્વ દિશા અર્થાત્ અગ્નિ ખૂણામા અને ઉત્તર પશ્ચિમ અર્થાત્ વાયવ્ય ખૂણામાં

विद्युत्प्रभमाल्यवत्कूटाश्रितानां धूमिकाऽवश्यायादि श्लक्ष्णपुद्गलद्रव्याणां बहूनां सद्भावात्, स्वस्थाने तु द्वयान्यपि द्रव्याणि तुल्यानि भवन्ति समानक्षेत्रत्वात्, तेभ्योऽपि–'पुरच्छिमेणं असंखेज्जगुणाइं' पौरस्त्येन–पूर्वस्यां दिशि वर्तमानानि द्रव्याणि असंख्येयगुणानि भवन्ति, तत्क्षेत्रस्य असंख्येयगुणत्वात्, तेभ्योऽपि–'पच्चत्थिमेणं विसेसाहियाइं' पश्चिमेन पश्चिमायां दिशि वर्तमानानि द्रव्याणि विशेषाधिकानि भवन्ति, अधोलौकिकग्रामेषु शुषिरसद्भावेन तत्र बहूनां पुद्गल द्रव्याणामवस्थानसद्भावात्, तेभ्योऽपि 'दाहिणेणं विसेसाहियाइं' दक्षिणेन–दक्षिणस्यां दिशि वर्तमानानि द्रव्याणि विशेषाधिकानि भवन्ति, तत्र प्रभूतभवन शुषिरसद्भावात्, तेभ्योऽपि–'उत्तरेणं विसेसाहियाइं' उत्तरेण–उत्तरस्यां दिशि वर्तमानानि द्रव्याणि विशेषाधिकानि भवन्ति, तत्र मानससरसि जीवद्रव्याणां तदाश्रित तैजसकार्मणपुद्गलस्कन्धद्रव्याणाञ्च प्रभूतानां सद्भावात् ॥सू० ३८॥

कोण में द्रव्य विशेषाधिक हैं, क्योंकि इन दिशाओं में विद्युत्प्रभ एवं माल्यवन्त पर्वतों के कूटों पर कोहरे एवं ओस आदि श्लक्ष्ण पुद्गल द्रव्य बहुत होते हैं, किन्तु आपस में इन दोनों दिशाओं में द्रव्य तुल्य हैं, क्योंकि दोनों का क्षेत्र तुल्य है। इन दिशाओं की अपेक्षा पूर्वदिशा में असंख्यातगुणा अधिक द्रव्य हैं, क्योंकि इसका क्षेत्र असंख्यातगुणा अधिक है। पूर्व की अपेक्षा पश्चिमदिशा में द्रव्य विशेषाधिक हैं, क्योंकि अधोलौकिक ग्रामों में पोल होने के कारण वहाँ बहुतपुद्गल द्रव्यों का सद्भाव है पश्चिम की अपेक्षा दक्षिण में द्रव्य विशेषाधिक हैं, क्योंकि वहां बहुसंख्यक भवनों के रंध्र मौजूद हैं दक्षिण की अपेक्षा उत्तरदिशा में द्रव्य विशेषाधिक हैं, क्योंकि मानस सरोवर में रहने वाले जीवों के आश्रित तैजस एवं कार्मण वर्गणा के पुद्गलस्कंध द्रव्य बहुत हैं ॥३८॥

વિશેષાધિક દ્રવ્ય છે, કેમકે આ દિશાઓમા વિદ્યુત્પ્રભ અને માલ્યવન્ત પર્વતોના શિખરો પર કોહરા અને ઝાકળનું શ્લક્ષ્ણ પુદ્ગલ દ્રવ્ય ઘણું હોય છે. પરંતુ પરસ્પરમાં આ બન્ને દિશાઓમાં સરખુ દ્રવ્ય છે. કેમકે બન્નેનું ક્ષેત્ર સરખું જ છે. આ દિશાઓના કરતાં પૂર્વ દિશામાં અસંખ્યાત ગણું વધારે દ્રવ્ય છે. કેમકે–તેનું ક્ષેત્ર અસંખ્યાત ગણું વધારે છે. પૂર્વ દિશાના કરતાં પશ્ચિમ દિશામાં વિશેષાધિક દ્રવ્ય છે. કેમકે–અધોલૌકિક ગ્રામોમાં પોલાણ હોવાના કારણથી ત્યાં ઘણા પુદ્ગલ દ્રવ્યોનો સદ્ભાવ છે. પશ્ચિમ દિશાના કરતાં દક્ષિણ દિશામાં વિશેષાધિક દ્રવ્ય છે. કેમકે–ત્યાં અધિક સંખ્યાવાળા ભવનોમાં પોલાણ રહેલ છે. દક્ષિણ દિશાના કરતાં ઉત્તર દિશામાં દ્રવ્ય વિશેષાધિક છે. કેમકે

परमाणुपुद्गलाल्पबहुत्ववक्तव्यता—

मूलम्—एएसि णं भंते! परमाणुपोग्गलाणं संखेज्जपएसियाणं असंखेज्जपएसियाणं, अणंतपएसियाण य खंधाणं दव्वट्ठयाए पएसट्ठयाए दव्वट्ठपएसट्ठयाए कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा. बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा? गोयमा! सव्वत्थोवा अणंतपएसिया खंधा दव्वट्ठयाए, परमाणुपोग्गला दव्वट्ठयाए अणंतगुणा. संखेज्जपएसिया खंधा दव्वट्ठयाए संखेज्जगुणा, असंखेज्जपएसिया खंधा दव्वट्ठयाए असंखेज्जगुणा, सव्वत्थोवा अणंतपएसिया खंधा पएसट्ठयाए; परमाणुपोग्गला अपएसट्ठयाए अणंतगुणा, संखेज्जपएसिया खंधा पएसट्ठयाए संखेज्जगुणा, असंखेज्जपएसिया खंधा पएसट्ठयाए असंखेज्जगुणा, सव्वत्थोवा अणंतपएसिया खंधा दव्वट्ठयाए, ते चेव पएसट्ठयाए अणंतगुणा, परणाणुपोग्गला दव्वट्ठपएसट्ठयाए अणंतगुणा संखेज्जपएसिया खंधा, दव्वट्ठयाए संखेज्जगुणा, ते चेव पएसट्ठयाए संखेज्जगुणा, असंखेज्जपएसिया खंधा दव्वट्ठयाए असंखेज्जगुणा, ते चेव पएसट्ठयाए असंखेज्जगुणा; एएसि णं भंते! एगपएसोगाढाणं, संखेज्जपएसोगाढाणं, असंखेज्जपएसोगाढाण य पोग्गलाणं दव्वट्ठयाए पएसट्ठयाए दव्वट्ठपएसट्ठयाए कयरे कयरेहिंतो, अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा? गोयमा! सव्वत्थोवा एगपएसोगाढा पोग्गला दव्वट्ठयाए, संखेज्जपएसोगाढा पोग्गला दव्वट्ठयाए संखेज्जगुणा, असंखेज्जपएसोगाढा पोग्गला दव्वट्ठयाए असंखेज्जगुणा, पएसट्ठयाए सव्वत्थोवा एगपएसोगाढा पोग्गला, संखेज्जपएसोगाढा पोग्गला पएसट्ठयाए संखेज्जगुणा,

માનસ સરોવરમા રહેવાવાળા જીવોના આશ્રય વાળા તૈજસ અને કાર્મણ વર્ગ- ણાના પુદ્ગલ સ્કંધ દ્રવ્ય ઘણા છે. ॥ ૩૮ ॥

असंखेज्जपएसोगाढा पोग्गला पएसट्ठयाए असंखेज्जगुणा, दव्वट्ठपएसट्ठयाए सव्वत्थोवा एगपएसोगाढा पोग्गला दव्वट्ठपएसट्ठयाए, संखेज्जपएसोगाढा पोग्गला दव्वट्ठयाए संखेज्जगुणा ते चेव पएसट्ठयाए संखेज्जगुणा, असंखेज्जपएसोगाढा पोग्गला दव्वट्ठयाए असंखेज्जगुणा, ते चेव पएसट्ठयाए असंखेज्जगुणा, एएसि णं भंते! एगसमयठिइयाणं बेसमयठिइयाणं जाव असंखेज्जसमयठिइयाणं पोग्गलाणं दव्वट्ठयाए, पएसट्ठयाए, दव्वट्ठपएसट्ठयाए कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा? गोयमा! सव्वत्थोवा एकसमयठिइया पोग्गला दव्वट्ठयाए, संखेज्जसमयठिइया पोग्गला दव्वट्ठयाए संखेज्जगुणा, असंखेज्जसमयठिइया पोग्गला दव्वट्ठयाए असंखेज्जगुणा, पएसट्ठयाए सव्वत्थोवा एगसमयठिइया पोग्गला पएसट्ठयाए, संखेज्जसमयठिइया पोग्गला पएसट्ठयाए संखेज्जगुणा, असंखेज्जसमयठिइया पोग्गला पएसट्ठयाए असंखेज्जगुणा, दव्वट्ठपएसट्ठयाए सव्वत्थोवा एगसमय ठिइया पोग्गला दव्वट्ठपएसट्ठयाए, संखेज्जसमयठिइगा पोग्गला दव्वट्ठयाए संखेज्जगुणा ते चेव पएसट्ठयाए संखेज्जगुणा, असंखेज्जसमयठिइया पोग्गला दव्वट्ठयाए असंखेज्जगुणा ते चेव पएसट्ठयाए असंखेज्जगुणा, एएसि णं भंते! एगगुणकालगाणं संखेज्जगुणकालगाणं, असंखेज्जगुणकालगाणं, अणंतगुणकालगाण य पोग्गलाणं दव्वट्ठयाए पएसट्ठयाए दव्वट्ठपएसट्ठयाए य कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा? गोयमा! जहा पोग्गला तहा भाणियव्वा, एवं संखेज्जगुणकालगाण वि, एवं सेसा वि, वण्णा, गंधा, रसा फासो भाणियव्वा, फासाणं कक्खडमउयगरुयलहुयाणं

जहा एगपएसोगाढाणं भणियं तहा भाणियव्वं, अवसेसा फासा जहा वण्णा तहा भाणियव्वा, दारं २६ ॥सू० ३९॥

छाया-एतेषां खलु भदन्त ! परमाणुपुद्गलानां संख्येयप्रदेशिकानाम्, असंख्येयप्रदेशिकानाम्, अनन्तप्रदेशिकानां च स्कन्धानां द्रव्यार्थतया प्रदेशार्थतया द्रव्यार्थप्रदेशार्थतया कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोका अनन्तप्रदेशिकाः स्कन्धाः द्रव्यार्थतया, परमाणुपुद्गलाः द्रव्यार्थतया अनन्तगुणाः, संख्येयप्रदेशिकाः स्कन्धाः द्रव्यार्थतया संख्येयगुणाः, असंख्येयप्रदेशिकाः स्कन्धाः द्रव्यार्थतया असंख्येयगुणाः, सर्व-

---

परमाणु पुद्गल का अल्पबहुत्व

शब्दार्थ-(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (परमाणु पोग्गलाणं) परमाणु पुद्गलों (संखेज्जपएसियाणं) संख्यात प्रदेश वालों (असंखेज्ज पएसियाणं) असंख्यात प्रदेश वालों (अणंत पएसियाण य) और अनन्त प्रदेश वालों (खंधाणं) स्कंधों में (दव्वट्ठयाए) द्रव्य की अपेक्षा से (पएसट्ठयाए) प्रदेशों की अपेक्षा से (दव्वट्ठपएसट्ठयाए) द्रव्य और प्रदेशों की अपेक्षा से (कयरे) कौन (कयरेहिंतो) किस से (अप्पा वा बहुया वा तुल्या वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा अणंत पएसिया खंधा दव्वट्ठयाए) द्रव्य की अपेक्षा सब से कम अनन्त प्रदेशी स्कंध हैं (परमाणु पोग्गला दव्वट्ठयाए अणंतगुणा) द्रव्य की अपेक्षा परमाणु पुद्गल अनन्तगुणा हैं (संखेज्जपएसिया खंधा दव्वट्ठयाए संखेज्जगुणा) द्रव्य से

પરમાણુ પુદ્ગલનું અલ્પ બહુત્વ

શબ્દાર્થ-(एएसिणं भंते !) હે ભગવન્ આ (परमाणुपोग्गलाणं) પરમાણુ પુદ્ગલો (संखेज्जपएसियाणं) સંખ્યાત પ્રદેશવાળા (असंखेज्जपएसियाणं) અસંખ્યાત પ્રદેશવાળા (अणंतपएसियाण य) અને અનંતપ્રદેશવાળા (खंधाणं) સ્કન્ધોમાં (दव्वट्ठयाए) દ્રવ્યની અપેક્ષાએ (पएसट्ठयाए) પ્રદેશોની અપેક્ષાથી (दव्वट्ठपएसट्ठयाए) દ્રવ્ય અને પ્રદેશોની અપેક્ષાથી (कयरे) કોણ (कयरेहिंतो) કોનાથી (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) અલ્પ, વધારે તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે ?

(गोयमा) હે ગૌતમ (सव्वत्थोवा अणंतपएसिया खंधा दव्वट्ठयाए) દ્રવ્યની અપેક્ષાથી સહુથી ઓછું અનંત પ્રદેશી સ્કન્ધ છે. (परमाणुपोग्गला दव्वट्ठयाए अणंतगुणा) દ્રવ્યની અપેક્ષાથી પરમાણુ પુદ્ગલ અનંત ગણુા છે. (संखेज्जपएसिया खंधा दव्वट्ठयाए संखेज्जगुणा) દ્રવ્યથી સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કંધ સંખ્યાતગણા

स्तोकाः अनन्तप्रदेशिकाः स्कन्धाः प्रदेशार्थतया परमाणुपुद्गलाः, अप्रदेशार्थतया अनन्तगुणाः, संख्येयप्रदेशिकाः स्कन्धाः प्रदेशार्थतया संख्येयगुणाः, असंख्येयप्रदेशिकाः स्कन्धाः प्रदेशार्थतया असंख्येयगुणाः, सर्वस्तोकाः अनन्तप्रदेशिकाः स्कन्धाः द्रव्यार्थतया, ते चैव प्रदेशार्थतया अनन्तगुणाः, परमाणुपुद्गलाः द्रव्यार्थप्रदेशार्थतया अनन्तगुणाः, संख्येयप्रदेशिकाः स्कन्धाः द्रव्यार्थतया संख्ये-

---

संख्यातप्रदेशी स्कंध संख्यातगुणा हैं (असंखेज्जपएसिया खंधा दव्वट्ठयाए असंखेज्जगुणा) असंख्यातप्रदेशी स्कंध द्रव्य से असंख्यातगुणा हैं।

(पएसट्ठयाए) प्रदेशों की अपेक्षा अल्पबहुत्व-(सव्वत्थोवा अणंत पएसिया खंधा पएसट्ठयाए) प्रदेशों की अपेक्षा सब से कम स्कंध अनन्त प्रदेशी हैं (परमाणु पोग्गला अपएसट्ठयाए अणंतगुणा) परमाणु पुद्गल अप्रदेशी की अपेक्षा अणंतगुणा हैं (संखेज्ज पएसिया खंधा पएसट्ठयाए संखेज्जगुणा) संख्यातप्रदेशी स्कंध प्रदेशों की अपेक्षा संख्यातगुणा हैं (असंखेज्जपएसिया खंधा पएसट्ठयाए असंखेज्जगुणा) असंख्यातप्रदेशी स्कंध प्रदेशों की अपेक्षा से असंख्यातगुणा हैं।

(दव्वट्ठपएसट्ठयाए) द्रव्यार्थ प्रदेशार्थ की अपेक्षा-(सव्वत्थोवा अणंतपएसिया खंधा दव्वट्ठयाए) सब से कम अनन्त प्रदेशी स्कंध द्रव्य की अपेक्षा से हैं (ते चेव पएसट्ठयाए अणंतगुणा) वे ही प्रदेशों की अपेक्षा से अनन्तगुणा हैं (परमाणुपोग्गला दव्वट्ठपएसट्ठयाए अणंतगुणा) परमाणु पुद्गल द्रव्य-एवं प्रदेश की अपेक्षा अनन्तगुणा हैं

છે. (असंखेज्जपएसिया खंधा दव्वट्ठयाए असंखेज्जगुणा) અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધ દ્રવ્યથી અસંખ્યાતગણા છે.

(पएसट्ठयाए) પ્રદેશોની અપેક્ષાથી અલ્પ બધારેપણું (सव्वत्थोवा अणंत पएसिया खंधा पएसट्ठयाए) પ્રદેશોની અપેક્ષાથી સહુથી ઓછું સ્કન્ધ અનંત પ્રદેશી છે. (परमाणुपोग्गला अपएसट्ठयाए अणंतगुणा) પરમાણુ પુદ્ગલ અપ્રદેશીની અપેક્ષાથી અનંતગણા છે. (संखेज्जपएसिया खंधा पएसट्ठयाए संखेज्जगुणा) સંખ્યાતપ્રદેશી સ્કંધ પ્રદેશોની અપેક્ષાથી સંખ્યાતગણા છે. (असंखेज्जपएसिया खंधा पएसट्ठयाए असंखेज्जगुणा) અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કંધ પ્રદેશોની અપેક્ષાએ અસંખ્યાતગણા છે.

(दव्वट्ठपएसट्ठयाए) દ્રવ્યાર્થ પ્રદેશાર્થની અપેક્ષાએ (सव्वत्थोवा अणत पएसिया खंधा दव्वट्ठयाए) સહુથી ઓછું અનંત પ્રદેશી સ્કન્ધ દ્રવ્યની અપેક્ષાથી છે. (ते चेव पएसट्ठयाए अणंतगुणा) તે જ પ્રદેશોની અપેક્ષાથી અનંતગણા છે. (परमाणुपोग्गला दव्वट्ठपएसट्ठयाए अणंतगुणा) પરમાણુ પુદ્ગલ દ્રવ્ય અને પ્રદેશની

यगुणाः, ते चैव प्रदेशार्थतया संख्येयगुणाः, असंख्येयप्रदेशिकाः स्कन्धाः द्रव्यार्थतया असंख्येयगुणाः, ते चैव प्रदेशार्थतया असंख्येयगुणाः, एतेषां खलु भदन्त ! एकप्रदेशावगाढानाम्, संख्येयप्रदेशावगाढानाम्, असंख्येयप्रदेशावगाढानाम् च पुद्गलानां द्रव्यार्थतया, प्रदेशार्थतया, द्रव्यार्थप्रदेशार्थतया कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः एकप्रदेशावगाढाः पुद्गलाः द्रव्यार्थतया, संख्येयप्रदेशावगाढाः पुद्गलाः द्रव्या-

---

(संखेज्जपएसिया खंधा दव्वट्ठयाए संखेज्जगुणा) संख्यातप्रदेशी स्कंध द्रव्य से संख्यातगुणा हैं (ते चेव पएसट्ठयाए संखेज्जगुणा) वे ही प्रदेशों की अपेक्षा संख्यातगुणा हैं (असंखेज्जपएसिया खंधा दव्वट्ठयाए असंखेज्जगुणा) असंख्यातप्रदेशी स्कंध द्रव्य से असंख्यातगुणा हैं (ते चेव पएसट्ठयाए असंखेज्जगुणा) वे ही प्रदेशों की अपेक्षा असंख्यात गुणा हैं।

(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (एगपसोगाढाणं) एक प्रदेश में अवगाढ (संखेज्जपएसोगाढाणं) संख्यात प्रदेशों में अवगाढ (असंखेज्ज पएसोगाढाण य) और असंख्यात प्रदेशों में अवगाढ (पोग्गलाणं) पुद्गलों में (दव्वट्ठयाए) द्रव्य से (पएसट्ठयाए) प्रदेशों से (दव्वपएसट्ठयाए) द्रव्य और प्रदेशों से (कयरे) कौन (कयरेहिंतो) किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? (गोयमा !) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा एगपएसोगाढा पोग्गला दव्वट्ठयाए) सब से कम एक प्रदेश में अवगाढ पुद्गल

અપેક્ષાથી અનંતગણા છે. (संखेज्जपएसिया खंधा दव्वट्ठयाए संखेज्जगुणा) સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધ દ્રવ્યની અપેક્ષા સંખ્યાતગણા છે. (ते चेव पएसट्ठयाए संखेज्जगुणा) તેજ પ્રદેશોની અપેક્ષાએ સંખ્યાતગણા છે. (असंखेज्जपएसिया खंधा दव्वट्ठयाए असंखेज्जगुणा) અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કંધ દ્રવ્યથી અસંખ્યાતગણા છે. (ते चेव पएसट्ठाए असंखेज्जगुणा) તે જ પ્રદેશોની અપેક્ષાએ અસંખ્યાતગણા છે.

(एएसिणं भंते) હે ભગવાન આ (एगपएसोगाढाणं) એક પ્રદેશમાં અવગાઢ (संखेज्जपएसोगाढाणं) સંખ્યાત પ્રદેશોમા અવગાઢ (असंखेज्जपएसोगाढाण य) અને અસંખ્યાત પ્રદેશોમાં અવગાઢ (पोग्गलाणं) પુદ્ગલોમાં (दव्वट्ठयाए) દ્રવ્યથી (पएसट्ठयाए) પ્રદેશોથી (दव्वट्ठपएसट्ठयाए) દ્રવ્ય અને પ્રદેશોથી (कयरे) કોણ (कयरेहिंतो) કોનાથી (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) અલ્પ, વધારે, તુલ્ય વિશેષાધિક છે.

(गोयमा !) હે ગૌતમ ! (सव्वत्थोवा एगपएसोगाढा पोग्गला दव्वट्ठयाए)

र्थतया संख्येयगुणाः, असंख्येयप्रदेशावगाढाः पुद्गलाः द्रव्यार्थतया असंख्येयगुणाः, प्रदेशार्थतया सर्वस्तोकाः एकप्रदेशावगाढाः पुद्गलाः संख्येयप्रदेशावगाढाः पुद्गलाः प्रदेशार्थतया संख्येयगुणाः असंख्येयप्रदेशावगाढाः पुद्गलाः प्रदेशार्थतया असंख्येयगुणाः, द्रव्यार्थप्रदेशार्थतया सर्वस्तोकाः एकप्रदेशावगाढाः पुद्गलाः, द्रव्यार्थप्रदेशार्थतया संख्येयप्रदेशावगाढाः पुद्गलाः द्रव्यार्थतया संख्येयगुणाः, ते चैव प्रदेशार्थतया संख्येयगुणाः, असंख्येयप्रदेशा-

---

द्रव्य से हैं (संखेज्ज पएसोगाढा पोग्गला दव्वट्ठयाए संखेज्जगुणा) संख्यात प्रदेशों में अवगाढ पुद्गल द्रव्य से संख्यातगुणा हैं (असंखेज्जपएसोगाढा पोग्गला दव्वट्ठयाए असंखेज्जगुणा) असंख्यात प्रदेशों में अवगाढ पुद्गल द्रव्य से असंख्यातगुणा हैं (पएसट्टयाए सव्वत्थोवा एगपएसोगाढा पोग्गला) प्रदेशों की अपेक्षा सब से कम एक प्रदेशावगाढ पुद्गल हैं (संखिज्जपएसोगाढा पोग्गला पएसट्टयाए संखिज्जगुणा) संख्यातप्रदेशों में अवगाढ पुद्गल प्रदेशों की अपेक्षा संख्यतगुणा हैं (असंखिज्ज पएसोगाढा पोग्गला पएसट्टयाए असंखेज्जगुणा) असंख्यात प्रदेशों में अवगाढ पुद्गल प्रदेशों की अपेक्षा असंख्यातगुणा हैं।

(दव्वट्ठपएसट्टयाए-सव्वत्थोवा एगपएसोगाढा पुग्गला दव्वट्ठपएसट्टयाए) सब से कम एक प्रदेश में अवगाढ पुद्गल द्रव्य और प्रदेश की अपेक्षा से हैं (संखिज्जपएसोगाढा पुग्गला दव्वट्टयाए संखिज्जगुणा) संख्यातप्रदेशों में अवगाढ पुद्गल द्रव्य की अपेक्षा संख्यातगुणा हैं (ते चेव पएसट्टयाए संखिज्जगुणा) वे ही प्रदेश की अपेक्षा संख्यात

સહુથી ઓછુ એક પ્રદેશમા અવગાઢ પુદ્ગલ દ્રવ્ય છે (संखेज्जपएसोगाढा पोग्गलो दव्वट्ठयाए संखेज्जगुणा) સંખ્યાત પ્રદેશમાં અવગાઢ પુદ્ગલ પ્રદેશોની અપેક્ષા સંખ્યાતગણુ છે. (असखेज्जपएसोगाढा पोग्गला दव्वट्ठयाए असंखेज्जगुणा) અસંખ્યાત પ્રદેશોમા અવગાઢ પુદ્ગલ પ્રદેશોની અપેક્ષા અસંખ્યાતગણુ છે.

(पएसट्ठयाए सव्वत्थोवा एगपएसोगाढा पोग्गला) પ્રદેશોની અપેક્ષાથી સૌથી ઓછું એકપ્રદેશાવગાઢ પુદ્ગલ છે (संखिज्जपएसोगाढा पोग्गला पएसट्ठयाए संखिज्जगुणा) સંખ્યાત પ્રદેશોમા અવગાઢ પુદ્ગલ પ્રદેશોની અપેક્ષાથી સંખ્યાત ગણું છે. (असंखिज्जपएसोगाढा पोग्गला पएसट्ठयाए असंखेज्जगुणा) અસંખ્યાત પ્રદેશોમાં અવગાઢ પુદ્ગલ પ્રદેશોની અપેક્ષાથી અસંખ્યાતગણુ છે.

(दव्वट्ठपएसट्ठयाए सव्वत्थोवा एगपएसोगाढा पोग्गला दव्वट्ठपएसट्ठयाए) સૌથી ઓછા એક પ્રદેશમા અવગાઢ પુદ્ગલ દ્રવ્ય અને પ્રદેશની અપેક્ષાથી છે. (संखिज्जपएसोगाढा पोग्गला दव्वट्ठयाए संखिज्जगुणा) સંખ્યાત પ્રદેશોમાં અવગાઢ

वगाढाः पुद्गलाः द्रव्यार्थतया असंख्येयगुणाः, ते चैव प्रदेशार्थतया असंख्येयगुणाः, एतेषां खलु भदन्त ! एकसमयस्थितिकानाम्, द्विसमयस्थितिकानां यावत् असंख्येयसमयस्थितिकानाम् पुद्गलानां द्रव्यार्थतया, प्रदेशार्थतया, द्रव्यार्थप्रदेशार्थतया कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः एकसमयस्थितिकाः पुद्गलाः द्रव्यार्थतया, संख्येयसमयस्थितिकाः पुद्गलाः द्रव्यार्थतया संख्येयगुणाः, असंख्येय-

---

गुणा हैं (असंखिज्जपएसोगाढा पुग्गला दव्वट्ठयाए असंखिज्जगुणा) असंख्यात प्रदेशों में अवगाढ पुद्गल द्रव्य से असंख्यातगुणा हैं (ते चेव पएसट्ठयाए असंखिज्जगुणा) वे ही प्रदेशों से असंख्यातगुणा हैं ।

(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (एगसमयठिइयाणं) एक समय की स्थिति वाले (वेसमयठिइयाणं) दो समय की स्थिति वाले (जाव) यावत् (असंखेज्ज समयठिइयाणं) असंख्यात समय की स्थिति वाले (पुग्गलाणं) पुद्गलों में (दव्वट्ठयाए) द्रव्य से (पएसट्ठयाए) प्रदेशों से (दव्वट्ठपएसट्ठयाए) द्रव्य और प्रदेशों से (कयरे) कौन (कयरेहिंतो) किस से (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? (गोयमा !) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा एगसमयठिइया पुग्गला दव्वट्ठयाए) सब से कम एक समय की स्थिति वाले पुद्गल हैं द्रव्य से (संखिज्जसमयठिइया पुग्गला दव्वट्ठयाए संखिज्जगुणा) संख्यात समय की स्थिति वाले पुद्गल द्रव्य से संख्यात गुणा हैं (असंखिज्जसमयठिइया पुग्गला दव्वट्ठयाए असंखिज्जगुणा)

પુદ્ગલ દ્રવ્યની અપેક્ષાથી સંખ્યાત ગણુા છે. (ते चेव पएसट्ठयाए संखिज्जगुणा) તે જ પ્રદેશોની અપેક્ષાથી સંખ્યાતગણુા છે. (असंखिज्जपएसोगाढा पुग्गला दव्वट्ठयाए असंखिज्जगुणा) અસંખ્યાત પ્રદેશોમાં અવગાઢ પુદ્ગલ દ્રવ્યથી અસંખ્યાત ગણુા છે. (ते चेव पएसट्ठयाए असंखिज्जगुणा) એ જ પ્રદેશોથી અસંખ્યાતગણુા છે.

(एएसिणं भंते !) હે ભગવન્ આ (एगसमयठिइयाणं) એક સમયની સ્થિતિ વાળા (वे समयठिइयाणं) બે સમયની સ્થિતિવાળા (जाव) યાવત્ (असंखेज्ज समयठिइयाणं) અસંખ્યાત સમયોની સ્થિતિવાળા (पुग्गलाणं) પુદ્ગલોમાં (दव्वट्ठयाए) દ્રવ્યથી (पएसट्ठयाए) પ્રદેશોથી (दव्वट्ठपएसट्ठयाए) દ્રવ્ય અને પ્રદેશોથી (कयरे) કોણુ (कयरेहिंतो) કોનાથી (अप्पावा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) અલ્પ ઘણુા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

(गोयमा !) હે ગૌતમ ! (सव्वत्थोवा एगसमयठिइया पुग्गला दव्वट्ठयाए) સૌથી ઓછા એક સમયની સ્થિતિવાળા પુદ્ગલ દ્રવ્યથી છે. (संखिज्जसमयट्ठिइया पुग्गला दव्वट्ठयाए संखिज्जगुणा) સંખ્યાત સમયની સ્થિતિવાળા પુદ્ગલ

समयस्थितिकाः पुद्गलाः द्रव्यार्थतया असंख्येयगुणाः, प्रदेशार्थतया सर्वस्तोकाः एकसमयस्थितिकाः पुद्गलाः प्रदेशार्थतया, संख्येयसमयस्थितिकाः पुद्गलाः प्रदेशार्थतया संख्येयगुणाः, असंख्येयसमयस्थितिकाः पुद्गलाः प्रदेशार्थतया असंख्येयगुणाः, द्रव्यार्थप्रदेशार्थतया सर्वस्तोकाः एकसमयस्थितिकाः पुद्गलाः, द्रव्यार्थप्रदेशार्थतया संख्येयसमयस्थितिकाः पुद्गलाः द्रव्यार्थतया संख्येयगुणाः, ते चैव प्रदेशार्थतया संख्येयगुणाः, असंख्येयसमयस्थितिकाः पुद्गलाः द्रव्यार्थतया असंख्येयगुणाः, ते चैव प्रदेशार्थतया असंख्येयगुणाः, एतेषां खलु भदन्त !

असंख्यात समय की स्थिति वाले पुद्गल द्रव्य से असंख्यातगुणा हैं (पएसट्टयाए सव्वत्थोवा एगसमयठिइया पुग्गला पएसट्टयाए) प्रदेशों की अपेक्षा सब से कम एक समय की स्थिति वाले पुद्गल हैं प्रदेशों से (संखिज्ज समयठिइया पुग्गला पएसट्टयाए संखेज्जगुणा) संख्यात समय की स्थिति वाले पुद्गल प्रदेशों से संख्यातगुणा हैं (असंखिज्ज समयठिइया पुग्गला पएसट्टयाए असंखेज्जगुणा) असंख्यात समय की स्थिति वाले पुद्गल प्रदेशों से असंख्यातगुणा हैं (दव्वट्ठपएसट्टयाए सव्वत्थोवा एगसमयठिइया पुग्गला) द्रव्य और प्रदेशों से सबसे कम एक समय की स्थिति वाले पुद्गल (दव्वट्ठपएसट्टयाए) द्रव्य और प्रदेशों से (संखिज्जसमयठिइया) संख्यात समय की स्थिति वाले (पुग्गला) पुद्गल (दव्वट्ठयाए) द्रव्य से (संखिज्जगुणा) संख्यातगुणा हैं (ते चेव पएसट्टयाए) वे ही प्रदेशों की अपेक्षा (संखेज्जगुणा) संख्यातगुणा हैं (असंखिज्जसमयठिइया पुग्गला दव्वट्ठयाए असंखिज्जगुणा) असं-

---

દ્રવ્યથી સંખ્યાતગણુા છે. (असंखिज्जसमयठिइया पुग्गला दव्वट्ठयाए असंखिज्जगुणा) અસંખ્યાત સમયની સ્થિતિવાળા પુદ્ગલો દ્રવ્યથી અસંખ્યાતગણુા છે. (पएसट्ठयाए सव्वत्थोवा एगसमयट्ठिइया पुग्गला पएसट्ठयाए) પ્રદેશોની અપેક્ષાથી સૌથી ઓછા એક સમયની સ્થિતિવાળા પુદ્ગલો છે. (संखिज्जसमयठिइया पुग्गला पएसट्ठयाए संखेज्जगुणा) સંખ્યાત સમયની સ્થિતિવાળા પુદ્ગલો પ્રદેશોથી સંખ્યાતગણુા છે. (असंखिज्जसमयट्ठिइया पुग्गला पएसट्ठयाए असंखेज्जगुणा) અસંખ્યાત સમયની સ્થિતિવાળા પુદ્ગલો પ્રદેશોથી અસંખ્યાતગણુા છે. (दव्वट्ठपएसट्ठयाए सव्वत्थोवा एगसमयट्ठिइया पुग्गला) દ્રવ્ય અને પ્રદેશોથી સૌથી ઓછા એક સમયની સ્થિતિવાળા પુદ્ગલો છે. (संखिज्जसमयठिइया) સંખ્યાતસમયની સ્થિતિવાળા (पुग्गला) પુદ્ગલો (दव्वट्ठयाए) દ્રવ્યથી (संखिज्जगुणा) સંખ્યાતગણુા છે. (ते चेव पएसट्ठयाए) એજ પ્રદેશોની અપેક્ષાથી (संखेज्जगुणा) સંખ્યાતગણુા છે. (असंखिज्जसमयट्ठिइया पुग्गला दव्वट्ठयाए असंखेज्जगुणा) અસંખ્યાત સમયની

एकगुणकालकानाम्, संख्येयगुणकालकानाम्, असंख्येयगुणकालकानाम्, अनन्तगुणकालकानाञ्च पुद्गलानां द्रव्यार्थतया, प्रदेशार्थतया द्रव्यार्थप्रदेशार्थतया च कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! यथा पुद्गलास्तथा भणितव्याः, एवं संख्येयगुणकालका अपि, एवं असंख्येय-

---

ख्यात समय की स्थिति वाले पुद्गल द्रव्य से असंख्यातगुणा हैं (ते चेव पएसट्ठयाए असंखिज्जगुणा) वे ही प्रदेशों से असंख्यातगुणा हैं।

(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (एगगुणकालगाणं) एक गुण काले (संखिज्जगुणकालगाणं) संख्यातगुण काले (असंखिज्जगुणकालगाणं) असंख्यातगुण काले (अणंतगुण कालगाण य) और अनन्त गुण काले (पुग्गलाणं) पुद्गलों में (दव्वट्ठयाए) द्रव्य से (पएसट्ठयाए) प्रदेशों से (दव्वट्ठपएसट्ठयाए य) द्रव्य एवं प्रदेशों से (कयरे कयरेहिंतो) कौन किस से (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? (गोयमा !) हे गौतम ! (जहा पुग्गला तहा भाणियव्वा) जैसे पुद्गल कहे वैसा ही कहना चाहिए (एवं) इसी प्रकार (संखिज्जगुणकालगाण वि) संख्यात गुण काले भी (एवं असंखेज्जगुणकालगाण वि) इसी प्रकार असंख्यात गुण काले भी (एवं सेसा वि) इसी प्रकार शेष भी (वण्णा) वर्ण (गंधा) गंध (रसा) रस (फासा) स्पर्श (भाणियव्वा) कहने चाहिए (फासाणं)

સ્થિતિવાળા પુદ્ગલ દ્રવ્યથી અસંખ્યાતગણા છે. (ते चेव पएसट्ठयाए असंखिज्जगुणा) એ જ પ્રદેશોથી અસંખ્યાતગણા છે.

(एएसिणं भंते !) હે ભગવન્ આ (एगगुणकालगाणं) એક ગુણ કાળા (संखिज्जगुणकालगाणं) સંખ્યાત ગુણ કાળા (असंखिज्जगुणकालगाणं) અસંખ્યાત ગુણ કાળા (अणंतगुणकालगाण य) અને અનંત ગુણ કાળા (पुग्गलाणं) પુદ્ગલોમાં (दव्वट्ठयाए) દ્રવ્યથી (पएसट्ठयाए) પ્રદેશોથી (दव्वट्ठपएसट्ठयाए) દ્રવ્ય અને પ્રદેશોથી (कयरे कयरेहिंतो) કોણ કોનાથી (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) અલ્પ, વધારે, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે ?

(गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहा पुग्गला तहा भाणियव्वा) જેમ પુદ્ગલ કહ્યા છે તેમજ કહેવા જોઈએ. (एवं) એ જ પ્રમાણે (संखिज्जगुणकालगाणं वि) સંખ્યાતગુણ કાળા પુદ્ગલ પણ (एवं असंखेज्जगुणकालगाण वि) એ જ પ્રમાણે અસંખ્યાત ગુણકાળા પણ (एवं सेसावि) એજ પ્રમાણે બાકીના પુદ્ગલોના સંબંધમાં પણ સમજવું (वण्णा) વર્ણ (गंधा) ગંધ (रसा) રસ (फासाणं)

गुणकालका अपि शेषा अपि, वर्णाः, गन्धाः, रसाः, स्पर्शाः भणितव्याः, स्पर्शानां कर्कशमृदुकगुरुकलघुकानां यथा एकप्रदेशावगाढानां भणितं तथा भणितव्यम्, अवशेषाः स्पर्शाः यथा वर्णास्तथा भणितव्याः ॥३९॥

टीका–अथ परमाणुपुद्गलानां संख्यातप्रदेशानामसंख्यातप्रदेशानामनन्त प्रदेशानाञ्च परस्परमल्पबहुत्ववक्तव्यतां प्ररूपयति–'एएसि णं भंते ! परमाणु पोग्गलाणं' गौतमः पृच्छति–हे भदन्त ! एतेषां खलु परमाणुपुद्गलानाम् 'संखेज्जपएसियाणं असंखेज्जपएसिया णं अणंतपएसियाण य खंधाणं' संख्येयप्रदेशिकानाम् असंख्येयप्रदेशिकानाम्, अनन्तप्रदेशिकानाञ्च स्कन्धानाम् मध्ये 'दव्वट्ठयाए पएसट्ठयाए दव्वट्ठपएसट्ठयाए' द्रव्यार्थतया–द्रव्यार्थिकनयेन, प्रदेशार्थतया–प्रदेशार्थिकनयेन द्रव्यार्थप्रदेशार्थतया च–तदुभयनयापेक्षयेत्यर्थः, 'कयरे कयरेहिंतो' कतरे कतरेभ्यः 'अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा?' अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति–'गोयमा !'

स्पर्शों में (कक्खडमउयगुरुयलहुयाणं) कर्कश, मृदु, गुरु, लघु का कथन (जहा एगपएसोगाढाणं भणियं) जैसा एकप्रदेशावगाढों का कहा (तहा भाणियव्वं) वैसा कहना चाहिए (अवसेसा फासा) शेष स्पर्श (जहा वण्णा तहा भाणियव्वा) वर्णों के समान कहना चाहिए ।

अब परमाणु पुद्गलों, संख्यात प्रदेशी स्कंधों, असंख्यात प्रदेशी स्कंधों और अनन्त प्रदेशी स्कंधों का पारस्परिक अल्पबहुत्व निरूपण किया जाता है—

टीकार्थ–श्री गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं–हे भगवन् ! इन परमाणुपुद्गलों, संख्यातप्रदेशी स्कंधों, असंख्यातप्रदेशी स्कंधों और अनन्तप्रदेशी स्कंधों में से द्रव्य की अपेक्षा से, प्रदेशों की अपेक्षा से

સ્પર્શ (भाणियव्वा) કહેવા જોઈએ. (फासाणं) સ્પર્શોમાં (कक्खडमउयगुरुय लहुयाणं) કર્કશ, મૃદુ, ગુરુ, લઘુ, સ્પર્શનું કથન જાણવું. (जहा एगपएसोगाढाणं भणियं) જેમ એક પ્રદેશાવગાઢ પુદ્ગલોના સંબંધમાં કથન કર્યું છે. (तहा भाणियव्व) એ જ પ્રમાણે કહેવું જોઈએ. (अवसेसा फासा) બાકીના સ્પર્શ (जहा वण्णा तहा भाणियव्वा) વર્ણોના સરખો કહેવો જોઈએ. ॥ સૂ. ૩૯ ॥

ટીકાર્થ–હવે પરમાણુ પુદ્ગલો, સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કધો, અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કંધો અને અનંત પ્રદેશી સ્કંધોનું પારસ્પરિક અલ્પ બહુત્વ નિરૂપણ કરવામાં આવે છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે કે–હે ભગવન્ ! આ પરમાણુ પુદ્ગલો, સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કંધો, અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કંધો અને અનંતપ્રદેશી સ્કંધોમા

हे गौतम ! 'सव्वत्थोवा अणंतपएसिया खंधा दव्वट्ठयाए' सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः, अनन्तप्रदेशिकाः स्कन्धाः द्रव्यार्थतया-द्रव्यार्थिकनयेन भवन्ति, तेषामनन्तप्रदेशिकानां तथा स्वाभाव्यात् तेभ्यः-'परमाणुपोग्गला दव्वट्ठयाए अणंतगुणा' परमाणुपुद्गलाः द्रव्यार्थतया-द्रव्यार्थिकनयेन, अनन्तगुणा भवन्ति, तेषामपि तथा स्वाभाव्यात्, तेभ्योऽपि-'संखेज्जपयएसिया खंधा दव्वट्ठयाए संखेज्जगुणा' संख्येयप्रदेशिकाः स्कन्धाः द्रव्यार्थतया संख्येयगुणा भवन्ति, तथा स्वभाव एवात्रापि कारणमवसेयम् तेभ्योऽपि-'असंखेज्जपएसिया खंधा दव्वट्ठयाए असंखेज्जगुणा' असंख्यप्रदेशिकाः स्कन्धाः द्रव्यार्थतया असंख्येयगुणा भवन्ति, तेषामपि तथा-स्वभावत्वात्, तेभ्योऽपि-'सव्वत्थोवा अणंतपएसिया खंधा पएसट्ठयाए' सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः अनन्तप्रदेशिकाः स्कन्धाः प्रदेशार्थतया भवन्ति तेषामनन्तप्रदेशिकानां स्कन्धानां तथा स्वभावत्वात्, तेभ्योऽपि -परमाणुपोग्गला अपएसट्ठयाए अणंतगुणा' परमाणुपुद्गलाः अप्रदेशार्थतया अनन्तगुणा भवन्ति, परमाणुपुद्गलानां निरवयवतया प्रदेशत्वाभावेन अप्रदे-

---

तथा द्रव्य और प्रदेश-दोनों की अपेक्षा से कौन किस से अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ?

श्री भगवान् उत्तर देते हैं-हे गौतम ! सब से कम अनन्तप्रदेशी स्कंध द्रव्य की अपेक्षा से हैं, क्योंकि उनका स्वभाव ही ऐसा है। परमाणुपुद्गल द्रव्य की अपेक्षा से अनन्तगुणा हैं। इन की अपेक्षा संख्यातप्रदेशी स्कंध द्रव्य से संख्यातगुणा हैं। असंख्यातप्रदेशी स्कंध द्रव्य से असंख्यातगुणा हैं।

प्रदेशों की अपेक्षा, सब से कम अनन्तप्रदेशी स्कंध हैं। उनसे परमाणु पुद्गल अप्रदेश की विवक्षा से अनन्तगुणा है। परमाणुपुद्गल निरवयव होता है, उस में प्रदेश नहीं होते, अतएव उसे सूत्र में 'अपए-

---

દ્રવ્યની અપેક્ષાથી પ્રદેશોની અપેક્ષાથી તથા દ્રવ્ય અને પ્રદેશ-બન્નેની અપેક્ષાથી કોણ કોનાથી ઓછા, વધારે; સરખા અગરતો વિશેષાધિક છે ?

શ્રીભગવાન્ ઉત્તર આપતાં કહે છે કે-હે ગૌતમ ! સૌથી ઓછા અનંત પ્રદેશી સ્કંધ દ્રવ્યની અપેક્ષાથી છે. કેમકે-તેનો સ્વભાવ જ એવો છે. પરમાણુ પુદ્ગલ દ્રવ્યની અપેક્ષાએ અનંતગણુા છે. તેના કરતાં સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કંધ દ્રવ્યથી સંખ્યાતગણુા છે. અસંખ્યાતપ્રદેશી સ્કંધ દ્રવ્યથી અસંખ્યાતગણુા વધારે છે.

પ્રદેશોની અપેક્ષાથી સૌથી ઓછા અનંત પ્રદેશીસ્કંધ છે. તેનાથી પરમાણુ પુદ્ગલ અપ્રદેશીની વિવક્ષાથી અનંતગણુા છે. પરમાણુ પુદ્ગલો નિરવયવ હોય છે. તેમાં પ્રદેશો હોતા નથી. તેથીજ તેને સૂત્રમાં (अपएसट्ठयाए)

शार्थत्वमुक्तम्, तदपेक्षयाऽनन्तगुणत्वं तेषां बोध्यम्, तेभ्योऽपि 'संखेज्जपएसिया खंधा पएसट्ठयाए संखेज्जगुणा' संख्येयप्रदेशिकाः स्कन्धाः प्रदेशार्थतया संख्येयगुणा भवन्ति, तेषामपि तथा स्वभाव एवात्रापि कारणम्, तेभ्योऽपि–'असंखेज्जपएसिया खंधा पएसट्ठयाए असंखेज्जगुणा' असंख्येयप्रदेशिकाः स्कन्धाः प्रदेशार्थतया असंख्येयगुणा भवन्ति, तेषामपि तथा स्वभावत्वात्, तेभ्योऽपि–'सव्वत्थोवा अणंतपएसिया खंधा दव्वट्ठयाए' द्रव्यार्थतया–द्रव्यार्थिकनयापेक्षया, सर्वस्तोकाःसर्वेभ्योऽल्पाः, अनन्तप्रदेशिकाः स्कन्धाः भवन्ति, तेषामपि तथा स्वभाव एवात्र निदानम्, तेभ्योऽपि 'ते चेव पएसट्ठयाए अणंतगुणा' ते चैव–अनन्त प्रदेशिकाः स्कन्धाः प्रदेशार्थतया अनन्तगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि'परमाणुपोग्गला दव्वट्ठ अपएसट्ठयाए अणंतगुणा' परमाणुपुद्गलाः द्रव्यार्थतया अप्रदेशार्थतया अनन्तगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि–'संखेज्जपएसिया खंधा दव्वट्ठयाए संखेज्जगुणा' संख्येयप्रदेशिकाः स्कन्धाः द्रव्यार्थतया संख्येयगुणा भवन्ति, 'ते चेव पएसट्ठयाए संखेज्जगुणा' ते चैव–संख्यातप्रदेशिकाः स्कन्धाः प्रदेशार्थतया संख्येयगुणा भवन्ति तेषामपि तथा स्वभावत्वात् तेभ्योऽपि 'असंखेज्जपएसिया खंधा दव्वट्ठयाए

सट्ठयाए' कहा है। परमाणुपुद्गलों की अपेक्षा संख्यातप्रदेशी स्कंध प्रदेशों की विवक्षा से संख्यातगुणा हैं। उनसे असंख्यात प्रदेशी स्कंध प्रदेशों की विवक्षा से असंख्यातगुणा हैं।

द्रव्यार्थ प्रदेशार्थ की अपेक्षा–अनन्तप्रदेशी स्कंध द्रव्य सबसे थोडे हैं किन्तु प्रदेशों से वे ही अनन्त गुणा होते हैं। उन से परमाणुपुद्गल द्रव्यप्रदेश की विवक्षा से अनन्तगुणे हैं। उनसे संख्यातप्रदेशी स्कंध द्रव्य की विवक्षा से संख्यातगुणा हैं, वे ही प्रदेशों की विवक्षा से संख्यातगुणा अधिक हैं। उनसे भी असंख्यातप्रदेशी स्कंध द्रव्य की विवक्षा से असंख्यातगुणा हैं, वे ही प्रदेशों की विवक्षा से उन से असंख्यात गुणा हैं।

એમ કહેલ છે. પરમાણુ પુદ્ગલોના કરતાં સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કંધ પ્રદેશોની વિવક્ષાથી અસંખ્યાતગણા છે.

દ્રવ્યાર્થ પ્રદેશાર્થની અપેક્ષાથી અનંત પ્રદેશી સ્કંધ દ્રવ્યથી સૌથી થોડા છે. પરંતુ પ્રદેશોથી એ જ અનંતગણા થાય છે. તેનાથી પરમાણુ પુદ્ગલ દ્રવ્ય પ્રદેશની વિવક્ષાથી અનંતગણું છે. તેનાથી સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કંધ દ્રવ્યની વિવક્ષાથી અનંતગણા છે. એ જ પ્રદેશોની વિવક્ષાથી સંખ્યાતગણા વધારે છે તેનાથી પણ અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કંધ દ્રવ્યની વિવક્ષાથી અસંખ્યાત ગણા છે. એ જ પ્રદેશોની વિવક્ષાથી અસંખ્યાતગણા છે.

असंखेज्जगुणा' असंख्येयप्रदेशिकाः स्कन्धाः द्रव्यार्थतया असंख्येयगुणा भवन्ति, तेषामपि तथा स्वभावत्वात् 'ते चेव पएसट्ठयाए असंखेज्जगुणा' ते चैव-असंख्येय-प्रदेशिकाः स्कन्धाः प्रदेशार्थतया असंख्येयगुणा भवन्ति, अथैतेषामेव क्षेत्र प्राधान्येनाल्पबहुत्वमाह-'एएसि णं भंते ! एगपएसोगाढाणं' गौतमः पृच्छति-हे भदन्त ! एतेषां खलु एकप्रदेशावगाढानाम्, 'संखेज्जपएसोगाढाणं' संख्येय-प्रदेशावगाढानाम्, 'असंखेज्जपएसोगाढाणय' असंख्येयप्रदेशावगाढानाञ्च 'पोग्गलाणं' पुद्गलानाम् मध्ये 'दव्वट्ठयाए, पएसट्ठयाए' द्रव्यार्थतया, प्रदेशार्थतया 'दव्वट्ठपएसट्ठयाए' द्रव्यार्थप्रदेशार्थतया च 'कयरे कयरे हिंतो' कतरे कतरेभ्यः 'अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?' अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति-'गोयमा !' हे गौतम ! 'सव्वत्थोवा एगपएसोगाढा पोग्गला दव्वट्ठयाए' क्षेत्राधिकारतः क्षेत्रस्य प्राधान्यापेक्षया परमाण्वाद्यनन्ताणुकस्कन्धानामपि विवक्षितैकप्रदेशावगाढत्वेन आधाराधेययोरभेदोपचारादेकद्रव्यत्वेन व्यवहारात् तथाभूताः एकप्रदेशावगाढाः पुद्गलाः-पुद्गलद्रव्याणि, सर्वस्तोकाः- सर्वेभ्योऽल्पाः, द्रव्यार्थतया भवन्ति ते च

अब क्षेत्र की प्रधानता से इनका अल्पबहुत्व दिखलाते हैं-

श्री गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं-हे भगवन् ! इन एक प्रदेशावगाढ अर्थात् आकाश के एक प्रदेश में स्थित, संख्यात प्रदेशावगाढ, और असंख्यातप्रदेशावगाढ पुद्गलों में द्रव्य से, प्रदेशों से तथा द्रव्य-प्रदेशों से कौन किसकी अपेक्षा अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ?

श्री भगवान् उत्तर देते हैं-हे गौतम ! सब से कम एक प्रदेश में अवगाढ पुद्गल द्रव्य की विवक्षा से हैं । यहां क्षेत्र की प्रधानता से विचार किया जा रहा है, अतएव जो भी परमाणु, संख्यातप्रदेशी, असंख्यातप्रदेशी या अनन्तप्रदेशी स्कंध आकाश के एक प्रदेश में

હવે ક્ષેત્રની પ્રધાનતાથી તેનુ અલ્પબહુત્વ બતાવે છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે કે-હે ભગવન્ આ એક પ્રદેશાવગાઢ અર્થાત્ આકાશના એક પ્રદેશમાં રહેલા, સંખ્યાત પ્રદેશાવગાઢ અને અસંખ્યાત પ્રદેશાવગાઢ પુદ્ગલોમાં દ્રવ્યથી પ્રદેશોથી તથા દ્રવ્યપ્રદેશોથી કોણ કોનાથી ઓછા, વધારે, સરખાં વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તરમાં કહે છે કે-હે ગૌતમ ! સૌથી ઓછા એક પ્રદેશમાં અવગાઢ પુદ્ગલ દ્રવ્યની વિવક્ષાથી છે અહી ક્ષેત્ર પ્રધાનતાથી વિચાર કરવામાં આવી રહ્યો છે. તેથીજ જે પરમાણુ સંખ્યાત પ્રદેશી, અસંખ્યાતપ્રદેશી, અથવા અનંત પ્રદેશી સ્કંધ આકાશના એક પ્રદેશમાં અવગાઢ છે. તે બધાને એકજ

लोकाकाशप्रदेशप्रमाणा बोध्याः सर्वस्यैवाकाशप्रदेशस्य एकप्रदेशावगाहनपरिणाम-परिणतानां परमाण्वादीनामवकाशदानपरिणामेन परिणतत्वात्, तेभ्योऽपि 'संखे-ज्जपएसोगाढा पोग्गला दव्वट्ठयाए संखेज्जगुणा' संख्येयप्रदेशावगाढाः पुद्गलाः द्रव्यार्थतया संख्येयगुणा भवन्ति, क्षेत्रस्य प्राधान्येन द्व्यणुकाद्यनन्ताणुकस्कन्धानां द्विप्रदेशावगाढानामेकद्रव्यत्वेन विवक्षणात् तेपाञ्च तथाभूतानां पुद्गलद्रव्याणां प्रागुक्तेभ्यः संख्येयगुणत्वात् वस्तुतोऽसंख्येयानामपि सर्वलोकप्रदेशानाम् असत्क-ल्पनया दशसंख्यकपरिकल्पनेन तेषां च प्रत्येकप्ररूपणे दशैव भवन्तीति एक-प्रदेशावगाढानां दशानां पुद्गलद्रव्याणां लाभेन तेषामेव दशप्रदेशानाम् अन्य-ग्रहणान्यत्यागद्वारा बहूनामेव द्विकसंयोगानाम् उपलम्भेन एकप्रदेशावगाढापेक्षया द्विप्रदेशावगाढानां पुद्गलद्रव्याणां संख्येयगुणत्वात् तेभ्योऽपि त्रिप्रदेशाव-गाढानां पुद्गलद्रव्याणाम् एवमेव चतुष्प्रदेशावगाढानां पञ्चप्रदेशावगाढानां यावत् उत्कृष्टसंख्यातप्रदेशावगाढानाम् संख्येयगुणत्वलाभेन, एकप्रदेशावगाढापेक्षया संख्येयप्रदेशावगाढानि पुद्गलद्रव्याणि द्रव्यार्थतया संख्येयगुणानि भवन्ति

अवगाढ हैं, उन सब को एक ही राशि में परिगणित करके 'एक-प्रदेशावगाढ़' कहा गया है। उनकी अपेक्षा संख्यात प्रदेशों में अव-गाढ पुद्गल द्रव्य की विवक्षा से संख्यातगुणा हैं। यहां भी यह बात ध्यान में रखना चाहिए कि आकाश के दो प्रदेशों में द्व्यणुक भी रहता है, त्र्यणुक भी रहता है, असंख्यातप्रदेशी या अनन्तप्रदेशी स्कंध भी है, अतः उन सब की क्षेत्र की अपेक्षा एक ही राशि है। इसी प्रकार तीन प्रदेशों में त्र्यणुक से लेकर अनन्ताणुक स्कंध तक रहते हैं, उनकी भी एक राशि समझ लेनी चाहिए। इस प्रकार एक प्रदेशावगाढ पुद्गलों की अपेक्षा संख्यातप्रदेशों में अवगाढ पुद्गल द्रव्य संख्यातगुणा अधिक कहे गए हैं। लोक के समस्त प्रदेश वास्तव

રાશીમાં પરિગણિત કરીને એક પ્રદેશાવગાઢ કહેવામા આવ્યા છે. તેના કરતા સંખ્યાત પ્રદેશોમા અવગાઢ પુદ્ગલ દ્રવ્યની વિવક્ષાએ સખ્યાતગણા છે. અહીં પણ આ વાત ધ્યાનમાં રાખવી જોઇએ કે–આકાશના બે પ્રદેશોમાં દ્વયણુક પણ રહે છે. ત્ર્યણુક પણ રહે છે. અસખ્યાત અથવા અનત પ્રદેશી સ્કધ પણ રહે છે. તેથી એ બધાની ક્ષેત્રની અપેક્ષાથી એક જ રાશી છે. એ જ પ્રમાણે ત્રણ ત્રણ પ્રદેશોમાં ત્ર્યણુકથી લઇને અનંતાણુક સ્કધ સુધી રહે છે. તેની પણ એક રાશી સમજી લેવી જોઇએ. આ રીતે એક પ્રદેશાવગાઢ પુદ્-ગલોની અપેક્ષાથી સંખ્યાત પ્રદેશોમાં અવગાઢ પુદ્ગલ દ્રવ્ય સંખ્યાત ગણું વધારે કહેલ છે. લોકના સઘળા પ્રદેશો વાસ્તવિક રીતે અસંખ્યાત છે. તો પણ

तेभ्योऽपि 'असंखेज्जपएसोगाढा पोग्गला दव्वट्टयाए असंखेज्जगुणा' असंख्येय-प्रदेशावगाढाः पुद्गलाः द्रव्यार्थतया असंख्येयगुणा भवन्ति, असंख्येयस्या-संख्येयभेदभिन्नत्वात्, 'पएसट्टयाए सव्वत्थोवा एगपएसोगाढा पोग्गला' प्रदेशार्थतया सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः, एकप्रदेशावगाढाः पुद्गला भवन्ति, तेभ्योऽपि-'संखेज्जपएसोगाढा पोग्गला पएसट्टयाए संखेज्जगुणा' संख्येय-प्रदेशावगाढाः पुद्गलाः-पुद्गलद्रव्याणि, प्रदेशार्थतया संख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि 'असंखेज्जपएसोगाढा पोग्गला पएसट्टयाए असंखेज्जगुणा' असंख्येय-प्रदेशावगाढाः पुद्गलाः प्रदेशार्थतया असंख्येयगुणा भवन्ति, 'दव्वट्ठपएसट्टयाए सव्वत्थोवा एगपएसोगाढा पोग्गला' द्रव्यार्थप्रदेशार्थतया तदुभयापेक्षया, सर्व-स्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः एकप्रदेशावगाढाः पुद्गला भवन्ति, 'दव्वट्ठपएसट्टयाए संखेज्जपएसोगाढा पोग्गला' द्रव्यार्थप्रदेशार्थतया संख्येयप्रदेशावगाढाः पुद्गला भवन्ति, 'दव्वट्टयाए संखेज्जगुणा' द्रव्यार्थतया संख्येयप्रदेशावगाढाः पुद्गलाः

में असंख्यात हैं तथापि असत्कल्पना से उन्हें दश मान लें। उन में से प्रत्येक की प्ररूपणा करने पर दश ही होते हैं, इस प्रकार प्रदेश में अवगाढ दश पुद्गलों का लाभ होता है। उन्हीं दश प्रदेशों के अन्य के ग्रहण और अन्य के त्याग द्वारा बहुत-से द्विकसंयोगों का लाभ होता है, इस कारण एक प्रदेश में अवगाढ पुद्गलों की अपेक्षा द्विप्र-देशावगाढ पुद्गल द्रव्य संख्यातगुणा हैं। उनकी अपेक्षा भी त्रिप्रदे-शावगाढ पुद्गल द्रव्य, इसी प्रकार चार प्रदेशों में अवगाढ, पांच प्रदेशों में अवगाढ यावत् संख्यात प्रदेशों में अवगाढ पुद्गल द्रव्य संख्यातगुणा सिद्ध होते हैं। एकप्रदेशावगाढ पुद्गल द्रव्यों की अपेक्षा संख्यातगुणा है। संख्यातप्रदेशावगाढ पुद्गलद्रव्य द्रव्य की विवक्षा से संख्यातगुणा हैं। उनकी अपेक्षा भी असंख्यातप्रदेशावगाढ पुद्गल द्रव्य की विवक्षा

અસત્કલ્પનાથી તેને દસ માનીલો ' તેમાંથી દરેકની પ્રરૂપણા કરવામાં આવે તો દસ જ હોય છે. એ પ્રમાણે એક પ્રદેશમાં અવગાઢ દસ પુદ્ગલોનો લાભ થાય છે. એ જ દસ પ્રદેશોને અન્યથી ગુણા અને અન્યથી ત્યાગ દ્વારા ઘણા સંયો-ગોનો લાભ થાય છે. આ કારણથી એક પ્રદેશમાં અવગાઢ પુદ્ગલોની અપેક્ષાથી દ્વિપ્રદેશાવગાઢ પુદ્ગલ દ્રવ્ય સંખ્યાતગણું છે. તેના કરતાં ત્રિપ્રદેશાવગાઢ પુદ્-ગલ દ્રવ્ય, એજ પ્રમાણે ચાર પ્રદેશોમાં અવગાઢ યાવત્ સંખ્યાત પ્રદેશોમાં અવગાઢ પુદ્ગલ દ્રવ્ય, સંખ્યાતગણુ સિદ્ધ થાય છે. એક પ્રદેશાવગાઢ પુદ્ગલ દ્રવ્યોની અપેક્ષાથી સંખ્યાતગણું છે. સંખ્યાત પ્રદેશાવગાઢ પુદ્ગલ દ્રવ્યોની વિવ-ક્ષાથી સંખ્યાતગણું છે. તેના કરતા પણ અસંખ્યાત પ્રદેશાવગાઢ પુદ્ગલ દ્રવ્યની

संख्येयगुणा भवन्ति, 'ते चेव पएसट्टयाए संखेज्जगुणा' ते चैव-संख्येयप्रदेशावगाढाः पुद्गलाः प्रदेशार्थतया संख्येयगुणा भवन्ति, 'असंखेज्जपएसोगाढा पोग्गला दव्वट्टयाए असंखेज्जगुणा' असंख्येयप्रदेशावगाढाः पुद्गलाः द्रव्यार्थतया असंख्येयगुणा भवन्ति, 'ते चेव पएसट्टयाए असंखेज्जगुणा' ते चैव-असंख्येयप्रदेशावगाढाः पुद्गलाः प्रदेशार्थतया असंख्येयगुणा भवन्ति, गौतमः पृच्छति-'एएसि णं भंते ! एगसमयठिइया णं भंते ! हे भदन्त ! एतेषां खलु एकसमयस्थितिकानाम्-'एकस्मिन्नेव समये स्थितिर्येषां ते एकसमय-

से असंख्यातगुणा हैं, क्योंकि असंख्यात के असंख्यात भेद होते हैं।

प्रदेशों की विवक्षा से सब से कम पुद्गल एकप्रदेशावगाढ हैं। उनकी अपेक्षा संख्यात प्रदेशों में अवगाढ पुद्गल प्रदेशों की विवक्षा से संख्यातगुणा अधिक हैं। उनकी अपेक्षा भी असंख्यात आकाशप्रदेशों में अवगाढ पुद्गल प्रदेशों की अपेक्षा असंख्यातगुणा हैं।

द्रव्य और प्रदेश दोनों की विवक्षा से एक प्रदेश में अवगाढ पुद्गल सब से कम हैं। द्रव्य और प्रदेश दोनों की विवक्षा से संख्यात प्रदेशों में अवगाढ पुद्गल द्रव्य से संख्यातगुणा हैं और वही संख्यात प्रदेशों में अवगाढ पुद्गल प्रदेशों से भी संख्यातगुणा हैं। असंख्यात प्रदेशों में अवगाढ पुद्गल द्रव्य से असंख्यातगुणा हैं, वे ही प्रदेश से असंख्यातगुणा अधिक हैं,

श्री गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं-हे भगवन् ! एक समय की स्थिति वाले, संख्यात समयों की स्थिति वाले, असंख्यात समय की

વિવક્ષાથી અસંખ્યાતગણું છે. કેમકે-અસંખ્યાતના અસંખ્યાત ભેદો હોય છે.

પ્રદેશોની વિવક્ષાથી સૌથી ઓછા પુદ્ગલ એક પ્રદેશાવગાઢ છે. તેના કરતાં સંખ્યાત પ્રદેશોમાં અવગાઢ પુદ્ગલ પ્રદેશોની વિવક્ષાથી સંખ્યાતગણુ વધારે છે. તેના કરતાં પણુ અસંખ્યાત આકાશ પ્રદેશોમા અવગાઢ પુદ્ગલ પ્રદેશોની વિવક્ષાથી અસંખ્યાતગણું છે.

દ્રવ્ય અને પ્રદેશ બન્નેની વિવક્ષાથી એક પ્રદેશમાં અવગાઢ પુદ્ગલ સૌથી ઓછા છે. દ્રવ્ય અને પ્રદેશ બંન્નેની વિવક્ષાથી સંખ્યાત પ્રદેશોમાં અવગાઢ પુદ્ગલ દ્રવ્યથી સંખ્યાતગણુ છે. અને એજ સંખ્યાત પ્રદેશોમાં અવગાઢ પુદ્ગલ પ્રદેશોથી પણુ સંખ્યાતગણુ છે. અસંખ્યાત પ્રદેશોમાં અવગાઢ પુદ્ગલ દ્રવ્યથી અસંખ્યાતગણુ એજ પ્રદેશથી અસંખ્યાતગણું વધારે છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે કે-હે ભગવન્ એક સમયની સ્થિતિવાળા સંખ્યાત સમયોની સ્થિતિવાળા અસંખ્યાત સમયોની સ્થિતિવાળા અને અનંત

स्थितिकास्तेषामित्यर्थः, 'संखेज्जसमयठिइयाणं' संख्येयसमयस्थितिकानाम्-संख्यातसमयवर्तिनामित्यर्थः, 'असंखेज्जसमयठिइयाणं' असंख्यातसमयस्थितिकानाम्-असंख्येयसमयस्थायिनाम्, 'पोग्गलाणं' पुद्गलानाम् मध्ये 'दव्वट्ठयाए, पएसट्ठयाए, दव्वट्ठपएसट्ठयाए' द्रव्यार्थतया, प्रदेशार्थतया, द्रव्यार्थप्रदेशार्थतया च 'कयरे कयरेहिंतो' कतरे कतरेभ्यः 'अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?' अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति-'गोयमा ! हे गौतम ! 'सव्वत्थोवा एगसमयठिइया पोग्गला दव्वट्ठयाए' सर्वस्तोकाः सर्वेभ्योऽल्पाः, एकसमयस्थितिकाः, पुद्गलाः द्रव्यार्थतया-द्रव्यार्थिकत्वेन भवन्ति, 'संखेज्जसमयठिइया पोग्गला दव्वट्ठयाए संखेज्जगुणा' संख्येयसमयस्थितिकाः पुद्गलाः द्रव्यार्थतया संख्येयगुणा भवन्ति 'असंखेज्जसमयठिइया पोग्गला दव्वट्ठयाए असंखेज्जगुणा' असंख्येयसमयस्थितिकाः पुद्गलाः द्रव्यार्थतया असंख्येयगुणा भवन्ति, 'सव्वत्थोवा-एगसमयठिइया पोग्गला पएसट्ठयाए' सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः, एकसमयस्थितिकाः पुद्गलाः प्रदेशार्थतया भवन्ति, 'संखेज्जसमयठिइया पोग्गला पएसट्ठयाए संखेज्जगुणा' संख्येयसमयस्थितिकाः पुद्गलाः प्रदेशार्थतया संख्येयगुणा भवन्ति, 'असंखेज्ज-

---

स्थिति वाले और अनन्त समयों की स्थिति वाले पुद्गलों में से कौन किस से द्रव्य, प्रदेश एवं द्रव्य प्रदेश उभय की विवक्षा से अल्प, बहुत, तुल्य अथवा विशेषाधिक हैं ?

श्री भगवान् उत्तर देते हैं-हे गौतम ! द्रव्य की विवक्षा से सब से कम पुद्गल एक समय की स्थिति वाले हैं। द्रव्य की विवक्षा से संख्यात समय की स्थिति वाले पुद्गल संख्यातगुणा अधिक हैं। द्रव्य की विवक्षा से असंख्यात समय की स्थिति वाले पुद्गल असंख्यातगुणा हैं। प्रदेशों की विवक्षा से सब से कम पुद्गल एक समय की स्थिति वाले हैं। प्रदेशों की विवक्षा से संख्यात समय की स्थिति वाले पुद्गल संख्यातगुणा हैं। प्रदेशों की विवक्षा से असंख्यात समय की

સમયોની સ્થિતિવાળા પુદ્ગલોમાથી કોણ કોનાથી દ્રવ્ય પ્રદેશ અને દ્રવ્ય અને પ્રદેશ બન્નેની વિવક્ષાથી અલ્પ, વધારે, તુલ્ય, અગર વિશેષાધિક છે?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! દ્રવ્યની વિવક્ષાથી સૌથી ઓછા પુદ્ગલ એક સમયની સ્થિતિવાળા છે. દ્રવ્યની વિવક્ષાથી સંખ્યાત સમયની સ્થિતિ વાળા પુદ્ગલ સંખ્યાતગણા વધારે છે. દ્રવ્યની વિવક્ષાથી અસંખ્યાતગણા સમયની સ્થિતિવાળા પુદ્ગલ અસંખ્યાતગણા છે. પ્રદેશોની વિવક્ષાથી સૌથી ઓછા એક સમયની સ્થિતિવાળા છે. પ્રદેશોની વિવક્ષાથી સંખ્યાત સમયની

समयठिइया पोग्गला पएसट्ठयाए असंखेज्जगुणा' असंख्येयसमयस्थितिकाः पुद्गलाः प्रदेशार्थतया असंख्येयगुणा भवन्ति, 'दव्वट्ठपएसट्ठयाए सव्वत्थो वा एगसमयठिइया पोग्गला' द्रव्यार्थप्रदेशार्थतया सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः, एकसमयस्थितिकाः पुद्गला भवन्ति, 'दव्वट्ठपएसट्ठयाए संखेज्जसमयठिइया पोग्गला दव्वट्ठयाए संखेज्जगुणा' द्रव्यार्थप्रदेशार्थतया संख्येयसमयस्थितिकाः पुद्गलाः द्रव्यार्थतया संख्येयगुणा' भवन्ति, 'ते चेव पएसट्ठयाए संखेज्जगुणा' ते चैव-संख्येयसमयस्थितिकाः पुद्गलाः प्रदेशार्थतया संख्येयगुणा भवन्ति 'असंखेज्जसमयठिइया पोग्गला दव्वट्ठयाए असंखेज्जगुणा' असंख्येयसमयस्थितिकाः पुद्गलाः द्रव्यार्थतया असंख्येयगुणा भवन्ति, 'ते चेव पएसट्ठयाए असंखेज्जगुणा' ते चैव असंख्येयसमयस्थितिकाः पुद्गलाः प्रदेशार्थतया असंख्येयगुणा भवन्ति।

अथ भावतोऽल्पबहुत्ववक्तव्यतां प्ररूपयति-'एएसि णं भंते! एगगुणकालगाणं' गौतमः! पृच्छति-हे भदन्त! एतेषां खलु एकगुणकालकानाम्, 'संखेज्जगुणकालगाणं' संख्येयगुणकालकानाम्, 'असंखेज्जगुणकालगाणं'

स्थिति वाले पुद्गल असंख्यातगुणा हैं।

द्रव्य और प्रदेश दोनों की विवक्षा से सब से कम पुद्गल एक समय की स्थिति वाले हैं। द्रव्य और प्रदेश दोनों की विवक्षा से संख्यात समय की स्थिति वाले पुद्गल द्रव्य से संख्यातगुणा और वे ही प्रदेश से संख्यातगुणा हैं। द्रव्य की विवक्षा से असंख्यात समय की स्थिति वाले पुद्गल असंख्यातगुणित हैं, वे ही प्रदेश की अपेक्षा असंख्यातगुणा हैं।

अब भाव की अपेक्षा से अल्पबहुत्व की प्ररूपणा करते हैं-

श्री गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं-हे भगवन्! इन एक गुण काले

સ્થિતિવાળા પુદ્ગલ સંખ્યાતગણુા છે. પ્રદેશોની વિવક્ષાથી અસંખ્યાત સમયની સ્થિતિવાળા પુદ્ગલ અસંખ્યાતગણુા છે.

દ્રવ્ય અને પ્રદેશ બન્નેની વિવક્ષાથી સૌથી ઓછા પુદ્ગલ એક સમયની સ્થિતિવાળા છે. દ્રવ્ય અને પ્રદેશ બન્નેની વિવક્ષાથી સંખ્યાત સમયની સ્થિતિ વાળા પુદ્ગલ દ્રવ્યથી સંખ્યાતગણુા અને એ જ પ્રદેશથી પણુ સંખ્યાતગણુા છે. દ્રવ્યની અપેક્ષાથી અસંખ્યાત સમયની સ્થિતિવાળા પુદ્ગલ અસંખ્યાત ગણુા છે. અને એજ પ્રદેશની અપેક્ષાથી અસંખ્યાતગણુા છે.

હવે ભાવની અપેક્ષાથી અલ્પ બહુની પ્રરૂપણુા કરવામાં આવે છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે કે-હે ભગવન્ આ એક ગુણુકાળા સંખ્યાત ગુણુ કાળા અસંખ્યાત ગુણુ કાળા અને અનન્તગુણુ કાળા પુદ્ગલોમાંથી દ્રવ્ય,

असंख्येयगुणकालकानाम् 'अणंतगुणकालगाण य पोग्गलाणं' अनन्तगुणकालकानाञ्च पुद्गलानां मध्ये, 'दव्वट्टयाए, पएसट्टयाए, दव्वट्ठपएसट्टयाए य' द्रव्यार्थतया, प्रदेशार्थतया, द्रव्यार्थप्रदेशार्थतया च 'कयरे कयरेहिंतो' कतरे कतरेभ्यः 'अप्पा वा, बहुया, वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?' अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका भवन्ति ! भगवान् पूर्वोक्त व्यपदेशेन उत्तरयति 'गोयमा' हे गौतम ! 'जहा पोग्गला तहा भाणियव्वा' यथा प्राक् पुद्गलाः भणिताः प्रतिपादितास्तथा एक गुणकालका अपि भणितव्याः-प्रतिपादयितव्याः, तथा च व्यपदेशस्वरूपं यथा-'सव्वत्थोवा अणंतपएसिया खंधा एगगुणकालगा' सर्वस्तोकाः-अनन्तप्रदेशिकाः स्कन्धाः एकगुणकालकाः, 'परमाणुपोग्गला दव्वट्टयाए एगगुणकालगा अणंतगुणा' परमाणुपुद्गलाः द्रव्यार्थतया एकगुणकालका अनन्तगुणाः, 'संखेज्जपएसिया खंधा एगगुणकालगा संखेज्जगुणा' संख्येयप्रदेशिकाः स्कन्धाः एकगुणकालकाः संख्येयगुणाः, 'असंखेज्जपएसिया खंधा एगगुणकालगा असंखेज्जगुणा' असंख्येयप्रदेशिकाः स्कन्धाः

संख्यात गुण काले, असंख्यात गुण काले और अनन्त गुण काले पुद्गलों में से द्रव्य, प्रदेश और द्रव्य-प्रदेश दोनों की विवक्षा से कौन किस की अपेक्षा अल्प, बहुत, तुल्य अथवा विशेषाधिक हैं ? भगवान् उत्तर देते हैं-हे गौतम ! पहले सामान्य पुद्गलों के विषय में जो वक्तव्यता कही गई है, वही एक गुण काले पुद्गलों के विषय में भी समझना चाहिये । वह वक्तव्यता इस प्रकार जानना चाहिये सब से कम द्रव्यार्थ रूप से अनन्तगुण काले पुद्गल हैं । उन से द्रव्यार्थरूप से एक गुण काले पुद्गल अनन्तगुणा हैं । उन से द्रव्यार्थरूप से संख्यात गुण काले पुद्गल संख्यातगुणा हैं । उन से द्रव्यार्थरूप से असंख्यातगुण काले पुद्गल असंख्यातगुणा हैं ।

પ્રદેશ, અને દ્રવ્યપ્રદેશ બન્નેની વિવક્ષાથી કોણુ કોનાથી અલ્પ, વધારે તુલ્ય અગર તો વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપતાં કહે છે કે-હે ગૌતમ ! પહેલાં સામાન્ય પુદ્ગલોના સંબંધમાં જે કથન કરવામાં આવેલ છે. એ જ કથન એક ગુણુ કાળા પુદ્ગલોના સંબધમાં પણુ સમજવું. તે કથન આ પ્રમાણે છે.

સૌથી ઓછા દ્રવ્યાર્થ પણાથી અનંત ગણા કાળા પુદ્ગલ છે. તેનાથી દ્રવ્યાર્થ પણાથી એક ગુણુ કાળા પુદ્ગલ અનંત ગણા છે. તેનાથી દ્રવ્યાર્થ પણાથી સંખ્યાતગણા કાળા પુદ્ગલ સંખ્યાતગણા છે. તેનાથી દ્રવ્યાર્થ પણાથી અસંખ્યાતગણા કાળા પુદ્ગલ અસંખ્યાત ગણા છે.

विशेषाधिका भवन्ति ९१, तत्र पर्याप्तापर्याप्तक द्वित्रिचतुरिन्द्रियपञ्चेन्द्रिय-तिर्यग्योनिकानामपि समावेशात्, तेभ्योऽपि-'मिच्छादिट्ठी विसेसाहिया ९२' चतुर्गतिभाविनो मिथ्यादृष्टयो जीवाः विशेषाधिका भवन्ति, अत्र कतिपया विरतसम्यग्दृष्ट्यादि संज्ञिव्यतिरिक्तानां शेषसर्वेपामपि तिरश्चां मिथ्यादृष्टित्वात्, प्रकृते तु चतुर्गतिक मिथ्यादृष्टिप्ररूपणेऽसंख्येयनैरयिकाणां तत्र प्रक्षेपेण तिर्यग् जीवराश्यपेक्षया चतुर्गतिक मिथ्यादृष्टीनां प्ररूप्यमाणानां विशेषाधिकत्वं बोध्यम्, तेभ्योऽपि-'अविरया विसेसाहिया' अविरता जीवा विशेषाधिका भवन्ति ९३, तत्र अविरतसम्यग्दृष्टीनां प्रक्षेपात्, तेभ्योऽपि 'सकसाई विसेसाहिया' सकषायिणो जीवा विशेषाधिका भवन्ति ९४, देशविरतादीनामपि तत्र समावेशात्, तेभ्योऽपि-'छउमत्था विसेसाहिया' छद्मस्था विशेषाधिका भवन्ति ९५, तत्र

विशेषाधिक हैं, क्यों कि तिर्यंच सामान्य में द्वीन्द्रिय, त्रीन्द्रिय, चतुरिन्द्रिय और पंचेन्द्रिय पर्याप्त और अपर्याप्त सभी तिर्यंच शामिल हैं। (९२) तिर्यंचो की अपेक्षा मिथ्यादृष्टि विशेषाधिक हैं, क्यों कि थोडे से अविरत सम्यग्दृष्टि आदि संज्ञी तिर्यंचों को छोड कर शेष सभी तिर्यंच मिथ्यादृष्टि हैं, इनके अतिरिक्त अन्य गतियों के मिथ्यादृष्टि भी यहां सम्मिलित हैं, जिनमें असंख्यात नारक भी हैं। अतः तिर्यंचों की अपेक्षा चारो गतियों के मिथ्यादृष्टि विशेषाधिक हैं। (९३) मिथ्यादृष्टियों की अपेक्षा अविरत जीव विशेषाधिक हैं, क्योंकि इनमें अविरत सम्यग्दृष्टि भी समाविष्ट हैं। (९४) अविरत जीवों की अपेक्षा सकषाय जीव विशेषाधिक हैं, क्योंकि सकषाय जीवों में देशविरत और दशम गुणस्थान तक के सर्वविरत जीव भी

તિર્યંચ સામાન્યમા દ્વીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય અને પંચેન્દ્રિય શામેલ છે. (૯૨) તિર્યંચોની અપેક્ષાએ મિથ્યાદૃષ્ટિ વિશેષાધિક છે. કેમકે થોડાક અવિરત સમ્યગ્દૃષ્ટિ આદિ સંજ્ઞી તિર્યંચોને છોડીને શેષ બધા તિર્યંચ મિથ્યા દૃષ્ટિ છે. તેના શિવાય અન્ય ગતિયોના મિથ્યાદૃષ્ટિ પણ આમાં સંમિલિત હોય છે, જેમાં અસંખ્યાત નારક પણ હોય છે. તેથી તિર્યંચોની અપેક્ષાએ ચાર ગતિયોના મિથ્યાદૃષ્ટિ વિશેષાધિક છે. (૯૩) મિથ્યાદૃષ્ટિયોની અપેક્ષાએ અવિરત જીવ વિશેષાધિક છે, કેમકે તેમનામાં અવિરત સમ્યગ્દૃષ્ટિ પણ સમાવિષ્ટ છે. (૯૪) અવિરત જીવોની અપેક્ષાએ સકષાય જીવ વિશેષાધિક છે, કેમકે સકષાય જીવોમાં દેશવિરત અને દશમ ગુણસ્થાન સુધીના સર્વ વિરત જીવ પણ સંમિલિત હોય છે. (૯૫) સકષાય જીવોની અપેક્ષાએ છદ્મસ્થ વિશેષાધિક છે. કેમકે છદ્મસ્થોમાં ઉપશાન્ત મોહ આદિ સંમિલિત છે (૯૬)

उपशान्तमोहक्षीणमोहादीनामपि समावेशात्, तेभ्योऽपि-'सजोगी विसेसाहिया' सयोगिनो विशेषाधिका भवन्ति तत्र सयोगीकेवलिनामपि समावेशात् ९६, तेभ्योऽपि 'संसारत्था विसेसाहिया' संसारस्थाः विशेषाधिका भवन्ति तत्र अयोगिकेवलिनामपि प्रक्षेपात् ९७, तेभ्योऽपि 'सव्वजीवा विसेसाहिया' सर्वजीवाः विशेषाधिका भवन्ति तत्र सिद्धानामपि प्रक्षेपात्, ९८, इति, 'पण्णवणाए भगवईए बहुवत्तव्वयपयं समत्तं' प्रज्ञापनायां भगवत्यां बहुवक्तव्यपदं समाप्तम्, 'तइयं पयं समत्तं' इति ॥सू. ४०॥

इतिश्री विश्वविख्यात-जगद्वल्लभ-प्रसिद्धवाचकपञ्चदशभाषाकलित-ललित कलापालापकप्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मापक -वादिमानमर्दक-श्री-शाहू छत्रपतिकोल्हापुरराजप्रदत्त - 'जैनशास्त्राचार्य' - पदभूषित-कोल्हापुरराजगुरु-बालब्रह्मचारि जैनाचार्य जैनधर्मदिवाकर-पूज्यश्री-घासीलाल-व्रतिविरचितायां श्री प्रज्ञापना सूत्रस्य प्रमेयबोधिन्याख्यायां व्याख्यायां तृतीयं पदं समाप्तम् ॥३॥

सम्मिलित हैं। (९५) सकषाय जीवों की अपेक्षा छद्मस्थ विशेषाधिक क्योंकि छद्मस्थों में उपशान्तमोह आदि शामिल हैं। (९६) सकषाय जीवों की अपेक्षा सयोगी विशेषाधिक हैं, क्योंकि इनमें सयोगी केवली भी सम्मिलित हैं। (९७) सयोगियों की अपेक्षा संसारी जीव विशेषाधिक हैं, क्योंकि संसारी जीवों में अयोगी केवली भी हैं। (९८) संसारी जीवों की अपेक्षा सर्वजीव विशेषाधिक हैं, क्योंकि सर्व जीवों में सिद्धों का भी समावेश होता है।

श्री जैनाचार्य जैनधर्मदिवाकर पूज्यश्री घासीलाल व्रतिविरचित प्रज्ञापना सूत्र की प्रमेयबोधिनि व्याख्या के हिन्दी अनुवाद में तृतीयपद समाप्त ॥३॥

સ કષાય જીવોની અપેક્ષાએ સયોગી વિશેષાધિક છે, કેમકે તેમનામાં સંયોગી કેવલી પણ સંમિલિત છે. (૯૭) સયોગીની અપેક્ષાએ સંસારી જીવ વિશેષાધિક છે, કેમકે સંસારી જીવોમા અયોગી કેવલી પણ છે. (૯૮) સંસારી જીવોની અપે. ક્ષાએ સર્વ જીવ વિશેષાધિક છે, કેમકે સર્વ જીવોમાં સિદ્ધોનો પણ સમાવેશ થાય છે.

શ્રી જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્યશ્રી ઘાસીલાલ વ્રતિવિરચિત પ્રજ્ઞાપના સૂત્રની. પ્રમેયબોધિની ટીકા ના ગુજરાતી ભાષાંતરમાં તૃતીય પદ સમાપ્ત ॥ ૩ ॥

चतुर्थं स्थितिपदम्

मूलम्—नेरइयाणं भंते! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता? गोयमा! जहण्णेणं दसवाससहस्साइं, उक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइं, अपज्जत्त नेरइयाणं भंते! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता? गोयमा! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तग नेरइयाणं केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता? गोयमा! जहण्णेणं दसवाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, रयणप्पभापुढवी नेरइयाणं भंते! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता? गोयमा! जहण्णेणं दसवाससहस्साइं, उक्कोसेणं सागरोवमं, अपज्जत्त रयणप्पभा पुढवीनेरइयाणं भंते! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता? गोयमा! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तरयणप्पभा पुढवीनेरइयाणं भंते! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता? गोयमा! जहण्णेणं दसवाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं सागरोवमं अंतोमुहुत्तूणं, सक्करप्पभा पुढवीनेरइयाणं भंते! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता? गोयमा! जहण्णेणं एगं सागरोवमं उक्कोसेणं तिन्नि सागरोवमाइं, अपज्जत्तगसक्करप्पभा पुढवीनेरइयाणं भंते! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता? गोयमा! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तय सक्करप्पभा पुढवीनेरइयाणं भंते! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता? गोयमा! जहण्णेणं सागरोवमं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं तिन्नि सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, वालुयप्पभापुढवि नेरइयाणं भंते! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता? गोयमा! जहण्णेणं तिन्नि सागरोवमाइं उक्कोसेणं सत्त सागरोवमाइं अपज्जत्तयवालुयप्पभापुढवीनेरइयाणं भंते! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता? गोयमा! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण

वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तय वालुयप्पभापुढवीनेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता? गोयमा ! जहण्णेणं तिन्नि सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं सत्तसागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, पंकप्पभापुढवी नेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं सत्त सागरोवमाइं, उक्कोसेणं दस सागरोवमाइं, अपज्जत्तय पंकप्पभापुढवीनेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णेण वि अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तय पंकप्पभापुढवीनेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं सत्त सागरोबमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं दस सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, धूमप्पभापुढवीनेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं दस सागरोवमाइं, उक्कोसेणं सत्तरस सागरोवमाइं, अपज्जत्तय धूमप्पभापुढवीनेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता? गोयमा! जहण्णेण वि अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तग धूमप्पभापुढवीनेरइयाणं भंते! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता? गोयमा! जहण्णेणं दस सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं सत्त सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, तमप्पभापुढवीनेरइयाणं भंते! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ? गोयमा! जहण्णेणं सत्तरससागरोवमाइं, उक्कोसेणं बावीसं सागरोवमाइं, अपज्जत्तय तमप्पभा पुढवीनेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णेण वि अंतामुहुत्तं, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तग तमप्पभापुढवि नेरइयाणं भंते! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ? गोयमा! जहण्णेणं सत्तरस सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं बावीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, अहे सत्तमा पुढवीनेरइयाणं भंते!

केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता? गोयमा! जहण्णेणं बावीसं सागरोवमाइं उक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइं, अपज्जत्तय अहे सत्तमपुढविनेरइयाणं भंते! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता? गोयमा! जहण्णेण वि अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तग अहे सत्तम पुढविनेरइयाणं भंते! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता? गोयमा! जहण्णेणं बावीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं ॥सू. १॥

छाया—नैरयिकाणां भदन्त! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता? गौतम! जघन्येन दशवर्षसहस्राणि, उत्कृष्टेन त्रयस्त्रिंशत् सागरोपमानि, अपर्याप्तक नैरयिकाणां भदन्त! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता? गौतम! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम् उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम् पर्याप्तकनैरयिकाणां भदन्त! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता? गौतम! जघन्येन दशवर्षसहस्राणि अन्तर्मुहूर्तोनानि, उत्कृष्टेन त्रयस्त्रिंशत् सागरोपमाणि, अन्तर्मुहूर्तोनानि, रत्नप्रभापृथिवी नैरयिकाणां भदन्त! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता? गौतम! जघन्येन दशवर्षसहस्राणि,उत्कृष्टेन सागरोपमम्, अपर्याप्तकरत्नप्रभापृथिवीनैरयिकाणां भदन्त! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता? गौतम! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम् उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम् पर्याप्तक रत्नप्रभापृथिवी नैरयिकाणां भदन्त! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता? गौतम! जघन्येन दशवर्षसहस्राणि अन्तर्मुहूर्तोनानि, उत्कृष्टेन सागरोपमम् अन्तर्मुहूर्तोनम् शर्कराप्रभापृथिवीनैरयिकाणां भदन्त! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता? गौतम! जघन्येन एकं सागरोपमम् उत्कृष्टेन त्रीणि सागरोपमानि, अपर्याप्तकशर्कराप्रभापृथिवीनैरयिकाणां भदन्त! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता? गौतम! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम् उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम् पर्याप्तकशर्कराप्रभापृथिवीनैरयिकाणां भदन्त!, कियन्तं कालं स्थिति प्रज्ञप्ता? गौतम! जघन्येन सागरोपमम् अन्तर्मुहूर्तोनम् उत्कृष्टेन त्रीणि सागरोपमाणि अन्तर्मुहूर्त्तोनानि वालुकाप्रभा पृथिवीनैरयिकाणां भदन्त! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता? गौतम! जघन्येन त्रीणि सागरोपमाणि उत्कृष्टेन सप्तसागरोपमानि अपर्याप्तक वालुकाप्रभापृथिवीनैरयिकाणां भदन्त! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता? गौतम! जघन्येन अन्तर्मुहूर्त्तम् उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्त्तम् पर्याप्तकवालुकाप्रभापृथिवीनैरयिकाणां भदन्त कियन्तं कालं स्थिति प्रज्ञप्ता? गौतम! जघन्येन त्रीणि सागरोपमाणि अन्तर्मुहूर्त्तोनानि उत्कृष्टेन सप्तसागरो-

चतुर्थ स्थितिपद-

शब्दार्थ-(नेरइयाणं) नारकों की (भंते!) भगवन्! (केवइयं) कितने (कालं) काल तक (ठिई) स्थिति (पण्णत्ता) कही है (गोयमा) हे गौतम! (जहण्णेणं) जघन्य (दसवाससहस्साइं) दश हजार वर्ष (उक्कोसेणं) उत्कृष्ट (तेत्तीसं) तेतीस (सागरोवमाइं) सागरोपम (अपज्जत्त नेरइयाणं भंते केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता) अपर्याप्त नारकों की हे भगवन्! कितने समय तक की स्थिति कही है? (गोयमा! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं) हे गौतम! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त (उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्त (पज्जत्तग नेरइयाणं केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता) पर्याप्तक नारकों की कितने समय तक की स्थिति कही है? (गोयमा! जहण्णेणं दसवाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणं) गौतम! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त कम दश हजार वर्ष तक (उक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम तेतीस सागरोपम तक।

(रयणप्पभा पुढवीनेरइयाणं भंते!) हे भगवन्! रत्नप्रभा पृथिवी के नारकों की (केवइयं कालं) कितने काल तक (ठिई पण्णत्ता) स्थिति कही है? (गोयमा) हे गौतम! (जहण्णेणं दसवाससहस्साइं) जघन्य दस हजार वर्ष (उक्कोसेणं एगं सागरोवमं) उत्कृष्ट एक सागरोपम (अपज्जत्तरयणप्पभा पुढवीनेरइयाणं) अपर्याप्त रत्नप्रभा पृथिवी के

ચોથું સ્થિતિ પદ

શબ્દાર્થ-(नेरइयाणं) નારકોની (भंते) ભગવન્ (केवइयं) કેટલા (कालं) કાળ સુધી (ठिई) સ્થિતિ (पण्णत्ता) કહી છે (गोयमा) હે ગૌતમ (जहण्णेणं) જઘન્ય (दसवाससहस्साइं) દશ હજાર વર્ષ સુધી (उक्कोसेणं) ઉત્કૃષ્ટ (तेत्तीसं) તેત્રીસ (सागरोवमाइं) સાગરોપમ (अपज्जत्त नेरइयाणं भंते! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता) અપર્યાપ્ત નારકોની હે ભગવન્! કેટલા સમય સુધી સ્થિતિ કહેલી છે? (गोयमा! जहण्णेणं अंतो मुहुत्तं) હે ગૌતમ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત (उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) ઉત્કૃષ્ટથી પણ અન્તર્મુહૂર્ત (पज्जत्तग नेरइयाणं केवइयं कालं ठिई पण्णत्तां?) પર્યાપ્ત નારકોની કેટલા સમય સુધીની સ્થિતિ કહી છે? (गोयमा! जहण्णेणं दसवाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणं) ગૌતમ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા તેત્રીસ સાગરોપમ સુધી

(रयणप्पभा पुढवी नेरइयाणं भंते!) ભગવન્! રત્નપ્રભા પૃથ્વીના નારકોની (केवइयं कालं) કેટલા કાળ સુધી (ठिई पण्णत्ता) સ્થિતિ કહી છે? (गोयमा!) હે ગૌતમ! (जहण्णेणं दसवाससहस्साइं) જઘન્ય દશ હજાર વર્ષ (उक्कोसेणं एगं सागरोवमं) ઉત્કૃષ્ટ એક સાગરોપમ (अपज्जत्ता रणयप्पभा पुढवी नेरइयाणं)

नारकों की (भंते) हे भगवन् ! (केवइयं कालं) कितने काल तक (ठिई पण्णत्ता) स्थिति कही है ? (गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं) गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त (उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्त (पज्जत्तरयणप्पभा पुढवी नेरइयाणं) पर्याप्त रत्नप्रभा पृथिवी के नारकों की (भंते) हे भगवन् ! (केवइयं कालं) कितने काल तक (ठिई पण्णत्ता ?) स्थिति कही है ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं दसवाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त कम दश हजार वर्ष (उक्कोसेणं सागरोवमं अंतोमुहुत्तूणं) उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम एक सागरोवम तक ।

(सक्करप्पभा पुढवी नेरइयाणं) शर्कराप्रभा पृथिवी के नारकों की (भंते) हे भगवन् ! (केवइयं कालं) कितने काल तक (ठिई पण्णत्ता) स्थिति कही है ? (गोयमा !) हे गौतम ! (जहण्णेणं सागरोवमं) जघन्य एक सागरोपम (उक्कोसेणं तिन्नि सागरोवमाइं) उत्कृष्ट तीन सागरोपम (अपज्जत्तग सक्करप्पभा पुढवीनेरइयाणं) अपर्याप्त शर्करा प्रभा के नारकों की (भंते) हे भगवन् ! (केवइयं कालं) कितने काल तक (ठिई पण्णत्ता) स्थिति कही है ? (गोयमा !) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त, उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्त (पज्जत्तय सक्करप्पभा पुढवीनेरइयाणं) पर्याप्त शर्करा-

---

અપર્યાપ્ત રત્નપ્રભા પૃથ્વીના નારકોની (भंते) ભગવન્ ! (केवइयं कालं) કેટલા કાળ સુધી (ठिई पण्णत्ता) સ્થિતિ કહી છે ? (गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्त) ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત (उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) ઉત્કૃષ્ટથી પણ અન્તર્મુહૂર્ત (पज्जत्तरयणप्पभा पुढवी नेरइयाणं) પર્યાપ્ત રત્નપ્રભા પૃથિવીના નારકોની (भंते) ભગવન્ ! (केवइयं कालं) કેટલા સમય સુધી (ठिई पण्णत्ता) સ્થિતિ કહી છે (गोयमा) હે ગૌતમ ! (जहण्णेणं दसवाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા દશ હજાર વર્ષ (उक्कोसेणं सागरोवमं अंतोमुहुत्तूणं) ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા એક સાગરોપમ સુધી

(सक्करप्पभा पुढवी नेरइयाणं) શર્કરાપ્રભા પૃથ્વીના નારકોની (भंते) ભગવન્ ! (केवइयं कालं) કેટલા સમય સુધી (ठिई पण्णत्ता) સ્થિતિ કહી છે ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेणं सागरोवमं) જઘન્ય એક સાગરોપમ (उक्कोसेणं तिन्नि सागरोवमाइं) ઉત્કૃષ્ટ ત્રણ સાગરોપમ (अपज्जत्तग सक्करप्पभा पुढवीनेरइयाणं) અપર્યાપ્ત શર્કરાપ્રભાના નારકોની (भंते) ભગવન્ ! (केवइयं कालं) કેટલા સમય સુધી (ठिई पण्णत्ता) સ્થિતિ કહી છે ? (गोयमा) હે ગૌતમ ? (जहण्णेणं अंतो मुहुत्तं उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઉત્કૃષ્ટથી પણ અન્તર્મુહૂર્ત

प्रभा पृथिवी के नारकों की (भंते) भगवन्! (केवइयं कालं) कितने काल तक (ठिई पण्णत्ता) स्थिति कही है ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं सागरोवमं अंतोमुहुत्तूणं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त कम एक सागरोपम की (उक्कोसेणं तिन्नि सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम तीन सागरोपम की।

(वालुयप्पभा पुढवीनेरइयाणं) वालुकाप्रभा पृथ्वी के नारकों की (भंते) हे भगवन्! (केवइयं कालं) कितने काल तक (ठिई पण्णत्ता) स्थिति कही है ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं तिन्नि सागरोवमाइं) जघन्य तीन सागरोपम (उक्कोसेण सत्त सागरोवमाइं) उत्कृष्ट सात सागरोपम (अपज्जत्त य वालुयप्पभा पुढवीनेरइयाणं) अपर्याप्त वालुकाप्रभा पृथ्वी के नारकों की (भंते) हे भगवन्! (केवइयं कालं) कितने काल तक (ठिई पण्णत्ता) स्थिति कही है ? (गोयमा!) हे गौतम (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त (उक्कोसेणं वि अंतोमुहुत्तं) उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त (पज्जत्तय वालुयप्पभा पुढविनेरइयाणं) पर्याप्त वालुकाप्रभा पृथ्वी के नारकों की (भंते) भगवन्! (केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता) कितने काल तक स्थिति कही है ? (गोयमा) गौतम ! (जहन्नेणं तिन्नि सागरोवमाइं) जघन्य तीन सागरोपम (अंतोमुहुत्तूणाइं)

(पज्जत्तय सक्करप्पभा पुढवी नेरइयाणं) પર્યાપ્ત શર્કરાપ્રભા પૃથ્વીના નારકોની (भंते) ભગવન્! (केवइयं कालं) કેટલા કાળ સુધી (ठिई पण्णत्ता) સ્થિતિ કહી છે?

(गोयमा!) હે ગૌતમ! (जहण्णेणं सागरोवमं अंतो मुहुत्तूण) જઘન્ય અંતર્મુહૂર્ત ઓછા એક સાગરોપમની (उक्कोसेणं तिन्नि सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) ઉત્કૃષ્ટ અંતર્મુહૂર્ત ઓછા ત્રણ સાગરોપમની છે

(वालुयप्पभा पुढवी नेरइयाणं) વાલુકાપ્રભા પૃથ્વીના નારકોની (भंते) હે ભગવન્ (केवइयं कालं) કેટલા સમય સુધી (ठिई पण्णत्ता) સ્થિતિ કહી છે? (गोयमा) હે ગૌતમ! (जहण्णेणं तिन्नि सागरोवमाइं) જઘન્ય ત્રણ સાગરોપમ (उक्कोसेण सत्त सागरोवमाइं) ઉત્કૃષ્ટ સાત સાગરોગમ (अपज्जत्तय वालुयप्पभा पुढवी नेरइयाणं) અપર્યાપ્ત વાલુકાપ્રભા પૃથ્વીના નારકોની (भंते!) ભગવન્! (केवइयं कालं) કેટલા કાળ સુધી (ठिई पण्णत्ता) સ્થિતિ કહી છે? (गोयमा) હે ગૌતમ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત (उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) ઉત્કૃષ્ટથી પણ અન્તર્મુહૂર્ત (पज्जत्तय वालुयप्पभा पुढवि नेरइयाणं) પર્યાપ્ત વાલુકાપ્રભા પૃથ્વીના નારકોની (भंते!) ભગવન્! (केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता) કેટલા કાળ સુધી સ્થિતિ કહી છે? (गोयमा) હે ગૌતમ! (जहण्णेणं तिन्नि

पमाणि अन्तर्मुहूर्तोनानि, पङ्कप्रभा पृथिवी नैरयिकाणां भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येन सप्तसागरोपमाणि, उत्कृष्टेन दश सागरोपमाणि, अपर्याप्तकपङ्कप्रभा पृथिवी नैरयिकाणां भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येनापि अन्तर्मुहूर्तम् उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम् पर्याप्तकपङ्कप्रभा पृथिवीनैरयिकाणां भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम !

अन्तर्मुहूर्त्त कम (उक्कोसेणं सत्तसागरोवमाइं) उत्कृष्ट सात सागरोपम (अंतोमुहुत्तूणाइं) अन्तर्मुहूर्त्त कम।

(पंकप्पभा पुढवीनेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! पंकप्रभा पृथ्वी के नारकों की कितने काल तक स्थिति कही गई है ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं सत्त सागरोवमाइं) जघन्य सात सागरोपम (उक्कोसेणं दस सागरोवमाइं) उत्कृष्ट दश सागरोपम (अपज्जत्त य पंकप्पभा पुढवीनेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) अपर्याप्त पंकप्रभा पृथ्वी के नारकों की भगवन् ! कितने काल तक स्थिति कही है ? (गोयमा ! जहण्णेण वि अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य भी अन्तर्मुहूर्त्त, उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्त (पज्जत्तय पंकप्पभा पुढवीनेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) पर्याप्त पंकप्रभा पृथ्वी के नारकों की भगवन् ! कितने काल तक स्थिति कही है ? (गोयमा ! जहण्णेणं सत्त सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त कम सात सागरोपम (उक्कोसेणं दससागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम दस सागरोपम।

सागरोवमाइं) જઘન્ય ત્રણ સાગરોપમ (अंतोमुहुत्तूणाइं) અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા

(पंकप्पभा पुढवीनेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता) હે ભગવન્ ! પંકપ્રભા પૃથ્વીના નારકોની કેટલા કાળ સુધી સ્થિતિ કહેલી છે ? (गोयमा !) ગૌતમ (जहण्णेणं सत्तसागरोवमाइं) જઘન્ય સાત સાગરોપમ (उक्कोसेणं दस सागरोपमाइं) ઉત્કૃષ્ટ દશ સાગરોપમ (अपज्जत्तय पंकप्पभा पुढवी नेरइयाणं भंते केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) અપર્યાપ્તક પંકપ્રભા પૃથ્વીના નારકોની ભગવન્ કેટલા સમય સુધી સ્થિતિ કહી છે ? (गोयमा ! जहण्णेण वि अंतो मुहुत्तं उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) જઘન્યથી પણ અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટથી પણ અન્તર્મુહૂર્ત (पज्जत्तय पंकप्पभा पुढवी नेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) પર્યાપ્ત પંકપ્રભા પૃથ્વીના નારકોની હે ભગવન ! કેટલા કાળ સુધી સ્થિતિ કહી છે ? (गोयमा जहण्णेणं सत्त सागरोपमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા સાત સાગરોપમ (उक्कोसेणं दस सागरोपमाइं अंतोमुहुत्तूणाइ) ઉત્કૃષ્ટ અન્ત-

जघन्येन सप्तसागरोपमाणि अन्तर्मुहूर्तोनानि उत्कृष्टेन दश सागरोपमानि अन्तर्मुहूर्तोनानि, धूमप्रभा पृथिवीनैरयिकाणां भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येन दशसागरोपमाणि, उत्कृष्टेन सप्तदशसागरोपमाणि, अपर्याप्तकधूमप्रभापृथिवीनैरयिकाणां भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येनापि अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकधूमप्रभापृथिवीनैरयिकाणां भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येन दशसागरोपमाणि अन्तर्मुहूर्तोनानि, उत्कृष्टेन सप्तदश सागरोपमाणि अन्तर्मुहूर्तोनानि, तमःप्रभापृथिवी नैरयिकाणां भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः

(धूमप्पभा पुढवीनेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) धूमप्रभा पृथिवी के नारकों की भगवन् ! कितने काल तक स्थिति कही है ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं दस सागरोवमाइं उक्कोसेणं सत्तरस सागरोवमाइं) जघन्य दस सागरोपम, उत्कृष्ट सतरह सागरोपम (अपज्जत्तय धूमप्पभा पुढवीनेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) अपर्याप्त धूमप्रभा पृथ्वी के नारकों की भगवन् ! कितने काल की स्थिति कही है ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेण वि अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य भी अन्तर्मुहूर्त्त, उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्त (पज्जत्तग धूमप्पभा पुढवीनेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) पर्याप्तक धूमप्रभा पृथ्वी के नारकों की भगवन् ! कितने काल तक स्थिति कही है ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं दस सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त कम दस सागरोपम (उक्कोसेणं सत्तरस सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) उत्कृष्ट

मुहूर्त કમ દશ સાગરોપમની છે.

(धूमप्पभा पुढवी नेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता) ભગવન્ ! ધૂમપ્રભા પૃથ્વીના નારકોની કેટલા કાળ સુધી સ્થિતિ કહી છે ? (गोयमा) હે ગૌતમ (जहण्णेणं दस सागरोवमाइं उक्कोसेणं सत्तरस सागरोवमाइं) જઘન્ય દશ સાગરોપમ, ઉત્કૃષ્ટ સત્તર સાગરોપમ (अपज्जत्तय धूमप्पभा पुढवी नेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) અપર્યાપ્ત ધૂમપ્રભા પૃથ્વીના નારકોની ભગવન્ કેટલા કાળ સુધી સ્થિતિ કહી છે ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेणं वि अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) જઘન્યની પણ અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્ત (पज्जत्तग धूमप्पभा पुढवी नेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) પર્યાપ્તક ધૂમપ્રભા પૃથ્વીના નારકોની ભગવન્ ! કેટલા કાળની સ્થિતિ કહેલી છે ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेणं दस सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા દશ સાગરોપમ (उक्कोसेण सत्तरससागरोवमाइं अंतो-

प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येन सप्तदशसागरोपमाणि, उत्कृष्टेन द्वाविंशतिः सागरोपमाणि, अपर्याप्तक तमःप्रभापृथिवी नैरयिकाणां भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येनापि अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकतमःप्रभापृथिवी नैरयिकाणाम् भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम । जघन्येन सप्तदशसागरोपमाणि अन्तर्मुहूर्तोनानि, उत्कृष्टेन द्वाविंशतिः

अन्तर्मुहूर्त्त कम सतरह सागरोपम की है।

(तमप्पभा पुढवीनेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) भगवन् ! तमःप्रभा पृथ्वी के नारकों की कितने काल तक स्थिति कही है ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं सत्तरससागरोवमाइं, उक्कोसेणं वावीसं सागरोवमाइं) जघन्य सतरह सागरोपम, उत्कृष्ट बाईस सागरोपम (अपज्जत्तय तमप्पभा पुढवीनेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) भगवन् ! अपर्याप्त तमःप्रभा पृथिवी के नारकों की कितने काल तक स्थिति कही गई है ? (गोयमा) हे गौतम (जहण्णेण वि अंतोमुहुत्तं उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य भी अन्तर्मुहूर्त्त उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त (पज्जत्तग तमप्पभा पुढवीनेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता) पर्याप्तक तमःप्रभा पृथ्वी के नारकों की भगवन् ! कितने काल तक स्थिति कही ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं सतरस सागरोवमाइ अंतोमुहुत्तूणाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त कम सतरहसागरोपम (उक्कोसेणं वावीसं सागरोवमाइ अंतोमुहुत्तूणाइं)

मुहुत्तूणाइं) ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા સત્તર સાગરોપમ

(तमप्पभा पुढवीनेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता) હે ભગવાન્ તમઃપ્રભા પૃથ્વીના નારકોની કેટલા કાળ સુધી સ્થિતિ કહેલી છે ? (गोयमा ! હે ગૌતમ ! (जहण्णेणं सत्तरस सागरोवमाइं उक्कोसेणं बावीसं सागरोवमाइं) જઘન્ય, સત્તર સાગરોપમ, અને ઉત્કૃષ્ટ બાવીસ સાગરોપમ (अपज्जत्तय तमप्पभा पुढवी नेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) ભગવન્ ! અપર્યાપ્ત તમઃપ્રભા પૃથ્વીના નારકોની કેટલા કાળ સુધી સ્થિતિ કહેવાએલી છે ? (गोयमा !) હે ગૌભત ! (जहण्णेगं वि अंतोमुहुत्तं उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) જઘન્ય પણ અન્તર્મુહૂર્ત ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્ત (पज्जत्तग तमप्पभा पुढवी नेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता) પર્યાપ્તક તમ પ્રભા પૃથ્વીના નારકોની ભગવન્ ! કેટલા કાળ સુધી સ્થિતિ કહી છે ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेण सत्तरस सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા સત્તર સાગરોપમ (उक्कोसेणं बावीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા બાવીસ સાગરોપમ

सागरोपमाणि अन्तर्मुहूर्तोनानि, अधः सप्तमपृथिवी नैरयिकाणां भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येन द्वाविंशतिः सागरोपमाणि, उत्कृष्टेन त्रयस्त्रिंशत् सागरोपमाणि, अपर्याप्तकाधःसप्तमपृथिवीनैरयिकाणां भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येनापि अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकाधःसप्तमपृथिवीनैरयिकाणां भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येन द्वाविंशतिः सागरोपमाणि अन्तर्मुहूर्तोनानि, उत्कृष्टेन त्रयस्त्रिंशत् सागरोपमाणि अन्तर्मुहूर्तोनानि ।

उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम बाईस सागरोपम की है ।

(अहे सत्तमापुढवीनेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) सातवीं पृथिवी के नारकों को भगवन् ! कितने काल तक स्थिति कही है ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं बावीसं सागरोवमाइं उक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइ) जघन्य बाईस सागरोपम, उत्कृष्ट तेतीस सागरोपम (अपज्जत्तग अहे सत्तमपुढवीनेरइयाणं) अपर्याप्तक सातवीं पृथ्वी के नारकों की (भंते !) भगवन् ! (केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) कितने काल की स्थिति कही कही है ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेण वि अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य भी अन्तर्मुहूर्त्त, उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्त (पज्जत्तग अहे सत्तम पुढवीनेरइयाणं) पर्याप्तक सातवीं पृथ्वी के नारकों की (भंते) भगवन् ! (केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) कितने काल की स्थिति कही है ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं बाईसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त कम बाईस सागरोपम (उक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइं

(अहे सत्तमा पुढवी नेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) સાતમી પૃથ્વીના નારકોની કેટલા કાળ સુધી સ્થિતિ કહી છે ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेणं बावीसं सागरोवमाइं, उक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइं) જઘન્ય બાવીસ સાગરોપમ, ઉત્કૃષ્ટ તેત્રીસ સાગરોપમ (अपज्जत्तगअहेसत्तमपुढवि नेरइयाणं) અપર્યાપ્ત સાતમી પૃથ્વીના નારકોની (भंते !) ભગવન્ (केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता) કેટલા કાળની સ્થિતિ કહી છે ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जण्णेणं वि अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) જઘન્ય પણ અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્ત (पज्जत्तग अहे सत्तम पुढवि नेरइयाणं) પર્યાપ્તક સાતમી પૃથ્વીના નારકોની (भंते !) ભગવન્ ! (केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) કેટલા કાળની સ્થિતિ કહી છે ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेणं बाईस सागरोवमाइं अंत्तोमुहुत्तूणाइं) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા બાવીસ સાગરોપમ (उक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइं

टीका-अत्रेदं बोध्यम्-अपर्याप्तकावस्थायां नैरयिकाणामन्तर्मुहूर्तमात्रं स्थिति-सद्भावेन पर्याप्तकावस्थायाम् अन्तर्मुहूर्तं न्यूनस्थितिः सर्वत्रैव जघन्येन उत्कृष्टेन च बोध्या, अन्यत् सर्वं स्पष्टमेव वर्तते इति, शेष व्याख्या निगोदसिद्धा ॥सू १॥

अंतोमुहुत्तूणाइ) उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम तेतीस सागरोपम की है।

टीकार्थ-प्रकृत सूत्र में सातों नरक भूमियों में रहने वाले सामान्य नारकों की और फिर अपर्याप्तक तथा पर्याप्तक नारकों की स्थिति पृथक्-पृथक् प्ररूपित की गई है। इसमें ध्यान देने योग्य यह है कि सभी पृथ्वियों के अपर्याप्त नारकों की स्थिति अन्तर्मुहूर्त ही है, क्योंकि अपर्याप्तक अवस्था अन्तर्मुहूर्त तक ही रहती है, इससे अधिक नहीं। अतएव सामान्य स्थिति में से अपर्याप्त नारकों की अन्तर्मुहूर्त्त काल की स्थिति को कम कर देने से शेष स्थिति पर्याप्तकों की रह जाती है। जैसे-प्रथम पृथ्वी में सामान्य स्थिति जघन्य दस हजार वर्ष और उत्कृष्ट एक सागरोपम की है' इसमें से अपर्याप्त दशा की अन्तर्मुहूर्त्त की स्थिति कम कर देने पर पर्याप्त अवस्था की जघन्य स्थिति अन्तर्मुहूर्त्त कम दस सागरोपम की और उत्कृष्ट स्थिति अन्त-र्मुहूर्त्त कम एक सागरोपम की होती है। आगे भी सर्वत्र इसी प्रकार समझना चाहिए।

इस संबंध में दूसरी बात ध्यान देने योग्य यह है कि पहले-पहले की भूमि में जो उत्कृष्ट स्थिति है, वही अगली भूमि में जघन्य है।

અંતોમુહુત્તૂણાઇ) ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા તેત્રીસ સાગરોપમની છે.

ટીકાર્થ-પ્રકૃત સૂત્રમાં સાતે નરકભૂમિયોમા રહેનારા સામાન્ય નારકોની અને વળી અપર્યાપ્તક તથા પર્યાપ્તક નારકોની સ્થિતિ ભિન્ન ભિન્ન રૂપે પ્રરૂપિત કરેલી છે. તેમા ધ્યાન દેવા યોગ્ય એ છે કે બધી પૃથ્વીયોના અપર્યાપ્ત નારકોની સ્થિતિ અન્તર્મુહૂર્ત જ છે કેમકે અપર્યાપ્તક અવસ્થા અન્તર્મુહૂર્ત સુધીનીજ રહે છે. તેથી અધિક નથી હોતી. તેથી જ સામાન્ય સ્થિતિમાથી અપર્યાપ્ત નારકોના અન્તર્મુહૂર્તના કાળની સ્થિતિને ઘટાડવાથી શેષ સ્થિતિ પર્યાપ્તકોની રહે છે. જેમકે પ્રથમ પૃથ્વીમાં સામાન્ય સ્થિતિ જઘન્ય દશ હજાર વર્ષ અને ઉત્કૃષ્ટ એક સાગરોપમની છે તેમાથી અપર્યાપ્ત દશાની અન્તર્મુહૂર્તની સ્થિતિ ઓછી કરી નાખવાથી પર્યાપ્ત અવસ્થાની જઘન્ય સ્થિતિ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા દશ સાગરોપમની અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા એક સાગ-રોપમની હોય છે. આગળ પણ બધે આ રીતે સમજવાનું છે

આ સમ્બન્ધમા બીજી વાત ધ્યાન દેવા યોગ્ય એ છે-કે પહેલા પહેલાની ભૂમિમા જે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ છે, તેજ આગળની ભૂમિમા જઘન્ય છે.

देवस्थिति-वक्तव्यता—

मूलम्—देवाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं दसवाससहस्साइं, उक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइं, अपज्जत्तयदेवाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणवि अंतोमुहुत्तं उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं पज्जत्तय देवाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं दसवाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइं, अंतोमुहुत्तूणाइं देवीणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं दसवाससहस्साइं उक्कोसेणं पणपन्नं पलिओवमाइं अपज्जत्तय देवीणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णेण वि अंतोमुहुत्तं उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं पज्जत्तय देवीणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं दसवाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं उक्कोसेणं पणपन्नं पलिओवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं भवणवासीणं देवाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं दसवाससहस्साइं उक्कोसेणं साइरेगं सागरोवमं अपज्जत्तयभवणवासीणं भंते ! देवाणं केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णेण वि अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणवि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयभवणवासीणं देवाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं दसवाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं साइरेगं सागरोवमं अंतोमुहुत्तूणं, भवणवासिणीणं भंते ! देवीणं केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?

जैसे-रत्नप्रभा पृथ्वी में उत्कृष्ट स्थिति एक सागरोपम है तो दूसरी शर्कराप्रभा में वही जघन्य स्थिति बतलाई गई है । शेष अर्थ शब्दार्थ से ही समझा जा सकता है ॥१॥

જેમકે રત્નપ્રભા પૃથ્વીમાં ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ એક સાગરોપમ છે તો બીજી શર્કરા પ્રભામાં તેજ જઘન્યસ્થિતિ બતાવેલી છે. શેષ અર્થ શબ્દાર્થથી જ સમજાઈ જાય છે. ॥ ૧ ॥

गोयमा ! जहण्णेणं दसवाससहस्साइं, उक्कोसेणं अद्धपंचमाइं पलिओवमाइं, अपज्जत्तयभवणवासिणीणं देवीणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णेण वि अंतोमुहुत्तं, उक्को-सेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तियाणं भंते ! भवणवासिणीणं देवीणं केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं दसवास-सहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं अद्धपंचमाइं पलिओवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, असुरकुमाराणं भंते ! देवाणं केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं दसवाससहस्साइं, उक्को-सेणं साइरेगं सागरोवमं, अपज्जत्तयअसुरकुमाराणं भंते ! देवाणं केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं वि अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयअसुरकुमारा णं भंते ! देवाणं केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं दसवाससहस्साइं अंतोहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं साइरेगं साग-रोवमं अंतोमुत्तूणं, असुरकुमारीणं भंते ! देवीणं केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं दसवाससहस्साइं, उक्कोसेणं अद्धपंचमाइं पलिओवमाइं, अपज्जत्तियाणं असुर-कुमारी णं भंते ! देवीणं केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णेण वि अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तियाणं असुरकुमारीणं देवीणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं दसवाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्को-सेणं अद्धपंचमाइं पलिओवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, नागकुमारा-णं देवाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ? गोयमा ! जह-ण्णेणं दसवाससहस्साइं, उक्कोसेणं दो पलिओवमाइं देसू-णाइं, अपज्जत्तयाणं भंते ! नागकुमाराणं केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णेण वि अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण वि

अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं भंते ! नागकुमाराणं देवाणं केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं दसवाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं दो पलिओवमाइं देसूणाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, नागकुमारीणं भंते ! देवीणं केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं दसवाससहस्साइं उक्कोसेणं देसूणं पलिओवमं, अपज्जत्तियाणं भंते ! नागकुमारीणं देवीणं केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णेण वि अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तियाणं भंते ! नागकुमारीणं देवीणं केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं दसवाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं देसूणं पलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, सुवण्णकुमाराणं भंते देवाणं केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं दसवाससहस्साइं उक्कोसेणं दो पलिओवमाइं देसूणाइं, अपज्जत्तयाणं पुच्छा ? गोयमा ! जहण्णेण वि अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा ? गोयमा ! जहण्णेणं दसवाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं उक्कोसेण दो पलिओवमाइं देसूणाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, सुवण्णकुमारीणं देवीणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं दसवाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं देसूणं पलिओवमं, अपज्जत्तियाणं पुच्छा ? गोयमा ! जहण्णेणं वि अंतोमुहुत्तं उक्कोसेण अंतोमुहुत्तं' वि पज्जत्तियाणं पुच्छा ? गोयमा ! जहण्णेणं दसवाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं उक्कोसेणं देसूणं पलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं । एवं एएणं अभिलावेणं ओहिय अपज्जत्तय पज्जत्तयसुत्तत्तयं देवाण य देवीणय नेयव्वं जाव थणियकुमाराणं जहा नागकुमराणं ॥ सू०२ ॥

छाया—देवानां भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येन दशवर्षसहस्राणि, उत्कृष्टेन त्रयस्त्रिंशत् सागरोपमाणि, अपर्याप्तकदेवानां भदन्त !

कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येनापि अन्तर्मुहूर्तम् , उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकदेवानां भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येन दशवर्षसहस्राणि अन्तर्मुहूर्तोनानि, उत्कृष्टेन त्रयस्त्रिंशत् सागरोपमाणि अन्तर्मुहूर्तोनानि, देवीनां भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम !

देवों की स्थिति की वक्तव्यता

शब्दार्थ-(देवाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) भगवन् ! देवों की कितने काल तक स्थिति कही है ? (गोयमा ! जहण्णेण दस-वाससहस्साइं, उक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइं) गौतम ! जघन्य दस हजार वर्ष की, उत्कृष्ट तेतीस सागरोपम की।

(अपज्जत्त य देवाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) भग-वन् ! अपर्याप्तक देवों की कितने काल तक स्थिति कही है ? (गोयमा जहण्णेणं वि अंतोमुहुत्तं उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) गौतम ! जघन्य भी अन्तर्मुहूर्त्त और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्त तक (पज्जत्तग देवाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) भगवन् ! पर्याप्तक देवों की स्थिति कितने काल तक कही है ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं दसवास सहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइं अंतो मुहुत्तूणाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त कम दस हजार वर्ष की, उत्कृष्ट अन्त र्मुहूर्त्त कम तेतीस सागरोपम की।

(देवीणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) भगवन् ! देवियों

દેવોની સ્થિતિની વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ-(देवाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) હે ભગવન્ ! દેવોની કેટલા સમય સુધી સ્થિતિ કહેલી છે ? (गोयमा ! जहण्णेण दस वाससहस्साइं उक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइं) હે ગૌતમ ! જઘન્ય દશ હજાર વર્ષની અને ઉત્કૃષ્ટ તેત્રીસ સાગરોપમની

(अपज्जत्तय देवाणं भंते !, केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता) હે ભગવન્ ! અપ-ર્યાપ્તક દેવોની કેટલા વર્ષો સુધીની સ્થિતિ કહી છે ? (गोयमा ! जहण्णेणं वि अंतोमुहुत्तं उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) ગૌતમ ! જઘન્યથી પણ અન્તર્મુહૂર્ત સુધી અને ઉત્કૃષ્ટથી પણ અન્તર્મુહૂર્ત સુધી (पज्जत्तग देवाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) ભગવન્ ! પર્યાપ્તક દેવોની સ્થિતિ કેટલા કાળ સુધી કહી છે ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेणं दसवाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं उक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા દસ હજાર વર્ષની ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા તેત્રીસ સાગરોપમની

(देवीणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) ભગવન્ ! દેવિયોની સ્થિતિ

जघन्येन दशवर्षसहस्राणि, उत्कृष्टेन पञ्चपञ्चाशत् पल्योपमानि, अपर्याप्तक देवीनां भदन्त ! कियन्तं कालं स्थिति प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येनापि अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकदेवीनां भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येन दशवर्षसहस्राणि अन्तर्मुहूर्तोनानि, उत्कृष्टेन पंचपञ्चाशत् पल्योपमानि अन्तर्मुहूर्तोनानि, भवनवासीनां देवानां भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येन दशवर्षसहस्राणि, उत्कृष्टेन सातिरेकं सागरोपमम्, अपर्याप्तकभवनवासिनां भदन्त ! देवानां कियन्तं कालं स्थितिः

की स्थिति कितने काल तक कही है ? (गोयमा !) हे गौतम ! (जहण्णेणं दसवाससहस्साइं) जघन्य दस हजार वर्ष की (उक्कोसेणं पणपन्नं पलिओवमाइं) उत्कृष्ट पचपन पल्योपम की (अपज्जत्तय देवीणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) अपर्याप्तक देवियों की हे भगवन् ! कितने काल तक स्थिति कही है ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेण वि अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य भी अन्तर्मुहूर्त्त, उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्त की। (पज्जत्तय देवीणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) पर्याप्तक देवियों की भगवन् ! कितने काल तक स्थिति कही है ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं दसवाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त कम दस हजार वर्ष की (उक्कोसेणं पणपन्नं पलिओवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) अन्तर्मुहूर्त्त कम उत्कृष्ट पचपन पल्योपम की।

(भवणवासीणं देवाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) हे

કેટલા સમય સુધી કહેલી છે ? (गोयमा !) હે ગૌતમ (जहण्णेणं दसवाससहस्साइं) જઘન્ય દસ હજાર વર્ષની છે. (उक्कोसेणं पणपन्नपलिओवमाइं) ઉત્કૃષ્ટ પચાવન પલ્યોપમની (अपज्जत्तय देवीणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) અપર્યાપ્તક દેવિયોની હે ભગવન્ ! કેટલા કાળ સુધી સ્થિતિ કહી છે ? (गोयमा !) ગૌતમ ! (जहण्णेण वि अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) જઘન્ય પણ અન્તર્મુહૂર્ત અને ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્તની (पज्जत्तग देवीण भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्तो ?) પર્યાપ્તક દેવીઓની ભગવન્ ! કેટલા સમય સુધી સ્થિતિ કહી છે ? (गोयमा) ગૌતમ ! (जहण्णेणं दसवाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા દસ હજાર વર્ષની (उक्कोसेणं पणपन्नपलिओवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) અંતર્મુહૂર્ત ઓછા ઉત્કૃષ્ટ પંચાવન પલ્યોપમની

(भवणवासीणं देवाणं भंते ! केवइयं कालं, ठिई पण्णत्ता ? ભગવન્ ! ભવન વાસી દેવોની કેટલા સમય સુધી સ્થિતિ કહી છે ? (गोयमा जहण्णेणं दस

प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येनापि अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तक भवनवासिनां देवानां भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ? जघन्येन दशवर्षसहस्राणि अन्तर्मुहूर्तोनानि, उत्कृष्टेन सातिरेकं सागरोपमम् अन्तर्मुहूर्तोनम्, भवनवासिनीनां भदन्त ! देवीनां कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम !

भगवन् ! भवनवासी देवों की कितने काल तक स्थिति कही है ? (गोयमा ! जहण्णेणं दसवाससहस्साइं, उक्कोसेणं साइरेगं सागरोवमं) हे गौतम ! जघन्य दस हजार वर्ष की, उत्कृष्ट कुछ अधिक एक सागरोपम की (अपज्जत्तय भवणवासीणं भंते ! देवाणं केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) अपर्याप्तक भवनवासी देवों की भगवन् ! कितने काल तक स्थिति कही है ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेण वि अंतोमुहुत्तं उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य भी अन्तर्मुहूर्त्त, उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्त (पज्जत्तय भवणवासीणं देवाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) पर्याप्तक भवनवासी देवों की भगवन् ! कितने काल की स्थिति कही है ? (गोयमा ! जहण्णेणं दसवाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं साइरेगं सागरोवमं अंतोमुहुत्तूणं) गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त कम दस हजार वर्ष, उत्कृष्ट कुछ अधिक सागरोपम में अन्तमुहूर्त्त कम ।

(भवणवासिणीणं भंते ! देवीणं केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) भगवन् ! भवनवासिनी देवियों की स्थिति कितने काल तक कही है ?

वाससहस्साइं उक्कोसेणं साइरेगं सागरोवमं) હે ગૌતમ ! જઘન્ય દશ હજાર વર્ષની ઉત્કૃષ્ટ કાંઈક વિશેષ એક સાગરોપમની (अपज्जत्तय भवणवासीणं भंते ! देवाणं केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता) અપર્યાપ્તક ભવનવાસી દેવોની ભગવન્! કેટલા કાળ સુધી સ્થિતિ કહી છે? (गोयमा !) હે ગૌતમ (जहण्णेण वि अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) જઘન્ય પણ અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્ત (पज्जत्तय भवणवासिणं देवाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) પર્યાપ્તક ભવનવાસી દેવોની ભગવન્! કેટલા કાળની સ્થિતિ કહી છે ? (गोयमा ! जहण्णेणं दसवाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं उक्कोसेणं सागरोवमं अंतोमुहुत्तूणं) ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા દશ હજાર વર્ષ, ઉત્કૃષ્ટ કાઈક વિશેષ સાગરોપમમાં અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા છે.

(भवणवासिणीणं भंते ! देवीणं केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) ભગવન્! ભવનવાસિની દેવિયોની સ્થિતિ કેટલા સમય સુધી કહી છે ? (गोयमा ! जह-

जघन्येन दशवर्षसहस्राणि, उत्कृष्टेन अर्धपञ्चमानि पल्योपमानि, अपर्याप्तक-भवनवासिनीनां देवीनां भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येनापि अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तिकानां भदन्त ! भवनवासिनीनां देवीनां कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येन दश-वर्षसहस्राणि अन्तर्मुहूर्तोनानि, उत्कृष्टेन अर्धपञ्चमानि पल्योपमानि अन्तर्मुहूर्तो-नानि, असुरकुमाराणां भंते ! देवानां कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम !

(गोयमा ! जहण्णेणं दसवाससहस्साइं, उक्कोसेणं अद्धपंचमाइं पलिओवमाइं) हे गौतम ! जघन्य दस हजार वर्ष, उत्कृष्ट साढे चार पल्योपम (अपज्जत्तय भवणवासिणीणं देवीणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) भगवन् ! अपर्याप्त भवनवासिनी देवियों की स्थिति कितने काल तक कही है ? (गोयमा !) हे गौतम ! (जहण्णेण वि अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य भी अन्तर्मुहूर्त्त, उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्त (पज्जत्तियाणं भंते ! भवणवासिणीणं देवीणं केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) भगवन् ! पर्याप्त भवनवासिनी देवियों की कितने काल तक स्थिति कही है ? (गोयमा ! जहण्णेणं दसवास सहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं अद्ध पंचमाइं पलिओवमाइं) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त कम दस हजार वर्ष की और उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम साढे चार पल्योपम की।

(असुरकुमाराणं भंते ! देवाणं केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! असुरकुमार देवों की कितने काल की स्थिति कही है ?

ण्णेणं दसवाससहस्साइं, उक्कोसेणं अद्ध पंचमाइं पलिओवमाइं) હે ગૌતમ ! જઘન્ય દશ હજાર વર્ષ અને ઉત્કૃષ્ટ સાડા ચાર પલ્યોપમ (अपज्जत्तय भवण वासिणीणं देवीणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) ભગવન્ ! અપર્યાપ્ત ભવ-નવાસીની દેવિયોની સ્થિતિ કેટલા સમય સુધી કહી છે ? (गोयमा !) હે ગૌતમ (जहण्णेणं वि अंतोमुहुत्तं उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) જઘન્ય પણ અન્તર્મુહૂર્ત અને ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્ત (पज्जत्तियाणं भंते ! भवणवासिणीणं देवीणं केव-इयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) ભગવન્ ! પર્યાપ્ત ભવનવાસિની દેવિયોની કેટલા કાળ સુધી સ્થિતિ કહી છે (गोयमा !) હે ગૌતમ (जहण्णेणं दसवाससहस्साइं अंतो मुहुत्तूणाइं उक्कोसेणं अद्ध पंचमाइं पलिओवमाइं) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા દસ હજારવર્ષની અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા સાડા ચાર પલ્યોપમની.

(असुरकुमाराणं भंते ! देवाणं केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) ભગવન્ ! અસુ-રકુમાર દેવોની કેટલા કાળ સુધી સ્થિતિ કહી છે ? (गोयमा ! जहण्णेणं दस

जघन्येन दशवर्षसहस्राणि, उत्कृष्टेन सातिरेकं सागरोपमम्, अपर्याप्तकासुर कुमाराणां भदन्त ! देवानाम् कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येनापि अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन नि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकासुरकुमाराणां भदन्त ! देवानां कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येन दशवर्षसहस्राणि अन्तर्मुहूर्तोनानि, उत्कृष्टेन सातिरेकं सागरोपमम्, अन्तर्मुहूर्तोनम् ॥ असुरकुमारीणां भदन्त ! देवीनां कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येन दश-

(गोयमा ! जहण्णेणं दसवाससहस्साइं, उक्कोसेणं साइरेगं सागरोवमं) गौतम ! जघन्य दस हजार वर्ष की, उत्कृष्ट कुछ अधिक सागरोपम की (अपज्जत्तय असुरकुमाराणं भंते ! देवाणं केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) भगवन् ! अपर्याप्त असुरकुमार देवों की कितने काल की स्थिति कही है ? (गोयमा ! जहण्णेण वि अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्त) गौतम ! जघन्य भी अन्तर्मुहूर्त्त, उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्त की । (पज्जत्तय असुरकुमाराणं भंते ! देवाणं केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! पर्याप्त असुरकुमारों की कितने काल की स्थिति कही ? (गोयमा ! जहण्णेणं दसवाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं उक्कोसेणं साइरेगं सागरोवमं अंतोमुहुत्तूणं) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त कम दस हजार वर्ष की, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम एक सागरोपम से कुछ अधिक की ।

(असुरकुमाराणं भंते ! देवीणं केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! असुरकुमारी देवियों की कितने काल की स्थिति कही है ?

वाससहस्साइं, उक्कोसेण साइरेगं सागरोवमं) હે ગૌતમ ! જઘન્ય દશ હજાર વર્ષની, અને ઉત્કૃષ્ટ કાંઇક અધિક સાગરોપમની (अपज्जत्तय असुरकुमाराणं भंते ! देवाणं केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) ભગવન્ અપર્યાપ્ત અસુરકુમાર દેવોની કેટલા કાલની સ્થિતિ કહી છે ? (गोयमा ! जहण्णेणं वि अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं वि अंतोमुहुत्तं) ગૌતમ ! જઘન્ય પણ અન્તર્મુહૂર્ત, અને ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્તની (पज्जत्तय असुरकुमाराणं भंते ! देवाणं केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) ભગવન્ ! પર્યાપ્ત અસુરકુમારદેવોની કેટલા કાળ સુધી સ્થિતિ કહી છે ? (गोयमा ! जहण्णेणं दस वाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं उक्कोसेणं साइरेगं सागरोवमं अंतोमुहुत्तूणं) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા દશ હજાર વર્ષની, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા એક સાગરોપમથી કાંઈક વિશેષ છે

(असुरकुमारीणं भंते ! देवीणं केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) ભગવન્ ! અસુરકુમારી દેવિયોની કેટલા કાળની સ્થિતિ કહી છે ? (गोयमा जहण्णेणं दससास-

वर्षसहस्राणि, उत्कृष्टेन अर्द्धपञ्चमानि पल्योपमानि, अपर्याप्तिकानाम् असुरकुमारीणां भदन्त ! देवीनां कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येनापि अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तिकानाम् असुरकुमारीणां देवीनां भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येन दशवर्षसहस्राणि अन्तर्मुहूर्तोनानि, उत्कृष्टेन अर्द्धपञ्चमानि पल्योपमानि अन्तर्मुहूर्तोनानि, नागकुमाराणां देवानां भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? जघन्येन दशवर्ष-

---

'गोयमा ! जहण्णेणं दसवाससहस्साइं, उक्कोसेणं अद्धपंचमाइं पलिओवमाइं) हे गौतम ! जघन्य दस हजार वर्ष की, उत्कृष्ट साढे चार पल्योपम की। (अपज्जत्तियाणं भंते ! असुरकुमारीणं देवीणं केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) भगवन् ! अपर्याप्त असुरकुमारी देवियों की कितने काल तक स्थिति कही है ? (गोयमा ! जहण्णेण वि अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) गौतम ! जघन्य भी अन्तर्मुहूर्त्त और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्त की (पज्जत्तियाणं असुरकुमारीणं देवीणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) भगवन् ! पर्याप्त असुरकुमारी देवियों की कितने काल तक स्थिति कही है ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं दसवाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं अद्धपंचमाइं पलिओवमाइं' अंतोमुहुत्तूणाइं) जघन्य दस हजार वर्ष में अन्तर्मुहूर्त कम की और उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम साढे चार पल्योपम की।

(नागकुमाराणं देवाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! नागकुमार देवों की कितने काल की स्थिति कही है ?

सहस्साइं, उक्कोसेणं अद्ध पंचमाइं पलिओवमाइं) હે ગૌતમ ! જઘન્ય દશ હજાર વર્ષની. ઉત્કૃષ્ટ સાડા ચાર પલ્યોપમની (अपज्जत्तियाणं भंते ! असुरकुमारीणं देवीणं केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) ભગવન્ ! અપર્યાપ્તક અસુરકુમારી દેવિયોની કેટલા કાળ સુધી સ્થિતિ કહી છે ? (गोयमा जहण्णेणं वि अंतोमुहुत्तं उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) હે ગૌતમ ! જઘન્ય પણ અન્તર્મુહૂર્ત અને ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્તની (पज्जत्तियाणं असुरकुमारीणं देवीणं भंते ! केवइय कालं ठिई पण्णत्ता ?) ભગવન્ ! પર્યાપ્ત અસુરકુમારી દેવિયોની કેટલા કાળ સુધી સ્થિતિ કહી છે ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेणं दसवाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं उक्कोसेणं अद्धपंचमाइं पलिओमाइं) જઘન્યથી અંતર્મુહૂર્ત કમ દસ હજાર વર્ષની અને ઉત્કૃષ્ટથી અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા સાડા ચાર પલ્યોપમની છે.

(नागकुमाराणं देवाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता) હે ભગવન્ નાગકુમાર દેવોની સ્થિતિ કેટલા કાળની કહેવામાં આવી છે ? (गोयमा !) હે ગૌતમ !

सहस्राणि, उत्कृष्टेन, द्वे पल्योपमे देशोने, अपर्याप्तकानां भदन्त ! नागकुमाराणां कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येनापि अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकाणां भदन्त ! नागकुमाराणां कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येन दशवर्षसहस्राणि अन्तर्मुहूर्तोनानि, उत्कृष्टेन द्वे पल्योपमे देशोने अन्तर्मुहूर्तोने, नागकुमारीणां भदन्त ! देवीनां कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येन दशवर्षसहस्राणि, उत्कृष्टेन देशोनम् पल्योपमम्, अपर्याप्तिकानां भदन्त ! नागकुमारीणां देवीनां कियन्तं कालं

(गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं दसवाससहस्साइं, उक्कोसेणं दो पलिओवमाइं देसूणाइं) जघन्य दस हजार वर्ष की, उत्कृष्ट देशोन दो पल्योपमों की (अपज्जत्तयाणं भंते ! नागकुमाराणं केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) भगवन् ! अपर्याप्त नागकुमारों की कितने काल की स्थिति कही है ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेण वि अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य भी अन्तर्मुहूर्त्त, उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्त की (पज्जत्तयाणं भंते ! नागकुमाराणं देवाणं केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) भगवन् ! पर्याप्त नागकुमारों की कितने काल की स्थिति कही है ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं दसवाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं दो पलिओवमाइं देसूणाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त कम दस हजार वर्ष की, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम देशोन दो पल्योपम की।

(नागकुमारीणं भंते ! देवीणं केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) हे

(जहण्णेणं दसवाससहस्साइं उक्कोसेणं दो पलिओवमाइं देसूणाइं) જઘન્યથી દશ હજાર વર્ષની અને ઉત્કૃષ્ટ દેશોન બે પલ્યોપમની છે. (अपजत्तयाणं भंते ! नागकुमारणं केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता) હે ભગવન્ અપર્યાપ્ત નાગકુમારોની- સ્થિતિ કેટલા કાલની કહેવામાં આવેલ છે ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेण वि अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) જઘન્ય પણ અન્તર્મુહૂર્ત અને ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્ત (पज्जत्तयाणं भंते ! नागकुमाराणं देवाणं केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता) ભગવન્ ! પર્યાપ્ત નાગકુમારોની કેટલા કાળ સુધી સ્થિતિ કહી છે ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेणं दसवाससहस्साइं, अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं दो पलिओवमाइं देसूणाइं अंतो मुहुत्तूणाइं) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા દશ હજાર વર્ષની અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા દેશોન પલ્યોપમની છે.

(नागकुमारीणं भंते ! देवीण केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता) હે ભગવન્ નાગકુમારી દેવિયોની સ્થિતિ કેટલા કાળની કહી છે ? હે (गोयमा !) ગૌતમ !

स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येनापि अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम् पर्याप्तिकानां भदन्त ! नागकुमारीणां देवीनां कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येन दशवर्षसहस्राणि अन्तर्मुहूर्तोनानि, उत्कृष्टेन देशोनं पल्योपमम् अन्तर्मुहूर्तोनम्, सुवर्णकुमाराणां भदन्त ! देवानां कियन्तं कालं स्थितिः

भगवन् ! नागकुमारी देवियों की कितने काल की स्थिति कही है ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं दसवाससहस्साइं, उक्कोसेणं देसूणं पलिओवमं) जघन्य दस हजार वर्ष की, उत्कृष्ट देशोन पल्योपम की (अपज्जत्तियाणं भंते ! नागकुमारीणं देवीणं केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता) भगवन् ! अपर्याप्त नागकुमारी देवियों की कितने काल की स्थिति कही है ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेण वि अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्त) जघन्य भी अन्तर्मुहूर्त्त और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्त (पज्जत्तियाणं भंते ! नागकुमारीणं देवीणं केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) भगवन् ! पर्याप्त नागकुमारी देवियों की कितने काल की स्थिति कही है ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं दसवाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं उक्कोसेणं देसूणं पलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त कम दस हजार वर्ष की उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम देशोन पल्योपम की।

(सुवण्णकुमाराणं भंते ! देवाणं केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! सुवर्णकुमार देवों की कितने काल की स्थिति कही है ?

(जहण्णेणं दसवाससहस्साइं उक्कोसेण देसूणं पलिओवमं) જઘન્ય દશ હજાર વર્ષની અને ઉત્કૃષ્ટ દેશોન પલ્યોપમની (अपज्जत्तियाणं भंते ! नागकुमारीणं देवीणं केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता) હે ભગવન્ અપર્યાપ્તક નાગકુમારી દેવિયોની સ્થિતિ કેટલા કાળની છે ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेणं वि अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) જઘન્યથી અને ઉત્કૃષ્ટથી પણ અંતર્મુહૂર્તની છે. (पज्जत्तियाणं भंते ! नागकुमारीण देवीणं केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता) હે ભગવન્ પર્યાપ્ત નાગકુમારી દેવિયોની સ્થિતિ કેટલા કાળની કહેલ છે ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेणं दसवाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं उक्कोसेणं देसूण पलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं) જઘન્યથી અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા દશ હજાર વર્ષની અને ઉત્કૃષ્ટથી અન્તર્મુહૂર્ત કમ દેશોન પલ્યોપમની છે.

(सुवण्णकुमाराणं भंते ! देवाणं केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) ભગવન્ ! સુવર્ણકુમાર દેવોની કેટલા સમયની સ્થિતિ કહી છે ! (गोयमा !) હે ગૌતમ, (जहण्णेणं दसवाससहस्साइं उक्कोसेण दो पलिओवमाइं देसूणाइं) જઘન્ય દશ

प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येन दशवर्षसहस्राणि, उत्कृष्टेन द्वे पल्योपमे देशोने, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन दशवर्षसहस्राणि, अन्तर्मुहूर्तोनानि, उत्कृष्टेन द्वे पल्योपमे देशोने अन्तर्मुहूर्तोने, सुवर्णकुमारीणां देवीनां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन दशवर्षसहस्राणि, उत्कृष्टेन देशोनं पल्योपनम्, अपर्याप्तिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्,

---

(गोयमा !) हे गौतम ! (जहण्णेणं दसवाससहस्साइं, उक्कोसेण दो पलिओवमाइं देसूणाइं) जघन्य दस हजार वर्ष की, उत्कृष्ट देशोन दो पल्योपम की (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्त सुवर्णकुमारों की पृच्छा ? (गोयमा !) हे गौतम ! (जहण्णेण वि अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य भी अन्तर्मुहूर्त्त, उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्त की (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तकों की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं दसवाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं देसूणं दो पलिओवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) जघन्य अन्तमुहूर्त्त कम दस हजार वर्ष की,उत्कृष्ट अन्तमुहूर्त्त कम देशोन दो पल्योपम की।

(सुवण्णकुमारीणं देवीणं पुच्छा ?) सुवर्णकुमारी देवियों की पृच्छा ? (गोयमा !) हे गौतम ! (जहण्णेणं दसवाससहस्साइं, उक्कोसेणं देसूणं पलिओवमं) जघन्य दस हजार वर्ष की, उत्कृष्ट देशोन पल्योपम की (अपज्जत्तियाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तक देवियों के विषय में पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेण वि अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण

હજાર વર્ષની, ઉત્કૃષ્ટ દેશોન બે પલ્યોપમની (अपज्जत्तयाण पुच्छा) અપર્યાપ્તક સુવર્ણકુમારો સંબંધ પ્રશ્ન (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेणं वि अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ થી અંતમુહૂર્તની છે. (पज्जत्तयाणं पुच्छा) પર્યાપ્તકો સંબંધી પ્રશ્ન છે. (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेण दसवाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं उक्कोसेणं देसूणं दो पलिओवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા દસ હજાર વર્ષની અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા દેશોન બે પલ્યોપમની છે.

(सुवण्णकुमारीणं देवीणं पुच्छा) સુવર્ણકુમારી દેવિયો સંબધી પ્રશ્ન છે. (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेणं दसवाससहस्साइं उक्कोसेण देसूणं पलिओवमं) જઘન્ય દસ હજાર વર્ષની અને ઉત્કૃષ્ટ થી દેશોન પલ્યોપમની છે.

(अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) અપર્યાપ્ત દેવિયોના વિષયમા પૃચ્છા ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेण वि अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण वि अंतो मुहुत्तं) જઘન્ય પણ અંતર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ પણ અંતર્મુહૂર્ત (पज्जत्तियाणं पुच्छा) પર્યાપ્તક સુવર્ણકુમારી

पर्याप्तिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन दशवर्षसहस्राणि अन्तर्मुहूर्तोनानि, उत्कृष्टेन देशोनं पल्योपमम् अन्तर्मुहूर्तोनम्, एवम् एतेन अभिलापेन औधिकापर्याप्तक पर्याप्तकसूत्रत्रयम् देवानाञ्च देवीनाञ्च ज्ञातव्यं यावत् स्तनितकुमाराणां यथा नागकुमाराणाम् ॥

टीका—अत्रापि देवानां देवीनाञ्च अपर्याप्तावस्थायाम् अन्तर्मुहूर्तमात्र स्थिति सद्भावात् पर्याप्तावस्थायाम् अन्तर्मुहूर्तन्यूना स्थितिः सर्वत्रैव जघन्येनापि अवसेया, शेषव्याख्यानं निगदसिद्धम् ॥सू० २॥

वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य भी अन्तर्मुहूर्त, उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त (पज्जत्तियाणं पुच्छा ?) पर्याप्तक सुवर्णकुमारी देवियों के विषय में पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं दसवाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइ, उक्कोसेणं देसूणं पलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त कम दस हजार वर्ष की, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त कम देशोन पल्योपम की ।

(एवं) इस प्रकार (एएणं अभिलावेणं) इसी अभिलाप से-इन्हीं शब्दों में (ओहिय-पज्जत्तय-अपज्जत्तय सुत्तयं) ओघिक अर्थात् सामान्य, पर्याप्तक और अपर्याप्तक के सूत्र (देवाण य देवीण य) देव और देवियों के विषय में (नेयव्वं) जानने चाहिए (जाव थणिय कुमाराणं) स्तनित कुमारों पर्यन्त (जहा नागकुमाराणं) नागकुमारों के समान ।

टीकार्थ-यहां भी देवों और देवियों की अपर्याप्त अवस्था में अन्तर्मुहूर्त्त की स्थिति है, अतएव पर्याप्त अवस्था में अन्तर्मुहूर्त्त कम स्थिति कही गई है । शेष व्याख्या शब्दार्थ के अनुसार समझना चाहिए ॥२॥

દેવિયોના વિષયમા પૃચ્છા ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेणं दसवाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं उक्कोसेणं देसूणं पलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं) જઘન્યઅન્તર્મુહૂર્ત ઓછા દશ હજાર વર્ષની, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા દેશોન પલ્યોપમની છે.

(एवं) આપ્રકારે (एएणं अभिलावेणं) આ અભિલાપથી—એજ શબ્દોમાં (ओहिय-पज्जत्तय-अपज्जत्तयसुत्तयं) ઔઘિક અર્થાત્ સામાન્ય, પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્તકના સૂત્ર (देवाण य देवीणय) દેવો અને દેવિયોના વિષયમા (नेयव्वं) જાણવા જોઇએ (जाव थणियकुमाराणं) સ્તનિતકુમારો પર્યન્ત (जहा नागकुमाराणं) નાગકુમારોનાસમાન.

ટીકાર્થ—આહિં પણ દેવો અને દેવિયોની અપર્યાપ્ત અવસ્થામાં અન્તર્મુહૂર્તની સ્થિતિ છે. તેથીજ પર્યાપ્ત અવસ્થામાં અંતર્મુહૂર્ત ઓછી સ્થિતિ કહેલી છે. શેષવ્યાખ્યા, શબ્દાર્થના અનુસાર સમજવી જોઈએ ॥૨॥

पृथिवीकायिकादि वक्तव्यता—

मूलम्—पुढविकाइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं बावीसं वाससहस्साइं अपज्जत्तयपुढविकाइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं पज्जत्तयपुढविकाइयाणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं बावीसं वाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं सुहुमपुढवीकाइयाणं पुच्छा ? गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं अपज्जत्तयसुहुमपुढवीकायाणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं। पज्जत्तयसुहुमपुढविकाइयाणं पुच्छा? गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेणवि अंतोमुहुत्तं बायरपुढविकाइयाणं पुच्छा? गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं बावीसं वाससहस्साइं अपज्जत्तयबायर पुढविकाइयाणं पुच्छा ? गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं पज्जत्तयबायरपुढविकाइयाणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं बावीसं वाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं आउकाइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं सत्तवाससहस्साइं अपज्जत्तय आउकाइयाणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णेण वि अंतोमुहुत्तं उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं पज्जत्तय आउकाइयाणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं सत्तवाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं सुहुम आउकाइयाणं ओहियाणं अपज्जत्तयाणं पज्जत्तयाणय जहा सुहुमपुढविकाइयाणं तहा भणियव्वं। बायरआउकाइयाणं पुच्छा गोयमा! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं सत्तवाससहस्साइं अपज्जत्तयबायर आउकाइयाणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णेणवि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं पज्जत्तयाण य

पुच्छा गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं सत्तवाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं तेउकाइयाणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं तिन्नि राइंदियाइं अपज्जत्तयाणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेणवि अंतोमुहुत्तं पज्जत्तयाण य पुच्छा गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेण तिन्नि राइंदियाइं अंतोमुहुत्तूणाइं सुहुमतेउकाइयाणं ओहियाणं अपज्जत्तयाणं पज्जत्तयाण य पुच्छा गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेणवि अंतोमुहुत्तं बायरतेउकाइयाणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं तिन्नि राइंदियाइं अपज्जत्तय बायरतेऊकाइयाणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेणवि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्ताणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं तिन्नि राइंदियाइं अंतोमुहुत्तूणाइं। वाउकाइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं तिण्णि वाससहस्साइं अपज्जत्तयाणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं तिन्नि वाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं, सुहुमवाउकाइयाणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, अपज्जत्तयाणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, बायर वाउकाइयाणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं तिन्नि वाससहस्साइं अपज्जत्तयाणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं तिन्नि वाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं। वणस्सइकाइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं

दसवाससहस्साइं, अपज्जत्तयाणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं दसवाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं सुहुमवणस्सइकाइयाणं ओहियाणं अपज्जत्तयाणं पज्जत्तयाण य पुच्छा गोयमा! जहण्णे वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, बायरवणस्सइकाइयाणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं दसवाससहस्साइं अपज्जत्ताणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा गोयमा जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं दसवाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं ॥ सू० ३ ॥

छाया-पृथिवीकायिकानां भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन द्वाविंशतिर्वर्षसहस्राणि, अपर्याप्तकपृथिवीकायिकानां भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकपृथिवीकायिकानां पृच्छा, गौतम ? जघन्येन

पृथ्वीकायादि की स्थिति की वक्तव्यता-

शब्दार्थ-(पुढविकाइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! पृथिवीकायिकों की कितने काल तक की स्थिति है? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त की (उक्कोसेणं बावीसं वाससहस्साइं) उत्कृष्ट बाईस हजार वर्ष की (अपज्जत्तय पुढविकाइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! अपर्याप्त पृथ्वीकायिकों की कितने काल की स्थिति कही है ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य भी और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्त की (पज्जत्तय पुढविकाइयाणं पुच्छा ?) पर्या-

પૃથ્વીકાયાદિની સ્થિતિની વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ—(पुढविकाइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ? ભગવન્ ! પૃથ્વીકાયિકોની કેટલાકાળ સુધી સ્થિતિ છે ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્તની (उक्कोसेणं बावीसं वाससहस्साइं) ઉત્કૃષ્ટ બાવીસહજારવર્ષની (अपज्जत्तयपुढविकाइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) ભગવન્ ! અપર્યાપ્ત પૃથ્વીકાયિકોની કેટલાકાળની સ્થિતિ કહી છે ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतो मुहुत्तं) જઘન્ય પણ અને ઉત્કૃષ્ટ

अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन द्वाविंशतिः वर्षसहस्राणि अन्तर्मुहूर्तोनानि, सूक्ष्मपृथिवीकायिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, अपर्याप्तक सूक्ष्म पृथिवीकायिकानाम् पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकसूक्ष्मपृथिवीकायिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, बादरपृथिवीकायिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्त-

---

प्तक पृथिवीकायिकों के विषय में पृच्छा–प्रश्न ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं बावीसं वाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त की, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम बाईस हजार वर्ष की।

(सुहुम पुढविकाइयाणं पुच्छा ?) सूक्ष्म पृथ्वीकायिकों के विषय में पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य भी उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्त की (अपज्जत्तय सुहुम पुढविकाइयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्त सूक्ष्म पृथिवीकायिकों के विषय में पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य भी और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्त की (पज्जत्तय सुहुम पुढविकाइयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तक सूक्ष्म पृथ्वीकायिकों की स्थिति के विषय में पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य स्थिति भी अन्तर्मुहूर्त्त, उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्त (बायरपुढविकाइयाणं पुच्छा ?) बादर पृथ्वीकायिकों की स्थिति की

પણ અંતર્મુહૂર્તની (पज्जत्तय पुढविकाइयाणं पुच्छा ?) પર્યાપ્તક પૃથ્વીકાયિકોના વિષયમાં પૃચ્છા–પ્રશ્ન ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं बावीसं वाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્તની, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત કમ બાવીસ હજારવર્ષની

(सुहुमपुढविकाइयाणं पुच्छा ?) સૂક્ષ્મપૃથ્વીકાયિકોના વિષયમાં પૃચ્છા ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) જઘન્ય પણ અને અને ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્તની (अपज्जत्तयसुहुम पुढविकाइयाणं पुच्छा) અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકોના વિષયમાં પ્રશ્ન છે. (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) જઘન્યથી અને ઉત્કૃષ્ટથી અંતર્મુહૂર્તની છે. (पज्जत्तयसुहुम पुढवि काइयाणं पुच्छा ?) પર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકોની સ્થિતિના વિષયમાં પૃચ્છા ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) જઘન્ય સ્થિતિ પણ અંતર્મુહૂર્ત ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્તની છે.

(बायरपुढविकाइयाणं पुच्छा ?) બાદર પૃથ્વીકાયિકોની સ્થિતિની પૃચ્છા

मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन द्वाविंशतिः वर्षसहस्राणि, अपर्याप्तकबादरपृथिवीकायिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि, अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकबादरपृथिवीकायिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन द्वाविंशतिः वर्षसहस्राणि अन्तर्मुहूर्तोनानि, अप्कायिकानां भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येन, अन्तर्मुहूर्तम् उत्कृष्टेन, सप्तवर्षसहस्राणि, अपर्याप्तकाप्कायिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेनापि अन्त-

---

पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं बावीसं वाससहस्साइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त की, उत्कृष्ट बाईस हजार वर्ष की (अपज्जत्तय बायर पुढविकाइयाणं पुच्छा) अपर्याप्तक बादर पृथ्वीकायिकों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य भी और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्त की (पज्जत्तय बायर पुढविकाइयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तक बादर पृथ्वीकायिकों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं बावीसं वाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम बाईस हजार वर्ष की है।

(आउक्काइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! अप्कायिकों की कितने काल तक स्थिति कही है ? (गोयमा !) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं सत्तवाससहस्साइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त, उत्कृष्ट सात हजार वर्ष (अपज्जत्तय आउक्काइयाणं पुच्छा) अपर्याप्त अप्कायिकों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम !

(गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं बावीसं वाससहस्साइं) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્તની, ઉત્કૃષ્ટ બાવીસ હજાર વર્ષની (अपज्जत्तयबायर पुढविकाईयाणं पुच्छा) અપર્યાપ્તક બાદર પૃથ્વીકાયિકોની સ્થિતિની પૃચ્છા ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) જઘન્યપણ અને ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્તની (पज्जत्तय बायर पुढविकाईयाणं पुच्छा ?) પર્યાપ્ત બાદર કાયિકોની સ્થિતિની પૃચ્છા ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं बावीसंवासं सहस्साइं अंतोमुहुत्तणाइं) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્તની અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા બાવીસ હજાર વર્ષ

(आउक्काइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) ભગવન્ અપ્કાયિકોની સ્થિતિ કેટલા કાળ સુધી કહી છે ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं सत्तवाससहस्साइं) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ સાત હજાર વર્ષ (अपजत्तय आउकाइयाणं पुच्छा !) અપર્યાપ્ત અપ્કાયિકોની

मुहूर्तम्, पर्याप्तकाप्कायिकानां पृच्छा, गौतम! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन सप्तवर्षसहस्राणि, अन्तर्मुहूर्तोनानि, सूक्ष्माप्कायिकानाम् औधिकानाम् अपर्याप्तकानां पर्याप्तकानां च यथा सूक्ष्मपृथिवीकायिकानां तथा भणितव्यम् बादराप्कायिकानां पृच्छा, गौतम! जघन्येनान्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन सप्तवर्षसहस्राणि, अपर्याप्तकबादराप्कायिकानां पृच्छा, गौतम! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्त-

(जहण्णेण वि अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य भी अन्तर्मुहूर्त्त, उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्त (पज्जत्तय आउकाइयाणं पुच्छा ?) (पर्याप्तक अप्कायिकों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं सत्तवाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त की, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम सात हजार वर्ष की (सुहुम आउकाइयाणं ओहियाणं अपज्जत्तयाणं पज्जत्तयाण य) सूक्ष्म अप्कायिकों के औघिक (सामान्य), अपर्याप्त और पर्याप्त की स्थिति (जहा सुहुम पुढविकाइयाणं तहा भाणियव्वं) जैसी सूक्ष्म पृथिवीकायिकों की कही वैसी कहना चाहिए।

(बायर आउकाइयाणं पुच्छा ?) बादर अप्कायिकों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं सत्तवाससहस्साइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त की उत्कृष्ट सात हजार वर्ष की (अपज्जत्तय बायर आउकाइयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्त बादर अप्कायिकों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम! (जहण्णेण वि

સ્થિતિ પૃચ્છા ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेण वि अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं वि अंतोमुहुत्तं) જઘન્યથી પણ અન્તર્મુહૂર્ત ઉત્કૃષ્ટથી પણ અન્તર્મુહૂર્ત (पज्जत्तय आउकाइयाणं पुच्छा) પર્યાપ્તક અપ્કાયિકોની સ્થિતિની પૃચ્છા ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं सत्तवाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્તની ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા સાત હજાર વર્ષની (सुहुम-आउकाइयाणं, ओहियाणं अपज्जत्तयाणं पज्जत्तयाण य) સૂક્ષ્મ અપ્કાયિકોની ઔધિક (સામાન્ય) અપર્યાપ્ત અને પર્યાપ્તની સ્થિતિ (जहा सुहुमपुढविकाइयाणं तहा भाणियव्वं) જેવી સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકોની કહી છે તેવી કહેવી જોઇએ

(बायरआउकाइयाणं पुच्छा ?) બાદર અપ્કાયિકોની સ્થિતિની પૃચ્છા (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं सत्तवाससहस्साइं) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્તની, ઉત્કૃષ્ટ સાત હજાર વર્ષની (अपज्जत्तय बायरआउकाइयाणं पुच्छा ?) અપર્યાપ્ત બાદર અપ્કાયિકોની સ્થિતિની પૃચ્છા ? (गोयमा !) હે

मुहूर्त, पर्याप्तकानाञ्च पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन सप्तवर्षसहस्राणि अन्तर्मुहूर्तोनानि, तेजःकायिकानाम् पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन त्रीणि रात्रिन्दिनानि, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानाञ्च पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन त्रीणि रात्रिन्दिनानि अन्तर्मुहूर्त्तोनानि, सूक्ष्म तेजःकायिकानाम् औधिकानाम् अपर्याप्तकानाम् पर्याप्तकानाञ्च पृच्छा, गौतम !

अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य भी अन्तर्मुहूर्त्त की, उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्त की (पज्जत्तयाणं पुच्छा) पर्याप्तकों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं सत्तवाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त की, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम सात हजार वर्ष की।

(तेउकाइयाणं पुच्छा ?) तेजस्कायिकों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं तिन्नि राइंदियाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त की, उत्कृष्ट तीन रात-दिन की (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा !) हे गौतम ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य भी और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्त की (पज्जत्तयाण पुच्छा ?) पर्याप्तकों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं तिन्नि राइंदियाइं अंतोमुहुत्तूणाइ) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त की, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम तीन रात्रि-दिनों की।

ગૌતમ ! (जहण्णेणं वि अंतोमुहुत्तं उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) જઘન્ય પણ અન્તર્મુહૂર્તની ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્તની (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) પર્યાપ્તકોની સ્થિતિની પૃચ્છા ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेण अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं सत्तवाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા સાત હજાર વર્ષની

(तेउकाइयाणं पुच्छा ?) તેજસ્કાયિકોની સ્થિતિની પૃચ્છા ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं तिन्नि राइंदियाइं) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્તની ઉત્કૃષ્ટ ત્રણ રાતદિવસની (अपज्जत्तयाणं पुच्छा !) અપર્યાપ્તોની સ્થિતિની પૃચ્છા ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) જઘન્ય પણ અને ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્તની (पज्जत्तयाणं पुच्छा) પર્યાપ્તકોની સ્થિતિની પૃચ્છા ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं तिन्नि राइंदियाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્તની ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા ત્રણ રાત્રિ દિવસોની

जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, बादरतेजःकायिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन त्रीणि रात्रिन्दिवानि, अपर्याप्तक बादरतेजः कायिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन त्रीणि रात्रिन्दिनानि अन्तर्मुहूर्तोनानि । वायुकायिकानां भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम !

(सुहुमतेउकाइयाणं ओहियाणं अपज्जत्तयाणं पज्जत्तयाण य पुच्छा ?) सूक्ष्म तेजस्कायिक औघिकों, अपर्याप्तों और पर्याप्तों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्त) सूक्ष्म तेजस्काय के समुच्चय, अपर्याप्तकों और पर्याप्तकों की स्थिति अन्तर्मुहूर्त्त की है। (बायर तेउकाइयाणं पुच्छा ?) बादर तेजस्कायिकों की स्थिति पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं तिन्नि राइंदियाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त, उत्कृष्ट तीन रात्रि-दिवस (अपज्जत्तय बायरतेउकाइयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्त बादर तेजस्कायिकों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्त की (पज्जत्ताणं पुच्छा ?) पर्याप्तों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं तिन्नि राइंदियाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त की, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम तीन रात्रि-दिवस की ।

(सुहुम तेउकाइयाणं ओहियाणं अपज्जत्तयाणं पज्जत्तयाणं य पुच्छा ?) સૂક્ષ્મ-તેજસ્કાયિક ઔઘિકો, અપર્યાપ્તો અને પર્યાપ્તોની સ્થિતિની પૃચ્છા ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेणं वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિકના સમુચ્ચય, અપર્યાપ્તકો અને પર્યાપ્તકોની સ્થિતિ અન્તર્મુહૂર્તની છે. (वायर तेउकाइयाणं पुच्छा) બાદર તેજસ્કાયિકોની સ્થિતિની પૃચ્છા ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं तिन्नि राइं दियाइं) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઉત્કૃષ્ટ ત્રણ રાત્રિ દિવસ (अपज्जत्तय वायर तेउकाइयाणं पुच्छा) અપર્યાપ્ત બાદર તેજસ્કાયિકોની સ્થિતિની પૃચ્છા (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेणं वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્તની (पज्जत्ताणं पुच्छा !) પર્યાપ્તોની સ્થિતિની પૃચ્છા ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं तिन्नि राइंदियाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્તની, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા ત્રણ રાત્રિ દિવસની

जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन त्रीणि वर्षसहस्राणि, अपर्याप्तकानां पृच्छा ! गौतम ! जघन्येन उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन त्रीणि वर्षसहस्राणि अन्तर्मुहूर्तोनानि, सूक्ष्मवायुकायिकानां पृच्छा ? गौतम ! जघन्येनापि, उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि, उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, बादरवायुकायिकानां पृच्छा,

---

(वाउकाइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) वायुकायिकों की हे भगवन् ! कितने काल की स्थिति कही है ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्त, उक्कोसेणं तिण्णि वाससहस्साइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त उत्कृष्ट तीन हजार वर्ष की (अपज्जत्तयाण पुच्छा ?) अपर्याप्तकों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य भी अन्तर्मुहूर्त्त, उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्त की (पज्जत्तियाण पुच्छा ?) पर्याप्तकों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा !) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं तिन्नि वाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त की, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम तीन हजार वर्ष की है।

(सुहुम वाउकाइयाणं पुच्छा ?) सूक्ष्म वायुकायिकों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य भी और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्त की (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तकों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम !

(वाउकाइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) વાયુકાયિકોની હે ભગવન્ ! કેટલા કાલની સ્થિતિ કહી છે. (गोयमा !) હે ગૌતમ ? (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं तिण्णि वाससहस्साइं) જઘન્ય અંતર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ ત્રણ હજાર વર્ષની (अपज्जत्ताण पुच्छा ?) અપર્યાપ્તકોની સ્થિતિની પૃચ્છા ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेण वि, उक्कोसेण वि अन्तोमुहुत्तं) જઘન્ય પણ અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્તની (पज्जत्तयाण पुच्छा ? પર્યાપ્તકોની સ્થિતિની પૃચ્છા ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं तिन्नि वाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं) જઘન્ય અંતર્મુહૂર્તની ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા ત્રણ હજાર વર્ષની

(सुहुम वाउकाइयाणं पुच्छा ?) સૂક્ષ્મ વાયુકાયિકોની સ્થિતિની પૃચ્છા ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) જઘન્ય પણ અને ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્તની (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) અપર્યાપ્તોની સ્થિતિની પૃચ્છા ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) જઘન્ય

गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन त्रीणि वर्षसहस्राणि, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन त्रीणि वर्षसहस्राणि अन्तर्मुहूर्तोनानि,

---

(जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य भी और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्त की (पज्जत्तयाण पुच्छा ?) पर्याप्तकों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य भी और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्त की ।

(बायरवाउकाइयाणं पुच्छा ?) बादर वायुकायिकों की स्थिति कितनी कही है ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं तिन्नि वाससहस्साइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त की, उत्कृष्ट तीन हजार वर्ष की (अपज्जत्तयाणं पुच्छा) अपर्याप्तों की स्थिति कितनी ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य भी, उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्त की (पज्जत्तयाणं पुच्छा) पर्याप्तकों की कितनी (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्त, उक्कोसेणं तिन्नि वाससहस्साइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त की, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम तीन हजार वर्ष की है ।

પણ અને ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્તની (पज्जत्तयाण पुच्छा ?) પર્યાપ્તકોની સ્થિતિની પૃચ્છા ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) જઘન્ય પણ અને ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્તની

(वायर वाउकाइयाणं पुच्छा) બાદર વાયુકાયિકોની સ્થિતિ કેટલી છે ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं तिन्नि वाससहस्साइं) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્તની ઉત્કૃષ્ટ ત્રણ હજાર વર્ષની (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) અપર્યાપ્તોની સ્થિતિ કેટલી છે ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્તની (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) પર્યાપ્તકોની સ્થિતિ કેટલી છે ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण तिन्नि वाससहस्साइं) જઘન્યઅન્તર્મુહૂર્તની, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા ત્રણ હજારવર્ષની

(वणस्सइ काइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) વનસ્પતિ કાયિકોની ભગવન્ ! કેટલા કાળસુધી સ્થિતિ કહેલી છે ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं दसवाससहस्साइं) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્તની ઉત્કૃષ્ટ દશ હજાર વર્ષની, (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) અપર્યાપ્તોની કેટલી ? (गोयमा !

वनस्पतिकायिकानां भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन दशवर्षसहस्राणि, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन दशवर्षसहस्राणि अन्तर्मुहूर्तोनानि, सूक्ष्म वनस्पतिकायिकानाम् औधिकानाम् अपर्याप्तकानाम् पर्याप्तकानाञ्च पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, बादरवनस्पतिकायिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्त-

---

(वणस्सइकाइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) वनस्पतिकायिकों की हे भगवन् ! कितने काल तक स्थिति कही है ? (गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं दसवाससहस्साइं) गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त, उत्कृष्ट दस हजार वर्ष (अपज्जत्तयाण पुच्छा ?) अपर्याप्तों की कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) गौतम ! जघन्य भी उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्त (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तकों की स्थिति कितनी ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त (उक्कोसेणं दसवाससहस्साइं) उत्कृष्ट दस हजार वर्ष (अंतोमुहुत्तूणाइं) अन्तर्मुहूर्त्त कम।

(सुहुमवणस्सइकाइयाणं ओहियाणं अपज्जत्तयाणं पज्जत्तयाण य पुच्छा ?) समुच्चय, अपर्याप्त और पर्याप्त सूक्ष्म वनस्पतिकायिकों की स्थिति कितनी ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य भी उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्त ।

(बायरवणस्सइकाइयाणं पुच्छा ?) बादर वनस्पतिकाय की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं

(जण्णेणं वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) ગૌતમ ! જઘન્ય પણ ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્તની (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) પર્યાપ્તકોની સ્થિતિ કેટલી છે ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત (उक्कोसेणं दसवाससहस्साइं) ઉત્કૃષ્ટ દશ હજારવર્ષની (अंतोमुहुत्तूणाइं) અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા

सुहुमवणस्सइकाययाणं ओहियाणं ओहियाणं अपज्जत्तयाणं, पज्जत्तयाण य पुच्छा ?) સમુચ્ચય અપર્યાપ્તક અને પર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિકોની સ્થિતિ કેટલી છે (गोयमा !) હે ગૌતમ ? (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્ત

(वायर वणस्सइकाइयाणं पुच्छा ?) બાદર વનસ્પતિકાયની સ્થિતિની પૃચ્છા ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ? (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं दसवाससह-

मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन दशवर्षसहस्राणि, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन दशवर्षसहस्राणि अन्तर्मुहूर्तोनानि ॥

टीका—अत्रापि अपर्याप्तावस्थायामन्तर्मुहूर्तं पर्याप्तावस्थायां तन्न्यूना-स्थितिः, व्याख्या सुगमा ॥सू० ३॥

द्वीन्द्रियादि स्थिति वक्तव्यता—

मूलम्—बेइंदियाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं बारस संवच्छराइं, अपज्जयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतो-मुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा , गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं बारस संवच्छराइं अंतोमुहुत्तूणाइं, तेइंदियाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं,

---

दसवाससहस्साइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त, उत्कृष्ट दस हजार वर्ष की (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तकों की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य भी उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्त (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तकों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं दसवाससह-स्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम दस हजार वर्ष की है ।

टीकार्थ—व्याख्या सुगम है । पाठ के अनुसार एवं शब्दार्थ के अनुसार पूर्ववत् समझ लेना चाहिए ॥३॥

स्साइं) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઉત્કૃષ્ટ દશ હજાર વર્ષની (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) અપર્યાપ્તકોની પૃચ્છા ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) જઘન્ય પણ ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્ત (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) પર્યાપ્ત-કોની સ્થિતિની પૃચ્છા ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्को-सेण दसवाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા દશ હજાર વર્ષની

ટીકાર્થ—વ્યાખ્યા સુગમ છે. પાઠના અનુસાર તેમજ શબ્દાર્થના અનુસાર પૂર્વવત્ સમજી લેવું જોઈએ ॥૩॥

उक्कोसेणं एगुणवण्णं राइंदियाइं, अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तायाणं पुच्छा, गोयमा! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं एगुणवण्णं राइंदियाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, चउरिंदियाणं भंते! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता? गोयमा! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं छम्मासा, अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं छम्मासा अंतोमुहुत्तूणा ॥सू०४॥

छाया-द्वीन्द्रियाणाम् भदन्त! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता? गौतम! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन द्वादश संवत्सराणि, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम! जघन्येनापि, उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन द्वादश संवत्सराणि अन्तर्मुहूर्तोनानि त्रीन्द्रियाणां

द्वीन्द्रियादि की स्थिति की वक्तव्यता-

शब्दार्थ—(बेइंदियाणं भंते! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता?) हे भगवन्! द्वीन्द्रियों की कितने काल तक स्थिति की है? (गोयमा) हे गौतम! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं बारससंवच्छराइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त, उत्कृष्ट बारह वर्ष (अपज्जत्तयाणं पुच्छा?) अपर्याप्तों की पृच्छा? (गोयमा) हे गौतम! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्त की (पज्जत्तयाणं पुच्छा) पर्याप्तकों की स्थिति की पृच्छा? (गोयमा) हे गौतम! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं बारस संवच्छराइं अंतोमुहुत्तूणाइं) जघन्य

દ્વીન્દ્રયાદિની સ્થિતિની વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ:-(बेइंदियाणं भंते! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता?) દ્વીન્દ્રિયોની કેટલા કાળની સ્થિતિ કહી છે? (गोयमा!) હે ગૌતમ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं बारससंवच्छराइं) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ બારવર્ષ (अपज्जत्तयाणं पुच्छा?) અપર્યાપ્તકોની પૃચ્છા? (गोयमा!) હે ગૌતમ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્તની (पज्जत्तयाणं पुच्छा?) પર્યાપ્તકોની સ્થિતિની પૃચ્છા? (गोयमा!) હે ગૌતમ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं बारस संवच्छराइं अंतोमुहुत्तूणाइं) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા બાર વર્ષ

भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन एकोनपञ्चाशत् रात्रिन्दिनानि, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन एकोनपञ्चाशत् रात्रिन्दिनानि अन्तर्मुहूर्तोनानि, चतुरिन्द्रियाणां भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन षण्मासान्, अपर्याप्तकानाम् पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि

अन्तर्मुहूर्त्त, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम बारह वर्ष की है।

(तेइंदियाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) त्रीन्द्रियों की भगवन् ! कितने काल तक स्थिति कही है ? (गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं एगुणवण्णं राइं दियाइं) गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त उत्कृष्ट उनपचास रात दिन (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) गौतम ! जघन्य भी, उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्त (पज्जत्तयाणं पुच्छा) पर्याप्तकों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं एगुणवण्णं राइं दियाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम उनपचास रात्रि-दिन।

(चउरिंदियाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) चौइन्द्रियों की भगवन् ! कितने काल तक स्थिति कही है ? (गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं छम्मासा) गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त,

---

(तेइंदियाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) त्रीन्द्रियोनी भगवन् केटला काळ सुधीनी स्थिति कही छे ? (गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं एगुणपण्णं राइंदियाइं) गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त, उत्कृष्ट ओगणु पचास रात-दिवस (अपज्जत्तयाण पुच्छा ?) अपर्याप्तोनी स्थितिनी पृच्छा ? (गोयमा !) जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) गौतम ! जघन्यपण उत्कृष्ट पण अन्तर्मुहूर्त (पज्जत्तयाण पुच्छा) पर्याप्तकोनी स्थितिनी पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं एगूणपण्ण राइं दियाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त ओछा ओगणु पचास रात्रि दिवस

(चउरिंदियाण भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) चतुरिन्द्रियोनी भगवन् केटला काळ सुधी स्थिति कही छे ? (गोयमा !) जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं छम्मासा) गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त, उत्कृष्ट छमास (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?)

अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन षण्मासान् अन्तर्मुहूर्तोनान् ॥

टीका—व्याख्या सुगमा ॥४॥

पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिक स्थिति वक्तव्यता-

मूलम्—पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता? गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं तिन्नि पलिओवमाइं, अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं पज्जत्तियाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं तिन्नि पलिओवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, संमुच्छिम पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पुव्वकोडी, अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण वि, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पुव्वकोडी जलयर अंतोमुहुत्तूणा, गब्भवक्कंतिय पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं तिन्नि पलिओवमाइं,

---

उत्कृष्ट छह मास (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेणवि अंतोमुहुत्तं) गौतम ! जघन्य भी और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्त की (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तकों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं छम्मासा अंतोमुहुत्तूणा) गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम छह मास ।

टीकार्थ—व्याख्या सुगम है ॥४॥

અપર્યાપ્તકોની સ્થિતિની પૃચ્છા ? (गोयमा ! जहण्णेणं वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) ગૌતમ ! જઘન્ય પણ અને ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્તની (पज्जत्तया णं पुच्छा) પર્યાપ્તકોની સ્થિતિની પૃચ્છા ? (गोयमा ! 'जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं छम्मासा अंतोमुहुत्तूणा) ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા છમાસ.

ટીકાર્થ-વ્યખ્યા સુગમ છે ॥ ૪ ॥

अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा! जहण्णेण वि उक्कोसेणं वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं तिण्णि पलिओवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, जलयर पंचिंदिय तिरिक्खजोणियाणं भंते! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता? गोयमा! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पुव्वकोडी, अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा! जहण्णेण वि अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पुव्वकोडी, अंतोमुहुत्तूणा, संमुच्छिम जलयर पंचिंदियतिरिक्ख जोणियाणं पुच्छा, गोयमा! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पुव्वकोडी, अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा! जहण्णेणवि, उक्कोसेणवि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा गोयमा! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पुव्वकोडी अंतोमुहुत्तूणा। गब्भवक्कंतिय जलयर पंचिंदिय तिरिक्खजोणियाणं, पुच्छा, गोयमा! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पुव्वकोडी, अपज्जत्तयाणं पुच्छा? गोयमा! जहण्णेणं वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा? गोयमा! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं पुव्वकोडी अंतोमुहुत्तूणा, चउप्पयथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं पुच्छा गोयमा! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं तिन्नि पलिओवमाइं, अपज्जत्तय चउप्पयथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं पुच्छा, गोयमा जहण्णेणं वि, उक्कोसेणं वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा गोयमा! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं तिन्नि पलिओवमाइं संमुच्छिमचउप्पयथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं पुच्छा गोयमा! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं चउरासीवाससहस्साइं, अपज्जत्तियाणं पुच्छा, गोयमा! जहण्णेणं वि उक्कोसेणं वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं

उक्कोसेणं चउरासीवाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं, गब्भवक्कंतिय चउप्पयथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं तिन्नि पलिओवमाइं, अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं तिन्नि पलिओवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उरपरिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं पुच्छा, गोयमा! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं पुव्वकोडी, अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णेणं अतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पुव्वकोडी अंतोमुहुत्तूणा। संमुच्छिम उरपरिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं पुच्छा, गोयमा! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं तेवन्नं वाससहस्साइं, अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं तेवन्नं वाससहस्साइं, अंतोमुहुत्तूणाइं। गब्भवक्कंतिय उरपरिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पुव्वकोडी, अपज्जत्तयाणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाण पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं पुव्वकोडी अंतोमुहुत्तूणा, भुयपरिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं पुच्छा, गोयमा! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पुव्वकोडी, अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पुव्वकोडी अंतोमुहुत्तूणा, संमुच्छिमभुयपरिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं पुच्छा, गोयमा!

जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं बायालीसं वाससहस्साइं, अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा! जहण्णेण वि, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं बायालीसं वाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं। गब्भवक्कंतियभुयपरिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं पुच्छा, गोयमा! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पुव्वकोडी, अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पुव्वकोडी अंतोमुहुत्तूणा, खहयरपंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं पुच्छा, गोयमा! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पलिओवमस्स असंखेज्जइभागं, अपज्जत्तयाणं पुच्छा, जहण्णेण वि, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं पलिओवमस्स असंखेज्जइभागं, अंतोमुहुत्तूणं, संमुच्छिम खहयरपंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं पुच्छा गोयमा! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं बावत्तरी वाससहस्साइं, अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा! जहण्णेण वि, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं बावत्तरिवास वाससहस्साइं, अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा. गोयमा! जहण्णेण अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं बावत्तरिवाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं, गब्भवक्कंतिय खहयरपंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं पुच्छा, गोयमा! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पलिओवमस्स असंखेज्जइभागं, अपज्जत्तयाणं पुच्छा गोयमा! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा गोयमा! जह-

णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पलिओवमस्स असंखेज्जइभागं, अंतोमुहुत्तूणं ॥सू० ५॥

छाया—पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानां भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन त्रीणि पल्योपमानि अपर्याप्तकानां, पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन त्रीणि पल्योपमानि अन्तर्मुहूर्तोनानि, संमूर्च्छिमपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृ-

---

पंचेन्द्रिय तिर्यंचों की स्थिति

शब्दार्थ-(पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) पंचेन्द्रिय तिर्यंचों की हे भगवन् ! कितने काल तक की स्थिति कही है (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं तिन्नि पलिओवमाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त, उत्कृष्ट तीन पल्योपम (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य भी और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्त की (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तकों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं तिन्नि पलिओवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम तीन पल्योपम।

(संमुच्छिमपंचिंदिय तिरिक्खजोणियाणं पुच्छा ?) संमूर्छिम पंचेन्द्रिय तिर्यंचों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पुव्वकोडी) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त, उत्कृष्ट करोड

પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોની સ્થિતિ

શબ્દાર્થ-(पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता !) પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોની ભગવન્ કેટલા કાળની સ્થિતિ કહી છે ? (गोयमा) હે ગૌતમ ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं तिन्नि पलिओवमाइं) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ ત્રણ પલ્યોપમ (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) અપર્યાપ્તોની સ્થિતિ પૃચ્છા ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेणं वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) જઘન્ય પણ અને ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્તની (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) પર્યાપ્તકોની સ્થિતિની પૃચ્છા ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं तिन्नि पलिओवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત, અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા ત્રણ પલ્યોપમ

(संमुच्छिम पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं पुच्छा ?) સંમૂર્છિમ પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોની સ્થિતિ કેટલી છે ? (गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं पुव्व-

ष्टेन पूर्वकोटी, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन पूर्वकोटि अन्तर्मुहूर्तोना, गर्भव्युत्क्रान्तिक पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन त्रीणि पल्योपमानि, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन त्रीणि पल्योपमानि अन्तर्मुहूर्तोनानि, जलचर पञ्चेन्द्रिय-

---

पूर्व की (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेण वि, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) हे गौतम ! जघन्य भी और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्त की (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तकों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पुव्वकोडी अंतोमुहुत्तूणा) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम करोड पूर्व की।

(गब्भवक्कंतिय पंचिंदिय तिरिक्खजोणियाणं पुच्छा ?) गर्भज पंचेन्द्रिय तिर्यंचों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं तिन्नि पलिओवमाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त उत्कृष्ट तीन पल्योपम (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तकों की पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) हे गौतम ! जघन्य भी, और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्त (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त (उक्कोसेणं तिन्नि पलिओवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं)

कोडी) ગૌતમ જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ કરોડ પૂર્વની (अपज्जत्तयाणं पुच्छा) અપર્યાપ્તોની સ્થિતિ કેટલી છે ? (गोयमा ! जहण्णेणं वि, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) ગૌતમ ! જઘન્ય પણ અને ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્તની (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) પર્યાપ્તકોની સ્થિતિ કેટલી ? (गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पुव्वकोडी अंतोमुहुत्तूणा) ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા કરોડ પૂર્વની

(गव्भवक्कंतिय पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं पुच्छा ?) ગર્ભજ પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોની પૃચ્છા ? (गोयमा !) ગૌતમ ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं तिन्नि पलिओवमाइं) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ ત્રણ પલ્યોપમ (अपज्जत्तयाणं पुच्छा) અપર્યાપ્તકોની પૃચ્છા ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) ગૌતમ ? જઘન્ય પણ અને ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્ત (पज्जत्तयाणं पुच्छा) પર્યાપ્તોની સ્થિતિ પૃચ્છા ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત (उक्कोसेणं तिन्नि पलिओवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા ત્રણ

तिर्यग्योनिकानां भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन पूर्वकोटी, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन पूर्वकोटी अन्तर्मुहूर्त्तोना, संमूर्च्छिमजलचर पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन पूर्वकोटी, अपर्याप्तकानां

उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम तीन पल्योपम की।

(जलयरपंचिंदिय तिरिक्खजोणियाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! जलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों की कितने काल की स्थिति कही है ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेण अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पुव्वकोडी) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त, उत्कृष्ट करोड पूर्व को (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तकों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य भी और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्त (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पुव्वकोडी अंतोमुहुत्तूणा) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम कोटिपूर्व की।

(संमुच्छिम जलयरपंचिंदिय तिरिक्खजोणियाणं पुच्छा ?) संमूर्छिम जलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों की स्थिति की पृच्छा ?) (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पुव्वकोडी) जघन्य अन्त-

---

ત્રણ પલ્યોપમની

(जलयर पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) ભગવન્ ! જલચર પચેન્દ્રિય તિર્યંચોની કેટલા કાળની સ્થિતિ કહેલી છે ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पुव्वकोडी) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ કરોડ પૂર્વની (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) અપર્યાપ્તકોની પૃચ્છા (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) જઘન્ય પણ અને ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્ત (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) પર્યાપ્તોની સ્થિતિની પૃચ્છા ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण पुव्वकोडी अंतोमुहुत्तूणा) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા કોટિ પૂર્વની

(संमुच्छिम जलयर पंचिंदिय तिरिक्ख जोणियाणं पुच्छा ?) સંમૂર્છિમ જલચર પચેન્દ્રિય તિર્યંચોની સ્થિતિ પૃચ્છા ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पुव्वकोडी) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ પૂર્વ કોટિની (अपज्जत्तयाण पुच्छा ?) અપર્યાપ્તકોની પૃચ્છા ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेण

पृच्छा ! गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन पूर्वकोटी अन्तर्मुहूर्त्तोना, गर्भव्युत्क्रान्तिकजलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानां पृच्छा ? गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन पूर्वकोटी, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन

मुहूर्त्त, उत्कृष्ट पूर्वकोटि की (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तों की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य भी और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्त की (पज्जत्तयाण पुच्छा ?) पर्याप्तकों की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्त, उक्कोसेणं पुव्वकोडी अंतोमुहुत्तूणा) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त की, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम करोड पूर्व की।

(गब्भवक्कंतिय जलयर पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं पुच्छा ?) गर्भज जलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पुव्वकोडी) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त, उत्कृष्ट करोड पूर्व की (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तों की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य भी और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्त की (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तों की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पुव्वकोडी अंतोमुहुत्तूणा) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम करोड पूर्व की।

वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) જઘન્ય પણ અને ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્તની (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) પર્યાપ્તકોની પૃચ્છા ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं पुव्वकोडी अंतोमुहुत्तूणा) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્તની ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા કરોડ પૂર્વની

(गब्भवक्कंतियजलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं पुच्छा ?) ગર્ભજ જલચર પચેન્દ્રિય તિર્યચોની સ્થિતિની પૃચ્છા ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेणं अंतो मुहुत्तं, उक्कोसेणं पुव्व कोडी) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ કરોડ પૂર્વની (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) અપર્યાપ્તોની પૃચ્છા ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेणं वि उक्कोसेणं वि अंतोमुहुत्तं) જઘન્ય પણ અને ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્તની (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) પર્યાપ્તકોની પૃચ્છા ? (गोयमा) હે ગૌતમ ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं पुव्वकोडी अंतोमुहुत्तूणा) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ અંતર્મુહૂર્ત ઓછા કરોડ પૂર્વની

पूर्वकोटी अन्तर्मुहूर्तोना, चतुष्पदस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन त्रीणि पल्योपमानि, अपर्याप्तक चतुष्पदस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन त्रीणि पल्योपमानि अन्तर्मुहूतोनानि, संमूर्च्छिम चतुष्पद स्थलचर पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन चतुरशीतिवर्षसहस्राणि,

---

(चउप्पयथलयर पंचिंदिय तिरिक्खजोणियाणं पुच्छा ?) चतुष्पद स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं तिन्नि पलिओवमाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त, उत्कृष्ट तीन पल्योपम की (अपज्जत्तय चउप्पयथलयरपंचिंदिय तिरिक्खजोणियाणं पुच्छा ?) अपर्याप्त चउप्पद स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्त की (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तकों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं तिन्नि पलिओवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम तीन पल्योपम की है।

(संमुच्छिम चउप्पय थलयरपंचिंदिय तिरिक्खजोणियाणं पुच्छा ?) संमूर्छिम चतुष्पद स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्त, उक्कोसेणं चउरासी-

---

(चउप्पयजलयर पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं पुच्छा ?) ચતુષ્પદ સ્થળચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોની સ્થિતિની પૃચ્છા ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं तिन्नि पलिओवमाइं) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ ત્રણ પલ્યોપમની (अपज्जत्तय चउप्पय थलयरपंचिदियतिरिक्खजोणियाणं पुच्छा ?) અપર્યાપ્ત ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોની સ્થિતિની પૃચ્છા ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेणं वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્તની (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) પર્યાપ્તકોની સ્થિતિની પૃચ્છા (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेण अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण तिन्नि पलिओवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા ત્રણ પલ્યોપમની

(संमुच्छिम चउप्पय थलयर पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं पुच्छा ?) સંમૂર્છિમ ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોની સ્થિતિની પૃચ્છા ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं चउरासी वाससहस्साइं) જઘન્ય

अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन चतुरशीतिवर्षसहस्राणि अन्तर्मुहूर्तोनानि, गर्भव्युत्क्रान्तिक चतुष्पदस्थलचर पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन त्रीणि पल्योपमानि, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन त्रीणि पल्योपमानि अन्तर्मुहूर्तोनानि, उरःपरिसर्पस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानां पृच्छा, गौतम !

वाससहस्साइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त की, उत्कृष्ट चौरासी हजार वर्ष की (अपज्जत्तयाणं पुच्छा) अपर्याप्तकों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्त) जघन्य और उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त की (पज्जत्तयाणं पुच्छा) पर्याप्तकों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं चउरासी वाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त, उत्कृष्ट चौरासी हजार वर्ष में अन्तर्मुहूर्त्त कम की ।

(गब्भवक्कंतिय चउप्पय थलयर पंचिंदिय तिरिक्खजोणियाणं पुच्छा ?) गर्भज चतुष्पद स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों की स्थिति की पृच्छा अर्थात् उनकी स्थिति कितनी है ? (गोयमा)हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं तिन्नि पलिओवमाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त, उत्कृष्ट तीन पल्योपम की (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तकों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा !) हे गौतम ! (जहण्णेण वि उक्को-

---

અન્તર્મુહૂર્તની, ઉત્કૃષ્ટ ચોરાસી હજાર વર્ષની (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) અપર્યાપ્તકોની સ્થિતિ પૃચ્છા ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेणं वि उक्कोसेणं वि अंतोमुहुत्तं) જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્તની (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) પર્યાપ્તકોની સ્થિતિ સબંધી પ્રશ્ન છે ? (गोयमा) હે ગૌતમ ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं चउरासी वाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ ચોરાસી હજાર વર્ષમાં અન્તર્મુહૂર્તની ઓછાની

(गब्भवक्कंतिय चउप्पयथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं पुच्छा) ગર્ભજ ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોની સ્થિતિની પૃચ્છા ? અર્થાત્ તેમની સ્થિતિ કેટલી છે ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं तिन्नि पलिओवमाइ) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ ત્રણ પલ્યોપમની (अपज्जत्तयाणं पुच्छा) અપર્યાપ્તકોની સ્થિતિની પૃચ્છા (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્તની (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?)

जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन पूर्वकोटी, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन पूर्वकोटी अन्तर्मुहूर्तोना, संमूर्च्छिम उरःपरिसर्पस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन

सेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य और उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त की, (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तकों की पुच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण तिन्नि पलिओवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम तीन पल्योपम की है ।

(उरपरिसप्प थलयर पंचिंदिय तिरिक्खजोणियाणं पुच्छा ?) उरपरिसर्प स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों की स्थिति कितनी ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्त, उक्कोसेणं पुव्वकोडी) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त की, उत्कृष्ट पूर्वकोटि की (अपज्जत्तयाणं पृच्छा ?) अपर्याप्तकों की स्थिति कितनी ? (गोयमा जहण्णेणं वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्त) हे गौतम ! जघन्य और उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त की (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तकों की स्थिति कितनी ? (गोयमा जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पुव्वकोडी अंतोमुहुत्तूणा) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम पूर्वकोटि की ।

(संमुच्छिम उरपरिसप्पथलयरपंचिंदिय तिरिक्खजोणियाणं पुच्छा ?) संमूर्छिम उरपरिसर्प स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों की स्थिति

પર્યાપ્તકોની પૃચ્છા ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेण अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं तिन्नि पलिओवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત-ઓછા ત્રણ પલ્યોપમની

(उरपरिसप्प थलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं पुच्छा) ઉરપરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોની સ્થિતિ કેટલી છે ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेण पुव्वकोडी) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્તની ઉત્કૃષ્ટ પૂર્વ કોટિની (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) અપર્યાપ્તોની સ્થિતિ કેટલી છે ? (गोयमा ! जहण्णेणं वि उक्कोसेणं वि अंतोमुहुत्तं) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્તની (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) પર્યાપ્તકોની સ્થિતિ કેટલી ? (गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पुव्वकोडी अंतोमुहुत्तूणा) ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત, અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા પૂર્વ કોટિની

(संमुच्छिम उरपरिसप्प थलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं पुच्छा ?) સંમૂર્છિમ ઉરપરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોની સ્થિતિ કેટલી ? (गोयमा !

त्रिपञ्चाशत् वर्षसहस्राणि, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येय अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन त्रिपञ्चाशम् वर्षसहस्राणि अन्तर्मुहूर्तोनानि, गर्भव्युत्क्रान्तिक उरःपरिसर्पस्थलचर पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानां पृच्छा, गौतम! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन पूर्वकोटी, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्

कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं तेवन्नं वाससहस्साइं) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त, उत्कृष्ट त्रेपन हजार वर्ष (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तकों की स्थिति कितनी ? (गोयमा !) हे गौतम ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य भी और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्त की (पज्जत्ताणं पुच्छा ?) पर्याप्तकों की स्थिति कितनी ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं तेवन्नं वाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइ) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त की, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम त्रेपन हजार वर्ष की ।

(गब्भवक्कंतिय उरपरिसप्प थलयर पंचिंदिय तिरिक्खजोणियाणं पुच्छा ?) गर्भज उरपरिसर्प स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों की स्थिति कितनी ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पुव्वकोडी) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त, उत्कृष्ट पूर्वकोटि की (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तों की स्थिति कितनी ? (गोयमा !) हे गौतम ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्त) जघन्य और उत्कृष्ट अन्त-

---

जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं तेवन्नं वाससहस्साइं) ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ ત્રેપન હજાર વર્ષ (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) અપર્યાપ્તકોની સ્થિતિ કેટલી ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेणं वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) જઘન્ય પણ અને ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્તની (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) પર્યાપ્તકોની સ્થિતિ કેટલી ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेणं वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) જઘન્ય પણ અને ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્તની (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) પર્યાપ્તકોની સ્થિતિ કેટલી ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेण तेवन्नं वाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્તની, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા ત્રેપન હજારવર્ષની

(गव्भवक्कंतिय उरपरिसप्प थलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं पुच्छा ?) ગર્ભજ ઉરપરિસર્પ સ્થલચર પચેન્દ્રિય તિર્યંચોની સ્થિતિ કેટલી ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेणं अन्तोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पुव्वकोडी) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ પૂર્વ કોટિની (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) અપર્યાપ્તોની સ્થિતિ કેટલી ?) (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेण वि उक्कोसेणं वि अंतोमुहुत्तं) જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ

पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन पूर्वकोटी अन्तर्मुहूर्तोना, भुजपरिसर्पस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन पूर्वकोटी, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन पूर्वकोटी अन्तर्मुहूर्तोना, संमूर्च्छिमभुजपरिसर्पस्थलचर-

---

मुहूर्त्त की (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तों की ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पुव्वकोडी अंतोमुहुत्तूणा) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम पूर्वकोटि की ?

(भुयपरिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं पुच्छा ?) भुजपरिसर्प स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों की स्थिति कितनी ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पुव्वकोडी) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त, उत्कृष्ट कोटिपूर्व की (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तकों की स्थिति कितनी ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेण वि, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य और उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तकों की स्थिति कितनी ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पुव्वकोडी अंतोमुहुत्तूणा) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त की उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम पूर्वकोटि की।

(संमुच्छिम भुयपरिसप्प थलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं पुच्छा ?) संमूर्छिम भुजपरिसर्प स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों की स्थिति

અન્તર્મુહૂર્તની (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) પર્યાપ્તકોની પૃચ્છા (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं अंतोमुहुत्तूणा पुव्वकोडी) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા પૂર્વ કોટિની ?

(भुयपरिसप्प थलयर पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं पुच्छा ?) ભુજપરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોની સ્થિતિ કેટલી ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पुव्वकोडी) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ કોટિ પૂર્વની (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) અપર્યાપ્તકોની સ્થિતિ કેટલી ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेणं वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્તની (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) પર્યાપ્તકોની સ્થિતિ કેટલી ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं पुव्वकोडी अंतोमुहुत्तूणा) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા પૂર્વ કોટિની

(संमुच्छिम भुयपरिसप्प थलयर पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं पुच्छा ?) સંમૂર્છિમ ભુજપરિ સર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોની સ્થિતિ કેટલી ? (गोयमा)

पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन द्वि चत्वारिंशद्वर्षसहस्राणि, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन द्वा चत्वारिंशद्वर्षसहस्राणि अन्तर्मुहूर्तोनानि, गर्भव्युत्क्रान्तिक भुजपरिसर्पस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन पूर्वकोटी, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्

कितनी ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं वायालीसं वाससहस्साइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त की, उत्कृष्ट बयालीस हजार वर्ष की (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तकों की कितनी ? (गोयमा) हे गौतम ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य और उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त की (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तों की कितनी ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं वायालीसं वाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त की, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम बयालीस हजार वर्ष की।

(गब्भवक्कंतिय भुयपरिसप्प थलयर पंचिंदिय तिरिक्खजोणियाणं पुच्छा ?) गर्भज भुजपरिसर्प स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों की स्थिति कितनी ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पुव्वकोडी) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त, उत्कृष्ट पूर्वकोटि की (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तकों की ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणवि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य और उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त की (पज्जत्तयाणं

હે ગૌતમ ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं वायालीसं वाससहस्साइं) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્તની, ઉત્કૃષ્ટ બેંતાલીસ હજાર વર્ષની (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) અપર્યાપ્તકોની કેટલી સ્થિતિ ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेणं वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્તની (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) પર્યાપ્તકોની કેટલી ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं वायालीसं वाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્તની, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા બેંતાલીસ હજાર વર્ષની

(गब्भवक्कंतिय भुयपरिसप्प थलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिया णं पुच्छा ?) ગર્ભજ ભુજ પરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોની સ્થિતિ કેટલી ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पुव्वकोडी) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઉત્કૃષ્ટ પૂર્વ કોટિની (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) અપર્યાપ્તકોની ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेणं वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્તની

उत्कृष्टेन पूर्वकोटी अन्तर्मुहूर्तोना, खेचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन पल्योपमस्य असंख्येयभागम् अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनान्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन पल्योपमस्य असंख्येयभागम्, अन्तर्मुहूर्तोनम्, संमूर्च्छिमखेचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानां पृच्छा, गौतम ! जघ-

पुच्छा ?) पर्याप्तकों की (गोयमा !) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पुव्वकोडी अंतोमुहुत्तूणा) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त की, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम पूर्वकोटि की।

(खहयरपंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं पुच्छा ?) खेचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों की स्थिति कितनी ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पलिओवमस्स असंखेज्जइभागं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त, उत्कृष्ट पल्योपम के असंख्यातवे भाग की (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तों की कितनी ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य और उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त की (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तकों की कितनी ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पलिओवमस्स असंखेज्जइभागं अंतोमुहुत्तूणं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम पल्योपम का असंख्यातवां भाग।

'संमुच्छिम खहयर पंचिंदिय तिरिक्खजोणियाणं पुच्छा ?) संमू-

(पज्जत्तया णं पुच्छा ?) પર્યાપ્તકોની સ્થિતિ સંબંધી પ્રશ્ન છે. (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोणेणं पुव्वकोडी अंतोमुहुत्तूणा) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્તની ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા પૂર્વ કોટિની

(खहयरपंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं पुच्छा ?) ખેચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોની સ્થિતિ કેટલી ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं पलिओवमस्स असंखेज्जइ भागं) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ પલ્યોપમના અસંખ્યાતમાં ભાગની (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) અપર્યાપ્તોની કેટલી ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્તની (पज्जत्तयाणं ?) પર્યાપ્તની કેટલી ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं पलिओवमस्स असंखेज्जइभागं अंतोमुहुत्तूणं) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા પલ્યોપમનો અસંખ્યાતમો ભાગ

(संमुच्छिम खहयरपंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं पुच्छा ?) સંમૂર્છિમ ખેચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોની સ્થિતિ કેટલી ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेणं अंतो-

न्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन द्वासप्ततिः वर्षसहस्राणि, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन द्वासप्ततिः वर्षसहस्राणि, अन्तर्मुहूर्तोनानि, गर्भव्युत्क्रान्तिकखेचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन पल्योपमस्य असंख्येयभागम्, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम !

छिम खेचर पंचेन्द्रिय तिर्यचों की स्थिति कितनी ? (गोयमा) हे गौतम (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं बावत्तरी वाससहस्साइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त, उत्कृष्ट बहत्तर हजार वर्ष की (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तकों की स्थिति कितनी ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य और उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त की (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तों की कितनी ?) (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं बावत्तरीवाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम बहत्तर हजार वर्ष की।

(गब्भवक्कंतिय खहयरपंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं पुच्छा ?) गर्भज खेचर पंचेन्द्रिय तिर्यचों की स्थिति कितनी है ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पलिओवमस्स असंखेज्जइभागं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त की, उत्कृष्ट पल्योपम के असंख्यातवे भाग को (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तकों की स्थिति कितनी ! (गोयमा !) हे गौतम ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य और उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त की (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तकों की स्थिति कितनी ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं

मुहुत्तं, उक्कोसेणं बावत्तरी वाससहस्साइं) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઉત્કૃષ્ટ બોતેર હજાર વર્ષની (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) અપર્યાપ્તોની સ્થિતિ કેટલી (गोयमा!) હે ગૌતમ ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્તની (पज्जत्तयाणं पुच्छा) પર્યાપ્તોની કેટલી ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेण बावत्तरी वाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્તા ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા બોતેર હજાર વર્ષની

(गब्भवक्कंतियखहयरपंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं पुच्छा ?) ગર્ભજ ખેચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચોની સ્થિતિ કેટલી ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं पलिओवमस्स असंखेज्जइभागं) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્તની ઉત્કૃષ્ટ પલ્યોપમના અસંખ્યાતમા ભાગની (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) અપર્યાપ્તકોની સ્થિતિ કેટલી ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) જઘન્ય

जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन पल्योपमस्य असंख्येयभागम्, अन्तर्मुहूर्तोनम् ।

टीका—व्याख्या सुगमा ॥ सू० ५ ॥

मनुष्यस्थितिवक्तव्यता–

मूलम्–मणुस्साणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं तिन्नि पलिओवमाइं अपज्जतमणुस्साणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तमणुस्साणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं तिन्नि पलिओवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, संमूच्छिममणुस्साणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण वि अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, गब्भवक्कंतियमणुस्साणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं तिन्नि पलिओवमाइं, अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं तिन्नि पलिओवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं ॥ सू०६ ॥

उक्कोसेणं पलिओवमस्स असंखेज्जइभागं अंतोमुहुत्तूणं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त की, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम पल्योपम के असंख्यातवें भाग की।

टीकार्थ–व्याख्या सुगम है ॥५॥

मनुष्य स्थिति वक्तव्यता—

शब्दार्थ–(मणुस्साणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) हे भगवन् मनुष्यों की कितने काल की स्थिति कही है ? (गोयमा ! जहण्णेणं अंतो-

---

અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્તની (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) પર્યાપ્તકોની સ્થિતિ કેટલી ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण पलिओवमस्स असंखेज्जई भागं अंतोमुहुत्तूणं) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્તની, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા પલ્યોપમના અસંખ્યાતમા ભાગની

ટીકાર્થ—વ્યાખ્યા સુગમ છે ॥ ૫ ॥

મનુષ્ય સ્થિતિ વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ–(माणुस्साणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) હે ભગવન્ ! મનુષ્યોની કેટલા કાળની સ્થિતિ કહી છે ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेणं अंतो-

छाया-मनुष्याणां भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन पल्योपमानि, अपर्याप्तमनुष्याणां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि, उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तमनुष्याणां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन त्रीणि पल्योपमानि अन्तर्मुहूर्तोनानि, संमूर्च्छिम-मनुष्याणां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, गर्भव्युत्क्रान्तिमनुष्याणां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन त्रीणि पल्योपमानि, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि

मुहुत्तं, उक्कोसेणं तिन्नि पलिओवमाइं) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त और उत्कृष्ट तीन पल्योपम की (अपज्जत्तयमणुस्साणं पुच्छा ?) अपर्याप्तक मनुष्यों की पृच्छा ? स्थिति कितनी है ? (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य भी अन्तर्मुहूर्त्त, उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्त (पज्जत्त मणुस्साणं पुच्छा ?) पर्याप्त मनुष्यों की स्थिति कितनी ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं तिन्नि पलिओवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम तीन पल्योपम ।

(संमुच्छिम मणुस्साणं पुच्छा ?) संमूर्छिम मनुष्यों की स्थिति कितनी ? (गोयमा !) हे गौतम ! (जहण्णेण वि अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य भी अन्तर्मुहूर्त्त, उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्त

(गब्भवक्कंतिय मणुस्साणं पुच्छा ?) गर्भज मनुष्यों की स्थिति कितनी ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं तिन्नि पलिओवमाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त, उत्कृष्ट तीन पल्योपम

मुहुत्तं, उक्कोसेणं तिन्नि पलिओवमाइं) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત અને ઉત્કૃષ્ટ ત્રણ પલ્યોપમની (अपज्जत्तय मणुस्साणं पुच्छा) અપર્યાપ્તક મનુષ્યોની સ્થિતિ કેટલી છે ? (जहण्णेणं वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) જઘન્ય પણ અન્તર્મુહૂર્ત ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્ત (पज्जत्तमणुस्साणं पुच्छा ?) પર્યાપ્ત મનુષ્યોની સ્થિતિ કેટલી ? गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्त उक्कोसेणं तिन्नि पलिओवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત; ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા ત્રણ પલ્યોપમ

(संमुच्छिम मणुस्साणं पुच्छा ?) સંમૂર્છિમ મનુષ્યોની સ્થિતિ કેટલી ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेणं वि अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं वि अंतोमुहुत्तं) જઘન્ય પણ અન્તર્મુહૂર્ત ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્ત

(गब्भवक्कंतिय मणुस्साणं पुच्छा ?) ગર્ભજ મનુષ્યોની સ્થિતિ કેટલી ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं तिन्नि पलिओवमाइं)

अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन त्रीणि पल्योपमानि अन्तर्मुहूर्तोनानि ॥

टीका—व्याख्या सुगमा ॥सू० ६॥

वानव्यन्तरस्थिति वक्तव्यता-

मूलम्-वाणमंतराणं भंते ! देवाणं केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं दसवाससहस्साइं, उक्कोसेणं पलिओवमं, अपज्जत्तवाणमंतराणं देवाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं दसवाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं पलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं । वाणमंतरीणं देवीणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं दसवाससहस्साइं, उक्कोसेणं अद्धपलिओवमं, अपज्जत्तियाणं देवीणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तियाणं वाणमंतरीणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं दसवाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं अद्धपलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं ॥सू० ७॥

(अपज्जत्तयाणं पुच्छा) अपर्याप्तकों की स्थिति कितनी ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य और उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तकों की स्थिति कितनी ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं तिन्नि पलिओवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम तीन पल्योपम ।

टीकार्थ-व्याख्या स्पष्ट है ॥६॥

જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ ત્રણ પલ્યોપમ (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) અપર્યાપ્તોની સ્થિતિ કેટલી છે ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेणं वि उक्कोसेणं वि अंतोमुहुत्तं) જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) પર્યાપ્તોની પૃચ્છા ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं तिन्नि पलिओवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइ) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા ત્રણ પલ્યોપમ

ટીકાર્થ—વ્યાખ્યા સ્પષ્ટ છે ॥ ૬ ॥

छाया—वानव्यन्तराणां भदन्त ! देवानां कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येन दशवर्षसहस्राणि, उत्कृष्टेन पल्योपमम्, अपर्याप्तकवानव्यन्तराणां देवानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन दशवर्षसहस्राणि अन्तर्मुहूर्तोनानि, उत्कृष्टेन पल्योपमम् अन्तर्मुहूर्तोनम्, वानव्यन्तरीणाम् देवीनां पृच्छा ?, गौतम ! जघन्येन

वानव्यन्तर स्थिति वक्तव्यता

शब्दार्थ-(वाणमंतराणं भंते ! देवाणं केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! वानव्यन्तर देवों की कितने काल की स्थिति कही है ? (गोयमा) हे गौतम ! जहण्णेणं दसवाससहस्साइं, उक्कोसेणं पलिओवमं) जघन्य दस हजार वर्ष, उत्कृष्ट एक पल्योपम (अपज्जत्त वाणमंतराणं देवाणं पुच्छा ?) अपर्याप्त वानव्यन्तर देवों की स्थिति कितनी ? (गोयमा !) हे गौतम ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्त की (पज्जत्तयाणं पुच्छा) पर्याप्तों की कितनी ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं दसवाससहस्साइं, उक्कोसेणं पलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं) जघन्य दस हजार वर्ष की उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम पल्योपम की।

(वाणमंतरीणं देवीणं पुच्छा ?) वानव्यन्तरी देवियों की स्थिति कितनी ? (गोयमा !) हे गौतम ! (जहण्णेणं दसवाससहस्साइं, उक्कोसेणं अद्धपलिओवमं) जघन्य दस हजार वर्ष, उत्कृष्ट अर्ध पल्योपम

વાનવ્યન્તર દેવોની સ્થિતિની વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ-(वाणमंतराणं भंते ! देवाणं केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) ભગવન્ ! વાણવ્યન્તર દેવોની કેટલા કાળની સ્થિતિ કહેલી છે? હે (गोयमा !) ગૌતમ ! (जहण्णेणं दसवाससहस्साइं, उक्कोसेणं पलिओवमं) જઘન્ય દસ હજાર વર્ષ, ઉત્કૃષ્ટ એક પલ્યોપમ (अपज्जत्त वाणमंतराणं देवाणं पुच्छा ?) અપર્યાપ્ત વાન. વ્યન્તર દેવોની સ્થિતિ કેટલી ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્તની (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) પર્યાપ્તોની કેટલી ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेणं दसवाससहस्साइं, उक्कोसेणं पलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं) જઘન્ય દશ હજાર વર્ષની ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા પલ્યોપમ

(वाणमंतरीणं देवीणं पुच्छा ?) વાનવ્યન્તરી દેવિયોની સ્થિતિ કેટલી ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेणं दसवाससहस्साइं, उक्कोसेणं अद्धपलिओवमं) જઘન્ય દશ હજાર વર્ષ, ઉત્કૃષ્ટ અર્ધ પલ્યોપની (अपज्जत्तियाणं देवीणं पुच्छा ?)

दशवर्षसहस्राणि, उत्कृष्टेन अर्द्धपल्योपमम्, अपर्याप्तिकानां देवीनां पृच्छा ? गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तिकानां वानव्यन्तरीणां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन दशवर्षसहस्राणि अन्तर्मुहूर्तोनानि, उत्कृष्टेनार्द्ध-पल्योपमम् अन्तर्मुहूर्तोनम् ।

टीका—व्याख्या सुगमा ॥सू० ७॥

ज्योतिष्कदेवस्थिति वक्तव्यता–

मूलम्–जोइसियाणं देवाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमट्ठभागो, उक्कोसेणं पलिओवमं वाससयसहस्समब्भहियं, अपज्जत्तजोइसियाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण वि, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमट्ठभागो अंतोमुहुत्तूणो, उक्कोसेणं पलिओवमं वास-सयसहस्समब्भहियं अंतोमुहुत्तूणं, जोइसिणीणं देवीणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमट्ठभागो, उक्कोसेणं अद्धपलिओवमं पण्णासवाससहस्समब्भहियं, अपज्जत्तजोइसियदेवीणं पुच्छा,

की (अपज्जत्तियाणं देवीणं पुच्छा ?) अपर्याप्तक देवियों की स्थिति कितनी ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतो-मुहुत्तं) जघन्य और उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त की (पज्जत्तियाणं वाणमंत-रीणं पुच्छा ?) पर्याप्तक वानव्यन्तरी देवियों की स्थिति कितनी ? (गोयमा) हे गौतम ! जहण्णेणं दसवाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्को-सेणं अद्धपलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त कम दसहजार वर्ष, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम अर्द्ध पल्योपम की ।

टीकार्थ–व्याख्या स्पष्ट है ॥७॥

અપર્યાપ્તક દેવિયોની સ્થિતિ કેટલી ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेणं उक्को-सेणं वि अंतोमुहुत्तं) જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્તની (पज्जत्तियाणं वाणमं-तरीणं पुच्छा ?) પર્યાપ્તક વાનવ્યન્તરી દેવિયોની સ્થિતિ કેટલી ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेणं दसवाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं अद्धपलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા દશ હજાર વર્ષની, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા અર્ધ પલ્યોપમની

ટીકાર્થ—વ્યાખ્યા સ્પષ્ટ છે ॥ ૭ ॥

गोयमा! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तय जोइसिय देवीणं पुच्छा, गोयम! जहण्णेणं पलिओवमट्ठभागो, अंतोमुहुत्तूणो, उक्कोसेणं अद्धपलिओवमं पण्णासवाससहस्समब्भहियं अंतोमुहुत्तूणं, चंदविमाणेणं भंते! देवाणं पुच्छा, गोयमा! जहण्णेणं चउभागपलिओवमं, उक्कोसेणं पलिओवमं वाससयसहस्समब्भहियं, अपज्जत्तयाणं चंददेवाणं पुच्छा, गोयमा! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा! जहण्णेणं चउभागपलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं उक्कोसेणं पलिओवमं वाससयसहस्समब्भहियं अंतोमुहुत्तूणं, चंदविमाणेणं देवीणं पुच्छा, गोयमा! जहण्णेणं चउभागपलिओवमं, उक्कोसेणं अद्धपलिओवमं पन्नासवाससहस्समब्भहियं, अपज्जत्तियाणं पुच्छा, गोयमा! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तियाणं पुच्छा, गोयमा! जहण्णेणं चउभागपलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं अद्धपलिओवमं पन्नासवाससहस्समब्भहियं अंतोमुहुत्तूणं सूरविमाणे णं भंते! देवाणं केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता? गोयमा! जहण्णेणं चउभागपलिओवमं, उक्कोसेणं पलिओवमं वाससहस्समब्भहियं, अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा! जहण्णेणं चउभागपलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं पलिओवमं वाससहस्समब्भहियं अंतोमुहुत्तूणं, सूरविमाणेणं भंते! देवीणं पुच्छा, गोयमा! जहण्णेणं चउभागपलिओवमं, उक्कोसेणं अद्धपलिओवमं पंचहिं वाससएहिमब्भहियं, अपज्जत्तियाणं पुच्छा, गोयमा! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा गोयमा! जहण्णेणं चउभागपलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं अद्धपलिओवमं पंचहिं वाससएहिमब्भहियं अंतो-

मुहुत्तूणं गहविमाणेणं भंते ! देवाणं पुच्छा ? गोयमा ! जहण्णेणं चउभागपलिओवमं, उक्कोसेणं पलिओवमं, अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण वि, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं चउभागपलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं वलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, गहविमाणे देवीणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णेणं चउभागपलिओवमं, उक्कोसेणं अद्धपलिओवमं, अपज्जत्तियाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण वि, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं चउभाग-पलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं अद्धपलिओवमं अंतो-मुहुत्तूणं, नक्खत्तविमाणे देवाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं चउभागपलिओवमं, उक्कोसेणं अद्धपलिओवमं, अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण वि, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं चउभागपलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं अद्धपलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, नक्ख त्तविमाणे देवीणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं चउभागपलि-ओवमं, उक्कोसेणं साइरेगं चउभागपलिओवमं, अपज्जत्तियाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्त-याणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं चउभागपलिओवमं अंतो-मुहुत्तूणं, उक्कोसेणं साइरेगं चउभागपलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, ताराविमाणे देवाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं अट्ठभागपलि-ओवमं, उक्कोसेणं चउभागपलिओवमं, अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणवि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमट्ठभागं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं चउभागपलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, ताराविमाणे देवीणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमट्ठभागं, उक्कोसेणं साइरेगं

अट्ठभागपलिओवमं, ताराविमाणे अपज्जत्तियाणं देवीणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं वि, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तियाणं देवीणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमट्ठभागं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं साइरेगं पलिओवमट्ठभागं अंतोमुहुत्तूणं ॥सू० ८॥

छाया--ज्योतिष्काणां देवानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन पल्योपमाष्टभागम्, उत्कृष्टेन पल्योपमम् वर्षशतसहस्राभ्यधिकम्, अपर्याप्तकज्योतिष्काणां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन पल्योपमाष्टभागम्, अन्तर्मुहूर्तोनम्, उत्कृष्टेन पल्योपमं वर्षशत-

---

ज्योतिष्कदेवों की स्थिति की वक्तव्यता

शब्दार्थ-(जोइसियाणं देवाणं पुच्छा ?) ज्योतिष्क देवों की स्थिति की पृच्छा अर्थात् स्थिति कितने काल की ? (गोयमा ! (जहण्णेणं पलिओवमट्ठभागो, उक्कोसेणं पलिओवमं वाससयसहस्समब्भहियं) हे गौतम ! जघन्य पल्योपम का आठवां भाग, उत्कृष्ट एक लाख वर्ष अधिक पल्योपम की (अपज्जत्त जोइसियाणं पुच्छा ?) अपर्याप्त ज्योतिष्क देवों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेण वि, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) हे गौतम ! जघन्य और उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त की (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तों की स्थिति कितनी ? (गोयमा जहण्णेणं पलिओवमट्ठभागो अंतोमुहुत्तूणो, उक्कोसेणं पलिओवमं वाससयसहस्समब्भहियं अंतोमुहुत्तूणं) गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त कम पल्योपम का आठवां भाग, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम एक पल्योपम और एक

જ્યોતિષ્ક દેવોની સ્થિતિની વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ-(जोइसियाणं देवाणं पुच्छा ?) જ્યોતિષ્ક દેવોનીસ્થિતિ સંબંધી પૃચ્છા ? અર્થાત્ સ્થિતિ કેટલા કાળની ? (गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमट्ठभागो, उक्कोसेणं पलिओवमं वाससयसहस्समब्भहियं) ગૌતમ ! જઘન્ય પલ્યોપમનો આઠમો ભાગ ઉત્કૃષ્ટ એક વર્ષ અધિક પલ્યોપમની (अपज्जत्तय जोइसियाणं पुच्छा ?) અપર્યાપ્તક જ્યોતિષ્ક દેવોની સ્થિતિ કેટલી ? (गोयमा ! जहण्णेणं वि उक्कोसेणं वि अंतोमुहुत्तं) ગૌતમ જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્તની (पज्जत्तयाण पुच्छा ?) પર્યાપ્તકોની સ્થિતિ કેટલી ? (गोयमा जहण्णेणं पलिओवमट्ठभागो अंतोमुत्तूणो, उक्कोसेणं पलिओवमं वाससयसहस्समब्भहियं अंतोमुत्तूणं) ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા પલ્યોપમના આઠમો ભાગ ઉત્કૃષ્ટ, અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા એક પલ્યોપમ અને એક લાખ વર્ષની

सहस्रमभ्यधिकम्, अन्तर्मुहूर्तम्, ज्योतिष्कीणां देवीनां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन पल्योपमाष्टभागम्, उत्कृष्टेन अर्द्धपल्योपमम् पञ्चाशद्वर्षसहस्रमभ्यधिकम्, अपर्याप्तकज्योतिष्कदेवीणं पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकज्योतिष्कदेवीणं पृच्छा, गौतम ! जघन्येन पल्योपमाष्टभागम् अन्तर्मुहूर्तोनम्, उत्कृष्टेन अर्द्धपल्योपमम्, पञ्चाशद्वर्षसहस्राभ्यधिकम्, अन्तर्मुहूर्त्तोनम्, चन्द्रविमाने खलु भदन्त ! देवानां पृच्छा ? गौतम ! जघन्येन

लाख वर्ष की।

(जोइसिणीणं देवीणं पुच्छा ?) ज्योतिष्क देवियों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमट्ठभागो, उक्कोसेणं अद्धपलिओवमं पण्णासवाससहस्समब्भहियं) हे गौतम ! जघन्य पल्योपम का आठवां भाग, उत्कृष्ट पचास हजार वर्ष अधिक आधा पल्योपम की (अपज्जत्त जोइसिय देवीणं पुच्छा ?) अपर्याप्त ज्योतिष्क देवियों की कितनी ? (गोयमा जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) हे गौतम ! जघन्य और उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त की (पज्जत्तय जोइसिय देवीणं पुच्छा ?) पर्याप्तक ज्योतिष्क देवियों की कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं पलियोवमट्ठभागो अंतोमुहुत्तूणो, उक्कोसेणं अद्धपलिओवमं पण्णासवाससहस्समब्भहियं अंतोमुहुत्तूणं) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त कम पल्योपम का आठवां भाग, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम आधा पल्योपम और पचास हजार वर्ष।

(चंदविमाणे णं भंते ! देवाणं पुच्छा ?) हे भगवन् ! चन्द्रविमान में देवों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं चउभागपलिओवमं,

---

(जोइसियाणं देवीणं पुच्छा ?) જ્યોતિષ્ક દેવિયોની સ્થિતિ કેટલી ? (गोयमा जहण्णेणं पलिओवमट्ठभागो, उक्कोसेणं अद्धपलिओवमं पण्णासवाससहस्समब्भहियं) હે ગૌતમ ! જઘન્ય પલ્યોપમનો આઠમો ભાગ ઉત્કૃષ્ટ પચાસ હજાર વર્ષ અધિક અર્ધા પલ્યોપમની (अपज्जत्त जोइसिय देवीग पुच्छा ?) અપર્યાપ્ત જ્યોતિષ્ક દેવિયોનીસ્થિતિ કેટલી ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્તની (पज्जत्तय जोइसिय देवीणं पुच्छा ?) પર્યાપ્તક જ્યોતિષ્ક દેવિયોનીસ્થિતિ કેટલી ? (गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमट्ठभागो अंतोमुहुत्तूणो उक्कोसेणं अद्धपलिओवमं पण्णासवाससहस्समब्भियं अंतोमुहुत्तूणं) ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા પલ્યોપમનો આઠમો ભાગ ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા અર્ધા પલ્યોપમ અને પચાસ હજાર વર્ષની

(चंदविमाणेणं भंते ! देवाणं पुच्छा ?) ભગવન્ ! ચન્દ્ર વિમાનમા દેવોની

चतुर्भागपल्योपमम्, उत्कृष्टेन पल्योपमम् वर्षशतसहस्राभ्यधिकम्, अपर्याप्तकानां चन्द्रदेवानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन चतुर्भागपल्योपमम् अन्तर्मुहूर्तोनम्, उत्कृष्टेन पल्योपमम् वर्षशतसहस्राभ्यधिकम् अन्तर्मुहूर्तोनम्, चन्द्रविमाने खलु देवीनां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन चतुर्भागपल्योपमम्, उत्कृष्टेन अर्द्धपल्योपमम्, पञ्चाशद्वर्षसहस्राभ्यधिकम्, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि, उत्कृष्टेनापि अन्तर्मु-

उक्कोसेणं पलिओवमं वाससयसहस्समब्भहियं) हे गौतम ! जघन्य पल्योपम का चौथाई भाग, उत्कृष्ट एक लाख वर्ष अधिक एक पल्योपम की (अपज्जत्तयाणं चंददेवाणं पुच्छा ?) अपर्याप्त चंद्र देवों की पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) हे गौतम ! जघन्य भी और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्त की (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तकों की पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं चउभागपलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं पलिओवमं वाससयसहस्समब्भहियं अंतोमुहुत्तूणं) हे गौतम ! जघन्य पल्योपम का चौथा भाग, अन्तर्मुहूर्त्त कम उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम एक पल्योपम और एक लाख वर्ष की ।

(चंदविमाणे णं देवीणं पुच्छा ?) चन्द्रविमान में देवियों की पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं चउभाग पलिओवमं, उक्कोसेणं अद्धपलिओवमं पन्नास वाससहस्समब्भहियं) हे गौतम ! जघन्य पल्योपम का चतुर्थ भाग, उत्कृष्ट पचास हजार वर्ष अधिक आधा पल्योपम (अपज्जत्ति-

સ્થિતિ કેટલી ? (गोयमा ! जहण्णेणं चउभागपलिओवमं, उक्कोसेणं पलिओवमं वाससयसहस्समब्भहियं) ગૌતમ ! જઘન્ય પલ્યોપમનો ચોથો ભાગ ઉત્કૃષ્ટ એક લાખ વર્ષ અધિક એક પલ્યોપમની (अपज्जत्तयाणं चंददेवाणं पुच्छा ?) અપર્યાપ્ત ચન્દ્રદેવોની પૃચ્છા ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) ગૌતમ ! જઘન્ય પણ અને ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્તની (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) પર્યાપ્તકોની પૃચ્છા ? (गोयमा ! जहण्णेणं चउभागपलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं पलिओवमं वाससयसहस्समब्भहियं अंतोमुहुत्तूणं) ગૌતમ ! જઘન્ય પલ્યોપમનો ચોથો ભાગ, અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા એક પલ્યોપમ અને એક લાખ વર્ષની

(चंदविमाणेणं देवीणं पुच्छा ?) ચન્દ્ર વિમાનમા દેવિયોનો પૃચ્છા ? (जहण्णेणं चउभागपलिओवमं, उक्कोसेणं अद्ध पलिओवमं पन्नासवाससहस्समब्भहियं) ગૌતમ ! જઘન્ય પલ્યોપમનો ચોથો ભાગ, ઉત્કૃષ્ટ પચાસ હજાર વર્ષ અધિક અર્ધ પલ્યોપમ (अपज्जत्तियाणं पुच्छा ?) અપર્યાપ્તક ચન્દ્ર વિમાનની

हूर्तम्, पर्याप्तिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन चतुर्भागपल्योपमम् अन्तर्मुहूर्तोनम्, उत्कृष्टेन अर्द्धपल्योपमम्, पञ्चाशद्वर्षसहस्राभ्यधिकम् अन्तर्मुहूर्तोनम्, सूरविमाने खलु भदन्त ! देवानाम् कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येन चतुर्भागपल्योपमम्, उत्कृष्टेन पल्योपमम् वर्षसहस्राभ्यधिकम् अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम !

याणं पुच्छा ?) अपर्याप्तक चन्द्रविमान की देवियों की पृच्छा ? (गोयमा (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य भी और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्त की (पज्जत्तियाणं पुच्छा ?) पर्याप्तक देवियों की पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं चउभागपलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं अद्ध पलिओवमं पण्णासवाससहस्समब्भहियं अंतोमुहुत्तूणं) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त कम पल्योपम का चतुर्थ भाग, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम अर्द्ध पल्योपम और पचास हजार वर्ष की।

(सूरविमाणे णं भंते ! देवाणं केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! सूर्यविमान में देवों की कितने काल की स्थिति कही है ? (गोयमा ! जहण्णेणं चउभागपलिओवमं, उक्कोसेणं पलिओवमं वाससहस्समब्भहियं) हे गौतम ! जघन्य पल्योपम का चौथाई भाग, उत्कृष्ट एक हजार वर्ष अधिक एक पल्योपम की (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तकों की पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य और उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तकों की पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं चउभागपलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं पलिओवमं वाससहस्समब्भहियं अंतोमुहुत्तूणं)

દેવિયોની પૃચ્છા ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) હે ગૌતમ ! જઘન્ય પણ અને ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્તની (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) પર્યાપ્તકા દેવિયોની પૃચ્છા ? (गोयमा ! जहण्णेणं चउभागपलिओवमं अंतोमुहुत्तूं उक्कोसेण अद्धपलिओवमं पण्णासवाससहस्समब्भहियं अंतोमुहुत्तूणं) ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા પલ્યોપમને ચોથો ભાગ, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા અર્દ્ધ પલ્યોપમ અને પચાસ હજાર વર્ષની

(सूरविमाणेणं भंते ! देवाणं केवइयं कालं ठिई ण्णत्ता ?) ભગવન્ ! સૂર્ય વિમાનમાં દેવોની કેટલા કાળની સ્થિતિ કહી છે (गोयमा ! जहण्णेणं चउभाग पलिओवमं, उक्कोसेणं पलिओवमं वाससहस्समब्भहियं) ગૌતમ ! જઘન્ય પલ્યો-પમના ચોથા ભાગ ઉત્કૃષ્ટ એક હજાર વર્ષ અધિક એક પલ્યોપમની (अप-ज्जत्तयाणं पुच्छा ?) અપર્યાપ્તકોની પૃચ્છા ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण

जघन्येन चतुर्भागपल्योपमम् अन्तर्मुहूर्तोनम्, उत्कृष्टेन पल्योपमम् वर्षसहस्राभ्यधिकम् अन्तर्मुहूर्तोनम्, सूरविमाने खलु भदन्त ! देवीनां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन चतुर्भागपल्योपमम्, उत्कृष्टेन अर्द्धपल्योपमम् पञ्चभिः वर्षशतैरभ्यधिकम्, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन चतुर्भागपल्ययोमम् अन्तर्मुहूर्तोनम्, उत्कृष्टेन अर्द्ध-

---

हे गौतम ! जघन्य पल्योपम का चतुर्थ भाग में अन्तर्मुहूर्त्त कम और उत्कृष्ट एक पल्योपम और एक हजार वर्ष में अन्तर्मुहूर्त्त, कम ।

(सूरविमाणेणं भंते ! देवीणं पुच्छा ?) हे भगवन् ! सूर्यविमान में देवियों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं चउभागपलिओवमं, उक्कोसेणं अद्ध पलिओवमं पंचहिं वाससएहिमब्भहियं) हे गौतम ! जघन्य पल्योपम का चोथाई भाग, उत्कृष्ट पांच सौ वर्ष अधिक एक पल्योपम (अपज्जत्तियाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तक सूर्य देवियों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) हे गौतम ! जघन्य और उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त की (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तक देवियों की पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं (चउभागपलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं अद्धपलिओवमं पंचहिं वाससएहिमब्भहियं अंतोमुहुत्तूणं) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त कम चौथाई पल्योपम की, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम अर्द्ध पल्योपम और पांच सौ वर्ष की है।

अंतोमुहुत्तं) જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) પર્યાપ્તકોની પૃચ્છા ? (गोयमा ! जहण्णेणं चउभागपलियोवमं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं पलिओवमं वाससहस्समब्भहियं अंतोमुहुत्तूणं) ગૌતમ ! જઘન્ય પલ્યોપમના ચોથા ભાગમાં અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા અને ઉત્કૃષ્ટ એક પલ્યોપમ અને એક હજાર વર્ષમાં અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા

(सूरविमाणेणं भंते ! देवीणं पुच्छा ?) ભગવાન્ ! સૂર્ય વિમાનોમાં દેવિયોની સ્થિતિ કેટલી ? (गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमं, उक्कोसेणं अद्ध पलिओवमं पंचहिं वाससएहिमब्भहियं) ગૌતમ ! જઘન્ય પલ્યોપમનો ચોથો ભાગ ઉત્કૃષ્ટ પાંચસો વર્ષ અધિક એક પલ્યોપમ (अपज्जत्तियाणं पुच्छा ?) અપર્યાપ્તક સૂર્ય વિમાનની દેવિયોની સ્થિતિ કેટલી ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) ગૌતમ ! જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્તની (पज्जत्तियाणं पुच्छा ?) પર્યાપ્તક દેવિયોની પૃચ્છા ? (गोयमा ! जहण्णेणं चउभागपलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं उक्कोसेणं अद्धपलिओवमं पंचहिं वाससएहिमब्भहियं अंतोमुहुत्तूणं) ગૌતમ ! જઘ-

पल्योपमम् पञ्चभिः वर्षशतैरभ्यधिकम् अन्तर्मुहूर्तोनम्, ग्रहविमाने खलु भदन्त ! देवानां पृच्छा ? गौतम ! जघन्येन चतुर्भागपल्योपमम्, उत्कृष्टेन पल्योपमम्, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन चतुर्भागपल्योपमम् अन्तर्मुहूर्तोनम्, उत्कृष्टेन पल्योपमम् अन्तर्मुहूर्तोनम्, ग्रहविमाने खलु देवीनां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन चतुर्भाग-पल्योपम् उत्कृष्टेन अर्द्धपल्योपमम् अपर्याप्तिकां पृच्छा ? गौतम ! जघन्येनापि

(गहविमाणे णं भंते ! देवाणं पुच्छा ?) हे भगवन् ! ग्रहविमान में देवों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं चउभागपलिओवमं, उक्कोसेणं पलिओवमं) हे गौतम ! जघन्य चौथाई पल्योपम की, उत्कृष्ट एक पल्योपम की (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तक ग्रह–देवों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेण वि अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) हे गौतम ! जघन्य भी अन्तर्मुहूर्त्त, उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्त की (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तकों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं चउभागपलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं पलिओवमं अंतो-मुहुत्तूणं) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त कम चौथाई पल्योपम, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त कम एक पल्योपम

(गहविमाणे देवीणं पुच्छा) ग्रहविमान में देवियों की स्थिति कितनी है ? गोयमा ! जहण्णेणं चउभागपलिओवमं उक्कोसेणं अद्धपलिओ-वमं) हे गौतम ! जघन्य चौथाई पल्योपम, उत्कृष्ट अर्ध पल्योपम

न्य अन्तर्मुहूर्त ओछा चतुर्थांश पल्योपमनी, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त ओछा अर्ध पल्योपम अने पांचसो वर्षनी

(गहविमाणेणं भंते ! देवाणं पुच्छा ?) भगवन् ! ग्रहविमानमां देवोनी स्थिति केटली ? (गोयमा ! जहण्णेणं चउभागपलिओवमं, उक्कोसेणं पलिओवमं) गौतम ! जघन्य चतुर्थांश पल्योपमनी उत्कृष्ट एक पल्योपमनी (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तक ग्रह विमानना देवोनी स्थिति केटली ? (गोयमा ! जहण्णेण वि अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) गौतम ! जघन्य पण अन्तर्मुहूर्त, उत्कृष्ट पण अन्तर्मुहूर्तनी (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तकोनी स्थिति केटली ? (गोयमा ! जहण्णेणं चउभागपलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं पलिओवमं अंतो-मुहुत्तूणं) गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त ओछा चतुर्थांश पल्यापम उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त ओछा एक पल्योपम

(गहविमाणे देवीण पुच्छा ?) ग्रहविमाननी देवियोनी स्थिति केटली ? (गोयमा ! जहण्णेणं चउभागपलिओवमं, उक्कोसेणं अद्धपलिओवमं) गौतम ! जघन्य अने चतुर्थांश पल्योपम, उत्कृष्ट अर्ध पल्योपम (अपज्जत्तियाणं पुच्छा ?)

उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम् पर्याप्तिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन चतुर्भागपल्यो, पमम् अन्तर्मुहूर्तोनम्, उत्कृष्टेन अर्द्धपल्योपमम्, अन्तर्मुहूर्तोनम्, नक्षत्रविमाने देवानां पृच्छा ? गौतम ! जघन्येन चतुर्भागपल्योपमम्, उत्कृष्टेन अर्द्धपल्योपमम्, अपर्याप्तकानां पृच्छा ? गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तोनम्, उत्कृष्टेन अर्द्धपल्योपमम्,

---

(अपज्जत्तियाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तक देवियों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणवि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) हे गौतम ! जघन्य और उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त की (पज्जत्तियाणं पुच्छा ?) पर्याप्तक देवियों की पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं चउभागपलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं अद्धपलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त कम चौथाई पल्योपम की, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम अर्ध पल्योपम की ।

(नक्खत्तविमाणे देवाणं पुच्छा ?) नक्षत्र विमान में देवों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं चउभागपलिओवमं, उक्कोसेणं अद्ध पलिओवमं) हे गौतम ! जघन्य चौथाई पल्योपम, उत्कृष्ट अर्धपल्योपम की (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तकों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) हे गौतम जघन्य भी और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्त की (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तकों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं चउभागपलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं अद्धपलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त कम चौथाई पल्योपम, उत्कृष्ट अन्त-

---

અપર્યાપ્તક દેવિયોની સ્થિતિ કેટલી ? (गोयमा ! जहण्णेणं वि उक्कोसेणं वि अंतोमुहुत्तं) ગૌતમ ! જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્તની (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) પર્યાપ્તક દેવિયોની પૃચ્છા ? (गोयमा ! जहण्णेणं चउभागपलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं उक्कोसेणं अद्ध पलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं) ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા ચાર ભાગ અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા અર્ધ પલ્યોપમની

(नक्खत्तविमाणे देवाणं पुच्छा ?) નક્ષત્ર વિમાનમાં દેવોની સ્થિતિની પૃચ્છા (गोयमा ! जहण्णेणं चउभागपलिओवमं, उक्कोसेणं अद्ध पलिओवमं) ગૌતમ ! જઘન્ય ચતુર્થાંશ પલ્યોપમ ઉત્કૃષ્ટ અર્ધ પલ્યોપમની (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) અપર્યાપ્તકોની સ્થિતિની પૃચ્છા ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) હે ગૌતમ ! જઘન્ય પણ અને ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્તની (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) પર્યાપ્તકોની પૃચ્છા ? (गोयमा ! जहण्णेण चउभागपलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, उक्को-

अन्तर्मुहूर्तोनम्, नक्षत्रविमाने देवीनां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन चतुर्भागपल्योपमम्, उत्कृष्टेन सातिरेकम् चतुर्भागपल्योपमम्, अपर्याप्तिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन चतुर्भागपल्योपमम् अन्तर्मुहूर्तोनम्, उत्कृष्टेन सातिरेकं चतुर्भागपल्योपमम्, अन्तर्मुहूर्तोनम्, ताराविमाने देवानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अष्टभागपल्योपमम् उत्कृष्टेन चतुर्भागपल्योपमम् अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टे-

---

मुहूर्त्त कम अर्द्ध पल्योपम।

(नक्खत्तविमाणे देवीणं पुच्छा ?) नक्षत्र विमान में देवियों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं चउभागपलिओवमं, उक्कोसेणं साइरेगं चउभागपलिओवमं) हे गौतम ! जघन्य चौथाई पल्योपम, उत्कृष्ट कुछ अधिक चौथाई पल्योपम (अपज्जत्तियाणं पुच्छा ?) अपर्याप्त देवियों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) हे गौतम ! जघन्य भी और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्त (पज्जत्तियाणं पुच्छा ?) पर्याप्त देवियों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं चउभागपलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं साइरेगं चउभागपलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त कम चौथाई पल्योपम, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम पल्योपम के चौथाई भाग से किंचित् अधिक।

(ताराविमाणे देवाणं पुच्छा ?) तारा विमान में देवों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं अट्ठभागपलिओवमं, उक्कोसेणं चउभागपलिओवमं) हे गौतम ! जघन्य पल्योपम का आठवां भाग,

---

सेणं अद्ध पलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं) ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા ચતુર્થાંશ પલ્યોપમ ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા અર્ધ પલ્યોપમ

(नक्खत्तविमाणे देवीणं पुच्छा ?) નક્ષત્ર વિમાનમા દેવિયોની સ્થિતિ કેટલી ? (गोयमा ! जहण्णेणं चउभागपलिओवमं उक्कोसेणं साइरेगं चउभाग पलिओवमं) ગૌતમ ! જઘન્ય ચતુર્થાંશ પલ્યોપમ, ઉત્કૃષ્ટ કાંઇક અધિક ચતુર્થાંશ પલ્યોપમની (अपज्जत्तियाणं पुच्छा ?) અપર્યાપ્ત દેવિયોની સ્થિતિ કેટલી ? (गोयमा ! जहण्णेणं वि उक्कोसेणं वि अंतोमुहुत्तं) ગૌતમ ! જઘન્ય પણ અને ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્ત (पज्जत्तियाणं पुच्छा ?) પર્યાપ્ત દેવિયોની સ્થિતિ કેટલી ? (गोयमा ! जहण्णेणं चउभागपलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं उक्कोसेणं साइरेगं चउभाग पलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા ચતુર્થાંશ પલ્યોપમ ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા પલ્યોપમના ચોથાઇ ભાગથી કિંચિત્ અધિક છે

नापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन पल्योपमाष्टभागम् अन्तर्मुहूर्तोनम्, उत्कृष्टेन चतुर्भागपल्योपमम् अन्तर्मुहूर्तोनम्, ताराविमाने देवीनां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन पल्योपमाष्टभागम्, उत्कृष्टेन सातिरेकम् अष्टभागपल्योपमम्, ताराविमाणे अपर्याप्तिकानां देवीनां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टे-

---

उत्कृष्ट पल्योपम का चौथाई भाग (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तक देवों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य भी और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्त (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तक देवों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमट्ठभागं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं चउभागपलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त कम पल्योपम का आठवां भाग, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम पल्योपम का चौथाई भाग।

(ताराविमाणे देवीणं पुच्छा ?) तारा विमान में देवियों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमट्ठभागं उक्कोसेणं साइरेगं अट्ठभाग पलिओवमं) हे गौतम ! जघन्य पल्योपम का आठवां भाग, उत्कृष्ट पल्योपम के आठवें भाग से कुछ अधिक (तारा विमाणे अपज्जत्तियाणं देवीणं पुच्छा ?) तारा विमान में अपर्याप्तक देवियों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) हे गौतम ! जघन्य भी और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्त (पज्जत्ति-

---

(ताराविमाणे देवाणं पुच्छा ?) तारा विमानमां देवोनी स्थिति केटली ? (गोयमा ! जहण्णेणं अट्ठभाग पलिओवमं, उक्कोसेणं चउभाग पलिओवमं) गौतम ! જઘન્ય પલ્યોપમના આઠમો ભાગ, ઉત્કૃષ્ટ પલ્યોપમના ચોથો ભાગ (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) અપર્યાપ્તક દેવોની સ્થિતિ કેટલી ? (गोयमा ! जहण्णेणं वि उक्कोसेणं वि अंतोमुहुत्तं) ગૌતમ જઘન્ય પણ અને ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્ત (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) પર્યાપ્તક દેવોની સ્થિતિ કેટલી ? (गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमट्ठभागं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं चउभागपलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं) ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા પલ્યોપમનો આઠમો ભાગ, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા પલ્યોપમનો ચોથો ભાગ

(ताराविमाणे देवीणं पुच्छा ?) તારા વિમાનમાં દેવિયોની સ્થિતિ કેટલી ? (गोयमा ! जहण्णेणं अट्ठभागपलिओवमं उक्कोसेणं साइरेगं अट्ठभाग पलिओवमं) ગૌતમ ! જઘન્ય પલ્યોપમનો આઠમો ભાગ, ઉત્કૃષ્ટ પલ્યોપમના આઠમા ભાગથી કાંઈક અધિક (तारा विमाणे अपज्जत्तियाणं देवीणं पुच्छा ?) તારા વિમાનમાં અપર્યાપ્તક દેવિયોની સ્થિતિ કેટલી ? (गोयमा ! जहण्णेणं वि उक्कोसेण वि अंतो-

नापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां देवीनां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन पल्योपमाष्टभागम् अन्तर्मुहूर्तोनम्, उत्कृष्टेन सातिरेकम् पल्योपमाष्टभागम् अन्तर्मुहूर्तोनम् ॥

टीका—व्याख्या सुगमा, ॥सू० ८॥

वैमानिकदेवस्थिति वक्तव्यता—

मूलम्—वेमाणियाणं देवाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमं, उक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइं, अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, वेमाणियाणं भंते ! देवीणं केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता, गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमं, उक्कोसेणं पणवन्नं पलिओवमाइं, अपज्जत्तियाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तियाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं पणपन्नं पलिओवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, सोहम्मे णं भंते ! कप्पे देवाणं केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमं, उक्कोसेणं दो सागरोवमाइं, अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण वि,

---

याणं देवीणं पुच्छा ?) पर्याप्त देवियों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमट्ठभागं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं साइरेगं पलिओवमट्ठभागं अंतोमुहुत्तूणं) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त कम पल्योपम का आठवां भाग और उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम पल्योपम के आठवें भाग से कुछ अधिक ।

टीकार्थ—व्याख्या सुगम है ॥८॥

मुहुत्तं) ગૌતમ ! જઘન્ય પણ અને ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્ત (पज्जत्तियाणं पुच्छा ?) પર્યાપ્ત દેવિયોની સ્થિતિ કેટલી છે ? (गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमट्ठभागं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं साइरेगं पलिओवमट्ठभागं अंतोमुहुत्तूणं) ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા પલ્યોપમનો આઠમો ભાગ, અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા પલ્યોપમનો આઠમો ભાગથી કાંઈક અધિક ટીકાર્થ—વ્યાખ્યા સુગમ છે ॥૮॥

उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं देवाणं पुच्छा, गोयमा! जहण्णेणं पलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं दो सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, सोहम्मे कप्पे देवीणं पुच्छा, गोयमा! जहण्णेणं पलिओवमं, उक्कोसेणं पण्णासं पलिओवमाइं, अपज्जत्तियाणं देवीणं पुच्छा, गोयमा! जहण्णेण वि, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तियाणं देवीणं पुच्छा, गोयमा! जहण्णेणं पलिओवमं, अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं पण्णासं पलिओवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, सोहम्मे कप्पे परिग्गहियाणं देवीणं पुच्छा, गोयमा! जहण्णेणं पलिओवमं, उक्कोसेणं सत्तपलिओवमाइं, अपज्जत्तियपरिग्गहिय देवीणं पुच्छा गोयमा! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, परिग्गहियाणं पज्जत्तियाणं देवीणं पुच्छा गोयमा! जहण्णेणं पलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं सत्तपलिओवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, सोहम्मे कप्पे अपरिग्गहियाणं देवीणं, पुच्छा, गोयमा! जहण्णेणं पलिओवमं, उक्कोसेणं पण्णासं पलिओवमाइं, अपज्जत्तियाणं पुच्छा. गोयमा! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तियाणं पुच्छा, जहण्णेणं पलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं उक्कोसेणं पन्नासं पलिओवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, ईसाणे कप्पे देवाणं पुच्छा, गोयमा! जहण्णेणं साइरेगं पलिओवमं, उक्कोसेणं साइरेगाइं दो सागरोवमाइं, अपज्जत्तदेवाणं पुच्छा, गोयमा! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा! जहण्णेणं साइरेगं पलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं साइरेगाइं दो सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, ईसाणे कप्पे देवीणं पुच्छा, गोयमा! जहण्णेणं साइरेगं पलिओवमं उक्कोसेणं पणपन्नं पलिओवमाइं ईसाणे

कप्पे देवीणं अपज्जत्तियाणं पुच्छा गोयमा! जहण्णेण वि उक्कोसेणवि, अंतोमुहुत्तं, ईसाणे कप्पे पज्जत्तियाणं पुच्छा, गोयमा! जहण्णेणं साइरेगं पलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं उक्कोसेणं पणपन्नं पलिओवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं ईसाणे कप्पे परिग्गहियाणं देवीणं पुच्छा, गोयमा! जहण्णेणं साइरेगं पलिओवमं, उक्कोसेणं नवपलिओवमाइं अपज्जत्तियाणं पुच्छा, गोयमा! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, ईसाणेकप्पे पज्जत्तियाणं पुच्छा गोयमा! जहण्णेणं साइरेगं पलिओवमं, उक्कोसेणं नवपलिओवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, ईसाणेकप्पे अपरिग्गहियाणं देवीणं पुच्छा, गोयमा! जहण्णेणं साइरेगं पलिओवमं, उक्कोसेणं पणपन्नाइं पलिओवमाइं अप्पज्जत्तियाणं पुच्छा, गोयमा! जहण्णेणवि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तियाणं पुच्छा, गोयमा! जहण्णेणं साइरेगं पलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं पणपन्नं पलिओवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं सणंकुमारे कप्पे देवाणं पुच्छा, गोयमा! जहण्णेणं दो सागरोवमाइं, उक्कोसेणं सत्तसागरोवमाइं, अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा! जहण्णेणवि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा! जहण्णेणं दो सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं उक्कोसेणं सत्तसागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, माहिंदे कप्पे देवाणं पुच्छा, गोयमा! जहण्णेणं साइरेगाइं दो सागरोवमाइं उक्कोसेणं साइरेगाइं सत्तसागरोवमाइं, अपज्जत्तयाणं पुच्छा? गोयमा! जहण्णेण वि उक्कोसेणवि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा? गोयमा! जहण्णेणं दो सागरोवमाइं साइरेगाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं सत्तसागरोवमाइं साइरेगाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, बंभलोए कप्पे देवाणं पुच्छा, गोयमा! जहण्णेणं सत्त

सागरोवमाइं उक्कोसेणं दससागरोवमाइं, अपज्जत्तयाणं पुच्छा? गोयमा! जहण्णेणवि उक्कोसेणवि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा? गोयमा! जहण्णेणं सत्तसागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं उक्कोसेणं दससागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, लंतए कप्पे देवाणं पुच्छा? गोयमा! जहण्णेणं दससागरोवमाइं उक्कोसेणं चउद्दस सागरोवमाइं, अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा! जहण्णेणवि उक्कोसेणवि अंतोमुहुत्तं, पज्जयाणं पुच्छा, गोयमा! जहण्णेणं दससागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं. उक्कोसेणं चउद्दस साग रोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, महासुक्के कप्पे देवाणं पुच्छा, गोयमा! जहण्णेणं चउद्दससागरोवमाइं, उक्कोसेणं सत्तरस-सागरोवमाइं, अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा! जहण्णेण वि, उक्कोसेण वि, अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा! जहण्णेणं चउद्दस सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं उक्कोसेणं सत्तसागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, सहस्सारे कप्पे देवाणं पुच्छा, गोयमा! जहण्णेणं सत्तरस सागरोवमाइं, उक्कोसेणं अट्ठारससागरोवमाइं, अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा! जहण्णेणं सत्तरस-सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं अट्ठारससागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, आणए कप्पे देवाणं पुच्छा, गोयमा! जहण्णेणं अट्ठारससागरोवमाइं, उक्कोसेणं एगूणवीसं सागरोवमाइं, अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा! जहण्णेणं अट्ठारस-सागरोवमाइं, अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं एगूणवीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, पाणएकप्पे देवाणं पुच्छा, गोयमा! जहण्णेणं एगूणवीसं सागरोवमाइं उक्कोसेणं वीसं सागरोवमाइं अपज्जत्त-

याणं पुच्छा, ? गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण एगूणवीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं वीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं आरणे कप्पे देवाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं वीसं सागरोवमाइं उक्कोसेणं एक्कवीसं सागरोवमाइं अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं वीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं उक्कोसेणं एगवीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं अच्चुए कप्पे देवाणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णेणं एगवीसं सागरोवमाइं उक्को सेणं बावीसं सागरोवमाइं अपज्जत्तयाणं पुच्छा ? गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा ? गोयमा ! जहण्णेणं इक्कवीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं उक्कोसेणं बावीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं ॥सू०९॥

छाया--वैमानिकानां देवानां भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येन पल्योपमम् उत्कृष्टेन त्रयस्त्रिंशत् सागरोपमानि, अपर्याप्तकानां

वैमानिक देवों की स्थिति की वक्तव्यता–

शब्दार्थ–(वेमाणियाणं देवाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! वैमानिक देवों की कितने काल की स्थिति कही है ? (गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमं, उक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइं) हे गौतम ! जघन्य पल्योपम की, उत्कृष्ट तेतीस सागरोपम की (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्त वैमानिक देवों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) हे गौतम !

વૈમાનિક દેવોની સ્થિતિ વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ–(वेमाणियाणं देवाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) હે ભગવન્ ! વૈમાનિક દેવોની કેટલા કાળની સ્થિતિ કહી છે ? (गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमं, उक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइं) હે ગૌતમ ! જઘન્ય પલ્યોપમની, ઉત્કૃષ્ટ તેત્રીસ સાગરોપમની (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) અપર્યાપ્તક વૈમાનિક દેવોની સ્થિતિ કેટલી છે ? (गोयमा ! जहण्णेणं वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) ગૌતમ ! જઘન્ય પણ અને ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્ત (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) પર્યાપ્તકોની

पृच्छा ! गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन पल्योपमम् अन्तर्मुहूर्त्तोनम्, उत्कृष्टेन त्रयस्त्रिंशत् सागरोपमाणि अन्तर्मुहूर्तोनानि, वैमानिकीनां भदन्त ! देवीनां कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येन पल्योपमम्, उत्कृष्टेन पञ्चपञ्चाशत् पल्योपमानि, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेननापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन पल्योपमम् अन्तर्मुहूर्तोनम्, उत्कृष्टेन पञ्च-

---

जघन्य भी और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्त की (पज्जत्तयाणं पुच्छा) पर्याप्तकों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त कम एक पल्योपम की, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम तेतीस सागरोपम की ।

(वेमाणियाणं भंते ! देवीणं केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! वैमानिक देवियों की स्थिति कितने काल की कही है ? (गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमं, उक्कोसेणं पणपन्नं पलिओवमं) हे गौतम ! जघन्य पल्योपम की, उत्कृष्ट पचपन पल्योपम की (अपज्जत्तियाणं पुच्छा) अपर्याप्तक देवियों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) हे गौतम ! जघन्य भी और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्त की (पज्जत्तियाणं पुच्छा ?) पर्याप्तक वैमानिक देवियों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं पणपन्नं पलिओवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त कम एक पल्योपम और उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम पचपन पल्योपम की ।

સ્થિતિ કેટલી છે ? (गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं उक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા એક પલ્યોપમની, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા તેત્રીસ સાગરોપમની

वेमाणियाणं भंते ! देवीणं केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) ભગવન્ ! વૈમાનિક દેવિયોની સ્થિતિ કેટલા કાળની કહી છે ? (गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमं; उक्कोसेणं पणपन्नं पलिओवमं) ગૌતમ ! જઘન્ય પલ્યોપમની, ઉત્કૃષ્ટ પંચાવન પલ્યોપમની (अपज्जत्तियाणं पुच्छा ?) અપર્યાપ્તક દેવિયોની સ્થિતિ કેટલી ? (गोयमा ! जहण्णेणं वि उक्कोसेणं वि अंतोमुहुत्तं) ગૌતમ ! જઘન્ય પણ અને ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂતની (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) પર્યાપ્તક વૈમાનિક દેવિયોની સ્થિતિ કેટલી ? (गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं पणपन्नं पलिओवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं). ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા એક

पञ्चाशत् पल्योपमानि अन्तर्मुहूर्तोनानि, सौधर्मे खलु भदन्त ! कल्पे देवानां कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येन पल्योपमम् उत्कृष्टेन द्वे सागरोपमे, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां देवानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन पल्योपमम् अन्तर्मुहूर्तोनम्, उत्कृष्टेन द्वे सागरोपमे अन्तर्मुहूर्तोने, सौधर्मे कल्पे देवीनां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन पल्योपमम् उत्कृष्टेन पञ्चाशत् पल्योपमानि, अपर्याप्तिकानां

(सोहम्मे णं भंते ! कप्पे देवाणं केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! सौधर्म कल्प में देवों की स्थिति कितने काल की कही है ? (गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमं, उक्कोसेणं दो सागरोवमाइं) हे गौतम ! जघन्य एक पल्योपम की उत्कृष्ट दो सागरोपम की (अपज्जत्तियाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तकों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) हे गौतम ! जघन्य भी और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्त की (पज्जत्तयाण देवाणं पुच्छा ?) पर्याप्तक देवों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं दो सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त कम एक पल्योपम और उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम दो सागरोपम की है।

(सोहम्मे कप्पे देवीणं पुच्छा ?) सौधर्म कल्प में देवियों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमं, उक्कोसेणं पण्णासं पलिओवमाइं) हे गौतम ! जघन्य एक पल्योपम, उत्कृष्ट पचास पल्योपम

પલ્યોપમ અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા પચાવન પલ્યોપમની છે.

(सोहम्मेणं भंते ! कप्पे देवाणं केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) ભગવન્ ! સૌધર્મ કલ્પમાં દેવોની સ્થિતિ કેટલા કાલની કહી છે ? (गोयमा ! जहण्णेण पलिओवमं, उक्कोसेणं दो सागरोवमाइं) ગૌતમ ! જઘન્ય એક પલ્યોપમની, ઉત્કૃષ્ટ બે સાગરોપમની, (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) અપર્યાપ્તોની સ્થિતિ કેટલી ? (गोयमा !) (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्त) ગૌતમ ! જઘન્ય પણ અને ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્ત (पज्जत्तयाणं देवाणं पुच्छा ?) પર્યાપ્તક દેવોની સ્થિતિ કેટલી ? (गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं उक्कोसेणं दो सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા એક પલ્યોપમ અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત, ઓછા બે સાગરોપમની

(सोहम्मेकप्पे देवीणं पुच्छा !) સૌધર્મ કલ્પમાં દેવિયોની સ્થિતિ કેટલી ? (गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमं, उक्कोसेण पण्णासं पलिओवमाइं) ગૌતમ ! જઘન્ય

देवीनां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तिकानां देवीनां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन पल्योपमम् अन्तर्मुहूर्त्तोनम्, उत्कृष्टेन पञ्चाशत् पल्योपमानि अन्तर्मुहूर्तोनानि, सौधर्मे कल्पे परिग्रहाणां देवीनां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन पल्योपमम् उत्कृष्टेन सप्तपल्योपमानि, अपर्याप्तकपरिग्रह देवीनां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, परिग्रहाणां

की (अपज्जत्तियाणं देवीणं पुच्छा ?) अपर्याप्तक देवियों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) हे गौतम ! जघन्य भी अन्तर्मुहूर्त्त, उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्त (पज्जत्तियाणं देवीणं पुच्छा ?) पर्याप्तक सौधर्म-देवियों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं पण्णासं पलिओवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त कम एक पल्योपम की, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम पचास पल्योपम की ।

(सोहम्मे कप्पे परिग्गहियाणं देवीणं पुच्छा ?) सौधर्म कल्प में परिगृहीता देवियों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमं, उक्कोसेणं सत्त पलिओवमाइं) हे गौतम ! जघन्य एक पल्योपम, उत्कृष्ट सात पल्योपम की (अपज्जत्तिय परिग्गहिय देवीणं पुच्छा ?) अपर्याप्त परिगृहीता देवियों की कितनी स्थिति ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) हे गौतम ! जघन्य और उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त की (परिग्गहियाणं पज्जत्तियाणं देवीणं पुच्छा ?)

એક પલ્યોપમ ઉત્કૃષ્ટ પચાસ પલ્યોપમની (अपज्जत्तियाणं पुच्छा ?) અપર્યાપ્તક દેવિયોની સ્થિતિ કેટલી ? (गोयमा ! जहण्णेणं वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) ગૌતમ ! જઘન્ય પણ અન્તર્મુહૂર્ત, અને ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્ત (पज्जत्तियाणं देवीणं पुच्छा ?) પર્યાપ્તક સૌધર્મ દેવિયોની સ્થિતિ કેટલી ? (गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमं, अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं सत्तपलिओवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત, ઓછા, એક પલ્યોપમનો ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા સાત પલ્યોપમની.

(सोहम्मे कप्पे परिग्गहियाणं देवीणं पुच्छा ?) સૌધર્મ કલ્પમાં પરિગૃહિતા દેવિયોની સ્થિતિ કેટલી ? (गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमं, उक्कोसेणं सत्तपलिओवमं) ગૌતમ ! જઘન્ય એક પલ્યોપમ, ઉત્કૃષ્ટ સાતપલ્યોપમની (अपज्जत्तिय परिग्गहिय देवीणं पुच्छा ?) અપર્યાપ્ત પરિગૃહીતા દેવિયોની કેટલી સ્થિતિ ? (गोयमा ! जहण्णेणि वि उक्कोसेणं वि अंतोमुहुत्तं) ગૌતમ ! જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્તની (परिग्गहियाणं पज्जत्तियाणं देवीणं पुच्छा ?) પરિગૃહીતા પર્યાપ્તદેવિયોની

पर्याप्तिकानां देवीनां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन पल्योपमम् अन्तर्मुहूर्तोनम्, उत्कृष्टेन सप्तपल्योपमानि अन्तर्मुहूर्तोनानि, सौधर्मे कल्पे अपरिग्रहाणां देवीनां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन पल्योपमम्, उत्कृष्टेन पञ्चाशत् पल्योपमानि, अपर्याप्तिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन पल्योपमम् अन्तर्मुहूर्तोनम्, उत्कृष्टेन पञ्चाशत् पल्योपमानि

परिगृहीता पर्याप्त देवियों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं सत्तपलिओमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त कम एक पल्योपम की, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम सात पल्योपम की।

(सोहम्मे कप्पे अपरिग्गहियाणं देवीणं पुच्छा ?) सौधर्मकल्प में अपरिगृहीता देवियों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमं, उक्कोसेणं पण्णासं पलिओवमाइं) हे गौतम ! जघन्य एक पल्योपम की (अपज्जत्तियाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तक देवियों की कितनी (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) हे गौतम ! जघन्य और उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त की (पज्जत्तियाणं पुच्छा ?) पर्याप्त अपरिगृहीता देवियों की कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं पन्नासं पलिओवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त कम एक पल्योपम की उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम पचास पल्योपम की।

સ્થિતિ કેટલી ? (गोयमा ! जहण्णेण पलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेण सत्तपलिओवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા એક પલ્યોપમની, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા સાતપલ્યોપમની

(सोहम्मे कप्पे अपरिग्गहियोणं देवाणं पुच्छा ?) સૌધર્મકલ્પમાં અપરિગૃહીતા દેવિયોની સ્થિતિ કેટલી ? (गोयमा ! जहण्णेण पलिओवमं, उक्कोसेणं पण्णासं पलिओवमाइं) જઘન્ય એક પલ્યોપમ, ઉત્કૃષ્ટ પચાસ પલ્યોપમની (अपज्जत्तियाणं पुच्छा ?) અપર્યાપ્ત દેવિયોની કહેલી ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત (पज्जत्तियाणं पुच्छा ?) પર્યાપ્ત અપરિગૃહીતા દેવિયોની કેટલી (गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमं, अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं पन्नासं पलिओवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા પલ્યોપમની, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા પચાસ પલ્યોપમની

(ईसाणे कप्पे देवाणं पुच्छा ?) ભગવન્ ! ઇશાનકલ્પમા દેવોની સ્થિતિ કેટલા ? (गोयमा ! जहण्णेणं साइरेगं पलिओवमं उक्कोसेणं साइरेगाइं दो सागरोव-

अन्तर्मुहूर्तोनानि, ईशानेकल्पे देवानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन सातिरेकं पल्योपमम्, उत्कृष्टेन सातिरेके द्वे सागरोपमे, अपर्याप्तदेवानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन सातिरेकं पल्योपमम् अन्तर्मुहूर्तोनम्, उत्कृष्टेन सातिरेके द्वे सागरोपमे अन्तर्मुहूर्तोने, ईशाने कल्पे देवीनां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन सातिरेकं पल्योपमम् उत्कृष्टेन पञ्चपञ्चाशत् पल्योपमानि, ईशाने कल्पे देवीनाम् अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, ईशाने कल्पे पर्याप्तिकानां

(ईसाणे कप्पे देवाणं पुच्छा ?) हे भगवन् ! ईशान कल्प में देवों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं साइरेगं पलिओवमं, उक्कोसेणं साइरेगाइं दो सागरोवमाइं) हे गौतम ! जघन्य कुछ अधिक एक पल्योपम की, उत्कृष्ट कुछ अधिक दो सागरोपम की (अपज्जत्त देवाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तक देवों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) हे गौतम ! जघन्य और उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त की (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तकों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं साइरेगं पलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं साइरेगाइं दो सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त कम कुछ अधिक पल्योपम की उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम दो सागरोपम से कुछ अधिक की ।

(ईसाणे कप्पे देवीणं पुच्छा ?) ईशान कल्प में देवियों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं साइरेगं पलिओवमं, उक्कोसेणं पणपन्नं पलिओवमाइं) हे गौतम ! जघन्य एक पल्योपम से कुछ अधिक,

---

माइ) ગૌતમ ! જઘન્ય કાંઇક અધિક એક પલ્યોપમની, ઉત્કૃષ્ટ કાંઇક અધિક બે સાગરોપમની (अपज्जत्त देवाणं पुच्छा ?) અપર્યાપ્ત દેવોની સ્થિતિ કેટલી ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) ગૌતમ ! જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્તની, (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) પર્યાપ્તકોની સ્થિતિ કેટલી ? (गोयमा ! जहण्णेणं साइरेगं पलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं साइरेगाइं दो सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્તકમ કંઇક વધારે પલ્યોપમની અને ઉત્કૃષ્ટ બે સાગરોપમની

(ईसाणे कप्पे देवीणं पुच्छा ?) ઇશાનકલ્પમાં દેવિયોની સ્થિતિ કેટલી ?) (गोयमा ! जहण्णेणं साइरेगं पलिओवमं, उक्कोसेणं पणपन्नं पलिओवमाइं) ગૌતમ ! જઘન્ય એક પલ્યોપમથી કાંઇક અધિક, ઉત્કૃષ્ટ પંચાવન પલ્યોપમની (ईसाणे कप्पे देवीणं अपज्जत्तियाणं पुच्छा ?) ઇશાનકલ્પમાં અપર્યાપ્તદેવિયોની સ્થિતિ કેટલી ?

पृच्छा, गौतम ! जघन्येन सातिरेकं पल्योपमम् अन्तर्मुहूर्त्तोनम्, उत्कृष्टेन पञ्च-पञ्चाशत् पल्योपमानि अन्तर्मुहूर्त्तोनानि, ईशाने कल्पे परिग्रहाणां देवीनां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन सातिरेकं पल्योपमम्, उत्कृष्टेन नवपल्योपमानि अपर्याप्तिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, ईशाने कल्पे पर्याप्तिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन सातिरेकं पल्योपमम् अन्तर्मुहूर्त्तोनम्, उत्कृष्टेन नव

उत्कृष्ट पचपन पल्योपम की (ईसाणे कप्पे देवीणं अपज्जत्तियाणं पुच्छा ?) ईशान कल्प में अपर्याप्त देवियों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) हे गौतम ! जघन्य और उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त की (ईसाणे कप्पे पज्जत्तियाणं पुच्छा ?) ईशान कल्प में पर्याप्तक देवियों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं साइरेगं पलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं पणपन्नं पलिओवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त कम सातिरेक कुछ अधिक पल्योपम की, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम पचपन पल्योपम की (ईसाणे कप्पे परिग्गहियाणं देवीणं पुच्छा ?) ईशान कल्प में परिगृहीता देवियों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं साइरेगं पलिओवमं, उक्कोसेणं नवपलिओवमाइं) हे गौतम ! जघन्य पल्योपम से किंचित् अधिक, उत्कृष्ट नौ पल्योपम की (अपज्जत्तियाणं पुच्छा ?) अपर्याप्त देवियों की कितनी ? (गोयमा जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) हे गौतम ! जघन्य और उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त की (ईसाणे कप्पे पज्जत्तियाणं पुच्छा ?) ईशान कल्प में पर्याप्त देवियों

(गोयमा ! जहण्णेणं वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) ગૌતમ ! જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્તની, (ईसाणे कप्पे पज्जत्तियाण पुच्छा ?) ઇશાનકલ્પમાં પર્યાપ્તક દેવિયોની સ્થિતિ કેટલી ? (गोयमा ! जहण्णेणं साइरेगं पलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं उक्कोसेणं पणपन्नं पलिओवमाइं अंतोमुत्तूणाइं) ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા સાતિરેક કાંઇક અધિક પલ્યોપમની, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા પાંચાવન પલ્યોપમની.

(ईसाणे कप्पे परिगहियाणं देवीणं पुच्छा ?) ઇશાનકલ્પમા પરિગૃહીતા દેવિયોની સ્થિતિ કેટલી ? (गोयमा ! जहण्णेण साइरेगं पलिओवमं, उक्कोसेणं नव-पलिओवमाइं) ગૌતમ ! જઘન્ય પલ્યોપમથી કિંચિત અધિક, ઉત્કૃષ્ટ નૌ પલ્યોપમની (अपज्जत्तियाणं पुच्छा ?) અપર્યાપ્ત દેવિયોની સ્થિતિ કેટલી ? (गोयमा ! जहण्णेणं वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) હે ગૌતમ ! જઘન્ય પણ અને ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્તની (इसाणे कप्पे पज्जत्तियाण पुच्छा ?) પર્યાપ્તક દેવિયોની સ્થિતિ

पल्योपमानि अन्तर्मुहूर्त्तोनानि, ईशाने कल्पे अपरिग्रहिक देवीनां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन सातिरेकं पल्योपमम्, उत्कृष्टेन पञ्चपञ्चाशत् पल्योपमानि, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन सातिरेकं पल्योपमम् अन्तर्मुहूर्तोनम्, उत्कृष्टेन पञ्चपञ्चाशत् पल्योपमानि अन्तर्मुहूर्त्तोनानि, सनत्कुमारे कल्पे देवानां पृच्छा, गौतम !

की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं साइरेगं पलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं) हे गौतम ! जघन्य सातिरेक पल्योपम में अन्तर्मुहूर्त्त कम (उक्कोसेणं नवपलिओवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम नौ पल्योपम (ईसाणे कप्पे अपरिग्गहियाणं देवीणं पुच्छा ?) ईशान कल्प में अपरिगृहीता देवियों की कितनी स्थिति ? (गोयमा ! जहण्णेणं साइरेगं पलिओवमं, उक्कोसेणं पणपन्नाइं पलिओवमाइं) हे गौतम ! जघन्य सातिरेक एक पल्योपम की, उत्कृष्ट पचपन पल्योपम की (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्त देवियों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) हे गौतम ! जघन्य भी और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्त की (पज्जत्तियाणं पुच्छा ?) पर्याप्तक देवियों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं साइरेगं पलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं पणपन्नं पलिओवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त कम सातिरेक पल्योपम की, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम पचपन पल्योपम की ।

(सणंकुमारे कप्पे देवाणं पुच्छा ?) सनत्कुमार कल्प में देवों की

કેટલી ? (गोयमा जहण्णेणं साइरेगं पलिओवमं अंतोमुत्तूणं, उक्कोसेणं नव पलिओवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) હે ગૌતમ ! જઘન્યઅન્તર્મુહૂર્ત ઓછા સાતિરેક પલ્યોપમની, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા નવ પલ્યોપમની.

(ईसाणे कप्पे अपरिग्गहियाणं देवीणं पुच्छा) ઇશાનકલ્પમાં અપરિગૃહીતા દેવિયોની સ્થિતિ કેટલી છે ? (गोयमा ! जहण्णेणं साइरेगं पलिओवमं उक्कोसेणं पणपन्नाइं पलिओवमाइं) હે ગૌતમ ! જઘન્યથી સાતિરેક એક પલ્યોપમની અને ઉત્કૃષ્ટ પંચાવન પલ્યોપમની. (अपज्जत्तियाणं पुच्छा) અપર્યાપ્ત દેવિયોની સ્થિતિ કેટલી ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) હે ગૌતમ ! જઘન્યથી અને ઉત્કૃષ્ટથી પણ અન્તર્મુહૂર્તની (पज्जत्तियाणं पुच्छा) પર્યાપ્તક દેવિયોની સ્થિતિ કેટલી ? (गोयमा ! जहण्णेणं साइरेगं पलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं पणपण्णं पलिओवमाइं) હે ગૌતમ ! જઘન્યથી અંતર્મુહૂર્તકમ સાતિરેક પલ્યોપમની ઉત્કૃષ્ટ અને અંતર્મુહૂર્ત ઓછા પંચાવન પલ્યોપમની.

(सणंकुमारे कप्पे देवाणं पुच्छा ?) સનત્કુમાર કલ્પમાં દેવોની સ્થિતિ

जघन्येन द्वे सागरोपमे, उत्कृष्टेन सप्तसागरोपमानि, अपर्याप्तिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन द्वे सागरोपमे, अन्तर्मुहूर्त्तोने, उत्कृष्टेन सप्तसागरोपमानि अन्तर्मुहूर्त्तोनानि, माहेन्द्रे कल्पे देवानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन सातिरेके द्वे सागरोपमे उत्कृष्टेन सातिरेकानि सप्तसागरोपमानि, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ? जघन्येन द्वे सागरोपमे सातिरेके अन्तर्मुहूर्त्तोने, उत्कृष्टेन सप्तसागरोपमानि सातिरेकाणि

स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं दो सागरोवमाइं, उक्कोसेणं सत्त सागरोवमाइं) हे गौतम ! जघन्य दो सागरोपम, उत्कृष्ट सात सागरोपम की (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्त देवों की पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) हे गौतम ! जघन्य भी और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्त की (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तक देवों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं दो सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं सत्त सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त कम दो सागरोपम की, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम सात सागरोपम की।

(माहिंदे कप्पे देवाणं पुच्छा ?) माहेन्द्र कल्प में देवों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं साइरेगं दो सागरोवमाइं, उक्कोसेणं साइरेगाइं सत्त सागरोवमाइं) हे गौतम ! जघन्य किंचित् अधिक दो सागरोपम की, उत्कृष्ट किंचित् अधिक सात सागरोपम की (अपज्जत्तियाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तक देवों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) हे गौतम ! जघन्य

કેટલી ? (गोयमा ! जहण्णेणं दो सागरोवमाइ, उक्कोसेणं सत्तसागरोवमाइं) ગૌતમ ! જઘન્ય બે સાગરોપમ, ઉત્કૃષ્ટ સાત સાગરોપરની, (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) અપર્યાપ્ત દેવોની પૃચ્છા ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) જઘન્ય પણ અને ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્તની (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) પર્યાપ્તદેવોની સ્થિતિની પૃચ્છા ? (गोयमा ! जहण्णेणं दो सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं सत्तसागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા બે સાગરોપમની, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા સાત સાગરોપમની.

(माहिंदे कप्पे देवाणं पुच्छा ?) માહેન્દ્રકલ્પમાં દેવોની સ્થિતિની પૃચ્છા ? (गोयमा ! जहण्णेणं साइरेगाइं दो सागरोवमाइं, उक्कोसेणं साइरेगाइं सत्तसागरोवमाइं गौतम ! જઘન્ય કિંચિત્ અધિક બે સાગરોપમની, ઉત્કૃષ્ટ કિંચિત્ અધિક સાતસાગરોપમની (अपज्जत्तियाणं पुच्छा ?) અપર્યાપ્ત દેવોની પૃચ્છા ?

अन्तर्मुहूर्त्तोनानि, ब्रह्मलोके कल्पे देवानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन सप्तसागरोपमानि, उत्कृष्टेन दशसागरोपमानि, अपर्याप्तकानां पृच्छा ? गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन सप्तसागरोपमानि अन्तर्मुहूर्त्तोनानि, उत्कृष्टेन दशसागरोपमानि अन्तर्मुहूर्त्तोनानि, लान्तके कल्पे देवानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन दशसागरोपमानि, उत्कृष्टेन चतुर्दशसागरो-

---

और उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त की (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तक देवों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं दो सागरोवमाइं साइरेगाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं सत्त सागरोवमाइं साइरेगाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त कम सातिरेक दो सागरोपम, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम सातिरेक सात सागरोपम की।

(बंभलोए कप्पे देवाणं पुच्छा ?) ब्रह्मलोक कल्प में देवों की स्थिति कितनी ? (जहण्णेणं सत्त सागरोवमाइं, उक्कोसेणं दस सागरोवमाइं) जघन्य सात सागरोपम, उत्कृष्ट दस सागरोपम (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) हे गौतम ! जघन्य और उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त की (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तक देवों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं सत्तसागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेण दस सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त कम सात सागरोपम और उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम दस सागरोपम की।

(गोयमा ! जहण्णेणं वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) ગૌતમ ! જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્તની (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) પર્યાપ્તક દેવોની સ્થિતિની પૃચ્છા ? (गोयमा ! जहण्णेणं दो सागरोवमाइं साइरेगाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेण सत्त सागरोवमाइं, अंतोमुहुत्तूणाइं) ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા સાતિરેક બે સાગરોપમ, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા સાતિરેક સાતસાગરોપમની.

(बंभलोए कप्पे देवाणं पुच्छा ?) બ્રહ્મલોકકલ્પમાં દેવોની સ્થિતિ કેટલી ? जहण्णेणं सत्तसागरोवमाइं, उक्कोसेणं दससागरोवमाइं) જઘન્ય સાત સાગરોપમ, ઉત્કૃષ્ટ દશસાગરોપમ (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) અપર્યાપ્તોની સ્થિતિ કેટલી ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) ગૌતમ ! જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્તની (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) પર્યાપ્તક દેવોની સ્થિતિ કેટલી ?) (गोयमा ! (जहण्णेणं सत्तसागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेण दससागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા, સાતસાગરોપમ અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા દશ સાગરોપમની,

पमानि, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन दशसागरोपमानि अन्तर्मुहूर्त्तोनानि, उत्कृष्टेन चतुर्दश सागरोपमानि अन्तर्मुहूर्त्तोनानि, महाशुक्रे कल्पे देवानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन चतुर्दशसागरोपमाणि, उत्कृष्टेन सप्तसागरोपमानि, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन चतुर्दशसागरोपमाणि अन्तर्मुहूर्त्तोनानि, उत्कृष्टेन

(लंतए कप्पे देवाणं पुच्छा ?) लान्तक कल्प में देवों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं दस सागरोवमाइं, उक्कोसेणं चउद्दस-सागरोवमाइं) हे गौतम ! जघन्य दस सागरोपम की, उत्कृष्ट चौदह सागरोपम की (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तक देवों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) हे गौतम ! जघन्य भी और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्त की (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तकों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं दस-सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं चउद्दस सागरोवमाइं अंतो-मुहुत्तूणाइं) हे गौतम ! जघन्य दस सागरोपम में अन्तर्मुहूर्त्त कम की और उत्कृष्ट चौदह सागरोपम में अन्तर्मुहूर्त्त कम की।

(महासुक्के कप्पे देवाणं पुच्छा ?) महाशुक्र कल्प में देवों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं चउद्दस सागरोवमाइं, उक्को-सेणं सतरस सागरोवमाइं) हे गौतम ! जघन्य चौदह सागरोपम की उत्कृष्ट सत्तरह सागरोपम की (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्त देवों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णे वि उक्कोसेण वि अंतो-

(लंतए कप्पे देवाणं पुच्छा ?) લાન્તકકલ્પમા દેવોની સ્થિતિ કેટલી ? (ગોયમા ! जहण्णेणं दससागरोवमाइं, उक्कोसेणं चउद्दससागरोवमाइं) જઘન્ય દશસાગરો-પમની, ઉત્કૃષ્ટ ચૌદસાગરોપમની (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) અપર્યાપ્તક દેવોની સ્થિતિ કેટલી ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) ગૌતમ ! જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્તની (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) પર્યાપ્તકોની સ્થિતિ કેટલી ? (गोयमा ! जहण्णेणं दससागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइ, उक्कोसेणं चउद्दस-सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) ગૌતમ ! જઘન્ય દશસાગરોપમમાં અન્તર્મુહૂર્ત ઓછાની અને ઉત્કૃષ્ટ ચૌદસાગરોપમમા અન્તર્મુહૂર્ત ઓછાની

(महाक्सुके कप्पे देवाणं पुच्छा ?) મહાશુક્ર કલ્પમાં દેવોની સ્થિતિ કેટલી ? (गोयमा ! जहण्णेणं चउद्दसं सागरोवमाइं, उक्कोसेण सत्तरससागरोवणाइं) ગૌતમ ! જઘન્ય ચૌદ સાગરોપમની, ઉત્કૃષ્ટ સત્તર સાગરોપમની (अज्जत्तयाणं पुच्छा ?)

सप्तदशसागरोपमाणि अन्तर्मुहूर्त्तोनानि, सहस्रारे कल्पे देवानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन सप्तदशसागरोपमाणि उत्कृष्टेन अष्टादशसागरोपमाणि, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन सप्तदशसागरोपमाणि अन्तर्मुहूर्त्तोनानि, उत्कृष्टेन अष्टादश सागरोपमाणि अन्तर्मुहूर्तोनानि, आनते कल्पे देवानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन

मुहुत्तं) हे गौतम ! जघन्य भी और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्त की (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तकों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं चउद्दस सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं सत्तरस सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त कम चौदह सागरोपम की, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम सतरह सागरोपम की।

(सहस्सारे कप्पे देवाणं पुच्छा ?) सहस्रार कल्प में देवों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं सत्तरस सागरोवमाइं, उक्कोसेणं अट्ठारस सागरोवमाइं) हे गौतम ! जघन्य सतरह सागरोपम की उत्कृष्ट अठारह सागरोपम की (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तक देवों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) हे गौतम ! जघन्य भी और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्त की (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तक देवों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं सत्तरस सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं अट्ठारस सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त कम सतरह

અપર્યાપ્તક દેવોની સ્થિતિ કેટલી ? (गोयमा ! जहण्णेणं वि उक्कोसेण वि अन्तोमुहुत्तं) ગૌતમ ! જઘન્ય પણ અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્તની (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) પર્યાપ્તકોની સ્થિતિ કેટલી ? (जहण्णेणं चउद्दससागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं सत्तरससागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા ચૌદ સાગરોપમની, અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા સત્તરસાગરોપમની.

(सहस्सारे कप्पे देवाण पुच्छा ?) સહસ્રારકલ્પમાં દેવોની સ્થિતિ કેટલી ? (गोयमा ! जहण्णेणं सत्तरस सागरोवमाइं, उक्कोसेणं अट्ठारससागरोवमाइं) ગૌતમ ! જઘન્ય સત્તરસાગરોપમની ઉત્કૃષ્ટ અઢાર સાગરોપમની (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) અપર્યાપ્તક દેવોની સ્થિતિ કેટલી ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) ગૌતમ ! જઘન્ય પણ અને ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્તની (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) પર્યાપ્તક દેવોની સ્થિતિ કેટલી ? (गोयमा ! जहण्णेणं सत्तरससागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं अट्ठारससागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા સત્તરસાગરોપમની અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા

अष्टदश सागरोपमाणि, उत्कृष्टेन एकोनविंशतिः सागरोपमाणि, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अष्टादशसागरोपमानि अन्तर्मुहूर्तोनानि, उत्कृष्टेन एकोनविंशतिः सागरोपमानि अन्तर्मुहूर्तोनानि, प्राणते कल्पे देवानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन एकोनविंशतिः सागरोपमाणि, उत्कृष्टेन विंशतिः सागरोपमाणि अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां

सागरोपम की, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम अठारह सागरोपम की।

(आणए कप्पे देवाणं पुच्छा ?) आनत कल्प में देवों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं अट्ठारस सागरोवमाइं, उक्कोसेणं एगूणवीसं सागरोवमाइं) हे गौतम ! जघन्य अठारह सागरोपम, उत्कृष्ट उन्नीस सागरोपम की (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तक देवों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) हे गौतम ! जघन्य भी अन्तर्मुहूर्त्त, उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्त की (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तक देवों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं अट्ठारस सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं एगूणवीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त कम अठारह सागरोपम, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम उन्नीस सागरोपम की।

(पाणए कप्पे देवाणं पुच्छा ?) प्राणत कल्प में देवों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगूणवीसं सागरोवमाइं, उक्कोसेणं

અઢાર સાગરોપમની

(आणए कप्पे पुच्छा ?) આનતકલ્પમાં દેવોની સ્થિતિ કેટલી ? (गोयमा ! अट्ठारससागदोवमाइं उक्कोसेणं एगूणवीसं सागरोवमाइं) ગૌતમ ! જઘન્ય અઢાર સાગરોપમ, ઉત્કૃષ્ટ ઓગણીસ સાગરોપમની (अपज्जत्तयाण पुच्छा ?) અપર્યાપ્તક દેવોની સ્થિતિની પૃચ્છા ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) ગૌતમ ! જઘન્ય પણ અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્તની (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) પર્યાપ્તક દેવોની સ્થિતિ કેટલી ? (गोयमा ! जहण्णेणं अट्ठारससागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं उक्कोसेणं एगूणवीसं सागरोवमइं अंतोमुहुत्तूणाइं) ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા અઢાર સાગરોપમ, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા ઓગણીસ સાગરોપમની.

(पाणए कप्पे देवाणं पुच्छा ?) પ્રાણત કલ્પમાં દેવોની સ્થિતિ કેટલી ? (गोयमा ! जहण्णेण एगूणवीसं सागरोवमाइं, उवकोसेणं वीसं सागरोवमाइं) ગૌતમ !

पृच्छा, गौतम ! जघन्येन एकोनविंशतिः सागरोपमाणि: अन्तर्मुहूर्तोनानि, उत्कृष्टेन विंशतिः सागरोपमानि अन्तर्मुहूर्तोनानि, आरणे कल्पे देवानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन विंशतिः सागरोपमाणि, उत्कृष्टेन एकविंशतिः सागरोपमाणि, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन विंशतिः सागरोपमानि अन्तर्मुहूर्तोनानि, उत्कृष्टेन एकविंशतिः सागरोपमाणि अन्तर्मुहूर्तोनानि, अच्युते कल्पे देवानां पृच्छा,

---

वीसं सागरोवमाइं) हे **गौतम !** जघन्य उन्नीस सागरोपम, उत्कृष्ट **वीस सागरोपम की (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?)** अपर्याप्तकों की स्थिति कितनी ? **(गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं)** हे **गौतम !** जघन्य भी और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्त **(पज्जत्तयाणं पुच्छा ?)** पर्याप्तकों की स्थिति कितनी ? **(गोयमा ! जहण्णेणं एगूणवीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं वीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं)** हे **गौतम !** जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त कम उन्नीस सागरोपम की, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम वीस सागरोपम की ।

(आरणे कप्पे देवाणं पुच्छा ?) आरण कल्प में देवों की स्थिति कितनी ? **(गोयमा ! जहण्णेणं वीसं सागरोवमाइं, उक्कोसेणं एक्कवीसं सागरोवमाइं)** हे **गौतम !** जघन्य वीस सागरोपम की, उत्कृष्ट इक्कीस सागरोपम की **(अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?)** अपर्याप्त देवों की स्थिति कितनी ? **(गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं)** हे **गौतम !** जघन्य भी और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्त की **(पज्जत्तयाणं**

જઘન્ય ઓગણીસ સાગરોપમ, ઉત્કૃષ્ટ વીસ સાગરોપમની (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) અપર્યાપ્તકોની સ્થિતિ કેટલી ?) (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) ગૌતમ જઘન્ય પણ અને ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્ત (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) પર્યાપ્તકોની સ્થિતિ કેટલી ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगूणवीसं सागरोवमाइं, अंतोमुहुत्तूणाइं; उक्कोसेणं वीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા ઓગણીસ સાગરોપમની અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા વીસ સાગરોપમની.

(आरणे कप्पे देवाणं पुच्छा ?) આરણકલ્પમા દેવોની સ્થિતિ કેટલી ? (गोयमा ! जहण्णेण वीसं सागरोवमाइं, उक्कोसेणं एक्कवीसं सागरोवमाइं) ગૌતમ ! જઘન્ય વીસસાગરોપમની, ઉત્કૃષ્ટ એકવીસ સાગરોપમની (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) અપર્યાપ્ત દેવોની સ્થિતિ કેટલી ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) ગૌતમ ! જઘન્ય પણ અને ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્તની (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) પર્યાપ્ત દેવોકી સ્થિતિ કેટલી ? (गोयमा ! जहण्णेणं वीसं सागरोवमाइं, अंतोमुहु,

गौतम ! जघन्येन एकविंशतिः सागरोपमाणि, उत्कृष्टेन द्वाविंशतिः सागरोपमानि, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन एकविंशतिः सागरोपमाणि अन्तर्मुहूर्तोनानि, उत्कृष्टेन द्वाविंशतिः सागरोपमाणि अन्तर्मुहूर्तोनानि

टीका—व्याख्या सुगमा ॥ सू० ९ ॥

पुच्छा ?) पर्याप्तक देवों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं वीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं एगवीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त कम वीस सागरोपम की, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त कम इक्कीस सागरोपम की ।

(अच्चुए कप्पे देवाणं पुच्छा ?) अच्युत कल्प में देवों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगवीसं सागरोवमाइं, उक्कोसेणं बावीसं सागरोवमाइं) हे गौतम ! जघन्य इक्कीस सागरोपम की, उत्कृष्ट बाईस सागरोपम की (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्त देवों की स्थिति की पृच्छा ?) (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) हे गौतम ! जघन्य भी और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्त की (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तक देवों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं इक्कवीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं बावीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त कम इक्कीस सागरोपम की, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम बाईस सागरोपम की । ॥९॥

टीकार्थ—व्याख्या स्पष्ट है ॥९॥

त्तूणाइं उक्कोसेणं एगवीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા વીસ સાગરોપમની, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા એકવીસ સાગરોપમની.

(अच्चुए कप्पे देवाणं पुच्छा ?) અચ્યુતકલ્પમા દેવોની સ્થિતિ કેટલી ? (गोयमा ! जहण्णेण एगवीसं सागरोवमाइं उक्कोसेणं बावीसं सागरोवमाइं) ગૌતમ ! જઘન્ય એકવીસ સાગરોપમની, ઉત્કૃષ્ટ બાવીસ સાગરોપમની (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) અપર્યાપ્ત દેવોની સ્થિતિની પૃચ્છા ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) ગૌતમ ! જઘન્ય પણ અને ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્તની (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) પર્યાપ્તક દેવોની સ્થિતિની પૃચ્છા ? (गोयमा ! जहण्णेणं इक्कवीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं बावीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા એકવીસસાગરોપમની, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા બાવીસસાગરોપમની ॥સૂ૦૯॥

ટીકાર્થ—વ્યાખ્યા સ્પષ્ટ છે.

ग्रैवेयकादिस्थितिवक्तव्यता—

मूलम्—हेट्ठिमहेट्ठिमगेविज्जग देवाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं बावीसं सागरोवमाइं उक्कोसेणं तेवीसं सागरोवमाइं, अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं उक्कोसेणं वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं बावीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणं उक्कोसेणं तेवीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, हेट्ठिममज्झिमगेवज्जगदेवाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं तेवीसं सागरोवमाइं उक्कोसेणं चउवीसं सागरोवमाइं अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण अंतोमुहुत्तं पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं तेवीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं चउवीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं हेट्ठिम उवरिम गेविज्जगदेवाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं चउवीसं सागरोवमाइं उक्कोसेणं पणवीसं सागरोवमाइं, अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तियाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं चउवीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं पणवीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, मज्झिमहेट्ठिमगेविज्जगदेवाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं पणवीसं सागरोवमाइं उक्कोसेणं छव्वीसं सागरोवमाइं अपज्जत्तयाणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णेण उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं,पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं पणवीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं उक्कोसेणं छव्वीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, मज्झिममज्झिमगेविज्जगदेवाणं पुच्छा ? गोयमा! जहण्णेणं छव्वीसं सागरोवमाइं उक्कोसेणं सत्तावीसं सागरोवमाइं अपज्जत्तियाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं छव्वीसं सागरोवमाइं अंतो-मुहुत्तूणाइं

गौतम ! जघन्येन एकविंशतिः सागरोपमाणि, उत्कृष्टेन द्वाविंशतिः सागरोपमाणि, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन एकविंशतिः सागरोपमाणि अन्तर्मुहूर्तोनानि, उत्कृष्टेन द्वाविंशतिः सागरोपमाणि अन्तर्मुहूर्तोनानि

टीका—व्याख्या सुगमा ॥ सू० ९ ॥

पुच्छा ?) पर्याप्तक देवों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं वीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं एगवीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त कम वीस सागरोपम की, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त कम इक्कीस सागरोपम की।

(अच्चुए कप्पे देवाणं पुच्छा ?) अच्युत कल्प में देवों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगवीसं सागरोवमाइं, उक्कोसेणं बावीसं सागरोवमाइं) हे गौतम ! जघन्य इक्कीस सागरोपम की, उत्कृष्ट बाईस सागरोपम की (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्त देवों की स्थिति की पृच्छा ?) (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) हे गौतम ! जघन्य भी और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्त की (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तक देवों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं इक्कवीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं बावीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त कम इक्कीस सागरोपम की, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम बाईस सागरोपम की। ॥९॥

टीकार्थ–व्याख्या स्पष्ट है ॥९॥

त्तूणाइं उक्कोसेणं एगवीसं सागरोवमाइ अंतोमुहुत्तूणाइं) ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા વીસ સાગરોપમની, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા એકવીસ સાગરોપમની.

(अच्चुए कप्पे देवाण पुच्छा ?) અચ્યુતકલ્પમા દેવોની સ્થિતિ કેટલી ? (गोयमा ! जहण्णेण एगवीसं सागरोवमाइं उक्कोसेणं बावीसं सागरोवमाइं) ગૌતમ ! જઘન્ય એકવીસ સાગરોપમની, ઉત્કૃષ્ટ બાવીસ સાગરોપમની (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) અપર્યાપ્ત દેવોની સ્થિતિની પૃચ્છા ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) ગૌતમ ! જઘન્ય પણ અને ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્તની (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) પર્યાપ્તક દેવોની સ્થિતિની પૃચ્છા ? (गोयमा ! जहण्णेणं इक्कवीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं बावीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા એકવીસસાગરોપમની, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા બાવીસસાગરોપમની ॥સૂ૦૯॥

ટીકાર્થ—વ્યાખ્યા સ્પષ્ટ છે.

ग्रैवेयकादिस्थितिवक्तव्यता—

मूलम्–हेट्ठिमहेट्ठिमगेविज्जग देवाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं बावीसं सागरोवमाइं उक्कोसेणं तेवीसं सागरोवमाइं, अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं उक्कोसेणं वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं बावीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणं उक्कोसेणं तेवीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, हेट्ठिममज्झिमगेवज्जगदेवाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं तेवीसं सागरोवमाइं उक्कोसेणं चउवीसं सागरोवमाइं अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण अंतोमुहुत्तं पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं तेवीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं चउवीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं हेट्ठिम उवरिम गेविज्जगदेवाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं चउवीसं सागरोवमाइं उक्कोसेणं पणवीसं सागरोवमाइं, अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तियाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं चउवीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं पणवीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, मज्झिमहेट्ठिमगेविज्जगदेवाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं पणवीसं सागरोवमाइं उक्कोसेणं छव्वीसं सागरोवमाइं अपज्जत्तयाणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णेण उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं,पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं पणवीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं उक्कोसेणं छव्वीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, मज्झिममज्झिमगेविज्जगदेवाणं पुच्छा ? गोयमा! जहण्णेणं छव्वीसं सागरोवमाइं उक्कोसेणं सत्तावीसं सागरोवमाइं अपज्जत्तियाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं छव्वीसं सागरोवमाइं अंतो-मुहुत्तूणाइं

गौतम ! जघन्येन एकविंशतिः सागरोपमाणि, उत्कृष्टेन द्वाविंशतिः सागरोपमानि, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन एकविंशतिः सागरोपमाणि अन्तर्मुहूर्तोनानि, उत्कृष्टेन द्वाविंशतिः सागरोपमाणि अन्तर्मुहूर्तोनानि

टीका—व्याख्या सुगमा ॥ सू० ९ ॥

पुच्छा ?) पर्याप्तक देवों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं वीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइ, उक्कोसेणं एगवीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त कम वीस सागरोपम की, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त कम इक्कीस सागरोपम की।

(अच्चुए कप्पे देवाणं पुच्छा ?) अच्युत कल्प में देवों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगवीसं सागरोवमाइं, उक्कोसेणं बावीसं सागरोवमाइं) हे गौतम ! जघन्य इक्कीस सागरोपम की, उत्कृष्ट बाईस सागरोपम की (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्त देवों की स्थिति की पृच्छा ?) (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) हे गौतम ! जघन्य भी और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्त की (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तक देवों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं इक्कवीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं बावीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त कम इक्कीस सागरोपम की, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम बाईस सागरोपम की। ॥९॥

टीकार्थ—व्याख्या स्पष्ट है ॥९॥

त्तूणाइं उक्कोसेणं एगवीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા વીસ સાગરોપમની, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા એકવીસ સાગરોપમની.

(अच्चुए कप्पे देवाणं पुच्छा ?) અચ્યુતકલ્પમા દેવોની સ્થિતિ કેટલી ? (गोयमा ! जहण्णेण एगवीसं सागरोवमाइं उक्कोसेणं बावीसं सागरोवमाइं) ગૌતમ ! જઘન્ય એકવીસ સાગરોપમની, ઉત્કૃષ્ટ બાવીસ સાગરોપમની (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) અપર્યાપ્ત દેવોની સ્થિતિની પૃચ્છા ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) ગૌતમ ! જઘન્ય પણ અને ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્તની (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) પર્યાપ્તક દેવોની સ્થિતિની પૃચ્છા ? (गोयमा ! जहण्णेणं इक्कवीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं बावीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા એકવીસસાગરોપમની, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા બાવીસસાગરોપમની ॥સૂ૦૯॥

ટીકાર્થ—વ્યાખ્યા સ્પષ્ટ છે.

ग्रैवेयकादिस्थितिवक्तव्यता—

मूलम्—हेट्ठिमहेट्ठिमगेविज्जग देवाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं बावीसं सागरोवमाइं उक्कोसेणं तेवीसं सागरोवमाइं, अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं उक्कोसेणं वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं बावीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणं उक्कोसेणं तेवीसं सागरोवमाइ अंतोमुहुत्तूणाइं, हेट्ठिममज्झिमगेवज्जगदेवाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं तेवीसं सागरोवमाइं उक्कोसेणं चउवीसं सागरोवमाइं अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण अंतोमुहुत्तं पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं तेवीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं चउबीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं हेट्ठिम उवरिम गेविज्जगदेवाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं चउवीसं सागरोवमाइं उक्कोसेणं पणवीसं सागरोवमाइं, अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तियाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं चउवीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं पणवीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, मज्झिमहेट्ठिमगेविज्जगदेवाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं पणवीसं सागरोवमाइं उक्कोसेणं छव्वीसं सागरोवमाइं अपज्जत्तयाणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णेण उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं,पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं पणवीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं उक्कोसेणं छव्वीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, मज्झिममज्झिमगेविज्जगदेवाणं पुच्छा ? गोयमा! जहण्णेणं छव्वीसं सागरोवमाइं उक्कोसेणं सत्तावीसं सागरोवमाइं अपज्जत्तियाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं छव्वीसं सागरोवमाइं अंतो-मुहुत्तूणाइं

उक्कोसेणं सत्तावीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं मज्झिमउव-रिमगेविज्जग देवाणं पुच्छा गोयमा! जहण्णेणं सत्तावीसं सागरोवमाइं, उक्कोसेणं अट्ठावीसं सागरोवमाइं, अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा! जहण्णेण वि, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्त-याणं पुच्छा, गोयमा! जहण्णेणं सत्तावीसं सागरोवमाइं अंतो-मुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं अट्ठावीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उवरिमहेट्ठिमगेविज्जग देवाणं पुच्छा, गोयमा! जहण्णेणं अट्ठा-वीसं सागरोवमाइं, उक्कोसेणं एगूणतीसं सागरोवमाइं, अपज्ज-त्तयाणं पुच्छा, गोयमा! जहण्णेण वि, उक्कोसेण वि अंतो-मुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा! जहण्णेणं अट्ठावीसं सागरोवमाइं, अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं एगूणतीसं सागरोव-माइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उवरिममज्झिमगेवेज्जग देवाणं पुच्छा, गोयमा! जहण्णेणं एगूणतीसं सागरोवमाइं, उक्कोसेणं तीसं सागरोवमाइं, अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा! जहण्णेण वि उक्को-सेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा! जहण्णेणं एगूणतीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं तीसं साग-रोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उवरिमगेवेज्जगदेवाणं पुच्छा, गोयमा! जहण्णेणं तीसं सागरोवमाइं, उक्कोसेणं एक्कतीसं सागरोवमाइं, अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा! जहण्णेणं तीसं सागरोवमाइं, अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं एक्कतीसं साग-रोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, विजयवेजयंतजयंत अपराजितेसु णं भंते! देवाणं केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता? गोयमा! जह-ण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा! जहण्णेणं एक्कतीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं

तेत्तीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, सव्वट्ठसिद्धदेवाणं भंते! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता? गोयमा! अजहण्णमणुक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइं ठिई पण्णत्ता, सव्वट्ठसिद्धगदेवाणं अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, सव्वट्ठसिद्धगदेवाणं पज्जत्तयाणं केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता? गोयमा! अजहण्णमणुक्कोसं तेत्तीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं ठिई पण्णत्ता ॥सू० १०॥

॥ पण्णवणाए भगवईए चउत्थं ठिइपदं समत्तं ॥

छाया—अधस्तनाधस्तनग्रैवेयकदेवानां पृच्छा, गौतम! जघन्येन द्वाविंशतिः सागरोपमाणि, उत्कृष्टेन त्रयोविंशतिः सागरोपमाणि, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम!

ग्रैवेयकादि स्थिति-वक्तव्यता

शब्दार्थ-(हेट्ठिमहेट्ठिम गेविज्जगदेवाणं पुच्छा?) अधस्तन-अधस्तन अर्थात् नीचे वाले तीन ग्रैवेयक विमानों में जो सब से नीचे है, उसमें रहने वाले देवों की स्थिति की पृच्छा-अर्थात् स्थिति कितनी है? (गोयमा! जहण्णेणं बावीसं सागरोवमाइं, उक्कोसेणं तेवीसं सागरोवमाइं) हे गौतम! जघन्य बाईस सागरोपम की, उत्कृष्ट तेवीस सागरोपम की (अपज्जत्तयाणं पुच्छा?) वहां के अपर्याप्तकों की स्थिति कितनी? (गोयमा) हे गौतम! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य भी और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्त की (पज्जत्तयाणं पुच्छा?) पर्याप्तक देवों की स्थिति कितनी? (गोयमा! जहण्णेणं

ગ્રૈવેયકાદિ સ્થિતિ-વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ-(हेट्ठिमहेट्ठिमगेविज्जगदेवाणं पुच्छा?) અધસ્તન-અધસ્તન અર્થાત્ નીચેવાળા ત્રણ ગ્રૈવેયક વિમાનોમાં જે બધાથી નીચે છે, તેમાં રહેવાવાળા દેવોની સ્થિતિની પૃચ્છા અર્થાત્ સ્થિતિ કેટલી છે? (गोयमा! जहण्णेणं बावीसं सागरोवमाइं, उक्कोसेणं तेवीसं सागरोवमाइं) હે ગૌતમ! જઘન્ય બાવીસ સાગરોપમની ઉત્કૃષ્ટ તેવીસ સાગરોપમની હોય છે (अपज्जत्ताणं पुच्छा?) ત્યાંના અપર્યાપ્તોની સ્થિતિ કેટલી છે? (गोयमो!) હે ગૌતમ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) જઘન્ય પણ અને ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્તની હોય છે. (पज्जत्तयाणं पुच्छा?) પર્યાપ્તક દેવોની

जघन्येन द्वाविंशतिः सागरोपमाणि अन्तर्मुहूर्तोनानि, उत्कृष्टेन त्रयोविंशतिः सागरोपमाणि अन्तर्मुहूर्तोनानि, अधस्तनमध्यमग्रैवेयकदेवानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन त्रयोविंशतिः सागरोपमाणि, उत्कृष्टेन चतुर्विंशतिः सागरोपमाणि, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि, उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन त्रयोविंशतिः सागरोपमाणि अन्तर्मुहूर्तोनानि, उत्कृष्टेन चतुर्विंशतिः सागरोपमाणि अन्तर्मुहूर्तोनानि, अधस्तनोपरिमग्रैवेयकदेवानां पृच्छा,

---

बावीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं तेवीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त कम बाईस सागरोपम की, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम तेईस सागरोपम की ।

(हेट्ठिममज्झिम गेविज्जगदेवाणं पुच्छा ?) अधस्तन मध्यम ग्रैवेयक के देवों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं तेवीसं सागरोवमाइं, उक्कोसेणं चउवीसं सागरोवमाइ) हे गौतम ! जघन्य तेईस सागरोपम की और उत्कृष्ट चौवीस सागरोपम की (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तकों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) हे गौतम ! जघन्य भी और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्त की (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तक देवों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं तेवीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं उक्कोसेणं चउवीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) हे गौतम ! जघन्य तेईस सागरोपम में अन्तर्मुहूर्त्त कम, उत्कृष्ट चौवीस सागरोपम में अन्तर्मुहूर्त्त कम की ।

સ્થિતિ કેટલી કહી છે ? (गोयमा ! जहण्णेणं बावीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं उक्कोसेणं तेवीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા બાવીસ સાગરોપમની છે ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા તેવીસ સાગરોપમની હોય છે

(हेट्ठिममज्झिमगेविज्जगदेवाण पुच्छा ?) અધસ્તન મધ્યમ ગ્રૈવેયકના દેવોની સ્થિતિ કેટલી છે ? (गोयमा ! जहण्णेणं तेवीसं सागरोवमाइं, उक्कोसेणं चउवीसं सागरोवमाइं) જઘન્ય તેવીસ સાગરોપમની અને ઉત્કૃષ્ટ ચોવીસ સાગરોપમની હોય છે. (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) અપર્યાપ્તકોની સ્થિતિ કેટલી ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) ગૌતમ ! જઘન્ય પણ અને ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્તની હોય છે (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) પર્યાપ્તકોની સ્થિતિ કેટલી છે ? (गोयमा ! जहण्णेणं तेवीसं सागरोवमाइं अन्तोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं चउवीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) ગૌતમ ! જઘયન્ય તેવીસ સાગરોપમમાં અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા ઉત્કૃષ્ટ ચોવીસ સાગરોપમમાં અન્તર્મુહૂર્ત ઓછાની

गौतम ! जघन्येन चतुर्विंशतिः सागरोपमाणि, उत्कृष्टेन पञ्चविंशति सागरोपमाणि अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन-चतुर्विंशतिः सागरोपमाणि अन्तर्मुहूर्तोनानि, उत्कृष्टेन पञ्चविंशतिः सागरोपमाणि अन्तर्मुहूर्तोनानि, मध्यमाधस्तनग्रैवेयकदेवानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन पञ्चविंशतिः सागरोपमाणि, उत्कृष्टेन षड्विंशतिः सागरो-

---

(हेट्ठिमउवरिमगेविज्जग देवाणं पुच्छा ?) अधस्तन-उपरितन ग्रैवेयक देवों की स्थिति कितनी ? (गोयमा जहण्णेणं चउवीसं साग रोवमाइं, उक्कोसेणं पणवीसं सागरोवमाइं) हे गौतम ! जघन्य चौवीस सागरोपम की, उत्कृष्ट पच्चीस सागरोपम की (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तक देवों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) हे गौतम ! जघन्य भी और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्त की (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तकों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं चउवीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं पणवीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त कम चौवीस सागरोपम की, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम पच्चीस सागरोपम की।

(मज्झिम हेट्ठिमगेविज्जगदेवाणं पुच्छा ?) मध्यम-अधस्तन अर्थात् मध्य के तीन ग्रैवेयकों में सब से नीचे के ग्रैवेयक के देवों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं पणवीसं सागरोवमाइं,

---

(हेट्ठिमउवरिमगेविज्जगदेवाणं पुच्छा ?) અધસ્તન ઉપરિતન ગ્રૈવેયક દેવોની સ્થિતિ કેટલી છે ? (गोयमा ! जहण्णेणं चउवीसं सागरोवमाइं, उक्कोसेणं पणवीसं सागरोवमाइं) હે ગૌતમ ! જઘન્ય ચોવીસ સાગરોપમની, ઉત્કૃષ્ટ પચ્ચીસ સાગરોપમની હોય છે. (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) અપર્યાપ્ત દેવોની સ્થિતિ કેટલી છે ? (गोयमा ! जहण्णेणं वि उक्कोसेणं वि अन्तोमुहुत्तं) હે ગૌતમ ! જઘન્ય પણ અને ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્તની હોય છે (पज्जत्तयाणं पुच्छा ? પર્યાપ્તકોની સ્થિતિ કેટલી છે ? (गोयमा ! जहण्णेणं चउवीसं सागरोवमाइं, अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं पणवीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા ચોવીસ સાગરોપમની, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા પચીસ-સાગરોપમની હોય છે

(मज्झिम हेट्ठिम गेविज्जगदेवाणं पुच्छा ?) મધ્યમ-અધસ્તન અર્થાત્ મધ્યના ત્રણ ગ્રૈવેયકમા બધાથી નીચેના ગ્રૈવેયકના દેવોની સ્થિતિ કેટલી છે ? (गोयमा ! जहण्णेणं पणवीसं सागरोवमाइं, उक्कोसेणं छव्वीसं सागरोवमाइं) હે ગૌતમ ! જઘન્ય

पमाणि, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम! जघन्येन पञ्चविंशतिः सागरोपमाणि अन्तर्मुहूर्तोनानि, उत्कृष्टेन षड्विंशतिः सागरोपमाणि, अन्तर्मुहूर्तोनानि, मध्यममध्यम-ग्रैवेयकदेवानां पृच्छा, गौतम! जघन्येन षड्विंशतिः सागरोपमाणि, उत्कृष्टेन सप्तविंशतिः सागरोपमाणि, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम! जघन्येनापि उत्कृष्टे-नापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम! जघन्येन षड्विंशतिः सागरो-

---

उक्कोसेणं छव्वीसं सागरोवमाइं) हे गौतम! जघन्य पच्चीस सागरोपम की, उत्कृष्ट छव्वीस सागरोपम की (अपज्जत्तयाणं पुच्छा?) अपर्या-प्तकों की स्थिति कितनी? (गोयमा! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) हे गौतम! जघन्य भी और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त की।

(पज्जत्तयाणं पुच्छा?) पर्याप्तकों की स्थिति कितनी? (गोयमा! जहण्णेणं पणवीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) हे गौतम! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त कम पच्चीस सागरोपम की (उक्कोसेणं छव्वीसं सागरो-वमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त कम छव्वीस सागरोपम की।

(मज्झिममज्झिमगेविज्जगदेवाणं पुच्छा?) मध्यम-मध्यम ग्रैवेयक देवों की स्थिति कितनी? (गोयमा! जहण्णेणं छव्वीसं साग-रोवमाइं, उक्कोसेणं सत्तवीसं सागरोवमाइं) हे गौतम! जघन्य छव्वीस सागरोपम की, उत्कृष्ट सताईस सागरोपम की (अपज्जत्त-याणं पुच्छा?) अपर्याप्तकों की कितनी? (गोयमा! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) हे गौतम! जघन्य भी और उत्कृष्ट भी

પચીસ સાગરોપમ, અને ઉત્કૃષ્ટ છવ્વીસ સાગરોપમની હોય છે. (अपज्जत्तयाणं पुच्छा?)અપર્યાપ્તકોની સ્થિતિ કેટલી છે? (गोयमा! जहण्णेणं वि उक्कोसेणं वि अंतोमुहुत्तं) હે ગૌતમ! જઘન્ય પણ અને ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્તની હોય છે. (पज्जत्तयाणं पुच्छा?) પર્યાપ્તકોની સ્થિતિ કેટલી છે? (गोयमा! जहण्णेणं पणवीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेण छव्वीस सागरोवमाइं) હે ગૌતમ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા પચીસ સાગરોપમની, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા છવ્વીસ સાગરોપમની છે.

(मज्झिम मज्झिम गेविज्जगदेवाणं पुच्छा? મધ્યમ-મધ્યમ ગ્રૈવેયક દેવોની સ્થિતિ કેટલી છે? (गोयमा! जहण्णेणं छव्वीसं सागरोवमाइं, उक्कोसेणं सत्तावीस सागरोवमाइं) હે ગૌતમ! જઘન્ય છવ્વીસ સાગરોપમની, ઉત્કૃષ્ટ સત્યાવીસ સાગરોપમની હોય છે. (अपज्जत्तयाणं पुच्छा?) અપર્યાપ્તકોની સ્થિતિ કેટલી છે? (गोयमा! जहण्णेणं वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) હે ગૌતમ! જઘન્ય પણ અને ઉત્કૃષ્ટ

पमाणि, अन्तर्मुहूर्तोनानि, उत्कृष्टेन सप्तविंशतिः सागरोपमाणि अन्तर्मुहूर्तोनानि, मध्यमोपरिमग्रैवेयकदेवानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन सप्तविंशतिः सागरोपमाणि, उत्कृष्टेन अष्टाविंशतिः सागरोपमाणि, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन सप्तविंशतिः सागरोपमाणि अन्तर्मुहूर्तोनानि, उत्कृष्टेन अष्टाविंशतिः सागरो-

---

अन्तर्मुहूर्त्त की (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तकों की कितनी ? (गोयमा जहण्णेणं छव्वीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं सत्तावीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त कम छव्वीस सागरोपम की, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम सताईस सागरोपम की।

(मज्झिम उवरिमगेविज्जगदेवाणं पुच्छा ?) मध्यम उपरितन ग्रैवेयक देवों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं सत्तावीसं सागरोवमाइं, उक्कोसेणं अट्ठावीसं सागरोवमाइं) हे गौतम ! जघन्य सताईस सागरोपम की, उत्कृष्ट अट्ठाईस सागरोपम की (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तक देवों की कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्त) हे गौतम ! जघन्य भी और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्त की (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तकों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं सत्तावीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं अट्ठावीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) हे गौतम !

પણ અન્તર્મુહૂર્તની છે. (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) પર્યાપ્તકોની સ્થિતિ કેટલી છે ? (गोयमा ! जहण्णेणं छव्वीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइ, उक्कोसेणं सत्तावीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા છવ્વીસ સાગરોપમની, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા સત્યાવીસ સાગરોપમની હોય છે

(मज्झिम उवरिम गेविज्जगदेवाणं पुच्छा ?) મધ્યમ ઉપરિતન ગ્રૈવેયક દેવોની સ્થિતિ કેટલી છે ? (गोयमा ! जहण्णेणं सत्तावीसं सागरोवमाइं, उक्कोसेणं अट्ठावीसं सागरोवमाइं) હે ગૌતમ ! જઘન્ય સત્યાવીસ સાગરોપમની, ઉત્કૃષ્ટ અઠ્યાવીસ સાગરોપમની (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ? અપર્યાપ્તક દેવોની સ્થિતિ કેટલી છે ? (गोयमा ! जहण्णेणं वि उक्कोसेण वि अन्तोमुहुत्तं) હે ગૌતમ ! જઘન્ય પણ અને ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્તની (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) પર્યાપ્તદેવોની સ્થિતિ કેટલી છે ? (गोयमा ! जहण्णेणं सत्तावीसं सागरोवमाइं, अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं अट्ठावीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા સત્યાવીસ સાગરોપમની, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા અઠયાવીસ સાગરોપમની હોય છે

पमाणि अन्तर्मुहूर्तोनानि, उपरिमाधस्तनग्रैवेयक देवानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अष्टाविंशतिः सागरोपमाणि, उत्कृष्टेन एकोनत्रिंशत् सागरोपमाणि, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तमुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अष्टाविंशतिः सागरोपमाणि अन्तर्मुहूर्तोनानि, उत्कृष्टेन एकोनत्रिंशत् सागरोपमाणि अन्तर्मुहूर्तोनानि, उपरिममध्यमग्रैवेयकदेवानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन एकोनत्रिंशत् सागरोपमाणि उत्कृष्टेन त्रिंशत् सागरोपमाणि,

---

जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त कम सताईस सागरोपम की, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम अट्ठाईस सागरोपम की।

(उवरिमहेट्ठिमगेविज्जगदेवाणं पुच्छा?) उपरितन-अधस्तनग्रैवेयक के देवों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं अठावीसं सागरोवमाइं, उक्कोसेणं एगूणतीसं सागरोवमाइं) हे गौतम ! जघन्य अठाईस सागरोपम की, उत्कृष्ट उनतीस सागरोपम की (अपज्जत्तयाणं पुच्छा) अपर्याप्तक देवों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य और उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त (पज्जत्तयाणं पुच्छा) पर्याप्तकों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं अट्ठावीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं एगूणतीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त कम अठाईस सागरोपम, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम उनतीस सागरोपम की।

(उवरिम मज्झिमगेवेज्जगदेवाणं पुच्छा?) उपरितन मध्यम ग्रैवेयक देवों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगूणतीसं सागरोवमाइं, उक्कोसेणं तीसं सागरोवमाइं) हे गौतम ! जघन्य

(उवरिम हट्ठिम गेविज्जगदेवाणं पुच्छा ?) ઉપરિતન-અધસ્તન ગ્રૈવેયકના દેવોની સ્થિતિ કેટલી છે ? (गोयमा ! जहण्णेणं अट्ठावीसं सागरोवमाइं उक्कोसेणं एगूणतीसं सागरोवमाइ) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અઠ્યાવીસ સાગરોપમની ઉત્કૃષ્ટ ઓગણુત્રીસ સાગરોપમની થાય છે. (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) અપર્યાપ્તક દેવોની સ્થિતિ કેટલી છે ?(गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेणं वि अंतोमुहुत्तं) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) પર્યાપ્તદેવોની સ્થિતિ કેટલી છે ? (गोयमा ! जहण्णेणं अट्ठावीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं एगूणतीसं सागरोवमाइं अन्तोमुहुत्तूणाइ) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા અઠ્યાવીસ સાગરોપમની ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા ઓગણત્રીસ સાગરોપમની થાય છે

(उवरिम मज्झिम गेवेज्जग देवाणं पुच्छा ?) ઉપરિતન મધ્યમ ગ્રૈવેયક દેવોની સ્થિતિ કેટલી છે ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगूणतीसं सागरोवमाइं, उक्कोसेणं तीसं

अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन एकोनत्रिंशत् सागरोपमाणि अन्तर्मुहूर्तोनानि, उत्कृष्टेन त्रिंशत् सागरोपमाणि अन्तर्मुहूर्तोनानि उपरिमोपरिमग्रैवेयकदेवानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन त्रिंशत् सागरोपमाणि, उत्कृष्टेन एकत्रिंशत् सागरोपमाणि, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन त्रिंशत् सागरोपमाणि अन्तर्मुहूर्तोनानि,

---

उनतीस सागरोपम, उत्कृष्ट तीस सागरोपम की (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तकों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) हे गौतम ! जघन्य और उत्कृष्ट अन्तमुहूर्त्त (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तकों की स्थिति कितनी ? (गोयमा जहण्णेणं एगूणतीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं तीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त कम उनतीस सागरोपम की, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम तीस सागरोपम की

(उवरिमउवरिम गेवेज्जगदेवाणं पुच्छा ?) उपरितन-उपरितन ग्रैवेयक देवों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं तीसं सागरोवमाइं, उक्कोसेणं एक्कतीसं सागरोवमाइं) हे गौतम ! जघन्य तीस सागरोपम की, उत्कृष्ट इकतीस सागरोपम की (अपज्जत्तयाणं पुच्छा) अपर्याप्तक देवों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) हे गौतम ! जघन्य और उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त की (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तकों की स्थिति कितनी ? (गोयमा !

सागरोवमाइं) હે ગૌતમ ! જઘન્ય ઓગણત્રીસ સાગરોપમની ઉત્કૃષ્ટ ત્રીસ સાગરોપમની કહી છે. (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) અપર્યાપ્તદેવોની સ્થિતિ કેટલી છે ? (गोयमा जहण्णेणं वि उक्कोसेणं वि अंतोमुहुत्तं) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્તની હોય છે. (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) પર્યાપ્તદેવોની સ્થિતિ કેટલી છે ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगूणतीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं तीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા ઓગણત્રીસ સાગરોપમની ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછાત્રીસ સાગરોપમની હોય છે

(उवरिम-उवरिम गेवेज्जगदेवाणं पुच्छा ?) ઉપરિતન-ઉપરિતન ગ્રૈવેયકદેવોની સ્થિતિ કેટલી કહેલ છે ? (गोयमा ! जहण्णेणं तीसं सागरोवमाइं, उक्कोसेणं एक्कतीसं सागरोवमाइं) હે ગૌતમ ! જઘન્ય ત્રીસ સાગરોપમની, ઉત્કૃષ્ટ એકત્રીસ સાગરોપમની કહેલ છે. (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) અપર્યાપ્તક દેવોની સ્થિતિ કેટલી છે ? (गोयमा ! जहण्णेणं वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ

उत्कृष्टेन एकत्रिंशत् सागरोपमाणि अन्तर्मुहूर्तोनानि, विजयवैजयन्तजयन्तापराजितेषु खलु भदन्त ! देवानां कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येन एकत्रिंशत् सागरोपमाणि उत्कृष्टेन त्रयस्त्रिंशत् सागरोपमाणि, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन एकत्रिंशत् सागरोपमाणि अन्तर्मुहूर्तोनानि, उत्कृष्टेन त्रयस्त्रिंशत् सागरोपमाणि अन्तर्मुहूर्तोनानि, सर्वार्थसिद्धकदेवानां भदन्त !

जहण्णेणं तीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं एक्कतीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त कम तीस सागरोपम की, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम इकतीस सागरोपम की।

(विजयवेजयंतजयंतअपराजिलेसु णं भंते ! देवाणं केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! विजय, वैजयन्त, जयन्त और अपराजित विमानों में देवों की स्थिति किनने काल की कही है ? (गोयमा ! जहण्णेणं एक्कतीसं सागरोवमाइं, उक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइं) हे गौतम ! जघन्य एकतीस सागरोपम की, उत्कृष्ट तेतीस सागरोपम की (अपज्जत्तगाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तकों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) हे गौतम ! जघन्य और उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त की (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तकों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं एक्कतीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त कम एकतीस सागरोपम और उत्कृष्ट:

અન્તર્મુહૂર્તની હોય છે.(पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) પર્યાપ્તકોની સ્થિતિ કેટલી છે? (गोयमा ! जहण्णेणं तीसं सागरोवमाइं, अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं एक्कतीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા ત્રીસ સાગરોપમની, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા એકત્રીસ સાગરોપમની હોય છે

(विजय वेजयन्त जयन्त अपराजितेसु णं भंते ! देवाणं केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) હે ભગવન્ ! વિજય, વૈજયન્ત, જયન્ત; અપરાજિત વિમાનોમાં દેવોની સ્થિતિ કેટલા કાળની કહી છે ? (गोयमा ! जहण्णेणं एक्कतीसं सागरोवमाइं, उक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइ) હે ગૌતમ ! જઘન્ય એકત્રીસ સાગરોપમની, ઉત્કૃષ્ટ તેત્રીસ સાગરોપમની (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) અપર્યાપ્તદેવોની સ્થિતિ કેટલી છે ? (गोयमा ! जहण्णेणं वि उक्कोसेणं वि अंतोमुहुत्तं) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્તની (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) પર્યાપ્તદેવોની સ્થિતિ કેટલી છે ? (गोयमा ! जहण्णेणं एक्कतीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) હે ગૌતમ !

कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! अजघन्यानुत्कृष्टम् त्रयस्त्रिंशत् सागरोपमाणि स्थितिः प्रज्ञप्ता, सर्वार्थसिद्धकदेवानाम् अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, सर्वार्थसिद्धदेवानां पर्याप्तकानां कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! अजघन्यानुत्कृष्टम् त्रयस्त्रिंशत् सागरोपमाणि अन्तर्मुहूर्तोनानि स्थितिः प्रज्ञप्ता, प्रज्ञापनायां भगवत्याम् चतुर्थम् स्थितिपदं समाप्तम् ॥ टीका—व्याख्या सुगमा ॥सू० १०॥

इतिश्री विश्वविख्यात-जगद्वल्लभ-प्रसिद्धवाचकपञ्चदशभाषाकलित-ललित कलापालापकप्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मापक-वादिमानमर्दक-श्री-शाहू छत्रपतिकोल्हापुरराजप्रदत्त-'जैनशास्त्राचार्य'-पदविभूषित-कोल्हापुरराजगुरु-बालब्रह्मचारि जैनाचार्य जैनधर्मदिवाकर-पूज्यश्री-घासीलाल-व्रतिविरचितायां श्री प्रज्ञापना-सूत्रस्य प्रमेयबोधिकाख्यायां व्याख्यायां

॥ चतुर्थं स्थानपदम् समाप्तम् ॥

अन्तर्मुहूर्त्त कम तेतीस सागरोपम की ।

(सव्वट्ठसिद्धदेवाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! सर्वार्थ सिद्ध देवों की कितने काल की स्थिति कही है ? (गोयमा ! अजहण्णमणुक्कोसं तेत्तीसं सागरोवमाइं ठिई पण्णत्ता) हे गौतम ! जघन्य और उत्कृष्ट भेद से रहित तेतीस सागरोपम की स्थिति कही है । (सव्वट्ठसिद्धग देवाणं अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्त सर्वार्थ सिद्ध विमान के देवों की स्थिति कितनी ! (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) हे गौतम ! जघन्य और उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त की (सव्वट्ठसिद्धगदेवाणं पज्जत्तयाणं केवइयं

જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા એકત્રીસ સાગરોપમની, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા તેત્રીસ સાગરોપમની હોય છે.

(सव्वट्ठसिद्धदेवाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) હે ભગવાન્ ! સર્વાર્થ સિદ્ધ વિમાનવાસી દેવોની કેટલા કાળની સ્થિતિ કહી છે ? (गोयमा ! अजहण्णमणुक्कोसं तेत्तीसं सागरोवमाइं ठिई पण्णत्ता) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ ભેદથી રહિત તેત્રીસ સાગરોપમની સ્થિતિ કહી છે. (सव्वट्ठसिद्धगदेवाणं अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) અપર્યાપ્ત સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનના દેવોની સ્થિતિ કેટલી છે ? (गोयमा ! जहण्णेणं वि उक्कोसेण वि अन्तोमुहुत्तं) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્તની છે (सव्वट्ठ-

काल ठिई पण्णत्ता ?) सर्वार्थसिद्ध विमान के पर्याप्त देवों की स्थिति कितने काल की कही है ? (गोयमा ! अजहण्णमणुक्कोसं तेत्तीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) हे गौतम ! जघन्य-उत्कृष्ट भेद से रहित अन्तर्मुहूर्त्त कम तेतीस सागरोपम की (ठिई) स्थिति (पण्णत्ता) कही है । ॥१०॥ टीकार्थ—व्याख्या स्पष्ट है ॥१०॥

श्री जैनचार्य जैनधर्मदिवाकर पूज्यश्री घासीलाल व्रतिविरचित
प्रज्ञापना सूत्र की प्रमेयबोधिनि व्याख्या में
॥ चौथा स्थान पद समाप्त ॥

सिद्ध देवाणं पज्जत्तयाणं केवइय कालं ठिई पण्णत्ता ?) सर्वार्थ सिद्ध विमानना पर्याप्तक देवोनी स्थिति केटला काળनी કહી છે ? (गोयमा ! अजहण्णमणुक्कोसं तेत्तीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) ગૌતમ ! જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ ભેદથી રહિત અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા તેત્રીસ સાગરોપમની (ठिई) સ્થિતિ (पण्णत्ता) કહી છે. ॥ ૧૦ ॥
ટીકાર્થ—વ્યાખ્યા સ્પષ્ટ છે ॥ ૧૦ ॥

શ્રી જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્ય શ્રી ઘાસીલાલ વ્રતિવિરચિત પ્રજ્ઞાપના સૂત્રની પ્રમેયબોધિની ટીકાનું ચોથું સ્થાનપદ સમાપ્ત

अथ पञ्चमं पर्यायपदम्

मूलम्—कइविहा णं भंते! पज्जवा पण्णत्ता? गोयमा! दुविहा पज्जवा पण्णत्ता, तं जहा—जीवपज्जवा य, अजीव पज्जवा य, जीवपज्जवा णं भंते! किं संखेज्जा असंखेज्जा अणंता? गोयमा! नो संखेज्जा, नो असंखेज्जा, अणंता, से केणट्ठेणं भंते! एवं वुच्चइ—जाव पज्जवा नो संखेज्जा, नो असंखेज्जा, अणंता? गोयमा! असंखिज्जा नेरइया, असंखिज्जा असुरकुमारा, असंखिज्जा नागकुमारा, असंखिज्जा सुवण्णकुमारा, असंखिज्जा विज्जुकुमारा, असंखिज्जा अगणिकुमारा, असंखिज्जा दीवकुमारा, असंखिज्जा उदहिकुमारा, असंखिज्जा दिसीकुमारा, असंखिज्जा वाउकुमारा, असंखिज्जा थणियकुमारा, असंखिज्जा पुढविकाइया, असंखिज्जा आउकाइया, असंखिज्जा तेउकाइया, असंखिज्जा वाउकाइया, अणंता वणप्फइकाइया, असंखिज्जा बेइंदिया, असंखिज्जा तेइंदिया, असंखिज्जा चउरिंदिया, असंखेज्जा पंचिंदियतिरिक्खजोणिया, असंखेज्जा मणुस्सा, असंखेज्जा वाणमंतरा असंखेज्जा जोइसिया, असंखेज्जा वेमाणिया अणंता, सिद्धा, से एएणट्ठेणं गोयमा! एवं वुच्चइ—ते णं नो संखिज्जा नो असंखिज्जा, अणंता ॥सू० १॥

छाया—कति विधाः खलु भदन्त! पर्यवाः प्रज्ञप्ताः? गौतम! द्विविधाः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, तद्यथा—जीवपर्यवाश्च, अजीवपर्यवाश्च, जीवपर्यवाः खलु भदन्त!

पंचम पर्यायपद

जीवपर्याय वक्तव्यता—

शब्दार्थ—(कइविहा णं) कितने प्रकार के (भंते!) हे भगवन्! (पज्जवा) पर्यव या पर्याय (पण्णत्ता?) कहे हैं (गोयमा!) हे गौतम!

પંચમ પર્યાય પદ

શબ્દાર્થ—(कइविहा णं) કેટલા પ્રકારના (भंते!) હે ભગવન્! (पज्जवा) પર્યવ અગર પર્યાય (पण्णत्ता?) કહ્યા છે? (गोयमा!) હે ગૌતમ! (दुविहा)

किं संख्येयाः, असंख्येयाः, अनन्ताः ? गौतम ! नो संख्येयाः, नो असंख्येयाः, अनन्ताः, तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते–जीव पर्यवाः नो संख्येयाः नो असंख्येयाः अनन्ताः ? गौतम ! असंख्येयाः नैरयिकाः असंख्येयाः असुरकुमाराः, असंख्येयाः नागकुमाराः, असंख्येयाः सुवर्णकुमाराः असंख्येयाः विद्युत्कुमाराः, असंख्येयाः अग्निकुमाराः, असंख्येयाः द्वीपकुमाराः, असंख्येयाः उदधिकुमाराः,

---

(दुविहा) दो प्रकार के (पज्जवा) पर्यव (पण्णत्ता) कहे हैं (तं जहा) वे इस प्रकार (जीव पज्जवा य अजीव पज्जवा य) जीव के पर्याय और और अजीव के पर्याय (जीव पज्जवाणं भंते ! किं संखेज्जा, असंखेज्जा अणंता ?) हे भगवन् ! जीव के पर्याय क्या संख्यात हैं, असंख्यात हैं या अनन्त हैं ? (गोयमा ! नो संखेज्जा, नो असंखेज्जा, अणंता) हे गौतम ! न संख्यात हैं, न असंख्यात हैं, अनन्त हैं (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ–जीव पज्जवा नो संखेज्जा, नो असंखेज्जा अणंता ?) किस कारण भगवन् ! कहा कि जीव के पर्याय संख्यात नहीं असंख्यात नहीं, अनन्त हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (असंखिज्जा नेरइया) नारक असंख्यात हैं (असंखिज्जा असुरकुमारा) असंख्यात असुरकुमार हैं (असंखिज्जा नागकुमारा) असंख्यात नागकुमार हैं (असंखिज्जा सुवण्णकुमारा) असंख्यात सुव(प)र्णकुमार हैं (असंखिज्जा विज्जुकुमारा) असंख्यात विद्युत्कुमार हैं (असंखेज्जा अगणि कुमारा) असंख्यात अग्निकुमार हैं (असंखिज्जा दीव-

---

બે પ્રકારના (पज्जवा) પર્યવ (पण्णत्ता) કહ્યા છે (तं जहा) તેઓ આ રીતે (जीव पज्जवा य अजीवपज्जवा य) જીવના પર્યાય અને અજીવના પર્યાય (जीवपज्ज वाणं भंते ! किं संखेज्जा, असंखेज्जा, अणंता) હે ભગવન્ ! જીવના પર્યાય શું સંખ્યાત હોય છે, અસંખ્યાત છે, અગર અનન્ત હોય છે ? (गोयमा ! नो संखेज्जा, नो असंखेज्जा, अणंता) હે ગૌતમ ! ન સંખ્યાત છે, ન અસંખ્યાત છે, પણુ અનન્ત છે (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ–जीव पज्जवा नो संखेज्जा, नो असंखेज्जा, अणंता ?) હે ભગવન્ કયા કારણે એવું કહ્યું કે જીવના પર્યાય સંખ્યાત નથી, અસંખ્યાત નથી પણુ અનન્ત છે ? (गोयमा ! હે ગૌતમ ! (असंखिज्जा नेरइया) નારક અસંખ્યાત છે (असंखिज्जा असुरकमारा) અસંખ્યાત અસુરકુમાર છે (असंखिज्जा नागकुमारा) અસંખ્યાત નાગકુમાર છે (असंखिज्जा सुवण्णकुमारा) અસંખ્યાત સુવર્ણકુમાર છે (असंखिज्जा विज्जुकुमारा) અસંખ્યાત વિદ્યુત્કુમાર છે (असंखिज्जा अगणि कुमारा) અસંખ્યાત અગ્નિ કુમાર છે. (असंखेज्जा दीवकुमारा) અસંખ્યાત દ્વીપ

असंख्येयाः दिक्कुमाराः; असंख्येयाः वायुकुमाराः, असंख्येयाः स्तनितकुमाराः, असंख्येयाः पृथिवीकायिकाः, असंख्येयाः अप्कायिकाः, असंख्येयाः तेजः कायिकाः, असंख्येयाः वायुकायिकाः, अनन्ताः वनस्पतिकायिकाः, असंख्येयाः द्वीन्द्रियाः असंख्येयाः त्रीन्द्रियाः, असंख्येयाश्चतुरिन्द्रियाः, असंख्येयाः पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकाः, असंख्येयाः मनुष्याः, असंख्येयाः वानव्यन्तराः, असंख्येयाः ज्योतिष्काः, असंख्येयाः वैमानिकाः, अनन्ताः सिद्धाः, तद् एतेनार्थेन

कुमारा) असंख्यात द्वीपकुमार हैं (असंखिज्जा उदहिकुमारा) असंख्यात उदधिकुमार हैं (असंखिज्जा दिसीकुमारा) असंख्यात दिशाकुमार हैं (असंखिज्जा वाउकुमारा) असंख्यात वायुकुमार हैं (असंखिज्जा थणियकुमारा) असंख्यात स्तनितकुमार हैं (असंखिज्जा पुढविकाइया) असंख्यात पृथ्वीकायिक (असंखिज्जा आउकाइया) असंख्यात अप्कायिक (असंखिज्जा तेउकाइया) असंख्यात तेजस्कायिक (असंखिज्जा वाउकाइया (असंख्यात वायुकायिक (अणंता वणप्फइकाइया) अनन्त वनस्पतिकायिक (असंखिज्जा बेइंदिया) असंख्यात द्वीन्द्रिय (असंखिज्जा तेइंदिया) असंख्यात त्रीन्द्रिय (असंखिज्जा चउरिंदिया) असंख्यात चौइन्द्रिय (असंखेज्जा पंचिंदियतिरिक्ख जोणिया) असंख्यात पंचेन्द्रिय तिर्यग्योनिक (असंखिज्जा मणुस्सा) असंख्यात मनुष्य (असंखिज्जा वाणमंतरा) असंख्यात वानव्यन्तर (असंखेज्जा जोइसिया) असंख्यात ज्योतिष्क (असंखेज्जा वेमाणिया)

કુમાર છે. (असंखिज्जा उदहीकुमारा) અસંખ્યાત ઉદધિકુમાર છે. (असंखिज्जा दिसीकुमारा) અસંખ્યાત દિશાકુમાર છે. (असंखिज्जा वाउकुमारा) અસંખ્યાત વાયુકુમાર છે (असंखिज्जा थणियकुमारा) અસંખ્યાત સ્તનિતકુમાર છે.

(असंखिज्जा पुढविकाइया) અસંખ્યાત પૃથ્વીકાયિક છે. (असंखिज्जा आउकाइया) અસંખ્યાત અપ્કાયિક છે. (असंखिज्जा तेउकाइया) અસંખ્યાત તેજસ્કાયિક છે. (असंखिज्जा वाउकाइया) અસંખ્યાત વાયુકાયિક (अणंता वणप्फइकाइया) અનન્ત વનસ્પતિકાયિક છે.

(असंखिज्जा वेइंदिया) અસંખ્યાત દ્વીન્દ્રિય (असंखिज्जा तेइंदिया) અસંખ્યાત ત્રીન્દ્રિય (असंखिज्जा चउरिन्दिया) અસંખ્યાત ચાર ઇન્દ્રિય (असंखिज्जा पंचिंदियतिरिक्खजोणिया) અસંખ્યાત પંચેન્દ્રિયતિર્યંકયોનિક જીવો હોય છે (असंखिज्जा मणुस्सा) અસંખ્યાત મનુષ્ય (असंखिज्जा वाणमन्तरा) અસંખ્યાત વાનવ્યન્તર (असंखेज्जा जोइसिया) અસંખ્યાત જ્યોતિષ્ક (असंखेज्जा वेमाणिया) અસંખ્યાત

गौतम ! एवमुच्यते-ते खलु नो संख्येयाः नो असंख्येयाः, अनन्ताः ।

टीका--प्रथमे पदे जीवाजीवप्रज्ञापनाभेदेन प्रज्ञापनाया द्वैविध्यस्योक्तत्वेन जीवानाम् अजीवानाञ्च गुणापर्यायवद् द्रव्यलक्षणोक्तेः जीवाजीवपर्यायभेदान् प्ररूपयितुमाह-'कइविहा णं भंते ! पज्जवा पण्णत्ता' हे भदन्त ! कतिविधाः खलु पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? यद्यपि अनन्तरपदे नैरयिकादिपर्यायरूपेण प्राणिनामवस्थितिः, प्रतिपादितास्तथापि औदयिक क्षायोपशमिक क्षायिकभावाश्रयपर्यायाणामवधारणार्थं भगवान्-आह-'गोयमा' हे गौतम ! 'दुविहा पज्जवा पण्णत्ता ?' द्विविधाः

असंख्या वैमानिक (अणंता सिद्धा) अनन्त सिद्ध हैं (से एएणट्ठेणं गोयमा !) हे गौतम ! इस हेतु से (एवं वुच्चइ) ऐसा कहा जाता है (ते णं नो संखिज्जा, नो असंखिज्जा, अणंता) वे संख्यात नहीं, असंख्यात नहीं, अनन्त हैं । ।१॥

टीकार्थ—प्रथम पद में प्रज्ञापना दो प्रकार की कही गई है-जीव प्रज्ञापना और अजीव प्रज्ञापना । जीव और अजीव द्रव्य हैं और द्रव्य का लक्षण गुण-पर्यायवत्त्व कहा गया है, अतएव इस पद में जीव और अजीव के पर्यायों का निरूपण किया जाता है-

प्रश्न किया गया है-हे भगवन् ! पर्याय कितने प्रकार के कहे गए हैं ? यद्यपि पिछले पद में नैरयिक आदि के रूप में जीवों की स्थिति रूप पर्याय का प्रतिपादन किया गया है, तथापि औदयिक, क्षायोपशमिक एवं क्षायिक भाव रूप जीव पर्यायों का तथा अजीव पर्यायों का निश्चय करने के लिए भगवान् उत्तर देते हैं-गौतम ! पर्यव दो प्रकार के हैं-जीवपर्यव और अजीव पर्यव । पर्यव, पर्याय, गुण,

---

वैमानिक (अणंता सिद्धा) અનન્ત સિદ્ધ છે (से एएणट्ठेणं गोयमा !) આ હેતુથી હે ગૌતમ ! (एवं वुच्चइ) એમ કહેવાય છે (तेणं नो सखिज्जा, नो असखिज्जा, अणंता) તેઓ સંખ્યાત નહિ અસંખ્યાત નહિ. પણ અનન્ત છે ॥ ૧ ॥

ટીકાર્થ-પ્રથમ પદમાં ભગવાને પ્રજ્ઞાપના બે પ્રકારની કહી છે. જીવ પ્રજ્ઞાપના અને અજીવ પ્રજ્ઞાપના. જીવ અને અજીવ દ્રવ્યનું લક્ષણ ગુણ-પર્યાયત્વ કહેલ છે. તેથી જ આ પદમાં જીવ અને અજીવના પર્યાયોનુ નિરૂપણ કરાય છે

પ્રશ્ન કર્યો છે કે હે ભગવન્ ! પર્યાય કેટલા પ્રકારના કહેલા છે ? જો કે પાછલા પદમાં નૈરયિક આદિના રૂપમા જીવોની સ્થિતિ રૂપ પર્યાયનું પ્રતિપાદન કરાયેલુ છે. તથાપિ ઔદયિક. ક્ષયોપશમિક, તેમજ ક્ષાયિક ભાવ રૂપ જીવ પર્યાયોનો તથા અજીવ પર્યાયોનો નિશ્ચય કરવાને માટે ભગવાન ઉત્તર આપે છે—

હે ગૌતમ ! પર્યવ બે પ્રકારના છે-જીવ પર્યવ અને અજીવ પર્યવ, પર્યવ,

पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, 'तं जहा-जीवपज्जवाय, अजीवपज्जवाय' जीवपर्यवाश्च, अजीवपर्यवाश्च, तत्र पर्यवाः-पर्यायाः गुणाः विशेषाः धर्माः इत्येते सामानार्थाः अवसेयाः औदयिकादि भावानाञ्च जीवाश्रयतया प्रसिद्धत्वेऽपि पुद्गलवृत्तित्वेनापि उपलब्धेः जीवाजीवभेदेनौदयिकादि भावस्य द्वैविध्यात् प्रकृते न तन्निर्वचनविरोधः कश्चित् संभवति, अथ पर्यायपरिणामावगमाय गौतमः पृच्छति-'जीव पज्जवा णं किं संखेज्जा, असंखेज्जा, अणंता ?' हे भदन्त ! जीवपर्यवाः खलु किं संख्येया भवन्ति ? किं वा असंख्येया भवन्ति ? किं वा अनन्ता भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति-'गोयमा !' हे गौतम ! 'नो संखेज्जा, नो असंखेज्जा अणंता' जीवपर्यायाः नो संख्येया भवन्ति, नो वा असंख्येया भवन्ति, अपि तु अनन्ता भवन्ति, गोतमस्तत्र कारणं पृच्छति-'से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-जीवपज्जवा नो संखेज्जा, नो असंखेज्जा, अणंता ?' हे भदन्त ! अथ केनार्थेन-कथं तावत्-एवमुच्यते-जीवपर्यवाः नो संख्येयाः, नो वा असंख्येयाः, किन्तु अनन्ता भवन्तीति ? वनस्पतिसिद्धवर्जितानां सर्वेषां नैरयिकादीनां प्रत्येकमसंख्येयतया, संमूर्च्छिममनुष्यापेक्षया च मनुष्याणामसंख्येयत्वेन वनस्पतीनां सिद्धानाञ्च-

---

विशेष, धर्म, ये प्रायः समानार्थक शब्द हैं ।

पर्यायों का परिमाण जानने के लिए गौतम प्रश्न करते हैं-हे भगवन् ! जीव के पर्याय क्या संख्यात हैं या असंख्यात हैं अथवा अनन्त हैं ? भगवान् उत्तर देते हैं-गौतम ! जीवपर्याय न तो संख्यात हैं, न असंख्यात हैं, किन्तु अनन्त हैं ।

श्री गौतम इसका कारण पूछते हैं-हे भगवन् ! किस हेतु से ऐसा कहा है कि जीव के पर्याय संख्यात नहीं, असंख्यात नहीं, किन्तु अनन्त हैं ? वनस्पतिकायिकों और सिद्धों को छोड कर नैरयिक आदि सभी असंख्यात-असंख्यात हैं, संमूर्च्छिम मनुष्यों की अपेक्षा

પર્યાય, ગુણ, વિશેષ, ધર્મ એ ઘણેભાગે સમાનાર્થક શબ્દ છે.

પર્યાયોના પરિમાણ જાણવાને માટે શ્રીગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવન્ ! જીવના પર્યાય શું સંખ્યાત છે અગર તો અસંખ્યાત છે ? અથવા અનન્ત છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છેઃ-હે ગૌતમ ! જીવ પર્યાય ન તો સંખ્યાત છે, ન અસંખ્યાત છે, કિન્તુ અનન્ત છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી એનું કારણ પૂછે છે-હે ભગવન્ ! કયા હેતુથી એવું કહ્યું છે કે જીવના પર્યાય સંખ્યાત નહિ, અસંખ્યાત નહિ કિન્તુ અનન્ત છે ? વનસ્પતિ કાયિકો અને સિદ્ધોને છોડીને નૈરયિક આદિ બધા અસંખ્યાત-અસંખ્યાત છે, સંમૂર્છિમ મનુષ્યોની અપેક્ષાએ મનુષ્ય પણ અસંખ્યાત છે, વન-

प्रत्येकमनन्तत्वेन पर्यायवतामनन्तत्वेन जीवपर्यायाणामनन्तत्वं भवतीत्यभिप्रायेण भगवान् उत्तरयति–'गोयमा !' हे गौतम ! 'असंखिज्जा नेरइया' असंख्येया नैरयिका भवन्ति, 'असंखिज्जा असुरकुमारा' असंख्येया असुरकुमारा भवन्ति, 'असंखेज्जा नागकुमारा' असंख्येया नागकुमारा भवन्ति, 'असंखिज्जा सुवण्ण कुमारा' असंख्येयाः सुवर्णकुमारा भवन्ति, 'असंखिज्जा विज्जुकुमारा' असंख्येयाः विद्युत्कुमारा भवन्ति, 'असंखेज्जा अगणिकुमारा' असंख्येया अग्निकुमारा भवन्ति, 'असंखिज्जा दीवकुमारा' असंख्येया द्वीपकुमारा भवन्ति, 'असंखिज्जा उदहि कुमारा' असंख्येया उदधिकुमारा भवन्ति, 'असंखिज्जा दिसीकुमारा' असंख्येयाः दिक्कुमारा भवन्ति, 'असंखिज्जा वाउकुमारा' असंख्येयाः वायुकुमारा ! भवन्ति 'असंखिज्जा थणियकुमारा' असंख्येयाः स्तनितकुमारा भवन्ति, 'असंखेज्जा पुढविकाइया' असंख्येयाः पृथिवीकायिका भवन्ति, 'असंखिज्जा आउकाइया' असंख्येया अप्कायिका भवन्ति, 'असंखिज्जा तेउकाइया' असंख्येयास्तेजः कायिका भवन्ति, 'असंखेज्जा वाउकाइया' असंख्येया वायुकायिका भवन्ति, 'अणंता वणफ्फइकाइया' अनन्ताः वनस्पतिकायिका भवन्ति,

---

मनुष्य भी असंख्यात हैं, वनस्पतिकायिक और सिद्ध जीव अनन्त–अनन्त हैं। इस प्रकार जब पर्याय वाले अनन्त हैं तो पर्याय भी अनन्त ही हैं, इस अभिप्राय से भगवान् उत्तर देते हैं–हे गौतम ! नारक असंख्यात हैं, असुरकुमार असंख्यात हैं, नागकुमार असंख्यात हैं, सुवर्णकुमार असंख्यात हैं, विद्युत्कुमार असंख्यात हैं, अग्निकुमार असंख्यात हैं, द्वीपकुमार असंख्यात हैं, उदधिकुमार असंख्यात हैं, दिशाकुमार असंख्यात हैं, वायुकुमार असंख्यात हैं, स्तनितकुमार असंख्यात हैं, पृथ्वीकायिक असंख्यात हैं, अप्कायिक असंख्यात हैं, तेजस्कायिक असंख्यात हैं, वायुकायिक असंख्यात हैं, वनस्पतिकायिक अनन्त हैं, द्वीन्द्रिय असंख्यात हैं, त्रीन्द्रिय असं-

---

સ્પતિકાયિક, અને સિદ્ધ જીવ અનન્ત–અનન્ત છે. એ રીતે જ્યારે પર્યાયવાળા અનન્ત છે તો પર્યાય પણ અનન્તજ છે.

આ અભિપ્રાયથી શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે–હે ગૌતમ ! નારક અસંસંખ્યાત છે, અસુરકુમાર અસંખ્યાત છે, નાગકુમાર અસંખ્યાત છે, સુવર્ણ કુમાર અસંખ્યાત છે, વિદ્યુત્કુમાર અસંખ્યાત છે. અગ્નિકુમાર અસંખ્યાત છે દ્વીપકુમાર અસંખ્યાત છે, ઉદધિકુમાર અસંખ્યાત છે. દિશાકુમાર અસંખ્યાત વાયુકુમાર અસંખ્યાત હોય છે. સ્તનિતકુમાર અસંખ્યાત હોય છે, પૃથ્વીકાયિક અસંખ્યાત છે, અપ્કાયિક અસંખ્યાત છે. વનસ્પતિકાયિક અનન્ત છે. દ્વીન્દ્રિય

असंखेज्जा बेइंदिया' असंख्येयाः द्वीन्द्रिया भवन्ति; असंखेज्जतेइंदिया' असंख्येया त्रीन्द्रिया भवन्ति, 'असंखेज्जा चउरिंदिया' असंख्येयाश्चतुरिन्द्रिया भवन्ति 'असंखेज्जा पंचिंदियतिरिक्खजोणिया' असंख्येयाः पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिका भवन्ति, 'असंखेज्जा मणुस्सा' असंख्येया मनुष्याः संमूर्च्छिमा भवन्ति, असंखेज्जा वाणमंतरा' असंख्येया वानव्यन्तरा भवन्ति, 'असंखेज्जा जोइसिया' 'असंख्येया ज्योतिष्का भवन्ति 'असंखेज्जा वेमाणिया' असंख्येया वैमानिका भवन्ति, 'अणंता सिद्धा' अनन्ताः सिद्धा भवन्ति, 'से एएणट्ठेणं गोयमा ! एवं वुच्चइ' हे गौतम ! तत्-अथ, एतेनार्थेन उपर्युक्तार्थेन, एवम्-उच्यते-'तेणं नो संखिज्जा, नो असंखिज्जा, अणंता' ते खलु जीवपर्यवाः नो संख्येया भवन्ति, नो वा असंख्येया भवन्ति, किन्तु अनन्ता भवन्ति, ॥ सू०१ ॥

नैरयिकादिपर्यायवक्तव्यता

मूलम्—नेरइयाणं भंते ! केवइया पज्जवा पण्णत्ता ? गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता, से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ—नेरइयाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ? गोयमा ! नेरइए नेरइयस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले पएसट्ठयाए तुल्ले, ओगाहणट्ठयाए सिय हीणे सिय तुल्ले सिय अब्भहिए, जइ हीणे असंखिज्जइभागहीणे वा, संखिज्जइभागहीणे वा, संखिज्जगुणहीणे वा, असंखिज्जगुणहीणे वा, अह अब्भहिए असंखिज्जइभागमब्भहिए वा, संखिज्जइभागमब्भहिए वा, संखिज्जगुणमब्भहिए वा,

---

ख्यात हैं, चतुरिन्द्रिय असंख्यात हैं, पंचेन्द्रिय तिर्यंच असंख्यात हैं, मनुष्य असंख्यात हैं, वानव्यन्तर असंख्यात हैं, ज्योतिष्क असंख्यात हैं, वैमानिक असंख्यात हैं और सिद्ध अनन्त हैं। इस हेतु से गौतम ! ऐसा कहा जाता है कि जीव के पर्याय संख्यात नहीं हैं, असंख्यात भी नहीं हैं किन्तु अनन्त हैं ॥१॥

અસંખ્યાત છે, ત્રીન્દ્રિય અસંખ્યાત છે; ચતુરિન્દ્રિય અસંખ્યાત છે. પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ અસંખ્યાત છે. મનુષ્ય અસંખ્યાત છે વાનવ્યન્તરદેવો અસ સંખ્યાત છે, જ્યોતિષ્કદેવો અસંખ્યાત છે. વૈમાનિકદેવો અસંખ્યાત છે અને સિદ્ધ અનન્ત છે.

આ હેતુથી હે ગૌતમ ! એવું કહેવાય છે કે જીવના પર્યાય સંખ્યાત નથી અસંખ્યાત પણ નથી કિન્તુ અનન્ત છે. ॥ ૧ ॥

असंखिज्जगुणमब्भहिए वा, ठिईए सिय हीणे, सिय तुल्ले, सिय अब्भहिए, जइ हीणे असंखिज्जइभागहीणे वा, संखिज्जइभागहीणे वा, संखिज्जगुणहीणे वा, असंखिज्जगुणहीणे वा, अह अब्भहिए, असंखिज्जभागमब्भहिए वा, संखिज्जभागमब्भहिए वा, संखिज्जगुणमब्भहिए वा, असंखिज्जगुणमब्भहिए वा, कालवण्णपज्जवेहिं सिय हीणे, सिय तुल्ले, सिय अब्भहिए, जइ हीणे अणंतभागहीणे वा, असंखेज्जभागहीणे वा, संखिज्जभागहीणे वा, संखेज्जगुणहीणे वा, असंखिज्जगुणहीणे वा, अणंतगुणहीणे वा, अह अब्भहिए, अणंतभागमब्भहिए वा, असंखेज्जभागमब्भहिए वा, संखेज्जभागमब्भहिए वा, संखेज्जगुणमब्भहिए वा, असंखेज्जगुणमब्भहिए वा, अणंतगुणमब्भहिए वा, नीलवण्णपज्जवेहिं, लोहियवण्णपज्जवेहिं, पीयवण्णपज्जवेहिं, हालिद्दवण्णपज्जवेहिं, सुक्किल्लवण्णपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए, सुब्भिगंधपज्जवेहिं, दुब्भिगंधपज्जवेहि य छट्ठाणवडिए, तित्तरसपज्जवेहिं, कडुयरसपज्जवेहिं, कसायरसपज्जवेहिं, अंबिलरसपज्जवेहिं, महुररसपज्जवेहिं, छट्ठाणवडिए, कक्खडफासपज्जवेहिं, मउयफासपज्जवेहिं, गरुयफासपज्जवेहिं, लहुयफासपज्जवेहिं, सीयफासपज्जवेहिं, उसिणफासपज्जवेहिं, णिद्धफासपज्जवेहिं, लुक्खफासपज्जवेहिं, छट्ठाणवडिए, आभिणिबोहियनाणपज्जवेहिं, सुयनाणपज्जवेहिं, ओहिनाणपज्जवेहिं, मइअण्णाणपज्जवेहिं, सुयअण्णाणपज्जवेहिं विभंगनाणपज्जवेहिं, चक्खुदंसणपज्जवेहिं अचक्खुदंसणपज्जवेहिं, ओहिदंसणपज्जवेहिं, छट्ठाणवडिए, से तेणट्ठेणं गोयमा ! एवं वुच्चइ नेरइयाणं नो संखेज्जा, नो असंखेज्जा, अणंता पज्जवा पण्णत्ता ॥सू० २॥

छाया—नैरयिकाणां भदन्त ! कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते—नैरयिकाणाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! नैरयिको नैरयिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः प्रदेशार्थतया-तुल्यः अवगाहनार्थतया स्यात् हीनः, स्यात् तुल्यः, स्यात् अभ्यधिकः, यदा हीनः असंख्येयभागहीनो वा, संख्येयभागहीनो वा, संख्येयगुणहीनो वा, असंख्येयगुणहीनो वा, अथ अभ्यधिकः—असंख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयभा-

नैरयिकादि पर्याय वक्तव्यता—

शब्दार्थ—(नेरइयाणं भंते ! केवइया पज्जवा पण्णत्ता ?) भगवन् नारकों के कितने पर्याय हैं ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय हैं (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ—नेरइयाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) किस हेतु से भगवन् ! ऐसा कहा कि नारकों के अनन्त पर्याय हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (नेरइए नेरइयस्स) एक नारक दूसरे नारक से (दव्वट्ठयाए तुल्ले) द्रव्य की अपेक्षा से तुल्य है (पएसट्ठयाए तुल्ले) प्रदेशों की अपेक्षा से तुल्य है (ओगाहणट्ठयाए सिय हीणे, सिय तुल्ले, सिय अब्भहिए) अवगाहना की अपेक्षा से स्यात् हीन, स्यात् तुल्य और स्यात् अधिक है (जइ) यदि (हीणे) हीन है (असंखिज्जइभागहीणे वा संखेज्जइभाग हीणे वा) संख्यात भाग हीन है या असंख्यातभाग हीन है (संखेज्जगुणहीणे वा) या संख्यातगुण हीन है (असंखेज्जगुणहीणे वा) या असंख्यात गुणहीन है (अह अब्भहिए) यदि अधिक है (असंखेज्जइभागमब्भ-

નૈરયિકાદિ પર્યાય વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ—(नेरइयाणं भंते केवइया पज्जवा पण्णत्ता ?) હે ભગવન્ નારકોના કેટલા પર્યાય છે ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય હોય છે (सेकेणट्ठेणं भंते एवं वुचइ नेरइयाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता) હે ભગવન્ ! ક્યા હેતુથી એવું કહ્યું કે નારકોના અનન્ત પર્યાય છે ? (गोयमा) હે ગૌતમ ! (नेरइए नेरइयस्स) એક નારક બીજા નારકથી (दव्वट्ठयाए तुल्ले) દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (पएसट्ठयाए तुल्ले) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (ओगाहणट्ठयाए सिय हीणे, सियतुल्ले, सिय अब्भहिए) અવગાહનાની અપેક્ષાએ સ્યાત્ હીન સ્યાત્ તુલ્ય સ્યાત્ અધિક હોય છે (जइ) યદિ (हीणे) હીન (असंखिज्जइभाग हीणे वा संखेज्जइभाग हीणे वा) સંખ્યાત ભાગ હીન છે અગર અસંખ્યાત ભાગ હીન છે (संखेज्ज-गुणहीणे वा) યા સંખ્યાતગુણ હીન હોય છે (असंखेज्जगुणहीणे वा) યા અસંખ્યાતગુણ હીન હોય છે (अह अब्भहिए) યદિ અધિક હોયછે. (असंखेज्जइभागमब्भ-

गाभ्यधिको वा, संख्येयगुणाभ्यधिको वा, असंख्येयगुणाभ्यधिको वा, स्थित्या स्यात् हीनः, स्यात् तुल्यः, स्यात् अभ्यधिकः, यद्य हीनः-असंख्येयभागहीनो वा, संख्येयभागहीनो वा, संख्येयगुणहीनो वा, असंख्येयगुणहीनो वा, अथ अभ्यधिकः-असंख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयगुणाभ्यधिको वा, असंख्येयगुणाभ्यधिको वा, कृष्णवर्णपर्यवैः स्यात् हीनः,

---

हिए वा संखेज्जइभागमब्भहिए वा) असंख्यात भाग अधिक है या संख्यात भाग अधिक है (संखेज्जगुणमब्भहिए वा असंखिज्जगुणमब्भहिए वा) संख्यातगुण अधिक या असंख्यातगुण अधिक है।

(ठिईए) स्थिति की अपेक्षा से (सिय हीणे, सिय तुल्ले, सिय अब्भहिए) स्यात् हीन, स्यात् तुल्य, स्यात् अधिक है (जइ हीणे असंखेज्जइभाग हीणे वा संखेज्जइभाग हीणे वा) यदि हीन है तो असंख्यातभाग हीन या संख्यातभाग हीन है (संखिज्जगुणहीणे वा असंखिज्जगुणहीणे वा) संख्यातगुणहीन या असंख्यातगुण हीन है (अह अब्भहिए) अगर अधिक है तो (असंखिज्ज भागमब्भहिए वा संखिज्जभागमब्भहिए वा) असंख्यातभाग अधिक या संख्यातभाग अधिक है (संखिज्जगुणमब्भहिए वा असंखिज्जगुणमब्भहिए वा) संख्यातगुण अधिक या असंख्यातगुण अधिक है।

(कालवण्ण पज्जवेहिं सिय हीणे, सिय तुल्ले, सिय अब्भहिए) कृष्णवर्ण पर्यायों से स्यात् हीन, स्यात् तुल्य, स्यात् अधिक है (जइ

हिए वा संखेज्जइ भागमब्भहिए वा) અસંખ્યાત ભાગ અધિક છે યા સંખ્યાત ભાગ અધિક હોય છે (संखेज्जगुणमब्भहिए वा असंखिज्जगुणमब्भहिए वा) સંખ્યાતગુણ અધિક યા અસંખ્યાત ગુણ અધિક હોય છે (ठिईए) સ્થિતિની અપેક્ષાએ (सिय हीणे, सिय तुल्ले, सिय अब्भहिए) સ્યાત્ હીન, સ્યાત્ તુલ્ય, સ્યાત્ અધિક હોય છે (जइ हीणे असंखेज्जइ भाग हीणे वा संखेज्जभाग हीणे वा) જો હીન હોય તો અસંખ્યાત ભાગ હીન અથવા સંખ્યાતભાગ હીન હોય છે (संखिज्जगुणहीणे वा असंखिज्ज गुणहीणे वा) સંખ્યાત ગુણ હીન અગર અસંખ્યાતગુણ હીન હોય છે (अह अब्भहिए અગર અધિક હોય તો (असंखिज्जभागमब्भहिए वा संखिज्जभागमब्भहिए वा) અસંખ્યાત ભાગ અધિક યા સંખ્યાત ભાગ અધિક હોય છે (संखिज्जगुणमब्भहिए वा असंखिज्जगुणमब्भहिए वा) સંખ્યાત ગુણ અધિક યા અસંખ્યાત ગુણ અધિક છે.

(कालवण्णपज्जवेहिं सीय हीणे, सिय तुल्ले, सिय अब्भहिए) કૃષ્ણ વર્ણ પર્યાયોથી સ્યાત્ હીન; સ્યાત્ તુલ્ય; અને સ્યાત્ અધિક છે. (जइ हीणे अणंत-

स्यात् तुल्यः, स्यात् अभ्यधिकः, यदा हीनः-अनन्तभागहीनो वा, असंख्येयभागहीनो वा, संख्येयभागहीनो वा, संख्येयगुणहीनो वा, असंख्येयगुणहीनो वा, अनन्तगुणहीनो वा अथ अभ्यधिकः-अनन्तभागाभ्यधिको वा, असंख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयगुणाभ्यधिको वा, असंख्येयगुणाभ्यधिको वा, अनन्तगुणाभ्यधिको वा, नीलवर्णपर्यवैः, लोहितवर्णपर्यवैः, पीतवर्णपर्यवैः, हारिद्रवर्णपर्यवैः, शुक्लवर्णपर्यवैः, षट्स्थानपतितः, सुरभिगन्धपर्यवैः दुर-

---

हीणे अणंतभागहीणे वा, असंखेज्जभागहीणे वा, संखिज्जभागहीणे वा) यदि हीन है तो अनन्तभागहीन, असंख्यातभाग हीन या संख्यातभागहीन (संखेज्जगुणहीणे वा असंखिज्जगुणहीणे वा अणंतगुण हीणे वा) संख्यातगुण हीन, असंख्यातगुण हीन या अनन्तगुण हीन है (अह अब्भहिए) यदि अधिक है तो (अणंतभागमब्भहिए वा, असंखेज्जभागमब्भहिए वा, संखेज्जभागमब्भहिए वा, संखेज्जगुणमब्भहिए वा, असंखेज्जगुणमब्भहिए वा, अणंतगुणमब्भहिए वा) अनन्त भाग अधिक, असंख्यातभाग अधिक, संख्यातभाग अधिक, संख्यात गुण अधिक. असंख्यातगुण अधिक या अनन्तगुण अधिक है ।

(नीलवण्णपज्जवेहिं, लोहियवण्णपज्जवेहिं, पीयवण्णपज्जवेहिं हालिद्दवण्ण पज्जवेहिं, सुक्किल्लवण्णपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए) नीलवर्ण पर्यायों से, रक्तवर्ण पर्यायों से, पीतवर्ण पर्यायों से, हारिद्रवर्ण पर्यायों से, शुक्लवर्ण पर्यायों से षट् स्थानपतित हीनाधिक है ।

भाग हीणे, वा असंखेज्जभागहीणे वा संखिज्जभागहीणे वा) જો હીન હોય તો અનંત ભાગ હીન, અસંખ્યાત ભાગ હીન, અગર તો સંખ્યાત ભાગ હીન (संखेज्जगुणहीणे वा असंखिज्जगुणहीणे वा अणंतगुणहीणे वा) સંખ્યાતગુણ હીન, અસંખ્યાતગુણહીન અગર અનન્તગુણ હીન છે (अह अब्भहिए) જો અધિક હોય તો (अणंतभागमब्भहिए वा, असंखेज्जभागमब्भहिए संखेज्जभागमब्भहिए वा संखेज्जगुणमब्भहिए वा, असंखेज्जगुणमब्भहिए वा, अणन्तगुणमब्भहिए वा) અનન્ત ભાગ અધિક, અસંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાતગુણ અધિક, અસંખ્યાતગુણ અધિક અનન્તગુણ અધિક છે

(नीलवण्णपज्जवेहिं, लोहियवण्णपज्जवेहिं, पीयवण्णपज्जवेहिं, हालिद्द वण्ण पज्जवेहिं, सुक्किल्लवण्णपज्जवेहि छट्ठाणवडिए) નીલ વર્ણ પર્યાયોથી, રક્તવર્ણ પર્યાયોથી, પીતવર્ણ પર્યાયોથી, હરિદ્રવર્ણ પર્યાયોથી શુક્લવર્ણના પર્યાયોથી ષટ્ સ્થાન પતિત હીનાધિક છે.

भिगन्धपर्यवैश्च षट्स्थानपतितः, तिक्तरसपर्यवैः, कटुकरसपर्यवैः कषायरसपर्यवैः, आम्लरसपर्यवैः, मधुररसपर्यवैः, षट्स्थानपतितः, कर्कशस्पर्शपर्यवैः, मृदुकस्पर्शपर्यवैः गुरुकस्पर्शपर्यवैः, लघुकस्पर्शपर्यवैः शीतस्पर्शपर्यवैः, उष्णस्पर्शपर्यवैः, स्निग्धस्पर्शपर्यवैः, रूक्षस्पर्शपर्यवैः षट्स्थानपतितः, आभिनिबोधिकज्ञानपर्यवैः श्रुतज्ञानपर्यवैः अवधिज्ञानपर्यवैः मत्यज्ञानपर्यवैः श्रुताज्ञानपर्यवैः विभङ्गज्ञानपर्यवैः,

---

(सुब्भिगंध पज्जवेहिं दुब्भिगंध पज्जवेहिं य छट्ठाणवडिए) सुगंध पर्यायों और दुर्गंध पर्यायों से षट्स्थानपतित हीनाधिकता है (तित्तरस पज्जवेहिं, कडुयरसपज्जवेहिं, कसायरसपज्जवेहिं, अंबिलरस पज्जवेहिं, महुररसपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए) तिक्तरस पर्यायों से, कटुकरस पर्यायों से, कषायरस पर्यायों से, आम्लरस पर्यायों से और मधुररस पर्यायों से षट्स्थानपतित हीनाधिकता है।

(कक्खडफासपज्जवेहिं, मउयफासपज्जवेहिं, गरुयफासपज्जवेहिं, लहुयफासपज्जवेहिं, सीयफासपज्जवेहिं, उसिणफासपज्जवेहिं, णिद्धफासपज्जवेहिं, लुक्खफासपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए) कर्कशस्पर्श पर्यायों से, मृदुक स्पर्श पर्यायों से, गुरुस्पर्श पर्यायों से, लघु स्पर्श पर्यायों से, शीतस्पर्श पर्यायों से, उष्णस्पर्श पर्यायों से, स्निग्धस्पर्श पर्यायों से, रूक्षस्पर्श पर्यायों से षट्स्थानपतित हीनाधिकता है।

(आभिणिबोहियनाणपज्जवेहिं) आभिनिबोधिक ज्ञान पर्यायों से (सुयनाणपज्जवेहिं) श्रुतज्ञान पर्यायों से (ओहिनाणपज्जवेहिं)

(सुब्भिगंधपज्जवेहिं दुब्भिगंधपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए) सुगंध पर्यायो અને દુર્ગન્ધ પર્યાયોથી ષટ્ સ્થાન પતિત હીનાધિકતા છે

(तित्तरसपज्जवेहि, कडुयरसपज्जवेहि, कसायरसपज्जवेहि अंबिलरसपज्जवेहिं, महुररसपज्जवेहिं, छट्ठाणवडिए) તિક્તરસ પર્યાયોથી કટુકરસ પર્યાયોથી કષાય-રસ, પર્યાયોથી, આમ્લ રસ પર્યાયોથી અને મધુર રસ પર્યાયોથી ષટ્ સ્થાન પતિત હીનાધિકતા છે

(कक्खडफासपज्जवेहि, मउयफासपज्जवेहि, गरुयफासपज्जवेहिं लहुयफास-पज्जवेहि, सीयफासपज्जवेहि, उसिणफासपज्जवेहि णिद्धफासपज्जवेहि लुक्खफास-पज्जवेहि, छट्ठाणवडिए) કર્કશસ્પર્શ પર્યાયોથી, મૃદુસ્પર્શ પર્યાયોથી ગુરૂ સ્પર્શ પર્યાયોથી. લઘુસ્પર્શ પર્યાયોથી, શીતસ્પર્શ પર્યાયોથી, ઉષ્ણસ્પર્શ પર્યાયોથી, સ્નિગ્ધસ્પર્શ પર્યાયોથી, રૂક્ષસ્પર્શ પર્યાયોથી, ષટ્સ્થાન પતિત હીનાધિકતા છે.

(आभिणिबोहियनाणपज्जवेहि) અવધિજ્ઞાન પર્યાયોથી (सुयणाणपज्जवे

चक्षुर्दर्शनपर्यवैः, अचक्षुर्दर्शनपर्यवैः, अवधिदर्शनपर्यवैः षट्स्थानपतितः, तत् तेनार्थेन गौतम ! एवमुच्यते-नैरयिकाणां नो संख्येयाः नो असंख्येयाः अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ॥

टीका-अनन्तरं सामान्येन पर्यायवतामनन्तत्वेन पर्यायाणामानन्त्यसंभवेऽपि पर्यायवतामानन्त्याभावस्थले कथं पर्यायाणामानन्त्यमित्यभिप्रायेण गौतमः पृच्छति-'नेरइयाणं भंते ! केवइया पज्जवा पण्णत्ता ?' हे भदन्त ! नैरयिकाणां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? भगवान् उत्तरयति-'गोयमा !' हे गौतम ! 'अणंता

अवधिज्ञान पर्यायों से (मइअण्णाण पज्जवेहिं) मति-अज्ञान पर्यायों से (सुयअण्णाण पज्जवेहिं) श्रुताज्ञान पर्यायों से (विभंगनाण पज्जवेहिं) विभंगज्ञान के पर्यायों से (चक्खुदंसणपज्जवेहिं) चक्षुदर्शन के पर्यायों से (अचक्खुदंसणपज्जवेहिं) अचक्षुदर्शन के पर्यायों से (ओहिदंसणपज्जवेहिं) अवधिदर्शन के पर्यायों से (छट्ठाणवडिए) षट्स्थानपतित हीनाधिकता है (से तेणट्ठेणं गोयमा ! एवं वुच्चई) इस हेतु से गौतम ! ऐसा कहा जाता है (नेरइयाणं नो संखिज्जा, नो असंखिज्जा अणंता पज्जवा पण्णत्ता) नारकों के संख्यात नहीं, असंख्यात नहीं वरन् अनन्त पर्याय कहे हैं ॥२॥

टीकार्थ-सामान्यतः जहां पर्यायवान् अनन्त होते हैं वहां पर्याय भी अनन्त होते हैं, किन्तु जब पर्यायवान अनन्त न हों वहां पर्याय अनन्त कैसे हो सकते हैं ? इस अभिप्राय से गौतम प्रश्न करते हैं- भगवन् ! नैरयिक जीवों के पर्याय कितने कहे गए हैं ?

हिं) श्रुतज्ञान पर्यायोथी (ओहिनाणपज्जवेहि) अवधिज्ञान पर्यायोथी (मइ अण्णाण पज्जवेहिं) मति-अज्ञान पर्यायोथी (सुयअण्णाण पज्जवेहि) श्रुताज्ञान पर्यायोथी (विभंगनाणपज्जवेहिं) विभंग ज्ञानना पर्यायोथी (चक्खुदंसणपज्जवेहिं) चक्षुदर्शनना पर्यायोथी (अचक्खुदंसणपज्जवेहि) अचक्षुदर्शनना पर्यायोथी (ओहिदंसणपज्जवेहिं) अवधि दर्शनना पर्यायोथी (छट्ठाणवडिए) षट्स्थान पतित हीनाधिकता छे (से तेणट्ठेणं गोयमा ! एवं वुच्चई) आ हेतुथी गौतम ! आम कहेवाय छे (नेरइयाणं नो संखिज्जा, नो असंखिज्जा, अणंता पज्जवा पण्णत्ता) नारकोना संख्यात नहि, असंख्यात नहि, परन्तु अनन्त पर्याय कह्या छे ॥ २ ॥

टीकार्थ-सामान्यतः ज्यां पर्यायवान् अनन्त थाय छे, त्यां पर्याय पण अनन्त थाय छे, किन्तु ज्यारे पर्यायवान् अनन्त न होय त्यां पर्याय पण अनन्त केवी रीते होइ शके ? आ अभिप्रायथी श्रीगौतमस्वामी प्रश्न करे छे- हे भगवन् ! नैरयिक जीवोना पर्याय केटला कहेला छे ?

पज्जवा पण्णत्ता' नैरयिकाणाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, गौतमस्तत्र कारणं पृच्छति–'से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ–नेरइयाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?' हे भदन्त ! तत्–अथ केनार्थेन–केन कारणेन, एवमुच्यते–नैरयिकाणाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति, भगवान् तत्र हेतुं प्रतिपादयति–'गोयमा !' हे गौतम ! 'नेरइए नेरइयस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले' नैरयिको नैरयिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, तथा चेदमपि नैरयिकजीवद्रव्यमेकसंख्याक्रान्तमिति नैरयिकेण नैरयिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यत्वेन एकस्यापि द्रव्यस्य अनन्तपर्यायतया पर्यायाणामानन्त्यमुपपद्यते,

अथ प्रदेशार्थतामधिकृत्य तुल्यत्वमाह–'पएसट्ठयाए तुल्ले' प्रदेशार्थतया नैरयिको नैरयिकस्य तुल्यो भवति तथा च अस्यापि नैरयिक जीवद्रव्यस्य लोकाकाशप्रदेशपरिमाणप्रदेशत्वेन प्रदेशार्थतयापि नैरयिको नैरयिकस्य तुल्यो भवति एतेन प्रदेशवत् अप्रदेशवत् भेदेन द्रव्यस्य द्वैविध्येन परमाणोरप्रदेशत्वम्, द्विप्रदेशत्रिप्रदेशादिकस्य तु सप्रदेशत्वम् इति फलितम्, एतच्च द्रव्यद्वैविध्यं पुद्गलास्तिकाय

भगवान् उत्तर देते हैं–हे गौतम ! नैरयिकों के पर्याय अनन्त कहे हैं। गौतम कारण पूछते हैं–भगवन् ! किस कारण से नैरयिकों के अनन्त पर्याय कहे हैं ?

भगवान् कारण बतलाते हैं–गौतम ! प्रत्येक नारक दूसरे नारक से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य हैं, अर्थात् प्रत्येक नारक एक–एक जीव द्रव्य है, इस प्रकार द्रव्य की दृष्टि से उनमें भेद नहीं है। प्रदेशों की अपेक्षा से भी सभी नारक परस्पर तुल्य हैं, क्योंकि प्रत्येक नारक जीव लोकाकाश के बराबर असंख्यात प्रदेशवान् है, उनके प्रदेशों में किंचित् भी हीनाधिकता नहीं है। सप्रदेशी और अप्रदेशी का भेद सिर्फ पुद्गल में है, उसके अतिरिक्त सभी द्रव्य सप्रदेशी हैं। सभी

શ્રીભગવન્ ઉત્તર આપે છે–હે ગૌતમ ! નૈરયિકોના પર્યાય અનન્ત કહ્યા છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી કારણ પૂછે છે–ભગવન્ ! કયા કારણથી નૈરયિકોના અનન્તપર્યાય કહ્યા છે ?

શ્રી ભગવન્ કારણ બતાવે છે–ગૌતમ ! પ્રત્યેય નારક બીજા નારકથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે, અર્થાત્ પ્રત્યેક નારક એક–એક જીવ દ્રવ્ય છે. એ પ્રકારે દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તેમનામાં ભેદ હોતા નથી. પ્રદેશોની અપેક્ષાએ પણ બધા નારક પરસ્પર તુલ્ય હોય છે, કેમકે પ્રત્યેક નારકજીવ લોકાકાશના બરાબર અસંખ્યાત પ્રદેશવાન્ છે, તેમના પ્રદેશોમા કાઇપણ હીનાધિકતા થતી નથી. સપ્રદેશી અને અપ્રદેશી ભેદ ફક્ત પુદ્ગલમાં હોય છે, તેના સિવાયના બધાં દ્રવ્યો સપ્રદેશી

एव भवति, शेषाणि तु धर्मास्तिकायादीनि द्रव्याणि नियमतः सप्रदेशानि भवन्ति इत्यवसेयम्, 'ओगाहणट्ठयाए सिय हीणे सिय तुल्ले, सिय अब्भहिए' अवगाहनार्थतया अवगाहनम् शरीरोच्छ्रयस्तदर्थतया नैरयिकोऽसंख्यातप्रदेशोऽपरस्य नैरयिकस्य स्यात्-कदाचित् अनेकान्तेन हीनो भवति, स्यात्-कदाचित् तुल्यो भवति, स्यात्-कदाचित्, अभ्यधिको भवति, तथाहि रत्नप्रभा पृथिवीनैरयिकाणाम् वैक्रियशरीरस्यावगाहनाया जघन्येनाङ्गुलासंख्येयभागतया उत्कर्षेण तु सप्तधनुस्त्रिहस्तषडङ्गुलिप्रमाणतया उत्तरोत्तरासु च पृथिवीषु द्विगुणं द्विगुणं यावत् सप्तमनरकपृथिवीनैरयिकाणां जघन्येन अवगाहनायाः अङ्गुलस्यासंख्येयभागतया, उत्कृष्टेन च पञ्चधनुः शतप्रमाणतया कदाचिद्धीनत्वं कदाचित्तुल्यत्वं कदाचिदभ्यधिकत्वं भवति, तत्र 'जइहीणो असंखिज्जइ भागहीणे वा' यदा अव-

जीव द्रव्य असंख्यात प्रदेशी ही होते हैं, अतएव प्रत्येक नारक जीव भी असंख्यात प्रदेशी है। मगर अवगाहना की अपेक्षा सब नारक तुल्य नहीं हैं। अवगाहना का अर्थ है शरीर की ऊंचाई। शरीर की ऊंचाई की अपेक्षा कोई नारक हीन होता है, कोई तुल्य होता है और कोई किसी से अधिक होता है। जैसे-रत्नप्रभा पृथिवी के नारकों के वैक्रियशरीर की जघन्य अवगाहना अंगुल के असंख्यातवें भाग की है और उत्कृष्ट सात धनुष तीन हाथ और छह अंगुल की। आगे-आगे की पृथिवियों में दुगुनी-दुगुनी अवगाहना होती है। इस प्रकार सातवीं पृथिवी में जघन्य अंगुल के असंख्यातवें भाग की और उत्कृष्ट पांच सौ धनुष की है। इस प्रकार किसी नारक से किसी नारक की अवगाहना हीन है, किसी की अधिक है और किसी-कसी की बराबर भी है। जो नारक अवगाहना से हीन है वह असंख्यातभाग

છે. બધા જીવ દ્રવ્ય અસંખ્યાત પ્રદેશી જ હોય છે; તેથીજ પ્રત્યેક નારક જીવ પણ અસંખ્યાત પ્રદેશી હોય છે. પણ અવગાહનાની અપેક્ષાએ બધા નારક તુલ્ય હોતા નથી. અવગાહનાનો અર્થ છે શરીરની ઊંચાઇ. શરીરની ઉંચાઇની અપેક્ષાએ કોઇક નારક હીન હોય છે, કોઈ તુલ્ય હોય છે અને કોઇ કોઇનાથી અધિક પણ હોય છે. જેમ રત્નપ્રભા પૃથ્વીના નારકજીવોના વૈક્રિય શરીરની જઘન્ય અવગાહના અંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગની હોય છે અને ઉત્કૃષ્ટ સાત ધનુપ ત્રણ હાથ અને છ અંગુલની. હોય છે આગળ આગળની પૃથ્વીયોમાં બમણી-બમણી અવગાહના હોય છે. એ રીતે સાતમી પૃથ્વીમાં અંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગની અને ઉત્કૃષ્ટ પાંચસો ધનુપની હોય છે. એ રીતે કોઇ નારકથી કોઇ નારકની અવગાહના હીન હોય છે. કોઇની અધિક છે અને કોઇ કોઇની બરાબર છે. જે નારક

गाहनार्थतया नैरयिको नैरयिकस्य हीनो विवक्षितः तदा असंख्येयभागहीनो वा भवति, 'संखिज्जइभागहीणे वा' संख्येयभागहीनो वा भवति 'संखिज्जगुणहीणे वा' संख्येयगुणहीनो वा भवति, 'असंखिज्जगुणहीणे वा' असंख्येयगुणहीनो वा भवति, 'अह अब्भहिए असंखिज्जइभागसब्भहिए वा' अथाभ्यधिको यदा नैरयिको नैरयिकापेक्षया विवक्षितस्तदा असंख्येयभागाभ्यधिको वा भवति, 'संखिज्जभागमब्भहिए वा' संख्येयभागाभ्यधिको वा भवति, 'संखिज्जगुणमब्भहिए वा' संख्येयगुणाभ्यधिको वा भवति, 'असंखिज्जगुणमब्भहिए वा' असंख्येयगुणाभ्यधिको वा भवति, एकस्य नैरयिकस्योच्चैस्त्वेन पञ्चधनुःशतप्रमाणतया अन्यस्य नैरयिकस्य तु उच्चैस्त्वेनाङ्गुलासंख्येयभागहीन पञ्चधनुःशत-

---

हीन, संख्यातभागहीन, संख्यातगुणहीन या असंख्यातगुणहीन होता है। अगर अधिक है तो असंख्यात भाग अधिक, संख्यातभाग अधिक संख्यातगुण अधिक या असंख्यातगुण अधिक होता है। एक नारक की अवगाहना पांच सौ धनुष की है और दूसरे की अंगुल के असंख्यातवें भाग कम पांच सौ धनुष की, अंगुल का असंख्यातवां भाग पांच सौ धनुष का असंख्यातवां भाग है, अतएव जो नारक अंगुल के असंख्यातवें भाग कम पांच सौ धनुष की अवगाहना वाला है, वह पांच सौ धनुष की अवगाहना वाले की अपेक्षा असंख्यातभाग हीन है और पांच सौ धनुष की अवगाहना वाला दूसरे से असंख्यातभाग अधिक है। इसी प्रकार एक नारक पांच सौ धनुष की अवगाहना वाला और दूसरा दो धनुष कम पांच सौ अर्थात् ४९८ धनुष की अवगाहना वाला है। दो धनुष पांच सौ धनुष का संख्यातवां

અવગાહનાથી હીન હોય છે તે અસંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાતભાગ હીન સંખ્યાત ગુણહીન, યા અસંખ્યાત ગુણ હીન હોય છે, અગર અધિક છે તો સંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાતગુણ અધિક, યા અસંખ્યાતગુણ અધિક હોય છે. એક નારકની અવગાહના પાંચસો ધનુષની છે અને બીજાની અંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગ ઓછા પાંચસો ધનુષની, અંગુલનો અસંખ્યાતમો ભાગ પાંચસો ધનુષનો અસંખ્યાતમો ભાગછે. તેથીજ જે નારક અંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગ ઓછા પાંચસો ધનુષની અવગાહના વાળા છે. તે પાંચસો ધનુષની અવગાહનાવાળાઓની અપેક્ષાએ સંખ્યાત ભાગહીન છે અને પાચસો ધનુષની અવગાહના વાળા બીજાથી અસંખ્યાત ભાગ અધિક છે. એ રીતે એક નારક પાચસો ધનુષની અવગાહના વાળો અને બીજા બે ધનુષ ઓછા પાંચસો ધનુષ અર્થાત્ ૪૯૮ ધનુષની અવગાહના વાળા હોય છે. બે ધનુષ પાંચસો ધનુષનો સંખ્યાતમો ભાગ હોય છે. તેથી જ

प्रमाणतया अङ्गुलासंख्येयभागस्य च पञ्चधनुःशतासंख्येयभागवृत्तित्वेन एको-नैरयिकोऽङ्गुलासंख्येयभागहीन पञ्चधनुःशतप्रमाणः परिपूर्णपञ्चधनुः शतप्रमाणा परनैरयिकापेक्षयाऽसंख्येयभागहीनो भवति, अन्यस्तु नैरयिकः पूर्व नैरयि-कापेक्षयाऽसंख्येयभाभ्यधिको भवति, एवमेव एको नैरयिक उच्चैस्त्वेन पञ्चधनुः शतप्रमाणः, अन्यस्तु नैरयिक उच्चैस्त्वेन द्वित्रिधनुर्न्यून पञ्चधनुःशतप्रमाणस्ते च द्वे त्रीणि वा धनूंषि पञ्चानां धनुःशतानां संख्येयभागे वर्तन्ते तस्मात् एको नैरयिकोऽन्यस्य परिपूर्ण पञ्चधनुःशतप्रमाणस्य नैरयिकस्यापेक्षया संख्येयभागहीनो भवति, अन्यस्तु परिपूर्णपञ्चधनुःशतप्रमाणः पूर्वापेक्षया संख्येयभागाभ्यधिको भवति, तथैव एको नैरयिक उच्चैस्त्वेन पञ्चविंशत्यधिकधनुःशतप्रमाणः, अन्यस्तु परिपूर्णपञ्चधनुःशतप्रमाणः, पञ्चविंशत्यधिकञ्च धनुःशतं चतुर्भिर्गुणितं पञ्चधनुः-शतानि भवन्ति, तस्मात् पञ्चविंशत्यधिकधनुःशतप्रमाणोच्चैस्त्वोऽपि अन्यस्य परिपूर्णपञ्चधनुःशत प्रमाणस्यापेक्षया संख्येयगुणहीनो भवति, अन्यस्तु तदपे-

भाग है, अतएव दूसरा नारक पहले से असंख्यातभाग हीन हुआ और पहला पांच सौ धनुष की अवगाहना वाला दूसरे की अपेक्षा संख्यात भाग अधिक अवगाहना वाला हुआ।

इसी प्रकार कोई नारक एक सौ पचीस धनुष की अवगाहना वाला है और दूसरा पूर्ण पांच सौ धनुष की अवगाहना वाला यहां एक सौ पचीस धनुष के चौगुने पांच सौ धनुष होते हैं, अतएव एक सौ पचीस धनुष के अवगाहना वाला पांच सौ धनुष की अवगाहना वाले से संख्यातगुण हीन हुआ और पांच सौ धनुष की अवगाहना वाला एक सौ पच्चीस धनुष की अवगाहना वाले से संख्यातगुण अधिक हुआ। इसी प्रकार कोई नारक अपर्याप्त अवस्था में अंगुल के असंख्यातवें भाग की अवगाहना वाला है और दूसरा कोई पांच

બીજો નારક પહેલાથી સંખ્યાત ભાગ હીન અને પહેલો પાંચસો ધનુષની અવગાહનાવાળો બીજાની અપેક્ષાએ સંખ્યાત ભાગ અધિક અવગાહના વાળો થયો.

એજ રીતે કોઇ નારક એકસો પચ્ચીસ ધનુષની અવગાહના વાળો છે અને બીજો પૂર્ણ પાચસોની અવગાહના વાળો. અહીં એકસો પચ્ચીસ ધનુષને ચારે ગુણતા પાચસો થાય છે, તેથીજ એકસો પચ્ચીસ ધનુષની અવગાહનાવાળા પાંચસો ધનુષની અવગાહનાવાળાથી સંખ્યાત ગુણહીન થયા અને પાચસો ધનુષની અવગાહનાવાળા એક સો પચ્ચીસ ધનુષની અવગાહના વાળાથી સંખ્યાતગુણ અધિક થયા. એજ પ્રકારે કોઇ નારક અપર્યાપ્ત અવસ્થામાં અંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગની અવગાહના વાળો છે અને બીજો કોઇ પાચસો ધનુષની અવ-

क्षया परिपूर्णपञ्चधनुःशतप्रमाणः संख्येयगुणाभ्यधिको भवति, एवमेव एको नैरयिकोऽपर्याप्तावस्थायामङ्गुलस्यासंख्येयभागावगाहे वर्तते अपरस्तु उच्चैस्त्वेन पञ्चधनुःशतप्रमाणोऽङ्गुलासंख्येयभागश्चासंख्येयेन गुणितः सन् पञ्चधनुःशत प्रमाणो भवति, तस्मात् अपर्याप्तावस्थायामङ्गुलासंख्येयभागप्रमाणेऽवगाहे वर्तमानः परिपूर्णपञ्चधनुःशत प्रमाणापेक्षया असंख्येयगुणहीनो भवति पञ्चधनुःशतप्रमाणस्तु तदपेक्षयाऽसंख्येयगुणाभ्यधिको भवति 'ठिईए सिय हीणे सिय तुल्ले सिय अब्भहिए' स्थित्या-स्थित्यपेक्षया नैरयिको नैरयिकस्य स्यात् कदाचित्-अनेकान्तेन हीनो भवति, स्यात् कदाचित् तुल्यो भवति, स्यात्-कदाचित्-अभ्यधिको भवति, तथा च यथाऽवगाहनया हानौ वृद्धौ च चतुःस्थानपतितः प्रतिपादिस्तथा स्थित्यापि प्रतिपादनीयः, तदेव विशदयन्नाह-'जइ हीणे असंखिज्जइभागहीणे वा, संखिज्जइभागहीणे वा' यदा स्थित्यपेक्षया एको नैरयिकोऽन्य नैरयिकापेक्षया हीनो विव-

---

सौ धनुष की अवगाहना वाला अंगुल का असंख्यातवां भाग असंख्यात से गुणित होकर पांच सौ धनुष बनता है। अतएव अपर्याप्त अवस्था में अंगुल के असंख्यातवें भाग अवगाहना में वर्त्तमान नारक परिपूर्ण पांच सौ धनुष की अवगाहना वाले नारक से असंख्यातगुण हीन होता है और पांच सौ धनुष की अवगाहना वाला उससे असंख्यातगुणा अधिक होता है।

स्थिति की अपेक्षा से भी कोई नारक किसी नारक से कदाचित् हीन, कदाचित् तुल्य और कदाचित् अधिक होता है। जैसे अवगाहना की अपेक्षा चतुःस्थानपतित (चउठाणवडिया) हीनाधिकता का प्रतिपादन किया गया है, उसी प्रकार स्थिति की अपेक्षा से भी समझ लेना चाहिए। स्पष्टीकरण करते हुए शास्त्रकार कहते हैं-यदि हीन है तो असंख्यातभाग हीन या संख्यातभाग हीन होता है अथवा

ગાહનાવાળો છે, અંગુલનો અસંખ્યાતમો ભાગ અસંખ્યાતથી ગુણિતથઇને પાચસો ધનુષ બને છે. તેથી જ અપર્યાપ્ત અવસ્થામાં અંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગની અવગાહનામાં વર્તમાન નારક પરિપૂર્ણ પાચસો ધનુષની અવગાહનાવાળા તેમનાથી અસંખ્યાતગણા અધિક હોય છે.

સ્થિતિની અપેક્ષાએ પણ કોઈ નારક કોઇ નારકથી કદાચિત્ હીન કદાચિત્ તુલ્ય અને કદાચિત્ અધિક હોય છે. જેમ અવગાહનાની અપેક્ષાએ ચતુસ્થાન પતિત. (चउठाणवडिए) હીન અધિકતાનું પ્રતિપાદન કરવામાં આવેલ છે. એજ પ્રકારે સ્થિતિની અપેક્ષાએ પણ સમજી લેવું જોઇએ. સ્પષ્ટીકરણ કરતા શાસ્ત્રકારો કહે છે જો હીન હોયતો અસંખ્યાત ભાગ અગર સંખ્યાત ભાગ હીન હોય છે

क्षितस्तदा असंख्येयभागहीनो वा, संख्येयभागहीनो वा भवति, एवं 'संखिज्जगुणहीणे वा असंखिज्जगुणहीणे वा' संख्येयगुणहीनो वा असंख्येयगुणहीनो वा भवति, 'अह अब्भहिए असंखिज्जभागमब्भहिए वा, संखिज्जभागमब्भहिए वा' अथाभ्यधिको यदा एको नैरयिकोऽपरनैरयिकापेक्षया विवक्षितस्तदा स असंख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयभागाभ्यधिको वा भवति, 'संखिज्जगुणमब्भहिए वा, असंखिज्जगुणमब्भहिए वा' संख्येयगुणाभ्यधिको वा भवति, असंख्येयगुणाभ्यधिको वा भवति,

अत्रेदं बोध्यम्-एको नैरयिकस्त्रयस्त्रिंशत् सागरोपमस्थितिकः, अन्यस्तु समयादि न्यूनत्रयस्त्रिंशत् सागरोपमस्थितिको वर्तते, तत्र समयादिन्यून त्रयस्त्रिंशत् सागरोपमप्रमाणस्थितिको नैरयिकः परिपूर्णत्रयस्त्रिंशत् सागरोपमस्थितिक नैरयिकापेक्षयाऽसंख्येयभागहीनो भवति, परिपूर्णत्रयस्त्रिंशत् सागरोपमस्थितिकस्तु तदपेक्षयाऽसंख्येयभागाभ्यधिको भवति, समयादीनां सागरोपमापेक्षयाऽसंख्येयभागमात्रत्वात्, एवमेव एको नैरयिकस्त्रयस्त्रिंशत् सागरोपमस्थितिकः अपरस्तु

संख्यातगुण हीन या असंख्यातगुण हीन होता है। अगर अधिक हो तो एक नारक दूसरे नारक से असंख्यातभाग अधिक स्थिति वाला, संख्यातभाग अधिक स्थिति वाला, असंख्यातगुण अधिक स्थिति वाला या संख्यातगुण अधित स्थिति वाला होता है। उदाहरणार्थ-एक नारक तेतीस सागरोपम स्थिति वाला है, और दूसरा एक-दो समय कम तेतीस सागरोपम की स्थितिवाला है, तो एक-दो समय कम तेतीस सागरोपम की स्थिति वाला पूर्ण तेतीस सागरोपम स्थिति वाले से असंख्यातभाग हीन हुआ और तेतीस सागरोपम की स्थिति वाला उससे असंख्यातभाग अधिक स्थिति वाला हुआ, क्योंकि एक-दो समय, सागरोपम के असंख्यातवे भाग मात्र हैं। इसी प्रकार

અથવા સંખ્યાત ગુણહીન અગર અસંખ્યાત ગુણ હીન હોય છે. અગર અધિક હોયતો એક નારક બીજા નારકથી અસંખ્યાત ભાગ અધિક સ્થિતિવાળા. સંખ્યાત ભાગ અધિક સ્થિતિવાળા, અસંખ્યાત ગુણ અધિક સ્થિતિવાળા. અગર સંખ્યાત ગુણ અધિક સ્થિતિવાળા હોય છે. ઉદાહરણ તરીકે-એક નારક તેત્રીસ સાગરોપમની સ્થિતિવાળો છે બીજો એક-બસો સમય ઓછા તેત્રીસ સાગરોપમની સ્થિતિવાળો છે, બે સમય ઓછા તેત્રીસ સાગરોપમની સ્થિતિવાળો પૂર્ણ તેત્રીસ સાગરોપમ સ્થિતિવાળાથી અસંખ્યાતભાગ હીન થયો અને તેત્રીસ સાગરોપમની સ્થિતિ વાળો તેનાથી અસખ્યાત ભાગ અધિક સ્થિતિવાળો થયો કેમકે એક-બે સમય, સાગરોપમનો અસંખ્યાત ભાગ માત્ર છે. એ પ્રકારે એક

नैरयिकः पल्योपमन्यूनत्रयस्त्रिंशत् सागरोपमस्थितिको वर्तते, दशभिश्च पल्योपम-कोटिकोटिभिरेकस्य सागरोपमस्य निष्पद्यमानतया पल्योपमैर्न्यूनस्थितिकःपरिपूर्ण-स्थितिक नैरयिकापेक्षया संख्येयभागहीनो भवति, परिपूर्णस्थितिकस्तु नैरयिक-स्तदपेक्षा संख्येयभागाभ्यधिको भवति तथैवैको नैरयिक एकसागरोपमस्थितिकः, अन्यस्तु परिपूर्णत्रयस्त्रिंशत् सागरोपमस्थितिको भवति, तत्रैक सागरोपमस्थि-तिकः परिपूर्णस्थितिकनैरयिकापेक्षया संख्येयगुणहीनो भवति, एकसागरो-पमस्य त्रयस्त्रिंशतागुणने परिपूर्णस्थितिकत्वरूपात्, परिपूर्णस्थितिकस्तु तदपेक्षया संख्येयगुणाभ्यधिको भवति तथैव एको नैरयिको दशवर्षसहस्रस्थितिको भवति, अन्यस्तु त्रयस्त्रिंशत् सागरोपमस्थितिकः, दशवर्षसहस्राणाञ्च संख्येयरूपेण गुणने

एक नारक तेतीस सागरोपम की स्थिति वाला है और दूसरा पल्यो-पम कम तेतीस सागरोपम की स्थिति वाला। दस कोडाकोडी पल्यो-पम का एक सागरोपम होता है, अतएव पल्योपमों से हीन स्थिति वाला पूर्ण तेतीस सागरोपम स्थिति वाले से संख्यातभाग हीन स्थिति वाला हुआ और दूसरा संख्यातभाग अधिक स्थिति वाला हुआ। इसी प्रकार एक नारक एक सागरोपम की स्थिति वाला है और दूसरा तेतीस सागरोपम की स्थिति वाला है, तो इनमें एक सागरो-पम की स्थिति वाला तेतीस सागरोपम स्थिति वाले की अपेक्षा संख्यातगुण हीन हुआ, क्योंकि एक सागर को तेतीस से गुणित करने पर तेतीस सागर होते हैं। और तेतीस सागरोपम स्थिति वाला उसकी अपेक्षा संख्यातगुण अधिक हुआ। इसी प्रकार एक नारक दस हजार वर्ष की स्थिति वाला है और दूसरा तेतीस सागरोपम स्थिति वाला, दस हजार को असंख्य बार गुणित करने पर तेतीस

નારક તેત્રીસ સાગરોપમની સ્થિતિવાળો છે. અને બીજો પલ્યોપમ ઓછા તેત્રીસ સાગરોપમની સ્થિતિવાળો, દશ કોડા કોડી પલ્યોપમનો એક સાગરોપમ થાય છે, તેથી જ પલ્યોપમથી હીન સ્થિતિ વાળો પૂર્ણ તેત્રીસ સાગરોપમ સ્થિતિ વાળાથી સખ્યાત ભાગ હીન સ્થિતિવાળો થયો અને બીજો સંખ્યાતભાગ અધિક સ્થિતિવાળો થાય છે. એ પ્રકારે એક નારક એક સાગરોપમની સ્થિતિ વાળો છે અને બીજો તેત્રીસ સાગરોપમની સ્થિતિવાળો છે, તો તેમાં એક સાગ-રોપમની સ્થિતિવાળો તેત્રીસ સાગરોપમ સ્થિતિવાળાની અપેક્ષાએ સંખ્યાત ગુણ હીન થયો. કેમકે એક સાગરને તેત્રીસથી ગુણવાથી તેત્રીસ સાગર થાય છે. અને તેત્રીસ સાગરોપમ સ્થિતિવાળા તેમની અપેક્ષાએ સંખ્યાત ગુણ અધિક

त्रयस्त्रिंशत् सागरोपमत्वात् दशवर्षसहस्रस्थितिको नैरयिकस्त्रयस्त्रिंशत् सागरोपम स्थितिकनैरयिकापेक्षयाऽसंख्येयगुणहीनो भवति, तदपेक्षया त्रयस्त्रिंशत् सागरोपमस्थितिकस्तु असंख्येयगुणाभ्यधिको भवति इत्येवंरूपेण एकस्य नैरयिकस्यापरनैरयिकापेक्षया द्रव्यार्थतया प्रदेशार्थतया तुल्यत्वं प्रतिपादितम्, क्षेत्रतोऽवगाहनम्प्रति हीनाधिकत्वे चतुः स्थानपतितत्वं कालतोऽपि स्थितितो हीनाधिकत्वेन चतुः स्थानपतितत्वञ्च प्रतिपादितम्,

अथ भावतो हीनाधिकत्वं प्रतिपादयितुं प्रथमतः पुद्गलविपाकि नामकर्मोदयनिमित्तं जीवौदयिकभावाश्रयेण हीनाधिकत्वं प्ररूपयति–'कालवण्णपज्जवेहिं यसि हीणे सिय तुल्ले सिय अब्भहिए' कृष्णवर्णपर्यवैः एको नैरयिकोऽपरनैर-

---

सागरोपम होते हैं, अतः दस हजार वर्ष की स्थिति वाला नारक तेतीस सागरोपम की स्थिति वाले नारक की अपेक्षा असंख्यातगुण हीन हुआ और उसकी अपेक्षा तेतीस सागरोपम की स्थिति वाला असंख्यातगुण अधिक स्थिति वाला हुआ।

इस प्रकार एक नारक दूसरे नारक से द्रव्य और प्रदेश से तुल्य हैं, क्षेत्र से अवगाहना की दृष्टि से तथा काल से स्थिति की अपेक्षा चतुःस्थानपतित हीनाधिक है, यह प्रतिपादन किया गया।

अब भाव की अपेक्षा षट्स्थान पतित हीनाधिकता का प्रतिपादन करने के लिए शास्त्रकार सर्वप्रथम पुद्गलविपाकी नामकर्म के उदय से होने वाले औदयिक भाव का आश्रय लेकर हीनाधिकता की प्ररूपणा करते हैं–कृष्णवर्ण के पर्यायों की अपेक्षा एक नारक

થાય. એ પ્રકારે એક નારક દશ હજાર વર્ષની સ્થિતિવાળો છે અને બીજો તેત્રીસ સાગરોપમ સ્થિતિવાળો, દશ હજારને અસંખ્યવાર ગુણિત કરવાથી તેત્રીસ સાગરોપમ થાય છે. તેથી દશ હજાર વર્ષની સ્થિતિ વાળો નારક તેત્રીસ સાગરોપમની સ્થિતિવાળા નારકની અપેક્ષાએ અસંખ્યાત ગુણ હીન થયો અને તેની અપેક્ષાએ તેત્રીસ સાગરોપમની સ્થિતિવાળો અસંખ્યાત ગુણ અધિક સ્થિતિ વાળો થયો.

આ પ્રકારે એક નારક બીજા નારકથી દ્રવ્ય અને પ્રદેશથી તુલ્ય છે. ક્ષેત્રથી અવગાહનાની દૃષ્ટિએ તથા કાળ સ્થિતિની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત જ અધિક છે. આ પ્રતિપાદન કરાયું.

હવે ભાવની અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાન પતિત હીનાધિકતાનું પ્રતિ પાદન કરવા માટે શાસ્ત્રકાર સર્વ પ્રથમ પુદ્ગલ વિપાકી નામ કર્મના ઉદયથી થનાર ઔદારિક ભાવનો આશ્રય લઈને હીનાધિકતાની પ્રરૂપણા કરે છે-કૃષ્ણ વર્ણના પર્યાયોની

यिकापेक्षया स्यात्-कदाचित् हीनो भवति, स्यात्-कदाचित् तुल्यो भवति, स्यात्-कादाचित् अभ्यधिको भवति, तदेव हीनाधिकत्वं विशदयितुमाह–

'जइ हीणे अणंतभागहीणे वा' तत्र यदा एको नैरयिकः कृष्णवर्णपर्यवैः अन्य नैरयिकापेक्षया हीनो विवक्षितो भवति तदा स तदपेक्षयाऽनन्तभागहीनो वा भवति, 'असंखेज्जभागहीणे वा' असंख्येयभागहीनो वा भवति, 'संखेज्जगुण-हीणे वा' संख्येयगुणहीनो वा भवति 'असंखेज्जगुणहीणे वा' असंख्येयगुणहीनो वा भवति, 'अणंतगुणहीणे वा' अनन्तगुणहीनो वा भवति, 'अह अब्भहिए, अणंतभागमब्भहिए वा' अथैको नैरयिकः अन्य नैरयिकापेक्षया कृष्णवर्ण पर्यवैर-भ्यधिको यदि विवक्षितस्तदा स तदपेक्षया अनन्तभागाभ्यधिको वा भवति, 'असखेज्जभागमब्भहिए वा' असंख्येयभागाभ्यधिको वा भवति 'संखेज्जभाग-मब्भहिए वा' संख्येयभागाभ्यधिको वा भवति 'संखेज्जगुणमब्भहिए वा' संख्ये-यगुणाभ्यधिको वा भवति 'असंखेज्जगुणमब्भहिए वा' असंख्येयगुणाभ्यधिको वा भवति, 'अणंतगुणमब्भहिए वा' अनन्तगुणाभ्यधिको वा भवति, एत्र भावा-पेक्षया हीनत्वाभ्यधिकत्व प्ररूपणे हानौ वृद्धौ च प्रत्येकं षट् स्थानपतितत्वं भवति,

---

दूसरे नारक से हीन होता है, कोई किसी से तुल्य होता है और कोई किसी से अधिक होता है। इस कथन का स्पष्टीकरण करते हैं–यदि एक नारक दूसरे नारक से कृष्णवर्ण के पर्यायों से हीन होता है तो अनन्तभाग हीन होता है, असंख्यातभाग हीन होता है, संख्यातभाग हीन होता है, संख्यातगुण हीन होता है, असंख्यात-गुण हीन होता है या अनन्तगुण हीन होता है। अगर अधिक होता है तो अनन्तभाग अधिक होता है, असंख्यातभाग अधिक होता है, संख्यातभाग अधिक होता है, संख्यातगुण अधिक होता है, असं-ख्यातगुण अधिक होता है या अनन्तगुण अधिक होता है यह षट्ट स्थानपतित हीनता और अधिकता है। इस षट्ट स्थानपतित हीना-

---

અપેક્ષાએ એક નારક બીજા નારકથી હીન હોય છે કોઈ કોઇનાથી તુલ્ય હોય છે અને કોઈ કોઇનાથી અધિક હોય છે. એ કથનનું સ્પષ્ટી કરણ કરે છે જો એક નારક બીજા નારકથી કૃષ્ણ વર્ણના પર્યાયોથી હીન હોય છે તો અનંત ભાગ હીન હોય છે. અસંખ્યાત ભાગહીન હોય છે. સંખ્યાત ભાગ હીન હોય છે. સખ્યાત ગુણ હીન હોય છે, અસંખ્યાત ગુણ હીન હોય છે અગર અનન્તગુણ હીન હોય છે. અગર અધિક હોય તો અનન્ત ભાગ અધિક હોય છે. અસંખ્યાત ભાગ અધિક હોય છે, સખ્યાતગુણ અધિક હોય છે, અસંખ્યાત ગુણ અધિક હોય છે અગર અનન્ત ગુણ અધિક હોય છે. આ છ સ્થાન પતિત હીનતા

षट्स्थानकेच यद्यदपेक्षयाऽनन्तभागहीनं भवति तस्य सर्वजीवानन्तकेन–भागस्य हरणे यल्लभ्यते तेनानन्ततमेन भागेन हीनं भवति, यच्च यदपेक्षयाऽसंख्येयभागहीनं भवति तस्यापेक्षणीयस्या संख्येयलोकाकाशदेशप्रमाणराशिना भागस्य हरणे यल्लभ्यते, तावता भागेन न्यूनं भवति, यच्च यदधिकृत्य संख्येयभागहीनं भवति, तस्यापेक्षणीयस्योत्कृष्टसंख्येन भागस्य हरणे यल्लाभो भवति, तेन हीनं बोध्यम् गुणनसंख्यायां तु यद्यतः संख्येयगुणं भवति तदवधिभूतमुत्कृष्ट संख्येयकेन गुणितं सद् यावद् भवति, तावत्प्रमाणं विज्ञेयम्, यच्च यतोऽसंख्येयगुणं भवति तदवधिभूतम् असंख्येयलोकाकाशप्रदेशप्रमाणगुणकारेण गुण्यते, गुणितं सद् यावद् भवति तावदवसेयम्, यच्च यतोऽनन्तगुणं भवति तदवधिभूतं सर्व जीवानन्तकरूपेण गुणकारेण गुण्यते गुणितं सद् यावद् भवति तावत्प्रमाणम् अवसेयम्, तदेव विशदयन्नाह–

धिकता में जो जिससे अनन्तभाग हीन होता है, वह सर्वजीवानन्तक से भाग करने पर जो लब्ध हो उस अनन्तवें भाग से हीन समझना चाहिए। जो जिससे असंख्यातभाग हीन हैं, उसे असंख्यात लोकाकाश प्रदेश प्रमाणराशि से भाग करने पर जो लब्ध हो, उतने भाग कम समझना चाहिए। जो जिससे संख्यातभाग हीन हो उसे उत्कृष्ट संख्यक से भाग करने पर जो लब्ध हो उससे हीन समझना चाहिए। गुणनसंख्या में जो जिससे संख्येयगुणा होता है, उसे उत्कृष्ट संख्यक के साथ गुणित करने पर जो आवे उतना समझना चाहिए। जो जिससे असंख्यातगुणा है, उसे असंख्यात लोकाकाश प्रदेशों के प्रमाण की राशि से गुणाकार करके गुणित करना चाहिए और गुणाकार करने पर जो राशि लब्ध हो उतना समझना चाहिए। जो

અને અધિકતા છે. આ છ સ્થાન પતિત હીનાધિકતામાં જે જેનાથી અનન્ત ભાગ હીન હોય છે. તે સર્વ જીવાન્તકથી ભાગ કરવાથી જે લબ્ધ થાંય તે અનન્તમાં ભાગથી હીન સમજવા જોઇએ. જે જેનાથી અસંખ્યાત ભાગહીન છે. તે અસંખ્યાત લોકાકાશ પ્રદેશ પ્રમાણુ રાશિથી ભાગ કરવાથી જે લબ્ધ થાય તેટલા ભાગ ઓછા સમજવા જોઇએ. જે જેનાથી સંખ્યાત ભાગ હીન હોય તેને ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યકથી ભાગ કરવાથી જે લબ્ધ થાય તેનાથી હીન સમજવા જોઇએ. ગુણુન સંખ્યામાં જે જેનાથી સંખ્યેય ગુણા હોય છે. તેને ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યેયકના સાથે ગુણિત કરવાથી જે આવે તેટલા સમજવા જોઇએ. જે જેનાથી અસંખ્યાતગુણા છે, તેને અસંખ્યાત લોકાકાશ પ્રદેશોના પ્રમાણુની રાશિથી ગુણાકાર કરીને ગુણિત કરવા જોઇએ, અને ગુણાકાર કરવાથી જે રાશિ

'नीलवन्नपज्जवेहिं लोहियवण्णपज्जवेहिं' नीलवर्णपर्यवैः, लोहितवर्णपर्यवैः, 'पीयवन्नपज्जवेहिं' पीतवर्णपर्यवैः 'हालिद्दवन्नपज्जवेहिं' हारिद्रवर्णपर्यवैः 'सुक्किल्लवन्नपज्जवेहिं' शुक्लवर्णपर्यवैश्च 'छट्ठाणवडिए' षट्स्थानपतितो नैरयिकः नैरयिकान्तरापेक्षया स्यात् हीनो भवति, स्यात् तुल्यो भवति, स्याद् अभ्यधिको भवति, तत्र यदा हीनो विवक्षितो भवति तदा अनन्तभागहीनो वा भवति, असंख्येयभागहीनो वा भवति, संख्येयगुणहीनो वा भवति, असंख्येयगुणहीनो वा भवति, अनन्तगुणहीनो वा भवति, अथ यदाभ्यधिको विवक्षितस्तदा अनन्तभागाभ्यधिको वा, असंख्येयभागाभ्यधिको वा संख्येयभागाभ्यधिको वा भवति, संख्येयगुणाभ्यधिको वा भवति, असंख्येयगुणाभ्यधिको वा भवति, अनन्तगुणाभ्यधिको

जिससे अनन्तगुणा है, उसे सर्वजीवानन्तक से गुणित करने पर जो संख्या हो उतना समझना चाहिए। इसी को अधिक स्पष्ट करने के लिए कहा है–नीलवर्ण के पर्यायों से, लोहित (रक्त) वर्ण के पर्यायों से, पीतवर्ण के पर्यायों से, हारिद्र वर्ण के पर्यायों से और शुक्लवर्ण के पर्यायों से षट् स्थानपतित एक नारक दूसरे नारक की अपेक्षा हीन, तुल्य या अधिक होता है। अगर कोई हीन है तो अनन्तभाग हीन होता है, असंख्यातभाग हीन होता है, संख्यातभाग हीन होता है, संख्यातगुण हीन होता है, असंख्यातगुण हीन होता है या अनन्तगुण हीन होता है। अगर अधिक होता है तो अनन्तभाग अधिक होता है, असंख्यातभाग अधिक होता है, संख्यातभाग अधिक होता है, संख्यातगुणा अधिक होता है, असंख्यातगुणा अधिक होता है या अनन्तगुणा अधिक होता है।

લબ્ધ થાય તેટલા સમજવા જોઇએ. જેનાથી અનન્તગુણુ છે. તેને સર્વ જીવાનન્તકથી ગુણિત કરવાથી જે સંખ્યા થાય તેટલા સમજવા જોઇએ.

તેને વધારે સ્પષ્ટ કરવા માટે કહ્યુ છે–નીલ વર્ણુના પર્યાયોથી લોહિત (રક્ત) વર્ણુના પર્યાયોથી, પીત વર્ણુના પર્યાયોથી, હારિદ્રવર્ણુના પર્યાયોથી. અને શુક્લ વર્ણુના પર્યાયોથી છ સ્થાન પતિત એક નારક બીજા નારકની અપેક્ષાએ હીન, તુલ્ય અથવા તો અધિક થાય છે. અગર કોઇ હીન છે તો અનન્ત ભાગ હીન હોય છે, અસખ્યાત ભાગ હીન થાય છે, સંખ્યાત ભાગ હીન થાય છે સંખ્યાત ગુણુ હીન થાય છે, અસંખ્યાત ગુણુ હીન થાય છે, અગર અનન્તગુણુ હીન થાય છે. અગર અધિક થાય છે તો અનન્ત ભાગ અધિક થાય છે, અસંખ્યાત ભાગ અધિક થાય છે; સંખ્યાત ભાગ અધિક થાય છે. સખ્યાત ગુણા અધિક થાય છે, અસખ્યાતગુણુ અધિક થાય છે અથવા અનન્ત ગુણા અધિક હોય છે.

वा भवति, तथा-'सुब्भिगंधपज्जवेहिं दुब्भिगंधपज्जवेहिं य छट्ठाणवडिए' सुरभिगन्धपर्यवैः दुरभिगन्धपर्यवैश्च षट्स्थानपतितो नैरयिको नैरयिकान्तरापेक्षया स्यात् हीनः, स्यात् तुल्यः, स्यात् अभ्यधिको भवति; तत्र यदा हीनो विवक्षितस्तदा अनन्तभागहीनो वा, असंख्येयभागहीनो वा, संख्येयभागहीनो वा, संख्येयगुणहीनो वा, असंख्येयगुणहीनो वा, अनन्तगुणहीनो वा भवति, अथाभ्यधिको यदा विवक्षितस्तदा अनन्तभागाभ्यधिको वा, असंख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येभागाभ्यधिको वा, संख्येयगुणाभ्यधिको वा, असंख्येगुणाभ्यधिको वा, अनन्तगुणाभ्यधिको वा भवति, इति भावः।

'तित्तरसपज्जवेहिं कडुयरसपज्जवेहिं, कसायरसपज्जवेहिं, अंबिलरसपज्जवेहिं, महुररसपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए' तिक्तरसपर्यवैः, कटुकरसपर्यवैः, कषायरसपर्यवैः, अम्लरसपर्यवैः, मधुररसपर्यवैश्च षट्स्थानपतितो नैरयिको नैरयिकान्तरापेक्षया स्यात् हीनो वा, स्यात् तुल्यो वा, स्याद् अभ्यधिको वा भवति, तत्र यदा हीनो विवक्षितस्तदा अनन्तभागहीनो वा, असंख्येयभागहीनो वा, संख्येयभागहीनो वा, संख्येयगुणहीनो वा, असंख्येयगुणहीनो वा; अनन्तगुणहीनो वा

इसी प्रकार सुगन्ध और दुर्गन्ध के पर्यायों से भी एक नारक दूसरे नारक की अपेक्षा षट् स्थानपतित हीनाधिक होता है। अगर हीन है तो अनन्तभाग हीन होता है, असंख्यातभाग हीन होता है, संख्यातभाग हीन होता है, संख्यातगुण हीन होता है, असंख्यातगुण हीन होता है या अनन्तगुण हीन होता है। अगर अधिक होता है तो अनन्तभाग अधिक, असंख्यातभाग अधिक, संख्यात भाग अधिक, संख्यातगुण अधिक, असंख्यातगुण अधिक अथवा अनन्तगुण अधिक होता है।

तिक्तरस के पर्यायों से, कटुकरस के पर्यायों से, कषायरस के पर्यायों से, आम्लरस के पर्यायों से एवं मधुररस के पर्यायों से भी

એ રીતે સુગન્ધ અને દુર્ગન્ધના પર્યાયોથી પણ એક નારક બીજા નારકની અપેક્ષાએ છ સ્થાન પતિત હીનાધિક થાય છે. અગર હીન છે તો અનન્ત ભાગ હીન થાય છે, અસંખ્યાત ભાગ હીન થાય છે, સંખ્યાત હીન થાય છે. સંખ્યાત ગુણહીન થાય છે, અસંખ્યાત ગુણહીન થાય છે અગર અનન્ત ગુણ હીન થાય છે. અગર અધિક હોય છે તો અનન્ત ભાગ અધિક, અસંખ્યાત ભાગ અધિક સંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ગુણ અધિક, અસંખ્યાત ગુણ અધિક થાય છે.

તિક્ત રસના પર્યાયોથી, કટુક રસના પર્યાયોથી, કષાય રસના પર્યાયો આમ્લ રસના પર્યાયોથી તેમજ મધુર રસના પર્યાયોથી પણ એક નારક બીજા

भवति, अथाभ्यधिको यदा विवक्षितस्तदा अनन्तभागाभ्यधिको वा, असंख्येयभागाभ्यधिको वा भवति, संख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयगुणाभ्यधिको वा, असंख्येयगुणाभ्यधिको वा, अनन्तगुणाभ्यधिको वा भवति, इति भावः ।

तथा 'कक्खडफासपज्जवेहिं, मउयफासपज्जवेहिं, गरुयफासपज्जवेहिं, लहुयफासपज्जवेहिं, सीयफासपज्जवेहिं, उसिणफासपज्जवेहिं, निद्धफासपज्जवेहिं, लुक्खफासपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए' कर्कशस्पर्शपर्यवैः, मृदुकस्पर्शपर्यवैः, गुरुकस्पर्शपर्यवैः, लघुकस्पर्शपर्यवैः, शीतस्पर्शपर्यवैः, उष्णस्पर्शपर्यवैः, स्निग्धस्पर्शपर्यवैः, रूक्षस्पर्शपर्यवैश्च षट् स्थानपतितो नैरयिको नैरयिकान्तरापेक्षया स्यात् हीनो वा, स्यात् तुल्यो वा, स्यात् अभ्यधिको वा भवति, तत्र यदा हीनो विवक्षितस्तदा अनन्तभागहीनो वा, असंख्येयभागहीनो वा, संख्येयभागहीनो वा, संख्येयगुणहीनो वा, असंख्येयगुणहीनो वा, अनन्तगुणहीनो वा भवति, अथ यदा अभ्यधिको विव-

---

एक नारक दूसरे नारक से षट्स्थानपतित हीनाधिक होता है। अगर हीन होता है तो अनन्तभाग हीन, असंख्यातभाग हीन, संख्यातभाग हीन, संख्यातगुण हीन, असंख्यातगुण हीन या अनन्तगुण हीन होता है। अगर अधिक होता है तो अनन्तभाग अधिक, असंख्यातभाग अधिक, संख्यातभाग अधिक, संख्यातगुण अधिक, असंख्यातगुण अधिक या अनन्तगुण अधिक होता है ।

कर्कशस्पर्श के पर्यायों से, मृदुस्पर्श के पर्यायों से, गुरुस्पर्श के पर्यायों से, लघुस्पर्श के पर्यायों से, शीतस्पर्श के पर्यायों से, उष्णस्पर्श के पर्यायों से एक नारक दूसरे नारक की अपेक्षा हीन, तुल्य या अधिक होता है। अगर हीन है तो अनन्तभाग हीन, असंख्यातभाग हीन, संख्यातभाग हीन, संख्यातगुण हीन, असंख्यातगुण हीन,

---

નારકથી છ સ્થાન પતિત હીનાધિક થાય છે. જો હીન થાય છે તો અનન્ત ભાગ હીન, અસંખ્યાત ભાગ હીન, સંખ્યાત ભાગ હીન, સંખ્યાત ગુણહીન અસંખ્યાત ગુણ હીન અગર અનન્ત ગુણ હીન થાય છે. અગર અધિક થાય છે તો અનન્ત ભાગ અધિક અસંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ગુણ અધિક, અસંખ્યાત ગુણ અધિક અગર અનન્તગુણ અધિક થાય છે.

કર્કશ સ્પર્શના પર્યાયોથી, મૃદુસ્પર્શના પર્યાયોથી, ગુરૂસ્પર્શના પર્યાયોથી લઘુસ્પર્શના પર્યાયોથી, શીતસ્પર્શના પર્યાયોથી, ઉષ્ણસ્પર્શના પર્યાયોથી, સ્નિગ્ધ સ્પર્શના પર્યાયોથી, અને રૂક્ષ સ્પર્શના પર્યાયોથી એક નારક બીજા નારકની અપેક્ષાએ હીન, તુલ્ય અગર અધિક થાય છે. અગર હીન છે તો અનન્ત ભાગ હીન અસંખ્યાત ભાગ હીન, સંખ્યાત ભાગ હીન, સંખ્યાત ગુણ હીન અસં-

क्षितस्तदा अनन्तभागाभ्यधिको वा, असंख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयगुणाभ्यधिको वा, असंख्येयगुणाभ्यधिको वा, अनन्तगुणाभ्यधिको वा, संख्येयगुणाभ्यधिको वा, असंख्येयगुणाभ्यधिको वा, अनन्तगुणाभ्यधिको वा भवति इत्याशयः, तथैव 'आभिणिबोहियनाणपज्जवेहिं सुयनाणपज्जवेहिं' आभिनिबोधिकज्ञानपर्यवैः, श्रुतज्ञानपर्यवैः, 'ओहिनाणपज्जवेहिं' अवधिज्ञानपर्यवैः, 'मइअन्नाणपज्जवेहिं' मत्यज्ञानपर्यवैः, 'सुयअण्णाणपज्जवेहिं' श्रुताज्ञानपर्यवैः 'विभंगनाणपज्जवेहिं' विभङ्गज्ञानपर्यवैः 'चक्खुदंसणपज्जवेहिं, अचक्खुदंसणपज्जवेहिं' चक्षुर्दर्शनपर्यवैः, अचक्षुर्दर्शनपर्यवैः, 'ओहिदंसणपज्जवेहिं' अवधिदर्शनपर्यवैश्च 'छट्ठाणवडिए' षट्स्थानपतितो नैरयिको नैरयिकान्तरापेक्षया स्यात् हीनो भवति, स्यात् तुल्यो भवति, स्यात् अभ्यधिको भवति, तत्र यदा हीनो विवक्षितस्तदा अनन्तभागहीनो वा, असंख्येयभागहीनो वा,

---

अनन्तगुण हीन होता है और यदि अधिक होता है तो अनन्तभाग अधिक, असंख्यातभाग अधिक, संख्यातभाग अधिक, संख्यातगुण अधिक, असंख्यातगुण अधिक अथवा अनन्तगुण अधिक होता है।

अब क्षायोपशमिक भाव रूप पर्यायों से हीनाधिकता प्रदर्शित करते हैं-आभिनिबोधिक ज्ञान के पर्यायों से, श्रुतज्ञान के पर्यायों से, अवधिज्ञान के पर्यायों से, मत्यज्ञान के पर्यायों से श्रुताज्ञान के पर्यायों से, विभंगज्ञान के पर्यायों से, चक्षुदर्शन के पर्यायों से, अचक्षुदर्शन के पर्यायों से तथा अवधिदर्शन के पर्यायों से कोई नारक किसी अन्य नारक से हीन, अधिक या तुल्य होता है। अगर हीन है तो षट्स्थानपतित हीन और अधिक है तो षट्स्थानपतित अधिक होता है। यथा-जो जिससे हीन हैं वह अनन्तभाग हीन असंख्यात-

---

ખ્યાત ગુણ હીન અનન્ત ગુણ હીન થાય છે અને જો અધિક થાય છે તો, અનન્ત ભાગ અધિક, અસંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ભાગ અધિક સંખ્યાત ગુણ અધિક, અસંખ્યાત ગુણ અધિક અથવા અનન્ત ગુણ અધિક બને છે

હવે ક્ષાયોપશમિક ભાવ રૂપ પર્યાયોથી હીનાધિકતા પ્રદર્શિત કરે છે-આભિનિબોધિક જ્ઞાનના પર્યાયોથી, શ્રુત જ્ઞાનના પર્યાયોથી, અવધિજ્ઞાનના પર્યાયોથી, મત્યજ્ઞાનના પર્યાયોથી, શ્રુતાજ્ઞાનના પર્યાયોથી, વિભંગજ્ઞાનના પર્યાયોથી, ચક્ષુદર્શનના પર્યાયોથી, અચક્ષુદર્શનના પર્યાયોથી તથા અવધિ દર્શનના પર્યાયોથી, કોઈ નારક કોઇ બીજા નારકથી હીન અધિક અગર તુલ્ય હોય છે. અગર હીન છે તો છ સ્થાન પતિત હીન અગર અધિક છે. તો છ સ્થાન પતિત અધિક બને છે. જેમકે-જે જેનાથી હીન છે તે અનન્ત ભાગ હીન,

संख्येयभागहीनो वा, संख्येयगुणहीनो वा, असंख्येयगुणहीनो वा, अनन्तगुणहीनो वा भवति, अथाभ्यधिको यदा विवक्षितस्तदा अनन्तभागाभ्यधिको वा, असंख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयगुणाभ्यधिको वा असंख्येयगुणाभ्यधिको वा, अनन्तगुणाभ्यधिको वा भवति इत्याशयः,

अथ षट्स्थानपतितत्वस्वरूपं प्ररूप्यते–तत्र वस्तुतः कृष्णवर्णपर्यायपरिमाणस्यानन्तसंख्यकस्यापि असद्भाव स्थापनया दशसहस्रपरिकल्पने सति तस्य शतपरिमाणपरिकल्पनेन सर्वजीवानन्तकेन भागहरणे कृते शतस्य लब्धिर्भवति, तत्र एकस्य नैरयिकस्य कृष्णवर्णपर्यायपरिमाणं दशसहस्राणि, अन्यस्य तु नैरयिकस्य शतहीनानि दशसहस्राणि, शतञ्च सर्वजीवानन्तभागहारलब्धत्वादनन्ततमो भागो भवति, तत्र यस्य नैरयिकस्य शतहीनानि दशसहस्राणि कृष्णवर्णपर्यायपरिमाणं

भाग हीन, संख्यातभाग हीन, संख्यातगुण हीन, असंख्यातगुण हीन या अनन्तगुण हीन होता है। जो जिससे अधिक है वह उससे अनन्तभाग अधिक, असंख्यातभाग अधिक, संख्यातभाग अधिक, संख्यातगुण अधिक, असंख्यातगुण अधिक या अनन्तगुण अधिक होता है।

षट्स्थानपतितत्व के स्वरूप का निरूपण किया जाता है–यद्यपि कृष्णवर्ण के पर्यायों का परिमाण अनन्त है, फिर भी असत् कल्पना से उसे दश हजार मान लिया जाए और सर्वजीवानन्तक को सौ कल्पित कर लिया जाए। तो दस हजार में सौ का भाग देने पर सौ की सख्या लब्ध होती है। इस प्रकार एक नारक के कृष्ण वर्ण के पर्यायों का परिमाण दश सहस्र है, दूसरे के सौ कम दस हजार है। सौ की संख्या सर्वजीवानन्तक में भाग देने पर लब्ध होने से अनन्तवां भाग है। तो जिस नारक के कृष्ण वर्ण के पर्याय सौ कम दश

અસખ્યાત ભાગ હીન, સખ્યાત ભાગ હીન, સખ્યાત ગુણહીન, અસંખ્યાત ગુણ હીન અગર અનન્ત ગુણ હીન હોય છે. જે જેનાથી અધિક છે, તે તેનાથી અનન્ત ભાગ અધિક, અસખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ભાગ અધિક, સખ્યાત ગુણ અધિક, અસખ્યાત ગુણ અધિક અગર અનન્ત ગુણ અધિક હોય છે.

ષટ્સ્થાન પતિતત્વના સ્વરૂપનુ નિરૂપણ કરાય છે જો–કૃષ્ણ વર્ણના પર્યાયોનું પરિમાણ અનન્ત છે, તો પણ અસત્ કલ્પનાથી તેને દશ હજાર માની લેવામા આવે અને સર્વ જીવાનન્તકને સો કલ્પિત કરી લેવાય તો દસ હજારમાં સો નો ભાગ દેવાથી સોની સખ્યા ઉપલબ્ધ થાય છે. એ રીતે એક નારકના કૃષ્ણવર્ણના પર્યાયોના પરિમાણ દશ હજાર છે, બીજાના સો ઓછા દશ હજાર છે. સોની સંખ્યા સર્વ જીવાન્તકમા ભાગ દેવાથી થનાર અનન્તમો ભાગ છે,

सोऽन्यस्य परिपूर्णदशसहस्रप्रमाण कृष्णवर्णपर्याय नैरयिकस्यापेक्षयाऽनन्तभागहीनो व्यपदिश्यते, तदपेक्षयासोऽन्यः कृष्णवर्णपर्यायोऽनन्तभागाभ्यधिको व्यपदिश्यते, एवमेव कृष्णवर्णपर्यायपरिमाणस्य दशसहस्रसंख्यकस्यासंख्येयलोकाकाशप्रदेशप्रमाणपरिकल्पनेन पञ्चाशत् परिमाणेन भागहरणे कृते सति शतद्वयस्य लब्धिर्भवति, एषोऽसंख्येयतमो भागो व्यपदिश्यते, तत्रैकस्य नैरयिकस्य शतद्वयहीनानि दशसहस्राणि कृष्णवर्णपर्यायाः भवन्ति, अन्यस्य नैरयिकस्य तु परिपूर्णानि दशसहस्राणि कृष्णवर्णपर्यायाः भवन्ति, तत्र शतद्वयहीन दशसहस्रपरिमाण कृष्णवर्णपर्यायः परिपूर्णकृष्णवर्णपर्याय नैरयिकापेक्षया असंख्येयभागहीनो व्यवह्रियते, परिपूर्ण कृष्णवर्णपर्यायस्तु तदपेक्षयाऽसंख्येयभागाभ्यधिको-व्यपदिश्यते, तथैव तस्यैव कृष्णवर्णपर्यायराशेः दशसहस्रसंख्यकस्योत्कृष्टसंख्येयकपरिमाणपरिकल्पितेन दशकपरिमाणेन भागहरणे कृते सति लब्धं सहस्रं संख्यात-

---

सहस्र हैं, वह दश सहस्र कृष्णवर्ण पर्यायों वाले नारक की अपेक्षा अनन्तभाग हीन कहलाता है। इसी प्रकार दश सहस्र परिमित कृष्णवर्ण के पर्यायों में लोकाकाश के प्रदेशों के रूप में कल्पित पचास से भाग किया जाय तो दो सौ की संख्या आती है, यह असंख्यातवां भाग कहलाता है। तात्पर्य यह हुआ कि किसी नारक के कृष्णवर्ण के पर्याय दो सौ कम दश सहस्र हैं और किसी के पूरे दश सहस्र हैं। इसमें से दो सौ कम दस हजार कृष्णवर्ण पर्याय वाला परिपूर्ण दस हजार कृष्णवर्ण पर्याय वाले की अपेक्षा असंख्यातभाग हीन कहलाता है और दस हजार कृष्णवर्ण पर्याय वाला असंख्यातभाग अधिक कहलाता है। इसी प्रकार पूर्वोक्त दश सहस्र संख्यक कृष्णवर्ण पर्यायों में संख्यात परिमाण के रूप में कल्पित दश संख्या

તો જે નારકનો કૃષ્ણ વર્ણનો પર્યાય સો ઓછા દશ હજાર છે. તે દશ હજાર કૃષ્ણ વર્ણ પર્યાયો વાળા નારકોની અપેક્ષાએ અનન્ત ભાગ હીન કહેવાય છે. એ જ પ્રકારે દશ હજાર પરિમિત કૃષ્ણ વર્ણ પર્યાયોમાં લોકાકાશના પ્રદેશોના રૂપમા કલ્પિત પચાસથી ભાગવામાં આવે તો બસોની સખ્યા આવે છે, એ સંખ્યાતમો ભાગ કહેવાય છે. તાત્પર્ય એ થયું કે કોઈ નારકના કૃષ્ણવર્ણના પર્યાય બસો ઓછા દશ હજાર છે અને કોઇના દશ હજાર પુરા છે. તેઓમાંથી બસો ઓછા દશ હજાર કૃષ્ણવર્ણ પર્યાય વાળા પરિપૂર્ણ દશ હજાર કૃષ્ણવર્ણ પર્યાયવાળાની અપેક્ષાએ અસંખ્યાત ભાગ હીન કહેવાય છે, અને દશ હજાર કૃષ્ણવર્ણ પર્યાયવાળા અસંખ્યાત ભાગ અધિક કહેવાય છે. એ પ્રકારે પૂર્વોક્ત દશ હજાર સંખ્યક કૃષ્ણવર્ણ પર્યાયોમાં સંખ્યાત પરિમાણના રૂપમાં કલ્પિત

तमो भागो भवति, तत्रैकस्य नैरयिकस्य नवसहस्राणि कृष्णवर्णपर्याय परिमाणं भवति, अन्यस्य तु दशसहस्राणि, सहस्रञ्च संख्येयतमो भागो भवति इत्येवं रीत्या नव सहस्रपरिमाणकृष्णवर्णपर्यायः परिपूर्णकृष्णवर्णपर्याय नैरयिकापेक्षया संख्येय-भागहीनो व्यपदिश्यते तदपेक्षया अन्यस्तु संख्येयभागाभ्यधिको व्यपदिश्यते, एवमेव एकस्य नैरयिकस्य कृष्णवर्णपर्यायपरिमाणं सहस्रम्, अन्यस्य तु दशसह-स्राणि, तत्रोत्कृष्टं संख्यातकल्पेन दशकेन गुणितस्य सहस्रस्य दशसहस्रसंख्य-कत्वं भवति इति रीत्या सहस्रसंख्यककृष्णवर्णपर्यायो नैरयिकः दशसहस्र-संख्यककृष्णवर्णपर्यायनैरयिकापेक्षया संख्येयगुणहीनो भवति, तदपेक्षया परिपूर्ण कृष्णवर्णपर्यायस्तु संख्येयगुणाभ्यधिको व्यपदिश्यते, एवमेव एकस्य नैरयिकस्य कृष्णवर्णपर्यायाग्रं द्वे शते, अन्यस्य तु नैरयिकस्य परिपूर्णानि दशसहस्राणि, शत-

---

का भाग किया जाय तो एक सहस्र संख्या लब्ध होती है। यह संख्या दस हजार का संख्यातवां भाग है। मान लीजिए कि किसी नारक के कृष्णवर्ण पर्याय नौ हजार हैं और दूसरे के दश हजार हैं, तो नौ हजार कृष्णवर्ण पर्याय वाला परिपूर्ण दस हजार कृष्णवर्ण पर्यायों वाले नारक की अपेक्षा संख्यातभाग हीन हुआ और उसकी अपेक्षा दस हजार कृष्णवर्ण पर्याय वाला संख्यातभाग अधिक कहलाया।

इसी प्रकार एक नारक के कृष्णवर्ण पर्यायों का परिमाण एक सहस्र है और दूसरे का परिमाण दश सहस्र। यहां उत्कृष्ट संख्यात के रूप में कल्पित दश संख्या के द्वारा हजार में गुणाकार किया जाय तो दश सहस्र संख्या आती है। इस प्रकार एक हजार कृष्ण-वर्ण पर्याय वाला नारक दस हजार संख्यक कृष्णवर्ण पर्याय वाले

દશ સંખ્યાનો ભાગ કરાય તો એક હજારની સંખ્યા પ્રાપ્ત થાય છે. એ સંખ્યા દશ દશ હજારનો સંખ્યાતમો ભાગ છે. માનીલો કે કોઇ નારકના કૃષ્ણ વર્ણ પર્યાય હજાર છે અને બીજાનો દશ હજાર છે. તો સો હજાર કૃષ્ણ વર્ણ પર્યાય વાળા પરિપૂર્ણ દશ હજાર કૃષ્ણવર્ણ પર્યાયોવાળા નારકની અપેક્ષાએ સખ્યાત ભાગહીન થયો અને તેની અપેક્ષાએ દશ હજાર કૃષ્ણવર્ણ પર્યાયવાળા સંખ્યાત ભાગ અધિક કહેવાયા.

એજ રીતે એક નારકના કૃષ્ણવર્ણ પર્યાયોનું પરિમાણ એક હજાર છે અને બીજાનુ પરિમાણ દશ હજાર. અહીં ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાત રૂપમાં કલ્પિત દશ સખ્યાના દ્વારા હજારનો ગુણાકાર કરાય તો દશ હજાર સંખ્યા આવે. એ રીતે એક હજાર કૃષ્ણવર્ણ પર્યાય વાળા નારક દશ હજાર સંખ્યક કૃષ્ણ વર્ણ પર્યાય વાળા નારકની અપેક્ષાએ સખ્યાત ગુણ હીન છે અને તેની અપે-

द्वयन्तु असंख्येयलोकाकाशप्रदेशपरिमाणकल्पितेन पञ्चाशत् परिमाणेन गुणकेन गुणिते सति दशसहस्राणि भवन्ति, तत्र शतद्वयपरिमाण कृष्णवर्णपर्यायस्य नैरयिकस्य परिपूर्ण कृष्णवर्णपर्यायनैरयिकापेक्षयाऽसंख्येयहीनत्वं बोध्यम्, तदपेक्षया तु अन्यस्यासंख्येयगुणाभ्यधिकत्वं विज्ञेयम्, एवमेकस्य नैरयिकस्य शतं कृष्णवर्णपर्यायपरिमाणम्, अन्यस्य दशसहस्राणि, सर्वजीवानन्तपरिमाणपरिकल्पितेन शतगुणकेन गुणिते सति दशसहस्राणि भवन्ति, ततश्च शतपरिमाण कृष्णवर्णपर्यायो नैरयिकः परिपूर्णकृष्णवर्णपर्याय नैरयिकापेक्षया अनन्तगुणहीनो भवति, तदन्यस्तु तदपेक्षयाऽनन्तगुणाभ्यधिको भवति, इत्येवं रीत्या कृष्णवर्णपर्यायानभि-

---

नारक की अपेक्षा संख्यातगुण हीन है और उसकी अपेक्षा दस हजार कृष्णवर्ण पर्याय वाला संख्यातगुण अधिक है।

इसी प्रकार एक नारक के कृष्णवर्ण पर्यायों का परिमाण दो सौ है और दूसरे नारक के कृष्णवर्ण–पर्यायों का परिमाण दस हजार है। दो सौ का यदि असंख्यात रूप में कल्पित पचास के साथ गुणाकिया जाय तो दस हजार होता है। अतएव दो सौ कृष्णवर्ण पर्याय वाला नारक दस हजार कृष्णवर्ण पर्याय वाले नारक की अपेक्षा असंख्यातगुण हीन है, और उसकी अपेक्षा दस हजार कृष्णवर्ण पर्याय वाला असंख्यातगुण अधिक है। इसी प्रकार एक नारक के कृष्णवर्ण के पर्याय सौ हैं और दूसरे के दस हजार। सर्वजीवानन्तक परिमाण के रूप में परिकल्पित सौ के द्वारा सौ में गुणाकार किया जाय तो दस हजार की संख्या आती है। अतएव सौ कृष्णवर्ण पर्याय वाला नारक दस हजार कृष्णवर्ण पर्याय वाले नारक की अपेक्षा अनन्तगुण हीन हुआ और उसकी अपेक्षा दूसरा अनन्तगुण अधिक हुआ।

क्षाએ દશ હજાર કૃષ્ણ વર્ણ પર્યાય વાળા સંખ્યાત ગુણ અધિક છે

એ પ્રકારે એક નારકના કૃષ્ણ વર્ણ પર્યાયોના પરિમાણ બસો છે અને બીજા નારકના કૃષ્ણ વર્ણ પર્યાયોના પરિમાણ દશ હજાર છે. બસોનો જો અસંખ્યાત રૂપમા કલ્પિત પચાસની સાથે ગુણાકાર કરાય તો દશ હજાર થાય છે. તેથી જ બસો કૃષ્ણવર્ણ પર્યાય વાળા નારક દશ હજાર કૃષ્ણ વર્ણ પર્યાય વાળા નારકની અપેક્ષાએ અસંખ્યાત ગુણ હીન છે અને તેની અપેક્ષાએ દશ હજાર કૃષ્ણ વર્ણ પર્યાયવાળા અસંખ્યાત ગુણ અધિક છે. એજ રીતે એક નારકના કૃષ્ણવર્ણના પર્યાય સો છે અને બીજાના દશ હજાર સર્વ જીવાન્તક પરિમાણના રૂપમાં પરિકલ્પિત સો વડે સોનો ગુણાકાર કરાય તો દશ હજારની સંખ્યા આવે છે. તેથી જ સો કૃષ્ણ વર્ણ પર્યાય વાળા નારકની અપેક્ષાએ

लक्ष्य हानौ वृद्धौ च षट्स्थानपतितत्वं प्रतिपादितमेवं शेषवर्णगन्धरसस्पर्शैरपि प्रत्येकं षट्स्थानपततित्वं प्रतिपत्तव्यम्, एवं पुद्गलविपाकि नामकर्मोदयजघन्य-जीवौदयिकभावाश्रयेण षट्स्थानपतितत्वमुक्तं तथा जीवाविपाकि ज्ञानावरणी-याद्यष्टदकर्मक्षयोपशमभावाश्रयेण आभिनिबोधिकज्ञानपर्यवादिभिरपि प्रत्येकं षट्स्थानपतितत्वं स्वयमेवोहनीयम्, द्रव्यतस्तुल्यत्वकथनेन संमूर्च्छिम सर्वप्रभेद-निर्भेदबीजं मयूराण्डकरसवदनभिव्यक्तदेशकालक्रमं प्रत्यवनद्धविशेषपरिणामयोग्यं द्रव्यं भवतीति सूचितम्, अवगाहनया चतुःस्थानपतितत्वकथनेन क्षेत्रतः संको-

---

यहां कृष्णवर्ण के पर्यायों को लेकर षट्स्थानपतित हानि-वृद्धि का प्रतिपादन किया गया, इसी प्रकार शेष वर्णों, गंधों, रसों और स्पर्शों को लेकर भी षट्स्थानपतित हानि-वृद्धि समझ लेनी चाहिए।

जिस प्रकार पुद्गलविपाकी नामकर्म के उदय से उत्पन्न होने वाले औदयिक भाव का आश्रय करके नारकों को षट्स्थानपतित कहा है, उसी प्रकार जीवविपाकी ज्ञानावरणीय आदि कर्मों के क्षयो-पशम के उत्पन्न होने वाले क्षायोपशमिक भाव को लेकर आभिनि-बोधिकज्ञान आदि पर्यायों की अपेक्षा भी षट्स्थानपतित हानि-वृद्धि समझ लेनी चाहिए।

सभी नारक द्रव्य की अपेक्षा तुल्य हैं, इस कथन के द्वारा यह सूचित किया है कि प्रत्येक नारक अपने आप में परिपूर्ण एवं स्व-तंत्र जीव द्रव्य है और यद्यपि कोई भी द्रव्य पर्यायों से सर्वथा रहित कदापि नहीं हो सकता तथापि पर्यायों की विवक्षा न करके केवल

અનન્ત ગુણુ હીન થાય અને તેની અપેક્ષાએ બીજો અનન્ત ગુણુ અધિક થાય અહીં કૃષ્ણુ વર્ણુના પર્યાયોને લઇને ષટ્સ્થાન પતિત હાનિ વૃદ્ધિનુ પ્રતિપાદન કર્યું છે. એ કારણે શેષ, વર્ણો, ગંધો રસો અને સ્પર્શોને લઇને પણુ ષટ્સ્થાન પતિત હાનિ-વૃદ્ધિ સમજી લેવી જોઇએ.

જે પ્રકારે પુદ્ગલ વિપાકી નામકર્મના ઉદયથી ઉત્પન્ન થનારા ઔદયિક ભાવના આશ્રયે કરીને નારકોને ષટસ્થાન પતિત કહ્યા છે, તેજ રીતે જીવ વિપાકી જ્ઞાનાવરણીય આદિ કર્મોના ક્ષયોપશમથી ઉત્પન્ન થનારા ક્ષાયોપશમિક ભાવને લઇને આભિનિબોધિક જ્ઞાન આદિ પર્યાયોની અપેક્ષાએ પણુ ષટ્સ્થાન પતિત હાનિ-વૃદ્ધિ સમજી લેવી જોઇએ.

બધા નારકો દ્રવ્યનીઅપેક્ષાએ સરખા છે. એ કથન દ્વારા એમ સૂચન કર્યું છે કે પ્રત્યેક નારકપોતપોતામા પરિપૂર્ણ તેમજ સ્વતંત્ર જીવ દ્રવ્ય છે અને જો કે કોઇ પણુ દ્રવ્ય પર્યાયોથી સર્વથા રહિત કદાપિ નથી હોઇ

चविकोचधर्मा आत्मा भवति, नतु द्रव्यप्रदेशसंख्यया इति प्रतिपादितम्, स्थित्या चतुः स्थानपतितत्वकथनेन आयुः कर्मानुभवलक्षणस्थिति निर्वर्त्तकाध्यवसाय-स्थानाद्युत्कर्षापकर्षवृत्तित्वमुपपादितम्, तद् विना स्थित्या चतुः स्थानपतितत्वा-योगात् कृष्णादिपर्यायैः षट्स्थानपतितत्वकथनेन यदा एकस्यापि नैरयिकस्या-नन्ताः पर्याया भवन्ति, तदा किमुत वक्तव्यं सर्वेषां नैरयिकाणामिति प्रदर्शितम्, अत्र नैरयिकाणां पर्यायानन्त्यस्य प्रस्तावेऽपि द्रव्यक्षेत्रकालभावाभिधानेन सर्वेषां सर्वे स्वपर्यायाः समसंख्या भवन्ति अपि तु षट्स्थानपतिताः सन्त एव तच्च षट्-स्थानपतितत्वं परिणामं विना न संभवति स च परिणामो यथोक्तस्वरूपस्य द्रव्यस्य

शुद्ध द्रव्य की विवक्षा की जाय तो एक नारक से दूसरे नारक में कोई विशेषता नहीं है।

अवगाहना से चतुः स्थानपतित कहने से यह सिद्ध हुआ कि आत्मा कर्मोदय के वशीभूत होकर संकोच-विकासशील है, मगर प्रदेशों की अपेक्षा न्यूनाधिक नहीं है। स्थिति से चतुः स्थानपतित कह कर यह सूचित किया है कि आयुकर्म की स्थिति उत्पन्न करने वाले जीव के अध्यवसायों में उत्कर्ष और अपकर्ष होता है। अध्यवसायों के उत्कर्ष और अपकर्ष के विना स्थिति चतुः स्थान-पतित नहीं हो सकती।

कृष्णवर्ण आदि पर्यायों से षट्स्थानपतित कह कर यह दिखलाया है कि जब एक कृष्णवर्ण को लेकर ही अनन्त पर्याय होते हैं तो सभी वर्णों के पर्यायों का तो कहना ही क्या? उक्त कथन से यह

શકતા તથાપિ પર્યાયોની વિવક્ષા ન કરીને કેવળ શુદ્ધ દ્રવ્યની વિવક્ષા કરાય તો એક નારકથી બીજા નારકમાં કોઇ વિશેષતા નથી.

અવગાહનાથી ચતુઃ સ્થાન પતિત કહેવાથી આ સિદ્ધ થયું કે આત્મા કર્મોદયને વશીભૂત બનીને સંકોચ વિકાસ શીલ છે. પરન્તુ પ્રદેશોની અપે. ક્ષાએ ન્યૂનાધિક નથી.

સ્થિતિથી ચતુ. સ્થાન પતિત કહિને એ સૂચન કર્યું કે આયુ કર્મની સ્થિતિ ઉત્પન્ન કરવાવાળા જીવના અધ્યવસાયોમા ઉત્કૃર્ષ અને અપકર્ષ થાય છે. અધ્યવસાયોના ઉત્કૃર્ષ અને અપકર્ષના વિના. સ્થિતિ ચતુ સ્થાન પતિત નથી થઇ શકતી.

કૃષ્ણવર્ણ આદિ પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે એમ કહીને એ બતાવ્યું છે કે જ્યારે એક કૃષ્ણ વર્ણને લઇને જ અનન્ત પર્યાય થાય છે તો બધા વર્ણોના પર્યાયોનું તો કહેવું જ શું? આ કથનથી એ પણ સૂચિત કરાયું છે કે જીવ

भवतीति द्रव्यतस्तुल्यत्वं, तथा न कृष्णादिपर्यायैरेव पर्यायवान् जीवो भवति अपि तु तत्तत्क्षेत्र संकोचविकोचधर्मतयापि, तथा तत्तदध्यवसायस्थानयुक्ततयाऽपि इति सूचनार्थम् क्षेत्रकालाभ्यां चतुः, स्थानपतितत्वमुक्तमित्यावेदितम् ॥सू० २॥

असुरकुमार पर्यायवक्तव्यता–

मूलम्–असुरकुमाराणं भंते ! केवइया पज्जवा पण्णत्ता ? गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता, से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ असुरकुमाराणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ? गोयमा ! असुरकुमारे असुरकुमारस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले पएसट्ठयाए तुल्ले ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए ठिईए चउट्ठाणवडिए कालवण्णपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए एवं नीलवण्णपज्जवेहिं लोहियवण्णपज्जवेहिं हालिद्दवण्णपज्जवेहिं सुक्किल्लवण्णपज्जवेहिं सुब्भिगंधपज्जवेहिं दुब्भिगंध पज्जवेहिं तित्तरसपज्जवेहिं कडुयरसपज्जवेहिं कसायरसपज्जवेहिं महुररसपज्जवेहिं कक्खडफासपज्जवेहिं मउयफासपज्जवेहिं गरुयफासपज्जवेहिं लहुयफासपज्जवेहिं सीयफासपज्जवेहिं, उसिणफासपज्जवेहिं निद्धफासपज्जवेहिं लुक्खफासपज्जवेहिं आभिणिबोहियाणाणपज्जवेहिं सुयणाणपज्जवेहिं ओहिनाणपज्जवेहिं मइ अण्णाणपज्जवेहिं सुयअण्णाणपज्जवेहिं विभंगनाणपज्जवेहिं चक्खुदंसणपज्जवेहिं अचक्खुदंसणपज्जवेहिं ओहिदंसणपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए से एएणट्ठेणं गोयमा ! एवं वुच्चइ असुरकुमाराणं अनंता पज्जवा पण्णत्ता एवं जहा नेरइया जहा असुरकुमारा तहा नागकुमारा वि जाव थणियकुमारा ॥ सू० ३ ॥

भी सूचित किया गया है कि जीव स्वनिमित्तक एवं परनिमित्तक विविध परिमाणों से युक्त होता है। कर्मोदय से प्राप्त शरीर के अनुसार उसके प्रदेशों में संकोच–विस्तार तो होता है मगर न्यूनाधिकता नहीं होती है ॥२॥

સ્વનિમિત્તક તેમજ પર નિમિત્તક વિવિધ પરિણામોથી યુક્ત થાય છે. કર્મોદયથી પ્રાપ્ત શરીરના અનુસાર તેના પ્રદેશોમાં સંકોચ–વિસ્તાર તો થાય છે પરન્તુ ન્યૂનાધિકતા નથી થતી ॥ ૨ ॥

छाया—असुरकुमाराणां भदन्त ! कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते–असुरकुमाराणाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! असुरकुमारः असुरकुमारस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया चतुःस्थानपतितः, स्थित्या चतुःस्थानपतितः, कृष्णवर्ण पर्यवैः षट्स्थानपतितः, एवं नीलवर्णपर्यवैः, लोहितवर्णपर्यवैः हारिद्रवर्णपर्यवैः, शुक्लवर्णपर्यवैः, सुरभिगन्धपर्यवैः, दुरभिगन्धपर्यवैः, तिक्तरसपर्यवैः,

असुरकुमार पर्याय वक्तव्यता

शब्दार्थ—(असुरकुमाराणं भंते ! केवइया पज्जवा पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! असुरकुमारों के कितने पर्याय कहे हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (अणंता पज्जवा पण्णत्ता) अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्ठे णं भंते ! एवं वुच्चइ) किस हेतु से हे भगवन् ! ऐसा कहा जाता है कि (असुरकुमाराणं अणंता पज्जवा) असुरकुमारों के अनन्त पर्याय हैं (गोयमा) हे गौतम ! (असुरकुमारे असुरकुमारस्स) एक असुरकुमार दूसरे असुरकुमार से (दव्वट्ठयाए तुल्ले, पएसट्ठयाए तुल्ले) द्रव्य की अपेक्षा से तुल्य है, प्रदेशों की अपेक्षा से तुल्य है (ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) अवगाहना की अपेक्षा चतुः स्थानपतित है (ठिईए चउट्ठाणवडिए) स्थिति से चतुःस्थानपतित है (कालवण्ण पज्जवेहिं छट्ठाणवडिए) कृष्णवर्ण पर्यायों से षट्स्थानपतित है (एवं) इसी प्रकार (नीलवण्ण पज्जवेहिं, लोहियवण्णपज्जवेहिं, हालिद्दवण्णपज्जवेहिं, सुक्किल्लवण्ण पज्जवेहिं) नीलवर्ण पर्यायों से, लोहित, हारिद्र, और शुक्लवर्ण के

અસુરકુમાર પર્યાય વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ–(असुरकुमाराणं भंते ! केवइया पज्जवा पण्णत्ता ?) હે ભગવન્ ! અસુરકુમારોના કેટલા પર્યાય કહ્યા છે ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (अणंता पज्जवा पण्णत्ता) અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે. હે ભગવન્ ! કયા હેતુથી એમ કહેવાય છે કે (असुरकुमाराणं अणंता पज्जवा) અસુરકુમારોના અનન્ત પર્યાય છે ગૌતમ ! (असुरकुमारे असुरकुमारस्स) એક અસુરકુમાર બીજા અસુરકુમારથી (दव्वट्ठयाए तुल्ले पएसट्ठयाए तुल्ले) દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે અને પ્રદેશોની અપેક્ષાએ પણ તુલ્ય છે. (ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) અવગાહનાની અપેક્ષાએ ચતુ સ્થાન પતિત છે (ठिईए चउट्ठाणवडिए) સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાના પતિત છે (कालवण्णपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए) કૃષ્ણવર્ણ પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત છે (एवं) એ રીતે (नीलवण्णपज्जवेहिं लोहियवण्णपज्जवेहिं हालिद्दवण्णपज्जवेहिं सुकिल्लवण्णपज्जवेहिं) નીલવર્ણના પર્યાયથી, લોહિત, હરિદ્ર, અને શુક્લવર્ણના પર્યાયોથી (सुब्भिगंध

कषायरसपर्यवैः, अम्लरसपर्यवैः, मधुररसपर्यवैः, कर्कशस्पर्शपर्यवैः, मृदुकस्पर्शपर्यवैः, गुरुकस्पर्शपर्यवैः, लघुकस्पर्शपर्यवैः, शीतस्पर्शपर्यवैः, उष्णस्पर्शपर्यवैः, स्निग्धस्पर्शपर्यवैः, रूक्षस्पर्शपर्यवैः, आभिनिबोधिकज्ञानपर्यवैः, श्रुतज्ञानपर्यवैः, अवधिज्ञानपर्यवैः, मत्यज्ञानपर्यवैः, श्रुताज्ञानपर्यवैः, विभङ्गज्ञानपर्यवैः, चक्षुर्दर्शनपर्यवैः, अचक्षुर्दर्शनपर्यवैः, अवधिदर्शनपर्यवैः, षट्स्थानपतितः, तत् एतेनार्थेन

पर्यायों से (सुब्भिगंधपज्जवेहिं दुब्भिगंधपज्जवेहिं) सुगंध और दुगंध के पर्यायों से (तित्तरसपज्जवेहिं, कडुयरसपज्जवेहिं कसायरसपज्जवेहिं, अंबिलरसपज्जवेहिं, महुररसपज्जवेहिं) तिक्त-कटुक-कषाय-आम्ल-मधुररस के पर्यायों से (कक्खडफासपज्जवेहिं, मउयफासपज्जवेहिं, गरुयफासपज्जवेहिं, लहुयफासपज्जवेहिं, सीयफासपज्जवेहिं, उसिणफासपज्जवेहिं, णिद्धफासपज्जवेहिं, लुक्खफासपज्जवेहिं) कर्कश-मृदु-गुरु-लघु-शीत-उष्ण-स्निग्ध और रूक्ष स्पर्श के पर्यायों से (आभिणिबोहिय नाणपज्जवेहिं, सुयनाणपज्जवेहिं, ओहिनाणपज्जवेहिं) आभिनिबोधिकज्ञान के पर्यायों से, श्रुतज्ञान के पर्यायों से, अवधिज्ञान के पर्यायों से (मइअण्णापज्जवेहिं, सुयअण्णाणपज्जवेहिं विभंगनाणपज्जवेहिं) मत्यज्ञान के पर्यायों से, श्रुताज्ञान के पर्यायों से, विभंगज्ञान के पर्यायों से (चक्खुदंसणपज्जवेहिं, अचक्खुदंसणपज्जवेहिं ओहिदंसणपज्जवेहिं) चक्षुदर्शन के पर्यायों से, अचक्षुदर्शन के पर्यायों से, अवधिदर्शन के पर्यायों से (छट्ठाणवडिए) षट्स्थानपतित हैं (से)

पज्जवेहिं, दुब्भिगंध पज्जवेहिं) સુગન્ધ અને દુર્ગન્ધના પર્યાયોથી (तित्तरस पज्जवेहिं, कडुयरस पज्जवेहिं कसायरस पज्जवेहि, अंबिलरस पज्जवेहिं, महुररस पज्जवेहिं) તિક્ત રસ, કટુક, કષાય, આમ્લ, મધુર રસના પર્યાયોથી (कक्खडफासपज्जवेहिं मउयफासपज्जवेहिं, गरुयफासपज्जवेहिं, लहुयफासपज्जवेहिं सीयफासपज्जवेहिं उसिणफासपज्जवेहिं, णिद्धफासपज्जवेहिं, लुक्खफासपज्जवेहिं) કર્કશ, મૃદુ, ગુરૂ-લઘુ-શીત ઉષ્ણ સ્નિગ્ધ અને રૂક્ષ સ્પર્શના પર્યાયોથી (आभिणिबोहियनाणपज्जवेहिं, सुयनाण पज्जवेहिं) આભિનિબોધિક જ્ઞાનના પર્યાયોથી શ્રુતજ્ઞાનના પર્યાયોથી, અવધિજ્ઞાનના પર્યાયોથી (मइअण्णाणपज्जवेहिं सुयअण्णाणपज्जवेहि विभंगणाणपज्जवेहिं) મત્યજ્ઞાનના પર્યાયોથી, શ્રુતાજ્ઞાનના પર્યાયોથી વિભંગજ્ઞાનના પર્યાયોથી (चक्खुदंसणपज्जवेहि अचक्खुदंसणपज्जवेहिं ओहिदंसणपज्जवेहिं) ચક્ષુદર્શનના પર્યાયોથી, અચક્ષુદર્શનના પર્યાયોથી, અવધિદર્શનના પર્યાયોથી (छट्ठाणवडिए) છ સ્થાન પતિત છે (से) અથ (एएणट्ठेणं) એ હેતુથી (गोयमा) હે ગૌતમ! (एवं वुच्चइ) એમ કહેવાય છે (असुरकुमाराणं अणंता पज्जवा

गौतम ! एवमुच्यते-असुरकुमाराणाम् अनन्ता पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? एवं यथा नैरयिकाः, यथा असुरकुमाराः तथा नागकुमारा अपि यावत् स्तनितकुमाराः ।

टीका—अथासुरकुमारादि भवनपतीनां पर्यायान् प्ररूपयितुमाह-'असुरकुमाराणं भंते ! केवइया पज्जवा पण्णत्ता ?' गौतमः पृच्छति-हे भदन्त ! असुरकुमाराणां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ता ? भगवान् उत्तरयति-'गोयमा !' हे गौतम !' (अणंता पज्जवा पण्णत्ता) असुरकुमाराणां भवनपतीनाम् अनन्ताः पर्यवाः -पर्यायाः, प्रज्ञप्ता, गौतमस्तत्र कारणं पृच्छति-(से केणट्ठे णं भंते ! एवं वुच्चइ) हे भदन्त ! तत्-अथ, केनार्थेन-कथं तावत्, एवम्-उक्तरीत्या उच्यते यत्-(असुरकुमाराणां अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?' असुरकुमाराणाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ता इति ? भगवान् हेतुं प्रतिपादयति-(गोयमा !) हे गौतम ! (असुरकुमारे असुरकुमारस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) असुरकुमारः असुरकुमारस्य द्रव्यार्थतया-द्रव्यार्थिक-

---

अथ (एएणट्ठेणं) इस कारण (गोयमा) हे गौतम ! (एवं वुच्चइ) ऐसा कहा जाता है (असुरकुमाराणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता) असुरकुमारों के अनन्त पर्याय कहे हैं ।

(एवं) इस प्रकार (जहा) जैसे (नेरइया) नारक (जहा असुरकुमारा) जैसे असुरकुमार (तहा) उसी प्रकार (नागकुमारा वि जाव थणियकुमारा) नागकुमार भी यावत् स्तनितकुमार ।

अब असुरकुमार आदि भवनपतियों की प्ररूपणा की जाती है-

टीकार्थ—गौतम प्रश्न करते हैं-हे भगवन् ! असुरकुमारों के कितने पर्याय कहे गए हैं ? भगवान् उत्तर देते हैं-असुरकुमार भवनपतियों के अनन्त पर्याय कहे गए हैं । गौतम कारण पूछते हैं-भगवन् ! किस हेतु से ऐसा कहा जाता है कि असुरकुमारों के अनन्त पर्याय कहे गए हैं ? भगवान् हेतु का प्रतिपादन करते हैं-हे गौतम !

पण्णत्ता) અસુરકુમારોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (एवं) એ રીતે (जहा) જેમ (नेरइया) નારક (जहा) જેવા (असुर कुमारा) અસુરકુમાર (तहा) એવા પ્રકારના (नागकुमारावि जाव थणियकुमारा) નાગકુમાર અને સ્તનિકુમાર પણ સમજવા.

ટીકાર્થ—હવે અસુરકુમાર વિગેરે ભવનપતિયોની પ્રરૂપણા કરાય છે ગૌતમ પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવન્ ! અસુરકુમારોના કેટલા પર્યાય કહેલા છે ?

શ્રી ભગવાન ઉત્તર આપે છે-અસુરકુમાર ભવનપતિયોના અનન્ત પર્યાય કહેવાયેલા છે.

શ્રી ગૌતમ પૂછે છે-હે ભગવન્ ! કયા હેતુથી એમ કહેલું છે કે અસુર કુમારોના અનન્ત પર્યાય કહેલા છે ?

શ્રી ભગવાન હેતુનું પ્રતિપાદન કરે છે—એક અસુરકુમાર બીજા અસુર

नयेन, तुल्यो भवति, (पएसट्टयाए तुल्ले) प्रदेशार्थतया तुल्यो भवति, (ओगाहणट्टयाए चउट्ठाणवडिए) अवगाहनार्थतया–अवगाहनं–शरीरोच्छ्रयस्तदर्थतयेत्यर्थः, असुरकुमारः चतुः स्थानपतितो भवति, तथा च स्याद्धीनः, स्यात्तुल्यः, स्यादभ्यधिकः, तत्र यदा हीनतया विवक्षितो भवति तदा असंख्येयभागहीनो वा, संख्येयभागहीनो वा, संख्येयगुणहीनो वा, असंख्येयगुणहीनो वा भवति, अथाभ्यधिकतया यदा विवक्षितो भवति तदा असंख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयभागाभ्यधिको वा, सख्येयगुणाभ्यधिको वा, असंख्येयणगुणाभ्यधिको वा भवति इत्याशयः, 'ठिईए चउट्ठाणवडिए' स्थित्या आयुः कर्मानुभवलक्षण स्थित्यपेक्षयेत्यर्थः, असुरकुमारश्चतुःस्थानपतितो भवति, तथा च स्याद्धीनः, स्यात्तुल्यः, स्या-

---

एक असुरकुमार दूसरे असुरकुमार से द्रव्यार्थिक नय से तुल्य है अर्थात् जीवद्रव्य की दृष्टि से असुरकुमारों में परस्पर कोई अन्तर नहीं है प्रदेशों की अपेक्षा से भी वे तुल्य हैं अर्थात् प्रत्येक असुरकुमार के आत्मप्रदेश बराबर हैं, उनमें कोई न्यूनाधिकता नहीं है। मगर अवगाहना शरीर की ऊंचाई की अपेक्षा से कोई असुरकुमार किसी असुरकुमार से हीन होता है, तुल्य होता है या अधिक होता है। अगर हीन होता है तो असंख्यातभाग हीन होता है या संख्यात भागहीन होता है या संख्यातगुणहीन होता हैं या असंख्यातगुण हीन होता है। अगर अधिक होता है तो असंख्यातभाग अधिक होता है, संख्यातभाग अधिक होता है, संख्यातगुण अधिक होता है अथवा असंख्यातगुण अधिक होता है।

आयु कर्म का अनुभव करना स्थिति कहलाता है। इस स्थिति की अपेक्षा से एक असुरकुमार दूसरे असुरकुमार से चतुःस्थानपतित

કુમારથી દ્રવ્યાર્થિક નયથી તુલ્ય છે અર્થાત્ જીવ દ્રવ્યની દૃષ્ટિથી અસુરકુમારોમાં પરસ્પર કોઇ અંતર નથી. પણ અવગાહના અર્થાત્ શરીરની ઊંચાઇની અપેક્ષાએ કોઈ અસુરકુમાર કોઇ અસુરકુમારથી હીન હોય છે. તુલ્ય હોય છે. અગર તો અધિક હોય છે અગર હીન હોય છે તો અસંખ્યાત ભાગ હીન હોય છે અગરતો સંખ્યાત ભાગ હીન હોય છે અથવા સંખ્યાતગુણ હીન હોય છે અથવા અસંખ્યાતગુણ હીન હોય છે. અગર અધિક હોય છે તો અસંખ્યાત ભાગ અધિક હોય છે, સંખ્યાત ભાગ અધિક હોય છે, સંખ્યાતગુણ અધિક હોય છે અથવા અસંખ્યાતગુણ અધિક હોયછે

આયુ કર્મનો અનુભવ કરવો તે સ્થિતિ કહેવાય છે. એ સ્થિતિની અપેક્ષાએ એક અસુરકુમાર બીજા અસુરકુમારથી ચતુઃ સ્થાન પતિત હોય છે.

दभ्यधिकः, तत्र यदा हीनतया विवक्षितस्तदा असंख्येयभागहीनो वा, संख्येयभागहीनो वा, संख्येयगुणहीनो वा असंख्येयगुणहीनो वा भवति, अथाभ्यधिकतया विवक्षितस्तदा असंख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयभागाभ्यधिका वा, संख्येयगुणाभ्यधिको वा, असंख्येयगुणाभ्यधिको वा भवति इत्याशयः, 'कालवण्णपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए' कृष्णवर्णपर्यवैरसुरकुमारः स्याद्धीनः, स्यात्तुल्यः स्यादभ्यधिको भवति, तत्र यदा हीनतया विवक्षितो भवति तदा अनन्तभागहीनो वा, संख्येयभागहीनो वा, संख्येयभागहीनो वा संख्येयगुणहीनो वा, असंख्येयगुणहीनो वा, अनन्तगुणहीनो वा भवति, अथाभ्यधिकतया यदा विवक्षितस्तदा अनन्तभागाभ्यधिको वा असंख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येय-

होता है। तात्पर्य यह है कि कोई असुरकुमार किसी अन्य असुरकुमार की अपेक्षा स्थिति में हीन होता है, कोई किसी के बराबर होता है, कोई किसी से अधिक होता है। अगर हीन होता है तो असंख्यातभाग हीन होता है या संख्यात भाग हीन होता है या संख्यातगुण हीन होता है या असंख्यातगुण हीन होता है। अगर अधिक होता हैं तो असंख्यातभाग अधिक होता है या संख्यातभाग अधिक होता है या संख्यातगुण अधिक होता है या असंख्यातगुण अधिक होता है।

कृष्णवर्ण के पर्यायों की अपेक्षा कोई असुरकुमार किसी से हीन, तुल्य या अधिक होता है। अगर हीन हो तो अनन्तभाग हीन, असंख्यातभाग हीन, संख्यातभाग हीन, संख्यातगुण हीन, असंख्यात गुण हीन या अनन्तगुणहीन होता है। यदि अधिक होता है तो

તાત્પર્ય એ છે કે કોઇ અસુરકુમાર કોઇ અન્ય અસુરકુમારની અપેક્ષાએ સ્થિતિમાં હીન હોય છે, કોઈ કોઇની બરાબર હોય છે, કોઇ કોઈનાથી અધિક હોય છે અગર હીન હોય તો અસંખ્યાત ભાગ હીન થાય છે, અથવા સંખ્યાત ભાગ થાય છે અગર સંખ્યાતગુણ હીન થાય છે અથવા અસંખ્યાત ગુણ હીન બને છે. અગરતો અધિક હોયતો અસંખ્યાત ભાગ અધિક હોય છે અથવા સંખ્યાત ભાગ અધિક હોય છે અથવા સંખ્યાતગુણ અધિક બને છે અગર અસંખ્યાત ગુણ અધિક થાય છે.

કૃષ્ણવર્ણ પર્યાયોની અપેક્ષાએ કોઇ અસુરકુમાર કોઇનાથી હીન, તુલ્ય અગર અધિક બને છે. અગર હીન થાય છે તો અનન્ત ભાગહીન, અસંખ્યાત ભાગહીન સંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ગુણહીન, અસંખ્યાત ગુણહીન, અથવા અનન્ત ગુણહીન થાય છે. જો અધિક થાય છે તો અનન્ત ભાગ અધિક,

गुणाभ्यधिको वा असंख्येयगुणाभ्यधिको वा, अनन्तगुणाभ्यधिको वा भवति, 'एवं नीलवण्ण पज्जवेहिं लोहियवण्णपज्जवेहिं' नीलवर्णपर्यवैः, लोहितवर्णपर्यवैः, 'हालिद्दवण्णपज्जवेहिं' हारिद्रवर्णपर्यवैः, 'सुक्किल्लवण्णपज्जवेहिं' शुक्लवर्णपर्यवैः 'सुब्भिगंधपज्जवेहिं' सुरभिगन्धपर्यवैः 'दुब्भिगंधपज्जवेहिं' दुरभिगन्धपर्यवैः, 'तित्तरसपज्जवेहिं' तिक्तरसपर्यवैः 'कडुयरसपज्जवेहिं' कटुकरसपर्यवैः, 'कसायरसपज्जवेहिं' कषायरसपर्यवैः 'अंबिलरसपज्जवेहिं' अम्लरसपर्यवैः, 'महुररसपज्जवेहिं' मधुररसपर्यवैः, 'कक्खडफासपज्जवेहिं' कर्कशस्पर्शपर्यवैः, 'मउयफासपज्जवेहिं' मृदुकस्पर्शपर्यवैः, 'गरुयफासपज्जवेहिं' गुरुकस्पर्शपर्यवैः, 'लहुयफासपज्जवेहिं' लघुकस्पर्शपर्यवैः, 'सीयफासपज्जवेहिं' शीतस्पर्शपर्यवैः, 'उसिणफासपज्जवेहिं' उष्णस्पर्शपर्यवैः, 'णिद्धफासपज्जवेहिं' स्निग्धस्पर्शपर्यवैः, 'लुक्खफासपज्जवेहिं' रूक्षस्पर्शपर्यवैः 'आभिणिबोहियणाणपज्जवेहिं' आभिनिबोधिकज्ञानपर्यवैः 'सुयणाणपज्जवेहिं' श्रुतज्ञानपर्यवैः, 'ओहिणाणपज्जवेहि' अवधिज्ञानपर्यवैः, 'मइअण्णाणपज्जवेहिं' मत्यज्ञानपर्यवैः 'सुयअण्णाणपज्जवेहिं' श्रुता-

---

अनन्तभाग अधिक, असंख्यातभाग अधिक, संख्यातभाग अधिक, संख्यातगुण अधिक, असंख्यातगुण अधिक अथवा अनन्त गुण अधिक होता है।

इसी प्रकार नीलवर्ण पर्यायों से, लोहितवर्ण पर्यायों से, हारिद्रवर्ण पर्यायों से, शुक्लवर्ण पर्यायों से, सुगंध पर्यायों से, दुर्गंध पर्यायों से, तिक्तरस पर्यायों से, कटुकरस पर्यायों से, कषायरस पर्यायों से, अम्लरस पर्यायों से, मधुररस पर्यायों से, कर्कशस्पर्श पर्यायों से, मृदुस्पर्श पर्यायों से, गुरुस्पर्श पर्यायों से, लघुस्पर्श पर्यायों से, शीतस्पर्श पर्यायों से, उष्णस्पर्श पर्यायों से, स्निग्धस्पर्श पर्यायों रूक्षस्पर्श पर्यायों से, तथा आभिनिबोधिक ज्ञान पर्यायों से, श्रुतज्ञान पर्यायों से, अवधिज्ञान पर्यायों से, मति–अज्ञान के पर्यायों से, श्रुत–

અસંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ભાગ અધિક, અસંખ્યાત ગુણ અધિક, સંખ્યાત ગુણુ અધિક અથવા અનન્તગુણુ અધિક હોય છે.

એ પ્રકારે નીલવર્ણુ પર્યાયોથી, લોહિતવર્ણુ પર્યાયોથી, હારિદ્રવર્ણુ પર્યાયોથી શુકલવર્ણુ પર્યાયોથી સુગન્ધ પર્યાયોથી, દુર્ગન્ધ પર્યાયોથી, તિક્ત રસ પર્યાયોથી, કટુક રસ પર્યાયોથી, કષાય રસ પર્યાયોથી, આમ્લરસ પર્યાયોથી, મધુર રસ પર્યાયોથી, કર્કશ સ્પર્શ પર્યાયોથી, મૃદુસ્પર્શ પર્યાયોથી, ગુરૂસ્પર્શ પર્યાયોથી, લઘુસ્પર્શ પર્યાયોથી, શીતસ્પર્શ પર્યાયોથી, ઉષ્ણુસ્પર્શ, પર્યાયોથી, સ્નિગ્ધ સ્પર્શ પર્યાયોથી, રૂક્ષ સ્પર્શ પર્યાયોથી તથા આભિનિબોધિક જ્ઞાન પર્યાયોથી, શ્રુતજ્ઞાનના પર્યાયોથી અવધિજ્ઞાન પર્યાયોથી મતિ

ज्ञानपर्यवैः, 'विभंगनाणपज्जवेहिं' विभङ्गज्ञानपर्यवैः, 'चक्खुदंसणपज्जवेहिं' चक्षुर्दर्शनपर्यवैः, 'अचक्खुदंसणपज्जवेहिं' अचक्षुर्दर्शनपर्यवैः, 'ओहिदंसणपज्जवेहिं' अवधिदर्शनपर्यवैश्च 'छट्ठाणवडिए' षट्स्थानपतितोऽसुरकुमारः स्याद्धीनः, स्यात्तुल्य', स्यादभ्यधिको वा भवति, तत्र यदा हीनतया विवक्षितस्तदा अनन्त भागहीनो वा, असंख्येयभागहीनो वा, संख्येयभागहीनो वा, संख्येयगुणहीनो वा, असंख्येयगुणहीनो वा, अनन्तगुणहीनो वा भवति, अथाभ्यधिकत्वेन यदा असुरकुमारो विवक्षितस्तदा अनन्तभागाभ्यधिको वा, असंख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयगुणाभ्यधिको वा असंख्येयगुणाभ्यधिको वा, अनन्तगुणाभ्यधिको वा भवति इत्याशयः, तदुपसंहरन्नाह -'से एएणट्ठेणं गोयमा ! एवं वुच्चइ' हे गौतम ! तत्-अथ एतेनार्थेन, एवम्-उक्तरीत्या, उच्यते यत्-'असुरकुमाराणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता' असुर-

---

अज्ञान के पर्यायों से, विभंगज्ञान के पर्यायों से, चक्षुदर्शन के पर्यायों से, अचक्षुदर्शन के पर्यायों से और अवधिदर्शन के पर्यायों से एक असुरकुमार दूसरे असुरकुमार से षट्स्थानपतित हीन या अधिक होता है। अगर हीन हो तो अनन्तभाग हीन या असंख्यातभाग हीन या संख्यातभाग हीन, या संख्यातगुण हीन असंख्यातगुण हीन या अनन्तगुण हीन होता है। कदाचित् अधिक हो तो अनन्तभाग अधिक या असंख्यातभाग अधिक या संख्यात भाग अधिक, या संख्यात गुण अधिक या असंख्यात गुण अधिक या अनन्त गुण अधिक होता है।

उपसंहार करते हुए कहते हैं-हे गौतम ! इस हेतु से ऐसा कहा गया है कि असुरकुमारों के अनन्त पर्याय हैं। इस प्रकार जैसी

અજ્ઞાનના પર્યાયોથી શ્રુત અજ્ઞાનના પર્યાયોથી, વિભંગ જ્ઞાનના પર્યાયોથી, ચક્ષુદર્શનના પર્યાયોથી, અચક્ષુદર્શનના પર્યાયોથી અને અવધિ દર્શનના પર્યાયોથી એક અસુરકુમાર બીજા અસુરકુમારથી ષટ્સ્થાન પતિત હીન અગર તો અધિક હોય છે. અગર હીન હોયતો અનન્ત ભાગ હીન યા અસંખ્યાતભાગ હીન અગર સંખ્યાતભાગ હીન અથવા સંખ્યાતગુણહીન, અસંખ્યાતગુણહીન, અથવા અનન્તગુણ હીન થાય છે. કદાચિત્ અધિક હોય તો અનન્તભાગ અધિક અથવા અસંખ્યાત ભાગ અધિક વા સંખ્યાત ભાગ અધિક સંખ્યાત ગુણ અધિક અગર અસંખ્યાત ગુણ અધિક અગર અનન્તગુણ અધિક હોય છે.

ઉપસંહાર કરતા સૂત્રકાર કહે છે-હે ગૌતમ ! એ હેતુથી એવું કહેલું છે કે અસુર કુમારોના અનન્ત પર્યાય છે. એ રીતે જેવી પહેલાં નારકોની પ્રરૂપણા કરેલી

कुमाराणाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, 'एवं जहा नेरइया' एवं–पूर्वोक्तरीत्या यथा नैरयिकाः प्ररूपिताः 'जहा असुरकुमारा' यथा चासुरकुमाराः प्ररूपिताः 'तहा नागकुमारावि जाव थणियकुमारा वि' तथा नागकुमाराः अपि, यावत्–सुवर्णकुमारा अपि, अग्निकुमारा अपि, विद्युत्कुमारा अपि, उदधिकुमारा अपि, द्वीपकुमारा अपि, दिक्कुमारा अपि, पवनकुमारा अपि, प्ररूपणीयास्तथा चैतेषामपि अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, 'तत्र प्रत्येकं द्रव्यार्थतया तुल्याः, अवगाहनार्थतया चतुः स्थानपतिताः, स्थित्या चतुःस्थानपतिताः, कृष्णवर्णपर्यवैः, लोहितवर्णपपर्यवैः, हारिद्रवर्णपर्यवैः, शुक्लवर्णपर्यवैः, सुरभिगन्धपर्यवैः दुरभिगन्धपर्यवैः, तिक्तरसपर्यवैः, कटुकरसपर्यवैः, कषायरसपर्यवैः, अम्लरसपर्यवैः मधुररसपर्यवैः, कर्कशस्पर्शपर्यवैः, मृदुकस्पर्शपर्यवैः, गुरुकस्पर्शपर्यवैः, लघुकस्पर्शपर्यवैः, शीतस्पर्श-

---

पहले नारकों की प्ररूपणा की गई है और यह असुरकुमारों की प्ररूपणा की गई है, उसी प्रकार नागकुमारों से लेकर स्तनितकुमारों तक अर्थात् अग्निकुमारों, विद्युत्कुमारों, उदधिकुमारों, द्वीपकुमारों, दिशाकुमारों, पवनकुमारों और स्तनितकुमारों की भी प्ररूपणा समझ लेनी चाहिए। इन सब के भी अनन्त पर्याय हैं। ये सब असुरकुमार भी द्रव्य की अपेक्षा और प्रदेशों की अपेक्षा तुल्य हैं, अवगाहना की अपेक्षा चतुःस्थानपतित हैं, स्थिति की अपेक्षा भी चतुःस्थानपतित हैं। कृष्णवर्ण पर्यायों, नीलवर्ण पर्यायों, लोहितवर्ण पर्यायों, पीतवर्ण पर्यायों, शुक्लवर्ण पर्यायों, सुरभि–दुरभिगंध पर्यायों, तिक्तरस पर्यायों, कटुकरस पर्यायों, कषायरस पर्यायों, अम्लरस पर्यायों, मधुररस पर्यायों, कर्कशस्पर्श पर्यायों, मृदुस्पर्श पर्यायों, गुरुस्पर्श

છે. અને આ અસુરકુમારોની પ્રરૂપણા કરેલી છે, એજ પ્રકારે નાગકુમારોથી લઇને સ્તનિતકુમારો સુધી અર્થાત્ અગ્નિકુમારો, વિદ્યુત્કુમારો, ઉદધિકુમારો, દ્વીપ કુમારો, દિશાકુમારો, પવનકુમારો, અને સ્તનિતકુમારોની પણ પ્રરૂપણા સમજી લેવી જોઇએ. આ બધાના અનન્તપર્યાય છે. આ બધા અસુરકુમાર પણ દ્રવ્યની અપેક્ષાએ અને પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે, અવગાહનાની અપેક્ષાએ ચતુ: સ્થાન પતિત છે, સ્થિતિની અપેક્ષાએ પણ ચતુ સ્થાન પતિત છે. કૃષ્ણ વર્ણ પર્યાયો, નીલવર્ણ પર્યાયો, લોહિતવર્ણ પર્યાયો, પીતવર્ણ પર્યાયો, શુકલવર્ણ પર્યાયો, સુરભિ–દુરભિ ગંધ પર્યાયો, તિક્ત રસ પર્યાયો, કટુક રસ પર્યાયો કષાય રસ પર્યાયો, અમ્લરસ પર્યાયો, મધુરરસ પર્યાયો કર્કશસ્પર્શ પર્યાયો મૃદુસ્પર્શ પર્યાયો, ગુરૂસ્પર્શ પર્યાયો, લઘુસ્પર્શ પર્યાયો, શીતસ્પર્શ પર્યાયો, ઉષ્ણસ્પર્શ પર્યાયોથી, સ્નિગ્ધસ્પર્શ પર્યાયો. અને રૂક્ષસ્પર્શ પર્યાયોથી તથા

पर्यवैः, उष्णस्पर्शपर्यवैः, स्निग्धस्पर्शपर्यवैः, रूक्षस्पर्शपर्यवैः, आभिनिबोधिकज्ञान-पर्यवैः, श्रुतज्ञानपर्यवैः, अवधिज्ञानपर्यवैः, मत्यज्ञानपर्यवैः, श्रुताज्ञानपर्यवैः, विभङ्ग-ज्ञानपर्यवैः, चक्षुर्दर्शनपर्यवैः, अचक्षुर्दर्शनपर्यवैः, अवधिदर्शनपर्यवैश्च षट्स्थानपतिता भवन्ति तत् एतेनार्थेन नागकुमारादीनाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ॥ सू० ३ ॥

पृथिवीकायिकादि पर्यववक्तव्यता

मूलम्—पुढविकाइयाणं भंते ! केवइया पज्जवा पण्णत्ता ? गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ पुढविकाइयाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ? गोयमा ! पुढविकाइए पुढकायइयस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले पएसट्ठयाए तुल्ले ओगाहणट्ठयाए सिय हीणे सिय तुल्ले सिय अब्भहिए। जइ हीणे असंखिज्जइभागहीणे वा संखिज्जइभागहीनो वा संखिज्जगुणाहीणे, असंखिज्जगुणहीणे वा अह अब्भहिए असंखिज्जईभागअब्भहिए वा संखिज्जइभागअब्भहिए वा संखिज्जगुण अब्भहिए वा ठिईए तिट्ठाणवडिए सिय हीणे सिय तुल्ले सिय अब्भहिए जइ हीणे असंखिज्जभागहीणे वा संखिज्जभागहीणे वा, संखिज्जगुणहीणे वा अह अब्भहिए असंखिज्जइभाग अब्भहिए वा संखिज्जइभाग अब्भहिए वा संखिज्जगुण अब्भहिए वा वण्णेहिं गंधेहिं रसेहिं फासेहिं मइ अण्णाणपज्जवेहिं सुय अण्णाणपज्जवेहिं अचक्खुदंसणपज्जवेहि छट्ठाणवडिए। आउकाइयाणं भंते ! केवइया पज्जवा पण्णत्ता ? गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता से केणट्ठेणं भंते ! एवं

पर्यायों, लघुस्पर्श पर्यायों, शीतस्पर्श पर्यायों, उष्णस्पर्श पर्यायों, स्निग्ध स्पर्श और रूक्षस्पर्श पर्यायों से तथा आभिनिबोधिकज्ञान, श्रुतज्ञान, अवधिज्ञान, मत्यज्ञान श्रुताज्ञान, विभङ्गज्ञान, चक्षुदर्शन, अचक्षुदर्शन और अवधिदर्शन के पर्याय से षट्स्थानपतित हीनाधिक हैं। इस हेतु से नागकुमार आदि के अनन्त पर्याय हैं ॥३॥

આભિનિબોધિકજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન, મત્યજ્ઞાન શ્રુતાજ્ઞાન, વિભંગજ્ઞાન, ચક્ષુદર્શન, અચક્ષુદર્શન અને અવધિદર્શનના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત હીનાધિક છે. એ હેતુએ નાગકુમાર આદિના અનન્ત પર્યાય છે ॥ ૩ ॥

वुच्चइ आउकाइयाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ? आउकाइए आउकाइयस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले पएसट्ठयाए तुल्ले ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए ठिईए तिट्ठाणवडिए वण्णगंधरसफासमइ अण्णाण सुय अण्णाण अचक्खुदंसणपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए तेउकाइयाणं पुच्छा, गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ तेउकाइयाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ? गोयमा ! तेउकाइए तेउकायस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले पएसट्ठयाए तुल्ले ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए ठिईए तिट्ठाणवडिए वण्णगंधरसफास मइ अण्णाण सुयअण्णाण अचक्खुदंसणपज्जवेहिं य छट्ठाणवडिए वाउकाइयाणं पुच्छा गोयमा वाउकाइयाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ वाउकाइयाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ? गोयमा ! वाउकाइए वाउकाइयस्स दव्वट्ठयाए तिट्ठाणवडिए वण्णगंधरसफास मइअण्णाण सुयअण्णाण अचक्खुदंसणपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए वणस्सइकाइयणं पुच्छा गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता से केणट्ठे भंते ! एवं वुच्चइ वणस्सइकाइयाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ? गोयमा ! वणस्सइकाइए वणस्सइकाइयस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले पएसट्ठयाए तुल्ले ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए ठिईए तिट्ठाणवडिए वण्णगंधरसफास मइ अण्णाण सुय अण्णाण अचक्खुदंसणपज्जवेहिं य छट्ठाणवडिए से एएणट्ठेणं गोयमा ! एवं वुच्चइ वणस्सइकाइयाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ॥सू०४ ॥

छाया–पृथिवीकायिकानां भदन्त ! कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, गौतम ! अन-

---

पृथ्वीकायादि के पर्यायों की वक्तव्यता

शब्दार्थ-(पुढविकाइयाणं भंते ! केवइया पज्जवा पण्णत्ता ?) हे

પૃથ્વીકાયાદિકના પર્યાયોની વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ—(पुढविकाइयाणं भंते ! केवइया पज्जवा पण्णत्ता ?) હે ભગવન્ !

न्ता पर्यवा ! प्रज्ञप्ताः, तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते पृथिवीकायिकानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! पृथिवीकायिकः पृथिवीकायिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया स्याद्धीनः, स्यात्तुल्यः, स्यादभ्यधिकः, यदा हीनः असंख्येयभागहीनो वा, संख्येयभागहीनो वा, संख्येयगुणहीनो वा, असंख्येयगुणहीनो वा, अथाभ्यधिकः असंख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयभागाभ्यधिको

भगवन् ! पृथिवीकायिकों के कितने पर्याय कहे हैं (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ–पुढविकाइयाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) भगवन् ! किस हेतु से ऐसा कहा जाता है कि पृथ्वीकायिकों के अनन्त पर्याय कहे हैं ? (गोयमा ! पुढविकाइए पुढविकाइयस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले, पएसट्ठयाए तुल्ले) गौतम ! एक पृथ्वीकायिक दूसरे पृथ्वीकायिक से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य है, प्रदेशों की अपेक्षा से तुल्य है (ओगाहणट्ठयाए सिय हीणे सिय तुल्ले सिय अब्भहिए) अवगाहना की अपेक्षा से स्यात् हीन है, स्यात् तुल्य है, स्यात् अधिक है (जइ हीणे) यदि हीन है (असंखेज्जइभाग हीणे वा संखेज्जइभाग हीणे वा, संखेज्जगुण हीणे वा असंखेज्जगुण हीणे वा) असंख्यातभाग हीन है या संख्यात भाग हीन है या संख्यातगुण हीन है अथवा असंख्यातगुण हीन है (अह अब्भहिए) अगर अधिक है (असंखिज्जइभाग अब्भहिए वा संखिज्जइभाग अब्भहिए वा, संखिज्जगुण अब्भहिए वा, असंखिज्ज

પૃથ્વીકાયિકોના કેટલા પર્યાય કહ્યા છે ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ पुढविकाइयाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) હે ભગવન્ ! ક્યા હેતુથી એમ કહેવાય છે કે પૃથ્વીકાયિકોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ? (गोयमा ! पुढवीकाइए पुढविकाइयस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले, पएसट्ठयाए तुल्ले) હે ગૌતમ ! એક પૃથ્વીકાયિક બીજા પૃથ્વીકાયિકથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે. પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (ओगाहणट्ठयाए सिय हीणे सिय तुल्ले सिय अब्भहिए) અવગાહનાની અપેક્ષાએ સ્યાત્ હીન છે, સ્યાત્ તુલ્ય છે. સ્યાત્ અધિક છે (जइ हीणे) જો હીન છે (असंखेज्जइभाग हीणे वा संखेज्जइभागहीणेवा संखेज्ज गुण हीणे वा असंखेज्जगुण हीणे वा) અસંખ્યાત ભાગ હીન છે અગર સંખ્યાત ભાગ હીન છે અગર અસંખ્યાતગુણ હીન અથવા અસંખ્યાતગુણ હીન છે અગર (अह अब्भहिए) જો અધિક છે (असंखेज्जभाग अब्भहिए वा, संखेज्जभाग अब्भहिए वा, संखिज्जगुण अब्भहिए वा, असंखिज्ज गुण

वा, संख्येयगुणाभ्यधिको वा, असंख्येयगुणाभ्यधिको वा, स्थित्या त्रिस्थान-पतितः-स्याद्धीनः, स्यात्तुल्यः, स्यादभ्यधिकः, यदा हीनोऽसंख्येयभागहीनो वा, संख्येयभागहीनो वा, संख्येयगुणहीनो वा, अथाभ्यधिकः असंख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयगुणाभ्यधिको वा, वर्णैः, गन्धैः, रसैः, स्पर्शैः मत्यज्ञानपर्यवैः, श्रुताज्ञानपर्यवैः, अचक्षुर्दर्शनपर्यवैः षट्स्थानपतितः, अप्कायिकानां भदन्त ! कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! अनन्ताः पर्यवाः

गुण अब्भहिए वा) असंख्यातभाग अधिक है, संख्यातभाग अधिक है, संख्यातगुण अधिक या असंख्यातगुण अधिक है।

(ठिईए तिट्ठाणवडिए) स्थिति से त्रिस्थानपतित है (सिय हीणे सिय तुल्ले सिय अब्भहिए) कदाचित् हीन, कदाचित् तुल्य, कदाचित् अधिक है (जइ हीणे असंखिज्जभाग हीणे वा, संखिज्जभाग हीणे वा, संखिज्जगुण हीणे वा) अगर हीन है तो असंख्यातभाग हीन, संख्यातभाग हीन या संख्यातगुण हीन है (अह अब्भहिए) यदि अधिक है (असंखिज्जइभाग अब्भहिए वा, संखिज्जइभाग अब्भहिए वा, संखिज्जगुणअब्भहिए वा) असंख्यातभाग अधिक, संख्यातभाग अधिक है संख्यातगुणा अधिक है (वण्णेहिं) वर्णोंसे (गंधेहिं) गंधों से (रसेहिं) रसों से (फासेहिं) स्पर्शों से (मइअण्णाणपज्जवेहिं) मत्यज्ञान के पर्यायों से (सुयअण्णाणपज्जवेहिं) श्रुताज्ञान के पर्यायों से (अचक्खुदंसणपज्जवेहिं अचक्षुदर्शन के पर्यायों से (छट्ठाणवडिए) षट्स्थानपतित है

अब्भहिए वा) અસંખ્યાત ભાગ અધિક છે, સંખ્યાતભાગ અધિક છે, સંખ્યાતગુણુ અધિક છે અગર અસંખ્યાત ગુણુ અધિક છે.

(ठिइए तिट्ठाणवडिए) સ્થિતિથી ત્રિ સ્થાન પતિત છે (सिय हीणे सिय-तुल्ले सिय अब्भहिए) કદાચિત્ હીન, કદાચિત્ તુલ્ય, કદાચિત્ અધિક છે (जइ-हीणे असंखिज्जभागहीणे वा, संखिज्जभागहीणेवा, संखिज्जगुणहीणे वा) અગર હીન છે તો અસંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ભાગ હીન, અગર સંખ્યાત ગુણુ હીન છે (अह अब्भहिए) જો અધિક છે (असंखिज्जइभाग अब्भहिए वा संखिज्जइ-भाग अब्भहिए वा, संखिज्ज गुण अब्भहिए वा) અસંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ભાગ અધિક અગર સંખ્યાત ગુણુ અધિક છે (वण्णेहिं) વર્ણોથી (गंधेहिं) ગંધથી (रसेहिं) રસોથી (फासेहि) સ્પર્શોથી (मइअण्णाण पज्जवेहिं) મત્યજ્ઞાનના પર્યાયોથી (सुयअण्णाण पज्जवेहिं) શ્રુતાજ્ઞાનના પર્યાયોથી (अचक्खुदंसणपज्जवेहिं) અચક્ષુ-દર્શનના પર્યાયોથી (छट्ठाणवडिए) ષટસ્થાન પતિત છે.

प्रज्ञप्ताः, तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते अप्कायिकानाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, गौतम ! अप्कायिकः अप्कायिकस्य द्रव्यर्थतया तुल्यः प्रदेशार्थतया-तुल्यः, अवगाहनार्थतया चतुः स्थानपतितः, स्थित्या त्रिस्थानपतितः, वर्णगन्ध-रसस्पर्शमत्यज्ञानश्रुताज्ञानाचक्षुदर्शनपर्यवैः षट्स्थानपतितः, तेजःकायिकानां

(आउक्काइयाण भंते ! केवइया पज्जवा पण्णत्ता ?) भगवन् ! अप्कायिकों के कितने पर्याय कहे हैं ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-आउकाइयाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! किस हेतु से ऐसा कहा है कि अप्कायिकों के अनन्तपर्याय कहे गए हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (आउकाइए आउकाइयस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) अप्कायिक दूसरे अप्कायिक से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य है (पएसट्ठयाए तुल्ले) प्रदेशों की अपेक्षा से तुल्य है (ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) अवगाहना की अपेक्षा से चतुःस्थानपतित है (ठिईए तिट्ठाणवडिए) स्थिति की अपेक्षा से त्रिस्थानपतित है (वण्ण-गंध-रस-फास-मई-अण्णाण-सुय-अण्णाण-अचक्खुदंसणपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए) वर्ण, गंध, रस, स्पर्श, मत्यज्ञान, श्रुताज्ञान अचक्षुदर्शन के पर्यायों से षट्स्थान पतित हैं ।

(तेउकाइयाणं पुच्छा ?) तेजस्कायिकों के विषय में प्रश्न ? (गोयमा अणंता पज्जवा पण्णत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं (से केण-

---

(आउकाइयाणं भंते ! केवइया पज्जवा पण्णत्ता ?) ભગવન્ અપ્કાયિકોના કેટલા પર્યાય કહ્યા છે ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-आउकाइयाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता) ભગવન્ ! કયા હેતુથી એવું કહ્યું છે કે અપ્કાયિકોના અનન્ત પર્યાય કહેલા છે ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (आउकाइए आउकाइयस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) અપ્કાયિક બીજા અપ્કાયિકથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (पएसट्ठयाए तुल्ले) પ્રદેશોની અપેક્ષાથી તુલ્ય છે (ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) અવગાહનાની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાનપતિત છે (ठिईए तिट्ठाणवडिए) સ્થિતિની અપેક્ષાએ ત્રિસ્થાન પતિત છે (वण्णगंधरसाफास मईअण्णाण सुयअण्णाण अचक्खुदंसणपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए) વર્ણ ગન્ધ, રસ, સ્પર્શ, મત્યજ્ઞાન, શ્રુતાજ્ઞાન, અચક્ષુદર્શનના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત છે

(तेउकाइयाणं पुच्छा ?) તેજસ્કાયિકોના વિષયમાં પ્રશ્ન ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (से केणट्ठेणं भंते ! (एवं

पृच्छा, गौतम ! अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते-तेजःकायिकानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! तेजःकायिकस्तेजः कायिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया चतुःस्थान-पतितः, स्थित्या त्रिस्थानपतितः, वर्णगन्धरसस्पर्शमत्यज्ञानश्रुताज्ञानाचक्षुर्दर्शन-पर्यवैश्च षट्स्थानपतितः, वायुकायिकानां पृच्छा, गौतम ! वायुकायिकानाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते-वायुकायिकानाम-नन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! वायुकायिको वायुकायिकयस्य द्रव्यार्थतया-

---

ट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-तेउकाइयाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! किस हेतु से ऐसा कहा जाता है कि तेजस्कायिकों के अनन्त पर्याय कहे हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (तेउकाइए तेउकाइयस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) एक तेजस्कायिक दूसरे तेजस्कायिक से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य है (पएसट्ठयाए तुल्ले) प्रदेशों की अपेक्षा से तुल्य है (ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) अवगाहना से चतुःस्थानपतित है (ठिईए तिट्ठाणवडिए) स्थिति की अपेक्षा से त्रिस्थानपतित है (वण्ण-गंध-रस-फास-मइअण्णाण-सुयअण्णाण-अचक्खुदंसण पज्जवेहिं य छट्ठाणवडिए) वर्ण, गंध, रस, स्पर्श, मत्यज्ञान, श्रुताज्ञान, अच-क्षुदर्शन पर्यायों से षट्स्थानपतित है ।

(वाउकाइयाणं पुच्छा ?) वायुकायिकों के विषय में प्रश्न (गोयमा अणंता पज्जवा पण्णत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं (से केण-ट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-वाउकाइयाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! किस हेतु से ऐसा कहा जाता है कि वायुकायिकों के

वुच्चइ तेउकाइयाण अणंता, पज्जवा पण्णत्ता ?) ભગવન્ ! કયા હેતુથી એમ કહેવાય છે કે તેજસ્કાયિકોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (तेउकाइए तेउकाइयस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) એક તેજસ્કાયિક બીજા તેજસ્કાયિકથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (पएसट्ठयाए तुल्ले) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) અવગાહનાથી ચતુઃસ્થાન પતિત છે (ठिइए तिट्ठाणवडिए) સ્થિતિની અપેક્ષાએ ત્રિસ્થાન પતિત છે (वण्ण गंध रस फास मइ अण्णाण सुयअण्णाण अचक्खुदंसण पज्जवेहिं य छट्ठाणवडिए) વર્ણ-ગંધ-રસ-સ્પર્શ-મત્યજ્ઞાન, શ્રુતાજ્ઞાન અચક્ષુદર્શન પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત છે

(वाउकाइयाणं पुच्छा ?) વાયુકાયિકોના વિષયમા પ્રશ્ન (गोयमा !) ગૌતમ ! (अणंता पज्जवा पण्णत्ता) ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ वाउकाइयाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) ભગવન્ ! કયા હેતુથી એવું

तुल्यः, प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया चतुःस्थानपतितः, स्थित्या त्रिस्थानपतितः, वर्णगन्धरसस्पर्शमत्यज्ञानश्रुताज्ञानाचक्षुर्दर्शनपर्यवैः षट्स्थानपतितः, वनस्पतिकायिकानां पृच्छा, गौतम ! अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते-वनस्पतिकायिकानाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! वनस्पतिकायिको वनस्पतिकायिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया चतुःस्थानपतितः, स्थित्या त्रिस्थानपतितः, वर्णगन्धरसस्पर्श-

---

अनन्त पर्याय हैं ? (गोयमा ! वाउकाइयस्स) हे गौतम ! एक वायुकायिक दूसरे वायुकायिक से (दव्वट्ठयाए तुल्ले) द्रव्य की अपेक्षा से तुल्य है (पएसट्ठयाए तुल्ले) प्रदेशों की अपेक्षा से तुल्य है (ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) अवगाहना से चतुःस्थानपतित है (ठिईए तिट्ठाणवडिए) स्थिति से त्रिस्थानपतित है (वण्ण-गंध-रस-फास-मइअण्णाण-सुयअण्णाण-अचक्खुदंसण पज्जवेहिं छट्ठाणवडिए) वर्ण, गंध, रस, स्पर्श, मत्यज्ञान, श्रुताज्ञान, अचक्षुदर्शन के पर्यायों से षट्स्थानपतित है ।

(वणस्सइकाइयाणं पुच्छा ?) वनस्पतिकायिकों के विषय में प्रश्न (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-वणस्सइकाइयाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! किस हेतु से ऐसा कहा जाता है कि वनस्पतिकायिकों के अनन्त पर्याय हैं ? (गोयमा ! वणस्सइकाइए वणस्सइकाइयस्स) हे गौतम ! एक वनस्पतिकायिक दूसरे वनस्पतिकायिक से (दव्वट्ठयाए तुल्ले) द्रव्य की अपेक्षा से तुल्य है (पएसट्ठयाए तुल्ले)

કહેવાય છે કે વાયુકાયિકોના અનન્ત પર્યાય છે ? (गोयमा ! वाउकाइए वाउकाइयस्स) ગૌતમ ! વાયુકાયિક બીજા વાયુકાયિકથી (दव्वट्ठयाए तुल्ले) દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (पएसट्ठयाए तुल्ले) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) અવગાહનાથી ચતુ સ્થાન પતિત છે (वण्ण गंध रस फास मइअण्णाण सुय अण्णाण अचक्खुदंसण पज्जवेहिं छट्ठाणवडिए) વર્ણ-ગંધ-રસ સ્પર્શ, મત્યજ્ઞાન-શ્રુતાજ્ઞાન-અચક્ષુદર્શનના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત છે

(वणस्सइ काइयाणं पुच्छा ?) વનસ્પતિકાયિકોના વિષયમા પ્રશ્ન (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (से केणट्ठेणं भंते !) હે ભગવન્ ! કયા હેતુથી એમ કહેવાય છે કે વનસ્પતિકાયિકોના અનન્ત પર્યાય છે ? (गोयमा ! वणस्सइकाइए वणस्सइकाइयस्स) ગૌતમ ! એક વનસ્પતિકાયિક બીજા વનસ્પતિકાયિકથી (दव्वट्ठयाए तुल्ले) દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે

(पएसट्ठयाए तुल्ले) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाण

मत्यज्ञानश्रुताज्ञानाचक्षुर्दर्शनपर्यवैश्च षट्स्थानपतितः तत् एतेनार्थेन गौतम ! एवमुच्यते-वनस्पतिकायिकानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः।

टीका--अथ पृथिवीकायिकदीनां पर्यायान् प्ररूपयितुमाह-'पुढविकाइया णं भंते ! केवइया पज्जवा पण्णत्ता ?' गौतमः पृच्छति-हे भदन्त ! पृथिवीकायिकानां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? भगवान् उत्तरयति-'गयमा !' हे गौतम ! 'अणंता-पज्जवा पण्णत्ता' पृथिवीकायिकानाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, गौतमस्तत्र कारणं पृच्छति-'से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ पुढविकाइयाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?' हे भदन्त ! तत्-अथ, केनार्थेन, एवमुच्यते-यत् पृथिवीकायिकानाम् अनन्ताः पर्यवाः-पर्यायाः, प्रज्ञप्ताः इति ? भगवान् उत्तरयति-'गोयमा !'

प्रदेशों की अपेक्षा से तुल्य है (ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) अवगाहना से चतुःस्थानपतित है (ठिईए, तिट्ठाणवडिए) स्थिति से त्रिस्थान-पतित है (वण्ण-गंध-रस-फास-मइअण्णाण-सुयअण्णाण-अचक्खु-दंसणपज्जवेहि य) वर्ण, गंध, रस, स्पर्श, मत्यज्ञान, श्रुताज्ञान और अचक्षुदर्शन के पर्यायों से (छट्ठाणवडिए) षट्स्थानपतित है (से एए-णट्ठेणं गोयमा ! एवं वुच्चइ-वणस्सइकाइयाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता) हे गौतम ! इस हेतु से ऐसा कहा जाता है कि वनस्पतिकायिकों के अनन्त पर्याय हैं ।

अब पृथ्वीकायिक आदि के पर्यायों से निरूपण किया जाता है-

टीकार्थ-गौतमस्वामी प्रश्न करते हैं-हे भगवन् ! पृथ्वीकायिक जीवों के कितने पर्याय कहे गए हैं भगवान् उत्तर देते हैं-हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे गए हैं । गौतम कारण पूछते हैं-हे भगवन् ! किस कारण

वडिए) અવગાહનાની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત છે (ठिईए तिट्ठाण वडिए) સ્થિતિથી ત્રણ સ્થાન પતિત છે (वण्ण गंध रस फास मईअण्णाण सुयअण्णाग अचक्खुदंसण पज्जवेहि य) વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, મત્યજ્ઞાન, શ્રુતાજ્ઞાન, અને અચક્ષુદર્શનના પર્યાયોથી (छट्ठाणवडिए) છ સ્થાન પતિત છે (से एएणट्ठेण गोयमा ! एवंवुच्चइ वणस्सइकाइयाणं अणता पज्जवा पण्णत्ता) હે ગૌતમ ! એ હેતુએ એમ કહેવાય છે કે વનસ્પતિકાયિકોના અનન્ત પર્યાય છે

ટીકાર્થ-હવે પૃથ્વીકાયિક આદિના પર્યાયોનુ નિરૂપણ કરાય છે-શ્રી ગૌતમ-સ્વામી પ્રશ્ન કરે છે ભગવન્ પૃથ્વીકાયિક જીવોના કેટલા પર્યાય કહેવાયેલા છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહેલા છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી કારણ પૂછે છે-ભગવન્ ! કયા કારણથી એમ કહેવાય છે કે પૃથ્વીકાયિકોના અનન્ત પર્યાય છે ?

हे गौतम ! 'पुढविकाइए पुढविकाइयस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले' पृथिवीकायिकः पृथिवीकायिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति 'पएसट्ठयाए तुल्ले' प्रदेशार्थतया तुल्यो भवति, 'ओगाहणट्ठयाए सिय हीणे, सिय तुल्ले, सिय अब्भहिए' अवगाहनार्थतया शरीरोच्छ्रयस्वरूपतया, पृथिवीकायिकः पृथिवीकायिकान्तरापेक्षया स्याद्धीनः, स्यात् तुल्यः, स्यादभ्यधिको भवति, अथ तस्य चतुः स्थानपतितत्वं प्रतिपादयति–'जइ हीणे असंखिज्जइभागहीणे वा' तत्र यदा पृथिवीकायिको हीनो विवक्षितस्तदा असंख्येय भागहीनो वा, 'संखिज्जइभागहीणे वा' संख्येयभाग हीनो वा, 'संखिज्जइगुणहीणे वा' संख्येयगुण हीनो वा, 'असंखिज्जइगुणहीणे वा' असंख्येयगुण हीनो वा भवति, 'अह अब्भहिए असंखिज्जइभाग अब्भहिए वा' अथ पृथिवीकायिकः अभ्यधिको यदा विवक्षितस्तदा असंख्येयभागाभ्यधिको वा, 'संखिज्जइभागमब्भहिए वा' संख्येयभागाभ्यधिको वा भवति, 'संखिज्जगुण अब्भहिए वा' संख्येयगुणाभ्यधिको वा भवति 'असंखिज्जइगुण अब्भहिए वा' असंख्येयगुणाभ्यधिको वा भवति इत्येवं चतुःस्थानपतितत्वं

से ऐसा कहा जाता है कि पृथिवीकायिकों के अनन्त पर्याय हैं ? भगवान् इस प्रश्न का उत्तर देते हैं–हे गौतम ! एक पृथिवीकायिक दूसरे पृथिवीकायिक से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य है और प्रदेश की दृष्टि से भी तुल्य है, मगर अवगाहना की दृष्टि से कोई किसी से हीन, कोई किसी से तुल्य और कोई किसी से अधिक है। अगर हीन है तो असंख्यातभाग हीन या संख्यातभाग हीन या संख्यातगुणा हीन अथवा असंख्यातगुणा हीन है। और यदि अधिक है तो कोई किसी से असंख्यातभाग अधिक है, कोई किसी से संख्यातभाग अधिक है, कोइ किसी से संख्यातगुणा अधिक है और कोई किसी से असंख्यातगुणा अधिक है। इस प्रकार अवगाहना की दृष्टि से चतुःस्थानपतित हीनाधिकता है। यद्यपि पृथिवीकायिक

શ્રી ભગવાન્ આ પ્રશ્નનો ઉત્તર આપે છે–હે ગૌતમ ! એક પૃથ્વીકાયિક બીજા પૃથ્વીકાયિકથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે અને પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ પણ તુલ્ય છે પણ અવગાહનાની દૃષ્ટિએ કોઇ કોઇનાથી અધિક કે કોઇ કોઇનાથી તુલ્ય છે, અગર હીન છે તો અસંખ્યાત ભાગહીન અગર સંખ્યાત ભાગ હીન યા સંખ્યાત ગુણુ હીન અથવા અસંખ્યાતગુણુ હીન છે અને જો અધિક છે તો કોઇ કોઇનાથી અસંખ્યાત ભાગ અધિક છે, કોઇ કોઇનાથી સંખ્યાત ભાગ અધિક છે, કોઇ કોઇનાથી સંખ્યાતગુણુ અધિક છે અને કોઇ કોઇનાથી અસંખ્યાતગુણુ અધિક છે. એ પ્રકારે અવગાહનાની દૃષ્ટિએ ચતુસ્થાન પતિત

पृथिवीकायिकादीनामवगाहनाया अङ्गुलासंख्येयभागप्रमाणाया अपि अङ्गुला संख्येयभागप्रमाणस्यासंख्येयभेदभिन्नत्वादवगन्तव्यम्, 'ठिईए तिट्ठाणवडिए' स्थित्या-आयुः कर्मानुभवलक्षणस्थित्यपेक्षया, पृथिवीकायिकानां त्रिस्थान-पतितत्वं भवति, तदेव त्रिस्थानपतितत्वं प्रतिपादयति-'सिय हीणे, सिय तुल्ले, सिय अब्भहिए' स्यात् हीनो भवति पृथिवीकायिकः पृथिवीकायिकान्तरस्या पेक्षया स्यात् तुल्यो भवति, स्यादभ्यधिको भवति, तत्र 'जइ हीणे असंखिज्जइ-भाग हीणे वा' यदा हीनो विवक्षितस्तदा असंख्येयभागहीनो वा, 'संखिज्ज-भागहीणे वा' संख्येयभागहीनो वा भवति, 'संखिज्जगुणहीणे वा' संख्येय-गुणहीनो वा भवति 'अह अब्भहिए असंखिज्जइभाग अब्भहिए वा' अथाभ्य-धिको यदा एको पृथिवीकायिकः पृथिवीकायिकान्तरापेक्षया विवक्षितो भवति तदा असंख्येयभागाभ्यधिको वा भवति 'संखिज्जइभाग अब्भहिए' संख्येय-

जीवों की अवगाहना अंगुल के असंख्यातवें भाग प्रमाण ही होती है किन्तु अंगुल के असंख्यातवें भाग के भी असंख्यातभेद हैं, अतएव पूर्वोक्त हीनाधिकता के होने में कोई विरोध नहीं है।

स्थिति की दृष्टि से पृथिवीकायिक जीव त्रिस्थानपतित हैं। तात्पर्य यह है कि सब पृथिवीकायिकों की स्थिति समान नहीं होती। कोई किसी से हीन, होई किसी से तुल्य और कोई किसी से अधिक स्थिति वाला होता है। जो स्थिति की दृष्टि से हीन है वह या तो असंख्यातभाग हीन होता है या संख्यातभाग हीन होता है या संख्यातगुणा हीन होता है। इस प्रकार त्रिस्थानपतित हीनता सम-झना चाहिए। जो स्थिति की दृष्टि से अधिक है वह किसी से असं-ख्यातभाग अधिक होता है या संख्यातभाग अधिक होता है। अथवा

હીનાધિકતા છે. જો કે પૃથ્વીકાયિક જીવોની અવગાહના અ ગુલના અસ ખ્યાતમા ભાગ પ્રમાણુ જ થાય છે. કિન્તુ અ ગુલના અસ ખ્યાતમા ભાગના પણુ અસ-ખ્યાત ભેદ છે. તેથીજ પૂર્વોક્ત હીનાધિકતાના થવામા કોઇ વિરોધ હોતો નથી.

સ્થિતિની દૃષ્ટિએ પૃથ્વીકાયિક જીવ ત્રિસ્થાન પતિત છે. તાત્પર્ય એ છે કે બધા પૃથ્વીકાયિકોની સ્થિતિ સમાન નથી હોતી. કોઇ કોઇનાથી હીન, કોઇ કોઇના તુલ્ય, અને કોઇ કોઇનાથી અધિક સ્થિતિવાળા હોય છે. જે સ્થિતિની દૃષ્ટિથી હીન છે તે અગરતો અસ ખ્યાત ભાગહીન હોય છે અગર સ ખ્યાત ભાગ હીન હોય છે. અગર સ ખ્યાત ગુણુ હીન હોય છે. એ રીતે ત્રિસ્થાન પતિત હીનતા સમજવી. જોઇએ. જો સ્થિતિની દૃષ્ટિએ અધિક છે તે કોઇનાથી અસ ખ્યાત ભાગ અધિક હોય છે અગર સ ખ્યાત ભાગ અધિક હોય છે અથવા

भागाभ्यधिको वा भवति, 'संखिज्जगुण अब्भहिए वा' संख्येयगुणाभ्यधिको वा भवति, इत्येवं पृथिवीकायिकानां स्थित्यपेक्षया हीनत्वमभ्यधिकत्वञ्च त्रिस्थानपतितम् बोध्यं न तु चतुःस्थानपतितं संभवति, असख्येयगुणवृद्धिहान्योरसंभवात् । तयोरसंभवस्तु नासंभवः पृथिवीकायिकादीनां सर्वजघन्यमायुः क्षुल्लकभवग्रहणरूपम्, तस्य च क्षुल्लकभवग्रहणस्य परिमाणं षट्पञ्चाशदधिकावलिका शतद्वयं भवति, द्विघटिकाप्रमाणे मुहूर्ते च सर्वसंख्यया षट्त्रिंशदधिकपञ्चशतोत्तर पञ्चषष्टिसहस्रक्षुल्लकभवग्रहणानि बोध्यानि, तथा चोक्तम्-

'दोण्णिसयाइं नियमा छप्पन्नाइं पमाणओ हुंति ।
आवलियपमाणेण खुड्डाग भवग्रहणमेयं ॥ १ ॥
पन्नट्ठि सहस्साइं पंचेव सयाइं तह य छत्तीसा ।
खुड्डागभवग्गहणं भवंति एते मुहुत्तेणं ॥ २ ॥'
'द्वे शते नियमात् षट्पञ्चाशत् प्रमाणतो भवति ।
आवलिका प्रमाणेन क्षुल्लकभवग्रहणमेतत् ॥ १ ॥
पञ्चषष्टि सहस्राणि पञ्चैव शतानि तथा च षट्त्रिंशत् ।
क्षुल्लकभवग्रहणं भवन्ति एते मुहूर्तेन ॥ २ ॥' इति,

संख्यातगुणा अधिक होता है । इस प्रकार अधिकता भी त्रिस्थान पतित है । इनकी स्थिति में चतुःस्थानपतित हीनाधिकता नहीं होती क्योंकि असंख्यातगुण हानि और असंख्यातगुण वृद्धि यहां संभव नहीं है । इसका कारण यह है कि पृथ्वीकायिक आदि की सर्वजघन्य आयु क्षुल्लक भवग्रहण परिमित है । क्षुल्लक भव का परिमाण दो सौ छप्पन आवलिका मात्र है । दो घडी का एक मुहूर्त्त होता है और इस एक मुहूर्त्त में पैंसठ हजार पांच सौ छत्तीस भव होते हैं। कहा भी है-नियम से दो सौ छप्पन आवलिका का एक क्षुल्लकभव

સંખ્યાતગુણ અધિક હોય છે એ પ્રકારે અધિકતા પણ ત્રિસ્થાન પતિત છે. તેમની સ્થિતિમા ચતુસ્થાન પતિત હીનાધિકતા નથી થતી કેમકે અસખ્યાત ગુણહાનિ અને અસંખ્યાત ગુણ વૃદ્ધિનો અહીં સભવ નથી. એનું કારણ આ છે કે પૃથ્વીકાયિક આદિની સર્વ જઘન્ય આયુષ્ય ક્ષુલ્લક ભવ ગ્રહણ પરિમિત છે. ક્ષુલ્લક ભવનું પરિમાણ બસો છપ્પન આવલીનું ફકત છે. બે ઘડીનું એક મુહૂર્ત થાય છે અને એ એક મુહૂર્તમા પાંસઠ હજાર પાંચસો છત્રીસ ભવ થાય છે કહ્યું પણ છે—

નિયમથી બસો છપ્પન આવલિકાનો એક ક્ષુલ્લક ભવ થાય છે અને એક

पृथिव्यादीनाञ्च स्थितिरुत्कृष्टेनापि संख्येयवर्षप्रमाणा भवति तस्मात् नासंख्येयगुणवृद्धिहानिसंभवः, संख्येयासंख्येयभागाभ्यधिकसंख्येयगुणाभ्यधिक रूपशेषवृद्धिहानि त्रिकसंभवस्तु—एकस्य पृथिवीकायिकस्य परिपूर्णद्वाविंशतिवर्ष-सहस्राणि स्थितिः, अन्यस्य तु पृथिवीकायिकस्य समयन्यून द्वाविंशतिवर्षसहस्राणि स्थितिः, तत्र परिपूर्णद्वाविंशतिवर्षसहस्रस्थितिकापेक्षया समयन्यूनद्वाविंशतिवर्ष-सहस्रस्थितिकोऽसंख्येयभागहीनो भवति, तदपेक्षया अन्यस्तु असंख्येयभागा-भ्यधिको भवति, तथा एकस्य पृथिवीकायिकस्य परिपूर्णानि द्वाविंशतिवर्षसह-स्राणि स्थितिः, अन्यस्य अन्तर्मुहूर्तादि न्यूनानि द्वाविंशतिवर्षसहस्राणि, अन्त-र्मुहूर्तादिकञ्च द्वाविंशतिवर्षसहस्राणां संख्येयतमो भागो भवति, तत्र परिपूर्ण-

होता है और एक मुहूर्त्त में पैंसठ हजार पांच सौ छत्तीस क्षुल्लक भव होते हैं। यह कथन सूक्ष्म निगोद की अपेक्षा समझना चाहिये।

पृथ्वीकायिक आदि की उत्कृष्ट स्थिति भी संख्यात वर्ष की ही होती है, अतएव असंख्यातगुणा हानि या वृद्धि अर्थात् न्यूनाधिकता नहीं हो सकती। रह गई संख्यातभाग, असंख्यातभाग और संख्या-तगुणा वृद्धि–हानि, सो वह इस प्रकार है–एक पृथ्वीकायिक की स्थिति परिपूर्ण बाईस हजार वर्ष की है और दूसरे की एक समय कम बाईस हजार वर्ष की। इनमें से परिपूर्ण बाईस हजार वर्ष की स्थिति वाले की अपेक्षा एक समय कम बाईस हजार की स्थिति वाला असंख्यातभाग हीन कहलाएगा और दूसरा असंख्यातभाग अधिक कहा जाएगा। इसी प्रकार एक की परिपूर्ण बाईस हजार की स्थिति है और दूसरे की अन्तर्मुहूर्त्त आदि कम बाईस हजार वर्ष की।

મુહૂર્તમાં પાંસઠ હજાર છત્રીસ ક્ષુલ્લક ભવ થાય છે. આ કથન સૂક્ષ્મ નિગોદની અપેક્ષાએ સમજવું જોઈએ

પૃથ્વીકાયિક આદિની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ પણ સંખ્યાત વર્ષની જ હોય છે, તેથી જ અસંખ્યાત ગુણહાનિ અગર વૃદ્ધિ અર્થાત્ ન્યૂનાધિકતા થઈ શકતી નથી રહિગયો સંખ્યાતભાગ, અસંખ્યાતભાગ અને સંખ્યાતગુણા વૃદ્ધિ હાનિ તે આ પ્રકારે છે એક પૃથ્વીકાયિકની સ્થિતિ પરિપૂર્ણ બાવીસ હજાર વર્ષની છે અને બીજાની એક સમય ઓછા બાવીસ હજાર વર્ષની. તેમનામાંથી પરિ-પૂર્ણ બાવીસ હજાર વર્ષની સ્થિતિવાળાની અપેક્ષાએ એક સમય ઓછા બાવીસ વર્ષની સ્થિતિવાળા અસંખ્યાત ભાગ હીન કહેવાશે અને બીજો તેનાથી અસં-ખ્યાત ભાગ અધિક કહેવાશે. એ પ્રકારે એકની પરિપૂર્ણ બાવીસ હજારની

द्वाविंशतिवर्षसहस्रस्थितिकापेक्षया अन्तर्मुहूर्तादिन्यूनद्वाविंशतिवर्षसहस्रस्थितिकः संख्येयभागहीनो भवति, तदपेक्षया परिपूर्णद्वाविंशतिवर्षसहस्रस्थितिकः संख्येयभागाभ्यधिको भवति, एवमेवैकस्य द्वाविंशतिवर्षसहस्राणि स्थितिः, अन्यस्यान्तर्मुहूर्तम्, मासो, वर्षम्, वर्षसहस्रं वा स्थितिः, अन्तर्मुहूर्तादिकश्च नियतपरिमाणसंख्यया गुणितं सत् द्वाविंशतिवर्षसहस्रप्रमाणं भवति, तेन अन्तर्मुहूर्तादिप्रमाणस्थितिकः पृथिवीकायिकः परिपूर्णद्वाविंशतिवर्षसहस्रस्थितिक पृथिवीकायिकान्तरापेक्षया संख्येयगुणहीनो भवति, तदपेक्षया तु परिपूर्णद्वाविंशतिवर्षसहस्रस्थितिकः पृथिवीकायिकः संख्येयगुणाभ्यधिको बोध्यः तथैवाप्कायिकादीनामपि चतुरिन्द्रियपर्यन्तानां स्वस्वोत्कृष्टस्थित्यनुसारेण स्थित्यपेक्षया त्रिस्था-

---

यहाँ अन्तर्मुहूर्त्त आदि बाईस हजार वर्ष का संख्यातवां भाग है, अतएव पूर्ण बाईस हजार वर्ष की स्थिति वाले की अपेक्षा अन्तर्मुहूर्त कम बाईस हजार वर्ष वाला संख्यातभाग हीन है और उसकी अपेक्षा पूर्ण बाईस हजार वर्ष की स्थिति वाला संख्यातभाग अधिक है। इसी प्रकार एक पृथ्वीकायिक की बाईस हजार वर्ष की स्थिति है और दूसरे की अन्तर्मुहूर्त्त की, एक मास की, एक वर्ष की या एक हजार वर्ष की स्थिति है। अन्तर्मुहूर्त्त आदि किसी नियत संख्या से गुणाकार करने पर बाईस हजार वर्ष की संख्या होती है, अतएव अन्तर्मुहूर्त्त आदि की आयु वाला पृथ्वीकायिक पूर्ण बाईस हजार वर्ष की स्थिति वाले की अपेक्षा संख्यातगुण हीन है और इसकी अपेक्षा बाईस हजार वर्ष की स्थिति वाला संख्यातगुणा अधिक है।

સ્થિતિ છે અને બીજાની અંતર્મુહૂર્ત આદિ ઓછા બાવીસ હજાર વર્ષના અહીં અન્તર્મુહૂર્ત આદિ બાવીસ હજાર વર્ષનો સંખ્યાતમો ભાગ છે, તેથી જ પૂર્ણ બાવીસ હજાર વર્ષની સ્થિતિવાળાઓની અપેક્ષાએ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા બાવીસ હજાર વર્ષવાળા સંખ્યાત ભાગ હીન છે અને તેની અપેક્ષાએ પૂર્ણ બાવીસ હજાર વર્ષની સ્થિતિવાળા સંખ્યાત ભાગ અધિક છે. એ રીતે એક પૃથ્વીકાયિકની બાવીસ હજાર વર્ષની સ્થિતિ છે અને બીજાની અન્તર્મુહૂર્ત, એક માસની, એક વર્ષની અથવા એક હજાર વર્ષની સ્થિતિ છે. અન્તર્મુહૂર્ત આદિ કોઈ નિયત સંખ્યાથી ગુણાકાર કરવાથી બાવીસ હજાર વર્ષની સંખ્યા થાય છે, તેથી જ અન્તર્મુહૂર્ત આદિની આયુષ્યવાળા પૃથ્વીકાયિક પૂર્ણ બાવીસ હજાર વર્ષની સ્થિતિવાળાની અપેક્ષાએ સંખ્યાત ગુણાહીન છે અને એની અપેક્ષાએ બાવીસ હજાર વર્ષની સ્થિતિવાળા સંખ્યાતગુણા અધિક છે.

नपतितत्वं विभावनीयम्, किन्तु 'वण्णेहिं गंधेहिं रसेहिं, फासेहिं' वर्णैः, गन्धैः, रसैः, स्पर्शैः, 'मइ अण्णाणपज्जवेहिं' मत्यज्ञानपर्यवैः, 'सुय अण्णाणपज्जवेहिं' श्रुताज्ञानपर्यवैः 'अचक्खुदंसणपज्जवेहि' अचक्षुर्दर्शन पर्यवैश्च 'छट्ठाणवडिए' षट्स्थानपतितः पृथिवीकायिकोऽवसेयः, तथा च वर्णगन्धरसस्पर्शमत्यज्ञान-पर्यवश्रुताज्ञानपर्यवा चक्षुर्दर्शनपर्यवैरेकः पृथिवीकायिकः पृथिवीकायिकान्तरा-पेक्षया अनन्तभागहीनो वा असंख्येयभागहीनो वा, संख्येयभागहीनो वा, संख्ये-यगुणाभ्यधिको वा, असंख्येयगुणाभ्यधिको वा, अनन्तगुणाभ्यधिको वा भवति इत्याशयः, गौतमः पृच्छति-'आउक्काइया णं भंते ! केवइया पज्जवा पण्णत्ता ?' हे भदन्त ! अप्कायिकानां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? भगवान् उत्तरयति-'गोयमा !' हे गौतम ! 'अणंता पज्जवा पण्णत्ता' अप्कायिकानाम् अनन्ताः

इसी प्रकार अप्काय आदि चतुरिन्द्रिय पर्यन्त जीवों की अपनी अपनी स्थिति के अनुसार त्रिस्थानपतित समझ लेना चाहिए।

मगर पृथ्वीकायिक जीव दूसरे किसी पृथ्वीकायिक की अपेक्षा वर्ण, गंध, रस और स्पर्श पर्यायों की अपेक्षा तथा मत्यज्ञान, श्रुता-ज्ञान तथा अचक्षुदर्शन पर्यायों की अपेक्षा षट्स्थानपतित समझना चाहिए। अतएव कोई पृथ्वीकायिक किसी पृथ्वीकायिक की अपेक्षा अनन्तभाग हीन, असंख्यातभाग हीन, संख्यातभाग हीन, संख्यात गुण अधिक, असंख्यात गुण अधिक और अनन्तगुण अधिक होता है।

गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं-हे भगवन् ! अप्कायिकों के पर्याय कितने हैं ? भगवान् उत्तर देते हैं-हे गौतम ! अप्कायिकों के अनन्त पर्याय हैं। गौतम कारण पूछते हुए प्रश्न करते हैं-हे भगवन् ! किस

એજ રીતે અપ્કાયિક આદિ ચતુરિન્દ્રિય પર્યન્ત જીવોની પોતપોતાની સ્થિતિના અનુસાર ત્રિસ્થાન પતિત સમજી લેવા જોઇએ.

પરન્તુ પૃથ્વીકાયિક જીવ બીજા કોઇ પૃથ્વીકાયિકની અપેક્ષાએ વર્ણ ગંધ રસ અને સ્પર્શ પર્યાયોની અપેક્ષાએ તથા મત્યજ્ઞાન, શ્રુતાજ્ઞાન તથા અચક્ષુ દર્શન પર્યાયોની અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાન પતિત સમજવા જોઇએ. તેથીજ કોઇ પૃથ્વીકાયિકની અપેક્ષાએ અનન્ત ભાગ હીન અસંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ભાગહીન સંખ્યાત ગુણ અધિક અસંખ્યાતગુણ અધિક અને અનન્તગુણ અધિક છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-ભગવાન્ અપ્કાયિકોના પર્યાય કેટલા છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! અપ્કાયિકોના અનન્ત પર્યાય છે.

શ્રી ગૌતમ ! કારણ પૂછતા પ્રશ્ન કરે છે-ભગવાન્ ! કયા કારણસર એમ કહેવાય છે કે અપ્કાયિકોના અનન્ત પર્યાય છે ?

पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, गौतमस्तत्र ! हेतुं पृच्छति-'से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-आउकाइयाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?' हे भदन्त ! तत्-अथ केनार्थेन-कथं तावत्, एवमुच्यते-अप्कायिकानाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति, भगवान् हेतुं प्रतिपादयति-'गोयमा !' हे गौतम ! 'आउकाइए आउकाइयस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले' एकः अप्कायिकः अन्यस्य अप्कायिकस्य द्रव्यार्थतया-द्रव्यार्थिकनयेन तुल्यो भवति, 'पएसट्ठयाए तुल्ले' प्रदेशार्थतया तुल्यो भवति, 'ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए' अवगाहनार्थतया चतुः स्थानपतितो भवति तथा चैकोऽप्कायिकः अप्कायिकान्तरापेक्षया असंख्येयभागहीनो वा, संख्येयभागहीनो वा, संख्येयगुणाभ्यधिको वा, असंख्येयगुणाभ्यधिको वा भवतीत्याशयः, 'ठिईए तिट्ठाणवडिए' स्थित्या-स्थित्यपेक्षया एकोऽप्कायिकः अप्कायिकान्तरापेक्षया त्रिस्थानपतितो भवति, तथा चाप्कायिकः अप्कायिकान्तरापेक्षया असंख्येयभागहीनो वा, संख्येयभागहीनो वा, संख्येयगुणहीनो वा भवति, असंख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयगुणाभ्यधिको वा भवतीति भावः, किन्तु-'वण्णगंधरसफास मइ अण्णाण सुयअण्णाण अचक्खु-

---

हेतु से ऐसा कहा जाता है कि अप्कायिकों के अनन्त पर्याय हैं ? भगवान् हेतु का प्रतिपादन करते हैं-हे गौतम ! एक अप्कायिक दूसरे अप्कायिक से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य है और प्रदेशों की दृष्टि से भी तुल्य है । किन्तु अवगाहना की दृष्टि से चतुःस्थानपतित है । एक अप्कायिक दूसरे अप्कायिक से अवगाहना में असंख्यातभाग हीन होता है या संख्यातभाग हीन होता है, संख्यातगुणा अधिक होता है अथवा असंख्यातगुणा अधिक होता है । स्थिति की अपेक्षा से एक अप्कायिक दूसरे अप्कायिक से त्रिस्थानपतित होता है, अर्थात् असंख्यात भाग हीन, संख्यातभाग हीन या संख्यातगुण हीन होता है अथवा असंख्यात भाग अधिक, संख्यात भाग अधिक

શ્રી ભગવાન્ હેતુનું પ્રતિપાદન કરે છે-ગૌતમ ! એક અપ્કાયિક બીજા અપ્કાયિકથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે અને પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ પણ તુલ્ય છે. કિન્તુ અવગાહનાની દૃષ્ટિએ ચતુઃસ્થાન પતિત છે. એક અપ્કાયિક બીજા અપ્કાયિકથી અસંખ્યાત ભાગહીન થાય છે અગર સંખ્યાત ભાગહીન થાય છે. સંખ્યાતગુણા અધિક થાય છે અથવા અસંખ્યાતગુણા અધિક થાય છે. સ્થિતિની અપેક્ષાએ એક અપ્કાયિક બીજા અપ્કાયિકથી ત્રિસ્થાન પતિત થાય છે, અર્થાત્ અસંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાતભાગ હીન અગર સંખ્યાતગુણહીન થાય છે. અથવા અસંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાતભાગ અધિક અગર સંખ્યાતગુણ અધિક

दंसण पज्जवेहिं छट्ठाणवडिए' वर्ण गंधरसस्पर्शमत्यज्ञान श्रुताज्ञानाचक्षुर्दर्शन-पर्यवैरेकोऽप्कायिकः अप्कायिकान्तरापेक्षया षट्स्थानपतितो-ऽनन्तभागहीनो वा, असंख्येयभागहीनो वा, संख्येयभागहीनो वा, संख्येयगुणहीनो वा, असंख्येय-गुणहीनो वा, अनन्तगुणहीनो वा भवति, इत्याशयः, गौतमः पृच्छति-'तेउ-काइयाणं पुच्छा' तेजःकायिकानां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति पृच्छा, भगवान् उत्तरयति-'गोयमा !' हे गौतम ! 'अणंता पज्जवा पण्णत्ता' तेजः-कायिकानाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतमस्तत्र कारणं पृच्छति-'से केण-ट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ' हे भदन्त ! तत्-अथ, केनार्थेन कथं तावत् एवमुक्त-रीत्या, उच्यते-'तेउकाइयाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता' तेजःकायिकानाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति भगवान् तत्र कारणं प्रतिपादयति-'गोयमा !' हे गौतम ! 'तेउकाइए तेउकाइयस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले' तेजःकायिकः एकः, तेजःकायि-कान्तरस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, 'पएसट्ठयाए तुल्ले' प्रदेशार्थतया तुल्यो

या संख्यातगुण अधिक होता है। किन्तु वर्ण, गंध, रस, स्पर्श, मत्य-ज्ञान और श्रुत अज्ञान के पर्यायों से षट्स्थानपतित होता है, अर्थात् अनन्तभाग हीन, असंख्यातभाग हीन, संख्यातभाग हीन, संख्यात गुण हीन, असंख्यातगुण हीन अथवा अनन्तगुण हीन होता है।

गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं-हे भगवन् ! तेजस्कायिकों के कितने पर्याय हैं ? भगवान् उत्तर देते हैं-हे गौतम ! अनन्त पर्याय हैं। गौतम इसका कारण पूछते हैं- हे भगवन् ! अनन्त पर्याय होने का क्या कारण है ? भगवान् उत्तर देते हैं-हे गौतम ! एक तेज-स्कायिक दूसरे तेजस्कायिक से द्रव्य की दृष्टि से समान है और प्रदेशों की दृष्टि से भी समान है किन्तु अवगाहना की दृष्टि से

હોય છે. કિન્તુ વર્ણ ગંધ, રસ, સ્પર્શ, મત્યજ્ઞાન અને શ્રુતાજ્ઞનના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે. અર્થાત્ અનન્ત ભાગહીન, અસખ્યાતભાગ હીન, સંખ્યાત ભાગહીન સખ્યાતગુણહીન. અસંખ્યાત ગુણહીન અથવા અનન્તગુણ હીન થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-ભગવન્ ! તેજસ્કાયિકોના કેટલા પર્યાય છે?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી એનું કારણ પૂછે છે ભગવન્ અનન્તપર્યાય હોવાનું શું કારણ છે?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-ગૌતમ ! એક તેજસ્કાયિક બીજાતેજસ્કાયિકથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ સમાન છે અને પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ પણ સમાન છે કિન્તુ

भवति, 'ओगाहणट्टयाए चउट्ठाणवडिए' अवगाहनार्थतया-शरीरोच्छ्रयतया तेजःकायिकश्चतुः स्थानपतितो भवति, तथा चैकस्तेजः कायिकस्तेजःकायिकान्तरस्यापेक्षया असंख्येयभागहीनो वा, संख्येयभागहीनो वा, संख्येयगुणहीनो वा, असंख्येयगुणहीनो वा भवति, 'ठिईए तिट्ठाणवडिए' स्थित्या-आयुः कर्मानुभवलक्षणस्थित्यपेक्षया तेजःकायिक स्त्रिस्थानपतितो भवति-असंख्येयभागहीनो वा, संख्येयभागहीनो वा, संख्येयगुणहीनो वा, असंख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयगुणाभ्यधिको वा भवति, 'वण्णगंधरसफास मइअण्णाण सुयअण्णाय अचक्खुदंसण पज्जवेहि य छट्ठाणवडिए' वर्णगन्धरसस्पर्शमत्यज्ञानश्रुताज्ञानाचक्षुर्दर्शनपर्यवैश्च, तेजःकाजिस्तेजःकायिकान्तरापेक्षया षट्स्थानपतितो भवति तथा च वर्णगन्धरुसस्पर्शमत्यज्ञान श्रुता-

---

चतुःस्थानपतित होता है, अर्थात् एक तेजस्कायिक दूसरे तेजस्कायिक की अपेक्षा अवगाहना अर्थात् शरीर की ऊंचाई में अगर हीन होता है तो असंख्यात भाग हीन, संख्यातभाग हीन, संख्यातगुण हीन अथवा असंख्यातगुण हीन होता है और यदि अधिक होता है तो चतुःस्थानपतित अधिक होता है। स्थिति की अपेक्षा से त्रिस्थानपतित होता है, अर्थात् असंख्यात भाग हीन, संख्यात भाग हीन, संख्यातगुण हीन होता है या असंख्यातभाग अधिक, संख्यातभाग अधिक या संख्यातगुण अधिक होता है।

वर्ण, गंध, रस स्पर्श, मत्यज्ञान, श्रुताज्ञान और अचक्षुदर्शन के पर्यायों की अपेक्षा से एक तेजस्कायिक दूसरे तेजस्कायिक की अपेक्षा षट्स्थानपतित होता है, अर्थात् अनन्तभाग हीन, असंख्यात

અવગાહનાની દ્દિષ્ટએ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે, અર્થાત્ એક તેજસ્કાયિક બીજા તેજસ્કાયિકની અપેક્ષાએ અવગાહના અર્થાત્ શરીરની ઉંચાઈમાં અગર હીન બને છે તો અસંખ્યાત ભાગ હીન, સંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ગુણુહીન અથવા અસંખ્યાત ગુણુ હીન થાય છે અને જો અધિક થાય છે તો ચતુઃસ્થાન પતિત અધિક થાય છે. સ્થિતિની અપેક્ષાએ ત્રિસ્થાન પતિત થાય છે, અર્થાત્ અસંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ગુણુહીન થાય છે, અગર અસખ્યાત ભાગ અધિક સંખ્યાત ભાગ અધિક અગર સંખ્યાત ગુણુ અધિક થાય છે.

વર્ણુ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, મત્યજ્ઞાન, શ્રુતાજ્ઞાન, અને અચક્ષુદર્શનના પર્યાયોની અપેક્ષાએ એક તેજસ્કાયિક બીજા તેજસ્કાયિકની અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાન પતિત બને છે. અર્થાત્ અનન્ત ભાગહીન, અસંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ભાગહીન,

ज्ञानाचक्षुर्दर्शन पर्यवैःरेकस्तेजः कायिकस्तेजः कायिकान्तरापेक्षया अनन्तभागहीनो वा, असंख्येयभागहीनो वा, संख्येयभागहीनो वा, संख्येयगुणहीनो वा, असंख्येयगुणहीनो वा, अनन्तगुणहीनो वा भवति इत्यर्थः, गौतमः पृच्छति-'वाउकाइयाणं पुच्छा ?' वायुकायिकानां कियन्तः पर्यवा प्रज्ञप्ताः ? इति पृच्छा, भगवान् उत्तरयति-'गोयमा !' हे गौतम ! 'वाउकाइयाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता' वायुकायिकानाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, गौतमस्तत्र कारणं पृच्छति-'से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ' हे भदन्त ! तत् केनार्थेन-कथं तावत्, एवमुच्यते 'वाउकाइयाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?' वायुकायिकानाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः इति ? भगवान् उत्तरयति-'गोयमा !' हे गौतम ! 'वाउकाइए वाउकाइयस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले' वायुकायिको वायुकायिकान्तरस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति 'पएसट्ठयाए तुल्ले' प्रदेशार्थतया तुल्यो भवति, 'ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए' अवगाहनार्थतया शरीरोच्छ्रयार्थतया वायुकायिकः चतुःस्थानपतितो

भागहीन, संख्यातभाग हीन, संख्यातगुण हीन, असंख्यातगुण हीन या अनन्तगुण हीन होता है। इसका कारण तेजस्कायिकों के पर्याय अनन्त कहे गए हैं।

गौतम-भगवन् ! वायुकायिकों के पर्याय कितने कहे हैं।

भगवान्-गौतम !.अनन्त पर्याय कहे हैं।

गौतम-भगवन् ! किस हेतु से ऐसा कहा जाता है कि वायुकायिकों के अनन्त पर्याय कहे हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! एक वायुकायिक दूसरे वायुकायिक की अपेक्षा द्रव्य की अपेक्षा से तुल्य है और प्रदेशों की अपेक्षा से भी तुल्य होता है, मगर अवगाहना की अपेक्षा उनमें तुल्यता नहीं होती। एक वायुकायिक दूसरे वायुकायिक से चतुःस्थानपतित हीन

સંખ્યાત ગુણહીન, અસંખ્યાત ગુણહીન અગર અનન્ત ગુણ હીન થાય છે. એ કારણે તેજસ્કાયિકોના પર્યાય અનન્ત કહેલા છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-ભગવન્ ! વાયુકાયિકોના પર્યાય કેટલા કહ્યા છે ?

શ્રી ભગવાન્-ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-ભગવન્ કયા હેતુથી એવું કહેવાય છે કે વાયુકાયિકોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ?

શ્રી ભગવાન્-ગૌતમ ! એક વાયુકાયિક બીજા વાયુકાયિકની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે અને પ્રદેશોની અપેક્ષાએ પણ તુલ્ય બને છે. પણ અવગાહનાની અપેક્ષાએ તેમનામા તુલ્યતા હોતી નથી. એક વાયુકાયિક બીજા વાયુકાયિકથી ચતુઃસ્થાન પતિત હીન અગર અધિક બને છે. અગર હીન છે તો

भवति, तथा चैको वायुकायिको वायुकायिकान्तरापेक्षया असंख्येयभाग हीनो वा, संख्येयभाग हीनो वा, संख्येयगुण हीनो वा, असंख्येयगुण हीनो वा भवति, असंख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयभागाभ्यधिको वा संख्येयगुणाभ्यधिको वा, असंख्येयगुणाभ्यधिको वा भवति, 'ठिईए तिट्ठाणवडिए' स्थित्या-आयुः कर्मानुभवरूपया, वायुकायिकस्त्रिस्थानपतितो भवति, असंख्येयभागहीनो वा, संख्येयभागहीनो वा, संख्येयगुण हीनो वा भवति, असंख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयगुणाभ्यधिको वा, भवति 'वण्णगंधरसफासमइअण्णाण सुयअण्णाण अचक्खुदंसणपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए' वर्णगंधरसस्पर्शमत्यज्ञानश्रुताज्ञाना चक्षुर्दर्शन पर्यवैरेको वायुकायिको वायुकायिकान्तरापेक्षया षट्स्थानपतितो भवति, अनन्तभागहीनो वा, असंख्येयभागहीनो वा,

---

या अधिक होता है। अगर हीन है तो असंख्यात भाग हीन, संख्यात भाग हीन, संख्यातगुण हीन अथवा असंख्यातगुण हीन होता है। यदि अधिक होता है तो असंख्यातभाग अधिक, संख्यातभाग अधिक संख्यातगुण अधिक या असंख्यातगुण अधिक होता है।

एक वायुकायिक दूसरे वायुकायिक से स्थिति की अपेक्षा से त्रिस्थानपतित होता है, अर्थात् यदि हीन होता है तो असंख्यातभाग हीन, संख्यातभाग हीन, संख्यातगुण हीन होता है और अधिक होता है तो असंख्यातभाग अधिक, संख्यातभाग अधिक या संख्यात गुण अधिक या असंख्यात गुण अधिक होता है।

एक वायुकायिक दूसरे वायुकायिक से वर्ण, गंध, रस, स्पर्श मत्यज्ञान, श्रुताज्ञान और अचक्षुदर्शन के पर्यायों की अपेक्षा षट्स्थानपतित हीन या अधिक होता है, अर्थात् अनन्तभाग हीन असं-

---

અસંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ગુણહીન અથવા અસંખ્યાત ગુણહીન બને છે. જો અધિક છે તો અસંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ભાગ અધિક અગર સંખ્યાત ગુણ અધિક થાય છે.

એક વાયુકાયિક બીજા વાયુકાયિકથી સ્થિતિથી અપેક્ષાએ ત્રિસ્થાન પતિત બને છે, અર્થાત્ જો હીન બને છે તો અસંખ્યાત ભાગહીન સંખ્યાતભાગ હીન સંખ્યાત ગુણહીન, થાય છે અધિક બને છે તો અસંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ભાગ અધિક અગર સંખ્યાત ગુણ અધિક થાય છે.

એક વાયુકાયિક બીજા વાયુકાયિકથી વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, મત્યજ્ઞાન, શ્રુતાજ્ઞાન, અને અચક્ષુદર્શનના પર્યાયોની અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાન પતિત હીન અગર અધિક થાય છે, અર્થાત્ અનન્તભાગ હીન, અસંખ્યાત ભાગહીન સંખ્યાત

संख्येयभागहीनो वा, संख्येयगुणहीनो वा, असख्येयगुणहीनो वा, अनन्तगुण हीनो वा, अनन्तभागाभ्यधिको वा, असंख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयगुणाभ्यधिको वा, असंख्येयगुणाभ्यधिको वा भवति इत्याशयः, गौतमः पृच्छति–'वणस्सइकाइयाणं पुच्छा' वनस्पतिकायिकायिकानां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति पृच्छा, भगवान् उत्तरयति–'गोयमा !' हे गौतम ! 'अणंता पज्जवा पण्णत्ता' वनस्पतिकायिकानाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, गौतमस्तत्र कारणं पृच्छति–'से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ' हे भदन्त ! तत् अथ केनार्थेन–कथं तावत्, एवमुक्तरीत्या, उच्यते–'वणस्सइकाइयाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?' वनस्पतिकायिकानाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः इति ? भगवान् उत्तरयति–'गोयमा !' हे गौतम ! 'वणस्सइकाइए वणस्सइकाइयस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले' वनस्पतिकायिको वनस्पतिकायिकान्तरस्य द्रव्यार्थतया–द्रव्यार्थिक नयेन, तुल्यो भवति 'पएसट्ठयाए तुल्ले' प्रदेशार्थतया तुल्यो भवति, 'ओगाह-

---

ख्यातभाग हीन, संख्यातभाग हीन, संख्यातगुण हीन, असंख्यात गुण हीन या अनन्तगुण हीन होता है और जो अधिक है वह इसी प्रकार अधिक होता है। इस कारण वायुकायिकों के अनन्त पर्याय हैं।

गौतम–भगवन् ! वनस्पतिकायिकों के कितने पर्याय हैं ?

भगवान्–गौतम ! अनन्त पर्याय हैं।

गौतम–भगवन् ! किस हेतु से वनस्पतिकायिकों के अनन्त पर्याय कहे गए हैं।

भगवान्–हे गौतम ! एक वनस्पतिकायिक दूसरे वनस्पतिकायिक से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य है, प्रदेशों की दृष्टि से भी तुल्य है, मगर शरीर की ऊंचाई रूप अवगाहना की दृष्टि से चतुःस्थान-

---

ભાગહીન સખ્યાતગુણુ હીન, અસખ્યાતગુણુ હીન, અગર અનન્ત ગુણુહીન થાય છે અને જે અધિક છે તે આજ રીતે અધિક થાય છે. એ કારણે વાયુકાયિકોનાઅનન્તપર્યાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી–ભગવન્ ! વનસ્પતિકાયિકોના કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્–ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી–ભગવન્ કયા હેતુથી વનસ્પતિકાયિકોના અનન્ત પર્યાય કહેલા છે ?

શ્રી ભગવાન્–ગૌતમ ! એક વનસ્પતિકાયિક બીજા વનસ્પતિકાયિકથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે, પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ પણુ તુલ્ય છે, પણુ શરીરની ઊંચાઇ રૂપ અવગાહનાની દૃષ્ટિએ ચતુસ્થાન પતિત થાય છે, અર્થાત્ કોઇ કોઇની અપે-

णट्ठयाए चउट्ठाणवडिए' अवगाहनार्थतया-शरीरोच्छ्रयार्थतया वनस्पतिकायिकश्चतुःस्थानपतितो भवति-असंख्येयभाग हीनो वा, संख्येयभाग हीनो वा, संख्येयगुणहीनो वा, असंख्येयगुण हीनो वा भवति, असंख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयगुणाभ्यधिको वा, असंख्येयगुणाभ्यधिको वा भवति इत्याशयः, 'ठिईए तिट्ठाणवडिए' स्थित्या-आयुः कर्मानुभवरूपया, वनस्पतिकायिकस्त्रिस्थानपतितो भवति-असंख्येयभागहीनो वा, संख्येयभागहीनो वा, संख्येयगुणहीनो वा भवति, असंख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयगुणाभ्यधिको वा भवतीत्याशयः, 'वण्णगंधरसफासमइअण्णाण सुयअण्णाण अचक्खुदंसणपज्जवेहि य छट्ठाणवडिए' वर्ण-

---

पतित होता है, अर्थात् कोई किसी की अपेक्षा असंख्यातभाग हीन होता है, कोई किसी से संख्यातभाग हीन होता है, कोई किसी से संख्यातगुण हीन होता है तो कोई किसी से असंख्यातगुण हीन होता है। यदि अधिक हो तो कोई किसी से असंख्यातभाग अधिक होता है, संख्यातभाग अधिक होता है, संख्यातगुण अधिक होता है या असंख्यातगुण अधिक होता है।

आयुकर्म के अनुभव रूप स्थिति की अपेक्षा से त्रिस्थानपतित होता है, अर्थात् असंख्यातभाग हीन, संख्यातभाग हीन या संख्यात गुण हीन होता है, असंख्यातभाग अधिक, संख्यातभाग अधिक या संख्यातगुण अधिक होता है।

वर्ण, गंध, रस, स्पर्श, मत्यज्ञान, श्रुताज्ञान और अचक्षुदर्शन के पर्यायों की अपेक्षा षट्स्थानपतित होता है, अर्थात् एक वनस्पति-

---

क्षाએ અસંખ્યાત ભાગહીન થાય છે, કોઇ કોઇનાથી સંખ્યાત ભાગહીન થાય છે, કોઇ કોઇનાથી સંખ્યાત ગુણહીન થાય છે તો કોઇ કોઇનાથી અસંખ્યાત ગુણહીન બને છે. જો અધિક થાય તો કોઇ કોઇનાથી અસંખ્યાત ભાગ અધિક થાય છે, સંખ્યાત ભાગ અધિક થાય છે, સંખ્યાત ગુણ અધિક થાય છે અગર અસંખ્યાત ગુણ અધિક થાય છે

આયુ, કર્મના અનુભવ રૂપ સ્થિતિની અપેક્ષાએ ત્રિસ્થાન પતિત બને છે. અર્થાત્ અસંખ્યાતભાગ હીન સંખ્યાતભાગ હીન અગર સંખ્યાત ગુણહીન થાય છે. અસંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાતભાગ અધિક અગર સંખ્યાતગુણ અધિક થાય છે.

વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, મત્યજ્ઞાન, શ્રુતાજ્ઞાન અને અચક્ષુદર્શનના પર્યાયોની અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે. અર્થાત્ એક વનસ્પતિકાયિક બીજા વનસ્પતિકાયિકની અપેક્ષાએ વર્ણ આદિ પર્યાયોની દૃષ્ટિએ અનન્ત ભાગહીન

गन्धरसस्पर्शमत्यज्ञानश्रुताज्ञानाचक्षुर्दर्शनपर्यवैश्च वनस्पतिकायिकः षट्स्थानपतितो भवति तथा च वर्णगन्धादि पर्यवैरेको वनस्पतिकायिको वनस्पतिकायिकान्तरापेक्षया अनन्तभागहीनो वा, असंख्येयभागहीनो वा, संख्येयभागहीनो वा, संख्येयगुणहीनो वा, असंख्येयगुणहीनो वा, अनन्तगुणहीनो वा भवति, अनन्तभागाभ्यधिको वा, असंख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयगुणाभ्यधिको वा, असंख्येयगुणाभ्यधिको वा, अनन्तगुणाभ्यधिको वा भवति इत्यर्थः, प्रकृतमुपसंहरन्नाह-'से एएणट्ठेणं गोयमा ! एवं वुच्चइ' हे गौतम ! तत्-तस्मात्कारणात् एतेनार्थेन-उपर्युक्तरूपेण, एवमुक्तरीत्या उच्यते -'वणस्सइकाइयाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता' वनस्पतिकायिकानाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः-प्रतिपादिताः सन्तीत्याशयः ॥सू० ४॥

द्वीन्द्रियादि पर्यायवक्तव्यता—

मूलम्-बेइंदियाणं पुच्छा, गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता, से केणट्ठेणं भंते! एवं वुच्चई बेइंदियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता? गोयमा ! बेइंदिए बेइंदियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले पएसट्ठयाए तुल्ले ओगाहणट्ठयाए सिय हीणे सिय तुल्ले सिय अब्भहिए जइ हीणे असंखिज्जइ भागहीणे वा संखिज्जइभाग हीणे वा संखिज्जइगुणहीणे वा असंखिज्जइगुणहीणे वा अह अब्भहिए

कायिक दूसरे वनस्पतिकायिक की अपेक्षा वर्ण आदि पर्यायों की दृष्टि से अनन्तभाग हीन, असंख्यातभाग हीन, संख्यातभाग हीन, संख्यातगुण हीन, असंख्यातगुण हीन या अनन्तगुण हीन होता है और यदि अधिक हो तो अनन्तभाग अधिक, असंख्यातभाग अधिक, संख्यातभाग अधिक, संख्यातगुण अधिक, असंख्यात गुण अधिक अथवा अनन्तगुण अधिक होता है। इस कारण, हे गौतम ! ऐसा कहा जाता है कि वनस्पतिकायिक जीवों के अनन्त पर्याय हैं ॥४॥

અસંખ્યાતભાગ હીન, સંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ગુણહીન, અસંખ્યાત ગુણ હીન અગર અનન્ત ગુણહીન થાય છે અને જો અધિક થાય તો અનન્ત ભાગ અધિક, અસંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ગુણ અધિક અસંખ્યાતગુણ અધિક અથવા અનન્તગુણ અધિક હોય છે. એ કારણે હે ગૌતમ ! એવું કહેવાય છે કે વનસ્પતિ કાયિક જીવોના અનન્ત પર્યાય છે ॥ ૪ ॥

असंखिज्जइभाग अब्भहिए वा संखिज्जइभाग अब्भहिए वा संखिज्जगुणमब्भहिए वा असंखिज्जगुणमब्भहिए वा ठिईए तिट्ठाणवडिए वण्णगंधरसफास आभिणिबोहियनाण सुयनाण मइअण्णाण सुय अण्णाण अचक्खुदंसण पज्जवेहि य छट्ठाण-वडिए एवं तेइंदियावि एवं चउरिंदिया वि नवरं दो दंसणा चक्खुदंसणं अचक्खुदंसणं पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं पज्जवा जहा नेरइयाणं तहा भाणियव्वा मणुस्साणं भंते ! केवइया पज्जवा पण्णत्ता ? गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता से केण-ट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ मणुस्साणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ? गोयमा ! मणूसे मणूसस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले पएसट्ठयाए तुल्ले ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए वण्णगंधरसफासआभिणिबोहि-यनाण सुयनाण ओहिनाण मणपज्जवनाण पज्जवेहिं छट्ठाणव-डिए केवलनाणपज्जवेहिं तुल्ले तिहिं दंसणेहिं छट्ठाणवडिए, केवल दंसणपज्जवेहिं तुल्ले, वाणमंतरा ओगाहणट्ठयाए ठिईए चउट्ठाणवडिया, वण्णाइहिं छट्ठाणवडिया जोइसिया वेमाणिया वि, एवं चेव नवरं ठिईए तिट्ठाणवडिया । सू०५॥

छाया—द्वीन्द्रियाणां पृच्छा, गौतम ! अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते—द्वीन्द्रियाणाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः? गौतम ! द्वीन्द्रियो

द्वीन्द्रियादि पर्याय वक्तव्यता—

शब्दार्थ—(बेइंदियाणं पुच्छा) द्वीन्द्रियों के विषय में प्रश्न—उनके पर्याय कितने हैं ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ—बेइंदियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! किस कारण ऐसा कहा जाता

દ્વીન્દ્રિયાદિ પર્યાય વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ–(बेइंदियाणं पुच्छा) દ્વીન્દ્રિયોના વિષયમા પ્રશ્ન તેમના પર્યાય કેટલા છે ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ? (से केणट्ठेण भंते ! एवं वुच्चइ बेइंदियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) હે ભગવન્ ! શા કારણે

द्वीन्द्रियस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया स्याद्धीनः, स्यात्तुल्यः, स्यादभ्यधिकः, यदा हीनः, असंख्येयभागहीनो वा, संख्येयभागहीनो वा, संख्येयगुणहीनो वा, असंख्येयगुणहीनो वा अथाभ्यधिकः असंख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयभागाभ्यधिको वा संख्येयगुणाभ्यधिको वा, असंख्येयगुणाभ्यधिकोवा, स्थित्या त्रिस्थानपतितः, वर्णगन्धरसस्पर्शाभिनिवोधिकज्ञानश्रुतज्ञानम-

---

है कि द्वीन्द्रियों के अनन्त पर्याय हैं ? (गोयमा ! बेइंदिए बेइंदियस्स दव्वट्टयाए तुल्ले) हे गौतम ! द्वीन्द्रिय द्वीन्द्रिय से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य है (पएसट्टयाए तुल्ले) प्रदेशों से तुल्य है (ओगाहणट्टयाए सिय हीणे, सिय तुल्ले सिय अब्भहिए) अवगाहना से स्यात् हीन, स्यात् तुल्य, स्यात् अधिक होता है (जइ हीणे) यदि हीन है तो (असंखेज्जइभाग हीणे वा) असंख्यात भाग हीन होता है (संखेज्जइ-भाग हीणे वा) या सख्यातभाग हीन होता है (संखेज्जइगुण हीणे वा) या संख्यातगुण हीन होता है (असंखेज्जइगुणहीणे वा) अथवा असंख्यातगुण हीन होता है (अह अब्भहिए) अगर अधिक हो तो असंखेज्जइभाग अब्भहिए वा) असंख्यातभाग अधिक होता है (संखेज्जइ-भाग अब्भहिए वा) संख्यातभाग अधिक होता है (संखिज्जइगुण-मब्भहिए वा) संख्यातगुण अधिक होता है (असंखिज्जइगुणमब्भ-हिए व)। अथवा असंख्यातगुण अधिक होता है ।

(ठिईए तिट्ठाणवडिए) स्थिति की अपेक्षा त्रिस्थानपतित है (वण्ण-

એમ કહેવાય છે કે દ્વીન્દ્રિયોનાં અનન્ત પર્યાય છે ? (गोयमा ! बेइंदिए बेइंदियस्स दव्यट्ठयाए तुल्ले) હે ગૌતમ ! દ્વીન્દ્રિય દ્વીન્દ્રિયથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે (पएसट्ठयाए तुल्ले) પ્રદેશોથી તુલ્ય છે (ओगाहणट्ठयाए, सिय हीणे सिय तुल्ले सिय· अब्भहिए) અવગાહનાથી સ્યાત્ હીન, સ્યાત્ તુલ્ય, સ્યાત્ અધિક બને છે (जइ हीणे) જો હીન છે તો (असंखेज्जइभागहीणेवा) અસંખ્યાત ભાગ હીન થાય છે (संखेज्जइ भागहीणे वा) સંખ્યાત ભાગ હીન બને છે (संखेज्जइ गुणहीणे वा) અગર સંખ્યાત-ગુણ હીન થાય છે (असंखेज्जइ गुणहीणे वा) અથવા અસંખ્યાત ગુણહીન થાય છે (अह अब्भहिए) અગર અધિક થાય છે (असंखेज्जइ भाग अब्भहिए वा) અસંખ્યાત ભાગઅધિક થાય છે(संखिज्जइ भाग अब्भहिए वा) સંખ્યાતભાગ અધિક થાય છે (संखिज्जइ गुण अब्भहिए वा) સંખ્યાતગુણ અધિક બને છે (असंखिज्जइ गुणमब्भहिए वा) અથવા અસંખ્યાત ગુણ અધિક બને છે

(ठिइए तिट्ठाणवडिए) સ્થિતિની અપેક્ષાએ ત્રિસ્થાન પતિત છે (वण्ण गंधरस-

त्यज्ञानश्रुतज्ञानाचक्षुर्दर्शनपर्यवैश्च षट्स्थानपतितः, एवं त्रीन्द्रिया अपि, एवं चतुरिन्द्रिया अपि, नवरं द्वे दर्शने, चक्षुर्दर्शनम्, अचक्षुर्दर्शनम्, पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानां पर्यवा यथा नैरयिकाणां तथा भणितव्याः, मनुष्याणां भदन्त ! कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः? गौतम ! अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, तत् केनार्थेन भदन्त! एवमुच्यते–मनुष्याणामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः? गौतम ! मनुष्यो मनुष्यस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः,

---

गंध रस फास–आभिणिबोहियनाण–सुयणाण–मइअण्णाण–सुयअण्णाण–अचक्खुदंसण पज्जवेहिं य) वर्ण, गंध, रस, स्पर्श, आभिनिबोधिकज्ञान, श्रुतज्ञान, मत्यज्ञान, श्रुत–अज्ञान, अचक्षुदर्शन पर्यायों से (छट्ठाणवडिए) षट्स्थानपतित होता है ।

(एवं तेइंदिया वि) इसी प्रकार त्रीन्द्रिय (एवं चउरिंदिया वि) इसी प्रकार चौइन्द्रिय भी (नवरं) विशेष यह है कि (दो दंसणा–चक्खुदंसणं अचक्खुदंसणं) दो दर्शन–चक्षुदर्शन, अचक्षुदर्शन ।

(पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं पज्जवा) पंचेन्द्रिय तिर्यचों के पर्याय (जहा नेरइयाणं) नारकों के समान (तहा भाणियव्वा) वैसे ही कहने चाहिये ।

(मणुस्साणं भंते ! केवइया पज्जवा पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! मनुष्यों के कितने पर्याय कहे है ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ मणुस्साणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता) किस अपेक्षा से हे भगवन् ! ऐसा कहा जाता है कि मनुष्यों के अनन्त पर्याय कहे हैं ? (गोयमा !) हे

फास आभिणिवोहियणाण सुयणाण मइअण्णाण सुयअण्णाण अचक्खुदंसण पज्जवेहिं य) वर्णु गंध रस स्पर्श, આભિનિબોધિકજ્ઞાન, श्रुतज्ञान मत्यज्ञान श्रुताज्ञान, અચક્ષુદર્શન પર્યાયોથી (छट्ठाण वडिए) ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે

(एवं तेइंदियावि) એ પ્રકારે ત્રીન્દ્રિય પણ (एवं चउरिंदिया वि) એ રીતે ચતુરિન્દ્રિય પણ (नवरं) વિશેષતા એકે (दो दंसणा चक्खुदंसणं अचक्खुदंसणं) દર્શન બે–ચક્ષુદર્શન અને અચક્ષુદર્શન

(पंचिंदिय तिरिक्खजोणियाणं पज्जवा) પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોના પર્યાય (जहा णेरइयाणं) નારકોના સમાન (तहा भाणियव्वा) તેવાજ કહેવા જોઈએ

(मणुस्साणं भंते ! केवइया पज्जवा पण्णत्ता) હે ભગવન્ ! મનુષ્યોના કેટલા પર્યાય કહ્યા છે ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ मणुस्साणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता) કઈ અપેક્ષાએ ભગવન્ ! એમ કહેવાય છે કે મનુષ્યોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ? (गोयमा !)

प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया चतुःस्थानपतितः, स्थित्या चतुःस्थान पतितो वर्णगन्धरसस्पर्शाभिनिवोधिकज्ञानश्रुतज्ञानावधिज्ञान मनःपर्यवज्ञानकेवलज्ञानपर्यवैस्तुल्यस्त्रिभिर्दर्शनैः षट्स्थानपतितः, केवलदर्शनपर्यवैस्तुल्यः, वानव्यन्तरा अवगाहनार्थतया स्थित्या चतुःस्थानपतितः, वर्णादिभिः षट्स्थानपतिताः, ज्योतिष्काः वैमानिका अपि एवञ्चैव, नवरं स्थित्या त्रिस्थानपतिताः॥

गौतम ! (मणूसे मणूसस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) मनुष्य मनुष्य से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य है (पएसट्ठयाए तुल्ले) प्रदेशों से तुल्य है (ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) अवगाहना से चतुःस्थानपतित है। (ठिईए चउट्ठाणवडिए-स्थिति से चतुःस्थानपतित है। (वण्ण-गंध-रस-फास-आभिणिबोहियनाण-सुयनाण-ओहिनाण-मणपज्जवनाण-पज्जवेहिं (छट्ठाणवडिए) वर्ण, गंध, रस, स्पर्श, आभिनिबोधिकज्ञान, श्रुतज्ञान, अवधिज्ञान, मनःपर्यवज्ञान के पर्यायों से षट्स्थानपतित है (केवलणाणपज्जवेहिं तुल्ले) केवलज्ञान के पर्यायों से तुल्य है (तिहिं अण्णाणेहिं तिहिं दंसणेहिं छट्ठाणवडिए) तीन अज्ञान तीन दर्शनों से षट्स्थानपतित है (केवलदंसण पज्जवेहिं तुल्ले) केवलदर्शन के पर्यायों से तुल्य है।

(वाणमंतरा ओगाहणट्ठयाए ठिईए चउट्ठाणवडिया) वानव्यन्तर देव अवगाहना और स्थिति से चतुःस्थानपतित हैं (वण्णाइहिं छट्ठाणवडिया) वर्ण आदि के पर्यायों से षट्स्थानपतित हैं (जोइसिया वेमाणिया वि एवं चेव) ज्योतिष्क, वैमानिक भी इसी प्रकार (नवरं

હે ગૌતમ ! (मणूसे मणूसस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) મનુષ્ય મનુષ્યથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (पएसट्ठयाए तुल्ले) પ્રદેશોથી તુલ્ય છે, (ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) અવગાહનાથી ચતુ.સ્થાન પતિત છે (ठिइए चउट्ठाणवडिए) સ્થિતિથી ચતુ.સ્થાન પતિત છે (वण्णगंधरसफास आभिणिबोहियनाण सुयणाण ओहिनाण मणपज्जवनाणपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए) વર્ણ ગંધ રસ, સ્પર્શ, આભિનિબોધિકજ્ઞાન શ્રુતજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન, મનઃપર્યવજ્ઞાનના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત છે (केवलणाणपज्जवेहि तुल्ले) કેવળજ્ઞાનના પર્યાયોથી તુલ્ય છે (तिहि अण्णाणेहि छट्ठाणवडिए) ત્રણ અજ્ઞાન ત્રણ દર્શનથી ષટ્સ્થાન પતિત છે (केवलदंसणपज्जवेहि तुल्ले) કેવળ દર્શનના પર્યાયોથી તુલ્ય છે

(वाणमंतरा ओगाणट्ठयाए ठिईए चउट्ठाणवड्डिया) વાનવ્યન્તર દેવ અવગાહના અને સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન પતિત છે (वण्णाइहि छट्ठाणवडिया) વર્ણ આદિના પર્યાયોથી છ સ્થાન પતિત છે (जोइसिया वेमाणिया वि एवं चेव) જ્યોતિષ્ક, અને વૈમાનિક પણ એજ પ્રકારે (नवरं ठिईए तिट्ठाणवडिया) વિશેષતા એ છે કે

टीका-अथ द्वीन्द्रियादीनां पर्यायान् प्ररूपयितुमाह-'बेइंदियाणं पुच्छा' द्वीन्द्रियाणां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः? इति पृच्छा, भगवान् उत्तरयति-'गोयमा!' हे गौतम! 'अणंता पज्जवा पण्णत्ता' द्वीन्द्रियाणाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, गौतमस्तत्र कारणं पृच्छति-'से केणट्ठेणं भंते! एवं वुच्चइ बेइंदियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता? हे भदन्त! तत्-अथ, केनार्थेन कथं तावत्, एवम्-उक्तरीत्या, उच्यते-द्वीन्द्रियाणाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः? इति, भगवान् उत्तरयति-'गोयमा!' हे गौतम! 'बेइंदिए बेइंदियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले' द्वीन्द्रियस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, 'पएसट्ठयाए तुल्ले' प्रदेशार्थतया तुल्यो भवति, 'ओगाहणट्ठयाए' अवगाहनार्थतया-शरीरोच्छ्रयार्थतया 'सिय हीणे'

ठिईए तिट्ठाणवडिया) विशेषता यह कि स्थिति से त्रिस्थानपतित हैं।

अब द्वीन्द्रिय आदि जीवों के पर्यायों की प्ररूपणा की जाती है-

टीकार्थ-सर्व प्रथम द्वीन्द्रियों के विषय में पृच्छा की गई है कि हे भगवन्! द्वीन्द्रिय जीवों के कितने पर्याय हैं? भगवान् उत्तर देते हैं-हे गौतम! द्वीन्द्रियों के अनन्त पर्याय हैं।

गौतम पुनः प्रश्न करते हैं-हे भगवन्! किस कारण से ऐसा कहते हैं कि द्वीन्द्रियों के अनन्त पर्याय हैं?

भगवान्-गौतम! एक द्वीन्द्रिय जीव दूसरे जीवों से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य है अर्थात् सभी द्वीन्द्रिय जीव समान रूप से एक-एक जीव द्रव्य हैं, इस प्रकार द्रव्य की दृष्टि से उनमें कोई विशेषता नहीं है। प्रदेशों की दृष्टि से भी द्वीन्द्रिय-द्वीन्द्रिय में कोई विशेषता नहीं है, सब समान असंख्यात प्रदेशी हैं। मगर अवगाहना अर्थात्

સ્થિતિથી ત્રિસ્થાન પતિત છે

ટીકાર્થ—હવે દ્વીન્દ્રિય આદિ જીવોના પર્યાયની પ્રરૂપણા કરાય છે સર્વ પ્રથમ દ્વીન્દ્રિય જીવોના વિષયમાં પૃચ્છા કરાઈ છે કે ભગવન્! દ્વીન્દ્રિય જીવોના કેટલા પર્યાય છે?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ! દ્વીન્દ્રિયના અનન્ત પર્યાય છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી પુન પ્રશ્ન કરે છે-કયા કારણે એમ કહે છે કે દ્વીન્દ્રિયોના અનન્ત પર્યાય છે?

શ્રી ભગવાન્—ગૌતમ! એક દ્વીન્દ્રિય જીવ બીજા દ્વીન્દ્રિય જીવથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે અર્થાત્ બધા દ્વીન્દ્રિય જીવ સમાન રૂપથી એક એક જીવ દ્રવ્ય છે. એ પ્રકારે દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તેમનામા વિશેષતા નથી. પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ પણ દ્વીન્દ્રિય દ્વીન્દ્રિયમા કોઇ વિશેષતા છે નહિ. બધા સમાન સંખ્યાત

स्याद्धीनो भवति, 'सिय तुल्ले' स्यात्-कदाचित् तुल्यो भवति, 'सिय अब्भहिए' स्यात्-कदाचिद् अभ्यधिको भवति, तत्र 'जइ हीणे असंखिज्जइ भागहीणे वा' यदा हीनो विवक्षितस्तदा असंख्येयभागहीनो वा भवति, 'संखिज्जइ भागहीणे वा' संख्येयभागहीनो वा भवति, 'संखिज्जइगुणहीणे वा' संख्येयगुणहीनो वा भवति, 'असंखिज्जइ गुणहीणे वा' असंख्येय गुणहीनो वा भवति, 'अह अब्भहिए असंखिज्जभाग अब्भहिए वा' अथाभ्यधिको यदा विवक्षितस्तदा असंख्येयभागाभ्यधिको वा भवति, 'संखिज्जइभाग अब्भहिए वा' संख्येयभागाभ्यधिको वा भवति, 'संखिज्जगुणमब्भहिए वा' संख्येयगुणाभ्यधिको वा भवति, 'असंखिज्जगुणमब्भहिए वा' असंख्येयगुणाभ्यधिको वा भवति, 'ठिईए तिट्ठाणवडिए' स्थित्या-आयुः कर्मानुभवलक्षण स्थित्यपेक्षयेत्यर्थः त्रिस्थानपतितो भवति तथा चैको द्वीन्द्रियो द्वीन्द्रियान्तरापेक्षया असंख्येयभागहीनो वा, संख्येयभागहीनो वा, संख्येयगुणहीनो वा भवति, असंख्येयभागाभ्यधिको वा भवति, संख्येय-

---

शरीर की ऊंचाई सब की समान नहीं होती। कोई किसी से हीन होता है, कोई किसी से तुल्य होता है और कोई किसी से अधिक होता है। यदि हीन हो तो असंख्यातभाग हीन होता है, संख्यातभाग हीन होता है, संख्यातगुण हीन होता है अथवा असंख्यातगुण हीन होता है। अगर अधिक होता है तो असंख्यातभाग अधिक होता है, संख्यातभाग अधिक होता है, संख्यातगुण अधिक होता है अथवा असंख्यातगुण अधिक होता है।

स्थिति की अपेक्षा त्रिस्थानपतित है, अर्थात् एक द्वीन्द्रिय दूसरे द्वीन्द्रिय की अपेक्षा स्थिति की दृष्टि से असंख्यातभाग हीन होता है, संख्यातभाग हीन होता है अथवा संख्यातगुण हीन होता है।

પ્રદેશી છે. પરન્તુ અવગાહના અર્થાત્ શરીરની ઊંચાઇ બધાની સરખી નથી હોતી. કોઇ કોઇનાથી હીન હોય છે, કોઇ કોઇનાથી તુલ્ય હોય છે, અને કોઇ કોઇ-નાથી અધિક હોય છે. જો હીન હોય તો અસંખ્યાતભાગ હીન બને છે. સંખ્યાતભાગ હીન બને છે, સંખ્યાતગુણુ હીન થાય છે, અથવા અસંખ્યાત ગુણુ હીન હોય છે. અગર અધિક હોય છે તો અસંખ્યાત ભાગ અધિક હોય છે, સંખ્યાત ભાગ અધિક હોય છે, સંખ્યાત ગુણુ અધિક હોય છે અથવા અસં-ખ્યાત ગુણુ અધિક હોય છે.

સ્થિતિની અપેક્ષાએ ત્રિસ્થાન પતિત થાય છે. અર્થાત્ એક દ્વીન્દ્રિય બીજા દ્વીન્દ્રિયની અપેક્ષાએ સ્થિતિની દૃષ્ટિએ અસંખ્યાત ભાગહીન થાય છે સંખ્યાત ભાગ હીન થાય છે અથવા અસંખ્યાત ગુણુ હીન થાય છે અને જો

भागाभ्यधिको वा भवति, असंख्येयगुणाभ्यधिको वा भवति, इत्याशयः, 'वण्णगंधरसफासआभिणिवोहियनाणसुयनाणमइअण्णाणसुयअण्णाणअचक्खुदंसण-पज्जवेहि य छट्ठाणवडिए' वर्णगन्धरसस्पर्शाभिनिबोधिकज्ञानश्रुतज्ञानमत्यज्ञान-श्रुताज्ञानाचक्षुर्दर्शनपर्यवैश्च द्वीन्द्रियो द्वीन्द्रियान्तरापेक्षया षट् स्थानपतितो भवति -अनन्तभागहीनो वा, असंख्येयभागहीनो वा, संख्येयभागहीनो वा, संख्येयगुण-हीनो वा, असंख्येयगुणहीनो वा, अनन्तगुणहीनो वा भवति, अनन्तभागाभ्य-धिको वा, असंख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयगुणा-भ्यधिको वा, असंख्येयगुणाभ्यधिको वा, अनन्तगुणाभ्यधिको वा भवति इत्या-शयः, 'एवं तेइंदियावि' एवम्-पूर्वोक्तरीत्या, त्रीन्द्रिया अपि, 'एवं चउरिंदियावि' एवम्-उपर्युक्तरीत्या, चतुरिन्द्रिया अपि द्वीन्द्रियवदेवावसेयाः, किन्तु 'नवरं दोदंसणा चक्खुदंसणं, अचक्खुदंसणं' नवरम्-पूर्वापेक्षया विशेषस्तु द्वे दर्शने चतुरिन्द्रियाणां भवतः-चक्षुर्दर्शनञ्च, अचक्षुर्दर्शनञ्चेति, 'पंचिंदियतिरिक्ख

और यदि अधिक हो तो असंख्यातभाग अधिक, संख्यातभाग अधिक अथवा संख्यातगुण अधिक होता है।

वर्ण, गंध, रस, स्पर्श, आभिनिबोधिकज्ञान, श्रुतज्ञान, मति-अज्ञान, श्रुत-अज्ञान और अचक्षुदर्शन के पर्यायों से षट्स्थानपतित होता है, अर्थात् एक द्वीन्द्रिय दूसरे द्वीन्द्रिय से अनन्तभाग हीन, असंख्यातभाग हीन, संख्यातभाग हीन, संख्यातगुण हीन, असं-ख्यातगुण हीन अथवा अनन्तगुण हीन होता है। इसी तरह अधिक का भी समझ लेना।

इसी प्रकार त्रीन्द्रिय जीवों के विषय में भी समझ लेना चाहिए। चतुरिन्द्रिय जीवों के विषय में भी ऐसा ही कहना चाहिए, मगर चौइन्द्रियों में चक्षुदर्शन और अचक्षुदर्शन यों दो दर्शन कहना

અધિક હોય તો અસંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ભાગ અધિક અથવા સંખ્યાત ગુણ અધિક બને છે.

વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, આભિનિબોધિક જ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, મતિજ્ઞાન, શ્રુતઅજ્ઞાન, અને ચક્ષુદર્શનના પર્યાયથી છ સ્થાન પતિત બને છે અર્થાત્ એક દ્વીન્દ્રિય બીજા દ્વીન્દ્રિયથી અનન્ત ભાગ હીન, અસંખ્યાત ભાગ હીન, સંખ્યાત ભાગ હીન, સંખ્યાત ગુણ હીન, અસંખ્યાત ગુણ હીન અથવા અનન્ત ગુણ હીન થાય છે. એજ પ્રકારે અધિક પણ સમજી લેવા.

આ રીતે દ્વીન્દ્રિય જીવોના વિષયમાં પણ સમજી લેવું જોઈએ. ચતુરિ-ન્દ્રિય જીવોના વિષયમાં પણ એમ જ કહેવું જોઈએ. પરન્તુ ચતુરિન્દ્રિયમાં

जोणियाणं पज्जवा जहा नेरइयाणं तहा भाणियव्वा' पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानां पर्यवाः यथा नैरइकाणां प्रतिपादितास्तथा भणितव्याः–प्रतिपादयितव्याः, गौतमः पृच्छति–'मणुस्साणं भंते ! केवइया पज्जवा पण्णत्ता ?' हे भदन्त ! मनुष्याणां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? भगवान् उत्तरयति 'गोयमा ! हे गौतम ! 'अणंता पज्जवा पण्णत्ता' मनुष्याणम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, ? गौतमः पृच्छति–'से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ' हे भदन्त ! तत्–अथ, केनार्थेन–कथं तावत्, एवमुच्यते–'मणुस्साणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?' मनुष्याणाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति, भगवान् उत्तरयति–'गोयमा !' हे गौतम ! 'मणूसे मणूसस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले' मनुष्यो मनुष्यस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, 'पएसट्ठयाए तुल्ले' प्रदेशार्थतया तुल्यो भवति 'ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए' अवगाहनार्थतया–शरीरोच्छ्रयार्थतया मनुष्यश्चतुःस्थान पतितो भवति, तथा चैको मनुष्यो मनुष्यान्तरापेक्षया यदा हीनतया विवक्षितस्तदा असंख्येयभागहीनो वा, संख्येयभागहीनो

चाहिए, क्योंकि उनमें चक्षुदर्शन भी पाया जाता है। पंचेन्द्रिय तिर्यंचों के पर्याय नारक जीवों के समान कहने चाहिए।

श्री गौतम पुनः प्रश्न करते हैं–हे भगवन् ! मनुष्यों के कितने पर्याय कहे गए हैं ?

भगवान्–हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे गए हैं।

गौतम–किस कारण से भगवन् ! कहा जाता हैं कि मनुष्यों के अनन्त पर्याय कहे गए हैं ?

भगवान्–एक मनुष्य दूसरे मनुष्य से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य है और प्रदेशों की अपेक्षा भी तुल्य है, मगर अवगाहना की अपेक्षा तुल्य नहीं होता–चतुःस्थानपतित होता है। अगर एक मनुष्य दूसरे

ચક્ષુદર્શન અને અચક્ષુદર્શન એમ બે દર્શન કહેવા જોઇએ, કેમકે તેમનામાં ચક્ષુ દર્શન પણ મળી આવે છે. પચેન્દ્રિય તિર્યંચોના પર્યાય નારક જીવોના સમાન કહેવા જોઈએ.

શ્રી ગૌતમસ્વામી પુનઃ પ્રશ્ન કરે છે–ભગવન્ ! મનુષ્યોના કેટલા પર્યાય કહેલા છે ?

શ્રી ગૌતમસ્વામી–શા કારણે ભગવન્ કહેવાય છે કે મનુષ્યોના અનન્ત પર્યાય કહેલા છે ?

શ્રી ભગવાન્–એક મનુષ્ય બીજા મનુષ્યથી, દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય અને પ્રદેશોની અપેક્ષાએ પણ તુલ્ય છે, પણ અવગાહનાની અપેક્ષાએ તુલ્ય નથી હોતા–ચતુઃસ્થાન પતિત હોય છે. અગર એક મનુષ્ય બીજા મનુષ્યથી હીન

वा संख्येयगुणहीनो वा असंख्येयगुणहीनो वा भवति, अथाभ्यधिकतया यदा विवक्षितो भवति तदा असंख्येयभागाभ्यधिको वा संख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयगुणाभ्यधिको वा, असंख्येयगुणाभ्यधिको वा भवति, 'ठिईए चउट्ठाण वडिए' स्थित्या-आयुःकर्मानुभवलक्षणस्थित्यपेक्षया, मनुष्यो मनुष्यान्तरापेक्षया चतुःस्थानपतितो भवति, तत्र यदा हीनत्वेन विवक्षितस्तदा असंख्येयभाग हीनो वा, संख्येयभागहीनो वा, संख्येयगुणहीनो वा, असंख्येगुणहीनो वा भवति, यदा अभ्यधिकत्वेन विवक्षितस्तदा असंख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयगुणाभ्यधिको वा, असंख्येयगुणाभ्यधिको वा भवति इत्याशयः, 'वण्णगंधरसफासआभिणिबोहियनाणसुयनाण-ओहिनाण मणपज्जवनाणपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए केवलनाणपज्जवेहिं तुल्ले'

मनुष्य से हीन हो तो असंख्यातभाग हीन, संख्यातभाग हीन, संख्यातगुण हीन या असंख्यातगुण हीन होता है। और यदि अधिक हो तो असंख्यातभाग अधिक, संख्यातभाग अधिक, संख्यात गुण अधिक अथवा असंख्यातगुण अधिक होता है।

एक मनुष्य दूसरे मनुष्य से स्थिति की अपेक्षा चतुःस्थानपतित हीनाधिक होता है। अगर हीन हो तो असंख्यातभाग हीन, संख्यात-भाग हीन, संख्यातगुण हीन अथवा असंख्यातगुण हीन होता है। अगर अधिक हो तो असंख्यातभाग अधिक, संख्यातभाग अधिक, संख्यातगुण अधिक अथवा असंख्यातगुण अधिक होता है।

वर्ण, गंध, रस, स्पर्श, आभिनिबोधिक ज्ञान, श्रुतज्ञान, अवधि-ज्ञान और मनः पर्यवज्ञान के पर्यायों से षट्स्थानपतित होता है,

---

હોય તો અસંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાતગુણહીન અગર અસંખ્યાત ગુણ હીન હોય છે, અને જો અધિક હોય તો અસંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાતભાગ અધિક સંખ્યાત ગુણ અધિક અથવા અસંખ્યાત ગુણ અધિક હોય છે.

એક મનુષ્ય બીજા મનુષ્યથી સ્થિતિની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત હીન અગર અધિક હોય છે. અગર હીન હોય છે તો અસંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ગુણ હીન અથવા અસંખ્યાત ગુણહીન બને છે અગર અધિક હોય છે તો અસંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ભાગ અધિક સંખ્યાત ગુણ અધિક અથવા અસંખ્યાત ગુણ અધિક હોય છે.

વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, આભિનિબોધિકજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન અને મનઃપર્યવજ્ઞાનના પર્યાયોથી છ સ્થાન પતિત થાય છે, કેવલજ્ઞાનના પર્યાયોથી

वर्णगन्धरसस्पर्शाभिनिवोधिकज्ञानश्रुतज्ञानावधिज्ञान मनः पर्यवज्ञानपर्यवैः षट्-स्थानपतितः केवलज्ञानपर्यवैरेको मनुष्यो मनुष्यान्तरस्य तुल्यो भवति, 'तिहिं-दंसणेहिं छट्टाणवडिए' त्रिभिर्दर्शनैः मनुष्यः षट्स्थानपतितो भवति, तथाच वर्णगन्धादिपर्यवैरेको मनुष्यो मनुष्यान्तरापेक्षया यदा हीनत्वेन विवक्षितस्तदा अनन्तभागहीनो वा, असंख्येयभागहीनो वा, संख्येयभागहीनो वा, संख्येयगुण-हीनो वा, असंख्येयगुणहीनो वा, अनन्तगुणहीनो वा भवति, अथाभ्यधिकत्वेन यदा विवक्षितस्तदा अनन्तभागाभ्यधिको वा असंख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्ये-यभागाभ्यधिको वा, संख्येगुणाभ्यधिको वा, असंख्येयगुणाभ्यधिको वा, अनन्त-गुणाभ्यधिको वा भवति, इत्याशयः, 'केवलदंसणपज्जवेहिं तुल्ले' केवलदर्शनपर्य-वैरेको मनुष्यो मनुष्यान्तरस्य तुल्यो भवति, एककेवलिनः केवलदर्शनस्य अपर-

---

केवलज्ञान के पर्यायों से तुल्य होता है। तीन अज्ञान और तीन दर्शनों अर्थात् चक्षुदर्शन, अचक्षुदर्शन और अवधिदर्शन के पर्यायों से षट्स्थानपतित होता है और केवलदर्शन के पर्यायों से तुल्य होता है। -तात्पर्य यह है कि पांच ज्ञानों में से चार ज्ञान तथा तीन अज्ञान और चार दर्शनों में से तीन दर्शन क्षायोपशमिक हैं। वे ज्ञानावरण और दर्शनावरण के क्षयोपशम से उत्पन्न होते हैं, किन्तु सब मनुष्यों का क्षयोपशम समान नहीं होता। क्षयोपशम में तरतमता को लेकर अनन्त भेद होते हैं, अतएव इनके पर्याय षट्-स्थानपतित कहे गए हैं। मगर केवलज्ञान और केवलदर्शन क्षायिक हैं। वे ज्ञानावरण और दर्शनावरण कर्मों के सर्वथा क्षीण होने पर ही उत्पन्न होते हैं, अतएव उनमें किसी प्रकार की हीनाधिकता नहीं

તુલ્ય હોય છે. ત્રણ અજ્ઞાન અને ત્રણ દર્શનો અર્થાત્ ચક્ષુ દર્શન, અચક્ષુ-દર્શન અને અવધિ દર્શનના પર્યાયોથી ષટસ્થાન પતિત થાય છે અને કેવલ દર્શનના પર્યાયોથી તુલ્ય હોય છે. તાત્પર્ય એ છે કે પાચ જ્ઞાનોમાથી ચાર જ્ઞાન તથા ત્રણ અજ્ઞાન અને ચાર દર્શનોમાંથી ત્રણ દર્શન ક્ષાયોપશામિક છે. તેઓ જ્ઞાનાવરણ અને દર્શનાવરણના ક્ષયોપશમથી ઉત્પન્ન થાય છે, પણ બધા મનુષ્યોનો ક્ષયોપશમ સમાન નથી હોતો ક્ષયોપશમમાં તરતમતાનેલઈને અનન્ત ભેદ થાય છે. તેથીજ તેમના પર્યાય ષટસ્થાન પતિત કહેલા છે પણ કેવલ જ્ઞાન અને કેવલ દર્શન ક્ષાયિક છે. તેઓ જ્ઞાનાવરણ અને દર્શનાવરણ કર્મોની સાથે સર્વથા ક્ષીણ થવાથી જ ઉત્પન્ન થાય છે, તેથીજ તેમનામા કોઇ પણ પ્રકારનું હીનાધિક પણું નથી થતું.

केवलिनः केवलदर्शनेन तुल्यत्वं भवतीति भावः । 'वाणमंतरा ओगाहणट्टयाए ठिइए चउट्ठाणवडिया' वानव्यन्तरा अवगाहनार्थतया शरीरोच्छ्रयरूपतया, स्थितया–आयुः कर्मानुभवलक्षणस्थित्यपेक्षया, चतुःस्थानपतिता भवन्ति तथा चैको वानव्यन्तरो वानव्यन्तरापेक्षया यदा हीनत्वेन विवक्षितस्तदा असंख्येयभागहीनो वा, संख्येयभागहीनो वा, संख्येयगुणहीनो वा, असंख्येयगुणहीनो वा भवति, यदातु अभ्यधिकत्वेन विविक्षितस्तदा असंख्येभागाभ्यधिको वा, संख्येयभागाभ्यधिको वा, सख्येयगुणाभ्यधिको वा, असंख्येयगुणाभ्यधिको वा

होती । जैसा एक मनुष्य का केवलज्ञान वैसा ही दूसरे सभी का, जैसा एक का केवलदर्शन वैसा सभी का । इस कारण यहां केवलज्ञान और केवलदर्शन के पर्याय तुल्य कहे हैं ।

वर्ण गंध आदि की अपेक्षा से जब एक मनुष्य दूसरे मनुष्य से हीन विवक्षित किया जाता है तो अनन्तभाग हीन, असंख्यातभाग हीन, संख्यातभाग हीन, संख्यातगुण हीन, असंख्यातगुण हीन अथवा अनन्तगुण हीन होता है । यदि अधिक विवक्षित किया जाता है तो अनन्तभाग अधिक, असंख्यातभाग अधिक, संख्यातभाग अधिक, असंख्यातगुण अधिक और अनन्तगुण अधिक होता है ।

वानव्यन्तरदेव अवगाहना और स्थिति की अपेक्षा चतुःस्थानपतित हैं । अतएव जब एक वानव्यन्तर दूसरे वानव्यन्तर से हीन विवक्षित किया जाता है तो वह असंख्यातभाग हीन, संख्यातभाग हीन, संख्यातगुण हीन अथवा असंख्यातगुण हीन होता है । जब

જેમ એક મનુષ્યનું કેવલજ્ઞાન તેવું જ બીજા બધાનું જેવું એકનું કેવલ દર્શન તેવું જ બધાનુ એ કારણે અહીં કેવલજ્ઞાન અને કેવલદર્શનના પર્યાય તુલ્ય કહ્યા છે.

વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ આદિની અપેક્ષાએ જ્યારે એક મનુષ્ય એક મનુષ્યથી હીન વિવક્ષિત કરાય છે તો અનન્તભાગ હીન, અસંખ્યાત ભાગહીન. સંખ્યાત ભાગ હીન, સંખ્યાત ગુણહીન, અસંખ્યાત ગુણહીન, અથવા અનન્ત ગુણહીન થાય છે. જો અધિક વિવક્ષિત કરાય છે તો અનન્ત ભાગ અધિક અસંખ્યાત ભાગ અધિક સંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ગુણ અધિક, અસંખ્યાતગુણ અધિક અને અનન્તગુણ અધિક હોય છે.

વાનવ્યન્તર દેવ અવગાહના અને સ્થિતિની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત છે. તેથી જ જ્યારે એક વાનવ્યન્તર બીજા વાનવ્યન્તરથી હીન વિવક્ષિત કરાય તો તે અસંખ્યાત ભાગ હીન, સંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ગુણહીન અથવા

भवति इत्याशयः, 'वण्णाईहिं छट्ठाणवडिया' वर्णादिभिः वानव्यन्तराः षट् स्थानपतिता भवन्ति, तथा चैको वानव्यन्तरो वानव्यन्तरापेक्षया यदा वर्णादिपर्यवैः हीनत्वेन विवक्षितस्तदा अनन्तभागहीनो वा, असंख्येयभागहीनो वा, संख्येय भागहीनो वा, संख्येयगुणहीनो वा, असंख्येगुणहीनो वा अनन्तगुणहीनो वा भवति, यदा अभ्यधिकत्वेन विवक्षितस्तदा अनन्तभागाभ्यधिको वा असंख्येभागाभ्यधिको वा, संख्येयभागाभ्यधिको वा संख्येगुणाभ्यधिको वा, असंख्येयगुणाभ्यधिको वा, अनन्तगुणाभ्यधिको वा भवति, इत्याशयः, 'जोइसिया वेमाणिया वि एवंचेव' ज्योतिष्काः वैमानिका अपि देवाः एवञ्चैव–वानव्यन्तरव-

---

अधिक विवक्षित किया जाता है तो असंख्यातभाग अधिक, संख्यात भाग अधिक, संख्यातगुण अधिक अथवा असंख्यातगुण अधिक होता है। एक वानव्यन्तर दूसरे वानव्यन्तर से वर्ण आदि की दृष्टि से षट्स्थानपतित हीनाधिक होता है। अर्थात् एक दूसरे से यदि हीन विवक्षित किया जाय तो अनन्तभाग हीन, असंख्यात भाग हीन, संख्यातभाग हीन, संख्यातगुण हीन, असंख्यातगुण हीन अथवा अनन्तगुण हीन होता है और यदि अधिक हो तो अनन्तभाग अधिक, असंख्यातभाग अधिक, संख्यातभाग अधिक, संख्यातगुण अधिक, असंख्यातगुण अधिक अथवा अनन्तगुण अधिक होता है। इसी प्रकार नव उपयोग में भी षट्स्थानपतित कह देना चाहिये।

ज्योतिष्क देवों के विषय में भी इसी प्रकार कहना चाहिए। वैमानिक देवों के संबंध में भी ऐसा ही समझना चाहिए। वे भी

અસંખ્યાત ગુણહીન થાય છે. જ્યારે અધિક વિવક્ષિત કરાય છે તો અસખ્યાત ભાગ અધિક, સખ્યાત ભાગ અધિક, સખ્યાત ગુણ અધિક અથવા અસંખ્યાત ગુણ અધિક થાય છે. એક વાનવ્યન્તર બીજા વાનવ્યન્તરથી વર્ણ આદિની દૃષ્ટિએ ષટસ્થાન પતિત હીનાધિક થાય છે. અર્થાત્ એક બીજાથી જો હીન વિવક્ષિત કરાય તો અનન્ત ભાગહીન, અસંખ્યાત ભાગહીન, સખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ગુણ હીન, અસખ્યાત ગુણહીન, અથવા અનન્ત ગુણહીન હોય છે અને જો અધિક હોયતો અનન્તભાગ અધિક, અસંખ્યાતભાગ અધિક, સખ્યાત ભાગ અધિક સખ્યાતગુણ અધિક અસખ્યાતગુણ અધિક અથવા અનન્તગુણ અધિક બને છે. એજ પ્રકારે નવ ઉપયોગમા પણ ષટસ્થાન પતિત કહી દેવા જોઇએ.

જ્યોતિષ્ક દેવોના વિષયમા પણ આજ રીતે કહેવુ જોઇએ. વૈમાનિક દેવોના સમ્બન્ધમાં પણ આમજ સમજવું જોઇએ. તેઓ પણ અવગાહનાની દૃષ્ટિએ

देव अवगाहनार्थतया चतुःस्थानपतिता भवन्ति षट्स्थानपतिता भवन्ति, किन्तु 'नवरं' नवरम्-पूर्वापेक्षया विशेषस्तु 'ठिईए तिट्ठाणवडिया' स्थित्या-आयुः कर्मानुभवलक्षणस्थित्यपेक्षया, त्रिस्थानपतिता भवन्ति तथा चेको वैमानिकश्च वैमानिकान्तरापेक्षया यदा हीनत्वेन विवक्षितस्तदा असंख्येभागहीनो वा, संख्येयभागहीनो वा, संख्येयगुणहीनो वा भवति अथ अभ्यधिकत्वेन यदा विवक्षितस्तदापि असंख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयगुणाभ्यधिको वा भवतीत्याशयः, एतेन पञ्चेन्द्रियतिरश्चां मनुष्याणाञ्चोत्कर्षेण त्रीणिपल्योपमानि स्थितिः प्रज्ञप्ता, पल्योपमस्य च असंख्येयवर्षसहस्रप्रमाणतया असंख्येयगुणवृद्धिहान्योरपि संभवेन चतुःस्थानपतितत्वं भवति, एवमेव वानव्यन्तराणामपि जघन्येन दशवर्षसहस्रस्थितिकत्वेन उत्कर्षेण पल्योपमस्थितिकत्वात्

अवगाहना की दृष्टि से चतुःस्थानपतित और वर्ण आदि की दृष्टि से षट्स्थानपतित होते हैं। किन्तु इनमें विशेषता यह है कि ये ज्योतिष्क और वैमानिक स्थिति की दृष्टि से त्रिस्थानपतित हीनाधिक हैं। अगर एक को दूसरे से हीन विवक्षित किया जाय तो वह असंख्यातभाग हीन, संख्यातभाग हीन या संख्यातगुण हीन होता है। अगर अधिक विवक्षित किया जाय तो असंख्यातभाग अधिक, संख्यातभाग अधिक अथवा संख्यातगुण अधिक होता है।

पंचेन्द्रिय तिर्यंचों और मनुष्यों की स्थिति अधिक से अधिक तीन पल्योपम की कही गई है। पल्योपम असंख्यात हजार वर्षों का होता है, अतः उसमें असंख्यातगुणी वृद्धि और हानि का संभव होने से उसे चतुःस्थानपतित कहा है। इसी प्रकार वानव्यन्तरों की जघन्य दस हजार वर्ष की और उत्कृष्ट एक पल्योपम की स्थिति

ચતુઃસ્થાન પતિત અને વર્ણ આદિની દૃષ્ટિએ ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે પણ તેમાં વિશેષતા એ છે કે આ જ્યોતિષ્ક અને વૈમાનિકદેવ સ્થિતિની દૃષ્ટિએ ત્રિસ્થાન પતિત હીનાધિક છે. અગર એકને બીજાથી હીન વિવક્ષિત કરાય તો તે અસંખ્યાત ભાગ હીન, સંખ્યાત ભાગહીન અગર સંખ્યાત ગુણ હીન થાય છે અગર અધિક વિવક્ષિત કરાય તો અસંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ભાગ અધિક અથવા સંખ્યાત ગુણ અધિક થાય છે.

પચેન્દ્રિય તિર્યંચો અને મનુષ્યોની સ્થિતિ અધિકથી અધિક ત્રણ પલ્યોપમની કહેલી છે. પલ્યોપમ અસંખ્યાત હજાર વર્ષોનો હોય છે. તેથી તેમાં અસંખ્યાત ગણી વૃદ્ધિ અને હાનિનો સંભવ હોવાથી તેને ચતુઃ સ્થાન પતિત કહેલ છે. એ પ્રકારે વાનવ્યન્તરોની જઘન્ય દશ હજાર વર્ષની અને ઉત્કૃષ્ટ એક પલ્યો-

चतुःस्थानपतितत्वमुपपद्यते, ज्योतिष्काणां जघन्येन पल्योपमाष्टभागायुष्य-सद्भावेन उत्कर्षेण वर्षलक्षाधिकपल्योपमायुष्य सद्भावेन च असंख्येयगुणवृद्धि-हान्यसंभवात् त्रिस्थानपतितत्वम् वैमानिकानाञ्च जघन्येन पल्योपमायुष्यम्, उत्कृष्टेन त्रयस्त्रिंशत् सागरोपमाणि आयुष्यम्, सागरोपमस्य च दशकोटी-कोटीसंख्येयपल्योपमप्रमाणत्वेन तेषामपि असंख्येयगुणवृद्धिहान्योरसंभवात् त्रिस्थानपतितत्वं भवतीति फलितम् ॥ सू० ५ ॥

नैरयिकपर्यायवक्तव्यता-

मूलम्-जहण्णोगाहणगाणं भंते ! नेरइयाणं केवइया पज्जवा पण्णत्ता ? गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता से केण-ट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ जहण्णोगाहणगाणं नेरइयाणं अणंता पज्जवा पण्णत्तेत्ति ? गोयमा ! जहण्णोगाहणए नेरइए जह-न्नोगाहणस्स नेरइयस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले पएसट्ठयाए तुल्ले

होती है, अतः वह भी चतुःस्थानपतित हो सकती है। मगर ज्यो-तिष्क और वैमानिक देवों की स्थिति में त्रिस्थानपतित हीनाधिकता ही होती है क्योंकि ज्योतिष्कों की जघन्य पल्योपम के आठवें भाग की और उत्कृष्ट एक लाख वर्ष अधिक पल्योपम की स्थिति है, अत-एव उसमें असंख्यातगुणी हानि-वृद्धि का संभव नहीं है। वैमानिकों की जघन्य पल्योपम की और उत्कृष्ट तेतीस सागर की स्थिति है। सागरोपम दस कोडाकोडी पल्योपम का होता है, अतएव यहां भी असंख्यातगुनी हानि-वृद्धि का संभव नहीं है। इस प्रकार ज्योतिष्क और वैमानिक देव स्थिति की अपेक्षा से त्रिस्थानपतित हीनाधिक ही होते हैं ॥५॥

પમની સ્થિતિ હોય છે, તેથી તે પણ ચતુઃસ્થાન પતિત થઇ શકે છે. પણ જ્યોતિષ્ક અને વૈમાનિક દેવોની સ્થિતિમાં ત્રિસ્થાન પતિત હીનાધિકતા થાય છે કેમકે જ્યોતિષ્કોની જઘન્ય પલ્યોપમના આઠમા ભાગની અને ઉત્કૃષ્ટ એક લાખ વર્ષ અધિક પલ્યોપમની સ્થિતિ છે, તેથીજ તેમા અસંખ્યાત ગુણ હાનિવૃદ્ધિનો સંભવ નથી. વૈમાનિકોની જઘન્ય પલ્યોપની અને ઉત્કૃષ્ટ તેત્રીસ સાગરની સ્થિતિ છે. સાગરોપમ દસ કોડાકોડી પલ્યોપમનો હોય છે, તેથી અહીં પણ અસંખ્યાત ગુણી હાનિ-વૃદ્ધિનો સંભવ છે નહીં આ પ્રકારે જ્યોતિષ્ક અને વૈમાનિકદેવ સ્થિતિની અપેક્ષાએ ત્રિસ્થાન પતિત હીનાધિક જ બને છે. ॥ ૫ ॥

ओगाहणट्ठयाए तुल्ले ठिईए चउट्ठाणवडिए वण्णगंधरसफास-पज्जवेहिं तिहिं नाणेहिं तिहिं अण्णाणेहिं तिहिं दंसणेहिं छट्ठाणवडिए उक्कोसोगाहणगाणं भंते ! नेरइयाणं केवइया पज्जवा पण्णत्ता ? गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता से केणट्ठेणं भंते! एवं वुच्चइ उक्कोसोगाहणयाणं नेरइयाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ? गोयमा ! उक्कोसोगाहणए नेरइए उक्कोसोगाहणस्स नेरइयस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले, पएसट्ठयाए तुल्ले, ओगाहणट्ठयाए तुल्ले ठिईए सिय हीणे सिय तुल्ले, सिय अब्भहिए, जइ हीणे असंखिज्जभागहीणे वा संखिज्जभागहीणे वा। अह अब्भहिए असंखिज्जभाग अब्भहिएवा संखिज्जभाग अब्भहिएवा वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं तिहिं नाणेहिं तिहिं अण्णाणेहिं तिहिं-दंसणेहिं छट्ठाणवडिए अजहण्णमनुक्कोसोगाहणाणं नेरइयाणं केवइया पज्जवा पण्णत्ता ? गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ अजहण्णमणुक्कोसोगाहणाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ? गोयमा ! अजहण्णमणुक्कोसोगाहणए नेरइए अजहण्णमणुक्कोसोगाहणस्स नेरइयस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले पएसट्ठयाए तुल्ले ओगाहणट्ठाए सिय हीणे सिय तुल्ले सिय अब्भहिए जइ हीणे असंखिज्जभागहीणे वा संखिज्जभागहीणे वा संखिज्जगुणहीणे वा असंखिज्जगुणहीणे वा अह अब्भहिए असंखिज्जभाग अब्भहिए वा संखिज्जभाग अब्भहिए वा संखिज्जगुण अब्भहिए वा असंखिज्जगुण अब्भहिए वा। ठिईए सिय हीणे, सिय तुल्ले, सिय अब्भहिए, जइ हीणे असंखिज्जभागहीणे वा, संखिज्जभागहीणे वा, संखिज्जगुणहीणे वा, असंखिज्जगुणहीणे वा, अह अब्भहिए असंखिज्जभाग अब्भहिए वा, संखिज्जभाग अब्भहिए वा, संखि-

ज्जगुण अब्भहिए वा, असंखिज्जगुण अब्भहिए वा, वण्णगंध-रसफासपज्जवेहिं तिहिं नाणेहिं, तिहिं अण्णाणेहिं, तिहिं दंसणेहिं छट्ठाणवडिए, से एएणट्ठेणं गोयमा ! एवं वुच्चइ अजहण्णमणुक्कोसोगाहणाणं नेरइयाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता। जहण्णठिइयाणं भंते ! नेरइयाणं केवइया पज्जवा पण्णत्ता! गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता से केणट्ठेणं भंते! एवं वुच्चइ जहण्णठिइयाणं नेरइयाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्ण ठिइए नेरइए जहण्णठिइयस्स नेरइयस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले पएसट्ठयाए तुल्ले ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए ठिईए तुल्ले वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं तिहिं नाणेहिं, तिहिं अण्णाणेहिं, तिहिं दंसणेहिं छट्ठाणवडिए, एवं उक्कोसठिइएवि अजहण्णमणुक्कोसठिइए वि नवरं सट्ठाणे चउट्ठाणवडिए जहण्णगुणकालगाणं भंते ! नेरइयाणं केवइया पज्जवा पण्णत्ता ? गोयमा! अणंता पज्जवा पण्णत्ता से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ जहण्णगुणकालगाणं नेरइयाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ? गोयमा! जहण्णगुणकालए नेरइए जहण्णगुणकालगस्स नेरइयस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले पएसट्ठयाए तुल्ले ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए, ठिईए चउट्ठाणवडिए कालवण्णयज्जवेहिं तुल्ले अवसेसेहिं वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं तिहिं नाणेहिं तिहिं अण्णाणेहिं तिहिं दंसणेहिं छट्ठाणवडिए से एएणट्ठेणं गोयमा ! एवं वुच्चइ जहण्णगुणकालगाणं नेरइयाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता एवं उक्कोसगुणकालए वि, अजहण्णमणुक्कोसगुणकालए वि, एवं चेव, नवरं कालवण्णपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए, एवं अवसेसा चत्तारि वण्णा दो गंधा, पंचरसा, अट्ठफासा भाणियव्वा जहण्णाभिणिबोहियनाणीणं भंते! नेरइयाणं केवइया पज्जवा पण्णत्ता? गोयमा !

जहण्णाभिणिबोहियनाणीणं नेरइयाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ जहण्णाभिणिबोहियनाणीणं नेरइयाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णाभिणिबोहियनाणी नेरइए जहण्णाभिणिबोहियस्स नाणिस्स नेरइयस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले पएसट्ठयाए तुल्ले ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए ठिईए चउट्ठाणवडिए वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए आभिणिबोहियनाणपज्जवेहिं तुल्ले, सुयनाणपज्जवेहिं, ओहिणाणपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए तिहिं दंसणेहिं छट्ठाणवडिए, एवं उक्कोसाभिणिबोहियनाणी वि, अजहण्णमणुक्कोसाभिणिबोहियणाणी वि एवं चेव, णवरं आभिणिबोहियनाणपज्जवेहिं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए एवं सुयनाणी ओहिनाणी वि, नवरं, जस्स नाणा तस्स अण्णाणा नत्थि जहा नाणा तहा अण्णावि भाणियव्वा, नवरं जस्स अण्णाणा तस्स नाणा न भवंति, जहण्णचक्खुदंसणीणं भंते ! नेरइयाणं केवइया पज्जवा पण्णत्ता ? गायमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता, से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुचइ जहण्णचक्खुदंसणीणं नेरइयाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णचक्खुदंसणीणं नेरइए जहण्णचक्खदंसणिस्स नेरइयस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले पएसट्ठयाए तुल्ले ओगाहट्ठयाए चउट्ठाणवडिए ठिईए चउट्ठाणवडिए वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं तिहिं नाणेहिं तिहिं अण्णाणेहिं छट्ठाणवडिए चक्खुदंसणपज्जवेहिं तुल्ले अचक्खुदंसणपज्जवेहिं ओहिदंसणपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए एवं उक्कोसचक्खुदंसणी वि, अजहण्णमणुक्कोसचक्खुदंसणी वि एवं चेव, नवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए एवं अचक्खुदंसणी वि ओहिदंसणी वि ॥ सू०६ ॥

छाया—जघन्यावगाहनकानां भदन्त ! नैरयिकाणां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते—जघन्यावगाहनकानां नैरयिकाणामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जघन्यावगाहनको नैरयिको जघन्यावगाहनकस्य नैरयिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया तुल्यः, स्थित्या चतुःस्थानपतितः, वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैस्त्रिभिर्ज्ञानैः, त्रिभिर्दर्शनैः षट् स्थानपतितः, उत्कृष्टावगाहनकानां

नैरयिक पर्याय वक्तव्यता

शब्दार्थ–(जहण्णोगाहणगाणं भंते ! नेरइयाणं केवइया पज्जवा पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! जघन्य अवगाहना वाले नैरयिकों के कितने पर्याय कहे हैं ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ–जहण्णोगाहणगाणं नेरइयाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! किस कारण से ऐसा कहा जाता है कि जघन्य अवगाहना वाले नारकों के अनन्त पर्याय कहे हैं ? (गोयमा ! जहण्णोगाहणए नेरइए जहण्णोगाहणस्स नेरइयस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) हे गौतम ! एक जघन्य अवगाहना वाला नारक दूसरे जघन्य अवगाहना वाले नारक से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य है (पएसट्ठयाए तुल्ले) प्रदेशों की अपेक्षा से तुल्य है (ओगाहणट्ठयाए तुल्ले) अवगाहना से तुल्य है (ठिईए चउट्ठाणवडिए) स्थिति से चतुःस्थानपतित है (वण्ण–गंध–रस–फास पज्जवेहिं) वर्ण, गंध, रस, स्पर्श के पर्यायों से (तिहिं नाणेहिं) तीन ज्ञानों से (तिहिं अण्णा-

નૈરયિક પર્યાય વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ–(जहण्णोगाहणगाणं भंते ! नेरइयाणं केवइया पज्जवा पण्णत्ता ?) હે ભગવન્ ! જઘન્ય અવગાહનવાળા નૈરયિકોના કેટલા પર્યાય કહ્યા છે ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) હે ગૌતમ ! અનન્તપર્યાય કહ્યા છે (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ–जहण्णोगाहणगाणं नेरइयाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) હે ભગવન્ ! શા કારણે એમ કહેવાય છે કે જઘન્ય અવગાહના વાળા નારકોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (गोयमा ! जहण्णोगाणए नेरइए जहण्णोगाहणस्स नेरइयस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) હે ગૌતમ ! એક જઘન્ય અવગાહનાવાળા નારક બીજા જઘન્ય અવગાહનાવાળા નારકથી, દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (पएसट्ठयाए तुल्ले) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (ओगाहणट्ठयाए तुल्ले) અવગાહનાથી તુલ્ય છે (ठिईए चउट्ठाणवडिए) સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન પતિત છે (वण्ण गंध, रस–फास पज्जवेहिं) વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શના પર્યાયોથી (तिहिं नाणेहिं) ત્રણ જ્ઞાનોથી (तिहिं अण्णाणेहिं)

भदन्त ! नैरयिकाणाम् कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते–उत्कृष्टावगाहनकानां नैरयिकाणामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! उत्कृष्टावगाहनको नैरयिकः उत्कृष्टावगाहनकस्य नैरयिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया तुल्यः, स्थित्या स्याद्धीनः, स्यात्तुल्यः, स्यादभ्यधिकः, यदा हीनोऽसंख्येयभागहीनो वा,

णेहिं) तीन अज्ञानों से (तिहिं दंसणेहिं) तीन दर्शनों से (छट्ठाणवडिए) षट्स्थानपतित है।

(उक्कोसोगाहणगाणं भंते ! नेरइयाणं केवइया पज्जवा पण्णत्ता ?) उत्कृष्ट अवगाहना वाले नारकों के भगवन् ! कितने पर्याय कहे हैं ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ–उक्कोसोगाहणयाणं नेइरयाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! किस अपेक्षा से ऐसा कहा है कि उत्कृष्ट अवगाहना वाले नारकों के अनन्त पर्याय कहे हैं ? (गोयमा !) हे गौतम ! (उक्कोसोगाहणए नेरइए उक्कोसोगाहणस्स नेरइयस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) उत्कृष्ट अवगाहना वाला नारक उत्कृष्ट अवगाहना वाले नारक से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य है (पएसट्ठयाए तुल्ले) प्रदेशों की अपेक्षा से तुल्य हैं (ओगाहणट्ठयाए तुल्ले) अवगाहना से तुल्य है (ठिईए सिय हीणे, सिय तुल्ले, सिय अब्भहिए) स्थिति से स्यात् हीन, स्यात् तुल्य, स्यात अधिक है (जइ हीणे असंखिज्जभाग हीणे वा संखिज्जभागहीणे वा) यदि हीन है तो असंख्यातभाग हीन

ત્રણ અજ્ઞાનોથી (तिहिं दंसणेहिं) ત્રણ દર્શનોથી (छट्ठाणवडिए) છ સ્થાન પતિત છે.

(उक्कोसोगाहणगाणं भंते ! नेरइयाणं केवइया पज्जवा पण्णत्ता ?) ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા નારકોના હે ભગવન્! કેટલા પર્યાય કહ્યા છે ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णता) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ–उक्कोसोगाहणगाणं नेरइयाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता) હે ભગવન્ ! કઇ અપેક્ષાએ એમ કહ્યું છે કે ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા નારકોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (उक्कोसोगाहणए नेरइए उक्कोसोगाहणस्स नेरइस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા નારક ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા નારકથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (पएसट्ठयाए तुल्ले) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (ओगाहणट्ठयाए तुल्ले) અવગાહનાથી તુલ્ય છે. (ठिईए सिय हीणे सिय तुल्ले सिय अब्भहिए) સ્થિતિથી સ્યાત્ હીન, સ્યાત્ તુલ્ય, સ્યાત્ અધિક છે. (जइ हीणे असंखिज्ज भागहीणे वा संखिज्जभाग हीणे वा) જો હીન છે તો અસંખ્યાત ભાગ

संख्येयभागहीनो वा, अथाभ्यधिकोऽसंख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयभागाभ्यधिको वा, वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः, त्रिभिः ज्ञानैः त्रिभिरज्ञानैः, त्रिभिर्दर्शनैः षट्स्थानपतितः, अजघन्यानुत्कृष्टावगाहनकानां नैरयिकाणां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते–अजघन्यानुत्कृष्टावगाहनकानां नैरयिकाणामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! अजघन्यानुत्कृष्टावगाहनको नैरयिको अजघन्यानुत्कृष्टावगाहनकस्य नैरयिकस्य

अथवा संख्यातभाग हीन होता है (अह अब्भहिए असंखिज्जभाग-अब्भहिए वा संखिज्जभागमब्भहिए वा) यदि अधिक है तो असंख्यात भाग अधिक या संख्यातभाग अधिक होता है (वण्ण–गंध–रस–फास पज्जवेहिं) वर्ण, गंध, रस, स्पर्श के पर्यायों से (तिहिं नाणेहिं) तीन ज्ञानों से (तिहिं अण्णाणेहिं) तीन अज्ञानों से (तिहिं दंसणेहिं) तीन दर्शनों से (छट्ठाणवडिए) षट्स्थानपतित होता है।

(अजहण्ण मणुक्कोसोगाहणाणं नेरइयाणं केवइया पज्जवा पण्णत्ता ?) मध्यम अवगाहना वाले नारकों के कितने पर्याय कहे हैं ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ–अजहण्णमणुक्कोसोगाहणाणं नेरइयाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! किस कारण से ऐसा कहा है कि मध्यम अवगाहना वाले नारकों के अनन्त पर्याय कहे हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (अजहण्णमणुक्कोसोगाहणए नेरइए अजहण्ण-मणुक्कोसोगाहणस्स नेरइयस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) मध्यम अवगाहना

હીન અથવા સંખ્યાતભાગ હીન હોય છે (अह अब्भहिए असंखिज्जभागअब्भहिए वा संखिज्जभागमब्भहिए वा) જો અધિક છે તો અસંખ્યાતભાગ અધિક અગર સંખ્યાત ભાગ અધિક હોય છે (वण्ण, गंध, रस, फास, पज्जवेहिं) વર્ણ ગંધ રસ, સ્પર્શના પર્યાયોથી (तिहिं णाणेहिं) ત્રણ જ્ઞાનોથી (तिहिं अण्णाणेहिं) ત્રણ અજ્ઞાનોથી (तिहिं दंसणेहिं) ત્રણ દર્શનોથી (छट्ठाणवडिए) છ સ્થાનપતિત બને છે (अजहण्णमणुक्कोसोगाहणाणं नेरइयाणं केवइया पज्जवा पण्णत्ता ?) મધ્યમ અવગાહનાવાળા નારકોના કેટલા પર્યાય કહ્યા છે। (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ अजहण्ण-मणुक्कोसोगाहणाणं नेरइयाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता) ભગવન્ ! શા કરણે એવું કહ્યું છે કે મધ્યમ અવગાહનવાળા નારકોના અનંત પર્યાય કહ્યા છે ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (अजहण्णमणुक्कोसोगाहणए नेरइए अजहण्णमणु-क्कोसोगाहणस्स नेरइयस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) મધ્યમ અવગાહનાવાળા નારક અવગાહનાવાળા નારક મધ્યમ બીજા નારકથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય

द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया तुल्यः अवगाहनार्थतया स्याद्धीनः, स्यात्तुल्यः, स्यादभ्यधिकः, यदा हीनोऽसंख्येयभागहीनो वा, संख्येयभागहीनो वा, संख्येयगुणहीनो वा, अथाभ्यधिकोऽसंख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयगुणाभ्यधिको वा, असंख्येयगुणाभ्यधिको वा, स्थित्या स्याद्धीनः स्यात्तुल्यः स्यादभ्यधिकः यदा हीनोऽसंख्येयभागहीनो वा, संख्येय-

---

वाला नारक मध्यम अवगाहना वाले अन्य नारक से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य है (पएसट्ठयाए तुल्ले) प्रदेशों की अपेक्षा तुल्य है (ओगाहणट्ठयाए सिय हीणे, सिय तुल्ले, सिय अब्भहिए) अवगाहना की अपेक्षा स्यात् हीन, स्यात् तुल्य, स्यात् अधिक होता है (जइ हीणे असंखिज्जभाग हीणे वा संखिज्जभाग हीणे वा संखिज्जगुण हीणे वा असंखिज्जगुणहीणे वा) अगर हीन है तो असंख्यातभाग हीन, संख्यातभाग हीन, संख्यातगुण हीन या असंख्यानगुण हीन होता है (अह अब्भहिए असंखिज्जभागमब्भहिए वा संखिज्जभागमब्भहिए वा संखिगुणमब्भहिए वा असंखिज्जगुणमब्भहिए वा) अगर अधिक है तो असंख्यातभाग अधिक, संख्यातभाग अधिक, संख्यातगुण अधिक, असंख्यातगुण अधिक होता है।

(ठिईए सिय हीणे, सिय तुल्ले, सिय अब्भहिए) स्थिति से स्यात् हीन, स्यात् तुल्य, स्यात् अधिक है (जइ हीणे) यदि हीन है (असंखिज्जभागहीणे वा, संखिज्जभागहीणे वा, संखिज्जगुणहीणे वा, असंखिज्जगुणहीणे वा) असंख्यातभाग हीन, संख्यातभाग हीन,

---

છે. (पएसट्ठयाए तुल्ले) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (ओगाहणट्ठयाए सिए हीणे, सिय तुल्ले, सिय अब्भहिए) અવગાહનાની અપેક્ષાએ એ સ્યાત્ હીન, સ્યાત્ તુલ્ય, સ્યાત્ અધિક થાય છે (जइ हीणे असंखिज्जभाग हीणे वा संखिज्जभागहीणे वा संखिज्जगुण हीणे, वा असंखिज्जगुणहीणे वा) અગર હીન છે તો અસંખ્યાતભાગ હીન, સંખ્યાત ભાગ હીન, સંખ્યાત ગુણુહીન અગર અસંખ્યાત ગુણુહીન બને છે (अहअब्भहिए असंखिज्जभागमब्भहिए वा संखिज्जभाग मब्भहिए वा संखिज्जगुणमब्भहिए वा असंखिज्जगुणमब्भहिए वा) અગર અધિક છે તો અસંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ગુણુ અધિક, અસંખ્યાત ગુણુ અધિક છે. (ठिईए सिय हीणे, सिय तुल्ले, सिय अब्भहिए) સ્થિતિથી સ્યાત્ હીન, સ્યાત્ તુલ્ય, સ્યાત્ અધિક છે (जइ हीणे) જો હીન છે (असंखिज्ज भागहीणे वा, संखिज्जभागहीणे वा, संखिज्जगुणहीणे वा असंखिज्जगुणहीणे वा) અસંખ્યાત ભાગ

भागहीनो वा, संख्येयगुणहीनो वा, असंख्येयगुणहीनो वा, अथाभ्यधिकोऽसंख्येभागाभ्यधिको वा, संख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयगुणाभ्यधिको वा, असंख्येगुणाभ्यधिको वा, वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः, त्रिभिः ज्ञानैः, त्रिभिरज्ञानैः, त्रिभिर्दर्शनैः षट्स्थानपतितः, तत् एतेनार्थेन गौतम ! एवमुच्यते-अजघन्यानुत्कृष्टावगाहनकानां नैरयिकाणामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, जघन्यस्थितिकानां भदन्त ! नैरयिकाणां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! अनन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते-जघन्यस्थितिकानां नैरयिकाणाम-

---

संख्यातगुण हीन, या असंख्यातगुण हीन है (अह अब्भहिए) अगर अधिक है (असंखिज्जभाग अब्भहिए वा, संखिज्जभाग अब्भहिए वा, संखिज्जगुण अब्भहिए वा असंखिज्जगुण अब्भहिए वा) असंख्यातभाग अधिक, संख्यातभाग अधिक, संख्यातगुण अधिक या असंख्यातगुण अधिक है।

(वण्ण-गंध-रस-फास पज्जवेहिं) वर्ण, गंध, रस, स्पर्श के पर्यायों से (तिहिं नाणेहिं) तीन ज्ञानों से (तिहिं अण्णाणेहिं) तीन अज्ञानों से (तिहिं दंसणेहिं) तीन दर्शनों से (छट्ठाणवडिए) षट्स्थानपतित है (से एएणट्ठेणं गोयमा ! एवं वुच्चइ-अजहण्णमणुक्कोसोगाहणाणं नेरइयाणं अणंता पज्जवा) इस कारण से गौतम ! ऐसा कहा है कि मध्यम अवगाहना वाले नारकों के अनन्त पर्याय हैं।

(जहण्णठिइयाणं भंते ! नेरइयाणं केवइया पज्जवा पण्णत्ता ?) भगवन् ! जघन्य स्थितिवाले नारकों के कितने पर्याय हैं। (गोयमा !) हे गौतम ! (अणंता पज्जवा पण्णत्ता) अनन्त पर्याय हैं (से केणट्ठेणं

હીન, સંખ્યાત ભાગ હીન, સંખ્યાત ગુણહીન અગર અસખ્યાત ગુણહીન છે (अह अब्भहिए) અગર અધિક છે (असंखिज्जभाग अब्भहिए वा संखिज्जभागमब्भहिए वा, संखिज्जगुण अब्भहिए वा असंखिज्जगुण अब्भहिए वा) અસંખ્યાતભાગ અધિક, સખ્યાતભાગ અધિક, સખ્યાતગુણ અધિક અગર અસંખ્યાત ગુણ અધિક છે.

(वण्ण, गंध रस, फास, पज्जवेहिं) વર્ણ, ગધ, રસ, સ્પર્શના પર્યાયોથી (तिहिं नाणेहिं) ત્રણ જ્ઞાનોથી (तिहिं अण्णाणेहिं) ત્રણ અજ્ઞાનોથી (तिहिं दंसणेहिं) ત્રણ દર્શનોથી (छट्ठाणवडिए) ષટસ્થાન પતિત છે (से एएणट्ठेणं गोयमा ! एवं वुच्चइ - अजहण्णमणुक्कोसोगाहणाणं नेरइयाणं अणंता पज्जवा) એ કારથી હે ગૌતમ ! એમ કહ્યું છે કે મધ્યમ અવગાહનાના નારકોના અનન્ત પર્યાય છે. (जहण्णठिइयाणं भंते ! नेरइयाणं केवइया पज्जवा पण्णत्ता) ભગવન્ ! જઘન્યસ્થિતિવાળા નારકોના કેટલા પર્યાયો છે ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (अणंता पज्जवा पण्णत्ता) અનન્ત પર્યાય

न्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जघन्यस्थितिको नैरयिको जघन्यस्थितिकस्य नैरयिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया चतुःस्थानपतितः, स्थित्या तुल्यः, वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः त्रिभिः, ज्ञानैः, त्रिभिरज्ञानैः, त्रिभिर्दर्शनैः षट्स्थानपतितः, एवमुत्कृष्टस्थितिकोऽपि, अजघन्यानुत्कृष्टस्थितिकोऽपि, नवरं स्वस्थाने चतुःस्थानपतितः, जघन्यगुणकालकानां भदन्त !

भंते ! एवं वुच्चइ-जहण्णठिइयाणं नेरइयाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) किस कारण हे भगवन् ! ऐसा कहा है कि जघन्य स्थिति वाले नारकों के अनन्त पर्याय हैं ? (गोयमा ! जहण्णठिइए नेरइए जहण्णठिइयस्स नेरइयस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) हे गौतम ! जघन्य स्थितिवाला नारक जघन्य स्थितिवाले दूसरे नारक से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य है । (पएसट्ठयाए तुल्ले) प्रदेशों की अपेक्षा से तुल्य है (ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) अवगाहना की अपेक्षा से चतुःस्थान पतित है (ठिईए तुल्ले) स्थिति से तुल्य है (वण्ण-गंधरसफास-पज्जवेहिं) वर्ण, गंध, रस, स्पर्श के पर्यायों से (तिहिं नाणेहिं) तीन ज्ञानों से (तिहिं अण्णाणेहिं) तीन अज्ञानों से (तिहिं दंसणेहिं) तीन दर्शनों से (छट्ठाणवडिए) षट् स्थानपतित है (एवं उक्कोसठिइए वि) इसी प्रकार उत्कृष्ट स्थितिवाला भी (अजहण्णमणुक्कोसठिइए वि) अजघन्य -अनुत्कृष्ट अर्थात् मध्यम स्थितिवाला भी इसी प्रकार (नवरं) विशेष यह कि (सट्ठाणे) स्वस्थान में (चउट्ठाणवडिए) चतुःस्थान पतित है ।

છે (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-जहण्णठिइयाणं नेरइयाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) કયા કારણે હે ભગવન્ ! એમ કહ્યુ છે કે જઘન્ય સ્થિતિવાળા નારકોના અનન્તપર્યાય છે ? (गोयमा ! जहण्णठिइए नेरइए जहण्णठिइयस्स नेरइयस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) હે ગૌતમ ! જઘન્ય સ્થિતિવાળા નારક જઘન્ય સ્થિતિવાળા બીજા નારકથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે (पएसट्ठयाए तुल्ले) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) અવગાહનાની અપેક્ષાએ ચતુ સ્થાન પતિત છે. (ठिईए तुल्ले) સ્થિતિથી તુલ્ય છે (वण्ण-गंध-रस-फास पज्जवेहिं) વર્ણ ગંધ, રસ, સ્પર્શના પર્યાયોથી (तिहिं नाणेहिं) ત્રણ જ્ઞાનોથી (तिहिं अण्णाणेहिं) ત્રણ અજ્ઞાનોથી (तिहिं दंसणेहिं) ત્રણ દર્શનોથી (छट्ठाण वडिए) ષટ્સ્થાન પતિત છે (एवं उक्कोसठिइए वि) એજ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા પણ (अजहण्ण मणुक्कोसठिइए वि) અજઘન્ય અનુત્કૃષ્ટ અર્થાત્ મધ્યમ સ્થિતિવાળા પણ આ પ્રકારે (नवरं) વિશેષ આ છે કે (सट्ठाणे) સ્વસ્થાનમાં (चउट्ठाणवडिए) ચતુ સ્થાન પતિત છે.

नैरयिकाणां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः? गौतम! अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, तत् केनार्थेन भदन्त! एवमुच्यते–जघन्यगुणकालकानाम् नैरयिकाणाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः? गौतम! जघन्यगुणकालको नैरयिको जघन्यगुणकालकस्य नैरयिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया चतुःस्थान-पतितः स्थित्या चतुःस्थानपतितः, कालवर्णपर्यवैस्तुल्यः, अवशेषैः वर्णगन्धरस-स्पर्शपर्यवैः, त्रिभिर्ज्ञानैः, त्रिभिरज्ञानैः, त्रिभिर्दर्शनैः, षट्स्थानपतितः, तत्

(जहण्णगुणकालगाणं भंते! नेरइयाणं केवइया पज्जवा पण्णत्ता?) भगवन्! जघन्यगुणकाले नारकों के कितने पर्याय हैं? (गोयमा! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) गौतम! अनन्त पर्याय हैं (से केणट्ठेणं भंते! एवं वुच्चइ–जहण्णगुणकालगाणं नेरइयाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता?) किस कारण हे भगवन्! ऐसा कहा जाता है कि जघन्यगुण काले नारकों के अनन्त पर्याय हैं? (गोयमा! हे गौतम! (जहण्णगुणकालए नेरइए जहण्णगुणकालगस्स नेरइयस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) जघन्यगुण काला नारक जघन्यगुण काले नारक से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य है (पएसट्ठयाए तुल्ले) प्रदेशों की दृष्टि से तुल्य है (ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) अवगाहना से चतुः स्थानपतित है। (ठिईए चउट्ठाण-वडिए) स्थिति से चतुः स्थानपतित है (काल वण्णपज्जवेहिं तुल्ले) कृष्णवर्ण के पर्याय से तुल्य है (अवसेसेहिं वण्णगंधरसफासपज्ज-वेहिं) शेष वर्ण, गंध, रस और स्पर्श के पर्यायों से (तिहिं नाणेहिं) तीन ज्ञानों से (तिहिं अण्णाणेहिं) तीन अज्ञानों से (तिहिं दंसणेहिं)

(जहण्णगुणकालगाणं भंते! नेरइयाण केवइया पज्जवा पण्णत्ता?) હે ભગવન્! જઘન્ય ગુણ કાળા નારકોના કેટલા પર્યાય છે? (गोयमा! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) હે ગૌતમ! અનન્ત પર્યાય છે (से केणट्ठेण भंते! एवं वुच्चइ–जहण्णगुणकालगाणं नेरइयाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता?) શા કારણે હે ભગવન્ એવું કહ્યું છે કે જઘન્ય ગુણ કાળા નારકોના અનન્ત પર્યાય છે? (गोयमा!) ગૌતમ! (जहण्णगुणकालए नेरइए जहण्णगुणकालगस्स नेरइयस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) જઘન્ય ગુણ કાળા નારક જઘન્ય ગુણ કાળા નારકથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે (पएसट्ठयाए तुल्ले) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (ओगाहणट्ठयाए–चउट्ठाण वडिए) અવગાહનાથી ચતુઃસ્થાન પતિત છે (ठिईए चउट्ठाणवडिए) સ્થિતિથી ચતુ સ્થાન પતિત છે (कालवण्णपज्जवेहिं तुल्ले) કૃષ્ણવર્ણના પર્યાયથી તુલ્ય છે (अवसेसेहिं वण्ण गंधरसफासपज्जवेहिं) શેષ, વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શના, પર્યાયોથી (तिहिं नाणेहिं) ત્રણ જ્ઞાનોથી (तिहिं अण्णाणेहिं) ત્રણ અજ્ઞાનોથી (तिहिं दंसणेहिं) ત્રણ

एतेनार्थेन गौतम ! एवमुच्यते-जघन्यगुणकालकानां नैरयिकाणामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, एवमुत्कृष्टगुणकालकोऽपि, अजघन्यानुत्कृष्टगुणकालकोऽपि एवञ्चैव, नवरं कालवर्णपर्यवैः षट्स्थानपतितः, एवम् अवशेषाश्चत्वारो वर्णाः, द्वौ गन्धौ, पञ्चरसाः, अष्टौ स्पर्शाः भणितव्याः, जघन्याभिनिबोधिकज्ञानीनां भदन्त ! नैरयिकाणां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जघन्याभिनिबोधिकज्ञानिनां नैरयिकाणामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते-जघन्या-

---

तीन दर्शनों से (छट्ठाणवडिए) षट् स्थान पतित है (से एएणट्ठेणं गोयमा ! एवं वुच्चइ-जहण्णगुण कालगाणं नेरइयाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता) इस कारण हे गौतम ! ऐसा कहा है कि जघन्यगुण काले नारकों के अनन्त पर्याय हैं (एवं उक्कोसगुणकालए वि) इसी प्रकार उत्कृष्ट गुण काला नारक भी (अजहण्णमणुक्कोसगुण कालए वि) मध्यमगुण काला भी (नवरं) विशेष यह कि (कालवण्णपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए) कृष्णवर्ण पर्यायों से षट् स्थान पतित है (एवं अवसेसा चत्तारि वण्णा) इसी प्रकार शेष चारों वर्ण (दो गंधा) दो गंध (पंच रसा) पांच रस (अट्ठफासा) आठ स्पर्श (भाणियव्वा) कहने चाहिए।

(जहण्णाभिणिबोहियनाणीणं भंते ! नेरइयाणं केवइया पज्जवा पण्णत्ता) भगवन् ! जघन्य आभिनिबोधिकज्ञानवाले नारकों के कितने पर्याय कहे हैं ? (गोयमा ! जहण्णाभिणिबोहियनाणीणं णेरइयाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता (गौतम ! जघन्य आभिनिबोधिक ज्ञानी नारकों के अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-

---

દર્શનોથી (छट्ठाणवडिए) ષટ્ સ્થાન પતિત છે (से एएणट्ठेणं गोयमा ! एवं वुच्चइ जहण्णगुणकालगाणं नेरइयाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता) એ કારણે હે ગૌતમ ! એવું કહ્યું છે કે જઘન્ય ગુણ કાળા નારકોના અનન્ત પર્યાય છે (एवं उक्कोसगुण-कालए वि) એજ રીતે ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કાળા નારક પણ (अजहण्णमणुक्कोसगुण-कालए वि) મધ્યમ ગુણ કાળા પણ (नवरं) વિશેષ એ છે કે (कालवण्णपज्जवेहिं छट्ठणवडिए) કૃષ્ણ વર્ણના પર્યાયોથી છ સ્થાન પતિત છે (एवं अवसेसा चत्तारिवण्णा) એ પ્રકારે શેષ ચાર વર્ણ (दो गंधा) બે ગંધ (पंच रसा) પાચ રસ (अट्ठ फासा) આઠ સ્પર્શ (भाणियव्वा) કહેવા જોઈએ.

(जहण्णाभिणिबोहियनाणीणं भंते ! नेरइयाणं केवइया पज्जवा पण्णत्ता) હે ભગવન્ ! જઘન્ય આભિનિબોધિક જ્ઞાનવાળા નારકોના કેટલા પર્યાય કહ્યા છે (गोयमा ! जहण्णाभिणिबोहियनाणीणं नेरइयाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता) હે ગૌતમ ! જઘન્ય આભિનિબોધિકજ્ઞાની નારકોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (से केणट्ठेणं भंते !)

भिनिबोधिकज्ञानीनां नैरयिकाणाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जघन्याभिनिबोधिकज्ञानी नैरयिको जघन्याभिनिबोधिकस्य ज्ञानिनो नैरयिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया चतुःस्थानपतितः, स्थित्या चतुःस्थानपतितः, वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः, षट्स्थानपतितः आभिनिबोधिकज्ञानपर्यवैस्तुल्यः, श्रुतज्ञानपर्यवैः, अवधिज्ञानपर्यवैः षट्स्थानपतितः त्रिभिर्दर्शनैः षट्स्थानपतितः, एवम् उत्कृष्टाभिनिबोधिकज्ञान्यपि, अजघ-

---

जहण्णाभिणिबोहियनाणीणं नेरइयाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता? किस हेतु से भगवन्! ऐसा कहा है कि जघन्य आभिनिबोधिकज्ञानी नारकों के अनन्त पर्याय हैं? (गोयमा!) हे गौतम! (जहण्णाभिणिबोहियनाणी नेरइए) जघन्य आभिनिबोधिकज्ञानी नारक (जहण्णाभिणिबोहियस्स नाणिस्स नेरइयस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) जघन्य आभिनिबोधिकज्ञानी नारक से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य है (पएसट्ठयाए तुल्ले) प्रदेशों की दृष्टि से तुल्य है (ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) अवगाहना से चतुःस्थानपतित है (ठिईए चउट्ठाणवडिए) स्थिति से चतुःस्थानपतित है (वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए) वर्ण, गंध, रस, स्पर्शपर्यायों से षट्स्थानपतित है (आभिणिबोहिय नाणपज्जवेहिं तुल्ले) आभिनिबोधिकज्ञान के पर्यायों से तुल्य है (सुयनाणपज्जवेहिं, ओहि नाणपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए) श्रुतज्ञान के पर्यायों से, एवं अवधिज्ञान के पर्यायों से षट् स्थान पतित है (तिहिं दंसणेहिं छट्ठाणवडिए) तीन दर्शनों से षट् स्थानपतित है

एवं वुच्चइ-जहण्णाभिणिबोहियनाणीणं नेरइयाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता) क्या हेतुथी भगवन्! એવું કહ્યુ છે કે જઘન્ય આભિનિબોધિક જ્ઞાની નારકોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णाभिणिबोहियनाणी नेरइए) જઘન્ય આભિનિબોધિક જ્ઞાની નારક (जहण्णाभिणिबोहियस्स नाणिस्स नेरइयस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) જઘન્ય આભિનિબોધિક જ્ઞાની નારકથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે (पएसट्ठयाए तुल्ले) પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ પણ તુલ્ય છે (ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) અવગાહનાથી ચતુ સ્થાન પતિત છે (ठिईए चउट्ठाणवडिए) સ્થિતિએ ચતુઃ સ્થાન પતિત છે (वण्णगंधरसफासपज्जवेहि छट्ठाणवडिए) વર્ણ ગંધ રસ સ્પર્શના પર્યાયોથી છ સ્થાન પતિત છે (आभिणिबोहियनाणपज्जवेहिं तुल्ले) આભિનિબોધિક જ્ઞાનના પર્યાયોથી તુલ્ય છે (सुयणाणपज्जवेहिं, ओहिनाणपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए) શ્રુતજ્ઞાનના પર્યાયોથી અને અવધિજ્ઞાનના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત છે (तिहिं दंसणेहि छट्ठाणवडिए) ત્રણ દર્શનોથી છ સ્થાન પતિત છે (एवं उक्को-

न्यानुत्कृष्टाभिनिबोधिकज्ञान्यपि एवञ्चैव, नवरम् आभिनिबोधिकज्ञानपर्यवैः स्वस्थाने षट्स्थानपतितः, एवं श्रुतज्ञानी, अवधिज्ञान्यपि, नवरं यस्य ज्ञानानि तस्य अज्ञानानि न सन्ति, यथा ज्ञानानि तथा अज्ञानान्यपि भणितव्यानि, नवरं यस्याज्ञानानि तस्य ज्ञानानि न भवन्ति, जघन्यचक्षुर्दर्शनीनां भदन्त ! नैरयिकाणां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, गौतम ! अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, तत्केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते-जघन्य चक्षुर्दर्शनिको नैरयिको

(एवं उक्कोसाभिणिबोहियनाणी वि) इसी प्रकार उत्कृष्ट आभिनिबोधिक ज्ञानी (अजहण्ण मणुक्कोसाभिणिबोहियणाणी वि) मध्यम आभिनिबोधिकज्ञानी भी (एवं चेव) इसी प्रकार (णवरं) विशेष यह कि (आभिणिबोहियनाणपज्जवेहिं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए) अभिनिबोधिकज्ञान के पर्यायों से स्वस्थान में षट् स्थानपतित है (एवं सुयनाणी) इसी प्रकार श्रुतज्ञानी (ओहिनाणी वि) अवधिज्ञानी भी (नवरं) विशेष (जस्स नाणा तस्स अण्णाणा नत्थि) जिसे ज्ञान होते हैं उसे अज्ञान नहीं होते (जहा नाणा तहा अण्णाणा वि भाणियव्वा) जैसे ज्ञान वैसे अज्ञान भी कहने चाहिए (नवरं जस्स अन्नाणा तस्स नाणा न भवंति) विशेष यह कि जिसे अज्ञान हैं उसे ज्ञान नहीं होते।

(जहण्ण चक्खुदंसणीणं भंते ! नेरइयाणं केवइया पज्जवा पण्णत्ता ?) जघन्य चक्षुदर्शनी नारक के हे भगवन् ! कितने पर्याय कहे हैं ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ जहण्ण चक्खुदंसणीणं नेरइयाणं

साभिणिवोहियनाणी वि) એ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ આભિનિબોધિક જ્ઞાની પણ (अजण्ण मणुक्कोसाभिणिवोहियाणाणी वि) મધ્યમ આભિનિબોધિકજ્ઞાનિ પણ (एवं चेव) એ પ્રકારે (नवरं) વિશેષ એ છે કે (आभिणिवोहिनाणपज्जवेहिं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए) આભિનિબોધિકજ્ઞાનના પર્યાયોથી સ્વસ્થાનમા ષટ્સ્થાન પતિત છે (एवं सुयनाणी) એજ પ્રમાણે શ્રુતજ્ઞાની (ओहिनाणी वि) અવધિજ્ઞાની પણ (नवरं) વિશેષ (जस्स नाणा तस्स-अण्णाणा नत्थि) જેને જ્ઞાન હોય છે તેને અજ્ઞાન નથી હોતું (जहा नाणा तहा अण्णाणा वि भाणियव्वा) જેવી રીતે જ્ઞાનનું કથન કર્યું છે તેજ રીતે અજ્ઞાનનું પણ કથન કરવું જોઈએ (नवरं जस्स अन्नाणा तस्स नाणा न भवंति) વિશેષ એકે જેને અજ્ઞાન છે તેને જ્ઞાન નથી થતું (जहण्ण चक्खुदंसणीणं भंते ! नेरइयाणं केवइया पज्जवा पण्णत्ता ?) જઘન્ય ચક્ષુદર્શની નારકના હે ભગવન્ ! કેટલા પર્યાય કહ્યા છે (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ

जघन्य चक्षुर्दर्शनिकस्य नैरयिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया चतुःस्थानपतितः, स्थित्या चतुःस्थानपतितः, वर्णगन्धरस-स्पर्शपर्यवैः, त्रिभिर्ज्ञानैः, त्रिभिरज्ञानैः षट्स्थानपतितः, चक्षुर्दर्शनपर्यवैस्तुल्यः, अचक्षुर्दर्शनपर्यवैः, अवधिदर्शनपर्यवैः षट्स्थानपतितः, एवमुत्कृष्टचक्षुर्दर्शन-

---

अणंता पज्जवा पण्णत्ता) किस कारण से हे भगवन् ! ऐसा कहा कि जघन्य चक्षुदर्शनी नारकों के अनन्त पर्याय कहे हैं ? (गोयमा ! जहण्णचक्खुदंसणीणं नेरइए जहण्ण चक्खुदंसणिस्स नेरइयस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) हे गौतम ! जघन्य चक्षुदर्शनी नारक जघन्य चक्षुदर्शनी नारक से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य है (पएसट्ठयाए तुल्ले) प्रदेशों की अपेक्षा तुल्य है (ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए (अवगाहना से चतुःस्थान पतित है (ठिईए चउट्ठाणवडिए) स्थिति से चतुःस्थानपतित हैं (वण्णगंधरस-फासपज्जवेहिं) वर्ण, गंध, रस, स्पर्श के पर्यायों से (तिहिं नाणेहिं) तीन ज्ञानों से (तिहिं अण्णाणेहिं) तीन अज्ञानों से (छट्ठाणवडिए) षट् स्थानपतित है (चक्खुदंसणपज्जवेहिं तुल्ले) चक्षुदर्शन के पर्यायों से तुल्य है (अचक्खुदंसणपज्जवेहिं ओहिदंसणपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए) अचक्षुदर्शन के पर्यायों से, अवधिदर्शन के पर्यायों से षट् स्थान-पतित है (एवं उक्कोसचक्खुदंसणी वि) इसी प्रकार उत्कृष्ट चक्षु-दर्शनी भी (अजहण्णमणुक्कोस चक्खुदंसणी वि एवं चेव) अजघन्य -अनुत्कृष्ट चक्षुदर्शनी भी इसी प्रकार (नवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए)

जहण्ण चक्खुदंसणीणं नेरइयाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता) શા કારણે હે ભગવન્ ! એમ કહ્યુ છે કે જઘન્ય ચક્ષુદર્શની નારકોના અનન્ત પર્યાય છે ? (गोयमा ! जहण्ण चक्खुदंसणीणं नेरइए जहण्ण चक्खुदंसणिस्स नेरइयस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) હે ગૌતમ ! જઘન્ય ચક્ષુદર્શની નારક જઘન્ય ચક્ષુદર્શની નારકથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (पएसट्ठयाए तुल्ले) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) અવગાહનાથી ચતુ.સ્થાન પતિત છે (ठिईए चउट्ठाणवडिए) સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન પતિત છે (वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं) વર્ણ, ગધ, રસ, સ્પર્શના પર્યાયોથી (तिहिं नाणेहिं) ત્રણ જ્ઞાનોથી (तिहिं अण्णाणेहिं) ત્રણ અજ્ઞાનોથી (छट्ठाणवडिए) ષટ્સ્થાન પતિત છે (चक्खुदंसणपज्जवेहिं तुल्ले) ચક્ષુદર્શનના પર્યાયોથી તુલ્ય છે (अचक्खुदंसणपज्जवेहि ओहिदंसणपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए) અચક્ષુદર્શનના પર્યાયોથી, અવધિ દર્શનના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત છે (एवं उक्कोसचक्खुदंसणी वि) એજ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ ચક્ષુદર્શની પણ (अजहण्णमणुक्कोसचक्खुदंसणी वि एवं चेव) અજઘન્ય અનુત્કૃષ્ટ ચક્ષુદર્શની પણ એજ પ્રકારે (नवर सट्ठाणे छट्ठाणवडिए) વિશેષ

कोऽपि, अजघन्यानुत्कृष्ट चक्षुर्दर्शनिकोऽपि एवञ्चैव, नवरं स्वस्थाने षट्स्थान-पतितः, एवम् अचक्षुर्दर्शनिकोऽपि, अवधिदर्शनिकोऽपि ॥६॥

टीका—पूर्वं सामान्येन नैरयिकादीनां प्रत्येकं पर्यायानन्त्यं प्ररूपितं, सम्प्रति तेषामेव नैरयिकादीनां जघन्योत्कृष्टाद्यवगाहनाद्यधिकृत्य प्रत्येकं पर्या-याग्रं प्ररूपयितुमाह—'जहण्णोगाहणाणं भंते ! नेरइयाणं केवइया पज्जवा पण्ण-त्ता ?' गौतमः पृच्छति—हे भदन्त ! जघन्यावगाहनकानां जघन्यम् अवगाहनम्-शरीरोच्छ्रयो येषां ते जघन्यावगाहनकास्तेषामित्यर्थः, नैरयिकाणां कियन्तः पर्यवाः पर्यायाः प्रज्ञप्ताः ? भगवानाह—'गोयमा !' हे गौतम ! 'अणंता पज्जवा पण्णत्ता' जघन्यावगाहनकानां नैरयिकाणाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, गौतमस्तत्र कारणं पृच्छति—'से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ जहण्णोगाहणगाणं नेरइयाणं

विशेष यह कि स्वस्थान में षट् स्थानपतित है (एवं अचक्खुदंसणी वि ओहिदंसणी वि) इसी प्रकार अचक्षुदर्शनी भी, अवधिदर्शनी भी ।

टीकार्थ-पूर्व में सामान्य रूप से नारक आदि जीवों के पर्यायों की अनन्तता का विचार किया गया था, अब उन्हीं की जघन्य उत्कृष्ट तथा अजघन्य-अनुत्कृष्ट अवगाहना आदि के आधार से पर्यायों के परिमाण का विचार किया जाता है

गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं-भगवन् ! जिननारकों की अवगहना जघन्य है उनके कितने पर्याय प्ररूपित किए गए हैं ? भगवान् उत्तर देते हैं-हे गौतम ! जघन्य अवगाहना वाले नारकों के अनन्त पर्याय कहे गए हैं ।

गौतमस्वामी कारण पूछते हैं प्रभो ! किस हेतु से ऐसा कहा जाता है कि जघन्य अवगाहनावाले नारकों के अनन्तपर्याय कहे गए हैं ? भगवान्

એ કે સ્વસ્થાનમાં ષટ્સ્થાન પતિત છે (एवं अचक्खुदंसणी वि ओहिदंसणी वि) એ રીતે અચક્ષુદર્શની પણ અવધિ દર્શની પણ

ટીકાર્થ—પૂર્વમાં સામાન્ય રૂપથી નારક આદિ જીવોના પર્યાયોની અન ન્તતા નો વિચાર કર્યો છે, હવે તેમની જઘન્ય, ઉત્કૃષ્ટ, તથા અજઘન્ય-અનુ-ત્કૃષ્ટ અવગાહના આદિના આધારથી પર્યાયોના પરિમાણનો વિચાર કરાય છે.

શ્રીગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે–હે ભગવન્ ! જે નારકોની અવગાહના જઘન્ય છે, તેમના કેટલા પર્યાય પ્રરૂપિત કરાયેલા છે ?

શ્રીભગવાન્ ઉત્તર આપે છે–હે ગૌતમ ! જઘન્ય અવગાહનાવાળા નારકોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ?

શ્રીગૌતમસ્વામી કારણ પૂછે છે–હે પ્રભો ! કયા હેતુથી એમ કહેવાય છે કે

अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?' तत्-अथ केनार्थेन-कथं तावत्, एवम् उक्तरीत्या, उच्यते-यत् जघन्यावगाहनकानाम् नैरयिकाणां अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति,

भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'जहण्णोगाहणए नेरइए' जघन्यावगाहनको नैरयिकः 'जहण्णोगाहणस्स नेरइयस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले' जघन्यावगाहनकस्य नैरयिकस्य-नैरयिकान्तरस्य द्रव्यार्थतया-द्रव्यार्थिकनयेन, तुल्यो भवति 'पएसट्ठयाए तुल्ले' प्रदेशार्थतया-प्रदेशापेक्षया तुल्यो भवति, 'ओगाहणट्ठयाए तुल्ले' अवगाहनार्थतया शरीरोच्छ्रयरूपावगाहनापेक्षयाऽपि तुल्यो भवति, अयं भावः-'एकमपि द्रव्यमनन्तपर्यायमितिन्यायेन इदमपि नारकजीव द्रव्यमेकसंख्यावरुद्धम् अनन्तपर्याय भवितु मर्हति इत्यभिप्रायेण नैरयिको जघन्यावगाहनको जघन्यावगाहनकस्य नैरयिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवतीत्युक्तम्, एवमेव इदमपि नारक जीवद्रव्यं लोकाकाशप्रदेशपरिमाणप्रदेशमिति जघन्यावगाहनको नैरयिको जघन्यावगाहनकस्य नैरयिकस्य तुल्यो भवतीत्युक्तम्, तत्र प्रदेशवद्-अप्रदेशवद्

उत्तर देते हैं-हे गौतम ! जघन्य अवगाहना वाला एक नारक दूसरे जघन्य अवगाहना वाले नारक से द्रव्य की अपेक्षा से तुल्य है प्रदेशों की अपेक्षा से भी तुल्य है । अवगाहना की दृष्टि से तुल्य है-उसमें कोई हीनाधिकता का संभव नहीं है क्योंकि जघन्य अवगाहना का एक ही स्थान होता है । तात्पर्य यह है कि प्रत्येक द्रव्य अनन्त पर्याय वाला होता है, इस न्याय के अनुसार नारक जीवद्रव्य एक होते हुए भी अनन्त पर्याय वाला हो सकता है । अनन्त पर्याय वाला होते हुए भी वह द्रव्य से एक हैं जैसे कि अन्य नारक एक एक हैं । इसी प्रकार प्रत्येक नारक जीव लोकाकाश प्रमाण असंख्यात प्रदेशों वाला होता है अतः प्रदेशों की अपेक्षा तुल्य है

જઘન્ય અવગાહનાવાળા નારકોના અનન્ત પર્યાય કહેલા છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! જઘન્ય અવગાહના વાળો એક નારક બીજા જઘન્ય અવગાહનાવાળા નારકથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે. અને પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે. અને એ અવગાહનાની દૃષ્ટિએ પણ તુલ્ય છે. તેમાં કોઈ હીનાધિકતા સંભવતી નથી, કેમકે જઘન્ય અવગાહનાનું એક જ સ્થાન હોય છે. તાત્પર્ય એ છે કે પ્રત્યેક દ્રવ્ય અનન્ત પર્યાયવાળાં હોય છે, એ ન્યાયના અનુસાર નારક જીવ દ્રવ્ય એક હોવા છતાં અનન્ત પર્યાયવાળા થઈ શકે છે. અનન્ત પર્યાયવાળા થવા છતા તે દ્રવ્યથી એક છે જેમકે બધા અન્ય નારકો એક એક છે એ પ્રકારે પ્રત્યેક નારક જીવ લોકાકાશ પ્રમાણ અસંખ્યાત પ્રદેશોવાળા થાય છે, તેથી પ્રદેશોની અપેક્ષાએ પણ તે તુલ્ય છે.

द्रव्यद्वैविध्यप्रदर्शनार्थं प्रदेशार्थतया तुल्यत्वाभिधानमवसेयम्, तत्र परमाणुरप्रदेशः द्विप्रदेश त्रिप्रदेशादि किन्तु प्रदेशवद् भवति, एतच्च द्रव्यद्वैविध्यं पुद्गलास्तिकाये एव भवति, शेषाणि तु धर्मास्तिकायादीनि द्रव्याणि नियमतः सप्रदेशानि बोध्यानि, किन्तु 'ठिईए चउट्ठाणवडिए' स्थित्या-आयुः कर्मानुभवनलक्षणस्थित्यपेक्षया-'चउट्ठाणवडिए' चतुःस्थानपतितो भवति तथा च जघन्यावगाहनको नैरयिको दशवर्षसहस्राणि स्थितिकोऽपि रत्नप्रभायां भवति, उत्कृष्टस्थितिकोऽपि भवति अधःसप्तमनरक पृथिव्याम्, तस्मात् स्थित्यपेक्षया जघन्यावगाहनको नैरयिको जघन्यावगाहनकस्य नैरयिकस्य असंख्येयभागहीनो वा, संख्येयभाग-

---

प्रदेशों की अपेक्षा तुल्य है, यह कथन इस तथ्य को प्रकट करता है कि द्रव्य दो प्रकार के होते हैं-सप्रदेश और अप्रदेश। परमाणु अप्रदेश है और स्कन्ध सप्रदेश द्रव्य हैं, यह दो भेद केवल पुद्गलद्रव्य में ही होते हैं। पुद्गल के अतिरिक्त धर्मास्तिकाय आदि द्रव्य नियम से सप्रदेश ही होते हैं। कालद्रव्य भी सप्रदेश नहीं है

जघन्य अवगाहना वाले एक नारक से दूसरे जघन्य अवगाहना वाले नारक में इतनी समानता होने पर भी स्थिति में समानता हो ही, ऐसा नियम नहीं है। स्थिति की अपेक्षा वह चतुःस्थानपतित होता है। एक जघन्य अवगाहनावाला नारक दस हजार वर्ष की स्थितिवाला रत्नप्रभा पृथ्वी में भी होता है और एक उत्कृष्ट स्थिति वाला भी सातवी पृथ्वी में होता हैं। इस कारण जघन्य अवगाहना वाला नारक स्थिति की अपेक्षा से असंख्यातभाग हीन संख्यातभाग हीन संख्यातगुण हीन या असंख्यातगुण हीन हो सकता है और जो अधिक

પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે. એ કથન આ તથ્યને પ્રગટ કરે છે કે દ્રવ્ય બે પ્રકારના હોય છે-સપ્રદેશ અને અપ્રદેશ. પરમાણુ અપ્રદેશ અને સ્કંધ સપ્રદેશ દ્રવ્ય છે આ બે ભેદ કેવળ પુદ્ગલ દ્રવ્યમા જ થાય છે. પુદ્ગલના અતિરિક્ત ધર્માસ્તિકાય આદિ દ્રવ્ય નિયમથી સપ્રદેશ જ બને છે (કાલદ્રવ્ય પણ સપ્રદેશ નથી)

જઘન્ય અવગાહના વાળા એક નારકથી બીજા જઘન્ય અવગાહનાવાળા નારકમાં એટલી સમાનતા હોવા છતાં પણ સ્થિતિમાં સમાનતા હોય જ એવો નિયમ નથી. સ્થિતિની અપેક્ષાએ તે ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે. એક જઘન્ય અવગાહનાવાળા નારક દશ હજાર વર્ષની સ્થિતિવાળા રત્નપ્રભા પૃથ્વીમા પણ થાય છે અને એક ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા પણ સાતમી પૃથ્વીમાં થાય છે. એ કારણે જઘન્ય અવગાહનાવાળા નારક સ્થિતિની અપેક્ષાએ અસંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ગુણહીન અગર અસંખ્યાત ગુણહીન થઇ શકે છે

हीनो वा, संख्येयगुणहीनो वा, असंख्येयगुणहीनो वा भवति, असंख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयगुणाभ्यधिको वा, असंख्येयगुणाभ्यधिको वा भवतीति भावः, 'वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं' वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः 'तिहिं नाणेहिं तिहिं अण्णाणेहिं तिहिं दंसणेहिं छट्ठाणवडिए' त्रिभिः ज्ञानैः–मतिश्रुतावधिज्ञानैः, त्रिभिः अज्ञानैः–मत्यज्ञान श्रुताज्ञानविभङ्गलक्षणैः, त्रिभिर्दर्शनैः–चक्षु–अचक्षु–अवधिदर्शनरूपैः जघन्यावगाहनको नैरयिकः षट्स्थानपतितो भवति, तथा च जघन्यावगाहनको नैरयिको जघन्यावगाहनकस्य नैरयिकस्य वर्णादिभिः अनन्तभागहीनो वा, असंख्येयभागहीनो वा, संख्येयभागहीनो वा, संख्येयगुणहीनो वा, असंख्येयगुणहीनो वा, अनन्तगुणहीनो वा भवति, अनन्तभागाभ्यधिको वा, असंख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयभागाभ्य-

है वह असंख्येयभाग अधिक संख्येयभाग अधिक संख्येयगुण अधिक अथवा असंख्येयगुण अधिक भी हो सकता है।

जघन्य अवगाहना वाला नरक वर्ण, गंध, रस और स्पर्श के पर्यायों से तीन ज्ञानों, तीन अज्ञानों और तीन दर्शनों के पर्यायों से षट्स्थानपतित होता है। तीन ज्ञान अर्थात् मतिज्ञान, श्रुतज्ञान और अवधिज्ञान, तीन अज्ञान अर्थात् मत्यज्ञान, श्रुताज्ञान और विभंगज्ञान, तीन दर्शन अर्थात् चक्षुदर्शन, अचक्षुदर्शन और अवधिदर्शन। तात्पर्य यह है कि एक जघन्य अवगाहना वाले नारक से दूसरे जघन्य अवगाहना वाले नारक में वर्ण आदि पूर्वोक्त के पर्याय अनन्तभाग हीन, असंख्यातभागहीन संख्यातभागहीन संख्यातगुणहीन, असंख्यातगुण हीन और अनन्तगुण हीन हो सकते हैं और अधिक हों

અને જો અધિક છે તો અસંખ્યેયભાગ અધિય, સંખ્યેયભાગ અધિક, સંખ્યેય ગુણ અધિક અથવા અસંખ્યેય ગુણ અધિક પણ થઈ શકે છે.

જઘન્ય અવગાહનાવાળા નારક વર્ણ, ગંધ, રસ, અને સ્પર્શના પર્યાયોથી ત્રણજ્ઞાન, ત્રણ અજ્ઞાન અને ત્રણ દર્શનોના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત બને છે. ત્રણજ્ઞાન અર્થાત્ મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન અને અવધિજ્ઞાન ત્રણ અજ્ઞાન અર્થાત્ મત્ય જ્ઞાન, શ્રુતાજ્ઞાન અને વિભંગજ્ઞાન, ત્રણ દર્શન અર્થાત્ ચક્ષુદર્શન, અચક્ષુદર્શન અને અવધિ દર્શન. તાત્પર્ય એ છે કે એક જઘન્ય અવગાહનાવાળા નારકથી બીજા જઘન્ય અવગાહનાવાળા નારકમાં વર્ણ આદિ પૂર્વોક્તના પર્યાય અનન્ત ભાગહીન, અસંખ્યાત ભાગહીન. સંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ગુણહીન, અસંખ્યાત ગુણહીન, અને અનન્ત ગુણહીન થઈ શકે છે અને અધિક હોય તો અનન્તભાગ અધિક, અસંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાતગુણ

धिको वा, संख्येयगुणाभ्यधिको वा, असंख्येयगुणाभ्यधिको वा, अनन्तगुणाभ्यधिको वा भवति, तथाहि यदा गर्भव्युत्क्रान्तिक संज्ञिपञ्चेन्द्रियो नरकेषूत्पद्यते तदा स नरकायुः संवेदनप्रथमसमय एव पूर्वोपात्तौदारिकशरीरपरिशाटयति तस्मिन्नेव समये सम्यग्दृष्टे स्त्रीणि ज्ञानानि मिथ्यादृष्टे स्त्रीणि अज्ञानानि समुत्पद्यन्ते तदनन्तरम् अविग्रहेण विग्रहेण वा गत्वा वैक्रियशरीरं समवहन्ति, यः पुनः संमूर्च्छिमासंज्ञिपञ्चेन्द्रियो नरकेषूत्पद्यते तस्य तदानीं विभङ्गज्ञानं नास्तीति जघन्यावगाहनकस्यास्य नैरयिकस्याज्ञानानि भजनया अवसेया द्वेत्रीणिवेति भावः,

गौतमः पृच्छति–उक्कोसोगाहणगाणं भंते ! नेरइयाणं केवइया पज्जवा पण्णत्ता ?' हे भदन्त ! उत्कृष्टावगाहनकानां नैरयिकाणां कियन्तः पर्यवाः–

तो अनन्तभाग अधिक, असंख्यातभाग अधिक संख्यातभाग अधिक संख्यातगुण अधिक असंख्यातगुण अधिक अथवा अनन्तगुण अधिक भी हो सकते हैं। वह इस प्रकार–कोई गर्भजसंज्ञीपंचेन्द्रिय जीव नारक में उत्पन्न होता है तब वह नारकायु के वेदन के प्रथमसमय में ही पूर्वप्राप्त औदारिक शरीर का परिशाटन करता है, उसी समय सम्यग्दृष्टि को तीन ज्ञान और मिथ्यादृष्टि को तीन अज्ञान उत्पन्न होते हैं। तत्पश्चात् अविग्रह अथवा विग्रह से गमन करके वैक्रियशरीर को धारण करता है। किन्तु जो संमूर्छिम असंज्ञी पंचेन्द्रिय जीव नरक में उत्पन्न होता है, उसे उस समय विभंगज्ञान नहीं होता, इस कारण जघन्य अवगाहनावाले नारक को भजना से दो अथवा तीन अज्ञान होते हैं ऐसा समझ लेना चाहिए ।

गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं–भगवन् ! उत्कृष्ट अवगाहना वाले नारकों के कितने पर्याय कहे गए हैं ? भगवान् उत्तर देते हैं–हे गौतम !

અધિક, અસંખ્યાત ગુણુ અધિક અથવા અનન્ત ગુણુ અધિક પણુ થઈ શકે છે. તે આ રીતે–જ્યારે કોઈ ગર્ભજ સંજ્ઞી પચેન્દ્રિય જીવ નરકમા ઉત્પન્ન થાય છે ત્યારે તે નરકાયુના વેદનના પ્રથમ સમયમાં જ પૂર્વ પ્રાપ્ત ઔદારિક શરીરનુ પરિશાટન કરે છે. તેજ વખતે સમ્યગ્દૃષ્ટિને ત્રણુ જ્ઞાન અને મિથ્યાદૃષ્ટિને ત્રણુ અજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે. ત્યાર પછીથી અવિગ્રહ અથવા વિગ્રહથી ગમન કરીને વૈક્રિય શરીરને ધારણુ કરે છે. પરન્તુ જે સમૂર્છિમ અસંજ્ઞી પચેન્દ્રિય જીવ નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે, તેને તે સમયે વિભંગજ્ઞાન નથી હોતું. એ કારણે જઘન્ય અવગાહનાવાળા નારકને ભજનાથી બે અથવા ત્રણુ અજ્ઞાન થાય છે એમ સમજી લેવું જોઈએ.

શ્રીગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે–હે ભગવન્ ! ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા નારકોના કેટલા પર્યાય કહેલા છે ?

पर्यायाः प्रज्ञप्ताः ? भगवान् आह–'गोयमा !' हे गौतम ! 'अणंता पज्जवा पण्णत्ता' उत्कृष्टावगाहनकानां नैरयिकाणाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, गौतमस्तत्र कारणं पृच्छति–'से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ' हे भदन्त ! तत्–अथ, केनार्थेन–कथं तावत्, एवमुक्तरीत्या उच्यते यत्–'उक्कोसोगाहणगाणं नेरइयाणं अणंता पज्जवा-पण्णत्ता ?' उत्कृष्टावगाहनकानां नैरयिकाणाम् अनन्ताः पर्यवाः–पर्यायाः प्रज्ञप्ताः ? इति, भगवान् आह–गोयमा !' हे गौतम ! 'उक्कोसोगाहणए नेरइए उक्कोसोगाहणस्स नेरइयस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले' उत्कृष्टावगाहनको नैरयिकः उत्कृष्टावगाहनकस्य नैरयिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, 'पएसट्ठयाए तुल्ले' प्रदेशार्थतया तुल्यो भवति, 'ओगाहणट्ठयाए तुल्ले' ओवगाहनार्थतया तुल्यो भवति प्रागुक्तयुक्तेः, किन्तु 'ठिईए सिय हीणे, सिय तुल्ले, सिय अब्भहिए' स्थित्या–आयुः कर्मानुभवलक्षणस्थित्यपेक्षया, स्यात्–कदाचित्, हीनो भवति, स्यात्–कदाचित् तुल्यो भवति, स्यात्–कदाचित् अभ्यधिको भवति, तत्र 'जइ

उत्कृष्ट अवगाहना वाले नारकों के अनन्त पर्याय हैं। गौतम कारण पूछते हैं–हे भगवन् ! किस कारण ऐसा कहा गया है कि ? उत्कृष्ट अवगाहना वाले नारकों के अनन्त पर्याय हैं ? भगवन् फर्माते हैं –हे गौतम उत्कृष्ट अवगाहना वाला एक नारक उत्कृष्ट अवगाहना वाले दूसरे नारक की अपेक्षा द्रव्य से तुल्य होता है, प्रदेशों की अपेक्षा से भी तुल्य होता है और अवगाहना से भी तुल्य होता है, क्योंकि उत्कृष्ट अवगाहना का एक ही स्थान है, उसमें कोई तारतम्य का संभव नही है। मगर स्थिति की अपेक्षा स्यात् हीन होता है, स्यात् तुल्य होता है। स्यात् अधिक होता है, अर्थात् यह आवश्यक नही कि उत्कृष्ट अवगाहना वाले सभी नारकों की स्थिति समान ही हो अथवा असमान ही हो। असमान होते हुए यदि हीन है तो असंख्यातभाग

શ્રી ભગવાન્! ઉત્તર આપે છે–હે ગૌતમ ! ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના નારકોના અનન્ત પર્યાય છે.

શ્રીગૌતમસ્વામી કારણ પૂછે છે–હે ભગવન્ ! શા કારણથી એમ કહેવાયું છે ?

શ્રી ભગવાન્ કહે છે–હે ગૌતમ ! ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળો એક નારક ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા બીજા નારકની અપેક્ષાએ દ્રવ્યથી તુલ્ય બને છે. પ્રદેશોની અપેક્ષાએ પણ તુલ્ય થાય છે અને અવગાહનાથી પણ તુલ્ય થાય છે, કેમકે ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાનુ એક જ સ્થાન છે. તેમાં કોઇ તારતમ્યનો સંભવ નથી. પણ સ્થિતિની અપેક્ષાએ સ્યાત્ હીન થાય છે સ્યાત્ તુલ્ય થાય છે સ્યાત્ અધિક થાય છે અર્થાત્ તે આવશ્યક નથી કે ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા બધા નારકોની

हीणे असंखिज्जभागहीणे वा' यदा हीनो भवति तदा असंख्येयभाग हीनो वा भवति, 'संखिज्जभाग हीणे वा' संख्येयभागहीनो वा भवति, 'अह अब्भहिए, असंखिज्जभाग अब्भहिए वा, संखिज्जभाग अब्भहिए वा' अथाभ्यधिको यदा भवति तदा असंख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयभागाभ्यधिको वा भवति, इत्येवं स्थित्यपेक्षया हानौ वृद्धौ च द्विस्थानपतितत्वं भवति नतु संख्येया-संख्येयगुणवृद्धिहानिरूप सम्मेलनेन चतुः स्थानपतितत्वं संभवति, उत्कृष्टागाहन-कानां नैरयिकाणां पञ्चधनुः शतप्रमाणत्वेन तेषाञ्च सप्तमनरकपृथिव्यां सत्त्वेन तत्र द्वाविंशतिः सागरोपमाणि जघन्येन स्थितेः सद्भावात्, उत्कृष्ट तु त्रय-स्त्रिंशत् सागरोपमाणि स्थितेः सद्भावाच्चासंख्येयसंख्येयभागहानिवृद्धयोरेव-संभवेन असंख्येय संख्येयगुण हानि वृद्धयोरसंभवात्, किन्तु 'वण्ण गंधरसफास-

हीन या संख्यात भाग हीन होता है और यदि अधिक हों तो असं-ख्यातभाग अधिक या संख्यातभाग अधिक भी हो सकता है। इस प्रकार स्थिति की अपेक्षा द्विस्थानपतितता समझनी चाहिए। यहां संख्यातगुणहानि और असंख्यातगुण हानि वृद्धि मिलकर चतुःस्थान पतित हानि-वृद्धि नहीं होती इसका कारण यह हैं कि उत्कृष्ट अवगाहना वाले नारक पाँचसौ धनुष्य की उंचाई के सातवें नरक में ही पाये जाते हैं। वहां जघन्य बाईस और उत्कृष्ट तेतीस सागरो-पम की स्थिति है। अतएव इस स्थिति में संख्यात-असंख्यातभाग हानि-वृद्धि ही हो सकती है, संख्यात-असंख्यातगुण हानि वृद्धि का संभव नहीं हैं।

किन्तु वर्ण, गंध, रस और स्पर्श के पर्यायों से, तीन ज्ञान, तीन

સ્થિતિ સમાન જ હોય અથવા અસમાન જ હોય, સમાન જ હોવા છતા જો હીન થાય તો અસંખ્યાત ભાગહીન વા સંખ્યાત ભાગહીન થાય છે અને જો અધિક હોય તો અસંખ્યાત ભાગ અધિક અગર સંખ્યાત ભાગ અધિક પણ બની શકે છે. એ રીતે સ્થિતિની અપેક્ષાએ દ્વિસ્થાન પતિતતા સમજવી જોઇએ. અહીં સંખ્યાતગુણહાનિ અને અસંખ્યાતગુણહાનિ-વૃદ્ધિ મળીને ચતુસ્થાન પતિત-હાનિ વૃદ્ધિ નથી થતી. એનું કારણ એ છે કે ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા નારક પાચસો ધનુષની ઉંચાઇના સાતમા નરકમાં જ મળી આવે છે ત્યાં જઘન્ય બાવીસ અને ઉત્કૃષ્ટ તેત્રીસ સાગરોપમની સ્થિતિ છે. તેથી જ એ સ્થિતિમા સંખ્યાત અસંખ્યાત ભાગહાનિ-વૃદ્ધિ થઇ શકે છે, સંખ્યાત-અસંખ્યાતગુણ હાનિ-વૃદ્ધિનો સંભવ નથી.

કિન્તુ વર્ણ, ગંધ, રસ, અને સ્પર્શના પર્યાયોથી ત્રણજ્ઞાન, ત્રણઅજ્ઞાન

पज्जवेहिं' वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः, 'तिहिं नाणेहिं, तिहिं अण्णाणेहिं, तिहिं दंसणेहिं छट्ठाणवडिए' त्रिभिर्ज्ञानैः-मति श्रुतावधिज्ञानरूपैः, त्रिभिः अज्ञानैः-मत्यज्ञान श्रुताज्ञानविभङ्गज्ञानरूपैः, त्रिभिः दर्शनैः-चक्षुरचक्षुरवधि दर्शनरूपैश्च उत्कृष्टावगाहनको नैरयिकः षट् स्थानपतितो भवति तथा च वर्णादिभिरुत्कृष्टावगाहनको नैरयिकः उत्कृष्टावगाहनकस्य नैरयिकान्तरस्य अनन्तभाग हीनो वा, असंख्येयभागहीनो वा, संख्येयभागहीनो वा, संख्येयगुण हीनो वा, असंख्येयगुणहीनो वा, अनन्तगुण हीनो वा भवति, अनन्तभागाभ्यधिको वा, असंख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयगुणाभ्यधिको वा, असंख्येयगुणाभ्यधिको वा, अनन्तगुणाभ्यधिको वा भवति इति भावः,

तत्रोत्कृष्टावगाहनकानां त्रीणि ज्ञानानि, त्रीणि अज्ञानानि वा नियमतोऽवसेयानि न तु भजनया, भजनाहेतोः संमूर्च्छिमासंज्ञि पञ्चेन्द्रियोत्पादस्य तेषा

अज्ञान और तीन दर्शन के पर्यायों से षट्स्थानपतित हानि-वृद्धि समझनी चाहिए। तात्पर्य यह है कि एक उत्कृष्ट अवगाहना वाला नारक दूसरे उत्कृष्ट अवगाहना वाले नारक की अपेक्षा से उक्त वर्ण आदि अथवा ज्ञानादि पर्यायों से हीन होता है तो अनन्तभाग हीन, असंख्यातभाग हीन, संख्यात भाग हीन, संख्यातगुणहीन असंख्यातगुण हीन अथवा अनन्तगुण हीन होता है। और यदि अधिक हुआ तो अनन्तभाग अधिक, असंख्यातभाग अधिक संख्यातभाग अधिक, संख्यातगुण अधिक असंख्यातगुण अधिक अथवा अनन्तगुण अधिक होता है।

उत्कृष्ट अवगाहना वाले नारकों में तीन ज्ञान अथवा तीन अज्ञान नियम से होते हैं, भजना से नहीं, क्योंकि उत्कृष्ट अवगाहना वाले नारकों में संमूर्छिम असंज्ञी पंचेन्द्रिय की उत्पत्ति नहीं

અને ત્રણ દર્શનના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત હાનિ-વૃદ્ધિ સમજવી જોઈએ તાત્પર્ય એ છે કે એક ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળો નારક બીજા ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના વાળા નારકની અપેક્ષાએ ઉક્તવર્ણ આદિ અથવા જ્ઞાનાદિ પર્યાયોથી હીન થાય છે તો અનન્ત ભાગ હીન, અસંખ્યાત ભાગ હીન, સંખ્યાતભાગહીન, સંખ્યાત ગુણહીન, અસંખ્યાત ગુણહીન અથવા અનન્ત ગુણહીન થાય છે, અને જો અધિક થાય તો અનન્ત ભાગ અધિક, અસંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ભાગ અધિક સંખ્યાત ગુણ અધિક, અસંખ્યાત ગુણ અધિક અથવા અનન્તગુણ અધિક થાય છે.

ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા નારકોમાં ત્રણ જ્ઞાન અથવા ત્રણ અજ્ઞાન નિયમથી થાય છે. ભજનાથી નહી, કેમકે ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા નારકોમા સંમૂર્છિમ

मसंभवात्, गौतमः पृच्छति-'अजहण्ण मणुक्कोसोगाहणगाणं नेरइयाणं केवइया पज्जवा पण्णत्ता ?' हे भदन्त ! अजघन्यानुत्कृष्टावगाहनकानाम्-न जघन्यं न चोत्कृष्टम् अवगाहनं येषां ते अजघन्यानुत्कृष्टावगाहनकास्तेषां मध्यमावगाहनानामित्यर्थः, नैरयिकाणां कियन्तः पर्यवाः-पर्यायाः प्रज्ञप्ताः ? भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'अणंता पज्जवा पण्णत्ता' अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, गौतमः तत्र कारणं पृच्छति-'से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ !' हे भदन्त ! तत्-अथ, केनार्थेन, केन कारणेन एवम्-उक्तरीत्या, उच्यते यत्-अजघन्यानुत्कृष्टावगाहनकानां नैरयिकाणामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति, भगवान् आह-'अजहण्णमणुक्कोसोगाह-

---

होती। उत्कृष्ट अवगाहना वाला नारक यदि सम्यग्दृष्टि हो तो उसमें तीन ज्ञान होते हैं और यदि मिथ्यादृष्टि हो तो तीन अज्ञान होते हैं।

जघन्य और उत्कृष्ट अवगाहना वाले नारकों के संबन्ध में प्रश्न करने के पश्चात् गौतम अब अजघन्यानुत्कृष्ट अवगाहना वालों के विषय में प्रश्न करते हैं-

गौतम-हे भगवन् ! अजघन्य-अनुत्कृष्ट अर्थात् जो जघन्य भी नहीं है और जो उत्कृष्ट भी नहीं है ऐसी मध्यम अवगाहना वाले नारकों के कितने पर्याय कहे हैं ?

भगवान्-गौतम ! मध्यम अवगाहना वाले नारकों के भी अनन्त पर्याय कहे गए हैं।

गौतम-भगवन् ! किस कारण से ऐसा कहा जाता हैं कि मध्यम अवगाहनावालों के अनन्त पर्याय कहे हैं ?

અસંજ્ઞી પચેન્દ્રિયની ઉત્પત્તિ નથી થતી, ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા નારક જો સમ્યગ્દૃષ્ટિ હોય તો તેમનામાં ત્રણ જ્ઞાન થાય છે અને જો મિથ્યાદૃષ્ટિ હોય તો ત્રણ અજ્ઞાન થાય છે.

જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા નારકોના સંબન્ધમાં પ્રશ્ન કર્યા પછી ગૌતમસ્વામી હવે અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળાઓના વિષયમાં પ્રશ્ન કરે છે-

શ્રીગૌતમસ્વામી-હે ભગવાન્ ! અજઘન્ય-અનુત્કૃષ્ટ અર્થાત્ જે જઘન્ય નથી અને જે ઉત્કૃષ્ટ પણ નથી એવા મધ્યમ અવગાહનાવાળા નારકોના કેટલા પર્યાય કહ્યા છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! મધ્યમ અવગાહનાવાળા નારકોના પણ અનન્ત પર્યાય કહેલા છે.

શ્રીગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ શા કારણે એમ કહેવાય છે કે મધ્યમ અવગાહના વાળાના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ?

णाए नेरइए' अजघन्यानुत्कृष्टावगाहनको नैरयिकः 'अजहण्णमणुक्कोसोगाहणस्स नेरइयस्स दव्वट्टयाए तुल्ले' अजघन्यानुत्कृष्टावगाहनकस्य नैरयिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, 'पएसट्टयाए तुल्ले' प्रदेशार्थतया तुल्यो भवति, 'ओगाहणट्टयाए सिय हीणे, सिय तुल्ले, सिय अब्भहिए' अवगाहनार्थतया स्यात्-कदाचित् हीनो भवति, स्यात्-कदाचित् तुल्यो भवति, स्यात्-कदाचित् अभ्यधिको भवति, तत्र 'जइ हीणे असंखिज्जभागहीणे वा, संखिज्जभागहीणे वा' यदा हीनो भवति तदा असंख्येयभाग हीनो वा, संख्येयभाग हीनो वा, 'संखिज्जगुणहीणे वा, असंखिज्जगुणहीणे वा' संख्येयगुण हीनो वा, असंख्येयगुण हीनो वा भवति, 'अह अब्भहिए असंखिज्जभाग अब्भहिए वा, संखिज्जभाग अब्भहिए वा' अथाभ्यधिको यदा विवक्षितस्तदा असंख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयभागाभ्यधिको वा 'संखिज्जगुण अब्भहिए वा, असंखिज्जगुण अब्भहिए वा' संख्येयगुणाभ्यधिको वा, असंख्येयगुणाभ्यधिको वा भवति, अजघन्यानुत्कृष्टावगाहनस्य सर्व जघन्याङ्गुलासंख्येयभागात्परतः किञ्चित् बृहत्तराङ्गुला-

---

भगवान्-हे गौतम ! एक मध्यम अवगाहना वाला नारक दूसरे मध्यम अवगाहना वाले नारक से द्रव्य की अपेक्षा से तुल्य है, प्रदेशों की अपेक्षा से तुल्य है, मगर अवगाहना की अपेक्षा से हीन भी हो सकता है, तुल्य भी हो सकता है और अधिक भी हो सकता है। यदि हीन हुआ तो असंख्यातभाग हीन, संख्यातभाग हीन, संख्यातगुण हीन या असंख्यातगुण हीन हो सकता है। यदि अधिक हुआ तो असंख्यातभाग अधिक संख्यातभाग अधिक, संख्यातगुण अधिक अथवा असंख्यातगुण अधिक हो सकता है। मध्यम अवगाहना का अर्थ है जघन्य और उत्कृष्ट अवगाहना के बीच की अवगाहना। इस अवगाहना का जघन्य और उत्कृष्ट अव-

---

શ્રી ભગવાન્-ગૌતમ ! એક મધ્યમ અવગાહનાવાળો નારક બીજા મધ્યમ અવગાહના વાળા નારકથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે. પ્રદેશોની અપેક્ષાએ પણ તુલ્ય છે પણ અવગાહનાની અપેક્ષાએ હીન પણ બની શકે છે, તુલ્ય પણ બની શકે છે અને અધિક પણ બની શકે છે. જો હીન થાય તો અસંખ્યાત ભાગ હીન, સંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ગુણહીન, અગર અસંખ્યાત ગુણહીન થઈ શકે છે. જો અધિક થાય તો અસંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાતભાગ અધિક સંખ્યાતગુણ અધિક અથવા અસંખ્યાતગુણ અધિક થઈ શકે છે. મધ્યમ અવગાહનાનો અર્થ છે જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાની વચલી અવગાહના. એ અવગાહનાના જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાની સમાન નિયત એક સ્થાન નથી

संख्येयभागादारभ्य यावदङ्गुलासंख्येयभागन्यूनानि पञ्च धनुः शतानि तावत् प्रमाणतया सामान्यनैरयिकवत् अवगाहनापेक्षया उक्त चतुःस्थानपतितत्वं संभवति, इत्याशयः, 'ठिईए सिय हीणे सिय तुल्ले सिय अब्भहिए' स्थित्या-आयुः कर्मानुभवलक्षणस्थित्यपेक्षया अजघन्यानुत्कृष्टावगाहनको नैरयिकः अजघन्यानुत्कृष्टावगाहनकस्य नैरयिकस्य, स्यात्-कदाचित् हीनो भवति, स्यात्-कदाचित् तुल्यो भवति, स्यात्-कदाचित् अभ्यधिको भवति, तत्र 'जइ हीणे असंखिज्जभागहीणे वा, संखिज्जभाग हीणे वा' यदा हीनो विवक्षितस्तदा असंख्येयभाग हीनो वा, संख्येयभागहीनो वा, 'संखिज्जगुणहीणे वा, असंखिज्जगुणहीणे वा' संख्येयगुण हीनो वा, असंख्येयगुण हीनो वा भवति इति चतुःस्थानपतितत्वम्,

गाहना के समान नियत एक स्थान नहीं है। सर्व जघन्य अंगुल का असंख्यातवां भाग जघन्य अवगाहना है और पांच सौ धनुष उत्कृष्ट अवगाहना। इसके बीच की जितनी भी अवगाहनाएं होती हैं, वे सब मध्यम अवगाहना की श्रेणी में ही सम्मिलित हैं। इस प्रकार सर्व जघन्य अंगुल के असंख्यातवें भाग से अधिक से लगाकर अंगुल का असंख्यातवां भाग कम पांचसो धनुष की अवगाहना मध्यम अवगाहना समझनी चाहिए। यह अवगाहना सामान्य नारक की अवगाहना के समान चतुःस्थानपतित हो सकती है।

अजघन्य-अनुत्कृष्ट अवगाहना वाला एक नारक दूसरे नारक से स्थिति की अपेक्षा हीन भी हो सकता है, तुल्य भी हो सकता है और अधिक भी हो सकता है। अगर हीन हो तो असंख्यात भाग हीन, संख्यात भाग हीन, संख्यातगुण हीन अथवा असंख्यातगुण

હોતું. સર્વ જઘન્ય અંગુલના અસંખ્યાતમો ભાગ જઘન્ય અવગાહના છે અને પાંચસો ધનુષ ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના છે. તેની વચમા જેટલી પણ અવગાહનાઓ બને છે. તે બધી મધ્યમ અવગાહનાની શ્રેણિમા જ સમિલિત છે. એ પ્રકારે સર્વ જઘન્ય અંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગથી અધિક જોડીને અગુલનો અસંખ્યાતમો ભાગ કહ્યો. પાંચસો ધનુષની અવગાહના મધ્યમ અવગાહના સમજવી જોઈએ. આ અવગાહના સામાન્ય નારકની અવગાહનાના સમાન ચતુસ્થાન પતિત બની શકે છે.

અજઘન્ય-અનુત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળો એક નારક બીજા નારકથી સ્થિતિની અપેક્ષાએ હીન પણ બની શકે છે તુલ્ય પણ બની શકે છે અને અધિક પણ થઈ શકે છે. અગર હીન થાય તો અસંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાતગુણ હીન, અથવા અસંખ્યાત ગુણહીન થઇ શકે છે. એ રીતે

'अह अब्भहिए असंखिज्जभाग अब्भहिए वा, अथाभ्यधिको यदा विवक्षितस्तदा असंख्येयभागाभ्यधिको वा, 'संखिज्जभाग अब्भहिए वा' संख्येयभागाभ्यधिको वा भवति, 'संखिज्जगुणमब्भहिए वा, असंखिज्जगुणमब्भहिए वा' 'संख्येयगुणाभ्यधिको वा, असंख्येयगुणाभ्यधिको वा भवति दशवर्षसहस्रेभ्यः आरभ्योत्कृष्टतस्त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमाणामपि तस्यां स्थित्यामुपलभ्यमानत्वात् किन्तु 'वण्ण गंधरसफासपज्जवेहिं तिहिं नाणेहिं तिहिं अण्णाणेहिं, तिहिं दंसणेहिं छट्ठाणवडिए' वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः, त्रिभिर्ज्ञानैः–मति श्रुतावधिलक्षणज्ञानपर्यवैः त्रिभिरज्ञानैः–मति–अज्ञान श्रुताज्ञानविभङ्गज्ञानलक्षणाज्ञानपर्यवैः, त्रिभिः दर्शनैः–चक्षु रचक्षुरवधिलक्षण दर्शनपर्यवैश्च अजघन्यानुत्कृष्टावगाहनको नैरयिकः षट्स्थानपतितो भवति, तथा च वर्णादिभिः अजघन्यानुत्कृष्टावगाहनको नैरयिकः अजघन्यानुत्कृष्टावगाहनकस्य नैरयिकान्तरस्य

हीन हो सकता है। इस प्रकार चतुःस्थान पतित हीनता का संभव है। और यदि कोई किसी से अधिक हुआ तो असंख्यात भाग अधिक, संख्यात भाग अधिक, संख्यातगुण अधिक अथवा असंख्यातगुण अधिक भी हो सकता है। दस हजार वर्ष की जघन्य स्थिति से लेकर उत्कृष्ट तेतीस सागरोपम की स्थिति वाले नारक भी मध्यम अवगाहनावाले हो सकते हैं, अतएव उनमें चतुःस्थानपतित हीनाधिकता का संभव है।

मध्यम अवगाहना वाले नारकों में वर्ण, गंध, रस, स्पर्श, तीन तीन ज्ञान, तीन अज्ञान और तीन दर्शनों की अपेक्षा षट् स्थानपतित हीनाधिकता होती है। अर्थात् एक मध्यम अवगाहना वाला नारक दूसरे मध्यम अवगाहना वाले नारक की अपेक्षा वर्ण आदि पूर्वोक्त की दृष्टि से अगर हीन हो तो अनन्त भाग हीन, असंख्यात भाग

ચતુઃસ્થાન પતિત હીનતાનો સંભવ છે અને જો કોઈ કોઈનાથી અધિક બને તો અસંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાતગુણ અધિક, અથવા અસંખ્યાતગુણ અધિક પણ થઈ શકે છે. દશ હજાર વર્ષની જઘન્ય સ્થિતિથી લઈને ઉત્કૃષ્ટ તેત્રીસ સાગરોપમની સ્થિતિવાળા નારક પણ મધ્યમ અવગાહના વાળા થઈ શકે છે. તેથીજ તેમનામાં ચતુસ્થાન પતિત હીનાધિકતા સંભવે છે.

મધ્યમ અવગાહનાવાળા નારકોમાં વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, ત્રણ જ્ઞાન, ત્રણ અજ્ઞાન અને ત્રણ દર્શનોની અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાન પતિત હીનાધિકતા થાય છે. અર્થાત્ એક મધ્યમ અવગાહનાવાળા નારક બીજા મધ્યમ અવગાહનાવાળા નારકની અપેક્ષાએ વર્ણ આદિ પૂર્વોક્ત દૃષ્ટિથી અગર હીન થાય તો અનન્ત

अनन्तभागहीनो वा, असंख्येयभागहीनो वा, संख्येयभागहीनो वा, संख्येयगुणहीनो वा, असंख्येयगुणहीनो वा, अनन्तगुणहीनो वा भवति, अनन्तभागाभ्यधिको वा, असंख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयगुणाभ्यधिको वा, असंख्येयगुणाभ्यधिको वा अनन्तगुणाभ्यधिको वा भवति इत्याशयः, प्रकृतमुपसंहरन्नाह–'से एएणट्टेणं गोयमा ! एवं वुच्चइ–अजहण्णमणुक्कोसोगाहणाणं नेरइयाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता' हे गौतम ! तत्–अथ, एतेनार्थेन, एवमुक्तरीत्या, उच्यते–अजघन्यानुत्कृष्टावगाहनकानां नैरयिकाणाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ता इति, गौतमः पृच्छति–जहण्ण ठिइयाणं भंते ! नेरइयाणं केवइया पज्जवा पण्णत्ता ? हे भदन्त ! जघन्यस्थितिकानां नैरयिकाणां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? भगवान् आह–'गोयमा !' हे गौतम ! 'अणंता पज्जवा पण्णत्ता' जघन्यस्थितिकानां नैरयिकाणाम् अनन्ताः पर्यवाः पर्यायाः प्रज्ञप्ताः, गौतमः पृच्छति–'से

हीन, संख्यात भाग हीन, संख्यातगुण हीन, असंख्यातगुण हीन अथवा अनन्तगुण हीन होता है। और यदि अधिक हो तो अनन्त भाग अधिक, असंख्यात भाग अधिक, संख्यात भाग अधिक, संख्यातगुण अधिक, असंख्यातगुण अधिक अथवा अनन्तगुण अधिक भी हो सकता है।

अब प्रस्तुत प्रकरण का उपसंहार करते हैं–इस कारण हे गौतम ! ऐसा कहा जाता है कि अजघन्यानुत्कृष्ट अवगाहना अर्थात् मध्यम अवगाहना वाले नारकों के अनन्त पर्याय हैं।

अब गौतम ! प्रश्न करते हैं–भगवन् ! जघन्य स्थिति वाले नारकों के कितने पर्याय हैं ?

भगवान्–गौतम ! जघन्य स्थिति वाले नारकों के अनंत पर्याय हैं।

ભાગહીન, અસંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાતગુણુ હીન, અસંખ્યાત ગુણુહીન થાય છે અથવા અનન્ત ગુણુહીન થાય છે. અને જો અધિક થાય તો અનન્ત ભાગ અધિક, અસંખ્યાતભાગ અધિક સંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ગુણુ અધિક, અસંખ્યાતગુણુ અધિક, અથવા અનન્તગુણુ અધિક પણુ થઇ શકે છે.

હવે પ્રસ્તુત પ્રકરણનો ઉપસંહાર કરે છે–એ કારણે હે ગૌતમ ! એમ કહેવાય છે કે અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટ અવગાહના અર્થાત્ મધ્યમ અવગાહનાવાળા નારકોના અનન્ત પર્યાય છે.

હવે શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે–ભગવન્ ! જઘન્ય સ્થિતિવાળા નારકોના કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન–ગૌતમ ! જઘન્ય સ્થિતિવાળા નારકોના અનન્ત પર્યાય છે,

केनट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-जहण्णठिइयाणं नेरइयाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता' हे भदन्त ! तत्-अथ, केनार्थेन-कथं तावत्, एवम्-उक्तरीत्या, उच्यते यत्-जघन्यस्थितिकानां नैरयिकाणाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति, भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'जहण्णठिइए नेरइए' जघन्यस्थितिको नैरयिकः 'जहण्णठिइयस्स नेरइयस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले' जघन्यस्थितिकस्य नैरयिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, 'पएसट्ठयाए तुल्ले' प्रदेशार्थतया तुल्यो भवति, 'ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए' अवगाहनार्थतया चतुःस्थानपतितो भवति, तथा च जघन्यस्थितिको नैरयिको जघन्यस्थितिकस्य नैरयिकान्तरस्य अवगाहनापेक्षया असंख्येयभागहीनो वा, संख्येयभागहीनो वा, संख्येयगुणहीनो वा, असंख्येयगुणहीनो वा भवति, असंख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयगुणाभ्यधिको वा, असंख्येयगुणाभ्यधिको वा भवति, इति भावः,

---

गौतम-भगवन् ! किस हेतु से ऐसा कहा गया कि जघन्य स्थिति वाले नारकों के अनन्त पर्याय हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! जघन्य स्थिति वाला एक नारक जघन्य स्थितिवाले दूसरे नारक से द्रव्य की द्रष्टि से तुल्य होता है, प्रदेशों की दृष्टि से भी तुल्य होता है, मगर अवगाहना की दृष्टि से चतुः स्थान पतित होता है। तात्पर्य यह कि एक जघन्य स्थिति वाला नारक दूसरे जघन्य स्थितिवाले नारक की अपेक्षा अवगाहना में यदि हीन है तो असंख्यात भाग हीन, संख्यातभाग हीन, संख्यातगुण हीन या असंख्यातगुण हीन होता है। यदि अधिक है तो असंख्यात भाग अधिक, संख्यातभाग अधिक, संख्यातगुण अधिक अथवा असंख्यातगुण अधिक होता है। क्यों कि उस अवगाहना में जघन्य अंगुल

શ્રી ગૌતમસ્વામી-ભગવન્ કયા હેતુથી એમ કહ્યુ છે કે જઘન્ય સ્થિતિ વાળા નારકોના અનન્ત પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ઃ-હે ગૌતમ ! જઘન્ય સ્થિતિવાળા એક નારક જઘન્ય સ્થિતિ વાળા બીજા નારકથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય બને છે

પ્રદેશોની અપેક્ષાએ પણ તુલ્ય બને છે, પણ અવગાહનાની દૃષ્ટિએ ચતુઃ સ્થાન પતિત થાય છે. તાત્પર્ય એ છે કે એક જઘન્ય સ્થિતિવાળા નારક બીજી જઘન્ય સ્થિતિવાળા નારકોની અપેક્ષાએ અવગાહનમાં જો હીન હોય તો અસંખ્યાત ભાગહીન, સખ્યાતભાગ હીન, સખ્યાત ગુણહીન અગર અસખ્યાત ગુણહીન થાય છે. જો અધિક હોય તો અસખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ભાગ અધિક, સખ્યાત ગુણ અધિક અથવા અસખ્યાત ગુણ અધિક થાય છે. કેમકે એ અવગાહનામા જઘન્ય અગુલના અસંખ્યાતમા ભાગથી લઇને ઉત્કૃષ્ટ

तस्यामवगाहनायां जघन्येनाङ्गुलासंख्येयभागादारभ्योत्कृष्टेन सप्तधनुपा-मुपलभ्यमानत्वात्, किन्तु 'ठिईए तुल्ले' स्थित्या आयुः कर्मानुभवलक्षणस्थित्य-पेक्षया तुल्यो भवति, 'वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं तिहिं नाणेहिं, तिहिं अन्ना णेहिं, तिहिं दंसणेहिं छट्ठाणवडिए' वर्णगन्धरसस्पर्शपर्ययैः, त्रिभिः ज्ञानैः-मति श्रुतावधिलक्षणज्ञानपर्ययैः, त्रिभिः अज्ञानैः-मत्यज्ञानश्रुताज्ञानविभङ्गज्ञानलक्षण-ज्ञानपर्ययैः, त्रिभिः दर्शनैः-चक्षुरचक्षुरवधिलक्षणदर्शनपर्ययैश्च जघन्यस्थितिको नैरयिकः पट्स्थानपतितो भवति, तथा च वर्णादिभिः जघन्यस्थितिको नैरयिको जघन्यस्थितिकस्य नैरयिकान्तरस्य अनन्तभागहीनो वा, असंख्येयभागहीनो वा, संख्येयभागहीनो वा, संख्येयगुणहीनो वा, असंख्येयगुणहीनो वा, अनन्तगुण-हीनो वा भवति, अनन्तभागाभ्यधिको वा, असंख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्ये-यभागाभ्यधिको वा, संख्येयगुणाभ्यधिको वा, असंख्येयगुणाभ्यधिको वा, अन-

के असंख्यातवें भाग से लेकर उत्कृष्ट सात धनुष तक पाई जाती है।

जघन्य स्थितिवाले एक नारक से जघन्य स्थितवाला दूसरा नारक स्थिति की दृष्टि से समान होता है, क्यों कि जघन्य स्थिति का एक ही नियत स्थान है, उसमें किसी प्रकार की, हीनाधिकता का संभव नहीं है। मगर वर्ण, गंध, रस और स्पर्श के पर्यायों से, तीन ज्ञान, तीन अज्ञान और तीन दर्शनों के पर्यायों से षट् स्थानपतित होता है। अर्थात् एक दूसरे से अगर हीन हो तो अनन्तभाग हीन, असं-ख्यातभाग हीन, संख्यातभाग हीन, संख्यातगुण हीन, असंख्यातगुण हीन अथवा अनन्तगुण हीन होता है। और यदि अधिक हो तो अनन्तभाग अधिक, असंख्यातभाग अधिक, संख्यातभाग अधिक, संख्यातगुण अधिक, असंख्यातगुण अधिक अथवा अनन्तगुण अधिक होता है।

સાત ધનુષ સુધી મળી આવે છે.

જઘન્ય સ્થિતિવાળા એક નારકથી જઘન્ય સ્થિતિવાળા બીજા નારક સ્થિતિની દૃષ્ટિએ સમાન થાય છે. કેમકે જઘન્ય સ્થિતિનુ એક જ નિયત સ્થાન છે, તેમાં કોઇ પ્રકારની હીનાધિકતાનો સંભવ નથી. પણ વર્ણ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શના પર્યાયોથી, ત્રણજ્ઞાન, ત્રણ અજ્ઞાન, અને ત્રણ દર્શનોના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે. અર્થાત્ એક બીજાથી અગર હીન હોય તો અનન્ત ભાગહીન, અસંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ભાગ હીન સંખ્યાત ગુણહીન, અસંખ્યાતગુણ હીન અથવાઅનન્ત ગુણહીન હોય છે અને જો અધિક હોય તો અનન્તભાગ અધિક, અસંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાત ગુણ અધિક, અસંખ્યાત ગુણ અધિક અથવા અનન્તગુણ અધિક થાય છે. જઘન્ય

न्तगुणाभ्यधिको वा भवति जघन्यस्थितिकेऽपि नैरयिके त्रीणि अज्ञानानि केषाञ्चित् कदाचित्कतया अवसेयानि संमूर्च्छिमासंज्ञिपञ्चेन्द्रियेभ्यः उत्पन्नानामपर्याप्तावस्थायां विभङ्गज्ञानाभावात् 'एवं उक्कोसठिइए वि' एवम्-उक्तरीत्या, उत्कृष्टस्थितिकोऽपि नैरयिकः उत्कृष्टस्थितिकस्य नैरयिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया चतुःस्थानपतितः उत्कृष्टस्थितिकस्य नैरयिकस्यावगाहनायाजघन्येनाङ्गुलासंख्येयभागादारभ्योत्कृष्टेन पञ्चधनुःशतानामुपलभ्यमानत्वात् स्थित्या तुल्यः, वर्णादिभिः षट्स्थानपतितो भवति, तथैव-'अजहण्णमणुक्कोसठिइएवि' अजघन्यानुत्कृष्ट स्थितिकोऽपि नैरयिकः अजघन्यानुत्कृष्टस्थितिकस्य नैरयिकान्त-

---

जघन्य स्थिति वाले नारक में तीन अज्ञान क्वचित् कदाचित् ही पाये जाते हैं क्योंकि संमूर्छिम असंज्ञी पंचेन्द्रियों से जो जीव नरक में उत्पन्न होते, हैं उनमें अपर्याप्त दशामें विभंगज्ञान नही होता है।

इसी प्रकार उत्कृष्ट स्थिति वाला एक नारक दूसरे उत्कृष्ट स्थिति वाले नारक से द्रव्य की दृष्ट से तुल्य है मगर अवगाहना से चतुःस्थानपतित होता है, क्योंकि उत्कृष्ट स्थिति वाला नारक अंगुल के असंख्यातवें भाग से लेकर पांच सौ धनुष्य तक की अवगाहना वाला होता है।

उत्कृष्ट स्थिति वाला एक नारक दूसरे से स्थिति में तुल्य होता है किन्तु वर्णादि से षट्स्थानपतित होता है।

इसी प्रकार मध्यम स्थिति वाले नारक के विषय में भी समझना चाहिए, अर्थात् मध्यम स्थिति वाला एक नारक मध्यम स्थिति वाले

સ્થિતિવાળા નારકમાં ત્રણ અજ્ઞાન કવચિત્ કદાચિત્ જ મળી આવે છે. કેમકે સંમૂર્છિમ અસંજ્ઞી પચેન્દ્રિયોથી જે જીવ નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. તેઓમાં અપર્યાપ્ત દશામાં વિભગજ્ઞાન થતુ નથી.

એજ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળો એક નારક બીજા ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા નારકથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે. પ્રદેશોની અપેક્ષાએ પણ તુલ્ય છે પણ અવગાહનાથી ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે, કેમકે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા નારક અંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગથી લઈને પાચસો ધનુષ સુધીની અવગાહનાવાળા થાય છે. ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ વાળા એક નારક બીજા નારકથી સ્થિતિમાં તુલ્ય હોય છે. પરન્તુ વર્ણાદિથી ષટસ્થાન પતિત થાય છે.

એ રીતે મધ્યમ સ્થિતિવાળા બીજા નારકના વિષયમા પણ સમજવુ જોઈએ અર્થાત્ મધ્યમ સ્થિતિવાળા એક નારક મધ્યમ સ્થિતિવાળા બીજા નારકથી

रस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया चतुःस्थानपतितः, वर्णादिभिः षट्स्थानपतितो भवति, किन्तु 'नवरं सट्ठाणे चउट्ठाणवडिए' नवरं-पूर्वापेक्षया विशेषस्तु, स्वस्थाने स्वस्थानापेक्षया चतुःस्थानपतितो भवति। तथा च जघन्यस्थितिके उत्कृष्टस्थितिके च नैरयिके स्थित्या तुल्यत्वमभिहितम् अजघन्यानुत्कृष्टस्थितिके तु नैरयिके स्वस्थानेऽपि चतुःस्थापतितत्वमवसेयम् समयाधिकदशवर्षसहस्रेभ्य आरभ्य उत्कृष्टेन समयोनत्रयस्त्रिंशत्सागरोपमप्रमाण- मुपलभ्यमानत्वादितिभावः, गौतमः पृच्छति-'जहण्णगुणकालगाणं भंते ! नेर- इयाणं केवइया पज्जवा पण्णत्ता ?' हे भदन्त ! जघन्यगुणकालकानां नैरयिकाणां कियन्तः पर्यवाः पर्यायाः प्रज्ञप्ताः ? भगवान् आह-'गोयमा !' 'अणंता पज्जवा पण्णत्ता' जघन्यगुणकालकानां नैरयिकाणामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः,

---

दूसरे नारक से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य होता है, प्रदेशों की दृष्टि से भी तुल्य होता है मगर अवगाहना की दृष्टि से चतुःस्थानपतित और वर्ण गंध आदि की दृष्टि से षट्स्थानपतित होता है। किन्तु पहले की अपेक्षा विशेषता इतनी है कि स्वस्थान की दृष्टि से वह चतुःस्थानपतित होता है। तात्पर्य यह है कि जघन्य और उत्कृष्ट स्थिति वाले नारकों की स्थिति परस्पर तुल्य कही गई है, मगर मध्य स्थिति वालों की स्थिति परस्पर चतुःस्थानपतित है। कारण यह है कि मध्यम स्थिति तरतमभाव से अनेक प्रकार की है। एक समय अधिक दस हजार वर्ष से लेकर एक समय कम तेतीस सागरोपम तक की स्थिति मध्यम स्थिति में परिगणित है अतएव उसका चतुःस्थान पतित हीनाधिक होना स्वाभाविक ही है।

गौतम-भगवन् ! जघन्यगुणकालक नारकों के कितने पर्याय हैं ?

દ્રવ્યની દૃસ્ટિએ તુલ્ય બને છે, પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ પણ તુલ્ય થાય છે. પણ અવગાહનાની દૃસ્ટિએ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે. કિન્તુ પહેલાની અપેક્ષાએ વિશેષતા એટલી છે કે સ્વસ્થાનની દૃષ્ટિએ તે ચતુઃસ્થાન પતિત બને છે. તાત્પર્ય એ છે કે જઘન્ય સ્થિતિ અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા નારકોની સ્થિતિ પરસ્પર તુલ્ય કહેલી છે, પણ મધ્યમ સ્થિતિવાળાની સ્થિતિ પરસ્પર ચતુઃસ્થાન પતિત છે. કારણ આ છે કે મધ્યમ સ્થિતિ તરતમ ભાવથી અનેક પ્રકારની છે, એક સમય અધિક દશ હજાર વર્ષથી લઇને એક સમય ઓછા તેત્રીસ સાગરોપમ સુધીની સ્થિતિ મધ્યમ સ્થિતિમા પરિગણિત છે. તેથીજ તેનું ચતુઃસ્થાન પતિત હીનાધિક થવું સ્વભાવિક જ છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-ભગવન્ ! જઘન્ય ગુણ કાલક નારકોના કેટલા પર્યાય છે ?

गौतमः पृच्छति-'से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-जहण्णगुणकालगाणं नेरइयाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता?' हे भदन्त ! तत्-अथ केनार्थेन कथं तावत्, एवम्-उक्तरीत्या, उच्य ते यत् जघन्यगुणकालकानां नैरयिकाणाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'जहण्णगुणकालए नेरइए जहण्णगुणकालगस्स नेरइयस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले' जघन्यगुणकालको नैरयिको जघन्यगुणकालकस्य नैरयिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, 'पएसट्ठयाए तुल्ले' प्रदेशार्थतया तुल्यो भवति, 'ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए' अवगाहनार्थतया चतुः स्थानपतितो भवति, तथा चासंख्येयभागहीनो वा, संख्येयभागहीनो वा, संख्येयगुणहीनो वा, असंख्येयगुणहीनो वा भवति, असंख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयगुणाभ्यधिको वा, असंख्येयगुणाभ्यधिको वा भवति, 'ठिईए चउट्ठाणवडिए' स्थित्या आयुः कर्मानुभवलक्षणस्थित्यपेक्षया जघन्यगुणकालको नैरयिकः चतुः स्थानपतितो भवति, 'कालवण्णपज्जवेहिं तुल्ले' कृष्णवर्णपर्यवैः जघन्यगुणकालको नैरयिका जघन्य-

---

भगवान्-हे गौतम ! अनन्त पर्याय हैं।

गौतम-हे भगवन् ! इस प्रकार कहने का क्या कारण है ?

भगवन्-हे गौतम ! एक जघन्यगुण काला नारक दूसरे जघन्यगुण काले नारक से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य है, प्रदेशों की दृष्टि से भी तुल्य है, मगर अवगाहना की दृष्टि से चतुःस्थान पतित होता है, अर्थात् असंख्यातभाग हीन, संख्यातभाग हीन, संख्यातगुण हीन अथवा असंख्यातगुण हीन होता है। अगर अधिक हो तो असंख्यातभाग अधिक, संख्यातभाग अधिक, संख्यातगुण अधिक अथवा असंख्यात गुणअधिक होता है। स्थिति की अपेक्षा से भी चतुःस्थान पतित होता है। कृष्णवर्ण पर्याय से तुल्य होता है, अर्थात् जिस नारक में कृष्णवर्ण

શ્રી ભગવાન-ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય છે,

શ્રી ગૌતમસ્વામી-એ પ્રકારે કહેવાનું શું કારણ છે ?

શ્રી ભગવાન-હે ગૌતમ ! એક જઘન્ય ગુણ કાળા નારક બીજા જઘન્ય ગુણ કાળા નરકથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે, પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ પણ તુલ્ય છે, પણ અવગાહનાની દૃષ્ટિએ ચતુ સ્થાન પતિત થાય છે અર્થાત્ અસંખ્યાત ભાગહીન, સખ્યાતભાગહીન, સંખ્યાત ગુણહીન અથવા અસંખ્યાત ગુણહીન થાય છે. અગર અધિક હોયતો અસંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ભાગ અધિક સખ્યાતગુણ અધિક અથવા અસંખ્યાત ગુણ અધિક હોય છે. સ્થિતિની અપેક્ષાએ પણ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે. કૃષ્ણ વર્ણ પર્યાયથી તુલ્ય છે. અર્થાત્ જે નારકમા કૃષ્ણ વર્ણના સર્વ જઘન્ય અંશમળી આવે છે ત બીજા સર્વ

गुणकालकस्य नैरयिकान्तरस्य तुल्यो भवति, 'अवसेसेहिं वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं' अवशेषैः वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः 'तिहिं नाणेहिं' त्रिभिः ज्ञानैः–मतिश्रुतावधिलक्षणज्ञानपर्यवैः, 'तिहिं अण्णाणेहिं' त्रिभिः अज्ञानैः–मत्यज्ञानश्रुताज्ञानविभङ्गज्ञानलक्षणाज्ञानपर्यवैः 'तिहिं दंसणेहिं' त्रिभिः दर्शनैः–चक्षुरचक्षुरवधिलक्षणदर्शनपर्यवैश्च 'छट्टाणवडिए' षट्स्थानपतितो भवति, तथा च शेष वर्णादिभिः जघन्यगुणकालको नैरयिको जघन्य गुणकालकस्य नैरयिकान्तरस्य अनन्तभागहीनो वा, असंख्येयभाग हीनो वा, संख्येयभाग हीनो वा, संख्येयगुण हीनो वा, असंख्येयगुणहीनो वा, अनन्तगुण हीनो वा भवति, अनन्तभागाऽभ्यधिको वा, असंख्येयगाभ्यधिको वा, संख्येयभागाऽभ्यधिको वा, संख्येयगुणाऽभ्यधिको वा, असंख्येयगुणाभ्यधिको वा, अनन्तगुणाऽभ्यधिको वा भवतीति भावः,

---

का सर्व जघन्य अंश पाया जाता है दूसरे सर्व जघन्य अंश कृष्णवर्णवाले के तुल्य ही होता है, क्यों कि जघन्य का एक ही रूप है, उसमें विविधता या न्यूनाधिकता नहीं होती। कृष्णवर्ण के सिवाय शेष चार वर्णों के पर्यायों से, गंध, रस, स्पर्श, तीन ज्ञानों, तीन अज्ञानों और तीन दर्शनों के पर्यायों से षट्स्थानपतित होता है। इस प्रकार कृष्णवर्ण के अतिरिक्त शेष वर्ण आदि से जघन्यगुण काला नारक जघन्यगुण काले दूसरे नारक से अनन्तभाग हीन, असंख्यातभाग हीन, संख्यातभाग हीन, संख्यातगुण हीन, असंख्यातगुण हीन अथवा अनन्तगुण हीन होता है। यदि अधिक हो तो अनन्तभाग अधिक, असंख्यातभाग अधिक, संख्यातभाग अधिक, संख्यातगुण अधिक, असंख्यातगुण अधिक अथवा अनन्तगुण अधिक होता है।

જઘન્ય અંશ કૃષ્ણ વર્ણવાળાના તુલ્ય જ બને છે કેમકે જઘન્યનું એક જ રૂપ છે, તેમાં વિવિધતા અગર ન્યૂનાધિકતા નથી થતી. કાળા રંગના સિવાય શેષ ચાર વર્ણોના પર્યાયોથી, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, ત્રણ જ્ઞાનો, ત્રણ અજ્ઞાનો અને ત્રણ દર્શનોના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત બને છે. એ પ્રકારે કૃષ્ણવર્ણ સિવાય શેષ વર્ણ આદિથી જઘન્ય ગુણ કાળા નારક જઘન્ય ગુણ કાળા બીજા નારકથી અનન્ત ભાગહીન, અસંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ગુણહીન, અસંખ્યાત ગુણહીન અથવા અનન્ત ગુણહીન થાય છે. જો અધિક હોયતો અનન્ત ભાગ અધિક, અસંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ભાગ અધિક સંખ્યાતગુણ અધિક, અસંખ્યાત ગુણ અધિક અથવા અનન્ત ગુણ અધિક થાય છે.

तदुपसंहरन्नाह-'से एएणट्ठेणं गोयमा! एवं वुच्चइ-जहण्णगुणकालगाणं नेरइयाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता' हे गौतम! तत्-अथ, एतेनार्थेन उपर्युक्त-हेतुना, एवम्-उक्तरीत्या, उच्यते-यत् जघन्यगुणकालकानां नैरयिकाणाम् अनन्ताः पर्यवाः पर्यायाः, प्रज्ञप्ताः इति, 'एवं उक्कोसगुणकालएवि' एवम्-पूर्वोक्तरीत्या, उत्कृष्टगुणकालकोऽपि नैरयिक उत्कृष्टगुणकालकस्य नैरयिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया चतुःस्थानपतितः, स्थित्या चतुः स्थानपतितः, कृष्णवर्णपर्यवैस्तुल्यः, अवशिष्टवर्णगन्धरसस्पर्श-पर्यवैः त्रिभिर्ज्ञानपर्यवैः, त्रिभिरज्ञानपर्यवैः, त्रिभिर्दर्शनपर्यवैश्च षट्स्थानपतितो भवति, इत्याशयः, 'अजहण्णमणुक्कोसगुणकालएवि एवं चेव' अजघन्यानुत्कृष्ट-गुणकालकोऽपि नैरयिकोऽजघन्यानुत्कृष्टगुणकालकस्य नैरयिकान्तरस्य, एव-ञ्चैव-पूर्वोक्तवदेव द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया चतुः

उपसंहार करते हुए कहते हैं-इस कारण से ऐसा कहा गया है कि जघन्यगुण काले नारक के अनन्त पर्याय कहे गए हैं।

इसी प्रकार उत्कृष्ट गुण काले नारक के विषय में भी समझ लेना चाहिए, अर्थात् उत्कृष्ट गुण कालक एक नैरयिक उत्कृष्टगुण कालक दूसरे नैरयिक से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य हैं प्रदेशों की दृष्टि से भी तुल्य हैं, अवगाहना की दृष्टि से चतुःस्थानपतित हैं, स्थिति की दृष्टि से भी चतुःस्थानपतित है, कृष्ण वर्ण के पर्यायों की दृष्टि से तुल्य है, शेष चार वर्णों के, गंध, रस और स्पर्श के तीन ज्ञानों, तीन अज्ञानों और तीन दर्शनों के पर्यायों से षट्स्थानपतित होता है।

मध्यमगुण काले नारक के विषय में भी इसी प्रकार कहना चाहिए, अर्थात् एक मध्यम कालागुण वाला नारक दूसरे मध्यम

ઉપસંહાર કરતા કહે છે-આ પ્રકારે એવું કહેલું છે કે જઘન્ય ગુણ નારકના અનન્ત પર્યાય કહેલા છે.

એ જ રીતે ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કાળા નારકના વિષયમાં સમજી લેવું જોઇએ, અર્થાત્ ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કાળક એક નૈરયિક ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કાળક બીજા નૈરયિકથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે, પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ પણ તુલ્ય છે, અવગાહનાની દૃષ્ટિએ ચતુઃ સ્થાન પતિત છે. સ્થિતિની દૃષ્ટિએ પણ ચતુઃસ્થાનપતિત છે, કૃષ્ણ વર્ણના પર્યાયોની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે, શેષ ચાર વર્ણોના ગંધ, રસ, અને સ્પર્શના, ત્રણ જ્ઞાનો ત્રણ અજ્ઞાનો અને ત્રણ દર્શનોના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત બને છે.

મધ્યમ ગુણ કાળા નારકના વિષયમાં પણ એજ પ્રકારે કહેવું જોઇએ, અર્થાત્ એક મધ્યમ કાળા ગુણવાળા નારક બીજા મધ્યમ કાળા ગુણવાળા નારકથી

स्थानपतितः, स्थित्या चतुःस्थानपतितो भवति, किन्तु, 'नवरं कालवण्णपज्ज-वेहिं छट्ठाणवडिए' नवरं-पूर्वापेक्षया विशेषस्तु कृष्णवर्णपर्यवैर जघन्यानुत्कृष्टगुण-कालको नैरयिकः षट्स्थानपतितो भवति 'एवं-अवसेसा चत्तारि वण्णा, दो गंधा, पंच रसा अट्ठ फासा भाणियव्वा' एवं-तथैव, अवशेषाश्चत्वारो वर्णाः-पीतरक्तहरितशुक्लरूपाः-द्वौ गन्धौ सुरभ्यसुरभिरूपौ, पञ्च रसाः-अम्लमधुर-कषायकटुतिक्तरूपाः, अष्टौ स्पर्शाः-शीतोष्णमृदुकर्कशलघुगुरुक स्पर्शादिरूपाः, भणितव्याः-षट्स्थानपतितत्वप्रयोजकतया वक्तव्या इत्यर्थः, गौतमः पृच्छति-'जहण्णाभिणिबोहियनाणीणं भंते! नेरइयाणं केवइया पज्जवा पण्णत्ता?' हे भदन्त! जघन्याभिनिबोधिकज्ञानीनां नैरयिकाणां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः? भगवान् आह-'गोयमा! हे गौतम! 'जहण्णाभिणिबोहियनाणीणं नेरइयाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता' जघन्याभिनिबोधिक ज्ञानिनां नैरयिकाणाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः गौतम. पृच्छति-'से केणट्ठेणं भंते! एवं वुच्चइ-जहण्णाभिणिबो-

---

कालेगुण वाले नारक से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य हैं प्रदेशों की दृष्टि से भी तुल्य है, मगर अवगाहना की दृष्टि से चतुःस्थानपतित है, स्थिति की दृष्टि से भी चतुःस्थानपतित है, कृष्ण वर्ण पर्याय की अपेक्षा षट्स्थानपतित है। शेष चार वर्णों दो गंधो पांच रसों एवं आठ स्पर्शों की अपेक्षा भी षट्स्थान पतित कहना चाहिए।

गौतम-हे भगवान्! जघन्य आभिनिबोधिक ज्ञानी नारकों के कितने पर्याय हैं?

भगवान्-हे गौतम! जघन्य आभिनिबोधिक ज्ञानी नारकों के अनन्त पर्याय हैं।

गौतम-हे भगवन्! किस कारण से ऐसा कहा है कि जघन्य आभि-निबोधिकज्ञानी नारकों के अनन्त पर्याय हैं? भगवान्-हे गौतम! एक

द्रव्यनी दृष्टिએ तुल्य छे. प्रदेशोनी दृष्टिએ पण तुल्य छे. पण अवगाहनानी दृष्टिએ चतु.स्थान पतित छे, स्थितिनी दृष्टिએ पण चतुःस्थान पतित छे, कृष्ण वर्ण पर्यायनी अपेक्षाએ षट्स्थान पतित छे. शेष चार वर्णो, બે ગંધો પાંચ રસો તેમજ આઠ સ્પર્શોની અપેક્ષાએ પણ ષટ્સ્થાન પતિત કહેવા જોઈએ.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ જઘન્ય આભિનિબોધિક જ્ઞાની નારકોના કેટલા પર્યાય છે?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ! જઘન્ય આભિનિબોધિક જ્ઞાની નારકોના અનન્ત પર્યાય છે?

हियनाणीणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?' हे भदन्त ! तत्-अथ, केनार्थे-कथं तावत्, एवम्-उक्तरीत्या, उच्यते-जघन्याभिनिवोधिक ज्ञानीनां नैरयिकाणाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति, भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'जहण्णाभिणिबोहियनाणी नेरइए' जघन्याभिनिबोधिकज्ञानी नैरयिको 'जहण्णाभिणिनोहियस्स नेरइयस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले' जघन्याभिनिवोधिकस्य ज्ञानिनो नैरयिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति 'पएसट्ठयाए तुल्ले' प्रदेशार्थतया तुल्यो भवति, तथैव 'ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए' अवगाहनार्थतया शरीरोच्छ्रयापेक्षया चतुःस्थानपतितो भवति, 'ठिईए चउट्ठाणवडिए' स्थित्या-आयुः कर्मानुभवलक्षणस्थित्यपेक्षया, चतुः स्थानपतितो भवति, 'वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए'

जघन्य आभिनिबोधिक ज्ञानी दूसरे अभिनिवोधिक ज्ञानी से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य है, प्रदेशों की अपेक्षा से भी तुल्य है, किन्तु अवगाहना की दृष्टि से चतुःस्थानपतित है, स्थिति की दृष्टि से भी चतुःस्थानपतित है, वर्ण, गंध, रस और स्पर्श के पर्यायों की अपेक्षा षट्स्थानपतित है। आभिनिबोधिक ज्ञान के पर्यायों की अपेक्षा तुल्य है, श्रुतज्ञान और अवधिज्ञान के पर्यायों से षट्स्थान है। तीन दर्शनों की अपेक्षा षट्स्थानपतित है।

उत्कृष्ट आभिनिबोधिक ज्ञानी के विषय में भी ऐसा ही कहना चाहिए अर्थात् एक उत्कृष्ट अभिनिबोधिक ज्ञानी दूसरे उत्कृष्ट अभिनिबोधक ज्ञानी से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य है, प्रदेशों की दृष्टि से भी तुल्य है, अवगाहना से चतुःस्थानपतित है, स्थिति से चतुःस्थानपतित

ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ શાકારણથી એમ કહેવામા આવે છે કે જઘન્ય અભિનિબોધિકજ્ઞાની નારકોના અનંત પર્યાય છે. શ્રી ભગવાન્.-હે ગૌતમ ! એક જઘન્ય આભિનિબોધિકજ્ઞાની બીજા આભિનિબોધિકજ્ઞાનીથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે પ્રદેશોની અપેક્ષાએ પણ તુલ્ય છે, પણ અવગાહનાની દૃષ્ટિએ ચતુસ્થાન પતિત છે, સ્થિતિની દૃષ્ટિએ પણ ચતુઃસ્થાન પતિત છે. વર્ણ, ગંધ, રસ, અને સ્પર્શના પર્યાયોની અપેક્ષાએ ષટસ્થાન પતિત છે. આભિનિબોધિક જ્ઞાનના પર્યાયોની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે, શ્રુતજ્ઞાન અને અવધિજ્ઞાનના પર્યાયોથી ષટસ્થાન પતિત ત્રણ દર્શનોની અપેક્ષાએ ષટસ્થાન પતિત છે.

અજઘન્ય-અનુત્કૃષ્ટ અર્થાત્ મધ્યમ આભિનિબોધિક જ્ઞાનના વિષયમા પણ એમજ સમજવુ જોઇએ. અર્થાત્ એક મધ્યમ આભિનિબોધિક જ્ઞાની બીજા મધ્યમ આભિનિબોધિક જ્ઞાનીથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે. પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે. અવગાહનાની દૃષ્ટિએ ચતુસ્થાન પતિત થાય છે. સ્થિતિની દૃષ્ટિએ

वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः षट्स्थानपतितो भवति. 'आभिणिवोहियनाणपज्जवेहिं तुल्ले' आभिनिवोधिकज्ञानपर्यवैस्तुल्यो भवति, 'सुयनाणपज्जवेहिं, ओहिनाणपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए' श्रुतज्ञानपर्यवैः, अवधिज्ञानपर्यवैश्च षट्स्थानपतितो भवति, 'तिहिं दंसणेहिं छट्ठाणवडिए' त्रिभिर्दर्शनैः—चक्षुरचक्षुरवधिलक्षणदर्शनपर्यवैः षट्स्थानपतितो भवति, 'एवं उक्कोसाभिणिवोहिय नाणीवि' एवम्—पूर्वोक्तरीत्या, उत्कृष्टाभिनिवोधिकज्ञानी अपि नैरयिकः उत्कृष्टाभिनिवोधिकज्ञानिनो नैरयिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया चतुः स्थानपतितः, स्थित्या चतुःस्थानपतितः, वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः षट्स्थानपतितः, आभिनिवोधिकज्ञानपर्यवैस्तुल्यः, श्रुतज्ञानपर्यवैः, अवधिज्ञानपर्यवैः षट्स्थानपतितः, त्रिभिर्दर्शनैः षट्स्थानपतितो भवति, 'अजहण्णमणुक्कोसाभिणिवोहियणाणीवि एवं चेव' अजघन्यानुत्कृष्टाभिनिवोधिकज्ञानि अपि नैरयिकः एव-मेव पूर्वोक्त वदेव अजघन्यानुत्कृष्टाभिनिवोधिकज्ञानिनो नैरयिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया चतुः स्थानपतितः, स्थित्या चतुःस्थानपतितः वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः षट्स्थानपतितः, श्रुतज्ञानपर्यवैः, अवधिज्ञानपर्यवैः षट्स्थानपतितः, त्रिभिर्दर्शनैः षट्स्थानपतितो भवतीति भावः, किन्तु 'णवरं आभिणिवोहियनाणपज्जवेहिं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए' नवरं पूर्वापेक्षया

है, वर्ण गंध रस और स्पर्श से षट्स्थानपतित है, आभिनिवोधिक ज्ञान के पर्यायों से तुल्य है, श्रुतज्ञाज्ञान और और अवधिकज्ञान के पर्यायों से षट्स्थनपतित है, तीन दर्शनों की अपेक्षा षट्स्थानपतित है।

अजघन्य–अनुत्कृष्ट अर्थात् मध्यम आभिनिवोधिक ज्ञानी के विषय में भी ऐसा ही समझना चाहिए। अर्थात् एक मध्यम आभिनिवोधिक ज्ञानी दूसरे मध्यम आभिनिवोधिक ज्ञानी से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य है, प्रदेशों की दृष्टि से तुल्य है, अवगाहना की दृष्टि से चतुःस्थानपतित होता है, स्थिति की दृष्टि से भी चतुःस्थानपतित होता है, वर्ण, गंध, रस और स्पर्श के पर्यायों से षट्स्थानपतित होता है, श्रुतज्ञान और अवधिज्ञान के पर्यायों से षट्स्थानपतित होता है, तीन दर्शनों के पर्यायों से भी षट्स्थानपतित होता है। विशेष यह है कि आभिनिवोधिक ज्ञान के पर्यायों की दृष्टि से स्वस्थान में भी षट्स्था-

---

પણ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે, વર્ણ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શના પર્યાયોથી ષટસ્થાન પતિત થાય છે. શ્રુતજ્ઞાન અને અવધિજ્ઞાનના પર્યાયોથી છ સ્થાન પતિત થાય છે, ત્રણ દર્શનોના પર્યાયોથી પણ છ સ્થાન પતિત થાય છે, વિશેષ એ છે કે આભિનિબોધિકજ્ઞાનના પર્યાયોની દૃષ્ટિએ સ્વસ્થાનમાં પણ

विशेषस्तु–आभिनिबोधिकज्ञानपर्यवैः स्वस्थाने–स्थित्याम् षट्स्थानपतितो भवति, 'एवं सुयनाणी ओहिनाणीवि' एवम्–पूर्वोक्तरीत्या, श्रुतज्ञानी अवधिज्ञानी अपि नैरयिकः श्रुतज्ञानिनः अवधिज्ञानिनो नैरयिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया चतुःस्थानपतितः, स्थित्या चतुःस्थानपतितः, वर्णगन्धरसस्पर्शैः षट्स्थानपतितः, आभिनिबोधिकज्ञानपर्यवैः षट्स्थानपतितः, श्रुतज्ञानपर्यवैः, अवधिज्ञानपर्यवैः, त्रिभिर्दर्शनैः षट्स्थानपतितो भवति, किन्तु–'णवरं जस्स नाणा तस्स अन्नाणा नत्थि' नवरम्–पूर्वापेक्षया विशेषस्तु यस्य ज्ञानानि भवन्ति तस्य अज्ञानानि न भवन्ति, सम्यग्दृष्टेर्मिथ्यादृष्टयुपमर्दन,

---

नपतित होता है अर्थात् मध्यम आभिनिबोधिक ज्ञान वालों में भी परस्पर अनन्तभाग एवं अनन्तगुण न्यूनाधिकता पाई जाती है।

इसी प्रकार श्रुतज्ञानी और अवधिज्ञानी के विषय में भी समझ लेना चाहिए, अर्थात् एक श्रुतज्ञानी दूसरे श्रुत ज्ञानी नारक से तथा एक अवधिज्ञानी दूसरे अवधिज्ञानी नारक से द्रव्य और प्रदेशों की अपेक्षा तुल्य हैं अवगाहना और स्थिति की अपेक्षा चतुःस्थानपतित है, वर्ण गंध, रस, स्पर्श, आभिनिबोधिक ज्ञान श्रुतज्ञान तथा अवधिज्ञान के पर्यायों से षट्स्थानपतित है, तीन दर्शनों के पर्यायों से भी षट्स्थानपतित है। यहां यह बात ध्यान में रखनी चाहिए कि जिसको ज्ञान होता है उसे,अज्ञान नहीं होता और जिसे अज्ञान होता है उसे ज्ञान नही होता। कारण यह है कि ज्ञानसम्यग्दृष्टि को और अज्ञान मिथ्यादृष्टि को होते हैं। जो सम्यग्दृष्टि होता हैं वह मिथ्यादृष्टि नही होता और जो मिथ्यादृष्टि होता है वह सम्यग्दृष्टि नही

षटस्थान पतित थाय छे, अर्थात् मध्यम आभिनिबोधिक ज्ञानवाळामा पण परस्पर अनन्त गुण न्यूनाधिकता मळी आवे छे.

એજ પ્રકારે શ્રુતજ્ઞાની અને અવધિજ્ઞાનીના વિષયમાં પણ સમજી લેવું જોઈએ. અર્થાત્ એક શ્રુતજ્ઞાની બીજા શ્રુતજ્ઞાની નારકથી તથા એક અવધિજ્ઞાની બીજા અવધિજ્ઞાની નારકથી દ્રવ્ય અને પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે, અવગાહના અને સ્થિતિની અપેક્ષાએ ચતુ સ્થાન પતિત છે, વર્ણ, રસ, ગંધ, સ્પર્શ, આભિ-બોધિક જ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાનના પર્યાયોથી ષટસ્થાન પતિત છે, ત્રણ દર્શનોના પર્યાયોથી પણ ષટ્સ્થાન પતિત છે. આ સ્થાને આ વાત ધ્યાનમાં રાખવી જોઇએ કે જેને જ્ઞાન થાય છે તેને અજ્ઞાન નથી થતું અને જેને અજ્ઞાન થાય છે તેને જ્ઞાન નથી થતુ. કારણ કે જ્ઞાન સમ્યગ્દૃષ્ટિને અને અજ્ઞાન મિથ્યા દૃષ્ટિને થાય છે. જે સમ્યગ્દૃષ્ટિ હોય છે તે મિથ્યા દૃષ્ટિ નથી હોતા અને

मिथ्यादृष्टेश्च सम्यग्दृष्ट्युपमर्देनैव जायमानतया परस्परविरोधेन, सम्यग्दृष्टेर्ज्ञानानां, मिथ्यादृष्टेश्चाज्ञानानामेव संभवेन ज्ञानसद्भावेऽज्ञानासद्भावात् अज्ञान सद्भावे च ज्ञानासद्भावात्, इत्यभिप्रायेणैवाह-'जहा नाणा तहा अन्नाणावि भाणियव्वा, नवरं जस्स अन्नाणा तस्स नाणा न भवंति' यथा ज्ञानानि भणितानि तथा अज्ञानान्यपि भणितव्यानि, किन्तु नवरं-पूर्वापेक्षया विशेषस्तु-यस्य अज्ञानानि भवन्ति तस्य ज्ञानानि न भवन्ति उभयेषां परस्परविरोधात्,

गौतमः पृच्छति-जहण्णचक्खुदंसणीणं भंते ! नेरइयाणं केवइया पज्जवा पण्णत्ता ?' हे भदन्त ! जघन्यचक्षुर्दर्शनीनां नैरयिकाणां कियन्तः पर्यवाः-पर्यायाः, प्रज्ञप्ताः ? भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'अणंता पज्जवा पण्णत्ता' जघन्यचक्षुर्दर्शनीनां नैरयिकाणाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, गौतमस्तत्र कारणं पृच्छति-'से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-जहण्णचक्खुदंसणीणं नेरइयाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?' हे भदन्त ! तत्-अथ, केनार्थेन-कथं तावत् एवम्-उक्तरीत्या, उच्यते जघन्य चक्षुर्दर्शनीनां नैरयिकाणाम् अनन्ताः पर्यवा प्रज्ञप्ता इति ? भगवान् कारणमाह-'गोयमा ! हे गौतम ! 'जहण्णचक्खुदंसणीणं नेरइए' जघन्य चक्षु-

---

होता, क्योंकि दोनों परस्पर विरुद्ध हैं।

जैसा ज्ञानों के विषय में कहा है, वैसा ही अज्ञानों के विषय में भी कहना चाहिए, विशेषता यह है कि जिस जीव में अज्ञान होता हैं उसमें ज्ञान नहीं होता।

गौतम-हे भगवन् ! जघन्य चक्षुदर्शनी नारकों के कितने पर्याय कहे गए हैं ?

भगवान्-गौतम ! अनन्त पर्याय कहे गए हैं।

गौतम-भगवन् ! किस कारण ऐसा कहागया है कि जघन्य चक्षुदर्शनी नारकों के अनन्त पर्याय कहे गए हैं ?

જે મિથ્યાદૃષ્ટિ હોય છે તે સમ્યગ્દૃષ્ટિ નથી હોતા, કેમકે બન્ને પરસ્પર વિરૂદ્ધ છે

જેવું જ્ઞાનના વિષયમા કહ્યુ છે-તેવું જ અજ્ઞાનના વિષયમાં પણ કહેવું જોઈએ, વિશેષતા એ છે કે જે જીવમાં અજ્ઞાન હોય છે તેમા જ્ઞાન નથી હોતું.

શ્રી ગૌતમસ્વામી:-ભગવન્ જઘન્ય ચક્ષુદર્શનની નારકોના કેટલા પર્યાય કહેલા છે ?

શ્રી ભગવાન્:- ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહેલા છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી-ભગવન્ ! કયા કારણે એવું કહેલું છે કે જઘન્ય ચક્ષુ દર્શની નારકોના અનન્ત પર્યાય કહેલા છે ?

શ્રી ભગવાન્:-હે ગૌતમ ! એક જઘન્ય ચક્ષુદર્શની નારક બીજા જઘન્ય

दर्शनी खलु नैरयिकः, 'जहण्णचक्खुदंसणिस्स नेरइयस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले' जघन्यचक्षुर्दर्शनिनो नैरयिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, 'पएसट्ठयाए तुल्ले' प्रदेशार्थतया तुल्यो भवति, 'ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए' अवगाहनार्थतया चतुः स्थानपतितो भवति तथाचावगाहनापेक्षया जघन्य चक्षुर्दर्शनी नैरयिको जघन्यचक्षुर्दर्शनिनो नैरयिकस्य असंख्येयभागहीनो वा, संख्येयभागहीनो वा, संख्येयगुणहीनो वा, असंख्येयगुणहीनो वा भवति, असंख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयगुणाभ्यधिको वा, असंख्येयगुणाभ्यधिको वा भवतीति भावः, 'ठिईए चउट्ठाणवडिए' स्थित्या-आयुः कर्मानुभवलक्षणस्थित्यपेक्षया चतुःस्थानपतितो भवति, तदभिलापश्च पूर्ववत्स्वयमूहनीयः, 'वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं, तिहिं नाणेहिं तिहिं अण्णाणेहिं छट्ठाणवडिए' वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः, त्रिभिर्ज्ञानैः-मतिश्रुतावधिलक्षणज्ञानपर्यवैः, त्रिभिरज्ञानैः मत्यज्ञानश्रुताज्ञान-

---

भगवान-गौतम ! एक जघन्य चक्षुदर्शनी नारक दूसरे जघन्य चक्षुदर्शनी नारक से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य है, प्रदेशों की अपेक्षा से तुल्य है किन्तु अवागाहना की अपेक्षा से चतुःस्थान पतित होता है। इस प्रकार एक जघन्य चक्षुदर्शनी नारक दूसरे जघन्य चतुदर्शनी नारक से अवगाहना की अपेक्षा असंख्यात भाग हीन, संख्यातभाग हीन, संख्यातगुण हीन अथवा असंख्यातगुण हीन होता है। यदि अधिक हो तो असंख्यातभाग अधिक, संख्यातभाग अधिक संख्यातगुण अधिक अथवा असंख्यातगुण अधिक हो सकता है। स्थिति की अपेक्षा भी चतुःस्थानपतित होता हैं, उसका उच्चारण पहले के समान कर लेना चाहिए। वर्ण, गंध, रस और स्पर्श के पर्यायों की अपेक्षा मति श्रुत और अवधि, इनके पर्यायों से तीन ज्ञान की अपेक्षा, मत्यज्ञान, श्रुताज्ञान एवं विभंगज्ञान रूप तीन अज्ञानों की अपेक्षा

ચક્ષુદર્શની નારકથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે, પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે પણ અવગાહનાની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે એ રીતે એક જઘન્ય ચક્ષુદર્શની નારક બીજા જઘન્ય ચક્ષુદર્શની નારકથી અવગાહનાની અપેક્ષાએ અસખ્યાતભાગ હીન, સંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ગુણહીન અથવા અસંખ્યાત ગુણહીન થાય છે. જો અધિક હોય તો અસંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ભાગ અધિક, સખ્યાત ગુણ અધિક અથવા અસંખ્યાત ગુણ અધિક, થઈ શકે છે. સ્થિતિની અપેક્ષાએ પણ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે તેનું ઉચ્ચારણ પહેલાના જેવુ કરી લેવુ જોઈએ વર્ણ, ગધ, રસ અને સ્પર્શના પર્યાયોની અપેક્ષાએ, મતિ, શ્રુત અને અવધિ આ ત્રણે જ્ઞાન પર્યાયોની અપેક્ષાએ મત્યજ્ઞાન, શ્રુતાજ્ઞાન, તેમજ વિભગજ્ઞાન રૂપ ત્રણ અજ્ઞાનોની અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાન

विभङ्गलक्षणाज्ञानपर्यवैश्च षट्स्थानपतितो भवति, तदभिलापोऽपि पूर्ववदेवावसेयः 'चक्खुदंसणपज्जवेहिं तुल्ले' चक्षुर्दर्शनपर्यवैस्तुल्यो भवति, 'अचक्खुदंसणपज्जवेहिं ओहिदंसणपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए' अचक्षुर्दर्शनपर्यवैः अवधिदर्शनपर्यवैश्च षट्स्थानपतितो भवति, तदभिलापोऽपि पूर्ववदेव स्वयमूह्यः, 'एवं उक्कोसचक्खुदंसणीवि' एवम्-पूर्वोक्तरीत्या, उत्कृष्ट चक्षुर्दर्शनो अपि नैरयिकः उत्कृष्टचक्षुर्दर्शनिनो नैरयिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया चतुः स्थानपतितः, स्थित्या चतुःस्थानपतितः, वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः, त्रिभिर्ज्ञानैः त्रिभिरज्ञानैः षट्स्थानपतितः, चक्षुर्दर्शनपर्यवैस्तुल्यः, अचक्षुर्दर्शनपर्यवैः, अवधि-

---

षट्स्थानपतित पूर्ववत् समझलेना चाहिए । चक्षुदर्शन पर्यायों की अपेक्षा तुल्य होता है, अचक्षुदर्शन पर्यायों की अपेक्षा षट्स्थानपतित तथा अवधिदर्शन के पर्यायों की अपेक्षा भी षट्स्थानपतित होता है। षट्स्थानों का आलाप पूर्ववत् समझ लेना चाहिए ।

इसी प्रकार उत्कृष्ट चक्षुदर्शनी नारक के विषय में कहना चाहिए अर्थात् एक उत्कृष्ट चक्षुदर्शनी नारक दूसरे उत्कृष्ट चक्षुदर्शनी नारक की अपेक्षा द्रव्य से तुल्य हैं, प्रदेशों की अपेक्षा भी तुल्य होता है, अवगाहना की अपेक्षा चतुःस्थातपतित होता है, । स्थिति की अपेक्षा भी चतुःस्थानपतित होता है, वर्ण गंध, रस स्पर्श के पर्यायों से तीन ज्ञानों और तीन अज्ञानों के पर्यायों से षट्स्थान-पतित होता है, चक्षुदर्शन के पर्यायों से तुल्य होता है, अचक्षुदर्शन और अवधिदर्शन के पर्यायों से षट्स्थानपतित होता है ।

अजघन्य अनुत्कृष्ट अर्थात् जो उत्कृष्ट भी नहीं, जघन्य भी नहीं अर्थात् मध्यम चक्षुदर्शनी नारक के विषय में भी इसी प्रकार

પતિત પૂર્વની જેમ સમજી લેવા જોઈએ. ચક્ષુદર્શન, પર્યાયોની અપેક્ષાએ તુલ્ય હોય છે. અચક્ષુર્દન, પર્યાયોની અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાન પતિત તથા અવધિદર્શનના પર્યાયોની અપેક્ષાએ પણ ષટ્સ્થાનોનુ કથન પૂર્વવત્ સથજી લેવું જોઈએ.

એ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ ચક્ષુદર્શની નારકના વિષયમાં કહેવું જોઈએ. અર્થાત્ એક ઉત્કૃષ્ટ ચક્ષુદર્શની નારક બીજા ઉત્કૃષ્ટ ચક્ષુદર્શની નારકની અપેક્ષાએ દ્રવ્યથી તુલ્ય છે અને પ્રદેશોથી પણ તુલ્ય છે અવગાહનની અપેક્ષાએ ચતુસ્થાન પતિત થાય છે, સ્થિતિની અપેક્ષાએ પણ ચતુઃસ્થાન પતિત છે. વર્ણ ગંધ, રસ સ્પર્શના પર્યાયોથી, ત્રણ જ્ઞાનો અને ત્રણ અજ્ઞાનોના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત બને છે, ચક્ષુદર્શનના પર્યાયોથી તુલ્ય બને છે. અચક્ષુર્દનના અને અવધિ-દર્શનના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે.

અજઘન્ય-અનુત્કૃષ્ટ અર્થાત્ જે ઉત્કૃષ્ટ પણ નથી જઘન્ય પણ નથી

दर्शनपर्यवैः षट्स्थानपतितो भवति, 'अजहण्णमणुक्कोसचक्खुदंसणीवि एवं चेव' अजघन्यानुत्कृष्ट चक्षुर्दर्शनी अपि नैरयिकः, एवञ्चैव-पूर्वोक्तवदेव, अजघन्यानुत्कृष्ट चक्षुर्दर्शनिनो नैरयिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया चतुःस्थानपतितः, स्थित्या वर्णगंधरसस्पर्शपर्यवैः, त्रिभिर्ज्ञानैः, त्रिभिरज्ञानैः, षट्स्थानपतितः, चक्षुर्दर्शनपर्यवैस्तुल्यः, अचक्षुर्दर्शनपर्यवैः अवधिदर्शनपर्यवैः षट्स्थानपतितो भवति, किन्तु 'सट्टाणे छट्टाणवडिए' स्वस्थाने षट्स्थानपतितो भवति, तदभिलापश्च पूर्ववदेव प्रसिद्धत्वात्स्वयमूह्यः, 'एवं अचक्खुदंसणीवि' एवम्-तथैव, जघन्य अचक्षुर्दर्शनिकोऽपि नैरयिकः जघन्य अचक्षु-

कहना चाहिए, अर्थात् मध्यम चक्षुदर्शन का धारक एक नारक मध्यम चक्षुदर्शन के धारक दूसरे नारक से द्रव्य की अपेक्षा और प्रदेशों की अपेक्षा तुल्य होता है, अवगाहना और स्थिति की अपेक्षा चतुःस्थानपतित होता है, वर्ण, गंध, रस, स्पर्श के पर्यायों से तीन ज्ञानों और तीन अज्ञानों के पर्यायों से षट्स्थानपतित होता है, अचक्षुदर्शन एवं अवधिदर्शन के पर्यायों से षट्स्थानपतित होता है। किन्तु स्वस्थान में भी षट्स्थानपतित होता है, अर्थात् एक मध्यम चक्षुदर्शन के धारक नारक की अपेक्षा दूसरे मध्यम चक्षुदर्शन के ही धारक नारक में षट्स्थानपतित हीनाधिकता होती है। उन षट्स्थानों का उच्चारण पूर्ववत् कर लेना चाहिए

अचक्षुदर्शनी नारक के विषय में भी ऐसा ही कहना चाहिए, अर्थात् एक जघन्य अचक्षुदर्शनी नारक दूसरे जघन्य

અર્થાત્ મધ્યમ ચક્ષુદર્શની નારકના વિષયમા પણ એજ રીતે કહેવું જોઇએ, અર્થાત્ મધ્યમ ચક્ષુદર્શનના ધારક એક નારક મધ્યમ ચક્ષુદર્શનના ધારક બીજા નારકથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ અને પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય થાય છે, અવગાહના અને સ્થિતિની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે. વર્ણ, ગધ, રસ, સ્પર્શના પર્યાયોથી ત્રણ જ્ઞાનો અને ત્રણ અજ્ઞાનોના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે. અચક્ષુદર્શન તેમજ અવધિદર્શનના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે, અચક્ષુદર્શન તેમજ અવધિદર્શનના પર્યાયોથી ષટસ્થાન પતિત થાય છે. કિન્તુ સ્વસ્થાનમાં પણ ષટસ્થાન પતિત બને છે, અર્થાત્ એક મધ્યમ ચક્ષુ-દર્શનના ધારક નારકની અપેક્ષાએ બીજા મધ્યમ ચક્ષુદર્શનના જ ધારક નારકમાં ષટ્સ્થાન પતિત હિનાધિકતા થાય છે. આ છ સ્થાનોનું ઉચ્ચારણ પૂર્વવત્ કરી લેવું જોઇએ.

અચક્ષુદર્શની નારકના વિષયમાં એમ જ કહેવું જોઇએ. અર્થાત્ એક જઘન્ય અચક્ષુદર્શની નારક બીજા જઘન્ય અચક્ષુદર્શની નારકની અપેક્ષાએ

दर्शनिकस्य नैरयिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया चतुः स्थानपतितः, स्थित्या चतुःस्थानपतितः, वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः, त्रिभिर्ज्ञानैः त्रिभिरज्ञानैः षट्स्थानपतितः, अचक्षुर्दर्शनपर्यवैः तुल्यः, अवधिदर्शनपर्यवैः षट्स्थानपतितो भवति तदभिलापोपि पूर्ववदेवावसेयः, 'ओहिदंसणीवि' अवधिदर्शनिकोऽपिनैरयिकः अवधिदर्शनिकस्य नैरयिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया चतुःस्थानपतितः स्थित्या चतुःस्थानपतितः, वर्ण-

---

अचक्षुदर्शनी नारक की अपेक्षा द्रव्य से तुल्य होता है, प्रदेशों से भी तुल्य होता है, अवगाहना और स्थिति की अपेक्षा चतुःस्थान-पतित होता है वर्ण, गंध, रस, स्पर्श, तीन ज्ञानों, तीन अज्ञानों तथा चक्षुःदर्शन के पर्यायों से षट्स्थानपतित होता है, अचक्षुदर्शन के पर्यायों से तुल्य होता है, अवधिदर्शन के पर्यायों से षट्स्थानपतित होता है। उत्कृष्ट अचक्षुदर्शनी के विषय में भी ऐसा ही समझना चाहिए। मध्यम अचक्षुदर्शनी के संबंध में ऐसा कहना चाहिए किन्तु उसे स्वस्थान में भी षट्स्थानपतित कहना चाहिए अर्थात् मध्यम अचक्षुदर्शनी एक नारक से मध्यम अचक्षुदर्शनी दूसरे नारक में षट्स्थानपतित हीनाधिकता होती है, क्योंकि मध्यम अचक्षुदर्शन का जघन्य और उत्कृष्ट अचक्षुदर्शन के समान एक स्थान नहीं होता।

अवधिदर्शनी नारक के संबन्ध में भी इसी प्रकार कहना चाहिए, अर्थात् एक जघन्य अवधिदर्शनी नारक से दूसरा जघन्य अवधिदर्शनी नारक द्रव्य और प्रदेशों से तुल्य होता है, अवगाहना

દ્રવ્યથી તુલ્ય હોય છે. પ્રદેશોથી પણ તુલ્ય હોય છે. અવગાહના અને સ્થિતિની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત હોય છે, વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, ત્રણ અજ્ઞાનો તથા ચક્ષુદર્શનના પર્યાયોથી ષટસ્થાન પતિત થાય છે, અચક્ષુદર્શનના પર્યાયોથી તુલ્ય થાય છે, અવધિદર્શનના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે. ઉત્કૃષ્ટ અચક્ષુદર્શનના વિષયમાં પણ એમજ સમજવું જોઈએ. મધ્યમ અચક્ષુદર્શનીના સમ્બન્ધમાં એમજ કહેવું જોઈએ પરન્તુ તેને સ્વસ્થાનમાં પણ ષટસ્થાન પતિત કહેવાં જોઈએ અર્થાત મધ્યમ અચક્ષુદર્શની એક નારકથી મધ્યમ અચક્ષુદર્શની બીજા નારકમા ષટ્સ્થાન પતિત હીનાધિકતા થાય છે કેમકે મધ્યમ અચક્ષુ-દર્શનના જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ અચક્ષુદર્શનના સમાન એક સ્થાન નથી હોતું.

અવધિદર્શની નારકોના સંબંધમાં પણ એજ પ્રકારે કહેવું જોઈએ, અર્થાત એક જઘન્ય અવધિદર્શની નારકથી બીજા જઘન્ય અવધિદર્શની નારક દ્રવ્ય પ્રદેશોથી તુલ્ય હોય છે, અવગાહના અને સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન પતિત થાય

गन्धरसस्पर्शपर्यवैः, त्रिभिः ज्ञानैः त्रिभिरज्ञानैः षट्स्थानपतितः, चक्षुर्दर्शनपर्यवैस्तुल्यः अचक्षुर्दर्शनपर्यवैः अवधिदर्शनपर्यवैः षट्स्थानपतितो भवति, तदभिलापक्रमश्च पूर्ववदेवावसेयः ॥सू. ६॥

मूलम्–जहण्णोगाहगाणं भंते असुरकुमाराणं केवइया पज्जवा पण्णत्ता? गोयमा! अणंता पज्जवा पण्णत्ता। से केणट्ठेणं भंते? एवं वुच्चइ जहण्णोगाहगाणं असुरकुमाराणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णोगाहणए असुरकुमारे जहण्णोगाहणस्स असुरकुमारस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले, पएसट्ठयाए तुल्ले, ओगाहणट्ठयाए तुल्ले, ठिईए चउट्ठाणवडिए, वण्णाईहिं छट्ठाणवडिए, आभिणिबोहियनाणपज्जवेहिं सुयनाणपज्जवेहिं ओहिनाणपज्जवेहिं तिहिं अण्णाणेहिं तिहिं दंसणेहिं य छट्ठाणवडिए एवं उक्कोसोगाहणए वि एवं अजहण्णमणुक्कोसोगाहणए वि नवरं उक्कोसोगाहणए वि असुरकुमारे ठिईए चउट्ठाणवडिए एवं जाव थणियकुमारा। ॥ सू०७ ॥

और स्थिति से चतुःस्थानपतित होता है, वर्ण, गंध,रस, स्पर्श, तीन ज्ञानों तथा तीन अज्ञानों के पर्यायों से षट्स्थानपतित होता है, चक्षुदर्शन और अचक्षुदर्शन के पर्यायों से भी षट्स्थानपतित होता है किन्तु अवधिदर्शन के पर्यायों से तुल्य होता है। उत्कृष्ट अवधिदर्शन के विषय में तथा मध्यम अवधिदर्शन के विषय में भी ऐसा –कहना चाहिए, मगर मध्यम अवधिदर्शन को स्वस्थान में भी षट्स्थानपतित कह लेना चाहिए ॥ ६ ॥

છે, વર્ણ, ગંધ, રસ. સ્પર્શ, ત્રણેજ્ઞાન, તથા ત્રણે અજ્ઞાનોના પર્યાયોથી ષટસ્થાન પતિત થાય છે. ચક્ષુદર્શન અને અચક્ષુદર્શનના પર્યાયોથી પણ ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે. પણ અવધિદર્શનના પર્યાયોથી તુલ્ય બને છે, ઉત્કૃષ્ટ અવધિદર્શનના વિષયમાં પણ એમ જ કહેવુ જોઇએ, પણ મધ્યમ અવધિદર્શનને સ્વસ્થાનમાં પણ ષટસ્થાન પતિત કહેવું જોઇએ. ॥ ૬ ॥

छाया—जघन्यावगाहनकानां भदन्त ! असुरकुमाराणां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! अनन्ता पर्यवाः प्रज्ञप्ताः । तत् केनार्थेन भदन्त ! एव मुच्यते जघन्यावगाहनकानाम् असुरकुमाराणाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जघन्यावगाहनकोऽसुरकुमारो जघन्यावगाहनकस्य असुरकुमारस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया तुल्यः, स्थित्या चतुःस्थानपतितः, वर्णादिभिः षट्स्थानपतितः, आभिनिबोधिकज्ञानपर्यवैः, श्रुतज्ञानपर्यवैः, अवधि-

असुरकुमारादिपर्यायवक्तव्यता

शब्दार्थ-(जहण्णोगाहगाणं भंते ! असुरकुमाराणं केवइया पज्जवा पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! जघन्य अवगाहना वाले असुरकुमारों के कितने पर्याय हैं ? (गोयमा अणंता पज्जवा पण्णत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय हैं (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-जहण्णोगाहगाणं असुरकुमाराणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! किस हेतु से ऐसा कहा जाता है कि जघन्य अवगाहना वाले असुरकुमारों के अनन्त पर्याय हैं ? (गोयमा ! जहण्णोगाहणए असुरकुमारे जहण्णोगाहणस्स असुरकुमारस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) हे गौतम ! एक जघन्य अवगाहना वाला असुरकुमार दूसरे जघन्य अवगाहना वाले असुरकुमार से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य हैं (पएसट्ठयाए तुल्ले) प्रदेशों की अपेक्षा से तुल्य है (ठिईए चउट्ठाणवडिए) स्थिति से चतुःस्थानपतित है (वण्णाईहिं छट्ठाणवडिए) वर्ण आदि से षट्स्थानपतित हैं (आभिणिवोहियनाणपज्जवेहिं) आभिनिबोधिकज्ञान के पर्यायों से (सुयनाणपज्जवेहिं)

અસુરકુમારાદિ પર્યાય વક્તવ્યતા.

શબ્દાર્થ-(जहण्णोगाहगाणं भंते ! असुरकुमाराणं केवइया पज्जवा पण्णत्ता ?) હે ભગવન્ ! જઘન્ય અવગાહના વાળા અસુરકુમારોના કેટલા પર્યાય છે ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય છે (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-जहण्णोगाहगाणं असुरकुमाराणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) હે ભગવન્ ! ક્યા હેતુથી એમ કહેવાય છે કે જઘન્ય અવગાહનાવાળા અસુરકુમારોના અનન્ત પર્યાય છે ? (गोयमा ! जहण्णोगाहणए असुरकुमारे जहण्णोगाहणस्स असुरकुमारस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) હે ગૌતમ ! એક જઘન્ય અવગાહનાવાળા અસુરકુમાર બીજા જઘન્ય અવગાહનાવાળા અસુરકુમારથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે (ओगाहणट्ठयाए तुल्ले) અવગાહનાથી તુલ્ય છે (ठिईए चउट्ठाणवडिए) સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન પતિત છે (वण्णाईहिं छट्ठाणवडिए) વર્ણાદિથી ષટસ્થાન પતિત છે (आभिणिबोहिय नाण पज्जवेहिं) આભિનિબોધિક જ્ઞાનના પર્યાયોથી (सुयनाण पज्जवेहिं)

ज्ञानपर्यवैः, त्रिभिरज्ञानैः, त्रिभिर्दर्शनैश्च षट्स्थानपतितः, एवमुत्कृष्टावगाहनकोऽपि, एवम् अजघन्यानुत्कृष्टावगाहनकोऽपि, नवरम् उत्कृष्टावगाहनकोऽपि असुरकुमारः स्थित्या चतुः स्थानपतितः, एवं यावत् स्तनितकुमाराः ।

टीका--पूर्वं सामान्यतोऽसुरकुमारादीनां पर्यायप्ररूपणं कृतम्, सम्प्रति जघन्यावगाहनकानामसुरकुमारादीनां पर्यायं प्ररूपयितुमाह-'जहण्णोगाहणगाणं भंते ! असुरकुमाराणं केवइया पज्जवा पण्णत्ता ? गोतमः ! पृच्छति-'हे भदन्त ! जघन्यावगाहनकानाम् जघन्यम् अवगाहनं-शरीरोच्छ्रयो येषां ते जघन्यावगाह-

---

श्रुतज्ञान के पर्यायों से (ओहिणाणपज्जवेहिं) अवधिज्ञान के पर्यायों से (तिहिं अण्णाणेहिं) तीन अज्ञानों से (तिहिं दंसणेहि य) और तीन दर्शनों से (छट्ठाणवडिए) षट्स्थानपतित है (एवं उक्कोसोगाहणए वि) इसी प्रकार उत्कृष्ट अवगाहना वाला भी (एवं अजहण्णमणुक्कोसोगाहणए वि) इसी प्रकार मध्यम अवगाहना वाला भी (नवरं) विशेष यह कि (उक्कोसोगाहणए वि असुरकुमारे ठिईए चउट्ठाणवडिए) उत्कृष्ट अवगाहना वाला भी असुरकुमार स्थिति से चतुःस्थानपतित है (एवं जाव थणियकुमारा) स्तनितकुमारों तक इसी प्रकार जानना ।

टीकार्थ-पहले सामान्य रूप से असुरकुमारों आदि के पर्यायों की प्ररूपणा की गई, अब जघन्य अवगाहना वाले आदि असुरकुमारों के पर्यायों की प्ररूपणा की जाती है-

गौतम हे भगवन् ! जघन्य अवगाना वाले असुरकुमारों के कितने पर्याय कहे गए है ?

श्रुतज्ञानना पर्यायथी (ओहिणाण पज्जवेहिं) અવધિજ્ઞાનના પર્યાયથી (तिहिं अण्णाणेहिं) ત્રણ અજ્ઞાનોથી (तिहिं दंसणेहिय) અને ત્રણ દર્શનોથી (छट्ठाणवडिए) ષટસ્થાન પતિત છે (एवं उक्कोसोगाहणए वि) એજ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના વાળા પણ (एवं अजहण्णमणुक्कोसोगाहणाए वि) એજ પ્રકારે મધ્યમ અવગાગાહનાવાળા પણ (नवर) વિશેષ એ છે કે (उक्कोसोगाहणए वि असुरकुमारे ठिईए चउट्ठाणवडिए) ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા પણ અસુરકુમાર સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન પતિત છે (एवं जाव थणियकुमारा) સ્તનિકુમારો સુધી એ પ્રકારે જાણવું.

ટીકાર્થ-પહેલા સામાન્ય રૂપથી અસુરકુમારો આદિના પર્યાયોની પ્રરૂપણા કરી. હવે જઘન્ય અવગાહનાવાળા અસુરકુમારોના પર્યાયોની પ્રરૂપણા કરાય છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી-ભગવન્ ! જઘન્ય અવગાહનાવાળા અસુરકુમારોના કેટલા પર્યાય કહેલા છે ?

नकास्तेषामित्यर्थः, असुरकुमाराणां कियन्तः पर्यवाः-पर्यायाः प्रज्ञप्ताः ? भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'अणंता पज्जवा पण्णत्ता' जघन्यावगाहनकानाम् असुरकुमाराणाम् अनन्ताः पर्यवाः पर्यायाः प्रज्ञप्ताः, गौतमस्तत्र कारणं पृच्छति -'से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-जहण्णोगाहणगाणं असुरकुमाराणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता' हे भदन्त ! तत्-अथ, केनार्थेन-कथं तावत्, एवम्-उक्तरीत्या, उच्यते -यत्-जघन्यावगाहनकानाम् असुरकुमाराणाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः इति ? भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! जहण्णोगाहणए असुरकुमारे जहण्णोगाहणस्स असुरकुमारस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले' जघन्यावगाहनकोऽसुरकुमारो जघन्यावगाहनकस्य असुरकुमारस्य द्रव्यार्थतया द्रव्यार्थिकनयेन तुल्यो भवति 'पएसट्ठयाए तुल्ले' प्रदेशार्थतया-प्रदेशापेक्षया, तुल्यो भवति, 'ओगाहणट्ठयाए तुल्ले' अवगाहनार्थतया-शरीरोच्छ्रयरूपतया तुल्यो भवति, 'ठिईए चउट्ठाणवडिए' स्थित्या-आयुः कर्मानुभवरूपस्थित्यपेक्षया, चतुःस्थानपतितो भवतिः, तथा च स्थित्य-

भगवान्-हे गौतम ! जघन्य अवगाहना वाले असुरकुमारों के अनन्त पर्याय कहे गए हैं।

गौतम-हे भगवन् ! किस हेतु से ऐसा कहाजाता है कि जघन्य अवगाहना वाले असुरकुमारों के अनन्त पर्याय कहे हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! एक जघन्य अवगाहना वाला असुरकुमार दूसरे जघन्य अवगाहना वाले असुरकुमार से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य है प्रदेशों की अपेक्षा भी तुल्य है, अवगाहना की अपेक्षा भी तुल्य है, किन्तु स्थिति की अपेक्षा चतुःस्थानपतित होता है, अतएव एक जघन्य अवगाहनावाला असुरकुमार दूसरे जघन्य अवगाहना वाले असुरकुमार से स्थिति की अपेक्षा अगर हीन हो तो

શ્રી ભગવાન્-ગૌતમ ! જઘન્ય અવગાહના વાળા અસુરકુમારોના અનન્ત પર્યાય કહેલા છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી ! કયા હેતુથી એમ કહેવાય છે કે જઘન્ય અવગાહના વાળા અસુરકુમારોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! એક જઘન્ય અવગાહનાવાળા અસુરકુમાર બીજા જઘન્ય અવગાહનાવાળા અસુરકુમારથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે, પ્રદેશોની અપેક્ષાએ પણ તુલ્ય છે, અવગાહનાની અપેક્ષાએ પણ તુલ્ય છે. કિન્તુ સ્થિતિની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે, તેથીજ એક જઘન્ય અવગાહનાવાળા અસુરકુમાર બીજા જઘન્ય અવગાહનાવાળા અસુરકુમારથી સ્થિતિની અપેક્ષાએ અગર હીન હોયતો અસખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાતભાગ હીન સંખ્યાત ગુણહીન

पेक्षया जघन्यावगाहनकोऽसुरकुमारो जघन्यावगाहनकस्यासुरकुमारस्य असंख्येय-भाग हीनो वा, संख्येयभागहीनो वा, संख्येयगुणहीनो वा, असंख्येयगुण हीनो वा भवति, असंख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयगुणा-भ्यधिको वा, असंख्येयगुणाभ्यधिको वा भवति इति भावः, 'वण्णाइहिं छट्ठाणव-डिए' वर्णादिभिः-वर्णगंधरसस्पर्शपर्यवैः जघन्यावगाहनकोऽसुरकुमारः षट् स्थान-पतितो भवति तदभिलापश्च पूर्ववदेव बोध्यः, 'आभिणिबोहियनाणपज्जवेहिं' आभिनिबोधिकज्ञानपर्यवैः, 'सुयनाणपज्जवेहिं' श्रुतज्ञानपर्यवैः 'ओहिनाणपज्जवेहिं' अवधिज्ञानपर्यवैः, 'तिहिं अन्नाणेहि' त्रिभिरज्ञानैः-मत्यज्ञानश्रुताज्ञानविभङ्ग-लक्षणाज्ञानैः 'तिहिं दंसणेहि य छट्ठाणवडिए' त्रिभिर्दर्शनैश्च-चक्षुरचक्षुरवधि-लक्षणदर्शनपर्यवैः जघन्यावगाहनकोऽसुरकुमारः षट्स्थानपतितो भवति, तथा च मतिज्ञानीभिः जघन्यावगाहनकोऽसुरकुमारो जघन्यावगाहनकस्यासुरकुमारस्य अनन्तभाग हीनो वा, असंख्येयभाग हीनो वा, संख्येयभाग हीनो वा, संख्येय-गुण हीनो वा, असंख्येयगुण हीनो वा, अनन्तगुण हीनो वा भवति, अनन्त-भागाभ्यधिको वा, असंख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयभागाभ्यधिको वा,

---

असंख्यातभाग हीन, संख्यातभाग हीन, संख्यातगुण हीन अथवा असंख्यातगुण हीन होता हैं और यदि अधिक हैं तो असंख्यात भाग अधिक, संख्यातभाग अधिक संख्यातगुण अधिक या असंख्यातगुण अधिक होता है। वर्ण, गंध, रस, स्पर्श के पर्यायों से तथा आभिनि-बोधिकज्ञान, श्रुतज्ञान, अवधिज्ञान तीन अज्ञानों और तीन दर्शनों के पर्यायों से षट्स्थानपतित होता है, अर्थात् एक जघन्य अवगाहना-वाला असुरकुमार दूसरे जघन्य अवगाहना वाले असुरकुमार से अनन्त भागहीन असंख्यात भाग हीन संख्यात भाग हीन संख्यात-गुणहीन असंख्यात गुण हीन अथवा अनन्तगुण हीन होता है, अगर अधिक हो तो अनन्तभाग अधिक, असंख्यातभाग अधिक, संख्यात-

---

અથવા અસંખ્યાત ગુણહીન થાય છે અને જો અધિક છે તો અસંખ્યાત ભાગ અધિક સંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાતગુણ અધિક અથવા અસંખ્યાત ગુણ અધિક થાય છે. વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શના પર્યાયોથી તથા આભિનિબોધિકજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન, ત્રણ અજ્ઞાનો અને ત્રણ દર્શનોના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે. અર્થાત્ એક જઘન્ય અવગાહનાવાળા અસુરકુમાર બીજા જઘન્ય અવગાહનાવાળા અસુરકુમારથી અનન્ત ભાગહીન, અસંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ગુણહીન, અસંખ્યાત ગુણહીન અથવા અનન્ત ગુણહીન બને છે. અગર અધિક હોય તો અનન્તભાગ અધિક, અસંખ્યાતભાગ અધિક,

संख्येयगुणाभ्यधिको वा, असंख्येयगुणाभ्यधिको वा, अनन्तगुणाभ्यधिको वा भवतीति भावः, 'एवं उक्कोसोगाहणए वि' एवम् पूर्वोक्तरीत्या, उत्कृष्टावगाहनकोऽपि असुरकुमार उत्कृष्टावगाहनकस्यासुरकुमारस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया तुल्यः, स्थित्या चतुःस्थानपतितः, वर्णादिभिः षट्स्थानपतितः, आभिनिबोधिकज्ञानपर्यवैः श्रुतज्ञानपर्यवैः, अवधिज्ञानपर्यवैः, त्रिभिरज्ञानैः, त्रिभिर्दर्शनैश्च षट्स्थानपतितो भवति, 'एवं अजहण्णमणुक्कोसोगाहणएवि' एवम्-पूर्वोक्तवदेव अजघन्यानुत्कृष्टावगाहनकोऽपि असुरकुमारः अजघन्यानुत्कृष्टावगाहनकस्यासुरकुमारस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया तुल्यः, स्थित्या चतुःस्थानपतितः वर्णादिभिः षट्स्थान

भाग अधिक, संख्यातगुण अधिक, असंख्यातगुण अधिक अथवा अनन्तगुण अधिक होता है।

जैसा जघन्य अवगाहना वाले असुरकुमार के विषय में कहा, वैसा ही उत्कृष्ट अवगाहना वाले के विषय में भी कहना चाहिए, अर्थात् वह द्रव्य प्रदेशों और अवगाहना की अपेक्षा तुल्य होता है, स्थिति की अपेक्षा चतुःस्थानपतित एवं वर्ण आदि के पर्यायों की अपेक्षा षट्स्थानपतित होता है। आभिनिबोधिकज्ञान के पर्यायों से श्रुतज्ञान के पर्यायों से, अवधिज्ञान के पर्यायों से, तीन दर्शनों से षट्स्थानपतित होता है।

मध्यम अवगाहना वाले असुरकुमार के विषय में भी ऐसा ही कहना चाहिए अर्थात् मध्यम अवगाहना वाला एक असुरकुमार दूसरे असुरकुमार से द्रव्य तथा प्रदेशों की अपेक्षा तुल्य होता है,

---

સંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાતગુણ અધિક, અસંખ્યાતગુણ અધિક અથવા અનન્તગુણ અધિક થાય છે.

જેવું જઘન્ય અવગાહનાવાળા અસુરકુમારના વિષયમાં કહ્યુ છે તેવું જ ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળાના વિષયમા પણ કહેવુ જોઇએ. અર્થાત્ તે દ્રવ્ય અને પ્રદેશો તેમજ અવગાહનાની અપેક્ષાએ તુલ્ય થાય છે, સ્થિતિની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત તેમજ વર્ણ આદિના પર્યાયોની અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે. આભિનિબોધિક જ્ઞાનના પર્યાયોથી શ્રુતજ્ઞાનના પર્યાયોથી, અવધિજ્ઞાનના પર્યાયોથી, ત્રણ અજ્ઞાનોથી, ત્રણદર્શનોથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે.

મધ્યમ અવગાહનાવાળા અસુરકુમારના વિષયમાં પણ એવું જ કહેવું. જોઇએ અર્થાત્ મધ્યમ અવગાહનાવાળા એક અસુરકુમાર બીજા અસુરકુમારથી દ્રવ્ય તથા પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય બને છે. અવગાહનાની અપેક્ષાએ તુલ્ય બને છે,

पतितः, आभिनिबोधिकज्ञानपर्यवैः, श्रुतज्ञानपर्यवैः, अवधिज्ञानपर्यवैः, त्रिभिरज्ञानैः, त्रिभिर्दर्शनैश्च षट्स्थानपतितो भवति, किन्तु 'नवरं उक्कोसोगाहणए वि असुरकुमारे ठिईए चउट्ठाणवडिए' नवरम्-पूर्वापेक्षया विशेषस्तु उत्कृष्टावगाहनकोऽपि असुरकुमारः स्थित्या-आयुः कर्मानुभवलक्षणस्थित्यपेक्षया चतुः स्थानपतितो भवति, 'एवं जाव थणियकुमारा' एवं-तथैव यावत्-नागकुमाराः सुवर्णकुमाराः, अग्निकुमाराः, विद्युत्कुमाराः उदधिकुमाराः, द्वीपकुमाराः, दिक्कुमाराः, पवनकुमाराः, स्तनितकुमाराः अपि जघन्यावगाहनकाः, उत्कृष्टावगाहनकाः, अजघन्यानुत्कृष्टावगाहनकाश्च यथायोग्यम् स्वस्वसजातीयापेक्षया द्रव्यार्थतया तुल्याः, प्रदेशार्थतया तुल्याः, अवगाहनार्थतया तुल्याः, स्थित्या-आयुः कर्मानुभवलक्षणस्थित्यपेक्षया चतुःस्थानपतिताः वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः षट्स्थानपतिताः, आभिनिबोधिकज्ञानपर्यवैः, श्रुतज्ञानपर्यवैः, अवधिज्ञानपर्यवैः,

अवगाहना की अपेक्षा तुल्य होता हैं, किन्तु स्थिति की अपेक्षा चतुस्थानपतित होता है और वर्णादि के तथा आभिनिबोधिक ज्ञान, श्रुतज्ञान, अवधिज्ञान, तीन अज्ञानों एवं तीन दर्शनों के पर्यायों की अपेक्षा षट्स्थानपतित होता है। विशेष यह है कि उत्कृष्ट अवगाहना वाला भी असुरकुमार स्थिति से चतुःस्थानपतित होता है।

स्तनितकुमारों तक इसी प्रकार कह लेना चाहिए। अर्थात् नाग कुमार, सुवर्णकुमार, अग्निकुमार, विद्युत्कुमार, उदधिकुमार द्वीपकुमार, दिक्कुमार, पवनकुमार, स्तनितकुमार ये जघन्य अवगाहना वाले और मध्यम अवगाहना वाले यथायोग्य द्रव्य की अपेक्षा और प्रदेशों की अपेक्षा तुल्य हैं अवगाहना की अपेक्षा तुल्य हैं, स्थिति की अपेक्षा चतुःस्थानपतित हैं, वर्ण गंध रस स्पर्श के पर्यायों से षट्स्थानपतित हैं। तीन ज्ञानों, तीन अज्ञानों और तीन दर्शनों

પણ સ્થિતિની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે અને વર્ણાદિના તથા આભિનિબોધિકજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન ત્રણ અજ્ઞાન તેમજ ત્રણ દર્શનોના પર્યાયોની અપેક્ષાએ ષટસ્થાન પતિત થાય છે. વિશેષ એ છે કે ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા પણ અસુરકુમાર સ્થિતિથી ચતુ સ્થાન પતિત થાય છે. સ્તનિતકુમારો સુધી આ રીતે જ કહેવુ જોઈએ. અર્થાત્ નાગકુમાર, સુવર્ણકુમાર, અગ્નિકુમાર વિદ્યુતકુમાર. દ્વીપકુમાર, દિક્કુમાર, પવનકુમાર અને સ્તનિતકુમાર એ બધા જઘન્ય અવગાહના વાળો, ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા, અને મધ્યમ અવગાહનાવાળા યથા યોગ્ય દ્રવ્યની અપેક્ષાએ અને પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે. અવગાહનાની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે. સ્થિતિની અપેક્ષાએ ચતુ સ્થાન પતિત છે, વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શના

त्रिभिरज्ञानपर्यवैः, त्रिभिर्दर्शनपर्यवैश्च षट् स्थानपतिता भवन्ति, तेषामालापकाश्च पूर्वोक्तरीत्या स्वयमेवावगन्तव्याः ॥ सू०७ ॥

पृथिवीकायिकादि पर्यायवक्तव्यता–

मूलम्–जहण्णोगाहणाणं भंते ! पुढविकाइयाणं केवइया पज्जवा पण्णत्ता ? गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ जहण्णोगाहणाणं पुढविकाइयाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णोगाहणए पुढविकाइए जहण्णोगाहणस्स पुढविकाइयस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले पएसट्ठयाए तुल्ले ओगाहणट्ठयाए तुल्ले ठिईए तिट्ठाणवडिए वण्णगंधरस-फास पज्जवेहिं दोहिं अण्णाणेहिं अचक्खुदंसणपज्जवेहि य छट्ठा-णवडिए एवं उक्कोसोगाहणए वि अजहण्णमणुक्कोसोगाहणए वि एवं चेव नवरं सट्ठाणे चउट्ठाणवडिए जहण्णठिइयाणं पुढविकाइयाणं पुच्छा गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता से केणट्ठेणं भंते! एवं वुच्चइ जहण्णठिइयाणं पुढविकाइयाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णठिइए पुढविकाइए जहण्णठिइयस्स पुढविकाइयस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले पएसट्ठयाए तुल्ले ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए ठिईए तुल्ले वण्णगंधरस-फासपज्जवेहिं मइअण्णाणपज्जवेहिं सुयअण्णाणपज्जवेहिं अच-क्खुदंसणपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए एवं उक्कोसठिइए वि अजह-ण्णमणुक्कोसठिइए वि एवं चेव नवरं सट्ठाणे तिट्ठाणवडिए जहण्णगुणकालयाणं भंते ! पुढविकाइयाणं पुच्छा गोयमा !

की अपेक्षा षट्स्थानपतित हैं। छह और चार स्थानों का उच्चारण पूर्ववत् स्वयं ही समझ लेना चाहिए ॥ ७ ॥

પર્યાયોથી ષટસ્થાન પતિત છે. ત્રણ જ્ઞાનો, ત્રણ અજ્ઞાનો અને ત્રણ દર્શનોની અપેક્ષાએ ષટસ્થાન પતિત છે. છ અને ચાર સ્થાનોના ઉચ્ચારણ પૂર્વવત્ જાતે જ સમજી લેવુ જોઈએ ॥ ૭ ॥

अणंता पज्जवा पण्णत्ता से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ जहण्णगुणकालयाणं पुढविकाइयाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णगुणकालए पुढविकाइए जहण्णगुणकालगस्स पुढविकाइयस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले पएसट्ठयाए तुल्ले ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए ठिईए तिट्ठाणवडिए कालवण्णपज्जवेहिं तुल्ले अवसेसेहिं वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए दोहिं अन्नाणेहिं अचक्खुदंसणपज्जवेहिं य छाट्ठणवडिए एवं उक्कोसगुणकालए वि अजहण्णमणुक्कोसगुणकालए वि एवं चेव। नवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए एवं पंच वण्णा दो गंधा पंच रसा अट्ठफासा भाणियव्वा जहण्णमइअन्नाणीणं भंते ! पुढविकाइयाणं पुच्छा गोयमा! अणंता पज्जवा पण्णत्ता। से केणट्ठेणं भंते! एवं वुच्चइ जहण्णमइअन्नाणीणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्ण मइ अन्नाणी पुढवीकाइए जहण्णमइ अन्नाणियस्स पुढविकाइयस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले पएसट्ठयाए तुल्ले ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए ठिईए तिट्ठाणवडिए वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए मइ अण्णाणपज्जवेहिं तुल्ले सुय अण्णाणपज्जवेहिं अचक्खुदंसणपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए एवं उक्कोसमइ अण्णाणी वि अजहण्णमणुक्कोस मइ अन्नाणीवि एवं चेव नवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए एवं सुय अन्नाणीवि अचक्खुदंसणीवि एवं चेव जाव वणप्फइकाइया ॥ सू०८ ॥

छाया—जघन्यावगाहनकानां भदन्त ! पृथिवीकायिकानां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते—

पृथ्वीकायादिपर्यायवक्तव्यता

शब्दार्थ—जहण्णोगाहणाणं भंते ! पुढविकाइयाणं केवइया पज्जवा

પૃથ્વીકાયાદિ પર્યાય વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ—(जहण्णोगाहणाणं भंते ! पुढविकाइयाणं केवइया पज्जवा पण्णत्ता ?) હે

जघन्यावगाहनकानां पृथिवीकायिकानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जघन्यावगाहनकः पृथिवीकायिको जघन्यावगाहनकस्य पृथिवीकायिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया तुल्यः, स्थित्या त्रिस्थानपतितः, वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः, द्वाभ्याम् अज्ञानाभ्याम् अचक्षुर्दर्शनःपर्यवैश्च षट् स्थानपतितः, एवम् उत्कृष्टावगाहनकोपि, जघन्यानुत्कृष्टावगाहनकोऽपि एवञ्चैव

पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! जघन्य अवगाहना वाले पृथ्वीकायिकों के कितने पर्याय हैं ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे गये हैं (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-जहण्णोगाहणाणं पुढविकाइयाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) हे भगवन्! किस कारण से ऐसा कहा है कि जघन्य अवगाहना वाले पृथ्वीकायिकों के अनन्त पर्याय होते है ? (गोयमा ! जहण्णोगाहणए पुढविकाइए जहण्णोगाहणस्स पुढविकाइयस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) हे गौतम ! जघन्य अवगाहना वाला पृथ्वीकायिक जघन्य अवगाहना वाले दूसरे पृथ्वीकायिक से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य हैं (पएसट्ठयाए तुल्ले) प्रदेशों की अपेक्षा तुल्य है (ओगाहणट्ठयाए तुल्ले) अवगाहना से तुल्य है (ठिईए तिट्ठाणवडिए) स्थिति से त्रिस्थानपतित है (वण्ण-गंध रस फासपज्जवेहिं) वर्ण, गंध, रस और स्पर्श के पर्यायों से (दोहिं अण्णाणेहिं) दो अज्ञानों से (अचक्खुदंसण पज्जवेहि य) और अचक्षुदर्शन के पर्यायों से (छट्ठाणवडिए) षट्स्थानपतित है ।

(एवं उक्कोसोगाहणए वि) इसी प्रकार उत्कृष्ट अवगाहना

ભગવન્ ! જઘન્ય અવગાહનાવાળાના પૃથ્વીકાયિકોના કેટલા પર્યાય છે? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ जहण्णोगाहणाणं पुढविकाइयाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) હે ભગવન્ શા કારણે એમ કહ્યુ કે જઘન્ય અવગાહનાવાળા પૃથ્વીકાયિકોના અનન્ત પર્યાય થાય છે ? (गोयमा ! जहण्णोगाहणए पुढविकाइए जहण्णोगाहणस्स पुढविकाइयस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અવગાહનાવાળા પૃથ્વીકાયિક જઘન્ય અવગાહનાવાળા બીજા પૃથ્વીકાયિકથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (पएसट्ठयाए तुल्ले) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (ओगाहणट्ठयाए तुल्ले) અવગાહનાથી તુલ્ય છે (ठिईए तिट्ठाणवडिए) સ્થિતિથી ત્રિસ્થાન પતિત છે (वण्ण, गंध, रस, फास पज्जवेहिं) વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શના પર્યાયોથી (दोहिं अण्णाणेहिं) બે અજ્ઞાનોથી (अचक्खुदंसण पज्जवेहिं) અને અચક્ષુદર્શનના પર્યાયોથી (छट्ठाणवडिए) ષટસ્થાન પતિત છે.

(एवं उक्कोसोगाहणए वि) એજ રીતે ઉત્કૃષ્ટ, અવગાહનાવાળા પણ (अज-

नवरं स्वस्थाने चतुःस्थानपतितः, जघन्यस्थितिकानां पृथिवीकायिकानां पृच्छा, गौतम ! अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते जघन्यस्थितिकानां पृथिवीकायिकानां अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जघन्यस्थितिक पृथिवीकायिको जघन्यस्थितिकस्य पृथिवीकायिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया चतुःस्थानपतितः, स्थित्या तुल्यः, वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः मत्यज्ञानपर्यवैः, श्रुताज्ञानपर्यवैः अचक्षुर्दर्शनपर्यवैः षट्स्थानपतितः, एवम्

वाला भी (अजहण्णमणुक्कोसोगाहणए वि एवं चेव) मध्यम अवगाहना वाला भीं इसी प्रकार (नवरं सट्ठाणे चउट्ठाणवडिए) विशेष यह कि मध्यम अवगाहना वाला स्वस्थान में भी चतुःस्थानपतित है

(जहण्णठिइयाणं पुढविकाइयाणं पुच्छा ?) जघन्य स्थिति वाले प्रथ्वीकायिकों के विषय में पृच्छा ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ–जहण्णठिइयाणं पुढविकाइयाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) किस कारण से हे भगवन् ! ऐसा कहा जाता है कि जघन्य स्थिति वाले पृथ्वीकायिकों के अनन्त पर्याय हैं ? (गोयमा ! जहण्णठिइए पुढविकाइए जहण्णठिइयस्स पुढविकाइयस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) हे गौतम ! जघन्य स्थिति वाला पृथिवकायिक जघन्य स्थिति वाले पृथ्वीकायिक से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य है (पएसट्ठयाए तुल्ले) प्रदेशों की अपेक्षा तुल्य है (ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) अवगाहना से चतुस्थानपतित है (ठिईए तुल्ले) स्थिति से तुल्य है (वण्ण–गंध रस–फास पज्जवेहिं) वर्ण,

---

हण्ण मणुक्कोसोगाहणए वि एवं चेव) મધ્યમ અવગાહનાવાળા પણ એજ પ્રકારે (नवर सट्ठाणे चउट्ठाणवडिए) વિશેષ એ છે કે મધ્યમ અવગાહનાવાળા સ્વસ્થાન મા પણ ચતુ.સ્થાન પતિત છે (जहण्णठिइयाणं पुढविकाइयाणं पुच्छा ?) જઘન્ય સ્થિતિવાળા પૃથ્વીકાયિકોના વિષયમા પૃચ્છા ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (से केणट्ठेणं भंते ! एव वुच्चइ–जहण्णठिइयाणं पुढविकाइयाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता) શા કારણે ભગવન્ એમ કહ્યુ છે કે જઘન્ય સ્થિતિવાળા પૃથ્વીકાયિકોના અનન્ત પર્યાય છે (गोयमा ! जहण्ण ठिईए पुढविकाइए जहण्णठिइयस्स पुढविकाइयस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) હે ગૌતમ ! જઘન્ય સ્થિતિવાળા પૃથ્વીકાયિક જઘન્ય સ્થિતિવાળા પૃથ્વીકાયિકથી—દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (पएसट्ठयाए तुल्ले) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) અવગાહનાથી ચતુ.સ્થાનપતિત છે (ठिईए तुल्ले) સ્થિતિથી તુલ્ય છે (वण्ण, गंध, रस फासपज्जवेहिं) વર્ણ, ગંધ, રસ,

उत्कृष्टस्थितिकोऽपि अजघन्यानुत्कृष्टस्थितिकोऽपि एवञ्चैव, नवरं स्वस्थाने त्रिस्थानपतितः, जघन्यगुणकालकानां भदन्त ! पृथिवीकायिकानां पृच्छा, गौतम ! अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते-जघन्यगुणकालकानां पृथिवीकायिकानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जघन्यगुणकालकः पृथिवीकायिको जघन्यगुणकालकस्य पृथिवीकायिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया

गंध, रस और स्पर्श के पर्यायों से (मइअण्णाण पज्जवेहिं) मति-अज्ञान के पर्यायों से (सुयअण्णाणपज्जवेहिं) श्रुत-अज्ञान के पर्यायों से (अचक्खुदंसणपज्जवेहिं) अचक्षुदर्शन के पर्यायों से (छट्ठाणवडिए) षट्स्थानपतित है (एवं उक्कोसठिइए वि) उत्कृष्ट स्थिति वाला भी ऐसा ही (अजहण्णमणुक्कोसठिइए वि एवं चेव) मध्यम स्थिति वाला भी ऐसा ही (नवरं सट्ठाणे तिट्ठाणवडिए) विशेष यह कि स्वस्थान में भी त्रिस्थानपतित है

(जहण्णगुणकालयाणं भंते ! पुढविकाइयाणं पुच्छा ?) हे भगवन ! जघन्यगुण कृष्ण पृथ्वीकायिकों की पृच्छा ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-जहण्णगुणकालगाणं पुढविकाइयाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) किस कारण से हे भगवन् ! ऐसा कहा जाता है कि जघन्य गुण कृष्ण पृथ्वी कायिकोंके अनन्त पर्याय हैं ? (गोयमा ! जहण्णगुणकालए पुढविकाइए जहण्णगुणकालियस्स पुढविकाइयस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) जघन्यगुण काला पृथ्वीकायिक जघन्यगुण काले

સ્પર્શના પર્યાયોથી (मइ अण्णाण पज्जवेहिं) મતિ અજ્ઞાનના પર્યાયોથી (सुय अण्णाण पज्जवेहिं) શ્રુત અજ્ઞાનના પર્યાયોથી (अचक्खुदंसण पज्जवेहिं) અચક્ષુ દર્શનના પર્યાયોથી (छट्ठाणवडिए) ષટસ્થાન પતિત છે (एवं उक्कोसठिइए वि) ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળાના સંબંધનું કથન પણ એજ પ્રમાણે છે (अजहण्ण मणुक्कोसठिइए वि एव चेव) મધ્યમ સ્થિતિવાળા પણ (नवरं सट्ठाणे तिट्ठाणवडिए) વિશેષ એકે સ્વસ્થાનમાં પણ ત્રિસ્થાન પતિત છે.

(जहण्णगुणकालयाणं भंते ! पुढविकाइयाणं पुच्छा) હે ભગવન્ ! જઘન્ય ગુણ કૃષ્ણ પૃથ્વીકાયિકોની પૃચ્છા ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-जहण्णगुणकालयाणं पुढविकाइयाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) હે ભગવન્ કયા કારણે એવું કહેવાય છે કે જઘન્ય ગુણ કૃષ્ણ પૃથ્વીકાયિકોના અનન્ત પર્યાય છે ? (गोयमा ! जहण्णगुणकालए पुढविकाइए जहण्णगुणकालियस्स पुढविकाइयस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) જઘન્ય

तुल्यः, अवगाहनार्थतया चतुःस्थानपतितः, स्थित्या त्रिस्थानपतितः, कृष्णवर्णपर्यवैस्तुल्यः, अवशेषैः वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः षट्स्थानपतितः, द्वाभ्याम् अज्ञानाभ्याम् अचक्षुर्दर्शनपर्यवैश्च षट्स्थानपतितः, एवमुत्कृष्टगुणकालकोपि अजघन्यानुत्कृष्टगुणकालकोऽपि एवञ्चैव, नवरं स्वस्थाने षट्स्थानपतितः, एवं पञ्चवर्णाः, द्वौ गन्धौ, पञ्चरसाः, अष्टौ स्पर्शाः भणितव्याः, जघन्यमत्यज्ञानीनां भदन्त ! पृथिवीका-

---

पृथ्वीकायिक से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य हैं (पएसट्ठयाए तुल्ले) प्रदेशों की अपेक्षा तुल्य है (ओगाहट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) अवगाहना की अपेक्षा चतुःस्थानपतित है (ठिईए तिट्ठाणवडिए) स्थिति से त्रिस्थानपतित है (कालवण्णपज्जवेहिं तुल्ले) कृष्णवर्ण के पर्यायों से तुल्य है (अवसेसेहिं वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए) शेष वर्ण, गंध, रस, स्पर्श के पर्यायों से षट्स्थानपतित है (दोहिं अन्नाणेहिं) दो अज्ञानों के (अचक्खुदंसणपज्जवेहिं य) और अचक्षुदर्शन के पर्यायों से (छट्ठाणवडिए) षट्स्थानपतित है (एवं उक्कोसगुण कालए वि) ऐसा ही उत्कृष्टगुण कृष्ण भी (अजहण्णमणुक्कोसगुण कालए वि एव चेव) मध्यमगुण कृष्ण भी इसी प्रकार (नवरं) विशेष यह कि (सट्ठाणे छट्ठाण वडिए) स्वस्थान में षट्स्थानपतित है

(एवं पंचवण्णा) ऐसे ही पाँच वर्ण (दो गंधा) दो गंध (पंच रसा) पांच रस (अट्ठफासा) आठ स्पर्श (भाणियव्वा) कहने चाहिए

(जहण्णमइअन्नाणीणं भंते ! पुढविकाइयाणं) हे भगवन् ! जघन्य मति-अज्ञानी पृथ्वीकायिकों के विषय में प्रच्छा ? (गोयमा ! अणंता

ગુણ કાળા પૃથ્વીકાયિક જઘન્ય ગુણ કાળા પૃથ્વીકાયિકથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (पएसट्ठयाए तुल्ले) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) અવગાહનાની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત છે (ठिईए तिट्ठाणवडिए) સ્થિતિથી ત્રિસ્થાન પતિત છે (कालवण्णपज्जवेहिं तुल्ले) કૃષ્ણ વર્ણના પર્યાયોથી તુલ્ય છે (अवसेसेहिं वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए) શેષ વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત છે (दोहिं अन्नाणेहि) બે અજ્ઞાનોથી (अचक्खुदंसणपज्जवेहि य) અને અચક્ષુદર્શનના પર્યાયોથી (छट्ठाणवडिए) ષટ્સ્થાન પતિત છે (एवं उक्कोसगुणकालए वि) એમજ ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કૃષ્ણ પણ (अजहण्ण मणुक्कोसगुणकालए वि एव चेव) મધ્યમ ગુણ કૃષ્ણ પણ એજ પ્રકારે (नवर) વિશેષ એકે (सट्ठाणे छट्ठाणवडिए) સ્વસ્થાનમા ષટસ્થાન પતિત છે

(एवं पंचवण्णा) એજ પ્રમાણે પાચ વર્ણ (दो गंधा) બે ગધ (पंच रसा) પાંચ રસ (अट्ठ फासा) આઠ સ્પર્શ (भाणियव्वा) કહેવા જોઇએ

(जहण्ण मइअन्नाणीणं भंते ! पुढविकाइयाणं) હે ભગવન્ ! જઘન્ય મતિ–

यिकानां पृच्छा, गौतम ! अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते–जघन्यमत्यज्ञानीनां पृथिवीकायिकानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जघन्यमत्यज्ञानी पृथिवीकायिको जघन्यमत्यज्ञानिनः पृथिवीकायिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया चतुःस्थानपतितः, स्थित्या त्रिस्थानपतितः, वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः षट् स्थानपतितः, मत्यज्ञानपर्यवैस्तुल्यः, श्रुताज्ञानपर्यवैः, अचक्षुर्दर्शनपर्यवैः षट् स्थानपतितः, एवम् उत्कृष्टमत्यज्ञानी

पज्जवा पण्णत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्ठेणं भंते एवं वुच्चइ–जहण्णमइअण्णाणीणं पुढविकाइयाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! किस कारण ऐसा कहा गया कि जघन्य मतिअज्ञानी पृथ्वीकायिकों के अनन्त पर्याय कहे हैं ? (गोयमा ! जहण्णमइअण्णाणी पुढविकाइए जहण्णमइअन्नाणिस्स पुढविकाइयस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) हे गौतम ! जघन्य मति–अज्ञानी पृथ्वीकायिक जघन्य मति अज्ञानी पृथ्वीकायिक से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य है (पएसट्ठयाए तुल्ले) प्रदेशों की अपेक्षा तुल्य है (ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) अवगाहना की अपेक्षा से चतुःस्थानपतित है (ठिईए तिट्ठाणवडिए) स्थिति से त्रिस्थानपतित है (वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए) वर्ण, गंध, रस, स्पर्श, के पर्यायों से षट्स्थानपतित है (मइअण्णाणपज्जवेहिं तुल्ले) मति–अज्ञान के पर्यायों से तुल्य है (सुयअण्णाणपज्जवेहिं अचक्खुदंसणपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए) श्रुताज्ञान और अचक्षुदर्शन के पर्यायों से षट्स्थानपतित है (एवं उक्कोसमइअण्णाणी

અજ્ઞાની પૃથ્વીકાયિકોના વિષયમાં પૃચ્છા ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ जहण्णमइअण्णाणीणं पुढविकाइयाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) હે ભગવન્ ! શા કારણે એમ કહેલું છે કે જઘન્ય મતિ અજ્ઞાની પૃથ્વીકાયિકોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ? (गोयमा ! जहण्णमइ अण्णाणी पुढविकाइए जहण्णमइ अन्नाणिस्स पुढविकाइयस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) હે ગૌતમ ! જઘન્ય મતિ અજ્ઞાની પૃથ્વીકાયિક જઘન્ય મતિ અજ્ઞાની પૃથ્વીકાયિકથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (पएसट्ठयाए तुल्ले) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) અવગાહનાની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત છે (ठिइए तिट्ठाणवडिए) સ્થિતિથી ત્રિસ્થાન પતિત છે (वण्ण गंधरसफासपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए) વર્ણ, ગંધ, રસ સ્પર્શના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત છે (मइ अण्णाणपज्जवेहिं तुल्ले) મતિ, અજ્ઞાનના પર્યાયોથી તુલ્ય છે (सुयअण्णाणपज्जवेहिं अचक्खुदंसणपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए) શ્રુતાજ્ઞાન

अपि, अजघन्यानुत्कृष्टमत्यज्ञानी अपि एवञ्चैव, नवरं स्वस्थाने षट् स्थानपतितः एवं श्रुताज्ञानी अपि, अचक्षुर्दर्शनी अपि, एवञ्चैव यावत् वनस्पतिकायिकाः ॥८॥

टीका—अथ जघन्याद्यवगाहनकानां पृथिवीकायिकानां पर्यवान् प्ररूपयितुमाह-'जहण्णोगाहणाणं भंते ! पुढविकाइयाणं केवइया पज्जवा पण्णत्ता ?' गौतमः पृच्छति-हे भदन्त ! जघन्यावगाहनकानाम्-जघन्यम् अवगाहनं शरीरोच्छ्रयो येषां ते जघन्यावगाहनकास्तेषामित्यर्थः, पृथिवीकायिकानां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'अणंता पज्जवा पण्णत्ता' जघन्यावगाहनकानां पृथिवीकायिकानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, गौतमः पृच्छति-'से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-जहण्णोगाहणाणं पुढविकाइयाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?' हे भदन्त ! तत्-अथ, केनार्थेन-कथं तावत्, एवम्-उक्तरीत्या, उच्यते

वि) ऐसा ही उत्कृष्ट मति-अज्ञानी भी (अजहण्णमणुक्कोसमइअन्नाणी वि एवं चेव) मध्यम मति-अज्ञानी भी ऐसा ही (नवरं) विशेष यह कि (सट्ठाणे छट्ठाणवडिए) स्वस्थान में षट्स्थानपतित हैं (एवं सुयअण्णाणी वि) ऐसा ही श्रुताज्ञानी भी (अचक्खुदंसणी-वि एवं चेव) अचक्षुदर्शनी भी ऐसा ही (जाव वणप्फइकाइया) वनस्पतिकायिकों तक इसी प्रकार कहना चाहिए ।

टीकार्थ-अब जघन्य अवगाहना वाले पृथ्वीकायिकों के पर्यायों की प्ररूपणा की जाती है-

गौतम-जघन्य अवगाहना वाले पृथ्वीकायिकों के कितने पर्याय-कहे है ?

भगवन्-हे गौतम ? अनन्त पर्याय कहे हैं ।

અને અચક્ષુદર્શનના પર્યાયોથી ષટસ્થાન પતિત છે (एवं उक्कोसमइअण्णाणी वि) એજ રીતે ઉત્કૃષ્ટ મતિ અજ્ઞાની પણ (अजहण्णमणुक्कोस मइअन्नाणी वि एवं चेव) મધ્યમ મતિ-અજ્ઞાની પણ એવીજ રીતે (नवरं) વિશેષ એ છે કે (सट्ठाणे छट्ठाणवडिए) સ્વસ્થાનમા ષટ્સ્થાન પતિત છે (एवं सुयअण्णाणी वि) એમજ શ્રુતાજ્ઞાની પણ (अचक्खुदंसणी वि एवं चेव) અચક્ષુદર્શની પણ એમજ સમજવા (जाव वणप्फइकाइया) વનસ્પતિકાયિકો સુધી આજ પ્રકારે કહેવું જોઈએ.

ટીકાર્થ-હવે જઘન્ય અવગાહનાવાળા પૃથ્વીકાયિકોના પર્યાયોની પ્રરૂપણા કરાય છે

શ્રીગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ જઘન્ય અવગાહનાવાળા પૃથ્વીકાયિકોના કેટલા પર્યાય કહ્યા છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે,

यत् जघन्यावगाहनकानां पृथिवीकायिकानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ता इति ? भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'जहण्णोगाहणए पुढविकाइए' जघन्यावगाहनकपृथिवीकायिकः 'जहण्णोगाहणस्स पुढविकाइयस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले' जघन्यावगाहनकस्य पृथिवीकायिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, 'पएसट्ठयाए तुल्ले' प्रदेशार्थतया तुल्यो भवति, 'ओगाहणट्ठयाए तुल्ले' अवगाहनार्थतया तुल्यो, भवति, किन्तु 'ठिईए तिट्ठाणवडिए' स्थित्या आयुः कर्मानुभवलक्षणस्थित्यपेक्षया त्रिस्थानपतितो भवति, येषां संख्येयवर्षायुष्कत्वात्, तच्च प्रागपि समुच्चयपृथिवीकायिकवक्तव्यतायां प्रतिपादितमेव, तदभिलापश्च-स्थित्यपेक्षया जघन्यावगाहनकस्य पृथिवीकायिकान्तरस्य असंख्येयभागहीनो वा, संख्येयभागहीनो वा, संख्येयगुणहीनो वा भवति न तु असंख्येयगुणहीनो भवति, प्रागुक्तयुक्तेः,

---

गौतम—हे भगवन् ! किस कारण ऐसा कहा जाता है कि जघन्य अवगाहना वाले पृथ्वीकायिकों के अनन्त पर्याय कहे गए हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! जघन्य अवगाहना वाला पृथ्वीकायिक दूसरे जघन्य अवगाहना वाले पृथ्वीकायिक से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य है, प्रदेशों की अपेक्षा तुल्य है, अवगाहना की अपेक्षा भी तुल्य होता है, किन्तु स्थिति की अपेक्षा से त्रिस्थानपतित होता है। कारण यह है कि पृथ्वीकायिकों की स्थिति संख्यात वर्ष की ही होती है। यह बात पहले समुच्चय पृथिवीकायिकों की वक्तव्यता के प्रसंग में कही जा चुकी है। अतएव जघन्य अवगाहना वाला एक पृथ्वीकायिक दूसरे जघन्य अवगाहना वाले पृथ्वीकायिक की अपेक्षा अगर हीन हो तो असंख्यातभाग हीन संख्यातभाग हीन अथवा संख्यातगुण हीन होता है। पूर्वोक्त युक्ति के अनुसार वह

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ શા કારણે એમ કહેવાય છે કે જઘન્ય અવગાહનાવાળા પૃથ્વીકાયિકોના અનન્ત પર્યાય કહેવાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય અવગાહનાવાળા પૃથ્વીકાયિક બીજા જઘન્ય અવગાહનાવાળા પૃથ્વીકાયિકથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે. પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે. અને અવગાહનાની અપેક્ષાએ પણ તુલ્ય બને છે, કિન્તુ સ્થિતિની અપેક્ષાએ ત્રિસ્થાન પતિત થાય છે. કારણ એ છે કે પૃથ્વીકાયિકોની સ્થિતિ સંખ્યાત વર્ષની જ હોય છે એ વાત પહેલા સમુચ્ચય પૃથ્વીકાયિકોની વક્તવ્યતાના પ્રસંગમા કહેવાઇ ગઇ છે. તેથીજ જઘન્ય અવગાહનાવાળા એક પૃથ્વીકાયિક બીજા જઘન્ય અવગાહનાવાળા પૃથ્વીકાયિકની અપેક્ષાએ અગર હીન થાય તો અસંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત

एवम् असंख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयगुणाभ्यधिको वा भवति, न तु असंख्येगुणाभ्यधिको भवति युक्तेः प्रागुपपादितत्वात्, तथा 'वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं' वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः, 'दोहिं अन्नाणेहिं' द्वाभ्यामज्ञानाभ्याम् मत्यज्ञानश्रुताज्ञानलक्षणपर्यवाभ्याम्, 'अचक्खुदंसणपज्जवेहि य छट्ठाणवडिए' अचक्षुर्दर्शनपर्यवैश्च षट्स्थानपतितो भवति तदभिलापश्च पूर्वोपदर्शितदिशाऽवसेयः, अत्र प्ररूपणे पृथिवीकायिकानां सम्यक्त्वस्य तेषु मध्ये सम्यक्त्वसहितस्य चोत्पादासंभवेन अज्ञानद्वयमेव प्ररूपितम् न तु ज्ञानद्वयमिति-'उभयाभावो पुढविक्काइएसु' इति वचनप्रामाण्यात्,

---

असंख्यातगुण हीन नहीं हो सकता। अगर अधिक हो तो असंख्यातभाग अधिक, संख्यातभाग अधिक अथवा संख्यातगुण अधिक ही होता है। वर्ण, गंध, रस और स्पर्श के पर्यायों से, दो अज्ञानो अर्थात् मत्यज्ञान और श्रुताज्ञान के पर्यायों से, तथा अचक्षुदर्शन के पर्यायो से षट्स्थानपतित होता है। इन षट्स्थानो का उच्चारण पूर्ववत् समझ लेना चाहिए। यहां यह ध्यानरखना चाहिए कि पृथ्वीकायिकजीवो में सम्यक्त्व नहीं होना और न सम्यग्दृष्टि जीव पृथ्वीकाय में उत्पन्न ही होते हैं। सभी पृथ्वीकायिक मिथ्यादृष्टि होते हैं, अतएव उनमें दो अज्ञान ही पाये जाते हैं। वहां ज्ञान का सद्भाव नहीं है। इसी कारण यहां दो अज्ञानो की ही प्ररूपणा की गई है। इसी प्रकार पृथ्वीकायिको में चक्षुरिन्द्रिय का अभाव होने से चक्षुदर्शन भी नही होता, अतएव सिर्फ अचक्षुदर्शन की ही प्ररूपणा की गई है

ભાગહીન અથવા સંખ્યાત ગુણહીન બને છે. પૂર્વોક્ત યુક્તિના અનુસાર તે સંખ્યાત ગુણ થઇ નથી શકતા. અગર અધિક હોય તો અસંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ભાગ અધિક અથવા સંખ્યાત ગુણ અધિક જ થાય છે. વર્ણ ગંધ, રસ, સ્પર્શના પર્યાયોથી, બે અજ્ઞાનો અર્થાત્ મત્યજ્ઞાન અને શ્રુતાજ્ઞાનના પર્યાયોથી તથા અચક્ષુદર્શનના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાનપતિત થાય છે એ છ સ્થાનોના ઉચ્ચારણ પૂર્વવત્ સમજી લેવા જોઇએ, અહિંએ ધ્યાન રાખવું જોઇએ કે પૃથ્વીકાયિક જીવોમા સમ્યક્ત્વ નથી હોતું અને ન સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ પૃથ્વીકાયમા ઉત્પન્ન થાય છે. બધા પૃથ્વીકાયિક મિથ્યાદષ્ટિ હોય છે. તેથીજ તેઓમા બે અજ્ઞાન જ મળી આવે છે. ત્યા જ્ઞાનનો સદ્ભાવ હોતો નથી. એ કારણે અહિં બે અજ્ઞાનોની જ પ્રરૂપણા કરાઇ છે. એ પ્રકારે પૃથ્વીકાયિકોમા ચક્ષુરિન્દ્રિયનો અભાવ હોવાથી ચક્ષુદર્શન પણ નથી થતુ, તેથીજ ફક્ત અચક્ષુદર્શનની જ પ્રરૂપણા કરાઇ છે.

अत एवोक्तम्-'दोहिं अण्णाणेहिं' इति, 'एवं उक्कोसोगाहणए वि' एवम्-उक्तरीत्या, उत्कृष्टावगाहनकोऽपि पृथिवीकायिकः उत्कृष्टावगाहनकस्य पृथिवी-कायिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया तुल्यः, स्थित्या त्रिस्थानपतितः, वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः द्वाभ्यामज्ञानाभ्याम्, अचक्षु-र्दर्शनपर्यवैश्च षट्स्थानपतितो भवति, 'अजहण्णमणुक्कोसोगाहणए वि एवं चेव' अजघन्यानुत्कृष्टावगाहनकोऽपि पृथिवीकायिकः एवञ्चैव अजघन्यानुत्कृष्टावगा-हनकस्य पृथिवीकायिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतयातुल्यः, अवगाहना-र्थतया तुल्यः, वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः द्वाभ्यामज्ञानाभ्याम् अचक्षुर्दर्शनपर्यवैश्च षट्स्थानपतितो भवति, किन्तु 'नवरं सट्ठाणे चउट्ठाणवडिए' नवरं-पूर्वापेक्षया

इसी प्रकार उत्कृष्ट अवगाहना वाला एक पृथ्वीकायिक दूसरे उत्कृष्ट अवगाहना वाले पृथ्वीकायिक से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य है, प्रदेशों की अपेक्षा तुल्य है, अवगाहना की अपेक्षा भी तुल्य है, किन्तु, स्थिति की अपेक्षा से त्रिस्थानपतित होता है, वर्ण, गंध, रस और स्पर्श के पर्यायों से, दो अज्ञानों और अचक्षुदर्शन के पर्यायों से षट्स्थानपतित होता है।

मध्यम अवगाहना वाले पृथ्वीकायिक के विषय में भी ऐसा ही कहना चाहिए, अर्थात् मध्यम अवगाहना वाला एक पृथ्वीकायिक दूसरे मध्यम अवगाहना वाले पृथ्वी कायिक से द्रव्य और प्रदेशों की अपेक्षा तुल्य :है।

मध्यम अवगाहना वालो में विशेषता यह है कि वे स्वस्थान में भी चतुस्थानपतित होते हैं, अर्थात् एक मध्यम अवगाहना वाला दूसरे मध्यम अवगाहना वाले से चतुःस्थानपतित होता है, क्योंकि

એજ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા એક પૃથ્વીકાયિક બીજા ઉત્કૃષ્ટ અવ-ગાહનાવાળા પૃથ્વીકાયિકથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે, પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે. અવગાહનાની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે કિન્તુ સ્થિતિની અપક્ષાએ ત્રિસ્થાન પતિત થાય છે. વર્ણ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શનાપર્યાયોથી બે અજ્ઞાન અને અચક્ષુદર્શનના પર્યાયોથી ષટસ્થાન પતિત બને છે.

મધ્યમ અવગાહનાવાળા પૃથ્વીકાયિકના વિષયમાં પણ એવું જ કહેવું જોઈએ. અર્થાત્ મધ્યમ અવગાહનાવાળા એક પૃથ્વીકાયિક બીજા મધ્યમ અવ-ગાહનાવાળા પૃથ્વીકાયિકથી દ્રવ્ય અને પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે.

મધ્યમ અવગાહનાવાળામાં વિશેષતા એ છે કે તેઓ સ્વસ્થાનમાં પણ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે. અર્થાત્ એક મધ્યમ અવગાહનાવાળા બીજા મધ્યમ

विशेषस्तु स्वस्थाने-यस्मिन् स्वभवे-पृथिवीकायिकभवे प्रथममुत्पादस्तस्मिन्नेव पृथिवीकायिकभवे स्वस्थानव्यवहारो जायते, इति एतादृशे स्वस्थाने इत्यर्थः, तथा सति असंख्येयवर्षायुष्कस्यापि संभवेन, असंख्येयभागहीनो वा, संख्येय-भागहीनो वा, संख्येयगुणहीनो वा, असंख्येयगुणहीनो वा भवति, असंख्येय-भागाभ्यधिको वा, संख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयगुणाभ्यधिको वा असं-ख्येयगुणाभ्यधिको वा भवति इत्येवं चतुःस्थानपतितो भवति न तु त्रिस्थान-पतित एव, गौतमः पृच्छति-'जहण्णठिइयाणं पुढविकाइयाणं पुच्छा' हे भदन्त ! जघन्यस्थितिकानां जघन्या स्थितिरायुःकर्मानुभवलक्षणा येषां ते जघन्यस्थितिका-स्तेषामित्यर्थः, पृथिवीकायिकानां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ता इति पृच्छा, भगवान् उत्तरयति-'गोयमा !' हे गौतम ! 'अणंता पज्जवा पण्णत्ता' जघन्यस्थितिकानां पृथिवीकायिकानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, गौतमस्तत्र कारणं पृच्छति-'से केण-ट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ जहण्णठिइयाणं पुढविकाइयाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?'

सामान्य रूप से मध्यम अवगाहना होने पर भी वह विविध प्रकार की होती है। जघन्य और उत्कृष्ट अवगाहना की भांति उसका एक ही स्थान नहीं होता वर्ण, गंध, रस और स्पर्श के पर्यायों से, अचक्षुदर्शन के पर्यायों से तथा दो अज्ञान के पर्यायों से षट्स्थानपतित होता है।

गौतम- हे भगवन् ! जघन्य स्थिति वाले पृथ्वीकायिकों के कितने पर्याय कहे गए हैं ?

भगवन्-हे गौतम ! जघन्य स्थितिवाले पृथ्वीकायिकों के अनन्त पर्याय कहे हैं।

गौतम-हे भगवन् ! किसकारण से ऐसा कहा है कि जघन्य स्थिति

અવગાહનાવાળાથી ચતુઃસ્થાન પતિત હીનાધિક બને છે. કેમકે સામાન્ય રૂપથી મધ્યમ અવગાહનાવાળા થવા છતા પણ તે વિવિધ પ્રકારની બને છે. જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાની જેમ તેનુ એક સ્થાન નથી હોતું. વર્ણ, ગંધ રસ અને સ્પર્શના પર્યાયોથી, અચક્ષુદર્શનના પર્યાયોથી તથા બે અજ્ઞાનના પર્યાયોથી ષટસ્થાન પતિત થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! જઘન્ય સ્થિતિવાળા પૃથ્વીકાયિકના કેટલા પર્યાય કહેલા છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય સ્થિતિવાળા પૃથ્વીકાયિકોના અનન્ત પર્યાય કહેલા છે ?

શ્રી ગૌતમસ્વામી-ભગવન્ ! શા કારણે એવું કહ્યું છે કે જઘન્ય સ્થિતિ વાળા પૃથ્વીકાયિકોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ?

हे भदन्त ! तत् अथ, केनार्थेन–कथं तावत्, एवम्–उक्तरीत्या, उच्यते यत्–जघन्यस्थितिकानां पृथिवीकायिकानाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति,

भगवान् आह–'गोयमा !' हे गौतम ! 'जहण्णठिइए पुढविकाइए जहण्णठिइयस्स पुढविकाइयस्स' जघन्यस्थितिकः पृथिवीकायिको जघन्यस्थितिकस्य पृथिवीकायिकस्य 'दव्वट्ठयाए तुल्ले' द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति 'पएसट्ठयाए तुल्ले' प्रदेशार्थतया तुल्यो भवति, 'ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए' अवगाहनार्थतया चतुःस्थानपतितो भवति, तदभिलापक्रमश्च पूर्वोपदर्शितदिशा अवसेयः, 'ठिइए तुल्ले' स्थित्या–आयुःकर्मानुभवलक्षणस्थित्यपेक्षया तुल्यो भवति, 'वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं' वर्णगंधरसस्पर्शपर्यवैः, 'मइअन्नाण पज्जवेहिं' मत्यज्ञान पर्यवैः, 'सुयअण्णाणपज्जवेहिं' श्रुताज्ञानपर्यवैः, 'अचक्खुदंसणपज्जवेहिं' अचक्षुर्दर्शनपर्यवैः 'छट्ठाणवडिए' षट् स्थानपतितो भवति, तदभिलापस्तु पूर्वोपदर्शित दिशैव स्वयमूह्यः, 'एवं उक्कोसठिइए वि' एवम्–पूर्वोक्तरीत्या, उत्कृष्टस्थितिकोपि

वाले पृथ्वीकायिकों के अनन्त पर्याय कहे हैं ?

भगवान्–हे गौतम ! एक जघन्य स्थिति वाला पृथ्वीकायिक दूसरे जघन्य स्थिति वाले पृथ्वीकायिक से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य होता है, प्रदेशों की अपेक्षा भी तुल्य होता है अवगाहना की अपेक्षा चतुःस्थानपतित होता है, उनका उच्चारणपूर्ववत् कर लेना चाहिए। स्थिति की अपेक्षा तुल्य होता है, वर्ण, गंध, रस और स्पर्श के पर्यायों से, मत्यज्ञान के पर्यायो से, श्रुताज्ञान के पर्यायों से तथा अचक्षुदर्शन के पर्यायों से षट्स्थानपतित होता है। उनका उच्चारणपूर्ववत् कर लेना चाहिए।

उत्कृष्ट स्थिति वाले पृथ्वीकायिक के विषय में भी ऐसा ही है, अर्थात् वह भी दूसरे उत्कृष्ट स्थिति वाले पृथिवीकायिक की अपेक्षा

શ્રી ભગવાન્–હે ગૌતમ ! એક જઘન્ય સ્થિતિવાળા પૃથ્વીકાયિક બીજા જઘન્ય સ્થિતિવાળા પૃથ્વીકાયિકથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય હોય છે પ્રદેશોની અપેક્ષાએ પણ તુલ્ય હોય છે. અવગાહનાની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત હોય છે. તેમના ઉચ્ચારણ પૂર્વવત્ કરી લેવા જોઈએ. સ્થિતિની અપેક્ષાએ તુલ્ય થાય છે વર્ણ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શના પર્યાયોથી, મત્યજ્ઞાનના પર્યાયોથી, શ્રુતાજ્ઞાનના પર્યાયોથી તથા અચક્ષુદર્શના પર્યાયોથી ષટસ્થાન પતિત થાય છે. તેમના ઉચ્ચારણ પૂર્વવત્ કરી લેવાં જોઈએ

ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા પૃથ્વીકાયિકના વિષયમા પણ એમજ છે, અર્થાત્ તે પણ બીજા ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા પૃથ્વીકાયિકની અપેક્ષાએ દ્રવ્યથી તુલ્ય છે.

पृथिवीकायिकः, उत्कृष्टस्थितिकस्य पृथिवीकायिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया तुल्यो भवति, अवगाहनार्थतया चतुःस्थानपतितो भवति, स्थित्या तुल्यो भवति, वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः मत्यज्ञानपर्यवैः, श्रुताज्ञानपर्यवैः, अचक्षुर्दर्शनपर्यवैः षट् स्थानपतितो भवति, 'अजहण्णमणुक्कोसठिइए वि एवं चेव' अजघन्यानुत्कृष्टस्थितिकोऽपि पृथिवीकायिकः एवं चैव–पूर्वोक्तरीत्या अजघन्यानुत्कृष्टस्थितिकस्य पृथिवीकायिकान्तरस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया चतुःस्थानपतितो भवति, वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः मत्यज्ञानपर्यवैः, श्रुताज्ञानपर्यवैः, अचक्षुर्दर्शनपर्यवैश्च षट्स्थानपतितो भवति, किन्तु–'नवरं सट्ठाणे तिट्ठाणवडिए' नवरं–पूर्वापेक्षया विशेषस्तु स्वस्थाने–स्वभवे स्वभवापेक्षयेत्यर्थः त्रिस्थानपतितो भवति न तु चतुःस्थान पतितः, तेषामसंख्येयवर्षायुष्काभावात्,

द्रव्य से तुल्य है, प्रदेशों से तुल्य है, अवगाहना से चतुःस्थानपतित होता है, स्थिति की अपेक्षा तुल्य है, वर्ण गंध रस और स्पर्श के पर्यायों से, मत्यज्ञान श्रुताज्ञान और अचक्षुदर्शन के पर्यायों से षट्स्थान पतित होता है।

मध्यम स्थिति वाला पृथ्वीकायिक भी इसी प्रकार है। अर्थात् वह दूसरे मध्यम स्थिति वाले पृथ्वीकायिक की अपेक्षा द्रव्य और प्रदेशों से तुल्य है, अवगाहना से चतुःस्थानपतित, वर्ण, गंध, रस, स्पर्श, मत्यज्ञान श्रुताज्ञान तथा अचक्षुदर्शन के पर्यायों से षट्स्थनपतित है, मगर विशेषता इतनी ही है कि मध्यम स्थिति वाला स्वस्थान में भी त्रिस्थानपतित होता है अर्थात् एक मध्यम स्थिति वाला पृथ्वीकायिक दूसरे मध्यम स्थिति वाले पृथ्वीकायिक से स्थिति की दृष्टि से असंख्यातभाग हीन संख्यातभाग हीन या

પ્રદેશોથી તુલ્ય છે, અવગાહનાથી ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે, સ્થિતિની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે, વર્ણ, ગંધ, રસ, અને સ્પર્શના પર્યાયોથી, મત્યજ્ઞાન, અને શ્રુતાજ્ઞાન અને અચક્ષુદર્શનના પર્યાયોથી ષટસ્થાન પતિત થાય છે.

મધ્યમ સ્થિતિવાળા પૃથ્વીકાયિક પણ એજ પ્રકારના છે અર્થાત્ તેઓ બીજા મધ્યમ સ્થિતિવાળા પૃથ્વીકાયિકની અપેક્ષાએ દ્રવ્ય અને પ્રદેશોથી તુલ્ય છે, અવગાહનાથી ચતુઃસ્થાન પતિત વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, મત્યજ્ઞાન, શ્રુતાજ્ઞાન તથા અચક્ષુદર્શનના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત છે, પણ વિશેષતા એટલીજ છે કે મધ્યમ સ્થિતિવાળા સ્વસ્થાનમાં પણ ત્રિસ્થાન પતિત થાય છે અર્થાત્ એક મધ્યમ સ્થિતિવાળા પૃથ્વીકાયિક બીજા મધ્યમ સ્થિતિવાળા પૃથ્વીકાયિકથી

गौतमः पृच्छति-'जहण्णगुणकालयाणं भंते ! पुढविकाइयाणं पुच्छा' हे भदन्त ! जघन्यगुणकालकानां पृथिवीकायिकानां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति पृच्छा-भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'अणंता पज्जवा पण्णत्ता' जघन्यगुणकालकानां पृथिवीकायिकानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, गौतमः पृच्छति-'से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ' हे भदन्त ! तत्-अथ, केनार्थेन-कथं तावत् एवं-पूर्वोक्तरीत्या, उच्यते यत् जघन्यगुणकालकानां पृथिवीकायिकानामनन्ताः पर्यवाः पर्यायाः प्रज्ञप्ताः ? इति, भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'जहण्णगुणकालए पुढविकाइए' जघन्यगुणकालकः पृथिवीकायिकः 'जहण्णगुणकालगस्स पुढविकाइयस्स' जघन्यगुणकालकस्य पृथिवीकायिकस्य 'दव्वट्ठयाए तुल्ले' द्रव्यार्थतया तुल्यः, 'पएसट्ठयाए तुल्ले' प्रदेशार्थतया तुल्यः 'ओगाहणट्ठयाए' अवगाहनार्थतया 'चउट्ठाणवडिए' चतुः स्थान पतितो भवति, 'ठिइए तिट्ठाणवडिए' स्थित्या त्रिस्थानपतितो भवति 'कालवण्णपज्जवेहिं तुल्ले' कृष्णवर्णपर्यवै-

संख्यातगुण हीन होता है और अधिक हो तो इतना ही अधिक होता है। असंख्यात वर्ष की आयु न होने के कारण उसमें असंख्यात गुण हीनाधिकता नही होती।

गौतम-हे भगवन् ! जघन्यगुण कृष्णवर्ण वाले पृथ्वीकायिकों के कितने पर्याय होते हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! अनन्त पर्याय होते हैं ?

गौतम-हे भगवन् अनन्त पर्याय होने का क्या कारण है ?

भगवान्-हे गौतम ! जघन्यगुण काला एक पृथ्वीकायिक दूसरे जघन्यगुण काले पृथ्वीकायिक से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य है, प्रदेशों की अपेक्षा तुल्य है, अवगाहना से चतुःस्थानपतित है, स्थिति से

સ્થિતિની દૃષ્ટિએ અસંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ભાગહીન, અથવા સંખ્યાત ગુણહીન થાય છે અને અધિક થાય તો એટલા જ અધિક થાય છે. અસંખ્યાત વર્ષની આયુષ્ય હોવાને કારણે તેમા અસંખ્યાત ગુણ હીનાધિકતા નથી થતી.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! જઘન્ય ગુણ કૃષ્ણવર્ણ પૃથ્વીકાયિકોના કેટલા પર્યાય થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! અનન્ત પર્યાય થવાનું શું કારણ છે ?

શ્રી ભગવાન્ ! જઘન્ય ગુણ કાળા એક પૃથ્વીકાયિક બીજા જઘન્ય ગુણ કાળા પૃથ્વીકાયિકથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે. પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે અવગાહનાથી ચતુઃસ્થાન પતિત છે, સ્થિતિથી ત્રિસ્થાન પતિત થાય છે, કૃષ્ણ

स्तुल्यो भवति, 'अवसेसेहिं वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं' अवशेषैः वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः 'छट्ठाणवडिए' षट्स्थानपतितो भवति, तदभिलापक्रमश्च पूर्ववदेव स्वयमवगन्तव्यः 'दोहिं अण्णाणेहिं अचक्खुदंसणपज्जवेहिय छट्ठाणवडिए' द्वाभ्यामज्ञानाभ्यां-मत्यज्ञानश्रुताज्ञानलक्षणपर्यवाभ्याम् अचक्षुर्दर्शनपर्यवैश्च षट्स्थानपतितो भवति, 'एवं उक्कोसगुणकालएवि' एवम्-पूर्वोपदर्शितदिशा, उत्कृष्टगुणकालकोपि पृथिवीकायिकः उत्कृष्टगुणकालस्य पृथिवीकायिकान्तरस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया तुल्यः अवगाहनार्थतया चतुःस्थानपतितो भवति स्थित्या त्रिस्थानपतितः, 'कालवण्णपज्जवेहिं तुल्ले' कृष्णवर्णपर्यवैस्तुल्यो भवति, अवशेषैः वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः, षट्स्थानपतितो भवति, द्वाभ्यामज्ञानाभ्याम् अचक्षुर्दर्शनपर्यवैश्च षट्स्थानपतितो भवति, तदभिलापश्च पूर्वोक्तरीत्या स्वयमूहनीयः, 'अजहण्णमणुक्कोसगुणकालएवि एवं चेव' अजघन्यानुत्कृष्टगुणकालकोऽपि पृथिवीकायिकः,

त्रिस्थानपतित है, काले वर्ण की अपेक्षा तुल्य है, शेष वर्ण, गंध, रस और स्पर्श के पर्यायों की अपेक्षा षट्स्थानपतित है, मत्यज्ञान, श्रुताज्ञान और अचक्षुदर्शन के पर्यायों की अपेक्षा षट्स्थानपतित होता है।

इसी प्रकार उत्कृष्टगुण कृष्णवर्ण पृथ्वीकायिक के संबंध में भी समझना चाहिए। वह दूसरे उत्कृष्ट कृष्ण वर्ण वाले पृथ्वीकायिक से द्रव्य और प्रदेशों की अपेक्षा तुल्य हैं, अवगाहना की अपेक्षा चतुःस्थानपतित होता है, स्थिति से त्रिस्थानपतित होता है, कृष्ण वर्ण के पर्याय से तुल्य होता है, शेष वर्णों, गंध, रस, स्पर्श दो अज्ञानों और अचक्षुर्दर्शन की अपेक्षा षट्स्थानपतित होता है। उन छह स्थानों का उच्चारण पूर्ववत् करलेना चाहिए।

मध्यमगुण काले पृथ्वीकायिक के संबंध में यही समझना चाहिए

વર્ણના પર્યાયોથી તુલ્ય થાય છે, શેષ વર્ણો. ગંધ, રસ, સ્પર્શ બે અજ્ઞાને અને અચક્ષુદર્શનની અપેક્ષાએ ષટસ્થાન પતિત થાય છે, તે છ સ્થાનોના ઉચ્ચારણ પૂર્વવત્ કરી લેવા જોઇએ.

એજ પ્રમાણે ઉત્કૃષ્ટગુણ કૃષ્ણવર્ણ પૃથ્વીવીકાયિકના સંબંધમાં પણ સમજી લેવું. આ બીજા ઉત્કૃષ્ટગુણ કૃષ્ણવર્ણવાળા પૃથ્વીકાયિકથી દ્રવ્ય અને પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે. અવગાહનાની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે. સ્થિતિની અપેક્ષાથી ત્રિસ્થાન પતિત થાય છે. કૃષ્ણવર્ણના પર્યાયથી તુલ્ય છે. બાકીના વર્ણ, ગંધ, રસ સ્પર્શ, બે અજ્ઞાને અને અચક્ષુદર્શનની અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે. એ છ સ્થાનોનું ઉચ્ચારણ પૂર્વવત્ કરી લેવું.

મધ્યમગુણ કાળા પૃથ્વીકાયિકના સમ્બન્ધમાં એજ પ્રમાણે સમજવું જોઇએ

एवञ्चैव-अजघन्यानुत्कृष्टगुणकालकस्य पृथिवीकायिकान्तरस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया चतुस्थानपतितो भवति, कृष्णवर्ण पर्यवैः, तुल्यः, अवशेपैः वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवै षट्स्थानपतितो भवति, द्वाभ्यामज्ञाना-भ्याम्, अचक्षुर्दर्शनपर्यवैश्च षट्स्थानपतितो भवति, किन्तु-'णवरं सट्ठाणे छट्ठा-णवडिए' नवरम्-पूर्वापेक्षया विशेषस्तु स्वस्थाने स्वभवे स्वभवान्तरापेक्षयेत्यर्थः षट्स्थानपतितो भवति, 'एवं पंचवण्णा' एवं-पूर्वोक्तरीत्या, पञ्चवर्णाः-कृष्णलो-

अर्थात् वह दूसरे मध्यमगुण वाले पृथ्वीकायिक की अपेक्षा द्रव्य से और प्रदेशों से तुल्य है, अवगाहना से चतुःस्थानपतित होता है, वर्ण, गंध, रस, स्पर्श दो अज्ञानों और अचक्षुदर्शन के पर्यायों से षट्स्थानपतित होता है। विशेषता यह है कि एक मध्यम कृष्ण-वर्ण वाला पृथ्वीकायिक दूसरे मध्यम कृष्णवर्ण वाले की अपेक्षा भी षट्स्थनपतित होता है। तात्पर्य यह है कि जैसे जघन्य और उत्कृष्ट कृष्णवर्ण का स्थान एक ही होता है-उसमें न्यूनाधिकता का संभव नहीं उस प्रकार मध्यम कृष्णवर्ण का स्थान एक नही है। एक अंश वाला कृष्ण वर्ण जघन्य होता है और सर्वाधिक अंशों वाला कृष्ण वर्ण उत्कृष्ट कहलाता है। इन दोनों के मध्य में कृष्ण वर्ण के अनन्त विकल्प होते है, जैसे दो गुण काला, तीनगुण काला चारगुण, काला, दसगुण काला, संख्यातगुण काला, असंख्यातगुण काला आदि -आदि। इस प्रकार जघन्यगुण काले से ऊपर और उत्कृष्टगुण काले से नीचे कृष्ण वर्ण के मध्यम पर्याय अनन्त हैं अर्थात् जघन्य-

અર્થાત્ તે બીજા ગુણ કાળા પૃથ્વીકાયિકની અપેક્ષાએ દ્રવ્યથી અને પ્રદેશોથી તુલ્ય છે, અવગાહનાથી ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે, વર્ણ, ગંધ, રસ સ્પર્શ, બે અજ્ઞાનો અને અચક્ષુદર્શનના પર્યાયોથી ષટસ્થાન પતિત થાય છે. વિશેષતા એ છે કે એક મધ્યમ કૃષ્ણ વર્ણવાળા પૃથ્વીકાયિક બીજા મધ્યમ કૃષ્ણ વર્ણવાળાની અપે-ક્ષાએ પણ ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે. તાત્પર્ય એકે જેવા જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ કૃષ્ણ વર્ણના સ્થાન એક જ થાય છે-તેમા ન્યૂનાધિકતાનો સંભવ જ હોતો નથી. એ પ્રકારે મધ્યમ કૃષ્ણવર્ણના સ્થાન એક નથી હોતા એક અંશવાળા કૃષ્ણ વર્ણ જઘન્ય થાય છે અને સર્વાધિક અંશોવાળા કૃષ્ણવર્ણ ઉત્કૃષ્ટ કહેવાય છે. આ બેઉની મધ્યમાં કૃષ્ણ વર્ણના અનન્ત વિકલ્પ થાય છે, જેમ બે ગુણ કાળા, ત્રણ ગુણ કાળા, ચાર ગુણ કાળા દશ ગુણ કાળા, અસંખ્યાત ગુણકાળા વિગેરે વિગેરે. એ રીતે જઘન્ય ગુણ કાળાથી ઉપર અને ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કાળાથી નીચે કૃષ્ણ વર્ણના મધ્યમ પર્યાય અનન્ત છે અર્થાત્ જઘન્ય ગુણ કૃષ્ણ

हितहरितपीतशुक्लरूपाः, 'दो गंधा' द्वौ गन्धौ 'पंचरसा' पञ्चरसाः-अम्लमधुर-कटुकषायतिक्तभेदात्, 'अट्ठफासा' अष्टौ स्पर्शाः-शीतोष्णमृदुकर्कशलघुगुरुक-स्निग्धरूक्षभेदात् भणितव्याः,

गौतमः पृच्छति-'जहण्णमइ अन्नाणीणं भंते ! पुढविकाइयाणं पुच्छा' हे भदन्त ! जघन्यमत्यज्ञानीनां पृथिवीकायिकानां कियन्तः पर्यवाः-प्रज्ञप्ताः ? इति पृच्छा भगवान् आह-'गोयमा' हे गौतम ! 'अणंता पज्जवा पण्णत्ता' जघन्यमत्यज्ञानीनां पृथिवीकायिकानामनन्ताः पर्यवाः पर्यायाः प्रज्ञप्ताः,

---

गुण कृष्णवर्ण का पर्याय एक है, उत्कृष्टगुण कृष्णवर्ण का पर्याय भी एक है, मगर अजघन्यानुत्कृष्ट अर्थात् मध्यमगुण कृष्णवर्ण के पर्याय अनन्त हैं। यही कारण है कि दो पृथ्वीकायिक जीव यदि मध्यम-गुण कृष्णवर्ण हों तो भी उनमें अनन्तगुण हीनता और अधिकता हो सकती है। इसी अभिप्राय से यहां स्वस्थान में भी षट्स्थानपतित कहा है। अन्यत्र भी स्वस्थान में जहां हीनाधिकता बतलाई गई, है यही अभिप्राय यथायोग्य समझलेना चाहिए।

जैसा कृष्ण वर्ण का आश्रय लेकर प्रतिपादन किया गया है उसी प्रकार पांचों वर्णों, दोनों गंधों, पांचों रसों और आठों स्पर्शों का आश्रय करके प्रतिपादन करना चाहिए।

गौतम-हे भगवन् ! जघन्य मति-अज्ञानी पृथ्वीकायिकजीव के कितने पर्याय हैं ?

भगवान्-हेगौतम ! अनन्त पर्याय हैं।

વર્ણના પર્યાય એક છે, ઉત્કૃષ્ટ કૃષ્ણવર્ણના પર્યાય પણ એક છે પણ અજઘન્યા-નુત્કૃષ્ટ અર્થાત્ મધ્યમ ગુણ કૃષ્ણ વર્ણના પર્યાય અનન્ત છે. આજ કારણ છે કે બે પૃથ્વીકાયિક જીવ જો મધ્યમ ગુણ કૃષ્ણ વર્ણ હોય તો પણ તેઓમાં અનન્ત ગુણહીનતા અને અધિકતા થઈ શકે છે. એજ અભિપ્રાયથી અહીં સ્વસ્થાનમાં પણ ષટ્સ્થાન પતિત કહ્યા છે. અન્યત્ર પણ સ્વસ્થાનમાં જ્યાં હીનાધિકતા બતાવેલી છે, એજ અભિપ્રાય યથા યોગ્ય સમજી લેવો જોઈએ.

જેમ કૃષ્ણ વર્ણનો આશ્રય લઈને પ્રતિપાદન કરાયું, એજ રીતે પાચ વર્ણો બન્ને ગંધો, પાંચે રસો, અને આઠે સ્પર્શોના આશ્રયે કરીને પ્રતિપાદન કરવું જોઈએ.

શ્રીગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! જઘન્ય મતિ અજ્ઞાની પૃથ્વીકાયિક જીવોના કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ અનન્ત પર્યાય છે.

गौतमः पृच्छति-'से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-जहण्णमइअन्नाणीणं पुढविकाइयाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?' हे भदन्त ! तत्-अथ, केनार्थेन कथं तावद्, एवम् उक्तरीत्या, उच्यते यत्-जघन्यमत्यज्ञानीना पृथिवीकायिकानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः इति ? भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'जहन्न मइअण्णाणी पुढविकाइए' जघन्यमत्यज्ञानी पृथिवीकायिकः 'जहण्ण मइअण्णाणिस्स पुढविकाइयस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले' जघन्यमत्यज्ञानिनः पृथिवीकायिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, 'पएसट्ठयाए तुल्ले' प्रदेशार्थतया तुल्यो भवति, 'ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए' अवगाहनार्थतया शरीरोच्छ्रयापेक्षया चतुःस्थानपतितो भवति, तदभिलापश्च पूर्वोक्तरीत्याऽवगन्तव्यः, किन्तु 'ठिईए तिट्ठाणवडिए' स्थित्या-आयुःकर्मानुभवलक्षणस्थित्यपेक्षया त्रिस्थानपतितो भवति, न तु चतुःस्थानपतितः तेषां संख्येयवर्षायुष्कात्, 'वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए' वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः षट्स्थानपतितो भवति, तदभिलापश्च, पूर्ववदेव बोध्यः, 'मइ अन्नाणपज्जवेहिं तुल्ले' मत्यज्ञानपर्यवैस्तुल्यो भवति, 'सुयअण्णाणपज्जवेहिं'

गौतम-हे भगवन् ! किस कारण से ऐसा कहा जाता है ? कि जघन्य मति-अज्ञानी के अनन्त पर्याय हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! जघन्यमति—अज्ञानी एक पृथ्वीकायिक जघन्य मति-अज्ञानी दूसरे पृथ्वीकायिक से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य है, प्रदेशों, की अपेक्षा भी तुल्य होता है, अवगाहना की अपेक्षा चतुःस्थानपतित होता है, उन चार स्थानों का उच्चारण पूववत् कर लेना चाहिए। स्थिति की अपेक्षा त्रिस्थानपतित होता है, क्योंकि उनकी आयु संख्यात वर्ष की ही होती है । वर्ण, गंध, रस और स्पर्श के पर्यायों से षट्स्थानपतित होता है, उनका उच्चारण पूर्ववत् करलेना चाहिए। मति-अज्ञान के पर्यायो से तुल्य है,

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવન્ શા કારણે એમ કહેવાય છે કે જઘન્ય મતિ અજ્ઞાનીના અનન્ત પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ જઘન્ય મતિ અજ્ઞાની એક પૃથ્વીકાયિક જઘન્ય મતિ અજ્ઞાની બીજા પૃથ્વીકાયિકથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે. પ્રદેશોની અપેક્ષાએ પણ તુલ્ય થાય છે. અવગાહનાની અપેક્ષાએ ચતુ.સ્થાન પતિત થાય છે. આ ચાર સ્થાનોના ઉચ્ચારણ પૂર્વવત્ કરી લેવા જોઇએ. સ્થિતિની અપેક્ષાએ ત્રિસ્થાન પતિત બને છે. કેમકે તેમની આયુ સખ્યાત વર્ષની જ હોય છે. વર્ણ, ગંધ, રસ, અને સ્પર્શના પર્યાયોથી પટ્સ્થાન પતિન થાય છે, તેમના ઉચ્ચારણ પૂર્વની જેમજ કરી લેવા જોઇએ. મતિ-અજ્ઞાનના પર્યાયોથી

श्रुताज्ञानपर्यवैः 'अचक्खुदंसणपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए' अचक्षुर्दर्शनपर्यवैः षट्स्थानपतितो भवति, तदभिलापोऽपि पूर्वोक्तरीत्यैवावगन्तव्यः 'एवं उक्कोसमइअन्नाणी वि' एवम्-उक्तरीत्या, उत्कृष्टमत्यज्ञानी अपि पृथिवीकायिकः उत्कृष्टमत्यज्ञानिनः पृथिवीकायिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया चतुःस्थानपतितः, स्थित्या त्रिस्थानपतितः, वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः षट्स्थानपतितः, मत्यज्ञानपर्यवैस्तुल्यः, श्रुताज्ञानपर्यवैः, अचक्षुर्दर्शनपर्यवैः, षट्स्थानपतितो भवति, 'अजहण्णमणुक्कोसमइअन्नाणी वि एवं चेव' अजघन्यानुत्कृष्टमत्यज्ञानी अपि पृथिवीकायिकः एवञ्चैव-अजघन्यानुत्कृष्टमत्यज्ञानिनः पृथिवीकायिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया चतुस्थानपतितः, वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः षट्स्थानपतितः, मत्यज्ञानपर्यवैस्तुल्यः, श्रुताज्ञानपर्यवैः अचक्षुर्दर्शनपर्यवैः षट्स्थानपतितो भवति, 'नवरं सट्ठाणे सट्ठाण-

श्रुताज्ञान और अचक्षुदर्शन के पर्यायों से षट्स्थानपतित होता हैं। उत्कृष्ट मति अज्ञानी के विषय में भी इसी प्रकार समझना चाहिए, अर्थात् एक उत्कृष्ट मत्यज्ञानी दूसरे उत्कृष्ट मत्यज्ञानी की अपेक्षा द्रव्य और प्रदेशों से तुल्य है, अवगाहना से चतुःस्थानपतित है, स्थिति से त्रिस्थानपतित है, वर्णादि से षट्स्थानपतित है मत्यज्ञान के पर्यायों से तुल्य है, श्रुताज्ञान और अचक्षुदर्शन के पर्यायों से षट्स्थानपतित होता है।

मध्यम मत्यज्ञानी के विषय में भी ऐसा ही कहना चाहिए अर्थात् वह दूसरे मध्यम मत्यज्ञानी से द्रव्य और प्रदेशों की अपेक्षा तुल्य है, अवगाहना की अपेक्षा चतुःस्थानपतित होता है। श्रुताज्ञान और अचक्षुदर्शन के पर्यायों से षट्स्थानपतित है। विशेष

તુલ્ય છે, શ્રુતાજ્ઞાન અને અચક્ષુદર્શનના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત હોય છે. ઉત્કૃષ્ટ મતિ–અજ્ઞાનીના વિષયમાં પણ એ રીતે સમજવું જોઈએ અર્થાત્ એક ઉત્કૃષ્ટ મત્યજ્ઞાની બીજા ઉત્કૃષ્ટ મત્યજ્ઞાનીની અપેક્ષાએ દ્રવ્ય અને પ્રદેશોથી તુલ્ય અવગાહનાથી ચતુઃસ્થાન પતિત છે, સ્થિતિથી ત્રિસ્થાન પતિત છે, વર્ણાદિથી પટસ્થાન પતિત છે, મત્યજ્ઞાનના પર્યાયોથી તુલ્ય છે, શ્રુતાજ્ઞાન અને અચક્ષુદર્શનના પર્યાયોથી ષટસ્થાન પતિત બને છે.

મધ્યમ મત્યજ્ઞાનીના વિષયમા પણ એવું જ કહેવું જોઇએ અર્થાત્ તે બીજા મધ્યમ મત્યજ્ઞાનીથી દ્રવ્ય અને પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે, અવગાહનાની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત અને વર્ણ, ગંધ, રસ તથા સ્પર્શની અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે. શ્રુતાજ્ઞાન અને અચક્ષુદર્શનના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન

वडिए' नवरं पूर्वापेक्षया विशेषस्तु स्वस्थाने स्वतद्भवान्तरापेक्षयेत्यर्थः, षट्स्थानपतितो भवति तदभिलापश्च पूर्वोक्तवदेवावसेयः, 'एवं सुय अन्नाणी वि' एवम्-उक्तरीत्या, श्रुताज्ञानी अपि पृथिवीकायिको जघन्योत्कृष्टाजघन्यानुत्कृष्टभेदेन त्रिविधो द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया चतुःस्थानपतितः, स्थित्या त्रिस्थानपतितः, अजघन्यानुत्कृष्टस्तु षट्स्थानपतितः, वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः षट्स्थानपतितः, श्रुताज्ञानपर्यवैस्तुल्यः, मत्यज्ञानपर्यवैः अचक्षुर्दर्शनपर्यवैः षट्स्थानपतितः 'अचक्खुदंसणी वि एवं चेवं' अचक्षुर्दर्शनी अपि पृथिवीकायिकः एवञ्चैव अचक्षुर्दर्शनिनः पृथिवीकायिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया चतुःस्थानपतितः, स्थित्या त्रिस्थानपतितः,

---

यह कि स्वस्थान अर्थात् मत्यज्ञान के पर्यायों से भी षट्स्थान पतित है, इसका स्पष्टीकरण ऊपर किया जाचुका है।

इसीप्रकार जघन्य श्रुताज्ञानी उत्कृष्ट श्रुताज्ञानी और मध्यम श्रुताज्ञानी पृथ्वीकायिक के विषय में भी कह लेना चाहिए, अर्थात् वह भी द्रव्य और प्रदेशों से तुल्य होता है, अवगाहना से चतुःस्थानपतित' स्थिति से त्रिस्थानपतित, वर्णादि से षट्स्थानपतित-मत्यज्ञान और अचक्षुदर्शन के पर्यायों से षट्स्थानपतित होता है। श्रुताज्ञान के पर्यायों से जघन्य और उत्कृष्ट श्रुताज्ञानी पृथ्वीकायिक तुल्य होता है, जब कि मध्यम श्रुताज्ञानी षट्स्थानपतित होता है।

अचक्षुदर्शनी पृथ्वीकायिक के संबंध में भी इसी प्रकार कहना चाहिए, अर्थात् एक अचक्षुदर्शनी पृथ्वीकायिक दूसरे से द्रव्य की और प्रदेशों की अपेक्षा तुल्य है, अवगाहना से चतुः स्थानपतित

પતિત થાય છે. વિશેષ એ છે કે સ્વસ્થાન અર્થાત્ મત્યજ્ઞાનના પર્યાયોથી પણ ષટ્સ્થાન પતિત છે એનું સ્પષ્ટીકરણ ઉપર કરાએલું છે.

એજ પ્રકારે જઘન્ય શ્રુતાજ્ઞાની, ઉત્કૃષ્ટ શ્રુતાજ્ઞાની અને મધ્યમ શ્રુતાજ્ઞાની પૃથ્વીકાયિકના વિષયમાં પણ કહેવું જોઈએ, અર્થાત્ તે પણ દ્રવ્ય અને પ્રદેશોથી તુલ્ય થાય છે, અવગાહનાથી ચતુઃસ્થાન પતિત, સ્થિતિથી ત્રિસ્થાન પતિત વર્ણાદિથી ષટ્સ્થાન પતિત, મત્યજ્ઞાન અને અચક્ષુદર્શનના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે. શ્રુતાજ્ઞાનના પર્યાયોથી જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ શ્રુતાજ્ઞાની પૃથ્વીકાયિક તુલ્ય બને છે. જ્યારે મધ્યમ શ્રુતાજ્ઞાની ષટસ્થાન પતિત થાય છે.

અચક્ષુદર્શની પૃથ્વીકાયિકના સંબન્ધમાં પણ એ પ્રકારે કહેવું જોઈએ. અર્થાત્ એક અચક્ષુદર્શની પૃથ્વીકાયિક બીજાથી દ્રવ્યની અને પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે, અવગાહનાથી ચતુઃસ્થાન પતિત, થાય છે, સ્થિતિથી ત્રિસ્થાન

षट्स्थानपतितश्च वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः षट्स्थानपतितः, मत्यज्ञानपर्यवैः षट्स्थानपतितः, अचक्षुर्दर्शनपर्यवैस्तुल्यो भवति, 'जाव वणप्फइकाइया' यावत् अप्कायिकाः, तेजःकायिकाः, वायुकायिकाः, वनस्पतिकायिकाश्च जघन्योत्कृष्टाजघन्यानुत्कृष्टभेदेन त्रिविधाः अवगाहनस्थितिगुणकालकमत्यज्ञानश्रुताज्ञानाचक्षुर्दर्शनभेदैर्भिन्नाः पृथिवीकायिकवदेव पूर्वोक्तरीत्या दिशाऽवसेयाः इति भावः ॥सू० ८॥

द्वीन्द्रियादिपर्यायवक्तव्यता—

मूलम्—जहण्णोगाहणगाणं भंते ! बेइंदियाणं पुच्छा ? गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ जहण्णोगाहणगाणं बेइंदियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णोगाहणए बेइंदिए जहण्णोगाहणस्स बेइंदियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले पएसट्ठयाए तुल्ले ओगाहणट्ठयाए तुल्ले ठिईए तिट्ठाणवडिए वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं दोहिं नाणेहिं दोहिं अन्नाणेहिं अक्खुदंसणपज्जवेहि य छट्ठाणवडिए एवं उक्कोसोगाहणएवि णवरं णाणा णत्थि अजहण्णमणुक्कोसोगाहणए जहा

होता हैं, स्थिति से त्रिस्थानपतित वर्ण, गंध, रस, स्पर्श से षट्स्थान पतित, मत्यज्ञान, श्रुताज्ञान के पर्यायों से षट्स्थानपतित होता है। अचक्षुदर्शन के पर्यायों से जघन्य और उत्कृष्ट अचक्षुदर्शनी तुल्य तथा मध्यम अचक्षुदर्शनी षट्स्थानपतित होता है।

इसी प्रकार वनस्पतिकायिक पर्यन्त यथायोग्य कहलेना चाहिए अर्थात् अपकायिक तेजस्कायिक, वायुकायिक और वनस्पतिकायिक के जघन्य, उत्कृष्ट तथा मध्यम विकल्प करके पृथ्वीकायिक के समान ही द्रव्य, प्रदेश, अवगाहना, स्थिति, वर्ण आदि की अपेक्षा यथायोग्य हीनाधिकता समझ लेनी चाहिए ॥ ८ ॥

પતિત, વર્ણ, રસ, સ્પર્શ, ગંધથી ષટસ્થાન પતિત, મત્યજ્ઞાન, શ્રુતાજ્ઞાનના પર્યાયોથી ષષસ્થાન પતિત થાય છે. અચક્ષુદર્શનના પર્યાયોથી જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ અચક્ષુદર્શની તુલ્ય તથા મધ્યમ અચક્ષુદર્શની ષટસ્થાન પતિત થાય છે.

એજ પ્રકારે વનસ્પતિકાયિક પર્યન્ત યથા યોગ્ય કહેવા જોઈએ. અર્થાત અપ્કાયિક, તેજસ્કાયિક, વાયુકાયિક અને વનસ્પતિકાયિકના જઘન્ય ઉત્કૃષ્ટ તથા મધ્યમ વિકલ્પ કરીને પૃથ્વીકાયિકના સમાન જ દ્રવ્ય, પ્રદેશ, અવગાહના સ્થિતિ વર્ણ આદિની અપેક્ષાએ યથા યોગ્ય હીનાધિકતા સમજી લેવા જોઈએ ॥ ૮ ॥

जहण्णोगहणए, णवरं सट्ठाणे ओगहणाए चउट्ठाणवडिए जहण्णठिइयाणं भंते पुच्छा गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ जहण्णठिइयाणं बेइंदियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णठिइए बेइंदिए जहण्णठिइयस्स बेइंदियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले पएसट्ठयाए तुल्ले ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए ठिईए तुल्ले वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं दोहिं अन्नाणेहिं अचक्खुदंसपज्जवेहिंय छट्ठाणवडिए एवं उक्कोसठिइए वि नवरं दो णाणा अब्भहिया अजहण्णमणुक्कोसठिइए जहा उक्कोसठिइए णवरं ठिईए तिट्ठाणवडिए जहण्णगुणकालगाणं बेइंदियाणं पुच्छा गोयमा ! अणंता पज्जवा पणंत्ता से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ जहण्णगुणकालगाणं बेइंदियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णगुणकालए बेइंदिए जहण्णगुणकालगस्स बेइंदियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले, पएसट्ठयाए तुल्ले, ओगाहणट्ठयाए छट्ठाणवडिए, ठिइए तिट्ठाणवडिए, कालवण्णपज्जवेहिं तुल्ले अवसेसेहिं वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं दोहिं नाणेहिं दोहिं अन्नाणेहिं अचक्खुदंसणपज्जवेहि य छट्ठाणवडिए एवं उक्कोसगुणकालएवि अजहण्णमणुक्कोसगुणकालए वि एवं चेव णवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए एवं पंच वण्णा दो गंधा पंच रसा अट्ठफासा भाणियव्वा जहण्णाभिणिबोहियनाणीणं भंते ! बेइंदियाणं केवइया पज्जवा पण्णत्ता ? गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ जहण्णाभिणिबोहियनाणीणं बेइंदियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ? गोयमा ! जहन्नाभिणिबोहियणाणी बेइंदियए जहण्णाभिणिबोहियणाणिस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले पएसयट्ठाए तुल्ले ओगाहणयाए चउट्ठाणवडिए ठिईए तिट्ठाणवडिए वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं छट्ठाण-

वडिए आभिणिबोहियणाणपज्जवेहिं तुल्ले सुयनाणपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए अचक्खुदंसणपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए, एवं उक्कोसाभिणिबोहियणाणी वि अजहण्णमणुक्कोसाभिणिबोहियणाणी वि एवं, नवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए एवं सुयनाणी वि सुय अन्नाणी वि अचक्खुदंसणी वि णवरं जत्थ णाणा तत्थ अण्णाणा नत्थि जत्थ अण्णाणा तत्थ णाणा नत्थि जत्थ दंसणं तत्थ णाणावि अण्णाणावि एवं तेइंदियाणवि चउरिंदियाण वि एवं चेव णवरं चक्खुदंसणं अब्भहियं ॥ सू०९ ॥

छाया–जघन्यावगाहनकानां भदन्त ! द्वीन्द्रियाणां पृच्छा, गौतम ! अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते–जघन्यावगाहनकानां द्वीन्द्रियाणामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः? गौतम ! जघन्यावगाहनको द्वीन्द्रियो जघन्यावगाहनकस्य द्वीन्द्रियस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगा-

---

द्वीन्द्रियादिपर्यायवक्तव्यता

शब्दार्थ–(जहण्णोगाहणगाणं भंते ! वेइंदियाणं पुच्छा ?) हे भगवन् ! जघन्य अवगाहना वाले द्वीन्द्रिय जीवों के कितने पर्याय हैं? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं? (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ—जहण्णोगाहणगाणं वेइंदियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) किस हेतु से हे भगवन् ! ऐसा कहा है कि जघन्य अवगाहना वाले द्वीन्द्रियों के अनन्त पर्याय कहे हैं (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णोगाहणए वेइंदिए जहण्णोगाहणस्स वेइंदियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) जघन्य अवगाहना वाला द्वीन्द्रिय सुघन्य अवगाहना वाले द्वीद्रिय जीव से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य (पएसट्ठयाए तुल्ले) प्रदेशों

દ્વીન્દ્રિયાદિ પર્યાય વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ–(जहण्णोगाहणगाणं भंते ! वेइंदियाणं पुच्छा ?) હે ભગવન્ ! જઘન્ય અવગાહનાવાળા દ્વીન્દ્રિય જીવોના કેટલા પર્યાય છે ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ? (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ जहण्णोगाहणगाणं वेइंदियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) હે ભગવન્ કયા હેતુથી એમ કહ્યું છે કે જઘન્ય અવગાહનાવાળા દ્વીન્દ્રિયોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (गोयमा !) હે ગૌતમ (जहण्णोगाहणए वेइंदिए जहण्णोगाहणस्स वेइंदियस्स दव्व ट्ठयाए तुल्ले) જઘન્ય અવગાહનાવાળા દ્વીન્દ્રિય જઘન્ય અવગાહનાવાળા દ્વીન્દ્રિય જીવથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય (पएसट्ठयाए तुल्ले) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય

हनार्थतया तुल्यः, स्थित्या त्रिस्थानपतितः, वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः द्वाभ्यां ज्ञानाभ्याम्, द्वाभ्यामज्ञानाभ्याम् अचक्षुर्दर्शनपर्यवैश्च षट्स्थानपतितः, एवमुत्कृष्टावगाहनकोऽपि, नवरं ज्ञानानि न सन्ति, अजघन्यानुत्कृष्टावगाहनको यथा जघन्यावगाहनकः, नवरं स्वस्थाने अवगाहनया चतुःस्थानपतितः, जघन्यस्थितिकानां भदन्त ! द्वीन्द्रियाणां पृच्छा, गौतम ! अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, तत्केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते–जघन्यस्थितिकानां द्वीन्द्रियाणामनन्ताः पर्यवाः

की अपेक्षा तुल्य (ओगाहणट्ठयाए तुल्ले) अवगाहना की अपेक्षा तुल्य (ठिईए तिट्ठाणवडिए) स्थिति की अपेक्षा त्रिस्थानपतित (वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं) वर्ण गंध' रस, स्पर्श के पर्यायों से (दोहिं नाणेहिं) दो ज्ञानों से (दोहिं अण्णाणेहिं) दो अज्ञानों से (अचक्खुदंसणपज्जवेहि य) और अचक्षुदर्शन के पर्यायों से (छट्ठाणवडिए) षट्स्थानपतित है (एवं उक्कोसोगाहणए वि) इसी प्रकार उत्कृष्ट अवगाहना वाला भी (णवरं) विशेष (णाणा णत्थि) उत्कृष्ट अवगाहना वाले में ज्ञान नहीं हैं (अजहण्णमणुक्कोसोगाहणए जहा जहण्णोगाहणए) मध्यम अवगाहना वाला जघन्य अवगाहना वाले के समान (णवरं) विशेष (सट्ठाणे ओगाहणए चउट्ठाणवडिए) स्वस्थान में अवगाहना की अपेक्षा चतुःस्थानपतित है

(जहण्णठिइयाणं भंते ! बेइंदियाणं पुच्छा ?) हे भगवन् ! जघन्य स्थिति वाले द्वीन्द्रियों के विषय में पृच्छा ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ

(ओगाहणट्ठयाए तुल्ले) અવગાહનાની અપેક્ષાએ તુલ્ય (ठिईए तिट्ठाणवडिए) સ્થિતિની અપેક્ષાએ ત્રિસ્થાન પતિત (वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं) વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શના પર્યાયોથી (दोहिं नाणेहिं) બે જ્ઞાનોથી (दोहिं अण्णाणेहिं) બે અજ્ઞાનોથી (अचक्खुदंसण पज्जवेहिंय) અને અચક્ષુદર્શનના પર્યાયોથી (छट्ठाणवडिए) ષટ્સ્થાન પતિત છે (एवं उक्कोसोगाहणए वि) એ રીતે ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા પણ (नवरं) વિશેષ (णाणा णत्थि) ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના વાળામા જ્ઞાન નથી હોતું (अजहण्ण मणुक्कोसोगाहणए जहा जहण्णोगाहणए) મધ્યમ અવગાહનાવાળા જઘન્ય અવગાહનાવાળાની સમાન (णवरं) વિશેષ (सट्ठाणे ओगाहणाए चउट्ठाण वडिए) સ્વસ્થાનમાં અવગાહનાની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત છે

(जहण्णठिइयाणं भंते ! बेइन्दियाणं पुच्छा ?) હે ભગવન્ ! જઘન્ય સ્થિતિવાળા દ્વીન્દ્રિયોના વિષયમા પૃચ્છા ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) હે ગૌતમ અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ–जहण्णठिइयाणं बेइंदियाणं अणंता

प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जघन्यस्थितिको द्वीन्द्रियो जघन्यस्थितिकस्य द्वीन्द्रियस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया चतुः स्थानपतितः, स्थित्या तुल्यः, वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः द्वाभ्याम् अज्ञानाभ्याम् अचक्षुर्दर्शनपर्यवैश्च षट्स्थानपतितः, एवमुत्कृष्टस्थितिकोऽपि, नवरं द्वे ज्ञाने अभ्यधिके, अजघन्यानुत्कृष्टस्थितिको यथा उत्कृष्टस्थितिको, नवरं स्थित्या त्रिस्थानपतितः जघन्यगुण-

---

–जहण्णठिइयाणं बेइंदियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता) किस कारण से भगवन् ! ऐसा कहा है कि जघन्य स्थिति वाले द्वीन्द्रियों के अनन्त पर्याय कहे हैं ? (गोयमा ! जहण्णठिइए बेइंदिए) जघन्य स्थिति वाला द्वीन्द्रिय (जहण्णठिइयस्स बेइंदियस्स) जघन्य स्थिति वाले द्वीन्द्रिय से (दव्वट्ठयाए तुल्ले) द्रव्य की अपेक्षा से तुल्य है (पएसट्ठयाए तुल्ले) प्रदेशों से तुल्य है । (ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) अवगाहना से चतुःस्थानपतित है (ठिईए तुल्ले) स्थिति से तुल्य है । (वण्णगंध रस फास पज्जवेहिं) वर्ण, गंध, रस, स्पर्श के पर्यायों से (दोहिं अण्णाणेहिं) दो अज्ञानों से (अचक्खुदंसणपज्जवेहि य) और अचक्षुदर्शन के पर्यायों से (छट्ठाणवडिए) षट्स्थानपतित है (एवं उक्कोसठिइए वि) इसीप्रकार उत्कृष्ट स्थिति वाला भी (नवरं दो णाणा अब्भहिया) विशेष यह कि उत्कृष्ट स्थिति वाले में दो ज्ञान अधिक कहने चाहिए (अजहण्णमणुक्कोसठिइए जहा उक्कोसठिइए णवरं ठिईए तिट्ठाणवडिए) मध्यम स्थिति वाला उत्कृष्ट स्थिति वाले के समान विशेषता यह कि स्थिति की अपेक्षा से त्रिस्थानपतित है

पज्जवा पण्णत्ता) હે ભગવન્ શા કારણે એમ કહ્યું કે જઘન્ય સ્થિતિવાળા દ્વીન્દ્રિયોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ? (गोयमा ! जहण्ण ठिइए बेइंदिए) જઘન્ય સ્થિતિ વાળા દ્વીન્દ્રિય (जहण्णठिइयस्स बेइंदियस्स) જઘન્ય સ્થિતિવાળા દ્વીન્દ્રિયથી (दव्वट्ठयाए तुल्ले) દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (पएसट्ठयाए तुल्ले) પ્રદેશોથી તુલ્ય છે (ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) અવગાહનાથી ચતુઃસ્થાન પતિત છે (ठिईए तुल्ले) સ્થિતિથી તુલ્ય છે (वण्णगंधरसफासपज्जवेहि) વર્ણ, ગંધ, રસ સ્પર્શના પર્યાયોથી (दोहि अण्णाणेहिं) બે અજ્ઞાનોથી (अचक्खुदंसणपज्जवेहि य) અને અચક્ષુદર્શનના પર્યાયોથી (छट्ठाणवडिए) ષટસ્થાન પતિત છે (एवं उक्कोसठिइए वि) એ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા પણ (नवरं दो णाणा अब्भहिया) વિશેષ એ છે કે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળામાં બે જ્ઞાન અધિક કહેવાં જોઈએ. (अजहण्णमणुक्कोसठिइए जहा उक्कोसठिइए णवरं ठिईए तिट्ठाणवडिए) મધ્યમસ્થિતિ વાળા ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ વાળાના સમાન છે. વિશેષતા એ કે સ્થિતિની અપેક્ષાએ ત્રિસ્થાન પતિત છે

कालकानां द्वीन्द्रियाणां पृच्छा, गौतम ! अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते–जघन्यगुणकालकानाम् द्वीन्द्रियाणाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जघन्यगुणकालको द्वीन्द्रियो जघन्यगुणकालकस्य द्वीन्द्रियस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया तुल्यः अवगाहनार्थतया षट्स्थानपतितः, स्थित्या त्रिस्थानपतितः, कृष्णवर्णपर्यवैस्तुल्यः, अवशेषैः वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः द्वाभ्यां ज्ञानाभ्याम्, द्वाभ्याम् अज्ञानाभ्याम्, अचक्षुर्दर्शनपर्यवैश्च षट्स्थानपतितः, एव-

---

(जहण्णगुणकालगाणं बेइंदियाणं पुच्छा ?) जघन्यगुण काले द्वीन्द्रियों के पर्याय कितने हैं ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्ठेणं भंते एवं वुच्चइ–जहण्णगुणकालगाणं बेइंदियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) किसकारण से हे भागवन् ! ऐसा कहा गया है कि जघन्यगुण काले द्वीन्द्रिय के अनंत पर्याय कहे हैं ? (गोयमा ! जहण्णगुणकालए बेइंदिए) हे गौतम ! जघन्यगुणकाला द्वीन्द्रिय (जहण्णगुणकालगस्स बेइंदियस्स) जघन्यगुणकाले द्वीन्द्रिय से (दव्वट्ठयाए तुल्ले) द्रव्य से तुल्य (पएसट्ठयाए तुल्ले) प्रदेशों से तुल्य (ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) अवगाहना से चतुः स्थान पतित है (ठिईए तिट्ठाणवडिए) स्थिति से त्रिस्थान पतित है (कालवण्णपज्जवेहिं तुल्ले) कृष्णवर्ण के पर्यायो से तुल्य (अवसेसेहिं वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं) शेष, वर्ण, गंध, रस और स्पर्श के पर्यायों से (दोहिं नाणेहिं) दो ज्ञानो से (दोहिं अन्नाणेहिं) दो अज्ञानों से (अचक्खुदंसणपज्जवेहि य) और अचक्षु-

---

(जहण्णगुणकालगाणं बेइंदियाणं पुच्छा ?) જઘન્ય ગુણકાળા દ્વીન્દ્રિયના પર્યાય કેટલા ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ–जहण्णगुणकालगाणं बेइंदियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता) ભગવન્ શા કારણે એમ કહ્યું છે કે જઘન્ય ગુણ કાળા દ્વીન્દ્રિયના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ? (गोयमा ? जहण्ण गुणकालए बेइंदिए) હે ગૌતમ ! જઘન્ય ગુણ કાળા દ્વીન્દ્રિય (जहण्ण गुणकालगस्स बेइंदियस्स) જઘન્ય ગુણ કાળા દ્વીન્દ્રિયથી (दव्वट्ठयाए तुल्ले) દ્રવ્યથી તુલ્ય (पएसट्ठयाए तुल्ले) પ્રદેશોથી તુલ્ય (ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) અવગાહનાથી ચતુઃસ્થાન પતિત છે (ठिईए तिट्ठाणवडिए) સ્થિતિથી ત્રિસ્થાન પતિત છે (कालवण्णपज्जवेहिं तुल्ले) કૃષ્ણ વર્ણના પર્યાયોથી તુલ્ય (अवसेसेहिं वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं) શેષ વર્ણ, ગંધ, રસ, અને સ્પર્શના પર્યાયોથી (दोहिं नाणेहिं) બે જ્ઞાનોથી (दोहिं अन्नाणे

मुत्कृष्टगुणकालकोऽपि, अजघन्यानुत्कृष्टगुणकालकोऽपि एवञ्चैव, नवरं स्वस्थाने-षट्स्थानपतितः, एवं पञ्चवर्णाः, द्वौ गन्धौ, पञ्चरसाः, अष्टौ स्पर्शाः भणितव्याः, जघन्याभिनिबोधिकज्ञानिनां भदन्त ! द्वीन्द्रियाणाम् कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते-जघन्याभिनिबोधिकज्ञानिनां द्वीन्द्रियाणाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जघन्याभिनिबोधिकज्ञानी द्वीन्द्रियो जघन्याभिनिबोधिकज्ञा-

दर्शन के पर्यायों से (छट्ठाणवडिए) षट्स्थानपतित है (एवं उक्कोसगुणकालए वि) इसीप्रकार उत्कृष्ट कालागुण वाला भी (अजहण्णमणुक्कोसगुणकालए वि एवं चेव) मध्यमगुण कृष्ण भी इसी प्रकार (णवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए) विशेषता यह कि स्वस्थान में भी वह षट्स्थानपतित है (एवं चेव पंच वण्णा) इसी प्रकार पांच वर्णों (दो गंधा) दो गंधों (पंच रसा) पांच रसों (अट्ठफासा) आठों स्पर्शों का (भाणियव्वा) कथन करना चाहिए

(जहण्णाभिणिबोहियनाणीणं भंते ! वेइंदियाणं) हे भगवन् ! जघन्य आभिनिबोधिक ज्ञानी द्वीन्द्रियों के (केवइया पज्जवा पण्णत्ता) कितने पर्याय कहे हैं ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-जहण्णाभिणिबोहियनाणीणं वेइंदियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) किस कारण से भगवन् ! ऐसा कहा है कि जघन्य आभिनिबोधिक ज्ञानी द्वीन्द्रियों के अनन्त पर्याय कहे हैं ? (गोयमा ! जहण्णाभिणि-

हिं) બે અજ્ઞાનોથી (अचक्खुदंसणपज्जवेहिय) અને અચક્ષુદર્શાનના પર્યાયોથી (छट्ठाण वडि०) પટસ્થાન પતિત છે (एवं उक्कोसगुणकालए वि) એ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ કાળા વાળા પણ (अजहण्णमणुक्कोसगुणकालए वि एवं चेव) મધ્યમ ગુણ કૃષ્ણ પણ એ પ્રકારે (णवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए) વિશેષતા એ કે સ્વસ્થાનમાં પણ તે ષટસ્થાન પતિત છે (एवं चेव पंचवण्णा) એ રીતે પાચ વર્ણો (दोगंधा) બે ગ ધો (पंच रसा) પાચ રસો (अट्ठ फासा) આઠ સ્પર્શોનુ (भाणियव्वा) કથન કરવુ જોઈએ.

(जहण्णाभिणि बोहियनाणीणं भंते ! वेइंदियाणं) હે ભગવન્ ! જઘન્ય આભિનિબોધિક જ્ઞાની દ્વીન્દ્રિયોના (केवइया पज्जवा पण्णत्ता ?) કેટલા પર્યાય કહ્યા છે (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-जहण्णाभिणिवोहियनाणीणं वेइंदियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) ભગવન્ ! શા કારણે એમ કહ્યું છે કે જઘન્ય આભિનિબોધિક જ્ઞાની

निनो द्वीन्द्रियस्य द्रव्यार्थतयातुल्यः प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया चतुःस्थानपतितः, स्थित्या त्रिस्थानपतितः, वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः षट्स्थानपतितः, आभिनिबोधिकज्ञानपर्यवैस्तुल्यः श्रुतज्ञानपर्यवैः षट्स्थानपतितः अचक्षुर्दर्शन पर्यवैः षट्स्थानपतितः, एवम् उत्कृष्टाभिनिबोधिकज्ञानी अपि, अजघन्यानुत्कृष्टाभिनिबोधिक ज्ञानी अपि एवञ्चैव, नवरं स्वस्थाने षट्स्थानपतितः, एवं श्रुत-

---

बोहियणाणी बेइंदिए जहण्णाभिणिबोहियणाणिस्स बेइंदियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) हे गौतम ! जघन्य आभिनिबोधिक ज्ञानी द्वीन्द्रिय दूसरे जघन्य आभिनिबोधिक ज्ञानी द्वीन्द्रिय से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य है (पएसट्ठयाए तुल्ले) प्रदेशों की अपेक्षा तुल्य है ओवगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) अवगाहना से चतुःस्थानपतित है (ठिईअ तिट्ठाणवडिए) स्थिति से त्रिस्थापतित है (वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए) वर्ण, गंध, रस, स्पर्श के पर्यायो से षट्स्थानपतित है (आभिणिबोहिनाणपज्जवेहिं तुल्ले) आभिनिबोधिक ज्ञान के पर्यायों से तुल्य है (सुयणाणपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए) श्रुत ज्ञान के पर्यायों से षट्स्थानपतित है (अचक्खुदंसणपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए) अचक्षुदर्शन के पर्यायों से षट्स्थानपतित है

(एवं उक्कोसाभिणिबोहियनाणी वि) उत्कृष्ट आभिनिबोधिक ज्ञानी भी इसी ही प्रकार (अजहण्णमणुक्कोसाभिणिबोहियनाणी वि एवं चेव) मध्यम आभिनिबोधिक ज्ञानी भी इसी प्रकार (नवरं

द्वीन्द्रियोना अनन्त पर्याय कह्या छे ? (गोयमा ! जहण्णाभिणिबोहियणाणी बेइंदिए जहण्णाभिणिबोहियणाणिस्स बेइंदियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) हे गौतम ! जघन्य आभिनिबोधिक ज्ञानी द्वीन्द्रिय बीजा जघन्य आभिनिबोधिक ज्ञानी द्वीन्द्रियथी द्रव्यनी अपेक्षाए तुल्य छे (पएसट्ठयाए तुल्ले) प्रदेशोनी अपेक्षाए तुल्य छे (ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) अवगाहनाथी चतुस्थान पतित छे (ठिईए तिट्ठाणवडिए) स्थितिथी त्रिस्थान पतित छे (वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए) वर्ण, गंध, रस, स्पर्शना पर्यायोथी षटस्थान पतित छे (आभिणिबोहियनाणपज्जवेहिं तुल्ले) आभिनिबोधिकज्ञानना पर्यायोथी तुल्य छे (सुयणाणपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए) श्रुतज्ञानना पर्यायोथी षटस्थान पतित छे (अचक्खुदंसणपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए) अचक्षुदर्शनना पर्यायोथी षटस्थान पतित छे

(एवं उक्कोसाभिणिबोहिय नाणी वि) उत्कृष्ट आभिनिबोधिकज्ञानी पण एवाज (अजहण्णमणुक्कोसाभिणिबोहियनाणि वि एवं चेव) मध्यम आभिनिबोधिक

ज्ञानी अपि, श्रुताज्ञानी अपि, अचक्षुर्दर्शनी अपि, नवरं यत्र ज्ञानानि तत्र अज्ञानानि न सन्ति, यत्र अज्ञानानि तत्र ज्ञानानि न सन्ति, यत्र दर्शनं तत्र ज्ञानान्यपि अज्ञानान्यपि, एवं त्रीन्द्रियाणामपि चतुरिन्द्रियाणामपि एवञ्चैव, नवरं चक्षुर्दर्शन मभ्यधिकम् ॥

टीका--अथ द्वीन्द्रियादीनां चतुरिन्द्रयपर्यन्तानाम् जघन्याद्यवगाहनकादीनां पर्यवान् प्ररूपयितुमाह-'जहण्णोगाहणगाणं भंते ! बेइंदियाणं पुच्छा' गौतमः पृच्छति-हे भदन्त ! जघन्यावगाहनकानां द्वीन्द्रियाणां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ?

सट्ठाणे छट्ठाणवडिए) विशेष यह कि स्वस्थान में भी अर्थात् आभिनिवोधिक ज्ञान में भी षट्स्थानपतित है (एवं सुयणाणी वि) श्रुतज्ञानी भी इसी प्रकार (सुयअण्णाणी वि) श्रुताज्ञानी भी इसी प्रकार (अचक्खुदंसणी वि) अचक्षुदर्शनी भी इसी प्रकार (नवरं) विशेष (जत्थ णाणा तत्थ अण्णाणा नत्थि जत्थ अण्णाणा तत्थ णाणा नत्थि) जहां ज्ञान है वहां अज्ञान नहीं हैं, एवं जहा अज्ञान है वहां ज्ञान नहीं है (जत्थ दंसणं तत्थ णाणावि अण्णाणा वि) जहां दर्शन है वहां ज्ञान भी या अज्ञान भी दोनो में कोई भी-हो सकते हैं (एवं तेइंदियाण वि) त्रीन्द्रिय भी इसी प्रकार (चउरिंदियाण वि एवं चेव) चौइन्द्रिय भी इसी प्रकार (नवरं चक्खुदंसणं अब्भहियं विशेषता यह कि चौइन्द्रियों में चक्षुदर्शन अधिक कहना चाहिए

टीकार्थ-अब द्वीन्द्रिय जीवों से लेकर चौइन्द्रिय जीवों तक के पर्यायों की प्ररूपणा की जाती है।

गौतम प्रश्न करते हैं-भगवन् ! जघन्य अवगाहना वाले द्वीन्द्रिय

જ્ઞાની પણ એ પ્રકારે (नवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए) વિશેષ એકે સ્વસ્થાનમાં પણ અર્થાત્ આભિનિબોધિક જ્ઞાનમાં પણ ષટ્સ્થાન પતિત છે (एवं सुयणाणी वि) શ્રુતજ્ઞાની પણ એ પ્રકારે (सुय अण्णाणी वि) શ્રુતાજ્ઞાની પણ એ પ્રકારે (अचक्खुदंसणी वि) અચક્ષુદર્શની પણ એજ પ્રકારે (नवरं) વિશેષ (जत्थ णाणा तत्थ अण्णाणा नत्थि) જ્યા જ્ઞાન છે ત્યાં અજ્ઞાન નથી (जत्थ अण्णाणा तत्थ णाणा णत्थि) જ્યાં અજ્ઞાન છે ત્યાં જ્ઞાન નથી (जत्थ दंसणं तत्थ णाणा वि अण्णाणा वि) જ્યાં દર્શન છે. ત્યા જ્ઞાન પણ હોય છે અને અજ્ઞાન પણ બન્નેમાથી કોઇ પણ એક હોઇ શકે છે (एवं तेइंदियाण वि) ત્રીન્દ્રિય પણ એજ પ્રકારે (चउरिंदियाण वि एवं चेव) ચતુરિન્દ્રિય પણ એ પ્રકારે (नवरं चक्खुदंसणं अब्भहियं) વિશેષતા એકે ચતુરિન્દ્રિમાં ચક્ષુદર્શન અધિક કહેવું જોઇએ.

ટીકાર્થ-હવે દ્વીન્દ્રિય જીવોથી લઇને ચતુરિન્દ્રિય જીવો સુધીના પર્યાયોની પ્રરૂપણા કરાય છે

इति पृच्छा, भगवान् आह–'गोयमा !' हे गौतम ! 'अणंता पज्जवा पण्णत्ता' जघन्यावगाहनकानां द्वीन्द्रियणाम्–अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, गौतमः पृच्छति–'से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ' हे भदन्त ! तत्–अथ, केनार्थेन–कथं तावत् एवम्–उक्तरीत्या, उच्यते–'जहण्णोगाहणगाणं बेइंदियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?' जघन्यावगाहनकानां द्वीन्द्रियाणाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति, भगवान् उत्तरयति–'गोयमा !' हे गौतम ! 'जहन्नोगाहणए बेइंदिए' जघन्यावगाहनको द्वीन्द्रियः 'जहण्णोगाहणगस्स बेइंदियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले' जघन्यावगाहनकस्य द्वीन्द्रियस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, 'पएसट्ठयाए तुल्ले' प्रदेशार्थतया तुल्यो भवति, 'ओगाहणट्ठयाए तुल्ले' अवगाहनार्थतया शरीरोच्छ्रयतया तुल्यो भवति, 'ठिईए तिट्ठाणवडिए' स्थित्या–आयुः कर्मानुभवलक्षणस्थित्यपेक्षया त्रिस्थानपतितो भवति, 'वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं दोहिं नाणेहिं दोहिं अन्नाणेहिं' वर्णगन्धरस स्पर्शपर्यवैः द्वाभ्यां ज्ञानाभ्याम्, द्वाभ्यामज्ञानाभ्याम् 'अचक्खुदंसण-

---

जीवों के कितने पर्याय हैं ?

भगवान् उत्तर देते हैं–हे गौतम ! अनन्त पर्याय हैं।

गौतम पुनः प्रश्न करते हैं–हे भगवन् ! किस कारण ऐसा कहा जाता है कि जघन्य अवगाहना वाले द्वीन्द्रियों के अनन्त पर्याय हैं

भगवन्–हे गौतम ! एक जघन्य अवगाहना वाला द्वीन्द्रिय दूसरे जघन्य अवगाहना वाले द्वीन्द्रिय से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य है, प्रदेशों की दृष्टि से भी तुल्य है, अवगाहना से भी तुल्य है, क्योंकि दोनों जघन्य अवगाहना वाले हैं और जघन्य अवगाहना का एक ही रूप होता है। उसमें कोई न्यूनाधिकता का संभव नहीं है। आयु कर्म के अनुभवरूप स्थिति की दृष्टि से त्रिस्थानपतित होता है। वर्ण, गंध,

---

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે હે ભગવન્ ! જઘન્ય અવગાહનાવાળા દ્વીન્દ્રિય જીવોના કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે–હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય છે.

શ્રી ગૌતમ પુનઃ પ્રશ્ન કરે છે–શા કારણે એમ કહેવાય છે કે જઘન્ય અવગાહના વાળા દ્વીન્દ્રિયોના અનન્ત પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્–હે ગૌતમ ! એક જઘન્ય અવગાહનાવાળા દ્વીન્દ્રિય બીજા જઘન્ય અવગાહનાવાળા દ્વીન્દ્રિયથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે, પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ પણ તુલ્ય છે, અવગાહનાથી પણ તુલ્ય છે. કેમકે બન્ને જઘન્ય અવગાહના વાળા છે અને જઘન્ય અવગાહનાનું એક જ રૂપ હોય છે. તેમા કોઈ ન્યૂનાધિકતાનો સંભવ નથી. આયુકર્મના અનુભવ રૂપ સ્થિતિની દૃષ્ટિથી ત્રિસ્થાન પતિત થાય

पज्जवेहि य छट्ठाणवडिए' अचक्षुर्दर्शनपर्यवैश्च पट् स्थानपतितो भवति, तदभिलापश्च पूर्वोक्तवदेवावसेयः, केषाञ्चिद् द्वीन्द्रियाणामपर्याप्तावस्थायां सास्वादनसम्यक्त्वोपलब्धेः, सम्यग्दृष्टेश्च ज्ञाने द्वे इति ज्ञानद्वयम्, अन्येषामज्ञानद्वयमित्यभिप्रायेणोक्तम्-द्वाभ्यां ज्ञानाभ्यां, द्वाभ्यामज्ञानाभ्यामिति, 'एवं उक्कोसोगाहणएवि' एवं-तथैव उत्कृष्टावगाहनकोऽपि द्वीन्द्रियः उत्कृष्टावगाहनकस्य द्वीन्द्रियस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया तुल्यः, स्थित्या त्रिस्थानपतितः, वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः, द्वाभ्यामज्ञानाभ्याम्, अचक्षु-

---

रस और स्पर्श के पर्यायों, दो ज्ञानों से एवं दो अज्ञानों से तथा अचक्षुदर्शन के पर्यायों से षट्स्थानपतित होता है।

उन षट्स्थानों का कथन पहले जैसा ही समझ लेना चाहिए। किन्ही-किन्हीं द्वीन्द्रिय जीवों में अपर्याप्त अवस्था में सम्यक्त्व पाया जाता है और उस अवस्था में उसमें दो ज्ञान पाये जाते हैं, अतएव यहां दो ज्ञानों का भी कथन किया है। जिनमें सम्यक्त्व नहीं होता उनमें दो अज्ञान होते हैं, इस अभिप्राय से दो अज्ञानो का भी उल्लेख किया गया है,

उत्कृष्ट अवगाहना वाले द्वीन्द्रिय की वक्तव्यता भी इसी प्रकार समझनी चाहिए अर्थात् एक उत्कृष्ट अवगाहना वाला द्वीन्द्रिय दूसरे उत्कृष्ट अवगाहना वाले दो इन्द्रियवाले से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य है, प्रदेशों की दृष्टि से भी तुल्य है अवगाहना की दृष्टि से भी तुल्य है, स्थिति की दृष्टि से त्रिस्थानपतित है, वर्ण गंध, रस और स्पर्श के पर्यायों से, दो अज्ञानों से तथा अचक्षुदर्शन के पर्यायों से षट्स्थानपतित

છે. વર્ણ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શના પર્યાયોથી, બે જ્ઞાનોથી, બે અજ્ઞાનોથી તથા અચક્ષુદર્શનના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે. એ ષટ્સ્થાનાનું કથન પહેલા જેવું જ સમજી લેવું જોઈએ. કોઈ-કોઈ દ્વીન્દ્રિય જીવોમા અપર્યાપ્ત અવસ્થામાં સમ્યક્ત્વ મળી આવે છે અને તે અવસ્થામાં તેમા બે જ્ઞાન મળી આવે છે, તેથી જ અહીં બેજ્ઞાનોનું પણ કથન કર્યું છે જેમાં સમ્યકત્વ નથી હોતું તેઓમાં બે અજ્ઞાન હોય છે એ અભિપ્રાયથી બે અજ્ઞાનોનો પણ ઉલ્લેખ કરાયો છે.

ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના વાળા દ્વીન્દ્રિયની વક્તવ્યતા પણ આજ રીતે સમજવી જોઈએ. અર્થાત્ એક ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના વાળો દ્વીન્દ્રિય બીજા ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા દ્વીન્દ્રિયથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે, પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ પણ તુલ્ય છે, અવગાહનાની દૃષ્ટિએ પણ તુલ્ય છે, સ્થિતિની દૃષ્ટિએ ત્રિસ્થાન પતિત છે. વર્ણ, ગંધ, રસ, અને સ્પર્શના પર્યાયોથી, બે અજ્ઞાનોથી, તથા અચક્ષુ

दर्शनपर्यवैश्च षट् स्थानपतितो भवति, किन्तु 'णवरं णाणा नत्थि' नवरम्-पूर्वापेक्षया विशेषस्तु ज्ञाने नस्तः, उत्कृष्टावगाहनायाम् अपर्याप्तावस्थाया अभावेन सास्वादनसम्यक्त्वानुपलम्भात् ज्ञानद्वयाभाव इति भावः, 'अजहण्णमणुक्कोसोगाहणए जहा जहण्णोगाहणए' अजघन्यानुत्कृष्टावगाहनको द्वीन्द्रियो यथा जघन्यावगाहनको द्वीन्द्रियः प्रतिपादितस्तथा प्रतिपादयितव्यः, किन्तु 'णवरं सट्ठाणे ओगाहणाए चउट्ठाणवडिए' नवरं पूर्वापेक्षया विशेषस्तु स्वस्थाने-स्थितौ, अवगाहनया शरीरोच्छ्रयरूपतया चतुः स्थानपतितो भवति, तथा चाजघन्यानुत्कृष्टावगाहनायाः प्रथमसमयानन्तरसद्भावेन अपर्याप्तावस्थायामपि तस्याः

होता है। किन्तु जघन्य अवगाहना वाले की अपेक्षा उत्कृष्ट अवगाहना वाले में इतनी विशेषता है कि इसमें ज्ञान नहीं होते। इसका कारण यह है कि उत्कृष्ट अवगाहना के समय अपर्याप्त अवस्था नहीं होती और अपर्याप्त अवस्था के अभावमें सास्वादन समकित नहीं हो सकता। अतएव यहां दो ज्ञानों का उल्लेख नहीं करना चाहिए।

मध्यम अवगाहना वाले द्वीन्द्रिय की वक्तव्यता जघन्य अवगाहना वाले के समान ही समझलेना चाहिए, किन्तु विशेषता यह है कि मध्यम अवगाहना वाला एक द्वीन्द्रिय मध्यम अवगाहना वाले दूसरे द्वीन्द्रिय से अवगाहना की दृष्टि से भी चतुःस्थानपतित होता है, क्योंकि मध्यम अवगाहना सब एक-सी नहीं होती एक मध्यम अवगाहना दूसरी मध्यम अवगाहना से संख्यातभागहीन, असंख्यातभागहीन, हीन, संख्यातगुणहीन और असंख्यातगुण हीन तथा इसी प्रकार अधिक भी होसकती है। मध्यम अवगाहना अपर्यप्त

દર્શના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે. કિન્તુ જઘન્ય અવગાહનાવાળાની અપેક્ષાએ ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળામાં એટલી વિશેષતા છે કે તેમનામાં જ્ઞાન નથી હોતુ. તેનું કારણ એ છે કે ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાના સમયે અપર્યાપ્ત અવસ્થા નથી થઈ શકતી. તેથીજ અહિં બે જ્ઞાનોનો ઉલ્લેખ ન કરવો જોઈએ.

મધ્યમ અવગાહનાવાળા દ્વીન્દ્રિયની વક્તવ્યતા પણ જઘન્ય અવગાહના વાળાના સમાનજ સમજવી જોઈએ. કિન્તુ વિશેષતા એ છે કે મધ્યમ અવગાહનાવાળો એક દ્વીન્દ્રિય મધ્યમ અવગાહનાવાળા બીજા દ્વીન્દ્રિયથી અવગાહનાની દૃષ્ટિએ પણ ચતુસ્થાન પતિત થાય છે, કેમકે મધ્યમ અવગાહના બધી એક સરખી નથી હોતી. એક મધ્યમ અવગાહના બીજી મધ્યમ અવગાહનાથી સંખ્યાત ભાગહીન અસંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ગુણહીન અને અસંખ્યાત ગુણહીન તથા એજ પ્રકારે અધિક પણ થઇ શકે છે. મધ્યમ અવગાહના અપ-

संभवेन सासादन सम्यक्त्ववतां ज्ञानद्वयम्, अन्येषाञ्चाज्ञानद्वयं भवति इति ज्ञाने चाज्ञानेचेत्यभिप्रायेणाह–'अजहण्णमणुक्कोसोगाहणए जहा जहण्णोगाहणए' इति, गौतमः पृच्छति–'जहण्णठिइयाणं भंते ! बेइंदियाणं पुच्छा' हे भदन्त ! जघन्यस्थितिकानां द्वीन्द्रियाणां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति पृच्छा ? भगवान् आह–'गोयमा !' हे गौतम ! 'अणंता पज्जवा पण्णत्ता' जघन्यस्थितिकानां द्वीन्द्रियाणामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, गौतमः पृच्छति–'से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ' हे भदन्त ! तत्–अथ, केनार्थेन–कथं तावत्, एवम्–उक्तरीत्या उच्यते 'जहण्णठिइयाणं बेइंदियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?' जघन्यस्थितिकानां द्वीन्द्रियाणामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति, भगवान्–आह–'गोयमा !' हे गौतम ! 'जहण्णठिइए जहण्णठिइयस्स बेइंदियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले'

अवस्था के प्रथम समय के अनन्तर ही आरंभ होजाती है अतएव अपर्याप्त दशा में भी उसका सद्भाव होता है। इस कारण सासादनसम्यक्त्व भी मध्यम अवगाहना के समय संभव है। इसीसे यहां दो ज्ञानों का भी सद्भाव हो सकता है। जिन द्वीन्द्रियों में सासादन सम्यक्त्व नहीं होता उनमें दो अज्ञान होते हैं।

गौतम–हे भगवन् ! जघन्य स्थिति वाले द्वीन्द्रिय जीवों के कितने पर्याय हैं !

भगवान्–हे गौतम ! अनन्त पर्याय हैं।

गौतम–हे भगवन् ! किसकारण से ऐसा कहाजाता है कि जघन्य स्थिति वाले द्वीन्द्रियों के अनन्त पर्याय हैं ?

भगवान्–हे गौतम ! एक जघन्य स्थिति वाला द्वीन्द्रिय दूसरे

पर्याप्त अवस्थाना प्रथम समयना अनन्तर ज आरंभ थई जाय छे. तेथीज अपर्याप्त दशामा पण तेनो सद्‌भाव होय छे. ए कारणे सासादन सम्यक्त्व पण मध्यम अवगाहनाना समये संभवे छे. तेथी अहिं बे ज्ञानोने. पण सद्‌भाव थई शके छे. जे द्वीन्द्रियोमां सासादन सम्यक्त्व नथी होतुं तेओमां बे अज्ञान होय छे.

श्री गौतमस्वामी–हे भगवन् ! जघन्य स्थितिवाळा द्वीन्द्रिय जीवोना केटला पर्याय छे ?

श्री भगवान्—हे गौतम ! अनन्त पर्याय छे.

श्री गौतमस्वामी—हे भगवन् ! शा कारणे एवु कहेवाय छे के जघन्य स्थितिवाळा द्वीन्द्रियोना अनन्त पर्याय छे ?

श्री भगवान्–हे गौतम ! एक जघन्य स्थितिवाळा द्वीन्द्रिय बीजा जघन्य

जघन्यस्थितिको द्वीन्द्रियो जघन्यस्थितिकस्य द्वीन्द्रियस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, 'पएसट्टयाए तुल्ले' प्रदेशार्थतया तुल्यो भवति, 'ओगाहणट्टयाए चउट्ठाणवडिए' अवगाहनार्थतया-शरीरोच्छ्रयापेक्षया चतुः स्थानपतितो भवति, 'ठिईए तुल्ले' स्थित्या-आयुः कर्मानुभवलक्षणस्थित्यपेक्षया तुल्यो भवति, 'वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं' वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः 'दोहिं अन्नाणेहिं' द्वाभ्याम् अज्ञानाभ्याम् 'अचक्खुदंसणपज्जवेहि य छट्ठाणवडिए' अचक्षुदर्शनपर्यवैश्च षट् स्थानपतितो भवति, तथा च जघन्यस्थितिकद्वीन्द्रियेषु अज्ञानद्वयमेवोक्तम्, न तु ज्ञानद्वयम् सर्वजघन्यस्थितिकस्य द्वीन्द्रियस्य लब्ध्यपर्याप्तकतया लब्ध्यपर्याप्तकेषु सास्वादनसम्यक्त्वदृष्टेरनुत्पादात् तत्र हेतुस्तु लब्धपर्याप्तकस्य सर्वसंक्लिष्टतया सासादनसम्यग्दृष्टेश्च किञ्चिच्छुभपरिणामतया तस्य तन्मध्येऽनुत्पादात् तत्राज्ञानद्वयमेवोपलभ्यते न तु ज्ञानद्वयमिति बोध्यम्, किन्तु-उत्कृष्टस्थितिकद्वीन्द्रियेषु मध्ये सासादनसम्यक्त्वसहितस्याप्युत्पादेन ज्ञानद्वयस्यापि संभवादित्यभिप्राये-

जघन्य स्थिति वाले द्वीन्द्रिय से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य है, प्रदेशों की दृष्टि से भी तुल्य है, अवगाहना की दृष्टि से चतुःस्थानपतित होता है, स्थिति की दृष्टि से तुल्य है, वर्ण, गंध, रस, स्पर्श के पर्यायों से दो अज्ञानों से तथा अचक्षुदर्शन के पर्यायों से षट्स्थानपतित होता है। जघन्य स्थिति वाले द्वीन्द्रियों में दो अज्ञान ही कहे गए हैं उनमें दो ज्ञान नही पाये जाते। कारण यह है कि जघन्य स्थिति वाले द्वीन्द्रिय जीव में सासादन सम्यक्त्व नहीं होता, क्यों कि लब्ध्यपर्याप्तकजीव अत्यन्त संक्लिष्ट होता है और सासादन सम्यक्त्व किंचित् शुभ परिणाम रूप है, अतएव सासादन सम्यग्दृष्टि का जघन्य स्तितिक द्वीन्द्रिय रूप में उत्पाद नहीं होता।

उत्कृष्ट स्थिति वाले द्वीन्द्रिय जीवों में सासादनसम्यक्त्व वाले जीव भी उत्पन्न हो सकते हैं। अतएव जो वक्तव्यता जघन्य स्थिति

સ્થિતિવાળા દ્વીન્દ્રિયથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ પણ તુલ્ય છે. અવગાહનાની દૃષ્ટિએ ચતુસ્થાન પતિત થાય છે, સ્થિતિની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે. વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શના પર્યાયોથી. બે અજ્ઞાનોથી તથા અચક્ષુદર્શનના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે જઘન્ય સ્થિતિવાળા દ્વીન્દ્રિયોમા બે અજ્ઞાન કહેલાં છે. તેમનામા બે જ્ઞાન મળી આવતા નથી. કારણ એ છે કે જઘન્ય સ્થિતિવાળા દ્વીન્દ્રિય જીવમા સાસાદન સમ્યકત્વ નથી હોતું કેમકે લબ્ધ્યપર્યાપ્ત જીવ અત્યન્ત સંક્લિષ્ટ થાય છે અને સાસાદન સમ્યકત્વ કિંચિત્ શુભ પરિણામ રૂપ છે. તેથીજ સાસાદન સમ્યગ્દૃષ્ટિનો જઘન્ય સ્થિતિક દ્વીન્દ્રિયમા ઉત્પાદ નથી થતો.

ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા દ્વીન્દ્રિય રૂપમાં સાસાદાન સમ્યકત્વ વાળા જીવ પણ

संभवेन सासादन सम्यक्त्ववतां ज्ञानद्वयम्, अन्येषाञ्चाज्ञानद्वयं भवति इति ज्ञाने चाज्ञानेचेत्यभिप्रायेणाह–'अजहण्णमणुक्कोसोगाहणए जहा जहण्णोगाहणए' इति, गौतमः पृच्छति–'जहण्णठिइयाणं भंते ! बेइंदियाणं पुच्छा' हे भदन्त ! जघन्यस्थितिकानां द्वीन्द्रियाणां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति पृच्छा ? भगवान् आह–'गोयमा !' हे गौतम ! 'अणंता पज्जवा पण्णत्ता' जघन्यस्थितिकानां द्वीन्द्रियाणामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, गौतमः पृच्छति–'से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ' हे भदन्त ! तत्–अथ, केनार्थेन–कथं तावत्, एवम्–उक्तरीत्या उच्यते 'जहण्णठिइयाणं बेइंदियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?' जघन्यस्थितिकानां द्वीन्द्रियाणामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति, भगवान्–आह–'गोयमा !' हे गौतम ! 'जहण्णठिइए जहण्णठिइयस्स बेइंदियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले'

अवस्था के प्रथम समय के अनन्तर ही आरंभ होजाती है अतएव अपर्याप्त दशा में भी उसका सद्भाव होता है । इस कारण सासादनसम्यक्त्व भी मध्यम अवगाहना के समय संभव है । इसीसे यहां दो ज्ञानों का भी सद्भाव हो सकता है। जिस द्वीन्द्रियों में सासादन सम्यक्त्व नहीं होता उनमें दो अज्ञान होते हैं ।

गौतम–हे भगवन् ! जघन्य स्थिति वाले द्वीन्द्रिय जीवों के कितने पर्याय हैं !

भगवान्–हे गौतम ! अनन्त पर्याय हैं ।

गौतम–हे भगवन् ! किसकारण से ऐसा कहाजाता है कि जघन्य स्थिति वाले द्वीन्द्रियों के अनन्त पर्याय हैं ?

भगवान्–हे गौतम ! एक जघन्य स्थिति वाला द्वीन्द्रिय दूसरे

પર્યાપ્ત અવસ્થાના પ્રથમ સમયના અનન્તર જ આરંભ થઇ જાય છે. તેથીજ અપર્યાપ્ત દશામા પણ તેનો સદ્ભાવ હોય છે. એ કારણે સાસાદન સમ્યકત્વ પણ મધ્યમ અવગાહનાના સમયે સંભવે છે તેથી અહિં બે જ્ઞાનોનો પણ સદ્ભાવ થઇ શકે છે. જે દ્વીન્દ્રિયોમા સાસાદન સમ્યકત્વ નથી હોતુ તેઓમાં બે અજ્ઞાન હોય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી–હે ભગવન્ ! જઘન્ય સ્થિતિવાળા દ્વીન્દ્રિય જીવોના કેટલા પર્યાય છે?

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવન્ ! શા કારણે એવુ કહેવાય છે કે જઘન્ય સ્થિતિવાળા દ્વીન્દ્રિયોના અનન્ત પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્–હે ગૌતમ ! એક જઘન્ય સ્થિતિવાળા દ્વીન્દ્રિય બીજી જઘન્ય

जघन्यस्थितिको द्वीन्द्रियो जघन्यस्थितिकस्य द्वीन्द्रियस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, 'पएसट्टयाए तुल्ले' प्रदेशार्थतया तुल्यो भवति, 'ओगाहणट्टयाए चउट्ठाणवडिए' अवगाहनार्थतया-शरीरोच्छ्रयापेक्षया चतुः स्थानपतितो भवति, 'ठिईए तुल्ले' स्थित्या-आयुः कर्मानुभवलक्षणस्थित्यपेक्षया तुल्यो भवति, 'वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं' वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः 'दोहिं अन्नाणेहिं' द्वाभ्याम् अज्ञानाभ्याम् 'अचक्खुदंसणपज्जवेहि य छट्ठाणवडिए' अचक्षुदर्शनपर्यवैश्च षट् स्थानपतितो भवति, तथा च जघन्यस्थितिकद्वीन्द्रियेषु अज्ञानद्वयमेवोक्तम्, न तु ज्ञानद्वयम् सर्वजघन्यस्थितिकस्य द्वीन्द्रियस्य लब्ध्यपर्याप्तकतया लब्ध्यपर्याप्तकेषु सास्वादनसम्यक्त्वदृष्टेरनुत्पादात् तत्र हेतुस्तु लब्धपर्याप्तकस्य सर्वसंक्लिष्टतया सासादनसम्यग्दृष्टेश्च किञ्चिच्छुभपरिणामतया तस्य तन्मध्येऽनुत्पादात् तत्राज्ञानद्वयमेवोपलभ्यते न तु ज्ञानद्वयमिति बोध्यम्, किन्तु-उत्कृष्टस्थितिकद्वीन्द्रियेषु मध्ये सासादनसम्यक्त्वसहितस्याप्युत्पादेन ज्ञानद्वयस्यापि संभवादित्यभिप्राये-

---

जघन्य स्थिति वाले द्वीन्द्रिय से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य है, प्रदेशों की दृष्टि से भी तुल्य है, अवगाहना की दृष्टि से चतुःस्थानपतित होता है, स्थिति की दृष्टि से तुल्य है, वर्ण, गंध, रस, स्पर्श के पर्यायों से दो अज्ञानों से तथा अचक्षुदर्शन के पर्यायों से षट्स्थानपतित होता है। जघन्य स्थिति वाले द्वीन्द्रियों में दो अज्ञान ही कहे गए हैं उनमें दो ज्ञान नहीं पाये जाते। कारण यह है कि जघन्य स्थिति वाले द्वीन्द्रिय जीव में सासादन सम्यक्त्व नहीं होता, क्यों कि लब्ध्यपर्याप्तकजीव अत्यन्त संक्लिष्ट होता है और सासादन सम्यक्त्व किंचित् शुभ परिणाम रूप है, अतएव सासादन सम्यग्दृष्टि का जघन्य स्तितिक द्वीन्द्रिय रूप में उत्पाद नहीं होता।

उत्कृष्ट स्थिति वाले द्वीन्द्रिय जीवों में सासादनसम्यक्त्व वाले जीव भी उत्पन्न हो सकते हैं। अतएव जो वक्तव्यता जघन्य स्थिति

સ્થિતિવાળા દ્વીન્દ્રિયથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ પણ તુલ્ય છે. અવગાહનાની દૃષ્ટિએ ચતુસ્થાન પતિત થાય છે, સ્થિતિની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે. વર્ણ, ગધ, રસ, સ્પર્શના પર્યાયોથી, બે અજ્ઞાનોથી તથા અચક્ષુદર્શનના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે જઘન્ય સ્થિતિવાળા દ્વીન્દ્રિયોમા બે અજ્ઞાન કહેલાં છે. તેમનામા બે જ્ઞાન મળી આવતા નથી. કારણ એ છે કે જઘન્ય સ્થિતિવાળા દ્વીન્દ્રિય જીવમા સાસાદન સમ્યકત્વ નથી હોતું. કેમકે લબ્ધ્યપર્યાપ્તક જીવ અત્યન્ત સ ક્લિષ્ટ થાય છે અને સાસાદન સમ્યકત્વ કિંચિત્ શુભ પરિણામ રૂપ છે. તેથીજ સાસાદન સમ્યગ્દૃષ્ટિનો જઘન્ય સ્થિતિક દ્વીન્દ્રિયમા ઉત્પાદ નથી થતો.

ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા દ્વીન્દ્રિય રૂપમાં સાસાદાન સમ્યકત્વ વાળા જીવ પણ

णाह-'एवं उक्कोसठिइए वि, नवरं दो नाणा अब्भहिआ' एवम्-पूर्वोक्तरीत्या, उत्कृष्टस्थितिकोऽपि द्वीन्द्रियो वक्तव्यः, किन्तु नवरं-पूर्वापेक्षया विशेषस्तु तत्र द्वे ज्ञाने अभ्यधिके भवति, 'अजहण्णमणुक्कोसठिइए जहा उक्कोसठिइए' अजघन्यानुत्कृष्टस्थितिको द्वीन्द्रियः यथा उत्कृष्टस्थितिको द्वीन्द्रियः प्रतिपादितस्तथा प्रतिपादनीयः किन्तु 'णवरं ठिईए तिट्ठाणवडिए' नवरम्-पूर्वापेक्षया विशेषस्तु स्थित्या त्रिस्थानपतितो भवति, न तु तुल्य एवेति भावः, गौतमः पृच्छति-'जहण्णगुणकालगाणं बेइंदियाणं पुच्छा' हे भदन्त ! जघन्यगुणकालकानां द्वीन्द्रियाणां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति पृच्छा, भगवान् आह-गोयमा !' हे गौतम ! 'अणंता पज्जवा पण्णत्ता' जघन्यगुणकालकानाम् द्वीन्द्रियाणामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, गौतमः पृच्छति-'से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ' हे भदन्त ! तत्-अथ, केनार्थेन-कथं तावत्, एवम्-उक्तरीत्या, उच्यते यत्-'जहण्णगुण-

---

वाले द्वीन्द्रिय की कही है वही उत्कृष्ट स्थिति वाले की भी समझनी चाहिए मगर उसमें दो ज्ञानों का भी उल्लेख करना चाहिए।

मध्यम स्थिति वाले द्वीन्द्रिय की वक्तव्यता उत्कृष्टस्थिति वाले द्वीन्द्रिय के समान समझनी चाहिए, मगर इसमें स्थिति की अपेक्षा त्रिस्थानपतित कहना चाहिए, क्योंकि सभी मध्यम स्थिति वालों की स्थिति तुल्य नहीं होती है।

गौतम-हे भगवन् ! जघन्यगुण कृष्ण द्वीन्द्रिय जीव के कितने पर्याय कहे हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! अनन्त पर्याय होते हैं।

गौतम-हे भगवन् ! किस कारण ऐसा कहा जाता है कि जघन्य गुण काले द्वीन्द्रिय के अनन्त पर्याय हैं ?

ઉત્પન્ન થઈ શકે છે. તેથીજ જે વક્તવ્યતા જઘન્ય સ્થિતિવાળા દ્વીન્દ્રિયની કહી છે. એજ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળાની પણ સમજવી જોઇએ. પણ તેમા બે જ્ઞાનોનો પણ ઉલ્લેખ કરવો જોઈએ. મધ્યમ સ્થિતિવાળા દ્વીન્દ્રિયની વક્તવ્યતા ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા દ્વીન્દ્રિયના સમાન સમજવી જોઇએ. પણ તેમા સ્થિતિની અપેક્ષાએ ત્રિસ્થાન પતિત કહેવુ જોઇએ. કેમકે બધા મધ્યમ સ્થિતિવાળાઓની સ્થિતિ સરખી નથી હોતી.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! જઘન્ય ગુણ કૃષ્ણ દ્વીન્દ્રિય જીવના કેટલા પર્યાય કહ્યા છે ?

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે.

શ્રીગૌતમસ્વામી—શા કારણે એમ કહેવાય છે કે જઘન્ય ગુણકાળા દ્વીન્દ્રિયના અનન્ત પર્યાય છે ?

कालगाणं बेइंदियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?' जघन्यगुणकालकानां द्वीन्द्रियाणामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः इति ? भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'जहण्णगुणकालए बेइंदिए' जघन्यगुणकालको द्वीन्द्रियो 'जहण्णगुणकालगस्स बेइंदियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले' जघन्यगुणकालकस्य द्वीन्द्रियस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति 'पएसट्ठयाए तुल्ले' प्रदेशार्थतया तुल्यो भवति, 'ओगाहणट्ठयाए छट्ठाणवडिए' अवगाहनार्थतया-शरीरोच्छ्रयरूपतया, षट् स्थानपतितो भवति, तदभिलापश्च पूर्ववदेवावसेयः, ठिईए तिट्ठाणवडिए' स्थित्या-आयुःकर्मानुभवलक्षणस्थित्यपेक्षया त्रिस्थानपतितो भवति, नतु चतुः स्थानपतितः, तेषां संख्येयवर्षायुष्कत्वात् 'कालवण्णपज्जवेहिं तुल्ले' कृष्णवर्णपर्यवै स्तुल्यो भवति, 'अवसेसेहिं वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं' अवशेषैः वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः 'दोहिं नाणेहिं' द्वाभ्यां ज्ञानाभ्याम् 'दोहिं अण्णाणेहिं' द्वाभ्यामज्ञानाभ्याम् 'अचक्खुदंसणपज्ज-

भगवान्-हे गौतम ! एक जघन्यगुण काला द्वीन्द्रिय दूसरे जघन्य गुण काले द्वीन्द्रिय से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य है, प्रदेशों की अपेक्षा भी तुल्य होता है, अवगाहना की दृष्टि से चतुःस्थानपतित होता है। उन स्थानो का कथन पूर्ववत् समझ लेना चाहिए अर्थात् असंख्यातसंख्यातभाग हीन संख्यात असंख्यातगुण हीन तथा इसी प्रकार अधिक। स्थिति की दृष्टि से वह त्रिस्थानपतित होता है, क्योंकि द्वीन्द्रिय की स्थिति संख्यात वर्षों की ही होती है, अतएव वह चतुःस्थानपतित नहीं हो सकती। वह कृष्ण वर्ण के पर्यायों से तुल्य होता है, क्योंकि जघन्य कृष्ण वर्ण का एकहीरूप का संभव है, उसमें हीनता या अधिकता का संभव नहीं है। शेष चार वर्ण दो गंधों, पांच रसों और आठ स्पर्शों की दृष्टि से दो ज्ञानों दो

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ ! એક જઘન્ય ગુણ કાળા દ્વીન્દ્રિય બીજા જઘન્ય ગુણ કાળા દ્વીન્દ્રિયથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે. પ્રદેશોની અપેક્ષાએ પણ તુલ્ય છે. અવગાહનાની દૃષ્ટિએ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે તે સ્થાનોનું કથન પૂર્વની જેમજ સમજી લેવું જોઈએ અર્થાત્ અસખ્યાત સંખ્યાત ભાગ હીન સંખ્યાત અસંખ્યાત ગુણહીન તથા એજ પ્રકારે અધિક, સ્થિતિની દૃષ્ટિએ તે ત્રિસ્થાન પતિત થાય છે, કેમકે દ્વીન્દ્રિયની સ્થિતિ સંખ્યાત વર્ષોની જ થાય છે, તેથીજ ચતુઃસ્થાન પતિત ન બની શકે. તે કૃષ્ણવર્ણના પર્યાયોથી તુલ્ય થાય છે, કેમકે જઘન્ય કૃષ્ણ વર્ણનુ એક જ રૂપ સંભવિત છે. તેમાં હીનતા—અધિકતાનો સંભવ નથી શેષ ચાર વર્ણો, બે ગંધો, પાંચ રસો અને આઠ સ્પર્શોની દૃષ્ટિએ બે જ્ઞાનો, બે અજ્ઞાનો અને અચક્ષુદર્શનના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે

वेहिं य छट्ठाणवडिए' अचक्षुर्दर्शनपर्यवैः, षट् स्थानपतितो भवति, तदभिलापश्च पूर्ववदेव बोध्यः, 'एवं उक्कोसगुणकालए वि' एवम्-उक्तरीत्या, उत्कृष्टगुण-कालकोऽपि द्वीन्द्रियः उत्कृष्टगुणकालकस्य द्वीन्द्रियस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया षट्स्थानपतितः, स्थित्या त्रिस्थानपतितः, कृष्णवर्णपर्यवैस्तुल्यः, अवशिष्टवर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः, द्वाभ्यां ज्ञानाभ्याम्, द्वाभ्यामज्ञानाभ्याम्, अचक्षुर्दर्शनपर्यवैश्च षट्स्थानपतितो भवति, 'अजहण्णमणु-क्कोसगुणकालए वि एवं चेव' अजघन्यानुत्कृष्टगुणकालकोऽपि द्वीन्द्रियः, एव श्चैव-अजघन्यानुत्कृष्टगुणकालस्य द्वीन्द्रियस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया षट्स्थानपतितः, कृष्णवर्णपर्यवैस्तुल्यः, अवशिष्ट वर्ण-गन्धरसस्पर्शपर्यवैः, द्वाभ्यां ज्ञानाभ्याम् द्वाभ्याम् अज्ञानाभ्याम्, अचक्षुर्दर्शनप-

---

अज्ञानों और अचक्षुदर्शन के पर्यायों से षट्स्थानपतित होता है।

इसी प्रकार उत्कृष्टगुण काला भी समझना चहिए, अर्थात् एक उत्कृष्टगुण काला द्वीन्द्रिय दूसरे उत्कृष्टगुण काले द्वीन्द्रिय से द्रव्य की दृष्टि से और प्रदेशों की दृष्टि से तुल्य होता है। अवगाहना की दृष्टि से षट् स्थानपतित होता है, स्थिति से त्रिस्थानपतित है कृष्णवर्ण के पर्यायों से तुल्य होता है शेष वर्ण, गंधों, रसों के पर्यायों से दो ज्ञानों से तथा अचक्षुदर्शन के पर्यायों से षट्स्थान-पतित होता है।

मध्यमगुण काला द्वीन्द्रिय भी इसी प्रकार हैं अर्थात् एक मध्यम-गुण काला दूसरे मध्यमगुण काले द्वीन्द्रिय से द्रव्य और प्रदेशों की अपेक्षा तुल्य है। अवगाहना से षट् स्थानपतित होता है। स्थिति से त्रिस्थानपतित होता है। कृष्णवर्ण केपर्यायों से तुल्य होता है,

---

એ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કાળા પણ સમજવા જોઈએ. અર્થાત્ એક ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કાળા દ્વીન્દ્રિય બીજા ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કાળા દ્વીન્દ્રિયથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ અને પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ તુલ્ય થાય છે. અવગાહનાની દૃષ્ટિએ ચતુ સ્થાન પતિત થાય છે. સ્થિતિથી ત્રિસ્થાન પતિત થાય છે. કૃષ્ણવર્ણના પર્યાયોથી તુલ્ય થાય છે, શેષ વર્ણો, ગંધો, રસો અને સ્પર્શોના પર્યાયોથી, બે જ્ઞાનથી. બે અજ્ઞાનથી તથા અચક્ષુદર્શનના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે.

મધ્યમ ગુણ કાળા દ્વીન્દ્રિય પણ એ પ્રકારે છે, અર્થાત્ એક મધ્યમ ગુણ કાળા બીજા મધ્યમ ગુણ કાળા દ્વીન્દ્રિયથી દ્રવ્ય અને પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે. અવગાહનાથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે, સ્થિતિથી ત્રિસ્થાન પતિત થાય છે. કૃષ્ણ વર્ણના પર્યાયોથી તુલ્ય થાય છે, શેષવર્ણો, ગંધો, રસો અને

यैश्च षट्स्थानपतितो भवति, 'णवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए' नवरं-पूर्वापेक्षया विशेषस्तु-स्वस्थाने-मध्यमगुणकालकस्थाने षट्स्थानपतितो भवति, 'एवं चेव पंचवण्णा, दो गंधा, पच रसा, अट्ठफासा भाणियव्वा' एवं-पूर्वोक्तरीत्या, पञ्च-वर्णाः कृष्णादयः, द्वौ गन्धौ-सुरभ्यसुरभिरूपौ, पञ्चरसाः-अम्लादयः, अष्टौ-स्पर्शाः-शीतोष्णादयो भणितव्याः-वक्तव्याः, गौतमः पृच्छति-'जहण्णाभिणिवो-हियनाणीणं भंते ! बेइंदियाणं केवइया पज्जवा पण्णत्ता ?' हे भदन्त ! जघन्या-भिनिवोधिकज्ञानीनां द्वीन्द्रियाणां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः' ? भगवान् आह-'गोयमा ! ' हे गौतम ! 'अणंता पज्जवा पण्णत्ता' जघन्याभिनिबोधिकज्ञानीनां द्वीन्द्रियाणामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, गौतमः पृच्छति-'से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुचइ' हे भदन्त ! तत्-अथ, केनार्थेन कथं तावत् एवम्-उक्तरीत्या, उच्यते यत्-'जहण्णाभिणिवोहियनाणीणं बेइंदियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता' जघन्याभि-

---

शेष वर्णों गंधो, रसों और स्पर्शों से दो ज्ञानों से, दो अज्ञानों से तथा अचक्षुदर्शन के पर्यायों से षट्स्थानपतित होता है। विशेषता यह है कि एक मध्यमगुण काला दूसरे मध्यमगुण काले द्वीन्द्रिय से काले वर्ण के पर्यायों से भी षट्स्थानपतित होता है, क्योंकि मध्यम-गुण काला वर्ण अन्तरतम रूप से अनन्त प्रकार का होता है।

इसी प्रकार पांचों वर्णों, दोनों गंधों, पांचों रसों और आठों स्पर्शों का कथन समझ लेना चाहिए

गौतम-हे भगवन् ! जघन्य आभिनिबोधिकज्ञानी द्वीन्द्रिय जीवों के कितने पर्याय हैं ?

भगवन्- हे गौतम ! अनन्त पर्याय हैं ?

गौतम-हे भगवन् ! ऐसा कहने का क्या कारण है ?

સ્પર્શોથી, બે જ્ઞાનોથી, બે અજ્ઞાનોથી તથા અચક્ષુદર્શનના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે. વિશેષતા એ છે કે એક મધ્ય ગુણ કાળા બીજા મધ્યમ ગુણ કાળા દ્વીન્દ્રિયથી કાળા વર્ણના પર્યાયોથી પણ ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે, કેમકે મધ્યમ ગુણ કાળા વર્ણ અન્તરતમ રૂપથી અનંત પ્રકારના થાય છે.

એ પ્રકારે પાંચે વર્ણો, બન્ને ગંધો, પાચે રસો અને આઠ સ્પર્શોનું કથન સમજી લેવું જોઇએ.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ જઘન્ય આભિનિબોધિક જ્ઞાની દ્વીન્દ્રિય જીવોના કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! એમ કહેવાનું શું કારણ છે ?

निबोधिकज्ञानीनाम् द्वीन्द्रियाणाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति,

भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'जहण्णाभिणिबोहियणाणी बेइंदिए' जघन्याभिनिबोधिकज्ञानी द्वीन्द्रियः 'जहण्णाभिणिबोहियणाणिस्स बेइंदियस्स' जघन्याभिनिबोधिकज्ञानिनो द्वीन्द्रियस्य 'दव्वट्टयाए तुल्ले' द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, 'पएसट्टयाए तुल्ले' प्रदेशार्थतया तुल्यो भवति, 'ओगाहणट्टयाए चउट्ठाणवडिए' अवगाहनार्थतया चतुः स्थानपतितो भवति, 'ठिईए तिट्ठाणवडिए' स्थित्या त्रिस्थानपतितो भवति, 'वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए' वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः षट्स्थानपतितो भवति, आभिणिबोहियणाणपज्जवेहिं तुल्ले' आभिनिबोधिकज्ञानपर्यवैस्तुल्यो भवति, 'सुयनाणपज्जवेहिंछट्ठाणवडिए' श्रुतज्ञानपर्यवैः षट्स्थानपतितो भवति, 'अचक्खुदंसणपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए' अचक्षुर्दर्शनपर्यवैः षट्स्थानपतितो भवति, 'एव उक्कोसाभिणिबोहियणाणीवि' एवम्-एवम्-उक्तरीत्या-उत्कृष्टाभिनिबोधिकज्ञानी अपि द्वीन्द्रियः उत्कृष्टाभिनिबोधिकज्ञानिनो द्वीन्द्रियस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थ-

---

भगवान्-हे गौतम ! एक जघन्य आभिनिबोधिक ज्ञानी दूसरे जघन्य आभिनिबोधिकज्ञानी से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य होता है, प्रदेशों की दृष्टि से भी तुल्य होता है, अवगाहना की दृष्टि से चतुःस्थानपतित होता है, स्थिति की दृष्टि से त्रिस्थानपतित होता है वर्ण, गंध, रस और स्पर्श के पर्यायों से षट्स्थानपतित होता है आभिबोधिक ज्ञान के पर्यायों से तुल्य है, श्रुतज्ञान के पर्यायों से षट्स्थानपतित होता है और अचक्षुदर्शन के पर्यायों से भी षट्स्थानपतित होता है ।

उत्कृष्ट आभिनिबोधिकज्ञानी की प्ररूपणा भी इसी प्रकार की समझ लेनी चाहिए । अर्थात् एक उत्कृष्ट आभिनिबोधिकज्ञानी

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! એક જઘન્ય આભિનિબોધિક જ્ઞાની બીજા જઘન્ય આભિનિબોધિક જ્ઞાનીથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય થાય છે, પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ પણ તુલ્ય થાય છે, અવગાહનાની દૃષ્ટિએ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે, સ્થિતિની દૃષ્ટિએ ત્રિસ્થાન પતિત થાય છે. વર્ણ, ગંધ, રસ, અને સ્પર્શોના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે, આભિનિબોધિકજ્ઞાનના પર્યાયોથી તુલ્ય છે, શ્રુતજ્ઞાનના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે, અને અચક્ષુદર્શનના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે.

ઉત્કૃષ્ટ આભિનિબોધિક જ્ઞાનીની પ્રરૂપણા પણ એજ પ્રકારની સમજી લેવી જોઇએ. અર્થાત્ એક ઉત્કૃષ્ટ આભિનિબોધિકજ્ઞાની બીજા ઉત્કૃષ્ટ આભિનિબોધિક

तया चतुः स्थानपतितः, स्थित्या त्रिस्थानपतितः, वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः षट्स्थानपतितो भवति, आभिनिवोधिकज्ञानपर्यवैस्तुल्यः, श्रुतज्ञानपर्यवैः षट्स्थानपतितः, अचक्षुर्दर्शनपर्यवैः षट्स्थानपतितो भवति, 'अजहण्णमणुक्कोसाभिणिबोहियणाणीवि एवं चेव' अजघन्यानुत्कृष्टाभिनिवोधिकज्ञानी अपि द्वीन्द्रियः एवञ्चैव–पूर्वोक्तवदेव जघन्याभिनिवोधिकज्ञानी द्वीन्द्रियवदेवेत्यर्थः, 'नवरं सट्टाणे छट्टाणवडिए' नवरं–पूर्वापेक्षया विशेषस्तु स्वस्थाने षट्स्थानपतितो

दूसरे उत्कृष्ट आभिनिबोधिक ज्ञानी से द्रव्य और प्रदेशों की दृष्टि से तुल्य, अवगाहना से चतुःस्थानपतित, स्थिति से त्रिस्थानपतित, वर्णादि से षट्स्थानपतित, आभिनिवोधिकज्ञान के पर्यायों से तुल्य श्रुतज्ञान के पर्यायों से षट्स्थानपतित तथा अचक्षुदर्शन के पर्यायों से षट्स्थानपतित होता है ।

मध्यम आभिनिबोधिकज्ञानी के विषय में इसी प्रकार कहना चाहिए अर्थात् जघन्य आभिनिबोधिक ज्ञानी के समान ही उसकी प्ररूपणा समझ लेनी चाहिए। विशेषता इतनी ही है कि मध्यम आभिनिबोधिकज्ञानी स्वस्थान में भी षट्स्थापतित है, अर्थात् एक मध्यम आभिनिबोधिकज्ञानी दूसरे मध्यम आभिनिबोधिकज्ञानी से षट्स्थानपतित हीनाधिक होता है, क्योंकि जैसे जघन्य और उत्कृष्ट आभिनिबोधिकज्ञान का एक–एक ही पर्याय है, वैसा मध्यम आभिनिबोधिकज्ञान का नहीं । उसके तो अनन्त हीनाधिक रूप पर्याय होते हैं । श्रुतज्ञान के पर्यायों से अचक्षुदर्शन के पर्यायों से षट्स्थानपतित होता है ।

જ્ઞાનીથી દ્રવ્ય અને પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ તુલ્ય, અવગાહનાથી ચતુઃસ્થાન પતિત સ્થિતિથી ત્રિસ્થાન પતિત, વર્ણ આદિથી ષટ્સ્થાન પતિત, આભિનિબોધિક જ્ઞાનના પર્યાયોથી તુલ્ય, શ્રુતજ્ઞાનના પર્યાયોથી ષટસ્થાન પતિત તથા અચક્ષુ દર્શનના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે.

મધ્યમ આભિનિબોધિકજ્ઞાનીના વિષયથી એજ પ્રકારે કહેવું જોઈએ અર્થાત્ જઘન્ય આભિનિબોધિકજ્ઞાનીની સમાનજ તેમની પ્રરૂપણા સમજી લેવી જોઈએ. વિશેષતા એટલીજ છે કે મધ્યમ આભિનિબોધિકજ્ઞાની સ્વસ્થાનમાં પણ ષટ્સ્થાન પતિત છે. અર્થાત્ એક મધ્યમ આભિનિબોધિકજ્ઞાની બીજા મધ્યમ આભિનિબોધિકજ્ઞાનીથી ષટ્સ્થાન પતિત હીનાધિક થાય છે, કેમકે જેવા જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ આભિનિબોધિકજ્ઞાનના એક એક જ પર્યાય છે, એવા મધ્યમ આભિનિબોધિકજ્ઞાનના નથી. તેનાતો અનન્ત હીનાધિક રૂપ પર્યાય થાય છે. શ્રુતજ્ઞાના પર્યાયોથી અને અચક્ષુદર્શનના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે.

भवति, 'एवं सुयनाणीवि' एवम्-उक्तरीत्या श्रुतज्ञानी अपि द्वीन्द्रियो बोध्यः, 'सुयअन्नाणीवि अचक्खुदंसणीवि' श्रुताज्ञानी अपि, अचक्षुर्दर्शनी अपि च द्वीन्द्रियोऽवसेयः, किन्तु-'णवरं जत्थ णाणा तत्थ अन्नाणा नत्थि' नवरम्-पूर्वापेक्षया विशेषस्तु यत्र ज्ञाने तत्र अज्ञाने नस्तः 'जत्थ अन्नाणा तत्थ णाणा नत्थि' यत्र अज्ञाने तत्र ज्ञाने न स्तः, किन्तु 'जत्थ दंसणं तत्थ णाणावि अन्नाणावि' यत्र दर्शनं तत्र ज्ञाने अपि, अज्ञाने अपि च भवतः प्रागुक्तयुक्तेः, एवं तेइंदियाणवि' एवं-तथैव द्वीन्द्रियाणामिव त्रीन्द्रियाणामपि बोध्यम्, 'चउरिंदियाणवि एवं चेव' चतुरिन्द्रियाणामपि एवञ्चैव-द्वीन्द्रियवदेव बोध्यम्, किन्तु 'णवरं चक्खुदंसणं अब्भहियं' नवरं-पूर्वापेक्षया विशेपस्तु चतुरिन्द्रियाणां चक्षुर्दर्शनमभ्यधिकं वक्तव्यम् अन्यथा चतुरिन्द्रियत्वयोगासंभवात् इति तेषां चक्षुर्दर्शनालापकोपि वाच्यः ॥ सू. ९ ॥

इसी प्रकार श्रुतज्ञानी और श्रुताज्ञानी और अचक्षुदर्शनी द्वीन्द्रिय के विषय में समझना चाहिए। विशेष बात यह ध्यान में रखना चाहिए कि जहां ज्ञान है वहां अज्ञान नहीं और जहां अज्ञान हैं वहां ज्ञान नही। इसप्रकार एक ही जीव में एक साथ ज्ञान और अज्ञान नही रहते, किन्तु जहां दर्शन है वहां ज्ञान भी होसकते हैं और अज्ञान भी होकते हैं। तात्पर्य यह कि दर्शन के साथ न ज्ञान का विरोध है और न अज्ञान का विरोध है। अज्ञान के साथ भी दर्शनोपयोग रहता है और ज्ञान के साथभी।

द्वीन्द्रिय जीवों के समान त्रीन्द्रिय जीवों की भी प्ररूपणा करलेनी चाहिए और चतुरिन्द्रिय जीवों की भी। किन्तु चतुरिन्द्रिय जीवों की प्ररूपणा में चक्षुदर्शन अधिक कहना चाहिए क्योंकि उनमें चक्षुदर्शन भी पाया जाता है ॥ ९ ॥

એજ પ્રકારે શ્રુતજ્ઞાની અને શ્રુતાજ્ઞાની અને અચક્ષુદર્શની દ્વીન્દ્રિયના વિષયમા પણ સમજી લેવુ જોઇએ. વિશેષ એ વાત ધ્યાનમાં રાખવી જોઇએ. કે જ્યા જ્ઞાન હોય છે, ત્યા અજ્ઞાન નથી હોતું, અને જ્યા અજ્ઞાન છે ત્યા જ્ઞાન નથી હોતુ, એ રીતે એકજ જીવમા એક સાથે જ્ઞાન અને અજ્ઞાન નથી રહેતા પણ જ્યા દર્શન છે. ત્યા જ્ઞાન પણ હોઇ શકે છે અને અજ્ઞાન પણ હોઈ શકે છે. તાત્પર્ય એ છે કે દર્શનની સાથે ન જ્ઞાનનો વિરોધ છે અને ન અજ્ઞાનનો વિરોધ છે. અજ્ઞાનની સાથે પણ દર્શનોપયોગ રહે છે અને જ્ઞાનની સાથે પણ.

દ્વીન્દ્રિય જીવોના સમાન ત્રીન્દ્રિય જીવોની પણ પ્રરૂપણા કરી લેવી જોઇએ અને ચતુરિન્દ્રિય જીવોની પણ. કિન્તુ ચતુરિન્દ્રિય જીવોની પ્રરૂપણામા ચક્ષુદર્શન અધિક કહેવું જોઇએ. કેમકે તેમનામા ચક્ષુદર્શન પણ મળી આવે છે ॥ ૯ ॥

मूलम्—जहण्णोगाहणगाणं भंते! पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं केवइया पज्जवा पण्णत्ता? गोयमा! अणंता पज्जवा पण्णत्ता, से केणट्ठेणं भंते! एवं वुच्चइ जहण्णोगाहणगाणं पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता? गोयमा! जहण्णोगाहणए पंचिंदियतिरिक्खजोणिए जहण्णोगाहणगस्स पंचिंदियतिरिक्खजोणियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले पएसट्ठयाए तुल्ले ओगाहणट्ठयाए तुल्ले ठिईए तिट्ठाणवडिए वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं दोहिं नाणेहिं दोहिं अन्नाणेहिं दोहिं दंसणेहिं छट्ठाणवडिए, उक्कोसोगाहणए वि एवं चेव, णवरं तिहिं नाणेहिं तिहिं अन्नाणेहिं छट्ठाणवडिए, जहा उक्कोसोगाहणए तहा अजहण्णमणुक्कोसोगाहणएवि, णवरं ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए, ठिईए चउट्ठाणवडिए। जहण्णठिइयाणं भंते! पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं केवइया पज्जवा पण्णत्ता? गोयमा! अणंता पज्जवा पण्णत्ता से केणट्ठेणं भंते! एवं वुच्चइ—जहण्णठिइयाणं पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता? गोयमा! जहण्णठिइए पंचिंदियतिरिक्खजोणिए जहण्णठिइयस्स पंचिंदियतिरिक्खजोणियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले, पएसट्ठयाए तुल्ले, ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए, ठिईए तुल्ले, वण्णगंधरसफासपज्जवेहि दोहिं अण्णाणेहिं, दोहिं दंसणेहिं छट्ठाणवडिए, उक्कोसठिइएवि एवं चेव, णवरं दो नाणा, दो अन्नाणा, दो दंसणा, अजहण्णमणुक्कोसठिइए वि एवं चेव, नवरं ठिईए चउट्ठाणवडिए तिण्णि णाणा, तिण्णि अन्नाणा, तिन्नि दंसणा, जहण्णगुणकालगाणं भंते! पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं पुच्छा, गोयमा! अणंता पज्जवा पण्णत्ता, से केणट्ठेणं भंते! एवं वुच्चइ जहण्णगुणकालगाणं पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता,

गोयमा ! जहण्णगुणकालए पंचिंदियतिरिक्खजोणिए जहण्णगुणकालगस्स पंचिंदियतिरिक्खजोणियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले पएसट्ठयाए तुल्ले ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए, ठिईए चउट्ठाणवडिए, कालवण्णपज्जवेहिं तुल्ले, अवसेसेहिं वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं तिहिं नाणेहि तिहिं अण्णाणेहिं तिहिं दंसणेहिं छट्ठाणवडिए, एवं उक्कोसगुणकालए वि, अजहण्णमनुक्कोसगुणकालएवि एवं चेव, नवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए, एवं पंच वन्ना, दो गंधा, पंचरसा, अट्ठफासा, जहण्णाभिणिबोहियणाणीणं भंते ! पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं केवइया पज्जवा पण्णत्ता ? गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता, से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ—जहण्णाभिणिबोहियणाणीणं पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णाभिणिबोहियनाणी पंचिंदियतिरिक्खजोणिए जहण्णाभिणिबोहियणाणिस्स पंचिंदियतिरिक्खजोणियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले पएसट्ठयाए तुल्ले ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए ठिईए चउट्ठाणवडिए वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए आभिणिबोहियनाणपज्जवेहिं तुल्ले, सुयनाणपज्जवेहिं, छट्ठाणवडिए चक्खुदंसणपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए, अचक्खुदंसणपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए, एवं उक्कोसाभिणिबोहियनाणीवि, णवरं ठिईए तिट्ठाणवडिए, तिन्नि नाणा, तिन्नि दंसणा सट्ठाणे तुल्ले, सेसेसु छट्ठाणवडिए, अजहण्णमणुक्कोसाभिणिबोहियनाणी जहा उक्कोसाभिणिबोहियनाणी, नवरं ठिईए चउट्ठाणवडिए, सट्ठाणे छट्ठाणवडिए, एवं सुयनाणी वि। जहण्णोहिनाणीणं भंते ! पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं पुच्छा, गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता, से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ जहण्णोहिणाणीणं पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं अणंता पज्जवा

पण्णत्ता? गोयमा! जहण्णोहिनाणीपंचिंदियतिरिक्खजोणिए जहण्णोहिनाणीस्स पंचिंदियतिरिक्खजोणियस्स दव्वट्टयाए तुल्ले, पएसट्टयाए तुल्ले ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए ठिईए तिट्ठाणवडिए, वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं आभिणिबोहियनाणसुयनाणपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए, ओहिनाणपज्जवेहिं तुल्ले, अन्नाणा नत्थि, चक्खुदंसणपज्जवेहिं अचक्खुदंसणपज्जवेहिं य ओहिदंसणपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए, एवं उक्कोसोहिनाणी वि, अजहण्णोक्कोसोहिनाणी वि एवं चेव, णवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए, जहा आभिणिबोहियनाणी तहा मइअन्नाणी सुयअन्नाणी य, जहा ओहिनाणी तहा विभंगनाणी वि, चक्खुदंसणी अचक्खुदंसणी य जहा आभिणिबोहियनाणी, ओहिदंसणी जहा ओहिनाणी, जत्थ नाणा तत्थ अन्नाणा नत्थि, जत्थ अन्नाणा तत्थ नाणा नत्थि, जत्थ दंसणा तत्थ णाणा वि अण्णाणा वि अत्थित्ति भाणियव्वं॥सू० १०॥

छाया–जघन्यावगाहनकानां भदन्त! पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः? गौतम! अनन्ता पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, तत् केनार्थेन भदन्त! एवमुच्यते जघन्यावगाहनकानां पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानाम् अनन्ताः पर्यवाः

पंचेन्द्रियतिर्यंचों के पर्यायों की वक्तव्यता

शब्दार्थ–(जहण्णोगाहणगाणं भंते! पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं केवइया पज्जवा पण्णत्ता?) हे भगवन्! जघन्य अवगाहना वाले पंचेन्द्रिय तिर्यंचों के कितने पर्याय हैं? (गोयमा! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) हे गौतम! अनन्त पर्याय है (से केणट्ठेणं भंते! एवं वुच्चइ–जहण्णोगाहणगाणं पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता?)

પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોના પર્યાયોની વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ–(जहण्णोगाहणगाणं भंते! पंचेंदियतिरिक्खजोणियाणं केवइया पज्जवा पण्णत्ता?) હે ભગવન્! જઘન્ય અવગાહનાવાળા પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોના કેટલા પર્યાય છે? (गोयमा! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) હે ગૌતમ! અનંતપર્યાયો છે. (से केणट्ठेणं भंते! एवं वुच्चइ–जहण्णोगाहणगाणं पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता?) હે ભગવન્! શા કારણે એવું કહેવાય છે કે પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોના અનન્ત પર્યાય છે

प्रज्ञप्ताः? गौतम! जघन्यावगाहनकः पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिको जघन्यावगाहनकस्य पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया तुल्यः, स्थित्या त्रिस्थानपतितः, वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः, द्वाभ्यां ज्ञानाभ्याम् द्वाभ्याम् अज्ञानाभ्याम्, द्वाभ्यां दर्शनाभ्यां षट्स्थानपतितः, उत्कृष्टावगाहनकोऽपि एवञ्चैव, नवरं त्रिभिर्ज्ञानैः, त्रिभिः अज्ञानैः षट्स्थानपतितः, यथा उत्कृष्टावगाहनकस्तथा अजघन्यानुत्कृष्टावगाहनकोऽपि, नवरम्

हे भगवन्! किस कारण से ऐसा कहा जाता है कि पंचेन्द्रिय तिर्यंचों के अनन्त पर्याय हैं? (गोयमा! जहण्णोगाहणए पंचिंदियतिरिक्खजोणिए जहण्णोगाहणयस्स पंचिंदियतिरिक्खजोणियस्स) जघन्य अवगाहना वाला पंचेन्द्रिय तिर्यंच जघन्य अवगाहना वाले पंचेन्द्रिय तिर्यंच से (दव्वट्ठयाए तुल्ले) द्रव्य से तुल्य है (पएसट्ठयाए तुल्ले) प्रदेशों से तुल्य है (ओगाहणट्ठयाए तुल्ले) अवगाहना से तुल्य है (ठिईए तिट्ठाणवडिए) स्थिति से त्रिस्थानपतित है (वण्ण गंध रस फासपज्जवेहिं) वर्ण, गंध, रस स्पर्श के पर्यायों से (दोहिं नाणेहिं) दो ज्ञानों से (दोहिं अन्नाणेहिं) दो अज्ञानो से (दोहिं दंसणेहिं) दो दर्शनों से (छट्ठाणवडिए) षट्स्थानपतित है

(उक्कोसोगाहणए वि एवं चेव) उत्कृष्ट अवगाहना वाला भी इसी प्रकार (नवरं) विशेष (तिहिं नाणेहिं तिहिं अण्णाणेहिं तिहिं दंसणेहिं छट्ठाणवडिए) तीन ज्ञानों से तीन अज्ञान तीन दर्शन से से षट्स्थानपतित है

(गोयमा! जहण्णोगाहणए पंचिंदियतिरिक्खजोणिए जहण्णोगाहणयस्स पंचिंदियतिरिक्खजोणियस्स) જઘન્ય અવગાહનાવાળા પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ જઘન્ય અવગાહનાવાળા પંચેન્દ્રિય તિર્યંચથી (दव्वट्ठयाए तुल्ले) દ્રવ્યથી તુલ્ય છે (पएसट्ठयाए तुल्ले) પ્રદેશોથી તુલ્ય છે (ओगाहणट्ठयाए तुल्ले) અવગાહનાથી તુલ્ય છે (ठिईए तिट्ठाण वडिए) સ્થિતિથી ત્રિસ્થાન પતિત છે (वण्ण-गंध-रस, फास पज्जवेहिं) વર્ણ ગંધ રસ-સ્પર્શના પર્યાયોથી (दोहिं णाणेहिं) બે જ્ઞાનોથી (दोहिंअन्नाणेहिं) બે અજ્ઞાનોથી (दोहि दंसणेहिं) બે દર્શનોથી (छट्ठाण वडिए) ષટસ્થાન પતિત છે.

(उक्कोसोगाहणए वि एवं चेव) ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા પણ એ પ્રકારે (नवरं) વિશેષ (तिहिं णाणेहिं, तिहिं अण्णाणेहिं तिहिं दंसणेहिं छट्ठाण वडिए) ત્રણ જ્ઞાનોથી ત્રણ અજ્ઞાનોથી, ત્રણ દર્શનોથી ષટ્સ્થાન પતિત છે.

अवगाहनार्थतया चतुःस्थानपतितः, स्थित्या चतुः स्थानपतितः, जघन्यस्थितिकानां भदन्त ! पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते–जघन्यस्थितिकानां पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जघन्यस्थितिकः पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिको जघन्यस्थितिकस्य पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकस्य द्रव्यार्थतया

(जहा उक्कोसोगहणए तहा अजहण्णमणुक्कोसोगाहणए वि) जैसा उत्कृष्ट अवगाहना वाला वैसा ही अजघन्य अनुत्कृष्ट अर्थात् मध्यम अवगाहना वाला भी (नवरं ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) विशेष यह कि अवगाहना से चतुस्थानपतित है (ठिईए चउट्ठाणवडिए) स्थिति से चतुःस्थानपतित है

(जहण्णठिइयाणं भंते ! पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं केवइया पज्जवा पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! जघन्य स्थितिक पंचेन्द्रिय तिर्यंचों के कितने पर्याय हैं ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय हैं (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ–जहण्णठिइयाणं पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता?) हे भगवन् ! किस कारण से ऐसा कहा जाता है कि जघन्य स्थितिक पंचेन्द्रिय तिर्यंच के अनन्त पर्याय हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णठिइए पंचिंदियतिरिक्खजोणिए जहण्णठिइयस्स पंचिंदियतिरिक्खजोणियस्स) जघन्य स्थितिक पंचेन्द्रिय तिर्यंच जघन्यस्थितिक दूसरे तिर्यंच पंचेन्द्रिय से

(जहा उक्कोसोगाहणए तहा अजहण्णामणुक्कोसोगाहणए वि) જેમ ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા તેમજ જઘન્ય-અનુત્કૃષ્ટ અર્થાત્ મધ્યમ અવગાહનાવાળા પણ (नवरं ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) વિશેષ એ છે કે અવગાહનાથી ચતુઃસ્થાન પતિત છે. (ठिइए चउट्ठाणवडिए) સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન પતિત છે.

(जहण्णठिईयाणं भंते ! पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं केवइया पज्जवा पण्णत्ता ?) હે ભગવન્ ! જઘન્ય સ્થિતિક પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોના કેટલા પર્યાય છે ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) હે ગૌતમ ! અનંત પર્યાય છે (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ–जहण्णठिइयाण पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) હે ભગવન્ ! શા કારણે એમ કહેવાય છે કે જઘન્ય સ્થિતિક પંચેન્દ્રિય તિર્યંચના અનન્ત પર્યાય છે ? (गोयमा) હે ગૌતમ ! (जहण्णठिइए पंचिंदियतिरिक्खजोणिए जहण्णठिईयस्स पंचिंदियतिरिक्खजोणियस्स) જઘન્ય સ્થિતિક પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ જઘન્ય સ્થિતિક બીજા તિર્યંચ પંચેન્દ્રિયથી (दव्वट्ठयाए तुल्ले) દ્રવ્યથી

तुल्यः, प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया चतुः स्थानपतितः स्थित्या तुल्यः, वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः द्वाभ्यामज्ञानाभ्यां द्वाभ्यां दर्शनाभ्यां षट्स्थानपतितः उत्कृष्टस्थितिकोऽपि एवञ्चैव, नवरं द्वे ज्ञाने, द्वे अज्ञाने, द्वे दर्शने, अजघन्यानुत्कृष्टस्थितिकोऽपि एवञ्चैव, नवरं स्थित्या चतुः स्थानपतितः, त्रीणि ज्ञानानि, त्रीणि अज्ञानानि, त्रीणि दर्शनानि, जघन्यगुणकालकानां भदन्त ! पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानां पृच्छा, गौतम ! अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, तत् केनार्थेन भदन्त !

(दव्वट्ठयाए तुल्ले) द्रव्य से तुल्य है (पएसट्ठयाए तुल्ले) प्रदेशों से तुल्य हैं(ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) अवगाहना से चतुःस्थानपतित है (ठिईए तुल्ले) स्थिति से तुल्य है (वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं) वर्ण, गंध, रस, स्पर्श के पर्यायों से (दोहिं अण्णाणेहिं) दो अज्ञानों से (दोहिं दंसणेहिं) दो दर्शनो से (छट्ठाणवडिए) षट्स्थानपतित है

(उक्कोसठिइए वि एवं चेव) उत्कृष्टस्थितिवाला भी ऐसा ही है (णवरं दो णाणा दो अण्णाणा) विशेषता यह है कि दो ज्ञान और दो अज्ञान (दो दंसणा) दो दर्शन भी कहना ।

(अजहण्णमणुक्कोसठिइए वि एवं चेव) मध्यम स्थिति वाला भी इसी प्रकार (नवरं) विशेष यह कि (ठिईए चउट्ठाणवडिए) स्थिति से चतुःस्थानपतित (तिण्णि णाणा) तीन ज्ञान (तिन्नि अण्णाणा) तीन अज्ञान (तिन्नि दंसणा) तीन दर्शन

(जहण्णगुणकालगाणं भंते ! पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं पुच्छा ?) जघन्यगुणकाले पंचेन्द्रिय तिर्यंच के हे भगवन् ! कितने पर्याय हैं ?

તુલ્ય છે (पएसट्ठयाए तुल्ले) પ્રદેશોથી તુલ્ય છે (ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) અવગાહનાથી ચતુઃસ્થાન પતિત છે (ठिईए तुल्ले) સ્થિતિથી તુલ્ય છે (वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं) વર્ણ, ગંધ, રસ સ્પર્શના પર્યાયોથી (दोहिं अण्णाणेहिं) બે અજ્ઞાનોથી (दोहिं दंसणेहि) બે દર્શનોથી (छट्ठाणवडिए) ષટસ્થાન પતિત છે

(उक्कोसठिईए वि एवं चेव) ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા પણ એવાજ (णवरं दो णाणा दो अण्णाणा) વિશેષતા એ છે કે બે જ્ઞાન બે અજ્ઞાન (दो दंसणा) બે દર્શન પણ કહ્યાં છે. (अजहण्णमुणुक्कोस ठिईए वि एवं चेव) મધ્યમ સ્થિતિવાળા પણ એજ પ્રકારે (नवर) વિશેષ એ છે કે (ठिईए चउट्ठाणवडिए) સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન પતિત છે (तिण्णि णाणा) ત્રણ જ્ઞાનો (तिन्नि अण्णाणा) ત્રણ અજ્ઞાન (तिन्नि दंसणा) ત્રણ દર્શન

(जहण्णगुणकालगाणं भंते ! पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं पुच्छा ?) જઘન્ય કૃષ્ણ ગુણવાળા પંચેન્દ્રિય તિર્યંચના હે ભગવન્ ! કેટલા પર્યાય છે ? (गोय मा

एवमुच्यते-जघन्यगुणकालकानां पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः? गौतम! जघन्यगुणकालकः पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिको जघन्यगुणकालकस्य पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया चतुः स्थानपतितः, स्थित्या चतुः स्थानपतितः, कृष्णवर्णपर्यवैस्तुल्यः, अवशेषैः वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः त्रिभिः ज्ञानैः, त्रिभिरज्ञानैः, त्रिभिर्दर्शनैः षट्स्थानपतितः, एवमुत्कृष्टगुणकालकोऽपि, अजघन्यानुत्कृष्टगुणकालकोऽपि

(गोयमा! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) हे गौतम! अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्ठेणं भंते! एवं वुच्चइ-जहण्णगुणकालगाणं पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता?) किस कारण हे भगवन्! ऐसा कहा जाता है कि जघन्यगुणकाले पंचेन्द्रिय तिर्यंच के अनन्त पर्याय हैं? (गोयमा!) हे गौतम! (जहण्णगुणकालए पंचिंदियतिरिक्खजोणिए) जघन्यगुणकाला पंचेन्द्रिय तिर्यंच (जहण्णगुणकालगस्स पंचिंदियतिरिक्खजोणियस्स) जघन्यगुणकाले पंचेन्द्रिय तिर्यंच से (दव्वट्ठयाए तुल्ले) द्रव्य से तुल्य है (पएसट्ठयाए तुल्ले) प्रदेशों से तुल्य है (ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) अवगाहना से चतुःस्थानपतित है (ठिईए चउट्ठाणवडिए) स्थिति से चतुःस्थानपतित है (कालवण्णपज्जवेहिं तुल्ले) काले वर्ण के पर्यायों से तुल्य है (अवसेसेहिं वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं) शेष, वर्ण, गंध, रस, स्पर्श के पर्यायो से (तिहिं नाणेहिं) तीन ज्ञानो से (तिहिं अण्णाणेहिं) तीन अज्ञानों से (तिहिं दंसणेहिं) तीन दर्शनों से (छट्ठाणवडिए) षट्स्थानपतित है (एवं उक्कोसगुणकालए वि) इसी

अणंता पज्जवा पण्णत्ता) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ जहण्णगुणकालगाणं पंचिदियतिरिक्खजोणियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) હે ભગવાન્ શા કારણે એમ કહેવાય છે કે જઘન્ય ગુણકાળા પંચેન્દ્રિય તિર્યંચના અનન્ત પર્યાય છે ? (गोयमा !) હે ગૌતમ (जहगुणकालए पंचिंदियतिरिक्खजोणिए) જઘન્ય ગુણ કાળા પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ (जहण्णगुणकालगस्स पंचिदियतिरिक्खजोणियस्स) જઘન્ય ગુણ કાળા પંચેન્દ્રિય તિર્યંચથી (दव्वट्ठयाए तुल्ले) દ્રવ્યથી તુલ્ય છે (पएसट्ठयाए तुल्ले) પ્રદેશોથી તુલ્ય (ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) અવગાહનાથી ચતુઃસ્થાન પતિત છે (ठिईए चउट्ठाणवडिए) સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન પતિત છે (कालवण्णपज्जवेहिं तुल्ले) કાળા વર્ણના પર્યાયોથી તુલ્ય છે (अवसेसेहिं वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं) શેષ, વર્ણ, ગંધ, રસ સ્પર્શના પર્યાયોથી (तिहिं अण्णाणेहिं) ત્રણ અજ્ઞાનોથી (तिहिं दंसणेहिं) ત્રણ દર્શનોથી (छट्ठाणवडिए) ષટસ્થાન પતિત છે (एवं उक्कोसगुणकालए वि) એ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ ગુણ

एवञ्चैव, नवरं स्वस्थाने षट्स्थानपतितः, एवं पञ्चवर्णाः, द्वौ गन्धौ, पञ्चरसाः, अष्टौ स्पर्शाः, जघन्याभिनिबोधिकज्ञानिनां भदन्त ! पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते–जघन्याभिनिबोधिकज्ञानिनां पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जघन्याभिनिबोधिकज्ञानी पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिको जघन्याभिनिबोधिकज्ञानिनः पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः,

---

प्रकार उत्कृष्टगुण काला भी (अजहण्णमणुक्कोसगुणकालए वि एवं चेव) मध्यमगुण काला भी इसी प्रकार (नवरं) विशेष यह कि (सट्ठाणे छट्ठाणवडिए) स्वस्थान में भी षट्स्थानपतित है (एवं पंचवण्णा) इसी प्रकार पांचों वर्ण (दो गंधा) दोनों गंध (पंच रसा) पाचों रस (अट्ठ फासा) आठों स्पर्श

(जहण्णाभिणिबोहियनाणीणं भंते ! पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं केवइया पज्जवा पण्णत्ता ?) हे भगवन् जघन्य आभिनिबोधिक ज्ञानी पंचेन्द्रिय तिर्यंचों के कितने पर्याय कहे है ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्ठेणं भंते ! एव वुच्चइ जहण्णाभिणिबोहियनाणीणं तिरिक्खजोणियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) किस कारण से हे भगवन् ! ऐसा कहा है कि जघन्य आभिणिबोधिकज्ञानी तिर्यंचों के अनन्त पर्याय कहे हैं ? (गोयमा ! जहण्णाभिणिबोहियनाणी पंचिंदियतिरिक्खजोणिए जहण्णाभिणिबोहिय णाणिस्स पंचिंदियतिरिक्खजोणियस्स) हे गौतम ! जघन्य आभिनिबोधिक

કાલા પણ (अजहण्णमणुक्कोसगुणकालए वि एवं चेव) મધ્યમ ગુણ કાળા પણ એજ પ્રકારે (नवरं) વિશેષ એ છે કે (सट्ठाणे छट्ठाणवडिए) સ્વસ્થાનમાં પણ ષટસ્થાન પતિત છે (एवं पंच वण्णा) એ પ્રકારે પાચે વર્ણ (दो गंधा) બે ગંધ (पंचरसा) પાંચ રસ (अट्ठ फासा) આઠ સ્પર્શો

(जहण्णाभिणिबोहियनाणीण भंते ! पंचिदियतिरिक्खजोणियाणं केवइया पज्जवा पण्णत्ता ?) હે ભગવન્ જઘન્ય આભિનિબોધિક જ્ઞાની પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોના કેટલા પર્યાય કહ્યા છે ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (से केणट्ठेण भंते ! एव वुच्चइ जहण्णाभिणिबोहियनाणीणं तिरिक्खजोणियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) હે ભગવન્ શા કારણે એમ કહ્યું છે કે જઘન્ય આભિનિબોધિકજ્ઞાની તિર્યંચોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ? (गोयमा ! जहण्णाभिनिबोहियनाणी पंचिदियतिरिक्खजोणिए जहण्णाभिणिबोहियणाणिस्स पंचिंदियतिरिक्खजोणियस्स) હે ગૌતમ ! જઘન્ય આભિનિબોધિક જ્ઞાની પંચેન્દ્રિય

प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया चतुः स्थानपतितः, स्थित्या चतुः स्थानपतितः वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः षट्स्थानपतितः, आभिनिबोधिकज्ञानपर्यवैस्तुल्यः, श्रुतज्ञानपर्यवैः षट्स्थानपतितः चक्षुर्दर्शन पर्यवैः षट्स्थानपतितः, अचक्षुर्दर्शनपर्यवैः षट्स्थानपतितः एवम् उत्कृष्टाभिनिबोधिकज्ञानी अपि, नवरं स्थित्या त्रिस्थानपतितः त्रीणि ज्ञानानि, त्रीणि दर्शनानि स्वस्थाने तुल्यः, शेषेषु षट्-

---

ज्ञानी पंचेन्द्रिय तिर्यच दूसरे जघन्य आभिनिबोधिकज्ञानी पंचेन्द्रिय तिर्यच से (दव्वट्ठयाए तुल्ले) द्रव्य की अपेक्षा तुल्य है (पएसट्ठयाए तुल्ले) प्रदेशों से तुल्य है (ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) अवगाहना से चतुःस्थानपतित (ठिईए चउट्ठाणवडिए) स्थिति से चतुस्थानपतित (वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए) वर्ण, गंध, रस, स्पर्श के पर्यायों से षट्स्थानपतित (आभिणिबोहियनाणपज्जवेहिं तुल्ले) आभिनिबोधिक ज्ञान के पर्यायों से तुल्य (सुयनाणपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए) श्रुतज्ञान के पर्यायों से षट्स्थानपतित (चक्खुदंसणपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए) चक्षुदर्शन के पर्यायों से षट्स्थानपतित (अचक्खुदंसणपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए) अचक्षुदर्शन के पर्यायों से षट्स्थानपतित

(एवं उक्कोसाभिणिबोहियनाणी वि) इसी प्रकार उत्कृष्ट आभिनिबोधिक ज्ञानी भी (नवरं) विशेष (ठिईए तिट्ठाणवडिए) स्थिति से त्रिस्थानपतित (तिन्नि नाणा) तीन ज्ञान (तिण्णि दंसणा) तीन दर्शन (सट्ठाणे तुल्ले) स्वस्थान में तुल्य (सेसेसु छट्ठाणवडिए) शेप में षट्-

---

બીજા જઘન્ય આભિનિબોધિક જ્ઞાની પચેન્દ્રિય તિર્યંચથી (दव्वट्ठयाए तुल्ले) દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (पएसट्ठयाए तुल्ले) પ્રદેશોથી તુલ્ય છે (ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) અવગાહનાથી ચતુઃસ્થાન પતિત છે (ठिईए चउट्ठाणवडिए) સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન પતિત છે (वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए) વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શના પર્યાયોથી ષટસ્થાન પતિત છે (आभिणिबोहियनाणपज्जवेहिं तुल्ले) આભિનિબોધિક જ્ઞાનના પર્યાયોથી તુલ્ય છે (सुयनाणपज्जवेहिं छट्ठाण वडिए) શ્રુતજ્ઞાનના પર્યાયોથી ષટસ્થાન પતિત છે (चक्खुदंसण पज्जवेहिं छट्ठाण वडिए) ચક્ષુદર્શનના પર્યાયોથી ષટસ્થાન પતિત (अचक्खुदंसणपज्जवेहिं छट्ठाण वडिए) અચક્ષુદર્શનના પર્યાયોથી ષટસ્થાન પતિત

(एवं उक्कोसाभिणिबोहियनाणी वि) એજ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ આભિનિબોધિક જ્ઞાની પણ (नवरं) વિશેષ (ठिईए तिट्ठाणवडिए) સ્થિતિથી ત્રણ સ્થાન પતિત (तिन्नि नाणा) ત્રણ જ્ઞાન (तिन्नि दंसणा) ત્રણ દર્શન (सट्ठाणे तुल्ले) સ્વસ્થાનમાં તુલ્ય (सेसेसु छट्ठाणवडिए) શેષમાં ષટસ્થાન પતિત (अजहण्णमणुक्कोसाभिणि-

स्थानपतितः, अजघन्यानुत्कृष्टाभिनिबोधिकज्ञानी यथा उत्कृष्टाभिनिबोधिकज्ञानी, नवरं स्थित्या चतुःस्थानपतितः, स्वस्थाने षट्स्थानपतितः, एवं श्रुतज्ञानी अपि, जघन्यावधिज्ञानिनां भदन्त ! पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानां पृच्छा, गौतम ! अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते–जघन्यावधिज्ञानीनां पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जघन्यावधिज्ञानी पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिको जघन्यावधिज्ञानिनः पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकस्य द्रव्यार्थतया

स्थानपतित (अजहण्णमणुक्कोसाभिणिबोहियनाणी जहा उक्कोसाभिणिबोहियनाणी) मध्यम आभिनिबोधिक ज्ञानी उत्कृष्ट आभिनिबोधिक ज्ञानी के समान (नवरं) विशेष (ठिईए चउट्ठाणवडिए) स्थिति से चतुस्थानपतित (सट्ठाणे छट्ठाणवडिए) स्वस्थान में षट्स्थानपतित (एवं सुयनाणी वि) इसी प्रकार श्रुतज्ञानी भी

(जहण्णोहिनाणीणं भंते ! पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं पुच्छा) हे भगवन् ! जघन्य अवधिज्ञानी पंचेन्द्रिय तिर्यञ्चों के कितने पर्याय कहे हैं ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ–जहण्णोहिनाणीणं पंचिदियतिरिक्खजोणियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) किस कारण से हे भगवन् ! ऐसा कहा है कि जघन्य अवधिज्ञानी पंचेन्द्रिय तिर्यंचो के अनन्त पर्याय हैं ? (गोयमा !) हे गौतम ! (जहण्णोहिणाणी पंचिंदियतिरिक्खजोणिए जहण्णोहिनाणिस्स पंचिंदिय तिरिक्खजोणियस्स) जघन्य अवधिज्ञानी पंचेन्द्रिय तिर्यंच जघन्य अवधिज्ञानी पंचेन्द्रिय तिर्यंच से

बोहियनाणी जहा उक्कोसाभिणिबोहियणाणी) મધ્યમ આભિનિબોધિકજ્ઞાની ઉત્કૃષ્ટ આભિનિબોધિક જ્ઞાનીના સમાન (नवर) વિશેષ (ठिईए चउट्ठाणवडिए) સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન પતિત છે (सट्ठाणे छट्ठाणवडिए) સ્વસ્થાનમા ષટસ્થાન પતિત (एवं सुयनाणी वि) એ પ્રકારે શ્રુતજ્ઞાની પણ સમજવા.

(जहण्णोहिनाणीणं भंते ! पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं पुच्छा) હે ભગવન્ ! જઘન્ય અવધિજ્ઞાની પચેન્દ્રિય તિર્યંચોના કેટલા પર્યાય કહ્યા છે ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ–जहण्णोहिनाणीणं पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता) હે ભગવન્ શા કારણે એવું કહ્યુ છે કે જઘન્ય અવધિજ્ઞાની પચેન્દ્રિય તિર્યંચોના અનન્ત પર્યાય છે (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णोहिणाणी पंचिदिय तिरिक्खजोणिए जहण्णोहिनाणिस्स पंचिंदियतिरिक्खजोणियस्स) જઘન્ય અવધિજ્ઞાની પચેન્દ્રિય તિર્યંચ જઘન્ય અવધિજ્ઞાની પંચેન્દ્રિય તિર્યંચથી (दव्वट्ठयाए तुल्ले)

तुल्यः, प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया चतुः स्थानपतितः, स्थित्या त्रिस्थानपतितः, वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः आभिनिबोधिकज्ञानश्रुतज्ञानपर्यवैः षट्स्थानपतितः अवधिज्ञानपर्यवैस्तुल्यः, अज्ञानानि न सन्ति, चक्षुर्दर्शनपर्यवैः अचक्षुर्दर्शनपर्यवैश्च अवधिदर्शनपर्यवैः षट्स्थानपतितः, एवमुत्कृष्टावधिज्ञानी अपि, अजघन्यानुत्कृष्टावधिज्ञानी अपि एवञ्चैव, नवरं स्वस्थाने षट्स्थानपतितः, यथा आभिनिबोधिकज्ञानी तथा मत्यज्ञानी, श्रुताज्ञानी च, यथा

(दव्वट्टयाए तुल्ले) द्रव्य की अपेक्षा तुल्य (पएसट्टयाए तुल्ले) प्रदेशों की अपेक्षा तुल्य (ओगाहणट्टयाए चउट्ठाणवडिए) अवगाहना से चतुःस्थानपतित (ठिईए तिट्ठाणवडिए) स्थिति से त्रिस्थानपतित (वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं) वर्ण, गंध, रस, स्पर्श के पर्यायों से (आभिणिबोहियनाणसुयणाणपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए) मतिज्ञान श्रुतज्ञान के पर्यायों से षट्स्थानपतित (ओहिनाणपज्जवेहिं तुल्ले) अवधिज्ञान के पर्यायों से तुल्य (अन्नाणा नत्थि) अज्ञान उसमें नहीं होते। (चक्खुदंसणपज्जवेहिं अचक्खुदंसणपज्जवेहि य) चक्षुदर्शन के पर्यायों और अचक्षुदर्शन के पर्यायों से (ओहिदंसणपज्जवेहि) अवधिदर्शन के पर्यायों से (छट्ठाणवडिए) षट्स्थानपतित (एवं उक्कोसोहिनाणी वि) इसी प्रकार उत्कृष्ट अवधिज्ञानी भी (अजहण्णमणुक्कोसोहिनाणी वि एवं चेव) मध्यम अवधिज्ञानी भी इसी प्रकार (णवरं) विशेष (सट्ठाणे छट्ठाणवडिए) स्वस्थान में षट्स्थानपतित है

(जहा अभिणिबोहियनाणी तहा मइ अण्णाणी सुय अण्णाणी)

દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય (पएसट्ठयाए तुल्ले) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય (ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाण वडिए) અવગાહનાથી ચતુઃસ્થાન પતિત (ठिइए तिट्ठाण वडिए) સ્થિતિની ત્રિસ્થાન પતિત (वण्ण गंध रस फास पज्जवेहि) વર્ણ ગંધ-રસ-સ્પર્શના પર્યાયોથી (आभिणिबोहियनाण सुयणाणपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए) મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાનના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત (ओहिणाणपज्जवेहिं तुल्ले) અવધિ જ્ઞાનના પર્યાયોથી તુલ્ય (अन्नाणा नत्थि) અજ્ઞાન તેને નથી હોતું (चक्खुदंसण पज्जवेहिं अचक्खुदंसणपज्जवेहिं य) ચક્ષુદર્શનના પર્યાયો અને અચક્ષુદર્શનના પર્યાયોથી (ओहिदंसणपज्जवेहि) અવધિજ્ઞાનના પર્યાયોથી (छट्ठाणवडिए) ષટસ્થાન પતિત (एवं उक्कोसोहिनाणी वि) એ રીતે ઉત્કૃષ્ટ અવધિજ્ઞાની પણ (अहण्णमणुक्कोसोहिनाणी वि एवं चेव) મધ્યમ અવધિજ્ઞાની પણ એ પ્રકારે (णवरं) વિશેષ (सट्ठाणे छट्ठाणवडिए) સ્વસ્થાનમાં ષટસ્થાન પતિત છે

(जहा आभिणिबोहियनाणी तहा मइ अण्णाणी सुय अण्णाणी) જેવી

अवधिज्ञानी तथा विभङ्गज्ञानी अपि, चक्षुर्दर्शनी, अचक्षुर्दर्शनी च यथा आभिनिबोधिकज्ञानी, अवधिदर्शनी, यथा अवधिज्ञानी, यत्र ज्ञानानि, तत्र अज्ञानि न सन्ति, यत्र अज्ञानानि तत्र ज्ञानानि न सन्ति, यत्र दर्शनानि तत्र ज्ञानान्यपि अज्ञानान्यपि सन्तीन्ति भणितव्यम् ॥

टीका-अथ जघन्यावगाहनकानां पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानां पर्यवान् प्ररूपयितुमाह-'जहण्णोगाहणगाणं भंते ! पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं केवइया पज्जवा पण्णत्ता ?' गौतमः पृच्छति-हे भदन्त ! जघन्यावगाहनकानां-जघन्यम्

जैसी आभिनिबोधिकज्ञानी की वक्तव्यता वैसी ही मत्यज्ञानी और श्रुताज्ञानी की (जहा ओहिनाणी तहा विभंगनाणी वि) जैसी अवधिज्ञानी की वक्तव्यता वैसी ही विभंगज्ञानी की (चक्खुदंसणी अचक्खुदंणी जहा आभिणिबोहियनाणी) चक्षुदर्शनी और अचक्षुदर्शनी आभिनिबोधिकज्ञानी के समान (ओहिदंसणी जहा ओहिनाणी) अवधिदर्शनी अवधिज्ञानी के समान (जत्थ नाणा तत्थ अन्नाणा नत्थि) जहां ज्ञान हैं वहां अज्ञान नहीं है (जत्थ अण्णाणा तत्थ णाणा नत्थि) जहां अज्ञान हैं वहां ज्ञान नहीं है (जत्थ दंसणा तत्थ णाणा वि अण्णाणा वि अत्थित्ति भाणियव्वं) जहां दर्शन हैं वहां ज्ञान भी और अज्ञान भी होते हैं ऐसा कहना चाहिए ।

टीकार्थ-अब जघन्य अवगाहनावाले पंचेन्द्रिय तिर्यंच जीवों के पर्यायों की प्ररूपणा की जाती है-

गौतम प्रश्न करते हैं-हे भगवन् ! जघन्य अवगाहना वाले पंचेन्द्रिय

રીતે આભિનિબોધિકજ્ઞાનીની વક્તવ્યતા તેવીજ રીતે મત્યજ્ઞાની અને શ્રુતાજ્ઞાનીની (जहा ओहिनाणी तहा विभंगनाणी वि) જેવી અવધિજ્ઞાનીની વક્તવ્યતા તેવીજ વિભંગજ્ઞાનીની (चक्खुदंसणी अचक्खुदंसणी जहा आभिणिबोहियनाणी) ચક્ષુદર્શની અને અચક્ષુદર્શની આભિનિબોધિકજ્ઞાનીના સમાન (ओहिदंसणी जहा ओहिनाणी) અવધિદર્શની અવધિજ્ઞાનીના સમાન (जत्थ णाणा तत्थ अन्नाणा नत्थि) જ્યાં જ્ઞાન છે ત્યાં અજ્ઞાન નથી (जत्थ अण्णाणा तत्थ णाणा णत्थि) જ્યાં અજ્ઞાન છે ત્યાં જ્ઞાન નથી (जत्थ दंसणा तत्थ णाणा वि अण्णाणा वि अत्थित्ति भाणियव्वं) જ્યાં દર્શન છે ત્યા જ્ઞાન પણ છે અને અજ્ઞાન પણ હોય છે એવું કહેવુ જોઈએ.

ટીકાર્થ-હવે જઘન્ય અવગાહનાવાળા પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ જીવોના પર્યાયોની પ્રરૂપણા કરાય છે—

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવન્ ! જઘન્ય અવગાહનાવાળા પંચે-

अवगाहनं-शरीरोच्छ्रयो येषां ते जघन्यावगाहनकास्तेषां, पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः? भगवान् आह-'गोयमा' हे गौतम! 'अणंता पज्जवा पण्णत्ता' जघन्यावगाहनकानां पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, गौतमस्तत्र कारणं पृच्छति-'से केणट्ठेणं भंते! एवं वुच्चइ-जहण्णोगाहणगाणं पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता?' हे भदन्त! तत्-अथ, केनार्थेन-कथं तावत् एवम्-उक्तरीत्या, उच्यते जघन्यावगाहनकानां पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः? इति, भगवान् आह-'गोयमा!' हे गौतम! 'जहण्णोगाहणए पंचिंदियतिरिक्खजोणिए' जघन्यावगाहनकः पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकः 'जहण्णोगाहणयस्स पंचिंदियतिरिक्खजोणियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले' जघन्यावगाहनकस्य पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, एकश्च द्रव्यमनन्तपर्यायं भवतीति न्यायेन एकत्वसंख्याविशिष्टो द्रव्यरूपपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकोपि जघन्यावगाहनकः अनन्तपर्यायो भवतीति भावः; एवं 'पएसट्ठयाए तुल्ले' प्रदेशार्थतया तुल्यो भवति, तथा च द्रव्यस्य सप्रदेशाप्रदेशभेदेन द्वैविध्यात् परमाणुरूपपुद्गलद्रव्यस्याप्रदेशत्वेऽपि स्कन्धरूपपुद्गलद्रव्यस्य सप्रदेशत्वेन स्कन्धद्रव्यस्यानन्तपर्यायसंभवात्, 'ओगा-

---

तिर्यंच के कितने पर्याय हैं?

भगवान् ने उत्तर दिया हे गौतम! पंचेन्द्रिय तिर्यंचों के अनन्त पर्याय हैं।

गौतम पुनः प्रश्न करते हैं-हे भगवन्! ऐसा कहने का क्या कारण है कि पंचेन्द्रिय तिर्यंचों के अनन्त पर्याय हैं?

भगवन्-हे गौतम! एक जघन्य अवगाहना वाला पंचेन्द्रिय तिर्यंच दूसरे जघन्य अवगाहना वाले पंचेन्द्रिय तिर्यंच से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य है, प्रदेशों की अपेक्षा भी तुल्य है' क्योंकि दोनों के ही लोकाकाशप्रमाण असंख्यात-असंख्यात प्रदेश होते हैं, अवगाहना की अपेक्षा

न्द्रिय तिर्यंयोना केटला पर्याय छे?

શ્રી ભગવાને ઉત્તર આપ્યો-હે ગૌતમ! પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોના અનન્ત પર્યાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવન્! એવું કહેવાનું શું કારણ છે કે પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોના અનન્ત પર્યાય છે?

શ્રી ભગવાન્-ગૌતમ! એક જઘન્ય અવગાહનાવાળા પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ બીજા જઘન્ય અવગાહનાવાળા પંચેન્દ્રિય તિર્યંચથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે, પ્રદેશોની અપેક્ષાએ પણ તુલ્ય છે, કેમકે બન્નેના લોકાકાશ પ્રમાણ અસંખ્યાત અસંખ્યાત પ્રદેશ હોય છે. અવગાહનાની અપેક્ષાએ પણ તુલ્ય છે, કેમકે

हणट्ठयाए तुल्ले' अवगाहनार्थतया शरीरोच्छ्रयरूपतया तुल्यो भवति उभयेषामपि जघन्यावगाहनकत्वात् किन्तु 'ठिईए तिट्ठाणवडिए' स्थित्या-आयुः कर्मानुभवलक्षणस्थित्यपेक्षया, त्रिस्थानपतितो भवति न तु चतुः स्थानपतितः, पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकस्य संख्येयवर्षायुष्कस्यैव जघन्यावगाहनकत्वेन असंख्येयवर्षायुष्कस्य जघन्यावगाहनकत्वाभावात् तत्र कारणन्तु असंख्येयवर्षायुष्काणाम् पञ्चेन्द्रियतिरश्चां महाशरीरतया कङ्ककुक्षिपरिणामत्वेन पुष्टाहारत्वात् प्रबलधातूपचयाच्च तेषां प्रभूतशुक्रनिषेकसद्भावः, शुक्रनिषेकानुसारेण च तिर्यग्मनुष्याणामुत्पत्ति समयेऽवगाहना भवतीति न तेषां जघन्यावगाहना संभवति अपितु संख्येयवर्षायुष्काणामेव तदवगाहना, संख्येयवर्षायुषश्च स्थित्यपेक्षया त्रिस्थानपतितएव भवन्ति न चतुःस्थानपतिताः, तदभिलापाश्च पूर्वोपदर्शितदिशाऽवसेयाः, 'वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं दोहिं नाणेहिं' वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः, द्वाभ्यां ज्ञानाभ्याम्-मतिश्रुतलक्षणाभ्याम् 'दोहिं अन्नाणेहिं, दोहिं दंसणेहिं छट्ठाणवडिए' द्वाभ्यामज्ञानाभ्याम्-

भी तुल्य है क्यों कि दोनों ही जघन्य अवगाहना वाले है किन्तु स्थिति अर्थात् आयु संबंधी कालमर्यादा की अपेक्षा त्रिस्थानपतित होता है, चतुःस्थानपतित नहीं होता क्योंकि जघन्य अवगाहना वाला पंचेन्द्रिय तिर्यंच संख्यात वर्षों की आयु वाला ही होता है, असंख्यात वर्षों की आयु वाले के जघन्य अवगाहना नही होती। इसी से यहां जघन्य अवगाहना वाले को स्थिति की अपेक्षा त्रिस्थानपतित कहा है। उन स्थानों का उच्चारण पहले के समान समझ लेना चाहिए अर्थात् असंख्यातभाग हीन, संख्यातभाग हीन, संख्यातगुण हीन और असंख्यातभाग अधिक, संख्यातभाग अधिक तथा संख्यातगुण अधिक। वह वर्ण, गंध, रस और स्पर्श के पर्यायों से, मति-श्रुत रूप दो ज्ञानों से, मत्यज्ञान और श्रुताज्ञान रूप दो अज्ञानों

બન્ને જઘન્ય અવગાહનાવાળા છે, પણ સ્થિતિ અર્થાત્ આયુસંબંધિ કાળ મર્યાદાની અપેક્ષાએ ત્રિસ્થાન પતિત થાય છે, ચતુઃસ્થાન પતિત નથી થતાં, કેમકે જઘન્ય અવગાહનાવાળા પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ સંખ્યાત વર્ષોની આયુષ્યવાળા જ બને છે, અસંખ્યાત વર્ષોની આયુવાળાની જઘન્ય અવગાહના નથી થતી. તેથીજ અહીં જઘન્ય અવગાહનાવાળાને સ્થિતિની અપેક્ષાએ ત્રિસ્થાન પતિત કહ્યા છે. તે ત્રિસ્થાનોના ઉચ્ચારણ પહેલાની જેમ સમજી લેવાં જોઈએ, અર્થાત્ અસંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ગુણહીન અને અસંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ભાગ અધિક તથા સંખ્યાત ગુણ અધિક. તે વર્ણ, ગંધ રસ અને સ્પર્શના પર્યાયોથી, મતિ-શ્રુત રૂપ બે જ્ઞાનોથી, મત્યજ્ઞાન અને શ્રુતા

मत्यज्ञानश्रुताज्ञानाभ्याम्, द्वाभ्यां दर्शनाभ्यां-चक्षुरचक्षुर्दर्शनाभ्यां षट्स्थानपतितो भवति, तथा च जघन्यावगाहनकस्य पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकस्य संख्येयवर्षायुष्कस्यापर्याप्तत्वेन अपर्याप्तस्यापि तस्याल्पकायानां मध्ये समुत्पद्यमानतयाऽवधिविभङ्गज्ञानासंभवात्, ज्ञानद्वयम्, अज्ञानद्वयश्चोक्तम्, यद्यप्यग्रे विभङ्गज्ञानसहितस्य नरकादुद्धृत्य संख्येयवर्षायुष्काणां पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानां मध्ये समुत्पद्यमानत्वं वक्ष्यते तथापि तस्य महाकायेषु समुत्पद्यमानपरकतया अल्पकायस्य विषयाभावात् न तेन कोऽपि विरोधः समुद्भावनीयस्तथा स्वाभाव्यात्, प्रकृतषट्स्थानपतितत्वाभिलापास्तु वर्णादिभिः जघन्यावगाहनकः पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिको जघन्यावगाहनकस्य पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकस्य अनन्तभागहीनो वा, असंख्येयभागहीनो वा, संख्येयभागहीनो वा, संख्येयगुणहीनो वा, असंख्येयगुणहीनो वा, अनन्तगुणहीनो वा भवति, एवमेव अनन्तभागाभ्यधिको वा, असंख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयगुणाभ्यधिको वा, असंख्येयगुणाभ्यधिको वा, अनन्तगुणाभ्यधिको वा भवति, इत्येवं रीत्या-

---

से चक्षुदर्शन और अचक्षुदर्शन के पर्यायों से षट्स्थानपतित होता है। यहां यह बात ध्यान में रखनी चाहिए कि जघन्य अवगाहना वाला पंचेन्द्रिय तिर्यंच अपर्याप्त होता है और अपर्याप्त होकर अल्पकाय वाले जीवों में उत्पन्न होता है अतएव उसमें अवधिज्ञान या विभंगज्ञान का संभव नहीं है, । इस कारण यहां दो ज्ञानों और दो अज्ञानों का ही उल्लेख किया गया है। यद्यपि आगे कहेंगे कि कोई जीव विभंगज्ञानके साथ नरक से निकल कर संख्यात वर्षों की आयु वाले पंचेन्द्रिय तिर्यंचों में उत्पन्न होता है तथापि वह महाकाय वालों में ही उत्पन्न हो सकता है, अल्पकाय वालों में नहीं, अतःकोई विरोध नहीं समझना चाहिए। अवगाहना में षट्स्थानपतित होता नहीं है।

જ્ઞાન રૂપ બે અજ્ઞાનોથી, ચક્ષુદર્શન અને અચક્ષુદર્શનના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે.

અહિં આ વાત ધ્યાનમા રાખવી જોઈએ કે જઘન્ય અવગાહનાવાળા પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ અપર્યાપ્ત થાય છે અને અપર્યાપ્ત થઈને અલ્પ કાય વાળા જીવોમાં ઉત્પન્ન થાય છે, તેથીજ તેમાં અવધિજ્ઞાન અગર વિભંગ જ્ઞાનનો સંભવ નથી, એ કારણે અહિં બે જ્ઞાન અને બે અજ્ઞાનોનો જ ઉલ્લેખ કરાયો છે. યદ્યપિ આગળ કહેશે કે કોઇ જીવ વિભંગજ્ઞાનની સાથે નરકમાંથી નિકળીને સંખ્યાત વર્ષોની આયુષ્યવાળા પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. તો પણ તે મહાકાયવાળામાં જ ઉત્પન્ન થઇ શકે છે. અલ્પકાયવાળામાં નહિ તેથી કોઈ વિરોધ સમજવો ન જોઈએ, અવગાહનાવાળામાં પટસ્થાન પતિત બનતા નથી.

ऽवसेयाः, 'उक्कोसोगाहणए वि एवं चेव' उत्कृष्टावगाहनकोऽपि पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकः उत्कृष्टावगाहनकस्य पञ्चेन्द्रियतिर्यग् योनिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया तुल्यः स्थित्या त्रिस्थानपतितः, वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः षट्स्थानपतितः, किन्तु 'णवरं तिहिं नाणेहिं तिहिं अन्नाणेहिं छट्ठाणवडिए' नवरं-पूर्वापेक्षया विशेषस्तु त्रिभिर्ज्ञानैः-मतिश्रुतावधिलक्षणैः, त्रिभिरज्ञानैः-मत्यज्ञान श्रुताज्ञानविभङ्गज्ञानरूपाज्ञानैश्च षट्स्थानपतितो भवति, तत्र त्रीणि अज्ञानानि तु एवं रीत्याऽवसेयानि-यस्य योजनसहस्रं शरीरावगाहना भवति स उत्कृष्टावगाहनकः संख्येयवर्षायुष्कः एव भवति पर्याप्तश्च, तस्मात् तस्य त्रीणि अज्ञानानि संभवन्ति, स्थित्यपेक्षयापि चासौ पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिक उत्कृष्टावगाहनकस्त्रिस्थानपतित एव भवति न तु चतुः स्थानपतितः, तस्य

षट्स्थान का विवेचन पहले आ चुका है अतः यहां आवश्यक नहीं

इसी प्रकार उत्कृष्ट अवगाहना वाले की वक्तव्यता भी समझलेनी चाहिए, अर्थात् एक उत्कृष्ट अवगाहना वाले पंचेन्द्रिय तिर्यंच दूसरे उत्कृष्ट अवगाहना वाले पंचेन्द्रिय तिर्यंच से द्रव्य की दृष्टि से प्रदेशों की दृष्टि से तथा अवगाहना की दृष्टि से तुल्य होता है, स्थिति की दृष्टि से त्रिस्थानपतित होता है, वर्ण रस, गंध और स्पर्श के पर्यायों से षट्स्थानपतित होता है। विशेष यह है कि उसमें तीन ज्ञान या तीन अज्ञानका संभव है अतएव तीन ज्ञानों और तीन अज्ञानों से षटस्थानपतित होता है। उसमें तीन अज्ञान इस प्रकार जानने चाहिए जिस पंचेन्द्रिय तिर्यंच की अवगाहना एक हजार योजन की होती है, वह उत्कृष्ट अवगाहनावाला कहा जाता है। वह संख्यात वर्ष की आयु वाला और पर्याप्त ही होता है। अतएव उसमें तीन

षटस्थाननुं विवेचन पहेला आवी गयुं छे. तेथी अहि कहेवानु आवश्यक नथी.

એ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળાની વક્તવ્યતા પણ સમજી લેવી જોઇએ અર્થાત્ ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા પચેન્દ્રિય તિર્યંચ બીજા ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના વાળા પંચેન્દ્રિય તિર્યંચથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિથી પ્રદેશોની દૃષ્ટિથી તથા અવગાહનાની દૃષ્ટિથી તુલ્ય થાય છે, સ્થિતિની દૃષ્ટિથી ત્રિસ્થાન પતિત થાય છે. વર્ણ ગ ધ રસ સ્પર્શના પર્યાયોથી ષટસ્થાન પતિત થાય છે વિશેષ એ છે કે તેમા ત્રણ જ્ઞાન અગર ત્રણ અજ્ઞાનનો સ ભવ છે, તેથીજ ત્રણ જ્ઞાનો અને ત્રણ અજ્ઞાનોથી ષટસ્થાન પતિત થાય છે. તેમાં ત્રણ અજ્ઞાન આ રીતે જાણવા જોઇએ જે પચેન્દ્રિય તિર્યંચની અવગાહના એક હજાર યોજનની થાય છે, તે ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના વાળા કહેવાય છે. તે સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા અને પર્યાપ્ત જ હોય છે.

संख्येयवर्षायुष्कत्वात्,

'जहा उक्कोसोगाहणए तहा अजहण्णमणुक्कोसोगाहणएवि' यथा उत्कृष्टावगाहनकः पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकः प्रतिपादितस्तथा अजघन्यानुत्कृष्टावगाहनकोऽपि पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकः प्रतिपादयितव्यः, किन्तु-'णवरं ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए' नवरं-पूर्वापेक्षया विशेषस्तु-अवगाहनार्थतया शरीरोच्छ्रयापेक्षया चतुः स्थानपतितो भवति, तस्य अजघन्यानुत्कृष्टावगाहनकस्य पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकस्यासंख्येयावगाहनाया अपि संभवात्, 'ठिईए चउट्ठाणवडिए' स्थित्या-आयुः कर्मानुभवलक्षणस्थित्यपेक्षया चतुः स्थानपतितो भवति, अजघन्यानुत्कृष्टावगाहनकस्य पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकस्यासंख्येयवर्षायुष्कस्यापि संभवेन पूर्वोक्तदिशा चतुः स्थानपतितत्वं तस्य संभवतीति भावः, गौतमः ! पृच्छति-'जहण्णठिइयाणं भंते ! पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं केवइया पज्जवा पज्जत्ता ?' हे भदन्त ! जघन्यस्थितिकानां-जघन्या स्थितिः-आयुः कर्मानुभवलक्षणा येषां ते जघन्यस्थितिकास्तेषां, पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ?

अज्ञानका संभव हैं।

मध्यम अवगाहना वाले पंचेन्द्रिय तिर्यंच की वक्तव्यता उत्कृष्ट अवगाहना वाले के समान समझनी चाहिए, किन्तु विशेषता यह है कि अवगाहना की दृष्टि से वह चतुःस्थनपतित होता है, क्योंकि मध्यम अवगाहना अनेक प्रकार की होती है। उसमें संख्यात-असंख्यातगुण हीनाधिकित हो सकती है। स्थिति की अपेक्षा से वह चतुःस्थानपतित भी है, क्योंकि मध्यम अवगाहनावाला असंख्यात वर्ष की आयु वाला भी हो सकता है।

गौतम-हे भगवन् ! जघन्य स्थिति वाले पंचेन्द्रिय तिर्यंचो के कितने पर्याय हैं ?

તેથીજ તેમા ત્રણ અજ્ઞાનનો સંભવ છે,

મધ્યમ અવગાહનાવાળા પચેન્દ્રિય તિર્યંચની વક્તવ્યતા ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળાની સમાન સમજવી જોઇએ કિન્તુ વિશેષતા એ છે કે અવગાહનાની દૃષ્ટિએ તે ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે, કેમકે મધ્યમ અવગાહના અનેક પ્રકારની હોય છે. તેમાં સંખ્યાત-અસંખ્યાત ગુણહીનાધિક થઇ શકે છે. સ્થિતિની અપેક્ષાએ તે ચતુઃસ્થાન પતિત પણ થઇ જાય છે. કેમકે મધ્યમ અવગાહનાવાળા અસંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા પણ થઇ શકે છે

શ્રી ગૌતમઃ-હે ભગવન્ ! જઘન્ય સ્થિતિવાળા પચેન્દ્રિય તિર્યંચોના કેટલા પર્યાય છે ?

भगवान् आह-'गोयमा' हे गौतम ! 'अणंता पज्जवा पण्णत्ता' जघन्यस्थितिक पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानाम् अनन्ताः पर्यवा प्रज्ञप्ताः, गौतमः पृच्छति-'से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-जहण्णठिइयाणं पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?' हे भदन्त ! तत्-अथ, केनार्थेन-कथं तावत्, एवम्-उक्तरीत्या, उच्यते यत् जघन्यस्थितिकानां पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ता ? इति, भगवान्-आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'जहण्णठिइए पंचिंदियतिरिक्खजोणिए' जघन्यस्थितिकः पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिको 'जहण्णठिइयस्स पंचिंदियतिरिक्खजोणियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले' जघन्यस्थितिकस्य पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, 'पएसट्ठयाए तुल्ले' प्रदेशार्थतया तुल्यो भवति, 'ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए' अवगाहनार्थतया चतुः स्थानपतितो भवति, जघन्यस्थितिक पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकस्यासंख्येयावगाहनाया अपि संभवेन उक्त चतुः स्थानपतितत्वं संभवति, 'ठिईए तुल्ले' स्थित्या-आयुः कर्मानुभवलक्षणस्थित्यपेक्षया जघन्यस्थितिक पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिको जघन्यस्थितिक पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकस्य तुल्यो भवति, 'वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं' वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः, 'दोहिं अन्नाणेहिं' द्वाभ्याम् अज्ञानाभ्याम् 'दोहिं दंसणेहिं छट्ठाणवडिए' द्वाभ्यां दर्शनाभ्यां षट्स्थानपतितो भवति, तथा च जघन्यस्थितिकपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिके

भगवन्-हे गौतम ! अनन्त पर्याय हैं ।

गौतम-हे भगवन् ! ऐसा कहने का क्या कारण है ?

भगवान्-हे गौतम ! जघन्य स्थितिक पंचेन्द्रिय तिर्यंच दूसरे जघन्य स्थितिक पंचेन्द्रिय तिर्यंच से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य, प्रदेशों की की दृष्टि से भी तुल्य किंतु अवगाहना की दृष्टि से चतुःस्थानपतित होता हैं । स्थिति की दृष्टि से तुल्य है । वर्ण, गंध, रस और स्पर्श के पर्यायों से दो अज्ञानों से, तथा दो दर्शनों की अपेक्षा से षट्स्थानपतित होता है । ध्यान रखना चाहिए कि जघन्य स्थिति

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામીઃ-હે ભગવન્ ! એમ કહેવાનું શું કારણ છે ?

શ્રી ભગવાન્-ગૌતમ ! જઘન્ય સ્થિતિક પચેન્દ્રિય તિર્યંચ બીજા જઘન્ય સ્થિતિક પંચેન્દ્રિય તિર્યંચથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે, પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ પણ તુલ્ય છે, પણ અવગાહનાની દૃષ્ટિએ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે. સ્થિતિની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે. વર્ણ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શના પર્યાયોથી, બે અજ્ઞાનથી તથા બે દર્શનોની અપેક્ષાએ ષટસ્થાન પતિત થાય છે. ધ્યાન રાખવું જોઈએ કે જઘન્ય સ્થિતિવાળા પચેન્દ્રિય તિર્યંચમાં બે અજ્ઞાન કહેલા છે,

अज्ञानद्वयमेवोक्तम् न तु ज्ञानद्वयम्, जघन्यस्थितिकस्य पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकस्य लब्ध्य पर्याप्तकस्यैव संभवेन तन्मध्ये सासादनसम्यग्दृष्टेरुत्पादासंभवात् तत्र ये अपर्याप्तका एव सन्तो म्रियन्ते न पुनः स्वयोग्य पर्याप्तीः सर्वाः प्राप्नुवन्ति ते लब्ध्यपर्याप्तका उच्यन्ते, ये च पुनः करणानि शरीरेन्द्रियाणि न तावन्निर्वर्तयन्ति अपि तु अवश्यं निर्वर्तयिष्यन्ति ते करणापर्याप्तका उच्यन्ते, तत्रैव सासादन-सम्यक्त्वं संभवति न तु लब्ध्यपर्याप्तकेषु इति भावः। 'उक्कोसठिइए वि एवं चेव' उत्कृष्ट स्थितिकोऽपि पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकः एवञ्चैव–जघन्यस्थितिक पञ्चे-न्द्रियतिर्यग्योनिकवदेव बोध्यः, किन्तु–'णवरं दो नाणा, दो अन्नाणा, दो दंसणा'

वाले पंचेन्द्रिय तिर्यंच में दो अज्ञान ही कहे गए हैं, उसमें दो ज्ञान नहीं होते, क्योंकि जघन्य स्थिति वाला पंचेन्द्रिय तिर्यंच लब्ध्यपर्याप्तक ही होता है और लब्ध्यपर्यायप्तकों में सासादनसम्यग्दृष्टि की उत्पत्ति होती नहीं। जो जीव अपर्याप्त अवस्था में ही मर जाते हैं और अपने योग्य पर्याप्तियों को पूर्ण नही कर पाते वे लब्ध्यपर्याप्तक कहलाते हैं। जिनकी अपने योग्य पर्याप्तियां पूरी नहीं हुई हैं किन्तु अन्तर्मुहूर्त में ही पूरी होने वाली हों, उन्हे करणापर्याप्तक कहते हैं। सासादन सम्यक्त्व करणापर्याप्तन जीवों में हो सकता है लब्ध्य-पर्याप्तकों में नहीं।

उत्कृष्ट स्थिति वाले पंचेन्द्रिय तिर्यंच का कथन जघन्य स्थितिवाले के समान ही समझना चाहिए, मगर विशेष यह है कि उनमें दो ज्ञान, दो अज्ञान और दो दर्शन कहने चाहिए। उत्कृष्ट स्थिति वाले पंचेन्द्रिय तिर्यंच तीन पल्योपम की स्थिति वाले होते हैं अतः उनमें नियम से

તેમાં બે જ્ઞાન નથી હોતાં કેમકે જઘન્ય સ્થિતિવાળા પંચેન્દ્રિયતિર્યંચ લબ્ધ્યપર્યાપ્તક હોય છે અને લબ્ધ્યપર્યાપ્તકોમાં સાસાદન સમ્યગ્દૃષ્ટિની ઉત્પત્તિ થતી નથી. જે જીવ અપર્યાપ્ત અવસ્થામાં જ મરી જાય છે અને પોતાના યોગ્ય પર્યાપ્તિયોને પૂર્ણ નથી કરતા તે લબ્ધ્યપર્યાપ્તક કહેવાય છે. જેઓની પોતાને યોગ્ય પર્યાપ્તિઓ પુરી નથી થઇ પણ અન્તર્મુહૂર્તમાંજ પુરી થનારી હોય તેમને કરણાપર્યાપ્ત કહે છે. સાસાદન સમ્યક્ત્વ કરણાપર્યાપ્તક જીવોમાં હોઇ શકે છે, લબ્ધ્યપર્યાપ્તકોમાં નહીં.

ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોનું કથન જઘન્ય સ્થિતિવાળાના સમાનજ સમજવું જોઈએ. ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ ત્રણ પલ્યો-પમની સ્થિતિવાળા થાય છે, તેથી તેઓમાં નિયમથી બે જ્ઞાન બે અજ્ઞાન જ

नवरं-पूर्वापेक्षया विशेषस्तु द्वे ज्ञाने-मति श्रुतलक्षणे, द्वे अज्ञाने-मत्यज्ञान श्रुताज्ञानरूपे, द्वे दर्शने च भवतः, उत्कृष्टस्थितिकस्य पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकस्य पल्योपमस्थितिकत्वेन नियमतोऽज्ञानद्वयं भवति, यदा तु षण्मासावशेषायुष्को वैमानिकेषु बद्धायुष्को भवति तदा तस्य ज्ञानद्वयं भवति इत्यभिप्रायेणैव 'द्वे ज्ञाने द्वे अज्ञाने' इत्युक्तम्

'अजहण्णमणुक्कोसठिइए वि एवं चेव' अजघन्यानुत्कृष्टस्थितिकोऽपि पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकः एवञ्चैव-पूर्ववदेवावसेयः, किन्तु 'णवरं ठिईए चउट्ठाणवडिए' स्थित्या-आयुः कर्मानुभवलक्षणस्थित्यपेक्षया चतुः स्थानपतितो भवति, अजघन्यानुत्कृष्टस्थितिकस्य पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकस्य संख्येयवर्षायुष्कस्य असंख्येयवर्षायुष्कस्यापि च समयोनत्रिपल्योपमस्थितिकस्य संभवे चतुःस्थानपतितत्वं संभवति, 'तिन्नि णाणा तिन्नि दंसणा' त्रीणि ज्ञानानि, त्रीणि अज्ञानानि,

---

दो ज्ञान दो अज्ञान ही होते हैं। जो ज्ञान वाले होते हैं वे वैमानिक की आयु बांधते हैं अतः उनमें दो ज्ञान होते हैं इस अभिप्राय से उनमें दो ज्ञान और दो अज्ञान कहे हैं,

मध्यम स्थितिवाले पंचेन्द्रिय तिर्यंच की वक्तव्यता भी इसी प्रकार समझनी चाहिए मगर विशेष-यह है कि स्थिति की अपेक्षा वह चतुः स्थापतित होता है। मध्यम स्थिति वाला तिर्यंच पंचेन्द्रिय संख्यात वर्ष की आयु वाला भी हो सकता है और असंख्यात वर्ष की आयु वाला भी होसकता है, क्योंकि एक समय कम तीन पल्योपम की आयु वाला भी मध्यमस्थितिक ही कहलाता है। इस कारण वह चतुःस्थानपतित कहा गया है। उसमें तीन ज्ञान, तीन अज्ञान और तीन दर्शन कहना चाहिए।

હોય છે જે જ્ઞાનવાળા હોય છે, તેઓ વૈમાનિકની જ આયુ બાંધે છે. તેથી તેમનામાં બે જ્ઞાન હોય છે. એ અભિપ્રાયથી તેઓમાં બે જ્ઞાન અને બે અજ્ઞાન કહ્યાં છે.

મધ્યમ સ્થિતિવાળા પંચેન્દ્રિય તિર્યંચની વક્તવ્યતા પણ એજ પ્રકારે સમજવી જોઇએ પણ વિશેષ એ છે કે સ્થિતિની અપેક્ષાએ તે ચતુઃસ્થાન પતિત બને છે મધ્યમ સ્થિતિવાળા તિર્યંચ પંચેન્દ્રિય સંખ્યાત વર્ષની આયુષ્યવાળા પણ થઇ શકે છે અને અસંખ્યાત વર્ષની આયુષ્યવાળા પણ થઇ શકે છે, કેમકે એક સમય ઓછા ત્રણ પલ્યોપમની આયુવાળા પણ મધ્યમ સ્થિતિક જ કહેવાય છે એ કારણે તે ચતુઃસ્થાન પતિત કહેલા છે. તેમા ત્રણ જ્ઞાન ત્રણ અજ્ઞાન અને ત્રણ દર્શન કહેવા જોઈ એ.

त्रीणि दर्शनानि भवन्ति, गौतमः पृच्छति 'जहण्णगुणकालगाणं भंते ! पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं पुच्छा' हे भदन्त ! जघन्यगुणकालकानां पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति पृच्छा, भगवान् आह–'गोयमा !' हे गौतम ! 'अणंता पज्जवा पण्णत्ता' जघन्यगुणकालकानां पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, गौतमः पृच्छति–'से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ–जहण्णगुणकालगाणं पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?' हे भदन्त ! तत्–अथ, केनार्थेन–कथं तावत् एवम् उक्तरीत्या, उच्यते यत्–जघन्यगुणकालकानां पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति, भगवान् आह–'गोयमा' हे गौतम ! 'जहण्णगुणकालए पंचिंदियतिरिक्खजोणिए' जघन्यगुणकालकः पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकः 'जहण्णगुणकालगस्स पंचिंदियतिरिक्खजोणियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले' जघन्यगुणकालकस्य पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति 'पएसट्ठयाए तुल्ले' प्रदेशार्थतया तुल्यो भवति, 'ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए' अवगाहनं–शरीरोच्छ्रयापेक्षया चतुःस्थानपतितो भवति, तदभिलापक्रमश्च पूर्वोक्तप्रदर्शितदिशा बोध्यः 'ठिइए चउट्ठाणवडिए' स्थित्या–आयुःकर्मानुभवलक्षणस्थित्यपेक्षया चतुःस्थानपतितो भवति, तदभिलापोऽपि पूर्ववदेवावसेयः, 'कालवण्णपज्जवेहिं तुल्ले' कृष्णवर्णपर्यवैस्तुल्यो भवति, 'अवसेसेहिं

गौतम–हे भगवन् ! जघन्यगुण काले पंचेन्द्रिय तिर्यंच के कितने पर्याय हैं ?

भगवान्–हे गौतम ! अनन्त पर्याय हैं।

गौतम–हे भगवन् ! ऐसा कहने का क्या कारण है ?

भगवान्–हे गौतम ! एक जघन्यगुण काला पंचेन्द्रिय तिर्यिंच दूसरे जघन्यगुण काले पंचेन्द्रिय तिर्यंच से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य होता है, प्रदेशों की दृष्टि से भी तुल्य होता है, अवगाहना की दृष्टि से चतुस्थानपतित होता है, स्थिति से भी चतुःस्थानपतित होता है।

શ્રીગૌતમસ્વામી–હે ભગવન્ ! જઘન્ય ગુણકાળા પંચેન્દ્રિય તિર્યંચના કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્–હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય છે

શ્રી ગૌતમ–હે ભગવન્ એવું કહેવાનું શું કારણ છે ?

શ્રીભગવાન્–હે ગૌતમ ! એક જઘન્ય ગુણ કાળા પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ બીજા જઘન્ય ગુણ કાળા પંચેન્દ્રિય તિર્યંચથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય થાય છે. પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ પણ તુલ્ય થાય છે અવગાહનાની દૃષ્ટિએ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે. સ્થિતિથી પણ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે કૃષ્ણવર્ણના પર્યાયોની અપે-

वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं' अवशेषैः वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः 'तिहिं नाणेहिं तिहिं अन्नाणेहिं' त्रिभिर्ज्ञानैः–मति श्रुतावधिलक्षणैः, त्रिभिरज्ञानैः–मत्यज्ञान श्रुताज्ञान विभङ्गज्ञानलक्षणाज्ञानैः 'तिहिं दंसणेहिं छट्ठाणवडिए' त्रिभिः दर्शनैः षट् स्थान-पतितो भवति, 'एवं उक्कोसगुणकालएवि' 'एवं–तथैव–जघन्यगुणकालकवदेव उत्कृष्टगुणकालकोऽपि पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकः उत्कृष्टगुणकालस्य पञ्चेन्द्रियतिर्य-ग्योनिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया चतुःस्थान-पतितो भवति, स्थित्या–चतुः स्थानपतितो भवति, कृष्णवर्णपर्यवैस्तुल्यः, अव-शेषैः वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः त्रिभिर्ज्ञानैः त्रिभिरज्ञानैः, त्रिभिर्दर्शनैः षट् स्थान-पतितो भवति, 'अजहण्णमणुक्कोसगुणकालए वि एवं चेव' अजघन्यानुत्कृष्टगुण-कालकोऽपि . पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकः एवञ्चैव–जघन्योत्कृष्टगुणकालरूपञ्चेन्द्रिय

कृष्ण वर्ण के पर्यायों की अपेक्षा तुल्य है, शेष वर्णों गंधों, रसों, स्पर्शों से, तीन ज्ञानों तीन अज्ञानों और तीन दर्शनों की अपेक्षा से षट्स्थानपतित होता है।

उत्कृष्टगुण काले की वक्तव्यता भी ऐसी ही समझनी चाहिए अर्थात् एक उत्कृष्टगुण काला पंचेन्द्रिय तिर्यंच दूसरे उत्कृष्ट गुण-काले पंचेन्द्रियतिर्यंच से द्रव्य और प्रदेशों की दृष्टि से तुल्य होता है, अवगाहना और स्थिति की दृष्टि से चतुःस्थानपतित होता है, कृष्ण वर्ण के पर्यायों से तुल्य, वर्ण गंध, रस और स्पर्श के पर्यायों से तथा तीन ज्ञानों तीन अज्ञानों और तीन दर्शनों से षट्-स्थानपतित होता है।

मध्यमगुण काले पंचिन्द्रिय तिर्यंच की वक्तव्यता भी जघन्य एवं उत्कृष्टगुण काले पंचेन्द्रिय तिर्यंच के समान समझना चाहिए।

क्षाએ તુલ્ય છે, શેષ વર્ણો, ગંધો, રસો, સ્પર્શોથી, ત્રણ જ્ઞાનો ત્રણ અજ્ઞાનો અને ત્રણ દર્શનોની અપેક્ષાએ ષટસ્થાન પતિત થાય છે.

ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કાળાની વક્તવ્યતા પણ એવીજ સમજવી જોઇએ અર્થાત્ એક ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કાળા પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ બીજા ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કાળા પંચેન્દ્રિય તિર્યંચથી દ્રવ્ય અને પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ તુલ્ય થાય છે, અવગાહના અને સ્થિતિની દૃષ્ટિએ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે, કૃષ્ણ વર્ણના પર્યાયોથી તુલ્ય, શેષ વર્ણ, ગંધ રસ અને સ્પર્શના પર્યાયોથી તથા ત્રણ જ્ઞાનો, ત્રણ અજ્ઞાનો અને ત્રણ દર્શનોથી ષટસ્થાન પતિત થાય છે.

મધ્યમ ગુણ કાળા પચેન્દ્રિય તિર્યંચની વક્તવ્યતા પણ જઘન્ય તેમજ ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કાળા પંચેન્દ્રિય તિર્યંચના સમાન સમજવી જોઈ એ. વિશેષ એ

तिर्यग्योनिकवदेवावसेयः, 'नवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए' नवरम्-पूर्वापेक्षया विशेपस्तु स्वस्थाने-मध्यमगुणकालकापेक्षया षट्स्थानपतितो भवति, 'एवं पंच-वण्णा, दो गंधा, पंचरसा, अट्ठफासा' एवम्-तथैव, पञ्चवर्णाः, द्वौ गन्धौ, पञ्च-रसाः, अष्टौ स्पर्शाः वक्तव्याः, गौतमः पृच्छति-'जहण्णाभिणिवोहियणाणीणं भंते ! पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं केवइया पज्जवा पण्णत्ता ?' हे भदन्त ! जघ-न्याभिनिवोधिकज्ञानिनां पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ?

भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'अणंता पज्जवा पण्णत्ता' जघन्याभि-निवोधिकज्ञानिनां पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, गौतमः पृच्छति-'से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-जहण्णाभिणिवोहियणाणीणं पंचिंदिय-तिरिक्खजोणियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?' हे भदन्त ! तत्-अथ, केनार्थेन-कथं तावत् एवम्-उक्तरीत्या, उच्यते यत्-जघन्याभिनिवोधिकज्ञानिनां पञ्चेन्द्रिय-तिर्यग्योनिकाना मनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति, भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! जहण्णाभिणिवोहियणाणी पंचिंदियतिरिक्खजोणिए' जघन्याभिनिवोधि-कज्ञानी पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकः 'जहण्णाभिणिवोहियणाणिस्स पंचिंदियतिरिक्ख-

---

विशेष यह कि मध्यमगुण काला स्वस्थान में भी षट्स्थानपतित होता है, क्योंकि मध्यमगुण काला अनन्त प्रकार का होता है, अतएव उसमें षट्स्थानपतित हीनाधिकता का संभव है। इस प्रकार पांचों वर्णो, दोनों गंधों पांचों रसो और आठों स्पर्शों की वक्त-व्यता समझलेनी चाहिए।

गौतम-हे भगवन् ! जघन्य आभिनिवोधिक ज्ञानी पंचेन्द्रिय तिर्यचों के कितने पर्याय हैं भगवन्-अनन्त पर्याय हैं।

गौतम-हे भगवन् ! इस प्रकार के कथन का क्या कारण है ?

भगवान्-हे गौतम ! एक जघन्य आभिनिवोधिकज्ञानी दूसरे जघ-

છે કે મધ્યમ ગુણ કાળા સ્વસ્થાનમા પણ પટસ્થાન પતિત થાય છે. કેમકે મધ્યમ ગુણ કાળા અનન્ત પ્રકારના હોય છે, તેથી જ તેમાં પટસ્થાન પતિત હીના-ધિકતાનો સંભવ છે. એજ પ્રકારે પાચ વર્ણો બન્ને ગધો, પાચ રસો અને આઠે સ્પર્શોની વક્તવ્યા સમજી લેવી જોઇએ.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ જઘન્ય આભિનિબોધિક જ્ઞાની પચેન્દ્રિય તિર્યચોના કેટલા પર્યાય છે ? શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ અનન્ત પર્યાય છે.

શ્રી ગૌતમ-હે ભગવન્ આ પ્રકારના કથનનુ શું કારણ છે ?

શ્રીભગવાન-હે ગૌતમ ! એક જઘન્ય આભિનિબોધિક જ્ઞાની બીજા જઘન્ય આભિનિબોધિક જ્ઞાનીથી દ્રવ્યથી અને પ્રદેશોથી તુલ્ય છે, અવગાહનાથી ચતુઃ-

जोणियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले' जघन्याभिनिबोधिकज्ञानिनः पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति 'पएसट्ठयाए तुल्ले' प्रदेशार्थतया तुल्यो भवति, 'ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए' अवगाहनार्थतया चतुः स्थानपतितो भवति 'ठिईए चउट्ठाणवडिए' स्थित्या–आयुः कर्मानुभवलक्षणस्थित्यपेक्षया चतुः स्थानपतितो भवति, असंख्येयवर्षायुपोऽपि पञ्चेन्द्रितिर्यग्योनिकस्य स्वभूमिकानुसारेण जघन्याभिनिबोधिकश्रुतज्ञानोपलम्भेन संख्येयवर्षायुपोऽसंख्येयवर्षायुषश्च जघन्याभिनिवोधिकश्रुतज्ञानसंभवेन स्थित्या चतुः–स्थानपतितो भवन्तीत्याशयः। 'वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए' वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः षट्स्थानपतितो भवति, 'आभिणिवोहियनाणपज्जवेहिं तुल्ले' आभिनिवोधिकज्ञानपर्यवैः तुल्यो भवति, 'सुयनाणपज्जवेहि छट्ठाणवडिए' श्रुतज्ञानपर्यवैः षट्स्थानपतितो भवति, 'चक्खुदंसणपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए' चक्षुर्दर्शनपर्यवैः षट्स्थानपतितो भवति, 'अचक्खुदंसणपज्जवेहिं छट्ठावणवडिए' अचक्षुर्दर्शनपर्यवैः षट्स्थानपतितो भवति, 'एवं उक्कोसाभिणिवोहियनाणीवि' एवम्–जघन्याभि-

---

न्य आभिनिबोधिक ज्ञानी से द्रव्य से और प्रदेशों से तुल्य है अवगाहना से चतुःस्थानपतित तथा स्थिति की अपेक्षा भी चतुःस्थानपतित होता है। असंख्यात वर्ष की आयु वाले पंचेन्द्रिय तिर्यंच में भी अपनी भूमिका के अनुसार जघन्य आभिनिबधिकज्ञान और श्रुतज्ञान पाये जाते हैं। इस प्रकार संख्यात वर्ष की आयु वालों में जघन्य मतिश्रुतज्ञान का संभव होने से यहां स्थिति की अपेक्षा चतुस्थानपतित कहा है, वर्ण, गन्ध, और स्पर्श के पर्यायों से षट्स्थानपतित होता है। आभिनिबोधिकज्ञान के पर्यायों से तुल्य होता है। श्रुतज्ञान के पर्यायों से षट्स्थानपतित होता है। चक्षुदर्शन और अचक्षुदर्शन के पर्यायों से षट्स्थानपतित होता।

स्थान પતિત તથા સ્થિતિની અપેક્ષાએ પણ ચતુસ્થાન પતિત થાય છે. અસંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા પંચેન્દ્રિય તિર્યંચમા પણ પોતાની ભૂમિકાના અનુસાર જઘન્ય આભિનિબોધિક જ્ઞાન અને શ્રુતજ્ઞાન મળી આવે છે. એ પ્રકારે સંખ્યાત વર્ષની અને અસખ્યાત વર્ષની આયુવાળામા જઘન્ય મતિ–શ્રુતજ્ઞાનનો સંભવ હોવાથી અહિ સ્થિતિની અપેક્ષાએ ચતુ.સ્થાન પતિત કહેલ છે. વર્ણ, રસ, ગંધ અને સ્પર્શના પર્યાયોથી તે ષટસ્થાન પતિત થાય છે. આભિનિબોધિક જ્ઞાનના પર્યાયોથી તુલ્ય થાય છે. શ્રુતજ્ઞાનના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે. ચક્ષુદર્શન અને અચક્ષુદર્શનના પર્યાયોથી ષટસ્થાન પતિત થાય છે.

निवोधिकज्ञानीपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकवदेव उत्कृष्टाभिनिवोधिकज्ञानी अपि, उत्कृष्टाभिनिवोधिकज्ञानिनः पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया चतुःस्थानपतितः, वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः षट्स्थानपतितः, आभिनिवोधिकज्ञानपर्यवैस्तुल्यः, श्रुतज्ञानपर्यवैः षट्स्थानपतितो भवति, चक्षुर्दर्शनपर्यवैः षट्स्थानपतितो भवति, किन्तु 'णवरं ठिइए तिट्ठाणवडिए' नवरम्-पूर्वापेक्षया विशेषस्तु स्थित्या आयुः कर्मानुभवलक्षणास्थित्यपेक्षया त्रिस्थानपतितो भवति, उत्कृष्टाभिनिवोधिकश्रुतज्ञानिनो नियमतः संख्येयवर्षायुष्कतया संख्येयवर्षायुष्कस्य च स्थित्या त्रिस्थानपतितत्वं भवति, तदभिलापश्च पूर्वोपदर्शितदिशाऽवसेयः, 'तिन्नि नाणा तिन्नि दंसणा' त्रीणि ज्ञानानि-मतिश्रुतावधिलक्षणानि, त्रीणि दर्शनानि भवन्ति, 'सट्ठाणे तुल्ले' स्वस्थाने तुल्यो भवति, 'सेसेसु छट्ठाणवडिए' शेषेषु षट्स्थानपतितो भवति, 'अजहण्णमणुक्कोसाभिणिवोहियनाणी

उत्कृष्ट आभिनिबोधिकज्ञानी के विषय में भी इसी प्रकार समझना चाहिए, अर्थात् एक उत्कृष्ट आभिनिबोधिकज्ञानी दूसरे उत्कृष्ट आभिनिबोधिकज्ञानी से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य, प्रदेशों की अपेक्षा तुल्य, अवगाहना की अपेक्षा चतुःस्थानपतित, वर्ण, गन्ध, रस और स्पर्श के पर्यायों से षट्स्थानपतित आभिनिबोधिकज्ञान के पर्यायों से षट्स्थानपतित, चक्षुदर्शन के पर्यायों से भी षट्स्थानपतित होता है। किन्तु विशेषता यह है कि स्थिति की अपेक्षा से वह त्रिस्थानपतित होता है। उसमें तीन ज्ञान एवं तीन अज्ञानपायेजाते हैं। वह स्वस्थान में तुल्य है अर्थात् उत्कृष्ट आभिनिबोधिकज्ञानी एक तिर्यंच पंचेन्द्रिय दूसरे उत्कृष्ट आभिनिबोधिक ति० पं० ज्ञानी के तुल्य ही होता है। शेषमें षट्स्थानपतित होता है।

ઉત્કૃષ્ટ આભિનિબોધિક જ્ઞાનીના વિષયમા પણ આ પ્રકારે સમજવું જોઇએ, અર્થાત્ એક ઉત્કૃષ્ટ આભિનિબોધિકજ્ઞાની બીજા ઉત્કૃષ્ટ આભિનિબોધિકજ્ઞાનીથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય, પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય, અવગાહનાની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત, વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શના પર્યાયોથી ષટસ્થાન પતિત, આભિનિબોધિકજ્ઞાનના પર્યાયોથી તુલ્ય શ્રુતજ્ઞાનના પર્યાયોથી ષટસ્થાન પતિત ચક્ષુદર્શન અને અચક્ષુદર્શનના પર્યાયોથી પણ ષટસ્થાન પતિત બને છે, કિન્તુ વિશેષતા એ છે કે સ્થિતિની અપેક્ષાએ તે ત્રિસ્થાન પતિત બને છે તેમાં ત્રણ જ્ઞાન અને ત્રણ અજ્ઞાન મળી આવે છે. તે સ્વસ્થાનમા તુલ્ય અર્થાત્ ઉત્કૃષ્ટ આભિનિબોધિક જ્ઞાની એક તિર્યંચ પંચેન્દ્રિય બીજા ઉત્કૃષ્ટ આભિનિબોધિક જ્ઞાની તિર્યંચ પંચેન્દ્રિયના તુલ્ય જ થાય છે. શેષ ષટસ્થાન પતિત થાય છે.

जहा उक्कोसाभिणिवोहियनाणी' अजघन्यानुत्कृष्टाभिनिवोधिकज्ञानी यथा उत्कृष्टाभिनिवोधिकज्ञानी प्रतिपादितस्तथा प्रतिपादनीयः, किन्तु 'णवरं ठिईए चउट्ठाणवडिए' नवरम्-पूर्वापेक्षया विशेषस्तु स्थित्या-आयुः कर्मानुभवलक्षणस्थित्यपेक्षया चतुःस्थानपतितो भवति, 'सट्ठाणे छट्ठाणवडिए' स्वस्थाने षट्स्थानपतितो भवति, 'एवं सुयनाणी वि' 'एवं पूर्ववदेव श्रुतज्ञानी अपि पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकः प्रतिपादनीयः,

गौतम ! पृच्छति-'जहण्णोहिनाणीणं भंते ! पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं पुच्छा' हे भदन्त ! जघन्यावधिज्ञानिनां पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति पृच्छा, भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'अणंता पज्जवा पण्णत्ता' जघन्यावधिज्ञानिनां पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, गोतमः पृच्छति-'से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-जहण्णोहिनाणीणं पंचिंदिय-

---

मध्यम आभिनिबोधिकज्ञानी उत्कृष्ट आभिनिबोधिकज्ञानी के समान है, मगर स्थिति की दृष्टि से वह चतुःस्थानपतित होता है स्वस्थान अर्थात् आभिनिबोधिक ज्ञान की दृष्टि से षट्स्थानपतित होता है, क्योंकि आभिनिबोधिकज्ञान के तरतम रूप पर्याय अनन्त होते हैं अतएव उसमें अनन्तगुणहीनता और अनन्तगुणअधिकता भी हो सकती है।

जैसी आभिनिबोधिकज्ञानी पंचेन्द्रिय तिर्यंच की वक्तव्यता कही है, वैसी ही श्रुतज्ञानी की वक्तव्यता भी समझ लेना चाहिए।

गौतम-हे भगवन् ! जघन्य अवधिज्ञानी पंचेन्द्रिय तिर्यंच के कितने पर्याय कहे हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं।

મધ્યમ આભિનિબોધિક જ્ઞાની ઉત્કૃષ્ટ આભિનિબોધિક જ્ઞાનીના સમાન છે. પણ સ્થિતિની દૃષ્ટિએ તે ચતુસ્થાન પતિત થાય છે. સ્વસ્થાન અર્થાત્ મધ્યમ આભિનિબોધિકજ્ઞાનની દૃષ્ટિએ ષટસ્થાન પતિત થાય છે કેમકે આભિનિબોધિક જ્ઞાનના તરતમ પર્યાય અનન્ત થાય છે તેથી જ તેમાં અનન્ત ગુણ હીનતા અને અનન્ત ગુણ અધિક પણ થઇ શકે છે.

જેવી આભિનિબોધિક પંચેન્દ્રિય તિર્યંચની વક્તવ્યતા કહી છે તેવી જ શ્રુતજ્ઞાનની વક્તવ્યતા પણ સમજી લેવી જોઈએ.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! જઘન્ય અવધિજ્ઞાની પંચેન્દ્રિય તિર્યંચના કેટલા પર્યાય કહ્યા છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે!

तिरिक्खजोणियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?' हे भदन्त ! तत्-अथ, केनार्थेन-कथं तावत् एवम्-उक्तरीत्या, उच्यते यत्-जघन्यावधिज्ञानिनां पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? भगवान् आह-'गोयमा !, हे गौतम ! 'जहन्नोहि नाणी पंचिंदियतिरिक्खजोणिए जहन्नोहिनाणिस्स पंचिंदियतिरिक्खजोणियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले' जघन्यावधिज्ञानी पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिको जघन्यावधिज्ञानिनः पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, 'पएसट्ठयाए तुल्ले' प्रदेशार्थतया तुल्यो भवति, 'ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए' अवगाहनार्थतया-शरीरोच्छ्रयापेक्षया चतुःस्थानपतितो भवति, 'ठिइए तिट्ठाणवडिए' स्थित्या-आयुः कर्मानुभवलक्षण स्थित्यपेक्षया त्रिस्थानपतितो भवति, असंख्येयवर्षायुषोऽवधिज्ञानासंभवात्, 'वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं अभिणिवोहियनाणसुयनाणपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए' वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः आभिनिवोधिकज्ञानश्रुतज्ञानपर्यवैः, षट्स्थानपतितो भवति, ओहिनाणपज्जवेहिं तुल्ले' अवधिज्ञानपर्यवैस्तु तुल्यो भवति, 'अन्नाणा नत्थि' अज्ञानानि न सन्ति, अवधिज्ञानिनाम् अज्ञानानि न भवन्ति, 'चक्खुदंसणपज्जवेहिं' चक्षुर्दर्शनपर्यवैः, 'अचक्खुदंसणपज्जवेहिं' अचक्षुर्दर्शनपर्यवैः 'ओहि

गौतम-हे भगवन् ! किस कारण से ऐसा कहते हैं ?

भगवान्—हे गौतम ! जघन्य अवधिज्ञानी पंचेन्द्रिय तिर्यंच दूसरे जघन्य अवधिज्ञानी पंचेन्द्रिय तिर्यंच से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य, अवगाहना की दृष्टि से चतुःस्थानपतित तथा स्थिति की अपेक्षा से त्रिस्थानपतित होता है, क्योंकि असंख्यात वर्ष की आयु वाले को अवधिज्ञान नहीं हो सकता। वर्ण, गंध, रस और स्पर्श के पर्यायों से, आभिनिबोधिक और श्रुतज्ञान के पर्यायों से षट्स्थान पतित होता है। अवधिज्ञान के पर्यायों से तुल्य होता है। अवधिज्ञानी में अज्ञान होते नहीं हैं। चक्षुदर्शन, अचक्षुदर्शन और अवधिदर्शन के पर्यायों से षट्स्थानपतित होता है।

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ શા કારણે એવું કહેલ છે?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય અવધિજ્ઞાની પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ બીજા જઘન્ય અવધિજ્ઞાની પંચેન્દ્રિય તિર્યંચથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે. પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે અવગાહનાની દૃષ્ટિએ ચતુઃસ્થાન પતિત તથા સ્થિતિની અપેક્ષાએ ત્રિસ્થાન પતિત થાય છે, કેમકે અસંખ્યાત વર્ષની આયુવાળાને અવધિજ્ઞાન નથી થઈ શકતું, વર્ણ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શના પર્યાયોથી આભિબોધિક અને શ્રુતજ્ઞાનના પર્યાયોથી ષટસ્થાન પતિત થાય છે. અવધિજ્ઞાનના પર્યાયોથી તુલ્ય થાય છે. અવધિજ્ઞાનીમાં અજ્ઞાન હોતું નથી. ચક્ષુદર્શન અચક્ષુદર્શન અને અવધિદર્શનના પર્યાયોથી ષટસ્થાન પતિત થાય છે.

दंसणपज्जवेहिय' अवधिदर्शनपर्यवैश्च 'छट्ठाणवडिए' षट् स्थानपतितो भवति, 'एवं उक्कोसोहिनाणी वि' एवम्-तथैव जघन्यावधिज्ञानी पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकवदेव उत्कृष्टावधिज्ञानी अपि उत्कृष्टावधिज्ञानिनः पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, प्रदेशार्थतया तुल्यो भवति, अवगाहनार्थतया चतुःस्थानपतितः, स्थित्या त्रिस्थानपतितः, वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः आभिनिबोधिकज्ञान श्रुताज्ञानपर्यवैः, षट्स्थानपतितः अवधिज्ञानपर्यवैस्तुल्यः, अज्ञानानि न भवन्ति, अचक्षुर्दर्शनपर्यवैः अवधिदर्शनपर्यवैः षट्स्थानपतितो भवति, 'अजहन्नोक्कोसोहि नाणी वि' एवं चेव अजघन्यानुत्कृष्टावधिज्ञानी अपि पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकः, एवञ्चेव जघन्योत्कृष्टावधिज्ञानी पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकवदेव प्रतिपत्तव्यः किन्तु 'णवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए' नवरम्-पूर्वापेक्षया विशेषस्तु स्वस्थाने-स्थितौ,

---

उत्कृष्ट अवधिज्ञानी जघन्यावधिज्ञानी के समान है, अर्थात् एक उत्कृष्टावधिज्ञानी पंचेन्द्रिय तिर्यंच दूसरे उत्कृष्टावधिज्ञानी पंचेन्द्रिय तिर्यंच से द्रव्य से तुल्य, प्रदेशों से तुल्य, अवगाहना से चतुःस्थानपतित स्थिति से त्रिस्थानपतित, वर्ण, गंध, रस, स्पर्श, आभिनिबोधिकज्ञान तथा श्रुतज्ञान के पर्यायों से षट्स्थानपतित, अवधिज्ञान के पर्यायों से तुल्य, अज्ञान उसमें होते नहीं, चक्षुदर्शन अचक्षुदर्शन और अवधिदर्शन के पर्यायों से षट्स्थानपतित होता है।

अजघन्यानुत्कृष्ट अवधिज्ञानी पंचेन्द्रिय तिर्यंच के विषय में भी इसी प्रकार जानना चाहिए। विशेषता यह है कि वह स्वस्थान में भी षट्स्थानपतित होता हैं अर्थात् एक मध्यम अवधिज्ञानी दूसरे मध्यम अवधिज्ञानी पंचेन्द्रिय तिर्यंच की अपेक्षा षट्स्थानपतित हीनाधिक हो सकता है।

ઉત્કૃષ્ટ અવધિજ્ઞાની જઘન્યાવધિજ્ઞાનીના સમાન છે, અર્થાત્ એક ઉત્કૃષ્ટાવધિજ્ઞાની પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ બીજા ઉત્કૃષ્ટાવધિજ્ઞાની પંચેન્દ્રિય તિર્યંચથી દ્રવ્યથી તુલ્ય, પ્રદેશોથી તુલ્ય, અવગાહનાથી ચતુઃસ્થાન પતિત સ્થિતિથી ત્રિસ્થાન પતિત, વર્ણ. ગંધ, રસ સ્પર્શ આભિનિબોધિક જ્ઞાન તથા શ્રુતજ્ઞાનના પર્યાયોથી ષટસ્થાન પતિત, અવધિજ્ઞાનના પર્યાયોથી તુલ્ય અજ્ઞાન તેમાં હોતુ નથી, ચક્ષુદર્શન, અને અવધિદર્શનના પર્યાયોથી ષટસ્થાન પતિત થાય છે.

અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટ અવધિજ્ઞાની પંચેન્દ્રિય તિર્યંચના વિષયમાં પણ એજ રીતે જાણવું જોઈએ. વિશેષતા એ છે કે તે સ્વસ્થાનમા પણ ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે. અર્થાત્ એક મધ્યમ અવધિજ્ઞાની બીજા મધ્યમ અવધિજ્ઞાની પંચેન્દ્રિય તિર્યંચની અપેક્ષાએ ષટસ્થાન પતિત હીનાધિક થઇ શકે છે,

षट्स्थानपतितो भवति, 'जहा आभिणिबोहियनाणी तहा मइ अन्नाणी सुय अन्नाणी य' यथा आभिनिबोधिकज्ञानी पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकः प्रतिपादितस्तथा मत्यज्ञानी श्रुताज्ञानी च पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकः प्रतिपादयितव्यः 'जहा ओहिनाणी तहा विभंगनाणी वि' यथा अवधिज्ञानी पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकः प्रतिपादितस्तथा-विभङ्गज्ञानी अपि पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकः प्रतिपादयितव्यः, तथा चावधिज्ञानिवद् विभङ्गज्ञानी अपि पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकः स्थित्या त्रिस्थानपतितो भवति असंख्येयवर्षायुषो विभङ्गज्ञानासंभवात्, तथाचोक्तं मूले टीकायाञ्च, 'ओहि विभंगेसु नियमा तिट्ठाणवडिए किं कारणं ! भन्नइ ओहिविभंगा असंखेज्जवासाउयस्स नत्थि' इति 'चक्खुदंसणी अचक्खुदंसणी य जहा आभिणिबोहियनाणी' चक्षुर्दर्शनी अचक्षुर्दर्शनीच पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिको यथा आभिनिबोधिकज्ञानी पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकः प्रतिपादितस्तथा प्रतिपादनीयः 'ओहिदंसणी जहा ओहिनाणी' अवधि-दर्शनी पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिको यथा उक्तस्तथा अवधिज्ञानी पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिको वक्तव्यः 'जत्थ नाणा तत्थ अन्नाणा नत्थि' यत्र ज्ञानानि भवन्ति तत्र अज्ञानानि

मत्यज्ञानी और श्रुताज्ञानी की वक्तव्यता आभिनिबोधिक-ज्ञानी के समान एवं विभंगज्ञानी की वक्तव्यता अवधिज्ञानी के समान समझ लेनी चाहिए। इस प्रकार विभंगज्ञानी पंचेन्द्रिय तिर्यंच दूसरे विभंगज्ञानी पंचेन्द्रिय तिर्यंच से स्थिति की दृष्टि से त्रिस्थानपतित होता है, क्योंकि असंख्यात वर्ष की आयु वाले को विभंगज्ञान नहीं हो सकता। मूल और टीका में भी कहा है–'अव-धिज्ञान और विभंगज्ञान में नियम से त्रिस्थानपतित होता है, क्या कारण है? कहते हैं–अवधिज्ञान और विभंगज्ञान असंख्यात वर्ष की आयु वाले को नहीं होते। चक्षुदर्शनी और अचक्षुदर्शनी की वक्तव्यता आभिनिबोधिकज्ञानी के समान है। अवधिदर्शनी पंचे-न्द्रिय तिर्यंच की वक्तव्यता अवधिज्ञानी पंचेन्द्रिय तिर्यंच के समान

મત્યજ્ઞાની અને શ્રુતાજ્ઞાનીની વક્તવ્યતા આભિનિબોધિકજ્ઞાનીના સમાન સમજવી. તેમજ વિભંગજ્ઞાનીની વક્તવ્યતા અવધિજ્ઞાનીના સમાન સમજી લેવી જોઈએ. એ પ્રકારે વિભંગજ્ઞાની પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ બીજા વિભંગજ્ઞાની પંચે-ન્દ્રિય તિર્યંચથી સ્થિતિની દૃષ્ટિએ ત્રિસ્થાન પતિત થાય છે, કેમકે અસંખ્યાત વર્ષની આયુવાળાને વિભંગજ્ઞાન નથી થઈ શકતું. મૂળ ટીકામા પણ કહ્યુ છે 'અવધિજ્ઞાન અને વિભંગજ્ઞાનમા નિયમથી ત્રિસ્થાન પતિત થઈ શકે છે, શું કારણ છે? કહે છે–અવધિજ્ઞાન અને વિભંગજ્ઞાન અસંખ્યાત વર્ષની આયુ વાળાને નથી હોતું, ચક્ષુદર્શની અને અચક્ષુદર્શનીની વક્તવ્યતા આભિનિબો-ધિક જ્ઞાનીના સમાન છે. અવધિદર્શની પંચેન્દ્રિય તિર્યંચની વક્તવ્યતા

न भवन्ति 'जत्थ अन्नाणा तत्थ नाणा नत्थि' यत्र अज्ञानानि भवन्ति तत्र ज्ञानानि न भवन्ति 'जत्थ दसणा तत्थ णाणावि अण्णाणावि अत्थित्ति भाणियव्वं' यत्र दर्शनानि भवन्ति तत्र ज्ञानानि अपि अज्ञानानि अपि भवन्ति इति भणितव्यम् ॥ सू० १० ॥

मनुष्यपर्यायवक्तव्यता—

मूलम्–जहण्णोगाहणगाणं भंते ! मणुस्साणं केवइया पज्जवा पण्णत्ता ? गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ जहण्णोगाहणगाणं मणुस्साणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णोगाहणए मणूस्से जहण्णोगाहणगस्स मणूसस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले पएसट्ठयाए तुल्ले, ओगाहणट्ठयाए तुल्ले, ठिईए तिट्ठाणवडिए, वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं तिहिं नाणेहि दोहिं अन्नाणेहिं तिहिं दंसणेहिं छट्ठाणवडिए, उक्कोसोगाहणए वि एवं चेव, नवरं ठिईए सिय हीणे सिय तुल्ले सिय अब्भहिए, जइ हीणे असंखिज्जइभाग हीणे अह अब्भहिए असंखेज्जइभाग अब्भहिए, दो नाणा दो अन्नाणा, दो दंसणा, अजहण्णमणुक्कोसोगाहणए वि एवं चेव, णवरं ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए, ठिईए चउट्ठाणवडिए आइल्लेहिं

है। जहां अज्ञान होते हैं वहां ज्ञान नहीं होते और जहां ज्ञान होते हैं वहां अज्ञान नहीं होते। जहां दर्शन हैं वहां ज्ञान भी होते हैं और अज्ञान भी हो सकते हैं, इस प्रकार कहना चाहिए, क्योंकि अज्ञान का ज्ञान के साथ और ज्ञान का अज्ञान के साथ विरोध है, मगर दर्शनोपयोग का न ज्ञान के साथ विरोध है और न अज्ञान के साथ ही। वह दोनों के साथ रहता हैं ॥ १० ॥

અવધિજ્ઞાની પંચેન્દ્રિય તિર્યંચના સમાન છે. જ્યાં અજ્ઞાન થાય છે, ત્યાં જ્ઞાન નથી થતું અને જ્યાં જ્ઞાન હોય છે ત્યાં અજ્ઞાન નથી હોતું જ્યાં દર્શન છે ત્યાં જ્ઞાન પણ થાય છે અને અજ્ઞાન પણ થાય છે એ રીતે કહેવું જોઇએ કેમકે અજ્ઞાનનો જ્ઞાનની સાથે અને જ્ઞાનનો અજ્ઞાનની સાથે વિરોધ છે. પરંતુ દર્શનોપયોગનો જ્ઞાનની સાથે પણ વિરોધ નથી તેમ અજ્ઞાનનો પણ વિરોધ નથી તે તો બન્નેની સાથે રહે છે. ॥ ૧૦ ॥

चउहिं नाणेहिं छट्ठाणवडिए, केवलदंसणपज्जवेहिं तुल्ले, तिहिं अन्नाणेहिं तिहिं दंसणेहिं छट्ठाणवडिए, केवलदंसणपज्जवेहिं तुल्ले जहण्णठिइयाणं भंते ! मणुस्साणं केवइया पज्जवा पण्णत्ता ? गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता, से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ जहण्णठिइयाणं मणुस्साणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णठिइए मणुस्से जहण्णठिइयस्स मणुसस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले पएसट्ठयाए तुल्ले, ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाण-वडिए, ठिईए तुल्ले, वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं दोहिं अन्ना-णेहिं दोहिं दंसणेहिं छट्ठाणवडिए, एवं उक्कोसठिइए वि, नवरं दो नाणा दो अन्नाणा दो दंसणा, अजहण्णमणुक्कोसठिइए वि एवं चेव, नवरं ठिईए चउट्ठाणवडिए, ओगाहणट्ठयाए चउ-ट्ठाणवडिए, आइल्लेहिं चउहिं नाणेहिं छट्ठाणवडिए, केवलनाण-पज्जवेहिं तुल्ले, तिहिं अन्नाणेहिं तिहिं दंसणेहिं छट्ठाणवडिए, केवलदंसणपज्जवेहिं तुल्ले। जहण्णगुणकालयाणं भंते ! मणु-स्साणं केवइया पज्जवा पण्णत्ता ? गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ जहण्णगुणकालयाणं मणु-स्साणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णगुणकालए मणूसे जहण्णगुणकालगस्स मणुसस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले पए-सट्ठयाए तुल्ले ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए, ठिईए चउ-ट्ठाणवडिए कालवण्णपज्जवेहिं तुल्ले, अवसेसेहिं, वण्णगंधरस-फासपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए, चउहिं नाणेहिं छट्ठाणवडिए, केव-लनाणपज्जवेहिं तुल्ले, तिहिं अन्नाणेहिं तिहिं दंसणेहिं छट्ठा-णवडिए, केवलदंसणपज्जवेहिं तुल्ले, एवं उक्कोसगुणकालए वि, अजहण्णमणुक्कोसगुणकालए वि एवं चेव, नवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए एवं पंच वन्ना, दो गंधा, पंच रसा अट्ठफासा भाणि-

यव्वा, जहण्णाभिणिबोहियनाणीणं मणुस्साणं केवइया पज्जवा पण्णत्ता ? गोयमा! अणंता पज्जवा पण्णत्ता, से केणट्ठेणं भंते! एवं वुच्चइ–जहण्णाभिणिबोहियनाणीणं मणुस्साणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णाभिणिबोहियणाणी मणुसे जहण्णाभिणिबोहियणाणिस्स मणुसस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले, पएसट्ठयाए तुल्ले ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए ठिईए चउ-ट्ठाणवडिए, वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए, आभिणि-बोहियनाणपज्जवेहिं तुल्ले सुयनाणपज्जवेहिं दोहिं दंसणेहिं छट्ठाणवडिए एवं उक्कोसाभिणिबोहियनाणि वि, नवरं आभि-णिबोहियनाणपज्जवेहिं तुल्ले, ठिईए तिट्ठाणवडिए, तिहिं नाणेहिं तिहिं दंसणेहिं छट्ठाणवडिए, अजहण्णमणुक्कोसाभि-णिबोहियनाणी जहा उक्कोसाभिणिबोहियनाणी, नवरं ठिईए चउट्ठाणवडिए, सट्ठाणे छट्ठाणवडिए, एवं सुयनाणी वि। जह-ण्णोहिनाणीणं भंते! मणुस्साणं केवइया पज्जवा पण्णत्ता ? गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता, से केणट्ठेणं भंते! एवं वुच्चइ जहण्णोहिनाणीणं मणुस्साणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णोहिनाणीमणुस्से जहण्णोहिनाणिस्स मणूसस्स दव्वट्ठ-याए तुल्ले, पएसट्ठयाए तुल्ले, ओगाहणट्ठयाए तिट्ठाणवडिए, ठिईए तिट्ठाणवडिए, वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं दोहिं नाणेहिं छट्ठाणवडिए, ओहिनाणपज्जवेहिं तुल्ले, मणपज्जवनाणपज्जवेहि छट्ठाणवडिए, तिहिं दंसणेहिं छट्ठाणवडिए, एवं उक्कोसोहि-नाणि वि, अजहण्णमणुक्कोसोहिनाणी एवं चेव, नवरं ओगा-हणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए, सट्ठाणे छट्ठाणवडिए, जहा ओहि-नाणी तहा मणपज्जवनाणी वि भाणियव्वे, नवरं ओगाहण-ट्ठयाए तिट्ठाणवडिए, जहा आभिणिबोहियनाणी तहा मइ-

अन्नाणी सुयअन्नाणी वि भाणियव्वे, जहा ओहिनाणी तहा विभंगनाणी वि भाणियव्वे, चक्खुदंसणी, अचक्खुदंसणी य जहा आभिणिबोहियणाणी, ओहिदंसणी जहा ओहिनाणी, जत्थ नाणा तत्थ अन्नाणा नत्थि, जत्थ अन्नाणा तत्थ नाणा-नत्थि, जत्थ दंसणा तत्थ णाणा वि अण्णाणा वि, केवलनाणीणं भंते! मणुस्साणं केवइया पज्जवा पण्णत्ता? गोयमा! अणंता पज्जवा पण्णत्ता, से केणट्ठेणं भंते! एवं वुच्चइ-केवलनाणीणं मणुस्साणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता? गोयमा! केवलनाणी मणूसे केवलनाणिस्स मणूसस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले, पएसट्ठ-याए तुल्ले ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए, ठिईए तिट्ठाणव डिए, वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए, केवलनाणपज्जवेहिं केवलदंसणपज्जवेहि य तुल्ले, एवं केवलदंसणी वि मणूसे भाणियव्वे, वाणमंतरा जहा असुरकुमारा, एवं जोइसियवेमा णिया नवरं सट्ठाणे ठिईए तिट्ठाणवडिए भाणियव्वे, से त्तं जीवपज्जवा ॥सू० ११॥

छाया—जघन्यावगाहनकानां भदन्त! मनुष्याणां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः? गौतम! अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, तत् केनार्थेन भदन्त! एव मुच्यते-जघन्या-

---

मनुष्यपर्याय वक्तव्यता

शब्दार्थ-(जहण्णोगाहणगाणं भंते! मणुस्साणं केवइया पज्जवा पण्णत्ता?) हे भगवन्! जघन्य अवगाहना वाले मनुष्यों के कितने पर्याय कहे हैं? (गोयमा! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) हे गौतम! अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्ठेणं भंते! एवं वुच्चइ-जहण्णोगाहणगाणं

મનુષ્ય પર્યાય વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ-(जहण्णोगाहणगाणं भंते! मणुस्साणं केवइया पज्जवा पण्णत्ता?) હે ભગવન્! જઘન્ય અવગાહનાવાળા મનુષ્યોના કેટલા પર્યાય કહ્યા છે? (गोयमा! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) હે ગૌતમ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (से केणट्ठेणं भंते! एवं वुच्चइ-जहण्णोगाहणगाणं मणूसाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता?) હે ભગવન્! શા

वगाहनकानां मनुष्याणामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः? गौतम! जघन्यावगाहनको मनुष्यो जघन्यावगाहनकस्य मनुष्यस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थता तुल्यः, अवगाहनार्थतया तुल्यः, स्थित्या त्रिस्थानपतितः, वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः त्रिभिर्ज्ञानैः, द्वाभ्यामज्ञानाभ्यां, त्रिभिर्दर्शनैः षट्स्थानपतितः, उत्कृष्टावगाहनकोऽपि एवञ्चैव, नवरं स्थित्या स्याद्धीनः, स्यात्तुल्यः, स्यादभ्यधिकः, यदा हीनः असंख्येयभागहीनः, अथाभ्यधिकः असंख्येयभागाभ्यधिकः, द्वे ज्ञाने, द्वे अज्ञाने,

---

मणुस्साणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता?) किस कारण से हे भगवन्! ऐसा कहा जाता है कि जघन्य अवगाहना वाले मनुष्यों के अनन्त पर्याय कहे हैं? (गोयमा) हे गौतम! (जहण्णोगाहणए मणूसे) जघन्य अवगाहना वाला मनुष्य (जहण्णोगाहणगस्स मणूसस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) जघन्य अवगाहना वाले मनुष्य से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य है (पएसट्ठयाए तुल्ले) प्रदेशों की दृष्टि से तुल्य हैं (ओगाहणट्ठयाए तुल्ले) अवगाहना की अपेक्षा से तुल्य है (ठिईए तिट्ठाणवडिए) स्थिति से त्रिस्थानपतित है (वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं) वर्ण गंध रस स्पर्श के पर्यायों से (तिहिं नाणेहिं) तीन ज्ञानों से (दोहिं अन्नाणेहिं) दो अज्ञानों से (तिहिं दंसणेहिं) तीन दर्शनों से (छट्ठाणवडिए) षट्स्थानपतित है (उक्कोसोगाहणए वि एवं चेव) उत्कृष्ट अवगाहना वाला भी इसी प्रकार (नवरं) विशेष (ठिईए सिय हीणे) स्थिति से कदाचित् हीन (सिय तुल्ले) कदाचित् तुल्य (सिय अब्भहिए) कदाचित् अधिक होता है (जइ) यदि (होणे) हीन है (असंखिज्जभाग

કારણે એમ કહેવાય છે કે જઘન્ય અવગાહનાવાળા મનુષ્યોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (गोयमा!) હે ગૌતમ! (जहण्णोगाहणए मणूसे) જઘન્ય અવગાહના વાળા મનુષ્ય (जहण्णोगाहणगस्स मणूसस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) જઘન્ય અવગાહના વાળા મનુષ્યથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે (पएसट्ठयाए तुल्ले) પ્રદેશોની દૃષ્ટિથી તુલ્ય છે (ओगाहणट्ठयाए तुल्ले) અવગાહનાની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (ठिईए तिट्ठाण वडिए) સ્થિતિથી ત્રિસ્થાન પતિત છે (वण्ण, गंध, रस फासपज्जवेहिं) વર્ણ, ગંધ, રસ સ્પર્શના પર્યાયોથી (तिहिं नाणेहिं) ત્રણ જ્ઞાનોથી (दोहिं अन्नाणेहिं) બે અજ્ઞાનોથી (तिहिं दंसणेहिं) ત્રણ દર્શનોથી (छट्ठाणवडिए) ષટસ્થાન પતિત છે (उक्कोसोगाहणए वि एवं चेव) ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા પણ એ પ્રકારે (नवरं) વિશેષ (ठिईए सियहीणे) સ્થિતિથી કોઈ વાર હીન (सिय तुल्ले) કોઇ વાર તુલ્ય (सिय अब्भहिए) કદાચિત્ અધિક થાય છે (जइ) યદિ (हीणे) હીન (असंखिज्जभागहीणे) અસંખ્યાત ભાગહીન (अह अब्भहिए) અગર અધિક

द्वे दर्शने, अजघन्यानुत्कृष्टावगाहनकोऽपि एवञ्चैव, नवरम् अवगाहनार्थतया चतुः स्थानपतितः, स्थित्या चतुःस्थानपतितः, आदिमैश्चतुर्भिर्ज्ञानैः षट्स्थानपतितः, केवलज्ञानपर्यवैस्तुल्यः, त्रिभिरज्ञानैः, त्रिभिर्दर्शनैः षट्स्थानपतितः, केवलदर्शन-पर्यवैस्तुल्यः, जघन्यस्थितिकानां भदन्त ! मनुष्याणां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते-जघन्य-स्थितिकानां मनुष्याणामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जघन्यस्थितिको

हीणे) असंख्यात भाग हीन (अह अब्भहिए) अगर अधिक है (असं-खेज्जइभागअब्भहिए) असंख्यातभाग अधिक है (दो नाणा) उसमें दो ज्ञान (दो अन्नाणा) दो अज्ञान (दो दंसणा) दो दर्शन (अजह ण्णमणुक्कोसोगाहणए वि एवं चेव) मध्यम अवगाहना वाला भी इसी प्रकार (नवरं ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) विशेष यह कि अवगाहना से चतुःस्थानपतित है (ठिईए चउट्ठाणवडिए) स्थिति से चतुःस्थानपतित है (आइल्लेहिं चउहिं नाणेहिं) आदि के चार ज्ञानों से (छट्ठाणवडिए) षट्स्थानपतित (केवलनाणपज्जवेहिं तुल्ले) केवल ज्ञान के पर्यायों से तुल्य (तिहिं अण्णाणेहिं) तीन अज्ञानों से (तिहिं दंसणेहिं) तीन दर्शनों से (छट्ठाणवडिए) षट्स्थानपतित है (केवल-दंसणपज्जवेहिं) केवलदर्शन के पर्यायों से (तुल्ले) तुल्य

(जहण्णठिइयाणं भंते ! मणुस्साणं) भगवन् ! जघन्य स्थिति वाले मनुष्यों के (केवइया पज्जवा पण्णत्ता) कितने पर्याय कहे हैं ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-जहण्णठिइयाणं मणु-

---

છે (असंखिज्जइ भाग अब्भहिए) અસંખ્યાત ભાગ અધિક છે (दो नाणा) તેમાં બે જ્ઞાન (दो अन्नाणा) બે અજ્ઞાનો (दो दंसणा) બે દર્શન (अजहण्णमणुक्कोसोगाहणए एवं चेव) મધ્યમ અવગાહનાવાળા પણ એજ પ્રકારે જાણવા (नवरं ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) વિશેષ એકે અવગાહનાવાળાથી ચતુઃસ્થાન પતિત છે (ठिईए चउट्ठाणवडिए) સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન પતિત છે (आइल्लेहिं चउहिं नाणेहिं) આદિના ચાર જ્ઞાનોથી (छट्ठाणवडिए) ષટસ્થાન પતિત (केवलनाणपज्जवेहिं तुल्लो) કેવળ જ્ઞાનના પર્યાયોથી તુલ્ય (तिहिं अण्णाणेहिं) ત્રણ અજ્ઞાનોથી (तिहिं दंसणेहिं) ત્રણ દર્શનોથી (छट्ठाणवडिए) ષટસ્થાન પતિત છે (केवलदंसणपज्जवेहिं) કેવળ દર્શનના પર્યાયોથી (तुल्लो) તુલ્ય

(जहण्णठिईयाणं भंते ! मणुस्साणं) હે ભગવન્ ! જઘન્ય સ્થિતિવાળા મનુષ્યોના (केवइया पज्जवा पण्णत्ता) કેટલા પર્યાય કહ્યા છે ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) હે ગૌતમ અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-जहण्ण-

मनुष्यः जघन्यस्थितिकस्य मनुष्यस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया तुल्यः अवगाहनार्थतया चतुःस्थानपतितः, स्थित्या तुल्यः, वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः द्वाभ्या-मज्ञानाभ्यां द्वाभ्यां दर्शनाभ्यां षट्स्थानपतितः, एवम् उत्कृष्टस्थितिकोऽपि, नवरं द्वे ज्ञाने, द्वे अज्ञाने, द्वे दर्शने, अजघन्यानुत्कृष्टस्थितिकोऽपि एवञ्चैव, नवरं स्थित्या चतुः स्थानपतितः, अवगाहनार्थतया चतुः स्थानपतितः आदि-

---

स्साणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! किस कारण से ऐसा कहा गया है कि जघन्य स्थितिक मनुष्यों के अनन्त पर्याय कहे गए हैं ? (गोयमा !) हे गौतम ! (जहण्णठिइए मणुस्से) जघन्य स्थिति वाला मनुष्य (जहण्णठिइयस्स मणुस्सस्स) जघन्य स्थिति वाले मनुष्य से (दव्वट्टयाए तुल्ले) द्रव्य की अपेक्षा तुल्य है (पएसट्ट-याए तुल्ले) प्रदेशों की अपेक्षा तुल्य है (ओगाहणट्टयाए) अवगाहना से (चउट्ठाणवडिए) चतुःस्थानपतित है (ठिईए तुल्ले) स्थिति से तुल्य है (वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं) वर्ण, गंध, रस, स्पर्श के पर्यायों से (दोहिं अन्नाणेहिं) दो अज्ञानों से (दोहिं दंसणेहिं) दो दर्शनों से (छट्ठाणवडिए) षट्स्थानपतित है (एवं उक्कोसठिइए वि) इसी प्रकार उत्कृष्ट स्थिति वाला भी (नवरं) विशेष (दो नाणा) दो ज्ञान (दो अन्नाणा) दो अज्ञान (दो दंसणा) दो दर्शन कहना चाहिए

(अजहण्णमणुक्कोसठिइए वि एवं चेव) मध्यमस्थितिक भी इसी प्रकार (नवरं) विशेष (ठिइए चउट्ठाणवडिए) स्थिति से चतुःस्थान-पतित (ओगाहणट्टयाए चउट्ठाणवडिए) अवगाहना से चतुःस्थान-

---

ठिइयाणं मणुस्साणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) હે ભગવન્ શા કારણે એવુ કહ્યુ કે જઘન્ય સ્થિતિક મનુષ્યોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्ण ठिइए मणुस्से) જઘન્ય સ્થિતિવાળા મનુષ્ય (जहण्णठिइयस्स मणुस्सस्स) જઘન્ય સ્થિતિવાળા મનુષ્યોથી (दव्वट्ठयाए तुल्ले) દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (पएसट्ठयाए तुल्ले) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (ओगाहणट्ठयाए) અવગાહનાથી (चउट्ठाणवडिए) ચતુઃસ્થાન પતિત છે (ठिईए तुल्ले) સ્થિતિથી તુલ્ય છે (वण्ण गंध रस फास पज्जवेहिं) વર્ણ ગંધ રસ સ્પર્શના પર્યાયોથી (दोहिं अन्नाणेहिं) બે અજ્ઞાનોથી (दोहि दंसणेहिं) બે દર્શનોથી (छट्ठाणवडिए) ષટ્સ્થાન પતિત છે (एवं उक्कोसठिइए वि) એજ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા પણ (नवर) વિશેષ (दो नाणा) બે જ્ઞાન (दो अन्नाणा) બે અજ્ઞાન (दो दंसणा) બે દર્શન કહેવા જોઈએ

(अजहण्णमणुक्कोसठिईए वि एवं चेव) મધ્યમ સ્થિતિ વાળા પણ એજ રીતે સમજવા (नवरं) વિશેષ (ठिईए चउट्ठाणवडिए) સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન પતિત

मैश्चतुर्भिर्ज्ञानैः पट्स्थानपतितः, केवलज्ञानपर्यवैस्तुल्यः, त्रिभिरज्ञानैः, त्रिभिर्दर्शनैः पट्स्थानपतितः केवलदर्शनपर्यवैस्तुल्यः, जघन्यगुणकालकानाम् भदन्त ! मनुष्याणां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते-जघन्यगुणकालकानां मनुष्याणामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जघन्यगुणकालको मनुष्यो जघन्यगुणकालकस्य मनुष्यस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतयातुल्यः, अवगाहनार्थतया चतुःस्थानपतितः,

---

पतित(आइल्लेहिं चउहिं नाणेहिं छट्ठाणवडिए) आदि के चार ज्ञानों से षटस्थानपतित (केवलनाणपज्जवेहिं तुल्ले) केवलज्ञान के पर्यायों से तुल्य (तिहिं अन्नाणेहिं तिहिं दंसणेहिं छट्ठाणवडिए) तीन अज्ञानों और तीन दर्शनों से षट्स्थानपतित (केवलदंसणपज्जवेहिं तुल्ले) केवलदर्शन के पर्यायों से तुल्य

(जहण्णगुणकालयाणं भंते ! मणुस्साणं केवइया पज्जवा पण्णत्ता) जघन्यगुण काले मनुष्यों के हे भगवन् ! कितने पर्याय कहे हैं ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-जहण्णगुणकालयाणं मणुस्साणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता) हे भगवन् ! किसकारण से ऐसा कहा गया कि जघन्यगुण काले मनुष्यों के अनन्त पर्याय कहे हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णगुणकालए मणूसे) जघन्यगुण कालामनुष्य (जहण्णगुणकालगस्स मणुस्सस्स) जघन्यगुण काले मनुष्य से (दव्वट्ठयाए तुल्ले) द्रव्य से तुल्य (पएसट्ठयाए तुल्ले) प्रदेशों से तुल्य (ओगाहणट्ठयाए चउ-

---

(ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) અવગાહનાથી ચતુઃસ્થાન પતિત છે (आइल्लेहिं चउहिं नाणेहिं छट्ठाणवडिए) આદિના ચાર જ્ઞાનોથી ષટસ્થાન પતિત (केवलनाण-पज्जवेहि तुल्ले) કેવળજ્ઞાનના પર્યાયોથી તુલ્ય (तिहिं अण्णाणेहिं तिहिं दंसणेहिं छट्ठाणवडिए) ત્રણ અજ્ઞાનો અને ત્રણ દર્શનોથી ષટ્સ્થાન પતિત (केवलदंसण-पज्जवेहिं तुल्ले) કેવળ દર્શનના પર્યાયોથી તુલ્ય

(जहण्णगुणकालयाणं भंते ! मणुस्साणं केवइया पज्जवा पण्णत्ता ?) જઘન્ય ગુણ કાળા મનુષ્યોના હે ભગવન્ ! કેટલા પર્યાય કહ્યા છે ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-जहण्णगुणकालयाणं मणुस्साणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता) હે ભગવન્ ! શા કારણે એવું કહેલું છે કે જઘન્ય ગુણ કાળા મનુષ્યોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णगुणकालए मणूसे) જઘન્ય ગુણ કાળા મનુષ્ય (जहण्णगुणकाल-गस्स मणुसस्स) જઘન્યગુણ કાળા મનુષ્યથી (दव्वट्ठयाए तुल्ले) દ્રવ્યથી તુલ્ય

स्थित्या चतुःस्थानपतितः, कृष्णवर्णपर्यवैस्तुल्यः, अवशेषैः वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः षट्स्थानपतितः, चतुर्भिर्ज्ञानैः षट्स्थानपतितः, केवलज्ञानपर्यवैस्तुल्यः, त्रिभिरज्ञानैः षट्स्थानपतितः, केवलदर्शनपर्यवैस्तुल्यः, एवमुत्कृष्टगुणकालकोऽपि, अजघन्यानुत्कृष्टगुणकालकोऽपि एवञ्चैव नवरं स्वस्थाने षट्स्थानपतितः, एवं पञ्चवर्णाः, द्वौ गन्धौ, पञ्चरसाः, अष्टौ स्पर्शाः भणितव्याः, जघन्याभिनिबोधिक-

---

ट्ठाणवडिए) अवगाहना से चतुःस्थानपतित (ठिईए चउट्ठाणवडिए) स्थिति से चतुःस्थानपतित (कालवण्णपज्जवेहिं तुल्ले) कृष्ण वर्ण के पर्यायों से तुल्य (अवसेसेहिं वण्णगंधरसफासेहिं छट्ठाणवडिए) शेष वर्ण गंध, रस और स्पर्श से षट्स्थानपतित (चउहिं नाणेहिं छट्ठाणवडिए) चार ज्ञानों से षट्स्थानपतित (केवलनाणपज्जवेहिं तुल्ले) केवल ज्ञान के पर्यायों से तुल्य (तिहिं अन्नाणेहिं तिहिं दंसणेहिं छट्ठाणवडिए) तीन अज्ञानों से तीन दर्शनों से षट्स्थानपतित (केवलदंसणपज्जवेहिं तुल्ले) केवलदर्शन के पर्यायों से तुल्य

(एवं उक्कोसगुणकालए वि) इसी प्रकार उत्कृष्टगुण कृष्ण भी (अजहण्णमणुक्कोसगुणकालए वि एवं चेव) मध्यमगुण कृष्ण भी इसी प्रकार (नवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए) विशेषता यह कि स्वस्थान में भी षट्स्थानपतित है (एव पंचवण्णा) पांचों वर्ण (दो गंधा) दोनो गंध (पंच रसा) पांचों रस (अट्ठफासा) आठ स्पर्श (भाणियव्वा) कहने चाहिए

(जहण्णाभिणिबोहियनाणीणं मणुस्साणं केवइया पज्जवा प-

(पएसट्ठयाए तुल्ले) પ્રદેશોથી તુલ્ય (ओगाहट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) અવગાહનાથી ચતુઃસ્થાન પતિત (ठिईए चउट्ठाणवडिए) સ્થિતિથી ચતુસ્થાન પતિત (कालवण्णपज्जहिं तुल्ले) કૃષ્ણ વર્ણના પર્યાયોથી તુલ્ય (अवसेसेहिं वण्णगंधरसफासेहिं छट्ठाणवडिए) શેષ વર્ણ ગંધ રસ અને સ્પર્શથી ષટ્સ્થાન પતિત (चउहिं नाणेहिं छट्ठाणवडिए) ચાર જ્ઞાનોથી ષટસ્થાન પતિત છે (केवलनाणपज्जवेहिं तुल्लो) કેવળજ્ઞાનના પર્યાયોથી તુલ્ય (तिहि अन्नाणेहि तिहिं दंसणेहिं छट्ठाणवडिए) ત્રણ અજ્ઞાનો, અને ત્રણ દર્શનોથી ષટસ્થાન પતિત છે (केवलदंसणपज्जवेहिं तुल्लो) કેવળ દર્શનના પર્યાયોથી તુલ્ય

(एवं उक्कोसगुणकालए वि) એજ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કૃષ્ણ પણ (अजहण्णमणुक्कोसगुणकालए वि एवं चेव) એ રીતે મધ્યમ ગુણ કૃષ્ણ પણ (नवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए) વિશેષતા એ કે સ્વસ્થાનમાં પણ ષટસ્થાન પતિત છે (एवं पंच वन्ना) પાંચે વર્ણ (दो गंधा) બન્ને ગંધો (पंचरसा) પાંચે રસો (अट्ठफासा) આઠે સ્પર્શ (भाणियव्वा) કહેવા જોઈએ

ज्ञानिनां मनुष्याणाम् कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते–जघन्याभिनिवोधिकज्ञानिनां मनुष्याणामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जघन्याभिनिवोधिकज्ञानी मनुष्यो जघन्याभिनिवोधिकज्ञानिनो मनुष्यस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया चतुःस्थानपतितः, स्थित्या चतुःस्थानपतितः वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः षट्स्थानपतितः, आभिनिवोधिकज्ञानपर्यवैस्तुल्यः, श्रुतज्ञानपर्यवैः द्वाभ्यां

पण्णत्ता ?) जघन्य आभिनिबोधिकज्ञानी मनुष्यो के कितने पर्याय कहे हैं ? (गोयमा ? अणंता पज्जवा पण्णत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं(से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ–जहण्णाभिणिबोहिनाणीणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) किसकारण से हे भगवन् ! ऐसा कहा जाता है कि जघन्य आभिनिबोधिकज्ञानी मनुष्यों के अनन्त पर्याय कहे हैं ? (गोयमा ! जहण्णाभिणिबोहियनाणी मणूसे) हे गौतम ! जघन्य आभिनिबोधिकज्ञानी मनुष्य (जहण्णाभिणिबोहिय णाणिस्स मणुस्सस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) जघन्य आभिनिबोधिक ज्ञानी मनुष्य से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य है (पएसट्ठयाए तुल्ले) प्रदेशों की दृष्टि से तुल्य है (ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) अवगाहना से चतुःस्थानपतित (ठिईए चउट्ठाणवडिए) स्थिति से चतुःस्थानपतित (वण्णगंधरसफास पज्जवेहिं छट्ठाणवडिए) वर्ण, गंध, रस स्पर्श के पर्यायों से षट्स्थानपतित (आभिणिबोहिय नाणपज्जवेहिं तुल्ले) आभिनिबोधिक-

---

(जहण्णाभिणिबोहियनाणीणं मणुस्साणं केवइया पज्जवा पण्णत्ता ?) જઘન્ય આભિનિબોધિકજ્ઞાની મનુષ્યોના કેટલા પર્યાય કહ્યા છે (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ जहण्णाभिणिवोहियनाणीणं मणुस्साणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता !) હે ભગવન્ શા કારણે એવું કહ્યુ છે કે જઘન્ય આભિનિબોધિક જ્ઞાની મનુષ્યોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ? (गोयमा ! जहण्णाभिणिवोहियनाणी मणूसे) હે ગૌતમ ! જઘન્યાભિનિબોધિકજ્ઞાની મનુષ્ય (जहण्णाभिणिवोहियणाणिस्स मणुस्सस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) જઘન્ય આભિનિબોધિક જ્ઞાની મનુષ્યથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે (पएसट्ठयाए तुल्ले) પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે (ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) અવગાહનાથી ચતુઃસ્થાન પતિત (ठिईए चउट्ठाणवडिए) સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન પતિત (वण्णगंधरसफासपज्जवेहि छट्ठाणवडिए) વર્ણ ગંધ રસ અને સ્પર્શના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત (आभिणिवोहियनाणपज्जवेहि तुल्ले) આભિનિબોધિકજ્ઞાનના પર્યાયોથી તુલ્ય (सुयनाणपज्जवेहि) શ્રુતજ્ઞાનના પર્યાયોથી (दोहि दंसणेहिं) બે દર્શનોથી (छट्ठाणवडिए)

दर्शनाभ्याम् षट्स्थानपतितः, एवमुत्कृष्टाभिनिबोधिकज्ञानी अपि, नवरम्-आभिनिबोधिकज्ञानपर्यवैः तुल्यः, स्थित्या त्रिस्थानपतितः, त्रिभिर्ज्ञानैः, त्रिभिर्दर्शनैः, षट्स्थानपतितः, अजघन्यानुत्कृष्टाभिनिबोधिकज्ञानी यथा उत्कृष्टाभिनिबोधिकज्ञानी, नवरं स्थित्या चतुःस्थानपतितः, स्वस्थाने षट्स्थानपतितः, एवं श्रुतज्ञानी अपि, जघन्यावधिज्ञानिनां भदन्त ! मनुष्याणां कियन्तः, पर्यवाः

ज्ञान के पर्यायों से तुल्य (सुयनाणपज्जवेहिं) श्रुतज्ञान के पर्यायों से (दोहिं दंसणेहि) दो दर्शनों से (छट्ठाणवडिए) षट्स्थानपतित (एवं उक्कोसाभिणिबोहिकनाणी वि) इसी प्रकार उत्कृष्ट आभिनिबोधिकज्ञानी भी (नवरं) विशेष (आभिणिबोहियनाणपज्जवेहिं तुल्ले) आभिनिबोधिकज्ञान के पर्यायो से तुल्य (ठिईए तिट्ठाणवडिए) स्थिति से त्रिस्थानपतित (तिहिं नाणेहिं) तीन ज्ञानों से (तिहिं दंसणेहिं) तीन दर्शनों से (छट्ठाणवडिए) षट्स्थानपतित (अजहण्णमणुक्कोसाभिणिबोहियनाणी जहा उक्कोसाभिणिबोहियनाणी) मध्यम आभिनिबोधिक ज्ञानी जैसे उत्कृष्ट आभिनिबोधिक ज्ञानी (नवरं) विशेष (ठिईए चउट्ठाणवडिए) स्थिति से चतुःस्थानपतित (सट्ठाणे छट्ठाणवडिए) स्वस्थान में षट्स्थानपतित (एवं सुयणाणी वि) इसी प्रकार श्रुतज्ञानी भी

(जहण्णोहिनाणीणं भंते ! मणुस्साणं केवइया पज्जवा पण्णत्ता) जघन्य अवधिज्ञानी मनुष्यों के हे भगवन् ! कितने पर्याय कहे हैं ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे

षटस्थान पतित (एवं उक्कोसाभिणिबोहियनाणी वि) એજ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ આભિનિબોધિકજ્ઞાની પણ (नवर) વિશેષ (आभिणिवोहियनाणपज्जवेहि तुल्लो) આભિનિબોધિકજ્ઞાનના પર્યાયોથી તુલ્ય (टिईए तिट्ठाणवडिए) સ્થિતિથી ત્રિસ્થાન પતિત (तिहि नाणेहिं) ત્રણ જ્ઞાનોથી (तिहि दंसणेहिं) ત્રણ દર્શનોથી (छट्ठाणवडिए) ષટ્સ્થાન પતિત (अजहण्णमणुक्कोसाभिणिवोहियनाणी जहा उक्कोसाभिणिवोहियनाणी) મધ્યમ આભિનિબોધિક જ્ઞાની જેવા ઉત્કૃષ્ટ આભિનિબોધિક જ્ઞાની (नवरं) વિશેષ (ठिईए चउट्ठाणवडिए) સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન પતિત (सट्ठाणे छट्ठाणवडिए) સ્વસ્થાનમાં ષટસ્થાન પતિત (एवं सुयणाणी वि) એ પ્રકારે શ્રુતજ્ઞાની પણ

(जहण्णोहिनाणीणं भंते ! मणुस्साणं केवइया पज्जवा पण्णत्ता ?) જઘન્ય અવધિજ્ઞાની મનુષ્યોના હે ભગવન્ ! કેટલા પર્યાય કહ્યા છે ? (गोयमा ? अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (से केणट्ठेणं भंते ! एवं

प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते–जघन्यावधिज्ञानिनां मनुष्याणामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जघन्यावधिज्ञानी मनुष्यो जघन्यावधिज्ञानिनो मनुष्यस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया त्रिस्थानपतितः, स्थित्या त्रिस्थानपतितः, वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः द्वाभ्यां ज्ञानाभ्यां षट्स्थानपतितः, अवधिज्ञानपर्यवैस्तुल्यः, मनःपर्यवज्ञानपर्यवैः षट्स्थानपतितः, त्रिभिर्दर्शनैः षट्स्थानपतितः, एवमुत्कृष्टावधिज्ञानी अपि, अजघन्यानुत्कृष्टावधिज्ञानी एवञ्चैव, नवरम् अवगाहनार्थतया चतुःस्थानपतितः, स्वस्थाने षट्स्थानपतितः, यथा अवधिज्ञानी तथा मनःपर्यवाज्ञानी अपि भणितव्यः,

---

हैं (से केणट्ठेणं भंते एवं वुच्चइ–जहण्णोहिनाणीणं मणुस्साणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! किस कारण ऐसा कहा कि जघन्य अवधिज्ञानी मनुष्यों के अनन्त पर्याय हैं (गोयमा ! जहण्णोहिनाणी मणुस्से जहण्णोहिनाणिस्स मणूसस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) हे गौतम ! जघन्य अवधिज्ञानी मनुष्य जघन्य अवधिज्ञानी मनुष्य से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य हैं (पएसट्ठयाए तुल्ले) प्रदेशों की दृष्टि से तुल्य है (ओगाहणट्ठयाए तिट्ठाणवडिए ठिइए तिट्ठाणवडिए) अवगाहना और स्थिति से त्रिस्थानपतित है (वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं) वर्ण, गंध, रस स्पर्श के पर्यायों से (दोहिं नाणेहिं) दो ज्ञानों से (छट्ठाणवडिए) षट्स्थापतित है (ओहिनाणपज्जवेहिं तुल्ले) अवधिज्ञान के पर्यायों से तुल्य है (मणपज्जवनाणपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए) मनःपर्यवज्ञान के पर्यायों से षटस्थानपतित है (तिहिं दंसणेहिं छट्ठाणवडिए) तीन दर्शनों से षट्स्थानपतित (एवं उक्कोसोहिनाणी वि) इसी प्रकार उत्कृष्ट अवधिज्ञानी भी (अजहण्णमणुक्कोसोहिनाणी

वुच्चइ–जहण्णोहिनाणीणं मणुस्साणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) હે ભગવન્ ! શા કારણે એવું કહ્યુ છે કે જઘન્ય અવધિજ્ઞાની મનુષ્યોના અનન્ત પર્યાય છે (गोयमा ! जहण्णोनाणी मणुस्से जहण्णोहिनाणिस्स मणूसस्स दव्वट्ठयाए तूल्ले) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અવધિજ્ઞાની મનુષ્ય જઘન્ય અવધિજ્ઞાની મનુષ્યથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે (पएसट्ठयाए तुल्ले) પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે (ओगाहणट्ठयाए तिट्ठाणवडिए ठिईए तिट्ठाणवडिए) અવગાહના અને સ્થિતિથી ત્રિસ્થાન પતિત છે (वण्णगंधरसफासपज्जवहि) વર્ણ, ગ ધ, રસ, સ્પર્શના પર્યાયોથી (दोहि नाणेहि) બે જ્ઞાનોથી (छट्ठाणवडिए) ષટસ્થાન પતિત છે (ओहिनाणपज्जवेहि तुल्ले) અવધિજ્ઞાનના પર્યાયોથી તુલ્ય છે (मणपज्जवनाणपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए) મનઃપર્યવજ્ઞાનના પર્યાયોથી ષટસ્થાન પતિત છે (तिहि दंसणेहिं छट्ठाणवडिए) ત્રણ દર્શનોથી ષટસ્થાન પતિત (एवं उक्कोसोहिनाणी वि) એ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ અવધિ-

नवरम् अवगाहनार्थतया त्रिस्थानपतितः, यथा आभिनिबोधिकज्ञानी तथा मत्यज्ञानी श्रुताज्ञानी अपि भणितव्यः, यथा अवधिज्ञानी तथा विभङ्गज्ञानी अपि भणितव्यः, चक्षुर्दर्शनी अचक्षुर्दर्शनी च यथा आभिनिबोधिकज्ञानी, अवधिदर्शनी यथा अवधिज्ञानी यत्र ज्ञानानि तत्र अज्ञानानि न सन्ति, यत्र अज्ञानानि तत्र ज्ञानानि न सन्ति, यत्र दर्शनानि तत्र ज्ञानान्यपि अज्ञानान्यपि, केवलज्ञानिनां भदन्त ! मनुष्याणां

एवं चेव) मध्यम अवधिज्ञानी इसी प्रकार (नवरं ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) विशेष यह कि अवगाहना से चतुःस्थानपतित है (सट्ठाणे छट्ठाणवडिए) स्वस्थान में षट्स्थानपतित है

(जहा ओहिनाणी तहा मणपज्जवनाणी वि भाणियव्वे) जैसा अवधिज्ञानी वैसा ही मनःपर्यवज्ञानी भी कहना चाहिए (नवरं ओगाहणट्ठयाए तिट्ठाणवडिए) विशेषता यह कि अवगाहना से त्रिस्थानपतित है (जहा आभिणिबोहियनाणी तहा मइअण्णाणी सुयअण्णाणी वि भाणियव्वे) मत्यज्ञानी और श्रुताज्ञानी आभिनिबोधिकज्ञानी के समान कहना चाहिए (जहा ओहिनाणी तहा विभंगनाणी वि भाणियव्वे) जैसे अवधिज्ञानी वैसे ही विभंगज्ञानी भी कहना चाहिए (चक्खुदंसणी अचक्खुदंसणी य जहा आभिणिबोहियनाणी) चक्षुदर्शनी और अचक्षुदर्शनी आभिनिबोधिकज्ञानी के समान (ओहिदंसणी जहा ओहिनाणी) अवधिदर्शनी अवधिज्ञानी के समान (जत्थ नाणा तत्थ अण्णाणा नत्थि) जहां

જ્ઞાની પણ (अजहण्णमणुक्कोसोहिनाणी एवं चेव) મધ્યમ અવધિજ્ઞાની એ પ્રકારે (नवरं ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) વિશેષ એ છે કે અવગાહનાથી ચતુઃસ્થાન પતિત છે (सट्ठाणे छट्ठाणवडिए) સ્વસ્થાનમા ષટસ્થાન પતિત છે

(जहा ओहिनाणी तहा मणपज्जवनाणी वि भाणियव्वे) જેવા અવધિજ્ઞાની તેવાજ મનઃપર્યવજ્ઞાની પણ કહેવા જોઇએ. (नवरं ओगाहणट्ठयाए तिट्ठाणवडिए) વિશેષ એકે અવગાહનાથી ત્રિસ્થાન પતિત છે (जहा आभिणिबोहियनाणी तहा मइअण्णाणी सुयअण्णाणी वि भाणियव्वे) મત્યજ્ઞાની અને શ્રુતાજ્ઞાની આભિનિબોધિક જ્ઞાનીના સમાન કહેવા જોઇએ (जहा ओहिनाणी तहा विभंगनाणी वि भाणियव्वे) જેવા અવધિજ્ઞાની તેવાજ વિભંગજ્ઞાની કહેવા જોઇએ. (चक्खुदंसणी अचक्खुदंसणी य जहा आभिणिबोहियनाणी) ચક્ષુદર્શની અને અચક્ષુદર્શની આભિનિબોધિકજ્ઞાનીના સમાન (ओहिदंसणी जहा ओहिनाणी) અવધિદર્શની અવધિજ્ઞાની સમાન (जत्थ नाणा तत्थ अण्णाणा नत्थि) જ્યાં જ્ઞાન છે ત્યા અજ્ઞાન નથી

कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते—केवलज्ञानिनो मनुष्याणाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! केवलज्ञानी मनुष्यः केवलज्ञानिनो मनुष्यस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया चतुःस्थानपतितः, स्थित्या त्रिस्थानपतितः, वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः षट्स्थानपतितः, केवलज्ञानपर्यवैः केवलदर्शनपर्यवैश्च तुल्यः, एवं केवलदर्शनी

ज्ञान हैं वहां अज्ञान नहीं है (जत्थ अण्णाणा तत्थ णाणा नत्थि) जहां अज्ञान हैं वहां ज्ञान नहीं है (जत्थ दंसणा तत्थ णाणा वि अण्णाणा वि) जहां दर्शन हैं वहा ज्ञान भी और अज्ञान भी होते हैं

(केवलनाणीणं भंते ! मणुस्साणं केवइया पज्जवा पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! केवलज्ञानी मनुष्यों के कितने पर्याय कहे हैं ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ—केवलनाणीणं मणुस्साणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! किस कारण ऐसा कहा जाता है कि केवलज्ञानी मनुष्यों के अनन्त पर्याय हैं ? (गोयमा ! केवल नाणी मणूसे केवलनाणिस्स मणूसस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) केवलज्ञानी मनुष्य केवलज्ञानी मनुष्य से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य है (पएसट्ठयाए तुल्ले) प्रदेशों से तुल्य है (ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) अवगाहना से चतुःस्थानपतित है (ठिईए तिट्ठाणवडिए) स्थिति से त्रिस्थानपतित है (वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए) वर्ण, गंध, रस, स्पर्श के पर्यायों से षट्स्थानपतित है (केवलनाणपज्जवेहिं केवलदंसणपज्जवेहि य तुल्ले)

(जत्थ अण्णाणा तत्थ णाणा णत्थि) જ્યાં અજ્ઞાન છે ત્યાં જ્ઞાન નથી (जत्थ दंसणा तत्थ णाणा वि अण्णाणा वि) જ્યાં દર્શન છે, ત્યાં જ્ઞાન પણ અને અજ્ઞાન પણ હોય છે

(केवलनाणीणं भंते ! मणुस्साणं केवइया पज्जवा पण्णत्ता ?) હે ભગવન્ ! કેવલ જ્ઞાની મનુષ્યોના કેટલા પર્યાય કહ્યા છે (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ केवलनाणीणं मणुस्साणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) હે ભગવન્ ! શા કારણે એમ કહેવાય છે કે કેવલજ્ઞાની મનુષ્યોના અનન્ત પર્યાય છે ? (गोयमा ! केवलनाणी मणूसे केवल नाणिस्स मणूसस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) કેવલજ્ઞાની મનુષ્ય કેવળજ્ઞાની મનુષ્યથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે (पएसट्ठयाए तुल्ले) પ્રદેશોથી તુલ્ય છે (ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) અવગાહનાથી ચતુઃસ્થાન પતિત છે (ठिईए तिट्ठाणवडिए) સ્થિતિથી ત્રિસ્થાન પતિત છે (वण्ण गंध रस फास पज्जवेहिं छट्ठाणवडिए) વર્ણ ગંધ, રસ, સ્પર્શના પર્યાયોથી ષટસ્થાન પતિત છે (केवलनाणपज्जवेहिं

अपि मनुष्यो भणितव्यः, वानव्यन्तराः यथा असुरकुमाराः, एवं ज्योतिष्क वैमानिकाः, नवरं स्वस्थाने स्थित्या त्रिस्थानपतितो भणितव्यः, ते एते जीवपर्यवाः ।

टीका—अथ जघन्याद्यवगाहनकादीनां मनुष्याणां पर्यायान् प्ररूपयितुमाह —'जहण्णोगाहणगाणं भंते ! मणुस्साणं केवइया पज्जवा पण्णत्ता ?' गौतमः पृच्छति—हेभदन्त ! जघन्यावगाहनकानां—जघन्यम्—अवगाहनं शरीरोच्छ्रयो येषां ते जघन्यावगाहनकास्तेषां मनुष्याणां कियन्तः पर्यायाः प्रज्ञप्ता ? भगवान् उत्तरयति—"गोयमा !' हे गौतम ! 'अणंता पज्जवा पण्णत्ता' जघन्यावगाहनकानां मनुष्याणाम् अनन्ताः पर्यवा प्रज्ञप्ताः, गौतमः पृच्छति—'से केणट्ठेणं भंते ! एवं

केवज्ञान और केवलदर्शन के पर्यायों तुल्य है (एवं केवलदंसणी वि मणूसे भाणियव्वे) इसी प्रकार केवलदर्शनी भी मनुष्य कहना चाहिए (वाणमंतरा जहा असुरकुमारा) वानव्यन्तर असुरकुमारों के समान (एवं जोइसियवेमाणिया) इसी प्रकार ज्योतिष्क और वैमानिक नवरं) विशेष (सट्ठाणे ठिईए तिट्ठाणवडिए) स्वस्थान में स्थिति से त्रिस्थानपतित (भाणियव्वे) कहना चाहिए (से त्तं जीवपज्जवा) जीवपर्यायों का निरूपण समाप्त

टीकार्थ—अब जघन्य आदि अवगाहना वाले मनुष्यों का निरूपण किया जाता है—

गौतम प्रश्न करते हैं—हे भगवन् ! जघन्य अवगाहना अर्थात् शरीर की उँचाई वाले मनुष्यों के कितने पर्याय हैं ?

भगवान् उत्तर देते हैं—हे गौतम ! जघन्य अवगाहना वाले मनुष्यों के अनन्त पर्याय कहे गए हैं।

केवलदंसणपज्जवेहिं तुल्ले) કેવળજ્ઞાન અને કેવળ દર્શનના પર્યાયોથી તુલ્ય છે (एवं केवलदंसणी वि मणूसे भाणियव्वे) એજ પ્રકારે કેવલ દર્શની મનુષ્ય પણ કહેવા જોઇએ (वाणमंतरा जहा असुरकुमारा) વાનવ્યન્તર—અસુરકુમારોના સમાન (एवं जोइसियवेमाणिया) જ્યોતિષ્ક અને વૈમાનિક (नवरं) વિશેષ (सट्ठाणे ठिईए तिट्ठाणवडिए) સ્વસ્થાનમા સ્થિતિથી ત્રિસ્થાન પતિત (भाणियव्वे) કહેવા જોઇએ (सेत्तं जीवपज्जवा) આ પ્રકારે જીવ પર્યાયોનું નિરૂપણ કહેલ છે.

ટીકાર્થ— હવે જઘન્ય આદિ અવગાહનાવાળા મનુષ્યોનું નિરૂપણ કરાય છે

શ્રીગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે—હે ભગવન્ ! જઘન્ય અવગાહનાવાળા અર્થાત્ શરીરની ઊંચાઇવાળા મનુષ્યોના કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે—હે ગૌતમ ! જઘન્ય અવગાહનાવાળા મનુષ્યોના અનન્ત પર્યાય કહેલા છે.

वुच्चइ-जहण्णोगाहणगाणं मणुस्साणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता' हे भदन्त ! तत्-अथ, केनार्थेन कथं तावत्, एवम्-उक्तरीत्या उच्यते यत् जघन्यावगाहनकानां मनुष्याणाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'जहण्णोगाहणए मणूसे जहण्णोगाहणगस्स मणूमस्स दव्वट्टयाए तुल्ले' 'जघन्यावगाहनको मनुष्यो जघन्यावगाहनकस्य मनुष्यस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, 'पएसट्ठायाए तुल्ले' प्रदेशार्थतया तुल्यो भवति, 'ओगाहणट्ठयाए'तुल्ले' अवगाहनार्थतया-शरीरोच्चत्वापेक्षया तुल्यो भवति, 'ठिईए तिट्ठाणवडिए' स्थित्या-आयुः कर्मानुभवक्षणस्थित्यपेक्षया त्रिस्थानपतितो भवति, मनुष्यस्यापि जघन्यावगाहनकस्य नियमतः संख्येयवर्षायुष्कतया संख्येयवर्षायुष्कस्य च स्थित्यपेक्षया त्रिस्थानपतितत्वमेव संभवति न तु चतुःस्थानपतितत्वम्, तदभिलापस्तु-जघन्यावगाहनको मनुष्यो जघन्यावगाहनकस्य मनुष्यस्य स्थित्यपेक्षया असंख्येयभागहीनो वा, संख्येयभागहीनो वा, संख्येयगुणहीनो वा भवति, असंख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयभागाभ्यधिको वा संख्येयगुणाभ्यधिको वा भवतीति बोध्यः, 'वण्णगंधरसफासयपज्जवेहिं तिहिं नाणेहिं दोहिं अन्नाणेहिं

गौतम पुनः प्रश्न करते हैं-हे भगवन् ! किस कारण ऐसा कहा है कि जघन्य अवगाहना वाले मनुष्यों के अनन्त पर्याय कहे गए हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! जघन्य अवगाहना वाला एक मनुष्य दूसरे जघन्य अवगाहना वाले मनुष्य से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य होता है, प्रदेशों की अपेक्षा भी तुल्य होता है, अवगाहना से भी तुल्य होता है किन्तु स्थिति से त्रिस्थानपतित होता है, क्योंकि जघन्य अवगाहना वाला मनुष्य नियम से संख्यात वर्ष की आयु वाला ही होता है, अतएव असंख्यातभाग हीन, संख्यातभाग हीन संख्यातगुण हीन या असंख्यातभाग अधिक, संख्यातभाग अधिक

શ્રી ગૌતમસ્વામી પુનઃ પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવન્ ! શા કારણે એવું કહ્યુ છે કે જઘન્ય અવગાહના વાળા મનુષ્યોના અનન્ત પર્યાય કહેવાયેલા છે?

શ્રીભગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય અવગાહનાવાળો એક મનુષ્ય જઘન્ય અવગાહનાવાળા બીજા મનુષ્યથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય હોય છે. પ્રદેશોની અપેક્ષાએ પણ તુલ્ય હોય છે, અવગાહનાથી પણ તુલ્ય હોય છે પરન્તુ સ્થિતિથી ત્રિસ્થાન પતિત બને છે. કેમકે જઘન્ય અવગાહનાવાળા મનુષ્ય નિયમથી સંખ્યાત વર્ષની આયુષ્યવાળા જ હોય છે, તેથી જ તે અસંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ગુણહીન અગર અસંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ભાગ અધિક અથવા સંખ્યાત ગુણ અધિક થાય છે. તે વર્ણ, ગંધ, રસ. સ્પર્શના

तिहिं दंसणेहिं छट्ठाणवडिए' वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः त्रिभिर्ज्ञानैः मति श्रुतावधि-ज्ञानलक्षणैः, द्वाभ्यामज्ञानाभ्याम् मत्यज्ञान श्रुताज्ञानाभ्याम्, त्रिभिर्दर्शनैश्च षट्-स्थानपतितो भवति, तत्र कस्यचित् तीर्थंकरस्य अनुत्तरोपपातिकदेवस्य वा अप्रतिपतितावधिज्ञानेन जघन्यावगाहनायामुत्पादावस्थायामवधिज्ञानस्याप्युपल-म्भात् 'त्रिभिर्ज्ञानै' रित्युक्तम्, विभङ्गज्ञानविशिष्टस्य तु नरकादुद्वृत्तस्य जघन्या-वगाहनायां नोत्पादः संभवति तथा स्वभावत्वात्, अतो विभङ्गज्ञानानुप-लम्भेन 'द्वाभ्यामज्ञानाभ्या' मित्युक्तम्, 'उक्कोसोगाहणए वि एवं चेव' उत्कृष्टा-वगाहनकोऽपि मनुष्य एवञ्चैव—उत्कृष्टावगाहनकस्य मनुष्यस्य द्रव्यार्थतया

अथवा संख्यातगुण अधिक होता है। वह वर्ण गंध, रस, और स्पर्श के पर्यायों से तीन ज्ञानों से अर्थात् मति श्रुत और अव-धिज्ञानों से, मत्यज्ञान और श्रुताज्ञान इन दो अज्ञानों से तथा चक्षुदर्शन, अचक्षुदर्शन और अवधिदर्शन रूप तीन दर्शनों से षट्स्थानपतित होता है, किसी तीर्थंकर का अथवा अनुत्तरौपपा-तिक देव का अप्रतिपाति अवधिज्ञान के साथ जघन्य अवगाहना में उत्पाद होता है, तब जघन्य अवगाहना में भी अवधिज्ञान पाया जाता है, अतएव यहां तीन ज्ञानों का कथन किया गया है। किन्तु नारक से निकले हुए जीव का जघन्य अवगाहना में उत्पाद होता नहीं है, क्योंकि उसका स्वभाव ही ऐसा है, अतः जघन्य अवगाहना में विभंगज्ञान नहीं पाया जा सकता, इस कारण यहां दो अज्ञानों का ही उल्लेख किया गया है,

उत्कृष्ट अवगाहना वाले मनुष्य की भी इसी प्रकार की वक्तव्यता समझनी चाहिए अर्थात् उत्कृष्ट अवगाहना वाला मनुष्य से द्रव्य और

પર્યાયોથી, ત્રણ જ્ઞાનોથી અર્થાત મતિ શ્રુત અવધિજ્ઞાનથી મત્યજ્ઞાનથી અને શ્રુતાજ્ઞાન એ બે અજ્ઞાનોથી તથા ચક્ષુદર્શન, અચક્ષુદર્શન અને અવધિદર્શન રૂપ ત્રણ દર્શનોથી ષટસ્થાન પતિત થાય છે. જ્યારે કોઈ તીર્થંકરનો અથવા અનુત્તરૌપપાતિક દેવનો અપ્રતિપાતિ અવધિજ્ઞાનીની સાથે જઘન્ય અવગાહનામાં ઉત્પાદ થાય છે. ત્યારે જઘન્ય અવગાહનામાં પણ અવધિજ્ઞાન મળી આવે છે તેથીજ અહિં ત્રણ જ્ઞાનોનું કથન કરાયેલું છે. પણ નરકમાંથી નિકળેલા જીવની જઘન્ય અવગાહનમાં ઉત્પત્તિ થતી નથી, કેમકે એમનો સ્વભાવજ એવો છે તેથી જઘન્ય અવગાહનામાં વિભંગજ્ઞાન નથી મળી આવતું. એ કારણે અહીં બે અજ્ઞાનોનો જ ઉલ્લેખ કરાયો છે.

ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા મનુષ્યની એ પ્રકારની વક્તવ્યતા સમજવી જોઈએ અર્થાત્ ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા મનુષ્ય ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા મનુષ્યથી દ્રવ્ય

तुल्यः, प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया तुल्यः, वर्णगन्धरसस्पर्श-पर्यवैः षट्स्थानपतितो भवति, किन्तु 'णवरं ठिईए सिय हीणे सिय तुल्ले सिय अब्भहिए' नवरं-पूर्वापेक्षया विशेषस्तु स्थित्या-आयुः कर्मानुभवलक्षणस्थित्यपेक्षया, स्यात्-कदाचित् कश्चिद् हीनो भवति, स्यात्-कदाचित् कश्चित् तुल्यो भवति, स्यात्-कदाचित् कश्चिदभ्यधिको भवति, तत्र 'जइ हीणे असंखिज्जइ भागहीणे, अह अब्भहिए असंखेज्जइभाग अब्भहिए' यदा हीनो विवक्षितस्तदा असंख्येयभागहीनो भवति, अथ यदा अभ्यधिको विवक्षितस्तदा असंख्येयभागाभ्यधिको भवति, उत्कृष्टावगाहनकानां मनुष्याणां त्रिगव्यूतोच्छ्रयतया त्रिगव्यूतानाञ्च स्थितिर्जघन्येन पल्योपमासंख्येयभागहीनत्रिपल्योपमानि, उत्कर्षेण तु परिपूर्णत्रिपल्योपमानि भवन्ति त्रिपल्योपमासंख्येयभागश्च त्रिपल्योपमानामसंख्येयतमो भागो भवति, अतः पल्योपमासंख्येयभागहीन पल्योपमत्रयस्थितिकः,

प्रदेशों की दृष्टि से तुल्य है, अवगाहना से भी तुल्य होता है, वर्ण, गंध, रस और स्पर्श से षट्स्थानपतित होता है। स्थिति की दृष्टि से स्यात हीन भी होता है, तुल्य भी हो सकता है और अधिक भी हो सकता है। अगर हीन हो तो असंख्यातभाग हीन होता है और यदि अधिक हो तो असंख्यातभाग अधिक होता है। उत्कृष्ट अवगाहना वाले मनुष्यों की अवगाहना तीन (गव्यूति) कोस की होती है और उनकी स्थिति जघन्य पल्योपम के असंख्यातवें भाग कम तीन पल्योपम की होती है और उत्कृष्ट पूर्ण तीन पल्योपम की। तीन पल्पोपम का असंख्यातवां भाग तीन पल्योपमों का असंख्यातवां ही भाग है, अतएव जिस की स्थिति पल्योपम के असंख्यातवें भाग कम तीन पल्योपम की होती है वह पूर्ण तीन पल्योपम की स्थिति वाले

અને પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે, અવગાહનાથી પણ તુલ્ય બને છે. વર્ણ, ગંધ, રસ, અને સ્પર્શથી ષટસ્થાન પતિત થાય છે. સ્થિતિની દૃષ્ટિથી સ્યાત હીન હોય તો અસંખ્યાત ભાગહીન થાય છે અને જો અધિક હોય તો અસંખ્યાત ભાગ અધિક થાય છે. ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા મનુષ્યોની અવગાહના ત્રણ ગવ્યૂતિ (કોસ) ની હોય છે અને તેમની સ્થિતિ જઘન્ય પલ્યોપમનો અસંખ્યાતમો ભાગ ઓછી ત્રણ પલ્યોપમની થાય છે અને ઉત્કૃષ્ટ પૂર્ણ ત્રણ પલ્યોપમની. ત્રણ પલ્યોપમનો અસંખ્યાતમો ભાગ ત્રણ પલ્યોપમનો અસંખ્યાતમો જ ભાગ છે, તેથી જ જેની સ્થિતિ પલ્યોપમના અસંખ્યાતમા ભાગ ઓછી ત્રણ પલ્યોપમની થાય છે, તે પૂર્ણ ત્રણ પલ્યોપમની સ્થિતિવાળાની અપેક્ષાએ અસંખ્યાત ભાગહીન બને છે અને પૂર્ણ ત્રણ પલ્યોપમવાળા તેમની

परिपूर्णपल्योपमत्रयस्थितिकापेक्षयाऽसंख्येयभागहीनो भवति, तद्भिन्नस्तु तदपेक्षयाऽसंख्येयभागाभ्यधिको भवति, अन्यासां वृद्धिहानीनामनुपलम्भात्, 'दो नाणा, दो अन्नाणा, दो दसणा' द्वे ज्ञाने-मति श्रुतज्ञानरूपे, द्वे अज्ञाने-मत्यज्ञान श्रुताज्ञानरूपे, द्वे दर्शने च भवतः, तत्र कारणन्तु उत्कृष्टावगाहना मनुष्या असंख्येयवर्षायुषो भवति असंख्येयवर्षायुषाञ्चावधिविभङ्गज्ञानासम्भवस्तथास्वाभाव्यात्, अतो द्वे एव ज्ञाने द्वे चाज्ञाने भवतः, 'अजहण्णमणुक्कोसोगाहणए वि एवं चेव' अजघन्यानुत्कृष्टावगाहनकोऽपि मनुष्यः एवञ्चैव-अजघन्यानुत्कृष्टावगाहनकस्य मनुष्यस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया तुल्यो भवति 'णवरं ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए' नवरम्-पूर्वापेक्षया विशेषस्तु अवगाहनार्थतया शरीरोच्छ्रयरूपतया, चतुःस्था-

---

की अपेक्षा असंख्यातभागहीन होता है और पूर्ण तीन पल्योपम वाला उसकी अपेक्षा असंख्यातभाग अधिक स्थिति वाला होता है। इनमें अन्य प्रकार की हीनता या अधिकता का संभव नहीं है।

उत्कृष्ट अवगाहना वाले मनुष्य में मति और श्रुत, ये दो ज्ञान और मत्यज्ञान तथा श्रुताज्ञान ही पाये जाते हैं। दर्शन भी उनमें दो ही होते हैं। इसका कारण यह है कि उत्कृष्ट अवगाहना वाले मनुष्य असंख्यात वर्ष की आयुवाले ही होते है और असंख्यात वर्ष की आयु वालो में न अवधिज्ञान हो सकता है और न विभंगज्ञान ही क्योंकि उनका स्वभाव ही ऐसा है। इस कारण उत्कृष्ट अवगाहना वालों में दो ज्ञान और दो अज्ञान ही होते हैं,

मध्यम अवगाहना वालों की वक्तव्यता भी इसी प्रकार समझ लेनी चाहिए, अर्थात् वह द्रव्य की और प्रदेशों की दृष्टी से तुल्य

અપેક્ષાએ અસંખ્યાત ભાગ અધિક સ્થિતિવાળા હોય છે- તેમનામા અન્ય પ્રકારની હીનતા અગર અધિકતાનો સંભવ જ નથી.

ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા મનુષ્યમા મતિ અને શ્રુત એ બન્ને જ્ઞાન અને મત્યજ્ઞાન તથા શ્રુતાજ્ઞાન જ મળી આવે છે. દર્શન પણ તેઓમાં બે જ હોય છે, તેનુ કારણુ એ છે કે ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા મનુષ્ય અસંખ્યાત વર્ષની આયુ વાળા જ હોય છે, અને અસંખ્યાત વર્ષની આયુવાળાઓમા અવધિજ્ઞાન થઇ શકતું નથી અને વિભંગ જ્ઞાન પણ, કેમકે તેમનો સ્વભાવજ એવો છે. એ કારણે ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળાઓમા બે અજ્ઞાન જ હોય છે.

મધ્યમ અવગાહનાવાળાઓની વક્તવ્યતા પણ એ પ્રકારે સમજી લેવી જોઇએ અર્થાત્ તે દ્રવ્યની અપેક્ષાએ અને પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે, વિશે-

नपतितो भवति, अजघन्यानुत्कृष्टावगाहनकःसंख्येयवर्षायुष्कोऽपि भवति असंख्येयवर्षायुष्कोपि, तत्र असंख्येयवर्षायुष्कोऽपि गव्यूत द्वि गव्यूतोच्छ्रयो भवति अतोऽवगाहनापेक्षया चतुःस्थानपतितत्वं भवति, 'ठिईए चउट्ठाणवडिए' स्थित्या -आयुःकर्मानुभवलक्षणस्थित्या, चतुःस्थानपतितो भवति, प्रागुक्तयुक्तेः, 'आइल्लेहिं चउहिं नाणेहिं छट्ठाणवडिए' आद्यैश्चतुर्भिः ज्ञानैः-मति श्रुतावधिमनःपर्यवज्ञानलक्षणैः षट्स्थानपतितो भवति, तेषां चतुर्णामपि ज्ञानानां तत्तद्द्रव्यादि सापेक्षतया क्षयोपशमवैचित्र्यतस्तारतम्यसद्भावात् 'केवलनाणपज्जवेहिं तुल्ले' केवलज्ञानपर्यवैस्तुल्यो भवति, निःशेष स्वावरणक्षयेण प्रादुर्भूतस्य केवलज्ञानस्य

है, विशेषता यह है कि अवगाहना कि दृष्टि से चतुस्थानपतित होता है, क्योंकि मध्यम अवगाहना संख्यात वर्ष की आयु वाले की भी हो सकती है और असंख्यात वर्ष की आयु वाले की भी हो सकती है। असंख्यात वर्ष की आयु वाला भी एक या दो गव्यूत की अवगाहनावाला होता है। अतः अवगाहना की अपेक्षा चतुःस्थानपतित कहा है। स्थिति की अपेक्षा मध्यम अवगाहना वाला चतुःस्थानपतित होता है इस संबंध में युक्ति पहले ही कही जा चुकी है। आदि के चार ज्ञानों अर्थात् मति, श्रुत, अवधि और मनःपर्यव ज्ञानों की अपेक्षा से षट्स्थानपतित होता है, क्योंकि ये चारों ज्ञान द्रव्य आदि की अपेक्षा रखते हैं तथा क्षयोपशमजन्य हैं और क्षयोपशम में विचित्रता होती है, अतएव उनमें तरतमता होना स्वाभाविक है। वे केवलज्ञान के पर्यायों से तुल्य हैं, क्योंकि समस्त आवरणों के पूर्ण क्षय से उत्पन्न

षता ए छे के अवगाहनानी दृष्टिए चतुःस्थान पतित थाय छे, केमके मध्यम अवगाहना संख्यात वर्षनी आयुवाळानी पण होई शके छे अने असंख्यात वर्षनी आयुवाळानी पण थई शके छे. असंख्यात वर्षनी आयुवाळा पण एक अगर बे गव्यूतिनी अवगाहनावाळा होय छे. तेथी अवगाहनानी अपेक्षाए चतुःस्थान पतित कहेल छे. स्थितिनी अपेक्षाए मध्यम अवगाहनावाळा चतुःस्थान पतित थाय छे, ए बाबतमा युक्ति आगळ कही देवाई छे. आदिना चार ज्ञानोमा अर्थात् मति, श्रुत, अवधि अने मनःपर्यव ज्ञानोनी अपेक्षाए षट्स्थान पतित थाय छे, केमके ए चारे ज्ञान द्रव्य आदिनी अपेक्षा राखे छे. तथा क्षयोपशम जन्य छे. अने क्षयोपशममा विचित्रता होय छे. तेथीज तरतमता थाय ते स्वाभाविक छे तेओ केवळज्ञानना पर्यायोथी तुल्य छे, केमके समस्त आवरणोना पूर्ण क्षयथी उत्पन्न थवावाळा केवळज्ञानमां कोई पण

भेदाभावात्, 'तिहिं अन्नाणेहिं तिहिं दंसणेहिं छट्ठाणवडिए' त्रिभिरज्ञानैः-मत्यज्ञानश्रुताज्ञानविभङ्गज्ञानलक्षणैः, त्रिभिर्दर्शनैः-मतिश्रुतावधिदर्शनैः षट्स्थानपतितो भवति, 'केवलदंसणपज्जवेहिं तुल्ले' केवलदर्शनपर्यवै स्तुल्यो भवति, गौतमः पृच्छति-'जहण्णठिइयाणं भंते ! मणुस्साणं केवइया पज्जवा पण्णत्ता ?' हे भदन्त ! जघन्यस्थितिकानां मनुष्याणां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'अणंता पज्जवा पण्णत्ता' जघन्यस्थितिकानां मनुष्याणामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, गौतम ! पृच्छति-'से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ जहण्णठिइयाणं मणुस्साणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?' हे भदन्त ! तत्-अथ, केनार्थेन-कथं तावद्, एवम्-उक्तरीत्या, उच्यते-यत्-जघन्यस्थितिकानां मनुष्याणामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति, भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'जहण्णठिइए मणुस्से जहण्णठिइयस्स मणुसस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले' जघन्यस्थितिको मनुष्यो जघन्यस्थितिकस्य मनुष्यस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, 'पएसट्ठयाए तुल्ले' प्रदेशार्थतया तुल्यो भवति, 'ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए'

होने वाले केवलज्ञान में किसी भी प्रकार की तरतमता नहीं होती तीन अज्ञानों और तीन दर्शनों से षट्स्थानपतित होता है। केवलदर्शन के पर्यायों से तुल्य होता है।

गौतम-हे भगवन् जघन्य स्थिति वाले मनुष्यों के पर्याय कितने कहे गए हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! अनन्त पर्याय हैं।

गौतम-हे भगवन् ! अनन्त कहने का कारण क्या है ?

भगवान्-हे गौतम ! जघन्य स्थिति वाला एक मनुष्य दूसरे जघन्य स्थिति वाले मनुष्य से द्रव्य और प्रदेशों की दृष्टि से तुल्य होता है, अवगाहना से चतुःस्थानपतित, स्थिति की अपेक्षा तुल्य

પ્રકારની તરતમતા નથી થતી. ત્રણ અજ્ઞાનો અને ત્રણ દર્શનોથી ષટસ્થાન પતિત પર્યાય છે કેવળ દર્શનના પર્યાયોથી તુલ્ય થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! જઘન્ય સ્થિતિવાળા મનુષ્યોના પર્યાય કેટલા કહેલા છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી- અનન્ત કહેવાનુ શુ કારણ છે ?

શ્રી ભગવાન-હે ગૌતમ ! જઘન્ય સ્થિતિવાળો એક મનુષ્ય જઘન્ય સ્થિતિ વાળા બીજા મનુષ્યથી દ્રવ્ય અને પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ તુલ્ય થાય છે, અવગાહનાથી ચતુઃસ્થાન પતિત, સ્થિતિની અપેક્ષાએ તુલ્ય તથા વર્ણ, ગંધ રસ અને સ્પર્શના

अवगाहनार्थतया-शरीरोच्छ्रयापेक्षया चतुःस्थानपतितो भवति, 'ठिईए तुल्ले' स्थित्या-आयुः कर्मानुभवलक्षणस्थित्यपेक्षया तुल्यो भवति 'वण्ण गंध रसफास-पज्जवेहिं' वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः, 'दोहिं अन्नाणेहिं दोहिं दंसणेहिं छट्ठाणवडिए' द्वाभ्याम् अज्ञानाभ्याम्-मत्यज्ञानश्रुताज्ञानाभ्याम् द्वाभ्यां दर्शनाभ्याम् षट्स्थान-पतितो भवति, नतु ज्ञानाभ्याम् 'संमूर्च्छिममनुष्याणामेव जघन्यस्थितिकत्वेन तेषाञ्च नियमतो मिथ्यादृष्टितया तेषामज्ञाने एव न तु ज्ञाने भवतः, 'एवं उक्को-सठिइएवि' एवम्-जघन्यस्थितिकमनुष्यवदेव उत्कृष्टस्थितिकोऽपि मनुष्य उत्कृष्टस्थितिकस्य मनुष्यस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाह-नार्थतया चतुःस्थानपतितः, स्थित्या तुल्यः, वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः षट्स्थान-पतितो भवति, किन्तु-'नवरं दो नाणा दो अन्नाणा दो दंसणा' नवरम्-पूर्वापेक्षया

तथा वर्ण, गंध, रस और स्पर्श के पर्यायों से तथा दो अज्ञानों और दो दर्शनों से षट्स्थानपतित होता है, यहां यह ध्यान रखना चाहिए कि संमूर्छिम मनुष्य ही जघन्य स्थिति वाले होते हैं और वे नियम से मिथ्यादृष्टि ही होते हैं। अतःजघन्य स्थिति वाले मनुष्यों में दो अज्ञान ही हो सकते हैं, ज्ञान नहीं, इस कारण यहां ज्ञानों का उल्लेख नहीं किया गया है,

उत्कृष्ट स्थिति वाले मनुष्यों की प्ररूपणा भी इसी प्रकार कर लेनी चाहिए। अर्थात् उत्कृष्ट स्थितिक मनुष्य उत्कृष्ट स्थितिक मनुष्य से द्रव्य और प्रदेशों की अपेक्षा तुल्य है, अवगाहना से चतुः-स्थानपतित है स्थिति से तुल्य, वर्ण, गंध, रस और स्पर्श के पर्यायों से षट्स्थानपतित होता है। विशेषता यह है कि उत्कृष्ट स्थिति वाले मनुष्यों में दो ज्ञान, दो अज्ञान और दो दर्शन होते हैं। उत्कृष्ट

પર્યાયોથી તથા બે અજ્ઞાનો અને બે દર્શનોથી ષટ્સ્થાન પતિત બને છે. અહીં એ ધ્યાન રાખવું જોઈએ કે સંમૂર્છિમ મનુષ્યજ જઘન્ય સ્થિતિવાળા થાય છે અને તેઓ નિયમથી મિથ્યાદૃષ્ટિ જ હોય છે. તેથી જઘન્ય સ્થિતિવાળા મનુષ્યોમાં બે અજ્ઞાન જ હોઈ શકે છે. જ્ઞાન નહિ એ કારણે અહીં જ્ઞાનનો ઉલ્લેખ કરેલો નથી.

ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા મનુષ્યોની પ્રરૂપણા પણ આ રીતે કરી લેવી જોઈએ અર્થાત્ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિક મનુષ્ય ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિક મનુષ્યથી દ્રવ્ય અને પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે, અવગાહનાથી ચતુ સ્થાન પતિત થાય છે, સ્થિતિથી તુલ્ય તથા વર્ણ. ગંધ, રસ અને સ્પર્શના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે, વિશેષતા એ છે કે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા મનુષ્યોમાં બે જ્ઞાન, બે અજ્ઞાન અને

विशेषस्तु द्वे ज्ञाने-मतिश्रुतज्ञानरूपे, द्वे अज्ञाने-मत्यज्ञानश्रुताज्ञानरूपे, द्वे दर्शने अवसेये, उत्कृष्टस्थितिकानां मनुष्याणां त्रिपल्योपमायुष्यतया तेषां तावत् नियमतोऽज्ञाने भवतः, यदा तु षण्मासावशेषायुष्काः वैमानिकेषु बद्धायुष्का भवन्ति, तदा सम्यक्त्वलाभेन ज्ञानद्वायोपलम्भात्, असंख्येयवर्षायुष्काणामवधि-विभङ्गज्ञानाभावात् 'द्वे ज्ञाने द्वे अज्ञाने' इत्युक्तम् न तु त्रीणि ज्ञानानि, त्रीणि अज्ञानानि इति, 'अजहन्नमणुक्कोसठिइए वि एवं चेव' अजघन्यानुत्कृष्टस्थितिकोऽपि मनुष्यः एवञ्चैव-जघन्योत्कृष्टस्थितिकमनुष्यवदेव अजघन्यानुत्कृष्ट-स्थितिकमनुष्यस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया तुल्यो भवति, किन्तु 'नवरं ठिइए चउट्ठाणवडिए' नवरम्-पूर्वापेक्षया विशेषस्तु स्थित्या-आयुः कर्मानुभवलक्षणस्थित्यपेक्षया चतुःस्थानपतितो भवति, 'ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाण-

स्थिति वाले मनुष्यों की तीन पल्योपम की आयु होती है, अतएव उनमें नियम से दो ज्ञान दो अज्ञान ही पाये जाते हैं, जो ज्ञान वाले होते हैं वे वैमानिक की आयु का बन्ध करते हैं अतः उनमें दो ज्ञान पाये जाते हैं। असंख्यात वर्ष की आयु वाले मनुष्यों में अवधिज्ञान अथवा विभंग ज्ञान का अभाव होता है, इस कारण दो ज्ञानों और दो अज्ञानों का उल्लेख किया गया है, तीन ज्ञानों और तीन अज्ञानों का नहीं।

अजघन्य-अनुत्कृष्ट स्थिति वाले मनुष्यों की प्ररूपणा भी इसी प्रकार करनी चाहिए, अर्थात् एक मध्यम स्थिति वाला मनुष्य दूसरे मध्यम स्थिति वाले से द्रव्य की दृष्टि से और प्रदेशों की दृष्टि से तुल्य है, किंतु स्थिति की अपेक्षा से चतुःस्थानपतित होता है, अवगाहना की दृष्टि से चतुःस्थानपतित होता है, आदि के चार

બે દર્શન હોય છે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા મનુષ્યોની ત્રણ પલ્યોપમની આયુ હોય છે, તેથીજ તેઓમા નિયમથી બે જ્ઞાન બે અજ્ઞાન જ મળી આવે છે. જેઓ જ્ઞાનવાળા હોય છે તેઓ વૈમાનિકની આયુનો બન્ધ કરે છે. તેથી તેઓમાં બે જ્ઞાન મળે છે. અસંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા મનુષ્યોમા અવધિજ્ઞાન અથવા વિભંગ જ્ઞાનનો અભાવ હોય છે, એ કારણે બે જ્ઞાનોનો ઉલ્લેખ કર્યો છે. ત્રણ જ્ઞાન અને ત્રણ અજ્ઞાનનો નથી કર્યો.

અજઘન્ય-અનુત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા મનુષ્યોની પ્રરૂપણા પણ આજ રીતે કરવી જોઇએ. અર્થાત્ એક મધ્યમ સ્થિતિવાળો મનુષ્ય બીજા મધ્યમ સ્થિતિ વાળાથી દ્રવ્યની દષ્ટિએ અને પ્રદેશોની દષ્ટિએ તુલ્ય છે પરન્તુ સ્થિતિની અપેક્ષાએ ચતુ સ્થાન પતિત બને છે, અવગાહનાની દષ્ટિએ પણ ચતુઃસ્થાન

वडिए' अवगाहनार्थतया-शरीरोच्छ्रयापेक्षया, चतुःस्थानपतितो भवति, 'आइल्लेहिं चउहिं नाणेहिं छट्ठाणवडिए' आद्यैश्चतुर्भिर्ज्ञानैः षट्स्थानपतितो भवति, 'केवलनाणपज्जवेहिं तुल्ले' केवलज्ञानपर्यवैस्तुल्यो भवति, 'तिहिं अन्नाणेहिं तिहिं दंसणेहिं छट्ठाणवडिए' त्रिभिर्ज्ञानैः-मत्यज्ञानश्रुताज्ञानविभङ्गज्ञानरूपैः, त्रिभिर्दर्शनैः षट्स्थानपतितो भवति, 'केवलदंसणपज्जवेहिं तुल्ले' केवलदर्शनपर्यवैस्तुल्यो भवति, गौतमः पृच्छति-'जहण्णगुणकालयाणं भंते ! मणुस्साणं केवइया पज्जवा पण्णत्ता ?' हे भदन्त ! जघन्यगुणकालकानां मनुष्याणां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'अणंता पज्जवा पण्णत्ता' जघन्यगुणकालकानां मनुष्याणामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, गौतमः पृच्छति-'से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-जहण्णगुणकालगाणं मणुस्साणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?' हे भदन्त ! तत्-अथ, केनार्थेन कथं तावत्, एवम्-उक्तरीत्या, उच्यते यत्-जघन्यगुणकालकानां मनुष्याणामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति, भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'जहण्णगुणकालए मणूसे जहण्णगुणकालगस्स मणूसस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले' जघन्यगुणकालको मनुष्यो जघन्यगुणकालकस्य मनुष्यस्य

ज्ञानों से षट्स्थानपतित होता है, केवलज्ञान के पर्यायों से तुल्य, तीन अज्ञानों से षट्स्थान पतित, तीन दर्शनों से षट्स्थानपतित और केवलदर्शन के पर्यायों से तुल्य होता है।

गौतम-हे भगवन् ! जघन्यगुण काले मनुष्य के कितने पर्याय कहे गए हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे गए हैं।

गौतम-हे भगवन् ! ऐसा कहने का क्या कारण है ?

भगवान्-हे गौतम ! एक जघन्यगुण काला मनुष्य दूसरे जघन्य गुण काले मनुष्य से द्रव्य की दृष्टि से तथा प्रदेशों की दृष्टि से

પતિત થાય છે, શરૂઆતના ચાર જ્ઞાનોથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે, કેવલ જ્ઞાનના પર્યાયોથી તુલ્ય, ત્રણ અજ્ઞાનોથી ષટ્સ્થાન પતિત, ત્રણ દર્શનોથી ષટ્સ્થાન પતિત અને કેવળ દર્શનના પર્યાયોથી તુલ્ય થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! જઘન્ય ગુણ કાળા મનુષ્યના કેટલા પર્યાય કહેલા છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહેલા છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! એમ કહેવાનું શું કારણ છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! એક જઘન્ય ગુણ કાળો મનુષ્ય બીજા જઘન્ય ગુણ કાળા મનુષ્યથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તથા પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ તુલ્ય થાય છે,

द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, 'पएसट्टयाए तुल्ले' प्रदेशार्थतया तुल्यो भवति, 'ओगाहणट्टयाए चउट्ठाणवडिए' अवगाहनार्थतया चतुस्थानपतितो भवति, 'ठिईए चउट्ठाणवडिए' स्थित्या चतुःस्थानपतितो भवति, 'कालवण्णपज्जवेहिं तुल्ले' कृष्णवर्णपर्यवैस्तुल्यो भवति, 'अवसेसेहिं वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए' अवशेषैः वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः षट् स्थानपतितो भवति, 'चउहिं नाणेहिं छट्ठाणवडिए' चतुर्भिः ज्ञानैः—मतिश्रुतावधिमनःपर्यवज्ञानरूपैः षट् स्थानपतितो भवति, 'केवलनाणपज्जवेहिं तुल्ले' केवलज्ञानपर्यवैः तुल्यो भवति, 'तिहिं अन्नाणेहिं तिहिं दंसणेहिं छट्ठाणवडिए' त्रिभिरज्ञानैः—मत्यज्ञानश्रुताज्ञानविभङ्गज्ञानरूपैः, त्रिभिर्दर्शनैः षट्स्थानपतितो भवति, 'केवल दंसणपज्जवेहिं तुल्ले' केवलदर्शनपर्यवैः तुल्यो भवति। 'एवं उक्कोसगुणकालएवि' एवं—जघन्यगुणकालक मनुष्यवदेव उत्कृष्टगुणकालकोऽपि मनुष्यः उत्कृष्टगुणकालकस्य मनुष्यस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया चतुःस्थानपतितः, स्थित्या चतुःस्थानपतितः, कृष्णवर्णपर्यवैस्तुल्यः, अवशेषैः वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः

तुल्य होता है, अवगाहना और स्थिति की अपेक्षा से चतुःस्थानपतित होता है, कृष्णवर्ण के पर्यायों से तुल्य है, शेष वर्ण, गंध, रस, स्पर्श के पर्यायों से चार ज्ञानों से षट्स्थानपतित, केवलज्ञान के पर्यायों से तुल्य, तीन अज्ञानों और तीन दर्शनों से षट्स्थानपतित तथा केवलदर्शन के पर्यायों से तुल्य होता है।

उत्कृष्टगुण काला भी इसी प्रकार समझना चाहिए, अर्थात् उत्कृष्ट गुण काला दूसरे उत्कृष्ट गुण काले मनुष्य की अपेक्षा से द्रव्य और प्रदेशों की दृष्टि से तुल्य होता है, अवगाहना और स्थिति की अपेक्षा से चतुःस्थानपतित है, कृष्ण वर्ण के पर्यायों से तुल्य, शेष, वर्ण गंध, रस और स्पर्श के पर्यायों से षट्स्थान-

---

અવગાહના અને સ્થિતિની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે. કૃષ્ણ વર્ણના પર્યાયોથી તુલ્ય છે, શેષ વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શના પર્યાયોથી, ચાર જ્ઞાનોથી ષટ્સ્થાન પતિત, કેવલ જ્ઞાનના પર્યાયોથી તુલ્ય ત્રણ અજ્ઞાનો અને ત્રણ દર્શનોથી ષટ્સ્થાન પતિત તથા કેવળદર્શનના પર્યાયોથી તુલ્ય થાય છે

ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કાળા પણ આજ પ્રકારે સમજી લેવા જોઇએ અર્થાત્ ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કાળા બીજા ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કાળા મનુષ્યની અપેક્ષાએ દ્રવ્ય અને પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ તુલ્ય થાય છે, અવગાહના અને સ્થિતિની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત, કૃષ્ણવર્ણના પર્યાયોથી તુલ્ય, શેષ વર્ણ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત ચાર જ્ઞાનોથી ષટ્સ્થાન પતિત કેવળજ્ઞાનના પર્યાયોથી

पट्स्थानपतितः, चतुर्भिर्ज्ञानैः पट्स्थानपतितः, केवलज्ञानपर्यवैस्तुल्यः, त्रिभिरज्ञानैः, त्रिभिर्दर्शनैः पट्स्थानपतितः, केवलदर्शनपर्यवैस्तुल्यो भवति, 'अजहण्णमणुक्कोसगुणकालएवि एवं चेव' अजघन्यानुत्कृष्टगुणकालकोऽपि मनुष्यः, एवञ्चैव-जघन्योत्कृष्टगुणकालमनुष्यवदेव बोध्यः, किन्तु-'णवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए' नवरम्-पूर्वापेक्षया विशेषस्तु स्वस्थाने-पट् स्थानपतितो भवति, 'एवं पंच वण्णा, दो गंधा, पंचरसा, अट्ठफासा भाणियव्वा' एवं-तथैव-उत्कृष्टगुणकालक मनुष्यवदेव, पञ्चवर्णाः, द्वौ गन्धौ, पञ्चरसाः, अष्टौ स्पर्शाः भणितव्याः, एतद्गुणविशिष्टा अपि मनुष्या जघन्योत्कृष्टाजघन्यानुत्कृष्टभेदेन विशिष्टा वक्तव्याः, गौतमः पृच्छति-'जहण्णाभिणिबोहियनाणीणं मणुस्साणं केवइया पज्जवा पण्णत्ता ?' जघन्याभिनिबोधिकज्ञानिनां मनुष्याणां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'अणंता पज्जवा पण्णत्ता' जघन्याभिनिबोधिकज्ञानिनां

पतित, चारज्ञानों से षट्स्थानपतित, केवलज्ञान के पर्यायों से तुल्य, तीन अज्ञानो और तीन दर्शनों की अपेक्षा षट्स्थान पतित तथा केवल दर्शन के पर्यायों से तुल्य होता है।

मध्यमगुण कृष्ण भी इसी प्रकार समझना चाहिए अर्थात् जघन्यगुण कृष्ण या उत्कृष्टगुण कृष्ण के समान ही उसकी प्ररूपणा करनी चाहिए, विशेषता यह कि मध्यमगुण कृष्ण स्वस्थान में भी षट्स्थानपतित होता है, क्यों कि मध्यम कृष्ण वर्ण के अनन्त तरतम रूप होते हैं। इसी प्रकार पांचों वर्ण, दोनों गंध, पांचों रस और आठों स्पर्श कह लेना चाहिए,

गौतम-हे भगवन् ! जघन्य आभिनिबोधिकज्ञानी मनुष्य के कितने पर्याय हैं ?

તુલ્ય ત્રણ અજ્ઞાનો અને ત્રણ દર્શનોની અપેક્ષાએ ષટસ્થાન પતિત તથા કેવળ દર્શનના પર્યાયોથી તુલ્ય થાય છે.

મધ્યમ ગુણ કૃષ્ણ પણ આ રીતે સમજવા જોઇએ અર્થાત્ જઘન્યગુણ કૃષ્ણ અથવા ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કૃષ્ણના સમાન જ તેમની પ્રરૂપણા કરવી જોઇએ વિશેષતા એ છે કે મધ્યમ ગુણ કૃષ્ણ સ્વસ્થાનમા પણ ષટ્સ્થાન પતિત બને છે, કેમકે મધ્યમ કૃષ્ણ વર્ણના અનન્ત તરતમ રૂપ થાય છે. એ પ્રકારે પાંચ વર્ણ, બન્ને ગંધ, પાંચ રસ અને આઠે સ્પર્શ કહેવા જોઇએ.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! જઘન્ય આભિનિબોધિકજ્ઞાની મનુષ્યના કેટલા પર્યાય છે ?

मनुष्याणामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, गौतमः पृच्छति-'से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-जहण्णाभिणिवोहियणाणीणं मणुस्साणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?' हे भदन्त ! तत्-अथ, केनार्थेन कथं तावत्, एवम्-उक्तरीत्या, उच्यते यत्-जघन्याभिनिवोधिकज्ञानिनां मनुष्याणाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति, भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'जहण्णाभिणिवोहियणाणी मणूसे जहण्णाभिणिवोहियणाणिस्स मणूसस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले' जघन्याभिनिवोधिकज्ञानी मनुष्यो जघन्याभिनिवोधिकज्ञानिनो मनुष्यस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, 'पएसट्ठयाए तुल्ले' प्रदेशार्थतया तुल्यो भवति, 'ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए' अवगाहनार्थतया-शरीरोच्छ्रयापेक्षया चतुः स्थानपतितो भवति, 'ठिइए चउट्ठाणवडिए' स्थित्या-आयुः कर्मानुभवलक्षणस्थित्यपेक्षया चतुःस्थानपतितो भवति, 'वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए' वर्णगंधरसस्पर्शपर्यवैः पट्स्थानपतितो भवति, 'आभिणिवोहियनाणपज्जवेहिं तुल्ले' आभिनिवोधिकज्ञानपर्यवैस्तुल्यो भवति, 'सुयनाणपज्जवेहिं दोहिं दंसणेहि छट्ठाणवडिए' श्रुतज्ञानपर्यवैः, द्वाभ्यां दर्शनाभ्यां पट्स्थानपतितो भवति, ज्ञानद्वयं दर्शनद्वयं वोध्यम् , तथा च जघन्याभिनिवोधिकज्ञानीमनुष्यस्य प्रवल ज्ञानावरणकर्मोदयसद्भावेन नियमतोऽवधिमनः पर्यवज्ञानविकलत्वात् , अन्यथा जघन्याभिनिवोधिकज्ञानत्वायोगात् , शेष ज्ञानदर्शना-

---

भगवन्-हे गौतम ! अनन्त पर्याय हैं ।

गौतम-हे भगवान् ! ऐसा कहने का क्या कारण है ?

भगवान्-हे गौतम ! एक जघन्याभिनिवोधिकज्ञानी दूसरे जघन्याभिनिवोधिक ज्ञानी से द्रव्य और प्रदेशों से तुल्य, अवगाहना की अपेक्षा चतुःस्थानपतित, स्थिति से चतुःस्थानपतित, वर्ण, गंध, रस, स्पर्श से षट्स्थानपतित, आभिनिवोधिकज्ञान के पर्यायों से तुल्य श्रुतज्ञान के पर्यायों से तथा दो दर्शनों से पट्स्थानपतित होता है। जघन्याभिनिवोधिकज्ञानी के प्रवल ज्ञानावरणीय कर्म का उदय होने

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ અનન્ત પર્યાય છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! એમ કહેવાનું શું કારણ છે ?

શ્રી ભગવાન્-ગૌતમ ! એક જઘન્યાભિનિબોધિક જ્ઞાની બીજા જઘન્યાભિનિબોધિક જ્ઞાનીથી દ્રવ્ય અને પ્રદેશોથી તુલ્ય, અવગાહનાની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત, સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન પતિત, વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શથી ષટ્સ્થાન પતિત, આભિનિબોધિક જ્ઞાનના પર્યાયોથી તુલ્ય, શ્રુતજ્ઞાનના પર્યાયોથી તથા બે દર્શનોથી ષટસ્થાન પતિત થાય છે. જઘન્યાભિનિબોધિક જ્ઞાનીને

संभवादाभिनिबोधिकज्ञानपर्यवैस्तुल्यः श्रुतज्ञानपर्यवैर्द्वाभ्यां दर्शनाभ्याञ्च षट्स्थान पतितत्वमुक्तम्, 'एवं उक्कोसाभिणिबोहियनाणीवि' एवम् जघन्याभिनिबोधिकज्ञानिमनुष्यवदेव उत्कृष्टाभिनिबोधिकज्ञानी अपि मनुष्यः उत्कृष्टाभिनिबोधिकज्ञानिनो मनुष्यस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया चतुः स्थानपतितः, स्थित्या चतुः स्थानपतितः, वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः षट्स्थानपतितः, 'नवरं आभिणिबोहियनाणपज्जवेहिं तुल्ले' नवरं पूर्वापेक्षया-विशेषस्तु आभिनिबोधिकज्ञानपर्यवैस्तुल्यो भवति, 'ठिईए तिट्ठाणवडिए' स्थित्या –आयुः कर्मानुभवलक्षणस्थित्यपेक्षया त्रिस्थानपतितो भवति, 'तिहिं नाणेहिं तिहिं दंसणेहिं छट्ठाणवडिए' त्रिभिर्ज्ञानैः–मतिश्रुतावधिज्ञानरूपैः, त्रिभिर्दर्शनैः षट्स्थानपतितो भवति तथा च उत्कृष्टाभिनिबोधिकज्ञानिनो मनुष्यस्य नियमतः

से अवधिज्ञान और मनःपर्यवज्ञान नहीं होते। इसी कारण यहाँ उनका उल्लेख नहीं किया गया हैं,

उत्कृष्ट आभिनिबोधिकज्ञानी की प्ररूपणा जघन्य आभिनिबोधिकज्ञानी के समान समझना चाहिए, अर्थात् एक उत्कृष्ट आभिनिबोधिकज्ञानी दूसरे उत्कृष्ट आभिनिबोधिकज्ञानी से द्रव्य और प्रदेशों की अपेक्षा से तुल्य, अवगाहना और स्थिति की अपेक्षा से चतुःस्थान पतित, वर्ण, गंध, रस और स्पर्श की दृष्टि से षट्स्थानपतित होता है। विशेषता यह है कि वह आभिनिबोधिकज्ञान के पर्यायों से तुल्य, स्थिति की अपेक्षा से त्रिस्थानपतित, तीन ज्ञानों और तीन दर्शनों से षट्स्थानपतित होता है। उत्कृष्ट आभिनिबोधिक ज्ञानी मनुष्य नियम से संख्यात वर्ष की आयु वाला ही होता है,

---

પ્રબલ જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો ઉદય થવાથી અવધિજ્ઞાન અને મનઃપર્યવ-જ્ઞાન નથી હોતુ. એ જ કારણે અહિં તેમનો ઉલ્લેખ નથી કર્યો.

ઉત્કૃષ્ટ આભિનિબોધિક જ્ઞાનીની પ્રરૂપણા જઘન્ય આભિનિબોધિકજ્ઞાનીના સમાન સમજવી જોઈએ. અર્થાત્ એક ઉત્કૃષ્ટ આભિનિબોધિક જ્ઞાનીની બીજા ઉત્કૃષ્ટ આભિનિબોધિક જ્ઞાનીથી દ્રવ્ય અને પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય, અવગાહના અને સ્થિતિની અપેક્ષાએ ચતુસ્થાન પતિત, વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શની દૃષ્ટિએ ષટસ્થાન પતિત થાય છે. વિશેષતા એ છે કે તે આભિનિબોધિક જ્ઞાનના પર્યાયોથી તુલ્ય, સ્થિતિની અપેક્ષાએ ત્રિસ્થાન પતિત ત્રણ જ્ઞાનો અને ત્રણ દર્શનોથી ષટસ્થાન પતિત થાય છે. ઉત્કૃષ્ટ આભિનિબોધિક જ્ઞાની મનુષ્ય નિયમથી સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા જ હોય છે, અસંખ્યાત વર્ષની આયુવાળાને

संख्येयवर्षायुष्कत्वात्, असंख्येयवर्षायुषस्तथा भवस्वभावत्वेन सर्वोत्कृष्टाभिनि-बोधिकज्ञानासंभवात्, संख्येयवर्षायुषश्च प्रागुक्तयुक्त्या स्थित्यपेक्षया त्रिस्थानपति-तत्वं भवति, 'अजहन्नमणुक्कोसाभिणिबोहियनाणी जहा उक्कोसाभिणिबोहिय-नाणी' अजघन्यानुत्कृष्टाभिनिबोधिकज्ञानी मनुष्यो यथा उत्कृष्टाभिनिबोधिक-ज्ञानी मनुष्यः प्रतिपादितस्तथा प्रतिपादयितव्यः, किन्तु-नवरं ठिईए चउट्ठाण-वडिए' नवरम्-पूर्वापेक्षया विशेषस्तु स्थित्या चतुःस्थानपतितो भवति, 'सट्ठाणे छट्ठाणवडिए' स्वस्थाने षट्स्थानपतितो भवति, 'एवं सुयनाणीवि' एवम्-आभिनिबोधिकज्ञानि मनुष्यवदेव श्रुतज्ञानी मनुष्योऽपि प्रतिपत्तव्यः,

असंख्यात वर्ष की आयु वाले को भव-स्वभाव के कारण सर्वोत्कृष्ट आभिनिबोधिकज्ञान होना संभव नहीं है, और जो संख्यात वर्ष की आयु वाला होता है वह पूर्वोक्त युक्ति के अनुसार स्थिति से त्रिस्थानपतित ही होता है,

मध्यम आभिनिबोधिकज्ञानी की वक्तव्यता भी उत्कृष्ट आभिनि-बोधिकज्ञानी जैसी ही है मगर विशेषता यह है कि वह स्थिति से चतुःस्थानपतित होता है और स्वस्थान में षट्स्थानपतित होता है, अर्थात् जैसे एक उत्कृष्ट आभिनिबोधिकज्ञानी दूसरे उत्कृष्ट आभिनि-बोधिकज्ञानी से तुल्य होता है, वैसे मध्यम आभिनिबोधिकज्ञानी मध्यम आभिनिबोधिकज्ञानी के तुल्य ही, हो ऐसा नियम नहीं, उसमें षट्स्थानपतित हीनाधिकता हो सकती है,

श्रुतज्ञानी मनुष्य का प्रतिपादन आभिनिबोधिकज्ञानी मनुष्य के समान समझना चाहिए।

ભવ-સ્વભાવના કારણે સર્વોત્કૃષ્ટ આભિનિબોધિક જ્ઞાન થવુ સંભવિત નથી. અને જે સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા હોય છે, તે પૂર્વોક્ત યુક્તિના અનુસાર સ્થિતિથી ત્રિસ્થાન પતિત થાય છે

મધ્યમ આભિનિબોધિક જ્ઞાનીની પણ વક્તવ્યતા ઉત્કૃષ્ટ આભિનિબોધિક જ્ઞાનીની જેવીજ છે, પણ વિશેષતા એ છે કે તે સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે અને સ્વસ્થાનમા ષટસ્થાન પતિત થાય છે, અર્થાત્ જેમ એક ઉત્કૃષ્ટ આભિનિબોધિકજ્ઞાની બીજા ઉત્કૃષ્ટ આભિનિબોધિક જ્ઞાનીથી તુલ્ય થાય છે. તેમ મધ્યમ આભિનિબોધિકજ્ઞાની મધ્યમ આભિનિબોધિક જ્ઞાનીના તુલ્ય જ હોવું એવો નિયમ નથી, તેમા ષટસ્થાન પતિત હીનાધિકતા થઇ શકે છે

શ્રુતજ્ઞાની મનુષ્યનું પ્રતિપાદન આભિનિબોધિકજ્ઞાની મનુષ્યના સમાન સમજવું જોઇએ.

गौतमः पृच्छति-'जहण्णोहिनाणीणं भंते ! मणुस्साणं केवइया पज्जवा पण्णत्ता ?' हे भदन्त ! जघन्यावधिज्ञानिनां मनुष्याणां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'अणंता पज्जवा पण्णत्ता' जघन्यावधिज्ञानिनां मनुष्याणामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः गौतमः पृच्छति-'से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-जहण्णोहिनाणीणं मणुस्साणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?' हे भदन्त ! तत्-अथ, केनार्थेन-कथं तावत्, एवम्-उक्तरीत्या, उच्यते यत्-जघन्यावधिज्ञानिनां मनुष्याणाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति, भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'जहण्णोहिनाणी मणुस्से जहण्णोहिनाणिस्स मणूसस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले' जघन्यावधिज्ञानी मनुष्यो जघन्यावधिज्ञानिनो मनुष्यस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, 'पएसट्ठयाए तुल्ले' प्रदेशार्थतया तुल्यो भवति, 'ओगाहणट्ठयाए तिट्ठाणवडिए' अवगाहनार्थतया-शरीरोच्छ्रयापेक्षया, त्रिस्थानपतितो भवति, 'ठईए तिट्ठाणवडिए' स्थित्या-आयुकर्मानुभवलक्षणस्थित्यपेक्षया, त्रिस्थानपतितो भवति, 'वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं' वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः 'दोहिं नाणेहिं छट्ठाणवडिए' वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः, द्वाभ्यां ज्ञानाभ्याम्-मति श्रुतज्ञानरूपाभ्यां षट्स्थानपतितो भवति, 'ओहिनाणपज्जवेहिं तुल्ले' अवधिज्ञानपर्यवैस्तुल्यो भवति, 'मणपज्जवनाणपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए' मनः पर्यवज्ञानपर्यवै षट्स्थानपतितो भवति, 'तिहिं दंसणेहिं छट्ठाणवडिए' त्रिभिर्दर्शनैः षट्स्थानपतितो भवति,

---

गौतम-हे भगवन् ! जघन्य अवधिज्ञानी मनुष्य के कितने पर्याय हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं,

गौतम-हे भगवन् ! ऐसा कहने का क्या कारण है ?

भगवान्-हे गौतम ! जघन्य अवधिज्ञानी मनुष्य जघन्य अवधि ज्ञानी मनुष्य से द्रव्य और प्रदेशों की दृष्टि से तुल्य होता है, अवगाहना की दृष्टि से त्रिस्थानपतित, स्थिति की दृष्टि से त्रिस्थानपतित वर्ण, रस, गंध और स्पर्श के पर्यायों से तथा दो ज्ञानों से षट्स्थान-

---

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! જઘન્ય અવધિજ્ઞાની મનુષ્યના કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ અનન્ત પર્યાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવાન્ ! એમ કહેવાનું શું કારણ છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય અવધિજ્ઞાની મનુષ્ય જઘન્ય અવધિજ્ઞાની મનુષ્યથી દ્રવ્ય અને પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ તુલ્ય થાય છે, અવગાહનાની દૃષ્ટિએ ત્રિસ્થાન પતિત, સ્થિતિની દૃષ્ટિએ ત્રિસ્થાન પતિત, વર્ણ, રસ; ગંધ સ્પર્શના

एवं उक्कोसोहि नाणीवि' एवं-जघन्यावधिज्ञानिमनुष्यवदेव उत्कृष्टावधिज्ञानि-मनुष्योपि उत्कृष्टावधिज्ञानि मनुष्यस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया त्रिस्थानपतितः, स्थित्या त्रिस्थानपतितः, वर्णगंधरसस्पर्शपर्यवैः द्वाभ्यां ज्ञानाभ्यां षट्स्थानपतितो भवति, त्रिभिर्दर्शनैः षट्स्थानपतितो भवति, तथा च जघन्यावधिज्ञानि मनुष्ये उत्कृष्टावधिज्ञानिमनुष्ये चावगाहनापेक्षया त्रि-स्थानपतितत्वमुक्तम्, यतो हि मनुष्याणां सर्वजघन्यावधिज्ञान यथोक्तस्वरूपं पार-भविकं न संभवति अपि तु तद्भवभावि एव, तदपि च पर्याप्तावस्थायां भवति,

पतित होता है। अवधिज्ञान के पर्यायों से तुल्य और मनःपर्यवज्ञान के पर्यायों से षट्स्थानपतित होता है। तीन दर्शनों से षट्स्थानपतित होता है।

उत्कृष्ट अवधिज्ञानी की प्ररूपणा जघन्य अवधिज्ञानी के समान समझनी चाहिए,अर्थात उत्कृष्ट अवधिज्ञानी दूसरे उत्कृष्ट अवधि-ज्ञानी से द्रव्य और प्रदेशों की अपेक्षा तुल्य, अवगाहना और स्थिति की अपेक्षा से त्रिस्थानपतित, वर्ण, गंध, रसस्पर्श के पर्यायों से तथा दो ज्ञानों से षट्स्थानपतित होता है, अवधिज्ञान के पर्यायों से तुल्य होता है, मनःपर्यवज्ञान के पर्यायों से षट्स्थानपतित होता है, तीन दर्शनों सेषट्स्थानपतित होता है। जघन्य अवधिज्ञानी मनुष्य और उत्कृष्ट अवधिज्ञानी मनुष्य अवगाहना की अपेक्षा से त्रिस्थानपतित कहा गया है, इसका कारण यह है कि मनुष्यों में सर्व जघन्य अवधि-ज्ञान पारभविक अर्थात् पूर्वभव से साथ आया हुआ नहीं, होता बल्कि

પર્યાયોથી તથા બે જ્ઞાનથી ષટસ્થાન પતિત થાય છે. અવધિજ્ઞાનના પર્યાયોથી તુલ્ય અને મનઃપર્યવજ્ઞાનના પર્યાયોથી ષટસ્થાન પતિત થાય છે. ત્રણ દર્શનોથી ષટસ્થાન પતિત થાય છે.

ઉત્કૃષ્ટ અવધિજ્ઞાનીની પ્રરૂપણા, જઘન્ય અવધિજ્ઞાનીના સમાન સમજવી અર્થાત્ ઉત્કૃષ્ટ અવધિજ્ઞાની બીજા ઉત્કૃષ્ટ અવધિજ્ઞાનીથી દ્રવ્ય અને પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય અવગાહના અને સ્થિતિની અપેક્ષાએ ત્રિસ્થાન પતિત, વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શના પર્યાયોથી તથા બે જ્ઞાનોથી ષટસ્થાન પતિત થાય છે, અવધિજ્ઞાનના પર્યાયોથી તુલ્ય થાય છે, મન પર્યવજ્ઞાનના પર્યાયોથી ષટસ્થાન પતિત થાય છે. ત્રણ દર્શનોથી ષટસ્થાન પતિત થાય છે. જઘન્ય અવધિજ્ઞાની મનુષ્ય અને ઉત્કૃષ્ટ અવધિજ્ઞાની મનુષ્ય અવગાહનાની અપેક્ષાએ ત્રિસ્થાન પતિત કહેલ છે, તેનું કારણ એ છે કે મનુષ્યમાં સર્વ જઘન્ય અવધિજ્ઞાન પારભવિક અર્થાત્ પૂર્વ ભવની સાથે આવેલ નથી હોતું, પણ એજ ભવસંબંધી હોય છે

अपर्याप्तावस्थायां तद्योग्यविशुद्धयभावात्, उत्कृष्टावधिज्ञानमपि भावतश्चारित्रिणो मनुष्यस्य भवति, तस्मात् जघन्यावधिज्ञानी उत्कृष्टावधिज्ञानी च मनुष्योऽवगाहनया त्रिस्थानपतितो भवति इत्याशयः, 'अजहण्णमणुक्कोसोहिनाणी एवं चेव' अजघन्यानुत्कृष्टावधिज्ञानी मनुष्यः एवञ्चैव-जघन्योत्कृष्टावधिज्ञानिमनुष्यवदेव-प्रतिपादनीयः किन्तु-'णवरं ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए' नवरम्-पूर्वापेक्षया विशेषस्तु अवगाहनार्थतया चतुःस्थानपतितो भवति, 'सट्ठाणे छट्ठाणवडिए' स्वस्थाने षट्स्थानपतितो भवति, तथा च अजघन्यानुत्कृष्टावधिज्ञानं पारभविकमपि संभवति तस्मादपर्याप्तावस्थायामपि तस्य संभवेन अजघन्यानुत्कृष्टावधिज्ञानिनोऽवगाहनापेक्षया चतुःस्थानपतितत्वमुक्तम्, स्थित्यपेक्षया तु जघन्यावधिज्ञानि-उत्कृष्टावधिज्ञानि-अजघन्यानुत्कृष्टावधिज्ञानिनां त्रिस्थानपतितत्वं भवति, असंख्येयवर्षायुष्काणां मनुष्याणामवधिज्ञानासंभवात्, संख्येयवर्षायुष्काणाञ्च त्रिस्था-

उसी भव संबंधी होता है और वह भी पर्याप्त अवस्था में ही होता है। अपर्याप्त अवस्था में उसके योग्य विशुद्धि नहीं होती उत्कृष्ट अवधिज्ञान भी भाव से चारित्रवान मनुष्य को होता है, इस कारण जघन्यावधिज्ञानी और उत्कृष्टावधिज्ञानी अवगाहना की दृष्टि से त्रिस्थानपतित ही हो सकता है,

मध्यम अवधिज्ञानी मनुष्य का प्रतिपादन जघन्य एवं उत्कृष्ट अवधिज्ञानी मनुष्य के समान ही समझना चाहिए किन्तु विशेष बात यह है कि अवगाहना की दृष्टि से वह चतुःस्थानपतित होता है तथा स्वस्थान में षट्स्थानपतित होता है मध्यम अवधिज्ञान पारभविक भी हो सकता है, अतएव अपर्याप्त अवस्था में भी संभव होने से मध्यम अवधिज्ञानी को चतुःस्थानपतित कहा है। स्थिति की अपेक्षा जघन्य अवधिज्ञानी, उत्कृष्ट अवधिज्ञानी और मध्यम अवधिज्ञानी

અને તે પણ પર્યાપ્ત અવસ્થામા જ થાય છે. અપર્યાપ્ત અવસ્થામાં તેને યોગ્ય વિશુદ્ધિ નથી હોતી. ઉત્કૃષ્ટ અવધિજ્ઞાન પણ ભાવથી ચારિત્રવાન્ મનુષ્યને થાય છે, એ કારણે જઘન્ય અવધિજ્ઞાની અને ઉત્કૃષ્ટ અવધિજ્ઞાની અવગાહનાની દૃષ્ટિએ ત્રિસ્થાન પતિત થઈ શકે છે મધ્યમ અવધિજ્ઞાની મનુષ્યનુ પ્રતિપાદન જઘન્ય તેમજ ઉત્કૃષ્ટ અવધિજ્ઞાની મનુષ્યના સમાનજ સમજવું જોઈએ. પણ વિશેષવાત એ છે કે અવગાહનાની દૃષ્ટિએ તે ચતુસ્થાન પતિત થાય છે તથા સ્વસ્થાનમાં ષટસ્થાન પતિત થાય છે. મધ્યમ અવધિજ્ઞાની પારભવિક પણ થઇ શકે છે, તેથી અપર્યાપ્ત અવસ્થામાં પણ સંભવ હોવાથી મધ્યમ અવધિજ્ઞાની ને ચતુઃસ્થાન પતિત કહેલ છે. સ્થિતિની અપેક્ષાએ જઘન્ય અવધિજ્ઞાની

नपतितत्वमेव न तु चतुःस्थानपतितत्वं संभवति 'जहा ओहिनाणी तहा मणपज्जवनाणी भाणियव्वे' यथा अवधिज्ञानी मनुष्यो भणितस्तथा मनःपर्यवज्ञानी अपि मनुष्यो भणितव्यः, तथा च जघन्य मनःपर्यवज्ञानी उत्कृष्टमनः पर्यवज्ञानी अजघन्यानुत्कृष्टमनः पर्यवज्ञानी च स्थित्यपेक्षया त्रिस्थानपतितो भवति, चारित्रिणामेव मनः पर्यवज्ञानसद्भावेन तेषां संख्येयवर्षायुष्कत्वात्' किन्तु 'नवरं ओगाहणट्ठयाए तिट्ठाणवडिए' नवरम्–पूर्वापेक्षया विशेषस्तु अवगाहनार्थतया–शरीरोच्छ्रयापेक्षया त्रिस्थानपतितो भवति, प्रागुक्तयुक्तेः, 'जहा आभिणिबोहियनाणी तहा मइ अन्नाणी सुय अन्नाणी वि भाणियव्वे' यथा आभिनिबोधिक-

---

त्रिस्थानपतित ही होता है, क्योंकि असंख्यात वर्ष की आयु वाले मनुष्यों में अवधिज्ञान का संभव नहीं है। वह संख्यात वर्ष की आयु वालों को ही होता है और उनमें आयु की दृष्टि से त्रिस्थानपतितता की ही संभव है, चतुःस्थानपतितता नहीं हो सकती।

मनःपर्यवज्ञानी मनुष्य की प्ररूपणा अवधिज्ञानी के समान ही समझना चाहिए, अर्थात् जघन्य मनःपर्यवज्ञानी, उत्कृष्टमनःपर्यवज्ञानी और अजघन्य–अनुत्कृष्टमनःपर्यवज्ञानी स्थिति से त्रिस्थानपतित होते हैं, क्योंकि चारित्रवान् मनुष्य संख्यात वर्ष की आयु वाले ही होते हैं विशेष यह कि मनःर्यव ज्ञानी अवगाहना की अपेक्षा त्रिस्थापनित होते हैं, इस विषय में युक्ति पूर्ववत् ही समझ लेना चाहिए।

जैसे आभिनिबोधिकज्ञानी मनुष्य का प्रतिपादन किया गया है, वैसा ही मति–अज्ञानी और श्रुत–अज्ञानीमनुष्य का भी समझ

ઉત્કૃષ્ટ અવધિજ્ઞાની અને મધ્યમ અવધિજ્ઞાની ત્રિસ્થાન પતિત થાય છે, કેમકે અસંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા મનુષ્યોમા અવધિજ્ઞાનનો સભવ નથી. તે સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળાઓને જ થાય છે અને તેમનામાં આયુની દૃષ્ટિએ ત્રિસ્થાન પતિતનો જ સંભવ છે. ચતુ સ્થાન પતિતતા નથી બનતી.

મનઃ પર્યવજ્ઞાની મનુષ્યની પ્રરૂપણા અવધિજ્ઞાનીના સમાનજ સમજવી જોઈએ. અર્થાત્ જઘન્ય મન પર્યવજ્ઞાની, ઉત્કૃષ્ટ મનઃપર્યવજ્ઞાની, અને અજઘન્ય અનુત્કૃષ્ટ મનઃપર્યવજ્ઞાની સ્થિતિથી ત્રિસ્થાન પતિત થાય છે કેમકે ચારિત્રવાન્ મનુષ્યોનેજ મન પર્યવજ્ઞાન થઇ શકે છે અને ચારિત્રવાન મનુષ્ય સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા જ હોય છે. વિશેષ એકે મન·પર્યવજ્ઞાની અવગાહનાની અપેક્ષાએ ત્રિસ્થાન પતિત થાય છે, એ વિષયમાં યુક્તિ પૂર્વવત્ જ સમજી લેવી જોઇએ.

જેવું આભિનિબોધિક જ્ઞાની મનુષ્યનું પ્રતિપાદન કર્યું છે, તેવુ જ મતિ અજ્ઞાની અને શ્રુત–અજ્ઞાની મનુષ્યનું પણ સમજી લેવું જોઈએ અને જેવી

ज्ञानी मनुष्यः प्रतिपादितस्तथा मत्यज्ञानी श्रुताज्ञानी मनुष्योऽपि भणितव्यः 'जहा ओहिनाणी तहा विभंगनाणी वि भाणियव्वे' यथा अवधिज्ञानी मनुष्यो भणितस्तथा विभङ्गज्ञानी मनुष्योपि भणितव्यः, 'चक्खुदंसणी अचक्खुदंसणी य जहा आभिणिबोहियणाणी' चक्षुर्दर्शनीमनुष्यः, अचक्षुर्दर्शनी च मनुष्यो यथा आभिनिवोधिकज्ञानी मनुष्यः, प्रतिपादितस्तथैव प्रतिपादयितव्यः, ओहि दंसणी जहा ओहिनाणी' अवधिदर्शनी मनुष्यो यथा अवधिज्ञानी मनुष्यः प्रतिपादित-स्तथा प्रतिपादयितव्यः, 'जत्थ नाणा तत्थ अन्नाणा नत्थि' यत्र ज्ञानानि सन्ति तत्र अज्ञानानि न भवन्ति 'जत्थ दंसणा तत्थ णाणावि अन्नाणा वि' यत्र दर्शनानि भवन्ति तत्र ज्ञानान्यपि अज्ञानान्यपि भवन्ति, गौतमः पृच्छति-'केवल नाणीणं भंते ! मणुस्साणं केवइया पज्जवा पण्णत्ता ?' हे भदन्त ! केवलज्ञानिनां मनुष्याणां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'अणंता पज्जवा पण्णत्ता' केवलज्ञानिमनुष्याणामनन्ता पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, गौतमः

लेना चाहिए और जैसी अवधिज्ञानी मनुष्य की वक्तव्यता कही है वैसी ही विभंगज्ञानी मनुष्य की समझ लेनी चाहिए, चक्षुदर्शनी और अचक्षुदर्शनी की प्ररूपणा आभिनिधिकज्ञानी के समान है। अवधि-दर्शनी का प्रतिपादन अवधिज्ञानी मनुष्य के सदृश कहलेना चाहिए। यह बात ध्यान में रखना चाहिए कि जहां ज्ञान होते हैं वहां अज्ञान नहीं होते और जहां अज्ञान होते हैं, वहां ज्ञान नही होते, क्योंकि दोनों परस्पर विरोधी हैं किन्तु दर्शनों के विषय में यह बात नहीं है। दर्शनों का न ज्ञान के साथ विरोध है, न अज्ञान के साथ। वे ज्ञान और अज्ञान दोनों के साथ रहते हैं, अतएव जहां दर्शन हैं वहां ज्ञान भी हो सकते हैं और अज्ञान भी हो सकते है।

गौतम-हे भगवन् ! केवलज्ञानी मनुष्यों के कितने पर्याय हैं ?

અવધિજ્ઞાની મનુષ્યની વક્તવ્યતા કહી છે તેવીજ વિભંગ જ્ઞાની મનુષ્યની સમજી લેવી જોઇએ, ચક્ષુઃદર્શની અને અચક્ષુદર્શનીની પ્રરૂપણા આભિનિબોધિક જ્ઞાનીના સમાનજ છે, અવધિદર્શનીનું પ્રતિપાદન અવધિજ્ઞાની મનુષ્યના સમાન જ કહેવું જોઇએ. આ વાત ધ્યાનમા રાખવી જોઇએ કે જ્યા જ્ઞાન હોય છે ત્યાં અજ્ઞાન નથી હોતું અને જ્યા અજ્ઞાન હોય છે ત્યાં જ્ઞાન નથી હોતું. કેમકે બન્ને પરસ્પર વિરોધી છે. પણ દર્શનોના વિષયમાં એ વાત નથી. દર્શનોનો ન જ્ઞાન સાથે વિરોધ છે કે ન અજ્ઞાનની સાથે, તે જ્ઞાન અને અજ્ઞાન બન્નેની સાથે રહે છે. તેથીજ જ્યાં દર્શન છે ત્યાં જ્ઞાન પણ હોઈ શકે છે અને અજ્ઞાન પણ હોઇ શકે છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્! કેવલજ્ઞાની મનુષ્યોના કેટલા પર્યાય છે?

पृच्छति–'से केणट्ठेणं भंते ! 'एवं वुच्चइ–केवलनाणीणं मणुस्साणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?' हे भदन्त ! तत्–अथ, केनार्थेन कथं तावत्, एवम्–उक्तरीत्या, उच्यते यत् केवलज्ञानिनां मनुष्याणामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति, भगवान् आह–'गोयमा !' हे गौतम ! 'केवलनाणी मणूसे केवलनाणिस्स मणूसस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले' केवलज्ञानी मनुष्यः केवलज्ञानिनो मनुष्यस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, 'पएसट्ठयाए तुल्ले' प्रदेशार्थतया तुल्यो भवति, 'ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए' अवगाहनार्थतया शरीरोच्छ्रयापेक्षया चतुःस्थानपतितो भवति, अयं च केवलि समुद्घातापेक्षया उक्तस्तथा च केवलि समुद्घातगतस्य केवलिनो मनुष्यस्य अन्यकेवलिभ्योऽसंख्येयगुणाधिकावगाहनतया तदपेक्षया अन्यकेवलिनाम् असंख्येयगुणहीनावगाहनत्वात् 'ठिइए तिट्ठाणवडिए' स्थित्या–स्वस्थानापेक्षया तु शेषाः केवलिनस्त्रिस्थानपतिता भवन्ति, इति स्थित्या त्रिस्थानपतितत्वमुक्तं तेषां संख्येयवर्षायुष्कत्वात्, 'वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए' वर्णगन्धरस-

भगवान्–हे गौतम ! अनन्त पर्याय हैं।

गौतम–हे भगवन् ! ऐसा कहने का क्या कारण है ?

भगवान्–हे गौतम ! एक केवलज्ञानी मनुष्य दूसरे केवलज्ञानी मनुष्य से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य होता है, प्रदेशों की दृष्टि से तुल्य होता है, अवगाहना की दृष्टि से चतुःस्थानपतित होता है। यह कथन केवलिसमुद्घात की अपेक्षा से समझना चाहिए, क्यों कि केवलिसमुद्घात करता हुआ केवली मनुष्य अन्य केवली मनुष्यों की अपेक्षा असंख्यातगुणी अधिक अवगाहना वाला होता है और उसकी अपेक्षा अन्य केवली असंख्यातगुण हीन अवगाहना वाले होते हैं। स्थिति की अपेक्षा केवली त्रिस्थानपतित हैं, क्योंकि सभी केवली संख्यात वर्ष की आयु वाले ही होते हैं। वर्ण, गंध, रस और स्पर्श

શ્રી ભગવાન્ ! હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી–હે ભગવન્ ! એમ કહેવાનુ શુ કારણ છે ?

શ્રી ભગવન્–હે ગૌતમ એક કેવલજ્ઞાની મનુષ્ય બીજા કેવલજ્ઞાની મનુષ્યથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય થાય છે, પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ તુલ્ય થાય છે, અવગાહનાની દૃષ્ટિએ ચતુ સ્થાન પતિત થાય છે. આ કથન કેવલી સમુદ્ઘાતની અપેક્ષાએ સમજવુ જોઇએ, કેમકે સમુદ્ઘાત કરી રહેલ કેવલી મનુષ્ય અન્ય કેવલી મનુષ્યની અપેક્ષાએ અસંખ્યાત ગણી અધિક અવગાહનાવાળા થાય છે અને તેમની અપેક્ષાએ અન્ય કેવલી અસખ્યાત ગુણહીન અવગાહનાવાળા થાય છે સ્થિતિની અપેક્ષાએ કેવલી ત્રિસ્થાન પતિત થાય છે. કેમકે સઘળાં કેવલી સંખ્યાત-

स्पर्शपर्यवैः षट् स्थानपतितो भवति, केवलनाणपज्जवेहिं, केवलदंसणपज्जवेहि य तुल्ले' केवलज्ञानपर्यवैः, केवलदर्शनपर्यवैश्च, तुल्यो भवति, 'एवं केवल-दंसणी वि मणूसे भाणियव्वे' एवम्-केवलज्ञानिमनुष्यवदेव, केवलदर्शनी अपि मनुष्यो भणितव्यः, तथा च केवलदर्शनीमनुष्यः केवलदर्शनिनो मनुष्यस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया चतुः स्थान-पतितः, स्थित्या त्रिस्थानपतितः, वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवै षट्स्थानपतितः, केवल-ज्ञानपर्यवैः, केवलदर्शनपर्यवैश्च तुल्यो भवति इति भावः, 'वाणमंतरा जहा असुर-कुमारा' वानव्यन्तराः यथा असुरकुमारः प्रतिपादितास्तथा प्रतिपत्तव्याः, 'एवं जोइसिय वेमाणिया' एवम्-असुरकुमारवदेव ज्योतिष्कवैमानिका अपि देवाः-वक्तव्याः, किन्तु-'णवरं सट्ठाणे ठिईए तिट्ठाणवडिए' नवरम्-पूर्वापेक्षया विशेषस्तु स्वस्थाने स्थित्या-आयुः कर्मानुभवलक्षणस्थित्यपेक्षया, त्रिस्थानपतितो भवति 'भणियव्वे' इति भणितव्यम्, प्रकृतमुपसंहरन्नाह-'से त्तं जीवपज्जवा ?' ते एते-पूर्वोक्ताः, जीवपर्यवाः प्रज्ञप्ताः इति भावः ॥सू० ११॥

के पर्यायों से षट्स्थानपतित होते हैं। केवलज्ञान के पर्यायों से तुल्य होते हैं, केवलदर्शन के पर्यायों से भी वे तुल्य होते हैं। केवलदर्शनी मनुष्य की वक्तव्यता भी इसी प्रकार की समझलेनी चाहिए, अर्थात् केवलदर्शनी मनुष्य केवलदर्शनी मनुष्य की अपेक्षा द्रव्य से तुल्य, प्रदेशों से तुल्य, अवगाहना से चतुःस्थानपतित, स्थिति से त्रिस्थान पतित, वर्ण गंध रस और स्पर्श के पर्यायों से षट्स्थानपतित तथा केवलज्ञान और केवलदर्शन के पर्यायों से तुल्य होता है।

वानव्यन्तर देवो की प्ररूपणा असुरकुमारों के समान है। ज्योतिष्कों और वैमानिक देवों की प्ररूपणा भी इसी प्रकार की समझनी चाहिए। विशेषता यह है कि वे स्वस्थान में स्थिति की अपेक्षा

वर्षनी આયુવાળા જ થાય છે, વર્ણ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શના પર્યાયોથી પટસ્થાન પતિત થાય છે. કેવલ જ્ઞાનના પર્યાયોથી તુલ્ય થાય છે, કેવલ દર્શનના પર્યાયોથી પણ તુલ્ય થાય છે, કેવલ દર્શની મનુષ્યની વકતવ્યતા પણ આજ પ્રકારે સમજી લેવી જોઈએ અર્થાત્ કેવલ દર્શની મનુષ્યની અપેક્ષાએ દ્રવ્યથી તુલ્ય પ્રદેશોથી તુલ્ય અવગાહનાથી ચતુઃસ્થાન પતિત, સ્થિતિથી ત્રિસ્થાન પતિત, વર્ણ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શના પર્યાયોથી પટસ્થાન પતિત તથા કેવલ દર્શનના પર્યાયોથી તુલ્ય થાય છે.

વાનવ્યન્તર દેવોની પ્રરૂપણા અસુરકુમારોના સમાન છે. જ્યોતિષ્કો અને વૈમાનિક દેવોની પ્રરૂપણા પણ એજ પ્રકારે સમજવી જોઈએ. વિશેષતા એ છે

अजीवपर्यववक्तव्यता-

मूलम्-अजीव पज्जवाणं भंते ! कइविहा पण्णत्ता गोयमा! दुविहा पण्णत्ता, तं जहा-रूवि अजीवपज्जवा य, अरूवि अजीव-पज्जवा य, अरूवि अजीवपज्जवाणं भंते ! कइविहा पण्णत्ता ? गोयमा ! दसविहा पण्णत्ता, तं जहा-धम्मत्थिकाए धम्मत्थि-कायस्स देसे धम्मत्थिकायस्स पएसा, अहम्मत्थिकाए अहम्म-त्थिकायस्स देसे अहम्मत्थिकायस्स पएसा, आगासत्थिकाए आगासत्थिकायस्स देसे आगासत्थिकायस्स पएसा अद्धासमए, रूवि अजीवपज्जवाणं भंते ! कइविहा पण्णत्ता? गोयमा ! चउव्विहा पण्णत्ता, तं जहा-खंधा देसा, खंधा पएसा परमाणुपुग्गला, तेणं भंते ! किं संखेज्जा, असंखेज्जा, अणंता ? गोयमा ! नो संखेज्जा, नो असंखेज्जा अणंता, से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ नो संखेज्जा, नो असंखेज्जा, अणंता ? गोयमा ! अणंता पर-माणुपुग्गला, अणंता दुपएसिया खंधा, जाव अणंता दस पए सिया खंधा, अणंता अणंत पएसिया खंधा, से तेणट्ठेणं गोयमा! एवं वुच्चइ-तेणं नो संखिज्जा, नो असंखिज्जा, अणंता ॥सू० १२॥

त्रिस्थानपतित हैं,

उपसंहार करते हुवे सूत्रकार कहते हैं यह जीव के पर्यायों की प्ररूपणा समाप्त हुई ॥सू. ११॥

अजीवपर्यायवक्तव्या

शब्दार्थ-(अजीवपज्जवाणं भंते कइविहा पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! अजीव के पर्याय कितने प्रकार के कहे हैं? (गोयमा ! दुविहा

કે તેઓ સ્વસ્થાનમા સ્થિતિની અપેક્ષાએ ત્રિસ્થાન પતિત છે.

ઉપસહાર કરતા સૂત્રકાર કહે છે-આ જીવના પર્યાયોની પ્રરૂપણા સમાપ્ત થઈ. ॥સૂ. ૧૧॥

હવે અજીવ પર્યાય વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ-(अजीवपज्जवाणं भंते ! कइ विहा पण्णत्ता ?) હે ભગવાન્ ! અજીવના પર્યાય કેટલા કહ્યા છે ? (गोयमा ! दुविहा पण्णत्ता) હે ગૌતમ ! બે પ્રકારના

छाया—अजीवपर्यवाः खलु भदन्त ! कतिविधाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! द्विविधाः प्रज्ञप्ताः, तद्यथा-रूप्यजीवपर्यवाश्च, अरूप्यजीवपर्यवाश्च, अरूप्यजीवपर्यवाः खलु भदन्त ! कतिविधाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! दशविधाः प्रज्ञप्ताः, तद्यथा धर्मास्तिकायः, धर्मास्तिकायस्य देशः, धर्मास्तिकायस्य प्रदेशाः, अधर्मास्तिकायः अधर्मास्तिकायस्य देशः, अधर्मास्तिकायस्य प्रदेशाः आकाशास्तिकायः, आकाशास्तिकायस्य देशः, आकाशास्तिकायस्य प्रदेशाः, अद्धासमयः, रूप्यजीवपर्यवाः खलु भदन्त ! कतिविधाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! चतुर्विधाः

पण्णत्ता) हे गौतम ! दो प्रकार के कहे हैं (तं जहा) वे इस प्रकार हैं (रूवि अजीवपज्जवा य अरूविअजीवपज्जवा य रूपी-अजीव के पर्याय और अरूपीअजीव के पर्याय (अरूविअजीवपज्जवा णं भंते ! कइविहा पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! अरूपी अजीव के पर्याय कितने प्रकार के कहे हैं ? (गोयमा ! दसविहा पण्णत्ता) हे गौतम ! दस प्रकार के कहे हैं (तं जहा) वे इस प्रकार (धम्मत्थिकाए) धर्मास्तिकाय (धम्मत्थिकायस्स देसे) धर्मास्तिकायकादेश (धम्मत्थिकायस्स पएसा) धर्मास्तिकाय के प्रदेश (अधम्मत्थिकाए) अधर्मास्तिकाय (अहम्मत्थिकायस्स देसे) अधर्मास्तिकाय का देश (अहम्मत्थिकायस्स पएसा) अधर्मास्तिकाय के प्रदेश (आगासत्थिकाए) आकाशास्तिकाय (आगासत्थिकायस्स देसे) आकाशास्तिकायका देश (आगासत्थिकायस्स पएसा) आकाशास्तिकाय के प्रदेश (अद्धासमए) और अद्धासमय

(रूविअजीवपज्जवा णं भंते ! कइविहा पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! रूपीअजीव के पर्याय कितने प्रकार के कहे हैं ? (गोयमा ! चउव्विहा

કહ્યા છે (तं जहा) તે આ પ્રકારે છે (रूवि अजीवपज्जवा य अरूवि अजीव पज्जवाय) રૂપી અજીવના પર્યાય અને અરૂપી અજીવના પર્યાય (अरूवि अजीव पज्जवाणं भंते ! कइ विहा पण्णत्ता ?) હે ભગવન્ ! અરૂપી અજીવ પર્યાય કેટલા કહ્યા છે (गोयमा ! दसविहा पण्णत्ता) હે ગૌતમ ! દસ પ્રકારના કહ્યા છે. (तं जहा) તે આ પ્રકારે (धम्मत्थिकाए) ધર્માસ્તિકાય (धम्मत्थिकायस्स देसे) ધર્માસ્થિકાયના દેશ (धम्मत्थिकायस्स पएसा) ધર્માસ્તિકાયના પ્રદેશ (अधम्मत्थिकाए) અધર્માસ્તિકાય (अधमत्थिकायस्स देसे) અધર્માસ્તિકાયના દેશ (अहमत्थिकायस्स पएसा) અધર્માસ્તિકાયના પ્રદેશ (आगासत्थिकाए) આકાશાસ્તિકાય (आगासत्थिकायस्स देसे) આકાશાસ્તિકાયના દેશ (आगासत्थिकायस्स पएसा) આકાશાસ્તિના પ્રદેશ (अद्धासमए) અને અદ્ધા સમય

(रूवि अजीव पज्जवाणं भंते ! कइविहा पण्णत्ता) હે ભગવન્ ! રૂપી અજીવના પર્યાય કેટલા પ્રકારના કહ્યા છે ? (गोयमा ! चउविहा पण्णत्ता) હે ગૌતમ ! ચાર

प्रज्ञप्ताः, तद्यथा–स्कन्धाः स्कन्धदेशाः स्कन्धप्रदेशाः परमाणु पुद्गलाः ते खलु भदन्त ! किं संख्येयाः, असंख्येयाः, अनन्ताः ? गौतम ! नो संख्येया, नो असंख्येयाः अनन्ताः, तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते–नो संख्येयाः नो असंख्येयाः, अनन्ताः, ? गौतम ! अनन्ताः परमाणु पुद्गलाः, अनन्ताः द्विप्रदेशिकाः स्कन्धाः यावत्–अनन्ताः दश प्रदेशिकाः स्कन्धाः, अनन्ताः संख्येय प्रदेशिकाः स्कन्धा, अनन्ताः असंख्येयप्रदेशिकाः स्कन्धाः अनन्ताः अनन्तप्रदे-

---

पण्णत्ता) हे गौतम ! चार प्रकार के कहे हैं (तं जहा) वे इस प्रकार (खधा) स्कध (खंधदेसा) स्कंधदेश (खंधपएसा) स्कंधप्रदेश (परमाणु-पुग्गला) परमाणुपुद्गल (ते णं भंते !) हे भगवन् ! (किं संखेज्जा असंखेज्जा अणंता ?) वे क्या संख्यात, असंख्यात या अनन्त हैं ? (गोयमा ! नो संखेज्जा, नो असंखेज्जा, अणंता) हे गौतम ! वे संख्यात नहीं, असंख्यात नहीं, अनन्त हैं

(से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ–नो संखेज्जा नो असंखेज्जा, अणंता) हे भगवन् ! किसकारण ऐसा कहा कि वे संख्यात नहीं, असंख्यात नहीं अनन्त हैं (गोयमा ! अणंता परमाणुपुग्गला) हे गौतम ! परमाणुपुद्गल अनन्त हैं (अणंता दुपएसिया खंधा) द्विप्रदेशी स्कंध अनन्त हैं (जाव) यावत् (अणंता दसपएसिया खंधा) अनन्त दस प्रदेशी स्कंध हैं (अणंता संखेज्जपएसिया खंधा) अनन्त संख्यात-प्रदेशी स्कंध हैं (अणंता असंखिज्जपएसिया खंधा) अनन्त असंख्यातप्रदेशी स्कंध हैं (अणंता अणंतपएसिया खंधा) अनन्त अनन्तप्रदेशी

પ્રકારના કહ્યા છે (तं जहा) તે આ પ્રકારે (खंधा) સ્કંધ (खंधदेसा) સ્કન્ધ દેશ (खधपएसा) સ્કંધ પ્રદેશ (परमाणुपुग्गला) પરમાણુ પુદ્ગલ (तेणं भंते !) હે ભગવન્ ! તેઓ (किं संखेज्जा असंखेज्जा अणंता ?) શું સંખ્યાત, અસંખ્યાત અગર અનન્ત છે? (गोयमा ! नो सखेज्जा नो असंखेज्जा, अणता) હે ગૌતમ ! સંખ્યાત અગર અસંખ્યાત નથી પણ અનંત છે

(से केणट्ठेणं भते ! एव वुच्चइ–नो सखेज्जा, नो असखेज्जा, अणंता) હે ભગવન્ ! શા કારણે એવું કહ્યું છે કે સંખ્યાત કે અસંખ્યાત નથી પણ અનન્ત છે.

(गोयमा ! अणंता परमाणुपुग्गला) હે ગૌતમ ! પરમાણુ પુદ્ગલ અનન્ત છે (अणता दुपएसिया खंधा) દ્વીપ્રદેશી સ્કન્ધ અનન્ત છે (जाव) યાવત્ (अणता दस पएसिया खधा) અનન્ત દશ પ્રદેશી સ્કન્ધ છે (अणंता संखेज्जपएसिया खंधा) અનન્ત સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધ છે (अणंता संखेज्जपएसिया खंधा) અસંખ્યેય પ્રદેશી સ્કંધ અનંત છે. (अणंता अणंतपएसिया खंधा) અનન્ત પ્રદેશી

शिकाः स्कन्धा, तत् तेनार्थेन गौतम ! एवमुच्यते-ते खलु नो संख्येयाः, नो असंख्येया अनन्ताः ।

टीका--जीवपर्यवप्ररूपणानन्तरं सम्प्रति अजीवपर्यवान् प्ररूपयितुमाह-'अजीव पज्जवाणं भंते ! कइविहा पण्णत्ता ?' हे भदन्त ! अजीवपर्यवाः खलु कतिविधाः प्रज्ञप्ताः ? भगवान् आह-'गोयमा ! 'हे गौतम ! 'दुविहा पण्णत्ता' अजीव पर्यवाः द्विविधाः प्रज्ञप्ताः, 'तं जहा-रूवि अजीवपज्जवाय' अरूवि अजीव पज्जवा य, तद्यथा-रूप्यजीवपर्यवाश्च, अरूप्यजीवपर्यवाश्च, तत्र रूपम् विद्यते येषां ते रूपिणः, रूपमिति गन्धरसस्पर्शानामप्युपलक्षणं बोध्यम्, ते च ते अजीवाश्चेति रूप्यजीवास्तेषां पर्यवाः पर्यायाः, रूप्यजीवपर्यवाः पुद्गलपर्याया इत्यर्थः

स्कंध हैं (से तेणट्ठेणं गोयमा ! एवं वुच्चइ ते णं नो संखेज्जा नो असंखेज्जा, अणंता) इस कारण हे गौतम ! ऐसा कहा जाता है कि वे न संख्यात हैं, न असंख्यात हैं अनन्त हैं ! ॥ १२ ॥

टीकार्थ-जीवों के पर्यायों की प्ररूपणा के अनन्तर अब अजीवों के पर्यायों का निरूपण किया जाता है-

गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं-हे भगवन् ! अजीवपर्याय कितने प्रकार के है ? भगवान् ने उत्तर दिया हे गौतम ! दो प्रकार के कहे हैं-रूपी-अजीव पर्याय और अरूपी-अजीवपर्याय । जिनमें रूप हो वे रूपी कहलाते हैं। यहां 'रूप' शब्द गंध, रस और स्पर्श का उपलक्षण है, अतएव आशय यह हुआ कि जिसमें रूप, गंध, रस स्पर्श हो वह रूपी कहलाता है । रूपयुक्त अजीव को रूपी अजीवकहते हैं। रूपी-अजीव पुद्गल ही होता है, अतएव रूपी-अजीव के पर्याय

સ્કન્ધ છે (से तेणट्ठेणं गोयमा एवं वुच्चइ तेणं नो संखेज्जा' नो असंखेज्जा, अणंता) એ કારણે હે ગૌતમ ! એવું કહેવાય છે કે તેઓ ન સંખ્યાત છે, ન અસંખ્યાત છે પણ અનન્ત છે ॥ ૧૨ ॥

ટીકાર્થ-જીવોના પર્યાયોની પ્રરૂપણાના પછી હવે અજીવોના પર્યાયોનું નિરૂપણ કરાય છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવન્ ! અજીવ પર્યાય કેટલા પ્રકારના કહ્યા છે ?

શ્રી ભગવન્-હે ગૌતમ ! બે પ્રકારના કહ્યા છે-રૂપી અજીવ પર્યાય અને અરૂપી અજીવ પર્યાય. જેમાં રૂપ હોય છે તે રૂપી કહેવાય છે. અહિં રૂપ, શબ્દ, રસ, ગંધ અને સ્પર્શનું ઉપલક્ષણ છે. તેથી જ આશય એ થયો કે જેમાં રૂપ ગંધ રસ અને સ્પર્શ હોય તે રૂપી કહેવાય છે. રૂપ યુક્ત

तद् भिन्ना:-अरूप्यजीवपर्याया:, अमूर्त्ताजीवपर्याया इति भाव:, गौतम: पृच्छति-अरूवि अजीव पज्जवा णं भंते ! कइविहा पण्णत्ता ?' हे भदन्त ! अरूप्यजीवपर्यवा: खलु कतिविधा: प्रज्ञप्ता: ? भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'दसविहा पण्णत्ता' अरूप्यजीवपर्यवा' दशविधा: प्रज्ञप्ता: 'तं जहा-धम्मत्थिकाए, धम्मत्थिकायस्सदेसे' धम्मत्थिकायस्स पएसा' तद्यथा-धर्मास्तिकाय:, धर्मास्तिकायस्य देश:, धर्मास्तिकायस्य प्रदेशा:, तत्र कृत्स्नम् अवयविद्रव्यं धर्मास्तिकाय: तस्यैव धर्मास्तिकायस्यार्द्धादि रूपेणोंऽश: धर्मास्तिकायदेश:, तस्यैव धर्मास्तिकायस्य निरंशा: अंशा:-धर्मास्तिकायप्रदेशा व्यपदिश्यन्ते, एवं रीत्या अधर्मास्ति-

---

अर्थात् पुद्गल के पर्याय। अरूपी अर्थात् अमूर्त्त अजीव के पर्याय अरूपी-अजीवपर्याय कहलाते हैं।

गौतम पुन: प्रश्न करते हैं-हे भगवन् ! अरूपी—अजीव पर्याय के कितने प्रकार हैं ?

भगवान्-उत्तर देते हैं-गौतम ! अरूपी-अजीव के पर्याय दस प्रकार के कहे हैं,वे इस प्रकार हैं-धर्मास्तिकाय, धर्मा स्तिकाय का देश, धर्मास्तिकाय के प्रदेश, अधर्मास्तिकाय, अधर्मास्तिकाय के देश, अधर्मास्तिकाय के प्रदेश, आकाशास्तिकाय, आकाशास्तिकाय का देश, आकाशास्तिकाय के प्रदेश और अद्धासमय' सम्पूर्ण असंख्यात प्रदेशों धर्मास्तिकाय का पिण्ड धर्मास्तिकाय कहलाता है, धर्मास्तिकाय के अर्द्ध आदि भाग को धर्मास्तिकायदेश कहते हैं और धर्मास्तिकाय के सब सूक्ष्म अंश को धर्मास्तिकाय प्रदेश कहते हैं। इसी प्रकार अधर्मास्तिकाय और आकाशास्तिकाय आदि के त्रिकों

અજીવને રૂપી અજીવ કહે છે. રૂપી અજીવ પુદ્ગલ જ હોય છે, તેથી જ રૂપી અજીવના પર્યાય અર્થાત્ પુદ્ગલના પર્યાય. અરૂપી અર્થાત્ અમૂર્ત અજીવના પર્યાય અરૂપી-અજીવ પર્યાય કહેવાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવન્ અરૂપી અજીવ પર્યાયના કેટલા પ્રકાર છે? શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! અરૂપી અજીવના પર્યાય દશ પ્રકારના કહ્યા છે, તેઓ આ પ્રકારે છે-ધર્માસ્તિકાય, ધર્માસ્તિકાયના દેશ, ધર્માસ્તિકાયના પ્રદેશ, અધર્માસ્તિકાય અધર્માસ્કિાયના દેશ, અધર્માસ્તિકાયના પ્રદેશ આકાશાસ્તિકાય આકાશાસ્તિકાયના દેશ અને આકાશાસ્તિકાયના પ્રદેશ અદ્ધાસમય, સંપૂર્ણ અસંખ્યાત પ્રદેશી ધર્માસ્તિકાયનો પિંડ ધર્માસ્તિકાય કહેવાય છે. ધર્માસ્તિકાયના અર્ધ આદિ ભાગને ધર્માસ્તિકાય દેશ કહે છે અને ધર્માસ્તિકાયના બધાથી સૂક્ષ્મ અંશને ધર્માસ્તિકાયપ્રદેશ કહે છે. એજ રીતે અધર્માસ્તિ

काये आकाशास्तिकाये च त्रिकमाह-'अहम्मत्थिकाए' अहम्मत्थिकायस्स देसे, अहम्मत्थिकायस्स पएसा' अमधर्मास्तिकायः, अधर्मास्तिकायस्य देशः, अधर्मास्तिकायस्य प्रदेशाः, 'आगासत्थिकाए, आगासत्थिकायस्स देसे, आगासत्थिकायस्स पएसा' आकाशास्तिकायः,आकाशास्तिकायस्य देशः, आकाशास्तिकायस्य प्रदेशाः, 'अद्धासमए' अद्धासमयश्च दशमो बोध्यः, तत्र परस्परसम्बद्धात्मकावयवावयविस्वरूपं धर्मास्तिकायादिकं वस्तु वर्तते इति सिद्धम्, यद्यप्यत्र पर्यायाणां प्ररूपयितुमुपक्रमात् तत्कथनस्यैव न्याय्यत्वेन द्रव्यमात्रप्ररूपणं कृतमिति न किमप्यनुचितम्, वस्तुतस्तु धर्मास्तिकायत्वं धर्मास्तिकाय देशत्वं, धर्मास्तिकायप्रदेशत्वम् इत्यादिना प्ररूपणमेव प्रकृतोपयोगिदष्टव्यम्, इत्येवं रीत्या सान्निध्यात् प्रथमम् रूप्यजीवपर्यवाणां क्रमसत्वेऽपि तं परित्यज्य अरूप्यजीवपर्यवाणां प्ररूपणं कृतम् ,

---

को समझ लेना चाहिए। दसवां अद्धाकाल है जो अप्रदेशी है। यद्यपि धर्मास्तिकाय आदि द्रव्य है, यहां पर्यायों की प्ररूपणा की जा रही है, अतएव पर्यायों का कथन करना ही उचित था, द्रव्यका कथन करना उचित नहीं प्रतीत होता, तथापि पर्याय और पर्यायी अर्थात् द्रव्य कथंचित् अभिन्न हैं, यह प्रकट करने के लिए द्रव्यों का कथन किया गया हैं, अतएव कोई अनौचित्य नहीं है। वास्तव में तो धर्मास्तिकाय के पर्याय, धर्मास्तिकाय के देश के पर्याय, धर्मास्तिकाय के प्रदेशों आदि के पर्याय ही यहां विवक्षित हैं।

यद्यपि पहले रूपी-अजीव का उल्लेख किया गया है इस कारण पहले उसी के पर्यायों की प्ररूपणा होनी चाहिए थी, किन्तु उस क्रम का त्याग करके प्रथम अरूपी-अजीव की प्ररूपणा की गई है।

કાય અને આકાશાસ્તિકાય આદિના ત્રિકોને સમજી લેવા જોઈએ. દશમો અદ્ધા કાળ છે જે અપ્રદેશી છે. જો કે ધર્માસ્તિકાય આદિ દ્રવ્ય છે, અહીં પર્યાયોની પ્રરૂપણા કરાઇ રહી છે, તેથી જ પર્યાયોનુ કથન કરવું ઉચિત હતું. દ્રવ્યનું કથન કરવું તે ઉચિત ન હતું તથાપિ પર્યાય અને પર્યાયી અર્થાત્ દ્રવ્ય કથંચિત્ અભિન્ન છે, એ પ્રગટ કરવાને માટે દ્રવ્યનુ કથન કરાયું છે, તેથી કોઇ અનૌચિત્ય નથી. વાસ્તવમાતો ધર્માસ્તિકાયના પર્યાય, ધર્માસ્તિકાયના દેશના પર્યાય, ધર્માસ્તિકાયના પ્રદેશો આદિના પર્યાય જ અહી વિવક્ષિત છે.

યદ્યપિ પહેલા રૂપી અજીવનો ઉલ્લેખ કરેલો છે. એ માટે પહેલા તેનાજ પર્યાયોની પ્રરૂપણા થવી જોઈએ. પણ તે ક્રમનો ત્યાગ કરીને પ્રથમ અરૂપી અજીવની પ્રરૂપણા કરાઇ છે.

अथ रूप्यजीवपर्यवान् प्ररूपयितुमाह-'रूवि अजीवपज्जवाणं भंते ! कइविहा पण्णत्ता ? हे भदन्त ! रूप्यजीवपर्यवाः खलु कतिविधाः प्रज्ञप्ताः ? भगवान् आह-गोयमा ! 'हे गौतम ! 'चउविहा पण्णत्ता' रूप्यजीवपर्यवा श्चतुर्विधाः प्रज्ञप्ताः, 'तं जहा-खंधा, 'खंधदेसाः खंधपएसा, परमाणुपोग्गला' तद्यथा-स्कन्धाः स्कंधदेशाः, स्कन्ध प्रदेशाः परमाणु पुद्गलाश्च, गौतमः पृच्छति-'ते णं भंते ! किं संखेज्जा, असंखेज्जा अणंता ? 'हे भदन्त ! ते खलु स्कन्धादयः प्रत्येकं किं संख्येयाः असंख्येयाः अनन्ता वा भवन्ति ? भगवानाह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'नो संखेजा, नो असंखेज्जा, अणंता' स्कन्धादयो नो संख्येयाः, नो वा असंख्येयाः अपि तु अनन्ता भवन्ति, गौतमस्तत्र कारणं पृच्छति-'से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-नो संखेज्जा, नो असंखेज्जा, अणंता ? 'हे भदन्त ! तत्-अथ, केनार्थेन-कथं तावद्, एवमुक्तरीत्या, उच्यते यत्-स्कन्धादयो नो संख्येयाः, नो वा असंख्येयाः अपि तु अनन्ता भवन्तीति ? भगवान् आह-'गोयमा ! हे गौतम ! 'अणंता

गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं-भगवन् ! रूपी-अजीव के कितने पर्याय कहे है ? भगवान् ! उत्तर देते हैं-हे गौतम ! रूपी-अजीव के पर्याय चार प्रकार के कहे हैं-स्कंध, स्कंधदेश, स्कंध प्रदेश और परमाणुपुद्गल ।

गौतम-हे भगवन् ! स्कंध आदि क्या संख्यात हैं, या असंख्यात हैं अथवा अनन्त हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! न संख्यात हैं, न असंख्यात हैं, किन्तु अनन्त होते हैं।

गौतम-हे भगवन ! किसकारण से ऐसा कहा जाता है, कि स्कंध आदि संख्यात नहीं असंख्यात भी नहीं परन्तु अनंत हैं ?

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવન્ ! રૂપી અજીવના કેટલા પર્યાય કહ્યા છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! રૂપી અજીવના પર્યાય ચાર પ્રકારના કહ્યા છે-છે-સ્કન્ધ, સ્કન્ધદેશ, સ્કન્ધ પ્રદેશ, અને પરમાણુ પુદ્ગલ.

શ્રી ગૌતમ-હે ભગવન્ ! સ્કન્ધ આદિ શું સંખ્યાત છે અગર અસંખ્યાત છે અથવા અનન્ત છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! ન સંખ્યાત છે, ન અસંખ્યાત છે, પણ અનન્ત હોય છે.

શ્રી ગૌતમ—હે ભગવન્ ! શા કારણે એમ કહેવાય છે કે સ્કન્ધ આદિ સંખ્યાત નહીં અસંખ્યાત પણ નહીં પરન્તુ અનન્ત છે ?

परमाणु पुग्गला' अनन्ता परमाणुपुद्गला भवन्ति 'अणंता दुपएसिया खंधा जाव अणंता दसपएसिया खंधा' अनन्ता द्विप्रदेशिकाः स्कन्धाः, यावद्–अनन्ता त्रिप्रदेशिकादि नव प्रदेशिकान्ताः स्कन्धाः, अनन्ताः दश प्रदेशिकाः स्कन्धाः, 'अणंता संखिज्ज पएसिया खंधा' अनन्ता संख्येयप्रदेशिकाः स्कन्धाः, 'अणंता अणंतपएसिया खंधा' अनन्ताः अनन्तप्रदेशिकाः स्कन्धा भवन्ति, प्रकृतमुपसंहरन्नाह–'से तेणट्ठेणं गोयमा! एवं वुच्चइ–ते णं नो संखेज्जा, नो असंखेज्जा, अणंता! हे गौतम! तत्–अथ, तेनार्थेन, एवम्–उक्तरीत्या, उच्यते यत्–खलु स्कन्धादयो नो संख्येयाः, नो वा असंख्येयाः, अपि तु अनन्ता भवन्ति इत्याशयः ॥सू० १३॥

परमाणु पुद्गल पर्याय वक्तव्यता

मूलम्–परमाणुपोग्गलाणं भंते! केवइया पज्जवा पण्णत्ता? गोयमा! परमाणुपोग्गलाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता, से केणट्ठेणं भंते! एवं वुच्चइ–परमाणुपोग्गलाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता? गोयमा! परमाणुपोग्गले परमाणुपोग्गलस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले, पएसट्ठयाए तुल्ले, ओगाहणट्ठयाए तुल्ले ठिईए सिय हीणे, सिय

भगवान्–हे गौतम! परमणुपुद्गल अनन्त हैं, द्वि प्रदेशी स्कंध अनन्त हैं, यावत् दसप्रदेशी स्कंध अनन्त हैं अर्थात् त्रिप्रदेशी, चार-प्रदेशी, पंचप्रदेशी छह प्रदेशी, सातप्रदेशी, आठप्रदेशी, नौप्रदेशी, दशप्रदेशी स्कंध अनन्त हैं। इसी प्रकार संख्यातप्रदेशी स्कंध अनन्त है, असंख्यातप्रदेशी स्कंध अनन्त हैं और अनन्तप्रदेशी स्कंध भी अनन्त हैं। उपसंहार करते हुए कहते हैं–हे गौतम! इस कारण ऐसा कहा जाता है कि स्कंध आदि संख्यात नहीं हैं असंख्यात भी नहीं हैं, परन्तु अनन्त हैं ॥ १२ ॥

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ! પરમાણુ પુદ્ગલ અનન્ત છે, દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધ અનંત છે, યાવત્ દશ પ્રદેશી સ્કન્ધ અનન્ત છે, અર્થાત્ ત્રિપ્રદેશી, ચાર પ્રદેશી પંચ પ્રદેશી, છ પ્રદેશી, સાત પ્રદેશી, આઠ પ્રદેશી, નૌ પ્રદેશી સ્કન્ધ અનંત છે. એ જ પ્રકારે સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધ અનન્ત છે, અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધ અનન્ત છે અને અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધ પણ અનન્ત છે.

ઉપસંહાર કરતા પ્રભુ કહે છે—હે ગૌતમ! એ કારણે એવું કહેવાય છે કે સ્કન્ધ આદિ સંખ્યાત નથી. અસંખ્યાત પણ નથી પરન્તુ અનન્ત છે ॥ ૧૨ ॥

तुल्ले, सिय अब्भहिए, जइ हीणे, असंखेज्जइभाग हीणे वा, संखिज्जइभाग हीणे वा, संखिज्जइगुण हीणे वा, असंखिज्जइ-गुणहीणे वा, अह अब्भहिए असंखिज्जइभाग अब्भहिए वा, संखिज्जइभाग अब्भहिए वा, संखिज्जगुणा अब्भहिए वा, असंखिज्जगुण अब्भहिए वा, कालवण्णपज्जवेहिं सिय हीणे सिय तुल्ले सिय अब्भहिए, जइ हीणे अणंतभाग हीणे वा, असंखिज्जइभाग हीणे वा, संखिज्जइभाग हीणे वा, संखिज्जइ-गुण हीणे वा, असंखिज्जइगुण हीणे वा, अणंतगुणहीणे वा, अह अब्भहिए अणंतभाग अब्भहिए वा, असंखिज्जइभाग अब्भहिए वा, संखिज्जगुण अब्भहिए वा, असंखिज्जगुण अब्भ-हिए वा, अणंतगुण अब्भहिए वा, एवं अवसेस वन्नगंधरस-फासपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए फासाणं सिय उसिणणिद्धलुक्खेहिं छट्ठाणवडिए; से तेणट्ठेणं गोयमा ! एवं वुच्चइ–परमाणुपोग्ग-लाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता, दुपएसियाणं पुच्छा, गोयमा! अणंता पज्जवा पण्णत्ता, से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ–दुपए-सियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ? गोयमा ! दुपएसिए दुपएसियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले, पएसट्ठयाए तुल्ले ओगाहण-ट्ठयाए सिय हीणे सिय तुल्ले सिय अब्भहिए, जइ हीणे पएसहीणे, अह अब्भहिए पएसमब्भहिए, ठिईए चउट्ठाण-वडिए, वन्नाईहिं उवरिल्लेहि चउफासेहिं य छट्ठाणवडिए, एवं तिपएसे वि, नवरं ओगाहणट्ठयाए सिय हीणे सिय तुल्ले, सिय अब्भहिए, जइ हीणे पएस हीणे वा, दुपएस हीणे वा, अह अब्भहिए पएसमब्भहिए वा, दुपएसमब्भहिए वा, एवं जाव दस पएसिए, नवरं ओगाहणाए, पएसपरिवुड्ढीए कायव्वा जाव दसपएसिए, नवरं नवपएस हीणत्ति, संखेज्जपएसियाणं

पुच्छा, गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता ? से केणट्ठेणं भंते! एवं वुच्चइ संखेज्जपएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ? गोयमा ! संखेज्जपएसिए संखेज्जपएसियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले, पएसट्ठयाए सिय हीणे सिय तुल्ले, सिय अब्भहिए, जइ हीणे संखेज्जभागहीणे वा, संखिज्जगुण हीणे वा, अह अब्भहिए, एवं चेव, ओगाहणट्ठयाए वि दुट्ठाणवडिए, ठिईए चउट्ठाणवडिए, वण्णाइ उवरिल्ल, चउफासपज्जवेहि य छट्ठाणवडिए, असंखिज्जपएसियाणं पुच्छा, गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता, से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ–असंखेज्जपएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता? गोयमा ! असंखिज्जपएसिए खंधे असंखिज्जपएसियस्स खंधस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले, पएसट्ठयाए, चउट्ठाणवडिए, ओगाहणट्ठयाए, चउट्ठाणवडिए, ठिईए चउट्ठाणवडिए, वण्णाइउवरिल्ल चउफासेहि य छट्ठाणवडिए । अणंतपएसियाणं पुच्छा, गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता ? गोयमा ! अणंतपएसिए खंधे अणंतपएसियस्स खंधस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले, पएसट्ठयाए छट्ठाणवडिए, ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए, ठिईए चउट्ठाणवडिए, वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए । एगपएसोगाढाणं पोग्गलाणं पुच्छा, गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता, से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ–एगपएसोगाढाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ? गोयमा ! एगपएसोगाढे पोग्गले एगपएसोगाढस्स पोग्गलस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले, पएसट्ठयाए छट्ठाणवडिए, ओगाहणट्ठयाए तुल्ले, ठिईए चउट्ठाणवडिए, वण्णाई उवरिल्लचउफासेहिं छट्ठाणवडिए एवं दुपएसोगाढे वि, संखिज्जपएसोगाढाणं पुच्छा, गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता. से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ–संखिज्जपएसोगाढाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?

पुच्छा, गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता ? से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ संखेज्जपएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ? गोयमा ! संखेज्जपएसिए संखेज्जपएसियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले, पए-सट्ठयाए सिय हीणे सिय तुल्ले, सिय अब्भहिए, जइ हीणे संखे-ज्जभागहीणे वा, संखिज्जगुण हीणे वा, अह अब्भहिए, एवं चेव, ओगाहणट्ठयाए वि दुट्ठाणवडिए, ठिईए चउट्ठाणवडिए, वण्णाइ उवरिल्ल, चउफासपज्जवेहि य छट्ठाणवडिए, असंखिज्जपएसि-याणं पुच्छा, गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता, से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-असंखेज्जपएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता? गोयमा ! असंखिज्जपएसिए खंधे असंखिज्जपएसियस्स खंधस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले, पएसट्ठयाए, चउट्ठाणवडिए, ओगाहणट्ठयाए, चउट्ठाणवडिए, ठिईए चउट्ठाणवडिए, वण्णाइउवरिल्ल चउ-फासेहि य छट्ठाणवडिए । अणंतपएसियाणं पुच्छा, गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता ? गोयमा ! अणंतपएसिए खंधे अणंतपएसियस्स खंधस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले, पएसट्ठयाए छट्ठा-णवडिए, ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए, ठिईए चउट्ठाण-वडिए, वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए । एगपएसो-गाढाणं पोग्गलाणं पुच्छा, गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता, से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-एगपएसोगाढाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ? गोयमा ! एगपएसोगाढे पोग्गले एगपएसोगाढस्स पोग्गलस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले, पएसट्ठयाए छट्ठाणवडिए, ओगा-हणट्ठयाए तुल्ले, ठिईए चउट्ठाणवडिए, वण्णाई उवरिल्लचउ-फासेहिं छट्ठाणवडिए एवं दुपएसोगाढे वि, संखिज्जपएसोगाढाणं पुच्छा, गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता, से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-संखिज्जपएसोगाढाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?

तुल्ले, सिय अब्भहिए, जइ हीणे, असंखेज्जइभाग हीणे वा, संखिज्जइभाग हीणे वा, संखिज्जइगुण हीणे वा, असंखिज्जइ-गुणहीणे वा, अह अब्भहिए असंखिज्जइभाग अब्भहिए वा, संखिज्जइभाग अब्भहिए वा, संखिज्जगुणा अब्भहिए वा, असंखिज्जगुण अब्भहिए वा, कालवण्णपज्जवेहिं सिय हीणे सिय तुल्ले सिय अब्भहिए, जइ हीणे अणंतभाग हीणे वा, असंखिज्जइभाग हीणे वा, संखिज्जइभाग हीणे वा, संखिज्जइ-गुण हीणे वा, असंखिज्जइगुण हीणे वा, अणंतगुणहीणे वा, अह अब्भहिए अणंतभाग अब्भहिए वा, असंखिज्जइभाग अब्भहिए वा, संखिज्जगुण अब्भहिए वा, असंखिज्जगुण अब्भ-हिए वा, अणंतगुण अब्भहिए वा, एवं अवसेस वन्नगंधरस-फासपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए फासाणं सिय उसिणणिद्धलुक्खेहिं छट्ठाणवडिए; से तेणट्ठेणं गोयमा! एवं वुच्चइ–परमाणुपोग्ग-लाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता, दुपएसियाणं पुच्छा, गोयमा! अणंता पज्जवा पण्णत्ता, से केणट्ठेणं भंते! एवं वुच्चइ–दुपए-सियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता? गोयमा! दुपएसिए दुपएसियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले, पएसट्ठयाए तुल्ले ओगाहण-ट्ठयाए सिय हीणे सिय तुल्ले सिय अब्भहिए, जइ हीणे पएसहीणे, अह अब्भहिए पएसमब्भहिए, ठिईए चउट्ठाण-वडिए, वन्नाईहिं उवरिल्लेहि चउफासेहिं य छट्ठाणवडिए, एवं तिपएसे वि, नवरं ओगाहणट्ठयाए सिय हीणे सिय तुल्ले, सिय अब्भहिए, जइ हीणे पएस हीणे वा, दुपएस हीणे वा, अह अब्भहिए पएसमब्भहिए वा, दुपएसमब्भहिए वा, एवं जाव दस पएसिए, नवरं ओगाहणाए, पएसपरिवुड्ढीए कायव्वा जाव दसपएसिए, नवरं नवपएस हीणत्ति, संखेज्जपएसियाणं

तुल्ले, सिय अब्भहिए, जइ हीणे, असंखेज्जइभाग हीणे वा, संखिज्जइभाग हीणे वा, संखिज्जइगुण हीणे वा, असंखिज्जइगुणहीणे वा, अह अब्भहिए असंखिज्जइभाग अब्भहिए वा, संखिज्जइभाग अब्भहिए वा, संखिज्जगुणा अब्भहिए वा, असंखिज्जगुण अब्भहिए वा, कालवण्णपज्जवेहिं सिय हीणे सिय तुल्ले सिय अब्भहिए, जइ हीणे अणंतभाग हीणे वा, असंखिज्जइभाग हीणे वा, संखिज्जइभाग हीणे वा, संखिज्जइगुण हीणे वा, असंखिज्जइगुण हीणे वा, अणंतगुणहीणे वा, अह अब्भहिए अणंतभाग अब्भहिए वा, असंखिज्जइभाग अब्भहिए वा, संखिज्जगुण अब्भहिए वा, असंखिज्जगुण अब्भहिए वा, अणंतगुण अब्भहिए वा, एवं अवसेस वन्नगंधरसफासपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए फासाणं सिय उसिणणिद्धलुक्खेहिं छट्ठाणवडिए; से तेणट्ठेणं गोयमा! एवं वुच्चइ–परमाणुपोग्गलाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता, दुपएसियाणं पुच्छा, गोयमा! अणंता पज्जवा पण्णत्ता, से केणट्ठेणं भंते! एवं वुच्चइ–दुपएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता? गोयमा! दुपएसिए दुपएसियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले, पएसट्ठयाए तुल्ले ओगाहणट्ठयाए सिय हीणे सिय तुल्ले सिय अब्भहिए, जइ हीणे पएसहीणे, अह अब्भहिए पएसमब्भहिए, ठिईए चउट्ठाणवडिए, वन्नाईहिं उवरिल्लेहि चउफासेहिं य छट्ठाणवडिए, एवं तिपएसे वि, नवरं ओगाहणट्ठयाए सिय हीणे सिय तुल्ले, सिय अब्भहिए, जइ हीणे पएस हीणे वा, दुपएस हीणे वा, अह अब्भहिए पएसमब्भहिए वा, दुपएसमब्भहिए वा, एवं जाव दस पएसिए, नवरं ओगाहणाए, पएसपरिवुड्ढीए कायव्वा जाव दसपएसिए, नवरं नवपएस हीणत्ति, संखेज्जपएसियाणं

पुच्छा, गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता ? से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ संखेज्जपएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ? गोयमा ! संखेज्जपएसिए संखेज्जपएसियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले, पए-सट्ठयाए सिय हीणे सिय तुल्ले, सिय अब्भहिए, जइ हीणे संखे-ज्जभागहीणे वा, संखिज्जगुण हीणे वा, अह अब्भहिए, एवं चेव, ओगाहणट्ठयाए वि दुट्ठाणवडिए, ठिईए चउट्ठाणवडिए, वण्णाइ उवरिल्ल, चउफासपज्जवेहि य छट्ठाणवडिए, असंखिज्जपएसि-याणं पुच्छा, गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता, से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ–असंखेज्जपएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ? गोयमा ! असंखिज्जपएसिए खंधे असंखिज्जपएसियस्स खंधस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले, पएसट्ठयाए, चउट्ठाणवडिए, ओगाहणट्ठयाए, चउट्ठाणवडिए, ठिईए चउट्ठाणवडिए, वण्णाइउवरिल्ल चउ-फासेहि य छट्ठाणवडिए। अणंतपएसियाणं पुच्छा, गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता ? गोयमा ! अणंतपएसिए खंधे अणंतपएसियस्स खंधस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले, पएसट्ठयाए छट्ठा-णवडिए, ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए, ठिईए चउट्ठाण-वडिए, वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए। एगपएसो-गाढाणं पोग्गलाणं पुच्छा, गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता, से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ–एगपएसोगाढाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ? गोयमा ! एगपएसोगाढे पोग्गले एगपएसोगाढस्स पोग्गलस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले, पएसट्ठयाए छट्ठाणवडिए, ओगा-हणट्ठयाए तुल्ले, ठिईए चउट्ठाणवडिए, वण्णाई उवरिल्लचउ-फासेहिं छट्ठाणवडिए एवं दुपएसोगाढे वि, संखिज्जपएसोगाढाणं पुच्छा, गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता, से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ–संखिज्जपएसोगाढाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?

गोयमा ! संखिज्जपएसोगाढे पोग्गले संखिज्जपएसोगाढस्स पोग्गलस्स द्व्वट्टयाए तुल्ले, पएसट्टयाए छट्ठाणवडिए, ओगाहणट्टयाए दुट्ठाणवडिए, ठिईए चउट्ठाणवडिए, वण्णाइउवरिल्ल चउफासेहि य छट्ठाणवडिए। असंखेज्जपएसोगाढाणं पुच्छा, गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता, से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ—असंखिज्जपएसोगाढाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ? गोयमा ! असंखेज्जपएसोगाढे पोग्गले असंखेज्जपएसोगाढस्स द्व्वट्टयाए तुल्ले पएसट्टयाए छट्ठाणवडिए, ओगाहणट्टयाए चउट्ठाणवडिए ठिईए चउट्ठाणवडिए वण्णाइ अट्ठ फासेहिं छट्ठाणवडिए, एगसमयठिइयाणं पुच्छा, गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ—एगसथयठिइयाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ? गोयमा ! एगसमयठिइए पोग्गले एगसमयठिइयस्स पोग्गलस्स द्व्वट्टयाए तुल्ले, पएसट्टयाए छट्ठाणवडिए, ओगाहणट्टयाए चउट्ठाणवडिए, ठिईए तुल्ले वण्णाइ अट्ठ फासेहिं छट्ठाणवडिए. एवं जाव दस समयठिइए, संखेज्जसमयठिईयाणं एवं चेव, णवरं ठिईए दुट्ठाणवडिए असंखेज्जसमयठिइयाणं एवं चेव, नवरं ठिईए चउट्ठाणवडिए, एगगुणकालगाणं पुच्छा, गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता, से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ एगगुणकालगाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ? गोयमा ! एगगुणकालए पोग्गले एकगुणकालगस्स पोग्गलस्स द्व्वट्टयाए तुल्ले पएसट्टयाए छट्ठाणवडिए, ओगाहणट्टयाए चउट्ठाणवडिए, ठिईए चउट्ठाणवडिए, कालवण्णपज्जवेहिं तुल्ले, अवसेसेहिं वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए, अट्ठफासेहिं छट्ठाणवडिए, एवं जाव दसगुणकालए, संखेज्जगुणकालए वि, नवरं सट्ठाणे चउट्ठाणवडिए, एवं अणंतगुणकालए वि, नवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए, एवं जहा कालवण्ण-

स्स वत्तव्वया भणिया तहा सेसाण वि वण्णगंधरसफासाणं वत्तव्वया भाणियव्वा, जाव अणंतगुणलुक्खे ॥सू० १३॥

छाया--परमाणु पुद्गलानां भदन्त ! कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! परमाणु पुद्गलानाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते –परमाणुपुद्गलानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! परमाणुपुद्गलः परमाणु पुद्गलस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया तुल्यः, स्थित्या स्याद्धीनः, स्यात्तुल्यः, स्यादभ्यधिकः, यदा हीनः असंख्येयभागहीनो

परमाणुपुद्गलपर्यायवक्तव्यता

शब्दार्थ–(परमाणुपोग्गलाणं भंते ! केवइया पज्जवा पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! परमाणुपुद्गलों के कितने पर्याय कहे हैं ? (गोयमा ! परमाणुपोग्गलाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता) हे गौतम ! परमाणुपुद्गलों के के अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्ठेणं भंते ! एव वुच्चइ परमाणुपोग्गलाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता) किस कारण से हे भगवन् ! ऐसा कहा है कि परमाणुपुद्गलों के अनन्त पर्याय हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (परमाणुपोग्गले परमाणुपोगलस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) एक परमाणुपुद्गल दूसरे परमाणुपुद्गल से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य है (पएसट्ठयाए तुल्ले) प्रदेशों की दृष्टि से तुल्य है (ओगाहणट्ठयाए तुल्ले) अवगाहना की दृष्टि से तुल्य है (ठिईए सिय हीणे सिय तुल्ले सिय अब्भहिए) स्थिति की दृष्टि से कदाचित् हीन, कदाचित् तुल्य, कदाचित् अधिक है (जइ हीणे) यदि हीन हो (असंखेज्जइभागहीणे वा संखेज्जइभागहीणे वा,

પરમાણુ પુદ્ગલ પર્યાય વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ–(परमाणुपोग्गलाणं भंते ! केवइया पज्जवा पण्णत्ता ?) હે ભગવન્ ! પરમાણુ પુદ્ગલોના કેટલા પર્યાય કહ્યા છે ? (गोयमा ! परमाणुपोग्गलाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता) હે ગૌતમ ! પરમાણુ પુદ્ગલોના અનન્ત પર્યાય છે (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ–परमाणुपोग्गलाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता) શા કારણે હે ભગવન્ ! એવું કહ્યું છે કે પરમાણુ પુદ્ગલોના અનન્ત પર્યાય છે ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (परमाणुपोग्गले परमाणुपोगलस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) એક પરમાણુ પુદ્ગલ બીજા પરમાણુ પુદ્ગલથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે. (पएसट्ठयाए तुल्ले) પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે (ओगाहणट्ठयाए तुल्ले) અવગાહનાની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે (ठिईए सिय हीणे सिय तुल्ले सिय अब्भहिए) સ્થિતિની દૃષ્ટિએ કદાચિત્ હીન, કદાચિત્ તુલ્ય કદાચિત્ અધિક છે (जइ हीणे) જો હીન હોય (असंखेज्जइभाग हीणे वा, संखेज्जइभाग हीणे वा, संखेज्जइ गुण हीणे वा

वा, संख्येयभागहीनो वा, संख्येयगुणहीनो वा, असंख्येयगुणहीनो वा, अथाभ्यधिकः असंख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयगुणाभ्यधिको वा, असंख्येयगुणाभ्यधिको वा, कृष्णवर्णपर्यवैः स्याद्धीनः, स्यात्तुल्यः, स्यादभ्यधिकः, यदा हीनः अनन्तभागहीनो वा, असंख्येयभागहीनो वा, संख्येय भाग हीनो वा, संख्येयगुणहीनो वा, असंख्येयगुणहीनो वा, अनन्तगुणहीनो वा, अथाभ्यधिकः अनन्तभागाभ्यधिको वा, असंख्येयभागाभ्यधिको वा,

---

संखेज्जइगुणहीणे वा असंखेज्जइगुणहीणे वा.) असंख्यातभागहीन संख्यातभाग हीन संख्यातगुण हीन या असंख्यातगुण हीन होता है (अहअब्भहिए) अगर अधिक हो (असंखेज्जइभाग अब्भहिए वा, संखेज्जइभागअब्भहिए वा, संखेज्जइगुणअब्भहिए वा, असंखेज्जइगुण-अब्भहिए वा) असंख्यातभाग अधिक संख्यातभाग अधिक, संख्यात गुण अधिक असंख्यातगुण अधिक, होता है

(कालवण्णपज्जवेहिं सिय हीणे, सिय तुल्ले, सिय अब्भहिए) कृष्ण वर्ण के पर्यायों से कदाचित् हीन, कदाचित् तुल्य, कदाचित् अधिक होता है (जइ हीणे अणंतभागहीणे वा, असंखेज्जइभागहीणे वा संखेज्जइभाग हीणे वा, संखेज्जइगुणहीणे वा, असंखेजइगुणहीणे वा, अणंतगुणहीणे वा) यदि हीन हो तो अनन्तभागहीन असंख्यातभाग हीन संख्यातभाग हीन, संख्यातगुण हीन, असंख्यातगुणहीन अथवा अनन्तगुणहीन होता है (अह अब्भहिए अणंतभागअब्भहिए वा, असंखेज्जइभाग अब्भहिए वा, संखेज्जइभागअब्भहिए वा, संखेज्जइगुणअब्भहिए वा, असंखेज्जइ-

---

असंखेज्जइ गुण हीणे वा) અસંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ગુણ હીન યા અસંખ્યાત ગુણહીન થાય છે (अह अब्भहिए) અગર અધિક હોય છે તો (असंखेज्जइभागअब्भहिए वा, संखेज्जइभाग अब्भहिए वा, संखेज्जइ गुण अब्भहिए वा, असंखेज्जइ गुण अब्भहिए वा) અસંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ગુણ અધિક, અસંખ્યાત ગુણ અધિક થાય છે

(कालवण्णपज्जवेहिं सिय हीणे, सिय तुल्ले, सिय अब्भहिए) કૃષ્ણ વર્ણના પર્યાયોથી કદાચિત્ હીન. કદાચિત્ તુલ્ય, કદાચિત્ અધિક થાય છે (जइ हीणे अणंतभाग हीणे वा, असंखेज्जइ भागहीणे वा, संखेज्जइ भागहीणे वा. संखेज्जइ गुणहीणेवा, असंखेज्जइगुणहीणे वा, अणंत गुणहीणे वा) જો હીન હોય તો અનન્ત ભાગહીન, અસંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ગુણ હીન, અસંખ્યાત ગુણહીન અથવા અનન્ત ગુણહીન થાય છે (अह अब्भहिए अणंतभाग अब्भहिए वा, असंखेज्जइ भाग अब्भहिए वा संखेज्जइ भाग अब्भ-

संख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयगुणाभ्यधिको वा, असंख्येयगुणाभ्यधिको वा, अनन्तगुणाभ्यधिको वा, एवम् अवशेषवर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः षट्स्थानपतितः, स्पर्शानां शीतोष्णस्निग्धरूक्षैः षट्स्थानपतितः, तत् तेनार्थेन गौतम ! एवमुच्यते–परमाणुपुद्गलानामनन्ताः पर्यवा प्रज्ञप्ताः, द्विप्रदेशिकानां पृच्छा, गौतम ! अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते–द्विप्रदेशिकानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! द्विप्रदेशिको द्विप्रदेशिकस्य द्रव्यार्थतया

गुण अब्भहिए वा अणंतगुणअब्भहिए वा) यदि अधिक हो तो अनन्त भागअधिक, असंख्यातभाग अधिक, संख्यातभाग अधिक, संख्याततगुण अधिक असंख्यातगुण अधिक अथवा अनन्तगुण अधिक होता है (एवं अवसेसवण्णगंध रसफासपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए) इसी प्रकार शेष वर्ण गंध, रस और स्पर्श के पर्यायों से षट्स्थानपतित है (फासाणं सीय उसिणणिद्धलुक्खेहिं छट्ठाणवडिए) स्पर्शों में शीत, उष्ण, स्निग्ध और रूक्षस्पर्शों से षट्स्थानपतित है (से तेणट्ठेणं गोयमा ! एवं वुच्चइ–परमाणुपोग्गलाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता) इस हेतु से हे गौतम ! ऐसा कहा है परमाणुपुद्गलों के अनन्त पर्याय हैं

(दुपएसियाणं पुच्छा ?) द्विप्रदेशी स्कंधों की पृच्छा? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ–दुपइसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता !) हे भगवन् किस कारण ऐसा कहा है कि द्विप्रदेशी स्कंधों के अनन्त पर्याय कहे हैं ? (गोयमा ! दुपएसिए दुपएसियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) हे गौतम !

हिए वा संखेज्जइ गुण अब्भहिए वा असंखेज्जइ गुण अब्भहिए वा अणंत गुण अब्भहिइ वा) જો અધિક હોયતો અનન્ત ભાગ અધિક, અસખ્યાતભાગ અધિક સંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ગુણ અધિક, અસંખ્યાત ગુણ અધિક અથવા અનન્ત ગુણ અધિક થાય છે (एवं अवसेसा वण्ण गंध रस फास पज्जवेहिं छट्ठाण वडिए) એ પ્રકારે શેષ, વર્ણ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શના પર્યાયોથી ષટસ્થાન પતિત છે (फासाणं सीय उसिण णिद्ध लुक्खेहिं छट्ठाणवडिए) સ્પર્શોમાં શીત, ઉષ્ણ, સ્નિગ્ધ અને રૂક્ષ પર્યાયોથી ષટસ્થાન પતિત છે (से तेणट्ठेणं गोयमा ! एवं वुच्चइ–परमाणुपोग्गलाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता) એ હેતુથી એવું કહ્યુ છે કે હે ગૌતમ ! પરમાણુ પુદ્ગલોના અનન્ત પર્યાય છે

(दुपएसियाणं पुच्छा ?) દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધોની પૃચ્છા ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (से केणट्ठेणं भंते एवं वुच्चइ–दुपएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) હે ભગવન્ શા કારણે એવું કહ્યું છે કે દ્વિ

तुल्यः प्रदेशार्थतया तुल्यः अवगाहनार्थतया स्याद्धीनः, स्यात्तुल्यः, स्यादभ्यधिकः, यदा हीनः, प्रदेशहीनः अथाभ्यधिकः-प्रदेशाभ्यधिकः, स्थित्या चतुः स्थानपतितः, वर्णादिभिः, उपरितनैश्चतुःस्पर्शैश्च षट्स्थानपतितः, एवं त्रिप्रदेशिकोऽपि, नवरम् अवगाहनार्थतया स्याद्धीनः, स्यात्तुल्यः स्यादभ्यधिकः, यदा हीनः प्रदेशहीनो वा, द्विप्रदेशहीनो वा, अथाभ्यधिकः प्रदेशाभ्यधिको वा, द्वि प्रदेशाभ्यधिको वा, एवं यावद्-दशप्रदेशिकः, नवरम्-अवगाहनाया, प्रदेशपरि-

द्विप्रदेशी द्वि प्रदेशों से तुल्य (ओगाहणट्ठयाए सिय हीणे सिय तुल्ले सियअब्भहिए) अवगाहना से कदाचित् हीन, कदाचित् तुल्य, कदाचित् अधिक (जइ हीणे पएसहीणे) अगर हीन हो तो एक प्रदेशहीन होता है (अह अब्भहिए पएसमब्भहिए) यदि अधिक हो तो एक प्रदेश अधिक होता है (ठिईए चउट्ठाणवडिए) स्थिति से चतुःस्थानपतित होता है (वन्नाईहिं उवरिल्लेहिं चउफासेहि य छट्ठाणवडिए) वर्ण आदि से और उपर्युक्त स्पर्शों से षट्स्थानपतित है

(एवं तिपएसे वि) इसी प्रकार त्रिप्रदेशी भी (नवरं) विशेष (ओगाहणट्ठयाए सिय हीणे सिय तुल्ले सिय अब्भहिए) अवगाहना से कदाचित् हीन, कदाचित् तुल्य, कदाचित् अधिक होता है (जइ हीणे पएसहीणे वा, दुपएसहीणे वा) यदि हीन हो तो एक प्रदेश से हीन या दो प्रदेशों से हीन होता है (अह अब्भहिए पएसमब्भहिए वा दुपएस मब्भहिए वा) अगर अधिक हो तो एक प्रदेश अधिक या दो प्रदेश

प्रदेशी स्कन्धोना अनन्त पर्याय कह्या छे (गोयमा ! दुपएसिए दुपएसियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) हे गौतम ! द्विप्रदेशी द्विप्रदेशीथी द्रव्यनी दृष्टिए तुल्य छे, (पएसट्ठयाए तुल्ले) प्रदेशोथी तुल्य (ओगाहणट्ठयाए सिय हीणे सिय तुल्ले सिय अब्भहिए) अवगाहनाथी कदाचित् हीन, कदाचित् तुल्य, कदाचित् अधिक (जइ हीणे पएस हीणे) अगर हीन होय तो एक प्रदेश हीन बने छे (अह अब्भहिए पएस मब्भहिए) यदि अधिक होय तो एक प्रदेश अधिक थाय छे (ठिइए चउट्ठाण वडिए) स्थितिथी चतु स्थान पतित थाय छे (वन्नाईहि उवरिल्लेहिं-चउफासेहिय छट्ठाणवडिए) वर्ण आदिथी अने उपर्युक्त स्पर्शोथी षटस्थान पतित थाय छे

(एवं तिपएसे वि) ए रीते त्रिप्रदेशी पण (नवरं) विशेष (ओगाहणट्ठयाए सिय हीणे सिय तुल्ले सिय अब्भहिए) अवगाहनाथी कदाचित् हीन, कदाचित् तुल्य, कदाचित् अधिक थाय छे (जइ हीणे पएस हीणेवा, दुपएस हीणे वा) जो हीन थाय तो एक प्रदेश हीन अगर बे प्रदेशोथी हीन थाय छे. (अह अब्भहिए पएसमब्भहिए वा दुपएसमब्भहिए वा) अगर अधिक होय तो एक प्रदेश अधिक अगर बे

वृद्धिः कर्त्तव्या, यावद् दशप्रदेशिकः, नवरम् नव प्रदेशहीन इति, संख्येयप्रदेशिकानां पृच्छा, गौतम ! अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते-संख्येयप्रदेशिकानां अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! संख्येयप्रदेशिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया स्याद्धीनः, स्यात्तुल्यः, स्यादभ्यधिकः यदा हीनः संख्येयभागहीनो वा संख्येयगुणहीनो वा, अथाभ्यधिकः एवञ्चैव, अवगाहनार्थतयापि द्विस्थानपतितः स्थित्या चतुःस्थानपतितः

अधिक होता है (एवं जाव दसपएसिए) इसी प्रकार यावत् दशप्रदेशी (नवरं नवपएसहीणत्ति) विशेष यह कि वह नौ प्रदेशों से हीन तक होता है

(संखेज्जपएसियाणं पुच्छा ?) संख्यात प्रदेशी स्कंधों की पृच्छा ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-संखिज्जपएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता) हे भगवन किस कारण ऐसा कहा कि संख्यातप्रदेशी स्कंधों के अनन्त पर्याय कहे हैं (गोयमा ! संखेज्जपएसिए संखेज्जपएसियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) हे गौतम ! संख्यातप्रदेशी स्कंध संख्यातप्रदेशी स्कंध से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य है (पएसट्ठयाए सिय हीणे सिय तुल्ले सिय अब्भहिए) प्रदेशों की दृष्टि से हीन हो सकता है, तुल्य हो सकता है, अधिक हो सकता है (जइ हीणे संखेज्जभाग हीणे वा संखेज्जगुणहीणे वा) यदि हीन है तो संख्यातभाग हीन या संख्यात गुण हीन होता है (अह अब्भहिए एवं चेव) यदि अधिक हो तो इसी

પ્રદેશ અધિક થાય છે (एवं जाव दस पएसिए) એ રીતે યાવત્ દશ પ્રદેશી (नवरं नव पएसहीणत्ति) વિશેષ એ છે કે તે નવ પ્રદેશોથી હીન સુધી થાય છે.

(संखेज्जपएसियाणं पुच्छा ?) સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધોની પૃચ્છા (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-संखिज्जपएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता) હે ભગવન્ ! શા કારણે એવું કહ્યું છે કે સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ? (गोयमा ! संखेज्जपएसिए संखेज्जपएसियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) હે ગૌતમ ! સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધ સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (पएसट्ठयाए सिय हीणे सिय तुल्ले सिय अब्भहिए) પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ હીન થઈ શકે છે, તુલ્ય થઈ શકે છે. અધિક થઈ શકે છે (जइ हीणे संखेज्ज भागहीणे वा संखेज्जगुण हीणे वा) જો હીન હોય તો સંખ્યાત ભાગ હીન વા સંખ્યાત ગુણહીન થાય છે. (अह अब्भहिए एवं चेव) જો અધિક હોય તો આ પ્રકારે-સંખ્યાત ભાગ

वर्णादिभिरुपरितनचतुःस्पर्शपर्यवैश्च षट्स्थानपतितः, असंख्येयप्रदेशिकानां पृच्छा, गौतम ! अनन्ताः पर्यवाः, प्रज्ञप्ताः, तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते–असंख्येयप्रदेशिकानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! असंख्येयप्रदेशिकः स्कन्धः असंख्येयप्रदेशिकस्य स्कन्धस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः प्रदेशार्थतया चतुःस्थानपतितः, अवगाहनार्थतया चतुःस्थानपतितः, स्थित्या चतुःस्थानपतितः वर्णादिभिरुपरितनचतुःस्पर्शैश्च षट्स्थानपतितः, अनन्तप्रदेशिकानां

प्रकार–संख्यातभाग अधिक या संख्यातगुण अधिक (ओगाहणट्ठयाए दुट्ठाणवडिए) अवगाहना से द्विस्थानपतित (ठिईए चउट्ठाणवडिए) स्थिति से चतुःस्थानपतित (वण्णाइउवरिल्ल चउफासपज्जवेहि य छट्ठाणवडिए) वर्णादि से तथा ऊपर कहे चार स्पर्शों के पर्यायों से षट्स्थानपतित

(असंखेज्जपएसियाणं पुच्छा ?) असंख्यातप्रदेशी स्कंधों की पृच्छा (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ–असंखेज्जपएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! किस कारण से ऐसा कहा है कि असंख्यातप्रदेशी स्कंधों के अनन्त पर्याय हैं ? (गोयमा ! असंखिज्जपएसिए खंधे असंखिज्जपएसियस्स खंधस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) हे गौतम ! असंख्यातप्रदेशी स्कंध असंख्यातप्रदेशी स्कंध से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य है (पएसट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) प्रदेशों से चतुःस्थानपतित (ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाण-वडिए) अवगाहना से चतुःस्थानपतित(ठिईए चउट्ठाणवडिए) स्थिति से

અધિક અગર સંખ્યાત ગુણુ અધિક (ओगाहणट्ठयाए दुट्ठाणवडिए) અવગાહનાથી દ્વિસ્થાન પતિત (ठिइए चउट्ठाणवडिए) સ્થિતિથી ચતુ.સ્થાન પતિત (वण्णाइ उवरिल्ल चउफास पज्जवेहि य छट्ठाणवडिए) વર્ણાદિથી તથા ઉપર કહેલા ચાર સ્પર્શોના પર્યાયોથી ષટસ્થાન પતિત

(असंखेज्जपएसियाणं पुच्छा ?) અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધોની પૃચ્છા ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ–असंखेज्जपएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) હે ભગવન્ ! શા કારણે એવુ કહ્યુ છે કે અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કધોના અનન્ત પર્યાય છે ? (गोयमा ! असंखिज्जपएसिए खंधे असंखिज्जपएसियस्स खंधस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) હે ગૌતમ ! અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કંધ અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કધથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (पएसट्ठयाए चउट्ठाण वडिए) પ્રદેશોથી ચતુઃસ્થાન પતિત (ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) અવગાહનાથી ચતુ સ્થાન પતિત (ठिईए चउट्ठाण-वडिए) સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન પતિત (वण्णाइ–उवरिल्ल चउफासेहिय छट्ठाणवडिए)

पृच्छा, गौतम ! अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः तत् केनार्थेन भदन्त ! एवं मुच्यते अनन्त प्रदेशिकानामनन्ताः पर्यगः प्रज्ञप्ताः ! गौतम ! अनन्तप्रदेशिकः स्कन्धः अनन्तप्रदेयिकस्य स्कन्धस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः प्रदेशार्थतया षट्स्थानपतितः अवगाहनार्थतया चतुःस्थानपतितः स्थित्या चतुः स्थानपतितः वर्णगंधरसस्पर्श-पर्यवैः षट्स्थानपतितः, एकप्रदेशावगाढानां पुद्गलानां पृच्छा, गौतम ! अनन्ताः

चतुःस्थानपतित(वण्णाइ-उवरिल्ल चउफासेहिं य छट्ठाणवडिए) वर्णादि से तथा उपर्युक्त चार स्पर्शों से षट्स्थापतित

(अणंतपएसियाणं पुच्छा ?) अनन्तप्रदेशी स्कंधों के पर्यायों की पृच्छा ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-अणंतपएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता) हे भगवन् ! किस कारण ऐसा कहा है कि अनन्त-प्रदेशी स्कंधों के अनन्त पर्याय कहे हैं (गोयमा ! अणंतपएसिए खंधे अणंतपएसियस्स खंधस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) हे गौतम ! अनन्तप्रदेशी स्कंध अनन्तप्रदेशी स्कंध से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य हैं (पएसट्ठयाए) प्रदेशों की अपेक्षा से (छट्ठाणवडिए) षट्स्थानपतित है (ओगाहण-ट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) अवगाहना से चतुःस्थानपतित है (ठिईए चउ-ट्ठाणवडिए) स्थिति से चतुःस्थानपतित है (वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए) वर्ण, गंध, रस, स्पर्श के पर्यायों से षट्स्थानपतित है

(एगपएसोगाढाणं पोग्गलाणं पुच्छा ?) एक प्रदेश में अवगाढ पुद्गलों की पृच्छा ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) हे गौतम !

વર્ણાદિથી તથા ઉપર્યુક્ત ચાર સ્પર્શોથી ષટ્સ્થાન પતિત

(अणंत पएसियाणं पुच्छा ?) અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધોના પર્યાયોની પૃચ્છા ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-अणंतपएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता) હે ભગવન્ ! શા કારણે એમ કહ્યુ છે કે અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ? (गोयमा ! अणंत पएसिए खंधे अणंत पएसियस्स खंधस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) હે ગૌતમ ! અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધ બીજા અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (पएसट्ठयाए) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ (छट्ठाणवडिए) ષટસ્થાન પતિત છે (ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) અવગાહનાથી ચતુઃસ્થાન પતિત છે (ठिईए चउट्ठाणवडिए) સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન પતિત છે (वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं छट्ठाण वडिए) વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શના પર્યાયોથી ષટસ્થાન પતિત છે

(एगपएसोगाढाणं पोग्गलाणं पुच्छा ?) એક પ્રદેશમાં અવગાઢ પુદ્ગલોની

पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, तत् केनार्थेन भदन्त ! एवं उच्यते–एकप्रदेशावगाढानां पुद्गलानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! एक प्रदेशावगाढः पुद्गलः एकप्रदेशावगाढस्य पुद्गलस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः प्रदेशार्थतया षट्स्थान-पतितः, अवगाहनार्थतया तुल्यः स्थित्या चतुःस्थानपतितः, वर्णादिभि-रुपरितनचतुःस्पर्शैः षट्स्थानपतितः एवं द्विप्रदेशावगाढोऽपि, संख्येय-प्रदेशावगाढानां पृच्छा ! गौतम ! अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, तत् केनार्थेन भदन्त ! एव मुच्यते–संख्येयप्रदेशावगाढानामनन्ताः पर्यवा–प्रज्ञप्ता ? गौतम !

अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ–एगपएसागाढाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! किसकारण ऐसा कहा कि एक प्रदेश में अवगाढ पुद्गलों के अनन्त पर्याय हैं (गोयमा ! एगपएसोगाढे पोग्गले एगपएसोगाढस्स पोग्गलस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) एक प्रदेश में अवगाढपुद्गल दूसरे एक प्रदेश में अवगाढ पुद्गल से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य है (पएसट्ठयाए छट्ठाणवडिए) प्रदेशों की दृष्टि से षट्स्थान-पतित है (ओगाहणट्ठयाए तुल्ले) अवगाहना से तुल्य है (ठिईए चउट्ठाणवडिए) स्थिति से चतुःस्थानपतित है (वण्णाइउवरिल्ल चउ-फासेहिं छट्ठाणवडिए) वर्णादि से तथा उपर्युक्त चार स्पर्शों से षट्स्थानपतित है

(एवं दुपएसोगाढे वि) इसी प्रकार द्विप्रदेशावगाढ भी (संखिज्जपए-सोगाढाणं पुच्छा ?) संख्यातप्रदेशावगाढ स्कंधों के पर्यायो की पृच्छा ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ–संखिज्जपएसोगाढाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता)

પૃચ્છા ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ–एगपएसोगाढाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) હે ભગવન્ ! શા કારણે એમ કહ્યુ છે કે એક પ્રદેશાવગાઢ પુદ્ગલોના અનંત પર્યાય છે (गोयमा ! एगपएसोगाढे पोग्गले एगपएसोगाढस्स पोग्गलस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) એક પ્રદેશમાં અવગાઢ પુદ્ગલ બીજા એક પ્રદેશમાં અવગાઢ પુદ્ગલથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે (पएसट्ठयाए छट्ठाणवडिए) પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ ષટસ્થાન પતિત છે (ओगाहणट्ठयाए तुल्ले) અવગાહનાથી તુલ્ય છે (ठिईए चउट्ठाण वडिए) સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન પતિત છે (वण्णाइ उवरिल्लचउफासेहिं छट्ठाण वडिए) વર્ણાદિથી તથા ઉપર્યુક્ત ચાર સ્પર્શોથી ષટસ્થાન પતિત છે

(एवं दुपएसोगाढे वि) એ રીતે દ્વિપ્રદેશાવગાઢપણુ (संखिज्ज पएसोगाढाणं पुच्छा ?) સંખ્યાત પ્રદેશાવગાઢ સ્કંધોના પર્યાયોની પૃચ્છા ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (से केणट्ठेणं भंते ! एवं

संख्येयप्रदेशावगाढः पुद्गलः संख्येय प्रदेशावगाढस्य पुद्गलस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया षट्स्थानपतितः अवगाहनार्थतया द्वि स्थानपतितः, स्थित्या चतुःस्थानपतितः, वर्णादिभिरुपरितनचतुःस्पर्शैश्च षट्स्थानपतितः असंख्येयप्रदेशावगाढानां पृच्छा गौतम ! अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः तत् केनार्थेन भदन्त ! एव मुच्यते-असंख्येयप्रदेशावगाढानामनन्ताः पर्यया: प्रज्ञप्ताः ? गौतम !

हे भगवन् ! किस कारण ऐसा कहा कि संख्यातप्रदेशावगाढ पुद्गलों के अनन्त पर्याय है ? (गोयमा ! संखिज्जपएसोगाढे पोग्गले संखिज्जपएसोगाढस्स पोग्गलस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) गौतम ! संख्यातप्रदेशावगाढ पुद्गल दूसरे संख्यातप्रदेशावगाढ पुद्गल से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य है (पएसट्ठयाए छट्ठाणवडिए) प्रदेशों की अपेक्षा से षट्स्थानपतित होता है (ओगाहट्ठयाए दुट्ठाणवडिए) अवगाहना की अपेक्षा से द्विस्थानपतित है (ठिईए चउट्ठाणवडिए) स्थिति से चतुःस्थानपतित है (वण्णाइउवरिल्ल चउफासेहिं य) वर्णादि से और उपर्युक्त चार स्पर्शों से (षट्स्थानपतित है

(असंखेज्जपएसोगाढाणं पुच्छा ?) असंख्यात प्रदेशों में अवगाढपुद्गलों के पर्यायों की पृच्छा ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-असंखिज्जपएसोगाढाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! किसकारण से ऐसा कहा जाता है कि असंख्यात प्रदेशों में अवगाढ पुद्गलों के

वुच्चइ-संखिज्ज पएसोगाढाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) હે ભગવન્ ! શા કારણે એવું કહ્યું છે કે સંખ્યાત પ્રદેશાવગાઢ પુદ્ગલોના અનન્ત પર્યાય છે ? (गोयमा ! संखिज्जपएसोगाढे पोग्गले संखिज्जपएसोगाढस्स पोग्गलस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) હે ગૌતમ ! સંખ્યાત પ્રદેશાવગાઢ પુદ્ગલ બીજા સંખ્યાત પ્રદેશાવગાઢ પુદ્ગલથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (पएसट्ठाए छट्ठाणवडिए) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ ષટસ્થાન પતિત થાય છે (ओगाहणट्ठयाए दुट्ठाण वडिए) અવગાહની અપેક્ષાએ દ્વિસ્થાન પતિત છે (ठिईए चउट्ठाणवडिए) સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન પતિત છે (वण्णाइ उवरिल्ल चउफासे हिय) વર્ણાદિથી અને ઉપયુક્ત ચાર સ્પર્શોથી ષટસ્થાન પતિત છે.

(असंखिज्ज पएसोगाढाणं पुच्छा ?) અસંખ્યાત પ્રદેશોમાં અવગાઢ પુદ્ગલોના પર્યાયોની પૃચ્છા ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાયો કહ્યા છે (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ असंखिज्जपएसोगाढाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) હે ભગવન્ ! શા કારણે એમ કહેવાય છે કે અસંખ્યાત પ્રદેશોમા અવગાઢ પુદ્ગલોના અનન્ત પર્યાય છે ? (गोयमा ! असंखिज्जपएसो

असंख्येयप्रदेशावगाढः पुद्गलः असंख्येयप्रदेशावगाढस्य पुद्गलस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः प्रदेशार्थतया षट्स्थानपतितः, अवगाहनार्थतया चतुः स्थानपतितः, स्थित्या चतुः स्थानपतितः, वर्णादिभिरष्टस्पर्शैः षट्स्थानपतितः एकसमयस्थितिकानां पृच्छा, गौतम ! अनन्ता पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, तत् केऽनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते -एकसमयस्थितिकानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! एकसमयस्थितिकः पुद्गलः एकसमयस्थितिकस्य पुद्गलस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया षट्-

अनन्त पर्याय हैं (गोयमा ! असंखेज्जपएसोगाढे पोग्गले असंखेज्जपए-सोगाढस्स पोग्गलस्स दव्वट्टयाए तुल्ले) हे गौतम ! असंख्यात प्रदेशों में अवगाढ पुद्गल दूसरे असंख्यात प्रदेशों में अवगाढ पुद्गल से द्रव्य की अपेक्षा से तुल्य है (पएसट्टयाए) प्रदेशों की अपेक्षा से (छट्ठाणवडिए) षट्स्थानपतित है (ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) अवगाहना की अपेक्षा से चतुस्थानपतित है (ठईए चउट्ठाणवडिया) स्थिति से चतुः स्थानपतित है (वण्णाइअट्ठफासेहिं छट्ठाणवडिए) वर्णादि से तथा आठ स्पर्शों से षट्स्थानपतित है

(एगसमयठिइयाणं पुच्छा !) एक समय की स्थिति वालों की पृच्छा ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-एगसमयठिइयाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! किस कारण से ऐसा कहा जाता है कि एक समय की स्थिति वालों के अनन्त पर्याय है ? (गोयमा ! एगसमय ठिइए पोग्गले एगसमयठिइयस्स पोग्गलस्स दव्वट्टयाए तुल्ले) हे गौतम ! एक समय की

गाढे पोग्गले असंखिज्जपएसोगाढस्स पोग्गलस्स दव्वट्टयाए तुल्ले) હે ગૌતમ ! અસંખ્યાત પ્રદેશોમાં અવગાઢ પુદ્ગલ બીજા અસંખ્યાત પ્રદેશોમા અવગાઢ પુદ્ગલથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (पएसट्ठयाए) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ (छट्ठाण वडिए) ષટ્સ્થાન પતિત છે (ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) અવગાહનાની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત છે (वण्णाइ अट्ठफासेहिं छट्ठाणवडिए) વર્ણાદિ તથા આઠ સ્પર્શોથી ષટ્સ્થાન પતિત છે

(एगसमयठिइयाणं पुच्छा ?) એક સમયની સ્થિતિની પૃચ્છા ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ एगसमयठिइयाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) હે ભગવન્ ! શા કારણે એવું કહેવાય છે કે એક સમયની સ્થિતિવાળાના અનન્ત પર્યાય છે ? (गोयमा ! एगसमयठिइए पोग्गले एगसमयठिइयस्स पोग्गलस्स दव्वट्टयाए तुल्ले) હે ગૌતમ ! એક સમયની સ્થિતિવાળા પુદ્ગલ બીજા એક સમયની સ્થિતિવાળા પુદ્ગલથી

स्थानपतितः, अवगाहनार्थतया चतुःस्थानपतितः स्थित्या तुल्यः, वर्णादिभिरष्ट-स्पर्शैः षट्स्थानपतितः एवं यावद्-दशसमयस्थितिकः, संख्येयसमयस्थितिकाना-मेवञ्चैव, नवरम्-स्थित्या द्विस्थानपतितः, असंख्येयसमयस्थितिकानामेवञ्चैव, नवरं स्थित्या चतुःस्थानपतितः, एकगुणकालनानां पृच्छा, गौतम ! अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते-एकगुणकालकानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! एकगुणकालकः पुद्गलः एकगुणकालकस्य पुद्गलस्य द्रव्या-

---

स्थितिवाला पुद्गल दूसरे एक समय की स्थिति वाले पुद्गल से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य है (पएसट्ठयाए छट्ठाणवडिए) प्रदेशों की अपेक्षा से षट्स्थानपतित है (ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणडिए) अवगाहना से चतुः-स्थानपतित है (ठिईए तुल्ले) स्थिति से तुल्य है (वण्णाइअट्ठफासेहिं छट्ठाणवडिए) वर्णादि से तथा अष्ट स्पर्शों से षट्स्थानपतित है (एवं जाव दससमयठिइए) इसी प्रकार यावत् दस समय की स्थिति वाला (संखेज्जसमयठिइयाणं एवं चेव) संख्यात समय की स्थिति वालों की वक्तव्यता इसी प्रकार की (णवरं) विशेष (ठिईए दुट्ठाणवडिए) स्थिति से द्विस्थानपतित (असंखेज्जसमयठिइयाणं एवं चेव) असंख्यात समय की स्थिति वालों की प्ररूपणा ऐसी ही (नवरं) विशेष (ठिईए चउट्ठाण-वडिए) स्थिति से चतुःस्थानपतित

(एगगुणकालगाणं पुच्छा ?) एकगुणकाले की पृच्छा ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-एगगुणकालगाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) किस

દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે (पएसट्ठयाए छट्ठाणवडिए) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ ષટસ્થાન પતિત છે (ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) અવગાહનાથી ચતુઃસ્થાન પતિત છે (ठिइए तुल्ले) સ્થિતિથી તુલ્ય છે (वण्णाइ अट्ठफासेहिं छट्ठाणवडिए) વર્ણાદિથી અને અષ્ટ સ્પર્શોથી ષટસ્થાન પતિત છે (एवं जाव दस समयठिइए) એ પ્રકારે યાવત્ દશ સમયની સ્થિતિવાળા (संखेज्ज समय ठिइयाणं एवं चेव) સંખ્યાત સમયની સ્થિતિવાળાની વકતવ્યતા આ પ્રકારની (णवरं) વિશેષ (ठिइए दुट्ठाण वडिए) સ્થિતિથી દ્વિસ્થાન પતિત (असंखेज्जसमय ठिइयाणं एवं चेव) અસંખ્યાત સમયની સ્થિતિવાળાઓની પ્રરૂપણા એવી છે (नवरं) વિશેષ (ठिईएचउट्ठाण वडिए) સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન પતિત

(एगगुणकालगाणं पुच्छा ?) એક ગુણ કાળાની પૃચ્છા ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (से केणट्ठेणं एवं वुच्चइ एगगुणकालगाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) હે ભગવન્ ! શા કારણે એવું કહ્યું

र्थतया तुल्यः प्रदेशार्थतया षट्स्थानपतितः, अवग हनार्थतया चतुःस्थानपतितः स्थित्या चतुःस्थानपतितः कृष्णवर्णपर्यवैस्तुल्य अवशेषैः वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः षट्स्थानपतितः अष्ट स्पर्शैः षट्स्थानपतितः, एवं यावद् दशगुणकालकः, संख्येयगुणकालकोऽपि एवञ्चैव नवरं स्वस्थाने द्वि स्थानपतितः एवं असंख्येयगुणकाल कोऽपि, नवरं स्वस्थाने चतुःस्थानपतितः, एवमनन्तगुणकालकोऽपि, नवरं

कारण हे भगवन् ! ऐसा कहा है कि एकगुण काले पुद्गलों के अनन्त पर्याय हैं ? (गोयमा ! एगगुणकालए पोग्गले एगगुणकालगस्स पोग्गलगस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) एक गुण काला पुद्गल एक गुण काले दूसरे पुद्गल से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य है (पएसट्ठयाए छट्ठाणवडिए) प्रदेशों की अपेक्षा से षट्स्थानपतित हैं (ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) अवगाहना से चतुःस्थानपतित हैं (ठिईए चउट्ठाणवडिए) स्थिति से चतुःस्थानपतित है (कालवण्ण पज्जवेहिं तुल्ले) कृष्ण वर्ण के पर्यायों से तुल्य है (अवसेसेहिं वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं) शेष वर्ण, गंध, रस, स्पर्श के पर्यायो. से (छट्ठाणवडिए) षट्स्थानपतित है (अट्ठफासेहिं छट्ठाणवडिए) आठ स्पर्शों से षट्स्थानपतित है (एवं जाव दसगुणकालए) इसी प्रकार यावत दश गुण काला (संखेज्जगुणकालए वि एवं चेव) संख्यातगुण काला भी इसी प्रकार (नवरं) विशेष (सट्ठाणे दुट्ठाणवडिए) स्वस्थान में द्विस्थानपतित (एव असंखेज्जगुणकालए वि) इसी प्रकार असंख्यातगुणकाला भी (नवरं सट्ठाणे

છે કે એક ગુણ કાળા પુદ્‌ગલોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ? (गोयमा ! एग गुणकालए पोग्गले एगगुणकालगस्स पोग्गलगस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) એક ગુણ કાળા પુદ્‌ગલ એક ગુણ કાળા બીજા પુદ્‌ગલથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે (पएसट्ठयाए छट्ठाणवडिए) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાન પતિત છે (अवगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) અવગાહનાથી ચતુઃસ્થાન પતિત છે (ठिईए चउट्ठाणवडिए) સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન પતિત છે (कालवण्णपज्जवेहिं तुल्ले) કૃષ્ણ વર્ણના પર્યાયોથી તુલ્ય છે (अवसेसेहिं वण्णगंधरसफासपज्जवेहि) શેષ વર્ણ, ગંધ રસ, સ્પર્શના પર્યાયોથી (छट्ठाणवडिए) ષટ્સ્થાન પતિત છે (अट्ठफासेहि छट्ठाणवडिए) આઠ સ્પર્શોથી ષટ્સ્થાન પતિત છે (एवं जाव दसगुणकालए) એ પ્રકારે યાવત્ દશ ગુણ કાળા (संखेज्जगुणकालए वि एवं चेव) સંખ્યાત ગુણ કાળા પણ એ જ પ્રકારે (नवरं) વિશેષ (सट्ठाणे दुट्ठाण वडिए) સ્વસ્થાનમાં દ્વિસ્થાન પતિત (एवं असंखेज्ज गुणकालए वि) એ પ્રકારે અસંખ્યાત ગુણ કાળા પણ (नवरं सट्ठाणे चउट्ठाणवडिए) વિશેષ એ છે કે સ્વસ્થાનમાં ચતુઃસ્થાન પતિત છે (एवं अणंतगुणकालए

स्वस्थाने षट्स्थानपतितः एवं यथा कृष्णवर्णस्य वक्तव्यता भणिता तथा शेषाणामपि वर्णगन्धरसस्पर्शानां वक्तव्यता भणितव्या, यावद् अनन्तगुणः रूक्षः ।

टीका—अथ क्रमानुसारेण परमाणु पुद्गलादीनां पर्यायान् प्ररूपयितुं प्रथमं सामान्येन परमाणुपुद्गलादयः प्ररूपणीयाः, तदनन्तरं त एव परमाणु पुद्गलादय एक प्रदेशाद्यवगाढाः प्ररूपणीयाः तदनन्तरं तएव परमाणुपुद्गला एक प्रदेशाद्यवगाढाः प्ररूपणीयाः, तदनन्तरम् त एव एकसमयादिस्थितिकाः तत एक गुणकालकादयः, तदनन्तरं जघन्याद्यवगाहनाप्रकारेण, ततो जघन्य स्थित्यादिना, तदनन्तरं जघन्यगुणकालकादिप्रकारेण, ततो जघन्य प्रदेशादि

चउट्ठाणवडिए) विशेष यह कि स्वस्थान में चतुःस्थानपतित है (एवं अणंतगुणकालए वि) इसी प्रकार अनन्तगुण काला भी (नवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए) विशेष यह कि स्वस्थान में षट्स्थानपतित है (एवं जहा कालवण्णस्स वत्तव्वया भणिया) जिस प्रकार काले वर्ण की वक्तव्यता कही (तहा सेसाणवि) उसी प्रकार शेष भी (वण्णगंधरसफासाणं वत्तव्वया भाणियव्वा) वर्णों गंधों रसों, स्पर्शों की वक्तव्यता कहनी चाहिए (जाव अणंतगुणलुक्खे) यावत् अनन्तगुण रूक्ष

टीकार्थ—अब क्रमानुसार परमाणुपुद्गल आदि की प्ररूपणा करनी चाहिए तदनुसार सर्वप्रथम सामान्य परमाणुपुद्गल आदि की प्ररूपणा की जाएगी। तत्पश्चात् उन्हीं आकाश के एकप्रदेशादि में अवगाढ परमाणुपुद्गल आदि की, फिर एक समय आदि की स्थिति वाले परमाणु आदि की, तदनन्तर एकगुण काले आदि की जघन्य अवगाहना को लेकर, फिर जघन्य आदि स्थिति की दृष्टि से, फिर जघन्यगुण कृष्ण आदि रूप में फिर जघन्यप्रदेश आदि की

वि) એ જ રીતે અનન્ત ગુણ કાળા પણ (नवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए) વિશેષ એ કે સ્વસ્થાનમાં ષટ્સ્થાન પતિત છે (एवं जहा कालवण्णस्स वत्तव्वया भणिया) એ રીતે જેવી કાળાવર્ણની વ્યક્તવ્યતા કહી (तहा सेसाण वि) તેવી રીતે શેષ પણ (वण्णगंधरसफासाणं वत्तव्वया भाणियव्वा) વર્ણો, ગંધો, રસો અને સ્પર્શોની વક્તવ્યતા કહેવી જોઈએ (जाव अणंत गुण लुक्खे) યાવત્ અનન્ત ગુણ રૂક્ષ

ટીકાર્થ—હવે ક્રમાનુસાર પરમાણુ પુદ્ગલ આદિની પ્રરૂપણા કરવી જોઈએ તદનુસાર સર્વ પ્રથમ સામાન્ય પરમાણુ પુદ્ગલ આદિની પ્રરૂપણા કરાશે. તત્પશ્ચાત્ એ જ આકાશના એક પ્રદેશાદિમાં અવગાઢ પરમાણુ પુદ્ગલ આદિની પછી એક સમય આદિની સ્થિતિવાળા પરમાણુ આદિની તદનન્તર એક ગુણ કાળા આદિની, ત્યાર પછી જઘન્ય આદિ અવગાહનાઓને લઈને ફરી જઘન્ય

भेदेन, तथा–चोक्तम्–"अणुमाइ ओहियाणं खेत्तादिपएस संगयाणं च । जहन्नाऽवगाहणाइण चेव जहन्नादिदेसाणं' अण्वाद्यौघिकानां क्षेत्रादिप्रदेशसंगतानाञ्च । जघन्यावगाहनादीनाञ्चैव, जघन्यादि देशानाम् , इति, अयमर्थः–प्रथमम् अण्वाद्यौधिकानाम्–परमाण्वादि समुच्चयपुद्गलानाम् प्ररूपणं कर्त्तव्यम् , ततः क्षेत्रादि प्रदेशसंगतानाम् , क्षेत्रप्रदेशैरेकादिभिः संगतानां प्ररूपणं कर्त्तव्यम्, तत आदिपदग्राह्यैकालप्रदेशैः–एकादिसमयैः भावप्रदेशैः एकगुणकालकादिभिः संगतानां परमाण्वादि पुद्गलानां मरूपणं कर्त्तव्यम् , ततो जघन्यावगाहनादीनां प्ररूपणं कर्त्तव्यम्, तदनन्तरं जघन्यादि प्रदेशानां प्ररूपणं कर्त्तव्यम्, तत्र प्रथमं

अपेक्षा से परमाणु आदि पुद्गलों की प्ररूपणा की जाएगी । कहा भी है–पहले सामान्य अणु आदि की, फिर क्षेत्रादि के प्रदेशों में संगत अणु आदि की, फिर जघन्य अवगाहना आदि वालों की तत्पश्चात् जघन्यादि देश वालों की प्ररूपणा करनी चाहिए ।' तात्पर्य यह कि सर्वप्रथम यह प्ररूपणा की जाएगी कि सामान्य रूप से परमाणुपुद्गल आदि के कितने पर्याय हैं ? फिर कितने आकाशप्रदेशों में अवगाढ परमाणु आदि के कितने पर्याय हैं, यह बतलाया जायगा । फिर कितनी स्थिति वाले परमाणु आदि के कितने प्रदेश हैं, यह प्ररूपणा की जाएगी, फिर एकगुण काले आदि परमाणुपुद्गलों के कितने पर्याय हैं यह प्ररूपणा की जाएगी । तदनन्तर जघन्य आदि अवगाहना वाले परमाणु आदि के पर्यायों का प्ररूपण किया जाएगा और फिर जघन्यादि प्रदेश वाले परमाणु आदि के पर्यायों का कथन किया जाएगा ।

આદિ સ્થિતિની દૃષ્ટિએ, પછી જઘન્ય ગુણ કૃષ્ણ આદિ રૂપમાં વળી જઘન્ય પ્રદેશ આદિની અપેક્ષાએ પરમાણુ આદિ પુદ્ગલોની પ્રરૂપણા કરાશે. કહ્યુ પણ છે–'પહેલા સામાન્ય અણુ આદિની પછી ક્ષેત્રાદિના પ્રદેશોમા સગત અણુ આદિની, પછી જઘન્ય અવગાહના આદિવાળાઓની તત્પશ્ચાત્ જઘન્યાદિ દેશવાળાઓની પ્રરૂપણા કરવી જોઈએ.' તાત્પર્ય એ છે કે સર્વ પ્રથમ એ પ્રરૂપણા કરાશે કે સામાન્ય રૂપથી પરમાણુ પુદ્ગલ આદિના કેટલા પર્યાય છે ? પછી કેટલા આકાશપ્રદેશોમાં અવગાઢ પરમાણુ આદિના કેટલા પર્યાય છે, એ બતાવાશે. પછી કેટલી સ્થિતિવાળા પરમાણુ આદિના કેટલા પ્રદેશ છે, એ પ્રરૂપણા કરાશે. પછી એક ગુણ કાળા આદિ પરમાણુ પુદ્ગલોના કેટલા પર્યાય છે, એ પ્રરૂપણા કરાશે. તદનન્તર જઘન્ય આદિ અવગાહનાવાળા પરમાણુ આદિના પર્યાયોનું પ્રરૂપણ કરાશે અને પછી જઘન્યાદિ પ્રદેશવાળા પરમાણુ આદિના પર્યાયોનું કથન કરાશે.

यथाक्रमं परमाणुपुद्गलादीनां प्ररूपणमाह-'परमाणुपोग्गलाणं भंते ! केवइया पज्जवा पण्णत्ता ?' हे भदन्त ! परमाणुपुद्गलानां कियन्तः पर्यवाः-पर्यायाः प्रज्ञप्ताः ? भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'परमाणुपोग्गलाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता' परमाणुपुद्गलानाम् अनन्ताः पर्यवाः-पर्यायाः, प्रज्ञप्ताः, गौतमः पृच्छति-'से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-परमाणुपोग्गलाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?' हे भदन्त ! तत्-अथ, केनार्थेन कथं तावत्, एव मुक्तरीत्या, उच्यते यत्-परमाणुपुद्गलानाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति भगवान् आह-'गोयमा ! हे गौतम ! 'परमाणुपोग्गले परमाणुपोग्गलस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले' एकः परमाणुपुद्गलः, परमाणुपुद्गलस्य-परमाणुपुद्गलान्तरस्येत्यर्थः द्रव्यार्थतया-द्रव्यार्थिकनयापेक्षया तुल्यो भवति, तथा च 'एकश्च द्रव्यमनन्तपर्यायम्, इति न्यायेन एकसंख्यावरुद्धस्यापि परमाणुपुद्गलस्य अनन्तपर्यायतया परमाणुपुद्गलाना-

---

इस क्रम के अनुसार सर्वप्रथम परमाणुपुद्गल आदि की प्ररूपणा की जाती है-

गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं-हे भगवन् ! परमाणुपुद्गलों के कितने पर्याय हैं ?

भगवान् उत्तर देते हैं-हे गौतम ! परमाणुपुद्गलों के अनन्त पर्याय कहे गए हैं।

गौतम-हे भगवन् ! ऐसा कहने का क्या कारण है ?

भगवान्-हे गौतम ! एक परमाणुपुद्गल दूसरे परमाणुपुद्गल से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य होता है। इस कथन के द्वारा परमाणु द्रव्य है, यह प्रतिपादन किया गया और प्रत्येक द्रव्य अनन्त पर्यायों से युक्त होता है, इस न्याय के अनुसार परमाणुपुद्गल के भी अनन्त पर्यायों

એ ક્રમાનુસાર સર્વ પ્રથમ પરમાણુ પુદ્ગલની પ્રરૂપણા કરાય છે.-

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવન્ ! પરમાણુ પુદ્ગલોના કેટલા પર્યાય છે. ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! પરમાણુ પુદ્ગલોના અનન્ત પર્યાય કહેલા છે.

શ્રી ગૌતમ-હેભગવન્ ! એવું કહેવાનું શું કારણ છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! એક પરમાણુ પુદ્ગલ બીજા પરમાણુ પુદ્ગલથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય હોય છે એ કથન દ્વારા પરમાણુ-દ્રવ્ય છે એ પ્રતિ પાદન કરાયું અને પ્રત્યેક દ્રવ્ય અનન્ત પર્યાયોથી યુક્ત હોય છે. એ ન્યાયના અનુસાર પરમાણુ પુદ્ગલના પણ અનન્ત પર્યાયોનું વિધાન કરાયું. એક પર.

मनन्तपर्यायत्वसंभवात् . एवं 'पएसट्ठयाए तुल्ले' प्रदेशार्थतया-अवयवरूपांश-राहित्यापेक्षया तुल्यो भवति, 'ओगाहणट्टयाए तुल्ले' अवगाहनार्थतया-अवगाहनमवगाहः उच्यस्तदपेक्षया तुल्यो भवति किन्तु 'ठिईए सिय हीणे, सिय तुल्ले, सिय अब्भहिए' स्थित्या-अवस्थानापेक्षया, स्यात्-कदाचित कश्चित् हीनो भवति, स्यात्-कदाचित् कश्चित् तुल्यो भवति, स्यात्-कदाचित कश्चिद् अभ्यधिको भवति, तत्र चतुः स्थानपतितत्वं प्रतिपादयितुमाह-'जइ हीणे असंखिज्जइ भागहीणे वा, संखिज्जइभागहीणे वा, संखिज्जगुणहीणे वा, असंखिज्जगुणहीणे वा' यदा हीनो विवक्षितस्तदा असंख्येयभागहीनो वा भवति. सख्येयभाग हीनो वा भवति, संख्येयगुणहीनो वा भवति, असंख्येयगुणहीनो वा भवति, परमाणु पुद्गलस्य जघन्येन समयादारभ्य उत्कृष्टेना संख्येयकालमवस्थानसद्भावात्,

का विधान किया गया। एक परमाणु दूसरे परमाणु से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य होता है और प्रदेश की अपेक्षा भी तुल्य होता है, क्योंकि प्रत्येक परमाणु निरंश ही होता है। अवगाहना की अपेक्षा भी तुल्य है, क्यों कि परमाणु नियम से आकाश के एक ही प्रदेश में अवगाहन करके रहता है, कोई भी ऐसा परमाणु नहीं जो एक से अधिक आकाश प्रदेशों में अवगाह सके। मगर स्थिति की दृष्टि से एक परमाणु दूसरे परमाणु से कदाचित् हीन भी होता है, तुल्य भी हो सकता है और अधिक भी हो सकता है। अगर हीन हो तो असंख्यातभाग हीन, संख्यातभाग हीन, संख्यातगुण हीन अथवा असंख्यात गुण हीन होता है, क्योंकि परमाणु की जघन्य स्थिति एक समय की और उत्कृष्ट असंख्यात काल की है, अर्थात कोई परमाणु रूप पर्याय में कम से कम एक समय तक रहता है और अधिक से अधिक असं-

માણુ બીજા પરમાણુથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય હોય છે અને પ્રદેશની અપેક્ષાએ પણ તુલ્ય હોય છે, કેમકે પ્રત્યેક પરમાણુ નિરંશ જ હોય છે. અવગાહનાની અપેક્ષાએ પણ તુલ્ય છે કેમકે પરમાણુ નિયમથી આકાશના એક જ પ્રદેશમા અવગાહના કરી રહે છે, કોઇ પણ એવો પરમાણુ નથી કે જે એકથી અધિક આકાશ પ્રદેશોમાં અવગાહી શકે. પણ સ્થિતિની દૃષ્ટિએ એક પરમાણુ બીજા પરમાણુથી કદાચિત્ હીન પણ થાય છે, તુલ્ય પણ થાય છે, અને અધિક પણ થઇ શકે છે. અગર હીન હોય તો અસંખ્યાત ભાગહીન. સંખ્યાતભાગ હીન સખ્યાત ગુણહીન અથવા અસખ્યાત ગુણહીન થાય છે, કેમકે પરમાણુની જઘન્ય સ્થિતિ એક સમયની અને ઉત્કૃષ્ટ અસંખ્યાત કાલની છે, અર્થાત્ કોઇ પરમાણુ પરમાણુ રૂપ પર્યાયમાં ઓછામાં ઓછા એક સમય સુધી રહે

एवम्-'अह अब्भहिए असंखिज्जइभागअब्भहिए वा, संखिज्जइभागअब्भहिए वा, संखिज्जगुण अब्भहिए वा, असंखिज्जगुणअब्भहिए वा' अथाभ्यधिको यदा विवक्षितस्तदा असंख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येय-गुणाभ्यधिको वा, असंख्येयगुणाभ्यधिको वा भवति इति स्थित्यपेक्षया उक्ता

अथ कृष्णवर्णपर्यवैः षट्स्थानपतितत्वमाह-'कालवण्णपज्जवेहिं सिय हीणे सिय तुल्ले सिय अब्भहिए' कृष्णवर्णपर्यवैः स्यात्-कदाचित् कश्चिद् हीनो भवति, स्यात्-कदाचित् कश्चित् तुल्यो भवति, स्यात्-कदाचित् कश्चित्-अभ्यधिको भवति, तत्र-'जइ हीणे अणंतभागहीणे वा, असंखिज्जइभाग हीणे वा, संखिज्जइभागहीणे वा, संखिज्जगुणहीणे वा, असंखिज्जगुणहीणे वा, अणंतगुण हीणे वा' यदा हीनो विवक्षितस्तदा अनन्तभाग हीनो वा, असंख्येय-भागहीनो वा, संख्येयभागहीनो वा' संख्येयगुणहीनो वा असंख्येयगुण-हीनो वा, अनन्तगुणहीनो वा भवति, तथा च कृष्णादिवर्णपर्यायैः षट्स्थान-पतितत्वं भवति एकस्यापि परमाणु पुद्गलस्य पर्यायानन्त्यस्याविरुद्धत्वात्, अथ परमाणोरप्रदेशतया कथं पर्यायानन्त्यम् संभवति पर्यायानन्त्ये नियमतः

ख्यात काल तक रह सकता है, अतएव स्थिति की अपेक्षा से एक परमाणु दूसरे परमाणु से चतुःस्थानपतित हीन होता है। अगर अधिक हो तो असंख्यातभाग अधिक, संख्यातभाग अधिक, संख्यात-गुण अधिक अथवा असंख्यातगुण अधिक होता है।

कृष्ण वर्ण के पर्यायों की अपेक्षा कोई किसी से हीन, कोई किसी से अधिक होता है यदि हीन हो तो अनन्तभाग हीन, असंख्यात-भाग हीन, संख्यातभाग हीन, संख्यातगुण हीन, असंख्यातगुण हीन, अथवा अनन्तगुण हीन होता है।

प्रश्न किया जा सकता है कि प्रदेशहीन परमाणु में अनन्त पर्याय

છે અને અધિકથી અધિક અસંખ્યાત કાળ સુધી રહી શકે છે, તેથીજ સ્થિતિની અપેક્ષાએ એક પરમાણુ બીજા પરમાણુથી ચતુઃસ્થાન પતિત હીન થાય છે. અગર અધિક થાય તો અસંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ભાગ અધિક સંખ્યાત ગુણુ અધિક અથવા અસંખ્યાત ગુણુ અધિક થાય છે.

કૃષ્ણુ વર્ણના પર્યાયોની અપેક્ષાએ કોઈ કોઈનાથી હીન, કોઈ કોઈનાથી તુલ્ય અથવા કોઈ કોઈનાથી અધિક થાય છે. જો હીન થાયતો અનન્તભાગહીન અસંખ્યાત ભાગહીન સંખ્યાત ભાગહીન સંખ્યાત ગુણુહીન અસંખ્યાત ગુણુ હીન અથવા અનન્ત ગુણુ હીન થાય છે,

પ્રશ્ન કરી શકાય છે કે પ્રદેશહીન પરમાણુમાં અનન્ત પર્યાયનો શી રીતે

सप्रदेशत्वप्रसक्तेरितिचेदत्रोच्यते–परमाणोः द्रव्यरूपतया सांशत्वाभावेन अप्रदेशत्वस्य सत्त्वेऽपि कालभावाभ्याम् सप्रदेशत्वसंभवात्, 'अपएसो दव्वट्ठयाए' अप्रदेशो द्रव्यार्थतया इति वचनप्रामाण्यात्, एवमेव 'अह अब्भहिए अणंतभाग-अब्भहिए वा' असंखिज्जइभाग अब्भहिए वा, संखिज्जइभाग अब्भहिए वा संखिज्जइगुण अब्भहिए वा, असंखिज्जगुण अब्भहिए वा, अणंतगुण अब्भहिए वा' अथाभ्यधिको यदा विवक्षितस्तदा अनन्तभागाधिको वा, असंख्येय भागाभ्यधिको वा, संख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयगुणाभ्यधिको वा, असंख्येयगुणाभ्यधिको वा, अनन्तगुणाभ्यधिको वा भवति, 'एवं अवसेस-वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए' एवम्–तथैव–कृष्णवर्णपर्यववदेव अवशेषवर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः षट्स्थानपतितो भवति, षट्स्थानपतितत्वाभिलापस्तु

किस प्रकार संभव हो सकते हैं? इस प्रश्न का उत्तर यह कि परमाणु को जो अप्रदेशी कहा है सो द्रव्य की अपेक्षा से ही समझना चाहिए काल और भाव की अपेक्षा से वह अप्रदेशी या निरंश नहीं है। कहा भी है–'अपएसो दव्वट्ठयाए' द्रव्य की अपेक्षा से ही परमाणु अप्रदेशी है, क्योंकि एक ही परमाणु में भी अनन्त गुण पर्यायों की सत्ता है।

अगर एक परमाणु दूसरे परमाणु से अधिक हो तो अनन्तभाग अधिक, असंख्यातभाग अधिक, संख्यातभाग अधिक, संख्यातगुण अधिक, असंख्यातगुण अधिक और अनन्तगुण अधिक होता है, इस प्रकार अधिकता की दृष्टि से भी षट्स्थानपतित है। इसी प्रकार कृष्ण वर्ण के पर्यायों के समान शेष वर्णों गंधों, रसों और स्पर्शों से भी षट्स्थानपतित समझना चाहिए। इन षट् स्थानों का उच्चारण पहले

સંભવ થઇ શકે છે? એ પ્રશ્નનો ઉત્તર એ છે કે પરમાણુને જે અપ્રદેશી કહ્યો છે તે દ્રવ્યની અપેક્ષાએ જ સમજવાનો છે, કાળ અને ભાવની અપેક્ષાએ તે અપ્રદેશી અગર નિરંશ નથી. કહ્યું પણ છે 'अपएसोदव्वट्ठयाए' દ્રવ્યની અપેક્ષાએ જ પરમાણુ અપ્રદેશી છે, કેમકે એક જ પરમાણુમાં બીજા પરમાણુથી પણ અનન્ત ગણા પર્યાયોની સત્તા છે.

અગર એક પરમાણુ બીજા પરમાણુથી અધિક હોય તો અનન્ત ભાગ અધિક, અસંખ્યાત ભાગ અધિક, સખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ગુણ અધિક અસંખ્યાત ગુણ અધિક અને અનન્ત ગુણ અધિક થાય છે. એ રીતે અધિકતાની દૃષ્ટિએ પણ ષટ્સ્થાન પતિત છે. એ રીતે કૃષ્ણ વર્ણના પર્યાયની સમાન શેષ વર્ણો, ગધો, રસો સ્પર્શોના પર્યાયોથી પણ ષટ્સ્થાન પતિત સમજવા જોઇએ એ ષટ્સ્થાનોનું ઉચ્ચારણ પહેલાની બરાબર કરી લેવું જોઈએ. પણ ૬ય ૧માં

प्रागुक्तरीत्या स्वयमूहनीयः, 'फासाणं सीय उसिण निद्ध लुक्खेहिं छट्टाणवडिए' स्पर्शानां शीतोष्णस्निग्धरुक्षैश्चतुर्भिरेव षट्स्थानपतितः परमाणु पुद्गलो भवति तथाहि परमाणुपुद्गलादीनामसंख्यातप्रदेशस्कन्धपर्यन्तानां कतिपयानामनन्तप्रादेशिकानामपि स्कन्धानां तथैवैकप्रदेशावगाढानां यावत् संख्यातप्रदेशावगाढानां शीतोष्णस्निग्धरूक्षरूपाणां चतुर्णामेव स्पर्शानां सद्भावेन तेनैव परमाणु पुद्गलादीनां षट्स्थानपतितत्वं वक्तव्यं नेतरैरिति तात्पर्यमवसेयम्, प्रकृतमुपसंहरन्नाह–'से तेणट्ठेणं गोयमा ! एवं वुच्चइ–परमाणुपोग्गलाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता' हे गौतम ! तत्–अथ, तेनार्थेन एवमुक्तरीत्या उच्यते यत्–परमाणुपुद्गलानाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः इति सम्प्रति स्कन्धवक्तव्यतामाह–गौतमः पृच्छति ? 'दुपएसियाणं पुच्छा' हे भदन्त ! द्विप्रदेशिकानां स्कन्धानां कियन्तः

के समान कर लेना चाहिए। किन्तु ध्यान में रखना चाहिए कि एक परमाणु में आठ स्पर्शों में से सिर्फ शीत, उष्ण, स्निग्ध और रूक्ष ये चार स्पर्श ही होते हैं। और न केवल परमाणु में बल्कि असंख्यातप्रदेशी तक के स्कंध में भी चार स्पर्श ही पाये जाते हैं कोई–कोई अनन्तप्रदेशी स्कंध भी ऐसे होते हैं जिनमें चार ही स्पर्श होते हैं। उसी प्रकार एक प्रदेश में अवगाढ से लेकर संख्यात प्रदेशों में अवगाढ स्कंध भी चार स्पर्श वाले होते हैं। अतएव शीत, उष्ण, स्निग्ध और रूक्ष, इन चार स्पर्शों की अपेक्षा से ही परमाणु को षट्स्थानपतित समझना चाहिए।

अब प्रकृत का उपसंहार करते हुए कहते हैं–हे गौतम ! इस हेतु से ऐसा कहा जाता है कि परमाणुपुद्गलों के अनन्त पर्याय कहे गए हैं।

गौतम–हे भगवन् ! द्विप्रदेशी स्कंधों के कितने पर्याय कहे हैं ?

રાખવું જોઈએ કે એક પરમાણુમાં આઠ સ્પર્શોમાંથી ફકત શીત, ઉષ્ણ, સ્નિગ્ધ અને રૂક્ષ આ ચાર સ્પર્શ જ હોય છે. અને કેવળ પરમાણુમાં જ નહિ પણ સંખ્યાત પ્રદેશી સુધીના સ્કન્ધોમાં પણ ચાર સ્પર્શ જ મળી આવે છે. કોઇ કોઈ અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધમાં પણ એવું બને છે કે જેમા ચાર જ સ્પર્શ હોય છે. એ રીતે એક પ્રદેશીમાં અવગાઢથી લઇને સંખ્યાત પ્રદેશોમાં અવગાઢ સ્કન્ધ પણ ચાર સ્પર્શવાળા હોય છે. તેથી જ શીત, ઉષ્ણ, સ્નિગ્ધ અને રૂક્ષ એ ચાર સ્પર્શોની અપેક્ષાએ જ પરમાણુ ને ષટ્સ્થાન પતિત સમજવા જોઇએ.

હવે પ્રકૃતનો ઉપસંહાર કરતા કહે છે કે–હે ગૌતમ ! એ હેતુથી એમ કહેવાય છે કે પરમાણુ પુદ્ગલોના અનન્ત પર્યાય કહેલા છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવન્ ! દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધોના કેટલા પર્યાય કહ્યા છે ?

पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति पृच्छा, भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'अणंता पज्जवा पण्णत्ता' द्वि प्रदेशिकस्कन्धानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, गौतमः पृच्छति-'से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ दुपएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता' हे भदन्त ! तत्-अथ, केनार्थेन-कथं तावद्, एव मुक्तरीत्या उच्यते यत्-द्विप्रदेशिकानां स्कन्धानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति, भगवान् आह-गोयमा !' हे गौतम ! 'दुपएसिए दुपएसियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले' द्वि प्रदेशिकः स्कन्धः द्विप्रदेशिकस्य स्कन्धान्तरस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, तथा च एकं द्रव्यमनन्तपर्यायमितिनियमात् द्विप्रदेशिकस्कन्धोऽपि एकत्वसंख्यावरुद्धोऽपि द्रव्यतया अनन्तपर्यायो भवति, 'पएसट्ठयाए तुल्ले' प्रदेशार्थतया तुल्यो भवति, 'ओगाहणट्ठयाए सिय हीणे सिय तुल्ले सिय अब्भहिए' अवगाहनार्थतया-आकारोच्छ्रयापेक्षया, स्यात्, कदाचित् कश्चिद्धीनो भवति, स्यात्-कदाचित् कश्चित् तुल्यो भवति, स्यात्-कदाचित् कश्चिदभ्यधिको भवति, तत्र यदा द्वावपि द्विप्रदेशिकौ स्कन्धौ द्विप्रदेशावगाढौ एकप्रदेशावगाढौ वा

भगवान्-हेगौतम ! अनन्त पर्याय कहे गए हैं ।

गौतम-हे भगवन् ! किस कारण से ऐसा कहा गया है कि द्विप्रदेशी स्कंधों के अनन्त पर्याय कहे हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! एक द्विप्रदेशी स्कंध दूसरे द्विप्रदेशी स्कंध से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य होता है, प्रदेशों की अपेक्षा से भी तुल्य होता है मगर अवगाहना की दृष्टि से कदाचित् हीन, कदाचित् तुल्य और कदाचित् अधिक होता है । जब दो द्विप्रदेशी स्कंध आकाश के दो दो प्रदेशों में अवगाढ हों अथवा दोनों एक-एक प्रदेश में अवगाढ हो, तब उनकी अवगाहना तुल्य होती है, किन्तु जब एक द्विप्रदेशी

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહેલા છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવાન્ શા કારણે એવું કહેલું છે કે દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ?

શ્રી ભગવાન્ હે ગૌતમ ! એક દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધ બીજા દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય થાય છે, પ્રદેશોની અપેક્ષાએ પણ તુલ્ય થાય છે, પણ અવગાહનાની દૃષ્ટિએ કદાચિત્ તુલ્ય, અને કદાચિત્ અધિક થાય છે. જ્યારે બે દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધ આકાશના બે બે પ્રદેશોમાં અવગાઢ થાય અથવા બન્ને એક એક પ્રદેશમાં અવગાઢ થાય ત્યારે તેમની અવગાહના તુલ્ય હોય છે, પણ જ્યારે એક દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધ એક પ્રદેશોમાં અવગાઢ થાય છે અને બીજો બે પ્રદેશોમાં, તો તેઓમાં અવગાહનાની દૃષ્ટિએ હીનાધિકતા થાય છે; જો એક

भवतस्तदा तुल्यावगाहनौ, यदा तु एको द्विप्रदेशावगाढोऽन्यस्तु एकप्रदेशावगाढो भवति तदा एकप्रदेशावगाढो द्विप्रदेशावगाढापेक्षया प्रदेशहीनो भवति, द्विप्रदेशावगाढस्तु तदपेक्षया प्रदेशाभ्यधिको भवति इत्यभिप्रायेणैवाह 'जइ हीणे पएसहीणे, अह अब्भहिए पएसमब्भहिए' यदा हीनो विवक्षितस्तदा प्रदेशहीनो भवति, अथ यदा अभ्यधिको विवक्षितस्तदा प्रदेशाभ्यधिकोऽवसेयः इत्याशयः, 'ठिईए चउट्ठाणवडिए, स्थित्या-कालमर्यादया चतुस्थानपतितो भवति, तदभिलापस्तु पूर्वोक्तरीत्यैवावसेयः 'वण्णाईहिं उवरिल्लेहिं चउफासेहि य छट्ठाणवडिए' वर्णादिभिः वर्णगन्धरसैः, उपरितनै श्चतुर्भिस्पर्शैश्च षट्स्थानपतितो भवति, तदभिलापोऽपि पूर्वोक्तरीत्यैव बोध्यः, 'एवं तिपएसेऽवि' एवम्-तथैव-द्वि प्रदेशिकवदेव,

स्कंध एक प्रदेश में अवगाढ हो और दूसरा दो प्रदेशों में, तो उनमें अवगाहना की दृष्टि से हीनाधिकता होती है। जो एक प्रदेश में अवगाढ है वह दो प्रदेशों में अवगाढ स्कंध की अपेक्षा एक प्रदेशहीन अवगाहना वाला कहलाता है और जो दो प्रदेशों में अवगाढ है, वह एकप्रदेशावगाढ की अपेक्षा एक प्रदेश अधिक अवगाहना वाला है। द्विप्रदेशी स्कंधों की अवगाहना में इससे अधिक हीनाधिकता का संभव नहीं है। स्थिति की अपेक्षा एक द्विप्रदेशी स्कंध दूसरे द्विप्रदेशी स्कंध से चतुःस्थानपतित होता है। वर्ण आदि की अपेक्षा से तथा पूर्वोक्त चार (शीत, उष्ण, स्निग्ध, रूक्ष) स्पर्शों की अपेक्षा से षट्स्थानपतित होता है। इन स्थानों का कथन पहले के ही समान समझना चाहिए।

द्विप्रदेशी स्कंध की जैसी वक्तव्यता कही है वैसी ही त्रिप्रदेशी स्कंध की भी समझ लेना चाहिए विशेषता यह है कि अवगाहना की

પ્રદેશમા અવગાઢ છે તે બે પ્રદેશોમા અવગાઢ સ્કન્ધની અપેક્ષાએ એક પ્રદેશ હીન અવગાહનાવાળો કહેવાય છે અને જે બે પ્રદેશોમા અવગાઢ છે, તે એક પ્રદેશાવગાઢની અપેક્ષાએ એક પ્રદેશ અધિક અવગાહનાવાળા છે. દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધોની અવગાહનામા તેનાથી અધિક હીનાધિકતાનો સભવ નથી સ્થિતિની અપેક્ષાએ એક દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધ બીજા દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધથી ચતુસ્થાન પતિત થાય છે. વર્ણ આદિની અપેક્ષાએ તથા પૂર્વોક્ત ચાર (શીત, ઉષ્ણ, સ્નિગ્ધ રૂક્ષ) સ્પર્શોની અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે. એ સ્થાનોનુ કથન પહેલાની સમાન જ સમજવુ જોઇએ.

દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધની જેવી વક્તવ્યતા કહી છે તેવીજ ત્રિપ્રદેશી સ્કન્ધની પણ સમજી લેવી જોઇએ. વિશેપતા એ છે કે અવગાહનાની અપેક્ષાએ તે

त्रिप्रदेशिकोऽपि स्कन्धोऽवसेयः, किन्तु 'नवरं ओगाहणट्ठयाए सिय हीणे सिय तुल्ले सिय अब्भहिए' नवरम्-पूर्वापेक्षया विशेषस्तु अवगाहनार्थतया-आकारापेक्षया त्रिप्रदेशिकः स्कन्धास्त्रिप्रदेशिकस्कन्धस्य स्यात्-कदाचित् हीनः स्यात् कदाचित् तुल्यः, स्यात्-कदाचित् अभ्यधिको भवेत्, तत्र-'जइ हीणे पएस हीणे वा' यदा हीनो विवक्षितस्तदा प्रदेशहीनो वा भवति, द्विप्रदेशहीनो वा भवति, 'अह अब्भहिए पएसमब्भहिए वा दुपएसमब्भहिए वा' अथ अभ्यधिको यदा विवक्षितस्तदा प्रदेशाभ्यधिको वा द्विप्रदेशाभ्यधिको वा भवति 'एवं जाव दसपएसिए' एवं-तथैव-त्रिप्रदेशिकवदेव, यावत्-चतुः प्रदेशिक पञ्चप्रदेशिकः षट्प्रदेशिकः, सप्तप्रदेशिकः, अष्टप्रदेशिकः, नवप्रदेशिकः, दशप्रदेशिकश्च स्कन्धः प्रतिपादयितव्यः किन्तु-'नवरं ओगाहणट्ठयाए पएसपरिवुड्ढी कायव्वा जाव दसपएसिए'

अपेक्षा वह स्यात् ही, स्यात् तुल्य और स्यात् अधिक होता है। अगर हीन हो तो एक प्रदेशहीन अथवा द्विप्रदेशहीन है और यदि अधिक हो तो एकप्रदेशाधिक अथवा द्विप्रदेशाधिक होता है। तात्पर्य यह है कि तीन प्रदेशों का पिण्ड त्रिप्रदेशी स्कंध कहलाता है। वह आकाश के एक प्रदेश में भी रह सकता है, दो प्रदेशों में भी रह सकता है और तीन प्रदेशों में भी रह सकता है। तीन अकाश प्रदेशों से अधिक में उसकी अवगाहना का संभव नहीं है। ऐसी अवस्था में उनकी अवगाहना में यदि हीनता और अधिकता हो तो एक या दो आकाशप्रदेशों की ही हो सकती है अधिक की नहीं हो सकती।

त्रिप्रदेशी स्कंध के सामान दशप्रदेशी स्कंध तक की वक्तव्यता समझ लेना चाहिए, अर्थात् चार प्रदेशी पांचप्रदेशी, छहप्रदेशी, सातप्रदेशी, आठप्रदेशी, नौप्रदेशी, और दशप्रदेशी, स्कध की वक्तव्य-

સ્યાત્ હીન, સ્યાત્ તુલ્ય, અને સ્યાત્ અધિક થાય છે. અગર હીન હોય તો એક પ્રદેશ હીન અથવા દ્વિપ્રદેશ હીન થાય છે, અને જો અધિક હોય તો એક પ્રદેશાધિક અથવા દ્વિપ્રદેશાધિક થાય છે, તાત્પર્ય એ છે કે ત્રણે પ્રદેશોનો પિંડ ત્રિપ્રદેશી સ્કન્ધ કહેવાય છે. તે આકાશના એક પ્રદેશમાં પણ રહી શકે છે. બે પ્રદેશમાં પણ રહી શકે છે. અને ત્રણ પ્રદેશોમા પણ રહી શકે છે. ત્રણ આકાશ પ્રદેશોથી અધિકમા તેની અવગાહનાનો સંભવ નથી. આ પરિસ્થિતિમા તેમની અવગાહનામા જો હીનતા અગર અધિકતા હોય તો એક અગર બે આકાશ પ્રદેશોની જ હોઇ શકે છે. અધિકની નથી થતો.

ત્રિપ્રદેશી સ્કન્ધના સમાન દશ પ્રદેશી સ્કન્ધ સુધીની વક્તવ્યતા સમજી લેવી જોઇએ, અર્થાત્ ચાર પ્રદેશી પાંચ પ્રદેશી, છ પ્રદેશી, સાત પ્રદેશી, આઠ પ્રદેશી નૌ પ્રદેશી અને દશ પ્રદેશી સ્કન્ધની વક્તવ્યતા ત્રિપ્રદેશી જેવી સમજવી જોઇએ.

नवरम्-विशेषस्तु अवगाहनायां प्रदेशवृद्धिः कर्त्तव्या यावत्-चतुःप्रदेशिके, पञ्चप्रदेशिके, षट्प्रदेशिके, सप्तप्रदेशिके, अष्टप्रदेशिके, नवप्रदेशिके, दशप्रदेशिके च स्कन्धे इत्यर्थः, अवगाहनापेक्षया उत्तरोत्तरमेकैकप्रदेशवृद्धिःकार्या दशप्रदेशिकस्कन्धपर्यन्तमिति भावः किन्तु-'णवरं नवपएसहीणत्ति' नवरम्-विशेषस्तु यावद्-नवप्रदेशहीनो वक्तव्य इत्यर्थः, अयं भावः-यदा द्वावपि त्रिप्रदेशिकौ स्कन्धौ त्रिप्रदेशावगाढौ, द्विप्रदेशावगाढौ, एकप्रदेशावगाढौ वा भवतस्तदा तुल्यौ, यदा तु एकस्त्रिप्रदेशिकः स्कन्धस्त्रिप्रदेशावगाढो वा द्विप्रदेशावगाढो वा भवति अन्यस्तु त्रिप्रदेशिकः स्कन्धो द्विप्रदेशावगाढो भवति, एकप्रदे-

---

ता त्रिप्रदेशी जैसी समझनी चाहिए। विशेषता यह है कि दशप्रदेशी स्कंध को नवप्रदेशहीन कहना चाहिए। तात्पर्य यह है कि जब दो त्रिप्रदेशी स्कंध तीन-तीन प्रदेशों में दो-दो प्रदेशों में अथवा एक-एक प्रदेशों में अवगाढ होते हैं तब वे अवगाहना की दृष्टि से परस्पर तुल्य होते हैं, किन्तु जब एक त्रिप्रदेशी स्कंध त्रिप्रदेशावगाढ और दूसरा द्विप्रदेशावगाढ होता है तो वह एकप्रदेशहीन होता है, यदि एक प्रदेशावगाढ होता है तो द्विप्रदेशहीन होता है त्रिप्रदेशावगाढ, दो प्रदेशावगाढ से एकप्रदेशाधिक होता है और एकप्रदेशावगाढ से द्विप्रदेशाधिक होता है। इस प्रकार एक-एक प्रदेश बढाकर चारप्रदेशी से लेकर दशप्रदेशी तक के स्कंधों में अवगाहना की अपेक्षा से हानि-वृद्धि कह लेना चाहिए। दशप्रदेशी स्कंध में हीनता इस प्रकार कही जाएगी -दशप्रदेशी स्कंध जब हीन विवक्षित किया जाता है तो एक प्रदेश-

---

વિશેષતા આ છે કે દશ પ્રદેશી સ્કંધને નવ પ્રદેશ હીન કહેવા જોઇએ તાત્પર્ય એ છે કે-જ્યારે બે ત્રિપ્રદેશી સ્કન્ધ ત્રણ ત્રણ પ્રદેશોમા બે બે પ્રદેશોમાં અથવા એક એક પ્રદેશમાં અવગાઢ થાય છે ત્યારે તેઓ અવગાહનાની દૃષ્ટિએ પરસ્પર તુલ્ય થાય છે. પરન્તુ જ્યારે એક પ્રદેશી સ્કન્ધ ત્રિપ્રદેશમાં અવગાઢ બને અને બીજા દ્વિપ્રદેશાવગાઢ થાય છે તો તે એક પ્રદેશ હીન થાય છે જો એક પ્રદેશાવગાઢ થાય છે તો દ્વિપ્રદેશ હીન થાય છે. ત્રિપ્રદેશાવગાઢ બે પ્રદેશાવગાઢથી એક પ્રદેશાધિક થાય છે અને એક પ્રદેશાવગાઢથી દ્વિપ્રદેશાધિક થાય છે એ રીતે એક એક પ્રદેશવધારીને ચાર પ્રદેશી લઇને દશ પ્રદેશી સુધીના સ્કન્ધોમાં અવગાહનાની અપેક્ષાએ હાનિ વૃદ્ધિ કહી લેવી જોઈએ. દશ પ્રદેશી સ્કન્ધમાં હીનતા આ પ્રકારે કહેવાશે—દશ પ્રદેશી સ્કન્ધ જ્યારે હીન વિવક્ષિત કરાય છે ત્યારે એક પ્રદેશ હીન, દ્વિપ્રદેશ હીન. યાવત્ નવ પ્રદેશ હીન બને

शावगाढो वा भवति तदा यथाक्रमं 'त्रिप्रदेशावगाढद्विप्रदेशावगाढापेक्षया द्विप्रदेशावगाढकै प्रदेशावगाढौ एक प्रदेशहीनौ भवतः, त्रिप्रदेशावगाढ द्विप्रदेशावगाढ द्विप्रदेशावगाढौ तु तदपेक्षया एक प्रदेशाभ्यधिकौ 'भवतः, त्रिप्रदेशावगाढ द्वि-प्रदेशावगाढौ तु तदपेक्षया एकप्रदेशाभ्यधिकौ भवतः, यदा तु एकस्त्रिप्रदेशिकः स्कन्धस्त्रिप्रदेशावगाढो भवति, अन्य एक प्रदेशावगाढो भवति तदा त्रिप्रदेशावगाढापेक्षया एकप्रदेशावगाढो द्वि प्रदेशहीनो भवति, त्रिप्रदेशावगाढस्तु तदपेक्षया एक प्रदेशावगाढो द्वि प्रदेशहीनो भवति, त्रिप्रदेशावगाढस्त तदपेक्षया द्विप्रदेशाभ्यधिको भवति एवं रीत्या एकैकप्रदेशपरिवर्द्धनेन चतुःप्रदेशिकादिषु दशप्रदेशिकपर्यन्तेषु स्कन्धेषु अवगाहनापेक्षया हानि वृद्धी वक्तव्ये तत्र दशप्रदेशिके स्कन्धे तदभिलापो यथा-'यदा हीनो विवक्षितस्तदा प्रदेशहीनो वा द्विप्रदेशहीनो वा, यावद् नवप्रदेशहीनो वा, अथ यदा अभ्यधिको विवक्षितस्तदा प्रदेशाभ्यधिको वा द्विप्रदेशाभ्यधिको वा, यावद् नवप्रदेशाभ्यधिको वा भवति, इत्येवं बोध्यः, श्रीगौतमः पृच्छति-'संखेज्जपएसियाणं पुच्छा, हे भदन्त ! संख्येयप्रदेशिकानां स्कन्धानां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ता ? इति पृच्छा, भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'अणंता पज्जवा पण्णत्ता' संख्येयप्रदेशिकस्कन्धानाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, गौतमः पृच्छति-'से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-संखेज्जपएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?' हे भदन्त ! तत्-अथ, केनार्थेन कथ तावत्. एवम्-उक्तरीत्या, उच्यते यत्-संख्येयप्रदेशिकानाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ता ? इति, भगवान् आह-

हीन, द्विप्रदेशहीन, यावत् नौ प्रदेशहीन होता है और यदि अधिक विवक्षित किया जाय तो एकप्रदेशाधिक यावत् नवप्रदेशाधिक होता है।

गौतम-हे भगवन् ! संख्यातप्रदेशी स्कंधों के कितने पर्याय हैं ?

भगवन्-हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे गए हैं।

गौतम-हे भगवन् ! ऐसा कहने का क्या कारण है ?

भगवान्-गौतम ! संख्यातप्रदेशी एक स्कंध दूसरे संख्यातप्रदेशी स्कंध से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य होता है, और वह द्रव्य है इस कारण

છે અને જો અધિક વિવક્ષિત કરાય તો એક પ્રદેશાધિક, દ્વિપ્રદેશાધિક યાવત્ નવ પ્રદેશાધિક થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધના કેટલા પર્યાય છે?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહેલા છે.

શ્રી -ગૌતમ ! હે ભગવન્ એનું શું કારણ છે?

શ્રી ભગવાન્ હે ગૌતમ ! સંખ્યાત પ્રદેશી એક સ્કન્ધ બીજા સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે, અને તે દ્રવ્ય છે, એ કારણે અનન્ત

'गोयमा ! हे गौतम ! 'संखेज्जपएसिए खंधे संखेज्जपएसियस्स खंधस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले' संख्येयप्रदेशिकः स्कन्धः संख्येयप्रदेशिकस्य स्कन्धस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, प्रत्येकञ्च द्रव्यमनन्तपर्यायं भवतीति न्यायेय संख्येयप्रदेशिकस्य स्कन्धस्य द्रव्यत्वेन अनन्तपर्यायसंभवात्, 'पएसट्ठयाए सिय हीणे, सिय तुल्ले, सिय अब्भहिए' प्रदेशार्थतया स्यात्–कदाचित्, कश्चिद् हीनो भवति, स्यात्–कदाचित् कश्चिद् तुल्यो भवति, स्यात्–कदाचित् कश्चिद् अभ्यधिको भवति, तत्र 'जइ हीणे संखेज्जभागहीणे वा, संखेज्जगुणहीणे वा' यदा हीनो विवक्षितस्तदा सख्येयभागहीनो वा भवति, संख्येयगुणहीनो वा भवति, 'अह अब्भहिए एवं चेव' अथ अभ्यधिको यदा विवक्षितस्तदा, एवञ्चैव–पूर्वोक्तवदेव संख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयगुणाभ्यधिको वा भवति इति भावः 'ओगाहणट्ठयाए वि दुट्ठाणवडिए' अवगाहनार्थतयापि संख्येयप्रदेशिकः स्कन्धो द्विस्थानपतितो भवति, तथा च संख्यातभागेन संख्यातगुणेन च हीनोऽभ्यधिकोवाऽवगाहनापेक्षया संख्येयप्रदेशिकः स्कन्धो वक्तव्यः इत्याशयः, 'ठिईए चउट्ठाणवडिए,

---

अनन्त पर्याय वाला भी है, क्योंकि प्रत्येक द्रव्य अनन्त पर्याय वाला ही होता है। वह प्रदेशों की दृष्टि से कदाचित् हीन, कदाचित् तुल्य और कदाचित् अधिक भी हो सकता है। यदि हीन हो तो संख्यातभाग हीन अथवा संख्यात गुण हीन होता है, अगर अधिक हो तो भी इसीप्रकार अर्थात् संख्यातभाग अधिक अथवा संख्यातगुण अधिक होता है। यह द्विस्थानपतित हैं। अवगाहना की दृष्टि से भी वह द्विस्थानपतित होता है अर्थात् संख्यातभाग हीन अथवा संख्यातगुण हीन होता है। तथा संख्यातभाग अधिक और संख्यातगुण अधिक होता है। स्थिति की अपेक्षा से वह चतुःस्थानपतित होता है, अतएव एक संख्यातप्रदेशी

પર્યાયવાળા પણ છે, કેમકે પ્રત્યેક દ્રવ્ય અનન્ત પર્યાય વાળા જ થાય છે, તે પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ કદાચિત્ હીન, કદાચિત્ તુલ્ય, અને કદાચિત્ અધિક થઇ શકે છે. જો હીન હોય તો સંખ્યાત ભાગહીન અથવા સંખ્યાત ગુણહીન થાય છે. અગર અધિક હોય તો પણ એજ પ્રકારે અર્થાત્ સંખ્યાત ભાગ અધિક અથવા સંખ્યાત ગુણ અધિક થાય છે. આ દ્વિસ્થાન પતિત છે. અવગાહનાની દૃષ્ટિએ પણ તે દ્વિસ્થાન પતિત થાય છે અર્થાત્ સંખ્યાત ભાગ હીન અથવા સંખ્યાત ગુણહીન થાય છે. તથા સંખ્યાત ભાગ અધિક અને સંખ્યાત ગુણ અધિક થાય છે સ્થિતિની અપેક્ષાએ તે ચતુઃસ્થાન પતિત થાય

स्थित्या अवस्थानापेक्षया, संख्येयप्रदेशिकः स्कन्धश्चतुःस्थानपतितो भवति, तथा च स्थित्यपेक्षया संख्येयप्रदेशिकः स्कन्धः संख्येयप्रदेशिकस्कन्धस्य असंख्येयभागहीनो वा, संख्येयभागहीनो वा, संख्येयगुणहीनो वा, असंख्येयगुणहीनो वा भवति, असंख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयगुणाभ्यधिको वा, असंख्येयगुणाभ्यधिको वा भवति, 'वण्णाइ उवरिल्ला चउफासपज्जवेहिय छट्ठाणवडिए' वर्णादिभिः-वर्णगन्धरसैः, उपरितनचतुःस्पर्शपर्यवैश्च-शीतोष्णस्निग्धरूक्ष स्पर्शपर्यवैरित्यर्थः, षट्स्थानपतितो भवति, तदभिलापस्तु पूर्वोक्तरीत्याऽवसेयः, गौतमः पृच्छति-'असंखिज्जपएसियाणं पुच्छा ?' हे भदन्त ! असंख्येयप्रदेशिकानां स्कन्धानां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति पृच्छा, भगवान् आह-'गोयमा ! हे गौतम ! 'अणंता पज्जवा पण्णत्ता' असंख्येय-

---

स्कंध दूसरे संख्यातप्रदेशी स्कंध से स्थिति में असंख्यातभाग हीन, संख्यातभाग हीन, संख्यातगुण हीन अथवा असंख्यातगुण हीन होता है। अधिक हो तो असंख्यातभाग अधिक, संख्यातभाग अधिक, संख्यातगुण अधिक अथवा असंख्यातगुण अधिक होता है। वर्णादि की अपेक्षा से तथा उपर्युक्त चार अर्थात् शीत, उष्ण, स्निग्ध और रूक्ष स्पर्शों की अपेक्षा से षट्स्थानपतित होता है। उनका कथन पूर्ववत् समझ लेना चाहिए।

गौतम-असंख्यातप्रदेशी स्कंधों की पृच्छा, अर्थात् हे भगवन् ! असंख्यातप्रदेशी स्कंधों के कितने पर्याय कहे हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! असंख्यातप्रदेशी स्कंधों के अनन्त पर्याय कहे हैं।

છે, તેથી જ એક સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધ બીજા સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધથી સ્થિતિમા અસંખ્યાત ભાગહીન, સખ્યાત ભાગહીન સંખ્યાત ગુણહીન અથવા અસંખ્યાત ગુણહીન થાય છે. અધિક હોય તો અસંખ્યાત ભાગ અધિક સંખ્યાત ભાગ અધિક, સખ્યાતગુણ અધિક અથવા અસંખ્યાત ગુણ અધિક થાય છે, વર્ણાદિની અપેક્ષાએ તથા ઉપર્યુક્ત ચાર અર્થાત્ શીત, ઉષ્ણ, સ્નિગ્ધ અને રૂક્ષ સ્પર્શોની અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે. તેમનું કથન પૂર્વવત્ સમજી લેવું જોઇએ.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-અસખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધોની પૃચ્છા, અર્થાત હે ભગવન્! અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધોના કેટલા પર્યાય કહ્યા છે?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે,

प्रदेशिकस्कन्धानाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, गौतमः पृच्छति 'से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ–असंखेज्जपएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता?' हे भदन्त ! तत्–अथ, केनार्थेन–कथं तावद्, एवम्–उक्तरीत्या, उच्यते यत्–असंख्येय प्रदेशिकस्कन्धानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति, भगवान् आह–'गोयमा !' हे गौतम ! 'असंखेज्जपएसिए खंधे असंखेज्जपएसियस्स खंधस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले' असंख्येयप्रदेशिकः स्कन्धः, असंख्येयप्रदेशिकस्य स्कन्धस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, प्रत्येकञ्च द्रव्यमनन्तपर्यायमितिन्यायेन असंख्येयप्रदेशिकस्कन्धस्यापि द्रव्यत्वेन अनन्तपर्यायसंभवात्, 'पएसट्ठयाए चउट्ठाणवडिए' प्रदेशार्थतया असंख्येयभागसंख्येयभाग-संख्येयगुणासंख्येयगुणैः प्रदेशापेक्षया असंख्येयप्रदेशिकस्कन्धस्य चतुःस्थानपतितत्वमसेयम् 'ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए' अवगाहनार्थतया चतुःस्थानपतितो भवति, अत्रापि असंख्यातसंख्यातभाग संख्यातासंख्यातगुणैश्चतुःस्थानपतितत्वं बोध्यम् 'ठिईए चउट्ठाणवडिए' स्थित्या अवस्थानापेक्षया, असंख्येयप्रदेशिकः स्कन्धश्चतुःस्थानपतितो भवति, 'वण्णाइ उवरिल्लचउफासेहिय छट्ठाणवडिए'

गौतम–हे भगवन् ! किस कारण से ऐसा कहा गया है कि असंख्यातप्रदेशी स्कंधों के अनन्त प्रदेश हैं ?

भगवान्–हे गौतम ? एक असंख्यातप्रदेशी स्कंध दूसरे असंख्यातप्रदेशी स्कंध से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य है। प्रदेशों की अपेक्षा से एक असंख्यात प्रदेशी स्कंध दूसरे असंख्यातप्रदेशी स्कंध से चतुः स्थानपतित होता है, अवगाहना की अपेक्षा से भी चतुःस्थानपनित होता है, अर्थात् असंख्यातभागहीन, संख्यातभागहीन, संख्यातगुण हीन और असंख्यातगुण हीन है। स्थिति की अपेक्षा भी चतुःस्थानपतित है। वर्ण आदि से तथा उपर्युक्त चार शीत, उष्ण, स्निग्ध और रूक्ष स्पर्शों से षट्स्थानपतित होता है।

શ્રી ગૌતમસ્વામી–હે ભગવન્ ! શા કારણે એવું કહ્યુ છે કે અસખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધોના અનન્ત પ્રદેશ છે ?

શ્રી ભગવાન્–હે ગૌતમ ! એક અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધ બીજા અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે. પ્રદેશોની અપેક્ષાએ એક અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધ બીજા અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધથી ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે, અવગાહનાની અપેક્ષાએ પણ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે અર્થાત્ અસંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ભાગહીન, સખ્યાત ગુણહીન અને અસંખ્યાન ગુણહીન છે. સ્થિતિની અપેક્ષાએ પણ ચતુઃસ્થાન પતિત છે. વર્ણ આદિથી તથા ઉપર્યુક્ત શીત, ઉષ્ણ, સ્નિગ્ધ અને રૂક્ષ એ ચાર સ્પર્શોથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે.

वर्णादिभिः—वर्णगन्धरसैः, उपरितनचतुःस्पर्शैश्च—शीतोष्णस्निग्धरूक्षस्पर्शैरसंख्येयप्रदेशिकः स्कन्धः षट्स्थानपतितो भवति, गौतमः पृच्छति—'अणंतपएसियाणं पुच्छा' हे भदन्त ! अनन्तप्रदेशिकानां—स्कन्धानां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति पृच्छा, भगवान् आह—'गोयमा ! हे गौतम ! 'अणंता पज्जवा पण्णत्ता !' अनन्तप्रदेशिकस्कन्धानाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, गौतमः पृच्छति—'से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ—अणंतपएसियाणं 'अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?' हे भदन्त ! तत् अथ केनार्थेन—कथं तावद्, एवम्—उक्तरीत्या उच्यते यत्—अनन्त प्रदेशिकस्कन्धानाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति, भगवान् आह—'गोयमा ! हे गौतम ! 'अणंतपएसिए खंधे अणंत पएसियस्स खंधस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले' अनन्तप्रदेशिकः स्कन्धः अनन्तप्रदेशिकस्य स्कन्धस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, तथा च प्रत्येकश्च द्रव्यमनन्तपर्यायमिति न्यायेन अनन्तप्रदेशिकस्कन्धस्यापि द्रव्यत्वेन अनन्तपर्यायसंभवात् 'पएसट्ठयाए छट्ठाणवडिए' प्रदेशार्थतया अनन्तप्रदेशिकः स्कन्धः षट्स्थानपतितो भवति, 'ओगाहणट्ठायाए चउट्ठाणवडिए' अवगाहनार्थतया चतुःस्थानपतितो भवति 'ठिईए चउट्ठाणवडिए, स्थित्या अवस्थानापेक्षया चतुःस्थानपतितो भवति 'वण्णगंन्धरसफासपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए' वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः षट्स्थानपतितो भवति, तथा च अनन्तप्रदेशिकस्कन्धोऽपि अवगाहनापेक्षया चतुःस्थानपतित एव भवति न तु षट्स्थानपतितः, तस्यानन्त-

---

गौतम—हे भगवन् ! अनन्तप्रदेशी स्कंधों के कितने पर्याय हैं ?

भगवन्—हे गौतम ! अनन्तप्रदेशी स्कंधों के अनन्त पर्याय कहे हैं ?

गौतम—हे भगवन् ! ऐसा कहने क्या कारण है ?

भगवान्—गौतम ! एक अनन्तप्रदेशी स्कंध दूसरे अनन्तप्रदेशी स्कंध से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य होता है प्रदेशों की अपेक्षा षट्स्थानपतित होता है, अवगाहना से चतुःस्थानपतित, स्थिति से भी चतुःस्थानपतित तथा वर्ण गंध, रस और स्पर्श के पर्यायों से षट्स्थानपतित होता है।

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવન્ ! અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધોના કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! એમ કહેવાનું શું કારણ છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! એક અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધ બીજા અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય બને છે, પ્રદેશોની અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે, અવગાહનાથી ચતુ સ્થાન પતિત, સ્થિતિથી પણ ચતુઃસ્થાન પતિત તથા વર્ણ, ગંધ, રસ, અને સ્પર્શના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત છે. અહીં

प्रदेशावगाहनाया असंभवेन अनन्तभागानन्तगुणाभ्यां हानि वृद्धयसंभवात्, वर्णगन्धादिभिस्तु षट्स्थानपतित एव भवति वर्णादिपर्यवैरनन्तभागानन्तगुणाभ्यामपि हानि वृद्धि संभवात्, तदभिलापस्तु–वर्णादि पर्यवैरनन्तप्रदेशिकः स्कन्धोऽनन्तप्रदेशिकस्कन्धस्य अनन्तभागहीनो वा, असंख्येयभागहीनो वा, संख्येयभागहीनो वा, संख्येयगुण हीनो वा, असंख्येयगुण हीनो वा अनन्तगुणहीनो वा भवति, एवमभ्यधिकालापोऽपि अवगन्तव्यः गौतमः पृच्छति–'एगपएसोगाढाणं पोग्गलाणं पुच्छा' हे भदन्त ! एक प्रदेशावगाढानां पुद्गलानां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति पृच्छा, भगवान आह–'गोयमा !' हे गौतम ! 'अणंता

यहां यह ध्यान में रखना चाहिए कि अनन्तप्रदेशी स्कंध भी अवगाहना की अपेक्षा चतुःस्थानपतित ही होता है षट्स्थानपतित नही हो सकता क्योंकि लोकाकाश के असंख्यात प्रदेश हीं है और अनन्तप्रदेशी स्कंध भी असंख्यात प्रदेशों में ही अवगाहन करता है, अतएव अनन्तभाग एवं अनन्तगुण हानि वृद्धि का संभव नहीं है। हां, वर्णादि के पर्यायों से वह षट्स्थानपतित है अर्थात् एक अनन्तप्रदेशी स्कंध दूसरे अनन्तप्रदेशी स्कंध से वर्णादि की दृष्टि से अनन्तभाग हीन असंख्यातभाग हीन, संख्यात भाग हीन, संख्यातगुण हीन, असंख्यातगुण हीन होता है। इसी प्रकार अधिक भी होता है।

गौतम–हे भगवन् ! अकाश के एक प्रदेश में अवगाढ पुद्गलों के कितने पर्याय हैं ?

भगवान्–हे गौतम ! अनन्त पर्याय हैं।

એ ધ્યાન રાખવું જોઈએ કે અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધ પણ અવગાહનાની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે. ષટ્સ્થાન પતિત નથી થઇ શકતા, કેમકે લોકાકાશના અસંખ્યાત પ્રદેશ જછે અને અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્વ પણ અસંખ્યાત પ્રદેશમા જ અવગાહના કરે છે, તેથી જ અનન્ત ભાગ તેમજ અનન્ત ગુણહાનિ–વૃદ્ધિનો સંભવ નથી, હા વર્ણાદિના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત છે અર્થાત્ એક અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધ બીજા અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધથી વર્ણાદિની દૃષ્ટિએ અનન્ત ભાગહીન, અસખ્યાત ભાગહીન સંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ગુણહીન, અસંખ્યાત ગુણહીન અથવા અનન્ત ગુણહીન થાય છે, એજ પ્રકારે અધિક પણ થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી–હે ભગવન્ ! આકાશના એક પ્રદેશમા અવગાઢ પુદ્ગલોના કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય છે.

पज्जवा पण्णत्ता' एक एदेशावगाढानां पुद्गलानाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, गौतमः पृच्छति-'से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-एगपएसोगाढाणं पोग्गलाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?' हे भदन्त ! तत् अथ, केनार्थेन-कथं तावत् एवम्-उक्तरीत्या, उच्यते यत्-एकप्रदेशावगाढानां पुद्गलानाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति, भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'एगपएसोगाढे पोग्गले एगपएसोगाढस्स पोग्गलस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले' एक प्रदेशावगाढः पुद्गलः एक प्रदेशावगाढस्य पुद्गलस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति 'पएसट्ठयाए छट्ठाणवडिए' प्रदेशार्थतया षट्स्थानपतितो भवति, 'ओगाहणट्ठयाए तुल्ले' अवगाहनार्थतया तुल्यो भवति, 'ठिईए चउट्ठाणवडिए, स्थित्या-अवस्थानापेक्षा, चतुःस्थानपतितो भवति, तथा च विवक्षितैकप्रदेशावगाढं परमाण्वादिकं द्रव्यम्, अपरैकप्रदेशावगाढं द्वि प्रदेशिकादिकं द्रव्यमिति द्रव्यार्थतया तुल्यत्वम् प्रदेशार्थतया षट्स्थानपतितत्वं भवति अनन्तप्रदेशिकस्यापि स्कन्धस्य एकस्मिन् आकाशप्रदेशेऽवगाहनसंभवात् एवं स्थितिभावापेक्षया चतुःस्थानपतितत्वं भवति, 'वण्णाइ

गौतम-हे भगवन् ! किस कारण से ऐसा कहा कि एक प्रदेशावगाढ पुद्गलों के अनन्त पर्याय हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! एकप्रदेशावगाढ एक पुद्गल दूसरे एकप्रदेशावगाढ पुद्गल से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य है प्रदेशों की अपेक्षा षट्स्थान पतित होता है, अवगाहना से तुल्य है और स्थिति की अपेक्षा चतुः स्थानपतित होता है और वर्णादि की अपेक्षा से षट्स्थानपतित होता है। तात्पर्य यह है कि आकाश के एक प्रदेश में अवगाढ परमाणु भी द्रव्य है और किसी दूसरे एक प्रदेश में अवगाढ द्विप्रदेशी आदि पुद्गल भी द्रव्य हैं अतएव वे द्रव्य की दृष्टि से तुल्य हैं, मगर प्रदेशों की दृष्टि से उनमें षट्स्थानपतित हानि-वृद्धि हो सकती है, क्योंकि एकप्रदेशी

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ શા કારણે એવું કહ્યું છે કે એક પ્રદેશાવગાઢ પુદ્ગલોના અનન્ત પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! એક પ્રદેશાવગાઢ એક પુદ્ગલ બીજા એક પ્રદેશાગાઢ પુદ્ગલથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે પ્રદેશોની અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાન પતિત બને છે. અવગાહનાથી તુલ્ય છે પણ સ્થિતિની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે અને વર્ણાદિની અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે. તાત્પર્ય એ છે કે આકાશના એક પ્રદેશમા અવગાઢ પરમાણુ પણ દ્રવ્ય છે અને કોઇ બીજા પ્રદેશમાં અવગાઢ દ્વિપ્રદેશી આદિ પુદ્ગલ પણ દ્રવ્ય છે, તેથી જ તેઓ દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે, પણ પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ તેઓમાં ષટ્સ્થાન પતિત હાનિ-વૃદ્ધિ

उवरिल्ल चउफासेहिं छट्ठाणवडिए' वर्णादिभिः, उपरितन चतुःस्पर्शैः शीतोष्ण-स्निग्धरूक्षैः षट्स्थानपतितो भवति, 'एवं दुपएसोगाढेवि' एवम्-तथैव-एक-प्रदेशावगाढवदेव द्विप्रदेशावगाढोऽपि पुद्गलो वक्तव्यः, गौतमः पृच्छति-'संखिज्जपएसोगाढाणं पुच्छा' संख्येयप्रदेशावगाढानां पुद्गलानां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति पृच्छा, भगवान् आह-'गोयमा ! हे गौतम ! 'अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?' संख्येयप्रदेशावगाढानां पुद्गलानाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! पृच्छति-'से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-संखेज्जपएसोगाढाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?' हे भदन्त ! तत्-अथ, केनार्थेन-कथं तावद् एवम्-उक्तरीत्या उच्यते यत्-संख्येयप्रदेशावगाढानां पुद्गलानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति, भगवान् आह-'गोयमा !, हे गौतम ! 'संखेज्जपएसोगाढस्स पोग्गलस्स दव्व-ट्ठयाए तुल्ले' संख्येयप्रदेशावगाढस्य पुद्गलस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, 'पए-

परमाणु भी एक प्रदेश में रहता है और अनन्त प्रदेशी स्कंध भी एक ही प्रदेश में रह सकता है। अतः अवगाहना से तुल्य है स्थिति की अपेक्षा से चतुःस्थानपतित होता है, वर्णादि से तथा शीत, उष्ण, स्निग्ध और रूक्ष स्पर्शों से षट्स्थानपतित होता है। इसी प्रकार द्विप्रदेशावगाढ से दशप्रदेशावगाढ तक के पुद्गल के विषय में भी कह लेना चाहिये

गौतम-हे भगवन् ! संख्यात प्रदेशों में अवगाढ पुदगलों के कितने पर्याय कहे हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं'

गौतम-हे भगवन् ! ऐसा कहने का क्या कारण है ?

भगवन्-हे गौतम ! संख्यातप्रदेशावगाढ एक पुद्गल दूसरे संख्या-

થઇ શકે છે, કેમકે એક જ પ્રદેશી પરમાણુ પણ એક પ્રદેશમાં રહે છે. અને અનન્તપ્રદેશી સ્કન્ધ પણ એકજ પ્રદેશમાં રહી શકે છે. તેથી અવગાહનાથી તુલ્ય છે. સ્થિતિની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે, વર્ણાદિથી તથા શીત, ઉષ્ણ, સ્નિગ્ધ અને રૂક્ષ સ્પર્શોથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે. એજ પ્રકારે દ્વિપ્ર-દેશાવગાઢથી દશ પ્રદેશાવગાઢ સુધી પુદ્ગલના વિષયમા પણ કહેવું જોઇએ.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! સંખ્યાત પ્રદેશોમાં અવગાઢ પુદ્ગલના કેટલા પર્યાય કહ્યા છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! એવું કહેવાનું શું કારણ છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! સંખ્યાત પ્રદેશાવગાઢ એક પુદ્ગલ બીજા

सट्टयाए छट्ठाणवडिए' प्रदेशार्थतया षट्स्थानपतितो भवति, 'ओगाहणट्टयाए दुट्ठाणवडिए' अवगाहनार्थतया द्वि स्थानपतितो भवति, तथा च अवगाहनापेक्षया संख्येयप्रदेशावगाढः पुद्गलः संख्येयप्रदेशावगाढस्य संख्येयभाग हीनः संख्येय-गुणहीनो वा भवति, संख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयगुणाभ्यधिको वा भवति, 'ठिईए चउट्ठाणवडिए' स्थित्या-अवस्थानापेक्षया संख्येयप्रदेशावगाढः पुद्गलः संख्येयप्रदेशावगाढस्य पुद्गलस्य असंख्येयभाग हीनो वा, संख्येयभागहीनो वा, संख्येयगुण हीनो वा असंख्येयगुणहीनो वा भवति असंख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयगुणाभ्यधिको वा असंख्येयगुणाभ्य-धिको वा भवतीति भावः, 'वण्णाइउवरिल्ल चउफासेहिय छट्ठाणवडिए' वर्णा-दिभिः उपरितनचतुःस्पर्शैश्च-शीतोष्णस्निग्धरूक्षस्पर्शपर्यवै षट्स्थानपतितो भवति तद्भिलापस्तु पूर्वोक्तरीत्याऽवगन्तव्यः. गौतमः पृच्छति-'असंखेज्जपएसोगाढाणं

तप्रदेशावगाढ पुद्गल से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य है प्रदेशों की अपेक्षा षट्स्थानपतित होता है, अवगाहना की अपेक्षा द्विस्थानपनित होता है अर्थात् संख्यातभाग हीन अथवा संख्यातगुण हीन होता है और यदि अधिक हो तो संख्यातभाग अधिक या संख्यातगुण अधिक होता है। स्थिति की अपेक्षा से चतुःस्थानपतित होता है, अर्थात् एक संख्यात प्रदेशावगाढ पुद्गल दूसरे संख्यातप्रदेशावगाढ पुद्गल से असंख्यानभाग हीन संख्यातभाग हीन, संख्यातगुण हीन अथवा असंख्यातगुण हीन होता है। यदि अधिक हो तो असंख्यातभाग अधिक, संख्यातभाग अधिक, संख्यातगुण अधिक अथवा असंख्यात-गुण अधिक होता है। वर्णादि की अपेक्षा तथा उपर्युक्त चार स्पर्शों की अपेक्षा षट्स्थानपतित होता है।

સંખ્યાત પ્રદેશાવગાઢ પુદ્ગલથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે, પ્રદેશોની અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે અવગાહનાની અપેક્ષાએ દ્વિસ્થાન પતિત બને છે અર્થાત્ સંખ્યાતભાગ હીન, અથવા સંખ્યાત ગુણહીન થાય છે અને જો અધિક થાયતો સખ્યાત ભાગ અધિક અગર સખ્યાત ગુણ અધિક થાય છે સ્થિતિની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે, અર્થાત્ એક સંખ્યાત પ્રદેશાવગાઢ પુદ્ગલ બીજા સંખ્યાત પ્રદેશાવગાઢ પુદ્ગલથી અસંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ભાગ-હીન, સખ્યાત ગુણહીન અથવા અસંખ્યાતગુણ હીન થાય છે. જો અધિક હોય તો અસંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ગુણ અધિક અથવા અસંખ્યાત ગુણ અધિક થાય છે. વર્ણાદિની અપેક્ષાએ તથા ઉપર્યુક્ત ચાર સ્પર્શોની અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે.

पुच्छा ?' असंख्येयप्रदेशावगाढानां पुद्गलानां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति पृच्छा, भगवान् आह–'गोयमा ! हे गौतम ! 'अणंता पज्जवा पण्णत्ता' असंख्येयप्रदेशावगाढानां पुद्गलानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, गौतम ! पृच्छति–'से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ–असंखेज्जपएसोगाढाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता?' हे भदन्त ! तत्–अथ, केनार्थेन–कथं तावद्, एवम्–उक्तरीत्या, उच्यते यद्–असंख्येयप्रदेशावगाढानां पुद्गलानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति, भगवान् आह 'गोयमा !' हे गौतम ! 'असंखेज्जपएसोगाढे पोग्गले' असंख्येयप्रदेशावगाढः पुद्गलः 'असंखेज्जपएसोगाढस्स पोग्गलस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले' असंख्येयप्रदेशावगाढस्य पुद्गलस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, प्रत्येकञ्च द्रव्यमनन्तपर्यायमिति न्यायेन असंख्येयप्रदेशावगाढस्यापि पुद्गलस्य द्रव्यत्वेन अनन्तपर्यायसंभवात् 'पएसट्ठयाए छट्ठाणवडिए' प्रदेशार्थतया–प्रदेशापेक्षया षट्स्थानपतितो भवति, असंख्येयप्रदेशावगाढस्य पुद्गलस्य अनन्तप्रदेशानामपि संभवात् 'ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए' अवगाहनार्थतया–अवगाहनापेक्षया, चतुःस्थानपतितो भवति, असंख्येयप्रदेशावगाढस्य पुद्गलस्य अनन्तप्रदेशावगाहनाया असंभवात्, 'ठिईए चउ-

---

गौतम–हे भगवन् ! असंख्यात प्रदेशों में अवगाढ पुद्गलों के कितने पर्याय हैं ?

भगवान्–हे गौतम ! अनन्त पर्याय हैं ।

गौतम–हे भगवन् ! किस कारण ऐसा कहा गया कि असंख्यात प्रदेशों में अवगाढ पुद्गलों के अनन्त पर्याय हैं ?

भगवन्–हे गौतम ! असंख्यात प्रदेशों में अवगाढ एक पुद्गल दूसरे असंख्यात प्रदेशों में अवगाढ पुद्गल से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य होता है, और प्रत्येक द्रव्य अनन्त पर्याय वाला होता है, इस न्याय से असंख्यातप्रदेशों में अवगाढ पुद्गल भी द्रव्य होने के कारण अनन्त

શ્રી ગૌતમસ્વામી–હે ભગવાન્ ! અસંખ્યાત પ્રદેશોમાં અવગાઢ પુદ્ગલોના કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્–હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી–હે ભગવન્ શા કારણે એવું કહેલુ છે કે અસંખ્યાત પ્રદેશોમાં અવગાઢ પુદ્ગલોના અનન્ત પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્–હે ગૌતમ ! અસંખ્યાત પ્રદેશોમાં અવગાઢ એક પુદ્ગલ બીજા અસંખ્યાત પ્રદેશોમાં અવગાઢ પુદ્ગલથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય થાય છે અને પ્રત્યેક દ્રવ્ય અનન્ત પર્યાય વાળા હોય છે. એ ન્યાયે અસંખ્યાત પ્રદેશોમાં અવગાઢ પુદ્ગલ પણ દ્રવ્ય હોવાને કારણે અનન્ત પર્યાય વાળું છે.

ट्ठाणवडिए' स्थित्या-अवस्थानापेक्षया, चतुःस्थानपतितो भवति, 'वण्णाइ अट्ठ-फासेहिं छट्ठाणवडिए' वर्णादिभिः, अष्ट स्पर्शैश्च षट्स्थानपतितो भवति, गौतमः पृच्छति-'एगसमयठिइयाणं पुच्छा' हे भदन्त ! एकसमयस्थितिकानां पुद्गलानां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति पृच्छा, भगवान् आह-'गोयमा ! हे गौतम ! 'अणंता पज्जवा पण्णत्ता' एक समयस्थितिकानां पुद्गलानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः गौतमः पृच्छति-'से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-एगसमयठिइयाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?' हे भदन्त ! तत्-अथ केनार्थेन-कथं तावद्, एवम्-उक्तरीत्या, उच्यते यत्-एकसमयस्थितिकानां पुद्गलानामनन्ताः पर्यवाः

पर्याय वाला है। प्रदेशों की अपेक्षा वह षट्स्थानपतित होता है, क्योंकि असंख्यातप्रदेशावगाढ पुद्गल अनन्तप्रदेशी भी हो सकता है। अवगाहना की दृष्टि से चतुःस्थानपतित होता है, क्योंकि अनन्तप्रदेशों में किसी पुद्गल की अवगाहना का संभव ही नहीं है, क्योंकि लोकाकाश के असंख्यात ही प्रदेश हैं जिनमें पुद्गलों का अवगाह है। स्थिति की अपेक्षा वह चतुःस्थानपतित होता है। वर्ण, गंध, रस और आठों स्पर्शों कीअपेक्षा वह षट्स्थानपतित होता है।

एक समय की स्थिति वाले पुद्गलों की पृच्छा, अर्थात् गौतम प्रश्न करते हैं—हे भगवन् ! एक समय की स्थिति वाले पुद्गलों के कितने पर्याय हैं ?

भगवान् उत्तर देते हैं—हे गौतम ! अनन्त पर्याय हैं।

गौतम-हे भगवन् ! किस कारण ऐसा कहा जाता है कि एक समय की स्थिति वाले पुद्गलों के अनन्त पर्याय हैं ?

પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તે ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે. કેમકે અનન્ત પ્રદેશાવગાઢ પુદ્ગલ અનન્ત પ્રદેશી પણ થઈ શકે છે અવગાહનાની દૃષ્ટિએ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે કેમકે અનન્ત પ્રદેશોમા કોઈ પુદ્ગલની અવગાહનાનો સંભવ જ નથી, કેમકે લોકાકાશના અસંખ્યાત જ પ્રદેશ છે, જેઓમાં પુદ્ગલોનો અવગાહ છે. સ્થિતિની અપેક્ષાએ તે ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે. વર્ણ, ગંધ, રસ અને આઠે સ્પર્શોની અપેક્ષાએ ષટસ્થાન પતિત થાય છે.

એક સમયની સ્થિતિવાળા પુદ્ગલોની પૃચ્છા, અર્થાત્ ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે.-હે ભગવન્ ! એક સમયની સ્થિતિવાળા પુદ્ગલોના કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે કે-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય છે,

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! શા કારણે એવું કહેવાય છે કે એક સમયની સ્થિતિવાળા પુદ્ગલના અનન્ત પર્યાય છે ?

प्रज्ञप्ताः ? इति भगवान् आह-गोयमा ! हे गौतम ! 'एगसमयठिइए पोग्गले' एकसमयस्थितिकः पुद्गलः 'एगसमयठिइयस्स पोग्गलस्स दव्वट्टयाए तुल्ले' एकसमयस्थितिकस्य पुद्गलस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, 'पएसट्टयाए छट्ठाणवडिए' प्रदेशार्थतया षट्स्थानपतितो भवति, 'ओगाहणट्टयाए चउट्ठाणवडिए' अवगाहनार्थतया चतुःस्थानपतितो भवति, 'ठिईए तुल्ले' स्थित्या तुल्यो भवति, 'वण्णाइ अट्ठफासेहिं छट्ठाणवडिए' वर्णादिभिः अष्टस्पर्शैश्च षट्स्थानपतितो भवति, 'एवं जाव दससमयठिईए' एवम्-उक्तरीत्या, यावद्-द्वित्रि चतुःपञ्च षट्सप्ताष्ट नवदशसमयस्थितिकः पुद्गलो वक्तव्यः, 'संखेज्जसमयठिइयाणं एवं चेव' संख्येयसमयस्थितिकानां पुद्गलानाम् एवञ्चैव-एकसमयस्थितिकपुद्गलवदेव वक्तव्यम्, किन्तु-'णवरं ठिईए दुट्ठाणवडिए' नवरम्-पूर्वापेक्षया विशेषस्तु स्थित्या-अवस्थानापेक्षया द्विस्थानपतितो भवति, तथा च संख्येयभाग हीनो वा, संख्येयगुणहीनो वा, इत्येवं द्वि स्थानपतितत्वं बोध्यम्

भगवान्-हे गौतम ! एक समय की स्थिति वाला एक पुद्गल दूसरे एक समय की स्थिति वाले पुद्गल से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य होता है, प्रदेशों की अपेक्षा षट्स्थानपतित होता है, अवगाहना से चतुःस्थानपतित और स्थिति की अपेक्षा से तुल्य होता है। वर्ण आदि से तथा आठों स्पर्शों की अपेक्षा से षट्स्थानपतित होता है।

इसी प्रकार दो, तीन, चार, पांच, छह, सात, आठ, नौ और दस समय की स्थिति वाले पुद्गल के विषय में भी समझना चाहिए। संख्यात समय की स्थिति वाले पुद्गलों की वक्तव्यता भी इसी प्रकार की कहनी चाहिए। विशेषता यह है कि स्थिति की अपेक्षा वे द्विस्थानपतित होते है, अर्थात् संख्यातभाग हीन अथवा संख्यातगुण

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! એક સમયની સ્થિતિવાળુ એક પુદ્ગલ બીજા એક સમયની સ્થિતિવાળા પુદ્ગલથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય હોય છે, પ્રદેશોની અપેક્ષાએ ષટસ્થાન પતિત થાય છે. અવગાહનાથી ચતુઃસ્થાન પતિત અને સ્થિતિની અપેક્ષાએ તુલ્ય હોય છે. વર્ણ આદિથી તથા આઠે સ્પર્શોની અપેક્ષાએ ષટસ્થાન પતિત હોય છે.

એજ પ્રકારે બે, ત્રણ, ચાર, પાચ, છ, સાત, આઠ, નવ અને દશ સ્થિતિવાળા પુદ્ગલોના વિષયમાં પણ સમજવુ જોઇએ. સંખ્યાત સમયની સ્થિતિવાળા પુદ્ગલોની વક્તવ્યતા પણ આવી જ જાતની કહેવી જોઈએ. વિશેષાતા એ છે કે સ્થિતિની અપેક્ષાએ તેઓ દ્વિસ્થાન પતિત થાય છે, અર્થાત્ સંખ્યાત ભાગહીન અથવા સંખ્યાત ગુણહીન થાય છે અને જો અધિક હોય

एवमेव संख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयगुणाभ्यधिको वा, इत्येवञ्च द्विस्थानपतितत्वं भवति, 'असंखेज्जसमयठिइयाणं एवं चेव !' असंख्येयसमयस्थितिकानां पुद्गलानाम् एवञ्चैव-एकसमयस्थितिकपुद्गलवदेव वक्तव्यता वक्तव्या, किन्तु 'णवरं ठिइए चउट्ठाणवडिए, नवरम्-पूर्वापेक्षया विशेषस्तु स्थित्या चतुःस्थानपतितो भवति, तदभिलापस्तु पूर्वोक्तरीत्याऽवसेयः, असंख्येयसमयस्थिति पुद्गलस्य संख्येया संख्येयभागगुणसंभवात्, गौतमः पृच्छति-'एगगुणकालगाणं पुच्छा !' हे भदन्त ! एकगुणकालकानां पुद्गलानां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति पृच्छा, भगवान् आह-'गोयमा ! 'हे गौतम ! 'अणंता पज्जवा पण्णत्ता' एकगुणकालकानां पुद्गलानाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, गौतमः पृच्छति-'से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-'एकगुणकालगाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?' हे भदन्त ! तत्-अथ, केनार्थेन-कथं तावद्, एवम् उक्तरीत्या, उच्यते यत्-एकगुणकालकानां पुद्गलानाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'एगगुणकालए पोग्गले, एकगुणकालकः पुद्गलः 'एकगुणकालगस्स पोग्गलस्स

हीन होते हैं और यदि अधिक हो तो संख्यातभाग अधिक या संख्यातगुण अधिक होते हैं।

असंख्यात समय की स्थिति वाले पुद्गलों का कथन भी इसी प्रकार है, परन्तु स्थिति की अपेक्षा वह चतुःस्थानपतित होते हैं, क्योंकि असंख्यात समय की स्थिति वाले पुद्गलों की स्थिति में अधिक से अधिक असंख्यातभाग या असंख्यातगुण हानिवृद्धि ही हो सकती है।

गौतम-हे भगवन् ! एक गुण काले पुद्गलों के कितने पर्याय है?

भगवान्-हे गौतम ! अनन्त पर्याय हैं।

गौतम-है भगवन् ! किस कारण से ऐसा कहा है ?

भगवान्-हे गौतम ! एक गुण काला एक पुद्गल दूसरे एक गुण

તો સખ્યાત ભાગ અધિક અગર સખ્યાત ગુણુ અધિક થાય છે.

સંખ્યાત સમયની સ્થિતિવાળા પુદ્ગલોનું કથન પણ એજ પ્રકારે છે. પરન્તુ સ્થિતિની અપેક્ષાએ તે ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે, કેમકે અસંખ્યાત સમયની સ્થિતિવાળા પુદ્ગલોની સ્થિતિમા અધિકથી અધિક સંખ્યાત ભાગ વા અસખ્યાત ગુણહાનિ-વૃદ્ધિ જ થઇ શકે છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! એક ગુણકાળા પુદ્ગલોના કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ શા કારણે એમ કહ્યું છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! એક ગુણુ કાળુ એક પુદ્ગલ બીજા એક ગુણુ કાળા

दव्वट्ठयाए तुल्ले' एकगुणकालकस्य पुद्गलस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, 'पए-सट्ठायाए छट्ठाणवडिए' प्रदेशार्थतया षट्स्थानपतितो भवति, 'ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए' अवगाहनार्थतया-अवगाहनापेक्षया चतुःस्थानपतितो भवति, 'ठिईए चउट्ठाणवडिए' स्थित्या-अवस्थानापेक्षया चतुःस्थानपतितो भवति 'काल-वण्णपज्जवेहि तुल्ले' कृष्णवर्णपर्यवैस्तुल्यो भवति उभयोरपि कृष्णवर्णपर्याय सद् भावात्, 'अवसेसेहि वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए' अवशेषैः वर्णगंधरस-स्पर्शपर्यवैः षट्स्थानपतितो भवति, 'एवं जाव दसगुणकालए, एवम्-पूर्वोक्तरीत्या, यावद् द्वित्रि चतुःपञ्च षट्सप्ताष्ट नवदशगुणकालकः पुद्गलो वक्तव्यः, 'संखेज्ज-गुणकालएवि एवं चेव, संख्येयगुणकालकोऽपि पुद्गलः एवञ्चैव-एकगुणकालक-वदेवावसेयः, किन्तु 'णवरं सट्ठाणे दुट्ठाणवडिए, नवरं-पूर्वापेक्षया विशेषस्तु स्वस्थाने-स्वस्थानापेक्षया द्विस्थानपतितो भवति, तथा च संख्येयभागहीनो वा सख्येयगुणहीनो वा इत्येव द्विस्थानपतितत्वं भवति, एवमेव संख्येयभागाभ्य-धिको वा, संख्येयगुणाभ्यधिको वा भवति इत्येवञ्च द्विस्थानपतितत्वं बोध्यम्,

---

काले पुद्गल से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य होता है, प्रदेशों की दृष्टि से षट्स्थानपतित होता है, अवगाहना से चतुःस्थानपतित होता है स्थिति की अपेक्षा चतुःस्थानपतित होता है कृष्ण वर्ण के पर्यायों से तुल्य होता है, क्योंकि दोनों में कृष्ण वर्ण का एक-एक गुण अर्थात् अंश ही पाया जाता है। शेष वर्ण, गंध, रस और स्पर्श के पर्यायों से षट्स्थानपतित होता है। इसी प्रकार दशगुण काले तक के पुद्गल के विषय में भी समझ लेना चाहिए। संख्यातगुण काले पुद्गल का कथन भी इसी प्रकार करना चाहिए, परन्तु विशेषता यह कि उसे स्वस्थान में द्विस्थापतित कहना चाहिए, अर्थात् या तो संख्यातभाग हीन कृष्ण होता है अथवा संख्यातगुण कृष्ण होता है, यदि अधिक हो

પુદ્ગલથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય થાય છે. પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ ષટસ્થાન પતિત થાય છે. અવગાહનાથી ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે, સ્થિતિની અપેક્ષાએ ચતુઃ-સ્થાન પતિત થાય છે, કૃષ્ણવર્ણના પર્યાયોથી તુલ્ય હોય છે, કેમકે બન્નેમાં કૃષ્ણવર્ણનો એક એક ગુણ અર્થાત્ અંશ જ મળી આવે છે. શેષ વર્ણ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે. એજ પ્રકારે દશ ગુણ કાળા સુધીના પુદ્ગલોના વિષયમાં પણ સમજી લેવું જોઈએ સંખ્યાતગુણ કાળા પુદ્ગલનું કથન પણ આજ પ્રકારે કરવુ જોઈએ, પરન્તુ વિશેષતા એ છે કે તેને સ્વસ્થાનમા દ્વિસ્થાન પતિત કહેવું જોઈએ, અર્થાત અગર તો સંખ્યાત ભાગહીન કૃષ્ણ હોય છે અથવા સંખ્યાત ગુણ કૃષ્ણ હોય છે. જો અધિક હોય

'एवं असंखिज्जगुणकालएवि' एवम्-एकगुणकालकवदेव असंख्येयगुणकालकोऽपि पुद्गलो वक्तव्यः किन्तु-'णवरं सट्ठाणे चउट्ठाणवडि' नवरम्-पूर्वापेक्षया विशेषस्तु स्वस्थाने चतुस्थानपतितो भवति, संख्यातासंख्यातभागगुणहानि वृद्धिसंभवात्, 'एवं अणंतगुणकालए वि' एवम् एकगुणकालक पुद्गलकवदेव अनन्तगुणकालकोऽपि पुद्गलो वक्तव्यः किन्तु 'णवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए' नवरम् पूर्वापेक्षया विशेषस्तु स्वस्थाने-स्वस्थानापेक्षया षट्स्थानपतितो भवति अनन्तगुणकालक पुद्गलस्य अनन्तासंख्यातसंख्यातभागगुणहानिवृद्धिसंभवात् 'एवं जहा कालवण्णस्स वत्तव्वया भणिया तहा सेसाणवि वण्णगंधरसफासाणं वत्तव्वया भाणियव्वा जाव अणंतगुणलुक्खे' एवम्-पूर्वोक्तरीत्या यथा कृष्णवर्णस्य वक्तव्यता भणिता तथा शेषाणामपि वर्णगन्धरसस्पर्शानां वक्तव्यता भणितव्या यावद्-लोहित हरित पीतशुक्लवर्णादीनाम् एकादि-अनन्तगुणरूक्षपर्यन्तानां वक्तव्यता वक्तव्येत्याशयः ॥सूत्र० १३॥

तो संख्यातभागगुण अधिक अथवा असंख्यातगुण अधिक होता है। इसी प्रकार असंख्यातगुण काले पुद्गल के संबंध में भी कहना चाहिए। किन्तु उसमें विशेषता यह हैं कि वह स्वस्थान में चतुःस्थानपतित होता है। अनन्तगुण काले पुद्गल की वक्तव्यता भी ऐसी ही हैं, परन्तु उसमें विशेषता यह है कि वह स्वस्थान में अर्थात् कृष्ण वर्ण की अपेक्षा षट्स्थानपतित हीनाधिक होता है क्योंकि अनन्त गुण काले एक पुद्गल में दूसरा अनन्त गुण काला पुद्गल अनन्तभागहीन, असंख्यातभाग हीन, संख्यातभाग हीन संख्यातगुण हीन, असंख्यात गुण हीन और अनन्तगुण हीन हो सकता है और यदि अधिक हो तो इसी प्रकार अधिक भी हो सकता है। जैसे कृष्ण वर्ण की वक्तव्यता कही, वैसे

તો સંખ્યાત ભાગ અધિક અથવા સંખ્યાત ગુણ અધિક હોય છે એ પ્રકારે અસંખ્યાત ગુણ કાળા પુદ્ગલના સમ્બન્ધમા પણ કહેવું જોઇએ. કિન્તુ તેમા વિશેષતા એ છે કે તે સ્વસ્થાનમાં ચતુસ્થાન પતિત થાય છે. અનન્ત ગુણ ગુણ કાળા પુદ્ગલની વકતવ્યતા પણ એવી જ છે, પરન્તુ તેમાં વિશેષતા એ છે કે તે સ્વસ્થાનમાં અર્થાત્ કૃષ્ણ વર્ણની અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાન પતિત હીનાધિક થાય છે, કેમકે અનન્ત ગુણ કાળા એક પુદ્ગલમાં બીજા અનન્ત ગુણ કાળા પુદ્ગલ અનન્ત ભાગહીન, અસંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ગુણહીન, અસંખ્યાત ગુણહીન અને અનન્ત ગુણહીન થઇ શકે છે-અને જો અધિક હોય તો એ ચારે પ્રકારે અધિક પણ થઇ શકે છે. જેમ કૃષ્ણ વર્ણની

मूलम्–जहन्नोगाहणगाणं भंते! दुपएसियाणं पुच्छा, गोयमा! अणंता पज्जवा पण्णत्ता, से केणट्ठेणं भंते! एवं वुच्चइ–जहण्णोगाहणगाणं दुपएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता? गोयमा! जहण्णोगाहणए, दुपएसिए खंधे जहण्णोगाहणस्स दुपएसियस्स खंधस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले, पएसट्ठयाए तुल्ले, ओगाहणट्ठयाए तुल्ले ठिईए चउट्ठाणवडिए, कालवण्ण-पज्जवेहिं छट्ठाणवडिए; सेस वण्णगंधरसपज्जवेहिं छट्ठाण-वडिए, सीयउसिणणिद्धलुक्खफासपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए, उक्कोसोगाहणए वि एवं चेव, अजहण्णमणुक्कोसोगाहणओ नत्थि जहण्णोगाहणयाणं भंते! तिपएसियाणं पुच्छा, गोयमा! अणंता पज्जवा पण्णत्ता, से केणट्ठेणं भंते! एवं वुच्चइ–जह-ण्णोगाहणगाणं तिपएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता? गोयमा! जहा दुपएसिए जहण्णोगाहणए, उक्कोसोगाहणए वि एवं चेव, एवं अजहण्णमणुक्कोसोगाहणए वि, जहण्णोगा-हणयाणं भंते! चउपएसियाणं पुच्छा, गोयमा! जहा जहन्नो-गाहणए दुपएसिए तहा जहण्णोगाहणए चउप्पएसिए, एवं जहा उक्कोसोगाहणए दुपएसिए तहा उक्कोसोगाहणए चउप्पए सिए, वि, एवं अजहण्णमणुक्कोसोगाहणए वि चउप्पएसिए, णवरं ओगाहणट्ठयाए सिय हीणे सिय तुल्ले सिय अब्भहिए, जइ हीणे पएसहीणे, अह अब्भहिए पएस अब्भहिए। एवं जाव दस पएसिए णेयव्वं, णवरं अजहमणुक्कोसोगाहणए पएस

ही शेष वर्णों की गंधों की, रसों की और स्पर्शों की भी समझ लेनी चाहिए, यावत् अनन्तगुण रूक्ष तक इसी प्रकार कहना चाहिए ॥१३॥

વક્તવ્યતા કહી તેવી જ શેષવર્ણોની, ગંધોની, રસોની અને સ્પર્શોની પણ સમજી લેવી જોઈએ યાવત્ અનન્ત ગુણ રૂક્ષ સુધી એ પ્રકારે કહેવું જોઈએ ॥ ૧૩ ॥

परिवुड्ढी कायव्वा, जाव दस पएसियस्स सत्त पएसा परिवड्ढिज्जंति, जहण्णोगाहणगाणं भंते! संखेज्जपएसियाणं पुच्छा, गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता? से केणट्ठेणं भंते! एवं वुच्चइ–जहण्णोगाहणगाणं संखेज्जपएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता? गोयमा! जहण्णोगाहणए संखेज्जपएसिए जहण्णोगाहणगस्स संखिज्जपएसियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले, पएसट्ठयाए दुट्ठाणवडिए, ओगाहणट्ठयाए तुल्ले, ठिईए चउट्ठाणवडिए, वण्णाइचउफासपज्जवेहि य छट्ठाणवडिए, एवं उक्कोसोगाहणए वि, अजहण्णमणुक्कोसोगाहणए वि एवं चेव, णवरं सट्ठाणे दुट्ठाणवडिए, जहण्णोगाहणगाणं भंते! असंखिज्जपएसियाणं पुच्छा, गोयमा! अणंता पज्जवा पण्णत्ता, से केणट्ठेणं भंते! एवं वुच्चइ–जहण्णोगाहणगाणं असंखेज्जपएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता? गोयमा! जहण्णोगाहणए असंखिज्जपएसिए खंधे जहण्णोगाहणगस्स असंखिज्जपएसियस्स खंधस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले, पएसट्ठयाए, चउट्ठाणवडिए, ओगाहणट्ठयाए, तुल्ले ठिईए चउट्ठाणवडिए, वण्णाइउवरिल्ल फासेहि य छट्ठाणवडिए एवं उक्कोसोगाहणए वि, अजहण्णमणुक्कोसोगाहणए वि एवं चेव, नवरं सट्ठाणे चउट्ठाणवडिए, जहण्णोगाहणगाणं भंते! अणंतपएसियाणं पुच्छा, गोयमा! अणंता पज्जवा पण्णत्ता? से केणट्ठेणं भंते! एवं वुच्चइ–जहण्णोगाहणगाणं अणंतपएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता? गोयमा! जहण्णोगाहणए अणंतपएसिए खंधे जहण्णोगाहणगस्स अणंतपएसियस्स खंधस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले, पएसट्ठयाए छट्ठाणवडिए, ओगाहणट्ठयाए तुल्ले, ठिईए चउट्ठाणवडिए, वण्णाइउवरिल्ल चउफासेहिं छट्ठाणवडिए, उक्कोसोगाहणए वि एवं चेव, नवरं ठिईए

वि तुल्ले, अजहण्णमणुक्कोसोगाहणगाणं भंते ! अणंतपएसियाणं पुच्छा, गोयमा! अणंता पज्जवा पण्णत्ता, से केणट्ठेणं भंते! एवं वुच्चइ-अजहण्णमणुक्कोसोगाहणगाणं अणंतपएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता? गोयमा! अजहण्णमणुक्कोसोगाहणए अणंतपएसिए खंधे अजहण्णमणुक्कोसोगाहणगस्स अणंतपएसियस्स खंधस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले, पएसट्ठयाए छट्ठाणवडिए, ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए, ठिईए चउट्ठाणवडिए वण्णाइ अट्ठफासेहिं छट्ठाणवडिए, जहण्णठिइयाणं भंते! परमाणुपोग्गलाणं पुच्छा, गोयमा! जहण्णठिइयाणं परमाणुपुग्गलाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता। से केणट्ठेणं भंते! एवं वुच्चइ-जहण्णठिइयाणं परमाणुपोग्गलाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता? गोयमा! जहण्णठिइए परमाणुपोग्गले जहण्णठिइयस्स परमाणुपोग्गलस्स दव्वयाए तुल्ले, पएसट्ठयाए तुल्ले, ओगाहणट्ठयाए तुल्ले, ठिईए तुल्ले, वण्णाइदुफासेहि य छट्ठाणवडिए, एवं उक्कोसठिइए वि, अजहण्णमणुक्कोसठिइए वि एवं चेव, नवरं ठिईए चउट्ठाणवडिए. जहण्णठिइयाणं दुपएसियाणं पुच्छा, गोयमा! अणंता पज्जवा पण्णत्ता, से केणट्ठेणं गोयमा! वुच्चइ-जहण्णठिइयाणं दुपएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता? गोयमा! जहण्णठिइए दुपएसिए जहण्णठिइयस्स दुपएसियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले, पएसट्ठयाए तुल्ले, ओगाहणट्ठयाए सिय हीणे सिय तुल्ले सिय अब्भहिए, जइ हीणे पएसहीणे, अह अब्भहिए, पएसअब्भहिए, ठिईए तुल्ले, वण्णाइ चउफासेहिं य छट्ठाणवडिए, एवं उक्कोसठिइए वि. अजहण्णमणुक्कोसठिइए वि एवं चेव. नवरं ठिईए चउट्ठाणवडिए, एवं जाव दस पएसिए, नवरं पएसपरिवुड्ढी कायव्वा, ओगाहणट्ठयाए तिसु वि गमएसु जाव दस पएसिए एवं पएसा परिवड्ढिज्जंति, जहण्णठिइयाणं भंते! संखेज्जपएसियाणं

पुच्छा, गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता, से केणट्ठेणं भंते ! एवंवुच्चइ–जहण्णठिइयाणं संखेज्जपएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णठिइए संखेज्जपएसिए खंधे जहण्णठिइयस्स संखिज्जपएसियस्स खंधस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले, पएसट्ठयाए दुट्ठाणवडिए, ओगाहणट्ठयाए दुट्ठाणवडिए, ठिईए तुल्ले, वण्णाई चउफासेहि य छट्ठाणवडिए, एवं उक्कोसठिइए वि अजहण्णमणुक्कोसठिइए वि एवं चेव, नवरं ठिईए चउट्ठाणवडिए, जहण्णठिइयाणं असंखेज्जपएसियाणं पुच्छा, गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता, से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ–जहण्णठिइयाणं असंखेज्जपएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णठिईए असंखेज्जपएसिए जहण्णठिइयस्स असंखेज्जपएसियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले, पएसट्ठयाए चउट्ठाणवडिए ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए, ठिईए तुल्ले वण्णाइ उवरिल्ल चउफासेहि य छट्ठाणवडिए, एवं उक्कोसठिइए वि, अजहण्णमणुक्कोसठिईए एवं चेव, णवरं ठिईए चउट्ठाणवडिए, जहण्णठिइयाणं अणंतपएसियाणं पुच्छा, गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता, से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ–जहण्णठिइयाणं अणंतपएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णठिइयस्स अणंतपएसियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले, पएसट्ठयाए छट्ठाणवडिए, ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए, ठिईए तुल्ले, वण्णाइ अट्ठफासेहि य छट्ठाणवडिए, एवं उक्कोसठिइए वि, अजहण्णमणुक्कोसठिइए वि एवं चेव, नवरं ठिइए, चउट्ठाणवडिए, ॥सू० १४॥

द्विप्रदेशिकादि वक्तव्यता

शब्दार्थ–(जहण्णोगाहणगाणं भंते ! दुपएसियाणं पुच्छा ?) हे भग-

દ્વિપ્રદેશિક આદિ વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ–(जहण्णोगाहणगाणं भंते ! दुपएसियाणं पुच्छा) હે ભગવન્ જઘન્ય -

छाया—जघन्यावगाहनकानां भदन्त ! द्विप्रदेशिकानां पृच्छा, गौतम ! अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, तत् केनार्थेन भदन्त, एवमुच्यते—जघन्यावगाहनको द्विप्रदेशिकः स्कन्धो जघन्यावगाहनकस्य द्विप्रदेशिकस्य स्कन्धस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः प्रदेशार्थतया तुल्यः अवगाहनार्थतया तुल्यः, स्थित्या चतुस्थानपतितः कृष्णवर्णपर्यवैः षट्स्थापतितः शेषवर्णगन्धरसपर्यवैः षट्स्थानपतितः, शीतोष्णस्निग्ध रूक्ष स्प-

वन् ! जघन्य अवगाहना वाले द्विप्रदेशी पुद्गलों के संबंध में प्रश्न ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चई—जहण्णोगाहणगाणं दुपएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! किस कारण ऐसा कहा गया है कि जघन्य अवगाहना वाले द्विप्रदेशी पुद्गलों के अनन्त पर्याय हैं ? (गोयमा ! जहण्णोगाहणए दुपसिए खंधे जहण्णोगाहणस्स दुपएसियस्स खंधस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) हे गौतम ! जघन्य अवगाहना वाला द्विप्रदेशी स्कंध जघन्य अवगाहना वाले द्विप्रदेशी स्कंध से द्रव्य को दृष्टि से तुल्य है (पएसट्ठयाए तुल्ले) प्रदेशों की अपेक्षा तुल्य है (ओगाहणट्ठयाए तुल्ले) अवगाहना की अपेक्षा तुल्य है (ठिईए चउट्ठाणवडिए स्थिति से चतुःस्थानपतित है (कालवण्णपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए) काले वर्ण के पर्यायों से षट्स्थानपतित होता है (सेसवण्णगंधरस पज्जवेहिं छट्ठाणवडिए) शेष वर्ण, गंध, रस के पर्यायों से षट्स्थानपतित (सीय—उसिण-णिद्ध—लुक्खफासपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए) शीत, उष्ण, स्निग्ध और रूक्ष स्पर्शों से षट्स्थानपतित होता है

અવગાહનાવાળા દ્વિપ્રદેશી પુદ્ગલોના સમ્બન્ધમાં પ્રશ્ન ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ—जहण्णोगाहणगाणं दुपएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) હે ભગવન્ ! શા કારણે એવું કહ્યું કે જઘન્ય અવગાહનાવાળા દ્વિપ્રદેશી પુદ્ગલોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ? (गोयमा ! जहण्णोगाहणए दुपएसिए खंधे जहण्णोगाहणस्स दुपएसियस्स खंधस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અવગાહના વાળા દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધ જઘન્ય અવગાહનાવાળા દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે (पएसट्ठयाए तुल्ले) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (ओगाहणट्ठयाए तुल्ले) અવગાહનાની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (ठिईए चउट्ठाणवडिए) સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન પતિત છે (कालवण्ण पज्जवेहिं छट्ठाणवडिए) કાળા વર્ણના પર્યાયથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે (सेस वण्णगंधरसपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए) શેષ વર્ણ, ગંધ, રસના પર્યાયોથી ષટસ્થાન પતિત થાય છે (सीय उसिण णिद्ध लुक्खफासपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए) શીત, ઉષ્ણ, સ્નિગ્ધ અને રૂક્ષ સ્પર્શોથી ષટસ્થાન પતિત થાય છે (से तेणट्ठेणं गोयमा ! एवं वुच्चइ—

शपर्यवैः षट्स्थानपतितः तत् तेनार्थेन गौतम ! एवम् उच्यते—जघन्यावगाहनकानां द्विप्रदेशिकानां पुद्गलानां अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, उत्कृष्टावगाहनकोऽपि एवञ्चैव अजघन्यानुत्कृष्टावगाहनको नास्ति जघन्यावगाहनकानां भदन्त ! त्रिप्रदेशिकानां पृच्छा, गौतम ! अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते-जघन्यावगाहनकानां त्रिप्रदेशिकानामनन्ताः पर्यवाः, प्रज्ञप्ताः? गौतम ! यथा द्विप्रदेशिको जघन्यावगाहनकः, उत्कृष्टावगाहनकोऽपि एवञ्चैव, एवं अजघन्यानुत्कृष्टावगाहनकोऽपि, जघन्यावगाहनकानां भदन्त ! चतुः प्रदेशी-

---

(से तेणट्ठेणं गोयमा ! एवं वुच्चइ-जहण्णोगाहणगाणं पोग्गलाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता) इस कारण से हे गौतम ! ऐसा कहा है कि जघन्य अवगाहना वाले पुद्गलों के अनन्त पर्याय हैं

(उक्कोसोगाहणए वि एवं चेव) उत्कृष्ट अवगाहना वाला भी ईसी प्रकार (अजहण्णमणुक्कोसोगाहणओ नत्थि) मध्यम अवगाहना वाला द्विप्रदेशी स्कंध नहीं होता

(जहण्णोगाहणयाणं भंते ! तिपएसियाणं पुच्छा ?) हे भगवन् ! जघन्य अवगाहना वाले त्रिप्रदेशी पुद्गलों की पृच्छा ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-जहण्णोगाहणगाणं तिपएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता?) किस कारण से हे भगवन् ! ऐसा कहा है कि जघन्य अवगाहना वाले त्रिप्रदेशी पुद्गलों के अनन्त पर्याय कहे हैं ? (गोयमा ! जहा दुपएसिए जहण्णोगाहणए उक्कोसोगाहणए वि एवं चेव) हे गौतम ! जैसे जघन्य अवगाहना वाला द्विप्रदेशी वैसा ही जघन्य अवगाहना वाला और

जहण्णोगाहणयाणं पोग्गलाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) એ કારણથી હે ગૌતમ ! એવું કહ્યું છે કે જઘન્ય અવગાહનાવાળા પુદ્ગલોના અનન્ત પર્યાય છે (उक्कोसोगाहणए वि एवं चेव) ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા પણ એ પ્રકારે (अजहण्णमणुक्कोसोगाहणओ नत्थि) મધ્યમ અવગાહના વાળા દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધ નથી હોતા

(जहण्णोगाहणयाणं भंते ! तिपएसियाणं पुच्छा ?) હે ભગવન્ ! જઘન્ય અવગાહનાવાળા ત્રિપ્રદેશી પુદ્ગલોની પૃચ્છા (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ जहण्णोगाहणगाणं तिपएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) શા કારણે હે ભગવન્ ! એવું કહ્યું છે કે જઘન્ય અવગાહનાવાળા ત્રિપ્રદેશી પુદ્ગલોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ? (गोयमा ! जहा दुपएसिए जहण्णोगाहणए उक्कोसोगाहणए वि एवं चेव) હે ગૌતમ ! જેમ જઘન્ય અવગાહનાવાળા દ્વિપ્રદેશી તેમજ જઘન્ય અવગાહના વાળા અને ઉત્કૃષ્ટ અવ-

कानां पृच्छा, गौतम ! यथा जघन्यावगाहनको द्विप्रदेशिकस्तथा जघन्यावगाहनकश्चतुः प्रदेशिकः एवं यथा उत्कृष्टावगाहनको द्विप्रदेशिकस्तथा उत्कृष्टावगाहनकश्चतुः प्रदेशिकोऽपि, एवम्—अजघन्यानुत्कृष्टावगाहनकोऽपि चतुःप्रदेशिकः, नवरम् अवगाहनार्थतया स्यादहीनः, स्यात् तुल्यः, स्यादभ्यधिकः, यदा हीनः प्रदेश हीनः, अथाभ्यधिकः प्रदेशाभ्यधिकः, एवं यावद् दशप्रदेशिको ज्ञातव्यः, नवरम्

उत्कृष्ट अवगाहना वाला त्रिप्रदेशी (एवं अजहण्णमणुक्कोसोगाहणए वि) इसी प्रकार मध्यम अवगाहना वाला भी

(जहण्णोगाहणयाणं भंते ! चउपसियाणं पुच्छा ?) हे भगवन् ! जघन्य अवगाहना वाले चौप्रदेशी के पर्यायों के विषय में प्रश्न ? (गोयमा ! जहा जहण्णोगाहणए दुपएसिए तहा चउप्पएसिए) हे गौतम ! जैसे जघन्य अवगाहना वाला द्विप्रदेशी उसी प्रकार चतुःप्रदेशी (एवं जहा उक्कोसोगाहणए दुपएसिए तहा उक्कोसोगाहणए चउप्पएसिए वि) इस प्रकार जैसा उत्कृष्ट अवगाहना वाला द्विप्रदेशी वैसा उत्कृष्ट अवगाहना वाला चतुःप्रदेशी (एवं अजहण्णमणुक्कोसोगाहणए वि चउप्पएसिए) इसी प्रकार मध्यम अवगाहना वाला चौप्रदेशी भी (नवरं ओगाहणट्ठयाए सिय हीणे सिय तुल्ले सिय अब्भहिए) विशेष यह कि अवगाहना से कदाचित् हीन, कदाचित् तुल्य और कदाचित् अधिक होता है (जइ हीणे पएसहीणे) यदि हीन हो तो प्रदेशहीन (अह अब्भहिए पएसअब्भहिए) अगर अधिक हो तो प्रदेशाधिक (एवं जाव दसपएसिए णेयव्वं) इस प्रकार यावत् दशप्रदेशी समझना चाहिए

ગાહના વાળા ત્રિપ્રદેશી (एवं अजहण्णमणुक्कोसोगाहणए वि) એજ રીતે મધ્યમ અવગાહના વાળા પણ

(जहण्णोगाहणयाणं भंते ! चउपएसियाणं पुच्छा) હે ભગવન્ ! જઘન્ય અવગાહનાવાળા ચાર પ્રદેશીના પર્યાયના વિષયમા પ્રશ્ન ? (गोयमा ! जहा जहण्णोगाहणए दुपएसिए तहा चउपएसिए) હે ગૌતમ ! જેમ જઘન્ય અવગાહનાવાળા દ્વિપ્રદેશી એજ રીતે ચતુઃપ્રદેશી (एवं जहा उक्कोसोगाहणए चउपएसिए वि) એ રીતે જેમ ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા દ્વિપ્રદેશી તેમજ ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના વાળા ચતુઃપ્રદેશી (एवं अजहण्णमणुक्कोसोगाहणए वि चउपएसिए) એ રીતે મધ્યમ અવગાહનાવાળા ચાર પ્રદેશી પણ (नवरं ओगाहणट्ठयाए सिय हीणे सिय तुल्ले सिय अब्भहिए) વિશેષ એ કે અવગાહનાથી કદાચિત્ હીન, કદાચિત્ તુલ્ય અને કદાચિત્ અધિક થાય છે (जइ हीणे पएसहीणे) જો હીન હોય તો પ્રદેશ હીન (अह अब्भहिए पएस अब्भहिए) અગર અધિક તો પ્રદેશાધિક (एवं

—अजघन्यानुत्कृष्टावगाहनके प्रदेशपरिवृद्धिः कर्त्तव्या यावद् दशप्रदेशिकस्य सप्त-प्रदेशाः परिवर्द्धिष्यन्ते जघन्यावगाहनकानां भदन्त ! संख्येयप्रदेशिकानां पृच्छा, गौतम ! अनन्ताः, पर्यवाः प्रज्ञप्ताः तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते—जघन्यावगाहनकानां संख्येयप्रदेशीकानां अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ! गौतम ! जघन्यावगाहनकः संख्येयप्रदेशिको जघन्यावगाहनकस्य संख्येयप्रदेशिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः प्रदेशार्थतया द्विस्थानपतितः अवगाहनार्थतया तुल्यः स्थित्या चतुःस्थानपतितः,

---

(णवरं अजहण्णुक्कोसोगाहणए पएसवुड्ढी कायव्वा) विशेष यह कि मध्यम अवगाहना वाले में एक-एक प्रदेश की वृद्धि करना चाहिए (एवं जाव दसपएसियस्स सत्तपएसा परिवड्ढिज्जंति) इस प्रकार यावत् दशप्रदेशी के सात प्रदेश बढते हैं

(जहण्णोगाहणगाणं भंते ! संखेज्जपएसियाणं पुच्छा ?) हे भगवन् ! जघन्य अवगाहना वाले संख्यात प्रदेशी पुद्गलों की पृच्छा ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ—जहण्णोगाहणगाणं संखेज्जपएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) किस कारण से हे भगवन् ! ऐसा कहा है कि जघन्य अवगाहना वाले संख्यात प्रदेशी पुद्गलों के अनन्त पर्याय कहे हैं ? (गोयमा ! जहण्णोगाहणए संखेज्जपएसिए जहण्णोगाहणगस्स संखिज्जपएसियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) हे गौतम जघन्य अवगाहना वाला एक संख्यात प्रदेशी पुद्गल दूसरे जघन्य अवगाहना वाले संख्यात प्रदेशी पुद्गल

जाव दस पएसिए णेयव्व) એ પ્રકારે યાવત્ દશ પ્રદેશી સમજવા જોઇએ (णवरं अजहण्णुक्कोसोगाहणए पएसवुड्ढी कायव्वा) વિશેષ એ કે મધ્યમ અવગાહના વાળામા એક એક પ્રદેશની વૃદ્ધિ કરવી જોઇએ (एवं जाव दसपएसियस्स सत्त पएसा परिवड्ढिज्जंति) એ રીતે યાવત્ દશ પ્રદેશીના સાત પ્રદેશ વધે છે (जहण्णोगाहणगाणं भंते ! संखेज्जपएसियाणं पुच्छा ?) હે ભગવન્ જઘન્ય અવગાહનાવાળા સંખ્યાત પ્રદેશી પુદ્ગલોની પૃચ્છા ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चई—जहण्णोगाहणगाणं संखेज्जपएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता) શા કારણે હે ભગવન્ ! એવું કહ્યુ છે કે જઘન્ય અવગાહનાવાળા સંખ્યાત પ્રદેશી પુદ્ગલોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ? (गोयमा ! जहण्णोगाहणए संखेज्जपएसिए जहण्णोगाहणस्स संखिज्जपएसियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અવગાહનાવાળા એક સંખ્યાત પ્રદેશી પુદ્ગલ બીજા જઘન્ય અવગાહનાવાળા સંખ્યાત પ્રદેશી પુદ્ગલોથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે (पएसट्ठयाए दुट्ठाणवडिए) પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ દ્વિસ્થાન પતિત

वर्णादिभिश्चतुः स्पर्शपर्यवैश्च षट्स्थानपतितः एवं उत्कृष्टावगाहनकोऽपि, अजघन्यानुत्कृष्टावगाहनकोऽपि एवञ्चैव,नवरं स्वस्थाने द्विस्थानपतितः, जघन्याव-गाहनकानां भदन्त! असंख्येयप्रदेशिकानां पृच्छा, गौतम! अनंताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः तत् केनार्थेन भदन्त! एवमुच्यते जघन्यावगाहनकानामसंख्येयप्रदेशिकानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः गौतम! जघन्यावगाहनकः असंख्येयप्रदेशिकः स्कन्धो जघन्याव-गाहनकस्य असंख्येयप्रदेशिकस्य स्कन्धस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः प्रदेशार्थतया चतुः

से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य है (पएसट्ठयाए दुट्ठाणवडिए) प्रदेशों की दृष्टि से द्विस्थानपतित (ओगाहणट्ठयाए तुल्ले) अवगाहना की अपेक्षा से तुल्य (ठिईए चउट्ठाणवडिए) स्थिति से चतुःस्थान पतित (वण्णाइ चउप्फासपज्जवेहि य छट्ठाणवडिए) वर्णादि से तथा चार स्पर्श के पर्यायों से षट्स्थानपतित (एवं उक्कोसोगाहणए वि इसी प्रकार उत्कृष्ट अवगाहना वाला भी (अजहण्णमणुक्कोसोगाहणए वि एवं चेव) मध्यम अवगाहना वाला भी इसी प्रकार (णवरं सट्ठाणे दुट्ठाणवडिए) विशेष यह कि स्वस्थान में वह द्विस्थानपतित है

(जहण्णोगाहणगाणं भंते! असंखिज्जपएसियाणं पुच्छा?) हे भग-वन्! जघन्य अवगाहना वाले असंख्यात प्रदेशी स्कंधों की पृच्छा? (गोयमा! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) हे गौतम! अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्ठेणं भंते! एवं वुच्चइ-जहण्णोगाहणगाणं असंखेज्जपएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता?) हे भगवन्! किस कारण ऐसा कहा कि जघन्य अवगाहना वाले असंख्यातप्रदेशी स्कंधों के अनन्त पर्याय कहे हैं? (गोयमा! जहण्णोगाहणए असंखिज्जपएसिए खंधे जहण्णोगाह-

---

(ओगाहणट्ठयाए तुल्ले) અવગાહનાની અપેક્ષાએ તુલ્ય (ठिईए चउट्ठाणवडिए) સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાનપતિત (वण्णाइ चउफासपज्जवेहिय छट्ठाणवडिए) વર્ણાદિથી તથા ચાર સ્પર્શના પર્યાયોથી ષટસ્થાન પતિત (एवं उक्कोसोगाहणए वि) એજ પ્રકાર ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા પણ (अजहण्णमणुक्कोसोगाहणए वि एव चेव) મધ્યમ અવગાહનાવાળા પણ આ પ્રકારે (णवरं सट्ठाणे दुट्ठाणवडिए) વિશેષ એ કે સ્વસ્થાનમાં તે દ્વિસ્થાન પતિત છે.

(जहण्णोगाहणगाणं भंते! असंखिज्जपएसियाणं पुच्छा?) હે ભગવન્! જઘન્ય અવગાહનાવાળા અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધોની પૃચ્છા? (गोयमा! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) હે ગૌતમ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (से केणट्ठेणं भंते! एवं वुच्चइ-जहण्णोगाहणगाणं असंखेज्जपएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता) હે ભગવન્! શા કારણે એમ કહ્યું કે જઘન્ય અવગાહનાવાળા અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે? (गोयमा! जहण्णोगाहणए असंखिज्ज पए

स्थानपतितः, अवगाहनार्थतया तुल्यः, स्थित्या चतुःस्थानपतितः वर्णादिभिरुपरितनस्पर्शैश्च षट्स्थानपतितः एवमुत्कृष्टावगाहनकोऽपि, अजघन्यानुत्कृष्टावगाहनकोऽपि एवञ्चैव, नवरं स्वस्थाने चतुःस्थानपतितः जघन्यावगाहनकानां भदन्तः ! अनन्तप्रदेशिकाना पृच्छा, गौतम ! अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः तत् केनार्थेन भदन्तः एवमुच्यते– जघन्यावगाहनकानामनन्तप्रदेशिकानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ता ?

णगस्स असंखिज्जपएसियस्स खंधस्स दव्वट्टयाए तुल्ले) हे गौतम ! जघन्य अवगाहना वाला असंख्यातप्रदेशी स्कंध जघन्य अवगाहना वाले असंख्यातप्रदेशी स्कंध से द्रव्य की द्रष्टि से तुल्य (पएसट्टयाए चउट्टाणवडिए) प्रदेशों की अपेक्षा से चतुःस्थानपतित (ओगाहणट्टयाए तुल्ले) अबगाहना से तुल्य (ठिईए चउट्टाणवडिए) स्थिति से चतुःस्थान पतित (वण्णाइ उवरिल्लफासेहिं य छट्टाणवडिए) वर्णादि से तथा उपर के चार स्पर्शों से षट्स्थानपतित (एवं उक्कोसोगाहणए वि) इसी प्रकार उत्कृष्ट अवगाहना वाला भी (अजहण्णमणुक्कोसोगाहणए वि एवं चेव) मध्यम अवगाहना वाला भी इसी प्रकार (नवरं सट्टाणे चउट्टणवडिए) विशेषता यह कि स्वस्थान में चतुःस्थानपतित

(जहण्णोगाहणगाणं भंते ! अणंतपएसियाणं पुच्छा ?) हे भगवन ! जघन्य अवगान वाले अनन्त प्रदेशी स्कंधों की पृच्छा ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्टेणं भंते एवं वुच्चइ–जहण्णोगाहणगाणं अणंतपएसियाणं अणंता पज्जवा

सिए खंधे जहण्णोगाहणगस्स असंखिज्जपएसियस्स खंधस्स दव्वट्टयाए तुल्ले) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અવગાહનાવાળા અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધ જઘન્ય અવગાહના વાળા અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય (पएसट्टयाए चउट्टाण वडिए) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત (ओगाहणट्टयाए तुल्ले) અવગાહનાથી તુલ્ય (ठिईए चउट्टाणवडिए) સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન પતિત (वण्णाइ उवरिल्लफासेहिय छट्टाणवडिए) વર્ણાદિથી તથા ઊપરના ચાર સ્પર્શોથી ષટ્સ્થાન પતિત (एवं उक्कोसोगाहणए वि) એ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા પણ (अजहण्ण मणुक्कोसोगाहणए वि एवं चेव) મધ્યમ અવગાહના વાળા પણ એજ રીતે (नवरं सट्टाणे चउट्टाण वडिए) વિશેષતા એ કે સ્વસ્થાનમાં ચતુ.સ્થાન પતિત છે

(जहण्णोगाहणगाणं भंते ! अणंतपएसियाणं पुच्छा ?) હે ભગવન્ ! જઘન્ય અવગાહનાવાળા અનન્ત પ્રદેશી સ્કધોની પૃચ્છા ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (से केणट्ठेण भंते ! एवं वुच्चइ जहण्णोगाहणगाणं अणंतपएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता) હે ભગવન્ ! શા કારણે એવું કહેવાય છે કે જઘન્ય અવગાહનાવાળા અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધોમા અનન્ત

गौतम ! जघन्यावगनकोऽनन्तप्रदेशिकः स्कन्धो जघन्यावगाहनकस्य अनन्त प्रदेशिकस्य स्कन्धस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया षट्स्थानपतितः, अवगाहनार्थतया तुल्यः स्थित्या चतुःस्थानपतितः, वर्णादिभिरुपरितनचतुःस्पर्शैः षट्स्थानपतितः, उत्कृष्टावगाहनकोऽपि एवञ्चैव, नवरम्-स्थित्या तुल्यः अजघन्यानुत्कृष्टावगानकानां भदन्त ! अनन्तप्रदेशिकानां पृच्छा, गौतम ! अनन्ता पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते अजघन्यानुत्कृष्टावगाहनकानामनन्तप्रदेशिकानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः' गौतम ! अजघन्यानुत्कृष्टावगाहन

पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! किसकारण ऐसा कहा जाता है कि जघन्य अवगाहना वाले अनन्त प्रदेशी स्कंधों के अनन्त पर्याय हैं ? (गोयमा ! जहण्णोगाहणए अणंतपएसिए खंधे जहण्णोगाहणगस्स अणंतपएसियस्स खंधस्स दव्वट्टयाए तुल्ले) हे गौतम ! जघन्य अवगाहना वाला अनन्तप्रदेशी स्कंध जघन्य अवगाहना वाले अनन्तप्रदेशी स्कंध से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य है (पएसट्टयाए छट्ठाणवडिए) प्रदेशों की अपेक्षा से षट्स्थानपतित है (ओगाहणट्ठयाए तुल्ले) अवगाहना की अपेक्षा से तुल्य है (ठिईए चउट्ठाणवडिए) स्थिति से चतुःस्थानपतित है (वण्णाइउवरिल्लचउफासेहिं छट्ठाणवडिए) वर्णादि से तथा ऊपर के चार स्पर्शों से षट्स्थानपतित है (उक्कोसोगाहणए वि एवं चेव) उत्कृष्ट अवगाहना वाला भी इसी प्रकार (नवरं ठिईए वि तुल्ले) विशेष यह कि स्थिति से वह तुल्य है

(अजहण्णमणुक्कोसोगाहणगाणं भंते ! अणंतपएसियाणं पुच्छा ?) हे भगवन् ! मध्यम अवगाहना वाले अनन्तप्रदेशी स्कंधों के पर्यायों

પર્યાય છે ? (ગોયમા ! જહણ્ણોગાહણએ અણંતપએસિએ ખંધે જહણ્ણોગાહણગસ્સ અણંતપએસિયસ્સ ખંધસ્સ દવ્વટ્ઠયાએ તુલ્લે) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અવગાહનાવાળા અનન્તપ્રદેશી સ્કન્ધ જઘન્ય અવગાહનાવાળા અનન્તપ્રદેશી સ્કન્ધથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે (પએસટ્ઠયાએ છટ્ઠાણવડિએ) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાન પતિત છે (ઓગાહણટ્ઠયાએ તુલ્લે) અવગાહનાની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (ઠિઈએ ચઉટ્ઠાણવડિએ) સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન પતિત છે (વણ્ણાઇ ઉવરિલ્લ ચઉફાસેહિં છટ્ઠાણવડિએ) વર્ણાદિથી તથા ઉપરના ચાર સ્પર્શોથી ષટ્સ્થાન પતિત છે (ઉક્કોસોગાહણ વિ એવં ચેવ) ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા પણ એજ પ્રકારે (નવરં ઠિઈએ વિ તુલ્લે) વિશેષ એ કે સ્થિતિથી પણ તે તુલ્ય છે

(અજહણ્ણ મણુક્કોસોગાહણગાણં ભંતે ! અણંતપએસિયાણં પુચ્છા ?) હે ભગવન્ ! મધ્યમ અવગાહનાવાળા અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધોના પર્યાયોની પૃચ્છા ?

कोऽनन्तप्रदेशिकः स्कन्धः अजघन्यानुत्कृष्टावगाहनकस्य अनन्तप्रदेशिकस्य स्कन्धस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया षट्स्थानपतितः, अवगाहकार्थतया चतुः-स्थानपतितः, स्थित्या चतुःस्थानपतितः, वर्णादिभिरष्टस्पर्शैः षट्स्थानपतितः, जघन्यस्थितिकानां भदन्त ! परमाणुपुद्गलानां पृच्छा, गौतम ! अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते—जघन्यस्थितिकानां परमाणुपुद्गला-नामनन्ताः, पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जघन्यस्थितिकः परमाणुपुद्गलो जघन्य-

---

की पृच्छा ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ अजहण्णमणुक्कोसो-गाहणगाणं अणंतपएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! किसकारण ऐसा कहा कि मध्यम अवगाहना वाले अनन्तप्रदेशी स्कंधों के अनन्त पर्याय कहे है ? (गोयमा ! अजहण्णमणुक्कोसोगाहणए अणंतपएसिए खंधे अजहण्णमणुक्कोसोगाहणगस्स अणंतपएसियस्स खंधस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) मध्यम अवगाहना वाला अनन्तप्रदेशी स्कंध मध्यम अवगाहना वाले अनन्त प्रदेशी स्कंध से द्रव्य से तुल्य (पएस-ट्ठयाए छट्ठाणवडिए) प्रदेशों से षट्स्थानपतित (ओगाहणट्ठयाए चउ-ट्ठाणवडिए) अवगाहना से चतुस्थानपतित (ठिईए चउट्ठाणवडिए) स्थिति से चतुस्थानपतित (वण्णाइ अट्ठफासेहिं छट्ठाणवडिए) वर्णादि से तथा आठ स्पर्शों से षट्स्थानपतित

(जहण्णठिइयाणं भंते ! परमाणुपोग्गलाणं पुच्छा ?) हे भगवन् ! जघन्य स्थितिक परमाणुपुद्गलों के कितने पर्याय हैं ? (गोयमा ! अणंता

(गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-अजहण्णमणुक्कोसोगाहणगाणं अणंतपएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) હે ભગવન્ શા કારણે એવું કહ્યું કે મધ્યમ અવગાહનાવાળા અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ? (गोयमा ! अजहण्ण-मणुक्कोसोगाहणए अणंतएपसिए खंधे अजहण्णमणुक्कोसोगाहणगस्स अणंतएपसियस्स खंधस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) મધ્યમ અવગાહનાવાળા અનન્ત પ્રદેશી સ્કંધ મધ્યમ અવગાહનાવાળા અનન્ત પ્રદેશી સ્કંધથી દ્રવ્ય દૃષ્ટિએ તુલ્ય (पएसट्ठयाए छट्ठाण-वडिए) પ્રદેશી ષટસ્થાન પતિત (ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) અવગાહનાથી ચતુ સ્થાન પતિત (ठिईए चउट्ठाणवडिए) સ્થિતિથી ચતુ સ્થાન પતિત (वण्णाइ अट्ठफासेहिं छट्ठाण वडिए) વર્ણાદિથી તથા આઠ સ્પર્શોથીષટસ્થાન પતિત

(जहण्णठिइयाणं भंते ! परणाणुपोग्गलाणं पुच्छा ?) હે ભગવન્ ! જઘન્ય સ્થિતિક પરમાણુ પુદ્ગલોના કેટલા પર્યાય છે ? (गोयमा ! अणंता पज्जा पण्णत्ता) હે ગૌતમ !

स्थितिकस्य परमाणुपुद्गलस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया तुल्यः, स्थित्या तुल्यः, वर्णादिभिः द्विस्पर्शाभ्याञ्च षट्स्थानपतितः, एवमुत्कृष्टस्थितिकोऽपि, अजघन्यानुत्कृष्टस्थितिकोऽपि एवञ्चैव, नवरम्-स्थित्या चतुःस्थानपतितः, जघन्यस्थितिकानां द्विप्रदेशिकानां पृच्छा गौतम ! अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते-जघन्यस्थि-

---

पज्जवा पण्णत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय हैं (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-जहण्णठिइयाणं परमाणुपुग्गलाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! किस कारण से ऐसा कहा जाता है कि जघन्य स्थिति वाले परमाणुपुद्गलों के अनन्त पर्याय हैं ? (गोयमा ! जहण्णठिइए परमाणु-पोग्गले जहण्णाठिइयस्स परमाणुपोग्गलस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) गौतम ! जघन्य स्थिति वाला परमाणुपुद्गल दूसरे जघन्य स्थिति वाले परमाणुपुद्गल से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य (पएसट्ठयाए तुल्ले) प्रदेश से तुल्य (ओगाहणट्ठयाए तुल्ले) अवगाहना से तुल्य (ठिइए तुल्ले) स्थिति से तुल्य (वण्णाइदुफासेहि य) वर्णादि तथा दो स्पर्शों से (छट्ठाणवडिए) षट्स्थानपतित (एवं उक्कोसठिइए वि) इसी प्रकार उत्कृष्ट स्थिति वाला भी (अजहण्णमणुक्कोसठिइए वि एवं चेव) मध्यम स्थिति वाला भी इसी प्रकार (नवरं ठिईए चउट्ठाणवडिए) विशेष यह कि स्थिति से चतुस्थानपतित है

(जहण्णठिइयाणं दुपएसियाणं पुच्छा ?) जघन्य स्थिति वाले द्विप्रदेशी स्कंधों के पर्यायों की पृच्छा ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता)

અનન્ત પર્યાય છે (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ जहण्णठिइयाणं परमाणुपुग्गलाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) હે ભગવન્ ! શા કારણે એમ કહેવાય છે કે જઘન્ય-સ્થિતિવાળા પરમાણુ પુદ્ગલોના અનન્ત પર્યાય છે ? (गोयमा ! जहण्णठिईए परमाणुपोग्गले जहण्णठिइयस्स परमाणुपोग्गलस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) હે ગૌતમ ! જઘન્ય સ્થિતિવાળા પરમાણુ પુદ્ગલ બીજા જઘન્ય સ્થિતિવાળા પરમાણુ પુદ્ગલથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય (पएसट्ठाए तुल्ले) પ્રદેશોથી તુલ્ય (ओगाहणट्ठयाए तुल्ले) અવગાહનાથી તુલ્ય (ठईए तुल्ले) સ્થિતિથી તુલ્ય (वण्णाई दुफासेहिय) વર્ણાદિથી તથા બે સ્પર્શોથી (छट्ठाणवडिए) ષટ્સ્થાન પતિત (एवं उक्कोसठिइए वि) એવી જ રીતે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા પણ (अजहण्ण मणुक्कोसठिइए वि एवं चेव) મધ્યમ અવગાહનાવાળા પણ એ જ રીતે (नवरं ठिईए चउट्ठाणवडिए) વિશેષ એ કે સ્થિતિથી ચતુ સ્થાન પતિત છે

(जहण्णठिइयाणं दुपएसियाणं पुच्छा ?) જઘન્ય સ્થિતિવાળા દ્વિપ્રદેશી સ્કંધોના પર્યાયોની પૃચ્છા ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) હે ગૌતમ !

तिकानां द्विप्रदेशिकानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जघन्यस्थितिको द्विप्रदेशिको जघन्यस्थितिकस्य द्विप्रदेशिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थापेक्षया तुल्यः, अवगाहनार्थतया स्याद्धीनः, स्यात्तुल्यः स्यादभ्यधिकः यदा हीनः, प्रदेशहीनःअथाभ्यधिकः प्रदेशाभ्यधिकः, स्थित्या तुल्यः, वर्णादिभिश्चतुःस्पर्शैश्च षट्स्थानपतितः, एवम् उत्कृष्टस्थितिकोऽपि, अजघन्यानुत्कृष्टस्थितिकोऽपि एवञ्चैव, नवरम् स्थित्या चतुस्थानपतितः एवं यावद्-दशप्रदेशिकः, नवरं प्रदेशपरिवृद्धिः कर्त्तव्या, अवगाहनार्थतया त्रिष्वपि गमकेषु यावद् दश प्रदेशिके एवं

हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्टेणं भंते ! एवं वुच्चइ-जहण्णठिइयाणं दुपएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) किस कारण से हे भगवन् ! ऐसा कहा है कि जघन्य स्थिति वाले द्विप्रदेशी स्कंधों के अनन्त पर्याय हैं (गोयमा ! जहण्णठिइए दुपएसिए जहण्णठिइयस्स दुपएसियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) हे गौतम ! जघन्य स्थितिक द्विप्रदेशी जघन्य स्थितिक द्विप्रदेशी से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य है (पएसट्ठयाए तुल्ले) प्रदेशों की अपेक्षा तुल्य है (ओगाहणट्ठयाए सिय हीणे सिय तुल्ले सिय अब्भहिए) अवगाहना से कदाचित् हीन, कदाचित् तुल्य और कदाचित् अधिक होता है (जइ हीणे पएसहीणे) यदि हीन हो तो एक प्रदेशहीन होता है (अह अब्भहिए पएसअब्भहिए) अगर अधिक है तो एक-प्रदेशाधिक होता है (ठिईए तुल्ले) स्थिति से तुल्य (वण्णाइचउफासेहि य छट्ठाणवडिए) वर्णादि से तथा चार स्पर्शो से षटस्थानपतित (एवं उक्कोस ठिईए वि) इसी प्रकार उत्कृष्ट स्थिति वाला भी (अजहण्णमणुक्कोसठिइए वि एवं) अजघन्य-अनुत्कृष्ट अर्थात् मध्यम स्थिति

અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ जहण्णठिइयाणं दुपएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता) શા કારણે હે ભગવન્ ! એવુ કહ્યું કે જઘન્ય સ્થિતિવાળા દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધોના અનન્ત પર્યાય છે ? (गोयमा ! जहण्ण ठिइए दुपएसिए जहण्णठिइयस्स दुपएसियस्स दव्वट्ठयाए तुल्लो) હે ગૌતમ ! જઘન્ય સ્થિતિક દ્વિપ્રદેશી જઘન્ય સ્થિતિક દ્વિપ્રદેશીથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (पएसट्ठाए तुल्लो) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (ओगाहणट्ठयाए सिय हीणे सिय तुल्ले सिय अब्भहिए) અવગાહનાથી કદાચિત્ હીન, કદાચિત્ તુલ્ય, અને કદાચિત્ અધિક થાય છે (अह अब्भहिए पएस अब्भहिए) અગર અધિક છે તો એક પ્રદેશાધિક થાય છે (ठिइए तुल्लो) સ્થિતિથી તુલ્ય (वण्णाइ चउफासेहि य छट्ठाणवडिए) વર્ણાદિથી તથા ચાર સ્પર્શોથી ષટસ્થાન પતિત (एवं उक्कोसठिइए वि) એ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા પણ (अजहण्णमणुक्कोसठिइए वि एवं चेव)

प्रदेशाः परिवर्द्धिष्यन्ते, जघन्यस्थितिकानां भदन्त ! संख्येयप्रदेशिकानां पृच्छा, गौतम ! अनन्ता पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते- जघन्यस्थितिकानां संख्येयप्रदेशिकानामनन्ता, पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जघन्यस्थितिकः संख्येयप्रदेशिकः स्कन्धो जघन्यस्थितिकस्य संख्येयप्रदेशिकस्य स्कन्धस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया द्विस्थानपतितः अवगाहनार्थतया द्विस्थानपतितः

भी इसी प्रकार (नवरं ठिईए चउट्ठाणवडिए) विशेष यह कि स्थिति से चतुःस्थानपतित है (एवं जाव दसपएसिए) इसी प्रकार यावत् दश प्रदेशी (नवरं पएसवुड्ढी कायव्वा) विशेषता यह कि प्रदेशों की वृद्धि करनी चाहिए (ओगाहणट्ठयाए तिसु वि गमेसु जाव दसपएसिए एवं) अवगाहना के तीनों गमों में दशप्रदेशी स्कंध तक ऐसा ही कहना चाहिए (पएसा परिवड्ढिज्जंति) प्रदेशों की वृद्धि हो जाती है

(जहण्णठिइयाणं भंते ! संखेज्जपएसियाणं पुच्छा ?) हे भगवन् ! जघन्य स्थिति वाले संख्यातप्रदेशी स्कंधों के पर्याय कितने कहे हैं ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-जहण्णठिइयाणं संखेज्जपएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! किस कारण से ऐसा कहा जाता है कि जघन्यस्थितिक संख्यातप्रदेशी स्कंधों के अनन्त पर्याय कहे हैं ? (गोयमा ! जहण्णठिइए संखेज्जएसिए खंधे जहण्णठिइयस्स संखिज्जपएसियस्स खंधस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) हे गौतम ! जघन्य स्थिति वाला

અજઘન્ય અનુત્કૃષ્ટ અર્થાત્ મધ્યમ સ્થિતિવાળા પણ એ પ્રકારે (नवरं ठिईए चउट्ठाण वडिए) વિશેષ એ કે સ્થિતિથી ચતુ.સ્થાન પતિત છે (एवं जाव दस पएसिए) એ પ્રકારે યાવત્ દશ પ્રદેશી (नवरं पएस वुड्ढि कायव्वा) વિશેષતા એ કે પ્રદેશોથી વૃદ્ધિ કરવી જોઈએ (ओगाहणट्ठयाए तिसु वि गमेसु जाव दस पएसिए एवं) અવગાહનાના ત્રણે ગમોમાં દશ પ્રદેશી સ્કન્ધ સુધી એવું જ કહેવું જોઈએ (पएसा परिवड्ढिज्जंति) પ્રદેશોની વૃદ્ધિ થઇ જાય છે

(जहण्णठिइयाणं भंते ! संखेज्जपएसियाणं पुच्छा ?) હે ભગવન્ ! જઘન્ય સ્થિતિવાળા સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધોના પર્યાય કેટલા કહ્યા છે ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-जहण्णठिइयाणं संखेज्जपएसिण अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) હે ભગવન્ ! શા કારણે એમ કહેવાય છે કે જઘન્ય સ્થિતિક સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ? (गोयमा ! जहण्णठिइए संखेज्जपएसिए खन्धे जहण्णठिइयस्स संखिज्जपएसियस्स खंधस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) હે ગૌતમ ! જઘન્ય સ્થિતિવાળા સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધ બીજા જઘન્ય સ્થિતિવાળા સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધથી

स्थित्या तुल्यः वर्णादिभिश्चतुःस्पर्शैश्च षट्स्थानपतितः एवमुत्कृष्टस्तिकोऽपि अजघन्यानुत्कृष्टस्थितिकोऽपि एवञ्चेव, नवरं स्थित्या चतुःस्थानपतितः, जघन्यस्थितिकानाम् असंख्येयप्रदेशिकानाम् पृच्छा, गौतम ! अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते जघन्य स्थितिकानामसंख्येयप्रदेशिकानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम : जघन्यस्थितिकः असंख्येयप्रदेशिको

संख्यातप्रदेशी स्कंध दूसरे जघन्य स्थिति वाले संख्यातप्रदेशी स्कंध से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य (पएसट्ठयाए दुट्ठाणवडिए) प्रदेशों की दृष्टि से द्विस्थानपतित (ओगाहणट्ठयाए दुट्ठाणवडिए) अवगाहना से द्विस्थानपतित (ठिईए तुल्ले) स्थिति से तुल्य (वण्णाइ चउफासेहि य छट्ठाण वडिए) वर्णादि से तथा चार स्पर्शों से षट्स्थानपतित है (एवं उक्कोसठिइए वि) इसी प्रकार उत्कृष्ट स्थिति वाला भी (अजहण्णमणुक्कोसठिइए एवं चेव) मध्यम स्थिति वाला भी इसी प्रकार (नवरं ठिईए चउट्ठाणवडिए) विशेष यह कि स्थिति से चतुःस्थानपतित है

(जहण्णठिइयाणं असंखेज्जपएसियाणं पुच्छा) हे भगवन् ! जघन्य स्थितिवाले असंख्यातप्रदेशी स्कंधों के कितने पर्याय है ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ–जहण्णठिइयाणं असंखेज्जपएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता) हे भगवन् ! किस कारण से ऐसा कहा जाता है कि जघन्यस्थितिक असंख्यातप्रदेशी स्कंधों के अनंत पर्याय कहे हैं। (गोयमा ! जहण्णठिइए असंखेज्जपएसिए जहण्णठिइयस्स असंखेज्ज-

---

द्रव्यनी દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે (पएसट्ठयाए दुट्ठाणवडिए) પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ દ્વિસ્થાન પતિત (ठिईए तुल्लो) સ્થિતિથી તુલ્ય (वण्णाइ चउफासेहिय छट्ठाणवडिए) વર્ણાદિથી તથા ચાર સ્પર્શોથી ષટસ્થાન પતિત છે (एवं उक्कोसठिइए वि) એ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા પણ (अजहण्णमणुक्कोसठिइए एवं चेव) મધ્યમ સ્થિતિવાળા પણ એજ પ્રકારે (नवरं ठिईए चउट्ठाणवडिए) વિશેષ એ છે કે સ્થિતિથી ચતુ.સ્થાન પતિત છે

(जहण्णठिइयाणं असंखेज्जपएसियाणं पुच्छा ?) હે ભગવન્ ! જઘન્ય સ્થિતિવાળા અસખ્યાત પ્રદેશી સ્નન્ધોના કેટલા પર્યાય છે ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહેલા છે (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ–जहण्णठिइयाणं असंखेज्जपएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता) હે ભગવન્ ! શા કારણે એવું કહેવાય છે કે જઘન્ય સ્થિતિક અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (गोयमा ! जहण्णठिइए असंखेज्जपएसिए

जघन्यस्थितिकस्य असंख्येयप्रदेशिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया चतुः-स्थानपतितः अवगाहनार्थतया चतुःस्थानपतितः, स्थित्या तुल्यः, वर्णादिभिः, उपरितन चतुःस्पर्शैश्च षट्स्थानपतितः, एवम् उत्कृष्टस्थितिकोऽपि अजघन्यानुत्कृष्टस्थितिक एवञ्चेव, नवरम् स्थित्या चतुःस्थानपतितः जघन्यस्थितिकानाम नन्तप्रदेशिकानां पृच्छा, गौतम ! अनन्ता पर्यवाः प्रज्ञप्ताः तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते–जघन्यस्थितिकानामनन्तप्रदेशिकानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जघन्यस्थितिकोऽनन्तप्रदेशिको जघन्यस्थितिकस्य अनन्तप्रदेशिकस्य

पएसियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) हे गौतम ! जघन्य स्थिति वाला असंख्यातप्रदेशी स्कंध जघन्य स्थितिवाले असंख्यातप्रदेशी स्कंध से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य है (पएसट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) प्रदेशों की अपेक्षा चतुःस्थानपतित (ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) अवगाहना से चतुः-स्थानपतित (ठिईए तुल्ले) स्थिति से तुल्य (वण्णाइ उवरिल्लचउफासेहि य छट्ठाणवडिए) वर्णादि से तथा ऊपर के चार स्पर्शों से षट्स्थान-पतित है (एवं उक्कोसठिइए वि) इसी प्रकार उत्कृष्टस्थितिवाला भी (अजहण्णमणुक्कोसठिइए एवं चेव) मध्यमस्थितिवाला भी इसी प्रकार (नवरं ठिईए चउट्ठाणवडिए) विशेषता यह कि स्थिति से चतुःस्थानपतित होता है ।

(जहण्णठिइयाणं अणंयपएसियाणं पुच्छा ?) हे भगवन् ! जघन्य स्थितिवाले अनन्तप्रदेशी स्कंधो के कितने पर्याय है ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्ठेणं भंते एवं वुच्चइ–जहण्णठिइयाणं अणंतपएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?

जहण्णठिइयस्स असंखेज्जपएसियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) હે ગૌતમ ! જઘન્ય સ્થિતિ-વાળા અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધ જઘન્ય સ્થિતિવાળા અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (पएसट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત (ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) અવગાહનાથી ચતુઃસ્થાન પતિત (ठिईए तुल्ले) સ્થિતિથી તુલ્ય (वण्णाइ उवरिल्ल चउफासेहिय छट्ठाणवडिए) વર્ણાદિથી તથા ઉપરના ચાર સ્પર્શોથી ષટ્સ્થાન પતિત છે (एवं उक्कोसठिइए वि) એ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા પણ (अजहण्णमणुक्कोसठिइए एवं चेव) મધ્યમ સ્થિતિવાળા પણ એજ રીતે (नवरं ठिईए चउट्ठाणवडिए) વિશેષતા એ કે સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે.

(जहण्णठिइयाणं अणंतपएसियाणं पुच्छा ?) જઘન્ય સ્થિતિવાળા અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધોના કેટલા પર્યાય છે ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ जहण्णठिइयाणं अणंत

द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया षट्स्थानपतितः, अवगाहनार्थतया चतुःस्थानपतितः, स्थित्या तुल्यः, वर्णादिभिः, अष्टस्पर्शैश्च षट्स्थानपतितः, एवमुत्कृष्टास्थितिकोतिकोऽपि, अजघन्यानुत्कृष्टस्थितिकोऽपि एवञ्चैव, नवरं स्थित्या चतुःस्थानपतितः।

टीका–अथ जघन्यावगाहनकानां द्विप्रदेशिकादिस्कन्धानां पर्यवान प्ररूपयितुमाह–'जहण्णोगाहणगाणं भंते ! दुपएसियाणं पुच्छा ?' गौतमः पृच्छति–

हे भगवन् ! किस कारण ऐसा कहा है कि जघन्य स्थिति वाले अनन्तप्रदेशी स्कंधों के अनन्त पर्याय हैं ? (गोयमा ! जहण्णठिइए अणंतपएसिए जहण्णठिइयस्स अणंतपएसियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) हे गौतम ! जघन्य स्थिति वाला अनन्तप्रदेशी स्कंध जघन्य स्थिति वाले अनन्तप्रदेशी स्कंध से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य है (पएसट्ठयाए छट्ठाणवडिए) प्रदेशों की अपेक्षा षट्स्थानपतित (ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) अवगाहना की अपेक्षा से चतुःस्थानपतित (ठिईए तुल्ले) स्थिति से तुल्य (वण्णाइअट्ठफासेहि य छट्ठाणवडिए) वर्णादि से तथा आठ स्पर्शों से षट्स्थानपतित होता है (एवं उक्कोसठिइए वि) इसी प्रकार उत्कृष्ट स्थिति वाला भी इसी प्रकार (नवरं ठिईए चउट्ठाणवडिए) विशेषता यह कि स्थति की अपेक्षा चतुःस्थानपतित होता है।

टीकार्थ–अब द्विप्रदेशी आदि स्कंधों की जघन्य उत्कृष्ट मध्यम अवगाहना, स्थिति आदि के आधार पर उनके पर्यायों की प्ररूपणा की जाती है–

पएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता) હે ભગવન્ ! શા કારણે એવું કહ્યું છે કે જઘન્ય સ્થિતિવાળા અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ? (गोयमा ! जहण्णठिइए अणंतपएसिए जहण्णठिइयस्स अणंतपएसियस्स दव्वट्ठयाए तुल्लो) હે ગૌતમ ! જઘન્ય સ્થિતિવાળા અનંત પ્રદેશી સ્કન્ધ જઘન્ય સ્થિતિવાળા અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (पएसट्ठयाए छट्ठाणवडिए) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાન પતિત છે (ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) અવગાહનાથી અપેક્ષાએ ચતુ સ્થાન પતિત (ठिईए तुल्लो) સ્થિતિથી તુલ્ય (वण्णाइ अट्ठफासेहिंय छट्ठाणवडिए) વર્ણાદિથી તથા આઠ સ્પર્શોથી ષટ્સ્થાન પતિત છે (एवं उक्कोसठिइए वि) એ રીતે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા પણ (अजहण्णमणुक्कोसठिइए वि एवं चेव) મધ્યમ સ્થિતિવાળા પણ એજ પ્રકારે (नवरं ठिइए चउट्ठाणवडिए) વિશેષ એ કે સ્થિતિથી અપેક્ષાએ ચતુ સ્થાન પતિત થાય છે.

ટીકાર્થ–હવે દ્વિપ્રદેશી આદિ સ્કધોની જઘન્ય, ઉત્કૃષ્ટ મધ્યમ અવગાહના, સ્થિતિ આદિના આધાર પર તેમના પર્યાયોની પ્રરૂપણા કરાય છે

हे भदन्त ! जघन्यावगाहनकानां द्विप्रदेशिकानां स्कन्धानां कियन्तः पर्यवः प्रज्ञप्ताः ? इति पृच्छा, भगवान् आह–'गोयमा !' हे गौतम ! 'अणंता पज्जवा पण्णत्ता' जघन्यावगाहनकानां द्विप्रदेशिकानां स्कन्धानां अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः गौतमः पृच्छति–'से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ–जहण्णोगाहणगाणं दुपएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?' हे–भदन्त–तत्–अथ–केनार्थेन कथं तावद्, एवम्–उक्त-रीत्या, उच्यते यत्–जघन्यावगाहनकानां द्विप्रदेशिकानां स्कन्धानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति, भगवान् आह–'गोयमा !' हे गौतम ! 'जहण्णोगाहणए दुपएसिए खंधे' जघन्यावगाहनको द्विप्रदेशिकः स्कन्धः 'जहण्णोगाहणस्स दुपएसियस्स खंधस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले' जघन्यवगाहनकस्य द्विप्रदेशिकस्य स्कन्धस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, 'पएसट्ठयाए तुल्ले' प्रदेशार्थतया तुल्यो भवति, उभयोरपि द्विप्रदेशिकतया प्रदेशापेक्षया तुल्यत्वं भवति, उभयोश्च जघन्यावगाहनकतया अवगाहना

गौतमस्वामी प्रश्न करते हैं–हे भगवन् ! जघन्य अवगाहना वाले द्विप्रदेशी स्कंधों के पर्यायों की पृच्छा ? अर्थात् उनके कितने पर्याय हैं ?

भगवान् ! उत्तर देते हैं–हे गौतम ! जघन्य अवगाहना वाले द्वि-प्रदेशी स्कंधों के अनन्त पर्याय हैं।

गौतम–हे भगवन् ! किस हेतु से ऐसा कहा जाता है कि जघन्य अवगाहना वाले द्विप्रदेशी स्कंधों के अनन्त पर्याय हैं ?

भगवन–हे गौतम ! जघन्य अवगाहना वाला एक द्विप्रदेशी स्कंध जघन्य अवगाहना वाले दूसरे द्विप्रदेशी स्कंध से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य है, प्रदेशों की अपेक्षा भी तुल्य ही होता है, दोनों जघन्य अव-गाहना वाले होने से अवगाहना की दृष्टि से भी तुल्य होते हैं। किन्तु

શ્રીગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે–હે ભગવન્ ! જઘન્ય અવગાહનાવાળા દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધોના પર્યાયોની પૃચ્છા ? અર્થાત્ તેમના કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છેઃ–હે ગૌતમ ! જઘન્ય અવગાહનાવાળા દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધોના અનન્ત પર્યાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી–હે ભગવન્ ! શા હેતુથી એમ કહેવાય છે કે જઘન્ય અવગાહનાવાળા દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધોના અનન્ત પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ઃ–હે ગૌતમ ! જઘન્ય અવગાહનાવાળા એક દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધ જઘન્ય અવગાહનાવાળા બીજા દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે, પ્રદેશોની અપેક્ષાએ પણ તુલ્ય જ થાય છે, બન્ને જઘન્ય અવગાહના વાળા હોવાથી અવગાહનાની દૃષ્ટિએ પણ તુલ્ય થાય છે, કિન્તુ સ્થિતિની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન

पेक्षयापि तुल्यत्वं भवति, किन्तु 'ठिईए चउट्ठाणवडिए' स्थित्या अवस्थानापेक्षया चतुःस्थानपतितो भवति, तदभिलापस्तु-असंख्येयभागहीनो वा संख्येयभागहीनो वा संख्येयगुणहीनो वा असंख्येयगुणहीनो वा भवति असंख्येयभागाभ्यधिको वा संख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयगुणाभ्यधिकोवा असंख्येयगुणाभ्यधिको वा भवति, इति बोध्यः, 'कालवण्णपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए' कृष्णवर्णपर्यवैः षट्स्थान-पतितोभवति' तदभिलापोऽपि अनन्तभागानन्तगुणहीनाधिकाभ्यां सह पूर्वोक्तचतु-ष्टय संमेलनेन स्वयमूहनीयः, 'सेस वण्णगंधरसपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए' शेषवर्णगंध रसपर्यवैः षट्स्थानपतितो भवति, 'सीयउसिणणिद्धलुक्खफासपज्जवेहिं छट्ठाणव डिए'शीतोष्णस्निग्धरूक्षस्पर्शपर्यवैः षट्स्थापतितो भवति' जघन्यावगाहनके द्विप्र-देशिकस्कन्धेषु एतेषामेव चतुर्णांस्पर्शपर्यवानां संभवात् तदन्येषां कर्कशादि चतुः-स्पर्शपर्यवानां तत्रासंभवात्' प्रकृतमुपसंहरन्नाह-'से तेणट्ठेणं गयोमा ! एवं वुच्चइ

स्थिति की अपेक्षा से चतुस्थानपतित होते हैं, अर्थात् असंख्यातभाग हीन, संख्यातभागहीन संख्यातगुणहीन अथवा असंख्यातगुणहीन होते हैं, अगर अधिक हो तो असंख्यातभाग अधिक, संख्यातभाग अधिक, संख्यातगुण अधिक अथवा असंख्यातगुण अधिक होता है। कृष्ण वर्ण के पर्यायों से षट्स्थानपतित होता हैं। उन षट्स्थानों का कथन पूर्ववत् समझ लेना चाहिए। शेष वर्णों गंधों रसों की अपेक्षा भी षट्स्थानपतित होता है। शीत, उष्ण स्निग्ध और रूक्ष, इन चार स्पर्शों की अपेक्षा भी षट्स्थानपतित होता है जघन्य अवगाहना वाले द्विप्रदेशी स्कंधों में यही चार स्पर्श पाये जाते हैं। इनके अतिरि-क्त कर्कश आदि चार स्पर्श नहीं होते। अब उपसंहार करते हैं, इस

પતિત થાય છે. અર્થાત અસંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ભાગહીન સંખ્યાતગુણ હીન અથવા અસંખ્યાત ગુણહીન થાય છે, અગર અધિક હોય તો અસંખ્યાત ભાગ અધિક સંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ગુણ અધિક અથવા અસંખ્યાત ગુણ અધિક થાય છે. કૃષ્ણ વર્ણના પર્યાયોથી ષટસ્થાન પતિત થાય છે. એ ષટસ્થા-નોનું કથન પૂર્વવત સમજી લેવું જોઈએ. શેષ વર્ણો, ગંધો, રસોની અપેક્ષાએ પણ ષટસ્થાન પતિત થાય છે. શીત, ઉષ્ણ, સ્નિગ્ધ અને રૂક્ષ, એ ચાર સ્પર્શોની અપેક્ષાએ પણ ષટસ્થાન પતિત થાય છે. જઘન્ય અવગાહનાવાળા દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધોમાં આજ ચાર સ્પર્શ મળી આવે છે. તેમના સિવાય કર્કશ આદિ ચાર સ્પર્શ નથી હોતા. હવે ઉપસંહાર કરે છે-એ કારણે હે ગૌતમ ! એવું કહે-વાય છે કે જઘન્ય અવગાહનાવાળા દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધોના અનન્ત પર્યાય કહેલા છે.

–हे गौतम ! तत्–अथ' तेनार्थेन' एवम्–उक्तरीत्या उच्यते यत्–'जहण्णोगाहणगाणं दुपएसियाणं पोग्गलाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता' जघन्यावगाहनकानाम् एकाकाश प्रदेशावगाहनवताम् द्विप्रदेशिकानां पुद्गलानाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति, 'उक्कोसोगाहणए्वि एवं चेव' उत्कृष्टावगाहनकोऽपि द्विप्रदेशिकः पुद्गलस्कन्धः, एवञ्चैव–जघन्यावगाहनकद्विप्रदेशिकपुद्गलस्कन्धवदेवावसेयः, किन्तु 'अजहण्णमणुक्कोसोगाहणओ नत्थि' अजघन्यानुत्कृष्टावगाहनकः–मध्यमावगाहनको द्विप्रदेशिकः पुद्गलस्कन्धो नास्ति द्विप्रदेशिकस्य पुद्गलस्कन्धस्य जघन्यावगाहना एकप्रदेशात्मिका भवति, उत्कृष्टावगाहनातु द्विप्रदेशात्मिका भवति, तयोरपान्तराला भावेन मध्यमावगाहनाया अभावात्, गौतमः पृच्छति–'जहण्णोगाहणयाणं भंते ! तिपएसियाणं पुच्छा' हे भदन्त ! जघन्यावगाहनकानाम् एकाकाशप्रदेशावगाहनामित्यर्थः त्रिप्रदेशिकानां पुद्गलस्कन्धानां कियन्तः पर्यवाः

कारण हे गौतम ! ऐसा कहा जाता है कि जघन्य अवगाहना वाले द्विप्रदेशी स्कंधों के अनन्त पर्याय कहे गए हैं ।

उत्कृष्ट अवगाहना वाले द्विप्रदेशी स्कंध की प्ररूपणा भी इसी प्रकार करना चाहिए, मध्यम अवगाहना वाला द्विप्रदेशी स्कंध होता ही नहीं है क्योंकि दो परमाणुओं का पिण्ड द्विप्रदेशी स्कंध कहलाता है । उसकी अवगाहना या तो आकाश के एक प्रदेश में होगी अथवा अधिक से अधिक दो अकाश प्रदेशों में होगी । एक प्रदेश में जो अवगाहना होती है वह जघन्य अवगाहना है और दो प्रदेशों में जो अवगाहना हैं, वह उत्कृष्ट है । इन दोनों के बीच की कोई अवगाहना नहीं हो सकती, अतएव मध्यम अवगाहना का अभाव है ।

गौतम–हे भगवन् ! जघन्य अवगाहना वाले अर्थात् आकाश के एक प्रदेश में रहे हुए त्रिपदेशी स्कंध के पर्याय कितने हैं ?

ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધની પ્રરૂપણા પણ એજ પ્રકારે કરવી જોઇએ. મધ્યમ અવગાહનાવાળા દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધ હોતા જ નથી, કેમકે બે પરમાણુઓનો પિંડ દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધ કહેવાય છે. તેમની અવગાહના આકાશના એક પ્રદેશમા થશે અથવા અધિક બે આકાશ પ્રદેશમાં થશે એક પ્રદેશમાં જે અવગાહના થાય છે તે જઘન્ય અવગાહના છે. અને બે પ્રદેશોમાં જે અવગાહના છે, તે ઉત્કૃષ્ટ છે. એ બન્નેની વચ્ચેની કોઇ અવગાહના નથી થઇ શકતી, તેથી જ મધ્યમ અવગાહનાનો અભાવ છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી–હે ભગવન્ ! જઘન્ય અવગાહનાવાળા અર્થાત્ આકાશના એક પ્રદેશમાં રહેલા ત્રિપ્રદેશી સ્કન્ધના પર્યાય કેટલા ?

प्रज्ञप्ताः ? इति पृच्छा, भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?' जघन्यावगाहनकानां त्रिप्रदेशिकपुद्गलस्कंधानाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः । गौतमः पृच्छति-'से केणट्टेणं भंते ! एवं वुच्चइ-जहण्णोगाहणगाणं तिपएसियाणं 'अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?' हे भदन्त ! तत्-अथ, केनार्थेन-कथं तावत्-एवम्-उक्तरीत्या, उच्यते यत्-जघन्यावगाहनकानां त्रिप्रदेशिकाना पुद्गल स्कन्धाना मनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'जहा दुपएसिए जहण्णोगाहणए' यथा द्विप्रदेशिकपुद्गलस्कन्धो जघन्याअवगाहनकः प्रतिपादितः तथा त्रिप्रदेशिकः पुद्गलस्कन्धोऽपि जघन्यावगाहनकः प्रतिपत्तव्यः 'उक्कोसोगाहणएवि एवं चेव' एवं उत्कृष्टावगाहनकोऽपि एवमेव आकाशस्य त्रिप्रदेशावगाहनकोऽपीत्यर्थः त्रिप्रदेशिकः पुद्गल स्कन्धः एवञ्चैव-जघन्यावगाहनक द्विप्रदेशिक पुद्गल स्कन्धवदेवावसेयः, 'एवं अजहण्णमणुक्कोसोगाहणएवि' एवम्-उक्तरीत्या, अजघन्यानुत्कृष्टावगाहनकोऽपि त्रिप्रदेशिकः पुद्गलस्कन्धः जघ-

---

भगवान्-हे गौतम ! अनन्त पर्याय हैं ।

गौतम-हे भगवन् ! किस कारण ऐसा कहा गया कि जघन्य अवगाहना वाले त्रिप्रदेशी स्कंधों के कितने पर्याय हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! जघन्य अवगाहना वाला एक त्रिप्रदेशी स्कंध दूसरे जघन्य अवगाहना वाले त्रिप्रदेशी स्कंध से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य है, इत्यादि प्ररूपणा द्विप्रदेशी स्कंध के समान ही समझना चाहिए ।

उत्कृष्ट अवगाहना वाला अर्थात् आकाश के तीन प्रदेशों में स्थित त्रिप्रदेशी स्कंध भी इसी प्रकार समझ लेना चाहिए । मध्यम अवगाहना वाले त्रिप्रदेशी स्कंध की प्ररूपणा भी जघन्य अवगाहना वाले द्विप्रदेशी स्कंध के समान ही समझना चाहिए, त्रिप्रदेशी पुद्गल

શ્રી ભગવાન્.-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-ભગવન્ ! એમ શા કારણે કહેવાયુ કે જઘન્ય અવગાહનાવાળા ત્રિ પ્રદેશી સ્કન્ધોના અનન્ત પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય અવગાહનાળા એક ત્રિપ્રદેશી સ્કન્ધ બીજા જઘન્ય અવગાહનાવાળા ત્રિપ્રદેશી સ્કન્ધથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે, ઇત્યાદિ પ્રરૂપણા દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધના સમાન જ સમજી લેવી જોઇએ.

ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા અર્થાત્ આકાશના ત્રણ પ્રદેશોમાં સ્થિત ત્રિપ્રદેશી સ્કન્ધ પણ એજ પ્રકારે સમજી લેવા જોઇએ. મધ્યમ અવગાહનાવાળા ત્રિપ્રદેશી સ્કન્ધની પ્રરૂપણા પણ જઘન્ય અવગાહનાવાળા દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધના સમાન સમજવી જોઈએ. ત્રિપ્રદેશી પુદ્ગલ સ્કન્ધની જઘન્ય અવગાહના એક આકાશ પ્રદેશમાં,

न्यावगाहनक द्विप्रदेशिक पुद्गलस्कन्धवदेवासेयः, त्रिप्रदेशिकस्य पुद्गलस्कन्धस्य जघन्यावगाहना एकप्रदेशरूपा द्विप्रदेशरूपा मध्यमावगाहना भवति, त्रिप्रदेशरूपा च उत्कृष्टावगाहना भवति, अतएवात्र जघन्यानुत्कृष्टरूपमध्यमावगाहनापि भणिता, गौतमः पृच्छति-'जहण्णोगाहणगाणं भंते ! चउपएसियाणं पुच्छा' हे भदन्त ! जघन्यावगाहनकानाम् एकाकाशप्रदेशावगाहनवतामित्यर्थः चतुःप्रदेशिकानां पुद्गलस्कन्धानाम् कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति पृच्छा, भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'जहा जहण्णोगाहणए दुपएसिए तहा जहण्णोगाहणए चउप्पएसिए' यथा जघन्यावगाहनको द्विप्रदेशिकः पुद्गलस्कन्धः प्रतिपादितस्तथा जघन्यावगाहनकश्चतुप्रदेशिकः पुद्गलस्कन्धोऽपि प्रतिपत्तव्यः, 'एवं जहा उक्कोसोगाहणए दुपएसिए तहा उक्कोसोगाहणए चउप्पएसिए वि' एवंपूर्वोक्तरीत्या यथा उत्कृष्टावगाहनको द्विप्रदेशिकः पुद्गलस्कन्धः प्रतिपादितस्तथा उत्कृष्टावगाहनकश्चतुःप्रदेशिकोऽपि प्रतिपादनीयः 'एवं अजहण्णमणुक्कोसोगाहणए वि चउप्पएसिए' एवम्-पूर्वोक्तरीत्या अजघन्यानुत्कृष्टावगाहनकोऽपि-मध्यमावगाहनकः चतुःप्रदेशिकः पुद्गलस्कन्धः प्रतिपत्तव्यः, किन्तु-'णवरं ओगाहणट्ठयाए

स्कंध की जघन्य अवगाहना एक आकाशप्रदेश में, मध्यम अवगाहना दो आकाश प्रदेशों में तथा उत्कृष्ट अवगाहना तीन प्रदेशों में होती है अतएव यहां मध्यम अवगाहना का भी प्रतिपादन किया है।

गौतम प्रश्न करते हैं-हे भगवन् ! जघन्य अवगाहना वाले अर्थात् आकाश के एक प्रदेश में स्थित चतुःप्रदेशी स्कंध के कितने पर्याय कहे हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! जैसा जघन्य अवगाहना वाला द्विप्रदेशी वैसा ही जघन्य अवगाहना वाला चौप्रदेशी। इसी प्रकार उत्कृष्ट अवगाहना वाले द्विप्रदेशी स्कंध की जैसी प्ररूपणा की है, वैसी ही उत्कृष्ट अवगाहना वाले चौप्रदेशी की भी समझ लेना चाहिए इसी प्रकार

મધ્યમ અવગાહના બે આકાશ પ્રદેશમા તથા ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના ત્રણ પ્રદેશોમા થાય છે. તેથી જ અહીં મધ્યમ અવગાહનાનું પણ પ્રતિપાદન કરાયું છે.

શ્રીગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવન્ ! જઘન્ય અવગાહનાવાળા અર્થાત્ આકાશના એક પ્રદેશમાં સ્થિત ચતુઃપ્રદેશી સ્કન્ધના કેટલા પર્યાય કહ્યા છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જેવા જઘન્ય અવગાહનાવાળા દ્વિપ્રદેશી તેવાજ જઘન્ય અવગાહનાવાળા ચાર પ્રદેશી એ રીતે ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા દ્વિ પ્રદેશીસ્કન્ધની જેવી પ્રરૂપણા કરી છે તેવી જ ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા ચાર પ્રદેશીની પણ સમજી લેવી જોઇએ એજ પ્રકારે મધ્યમ અવગાહનાવાળા ચતુઃ

सिय हीणे सिय तुल्ले सिय अब्भहिए' नवरम्-पूर्वापेक्षया विशेषस्तु अवगाहनार्थतया-अवगाहनापेक्षया, स्यात्-कदाचित् कश्चित् हीनो भवति, स्यात्-कदाचित् कश्चित् तुल्यो भवति, स्यात्-कदाचित् कश्चित् अभ्यधिको भवति, तत्र 'जइ हीणे पएसहीणे' यदा हीनो प्रदेशहीनो भवति, 'अह अब्भहिए पएसअब्भहिए' अथ-यदा अभ्यधिको विवक्षितस्तदा प्रदेशाभ्यधिको भवति, तथा चतुःप्रदेशस्य पुद्गलस्कन्धस्य जघन्यावगाहना एकप्रदेशरूपा, उत्कृष्टावगाहना च चतुःप्रदेशरूपा भवति, मध्यमावगाहनातु द्विविधा भवति द्वि प्रदेशरूपा, त्रिप्रदेशरूपा च, तत्र मध्यमावगाहनकश्चतुःप्रदेशिकः पुद्गलस्कन्धो मध्यमावगाहनकः चतुः प्रदेशिक पुद्गलस्कंधापेक्षया यदा हीनो विवक्षित स्तदा प्रदेशतो हीनो भवति, अथ यदा अभ्यधिको विवक्षितस्तदा प्रदेशतोऽभ्यधिको भवति, एवमेव पञ्चप्रदे-

---

मध्यम अवगाहना वाला चतुःप्रदेशी स्कंध भी समझलेना चाहिए' किन्तु उसे अवगाहना की अपेक्षा कदाचित् हीन, कदाचित् तुल्य और कदाचित् अधिक कहना चाहिए। अगर हीन होता है तो एक प्रदेश से हीन और यदि अधिक होता है तो एक प्रदेश से अधिक होता है। तात्पर्य यह है कि चौप्रदेशी स्कंध की जघन्य अवगाहना एक प्रदेश में एवं उत्कृष्ट अवगाहना चार प्रदेशों में होती है। मध्यम अवगाहना दो प्रकार की है-दो प्रदेशों में और तीन प्रदेशों में अतएव मध्यम अवगाहना वाले एक चौप्रदेशी स्कंध से दूसरे मध्यम अवगाहना वाला चौप्रदेशी स्कंध यदि अवगाहना से हीन होगा तो एक प्रदेशहीन ही होगा और जो अधिक है वह भी एक प्रदेशाधिक ही होगा। इससे अधिक हीनाधिकता उनमें नहीं हो सकती।

પ્રદેશી સ્કન્ધ પણ સમજી લેવા જોઇએ. પરન્તુ અવગાહનાની અપેક્ષાએ કદાચિત્ હીન, કદાચિત્ તુલ્ય, અને કદચિત્ અધિક કહેવી જોઇએ. જો હીન બને છે તો એક પ્રદેશથી હીન અને જો અધિક થાય છે તો એક પ્રદેશ અધિક થાય છે. તાત્પર્ય એ છે કે ચાર પ્રદેશી સ્કન્ધની જઘન્ય અવગાહના એક પ્રદેશમાં તેમજ ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના ચાર પ્રદેશમા થાય છે. મધ્યમ અવગાહના બે પ્રકારની છે-બે પ્રદેશોમાં અને ત્રણ પ્રદેશોમાં તેથી જ મધ્યમ અવગાહના વાળા એક ચાર પ્રદેશી સ્કન્ધથી બીજી મધ્યમ અવગાહનાવાળા ચાર પ્રદેશી સ્કન્ધ જો અવગાહનાથી હીન થશે તો એક પ્રદેશજ હીન થશે. અને જો અધિક થાય તો તે પણ એક પ્રદેશ અધિક જ બનશે. તેનાથી અધિક હીનાધિકતા છે તેઓમા થઇ શકતી નથી.

शादिषु पुद्गलस्कन्धेषु मध्यमावगाहनामधिकृत्य प्रदेशपरिवृद्ध्या वृद्धिर्हानिश्च तावद् वक्तव्या यावद् दशप्रदेशके पुद्गलस्कन्धे सप्त प्रदेशपरिवृद्धिर्भवति, इत्यभिप्रायेणाह–'एवं जाव दस पएसिए णेयव्वं, णवरं अजहण्णमणुक्कोसोगाहणए पएसपरिवुड्ढि कायव्वा जाव दसपएसियस्स सत्त पएसा परिवुड्ढिज्जंति' एवम्–पूर्वोक्तरीत्येव, यावत्–पञ्च षट् सप्ताष्ट नवप्रदेशिकः पुद्गल स्कन्धो ज्ञातव्यः, किन्तु नवरम्–पूर्वापेक्षया विशेषस्तु अजघन्यानुत्कृष्टावगाहनके पुद्गलस्कन्धे प्रदेशपरिवृद्धिः कर्त्तव्या यावद्–पञ्च षट् सप्ताष्ट नवदशप्रदेशिकस्य पुद्गल स्कन्धस्य द्वि त्रि चतुःपञ्च षट् सप्तप्रदेशाः परिवृद्धिष्यन्ते, तत्र दशप्रदेशिकस्कंधे तदभिलापो यथा–अजघन्यानुत्कृष्टावगाहनको दशप्रदेशिक पुद्गलस्कन्धः अजघन्यानुत्कृष्टावगाहनकस्य दशप्रदेशिकस्य पुद्गलस्कन्धस्य अवगाहनापेक्षया स्या-

---

इसी प्रकार पंचप्रदेशी आदि पुद्गल स्कंधों में मध्यम अवगाहना को लेकर एक एक प्रदेश की वृद्धि करते हुए वृद्धि–हानि कहनी चाहिए, यावत् दशप्रदेशी स्कंध में प्रदेशों की वृद्धि होती है। इसी अभिप्राय से कहा है–इसी प्रकार पंचप्रदेशी, षट्प्रदेशी, सप्त प्रदेशी, अष्टप्रदेशी और नवप्रदेशी पुद्गल स्कंध को भी समझ लेना चाहिए, विशेषता यह है कि मध्यम अवगाहना वाले स्कंध, में एक एक प्रदेश की वृद्धि करलेनी चाहिए, तदनुसार पांचप्रदेशी स्कंध में दो, षट्स्थानप्रदेशी स्कंध में तीन, सप्तप्रदेशी स्कंध में चार, अष्टप्रदेशी स्कंध में पांच, नवप्रदेशी स्कंध में छह और दसप्रदेशी स्कंध में सात प्रदेशों की हानि वृद्धि होती है। इस प्रकार दशप्रदेशी स्कंध के विषय में कहा जाएगा–एक मध्यम अवगाहना वाले दशप्रदेशी स्कंध से अव-

---

એજ રીતે પાંચ પ્રદેશી આદિ પુદ્ગલ સ્કન્ધોમા મધ્યમ અવગાહના ને લઇને એક એક પ્રદેશની વૃદ્ધિ કરતા જઇને–વૃદ્ધિ હાની કહેવી જોઇએ, યાવત્ દશ પ્રદેશી સ્કન્ધમાં સાત પ્રદેશોની વૃદ્ધિ થાય છે. એ અભિપ્રાયથી કહ્યુ છે એજ રીતે પંચ પ્રદેશી, ષટ પ્રદેશી, સપ્ત પ્રદેશી, અષ્ટ પ્રદેશી, અને નવ પ્રદેશી પુદ્ગલ સ્કન્ધને પણ સમજી લેવા જોઈએ. વિશેષતા એ છે કે મધ્યમ અવગાહનાવાળા સ્કન્ધમાં એક એક પ્રદેશની વૃદ્ધિ કરી લેવી જોઇએ, તદનુસાર પાંચ પ્રદેશી સ્કન્ધમા બે, ષટ્પ્રદેશી સ્કન્ધમાં ત્રણ સપ્ત પ્રદેશી સ્કન્ધમાં ચાર, અષ્ટ પ્રદેશી સ્કન્ધમાં પાંચ, નવ પ્રદેશી સ્કન્ધમા છ અને દશ પ્રદેશી સ્કન્ધમાં સાત પ્રદેશોની હાનિ વૃદ્ધિ થાય છે, તેમ સમજવુ જોઇએ. એ પ્રકારે દશ પ્રદેશી સ્કન્ધના વિષયમા એમ કહેવાશે કે એક મધ્યમ અવગાહનાવાળા દશ પ્રદેશી સ્કન્ધ બીજા મધ્યમ અવગાહનાવાળા દશ પ્રદેશી સ્કન્ધથી અવગાહનાની

हीनः स्यात्तुल्यः, स्यादभ्यधिकः, तत्र यदा हीनो वा भवति, अथ यदा अभ्यधिको विवक्षितस्तदा प्रदेशाभ्यधिको वा द्विप्रदेशाभ्यधिको वा, त्रिप्रदेशाभ्यधिको वा, चतुःप्रदेशाभ्यधिको वा भवति, इति ! गौतमः पृच्छति-'जहण्णोगाहणगाणं भंते ! संखेज्जपएसियाणं पुच्छा' हे भदन्त ! जघन्यावगाहनकानां संख्येयप्रदेशिकानां पुद्गलस्कन्धानां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, भगवान्आह-'गोयमा! 'हे गौतम ! 'अणंता पज्जवा पण्णत्ता' जघन्यावगाहनकानां संख्येयप्रदेशिकानां पुद्गलस्कन्धानां अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतमः पृच्छति-'से केणट्ठेणं भंते ! 'एवं वुच्चइ-जहण्णोगाहणगाणं संखेज्जपएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता' हे भदन्त ! तत् अथ, केनार्थेन-कथं तावत्, एवम्-उक्तरीत्या, उच्यते यद्-जघन्यावगाहनकानां संख्येयप्रदेशिकानां पुद्गलस्कन्धानां अनन्ताः पर्यवाः

गाहना की दृष्टि कदाचित् हीन कदाचित् तुल्य और कदाचित् अधिक होता है। यदि हीन विवक्षित किया जाय तो एक प्रदेश से हीन, दो प्रदेशों से हीन, तीन प्रदेशों से हीन चारप्रदेशों से हीन, पांचः प्रदेशों से हीन, छह प्रदेशों से हीन अथवा सातप्रदेशो हीन होता है, यदि अधिक विवक्षित किया तो एक प्रदेश से अधिक, दो प्रदेशों से अधिक, तीन प्रदेशों से अधिक, चार प्रदेशों से अधिक, पांच प्रदेशों से अधिक, छह प्रदेशों से अधिक अथवा सात प्रदेशों से अधिक होता है।

गौतम-हे भगवन् ! जघन्य अवगाहना वाले संख्यातप्रदेशी स्कंधों के कितने पर्याय हैं ?

भगवन्-हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे गए हैं

गौतम-हे भगवान् ! किस कारण से ऐसा कहा जाताहै जघन्य

દૃષ્ટિએ કદાચિત્ હીન, કદાચિત્ તુલ્ય, કદાચિત્ અધિક થાય છે. જો હીન વિવક્ષિત કરાય તો એક પ્રદેશથી હીન, બે પ્રદેશોથી હીન, ત્રણ પ્રદેશોથી હીન ચાર પ્રદેશોથી હીન, પાચ પ્રદેશોથી હીન, છ પ્રદેશોથી હીન, અથવા સાત પ્રદેશોથી હીન થાય છે, જો અધિક વિવક્ષિત કરાય તો એક પ્રદેશથી અધિક બે પ્રદેશથી અધિક, ત્રણ પ્રદેશોથી અધિક, ચાર પ્રદેશોથી અધિક, પાચ પ્રદેશોથી અધિક, છ પ્રદેશોથી અધિક અથવા સાત પ્રદેશોથી અધિક થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! જઘન્ય અવગાહનાવાળા સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધોના કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહેલા છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ શા કારણે એવું કહેવાય છે કે જઘન્ય

प्रज्ञप्ताः इति ? भगवान् आह-'गोयमा ! हे गौतम ! 'जहण्णोगाहणए संखे-ज्जपएसिए' जघन्यावगाहनकः संख्यातप्रदेशिकः स्कन्धः 'जहण्णोगाहणगस्स' जघन्यावगाहनकस्य 'संखिज्जपएसियस्स' संख्यातप्रदेशिकस्य 'दव्वट्ठयाए तुल्ले' द्रव्यार्थतया तुल्यः 'पएसट्ठयाए दुट्ठाणवडिए' प्रदेशार्थतया द्विस्थानपतितः 'ओगा-हणट्ठयाए तुल्ले' अवगाहनापेक्षया तुल्यः ठिईए चउट्ठाणवडिए' स्थित्या चतुः-स्थानपतितः 'वण्णाइचउफासपज्जवेहि य छट्ठाणवडिए' वर्णादि चतुस्पर्शपर्यवैः षट्स्थानपतितो भवति 'एवं उक्कोसोगाहणए वि' एवमेव उत्कृष्टावगाहनकोऽपि बोध्यः 'अजहण्णमणुक्कोसोगाहणए वि एवं चेव' मध्यमावगाहनकोऽप्येवमेव

अवगाहना वाले संख्यातप्रदेशीस्कंध के अनन्त पर्याय हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! एक जघन्य अवगाहना वाला संख्यात-प्रदेशी स्कन्ध दूसरे जघन्य अवगाहनावाले संख्यातप्रदेशी स्कंध से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य है। प्रदेशों की दृष्टि से द्विस्थानपतित होता है, अर्थात् जघन्य अवगाहना वाला संख्यातप्रदेशी एक स्कंध दूसरे जघन्य अवगाहना वाले संख्यातप्रदेशी स्कंध से संख्यातप्रदेश हीन अथवा संख्यातगुणप्रदेशहीन होता है। और यदि अधिक विव-क्षित हो तो संख्यातभागप्रदेशाधिक या संख्यातगुणप्रदेशाधिक होता है। अवगाहना से तुल्य होता है, क्योंकि दोनों ही जघन्य अवगाहना वाले हैं। स्थिति की दृष्टि से चतुस्थानपतित होता है, अर्थात् असं-ख्यातभाग हीन, संख्यातभाग हीन, संख्यातगुण हीन अथवा असं-ख्यातगुण हीन होता है। अधिक विवक्षित हो तो असंख्यातभाग अधिक, संख्यातभाग अधिक, संख्यातगुण अधिक या असंख्यात-

---

અવગાહનાવાળા સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધના અનન્ત પર્યાય છે ?

શ્રીભગવાન્-હે ગૌતમ ! એક જઘન્ય અવગાહનાવાળા સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધ બીજા જઘન્ય અવગાહનાવાળા સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે. પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ દ્વિસ્થાન પતિત થાય છે. અર્થાત્ જઘન્ય અવગાહના વાળા સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધ બીજા જઘન્ય અવગાહનાવાળા સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધથી સંખ્યાત ભાગ પ્રદેશ હીન અથવા સંખ્યાતગુણ પ્રદેશ હીન થાય છે, જો અધિક વિવક્ષિત હોય તો સંખ્યાત ભાગ પ્રદેશાધિક અગર સંખ્યાત ગુણ પ્રદેશાધિક થાય છે, અવગાહનાએ તુલ્ય બને છે. કેમકે બન્ને જઘન્ય અવગાહનાવાળા છે, સ્થિતિની દૃષ્ટિએ ચતુઃસ્થાનપતિત થાય છે. અર્થાત્ અસં-ખ્યાત ભાગ હીન, સંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ગુણહીન, અથવા અસંખ્યાત ગુણ હીન થાય છે. અધિક વિવક્ષિત હોય તો અસંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ગુણ અધિક, વા અસંખ્યાત ગુણ અધિક થાય છે,

'नवरं सट्ठाणे दुट्ठाणवडिए' नवरं विशेषस्तु मध्यमावगाहनको संख्यातप्रदेशी पुद्गलस्कन्धः द्विस्थानपतितो भवति 'जहण्णोगाहणगाणं असंखिज्जपएसियाणं पुच्छा' जघन्यावगाहकानामसंख्येयप्रदेशिकानां पुद्गलस्कन्धानां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति प्रश्नः 'गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता' हे गौतम ! अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः गौतमः पृच्छति-'से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-'जहण्णो-

---

गुण अधिक होता है। वर्ण आदि तथा चार स्पर्शों के पर्यायों से अर्थात् शीत, उष्ण, स्निग्ध और रूक्ष स्पर्श से षट्स्थानपतित होता है।

उत्कृष्ट अवगाहना वाले संख्यात प्रदेशी स्कंध के पर्यायों की प्ररूपणा जघन्य अवगाहना वाले संख्यातप्रदेशी स्कंध के पर्यायों के समान समझना चाहिए। मध्यम अवगाहना वाले संख्यातप्रदेशी स्कंध को भी इसी प्रकार कहना चाहिए, परन्तु वह स्वस्थान में द्विस्थानपतित होता है अर्थात् मध्यम अवगाहना वाला संख्यातप्रदेशी पुद्गल स्कंध दूसरे मध्यम अवगाहना वाले संख्यातप्रदेशी स्कंध से अवगाहना की दृष्टि से संख्यातभागहीन अथवा संख्यातगुण हीन होता है या संख्यातभाग अधिक और संख्यातगुण अधिक होता है।

गौतम-हे भगवन् ! जघन्य अवगाहना वाले असंख्यातप्रदेशी स्कंधों के कितने पर्याय हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! जघन्य अवगाहना वाले अर्थात् अकाश के एक ही प्रदेश में स्थित असंख्यातप्रदेशी पुद्गलस्कंधों के अनन्त पर्याय हैं ?

વર્ણ આદિ તથા ચાર સ્પર્શોના પર્યાયથી અર્થાત્ શીત, ઉષ્ણ સ્નિગ્ધ અને રૂક્ષ સ્પર્શોથી પટ્સ્થાન પતિત થાય છે.

ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધના પર્યાયોની પ્રરૂપણા જઘન્ય અવગાહનો વાળા સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધના પર્યાયોના સમાન સમજવી જોઈએ. મધ્યમ અવગાહનાવાળા સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધને પણ એ પ્રકારે કહેવા જોઈએ, પરન્તુ તે સ્થાનમાં દ્વિસ્થાનપતિત થાય છે, અર્થાત્ મધ્યમ અવગાહનાવાળા સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધથી અવગાહનાની દૃષ્ટિએ સંખ્યાત ભાગ હીન અથવા સંખ્યાત ગુણહીન થાય છે અગર સંખ્યાત ભાગ અધિક અને સંખ્યાત ગુણ અધિક થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! જઘન્ય અવગાહનાવાળા અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધોના કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય અવગાહનાવાળા અર્થાત્ આકાશના એક જ પ્રદેશમા સ્થિત અસંખ્યાત પ્રદેશી પુદ્ગલ સ્કન્ધોના અનન્ત પર્યાય છે.

गाहणगाणं' तत् अथ केनार्थेन केन कारणेन एवं उक्तरीत्या कथ्यते यद् जघन्यावगाहनकानां 'असंखिज्जपएसियाणं' असंख्येयप्रदेशिकानां पुद्गलस्कन्धानां 'अणंता पज्जवा पण्णत्ता' अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः कथिता इति भगवानुत्तरयति 'गोयमा !' हे गौतम ! 'जहण्णोगाहणए असंखेज्जपएसिए खंधे जहण्णोगाहणगस्स असंखिज्जपएसियस्स खंधस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले' जघन्यावगाहनकोऽसंख्येयप्रदेशिकः स्कन्धो जघन्यावगाहनकस्य असंख्येप्रदेशिकस्य स्कन्धस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, 'पएसट्ठयाए चउट्ठाणवडिए' प्रदेशार्थतया चतुःस्थानपतितो भवति, 'ओगाहणट्ठयाए तुल्ले' अवगाहनार्थतया अवगाहनापेक्षया तुल्यो भवति, 'ठिईए चउट्ठाणवडिए' स्थित्या चतुःस्थानपतितो भवति, 'वण्णाइ उवरिल्लफासेहिय छट्ठाणवडिए' वर्णादिभिः उपरितनचतुःस्पर्शैश्च-शीतोष्णस्निग्धरूक्ष स्पर्शपर्यवैः पट्स्थानपतितो भवति, 'एवं उक्कोसोगाहणए वि, एवं-जघन्यावगाहनकासंख्येयप्रदेशिकस्कन्धवदेव उत्कृष्टावगाहनको-

---

गौतम-हे भगवन् ! ऐसा कहने का क्या हेतु है ?

भगवान्-हे गौतम ! जघन्य अवगाहना वाला असंख्यातप्रदेशी पुद्गलस्कंध दूसरे जघन्य अवगाहनावले असंख्यातप्रदेशी पुद्गल स्कंध से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य है। प्रदेशों की अपेक्षा चतुःस्थानपतित होता है, अवगाहना की अपेक्षा तुल्य है, स्थिति की अपेक्षा चतुःस्थानपतित होता है और वर्ण, गंध, रस तथा शीत, उष्ण, स्निग्ध और रूक्ष स्पर्श की अपेक्षा से षट्स्थानपतित होता है।

जघन्य अवगाहना वाले असंख्यातप्रदेशी पुद्गलस्कंध के समान ही उत्कृष्ट अवगाहना वाले असंख्यातप्रदेशी स्कंध की प्ररूपणा समझ लेनी चाहिए' मध्यम अवगाहना वाले अर्थात् अकाश के दो

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! એમ કહેવાનો શો હેતુ છે?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય અવગાહનાવાળા અસંખ્યાત પ્રદેશી એક પુદ્ગલ સ્કન્ધ બીજા જઘન્ય અવગાહનાવાળા અસંખ્યાત પ્રદેશી પુદ્ગલ સ્કન્ધથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે. પ્રદેશોની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત બને છે. અવગાહનાની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે. સ્થિતિની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત બને છે અને વર્ણ, ગંધ, રસ, તથા શીત, ઉષ્ણ, સ્નિગ્ધ અને રૂક્ષ સ્પર્શની અપેક્ષાએ પટ્સ્થાનપતિત થાય છે.

જઘન્ય અવગાહનાવાળા અસંખ્યાત પ્રદેશી પુદ્ગલ સ્કન્ધના સમાનજ ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધની પ્રરૂપણા સમજી લેવી જોઇએ મધ્યમ અવગાહનાવાળા અર્થાત્ આકાશના બેથી લઇને સંખ્યાત પ્રદેશોમાં

ऽप्यसंख्येयप्रदेशिकपुद्गलस्कन्धः प्रतिपत्तव्यः 'अजहण्णणुक्कोसोगाहणए वि एवं चेव' अजघन्यानुत्कृष्टावगाहनकोऽपि असंख्येयप्रदेशिक पुद्गलस्कन्धः आकाशस्य द्व्यादिसंख्येयपर्यन्तप्रदेशावगाहनकः एवं चैव-जघन्यावगाहनकासंख्येयप्रदेशिक पुद्गलस्कन्धवदेव अवगन्तव्यः किन्तु-'नवरं सट्ठाणे चउट्ठाणवडिए' नवरम्-पूर्वापेक्षया विशेषस्तु स्वस्थाने-स्वस्थानापेक्षया चतुःस्थानपतितो भवति, स्वस्थाने संख्येयप्रदेशिकस्कन्धस्य तु द्विस्थानपतितत्वमेवोक्तम्, गौतमः पृच्छति-'जहण्णोगाहणगाणं भंते ! अणंतपएसियाणं पुच्छा'-हे भदन्त ! जघन्यावगाहनकानाम् एकाकाशप्रदेशावगाहनवताम् अनन्तप्रदेशिकानां पुद्गलस्कन्धानां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ?' इति पृच्छा, भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'अणंता पज्जवा पण्णत्ता !' जघन्यावगाहनकानामनन्तप्रदेशिकानां पुद्गलस्कन्धानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, गौतमः पृच्छति-'से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-जहण्णोगाहणगाणं अणंतपएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?' हे भदन्त ! तत्-अथ, केनार्थेन कथं तावत्, एवम्-उक्तरीत्या, उच्यते यत्-जघन्यावगाहनकानामनन्तप्रदेशिकानां पुद्गलस्कन्धानां अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति, भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'जहण्णोगाहणए अणंतपएसिए खंधे

से लेकर संख्यात प्रदेशों में स्थित पुद्गलस्कंध की वक्तव्यता भी इसी प्रकार है मगर इसमें विशेषता यह है कि यह स्वस्थान में चतुःस्थानपतित है जब कि संख्यातप्रदेशी स्कंध स्वस्थान में द्विस्थानपतित ही हो सकता है।

गौतम-हे भगवन् ! जघन्य अवगाहना वाले अनन्तप्रदेशी पुद्गलस्कंधों के कितने पर्याय हैं ?

भगवन्-हे गौतम ! अनन्त पर्याय हैं।

गौतम-हे भगवन् ! अनन्त पर्याय कहने का क्या हेतु है ?

भगवान्-हे गौतम ! एक जघन्य अवगाहना वाला अनन्तप्रदेशी

સ્થિત પુદ્ગલ સ્કન્ધની વક્તવ્યતા પણ આ પ્રકારની છે, પણ તેમા વિશેષતા એ છે કે એ સ્વસ્થાનમાં ચતુઃસ્થાન પતિત છે, જ્યારે સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધ સ્વસ્થાનમાં દ્વિસ્થાન પતિત જ થઇ શકે છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ જઘન્ય અવગાહનાવાળા અનન્ત પ્રદેશી પુદ્ગલ સ્કન્ધના કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! અનન્ત પર્યાય કહેવાનો શો હેતુ છે ?

શ્રી ભગવન્ ! હે ગૌતમ ! એક જઘન્ય અવગાહનાવાળા અનન્ત પ્રદેશી

जहण्णोगाहणगस्स अणंतपएसियस्स खंधस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले' जघन्यावगाहनकोऽनन्तप्रदेशिकः स्कन्धो जघन्यावगाहनकस्य अनन्तप्रदेशिकस्य स्कन्धस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, 'पएसट्टयाए छट्ठाणवडिए' प्रदेशार्थतया षट्स्थानपाततो भवति, अनन्तप्रदेशिकस्कन्धस्य संख्यातासंख्यातानन्तप्रदेशसंभवात्, षट्स्थानपतितत्वं संभवति, 'ओगाहणट्टयाए तुल्ले' अवगाहनापेक्षया तुल्यो भवति, 'ठिईए चउट्ठाणवडिए, स्थित्या चतुःस्थानपतितो भवति, तथा चोत्कृष्टावगाहनकोऽनन्तप्रदेशिकः स्कन्धः समस्त लोकव्यापी भवति, सचाचित्तमहास्कन्धः केवलि समुद्घातकर्म पुद्गलस्कन्धो वा भवति तयोश्च द्वयोरपि दण्डकपाटमन्थान्तपूरणलक्ष चतुःसमयप्रमाणत्वेन तुल्यकालत्वं भवति इति भावः 'वण्णाइ उवरिल्ल चउफासेहिं छट्ठाणवडिए' वर्णादिभिः, उपरितन चतुःस्पर्शैः षट्स्थानपतितो भवति, 'उक्कोसोगाहणएवि एवं चेव' उत्कृष्टावगाहनकोऽपि अनन्तप्रदेशिकः स्कन्ध एवञ्चैव–जघन्यावगाहनकानन्तप्रदेशिक स्कन्धवदेव प्रतिपत्तव्यः, किन्तु 'णवरं 'ठिईए वि तुल्ले' नवरं–पूर्वापेक्षया विशेषस्तु स्थित्यापि तुल्यो भवति, 'अजहण्णमणुक्कोसोगाहणगाणं भंते ! अणंतपएसियाणं पुच्छा' हे

पुद्गलस्कंध दूसरे जघन्य अवगाहना वाले अनन्तप्रदेशी स्कंध से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य है। प्रदेशों की अपेक्षा षट्स्थानपतित होता है, क्योंकि उसमें संख्यात–असंख्यात–अनन्त भाग हीनाधिक एवं संख्यात असंख्यात अनन्तगुण हीनाधिक प्रदेश हो सकते हैं। अवगाहना की दृष्टि से तुल्य होता है, स्थिति की से चतुःस्थापतित होता है। वर्ण आदि तथा उपर्युक्त चार स्पर्शों की अपेक्षा से षट्स्थान पतित होता है। उत्कृष्ट अवगाहना वाले अनन्नप्रदेशी स्कंध की प्ररूपणा भी ऐसी समझना चाहिए, किन्तु यह स्थिति से तुल्य होना है।

मध्यम अवगाहना वाले अर्थात् आकाश के दो आदि प्रदेशों से लेकर असंख्यात प्रदेशों में रहे हुए अनन्तप्रदेशी स्कंधों के कितने पर्याय हैं?

પુદ્ગલ સ્કંધ બીજા જઘન્ય અવગાહનાવાળા અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય, પ્રદેશોની અપેક્ષાએ પટ્સ્થાન પતિત થાય છે, કેમકે તેમાં સંખ્યાત–અસંખ્યાત અનન્ત ભાગહીનાધિક અને સંખ્યાત–અસંખ્યાત, અનન્ત ગુણહીનાધિક પ્રદેશ થઇ શકે છે. અવગાહનાની દૃષ્ટિએ તુલ્ય થાય છે. સ્થિતિની દૃષ્ટિએ ચતુઃસ્થાનપતિત થાય છે. વર્ણ આદિ તથા ઉપર્યુક્ત ચાર સ્પર્શોની અપેક્ષાએ પટ્સ્થાન પતિત થાય છે. ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા અનન્ત પ્રદેશીની પ્રરૂપણા પણ એવી રીતે જ સમજવી જોઇએ. કિન્તુ તે સ્થિતિએ પણ તુલ્ય થાય છે.

મધ્યમ અવગાહનાવાળા અર્થાત્ આકાશના બે આદિ પ્રદેશોથી લઇને

भदन्त ! अजघन्यानुत्कृष्टावगाहनकानाम् अनन्तप्रदेशिकानां स्कन्धानां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति पृच्छा, भगवान् आह'गोयमा !' हे गौतम ! 'अणंता पज्जवा पण्णत्ता' अजघन्यानुत्कृष्टावगाहनकानामनन्त प्रदेशिकस्कन्धानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, गौतमः पृच्छति-'से केणट्ठेणं भंते ! 'एवं वुच्चइ-अजहण्णमणुक्कोसो-गाहणगाणं अणंतपएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?' हे भदन्त ! तत्-अथ, केनार्थेन-कथं तावद्-एवं उक्तरीत्या, उच्यते-अजघन्यानुत्कृष्टावगाहनकानाम-नन्तप्रदेशिकानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति भगवान् आह-'गोयमा ! हे गौतम ! 'अजहण्णमणुक्कोसोगाहणए अणंतपएसिए खंधे' अजघन्यानुत्कृष्टाव-गाहनकोऽनन्तप्रदेशिकः स्कन्धः 'अजहण्णमणुक्कोसोगाहणगस्स अणंतपएसियस्स खंधस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले' अजघन्यानुत्कृष्टावगाहनकस्य अनन्तप्रदेशिकस्य स्कन्धस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति 'पएसट्ठयाए छट्ठाणवडिए' प्रदेशार्थतया पट्-स्थानपतितो भवति, 'ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए' अवगाहनार्थतया चतुःस्थान-पतितो भवति 'ठिईए चउट्ठाणवडिए' स्थित्या चतुःस्थानपतितो भवति, 'वण्णाइ अट्ठफासेहिं छट्ठाणवडिए' वर्णादिभिः अष्टस्पर्शैः पट्स्थानपतितो भवति,

---

भगवान् उत्तर देते हैं-हे गौतम ! मध्यम अवगाहना वाले अनन्त प्रदेशी स्कंधों के अनन्त पर्याय हैं ।

गौमम-हे भगवन् ! ऐसा कहने का क्या कारण हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! मध्यम अवगाहना वाला अनन्त प्रदेशी स्कंध मध्यम अवगाहना वाले अनन्तप्रदेशी स्कंध से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य होता हैं, प्रदेशों की दृष्टि से षट्स्थान पतित होता है, अव गाहना की अपेक्षा से चतुःस्थानपतित और स्थिति की अपेक्षा से भी चतुस्थानपतित होता है । वर्ण आदि की अपेक्षा से तथा आठों स्पर्शों की अपेक्षा षट्स्थानपतिन होता है ।

गौतम-हे भगवन् ! जघन्य स्थिति वाले परमाणुपुद्गलों के कितने पर्याय हैं ?

અસંખ્યાત પ્રદેશોમાં રહેલા અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધોના કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે કે હે ગૌતમ ! મધ્યમ અવગાહના વાળા અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધોના અનન્ત પર્યાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-ભગવન્ ! એવું કહેવાનું શું કારણ છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! મધ્યમ અવગાહના વાળા અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધ મધ્યમ અવગાહનાવાળા અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય થાય છે. પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ પટ્સ્થાન પતિત થાય છે, અવગાહનાની અપેક્ષાએ ચતુઃ-સ્થાન પતિત અને સ્થિતિની અપેક્ષાએ પણ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે. વર્ણ આદિની અપેક્ષાએ તથા આઠે સ્પર્શોની અપેક્ષાએ પટસ્થાન પતિત બને છે.

गौतमः पृच्छति-'जहण्णठिइयाणं भंते ! परमाणुपोग्गलाणं पुच्छा' हे भदन्त ! जघन्यस्थितिकानां परमाणुपुद्गलानां कियन्तः पर्यवा प्रज्ञप्ताः, इति पृच्छा, भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'अणंता पज्जवा पण्णत्ता' अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, जघन्यस्थितिकानां परमाणुपुद्गलानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ! गौतम ! पृच्छति-'से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-जहण्णठिइयाणं परमाणुपोग्गलाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?' हे भदन्त ! तत्-अथ, केनार्थेन एवमुच्यते-जघन्यस्थितिकानां परमाणुपुद्गलानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति, भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'जहण्णठिइए 'परमाणुपोग्गले जहण्णठिइयस्स परमाणुपोग्गलस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले' जघन्यस्थितिकः परमाणुपुद्गलो जघन्यस्थितिकस्य परमाणुपुद्गलस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति तथा च प्रत्येकं च द्रव्यमनन्तपर्यायमिति न्यायेन परमाणुपुद्गलस्यापि जघन्यस्थितिकस्य द्रव्यत्वेन अनन्तपर्यायसंभवात् 'पएसट्ठयाए तुल्ले 'प्रदेशार्थतया-प्रदेशापेक्षया तुल्यो भवति, 'ओगाहणट्ठयाए तुल्ले' अवगाहनार्थतया-अवगाहनापेक्षया तुल्यो भवति, 'ठिइए तुल्ले' स्थित्या तुल्यो भवति 'वण्णाइ दुफासेहिय छट्ठाणवडिए' वर्णादिभिः, द्वि स्पर्शाभ्याञ्च-शीतोष्ण लक्षणाभ्यां षट् स्थानपतितो भवति, 'एवं उक्कोसठिइएवि' एवम्-जघन्यस्थि-

---

भगवान्-हे गौतम ! अनन्त पर्याय हैं ।

गौतम-हे भगवन् ! जघन्य स्थितिवाले परमाणुपुद्गल के अनन्त पर्याय हैं ऐसा कहने का क्या कारण है ? भगवान्-हे गौतम ! जघन्य स्थिति वाला एक परमाणुपुद्गल जघन्य स्थिति वाले दूसरे परमाणुपुद्गल से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य होता है, प्रदेशों की अपेक्षा तुल्य होता है, अवगाहना से तुल्य होता है, स्थिति से तुल्य होता है, वर्णादि से तथा दो स्पर्शों से षट्स्थानपतित होता है ।

उत्कृष्ट स्थिति वाले पुद्गलपरमाणु की प्ररूपणा जघन्य स्थिति

ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ જઘન્ય સ્થિતિવાળા પરમાણુ પુદ્ગલોના કેટલા પર્યાય કહ્યા છે ?

શ્રી ભગવન્-હે ગૌતમ ! અનંત પર્યાયો કહ્યા છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી હે ભગવન્ જઘન્ય સ્થિતિવાળા પરમાણુ પુદ્ગલોના અનન્ત પર્યાય છે. એમ કહેવાનું શું કારણ છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય સ્થિતિવાળું એક પરમાણુ પુદ્ગલ જઘન્ય સ્થિતિવાળા બીજા પરમાણુ પુદ્ગલથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિથી તુલ્ય છે. પ્રદેશોની અપેક્ષાથી પણ તુલ્ય હોય છે. અવગાહનાથી પણ તુલ્ય હોય છે. સ્થિતિથી પણ તુલ્ય હોય છે. વર્ણાદિથી તથા બે સ્પર્શોથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે.

तिक परमाणुपुद्गलवदेव उत्कृष्ट स्थितिकोऽपि परमाणुपुद्गलोऽवगन्तव्यः 'अजहण्णमणुक्कोसठिइए वि एवं चेव' अजघन्यानुत्कृष्टस्थितिकोऽपि परमाणुपुद्गलः, एवञ्चैव-जघन्यस्थितिक परमाणुपुद्गलवदेवावसेयः, किन्तु 'नवरं ठिईए चउट्ठाण वडिए' नवरम् पूर्वापेक्षया विशेषस्तु स्थित्या चतुःस्थानपतितो भवति, गौतमः पृच्छति, 'जहण्णठिइयाणं दुपएसियाणं पुच्छा' जघन्यस्थितिकानाम् एक समय, स्थितिमताम् द्विप्रदेशकानां पुद्गलानां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति पृच्छा, भगवान् आह-'गोयमा ! हे गौतम ! 'अणंता पज्जवा पण्णत्ता' जघन्यस्थितिकानां पुद्गलानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः गौतमः पृच्छति-'से केणट्टेणं भंते ! एवं वुच्चइ-जहण्णठिइयाणं दुपएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता' ? हे भदन्त ! तत्-अथ केनार्थेन-कथं तावद् एवम्-उक्तरीत्या उच्यते यद्-जघन्यस्थितिकानां द्विप्रदेशिकानाम् पुद्गलानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, इति, भगवान् आह-गोयमा ! हे गौतम ! 'जहण्णठिइए दुपएसिए जहण्णठिइयस्स दुपएसियस्स दव्वट्टयाए तुल्ले' जघन्यस्थितिको द्विप्रदेशिकः पुद्गल स्कन्धोद्विप्रदेशिकस्य जघन्यस्थिति

वाले के समान समझना चाहिए। मध्यम स्थिति वाले परमाणुपुद्गल की प्ररूपणा भी इसी प्रकार की है. मगर विशेषता यह है कि मध्यम स्थिति वाला एक परमाणुपुद्गल दूसरे मध्यम स्थिति वाले परमाणुपुद्गल से स्थिति से चतुःस्थानपतित होता है।

गौतम-हे भगवन् जघन्य स्थिति वाले अर्थात् एक समय की स्थिति वाले द्विप्रदेशी स्कंधों के कितने पर्याय हैं ?

भगवान्- अनन्त पर्याय हैं।

गौतम-हे भगवन् ! ऐसा कहने का क्या कारण है ?

भगवान्-हे गौतम ! जघन्य स्थितिक एक द्विप्रदेशी स्कंध दूसरे

ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા પુદ્ગલ પરમાણુની પ્રરૂપણા જઘન્ય સ્થિતિવાળાની સમાન સમજવી જોઇએ. મધ્યમ સ્થિતિવાળા પરમાણુ પુદ્ગલની પ્રરૂપણા પણ એવી જાતની છે, પણ વિશેષતા એ છે કે મધ્યમ સ્થિતિવાળા એક પરમાણુ પુદ્ગલ બીજા મધ્યમ સ્થિતિવાળા પરમાણુ પુદ્ગલથી સ્થિતિએ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-જઘન્ય સ્થિતિવાળા અર્થાત્ એક સમયની સ્થિતિવાળા દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધોના કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! એમ કહેવાનું શું કારણ છે ?

શ્રી ભગવન્- હે ગૌતમ ! જઘન્ય સ્થિતિક એક દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધ બીજા

कस्य पुद्गलस्कन्धस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति उभयोरपि द्विप्रदेशवत्वात्, 'ओगाहणट्टयाए सिय हीणे सिय तुल्ले सिय अब्भहिए' अवगाहनार्थतया-अवगाहनापेक्षया स्यात्-कदाचित् कश्चिद् हीनो भवति, स्यात्-कदाचित् कश्चित् तुल्यो भवति, स्यात्-कदाचित्-कश्चिद् अभ्यधिको भवति, तत्र 'जइ हीणे पएसहीणे' यदा हीनो विवक्षितस्तदा प्रदेशहीनो भवति, 'अह अब्भहिए पएसअब्भहिए, अथ-यदा अभ्यधिको विवक्षितस्तदा प्रदेशाभ्यधिको भवति 'ठिईए तुल्ले' स्थित्या तुल्यो भवति, 'वण्णाइ चउफासेहिय छट्ठाणवडिए' वर्णादिभिः, चतुःस्पर्शैश्च-शीतोष्णस्निग्धरूक्षस्य स्पर्शस्य पर्यवैः षट्स्थानपतितो भवति, जघन्यस्थितिक द्विप्रदेशकपुद्गलस्कन्धे शेषस्पर्शपर्यवासंभवात् 'एवं उक्कोसठिइए वि' एवम् जघन्यस्थितिक द्विप्रदेशिकपुद्गलस्कन्धवदेव, उत्कृष्ट स्थितिकद्विप्रदेशिक पुद्गलस्य स्कन्धोऽपि अवगन्तव्यः, 'अजहण्णमणुक्कोसठिइए वि एवं चेव' अजघन्यानुत्कृष्टस्थितिकोऽपि द्विप्रदेशिकः पुद्गलस्कन्धः एवञ्चैव-जघन्यस्थितिकद्विप्रदेशिकपुद्गलस्कन्धवदेव अवगन्तव्यः किन्तु-'णवरं ठिईए चउट्ठाणवडिए,

---

जघन्य स्थितिक द्विप्रदेशी स्कंध से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य होता है, प्रदेशों की अपेक्षा तुल्य होता है, क्योंकि दोनों ही दो-दो प्रदेश वाले हैं, अवगाहना की अपेक्षा स्यात् हीन, स्यात् तुल्य और स्यात् अधिक होता है, यदि हीन हो तो एकप्रदेशहीन और अधिक हो तो एक प्रदेशाधिक होता है। स्थिति की अपेक्षा से तुल्य होता है और वर्णादि से तथा चार-शीत, उष्ण स्निग्ध और रूक्ष स्पर्शों से षट्स्थानपतित होता है। शेष चार स्पर्श उसमें होते नहीं हैं। उत्कृष्ट स्थिति वाले द्विप्रदेशी स्कंध की प्ररूपणा भी इसी प्रकार समझनी चाहिए। मध्यम स्थिति वाले द्विप्रदेशी स्कंध की प्ररूपणा भी ऐसी ही है, मगर उसमें विशेषता यह है कि वह स्थिति से चतुःस्थानपतित

જઘન્ય સ્થિતિક દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય થાય છે, પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય થાય છે, કેમકે બન્ને જ બે બે પ્રદેશવાળા છે. અવગાહનાની અપેક્ષાએ સ્યાત્ હીન, સ્યાત્ તુલ્ય અને સ્યાત્ અધિક થાય છે. જો હીન હોય તો એક પ્રદેશ હીન અને અધિક હોય તો એક પ્રદેશથી અધિક થાય છે. સ્થિતિની અપેક્ષાએ તુલ્ય થાય છે અને વર્ણાદિથી તથા ચાર ઉષ્ણ શીત સ્નિગ્ધ અને રૂક્ષ સ્પર્શોથી ષટ્સ્થાન પતિતથાય છે. શેષ ચાર સ્પર્શ તેમાં હોતા નથી. ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધની પ્રરૂપણા પણ આ પ્રકારે સમજવી જોઈએ. મધ્યમ સ્થિતિવાળા દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધની પ્રરૂપણા પણ આવી જ છે. પણ તેમા વિશેષતા એ છે કે તે સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન પતિત

नवरम्-पूर्वापेक्षया विशेषस्तु स्थित्या चतुःस्थानपतितो भवति, 'एवं जाव दसपए-सिए' एवम्-पूर्वोक्तरीत्या, यावद्-त्रि चतुः पञ्चषट् सप्ताष्ट नवदश प्रदेशिकः पुद्गलस्कन्धो वक्तव्यः किन्तु-'णवरं पएसपरिवुड्ढीकायव्वा' नवरम्-पूर्वा-पेक्षया विशेषस्तु प्रदेशपरिवृद्धिः कर्त्तव्याः 'ओगाहणट्टयाए तिसु वि गमएसु जाव दसपएसिए एवं पएसा परिवड्ढिज्जति' अवगाहनार्थतया, अवगाहना-पेक्षया त्रिष्वपि गमकेषु जघन्योत्कृष्टा जघन्यानुत्कृष्ट रूपेषु यावत् त्रि चतुः पञ्च षट्सप्ताष्ट नव दशप्रदेशके पुद्गलस्कन्धे, एवम्-उपर्युक्तरीत्या प्रदेशाः परिवर्द्धिष्यन्ते, गौतमः पृच्छति-'जहण्णठिइयाणं भंते ! संखिज्जपएसियाणं पुच्छा' हे भदन्त ! जघन्यस्थितिकानां संख्येयप्रदेशिकानां पुद्गलस्कन्धानां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति पृच्छा, भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'अणंता पज्जवा पण्णत्ता' जघन्यस्थितिकानां संख्येयप्रदेशिकानां पुद्गल-स्कधानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतमः पृच्छति-'से केणट्ठेणं भंते ! 'एवं वुच्चइ-जहण्णठिइयाणं संखिज्जपएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?' हे भदन्त ! तत्-अथ, केनार्थेन-कथं तावद्, एवम्-उक्तरीत्या, उच्यते यद्-जघन्यस्थितिकानां संख्येयप्रदेशिकानां पुद्गलानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति, भगवान आह-'गोयमा !' हे गौतम ! जहण्णठिइयस्स संखेज्जपएसियस्स खंधस्स दव्वट्टयाए

होता है इसी प्रकार त्रिप्रदेशी, चतुःप्रदेशी पंचप्रदेशी, षट्प्रदेशी, सप्त प्रदेशी अष्टप्रदेशी और नवप्रदेशी और दशप्रदेशी पुद्गलस्कंध भी समझ लेना चाहिए, मगर इनमें अनुक्रम से एक-एक प्रदेश की वृद्धि करनी चाहिए, जैसा कि पहले कहा जा चुका है।

गौतम-हे भगवन् ! जघन्यस्थितिक संख्यातप्रदेशी पुद्गलस्कंधों के कितने पर्याय हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! अनन्त पर्याय हैं।

गौतम-हे भगवन् ! ऐसा कहने का क्या कारण है ?

થાય છે. એ રીતે ત્રિપ્રદેશી, ચાર પ્રદેશી, પંચ પ્રદેશી, ષટ્પ્રદેશી, સપ્તપ્રદેશી અષ્ટપ્રદેશી નવ પ્રદેશી અને દશ પ્રદેશી, પુદ્ગલ સ્કન્ધ પણ સમજી લેવા જોઈએ. પણ તેઓમા અનુક્રમથી એક એક પ્રદેશની વૃદ્ધિ કરવી જોઈએ જે પહેલા કહી દિધેલ છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! જઘન્ય સ્થિતિક સંખ્યાત પ્રદેશી પુદ્ગલ સ્કન્ધોના કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય છે.

શ્રી ગૌમમસ્વામી-હે ભગવન્ એવું કહેવાનું શું કારણ છે ?

तुल्ले' जघन्य स्थितिकः संख्येयप्रदेशिकः स्कन्धो जघन्यस्थितिकस्य संख्येयप्रदेशिकस्य स्कन्धस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, 'पएसट्टयाए दुट्ठाणवडिए, प्रदेशार्थतया-प्रदेशापेक्षया द्विस्थानपतितो भवति, संख्येयभागहीनो वा संख्येयगुणहीनो वा भवति, इत्येवं द्विस्थानपतितत्वं बोध्यम्, 'ओगाहणट्टयाए दुट्ठाणवडिए'-अवगाहनार्थतया-अवगाहनापेक्षया द्विस्थानपतितो भवति, तदभिलापः उपर्युक्तरूपो बोध्यः, 'ठिइए तुल्ले' स्थित्या तुल्यो भवति, उभयेषामपि जघन्यस्थितिकत्वात्, 'वण्णाइ चउफासेहिं य छट्टाणवडिए' वर्णादिभिश्चतुः स्पर्शैश्च-शीतोष्णस्निग्धरूक्षस्पर्शैः षट्स्थानपतितो भवति, 'एवं उक्कोसठिइएवि' एवंजघन्यस्थितिकसंख्येयप्रदेशिकपुद्गलस्कन्धवदेव उत्कृष्टस्थितिकोऽपि संख्येयप्रदेशिक पुद्गलस्कन्धोऽवगन्तव्यः 'अजहण्णमणुक्कोसठिइएवि एवं चेव' अजघन्यानुत्कृष्टस्थितिकोऽपि जघन्यस्थितिक संख्येयप्रदेशिकपुद्गलस्कन्धवदेव

भगवान्-हे गौतम ! एक जघन्य स्थितिक संख्यातप्रदेशी स्कंध दूसरे जघन्य स्थितिक संख्यात प्रदेशी स्कंध से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य है, प्रदेशो की अपेक्षा द्विस्थानपतित होता है, अर्थात् हीन हो तो संख्यात भाग हीन या संख्यातगुण हीन होता है अधिक हो तो संख्यातभाग अधिक अथवा संख्यातगुण अधिक होता है। अवगाहना की अपेक्षा भी द्विस्थानपतित होता है, उसका उच्चारण पूर्ववत् कर लेना चाहिए, स्थिति की अपेक्षा तुल्य होता है, क्यों कि दोनों जघन्य स्थिति वाले हैं वर्णादि की अपेक्षा से तथा चार स्पर्शों-शीत, उष्णस्निग्ध और रूक्ष-से षट्स्थान पतित होता है। इसी प्रकार उत्कृष्टस्थितिक संख्यातप्रदेशी स्कंध की प्ररूपणा करनी चाहिए मध्यम स्थिति वाला संख्यातप्रदेशी स्कंध भी इसी प्रकार का है, किन्तु स्वस्थान में अर्थात् स्थिति की अपेक्षा वह चतुःस्थानपतित होता है।

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ! એક જઘન્ય સ્થિતિક સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધ બીજા જઘન્ય સ્થિતિક સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે, પ્રદેશોની અપેક્ષાએ દ્વિસ્થાન પતિત થાય છે, અર્થાત્ હીન હોય તો સંખ્યાત ભાગ હીન, અગર સંખ્યાત ગુણહીન થાય છે, અધિક હોય તો સંખ્યાત ભાગ અધિક અથવા સંખ્યાત ગુણ અધિક હોય છે. અવગાહનાની અપેક્ષાએ પણ દ્વિસ્થાન પતિત થાય છે, તેનું ઉચ્ચારણ પૂર્વવત્ કરી લેવું જોઇએ. સ્થિતિની અપેક્ષાએ તુલ્ય થાય છે, કેમકે બન્ને જઘન્ય સ્થિતિવાળા છે. વર્ણાદિની અપેક્ષાએ તથા ચાર સ્પર્શો-શીત ઉષ્ણ, સ્નિગ્ધ અને રૂક્ષ-થી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે. એ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિક સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધની પ્રરૂપણા કરવી જોઇએ. મધ્યમ સ્થિતિવાળા સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધ પણ એ

बोध्यः, किन्तु–'णवरं ठिईए चउट्ठाणवडिए' नवरम्–पूर्वापेक्षया विशेषस्तु स्थित्या चतुःस्थानपतितो भवति, गौतमः पृच्छति–'जहण्णठिइयाणं असंखिज्जपएसियाणं पुच्छा' हे भदन्त ! जघन्यस्थितिकानाम् असंख्येयप्रदेशिकानां पुद्गलस्कन्धानां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति पृच्छा, भगवानाह–'गोयमा !' हे गौतम ! 'अणंता पज्जवा पण्णत्ता' जघन्यस्थितिकानामसंख्येयप्रदेशिकानां पुद्गलस्कन्धानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, गौतमः पृच्छति–'से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ–जहण्णठिइयाणं असंखेज्जपएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता' हे भदन्त ! तत्–अथ, केनार्थेन–कथं तावद्, एवम्–उक्तरीत्या उच्यते यत् जघन्यस्थितिकानाम् असंख्येयप्रदेशिकानां पुद्गलस्कन्धानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति भगवान् आह–'गोयमा ! हे गौतम ! 'जहण्णठिइए असंखिज्जपएसिए जहण्णठिइयस्स असंखिज्जपएसियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले' जघन्यस्थितिकः असंख्येयप्रदेशिकः पुद्गल स्कन्धो जघन्यस्थितिकस्य असंख्येयप्रदेशिकस्य पुद्गल स्कन्धस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, तथा च प्रत्येकं द्रव्यमनन्तपर्यायमिति न्यायेन जघन्यस्थितिकासंख्येयप्रदेशिकस्य पुद्गलस्कन्धस्यापि द्रव्यत्वेन अनन्तपर्यायसंभवात्, 'पएसट्ठयाए चउट्ठाणवडिए' प्रदेशार्थतया–प्रदेशापेक्षया चतुः

गौतम–हे भगवन् ! जघन्य स्थितिक असंख्यातप्रदेशी पुद्गलस्कंधों के कितने पर्याय हैं ?

भगवान्–हे गौतम ! अनन्त पर्याय हैं।

गौतम–हे भगवन् ! किस कारण ऐसा कहा जाता है कि जघन्य स्थितिवाले असंख्यातप्रदेशी पुद्गलस्कंध के अनन्त पर्याय हैं ?

भगवान्–हे गौतम ! एक जघन्यस्थितिक असंख्यातप्रदेशी स्कंध दूसरे जघन्यस्थितिक असंख्यातप्रदेशी स्कंध से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य होता है, प्रदेशों की दृष्टि से चतुःस्थानपतित होता है, अवगहना की

પ્રકારનો છે, કિન્તુ સ્વસ્થાનમા અર્થાત્ સ્થિતિની અપેક્ષાએ તે ચતુ સ્થાન પતિત થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી–હે ભગવન્ ! જઘન્ય સ્થિતિક અસંખ્યાત પ્રદેશી પુદ્ગલ સ્કન્ધોના કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્–હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી–હે ભગવન્ શા કારણે એવુ કહેવાય છે કે જઘન્ય સ્થિતિવાળા અસંખ્યાત પ્રદેશી પુદ્ગલ સ્કન્ધના અનન્ત પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્–હે ગૌતમ ! એક જઘન્યસ્થિતિક અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધ બીજા જઘન્ય સ્થિતિક અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય

स्थानपतितो भवति, 'ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए' अवगाहनार्थतया-अवगाहनापेक्षया चतुःस्थानपतितो भवति, 'ठिईए तुल्ले' स्थित्या तुल्यो भवति, उभयेषामपि जघन्यस्थितिकत्वात् 'वण्णाइ उवरिल्ल चउफासेहिय छट्ठाणवडिए' वर्णादिभिः उपरितन चतुःस्पर्शैश्च-शीतोष्णस्निग्धरूक्षस्पर्शपर्यवैः षट्स्थानपतितो भवति, 'एवं उक्कोसठिइए वि' एवम्-जघन्यस्थितिकासंख्येयप्रदेशिकपुद्गल-स्कन्धः प्रतिपत्तव्यः, 'अजहण्णमणुक्कोसठिइए वि एवं चेव' अजघन्यानुत्कृष्ट स्थितिकोऽपि असंख्येयप्रदेशिक पुद्गलस्कन्धः, एवञ्चैव-जघन्यस्थितिकासंख्येय प्रदेशिकपुद्गलस्कन्धवदेव अवगन्तव्यः, किन्तु-'णवरं ठिईए चट्ठाणवडिए' नवरम्-पूर्वापेक्षया विशेषस्तु स्थित्या चतुःस्थानपतितो भवति, गौतमः पृच्छति-'जहण्णठिइयाणं अणंतपएसियाणं पुच्छा' हे भदन्त! जघन्यस्थितिकानाम् अनन्तप्रदेशिकानां पुद्गलस्कन्धानां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः? इति पृच्छा, भगवान् आह-'गोयमा! हे गौतम! 'अणंता पज्जवा पण्णत्ता' जघन्यस्थिति-

दृष्टि से चतुःस्थानपतित होता है, स्थिति की अपेक्षा से तुल्य है क्योंकि दोनों जघन्य अर्थात् एक समय की स्थिति वाले हैं, वर्णादि की अपेक्षा से तथा ऊपर के चार स्पर्शों की अपेक्षा से षट्स्थानपतित होता है। उत्कृष्टस्थितिक असंख्यातप्रदेशी स्कध भी इसीप्रकार समझलेना चाहिए। मध्यमस्थिति वाले असंख्यातप्रदेशी स्कंध की वक्तव्यता भी ऐसी ही है, किन्तु स्थिति की अपेक्षा वह चतुःस्थानपतित होता है क्योंकि मध्यम स्थिति का जघन्य और उत्कृष्ट स्थिति की तरह एक रूप नहीं होता, उसमें विविधता होती है।

गौतम-हे भगवन्! जघन्य स्थिति वाले अनन्तप्रदेशी स्कंधों के कितने पर्याय हैं?

થાય છે. પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે, અવગાહનાની દૃષ્ટિએ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે, સ્થિતિની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે કેમકે બન્ને જઘન્ય અર્થાત્ એક સમયની સ્થિતિવાળા છે, વર્ણાદિની અપેક્ષાએ તથા ઉપરના ચાર સ્પર્શોથી ષટસ્થાન પતિત બને છે. ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિક અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધ પણ આ રીતે સમજી લેવો જોઈએ. મધ્યમ સ્થિતિવાળા અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધની વક્તવ્યતા પણ એવીજ છે, કિન્તુ સ્થિતિની અપેક્ષાએ તે ચતુઃસ્થાન પતિત બને છે, કેમકે મધ્યમ સ્થિતિના જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિની જેમ એક રૂપ નથી થતા, તેમા વિવિધતા હોય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્! જઘન્ય સ્થિતિવાળા અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધોના કેટલા પર્યાય છે?

कानाम् अनन्तप्रदेशिकपुद्गलस्कन्धानाम् अनन्ता पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, गौतमः पृच्छति-'से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-जहण्णठिइयाणं अणंतपएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?' हे भदन्त ! तत्-अथ, केनार्थेन कथं तावद्, एवम्-उक्तरीत्या उच्यते यत्, जघन्यस्थितिकानामनन्तप्रदेशिकपुद्गलस्कन्धानामनन्ताः पर्यवा प्रज्ञप्ता ? इति, भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'जहण्णठिइए अणंतपएसिए जहण्णठिइयस्स अणंतपएसियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले' जघन्यस्थितिकोऽनन्तप्रदेशिकः पुद्गलस्कंधो जघन्यस्थितिकस्य अनन्तप्रदेशिकस्य पुद्गलस्कन्धस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, तथा च प्रत्येकं द्रव्यमनन्तपर्यायमितिन्यायेन जघन्यस्थितिकानन्तप्रदेशिकपुद्गलस्कन्धस्यापि द्रव्यत्वेन अनन्तपर्यायसंभवात्, 'पएसट्ठयाए छट्ठाणवडिए' प्रदेशार्थतया प्रदेशापेक्षया षट्स्थानपतितो भवति, अनन्तप्रदेशिकपुद्गलस्कन्धस्य संख्याता संख्यातानन्तप्रदेशसंभवात् षट्स्थानपतितत्वं बोध्यम्, 'ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए' अवगाहनार्थतया-अवगाहनापेक्षया चतुःस्थानपतितो भवति, जघन्यस्थितिकानन्तप्रदेशिकपुद्गलस्कन्धस्य अवगाहनापेक्षया अनन्तभागगुणहीनाधिकत्वासंभवात, 'ठिइए तुल्ले' स्थित्या तुल्यो भवति उभयेषामपि जघन्यस्थितिकत्वात्, 'वण्णाइ अट्ठफासेहिय छट्ठाणवडिए' वर्णादिभिः अष्ट स्पर्शैश्च षट्स्थानपतितो भवति, 'एवं उक्कोसठिइए वि' एवम्-जघन्यस्थितिकानन्तप्रदेशिकपुद्गलस्कन्धवदेव उत्कृष्टस्थितिकोऽपि अनन्तप्रदेशिकपुद्गलस्कन्धो-

---

भगवान्-हे गौतम अनन्त पर्याय हैं।

गौतम-हे भगवन् ! किस कारण ऐसा कहाजाता है ?

भगवान्-हे गौतम ! एक जघन्यस्थितिक अनन्तप्रदेशी स्कंध दूसरे जघन्य स्थितिक अनन्त प्रदेशीस्कंध से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य होता है, प्रदेशों की अपेक्षा से षट्स्थानपतित होता है, अवगाहना की अपेक्षा चतुःस्थानपतित होता है, स्थिति की अपेक्षा तुल्य है, वर्णादि तथा आठ स्पर्शों की अपेक्षा से षट्स्थानपतित होता है। इसी प्रकार

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય છે

શ્રીગૌતમસ્વામી-શા કારણે એમ કહેવામાં આવેલ છે ?

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ગૌતમ ! એક જઘન્ય સ્થિતિક અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધ બીજા જઘન્ય સ્થિતિક અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય થાય છે પ્રદેશોની અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે, અવગાહનાની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે. સ્થિતિની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે. વર્ણાદિ તથા આઠ સ્પર્શોની અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે એ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિનું પણ સમજી લેવું જોઈએ. અજઘન્ય-અનુત્કૃષ્ટ અર્થાત્ મધ્યમ સ્થિતિવાળા અનન્ત

ऽवसेयः 'अजहण्णमणुक्कोसठिइएवि एवं चेव 'अजघन्यानुत्कृष्टस्थितिकोऽपि अनन्तप्रदेशिकपुद्गलस्कन्धः 'एवञ्चैव-जघन्यस्थितिकानन्तप्रदेशिकपुद्गलस्कन्धवदेवावसेयः, किन्तु-'णवरं ठिईए चउट्ठाणवडिए' नवरम्-पूर्वापेक्षया विशेषस्तु स्थित्या चतुःस्थानपतितो भवति तदभिलापस्तु पूर्वोक्तरीत्या वक्तव्यः इत्याशयः ॥सूत्र०१४॥

जघन्यगुणकालकादि पर्याय वक्तव्यता

मूलम्-जहण्णगुणकालयाणं पुच्छा, गोयमा! अणंता पज्जवा पण्णत्ता, से केणट्ठेणं भंते! एवं वुच्चइ-जहण्णगुणकालयाणं परमाणुपोग्गलाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता? गोयमा! जहण्णगुणकालए परमाणुपोग्गले जहण्णगुणकालगस्स परमाणुपोग्गलस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले, पएसट्ठयाए तुल्ले, ओगाहणट्ठयाए तुल्ले ठिईए चउट्ठाणवडिए, कालवण्णपज्जवेहिं तुल्ले अवसेसा वण्णा नत्थि, गंधरसदुफासपज्जवेहि य छट्ठाणवडिए, एवं उक्कोसगुणकालए वि, एवम-जहण्णमणुक्कोसगुणकालए वि, णवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए; जहन्नगुणकालयाणं भंते! दुपएसियाणं पुच्छा, गोयमा! अणंता पज्जवा पण्णत्ता, से केणट्ठेणं भंते! एवं वुच्चइ-जहण्णगुणकालयाणं दुपएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता? गोयमा! जहण्णगुणकालए दुपएसिए जहण्णगुणकालगस्स दुपएसियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले, पएसट्ठयाए तुल्ले ओगाहणट्ठयाए सिय हीणे सिय तुल्ले सिय अब्भहिए, जइ हीणे पएसहीणे, अह

उत्कृष्ट स्थिति का भी समझलेना चाहिये अजघन्य अनुत्कृष्ट अर्थात् मध्यम स्थिति वाले अनन्तप्रदेशी स्कंध की वक्तव्यता भी ऐसी ही जनना चाहिए मगर उसमें विशेषता यह है कि उसे स्थिति की अपेक्षा चतुःस्थानपतित कहना चाहिए और उन चार स्थानों का उच्चारण पूर्ववत् समझलेना चाहिए ॥ १४ ॥

પ્રદેશી સ્કન્ધની વક્તવ્યતા પણ એવી જ જાણવી જોઈએ પણ એમાં વિશેષતા એ છે કે તેને સ્થિતિની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત કહેવું જોઈએ અને તે ચાર સ્થાનોનું ઉચ્ચારણ પૂર્વવત્ સમજી લેવું જોઈએ ॥ ૧૪ ॥

अव्भहिए पएस अव्भहिए, ठिईए चउट्ठाणवडिए, कालवण्ण-पज्जवेहिं तुल्ले, अवसेस वण्णाइ उवरिल्ल चउफासेहि य छट्ठाणवडिए, एवं उक्कोसगुणकालए वि, अजहन्नमणुक्कोसगुण-कालए वि एवं चेव, नवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए, एवं जाव दस पएसिए, नवरं पएस परिवुड्ढी ओगाहणाए तहेव जहण्ण-गुणकालयाणं भंते ! संखिज्जपएसियाणं पुच्छा, गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता, से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-जहण्णगुणकाल याणं संखेज्जपएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णगुणकालए संखिज्जपएसिए जहण्णगुणकालगस्स संखि-ज्जपएसियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले, पएसट्ठयाए दुट्ठाणवडिए, ओगाहणट्ठयाए, दुट्ठाणवडिए, ठिईए चउट्ठाणवडिए, कालवण्ण-पज्जवेहिं तुल्ले, अवसेसेहिं वण्णाइ उवरिल्ल चउफासेहि य छट्ठाणवडिए, एवं उक्कोसगुणकालए वि, एवं अजहण्णमणुक्कोस-गुणकालए वि, नवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए, जहण्णगुणकालयाणं भंते! असंखेज्जपएसियाणं पुच्छा, गोयमा! अणंता पज्जवा पण्णत्ता, से केणट्ठेणं भंते ! एवंवुच्चइ-जहण्णगुणकालयाणं असंखेज्जपए-सिए जहण्णगुणकालगस्स असंखेज्जपएसियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले, पएसट्ठयाए, चउट्ठाणवडिए, ठिईए चउट्ठाणवडिए, कालवण्णपज्ज-वेहिं तुल्ले, अवसेसेहिं वण्णादि उवरिल्ल चउफासेहि य छट्ठाण-वडिए, ओगाहणट्ठयाए, चउट्ठाणवडिए, एवं उक्कोसगुणकालए वि अजहण्णमणुक्कोसगुणकालए वि एवं चेव, नवरं सट्ठाणे छट्ठा-णवडिए, जहण्णगुणकालयाणं भंते ! अणंतपएसियाणं पुच्छा, गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता, से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-जहन्नगुणकालयाणं अणंतपएसियाणं अणंता पज्जवा प-

पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णगुणकालए अणंतपएसिए जहण्णगुण-कालयस्स अणंतपएसियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले, पएसट्ठयाए छट्ठा-णवडिए, ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए, ठिईए चउट्ठाणवडिए, कालवण्णपज्जवेहिं तुल्ले, अवसेसेहिं वण्णाइ अट्ठफासेहि य छट्ठाणवडिए, एवं उक्कोसगुणकालए वि, अजहण्णमणुक्कोसगुण-कालए वि एवं चेव, नवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए, एवं नील-लोहियहालिद्दसुक्किल्लसुब्भिगंधदुब्भिगंधतित्तकडुकसायअंबिल-महुररसपज्जवेहि य वत्तव्वया भाणियव्वा, नवरं परमाणुपोग्ग-लस्स सुब्भिगंधस्स दुब्भिगंधो न भण्णइ, दुब्भिगंधस्स सुब्भि-गंधो वा न भण्णइ, तित्तस्स अवसेसं न भण्णइ, एवं कडुया दीण वि, अवसेसं तं चेव, जहण्णगुणकक्खडाणं अणंतपए-सियाणं खंधाणं पुच्छा, गोयमा! अणंता पज्जवा पण्णत्ता, से केणट्ठेणं भंते! एवं वुच्चइ–जहण्णगुणकक्खडाणं अणंतपए-सियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता? गोयमा! जहण्णगुणकक्खडे अणंतपएसिए जहण्णगुणकक्खडस्स अणंतपएसियस्स दव्व-ट्ठयाए तुल्ले, पएसट्ठयाए छट्ठाणवडिए, ओगाहणट्ठयाए चउ-ट्ठाणवडिए, ठिईए चउट्ठाणवडिए, वण्णगंधरसेहिं छट्ठाणवडिए, कक्खडफासपज्जवेहिं तुल्ले, अवसेसेहिं सत्तफासपज्जवेहिं छट्ठाण-वडिए, एवं उक्कोसगुणकक्खडे वि, अजहण्णमणुक्कोसगुण-कक्खडे वि एवं चेव, नवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए, एवं मउय-गरुयलहुए वि भाणियव्वे, जहण्णगुणसीयाणं भंते ! परमाणु-पोग्गलाणं पुच्छा, गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता, से केण-ट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ–जहण्णगुणसीयाणं परमाणुपोग्गलाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णगुणसीए परमाणु-पोग्गले जहण्णगुणसीयस्स परमाणुपोग्गलस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले,

पएसट्ठयाए तुल्ले, ओगाहणट्ठयाए तुल्ले, ठिईए चउट्ठाणवडिए, वण्णगंधरसेहिं छट्ठाणवडिए, सीयफासपज्जवेहिं य तुल्ले, उसिणफासो न भण्णइ, णिद्धलुक्खफासपज्जवेहि य छट्ठाणवडिए, एवं उक्कोसगुणसीए वि, अजहण्णमणुक्कोसगुणसीए वि, एवं चेव, नवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए, जहण्णगुणसीयाणं दुपएसियाणं पुच्छा, गोयमा! अणंता पज्जवा पण्णत्ता, से केणट्ठेणं भंते! एवं वुच्चइ-जहण्णगुणसीयाणं दुपएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता? गोयमा! जहण्णगुणसीए दुपएसिए जहण्णगुणसीयस्स दुपएसियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले, पएसट्ठयाए तुल्ले, ओगाहणट्ठयाए सिय हीणे, सिय तुल्ले, सिय अब्भहिए, जइ हीणे, पएसहीणे, अह अब्भहिए पएस अब्भहिए, ठिईए चउट्ठाणवडिए, वण्णगंधरसपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए, सीय फासपज्जवेहिं तुल्ले, उसिणणिद्धलुक्खफासपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए, एवं उक्कोसगुणसीए वि, अजहण्णमणुक्कोसगुणसीए वि एवं चेव, णवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए, एवं जाव दसपएसिए, नवरं ओगाहणट्ठयाए पएसपरिवुड्ढी कायव्वा, जाव दस पएसियस्स नव पएसा वुड्ढिज्जंति, जहण्णगुणसीयाणं संखेज्जपएसियाणं पुच्छा, गोयमा! अणंता पज्जवा पण्णत्ता, से केणट्ठेणं भंते! एवं वुच्चइ-जहण्णगुणसियाणं संखेज्जपएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता? गोयमा! जहण्णगुणसीए संखेज्जपएसिए जहण्णगुणसीयस्स संखेज्जपएसियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले, पएसट्ठयाए दुट्ठाणवडिए, ओगाहणट्ठयाए दुट्ठाणवडिए, ठिईए चउट्ठाणवडिए, वण्णादीहिं छट्ठाणवडिए, सीयफासपज्जवेहिं तुल्ले, उसिणणिद्धलुक्खेहिं छट्ठाणवडिए, एवं उक्कोसगुणसीए वि, अजहण्णमणुक्कोसगुणसीए वि एवं चेव,

नवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए, जहण्णगुणसीयाणं असंखिज्जपए-सियाणं पुच्छा, गोयमा! अणंता पज्जवा पण्णत्ता, से केणट्ठेणं भंते! एवं वुच्चइ-जहण्णगुणसीयाणं असंखेज्जपएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णगुणसीए असंखेज्जपएसिए जहण्णगुणसीयस्स असंखेज्जपएसियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले, पए-सट्ठयाए चउट्ठाणवडिए, ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए, ठिईए चउट्ठाणवडिए, वण्णाइ पज्जवेहिं छट्ठाणवडिए, सीयफासपज्ज-वेहिं तुल्ले, अवसेसेहिं सत्तफासपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए, एवं उक्कोसगुणसीए वि, अजहण्णमणुक्कोसगुणसीए वि एवं चेव, नवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए, एवं उसिणणिद्धलुक्खे जहा सीते, परमाणुपोग्गलस्स तहेव पडिवक्खो सव्वेसिं न भण्णइत्ति भाणियव्वं ॥सू० १५॥

छाया—जघन्यगुणकालकानां परमाणुपुद्गलानां पृच्छा, गौतम ! अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते-जघन्यगुणकालकानां परमाणु पुद्गलानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जघन्यगुणकालकः परमाणुपुद्गलो

वर्णादिपर्यायवक्तव्यता

शब्दार्थ-(जहण्णगुणकालयाणं परमाणुपुग्गलाणं पुच्छा ?) जघन्य-गुण काले परमाणुपुद्गलों के पर्यायों की पृच्छा ? (गोयमा अणंता पज्जवा पण्णत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्ठेणं भंते एवं वुच्चइ-जहण्णगुणकालयाणं परमाणुपोग्गलाणं अणंता पज्जवा-पण्णत्ता ?) किस कारण से हे भगवन् ! ऐसा कहा है कि जघन्यगुण काले परमाणुपुद्गलों के अनन्त पर्याय कहे हैं ? (गोयमा ! जहण्णगुणकालए

વર્ણાદિ પર્યાય વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ-(जहण्णगुणकालयाणं परमाणुपोग्गलाणं पुच्छा ?) જઘન્ય ગુણ કાળા પરમાણુ પુદ્ગલોના પર્યાયોની પૃચ્છા ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ जहण्णगुण-कालयाणं परमाणुपोग्गलाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) આ કારણથી હે ભગવન્ ! એવું કહ્યું છે કે જઘન્ય ગુણ કાળા પરમાણુ પુદ્ગલોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા

जघन्यगुणकालकस्य परमाणुपुद्गलस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया तुल्यः अवगाहनार्थतया तुल्यः स्थित्या चतुःस्थानपतितः, कृष्णवर्णपर्यवैः तुल्यः, अवशेषावर्णा न सन्ति, गन्धरसद्विस्पर्शपर्यवैश्च षट्स्थानपतितः, एवम् उत्कृष्टगुणकालकोऽपि, एवं अजघन्यानुत्कृष्टगुणकालकोऽपि, नवरं स्वस्थाने षट्स्थानपतितः, जघन्यगुणकालकानां भदन्त ! द्विप्रदेशिकानां पृच्छा, गौतम ! अनन्ताः

परमाणुपोग्गले जहण्णगुणकालगस्स परमाणुपोग्गलस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) हे गौतम ! जघन्यगुण काला परमाणुपुद्गल जघन्यगुण काले परमाणुपुद्गल से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य (पएसट्ठयाए तुल्ले) प्रदेशों से तुल्य (ओगाहणट्ठयाए तुल्ले) अवगाहना से तुल्य (ठिईए चउट्ठाणवडिए) स्थिति से चतुःस्थानपतित (कालवण्णपज्जवेहिं तुल्ले) काले वर्ण के पर्यायों से तुल्य (अवसेसा) शेष (वण्णा) वर्ण (नत्थि) नहीं होते (गंधरसदुफासपज्जवेहि य छट्ठाणवडिए) गंध, रस, दो स्पर्श के पर्यायों से षट्स्थानपतित

(एवं उक्कोसगुणकालए वि) इसी प्रकार उत्कृष्टगुण काला परमाणु भी (एवमजहण्णमणुक्कोसगुणकालए वि) इसी प्रकार मध्यम गुण काला भी (णवरं सट्ठाणे छट्ठाण वडिए) विशेष यह कि स्वस्थान में षट्स्थानपतित है

(जहण्णगुणकालयाणं भंते ! दुपएसियाणं पुच्छा ?) हे भगवन् ! जघन्यगुण काले द्विप्रदेशी स्कंधों के पर्यायों की पृच्छा ? (गोयमा अणंता पज्जवा पण्णत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्ठेणं भंते ! एवं

छे ? (गोयमा ! जहण्णगुणकालए परमाणुपोग्गले जहण्णगुणकालगस्स परमाणुपोग्गलस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) હે ગૌતમ ! જઘન્ય ગુણ કાળા પરમાણુ જઘન્યગુણ કાળા પરમાણુ પુદ્ગલથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે (पएसट्ठयाए तुल्ले) પ્રદેશોથી તુલ્ય છે (ओगाहणट्ठयाए तुल्ले) અવગાહનાથી તુલ્ય (ठिईए चउट्ठाणवडिए) સ્થિતિથી ચતુ સ્થાન પતિત (कालवण्णपज्जवेहिं तुल्ले) કાલા વર્ણના પર્યાયોથી તુલ્ય (अवसेसा) શેષ (वण्णा) વર્ણ (नत्थि) નથી હોતા (गंध रस दुफास पज्जवेहिंय छट्ठाणवडिए) ગંધ, રસ, બે સ્પર્શના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત

(एवं उक्कोसगुणकालए वि) એ રીતે ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કાળા પરમાણુ પણ (एवमजहण्णमणुक्कोसगुणकालए वि) એ રીતે મધ્યમગુણ કાળા પણ (णवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए) વિશેષ એ કે સ્વસ્થાનમા ષટ્સ્થાન પતિત છે

(जहण्णगुणकालयाणं भंते ! दुपएसियाण पुच्छा) હે ભગવન્ ! જઘન્ય ગુણ કાળા દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધોના પર્યાયની પૃચ્છા (गोयमा ! अणंता पज्जवा

पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, तत् केनार्थेन भदन्त ! एव मुच्यते जघन्यगुणकालकानां द्वि प्रदेशिकानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जघन्यगुणकालको द्विप्रदेशिको जघन्यगुणकालकस्य द्विप्रदेशिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया स्याद्धीनः स्यात्तुल्यः, स्यादभ्यधिकः, यदा हीनः प्रदेशहीनः, अथाभ्यधिकः प्रदेशाभ्यधिकः, स्थित्या चतुःस्थानपतितः, कृष्णवर्णपर्यवैः स्तुल्यः, अवशेषवर्णादिभिरुपरितनचतुःस्पर्शैश्च षट्स्थानपतितः, एवमुत्कृष्टगुणकाल-

---

वुच्चई-जहण्णगुणकालयाणं दुपएसिएयाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) किस कारण हे भगवन् ! ऐसा कहा जाता है कि जघन्यगुण काले द्विप्रदेशी स्कंध के अनन्त पर्याय कहे हैं ? (गोयमा ! जहण्णगुणकालए दुपएसिए) हे गौतम ! जघन्यगुण काला द्विप्रदेशी स्कंध (जहण्णगुणकालियस्स दुपएसियस्स) जघन्यगुण काले द्विप्रदेशी स्कंध से (दव्वट्ठयाए तुल्ले) द्रव्य की अपेक्षा तुल्य है (ओगाणट्ठयाए सिय हीणे सिय तुल्ले सिय अब्भहिए) अवगाहना की अपेक्षा से स्यात् हीन, स्यात् तुल्य स्यात् अधिक (जइ हीणे पएसहीणे) यदि हीन है तो एक प्रदेश से हीन (अह अब्भहिए पएस अब्भहिए) अगर अधिक है तो एक प्रदेश से अधिक (ठिईए चउट्ठाण वडिए) स्थिति से चतुःस्थानपतित (कालवण्णपज्जवेहिं तुल्ले) कृष्णवर्ण के पर्यायों से तुल्य (अवसेसवण्णाइ उवरिल्ल चउफासेहि य छट्ठा णवडिए) शेष वर्णादि से तथा ऊपर के चार स्पर्शों से षट्स्थानपतित होता है।

पण्णत्ता) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-जहण्णगुणकालयाणं दुपएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) શા કારણે હે ભગવન્ ! એવું કહેવાય છે કે જઘન્ય ગુણ કાળા દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ? (गोयमा ! जहण्णगुणकालए दुपएसिए) હે ગૌતમ ! જઘન્ય ગુણ કાળા દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધ (जहण्णगुणकालयस्स दुपएसियस्स) જઘન્ય ગુણ કાળા દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધથી (दव्वट्ठयाए तुल्ले) દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (पएसट्ठयाए तुल्ले) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (ओगाहणट्ठयाए सिय हीणे सिय तुल्ले सिय अब्भहिए) અવગાહનાની અપેક્ષાએ સ્યાત્ હીન, સ્યાત્ તુલ્ય, સ્યાત્ અધિક (जइ हीणे पएसहीणे) જો હીન હોય તો એક પ્રદેશથી હીન (अह अब्भहिए पएस अब्भहिए) અગર અધિક છે તો એક પ્રદેશથી અધિક (ठिइए चउट्ठाणवडिए) સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન પતિત (कालवण्णपज्जवेहिं तुल्ले) કૃષ્ણ વર્ણના પર્યાયોથી (अवसेस वण्णाइ उवरिल्ल चउफासेहि य छट्ठाणवडिए) શેષ વર્ણાદિથી તથા ઉપરના ચાર સ્પર્શોથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે

कोऽपि एवञ्चैव, नवरं स्वस्थाने षट्स्थानपतितः, 'एवं यावद् दशप्रदेशिको, नवरम्-प्रदेशपरिवृद्धिः, अवगाहनया तथैव, जघन्यगुणकालकानां भदन्त ! संख्येय-प्रदेशिकानां पृच्छा, गौतम ! अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते-जघन्यगुणकालकानां संख्येयप्रदेशिकानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जघन्यगुणकालकः संख्येयप्रदेशिको जघन्यगुणकालकस्य संख्येयप्रदे-शिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः प्रदेशार्थतया द्विस्थानपतितः अवगाहनार्थतया द्वि

(एवं उक्कोसगुणकालए वि) इसी प्रकार उत्कृष्टगुण कृष्ण भी (अजहण्णमणुक्कोसगुणकालए वि एवं चेव) मध्यमगुण काला भी इसी प्रकार (नवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए) विशेष यह कि स्वस्थान में षट्स्थान-पतित (एवं जाव दसपएसिए) इसी प्रकार यावत् दसप्रदेशी (नवरं) विशेष (पएसवुड्ढी) प्रदेश की वृद्धि करनी चाहिए (ओगाहणाए तहेव) अवगाहना से उसी प्रकार

(जहण्णगुणकालियाणं भंते ! संखेज्जपएसियाणं पुच्छा ?) जघन्यगुण काले संख्यातप्रदेशी स्कंधों की पृच्छा (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) हे गौतम अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ जहण्णगुणकालयाणं संखेज्जपएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) किस कारण से हे भगवन् ! ऐसा कहा जाता है कि जघन्यगुण काले संख्यातप्रदेशी स्कंधों के अनन्त पर्याय कहे हैं (गोयमा ! संखेज्जपए-सिए जहण्णगुणकालए संखेज्जपएसियस्स जहण्णगुणकालयस्स दव्वट्ठ-याए तुल्ले) हे गौतम ! संख्यातप्रदेशी जघन्यगुण काला संख्यातप्रदेशी

(एवं उक्कोसगुणकालए वि) એ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કૃષ્ણ પણ (अजहण्णमणुक्कोसगुणकालए वि एवं चेव) મધ્યમ ગુણ કાળા પણ એ પ્રકારે (नवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए) વિશેષ એ છે કે સ્વસ્થાનમા ષટ્સ્થાનપતિત (एवं जाव दसपएसिए) એ પ્રકારે યાવત્ દશ પ્રદેશી (नवरं) વિશેષ (पएसवुड्ढी) પ્રદેશની વૃદ્ધિ કરવી જોઈએ (ओगाहणाए तहेव) અવગાહનાથી એ પ્રકારે

(जहण्णगुणकालयाणं भंते ! संखेज्जपएसियाणं पुच्छा ?) જઘન્ય ગુણ કાળા સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધોની પૃચ્છા ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-जहण्णगुणकालयाणं संखेज्जपएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) શા કારણે હે ભગવન્ ! એવું કહેવાય છે કે જઘન્ય ગુણકાળા સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ? (गोयमा ! संखेज्जपएसिए जहण्णगुणकालए संखेज्जपएसियस्स जहण्णगुणकालयस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) હે ગૌતમ ! સંખ્યાત પ્રદેશી જઘન્ય ગુણ

स्थानपतितः, स्थित्या चतुःस्थानपतितः, कृष्णवर्णपर्यवैस्तुल्यः, अवशेषैः वर्णादि -उपरितनचतुःस्पर्शैश्च षट्स्थानपतितः, एवमुत्कृष्टगुणकालकोऽपि एवम् अजघन्यानुत्कृष्टगुणकालकोऽपि, नवरं स्वस्थाने षट्स्थानपतितः, जघन्यगुणकालकानां भदन्त ! असंख्येयप्रदेशिकानां पृच्छा, गौतम ! अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते जघन्यगुणकालकानामसंख्येयप्रदेशिकानामनन्ताः

जघन्यगुण काले पुद्गलस्कंध से द्रव्य से तुल्य (पएसट्ठयाए) प्रदेशों से दुट्ठाणवडिए) द्विस्थानपतित (ओगाहणट्ठयाए दुट्ठाणवडिए) अवगाहना से द्विस्थानपतित (ठिईए चउट्ठाणवडिए) स्थिति से चतुःस्थानपतित (कालवण्णपज्जवेहिं तुल्ले) कृष्ण वर्ण के पर्यायों से तुल्य (अवसेसेहिं उवरिल्लचउफासेहि य) वर्णादि से तथा ऊपर के चार स्पर्शों से (छट्ठाणवडिए) षट्स्थानपतित

(एवं उक्कोसगुणकालए वि) इसी प्रकार उत्कृष्टगुण काला भी (एवं अजहण्णमणुक्कोसगुणकालए वि) इसी प्रकार मध्यमगुण काला भी (नवरं) विशेष (सट्ठाणे छट्ठाणवडिए) स्वस्थान में षट्स्थानपतित है

(जहण्णगुणकालयाणं भंते ! असंखेज्जपएसियाणं पुच्छा ?) जघन्यगुण कालेअसंख्यातप्रदेशी स्कंधों के हे भगवन् ! कितने पर्याय हैं ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय हैं (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-जहण्णगुणकालयाणं असंखेज्जपएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता) किस कारण हे भगवन् ! ऐसा कहा है कि जघन्य

કાળા બીજા સંખ્યાત પ્રદેશી જઘન્ય ગુણ કાળા પુદ્ગલ સ્કન્ધથી દ્રવ્યથી તુલ્ય (पएसट्ठयाए) પ્રદેશોથી (दुट्ठाणवडिए) દ્વિસ્થાન પતિત (ओगाहणट्ठयाए दुट्ठाण वडिए) અવગાહનાથી દ્વિસ્થાન પતિત (ठिइए चउट्ठाण वडिए) સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન પતિત (कालवण्णपज्जवेहिं तुल्ले) કૃષ્ણ વર્ણના પર્યાયોથી તુલ્ય (अवसेसेहिं उवरिल्लचउफासेहिय) વર્ણાદિથી તથા ઉપરના ચાર સ્પર્શોથી (छट्ठाण वडिए) ષટ્સ્થાન પતિત

(एवं उक्कोसगुणकालए वि) એ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કાળા પણ (एवं अजहण्णमणुक्कोसगुणकालए वि) એ રીતે મધ્યમ ગુણ કાળા પણ (नवरं विशेष (सट्ठाणे छट्ठाणवडिए) સ્વસ્થાનમાં ષટ્સ્થાન પતિત

(जहण्णगुणकालयाणं भंते ! असंखेज्जपएसियाणं पुच्छा ?) જઘન્ય ગુણ કાળા અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધોના હે ભગવન્ ! કેટલા પર્યાય છે ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય છે (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-जहण्णगुणकालयाणं असंखेज्जपएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता) શા કારણે હે ભગવન્ ! એવું કહ્યું છે કે જઘન્ય ગુણ કાળા અસંખ્યાત પ્રદેશી

पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति गौतम ! जघन्यगुणकालकोऽसंख्येयप्रदेशिको जघन्यगुणकालकस्यासंख्येयप्रदेशिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः प्रदेशार्थतया चतुःस्थानपतितः स्थित्या चतुःस्थानपतितः, कृष्णवर्णपर्यवैस्तुल्यः, अवशेषैर्वर्णादि उपरितन चतुःस्पर्शैश्च षट्स्थानपतितः, अवगाहनार्थतया चतुःस्थानपतितः, एवमुत्कृष्टगुणकालकोऽपि, अजघन्यानुत्कृष्टगुणकालकोऽपि एवञ्चैव, नवरं स्वस्थाने षट्स्थानपतितः, जघन्यगुणकालकानां भदन्त ! अनन्तप्रदेशिकानां पृच्छा, गौतम !

गुण काले असंख्यातप्रदेशी स्कंधों के अनन्त पर्याय हैं (गोयमा ! जहण्णगुणकालए असंखेज्जपएसिए) हे गौतम ! जघन्यगुण काला असंख्यातप्रदेशी स्कंध (जहण्णगुणकागलस्स असंखेज्जपएसियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) जघन्यगुणकाले असंख्यातप्रदेशी स्कंध से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य (पएसट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) प्रदेशों की दृष्टि से चतुःस्थानपतित (ओगहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) अवगाहना से चतुःस्थानपतित है (ठिईए चउट्ठाणवडिए) स्थिति से चतुःस्थानपतित (कालवण्णपज्जवेहिं तुल्ले) कृष्ण वर्ण के पर्यायों से तुल्य (अवसेसेहिं वण्णादि–उवरिल्लफासेहिय छट्ठाणवडिए) शेष वर्णादि से तथा ऊपर के चार स्पर्शों से षट्स्थानपतित

(एवं उक्कोसगुणकालए वि) इसी प्रकार उत्कृष्टगुण काला असंख्यातप्रदेशी स्कंध भी (अजहण्णमणुक्कोसगुणकालए वि एवं चेव) मध्यमगुण काला भी इसी इसी प्रकार (नवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए) विशेष यह कि स्वस्थान में षट्स्थानपतित है

સ્કન્ધોના અનન્ત પર્યાય છે? (गोयमा ! जहण्णगुणकालए असंखेज्जपएसिए) હે ગૌતમ ! જઘન્ય ગુણ કાળા અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધ (जहण्ण गुणकालगस्स असंखेज्जपएसियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) જઘન્ય ગુણ કાળા અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે (पएसट्ठयाए चउट्ठाणवणिए) પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ ચતુઃસ્થાન પતિત (ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) અવગાહનાથી ચતુઃસ્થાન પતિત છે (ठिईए चउट्ठाणवडिए) સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન પતિત (कालवण्ण पज्जवेहिं तुल्ले) કૃષ્ણ વર્ણના પર્યાયોથી તુલ્ય (अवसेसेहि वण्णादि–उवरिल्ल चउफासेहिय छट्ठाण वडिए) શેષ વર્ણાદિથી તથા ઉપરના ચાર સ્પર્શોથી પટસ્થાન પતિત

(एवं उक्कोसगुणकालए वि) એ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કાળા અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધ પણ (अजहण्णमणुक्कोसगुणकालए वि एवं चेव) મધ્યમ ગુણકાળા પણ એજ પ્રકારે (नवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए) વિશેષ એકે સ્વસ્થાનમાં ષટ્સ્થાન પતિત છે

अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते-जघन्यगुणकालकानामनन्तप्रदेशिकानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जघन्यगुणकालकोऽनन्तप्रदेशिको जघन्यगुणकालकस्य अनन्तप्रदेशिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया षट्स्थानपतितः, अवगाहनार्थतया चतुःस्थानपतितः, स्थित्या चतुःस्थानपतितः, कृष्णवर्णपर्यवैः स्तुल्यः, अवशेषैर्वर्णादि- अष्टस्पर्शैश्च षट्स्थान-

---

(जहण्णगुणकालयाणं भंते ! अणंतपएसियाणं पुच्छा ?) हे भगवन् ! जघन्यगुण कृष्ण अनन्तप्रदेशी स्कंधों की पृच्छा ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-जहण्णगुणकालयाणं अणंतपएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) किस कारण हे भगवन् ! ऐसा कहा कि अनन्तप्रदेशी जघन्यगुण काले स्कंधों के अनन्त पर्याय हैं ? (गोयमा ! जहण्णगुण कालए अणंतपएसिए जहण्णगुणकालयस्स अणंतपएसियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) हे गौतम ! जघन्यगुण कृष्ण अनन्तप्रदेशी स्कंध जघन्यगुणकृष्ण अनन्तप्रदेशी स्कधों से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य है (पएसट्ठयाए) प्रदेशों की अपेक्षा (छट्ठाणवडिए) षट्स्थानपतित (ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) अवगाहना से चतुस्थानपतित (ठिईए चउट्ठाणवडिए) स्थिति से चतुःस्थानपतित (कालवण्णपज्जवेहिं तुल्ले) काले वर्ण के पर्यायों से तुल्य (अवसेसेहिं वण्णाइ-अट्ठफासेहिं य छट्ठाणवडिए) शेष वर्ण आदि से तथा आठ स्पर्शों से षट्स्थानपतित

(जहण्णगुणकालयाणं भंते ! अणंतपएसियाणं पुच्छा ?) હે ભગવન્ ! જઘન્ય ગુણ કૃષ્ણ અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધોની પૃચ્છા ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ जहण्णगुणकालयाणं अणंतपएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) શા કારણે હે ભગવન્ ! એવુ કહ્યુ છે કે અનન્ત પ્રદેશી જઘન્ય ગુણકાળા સ્કન્ધોના અનન્ત પર્યાય છે ? (गोयमा ! जहण्णगुणकालए अणंतपएसिए जहण्णगुणकालयस्स अणंतपएसियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) હે ગૌતમ ! જઘન્ય ગુણ કૃષ્ણ અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધ જઘન્ય ગુણ કૃષ્ણ અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધોથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (पएसट्ठयाए) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ (छट्ठाणवडिए) ષટ્સ્થાન પતિત (ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) અવગાહનાથી ચતુઃસ્થાન પતિત (ठिईए चउट्ठाण वडिए) સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન પતિત (कालवण्णपज्जवेहिं तुल्ले) કાળા વર્ણના પર્યાયોથી તુલ્ય (अवसेसेहिं वण्णाइ-अट्ठफासेहिं छट्ठाणवडिए) શેષ વર્ણ આદિથી તથા આઠ સ્પર્શોથી ષટ્સ્થાન પતિત

पतितः एवमुत्कृष्टगुणकालकोऽपि, अजघन्यानुत्कृष्टगुणकालकोऽपि एवञ्चैव, नवरं स्वस्थाने षट्स्थानपतितः, एवं नीललोहित हारिद्र शुक्लसुरभिगन्ध दुरभिगन्धतिक्तकटुकषायाम्लमधुररसपर्यवैश्च वक्तव्यता भणितव्या, नवरं परमाणुपुद्गलस्य सुरभिगन्धस्य दुरभिगन्धो न भण्यते, दुरभिगन्धस्य सुरभिगन्धो न भण्यते, तिक्तस्य अवशेषं न भण्यते, एवं कटुकादीनामपि, अवशेषं तच्चैव, जघन्यगुणकर्कशानाम् अनन्तप्रदेशिकानां स्कन्धानां पृच्छा, गौतम ! अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, तत्

(एवं उक्कोसगुणकालए वि) इसी प्रकार उत्कृष्टगुण काला भी (अजहण्णमणुक्कोसगुणकालए वि एवं चेव) मध्यमगुण काला भी इसी प्रकार (नवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए) विशेष यह कि स्वस्थान में षट्स्थानपतित है (एवं नीललोहिय हालिद्दसुक्किल्लसुब्भिगंधदुब्भिगंधतित्तकडुकसायअंबिलमहुररसपज्जवेहि य वत्तव्वया भाणियव्वा) इसी प्रकार नील, रक्त, पीत, शुक्ल वर्ण, सुगंध, दुर्गन्ध, तिक्त, कटुक, कषाय, खट्टे, मीठे रस के पर्यायों से भी वक्तव्यता कहनी चाहिए (नवरं) विशेष (परमाणुपोग्गलस्स सुब्भिगंधस्स दुब्भिगंधो न भण्णइ) सुगंध वाले परमाणुपुद्गल में दुर्गंध नहीं कहना (दुब्भि गंधस्स सुब्भिगंधो न भण्णइ) दुर्गंध वाले में सुगंध नहीं कहना (तित्तस्स अवसेसा न भण्णइ) तिक्त रसवाले में शेष रस नहीं कहना (एवं कडुयादीण वि) इसी प्रकार कटुक रस वाले आदि में भी (अवसेसं तं चेव) शेष वही

(जहण्णगुणकक्खडाणं अणंतपएसियाणं खंधाणं पुच्छा ?) जघन्य

(एवं उक्कोसगुणकालए वि) એ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કાળા પણ (अजहण्णमणुक्कोसगुणकालए वि एवं चेव) મધ્યમ ગુણ કાળા પણ એ જ પ્રકારે (नवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए) વિશેષ એ કે સ્વસ્થાનમાં ષટસ્થાન પતિત છે (एवं नील लोहिय हालिद्द सुकिल्ल सुब्भिगंध दुब्भिगंध तित्त कडु कसाय अंबिल महुररस पज्जवेहिय वत्तव्वया भाणियव्वा) એ પ્રકારે નીલ-રક્ત પીત, શુક્લ, વર્ણ સુગંધ, દુર્ગંધ, તિક્ત, કટુક, કષાય, ખાટા, મીઠા રસના પર્યાયોની પણ વક્તવ્યતા કહેવી જોઈએ (नवरं) વિશેષ (परमाणुपोग्गलस्स सुब्भिगंधस्स दुब्भिगंधो न भण्णइ) સુગંધવાળા પરમાણુ પુદ્ગલમાં દુર્ગંધ હોતી નથી (दुब्भिगंधस्स सुब्भिगंधो न भण्णइ) દુર્ગંધવાળામા સુગંધ ન કહેવી (तित्तस्स अवसेसा न भण्णइ) તિક્ત રસવાળામાં શેષ રસ ન કહેવા (एवं कडुयादीण वि) એ પ્રકારે કટુક રસવાળા આદિમાં પણ (अवसेसं तं चेव) વિશેષ તે જ

(जहण्णगुणकक्खडाणं अणंतपएसियाणं खंधाणं पुच्छा ?) જઘન્ય ગુણ

केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते-जघन्यगुणकर्कशानामनन्तप्रदेशिकानां स्कन्धानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जघन्यगुणकर्कशोऽनन्तप्रदेशिको जघन्यगुणकर्कशस्य अनन्तप्रदेशिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया षट्स्थानपतितः, अवगाहनार्थतया चतुःस्थानपतितः, स्थित्या चतुःस्थानपतितः, वर्णगन्धरसैः षट्स्थानपतितः कर्कशस्पर्शपर्यवैस्तुल्यः, अवशेषैः सप्तस्पर्शपर्यवैः षट्स्थानपतितः, एव-

---

गुण कर्कश अनन्तप्रदेशी स्कंधों की पृच्छा ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-जहण्णगुणकक्खडाणं अणंतपएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! किस कारण से ऐसा कहा कि जघन्यगुण कर्कश अनन्तप्रदेशी स्कंधों के अनन्त पर्याय कहे हैं (गोयमा ! जहण्णगुण-कक्खडे अणंतपएसिए) हे गौतम ! जघन्यगुण कर्कश अनन्तप्रदेशी स्कंध (जहण्णगुणकक्खडस्स अणंतपएसियस्स) जघन्य गुण कर्कश अनन्तप्रदेशी स्कंध से (दव्वट्ठयाए तुल्ले) द्रव्य से तुल्य (पएसट्ठयाए छट्ठाणवडिए) प्रदेशों से षट्स्थापतित (ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) अवगाहना से चतुस्थानपतित (ठिईए चउट्ठाणवडिए) स्थिति से चतुः-स्थापनतित (वण्णगंधरसेहिं छट्ठाणवडिए) वर्णो ,गंधों, रसों से षट्-स्थानपतित (कक्खडफासपज्जवेहिं तुल्ले) कर्कश स्पर्श के पर्यायों से तुल्य (अवसेसेहिं सत्तफासपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए) शेष सात स्पर्शों के पर्यायों से षट्स्थानपतित

કર્કશ અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધોની પૃચ્છા ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-जहण्ण गुण कक्खडाणं अणंतपएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) હે ભગવન્ ! શા કારણે એવું કહ્યુ કે જઘન્ય ગુણ કર્કશ અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ? (गोयमा ! जहण्णगुणकक्खडे अणंतपएसिए) હે ગૌતમ ! જઘન્ય ગુણ કર્કશ અનંત પ્રદેશી સ્કન્ધ (जहण्णगुणकक्खडस्स अणंतपएसियस्स) જઘન્ય ગુણકર્કશ અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધથી (दव्वट्ठयाए तुल्ले) દ્રવ્યથી તુલ્ય (पएसट्ठयाए छट्ठाणवडिए) પ્રદેશોથી ષટસ્થાન પતિત (ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) અવ-ગાહનાથી ચતુઃસ્થાન પતિત (ठिईए चउट्ठाणवडिए) સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન પતિત (वण्णगंधरसेहिं छट्ठाणवडिए) વર્ણો, ગંધો, રસોથી ષટસ્થાન પતિત (कक्खड फासपज्जवेहिं तुल्ले) કર્કશ સ્પર્શના પર્યાયોથી તુલ્ય (अवसेसेहिं सत्तफास पज्जवेहिं छट्ठाणवडिए) શેષ સાત સ્પર્શોના પર્યાયોથી ષટસ્થાન પતિત

मुत्कृष्टगुणकर्कशोपि, अजघन्यानुत्कृष्टगुणकर्कशोऽपि एवञ्चैव, नवरं स्वस्थाने षट्स्थानपतितः, एवं मृदुकगुरुकलघुका अपि भणितव्याः, जघन्यगुणशीतानां भदन्त ! परमाणुपुद्गलानां पृच्छा, गौतम ! अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते-जघन्यगुणशीतानां परमाणुपुद्गलानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जघन्यगुणशीतः परमाणु पुद्गलो जघन्यगुणशीतस्य परमाणुपुद्गलस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया तुल्यः,

(एवं उक्कोसगुणकक्खडे वि) इसी प्रकार उत्कृष्टगुण कर्कश भी (अजहण्णमणुक्कोसगुणकक्खडे वि एवं चेव) मध्यमगुण कर्कश भी इसी प्रकार (नवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए) विशेष यह कि स्वस्थान में षट्स्थानपतित (एवं मउय गुरुयलहुयवि भाणियव्वे) इसी प्रकार मृदु, गुरु, लघु स्पर्श भी कहना चाहिए

(जहण्णगुणसीयाणं भंते ! परमाणुपोग्गलाणं पुच्छा ?) हे भगवन् ! जघन्यगुण शीत परमाणुपुद्गलों की पृच्छा ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-जहण्णगुणसीयाणं परमाणुपोग्गलाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ? किस कारण से हे भगवन् ! ऐसा कहा जाता है कि जघन्यगुण शीत परमाणुपुद्गलों के अनन्त पर्याय कहे हैं ! (गोयमा ! जहण्णगुणसीए परमाणुपोग्गले) हे गौतम ! जघन्यगुण शीत परमाणुपुद्गल (जहण्णगुणसीयस्स परमाणुपोग्गलस्स) जघन्यगुण शीत परमाणुपुद्गल से (दव्वट्ठयाए तुल्ले) द्रव्य से तुल्य (पएसट्ठयाए तुल्ले) प्रदेशों से तुल्य

(एवं उक्कोसगुणकक्खडे वि) એજ રીતે ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કર્કશ પણ (अजहण्णमणुक्कोसगुणकक्खडे वि एवं चेव) મધ્યમ ગુણ કર્કશ પણ એજ રીતે (नवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए) વિશેષ એ કે સ્વસ્થાનમા ષટસ્થાનપતિત (एवं मउय गुरुय लहुय वि भाणियव्वे) એ રીતે મૃદુ ગુરૂ લઘુ સ્પર્શ પણ કહેવા જોઈએ

(जहण्णगुणसीयाणं भंते ! परमाणुपोग्गलाणं पुच्छा ?) હે ભગવન્ ! જઘન્ય ગુણ શીત પરમાણુ પુદ્ગલોની પૃચ્છા ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता ? હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ? (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-जहण्ण गुणसीयाणं परमाणुपोग्गलाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) શા કારણે હે ભગવન્ ! એવું કહેવાય છે કે જઘન્ય ગુણ શીત પરમાણુ પુદ્ગલોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (गोयमा ! जहण्णगुणसीयस्स परमाणुपोग्गलस्स) જઘન્ય ગુણ શીત પરમાણુ પુદ્ગલની (दव्वट्ठयाए तुल्ले) દ્રવ્યથી તુલ્ય (पएसट्ठयाए तुल्ले) પ્રદેશોથી તુલ્ય (ओगाहणट्ठयाए तुल्ले) અવગાહનાથી તુલ્ય (ठिइए चउट्ठाण-

स्थित्या चतुःस्थानपतितः, वर्णगन्धरसैः षट्स्थानपतितः, शीतस्पर्शपर्यवैश्च तुल्यः, उष्णस्पर्शो न भण्यते, स्निग्धरूक्षस्पर्शपर्यवै षट्स्थानपतितः, एवमुत्कृष्टगुण-शीतोऽपि, अजघन्यानुत्कृष्टगुणशीतोऽपि एवञ्चैव नवरं स्वस्थाने षट्स्थानपतितः, जघन्यगुणशीतानां द्विप्रदेशिकानां पृच्छा गौतम ! अनन्ताः पर्यवा प्रज्ञप्ताः, तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते–जघन्यशीतानां द्विप्रदेशिकानामनन्ता पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ?

(ओगाहणट्ठयाए तुल्ले) अवगाहना से तुल्य (ठिईए चउट्ठाणवडिए) स्थिति से चतुःस्थानपतित (वण्णगंधरसेहिं छट्ठाणवडिए) वर्ण, गंध, रस से षट्स्थानपतित (सीयफासपज्जवेहि य तुल्ले) शीत स्पर्श के पर्यायों से तुल्य (उसिणफासो न भण्णइ (उष्ण स्पर्श नहीं कहना (णिद्धलुक्खफासपज्जवेहि य छट्ठाणवडिए) स्निग्ध और रूक्ष स्पर्श के पर्यायों से षट्स्थानपतित (एवं उक्कोसगुणसीए वि) इसी प्रकार उत्कृष्टगुण शीत भी (अजहण्णमणुक्कोसगुणसीए वि एवं चेव) मध्यमगुण शीत भी इसी प्रकार (नवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए) विशेष यह कि स्वस्थान में षट्स्थानपतित है

(जहण्णगुणसीयाणं दुपएसियाणं पुच्छा ?) जघन्यगुण शीत द्विप्रदेशी स्कंधों के पर्यायों की पृच्छा ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्ठेणं भंते एवं वुच्चइ–जहण्णगुणसीयाणं दुपएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) किस कारण से हे भगवन् ! ऐसा कहा है कि जघन्यगुण शीत द्विप्रदेशी स्कंधों के

वडिए) સ્થિતિથી ચતુ સ્થાન પતિત (वण्णगंधरसेहिं छट्ठाणवडिए) વર્ણ, ગંધ રસથી ષટસ્થાન પતિત (सीय फासपज्जवेहि य तुल्ले) શીત સ્પર્શના પર્યાયોથી તુલ્ય (उसिणफासो न भण्णइ) ઉષ્ણુ સ્પર્શ નહીં કહેવો (णिद्ध लुक्ख फासपज्जवेहिय छट्ठाणवडिए) સ્નિગ્ધ અને રૂક્ષ સ્પર્શના પર્યાયોથી ષટસ્થાન પતિત (एवं उक्कोसगुणसीए वि) એ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ ગુણુ શીત પણુ (अजहण्णमणु-क्कोसगुणसीएवि एवं चेव) મધ્યમ ગુણુ શીત પણુ એજ પ્રકારે (नवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए) વિશેષ એ કે સ્વસ્થાનમા ષટસ્થાન પતિત છે

(जहण्णगुणसीयाणं दुपएसियाणं पुच्छा ?) જઘન્ય ગુણુ શીત દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધોના પર્યાયોની પૃચ્છા ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (से केणट्ठेणं एवं वुच्चइ-जहण्णगुणसीयाणं दुपए सियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) શા કારણે હે ભગવન્ ! એવુ કહ્યુ છે કે જઘન્ય ગુણુ શીત દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ? (गोयमा ! जहण्ण

गौतम! जघन्यगुणशीतो द्विप्रदेशिको जघन्यगुणशीतस्य द्विप्रदेशिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया स्याद् हीनः, स्यात्तुल्यः स्यादभ्यधिकः, यदा हीनः प्रदेशहीनः, अथाभ्यधिकः प्रदेशाभ्यधिकः, स्थित्या चतुः स्थानपतितः वर्णगन्धरसपर्यवैः षट्स्थानपतितः, शीतस्पर्शपर्यवैः स्तुल्यः, उष्णस्निग्धरूक्षस्पर्शपर्यवैः षट्स्थानपतितः, एवमुत्कृष्टगुणशीतोऽपि अजघन्यानुत्कृष्टगुणशीतोऽपि एवञ्चैव, नवरं स्वस्थाने षट्स्थानपतितः एवं यावद् दशप्रदेशिकः,

---

अनन्त पर्याय कहे हैं? (गोयमा! जहण्णगुणसीए दुपएसिए) हे गौतम! जघन्यगुणशीत अंश वाला द्विप्रदेशी (जहण्णगुणसीयस्स दुपएसियस्स) जघन्यगुण शीत अंश वाले द्विप्रदेशी स्कंध से (दव्वट्ठयाए तुल्ले) द्रव्य से तुल्य (पएसट्ठयाए तुल्ले) प्रदेशों से तुल्य (ओगाहणट्ठयाए सिय हीणे सिय तुल्ले, सिय अब्भहिए) अवगाहना से कदाचित् हीन, कदाचित् तुल्य, कदाचित् अधिक जइ हीणे पएसहीणे) यदि हीन हो तो एक प्रदेश हीन अह अब्भहिए) यदि अधिक हो तो एक प्रदेश अधिक (ठिईए चउट्ठाणवडिए) स्थिति से चतुःस्थानपतित (वण्णगंधरसपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए) वर्ण, गंध, रस के पर्यायों से षट्स्थानपतित (सीय फास पज्जवेहिं तुल्ले) शीत स्पर्श के पर्यायों से तुल्य (उसिणणिद्धलुक्खफासपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए) उष्ण, स्निग्ध, रूक्ष, स्पर्श के पर्यायों से षट्स्थानपतित

(एवं उक्कोसगुणसीए वि) इसी प्रकार उत्कृष्टगुण शीत अंशों वाला भी (अजहण्णमणुक्कोसगुणसीए वि एवं च्चेव) मध्यमगुण शीत

गुण सीए दुपएसिइ) હે ગૌતમ! જઘન્ય ગુણશીત અંશવાળા દ્વિપ્રદેશી (जहगुणसीयस्स दुपएसियस्स) જઘન્ય ગુણ શીત અંશવાળા દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધથી (दव्वट्ठयाए तुल्ले) દ્રવ્યથી તુલ્ય (पएसट्ठयाए तुल्ले) પ્રદેશોથી તુલ્ય (ओगाहणट्ठयाए सिय हीणे, सिय तुल्ले, सिय अब्भहिए) અવગાહનાથી કદાચિત્ હીન કદાચિત તુલ્ય, કદાચિત્ અધિક (जइ हीणे पएस हीणे) જો હીન હોય તો એક પ્રદેશથી હીન (अह अब्भहिए, पएस अब्भहिए) યદિ અધિક હોય તો એક પ્રદેશ અધિક (ठिईए चउट्ठाणवडिए) સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન પતિત (वण्णगंधरस पज्जवेहि छट्ठाणवडिए) વર્ણ, ગધ રસના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત (सीय फास पज्जवेहि तुल्ले) શીત સ્પર્શના પર્યાયોથી તુલ્ય (उसिण णिद्ध लुक्ख फास पज्जवेहिं छट्ठाण वडिए) ઉષ્ણ, સ્નિગ્ધ, રૂક્ષ સ્પર્શના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે.

(एवं उक्कोसगुणसीए वि) એજ પ્રકાર ઉત્કૃષ્ટ ગુણ શીત અંશોવાળા પણ (अजहण्णमणुकोसगुणसीए वि एवं चेव) મધ્યમ ગુણ શીત પણ એજ

नववम्–अवगाहनार्थतया प्रदेशपरिवृद्धिः कर्त्तव्या, यावद् दशप्रदेशिकस्य नव-प्रदेशाः वर्द्धिष्यन्ते, जघन्यगुणशीतानां संख्येयप्रदेशिकानां पृच्छा, गौतम ! अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? तत् केनार्थेन–भदन्त ! एवमुच्यते– जघन्यगुणशीतानां संख्येयप्रदेशिकानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः गौतम ! जघन्यगुणशीतः संख्येयप्रदेशिको जघन्यगुणशीतस्य संख्येयप्रदेशिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया

भी इसी प्रकार (नवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए) विशेष यह कि वह स्वस्थान में षट्स्थानपतित है (एवं जाव दसपएसिए) इसी प्रकार दशप्रदेशी स्कंध तक कहना चाहिए (णवरं ओगाहणट्ठयाए पएसवुडढी कायव्वा) विशेष यह कि अवगाहना की अपेक्षा से प्रदेशों की वृद्धि करनी चाहिए (जाव दसपएसियस्स नव पएसा वड्ढिज्जति) यावत् दशप्रदेशी के नव प्रदेश बढते हैं

(जहण्णगुणसीयाणं संखेज्जपएसियाणं पुच्छा) जघन्यगुण शीत संख्यात प्रदेशी स्कंधों की पृच्छा ?) गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्ठेणं भंते एवं वुच्चइ–जहण्णगुणसीयाणं संखेज्जपएसियाणं अणंता-पज्जवा पण्णत्ता ?) किस कारण से हे भगवन् ! ऐसा कहा जाता है संख्यातप्रदेशी जघन्यगुण शीत के अनन्त पर्याय हैं ? (गोयमा ! जह-ण्णगुणसीए संखेज्जपएसिए जहण्णगुणसीयस्स संखेज्जपएसियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) जघन्यगुण शीत संख्यातप्रदेशी स्कंध जघन्यगुण शीत संख्यातप्रदेशी स्कंध से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य है (पएसट्ठयाए

પ્રકારે (नवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए) વિશેષ એકે તે સ્વસ્થાનમા ષટ્સ્થાન પતિત છે (एवं जाव दस पएसिए) એજ પ્રકારે દશ પ્રદેશી સ્કન્ધ સુધી કહેવું જોઇએ (नवरं ओगाहणट्ठयाए पएसवुड्ढी कायव्वा) વિશેષ એ કે અવગાહનાની અપે-ક્ષાએ પ્રદેશોની વૃદ્ધિ કરવી જોઇએ (जाव दस पएसियस्स नवपएसा वड्ढिज्जंति) યાવત્ દશ પ્રદેશીના નવ પ્રદેશ વધે છે. (जहण्णगुणसीयाणं संखेज्जपएसियाणं पुच्छा ?) જઘન્ય ગુણ શીત સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધોની પૃચ્છા ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्त ?) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ–जहण्णगुणसीयाणं संखेज्जपएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) આ કારણે હે ભગવન્ એવું કહેવાય છે કે સંખ્યાત પ્રદેશી જઘન્ય ગુણ શીતના અનન્ત પર્યાય છે ? (गोयमा ! जहण्णगुणसीए संखेज्जपएसिए जहण्णसीयस्स संखेज्जपएसिएस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) જઘન્ય ગુણ શીત સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધ જઘન્ય ગુણ શીત સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (पए

द्विस्थानपतितः, अवगाहनार्थतया द्विस्थानपतितः, स्थित्या चतुःस्थानपतितः वर्णादिभिः षट्स्थानपतितः शीतस्पर्श पर्यवैः तुल्यः उष्णस्निग्धरूक्षैः षट्स्थान-पतिताः एवमुत्कृष्टगुणशीतोऽपि, अजघन्यानुत्कृष्टगुणशीतोऽपि एवञ्चेव, नवरं स्वस्थाने षट्स्थानपतितः। जघन्यगुणशीतानाम् असंख्येयप्रदेशिकानां पृच्छा, गौतम! अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, तत् केनार्थेन भदन्त! एवमुच्यते-जघन्यगुणशीतानामसंख्येयप्रदेशिकानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः? गौतम! जघ-

---

दुट्ठाणवडिए) प्रदेशों की अपेक्षा द्विस्थानपतित है (ओगाहणट्ठयाए दुट्ठाणवडिए) अवगाहना की अपेक्षा से द्विस्थानपतित है (ठिईए चउ-ट्ठाणवडिए) स्थिति की अपेक्षा से चतुःस्थानपतित है (वण्णादीहिं छट्ठा-णवडिए) वर्णादि की अपेक्षा से षट्स्थानपतित है (सीयफासपज्जवेहिं तुल्ले) शीत स्पर्श के पर्यायों से तुल्य है (उसिणणिद्धलुक्खेहिं छट्ठा-णवडिए) उष्ण, स्निग्ध, रूक्ष स्पर्शों से षट्स्थानपतित है (एवं उक्को-सगुणसीए वि) इसी प्रकार उत्कृष्टगुण शीत भी (अजहण्णमणुक्कोस-गुणसीए वि एवं चेव) मध्यमगुण शीत भी इसी प्रकार (नवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए) विशेष यह कि स्वस्थान में षट्स्थानपतित है

(जहण्णगुणसीयाणं असंखिज्जपएसियाणं पुच्छा?) जघन्यगुण शीत असंख्यातप्रदेशी स्कंधों के पर्यायों के विषय में प्रश्न (गोयमा! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) हे गौतम! अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्ठेणं भंते! एवं वुच्चइ-जहण्णगुणसीयाणं असंखेज्जपएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता?) हे भगवन्! किस कारण ऐसा कहा जाता है कि

सट्ठयाए दुट्ठाणवडिए) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ દ્વિસ્થાન પતિત છે (ओगाहणट्ठयाए दुट्ठाणवडिए) અવગાહનાની અપેક્ષાએ દ્વિસ્થાન પતિત છે (ठिईए चउट्ठाण वडिए) સ્થિતિની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત છે (वण्णादिहिं छट्ठाणवडिए) વર્ણાદિની અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાન પતિત છે (सीय फासपज्जवेहिं तुल्ले) શીત સ્પર્શોના પર્યાયોથી તુલ્ય છે (उसिणणिद्ध लुक्खेहिं छट्ठाणवडिए) ઉષ્ણ, સ્નિગ્ધ રૂક્ષ સ્પર્શોથી ષટ્સ્થાન પતિત છે (एवं उक्कोसगुणसीए वि) એ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ ગુણ શીત પણ (अजहण्णमणुक्कोसगुणसीए वि एवं चेव) મધ્યમ ગુણ શીત પણ એજ પ્રકારે (नवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए) વિશેષ એ કે સ્વસ્થાનમાં ષટ્સ્થાન પતિત છે

(जहण्णगुणसीयाणं असंखिज्जपएसियाणं पुच्छा?) જઘન્ય ગુણ શીત અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધોના પર્યાયોના વિષયમાં પ્રશ્ન? (गोयमा! अणंता पज्जवा पण्णत्ता?) હે ગૌતમ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે? (से केणट्ठेणं भंते! एवं वुच्चइ जहण्णगुणसीयाणं असंखेज्जपएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता?) હે ભગવન્

न्यगुणशीतोऽसंख्येयप्रदेशिको जघन्यगुणशीतस्य असंख्येयप्रदेशिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया चतुःस्थानपतितः अवगाहनार्थतया चतुःस्थानपतितः स्थित्या चतुःस्थानपतितः वर्णादिपर्यवैः षट्स्थानपतितः, शीतस्पर्शपर्यवैः तुल्यः उष्णस्निग्धरूक्षस्पर्शपर्यवैः षट्स्थानपतितः, एवमुत्कृष्टगुणशीतोऽपि अजघन्यानुत्कृष्टगुणशीतोऽपि एवञ्चेव, नवरं स्वस्थाने षट्-

---

असंख्यातप्रदेशी जघन्यगुणशीत स्कंधों के अनन्त पर्याय कहे हैं ? (गोयमा ! जहण्णगुणसीए असंखेज्जपएसिए जहण्णगुणसीयस्स असंखेज्जपएसियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) जघन्यगुण शीत असंख्यातप्रदेशी स्कंध जघन्यगुण शीत असंख्यातप्रदेशी स्कंध से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य (पएसट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) प्रदेशों की अपेक्षा चतुःस्थानपतित (ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) अवगाहना से चतुःस्थानपतित (ठिईए चउट्ठाणवडिए) स्थिति से चतुःस्थानपतित (वण्णाइपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए) वर्ण आदि पर्यायों से षट्स्थानपतित (सीयफासपज्जवेहिं तुल्ले) शीत स्पर्श के पर्यायों से तुल्य (उसिणणिद्धलुक्खपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए) उष्ण, स्निग्ध और रूक्ष पर्यायों से षट्स्थानपतित (एवं उक्कोसगुणसीए वि) इसी प्रकार उत्कृष्टगुण शीत भी (अजहण्णमणुक्कोसगुणसीए वि एवं चेव) मध्यमगुण शीत भी इसी प्रकार (नवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए) विशेष यह कि स्वस्थान में षट्स्थान पतित होता है

શા કારણે એમ કહેવાય છે કે અસંખ્યાત પ્રદેશી જઘન્ય ગુણ શીત સ્કન્ધોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ? (गोयमा ! जहण्णगुणसीए असंखेज्जपएसिए जहण्णगुणसीयस्स असंखेज्जपएसियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) જઘન્ય ગુણ શીત અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધ જઘન્ય ગુણ શીત અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય (पएसट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ ચતુ સ્થાન પતિત (ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) અવગાહનાથી ચતુસ્થાન પતિત (ठिईए चउट्ठाणवडिए) સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન પતિત (वण्णाइपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए) વર્ણ આદિ પર્યાયોથી ષટસ્થાન પતિત (सीय फास पज्जवेहिं तुल्ले) શીત સ્પર્શના પર્યાયોથી તુલ્ય

(उसिणणिद्धलुक्खपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए) ઉષ્ણ સ્નિગ્ધ અને રૂક્ષ પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત (एवं उक्कोसगुण सीए वि) એજ પ્રમાણે ઉત્કૃષ્ટ શીત પર્યાયો પણ સમજવા. (अजहण्णमणुक्कोस गुणसीए वि एवं चेव) મધ્યમ ગુણ શીત પર્યાયો પણ એજ પ્રમાણેના સમજવા. (नवरं छट्ठाणे छट्ठाणवडिए)

स्थानपतितः जघन्यगुणशीतानामनन्तप्रदेशिकानां पृच्छा, गौतम ! अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते–जघन्यगुणशीतानामनन्त प्रदेशिकानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जघन्यगुणशीतोऽनन्तप्रदेशिको जघन्यगुणशीतस्य अनन्तप्रदेशिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया षट्स्थान-पतितः, अवगाहनार्थतया–चतुःस्थानपतितः, स्थित्या चतुःस्थानपतितः, वर्णादि-

---

(जहण्णगुणसीयाणं अणंतपएसियाणं पुच्छा ?) जघन्यगुण शीत अनन्तप्रदेशी स्कंधों की पृच्छा ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ–जहण्णगुणसीयाणं अणंतपएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) किस अपेक्षा से हे भगवन् ! ऐसा कहा जाता है कि जघन्यगुण शीत अनन्तप्रदेशी स्कंधों के अनन्त पर्याय कहे हैं ? (गोयमा ! जहण्णगुणसीए अणंतपएसिए जहण्णगुणसीयस्स अणंतपएसियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) हे गौतम ! जघन्यगुण शीत अनन्त प्रदेशी स्कंध जघन्यगुण शीत अनन्तप्रदेशी स्कंध से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य (पएसट्ठयाए छट्ठाणवडिए) प्रदेशों की अपेक्षा षट्स्थानपतित (ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) अवगाहना की अपेक्षा चतुस्थानपतित (ठिईए चउट्ठाणवडिए) स्थिति से चतुःस्थानपतित (वण्णाइपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए) वर्णादि के पर्यायों से षट्स्थानपतित (सीयफासपज्जवेहिं तुल्ले) शीत स्पर्श के पर्यायों तुल्य से अवसेसेहिं

વિશેષતા એ છે કે સ્વસ્થાનમાં ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે.

(जहण्णगुणसीयाणं अणंतपएसियाणं पुच्छा) જઘન્ય ગુણ શીત અનંત પ્રદેશ વાળા સ્કંધોના સંબંધમા પ્રશ્ન છે.

(गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) હે ગૌતમ ! અનંત પર્યાય કહ્યા છે. (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ जहण्णगुणसीयाणं अणंतपएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) કયા કારણથી હે ભગવન્ એમ કહ્યુ છે કે જઘન્ય ગુણ શીત અનંત પ્રદેશી સ્કન્ધોના અનન્ત પર્યાયો કહ્યા છે ? (गोयमा ! जहण्णगुणसीए अणंतपएसिए जहण्णगुणसीयस्स अणंतपएसियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) હે ગૌતમ ! જઘન્ય ગુણ શીત અનંત પ્રદેશી સ્કંધ જઘન્ય ગુણ શીત અનંત પ્રદેશી સ્કન્ધથી દ્રવ્યની અપેક્ષાથી તુલ્ય છે. (पएसट्ठयाए छट्ठाणवडिए) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ ષટસ્થાન પતિત (ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) અવગાહનાથી ચતુઃસ્થાનપતિત (ठिईए चउट्ठाणवडिए) સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન પતિત (वण्णाइपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए) વર્ણાદિ પર્યાયથી ષટસ્થાન પતિત (सीयफासपज्जवेहिं तुल्ले) શીત સ્પર્શના પર્યાયોથી તુલ્ય

पर्यवैः पट्स्थानपतितः, शीतस्पर्शपर्यवैस्तुल्यः, अवशेषैः सप्तस्पर्शपर्यवैः पट्स्थान-पतितः, एवमुत्कृष्टगुणशीतोऽपि, अजघन्यानुत्कृष्टगुणशीतोऽपि एवञ्चेव, नवरं स्वस्थाने षट्स्थापतितः, एवमुष्णस्निग्धरूक्षाः यथाशीतः। परमाणुपुद्गलस्य तथैव प्रतिपक्षः सर्वैः न भण्यते इति भणितव्यम्।

सत्तफासपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए) शेष सात स्पर्शों से षट्स्थान-पतित (एवं उक्कोसगुणसीए वि) इसी प्रकार उत्कृष्टगुण शीत भी (अजहण्णमणुक्कोसगुणसीए वि एवं चेव) मध्यमगुण शीत भी इसी प्रकार (नवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए) विशेष यह कि स्वस्थान में वह षट्स्थानपतित है (एवं उसिणणिद्धरुक्खे जहा सीते) उष्ण, स्निग्ध और रूक्ष स्पर्श शीत स्पर्श के समान

(परमाणुपोग्गलस्स) परमाणुपुद्गल का (तहेव) उसी प्रकार (पडि-वक्खो) प्रतिपक्ष (सव्वेसिं) सबका (न भण्णइ) नहीं कहा जाता (इति भाणियव्वं) ऐसा कहना चाहिए'

टीकार्थ-अब जघन्यगुणकाले आदि परमाणुपुद्गल आदि के पर्यायों की प्ररूपणा की जाती है—

कृष्ण, नील आदि के वर्णों के दो प्रकार गंध के, पाँच प्रकार के रस के और आठों प्रकार के स्पर्शों के तरतमभाव की अपेक्षा से अनन्त अनन्त भेद होते हैं। तदनुसार कृष्ण वर्ण भी अनन्त प्रकार

(अवसेसेहि सत्तफासपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए) શેષ સાત સ્પર્શોથી ષટ્સ્થાન પતિત (एवं उक्कोसगुण सीए वि) એ જ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ ગુણ શીત પણ (अजहण्णमणुक्कोसगुणसीए वि एवं चेव) મધ્યમ ગુણ શીત પણ એજ પ્રકારે (नवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए) વિશેષ એ કે સ્વસ્થાનમાં તે ષટ્સ્થાન પતિત છે. (एवं उसिण णिद्धरुक्खे जहा सीते) ઉષ્ણ, સ્નિગ્ધ અને રૂક્ષ સ્પર્શ શીત સ્પર્શના સમાન

(परमाणुपोग्गलस्स) પરમાણુ પુદ્ગલના (तहेव) તેજ પ્રકારે (पडिवक्खो) પ્રતિપક્ષ (सव्वेसि) બધાના (न भण्णइ) નથી કહેવાતા (इति भाणियव्वं) એમ કહેવું જોઈએ.

ટીકાર્થ—હવે જઘન્ય ગુણ કાળા આદિ પરમાણુ પુદ્ગલ આદિના પર્યાયોની પ્રરૂપણા કરાય છે—

કૃષ્ણ નીલ આદિ વર્ણોના બે પ્રકારના ગંધ, પાંચ પ્રકારના રસ, અને આઠ પ્રકારના સ્પર્શોના તરતમ ભાવની અપેક્ષાએ અનન્ત-અનન્ત ભેદ થાય છે. તદનુસાર કૃષ્ણ વર્ણ પણ અનન્ત પ્રકારના છે કૃષ્ણ વર્ણની બધાથી ઓછી

टीका--अथ जघन्यगुणकालकादि परमाणु पुद्गलादीनां पर्यायान् प्ररूपयितुमाह-'जहण्णगुणकालयाणं भंते ! परमाणुपोग्गलाणं पुच्छा!' हे भदन्त ! जघन्यगुणकालकानां परमाणुपुद्गलानां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? भगवान् आह-'गोयमा ! 'हे गौतम ! 'अणंता पज्जवा पण्णत्ता' जघन्यगुणकालकानां परमाणु-

---

का है। कृष्ण वर्ण का सब से कम मात्रा जिसमें पाई जाती है, वह पुद्गल जघन्यगुण काला' कहलाता है' यहां गुण' शब्द अंश या मात्रा का वाचक है। जघन्यगुण का अर्थ है—सब से कम अंश। दूसरे शब्दों में यों कह सकते हैं कि जिस पुद्गल में केवल एक डिग्री का कालापन हो-जिससे कम कालापन का संभव ही न हो, वह जघन्यगुण काला कहलाता है। इसी प्रकार कालेपन के सब से अधिक अंश जिसमें पाए जाएं वह उत्कृष्टगुण काला समझना चाहिए। एक अंश कालेपन से अधिक और सबसे अधिक-अन्तिम कालेपन से एक अंश कम तक का काला मध्यमगुण काला कहलाता है। इसी प्रकार जघन्यगुण नील पीत आदि वर्णों के विषय में, जघन्यगुण गंध, रस, स्पर्श आदि के विषय में भी समझ लेना चाहिए' गौतम प्रश्न करते हैं-हे भगवन् जघन्यगुण कृष्ण परमाणुपुद्गलों के कितने पर्याय हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! जघन्यगुण कृष्ण परमाणुपुद्गलों के अनन्त पर्याय कहे हैं।

માત્રા જેમા મળી આવે છે, તે પુદ્ગલ જઘન્ય ગુણ કાળા કહેવાય છે. અહીં ગુણ શબ્દ અંશ અગર માત્રાનો વાચક છે. જઘન્ય ગુણનો અર્થ છે-બધાથી ઓછા અંશ બીજા શબ્દોમાં એમ કહી શકીએ છીએ કે જે પુદ્ગલમાં કેવળ એક ડીગ્રીનું કાળા પણુ હોય જેનાથી ઓછા કાળાપણાનો સંભવજ ન હોય તે જઘન્ય ગુણ કાળા કહેવાય છે. એજ પ્રકારે કાળા પણાનો બધાથી વધારે અંશ જેમા મળી આવે તેને ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કાળા સમજવા જોઈએ. એક અંશ કાળા પણુથી અધિક અને બધાથી અધિક-અન્તિમ કાળા પણાથી એક અંશ ઓછા સુધીના કાળા મધ્યમ ગુણ કાળા કહેવાય છે, એજ પ્રકારે જઘન્ય ગુણ નીલ પીત આદિવર્ણોના વિષયમાં, જઘન્ય ગુણ, રસ સ્પર્શ આદિના વિષયમા પણ સમજી લેવું જોઈએ.

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવન્! જઘન્ય ગુણ કૃષ્ણ પરમાણુ પુદ્ગલોના કેટલા પર્યાય છે?

શ્રી ભગવાન્:- હે ગૌતમ ! જઘન્ય ગુણ કૃષ્ણ વર્ણ પરમાણુ પુદ્ગલોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે.

पुद्गलानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, गौतमः पृच्छति-'से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-'जहण्णगुणकालयाणं परमाणुपोग्गलाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?' हे भदन्त ! तत्-अथ, केनार्थेन-कथं तावद्, एवम्-उक्तरीत्या, उच्यते यत्-जघन्य गुणकालकानां परमाणुपुद्गलानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति, भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'जहण्णगुणकालए परमाणुपोग्गले' जघन्यगुण-कालकः परमाणुपुद्गलः, 'जहण्णगुणकालगस्स परमाणुपोग्गलस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले' जघन्यगुणकालस्य परमाणुपुद्गलस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, तथा च प्रत्येकं द्रव्यमनन्तपर्यायमितिन्यायेन जघन्यगुणकालकपरमाणु पुद्गलस्यापि द्रव्यत्वेन अनन्तपर्यायसंभवात्, 'पएसट्ठयाए तुल्ले' प्रदेशार्थतया तुल्यो भवति, 'ओगाहणट्ठयाए तुल्ले' अवगाहनार्थतया-अवगाहनापेक्षया तुल्यो भवति, 'ठिईए चउट्ठाणवडिए' स्थित्या चतुःस्थानपतितो भवति, 'कालवण्णपज्जवेहिं तुल्ले' कृष्णवर्णपर्यवैः तुल्यो भवति, 'अवसेसा वण्णा नत्थि' अवशेषाः वर्णाः लोहिता दयो न सन्ति-तत्र न भवन्ति, तस्य जघन्यगुणकालकत्वात् 'गंधरस दुफास-पज्जवेहि य छट्ठाणवडिए' गन्धरस द्विस्पर्शपर्यवैश्च षट्स्थानपतितो भवति, 'एवं उक्कोसगुणकालए वि' एवम्-जघन्यगुणकालक परमाणुपुद्गलवदेव उत्कृष्टगुण-

---

हे गौतम-हे भगवन् ! ऐसा कहने का क्या कारण है ?

भगवान्-हे गौतम ! जघन्यगुण काला एक परमाणुपुद्गल दूसरे जघन्यगुण काले परमाणुपुद्गल से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य होता है, प्रदेश की अपेक्षा से तुल्य होता है, अवगाहना से भी तुल्य होता है, स्थिति की अपेक्षा चतुःस्थानपतित होता है, कृष्ण वर्ण के पर्यायों की अपेक्षा तुल्य होता है, शेष वर्ण उसमें होते नहीं हैं, क्योंकि उसमें कृष्ण वर्ण है और परमाणु में एक ही वर्ण हो सकता है, गंध, रस और दो स्पर्शों की अपेक्षा से षट्स्थानपतित होता है। इसी प्रकार उत्कृष्ट-गुण काला पुद्गलपरमाणु भी समझ लेना चाहिए' मध्यमगुण काले परमाणु की वक्तव्यता भी इसी प्रकार की जाननी चाहिए। मध्य-

---

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ એમ કહેવાનુ શું કારણ છે?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ જઘન્ય ગુણકાળા એક પરમાણુ પુદ્ગલ બીજા જઘન્ય ગુણકાળા પરમાણુ પુદ્ગલથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય થાય છે. પ્રદેશની અપેક્ષાએ તુલ્ય થાય છે, અવગાહનાથી પણ તુલ્ય થાય છે સ્થિતિની અપે. ક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે કૃષ્ણ વર્ણના પર્યાયોની અપેક્ષાએ તુલ્ય થાય છે. શેષ વર્ણ તેમા હોતા નથી, કેમકે તેમાં કૃષ્ણ વર્ણ છે અને પરમાણુમાં એક જ વર્ણ હોઇ શકે છે. ગંધ, રસ અને બે સ્પર્શોની અપેક્ષાએ તે ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે. એવી જ રીતે ઉત્કૃષ્ટ ગુણકાળા પુદ્ગલ પરમાણુ પણ સમજી લેવા જોઇએ. મધ્યમ ગુણ કાળા પરમાણુની વક્તવ્યતા પણ આજ પ્રકારની

एकगुणकालकाः असंख्येयगुणाः, 'पएसट्टयाए सव्वत्थोवा अणंतपएसिया खंधा एगगुणकालगा' प्रदेशार्थतया सर्वस्तोकाः अनन्तप्रदेशिकाः स्कन्धाः एकगुण-कालकाः, 'परमाणुपोग्गला एगगुणकालगा अणंतगुणा' परमाणुपुद्गलाः एकगुण-कालकाः अनन्तगुणाः प्रदेशार्थतया भवन्ति इत्यादि रीत्या स्वयमूहनीयम्, तथैव संख्येयगुणकालकानाम्, असंख्येयगुणकालकानाम्, अनन्तगुणकालकानामपि वक्तव्यमित्यभिप्रायेणाह-'एवं संखेज्जगुणकालगाणवि' एवम्-पूर्वोक्तरीत्या, संख्ये-यगुणकालकानामपि अवसेयम्, एवं-तथैव शेषाणामपि-असंख्येयगुणकालका-नामपि अवसेयम्, 'एवं सेसा वि वण्णा गंधा रसा फासा भाणियव्वा' एवम्-पूर्वोक्तरीत्या, शेषा अपि वर्णाः, गन्धाः, रसाः, स्पर्शाः, भणितव्याः, वक्तव्याः,

---

प्रदेशार्थ-प्रदेशार्थरूप से सब से कम अनन्तगुण काले पुद्गल हैं। एकगुण काले पुद्गल अप्रदेशार्थ रूप से अनन्त गुणा हैं। उनसे संख्यातगुण काले पुद्गल प्रदेशार्थरूप से संख्यातगुणा हैं। उनसे असं-ख्यात गुण काले पुद्गल प्रदेशार्थरूप से असंख्यातगुणा हैं।

द्रव्यार्थ प्रदेशार्थ रूप से-सब से कम द्रव्यार्थ रूप से अनन्तगुण काले पुद्गल हैं। वे ही अनन्तगुण काले पुद्गल प्रदेशार्थ रूप से अनन्त गुणा हैं। एक गुण काले पुद्गल-द्रव्यार्थ अप्रदेशार्थ रूप से अनन्त-गुणा हैं। संख्यातगुण काले पुद्गल द्रव्यार्थरूप से संख्यातगुणा हैं। वे ही द्रव्यार्थरूप से उनसे संख्यातगुणा हैं। उनसे असंख्यात गुण काले पुद्गल द्रव्यार्थ रूप से असंख्यातगुणा हैं और वे ही प्रदेशार्थरूप से उनसे असंख्यातगुणा हैं।

પ્રદેશાર્થ-પ્રદેશાર્થ પણાથી સૌથી ઓછા અનંત ગુણ કાળા પુદ્ગલો છે. એક ગુણ કાળા પુદ્ગલ પ્રદેશાર્થ પણાથી અનંતગણુ છે, તેનાથી સંખ્યાત ગણુ કાળા પુદ્ગલ પ્રદેશાર્થ પણાથી સંખ્યાત ગણુ છે તેનાથી અસંખ્યાત ગણુ કાળા પુદ્ગલ પ્રદેશાર્થ પણાથી અસંખ્યાતગણુ કહેવામા આવેલ છે,

દ્રવ્યાર્થ પ્રદેશાર્થ પણાથી સૌથી ઓછા દ્રવ્યાર્થપણાથી અનન્તગણુ કાળા પુદ્ગલો છે. એ જ અનંત ગુણ કાળા પુદ્ગલ પ્રદેશાર્થપણાથી અનંતગણુ છે. એક ગુણ કાળા પુદ્ગલ દ્રવ્યાર્થ પ્રદેશાર્થ પણાથી અનંતગણુ છે. સંખ્યાત ગણુ કાળા પુદ્ગલો દ્રવ્યાર્થ પણાથી સંખ્યાતગણુ છે એ જ પ્રદેશાર્થપણાથી તેનાથી સંખ્યાતગણુ છે. અસંખ્યાતગણુ કાળા પુદ્ગલ તેનાથી દ્રવ્યાર્થપણાથી અસંખ્યાતગણુ છે. અને એજ પ્રદેશાર્થપણાથી તેનાથી અસંખ્યાતગણુ છે.

આજ પ્રમાણે નીલ-લીલા વિગેરે બાકીના ચાર વર્ણથી બે ગંધ, પાંચ રસ અને શીત, ઉષ્ણ, સ્નિગ્ધ અને રૂક્ષ આ પંદર બોલનું અલ્પ બહુત્વ

किन्तु 'फासाणं कक्खडमउयगुरुयलहुयाणं जहा एगपएसोगाढाणं भणियं तहा भाणियव्वं' स्पर्शानाम्-कर्कशमृदुकगुरुकलघुकानाम् यथा एकप्रदेशावगाढाना-मल्पबहुत्वम् भणितम्-उक्तम्, तथा भणितव्यम्-वक्तव्यम्, तदभिलापस्तु-'सव्वत्थोवा एगपएसोगाढा एगगुणकक्खडफासा दव्वट्ठयाए' सर्वस्तोकाः एकप्रदेशावगाढाः एकगुणकर्कशस्पर्शा द्रव्यार्थतया, 'संखेज्जपएसोगाढा एगगुणक-क्खडफासा पोग्गला दव्वट्ठयाए संखेज्जगुणा' संख्येयप्रदेशावगाढाः एकगुण कर्कशस्पर्शाः पुद्गलाः द्रव्यार्थतया संख्येयगुणाः, 'असंखेज्जपएसोगाढा एग-गुणकक्खडफासा दव्वट्ठयाए असंखेज्जगुणा' असंख्येयप्रदेशावगाढा एकगुणकर्कश-स्पर्शाः द्रव्यार्थतया असंख्येयगुणाः, इत्यादिरीत्या बोध्यः, एवमेव संख्येयगुण-कर्कशस्पर्शाः, असंख्येयगुणकर्कशस्पर्शाः, अनन्तगुणकर्कशस्पर्शाः अपि वक्तव्याः,

---

इसी प्रकार नीला आदि शेष चार वर्ण, दो गंध, पांच रस और शीत, उष्ण, स्निग्ध, और रूक्ष इन पन्द्रह बोलों का अल्प बहुत्व काले वर्ण के समान उपरोक्त रूप से समझ लेना चाहिये।

द्रव्यार्थरूप से-एक गुण कर्कश पुद्गल द्रव्यार्थ रूप से सब से कम हैं। उन से संख्यात गुण कर्कश पुद्गल द्रव्यार्थरूप से संख्यात-गुणा हैं। उनसे असंख्यातगुण कर्कशपुद्गल द्रव्यार्थ रूप से असंख्यात गुणा हैं। उन से अनंतगुण कर्कश पुद्गल द्रव्यार्थरूप से अनन्तगुणा हैं।

प्रदेशार्थ रूप से अल्प, बहुत्व इसी प्रकार कह देना चाहिये। किन्तु संख्यातगुण कर्कश पुद्गल प्रदेशार्थ रूप से असंख्यातगुणा हैं ऐसा कहना चाहिये।

द्रव्यार्थ प्रदेशार्थ रूप से-एक गुण कर्कश पुद्गल द्रव्यार्थ अप्रदे-शार्थ रूप से सब से कम हैं। उन से संख्यातगुण कर्कश पुद्गल द्रव्यार्थ रूप से संख्यातगुणा हैं। वे ही प्रदेशार्थ रूप से उन से असं

કાળા વર્ણની જેમ ઉપરોક્ત કથન પ્રમાણે સમજી લેવું.

દ્રવ્યાર્થ પણાથી એક ગુણ કર્કશ પુદ્ગલ દ્રવ્યાર્થ પણાથી ઓછા છે. સંખ્યાગુણ કર્કશ પુદ્ગલ તેનાથી દ્રવ્યાર્થ પણાથી અસંખ્યાતગણા છે. અનત ગુણ કર્કશ પુદ્ગલ દ્રવ્યાર્થ પણાથી તેનાથી અનન્તગણા છે

પ્રદેશાર્થ પણાથી અલ્પ બહુત્વ આજ પ્રમાણે સમજી લેવું. પરંતુ સંખ્યાતગુણ કર્કશ પુદ્ગલ પ્રદેશાર્થ પણાથી અસંખ્યાતગણા છે. તેમ કહેવું જોઇએ.

દ્રવ્યાર્થ પ્રદેશાર્થ પણાથી-એક ગુણ કર્કશ પુદ્ગલ દ્રવ્યાર્થ અપ્રદેશાર્થ પણાથી સૌથી ઓછા છે. તેનાથી સંખ્યાતગણા કર્કશ પુદ્ગલ દ્રવ્યાર્થ પણાથી સંખ્યાત ગણા છે. તેજ પ્રદેશાર્થપણાથી તેનાથી અસંખ્યાયગણા છે. કોઈ

तथैव मृदुकगुरुकलघुकरूपाः स्पर्शा अपि वक्तव्याः अवशिष्टाश्चत्वारः शीतादयः स्पर्शा यथा वर्णादयः प्रतिपादितास्तथैव प्रतिपादनीयाः इत्यभिप्रायेणाह-'अवसेसा फासा जहा वन्ना तहा भाणियव्वा' अवशेषा स्पर्शाः शीतादयो यथा वर्णाः भणिता उक्तास्तथा भणितव्याः, तथा चोक्तमेव, इति 'दारं' षड्विंशम् पुद्गलद्वारम् समाप्तम् ॥सू० ३९॥

महादण्डकाल्पबहुत्ववक्तव्यता

मूलम्-अह भंते ! सव्वजीवप्पबहुं महादण्डयं वण्णइस्सामि सव्वत्थोवा गब्भवक्कंतिया मणुस्सा१, मणुस्सीओ संखेज्जगुणाओ२, बायरतेउकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा३, अणुत्तरोववाइया देवा असंखेज्जगुणा४, उवरिमगेविज्जगा देवा संखेज्जगुणा५, मज्झिमगेविज्जगा देवा संखेज्जगुणा६, हिट्ठिमगेविज्जगा देवा संखेज्जगुणा७, अच्चुए कप्पे देवा संखिज्जगुणा८, आरणे कप्पे देवा संखिज्जगुणा९, पाणए कप्पे देवा संखिज्जगुणा१०, आणए कप्पे देवा संखिज्जगुणा११, अहे सत्तमाए पुढवीए नेरइया असंखिज्जगुणा१२ छट्ठीए तमाए

ख्यातगुणा हैं। (किसी किसी प्रति में संख्यातगुणा लिखा है।) उन से असंख्यात गुण कर्कश पुद्गल द्रव्यार्थ रूप से असंख्यातगुणा हैं और वे ही प्रदेशार्थरूप से उन से असंख्यातगुणा हैं। उन से अनन्त गुणा कर्कश पुद्गल द्रव्यार्थ रूप से अनन्तगुणा हैं और वे ही प्रदेशार्थ रूप से उनसे अनन्तगुणा है।

जिस प्रकार कर्कश स्पर्श का अल्पबहुत्व कहा उसी प्रकार मृदु, गुरु और लघु स्पर्श का भी अल्पबहुत्व कह देना चाहिये।

छव्विसमां पुद्गलद्वार समाप्त

કોઈ પ્રતોમા સંખ્યાતગણા લખ્યા છે તેનાથી અસંખ્યાતગણા કર્કશ પુદ્ગલ દ્રવ્યાર્થ પણાથી અસંખ્યાતગણા છે. અને એ જ પ્રદેશાર્થ પણાથી તેનાથી અસંખ્યાતગણા છે. અનંતગણા કર્કશ પુદ્ગલ તેનાથી દ્રવ્યાર્થ પણાથી અનંતગણા છે અને એજ પ્રદેશાર્થ પણાથી તેનાથી અનંતગણા છે

જે પ્રમાણે કર્કશ સ્પર્શનું અલ્પ બહુત્વ કહેલ છે. એ જ પ્રમાણે મૃદુ, ગુરૂ, અને લઘુ સ્પર્શનુ પણ અલ્પ બહુત્વ કહી લેવુ જોઈએ. ॥ ૩૯ ॥

છવ્વીસમું પુદ્ગલ દ્વાર સમાપ્ત

पुढवीए नेरइया असंखेज्जगुणा१३ सहस्सारे कप्पे देवा असंखिज्जगुणा१४ महासुक्के कप्पे देवा असंखिज्जगुणा१५, पंचमाए धूमप्पभाए पुढवीए नेरइया असंखिज्जगुणा१६, लंतए कप्पए देवा असंखिज्जगुणा१७, चउत्थीए पंकप्पभाए पुढवीए नेरइया असंखिज्जगुणा१८, बंभलोए कप्पे देवा असंखिज्जगुणा १९, तच्चाए बालुयप्पभाए पुढवीए नेरइया असंखिज्जगुणा २०, माहिंदे कप्पे देवा असंखिज्जगुणा२१, सणंकुमारे कप्पे देवा असंखेज्जगुणा२२, दोच्चाए सक्करप्पभाए पुढवीए नेरइया असंखिज्जगुणा२३, संमुच्छिमा मणुस्सा असंखिज्जगुणा२४, ईसाणे कप्पे देवा असंखिज्जगुणा२५, ईसाणे कप्पे देवीओ संखिज्जगुणाओ२६, सोहम्मे कप्पे देवा संखिज्जगुणा२७, सोहम्मे कप्पे देवीओ संखेज्जगुणाओ२८, भवणवासी देवा असंखेज्जगुणा२९, भवणवासिणीओ देवीओ संखेज्जगुणाओ३०, इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए नेरइया असंखिज्जगुणा३१, खहयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिया पुरिसा असंखिज्जगुणा३२, खहयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिओ संखिज्जगुणाओ३३, थलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिया पुरिसा संखिज्जगुणा३४, थलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणीणिओ संखिज्जगुणाओ३५, जलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिया पुरिसा संखिज्जगुणा३६, जलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिणीओ संखिज्जगुणाओ३७, वाणमंतरा देवा संखिज्जगुणा३८, वाणमंतरीओ देवीओ संखिज्जगुणाओ३९, जोइसिया देवा संखिज्जगुणा४० जोइसिणीओ देवीओ संखिज्जगुणाओ४१, खहयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिया नपुंसगा संखिज्जगुणा४२, थलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिया नपुंसगा संखिज्जगुणा४३, जलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिया नपुंसगा संखिज्जगुणा४४, चउरिंदिया

पज्जत्तया संखिज्जगुणा४५, पंचिंदिया पज्जत्तया विसेसाहिया४६, बेइंदिया अपज्जत्तया विसेसाहिया४७, तेइंदिया पज्जत्तया विसेसाहिया४८, पंचिंदिया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा४९, चउरिंदिया अपज्जत्तया विसेसाहिया५०, तेइंदिया अपज्जत्तया विसेसाहिया५१, बेइंदिया अपज्जत्तया विसेसाहिया५२, पत्तेयसरीरबायरवणस्सइकाइया पज्जत्तया असंखिज्जगुणा५३, बायरनिगोयापज्जत्तया असंखिज्जगुणा५४, बायरपुढवीकाइया पज्जत्तया असंखिज्जगुणा५५, बायरआउकाइया पज्जत्तया असंखिज्जगुणा५६, बायरवाउकाइया पज्जत्तया असंखिज्जगुणा५७, बायरतेउकाइया अपज्जत्तया असंखिज्जगुणा५८, पत्तेयसरीर बायरवणस्सइकाइया अपज्जत्तया असंखिज्जगुणा५९, बायरनिगोया अपज्जत्तया असंखिज्जगुणा६० बायरपुढवीकाइया अपज्जत्तया असंखिज्जगुणा६१, बायरआउकाइया अपज्जत्तया असंखिज्जगुणा६२, बायरवाउकाइया अपज्जत्तया असंखिज्जगुणा६३, सुहुमतेउकाइया अपज्जत्तया असंखिज्जगुणा६४, सुहुमपुढवीकाइया अपज्जत्तया विसेसाहिया६५, सुहुमआउकाइया अपज्जत्तया विसेसाहिया६६, सुहुमवाउकाइया अपज्जत्तया विसेसाहिया६७, सुहुमतेउकाइया पज्जत्तया संखिज्जगुणा६८, सुहुमपुढवीकाइया पज्जत्तया विसेसाहिया६९, सुहुमआउकाइया पज्जत्तया विसेसाहिया७०, सुहुमवाउकाइया पज्जत्तया विसेसाहिया७१, सुहुमनिगोया अपज्जत्तया असंखिज्जगुणा७२, सुहुमनिगोया पज्जत्तया संखिज्जगुणा७३, अभवसिद्धिया अणंतगुणा७४, परिवडिय सम्मदिट्ठि अणंतगुणा७६, बायरवणस्सइकाइया पज्जत्तया अणंतगुणा७७, बायरपज्जत्तया विसेसाहिया७८, बायरवणस्सइकाइया अपज्जत्तया असंखिज्जगुणा७९, बायर अपज्ज-

त्तगा विसेसाहिया८०, बायरा विसेसाहिया८१, सुहुमवणस्सइ-काइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा८२, सुहुम अपज्जत्तया विसे-साहिया८३, सुहुमवणस्सइकाइया पज्जत्तया संखिज्जगुणा८४, पज्जत्तया सुहुमा विसेसाहिया८५, सुहुमा विसेसाहिया८६, भव-सिद्धिया विसेसाहिया८७, निगोयजीवा विसेसाहिया८८, वण-स्सइ जीवा विसेसाहिया८९, एगिंदिया विसेसाहिया९०, तिरिक्खजोणिया विसेसाहिया९१ मिच्छादिट्ठी विसेसाहिया९२, अविरया विसेसाहिया९३, सकसाई विसेसाहिया९४, छउ-मत्था विसेसाहिया९५, सजोगी विसेसाहिया९६, संसारत्था विसेसाहिया९७, सव्व जीवा विसेसाहिया९८, पण्णवणाए भगवईए बहुवत्तव्वयपयं समत्तं ॥सू० ४०॥

तइयं पयं समत्तं ॥३॥

छाया—अथ भदन्त ! सर्वजीवाल्पबहुत्वं महादण्डकं वर्णयिष्यामि सर्वस्तोकाः गर्भव्युत्क्रान्तिका मनुष्याः १ मानुष्यः संख्येयगुणाः २, बादरतेजः कायिकाः पर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः३, अनुत्तरौपपातिका देवाः असंख्येयगुणाः

महादण्डक का अल्पबहुत्व

शब्दार्थ—(अह) अथ-अब (भंते) हे भगवन् ! (सव्वजीवप्पबहुं) सब जीवों के अल्प बहुत्व वाले (महादण्डयं) महादंडक का (वण्ण-इस्सामि) वर्णन करूंगा (सव्वत्थोवा गब्भवक्कंतिया मणुस्सा) सबसे कम गर्भज मनुष्य हैं (मणुस्सीओ संखिज्जगुणाओ) मनुष्यनी संख्यात गुणा अधिक हैं (बायरतेउकाइया पज्जत्तया असंखिज्जगुणा) पर्याप्त

મહાદંડક અલ્પ બહુત્વ

શબ્દાર્થ-(अह) અથ હવે (भंते) હે ભગવન્ (सव्वजीवप्पवहु) સર્વ જીવોના અલ્પ બહુત્વ વાળુ (महादंडयं) મહાદંડકનુ (वण्णइस्सामि) વર્ણન કરીશ (सव्व-त्थोवा गब्भवक्कंतिया मणुस्सा) સૌથી ઓછા ગર્ભજ મનુષ્યો છે. (मणुस्सीओ संखिज्जगुणाओ) માનુષિણી સખ્યાતગણી વધારે છે. (वायरतेउकाइया पज्जत्तया असंखिज्जगुणा) પર્યાપ્ત બાદર તેજસ્કાયિક અસંખ્યાતગણા (अणुत्तरोववाइया

४, उपरिमग्रैवेयकाः देवाः संख्येयगुणाः ५, मध्यमग्रैवेयकाः देवाः संख्येयगुणाः ६, अधस्तनग्रैवेयकाः देवाः संख्येयगुणाः ७, अच्युते कल्पे देवाः संख्येयगुणाः ८, आरणे कल्पे देवाः संख्येयगुणाः ९, प्राणते कल्पे देवाः संख्येयगुणाः १०, आनते कल्पे देवाः संख्येयगुणाः ११, अधः सप्तम्यां पृथिव्यां नैरयिकाः असंख्येयगुणाः १२, षष्ठयां तमायां पृथिव्यां नैरयिकाः असंख्येयगुणाः १३, सहस्रारे कल्पे देवा असंख्येयगुणाः १४, महाशुक्रे कल्पे देवाः असंख्येयगुणाः १५,

बादर तेजस्कायिक असंख्यातगुणा हैं (अणुत्तरोववाइया देवा असंखिज्जगुणा) अनुत्तरौपपातिक देव असंख्यातगुणा हैं (उवरिमगेविज्जगा देवा संखिज्जगुणा) ऊपरी ग्रैवेयकों के देव संख्यातगुणा हैं (मज्झिमगेविज्जगा देवा संखिज्जगुणा) मध्यम ग्रैवेयकों के देव संख्यातगुणा हैं (हिट्ठिमगेविज्जगा देवा संखिज्जगुणा) निचले ग्रैवेयकों के देव संख्यात गुणा हैं (अच्चुए कप्पे देवा संखिज्जगुणा) अच्युत कल्प में देव संख्यात गुणा (आरणे कप्पे देवा संखिज्जगुणा) आरण कल्प में देव संख्यातगुणा (पाणए कप्पे देवा संखिज्जगुणा) प्राणत कल्प में देव संख्यातगुणा (अहे सत्तमाए पुढवीए नेरइया असंखिज्जगुणा) निचली सातवीं नरक पृथ्वी में नारक असंख्यातगुणा (छट्ठीए तमाए पुढवीए नेरइया असंखिज्जगुणा) छठी तमःप्रभा पृथ्वी में नारक असंख्यातगुणा है (सहस्सारे कप्पे देवा असंखिज्जगुणा) सहस्रार कल्प में देव असंख्यातगुणा (महासुक्के कप्पे देवा असंखिज्जगुणा) महाशुक्र कल्प में देव असं-

देवा अणंतगुणा) અનુત્તરૌપપાતિક દેવ અસંખ્યાતગણા છે. (उवरिमगेविज्जा देवा संखिज्जगुणा) ઉપરના ગ્રૈવેયકદેવ સંખ્યાતગણા છે. (मज्जिमगेविज्जगा देवा संखिज्जगुणा) મધ્યમ ગ્રૈવેયકોના દેવ સંખ્યાતગણા છે. (हिट्ठिमगेविज्जगा देवा संखिज्जगुणा) નીચેના ગ્રૈવેયકોના દેવ સંખ્યાતગણા છે. (अच्चुए कप्पे देवा संखिज्जगुणा) અચ્યુત કલ્પના દેવો સંખ્યાતગણા છે. (आरणे कप्पे देवा संखिज्जगुणा) આરણ કલ્પના દેવો સંખ્યાતગણા છે. (पाणए कप्पे देवा संखिज्जगुणा) પ્રાણતકલ્પમાં દેવો સંખ્યાતગણા છે (आणए कप्पे देवा संखिज्जगुणा) આનત કલ્પમા દેવો સંખ્યાતગણા છે (अहे सत्तमाए पुढवीए नेरइया असंखिज्जगुणा) નીચેની સાતમી નરક ભૂમિમાં નારક અસંખ્યાતગણા છે. (छट्ठीए तमाए पुढवीए नेरइया असंखिज्जगुणा) નીચેની સાતમી નરક ભૂમિમાં નારક અસંખ્યાતગણા છે. (छट्ठीए तमाए पुढवीए नेरइया असंखिज्जगुणा) છઠ્ઠી તમઃપ્રભા પૃથ્વીમા નારક અસંખ્યાતગણા છે. (सहस्सारे कप्पे देवा असंखिज्जगुणा) સહસ્રાર કલ્પમા દેવ અસંખ્યાતગણા છે. (महासुक्के कप्पे देवा असंखिज्जगुणा) મહાશુક કલ્પમાં

पञ्चम्यां धूमप्रभायां पृथिव्यां नैरयिकाः असंख्येयगुणाः १६, लान्तके कल्पे-देवा असंख्येयगुणाः १७, चतुर्थ्यां पङ्कप्रभायां पृथिव्यां नैरयिकाः असंख्येय-गुणाः १८, ब्रह्मलोके कल्पे देवा असंख्येयगुणाः १९, तृतीयस्यां वालुकाप्रभायां पृथिव्याम् नैरयिकाः असंख्येयगुणाः २०, माहेन्द्रे कल्पे देवाः असंख्येयगुणाः २१, सनत्कुमारे कल्पे देवाः असंख्येयगुणाः २२, द्वितीयस्यां शर्कराप्रभायां पृथिव्याम् नैरयिकाः असंख्येयगुणाः २३, संमूर्च्छिमा मनुष्याः असंख्येयगुणाः २४, ईशाने कल्पे देवाः असंख्येयगुणाः २५, ईशाने कल्पे देव्यः संख्येयगुणाः

ख्यातगुणा (पंचमाए धूमप्पभाए पुढवीए नेरइया असंखिज्जगुणा) पांचवीं धूमप्रभा पृथ्वी में नारक असंख्यातगुणा (लंतए कप्पे देवा असंखिज्जगुणा) लान्तक कल्प में देव असंख्यातगुणा (चउत्थीए पंकप्प-भाए पुढवीए नेरइया असंखिज्जगुणा) चौथी पंकप्रभा पृथ्वी में नारक असंख्यातगुणा (बंभलोए कप्पे देवा असंखिज्जगुणा) ब्रह्मलोक कल्प में देव असंख्यातगुणा हैं (तच्चाए वालुयप्पभाए पुढवीए नेरइया असंखिज्जगुणा) तीसरी वालुकाप्रभा में नारक असंख्यातगुणा (माहिंदे कप्पे देवा असंखिज्जगुणा) माहेन्द्र कल्प में देव असंख्यातगुणा हैं (सणंकुमारे कप्पे देवा असंखिज्जगुणा) सनत्कुमार कल्प में देव असंख्यातगुणा (दोच्चाए सक्करप्पभाए पुढवीए नेरइया असंखिज्ज-गुणा) दूसरी शर्कराप्रभा पृथिवी में नारक असंख्यातगुणा (संमुच्छिम मणुस्सा असंखिज्जगुणा) संमूर्छिम मनुष्य असंख्यातगुणा (ईसाणे कप्पे देवा असंखिज्जगुणा) ईशान कल्प में देव असंख्यातगुणा (ईसाणे

દેવો અસંખ્યાતગણુા છે. (पंचमाए धूमप्पभाए पुढवीए नेरइया असंखिज्जगुणा) પાંચમી ધૂમપ્રભા પૃથ્વીમા નારક અસંખ્યાતગણુા છે. (लंतए कप्पे देवा असं-खिज्जगुणा) લાન્તક કલ્પમાં દેવો અસંખ્યાગણુા છે. (चउत्थीए पंकप्पभाए पुढवीए नेरइया असंखिज्जगुणा) ચોથી પંકપ્રભા પૃથ્વીમાં નારક અસંખ્યાતગણુા છે. (बंभलोए कप्पे देवा असंखिज्जगुणा) બ્રહ્મલોક કલ્પમા દેવો અસંખ્યાતગણુા છે. (तच्चाए वालुयप्पभाए पुढवीए नेरइया असंखिज्जगुणा) ત્રીજી વાલુકા પ્રભા પૃથ્વીમાં નારકો અસંખ્યાતગણુા છે. (माहिंदे कप्पे देवा असंखिज्जगुणा) માહે-ન્દ્ર કલ્પમાં દેવો અસંખ્યાતગણુા છે. (सणंकुमारे कप्पे देवा असंखिज्जगुणा) સનત્કુમાર કલ્પમાં દેવો અસંખ્યાતગણુા છે. (दोच्चाए सक्करप्पभाए पुढवीए नेरइया असंखिज्जगुणा) બીજી શર્કરાપ્રભા પૃથ્વીમાં નારકો અસંખ્યાતગણુા છે. (संमुच्छिममणुस्सा असंखिज्जगुणा) સંમૂર્છિમ મનુષ્ય અસંખ્યાતગણુા છે. (ईसाणे कप्पे देवा असंखिज्जगुणा) ઈશાન કલ્પમા દેવો અસંખ્યાતગણુા છે.

२६, सौधर्मे कल्पे देवाः संख्येयगुणाः २७, सौधर्मे कल्पे देव्यः संख्येयगुणाः २८, भवनवासिनो देवाः असंख्येयगुणाः २९, भवनवासिन्यो देव्यः संख्येयगुणाः ३०, अस्याः रत्नप्रभायाः पृथिव्या नैरयिकाः असंख्येयगुणाः ३१, खेचर पञ्चेन्द्रिय-तिर्यग्योनिकाः पुरुषाः असंख्येयगुणाः ३२, खेचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिक्यः संख्येयगुणाः ३३, स्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकाः पुरुषाः संख्येयगुणाः ३४, स्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिक्यः संख्येयगुणाः ३५, जलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्यो-निकाः पुरुषाः संख्येयगुणाः ३६, जलचर पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिक्यः संख्येय-

कप्पे देवीओ संखिज्जगुणाओ) ईशान कल्प में देवियां संख्यातगुणी (सोहम्मे कप्पे देवा संखिज्जगुणा) सौधर्मकल्प में देव संख्यातगुणा (सोहम्मे कप्पे देवीओ संखेज्जगुणाओ) सौधर्मकल्प में देवियां संख्यात गुणी (भवणवासी देवा असंखेज्जगुणा) भवनवासी देव असंख्यात-गुणा (भवणवासिणीओ देवीओ संखेज्जगुणाओ) भवनवासिनी देवीयां संख्यातगुणी (इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए नेरइया असंखिज्ज गुणा) इस रत्नप्रभा पृथिवीके नारक असंख्यातगुणा) (खहयर पंचिं-दियतिरिक्खजोणिया) खेचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचयोनिक (पुरिसा) पुरुष (असंखिज्जगुणा) असंख्यातगुणा (खहयरपंचिंदिय तिरिक्खजोणि-णीओ असंखिज्जगुणाओ) खेचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचनियां संख्यातगुणा (थलयरपंचिंदिय तिरिक्खजोणिया संखिज्जगुणा) स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंच पुरुष संख्यातगुणा (थलयर पंचिंदिय तिरिक्खजोखिणीओ संखिज्जगुणाओ) स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचस्त्रियां संख्यातगुणी (जल-यर पंचिंदियतिरिक्खजोणिया पुरिसा संखिज्जगुणा) जलचर पंचेन्द्रिय

(ईसाणे कप्पे देवीओ सखिज्जगुणाओ) ઈશાન કલ્પમા દેવિયો સખ્યાતગણી છે (सोहम्मे कप्पे देवा संखिज्जगुणा) સૌધર્મ કલ્પમાં દેવો સખ્યાતગણા છે. (सोहम्मे कप्पे देवीओ संखेज्जगुणाओ) સૌધર્મ કલ્પમા દેવિયો સખ્યાતગણી છે. (भवणवासो देवा असंखेज्जगुणा) ભવનવાસી દેવો અસખ્યાતગણા છે. (भवणवासिणीओ देवीओ संखेज्जगुणाओ) ભવનવાસિની દેવીઓ સખ્યાતગણી છે. (इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए नेरइया असखिज्जगुणा) આ રત્નપ્રભા પૃથ્વીના નારકો અસખ્યાતગણા છે. (खहयरपंचिदियतिरिक्खजोणिया) ખેચર પચેન્દ્રિય તિર્યંચ યોનિક (पुरिसा) પુરૂપ (असंखिज्जगुणा) અસખ્યાતગણા છે. (खहयर पंचिदिय तिरिक्खजोणिणीओ संखिज्जगुणाओ) ખેચર પચેન્દ્રિય તિર્યંચ સ્ત્રીયો સંખ્યાતગણી છે. (थलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिया पुरिसा संखिज्जगुणा) સ્થલચર પચેન્દ્રિય તિર્યંચ પુરૂપ સંખ્યાતગણા છે (थलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिणीओ संखिज्ज-गुणाओ) સ્થલચર પચેન્દ્રિય તિર્યંચ સ્ત્રિયો સખ્યાતગણી છે. (जलयर पंचिं-

गुणाः ३७, वानव्यन्तराः देवाः संख्येयगुणा' ३८, वानव्यन्तर्यो देव्यः संख्येयगुणाः ३९ ज्योतिष्का देवाः संख्येयगुणाः ४०, ज्योतिष्क्यो देव्यः संख्येयगुणाः ४१, खचर पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिका नपुंसकाः संख्येयगुणाः ४२, स्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिका नपुंसकाः संख्येयगुणाः ४३, जलचरपञ्चेन्द्रिय-तिर्यग्योनिका नपुंसकाः संख्येयगुणाः ४४ चतुरिन्द्रियाः पर्याप्तकाः संख्येय-गुणाः ४५, पञ्चेन्द्रियाः पर्याप्तकाः विशेषाधिकाः ४६, द्वीन्द्रियाः पर्याप्तकाः

तिर्यंचयोनिक पुरुष संख्यातगुणा (जलयर पंचिंदिय तिरिक्खजोणि-णीओ संखिज्जगुणाओ) जलचर पंचेन्द्रिय तिर्यग्योनिकस्त्रियां संख्यात गुणी (वाणमंतरा देवा संखिज्जगुणा) वानव्यन्तर देव संख्यातगुणा (वाणमंतरीओ देवीओ संखिज्जगुणाओ) वानव्यन्तरी देवियां संख्यात गुणा (जोइसिया देवा संखिज्जगुणा) ज्योतिष्क देव संख्यातगुणा (जोइसिणीओ देवीओ संखिज्जगुणाओ) ज्योतिष्क देवियां संख्यात-गुणा (खहयर पंचिंदियतिरिक्खजोणिआ नपुंसगा संखिज्जगुणा) खेचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचयोनिक नपुंसक संख्यातगुणा हैं (थलयरपंचिंदिय-तिरिक्खजोणिया नपुंसगा संखिज्जगुणा) स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंच नपुंसक संख्यातगुणा (जलयरपंचिंदिय तिरिक्खजोणिया नपुंसगा संखिज्जगुणा) जलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंच योनिक नपुंसक संख्यातगुणा (चउरिंदिया पज्जत्तया संखिज्जगुणा) चतुरिन्द्रिय पर्याप्त संख्यातगुणा (पंचिंदिया पज्जत्तया विसेसाहिया) पंचेन्द्रिय पर्याप्त विशेषाधिक

दिय तिरिक्खजोणिया पुरिसा संखिज्जगुणा) જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંક્ યોનિક પુરૂષો સંખ્યાતગણા છે. (जलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिणीओ संखिज्जगुणाओ) જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યગ્યોનિક સ્ત્રિયો સંખ્યાતગણી છે. (वाणमंतरा देवा संखिज्जगुणा) વાનવ્યન્તર દેવ સંખ્યાતગણા છે. (वाणमंतरीओ देवीओ संखिज्जगुणाओ) વાનવ્યન્તરી દેવિયો સંખ્યાતગણી છે. (जोइसिया देवा संखिज्जगुणा) જ્યોતિષ્ક દેવ સંખ્યાતગણા છે. (जोइसिणीओ देवीओ संखिज्जगुणाओ) જ્યોતિષ્ક દેવીયો સંખ્યાતગણી છે. (खहयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिया नपुंसगा संखिज्जगुणा) ખેચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચયોનિક નપુંસક સંખ્યાતગણા છે. (थलयरपंचिंदियतिरियक्खजोणिया नपुंसगा संखिज्जगुणा) સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ નપુંસક સંખ્યાતગણા છે. (जलयर पंचिंदियतिरिक्खजोणिया नपुंसगा संखिज्जगुणा) જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ નપુંસક સંખ્યાતગણા છે. (चउरिंदिया पज्जत्तया संखिज्जगुणा) ચતુરિન્દ્રિય પર્યાપ્તક સંખ્યાતગણા છે. (पंचिंदिया पज्जत्तया विसेसाहिया) પંચેન્દ્રિય પર્યાપ્તક

विशेषाधिकाः ४७, त्रीन्द्रियाः पर्याप्तकाः विशेषाधिकाः ४८, पञ्चेन्द्रियाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः ४९, चतुरिन्द्रियाः अपर्याप्तकाः विशेषाधिकाः ५०, त्रीन्द्रियाः अपर्याप्तका विशेषाधिकाः ५१, द्वीन्द्रिया अपर्याप्तका विशेषाधिकाः ५२, प्रत्येकशरीरबादरवनस्पतिकायिकाः पर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः ५३, बादरनिगोदाः, पर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः ५४, बादरपृथिवीकायिकाः पर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः ५५, बादराप्कायिकाः पर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः ५६, बादर-वायुकायिकाः पर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः ५७ बादरतेजःकायिकाः अपर्याप्तकाः

(बेइंदिया पज्जत्तया विसेसाहिया) द्वीन्द्रिय पर्याप्त विशेषाधिक (तेइं-दिया पज्जत्तया विसेसाहिया) त्रीन्द्रिय पर्याप्त विशेषाधिक (पंचिंदिया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) पंचेन्द्रिय अपर्याप्त असंख्यातगुणा (चउ-रिंदिया अपज्जत्तया विसेसाहिया) चौइन्द्रिय अपर्याप्त विशेषाधिक (तेइंदिया अपज्जत्तया विसेसाहिया) त्रीन्द्रिय अपर्याप्त विशेषाधिक (बेइंदिया अपज्जत्तया विसेसाहिया) द्वीन्द्रिय अपर्याप्त विशेषाधिक (पत्तेयसरीर बायरवणस्सइकाइया पज्जत्तया असंखिज्जगुणा) प्रत्येक शरीर बादर वनस्पतिकायिक पर्याप्त असंख्यातगुणा (बायरनिगोया पज्जत्तया असंखिज्जगुणा) बादर निगोद पर्याप्त असंख्यातगुणा (बायर पुढविकाइया पज्जत्तगा असंखिज्जगुणा) बादरपृथिवीकायिक पर्याप्त असंख्यातगुणा (बायरआउकाइया पज्जत्तया असंखिज्जगुणा) बादर अप्कायिक पर्याप्त असंख्यातगुणा (बायरवाउकाइया पज्जत्तगा असं-खिज्जगुणा) बादर वायुकायिक पर्याप्त असंख्यातगुणा (बायरतेउका-

---

વિશેષાધિક છે. (बेइंदिया पज्जत्तया विसेसाहिया) દ્વીન્દ્રિય પર્યાપ્તક વિશેષાધિક છે. (तेइंदिया पज्जत्तया विसेसाहिया) ત્રીન્દ્રિય પર્યાપ્તક વિશેષાધિક છે. (पंचिं-दिया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) પચેન્દ્રિય અપર્યાપ્તક અસંખ્યાતગણા છે. (चउ-रिंदिया अपज्जत्तया विसेसाहिया) ચાર ઇન્દ્રિયવાળા અપર્યાપ્તક વિશેષાધિક છે. (तेइंदिया अपज्जत्तया विसेसाहिया) ત્રણ ઇન્દ્રિયવાળા અપર્યાપ્તકો વિશેષાધિકછે. (बेइंदिया अपज्जत्तया विसेसाहिया) બેઇન્દ્રિય અપર્યાપ્તક વિશેષાધિક છે. (पत्तेयसरीरबायरवणस्सइकाइया पज्जत्तया असंखिज्जगुणा) પ્રત્યેક શરીર બાદર વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્તક અસખ્યાતગણા છે. (बायरनिगोया पज्जत्तया असंखिज्ज-गुणा) બાદર નિગોદ પર્યાપ્તક અસખ્યાતગણા છે. (वायरपुढवीकाइया पज्जत्तया असंखिज्जगुणा) બાદર પૃથ્વીકાયિક પર્યાપ્તક અસંખ્યાતગણા છે. (बायरआउकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगणा) બાદર અપ્કાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે. (बायर-वाउकाइया पज्जत्तगा असंखिज्जगुणा) બાદર વાયુકાયિક પર્યાપ્ત અસખ્યાતગણા છે.

असंख्येयगुणाः ५८, प्रत्येकशरीरबादरवनस्पतिकायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः ५९, बादरनिगोदाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः ६० बादरपृथिवीकायिका अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः ६१, बादराप्कायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः ६२ बादरवायुकायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः ६३, सूक्ष्मतेजःकायिका अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः ६४, सूक्ष्मपृथिवीकायिकाः अपर्याप्तकाः विशेषाधिकाः६५, सूक्ष्माप्कायिकाः अपर्याप्तकाः विशेषाधिकाः ६६, सूक्ष्मवायुकायिका अपर्याप्तकाः विशेषाधिकाः६७, सूक्ष्मतेजः कायिकाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणाः ६८,

---

इया अपज्जत्तया असंखिज्जगुणा) बादर तेजस्कायिक अपर्याप्त असंख्यातगुणा (पत्तेयसरीर बायरवणस्सइकाइया अपज्जत्तया असंखिज्जगुणा) प्रत्येक शरीर बादर वनस्पतिकायिक अपर्याप्त असंख्यातगुणा (बायरनिगोया अपज्जत्तया असंखिज्जगुणा) बादर निगोद अपर्याप्त असंख्यातगुणा (बायरपुढविकाइया अपज्जत्तया असंखिज्जगुणा) बादर पृथिवीकायिक अपर्याप्त असंख्यातगुणा (बायरआउकाइया अपज्जत्तया असंखिज्जगुणा) बादर अप्कायिक अपर्याप्त असंख्यातगुणा (बायरवाउकाइया अपज्जत्तया असंखिज्जगुणा) बादर वायुकायिक अपर्याप्त असंख्यातगुणा (सुहुम तेउकाइया अपज्जत्तया असंखिज्जगुणा) सूक्ष्म तेजस्कायिक अपर्याप्त असंख्यातगुणा (सुहुम पुढवीकाइया अपज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्म पृथिवीकायिक अपर्याप्त विशेषाधिक (सुहुम आउकाइया अपज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्म अप्कायिक अपर्याप्त विशेषाधिक (सुहुम वाउकाइया अपज्जत्तया विसेसा-

---

(बायर तेउकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) બાદર તેજસ્કાયિક અપર્યાપ્તક અસંખ્યાતગણા છે. (पत्तेयसरीरबायरवणस्सइकाइया अपज्जतया असंखिज्जगुणा) પ્રત્યેક શરીર બાદર વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્ત અસખ્યાતગણા છે. (बायरनिगोया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) બાદરનિગોદ અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે. (बायरपुढविकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) બાદર પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે. (बायरआउकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) બાદર અપ્કાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે. (बायर वाउकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) બાદર વાયુકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે. (सुहुम तेउकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) સૂક્ષ્મતેજસ્કાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે. (सुहुम पुढवीकाइया अपज्जत्तया विसेसाहिया) સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે. (सुहुम आउकाइयो अपज्जत्तया विसेसाहिया) સૂક્ષ્મ અપ્કાયિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે. (सुहुम वाउकाइया अपज्जत्तया विसेसाहिया) સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે. (सुहुम तेउकाइया पज्जत्तया

सूक्ष्मपृथिवीकायिकाः पर्याप्तकाः विशेषाधिकाः ६९, सूक्ष्माप्कायिकाः पर्याप्तकाः विशेषाधिकाः ७०, सूक्ष्मवायुकायिकाः पर्याप्तकाः विशेषाधिकाः ७१, सूक्ष्मनिगोदाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः ७२, सूक्ष्मनिगोदाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणाः ७३, अभवसिद्धिका अनन्तगुणाः ७४, प्रतिपतितसम्यग्दृष्टयोऽनन्तगुणाः ७५, सिद्धाः अनन्तगुणाः ७६, बादरवनस्पतिकायिकाः पर्याप्तकाः अनन्तगुणाः ७७, बादर पर्याप्तकाः विशेषाधिकाः ७८ बादरवनस्पतिकायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः ७९, बादरा पर्याप्तकाः विशेषाधिकाः ८०, बादराः

हिया) सूक्ष्म वायुकायिक अपर्याप्त विशेषाधिक (सुहुम तेउकाइया पज्जत्तया संखिज्जगुणा) सूक्ष्म तेजस्कायिक पर्याप्त संख्यातगुणा (सुहुम पुढवीकाइया पज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्म पृथिवीकायिक पर्याप्त विशेषाधिक (सुहुम आउकाइया पज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्म अप्कायिक पर्याप्त विशेषाधिक (सुहुम वाउकाइया पज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्म वायुकायिक पर्याप्त विशेषाधिक (सुहुम निगोया अपज्जत्तया असंखिज्जगुणा) सूक्ष्म निगोद अपर्याप्तक असंख्यातगुणा (सुहुम निगोया पज्जत्तया संखिज्जगुणा) सूक्ष्म निगोद पर्याप्तक संख्यातगुणा (अभवसिद्धिया अणंतगुणा) अभव्य अनन्तगुणा (परिवडिय सम्मद्दिठिया अणंगुणा) सम्यक्त्व से भ्रष्ट अनन्तगुणा (सिद्धा अणंतगुणा) सिद्ध अनन्तगुणा हैं। (बायरवणस्सइकाइया पज्जत्तया अणंतगुणा) बादर वनस्पतिकायिक पर्याप्त अनन्तगुणा (बायर पज्जत्ता विसेसाहिया) बादर पर्याप्त विशेषाधिक (बायरवणस्सइकाइया अपज्जत्तगा असंखिज्जगुणा) बादर वनस्पतिकायिक अपर्याप्त असंख्यात

संखिज्जगुणा) સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક પર્યાપ્ત સંખ્યાતગણા છે (सुहुम पुढविकाइया पज्जत्तया विसेसाहिया) સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે. (सुहुम आउकाइया पज्जत्तया विसेसाहिया) સૂક્ષ્મ અપ્કાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે. (सुहुम वाउकाइया पज्जत्तया विसेसाहिया) સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે. (सुहुम निगोया अपज्जत्तया असंखिज्जगुणा) સૂક્ષ્મ નિગોદ અપર્યાપ્તક અસંખ્યાતગણા છે. (सुहुम निगोया पज्जत्तया संखिज्जगुणा) સૂક્ષ્મ નિગોદ પર્યાપ્ત સંખ્યાતગણા છે. (अभवसिद्धिया अणंतगुणा) અભવ્ય અનન્તગણા છે. (परिवडियसम्मद्दिट्ठिया अणंतगुणा) સમ્યકત્વથી ભ્રષ્ટ અનન્તગણા છે. (सिद्धा अणंतगुणा) સિદ્ધ અનન્તગણા છે (बायर वणस्सइकाइया पज्जत्तया अणंतगुणा) બાદર વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્ત અનન્તગણા છે. (बायर पज्जत्तया विसेसाहिया) બાદર પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે. (बायर वणस्सइ काइया अपज्जत्तगा असंखिज्जगुणा) બાદર વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્તક અસંખ્યાત

विशेषाधिकाः ८१, सूक्ष्मवनस्पतिकायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः ८२, सूक्ष्मापर्याप्तकाः विशेषाधिकाः ८३, सूक्ष्मवनस्पतिकायिकाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणाः ८४, सूक्ष्मपर्याप्तकाः विशेषाधिकाः ८५, सूक्ष्मा विशेषाधिकाः ८६, भवसिद्धिका विशेषाधिकाः ८७ निगोदा जीवाः विशेषाधिकाः ८८, वनस्पतिजीवा विशेषाधिकाः ८९, एकेन्द्रियाः विशेषाधिकाः ९० तिर्यग्योनिका विशेषाधिकाः ९१, मिथ्या दृष्टयो विशेषाधिकाः ९२. अविरताः विशेषाधिकाः ९३ सकषायिणो विशेषाधिकाः ९४, छद्मस्थाः विशेषाधिकाः ९५, सयोगिनो विशेषा-

---

गुणा (बायर अपज्जत्तगा विसेसाहिया) बादर अपर्याप्त विशेषाधिक (बायरा विसेसाहिया) बादर विशेषाधिक (सुहुम वणस्सइकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) सूक्ष्म वनस्पतिकायिक अपर्याप्त असंख्यातगुणा (सुहुम अपज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्म अपर्याप्तक विशेषाधिक (सुहुम वणस्सइकाइया पज्जत्तया संखिज्जगुणा) सूक्ष्म वनस्पतिकायिक पर्याप्त संख्यातगुणा (सुहुम पज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्म पर्याप्तक विशेषाधिक (सुहुमा विसेसाहिया) सूक्ष्म जीव विशेषाधिक (भवसिद्धिया विसेसाहिया) भव्य विशेषाधिक (निगोयजीवा विसेसाहिया) निगोद जीव विशेषाधिक (वणस्सइ जीवा विसेसाहिया) वनस्पति जीव विशेषाधिक (एगिंदिया विसेसाहिया) एकेन्द्रिय विशेषाधिक (तिरिक्खजोणिया विसेसाहिया) तिर्यंच विशेषाधिक (मिच्छादिट्ठी विसेसाहिया) मिथ्यादृष्टि विशेषाधिक (अविरया विसेसाहिया) अविरत विशेषाधिक (सकसाई विसेसाहिया) सकषाय जीव विशेषाधिक (छउमत्था विसेसाहिया) छद्मस्थ विशेषाधिक (स जोगी

ગણુા છે. (बायर अपज्जत्तगा विसेसाहिया) બાદર અપર્યાપ્તક વિશેષાધિક છે. (बायरा विसेसाहिया) બાદર વિશેષાધિક છે. (सुहुम वणस्सइकाइया अपज्जत्तगा असंखेज्जगुणा) સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણુા છે. (सुहुम अपज्जत्तया विसे· साहिया) સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તક વિશેષાધિક છે. (सुहुम वणस्सइकाइया पज्जत्तया संखि· ज्जगुणा) સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્ત સંખ્યાતગણુા છે. (सुहुम पज्जत्तया विसेसाहिया) સૂક્ષ્મ પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે. (सुहुमा विसेसाहिया) સૂક્ષ્મ જીવ વિશેષાધિક (भवसिद्धिया विसेसाहिया) ભવ્ય વિશેષાધિક છે. (निगोयजीवा विसेसाहिया) નિગોદ જીવ વિશેષાધિક છે. (वणस्सइजीवा विसेसाहिया) વનસ્પતિ જીવ વિશેષાધિક છે. (एगिंदिया विसेसाहिया) એકેન્દ્રિય વિશેષાધિક છે. (तिरिक्खजोणिया विसेसाहिया) તિર્યંચ વિશેષાધિક છે. (मिच्छादिट्ठि विसेसाहिया) મિથ્યાદૃષ્ટિ વિશેષાધિક છે. (अविरया विसेसाहिया) અવિરત વિશેષાધિક છે. (सकसाई विसे-

धिकाः ९६, संसारस्था विशेषाधिकाः ९७, सर्वजीवाः विशेषाधिकाः ९८, प्रज्ञापनायां भगवत्यां बहुवक्तव्यपदं समाप्तम्, तृतीयं पदं सामाप्तम् ॥सू०४०॥

टीका—अथ महादण्डकं व्याख्यातुकामो गौतमो गुरुमापृच्छते–'अह भंते ! सव्वजीवप्पबहुं महादण्डयं वण्णइस्सामि' हे भदन्त ! अथ सर्वजीवाल्पबहुत्वं यस्मिन् तत् तथाविधं महादण्डकं वर्णयिष्यामि–व्याख्यास्यामि एतेन गुर्वनुज्ञयैव शिष्य किमपि विवक्षतीति सिद्धम् अथ प्रतिज्ञातमाह–'सव्वत्थोवा गब्भवक्कंतिया मणुस्सा ?' सर्वस्तोकाः–सर्वेभ्योऽल्पाः, गर्भव्युत्क्रान्तिकाः–गर्भाद् व्युत्क्रान्तिः निष्क्रान्तिः उत्पत्तिर्येषां ते गर्भव्युत्क्रान्तिकाः, मनुष्या भवन्ति, तेषां संख्येयकोटि–कोटि प्रमाणत्वात् १, तेभ्योऽपि 'मणुस्सीओ संखिज्ज-

---

विसेसाहिया) सयोगी विशेषाधिक (संसारत्था विसेसाहिया) संसारी जीव विशेषाधिक (सव्वजीवा विसेसाहिया) सर्व जीव विशेषाधिक ।

प्रज्ञापना भगवती का बहुवक्तव्यता पद समास

तृतीय पद समास

टीकार्थ–महादंडक का व्याख्यान करने के इच्छुक गौतम स्वामी गुरु से अनुमति लेते हैं कि–प्रभो ! समस्त जीवों का अल्पबहुत जिसमें प्रतिपादित किया गया है, उस महादण्डक का व्याख्यान करूंगा । इससे फलित होता है कि शिष्य को गुरु की अनुज्ञा लेकर ही व्याख्यान करना चाहिए ।

अब महादण्डक प्रारंभ किया जाता हैं–

गर्भज अर्थात् गर्भ जन्म से उत्पन्न होने वाले मनुष्य सब से कम हैं, क्यों कि उनकी संख्या संख्यात कोडाकोडी परिमित ही है (१) मनुष्यस्त्रियां उनकी अपेक्षा संख्यातगुणी अधिक हैं, क्योंकि वे

साहिया) सकषाय જીવ વિશેષાધિક છે. (छउमत्था विसेसाहिया) છદ્મસ્થ વિશેષાધિક છે (सजोगी विसेसाहिया) સયોગી વિશેષાધિક છે. (संसारत्था विसेसाहिया) સંસારી જીવ વિશેષાધિક છે. (सव्वजीवा विसेसाहिया)સર્વ જીવ વિશેષાધિક છે.

પ્રજ્ઞાપના ભગવતીનું અલ્પ બહુત્વ વક્તવ્યતા પદ સમાપ્ત

તૃતીય પદ સમાપ્ત

ટીકાર્થ–મહાદંડકનું વ્યાખ્યાન કરવાને ઇચ્છુક ગૌતમસ્વામી ગુરૂની અનુમતિ લે છે કે પ્રભો ! સમસ્ત જીવોના અલ્પ બહુત્વ જેમાં પ્રતિપાદિત કરેલાં છે, તે મહાદંડકનુ વ્યાખ્યાન કરીશ. તેનાથી ફલિત થાય છે કે શિષ્યે ગુરૂની આજ્ઞા લઈને જ વ્યાખ્યાન કરવુ જોઈએ હવે મહાદંડક પ્રારંભ કરાય છે.

(૧) ગર્ભજ અર્થાત્ ગર્ભજન્મથી ઉત્પન્ન થનારા મનુષ્ય બધાથી ઓછા છે, કેમકે તેમની સંખ્યા સંખ્યાત કોડા કોડી પરિમિત જ છે ૧, મનુષ્યસ્ત્રીઓ

गुणाओ' मानुष्यः–मनुष्यस्त्रियः संख्येयगुणा भवन्ति, तासां मनुष्यापेक्षया सप्त-विंशतिगुणाधिकत्वात् तथा चोक्तम्–'सत्तावीसगुणा पुणा मणुयाणं तदहियाचेव' सप्तविंशतिगुणाः पुनर्मनुष्याणां तदधिकाश्चैव २, ताभ्योऽपि 'बायरतेउकाइया पज्जत्तया असंखिज्जगुणा' ३, बादर तेजःकायिकाः पर्याप्तकाः असंख्येय-गुणा भवन्ति तेषां कतिपयवर्गन्यूनावलिकाघनसमयप्रमाणत्वात् ३, तेभ्योऽपि 'अणुत्तरोववाइया देवा असंखिज्जगुणा' अनुत्तरौपपातिकाः देवाः असंख्येयगुणा भवन्ति तेषां क्षेत्रपल्योपमासंख्येयभागवर्तिनभःप्रदेशराशिप्रमाणत्वात् ४, तेभ्योऽपि 'उवरिमगेविज्जगा देवा संखिज्जगुणा ५' उपरिमत्रिकग्रैवेयका देवाः संख्येयगुणा भवन्ति तेषां बृहत्तरपल्योपमासंख्येयभागवर्त्याकाशप्रदेशराशि-प्रमाणत्वात् ५, अनुत्तरदेवानां पञ्च विमानसत्त्वेन, उपरितनग्रैवेयकत्रिके तु

मनुष्यपुरुषों की अपेक्षा सत्ताईसगुणी और सत्ताईस ज्यादा होती हैं। कहा भी है–मनुष्यस्त्रियां सत्ताईसगुणी और सत्ताईस अधिक होती हैं। (२) मनुष्यस्त्रियों की अपेक्षा बादर तेजस्कायिक पर्याप्त जीव असंख्यातगुणा अधिक होते हैं, क्योंकि वे कतिपय वर्ग कम आवलिकाघन समय प्रमाण हैं। (३) उनकी अपेक्षा अनुत्तरौपपा-तिक देव असंख्यातगुणा अधिक हैं, क्योंकि वे क्षेत्र पल्योपम के असंख्यातवें भागवर्त्ती आकाश प्रदेशों की राशि के बराबर हैं। (४) उनकी अपेक्षा ऊपरी तीन ग्रैवेयकों के देव संख्यातगुणा अधिक हैं, क्योंकि वे बृहत्तर (अधिक बडे) पल्योपम के असंख्यातवें भाग में रहे हुए आकाशप्रदेशों की राशि के बराबर हैं। अनुत्तर देवों के सिर्फ पांच विमान हैं, किन्तु ऊपर के तीन ग्रैवेयकों में सौ विमान हैं और

તેમનાથી સંખ્યાતગણી અધિક છે, કેમકે તેઓ મનુષ્ય પુરૂષોની અપેક્ષાએ સત્તાવીસ ગણી અને સત્તાવીસ અધિક હોય છે. કહ્યું પણ છે–મનુષ્ય સ્ત્રીઓ સત્તાવીસ ગણી અને સત્તાવીસ અધિક હોય છે, (૨) મનુષ્ય સ્ત્રીઓની અપેક્ષાએ બાદર તેજસ્કાયિક પર્યાપ્ત જીવ અસંખ્યાત ગણા અધિક થાય છે, કેમકે તેઓ કતિપય વર્ગ ઓછા આવલિકા ઘન સમય પ્રમાણ છે. (૩) તેમની અપેક્ષાએ અનુત્તરૌપપાતિક દેવ અસંખ્યાતગણા અધિક છે, કેમકે તેઓ ક્ષેત્ર પલ્યોપમના અસંખ્યાતમા ભાગવર્તી આકાશ પ્રદેશોની રાશિના બરાબર છે. (૪) તેમની અપેક્ષાએ ઊપરના ત્રણ ગ્રૈવેયકોના દેવ સંખ્યાતગણા અધિક છે, કેમકે તે બૃહત્તર (અધિકથી) પલ્યોપમના અસંખ્યાતમા ભાગમાં રહિને આકાશ પ્રદેશની રાશિના બરાબર છે. અનુત્તર દેવોના ફકત પાંચ વિમાન છે, પરન્તુ ઊપરના ત્રણ ગ્રૈવેયકોમાં સોવિમાન છે અને પ્રત્યેક વિમાનોમા અસંખ્યાત

विमानगतसत्त्वेन प्रतिविमानञ्चासंख्येयदेवानां सत्त्वात् अधोऽधोवर्तिविमानेषु देवानां प्रभूतत्वेन अनुत्तरौपपातिकदेवेभ्यो बृहत्तरक्षेत्रपल्योपमासंख्येयभागवर्त्याकाशप्रदेशराशिप्रमाणानाम् उपरितनत्रिकग्रैवेयकदेवानां संख्येयगुणत्वात् एवमुत्तरत्रापि, तेभ्योऽपि 'मज्झिमगेविज्जगा देवा संखिज्जगुणा ६' मध्यमत्रिकग्रैवेयका देवाः संख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि-'हिट्ठिमगेविज्जगा देवा संखिज्जगुणा ७' अधस्तनत्रिकग्रैवेयका देवाः संख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि-'अच्चुए कप्पे देवा संखिज्जगुणा ८' अच्युते कल्पे देवाः संख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि 'आरणे कप्पे देवा संखिज्जगुणा' ९' आरणे कल्पे देवाः संख्येयगुणा भवन्ति, आरणाच्युतकल्पयोः समश्रेणिकयोः समानविमानसंख्यकत्वेऽपि कृष्णपाक्षिकाणां बाहुल्येन दक्षिणस्यां दिशि तथा स्वाभाव्यात् समुत्पादेन उत्तरस्यां तथोत्पादाभावेन कृष्णपाक्षिकाणां बहुत्वात् शुक्लपाक्षिकाणाञ्च स्तोकत्वात् अच्युत-

---

प्रत्येक विमान में असंख्यात देव रहते हैं। नीचे-नीचे के विमानों में अधिक-अधिक देव होते हैं, अतएव अनुत्तर विमानों की अपेक्षा ऊपरी तीन ग्रैवेयकों के देव संख्यातगुणा अधिक हैं। आगे भी इसी प्रकार समझ लेना चाहिए। (५) ऊपरी ग्रैवेयकों के देवों से मध्यम ग्रैवेयकों के देव संख्यातगुणा अधिक हैं (६) मध्यम ग्रैवेयकों के देवों की अपेक्षा निचले तीन ग्रैवेयकों के देव संख्यातगुणा अधिक हैं। (७) उनकी अपेक्षा अच्युत कल्प के देव संख्यातगुणा हैं। (८) अच्युतकल्प की अपेक्षा आरणकल्प में देव संख्यातगुणा अधिक हैं। यद्यपि आरण और अच्युतकल्प समानश्रेणी में स्थित हैं और दोनों की विमान संख्या बराबर है, तथापि स्वभावतः कृष्णपक्षी जीव प्रायः दक्षिणदिशा में उत्पन्न होते हैं, उत्तरदिशा में उतने नहीं उत्पन्न होते और

દેવ રહે છે. નીચે- નીચેના વિમાનોમા અધિક-અધિક દેવ હોય છે, તેથીજ અનુત્તર વિમાનોની અપેક્ષાએ ઊપરના ત્રણ ગ્રૈવેયક દેવ સ ખ્યાતગણા અધિક છે. આગળ પણ એ જ રીતે સમજી લેવું જોઇએ. (૫) ઊપરના ગ્રૈવેયક દેવોથી મધ્યમ ગ્રૈવેયક દેવો અસ ખ્યાતગણા અધિક છે. (૬) મધ્યમ ગ્રૈવેયકોના દેવોની અપેક્ષાએ નીચલા ત્રણ ગ્રૈવેયકોના દેવ સ ખ્યાતગણા અધિક છે. (૭) તેમની અપેક્ષાએ અચ્યુત કલ્પના દેવ સ ખ્યાતગણા છે (૮) અચ્યુત કલ્પની અપેક્ષાએ આરણ કલ્પમા દેવ સંખ્યાત ગણા અધિક છે. અદ્યપિ આરણ અને અચ્યુત કલ્પ સમાન શ્રેણિમા સ્થિત છે અને બન્નેની વિમાન સ ખ્યા બરાબર છે, તો પણ સ્વભાવથી કૃષ્ણપક્ષી જીવ પ્રાય દક્ષિણ દિશામાં ઉત્પન્ન થાય છે, ઉત્તર દિશામાં નથી ઉત્પન્ન થતા અને કૃષ્ણપાક્ષિક જીવ શુકલપાક્ષિકોની

कल्पदेवापेक्षया आरणकल्पदेवानां संख्येयगुणत्वमवसेयम्, तेभ्योऽपि-'पाणए कप्पे देवा संखिज्जगुणा १०, प्राणते कल्पे देवाः, संख्येयगुणा भवन्ति तेभ्योऽपि 'आणए कप्पे देवा संखिज्जगुणा ११' आनते कल्पे देवाः संख्येयगुणा भवन्ति, आरणकल्पोक्तरीत्याऽवसेयम्, तेभ्योऽपि 'अहे सत्तमाए पुढवीए नेरइया असंखिज्जगुणा' अधः सप्तम्यां पृथिव्यां नैरयिकाः असंख्येयगुणा भवन्ति १२, तेषां श्रेण्यसंख्येयभागवर्त्याकाशप्रदेशराशिप्रमाणत्वात्, तेभ्योऽपि-'छट्ठीए तमाए पुढवीए नेरइया असंखिज्जगुणा १३' षष्ठयां तमायां पृथिव्यां नैरयिका असंख्येयगुणा भवन्ति तेषामसंख्येयगुणत्वञ्च प्रागेव दिगनुपातेन नैरयिकाल्पबहु-

कृष्णपाक्षिक जीव शुक्लपाक्षिकों की अपेक्षा अधिक होते हैं, इस कारण अच्युतकल्प के देवों की अपेक्षा आरणकल्प के देव संख्यातगुणा अधिक हैं। (९) आरणकल्प के देवों से प्राणतकल्प के देव संख्यातगुणा अधिक हैं। (१०) उनकी अपेक्षा आनत कल्प के देव संख्यातगुणा अधिक हैं। (११) आनत कल्प के देवों की अपेक्षा सातवीं नरकभूमि के नारक असंख्यातगुणा अधिक हैं, क्योंकि वे श्रेणी के असंख्यातवें भाग में स्थित आकाशप्रदेशों की राशि के बराबर हैं (१२) उनकी अपेक्षा भी छठी तमः प्रभा पृथिवी के नारक असंख्यातगुणा हैं। पहले दिशाओं की अपेक्षा नारकों का जो अल्पबहुत्व बतलाया गया है, उसमें उनके असंख्येयत्व का प्रतिपादन किया जा चुका है। (१३) छठी नरकभूमि के नारकों की अपेक्षा सहस्रार कल्प के देव असंख्यातगुणा हैं। छठी पृथिवी के नारकों का परिमाण हेतुभूत श्रेणी का असंख्यातवां भाग है जब कि सहस्रार कल्प के

અપેક્ષાએ અધિક હોય છે, આ કારણે અચ્યુત કલ્પના દેવોની અપેક્ષાએ આરણ કલ્પના દેવ સંખ્યાતગણા અધિક છે. (૯) આરણ કલ્પના દેવોથી પ્રાણત કલ્પના દેવ સંખ્યાતગણા અધિક છે. (૧૦) તેમની અપેક્ષાએ આનત કલ્પના દેવ સંખ્યાતગણા અધિક છે. (૧૧) આનત કલ્પના દેવોની અપેક્ષાએ સાતમી નરકભૂમિના નારક અસંખ્યાતગણા અધિક છે, કેમકે તેઓ શ્રેણીના અસંખ્યાતમાં ભાગમા સ્થિત આકાશ પ્રદેશની રાશિના બરાબર છે. (૧૨) તેમની અપેક્ષાએ પણ છટ્ઠી તમ:પ્રભા પૃથ્વીના નારક અસંખ્યાતગણા છે. પહેલા દિશાઓની અપેક્ષાએ નારકોનુ જે અલ્પબહુત્વ બતાવેલું છે, તેમાં તેમના અસંખ્યેયત્વનું પ્રતિપાદન કરાયેલું છે. (૧૩) છટ્ઠી નરક ભૂમિના નારકોની અપેક્ષાએ સહસ્રાર કલ્પના દેવ અસંખ્યાતગણા છે. છટ્ઠી પૃથ્વીના નારકોના પરિમાણ હેતુભૂત શ્રેણિનો અસંખ્યાતમો ભાગ છે જ્યારે સહસ્રાર કલ્પના દેવોના પરિમાણ હેતુ-

त्व प्ररूपणे प्रतिपादितमेव, तेभ्योऽपि 'सहस्सारे कप्पे देवा असंखिज्जगुणा १४' सहस्रारे कल्पे देवाः असंख्येयगुणाः भवन्ति षष्ठ्याः पृथिव्याः नैरयिक-परिमाणस्य हेतुभूतश्रेण्यसंख्येयभागापेक्षया सहस्रारकल्पदेवपरिमाणस्य हेतु-भूत श्रेण्यसंख्येयभागस्यासंख्येयगुणत्वात्, तेभ्योऽपि-'महासुक्के कप्पे देवा असंखिज्जगुणा १५, महाशुक्रे कल्पे देवाः असंख्येयगुणा भवन्ति सहस्रारकल्पे षट् सहस्रविमानसद्भावेन तदपेक्षया महाशुक्रे कल्पे चत्वारिंशत्सहस्रविमान सद्-भावेन तद् बाहुल्यात् असंख्येयगुणत्वं भवति, तेभ्योऽपि 'पंचमाए धूमप्पभाए पुढवीए नेरइया असंखिज्जगुणा १६' पञ्चम्यां धूमप्रभायां पृथिव्यां नैरयिका असंख्येयगुणा भवन्ति, तेषां बृहत्तमश्रेण्यसंख्येयभागगताकाशप्रदेशराशिप्रमाण-त्वात् असंख्येयगुणत्वं भवति, तेभ्योऽपि 'लंतए कप्पए देवा असंखिज्जगुणा' लान्तके कल्पे देवाः असंख्येयगुणा भवन्ति १७, तेषामति बृहत्तमश्रेण्यसंख्येय-भागवर्त्याकाशप्रदेशराशिप्रमाणत्वात्, तेभ्योऽपि 'चउत्थीए पंकप्पभाए पुढवीए

देवों का परिमाण ही हेतुभूत श्रेणी के असंख्यातवें भाग का असं-ख्यातगुणित है। (१४) सहस्रार कल्प के देवों की अपेक्षा महाशुक्रकल्प में देव असंख्यातगुणा अधिक हैं, क्योंकि सहस्रार कल्प में छह हजार विमान हैं जब कि महाशुक्र कल्प में चालीस हजार विमान हैं, अत-एव उनमें रहने वाले देव असंख्यातगुणा होते हैं। (१५) महाशुक्र कल्प के देवों की अपेक्षा पांचवीं धूमप्रभा पृथ्वी के नारक असंख्यात-गुणा हैं, क्योंकि वे बृहत्तम श्रेणी के असंख्यातवें भाग में रहे हुए आकाश प्रदेशों के बराबर हैं, अतएव असंख्यातगुणा हैं। (१६) उन की अपेक्षा लान्तक कल्प में देव असंख्यातगुणा हैं क्योंकि वे अति बृहत्तम श्रेणी के असंख्यातवें भाग में स्थित आकाशप्रदेशों की राशि के बराबर हैं। (१७) लान्तक कल्प के देवों की अपेक्षा चौथी

ભૂત શ્રેણીના અસંખ્યાતમા ભાગના અસંખ્યાત ગુણિત છે. (૧૪) સહસ્રાર કલ્પોના દેવોની અપેક્ષાએ મહાશુક્ર કલ્પમાં દેવ અસંખ્યાતગણા અધિક છે, કેમકે, સહસ્રાર કલ્પોના છ હજાર વિમાન છે, જ્યારે મહાશુક્ર કલ્પમાં ચાલીસ હજાર વિમાન છે, તેથીજ તેઓમાં રહેનારા દેવ અસખ્યાત ગણા હોય છે. (૧૫) મહાશુક્ર કલ્પના દેવોની અપેક્ષાએ પાચમી ધૂમપ્રભા પૃથ્વીના નારક અસંખ્યાતગણા છે, કેમકે તેઓ બૃહત્તમ શ્રેણીના અસખ્યાતમા ભાગમા રહેલા આકાશ પ્રદેશોની બરાબર છે, તેથીજ અસંખ્યાતગણા છે. (૧૬) તેમની અપેક્ષાએ લાન્તક કલ્પમા દેવ અસંખ્યાતગણા છે. કેમકે તેઓ અતિ બૃહત્તમ શ્રેણીના અસંખ્યાતમા ભાગમા સ્થિત આકાશ પ્રદેશોની રાશિના બરાબર છે. (૧૭)

नेरइया असंखिज्जगुणा १८, चतुर्थ्यां पङ्कप्रभायां पृथिव्यां नैरयिकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, युक्तेः प्राक् प्रतिपादितत्वात्, तेभ्योऽपि 'बंभलोए कप्पे देवा असंखिज्जगुणा १९, ब्रह्मलोके कल्पे देवाः असंख्येयगुणा भवन्ति प्रागुक्तयुक्तेः, तेभ्योऽपि 'तच्चाए वालुयप्पभाए पुढवीए नेरइया असंखिज्जगुणा २०' तृतीयस्यां वालुकाप्रभायां पृथिव्यां नैरयिकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि 'माहिंदे कप्पे देवा असंखिज्जगुणा' माहेन्द्रे कल्पे देवाः असंख्येयगुणा भवन्ति२१, तेभ्योऽपि 'सणंकुमारे कप्पे देवा असंखिज्जगुणा २२' सनत्कुमारे कल्पे देवा असंख्येयगुणा भवन्ति सर्वत्रापि पूर्वोक्तयुक्तेः सत्वात्, तेभ्योऽपि 'दोच्चाए सक्करप्पभाए पुढवीए नेरइया असंखिज्जगुणा २३' द्वितीयस्यां शर्कराप्रभायां पृथिव्यां नेरयिका असंख्येयगुणा भवन्ति, एतेषाञ्च सप्तमपृथिवीनारकादीनां द्वितीयपृथिवीनारक पर्यन्तानां प्रत्येकं स्वस्थाने प्ररूप्यमाणानां सर्वेषामपि घनी-

पंकप्रभा पृथिवी के नारक असंख्यातगुणा हैं, इस विषय में युक्ति पहले कही जा चुकी है। (१८) उनकी अपेक्षा ब्रह्मलोक कल्प में देव असंख्यातगुणा हैं, पूर्वोक्त युक्ति के अनुसार। (१९) उनकी अपेक्षा तीसरी वालुकाप्रभा नामक पृथिवी में नारक असंख्यातगुणा हैं, (२०) उनकी अपेक्षा माहेन्द्र नामक कल्प में देव असंख्यातगुणा हैं। (२१) माहेन्द्र कल्प की अपेक्षा सनत्कुमार कल्प में देव असंख्यातगुणा हैं (२२) उनकी अपेक्षा दूसरी शर्कराप्रभा नामक पृथिवी में नारक असंख्यातगुणा हैं, सातवीं पृथिवी से लेकर दूसरी पृथिवी तक के नारक प्रत्येक अपने स्थान में प्ररूपित किये जाएं तो सभी घनीकृत लोक श्रेणी के असंख्यातवें भाग में स्थित आकाश के प्रदेशों की राशि के बराबर हैं, मगर श्रेणी के असंख्यातवें भाग के भी असं-

લાન્તક કલ્પના દેવોની અપેક્ષાએ ચોથી પંકપ્રભા પૃથ્વીના નારક અસંખ્યાતગણા છે. આ વિષયમાં યુક્તિ પહેલા કહેવાઇ ગઈ છે. (૧૮) તેમની અપેક્ષાએ બ્રહ્મલોક કલ્પના દેવ અસંખ્યાતગણા છે. તે પૂર્વોક્ત યુક્તિના અનુસાર છે. (૧૯) તેમની અપેક્ષાએ ત્રીજી વાલુકાપ્રભા નામક પૃથ્વીમા નારક અસંખ્યાતગણા છે. (૨૦) તેમની અપેક્ષાએ માહેન્દ્ર નામક કલ્પમા દેવ અસંખ્યાતગણા છે (૨૧) માહેન્દ્રકલ્પની અપેક્ષાએ સનત્કુમાર કલ્પમાં દેવ અસંખ્યાતગણા છે. (૨૨) તેમની અપેક્ષાએ બીજી શર્કરાપ્રભા નામક પૃથ્વીમાં નારક અસંખ્યાતગણા છે, સાતમી પૃથ્વીથી લઇને બીજી પૃથ્વી સુધીના નારક પ્રત્યેક પોતાના સ્થાનમાં પ્રરૂપિત કરાય તો બધા ઘનીકૃતલોક શ્રેણીના અસખ્યાતમા ભાગમાં સ્થિત આકાશના પ્રદેશોની રાશિના બરાબર છે, પરન્તુ શ્રેણીના અસંખ્યાતમા ભાગમાં

कृतलोकश्रेण्यसंख्येयभागगताकाशप्रदेशराशि प्रमाणत्वं विज्ञेयं, केवलं श्रेण्यसंख्येयभागस्यासंख्येयभेदभिन्नत्वात् उपर्युक्तरीत्याऽसंख्येयगुणत्वेनाभिधीयमानस्याल्पबहुत्वस्य विरोधाभावात्, तेभ्योऽपि द्वितीयनरकपृथिवी नैरयिकेभ्यः 'संमुच्छिमा मणुस्सा असंखिज्जगुणा २४' संमूर्च्छिमा मनुष्याः असंख्येयगुणा भवन्ति, तेषाम् अङ्गुलमात्रक्षेत्रप्रदेशराशेः सम्बन्धिनि तृतीये वर्गमूले द्वितीयेन वर्गमूलेन गुणिते यावान् प्रदेशराशिस्तावत्प्रमाणानि यावन्ति खण्डानि एकस्यामेव प्रादेशिक्यां श्रेण्यां भवन्ति तावत्प्रमाणत्वात् तेभ्योऽपि-'ईसाणे कप्पे देवा असंखिज्जगुणा २५, ईशाने कल्पे देवा असंख्येयगुणा भवन्ति अङ्गुलमात्रक्षेत्रप्रदेशराशेः सम्बन्धिनि द्वितीये-वर्गमूले तृतीयेन वर्गमूलेन गुणिते यावान् प्रदेशराशिस्तावत्प्रमाणासु घनीकृतलोकस्यैकप्रादेशिकीषु यावन्त आकाशप्रदेशास्तावत्प्रमाणासु घनीकृतलोकस्यैक प्रादेशिकीषु यावन्त आकाशप्रदेशास्तावत्प्रमाणत्वम् ईशानकल्पगतदेवदेवी समुदायस्य भवन्ति तद्गत किञ्चिदून द्वात्रिं-

ख्यात भेद होते हैं, अतएव दोनों जगह असंख्यातगुणा अल्पबहुत्व कहने में भी कोई विरोध नहीं आता। (२३) उनकी अपेक्षा भी संमूर्छिम मनुष्य असंख्यातगुणा हैं, क्योंकि अंगुल मात्र क्षेत्र के प्रदेशों की राशि के द्वितीय वर्गमूल से गुणित तीसरे वर्गमूल में जितने प्रदेश होते है, उतने प्रमाण वाले जितने खंड एकप्रादेशिक श्रेणी में होते हैं उतनी ही संमूर्छिम मनुष्यों की संख्या है। (२४) संमूर्छिम मनुष्यों की अपेक्षा ईशान कल्प में देव असंख्यातगुणा हैं, अंगुल मात्र क्षेत्र के प्रदेशों की राशि के तृतीय वर्गमूल से गुणित द्वितीय वर्गमूल में जितने आकाशप्रदेशों की राशि होती है, उतने प्रमाण वाली घनीकृत लोक की एक प्रादेशिक श्रेणियों में रहे हुए आकाश प्रदेशों के बराबर हैं। यह संख्या ईशानकल्प के देवों और देवियों,

પણ અસંખ્યાત ભેદ હોય છે, તેથી જ બન્ને જગ્યાએ અસંખ્યાતગણું અલ્પ બહુત્વ કહેવામા કોઇ વિરોધ નથી આવતો (૨૩) તેમની અપેક્ષાએ પણ સંમૂર્છિમ મનુષ્ય અસંખ્યાતગણા છે, કેમકે અંગુલમાત્ર ક્ષેત્રના પ્રદેશોની રાશિના દ્વિતીય વર્ગ મૂળથી ગુણી ત્રીજા વર્ગ મૂળમાં જેટલા પ્રદેશ થાય છે, તેટલા પ્રમાણુવાળા જેટલા ખંડ એક પ્રાદેશિક શ્રેણીમા થાય છે, તેટલી જ સંમૂર્છિમ મનુષ્યોની સંખ્યા છે. (૨૪) સંમૂર્છિમ મનુષ્યોની અપેક્ષાથી ઇશાન કલ્પમાં દેવ અસખ્યાતગણા છે. અગુલમાત્ર ક્ષેત્રના પ્રદેશોની રાશિના ત્રીજા વર્ગ મૂળથી ગુણેલા બીજા વર્ગ મૂળમાં જેટલા આકાશ પ્રદેશોની રાશિ બને છે, તેટલા પ્રમાણુવાળી ઘનીકૃત લોકની એક પ્રાદેશિક શ્રેણિયોમાં રહેલા આકાશ પ્રદેશોની

शद्भागकल्पानाम् ईशानदेवानां सद्भावेन तेषां संमूर्च्छिममनुष्येभ्योऽसंख्येयगुणत्वं भवति, तेभ्योऽपि-'ईसाणे कप्पे देवीओ संखिज्जगुणाओ २६' ईशाने कल्पे देव्यः संख्येयगुणा भवन्ति तासां तदपेक्षया द्वात्रिंशद्गुणत्वात्, 'बत्तीसगुणा बत्तीसरूव अहिया उ होंति देवीओ' द्वात्रिंशद्गुणा द्वात्रिंशद्रूपाधिकास्तु भवन्ति देव्यः, इति वचनप्रामाण्यात् ताभ्योऽपि 'सोहम्मे कप्पे देवा संखिज्जगुणा २७' सौधर्मे कल्पे देवाः संख्येयगुणा भवन्ति ईशाने कल्पे अष्टाविंशतिलक्षविमानानां सद्भावेन, सौधर्मकल्पे तु द्वात्रिंशल्लक्षविमानसद्भावेन दक्षिणस्यां च दिशि बहूनां कृष्णपाक्षिकानां समुत्पादेन उत्तरदिग्वर्तीशानदेवीभ्यो विमानबाहुल्यात् दक्षिणदिग्वर्तिसौधर्मकल्पदेवानां संख्येयगुणत्वमवसेयम्, एतेन 'ईसाणे सव्वत्थवि बत्तीसगुणाओ होंति देवीओ। संखिज्जा सोहम्मे

दोनों की है। उस में से कुछ कम बत्तीसवां भागकल्प ईशान देव हैं। अतएव वे संमूर्छिम मनुष्यों से असंख्यातगुणा होते हैं। (२५) ईशानकल्प के देवों की अपेक्षा ईशानकल्प की देवियां संख्यातगुणी अधिक हैं, क्योंकि बत्तीसगुणी और बत्तीस कही गई हैं। कहा भी भी है-'देवियां बत्तीस रूप अधिक बत्तीवगुणी हैं।' (२६) ईशानकल्प की देवियों की अपेक्षा सौधर्मकल्प में देव संख्यातगुणा अधिक हैं, क्योंकि ईशान कल्प में अट्ठाईस लाख विमान हैं जब कि सौधर्मकल्प में बत्तीस लाख विमान हैं। इस के अतिरिक्त दक्षिणदिशा में बहुत कृष्णपक्षी जीवों का उत्पाद होता है अतः उत्तरदिशा वर्त्ती ईशान कल्प की देवियों की अपेक्षा, विमानों की बहुलता होने से दक्षिणदिशावर्त्ती सौधर्मकल्प के देव संख्यातगुणा अधिक समझने चाहिए (२७) 'ईशानकल्प में सर्वत्र देवियां बत्तीसगुणी हैं, सौधर्मकल्प में

બરાબર છે. આ સંખ્યા ઇશાન કલ્પના દેવો અને દેવિયો, બન્નેની છે. તેમાથી કાંઇ ઓછો બત્રીસમો ભાગ કલ્પ ઇશાન દેવ છે. તેથીજ તેઓ સંમૂર્છિમ મનુષ્યોથી અસંખ્યાતગણા થાય છે. (૨૫) ઇશાન કલ્પના દેવોની અપેક્ષાએ ઇશાન કલ્પની દેવિયો સંખ્યાતગણી અધિક છે, કેમકે બત્રીસગણી અને બત્રીસ કહેલી છે. કહ્યું પણ છે-'દેવિયો બત્રીસ રૂપ અધિક બત્રીસગણી છે' (૨૬) ઈશાન કલ્પની દેવિયોની અપેક્ષાએ સૌધર્મ કલ્પમા દેવ સંખ્યાતગણા અધિક છે, કેમકે ઇશાન કલ્પમા અઠ્ઠાવીસ લાખ વિમાન છે જ્યારે સૌધર્મ કલ્પમાં બત્રીસ લાખ વિમાન છે. તદુપરાન્ત દક્ષિણ દિશામાં ઘણા કૃષ્ણપક્ષી જીવોનો ઉત્પાદ થાય છે, તેથી ઉત્તર દિશા વર્તી ઇશાન કલ્પની દેવિયોની અપેક્ષાએ વિમાનોની બહુલતા હોવાથી દક્ષિણ દિશા વર્તી સૌધર્મ કલ્પના દેવ સંખ્યાત

तओ असंखा भवणवासी' ईशाने सर्वत्रापि द्वात्रिंशद्गुणा भवन्ति देव्यः। संख्येयाः सौधर्मे ततोऽसंख्या भवनवासिनः' इति वचनप्रमाण्येन अत्रोक्त सौधर्मकल्पसंख्येयगुणत्वेन सह प्रागुक्तस्य माहेन्द्रकल्पापेक्षया सनत्कुमारकल्प देवानामसंख्येयगुणत्व विरोधोऽपि निरस्तो बोध्य', तेभ्योऽपि-'सोहम्मे कप्पे देवीओ संखेज्जगुणाओ' २८, तस्मिन्नेव सौधर्मे कल्पे देव्यः संख्येयगुणा भवन्ति तदपेक्षया तासां द्वात्रिंशद्गुणत्वात् 'सव्वत्थ वि बत्तीसगुणाओ हुंति देवीओ' सर्वत्रापि द्वात्रिंशद्गुणा भवन्ति देव्यः, इति वचनप्रामाण्यात् ताभ्योऽपि 'भवण-वासीदेवा असंखेज्जगुणा २९' भवनवासिनो देवा असंख्येयगुणा भवन्ति, तेषाम् अङ्गुलमात्रक्षेत्रप्रदेशराशेः सम्बन्धिनि प्रथमवर्गमूले तृतीयवर्गमूलेन गुणिते यावान् प्रदेशराशिर्भवति तावत्प्रमाणासु घनीकृतलोकस्य एकप्रादेशिकश्रेणिषु

देव उनसे संख्यातगुणा हैं और भवनवासियों की संख्या उनसे असं-ख्यातगुणा हैं। इस वचन की प्रमाणता से सौधर्मकल्प के देवों को यहां संख्यातगुणा कहना और माहेन्द्रकल्प की अपेक्षा सनत्कुमार कल्प के देवों को असंख्यातगुणा कहना परस्पर विरुद्ध नहीं है। सौधर्म कल्प के देवों की अपेक्षा सौधर्मकल्प की देवियां संख्यातगुणा अधिक हैं, क्योंकि देवियां देवों की अपेक्षा बत्तीसगुणी और बत्तीस होती हैं कहा भी है-देवियां सर्वत्र बत्तीसगुणा और बत्तीस होती हैं।' (२८) सौधर्मकल्प की देवियों की अपेक्षा भवनवासी देव असंख्यातगुणा हैं। अंगुलमात्र क्षेत्र के प्रदेशों की राशि के तीसरे वर्गमूल से गुणित प्रथम वर्गमूल में जितने प्रदेशों की राशि होती है, उतनी प्रमाणवाली घनीकृत लोक की एक प्रदेश वाली श्रेणियों में जितने आकाशप्रदेश

ગણા અધિક સમજવા જોઈએ. ૨૭ ઈશાન કલ્પમાં સર્વત્ર દેવિયો બત્રીસ ગણી છે, સૌધર્મ કલ્પમા દેવ તેઓથી સંખ્યાતગણા છે અને ભવનવાસિયોની સંખ્યા તેઓથી અસંખ્યાત ગણી છે. આ વચનની પ્રમાણુતાથી સૌધર્મ કલ્પના દેવો અહિં સંખ્યાતગણા કહેવા અને માહેન્દ્ર કલ્પની અપેક્ષાએ સનત્કુમાર કલ્પના દેવોને અસખ્યાતગણા કહેવા તે પરસ્પર વિરૂદ્ધ નથી. સૌધર્મ કલ્પના દેવોની અપેક્ષાએ સૌધર્મ કલ્પની દેવિયો સંખ્યાતગણી અધિક છે, કેમકે દેવિયો દેવોની અપેક્ષાએ બત્રીસ ગણી અને બત્રીસ થાય છે. કહ્યું પણ છે કે 'દેવિયો બધે બત્રીસ ગણી અને બત્રીસ હોય છે, (૨૮) સૌધર્મ કલ્પની દેવિયોની અપેક્ષાએ ભવનવાસી દેવ અસંખ્યાતગણા છે. અંગુલમાત્ર ક્ષેત્રના પ્રદેશોની રાશિના ત્રીજા વર્ગ મૂળથી ગુણિત પ્રથમ વર્ગમૂળમાં જેટલા પ્રદેશોની રાશિ થાય છે, તેટલા પ્રમાણુવાળી ઘનીકૃત લોકની એક પ્રદેશવાળી શ્રેણિયોમાં જેટલો

यावन्त आकाशप्रदेशा भवन्ति भवनपतिदेवदेवीसमुदायस्य तावत् प्रामाणतया तद्गतकिञ्चिदून द्वात्रिंशत्तमभागकल्पानां भवनपतीनां सौधर्मदेवीभ्योऽसंख्येयगुणत्वं बोध्यम् तेभ्योऽपि-'भवणवासिणीओ देवीओ संखेज्जगुणाओ ३०' भवनवासिन्यो देव्यः संख्येयगुणा भवन्ति तदपेक्षया तासां द्वात्रिंशद्गुणत्वात्, ताभ्योऽपि-'इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए नेरइया असंखिज्जगुणा ३१' अस्यां रत्नप्रभायां पृथिव्यां नैरयिकाः असंख्येयगुणा भवन्ति तेषाम् अङ्गुलमात्रक्षेत्रप्रदेशराशेः सम्बन्धिनः प्रथमवर्गमूलस्य द्वितीयवर्गमूलेन गुणितस्य यावान् प्रदेशराशिर्भवति तावत्प्रमाणासु श्रेणिषु यावन्त आकाशप्रदेशास्तावत्प्रमाणत्वात्, तेभ्योऽपि 'खहयर पंचिंदियतिरिक्खजोणिया पुरिसा असंखिज्जगुणा ३२' खेचर पञ्चेन्द्रिय तिर्यग्योनिकाः पुरुषाः असंख्येयगुणा भवन्ति तेषां प्रतरासंख्येयभागगतासंख्येयश्रेणि नभः प्रदेशराशिप्रमाणत्वात् । 'खहयर पंचिंदियतिरिक्ख-

---

प्रदेश होते हैं, उतनी ही भवनपति देवों और देवियों की संख्या है। उस संख्या में से किंचित् न्यून बत्तीसवें भाग के बराबर भवनवासियों की संख्या सौधर्मकल्प की देवियों की अपेक्षा असंख्यातगुणा होती है।(२९) भवनवासी देवों की अपेक्षा भवनवासिनी देवियां संख्यातगुणा अधिक हैं, क्योंकि देवियां बत्तीस गुणी और बत्तीस होती हैं। (३०) भवनपति देवियों की अपेक्षा इस रत्नप्रभा पृथिवी के नारक असंख्यातगुणा हैं। वे अंगुल मात्र परिमित क्षेत्र के प्रदेशों की राशि के द्वितीय वर्गमूल से गुणित प्रथम वर्गमूल की जितनी प्रदेशराशि होती है, उतनी श्रेणियों में रहे हुए आकाश के प्रदेशों की बराबर हैं। (३१) उनकी अपेक्षा खेचर पंचेन्द्रिय तिर्यंच पुरुष असंख्यातगुणा हैं, क्योंकि वे प्रतर असंख्यातवें भाग में रही हुई असंख्यात श्रेणियाँ

આકાશ પ્રદેશ થાય છે તેટલી જ ભવનપતિ દેવો અને દેવિયોની સંખ્યા છે. તે સંખ્યામાંથી કિંચિત ન્યૂન બત્રીસમાં ભાગની બરાબર ભવન વાસિયોની સંખ્યા સૌધર્મ કલ્પની દેવિયોની અપેક્ષાએ અસંખ્યાતગણી છે. (૨૯) ભવન વાસી દેવોની અપેક્ષાએ ભવનવાસિની દેવિયો સંખ્યાતગણી અધિક છે. કેમકે દેવિયો બત્રીસ ગણી અને બત્રીસ હોય છે. (૩૦) ભવનપતિ દેવિયોની અપેક્ષાએ આ રત્નપ્રભા પૃથ્વીના નારક અસંખ્યાતગણા છે. તેઓ અંગુલ માત્ર પરિમિત ક્ષેત્રના પ્રદેશોની રાશિના દ્વિતીય વર્ગમૂળથી ગુણિત પ્રથમ વર્ગમૂળની જેટલી પ્રદેશ રાશિ થાય છે, તેટલી શ્રેણિયોમાં રહેલા આકાશના પ્રદેશોની બરાબર છે. (૩૧) તેમની અપેક્ષાએ ખેચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ પુરૂષ અસંખ્યાત ગણા છે, કેમકે તેઓ પ્રતરના અસંખ્યાતમા ભાગમાં રહેલી અસખ્યાત શ્રેણિ.

जोणिणीओ संखिज्जगुणाओ ३३' खेचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकस्त्रियः संख्येयगुणा भवन्ति, तासां त्रिगुणत्वात्, तथाचोक्तम्-'तिगुणा तिरूवअहिया तिरियाणं इत्थिओ मुणेयव्वा' त्रिगुणाः त्रिरूपाधिकाः तिरश्चां स्त्रियो ज्ञातव्याः इति, ताभ्योऽपि-'थलयर पंचिंदियतिरिक्खजोणिया पुरिसा असंखिज्जगुणा ३४' स्थलचर पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकाः पुरुषाः असंख्येयगुणाः, तेषां बृहत्तरप्रतरासंख्येयभागगता-संख्येयश्रेणिवर्तिनभः प्रदेशराशिप्रमाणत्वात्, तेभ्योऽपि-'थलयर पंचिंदियतिरिक्खजोणिणीओ संखिज्जगुणाओ ३५' स्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकास्त्रियः संख्येयगुणा भवन्ति तदपेक्षया तासां त्रिगुणत्वात्, प्रागुक्तवचनप्रामाण्यात्, ताभ्योऽपि-'जलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिया पुरिसा संखिज्जगुणा ३६' जलचर-

---

के आकाशप्रदेशों के बराबर हैं (३२) पंचेन्द्रिय तिर्यंच खेचर पुरुषों की अपेक्षा खेचर पंचेन्द्रिय तिर्यंच स्त्रियां संख्यातगुणी हैं, क्योंकि तिर्यंचों में पुरुषों की अपेक्षा स्त्रियाँ तिगुनी और तीन अधिक होती हैं। कहा भी है-'तिर्यंचों की स्त्रियां तिगुनी त्रिरूपाधिक होती हैं।' (३३) उनकी अपेक्षा स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंच पुरुष संख्यातगुणा हैं, क्योंकि बृहत्तर प्रतर के असंख्यातवें भाग में रही हुई असंख्यात-श्रेणियों के आकाशप्रदेशों की राशि के बराबर हैं। (३४) उन की अपेक्षा भी स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचस्त्रियां संख्यातगुणा अधिक हैं, क्योंकि वे तिगुनी और तीन अधिक होती हैं। (३५) उनकी अपेक्षा भी जलचर पंचेन्द्रिय तिर्यन्च पुरुष संख्यातगुणा अधिक हैं, क्योंकि वे बृहत्तम प्रतर के असंख्यातवें भाग में रही हुई असंख्यात श्रेणियों के आकाशप्रदेशों की राशि के बराबर हैं। (३६) उनकी

યોના આકાશ પ્રદેશોની બરાબર છે (૩૨) પચેન્દ્રિયતિર્યંચ ખેચર પુરૂષોની અપેક્ષાએ ખેચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ સ્ત્રિયો સંખ્યાતગણી છે, કેમકે તિર્યંચોમાં પુરૂષોની અપેક્ષાએ સ્ત્રિયો ત્રણ ગણી અને ત્રણ અધિક હોય છે. કહ્યુ પણ છે-તિર્યંચોની સ્ત્રિયો ત્રણ ગણી ત્રણ રૂપાધિક હોય છે, (૩૩) તેમની અપેક્ષાએ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ પુરૂષ સખ્યાતગણા છે. કેમકે તેઓ બૃહત્તર પ્રતરના અસંખ્યાતમાં ભાગમાં રહેલી અસંખ્યાત શ્રેણિયોના આકશ પ્રદેશોની રાશિના બરાબર છે (૩૪) તેમની અપેક્ષાએ પણ સ્થલચર પચેન્દ્રિય તિર્યંચ સ્ત્રિયો સખ્યાતગણી અધિક છે, કેમકે તેઓ ત્રણ ગણી અને ત્રણ અધિક હોય છે. (૩૪) તેમની અપેક્ષાએ પણ જલચર પચેન્દ્રિય તિર્યંચ પુરૂષ સંખ્યાત ગણા અધિક છે, કેમકે તેઓ બૃહત્તમ પ્રતરના અસખ્યાતમા ભાગમા રહેલી અસખ્યાત શ્રેણિયોના આકાશ પ્રદેશોની રાશિના બરાબર છે. (૩૬) તેમની

पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकाः पुरुषाः संख्येयगुणा भवन्ति, तेषां बृहत्तमप्रतरासंख्येयभागगतासंख्येयश्रेणिवर्तिनभः प्रदेशराशिप्रमाणत्वात्, तेभ्योऽपि 'जलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिणीओ संखिज्जगुणाओ ३७' जलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकस्त्रियः संख्येयगुणा भवन्ति, तदपेक्षया तासां त्रिगुणत्वात् प्रागुक्तवचनप्रामाण्यात्, ताभ्योऽपि-'वाणमंतरा देवा संखिज्जगुणा ३८' वानव्यन्तराः पुंवेदोदयिनो देवाः संख्येयगुणा भवन्ति ३८, संख्येययोजनकोटिकोटि प्रमाणानि सूचिरूपाणि यावन्ति खण्डानि एकस्मिन् प्रतरे भवन्ति सामान्यव्यन्तराणां तावत्प्रमाणत्वात्, पुंवेदोदयिनां च तेषां सकलसमुदायापेक्षया किञ्चिदूनद्वात्रिंशत्तमभागकल्पत्वात् जलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिक स्त्रीभ्यः संख्येयगुणत्वं बोध्यम् तेभ्योऽपि-'वाणमंतरीओ देवीओ संखिज्जगुणाओ' वानव्यन्तर्यो देव्यः संख्येयगुणा भवन्ति ३९ तदपेक्षया तासां द्वात्रिंशद्गुणत्वात्, ताभ्योऽपि-'जोइसिया देवा संखिज्ज-

---

अपेक्षा जलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचनी संख्यातगुणी अधिक हैं, क्योंकि वे तिगुनी और तीन अधिक होती हैं। (३७) उनकी अपेक्षा भी वानव्यन्तर देव संख्यातगुणा अधिक हैं। क्योंकि संख्यातगुणा कोडाकोडी योजन प्रमाण सूचीरूप जितने खंड एक प्रतर में होते हैं, उतने ही सामान्य व्यन्तर देव हैं, जिनमें देवियां भी सम्मिलित हैं। उनमें से पुरुषवेद के उदय वाले देव सम्पूर्ण समुदाय की अपेक्षा कुछ कम बत्तीसवें भाग के बराबर होने से जलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंच स्त्रियों की अपेक्षा वे संख्यातगुणा हैं। (३८) वानव्यन्तरदेवों की अपेक्षा वानव्यन्तरी देवियां संख्यातगुणी हैं, क्योंकि देवों की अपेक्षा देवियां बत्तीसगुणा और बत्तीस अधिक हैं। (३९) वानव्यन्तर देवियों की अपेक्षा ज्योतिष्क देव संख्यातगुणा अधिक हैं, क्योंकि वे सामान्य

અપેક્ષાએ જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચિની સંખ્યાતગણી અધિક છે, કેમકે તેઓ ત્રણ ગણી અને ત્રણ અધિક હોય છે (૩૭) તેમની અપેક્ષાએ પણ વાનવ્યન્તર દેવ સંખ્યાતગણા અધિક છે. કેમકે સંખ્યાત કોડા-કોડી યોજન પ્રમાણ સૂચી રૂપ જેટલા ખંડ એક પ્રતરમાં થાય છે, તેટલા જ સામાન્ય વ્યન્તર દેવ છે, જેઓમા દેવિયો પણ સમિલિત છે. તેઓમાથી પુરૂષ વેદના ઉદય વાળા દેવ સંપૂર્ણ સમુદાયની અપેક્ષાએ કાંઇક ઓછા બત્રીસમા ભાગની બરાબર હોવાથી જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ સ્ત્રિયોની અપેક્ષાએ તેઓ સખ્યાત ગણા છે. (૩૮) વાનવ્યન્તર દેવોની અપેક્ષાએ વાનવ્યન્તરી દેવીઓ સંખ્યાતગણી છે કેમકે દેવોની અપેક્ષાએ દેવીઓ બત્રીસ ગણી અને બત્રીસ અધિક છે. (૩૯) વાનવ્યન્તર દેવીઓની અપેક્ષાએ જ્યોતિષ્કદેવ સંખ્યાતગણા અધિક છે,

गुणा४०' ज्योतिष्का देवाः संख्येयगुणा भवन्ति, तेषां सामान्येन षट्पञ्चाशदधिकशतद्वयाङ्गुलप्रमाणानि सूचिरूपाणि यावन्ति खण्डानि एकस्मिन् प्रतरे भवन्ति तावत्प्रमाणतया तेषु च पुवेदोदयिनां ज्योतिष्काणां सकलसमुदायापेक्षया किञ्चिदूनद्वात्रिंशत्तमभागकल्पत्वात् व्यन्तरीभ्यः संख्येयगुणत्वं भवति, तेभ्योऽपि–'जोइसिणीओ देवीओ संखिज्जगुणाओ' ज्योतिष्क्यो देव्यः संख्येयगुणा भवन्ति४१ तदपेक्षया तासां द्वात्रिंशद्गुणत्वात्, ताभ्योऽपि–'खहयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिया नपुंसगा संखिज्जगुणा४२' खचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकाः नपुंसकाः संख्येयगुणा भवन्ति षट् पञ्चाशदधिकशतद्वयाङ्गुलप्रमाणानि सूचिरूपाणि यावन्ति खण्डानि एकस्मिन् प्रतरे भवन्ति ज्योतिष्काणां तावत् प्रमाणतया, चतुरिन्द्रियाणाञ्च अंगुलसंख्येयभागमात्राणि सूचिरूपाणि यावन्ति खण्डानि एकस्मिन् प्रतरे भवन्ति तावत्प्रमाणत्वेन अङ्गुलसंख्येयभागापेक्षया च षट् पञ्चाशदधिकाङ्गुलशतद्वयस्य संख्येयगुणत्वात् ज्योतिष्कदेवापेक्षया प्ररूप्यमाणानां

रूप से दो सौ छप्पन अंगुल प्रमाण सूचीरूप जितने खण्ड एक प्रतर में होते हैं उतने हैं। उसमें से देवियों को पृथक् कर दिया जाए तो देव किंचित् न्यून बत्तीसवें भाग के बराबर होते हैं, अतएव वे व्यन्तरी देवियों से संख्यातगुणा हैं। (४०) ज्योतिष्क देवों की अपेक्षा ज्योतिष्क देवियां संख्यातगुणी अधिक हैं, क्योंकि देवियां देवों से बत्तीसगुणी होती हैं। (४१) ज्योतिष्क देवियों की अपेक्षा खेचर पंचेन्द्रिय तिर्यग्योनिक नपुंसक संख्यातगुणा अधिक हैं। दो सौ छप्पन अंगुल प्रमाण सूचीरूप जितने खंड एक प्रतर में होते हैं, उतने ज्योतिष्क देव हैं। चौइन्द्रिय अंगुल के संख्यातवें भाग मात्र सूचीरूप जितने खंड एक प्रतर में होते हैं, उतने हैं, यहां अंगुल के संख्यातवे भाग

કેમકે તેઓ સામાન્ય રૂપે બસો છપ્પન અંગુલ પ્રમાણુ સૂચિ રૂપ જેટલા ખંડમાં એક પ્રતર થાય છે તેટલા છે. તેઓમાથી દેવીઓ જુદી પાડી દેવામા આવે તો દેવ કાંઇક ઓછા બત્રીસમા ભાગની બરાબર થાય છે, તેથીજ તેઓ વ્યન્તરી દેવિયોથી સંખ્યાતગણુા છે. (૪૦) જ્યોતિષ્ક દેવોની અપેક્ષાએ જ્યોતિષ્ક દેવીઓ સંખ્યાતગણી અધિક છે, કેમકે દેવીઓ દેવોથી બત્રીસ ગણી થાય છે. (૪૧) જ્યોતિષ્ક દેવીઓની અપેક્ષાએ ખેચર ચૌઇન્દ્રિય તિર્યગ્યોનિક નપુંસક સંખ્યાત ગણુા અધિક છે. બસો છપ્પન અંગુલ પ્રમાણુ સૂચી રૂપ જેટલા ખંડ એક પ્રતરમા થાય છે તેટલા જ્યોતિષ્ક દેવ છે. પંચેન્દ્રિય અંગુલના સંખ્યાતમા ભાગ માત્ર સૂચિ રૂપ જેટલા ખંડ એક પ્રતરમાં થાય છે, તેટલા અહિં અંગુલના સંખ્યાતમા ભાગની અપેક્ષાએ બસો છપ્પન અંગુલ સંખ્યાતગણુા જ અધિક

पर्याप्तचतुरिन्द्रियाणामपि संख्येयगुणत्वस्यैव सद्भावेन, पर्याप्तचतुरिन्द्रियापेक्षया संख्येयभागमात्राणां खचर नपुंसकानां सुतरां ज्योतिष्कदेवापेक्षया संख्येयगुणत्वमेव नासंख्येयगुणत्वम्, तेभ्योऽपि–'थलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिया नपुंसगा संखिज्जगुणा४३' स्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिका नपुंसकाः संख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि–'जलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिया नपुंसगा संखिज्जगुणा ४४' जलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकाः नपुंसकाः संख्येयगुणा भवन्ति तेभ्योऽपि 'चउरिंदिया पज्जत्तया संखिज्जगुणा४५' चतुरिन्द्रियाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि 'पंचिंदिया पज्जत्तया विसेसाहिया४६' पञ्चेन्द्रियाः पर्याप्तकाः संज्ञिनोऽसंज्ञिनश्च विशेषाधिका भवन्ति, तेभ्योऽपि–'बेइंदिया पज्जत्तया विसेसाहिया४७' द्वीन्द्रियाः पर्याप्तकाः विशेषाधिकाः भवन्ति, तेभ्योऽपि 'तेइंदिया पज्जत्तया विसेसाहिया४८' त्रीन्द्रियाः पर्याप्तकाः विशेषाधिका भवन्ति, तेभ्योऽपि–'पंचिंदिया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा४९' पञ्चेन्द्रियाः अपर्याप्तकाः

की अपेक्षा दो सौ छप्पन अंगुल संख्यातगुणा ही अधिक हैं, अतएव पर्याप्त चौइन्द्रियों की अपेक्षा संख्यात भाग मात्र खेचर नपुंसकों का ज्योतिष्क देवों की अपेक्षा संख्यातगुणा होना स्वतः सिद्ध है, वे असंख्यातगुणा नहीं हो सकते। (४२) उनकी अपेक्षा भी स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंच नपुंसक संख्यातगुणा अधिक हैं। (४३) उनकी अपेक्षा भी जलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंच नपुंसक संख्यातगुणा अधिक हैं। (४४) उनकी अपेक्षा चतुरिन्द्रिय पर्याप्तक संख्यातगुणा अधिक हैं। (४५) उनसे पंचेन्द्रिय पर्याप्त विशेषाधिक हैं, जिनमें संज्ञी और असंज्ञी दोनों सम्मिलित हैं। (४६) उनकी अपेक्षा द्वीन्द्रिय पर्याप्तक विशेषाधिक हैं। (४७) उनकी अपेक्षा त्रीन्द्रिय पर्याप्तक विशेषाधिक हैं। (४८) उनकी अपेक्षा पंचेन्द्रिय अपर्याप्त असंख्यातगुणा अधिक हैं।

છે. તેથીજ પર્યાપ્ત ચૌઇન્દ્રિયોની અપેક્ષાએ સંખ્યાત ભાગ માત્ર ખેચર નપુંસકો જ્યોતિષ્ક દેવોની અપેક્ષાએ સંખ્યાતગણા થાય તે સ્વત. સિદ્ધ છે, તેઓ અસંખ્યાતગણા નથી થઇ શકતા. (૪૨) તેમની અપેક્ષાએ પણ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ નપુંસક સંખ્યાતગણા અધિક છે. (૪૩) તેમની અપેક્ષાએ પણ જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ નપુંસક સંખ્યાત ગણા અધિક છે. (૪૪) તેમની અપેક્ષાએ ચતુરિન્દ્રિય પર્યાપ્તક સંખ્યાતગણા અધિક છે. (૪૫) તેમનાથી પંચેન્દ્રિય પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે. જેમનામાં સંજ્ઞી અને અસંજ્ઞી બન્ને સંમિલિત છે. (૪૬) તેમની અપેક્ષાએ દ્વીન્દ્રિય પર્યાપ્તક વિશેષાધિક છે. (૪૭) તેમની અપેક્ષાએ ત્રીન્દ્રિય પર્યાપ્તક વિશેષાધિક છે. (૪૮) તેમની અપેક્ષાએ પંચેન્દ્રિય

असंख्येयगुणा भवन्ति तेषाम् अङ्गुलासंख्येयभागमात्राणि सूचिरूपाणि यावन्ति खण्डानि एकस्मिन् प्रतरे भवन्ति तावत्प्रमाणत्वात्, तेभ्योऽपि 'चउरिंदिया अपज्जत्तया विसेसाहिया५०' चतुरिन्द्रियाः अपर्याप्तकाः विशेषाधिका भवन्ति, तेभ्योऽपि 'तेइंदिया अपज्जत्तया विसेसाहिया५१' त्रीन्द्रियाः अपर्याप्तकाः विशेषाधिका भवन्ति, तेभ्योऽपि 'बेइंदिया अपज्जत्तया विसेसाहिया५२' द्वीन्द्रिया अपर्याप्तकाः विशेषाधिका भवन्ति, तेभ्योऽपि द्वीन्द्रिया पर्याप्तकेभ्यः 'पत्तेयसरीरबायरवणस्सइकाइया पज्जत्तया असंखिज्जगुणा५३' प्रत्येकशरीर बादरवनस्पतिकायिकाः पर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, अपर्याप्तद्वीन्द्रियादीनामिव पर्याप्तबादरवनस्पतिकायिकानामपि अंगुलासंख्येयभागमात्राणि सूचिरूपाणि यावन्ति खण्डानि एकस्मिन् प्रतरे भवन्ति तावत्प्रमाणानामन्यत्रोक्तत्वेऽपि अंगुलासंख्येयभागस्यासंख्येयभेदभिन्नतया बादरपर्याप्तप्रत्येकवनस्पतिपरिमाणप्ररूपणे

क्योंकि वे अंगुल के असंख्यातवें भाग मात्र सूचीरूप जितने खंड एक प्रतर में होते हैं, उतने ही हैं। (४९) उनकी अपेक्षा चतुरिन्द्रिय अपर्याप्त विशेषाधिक हैं। (५०) उनकी अपेक्षा त्रीन्द्रिय अपर्याप्त विशेषाधिक हैं। (५१) उनकी अपेक्षा द्वीन्द्रिय अपर्याप्त विशेषाधिक हैं। (५२) द्वीन्द्रिय अपर्याप्तकों की अपेक्षा प्रत्येक शरीर बादरवनस्पतिकायिक पर्याप्त असंख्यातगुणा हैं। अपर्याप्त द्वीन्द्रियादि की भाँति पर्याप्त बादरवनस्पतिकायिक भी अंगुल के असंख्यातवें भाग मात्र सूची रूप जितने खंड एक प्रतर में होते हैं, अन्यत्र उतने कहे गए हैं, किन्तु अंगुल के असंख्येय भाग के असंख्येय भेद होते हैं, अतः बादर पर्याप्त प्रत्येक शरीर बादरवनस्पति के परिमाण के निरूपण में अंगुल का असंख्यातवां भाग कम अंगुल का असंख्यातवां भाग लेने पर

અપર્યાપ્તક સખ્યાતગણા અધિક છે, કેમકે તેઓ અંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગ માત્ર સૂચી રૂપ જેટલા ખંડ એક પ્રતરમા થાય છે, તેટલાજ છે. (૪૯) તેમની અપેક્ષાએ ચતુરિન્દ્રિય અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે. (૫૦) તેમની અપેક્ષાએ ત્રીન્દ્રિય અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે. (૫૧) તેમની અપેક્ષાએ દ્વીન્દ્રિય અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે. (૫૨) દ્વીન્દ્રિય અપર્યાપ્તકોની અપેક્ષાએ પ્રત્યેક શરીર બાદર વનસ્પતિ કાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે. (૫૩) અપર્યાપ્તક દ્વીન્દ્રિયોની જેમ બાદર વનસ્પતિકાયિક પણ અંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગ માત્ર સૂચી રૂપ જેટલા ખડ એક પ્રતરમા થાય છે. બીજે તેટલા કહેલા છે, પરંતુ અંગુલના અસંખ્યેય ભાગના અસંખ્યેય ભેદ થાય છે. તેથી બાદર પર્યાપ્ત પ્રત્યેક વનસ્પતિના પરિમાણના નિરૂપણમા અંગુલનો અસંખ્યાતમો ભાગ ઓછો અંગુ-

अंगुलासंख्येयभागस्यासंख्येयगुणहीनस्यैव परिग्रहेण न कोऽपि पूर्वापरविरोधः। तेभ्योऽपि 'बायरनिगोया पज्जत्तया असंखिज्जगुणा५४' बादरनिगोदाः अनन्तकायिकशरीररूपाः पर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि 'बायरपुढवीकाइया पज्जत्तया असंखिज्जगुणा ५५' बादरपृथिवीकायिकाः पर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि-'बायर आउकाइया पज्जत्तया असंखिज्जगुणा५६' बादराप्कायिकाः पर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति पर्याप्तबादर प्रत्येक वनस्पतिकायिकपृथिवीकायिकाप्कायिकानां प्रत्येकमङ्गुलासंख्येयभागमात्राणि सूचीरूपाणि यावन्ति खण्डानि एकप्रतरे भवन्ति तावत्प्रमाणानामन्यत्राविशेषेणोक्तत्वेऽपि अङ्गुलासंख्येयभागस्यासंख्येयभेदभिन्नत्वान्न दोषः, तेभ्योऽपि-'बायर वाउकाइया पज्जत्तया असंखिज्जगुणा ५७' बादरवायुकायिकाः पर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, भवन्तिः तेषां घनीकृतलोकासंख्येयभाग-

---

कोई दोष नहीं (५३) पर्याप्त प्रत्येक शरीर बादरवनस्पतिकायिकों की अपेक्षा भी बादर निगोद के पर्याप्तक असंख्यातगुणा हैं। (५४) उनकी अपेक्षा भी बादर पृथिवीकायिक पर्याप्त असंख्यातगुणा हैं। (५५) उनकी अपेक्षा बादर अप्कायिक पर्याप्त असंख्यातगुणा अधिक हैं। पर्याप्त प्रत्येक शरीर वनस्पतिकायिक, पृथिवीकायिक और अप्कायिक में से प्रत्येक की संख्या उतनी है जितने अंगुल के असंख्यातवें भाग मात्र सूची रूप जितने खंड एक प्रतर में होते हैं। यह अन्यत्र सामान्य रूप से कहा है, मगर अंगुल के असंख्यातवें भाग के भी असंख्यात भेद होते हैं, अतएव कोई दोष नहीं समझना चाहिए। (५६) पर्याप्त बादर अप्कायिकों की अपेक्षा पर्याप्त बादर वायुकायिक असंख्यातगुणा हैं क्योंकि वे घनीकृत लोक के असंख्यातवें भाग में स्थित

લને અસંખ્યાતમા ભાગ લેવાથી કોઈ દોષ નથી. પર્યાપ્ત પ્રત્યેક શરીર બાદર વનસ્પતિકાયિકોની અપેક્ષાએ પણ બાદર નિગોદના પર્યાપ્તક અસંખ્યાતગણા છે. (૫૪) તેમની અપેક્ષાએ પણ બાદર પૃથ્વીકાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે. (૫૫) તેમની અપેક્ષાએ બાદર અપ્કાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગણા અધિક છે. પર્યાપ્ત પ્રત્યેક શરીર વનસ્પતિકાયિક, પૃથ્વીકાયિક, અને અપ્કાયિકમાથી પ્રત્યેકની સંખ્યા તેટલીજ છે કે જેટલી અગુલના અસખ્યાતમાં ભાગમાત્ર સૂચી રૂપ જેટલા ખંડ એક પ્રતરમા થાય છે. આ બીજે સામાન્ય રૂપથી કહ્યા છે. પણ અગુલના અસંખ્યાતમા ભાગના પણ અસંખ્યાત ભેદો બને છે, તેથી જ કોઇ દોષ સમજવો ન જોઇએ. (૫૬) પર્યાપ્ત બાદર અપ્કાયિકોની અપેક્ષાએ પર્યાપ્ત બાદર વાયુકાયિક અસંખ્યાતગણા છે, કેમકે તેઓ ઘનીકૃત લોકના અસં-

गतासंख्येयप्रतरवर्त्याकाशप्रदेशराशिप्रमाणत्वात्, तेभ्योऽपि 'वायरतेउकाइया अपज्जत्तया असंखिज्जगुणा ५८' बादरतेजःकायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति तेभ्योऽपि 'पत्तेयसरीरवायरवणस्सइकाइया अपज्जत्तगा असंखिज्जगुणा ५९' प्रत्येकशरीरबादरवनस्पतिकायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति तेभ्योऽपि 'वायरनिगोया अपज्जत्तया असंखिज्जगुणा ६०' बादरनिगोदाः अनन्तकायिकशरीररूपाः, अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि 'वायरपुढवीकाइया अपज्जत्तया असंखिज्जगुणा ६१' बादरपृथ्वीकायिका अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि–'वायरआउकाइया अपज्जत्तया असंखिज्जगुणा ६२' बादराप्कायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि–'वायरवाउकाइया अपज्जत्तगा असंखिज्जगुणा' बादरवायुकायिका अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति ६३, तेभ्योऽपि 'सुहुमतेउकाइया अपज्जत्तगा असंखिज्जगुणा' सूक्ष्मतेजःकायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति ६४, तेभ्योऽपि 'सुहुमपुढवीकाइया अपज्जत्तया विसेसाहिया' सूक्ष्मपृथिवीकायिका अपर्याप्तकाः विशे-

---

असंख्य प्रतरवर्त्ती आकाश के प्रदेशों की राशि के बराबर हैं। (५७) उनकी अपेक्षा भी बादरतेजस्कायिक अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं। (५८) उनकी अपेक्षा भी प्रत्येक शरीर बादर वनस्पतिकायिक अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं। (५९) उनकी अपेक्षा बादर निगोद के अपर्याप्तक असंख्यातगुणा हैं। (६०) उनकी अपेक्षा बादर पृथिवीकायिक अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं। (६१) उनकी अपेक्षा बादर अप्कायिक अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं। (६२) उनकी अपेक्षा बादर वायुकायिक अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं। (६३) उनकी अपेक्षा सूक्ष्म तेजस्कायिक अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं। (६४) उनकी अपेक्षा सूक्ष्म पृथिवीकायिक अपर्याप्त विशेषाधिक हैं। (६५) उनकी अपेक्षा सूक्ष्म अप्का-

---

ખ્યાતમા ભાગમા સ્થિત અસંખ્ય પ્રતરવર્તી આકાશના પ્રદેશોની રાશિના બરાબર છે. (૫૭) તેમની અપેક્ષાએ પણ બાદર તેજસ્કાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત છે (૫૮) તેમની અપેક્ષાએ પણ પ્રત્યેક શરીર બાદર વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે. (૫૯) તેમની અપેક્ષાએ બાદર નિગોદના અપર્યાપ્તક અસંખ્યાતગણા છે. (૬૦) તેમની અપેક્ષાએ બાદર પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્તક અસંખ્યાત ગણા છે (૬૧) તેમની અપેક્ષાએ બાદર અપ્કાયિક અપર્યાપ્તક અસંખ્યાતગણા છે. (૬૨) તેમની અપેક્ષાએ બાદર વાયુકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે. (૬૩) તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે. (૬૪) તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે. (૬૫) તેમની

षाधिका भवन्ति ६५, तेभ्योऽपि-'सुहुमआउकाइया अपज्जत्तया विसेसाहिया' सूक्ष्माप्कायिकाः अपर्याप्तकाः विशेषाधिका भवन्ति ६६, तेभ्योऽपि 'सुहुमवाउकाइया अपज्जत्तया विसेसाहिया' सूक्ष्मवायुकायिकाः अपर्याप्तकाः विशेषाधिका भवन्ति ६७, तेभ्योऽपि-'सुहुमतेउकाइया पज्जत्तया संखिज्जगुणा' सूक्ष्मतेजःकायिकाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणा भवन्ति ६८, अपर्याप्तकसूक्ष्मापेक्षया पर्याप्तक सूक्ष्माणां स्वभावा देव बाहुल्येन सद्भावात्, तथाचोक्तं प्रज्ञापनायाः संग्रहण्याम्-

'जीवाणमपज्जत्ता बहुतरगा बायराण विन्नेया ।
सुहुमाण य पज्जत्ता ओहेण य केवली विंति' ॥१॥
जीवानामपर्याप्तकाः बहुतरकाः खलु विज्ञेयाः ।
सूक्ष्माणाञ्च पर्याप्ताः ओघेन च केवलिनो विदन्ति ॥१॥

तेभ्योऽपि 'सुहुमपुढवीकाइया पज्जत्तया विसेसाहिया ६९' सूक्ष्मपृथिवीकायिकाः पर्याप्तकाः विशेषाधिका भवन्ति, तेभ्योऽपि-'सुहुमआउकाइया पज्जत्तया विसेसाहिया ७०' सूक्ष्माप्कायिकाः पर्याप्तकाः विशेषाधिकाः भवन्ति, 'तेभ्योऽपि-'सुहुमवाउकाइया पज्जत्तया विसेसाहिया' सूक्ष्मवायुकायिकाः

यिक अपर्याप्त विशेषाधिक हैं। (६६) उनकी अपेक्षा सूक्ष्म वायुकायिक अपर्याप्त विशेषाधिक हैं। (६७) उनकी अपेक्षा सूक्ष्म तेजस्कायिक पर्याप्त संख्यातगुणा हैं, क्योंकि अपर्याप्तक सूक्ष्म जीवों की अपेक्षा पर्याप्तक सूक्ष्म स्वभाव से ही अधिक होते हैं। प्रज्ञपनासूत्र की संग्रहणी में कहा है-'केवली भगवान् कहते हैं कि बादर जीवों में अपर्याप्त अधिक होते हैं और सूक्ष्म जीवों में तथा समुच्चयरूप में पर्याप्त अधिक होते हैं।' (६८)

सूक्ष्म तेजस्कायिक पर्याप्त जीवों की अपेक्षा सूक्ष्म पृथिवीकायिक पर्याप्त विशेषाधिक हैं। (६९) उनकी अपेक्षा सूक्ष्म अप्कायिक पर्याप्त विशेषाधिक हैं। (७०) उनकी अपेक्षा सूक्ष्म वायुकायिक पर्याप्त

અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ અપ્કાયિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે. (૬૬) તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે. (૬૭) તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક પર્યાપ્ત સંખ્યાતગણા છે, કેમકે અપર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ જીવોની અપેક્ષાએ પર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ સ્વભાવમાં જ અધિક હોય છે. પ્રજ્ઞાપના સૂત્રની સંગ્રહણીમાં કહ્યું છે-'કેવલી ભગવાન્ કહે છે કે બાદર જીવોમાં અપર્યાપ્ત અધિક હોય છે. અને સૂક્ષ્મ જીવોમાં તથા સમુચ્ચય રૂપમાં પર્યાપ્ત અધિક હોય છે. (૬૮)

સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક પર્યાપ્ત જીવોની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે. (૬૯) તેમની અપેક્ષાએ અપ્કાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે. (૭૦)

पर्याप्तका विशेषाधिका भवन्ति ७१, तेभ्योऽपि-'सुहुमनिगोया अपज्जत्तया असंखिज्जगुणा' सूक्ष्मनिगोदाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः भवन्ति ७२' तेभ्योऽपि-'सुहुमनिगोया पज्जत्तया संखिज्जगुणा' ७३, सूक्ष्मनिगोदाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणा भवन्ति, अपर्याप्ततेजःकायिकादीनां पर्याप्तसूक्ष्मनिगोदपर्यन्तानां सामान्यतोऽन्यत्रासंख्येयलोकाकाशप्रदेशराशिप्रमाणानामुक्तत्वेऽपि लोकासंख्येयत्वस्यासंख्येयभेदभिन्नतयाऽल्पबहुत्वमुपपन्नम्, तेभ्योऽपि-'अभवसिद्धिया अणंतगुणा ७४' अभवसिद्धिका अनन्तगुणा भवन्ति तेषां जघन्येनानन्तकप्रमाणत्वात्, तेभ्योऽपि 'परिवडियसम्मद्दिट्ठि अणंतगुणा ७५' प्रतिपतितसम्यग्दृष्टयः-प्रतिपतिताभ्रष्टासम्यग्दृष्टिर्येषां ते प्रतिपतितसम्यग्दृष्टयः अनन्तगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि-'सिद्धा अणंतगुणा' सिद्धाः अनन्तगुणा भवन्ति ७६, तेभ्योऽपि-'बायरवणस्सइकाइया पज्जत्तया अणंतगुणा' बादरवनस्पतिकायिकाः पर्याप्तकाः अनन्तगुणा भवन्वि ७७, तेभ्योऽपि 'बायर पज्जत्ता विसेसाहिया' सामान्येन बादर

विशेषाधिक हैं। (७१) उनकी अपेक्षा सूक्ष्म निगोद के अपर्याप्तक असंख्यातगुणा हैं। (७२) उनसे पर्याप्त सूक्ष्म निगोद संख्यातगुणा हैं। (७३) अपर्याप्त तेजस्कायिक से लेकर पर्याप्त सूक्ष्म निगोद तक के जीव सामान्य रूप से असंख्यात लोकाकाशों के प्रदेशों की राशि के बराबर कहे गए हैं, किन्तु असंख्यात लोक असंख्यात भेद वाला है, अतएव यह अल्पबहुत संगत ही है। (७४) सूक्ष्म निगोद के अपर्याप्तकों की अपेक्षा अभवसिद्धिक-अभव्य अनन्तगुणा अधिक हैं, क्योंकि वे जघन्य युक्त अनन्त प्रमाण हैं। (७५) उनकी अपेक्षा सम्यक्त्व से गिरे हुए जीव अनन्तगुणा हैं।(७६) उन से भी सिद्ध जीव अनन्तगुणा हैं। (७७) सिद्धों की अपेक्षा बादर वनस्पतिकायिक

તેમની અપેક્ષાએ વાયુકાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે. (૭૧) તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ નિગોદના અપર્યાપ્તક અસખ્યાતગણા છે. (૭૨) તેમનાથી પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ નિગોદ સખ્યાતગણા છે. (૭૩) અપર્યાપ્ત તેજસ્કાયિકથી લઈને પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ નિગોદ સુધીના જીવ સામાન્ય રૂપે અસંખ્યાત લોકાકાશના પ્રદેશોની રાશિના બરાબર કહેલા છે, પરંતુ અસખ્યાત લોક અસંખ્યાત ભેદ વાળા છે. તેથીજ આ અલ્પ બહુત્વ સગત જ છે. (૭૪) સૂક્ષ્મ નિગોદના અપર્યાપ્તકોની અપેક્ષાએ અભવ સિદ્ધિક-અભવ્ય અનન્તગણા અધિક છે, કેમકે તેઓ જઘન્ય યુક્ત અનન્ત પ્રમાણ છે. (૭૫) તેમની અપેક્ષાએ સમ્યક્ત્વથી પડેલા જીવ અનન્તગણા છે. (૭૬) તેમનાથી પણ સિદ્ધ જીવ અનન્તગણા છે. (૭૭) સિદ્ધોની અપેક્ષાએ બાદર વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્ત અનન્તગણા છે (૭૮) તેમનાથી બાદર પર્યાપ્ત

पर्याप्तकाः विशेषाधिका भवन्ति तत्र बादरपर्याप्तपृथिवीकायिकादीनामपि समावेशात् ७८, तेभ्योऽपि 'बायरवणस्सइकाइया अपज्जत्तया असंखिज्जगुणा' बादरवनस्पतिकायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति ७९, एकैकबादरनिगोदपर्याप्तनिश्रया असंख्येयगुणानां बादरापर्याप्तनिगोदानां संभवात्, तेभ्योऽपि 'बायर अपज्जत्तया विसेसाहिया' सामान्येन बादरा पर्याप्तका विशेषाधिका भवन्ति ८०, बादरापर्याप्तकपृथिवीकायिकादीनामपि तत्र समावेशात्, तेभ्योपि 'बायरा विसेसाहिया ८१' सामान्येन बादराः विशेषाधिका भवन्ति, तत्र पर्याप्तापर्याप्तकाणां प्रक्षेपात् तेभ्योऽपि–'सुहुमवणस्सइकाइया अपज्जत्तया असंखिज्जगुणा' सूक्ष्मवनस्पतिकायिका अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति ८२, तेभ्योऽपि–'सुहुम अपज्जत्तया विसेसाहिया' सामान्येन सूक्ष्मा अपर्याप्तकाः विशेषा-

---

पर्याप्त अनन्तगुणा हैं। (७८) उनसे बादर पर्याप्त विशेषाधिक हैं। क्योंकि बादर पर्याप्तकों में बादर पृथ्वीकायिकों आदि का भी समावेश हो जाता हैं। (७९) उनकी अपेक्षा बादर वनस्पतिकायिक अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं। क्योंकि एक–एक बादर निगोद पर्याप्त के आश्रय से असंख्यात–असंख्यात बादर निगोद अपर्याप्त रहते हैं। (८०) उनकी अपेक्षा भी बादर अपर्याप्त विशेषाधिक हैं। क्योंकि इनमें बादर अपर्याप्तक पृथ्वीकायिक आदि का भी समावेश हो जाता है। (८१) उनकी अपेक्षा सामान्य बादर जीव विशेषाधिक हैं, क्योंकि इनमें पर्याप्त और अपर्याप्त दोनों सम्मिलित हैं। (८२) बादर जीवों की अपेक्षा सूक्ष्म वनस्पतिकायिक अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं। (८३) उनकी अपेक्षा समुच्चय सूक्ष्म अपर्याप्तक विशेषाधिक हैं। क्योंकि इनमें सूक्ष्म अपर्याप्त पृथ्वी-

---

વિશેષાધિક છે, કેમકે બાદર પર્યાપ્તકોમાં બાદર પૃથ્વીકાયિક આદિનો પણ સમાવેશ થઇ જાય છે. (૭૯) તેમની અપેક્ષાએ બાદર વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે. કેમકે એક–એક બાદર નિગોદ પર્યાપ્તકના આશ્રયથી અસંખ્યાત–અસંખ્યાત બાદર નિગોદ અપર્યાપ્ત રહે છે. (૮૦) તેમની અપેક્ષાએ પણ બાદર અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે. કેમકે એઓમાં બાદર અપર્યાપ્તક પૃથ્વી કાયિક આદિનો પણ સમાવેશ થઇ જાય છે. (૮૧) તેમની અપેક્ષાએ સામાન્ય બાદર જીવ વિશેષાધિક છે, કેમકે તેમનામાં પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત બન્ને મળેલા છે. (૮૨) બાદર જીવોની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગણા છે. (૮૩) તેમની અપેક્ષાએ સમુચ્ચય સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તક વિશેષાધિક છે. કેમકે તેમનામાં સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્ત પૃથ્વીકાયિક આદિ સંમિલિત છે. (૮૪) તેમ-

धिका भवन्ति, अपर्याप्तक सूक्ष्मपृथिवीकायिकादीनामपि तत्र समावेशात् ८३, तेभ्योऽपि 'सुहुमवणस्सइकाइया पज्जत्तया संखिज्जगुणा' सूक्ष्मवनस्पतिकायिकाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणा भवन्ति ८४, अपर्याप्तसूक्ष्मापेक्षया पर्याप्तकसूक्ष्माणां स्वभावादेव सर्वदा संख्येयगुणगुणत्वेनोपलभ्यमानत्वात्, केवलवेदसोपलब्धेश्च, तेभ्योऽपि सामान्येन 'सुहुम पज्जत्तया विसेसाहिया' सूक्ष्माः पर्याप्तकाः विशेषाधिका भवन्ति ८५, 'पर्याप्तकसूक्ष्मपृथिवीकायिकादीनामपि तत्र समावेशात्, तेभ्योऽपि–'सुहुमा विसेसाहिया' सूक्ष्माः पर्याप्तापर्याप्तविशेषणरहिताः विशेषाधिका भवन्ति ८६, तत्र अपर्याप्तक सूक्ष्मपृथिवी अप्तेजोवायुवनस्पतिकायिकानामपि प्रक्षेपात्, तेभ्योऽपि 'भवसिद्धिया विसेसाहिया' भवसिद्धिकाः–भवेऽस्मिन् सिद्धिर्येषां ते भवसिद्धिकाः भव्याः विशेषाधिका भवन्ति ८७, जघन्यविशिष्टानन्तकमात्राभव्यं वर्जयित्वा शेषसर्वजीवानां भव्यत्वात्, तेभ्योऽपि 'निगोय-

कायिक आदि सम्मिलित हैं। (८४) उनसे सूक्ष्म वनस्पतिकायिक पर्याप्त संख्यातगुणा अधिक हैं, क्योंकि अपर्याप्तक सूक्ष्मों की अपेक्षा पर्याप्तक सूक्ष्म जीव स्वभाव से ही संख्यातगुणा अधिक होते हैं। (८५) उनकी अपेक्षा सामान्य रूप से सूक्ष्म पर्याप्तक विशेषाधिक हैं, क्योंकि इनमें सूक्ष्म पृथिवीकायिक आदि भी शामिल हैं। (८६) उनकी अपेक्षा सामान्य अर्थात् पर्याप्त और अपर्याप्त सूक्ष्म विशेषाधिक हैं, क्योंकि इनमें अपर्याप्त सूक्ष्म पृथ्वीकायिक, जलकायिक, तेजस्कायिक, वायुकायिक और वनस्पतिकायिक भी सम्मिलित हैं। (८७) उनकी अपेक्षा भव्य जीव विशेषाधिक हैं। क्योंकि जघन्य युक्त अनन्त प्रमाण अभव्यों को छोड कर शेष सभी जीव भव्य हैं। (८८) उनकी अपेक्षा निगोद जीव विशेषाधिक हैं। भव्यों और

નાથી સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્ત સંખ્યાતગણા અધિક છે, કેમકે અપર્યાપ્તક સૂક્ષ્મોની અપેક્ષાએ પર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ જીવ સ્વભાવથીજ સંખ્યાતગણા અધિક હોય છે. (૮૫) તેમની અપેક્ષાએ સામાન્ય રૂપથી સૂક્ષ્મ પર્યાપ્તક વિશેષાધિક છે. કેમકે તેમનામાં સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક આદિ પર્યાપ્ત પણ શામેલ છે. (૮૬) તેમની અપેક્ષાએ સામાન્ય અર્થાત્ પર્યાપ્તક અને અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ વિશેષાધિક છે, કેમકે તેમાં અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક જલકાયિક, તેજસ્કાયિક, વાયુકાયિક અને વનસ્પતિકાયિક પણ સંમલિત છે. (૮૭) તેમની અપેક્ષાએ ભવ્યજીવ વિશેષાધિક છે, કેમકે જઘન્ય યુક્ત અનંત પ્રમાણ અભવ્યોને ત્યજીને શેષ બધા જીવ ભવ્ય છે. (૮૮) તેમની અપેક્ષાએ નિગોદ જીવ વિશેષાધિક છે.

ભવ્યો અને અભવ્યોની અતિ બાહુલ્યતા થવાથી સૂક્ષ્મ તેમજ બાદર

जीवा विसेसाहिया' निगोदजीवाः विशेषाधिका भवन्ति ८८, भव्यानाम्, अभव्यानाश्चातिबाहुल्येन सूक्ष्मबादरनिगोदजीवराशावेव प्राप्यमाणत्वेन, अन्येषां सर्वेषामपि संमिलितानाम् असंख्येयलोकाकाशप्रदेशराशिप्रमाणत्वात्, अभव्यानाञ्च जघन्ययुक्तानन्तकसंख्यामात्रपरिमाणानां भव्यापेक्षया किञ्चिन्मात्रत्वात्, भव्यानाञ्च पूर्वमभव्यपरिवर्जनेन प्ररूपितत्वात् सम्प्रति तु बादरसूक्ष्मनिगोद प्ररूपणे तेषामपि प्रक्षेपात् विशेषाधिकत्वं भवति, तेभ्योपि-'वणस्सइ जीवा विसेसाहिया' ८९, सामान्येन वनस्पतिजीवाः विशेषाधिका भवन्ति, तत्र प्रत्येकशरीराणामपि वनस्पतिजीवानां समावेशात्, तेभ्योऽपि 'एगिंदिया विसेसाहिया ९०' सामान्येन एकेन्द्रियाः विशेषाधिका भवन्ति तत्र सूक्ष्मबादरपृथिवीकायिकादीनामपि समावेशात्, तेभ्योऽपि सामान्येन-'तिरिक्खजोणिया विसेसाहिया' तिर्यग्योनिकाः

अभव्यों का अतिबाहुल्य होने से सूक्ष्म एवं बादर निगोदराशि में ही सम्मिलित कर देनेसे तथा अन्य सब भी मिलकर असंख्यात लोकाकाश प्रदेशों की राशि प्रमाण ही होते हैं। अभव्य जीव जघन्य युक्तानन्त ही होने से भव्यों की अपेक्षा बहुत थोडे हैं। यह कह चुके हैं कि अभव्यों को छोड कर सभी जीव भव्य हैं। यहां बादर-सूक्ष्म निगोद जीवों की अर्थात् समुच्चय निगोद जीवों की प्ररूपणा में वे भी सम्मिलित हो जाते हैं, अतएव विशेषाधिक हैं। (८९) निगोद जीवों की अपेक्षा वनस्पतिकाय के जीव विशेषाधिक हैं, क्योंकि सामान्य वनस्पतिकायिकों में प्रत्येक शरीर वनस्पतिकाय के जीव भी सम्मिलित हैं। (९०) वनस्पतिजीवों की अपेक्षा एकेन्द्रिय जीव विशेषाधिक हैं, क्योंकि उनमें सूक्ष्म एवं बादर पृथ्वीकायिक आदि का भी समावेश है। (९१) एकेन्द्रियों की अपेक्षा तिर्यंच जीव

નિગોદ રાશિમા જ સંમિલિત કરી દેવાથી તથા બીજા બધા મળીને અસંખ્યાત લોકાકાશ પ્રદેશોની રાશિ પ્રમાણ જ થાય છે. અભવ્ય જીવ જઘન્ય યુક્તાનન્ત જ હોવાથી ભવ્યોની અપેક્ષાએ ઘણા થોડા છે, એ કહેવાઇ ગયુ છે કે-અભવ્યોને ત્યજીને બધા જીવ ભવ્ય છે, અહિં બાદર સૂક્ષ્મ નિગોદ જીવોની અર્થાત્ સમુચ્ચય નિગોદ જીવોની પ્રરૂપણામાં તેઓ પણ સંમિલિત થઇ જાય છે. તેથીજ વિશેષાધિક છે. (૮૯) નિગોદ જીવોની અપેક્ષાએ વનસ્પતિકાયના જીવ વિશેષાધિક છે, કેમકે સામાન્ય વનસ્પતિ કાયમાં પ્રત્યેક શરીર વનસ્પતિ કાયના જીવ પણ સંમિલિત છે. (૯૦) વનસ્પતિ જીવોની અપેક્ષાએ એકેન્દ્રિય જીવ વિશેષાધિક છે, કમકે તેમનામાં સૂક્ષ્મ તેમજ બાદર પૃથ્વીકાયિક આદિનો પણ સમાવેશ છે. (૯૧) એકેન્દ્રિયોની અપેક્ષાએ તિર્યંચ જીવ વિશેષાધિક છે. કેમકે

टीका--अथ जघन्यगुणकालकादि परमाणु पुद्गलादीनां पर्यायान् प्ररूपयितुमाह-'जहण्णगुणकालयाणं भंते ! परमाणुपोग्गलाणं पुच्छा!' हे भदन्त ! जगन्यगुणकालकानां परमाणुपुद्गलानां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? भगवान् आह-'गोयमा ! 'हे गौतम ! 'अणंता पज्जवा पण्णत्ता' जघन्यगुणकालकानां परमाणु-

का है। कृष्ण वर्ण को सब से कम मात्रा जिसमें पाई जाती है, वह पुद्गल जघन्यगुण काला' कहलाता है' यहां गुण' शब्द अंश या मात्रा का वाचक है। जघन्यगुण का अर्थ है—सब से कम अंश। दूसरे शब्दों में यों कह सकते हैं कि जिस पुद्गल में केवल एक डिग्री का कालापन हो-जिससे कम कालापन का संभव ही न हो, वह जघन्यगुण काला कहलाता है। इसी प्रकार कालेपन के सब से अधिक अंश जिसमें पाए जाएं वह उत्कृष्टगुण काला समझना चाहिए। एक अंश कालेपन से अधिक और सबसे अधिक-अन्तिम कालेपन से एक अंश कम तक का काला मध्यमगुण काला कहलाता है। इसी प्रकार जघन्यगुण नील पीत आदि वर्णो के विषय में, जघन्यगुण गंध, रस, स्पर्श आदि के विषय में भी समझ लेना चाहिए' गौतम प्रश्न करते हैं-हे भगवन् जघन्यगुण कृष्ण परमाणुपुद्गलों के कितने पर्याय हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! जघन्यगुण कृष्ण परमाणुपुद्गलों के अनन्त पर्याय कहे हैं।

માત્રા જેમા મળી આવે છે, તે પુદ્ગલ જઘન્ય ગુણ કાળા કહેવાય છે. અહીં ગુણ શબ્દ અંશ અગર માત્રાનો વાચક છે. જઘન્ય ગુણનો અર્થ છે-બધાથી ઓછા અંશ બીજા શબ્દોમા એમ કહી શકીએ છીએ કે જે પુદ્ગલમાં કેવળ એક ડીગ્રીનું કાળા પણુ હોય જેનાથી ઓછા કાળાપણાનો સંભવજ ન હોય તે જઘન્ય ગુણ કાળા કહેવાય છે. એજ પ્રકારે કાળા પણાનો બધાથી વધારે અંશ જેમાં મળી આવે તેને ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કાળા સમજવા જોઈએ. એક અંશ કાળા પણથી અધિક અને બધાથી અધિક-અન્તિમ કાળા પણાથી એક અંશ ઓછા સુધીના કાળા મધ્યમ ગુણ કાળા કહેવાય છે, એજ પ્રકારે જઘન્ય ગુણ નીલ પીત આદિવર્ણોના વિષયમાં, જઘન્ય ગુણ, રસ સ્પર્શ આદિના વિષયમાં પણ સમજી લેવું જોઈએ.

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવન્ ! જઘન્ય ગુણ કૃષ્ણ પરમાણુ પુદ્ગલોના કેટલા પર્યાય છે?

શ્રી ભગવાન્ઃ- હે ગૌતમ ! જઘન્ય ગુણ કૃષ્ણ વર્ણ પરમાણુ પુદ્ગલોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે.

पुद्गलानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, गौतमः पृच्छति-'से केणट्ठेणं भंते! एवं वुच्चइ-'जहण्णगुणकालयाणं परमाणुपोग्गलाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता?' हे भदन्त! तत्-अथ, केनार्थेन-कथं तावद्, एवम्-उक्तरीत्या, उच्यते यत्-जघन्य गुणकालकानां परमाणुपुद्गलानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः? इति, भगवान् आह-'गोयमा!' हे गौतम! 'जहण्णगुणकालए परमाणुपोग्गले' जघन्यगुण-कालकः परमाणुपुद्गलः, 'जहण्णगुणकालगस्स परमाणुपोग्गलस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले' जघन्यगुणकालस्य परमाणुपुद्गलस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, तथा च प्रत्येकं द्रव्यमनन्तपर्यायमितिन्यायेन जघन्यगुणकालकपरमाणु पुद्गलस्यापि द्रव्यत्वेन अनन्तपर्यायसंभवात्, 'पएसट्ठयाए तुल्ले' प्रदेशार्थतया तुल्यो भवति, 'ओगाहणट्ठयाए तुल्ले' अवगाहनार्थतया-अवगाहनापेक्षया तुल्यो भवति, 'ठिईए चउट्ठाणवडिए' स्थित्या चतुःस्थानपतितो भवति, 'कालवण्णपज्जवेहि तुल्ले' कृष्णवर्णपर्यवैः तुल्यो. भवति, 'अवसेसा वण्णा नत्थि' अवशेषाः वर्णाः लोहिता दयो न सन्ति-तत्र न भवन्ति, तस्य जघन्यगुणकालकत्वात् 'गंधरस दुफास-पज्जवेहि य छट्ठाणवडिए' गन्धरस द्विस्पर्शपर्यवैश्च षट्स्थानपतितो भवति, 'एवं उक्कोसगुणकालए वि' एवम्-जघन्यगुणकालक परमाणुपुद्गलवदेव उत्कृष्टगुण-

---

हे गौतम-हे भगवन्! ऐसा कहने का क्या कारण है?

भगवान्-हे गौतम! जघन्यगुण काला एक परमाणुपुद्गल दूसरे जघन्यगुण काले परमाणुपुद्गल से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य होता है, प्रदेश की अपेक्षा से तुल्य होता है, अवगाहना से भी तुल्य होता है, स्थिति की अपेक्षा चतुःस्थानपतित होता है, कृष्ण वर्ण के पर्यायों की अपेक्षा तुल्य होता है, शेष वर्ण उसमें होते नहीं हैं, क्योंकि उसमें कृष्ण वर्ण है और परमाणु में एक ही वर्ण हो सकता है, गंध, रस और दो स्पर्शों की अपेक्षा से षट्स्थानपतित होता है। इसी प्रकार उत्कृष्ट-गुण काला पुद्गलपरमाणु भी समझ लेना चाहिए' मध्यमगुण काले परमाणु की वक्तव्यता भी इसी प्रकार की जाननी चाहिए। मध्य-

---

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ એમ કહેવાનુ શું કારણ છે?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ જઘન્ય ગુણકાળા એક પરમાણુ પુદ્ગલ બીજા જઘન્ય ગુણકાળા પરમાણુ પુદ્ગલથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય થાય છે. પ્રદેશની અપેક્ષાએ તુલ્ય થાય છે, અવગાહનાથી પણ તુલ્ય થાય છે સ્થિતિની અપે. ક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે કૃષ્ણ વર્ણના પર્યાયોની અપેક્ષાએ તુલ્ય થાય છે. શેષ વર્ણ તેમા હોતા નથી, કેમકે તેમાં કૃષ્ણ વર્ણ છે અને પરમાણુમાં એક જ વર્ણ હોઇ શકે છે. ગધ, રસ અને બે સ્પર્શોની અપેક્ષાએ તે ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે. એવી જ રીતે ઉત્કૃષ્ટ ગુણકાળા પુદ્ગલ પરમાણુ પણ સમજી લેવા જોઇએ. મધ્યમ ગુણ કાળા પરમાણુની વક્તવ્યતા પણ આજ પ્રકારની

कालकोऽपि परमाणुपुद्गलोऽवसेयः 'एवमजहन्नमणुक्कोसगुणकालए वि' एवं–जघन्यगुणकालक परमाणुपुद्गलवदेव अजघन्यानुत्कृष्टगुणकालकोऽपि परमाणु पुद्गलोऽवगन्तव्यः, 'णवरं सट्टाणे छट्टाणवडिए' नवरम्–पूर्वापेक्षया विशेषस्तु स्वस्थाने स्वस्थानापेक्षया षट्स्थानपतितो भवति, 'जहण्णगुणकालयाणं भंते ! दुपएसियाणं पुच्छा' हे भदन्त ! जघन्यगुणकालकानां द्विप्रदेशिकानां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति पृच्छा, भगवान् आह–गोयमा ! हे गौतम ! 'अणंता पज्जवा पण्णत्ता ! जघन्यगुणकालकाना द्विप्रदेशिकानां पुद्गलानाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः गौतमः पृच्छति–'से केणट्ठेणं भंते ! 'एवं वुच्चइ–जहण्णगुणकालयाणं दुपएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता' हे भदन्त ! तत्–अथ, केनार्थेन–कथं तावद्, एवम्–उक्तरीत्या उच्यते यद् जघन्यगुणकालकानां द्विप्रदेशिकानां पुद्गलानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ता ? इति, भगवान् आह–'गोयमा ! हे गौतम ! 'जहण्णगुणकालए दुपएसिए' जघन्यगुणकालको द्विप्रदेशिकः पुद्गलस्कन्धः, 'जहण्णगुणकालगस्स दुपएसियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले' जघन्यगुणकालकस्य द्विप्रदेशिकस्य पुद्गलस्कन्धस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, तथा च

मगुण काले परमाणु पुद्गल में विशेषता यह है कि वह स्वस्थान में भी षट्स्थानपतित होता है,क्योंकि मध्यमगुण काले वर्ण के तरतम के आधार पर अनन्त भेद का संभव हैं ।

गौतम ! हे भगवन् ! जघन्यगुण कृष्ण द्विप्रदेशी पुद्गलस्कंधों के कितने पर्याय हैं ?

भगवान् हे गौतम ! अनन्त पर्याय हैं ।

गौतम– हे भगवन् ! ऐसा कहने का क्या कारण है ?

भगवान् हे –गौतम ! एक जघन्यगुण कृष्ण द्विप्रदेशी स्कंध दूसरे जघन्यगुण कृष्ण द्विप्रदेशी स्कंध से द्रव्य की अपेक्षा से तुल्य है,

---

જાણવી જોઈએ. મધ્યમ ગુણ કાળા પરમાણુ પુદ્ગલમા વિશેષતા એ છે કે તે સ્વસ્થાનમા પણ પટસ્થાન પતિત થાય છે, કેમકે મધ્યમ ગુણકાળા વર્ણના તરતમતાના આધાર પર અનન્ત ભેદ સંભવે છે.

શ્રીગૌતમસ્વામી–હે ભગવન્ જઘન્ય ગુણ કૃષ્ણ દ્વિપ્રદેશી પુદ્ગલ સ્કન્ધના કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્–હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી–હે ભગવન્ તેમ કહેવાનું શું કારણ છે ?

શ્રી ભગવાન્–હે ગૌતમ ! એક જઘન્ય ગુણ કૃષ્ણ દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધ બીજા જઘન્ય ગુણ કૃષ્ણ દ્વિ પ્રદેશી સ્કન્ધથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે, પ્રદેશોની

प्रत्येकं द्रव्यमनन्तपर्यायमिति नियमेन जघन्यगुणकालक द्विप्रदेशिकपुद्गलस्कन्धस्यापि द्रव्यत्वेन अनन्तपर्यायसंभवात् 'पएसट्ठयाए तुल्ले' प्रदेशार्थतया तुल्यः 'ओगाहणट्ठयाए सिय हीणे सिय तुल्ले सिय अब्भहिए' अवगाहनार्थतया—अवगाहनापेक्षया स्यात् कदाचित् कश्चिद् हीनो भवति, स्यात् —कदाचित् कश्चित्तुल्यो भवति स्यात्—कदाचित् कश्चिदभ्यधिको भवति, तत्र 'जइ हीणे पएसहीणे' यदा हीनो विवक्षित स्तदा प्रदेशहीनो भवति, 'अह अब्भहिए पएस अब्भहिए' अथ अभ्यधिको यदा विवक्षित स्तदा प्रदेशाभ्यधिको वा भवति, द्वि प्रदेशिकपुद्गलस्कन्धस्य अवगाहनापेक्षया एकस्य हीनत्व विवक्षणे प्रदेशहीनत्वं भवति, अन्यस्य अधिकत्वविवक्षणेऽपि प्रदेशाभ्यधिकत्वं भवति, द्विप्रदेशिकत्वात्, 'ठिईए चउट्ठाणवडिए' स्थित्या चतुःस्थानपतितो भवति 'कालवण्णपज्जवेहिं तुल्ले' कृष्णवर्णपर्यवै स्तुल्यो भवति 'अवसेसवण्णाइ उवरिल्ल चउफासेहिय छट्ठाणवडिए'

प्रदेशों की अपेक्षा से भी तुल्य है, क्योंकि दोनों के ही दो–दो प्रदेश होते हैं। अवगाहना की अपेक्षा से कोई किसी से हीन भी हो सकता है कोई किसी से अधिक भी हो सकता है, कोई किसी से तुल्य भी हो सकता है। अगर हीन हो तो एक एक प्रदेश कम अवगाहना वाला हो सकता है और यदि अधिक हो तो एक प्रदेश अधिक अवगाहना वाला हो सकता है। तात्पर्य यह है कि द्विप्रदेशी स्कंध की अवगाहना में एक प्रदेशी से अधिक न्यूनाधिक अवगाहना का संभव नहीं है। मगर स्थिति की अपेक्षा उनमें चतुःस्थानपतित हीनाधिकता हो सकती है। कृष्ण वर्ण के पर्यायों से वह तुल्य होता है, क्योंकि दोनों जघन्यगुण कृष्ण है। शेष वर्णों आदि तथा ऊपर के चार-

---

અપેક્ષાએ પણ તુલ્ય છે. કેમકે બન્નેના બે–બે પ્રદેશ થાય છે. અવગાહનાની અપેક્ષાએ કોઈ કોઈનાથી હીન પણ થઈ શકે છે અને કોઈ કોઈનાથી અધિક પણ થઈ શકે છે, કોઈ કોઈનાથી તુલ્ય પણ થઈ શકે છે. અગર હીન હોય તો એક એક પ્રદેશ કમ અવગાહનાવાળા થઈ શકે છે, અને જો અધિક હોય તો એક પ્રદેશ અધિક અવગાહનાવાળા થઈ શકે છે, તાત્પર્ય એ છે કે દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધની અવગાહનામાં એક પ્રદેશથી અધિક ન્યૂનાધિક અવગાહનાનો સંભવ હોતો નથી, પણ સ્થિતિની અપેક્ષાએ તેમા ચતુ.સ્થાન પતિત હીનાધિકતા થઈ શકે છે. કૃષ્ણ વર્ણના પર્યાયોથી તે તુલ્ય થાય છે કેમકે બન્ને જઘન્ય ગુણ કૃષ્ણ છે. શેષ વર્ણો આદિ તથા ઉપરના ચાર અર્થાત્ શીત, ઉષ્ણ, સ્નિગ્ધ અને રૂક્ષ સ્પર્શોના પર્યાયોની અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે.

अवशेषवर्णादि उपरितन चतुःस्पर्शैश्च शीतोष्णस्निग्धरूक्षस्पर्शपर्यवैः षट्स्थानपतितो भवति, 'एवं उक्कोसगुणकालएवि' एवम्-जघन्यगुणकालकवदेव उत्कृष्टगुणकालकोऽपि द्विप्रदेशिकपुद्गलस्कन्धः प्रतिपत्तव्यः, 'अजहण्णमणुक्कोसगुणकालए वि एवं चेव' अजघन्यानुत्कृष्टगुणकालकोऽपि द्विप्रदेशिक पुद्गलस्कन्धः, एवं चैव-जघन्यगुणकालकवदेव अवगन्तव्यः, किन्तु-'णवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए' नवरम्-पूर्वापेक्षया विशेषस्तु स्वस्थाने षट्स्थानपतितो भवति 'एवं जाव दसपएसिए' एवम्-जघन्यगुणकालकद्विप्रदेशिकपुद्गलस्कन्धवदेव यावत्-त्रिचतुःपञ्चषट्सप्ताष्टनवदशप्रदेशिको जघन्यगुणकालकः पुद्गलस्कन्धः प्रतिपत्तव्यः, 'णवरं पएसपरिवुड्ढी 'नवरम्-पूर्वापेक्षया विशेषस्तु उत्तरोत्तरक्रमेण प्रदेशपरिवृद्धिः कर्त्त-

---

अर्थात् शीत, उष्ण, स्निग्ध और रूक्ष स्पर्शों के पर्यायों की अपेक्षा से षट्स्थानपतित होता है। इसी प्रकार उत्कृष्टगुण कृष्ण द्विप्रदेशी स्कंध के विषय में भी समझ लेना चाहिए। मध्यमगुण कृष्ण द्विप्रदेशी स्कंध की प्ररूपणा भी इसी प्रकार करनी चाहिए, मगर उसमें विशेषता यह है कि वह स्वस्थान में षट्स्थानपतित होता है, अर्थात् एक मध्यमगुण कृष्ण द्विप्रदेशी स्कंध दूसरे मध्यमगुण कृष्ण द्विप्रदेशी स्कंध से अनन्तभाग असंख्यातभाग, संख्यातभाग, संख्यातगुण, असंख्यातगुण और अनन्तगुण हीनाधिक होसकता है।

जघन्यगुण कृष्ण द्विप्रदेशी स्कंध की जैसी प्ररूपणा की गई है, वैसी ही दसप्रदेशी स्कंध तक की प्ररूपणा समझ लेनी चाहिए, अर्थात् त्रिप्रदेशी, चौप्रदेशी, पंचप्रदेशी षट्प्रदेशी, सप्तप्रदेशी, अष्टप्रदेशी नवप्रदेशी और दसप्रदेशी स्कंध की वक्तव्यता द्विप्रदेशी स्कंध

એજ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કૃષ્ણ દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધના વિષયમા પણ સમજી લેવુ જોઇએ. મધ્યમ ગુણ કૃષ્ણ દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધની પ્રરૂપણા પણ એજ પ્રકારે કરવી જોઇએ. પણ તેમા વિશેષતા એ છે કે તે સ્વસ્થાનમા ષટસ્થાન પતિત થાય છે, અર્થાત્ એક મધ્યમ ગુણ કૃષ્ણ દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધ બીજા મધ્યમ ગુણ કૃષ્ણ દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધથી અનન્ત ભાગ અસંખ્યાત ભાગ, સંખ્યાત ભાગ, સંખ્યાતગુણ અસંખ્યાત ગુણ, અને અનન્ત ગુણ હીનાધિક થઈ શકે છે.

જઘન્ય ગુણ કૃષ્ણ દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધની જેવી પ્રરૂપણા કરાએલ છે, તેવીજ દશ પ્રદેશી સ્કન્ધ સુધીની પ્રરૂપણા સમજી લેવી જોઇએ અર્થાત્ દ્વિપ્રદેશી, ત્રિપ્રદેશી, ચાર પ્રદેશી, પાંચ પ્રદેશી, છપ્રદેશી, સાત પ્રદેશી, આઠ પ્રદેશી, નવ પ્રદેશી અને દશ પ્રદેશી સ્કન્ધની વક્તવ્યતા દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધના સમાન છે. તેમાં વિશેષતા એ છે કે તેઓમાં ઉત્તરોત્તર પ્રદેશોની વૃદ્ધિ કરી લેવી જોઇએ.

न्याः 'ओगाहणाए तहेव' अवगाहनया-अवगाहनापेक्षया जघन्यगुणकालकः त्र्यादिदशपर्यन्त पुद्गलस्कन्धस्तथैव-द्विप्रदेशिकपुद्गलस्कन्धवदेवावगन्तव्यः तथा च द्रव्यार्थतया अनन्तपर्यायः इत्यादि पूर्वोक्तरीत्या ज्ञातव्यः । गौतमः पृच्छति -'जहण्णगुणकालयाणं भंते ! संखेज्जपएसियाणं पुच्छा' हे भदन्त ! जघन्यगुण-कालकानां संख्येयप्रदेशिकानां पुद्गलस्कन्धानां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति पृच्छा, भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'अणंता पज्जवा पण्णत्ता ! जघन्य-गुणकालकानां संख्येयप्रदेशिकपुद्गलस्कन्धानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, गौतमः पृच्छति-'से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-'जहण्णगुणकालयाणं संखेज्ज-पएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता' हे गौतम ! तत्-अथ, केनार्थेन-कथं तावद्, एवं-उक्तरीत्या, उच्यते-यद्-जघन्यगुणकालकानां संख्येयप्रदेशिकानां पुद्गल स्कन्धनामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति, भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'जहण्णगुणकालए संखेज्जपएसिए' जघन्यगुणकालकः संख्येयप्रदेशिकः पुद्गल स्कन्धः, 'जहण्णगुणकालगस्स संखेज्जपएसियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले' जघन्यगुण-कालकस्य संख्येयप्रदेशिकस्य पुद्गलस्कन्धस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति,

के समान है । उसमें विशेषता इतनी ही है कि उनमें उत्तरोत्तर प्रदेशों की वृद्धि करनी चाहिए ।

गौतम-हे भगवन् ! जघन्यगुण कृष्ण संख्यातप्रदेशी पुद्गल स्कंधों के कितने पर्याय हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! जघन्यगुण कृष्ण संख्यातप्रदेशी पुद्गलस्कंधों के अनन्त पर्याय कहे हैं ।

गौतम-हे भगवन् ! ऐसा कहने का क्या कारण है ?

भगवान्-हे गौतम ! जघन्यगुणकृष्ण संख्यातप्रदेशी पुद्गलस्कंध दूसरे जघन्यगुण कृष्ण संख्यातप्रदेशी पुद्गलस्कंध से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य होता है, प्रदेशों की अपेक्षा से वह द्विस्थानपतित होता

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! જઘન્યગુણ કૃષ્ણ સંખ્યાત પ્રદેશી પુદ્ગલ સ્કન્ધોના કેટલા પર્યાય કહ્યા છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય ગુણ કૃષ્ણ સંખ્યાત પ્રદેશી પુદ્ગલ સ્કન્ધોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવન્ ! એવું કહેવાનું શું કારણ છે ?

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ ! જઘન્ય ગુણ કૃષ્ણ સંખ્યાત પ્રદેશી પુદ્ગલ સ્કંધ બીજા જઘન્યગુણ કૃષ્ણ સંખ્યાત પ્રદેશી પુદ્ગલ સ્કન્ધથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય થાય છે. પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તે દ્વિસ્થાન પતિત થાય છે

प्रत्येकं च द्रव्यमनन्तपर्यायमिति न्यायेन जघन्यगुणकालकस्य संख्येयप्रदेशिक-पुद्गलस्कन्धस्यापि द्रव्यत्वेन अनन्तपर्यायसंभवात्, 'पएसट्टयाए दुट्टाणवडिए' प्रदेशार्थतया-प्रदेशापेक्षया द्विस्थानपतितो भवति, तथाच-संख्येयभागहीनः संख्येयगुणहीनो वा इत्येवम् द्विस्थानपतितत्वमवसेयम्, एवं संख्येय भागाभ्य-धिकः संख्येयगुणाभ्यधिको वा भवति, इत्येवञ्चापि द्विस्थानपतितत्वमवसेयम्, 'ओगाहणट्टयाए दुट्टाणवडिए' अवगाहनार्थतया-अवगाहना पेक्षयापि द्विस्थान-पतितो भवति, तदभिलापस्तु उपर्युक्तरूपो बोध्यः, 'ठिईए चउट्टाणवडिए' स्थित्या चतुःस्थानपतितो भवति, संख्यातासंख्यातभागगुणहीन वृद्धिभ्यां चतुःस्थानपति त्वमवसेयम्, 'कालवण्णपज्जवेहिं तुल्ले' कृष्णवर्णपर्यवैस्तुल्यो भवति, 'अवसेसेहिं वण्णाइ उवरिल्ल चउफासेहिय छट्टाणवडिए' अवशेषैः वर्णादिभिः उपरितन चतुः स्पर्शैश्च-शीतोष्णस्निग्धरूक्षस्पर्शपर्यवैः षट्स्थानपतितो भवति, 'एवं उक्कोस-गुणकालए वि' एवम्-जघन्यगुणकालकवदेव उत्कृष्टगुणकालकोऽपि संख्येय-

---

है अर्थात् संख्यातभागहीन अथवा संख्यातगुणहीन होता है और यदि अधिक हो तो संख्यातभाग अधिक अथवा संख्यातगुण अधिक होता है। अवगाहना की दृष्टि से वह द्विस्थानपतित होता है। उन का उच्चारण पूर्ववत् ही कर लेना चाहिए। स्थिति की अपेक्षा चतुः-स्थानपतित होता है, अर्थात् असंख्यातभाग हीन, संख्यातभाग हीन, संख्यातगुण हीन अथवा असंख्यातगुण हीन होता है। यदि अधिक हो तो इसी प्रकार अधिक होता है। कृष्ण वर्ण के पर्यायों से तुल्य होता है। शेष वर्ण आदि से तथा शीत, उष्ण, स्निग्ध और रूक्ष-इन चार स्पर्शों की अपेक्षा से षट्स्थानपतित होता है।

उत्कृष्टगुण कृष्ण संख्यातप्रदेशी स्कंध की प्ररूपणा भी इसी

અર્થાત્ સંખ્યાત ભાગ હીન અથવા સંખ્યાત ગુણહીન થાય છે અને જો અધિક હોય તો સંખ્યાત ભાગ અધિક અથવા સંખ્યાત ગુણ અધિક થાય છે. અવગાહનાની દૃષ્ટિથી તે દ્વિસ્થાન પતિત થાય છે. તેમના ઉચ્ચારણ પૂર્વવત્ કરી લેવાં જોઈએ. સ્થિતિની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે. અર્થાત્ સંખ્યાત ભાગહીન; અસંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ગુણહીન અથવા અસંખ્યાત ગુણહીન થાય છે. જો અધિક હોય તો એ જ પ્રકારે અધિક થાય છે. કૃષ્ણ વર્ણના પર્યાયોથી તુલ્ય થાય છે. શેષ વર્ણ આદિથી તથા શીત, ઉષ્ણ, સ્નિગ્ધ અને રૂક્ષ એ ચાર સ્પર્શોની અપેક્ષાએ પટસ્થાન પતિત થાય છે,

ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કૃષ્ણ સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધની પ્રરૂપણા પણ એ પ્રકારે

प्रदेशिकः पुद्गलस्कन्धो वक्तव्यः, 'एवं अजहण्णमणुक्कोसगुणकालए वि' एवं-जघन्यगुणकालकवदेव अजघन्यानुत्कृष्टगुणकालकोऽपि संख्येयप्रदेशिकः पुद्गलस्कन्धोऽवगन्तव्यः, 'नवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए' नवरम्-पूर्वापेक्षया विशेषस्तु स्वस्थाने-स्वस्थानापेक्षया षट्स्थानपतितो भवति गौतमः पृच्छति-'जहण्णगुणकालयाणं भंते ! असंखेज्जपएसियाणं पुच्छा' हे भदन्त ! जघन्यगुणकालकानाम संख्येयप्रदेशिकानां पुद्गलस्कन्धानां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति पृच्छा, भगवान् आह-'गोयमा ! हे गौतम ! 'अणंता पज्जवा पण्णत्ता' जघन्यगुणकालकानाम् असंख्येयप्रदेशिकपुद्गलस्कन्धानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः गौतमः पृच्छति-'से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-जहण्णगुणकालयाणं असंखेज्जपएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?' हे भदन्त ! तत्-अथ केनार्थेन-कथं तावद्, एवम्-उक्तरीत्या, उच्यते यद्-जघन्यगुणकालकानां असंख्येयप्रदेशिकानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति भगवान् आह-गोयमा ! हे गौतम ! 'जहण्णगुणकालए असंखेज्जपएसिए' जघन्यगुणकालकोऽसंख्येयप्रदेशिकः पुद्गल स्कन्धः, 'जहण्णगुणकालगस्स असंखेज्जपएसियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले' जघन्यगुणकालकस्य

प्रकार समझना चाहिए। मध्यमगुण कृष्ण संख्यातप्रदेशी स्कंध के संबंध में भी ऐसा ही जानना चाहिए मगर इसमें विशेषता इतनी है कि यह मध्यमगुण कृष्ण संख्यातप्रदेशी स्कंध स्वस्थान में अर्थात् कृष्ण वर्ण के पर्यायों में भी षट्स्थानपतित होता है।

गौतम-हे भगवन् ! जघन्यगुण कृष्ण असंख्यातप्रदेशी पुद्गल स्कंध के कितने पर्याय कहे हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं।

गौतम-हे भगवन् ! ऐसा कहने का क्या कारण है ?

भगवन्-हे गौतम ! एक जघन्यगुण काला असंख्यातप्रदेशी पुद्-

સમજવી જોઈએ. મધ્યમ ગુણ કૃષ્ણ સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધના સમ્બન્ધમાં પણ એમજ સમજવું જોઈએ. પણ તેમાં વિશેષતા એટલી છે કે એ મધ્યમ ગુણ કૃષ્ણ સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધ સ્વસ્થાનમા અર્થાત્ કૃષ્ણ વર્ણના પર્યાયોમાં પણ ષટસ્થાન પતિત થાય છે,

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! જઘન્ય ગુણ કૃષ્ણ અસંખ્યાત પ્રદેશી પુદ્ગલ સ્કન્ધના કેટલા પર્યાય કહ્યા છે ?

શ્રી ભગવાન્ હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી હે ભગવાન્ ! એમ કહેવાનું શું કારણ છે ?

શ્રી ભગવાન્ ! હે ગૌતમ ! એક જઘન્ય ગુણ કાળા અસંખ્યાત પ્રદેશી

असंख्येयप्रदेशिकस्य पुद्‌गलस्कन्धस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, 'पएसट्टयाए चउट्ठाणवडिए' प्रदेशार्थतया-प्रदेशापेक्षया चतुःस्थानपतितो भवति, असंख्येय-प्रदेशिकस्य पुद्‌गलस्कन्धस्य संख्यातासंख्यातप्रदेशभागगुणहानिवृद्धिभ्यां चतुः स्थानपतितत्वमवसेयम्, 'ठिइए चउट्ठाणवडिए' स्थित्या चतुःस्थानपतितो भवति, 'कालवण्णपज्जवेहिं तुल्ले' कृष्णवर्णपर्यवैः तुल्यो भवति, 'अवसेसेहिं, वण्णादि उवरिल्ल चउफासेहिय छट्ठाणवडिए' अवशेषैर्वर्णादिभिः, उपरितन चतुः स्पर्शैश्च षट्स्थानपतितो भवति, 'ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए' अवगाह-नार्थतया-अवगाहनापेक्षया, चतुःस्थानपतितो भवति, 'एवं उक्कोसगुणकालएवि' एवम्-जघन्यगुणकालकवदेव, उत्कृष्टगुणकालकोऽपि असंख्येयप्रदेशिकः पुद्-गलस्कन्धः अवगन्तव्यः, 'अजहण्णमणुक्कोसगुणकालएवि एवं चेव, अजघन्या-नुत्कृष्टगुणकालकोऽपि असंख्येयप्रदेशिकः पुद्‌गलस्कन्ध एवञ्चैव-जघन्यगुण-

---

गलस्कंध दूसरे जघन्यगुण काले असंख्यात प्रदेशी पुद्‌गलस्कंध से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य होता है, प्रदेशों की अपेक्षा चतुःस्थानपतित होता है, अर्थात् असंख्यातप्रदेशी एक स्कंध में दूसरे असंख्यातप्रदेशी स्कंध की अपेक्षा असंख्यातभाग, संख्यातभाग, संख्यातगुण, असं-ख्यातगुण प्रदेशों की न्यूनाधिकता हो सकती है। स्थिति की अपेक्षा से वह चतुःस्थानपतित होता है कृष्ण वर्ण के पर्यायों से तुल्य होता है। शेष वर्णों तथा ऊपर के स्पर्शों की अपेक्षा से षट्स्थानपतित होता है। अवगाहना की दृष्टि से चतुःस्थानपतित होता है।

उत्कृष्टगुण कृष्ण वर्ण वाले असंख्यातप्रदेशी पुद्‌गलस्कंध के विषय में भी इसी प्रकार कहना चाहिए। मध्यमगुण कृष्ण वर्ण वाले असंख्यातप्रदेशीस्कंध की प्ररूपणा भी ऐसी ही कहना चाहिए, मगर

પુદ્‌ગલ બીજા જઘન્ય ગુણકાળા અસંખ્યાત પ્રદેશી પુદ્‌ગલ સ્કન્ધથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય થાય છે, પ્રદેશોની અપેક્ષાએ ચતુ સ્થાન પતિત થાય છે, અર્થાત્ અસંખ્યાત પ્રદેશી એક સ્કન્ધમાં બીજા સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધની અપેક્ષાએ અસંખ્યાત ભાગ, સખ્યાત ભાગ, સખ્યાત ગુણ અસંખ્યાત ગુણ પ્રદેશોની ન્યૂનાધિકતા થઇ શકે છે. સ્થિતિની અપેક્ષાએ તે ચતુ.સ્થાન પતિત થાય છે. કૃષ્ણ વર્ણના પર્યાયોથી તુલ્ય થાય છે. શેષ વર્ણો તથા ઉપરના ચાર સ્પર્શોની અપેક્ષાએ ષટસ્થાન પતિત થાય છે. અવગાહનાની દૃષ્ટિએ ચતુ સ્થાન પતિત થાય છે.

ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કૃષ્ણ વર્ણવાળા અસંખ્યાત પ્રદેશી પુદ્‌ગલ સ્કન્ધના વિષયમાં પણ એ પ્રકારે કહેવુ જોઇએ. મધ્યમ ગુણ કૃષ્ણ વર્ણવાળા અસખ્યાત પ્રદેશી

कालकवदेव बोध्यः, किन्तु 'णवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए' नवरम् पूर्वापेक्षया विशेषस्तु स्वस्थानापेक्षया षट्स्थानपतितो भवति, गौतमः पृच्छति-'जहण्णगुणकालयाणं भंते! अणंतपएसियाणं पुच्छा ?' हे भदन्त ! जघन्यगुणकालकानाम् अनन्तप्रदेशिकानां पुद्गलस्कन्धानां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति पृच्छा, भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'अणंता पज्जवा पण्णत्ता' जघन्यगुणकालकनामनन्तप्रदेशिकानां पुद्गलस्कन्धानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम : पृच्छति -'से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-जहण्णगुणकालयाणं अणंतपएसियाणं 'अणंता पज्जवा पण्णत्ता' हे भदन्त ! तत्-अथ, केनार्थेन-कथं तावद्, एवम्-उक्तरीत्या, उच्यते यद्-जघन्यगुणकालकानामनन्तप्रदेशिकानां पुद्गलस्कन्धानाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति, भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'जहण्णगुणकालए अणंत पएसिए' जघन्यगुणकालकोऽनन्तप्रदेशिकः पुद्गलस्कन्धः 'जहण्णगुणकालयस्स अणंत पएसियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले' जघन्यगुणकालकस्य अनन्तप्रदेशिकस्य पुद्गलस्कन्धस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, प्रत्येकं च द्रव्यमनन्तपर्यायमिति न्यायेन अनन्तप्रदेशिकस्यापि द्रव्यत्वेन अनन्तपर्यायसंभवात्, 'पएसट्ठयाए छट्ठाणवडिए' प्रदेशिकार्थतया षट्स्थानपतितो भवति, 'ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए'

इसमें विशेषता यह है कि यह स्वस्थान में षट्स्थानपतित होता है।

गौतम-हे भगवन् ! जघन्यगुण काले अनन्तप्रदेशी पुद्गलस्कंधों के कितने पर्याय हैं ?

भगवन्-अनन्त पर्याय हैं।

गौतम-हे भगवन् ! ऐसा कहने का क्या कारण है ?

भगवन्-हे गौतम ! एक जघन्यगुण काला अनन्तप्रदेशी पुद्गल-स्कंध दूसरे जघन्यगुण काले अनन्तप्रदेशी स्कंध से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य होता है प्रदेशों की दृष्टि से षट्स्थानपतित होता है, अव-

---

સ્કન્ધની પ્રરૂપણા પણ એવી જ કહેવી જોઇએ, પણ તેમા વિશેષતા એ છે કે એ સ્વસ્થાનમાં પણ ષટસ્થાન પતિત થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! જઘન્ય ગુણ કાળા અનન્ત પ્રદેશી પુદ્ગલ સ્કન્ધોના કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-અનન્ત પર્યાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ એમ કહેવાનું શું કારણ છે.

શ્રી ભગવાન્ ! હે ગૌતમ ! એક જઘન્ય ગુણ કાળા અનન્ત પ્રદેશી પુદ્ગલ સ્કન્ધ બીજા જઘન્ય ગુણ કાળા અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય થાય છે, પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ પટસ્થાન પતિત થાય છે. અવગાહનાની દૃષ્ટિએ

अवगाहनार्थतया–अवगाहनापेक्षया चतुःस्थानपतितो भवति, 'ठिईए चउट्ठाण-डिए' स्थित्या चतुःस्थानपतितो भवति, 'कालवण्णपज्जवेहिं तुल्ले' कृष्णवर्ण-पर्यवैस्तुल्यो भवति, 'अवसेसेहिं वण्णाइ अट्टफासेहिय छट्ठाणवडिए' अवशेषैः वर्णादिभिः अष्टस्पर्शैश्च षट्स्थानपतितो भवति 'एवं उक्कोसगुणकालए वि' एवम्–जघन्यगुणकालकवदेव, उत्कृष्टगुणकालकोऽपि अनन्तप्रदेशिकः पुद्गलस्कन्धः प्रतिपत्तव्यः 'अजहण्णमणुक्कोसगुणकालए वि एवं चेव' अजघन्यानुत्कृष्ट गुण-कालकोऽपि अनन्तप्रदेशिपुद्गलस्कन्धः, एवञ्चैव जघन्यगुणकालकवदेवावगन्त-व्यः, किन्तु 'णवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए' नवरम्–पूर्वापेक्षया विशेषस्तु स्वस्थाने–स्वस्थानापेक्षया षट्स्थानपतितो भवति 'एवं नीललोहिय हालिद्द सुक्किल्ल-सुब्भिगंध दुब्भिगंध तित्त कडुकसाय अंबिलमहुररस पज्जवेहिय वत्तव्वया भाणि-यव्वा' एवम्–कृष्णवर्णपर्यायवदेव, नीललोहित हारिद्र शुक्लसुरभिगंध दुरभि-

---

गहना की दृष्टि से चतुःस्थानपतित होता है, स्थिति की अपेक्षा चतुः-स्थानपतित होता है, काले वर्ण के पर्यायों से तुल्य होता है, शेष वर्णादि से तथा आठ स्पर्शों से षट्स्थानपतित होता है।

इसी प्रकार उत्कृष्टगुण काला अनन्तप्रदेशी पुद्गलस्कंध भी समझ लेना चाहिए। मध्यमगुण कृष्ण पुद्गलस्कंध का प्ररूपणा भी इसी प्रकार की करनी चाहिए। मगर मध्यमगुण काले अनन्तप्रदेशी स्कंध में जघन्य एवं उत्कृष्टगुण काले अनन्तप्रदेशी स्कंध की अपेक्षा विशेषता यह है कि वह स्वस्थान में भी षट्स्थानपतित होता है।

नील, रक्त, पीत और शुक्ल वर्ण, सुरभिगंध, दुरभिगंध, तिक्त, कटुक, कषाय, अम्ल और मधुर रस के पर्यायों की भी कृष्ण

ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે, સ્થિતિની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે. કાળા વર્ણના પર્યાયોથી તુલ્ય થાય છે, શેષ વર્ણાદિથી તથા આઠ સ્પર્શોથી ષટસ્થાન પતિત થાય છે.

એજ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કાળો અનન્ત પ્રદેશી પુદ્ગલ સ્કન્ધ પણ સમજી લેવા જોઈએ. મધ્યમ ગુણ કૃષ્ણ પુદ્ગલ સ્કન્ધની પ્રરૂપણા પણ એજ પ્રકારે કરવી જોઈએ. પણ મધ્યમ ગુણ કાળા અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધમાં જઘન્ય તેમજ ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કાળા અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધની અપેક્ષાએ વિશેષતા એ છે કે તે સ્વસ્થાનમા પણ ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે.

નીલ, રક્ત, પીત અને શુકલવર્ણ, સુરભિગંધ, દુરભિગંધ, તિક્ત, કટુક, કષાય, અમ્લ અને મધુર રસના પર્યાયોથી પણ કૃષ્ણ વર્ણની પ્રરૂપણાની સમાન

गंध तिक्त कटुककषायाम्लमधुरपर्यवैश्च वक्तव्यता भणितव्या, किन्तु-'णवरं परमाणुपोग्गलस्स सुब्भिगंधस्स दुब्भिगंधो न भण्णइ' नवरम्-पूर्वापेक्षया विशेषस्तु परमणुपुद्गलस्य सुरभिगन्धस्य दुरभिगंधो न भण्यते, उभयोः परस्परविरोधेन एकत्र स्थातुमशक्यत्वात्, एवं 'दुब्भिगंधस्स सुब्भिगंधो न भण्णइ' दुरभिगन्धस्य परमाणुपुद्गलस्स सुरभिगन्धो वा न भण्यते, प्रागुक्तयुक्तेः, एवमेव 'तित्तस्स अवसेसं न भण्णइ' तिक्तस्य रसस्य अवशेषैरसः कटुकादि न भण्यते, तेषामपि परस्परविरोधेन एकत्र स्थातुमशक्यत्वात्, 'एवं कडुयादीणवि' एवम्-तिक्तरसवदेव कटुकादीनामपि रसानां वक्तव्यता भाणितव्या, 'अवसेसं तं चेव ! अवशेषं, तच्चैव पूर्वोक्तवदेवावसेयम्, गौतमः पृच्छति-'जहण्णगुणकक्खडाणं अणंतपएसियाणं खंधाणं पुच्छा ? 'जघन्यगुणकर्कशनामनन्तप्रदेशिकानां

वर्ण की प्ररूपणा के समान प्ररूपणा समझ लेनी चाहिए । विशेष बात यह हे कि जिस परमाणुपुद्गल में सुरभिगंध होती है, उसमें दुरभिगंध नहीं होती और जिसमें दुरभिगंध हो उसमें सुरभिगंध नही होती, क्योंकि परमाणु एक गंध वाला ही होता है । अतएव जहां गंध का कथन किया जाय वहां दूसरी गंध का अभाव कहना चाहिए । दूसरी बात यह है कि जहां तिक्त रस होता है वहां शेष कटुकरस आदि नहीं होते, क्योंकि उनमें भी परस्पर विरोध है । इसी प्रकार कटुक रस आदि के विषय में भी समझ लेना चाहिए । तात्पर्य यह है कि जहां एक रस हो वहां दूसरे सभी रसों का अभाव समझना चाहिए । शेष पूर्ववत् ही कहना चाहिए ।

गौतम-हे भगवन् ! जघन्यगुण (कर्कश) कठोर अनन्तप्रदेशी पुद्गलस्कंधों के पर्याय कितने हैं ?

પ્રરૂપણા સમજી લેવી જોઈએ. વિશેષ વાત એ છે કે જે પરમાણુ પુદ્ગલમાં સુરભિ ગંધ હોય છે તેમાં દુરભિગંધ નથી હોતો, અને જેમાં દુરભિગંધ હોય તેમાં સુરભિગંધ નથી હોતો કેમકે પરમાણુ એક ગંધવાળા જ હોય છે. તેથીજ જ્યાં એક ગંધનું કથન કરાય ત્યા બીજા ગ ધનો અભાવ કહેવો જોઇએ. બીજી વાત એ છે કે જ્યાં તિક્ત રસ હોય છે, ત્યાં શેષ કટુક રસ આદિ નથી હોતા, કેમકે તેમનામાં પણ પરસ્પર વિરોધ છે. એજ પ્રકારે કટુક આદિના વિષયમાં પણ સમજી લેવું જોઇએ. તાત્પર્ય એ છે કે જ્યાં એક રસ હોય ત્યાં બીજા બધા રસોનો અભાવ સમજવો જોઇએ, બાકી પૂર્વવત્ જ કહેવું જોઈએ.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! જઘન્ય ગુણ કર્કશ (કઠોર) અનન્ત પ્રદેશી પુદ્ગલ સ્કન્ધોના પર્યાય કેટલા ?

स्कन्धनां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति पृच्छा, भगवान् आह-गोयमा ! हे गौतम ! 'अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?' 'जघन्यगुणकर्कशानामनन्तप्रदेशिकानां स्कन्धाना मनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, गौतमः पृच्छति-से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ -जहण्णगुणकक्खडाणं अणंत पएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ? हे भदन्त ! तत्-अथ, केनार्थेन-कथं तावद् एवम्-उक्तरीत्या, उच्यते यद्-जघन्यगुणकर्कशानामनन्तप्रदेशिकानां पुद्गलस्कंधानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति, भगवान् आह-'गोयमा ! हे गौतम ! 'जहण्णगुणकक्खडे अणंतपएसिए' जघन्यगुणकर्कशोऽनन्तप्रदेशिकः पुद्गलस्कन्धः, 'जहण्णगुणकक्खडस्स अणंतपएसियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले' जघन्यगुणकर्कशस्य अनन्तप्रदेशिकस्य पुद्गलस्कन्धस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, तथा च प्रत्येकं च द्रव्यमनन्तपर्यायमितिन्यायेन अनन्त प्रदेशिकस्यापि अनन्तपर्यायसंभवात् 'पएसट्ठयाए छट्ठाणवडिए' प्रदेशार्थतया षट्स्थानपतितो भवति. 'ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए' अवगाहनार्थतया-अवगाहनापेक्षया-चतुःस्थानपतितो भवति, 'ठिईए चउट्ठाणवडिए' स्थित्या चतुः, स्थानपतितो भवति, 'कक्खडफासपज्जवेहिं तुल्ले' कर्कशस्पर्शपर्यवैस्तुल्यो

भगवान्-हे गौतम ! अनन्त पर्याय हैं।

गौतम-हे भगवन् ! ऐसा कहने का क्या कारण है ?

भगवन्-हे गौतम ! एक जघन्यगुण कर्कश अनन्तप्रदेशी स्कंध दूसरे जघन्यगुण कर्कश अनन्तप्रदेशीस्कंध से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य होता है। क्योंकि प्रत्येक द्रव्य के अनन्त पर्याय होते है और अनन्तप्रदेशी स्कंध भी द्रव्य है अतः उसमें भी अनन्त पर्यायका संभव है। वह प्रदेशों की अपेक्षा षट्स्थानपतित होता है, अवगाहना की अपेक्षा चतुःस्थानपतित होता है, स्थिति की अपेक्षा चतुःस्थानपतित और वर्ण, गंध तथा रस की अपेक्षा षट्स्थानपतित होता है। कर्कश

શ્રી ભગવાન્-હે અનન્ત પર્યાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી- હે ભગવન્ ! એવું કહેવાનું શું કારણ છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! એક જઘન્ય ગુણ કર્કશ અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધ બીજા જઘન્ય ગુણ કર્કશ અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય થાય છે, કેમકે પ્રત્યેક દ્રવ્ય અનન્તપર્યાયવાળુ થાય છે. અને અનન્તપ્રદેશી સ્કન્ધ પણ દ્રવ્ય છે, તેથી તેમાં પણ અનન્ત પર્યાયનો સંભવ છે. તે પ્રદેશોની અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાન પતિત બને છે, અવગાહનાની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે, સ્થિતિની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત અને વર્ણ, ગંધ, રસની અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે. કર્કશ સ્પર્શની દૃષ્ટિએ તુલ્ય થાય છે અને શેષ

भवति 'अवसेसेहिं सत्तफासपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए' अवशेषैः सप्तस्पर्शपर्यवैः षट्स्थानपतितो भवति, 'एवं उक्कोसगुणकक्खडेवि' एवम्-जघन्यगुणकर्कशदेव, उत्कृष्टगुणकर्कशोऽपि अनन्तप्रदेशिकः पुद्गलस्कन्धोऽवसेयः, 'अजहण्णमणुक्कोसगुणकक्खडेवि एवं चेव' अजघन्यानुत्कृष्टगुणकर्कशोऽपि अनन्तप्रदेशिकः पुद्गलस्कन्धः, एवञ्चैव जघन्यगुणकर्कशानन्तप्रदेशिकपुद्गलस्कन्धवदेव अवगन्तव्यः, किन्तु,-णवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए' नवरम्-पूर्वापेक्षया विशेषस्तु स्वस्थानापेक्षया षट्स्थानपतितो भवति, 'एवं मउयगुरुयलहुय वि भाणियव्वे' एवम्-कर्कशस्पर्शवदेव मृदुकगुरुकलघुकस्पर्शोऽपि भणितव्यः, गौतमः पृच्छति-'जहण्णगुणसीयाणं भंते ! परमाणुपोग्गलाणं पुच्छा' हे भदन्त ! जघन्यगुणशीतानां परमाणुपुद्गलानां कियन्तः पर्यवा प्रज्ञप्ता ? इति पृच्छा भगवान् आह-'गोयमा ! हे गौतम ! 'अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?' जघन्यगुणशीतानां परमाणु पुद्गलानाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतमः पृच्छति-'से केणट्ठेणं भंते !

स्पर्श की दृष्टि से तुल्य होता है और शेष सात स्पर्श के पर्यायों से भी षट्स्थानपतित होता है।

इसी प्रकार उत्कृष्टगुण कर्कश अनन्तप्रदेशी स्कंध भी समझ चाहिए। मध्यमगुण कर्कश के संबंध में भी ऐसा ही कहना चाहिए, किन्तुउसमें विशेषता यह है स्वस्थान की अपेक्षा भी अर्थात् कर्कश स्पर्श से भी वह षट्स्थानपतित होता है। मृदु,और लघु स्पर्श भी ऐसे ही समझने चाहिए।

गौतम-हे भगवन् ! जघन्यगुण शीत परमाणुपुद्गलों के कितने पर्याय कहे गए हैं ?

भगवन्-हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं।

गौतम-हे भगवन् ! ऐसा कहने का क्या कारण हैं ?

સાત સ્પર્શના પર્યાયોથી પણ છ સ્થાન પતિત થાય છે,

એજ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કર્કશ અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધ પણ સમજી લેવા જોઈએ. મધ્યમ ગુણ કર્કશના સમ્બન્ધમાં પણ એવું જ કહેવું જોઈએ પણ તેમાં વિશેષતા એ છે કે સ્વસ્થાનની અપેક્ષાએ પણ અર્થાત્ કર્કશ સ્પર્શથી પણ તે ષટસ્થાન પતિત થાય છે. મૃદુ. ગુરૂ અને લઘુ સ્પર્શ પણ એવોજ સમજી લેવો જોઈએ

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! જઘન્ય ગુણ શીત પરમાણુ પુદ્ગલોના કેટલા પર્યાય કહેવાયેલા છે ?

શ્રી ભગવાન્-ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે.

एवं वुच्चइ-जहण्णगुणसीयाणं परमाणुपोग्गलाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?' हे भदन्त ! तत्-अथ-केनार्थेन कथं तावद्, एवम्-उक्तरीत्या, उच्यते यत्-जघन्यगुणशीतानां परमाणुपुद्गलानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति, भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'जहण्णगुणसीए परमाणुपोग्गले' जघन्यगुणशीतः परमाणुपुद्गलः 'जहण्णगुणसीयस्स परमाणुपोग्गलस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले' जघन्यगुणशीतस्य परमाणुपुद्गलस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, 'पएसट्ठयाए तुल्ले' प्रदेशार्थतया प्रदेशापेक्षया तुल्यो भवति 'ओगाहणट्ठयाए तुल्ले' अवगाहनार्थतया-अवगाहनापेक्षया तुल्यो भवति, 'ठिईए चउट्ठाणवडिए' स्थित्या चतुःस्थानपतितो भवति, 'सीयफासपज्जवेहिय तुल्ले' शीतस्पर्शपर्यवैश्च तुल्यो भवति, तत्र जघन्यगुणशीते परमाणुपुद्गले-'उसिणफासो न भण्णइ' उष्णस्पर्शो न भण्यते, शीतोष्णस्पर्शयोः परस्परं विरोधात् एकत्रावस्थानासंभवः, 'णिद्धलुक्खफासपज्जवेहिय छट्ठाणवडिए' स्निग्धरूक्षस्पर्शपर्यवैश्च षट्स्थानपतितो भवति 'एवं उक्कोसगुणसीए वि' एवम् जघन्यगुणशीतवदेव उत्कृष्टगुणशीतोऽपि परमाणुपुद्गलोऽवसेयः 'अजहण्णमणुक्कोसगुणसीए वि एवं चेव' अजघन्यानुत्कृष्टगुणशीतोऽपि परमाणुपुद्गलः, एवञ्चैव-जघन्यगुणइति वदेव

भगवन्-हे गौतम ! एक जघन्यगुण शीत परमाणुपुद्गल दूसरे जघन्यगुण शीत परमाणुपुद्गल से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य होता है, प्रदेशों की अपेक्षा तुल्य होता है, अवगाहना की अपेक्षा भी तुल्य होता है, स्थिति से चतुःस्थानपतित वर्ण, गंध और रस से षट्स्थानपतित तथा शीत स्पर्श के पर्यायों से तुल्य होता है । जघन्यगुण शीत पुद्गलपरमाणु में उष्ण स्पर्श नहीं कहना चाहिए, क्योंकि शीत और उष्ण स्पर्श परस्पर विरोधी होने के कारण एक ही परमाणु में नहीं रह सकते । यह स्निग्ध, तथा रूक्ष स्पर्शों से षट्स्थानपतित होता है । उत्कृष्टगुण शीत भी इसी प्रकार समझना चाहिए । मध्यम-

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ એવું કહેવાનું શું કારણ છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! એક જઘન્ય ગુણ શીત પરમાણુ પુદ્ગલ બીજા જઘન્ય ગુણ શીત પરમાણુ પુદ્ગલથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય થાય છે પ્રદેશની અપેક્ષાએ તુલ્ય થાય છે, અવગાહનાની અપેક્ષાએ પણ તુલ્ય થાય છે સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન પતિત વર્ણ, ગંધ અને રસથી ષટ્સ્થાન પતિત તથા શીત સ્પર્શના પર્યાયોથી તુલ્ય થાય છે. જઘન્ય ગુણ શીત પુદ્ગલ પરમાણુમાં ઉષ્ણ સ્પર્શ ન કહેવો જોઈએ, કેમકે શીત અને ઉષ્ણ સ્પર્શ પરસ્પર વિરોધી હોવાને કારણે એક જ પરમાણુમાં નથી રહી શકતા. તે સ્નિગ્ધ તથા રૂક્ષ સ્પર્શોથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે. ઉત્કૃષ્ટ ગુણ શીત પણ એ પ્રકારે સમજવું જોઈએ, મધ્યમ

अवगन्तव्यः किन्तु–'णवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए' नवरम्–पूर्वापेक्षया विशेषस्तु स्व-स्थाने स्वस्थानापेक्षया षट्स्थानपतितो भवति, गौतमः पृच्छति–'जहण्णगुण-सीयाणं दुपएसियाणं पुच्छा' जघन्यगुणशीतानां द्विप्रदेशिकानां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? भगवान् आह–'गोयमा !' हे गौतम ! 'अणंता पज्जवा पण्णत्ता' जघन्य-गुणशीतानां द्विप्रदेशिकानां पुद्गलस्कन्धानामनन्ताः पर्यवा प्रज्ञप्ताः, गौतमः पृच्छति–'से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ जहण्णगुणसीयाणं दुपएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?' हे भदन्त ! तत्–अथ, केनार्थेन–कथं तावद्, एवम्–उक्तरीत्या उच्यते यद्–जघन्यगुणशीतानां द्विप्रदेशिकानां पुद्गलस्कन्धानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति, भगवान् आह–'गोयमा ! हे गौतम ! 'जहण्णगुणसीए दुपएसिए जहण्णगुणसीयस्स दुपएसियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले' जघन्यगुणशीतो द्विप्रदेशिकः पुद्गलस्कन्धो जघन्यगुणशीतस्य द्विप्रदेशिकस्य पुद्गलस्कन्धस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति 'पएसट्ठयाए तुल्ले' प्रदेशार्थतया प्रदेशापेक्षया तुल्यो भवति, 'ओगाहणट्ठयाए–सिय हीणे सिय तुल्ले सिय अब्भहिए' अवगाहनार्थतया–

गुण शीत परमाणुपुद्गल की प्ररूपणा भी जघन्यगुण शीत परमाणु के समान ही है विशेषता यह है कि स्वस्थान में भी षट्स्थानपतित होता है

गौतम—हे भगवन् ! जघन्यगुण शीत द्विप्रदेशी स्कंधों के कितने पर्याय हैं ?

भगवान्–हे गौतम ! जघन्यगुण शीत द्विप्रदेशी स्कंधों के अनन्त पर्याय कहे गए हैं ।

गौतम–हे भगवन् ! ऐसा कहने क्या कारण है ?

भगवन्–हे गौतम ! जघन्यगुण शीत एक द्विप्रदेशी स्कंध दूसरे जघन्यगुण शीत द्विप्रदेशी स्कंध से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य होता है, प्रदेशों की अपेक्षा से तुल्य होता है, अवगाहना की अपेक्षा से हीन

ગુણ શીત પરમાણુ પુદ્ગલની પ્રરૂપણા પણ જઘન્ય ગુણ શીત પરમાણુના સમાનજ છે. વિશેષતા એ છે કે તે સ્વસ્થાનમાં પણ ષટસ્થાન પતિત બને છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી–હે ભગવન્ ! જઘન્ય ગુણ શીત દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધોના કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રીભગવાન્–જઘન્યગુણ શીત દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધોના અનન્ત પર્યાય કહેલા છે.

શ્રી ગૌતમ–હે ભગવન્ ! એવું કહેવાનું શું કારણ છે ?

શ્રી ભગવાન્–હે ગૌતમ ! જઘન્ય ગુણ શીત એક દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધ બીજા જઘન્ય ગુણ શીત દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય થાય છે પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય થાય છે, અવગાહનાની અપેક્ષાએ હીન પણ થઈ શકે છે,

अवगाहनापेक्षया, स्यात्-कदाचित् कश्चिद् हीनो भवति, स्यात्-कदाचित् कश्चित् तुल्यो भवति, स्यात्-कदाचित्-कश्चिदभ्यधिको भवति तत्र 'जइ हीणे पएसहीणे' यदा हीनो विवक्षित स्तदा प्रदेशहीनो भवति, 'अह अब्भहिए पएस अब्भहिए' अथ यदा अभ्यधिको विवक्षित स्तदा प्रदेशाभ्यधिको भवति, 'ठईए चउट्ठाणवडिए' स्थित्या चतुःस्थानपतितो भवति, 'वण्णगंधरस-पज्जवेहिं छट्ठाणवडिए' वर्णगन्धरसपर्यवैः षट्स्थानपतितो भवति, 'सीयफास पज्जवेहिं तुल्ले' शीतस्पर्शपर्यवैस्तुल्यो भवति, 'उसिणणिद्ध लुक्खफासपज्जवेहिं छट्ठाणडिए' उष्णस्निग्धरूक्षस्पर्शपर्यवैः षट्स्थानपतितो भवति, 'एवं उक्कोसगुण-सीए वि' एवम्-जघन्यगुणशीतवदेव, उत्कृष्टगुणशीतोऽपि द्विप्रदेशिकः पुद्गल स्कन्धोऽवसेयः, 'अजहण्णमणुक्कोसगुणसीए वि एवंचेव' अजघन्यानुत्कृष्टगुण-शीतोऽपि द्विप्रदेशिकः स्कन्धः एवञ्चेव-जघन्यगुणशीतवदेव वक्तव्यः, किन्तु-'णवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए' नवरम्-पूर्वापेक्षया विशेषस्तु स्वस्थाने-स्वस्थानापेक्षया षट्स्थानपतितो भवति, 'एवं जाव दसपएसिए' एवम्-द्विप्रदे-

भी हो सकता है, तुल्य भी हो सकता है और अधिक भी हो सकता है। यदि हीन हो तो एक प्रदेशसे हीन होता है और यदि अधिक हो तो एक प्रदेश से अधिक होता है। स्थिति से चतुःस्थानपतित, वर्ण गंध और रस के पर्यायों से षट्स्थानपतित और शीत स्पर्श के के पर्यायों से तुल्य होता है। उष्ण, स्निग्ध तथा रूक्ष स्पर्श के पर्यायों से षट्स्थानपतित होता है।

इसी प्रकार उत्कृष्टगुण शीत भी समझ लेना चाहिए और मध्यमगुण शीत भी इसी प्रकार जानना चाहिए। मध्यमगुण शीत में विशेषता यह है कि वह स्वस्थान में भी षट्स्थानपतित होता है। त्रिप्रदेशी, चौप्रदेशी, पंचप्रदेशी, छहप्रदेशी, सातप्रदेशी आठ प्रदेशी

તુલ્ય પણ થઈ શકે છે અને અધિક પણ થઈ શકે છે. જો હીન હોય તો એક પ્રદેશથી હીન થાય છે અને જો અધિક હોય તો એક પ્રદેશથી અધિક થાય છે. સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન પતિત, વર્ણ, ગંધ અને રસના પર્યાયોથી છ સ્થાન પતિત અને શીત સ્પર્શના પર્યાયોથી તુલ્ય થાય છે, ઉષ્ણ સ્નિગ્ધ તથા રૂક્ષ સ્પર્શના પર્યાયોથી પટસ્થાન પતિત થાય છે.

એજ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ ગુણ શીત પણ સમજી લેવા જોઇએ અને મધ્યમ ગુણ શીત પણ એજ પ્રકારે જાણવા જોઇએ. મધ્યમ ગુણ શીતમાં વિશેષતા એ છે કે તે સ્વસ્થાનમાં પણ ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે. એજ પ્રકારે ત્રિપ્રદેશી ચાર પ્રદેશી, પંચ પ્રદેશી, છ પ્રદેશી, સાત પ્રદેશી, આઠ પ્રદેશી, નૌ પ્રદેશી

शिकोऽपि पुद्गलस्कन्धः प्रतिपत्तव्यः, किन्तु 'णवरं ओगाहणट्ठयाए पएसपरिवुड्ढीकायव्वा' नवरम्-पूर्वापेक्षया विशेषस्तु अवगाहनार्थतया-अवगाहनापेक्षया प्रदेशपरिवृद्धिः कर्त्तव्या, 'जाव दसपएसियस्स नवपएसा वुड्ढिज्जंति' यावत्-त्रिचतुः पञ्च षट्सप्ताष्ट नवदशप्रदेशिकस्य स्कन्धस्य नवप्रदेशाः वर्द्धिष्यन्ते इत्याशयः, गौतमः पृच्छति-'जहण्णगुणसीयाणं संखेज्जपएसियाणं पुच्छा ?' जघन्यगुण शीतानाम् संख्येयप्रदेशिकानां स्कन्धानां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति पृच्छा, भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'अणंता पज्जवा पण्णत्ता, जघन्यगुणशीतानां संख्येयप्रदेशिकानां स्कन्धानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः। गौतमः पृच्छति-'से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-'जहण्णगुणसीयाणं संखेज्जपएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता' हे भदन्त ! तत्-अथ, केनार्थेन-कथं तावद्, एवम्-उक्तरीत्या उच्यते यत्-जघन्यगुणशीतानां संख्येयप्रदेशिकानां स्कन्धानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति, भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'जहण्णगुणसीए संखेज्जपएसिए' जघन्यगुणशीतः संख्येयप्रदेशिकः पुद्गलस्कन्धः, 'जहण्णगुण-

---

नौप्रदेशी और दशप्रदेशी पुद्गलस्कंध की भी प्ररूपणा कर लेनी चाहिए, मगर अवगाहना की अपेक्षा से उनमें उत्तरोत्तर प्रदेशों की वृद्धि करनी चाहिए, यावत् दशप्रदेशी स्कंध के नौप्रदेशों की वृद्धि करनी चाहिए।

गौतम-हे भगवन् ! जघन्यगुण शीत संख्यातप्रदेशी स्कंधो के कितने पर्याय कहे गए हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे गए हैं।

गौतम-हे भगवन् ऐसा कहने का क्या कारण है ?

भगवान्-हे गौतम ! जघन्यगुण शीत संख्यातप्रदेशी एक स्कंध दूसरे जघन्यगुण शीत संख्यातप्रदेशी स्कंध से द्रव्य की अपेक्षा

અને દશ પ્રદેશી પુદ્ગલ સ્કન્ધની પણ પ્રરૂપણા કરી લેવી જોઇએ, પણ અવગાહનાની અપેક્ષાએ તેઓમાં ઉત્તરોત્તર પ્રદેશોની વૃદ્ધિ કરવી જોઇએ. યાવત્ દશ પ્રદેશી સ્કન્ધના નવ પ્રદેશોની વૃદ્ધિ કરવી જોઇએ.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! જઘન્ય ગુણ શીત સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધોના કેટલા પર્યાય કહેલા છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહેલા છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! એમ કહેવાનું શું પ્રયોજન છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય ગુણ શીત સંખ્યાત પ્રદેશી એક સ્કન્ધ બીજા જઘન્ય ગુણ શીત સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ

सीयस्स संखेज्जपएसियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले' जघन्यगुणशीतस्य संख्येयप्रदेशिकस्य पुद्गलस्कन्धस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवन्ति, 'पएसट्ठयाए दुट्ठाणवडिए' प्रदेशार्थतया प्रदेशापेक्षया द्विस्थानपतितो भवति, 'ठिइए चउट्ठाणवडिए' स्थित्या चतुःस्थानपतितो भवति, 'वण्णादीहिं छट्ठाणवडिए' वर्णादिभिः षट्स्थानपतितो भवति, 'सीयफासपज्जवेहिं तुल्ले' शीतस्पर्शपर्यवैस्तुल्यो भवति, 'उसिणणिद्धलुक्खेहिं छट्ठाणवडिए' उष्णस्निग्धरूक्षैः षट्स्थानपतितो भवति, 'एवं उक्कोसगुणसीए वि' एवम् जघन्यगुणशीतवदेव, उत्कृष्टगुणशीतोऽपि संख्येयप्रदेशिकः पुद्गलस्कन्धोऽवसेयः 'अजहण्णमणुक्कोसगुणसीए एवं चेव' अजघन्यानुत्कृष्टगुणशीतोऽपि संख्येयप्रदेशिकः पुद्गलस्कन्धः एवञ्चैव—जघन्यगुणशीतवदेवावगन्तव्यः, किन्तु 'णवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए' नवरम्—पूर्वापेक्षया विशेषस्तु स्वस्थाने—स्वस्थानापेक्षया षट्स्थानपतितो भवति, गौतमः पृच्छति—'जहण्णगुणसीयाणं असंखिज्जपएसियाणं पुच्छा' जघन्यगुणशीतानाम् असंख्येयप्रदेशिकानां स्कन्धानां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति पृच्छा,

भगवान् आह—'गोयमा !' हे गौतम ! 'अणंता पज्जवा पण्णत्ता' जघन्यगुणशीतानामसंख्येयप्रदेशिकानां स्कन्धानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः,

---

तुल्य, प्रदेशों की अपेक्षा द्विस्थानपतित, अवगाहना की अपेक्षा द्विस्थानपतित, स्थिति की अपेक्षा चतुःस्थानपतित, वर्ण आदि से षट्स्थानपतित और शीत स्पर्शों की अपेक्षा षट्स्थानपतित होता है

उत्कृष्टगुण शीत संख्यातप्रदेशी स्कंध भी जघन्यगुण शीत संख्यातप्रदेशी स्कंध के समान ही समझना चाहिए मध्यमगुण शीत भी इसी प्रकार है, मगर इसमें विशेषता यह है कि वह स्वस्थान में षट्स्थानपतित होता है

गौतम—हे भगवन् ! जघन्यगुण शीत असंख्यातप्रदेशी पुद्गलस्कंधों के कितने पर्याय है ?

તુલ્ય પ્રદેશોની અપેક્ષાએ દ્વિસ્થાન પતિત, અવગાહનાની અપેક્ષાએ દ્વિસ્થાન પતિત સ્થિતિની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત, વર્ણ આદિથી ષટ્સ્થાન પતિત અને શીત સ્પર્શના પર્યાયથી તુલ્ય થાય છે. ઉષ્ણ, સ્નિગ્ધ અને રૂક્ષ સ્પર્શોની અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે.

ઉત્કૃષ્ટ ગુણ શીત સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધ પણ જઘન્ય ગુણ શીત સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધના સમાનજ સમજવા જોઇએ, મધ્યમ ગુણ શીત એ પ્રકારના છે. પણ તેમાં વિશેષતા એ છે કે એ સ્વસ્થાનમાં પણ ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવન્ ! જઘન્ય ગુણ શીત અસંખ્યાત પ્રદેશી પુદ્ગલ સ્કન્ધોના કેટલા પર્યાય છે ?

गौतमः पृच्छति–'से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ जहण्णगुणसीयाणं असंखेज्ज-पएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता' हे भदन्त ! तत्–अथ केनार्थेन–कथं तावद्, एवम्–उक्तरीत्या उच्यते यद्–जघन्यगुणशीतानाम् असंख्येयप्रदेशिकानाम् स्कन्धानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति, भगवान् आह–'गोयमा !' हे गौतम ! 'जहण्णगुणसीए असंखेज्जपएसिए' जघन्यगुणशीतोऽसंख्येयप्रदेशिकः पुद्गल-स्कन्धः, 'जहण्णगुणसीयस्स असंखेज्जपएसियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले' जघन्यगुण-शीतस्य असंख्येयप्रदेशिकस्य पुद्गलस्कन्धस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, 'पए-सट्ठयाए चउट्ठाणवडिए' प्रदेशार्थतया चतुःस्थानपतितो भवति, 'ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए' अवगाहनार्थतया–अवगाहनापेक्षया चतुःस्थानपतितो भवति, 'ठिइए चउट्ठाणवडिए' स्थित्या चतुःस्थानपतितो भवति, 'वण्णाइपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए' वर्णादिपर्यवैः षट्स्थानपतितो भवति, 'सीयफासपज्जवेहिं तुल्ले' शीतस्पर्शपर्यवैस्तुल्यो भवति, उभयेषामपि जघन्यगुणशीतस्पर्शवत्त्वात् 'उसिण-णिद्धलुक्खफासपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए' उष्णस्निग्धरूक्षस्पर्शपर्यवैः षट्स्थानपतितो

भगवान्–हे गौतम ! अनन्त पर्याय हैं ।

गौतम–हे भगवन् ! ऐसा कहने का क्या कारण है ?

भगवान्–हे गौतम ! जघन्यगुण शीत असंख्यातप्रदेशी एक पुद्गलस्कंध दूसरे जघन्यगुण शीत असंख्यात प्रदेशी पुद्गलस्कंध से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य, प्रदेशों की अपेक्षा चतुःस्थानपतित, अव-गाहना की अपेक्षा चतुस्थानपतित स्थिति, की अपेक्षा चतुःस्थान-पतित, वर्ण आदि की अपेक्षा षट्स्थानपतित और शीत स्पर्श के पर्यायों से तुल्य होता है. क्योंकि दोनों जघन्यगुण शीत हैं। उष्ण स्पर्श, स्निग्ध स्पर्श तथा रूक्ष स्पर्श की अपेक्षा षट्स्थानपतित है ।

શ્રી ભગવાન્–હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી–હે ભગવન્ ! એમ કહેવાનું શું કારણ છે ?

શ્રી ભગવાન્–હે ગૌતમ ! જઘન્ય ગુણ શીત અસંખ્યાત પ્રદેશી એક પુદ્ગલ બીજા જઘન્ય ગુણ શીત અસંખ્યાત પ્રદેશી પુદ્ગલ સ્કન્ધથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય, પ્રદેશોની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત, અવગાહનાની અપે-ક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત, સ્થિતિની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત, વર્ણ આદિની અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાન પતિત અને શીત સ્પર્શના પર્યાયોથી તુલ્ય થાય છે, કેમકે બન્ને જઘન્ય ગુણ શીત છે. ઉષ્ણ સ્પર્શ, સ્નિગ્ધ સ્પર્શ તથા રૂક્ષ સ્પર્શની અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે.

भवति, 'एवं उक्कोसगुणसीए वि' एवम्-जघन्यगुणशीतवदेव उत्कृष्टगुणशीतो-ऽपि असंख्येयप्रदेशिकः पुद्गलस्कन्धो वक्तव्यः, 'अजहण्णमणुक्कोसगुणसीए वि एवं चेव' अजघन्यानुत्कृष्टगुणशीतोऽपि असंख्येयप्रदेशिकः पुद्गलस्कन्धः एवमेव जघन्यगुणशीतासंख्येयप्रदेशिकपुद्गलस्कन्धवदेवावसेयः, किन्तु-'णवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए' नवरम् पूर्वापेक्षया विशेषस्तु स्वस्थाने-स्वस्थानापेक्षया षट्स्थानपतितो भवति, गौतमः पृच्छति 'जहण्णगुणसीयाणं अणंतपएसियाणं पुच्छा' हे भदन्त ! जघन्यगुणशीतानामनन्तप्रदेशिकानां पुद्गलस्कन्धानां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति पृच्छा, भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'अणंता पज्जवा पण्णत्ता' जघन्यगुणशीतानामनन्तप्रदेशिकपुद्गलस्कन्धानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, गौतमः पृच्छति-'से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ 'जहण्णगुणसीयाणं अणंतपएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता' हे भदन्त ! तत्-अथ, केनार्थेन-एवं तावत्, एवम्-उक्तरीत्या, उच्यते यद् जघन्यगुणशीतानामनन्तप्रदेशिकानां पुद्गलस्कन्धानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति,

भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'जहण्णगुणसीए अणंतपएसिए जह-

इसी प्रकार उत्कृष्टगुण असंख्यातप्रदेशी स्कंध की प्ररूपणा समझनी चाहिए और मध्यमगुण शीत असंख्यातप्रदेशी स्कंध के संबंध में भी ऐसा ही कहना चाहिए। किन्तु मध्यमगुण शीत में विशेषता यह है कि वह स्वस्थान में भी षट्स्थानपतित होता है।

गौतम-हे भगवन् ! जघन्यगुण शीत अनन्तप्रदेशी स्कंधों के कितने पर्याय हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! अनन्त पर्याय हैं।

गौतम-हे भगवन् ! जघन्यगुण शीत अनन्तप्रदेशी स्कंध के अनन्तपर्याय हैं, ऐसा कहने का क्या कारण है ?

એજ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ ગુણ અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધની પ્રરૂપણા સમજવી જોઈએ અને મધ્યમ ગુણ શીત અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધના સમ્બન્ધમાં પણ એવું કહેવું જોઈએ. પણ મધ્યમ ગુણ શીતમાં વિશેષતા એ છે કે તે સ્વસ્થાનમાં પણ ષટ્સ્થાન પતિત હોય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી- હે ભગવન્ ! જઘન્ય ગુણ શીત અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધોના કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્- હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી- હે ભગવન્ જઘન્ય ગુણ શીત અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધોના અનન્ત પર્યાય છે, એમ કહેવાનું શું કારણ છે ?

णगुणसीयस्स अणंतपएसियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले' जघन्यगुणशीतोऽनन्तप्रदेशिकः पुद्गलस्कन्धो जघन्यगुणशीतस्यानन्तप्रदेशिकस्य पुद्गलस्कन्धस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, 'पएसट्ठयाए छट्ठाणवडिए' प्रदेशार्थतया षट्स्थानपतितो भवति, 'ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए' अवगाहनार्थतया चतुःस्थानपतितो भवति, 'ठिइए चउट्ठाणवडिए' स्थित्या चतुःस्थानपतितो भवति, 'वण्णाइपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए' वर्णादि पर्यवैः षट्स्थानपतितो भवति, 'सीयफासपज्जवेहिं तुल्ले' शीतस्पर्शपर्यवैस्तुल्यो भवति, 'अवसेसेहिं सत्तफासपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए' अवशेषैः सप्तस्पर्शपर्यवैः षट्स्थानपतितो भवति, 'एवं उक्कोसगुणसीए वि' एवम्-जघन्यगुणशीतवदेव उत्कृष्टगुणशीतोऽपि अनन्तप्रदेशिकपुद्गलस्कन्धो वक्तव्यः, 'अजहण्णमणुक्कोसगुणसीए वि एवं चेव' अजन्यानुत्कृष्टगुणशीतोऽपि अनन्तप्रदेशिकः पुद्गलस्कन्धः एवञ्चैव-जघन्यगुणशीतवदेवावसेयः, किन्तु 'णवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए' नवरम् पूर्वापेक्षया विशेषस्तु स्वस्थाने-स्वस्थानपेक्षया षट्स्थान-

---

भगवान् हे गौतम ? जघन्यगुण शीत अनन्तप्रदेशी स्कंध दूसरे जघन्यगुण शीत अनन्तप्रदेशी स्कंध से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य प्रदेशों की अपेक्षा षट्स्थानपतित अवगाहना की अपेक्षा चतुःस्थानपतित, वर्ण आदि के पर्यायों की अपेक्षा षट्स्थानपतित, शीत स्पर्श के पर्यायों से तुल्य और शेष सात स्पर्शों के पर्यायों से षटस्थानपतित होता है।

इसी प्रकार उत्कृष्टगुण शीत अनन्तप्रदेशी स्कंध की भी प्ररूपणा समझनी चाहिए और मध्यमगुण शीत अनन्तप्रदेशी की भी। किन्तु मध्यमगुण शीत अनन्तप्रदेशी स्कंध स्वस्थान की अर्थात् शीत स्पर्श की अपेक्षा भी षट्स्थानपतित होता है।

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય ગુણુ શીત અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધ બીજા જઘન્ય ગુણુ શીત અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય પ્રદેશોની અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાન પતિત, અવગાહનાની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત સ્થિતિની અપેક્ષાથી ચતુઃસ્થાનપતિત, વર્ણ આદિના પર્યાયોની અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાનપતિત, શીત સ્પર્શના પર્યાયોથી તુલ્ય, અને શેષ સાત સ્પર્શોના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન-પતિત થાય છે.

એજ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ ગુણુ શીત અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધની પણ પ્રરૂપણા સમજી લેવી જોઈએ અને મધ્યમ ગુણુ શીત અનન્ત પ્રદેશીની પણ. પરન્તુ મધ્યમ ગુણુ શીત અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધ સ્વસ્થાનની અર્થાત્ શીત સ્પર્શની અપેક્ષાએ પણ ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે.

पतितो भवति, 'एवं उसिणणिद्धलुक्खे जहा सीए' एवम्–पूर्वोक्तरीत्या उष्ण-स्निग्धरूक्षस्पर्शोऽपि यथा शीतस्पर्शः प्रतिपादितस्तथा प्रतिपत्तव्यः, 'परमाणुपोग्गलस्स तहेव पडिवक्खो सव्वेसिं न भण्णइ त्ति भाणियव्वं' परमाणुपुद्गलस्य तथैव–पूर्वोक्त शीतस्पर्शपरमाणुपुद्गलवदेव प्रतिपक्षैः विरुद्धैः सर्वैः स्पर्शैर्न भण्यते इति भणितव्यं–वक्तव्यमिति भावः। तथाहि शीतस्पर्शस्य उष्णस्पर्शेन, स्निग्धस्य रूक्षस्पर्शेन, मृदुकस्पर्शस्य कर्कशस्पर्शेन लघुकस्पर्शस्य गुरुकस्पर्शेन च विरोधात् स्व स्व विरुद्धपर्यायो न वक्तव्यः ॥ सू० १५ ॥

सामान्यस्कन्धपर्यायवक्तव्यता—

मूलम्–जहण्णपएसियाणं भंते ! खंधाणं पुच्छा, गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता, से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ–जहण्ण-

---

उष्णस्पर्श स्निग्धस्पर्श और रूक्षस्पर्श की वक्तव्यता शीतस्पर्श की वक्तव्यता के समान ही समझना चाहिए। यहां यह बात ध्यान में रखना चाहिए कि जैसे शीत स्पर्श का प्रतिपक्ष उष्ण स्पर्श परमाणु में नहीं होता अतएव उसका कथन नहीं किया गया है उसी प्रकार अन्य स्पर्शों में भी उसका प्रतिपक्ष स्पर्श परमाणु में नहीं होता अतएव उसका कथन नहीं करना चाहिए जैसे। स्निग्ध स्पर्श का प्रतिपक्ष रूक्ष स्पर्श है, जिस परमाणु में स्निग्धस्पर्श होगा उसमें रूक्ष स्पर्श नहीं होगा, जिसमें रूक्ष स्पर्श होगा उसमें स्निग्ध स्पर्श नहीं होगा। इसी प्रकार मृदु कर्कश स्पर्श परस्पर विरोधी हैं। लघु और गुरु स्पर्श परस्पर विरोधी है। एक ही परमाणु में ये विरोधी स्पर्श भी नहीं हो सकते अतएव परमाणु में इनका उल्लेख नहीं करना चाहिए ॥ १५ ॥

ઉષ્ણ સ્પર્શ, સ્નિગ્ધ સ્પર્શ અને રૂક્ષ સ્પર્શની વક્તવ્યતા શીત સ્પર્શની, વક્તવ્યતાના સમાનજ સમજવી જોઈએ. અહિં આ વાત ધ્યાનમાં રાખવી જોઈએ કે જેમ શીત સ્પર્શનો પ્રતિપક્ષ ઉષ્ણ સ્પર્શ પરમાણુમાં નથી હોતો, તેથીજ એનું કથન નથી કર્યું. એજ પ્રકારે અન્ય સ્પર્શોમાં પણ તેમનો પ્રતિ પક્ષ સ્પર્શ પરમાણુમાં નથી હોતો, તેથી જ તેમનું કથન નહીં કરવું જોઈએ. જેમ સ્નિગ્ધ સ્પર્શનો પ્રતિપક્ષ રૂક્ષ સ્પર્શ છે, જે પરમાણુમાં સ્નિગ્ધ સ્પર્શ હશે તેમાં રૂક્ષ સ્પર્શ નહીં હોય, જેમાં રૂક્ષ સ્પર્શ હશે તેમાં સ્નિગ્ધ સ્પર્શ નહીં હોય એજ પ્રકારે મૃદુ અને કર્કશ સ્પર્શ પરસ્પર વિરોધી છે, લઘુ અને ગુરૂ સ્પર્શ પરસ્પર વિરોધી છે. એક જ પરમાણુમાં આ વિરોધી સ્પર્શ નથી હોઇ શકતા, તેથી જ પરમાણુમાં એમનો ઉલ્લેખ ન કરવો જોઈએ ॥ ૧૫ ॥

पएसियाणं खंधाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णपएसिए खंधे जहण्णपएसियस्स खंधस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले, पएसट्ठयाए तुल्ले, ओगाहणट्ठयाए सिय हीणे सिय तुल्ले सिय अब्भहिए, जइ हीणे पएस हीणे अह अब्भहिए पएसमब्भहिए, ठिईए चउट्ठाणवडिए, वण्णगंधरसउवरिल्लचउफासपज्जवेहि छट्ठाणवडिए, उक्कोसपएसियाणं भंते ! खंधाणं पुच्छा, गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता, से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ—उक्कोसपएसियाणं खंधाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ? गोयमा ! उक्कोसपएसिए खंधे उक्कोसपएसियस्स खंधस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले, पएसट्ठयाए तुल्ले ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए, ठिईए चउट्ठाणवडिए, वण्णाइ अट्ठफासपज्जवेहिं य छट्ठाणवडिए, अजहण्णमणुक्कोसपएसियाणं भंते ! खंधाणं केवइया पज्जवा पण्णत्ता, गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता, से केणट्ठेणं एवं वुच्चइ—अजहण्णमणुक्कोसपएसियाणं खंधाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ? गोयमा ! अजहण्णमणुक्कोसपएसिए खंधे अजहण्णमणुक्कोसपएसियस्स खंधस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले, पएसट्ठयाए, छट्ठाणवडिए, ओगाहणट्ठयाए, चउट्ठाणवडिए, ठिईए चउट्ठाणवडिए, वण्णाइ अट्ठफासपज्जवेहिं य छट्ठाणवडिए, जहण्णोगाहणगाणं भंते ! पोग्गलाणं पुच्छा, गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता, से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ—जहण्णोगाहणगाणं पोग्गलाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णोगाहणए पोग्गले जहण्णोगाहणस्स पोग्गलस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले, पएसट्ठयाए छट्ठाणवडिए, ओगाहणट्ठयाए तुल्ले, ठिईए चउट्ठाणवडिए, वण्णाइ उवरिल्लफासेहि य छट्ठाणवडिए, उक्कोसोगाहणए वि एवं चेव, णवरं ठिईए तुल्ले, अजहण्णमणुक्कोसोगाहणगाणं भंते ! पोग्गलाणं पुच्छा, गोयमा ! अणंता पज्जवा

पण्णत्ता, से केणट्ठेणं भंते! एवं वुच्चइ–अजहण्णमणुक्कोसो-गाहणगाणं पोग्गलाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता? गोयमा! अजह-ण्णमणुक्कोसोगाहणए पोग्गले अजहण्णमणुक्कोसोगाहणगस्स पोग्गलस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले, पएसट्ठयाए छट्ठाणवडिए, ओगा-हणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए, ठिईए चउट्ठाणवडिए, वण्णाइ अट्ठ-फासपज्जवेहि य छट्ठाणवडिए, जहण्णठिइयाणं भंते! पोग्गलाणं पुच्छा, गोयमा! अणंता पज्जवा पण्णत्ता, से केणट्ठेणं भंते! एवं वुच्चइ–जहण्णठिइयाणं पोग्गलाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता? गोयमा! जहण्णठिइए पोग्गले जहण्णठिइयस्स पोग्गलस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले, पएसट्ठयाए छट्ठाणवडिए, ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए, ठिईए तुल्ले, वण्णाइ अट्ठफासपज्जवेहि य छट्ठाणवडिए, एवं उक्कोसठिइए वि, अजहण्णमणुक्कोसठिइए वि एवं चेव, नवरं ठिईए वि चउट्ठाणवडिए, जहण्णगुणकाल-याणं भंते! पोग्गलाणं केवइया पज्जवा पण्णत्ता? गोयमा! अणंता पज्जवा पण्णत्ता, से केणट्ठेणं भंते! एवं वुच्चइ–जहण्ण-गुणकालयाणं पोग्गलाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता? गोयमा! जहण्णगुणकालए पोग्गले जहण्णगुणकालयस्स पोग्गलस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले, पएसट्ठयाए छट्ठाणवडिए, ओगाहणट्ठयाए चउ-ट्ठाणवडिए, ठिईए चउट्ठाणवडिए, कालवण्णपज्जवेहिं तुल्ले, अवसेसेहिं वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं य छट्ठाणवडिए, से तेण-ट्ठेणं गोयमा! एवं वुच्चइ–जहण्णगुणकालयाणं पोग्गलाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता, एवं उक्कोसगुणकालए वि अजहण्ण-मणुक्कोसगुणकालए वि एवं चेव, णवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए, एवं जहा कालवण्णपज्जवाणं वत्तव्वया भणिया तहा सेसाण वि वण्णगंधरसफासाणं वत्तव्वया भाणियव्वा, जाव अजहण्ण-

मणुक्कोसलुक्खे, सट्ठाणे छट्ठाणवडिए, से त्तं रूवि अजीव पज्जवा, से त्तं अजीव पज्जवा, इति पण्णवणाए भगवईए विसेसपयं समत्तं ॥ सू० १६ ॥

छाया—जघन्यप्रदेशिकानां भदन्त ! स्कन्धानां पृच्छा, गौतम ! अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते—जघन्यप्रदेशिकानां स्कन्धानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जघन्यप्रदेशिकः स्कन्धो जघन्यप्रदेशिकस्य स्कन्धस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया स्याद्धीनः स्यात्तुल्यः, स्यादभ्यधिकः, यदा हीनः प्रदेशहीनः, अथ अभ्यधिकः प्रदेशा-

---

सामान्य स्कन्धपर्यायवक्तव्यता

शब्दार्थ-(जहण्णपएसियाणं भंते ! खंधाणं पुच्छा ?) हे भगवन् ! जघन्य प्रदेशी स्कंधों की पृच्छा ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं.(से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ जहण्णपएसियाणं खंधाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! किसकारण ऐसा कहा कि जघन्य प्रदेशी स्कंधों के अनन्त पर्याय कहे हैं (गोयमा ! जहण्णपएसिए खंधे जहण्णपएसियस्स खंधस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) हे गौतम ! जघन्यप्रदेशी स्कंध जघन्यप्रदेशी स्कंध से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य (पएसट्ठयाए तुल्ले) प्रदेशों की अपेक्षा तुल्य (ओगाहणट्ठयाए सिय हीणे सिय तुल्ले सिय अब्भहिए) अवगाहना की दृष्टि से कदाचित् हीन, कदाचित् तुल्य, कचित् अधिक (जइ हीणे पएसहीणे) यदि हीन हो तो एक प्रदेशहीन (अह अब्भहिए पएसअब्भहिए

સામાન્ય સ્કન્ધ પર્યાય વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ—जहण्णपएसियाणं भंते ! खंधाणं पुच्छा ?) હે ભગવન્ ! જઘન્ય પ્રદેશી સ્કન્ધોની પૃચ્છા ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुचइ—जहण्णपएसियाणं खंधाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) હે ભગવન્ ! શા કારણે એમ કહ્યું છે કે જઘન્ય પ્રદેશી સ્કન્ધોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ? (गोयमा ! जहण्णपएसिए खंधे जहण्णपएसियस्स खंधस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) હે ગૌતમ ! જઘન્ય પ્રદેશી સ્કન્ધ જઘન્ય પ્રદેશી સ્કન્ધથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય (पएसट्ठयाए तुल्ले) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય (ओगाहणट्ठयाए सिय हीणे सिय तुल्ले सिय अब्भहिए) અવગાહનાની દૃષ્ટિએ કદાચિત્ હીન, કદાચિત્ તુલ્ય કદાચિત્ અધિક (जइ हीणे पएस

भ्यधिकः, स्थित्या चतुःस्थानपतितः, वर्णगन्धरसोपरितनः चतुःस्पर्शपर्यवैः षट् स्थानपतितः, उत्कृष्टप्रदेशिकानां भदन्त ! स्कन्धानां पृच्छा, गौतम ! अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते–उत्कृष्टप्रदेशिकानां स्कन्धानामन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! उत्कृष्टप्रदेशिकः स्कन्धः उत्कृष्टप्रदेशिकस्य स्कन्धस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया चतुःस्थानपतितः, स्थित्या चतुःस्थानपतितः, वर्णादि अष्टस्पर्शपर्यवैश्च षट्स्थानपपतितः,

---

अगर अधिक हो तो एक प्रदेश अधिक (ठिईए चउट्ठाणवडिए) स्थिति से चतुस्थानपतित (वण्ण गंधरसउवरिल्ल चउफासेहिं छट्ठाणवडिए) वर्ण, गंध, रस और ऊपर के चार स्पर्शों से षट्स्थानपतित

(उक्कोसपएसियाणं भंते ! खंधाणं पुच्छा ?) हे भगवन् ! उत्कृष्ट प्रदेश वाले स्कंधों की पृच्छा ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ–उक्कोसपएसियाणं खंधाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) किस कारण हे भगवन् ? ऐसा कहा जाता है कि उत्कृष्ट प्रदेशी स्कंधों के अनन्त पर्याय कहे हैं ? (गोयमा !) हे गौतम ! (उक्कोसपएसिए खंधे उक्कोसपएसियस्स खंधस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) उत्कृष्ट प्रदेशी स्कंध, उत्कृष्ट प्रदेशी स्कंध से द्रव्य की अपेक्षा से तुल्य है (पएसट्ठयाए तुल्ले) प्रदेशों से तुल्य होता है (ओगाहणट्ठयाए) अवगाहना से (चउट्ठाणवडिए) चतुःस्थानपतित (ठिईए चउट्ठाणवडिए) स्थिति से चतुःस्थानपतित (वण्णा-

---

હીણે) જો હીન હોય તો એક પ્રદેશ હીન (अह अब्भहिए पएसमब्भहिए) અગર અધિક હોય તો એક પ્રદેશ અધિક (ठिईए चउट्ठाणवडिए) સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન પતિત (वण्णगंधरसउवरिल्ल चउफासेहिं छट्ठाणवडिए) વર્ણ, ગંધ, રસ અને ઊપરના ચાર સ્પર્શથી ષટ્સ્થાનપતિત થાય છે.

(उक्कोसपएसियाणं भंते ! खंधाणं पुच्छा ?) હે ભગવન્ ! ઉત્કૃષ્ટ પ્રદેશવાળા સ્કન્ધોની પૃચ્છા ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (से केणट्ठेणं भंते एवं वुच्चइ–उक्कोसपएसियाणं खंधाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) શા કારણે હે ભગવન્ ! એમ કહેવાય છે કે ઉત્કૃષ્ટ પ્રદેશી સ્કન્ધોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (उक्कोसपएसिए खंधे उक्कोसपएसियस्स खंधस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) ઉત્કૃષ્ટ પ્રદેશી સ્કંધ ઉત્કૃષ્ટ પ્રદેશી સ્કન્ધથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (पएसट्ठयाए तुल्ले) પ્રદેશોથી તુલ્ય થાય છે (ओगाहणट्ठयाए) અવગાહનાથી (चउट्ठाणवडिए) ચતુઃસ્થાન પતિત (ठिईए चउट्ठाणवडिए) સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાનપતિત (वण्णाइ अट्ठफासपज्जवेहिंय छट्ठाणवडिए) વર્ણાદિથી

अजघन्यानुत्कृष्टप्रदेशिकानां भदन्त ! स्कन्धानां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते–अजघन्यानुत्कृष्टप्रदेशिकानां स्कन्धानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! अजघन्यानुत्कृष्टप्रदेशिकः स्कन्धोऽजघन्यानुत्कृष्टप्रदेशिकस्य स्कन्धस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया पट्स्थानपतितः, अवगाहनार्थतया चतुःस्थानपतितः, स्थित्या चतुःस्थानपतितः, वर्णादि अष्टस्पर्शपर्यवैश्च पट्स्थानपतितः, जघन्यावगाहनकानां भदन्त !

इ अट्ठफासेपज्जवेहि य छट्ठाणवडिए) वर्णादि से तथा आठ स्पर्श के पर्यायों से षट्स्थानपतित होता है

(अजहण्णमणुक्कोसपएसियाणं खंधाणं केवइया पज्जवा पण्णत्ता) मध्यमप्रदेशी स्कंधों के कितने पर्याय कहे हैं (गोयमा अणंता पज्जवा पण्णत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ–अजहण्णमणुक्कोसपएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) किस कारण हे भगवन् ! ऐसा कहा है कि मध्यमप्रदेशी स्कंधों के अनन्त पर्याय कहे हैं ? (गोयमा ! अजहण्णमणुक्कोसपएसिए खंधे अजहण्णमणुक्कोमपएसियस्स खंधस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) हे गौतम ! मध्यमप्रदेशी स्कंध मध्यमप्रदेशी स्कंध से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य होता है (पएसट्ठयाए छट्ठाणवडिए) प्रदेशों से षट्स्थानपतित होता है (ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) अवगाहना से चतुःस्थानपतित होता है (ठिईए चउट्ठाणवडिए) स्थिति से चतुस्थानपतित होता है (वण्णाइ-अट्ठफासपज्जवेहिय) वर्णादि से तथा आठ स्पर्शों के पर्यायों से (छट्ठा-

---

તથા આઠ સ્પર્શોના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત બને છે

(अजहण्णमणुक्कोसएपसियाणं खंधाणं केवइया पज्जवा पण्णत्ता ?) મધ્યમ પ્રદેશી સ્કન્ધોના કેટલા પર્યાય કહ્યા છે ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ–अजहण्णमणुक्कोसपएसियाणं खंधाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता) શા કારણે હે ભગવન્ ! એવું કહ્યું છે કે મધ્યમ પ્રદેશી સ્કન્ધોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (गोयमा ! अजहण्णमणुक्कोसपएसिए खंधे अजहण्णमणुक्कोसपएसियस्स खंधस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) હે ગૌતમ ! મધ્યમ પ્રદેશી સ્કન્ધ મધ્યમ પ્રદેશી સ્કન્ધથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય થાય છે (पएसट्ठयाए छट्ठाणवडिए) પ્રદેશોથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે (ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) અવગાહનાથી ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે (ठिईए चउट्ठाणवडिए) સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે. (वण्णाइ अट्ठफासपज्जवेहिं) વર્ણાદિથી તથા આઠ સ્પર્શોના પર્યાયોથી (छट्ठाणवडिए) ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે

पुद्गलानां पृच्छा, गौतम ! अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते–जघन्यावगाहनकानां पुद्गलानां अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जघन्यावगाहनकः पुद्गलो अघन्यावगाहनकस्य पुद्गलस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः प्रदेशार्थतया पट्स्थानपतितः, अवगाहनार्थतया तुल्यः, स्थित्या चतुःस्थानपतितः, वर्णादि–उपरितन चतुःस्पर्शैश्च पट्स्थानपतितः, उत्कृष्टावगाहनकोऽपि एवञ्चैव, नवरं स्थित्या तुल्यः, अजघन्यानुत्कृष्टावगाहनकानां भदन्त ! पुद्गलानां पृच्छा,

---

णवडिए) षट्स्थानपतित होता है

(जहण्णोगाहणगाणं भंते ! पोग्गलाणं पुच्छा ?) हे भगवन् ! जघन्य अवगाहना वाले पुद्गलों की पृच्छा ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्ठेणं भंते एवं वुच्चइ जहण्णोगाहणगाणं पोग्गलाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! किस कारण ऐसा कहा गया है कि जघन्य अवगाहना वाले पुद्गलों के अनन्त पर्याय कहे हैं (गोयमा ! जहण्णोगाहणए पोग्गले जहण्णोगाहणगस्स पोग्गलस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) हे गौतम ! जघन्य अवगाहना वाला पुद्गल जघन्य अवगाहना वाले पुद्गल से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य (पएसट्ठयाए छट्ठाणवडिए) प्रदेशों की अपेक्षा षट्स्थानपतित (ओगहणट्ठयाए तुल्ले) अवगाहना से तुल्य (ठिईए चउट्ठाणवडिए) स्थिति से चतुःस्थानपतित (वण्णाइ उवरिल्लफासेहि य छट्ठाणवडिए) वर्ण आदि से तथा ऊपर के चार स्पर्शों से षट्स्थानपतित (उक्कोसोगाहणए वि एवं चेव) उत्कृष्ट अवगाहना वाला भी इसी प्रकार (णवरं) विशेष (ठिईए तुल्ले)

(जहण्णोगाहणगाणं भंते ! पोग्गलाणं पुच्छा ?) હે ભગવન્ ! જઘન્ય અવગાહના વાળા પુદ્ગલોની પૃચ્છા ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ–जहण्णोगाहणगाणं पोग्गलाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) હે ભગવન્ ! શા કારણે એમ કહેવાયું છે કે જઘન્ય અવગાહનાવાળા પુદ્ગલોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (गोयमा ! जहण्णोगाहणए पोग्गले जहण्णोगाहणगस्स पोगलस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અવગાહનાવાળા પુદ્ગલ જઘન્ય અવગાહનાવાળા પુદ્ગલથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે (पएसट्ठयाए छट्ठाणवडिए) પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ ષટ્સ્થાન પતિત (ओगाहणट्ठयाए तुल्ले) અવગાહનાથી તુલ્ય (ठिईए चउट्ठाणवडिए) સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન પતિત (वण्णाइ उवरिल्ल फासेहिय छट्ठाणवडिए) વર્ણ આદિથી તથા ઊપરના ચાર સ્પર્શોથી ષટ્સ્થાન પતિત (उक्कोसोगाहणए वि एवं चेव) ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના

गौतम ! अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते–अजघन्यानुत्कृष्टावगाहनकानां पुद्गलानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! अजघन्यानुत्कृष्टावगाहनकः पुद्गलोऽजघन्यानुत्कृष्टावगाहनकस्य पुद्गलस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया षट्स्थानपतितः, अवगाहनार्थतया चतुःस्थानपतितः, स्थित्या चतुःस्थानपतितः, वर्णादि अष्ट स्पर्शपर्यवैश्च षट्स्थानपतितः, जघन्यस्थितिकानां भदन्त ! पुद्गलानां पृच्छा, गौतम ! अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, तत् केनार्थेन

स्थिति से तुल्य होता है (अजहण्णमणुक्कोसोगाहणगाणं भंते ! पोग्गलाणं पुच्छा ?) मध्यम अवगाहनावाले हे भगवन् ! पुद्गलों की पृच्छा ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ–(अजहण्णमणुक्कोसोगाहणगाणं पोग्गलाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता) किस कारण हे भगवन् ! ऐसा कहा कि मध्यम अवगाहना वाले पुद्गलों के अनन्त पर्याय कहे हैं (गोयमा ! अजहण्णमणुक्कोसोगाहणए पोग्गले) हे गौतम ! मध्यम अवगाहना वाला पुद्गल (अजहण्णमणुक्कोसोगाहणगस्स पोग्गलस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) मध्यम अवगाहना वाले पुद्गल से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य (पएसट्ठयाए छट्ठाणवडिए) प्रदेशों की अपेक्षा से षट्स्थानपतित (ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) अवगाहना की अपेक्षा चतुःस्थानपतित (ठिईए चउट्ठाणवडिए) स्थिति से चतुःस्थानपतित (वण्णाइ–अट्ठफासपज्जवेहि य छट्ठाणवडिए) वर्णादि से तथा आठ स्पर्श के पर्यायों षट्स्थानपतित

વાળા પણ એ પ્રકારે (नवरं) વિશેષ (ठिईए तुल्ले) સ્થિતિથી તુલ્ય થાય છે (अजहण्णमणुक्कोसोगाहणगाणं भंते ! पोग्गलाणं पुच्छा ?) મધ્યમ અવગાહના વાળા હે ભગવન્ ! પુદ્ગલોની પૃચ્છા ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ–अजहण्णमणुक्कोसोगाहणगाणं पोग्गलाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता) શા કારણે હે ભગવન્ ! એવું કહ્યું છે કે મધ્યમ અવગાહનાવાળા પુદ્ગલોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (गोयमा अजहण्णमणुक्कोसोगाहणए पोग्गले) હે ગૌતમ ! મધ્યમ અવગાહનાવાળા પુદ્ગલ (अजहण्णमणुक्कोसोगाहणस्स पोग्गलस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) મધ્યમ અવગાહનાવાળા પુદ્ગલથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય (पएसट्ठयाए छट्ठाणवडिए) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાન પતિત (ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) અવગાહનાની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત (ठिईए चउट्ठाणवडिए) સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન પતિત (वण्णाइ अट्ठफासपज्जवेहिं य छट्ठाणवडिए) વર્ણાદિથી તથા આઠ સ્પર્શના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે.

भदन्त ! एवमुच्यते–जघन्यस्थितिकानां पुद्गलानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जघन्यस्थितिकः पुद्गलो जघन्यस्थितिकस्य पुद्गलस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया षट्स्थानपतितः, अवगाहनार्थतया चतुःस्थानपतितः, स्थित्या तुल्यः, वर्णादि–अष्टस्पर्शपर्यवैश्च षट्स्थानपतितः, एवमुत्कृष्टस्थितिकोऽपि, अजघन्यानुत्कृष्टास्थितिकोऽपि एवञ्चैव, नवरं स्थित्यापि चतुःस्थानपतितः,

(जहण्णठिइयाणं भंते पोग्गलाणं पुच्छा ?) हे भगवन् ! जघन्य स्थिति वाले पुद्गलों की पृच्छा ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्ठेणं भंते एवं वुच्चइ–जहण्णठिइयाणं पोग्गलाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! किस कारण ऐसा कहाजाता है कि जघन्य स्थिति वाले पुद्गलों के अनन्त पर्याय हैं ? (गोयमा ! जहण्णठिइए पोग्गले जहण्णठिइयस्स पोग्गलस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) हे गौतम ! जघन्य स्थिति वाला पुद्गल जघन्य स्थिति वाले पुद्गल से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य होता है (पएसट्ठयाए छट्ठाणवडिए) प्रदेशों की अपेक्षा से षट्स्थानपतित होता है (ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) अवगाहना से चतुःस्थानपतित होता है (ठिईए तुल्ले) स्थिति से तुल्य होता है (वण्णाइ–अट्ठफासपज्जवेहिय छट्ठाणवडिए) वर्ण आदि से तथा आठ स्पर्शों के पर्यायों से षट्स्थानपतित होता है (एवं उक्कोसठिइए वि) इसी प्रकार उत्कृष्ट स्थिति वाला भी (अजहण्णमणुक्कोसठिइए वि एवं चेव) मध्यम स्थिति वाला भी इसी प्रकार (नवरं ठिईए वि चउट्ठाणवडिए) विशेष यह कि स्थिति की

(जहण्णठिइयाणं भंते ! पोग्गलाणं पुच्छा ?) હે ભગવન્ ! જઘન્ય સ્થિતિ વાળા પુદ્ગલોની પૃચ્છા ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ–जहण्णठिइयाणं पोग्गलाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) હે ભગવન્ ! શા કારણે એવું કહેવાય છે કે જઘન્ય સ્થિતિવાળા પુદ્ગલોના અનન્ત પર્યાય છે ? (गोयमा ! जहण्णठिइए पोग्गले जहण्णठिइयस्स पोग्गलस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) હે ગૌતમ ! જઘન્ય સ્થિતિવાળા પુદ્ગલ જઘન્ય સ્થિતિવાળા પુદ્ગલથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય થાય છે (पएसट्ठाए छट्ठाणवडिए) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે (ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाण वडिए) અવગાહનાથી ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે (ठिईए तुल्ले) સ્થિતિથી તુલ્ય થાય છે (वण्णाइ–अट्ठफास पज्जवेहिय छट्ठाणवडिए) વર્ણ આદિથી તથા આઠ સ્પર્શના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે (एवं उक्कोसठिइए वि) એ જ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા પણ (अजण्णमणुक्कोसठिइए वि एवं चेव) મધ્યમ

जघन्यगुणकालकानां भदन्त ! पुद्गलानां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते–जघन्यगुणकालकानां पुद्गलानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जघन्यगुणकालकः पुद्गलो जघन्यगुणकालकस्य पुद्गलस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया षट्स्थानपतितः, अवगाहनार्थतया चतुःस्थानपतितः, स्थित्या चतुःस्थानपतितः, कृष्णवर्णपर्यवैस्तुल्यः, अवशेषैः वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैश्च षट्स्थानपतितः, तत् तेनार्थेन गौतम !

अपेक्षा भी चतुःस्थानपतित होता है

(जहण्णगुणकालयाणं भंते ! पोग्गलाणं केवइया पज्जवा पण्णत्ता) हे भगवन् ! जघन्यगुण काले पुद्गलों के कितने पर्याय कहे हैं ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ जहण्णगुणकालयाणं पोग्गलाण अणंता पज्जवा पण्णत्ता) हे भगवन् ! किस कारण ऐसा कहा जाता, है कि जघन्यगुण काले पुद्गलों के अनन्त पर्याय हैं ? (गोयमा ! जहण्णगुणकालए पोग्गले जहण्णगुणकालयस्स पोग्गलस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) हे गौतम ! जघन्यगुण काले पुद्गल से दूसरा जघन्यगुण काला पुद्गल द्रव्य की अपेक्षा तुल्य होता है (पएसट्ठयाए छट्ठाणवडिए) प्रदेशों की अपेक्षा षट्स्थानपतित होता है (ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) अवगाहना से चौस्थानपतित होता हैं (ठिईए चउट्ठाणवडिए) स्थिति से चौस्थानपतित होता है (कालवण्णपज्जवेहिं तुल्ले (काले वर्ण के पर्याय

સ્થિતિવાળા પણ એજ પ્રકારે (नवरं ठिईए वि चउट्ठाण वडिए) વિશેષ એ કે સ્થિતિની અપેક્ષાએ પણ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે

(जहण्णगुणकालयाणं भंते ! पोग्गलाणं केवइया पज्जवा पण्णत्ता ?) હે ભગવન્ ! જઘન્ય ગુણ કાળા પુદ્ગલોના કેટલા પર્યાય કહ્યા છે ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ? (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ जहण्णगुणकालयाणं पोग्गलाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) હે ભગવન્ ! શા કારણે એવું કહેવાય છે કે જઘન્ય ગુણ કાળા પુદ્ગલોના અનન્ત પર્યાય છે ? (गोयमा ! जहण्णगुणकालए पोग्गले जहण्णगुणकालयस्स पोग्गलस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) હે ગૌતમ ! જઘન્ય ગુણ કાળા પુદ્ગલથી બીજા જઘન્ય ગુણ કાળા પુદ્ગલ દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય થાય છે (पएसट्ठयाए छट्ठाणवडिए) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે (ठिईए चउट्ठाणवडिए) સ્થિતિથી ચાર સ્થાન પતિત થાય છે (काल वण्ण पज्जवेहिं तुल्ले) કાળા વર્ણના પર્યાયોથી

एवमुच्यते-जघन्यगुणकालकानां पुद्गलानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, एवमुत्कृष्ट-गुणकालकोऽपि, अजघन्यानुत्कृष्टगुणकालकोऽपि एवञ्चैव, नवरं स्वस्थाने षट्-स्थानपतितः, एवं यथा कृष्णवर्णपर्यवानां वक्तव्यता भणिता तथा शेषाणामपि वर्णगन्धरसस्पर्शानां वक्तव्यता भणितव्या, यावद्-अजघन्यानुत्कृष्टरूक्षः, स्व-

से तुल्य होता है (अवसेसेहिं वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं य छट्ठाणव-डिए) शेष वर्ण, गंध, रस और स्पर्श के पर्यायों से षट्स्थानपतित होता है (से तेणट्ठेणं गोयमा ! एवं वुच्चइ) हे गौतम ! इस कारण ऐसा कहा जाता है कि (जहण्णगुणकालयाणं पोग्गलाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता) जघन्यगुण काले पुद्गलों के अनन्त पर्याय कहे हैं

(एवं उक्कोसगुणकालए वि) इसी प्रकार उत्कृष्टगुण कृष्ण भी (अजहण्णमणुक्कोसगुणकालए वि एवं चेव) मध्यमगुण कृष्ण भी इसी प्रकार (णवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए) विशेष यह स्वस्थान से भी षट्-स्थानपतित होता है (एवं जहा कालवण्णपज्जवाणं वत्तव्वया भणिया तहा सेसाण वि) इस प्रकार जैसी काले वर्ण की वक्तव्यता कही वैसी शेष (वण्णगंधरसफासाणं वत्तव्वया भाणियव्वा) वर्ण, गंध, रस और स्पर्श के पर्यायों की वक्तव्यता कहनी चाहिए (जाव) यावत् (अजह-ण्णमणुक्कोसलुक्खे) मध्यमगुण रूक्ष (सट्ठाणे छट्ठाणवडिए) स्वस्थान में षट्स्थानपतित है (से त्तं रूविअजीवपज्जवा) यह रूपी अजीवों के

તુલ્ય થાય છે (अवसेसेहिं वण्ण गंध रस फास पज्जवेहिंय छट्ठाण वडिए) શેષ વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શના પર્યાયોથી પટ્સ્થાન પતિત થાય છે (से तेणट्ठेणं गोयमा ! एवं वुच्चइ) હે ગૌતમ ! એ કારણે એમ કહેવાય છે કે (जहण्ण गुणकालयाणं पोग्गलाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता) જઘન્ય ગુણ કાળા પુદ્ગલોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે

(एवं उक्कोसगुणकालए वि) એ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કૃષ્ણ પણ (अज-हण्णमणुक्कोसगुणकालए वि एवं चेव) મધ્યમ ગુણ કૃષ્ણ પણ એજ પ્રકારે (नवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए) વિશેષ એ કે સ્વસ્થાનમાં પણ પટ્સ્થાન પતિત થાય છે (एवं जहा कालवण्णपज्जवाणं वत्तव्वया भणिया तहा सेसाण वि) એ પ્રકારે જેવી કાળા વર્ણની વક્તવ્યતા કહી તેવી શેષ (वण्णगंधरसफासाणं वत्तव्वया भाणियव्वा) વર્ણ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શના પર્યાયોની વક્તવ્યતા કહેવી જોઈએ (जाव) યાવત્ (अजहण्णमणुक्कोसलुक्खे) મધ્યમ ગુણ રૂક્ષ (सट्ठाणे छट्ठाणवडिए) સ્વસ્થાનમાં પટસ્થાન પતિત થાય છે (सेत्तं रूवि अजीव पज्जवा) આ રૂપી

स्थाने षट्स्थानपतितः, ते एते रूप्यजीवपर्यवाः, ते एते अजीवपर्यवाः, इति प्रज्ञापनायां भगवत्यां विशेषपदं समाप्तम् ॥सू० १६॥

टीका—अथ सामान्यतो जघन्यादि प्रदेशिकानां स्कन्धानां पर्यवान् प्ररूपयितुमाह—'जहण्णपएसियाणं भंते ! खंधाणं पुच्छा' हे भदन्त ! जघन्यप्रदेशिकानां स्कन्धानां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति पृच्छा, भगवान् आह—'गोयमा !' हे गौतम ! 'अणंता पज्जवा पण्णत्ता' जघन्यप्रदेशिकानां स्कन्धानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, गौतमः पृच्छति—'से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ—जहण्णपएसियाणं खंधाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?' हे भदन्त ! तत्—अथ, केनार्थेन कथं तावद्, एवम्—उक्तरीत्या, उच्यते यद्—जघन्यप्रदेशिकानां स्कन्धानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति, भगवान् आह—'गोयमा !' हे गौतम ! 'जहण्णपएसिए खंधे जहण्णपएसियस्स खंधस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले' जघन्यप्रदेशिकः स्कन्धो

पर्याय हुए (से त्तं अजीवपज्जवा) यह अजीव पर्याय हुए (इतिपण्णवणाए भगवईए विसेस पयं समत्तं) इस प्रकार प्रज्ञापना भगवति का विशेष पद समाप्त हुआ।

टीकार्थ—अब सामान्यरूप से जघन्यप्रदेशी आदि पुद्गलों के पर्यायों को प्ररूपणा की जाती है—

गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं—भगवन् ! जघन्यप्रदेशी स्कंधों के कितने पर्याय हैं ?

भगवान् हे गौतम ! अनन्त पर्याय हैं।

गौतम हे भगवान् ! किस कारण ऐसा कहा जाता है कि जघन्य प्रदेशी स्कंधों के अनन्त पर्याय कहे हैं ?

भगवन् हे गौतम ! जघन्यप्रदेशी एक स्कंध दूसरे जघन्यप्रदेशी

અજીવ પર્યાય થયા. (इति पण्णवणाए भगवईए विसेसपयं समत्तं) આ પ્રકારે પ્રજ્ઞાપના ભગવતીનું વિશેષ પદ સમાપ્ત થયું.

ટીકાર્થ—હવે સામાન્ય રૂપે જઘન્ય પ્રદેશી આદિ પુદ્ગલોના પર્યાયોની પ્રરૂપણા કરાય છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે :—ભગવન્ ! જઘન્ય પ્રદેશી સ્કન્ધોના કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ :—હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી :—હે ભગવન્ ! શા કારણે એવું કહેલ છે કે જઘન્ય પ્રદેશી સ્કન્ધોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ?

શ્રી ભગવાન્ :—હે ગૌતમ ! જઘન્ય પ્રદેશી એક સ્કન્ધ બીજા જઘન્ય

जघन्यप्रदेशिकस्य स्कन्धस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, तथा च प्रत्येकक द्रव्यमनन्तपर्यायमितिन्यायेन जघन्यप्रदेशिकस्कन्धस्यापि द्रव्यत्वेन अनन्तपर्यायसंभवात्, 'पएसट्ठयाए तुल्ले' प्रदेशार्थतया तुल्यो भवति, 'ओगाहणट्ठयाए सिय हीणे सिय तुल्ले सिय अब्भहिए' अवगाहनार्थतया-अवगाहनापेक्षया, स्यात्-कदाचित्-कश्चित् हीनो भवति, स्यात्-कदाचित् कश्चित् तुल्यो भवति, स्यात्-कदाचित्-कश्चिदभ्यधिको भवति, तत्र 'जइ हीणे पएस हीणे' यदा हीनो विवक्षितस्तदा प्रदेशहीनो भवति, 'अह अब्भहिए पएसमब्भहिए' अथ यदा अभ्यधिको विवक्षितस्तदा प्रदेशाभ्यधिको भवति, तथा च जघन्यप्रदेशिकस्कन्धस्य द्विप्रदेशात्मकतया यदा द्वावपि द्विप्रदेशिको स्कन्धौ द्विप्रदेशावगाढौ, एकप्रदेशावगाढौ वा भवतस्तदा तुल्यावगाहनौ व्यपदिश्यते, यदा तु एको द्विप्रदेशावगाढोऽन्यस्तु

स्कंध से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य होता है, प्रत्येक द्रव्य अनन्त पर्याय वाला होता है इस नियम के अनुसार जघन्यप्रदेशी स्कंध भी द्रव्य होने के कारण अनन्त पर्याय वाला है। वह प्रदेशों की अपेक्षा से भी तुल्य होता है। अवगाहना की अपेक्षा से हीन भी हो सकता है, तुल्य भी हो सकता है और अधिक भी सकता है। अर्थात् कोइ किसी से हीन, कोई किसी से तुल्य और कोई किसी से अधिक होता है। यदि हीन की विवक्षा की जाय तो एक प्रदेश से हीन होता है और अधिक हो तो एक प्रदेश अधिक अवगाहना वाला होता है। तात्पर्य यह है कि जघन्य प्रदेशी स्कंध द्विप्रदेशी होता है। द्विप्रदेशी स्कंध या तो अकाश के एक प्रदेश में अवगाढ होता है या अधिक से अधिक दो प्रदेशों में। ऐसी स्थिति में अगर अवगाहना में हीनाधि-

---

પ્રદેશી સ્કન્ધથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે, પ્રત્યેક દ્રવ્ય અનન્ત પર્યાય વાળા હોય છે. એ નિયમાનુસાર જઘન્ય પ્રદેશી સ્કન્ધ પણ દ્રવ્ય હોવાના કારણે અનન્ત પર્યાયવાળું છે. તે પ્રદેશોની અપેક્ષાએ પણ તુલ્ય થાય છે. અવગાહનાની અપેક્ષાએ હીન પણ થઇ શકે છે, તુલ્ય પણ થઇ શકે છે. અને અધિક પણ થઈ શકે છે, અર્થાત્ કોઇ કોઇનાથી હીન, કોઇ કોઇનાથી તુલ્ય અને કોઇ કોઇનાથી અધિક થાય છે. જો હીનની વિવક્ષા કરાય તો એક પ્રદેશથી હીન થઇ શકે છે અને જો અધિક હોય તો એક પ્રદેશ અધિક અવગાહના વાળા થાય છે. તાત્પર્ય એ છે કે જઘન્ય પ્રદેશી સ્કન્ધ દ્વિપ્રદેશી થાય છે. દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધ યા તો આકાશના એક પ્રદેશમાં અવગાઢ થાય છે અગર અધિકથી અધિક બે પ્રદેશોમાં. આવી સ્થિતિમાં અગર અવગાહનામાં હીના

एकप्रदेशावगाढो भवति तदा एकप्रदेशावगाढो द्विप्रदेशावगाढापेक्षया प्रदेशहीनो भवति, द्विप्रदेशावगाढस्तु तदपेक्षया प्रदेशाभ्यधिको भवति इति भावः, 'ठिईए चउट्ठाणवडिए' स्थित्या चतुःस्थानपतितो भवति, 'वण्णगंधरसउवरिल्लचउफास-पज्जवेहिं छट्ठाणवडिए' वर्णगन्धरसैरुपरितन चतुःस्पर्शपर्यवैः-शीतोष्णस्निग्धरूक्ष-स्पर्शपर्यवैः षट्स्थानपतितो भवति, 'उक्कोसपएसियाणं भंते ! खंधाणं पुच्छा' हे भदन्त ! उत्कृष्टप्रदेशिकानाम् अनन्तप्रदेशिकानामित्यर्थः स्कन्धानां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति पृच्छा, भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'अणंता पज्जवा पण्णत्ता' उत्कृष्टप्रदेशिकानां स्कन्धानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, गौतमः पृच्छति-'से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-उक्कोसपएसियाणं खंधाणं अणंता

कता हो तो एक प्रदेश की ही हो सकती है। अधिक हीनाधिकता का संभव ही नहीं है। जो दो जघन्यप्रदेशी स्कंध एक प्रदेश में अवगाढ हैं, उनमें अवगाहना की दृष्टि से तुल्यता है दो प्रदेशों में जो अवगाढ हैं वे भी तुल्य अवगाहना वाले हैं। एक जघन्यप्रदेशी स्कंध दूसरे जघन्यप्रदेशी स्कंध से स्थिति मे चतुःस्थानपतित होता है, वर्ण आदि से तथा शीत, उष्ण, स्निग्ध और रूक्ष स्पर्शों के पर्यायों से षट्स्थान पतित होता है।

भगवन् ! उत्कृष्टप्रदेशी स्कंधों की पृच्छा ? अर्थात् उत्कृष्टप्रदेशी स्कंधों के कितने पर्याय होते हैं ?

भगवान् उत्तर देते हैं-गौतम ! उत्कृष्टप्रदेशी स्कंधों के अनन्त पर्याय होते हैं।

गौतम हे-भगवन् ! किस कारण ऐसा कहा है कि उत्कृष्ट प्रदेशी

धिकता थाय तो એક પ્રદેશની થઇ શકે છે. અધિક હીનાધિકતાનો સંભવ થતો નથી. જો બે જઘન્ય પ્રદેશી સ્કન્ધ એક પ્રદેશથી અવગાઢ છે, તેમાં અવગાહનાની દૃષ્ટિએ તુલ્યતા છે. બે પ્રદેશોમાં જે અવગાઢ છે, તેઓ પણ તુલ્ય અવગાહના વાળા છે. પણ એક જઘન્ય પ્રદેશી સ્કન્ધ બીજા જઘન્ય પ્રદેશી સ્કન્ધથી સ્થિતિમાં ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે. વર્ણ આદિથી તથા શીત, ઉષ્ણ, સ્નિગ્ધ અને રૂક્ષ સ્પર્શોના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત છે.

હે ભગવન્ ! ઉત્કૃષ્ટ પ્રદેશી સ્કન્ધોની પૃચ્છા ? અર્થાત્ ઉત્કૃષ્ટ પ્રદેશી સ્કન્ધોના કેટલા પર્યાય થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! ઉત્કૃષ્ટ પ્રદેશી સ્કન્ધોના અનન્ત પર્યાય થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી :-હે ભગવન્ ! શા કારણે એવું કહ્યું છે કે ઉત્કૃષ્ટ

पज्जवा पण्णत्ता' हे भदन्त ! तत्-अथ, केनार्थेन-कथं तावद्, एवम्-उक्तरीत्या उच्यते यद्-उत्कृष्टप्रदेशिकानां स्कन्धानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति, भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'उक्कोसपएसिए खंधे उक्कोसपएसियस्स खंधस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले' उत्कृष्टप्रदेशिकः स्कन्धः उत्कृष्टप्रदेशिकस्य स्कन्धस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, 'पएसट्ठयाए तुल्ले' प्रदेशार्थतया तुल्यो भवति, 'ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए' अवगाहनार्थतया-अवगाहनापेक्षया चतुःस्थानपतितो भवति, 'ठिईए चउट्ठाणवडिए' स्थित्या चतुःस्थानपतितो भवति, 'वण्णाइ अट्ठफासपज्जवेहि य छट्ठाणवडिए' वर्णादिभिरष्टस्पर्शपर्यवैश्च षट्स्थानपतितो भवति, 'अजहण्णमणुक्कोसपएसियाणं भंते ! खंधाणं केवइया पज्जवा पण्णत्ता' अजघन्यानुत्कृष्टप्रदेशीकानां भदन्त ! स्कन्धानां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'अणंता पज्जवा पण्णत्ता' अजघन्यानुत्कृष्टप्रदेशिकानां स्कन्धानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतमः पृच्छति-'से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-'अजहण्णमणुक्कोसपएसियाणं खंधाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?'

स्कंधों के अनन्त पर्याय कहे हैं ?

भगवन्-हे गौतम ! उत्कृष्टप्रदेशी एक दूसरे उत्कृष्टप्रदेशी स्कंध से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य होता है, प्रदेशों अपेक्षा भी तुल्य होता है। अवगाहना की अपेक्षा से चतुःस्थानपतित होता है, स्थिति की अपेक्षा से भी चतुःस्थानपतित होता है, वर्णादि से तथा आठ स्पर्श के पर्यायों से षट्स्थानपतित होता है.

गौतम-अजघन्य अनुत्कृष्टप्रदेशी स्कंधों के कितने पर्याय हैं ?

भगवन्-हे गौतम ! अनन्त पर्याय हैं ।

गौतम-हे भगवन् ! किस कारण से ऐसा कहा है कि अजघन्य

પ્રદેશી સ્કન્ધોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! ઉત્કૃષ્ટ પ્રદેશી એક સ્કન્ધ બીજા ઉત્કૃષ્ટ પ્રદેશી સ્કન્ધથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય હોય છે. પ્રદેશોની અપેક્ષાએ પણ તુલ્ય થાય છે. અવગાહનાની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે. સ્થિતિની અપેક્ષાએ પણ ચતુઃસ્થાનપતિત થાય છે. વર્ણાદિથી તથા આઠ સ્પર્શના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! અજઘન્ય-અનુત્કૃષ્ટ પ્રદેશી સ્કન્ધોના કેટલા પર્યાય કહ્યા છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ શા કારણે એમ કહ્યું છે કે અજઘન્ય

हे भदन्त ! तत् केनार्थेन-कथं तावद् एवम्-उक्तरीत्या, उच्यते यद्-अजघन्यानुत्कृष्टप्रदेशिकानां स्कन्धानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति भगवान् आह-'गोयमा ! हे गौतम ! 'अजहण्णमणुक्कोसपएसिए खंधे' अजघन्यानुत्कृष्टप्रदेशिकः स्कन्धः, 'अजहण्णमणुक्कोसपएसियस्स खंधस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले' अजन्यानुत्कृष्टप्रदेशिकस्य स्कन्धस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, तथा च प्रत्येकं च द्रव्यमनन्तपर्यायमितिन्यायेन अजघन्यानुत्कृष्टप्रदेशिकस्कन्धस्यापि द्रव्यत्वेन अनन्तपर्याय संभवात्, 'पएसट्ठयाए छट्ठाणवडिए' प्रदेशार्थतया-प्रदेशापेक्षया षट्स्थानपतितो भवति, 'ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए' अवगाहनार्थतया-अवगाहनापेक्षया चतुःस्थानपतितो भवति, 'ठिईए चउट्ठाणवडिए' स्थित्या चतुःस्थानपतितो भवति, 'वण्णाइ अट्ठफासपज्जवेहि य छट्ठाणवडिए' वर्णादिभिः, अष्टस्पर्शपर्यवैश्च षट्स्थानपतितो भवति, गौतमः पृच्छति-'जहण्णोगाहणगाणं भंते ! पोग्गलाणं पुच्छा' हे भदन्त ! जघन्यावगाहनकानाम् एकप्रदेशावगाहनवताम् पुद्गलानां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति पृच्छा, भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'अणंता पज्जवा पण्णत्ता' जघन्यावगाहनकानां पुद्गलानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः,

---

अनुत्कृष्ट (मध्यम) प्रदेशी स्कंधों के अनन्त पर्याय हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! एक मध्यमप्रदेशी स्कंध दूसरे मध्यमप्रदेशी स्कंध से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य होता है, प्रदेशों की अपेक्षा षट्स्थान पतित होता है अवगाहना की अपेक्षा चौस्थानपतित होता है, स्थिति की अपेक्षा भी चौस्थानपतित होता है और वर्ण आदि तथा आठ स्पर्शों की अपेक्षा षट्स्थानपतित होता है।

गौतम-हे भगवन् ! जघन्य अवगाहना वाले पुद्गलों के कितने पर्याय हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! जघन्य अवगाहना वाले पुद्गलों के अनन्त

અનુત્કૃષ્ટ (મધ્યમ) પ્રદેશી સ્કન્ધોના અનન્ત પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! મધ્યમ પ્રદેશી સ્કન્ધ બીજા મધ્યમ પ્રદેશી સ્કન્ધથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય થાય છે. પ્રદેશોની અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે. અવગાહનની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે સ્થિતિની અપેક્ષાએ પણ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે અને વર્ણ આદિ તથા આઠ સ્પર્શોની અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! જઘન્ય અવગાહના વાળા પુદ્ગલોના કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય અવગાહના વાળા પુદ્ગલોના અનન્ત

गौतमः पृच्छति-'से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-जहण्णोगाहणगाणं पोग्गलाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?' हे भदन्त ! तत् अथ, केनार्थेन-कथं तावद्, एवम्-उक्तरीत्या, उच्यते यद्-जघन्यावगाहनकानां पुद्गलानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति, भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'जहण्णोगाहणए पोग्गले जहण्णोगाहणगस्स पोग्गलस्स दव्वट्टयाए तुल्ले' जघन्यावगाहनकः पुद्गलो जघन्यावगाहनकस्य पुद्गलस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, 'पएसट्टयाए छट्ठाणवडिए' प्रदेशार्थतया-प्रदेशापेक्षया, षट्स्थानपतितो भवति, 'ओगाहणट्टयाए तुल्ले' अवगाहनार्थतया-अवगाहनापेक्षया तुल्यो भवति, उभयेषामपि जघन्यावगाहनकत्वात्, 'ठिईए चउट्ठाणवडिए' स्थित्या-अवस्थानापेक्षया चतुस्थानपतितो भवति, 'वण्णाइ उवरिल्लफासेहि य छट्ठाणवडिए' वर्णादिभिः उपरितन चतुःस्पर्शैश्च-शीतोष्णस्निग्धरूक्षस्पर्शपर्यवैः षट्स्थानपतितो भवति, 'उक्कोसोगाहणए वि एवं

पर्याय हैं।

गौतम-हे भगवन् ! ऐसा कहने का क्या कारण है ?

भगवान्-हे गौतम ! एक जघन्य अवगाहना वाला पुद्गल दूसरे जघन्य अवगाहना वाले पुद्गल से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य होता है, प्रदेशों की अपेक्षा षट्स्थानपतित होता है, अवगाहना की अपेक्षा तुल्य होता है क्योंकि दोनों ही जघन्य अवगाहना वाले हैं, स्थिति की दृष्टि से चतुःस्थानपतित होता है, वर्णादि की अपेक्षा से तथा ऊपर के चार अर्थात् शीत, उष्ण, स्निग्ध और रूक्ष स्पर्शों की अपेक्षा से षट्स्थानपतित होता है।

उत्कृष्ट अवगाहना वाले अर्थात् असंख्यातप्रदेशों में अवगाढ पुद्गलों के पर्याय भी ऐसे ही समझने चाहिए मगर इसमें विशेषता

પર્યાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! એવું કહેવાનું શું પ્રયોજન છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! એક જઘન્ય અવગાહનાવાળા પુદ્ગલ બીજા જઘન્ય અવગાહનાવાળા પુદ્ગલોથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય થાય છે, પ્રદેશોની અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે. અવગાહનાની અપેક્ષાએ તુલ્ય થાય છે, કેમકે બન્ને જઘન્ય અવગાહના વાળા છે. સ્થિતિની દૃષ્ટિએ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે. વર્ણાદિની અપેક્ષાએ તથા ઉપરના ચાર અર્થાત્ શીત, ઉષ્ણ સ્નિગ્ધ અને રૂક્ષ સ્પર્શોની અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે.

ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા અર્થાત્ અસંખ્યાત પ્રદેશોમાં અવગાઢ પુદ્ગલોના પર્યાય પણ એવાજ સમજવા જોઈએ, પણ તેમાં વિશેષતા એ છે કે એ સ્થિતિની

चेव' उत्कृष्टावगाहनकोऽपि असंख्यातप्रदेशावगाहनकः पुद्गलः, एवञ्चैव-जघन्यावगाहनकपुद्गलवदेव विज्ञेयः, किन्तु 'णवरं ठिईए तुल्ले' नवरम्-पूर्वापेक्षया विशेषस्तु स्थित्या तुल्यो भवति, 'अजहण्णमणुक्कोसोगाहणगाणं भंते! पोग्गलाणं पुच्छा' हे भदन्त! अजघन्यानुत्कृष्टावगाहनकानां द्विप्रदेशिकादि संख्यातप्रदेशपर्यन्तावगाहनवताम् पुद्गलानां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः? इति पृच्छा, भगवान् आह-'गोयमा!' हे गौतम! 'अणंता पज्जवा पण्णत्ता' अजघन्यानुत्कृष्टावगाहनकानां पुद्गलानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, गौतमः पृच्छति-'से केणट्ठेणं भंते! एवं वुच्चइ-'अजहण्णमणुक्कोसोगाहणगाणं पोग्गलाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता?' हे भदन्त! तत्-अथ, केनार्थेन-कथं तावद्, एवम्-उक्तरीत्या उच्यते यद्-अजघन्यानुत्कृष्टावगाहनकानां पुद्गलानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः? इति, भगवान् आह-'गोयमा!' हे गौतम! 'अजहण्णमणुक्कोसोगाहणए पोग्गले' अजघन्यानुत्कृष्टावगाहनकः पुद्गलः 'अजहण्णमणुक्कोसोगाहणगस्स पोग्गलस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले' अजघन्यानुत्कृष्टावगाहनकस्य पुद्गलस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति,

---

यह है कि यह स्थिति की दृष्टि से तुल्य होता है।

गौतम! हे भगवन् मध्यम अवगाहनावाले पुद्गलों के कितने पर्याय है?

भगवान्-हे गौतम! मध्यम अवगाहनावाले पुद्गलों के अनन्त पर्याय है।

गौतम-हे भगवन्! किस कारण से ऐसा कहा गया है कि मध्यम अवगाहना वाले पुद्गलों के अनन्त हैं?

भगवान्-हे गौतम! मध्यम अवगाहना वाला एक पुद्गल दूसरे मध्यम अवगाहना वाले पुद्गल से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य होता है, प्रदेशों की अपेक्षा षट्स्थानपतित होता है, अवगाहना की अपेक्षा से

દૃષ્ટિએ તુલ્ય બને છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્! મધ્યમ અવગાહના વાળા પુદ્ગલોના કેટલા પર્યાય છે?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ! મધ્યમ અવગાહના વાળા પુદ્ગલોના અનન્ત પર્યાય છે?

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્! શા કારણે એમ કહેલું છે કે મધ્યમ અવગાહના વાળા પુદ્ગલોના અનન્ત પર્યાય છે?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ! મધ્યમ અવગાહના વાળા એક પુદ્ગલ બીજા મધ્યમ અવગાહનાવાળા પુદ્ગલથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય થાય છે. પ્રદેશોની અપેક્ષાએ ષટસ્થાન પતિત થાય છે. અવગાહનાની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત

'पएसट्टयाए छट्ठाणवडिए' प्रदेशार्थतया षट्स्थानपतितो भवति, 'ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए' अवगाहनार्थतया-अवगाहनापेक्षया चतुःस्थानपतितो भवति, 'ठिईए चउट्ठाणवडिए' स्थित्या-अवस्थानापेक्षया चतुःस्थानपतितो भवति, 'वण्णाइ अट्ठफासपज्जवेहि य छट्ठाणवडिए' वर्णादिभिः, अष्टस्पर्शपर्यवैश्च षट्स्थान पतितो भवति; गौतमः पृच्छति-'जहण्णठिइयाणं भंते ! पोग्गलाणं पुच्छा' हे भदन्त ! जघन्यस्थितिकानां पुद्गलानां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति पृच्छा, भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ? 'अणंता पज्जवा पण्णत्ता' जघन्यस्थितिकानां पुद्गलानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, गौतमः पृच्छति-'से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-'जहण्णठिइयाणं पोग्गलाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?' हे भदन्त ! तत्-अथ, केनार्थेन-कथं तावद् एवम्-उक्तरीत्या, उच्यते यद्-जघन्यस्थितिकानां पुद्गलानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः इति, भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम !' 'जहण्णठिईए पोग्गले जहण्णठिइयस्स पोग्गलस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले' जघन्यस्थितिकः पुद्गलो जघन्यस्थितिकस्य पुद्गलस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, प्रत्येकञ्च द्रव्यमनन्तपर्यायमितिन्यायेन जघन्यस्थितिक पुद्गलस्यापि द्रव्यत्वेन अनन्तपर्यायसंभवात् 'पएसट्टयाए छट्ठाणवडिए' प्रदेशार्थतया-प्रदेशापेक्षया षट्स्थानपतितो भवति, 'ओगाहणट्टयाए चउट्ठाणवडिए' अवगाहनार्थतया-अवगाहनापेक्षया

चतुस्थानपतित होता है, स्थिति की अपेक्षा से भी चतुःस्थानपतित होता है, वर्णादि अर्थात् वर्ण, गंध और रस की तथा आठ स्पर्शों की अपेक्षा षट्स्थानपतित होता है।

गौतम-हे भगवन् ! जघन्य स्थिति वाले पुद्गलों के कितने पर्याय हैं?

भगवान्-हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं।

गौतम-हे भगवन् ! ऐसा कहने का कारण है ?

भगवान्-हे गौतम ! जघन्य स्थिति वाला एक पुद्गल दूसरे जघन्य स्थिति वाले पुद्गल से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य होता है, प्रदेशों

થાય છે, સ્થિતિની અપેક્ષાએ પણ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે, વર્ણાદિ અર્થાત્ વર્ણ, ગંધ અને રસની તથા આઠ સ્પર્શોની અપેક્ષાએ પટસ્થાન પતિત થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામીઃ-હે ભગવન્ ! જઘન્ય સ્થિતિવાળા પુદ્ગલોના કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! એવું કહેવાનું શું કારણ છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય સ્થિતિવાળા એક પુદ્ગલ બીજા જઘન્ય સ્થિતિવાળા પુદ્ગલથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય થાય છે. પ્રદેશની દૃષ્ટિએ પટસ્થાન

चतुःस्थानपतितो भवति, 'ठिइए तुल्ले' स्थित्या तुल्यो भवति, 'वण्णाइ अट्ठ-फासपज्जवेहि य छट्ठाणवडिए' वर्णादिभिः, अष्टस्पर्शपर्यवैश्च षट्स्थानपतितो भवति, 'एवं उक्कोसठिइए वि' एवम्-जघन्यस्थितिकपुद्गलवदेव उत्कृष्टस्थिति-कोऽपि पुद्गलोऽवगन्तव्यः, 'अजहण्णमणुक्कोसठिइए वि एवं चेव' अजघन्यानु-त्कृष्टस्थितिकोऽपि पुद्गलः, एवञ्चैव-जघन्यस्थितिकपुद्गलवदेव वक्तव्यः, किन्तु 'णवरं ठिइए वि चउट्ठाणवडिए' नवरम्-पूर्वापेक्षया विशेषस्तु स्थित्यापि-चतुः-स्थानपतितो भवति, गौतमः पृच्छति-'जहण्णगुणकालयाणं भंते ! पोग्गलाणं केवइया पज्जवा पण्णत्ता ?' हे भदन्त ! जघन्यगुणकालकानां पुद्गलानां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति पृच्छा, भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?' जघन्यगुणकालकानां पुद्गलानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतमः पृच्छति-'से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-जहण्णगुणकालयाणं पोग्गलाणं

की दृष्टि से षट्स्थानपतित होता है, अवगाहना की दृष्टि से चौस्थान पतित होता है, स्थिति की अपेक्षा से तुल्य है, वर्ण आदि से तथा आठ स्पर्शों के पर्यायों से षट्स्थानपतित होता है। उत्कृष्ट स्थिति वाले पुद्गल की प्ररूपणा भी इसी प्रकार करनी चाहिए और मध्यम स्थिति वाले पुद्गल का कथन भी इसी प्रकार समझना चाहिए, मगर मध्यम स्थिति वाले पुद्गल में विशेषता यह है स्थिति की दृष्टि से वह चतुःस्थानपतित होता है।

गौतम-हे भगवन् ! जघन्यगुण काले पुद्गलों के कितने पर्याय हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! अनन्त पर्याय हैं।

गौतम-हे भगवन् ! किस कारण ऐसा कहा गया कि जघन्यगुण

પતિત થાય છે, અવગાહનાની દૃષ્ટિએ ચાર સ્થાન પતિત થાય છે, સ્થિતિની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે, વર્ણ આદિથી તથા આઠે સ્પર્શોના પર્યાયોથી ષટસ્થાન પતિત થાય છે. ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા પુદ્ગલની પ્રરૂપણા પણ એજ પ્રકારે કરવી જોઈએ અને મધ્યમ સ્થિતિવાળા પુદ્ગલનું કથન પણ એજ પ્રકારે સમજવું જોઈએ, પણ મધ્યમ સ્થિતિવાળા પુદ્ગલોમાં વિશેષતા એ છે કે સ્થિતિની દૃષ્ટિએ તે ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! જઘન્ય ગુણ કાળા પુદ્ગલોના કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ શા કારણે એવું કહેલું છે કે જઘન્ય ગુણ

अणंता पज्जवा पण्णत्ता' हे भदन्त ! तत्-अथ, केनार्थेन-कथं तावद्, एवम्-उक्त-रीत्या, उच्यते यद्-जघन्यगुणकालकानां पुद्गलानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः? इति, भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'जहण्णगुणकालए पोग्गले' जघन्यगुण-कालकःपुद्गलः 'जहण्णगुणकालयस्स पोग्गलस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले' जघन्यगुणकाल-कस्य पुद्गलस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, प्रत्येकञ्च द्रव्यमनन्तपर्यायमिति नियमेन जघन्यगुणकालकस्य पुद्गलस्यापि द्रव्यत्वेन अनन्तपर्यायसंभवात्, 'पएसट्ठयाए छट्ठाणवडिए' प्रदेशार्थतया-प्रदेशापेक्षया षट्स्थानपतितो भवति, 'ओगाहण-ट्ठयाए चउट्ठाणवडिए' अवगाहनार्थतया-अवगाहनापेक्षया चतुस्थानपतितो भवति, 'ठिईए चउट्ठाणवडिए' स्थित्या चतुःस्थानपतितो भवति, 'कालवण्णपज्जवेहिं तुल्ले' कृष्णवर्णपर्यवैस्तुल्यो भवति उभयेषामपि जघन्यगुण कृष्णवर्णसद्भावात्, 'अवसेसेहिं वण्णगंधरसफासपज्जवेहि य छट्ठाणवडिए' अवशेषैः वर्णगन्धरसस्पर्श-पर्यवैश्च षट्स्थानपतितो भवति, प्रकृतमुपसंहरन्नाह-'से तेणट्ठेणं गोयमा ! एवं

काले पुद्गलों के अनन्त पर्याय हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! एक जघन्यगुण काला पुद्गल दूसरे जघन्य गुण काले पुद्गल से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य होता है क्योंकि प्रत्येक द्रव्य अनन्त पर्याय वाला होता है, इस नियम के अनुसार जघन्यगुण काला पुद्गल भी द्रव्य होने के कारण अनन्त पर्याय वाला है। जघन्य गुण काला पुद्गल दूसरे जघन्यगुण काले पुद्गल से प्रदेशों की अपेक्षा षट्स्थापपतित होता है। अवगाहना की अपेक्षा से चतुस्थानपतित होता है और स्थिति की अपेक्षा से षट्स्थानपतित होता है। कृष्ण वर्ण के पर्यायों से तुल्य होता है, क्योंकि दोनों जघन्यगुण अर्थात् कम से कम अंश वाले कृष्ण वर्णवान् हैं। शेष वर्णों, गंधों, रसों और स्पर्शों के पर्यायों की अपेक्षा षट्स्थानपतित होता है।

કાળા પુદ્ગલોના અનન્ત પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! એક જઘન્ય ગુણ કાળા પુદ્ગલ બીજા જઘન્ય ગુણ કાળા પુદ્ગલથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય થાય છે કેમકે પ્રત્યેક દ્રવ્ય અનન્ત પર્યાયવાળુ થાય છે, એ નિયમાનુસાર જઘન્ય ગુણ કાળા પુદ્ગલ પણ દ્રવ્ય હોવાના કારણે અનન્ત પર્યાયવાળા છે. જઘન્ય ગુણ કાળા પુદ્ગલ બીજા જઘન્ય ગુણ કાળા પુદ્ગલથી પ્રદેશોની અપેક્ષાએ ષટસ્થાન પતિત થાય છે. અવગાહનાની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે અને સ્થિતિની અપેક્ષાએ પણ ષટસ્થાન પતિત થાય છે. કૃષ્ણ વર્ણના પર્યાયોથી તુલ્ય થાય છે. કેમકે બન્ને જઘન્ય ગુણ અર્થાત્ ઓછામાં ઓછા અંશવાળા કૃષ્ણ વર્ણવાન્ છે. શેષ વર્ણો ગંધો, રસો અને સ્પર્શોના પર્યાયોની અપેક્ષાએ ષટસ્થાન પતિત થાય છે.

वुच्चइ-'जहण्णगुणकालयाणं पोग्गलाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता' हे गौतम ! तत् अथ तेनार्थेन एवम्-उक्तरीत्या, उच्यते यद्-जघन्यगुणकालकानां पुद्गलानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, 'एवं उक्कोसगुणकालए वि' एवम्-जघन्यगुणकालक पुद्गलवदेव उत्कृष्टगुणकालकोऽपि पुद्गलो वक्तव्यः, 'अजहण्णमणुक्कोसगुणकालए वि एवं चेव' अजघन्यानुत्कृष्टगुणकालकोऽपि पुद्गलः, एवञ्चैव-जघन्यगुणकालकपुद्गलवदेव वक्तव्यः, किन्तु 'णवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए' नवरम्-पूर्वापेक्षया विशेषस्तु स्वस्थाने स्वस्थानापेक्षया षट्स्थानपतितो भवति 'एवं जहा कालवण्णपज्जवाणं वत्तव्वया भणिया तहा सेसाण वि वण्णगंधरसफासाणं वत्तव्वया भाणियव्वा' एवम्-पूर्वोक्तरीत्या, यथा कृष्णवर्णपर्यवानां वक्तव्यता भणिता तथा शेषाणामपि वर्णगन्धरसस्पर्शानाम् वक्तव्यता भणितव्या, 'जाव अजहण्णमणुक्कोसलुक्खे' यावद्-जघन्यरूक्ष उत्कृष्टरूक्ष अजघन्यानुत्कृष्टरूक्षपर्यन्तानां वक्तव्यता

अब प्रस्तुत प्रकरण का उपसंहार करते हुए भगवान् कहते हैं-गौतम ! इस कारण से ऐसा कहा जाता है कि जघन्यगुण काले पुद्गलों के अनन्त पर्याय कहे गए हैं

इसी प्रकार उत्कृष्टगुण काले पुद्गल की वक्तव्यता समझना चाहिए। मध्यमगुण काले पुद्गल का कथन भी ऐसा ही है अर्थात् जघन्यगुण के सदृश ही है। विशेषता यह है कि मध्यमगुण काला स्वस्थान में भी षट्स्थानपतित होता है, अर्थात् एक मध्यमगुण काले पुद्गल से दूसरे मध्यमगुण काले पुद्गल में कृष्णवर्ण की अनन्तभाग एवं अनन्तगुण हीनता और अधिकता भी हो सकती है क्योंकि मध्यमगुण के अनन्त विकल्प हैं।

कृष्ण वर्ण की वक्तव्यता के समान ही शेष वर्णों की, गंधों की,

હવે પ્રસ્તુત પ્રકરણનો ઉપસંહાર કરતા ભગવાન્ કહે છે-હે ગૌતમ ! આ કારણે એવું કહેવાય છે કે જઘન્ય ગુણ કાળા પુદ્ગલોના અનન્ત પર્યાય કહેવાયેલા છે.

એજ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કાળા પુદ્ગલની વક્તવ્યતા પણ સમજવી જોઇએ. મધ્યમ ગુણ કાળા પુદ્ગલનું કથન પણ એવું જ છે અર્થાત્ જઘન્ય ગુણના સદૃશ જ છે. વિશેષતા એ છે કે મધ્યમ ગુણ કાળા સ્વસ્થાનમાં પણ ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે, અર્થાત્ એક મધ્યમ ગુણ કાળા પુદ્ગલથી બીજા મધ્યમ ગુણ કાળા પુદ્ગલમાં કૃષ્ણ વર્ણની અનન્ત ભાગ તેમજ અનન્ત ગુણ હીનતા અને અધિકતા પણ થઇ શકે છે, કેમકે મધ્યમ ગુણના અનન્ત વિકલ્પ છે.

भणितव्या, 'सट्ठाणे छट्ठाणवडिए' स्वस्थानापेक्षया षट्स्थानपतितो भवति, 'से त्तं रूवि अजीवपज्जवा' ते एते-उपर्युक्ता अजीवपर्यवाः प्रज्ञप्ताः-प्रतिपादिताः 'इति पण्णवणाए भगवईए विसेसपयं समत्तं' इति प्रज्ञापनायां भगवत्यां पञ्चम-पर्यायपदं समाप्तम् ॥सू० १६॥

इतिश्री विश्वविख्यात-जगद्वल्लभ-प्रसिद्धवाचकपञ्चदशभाषाकलित-ललित
कलापालापकप्रविशुद्धगद्यपद्यानैकग्रन्थनिर्मापक-वादिमानमर्दक-श्री-
शाहू छत्रपतिकोल्हापुरराजप्रदत्त-'जैनशास्त्राचार्य'-पदविभूषित-
कोल्हापुरराजगुरु-बालब्रह्मचारि जैनाचार्य जैनधर्मदिवाकर-
पूज्यश्री-घासीलाल-व्रतिविरचितायां श्री प्रज्ञापना-
सूत्रस्य प्रमेयबोधिन्याख्यायां व्याख्यायां

॥ पञ्चमं पर्यायपदं समाप्तम् ॥

रसों की और स्पर्शों की वक्तव्यता भी समझलेना चाहिए, और मध्यम गुण रूक्ष स्पर्श तक इसी प्रकार कह लेना चाहिए। मध्यमगुण वाले सभी वर्णादि स्वस्थान में भी षट्स्थानपतित होते हैं।

यह रूपी अजीवों की वक्तव्यता हुई और साथ ही अजीव पर्यायों की वक्तव्यता पूर्ण हुई भगवती प्रज्ञापना का विशेषपद समाप्त ॥

श्री जैनचार्य जैनधर्मदिवाकर पूज्यश्री घासीलाल व्रतिविरचित
प्रज्ञापना सूत्र की प्रमेयबोधिनि व्याख्या में

॥ पांचवां पर्याय पद समाप्त ॥

કૃષ્ણ વર્ણની વક્તવ્યતાની સમાનજ શેષ વર્ણોની, ગંધોની, રસોની અને સ્પર્શોની વક્તવ્યતા પણ સમજી લેવી જોઈએ, અને મધ્યમ ગુણ રૂક્ષ સ્પર્શ સુધી એજ પ્રકારે કહેવું જોઈએ. મધ્યમ ગુણ વાળા બધા વર્ણાદિ સ્વસ્થાનમાં પણ ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે.

આ રૂપી અજીવોની વક્તવ્યતા થઈ અને સાથે જ અજીવ પર્યાયોની વક્તવ્યતા પણ પૂર્ણ થઇ.

શ્રી જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્યશ્રી ઘાસીલાલવ્રતિવિરચિત પ્રજ્ઞાપના
સૂત્રની પ્રમેયબોધિની ટીકાનું પાંચમું પર્યાયપદ સમાપ્ત

॥ ભગવતી પ્રજ્ઞાપનાનું વિશેષ પદ સમાપ્ત ॥

卐

अथ षष्ठं पदं प्रारभ्यते

अधिकारविषय संग्रहणीगाथा—

मूलम्—बारस चउवीसाइं सअंतरं एगसमयकत्तोयं ।
उव्वट्टण परभवियाउयंच अट्ठेव आगरिसा ॥१॥

छाया—द्वादश चतुर्विंशतिः, सान्तरम्, एक समये कुतश्च ।
उद्वर्तना, पारभविकायुष्कश्च अष्टावेव आकर्षा ॥ १ ॥

टीका—पञ्चमे पदे औदयिकक्षयोपशमिकक्षायिकभावाश्रयः पर्यायपरिणामनिर्णयः कृतः, अथ षष्ठे पदे औदयिक क्षायोपशमिकविषयान् प्राणिनामुपपातोद्वर्तनादीन् प्ररूपयितुं प्रथममादौ विषय (अधिकार) संग्रहणीगाथा माह-बारस चउवीसाइं स अंतरं एगसमयकत्तोय। उव्वट्टण परभविया उयंच अट्ठेव आगरिसा ॥ १ ॥ इति तत्र प्रथमं सामान्येन नरकादिगतिषु उप-

षष्ठ पद

अधिकारसंग्रहिणी गाथा का शब्दार्थ

(बारस) बारह (चउवीसाइं) चौवीस (सअंतरं) अन्तरसहित (एग समय) एक समय (कत्तो य) कहां से ? (उव्वट्टण) उद्वर्त्तना (परभवियाउयं च) और परभव संबंधी आयु (अट्ठेव आगरिसा) आठ आकर्ष ॥ १ ॥

टीकार्थ—पंचम पद में औदयिक, क्षायोपशमिक और क्षायिक भाव के निमित्त से होने वाले जीव के पर्यायों का निरूपण किया गया है। इस छठे पद में कर्मों के उदय तथा क्षयोपशम से होने वाले प्राणियों के उपपात, उद्वर्त्तन आदि की प्ररूपणा करने के लिए प्रारंभ में विषयसंग्रहिणीगाथा कहते हैं—इस पद में पहले

છટ્ઠું પદ

અધિકાર સંગ્રહણી ગાથાનો અર્થ

શબ્દાર્થ-(बारस) બાર (चउवीसाइं) ચોવીસ (सअंतरं) અન્તર સહિત (एगसमय) એક સમય (कत्तोय) ક્યાંથી (उव्वट्टणा) ઉદ્વર્તના (परभवियाउं च) અને પરભવ સંબંધી આયુ (अट्ठेव आगरिसा) આઠ આકર્ષ ॥ ૧૧

ટીકાર્થ-પાંચમાં પદમાં ઔદયિક ક્ષયોપશમિક અને ક્ષાયિક ભાવના નિમિત્તથી થવાવાળા જીવના પર્યાયોનું નિરૂપણ કરવામાં આવ્યું છે. આ છટ્ઠા પદમાં કર્મોના ઉદય તથા ક્ષયોપશમથી થવાવાળા પ્રાણિયોના ઉપપાત ઉદ્વર્તના વિગેરેની પ્રરૂપણા કરવા માટે પ્રારંભમાં વિષય સંગ્રહિણી ગાથા કહે છે.

આ પદમાં પહેલા સામાન્યપણાથી નરકાદિ ગતિયોમાં ઉપપાત અને

पातविरहस्य च उद्वर्तनाविरहस्य च बारसं द्वादशमुहूर्त्ताः प्रमाणं वक्तव्यम्, तदनन्तररत्नप्रभादि नैरयिकादिभेदेषु उपपातविरहस्य उद्वर्तनाविरहस्य च 'चउवीसाई' चतुर्विंशति मुहूर्ताः नरकादिगतिषु प्रत्येकं वक्तव्याः, तदनन्तरम् 'स अंतरं' सान्तरम् स व्यवधानम् नैरयिकादयः समुत्पद्यन्ते, निरन्तरञ्च-अव्यवधानम् चापि नैरयिकादयः उत्पद्यन्ते इति वक्तव्यम् तदनन्तरम् 'एगसमय' एकसमयेन नैरयिकादयः प्रत्येकं कियन्तः उत्पद्यन्ते, कियन्तो वा उद्वर्तन्ते ? इति प्ररूपणीयम्, तदनन्तरम्-'कत्तोय' कुतश्च स्थानाद्भवाद्वा नैरयिकादय उत्पद्यन्ते ? इति निरूपणीयम्, तदनन्तरम् 'उव्वट्टणा' नरकाद् उद्वृत्ताः सन्तो नैरयिकादयः कुत्र उत्पद्यन्ते ? इति प्रतिपादनीयम्, तदनन्तरम् 'परभवियाउयंच' कियद् भागाव-

---

सामान्य रूप से नरकादि गतियों में उपपात और उद्वर्त्तना के विरह को बारह मुहूर्त्त का प्रमाण कहा जाएगा, तत्पश्चात् रत्नप्रभा आदि नारकभूमियों में उपपातविरह एवं उद्वर्त्तनाविरह के चौवीस मुहूर्त्त कहे जाएँगे। तत्पश्चात् यह निरूपण किया जाएगा कि नारक आदि सान्तर अर्थात् व्यवधानसहित भी उत्पन्न होते हैं और निरन्तर (लगातार) भी उत्पन्न होते हैं। फिर यह बतलाया जाएगा कि आदि एक समय में कितने नारकों आदि का उपपात और उद्वर्त्तन होता है ? तदनन्तर यह प्ररूपण किया जाएगा कि नारक आदि किस स्थान से या किस भव से उत्पन्न होते हैं ? उसके बाद नारक आदि निकल कर कहां उत्पन्न होते हैं ? इसकी प्ररूपणा की जाएगी तत्पश्चत् यह कहेंगे कि वर्त्तमान भव की कितनी आयु शेष रहने पर नारक आदि आगामी भव की आयु का बन्ध करते हैं ?

ઉદ્વર્તનાના વિરહને બાર મુહૂર્તનું પ્રમાણુ કહેવામાં આવશે. તે પછી રત્નપ્રભા વિગેરે નારક ભૂમિયોમાં ઉપપાત વિરહ અને ઉદ્વર્તનાના ચોવીસ મુહૂર્ત કહેવામા આવશે. તે પછીથી નારક વિગેરે સાંતર અર્થાત્ વ્યવધાન સહિત પણુ ઉત્પન્ન થાય છે, અને નિરંતર (લાગઠ) પણુ ઉત્પન્ન થાય છે. એનું નિરૂપણુ કરાશે. તે પછી એ બતાવવામાં આવશે કે—એક સમયમાં કેટલા નારક વિગેરેના ઉપપાત અને ઉદ્વર્તના થાય છે ? તે પછી એ પ્રરૂપણા કરવામાં આવશે કે નારક વિગેરે કયાં સ્થાનેથી અગર કયા ભવથી ઉત્પન્ન થાય છે ? તે પછી નારક આદિમાંથી નીકળીને કયાં ઉત્પન્ન થાય છે ? તે પ્રરૂપણા કરાશે. તે પછી એ કહેવામાં આવશે કે વર્તમાન ભવની કેટલી આયુ બાકી રહે ત્યારે નારક વિગેરે આગામી ભવની આયુનો બન્ધ કરે છે ? છેવટે વધારેમાં વધારે કેટલા

शेषेऽनुभूयमानवर्तमान भवायुषि नैरयिकादयो जीवाः पारभविकायुष्कञ्च-परभवसम्बन्धि आयुष्यं बध्नन्ति ? इति वक्तव्यम्, तदनन्तरम्-'अट्ठेव आगरिसा' कियद्भिराकर्षैरुत्कृष्टेन नैरयिकादय आयुर्बन्धका भवन्तीति जिज्ञासायाम् अष्टावेव आकर्षा वक्तव्या इति गाथा संक्षेपार्थः ।

उपपातोद्वर्तनावक्तव्यता—

मूलम्—निरयगईणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं एक्कं समयं, उक्कोसेणं बारसमुहुत्ता, तिरियगईणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं बारसमुहुत्ता, मणुयगईणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पण्णत्ता? गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं बारसमुहुत्ता, देवगईणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं बारसमुहुत्ता, सिद्धिगईणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया सिज्झणाए पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं छम्मासा, निरयगइणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उव्वट्टणाए पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं एक्कं समयं, उक्कोसेणं बारसमुहुत्ता, तिरियगईणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उवट्टणाए पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं बारसमुहुत्ता, मणुयगईणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उवट्टणाए पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं बारसमुहुत्ता, देवगईणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उव्वट्टणाए

अन्त में अधिक से अधिक कितने आकर्षों द्वारा नारक आदि आयु का बन्ध करते हैं ? इस प्रकार की जिज्ञासा होने पर आठ आकर्ष कहे जाएँगे । यह संग्रहिणीगाथा का संक्षेप में अर्थ यहा गया ।

આકર્ષો દ્વારા નારક આદિના આયુનો બંધ કરે છે ? આ પ્રમાણેની જીજ્ઞાસા થવાથી આઠ આકર્ષ કહેવામાં આવશે [illegible] આ સંગ્રહણી ગાથાનો સંક્ષેપથી અર્થ કહેવામાં આવ્યો છે.

पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं बारस-मुहुत्ता, दारं ॥सू० १॥

छाया–निरयगतिः खलु भदन्त ? कियन्तं कालं विरहिता उपपातेन प्रज्ञप्ता हे गौतम ! जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन द्वादशमुहूर्त्तान्, तिर्यग्गतिः खलु भदन्त ! कियन्तं कालं विरहिता उपपातेन प्रज्ञप्ता ? हे गौतम ! जघन्येन एकं समयम् उत्कृष्टेन द्वादश मुहूर्त्तान् मनुष्यगतिः खलु भदन्त ! कियन्तं कालं

उपपात-उद्वर्त्तना-वक्तव्यता

शब्दार्थ–(निरयगई) नरकगति (णं) वाक्यालंकार (भंते !) हे भगवन् ! (केवइयं) कितने (कालं) कालतक (विरहिया) रहित (उववाएणं) उपपात से (पण्णत्ता) कही गई ? (गोयमा !) हे गौतम ! (जहण्णेणं) जघन्य अर्थात् कम से कम (एक्कं समयं) एक समय तक (उक्कोसेणं बारस मुहुत्ता) अधिक से अधिक बारह मुहूर्त्ततक

(तिरियगई णं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! तिर्यचगति कितने काल तक उपपात से रहित कही गई है ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं बारस मुहुत्ता) हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट बारह मुहूर्त्त तक

(मणुयगई णं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! मनुष्यगति कितने काल तक उपपात से रहित कही गई है ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं बारस मुहुत्ता) हे

ઉપપાત ઉદ્વર્તના—વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ–(निरय गई) નરક ગતિ (णं) વાક્યાલંકાર (भंते !) ભગવન્ ! (केवइयं) કેટલા (कालं) કાળ સુધી (विरहिया) રહિત (उववाएणं) ઉપપાતથી (पण्णत्ता) કહેવાઈ છે (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेणं) જઘન્ય અર્થાત્ ઓછામાં ઓછા (एक्कं समयं) એક સમય સુધી (उक्कोसेणं बारस मुहुत्ता) અધિકથી અધિક બાર મુહૂર્ત સુધી

(तिरियगईणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पण्णत्ता ?) હે ભગવન્ ! તિર્યગ્ગતિ કેટલા સમય સુધી ઉપપાતથી રહિત કહેવામાં આવી છે (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं बारस मुहुत्ता) હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ બાર મુહૂર્ત સુધી

(मणुयगईणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पण्णत्ता) હે ભગવન્ ! મનુષ્ય ગતિ કેટલા કાળ સુધી ઉપપાતથી રહિત કહેલી છે ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं बारस मुहुत्ता) હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય ઉત્કૃષ્ટ

विरहिता उपपातेन प्रज्ञप्ता ?' हे गौतम ! जघन्येन एकं समयम् उत्कृष्टेन द्वादश मुहूर्तान् देवगतिः खलु भदन्त ! कियन्तं कालं विरहिता उपपातेन प्रज्ञप्ता ? हे गौतम ! जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन द्वादशमुहूर्त्तान् सिद्धगतिः खलु भदन्त ! कियन्तं कालं विरहिता सिद्ध्या प्रज्ञप्ता ! हे गौतम ! जघन्येन एकं समयम् उत्कृष्टेन षड्मासान् निरयगतिः खलु भदन्त ! कियन्तं कालं विरहिता उद्वर्तनया प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन द्वादश मुहूर्त्तान्,

---

गौतम ! जघन्य एक समय तक, उत्कृष्ट बारह मुहूर्त्त तक

(देवगई णं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! देवगति कितने काल तक उपपात से रहित कही गई है ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं बारस मुहुत्ता) हे गौतम ? जघन्य एक समय तक, उत्कृष्ट बारहमुहूर्त्त तक

(सिद्धगई णं भंते ! केवइयं कालं विरहिया सिज्झणाए पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! सिद्धगति कितने काल तक सिद्धि से रहित कही गई है ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं छम्मासा) हे गौतम ! जघन्य एक समय तक, उत्कृष्ट छहमहीनों तक

(निरयगई णं भंते केवइयं कालं विरहिया उव्वट्टणाए पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! नरकगति कितने काल तक उद्वर्त्तना से रहित कही गई है ? (गोयमा ! जहण्णेणं एक्कं समयं उक्कोसेणं बारस मुहुत्ता) हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट बारह मुहूर्त्त (तिरियगई णं

બાર મુહૂર્ત સુધી

(देवगईणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पण्णत्ता ?) હે ભગવન્ ! દેવ ગતિ કેટલા કાળ સુધી ઉપપાતથી રહિત કહી છે ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं बारस मुहुत्ता) હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય ઉત્કૃષ્ટ બાર મુહૂર્ત સુધી

(सिद्ध गईणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया सिज्झणाए पण्णत्ता ?) હે ભગવન્ ! સિદ્ધ ગતિ કેટલા કાળ સુધી સિદ્ધિથી રહિત કહેલી છે ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं छम्मासा) હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય સુધી, ઉત્કૃષ્ટ છ મહીના સુધી

(निरयगईणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उव्वट्टणाए पण्णत्ता ?) હે ભગવન્ ! નરક ગતિ કેટલા સમય સુધી ઉદ્વર્તનાથી રહિત કહેવાઈ છે ? (गोयमा ! जहण्णेणं एक्कं समयं, उक्कोसेणं बारस मुहुत्ता) હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ બાર મુહૂર્ત

तिर्यग्गतिः खलु भदन्त ! कियन्तं कालं विरहिता उद्वर्तनया प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन द्वादश मुहूर्तान् मनुष्यगतिः खलु भदन्त ! कियन्तं कालं विरहिता उद्वर्तनया प्रज्ञप्ता ! गौतम ! जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन द्वादश मुहूर्तान्, देवगतिः खलु भदन्त ! कियन्तं कालं विरहिता उद्वर्तनया प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येन एक समयम् उत्कृष्टेन द्वादश मुहूर्तान् ।

टीका--अथ उपर्युक्त संग्राहक गाथार्थमेव क्रमेण विशदयितुमाह-'निरयगईणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववायेणं पण्णत्ता ? गौतमः पृच्छति-हे

भंते ! केवइयं कालं विरहिया उव्वट्टणाए ?) हे भगवन् ! तिर्यचगति कितने काल तक उद्वर्त्तना से रहित कही है ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं बारस मुहुत्ता) हे गौतम ! जघन्य एक समय तक, उत्कृष्ट बारह मुहूर्त्त तक (मणुयगई णं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उव्वट्टणाए ?) हे भगवन् ! मनुष्यगति कितने काल तक उद्वर्त्तना से रहित कही है ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं बारस मुहुत्ता) हे गौतम ! जघन्य एक समय तक, उत्कृष्ट बारह मुहूर्त्त तक (देवगई णं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उव्वट्टणाए पण्णत्ता ?) हे भगवन ! देवगति कितने काल तक उद्वर्त्तना से रहित कही है ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं बारस मुहुत्ता) हे गौतम ! जघन्य एक समक तक, उत्कृष्ट बारह मुहूर्त्त तक

टीकार्थ-अब उल्लिखित संग्रहिणी गाथा के अर्थ का नाम से वि

(तिरिय गईणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उव्वट्टणाए पण्णत्ता ?) હે ભગવાન્ ! તિર્યંચ ગતિ કેટલા કાળ સુધી ઉદ્વર્તનાથી રહિત્ત કહેલી છે ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं बारस मुहुत्ता) હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ બાર મુહૂર્ત સુધી

(मणुय गईणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उव्वट्टणाए पण्णत्ता) હે ભગવન્ ! મનુષ્યગતિ કેટલા કાળ સુધી ઉદ્વર્તનાથી રહિત કહેલી છે ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं बारह मुहुत्ता) હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ બાર મુહૂર્ત સુધી

(देव गईणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उव्वट्टणाए पण्णत्ता ?) હે ભગવન્ ! દેવ ગતિ કેટલા કાળ સુધી ઉદ્વર્તનાથી રહિત કહેલી છે ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं बारह मुहुत्ता) હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ બાર મુહૂર્ત સુધી

ટીકાર્થ-હવે ઉલ્લિખિત સંગ્રહિણી ગાથાના અર્થનું ક્રમથી વિવેચન

भदन्त ! निरयगतिः–नरकगतिः नामकर्मोदय जनितो जीवस्यौदयिको भावः, तस्यैकत्वात् सप्तपृथिवीव्यापकत्वाच्चैकवचनं बोध्यम् अत एव सप्तानां पृथिवीनां संग्रहो भवति, कियन्तं कालम्–कियत्कालपर्यन्तम्, उपपातेन–उपपतनमुपपातः तद्भिन्नगतिकानां प्राणिनां नैरयिकत्वेनोत्पादस्तेन, विरहिता शून्या, प्रज्ञप्ता–भगवता प्ररूपिता ? भगवान् आह–'गोयमा !' हे गौतम ! 'जहण्णेणं एक्कं समयं उक्कोसेणं बारस मुहुत्ता' जघन्येन एकं समयम्–एक समयपर्यन्तम्, उत्कृष्टेन द्वादश मुहूर्तान्–द्वादश मुहूर्त पर्यन्तम् निरयगतिरुत्पातेन विरहिता भव-

---

विवेचन किया जाता है–

निरयगति अर्थात् नरकगतिनामकर्म के उदय से उत्पन्न होने वाला जीव का औदयिक भाव । एक है और सातों पृथिवियों में व्यापक है, इस कारण उसके लिए एकवचन का प्रयोग किया गया है । इस (निरयगइ) शब्द से सातों नरकभूमियों का संग्रह हो जाता है । गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं–हे भगवन् ! निरयगति कितने काल तक उपपात से रहित कही गई है ? किसी अन्य गतिसे मरकर नारक के रूप में उत्पन्न होना उपपात कहलाता है । तात्पर्य यह है कि कितने समय तक किसी नये नारक का जन्म नहीं होता–अर्थात् नरकगति नये नारक के जन्म से रहित कितने काल तक रहती हैं ?

भगवान् इस प्रश्न का उत्तर देते हैं–हे गौतम ! कम से कम एक समय और अधिक से अधिक बारह मुहूर्त्त तक नरकगति उपपात से विरहित होती है । बारह मुहूर्त्त के बाद अवश्य ही कोई

કરાય છે

નિરય ગતિ અર્થાત્ નરક ગતિ નામ કર્મના ઉદયથી ઉત્પન્ન થનારા જીવના ઔદયિક ભાવ. તે એક છે અને બીજી સાતે પૃથ્વિયોમાં વ્યાપક છે, એ કારણે તેમને માટે એક વચનનો પ્રયોગ કરાયો છે. આ 'निरय गइ' શબ્દથી સાતે નરક ભૂમિયોનો સંગ્રહ થઇ જાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે–હે ભગવન્ ! નિરય ગતિ કેટલા કાળ સુધી ઉપપાતથી રહિત કહેલી છે ? કોઇ અન્ય ગતિથી મરીને નારકના રૂપમાં ઉત્પન્ન થવું તે ઉપપાત કહેવાય છે. તાત્પર્ય એ છે કે કેટલાક સમય સુધી કોઇ નવા નારકનો જન્મ નથી થતો અર્થાત્ નરક ગતિ નવા નારકના જન્મથી રહિત કેટલા સમય સુધી રહે છે ?

શ્રી ભગવન્ આ કથનનો ઉત્તર આપે છે–હે ગૌતમ ! ઓછામાં ઓછા એક સમય અને અધિકથી અધિક બાર મુહૂર્ત સુધી નરક ગતિ ઉપપાતથી

तीत्यर्थः अथाग्रे एकस्यामपि पृथिव्यां चतुर्विंशतिमुहूर्तप्रमाणस्य उत्पातविरहस्य वक्ष्यमाणतया कथं सर्व पृथिवी समुदायापेक्षया द्वादश मुहूर्त प्रमाण उत्पातविरहः संगच्छते इति चेदत्रोच्यते—रत्नप्रभादिषु एकैकपृथिवी निर्द्धारणेन चतुर्विंशति मुहूर्तादि प्रमाणस्य उपपातविरहस्य संभवेऽपि सप्त पृथिवी समुदायापेक्षया अनुपातेन द्वादशमुहूर्तप्रमाणस्यैव उत्पातविरहस्योपलम्भात् ? द्वादशमुहूर्तानन्तरमवश्यमन्यतरस्यां पृथिव्या मुत्पादसंभवात्, तथैव केवल वेदसा उपलब्धेः सत्वात्, एवमेव यथा निरयगति रुत्कृष्टेन द्वादश मुहूर्तान् उत्पातेन विरहिता प्रतिपादिता तथैव तिर्यग्मनुष्य देवगतयोऽपि उत्कृष्टेन द्वादशमुहूर्तानेव उत्पातेन विरहिताः

जीव नरकगति में उत्पन्न होता है। प्रश्न किया जा सकता है कि आगे एक ही पृथ्वी में भी चौवीस मुहूर्त्त प्रमाण आदि उपपातविरह कहा जाएगा, ऐसी स्थिति में अर्थात् सामान्य रूप से बारह मुहूर्त्त का ही उपपातविरह कहना कैसे संगत हो सकता है ? इसका उत्तर आदि इस प्रकार है—रत्नप्रभा आदि एक एक पृथ्वी में उपपात विरह चौवीस मुहूर्त्त आदि का होने पर भी सामान्य रूप से नरक गति में उपपात का विरह बारह मुहूर्त्त प्रमाण ही होता है, क्योंकि बारह मुहूर्त्त बीतने पर किसी न किसी पृथ्वी में अवश्य ही किसी जीव की उत्पत्ति होती है। भगवान ने केवलज्ञान से ऐसा ही जाना हैं !

जैसे नरकगति उत्कृष्ट बारह मुहूर्त्त तक उपपात से रहित कही गई है उसी प्रकार तिर्यंचगति, मनुष्यगति और देव गति भी उत्कृष्ट बारह मुहूर्त्त तक ही उपपात से रहित होती है। किन्तु सिद्धगति का

रहित હોય છે. બાર મુહૂર્તના પછી અવશ્ય કોઇ ને કોઇ નરક ગતિમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

પ્રશ્ન કરી શકાય છે કે આગળ એક પૃથ્વીમાં પણ ચોવીસ મુહૂર્ત પ્રમાણ આદિ ઉપપાત વિરહ કહેવાશે, એવી સ્થિતિમાં સમુદાય રૂપમાં અર્થાત્ સામાન્ય રૂપથી બાર મુહૂર્તનો જ ઉપપાત વિરહ કહેવો તે કેવી રીતે સંગત થઇ શકે?

તેનો ઉત્તર આ રીતે છે—રત્નપ્રભા આદિ એક એક પૃથ્વીમાં ઉપપાતનો વિરહ ચોવીસ મુહૂર્ત આદિનો થવા છતાં પણ સામાન્ય રૂપથી નરક ગતિમાં ઉપપાતનો વિરહ બાર મુહૂર્ત પ્રમાણ જ હોય છે, કેમકે બાર મુહૂર્ત વીતી જતાં કોઇને કોઇ પૃથ્વીમાં અવશ્ય જ કોઇ જીવની ઉત્પત્તિ થાય છે. ભગવાને કેવળજ્ઞાનથી એવું જાણેલું છે.

જેમ નરક ગતિ ઉત્કૃષ્ટ બાર મુહૂર્ત સુધી ઉપપાતથી રહિત કહેલી છે, એ જ પ્રકારે તિર્યંચ ગતિ, મનુષ્ય ગતિ અને દેવ ગતિ પણ ઉત્કૃષ્ટ બાર

प्रतिपत्तव्याः किन्तु सिद्धगति रुत्कृष्टेन षड्मासान् उत्पातेन विरहिता बोध्या, एवमेवोद्वर्त्तनापि अवसेया नवरं सिद्धाना मुद्वर्तनाऽभावेन तद्गतिरुद्वर्तनया विरहिता न वक्तव्या तेषां साद्यपर्यवसितकालतया शाश्वतत्वादित्यभिप्रायेण विशद-यितु माह–तिरियगइणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पण्णत्ता ?' हे भदन्त ! तिर्यग्गतिः खलु कियन्तं कालम्–कियत्कालपर्यन्तम् उपपातेन विरहिता शून्या प्ररूपिता? भगवान् आह–'गोयमा' हे गौतम ! 'जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं बारस मुहुत्ता' जघन्येन एकं समयम् उत्कृष्टेन द्वादश मुहूर्तान् तिर्य-

---

उपपात विरह उत्कृष्ट छह मास का है। अर्थात् एक जीव के सिद्ध होने के पश्चात् अगर कोई जीव सिद्ध न हो तो छह मास तक न हो, ऐसा संभव है, मगर छह मास के अनन्तर समय में कोई न कोई जीव अवश्य ही मोक्ष में जाता है।

इसी प्रकार उद्वर्त्तना अर्थात् किसी गति से निकलना भी कह लेना चाहिए। मगर सिद्धगति में गया हुआ जीव फिर कभी निक-लता नहीं अर्थात् सिद्ध गति से उद्वर्त्तना नहीं होती है, इस कारण वहां उद्वर्त्तना का विरह काल भी नहीं है। वहां तो उद्व-र्त्तनाविरह सदैव है क्योंकि सिद्ध पर्याय सादि होने पर भी अनन्त है। सिद्ध जीव सदा काल सिद्ध ही रहते हैं। इसी अभि-प्राय से कहा गया है–हे भगवन् ! तिर्यंच गति कितने काल तक उप-पात से रहित होती है? अर्थात् कितने काल तक कोई जीव तिर्यंचगति में नहीं उत्पन्न होता? भगवान उत्तर देते हैं–हे गौतम ! जघन्य

મુહૂર્ત સુધી જ ઉપપાતથી રહિત થાય છે. પરન્તુ સિદ્ધગતિનો ઉપપાત વિરહ ઉત્કૃષ્ટ છ માસનો છે. અર્થાત્ એક જીવના સિદ્ધ થયા પછી અગર કોઇ જીવ સિદ્ધ ન થાય તો છ માસ સુધી ન થાય, એવો સંભવ છે, પણ છ માસ પછીના સમયમાં કોઇને કોઇ જીવ અવશ્ય જ મોક્ષમાં જાય છે.

એ રીતે ઉદ્વર્તના અર્થાત્ કોઇ ગતિથી નીકળવાના સંબંધમાં પણ કહેવુ જોઇએ. પણ સિદ્ધ ગતિમાં ગએલો જીવ ફરીથી કદિ નીકળતો નથી અર્થાત્ સિદ્ધ ગતિથી ઉદ્વર્તના નથી થતી, એ કારણે ત્યાં ઉદ્વર્તનાનો વિરહ કાળ પણ નથી. ત્યાં તો ઉદ્વર્તનાનો વિરહ સદૈવ છે, કેમકે સિદ્ધ પર્યાય સાદિ હોવા છતાં અનન્ત છે. સિદ્ધ જીવ સદાકાળ સિદ્ધ જ રહે છે. એ અભિપ્રાયથી કહેવાયેલું છે–હે ભગવન્! તિર્યંચ ગતિ કેટલા કાળ સુધી ઉપપાતથી રહિત હોય છે ? અર્થાત્ કેટલા સમય સુધી કોઇ જીવ તિર્યંચ ગતિમાં નથી ઉત્પન્ન થતો ?

गतिरूपपातेन विरहिता प्रज्ञप्ता, गौतमः पृच्छति-'मणुयगईणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववायेणं पण्णत्ता ?' हे भदन्त ! मनुष्यगतिः खलु कियन्तं कालं -कियत्कालपर्यन्तम्, उपपातेन विरहिता प्रज्ञप्ता ? भगवान् आह 'गोयमा !' हे गौतम ! 'जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं बारस मुहुत्ता' जघन्येन एकं समयम् उत्कृष्टेन द्वादशमुहूर्तान् मनुष्यगतिरुपपातेन विरहिता प्रज्ञप्ता। गौतमः ! पृच्छति 'देवगईणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववायेणं पण्णत्ता ?' हे भदन्त ! देवगतिः खलु कियन्तं कालम् उपपातेन विरहिता प्रज्ञप्ता ? भगवान आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं बारसमुहुत्ता' जघन्येन एकं समयम् उत्कृष्टेन द्वादश मुहूर्तान् यावत् देवगति रुपपातेन विरहिता प्रज्ञप्ता। गौतमः पृच्छति- 'सिद्धगईणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया सिज्झणाए पण्णत्ता ?' हे भदन्त !

एक समय तक और उत्कृष्ट बारह मुहूर्त्त तक तिर्यंचगति उपपात से विरहित होती है।

गौतम-हे भगवन् ! मनुष्यगति कितने काल तक उपपात से रहित होती है ?

भगवान्—हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट बारह मुहूर्त्त तक मनुष्यगति उपपात से विरहित रहती है।

गौतम-हे-भगवन् ! देवगति कितने काल तक उपपात से रहित कही गई है ?

भगवान्-हे गौतम ! जघन्य एक समय और उत्कृष्ट बारह मुहूर्त्त तक।

गौतम-हे भगवन् ! सिद्धगति कितने काल तक सिद्धि से रहित

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય સુધી અને ઉત્કૃષ્ટ બાર મુહૂર્ત સુધી તિર્યંચ ગતિ ઉપપાતથી રહિત થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી હે ભગવન્ ! મનુષ્ય ગતિ કેટલા સમય સુધી ઉપ-પાતથી રહિત હોય છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય ઉત્કૃષ્ટ બાર મુહૂર્ત સુધી મનુષ્ય ગતિ ઉપપાતથી વિરહિત રહે છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! દેવ ગતિ કેટલા કાળ સુધી ઉપપાતથી રહિત કહેલી છે ?

શ્રી ભગવાન્- હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય અને ઉત્કૃષ્ટ બાર મુહૂર્ત સુધી.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ સિદ્ધ ગતિ કેટલા કાળ સુધી સિદ્ધિથી

सिद्धिगतिः खलु कियन्तंकालम् सिद्धया विरहिता प्रज्ञप्ता ? भगवान् आह 'गोयमा !' हे गौतम ! 'जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं छम्मासा' जघन्येन एकं समयम् उत्कृष्टेन षड्मासान् यावत् सिद्धगतिरुपपातेन विरहिता प्रज्ञप्ता। अथोद्वर्तनामधिकृत्य गौतमः पृच्छति- निरयगईणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उव्वट्टणाए पण्णत्ता ? हे भदन्त ! निरयगतिः खलु कियन्तं कालम् उद्वर्तनया विरहिता-शून्या प्रज्ञप्ता-प्ररूपिता ? भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! जहण्णेणं एक्कं समयं, उक्कोसेणं बारस मुहुत्ता' जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन द्वादश मुहूर्तान् निरयगति रुद्वर्तनया विरहिता प्रज्ञप्ता। गौतमः पृच्छति 'तिरियगईणं भंते ! केवइयं विरहिया उव्वट्टणाए पण्णत्ता ?' हे भदन्त ! तिर्यग्गतिः खलु कियन्तं कालम् उद्वर्तनया विरहिता प्रज्ञप्ता भगवान् आह 'गोयमा !' हे गौतम !

होती है !

भगवान्-हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट छहमास तक सिद्धगति सिद्धि से विरहित होती है, अर्थात् कम से कम एक समय ऐसा होता है जब कोई जीव मोक्ष नहीं प्राप्त करता और अधिक से अधिक छहमास तक कोई जीव मोक्ष नहीं जाता। छह माह बीतने पर अवश्य ही कोई न कोई जीव मुक्ति प्राप्त करता है।

गौतम-हे भगवन् ! नरकगति कितने काल तक उद्वर्त्तना से रहित कही गई है ? अर्थात् ऐसा कितना समय है जब कि कोई भी जीव नारक से न निकले ?

भगवान्-हे गौतम ! जघन्य एक समय और उत्कृष्ट बारह मुहूर्त्त

गौतम-हे भगवन् ! तिर्यंचगति कितने काल तक उद्वर्त्तना से

રહિત થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય ઉત્કૃષ્ટ છ માસ સુધી સિદ્ધગતિ સિદ્ધિથી રહિત હોય છે, અર્થાત્ ઓછામાં ઓછો એક સમય એવો હોય છે જ્યારે કોઈ જીવ મોક્ષ નથી પ્રાપ્ત કરતો અને અધિકમાં અધિક છ માસ સુધી કોઈ જીવ મોક્ષે નથી જતો. છ માસ ગયા પછી અવશ્ય કોઈ ન કોઈ જીવ મુક્તિ પ્રાપ્ત કરે છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! નરક ગતિ કેટલા સમય સુધી ઉદ્વર્તનાથી રહિત કહેલી છે ? અર્થાત્ એવો કેટલો સમય છે કે જ્યારે કોઈ પણ જીવ નરકથી બહાર ન નીકળે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય અને ઉત્કૃષ્ટ બાર મુહૂર્ત.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-તિર્યંચ ગતિ કેટલા સમય સુધી ઉદ્વર્તનાથી રહિત

'जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं बारस मुहुत्ता' जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन द्वादश मुहूर्तान् यावत् तिर्यग्गति रुद्वर्तनया विरहिता प्रज्ञप्ता, गौतमः पृच्छति 'मणुयगईणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उव्वट्टणाए पण्णत्ता?' हे भदन्त ! मनुष्यगतिः कियन्तं कालम् उद्वर्तनया विरहिता-शून्या प्रज्ञप्ता ? भगवान् आह- 'गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं बारस मुहुत्ता' जघन्येन एकं समयम् उत्कृष्टेन द्वादशमुहूर्तान् यावत् मनुष्यगतिरुद्वर्तनया विरहिता प्रज्ञप्ता, गौतमः पृच्छति-'देवगईणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उव्वट्टणाए पण्णत्ता?' हे भदन्त ! देवगति खलु कियन्तं कालम् उद्वर्तनया विरहिता प्रज्ञप्ता ? भगवान आह-'गोयमा ! हे गौतम ! 'जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं बारस मुहुत्ता' जघन्येन एकं समयम् उत्कृष्टेन द्वादश मुहूर्तान् यावत् देवगतिरुद्वर्तनया विरहिता

रहित कही गई है ?

भगवन्-हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट बारह मुहूर्त्त पर्यन्त उद्वर्त्तना से विरहित कही गई है ।

गौतम-हे भगवन् ! मनुष्यगति कितने काल तक उद्वर्त्तना से रहित कही है ?

भगवान- हे गौतम ! जघन्य एक समय तक और उत्कृष्ट बारह मुहूर्त्त तक

गौतम-हे भगवन् ! देवगति कितने काल उद्वर्त्तना से रहित कही गई है ?

भगवान-हे गौतम ! एक समय तक उत्कृष्ट बारह मुहूर्त्त तक उद्वर्त्तना से रहित कही है ।

કહેલી છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ બાર મુહૂર્ત પર્યન્ત ઉદ્વર્તનાથી રહિત કહેલી છે ?

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! મનુષ્ય ગતિ કેટલા કાળ સુધી ઉદ્વર્તનાથી રહિત કહેલી છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય સુધી અને ઉત્કૃષ્ટ બાર મુહૂર્ત સુધી.

શ્રી ગૌતમસ્વામી- હે ભગવન્ દેવ ગતિ કેટલા સમય સુધી ઉદ્વર્તનાથી રહિત કહેલી છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય સુધી અને ઉત્કૃષ્ટ બાર મુહૂર્ત સુધી ઉદ્વર્તનાથી રહિત કહેલી છે.

प्रज्ञप्ता प्ररूपिता, सिद्धानाञ्चोद्वर्तनाभावात् तेषां तन्निरूपणं न कृतम् 'दारं' इति द्वारम् प्रथमं समाप्तम् ।

विशेपोपपात वक्तव्यता–

मूलम्–रयणप्पभा पुढवि नेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं चउव्वीसं मुहुत्ता, सक्करप्पभापुढवि नेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं सत्तराइंदियाणि वालुयप्पभापुढवि नेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं अद्धमासं, पंकप्पभा पुढविनेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं मासं, धूमप्पभापुढविनेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं दो मासा, तमापुढविनेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं चत्तारि मासा, अहे सत्तमापुढविनेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं छम्मासा, असुरकुमाराणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं एगं

सिद्धों की उद्वर्त्तना होती नहीं है, अतएव उसका निरूपण नहीं किया है ॥ १ ॥

प्रथम द्वार समाप्त

સિદ્ધોની ઉદ્વર્તના થતી નથી, તેથી જ તેનું નિરૂપણ નથી કરાયું ॥ ૧ ॥ પ્રથમ દ્વાર સમાપ્ત

વિશેષોપપાત વક્તવ્યતા

समयं उक्कोसेणं चउव्वीसं मुहुत्ता, नागकुमाराणं भंते ! केव-
इयं कालं विरहिया उववाएणं पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं
एगं समयं उक्कोसेणं चउव्वीसं मुहुत्ता, एवं सुवण्णकुमाराणं
विज्जुकुमाराणं, अग्गिकुमाराणं दीवकुमाराणं, दिसाकुमाराणं
उदहिकुमाराणं, वाउकुमाराणं, थणियकुमाराणं पत्तेयं जहण्णेणं
एगं समयं, उक्कोसेणं चउव्वीसं मुहुत्ता, पुढविकाइयाणं भंते !
केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पण्णत्ता ? अणुसमयम-
विरहियं उववाएणं पण्णत्ता, एवं आउकाइयाण वि, तेउकाइ-
याण वि, वाउकाइयाण वि, वणस्सइकाइयाण वि अणुसमयं
अविरहिया उववाएणं पण्णत्ता, वेइंदियाणं भंते ! केवइयं कालं
विरहिया उववाएणं पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं
उक्कोसेणं अंतोमुहुत्तं, एवं तेइंदियचउरिंदिया, संमुच्छिमपंचिं-
दियतिरिक्खजोणियाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववा-
एणं पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं अंतो-
मुहुत्तं गब्भवक्कतियपंचेंदियतिरिक्खजोणियाणं भंते ! केवइयं
कालं विरहिया उववाएणं पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं एगं
समयं, उक्कोसेणं बारसमुहुत्ता, संमुच्छिममणुस्साणं भंते !
केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पण्णत्ता ? गोयमा ! जह-
ण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं चउव्वीसं मुहुत्ता, गब्भवक्कंतिय-
मणुस्साणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं
चउव्वीसं मुहुत्ता, जोइसियाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं
एगं समयं, उक्कोसेणं चउव्वीसं मुहुत्ता, सोहम्मे कप्पे देवाणं
भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पण्णत्ता ? गोयमा !
जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं चउव्वीसं मुहुत्ता, ईसाणे कप्पे
देवाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं चउ-

च्चीसं मुहुत्ता ? सणंकुमारे कप्पे देवाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं णव राइंदियाइं वीसाय मुहुत्ता ! माहिंदे देवाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं बारस राइंदियाणि दस मुहुत्ता, बंभलोए देवाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं अद्धतेवीसं राइंदियाइं, लंतगदेवाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं पणतालीसं राइंदियाइं, महासुक्कदेवाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं असीई राइंदियाइं सहस्सारे देवाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं राइंदियसयं, आणय देवाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं संखेज्जमासा, पाणयदेवाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं संखिज्जवासा अच्चुयदेवाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं संखिज्जवासा हिट्ठिमगेविज्जाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं संखिज्जाइं वाससयाइं, मज्झिमगेविज्जाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं संखिज्जाइं वाससहस्साइं, उवरिमगेविज्जाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं संखिज्जाइं वाससयसहस्साइं, विजयवेजयंतजयंत अपराजितदेवाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं असंखेज्जं कालं, सव्वट्ठसिद्धगदेवाणं पुच्छा, गोयमा! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं पलिओवमस्स संखिज्जइभागं, सिद्धाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया सिज्झणाए पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं छम्मासा ॥ सू० २॥

छाया-रत्नप्रभापृथिवीनैरयिकाः खलु भदन्त ! कियन्तं कालं विरहिता उपपातेन प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन चतुर्विंशतिः मुहूर्तान्, शर्कराप्रभापृथिवी नैरयिकाः खलु भदन्त ! कियन्तं कालम् विरहिता उपपातेन प्रज्ञप्ताः? गौतम ! जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन सप्तरात्रिन्दिनानि, वालुकाप्रभापृथिवीनैरयिकाः खलु भदन्त ! कियन्तं कालं विरहिता उपपातेन प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जघन्येक एकं समयम्, उत्कृष्टेन अर्द्धमासम्, पङ्कप्रभा

विशेषोपपातवक्तव्यता

शब्दार्थ-(रयणप्पभापुढविनेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पण्णत्ता ?) भगवन ! रत्नप्रभा पृथ्वी के नारक कितने काल तक उपपात से रहित कहे हैं ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं) हे गौतम ! जघन्य एक समयतक (उक्कोसेणं चउव्वीसं मुहुत्ता) उत्कृष्ट चौवीस मुहूर्त्त (सक्करप्पभापुढविनेरइया णं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पण्णत्ता?) हे भगवन् ! शर्कराप्रभा के नारक कितने समय तक उपपात से रहित कहे गए हैं ! (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं सत्त राइंदियाणि) हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट सात रात्रि दिन (वालुयप्पभापुढविनेरइया णं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं?) वालुकाप्रभा पृथ्वी के नारक कितने काल तक उपपात से रहित कहे गए हैं ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं अद्धमासं) हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट अर्द्धमास तक (पंकप्पभापुढविनेरइया णं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उव-

શબ્દાર્થ-(रयणप्पभा पुढवि नेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पण्णत्ता ?) હે ભગવન્ ! રત્નપ્રભા પૃથ્વીના નારક કેટલા સમય સુધી ઉપપાતથી રહિત કહ્યા છે ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं) હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય સુધી (उक्कोसेणं चउव्वीसं मुहुत्ता) ઉત્કૃષ્ટ ચોવીસ મુહૂર્ત

(सक्करप्पभा पुढवि नेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पण्णत्ता ?) હે ભગવન્ ! શર્કરાપ્રભાના નારક કેટલા સમય સુધી ઉપપાતથી રહિત કહેલા છે ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं सत्त राइंदियाणि) હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ સાત રાત્રિ દિવસ

(वालुयप्पभा पुढवि नेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पण्णत्ता ?) હે ભગવન્ ! વાલુકાપ્રભા પૃથ્વીના નારક કેટલા કાળ સુધી ઉપપાતથી રહિત કહેલા છે ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं अद्धमासं) હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ અર્ધમાસ સુધી

पृथिवी नैरयिकाः खलु भदन्त ! कियन्तं कालं विरहिता उपपातेन प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन मासम् धूमप्रभापृथिवी नैरयिकाः खलु भदन्त ! कियन्तं कालं विरहिता उपपातेन प्रज्ञप्ताः गौतम ! जघन्येन एकं समयम् उत्कृष्टेन द्वौ मासौ, तमापृथिवी नैरयिकाः खलु भदन्त ! कियन्तं कालं विरहिता उपपातेन प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन चतुरोमासान्, अधः सप्तमपृथिवीनैरयिकाः खलु भदन्त ! कियन्तं कालं विरहिताः उपपातेन

वाएणं पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! पंकप्रभा पृथ्वी के नारक कितने काल तक उपपात से रहित कहे हैं ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं मासं) हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट एक मास तक (धूमप्पभापुढविनेरइया णं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! धूमप्रभा पृथ्वी के नारक कितने काल तक उपपात से रहित कहे हैं ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं दो मासा) हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट दो मास तक (तमापुढवि नेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं ?) हे भगवन ! तमःप्रभा पृथ्वी के नारक कितने कालतक उपपात से रहित कहे हैं ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं चत्तारि मासा) हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट चार महिने तक (अहे सत्तमापुढविनेरइया णं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पण्णत्ता ?) सातवीं पृथ्वीके नारक हे भगवन् ! कितने काल तक उपपात से रहित

(पंकप्पभा पुढवि नेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पण्णत्ता ?) હે ભગવન્ ! પંકપ્રભા પૃથ્વીના નારક કેટલા કાળ સુધી ઉપપાતથી રહિત કહ્યા છે ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं मासं) હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય ઉત્કૃષ્ટ એક માસ સુધી

(धूमप्पभा पुढवि नेरयाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पण्णत्ता ?) હે ભગવન્ ! ધૂમપ્રભા પૃથ્વીના નારક કેટલા સમય સુધી ઉપપાતથી રહિત કહ્યા છે ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं दो मासा) હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ બે માસ સુધી

(तमा पुढवि नेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पण्णत्ता ?) હે ભગવન્ ! તમઃપ્રભા પૃથ્વીના નારક કેટલા સમય સુધી ઉપપાતથી રહિત કહ્યા છે ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं चत्तारि मासा) હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ ચાર મહિના સુધી

(अहे सत्तमा पुढवि नेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पण्णत्ता ?) હે ભગવન્ ! સાતમી પૃથ્વીના નારકો કેટલા સયમ સુધી ઉપ-

प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन षड्मासान्, असुरकुमाराः खलु भदन्त ! कियन्तं कालं विरहिता उपपातेन प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन चतुर्विंशति मुहूर्तान् नागकुमाराः खलु भदन्त ! कियन्तं कालं विरहिता उपपातेन प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन चतुर्विंशति मुहूर्तान्, एवं सुवर्णकुमाराणाम्, विद्युत्कुमाराणाम्, अग्निकुमाराणाम्, द्वीपकुमाराणाम्, दिक्कुमाराणाम्, उदधिकुमाराणाम्, वायुकुमाराणाम्, स्तनितकुमाराणाम्, प्रत्येकं जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन चतुर्विंशति मुहूर्तान्, पृथिवीकायिकाः खलु भदन्त ! कियन्तं कालं विरहिता उपपातेन प्रज्ञप्ताः ?

कहे हैं ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं छम्मासा) हे गौतम ! जघन्य एक समय तक एवं उत्कृष्ट छह मास तक

(असुरकुमारा णं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! असुरकुमार कितने काल तक उपपात से रहित कहे गए हैं ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं चउव्वीसं मुहुत्ता) हे गौतम ! जघन्य एक समय तक, उत्कृष्ट चौवीस मुहूर्त्त तक (एवं) इसी प्रकार (सुवण्णकुमाराणं) सुपर्णकुमारों का (विज्जुकुमाराणं) विद्युत्कुमारों का (अग्गिकुमाराणं) अग्निकुमारों का (दीवकुमाराणं) द्वीपकुमारों का (दिसाकुमाराणं) दिशा कुमारों का (उदहिकुमाराणं) उदधिकुमारों का (वाउकुमाराणं) वायुकुमारों का (थणियकुमाराणं) स्तनितकुमारों का (पत्तेयं) प्रत्येक का (जहण्णेणं एगं समयं) जघन्य एक समय (उक्कोसेणं चउव्वीसं मुहुत्ता) उत्कृष्ट चौवीस मुहुर्त्त उपपात विरह कहना

પાતથી રહિત કહ્યા છે ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं छम्मासा) હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ છ માસ સુધી

(असुरकुमाराणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पण्णत्ता ?) હે ભગવન્ ! અસુરકુમાર કેટલા કાળ સુધી ઉપપાતથી રહિત કહેલા છે ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं; उक्कोसेणं चउव्वीसं मुहुत्ता) હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય ઉત્કૃષ્ટ ચોવીસ મુહૂર્ત સુધી (एवं) એ પ્રકારે (सुवण्ण कुमाराणं) સુવર્ણકુમારોના (विज्जुकुमाराणं) વિદ્યુતકુમારોના (अग्गिकुमाराणं) અગ્નિકુમારોના (दीवकुमाराणं) દ્વીપકુમારોના (दिसाकुमाराणं) દિશા કુમારોના (उदहिकुमाराणं) ઉદધિકુમારોના (वाउकुमाराणं) વાયુકુમારોના (थणियकुमाराणं) સ્તનિકુમારોના (पत्तेयं) પ્રત્યેકના (जहण्णेणं एगं समयं) જઘન્ય એક સમય (उक्कोसेणं चउव्वीसं मुहुत्ता) ઉત્કૃષ્ટ ચોવીસ મુહૂર્ત ઉપપાત રહિત કહેવા

गौतम ! अनुसमयम् अविरहिताः उपपातेन प्रज्ञप्ताः एवम् अप्कायिकानामपि तेजःकायिकानामपि, वायुकायिकानामपि, वनस्पतिकायिकानामपि अनुसमयम् अविरहिताः उपपातेन प्रज्ञप्ताः, द्वीन्द्रियाःखलु भदन्त ! कियन्तं कालं विरहिताः उपपातेन प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जघन्येन एकं समयम् उत्कृष्टेन अन्तर्मुहूर्तम्, एवं त्रीन्द्रिय चतुरिन्द्रियाः, संमूर्छिम पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकाः खलु भदन्त कियन्तं कालं विरहिता उपपातेन प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन

(पुढविकाइयाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पण्णत्ता हे भगवन् ! पृथिवीकायिक कितने काल तक उपपात से रहित कहे हैं ? (गोयमा ! अणुसमयमविरहियं उववाएणं पण्णत्ता) हे गौतम ! प्रत्येक समय बिना विरह के उपपात कहा है (एवं आउकाइयाण वि) इसी प्रकार अप्कायिकों का भी (तेउकाइयाण वि) तेजस्कायिकों का भी (वाउकाइयाण वि) वायुकायिकों का भी (वणस्सइकाइयाण वि) वनस्पतिकायिकों का भी (अणुसमयं) प्रतिसमय (अविरहिया) विरह से रहित (उववाएणं)उपपात से (पण्णत्ता) कहे हैं

(बेइंदिया णं भंते! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! द्वीन्द्रिय जीव कितने काल तक उपपात से रहित कहे हैं ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं अंतोमुहुत्तं) हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त तक (एवं तेइंदिय चउरिंदिया इसी प्रकार त्रीन्द्रिय, चतुरिन्द्रिय

संमुच्छिमपंचिंदियतिरिक्खजोणिया णं भंते ! केवइयं कालं विर

(पुढविकाइयाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पण्णत्ता ?) હે ભગવન્ ! પૃથિવીકાયિક કેટલા સમય સુધી ઉપપાતથી રહિત કહ્યા છે ? (गोयमा ! (अणुसमयमविरहियं उववाएणं पण्णत्ता ?) હે ગૌતમ ! પ્રત્યેક સમય વિરહ વિનાનો ઉપપાત કહ્યો છે (एवं आउकाइयाणं वि) એજ પ્રકારે અપ્કાયિકના પણ (तेउकाइयाणं वि) તેજસ્કાયિકોના પણ (वाउकाइयाणं वि) વાયુકાયિકોના પણ (वणस्सइ काइयाणं वि) વનસ્પતિકાયિકોના પણ (अणु समयं) પ્રતિ સમયે (अविरहिया) વિરહ રહિત (उववाएणं) ઉપપાતથી (पण्णत्ता) કહ્યા છે

(वेइंदियाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पण्णत्ता ?) હે ભગવન ! દ્વીન્દ્રિય જીવ કેટલા કાળ સુધી ઉપપાતથી રહિત કહેલ છે ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं अंतोमुहुत्तं) હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત સુધી (एवं तेइंदिय चउरिंदिय) એ રીતે ત્રીન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય

अन्तर्मुहूर्तम्, गर्भव्युत्क्रान्तिक पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकाः खलु भदन्त ! कियन्तं कालं विरहिता उपपातेन प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन द्वादशमुहूर्तान्, संमूर्च्छिममनुष्याः खलु भदन्त ! कियन्तं ! कालं विरहिता उपपातेन प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन चतुर्विंशतिमुहूर्तान्, गर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्याणां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन एकं समयम् उत्कृष्टेन

हिया उववाएणं पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! संमूर्च्छिम पंचेन्द्रिय तिर्यंच कितने काल तक उपपात से रहित कहे हैं ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं अंतोमुहुत्तं) हे गौतम ! जघन्य एक समय उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त तक (गब्भवक्कंतियपंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! गर्भजपंचेन्द्रिय तिर्यंच कितने काल तक उपपात से रहित कहे हैं ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं बारस मुहुत्ता) हे गौतम ! जघन्य एक समय उत्कृष्ट बारह मुहूर्त्त तक (संमुच्छिममणुस्साणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! सम्मूर्छिम मनुष्य कितने काल उपपात से रहित कहे हैं ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं चउव्वीसं मुहुत्ता) हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट चौवीस मुहूर्त्त तक (गब्भवक्कंतियमणुस्सा णं पुच्छा ?) गर्भज मनुष्यों के संबंध में प्रश्न ? (गोयमा !

(संमुच्छिम पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पण्णत्ता ?) હે ભગવન્ સંમૂર્છિમ પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ કેટલા સમય સુધી ઉપપાતથી રહિત કહેલ છે ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं अंतोमुहुत्तं) હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત

(गब्भवक्कंतिय पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पण्णत्ता ?) હે ભગવન્ ગર્ભજ પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ કેટલા સમય સુધી ઉપપાતથી રહિત કહેલ છે ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं बारस मुहुत्ता) હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ બાર મુહૂર્ત સુધી

(संमुच्छिम मणुस्साणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पण्णत्ता ?) હે ભગવન્ ! સંમૂર્છિમ મનુષ્ય કેટલા સમય સુધી ઉપપાતથી રહિત કહેલ છે ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं चउवीसं मुहुत्ता) હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ ચોવીસ મુહૂર્ત સુધી

(गब्भवक्कंतिय मणुस्साणं पुच्छा ?) ગર્ભજ મનુષ્યોના સમ્બન્ધમાં પ્રશ્ન ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं बारस मुहुत्ता) હે ગૌતમ ! જઘન્ય

द्वादशमुहूर्तान, वानव्यन्तराणां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन चतुर्विंशतिमुहूर्तान् ज्योतिष्काणां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन चतुर्विंशतिमुहूर्तान, सौधर्मे कल्पे देवाः खलु भदन्त ! कियन्तं कालं विरहिताः उपपातेन प्रज्ञप्ता ? जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन चतुर्विंशतिं मुहूर्तान ईशाने कल्पे देवानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन चतुर्विंशतिमुहूर्तान् सनत्कुमारे कल्पे देवानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन एकं समयम्,

---

जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं बारस मुहुत्ता) हे गौतम जघन्य एक समय, उत्कृष्ट बारह मुहूर्त्त तक

(वाणमंतराणं पुच्छा ?) वानव्यन्तर देवों के विषय में प्रश्न ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं चउव्वीसं मुहुत्ता) गौतम ! जघन्य एक समय तक, उत्कृष्ट चौवीस मुहूर्त्त तक (जोइसियाणं पुच्छा ?) ज्योतिष्कों के विषय में प्रश्न ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं चउव्वीसं मुहुत्ता) हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट चौवीस मुहूर्त्त तक

(सोहम्मे कप्पे देवाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं ?) हे भगवन् ! सौधर्मकल्प में देव कितने काल तक उपपात से विरहित कहे गए हैं ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं चउव्वीसं मुहुत्ता) हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट चौवीस मुहूर्त्त तक (ईसाणे कप्पे देवाणं पुच्छा) ईशानकल्पमें देवों के उपपात के विरह का प्रश्न ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं चउव्वीसं मुहुत्ता) हे गौतम !

એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ બાર મુહૂર્ત સુધી

(वाणमंतराणं पुच्छा ?) વાનવ્યન્તર દેવોના વિષયમાં પ્રશ્ન ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं चउव्वीसं मुहुत्ता) હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય ઉત્કૃષ્ટ ચોવીસ મુહૂર્ત સુધી

(जोइसियाणं पुच्छा ?) જ્યોતિષ્કોના વિષયમાં પ્રશ્ન ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं चउव्वीसं मुहुत्ता) હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ ચોવીસ મુહૂર્ત સુધી

(सोहम्मे कप्पे देवाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पण्णत्ता ?) હે ભગવન્ ! સૌધર્મ કલ્પમાં દેવ કેટલા સમય સુધી ઉપપાતથી વિરહિત કહેલા છે ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं चउव्वीसं मुहुत्ता) હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ ચોવીસ મુહૂર્ત સુધી

(ईसाणकप्पे देवाणं पुच्छा ?) ઈશાન કલ્પમાં દેવોના ઉપપાતના વિરહનો પ્રશ્ન ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं चउव्वीसं मुहुत्ता) હે ગૌતમ !

उत्कृष्टेन नव रात्रिंदिनानि विंशति मुहूर्त्ताः माहेन्द्रे कल्पे देवानां पृच्छा गौतम ! जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन द्वादशरात्रिंदिनानि दशमुहूर्तान् ब्रह्मलोके देवानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन एकं समयम् उत्कृष्टेन अर्द्धत्रयोविंशतिरात्रि दिनानि, लान्तकदेवानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन एकं समयम् उत्कृष्टेन पञ्च-चत्वारिंशद्रात्रिंदिनानि, महाशुक्रदेवानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन एकं सम-

जघन्य एक समय, उत्कृष्ट चौवीस मुहूर्त तक (सणंकुमारे कप्पे देवाणं पुच्छा ?) सनत्कुमार कल्प में देवों के उपपात के विरह का प्रश्न ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं णव राइंदियाइं वीसं मुहुत्ताइं) हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट नौ रात्रि-दिन और वीस मुहूर्त्त तक (माहिंदे देवाणं पुच्छा ?) माहेन्द्र कल्प में देवों के उपपात विरह की पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं वारस राइंदियाइं दसमुहुत्ता) हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट बारह रात्रि-दिन और दस मुहूर्त्त (वंभलोए देवाणं पुच्छा ?) ब्रह्मलोक कल्प के देवों संबंधी पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं अद्धतेवीसं राइंदियाइं) हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट साढे बाईस रात्रि दिन (लंतगदेवाणं पुच्छा ?) लान्तक कल्प के देवों संबंधी पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं पणतालीसं राइंदियाइं) हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट पैंतालीस रात्रि दिन (महासुक्के देवाणं पुच्छा ?) महा-

જઘન્ય એક સમય ઉત્કૃષ્ટ ચોવીસ મુહૂર્ત સુધી

(सणंकुमारे कप्पे देवाणं पुच्छा ?) સનત્કુમાર કલ્પમાં દેવોના ઉપપાતના વિરહનો પ્રશ્ન ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं णव राइंदियाइं वीसं मुहुत्ता) હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ નવ રાત દિન અને વીસ મુહૂર્ત સુધી

(माहिंदे देवाणं पुच्छा ?) માહેન્દ્ર કલ્પમાં દેવોના ઉપપાત વિરહનો પ્રશ્ન ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं वारस राइंदियाइं दस मुहुत्ता) હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ બાર રાત્રિ દિન અને દશ મુહૂર્ત

(वंभलोए देवाणं पुच्छा ?) બ્રહ્મલોક કલ્પમાં દેવોના સમ્બન્ધી પૃચ્છા ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं अद्धतेवीसं राइंदियाइं) હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ સાડા બાવીસ રાત્રિ દિન

(लंतगदेवाणं पुच्छा ?) લાન્તક કલ્પના દેવોની પૃચ્છા ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं पणतालीसं राइंदियाइं) હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ પિસ્તાલીસ રાત્રિ દિન

यम् उत्कृष्टेन अशीतिरात्रिंदिनानि, सहस्रारे देवानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन एकं समयम्. उत्कृष्टेन रात्रिंदिनशतम्, आनतदेवानां पृच्छा गौतम ! जघन्येन एकं समयम् उत्कृष्टेन संख्येयमासान्, प्राणत देवानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन एकं समयम् उत्कृष्टेन संख्येय मासान् आरणदेवानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन संख्येयवर्षाणि, अच्युतदेवानां पृच्छा, गौतम ! जघ-

---

शुक्रकल्प के देवों के संबंध में पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं असीई राइंदियाइं) हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट अस्सी रात्रिदिन (सहस्सारे देवाणं पुच्छा ?) सहस्रार कल्प में देवों संबंधी पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं राइंदियसयं) हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट एक सौ रात्रिदिनों (आणय देवाणं पुच्छा ?) अनन्त कल्प के देवों संबंधी पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं संखेज्जमासा) हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट संख्यात मास तक (पाणयदेवाणं पुच्छा ?) प्राणत के उपपातविरह की पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्को-सेणं संखेज्जमासा) हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट संख्यात मास (आरणदेवाणं पुच्छा ?) आरणदेवों सबन्धी पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं संखिज्जवासा) हे गौतम ! जघन्य

(महासुक्के देवाणं पुच्छा ?) મહાશુક્ર કલ્પના દેવોના સંબંધી પૃચ્છા ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं असीई राइंदियाइं) હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય અને ઉત્કૃષ્ટ એંસી રાત્રિ દિવસ

(सहस्सारे देवाणं पुच्छा ?) સહસ્રાર કલ્પમાં દેવો સબન્ધી પૃચ્છા ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं राइंदियसयं) હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય ઉત્કૃષ્ટ એક સો રાત્રિ દિન

(आणयदेवाणं पुच्छा ?) આનત કલ્પના દેવો સંબન્ધી પૃચ્છા ? (गोयमा ! जहण्णेजं एगं समयं, उक्कोसेणं संखेज्जमासा) હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાત માસ સુધી

(पाणय देवाणं पुच्छा ?) પ્રાણત દેવોના ઉપપાત વિરહની પૃચ્છા ? (गोयमा ! णहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं संखेज्जमासा) હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાત માસ

(आरणदेवाणं पुच्छा ?) આરણ દેવો સંબન્ધી પૃચ્છા ? (गोयमा ! जह-ण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं संखिज्जवासा) હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાત વર્ષ

न्येन एकं समयम् उत्कृष्टेन संख्येयवर्षाणि, अधस्तनग्रैवेयकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन एकं समयम् उत्कृष्टेन संख्येयानि वर्षशतानि, मध्यम ग्रैवेयकाणां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन एकं समयम् उत्कृष्टेन संख्येयानि वर्षसहस्राणि उपरिमग्रैवेयकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन संख्येयानि वर्षशतसहस्राणि, विजयवैजयन्तजयन्तापराजितानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन एकं

एक समय, उत्कृष्ट संख्यातवर्ष (अच्चुयदेवाणं पुच्छा ?) अच्युत देवों संबंधी पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं, समयं उक्कोसेणं संखिज्जवासा) हे गौतम ! जघन्य एक समय उत्कृष्ट संख्यात वर्ष ।

(हिट्ठिमगेविज्जाणं पुच्छा ?) अधस्तन ग्रैवेयकों के संबंध में पृच्छा (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं संखिज्जाइं वाससयाइं) हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट संख्यात सौ वर्ष (मज्झिमगेविज्जगाणं पुच्छा ?) मध्यम ग्रैवेयकों संबंधी प्रश्न ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं संखिज्जाइं वाससहस्साइं) हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट संख्यात हजार वर्ष (उवरिमगेविज्जाणं पुच्छा ?) ऊपरी ग्रैवेयकों संबंधी पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं संखिज्जाइं वाससयसहस्साइं) हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट संख्यात लाख वर्ष

(विजयवेजयं जयंत अपराजिय देवाणं पुच्छा ?) विजय, वैजयन्त

(अच्चुयदेवाणं पुच्छा ?) અચ્યુત દેવો સમ્બન્ધી પૃચ્છા ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं संखिज्जवासा) હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાત વર્ષ

(हिट्ठिम गेविज्जाणं पुच्छा ?) અધસ્તન ગ્રૈવેયકોના સંબન્ધમાં પૃચ્છા ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं संखिज्जाइं वाससयाइं) હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ સો વર્ષ

(मज्झिम गेविज्जाणं पुच्छा ?) મધ્યમ ગ્રૈવેયકોના સંબન્ધમાં પૃચ્છા ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं संखिज्जाइं वाससहस्साइं) હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાત હજાર વર્ષ

(उवरिम गेविज्जाणं पुच्छा ?) ઉપરી ગ્રૈવેયકો સમ્બન્ધી પૃચ્છા ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं संखिज्जाइं वाससय सहस्साइं) હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાત લાખ વર્ષ

(विजय वेजयंत जयन्त अपराजियदेवाणं पुच्छा ? વિજય, વૈજન્ત, જયન્ત,

समयम्, उत्कृष्टेन असंख्येयं कालम्, सर्वार्थसिद्धकदेवानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन पल्योपमस्य संख्येयभागम्, सिद्धाः खलु भदन्त ! कियन्तं कालं विरहिता सिद्धया प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जघन्येन एकं समयम् उत्कृष्टेन षड्मासान् ।

टीका--पूर्वोक्तरीत्या उत्कृष्टेन द्वादश मुहूर्तान् यावत् सामान्य नैरयिकादीनामुत्पातोद्वर्तना विरहविषयकं प्रथमं द्वारं प्ररूप्य अथ विशेष नैरयिकादीनामुत्कृष्टेन चतुर्विंशति मुहूर्तादिपर्यन्तमुत्पातोद्वर्तनाविरहविषयकं द्वितीयं द्वारं

जयन्त, अपराजित देवों संबंधी पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं असंखेज्जं कालं) हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट असंख्यात काल (सव्वट्ठसिद्धगदेवाणं पुच्छा ?) सर्वार्थसिद्ध के देवों में उपपात के विरह की पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं पलिओवमस्स संखेज्जइभागं) जघन्य एक समय उत्कृष्ट पल्योपम का संख्यातवां भाग

(सिद्धाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया सिज्झणाए पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! सिद्ध जीवों की सिद्धि का विरहकाल कितना कहा हैं ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं छम्मासा) हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट छहमास ॥ २ ॥

टीकार्थ-पीछले सूत्र में बतलाया गया था कि नारक आदि कों के उपपात और उद्वर्त्तन के विरह का काल बारह मुहूर्त्त है, अर्थात् नरकगति में अगर कोई भी जीव उत्पन्न नहीं हो तो बारह मुहूर्त्त तक

અપરાજિત દેવા સમ્બધી પૃચ્છા ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं असंखेज्जं कालं) હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય ઉત્કૃષ્ટ અસંખ્યાત કાળ

(सव्वट्ठसिद्धग देवाणं पुच्छा ?) સર્વાર્થ સિદ્ધના દેવામાં ઉપપાતના વિરહની પૃચ્છા ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं पलिओवमस्स संखेज्जइभागं) હે ગૌતમ જઘન્ય એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ પલ્યોપમના સંખ્યાતમા ભાગ

(सिद्धाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया सिज्झणाए पण्णत्ता ?) હે ભગવન્ ! સિદ્ધ જીવોની સિદ્ધિને વિરહ કાળ કેટલો છે ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं) उक्कोसेणं छम्मासा) હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ છ માસ ॥ ૨ ॥

ટીકાર્થ-પાછલા સૂત્રમાં બતાવ્યુ હતું કે નારક આદિકોના ઉપપાત અને ઉદ્વર્તનાન્ત વિરહના કાળ બાર મુહૂર્ત છે. અર્થાત્ નરક ગતિમાં અગર કોઇ પણ જીવ ઉત્પન્ન ન થાય તો, બાર મુહૂર્ત સુધી ઉત્પન્ન નથી થતા એજ

प्ररूपयितुमाह–'रयणप्पभापुढविनेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पण्णत्ता ? गौतमः पृच्छति–हे भदन्त ! रत्नप्रभापृथिवी नैरयिकाः खलु कियन्तं कालं उपपातेन विरहिताः–शून्याः प्रज्ञप्ताः ? अन्य भवस्थाः प्राणिनस्तं भवं परित्यज्य कियत्कालानन्तरं रत्नप्रभापृथिवीनैरयिकत्वेन उत्पद्यन्ते ? इति प्रश्नाशयः भगवान् आह—'गोयमा !' हे गौतम ! 'जहण्णेणं एगं समयम्, उक्कोसेणं चउव्वीसं मुहुत्ता' जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन चतुर्विंशति मुहूर्तान् यावत् रत्नप्रभापृथिवी नैरयिकाः उत्पातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः, गौतमः ! पृच्छति–'सक्करप्पभापुढविनेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं

उत्पन्न नहीं होता इसी प्रकार यदि कोई भी जीव नारकगति से न निकले तो बारह मुहूर्त्त तक नहीं निकलता। यह उपपात और उद्वर्त्तना के विरह का उत्कृष्ट काल है, इसी प्रकार अन्य गतियों के उपपात और विरह का भि काल बतलाया जा चुका है, मगर वह कथन सामान्य दृष्टि से था। प्रस्तुत सूत्र में विशेष रूप से रत्नप्रभा भूमि आदि से उपपात और उद्वर्त्तन के विरह का काल कितना है, यह दिखलाते हैं–

गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं–हे भगवन् ! रत्नप्रभा पृथ्वी के नारक कितने समय तक उपपात से विरहित रहते हैं ? अर्थात् रत्नप्रभा में अगर कोई जीव उत्पन्न न हो तो कितने समय तक उत्पन्न न हो ?

भगवान् उत्तर देते हैं–हे गौतम ! जघन्य एक समय तक और उत्कृष्ट चौवीस मुहूर्त्त तक रत्नप्रभा पृथ्वी के नारक उपपात से विरहित रहते हैं,

---

રીતે યદિ કોઇ પણ જીવ નરક ગતિથી ન નીકળે તો બાર મુહૂર્ત સુધી ન નીકળે, આ ઉપપાત અને ઉદ્વર્તનાના વિરહનો ઉત્કૃષ્ટ કાળ છે. એ પ્રકારે અન્ય ગતિયોના ઉપપાત અને વિરહનો કાળ બતાવી દીધેલો છે. પણ એ કથન સામાન્ય દૃષ્ટિએ હતું. પ્રસ્તુત સૂત્રમાં વિશેષ રૂપથી રત્નપ્રભા ભૂમિ આદિમાં ઉપપાત અને ઉદ્વર્તનાના વિરહનો કાળ કેટલો છે. એ બતાવે છે–

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છેઃ– હે ભગવન્ ! રત્નપ્રભા પૃથ્વીના નારક કેટલો સમય સુધી ઉપપાતથી વિરહિત રહે છે? અર્થાત્ રત્નપ્રભામાં અગર કોઇ જીવ ઉત્પન્ન ન થાય તો કેટલા સમય સુધી ઉત્પન્ન ન થાય ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે :–હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય સુધી અને ઉત્કૃષ્ટ ચોવીસ મુહૂર્ત સુધી રત્નપ્રભા પૃથ્વીના નારક ઉપપાતથી વિરહિત રહે છે.

पण्णत्ता ! हे भदन्त ! शर्कराप्रभापृथिवी नैरयिकाः कियन्तं कालम् उपपातेन विरहिता प्रज्ञप्ता ? भगवान् आह–गोयमा ? हे गौतम ! 'जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं सत्त राइंदियाणि' जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन सप्त रात्रिं दिनानि-यावत् शर्कराप्रभापृथिवी नैरयिकाः उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः, गौतमः पृच्छति–'वालुयप्पभापुढविनेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पण्णत्ता ?' हे भदन्त ! वालुकाप्रभापृथिवीनैरयिकाः खलु कियन्तं कालम् उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः ! भगवान आह–'गोयमा ! हे गौतम ! 'जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं अद्धमासं' जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन अर्द्धमासं यावत् वालुकाप्रभापृथिवी नैरयिकाः उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः गौतमः पृच्छति–'पंकप्पभापुढविनेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववायेणं पण्णत्ता ? हे भदन्त ! पङ्कप्रभापृथिवीनैरयिकाः खलु कियन्तं कालं यावत्, उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः ! भगवान आह–'गोयमा ! हे गौतम ! 'जहण्णेणं एगं

गौतम–हे भगवन् ! शर्कराप्रभा पृथ्वी के नारक कितने काल तक उपपात से रहित होते हैं ?

भगवान्–हे गौतम ! जघन्य एक समय तक और उत्कृष्ट सात रात–दिन तक, अर्थात् शर्कराप्रभा में अगर कोई नारक उत्पन्न न हो तो अधिक से अधिक सात रात दिन तक उत्पन्न नहीं होता ।

गौतम–हे भगवन् ! वालुकाप्रभा पृथ्वी के नारक कितने काल तक उपपात से विरहित होते हैं ?

भगवान्–हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट अर्द्ध मास तक

गौतम–हे भगवन् ! पंकप्रभा पृथ्वी के नारक कितने काल तक उपपात से विरहित कहे हैं ?

શ્રી ગૌતમસ્વામી–હે ભગવન્ શર્કરાપ્રભા પૃથ્વીના નારક કેટલા કાળ સુધી ઉપપાતથી રહિત હોય છે ?

શ્રી ભગવાન્ :–હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય સુધી અને ઉત્કૃષ્ટ સાત રાત દિન સુધી અર્થાત્ શર્કરાપ્રભામાં કોઈ નારક ઉત્પન્ન ન થાય તો અધિકથી અધિક સાત રાત દિન સુધી ઉત્પન્ન નથી થતા.

શ્રી ગૌતમસ્વામી :–હે ભગવન્ વાલુકાપ્રભા પૃથ્વીના નારક કેટલા કાળ સુધી ઉપપાતથી વિરહિત બને છે ?

શ્રી ભગવાન્–હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ અડધા માસ સુધી.

શ્રી ગૌતમસ્વામી–હે ભગવન્ ! પંકપ્રભા પૃથ્વીના નારક કેટલા કાળ સુધી ઉપપાતથી વિરહિત કહ્યા છે ?

समयं उक्कोसेणं मासं' जघन्येन एकं समयम् उत्कृष्टेन मासं यावत् पङ्कप्रभा-पृथिवी नैरयिकाः उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः गौतमः पृच्छति-'धूमप्पभापुढविनेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववायेणं पण्णत्ता ?' हे भदन्त ! धूमप्रभापृथिवीनैरयिकाः खलु कियन्तं कालम् उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः ? भगवान् आह 'गोयमा ! हे गौतम ! 'जहण्णेणं एगं समयम्, उक्कोसेणं दो मासा' जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन द्वौ मासौ यावत् धूमप्रभापृथिवी नैरयिकाः उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः, गौतमः पृच्छति-'तमापुढविनेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पण्णत्ता ?' हे भदन्त ! तमापृथिवी नैरयिकाः खलु कियन्तं कालं यावत् उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः ! भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं चत्तारि मासा' जघन्येन एकं समयम् उत्कृष्टेन चतुरो मासान् यावत् तमापृथिवीनैरयिकाः उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः, गौतमः पृच्छति-'अहे सत्तमापुढविनेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पण्णत्ता ?' हे भदन्त ! अधः सप्तमपृथिवीनैरयिकाः खलु कियन्तं कालम् उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः ! भगवान् आह-'गोयमा ?

भगवान्-हे गौतम ! जघन्य एवं उत्कृष्ट एक मास तक ।

गौतम-हे भगवन् ! धूमप्रभा पृथ्वी के नारक कितने काल तक उपपात से विरहित कहे हैं ?

भगवान्-जघन्य एक समय उत्कृष्ट दो मास तक ।

गौतम-तमःप्रभा पृथ्वी के नारक कितने काल तक उपपात से विरहित कहे हैं ?

भगवान्-जघन्य एक समय, उत्कृष्ट चार मास तक ।

गौतम-हे भगवन् ! अधःसप्तम पृथ्वी के नारक कितने काल तक उपपात से विरहित कहे हैं ?

શ્રી ભગવાન :-હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ એક માસ સુધી.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! ધૂમપ્રભા પૃથ્વીના નારક કેટલા સમય ઉપપાતથી રહિત કહેલ છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ બે માસ સુધી.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ તમઃપ્રભા પૃથ્વીના નારક કેટલા સમય સુધી ઉપપાતથી રહિત કહ્યા છે ?

શ્રી ભગવાન્-ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ ચાર માસ સુધી.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! અધઃસપ્તમ પૃથ્વીના નારક કેટલા કાળ સુધી ઉપપાતથી વિરહિત કહ્યા છે ?

हे गौतम ! 'जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं छम्मासा' जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन षड्मासान् यावत् । अथ सप्तम पृथिवीनैरयिकाः उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः । गौतमः पृच्छति-'असुरकुमाराणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पण्णत्ता ?' हे भदन्त ! असुरकुमाराः खलु कियन्तं कालम् उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः ? भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं चउव्वीसं मुहुत्ता' जघन्येन एकं समयम् उत्कृष्टेन चतुर्विंशतिमुहूर्तान् यावत् असुरकुमारा उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः । गौतमः पृच्छति-'नागकुमाराणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पण्णत्ता ?' हे भदन्त ! नागकुमाराः खलु कियन्तं कालम् उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः ? भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं चउव्वीसं मुहुत्ता' जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन चतुर्विंशति मुहूर्तान् यावत् नागकुमाराः उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः । 'एवं सुवर्णकुमाराणं' एवम् असुरकुमारादिवदेव सुवर्णकुमाराणाम्,

---

भगवान्-हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट छहमासतक ।

गौतम-हे भगवन् ! असुरकुमारों के उपपात का विरह कितने काल का कहा हैं अर्थात् कोई भी जीव असुरकुमार जाति में यदि उत्पन्न न हो तो कितने काल तक उत्पन्न न हो ?

भगवान्-हे गौतम ! जघन्य एक समय तक उत्कृष्ट चौवीस मुहूर्त्त तक असुरकुमारों के विरह कहा है ?

गौतम-हे भगवन् ! नागकुमारों के उपपात का विरह कितने काल का कहा है ?

भगवान्-जघन्य एक समय, उत्कृष्ट चौवीस मुहूर्त्त तक ।

असुरकुमारों के समान ही सुवर्णकुमारों विद्युत्कुमारों, अग्नि-

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ છ માસ સુધી.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! અસુરકુમારોના ઉપપાતનો વિરહ કેટલા કાળનો કહ્યો છે? અર્થાત્ કોઇ પણ જીવ અસુરકુમાર જાતિમાં જો ઉત્પન્ન ન થાય તો કેટલા સમય સુધી ઉત્પન્ન ન થાય ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય સુધી, ઉત્કૃષ્ટ ચોવીસ મુહૂર્ત સુધી અસુરકુમારોના ઉપપાતનો વિરહ કહેલો છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! નાગકુમારોના ઉપપાતનો વિરહ કેટલા સમયનો કહ્યો છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ ચોવીસ મુહૂર્ત સુધી અસુરકુમારોની સમાન જ સુવર્ણકુમારો, વિદ્યુત્કુમારો, અગ્નિકુમારો,

'विज्जुकुमाराणं' विद्युत्कुमाराणाम्, 'अग्गिकुमाराणं' अग्निकुमाराणाम्, 'दीवकुमाराणं' द्वीपकुमाराणाम्, 'दिसाकुमाराणं' दिशाकुमाराणाम्, 'उदहिकुमाराणं' उदधिकुमाराणाम्, 'वाउकुमाराणं' वायुकुमाराणाम्, 'थणियकुमाराणं' स्तनितकुमाराणाम्, 'पत्तेयं जहण्णेणं एगं समयं' प्रत्येकम्, जघन्येन एकं समयम् 'उक्कोसेणं चउव्वीसं मुहुत्ता' उत्कृष्टेन चतुर्विंशति मुहूर्तान् यावत् उपपातेन विरहितं वक्तव्यम्, गौतमः पृच्छति-'पुढविकाइयाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पण्णत्ता ?' हे भदन्त ! पृथिवीकायिका खलु कियन्तं कालम् उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः ? भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'अणुसमयमविरहियं उववाएणं पण्णत्ता' अनुसमयम्-प्रतिसमयम् उपपातेन अविरहिताः पृथिवीकायिकाः प्रज्ञप्ताः 'एवं आउकाइयाण वि' एवम् पृथिवीकायिकवदेव अप्कायिकानामपि 'तेउकाइयाण वि' तेजःकायिकानामपि 'वाउकाइयाण वि' वायुकायिकानामपि 'वणस्सइकाइयाण वि' वनस्पतिकायिकानामपि 'अणुसमयं अविरहिया

कुमारों, द्वीपकुमारों, दिशाकुमारों, उदधिकुमारों वायुकुमारों और स्तनितकुमारों में से प्रत्येक के उपपात का विरह जघन्य एक समय तक और उत्कृष्ट चौवीस मुहूर्त्त तक समझना चाहिए।

गौतम-हे भगवन् ! पृथ्वीकायिकों के उपपात का विरह कितने काल का है ?

भगवान-हे गौतम ! पृथ्वीकायिक प्रत्येक समय उपपात से अविरहित हैं, अर्थात् वे प्रतिसमय उत्पन्न होते रहते हैं कोई एक भी समय ऐसा नहीं जब पृथ्वीकायिकों का उपपात न होता हो। पृथ्वीकायिकों के समान अप्कायिकों का तथा तेजस्काय, वायुकाय और वनस्पति काय के जीवों का भी निरन्तर प्रतिसमय उपपात कहना चाहिए।

દ્વીપકુમારો, દિશાકુમારો, ઉદધિકુમારો, વાયુકુમારો, અને સ્તનિતકુમારોમાંથી પ્રત્યેકના ઉપપાતનો વિરહ જઘન્ય એક સમય સુધી અને ઉત્કૃષ્ટ ચોવીસ મુહૂર્ત સુધી સમજવો જોઇએ.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-પૃથ્વીકાયિકોના ઉપપાતનો વિરહ કેટલો કાળ કહ્યો છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! પૃથ્વીકાયિક પ્રત્યેક સમય ઉપપાતથી અવિરહિત છે અર્થાત્ તેઓ પ્રતિ સમય ઉત્પન્ન થયા કરે છે, કોઇ એક પણ એવો સમય નથી કે પૃથ્વીકાયિકોનો ઉપપાત ન થતો હોય. પૃથ્વીકાયિકોની સમાન અપ્કાયિકોના, તથા તેજસ્કાયિક, વાયુકાય, અને વનસ્પતિકાયના જીવોનો પણ નિરન્તર પ્રતિસમય ઉપપાત કહેવો જોઇએ. તેમના ઉપપાતમાં પણ એક સમયનો પણ વિરહ નથી હોતો.

उववाएणं पण्णत्ता' प्रत्येकम् अनुसमयम्–प्रतिसमयम् उपपातेन अविरहितं प्रज्ञप्तम् गौतमः पृच्छति–'बेइंदियाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पण्णत्ता ?' हे भदन्त ! द्वीन्द्रियाः खलु कियन्तं कालम् उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः ? भगवान् आह–'गोयमा' हे गौतम ! 'जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं अंतोमुहुत्तं' जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन अन्तर्मुहूर्तं यावत् द्वीन्द्रियाः उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः। 'एवं तेइंदिय चउरिंदिया' एवम्–द्वीन्द्रियवदेव त्रीन्द्रिय चतुरिन्द्रिया अपि जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन अन्तर्मुहूर्तम् यावत् उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः, गौतमः पृच्छति–'संमुच्छिमपंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पण्णत्ता ?' हे भदन्त ! संमुर्च्छिमपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकाः खलु कियन्तं कालम् उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः ? भगवान् आह–'गोयमा !' हे गौतम ! 'जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं अंतोमुहुत्तं' जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन अन्तर्मुहूर्तम् यावत्, संमुर्च्छिमपञ्चेन्द्रियतिर्यग्यो·

इनके उपपात में भी एक समय का भी विरह नहीं होता।

गौतम–हे भगवन् ! द्वीन्द्रियजीवों के उपपात का विरह कितने काल तक कहा है ?

भगवान्–हे गौतम ! जघन्य एक समय तक, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त तक द्वीन्द्रियों के उपपात का विरह कहा है। इसी प्रकार त्रिन्द्रिय जीवों का उपपातविरह भी जघन्य एक समय तक और उत्कृष्ट अन्तमुहूर्त्त तक समझना चाहिए।

गौतम–हे भगवन् ! संमूर्छिम पंचेन्द्रिय तिर्यंचों के उपपात का विरह कितने काल तक होता है ?

भगवान्–हे गौतम ! जघन्य एक समय तक और उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त तक उपपातविरह होता है।

શ્રી ગૌતમસ્વામી–હે ભગવન્! દ્વીન્દ્રિય જીવોના ઉપપાતનો વિરહ કેટલા સુધી કહેલ છે?

શ્રી ભગવાન્–હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય સુધી, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત સુધી, દ્વીન્દ્રિયોનો વિરહ કહ્યો છે. એજ પ્રકારે ત્રીન્દ્રિય તથા ચતુરિન્દ્રિય જીવોના ઉપપાતનો વિરહ પણ જઘન્ય એક સમય સુધી, અને ઉત્કૃષ્ટ અન્ત· મુહૂર્ત સુધી સમજવો જોઈએ.

શ્રી ગૌતમસ્વામી–હે ભગવન્ ! સંમૂર્છિમ પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોના ઉપપાતનો વિરહ કેટલા કાળ સુધી થાય છે?

શ્રી ભગવાન્–હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય સુધી અને ઉત્કૃષ્ટ અન્ત-મુર્હૂત સુધી ઉપપાત વિરહ થાય છે.

'विज्जुकुमाराणं' विद्युत्कुमाराणाम्, 'अग्गिकुमाराणं' अग्निकुमाराणाम्, 'दीवकुमाराणं' द्वीपकुमाराणाम्, 'दिसाकुमाराणं' दिशाकुमाराणाम्, 'उदहिकुमाराणं' उदधिकुमाराणाम्, 'वाउकुमाराणं' वायुकुमाराणाम्, 'थणियकुमाराणं' स्तनितकुमाराणाम्, 'पत्तेयं जहण्णेणं एगं समयं' प्रत्येकम्, जघन्येन एकं समयम् 'उक्कोसेणं चउव्वीसं मुहुत्ता' उत्कृष्टेन चतुर्विंशति मुहूर्तान् यावत् उपपातेन विरहितं वक्तव्यम्, गौतमः पृच्छति-'पुढविकाइयाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पण्णत्ता ?' हे भदन्त ! पृथिवीकायिका खलु कियन्तं कालम् उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः ? भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'अणुसमयमविरहियं उववाएणं पण्णत्ता' अनुसमयम्-प्रतिसमयम् उपपातेन अविरहिताः पृथिवीकायिकाः प्रज्ञप्ताः 'एवं आउकाइयाण वि' एवम् पृथिवीकायिकवदेव अप्कायिकानामपि 'तेउकाइयाण वि' तेजःकायिकानामपि 'वाउकाइयाण वि' वायुकायिकानामपि 'वणस्सइकाइयाण वि' वनस्पतिकायिकानामपि 'अणुसमयं अविरहिया

कुमारों, द्वीपकुमारों, दिशाकुमारों, उदधिकुमारों वायुकुमारों और स्तनितकुमारों में से प्रत्येक के उपपात का विरह जघन्य एक समय तक और उत्कृष्ट चौवीस मुहूर्त्त तक समझना चाहिए ।

गौतम-हे भगवन् ! पृथ्वीकायिकों के उपपात का विरह कितने काल का है ?

भगवान-हे गौतम ! पृथ्वीकायिक प्रत्येक समय उपपात से अविरहित हैं, अर्थात् वे प्रतिसमय उत्पन्न होते रहते हैं कोई एक भी समय ऐसा नहीं जब पृथ्वीकायिकों का उपपात न होता हो । पृथ्वीकायिकों के समान अप्कायिकों का तथा तेजस्काय, वायुकाय और वनस्पति काय के जीवों का भी निरन्तर प्रतिसमय उपपात कहना चाहिए ।

દ્વીપકુમારો, દિશાકુમારો, ઉદધિકુમારો, વાયુકુમારો, અને સ્તનિતકુમારોમાંથી પ્રત્યેકના ઉપપાતનો વિરહ જઘન્ય એક સમય સુધી અને ઉત્કૃષ્ટ ચોવીસ મુહૂર્ત સુધી સમજવો જોઈએ.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-પૃથ્વીકાયિકોના ઉપપાતનો વિરહ કેટલો કાળ કહ્યો છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! પૃથ્વીકાયિક પ્રત્યેક સમય ઉપપાતથી અવિરહિત છે અર્થાત્ તેઓ પ્રતિ સમય ઉત્પન્ન થયા કરે છે, કોઇ એક પણ એવો સમય નથી કે પૃથ્વીકાયિકોનો ઉપપાત ન થતો હોય. પૃથ્વીકાયિકોની સમાન અપ્કાયિકોના, તથા તેજસ્કાયિક, વાયુકાય, અને વનસ્પતિકાયના જીવોનો પણ નિરન્તર પ્રતિસમય ઉપપાત કહેવો જોઇએ. તેમના ઉપપાતમાં પણ એક સમયનો પણ વિરહ નથી હોતો.

उववाएणं पण्णत्ता' प्रत्येकम् अनुसमयम्-प्रतिसमयम् उपपातेन अविरहितं प्रज्ञप्तम् गौतमः पृच्छति-'बेइंदियाणं भंते! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पण्णत्ता?' हे भदन्त! द्वीन्द्रियाः खलु कियन्तं कालम् उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः? भगवान् आह-'गोयमा' हे गौतम! 'जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं अंतोमुहुत्तं' जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन अन्तर्मुहूर्तं यावत् द्वीन्द्रियाः उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः। 'एवं तेइंदिय चउरिंदिया' एवम्-द्वीन्द्रियवदेव त्रीन्द्रिय चतुरिन्द्रिया अपि जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन अन्तर्मुहूर्तम् यावत् उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः, गौतमः पृच्छति-'संमुच्छिमपंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं भंते! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पण्णत्ता?' हे भदन्त! संमुर्च्छिमपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकाः खलु कियन्तं कालम् उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः? भगवान् आह-'गोयमा!' हे गौतम! 'जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं अंतोमुहुत्तं' जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन अन्तर्मुहूर्तम् यावत्, संमुर्च्छिमपञ्चेन्द्रियतिर्यग्यो·

इनके उपपात में भी एक समय का भी विरह नहीं होता।

गौतम-हे भगवन्! द्वीन्द्रियजीवों के उपपात का विरह कितने काल तक कहा है?

भगवान-हे गौतम! जघन्य एक समय तक, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त तक द्वीन्द्रियों के उपपात का विरह कहा है। इसी प्रकार त्रिन्द्रिय जीवों ना उपपातविरह भी जघन्य एक समय तक और उत्कृष्ट अन्त र्मुहूर्त्त तक समझना चाहिए।

गौतम-हे भगवन्! संमूर्छिम पंचेन्द्रिय तिर्यंचों के उपपात का विरह कितने काल तक होता है?

भगवान-हे गौतम! जघन्य एक समय तक और उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त तक उपपातविरह होता है।

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્! દ્વીન્દ્રિય જીવોના ઉપપાતનો વિરહ કેટલા સુધી કહેલ છે?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ! જઘન્ય એક સમય સુધી, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત સુધી, દ્વીન્દ્રિયોનો વિરહ કહ્યો છે. એજ પ્રકારે ત્રીન્દ્રિય તથા ચતુરિન્દ્રિય જીવોના ઉપપાતનો વિરહ પણ જઘન્ય એક સમય સુધી, અને ઉત્કૃષ્ટ અન્ત-ર્મુહૂર્ત સુધી સમજવો જોઈએ.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્! સંમૂર્છિમ પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોના ઉપપાતનો વિરહ કેટલા કાળ સુધી થાય છે?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ! જઘન્ય એક સમય સુધી અને ઉત્કૃષ્ટ અન્ત-ર્મુહૂર્ત સુધી ઉપપાત વિરહ થાય છે.

निकाः उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः गौतमः पृच्छति-'गब्भवक्कंतिय पंचिंदिय-तिरिक्खजोणियाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पण्णत्ता' हे भदन्त ! गर्भव्युत्क्रान्तिक पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकाः कियन्तं कालमुपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः ? भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'जहण्णेणं एगं समयम् उक्कोसेणं बारसमुहुत्ता' जघन्येन एकं समयम् उत्कृष्टेन द्वादशमुहूर्त्तान् यावत् गर्भव्युत्क्रान्तिक पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकाः उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः, गौतमः पृच्छति-'संमुच्छिममणुस्साणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पण्णत्ता ?' हे भदन्त ! संमुर्च्छिममनुष्याः खलु कियन्तं कालम् उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः ? भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं चउव्वीसं मुहुत्ता' जघन्येन एकं समयम् उत्कृष्टेन चतुर्विंशति मुहूर्तान् यावत् संमूर्च्छिममनुष्याः उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः । गौतमः पृच्छति-'गब्भवक्कंतिय मणुस्साणं पुच्छा' गर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्याः खलु कियन्तं कालमुपपातेन

गौतम-हे भगवान ! गर्भज पंचेन्द्रिय तिर्यंचों के उपपात का विरह कितने काल का कहा है ?

भगवन्-हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट बारह मुहूर्त्त तक गर्भज पञ्चेन्द्रियतिर्यंचों का विरह कहा है ।

गौतम-हे भगवन् ! संमूर्च्छिम मनुष्यों के उपपात का विरह कितने काल तक कहा है ।

भगवान्-हे गौतम ! जघन्य एक समय उत्कृष्ट चौवीस मुहूर्त्त तक ।

गौतम-हे भगवन् ! गर्भज मनुष्यों के उपपात का विरह कितने काल तक कहा है ?

भगवन्-हे गौतम ! जघन्य एक समय तक उत्कृष्ट बारह मुहूर्त्त तक

गौतम-हे भगवन् ! वानव्यन्तर देवों का कितने काल तक उपपात का विरह कहा गया है ?

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! ગર્ભજ પંચેન્દ્રિય તિર્યંચના ઉપપાતનો વિરહ કેટલા સમયનો કહેલ છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ બાર મુહૂર્ત સુધી ગર્ભજ પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોનો વિરહ સમય કહેલ છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યોના ઉપપાતનો વિરહ કેટલા કાળ સુધી કહ્યો છે ?

શ્રીભગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય સુધી ઉત્કૃષ્ટ ચોવીસ મુહૂર્ત સુધી.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ગર્ભજ મનુષ્યના ઉપપાતનો વિરહ કેટલા કાળનો કહેલ છે ?

विरहिताः प्रज्ञप्ताः ? इति पृच्छा, भगवान् आह–'गोयमा !' हे गौतम ! 'जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं बारसमुहुत्ता' जघन्येन एकं समयम् उत्कृष्टेन द्वादशमुहूर्तान् यावत् गर्भव्युत्क्रान्तिक मनुष्याः उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः। गौतमः पृच्छति–'वाणमंतराणं पुच्छा' वानव्यन्तराः खलु कियन्तं कालमुपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः। इति पृच्छा, भगवान् आह–'गोयमा ?' हे गौतम ! 'जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं चउव्वीसं मुहुत्ता' जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन चतुर्विंशति मुहूर्तान् यावत्, वानव्यन्तराः उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः। गौतमः पृच्छति–'जोइसियाणं पुच्छा' ज्योतिष्काः खलु कियन्तं कालमुपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ता ? इति पृच्छा, भगवान् आह–'गोयमा !' हे गौतम ! 'जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं चउव्वीसं मुहुत्ता' जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन चतुर्विंशतिं मुहूर्तान् यावत्, 'ज्योतिष्काः उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः। गौतमः पृच्छति–'सोहम्मे कप्पे देवाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पण्णत्ता ?' हे भदन्त ! सौधर्मे कल्पे देवाः खलु कियन्तं कालम् उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः भगवान् आह–'गोयमा !' हे गौतम ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं

भगवान्–हे गौतम ! जघन्य एक समय तक, उत्कृष्ट चौवीस मुहूर्त्त तक वानव्यन्तरों का उपपात विरह कहा गया है।

गौतम–हे भगवन् ! ज्योतिष्क देवों के उपपात का विरह कितने काल तक कहा है ?

भगवान्–हे गौतम ! जघन्य एक समय तक, उत्कृष्ट चौवीस मुहूर्त्त तक।

गौतम–हे भगवन् ! सौधर्म कल्प में देवों के उपपात का विरह कितने काल तक कहा है ?

भगवान्–हे गौतम ! जघन्य एक समय तक, उत्कृष्ट चौवीस मुहूर्त्त तक

શ્રીભગવાન્–હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય અને ઉત્કૃષ્ટ બાર મુહૂર્ત સુધીનો.

શ્રી ગૌતમસ્વામી–હે ભગવન્ ! વાનવ્યન્તર દેવોના કેટલા સમય સુધી ઉપપાતનો વિરહ કહેવાયો છે ?

શ્રી ભગવાન્–હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય સુધી, ઉત્કૃષ્ટ ચોવીસ મુહૂર્ત સુધી વ્યાનવ્યન્તરોનો ઉપપાત વિરહ કહેલ છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી–હે ભગવન્ ! જ્યોતિષ્ક દેવોના ઉપપાતનો વિરહ કેટલા કાળ સુધી કહેલ છે ?

શ્રી ભગવાન્–હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય સુધી ઉત્કૃષ્ટ ચોવીસ મુહૂર્ત સુધી.

चउव्वीसं मुहुत्ता' जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन चतुर्विंशति मुहूर्तान यावत् सौधर्म देवाः उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः ? गौतमः पृच्छति-'ईसाणे कप्पे देवाणं पुच्छा' ईशाने कल्पे देवाः खलु कियन्तं कालम् उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः ? इति पृच्छा, भगवान् आह-'गोयमा' हे गौतम ! 'जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं चउव्वीसं मुहुत्ता' जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन चतुर्विंशति मुहूर्तान यावत् ईशानदेवाः उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः, गौतमः पृच्छति-'सणंकुमारे कप्पे देवाणं पुच्छा' सनत्कुमारे कल्पे देवाः खलु कियन्तं कालमुपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः ? इति पृच्छा, भगवान् आह-'गोयमा' हे गौतम ! 'जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं णव राइंदियाइं' जघन्येन एकं समयम् उत्कृष्टेन नव रात्रिंदिनानि यावत् सनत्कुमारे देवा उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः, गौतमः पृच्छति-'माहिंदे कप्पे देवाणं पुच्छा' माहेन्द्रे कल्पे देवानां पृच्छा, तथा च माहेन्द्रे कल्पे देवाः कियन्तं कालमुपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः ? भगवान् आह-'गोयमा'

गौतम-हे भगवन् ! ईशान कल्प में देवों के उपपात का विरह कितने काल तक कहा है ?

भगवान-गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट चौबीस मुहूर्त तक।

गौतम-हे भगवन् ! सनत्कुमार कल्प में देवों के उपपात का विरह कितने काल तक कहा है ?

भगवान-जघन्य एक समय, उत्कृष्ट नौ रात्रि दिन तक तथा बीस मुहूर्त का

गौतम-हे भगवन् ! माहेन्द्र कल्प में देवों के उपपात का विरह कितने काल तक कहा गया है ?

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! સૌધર્મ કલ્પમાં દેવોના ઉપપાતનો વિરહ કેટલા કાળ સુધી કહેલ છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય સુધી ઉત્કૃષ્ટ ચોવીસ મુહૂર્ત સુધી.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! ઇશાન કલ્પમાં દેવોના ઉપપાતનો વિરહ કેટલા કાળ સુધી કહેલ છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય ઉત્કૃષ્ટ ચોવીસ મુહૂર્ત સુધી.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! સનત્કુમાર કલ્પના દેવોના ઉપપાતનો વિરહ કેટલા કાળ સુધી કહ્યો છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ નવ રાત્રિ દિવસ સુધી તથા વીસ મુહૂર્તનો.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! માહેન્દ્ર કલ્પના દેવોના ઉપપાતનો વિરહ કેટલા સમય સુધી કહેલ છે ?

हे गौतम ! 'जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं बारसराइंदियाणि दसमुहुत्ता' जघन्येन एकं समयम् , उत्कृष्टेन द्वादश रात्रि दिनानि दशमुहूर्ताश्च यावत् माहेन्द्र-देवा उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः गौतमः पृच्छति-'बंभलोए देवाणं पुच्छा' ब्रह्मलोके देवानां पृच्छा, तथा च ब्रह्मलोके देवाः कियन्तं कालमुपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः ? भगवान् आह-'गोयमा' हे गौतम ! 'जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं अद्धतेवीसं राइंदियाइं' जघन्येन एकं समयम् , उत्कृष्टेन अर्द्धत्रयोविंशति रात्रि दिनानि-सार्द्ध द्वाविंशति रात्रि दिनानि इत्यर्थः ब्रह्मलोक देवा उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः, गौतमः पृच्छति-'लंतगदेवाणं पुच्छा' लान्तक-देवानां पृच्छा तथा च लान्तक देवाः कियन्तं कालमुपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः ? भगवान् आह-'गोयमा' हे गौतम ! 'जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं पणतालीसं राइंदियाइं' जघन्येन एकं समयम् , उत्कृष्टेन पञ्चचत्वारिंशद् रात्रिदिनानि यावत् लान्तकदेवा उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः, गौतमः पृच्छति-'महासुक्कदेवाणं

भगवान्-हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट बारह रात्रिदिन और दस मुहूर्त्त का

गौतम-हे भगवन् ! ब्रह्मलोक कल्प में देवों के उपपात का विरह कितने काल तक कहा है ?

भगवान्-जघन्य एक समय, उत्कृष्ट साढे बाईस रात्रिदिन का।

गौतम-हे भगवन् ! लान्तक कल्प में देवों के उपपात का विरह कितने काल तक कहा है ?

भगवान्-जघन्य एक समय, उत्कृष्ट पैतालीस रात्रिदिन तक।

गौतम-हे भगवन् ! महाशुक्र देवों के उपपात का विरह कितने

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ બાર રાત્રિ દિન અને દશ મુહૂર્તનો.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! બ્રહ્મલોક કલ્પમાં દેવોના ઉપપાતનો વિરહ કેટલાં કાળ સુધી કહેલ છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય ઉત્કૃષ્ટ સાડા બાવીસ રાત્રિ દિવસનો.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ લાન્તક કલ્પમાં દેવોના ઉપપાતનો વિરહ કેટલા કાળ સુધી કહેલ છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ પિસ્તાલીસ રાત્રિ દિવસ સુધી.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ મહાશુક્ર કલ્પમાં દેવોના ઉપપાતનો વિરહ

पुच्छा' महाशुक्रदेवानां पृच्छा, तथा महाशुक्र देवाः कियन्तं कालमुपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः ? भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं असीईराइंदियाइं' जघन्येन एकं समयम् उत्कृष्टेन अशीति रात्रिंदिनानि महाशुक्र देवा उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः, गौतमः पृच्छति-'सहस्सारे देवाणं पुच्छा' सहस्रारे कल्पे देवानां पृच्छा, तथा च सहस्रारकल्पदेवाः कियन्तं कालमुपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः। भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं राइंदियसयं' जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन रात्रिंदिन शतम् सहस्रारकल्प देवा उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः, गौतमः पृच्छति-'आणय देवाणं पुच्छा' आनतदेवानां पृच्छा, तथा च आनतकल्पदेवाः कियन्तं कालमुपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः ? भगवान् आह-'गोयमा' हे गौतम ! 'जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं संखेज्जमासा' जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन संख्येय-

---

काल तक कहा है ?

भगवान्-हे गौतम ! जघन्य एक समय तक, उत्कृष्ट अस्सी रात्रि दिन तक

गौतम—हे भगवन् ! सहस्रार कल्प में देवों के उपपात का विरह कितने काल तक कहा है ?

भगवान्-हे गौतम ! जघन्य एक समय तक उत्कृष्ट सौ रात्रि दिन तक

गौतम-हे भगवन् ! आनत कल्प में देवों के उपपात का विरह कितने काल तक कहा है ?

भगवान्-हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट संख्यात मास तक आनतकल्प में उपपातविरह कहा है।

કેટલા કાળ સુધી કહેલ છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય સુધી, ઉત્કૃષ્ટ એંસી રાત્રિ દિવસ સુધી.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! સહસ્રાર કલ્પમાં દેવોના ઉપપાતનો વિરહ કેટલા કાળ સુધી કહેલ છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય સુધી, ઉત્કૃષ્ટ સો રાત્રિ દિવસ સુધી.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! આનત કલ્પમાં દેવોના ઉપપાતના વિરહ કેટલા કાળ સુધી કહ્યો છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાત માસ

मासान् यावत् आनत कल्प देवा उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः गौतमः पृच्छति-'पाणय देवाणं पुच्छा' प्राणतदेवानां पृच्छा, तथा च प्राणत कल्प देवाः कियन्तं कालमुपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः ! भगवान् आह-'गोयमा' हे गौतम ! 'जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं संखेज्जमासा' जघन्येन एकं समयम् , उत्कृष्टेन संख्येयमासान् यावत् प्राणतकल्पदेवा उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः, गौतमः पृच्छति 'आरण देवाणं पुच्छा' आरणदेवानां पृच्छा, तथा च आरणकल्पदेवाः कियन्तं कालमुपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः ? भगवान् आह-'गोयमा' हे गौतम ! 'जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं संखिज्जवासा' जघन्येन एकं समयम् , उत्कृष्टेन संख्येयवर्षाणि यावत् , आरणकल्पदेवा उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः गौतमः पृच्छति-'अच्चुयदेवाणं पुच्छा' अच्युतदेवानां पृच्छा, तथा च अच्युतकल्पदेवाः कियन्तं कालमुपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः ? भगवान आह-'गोयमा' हे गौतम ! 'जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं संखिज्जवासा' जघन्येन एकं समयम् उत्कृष्टेन

गौतम-हे भगवन् ! प्राणत कल्प में देवों के उपपात का विरह कितने काल तक कहा

भगवान्-हे गौतम ! जघन्य एक समय उत्कृष्ट संख्यात मास तक।

गौतम-हे भगवन् ! आरण कल्प में देवों के उपपात का विरह कितने काल तक कहा है ?

भगवान्-हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट संख्यात वर्षों तक

गौतम-हे भगवन् ! अच्युत कल्प में देवों के उपपातका विरह कितने काल तक कहा है ?

भगवान्-हे गौतम ! जघन्य एक समय उत्कृष्ट संख्यात वर्षों तक।

સુધી આનત કલ્પમાં ઉપપાત વિરહ કહ્યો છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવન્ ! પ્રાણુત કલ્પમાં દેવોના ઉપપાતનો વિરહ કેટલા કાળ સુધી કહ્યો છે ?

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાત માસ સુધી.

શ્રી ગૌતમસ્વામી—ભગવન્ ! આરણુ કલ્પમાં દેવોના ઉપપાતનો વિરહ કેટલા સમય સુધી કહેલ છે ?

શ્રી ભગવાન્—ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય સુધી. ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાત વર્ષો સુધી.

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવન્ અચ્યુત કલ્પમાં દેવોના ઉપપાતનો વિરહ કેટલા સમય સુધી કહેલ છે ?

શ્રી ભગવન્—હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય સુધી ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાત

संख्येयवर्षाणि यावत् अच्युतकल्पदेवा उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः, गौतमः पृच्छति-'हिट्ठिमगेविज्जाणं पुच्छा' अधस्तन ग्रैवेयकाणां पृच्छा, तथा चाधस्तन-ग्रैवेयकाः कियन्तं कालमुपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः ? भगवान् आह-'गोयमा' हे गौतम ! 'जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं संखिज्जाइं वाससयाइं' जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन संख्येयानि वर्षशतानि यावत् अधस्तनग्रैवेयकाः उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः, गौतमः पृच्छति-'मज्झिमगेविज्जाणं पुच्छा' मध्यम ग्रैवेयकाणां पृच्छा, तथा च मध्यम ग्रैवेयकाः कियन्तं कालमुपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः ? भगवानाह 'गोयमा !' हे गौतम ! 'जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं संखेज्जाइं वाससहस्साइं' जघन्येन एकं समयम् उत्कृष्टेन संख्येयानि वर्षसहस्राणि यावत् मध्यमग्रैवेयकाः उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः गौतमः पृच्छति, 'उवरिम-गेविज्जाणं पुच्छा' उपरितन ग्रैवेयकाणां पृच्छा, तथा चोपरितनग्रैवेयकाः किय-

---

गौतम-हे भगवन् ? अधस्तन अर्थात् नीचे के तीन ग्रैवेयकों में कितने काल तक उपपात का विरह रहता है ?

भगवान्-हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट संख्यात सौ वर्षों तक नीचे के ग्रैवेयकों में उपपात का विरह रहता है।

गौतम-हे भगवन् ! मध्य के ग्रैवेयकों में कितने काल तक उपपात का विरह रहता है ?

भगवान-हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट संख्यात हजार वर्षों तक।

गौतम-हे भगवन्! उपरितन अर्थात ऊपर के तीन ग्रैवेयकों में कितने काल तक उपपात का विरह रहता है ?

વર્ષો સુધી.

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવન્! અધસ્તન અર્થાત્ નીચેના ત્રણ ગ્રૈવેયકોમાં કેટલા કાળ સુધી ઉપપાતનો વિરહ રહે છે?

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય; ઉત્કૃષ્ટ સો વર્ષો સુધી નીચેના ગ્રૈવેકોમાં ઉપપાતનો વિરહ રહે છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવન્! મધ્યના ગ્રૈવેયકોમાં કેટલા કાલ સુધી ઉપપાતનો વિરહ રહે છે?

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ! જઘન્ય એક સમય ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાત હજાર વર્ષો સુધી.

ગૌતમસ્વામી—હે ભગવન્! ઉપરિતન અર્થાત્ ઉપરના ત્રણ ગ્રૈવેયકોમાં કેટલા કાળ સુધી ઉપપાતનો વિરહ રહે છે?

न्तं कालमुपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः ? भगवान् आह–'गोयमा' हे गौतम ! 'जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं संखिज्जाइं वाससयसहस्साइं' जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन संख्येयानि वर्षशतसहस्राणि यावत् उपरितनग्रैवेयकाः उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः, गौतमः पृच्छति–'विजयवेजयंतजयंतअपराजिय देवाणं पुच्छा' विजयवैजयन्त जयन्तापराजितदेवानां पृच्छा, तथा च विजय-वैजयन्तजयन्तापराजितदेवाः कियन्तं कालमुपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः भगवान् आह–'गोयमा' हे गौतम ! 'जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं असंखेज्जं-कालं' जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन असंख्येय कालं यावत् विजयवैजयन्त जयन्तापराजित देवा उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः, गौतमः पृच्छति–'सव्वट्ठ-सिद्धगदेवाणं पुच्छा' सर्वार्थसिद्धकदेवानां पृच्छा, तथा च सर्वार्थसिद्धकदेवाः कियन्तं कालमुपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः ? भगवान् आह–'गोयमा' हे गौतम ! 'जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं पलिओवमस्स संखिज्जइभागं' जघन्येन एकं

भगवान्–हे गौतम जघन्य एक समय, उत्कृष्ट संख्यात लाख वर्षों तक

गौतम–हे भगवन ! विजय, वैजयन्त, जयन्त और अपराजित नामक अनुत्तर विमानों में देवों के उपपात का विरह कितने काल तक रहता है ?

गौतम–हे भगवन् ! सर्वार्थसिद्ध नामक अनुत्तर विमान में देवों के उपपात का विरह कितने काल तक कहा है ?

भगवान्–हे गौतम ! सर्वार्थसिद्ध विमान में देवों के उपपात का विरह जघन्य एक समय तक, उत्कृष्ट पल्योपम के संख्यातवें भाग तक का कहा है ।

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાત લાખ વર્ષ સુધી.

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવન્ ! વિજય, વૈજયન્ત, જયન્ત અને અપ-રાજિત નામક અનુત્તર વિમાનોમાં દેવોના ઉપપાતનો વિરહ કેટલા કાળ સુધી રહે છે ?

શ્રી ભગવાન–હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય. ઉત્કૃષ્ટ અસંખ્યાત કાળ સુધી.

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવન્ સર્વાર્થ સિદ્ધ અનુત્તર વિમાનમા દેવોના ઉપપાતનો વિરહ કેટલા કાળ સુધી કહેલ છે ?

શ્રી ભગવાન—હે ગૌતમ ! સર્વાર્થ સિદ્ધ વિમાનમાં દેવોના ઉપપાતનો વિરહ જઘન્ય એક સમય સુધી, ઉત્કૃષ્ટ પલ્યોપમના સંખ્યાતમા ભાગ સુધીનો કહેલ છે ?

समयम् उत्कृष्टेन पल्योपमस्य संख्येयभागं यावत् सर्वार्थसिद्धकदेवाः उपपातेन विवहिताः प्रज्ञप्ताः गौतमः पृच्छति सिद्धाणं भंते ! केवइयं कालं विराहिया सिज्झणाए पण्णत्ता' हे भदन्त ! सिद्धा खलु कियन्तं कालं सिद्ध्या विरहिताः प्रज्ञप्ताः ? भगवान् आह–'गोयमा' हे गौतम ! 'जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं छम्मासा' जघन्येन एकं समयम् उत्कृष्टेन षड्मासान यावत् सिद्धा सिद्ध्याः विरहिताः प्रज्ञप्ताः ।

विशेपोद्वर्तनावक्तव्यता—

मूलम्–रयणप्पभापुढवि नेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उवट्टणाए पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं चउव्वीसं मुहुत्ता एवं सिद्धवज्जा उवट्टणा वि भाणियव्वा जाव अणुत्तरोववाइयत्ति, णवरं जोइसियवेमाणिएसु चयणंति अहिलावो कायव्वो, दारं ॥सू० ३॥

छाया—रत्नप्रभापृथिवी नैरयिका खलु भदन्त ! कियन्तं कालं विरहिता उद्वर्त्तनया प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन चतुर्विंशतिं मुहू-

---

गौतम–हे भगवन् ! सिद्धजीवों की सिद्धि का विरह काल कितना कहा है ? अर्थात् किसी भी जीव को सिद्धि प्राप्त न हो तो कितने काल तक प्राप्त न हो ?

भगवान–जघन्य एक समय तक उत्कृष्ट छह मास तक ॥२॥

शब्दार्थ–(रयणप्पभापुढवि नेरइया) रत्नप्रभा पृथ्वी के नारक (णं) वाक्यालंकार (भंते !) हे भगवन ! (केवइयं) कितने (कालं) काल तक (विरहिया) विरह युक्त (उव्वट्टणाए) उद्वर्त्तना से (पण्णत्ता) कहेगए हैं (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं) जघन्य (एगं समयं) एक समय

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવન ! સિદ્ધ જીવોની સિદ્ધિનો વિરહ કાળ કેટલો કહ્યો છે ? અર્થાત કોઇ પણ જીવને સિદ્ધિ પ્રાપ્ત ન થાય તો કેટલા સમય સુધી પ્રાપ્ત ન થાય ?

શ્રીભગવાન—હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય સુધી ઉત્કૃષ્ટ છ માસ સુધી. ॥૨॥

શબ્દાર્થ–(रयणपप्पभा पुढवि नेरइया) રત્નપ્રભા પૃથ્વીના નરકમાં 'ण' (વાકયાલંકાર) (भंते !) હે ભગવન્ ! (केवइयं) કેટવા (कालं) કાળ સુધી (विरहिया) વિરહ યુક્ત (उव्वट्टणाए) ઉદ્વર્તનાથી (पण्णत्ता) કહેલા છે (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जहण्णेणं) જઘન્ય (एगं समयं) એક સમય (उक्कोसेणं) ઉત્કૃષ્ટ (चउव्वीसं

र्तान् एवं सिद्धवर्जा उद्वर्तनाऽपि भणितव्या, यावत् अनुत्तरोपपातिका इति, नवरम् ज्योतिष्क वैमानिकेषु च्यवनमिति अभिलापः कर्तव्यः, द्वारम् ।

टीका—पूर्वोक्तरीत्या रत्नप्रभादि पृथिवी नैरयिकादीनामुत्पादविरहकालं प्ररूप्य सम्प्रति तेषामेवोद्वर्तनाविरहकालं प्ररूपयितुमाह–'रयणप्पभापुढवि नेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उव्वट्टणाए पण्णत्ता ?' गौतमः पृच्छति–हे भदन्त ! रत्नप्रभापृथिवी नैरयिकाः खलु कियन्तं कालम् उद्वर्तनया विरहिताः प्रज्ञप्ताः ? भगवानाह–'गोयमा !' हे गौतम ! 'जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं

(उक्कोसेणं) उत्कृष्ट (चउव्वीसं मुहुत्ता) चौवीस मुहूर्त्त तक (एवं) इस प्रकार (सिद्धवज्जा) सिद्धों को छोड कर (उव्वट्टणा वि) उद्वर्त्तना भी (भाणियव्वा) कहनी चाहिए (जाव अणुत्तरोववाइयत्ति) यावत् अनुत्तरौपपातिकों तक (णवरं) विशेषता यह कि (जोइसियवेमाणिएसु) ज्योतिष्क और वैमानिक देवों में (चयणं ति) चयन ऐसा (अहिलावो) अभिलाप–शब्द प्रयोग (कायव्वो) करना चाहिए

टीकार्थ—पूर्वोक्त प्रकार से रत्नप्रभा आदि पृथिवियों के नारक आदि का उपपातविरह के काल की प्ररूपणा कर के अब उनकी उद्वर्त्तना के विरहकाल की प्ररूपणा करने के लिए कहते हैं

गौतम प्रश्न करते हैं–हे भगवन् ! रत्नप्रभा पृथ्वी के नारक कितने काल तक उद्वर्त्तना से रहित होते हैं ? अर्थात् रत्नप्रभा पृथ्वी से कोई भी नारक यदि न निकले तो कितने काल तक न निकले ?

भगवान्–हे गौतम ! रत्नप्रभा पृथिवी के नारकों की उद्वर्त्तना के

मुहुत्ता) ચોવીસ મુહૂર્ત (एवं) એ રીતે (सिद्ध वज्जा) સિદ્ધો સિવાયના (उव्वट्टणा वि) ઉદ્વર્તના પણ (भाणियव्वा) કહેવી જોઈએ (जाव अणुत्तरोववाइ यत्ति) અનુત્તરોપપાતિક સુધી (णवरं) વિશેષતા એકે (जोइसिय वेमाणिएसु) જ્યોતિષ્ક અને વૈમાનિક દેવોમાં (चयणंति) ચયન એવું (अहिलावों) અભિલાપ–શબ્દ પ્રયોગ (कायव्वो) કરવો જોઈએ.

ટીકાર્થ–પૂર્વોક્ત પ્રકારથી રત્નપ્રભા આદિ પૃથ્વીયોના નારકો આદિના ઉપપાત વિરહના કાળની પ્રરૂપણા કરીને હવે તેમની ઉદ્વર્તનાના વિરહ કાલની પ્રરૂપણા કરવા માટે કહે છે–

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે–હે ભગવન્ ! રત્નાપ્રભા પૃથ્વીના નારક કેટલો સમય સુધી ઉદ્વર્તનાથી રહિત થાય છે ? અર્થાત્ રત્નપ્રભા પૃથ્વીથી કોઈ પણ નારક જો ન નીકળે તો કેટલા કાળ સુધી ન નીકળે ?

શ્રી ભગવાન્–હે ગૌતમ ! રત્નપ્રભા પૃથ્વીના નારકોની ઉદ્વર્તનાના વિર-

चउव्विसं मुहुत्ता' जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन चतुर्विंशतिं मुहूर्तान् यावत् रत्नप्रभापृथिवी नैरयिकाः उद्वर्तनया विरहिताः प्रज्ञप्ताः, 'एवं सिद्धवज्जा उव्वट्टणा वि भाणियव्वा जाव अणुत्तरोववाइयत्ति' एवम् पूर्वोक्तोपपातरीत्या सिद्धवर्जा-सिद्धवर्जिता, उद्वर्तनापि भणितव्या वक्तव्या यावत्-शर्कराप्रभापृथिवी नैरयिकादि असुरकुमारादि दश भवनपति-पृथिवीकायिकादि पञ्चैकेन्द्रियविकलेन्द्रियसंमूर्च्छिमगर्भव्युत्क्रान्तिकपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकमनुष्यवानव्यन्तरज्योतिष्कसौधर्मादि द्वादशवैमानिकदेव नव ग्रैवेयक विजयादि पञ्चानुत्तरौपपातिका इत्यन्तम्, किन्तु 'णवरं जोइसियवेमाणिएसु चयणंति अहिलावो कायव्वो' नवरम्-पूर्वोक्तापेक्षया विशेषस्तु ज्योतिष्कवैमानिकेषु च्यवनमिति अभिलापः कर्तव्यः, न तु उद्वर्तना इत्यभिलापः, ज्योतिष्कवैमानिकानां च्यवनस्यैव संभवेन तेषामुद्वर्तनाया अभावादित्याशयः, 'दारं' द्वितीयं चतुर्विंशति मुहूर्तविषयकं द्वारं समाप्तम् ।

विरह का जघन्य काल तक एक समय और उत्कृष्ट काल चौवीस मुहूर्त्त है। उद्वर्त्तना के विरह का यही काल सिद्धों को छोड कर अनुत्तरोपपातिक विमानों तक सर्वत्र कह लेना चाहिए अर्थात् शर्कराप्रभा आदि के नारकों, असुर कुमार आदि दश भवनपतियों, पृथिवी कायिक आदि पांच एकेन्द्रियों विकलेन्द्रियों संमूर्छिम तथा गर्भजतिर्यंच पंचेन्द्रियों, मनुष्यों, वानव्यन्तरों, ज्योतिष्कों, सौधर्मादि द्वादश कल्पोपपन्न देवों नवग्रैवेयक देवों और विजय आदि पांच अनुत्तर-विमानों के देवों तक यही उद्वर्त्तना के विरह का काल कहना चाहिए किन्तु ज्योतिष्क और वैमानिक देवों में उद्वर्त्तना, शब्द का प्रयोग न करके च्यवन, शब्द का प्रयोग करना चाहिए, क्योंकि इन दोनों जातियों के देवों का उद्वर्त्तन नहीं होता है, पर च्यवन होता है, अर्थात् ये देव मरकर ऊपर से नीचे आते हैं, नीचे से ऊपर नहीं जाते ॥३॥

चतुर्विंशति द्वार समाप्त

હનો જઘન્ય કાળ એક સમય અને ઉત્કૃષ્ટ કાળ ચોવીસ મુહૂર્ત છે. ઉદ્વર્તનાના વિરહનો આજ કાળ સિદ્ધોને છોડીને અનુત્તરૌપપાતિક વિમાનો સુધી સર્વત્ર કહેવો જોઇએ. અર્થાત્ શર્કરાપ્રભા આદિના નારકો, અસુરકુમાર આદિ દશ ભવનપતિયો, પૃથ્વીકાયિક આદિ પાંચ એકેન્દ્રિયો, વિકલેન્દ્રિયો, સંમૂર્છિમ તથા ગર્ભજ તિર્યંચ પંચેન્દ્રિયો, વાનવ્યન્તરો, જ્યોતિષ્કો, સૌધર્માદિ બાર કલ્પોપપન્ન દેવો, નવ ગ્રૈવેયક દેવો, અને વિજય આદિ પાચ અનુત્તર વિમાનોના દેવો સુધી આજ ઉદ્વર્તનાના વિરહનો સમય કહેવો જોઇએ. પરન્તુ જ્યોતિષ્ક અને વૈમાનિક દેવોમાં 'ઉદ્વર્તના' શબ્દનો પ્રયોગ ન કરીને 'ચ્યવન' શબ્દનો પ્રયોગ કરવો જોઇએ, કેમકે એ બન્ને જાતિના દેવોની ઉદ્વર્તના

सान्तरनिरन्तरोपपातद्वारवक्तव्यता-

मूलम्-नेरइयाणं भंते ! किं संतरं उववज्जंति, निरंतरं उववज्जंति ? गोयमा ! संतरं पि उववज्जंति, निरंतरं पि उववज्जंति, तिरिक्खजोणियाणं भंते ! किं संतरं उववज्जंति, निरंतरं उववज्जंति ? गोयमा ! संतरं पि उववज्जंति, निरंतरं पि उववज्जंति, मणुस्साणं भंते ! किं संतरं उववज्जंति, निरंतरं उववज्जंति ? गोयमा ! संतरं पि उववज्जंति, निरंतरं पि उववज्जंति ? देवाणं भंते ! किं संतरं उववज्जंति, निरंतरं उववज्जंति ? गोयमा ! संतरं पि उववज्जंति, निरंतरं पि उववज्जंति, रयणप्पभापुढवि नेरइयाणं भंते ! किं संतरं उववज्जंति, निरंतरं उववज्जंति ? गोयमा ! संतरं पि उववज्जंति, निरंतरं पि उववज्जंति, एवं जाव अहे सत्तमाए संतरं पि उववज्जंति, निरंतरं पि उववज्जंति, असुरकुमारा देवा णं भंते ! किं संतरं उववज्जंति, निरंतरं उववज्जंति, गोयमा ! संतरं पि उववज्जंति निरंतरं पि उववज्जंति ? एवं जाव थणियकुमाराणं संतरं पि उववज्जंति, निरंतरं पि उववज्जंति, पुढविकाइयाणं भंते ! किं संतरं उववज्जंति, निरंतरं उववज्जंति ? गोयमा ! नो संतरं उववज्जंति, निरंतरं उववज्जंति, एवं जाव वणस्सइकाइया नो संतरं उववज्जंति, निरंतरं उववज्जंति, बेइंदियाणं भंते ! किं संतरं उववज्जंति, निरंतरं उववज्जंति ? गोयमा ! संतरं पि उववज्जंति, निरंतरं पि उववज्जंति, एवं जाव पंचिंदियतिरिक्खजोणिया, मणुस्साणं भंते ! किं संतरं उववज्जंति, निरंतरं उववज्जंति ? गोयमा ! संतरं पि उववज्जंति, निरंतरं

થતી નથી. પણ ચ્યવન થાય છે, અર્થાત્ એ દેવ મરીને ઉપરથી નીચે આવે છે. નીચેથી ઉપર નથી જતા ॥ ૩ ॥

ચોવીસમું દ્વાર સમાપ્ત

पि उववज्जंति, एवं वाणमंतराजोइसिया सोहम्मीसाणसणं-कुमार माहिंदबंभलोयलंतगमहासुक्कसहस्सार आणयपाणय-आरणच्चुअहिट्ठिमगेविज्जगमज्झिमगेविज्जगउवरिमगेविज्जगवि-जयवेजयंत जयंत अपराजित सव्वट्ठसिद्धदेवाय संतरं पि उव-वज्जंति, निरंतरं पि उववज्जंति, सिद्धाणं भंते! किं संतरं सिज्झंति, निरंतरं सिज्झंति? गोयमा! संतरं पि सिज्झंति, निरंतरं पि सिज्झंति ॥सू० ४॥

छाया—नैरयिकाः खलु भदन्त! किं सान्तरम् उपपद्यन्ते, निरन्तरम् उपपद्यन्ते? गौतम! सान्तरमपि उपपद्यन्ते, निरन्तरमपि उपपद्यन्ते, तिर्यग्योनिकाः खलु भदन्त! किं सान्तरम् उपपद्यन्ते, निरन्तरम् उपपद्यन्ते? गौतम! सान्तरमपि उपपद्यन्ते, निरन्तरमपि उपपद्यन्ते, मनुष्याः खलु भदन्त! किं सान्तरम् उपपद्यन्ते,

---

सान्तर–निरन्तरोपपात वक्तव्यता

शब्दार्थ–(नेरइयाणं भंते! किं संतरं उववज्जंति निरंतरं उववज्जंति?) हे भगवन्! नैरयिक क्या सान्तर उत्पन्न होते हैं? अथवा निरन्तर (गोयमा संतरं पि उववज्जंति निरंतरंपि उववज्जंति) हे गौतम! सान्तर भी उत्पन्न होते हैं, निरन्तर भी उत्पन्न होते हैं (तिरिक्खजोणियाणं भंते! किं संतरं उववज्जंति, निरंतरं उववज्जंति?) हे भगवन्! तिर्यंच क्या सान्तर उत्पन्न होते हैं या निरन्तर उत्पन्न होते हैं! (गोयमा! संतरंपि उववज्जंति निरंतरंपि उववज्जंति?) हे गौतम! सान्तर भी उत्पन्न होते हैं निरन्तर भी उत्पन्न होते हैं (मणुस्साणं

સાન્તર–નિરન્તરોપપાત વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ—(नेरइयाणं भंते! किं संतरं उववज्जंति, निरंतरं उववज्जंति) હે ભગવન્! નૈરયિક શુ સાન્તર ઉત્પન્ન થાય છે અથવા નિરન્તર ઉત્પન્ન થાય છે? (गोयमा! संतरंपि उववज्जंति निरंतर पि उववज्जंति) હે ગૌતમ! સાન્તર પણ ઉત્પન્ન થાય છે, નિરન્તર પણ ઉત્પન્ન થાય છે (तिरिक्खजोणियाणं भंते! किं संतरं उववज्जंति, निरंतरं उववज्जंति?) હે ભગવાન્! તિર્યંચ શું સાન્તર ઉત્પન્ન થાય છે અગર નિરંતર ઉત્પન્ન થાય છે? (गोयमा! संतरं पि उववज्जंति निरंतरं पि उववज्जंति) હે ગૌતમ! સાન્તર પણ ઉત્પન્ન થાય છે,

निरन्तरम् उपपद्यन्ते, गौतम ! सान्तरमपि उपपद्यन्ते, निरन्तरमपि उपपद्यन्ते, देवाः खलु भदन्त ! किं सान्तरमुपपद्यन्ते ? निरन्तरमुपपद्यन्ते, गौतम ! सान्तरमपि उपपद्यन्ते, निरन्तरमपि उपपद्यन्ते, रत्नप्रभापृथिवी नैरयिकाः खलु भदन्त ! किं सान्तरमुपपद्यन्ते, निरन्तरमुपपद्यन्ते ? गौतम ! सान्तरमपि उपपद्यन्ते निरन्तरमपि उपपद्यन्ते । एवं यावत् अधःसप्तम्यां सान्तरमपि उपपद्यन्ते,

---

भंते ! किं संतरं उववज्जंति, निरंतरं उववज्जंति ?) हे भगवन् ! मनुष्य क्या सान्तर उत्पन्न होते हैं अथवा निरन्तर उत्पन्न होते हैं ? (देवा णं भंते ! किं संतरं उववज्जंति, निरंतरं उववज्जंति ?) हे भगवन् ! क्या देव सान्तर उत्पन्न होते हैं अथवा निरन्तर उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा ! संतरं पि उववज्जंति, निरंतरं पि उववज्जंति) हे गौतम ! सान्तर भी उत्पन्न होते हैं, निरन्तर भी उत्पन्न होते हैं

(रयणप्पभापुढवि नेरइया णं भंते ! किं संतरं उववज्जंति, निरंतरं उववज्जंति ? रत्नप्रभा पृथिवी के नारक क्या सान्तर उत्पन्न होते है या निरन्तर होते हैं ? (गोयमा ! संतरंपि उववज्जंति निरंतरंपि उववज्जंति (गौतम ! सान्तर भी उत्पन्न होते हैं, निरन्तर भी उत्पन्न होते हैं (एवं जाव अहे सत्तमाए) इसी प्रकार सातवीं नरकभूमि तक (संतरंपि उववज्जंति निरंतरंपि उववज्जंति) सान्तर भी उत्पन्न होते हैं, निरन्तर भी उत्पन्न होते हैं

નિરન્તર પણ ઉત્પન્ન થાય છે ? (मणुस्साणं भंते ! किं संतरं उववज्जंति, निरंतरं उववज्जंति ?) હે ભગવન્ ! મનુષ્ય શું સાન્તર ઉત્પન્ન થાય છે, અથવા નિરન્તર ઉત્પન્ન થાય છે ? (गोयमा ! संतरपि उववज्जंति निरंतरंपि उववज्जंति) હે ગૌતમ ! સાન્તર પણ ઉત્પન્ન થાય છે અને નિરન્તર પણ ઉત્પન્ન થાય છે. (देवाणं भंते ! कि संतरं उववज्जंति निरंतरं उववज्जंति ?) હે ભગવન્ ! શું દેવ સાન્તર ઉત્પન્ન થાય છે અથવા નિરન્તર ઉત્પન્ન થાય છે ? (गोयमा ! संनरं पि उववज्जंति, निरतरं पि उववज्जंति) હે ગૌતમ ! સાન્તર પણ ઉત્પન્ન થાય છે, નિરન્તર પણ ઉત્પન્ન થાય છે.

(रयणप्पभा पुढवि नेरइयाणं भंते ! कि संतरं उववज्जंति, निरंतरं उववज्जंति ?) હે ભગવન્ ! રત્નપ્રભા પૃથ્વીના નારક શુ સાન્તર ઉત્પન્ન થાય છે કે નિરન્તર ઉત્પન્ન થાય છે ? (गोयमा ! संतरं पि उववज्जंति, निरंतरं पि उववज्जंति) હે ગૌતમ ! સાન્તર પણ ઉત્પન્ન થાય છે, નિરન્તર પણ ઉત્પન્ન થાય છે (एवं जाव अहे सत्तमाए) એ પ્રકારે સાતમી નારકભૂમિ સુધી (संतरं पि उववज्जंति, निरंतर पि उववज्जंति) સાન્તર પણ ઉત્પન્ન થાય છે, નિરંતર પણ ઉત્પન્ન થાય છે

निरन्तरमपि उपपद्यन्ते । असुरकुमार देवाः खलु भदन्त ! किं सान्तरमुपपद्यन्ते, निरन्तरमुपपद्यन्ते ? गौतम ! सान्तरमपि उपपद्यन्ते निरन्तमपि उपपद्यन्ते, एवं यावत् स्तनितकुमाराः खलु सान्तरमपि उपपद्यन्ते, निरन्तरमपि उपपद्यन्ते, पृथिवीकायिकाः खलु भदन्त ! किं सान्तरमुपपद्यन्ते, निरन्तरमुपपद्यन्ते ? गौतम ! नो सान्तरमुपपद्यन्ते, निरन्तरमुपपद्यन्ते, एवं यावत्-वनस्पतिकायिकाः नो सान्तरमुपपद्यन्ते, निरन्तरमुपपद्यन्ते, द्वीन्द्रियाः खलु भदन्त ! किं सान्तरमुपपद्यन्ते, निरन्तरमुपपद्यन्ते ? गौतम ! सान्तरमपि उपपद्यन्ते, निरन्तरमपि

(असुरकुमारदेवा णं भंते ! किं संतरं उववज्जंति, निरंतरं उववज्जंति ?) हे भगवन् ! असुरकुमार देव क्या सान्तर उत्पन्न होते हैं अथवा निरन्तर उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा ! संतरंपि उववज्जंति निरंतरंपि उववज्जंति) गौतम ! सान्तर भी उत्पन्न होते हैं, निरन्तर भी उत्पन्न होते हैं (एवं जाव थणियकुमारा) इसी प्रकार स्तनित कुमारों तक (संतरंपि उववज्जंति, निरंतरंपि उववज्जंति) सान्तर भी उत्पन्न होते हैं, निरन्तर भी उत्पन्न होते हैं

(पुढविकाइया णं भंते ! किं संतरं उववज्जंति, निरंतरं उववज्जंति ?) हे भगवन् पृथिवी कायिक क्या निरन्तर उत्पन्न होते हैं अथवा सान्तर उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा ! नो संतरं उववज्जंति, निरंतरं उववज्जंति हे गौतम ! सान्तर नहीं उत्पन्न होते, निरन्तर उत्पन्न हैं (एवं जाव वणस्सइकाइया) इसी प्रकार यावत् वनस्पतिकायिक (नो संतरं उववज्जंति निरंतरं उववज्जंति सान्तर नहीं उत्पन्न होते हैं, निरन्तर उत्पन्न होते हैं

(असुरकुमाराणं भंते ! किं संतरं उववज्जंति, निरंतरं उववज्जंति ?) હે ભગવન્ ! અસુરકુમાર દેવ શું સાન્તર ઉત્પન્ન થાય છે અથવા નિરંતર ઉત્પન્ન થાય છે ? (गोयमा ! संतरं पि उववज्जंति, निरंतरं पि उववज्जंति) હે ગૌતમ ! સાન્તર પણ ઉત્પન્ન થાય છે નિરંતર પણ ઉત્પન્ન થાય છે (एवं जाव थणियकुमारा) એ પ્રકારે સ્તનિત કુમારો સુધી (संतरं पि उववज्जंति, निरंतरं पि उववज्जंति) સાન્તર પણ ઉત્પન્ન થાય છે, નિરન્તર પણ ઉત્પન્ન થાય છે

(पुढविकाइयाणं भंते ! किं संतरं उववज्जंति, निरंतरं उववज्जंति ?) હે ભગવન્ ! પૃથ્વીકાયિક શુ સાન્તર ઉત્પન્ન થાય છે, નિરન્તર ઉત્પન્ન થાય છે ? (गोयमा ! नो संतरं उववज्जंति, निरंतरं उववज्जंति) હે ગૌતમ ! સાન્તર ઉત્પન્ન નથી થતા, નિરન્તર ઉત્પન્ન થાય છે (एवं जाव वणस्सइ काइया) એજ રીતે યાવત્ વનસ્પતિકાયિક (नो संतरं उववज्जंति, निरंतरं उववज्जंति) સાન્તર નથી ઉત્પન્ન થતા, નિરન્તર ઉત્પન્નથાય છે

उपपद्यन्ते, निरन्तरमुपपद्यन्ते, एवं यावत् पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकाः मनुष्याः खलु भदन्त ! किं सान्तरमुपपद्यन्ते, निरन्तरमुपपद्यन्ते ? गौतम ! सान्तरमपि उपपद्यन्ते, निरन्तरमपि उपपद्यन्ते, एवं वानव्यन्तराज्योतिष्काः सौधर्मेशानसनत्कुमारमाहेन्द्रब्रह्मलोकलान्तकमहाशुक्रसहस्रारआनतप्राणतारणाच्युताधस्तनग्रैवेयकमध्यमग्रैवेयकोपरितनग्रैवेयकविजयवैजयन्तजयन्तापराजितसर्वार्थसिद्धदेवाश्चसान्त-

---

(बेइंदिया णं भंते ! किं संतरं उववज्जंति, निरंतरं उववज्जंति ?) भगवन् ! द्वीन्द्रिय क्या सान्तर उत्पन्न होते हैं या निरन्तर उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा ! संतरंपि उववज्जंति, निरंतरं पि उववज्जंति) गौतम ! सान्तर भी उत्पन्न होते हैं, निरन्तर भी उत्पन्न होते हैं (एवं जाव पंचिंदियतिरिक्खजोणिया) इसी प्रकार पंचेन्द्रियतिर्यंचयोनिक तक कहना

(मणुस्साणं भंते ! किं संतरं उववज्जंति निरंतरं उववज्जंति) हे भगवन् ! मनुष्य क्या सान्तर उत्पन्न होते हैं अथवा निरन्तर उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा ! संतरंपि उववज्जंति, निरंतरंपि उववज्जंति) गौतम ! सान्तर भी उत्पन्न होते हैं, निरन्तर भी उत्पन्न होते हैं (एवं वाणमंतरा जोइसिया) इसी प्रकार वानव्यन्तर और ज्योतिष्क (सोहम्मीसाणसणंकुमार माहिंद बंभलोग लंतग महासुक्क सहस्सार आणय पाणय आरण च्चुअ हिट्ठिमगेविज्जग मज्झिमगेविज्जग उवरिमगेविज्जग विजय वेजयंत जयंत अपराजित सव्वट्ठसिद्धदेवाय) सौधर्म, ईशान सनत्कुमार, माहेन्द्र, ब्रह्मलोक लान्तक, महाशुक्र सहस्रार, आनत, प्राणत, आरण, अच्युत, अधस्तन ग्रैवेयक, मध्यम-

---

(बेइंदियाणं भंते ! किं संतरं उववज्जंति, निरंतरं उववज्जंति ?) હે ભગવન્ ! દ્વીન્દ્રિય શું સાન્તર ઉત્પન્ન થાય છે અગર નિરંતર ઉત્પન્ન થાય છે ? (गोयमा ! संतर पि उववज्जंति, निरंतरं पि उववज्जंति) હે ગૌતમ ! સાન્તર પણ ઉત્પન્ન થાય છે, નિરન્તર પણ ઉત્પન્ન થાય છે (एवं जाव पंचिंदियतिरिक्खजोणिया) એજ પ્રકારે પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ યોનિક સુધી કહેલા છે

(मणुस्साणं भंते ! किं संतरं उववज्जंति, निरन्तरं उववज्जंति ?) હે ભગવન્ ! મનુષ્ય શુ સાન્તર ઉત્પન્ન થાય છે કે નિરન્તર ઉત્પન્ન થાય છે ? (गोयमा ! संतरं पि उववज्जंति, निरंतरं पि उववज्जंति) હે ગૌતમ ! સાન્તર પણ ઉત્પન્ન થાય છે અને નિરન્તર પણ ઉત્પન્ન થાય છે (एवं वाणमंतरा जोइसिया) એજ રીતે વાનવ્યન્તર અને જ્યોતિષ્ક (सोहम्मी-साण-सणंकुमार-माहिंद-बंभलोय लंगत महासुक्क-सहस्सार-आणय-पाणय-आरण-च्चुअ-हिट्ठिमगेविज्जग-मज्झिम गेविज्जग-उवरिम गेविज्जग-विजय-वेजयंत-जयन्त-अपराजित-सव्वट्ठसिद्ध देवाय) સૌધર્મ, ઇશાન, સનત્કુમાર, માહેન્દ્ર, બ્રહ્મલોક, લાન્તક, મહાશુક્ર, સહસ્રાર,

रमपि उपपद्यन्ते, निरन्तरमपि उपपद्यन्ते, सिद्धाः खलु भदन्त ! किं सान्तरं सिध्यन्ति, निरन्तरं सिध्यन्ति ? गौतम ! सान्तरमपि सिध्यन्ति, निरन्तरमपि सिध्यन्ति ॥सू० ४॥

टीका—अथ तृतीयं सान्तरनिरन्तरद्वारमधिकृत्य प्ररूपयितुमाह–'नेरइयाणं भंते ! किं संतरं उववज्जंति, निरंतरं उववज्जंति' 'गौतमः पृच्छति'–हे भदन्त ! नैरयिकाः खलु किं सान्तरम्–काल व्यवधानेन उपपद्यन्ते, किं वा निरन्तरम्–कालाव्यवधानेन निरवच्छिन्नमित्यर्थः, उपपद्यन्ते' भगवान् आह–'गोयमा' हे

ग्रैवेयक, उपरितन ग्रैवेयक, विजय, वैजयन्त, जयन्त, अपराजित और सर्वार्थसिद्ध विमान के देवों भी (संतरंपि उववज्जंति निरंतरंपि उववज्जंति) सान्तर भी उत्पन्न होते हैं, निरन्तर भी उत्पन्न होते हैं

(सिद्धाणं भंते ! किं संतरं सिज्झंति निरंतरं सिज्झंति) हे भगवन् ! सिद्ध क्या सान्तर सिद्ध होते हैं अथवा निरन्तर सिद्ध होते हैं (गोयमा ! संतरंपि सिज्झंति, निरंतरंपि सिज्झंति) हे गौतम ! सान्तर भी सिद्ध होते हैं, निरन्तर भी सिद्ध होते हैं

टीकार्थ–अब तीसरे सान्तर और निरन्तर द्वार के आधार से प्ररूपणा की जाती है–

गौतमस्वामी प्रश्न करते हैं हे भगवन् ! नारक जीव क्या सान्तर अर्थात् बीच बीच में कुछ समय छोड कर उत्पन्न होते हैं अथवा निरन्तर अर्थात् लगातार प्रत्येक समय उत्पन्न होते है ?

भगवान्–हे गौतम ! नारक जीव सान्तर भी उत्पन्न होते हैं और

આનત, પ્રાણુત, આરણુ, અચ્યુત, અધસ્તન, ગ્રૈવેક, મધ્યમ ગ્રૈવેયક, ઉપરિતન ગ્રૈવેયક, વિજય, વૈજયન્ત, જયન્ત, અપરાજિત અને સર્વાર્થ સિદ્ધ વિમાનના દેવો પણ (संतरं पि उववज्जंति, निरंतरं पि उववज्जंति) સાન્તર પણ ઉત્પન્ન થાય છે, નિરન્તર પણ ઉત્પન્ન થાય છે

(सिद्धाणं भंते ! किं संतरं सिज्झंति, निरंतर सिज्झंति) હે ભગવન્ ! સિદ્ધ શું સાન્તર સિદ્ધ થાય છે અથવા નિરન્તર સિદ્ધ થાય છે ? (गोयमा ! संतरं पि सिज्झंति, निरंतरं पि सिज्झंति) હે ગૌતમ ! સાન્તર પણ સિદ્ધ થાય છે, નિરંતર પણ સિદ્ધ થાય છે

ટીકાર્થ–હવે ત્રીજા સાન્તર અને નિરન્તર દ્વારના આધારથી પ્રરૂપણા કરાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે–હે ભગવન્ ! નારક જીવ શુ સાન્તર અર્થાત્ વચમાં વચમાં થોડા સમય છોડીને ઉત્પન્ન થાય છે. અથવા નિરંતર અર્થાત્ સતત પ્રત્યેક સમયમાં ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્–હે ગૌતમ ! નારક જીવ સાન્તર પણ ઉત્પન્ન થાય છે. અને

गौतम ! 'संतरं पि उववज्जंति, निरंतरंपि उववज्जंति' कदाचित् सान्तरमपि नैरयिका उत्पद्यन्ते, अथ कदाचित् निरन्तरमपि नैरयिका उपपद्यन्ते, तेषां तथा स्वभावत्वात् गौतमः पृच्छति-'तिरिक्खजोणियाणं भंते ! किं संतरं उववज्जंति, निरंतरं उववज्जंति ? हे भदन्त ! तिर्यग्योनिकाः खलु किं सान्तरम् उपपद्यन्ते, किं वा निरन्तरमुपपद्यन्ते' भगवान आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'संतरं पि उववज्जंति, निरंतरं पि उववज्जंति' कदाचित् सान्तरमपि तिर्यग्योनिका उपपद्यन्ते, कदाचित् निरन्तरमपि तिर्यग्योनिकाः उपपद्यन्ते अत्रापि स्वभाव एव कारणम् गौतमः पृच्छति-'मणुस्साणं भंते ! किं संतरं उववज्जंति, निरंतरं उववज्जंति ? हे भदन्त ! मनुष्याः खलु किं सान्तरमुपपद्यन्ते, किं वा निरन्तरमुपपद्यन्ते ? भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'संतरं पि उववज्जंति, निरं-

---

निरन्तर भी उत्पन्न होते हैं तात्पर्य यह कि कभी कभी नारक जीवों की उत्पत्ति लगातार होती रहती है बीच में कोई समय खाली नही जाता और कभी कभी ऐसा भी होता है कि उनकी उत्पत्ति में काल का व्यवधान पड जाता है।

गौतम-हे भगवन् ! तिर्यंच सान्तर उत्पन्न होते हैं अथवा निरन्तर उत्पन्न होते हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! सान्तर भी उत्पन्न होते हैं और निरन्तर भी उत्पन्न होते हैं। इसका कारण स्वभाव ही है।

गौतम-हे भगवन् मनुष्य सान्तर उत्पन्न होते हैं अथवा निरन्तर उत्पन्न होते हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! कदाचित् सान्तर भी उत्पन्न होते हैं, कदा-

નિરંતર પણ ઉત્પન્ન થાય છે. તાત્પર્ય એ છે કે કોઇ કોઇ વખતે નારક જીવોની ઉત્પત્તિ સતત થયા કરે છે, વચમાં કોઇ સમય ખાલી નથી જતો, અને ક્યારેક ક્યારેક એવું પણ બને છે કે તેમની ઉત્પત્તિમા કાળનું વ્યવધાન આવી જાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવન્ ! તિર્યંચ સાન્તર ઉત્પન્ન થાય છે અથવા નિરંતર ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ ! સાન્તર પણ ઉત્પન્ન થાય છે, નિરંતર પણ ઉત્પન્ન થાય છે. તેનું કારણ સ્વભાવજ છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવન્ ! મનુષ્ય સાન્તર ઉત્પન્ન થાય છે કે નિરંતર ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન-હે ગૌતમ ! કદાચિત્ સાન્તર પણ ઉત્પન્ન થાય છે, કદાચિત્ નિરંતર પણ ઉત્પન્ન થાય છે આવા પ્રકારની ઉત્પત્તિમાં સર્વત્ર સ્વભાવજ કારણ છે

तरं पि उववज्जंति' कदाचित् सान्तरमपि मनुष्या उपपद्यन्ते, कदाचित् निरन्तरमपि मनुष्या उपपद्यन्ते, सर्वत्र स्वभाव एव तथोत्पादे हेतुः गौतमः पृच्छति–'देवाणं भंते ! किं संतरं उववज्जंति, निरंतरं उववज्जंति' हे भदन्त ! देवाः खलु किं सान्तरमुपपद्यन्ते, किं वा निरन्तरमुपपद्यन्ते ? भगवान् आह–'गोयमा !' हे गौतम ! 'संतरं पि उववज्जंति, निरंतरं पि उववज्जंति' कदाचित् सान्तरमपि देवा उपपद्यन्ते, कदाचित् निरन्तरमपि देवा उपपद्यन्ते, तेषामपि तथा स्वभावत्वात्, गौतमः पृच्छति–'रयणप्पभापुढवि नेरइयाणं भंते ! किं संतरं उववज्जंति, निरंतरं उववज्जंति' हे भदन्त ! रत्नप्रभापृथिवी नैरयिकाः खलु किं सान्तरमुपपद्यन्ते, किं वा निरन्तरमुपपद्यन्ते ? भगवान् आह–'गोयमा !' हे गौतम ! 'संतरं पि उववज्जंति, निरंतरं पि उववज्जंति' कदाचित् रत्नप्रभापृथिवी नैरयिकाः सान्तरमपि उपपद्यन्ते, कदाचित् निरन्तरमपि उपपद्यन्ते, 'एवं जाव अहे सत्तमाए

चित् निरन्तर भी उत्पन्न होते हैं। इसी प्रकार के उत्पाद में सर्वत्र स्वभाव ही कारण है।

गौतम–हे भगवान् ! देव क्या सान्तर उत्पन्न होते हैं या निरन्तर उत्पन्न होते हैं ?

भगवान्–हे गौतम कदाचित् सान्तर भी उत्पन्न होते हैं, कदाचित् निरन्तर भी उत्पन्न होते हैं।

गौतम–हे भगवन् ! रत्नप्रभा पृथिवी के नारक सान्तर उत्पन्न होते हैं अथवा निरन्तर उत्पन्न होते हैं ?

भगवान्–हे गौतम ! रत्नप्रभा के नारक कदाचित् सान्तर भी उत्पन्न होते हैं कदाचित् निरन्तर भी उत्पन्न होते हैं इसी प्रकार शर्कराप्रभा वालुकाप्रभा, पंकप्रभा धूमप्रभा, तमःप्रभा तथा तमस्तमःप्रभा पृथिवी के नारक भी कदाचित् सान्तर और कदाचित् निरन्तर

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવાન ! દેવ શું સાન્તર ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા નિરન્તર ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન—હેગૌતમ ! કદાચિત્ સાન્તર પણ ઉત્પન્ન થાય છે કદાચિત્ નિરન્તર પણ ઉત્પન્ન થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! રત્નપ્રભા પૃથ્વીના નારક સાન્તર ઉત્પન્ન થાય કે નિરન્તર ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! રત્નપ્રભા પૃથ્વીના નારક કદાચિત્ સાન્તર ઉત્પન્ન થાય છે, કે કદાચિત્ નિરંતર પણ ઉત્પન્ન થાય છે. એ પ્રકારે શર્કરા પ્રભા, વાલુકાપ્રભા, પંકપ્રભા, ધૂમપ્રભા, તમઃપ્રભા તથા તમસ્તમઃપ્રભા, પૃથ્વીમા

संतरंपि उववज्जंति, निरंतरं पि उववज्जंति' एवम्-रत्नप्रभापृथिवी नैरयिकवदेव, यावत् शर्कराप्रभा-वालुकाप्रभा, पङ्कप्रभा-धूमप्रभा-तमा अधःसप्तमपृथिवी नैरयिकाश्चापि कदाचित् सान्तरमपि उपपद्यन्ते, कदाचित् निरन्तरमपि उपपद्यन्ते तेषां तथोत्पादे स्वभाव एव शरणम्, गौतमः पृच्छति-'असुरकुमाराणं भंते ! किं संतरं उववज्जंति, निरंतरं उववज्जंति' हे भदन्त ! असुरकुमाराः खलु किं सान्तर मुपपद्यन्ते किं वा निरन्तरमुपपद्यन्ते, भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'संतरंपि उववज्जंति, निरंतरं पि उववज्जंति' असुरकुमाराः कदाचित् सान्तरमपि उपपद्यन्ते, कदाचित् निरन्तरमपि उपपद्यन्ते, 'एवं जाव थणियकुमाराणं संतरंपि उववज्जंति, निरतरंपि उववज्जंति' एवम्-असुरकुमारवदेव, यावत्-सुवर्णकुमारनागकुमार अग्निकुमार विद्युत्कुमार-उदधिकुमार द्वीपकुमार-दिक्कुमार पवनकुमार स्तनितकुमाराः खलु कदाचित् सान्तरमपि उपपद्यन्ते कदाचित् निरन्तरमपि उपपद्यन्ते, गौतमः पृच्छति-'पुढविकाइयाणं

उत्पन्न होते हैं ! उनके इस प्रकार के उत्पाद का कारण उनका उस प्रकार का स्वभाव ही है।

गौतम-हे भगवन् ! असुरकुमार क्या सान्तर उत्पन्न होते हैं अथवा निरन्तर उत्पन्न होते हैं ?

भगवान्-हे गौतम असुरकुमार कभी सान्तर भी उत्पन्न होते हैं कभी निरन्तर भी उत्पन्न होते हैं। इसी प्रकार सुवर्णकुमार, नागकुमार, अग्निकुमार, विद्युत्कुमार, उदधिकुमार, द्वीपकुमार, पवनकुमार और स्तनितकुमार भी कभी सातर उत्पन्न होते हैं कभी निरन्तर उत्पन्न होते हैं।

गौतम—हे भगवन् !। पृथ्विकायिक क्या सान्तर उत्पन्न होते

નારક પણ કદાચિત્ સાન્તર અને કદાચિત્ નિરન્તર ઉત્પન્ન થાય છે. તેમની આવા પ્રકારની ઉત્પત્તિનું કારણ તેમના આવા પ્રકારના સ્વભાવનું જ છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવન્ ! અસુરકુમાર શું સાન્તર ઉત્પન્ન થાય છે, અથવા નિરન્તર ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! અસુરકુમાર ક્યારેક સાન્તર પણ ઉત્પન્ન થાય છે, ક્યારેક નિરંતર પણ ઉત્પન્ન થાય છે. એજ પ્રકારે સુવર્ણકુમાર, નાગકુમાર, અગ્નિકુમાર, વિદ્યુત્કુમાર, ઉદધિકુમાર, દ્વીપકુમાર, દિક્કુમાર, પવનકુમાર, અને સ્તનિતકુમાર પણ કોઇ કોઇ વખતે સાન્તર ઉત્પન્ન થાય છે, ક્યારેક ક્યારેક નિરંતર ઉત્પન્ન થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! પૃથ્વીકાયિક સાન્તર ઉત્પન્ન થાય છે, અથવા નિરંતર ઉત્પન્ન થાય છે ?

भंते ! किं सतरं उववज्जंति, निरंतरं उववज्जंति ? हे भदन्त ! पृथिवीकायिकाः खलु किं सान्तरमुपपद्यन्ते, किं वा निरन्तरमुपपद्यन्ते ? भगवान् आह-'गोयमा' हे गौतम ? 'णो संतरं उववज्जंति, निरंतरं उववज्जंति' पृथिवीकायिका नो सान्तरमुपपद्यन्ते, किन्तु निरन्तर मेवोपपद्यन्ते, तेषामपि तथा स्वभावत्वात्, 'एवं जाव वणस्सइकाइयाणं संतरं उववज्जंति' एवम्-पृथिवीकायिकवदेव यावत्-अप्कायिकाः तेजःकायिकाः, वायुकायिकाः वनस्पतिकायिका नो सान्तरमुपपद्यन्ते, किन्तु निरन्तरमेव उपपद्यन्ते तेषामपि तथा स्वभावत्वात्, गौतमः पृच्छति-'बेइंदियाणं भंते ! किं संतरं उववज्जंति, निरंतरं उववज्जंति ? हे भदन्त ! द्वीन्द्रियाः खलु किं सान्तरमुपपद्यन्ते, किं वा निरन्तरमुपपद्यन्ते ? भगवानाह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'संतरं पि उववज्जंति, निरंतरं पि उववज्जंति' द्वीन्द्रियाः कदाचित् सान्तरमपि उपपद्यन्ते, कदाचित् निरन्तरमपि उपपद्यन्ते,

---

हैं अथवा निरन्तर उत्पन्न होते हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! पृथिवीकायिक सान्तर नहीं उत्पन्न होते, अर्थात् उनकी उत्पत्ति में काल का कभी व्यवधान नहीं होता, वे निरन्तर अर्थात् प्रतिसमय उत्पन्न होते रहते हैं, उनका भी ऐसा ही स्वभाव है। इसी प्रकार वनस्पतिकाय तक अर्थात् अप्काय, तेजः-काय, वायुकाय और वनस्पतिकाय के जीव निरन्तर उत्पन्न होते रहते हैं, उनकी उत्पत्ति में भी कभी समय का अन्तर नहीं पडता।

गौतम-हे भगवन् ! द्वीन्द्रिय क्या सान्तर उत्पन्न होते हैं या निरन्तर उत्पन्न होते हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! कभी सान्तर भी उत्पन्न होते हैं कभी निरन्तर भी उत्पन्न होते हैं। पंचेन्द्रिय तिर्यंचों तक इसी प्रकार

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! પૃથ્વીકાયિક સાન્તર ઉત્પન્ન નથી થતા, અર્થાત્ તેમની ઉત્પત્તિમાં કાળનું ક્યારેય વ્યવધાન નથી થતું, તેઓ નિરંતર અર્થાત્ પ્રતિ સમય ઉત્પન્ન થયા જ કરે છે, તેમનો પણ તેવોજ સ્વભાવ છે. એ રીતે વનસ્પતિકાય સુધી અર્થાત્ અપ્કાય, તેજઃકાય, વાયુકાય, અને વનસ્પતિકાયના જીવ નિરન્તર ઉત્પન્ન થયા જ કરે છે, તેમની ઉત્પત્તિમાં ક્યારેય સમયનું અન્તર નથી પડતું.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! દ્વીન્દ્રિય જીવ શું સાન્તર ઉત્પન્ન થાય છે કે નિરન્તર ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! કોઈ વાર સાન્તર પણ ઉત્પન્ન થાય છે, કોઈ વાર નિરન્તર, પણ ઉત્પન્ન થાય છે. પંચેન્દ્રિય તિર્યંચો સુધી એજ રીતે

'एवं जाव पंचिंदियतिरिक्खजोणिया' एवम् द्वीन्द्रियवदेव यावत्. त्रीन्द्रिय चतुरिन्द्रियपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकाः कदाचित् सान्तरमपि उपपद्यन्ते, कदाचित् निरन्तरमपि उपपद्यन्ते, गौतमः पृच्छति-'मणुस्साणं भंते ! किं संतरं उववज्जंति, निरंतरं उववज्जंति ?' हे भदन्त ! मनुष्याः खलु किं सान्तरमुपपद्यन्ते किं वा निरन्तरमुपपद्यन्ते ? भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'संतरंपि उववज्जंति, निरंतरं पि उववज्जंति' मनुष्याः कदाचित् सान्तरमपि उपपद्यन्ते, निरन्तरमपि उपपद्यन्ते, 'एवं वाणमंतराजोइसिया' एवम्-मनुष्यवदेव वानव्यन्तराः ज्योतिष्काः 'सोहम्मीसाणसणंकुमारमाहिंदबंभलोयलंतगमहासुक्कसहस्सार आणय-पाणय आरणअच्चुअहिट्ठिमगेविज्जगमज्झिमगेविज्जगउवरिल्लमगेविज्जगविजयवे-जयंतजयंतअपराजित सव्वट्ठसिद्ध देवाय' सौधर्मेशानसनत्कुमारमाहेन्द्रब्रह्मलोक-लान्तक महाशुक्रसहस्रारानतप्राणतारणाच्युताधस्तनग्रैवेयकमध्यमग्रैवेयकोपरितन-ग्रैवेयकविजयवेजयन्तजयन्तापराजितसर्वार्थसिद्धदेवाश्च 'संतरं पि उववज्जंति

कहना चाहिए, अर्थात् त्रीन्द्रिय, चतुरिन्द्रिय और पंचेन्द्रिय तिर्यंच भी इसी प्रकार सान्तर और निरन्तर उत्पन्न होते हैं।

गौतम-हे भगवन् ! मनुष्य क्या सान्तर उत्पन्न होते हैं या निर-न्तर उत्पन्न होते हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! मनुष्य कदाचित् सान्तर भी उत्पन्न होते हैं कदाचित् निरन्तर भी उत्पन्न होते हैं। इसी प्रकार वानव्यन्तरों और ज्योतिष्कों के विषय में भी समझ लेना चाहिए। सौधर्म, ईशान, सनत्कुमार, महेन्द्र, ब्रह्मलोक, लान्तक, महाशुक्र, सहस्रार, आनत, प्राणत, आरण, अच्युत, निचले ग्रैवेयक, बिचले ग्रैवेयक और ऊपरले ग्रैवेयक, विजय, वैजयन्त, जयन्त अपराजित और सर्वार्थसिद्ध देव भी

કહેવું જોઈએ અર્થાત્ ત્રીન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય, અને પચેન્દ્રિય તિર્યંચ પણ એ જ પ્રકારે સાન્તર અને નિરંતર ઉત્પન્ન થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! મનુષ્ય શું સાન્તર ઉત્પન્ન થાય છે કે નિરન્તર ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! મનુષ્ય કદાચિત્ સાન્તર પણ ઉત્પન્ન થાય છે, કદાચિત્ નિરંતર પણ ઉત્પન્ન થાય છે. એ રીતે વાનવ્યન્તરો અને જ્યોતિ-ષ્કોના વિષયમા પણ સમજી લેવું જોઈએ. સૌધર્મ, ઇશાન, સનત્કુમાર માહેન્દ્ર, બ્રહ્મલોક, લાન્તક, મહાશુક્ર. સહસ્રાર, આનત, પ્રાણત, આરણ, અચ્યુત, નિચલા ગ્રૈવેયક, વચલું ગ્રૈવેયક, અને ઉપરનું ગ્રૈવેયક, વિજય વૈજયન્ત, જયન્ત, અપરાજિત અને સર્વાર્થ સિદ્ધ પણ કદાચિત્ સાન્તર અને કદાચિત્ નિરંતર ઉત્પન્ન થાય છે.

निरंतरंपि उववज्जंति' कदाचित् सान्तरमपि उपपद्यन्ते, कदाचित् निरन्तरमपि उपपद्यन्ते, गौतमः पृच्छति-'सिद्धाणं भंते ! किं संतरं सिज्झंति, निरंतरं सिज्झंति ?' हे भदन्त ! सिद्धाः खलु किं सान्तरं सिध्यन्ति, किं वा निरन्तरं सिध्यन्ति ? भगवानाह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'संतरं पि सिज्झंति, निरंतरं पि सिज्झंति' सिद्धाः कदाचित् सान्तरमपि सिध्यन्ति, कदाचित् निरन्तरमपि सिध्यन्ति, तथा स्वभावात् ॥सू० ४॥

सान्तरनिरन्तरोद्वर्तना वक्तव्यता-

मूलम्-नेरइयाणं भंते ! किं संतरं उव्वट्टंति, निरंतरं उवट्टंति ? गोयमा ! संतरं पि उव्वट्टंति, निरंतरं पि उवट्टंति, एवं जहा उववाओ भणिओ तहा उव्वट्टणापि सिद्धवज्जा भाणियव्वा, जाव वेमाणिया, णवरं जोइसियवेमाणिएसु चयणंति अहिलावो कायव्वो दारं ॥सू० ५॥

छाया—नैरयिकाः खलु भदन्त ! किं सान्तरमुद्वर्तन्ते, निरन्तरमुद्वर्तन्ते ? गौतम ! सान्तरमपि उद्वर्त्तन्ते, निरन्तरमपि उद्वर्तन्ते, एवं यथा उपपातो भणि-

---

कदाचित् सान्तर और कदाचित् निरन्तर उत्पन्न होते हैं।

भगवन्-हे गौतम ! सिद्धजीव क्या सान्तर सिद्ध होते हैं अथवा निरन्तर सिद्ध होते रहते हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! कदाचित् सान्तर भी सिद्ध होते हैं, कदाचित् निरन्तर भी सिद्ध होते हैं ॥ ४ ॥

सान्तर निरन्तर उद्वर्त्तनावक्तव्यता

टीकार्थ-(नेरइया णं भंते ! किं संतरं उव्वट्टंति, निरंतरं उव्वट्टंति ? हे भगवन् ? नैरयिक क्या सान्तर उद्वर्त्तन करते हैं या निरन्तर उद्वर्त्तन करते हैं (गोयमा ! संतरं पि उव्वट्टंति, निरंतरंपि उव्वट्टंति) हे

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! સિદ્ધ જીવ શું સાન્તર સિદ્ધ થાય છે? અથવા નિરન્તર સિદ્ધ થઇ રહે છે ?

શ્રી ભગવાન્ ! હે ગૌતમ ! કદાચિત્ સાન્તર પણ સિદ્ધ થાય છે કદાચિત્ નિરન્તર પણ સિદ્ધ થાય છે. ॥ ૪ ॥

સાન્તર—નિરન્તર ઉદ્વર્તના વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ-(नेरइयाणं भंते ! किं संतरं उव्वट्टंति, निरंतरं उव्वट्टंति ?) હે ભગવન્ ! નૈરયિક શું સાન્તર ઉદ્વર્તન કરે છે અગર નિરન્તર ઉદ્વર્તન કરે છે (गोयमा ! संतरं पि उव्वट्टंति निरंतरं पि उव्वट्टंति) હે ગૌતમ ! સાન્તર પણ

तस्तथा उद्वर्तनापि सिद्धवर्जा भणितव्या, यावद् वैमानिकाः नवरं ज्योतिष्कवैमानिकेषु च्यवनमिति अभिलापः कर्तव्यः, द्वारम् ॥सू० ५॥

टीका—अथ नैरयिकादीनामुद्वर्तनां प्ररूपयितुमाह–'नेरइयाणं भंते ! किं संतरं उव्वट्टंति, निरंतरं उवट्टंति ?' गौतमः पृच्छति–हे भदन्त ! नैरयिकाः खलु किं सान्तरम्–किञ्चित्कालव्यवधानेन, उद्वर्तन्ते, किंवा निरन्तरम्–निरवच्छिन्नम् किंचित्कालाव्यवधानेन सततमित्यर्थः उद्वर्तन्ते ? भगवान् आह–'गोयमा ! हे

हे गौतम ! सान्तर भी उद्वर्त्तन करते हैं, निरन्तर भी उद्वर्त्तन करते हैं (एवं) इस प्रकार (जहा) जैसा (उववाओ भणिओ) उत्पाद कहा (तहा) वैसी प्रकार (उव्वट्टणा वि) उद्वर्त्तना भी (सिद्धवज्जा) सिद्धों को छोडकर (भाणियव्वा) कहनी चाहिए (जाव वेमाणिया) वैमानिकों तक (नवरं जोइसियवेमाणिएसु चयणंति अहिलावो कायव्वो) विशेष यह कि ज्योतिष्क और वैमानिकों में 'च्यवन' ऐसा शब्द प्रयोग करना चाहिए द्वार'

टीकार्थ-अब नैरयिक आदि जीवों की उद्वर्त्तना की प्ररूपणा की जाती है-

गौतम प्रश्न करते हैं–हे भगवन् ! नारकजीव सान्तर उद्वर्त्तन करते हैं ? अर्थात् नरक से नारक जीवों के निकलने में वीच वीच में समय का व्यवधान होता है, या निरन्तर अर्थात् लगातार प्रत्येक समय निकलते ही रहते हैं ?

भगवान् उत्तर देते हैं–हे गौतम ! नारकजीव कभी सान्तर भी

ઉદ્દ્વર્તન કરે છે. નિરન્તર પણ ઉદ્દ્વર્તન કરે છે (एवं) આ રીતે (जहा) જેવા (उववाओ भणिओ) ઉત્પાદ કહ્યો (तहा) એજ પ્રકારે (उव्वट्टणा वि) ઉદ્દ્વર્તના પણ (सिद्ध वज्जा) સિદ્ધ સિવાય (भाणियव्वा) કહેવી જોઈએ (जाव वेमाणिया) વૈમાનિકો સુધી (नवरं जोइसिय वेमाणिएसु चयणंति अहिलावो कायव्वो) વિશેષ એ કે જ્યોતિષ્ક અને વૈમાનિકોમા 'ચ્યવન' એવા શબ્દ પ્રયોગ કરવા જોઈએ ॥ ૨ ॥

ટીકાર્થ–હવે નૈરયિક આદિ જીવોની ઉદ્દ્વર્તનાની પ્રરૂપણા કરાય છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે–હે ભગવન્ ! નારક જીવ સાન્તર ઉદ્દ્વર્તના કરે છે અથવા નિરન્તર ઉદ્દ્વર્તના કરે છે ? અર્થાત્ નરકથી નારક જીવોને નિકળવામાં વચમાં વચમાં સમયનું વ્યવધાન થાય છે, અગર નિરંનર અર્થાત્ સતત પ્રત્યેક સમય નિકળતા જ રહે છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે—હે ગૌતમ ! નારક જીવ કોઈ વાર સાન્તર

गौतम ! 'संतरं पि उवट्टंति, निरंतरं पि उवट्टंति ?' नैरयिकाः कदाचित् सान्तरमपि उद्वर्तन्ते, कदाचित् निरन्तरमपि उद्वर्तन्ते ? 'एवं जहा उववाओ भणिओ तहा उव्वट्टणापि सिद्धवज्जा भाणियव्वा जाव वेमाणिया' एवम् पूर्वोक्तरीत्या, यथा उपपातो भणितस्तथा उद्वर्तनापि सिद्धवर्जा भणितव्या, यावद्-असुरकुमारादि भवनपति पृथिवीकायिकादि पञ्चैकेन्द्रियविकलेन्द्रियपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकमनुष्यवानव्यन्तरज्योतिष्कवैमानिकग्रैवेयकपञ्चानुत्तरोपपातिका अपि वक्तव्याः, किन्तु 'णवरं जोइसियवेमाणिएसु चयणंति अहिलावो कायव्वो' नवरम्, विशेषस्तु ज्योतिष्कवैमानिकेषु च्यवनमिति अभिलापः कर्तव्यः, तेषामुद्वर्तनाया अभावात्, तथा च असुरकुमारादि वानव्यन्तरान्ताः जीवाः कदाचित् सान्तरमपि उद्वर्तन्ते, कदाचित् निरन्तरमपि उद्वर्तन्ते, ज्योतिष्कवैमानिकास्तु कदाचित् सान्तरमपि च्यवन्ति, कदाचित् निरन्तरमपि च्यवन्ति इत्येवमभिलापः कर्तव्यः इत्याशयः, 'दारं' इति तृतीयं द्वारम् समाप्तम् ॥सू० ५॥

उद्वर्त्तन करते हैं कभी निरन्तर भी उद्वर्त्तन करते हैं । इस प्रकार जैसी उत्पाद की प्ररूपणा की है, वैसी ही उद्वर्त्तना की भी प्ररूपणा करनी चाहिए, केवल सिद्धों को छोड देना चाहिए, क्योंकि सिद्धों की उद्वर्त्तना होती नहीं है, अर्थात् एकबार सिद्ध होने के पश्चात् कोई सिद्ध गति से लौटता नहीं है ।

तात्पर्य यह है कि असुरकुमार आदि भवनपति, पृथिवीकायिक आदि पांच एकेन्द्रिय विकलेन्द्रिय, पंचेन्द्रियतिर्यंच, मनुष्य, वानव्यन्तर, ज्योतिष्क, कल्पोपपन्न वैमानिक, नवग्रैवेयक तथा पांच अनुत्तर विमान, इन सब के विषय में भी इसी प्रकार कहना चाहिए, मगर विशेष यह है कि ज्योतिष्कों और वैमानिकों के विषय में उद्वर्त्तना शब्द का प्रयोग न करके 'च्यवन' शब्द का प्रयोग करना चाहिए । इसका कारण पहले बतलाया जा चुका है ॥ ५ ॥

तृतीय द्वार समाप्त

પણ ઉદ્‌વર્તના કરે છે, કોઇ વાર નિરન્તર પણ ઉદ્‌વર્તન કરે છે. એ પ્રકારે જેવી ઉત્પાદની પ્રરૂપણા કરી છે. તેવી જ ઉદ્‌વર્તનાની પણ પ્રરૂપણા કરવી જોઇએ, કેવળ સિદ્ધને છોડી દેવા જોઇએ, કેમકે સિદ્ધોની ઉદ્‌વર્તના થતી નથી, અર્થાત્ એક વાર સિદ્ધ થયા પછી કોઇ સિદ્ધગતિમાંથી પાછો ફરતો નથી.

તાત્પર્ય એ છે કે અસુરકુમાર આદિ ભવનપતિ, પૃથ્વીકાયિક આદિ પાચ એકેન્દ્રિય, વિકલેન્દ્રિય, પંચેન્દ્રિય, તિર્યંચ, મનુષ્ય, વાનવ્યન્તર જ્યોતિષ્ક, કલ્પોપન્ન, વૈમાનિક, નવ ગ્રૈવેયક તથા પાચ અનુત્તર વિમાન આ બધાના વિષયમાં પણ એ પ્રકારે કહેવું જોઇએ. પણ વિશેષ આ છે કે જ્યોતિષ્કો અને

मूलम्—नेरइयाणं भंते ! एगसमएणं केवइया उववज्जंति ? गोयमा ! जहण्णेणं एक्को वा, दो वा, तिन्नि वा, उक्कोसेणं संखेज्जा वा, असंखेज्जा वा उववज्जंति, एवं जाव अहे सत्तमाए, असुरकुमाराणं भंते ! एगसमएणं केवइया उववज्जंति, गोयमा ? जहण्णेणं एक्को वा, दो वा, तिन्नि वा, उक्कोसेणं संखेज्जा वा, असंखेज्जा वा, एवं नागकुमारा जाव थणियकुमारा वि भाणियव्वा, पुढविकाइयाणं भंते ! एगसमएणं केवइया उववज्जंति ? गोयमा ! अणुसमयं अविरहियं असंखेज्जा उववज्जंति, एवं जाव वाउकाइया, वणस्सइकाइयाणं भंते ! एगसमएणं केवइया उववज्जंति ? गोयमा ! सट्ठाणुववाइयं वायं पडुच्च अणुसमयं अविरहिया अणंता उववज्जंति, परट्ठाणुववाइयं पडुच्च अणुसमयं अविरहिया असंखेज्जा उववज्जंति ? बेइंदियाणं भंते ! केवइया एगसमएणं उववज्जंति ? गोयमा ! जहण्णेणं एगो वा, दो वा, तिन्नि वा, उक्कोसेणं संखेज्जा वा, असंखेज्जा वा, एवं तेइंदिया चउरिंदिया, संमुच्छिमपंचिंदियतिरिक्खजोणिया-गब्भवक्कंतिय पंचिंदियतिरिक्खजोणिया संमुच्छिममणुस्सा वाणमंतर जोइसिय सोहम्मीसाण सणंकुमारमाहिंद बंभलोय-लंतगमहासुक्कसहस्सार कप्पदेवा ते जहा नेरइया, गब्भवक्कंतियमणूस आणयपाणयआरणअच्चुअगेवेज्जगअणुत्तरोववाइया य एते जहण्णेणं इक्को वा, दो वा, तिन्नि वा, उक्कोसेणं संखिज्जा उववज्जंति, सिद्धाणं भंते ! एगसमएणं केवइया सिज्झंति ? गोयमा ! जहण्णेणं एक्कं वा, दो वा, तिन्नि वा, उक्कोसेणं अट्ठ सयं ॥सू० ६॥

વૈમાનિકોના વિષયમા ઉદ્વર્તના શબ્દનો પ્રયોગ ન કરતા "ચ્યવન" શબ્દનો પ્રયોગ કરવો જોઇએ. એનું કારણ આગળ બતાવેલ છે ॥ ૫ ॥

તૃતીય દ્વાર સમાપ્ત

छाया—नैरयिकाः खलु भदन्त ! एक समयेन कियन्तः उपपद्यन्ते, गौतम ! जघन्येन एको वा, द्वौ वा त्रयो वा, उत्कृष्टेन संख्येया वा, असंख्येया वा, उपपद्यन्ते, एवं यावत् अधःसप्तम्याम्, असुरकुमाराः खलु भदन्त ! एक समयेन कियन्तः उपपद्यन्ते ? गौतम ! जघन्येन एको वा, द्वौ वा, त्रयो वा, उत्कृष्टेन संख्येया वा, असंख्येया वा, एवं नागकुमाराः, यावत् स्तनितकुमाराः अपि भणितव्याः, पृथिवीकायिकाः खलु भदन्त ! एक समयेन कियन्तः उपपद्यन्ते

एक समय द्वार—वक्तव्यता

शब्दार्थ—(नेरइया णं भंते ! एगसमएणं केवइया उववज्जंति ?) हे भगवन् एक समय में कितने नैरयिक उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा ! जहण्णेणं एक्को वा दो वा तिन्नि वा) हे गौतम ! कम से कम एक, दो तीन (उक्कोसेणं संखेज्जा वा असंखेज्जा वा उववज्जंति) उत्कृष्ट संख्यात अथवा असंख्यात उत्पन्न होते हैं (एवं जाव अहेसत्तमाए) इसी प्रकार सातवीं पृथ्वी तक समझ लेना

(असुरकुमारा णं भंते ! एगसमएणं केवइया उववज्जंति ?) हे भगवन् ! असुरकुमार एक समय में कितने उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा ! जहण्णेणं एक्को वा, दो वा तिन्नि वा) हे गौतम ! कम से कम एक, दो, तीन (उक्कोसेणं संखेज्जा वा असंखेज्जा वा) उत्कृष्ट संख्यात या असंख्यात (एवं नागकुमारा जाव थणिय कुमारा वि) इसी प्रकार नागकुमार यावत् स्तनित कुमार भी (भाणियव्वा) कहने चाहिए

એક સમય દ્વાર—વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ-(नेरइयाणं भंते ! एगसमएणं केवइया उववज्जंति ?) હે ભગવન્ ! એક સમયમાં કેટલા નૈરયિક ઉત્પન્ન થાય છે ? (गोयमा ! जहण्णेणं एक्को वा दो वा तिन्नि वा) હે ગૌતમ ! ઓછામા ઓછા એક, બે, અગર ત્રણ (उक्कोसेणं संखेज्जा वा असंखेज्जा वा उववज्जंति) ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાત અથવા અસંખ્યાત ઉત્પન્ન થાય છે (एवं जाव अहे सत्तमाए) એ પ્રકારે સાતમી પૃથ્વી સુધી

(असुरकुमाराणं भंते ! एग समएणं केवइया उववज्जंति ?) હે ભગવન્ ! અસુરકુમાર એક સમયમા કેટલા ઉત્પન્ન થાય છે ? (गोयमा ! जहण्णेणं एक्को वा दो वा तिन्नि वा) હે ગૌતમ ! ઓછામાં ઓછા એક, બે, ત્રણ (उक्कोसेणं संखेज्जा वा असंखेज्जा वा उववज्जंति) ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાત અથવા અસંખ્યાત (एवं नागकुमारा जाव थणियकुमारा वि) એ પ્રકારે નાગકુમાર યાવત્ સ્તનિત કુમાર પણ (भाणियव्वा) કહેવા જોઈએ.

गौतम ! अनुसमयम् अविरहितम् असंख्येया उपपद्यन्ते, एवं यावत् वायुकायिकाः वनस्पतिकायिकाः खलु भदन्त ! एक समयेन कियन्तः उपपद्यन्ते ? गौतम ! स्वस्थानोपपातिकं प्रतीत्य अनुसमयम् अविरहिता अनन्ताः उपपद्यन्ते ? परस्थानोपपातिकं प्रतीत्य अनुसमयम् अविरहिता असंख्येया उपपद्यन्ते, द्वीन्द्रियाः खलु भदन्त ! कियन्त एक समयेन उपपद्यन्ते ? गौतम ! जघन्येन एको वा द्वौ वा

(पुढवीकाइया णं भंते ! एगसमएणं केवइया उववज्जंति ?) हे भगवन् ! पृथिवीकायिक एक समय में कितने उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (अणुसमयं) प्रत्येक समय (अविरहियं) विना विरह के (असंखेज्जा उववज्जंति) असंख्यात उत्पन्न होते हैं (एवं जाव वाउकाइया) इसी प्रकार यावत् वायुकायिक (वणस्सइकाइया णं भंते ! एगसमएणं केवइया उववज्जंति ?) हे भगवन् ! वनस्पतिकायिक एक समय में कितने उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सट्ठाणुववाइयं पडुच्च अणुसमयं अविरहिया अणंता उववज्जंति) स्वस्थान में उपपात की अपेक्षा प्रतिसमय, विना विरह के अनन्त वनस्पति जीव उत्पन्न होते रहते हैं (परट्ठाणुववाइयं पडुच्च अणुसमयं अविरहिया असंखेज्जा उववज्जंति) परस्थान में उपपात की अपेक्षा प्रतिसमय, विना विरह के असंख्यात वनस्पति जीव उत्पन्न होते हैं

(बेइंदिया णं भंते ! केवइया एगसमएणं उववज्जंति ?) हे भगवन् ! द्वीन्द्रिय एक समय में कितने उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा ! जहण्णेणं

(पुढविकाइयाणं भंते ! एग समएणं केवइया उववज्जंति ?) હે ભગવન્ ! પૃથ્વીકાયિક એક સમયમાં કેટલા ઉત્પન્ન થાય છે ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (अणुसमयं) પ્રત્યેક સમય (अविरहियं) વિરહ વિનાના (असंखेज्जा उववज्जंति) અસંખ્યાત ઉત્પન્ન થાય છે

(एवं जाव वाउकाइया) એ રીતે યાવત્ વાયુકાયિક (वणस्सकाइयाणं भंते ! एग समएणं केवइया उववज्जंति ?) હે ભગવન્ ! વનસ્પતિકાયિક એક સમયમાં કેટલા ઉત્પન્ન થાય છે ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (सट्ठाणुववाइयं पडुच्च अणुसमयं अविरहिया अणंता उववज्जंति) સ્વસ્થાનમાં ઉપપાતની અપેક્ષાએ પ્રતિ સમય, વિના વિરહના અનંત વનસ્પતિ જીવ ઉત્પન્ન થતા રહે છે (परट्ठाणुववाइयं पडुच्च अणुसमयं अविरहिया असंखेज्जा उववज्जंति) પરસ્થાનમાં ઉપપાતની અપેક્ષાએ પ્રતિ સમય, વિના વિરહના અસંખ્યાત વનસ્પતિ જીવ ઉત્પન્ન થાય છે.

(बेइंदियाण भंते ! केवइया एगसमएणं उववज्जंति ?) હે ભગવન્ ! દ્વીન્દ્રિય એક સમયમાં કેટલા ઉત્પન્ન થાય છે ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगो वा दो वा

त्रयो वा, उत्कृष्टेन संख्येया वा असंख्येया वा, एवं त्रीन्द्रिया श्चतुरिन्द्रियाः, संमूर्च्छिमपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिका गर्भव्युत्क्रान्तिक पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकाः सम्मूर्च्छिममनुष्या वानव्यन्तरज्योतिष्क सौधर्मेशान सनत्कुमारमाहेन्द्रब्रह्मलोकलान्तक-महाशुक्रसहस्रारकल्पदेवास्ते यथा नैरयिकाः गर्भव्युत्क्रान्तिक मनुष्यानतप्राण-तारणाच्युतग्रैवेयकानुत्तरोपपातिकाश्चैते जघन्येन एको वा द्वौ वा, त्रयो वा, उत्कृष्टेन संख्येया उपपद्यन्ते सिद्धाः खलु भदन्त ! एक समयेन कियन्तः सिध्यन्ति ? गौतम ! जघन्येन एको वा, द्वौ वा, त्रयो वा, उत्कृष्टेन अष्टशतम् ।

एगो वा दो वा तिन्नि वा) हे गौतम ! जघन्य एक, दो या तीन (उक्कोसेणं संखेज्जा वा असंखेज्जा वा ?) उत्कृष्ट संख्यात अथवा असंख्यात (एवं तेइंदिया) इसी प्रकार त्रीन्द्रिय (चउरिंदिया) चौइन्द्रिय (समुच्छिमपंचिंदियतिरिक्खजोणिया) संमूर्छिम पंचेन्द्रिय तिर्यग्योनिक (गब्भवक्कंतियपंचिंदियतिरिक्खजोणिया) गर्भज पंचेन्द्रिय तिर्यंच (संमुच्छिममणुस्सा) संमूर्छिम मनुष्य (वाणमंतर-जोइसिय-सोहम्मीसाणसणंकुमार माहिन्द बंभलोय लंतग महासुक्कसहस्सार कप्पदेवा ते जहा नेरइया) वानव्यन्तर, ज्योतिष्क, सौधर्म ईशान, सनत्कुमार, माहेन्द्र ब्रह्मलोक, लान्तक, महाशुक्र एवं सहस्रार कल्प के देव नारकों के समान) गब्भवक्कंतिय मणूस आणय पाणय आरण अच्चुय गेवेज्ज अणुत्तरोववाइया य) गर्भज मनुष्य, आनत प्राणत आरण अच्युत कल्पों के देव ग्रैवेयक और अनुत्तरोपपातिक देव (एते जहण्णेणं इक्को वा दोवा तिन्नि वा) ये जघन्य एक, दो या तीन (उक्कोसेणं संखिज्जा उववज्जंति) उत्कृष्ट संख्यात उत्पन्न होते हैं

तिन्नि वा) हे गौतम ! જઘન્ય એક, બે અગર ત્રણ (उक्कोसेणं संखेज्जा वा असंखेज्जावा) ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાત અથવા અસંખ્યાત (एवं तेइंदिया) એ પ્રકારે ત્રીન્દ્રિય (चउरिंदिया) ચતુરિન્દ્રિય (संमुच्छिम पंचिंदियतिरिक्खजोणिया) સંમૂર્ચ્છિમ પંચેન્દ્રિયતિર્યંચયોનિક (गब्भवक्कंतिय पंचिंदियतिरिक्खजोणिया) ગર્ભજ પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ (संमुच्छिममणुस्सा) સંમૂર્છિમ મનુષ્ય (वाणमंतर-जोइसिय सोहम्मीसाणसणंकुमार माहिंद-बंभलोय-लंतग-महासुक्क-सहस्सार-कप्पदेवा ते जहा नेरइया) વાનવ્યન્તર, જ્યોતિષ્ક, સૌધર્મ, ઈશાન, સનત્કુમાર, માહેન્દ્ર, બ્રહ્મલોક, લાન્તક, મહાશુક, તેમજ સહસ્રાર કલ્પના દેવ નારકોના સમાન (गब्भवक्कंतिय-मणूस, आणय, पाणय, आरण, अच्चुय, गेवेज्जग-अणुत्तरोववाइयाय) ગર્ભજ મનુષ્ય, આનત, પ્રાણત, આરણ, અચ્યુત કલ્પના દેવ, ગ્રૈવેયક અને અનુત્તરોપપાતિક દેવ (एते जहण्णेणं इक्को वा, दो वा तिन्नि वा) આ જઘન્ય એક, બે, ત્રણ (उक्कोसेणं संखिज्जा उववज्जंति) ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાત ઉત્પન્ન

टीका—अथ नैरयिकादीनामेकसमयेनोपपात वक्तव्यता प्ररूपयितुमाह—'नेरइयाणं भंते ! एगसमएणं केवइया उववज्जंति' गौतमः पृच्छति—हे भदन्त ! नैरयिकाः खलु एक समयेन एकस्मिन् समये कियन्तः उपपद्यन्ते भगवानाह—'गोयमा !' हे गौतम ! 'जहण्णेणं एक्को वा, दो वा, तिन्नि वा, उक्कोसेणं संखेज्जा वा, असंखेज्जा वा, उववज्जंति' जघन्येन एको वा द्वौ वा, त्रयो वा नैरयिकाः एकसमये उपपद्यन्ते, उत्कृष्टेन तु संख्येया वा असंख्येया वा नैरयिका एकस्मिन् समये उपपद्यन्ते 'एवं जाव अहे सत्तमाए' एवम् पूर्वोक्त नैरयिकरीत्या, यावत् रत्नप्रभा शर्कराप्रभा वालुकाप्रभा पङ्कप्रभा धूमप्रभा तमाऽधःसप्तमपृथिवी

(सिद्धा णं भंते ! एगसमएणं केवइया सिज्झ ति) हे भगवन् ! सिद्ध एक समय में कितने सिद्ध होते हैं ? (गोयमा ! जहण्णेणं एक्को वा, दोवा तिन्नि वा) हे गौतम ! जघन्य एक, दो या तीन (उक्कोसेणं अट्ठसयं) उत्कृष्ट एक सौ आठ ।

टीकार्थ-अब यह प्ररूपणा की जाती है कि एक समय में नारक आदि जीव कितनी संख्या में उत्पन्न होते हैं ?—

गौतम स्वामी कहते हैं-भगवन् ! एक समय में कितने नारक उत्पन्न होते हैं ?

भगवान् उत्तर देते हैं-हे गौतम ! एक समय में कम से कम एक दो अथवा तीन नारक उत्पन्न होते हैं और अधिक से अधिक संख्यात अथवा असंख्यात उत्पन्न होते हैं ? इसी प्रकार रत्नप्रभा, शर्कराप्रभा, वालुकाप्रभा, पंकप्रभा, धूमप्रभा, तमःप्रभा और तमस्तमःप्रभा पृथ्वी के नारक भी एक समय में जघन्य एक, दो या

થાય છે 'सिद्धाणं भंते ! एगसमएणं केवइया सिज्झंति) હે ભગવન્ ! સિદ્ધ એક સમયમાં કેટલા સિદ્ધ થાય છે? (गोयमा ! जहण्णेणं एक्को वा दो वा तिन्नि वा) હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક, બે, અગર ત્રણ (उक्कोसेणं अट्ठसयं) ઉત્કૃષ્ટ એકસો આઠ

ટીકાર્થ—હવે એ પ્રરૂપણા કરાય છે કે એક સમયમાં નારક આદિ જીવ કેટલી સંખ્યામા ઉત્પન્ન થાય છે?

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે—હે ભગવન્ એક સમયમાં કેટલા નારક ઉત્પન્ન થાય છે?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે—હે ગૌતમ ! એક સમયમાં ઓછામાં ઓછા એક, બે અગર ત્રણ નારક ઉત્પન્ન થાય છે અને અધિકથી અધિક સંખ્યાત અથવા અસંખ્યાત ઉત્પન્ન થાય છે. એજ પ્રકારે રત્નપ્રભા, શર્કરા પ્રભા, વાલુકાપ્રભા, પંકપ્રભા, ધૂમપ્રભા, તમઃપ્રભા અને તમસ્તમઃપ્રભા પૃથ્વીના

नैरयिका एकस्मिन् समये जघन्येन एको वा द्वौ वा, त्रयो वा, उत्कृष्टेन संख्येया वा असंख्येया वा उपपद्यन्ते, गौतमः पृच्छति 'असुरकुमाराणं भंते ! एग समएणं केवइया उववज्जंति ? हे भदन्त ! असुरकुमाराः खलु एक समयेन कियन्तः उपपद्यन्ते ? भगवानाह-'गोयमा' हे गौतम ! 'जहण्णेणं एक्को वा, दो वा, तिन्नि वा उक्कोसेणं संखेज्जा वा, असंखेज्जा वा' जघन्येन एको वा, द्वौ वा, त्रयो वा, असुरकुमारा एकस्मिन् समये, उत्कृष्टेन संख्येया वा असंख्येया वा उपपद्यन्ते 'एवं नागकुमारा जाव थणियकुमारा वि भाणियव्वा' एवम् असुरकुमारवदेव नाग-कुमारा यावत् सुवर्णकुमाराः अग्निकुमारा विद्युत्कुमाराः उदधिकुमारा द्वीपकुमारा दिक्कुमारा पवनकुमारा स्तनितकुमारा अपि भणितव्याः गौतमः पृच्छति-'पुढविकाइयाणं भंते ! एगसमएणं केवइया उववज्जंति ? हे भदन्त ! पृथिवीकायिकाः खलु एकसमयेन कियन्त उपपद्यन्ते ? भगवानाह-'गोयमा' हे गौतम !

तीन और उत्कृष्ट संख्यात या असंख्यात उत्पन्न होते हैं ।

गौतम-हे भगवन् ! एक समय में असुरकुमार कितने उत्पन्न होते हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! जघन्य एक, दो या तीन और उत्कृष्ट संख्यात असंख्यात उत्पन्न होते हैं । इसी प्रकार नागकुमारों से लेकर स्तनितकुमारों तक समझना चाहिए, अर्थात् नागकुमारों, सुवर्ण-कुमारों, अग्निकुमारों, विद्युत्कुमारों, उदधिकुमारों, द्वीपकुमारों, दिक्कुमारों, पवनकुमारों और स्तनितकुमारों की वक्तव्यता भी कहलेनी चाहिए ।

गौतम-हे भगवान् पृथिवीकायिक एक समय में कितने उत्पन्न होते हैं ?

નારક પણ એક સમયમા જઘન્ય એક, બે, અગર ત્રણ, અને ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાત અગર અસંખ્યાત ઉત્પન્ન થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્! એક સમયમાં અસુરકુમાર કેટલા ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક બે ત્રણ અને ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાત અગર અસંખ્યાત ઉત્પન્ન થાય છે. એજ પ્રકારે નાગકુમારોથી લઇને સ્તનિત કુમારો સુધી સમજવું જોઇએ અર્થાત્ નાગકુમારો સુવર્ણકુમારો, અગ્નિકુમારો વિદ્યુત્કુમારો, ઉદધિકુમારો, દ્વીપકુમારો, દિક્કુમારો, પવનકુમારો, અને સ્તનિત કુમારોની વક્તવ્યતા પણ કહેવી જોઇએ.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્! પૃથ્વીકાયિક એક સમયમાં કેટલા ઉત્પન્ન થાય છે?

'अणुसमयं अविरहियं असंखेज्जा उववज्जंति' अनुसमयम् प्रतिसमयम्, अविर-हितम् अशून्यम्, निरन्तरमित्यर्थः असंख्येया पृथिवीकायिका उपपद्यन्ते 'एवं जाव वाउकाइया' एवं पृथिवीकायिकरीत्या, यावत्-अप्कायिकाः तेजःकायिकाः वायुकायिका अपि अनुसमयम् अविरहितम् सततम् असंख्येया उपपद्यन्ते इत्या-शयः' गौतमः पृच्छति-'वणस्सइकाइयाणं भंते ! एगसमएणं केवइया उवव-ज्जंति' हे भदन्त ! वनस्पतिकायिकाः खलु एक समयेन एकस्मिन् समये, कियन्तः उपपद्यन्ते, भगवानाह-'गोयमा' हे गौतम ! 'सट्टाणुववाइयं पडुच्च अणुसमयं अविरहिया अणंता उववज्जंति' स्वस्थानौपपातिकं प्रतीत्य-स्वस्थानम् वनस्पतीनां वनस्पतित्वम् तस्मिन् उपपात एव औपपातिकस्तं प्रतीत्य तदपेक्षया यदा अनन्तर भववनस्पतिकायिका एव पुनरपि वनस्पतिषु एव उत्पद्यमानाः प्ररूप्यन्ते तदेत्यर्थः अनुसमयम्-प्रतिसमयम् अविरहितम्, सर्वकालम् अन-न्तावनस्पतिकायिका उपपद्यन्ते प्रतिनिगोदमसंख्येयभागस्य निरन्तरमुत्पद्यमान

भगवान्-हे गौतम ! प्रत्येक समय, लगातार असंख्यात पृथिवी-कायिक उत्पन्न होते रहते हैं इसी प्रकार अप्कायिकों, तेजःकायिकों, वायुकायिकों के विषय में भी समझ लेना चाहिए, अर्थात् ये भी प्रत्येक समय लगातार असंख्यात-असंख्यात उत्पन्न होते रहते हैं।

गौतम-हे भगवन् ! एक समय में कितने वनस्पतिकायिक उत्पन्न होते हैं ?

भगवान-हे गौतम ! स्वस्थान में उत्पत्ति की अपेक्षा प्रत्येक समय में निरन्तर अनन्तवनस्पतिकायिक उत्पन्न होते हैं क्योंकि प्रत्येक निगोद में असंख्यात भाग का निरन्तर उत्पाद और उद्वर्त्तन होता रहता है और वे वनस्पतिकायिक अनन्त होते हैं। यहां स्वस्थान का

શ્રી ભગવન્-હે ગૌતમ ! પ્રત્યેક સમય અવિરત સંખ્યાત અસંખ્યાત પૃથ્વીકાયિક ઉત્પન્ન થાય છે (થતા રહે છે) એજ પ્રકારે અપ્કાયિકો, તેજસ્કા-યિકો, વાયુકાયિકોના વિષયમાં પણ સમજી લેવું જોઈએ અર્થાત્ એ પણ પ્રત્યેક સમય અવિરત અસંખ્યાત અસંખ્યાત ઉત્પન્ન થતાં રહે છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવન્ ! એક સમયમાં કેટલા વનસ્પતિકાયિક ઉત્પન્ન થાય છે?

શ્રી ભગવાન્ ! હે ગૌતમ ! સ્વસ્થાનમાં ઉત્પત્તિની અપેક્ષાએ પ્રત્યેક સમ-યમા નિરંતર અનન્ત વનસ્પતિકાયિક ઉત્પન્ન થાય છે. કેમકે પ્રત્યેક નિગોદમાં અસંખ્યાત ભાગના નિરન્તર ઉત્પાદ અને ઉદ્વર્તન થતા રહે છે. અને તે વનસ્પતિકાયિકો અનન્ત હોય છે. અહીં સ્વસ્થાનનો અર્થ વનસ્પતિ ભવ સમ-

त्वेन उद्वर्तमानत्वेन चोपलभ्यमानत्वात् तेषाञ्च वनस्पतिकायिकानामनन्तत्वात् किन्तु 'परट्ठाणुववाइयं पडुच्च अणुसमयं अविरहिया असंखेज्जा उववज्जंति' परस्थानोपपातिकम्-परस्थानमपृथिवीकायिकादयस्तेषु उपपात एव औपपातिकस्तम् प्रतीत्य पृथिवीकायिकाद्युपपातापेक्षया यदा पृथिवीकायिकादय स्वभवादुद्वृत्य वनस्पतिषु उत्पद्यमानाः प्ररूप्यन्ते तदेत्यर्थः अनुसमयम् प्रतिसमयम् अविरहितम्-सर्वकालम् असंख्येया उपपद्यन्ते इति वक्तव्यम्, पृथिवीकायिकादीनामसंख्येयत्वात्, गौतमः पृच्छति-'बेइंदियाणं भंते ! केवइया एगसमएणं उववज्जंति ? हे भदन्त ! द्वीन्द्रियाः खलु कियन्त एकसमयेन उपपद्यन्ते ? भगवानाह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'जहण्णेणं एगो वा, दो वा,

अर्थ वनस्पति भव समझना चाहिए । जो वनस्पतिकायिक जीव मर कर पुनः वनस्पतिकाय में ही उत्पन्न होते हैं उनका उत्पाद स्वस्थान में उत्पाद कहलाता है और जब पृथ्वीकाय आदि किसी अन्य काय का जीव वनस्पतिकाय में उत्पन्न होता है तब उसका उत्पाद परस्थान उत्पाद कहलाता है । परस्थान उत्पाद की अपेक्षा प्रतिसमय निरन्तर असंख्यात जीवों का उपपात होता है क्योंकि पृथिवीकाय आदि के जीव असंख्यात हैं । तात्पर्य यह है कि एक समय में वनस्पतिकाय से मर कर वनस्पतिकाय में ही उत्पन्न होने वाले जीव अनन्त होते हैं एव अन्य कायों से मर कर वनस्पिकाय में उत्पन्न होने वाले असंख्यात असंख्यात हैं ।

गौतम-हे भगवन् ! एक समय में द्वीन्द्रिय जीव कितने उत्पन्न होते हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! जघन्य एक दो या तीन और उत्कृष्ट

જવો જોઇએ. જે વનસ્પતિકાયિક જીવ મરીને ફરીથી વનસ્પતિ કાયમા જ ઉત્પન્ન થાય છે. તેમના ઉત્પાદને સ્વસ્થાનમા ઉત્પાદ કહેવાય છે અને જ્યારે પૃથ્વીકાય આદિ કોઇ અન્ય કાયનો જીવ વનસ્પતિ કાયમા ઉત્પન્ન થાય છે ત્યારે તેનો ઉત્પાદ પરસ્થાન ઉત્પાદ કહેવાય છે. પરસ્થાન ઉત્પાદની અપેક્ષાએ પ્રતિ સમય નિરંતર અસંખ્યાત જીવોનો ઉપપાત થાય છે, કેમકે પૃથ્વીકાય આદિના જીવ અસખ્યાત છે તાત્પર્યએ કે એક સમયમાં વનસ્પતિકાયથી મરીને વનસ્પતિ કાયમાંજ ઉત્પન્ન થનારા જીવ અનન્ત હોય છે. તેમજ અલ્પકાયોથી મરીને વનસ્પતિકાયમા ઉત્પન્ન થનારા અસંખ્યાત છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! એક સમયમાં દ્વીન્દ્રિય જીવ કેટલા ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક, બે કે ત્રણ, ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાત

तिन्नि वा, उक्कोसेणं संखेज्जा वा, असंखेज्जा वा' जघन्येन एको वा, द्वौ वा, त्रयो वा, उत्कृष्टेन संख्येया वा, असंख्येया वा द्वीन्द्रिया एकस्मिन् समये उपपद्यन्ते 'एवं तेइंदिया चउरिंदिया' एवम् द्वीन्द्रियवदेव त्रीन्द्रियाश्चतुरिन्द्रिया अपि जीवा जघन्येन एको वा द्वौ वा त्रयो वा उत्कृष्टेन संख्येया वा असंख्येया वा एकस्मिन् समये उपपद्यन्ते इत्याशयः, 'संमुच्छिमपंचिंदियतिरिक्खजोणिया' संमूर्च्छिमपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकाः 'गब्भवक्कंतियपंचिंदियतिरिक्खजोणिया' गर्भव्युत्क्रान्तिकपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकाः 'संमुच्छिममणुस्सा' संमूर्च्छिममनुष्याः, 'वाणमंतरजोइसिय सोहम्मीसाणसणंकुमारमाहिंदबंभलोयलंतगमहासुक्कसहस्सारकप्पदेवा ते जहा नेरइया' वानव्यन्तरज्योतिष्कसौधर्मेशानसनत्कुमारमाहेन्द्रब्रह्मलोकलान्तकमहाशुक्रसहस्रारकल्पदेवास्ते यथा नैरयिकाः प्रतिपादितास्तथा प्रतिपत्तव्याः 'गब्भवक्कंतियमणूसआणयपाणयआरणअच्चुअगेवेज्जगअणुत्तरोववाइया य एते जहण्णेणं एक्को वा, दो वा, तिन्नि वा, उक्कोसेणं संखिज्जा उववज्जंति' गर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्यानतप्राणतारणाच्युतग्रैवेयकानुत्तरौपपातिकाश्च एते जघन्येन एको वा, द्वौ वा, त्रयो वा. उत्कृष्टेन संख्येया एकस्मिन् समये उपपद्यन्ते, गौतमः पृच्छति–'सिद्धाणं भंते! एग समएणं केवइया सिज्झंति?' हे भदन्त! सिद्धाः खलु

संख्यात अथवा असंख्यात उत्पन्न होते हैं। इसी प्रकार त्रीन्द्रिय और चतुरिन्द्रिय भी जघन्य एक, दो या तीन और उत्कृष्ट संख्यात अथवा असंख्यात समझने चाहिए संमूर्छिम पंचेन्द्रिय तिर्यंचों गर्भज पंचेन्द्रिय तिर्यंचों, संमूर्छिममनुष्यों वानव्यन्तरों, ज्योतिष्कों, सौधर्म ईशान, सनत्कुमार, माहेन्द्र ब्रह्मलोक लान्तक महाशुक्र, सहस्रार कल्प के देवों की प्ररूपणा नारकों के समान समझनी चाहिए। गर्भज मनुष्यों आनत, प्राणत आरण अच्युत ग्रैवेयक और अनुत्तरौपपातिक देवों का जघन्य उपपात एक, दो अथवा तीन का तथा उत्कृष्ट संख्यात का एक समय में होता है।

અથવા અસંખ્યાત ઉત્પન્ન થાય છે એજ પ્રકારે ત્રીન્દ્રિય અને ચતુરિન્દ્રિય પણ જઘન્ય એક, બે અગર ત્રણ અને ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાત અથવા અસંખ્યાત સમજવા જોઈએ. સંમૂર્છિમ પંચેન્દ્રિય તિર્યંચો, ગર્ભજ પંચેન્દ્રિય તિર્યંચો, સંમૂર્છિમ મનુષ્યો, વાન વ્યન્તરો; જ્યોતિષ્કો, સૌધર્મ, ઇશાન, સનત્કુમાર, માહેન્દ્ર, બ્રહ્મલોક, લાન્તક, મહાશુક્ર, સહસ્રાર કલ્પના દેવોની પ્રરૂપણા નારકોના સમાન સમજવી જોઇએ. ગર્ભજ મનુષ્યો, આનત પ્રાણત આરણ અચ્યુત ગ્રૈવેયક અને અનુત્તરૌપપાતિક દેવોનો જઘન્ય ઉપપાત એક–બે ત્રણ તથા ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાતનો એક સમયમાં થાય છે.

एक समयेन कियन्तः सिध्यन्ति ? भगवानाह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'जहण्णेणं एक्कं वा दो वा तिन्नि वा, उक्कोसेणं अट्ठसयं' जघन्येन एक्को वा, द्वौ वा त्रयो वा, उत्कृष्टेन अष्टोत्तरशतम् एकस्मिन समये सिद्धा सिध्यन्ति ॥ ६ ॥

मूलम्-नेरइयाणं भंते ! एगसमएणं केवइया उवट्टंति ? गोयमा ! जहण्णेणं एक्को वा, दो वा तिन्नि वा, उक्कोसेणं संखेज्जा वा, असंखेज्जा वा उवट्टंति, एवं जहा उववाओ भणिओ तहा उव्वट्टणा वि भाणियव्वा जाव अणुत्तरोववाइया, णवरं जोइसिय वेमाणियाणं चयणेणं अहिलावो कायव्वो दारं ॥सू० ७॥

छाया-नैरयिकाः खलु भदन्त ! एक समयेन कियन्तः उद्वर्तन्ते ? गौतम ! जघन्येन एको वा, द्वौ वा, त्रयो वा, उत्कृष्टेन संख्येया वा, असंख्येया वा, उद्वर्तन्ते, एवं यथा उपपातो भणितस्तथा उद्वर्तनापि भणितव्या यावद् अनु-

गौतम—हे भगवन् ! एक समय में कितने जीव सिद्धि प्राप्त करते हैं ?

भगवान-हे गौतम ! जघन्य एक, दो, तीन, उत्कृष्ट एक सौ आठ जीव एक समय में सिद्ध होते हैं ॥ ६ ॥

शब्दार्थ-(नेरइया णं भंते ! एगसमएणं केवइया उव्वट्टंति ? हे भगवन ! एक समय में नारक कितने निकलते हैं ? (गोयमा ! जहण्णेणं एक्को वा दो वा तिन्नि वा) हे गौतम ! जघन्य एक, दो या तीन (उक्कोसेणं संखेज्जा वा) असंखेज्जा वा उत्कृष्ट संख्यात अथवा असंख्यात (उव्वट्टंति) निकलते हैं (एवं) इस प्रकार (जहा) जैसा (उववाओ भणिओ) उपपात कहा (तहा) उसी प्रकार (उव्वट्टणा वि भाणियव्वा) उद्वर्त्तना

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવન્ ! એક સમયમાં કેટલા જીવ સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરે છે ?

શ્રી ભગવાન્ હે-ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમયમા, બે અગર ત્રણ, ઉત્કૃષ્ટ એક સો આઠ જીવ એક સમયમાં સિદ્ધ થાય છે ॥ ૬ ॥

શબ્દાર્થ-(नेरइयाणं भंते ! एग समएणं केवइया उव्वट्टंति) હે ભગવન્ ! એક સમયમાં કેટલા નારક નરકથી બહાર નીકળે છે ? (गोयमा ! जहण्णेणं एक्को वा दो वा तिन्निवा) હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક, બે અગર ત્રણ (उक्कोसेणं संखेज्जा वा असंखेज्जा वा) ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાત અથવા અસંખ્યાત (उव्वट्टंति) નીકળે છે (एवं) એ પ્રકારે

त्तरौपपातिकाः नवरं ज्योतिष्कवैमानिकानां च्यवनेन अभिलापः कर्तव्यो द्वारम् ।

टीका—अथ नैरयिकादीनामेकसमयेनोद्वर्तनां प्ररूपयितुमाह-'नेरइयाणं भंते ! एगसमएणं केवइया उवट्टंति ?' गौतमः पृच्छति-हे भदन्त ! नैरयिकाः खलु एकसमयेन कियन्तः उद्वर्तन्ते ? भगवान् आह-'गोयमा' हे गौतम ! 'जहण्णेणं एक्को वा दो वा, तिन्नि वा, उक्कोसेणं संखेज्जा वा, असंखेज्जा वा उवट्टंति' जघन्येन एको वा द्वौ वा, त्रयो वा, उत्कृष्टेन संख्येया वा असंख्येया वा नैरयिका एकस्मिन् समये उद्वर्तन्ते, 'एवं जहा उववाओ भणिओ तहा उवट्टणा वि भाणियव्वा' एवम् पूर्वोक्तरीत्या यथा उपपातो भणितस्तथोद्वर्तनापि नैरयिकादीनाम् भणितव्या-वक्तव्या, 'जाव अणुत्तरोववाइया' यावत्—असुरकुमारादि दशभवनपति पृथिवीकायिकादि पञ्चैकेन्द्रियविकलेन्द्रिय पञ्चेन्द्रियसंमूर्च्छिमतिर्यग्योनिकगर्भव्युत्क्रान्तिकपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिक संमूर्च्छिममनुष्यवानव्यन्तरज्योतिष्कसौधर्मेशानसनत्कुमारमाहेन्द्रब्रह्मलोकलान्तकमहाशुक्रसहस्रारकल्पदेवगर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्यानतप्राणतारणाच्युतग्रैवेयकानुत्तरौपपातिकाः चतुर्विंशतिदण्डकपदप्रतिपाद्याः वक्तव्याः किन्तु 'णवरं' जोइसियवेमाणियाणं चयणेणं अहिलावो कायव्वो' नवरम्-विशेषस्तु ज्योतिष्कवैमानिकानां च्यवनेन अभिलापः कर्तव्यो-न तु उद्वर्तनया, तेषां च्यवनस्यैव संभवेन उद्वर्तनाया असंभवादित्याशयः तदभिलापस्तु ज्योतिष्काः खलु भदन्त ! एकसमयेन कियन्तश्च्यवन्ति ? गौतम ! जघन्येन एको वा, द्वौ वा, त्रयो वा, उत्कृष्टेन संख्येया एकस्मिन् समये ज्योतिष्काश्च्यवन्ति, एवं वैमानिकानामपि अभिलापोऽवसेयः, 'दारं' इति चतुर्थ द्वारं समाप्तम् ॥सू० ७॥

पञ्चमद्वारवक्तव्यता

मूलम्-नेरइयाणं भंते ! कओहिंतो उववज्जंते ? किं नेरइएहिंतो उववज्जंति तिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, मणु-

---

भी कहनी चाहिए (जाव अणुत्तरोववाइया) यावत् अनुत्तरौपपातिकतक (नवरं जोइसिय वेमाणियाणं चयणेणं अहिलावो कायव्वो) विशेष यह कि ज्योतिष्क और वैमानिकों के लिए 'च्यवन' शब्द का प्रयोग करना चाहिए ॥ द्वार ॥ ७ ॥

(जहा) જેવા (उववाओ भणिओ) ઉપપાત કહ્યો (तहा) તે રીતે (उव्वट्टणा वि भाणियव्वा) ઉદ્વર્તના પણ કહેવી જોઈએ (जाव अणुत्तरोववाइया) અનુત્તરૌપપાતિક પર્યન્ત (नवरं जोइसिय वेमाणियाणं चयणेणं अहिलावो कायव्वो) વિશેષ એ કે જ્યોતિષ્ક અને વૈમાનિકોના માટે "ચ્યવન" શબ્દનો પ્રયોગ કરવો જોઈએ ।७।

स्सेहिंतो उववज्जंति, देवेहिंतो उववज्जंति ? गोयमा ! नो नेरइएहिंतो उववज्जंति तिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, मणुस्सेहिंतो उववज्जंति नो देवेहिंतो उववज्जंति, जइ तिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, किं एगिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, बेइंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, तेइंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, चउरिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, पंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, गोयमा ! नो एगिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो, नो बेइंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो, नो तेइंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो, नो चउरिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, पंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, जइ पंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, किं जलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, थलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, खहयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति ? गोयमा ! जलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, थलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, खहयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति। जइ जलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, किं संमुच्छिमजलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, गब्भवक्कंतियजलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति? गोयमा ! संमुच्छिमजलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, गब्भवक्कंतियजलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, जइ संमुच्छिमजलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, किं पज्जत्तयसंमुच्छिमजलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति किं अपज्जत्तयसंमुच्छिमजलयरपंचिंदि-

यतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति ? गोयमा ! पज्जत्तयसंमुच्छिमजलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, नो अपज्जत्तयसंमुच्छिमजलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, जइ गब्भवक्कंतियजलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, किं पज्जत्तयगब्भवक्कंतियजलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, अपज्जत्तयगब्भवक्कंतियजलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति गोयमा ! पज्जत्तयगब्भवक्कंतियजलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति नो अपज्जत्तयगब्भवक्कंतियजलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, जइ थलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, परिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, गोयमा ! चउप्पयथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, परिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतोऽवि उववज्जंति, जइ चउप्पयथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, किं संमुच्छिमेहिंतो उववज्जंति, गब्भवक्कंतिएहिंतो उववज्जंति ? गोयमा ! संमुच्छिमचउप्पयथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतोऽवि उववज्जंति, गब्भवक्कंतियचउप्पयथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतोऽवि उववज्जंति, जइ संमुच्छिमचउप्पयथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, किं पज्जत्तगसंमुच्छिमचउप्पयथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति? अपज्जत्तय चउप्पयथलयर संमुच्छिपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति ? गोयमा ! पज्जत्तगसंमुच्छिमचउप्पयथलयर पंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, नो अपज्जत्तगसंमुच्छिमचउप्पयथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, जइ गब्भवक्कंतियचउप्पयथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो

उववज्जंति, किं संखेज्जवासाउ अगब्भवक्कंतियचउप्पयथलयर-पंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, असंखेज्जवासाउय गब्भवक्कंतियचउप्पयथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति? गोयमा! संखेज्जवासाउएहिंतो उववज्जंति, नो असंखेज्जवासाउएहिंतो उववज्जंति। जइ संखेज्जवासाउयगब्भ-वक्कंतियचउप्पयथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, किं पज्जत्तगसंखेज्जवासाउयगब्भवक्कंतियचउप्पयथलयर-पंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, अपज्जत्तयसंखेज्जवा-साउयगब्भवक्कंतियचउप्पयथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिं-तो उववज्जंति? गोयमा! पज्जत्तेहिंतो उववज्जंति नो अपज्जत्त-यसंखेज्जवासाउएहिंतो उववज्जंति, जइ परिसप्पथलयरपंचिं-दियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, किं उरपरिसप्पथलयर-पंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, भुयपरिसप्पथलयर-पंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति? गोयमा! दोहिंतो वि उववज्जंति ॥सू० ९॥

छाया--नैरयिकाः खलु भदन्त! केभ्य उपपद्यन्ते? किं नैरयिकेभ्यः उपपद्यन्ते, तिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते, मनुष्येभ्य उपपद्यन्ते, देवेभ्य उपपद्यन्ते? गौतम! नो नैरयिकेभ्य उपपद्यन्ते, तिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते, मनुष्येभ्य

पांचवां कुतः द्वार

शब्दार्थ-(नेरइया णं भंते! कओहिंतो उववज्जंति?) हे भगवन्! नैरयिक कहां से उत्पन्न होते हैं? (किं नेरइएहिं तो उववज्जंति?) क्या नैरयिकों से उत्पन्न होते हैं? (तिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति?) तिर्यग्योनिकों से उत्पन्न होते हैं? (मणुस्सेहिंतो उववज्जंति? मनुष्यों से उत्पन्न होते हैं? (देवेहिंतो उववज्जंति) देवों से उत्पन्न होते हैं?

પાચમું કુતઃ દ્વાર

શબ્દાર્થ-(नेरइयाणं भंते! कओहिंतो उववज्जंति) હે ભગવાન્! નૈરયિક ક્યાંથી ઉત્પન્ન થાય છે? (किं नेरइएहिंतो उववज्जंति?) શું નૈરયિકોમાંથી ઉત્પન્ન થાય છે? (तिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति?) તિર્યંગ્યોનિકોથી ઉત્પન્ન થાય છે? (मणुस्सेहिन्तो उववज्जंति) મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે?

उपपद्यन्ते, नो देवेभ्य उपपद्यन्ते, यदितिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते किम् एकेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते, द्वीन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते, त्रीन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते, चतुरिन्द्रयतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते, पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते ? गौतम ! नो एकेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यः, नो द्वीन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यः, नो त्रीन्द्रितिर्यग्योनिकेभ्यः, नो चतुरिन्द्रियतिर्यग्यो-

---

(गोयमा) हे गौतम ! (नो नेरइएहिंतो उववज्जंति) नैरयिकों से उत्पन्न नहीं होते हैं (तिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं (मणुस्सेहिंतो उववज्जंति) मनुष्यों से उत्पन्न होते हैं (नो देवेहिंतो उववज्जंति) देवों से उत्पन्न नहीं होते

(जइ) यदि तिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) तिर्यंच योनिकों से उत्पन्न होते हैं (किं एगिंदियतिरिक्खजोणिए हिंतो उववज्जंति) क्या एकेन्द्रिय तिर्यंचयोनिकों से उत्पन्न होते हैं ? (वेइंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) द्वीन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं ? (तेइंदियतिरिक्खजोणिए हिंतो उववजंजति ?) त्रिन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं ? (चउरिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) चौइन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं ? (पंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति ?) पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा !) हे गौतम ! (नो एगिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो) न एकेन्द्रिय तिर्यक्‌योनियों से (नो वेइंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो) न द्वीन्द्रिय तिर्यंचों से (नो तेइंदियतिरि-

---

(देवोहिंतो उववज्जंति ?) દેવોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (नो नेरइएहिंतो उववज्जंति) નૈરયિકોથી ઉત્પન્ન નથી થતા (तिरिक्खजोणिएहितो उववज्जंति) તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે (मणुस्सेहिंतो उववज्जंति) મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે (नो देवोहिंतो उववज्जंति) દેવોથી ઉત્પન્ન નથી થતા

(जइ) યદિ (तिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) તિર્યંચ યોનિકોથી ઉત્પન્ન થાય છે (कि एगिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) શું એકેન્દ્રિય તિર્યંચ યોનિકોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (वेइंदिय तिरिक्खजोणिएहितो उववज्जंति) દ્વીન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (तेइंदिय तिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) ત્રીન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (चउरिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) ચાર ઇન્દ્રિયવાળા તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે (पंचिंदिय तिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (गोयमा ! હે ગૌતમ ! (नो एगिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो) ન એકેન્દ્રિય તિર્યંચયોનિથી (नो वेइंदिय तिरिक्खजोणिएहिंतो) ન દ્વીન્દ્રિય તિર્યંચોથી (नो तेइंदिया

निकेभ्य उपपद्यन्ते, पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते, यदि पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते, किं जलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते स्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते, खेचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते? गौतम ! जलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते, स्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते, खेचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यः उपपद्यन्ते, यदि जलचर-

---

क्खजोणिएहिंतो) न त्रीन्द्रिय तिर्यंचों से (नो चउरिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो) न चौइन्द्रिय तिर्यंचों से (उववज्जंति) उत्पन्न होते हैं (पंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) पंचेन्द्रिय तिर्यग्योनिकों से उत्पन्न होते हैं

(जइ पंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) यदि पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं तो (किं जलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) क्या जलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं ? (थलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति ?) स्थलचर पंचेन्द्रियतिर्यग्योनिकों से उत्पन्न होते हैं ? (खहयर पंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति ?) खेचरपंचेन्द्रियतिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा !) हे गौतम ! (जलयर पंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) जलचरपंचेन्द्रियतिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं (थलचरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) स्थलचरपंचेन्द्रियतिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं (खहयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) खेचर पंचेन्द्रियतिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं

तिरिक्खजोणिएहिंतो) त्रीन्द्रिय तिर्यंयोथी नहि (नो चउरिंदिय तिरिक्खजोणिएहिंतो) न चतुरिन्द्रिय तिर्यंयोथी (उववज्जंति) ઉत्पन्न थाय छे (पंचिंदितिरिक्ख जोणिए हिंतो उववज्जंति) પંચેન્દ્રિય તિર્યંગ્યોનિકોથી ઉત્પન્ન થાય છે

(जइ पंचिंदिय तिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) જો પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે તો (किं जलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) શું જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (थलचर पंचिंदिय तिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति ?) સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચયોનિકોથી ઉત્પન્ન થાય છે૦

(खयहर पंचिंदिय तिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति ?) ખેચર પંચેન્દ્રિયોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जलचर पंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) જલચર પંચેન્દ્રિયે તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે (थलयर पंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે (खहयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) ખેચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચથી ઉત્પન્ન થાય છે

पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते, किं संमूर्च्छिमजलचरपञ्चेन्द्रिय तिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते, गर्भव्युत्क्रान्तिकजलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते ? गौतम ! संमूर्च्छिमजलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते, गर्भव्युत्क्रान्तिकजलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते, यदि संमूर्च्छिमजलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते, पर्याप्तकसंमूर्छिमजलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते ?

(जइ जलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) यदि जलचर पञ्चेन्द्रियतिर्यक्‌योनिकों से उत्पन्न होते हैं तो (किं संमुच्छिमजलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति ?) क्या संमूर्च्छिम जलचर पंचेन्द्रिय तिर्यक्‌योनिकों से उत्पन्न होते हैं ? (गब्भवक्कंतियजलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति ?) गर्भजजलचरपंचेन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा !) हे गौतम ! (संमुच्छिमजलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) संमूर्छिम जलचर पंचेन्द्रियतिर्यक्‌योनिकों से उत्पन्न होते हैं (गब्भवक्कंतिय जलयर पंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) गर्भजजलचरपंचेन्द्रियतिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं (जइ संमुच्छिमजलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) यदि संमूर्छिम जलचरपंचेन्द्रियतिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं (किं पज्जत्तयसंमुच्छिमजलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति ?) क्या पर्याप्त संमूर्छिमजलचर पंचेन्द्रियतिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं ? (किं अपज्जत्तयसंमुच्छिमजलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति ?) क्या अपर्याप्तकसंमूर्छिमजलचर पंचेन्द्रियतिर्यंचों

(जइ जलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) જો જલચર પાણીમાં રહેવાવાળા પચેન્દ્રિય તિર્યગ્યોનિકોથી ઉત્પન્ન થાય છે (किं संमुच्छिमजलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति ?) શું સંમૂર્છિમ જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યગ્યોનિકોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (गब्भवक्कंतिय जलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति ?) ગર્ભજ જલચર પચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (संमुच्छिम जलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति ?) સંમૂર્છિમ જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યક્‌યોનિકોથી ઉત્પન્ન થાય છે (गब्भवक्कंतिय जलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) ગર્ભજ જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે (जइ संमुच्छिम जलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) જો સંમૂર્છિમ જળચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે (किं पज्जत्तय संमुच्छिम जलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति ?) શું

किम् अपर्याप्तकसंमूर्च्छिमजलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते? गौतम! पर्याप्तकसंमूर्च्छिमजलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते, नो अपर्याप्तकसंमूर्च्छिमजलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते यदि गर्भव्युत्क्रान्तिकजलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यउपपद्यन्ते किं पर्याप्तकगर्भव्युत्क्रान्तिकजलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते, अपर्याप्तकगर्भव्युत्क्रान्तिकजलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते? गौतम! पर्याप्तकगर्भव्युत्क्रान्तिकजलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्यो-

---

से उत्पन्न होते हैं? (गोयमा! पज्जत्तयसंमुच्छिमजलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, नो अपज्जत्तयसंमुच्छिमजलयर पंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) हे गौतम! पर्याप्तक संमूर्छिम जलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं, अपर्याप्त संमूर्छिम जलचर पंचेन्द्रियतिर्यंचों से नहीं उत्पन्न होते हैं (जइ गब्भवक्कंतिय जलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) यदि गर्भजजलचर पंचेन्द्रियतिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं (किं पज्जत्तयगब्भवक्कंतिय जलयर पंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, अपज्जत्तयगब्भवक्कंतिय जलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति?) तो क्या पर्याप्त गर्भज जलचर पंचेन्द्रियतिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं या अपर्याप्त गर्भज जलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं? (गोयमा! पज्जत्तयगब्भवक्कंतियजलयर पंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति,

---

પર્યાપ્ત સંમૂર્છિમ જળચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે? (किं अपज्जत्तय संमुच्छिमजलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) શું અપર્યાપ્ત સંમૂર્છિમ જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે? (गोयमा! पज्जत्तयसंमुच्छिम जलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति नो अपज्जत्तय संमुच्छिम जलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) હે ગૌતમ! પર્યાપ્ત સંમૂર્છિમ જળચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે. અપર્યાપ્ત સંમૂર્છિમ જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી નહીં (નથી) ઉત્પન્ન થતાં (जइ गब्भवक्कंतिय जलयर पंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) જો ગર્ભજ જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે (किं पज्जत्तय गब्भवक्कंतिय जलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, अपज्जत्तय गब्भवक्कंतिय जलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति?) તો શું પર્યાપ્ત ગર્ભજ જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે અગર અપર્યાપ્ત ગર્ભજ જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે? (गोयमा! पज्जत्तयगब्भवक्कंतिय जलयर पंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, नो अपज्जत्तय गब्भवक्कंतिय जलयर पंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) હે ગૌતમ!

निकेभ्य उपपद्यन्ते, नो अपर्याप्तकगर्भव्युत्क्रान्तिकजलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते, यदि स्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते, किं चतुष्पद स्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते, परिसर्पस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते ? गौतम ! चतुष्पदस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते, परिसर्पस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्योऽपि उपपद्यन्ते, यदि चतुष्पदस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते, किं संमूर्च्छिमेभ्य उपपद्यन्ते, गर्भव्युत्क्रान्ति-

---

नो अपज्जत्तयगब्भवक्कंतिय जलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) हे गौतम ! पर्याप्त गर्भज जलचर तिर्यंच पंचेन्द्रियों से उत्पन्न होते हैं, अपर्याप्त गर्भज जलचर तिर्यंच पंचेन्द्रियों से नहीं उत्पन्न होते (जइ थलयर पंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति किं चउप्पयथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति परिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति ?) अगर स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं तो क्या चतुष्पद स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं, या परिसर्प स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा !) हे गौतम ! (चउप्पय थलयर पंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, परिसप्पथलयर-पंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतोऽवि उववज्जंति) चतुष्पद स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से भी उत्पन्न होते हैं और परिसर्पस्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से भी उत्पन्न होते हैं ।

(जइ चउप्पयथलयर पंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, किं संमुच्छिमेहिंतो उववज्जंति, गब्भवक्कंतिएहिंतो उववज्जंति ?

પર્યાપ્તક ગર્ભજ જલચર તિર્યંચ પચેન્દ્રિયોથી ઉત્પન્ન થાય છે, અપર્યાપ્ત ગર્ભજ જલચર તિર્યંચ પચેન્દ્રિયોથી નથી ઉત્પન્ન થતા (जइ थलयरपंचिंदिय तिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति किं चउप्पयथलयरपंचिंदिय तिरिक्खजोणिए हिन्तो उववज्जंति ? परिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंहो उववज्जंति ?) અગર સ્થલચર પચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે તો શું ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે, અગર પરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય ઉત્પન્ન થાય છે? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (चउप्पयथलयरपंचिंदियतिरिक्ख-जोणिएहिंतो उववज्जंति परिसप्पथलयरपचिंदिय तिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે, અને પરિસર્પ સ્થલચર પચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે

(जइ चउप्पयथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, किं संमुच्छिमे

केभ्य उपपद्यन्ते ? गौतम ? संमूर्च्छिम चतुष्पदस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्योऽपि उपपद्यन्ते, गर्भव्युत्क्रान्तिकचतुष्पदस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्योऽपि उपपद्यन्ते, यदि संमूर्च्छिम चतुष्पदस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते, किं पर्याप्तकसंमूर्च्छिम चतुष्पदस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते, अपर्याप्तकचतुष्पदस्थलचरसंमूर्च्छिमपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते ? गौतम !

यदि चतुष्पदस्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं तो क्या संमूर्छिमों से उत्पन्न होते हैं अथवा गर्भजों से उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा !) हे गौतम ! (समुच्छिम चउप्पयथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतोऽवि उववज्जंति, गब्भवक्कंतिय चउप्पयथलयरपंचिंदिय तिरिक्खजोणिएहिंतोऽवि उववज्जंति) संमूर्छिम चतुष्पद स्थलचर पंचेन्द्रियतिर्यंचो से भी उत्पन्न होते हैं और गर्भज चतुष्पद स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से भी उत्पन्न होते हैं।

(जइ संमुच्छिम चउप्पयथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) यदि संमूर्छिम चतुष्पद स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते है तो (किं पज्जत्तगसंमुच्छिम चउप्पयथलयर पंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) क्या पर्याप्त संमूर्छिम चतुष्पद स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं। (अपज्जत्तय चउप्पयथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणएहिंतो उववज्जंति ?) अपर्याप्त चतुष्पद स्थलचर पंचेन्द्रियतिर्यंचो से उत्पन्न होते है ? (गोयमा !) हे गौतम !

हिंतो उववज्जंति, गब्भवक्कंतिएहिंतो उववज्जंति ?) યદિ ચતુષ્પદ સ્થલચર પચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે તો શું સમૂર્છિમોથી ઉત્પન્ન થાય છે અથવા ગર્ભજોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (संमुच्छिम चउप्पय थलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जति, गब्भवक्कंतिय चउप्पय थलयर पंचिंदियतिरिक्खजोणिए हिंतो उववज्जंति) સમૂર્છિમ ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે અને ગર્ભજ ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોમાંથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે.

(जइ संमुच्छिमचउप्पयथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) યદિ સમૂર્છિમ ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે તો (किं पज्जत्तग संमुच्छिम चउप्पयथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) શું પર્યાપ્ત સંમૂર્છિમ ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (अपज्जत्तय चउप्पयथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति ?) અપર્યાપ્ત ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (गोयमा !) હે

पर्याप्तकसमूर्च्छिमचतुष्पदस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते, नो अपर्याप्तक संमूर्च्छिमचतुष्पदस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते, यदि गर्भव्युत्क्रान्तिकचतुष्पदस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते, किं संख्येयवर्षायुष्कगर्भव्युत्क्रान्तिकचतुष्पदस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते, असंख्येयवर्षायुष्क गर्भव्युत्क्रान्तिक चतुष्पदस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते ? गौतम ! संख्येयवर्षायुष्केभ्य उपपद्यन्ते नो असंख्येयवर्षायुष्केभ्य उपपद्यन्ते; यदि संख्येयवर्षायुष्कगर्भव्युत्क्रान्तिकचतुष्पदस्थलचर-

---

(पज्जत्तगसंमुच्छिम चउप्पयथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) पर्याप्त संमूर्छिमचतुष्पदस्थलचरपंचेन्द्रियतिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं (नो अपज्जत्तगसंमुच्छिमचउप्पयथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) अपर्याप्त कसंमूर्छिमचतुष्पदस्थलचरपंचेन्द्रियतिर्यंचों से नहीं उत्पन्न होते ।

(जइ गब्भवक्कंतिय चउप्पयथलयर पंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) यदि गर्भज चतुष्पद स्थलचर पंचेन्द्रियतिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं (किं संखेज्जवासाउयगब्भवक्कंतिय चउप्पयथलयर पंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) क्या संख्यात वर्ष की आयुवाले गर्भज चतुष्पद स्थलचर पंचेन्द्रियतिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं (असंखेज्जवासाउयगब्भवक्कंतिय चउप्पयथलयर पंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति ?) असंख्यातवर्ष की आयु वाले गर्भज चतुष्पद स्थलचर पंचेन्द्रियतिर्यंचों से उत्पन्न होते है ? (गोयमा !) हे गौतम ! (संखेज्जवासाउएहिंतो उववज्जंति) संख्यातवर्ष की आयुवालों से

ગૌતમ ! (पज्जत्तग संमुच्छिम चउप्पय थलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) પર્યાપ્ત સંમૂર્છિમ ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે (नो अपज्जत्तग संमुच्छिम चउप्पयथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) અપર્યાપ્તક સંમૂર્છિમ ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી નથી ઉત્પન્ન થતા

(जइ गब्भवक्कंतिय चउप्पयथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) યદિ ગર્ભજ ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે (किं संखेज्जवासाउयगब्भवक्कंतियचउप्पयथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) શું સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા ગર્ભજ ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે (असंखेज्जवासाउयगब्भवक्कंतियचउप्पयथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति ?) અસંખ્યાતવર્ષની આયુવાળા ગર્ભજ ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (गोयमा) હે ગૌતમ ! (संखे-

पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते, किं पर्याप्तकसंख्येयवर्षायुष्कगर्भव्युत्क्रान्तिकचतुष्पदस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते, अपर्याप्तकसंख्येयवर्षायुष्कगर्भव्युत्क्रान्तिकचतुष्पदस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते ? गौतम ! पर्याप्तकेभ्य उपपद्यन्ते, अपर्याप्तकसंख्येयवर्षायुष्केभ्य उपपद्यन्ते, यदि-

---

उत्पन्न होते हैं (नो असंखेज्जवासाउएहिंतोउववज्जंति) असंख्यात वर्ष की आयु वालो से नहीं उत्पन्न होते

(जइ संखेज्जवासाउयगब्भवक्कंतिय चउप्पयथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) यदि संख्यातवर्ष की आयु वाले गर्भज चतुष्पदस्थलचरपंचेन्द्रियतिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं। 'किं पज्जत्तगसंखेज्जवासाउयगब्भवक्कंतिय चउप्पयथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) क्या पर्याप्त संख्यातवर्ष की आयुवाले गर्भजचतुष्पदस्थलचरपंचेन्द्रियतिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं ? (अपज्जत्तगसंखेज्जवासाउयगब्भवक्कंतियचउप्पयथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति ?) अपर्याप्त संख्यातवर्ष की आयु वाले गर्भज चतुष्पद स्थलचर पचेन्द्रिय तिर्यचों से उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा !) हे गौतम ! (पज्जत्तेहिंतो उववज्जंति, नो अपज्जत्तयसंखेज्जवासाउएहिंतो उववज्जंति) पर्याप्तकों से उत्पन्न होते हैं, अपर्याप्त संख्यातवर्ष की आयु वालों से नहीं उत्पन्न होते हैं।

ज्जवासाउएहिंतो उववज्जंति) સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળાથી ઉત્પન્ન થાય છે (नो असंखेज्जवासाउएहिंतो उववज्जंति) અસંખ્યાત વર્ષની આયુવાળાઓથી નથી ઉત્પન્ન થતાં

(जइ संखेज्जवासाउयगब्भवक्कंतिय चउप्पयथलयरपंचिदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) યદિ સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા ગર્ભજ ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (किं पज्जत्तगसंखेज्जवासाउयगब्भवक्कंतियचउप्पयथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) શું પર્યાપ્તક સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા ગર્ભજ ચતુષ્પદ સ્થલચર પચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (अपज्जत्तग संखेज्जवासाउयगब्भवक्कंतियचउप्पयथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) અપર્યાપ્ત સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા ગર્ભજ ચતુષ્પદ સ્થલચર પચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (गोयमा ! હે ગૌતમ !) (पज्जत्तेहिंतो उववज्जंति नो अपज्जत्तयसंखेज्जवासाउएहिंतो उववज्जंति) પર્યાપ્તકોથી ઉત્પન્ન થાય છે, અપર્યાપ્ત સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળાથી ઉત્પન્ન નથી થતા

परिसर्पस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते किम्-उरः परिसर्पस्थलचर-पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते, भुजपरिसर्पस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते, गौतम ! द्वाभ्यामपि उपपद्यन्ते ।

टीका—अथ नैरयिकाणां कस्माद् भवादुद्वर्तनानन्तरमुत्पत्ति र्भवति ! इति प्ररूपयितुमाह-'नेरइया णं भंते ! कओहिंतो उववज्जंति' गौतमः पृच्छति हे भदन्त ! नैरयिकाः खलु केभ्यो भवेभ्यः-उपपद्यन्ते ? तदेव विशदयति-'किं नेरइएहिंतो उववज्जंति' किं नैरयिकेभ्यः तद्भवेभ्यः इत्यर्थः नैरयिका उपप-

(जइ परिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) यदि परिसर्प स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं। (किं उरपरिसप्प थलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति ?) क्या उर परिसर्प स्थलचर पंचेन्द्रियतिर्यंचों से उत्पन्न होते है ? (भुयपरिसप्प थलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति ?) भुजपरिसर्प-स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा !) दोहिंतोवि उववज्जंति) हे गौतम ! दोनों से उत्पन्न होते हैं

टीकार्थ--किस भव से उद्वर्त्तना करके नारकों की उत्पत्ति होती है, अर्थात् किस-किस भव से मृत्यु को प्राप्त होकर जीव नारकपर्याय में उत्पन्न होते हैं, यह प्ररूपणा की जाती है-

गौतमस्वामी प्रश्न करते हैं-हे भगवन् ! नारक जीव कहां से अर्थात् किन-किन भवों से उत्पन्न होते हैं ? इसी प्रश्न को स्पष्ट करते हैं-क्या नरकभव से नरकभव में उत्पन्न होते हैं ? या तिर्यंचयोनि वाले

(जइ परिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) यदि परिसर्प स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचोथी उत्पन्न थाय छे (किं उरपरिसप्पथलयरपंचिंदिय तिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति ?) शुं उरपरि सर्प स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचोथी उत्पन्न थाय छे ? (भुयपरिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) भुज परिसर्प स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचोथी उत्पन्न थाय छे ? (गोयमा ! दो हिंतो वि उववज्जंति) हे गौतम ! बन्नेथी उत्पन्न थाय छे

टीकार्थ- कया भवथी उद्‌वर्तना करीने नारकोनी उत्पत्ति थाय छे. अर्थात् कया कया भवथी मृत्युने प्राप्त करी जीव नारक पर्यायोमां उत्पन्न थाय छे. ए प्ररूपणा कराय छे—

श्री गौतमस्वामी प्रश्न करे छे-हे भगवन् ! नारक जीव कयांथी अर्थात् कया कया भवोथी उत्पन्न थाय छे ? ए प्रश्नने स्पष्ट करे छे शुं नरक

द्यन्ते ? किं वा–'तिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति' तिर्यग्योनिकेभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते ? किं वा 'मणुस्सेहिंतो उववज्जंति' मनुष्येभ्यः–मनुष्यभवेभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते ? 'किं वा 'देवेहिंतो उववज्जंति' देवेभ्यो–देवभवेभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते ? भगवान् आह–गोयमा ! हे गौतम ! 'नो नेरइएहिंतो उववज्जंति,' नैरयिका नो नैरयिकेभ्य उपपद्यन्ते, अपि तु–'तिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति' तिर्यग्योनिकेभ्यो नैरयिका उत्पद्यन्ते, एवं 'मणुस्सेहिंतो उववज्जंति' मनुष्येभ्योऽपि नैरयिका उपपद्यन्ने, किन्तु 'नो देवेहिंतो उववज्जंति,' नो देवेभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते देवभवानां निरययोग्यायुः कर्मबन्धकत्वाभावात् । गौतमः पृच्छति–'जइ तिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति' यदि तिर्यग्योनिकेभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते तदा–'किं एगिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति' किं नैरयिका एकेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यः उपपद्यन्ते, किं वा 'बेइंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति' द्वीन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते ? किं वा 'तेइंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति' नैरयिका त्रीन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उत्पद्यन्ते 'किं वा चउरिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति' चतुरिन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपप-

---

जीव नरकभव में उत्पन्न होते हैं ? या मनुष्य मर कर नरकभव में उत्पन्न होते हैं ? अथवा देव–भव से उद्वर्त्तना करके नरकभव में उत्पन्न होते हैं ? भगवान् उत्तर देते हैं–हे गौतम ! नारक नारकभव से उत्पन्न नहीं होते, किन्तु तिर्यंच भव से उत्पन्न होते हैं, मनुष्यों से भी उत्पन्न होते हैं, मगर देवों से नहीं उत्पन्न होते, क्यों कि देव, नरक के योग्य आयु का बन्ध नहीं करते ।

गौतम–नारक यदि तिर्यंचयोनिकों से उत्पन्न होते हैं तो क्या एकेन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं ? द्वीन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं ? त्रीन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं ? चतुरिन्द्रिय तिर्यंचों से

ભવથી નરકભવમા ઉત્પન્ન થાય છે ? અગર તિર્યંચ યોનિવાળા જીવ નરક ભવમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? અગર મનુષ્ય મરીને નરક ભવમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા દેવ ભવથી ઉદ્વર્તના કરીને નરક ભવમા ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છેઃ–હે ગૌતમ ! નારક નરક ભવથી ઉત્પન્ન નથી થતા, કિન્તુ તિર્યંચ ભવથી ઉત્પન્ન થાય છે. મનુષ્યોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે. પણ દેવોથી ઉત્પન્ન થતા નથી. કેમકે દેવ નરકને યોગ્ય આયુનો બન્ધ નથી કરતા.

શ્રી ગૌતમસ્વામીઃ–નારક જો તિર્યંચ યોનિકોથી ઉત્પન્ન થાય છે તો શું એકેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? દ્વીન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? ત્રીન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી

द्यन्ते ? किं वा 'पंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति' नैरयिका पञ्चेन्द्रिय-तिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते ! भगवान् आह–'गोयमा ? हे गौतम ! 'नो एगिं-दियतिरिक्खजोणिएहिंतो' नो एकेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यः 'नो बेइंदियतिरिक्ख-जोणिएहिंतो' नो वा द्वीन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यः 'नो तेइंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो' नो वा त्रीन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यः 'नो चउरिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो नो वा चतुरिन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यो नैरयिका उत्पद्यन्ते अपि तु–'पंचिंदियतिरिक्ख-जोणिएहिंतो–उववज्जंति' पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते, गौतमः पृच्छति–'जइ पंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति' यदि पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते तदा–'किं जलयरपंचिंदिय-तिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति' किं जलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपप-द्यन्ते ? किं वा 'थलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति' स्थलचर-पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते ? किं वा–'खहयरपंचिंदियतिरि-जोणिएहिंतो उववज्जंति' खेचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते,

---

उत्पन्न होते हैं ? अथवा पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं ?

भगवान्–गौतम ! न एकेन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं, न द्वीन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं, न त्रीन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं, न चतुरिन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं। किन्तु पञ्चेन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं।

गौतम–यदि पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से नारक उत्पन्न होते हैं तो क्या जलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं ? क्या स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं ? या खेचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं।

भगवान्–गौतम ! जलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं,

---

ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્:–હે ગૌતમ ! ન એકેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે, ન દ્વીન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે, ન ત્રિન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે, ન ચતુરિન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે, કિન્તુ પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી–જો પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી નારક ઉત્પન્ન થાય છે તો શું જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે? શું સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? અગર ખેચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્:–હે ગૌતમ ! જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય

भगवानाह–हे गौतम ! जलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, नैरयिका जलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते, एवमेव–'थलयरपंचिदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति' स्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्योऽपि नैरयिका उपपद्यन्ते, तथा 'खहयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति' खेचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्योऽपि नैरयिका उपपद्यन्ते, गौतमः पृच्छति, 'जइ जलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति–यदा जलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते, तदा किं 'संमुच्छिम जलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति ? किं संमूर्च्छिमजलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते ? किं वा–'गब्भवक्कंतियजलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति ?' गर्भव्युत्क्रान्तिकजलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते ? भगवान् आह–'गोयमा !' हे गौतम ! संमुच्छिमजलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति' संमूर्च्छिमजलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्योऽपि नैरयिका उपपद्यन्ते, एवं 'गब्भवक्कंतियजलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति' गर्भव्युत्क्रान्तिकजलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्योऽपि नैरयिका उपपद्यन्ते, गौतमः पृच्छति–'जइ संमुच्छि-

---

स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से भी उत्पन्न होते हैं और खेचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से भी उत्पन्न होते हैं।

गौतम–यदि जलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं तो संमूर्छिम जलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं अथवा गर्भज पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते है ?

भगवान्–हे गौतम ! नारक संमूर्छिम जलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से भी उत्पन्न होते हैं और गर्भज जलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से भी उत्पन्न होते हैं।

गौतम–भगवन् ! यदि संमूर्छिम जलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से

છે, સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે અને ખેચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામીઃ–યદિ જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે તો સંમૂર્છિમ જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે અથવા ગર્ભજ જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાનઃ–હે ગૌતમ ! નારક સંમૂર્છિમ જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે અને ગર્ભજ જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામીઃ–હે ભગવન્ જો સંમૂર્છિમ જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યં-

मजलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति' यदा संमूच्छिमजलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते, तदा किं 'पज्जत्तयसंमुच्छिम जलयर पंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति' किं पर्याप्तकसंमूच्छिमजलचर पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते, 'किं अपज्जत्तयसंमूच्छिमजलयरपंचिदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति' किं वा अपर्याप्तक संमूर्च्छिम जलचर पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते ? भगवान् आह-गोयमा ! हे गौतम ! 'पज्जत्तयसंमुच्छिमजलयर पंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति' पर्याप्तक संमुच्छिम जलचर पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते, किन्तु-'नो अपज्जत्तयसंमुच्छिमजलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति' नो अपर्याप्तकसंमूर्च्छिमजलचर पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते, गौतमः पृच्छति-'जइ गब्भवक्कंतियजलयर पंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति' यदा गर्भव्युत्क्रान्तिकजलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यो नैरयिका उत्पद्यन्ते, तदा-'किं पज्जत्तयगब्भवक्कंतियजलयर पंचिदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति ?' किं पर्याप्तक गर्भव्युत्क्रान्तिक जलचर पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते ? किं वा-'अपज्जत्तयगब्भवक्कंतिय जलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति ?

उत्पन्न होते हैं तो क्या पर्याप्त संमूर्छिम जलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं अथवा अपर्याप्त संमूर्छिम जलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! पर्याप्त संमूर्छिम जलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं, अपर्याप्त संमूर्छिम जलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से नारक भव में नहीं उत्पन्न होते।

गौतम-भगवन् ! यदि गर्भज जलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से नारक उत्पन्न होते हैं तो क्या पर्याप्त गर्भज जलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं अथवा अपर्याप्त गर्भज जलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों

ચોથી ઉત્પન્ન થાય છે તો શું પર્યાપ્ત સંમૂર્છિમ જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યં-ચોથી ઉત્પન્ન થાય છે અથવા અપર્યાપ્ત સંમૂર્છિમ જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યં-ચોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્‌-હે ગૌતમ ! પર્યાપ્ત સંમૂર્છિમ જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યં-ચોથી ઉત્પન્ન થાય છે, અપર્યાપ્ત સંમૂર્છિમ જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી નરક ભવમાં ઉત્પન્ન નથી થતા.

શ્રી ગૌતમસ્વામી હે ભગવન્ ! જો ગર્ભજ જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી નારક ઉત્પન્ન થાય છે તો શુ પર્યાપ્ત ગર્ભજ જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે અથવા અપર્યાપ્ત ગર્ભજ જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી

अपर्याप्तकगर्भव्युत्क्रान्तिक जलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते, भगवान् आह-'गोयमा ! हे गौतम ! 'पज्जत्तयगब्भवक्कंतिय जलयर पंचिंदियतिरिक्ख-जोणिएहिंतो उववज्जंति' पर्याप्तक गर्भव्युत्क्रान्तिक जलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिके कोभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते, किन्तु-'नो अपज्जत्तगब्भवक्कंतिय जलयरपंचिंदिय-तिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति' नो अपर्याप्तक गर्भव्युत्क्रान्तिक जलचरपञ्चे-न्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यो नैरयिका-उपपद्यन्ते, गौतमः पृच्छति-'जइ थलयरपंचिं-दियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति ?' यदा स्थलचर पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते तदा-'किं चउप्पयथलयर पंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति ?' किं चतुष्पद स्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते ? किं वा-'परिसप्पथलयर पंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति ?' परिसर्पस्थल-यर पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते ? भगवान् आह-'गोयमा' हे गौतम ! 'चउप्पयथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति' चतुष्पद-स्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते, 'एवं परिसप्पथल यरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतोऽवि उववज्जंति' परिसर्पस्थलचरपञ्चेन्द्रिय

से उत्पन्न होते हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! पर्याप्त गर्भज जलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं, अपर्याप्त गर्भज जलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से नहीं उत्पन्न होते ।

गौतम-भगवन् ! यदि स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं तो क्या चतुष्पद स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं अथवा परिसर्प स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! चतुष्पद स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से

ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્:-હે ગૌતમ ! પર્યાપ્ત ગર્ભજ જલચર પચેન્દ્રિય તિર્યં-ચોથી ઉત્પન્ન થાય છે, અપર્યાપ્ત ગર્ભજ જલચર પચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન નથી થતા.

શ્રી ગૌતમસ્વામી :-હે ભગવન્ ! જો સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે તો શું ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે અથવા પરિસર્પ સ્થલચર પચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્:- હે ગૌતમ ચતુષ્પદ સ્થલચર પચેન્દ્રિયતિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે અને પરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી:-યદિ ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન

तिर्यग्योनिकेभ्योपि नैरयिका उपपद्यन्ते, गौतमः पृच्छति-'जइ चउप्पयथल-यरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति' यदा चतुष्पदस्थलचरपञ्चेन्द्रिय-तिर्यग्योनिकेभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते, तदा-किं संमुच्छिमेहिंतो उववज्जंति? किं संमूर्च्छिमेभ्यः-संमूर्च्छिमचतुष्पदस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यः उपप-द्यन्ते किं वा 'गब्भवक्कंतियएहिंतो उववज्जंति' गर्भव्युत्क्रान्तिकेभ्यः-गर्भ-व्युत्क्रान्तिकचतुष्पदस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यः उपपद्यन्ते ? भगवान् आह-'गोयमा' हे गौतम ! संमुच्छिम-चउप्पयथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणि-एऽवि उववज्जंति' संमूर्च्छिमचतुष्पदस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्योऽपि नैर-यिका उपपद्यन्ते, 'गब्भवक्कंतिय चउप्पयथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो-ऽवि उववज्जंति' गर्भव्युक्रान्तिकचतुष्पदस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्योऽपि नैरयिका उपपद्यन्ते, गौतमः पृच्छति-'जइ संमुच्छिमचउप्पयथलयरपंचिंदियति-रिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति' यदा संमूर्च्छिम चतुष्पदस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्य-ग्योनिकेभ्यो नैरयिका उत्पद्यन्ते, तदा 'किं पज्जत्तगसंमुच्छिमचउप्पयथलयर पंचि-दियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति?' किं पर्याप्तक संमुर्च्छिमचतुष्पदस्थलचर पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते ? किं वा 'अपज्जत्तगचउप्पयथल-

---

उत्पन्न होते हैं और परिसर्प स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से भी उत्पन्न होते हैं।

गौतम-यदि चतुष्पद स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं तो क्या संमूर्छिमों से उत्पन्न होते हैं अथवा गर्भजों से उत्पन्न होते हैं ?

भगवन्-गौतम ! संमूर्छिम चतुष्पद स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से भी उत्पन्न होते हैं और गर्भज चतुष्पद स्थलचर पंचेन्द्रियों से भी उत्पन्न होते हैं।

गौतम-भगवान् ! यदि संमूर्छिम चतुष्पद स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं, तो क्या पर्याप्त संमूर्छिम चतुष्पद स्थलचर

થાય છે તો શું સંમૂર્છિમોમાંથી ઉત્પન્ન થાય છે અથવા ગર્ભજોથી ઉત્પન્ન થાય છે?

શ્રી ભગવાન્:-હે ગૌતમ ! સંમૂર્છિમ ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યં-ચોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે અને ગર્ભજ ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યં-ચોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી:-હે ભગવન્ યદિ સંમૂર્છિમ ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચે-ન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે તો શું પર્યાપ્ત સંમૂર્છિમ ચતુષ્પદ સ્થલચર

यरसंमुच्छिमपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति?' अपर्याप्तक चतुष्पदस्थलचरसंमूर्च्छिम पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते, भगवान् आह-'गोयमा' हे गौतम! 'पज्जत्तग संमुच्छिम चउप्पयथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति' पर्याप्तकसंमूर्च्छिम चतुष्पदस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते,-अपज्जत्तगसंमुच्छिमचउप्पयथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति' अपर्याप्तक संमूर्च्छिम चतुष्पदस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यो नैरयिकाः उपपद्यन्ते, गौतमः पृच्छति-'जइ गब्भवक्कंतियचउप्पयथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति' यदा गर्भव्युत्क्रान्तिकचतुष्पदस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते तदा-किं संखेज्जवासाउय गब्भवक्कंतिअ चउप्पयथलयर पंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति?' किं संख्येय वर्षायुष्कगर्भव्युत्क्रान्तिकचतुष्पदस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते? 'किं वा असंखेज्जवासाउयगब्भवक्कंतिय चउप्पयथलयरपंचिंदिय-

पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं अथवा अपर्याप्त चतुष्पद स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं?

भगवान्-गौतम! पर्याप्त संमूर्छिम चतुष्पद स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं, किन्तु अपर्याप्त संमूर्छिम चतुष्पद स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से नहीं उत्पन्न होते।

गौतम-भगवन्! यदि गर्भज चतुष्पद स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं तो क्या संख्यातवर्ष की आयु वाले गर्भज चतुष्पद स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं? अथवा असंख्यातवर्ष की आयु वाले गर्भज चतुष्पद स्थलचर पञ्चेन्द्रियतिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं?

પચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે અથવા અપર્યાપ્ત ચતુષ્પદ સ્થલચર પચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ! પર્યાપ્ત સંમૂર્છિમ ચતુષ્પદ સ્થલચર પચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે. કિન્તુ અપર્યાપ્ત સમૂર્છિમ ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન નથી થતા.

શ્રી ગૌતમસ્વામી:-હે ભગવન્! યદિ ગર્ભજ ચતુષ્પદ સ્થલચર પચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે તો શું સખ્યાત વર્ષની આયુવાળા ગર્ભજ ચતુષ્પદ સ્થલચર પચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે, અથવા અસંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા ગર્ભજ ચતુષ્પદ સ્થલચર પચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે?

तिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति' ? असंख्येयवर्षायुष्क गर्भव्युत्क्रान्तिक चतुष्पद-स्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते, भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! संखेज्जवासाउएहिंतो उववज्जंति' संख्येयवर्षायुष्केभ्यः-संख्येयवर्षायुष्क गर्भव्युत्क्रान्तिकचतुष्पदस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते' नो असंखेज्जवासाउएहिंतो उववज्जंति' नो असंख्येयवर्षायुष्केभ्यः असंख्येयवर्षायुष्क गर्भव्युत्क्रान्ति चतुष्पदस्थलचर पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते, गौतमः पृच्छति-'जइ संखेज्जवासाउय गब्भवक्कंतिय चउप्पय थलयर पंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति' यदा संख्येयवर्षायुष्कगर्भव्युत्क्रान्तिक चतुष्पदस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते, तदा 'किं पज्जत्तग संखेज्जवासाउय गब्भवक्कंतियचउप्पयथलयर पंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति ?' किं पर्याप्तकसंख्येयवर्षायुष्कगर्भव्युत्क्रान्तिक चतुष्पदस्थलचर पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते ? किं वा-'अपज्जत्तगसंखेज्जवासाउयगब्भवक्कंतिय चउप्पयथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति ? अपर्याप्तक संख्येयवर्षायुष्क गर्भव्युत्क्रान्तिकचतुष्पदस्थलचर पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते ? भगवान् आह-'गोयमा ! हे गौतम ! 'पज्जत्तेहिंतो उववज्जंति' पर्याप्तकेभ्यः-पर्याप्तकसंख्येयवर्षायुष्क गर्भव्यु-

---

भगवन्-हे गौतम ! संख्यातवर्ष की आयु वाले गर्भज चतुष्पद स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं, असंख्यातवर्ष की आयु वाले गर्भज चतुष्पद स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से नहीं उत्पन्न होते।

गौतम-हे भगवन् ! यदि संख्यातवर्ष की आयु वाले गर्भज चतुष्पद स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं तो क्या पर्याप्त संख्यातवर्ष की आयु वाले गर्भज चतुष्पद स्थलचरपंचेन्द्रियतिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं अथवा अपर्याप्तक संख्यातवर्ष की आयु वाले गर्भज चतुष्पदस्थलचरपंचेन्द्रियतिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं ?

શ્રી ભગવાન્:-હે ગૌતમ ! સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા ગર્ભજ ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે, અસંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા ગર્ભજ ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી નથી ઉત્પન્ન થતા.

શ્રી ગૌતમસ્વામી:-હે ભગવન્ ! યદિ સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા ગર્ભજ ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે તો શું પર્યાપ્ત સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા ગર્ભજ ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે અથવા અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા ગર્ભજ ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

त्क्रान्तिक चतुष्पद स्थलचर पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते, किन्तु 'नो अपज्जत्तगसंखेज्जवासाउएहिंतो उववज्जंति' नो अपर्याप्तक संख्येयवर्षायुष्केभ्य गर्भव्युत्क्रान्तिक चतुष्पदस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते, गौतमः पृच्छति-'जइ परिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्ख-जोणिएहिंतो उववज्जंति'-यदा परिसर्पस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यो नैर-यिका उपपद्यन्ते, तदा 'किं उरपरिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति ? किम्-उरः परिसर्पस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते ? किं वा-'भुयपरिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उवव-ज्जंति ? भुजपरिसर्पस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते ? भगवान् आह 'गोयमा !' हे गौतम ! 'दोहिंतो वि उववज्जंति । द्वाभ्यामपि-उरः परिसर्पभुजपरिसर्पस्थलचर-पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकाभ्यां नैरयिका उपपद्यन्ते इत्याशयः ॥ ८ ॥

भगवन्-हे गौतम ! पर्याप्तक संख्यातवर्ष की आयुवाले गर्भज चतुष्पद स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं किन्तु अपर्याप्तक संख्यातवर्ष की आयु वाले गर्भज चतुष्पद स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से नारक भव में उत्पन्न नहीं होते !

गौतम-हे भगवन् ! यदि परिसर्प स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से नारक उत्पन्न होते हैं तो क्या उरपरिसर्प स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं अथवा भुजपरिसर्प स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं ?

भगवान्-गौतम ! उरपरिसर्प और भुजपरिसर्प दोनों ही प्रकार के परिसर्प स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से नारक जीव उत्पन्न होते हैं ॥ सू० ८ ॥

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! પર્યાપ્તક સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા ગર્ભજ ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે, કિન્તુ અપર્યાપ્તક સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા ગર્ભજ ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી નારક ભવમાં ઉત્પન્ન નથી થતા.

શ્રી ગૌતમસ્વામી:-હે ભગવન્ ! યદિ પરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યં-ચોથી નારક ઉત્પન્ન થાય છે તો શું ઉર પરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યં-ચોથી ઉત્પન્ન થાય છે અથવા ભુજ પરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્:-હે ગૌતમ ! ઉર પરિસર્પ અને ભુજપરિસર્પ બન્ને પ્રકારના પરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી નારક જીવ ઉત્પન્ન થાય છે. ॥ ૮ ॥

मूलम्--जइ उरपरिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, किं संमुच्छिमउरपरिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, गब्भवक्कंतियउरपरिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति? गोयमा! संमुच्छिमेहिंतो उववज्जंति, गब्भवक्कंतिएहिंतोऽवि उववज्जंति, जइ संमुच्छिमउरपरिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, किं पज्जत्तएहिंतो उववज्जंति अपज्जत्तएहिंतो उववज्जंति? गोयमा! पज्जत्तगसंमुच्छिमेहिंतो उववज्जंति, नो अपज्जत्तगसंमुच्छिमउरपरिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, जइ गब्भवक्कंतियउरपरिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, किं पज्जत्तगेहिंतो उववज्जंति, अपज्जत्तएहिंतो उववज्जंति? गोयमा! पज्जत्तगगब्भवक्कंतिएहिंतो उववज्जंति, नो अपज्जत्तगगब्भवक्कंतियउरपरिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, जइ भुयपरिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, किं संमुच्छिमभुयपरिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, गब्भवक्कंतियभुयपरिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति? गोयमा! दोहिंतोऽवि उववज्जंति, जइ संमुच्छिमभुयपरिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, किं पज्जत्तयसंमुच्छिमभुयपरिसप्पयथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, अपज्जत्तयसंमुच्छिमभुयपरिसप्पयथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति? गोयमा! पज्जत्तएहिंतो उववज्जंति, नो अपज्जत्तएहिंतो उववज्जंति, जइ गब्भवक्कंतियभुयपरिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, किं पज्जत्तएहिंतो उववज्जंति, अपज्जत्तएहिंतो उववज्जंति? गोयमा! पज्जत्तएहिंतो

उववज्जंति, नो अपजत्तएहिंतो उववज्जंति, जइ खहयरपंचिं-
दियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, किं संमुच्छिमखहयरपंचिं-
दियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, गब्भवक्कंतियखहयर-
पंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति ? गोयमा ! दोहिंतो-
ऽवि उववज्जंति, जइ संमुच्छिमखहयरपंचिंदियतिरिक्खजोणि-
एहिंतो उववज्जंति, किं पजत्तएहिंतो उववज्जंति, अपजत्तए-
हिंतो उववज्जंति, गोयमा ! पजत्तएहिंतो उववज्जंति, नो अपज्ज-
त्तएहिंतो उववज्जंति, जइ पजत्तगगब्भवक्कंतियखहयरपंचिंदिय-
तिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, किं संखेजवासाउएहिंतो उव-
वज्जंति, असंखेजवासाउएहिंतो उववज्जंति, गोयमा ! संखेज्जवा-
साउएहिंतो उववज्जंति, नो असंखेजवासाउएहिंतो उववज्जंति,
जइ संखिजवासाउयगब्भवक्कंतियखहयरपंचिंदियतिरिक्खजो-
णिएहिंतो उववज्जंति किं पजत्तगेहिंतो उववज्जंति, अपज्जत्त-
एहिंतो उववज्जंति ? गोयमा ! पजत्तएहिंतो उववज्जंति, नो
अपजत्तएहिंतो उववज्जंति, जइ मणुस्सेहिंतो उववज्जंति, किं
संमुच्छिममणुस्सेहिंतो उववज्जंति, गब्भवक्कंतियमणुस्सेहिंतो
उववज्जंति ? गोयमा ! नो संमुच्छिममणुस्सेहिंतो उववज्जंति,
गब्भवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति, जइ गब्भवक्कंतिय-
मणुस्सेहिंतो उववज्जंति, किं कम्मभूमिगब्भवक्कंतियमणु-
स्सेहिंतो उववज्जंति अकम्मभूमिगब्भवक्कंतियमणुस्सेहिंतो
उववज्जंति अंतरदीवगब्भवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति ?
गोयमा ! कम्मभूमिगब्भवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति,
नो अकम्मभूमिगब्भवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति, नो
अंतरदीवगब्भवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति, जइ कम्म-
भूमिगगब्भवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति, किं संखेज-
वासाउएहिंतो उववज्जंति, असंखेज्जवासाउएहिंतो उवव-

ज्जंति ? गोयमा ! संखेज्जवासाउयकम्मभूमिगगब्भवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति, नो असंखेज्जवासाउयकम्मभूमिगगब्भवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति, जइ संखेज्जवासाउयकम्मभूमिगगब्भवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति, किं पज्जत्तगेहिंतो उववज्जंति, अपज्जत्तेहिंतो उववज्जंति ? गोयमा ! पज्जत्तएहिंतो उववज्जंति, नो अपज्जत्तएहिंतो उववज्जंति, एवं जहा ओहिया उववाइया तहा रयणप्पभा पुढवि नेरइया वि उववाएयव्वा, सक्करप्पभापुढवि नेरइयाणं पुच्छा, गोयमा ! एते वि जहा ओहिया तहेवोववाएयव्वा, नवरं संमुच्छिमेहिंतो पडिसेहो कायव्वो वालुयप्पभापुढविनेरइयाणं भंते ! कओहिंतो उववज्जंति ? गोयमा ! जहा सक्करप्पभापुढविनेरइया, नवरं भुयपरिसप्पेहिंतो पडिसेहो कायव्वो, पंकप्पभापुढविनेरइयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहा वालुयप्पभापुढविनेरइया, नवरं खहयरेहिंतो पडिसेहो कायव्वो, धूमप्पभापुढविनेरइयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहा पंकप्पभापुढविनेरइया, नवरं चउप्पएहिंतो वि पडिसेहो कायव्वो, तमापुढविनेरइयाणं भंते ! कओहिंतो उववज्जंति, गोयमा ! जहा धूमप्पभापुढविनेरइया, नवरं थलयरेहिंतो वि पडिसेहो कायव्वो इमेणं अभिलावेणं, जइ पंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, किं जलयरपंचिंदियएहिंतो उववज्जंति, थलयरपंचिंदिएहिंतो उववज्जंति, खहयरपंचिंदिएहिंतो उववज्जंति ? गोयमा ? जलयरपंचिंदिएहिंतो उववज्जंति, नो थलयरेहिंतो, नो खहयरेहिंतो उववज्जंति, जइ मणुस्सेहिंतो उववज्जंति, किं कम्मभूमिएहिंतो उववज्जंति, अकम्मभूमिएहिंतो उववज्जंति, अंतरदीवएहिंतो उववज्जंति ? गोयमा ! कम्मभूमिएहिंतो उववज्जंति, नो अकम्मभूमि-

एहिंतो उववज्जंति, नो अंतरदीवएहिंतो उववज्जंति, जइ कम्मभूमिएहिंतो उववज्जंति, किं संखेज्जवासाउएहिंतो उववज्जंति, असंखेज्जवासाउएहिंतो उववज्जंति, गोयमा! संखेज्जवासाउएहिंतो उववज्जंति, नो असंखेज्जवासाउएहिंतो उववज्जंति, जइ संखेज्जवासाउएहिंतो उववज्जंति किं पज्जत्तए-हिंतो उववज्जंति, अपज्जत्तएहिंतो उववज्जंति ? गोयमा ! पज्ज-त्तएहिंतो उववज्जंति, नो अपज्जत्तएहिंतो उववज्जंति, जइ पज्जत्तगसंखेज्जवासाउयकम्मभूमिएहिंतो उववज्जंति, किं इत्थि-एहिंतो उववज्जंति, पुरिसेहिंतो उववज्जंति, नपुंसएहिंतो उव-वज्जंति गोयमा ! इत्थीहिंतो उववज्जंति, पुरिसेहिंतो उवव-ज्जंति, नपुंसएहिंतो वि उववज्जंति, अहे सत्तमापुढविनेरइयाणं भंते ! कओहिंतो उववज्जंति ? गोयमा ! एवं चेव, नवरं इत्थी-हिंतो पडिसेहो कायव्वो असन्नी खलु पढमं दोच्चंपि सरीसवा तइय पक्खी। सीहा जंति चउत्थिं उरगा पुण पंचमिं पुढविं ॥१॥ छट्ठिं च इत्थियाओ मच्छा मणुया य सत्तमिं पुढविं। एसो परमो वाओ बोद्धव्वो नरगपुढवीणं ॥सू० ९॥

छाया--यदि उरःपरिसर्पस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते, 'किं संमूर्च्छिमोरःपरिसर्पस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते, गर्भव्युत्क्रान्ति-

पंचम द्वार मध्यमवक्तव्यता

शब्दार्थ—(जइ) यदि (उरपरिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणि-एहिंतो उववज्जंति) उरपरिसर्पस्थलचरपंचेन्द्रियतिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं तो (किं संमुच्छिमउरपरिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) क्या संमूर्छिमउरपरिसर्पस्थलचर पंचेन्द्रियतिर्यंचों से

પંચમદ્વાર મધ્યમ વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ-(जइ) યદિ (उरपरिसप्प थलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उवव-ज्जंति) ઉરપરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે તો (किं संमुच्छिमउरपरिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) શુ સંમૂર્છિમ ઉરપરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે (गब्भवक्कंतिय

कोरःपरिसर्पस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते ? गौतम ! संमूर्च्छिमेभ्य उपपद्यन्ते, गर्भव्युत्क्रान्तिकेभ्योऽपि उपपद्यन्ते, यदि संमूर्च्छिमोरःपरिसर्पस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते, किं पर्याप्तकेभ्य उपपद्यन्ते, अपर्याप्तकेभ्य उपपद्यन्ते ? गौतम ! पर्याप्तकसंमूर्छिमेभ्य उपपद्यन्ते, नो अपर्याप्तकसंमूर्च्छिमोरःपरिसर्पस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते, यदि गर्भव्युत्क्रान्तिकोरःपरिसर्पस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते, किं पर्याप्तकेभ्य

उत्पन्न होते है ? (गब्भवक्कंतिय उरपरिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति ?) गर्भजउरपरिसर्पस्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा !) हे गौतम ! (संमुच्छिमेहिंतो उववज्जंति, गब्भवक्कंतिएहिंतो वि उववज्जंति) संमूर्छिमों से उत्पन होते हैं और गर्भजों से भी उत्पन्न होते हैं।

(जइ) यदि (संमुच्छिमउरपरिसप्पथलयरपंचिदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) संमूछिमउरपरिसर्पस्थलचरपंचेन्द्रियतिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं। (किं पज्जत्तएहिंतो उववज्जंति, अपज्जत्तएहिंतो उववज्जंति ?) क्या पर्याप्तकों से उत्पन्न होते हैं या अपर्याप्तकों से उत्पन्न होते हैं। (गोयमा) हे गौतम ! (पज्जत्तगसंमुच्छिमेहिंतो उववज्जंति) पर्याप्तक संमूर्छिमों से उत्पन्न होते हैं (नो अपज्जत्तगसंमुच्छिमउरपरिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति ?) अपर्याप्तक संमूर्छिम उरपरिसर्पस्थलचरपंचेन्द्रियतिर्यंचों से नहीं उत्पन्न होते।

उरपरिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति ?) ગર્ભજ ઉરપરિસર્પ સ્થલચર પચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (संमुच्छिमेहिंतो उववज्जंति, गब्भवक्कंतिएहिंतो वि उववज्जंति) સંમૂર્છિમોથી ઉત્પન્ન થાય છે અને ગર્ભજોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે.

(जइ) યદિ (संमुच्छिमउरपरिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) સંમૂર્છિમ ઉરપરિસર્પ સ્થલચર પચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે (किं पज्जतएहिंतो उववज्जंति, अपज्जतएहिंतो उववज्जंति) શું પર્યાપ્તકોથી ઉત્પન્ન થાય છે કે અપર્યાપ્તકોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (गोयमा) હે ગૌતમ (पज्जत्तग संमुच्छिमेहिंतो उववज्ज पि) પર્યાપ્તક સંમૂર્છિમોથી ઉત્પન્ન થાય છે (नो अपज्जत्तग संमुच्छिम उरपरिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) અપર્યાપ્તક સંમૂર્છિમ ઉરપરિસર્પ સ્થલચર પચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન નથી થતા

उपपद्यन्ते, ? अपर्याप्तकेभ्यः उपपद्यन्ते ? गौतम ! पर्याप्तकगर्भव्युत्क्रान्तिकेभ्य उपपद्यन्ते, नो अपर्याप्तकगर्भव्युत्क्रान्तिकोरःपरिसर्पस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यः उपपद्यन्ते ? यदि भुजपरिसर्पस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते ? किं संमूर्च्छिमभुजपरिसर्पस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते ? गर्भव्युत्क्रान्तिकभुजपरिसर्पस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते, गौतम ! द्वाभ्या-

---

(जइ) यदि (गब्भवक्कंतिय उरपरिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्ख-जोणिएहिंतो उववज्जंति) यदि गर्भज उरपरिसर्पस्थलचरपंचेन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं ? (किं पज्जत्तगेहिंतो उववज्जंति, अपज्जत्त-गेहिंतो उववज्जंति ?) क्या पर्याप्तकों से उत्पन्न होते हैं ? अथवा अपर्याप्तकों से उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (पज्जत्तगगब्भ-वक्कंतिएहिंतो उववज्जंति) पर्याप्तक गर्भजों से उत्पन्न होते हैं ? (नो अपज्जत्तगगब्भवक्कंतियउरपरिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिए-हिंतो उववज्जंति ?) अपर्याप्त गर्भज उरपरिसर्पस्थलचरपंचेन्द्रियतिर्यंचों से नहीं उत्पन्न होते हैं।

(जइ) यदि (भुयपरिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उव-वज्जंति) भुजपरिसर्प स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं (किं संमुच्छिम भुजपरिसप्पथलयरपंचेन्द्रियतिरिक्खजोणिएहिंतो उव-वज्जंति) क्या संमूर्छिम भुजपरिसर्प स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं (गब्भवक्कंतिय भुयपरिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्ख-

---

(जइ) यदि (गब्भवक्कंतिय उरपरिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) यदि गर्भज ઉરપરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે (किं पज्जत्तगेहिंतो उववज्जंति, अपज्जत्तगेहिंतो उववज्जंति ?) શું પર્યાપ્તકોથી ઉત્પન્ન થાય છે અથવા અપર્યાપ્તકોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (पज्जत्तगगब्भवक्कंतिएहिंतो उववज्जंति) પર્યાપ્તકગર્ભજોથી ઉત્પન્ન થાય છે (नो अपज्जत्तगगब्भवक्कंतियउरपरिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिए-हिंतो उववज्जंति) અપર્યાપ્તક ગર્ભજ ઉરપરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યં-ચોથી ઉત્પન્ન થતા નથી.

(जइ) यदि (भुयपरिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) ભુજપરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે (किं संमुच्छिम-भुयपरिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) શું સંમૂર્છિમ ભુજ-પરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે (गब्भवक्कंतियभुयपरि-सप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) ગર્ભજ ભુજપરિસર્પ સ્થલચર

मपि उपपद्यन्ते, यदि संमूर्च्छिमभुजपरिसर्पस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते ? किं पर्याप्तकसंमूर्च्छिमभुजपरिसर्पस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते, अपर्याप्तकसंमूर्च्छिमभुजपरिसर्पस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते ? गौतम ! पर्याप्तकेभ्य उपपद्यन्ते, नो अपर्याप्तकेभ्य उपपद्यन्ते ? यदि गर्भव्युत्क्रान्तिकभुजपरिसर्पस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते, किं पर्याप्तकेभ्य उपपद्य-

---

जोणिएहिंतो उववज्जंति ?) गर्भज भुजपरिसर्प स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं ? ((गोयमा ! दोहिंतो वि उववज्जंति) हे गौतम ! दोनों से ही उत्पन्न होते हैं ।

(जइ संमुच्छिमभुयपरिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) यदि संमूर्छिम भुजपरिसर्प स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं, (किं पज्जत्तगसंमुच्छिमभुयपरिसप्पजलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) क्या पर्याप्तक संमूर्छिम भुजपरिसर्प स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं । (अपज्जत्तगसंमुच्छिमभुयरिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति ?) अपर्याप्तक संमूर्छिम भुजपरिसर्प स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (पज्जत्तेहिंतो उववज्जंति) पर्याप्तकों से उत्पन्न होते हैं (नो अपज्जत्तएहिंतो उववज्जंति) अपर्याप्तकों से नहीं उत्पन्न होते ।

(जइ) गब्भवक्कंतियभुयपरिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) यदि गर्भज भुजपरिसर्प स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों

પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (गोयमा ! दोहिंतो वि उववज्जंति) હે ગૌતમ ! બન્નેથી ઉત્પન્ન થાય છે

(जइ संमुच्छिमभुयपरिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) યદિ સંમૂર્છિમ ભુજપરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે (किं पज्जत्ततगसंमुच्छिमभुयपरिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) શું પર્યાપ્ત સંમૂર્છિમ ભુજ પરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે (अपज्जत्तगसंमुच्छिमभुयपरिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति ?) અપર્યાપ્તક સંમૂર્છિમ ભુજપરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (पज्जत्तएहिंतो उववज्जंति) પર્યાપ્તકોથી ઉત્પન્ન થાય છે (नो अपज्जत्तएहिंतो उववज्जंति) અપર્યાપ્તકો નથી ઉત્પન્ન થતા

(जइ गब्भवक्कंतियभुयपरिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) જો ગર્ભજ ભુજ પરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય

न्ते, अपर्याप्तकेभ्य उपपद्यन्ते ? गौतम ! पर्याप्तकेभ्य उपपद्यन्ते, नो अपर्याप्तकेभ्य उपपद्यन्ते । यदि खेचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते, किं संमूर्च्छिमखेचर-पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते, गर्भव्युत्क्रान्तिकखेचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिके-भ्य उपपद्यन्ते ? गौतम ! द्वाभ्यामपि उपपद्यन्ते, यदि संमूर्च्छिमखेचरपञ्चेन्द्रिय-तिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते, किं पर्याप्तकेभ्य उपपद्यन्ते, अपर्याप्तकेभ्यः उपपद्यन्ते ?

से उत्पन्न होते हैं (किं पज्जत्तएहिंतो उववज्जंति, अपज्जत्तएहिंतो उववज्जंति ?) क्या पर्याप्तकों से उत्पन्न होते हैं, अथवा अपर्याप्तकों से उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (पज्जत्तएहिंतो उववज्जंति, नो अपज्जत्तएहिंतो उववज्जंति) पर्याप्तकों से उत्पन्न होते हैं, अपर्या-प्तकों से नहीं उत्पन्न होते । (जइ खहयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) यदि खेचरपंचेन्द्रियतिर्यंचयोनिकों से उत्पन्नहोते हैं (किं संमुच्छिमखहयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) क्या संमू-र्छिम खेचरपंचेन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं (गब्भवक्कंतिय खहयर पंचेंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति ?) गर्भज खेचरपंचेन्द्रिय-तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा ! दोहिंतो वि उववज्जंति) हे गौतम ! दोनोंसे उत्पन्न होते हैं ।

(जइ संमुच्छिमखहयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) यदि संमूर्छिम खेचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं (किं पज्ज-त्तएहिंतो उववज्जंति, अपज्जत्तएहिंतो उववज्जंति ?) क्या पर्याप्तकों

છે (किं पज्जत्तएहिंतो उववज्जंति अपज्जत्तएहिंतो उववज्जंति) શું પર્યાપ્તકોથી ઉત્પન્ન થાય છે અથવા અપર્યાપ્તકોથી ઉત્પન્ન થાય છે? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (पज्जत्तएहिंतो उववज्जंति नो अपजत्तएहिंतो उववज्जंति) પર્યાપ્તકોથી ઉત્પન્ન થાય છે અપર્યાપ્તકોથી નથી ઉત્પન્ન થતા

(जइ खहयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) યદિ ખેચર પંચે-ન્દ્રિય તિર્યંચ યોનિકોથી ઉત્પન્ન થાય છે (कि संमुच्छिमखहयरपंचिंदियतिरि-क्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) શું સંમૂર્છિમ ખેચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે (गब्भवक्कंतियखहयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) ગર્ભજ ખેચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (दोहिंतो वि उववज्जंति) બન્નેથી ઉત્પન્ન થાય છે

(जइ संमुच्छिमखहयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) યદિ સંમૂ-ર્છિમ ખેચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે (किं पज्जत्तएहिंतो उवव-ज्जंति, अपज्जत्तएहिंतो उववज्जंति ?) શું પર્યાપ્તકોથી ઉત્પન્ન થાય છે

गौतम! पर्याप्तकेभ्य उपपद्यन्ते, नो अपर्याप्तकेभ्यः उपपद्यन्ते, यदि पर्याप्तकगर्भव्युत्क्रान्तिकखेचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते, किं संख्येयवर्षायुष्केभ्य उपपद्यन्ते? असंख्येयवर्षायुष्केभ्य उपपद्यन्ते? गौतम! संख्येयवर्षायुष्केभ्य उपपद्यन्ते, नो असंख्येयवर्षायुष्केभ्य उपपद्यन्ते; यदि संख्येयवर्षायुष्कगर्भव्युत्क्रान्तिकखेचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते किं पर्याप्तकेभ्य उपपद्यन्ते, अपर्याप्तकेभ्य उपपद्यन्ते?

से उत्पन्न होते हैं अथवा अपर्याप्तकों से उत्पन्न होते हैं? (गोयमा! पज्जत्तएहिंतो उववज्जंति, नो अपज्जत्तएहिंतो उववज्जंति) हे गौतम! पर्याप्तकों से उत्पन्न होते हैं, अपर्याप्तकों से नहीं उत्पन्न होते।

(जइ पज्जत्तगगब्भवक्कंतिय खहयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, किं संखेज्जवासाउएहिंतो उववज्जंति, असंखेज्जवासाउएहिंतो उववज्जंति?) यदि पर्याप्तक गर्भज खेचरपंचेन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं तो क्या संख्यातवर्ष की आयुवालों से उत्पन्न होते हैं। अथवा असंख्यातवर्ष की आयुवालों से उत्पन्न होते हैं? (गोयमा! संखिज्जवासाउएहिंतो उववज्जंति, नो असंखिज्जवासाउएहिंतो उववज्जंति) हे गौतम! संख्यातवर्ष की आयु वालों से उत्पन्न होते हैं, असंख्यात वर्ष की आयु वालों से नहीं उत्पन्न होते।

(जइ संखिज्जवासाउय गब्भवक्कंतिय खहयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, किं पज्जत्तगेहिंतो उववज्जंति, अपज्जत्तएहिंतो उववज्जंति?) यदि संख्यातवर्ष की आयु वाले गर्भज खेचरपंचेंद्रिय तिर्यचों से उत्पन्न होते हैं, तो क्या पर्याप्तकों से उत्पन्न होते हैं

અથવા અપર્યાપ્તકોથી ઉત્પન્ન થાય છે? (गोयमा! पज्जत्तएहिंतो उववज्जंति नो अपज्जत्तएहिंतो उववज्जंति) પર્યાપ્તકોથી ઉત્પન્ન થાય છે, અપર્યાપ્તકોથી ઉત્પન્ન નથી થતા.

(जइ पज्जत्तगगब्भवक्कंतियखहयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, किं संखेज्जवासाउएहिंतो उववज्जंति, असंखेज्जवासाउएहिंतो उववज्जंति?) યદિ પર્યાપ્તક ગર્ભજ ખેચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે, તો શું સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળાઓથી ઉત્પન્ન થાય છે અથવા અસંખ્યાત વર્ષની આયુવાળાઓથી ઉત્પન્ન થાય છે? (गोयमा! (संखिज्जवासाउएहिंतो उववज्जंति, नो असंखिज्जवासाउएहिंतो उववज्जंति) હે ગૌતમ! સંખ્યાત વર્ષના આયુષ્યવાળાથી ઉત્પન્ન થાય છે, અસંખ્યાત વર્ષની આયુવાળાથી નથી ઉત્પન્ન થતા

(जइ संखिज्जवासाउयगब्भवक्कंतियखहयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति किं पज्जत्तगेहिंतो उववज्जंति, अपज्जत्तएहिंतो उववज्जंति?) જો સંખ્યાત

गौतम ! पर्याप्तकेभ्य उपपद्यन्ते, नो अपर्याप्तकेभ्य उपपद्यन्ते, यदि मनुष्येभ्य उपपद्यन्ते किं संमूर्च्छिममनुष्येभ्य उपपद्यन्ते, गर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येभ्य उपपद्यन्ते? गौतम ! नो संमूर्च्छिममनुष्येभ्य उपपद्यन्ते, गर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येभ्य उपपद्यन्ते, यदि गर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येभ्य उपपद्यन्ते किं कर्मभूमिगगर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येभ्य उपपद्यन्ते, अकर्मभूमिगगर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येभ्य उपपद्यन्ते, अन्तरद्वीपगगर्भव्यु-

अथवा अपर्याप्तकों से उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा ! पज्जत्तएहिंतो उववज्जंति नो अपज्जत्तएहिंतो उववज्जंति) हे गौतम ! पर्याप्तकों से उत्पन्न होते हैं, अपर्याप्तकों से नहीं उत्पन्न होते ।

(जइ मणुस्सेहिंतो उववज्जंति, किं संमुच्छिमसमणुस्सेहिंतो उववज्जंति, गब्भवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति) यदि मनुष्यों से उत्पन्न होते हैं, तो क्या संमूर्छिममनुष्यों से उत्पन्न होते हैं अथवा गर्भज मनुष्यों से उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा ! नो संमुच्छिममणुस्सेहिंतो उववज्जंति) गौतम ! संमूर्छिम मनुष्यों से उत्पन्न नहीं होते (गब्भवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति) गर्भज मनुष्यों से उत्पन्न होते हैं।

(जइ गब्भवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति) यदि गर्भज मनुष्यों से उत्पन्न होते हैं। (किं कम्मभूमिगगब्भवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति) क्या कर्मभूमिज गर्भज मनुष्यों से उत्पन्न होते हैं ? (अकम्मभूमिगगब्भवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति) अकर्मभूमिज गर्भज

वर्षनी आयुवाळा गर्भज खेचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचोथी उत्पन्न थाय छे, तो शुं पर्याप्तकोथी उत्पन्न थाय छे अथवा अपर्याप्तकोथी उत्पन्न थाय छे ? (गोयमा ! पज्जत्तएहिंतो उववज्जंति, नो अपज्जत्तएहिंतो उववज्जंति) हे गौतम ! पर्याप्तकोथी उत्पन्न थाय छे, अपर्याप्तकोथी उत्पन्न नथी थता

(जइ मणुस्सेहिंतो उववज्जंति, किं संमुच्छिममणुस्सेहिंतो उववज्जंति, गब्भवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति) यदि मनुष्योथी उत्पन्न थाय छे, तो शुं संमूर्छिम मनुष्योथी उत्पन्न थाय छे अथवा गर्भज मनुष्योथी उत्पन्न थाय छे ? (गोयमा ! नो संमुच्छिममणुस्सेहिंतो उववज्जंति) हे गौतम ! संमूर्छिम मनुष्योथी उत्पन्न नथी थता (गब्भवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति) गर्भज मनुष्योथी उत्पन्न थाय छे

(जइ गब्भवक्कंतियमणुस्सेहिन्तो उववज्जंति) यदि गर्भज मनुष्योथी उत्पन्न थाय छे (किं कम्मभूमिगगब्भवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति) शुं कर्मभूमिज गर्भज मनुष्योथी उत्पन्न थाय छे ? (अकम्मभूमिगगब्भवक्कंतियमनुस्सेहिंतो उववज्जंति) अकर्म भूमिज गर्भज मनुष्योथी उत्पन्न थाय छे ? (अंतरदीवगगब्भ

त्क्रान्तिकमनुष्येभ्य उपपद्यन्ते, गौतम ! कर्मभूमिगगर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येभ्य उपपद्यन्ते, नो अकर्मभूमिगगर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येभ्य उपपद्यन्ते, नो अन्तरद्वीपकगर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येभ्य उपपद्यन्ते, यदि कर्मभूमिग गर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येभ्य उपपद्यन्ते, किं संख्येयवर्षायुष्केभ्य उपपद्यन्ते, असंख्येयवर्षायुष्केभ्य उपपद्यन्ते? गौतम ! संख्येयवर्षायुष्ककर्मभूमिगगर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येभ्य उपपद्यन्ते, नो

मनुष्यों से उत्पन्न होते हैं ? (अंतरदीवगगब्भवक्कंतिय मणुस्सेहिंतो उववज्जंति ?) अथवा अन्तरद्वीपज गर्भज मनुष्यों से उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा ! कम्मभूमिगगब्भवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति) गौतम ! कर्मभूमिज गर्भज मनुष्यों से उत्पन्न होते हैं। (नो अकम्मभूमिगगब्भवक्कंतिय मणुस्सेहिंतो उववज्जंति, अकर्मभूमिज गर्भज मनुष्यों से नहीं उत्पन्न होते (नो अन्तर दीवगगब्भवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति) अन्तरद्वीपज गर्भज मनुष्यों से नहीं उत्पन्न होते।

(जइ कम्मभूमिगगब्भवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति) यदि कर्मभूमि में उत्पन्न हुए गर्भज मनुष्यों से उत्पन्न होते हैं, (किं संखेज्जवासाउएहिंतो उववज्जंति ?) क्या संख्यातवर्ष की आयु वालों से उत्पन्न होते हैं ? (असंखेज्जवासाउएहिंतो उववज्जंति ?) या असंख्यात वर्ष की आयु वालो से उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा ! संखेज्जवासाउयकम्मभूमिगगब्भवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति) हे गौतम ! संख्यातवर्ष की आयु वाले कर्मभूमिज गर्भज मनुष्यों से उत्पन्न होते

वक्कंतिय मणुस्सेहिंतो उववज्जंति ?) અથવા અન્તરદ્વીપ ગર્ભજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (गोयमा ! कम्मभूमिगगब्भवक्कंतियमणुस्सेहिन्तो उववज्जंति, नो अकम्मभूमिगगब्भवक्कंतियमणुस्सेहितो उववज्जंति) હે ગૌતમ ! કર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે, અકર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન નથી થતા (नो अंतरदीवगगब्भवक्कंतियमणुस्सेहितो उववज्जंति) અન્તર દ્વીપ જ ગર્ભજ મનુષ્યોથી નથી ઉત્પન્ન થતા

(जइ कम्मभूमिगगब्भवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति) યદિ કર્મભૂમિમાં ઉત્પન્ન થયેલ ગર્ભજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે (किं संखेज्जवासाउएहिंतो उववज्जंति) શું સંખ્યાત વર્ષની આયુષ્યવાળાઓથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (असंखेज्ज वासाउएहिंतो उववज्जंति ?) અગર અસંખ્યાત વર્ષની આયુષ્યવાળાઓથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (गोयमा ! संखेज्ज वासाउयकम्मभूमिगगब्भवक्क तियमणुस्सेहितो उववज्जंति) હે ગૌતમ ! સંખ્યાત વર્ષની આયુષ્યવાળા કર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોથી

असंख्येयवर्षायुष्ककर्मभूमिगगर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येभ्य उपपद्यन्ते। यदि संख्येयवर्षायुष्ककर्मभूमिगगर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येभ्य उपपद्यन्ते, किं पर्याप्तकेभ्य उपपद्यन्ते, अपर्याप्तकेभ्य उपपद्यन्ते? गौतम! पर्याप्तकेभ्य उपपद्यन्ते, नो अपर्याप्तकेभ्य उपपद्यन्ते। एवं यथा औघिका उपपादितास्तथा रत्नप्रभापृथिवीनैरयिका अपि उत्पादयितव्याः; शर्कराप्रभापृथिवीनैरयिकाणां पृच्छा, गौतम! एतेऽपि यथा

हैं। (नो असंखिज्जवासाउयकम्मभूमिगगब्भवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति) असंख्यातवर्ष की आयु वाले गर्भज मनुष्यों से उत्पन्न नहीं होते (जइ संखेज्जवासाउयकम्मभूमिगगब्भवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति?) यदि संख्यातवर्ष की आयु वाले कर्म भूमि में उत्पन्न मनुष्यों से उत्पन्न होते हैं (किं पज्जत्तगेहिंतो उववज्जंति, अपज्जत्तेहिंतो उववज्जंति?) क्या पर्याप्तकों से उत्पन्न होते हैं या अपर्याप्तकों से उत्पन्न होते हैं? (गोयमा! पज्जत्तएहिंतो उववज्जंति नो अपज्जत्तएहिंतो उववज्जंति) हे गौतम! पर्याप्तकों से उत्पन्न होते हैं, अपर्याप्तकों से नहीं उत्पन्न होते।

(एवं) इस प्रकार (जहा) जैसे (ओहिया उववाइया) सामान्य नारकों की उत्पत्ति कही (तहा) उसी प्रकार (रयणप्पभापुढवि नेरइया वि उववाएयव्वा) रत्नप्रभा पृथ्वी के नारकों का उत्पाद समझना चाहिए।

(सक्करप्पभापुढवि नेरइया णं पुच्छा!) शर्कराप्रभा पृथ्वी के नारकों के विषय में पृच्छा? (गोयमा! एते वि जहा ओहिया तहे

ઉત્પન્ન થાય છે (नो असंखेज्जवासाउयकम्मभूमिगगब्भवक्कंतियमणुस्सेहितो उववज्जंति) અસંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા ગર્ભજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન નથી થતા

(जइ संखेज्जवासाउयकम्मभूमिगगब्भवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति) યદિ સંખ્યાત વર્ષની આયુષ્યવાળા કર્મભૂમિમા ઉત્પન્ન થયેલ ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિક મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે (किं पज्जत्तगेहिंतो उववज्जंति? अपज्जत्तगेहिंतो उववज्जंति?) શું પર્યાપ્તકોથી ઉત્પન્ન થાય છે, અગર અપર્યાપ્તકોથી ઉત્પન્ન થાય છે? (गोयमा! पज्जत्तएहिंता उववज्जंति) હે ગૌતમ! પર્યાપ્તકોથી ઉત્પન્ન થાય છે, અપર્યાપ્તકોથી ઉત્પન્ન નથી થતા

(एवं) એ રીતે (जहा) જેમ (ओहिया उववाइया) સામાન્ય નારકોની ઉત્પત્તિ કહી (तहा) એજ પ્રકારે (रयणप्पभा पुढवि नेरइया वि उववाएयव्वा) રત્નપ્રભા પૃથ્વીના નારકોના ઉત્પાદ સમજવો જોઇએ

(सक्करप्पभा पुढवि नेरइयाणं पुच्छा?) શર્કરાપ્રભા પૃથ્વીના નારકોના વિષયમા પૃચ્છા? (गोयमा! एते वि जहा ओहिया तहेवोववाएयव्वा) હે

औघिकास्तथैवोपपादयितव्याः नवरं संमूर्च्छिमेभ्यः प्रतिषेधः कर्तव्यः, वालुका-प्रभापृथिवीनैरयिकाः खलु भदन्त ! केभ्य उपपद्यन्ते ? गौतम ! यथा शर्कराप्रभा पृथिवीनैरयिकाः, नवरं भुजपरिसर्पेभ्यः प्रतिषेधः कर्तव्यः पङ्कप्रभापृथिवीनैर-यिकाणां पृच्छा, गौतम ! यथा वालुकाप्रभापृथिवीनैरयिका नवरम्-खेचरेभ्यः प्रतिषेधः कर्तव्यः, धूमप्रभापृथिवीनैरयिकाणां पृच्छा, गौतम ! यथा पङ्कप्रभा-पृथिवीनैरयिकाः, नवरं चतुष्पदेभ्यः प्रतिषेधः कर्तव्यः, तमापृथिवीनैरयिकाः

वोववाएयव्वा) हे गौतम ! इनका उपपात भी सामान्य नारकों के जैसा समझना चाहिए (नवरं) विशेष (संमुच्छिमेहिंतो) संमूर्च्छिमों से (पडिसेहो) निषेध (कायव्वो) करना चाहिए।

(वालुयप्पभापुढवि नेरइया णं भंते ! कओहिंतो उववज्जंति ?) हे भगवन् ! वालुकाप्रभा पृथ्वी के नैरयिक कहाँ से उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा ! जहा सक्करप्पभा पुढवि नेरइया) हे गौतम ! शर्कराप्रभा पृथ्वीके नारकों के समान (नवरं) विशेष (भुयपरिसप्पेहिंतो पडिसेहो कायव्वो) भुजपरिसर्पों से उत्पन्न होने का निषेध करना चाहिए।

(पंकप्पभा पुढवि नेरइयाणं पुच्छा) पंकप्रभा पृथिवी के नारकों के विषय में पृच्छा (गोयमा ! जहा वालुयप्पभा पुढवि नेरइया) हे गौतम ! वालुकाप्रभा पृथिवी के नारकों के समान (नवरं) विशेष खहयरेहिंतो पडिसेहो कायव्वो) खेचरों से निषेध करना चाहिए।

(धूमप्पभापुढवि नेरइयाणं पुच्छा ?) धूमप्रभा पृथिवी के नारकों के विषय में प्रश्न ? (गोयमा ! जहा पंकप्पभा पुढवि नेरइया) पंकप्रभा

ગૌતમ ! એમનો ઉત્પાદ પણ સામાન્ય નારકો જેવો સમજવો જોઈએ. (नवरं) વિશેષ (संमुच्छिमेहिंतो) સંમૂર્છિમોથી (पडिसेहो) નિષેધ (कायव्वो) કરવો જોઇએ.

(वालुयप्पभा पुढवि नेरइयाणं भंते ! कओहिंतो उवयज्जंति ?) હે ભગવન્ ! વાલુકાપ્રભા પૃથ્વીના નૈરયિક ક્યાંથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (गोयमा : जहा सक्कर-प्पभा पुढवि नेरइयां) હે ગૌતમ ? શર્કરાપ્રભા પૃથ્વીના નારકોની સમાન (नवर) વિશેષ (भुयपरिसप्पेहिंतो पडिसेहो कायव्वो) ભુજપરિસર્પોથી ઉત્પન્ન થવાનો નિષેધ કરવો જોઇએ.

(पंकप्पभा पुढविनेरइयाणं भंते ! पुच्छा ?) પંકપ્રભા પૃથ્વીના નારકોના વિષયમાં પૃચ્છા ? (गोयमा ! जहा वालुयप्पभा पुढवि नेरइया) હે ગૌતમ ! વાલુકા પ્રભા પૃથ્વીના નારકોના સમાન (नवरं) વિશેષ (खहयरेहिंतो पडिसेहो कायव्वो) ખેચરોથી નિષેધ કરવો જોઇએ.

(धूमप्पभापुढविनेरइयाणं पुच्छा ?) ધૂમપ્રભા પૃથ્વીના નારકોના વિષયમાં પ્રશ્ન ? (गोयमा जहा पंकप्पभा पुढविनेरइया) પંકપ્રભા પૃથ્વીના નારકોના

खलु भदन्त ! केभ्य उपपद्यन्ते ? गौतम ! यथा धूमप्रभापृथिवीनैरयिकाः, नवरम् स्थलचरेभ्योपि प्रतिपेधः कर्तव्यः, अनेन अभिलापेन, यदि पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यः उपपद्यन्ते किं जलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते, स्थलचरपञ्चेन्द्रियेभ्यः उपपद्यन्ते, खेचरपञ्चेन्द्रियेभ्य उपपद्यन्ते ? गौतम ! जलचरपञ्चेन्द्रियेभ्य उपपद्यन्ते, नो स्थलचरेभ्यो नो खेचरेभ्य उपपद्यन्ते, यदि मनुष्येभ्य उपपद्यन्ते

पृथिवी के नारकों के समान (नवरं) विशेष चउप्पएहिंतो वि पडिसेहो कायव्वो) चतुष्पदों से भी निषेध कर देना चाहिए (तमापुढविनेरइयाणं भंते ! कओहिंतो उववज्जंति ?) हे भगवन् ! तमःप्रभा पृथ्वी के नारक कहां से उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा ! जहा धूमप्पभा पुढविनेरइया) हे गौतम ! धूमप्रभा के नारकों के समान (नवरं) विशेष (थलयरेहिंतो वि पडिसेहो कायव्वो) स्थलचरों से भी निषेध करना चाहिए (इमेणं अभिलावेणं) इस अभिलाप-शब्दप्रयोग से (जइ पंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) यदि पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं । (किं जलयरपंचिंदिएहिंतो उववज्जंति) क्या जलचरपंचेन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं ? (थलयर पंचिंदिएहिंतो उववज्जंति) स्थलचर पंचेन्द्रियों से उत्पन्न होते हैं ? (खहयर पंचिंदिएहिंतो उववज्जंति ?) खेचर पंचेन्द्रियों से उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (जलयर पंचिंदिएहिंतो उववज्जंति) जलचर पंचेन्द्रियों से उत्पन्न होते हैं, (नो थलयरेहिंतो) स्थलचरों से नहीं (नो खहयरेहिंतो) खेचरों से नहीं उववज्जंति) उत्पन्न होते हैं ।

સમાન (नवरं) વિશેષ (चउप्पएहिंतो वि पडिसेहो कायव्वो) ચતુષ્પદોથી પણ નિષેધ કરી દેવા જોઈએ (तमा पुढवि नेरइयाणं भंते : कओहिन्तो उववज्जंति) હે ભગવાન્ ? તમ.પ્રભા પૃથ્વીના નારક ક્યાથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (गोयमा ! जहा धूमप्पभा पुढविनेरइया) હે ગૌતમ ! ધૂમપ્રભાના નારકોની સમાન (नवरं) વિશેષ (थलयरेहिंतो पडिसेहो कायव्वो) સ્થલચરોથી પણ નિષેધ કરવા જોઈએ (इमेण अभिलावेणं) આ અભિલાપ શબ્દ પ્રયોગથી (जइ पंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) યદિ પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે (किं जलयरपंचिंदिएहिंतो उववज्जंति) શું જલચર પંચેન્દ્રિયોથી ઉત્પન્ન થાય છે (थलयरपंचिंदिएहिंतो उववज्जंति) સ્થલચર પંચેન્દ્રિયોથી ઉત્પન્ન થાય છે (खहयरपंचिदिएहिंतो उववज्जंति) ખેચર પંચેન્દ્રિયોથી ઉત્પન્ન થાય છે (गोयमा ! હે ગૌતમ ! (जलयरपंचिंदिएहिंतो उववज्जंति) જલચર પંચેન્દ્રિયોથી ઉત્પન્ન થાય છે (नो खहयरेहिंतो उववज्जंति) ખેચરોથી ઉત્પન્ન થતા નથી.

किं कर्मभूमिगेभ्य उपपद्यन्ते, अकर्मभूमिगेभ्य उपपद्यन्ते, अन्तरद्वीपेभ्य उपपद्यन्ते? गौतम! कर्मभूमिगेभ्य उपपद्यन्ते, नो अकर्मभूमिकेभ्य उपपद्यन्ते, नो अन्तरद्वीपेभ्य उपपद्यन्ते, यदि कर्मभूमिकेभ्य उपपद्यन्ते, किं संख्येयवर्षायुष्केभ्य उपपद्यन्ते, असंख्येयवर्षायुष्केभ्य उपपद्यन्ते? गौतम! संख्येयवर्षायुष्केभ्य उपपद्यन्ते, नो असंख्येयवर्षायुष्केभ्य उपपद्यन्ते, यदि संख्येयवर्षायुष्केभ्य उपपद्यन्ते किं पर्याप्तकेभ्य उपपद्यन्ते, अपर्याप्तकेभ्य उपपद्यन्ते?

(जइ मणुस्सेहिंतो उववज्जंति) यदि मनुष्यों से उत्पन्न होते हैं। (किं कम्मभूमिएहिंतो उववज्जंति) क्या कर्मभूमिजों से उत्पन्न होते हैं! (अकम्मभूमिएहिंतो उववज्जंति) अकर्मभूमिजों से उत्पन्न होते हैं। (अंतरदीवएहिंतो उववज्जंति?) अन्तर द्वीपजों से उत्पन्न होते हैं? (गोयमा! कम्मभूमिएहिंतो उववज्जंति) हे गौतम! कर्मभूमिजों से उत्पन्न होते हैं, (नो अकम्मभूमिएहिंतो उववज्जंति) अकर्मभूमिजों से उत्पन्न नहीं होते (नो अंतरदीवएहिंतो उववज्जंति) अन्तर द्वीपजों से उपन्न नहीं होते।

(जइ कम्मभूमिएहिंतो उववज्जंति) यदि कर्मभूमिजों से उपन्न होते हैं। (किं संखेज्जवासाउएहिंतो उववज्जंति, असंखेज्जावासाउएहिंतो उववज्जंनि?) क्या संख्यात वर्ष की आयु वालों से उत्पन्न होते हैं अथवा असंख्यात वर्ष की आयु वालो से उत्पन्न होते हैं? (गोयमा!) हे गौतम! (संखेज्जवासाउएहिंतो उववज्जंति नो असंखेज्जवासाउएहिंतो उववज्जंति) संख्यातवर्ष की आयु वालों से उत्पन्न होते

(जइ मणुस्सेहिंतो उववज्जंति) જો મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે (किं कम्मभूमिएहिंतो उववज्जंति) શું કર્મભૂમિજોથી ઉત્પન્ન થાય છે (अकम्मभूमिएहिंतो उववज्जंति) અકર્મ ભૂમિજોથી ઉત્પન્ન થાય છે (अंतरदीवएहिंतो उववण्जंति ?) અન્તર દ્વિપજોથી ઉત્પન્ન થાય છે (गोयमा! कम्मभूमिएहिंतो उववज्जंति) હે ગૌતમ! કર્મભૂમિજોથી ઉત્પન્ન થાય છે (नो अकम्मभूमिएहिंतो उववज्जंति) અકર્મ ભૂમિજોથી ઉત્પન્ન થતા નથી (नो अंतर दीवएहिंतो उववज्जंति) અંતર દ્વીપજોથી ઉત્પન્ન થથી થતા

(जइ कम्मभूमिएहिंतो उववज्जंति) યદિ કર્મભૂમિજોથી ઉત્પન્ન થાય છે (किं संखेज्जवासाउएहिंतो उववज्जंति, असंखेज्जवासाउएहिंतो उववज्जंति) શુ સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળાથી ઉત્પન્ન થાય છે અથવા અસંખ્યાત વર્ષની આયુવાળાથી ઉત્પન્ન થાય છે? (गोयमा!) હે ગૌતમ! (सखेज्जवासाउएहिंतो उववज्जंति, नो असंखेज्जवासाउएहिंतो उववज्जंति) સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળાથી ઉત્પન્ન થાય છે, અસંખ્યાત વર્ષના આયુવાળાઓથી નથી ઉત્પન્ન થતા (जइ संखेज्जवासाउएहिंतो

गौतम ! पर्याप्तकेभ्य उपपद्यन्ते, नो अपर्याप्तकेभ्य उपपद्यन्ते, यदि पर्याप्तक-संख्येयवर्षायुष्ककर्मभूमिगेभ्य उपपद्यन्ते किं स्त्रीभ्य उपपद्यन्ते, पुरुषेभ्य उपप-द्यन्ते, नपुंसकेभ्य उपपद्यन्ते ? गौतम ! स्त्रीभ्य उपपद्यन्ते, पुरुषेभ्यः उपपद्यन्ते, नपुंसकेभ्योऽपि उपपद्यन्ते, अधःसप्तमपृथिवीनैरयिका खलु भदन्त ! केभ्य

हैं, असंख्यात वर्ष की आयु वालों से नहीं उत्पन्न होते हैं। (जइ संखे-ज्जवासाउएहिंतो उववज्जंति) यदि संख्यात वर्ष की आयु वालों से उपन्न होते हैं (किं पज्जत्तएहिंतो उववज्जंति, अपज्जत्तएहिंतो उवव-ज्जंति) क्या पर्याप्तकों से उत्पन्न होते हैं या अपर्याप्तकों से उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा ! पज्जत्तएहिंतो उववज्जंति, नो अपज्जत्तएहिंतो उववज्जंति) हे गौतम ! पर्याप्तकों से उत्पन्न होते हैं, अपर्याप्तकों से नहीं उत्पन्न होते।

(जइ पज्जत्तग संखेज्जवासाउयकम्मभूमिएहिंतो उववज्जंति) यदि पर्याप्तक, संख्यात वर्ष की आयु वाले कर्मभूमिजों से उत्पन्न होते हैं। (किं इत्थिएहिंतो उववज्जंति?) क्या स्त्रियों से उत्पन्न होते हैं ? (पुरिसेहिंतो उववज्जति) पुरुषों से उपन्न होते हैं? (नपुंसएहिंतो उवव-ज्जंति) नपुंसकों से उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा ! इत्थीहिंतो उववज्जंति) हे गौतम ! स्त्रियों से उत्पन्न होते हैं। (पुरिसेहिंतो उववज्जंति ?) पुरुषों से उत्पन्त होते हैं (नपुंसएहिंतो वि उववज्जंति) नपुंसकों से भी उत्पन्न होते हैं।

(अहे सत्तमा पुढविनेरइया णं भंते ! कओहिंतो उववज्जंति ?)

उववज्जंति) યદિ સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળાઓથી ઉત્પન્ન થાય છે (किं पज्जत्तएहिंतो उववज्जंति, अपज्जत्तएहिंतो उववज्जंति) શું પર્યાપ્તકોથી ઉત્પન્ન થાય છે અગર અપર્યાપ્તકોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (गोयमा ! पज्जत्तएहिंतो उववज्जंति, नो अपज्जत्तएहिंतो उववज्जंति) હે ગૌતમ ! પર્યાપ્તકોથી ઉત્પન્ન થાય છે, અપ-ર્યાપ્તકોથી નથી ઉત્પન્ન થતા

(जइ पज्जत्तगसंखेज्जवासाउयकम्मभूमिएहिंतो उववज्जंति) યદિ પર્યાપ્તક, સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા કર્મભૂમિજોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (किं इत्थिएहिंतो उववज्जति ?) શુ સ્ત્રીઓમાંથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (पुरिसेहिंतो उववज्जंत्ति ?) પુરૂષોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (नपुंसएहिंतो उववज्जंति) નપુંસકોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (गोयमा ! इत्थीहिंतो उववज्जंति) હે ગૌતમ ! સ્ત્રીઓથી ઉત્પન્ન થાય છે (पुरिसेहिंतो उववज्जंति) પુરૂષોથી ઉત્પન્ન થાય છે (नपुंसएहिंतो वि उववज्जंति) નપુંસકોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે

(यहे सत्तमापुढवि नेरइयाणं भंते ! कओहिंतो उववज्जंति ?) અધઃસપ્તમી

उत्पद्यन्ते ? गौतम ! एवञ्चैव, नवरम्-स्त्रीभ्यः प्रतिषेधः कर्तव्यः-असंज्ञिनः खलु प्रथमां द्वितीयामपि सरिसृपास्तृतीयां पक्षिणः। सिंहाः यांति चतुर्थीम् उरगा पुनः पञ्चमीं पृथिवीम् ॥१॥ षष्ठीञ्च स्त्रियो मत्स्या मनुष्याश्च सप्तमीम् पृथिवीम्। एष परमोपपातो बोद्धव्यो नरकपृथिवीनाम् ॥२॥सू० ९॥

टीका—गौतमः पृच्छति-'जइ उरपरिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति' हे भदन्त नैरयिकाः यदा उरःपरिसर्पस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उत्पद्यन्ते तदा 'किं संमुच्छिमउरपरिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो-उववज्जंति' किं संमुर्च्छिमोरःपरिसर्पस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य

अधःसप्तमी पृथिवी के नारक, हे भगवान् कहां से उत्पन्न होते हैं? (गोयमा ! एवं चेव) हे गौतम ! इसी प्रकार तमःप्रभा के समान (नवरं इत्थीहिंतो पडिसेहो कायव्वो) विशेष-स्त्रियों से उत्पन्न होने का निषेध करना चाहिए। गाथाओं का अर्थ-(असण्णी) असंज्ञी (खलु) निश्चय से (पढमं) पहली नरकभूमि में (दोच्चंपि सरीसिवा) सरीसृप दूसरी में (तइय पक्खी) पक्षी तीसरी में (सीहा जंति चउत्थिं) सिंह चौथी भूमि में (उरगा) उरग (पुण) पुनः (पंचमिं पुढविं) पांचवीं पृथ्वी में (छट्ठिं च इत्थियाओ) स्त्रियां छठी में (मच्छा मणुया य सत्तमिं पुढविं) मच्छ और मनुष्य सातवीं पृथ्वी में उत्पन्न हो सकते हैं। (एसो) यह (परमोवाओ) उत्कृष्ट उपपात (बोद्धव्वो) जानना चाहिए (नरगपुढवीणं) नरकभूमियों में ॥ ९ ॥

टीकार्थ-गौतम-प्रश्न करते हैं-हे भगवन् ! यदि नारक जीव उरपरिसर्प स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं तो क्या संमूर्छिम

પૃથ્વીના નારક, હે ભગવન્ ! ક્યાથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? (गोयमा ! एवं चेव) હે ગૌતમ ! એજ પ્રકારે તમઃપ્રભાના સમાન (नवरं इत्थीहिंतो पडिसेहो कायव्वो) વિશેષ સ્ત્રીઓથી ઉત્પન્ન થવાનો નિષેધ કરવો જોઈએ ગાથાઓનો અર્થ:-(असन्नी) અસંજ્ઞી (खलु) નિશ્ચયથી (पढमं) પહેલી નરક ભૂમિમા (दोच्चं पि सरीसिवा) સરીસૃપ બીજીમાં (तइय पक्खी) પક્ષી ત્રીજીમાં (सीहा जंति चउत्थिं) સિંહ ચોથી ભૂમિમાં (उरगा) ઉરગ (पुण) પુન (पंचमिं पुढविं) પાંચમી પૃથ્વીમા (छट्ठिं च इत्थियाओ) સ્ત્રીઓ છઠ્ઠીમા (मच्छा मणुयाय सत्तमिं पुढविं) મચ્છ અને મનુષ્ય સાતમી પૃથ્વીમાં ઉત્પન્ન થઇ શકે છે (एसो) આ (परमोवायो) ઉત્કૃષ્ટ ઉપપાત (बोद्धव्वो) જાણવો જોઇએ (नरगपुढवीणं) નરક ભૂમિયોમાં ॥૧-૨॥૯॥

ટીકાર્થ—શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવન્ જો નારક જીવ ઉરઃ પરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે તો શું સંમૂર્છિમ

उपपद्यन्ते ! किंवा 'गब्भवक्कंतिय उरपरिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिए-हिंतो उववज्जंति ! गर्भव्युत्क्रान्तिकोरःपरिसर्पस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यो उपपद्यन्ते ! भगवान् आह-' गोयमा ! हे गौतम ! 'संमुच्छिमेहिंतो उववज्जंति' गब्भवक्कंतिएहिंतोवि उववज्जंति' संमूर्च्छिमेभ्यः उरःपरिसर्पस्थलचरपञ्चेन्द्रि-यतिर्यग्योनिकेभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते। अथ च गर्भव्युत्क्रान्तिकेभ्यः उरः-परिसर्पस्थलचरपंचेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यः नैरयिका उपपद्यन्ते, गौतमः पृच्छति-'जइ संमुच्छिमउरपरिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति' यदा संमूर्च्छिमोरःपरिसर्पस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यः नैरयिका उपपद्यन्ते ? तदा-'किं पज्जत्तएहिंतो उववज्जंति' अपज्जत्तगेहिंतो उववज्जंति ?' किं पर्याप्तकेभ्य संमूर्च्छिमोरःपरिसर्पस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते ! किं वा अपर्या-

---

उरपरिसर्प स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते है ? अथवा गर्भज उरपरिसर्प स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं ?

भगवान् उत्तर देते हैं-हे गौतम ! संमूर्छिम उरपरिसर्प स्थल-चर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं और गर्भज उरपरिसर्प स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से भी उत्पन्न होते हैं।

गौतम-भगवन् ! यदि संमूर्छिम उरपरिसर्प स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं तो क्या पर्याप्तक संमूर्छिम उरपरिसर्प स्थलचर पंचेन्द्रियों से,उत्पन्न होते हैं अथवा अपर्याप्तक संमूर्छिम उरपरिसर्प स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं ?

भगवान्-गौतम ! पर्याप्तक संमूर्छिमों से उत्पन्न होते हैं, अप-र्याप्तक संमूर्छिम उरपरिसर्प स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से नहीं उत्पन्न होते हैं।

ઉર.પરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે અથવા ગર્ભજ ઉરઃપરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! સંમૂર્છિમ ઉર.પરિસર્પ સ્થલ-ચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે અને ગર્ભજ ઉર.પરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્-યદિ સમૂર્છિ ઉરઃપરિસર્પ સ્થલચર પંચે. ન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે તો શું પર્યાપ્તક સંમૂર્છિમ ઉરઃપરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે અથવા અપર્યાપ્તક સંમૂર્છિમ ઉર.પરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! પર્યાપ્તક સમૂર્છિમોથી ઉત્પન્ન થાય છે, અપ-

प्तकेभ्यः संमूर्च्छिमोरःपरिसर्पस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यः उपपद्यन्ते ? भगवान् आह-गोयमा ! हे गौतम ! 'पज्जत्तगसंमुच्छिमेहिंतो उववज्जंति' पर्याप्तक संमूर्च्छिमेभ्य उरःपरिसर्पस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते, 'नो अपज्जत्तगसंमुच्छिमउरपरिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति' नो अपर्याप्तकसंमूर्च्छिमोरःपरिसर्पस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते, गौतमः पृच्छति-' जइ गब्भवक्कंतियउरपरिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति-' यदा गर्भव्युत्क्रान्तिकोरःपरिसर्पस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यो-नैरयिका उपपद्यन्ते, तदा 'किं पज्जत्तगेहिंतो उववज्जंति,अपज्जएहिंतो उववज्जंति' किं पर्याप्तकेभ्यो गर्भव्युत्क्रान्तिकोरःपरिसर्पस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते? किं वा अपर्याप्तकगर्भव्युत्क्रान्तिकोरःपरिसर्पस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते ? भगवान् आह-'गोयमा ! 'हे गौतम! 'पज्जत्तगगब्भवक्कंतिएहिंतो उववज्जंति' पर्याप्तकगर्भव्युत्क्रान्तिकेभ्य उरःपरिसर्पस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते, 'नो अपज्जत्तगगब्भवक्कंतियउरपरिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति' नो अपर्याप्तकगर्भव्युत्क्रान्तिकोरःपरिसर्पस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते, गौतमः पृच्छति-'जइ भुयपरिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिए-

---

गौतम-हे भगवन् ! यदि गर्भज उरपरिसर्प स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से नारक उत्पन्न होते हैं तो क्या पर्याप्तक गर्भज उरपरिसर्प स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं अथवा अपर्याप्तक गर्भज उरपरिसर्प स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं ?

भगवान्-गौतम ! पर्याप्तक गर्भज उरपरिसर्प स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं, अपर्याप्तक गर्भज उरपरिसर्प स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न नहीं होते।

गौतम-हे भगवन् ! यदि भुजपरिसर्प स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से

र्याप्तक संमूर्छिम उरःपरिसर्प स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचोथी नथी उत्पन्न थता.

श्री गौतमस्वामी-भगवन् यदि गर्भज उरःपरिसर्प स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचोथी नारक उत्पन्न थाय छे तो शुं पर्याप्तक गर्भज उरःपरिसर्प स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचोथी उत्पन्न थाय छे? अथवा अपर्याप्तक गर्भज उरःपरिसर्प स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचोमांथी उत्पन्न थाय छे?

श्री भगवान्-हे गौतम ! पर्याप्तक गर्भज उरःपरिसर्प स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचोथी उत्पन्न थाय छे, अपर्याप्तक गर्भज उरःपरिसर्प स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचोथी उत्पन्न नथी थता

हिंतो उववज्जंति ' यदा भुजपरिसर्पस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते तदा-'किं संमुच्छिमभुयपरिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति ?' किं संमूर्च्छिमभुजपरिसर्पस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते, किं वा-'गब्भवक्कंतियभुयपरिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति ? गर्भव्युत्क्रान्तिकभुजपरिसर्पस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते ? भगवान् आह-' गोयमा ! हे गौतम ! ' दोहिंतोऽवि उववज्जंति' द्वाभ्यामपि संमुच्छिमगर्भव्युत्क्रान्तिकभुजपरिसर्पस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यः नैरयिका उपपद्यन्ते, गौतमः पृच्छति-'जइ संमुच्छिमभुयपरिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति' यदा-संमुर्च्छिम भुजपरिसर्पस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते, तदा-'किं पज्जत्तयसंमुच्छिमभुयपरिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति' किं पर्याप्तकसंमूर्च्छिमभुजपरिसर्पस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते ? किं वा-' अपज्जत्तय संमुच्छिमभुयपरिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति ?' अपर्याप्तकसंमूर्च्छिमभुजपरिसर्पस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते ? भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! " पज्जत्तएहिंतो उववज्जंति,

---

नारक उत्पन्न होते हैं तो क्या संमूर्छिम भुजपरिसर्प स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं अथवा गर्भज भुजपरिसर्प स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! दोनों से ही उत्पन्न होते हैं।

गौतम-यदि संमूर्छिम भुजपरिसर्प स्थलचर पंचेन्द्रियतिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं तो क्या पर्याप्तक संमूर्छिम भुजपरिसर्पस्थलचरपंचेन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं अथवा अपर्याप्तक संमूर्छिम भुजपरिसर्प स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचो से उत्पन्न होते हैं ?

શ્રી ગૌતમસ્વામીઃ-હે ભગવન્ ! યદિ ભુજપરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી નારક ઉત્પન્ન થાય છે તો શું સંમૂર્છિમ ભુજપરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા ગર્ભજ ભુજપરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ઃ- હે ગૌતમ ! બન્નેથી ઉત્પન્ન થાય છે

શ્રી ગૌતમસ્વામીઃ-યદિ સંમૂર્છિમ ભુજપરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે તો શુ પર્યાપ્તક સંમૂર્છિમ ભુજપરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે અથવા અપર્યાપ્તક સંમૂર્છિમ ભુજપરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

नो अपज्जत्तएहिंतो उववज्जंति' पर्याप्तकेभ्यःसंमूर्च्छिमभुजपरिसर्पस्थलचरपञ्चे न्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते, नो अपर्याप्तकेभ्यःसंमूर्च्छिमभुजपरिसर्पस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते, गौतमः पृच्छति-'जइ गब्भवक्कंतियभुयपरिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति' ? यदा गर्भव्युत्क्रान्तिकभुजपरिसर्पस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यो नैरयिकजीवा उत्पद्यन्ते तदा 'किं पज्जत्तएहिंतो उववज्जंति' अपज्जत्तएहिंतो उववज्जंति ? किं पर्याप्तकेभ्यो-गर्भव्युत्क्रान्तिकभुजपरिसर्पस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते ? किं वा-अपर्याप्तकेभ्यो गर्भव्युत्क्रान्तिक भुजपरिसर्पस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते ? भगवान् आह-'गोयमा ! हे गौतम ! 'पज्जत्तएहिंतो उववज्जंति, नो अपज्जत्तएहिंतो उववज्जंति' पर्याप्तकेभ्यो गर्भव्युत्क्रान्तिकभुजपरिसर्पस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते, नो अपर्याप्तकेभ्यो गर्भव्युत्क्रान्तिकभुजपरिसर्पस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते, गौतमः पृच्छति-'जइ खहयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति' यदा खेचर-पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते' तदा-'किं संमुच्छिमखहयरपंचिंदि-

---

भगवान्-हे गौतम ! पर्याप्तकों से उत्पन्न होते हैं, अपर्याप्तकों से नहीं उत्पन्न होते ।

गौतम-भगवन् ! यदि गर्भज भुजपरिसर्प स्थलचर पंचेन्द्रिय-तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं, तो क्या पर्याप्तकों से उत्पन्न होते हैं अथवा अपर्याप्तकों से उत्पन्न होते हैं ?

भगवान्-गौतम ! पर्याप्तक गर्भज भुजपरिसर्प स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं, किन्तु अपर्याप्तक गर्भज भुजपरिसर्प स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से नहीं उत्पन्न होते ।

गौतम-भगवन् ! यदि खेचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं

શ્રી ભગવાન્ :-હે ગૌતમ ! પર્યાપ્તકોથી ઉત્પન્ન થાય છે, અપર્યાપ્તકોથી નથી ઉત્પન્ન થતા.

શ્રી ગૌતમસ્વામી:-હે ભગવન્ ! યદિ ગર્ભજ ભુજપરિસર્પ સ્થલચર. પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે તો શું પર્યાપ્તકોથી ઉત્પન્ન થાય છે અથવા અપર્યાપ્તકોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ હે ગૌતમ ! પર્યાપ્તક ગર્ભજ ભુજપરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે, કિન્તુ અપર્યાપ્તક ગર્ભજ ભુજપરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી નથી ઉત્પન્ન થતા.

શ્રી ગૌતમસ્વામી :-હે ભગવન્ ! યદિ ખેચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી

यतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति' किं 'संमूर्च्छिमखेचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते' किं वा-'गब्भवक्कंतियखहयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति?' गर्भव्युत्क्रान्तिक खेचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते' भगवान आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'दोहिंतोऽवि उववज्जंति' द्वाभ्यामपि संमूर्च्छिमगर्भव्युत्क्रान्तिकाभ्यां खेचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकाभ्यां नैरयिका उपपद्यन्ते, गौतमः पृच्छति-'जइ संमुच्छिमखहयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति' यदा संमूर्च्छिमखेचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते तदा 'किं पज्जत्तएहिंतो उववज्जंति अपज्जत्तएहिंतो उववज्जंति' किं पर्याप्तकेभ्यः संमूर्च्छिमखेचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते? किं वा अपर्याप्तकेभ्यः संमूर्च्छिमखेचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते ? भगवान् आह-'गोयमा ! हे गौतम ! 'पज्जत्तएहिंतो उववज्जंति, नो अपज्जत्तएहिंतो उववज्जंति' पर्याप्तकेभ्यः संमूर्च्छिमखेचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते, नो अपर्याप्तकेभ्यः संमूर्च्छिमखेचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते, गौतमः पृच्छति, 'जइ पज्जत्तगगब्भवक्कंतियजलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणि-

---

तो क्या संमूर्छिम खेचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं अथवा गर्भज खेचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं?

भगवान् गौतम ! दोनों से ही उत्पन्न होते हैं।

गौतम-भगवन् ! यदि संमूर्छिम खेचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं तो क्या पर्याप्तकों से उत्पन्न होते हैं अथवा अपर्याप्तकों से उत्पन्न होते हैं?

भगवान्-गौतम ! पर्याप्तक संमूर्च्छिम खेचरपंचेन्द्रियतिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं, किन्तु अपर्याप्तक संमूर्च्छिम खेचरपंचेन्द्रियतिर्यंचों से उत्पन्न नहीं होते।

श्रीगौतम-हे भगवन् ! यदि पर्याप्तक गर्भव्युत्क्रान्तिक खेचरपंचेन्द्रि-

---

ઉત્પન્ન થાય છે તો શુ સંમૂર્છિમ ખેચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે, અથવા ગર્ભજ ખેચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે?

શ્રી ભગવન્ ! હે ગૌતમ ! બન્નેથી જ ઉત્પન્ન થાય છે-

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ યદિ ખેચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે તો શું પર્યાપ્તકોથી ઉત્પન્ન થાય છે અથવા અપર્યાપ્તકોથી ઉત્પન્ન થાય છે?

શ્રી ભગવાન્:-હે ગૌતમ ! પર્યાપ્તક સંમૂર્છિમ ખેચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે, કિન્તુ અપર્યાપ્તક સંમૂર્છિમ ખેચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થતા નથી.

एहिंतो उववज्जंति' यदा पर्याप्तकगर्भव्युत्क्रान्तिकखेचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यो-नैरयिका उपपद्यन्ते, तदा 'किं संखेज्जवासाउएहिंतो, उववज्जंति असंखेज्जवा-साउएहिंतो उववज्जंति' किं संख्येयवर्षायुष्केभ्यः पर्याप्तकगर्भव्युत्क्रान्तिकखेच-रपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते ? किं वा असंख्येयवर्षायुष्केभ्यः पर्याप्तकगर्भव्युत्क्रान्तिकखेचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य नैरयिका उपपद्यन्ते ? भगवानाह–'गोयमा !' हे गौतम ! 'संखिज्जवासाउएहिंतो उववज्जंति नो असं-खिज्जवासाउएहिंतो उववज्जंति' संख्येयवर्षायुष्केभ्यः पर्याप्तकगर्भव्युत्क्रान्तिक-खेचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते, नो असंख्येयवर्षायुष्ककेभ्यः पर्याप्तकगर्भव्युत्क्रान्तिकखेचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यो नैरयिकाः उपपद्यन्ते, गौतमः पृच्छति 'जइ सखेज्जवासाउयगब्भवक्कंतियखहयरपंचिंदियतिरिक्खजो-णिएहिंतो उववज्जंति' यदा संख्येयवर्षायुष्कगर्भव्युत्क्रान्तिकखेचरपञ्चेन्द्रियतिर्य-ग्योनिकेभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते तदा 'किं पज्जत्तएहिंतो उववज्जंति, अपज्जत्तए-हिंतो उववज्जंति, किं पर्याप्तकेभ्यः संख्येयवर्षायुष्कगर्भव्युत्क्रान्तिकखेचरपञ्चेन्द्रि-यतिर्यग्योनिकेभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते ? किं वा अपर्याप्तकेभ्यः संख्येयवर्षायुष्क-गर्भव्युत्क्रान्तिकखेचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते, ? भगवान्

यतिर्यंचों से नारक उत्पन्न होते हैं तो क्या संख्यात वर्ष की आयु वाले गर्भव्युत्क्रान्तिकखेचरपंचेन्द्रियतिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं अथवा असंख्यात वर्ष की आयुवाले गर्भजखेचरपंचेन्द्रियतिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं?

भगवान्–हे गौतम ! संख्यात वर्ष की आयुवालों से उत्पन्न होते हैं, असंख्यात वर्ष की आयुवाले गर्भज खेचरपंचेन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न नहीं होते ?

श्रीगौतम–हे भगवन् ! यदि संख्यात वर्ष की आयुवाले गर्भज खेचर पंचेन्द्रियतिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं तो पर्याप्तकों से उत्पन्न होते हैं या अपर्याप्तकों से उत्पन्न होते हैं ?

શ્રી ગૌતમસ્વામી :–હે ભગવન્ ! યદિ પર્યાપ્તક ગર્ભવ્યુત્ક્રાતિક ખેચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી નારક ઉત્પન્ન થાય છે તો શું સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા ગર્ભવ્યુત્ક્રાતિક ખેચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે અથવા અસં-ખ્યાત વર્ષની આયુવાળા ગર્ભજખેચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે

શ્રીભગવાન્–હે ગૌતમ ! સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળાથી ઉત્પન્ન થાય છે, અસંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા ગર્ભજખેચરપચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન નથી થતા.

શ્રી ગૌતમસ્વામી :–હે ભગવન્ ! યદિ સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા ગર્ભજ ખેચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય તો પર્યાપ્તકોથી ઉત્પન્ન થાય છે અગર અપર્યાપ્તકોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

आह-'गोयमा' हे गौतम ! पज्जत्तएहिंतो उववज्जंति, नो अपज्जत्तएहिंतो उववज्जंति' पर्याप्तकेभ्यः संख्येयवर्षायुष्कगर्भव्युत्क्रान्तिकखेचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते, नो अपर्याप्तकेभ्यः संख्येयवर्षायुष्कगर्भव्युत्क्रान्तिकखेचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते, गौतमः पृच्छति-'जइ मणुस्सेहिंतो उववज्जंति, किं संमुच्छिममणुस्सेहिंतो उववज्जंति, गब्भवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति?' यदा मनुष्येभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते तदा किं संमूर्च्छिममनुष्येभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते, किं वा गर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते! भगवान आह-गोयमा ! "हे गौतम ! नो संमुच्छिममणुस्सेहिंतो उववज्जंति, गब्भवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति' नो संमूर्च्छिममनुष्येभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते, अपि तु गर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते, गौतमः पृच्छति-'जइ गब्भवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति' यदा गर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते तदा 'किं कम्मभूमिगगब्भवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति, किं

भगवान्-हे गौतम ! पर्याप्तक संख्यात वर्ष की आयुवाले गर्भज खेचर पंचेन्द्रियतिर्यंचों से नारकों की उत्पत्ति होती है, अपर्याप्तक संख्यात वर्ष की आयुवाले गर्भज खेचरपंचेन्द्रियतिर्यंचों से नहीं होती।

श्रीगौतम-हे भगवन् ! यदि मनुष्यों से अर्थात् मनुष्यभव से नारक उत्पन्न होते हैं तो क्या संमूर्च्छिम मनुष्यों से नारक उत्पन्न होते हैं अथवा गर्भज मनुष्यों से नारक उत्पन्न होते हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! संमूर्च्छिम मनुष्यों से नारकों का उपपात नहीं होता किन्तु गर्भज मनुष्यों से नारकों का उपपात होता है।

श्रीगौतम-अगर गर्भजमनुष्यों से नारक उत्पन्न होते हैं तो क्या कर्मभूमि के गर्भज मनुष्यों से उत्पन्न होते हैं ? या अकर्मभूमि के

શ્રી ભગવાન્ :- હે ગૌતમ ! પર્યાપ્તક સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા ગર્ભજ ખેચર પચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી નારકોની ઉત્પત્તિ થાય છે, અપર્યાપ્તક સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા ગર્ભજ ખેચર પચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી નથી થતી.

શ્રી ગૌતમસ્વામી :-હે ભગવન્ ! યદિ મનુષ્યોથી અર્થાત્ મનુષ્ય ભવથી નારક ઉત્પન્ન થાય છે તો સમૂર્છિમ મનુષ્યોથી નારક ઉત્પન્ન થાય છે, અથવા ગર્ભજ મનુષ્યોથી નારક ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ :-હે ગૌતમ ! સંમૂર્છિમ મનુષ્યોથી નારકોનો ઉપપાત નથી થતો, કિન્તુ ગર્ભજ મનુષ્યોથી નારકોનો ઉપપાત થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી :-હે ભગવન્ ! અગર ગર્ભજ મનુષ્યોથી નારક ઉત્પન્ન થાય છે તો શું કર્મભૂમિના ગર્ભજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે અગર

कर्मभूमिगगर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते ? किं वा-'अकम्मभूमिगगब्भवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति' अकर्मभूमिगगर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते ? किं वा 'अंतरदीवगगब्भवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति ? अन्तरद्वीपकगर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते ? भगवान् आह-गोयमा ! हे गौतम ! 'कम्मभूमिगगब्भवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति 'कर्मभूमिगगर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते, 'नो अकम्मभूमिगगब्भवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति' नो अकर्मभूमिगगर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते, 'नो अंतरदीवगगब्भवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति' नो अन्तरद्वीपगगर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येभ्यो नैरयिका उत्पद्यन्ते, गौतमः पृच्छति 'जइ कम्मभूमिगगब्भवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति' यदा कर्मभूमिगगर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते तदा 'किं संखेज्जवाआउएहिंतो उववज्जंति ? किं संख्येयवर्षायुष्केभ्यः कर्मभूमिगगर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्यो नैरयिका उपपद्यन्ते ? किं वा 'असंखेज्जवासाउएहिंतो उववज्जंति' असंख्येयवर्षायुष्केभ्यः कर्मभूमिगगर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते ? भगवान् आह-'गोयमा'

गर्भज मनुष्यों से उत्पन्न होते हैं ? अथवा अन्तरद्वीपों के गर्भज मनुष्यों से उत्पन्न होते हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! कर्मभूमि के गर्भज मनुष्यों से नारक उत्पन्न होते हैं, अकर्मभूमि के गर्भज मनुष्यों से नारक उत्पन्न नहीं होते और अन्तरद्वीपज गर्भज मनुष्यों से भी नारक उत्पन्न नहीं होते ।

श्रीगौतम-यदि कर्मभूमिज गर्भज मनुष्यों से उत्पन्न होते हैं तो क्या संख्यात वर्ष की आयुवाले कर्मभूमिज गर्भज मनुष्यों से उत्पन्न होते हैं अथवा असंख्यात वर्ष की आयुवाले कर्मभूमिज गर्भज मनुष्यों से उत्पन्न होते हैं ?

અકર્મભૂમિના ગર્ભજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે અથવા અન્તર દ્વીપોના ગર્ભજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે?

શ્રી ભગવાન્ :-હે ગૌતમ ! કર્મભૂમિના ગર્ભજ મનુષ્યોથી નારક ઉત્પન્ન થાય છે, અકર્મ ભૂમિના ગર્ભજ મનુષ્યોથી નારક ઉત્પન્ન થતા નથી અને અંતર દ્વીપજ ગર્ભજ મનુષ્યોથી પણ નારક ઉત્પન્ન થતા નથી

શ્રી ગૌતમસ્વામી :-યદિ કર્મ ભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે તો શું સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા કર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે અથવા અસંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા કર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે?

हे गौतम ! 'संखेज्जवासाउयकम्मभूमिगगब्भवक्कंतियमणुसेहिंतो उववज्जंति' संख्येयवर्षायुष्ककर्मभूमिगगर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते, 'नो असंखेज्जवासाउयकम्मभूमिगगब्भवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति' नो असंख्येयवर्षायुष्ककर्मभूमिगगर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते, गौतमः पृच्छति-'जइ संखेज्जवासाउयकम्मभूमिगगब्भवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति' यदा संख्येयवर्षायुष्ककर्मभूमिगगर्भव्युत्क्रान्तिक मनुष्यो नैरयिका उपपद्यन्ते तदा 'किं पज्जत्तएहिंतो उववज्जंति ? अपज्जत्तएहिंतो उववज्जंति ?' किं पर्याप्तकेभ्यः संख्येयवर्षायुष्ककर्मभूमिगगर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते ? किं वा अपर्याप्तकेभ्यःसंख्येयवर्षायुष्ककर्मभूमिगगर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते ? भगवान आह-' गोयमा ! हे गौतम ! ' पज्जत्तएहिंतो उववज्जंति, नो अपज्जत्तएहिंतो उववज्जंति' पर्याप्तकेभ्य। संख्येयवर्षायुष्ककर्मभूमिगगर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते, नो अपर्याप्तकेभ्यः संख्येयवर्षायुष्ककर्मभू-

---

भगवान्-हे गौतम ! संख्यात वर्ष की आयु वाले कर्मभूमिज गर्भज मनुष्यों से उत्पन्न होते हैं, असंख्यात वर्ष की आयु वाले कर्मभूमिज गर्भज मनुष्यों से उत्पन्न नहीं होते।

श्रीगौतम-हे भगवन् ! यदि संख्यात वर्ष की आयु वाले कर्मभूमिज गर्भज मनुष्यों से उत्पन्न होते हैं तो क्या पर्याप्तकों से उत्पन्न होते हैं अथवा अपर्याप्तक संख्यात वर्ष की आयु वाले कर्म भूमिज गर्भज मनुष्यों से उत्पन्न होते हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! पर्याप्तक संख्यात वर्ष की आयु वाले कर्मभूमिज गर्भज मनुष्यों से उत्पन्न होते हैं, किन्तु अपर्याप्तक संख्यात वर्ष की आयुवाले कर्मभूमिज गर्भज मनुष्यों से नारक उत्पन्न नहीं होते।

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા કર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે, અસંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા કર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન નથી થતા

શ્રી ગૌતમસ્વામી :-હે ભગવન્ ! યદિ સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા કર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે તો શું પર્યાપ્તકોથી ઉત્પન્ન થાય છે અથવા અપર્યાપ્તક સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા કર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ :-ગૌતમ ! પર્યાપ્તક સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા કર્મભૂમિ જ ગર્ભજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે, પરન્તુ અપર્યાપ્તક સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા કર્મભૂમિ જ ગર્ભજ મનુષ્યોથી નારક ઉત્પન્ન નથી થતા

मिगगर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते 'एवं' जहाओहिया उववाइया तहा रयणप्पभापुढविनेरइया वि उववाइएयव्वा' एवम् पूर्वोक्तरीत्या यथा औधिकाः उपपादितास्तथा रत्नप्रभापृथिवी नैरयिका अपि उपपादयितव्याः, गौतमः पृच्छति-'सक्करप्पभापुढविनेरइयाणं पुच्छा' शर्कराप्रभापृथिवी नैरयिकाः खलु केभ्य उपपद्यन्ते ? इति पृच्छा, भगवान् आह-'गोयमा ! हे गौतम ! ' एते वि जहा ओहिया तहेवोववायएयव्वा' एतेऽपि शर्कराप्रभापृथिवी नैरयिका यथा औधिकाः समुच्चय नैरयिका उपपादितास्तथैव उपपादयितव्याः, 'नवरं संमुच्छिमेहिंतो पडिसेहो कायव्वो' किन्तु नवरम्-पूर्वापेक्षया विशेषस्तु संमूर्च्छिमेभ्यो जीवेभ्यः शर्कराप्रभापृथिवी नैरयिकाणा मुपपातस्य प्रतिषेधः कर्तव्यः, गौतमः पृच्छति-वालुयप्पभापुढविनेरइयाणं भंते ! कओहिंतो उववज्जंति ?' हे भदन्त ! वालुकाप्रभापृथिवी नैरयिकाः

इसी प्रकार जैसे सामान्य नारकों का उपपात कहा है वैसा ही रत्नप्रभापृथ्वी के नारकों का उपपात समझ लेना चाहिए ।

श्रीगौतम-हे भगवन् ! शर्कराप्रभा पृथ्वी के नारक किन किन से उत्पन्न होते हैं ?

भगवान्-शर्कराप्रभा पृथ्वी के नारकों का उपपात भी सामान्य नारकों के समान समझना चाहिए, विशेष बात यह है कि संमूर्च्छिम जीवों से शर्कराप्रभा पृथ्वी के नारकों का निषेध करना चाहिए, तात्पर्य यह है कि संमूर्च्छिमतिर्यंच और मनुष्य रत्नप्रभा पृथ्वी तक ही उत्पन्न हो सकता हैं, शर्कराप्रभा आदि में नहीं उत्पन्न होते ।

श्रीगौतम-हे भगवन् ! बालुकाप्रभा पृथ्वी के नारक किन से उत्पन्न होते हैं ?

એજ પ્રકારે જેવો સામાન્ય નારકોનો ઉપપાત કહ્યો છે તેવોજ રત્નપ્રભા પૃથ્વીના નારકોનો ઉપપાત સમજી લેવો જોઇએ.

શ્રી ગૌતમસ્વામી :–હે ભગવન્ ! શર્કરાપ્રભા પૃથ્વીના નારકો કોનાથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ :–હે ગૌતમ ! શર્કરાપ્રભા પૃથ્વીના નારકજીવોનો ઉપપાત પણ સામાન્ય નારકોના સમાન સમજવો જોઇએ. વિશેષ વાત એ છે કે સંમૂર્છિમ જીવોથી શર્કરાપ્રભા પૃથ્વીના નારકોનો નિષેધ કરવો જોઇએ, તાત્પર્ય એ છે કે સંમૂર્છિમ તિર્યંચ રત્નપ્રભા પૃથ્વી સુધી જ ઉત્પન્ન થઇ શકે છે, શર્કરા પ્રભા આદિમા ઉત્પન્ન નથી થતા.

શ્રી ગૌતમસ્વામી :–હે ભગવન્ ! વાલુકાપ્રભા પૃથ્વીના નારક જીવો કોનાથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

खलु केभ्य उपपद्यन्ते ? भगवान् आह–'गोयमा ! हे गौतम ! 'जहा सक्करप्पभापुढवि नेरइया' यथा शर्कराप्रभापृथिवी नैरयिकाः उपपादितास्तथा वालुकाप्रभापृथिवी नैरयिका अपि उपपादयितव्याः, किन्तु 'नवरं भुयपरिसप्पेहिंतो पडिसेहो कायव्वो' नवरम्–पूर्वापेक्षया विशेषस्तु अत्र वालुकाप्रभापृथिवी नैरयिकाणामुपपातस्य भुजपरिसर्पेभ्यः प्रतिषेधः कर्तव्यः, गौतमः पृच्छति–'पंकप्पभापुढविनेरइयाणं पुच्छा' पङ्कप्रभापृथिवी नैरयिकाः खलु कुत उपपद्यन्ते ? इति पृच्छा, भगवान् आह–'गोयमा ! हे गौतम ! 'जहा वालुयप्पभापुढविनेरइया' यथा वालुकाप्रभापृथिवी नैरयिका उपपादितास्तथा पङ्कप्रभापृथिवी नेरयिका अपि उपपादयितव्याः किन्तु–'नवरं खहयरेहिंतो–पडिसेहो कायव्वो' नवरम्–पूर्वापेक्षया विशेषस्तु–पङ्कप्रभापृथिवी नैरयिकाणामुत्पादस्य खेचरेभ्यः। प्रतिषेधः, कर्तव्यः गौतमः पृच्छति

भगवान्–हे गौतम ! जैसे शर्कराप्रभा पृथ्वी के नारकों का उपपात कहा है, उसी प्रकार वालुकाप्रभा पृथ्वी के नारक का उपपात भी कह लेना चाहिए, परन्तु विशेषता यह है कि भुजपरिसर्पों से उत्पन्न होने का निषेध करना चाहिए, क्योंकि भुजपरिसर्प मर कर शर्कराप्रभा पृथ्वी तक ही उत्पन्न हो सकते हैं, आगे नहीं ।

श्रीगौतम–हे भगवन् ! पंकप्रभा पृथ्वी के नारक किनसे उत्पन्न होते हैं ?

भगवान्–हे गौतम ! पंकप्रभा पृथ्वी के नारकों का उपपात वालुकाप्रभा पृथ्वी के समान समझना चाहिए, किन्तु पंकप्रभा पृथ्वी में खेचरों के उपपात का निषेध समझना चाहिए, क्योंकि खेचर वालुका प्रभा पृथ्वी के आगे उत्पन्न नहीं होते ।

શ્રી ભગવાન્ :–હે ગૌતમ ! જેવો શર્કરાપ્રભા પૃથ્વીના નારકોનો ઉપપાત કહ્યો છે, તેજ પ્રકારે વાલુકાપ્રભા પૃથ્વીના નારકોનો ઉપપાત પણ કહેવો જોઇએ. પરન્તુ વિશેષતા એ છે કે ભુજપરિસર્પોથી ઉત્પન્ન થવાનો નિષેધ કરવો જોઈએ, કેમકે ભુજપરિસર્પ મરીને શર્કરાપ્રભા પૃથ્વી સુધી ઉત્પન્ન થઇ શકે છે, આગળ નહી.

શ્રી ગૌતમસ્વામી :–હે ભગવન્ ! પંકપ્રભા પૃથ્વીના નારક જીવો કોનાથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ :–હે ગૌતમ ! પંકપ્રભા પૃથ્વીના નારકોનો ઉપપાત વાલુકાપ્રભા પૃથ્વીના સમાન સમજવો જોઈએ, પરંતુ પંકપ્રભા પૃથ્વીમાં ખેચરોના ઉપપાતનો નિષેધ સમજવો જોઇએ, કેમકે ખેચર વાલુકાપ્રભા પૃથ્વીની આગળ ઉત્પન્ન નથી થતા.

'धूमप्पभापुढविनेरइयाणं पुच्छा' धूमप्रभापृथिवी नैरयिकाः खलु केभ्य उपपद्यन्ते ? इति पृच्छा, भगवान् आह-गोयमा ! हे गौतम ! 'जहा पंकप्पभापुढविनेरइया' यथा पङ्कप्रभापृथिवी नैरयिका उपपादितास्तथा धूमप्रभापृथिवी नैरयिका अपि उपपादयितव्याः, किन्तु 'नवरं चउप्पएहिंतो वि पडिसेहो कायव्वो' नवरम् पूर्वापेक्षया विशेषस्तु-धूमप्रभापृथिवी नैरयिकाणामुत्पादस्य चतुष्पदेभ्योऽपि प्रतिषेधः कर्तव्यः । गौतमः पृच्छति 'तमापुढविनेरइयाणं भंते ! कओहिंतो उववज्जंति' हे भदन्त ! तमापृथिवी नैरयिकाः खलु केभ्यः उपपद्यन्ते' भगवान् आह-गोयमा ! हे गौतम ! 'जहा धूमप्पभापुढविनेरइया' यथा धूमप्रभापृथिवी नैरयिका उपपादितास्तथा तमापृथिवी नैरयिका अपि उत्पादयितव्याः, 'किन्तु'- नवरं थलयरेहिंतो वि पडिसेहो कायव्वो' नवरं' पूर्वापेक्षया विशेषस्तु स्थलचरेभ्योऽपि तमापृथिवी

श्रीगौतम-हे भगवन् ! धूमप्रभा पृथ्वी के नारक किनसे उत्पन्न होते हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! जैसे पंकप्रभा पृथ्वी के नारकों का उपपात कहा है, वैसा ही धूमप्रभा पृथ्वी के नारकों का उपपात कह लेना चाहिए, विशेष बात यह है कि धूमप्रभा पृथ्वी में चतुष्पदों के उपपात का निषेध करना चाहिए ।

श्रीगौतम-हे भगवन् ! तमापृथ्वी के नारक किनसे उत्पन्न होते हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! जैसे धूमप्रभा पृथ्वी के नारकों का उपपात कहा है, वैसा ही तमःप्रभा पृथ्वी के नारकों के भी उपपात कहना चाहिए, किन्तु विशेषता यह है कि तमःप्रभा पृथ्वी में स्थलचर तिर्यंचों के उपपात का निषेध करना चाहिए । उसका अभिलाप अर्थात् शब्दों

શ્રી ગૌતમસ્વામી :-હે ભગવન્ ! ધૂમપ્રભા પૃથ્વીના નારકો કોનાથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ :-હે ગૌતમ ! જેવો પંકપ્રભા પૃથ્વીના નારકોનો ઉપપાત કહ્યો છે, તેવોજ ધૂમપ્રભા પ્રથ્વીના નારકોનો ઉપપાત કહેવો જોઇએ. વિશેષ વાત એ છે કે ધૂમપ્રભા પૃથ્વીમાં ચતુષ્પદોના ઉપપાતનો નિષેધ કરવો જોઇએ.

શ્રી ગૌતમસ્વામી :-હે ભગવન્ ! તમઃપ્રભા પૃથ્વીના નારક કોનાથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ :-હે ગૌતમ ! જેવો ધૂમપ્રભા પૃથ્વીના નારકોનો ઉપપાત કહ્યો છે, તેવો જ તમઃપ્રભા પૃથ્વીના નારકોનો પણ ઉપપાત કહેવો જોઇએ, પણ વિશેષતા એ છે કે તમઃપ્રભા પૃથ્વીમા સ્થલચર તિર્યચોના ઉપપાતનો નિષેધ કરવો જોઇ એ. તેનો અભિલાપ અર્થાત્ શબ્દોનો પ્રયોગ આ રીતે છે

नैरयिकाणामुत्पादस्य प्रतिषेधः कर्तव्यः, 'इमेणं अभिलावेणं' अनेन-पूर्वोक्तक्रमेण, अभिलापेत-आला पेन-जइ-पंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति' यदा पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यः तमापृथिवी नैरयिका उपपद्यन्ते, तदा-कि जलयरपंचिदिएहिंतो उववज्जंति' किं जलचरपञ्चेन्द्रियेभ्य तमापृथिवी नैरयिका उपपद्यन्ते? किं वा 'थलयरपंचिंदिएहिंतो उववज्जंति' स्थलचरपञ्चेन्द्रियेभ्य उपपद्यन्ते? किं वा, 'खहयरपंचिदिएहिंतो उववज्जंति' खेचरपञ्चेन्द्रियेभ्य तमाः पृथिवी नैरयिका उपपद्यन्ते? इति प्रश्नाशयः, भगवान् आह-गोयमा! हे गौतम! 'जलयरपंचिदिएहिंतो उववज्जंति, नो थलयरेहिंतो, नो खहयरेहिंतो उववज्जंति' पूर्वोक्तास्तमापृथिवी नैरयिकाः जलचरपञ्चेन्द्रियेभ्य उपपद्यन्ते, नो स्थलचरपञ्चेन्द्रियेभ्य उपपद्यन्ते, नो वा खेचरपञ्चेन्द्रियेभ्य उपपद्यन्ते, गौतमः पृच्छति-'जइ मणुस्सेहिंतो उववज्जंति' यदा मनुष्येभ्यस्तमापृथिवी नैरयिका उपपद्यन्ते तदा 'किं कम्मभूमिएहिंतो उववज्जंति'? किं कर्मभूमिगेभ्यो मनुष्येभ्यस्तमापृथिवी नैरयिका उपपद्यन्ते? किं वा 'अकम्मभूमिएहिंतो उववज्जंति' अकर्मभूमिगेभ्यो मनुष्येभ्यस्तमापृथिवी नैरयिका उपपद्यन्ते? किं वा 'अंतरदीवएहिंतो उववज्जंति? अन्तरद्वीपकेभ्योमनुष्येभ्य उपपद्यन्ते? भगवान् आह-' गोयमा! हे गौतम! कम्म-

का प्रयोग इस प्रकार है-

यदि तमापृथ्वी के नारक पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं तो क्या जलचर पंचेन्द्रियतिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं अथवा खेचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं?

भगवान्-हे गौतम! जलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं, स्थलचर और खेचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से नहीं उत्पन्न होते।

गौतम-भगवन्! यदि मनुष्यों से तमा पृथ्वी के नारकों का उपपात होता है तो क्या कर्म भूमिज मनुष्यों से होता है, अकर्मभूमिज मनुष्यों से होता है अथवा अन्तर द्वीपज मनुष्यों से होता है?

યદિ તમા પૃથ્વીના નારક પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે તો શું જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે અગર સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે અથવા ખેચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે?

શ્રી ભગવાન્:-હે ગૌતમ! જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે, સ્થલચર અને ખેચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી નથી ઉત્પન્ન થતાં

શ્રી ગૌતમસ્વામી :—હે ભગવન્! યદિ મનુષ્યોથી તમા પૃથ્વીના નારકોના ઉપપાત થાય છે તો શું કર્મભૂમિ જ મનુષ્યોથી થાય છે અકર્મભૂમિ જ મનુષ્યોથી થાય છે અથવા અંતર દ્વીપજ મનુષ્યોથી થાય છે?

भूमिएहिंतो उववज्जंति' कर्मभूमिगेभ्यो मनुष्येभ्य स्तमापृथिवीनैरयिका उपपद्यन्ते 'नो अकम्मभूमिएहिंतो उववज्जंति' नो अकर्मभूमिगेभ्यो मनुष्येभ्यस्तमापृथिवी नैरयिका उपपद्यन्ते 'नो अंतरदीवएहिंतो उववज्जंति' नो वा अन्तरद्वीपगेभ्यो मनुष्येभ्यस्तमापृथिवी नैरयिका उपपद्यन्ते, गौतमः पृच्छति-'जइ कम्मभूमिएहिंतो उववज्जंति' यदा कर्मभूमिगेभ्यो मनुष्येभ्यस्तमापृथिवी नैरयिका उपपद्यन्ते तदा किं 'संखेज्जवासाउएहिंतो उववज्जंति' ? किं संख्येयवर्षायुस्केभ्यो मनुष्येभ्य उपपद्यन्ते ? किं 'वा असंखेज्जवासाउएहिंतो उववज्जंति?' असंख्येयवर्षायुष्केभ्यो मनुष्येभ्य उपपद्यन्ते ? भगवान् आह-'गोयमा ! हे गौतम ! 'संखेज्जवासाउएहिंतो उववज्जंति' संख्येयवर्षायुष्केभ्यो मनुष्येभ्यस्तमापृथिवी नैरयिका उपपद्यन्ते, 'नो असंखेज्जवासाउएहिंतो उववज्जंति' नो असंख्येयवर्षायुष्केभ्यो मनुष्येभ्यस्तमापृथिवी नैरयिका उपपद्यन्ते, गौतमः पृच्छति-जइ संखेज्जवासाउएहिंतो उववज्जंति, यदा संख्येयवर्षायुष्केभ्यो मनुष्येभ्यस्तमापृथिवी नैरयिका उपपद्यन्ते तदा किं

भगवन्-हे गौतम ! कर्मभूमिज मनुष्यों से तमापृथ्वी के नारकों का उपपात होता है, अकर्मभूमिज मनुष्यों से नहीं होता और न अन्तरद्वीपज मनुष्यों से ही होता है।

गौतम-भगवन् ! यदि कर्मभूमिजों से उपपात होता है तो क्या संख्यात वर्ष की आयु वाले मनुष्यों से होता है अथवा असंख्यात वर्ष की आयु वाले मनुष्यों से होता है ?

भगवान्-हे गौतम ! संख्यात वर्ष की आयु वाले मनुष्यों से तमा पृथ्वी के नारकों का उपपात होता है, परन्तु असंख्यात वर्ष की आयु वाले मनुष्यों से तमा पृथ्वी के नारकों का उपपात नहीं होता।

गौतम-हे भगवन् ! यदि संख्यात वर्ष की आयु वाले मनुष्यों से

શ્રી ભગવાન્ :—હે ગૌતમ ! કર્મભુમિજ મનુષ્યોથી તમા પૃથ્વીના નારકોને ઉપપાત થાય છે, અકર્મભૂમિજ મનુષ્યોથી નથી થતો અને અંતર દ્વીપ જ મનુષ્યોથી પણ થતો નથી

શ્રી ગૌતમસ્વામી :—હે ભગવન ! યદિ કર્મભૂમિજોથી ઉત્પન્ન થાય છે તો શું સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે અથવા અસંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા મનુષ્યોથી થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ : હે ગૌતમ! સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા મનુષ્યોથી તમા પૃથ્વીના નારકોને ઉપપાત થાય છે, પરન્તુ અસંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા મનુષ્યોથી તમાપૃથ્વીના નારકોને ઉપપાત નથી થતો

'पज्जत्तएहिंतो उववज्जंति, अपज्जत्तएहिंतो उववज्जंति?' किं पर्याप्तकेभ्यः संख्येयवर्षायुष्केभ्यो मनुष्येभ्य उपपद्यन्ते, किं वा अपर्याप्तकेभ्यः संख्येयवर्षायुष्केभ्य उपपद्यन्ते? भगवान् आह-'गोयमा!' हे गौतम! 'पज्जत्तएहिंतो उववज्जंति, नो अपज्जत्तएहिंतो उववज्जंति' पर्याप्तकेभ्यः संख्येयवर्षायुष्केभ्यो मनुष्येभ्यस्तमापृथिवी नैरयिका उपपद्यन्ते नो अपर्याप्तकेभ्यः संख्येयवर्षायुष्केभ्यो मनुष्येभ्यस्तमापृथिवी नैरयिका उपपद्यन्ते, गौतमः पृच्छति-'जइ पज्जत्तगसंखेज्जवासाउयकम्मभूमिएहिंतो उववज्जंति' यदा पर्याप्तकसंख्येयवर्षायुष्ककर्मभूमिगेभ्यो मनुष्येभ्यो तमापृथिवी नैरयिका उपपद्यन्ते तदा-किं इत्थिएहिंतो उववज्जंति' किं स्त्रीभ्य उपपद्यन्ते, किं वा 'पुरिसेहिंतो उववज्जंति' पुरुषेभ्य उपपद्यन्ते, किं वा 'नपुंसएहिंतो उववज्जंति' नपुंसकेभ्य उपपद्यन्ते? भगवान् आह-'गोयमा! हे गौतम! 'इत्थीहिंतो उववज्जंति, पुरिसेहिंतो उववज्जंति, नपुंसएहिंतो वि उववज्जंति' स्त्रीभ्यो मानुषीभ्यस्तमापृथिवी नैरयिका उपपद्यन्ते, पुरुषेभ्य उपप-

---

तमा पृथ्वी के नारकों की उत्पत्ति होती है तो क्या पर्याप्तक संख्यात वर्ष की आयु वाले मनुष्यों से होती है अथवा अपर्याप्तक संख्यात-वर्ष की आयु वाले मनुष्यों से तमा पृथ्वी के नारकों की उत्पत्ति होती है?

भगवान्-हे गौतम! पर्याप्तकों से उत्पत्ति होती है, अपर्याप्तकों से नहीं होती।

गौतम-हे भगवन्! यदि पर्याप्तक संख्यात वर्ष की आयु वाले कर्मभूमिज मनुष्यों से तमा पृथ्वी के नारकों की उत्पत्ति होती है तो क्या स्त्रियों से उत्पत्ति होती है, पुरुषों से उत्पत्ति होती है अथवा नपुंसकों से उत्पत्ति होती है?

શ્રી ગૌતમસ્વામી · હે ભગવન્! યદિ સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા મનુષ્યોથી તમા પૃથ્વીના નારકોની ઉત્પત્તિ થાય છે તો શું પર્યાપ્તક સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા મનુષ્યોથી થાય છે અથવા અપર્યાપ્ત સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા મનુષ્યોથી તમા પૃથ્વીના નારકોની ઉત્પત્તિ થાય છે.

શ્રી ભગવાન્ હે ગૌતમ! પર્યાપ્તકોથી ઉત્પત્તિ થાય છે, અપર્યાપ્તકોથી ઉત્પત્તિ નથી થતી.

શ્રી ગૌતમસ્વામી: હે ભગવન્! યદિ પર્યાપ્તક સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા કર્મભૂમિજ મનુષ્યોથી તમા પૃથ્વીના નારકોની ઉત્પત્તિ થાય છે તો શું સ્ત્રીઓથી ઉત્પત્તિ થાય છે, પુરૂષોથી ઉત્પત્તિ થાય છે, અથવા નપુંસકોથી ઉત્પત્તિ થાય છે?

द्यन्ते, नपुंसकेभ्योऽपि-नपुंसकजीवो अपि तमापृथिवी नैरयिकत्वेन उपपद्यन्ते-उत्पद्यन्ते इति भावः, गौतमः पृच्छति-'अहेसत्तमापुढवि नेरइयाणं भंते ! कओहिंतो उववज्जंति ?' हे भदन्त ! अधः सप्तमपृथिवी नैरयिकाः खलु केभ्य उत्पद्यन्ते? भगवान् आह-'गोयमा ! हे गौतम ! 'एवंचेव' एवञ्चैव-पूर्वोक्ततमापृथिवी नैरयिकवदेव अधःसप्तमपृथिवी नैरयिका अपि उपपादयितव्याः किन्तु नवरं 'इत्थीहिंतो पडिसेहो कायव्वो' नवरम्-पूर्वापेक्षया विशेषस्तु अधःसप्तमपृथिवी नैरयिकाणामुत्पादस्य स्त्रीभ्यः प्रतिषेधः कर्तव्यः, अथोपर्युक्तानाम् संग्रहगाथाद्वयमाह-अस्सन्नी खलु पढमं दोच्चंपि सरिसिवा तइयपक्खी सीहा जंति चउत्थिं

भगवान्-हे गौतम ! स्त्रियों से भी उत्पत्ति होती है, पुरुषों से भी उत्पत्ति होती है और नपुंसकों से भी होती है। अर्थात् स्त्री, पुरुष और नपुंसक लिंग वाले मनुष्य मर कर तमा पृथ्वी के नारक के पर्याय में उत्पन्न हो सकते हैं।

गौतम-हे भगवन् ! सातवीं पृथ्वी के नारक कहां से उत्पन्न होते हैं?

भगवान्-गौतम ! इसी प्रकार अर्थात् तमा पृथ्वी के नारकों के समान ही समझना चाहिए, विशेषता इतनी ही है कि स्त्रियों से निषेध करना चाहिए, अर्थात् स्त्री सातवीं नरकभूमि में उत्पन्न नहीं होती।

ऊपर कहे हुए विषय का संग्रह करने वाली दो गाथाएं कहते हैं-असंज्ञी जीव मर कर यदि नरक में उत्पन्न हों तो पहली पृथ्वी में ही उत्पन्न होते हैं। सरीसृप अर्थात् रेंग कर चलने वाले प्राणी यदि

શ્રી ભગવાન્ઃ હે ગૌતમ ! સ્ત્રિયોથી પણ ઉત્પત્તિ થાય છે, પુરૂષોથી પણ ઉત્પત્તિ થાય છે અને નપુંસકોથી પણ થાય છે અર્થાત્ સ્ત્રી, પુરૂષ અને નપુંસકલિંગ વાળા મનુષ્ય મરીને તમા પૃથ્વીના નારકના પર્યાયમા ઉત્પન્ન થઇ શકે છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામીઃ-હે ભગવન્ ! સાતમી પૃથ્વીના નારક ક્યાંથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ઃ-હે ગૌતમ ! એજ પ્રકારે અર્થાત્ તમા પૃથ્વીના નારકોની જેમજ સમજી લેવા જોઇએ, વિશેષતા એ છે કે સ્ત્રિયોથી નિષેધ કરવો જોઇએ અર્થાત્ સ્ત્રી સાતમી નારક ભૂમિમાં ઉત્પન્ન નથી થતી.

ઊપર કહેલ વિષયને સંગ્રહ કરવાવાળી બે ગાથાઓ કહે છે—

અસંજ્ઞી જીવ મરીને જો નરકમાં ઉત્પન્ન થાય તો પહેલી પૃથ્વીમાં જ ઉત્પન્ન થાય છે. સરીસૃપ અર્થાત્ પેટઘસીને ચાલાનારા પ્રાણી જો નરકમાં ઉત્પન્ન

'पज्जत्तएहिंतो उववज्जंति, अपज्जत्तएहिंतो उववज्जंति?' किं पर्याप्तकेभ्यः संख्येयवर्षायुष्केभ्यो मनुष्येभ्य उपपद्यन्ते, किं वा अपर्याप्तकेभ्यः संख्येयवर्षायुष्केभ्य उपपद्यन्ते? भगवान् आह-'गोयमा!' हे गौतम! 'पज्जत्तएहिंतो उववज्जंति, नो अपज्जत्तएहिंतो उववज्जंति' पर्याप्तकेभ्यः संख्येयवर्षायुष्केभ्यो मनुष्येभ्यस्तमापृथिवी नैरयिका उपपद्यन्ते नो अपर्याप्तकेभ्यः संख्येयवर्षायुष्केभ्यो मनुष्येभ्यस्तमापृथिवी नैरयिका उपपद्यन्ते, गौतमः पृच्छति-'जइ पज्जत्तगसंखेज्जवासाउयकम्मभूमिएहिंतो उववज्जंति' यदा पर्याप्तकसंख्येयवर्षायुष्ककर्मभूमिगेभ्यो मनुष्येभ्यो तमापृथिवी नैरयिका उपपद्यन्ते तदा-किं 'इत्थिएहिंतो उववज्जंति' किं स्त्रीभ्य उपपद्यन्ते, किं वा 'पुरिसेहिंतो उववज्जंति' पुरुषेभ्य उपपद्यन्ते, किं वा 'नपुंसएहिंतो उववज्जंति' नपुंसकेभ्य उपपद्यन्ते? भगवान् आह-'गोयमा! हे गौतम! 'इत्थीहिंतो उववज्जंति, पुरिसेहिंतो उववज्जंति, नपुंसएहिंतो वि उववज्जंति' स्त्रीभ्यो मानुषीभ्यस्तमापृथिवी नैरयिका उपपद्यन्ते, पुरुषेभ्य उपप-

---

तमा पृथ्वी के नारकों की उत्पत्ति होती है तो क्या पर्याप्तक संख्यात वर्ष की आयु वाले मनुष्यों से होती है अथवा अपर्याप्तक संख्यात-वर्ष की आयु वाले मनुष्यों से तमा पृथ्वी के नारकों की उत्पत्ति होती है?

भगवान्-हे गौतम! पर्याप्तकों से उत्पत्ति होती है, अपर्याप्तकों से नहीं होती।

गौतम-हे भगवन्! यदि पर्याप्तक संख्यात वर्ष की आयु वाले कर्मभूमिज मनुष्यों से तमा पृथ्वी के नारकों की उत्पत्ति होती है तो क्या स्त्रियों से उत्पत्ति होती है, पुरुषों से उत्पत्ति होती है अथवा नपुंसकों से उत्पत्ति होती है?

શ્રી ગૌતમસ્વામી: હે ભગવન્! યદિ સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા મનુષ્યોથી તમા પૃથ્વીના નારકોની ઉત્પત્તિ થાય છે તો શું પર્યાપ્તક સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા મનુષ્યોથી થાય છે અથવા અપર્યાપ્ત સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા મનુષ્યોથી તમા પૃથ્વીના નારકોની ઉત્પત્તિ થાય છે.

શ્રી ભગવાન્: હે ગૌતમ! પર્યાપ્તકોથી ઉત્પત્તિ થાય છે, અપર્યાપ્તકોથી ઉત્પત્તિ નથી થતી.

શ્રી ગૌતમસ્વામી: હે ભગવન્! યદિ પર્યાપ્તક સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા કર્મભૂમિજ મનુષ્યોથી તમા પૃથ્વીના નારકોની ઉત્પત્તિ થાય છે તો શું સ્ત્રીઓથી ઉત્પત્તિ થાય છે, પુરૂષોથી ઉત્પત્તિ થાય છે, અથવા નપુંસકોથી ઉત્પત્તિ થાય છે?

द्यन्ते, नपुंसकेभ्योऽपि-नपुंसकजीवो अपि तमापृथिवी नैरयिकत्वेन उपपद्यन्ते-उत्पद्यन्ते इति भावः, गौतमः पृच्छति-'अहेसत्तमापुढवि नेरइयाणं भंते ! कओ-हिंतो उववज्जंति ?' हे भदन्त ! अधः सप्तमपृथिवी नैरयिकाः खलु केभ्य उत्पद्यन्ते? भगवान् आह-'गोयमा ! हे गौतम ! 'एवंचेव' एवञ्चैव-पूर्वोक्ततमापृथिवी नैरयिकवदेव अधःसप्तमपृथिवी नैरयिका अपि उपपादयितव्याः किन्तु नवरं 'इत्थीहिंतो पडिसेहो कायव्वो' नवरम्-पूर्वापेक्षया विशेपस्तु अधःसप्तमपृथिवी नैरयिकाणामुत्पादस्य स्त्रीभ्यः प्रतिषेधः कर्तव्यः, अथोपर्युक्तानाम् संग्रहगाथाद्वयमाह-अस्सन्नी खलु पढमं दोच्चंपि सरिसिवा तइयपक्खी सीहा जंति चउत्थि

भगवान्-हे गौतम ! स्त्रियों से भी उत्पत्ति होती है, पुरुषों से भी उत्पत्ति होती है और नपुंसकों से भी होती है। अर्थात् स्त्री, पुरुष और नपुंसक लिंग वाले मनुष्य मर कर तमा पृथ्वी के नारक के पर्याय में उत्पन्न हो सकते हैं।

गौतम-हे भगवन् ! सातवीं पृथ्वी के नारक कहां से उत्पन्न होते हैं?

भगवान्-गौतम ! इसी प्रकार अर्थात् तमा पृथ्वी के नारकों के समान ही समझना चाहिए, विशेषता इतनी ही है कि स्त्रियों से निषेध करना चाहिए, अर्थात् स्त्री सातवीं नरकभूमि में उत्पन्न नहीं होती।

ऊपर कहे हुए विषय का संग्रह करने वाली दो गाथाएं कहते हैं-असंज्ञी जीव मर कर यदि नरक में उत्पन्न हों तो पहली पृथ्वी में ही उत्पन्न होते हैं। सरीसृप अर्थात् रेंग कर चलने वाले प्राणी यदि

શ્રી ભગવાન્ઃ હે ગૌતમ ! સ્ત્રિયોથી પણ ઉત્પત્તિ થાય છે, પુરૂષોથી પણ ઉત્પત્તિ થાય છે અને નપુંસકોથી પણ થાય છે અર્થાત્ સ્ત્રી, પુરૂષ અને નપુંસકલિંગ વાળા મનુષ્ય મરીને તમા પૃથ્વીના નારકના પર્યાયમા ઉત્પન્ન થઇ શકે છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામીઃ-હે ભગવન્ ! સાતમી પૃથ્વીના નારક ક્યાંથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ઃ-હે ગૌતમ ! એજ પ્રકારે અર્થાત્ તમા પૃથ્વીના નારકોની જેમજ સમજી લેવા જોઇએ, વિશેષતા એ છે કે સ્ત્રિયોથી નિષેધ કરવો જોઇએ અર્થાત્ સ્ત્રી સાતમી નારક ભૂમિમાં ઉત્પન્ન નથી થતી.

ઉપર કહેલ વિષયને સંગ્રહ કરવાવાળી બે ગાથાઓ કહે છે—

અસંજ્ઞી જીવ મરીને જો નરકમાં ઉત્પન્ન થાય તો પહેલી પૃથ્વીમાં જ ઉત્પન્ન થાય છે. સરીસૃપ અર્થાત્ પેટઘસીને ચાલાનારા પ્રાણી જો નરકમાં ઉત્પન્ન

उरगा पुण पंचमीं पुढविं ॥१॥ छट्ठिं च इत्थियाओ–मच्छा मणुया य सत्तमिं पुढविं। एसो परमोवाओ वोद्धव्वो नरगपुढवीणं ॥२॥ असंज्ञिनः खलु प्रथमां द्वितीयामपि सरीसृपाः तृतीया पक्षिणः। सिंहाः यान्ति चतुर्थीम् उरगाः पुनः पञ्चमीं पृथिवीम् ॥ १ ॥ षष्ठीश्च स्त्रियः मत्स्या मनुष्याश्च सप्तमीं पृथिवीम् अत्रेदं वोध्यम् समुच्चयनरकोपपातप्ररूपणे रत्नप्रभापृथिवी नरकोपपातप्ररूपणे च देवनैरयिक पृथिवीकायिकादिपञ्चकरूपैकेन्द्रियविकलेन्द्रियत्रयेभ्यः एवम् असंख्येयवर्षायुष्क चतुष्पदखेचरेभ्यः शेषेभ्योऽपि अपर्याप्तकपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यः तथा मनुष्ये-

नरक में उत्पन्न हों तो दूसरे नरक तक ही उत्पन्न हो सकते हैं। पक्षी तीसरे नरक तक ही उत्पन्न हो सकते हैं। सिंह चौथी नरक भूमि तक ही उत्पन्न हो सकते हैं। उरग पांचवीं पृथ्वीं तक, स्त्रियां छठी पृथ्वी तक और मत्स्य तथा मनुष्य सातवीं पृथ्वी तक उत्पन्न होते हैं। यह सातों पृथ्वियों का उत्कृष्ट उपपात कहागया है, अर्थात् यहां जिन–जिन जीवों का जिस–जिस भूमि तक उपपात बतलाया गया है, वह उत्कृष्ट है–वे जीव उससे आगे उत्पन्न नहीं हो सकते, परन्तु पहले की किसी भी भूमि में उत्पन्न हो सकते हैं। जैसे मनुष्य और मत्स्य की उत्पत्ति सातवीं भूमि तक कही गई है पर उससे पहले की छठी, पाँचवीं यावत् पहली नरकभूमि में भी उनकी उत्पत्ति हो सकती है।

यहां यह समझ लेना चाहिए–सामान्य नारकों के तथा रत्नप्रभा पृथिवी के नारकों के उपपात में देवों, नारकों, पांच पृथ्वी कायिक आदि

થાય તો બીજા નરક સુધીમા જ ઉત્પન્ન થઇ શકે છે. પક્ષી ત્રીજા નરક સુધીમાંજ ઉત્પન્ન થઇ શકે છે. સિંહ ચોથા નરક સુધીમાંજ ઉત્પન્ન થઇ શકે છે. ઉરગ પાચમી પૃથ્વી સુધીમાં સ્ત્રિયો છટ્ઠી પૃથ્વી સુધીમાં અને મત્સ્ય તથા મનુષ્ય સાતમી પૃથ્વી સુધીમાં ઉત્પન્ન થાય છે. આ સાતે પૃથ્વીયોનો ઉત્કૃષ્ટ ઉપપાત કહેલો છે, અર્થાત્ અહીં જે જે જીવોનો જે જે ભૂમિ સુધી ઉપપાત બતાવેલો છે તે ઉત્કૃષ્ટ છે–તે જીવ તેનાથી આગળ ઉત્પન્ન નથી થઇ શકતા, પરન્તુ પહેલાની કોઇ પણ ભૂમિમાં ઉત્પન્ન થઇ શકે છે.

જેમ મનુષ્ય અને મત્સ્યની ઉત્પત્તિ સાતમી ભૂમિ સુધી કહેલી છે, પણ તેના પહેલાની છટ્ઠી પાંચમી યાવત્ પહેલી નરક ભૂમિમાં પણ તેમની ઉત્પત્તિ થઇ શકે છે.

અહિં એ સમજી લેવું જોઇએ–સામાન્ય નારકોના તથા રત્નપ્રભા પૃથ્વીના નારકોના ઉપપાતમાં દેવો, નારકો; પાંચ પૃથ્વીકાયિક આદિ સ્થાવરો, ત્રણ

भ्यः संमूर्च्छिमेभ्यः अकर्मभूमिजेभ्यः गर्भव्युत्क्रान्तिकेभ्योपि अन्तर द्वीपजेभ्यः कर्मभूमिजेभ्योपि असंख्येयवर्षायुष्केभ्यः संख्येयवर्षायुष्केभ्योपि अपर्याप्तकेभ्य उत्पादस्य प्रतिषेधः, शेषेभ्यो विधानम्, शर्कराप्रभापृथिवी नैरयिकोपपातप्ररूपणे संमूर्च्छिमेभ्य उत्पादप्रतिषेधः, वालुकाप्रभापृथिवी नैरयिकोपपातप्ररूपणे भुज-परिसर्वेभ्योपि प्रतिषेधः पङ्कप्रभापृथिवी नैरयिकोपपातप्ररूपणे खेचरेभ्योऽपि प्रतिषेधः, धूमप्रभापृथिवी नैरयिकोत्पादप्ररूपणे चतुष्पदेभ्योऽपि प्रतिषेधः, तमः प्रभापृथिवी नैरयिकोपपातप्ररूपणे उरः परिसर्पेभ्योऽपि प्रतिषेधः, अधः सप्तमपृथिवी नैरयिकोपपातप्ररूपणे स्त्रीभ्योऽपि उत्पादस्य प्रतिषेधः कृतः। एष परमोपपातो वोद्धव्यो नरकपृथिवीनाम् ॥ २ ॥ तथा चासंज्ञिनः प्रथम रत्नप्रभा-पृथिवीं गच्छन्ति सरीसृपाः-गोधादयो द्वितीयां-शर्कराप्रभापृथिवीं गच्छन्ति, तृतीयां वालुकाप्रभापृथिवीं पक्षिणो यान्ति, सिंहाश्चतुर्थीम्-पङ्कप्रभापृथिवीं गच्छ-

---

स्थावरों, तीन विकलेन्द्रियों, असंख्यात वर्ष की आयु वाले चतुष्पद खेचरों, शेष अपर्याप्तक पंचेन्द्रिय तिर्यंचों तथा संमूर्छिम, मनुष्यों अकर्मभूमिज गर्भज मनुष्यों, अन्तरद्वीपज मनुष्यों, असंख्यात वर्ष की आयु वाले कर्म भूमिज मनुष्यों, संख्यात वर्ष की आयु वाले अपर्याप्तक मनुष्यों से उत्पन्न होने का निषेध किया गया है, अर्थात् इतने प्रकार के जीव नरक में अथवा रत्नप्रभा पृथ्वी में उत्पन्न नहीं होते यह प्रतिपादन किया गया है, इनके अतिरिक्त जीव ही उत्पन्न हो सकते हैं। तत्पश्चात् शर्कराप्रभा पृथ्वी में उपपात बतलाते हुए संमूर्छिमों के उपपात का निषेध किया गया है। वालुकाप्रभा पृथ्वी के उपपात में भुजपरिसर्पों के उपपात का निषेध किया गया है। पंकप्रभा पृथ्वी में उपपात का कथन करते हुए कहा गया है कि इस पृथ्वी में खेचर तिर्यंच उत्पन्न नहीं होते। धूमप्रभा पृथ्वी में चतुष्पदों

પંચેન્દ્રિય તિર્યંચો તથા સંમૂર્છિમ મનુષ્યો, અકર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યો, અન્તર દ્વીપ જ મનુષ્યો, અસંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા કર્મભૂમિજ મનુષ્યો, સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા અપર્યાપ્તક મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થવાનો નિષેધ કરેલો છે, અર્થાત્ આટલા પ્રકારના જીવ પ્રથમ નરકમાં અથવા રત્નપ્રભા પૃથ્વીમાં ઉત્પન્ન નથી થતા એ પ્રતિપાદન કરેલ છે, તેમના શિવાયના જીવોજ ઉત્પન્ન થઇ શકે છે. તત્પશ્ચાત્ શર્કરાપ્રભા પૃથ્વીમાં ઉપપાત બતાવતા સમૂર્છિમોના ઉપપાતનો નિષેધ કરેલ છે. વાલુકાપ્રભા પૃથ્વીના ઉપપાતમાં ભુજપરિસર્પોના ઉપપાતનો નિષેધ કરેલ છે. પંકપ્રભા પૃથ્વીનાં ઉપપાતનું કથન કરતા કહેલું છે કે આ પૃથ્વીમાં ખેચર તિર્યંચો ઉત્પન્ન નથી થતા. ધૂમપ્રભા પૃથ્વીમાં ચતુ-

न्ति, उरगाः सर्पादयः पुनः पञ्चमीं—धूमप्रभापृथिवीं यान्ति, पष्ठीञ्च तमापृथिवीम् स्त्रियो यान्ति, मत्स्या मनुष्याश्च सप्तमीम् अधः सप्तमपृथिवीं गच्छन्ति, इत्येवं रीत्या सप्तानामपि नरकपृथिवीनाम् एष परमोपपातो बोद्धव्य इति भावः ॥ ९ ॥

असुरकुमाराद्युपपातवक्तव्यता—

मूलम्—असुरकुमाराणं भंते ! कओहिंतो उववज्जंति ? गोयमा ! नो नेरइएहिंतो उववज्जंति, तिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, मणुस्सेहिंतो उववज्जंति, नो देवेहिंतो उववज्जंति, एवं जेहिंतो नेरइयाणं उववाओ तेहिंतो असुरकुमाराण वि भाणियव्वो, नवरं असंखेज्जवासाउयअकम्मभूमगअंतरदीवग-मणुस्सतिरिक्खजोणिएहिंतो वि उववज्जंति, सेसं तं चेव, एवं जाव थणियकुमारा भाणियव्वा, पुढविकाइयाणं भंते ! कओ-हिंतो उववज्जंति किं नेरइएहिंतो जाव देवेहिंतो उववज्जंति? गोयमा ! नो नेरइएहिंतो उववज्जंति, तिरिक्खजोणिएहिंतो मणुस्सेहिंतो देवेहिंतो वि उववज्जंति, जइ तिरिक्खजोणिए-हिंतो उववज्जंति, किं एगिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति जाव पंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति ? गोयमा ! एगिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो वि जाव पंचिंदियतिरिक्खजोणि-एहिंतो वि उववज्जंति, जइ एगिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, किं पुढविकाइएहिंतो जाव वणस्सइकाइएहिंतो उववज्जंति ? गोयमा ? पुढविकाइएहिंतो वि जाव वणस्सइ-काइएहिंतो वि उववज्जंति, जइ पुढविकाइएहिंतो उववज्जंति,

---

के उपपात का निषेध किया गया है। तमः प्रभा पृथ्वी में उरपरिसर्पों का निषेध किया गया है और सातवीं पृथ्वी में स्त्रियों के उत्पन्न होने का निषेध किया गया है ॥ सू०९ ॥

ખપદોના ઉપપાતનો નિષેધ કરેલો છે., તમઃપ્રભા પૃથ્વીમાં ઉરપરિસર્પોનો નિષેધ કરાયેલ છે અને સાતમી પૃથ્વીમાં સ્ત્રિયોને ઉત્પન્ન થવાનો નિષેધ કર્યો છે. ॥ ૯ ॥

किं सुहुमपुढविकाइएहिंतो उववज्जंति, बायरपुढविकाइएहिंतो उववज्जंति ? गोयमा ! दोहिंतो वि उववज्जंति, जइ सुहुमपुढविकाइएहिंतो उववज्जंति, किं पज्जत्तपुढविकाइएहिंतो उववज्जंति, अपज्जत्तपुढविकाइएहिंतो उववज्जंति ? गोयमा दोहिंतो वि उववज्जंति जइ बायरपुढविकाइएहिंतो उववज्जंति, किं पज्जत्तएहिंतो उववज्जंति, अपज्जत्तएहिंतो उववज्जंति ? गोयमा ! दोहिंतो वि उववज्जंति, एवं जाव वणस्सइकाइया चउक्कएणं भेदेण उववाएयव्वा, जइ बेइंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, किं पज्जत्तयबेइंदिएहिंतो उववज्जंति, अपज्जत्तयबेइंदिएहिंतो उववज्जंति, गोयमा ! दोहिंतो वि उववज्जंति, एवं तेइंदिय चउरिंदिएहिंतो वि उववज्जंति, जइ पंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति किं जलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, एवं जेहिंतो नेरइयाणं उववाओ भणिओ तेहिंतो एतेसिंपि भाणियव्वो, नवरं पज्जत्तगअपज्जत्तगेहिंतो वि उववज्जंति, सेसं तं चेव, जइ मणुस्सेहिंतो उववज्जंति, किं संमुच्छिममणुस्सेहिंतो उववज्जंति, गब्भवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति ? गोयमा ! दोहिंतो वि उववज्जंति, जइ गब्भवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति, किं कम्मभूमिगगब्भवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति, अकम्मभूमगगब्भवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति, सेसं जहा नेरइयाणं, नवरं अपज्जत्तएहिंतो वि उववज्जंति, जइ देवेहिंतो वि उववज्जंति किं भवणवासी वाणमंतरजोइसवेमाणिएहिंतो उववज्जंति ? गोयमा ! भवणवासि देवेहिंतो वि उववज्जंति जाव वेमाणियदेवेहिंतो वि उववज्जंति, जइ भवणवासि देवेहिंतो उववज्जंति किं असुरकुमारदेवेहिंतो जाव थणियकुमारेहिंतो उववज्जंति, गोयमा !

असुरकुमारदेवेहिंतो वि उववज्जंति जाव थणियकुमरदेवेहिंतो वि उववज्जंति, जइ वाणमंतरदेवेहिंतो उववज्जंति, किं पिसाएहिंतो जाव गंधव्वेहिंतो उववज्जंति ? गोयमा ! पिसाएहिंतो वि जाव गंधव्वेहिंतो वि उववज्जंति, जइ जोइसियदेवेहिंतो उववज्जंति, किं चंदविमाणेहिंतो उववज्जंति, जाव ताराविमाणेहिंतो उववज्जंति ? गोयमा ! चंदविमाणजोइसियदेवेहिंतो वि जाव ताराविमाणजोइसियदेवेहिंतो वि उववज्जंति, जइ वेमाणियदेवेहिंतो उववज्जंति, किं कप्पोवगवेमाणियदेवेहिंतो उववज्जंति, कप्पातीतवेमाणियदेवेहिंतो उववज्जंति, ? गोयमा ! कप्पोवगवेमाणियदेवेहिंतो उववज्जंति, नो कप्पातीतवेमाणियदेवेहिंतो उववज्जंति, जइ कप्पोवगवेमाणियदेवेहिंतो उववज्जंति, किं सोहम्मेहिंतो जाव अच्चुएहिंतो उववज्जंति ? गोयमा ! सोहम्मीसाणेहिंतो उववज्जंति, नो सणंकुमार जाव अच्चुएहिंतो उववज्जंति, एवं आउकाइया वि, एवं तेउकाइया वि, नवरं देववज्जेहिंतो उववज्जंति, वणस्सइकाइया जहा पुढविकाइया, बेइंदिया, तेइंदिया, चउरिंदिया, एते जहा तेउ वाउदेववज्जेहिंतो भाणियव्वा ॥ सू० १०॥

छाया—असुरकुमाराः खलु भदन्त ! केभ्य उपपद्यन्ते ? गौतम ! नो नैरयिकेभ्यः उपपद्यन्ते, तिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते, मनुष्येभ्य उपपद्यन्ते नो देवेभ्य उपप-

---

असुरकुमारादि के उपपात की वक्तव्यता

शब्दार्थ—(असुरकुमारा णं भंते ! कओहिंतो उववज्जंति ? हे भगवान् ! असुरकुमार कहां से आकर के उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा ! नो नेरइएहिंतो उववज्जंति) हेगौतम ! नारकों से आकर उत्पन्न नहीं

અસુરકુમારોના ઉપપાતની વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ—(असुरकुमारा णं भंते ! कओहिंतो उववज्जंति ?) હે ભગવન્ ! અસુરકુમાર ક્યાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? (गोयमा ! नो नेरइएहिंतो उववज्जंति) હે ગૌતમ ! નારકોથી આવીને ઉત્પન્ન નથી થતા (तिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) તિર્ય-

द्यन्ते, एवं येभ्यो नैरयिकाणामुपयात स्तेभ्यः असुरकुमाराणामपि भणितव्यः, नवरम्–असंख्येयवर्षायुष्काकर्मभूमिगान्त द्वीपगमनुष्यास्तिर्यग्योनिकेभ्योपि उपपद्यन्ते, शेषं तच्चैव, एवं यावत् स्तनितकुमाराः भणितव्याः, पृथिवीकायिकाः खलु भदन्त ! केभ्य उपपद्यन्ते, किं नैरयिकेभ्यो यावद् देवेभ्य उपपद्यन्ते ? गौतम ! नो नैरयिकेभ्य उपपद्यन्ते, तिर्यग्योनिकेभ्यः मनुष्येभ्यो देवेभ्योऽपि

होते। (तिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं। (मणुस्सेहिंतो उववज्जंति) मनुष्यों से आकर उत्पन्न होते हैं। (नो देवेहिंतो उववज्जंति) देवों से नहीं उत्पन्न होते (एवं) इस प्रकार (जेहिंतो) जिनसे (नेरइयाणं) नारकों का (उववाओ) उपपात (भणियो) कहा (तेहिंतो) उनसे (असुरकुमाराण वि) असुरकुमारों का भी (भाणियव्वो) कहना चाहिए (नवरं) विशेष यह है कि (असंखेज्जवासाउय अकम्मभूमिग–अन्तरदीवग–मणुस्सतिरिक्खजोणिएहिंतो वि उववज्जंति) असंख्यातवर्ष की आयु वाले, अकर्मभूमिज, अन्तरद्वीपज मनुष्यों और तिर्यंचों से भी उत्पन्न होते हैं (सेसं तं चेव) शेष वही समझना (एवं जाव थणियकुमारा भाणियव्वा) इसी प्रकार यावत् स्तनितकुमारों तक कहना चाहिए।

(पुढविकाइया णं भंते ! कओहिंतो उववज्जंति ?) हे भगवन् ! पृथ्वीकायिक कहां से आकर के उत्पन्न होते हैं ? (किं नेरइएहिंतो जाव देवेहिंतो उववज्जंति ?) क्या नारकों से यावत् देवों से उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा ! नो नेरइएहिंतो उववज्जंति) हे गौतम ! नारकों से आकर

ચોથી ઉત્પન્ન થાય છે (मणुस्सेहिंतो उववज्जंति) મનુષ્યોથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે (नो देवेहिंतो उववज्जंति) દેવોથી આવીને નથી ઉત્પન્ન થતા (एवं) એ રીતે (जेहिंतो) જેમનાથી (नेरइयाणं) નારકોનો (उववाओ) ઉપપાત કહ્યો (तेहिंतो) તેમનાથી (असुरकुमाराणं वि) અસુરકુમારોનો ઉપપાત પણ (भाणियव्वो) કહેવો જોઈએ (नवरं) વિશેષ એ છે કે (असंखेज्जवासाउयअकम्मभूमिग–अन्तरदीवग–मणुस्सतिरिक्खजोणिएहिंतो वि उववज्जंति) અસંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા, અકર્મ ભૂમિજ, અન્તર દ્વીપ જ મનુષ્યો અને તિર્યંચોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે (सेसं तं चेव) શેષ તેજ સમજવું (एवं जाव थणियकुमारा भाणियव्वा) એજ પ્રકારે યાવત્ સ્તનિતકુમારો સુધી કહેવા જોઈએ,

(पुढविकाइयाणं भंते ! कओहिंतो उववज्जंति ?) હે ભગવન્ ! પૃથ્વીકાયિક ક્યાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? (किं नेरइएहिंतो जाव देवेहिंतो उववज्जंति ?) શું નારકોથી આવીને યાવત્ દેવોથી આવીને ઉત્પન્ન છે ? (गोयमा ! नो नेरइएहिंतो उववज्जंति) હે ગૌતમ ! નારકોથી ઉત્પન્ન નથી થતા ? (तिरिक्खजोणिएहिंतो) તિર્યંચોથી

उपपद्यन्ते, यदा तिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते, किम् एकेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते ? यावत् पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते ? गौतम ! एकेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्योऽपि यावत् पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्योऽपि उपपद्यन्ते, यदा एकेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते, किं पृथिवीकायिकेभ्यो यावद् वनस्पतिकायिकेभ्य उपपद्यन्ते ? गौतम ! पृथिवीकायिकेभ्योऽपि, यावद् वनस्पतिकायिकेभ्योऽपि उपपद्यन्ते,

---

उत्पन्न नहीं होते (तिरिक्खजोणिएहिंतो) तिर्यंचों से (मणुस्सेहिंतो) मनुष्यों से (देवेहिंतो वि) देवों से भी उववज्जंति) उत्पन्न होते हैं।

(जइ तिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) यदि तिर्यंचोंसे उत्पन्न होते हैं। (किं एगिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) क्या एकेन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं ? (जाव पंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति ?) यावत् पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (एगिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो वि जाव पंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) एकेन्द्रिय तिर्यंचों से भी यावत् पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से भी उत्पन्न होते हैं, (जइ एगिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) यदि एकेन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं (किं पुढविकाइएहिंतो जाव वणस्सइकाइएहिंतो उववज्जंति ?) क्या पृथ्वीकायिकों से यावत् वनस्पतिकायिकों से उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा !) हे गौतम ! (पुढविकाइएहिंतो वि जाव वणस्सइ काइएहिंतो वि उववज्जंति) पृथिवीकायिकों से भी यावत् वनस्पतिकायिकों से भी उत्पन्न होते हैं।

(मणुस्सेहिंतो) મનુષ્યોથી (देवेहिंतो वि) દેવોથી પણ (उववज्जंति) ઉત્પન્ન થાય છે.

(जइ तिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) યદિ તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે (किं एगिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) શું એકેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (जाव पंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) યાવત્ પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

(गोयमा !) હે ગૌતમ ! (एगिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो वि जाव पंचिंदिय तिरिक्खजोणिएहिंतो वि उववज्जंति) એકેન્દ્રિય તિર્યંચોથી યાવત્ પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે. (जइ एगिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) જો એકેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે (किं पुढविकाइएहिंतो जाव वणस्सइकाइएहिंतो उववज्जंति ?) શું પૃથ્વીકાયિકોથી યાવત્ વનસ્પતિકાયિકોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (पुढविकाइएहिंतो वि जाव वणस्सइकाइएहिंतो वि उववज्जंति) પૃથ્વીકાયિકોથી પણ યાવત્ વનસ્પતિ કાયિકોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે

यदा पृथिवीकायिकेभ्य उपपद्यन्ते, किं सूक्ष्मपृथिवीकायिकेभ्य उपपद्यन्ते ? वादर-पृथिवीकायिकेभ्य उपपद्यन्ते ? गौतम ! द्वाभ्यामपि उपपद्यन्ते, यदा सूक्ष्मपृथिवी-कायिकेभ्य उपपद्यन्ते, किं पर्याप्तकपृथिवीकायिकेभ्य उपपद्यन्ते, अपर्याप्तकपृथिवी-कायिकेभ्य उपपद्यन्ते ? गौतम ! द्वाभ्यामपि उपपद्यन्ते, यदि वादरपृथ्वीकायिकेभ्य उपपद्यन्ते ? किं पर्याप्तकेभ्य उपपद्यन्ते' अपर्याप्तकेभ्य उपपद्यन्ते ? गौतम ! द्वाभ्या-

---

(जइ पुढवि काइएहिंतो उववज्जंति) यदि पृथिवीकायिकों से उत्पन्न होते हैं। (किं सुहुम पुढविकाइएहिंतो उववज्जंति) क्या सूक्ष्म पृथ्वी-कायिकों से उत्पन्न होते हैं ? (बायर .पुढविकाइएहिंतो उववज्जंति) बादर पृथ्वीकायिकों से उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (दो-हिंतो वि उववज्जंति) दोनों से ही उत्पन्न होते हैं (जइ सुहुम पुढवि काइएहिंतो उववज्जंति) यदि सूक्ष्मपृथिवीकायिकों से उत्पन्न होते हैं। (किं पज्जत्तपुढविकाइएहिं उववज्जंति ?) क्या पर्याप्त पृथिवीकायिकों से उत्पन्न होते हैं ? (अपज्जत्तपुढवि काइएहिंतो उववज्जंति ?) अपर्याप्त पृथ्वीकायिकों से उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा !) दोहिंतो वि उववज्जंति) हे गौतम ! दोनों से ही उत्पन्न होते हैं। (जइ बायर पुढविकाइएहिंतो उववज्जंति) यदि बादर पृथिवी कायिकों से उत्पन्न होते हैं (किं पज्ज-त्तएहिंतो उववज्जंति) क्या पर्याप्तकों से उत्पन्न होते हैं। (अपज्जत्तए-हिंतो उववज्जंति) अपर्याप्तकों से उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा ! दो-हिंतो वि उववज्जंति) हे गौतम ! दोनों से उत्पन्न होते हैं ? (एवं जाव-

---

(जइ पुढविकाइएहिंतो उववज्जंति) યદિ પૃથ્વીકાયિકોથી ઉત્પન્ન થાય છે (किं सुहुमपुढविकाइएहिंतो उववज्जंति ?) શું સૂક્ષ્મપૃથ્વીકાયિકોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (वायर पुढविकाइएहिंतो उववज्जंति) બાદર પૃથ્વીકાયિકોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (गोयमा ! दोहिंतो वि उववज्जंति) હે ગૌતમ ! બન્નેથી ઉત્પન્ન થાય છે. (जइ सुहुम पुढविकाइएहिंतो उववज्जंति) યદિ સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકોથી ઉત્પન્ન થાય છે (किं पज्जत्त पुढविकाइएहिंतो उववज्जंति ?) શું પર્યાપ્તપૃથ્વીકાયિકોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (अपज्जत्त पुढविकाइएहिंतो उववज्जंति ?) અપર્યાપ્ત પૃથ્વી કાયિકોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (गोयमा ! दोहिंतो वि उववज्जंति) હે ગૌતમ ! બન્નેથી પણ ઉત્પન્ન છે (जइ वायरपुढविकाइएहिंतो उववज्जंति) યદિ બાદર પૃથ્વીકાયિકોથી ઉત્પન્ન થાય છે (किं पज्जत्तएहिंतो उववज्जंति ?) શું પર્યાપ્તકોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (अपज्जत्तएहिंतो उववज्जंति ?) અપર્યાપ્તકોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (गोयमा ! दोहिंतो वि उववज्जंति) હે ગૌતમ ! બન્નેથી ઉત્પન્ન થાય છે (एवं जाव वणस्सइ

मपि उपपद्यन्ते एवं यावद् वनस्पतिकायिकाश्चतुर्भेदेन उत्पादयितव्याः, यदा द्वीन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते किम् पर्याप्तक द्वीन्द्रियेभ्य उपपद्यन्ते, अपर्याप्तक द्वीन्द्रियेभ्य उपपद्यन्ते ? गौतम ! द्वाभ्यामपि उपपद्यन्ते, एवं त्रीन्द्रिय चतुरिन्द्रियेभ्योऽपि उपपद्यन्ते, यदा पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते, किं जलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते, एवं येभ्यो नैरयिकाणामुपपातो भणितस्तेभ्य

वणस्सइकाइया चउक्कएणं भेदेण उववाएयव्वा) इसी प्रकार वनस्पति कायिकों तक चार भेद करके उपपात कह लेना चाहिए ।

(जइ बेइंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) यदि द्वीन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं। (किं पज्जत्तयबेइंदिएहिंतो उववज्जंति) क्या पर्याप्त द्वीन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं। (अपज्जत्तय बेइंदिएहिंतो उववज्जंति ?) या अपर्याप्तक द्वीन्द्रियों से उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा ! दोहिंतो वि उववज्जंति) हे गौतम ! दोनों से उत्पन्न होते हैं, (एवं) इस प्रकार (तेइंदिय-चउरिंदिएहिंतो वि उववज्जंति) त्रीन्द्रियों तथा चतुरिन्द्रियों से भी उत्पन्न होते हैं ।

(जइ पंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) यदि पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं ? (किं जलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) क्या जलचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं ? (एवं) इस प्रकार (जे हिंतो नेरइयाणं उववाओ भणिओ) जिनसे नरकों का उपपात कहा है । (ते हिंतो) उनसे (एतेसिं वि भाणियव्वो) इनका भी

काइया चउक्कएणं भेदेणं उववाएयव्वा) એ પ્રકારે વનસ્પતિકાયિકો સુધી ચાર ભેદ કરીને ઉપપાત કહેવો જોઈએ.

(जइ बेइंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) જો બે ઇન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે (किं पज्जत्तय बेइंदिएहिंतो उववज्जंति) શું પર્યાપ્તક દ્વીન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (अपज्जत्तय बेइंदिएहिंतो उववज्जंति ?) અગર અપર્યાપ્ત દ્વિઇન્દ્રિયોથી ઉત્પન્ન થાય છે (गोयमा ! दोहिंतो वि उववज्जंति) હે ગૌતમ ! બન્નેથી ઉત્પન્ન થાય છે (एवं) એજ પ્રકારે (तेइंदिय-चउरिंदिएहिंतो वि उववज्जंति) ત્રીન્દ્રિયોથી તથા ચતુરિંદ્રિયોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે

(जइ पंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) યદિ પચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે (किं जलयर पंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) શું જલચર પંચેન્દ્રિયો તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (एवं) એ પ્રકારે (जेहिंतो नेरयाणं उववाओ भणिओ) જેમનાથી નારકોનો ઉપપાત કહ્યો છે (तेहिंतो) તેઓથી

एतेषामपि भणितव्यः, नवरम् पर्याप्तकापर्याप्तकेभ्योऽपि उपपद्यन्ते, शेषं तच्चैव, यदा मनुष्येभ्य उपपद्यन्ते, किम् संमूर्च्छिममनुष्येभ्य उपपद्यन्ते, गर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येभ्य उपपद्यन्ते, गौतम ! द्वाभ्यामपि उपपद्यन्ते, यदा गर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येभ्य उपपद्यन्ते किं कर्मभूमिगगर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येभ्य उपपद्यन्ते, अकर्मभूमिगगर्भव्युत्क्रान्तिक मनुष्येभ्य उपपद्यन्ते, शेषं यथा नैरयिकाणां, नव-

---

कहना चाहिए (नवरं) विशेष यह कि (पज्जत्तग-अपज्जत्तगेहिंतो वि उववज्जंति) पर्याप्तकों और अपर्याप्तकों से भी उत्पन्न होते हैं। (सेसं तं चेव) शेष वही।

(जइ मणुस्सेहिंतो उववज्जंति) यदि मनुष्यों से उत्पन्न होते हैं। (किं संमुच्छिममणुस्सेहिंतो उववज्जंति) क्या संमूर्छिममनुष्यों से उत्पन्न होते हैं ? (गब्भवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति) गर्भज मनुष्यों से उत्पन्न होते हैं। (गोयमा ! दोहिंतो वि उववज्जंति) हे गौतम ! दोनों से उत्पन्न होते हैं।

(जइ गब्भवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति) यदि गर्भज मनुष्यों से उत्पन्न होते हैं। (किं कम्मभूमिगगब्भवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति) क्या कर्मभूमिज गर्भज मनुष्यों से उत्पन्न होते हैं (अकम्मभूमिगगब्भवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति ?) या अकर्मभूमिज गर्भज मनुष्यों से उत्पन्न होते हैं ? (सेसं जहा नेरइयाणं) शेष जैसे नरकों का (नवरं) विशेष (अपज्जत्तएहिंतो वि उववज्जंति) अपर्याप्तकों से भी उत्पन्न होते हैं।

(एतेसिं वि भाणियव्वो) આનો ઉપપાત પણ કહેવો જોઈએ (नवरं) વિશેષ એ કે (पज्जत्तग-अपज्जत्तगेहिंतो वि उववज्जंति) પર્યાપ્તકો અને અપર્યાપ્તકોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે (सेसं तं चेव) શેષ તેજ

(जइ मणुस्सेहिंतो उववज्जंति) યદિ મનુષ્યોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે (किं संमुच्छिममणुस्सेहिंतो उववज्जंति ?) શું સંમૂર્છિમ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

(गब्भवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति ?) ગર્ભજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય થાય છે ? (गोयमा ! दोहिंतो वि उववज्जंति) હે ગૌતમ ! બન્નેથી ઉત્પન્ન થાય છે (जइ गब्भवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति) યદિ ગર્ભજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે (किं कम्मभूमिगगब्भवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति ?) શું કર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (अकम्मभूमिगगब्भवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति ?) અગર અકર્મ ભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે (सेसं जहा नेरइयाणं) શેષ જેવા નારકોના (नवरं) વિશેષ (अपज्जत्तए

रम्-अपर्याप्तकेभ्योऽपि उपपद्यन्ते, यदा देवेभ्य उपपद्यन्ते, किं भवनवासि वानव्यन्तरज्योतिष्कवैमानिकेभ्य उपपद्यन्ते ? गौतम ! भवनवासिदेवेभ्योपि उपपद्यन्ते, यावद् वैमानिकदेवेभ्योऽपि उपपद्यन्ते यदा भवनवासिदेवेभ्य उपपद्यन्ते किम् असुरकुमारदेवेभ्यो यावत् स्तनितकुमारेभ्य उपपद्यन्ते, गौतम ! असुरकुमारदेवेभ्योऽपि उपपद्यन्ते, यावत् स्तनितकुमारदेवेभ्योऽपि उपपद्यन्ते, यदा वानव्यन्तरदेवेभ्य उपपद्यन्ते किं पिशाचेभ्यो यावद् गन्धर्वेभ्यः उपपद्यन्ते ?

(जइ देवेहिंतो वि उववज्जंति) यदि देवों से भी उत्पन्न होते हैं, (किं भवणवासि-वाणमंतर-जोइस-वेमाणिएहिंतो उववज्जंति) क्या भवनवासी, वानव्यन्तर, ज्योतिष्क या वैमानिकों से उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! भवणवासिदेवेहिंतो वि उववज्जंति ?) भवनवासीदेवो से भी उत्पन्न होते हैं । (जाव) यावत् (वेमाणिएहिंतो वि उववज्जंति) वैमानिकों से भी उत्पन्न होते हैं ।

(जइ भवणवासि देवेहिंतो उववज्जंति) यदि भवनवासीदेवों से उत्पन्न होते हैं । (किं असुरकुमारदेवेहिंतो उववज्जंति) क्या असुरकुमार देवो से उत्पन्न होते हैं ? (जाव) यावत् (थणियकुमारदेवेहिंतो वि उववज्जंति) स्तनितकुमारदेवों से उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा !) हे गौतम ! (असुरकुमारदेवेहिंतो वि उववज्जंति) असुरकुमारदेवो से भी उत्पन्न होते हैं ? (जाव थणियकुमारदेवेहिंतो वि उववज्जंति) यावत् स्तनित कुमारदेवों से भी उत्पन्न होते हैं ?

हिंतो वि उववज्जंति) અપર્યાપ્તકોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે

(जइ देवेहिंतो वि उववज्जंति) દેવોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે (किं भवणवासि-वाणमंतर-जोइस-वेमाणिएहिंतो उववज्जंति ?) શું ભવનવાસી, વાનવ્યન્તર, જ્યોતિષ્ક અગર વૈમાનિકોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (भवणवासिदेवेहिंतो वि उववज्जंति) ભવનવાસી દેવોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે (जाव) યાવત્ (वेमाणिएहिंतो वि उववज्जंति) વૈમાનિકોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે (जइ भवणवासिदेवेहिंतो उववज्जंति) યદિ ભવનવાસી દેવોથી ઉત્પન્ન થાય છે, (किं असुरकुमारदेवेहिंतो उववज्जंति) શું અસુરકુમાર દેવોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે ? (जाव) યાવત્ (थणियकुमारेहिंतो उववज्जंति ?) સ્તનિતકુમારોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (असुरकुमारदेवेहिंतो वि उववज्जंपि) અસુર કુમાર દેવોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે (जाव थणियकुमारदेवेहिंतो वि उववज्जंति) યાવત્ સ્તનિતકુમાર દેવોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે

गौतम ! पिशाचेभ्योऽपि यावद् गन्धर्वेभ्योऽपि उपपद्यन्ते, यदा ज्योतिष्कदेवेभ्य उपपद्यन्ते, किं चन्द्रविमानेभ्य उपपद्यन्ते, यावत् ताराविमानेभ्यः उपपद्यन्ते ? गौतम ! चन्द्रविमानज्योतिष्कदेवेभ्योऽपि यावत् ताराविमानज्योतिष्कदेवेभ्योऽपि उपपद्यन्ते, यदा वैमानिकदेवेभ्य उपपद्यन्ते, कि कल्पोपगवैमानिकदेवेभ्य उपपद्यन्ते ? कल्पातीत वैमानिकदेवेभ्य उपपद्यन्ते ? गौतम !

(जइ वाणमंतरदेवेहिंतो उववज्जंति) अगर वानव्यन्तरदेवों से उत्पन्न होते हैं ? (किं पिसाएहिंतो जाव गंधव्वेहिंतो उववज्जंति) क्या पिशाचों से यावत् गन्धर्वों से उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा ! पिसाएहिंतो वि जाव गंधव्वेहिंतो वि उववज्जंति) गौतम ! पिशाचो से भी यावत् गंधर्वों से भी उत्पन्न होते हैं ?

(जइ जोइसियदेवेहिंतो उववज्जंति) यदि ज्योतिष्कदेवो से उत्पन्न होते हैं । (किं चंदविमाणेहिंतो उववज्जंति ?) क्या चन्द्रविमानों से उपन्न होते हैं । (जाव ताराविमाणेहिंतो उववज्जंति) यावत् ताराविमानों से उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा चंदविमाणजोइसियदेवेहिंतो वि जाव ताराविमाणजोइसियदेवेहिंतो वि उववज्जंति) हे गौतम ! चन्द्रविमान के ज्योतिष्क देवों से यावत् ताराविमान के ज्योतिष्कदेवों से भी उत्पन्न होते हैं ।

(जइ वेमाणियदेवेहिंतो उववज्जंति) यदि वैमानिकदेवों से उत्पन्न होते हैं ? (किं कप्पोवगवेमाणियदेवेहिंतो उववज्जंति ?) क्या कल्पोपपन्न वैमानिकदेवों से उत्पन्न होते हैं । (कप्पाइय वेमाणियदेवेहिंतो

(जइ वाणमंतरदेवेहिंतो उववज्जंति) यदि वानव्यन्तर देवोथी उत्पन्न थाय छे (किंपिसाएहिंतो जाव गंधव्वेहिंतो उववज्जंति ?) शुं पिशाचोथी यावत् गन्धर्वोथी उत्पन्न थाय छे ? (गोयमा ! पिसाएहिंतो वि जाव गंधव्वेहिंतो वि उववज्जंति) हे गौतम ! पिशाचोथी पण यावत् गंधर्वोथी पण उत्पन्न थाय छे

(जइ जोइसियदेवेहिंतो उववज्जंति) यदि ज्योतिष्क देवोथी उत्पन्न थाय छे (किंचंदविमाणेहिंतो उववज्जंति) शुं चन्द्र विमानोथी उत्पन्न थाय छे ? (जाव ताराविमाणेहिंतो उववज्जंति) यावत् तारा विमानोथी उत्पन्न थाय छे (गोयमा ! चंदविमाणजोइसियदेवेहिंतो वि जाव ताराविमाण जोइसियदेवेहिंतो वि उववज्जंति) हे गौतम ! चन्द्रविमानना ज्योतिष्क देवोथी पण यावत् तारा विमानना ज्योतिष्क देवोथी पण उत्पन्न थाय छे

(जइ वेमाणियदेवेहिंतो उववज्जंति) यदि वैमानिक देवोथी उत्पन्न थाय छे (किं कप्पोवगवेमाणियदेवेहिंतो उववज्जंति ?) शुं कल्पोपपन्न वैमानिक देवोथी

कल्पोपगवैमानिकदेवेभ्य उपपद्यन्ते, नो कल्पातीतवैमानिकदेवेभ्य उपपद्यन्ते, यदा कल्पोपगवैमानिकदेवेभ्य उपपद्यन्ते, किं सौधर्मेभ्यो यावद् अच्युतेभ्य उपपद्यन्ते, गौतम ! सौधर्मैशानेभ्य उपपद्यन्ते, नो सनत्कुमार यावद् अच्युतेभ्य उपपद्यन्ते, एवम् अप्कायिका अपि, एवं तेजोवायुकायिका अपि, नवरम् -देववर्जेभ्य उपपद्यन्ते, वनस्पतिकायिका यथा पृथिवीकायिकाः द्वीन्द्रिया त्रीन्द्रिया चतुरिन्द्रिया एते यथा तेजस्कायिकायिका देववर्जेभ्य भणितव्याः ॥सू० १०॥

उववज्जंति ?) या कल्पातीत वैमानिकदेवों से उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा ! कप्पोवगवेमाणिय देवेहिंतो उववज्जंति) गौतम ! कल्पोपपन्न वैमानिक देवों से उत्पन्न होते हैं ? (नो कप्पाइय वेमाणियदेवेहिंतो उववज्जंति) कल्पातीत वैमानिकदेवों से नहीं उत्पन्न होते । (जइ कप्पोवगवेमाणिय देवेहिंतो उववज्जंति) यदि कल्पोपपन्न वैमानिकदेवों से उत्पन्न होते हैं (किं सोहम्मेहिंतो जाव अच्चुएहिंतो उववज्जंति ?) क्या सौधर्म से यावत् अच्युत से उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा ! सोहम्मीसाणेहिंतो उववज्जंति) गौतम ! सौधर्म एवं ईशान से उत्पन्न होते हैं । (नो सणं कुमार जाव अच्चुएहिंतो) सनत्कुमार से लेकर अच्युत तक के विमानों से नहीं (उववज्जंति) उत्पन्न होते हैं ।

(एवं आउकाइया वि) इसी प्रकार अप्कायिक भी (एवं तेउकाइया वि) इसी प्रकार तेजस्कायिक भी (नवरं देववज्जेहिंतो उववज्जंति) विशेष यह कि देवों को छोड कर अन्यों से उत्पन्न होते हैं ? (वणस्सइ काइया जहा पुढविकाइया) वनस्पतिकायिक पृथ्वीकायिकों के समान

ઉત્પન્ન થાય છે ? (कप्पाइय वेमाणियदेवेहिंतो उववज्जंति ?) યા કલ્પાતીત વૈમાનિક દેવોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (गोयमा ! कप्पोवगवेमाणियदेवेहिंतो उववज्जंति) હે ગૌતમ ! કલ્પોપપન્ન વૈમાનિક દેવોથી ઉત્પન્ન થાય છે (नो कप्पाइयवेमाणियदेवेहिंतो उववज्जंति) કલ્પાતીત વૈમાનિક દેવોથી ઉત્પન્ન નથી થતા (जइ कप्पोवगवेमाणियदेवेहिंतो उववज्जंति) યદિ કલ્પોપપન્ન વૈમાનિક દેવોથી ઉત્પન્ન થાય છે (किं सोहंमेहिंतो जाव अच्चुएहिंतो उववज्जंति) શુ સૌધર્મથી યાવત્ અચ્યુતથી ઉત્પન્ન થાય છે (गोयमा ! सोहम्मीसाणेहिंतो उववज्जंति) હે ગૌતમ ! સૌધર્મ તેમજ ઇશાનથી ઉત્પન્ન થાય છે (नो सणंकुमारा जाव अच्चुएहिंतो) સનત્કુમારથી આરભીને અચ્યુત સુધીના વિમાનોથી નથી (उववज्जंति) ઉત્પન્ન થતા

(एवं आउकाइया वि) એજ રીતે અપ્કાયિક પણ (एवं तेउकाइया वि) એજ પ્રકારે તેજસ્કાયિક પણ (नवरं देववज्जे उववज्जंति) વિશેષ એ કે દેવો સિવાય અન્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે (वणस्सइकाइया जहा पुढविकाइया) વનસ્પતિ

टीका-अथासुरकुमारादीनामुपपात वक्तव्यतामाह-'असुरकुमारा णं भंते ? कओहिंतो उववज्जंति ? गौतमः पृच्छति-हे-भदन्त ! असुरकुमाराः खलु केभ्य उपपद्यन्ते ? भगवान्-आह-' गोयमा । हे गौतम ! 'नो नेरइएहिंतो उववज्जंति' नो नैरयिकेभ्योऽसुरकुमारा उपपद्यन्ते अपितु ' तिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति' तिर्यग्योनिकेभ्योऽसुरकुमारा उपपद्यन्ते, 'मणुस्सेहिंतो उववज्जंति' मनुष्येभ्योऽसुरकुमारा उपपद्यन्ते, 'नो देवेहिंतो उववज्जंति' नो देवेभ्योऽसुरकुमारा उपपद्यन्ते, 'एवं जेहिंतो नेरइयाणं उववाओ तेहिंतो असुरकुमाराणवि भाणियव्वो ' एवम् पूर्वोक्तरीत्या, येभ्यो नैरयिकाणामुपपात उक्तस्तेभ्योऽसुरकुमाराणामपि उपपातो भणितव्यः, किन्तु-' नवरं असंखेज्जवासाउय अकम्मभूमग अंतर दीवगम-

---

(बेइंदिया तेइंदिया चउरिंदिया) द्वीन्द्रिय, त्रीन्द्रिय, चतुरिन्द्रिय (एते जहा तेउवाउ) ये तेजस्काय, वायुकाय के समान (देववज्जेहिंतो भाणियव्वा) देवों को छोडकर कहना चाहिए ।

टीकार्थ—अब असुरकुमार आदि के उपपात की वक्तव्यता प्रारंभ की जाती है-श्रीगौतमस्वामी प्रश्न करते हैं-हे भगवन् ! असुरकुमार किन से उत्पन्न होते हैं ? अर्थात् किस-किस पर्याय के जीव मर कर असुरकुमार के रूप में उत्पन्न हो सकते हैं ?

भगवान् उत्तर देते है-हे गौतम ! असुरकुमार नारकों से उत्पन्न नहीं होते, किन्तु तिर्यग्योनिकों और मनुष्यों से असुरकुमार उत्पन्न हो सकते हैं, देवों से उत्पन्न नहीं होते । इस प्रकार जिन-जिन से नारकों का उपपात कहा है, उन-उनसे असुरकुमारों का भी उपपात कहना चाहिए । विशेषता यह है कि असंख्यातवर्ष की आयु वाले अकर्म-

---

કાયિક પૃથ્વીકાયિકોના સમાન (बेइंदिया तेइंदिया चउरिंदिया) દ્વીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય ચતુરિન્દ્રિય (एते जहा तेउ वाउ) આ તેજસ્કાય વાયુકાયિકના સમાન (देववज्जेहिंतो भाणियव्वा) દેવાને છોડીને કહેના જોઇએ

ટીકાર્થ-હવે અસુરકુમાર આદિના ઉપપાતની વક્તવ્યના પ્રારંભ કરાય છે શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવન્ ! અસુરકુમાર કોનાથી ઉત્પન્ન થાય છે ? અર્થાત્ કયા કયા પર્યાયના જીવ મરીને અસુરકુમારના રૂપમા ઉત્પન્ન થઇ શકે છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે :-હે ગૌતમ ! અસુરકુમાર નારકોથી ઉત્પન્ન નથી થતા. પરંતુ તિર્યગ્યોનિકો અને મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થઇ શકે છે, દેવોથી ઉત્પન્ન નથી થતા. એ રીતે જેના જેનાથી નારકોનો ઉપપાત કહ્યો છે તેના તેનાથી અસુરકુમારોનો પણ ઉપપાત કહેવો જોઇએ. વિશેષતા એ છે કે

णुस्सतिरिक्खजोणिएहिंतो वि उववज्जंति' नवरम्-पूर्वोक्तनैरयिकापेक्षया विशेषस्तु-असुरकुमाराः असंख्येयवर्षायुष्काकर्मभूमिगान्तर्द्वीपगमनुष्यतिर्यग्योनिकेभ्योऽपि उपपद्यन्ते, 'सेसं तं चेव, शेषं तच्चैव-नैरयिकोक्तवदेवावसेयम् 'एवं जाव थणियकुमारा भाणियव्वा' एवम्-उपर्युक्तरीत्या, यावत्-नागकुमाराः सुवर्णकुमाराः अग्निकुमाराः विद्युत्कुमाराः, उदधिकुमाराः द्वीपकुमाराः, पवनकुमाराः स्तनितकुमारा भणितव्याः, गौतमः पृच्छति-पुढविकाइयाणं भंते ? कओहिंतो उववज्जंति' हे भदन्त ! पृथिवीकायिकाः खलु केभ्य उपपद्यन्ते ? 'किं नेरइएहिंतो जाव देवेहिंतो-उववज्जंति ? किं नैरयिकेभ्यो यावत्-भवनपतिभ्यः एकेन्द्रियविकलेन्द्रियतिर्यग्योनिकपञ्चेन्द्रियमनुष्यवानव्यन्तरज्योतिष्कवैमानिकदेवेभ्य उपपद्यन्ते ! भगवान् आह-गोयमा ! हे गौतम ! 'नो नेरइएहिंतो उववज्जंति' पृथिवीकायिका नो नैरयिकेभ्य उपपद्यन्ते । अपितु 'तिरिक्खजोणिएहिंतो मणुस्सेहिंतो देवेहिंतोवि उववज्जंति तिर्यग्योनिकेभ्यो मनुष्येभ्यो देवेभ्योऽपि उपपद्यन्ते, गौतमः पृच्छति, 'जइ तिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति' यदा तिर्यग्योनिकेभ्यः

भूमिज अन्तर द्वीपज मनुष्यों और तिर्यंचों से भी-उत्पन्न होते हैं। इसके सिवाय शेष कथन नारकों के समान ही समझना चाहिए। इसी प्रकार स्तनितकुमारों तक कह लेना चाहिए अर्थात् नागकुमार, सुवर्णकुमार, अग्निकुमार, विद्युत्कुमार, उदधिकुमार, द्वीपकुमार, दिक्कुमार, पवनकुमार और स्तनितकुमारदेवों के संबंध में भी इसी प्रकार कह लेना चाहिए।

श्रीगौतमस्वामी-हे भगवन् ! पृथ्वीकायिक जीवों का उत्पाद किन से होता है ? नारकों से यावत् देवों से।

भगवान्-हे गौतम ! पृथ्वीकायिक नारकों से उत्पन्न नहीं होते, किन्तु तिर्यंचों, मनुष्यों और देवों से उत्पन्न होते हैं।

અસંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા અકર્મભૂમિજ અન્તર દ્વીપ જ મનુષ્યો અને તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે. એના સિવાય શેષ કથન નારકના સમાનજ સમજવું જોઇએ. એ પ્રકારે સ્તનિતકુમારો સુધી કહેવું જોઇએ અર્થાત્ નાગકુમાર, સુવર્ણકુમાર, અગ્નિકુમાર,, વિદ્યુતકુમાર, ઉદધિકુમાર, દ્વીપકુમાર, દિક્કુમાર, પવનકુમાર, અને સ્તનિતકુમાર દેવોના સમ્બન્ધમાં પણ એજ પ્રકારે કહેવું જોઇએ.

શ્રી ગૌતમસ્વામી :-હે ભગવન્ ! પૃથ્વીકાયિક જીવોનો ઉત્પાદ શેનાથી થાય છે? નારકોથી કે દેવોથી ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ પૃથ્વીકાયિક નારકોથી ઉત્પન્ન નથી થતા, પણ તિર્યંચોથી, મનુષ્ય અને દેવોથી ઉત્પન્ન થાય છે.

पृथिवीकायिका उपपद्यन्ते, तदा 'किं एगिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति जाव पंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति? किम् एकेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते, यावद् द्वीन्द्रियत्रीन्द्रियचतुरिन्द्रियपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यः पृथिवीकायिका उपपद्यन्ते, भगवान् आह–'गोयमा !' हे गौतम ! 'एगिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो वि जाव पंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो वि उववज्जंति' 'एकेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्योऽपि यावत्–द्वीन्द्रियत्रीन्द्रियचतुरिन्द्रिय पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्योऽपि पृथिवीकायिका उपपद्यन्ते, गौतमः पृच्छति–'जइ एगिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो–उववज्जंति' यदा एकेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यः पृथिवीकायिका उपपद्यन्ते, तदा 'किं पुढविकाइएहिंतो जाव वणस्सइकाइएहिंतो उववज्जंति ?' किं पृथिवीकायिकेभ्यो यावत् किम् अप्कायिकेभ्यस्तेजः कायिकेभ्यो वायुकायिकेभ्यो वनस्पतिकायिकेभ्य उपपद्यन्ते ? भगवान आह–' गोयमा !' हे गौतम ! 'पुढविकाइएहिंतो वि जाव वणस्सइकाइएहिंतो वि उववज्जंति' पृथिवीकायिकाः पृथिवीकायिकेभ्योऽपि

श्रीगौतम–हे भगवन् ! यदि तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं, तो क्या एकेन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं, द्वीन्द्रिय, त्रीन्द्रिय, चतुरिन्द्रिय अथवा पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं ?

भगवान्–गौतम ! एकेन्द्रिय तिर्यंचों से भी उत्पन्न होते हैं, यावत् पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से भी उत्पन्न होते हैं।

गौतम–भगवन् ! यदि एकेन्द्रिय तिर्यंचों से पृथ्वीकायिक उत्पन्न होते हैं तो क्या पृथ्वीकायिकों से उत्पन्न होते हैं, यावत्–अप्कायिकों, तेजःकायिकों, वायु कायिकों अथवा वनस्पतिकायिकों से उत्पन्न होते हैं?

भगवान्–हे गौतम ! पृथ्वीकायिक पृथ्वीकायिकों से भी उत्पन्न होते हैं यावत् वनस्पतिकायिकों से भी उत्पन्न होते हैं। अर्थात्

શ્રી ગૌતમસ્વામી–હે ભગવન્ જો તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે તો શું એકેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે, દ્વીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય, અથવા પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્:–હે ગૌતમ ! એકેન્દ્રિય તિર્યંચોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે, પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી–હે ભગવન્ ! યદિ એકેન્દ્રિય તિર્યંચોથી પૃથ્વીકાયિક ઉત્પન્ન થાય છે તો શું પૃથ્વીકાયિકોથી ઉત્પન્ન થાય છે, યાવત્ અપ્કાયિકો, તેજઃ કાયિકો, વાયુકાયિકો અથવા વનસ્પતિકાયિકોથી ઉત્પન્ન થાય છે?

શ્રી ભગવાન્:–હે ગૌતમ ! પૃથિવીકાયિક પૃથ્વીકાયિકોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે યાવત્ વનસ્પતિકાયિકોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે અર્થાત્ પાંચે ઇન્દ્રિયોથી ઉત્પન્ન થાય છે.

याह-अप्कायिकेभ्योऽपि, तेजःकायिकेभ्योऽपि वायुकायिकेभ्योऽपि वनस्पतिकायिकेभ्योऽपि उपपद्यन्ते, गौतमः पृच्छति-'जइ पुढविकाइएहिंतो उववज्जंति' यदा पृथिवीकायिकाः पृथिवीकायिकेभ्य उपपद्यन्ते तदा 'किं सुहुमपुढविकाइएहिंतो उववज्जंति, बायरपुढविकाइएहिंतो उववज्जंति ?' किं सूक्ष्मपृथिवीकायिकेभ्यः पृथिवीकायिका उपपद्यन्ते, किं वा बादरपृथिवीकायिकेभ्यः उपपद्यन्ते ? भगवान् आह-'गोयमा ! हे गौतम !' 'दोहिंतो वि उववज्जंति' द्वाभ्यामपि सूक्ष्मबादरपृथिवीकायिकाभ्यां पृथिवीकायिका उपपद्यन्ते, गौतमः पृच्छति 'जइ सुहुमपुढविकाइएहिंतो उववज्जंति' यदा सूक्ष्मपृथिवीकायिकेभ्यः पृथिवीकायिकाः उपपद्यन्ते तदा -'किं पज्जत्तपुढविकाइएहिंतो उववज्जंति ? अपज्जत्तपुढविकाइएहिंतो उववज्जंति' किं पर्याप्तकपृथिवीकायिकेभ्य उपपद्यन्ते, किं वा अपर्याप्तकपृथिवीकायिकेभ्य उपपद्यन्ते ? भगवान आह-'गोयमा ! हे गौतम ! 'दोहिंतो वि उववज्जंति' द्वाभ्यामपि पर्याप्तकापर्याप्तकाभ्यां पृथिवीकायिकाभ्यां पृथिवीकायिका उपपद्यन्ते, गौतमः पृच्छति-'जइ बायरपुढविकाइएहिंतो उववज्जंति' यदा बादरपृथिवीकायिकेभ्यः

पाँचों एकेन्द्रियों से भी उत्पन्न होते हैं।

गौतम भगवन् ! यदि पृथ्वीकायिक पृथ्वीकायिकों से उत्पन्न होते हैं तो क्या सूक्ष्म पृथ्वीकायिकों से उत्पन्न होते हैं, अथवा बादर पृथ्वीकायिकों से।

भगवान गौतम ! दोनों से उत्पन्न होते हैं ?

गौतम-भगवन् ! यदि पृथ्वीकायिक सूक्ष्म पृथ्वीकायिकों से उत्पन्न होते हैं तो क्या पर्याप्तकों से उत्पन्न होते हैं। अथवा अपर्याप्तकों से उत्पन्न होते हैं ?

भगवान-गौतम ! दोनों से अर्थात् पर्याप्तकों से भी और अपर्याप्तकों से भी उत्पन्न होते हैं।

गौतम भगवान ! यदि बादर पृथ्वीकायिकों से उत्पन्न होते हैं

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! જો પૃથ્વીકાયિક પૃથ્વીકાયિકોથી ઉત્પન્ન થાય છે તો શું સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકોથી ઉત્પન્ન થાય છે અથવા બાદર પૃથ્વીકાયિકોથી ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! બન્નેથી ઉત્પન્ન થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! યદિ પૃથ્વીકાયિક સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકોથી ઉત્પન્ન થાય છે, તો શું પર્યાપ્તકોથી ઉત્પન્ન થાય છે, અથવા અપર્યાપ્તકોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! બન્નેથી અર્થાત્ પર્યાપ્તકોથી પણ અપર્યાપ્તકોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે.

पृथिवीकायिका उपपद्यन्ते तदा 'किं पज्जत्तएहिंतो उववज्जंति, अपज्जत्तएहिंतो उव-वज्जंति?' किं पर्याप्तकेभ्यो बादरपृथिवीकायिकेभ्य उपपद्यन्ते ? किं वा अपर्याप्तकेभ्यो बादरपृथिवीकायिकेभ्य उपपद्यन्ते ? भगवान् आह–गोयमा ! हे गौतम ! 'दोहिंतो वि उववज्जंति' द्वाभ्यामपि पर्याप्तापर्याप्तकाभ्यां बादरपृथिवीकायिकाभ्यां पृथिवी-कायिकाः उपपद्यन्ते, 'एवं जाव वणस्सइकाइया चउक्कएणं भेदेणं उववाएयव्वा' एवम् उपर्युक्तरीत्या, यावत्–अप्कायिकाः, तेजःकायिकाः, वायुकायिकाः वन-स्पतिकायिकाश्चतुष्केण भेदेन–सूक्ष्मबादरपर्याप्तकापर्याप्तकभेदेनेत्यर्थः–उपपादयि-तव्याः गौतमः पृच्छति–'जइ बेइंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति' यदा द्वीन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यः पृथिवीकायिका उपपद्यन्ते तदा 'किं पज्जत्तयबेइंदिएहिंतो उववज्जंति' किं पर्याप्तक द्वीन्द्रियेभ्यः पृथिवीकायिका उपपद्यन्ते, किं वा 'अप-ज्जत्तयबेइंदिएहिंतो उववज्जंति ?' अपर्याप्तक द्वीन्द्रियेभ्यः पृथिवीकायिका उपप-

---

तो क्या पर्याप्तकों से उत्पन्न होते हैं ? अथवा अपर्याप्तकों से उत्पन्न होते हैं ?

भगवान्–गौतम ! दोनों से अर्थात् पर्याप्त और अपर्याप्त बादर पृथ्वीकायिकों से पृथ्वीकायिक उत्पन्न होते हैं ।

इसी प्रकार अप्कायिकों, तेजःकायिकों, वायुकायिकों एवं वन-स्पतिकायिकों के विषय में भी समझलेना चाहिए और प्रत्येक के सूक्ष्म तथा बादर के पर्याप्तक और अपर्याप्तक, यों चार भेद करके पूर्ववत् ही कह लेना चाहिए ।

श्रीगौतम–हे भगवन् ! यदि पृथ्वीकायिक द्वीन्द्रियों से उत्पन्न होते हैं ? तो क्या पर्याप्त द्वीन्द्रियों से उत्पन्न होते हैं अथवा अपर्याप्त द्वीन्द्रियों से उत्पन्न होते हैं ?

શ્રી ગૌતમસ્વામી :–હે ભગવન્ ! યદિ બાદર પૃથ્વીકાયિકોથી ઉત્પન્ન થાય છે તો શું પર્યાપ્તકોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા અપર્યાપ્તકોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ .–હે ગૌતમ ! બન્નેથી અર્થાત્ પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત બાદર પૃથ્વીકાયિકોથી પૃથ્વીકાયિક ઉત્પન્ન થાય છે.

એજ પ્રકારે અપ્કાયિકો, તેજઃ કાયિકો, વાયુકાયિકો, તેમજ વનસ્પતિ કાયિકોના વિષયમાં પણ સમજી લેવું જોઇએ અને પ્રત્યેકના સૂક્ષ્મ તથા બાદરના પર્યાપ્તક અને અપર્યાપ્તક એમ ચાર ભેદ કરીને પૂર્વવત્ કહેવું જોઇએ

શ્રી ગૌતમસ્વામી :–હે ભગવન્ ! યદિ પૃથ્વીકાયિક દ્વીન્દ્રિયોથી ઉત્પન્ન થાય છે તો શું પર્યાપ્ત દ્વીન્દ્રિયોથી ઉત્પન્ન થાય છે અથવા અપર્યાપ્ત દ્વીન્દ્રિયોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

द्यन्ते ? भगवान् आह–'गोयमा ! हे गौतम ! 'दोहिंतो वि उववज्जंति' द्वाभ्यामपि पर्याप्तकापर्याप्तकाभ्यां द्वीन्द्रियाभ्यां पृथिवीकायिका उपपद्यन्ते, 'एवं तेइंदियचउरिंदिएहिंतो वि उववज्जंति'–एवम्–पूर्वोक्तद्वीन्द्रियरीत्या त्रीन्द्रियचतुरिन्द्रियेभ्योऽपि पृथिवीकायिका उपपद्यन्ते, गौतमः पृच्छति–'जइ पंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति' यदा पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य पृथिवीकायिका उपपद्यन्ते, तदा 'किं जलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति ?' किं जलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते ? किं वा स्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते ? किं वा खेचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनितेभ्य उपपद्यन्ते ? इत्यादि पूर्वोक्ताशयेनाह–'एवं जेहिंतो नेरइयाणं उववाओ भणिओ तेहिंतो एतेसिंपि भाणियव्वो' एवम्–पूर्वोक्तरीत्या, येभ्यो नैरयिकाणामुपपातो भणितस्तेभ्य एतेषामपि पृथिवीकायिकानाम् उपपातो भणितव्यः किन्तु 'नवरं पज्जत्तगअपज्जत्तगेहिंतो वि उववज्जंति' नवरम्–पूर्वापेक्षया विशेषस्तु पृथिवीकायिका पर्याप्तकापर्याप्तकेभ्योऽपि

भगवान्–हे गौतम ! दोनों से अर्थात् पर्याप्त अपर्याप्त द्वीन्द्रियों से उत्पन्न होते हैं।

इसी प्रकार त्रीन्द्रियों और चतुरिन्द्रियों से भी पृथ्वीकायिकों की उत्पत्ति कहलेनी चाहिए।

गौतम–यदि पंचेन्द्रियतिर्यंचों से पृथ्वीकायिक उत्पन्न होते हैं तो जलचर पंचेन्द्रियतिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं या स्थलचर पंचेन्द्रियतिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं ? अथवा खेचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं ?

भगवान्–हे गौतम ! जिन–जिनसे नारकों का उपपात कहा है उन–उनसे इन पृथ्वी कायिकों का भी उपपात कहना चाहिए।

શ્રી ભગવાન્ –હે ગૌતમ ! બન્નેથી અર્થાત્ પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત દ્વીન્દ્રિયોથી ઉત્પન્ન થાય છે.

એ પ્રકારે ત્રીન્દ્રિય અને ચતુરિન્દ્રિયોથી પણ પૃથ્વીકાયિકોની ઉત્પત્તિ કહેવી જોઇએ

શ્રી ગૌતમસ્વામી–યદિ પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી પૃથ્વીકાયિક ઉત્પન્ન થાય છે તો શું જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે અગર સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે અથવા ખેચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ :–હે ગૌતમ ! જેના–જેનાથી નારકોનો ઉપપાત કહ્યો છે, તે તેથી આ પૃથ્વીકાયિકોનો પણ ઉપપાત કહેવો જોઇએ. વિશેષતા એ છે કે પૃથ્વીકાયિક પર્યાપ્તકોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે અને અપર્યાપ્તકોથી પણ ઉત્પન્ન

उपपद्यन्ते इतिबोध्यः 'सेसं तंचेव' शेषं तच्चैव-नैरयिकोक्तवदेवावसेयम्, गौतमः पृच्छति 'जइ मनुस्सेहिंतो उववज्जंति' यदा पृथिवीकायिकाः मनुष्येभ्य उपपद्यन्ते, तदा-किं संमुच्छिमसणुस्सेहिंतो उववज्जंति, गब्भवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति?' किं संमूर्च्छिममनुष्येभ्य उपपद्यन्ते ? किं वा गर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येभ्य उपपद्यन्ते ? भगवान् आह-गोयमा ! हे गौतम ! 'दोहिंतो वि उववज्जंति' द्वाभ्यामपि संमूर्च्छिमगर्भव्युत्क्रान्तिकाभ्यां मनुष्यजातिभ्यां पृथिवीकायिका-उपपद्यन्ते, गौतमः पृच्छति 'जइ गब्भवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति' यदा गर्भव्युत्क्रान्तिक मनुष्येभ्यः पृथिवीकायिका उपपद्यन्ते तदा 'किं कम्मभूमगगब्भवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति?' किं कर्मभूमिगगर्भव्युत्क्रान्तिक मनुष्येभ्यः पृथिवीकायिका उपपद्यन्ते ? किं वा 'अकम्मभूमगगब्भवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति' अकर्मभूमिगगर्भव्युत्क्रान्तिक मनुष्येभ्यः पृथिवीकायिका उपपद्यन्ते ?

विशेषता यह है कि पृथ्वीकायिक पर्याप्तकों से भी उत्पन्न होते हैं। और अपर्याप्तकों से भी उत्पन्न होते है। शेष सब कथन वही नारकों के समान है।

गौतम-भगवन् ! पृथ्वीकायिक अगर मनुष्यों से उत्पन्न होते है ? तो क्या संमूर्छिम मनुष्यों से उत्पन्न होते हैं अथवा गर्भज मनुष्यों से उत्पन्न होते हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! दोनों से ही उत्पन्न होते हैं।

गौतम-भगवन् ! यदि गर्भज मनुष्यों से उत्पन्न होते हैं। तो क्या कर्म भूमिज गर्भज मनुष्यों से उत्पन्न होते हैं ? या अकर्म भूमिज गर्भज मनुष्यों से उत्पन्न होते हैं

भगवान् गौतम ! शेष जो कथन नैरयिकों के विषय में किया गया है, वही पृथ्वीकायिकों के संबंध में भी समझ लेना चाहिए। इस

થાય છે. બાકીનું બધું કથન નારકોના સમાન છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી :-હે ભગવન્ પૃથ્વીકાયિક જો મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે તો શું સંમૂર્છિમ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે અથવા ગર્ભજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? શ્રી ભગવાન્ :—બન્નેથી ઉત્પન્ન થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી:-હે ભગવન્ યદિ ગર્ભજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે તો શું કર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? અગર અકર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે. ?

શ્રી ભગવાન્ :-હે ગૌતમ ! શેષ જે કથન નૈરયિકોના વિષયમાં કહેલું છે. તેજ પૃથ્વીકાયિકોના સમ્બન્ધમા પણ સમજી લેવું જોઈએ.

भगवान् आह–'गोयमा ! हे गौतम ! 'सेसं जहा नेरइयाणं' शेषं यथा नैरयिकाणां प्रतिपादितं तथैव पृथिवीकायिकानामपि प्रतिपादनीयम्, तथा च नो अकर्मभूमिगगर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येभ्यः पृथिवीकायिका उपपद्यन्ते, अपि तु कर्मभूमिगगर्भव्युत्क्रान्तिक मनुष्येभ्यः पृथिवीकायिका उपपद्यन्ते इत्यादिरीत्या बोध्यम् किन्तु–'नवरं अपज्जत्तएहिंतो वि उववज्जंति' नवरं पूर्वापेक्षया विशेषस्तु अपर्याप्तकेभ्योऽपि गर्भव्युत्क्रान्तिक मनुष्येभ्यः पृथिवीकायिका उपपद्यन्ते इत्यवसेयः, गौतमः पृच्छति–'जइ देवेहिंतो उववज्जंति किं भवणवासि वाणमंतरजोइसियवेमाणिएहिंतो उववज्जंति ?' यदा पृथिवीकायिका देवेभ्य उपपद्यन्ते तदा किं भवनवासिवानव्यन्तर ज्योतिष्क वैमानिकेभ्य उपपद्यन्ते ? भगवान् आह–'गोयमा !' हे गौतम ! 'भवणवासिदेवेहिंतो उववज्जंति जाव वेमाणियदेवेहिंतो वि उववज्जंति' पृथिवीकायिका भवनवासिदेवेभ्योपि उपपद्यन्ते, यावत् वानव्यन्तर ज्योतिष्क वैमानिक देवेभ्योऽपि उपपद्यन्ते? गौतमः पृच्छति, 'जइ भवणवासि देवेहिंतो उववज्जंति' यदा पृथिवीकायिकाः भवनवासिदेवेभ्य उपपद्यन्ते तदा 'किं असुरकुमारदेवेहिंतो जाव थणियकुमारेहिंतो उववज्जंति ?' किम् असुरकुमार-

---

प्रकार अकर्मभूमिज गर्भज मनुष्यों से पृथ्वीकायिक उत्पन्न नहीं होते किन्तु कर्मभूमिज गर्भज मनुष्यों से पृथ्वीकायिक उत्पन्न होते हैं, इत्यादि समझलेना चाहिए। विशेषबात यह है कि अपर्याप्तको गर्भज मनुष्यों से भी उत्पन्न होते हैं।

श्रीगौतम–हे भगवन् ! यदि देवों से उत्पन्न होते हैं, तो क्या भवनवासी, वानव्यन्तर ज्योतिष्क अथवा वैमानिकों से उत्पन्न होते हैं ?

भगवान्–गौतम ! भवनवासीदेवों से उत्पन्न होते हैं, यावत् वैमानिकदेवों से भी उत्पन्न होते हैं। अर्थात् सभी पूर्वोक्तदेवों से पृथ्वीकायिक उत्पन्न होते हैं।

गौतम–भगवन् ! यदि पृथ्वीकायिक भवनवासी देवों से उत्पन्न होते हैं तो क्या असुरकुमरदेवों से यावत् नागकुमार, सुवर्णकुमार,

---

એ પ્રકારે અકર્મ ભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોથી પૃથ્વીકાયિક ઉત્પન્ન થતા નથી પરંતુ કર્મભૂમિજ ગર્ભજમનુષ્યોથી પૃથ્વીકાયિક ઉત્પન્ન થાય છે. વિગેરે સમજી લેવું જોઇએ. વિશેષ વાત એ છે કે અપર્યાપ્ત ગર્ભજ મનુષ્યોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી :–હે ભગવન્ ! યદિ દેવોથી ઉત્પન્ન થાય છે તો શું ભવનવાસી, વાનવ્યન્તર, જ્યોતિષ્ક અથવા વૈમાનિકોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ :–હે ગૌતમ ! ભવનવાસી દેવોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે (યાવત્) વૈમાનિક દેવોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે. અર્થાત બધા પૂર્વોક્ત દેવોથી પૃથ્વીકાયિક ઉત્પન્ન થાય છે

देवेभ्यो यावत्-नागकुमार सुवर्णकुमार, अग्निकुमार विद्युत्कुमार-उदधिकुमार, द्वीपकुमार-दिक्कुमार-पवनकुमार - स्तनितकुमारदेवेभ्य उपपद्यन्ते, भगवान् आह-'गोयमा' हे गौतम ? 'असुरकुमारदेवेहिंतो वि उववज्जंति जाव थणियकुमारदेवेहिंतो वि उववज्जंति' पृथिवीकायिकाः असुरकुमारदेवेभ्योऽपि उपपद्यन्ते यावत्-नागकुमारादि देवेभ्योऽपि स्तनितकुमारदेवेभ्योऽपि उपपद्यन्ते, गौतमः पृच्छति-'जइ वाणमंतरदेवेहिंतो उववज्जंति' यदा वानव्यन्तरदेवेभ्यः पृथिवीकायिका उपपद्यन्ते, तदा 'किं पिसाएहिंतो जाव गंधव्वेहिंतो उववज्जंति ?' किं पिशाचेभ्यो यावत्-किं वा भूतराक्षसयक्षकिन्नरकिंपुरुषमहोरगगन्धर्वेभ्यः पृथिवीकायिका उपपद्यन्ते ? भगवान् आह-गोयमा ? हे गौतम? 'पिसाएहिंतो वि जाव गंधव्वेहिंतो वि उववज्जंति' पिशाचेभ्योपि यावत् भूतराक्षसयक्षकिन्नरकिंपुरुषमहोरगगन्धर्वेभ्योऽपि पृथिवीकायिका उपपद्यन्ते । गौतमः

अग्निकुमार, विद्युत्कुमार, उदधिकुमार, द्वीपकुमार, दिक्कुमार, पवनकुमार और स्तनितकुमारदेवों से उत्पन्न होते हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! असुरकुमार देवों से भी उत्पन्न होते हैं, यावत् स्तनितकुमार देवों से अर्थात् नागकुमार आदि सभी से उत्पन्न होते हैं ।

गौतम-हे भगवन् ! यदि वानव्यन्तर देवों से पृथिवीकायिक उत्पन्न होते हैं तो क्या पिशाचों से यावत्-क्या भूतों, राक्षसों, यक्षों, किन्नरों, किम्पुरुषों, महोरगों और गंधर्वों से उत्पन्न होते हैं ?

भगवान् हे गौतम ! पृथ्वी कायिक, पिशाचों से भी उत्पन्न होते हैं यावत् गन्धर्वों से भी उत्पन्न होते हैं ।

શ્રી ગૌતમસ્વામી :-હે ભગવન્ યદિ પૃથ્વીકાયિક ભવનવાસી દેવોથી ઉત્પન્ન થાય તો શું અસુરકુમાર દેવોથી યાવત્ નાગકુમાર, સુવર્ણકુમાર; અગ્નિકુમાર, વિદ્યુતકુમાર, ઉદધિકુમાર, દ્વીપકુમાર, દિક્કુમાર, પવનકુમાર અગર સ્તનિતકુમાર દેવોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ :-હે ગૌતમ ! અસુરકુમાર દેવોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે. (યાવત્) સ્તનિતકુમાર દેવોથી અર્થાત્ નાગકુમાર આદિ બધાથી ઉત્પન્ન થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામીઃ-હે ભગવન્ ! યદિ વાનવ્યન્તર દેવોથી પૃથ્વીકાયિક ઉત્પન્ન થાય છે તો શુ પિશાચોથી યાવત્-શું ભૂતો, રાક્ષસો, યક્ષો, કિન્નરો કિંપુરૂષો, મહોરગો અને ગંધર્વોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ :-હે ગૌતમ ! પૃથ્વીકાયિક પિશાચોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે યાવત્ ગંધર્વોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે.

पृच्छति–'जइ जोइसियदेवेहिंतो उववज्जंति' यदा पृथिवीकायिकाः ज्योतिष्कदेवेभ्य उपपद्यन्ते तदा 'किं चंदविमाणेहिंतो उववज्जंति जाव ताराविमाणेहिंतो उववज्जंति ? किं चन्द्रविमानेभ्यः पृथिवीकायिका उपपद्यन्ते ? किं वा यावत्–सूर्यग्रहनक्षत्रताराविमानेभ्य उपपद्यन्ते ? भगवान् आह–' गोयमा ! हे गौतम ! 'चंदविमाणजोइसियदेवेहिंतो वि जाव ताराविमाणजोइसियदेवेहिंतो वि उववज्जंति' पृथिवीकायिकाश्चन्द्रविमानज्योतिष्कदेवेभ्योऽपि यावत्–सूर्यग्रहनक्षत्रताराविमानज्योतिष्कदेवेभ्योऽपि उपपद्यन्ते; गौतमः पृच्छति–' जइ वेमाणियदेवेहिंतो उववज्जंति' यदा पृथिवीकायिका वैमानिकदेवेभ्य उपपद्यन्ते तदा 'किं कप्पोवगवेमाणियदेवेहिंतो उववज्जंति, किं कल्पोपपन्नकवैमानिकदेवेभ्य उपपद्यन्ते? किं वा कप्पातीतवेमाणियदेवेहिंतो उववज्जंति ?' कल्पातीतवैमानिकदेवेभ्य उपपद्यन्ते ? भगवान् आह–' गोयमा ? हे गौतम ! 'कप्पोवगवेमाणियदेवेहिंतो उववज्जंति' पृथिवीकायिकाः कल्पोपपन्नकवैमानिकदेवेभ्य उपपद्यन्ते 'नो कप्पाती-

---

गौतम–हे भगवन् ! यदि ज्योतिष्क देवों से पृथ्वीकायिक उत्पन्न होते हैं तो क्या चन्द्रविमानों से उत्पन्न होते हैं यावत्–सूर्य, ग्रह, नक्षत्र तथा ताराविमानों से उत्पन्न होते हैं ? भगवान्–गौतम ! पृथ्वीकायिक चन्द्रविमान के ज्योतिष्क देवों से भी उत्पन्न होते हैं यावत् तारा विमानों के ज्योतिष्क देवों से भी उत्पन्न होते हैं।

गौतम–हे भगवन् ! पृथ्वीकायिक यदि वैमानिक देवों से उत्पन्न होते हैं तो क्या कल्पोपग अर्थात् कल्पोपपन्न वैमानिक देवों से उत्पन्न होते हैं अथवा कल्पातीत वैमानिक देवों के उत्पन्न होते हैं ?

भगवान्–हे गौतम ! कल्पोपपन्न वैमानिक देवों से पृथ्वीकायिक उत्पन्न होते हैं, कल्पातीत वैमानिक देवों से नहीं उत्पन्न होते अर्थात्

શ્રી ગૌતમસ્વામી :–હે ભગવન્ યદિ જ્યોતિષ્ક દેવોથી પૃથ્વીકાયિક ઉત્પન્ન થાય છે તો શું ચન્દ્રવિમાનોથી ઉત્પન્ન થાય છે યાવત્ સૂર્ય, ગ્રહ, નક્ષત્ર તથા તારા વિમાનોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ :–હે ગૌતમ ! પૃથ્વીકાયિક ચન્દ્ર વિમાનના જ્યોતિષ્ક દેવોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે યાવત્ તારાવિમાનોના જ્યોતિષ્ક દેવોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી :–હે ભગવન્ ! પૃથ્વીકાયિક યદિ વૈમાનિક દેવોથી ઉત્પન્ન થાય છે તો શું કલ્પોપગ અર્થાત્ કલ્પોપપન્ન વૈમાનિક દેવોથી ઉત્પન્ન થાય છે અથવા કલ્પાતીત વૈમાનિક દેવોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્–હે ગૌતમ ! કલ્પોપપન્ન વૈમાનિકદેવોથી પૃથ્વીકાયિક ઉત્પન્ન થાય છે, કલ્પાતીત વૈમાનિક દેવોથી ઉત્પન્ન નથી થતા અર્થાત્ નવગ્રૈવેયક

तवेमाणियदेवेहिंतो उववज्जंति' नो कल्पातीतवैमानिकदेवेभ्यः पृथिवीकायिका उपपद्यन्ते, गौतमः पृच्छति 'जइ कप्पोवगवेमाणियदेवेहिंतो उववज्जंति' यदा पृथिवीकायिकाः कल्पोपपन्नकवैमानिकदेवेभ्य उपपद्यन्ते तदा 'किं सोहम्मेहिंतो जाव अच्चुएहिंतो उववज्जंति?' किं सौधर्मेभ्यो यावत् किं वा इशान-सनत्कुमार-माहेन्द्रब्रह्मलोकलान्तकमहाशुक्रसहस्रार आनतप्राणत-आरणाच्युतेभ्यो वैमानिकदेवेभ्यः पृथिवीकायिकाः उपपद्यन्ते? भगवान् आह-'गोयमा!' हे गौतम! 'सोहम्मीसाणेहिंतो उववज्जंति' सौधर्मेशानेभ्यो वैमानिकदेवेभ्यः पृथिवीकायिका उपपद्यन्ते 'नो सणंकुमार जाव अच्चुएहिंतो उववज्जंति' नो सनत्कुमार यावत्, माहेन्द्रब्रह्मलोकलान्तकमहाशुक्रसहस्रारानतप्राणतारणाच्युतेभ्यो वैमानिकदेवेभ्यः पृथिवीकायिका उपपद्यन्ते, 'एवं आउकाइया वि' एवम् पूर्वोक्तपृथिवीकायिकरीत्या, अप्कायिका अपि भणितव्याः 'एवं तेउवाउकाइया वि' एवम् तथैव पृथिवी-

नव ग्रैवेयक और पांच अनुत्तर विमानों के देव च्यवन करके पृथ्वीकायिकों में उत्पन्न नहीं होते।

गौतम-हे भगवन्! यदि कल्पोपपन्न वैमानिकदेवों से पृथ्वीकायिक उत्पन्न होते हैं तो क्या सौधर्म देवलोकके वैमानिकों से उत्पन्न होते हैं? अथवा ईशान, सनत्कुमार, माहेन्द्र, ब्रह्मलोक लान्तक महाशुक्र, सहस्रार, आनत, प्राणत, आरण, और अच्युत देवलोक के वैमानिकों से उत्पन्न होते हैं?

भगवान्-हे गौतम! सौधर्म और ईशान वैमानिकों से ही पृथ्वी कायिक उत्पन्न होते हैं, सनत्कुमार से लेकर आगे के अच्युत पर्यन्त वैमानिकों से उत्पन्न नहीं होते।

इसी प्रकार अप्कायिकों वायुकायिक तथा तेजःकायिकों का उत्पाद भी कह लेना चाहिए, मगर पृथ्वीकायिकों से इनकी विशेषता

અને પાંચ અનુત્તર વૈમાનિકોના દેવ ચ્યવનકરીને પૃથ્વીકાયિકોમાં ઉત્પન્ન નથી થતા.

શ્રી ગૌતમસ્વામી :-હે ભગવન્? યદિ કલ્પોપપન્ન વૈમાનિક દેવોથી પૃથ્વીકાયિક ઉત્પન્ન થાય છે તો શું સૌધર્મ દેવલોકના વૈમાનિકોથી ઉત્પન્ન થાય છે, અથવા ઇશાન, સનત્કુમાર, માહેન્દ્ર, બ્રહ્મલોક, લાન્તક, મહાશુક્ર, સહસાર, આનત, પ્રાણત, આરણ અને અચ્યુત દેવલોકના વૈમાનિકોથી ઉત્પન્ન થાય છે?

શ્રી ભગવાન્ :-હે ગૌતમ! સૌધર્મ અને ઇશાન વૈમાનિકોથી જ પૃથ્વી કાયિક ઉત્પન્ન થાય છે, સનત્કુમારથી લઇ એ આગળના અચ્યુત પર્યન્તના વૈમાનિકોથી ઉત્પન્ન નથી થતા.

એજ પ્રકારે અપ્કાયિકો, વાયુકાયિકો, તેજઃકાયિકોના ઉત્પાદ પણ કહેવા જોઇએ, પણ પૃથ્વીકાયિકોથી તેમની વિશેષતા એ છે કે તેજઃકાયિક અને

कायिकवदेव तेजःकायिकाः, वायुकायिका अपि वक्तव्याः, किन्तु 'नवरं देववज्जेहिंतो उववज्जंति' नवरम्-पूर्वोक्तपृथिवीकायिकापेक्षया विशेषस्तु-तेजःकायिका वायुकायिका देववर्जेभ्यः सर्वेभ्य उपपद्यन्ते, इत्यवसेयः 'वणस्सइकाइया जहा पुढविकाइया' वनस्पतिकायिका यथा पृथिवीकायिका भणितास्तथा भणितव्याः 'वेइंदियातेइंदियाचउरिंदिया एते जहा तेउवाऊदेववज्जेहिंतो भाणियव्वा' द्वीन्द्रियास्त्रीन्द्रियाश्चतुरिन्द्रिया एते यथा तेजःकायिकवायुकायिकदेववर्जेभ्य उपपद्यन्ते इत्येवं भणितास्तथैव भणितव्याः वक्तव्याः-तथा च विकलेन्द्रिया अपि देववर्जेभ्य उपपद्यन्ते इत्याशयः।

भवनपतिषु उपपातप्ररूपणे देव नैरयिक पृथिवीकायिकादि पञ्चकरूपैकेन्द्रिय-विकलेन्द्रिय त्रयापर्याप्तकतिर्यग्योनिक पञ्चेन्द्रिय संमूर्च्छिमापर्याप्तकगर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येभ्यः उत्पादस्य प्रतिषेधः, शेषेभ्यो विधानम् , पृथिवीकायिकाप्कायिक-वनस्पतिकायिकेषु उपपातप्ररूपणे तु सकलनारकसनत्कुमारादिदेवेभ्य-उपपातस्य

यह है कि तेजःकायिक और वायुकायिक जीव देवों को छोड कर अन्य सब से उत्पन्न होते हैं। वनस्पतिकायिकों का कथन पृथ्वीकायिकों के समान है। द्वीन्द्रिय और त्रीन्द्रिय जीव, तेजःकायिकों और वायुकायिकों के समान देवों को छोड कर शेष से उत्पन्न होते हैं। आशय यह है कि विकलेन्द्रिय जीव देवों से उत्पन्न नहीं होते।

भवनवासियों में उपपात की प्ररूपणा करते हुए देवों, नारकों, पृथ्वीकायिक आदि पांच एकेन्द्रियों, तीन विकलेन्द्रियों, अपर्याप्तक तिर्यंच पंचेन्द्रियों, संमूर्छिम एवं अपर्याप्तक गर्भज मनुष्यों से उत्पाद का निषेध किया गया है। शेष जीवों से उत्पन्न होने का विधान किया गया है। पृथिवीकायिक, अप्कायिक और वनस्पतिकायिकों में उपपात की प्ररूपणा करते हुए सकलनारक, एवं सनत्कुमार आदि देवों से उत्पात होने का निषेध किया गया है। तेजः-

વાયુકાયિક જીવ દેવો સિવાય બીજા બધાથી ઉત્પન્ન થાય છે. વનસ્પતિકાયિકોનું કથન પૃથ્વીકાયિકોના સમાન છે. દ્વીન્દ્રિય અને ત્રીન્દ્રિય જીવ, તેજઃકાયિકો અને વાયુકાયિકોના સમાન દેવો સિવાય બાકીના બધા થી ઉત્પન્ન થાય છે. આશય એ છે કે વિકલેન્દ્રિય જીવ દેવોથી ઉત્પન્ન નથી થતા.

ભવનવાસિયોમાં ઉપપાતની પ્રરૂપણા કરતા દેવો નારકો પૃથ્વીકાયિક આદિ પાંચ એકેન્દ્રિયો ત્રણ વિકલેન્દ્રિયો અપર્યાપ્તક, તિર્યગ્ગ્ર પંચેન્દ્રિયો, સંમૂછિંમ, તેમજ અપર્યાપ્તક ગર્ભજ મનુષ્યોથી ઉત્પાદનો નિષેધ કરાયેલો છે. પૃથ્વીકાયિક, અપ્કાયિક, અને વનસ્પતિકાયિકોમાં ઉપપાતની પ્રરૂપણા કરતા સકલ નારક તેમજ સનત્કુમાર આદિ દેવોમા ઉત્પાદ હોવાનો નિષેધ કરેલ છે.

प्रतिषेधः, तेजःकायिका वायुकायिकद्वित्रिचतुरिन्द्रियेषु उपपातप्ररुपणे च सकलनैरयिकेभ्यः सकलदेवेभ्यश्चोत्पादस्य प्रतिषेधो वोध्यः इति भावः ॥सू० १०॥

पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकाद्युपपातवक्तव्यता—

मूलम्—पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं भंते ! कओहिंतो उववज्जंति ? किं नेरइएहिंतो उववज्जंति ? जाव किं देवेहिंतो उववज्जंति ? गोयमा ! नेरइएहिंतो वि, तिरिक्खजोणिएहिंतो वि, मणुस्सेहिंतो वि, देवेहिंतो वि उववज्जंति, जइ नेरइएहिंतो उववज्जंति, किं रयणप्पभापुढवीनेरइएहिंतो जाव अहे सत्तमापुढविनेरइएहिंतो उववज्जंति ? गोयमा ! रयणप्पभापुढविनेरइएहिंतो वि उववज्जंति, जाव अहे सत्तमापुढविनेरइएहिंतो वि उववज्जंति, जइ तिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति किं एगिंदिएहिंतो उववज्जंति, जाव पंचिंदिएहिंतो उववज्जंति ? गोयमा ! एगिंदिएहिंतो वि उववज्जंति, जाव पंचिंदिएहिंतो वि उववज्जंति, जइ एगिंदिएहिंतो उववज्जंति किं पुढविकाइएहिंतो उववज्जंति एवं जहा पुढविकाइयाणं उववाओ भणिओ तहेव एएसिं पि भाणियव्वो, नवरं देवेहिंतो जाव सहस्सारकप्पोवगवेमाणियदेवेहिंतो वि उववज्जंति, नो आणयकप्पोवगवेमाणियदेवेहिंतो जाव अच्चुएहिंतो वि उववज्जंति, मणुस्साणं भंते ! कओहिंतो उववज्जंति, किं नेरइएहिंतो उववज्जंति, जाव देवेहिंतो उववज्जंति, गोयमा ! नेरइएहिंतो वि उववज्जंति, जाव देवेहिंतो वि उववज्जंति, जइ नेरएएहिंतो उववज्जंति

कायिक, वायुकायिक, द्वीन्द्रिय, त्रीन्द्रिय और चतुरिन्द्रियों में उत्पात की प्ररूपणा करते हुए समस्त नारकों और समस्त देवों से उत्पाद होने का निषेध किया गया है ॥ सू० १० ॥

તેજઃકાયિક, વાયુકાયિક, દ્વીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય અને ચતુરિન્દ્રિયમાં ઉત્પાદની પ્રરૂપણા કરતાં સમસ્ત નારકો અને સમસ્ત દેવોથી ઉત્પન્ન થવાનો નિષેધ કરાયેલો છે ॥ ૧૦ ॥

किं रयणप्पभापुढवि नेरइएहिंतो उववज्जंति, किं सक्करप्पभा-पुढवि नेरइएहिंतो उववज्जंति, किं वालुयप्पभापुढविनेरइहिंतो पंकप्पभापुढविनेरइहिंतो धूमप्पभापुढविनेरइएहिंतो तमप्प-भापुढवि नेरइएहिंतो अहे सत्तमापुढविनेरइएहिंतो उवव-ज्जंति, ? गोयमा ! रयणप्पभापुढवि नेरइएहिंतो वि, जाव तमापुढविनेरइएहिंतो वि उववज्जंति, नो अहे सत्तमापुढवि-नेरइएहिंतो उववज्जंति, जइ तिरिक्खजोणिएहिंतो उवव-ज्जंति किं एगिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, एवं जेहिंतो पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं उववाओ भणिओ तेहिंतो मणुस्साण वि निरवसेसो भाणियव्वो, नवरं अहे सत्तमापुढवि नेरइएहिंतो तेउवाउकाइएहिंतो ण उववज्जंति, सव्वदेवेहिंतो य उववाओ कायव्वो जाव कप्पातीतवेमाणिय सव्वट्ठसिद्धदेवे-हिंतो वि उववज्जावेयव्वा, वाणमंतरदेवाणं भंते ! कओहिंतो उववजंति ? किं नेरइएहिंतो तिरिक्खजोणिएहिंतो, मणुस्से-हिंतो देवेहिंतो उववज्जंति ? गोयमा ! जेहिंतो असुरकुमारा तेहिंतो भाणियव्वा, जोइसियाणं भंते ! देवाणं कओहिंतो उववज्जंति ? गोयमा ! एवं चेव, नवरं संमुच्छिम असंखिज्ज-वासाउयखहयरपंचिंदियतिरिक्खजोणियवज्जेहिंतो अंतरदीव-मणुस्सवज्जेहिंतो उववज्जावेयव्वा ॥सू० ११॥

छाया-पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकाः खलु भदन्त ? केभ्यो उपपद्यन्ते ? किं नैर-यिकेभ्य उपपद्यन्ते ? यावत् किं देवेभ्य उपपद्यन्ते ? गौतम ! नैरयिकेभ्योऽपि,

---

पंचेन्द्रिय तिर्यंचों आदि का उपपात

शब्दार्थ-(पंचिंदियतिरिक्खजोणिआ णं भंते ! कओहिंतो उवव-ज्जंति !) भगवन् ! पंचेन्द्रिय तिर्यंच कहां से किनसे उत्पन्न होते हैं ?

પંચેન્દ્રિય તિર્યંચો આદિના ઉપપાત

શબ્દાર્થ:-(पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं भंते ! कओहिंतो उववज्जंति ?) હે ભગવન્! પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ ક્યાંથી અને કોનાથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (किं

तिर्यग्योनिकेभ्योऽपि मनुष्येभ्योऽपि, देवेभ्योऽपि उपपद्यन्ते, यदा नैरयिकेभ्य उपपद्यन्ते किं रत्नप्रभापृथिवी नैरयिकेभ्यो यावत् अधःसप्तमपृथिवी नैरयिकेभ्य उपपद्यन्ते ? गौतम ! रत्नाप्रभापृथिवी नैरयिकेभ्योऽपि उपपद्यन्ते यावत्-अधः-सप्तमपृथिवी नैरयिकेभ्योऽपि उपपद्यन्ते, यदा तिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते ? किम् एकेन्द्रियेभ्य उपपद्यन्ते ? यावत् पञ्चेन्द्रियेभ्य उत्पद्यन्ते ? गौतम ! एकेन्द्रिये-

---

(किं नेरइएहिंतो उववज्जंति?) क्या नारकों से उत्पन्न होते हैं ? (जाव) यावत् (किं देवेहिंतो उववज्जंति) क्या देवो से उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा!) गौतम ! (नेरइएहिंतो वि) नारको से भी (तिरिक्खजोणिएहिंतो वि) तिर्यग्योनिको से भी (मणुस्सेहिंतो वि) मनुष्यों से भी (देवेहिंतो वि उववज्जंति) देवों से भी उत्पन्न होते हैं। (जइ नेरइएहिंतो उववज्जंति) यदि नारकों से उत्पन्न होते हैं, (किं रयणप्पभापुढविनेरइएहिंतो) क्या रत्नप्रभा पृथ्वी के नारकों से (जाव) यावत् (अहेसत्तमा पुढवि नेरइएहिंतो उववज्जंति) अधःसप्तमी पृथ्वी के नारकों से उत्पन्न होते हैं? (गोयमा) हे गौतम ! (रयणप्पभापुढवि नेरइएहिंतो वि उववज्जंति) रत्नप्रभा पृथ्वी के नारकों से भी उत्पन्न होते हैं (जाव) यावत् (अहेसत्तमापुढविनेरइएहिंतो वि उववज्जंति) अधःसप्तमी पृथ्वी के नारको से भी उत्पन्न होते हैं

(जइ तिरिक्खओणिएहिंतो उववज्जंति) यदि तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं (किं एगिंदिएहिंतो उववज्जंति) क्या एकेन्द्रियों से उत्पन्न

नेरइएहिंतो उववज्जंति ?) શું નારકોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (जाव) યાવત્ (किं देवेहिंतो उववज्जंति) શું દેવોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (नेरइएहिंतो वि) નારકોથી પણ (तिरिक्खजोणिएहिंतो वि) તિર્યંચોથી પણ (मणुस्सेहिंतो वि) મનુષ્યોથી પણ (देवेहिंतो वि उववज्जंति) દેવોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે

(जइ नेरइएहिंतो उववज्जंति) યદિ નારકોથી ઉત્પન્ન થાય છે (किं रयणप्पभा पुढवि नेरइएहिंतो) શું રત્નપ્રભા પૃથ્વીના નારકોથી (जाव) યાવત્ (अहेसत्तमा पुढवि नेरइएहिंतो उववज्जंति) અધઃ સાતમી પૃથ્વીના નારકોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (रयणप्पभापुढविनेरइएहिंतो उववज्जंति) રત્ન પ્રભા પૃથ્વીના નારકોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે (जाव) યાવત્ (अहे सत्तमा पुढवि नेरइएहिंतो वि उववज्जंति) અધઃ સપ્તમ પૃથ્વીના નારકોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે

(जइ तिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) યદિ તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે (किं एगिंदिएहिंतो उववज्जंति) શું એકેન્દ્રિયોથી ઉત્પન્ન થાય છે (जाव

भ्योऽपि उपपद्यन्ते, यावत् पञ्चेन्द्रियेभ्योऽपि उपपद्यन्ते, यदा एकेन्द्रियेभ्य उपपद्यन्ते, किं पृथिवीकायिकेभ्य उपपद्यन्ते ? एवं यथा पृथिवीकायिकानामुपपातो भणितस्तथैव एतेषामपि भणितव्यः, नवरं देवेभ्यो यावत् सहस्रारकल्पोपपन्नकवैमानिकदेवेभ्योऽपि उपपद्यन्ते, नो आनतकल्पोपगवैमानिकदेवेभ्यो यावत्-अच्युतेभ्यो पि उपपद्यन्ते, मनुष्याः खलु भदन्त ! केभ्य उपपद्यन्ते, किं नैरयि-

---

होते हैं (जाव पंचिंदिएहिंतो उववज्जंति) यावत् पंचेन्द्रियों से उत्पन्न होते हैं (गोयमा) हे गौतम ! (एगिंदिएहिंतो वि उववज्जंति जाव पंचिंदिएहिंतो वि उववज्जंति) एकेन्द्रियों से भी उत्पन्न होते हैं यावत् पंचेन्द्रियों से भी उत्पन्न होते हैं (जइ एगिंदिएहिंतो उववज्जंति) यदि एकेन्द्रियों से उत्पन्न होते हैं (किं पुढविकाइएहिंतो उववज्जंति ?) क्या पृथ्वीकायिकों से उत्पन्न होते हैं ? (एवं) इसी प्रकार (जहा) जैसा (पुढविकाइयाणं उववाओ भणिओ) पृथ्वीकायिकों का उपपात कहा है (तहेव) वैसा ही (एएसिंपि भाणियव्वो) उनका भी कहना चाहिए (नवरं) विशेष (देवेहिंतो) देवों से (जाव) यावत् (सहस्सारकप्पोवगवेमाणियदेवेहिंतो वि उववज्जंति) सहस्रार कल्पोपपन्न वैमानिक देवों से भी उत्पन्न होते हैं (नो आणयकप्पोवगवेमाणियदेवेहिंतो जाव अच्चुएहिंतो उववज्जंति) आनतकल्प के वैमानिक देवों से यावत् अच्युत कल्प के देवों से नहीं उत्पन्न होते

(मणुस्सा णं भंते ? कओहिंतो उववज्जंति ?) भगवन् ! मनुष्य किनसे उत्पन्न होते हैं ? (किं नेरइएहिंतो उववज्जंति ?) क्या नारकों

पंचिंदिएहिंतो उववज्जंति) યાવત્ પંચેન્દ્રિયોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (गोयमा ! હે ગૌતમ ! (एगिंदिएहिंतो वि उववज्जंति जाव पंचिंदिएहिंतो वि उववज्जंति) એકેન્દ્રિયોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે યાવત્ પંચેન્દ્રિયોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે (जइ एगिंदिएहिंतो उववज्जंति) યદિ એકેન્દ્રિયોથી ઉત્પન્ન થાય છે (किं पुढविकाइएहिंतो उववज्जंति ?) શું પૃથ્વીકાયિકોથી ઉત્પન્ન થાય છે. (एवं) એ રીતે (जहा) જેવા (पुढविकाइयाणं उववाओ भणिओ) પૃથ્વીકાયિકોના ઉપપાત કહ્યો છે (तहेव) તેમજ (एएसिंपि भाणियव्वो) તેમને ઉપપાત પણ કહેવા જોઈએ (नवरं) વિશેષ (देवेहिंतो) દેવોથી (जाव) યાવત્ (सहस्सारकप्पोवगवेमाणियदेवेहिंतो वि उववज्जंति) સહસ્રાર કલ્પોપપન્ન વૈમાનિક દેવોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે (नो आणयकप्पोवगवेमाणियदेवेहिंतो जाव अच्चुएहिंतो वि उववज्जंति) આનતકલ્પના વૈમાનિક દેવોથી યાવત્ અચ્યુત કલ્પના દેવોથી નથી ઉત્પન્ન થતા

(मणुस्साणं भंते ! कओहिंतो उववज्जंति ?) હે ભગવન્ ! મનુષ્ય કોનાથી

केभ्य उपपद्यन्ते ? यावत् देवेभ्य उपपद्यन्ते? गौतम ! नैरयिकेभ्योऽपि उपपद्यन्ते, यावत्-देवेभ्योऽपि उपपद्यन्ते, यदा नैरयिकेभ्य उपपद्यन्ते किं रत्नप्रभापृथिवी नैरयिकेभ्य उपपद्यन्ते, किं शर्कराप्रभापृथिवीनैरयिकेभ्य उपपद्यन्ते ? किं वालुकाप्रभापृथिवीनैरयिकेभ्यः पङ्कप्रभापृथिवीनैरयिकेभ्यः, धूमप्रभापृथिवीनैरयिकेभ्यः तमप्रभापृथिवीनैरयिकेभ्यः अधःसप्तमपृथिवीनैरयिकेभ्य उपपद्यन्ते? गौतम ! रत्नप्रभापृथिवीनैरयिकेभ्योऽपि यावत्-तमःप्रभापृथिवीनैरयिकेभ्योऽपि उपपद्यन्ते

से उत्पन्न होते हैं ? (जाव) यावत् (देवेहिंतो उववज्जंति ?) देवों से उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (नेरइएहिंतो वि उववज्जंति) नारकों से भी उत्पन्न होते हैं (जाव) यावत (देवेहिंतो वि उववज्जंति) देवों से भी उत्पन्न होते हैं (जइ नेरइएहिंतो उववज्जंति) यदि नारकों से उत्पन्न होते हैं (किं रयणप्पभा पुढविनेरइएहिंतो उववज्जंति) क्या रत्नप्रभा पृथिवीके नारकों से उत्पन्न होते हैं ? (किं सक्करप्पभा पुढवि नेरइएहिंतो उववज्जंति ?) क्या शर्करा प्रभा पृथिवी के नारकों से उत्पन्न होते हैं ? (किं वालुयप्पभा पुढविनेरइएहिंतो) क्या वालुकाप्रभा पृथ्वी के नारकों से (पंकप्पभापुढवीनेरइएहिंतो) पंकप्रभा पृथ्वी के नारकों से (धूमप्पभापुढविनेरइएहिंतो) धूमप्रभा पृथिवी के नारकों से (तमप्पभापुढविनेरइएहिंतो) तमःप्रभा पृथिवी के नारकों से (अहेसत्तमापुढविनेरइएहिंतो) अधःसप्तमी पृथिवी के नारको से (उववज्जंति) उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (रयणप्पभापुढविनेरइएहिंतो वि जाव तमा पुढविनेरइएहिंतो वि उववज्जंति

ઉત્પન્ન થાય છે? (नेरइएहिंतो उववज्जंति) શું નારકોથી ઉત્પન્ન થાય છે? (जाव) યાવત્ (देवेहिंतो उववज्जंति) દેવોથી ઉત્પન્ન થાય છે? (गोयमा !) હે હે ગૌતમ ! (नेरइएहिंतो उववज्जंति) નારકોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે? (जाव) યાવત્ (देवेहिंतो वि उववज्जंति) દેવોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે. (जइ नेरइएहिंतो उववज्जंति) યદિ નારકોથી ઉત્પન્ન થાય છે, (किं रयणप्पभा पुढवि नेरइएहिंतो उववज्जंति ?) શું રત્નપ્રભાપૃથ્વીના નારકોથી ઉત્પન્ન થાય (किं सक्करप्पभा पुढविनेरइएहिंतो उववज्जंति ?) શું શર્કરાપ્રભા પૃથ્વીના નારકોથી ઉત્પન્ન થાય છે (किं वालुयप्पभापुढवि नेरइएहिंतो ? શું વાલુકાપ્રભાપૃથ્વીના નારકોથી (पकप्पभा पुढवि नेरएहिंतो) પંકપ્રભા પૃથ્વીના નારકોથી (धूमप्पभा पुढवि नेरइएहिंतो) ધૂમપ્રભા પૃથ્વીના નારકોથી (तमप्पभा पुढविनेरइएहिंतो) તમઃપ્રભા પૃથ્વીના નારકોથી (अहे सत्तमा पुढवि नेरइएहिंतो) અધઃ સાતમી પૃથ્વીના નારકોથી (उववज्जंति) ઉત્પન્ન થાય છે? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (रयणप्पभा

नो अधःसप्तमपृथिवीनैरयिकेभ्य उपपद्यन्ते, यदा तिर्यग्योनिकेभ्यः उपपद्यन्ते ! किम् एकेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यः उपपद्यन्ते, एवं येभ्यः पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानाम् उपपातो भणितस्तेभ्यो मनुष्याणामपि निरवशेषो भणितव्यः, नवरम् अधःसप्तमपृथिवीनैरयिकेभ्यः तेजोवायुकायिकेभ्यो न उपपद्यन्ते, सर्वदेवेभ्यश्चोपपातः कर्तव्यो यावत् कल्पातीतगवैमानिकसर्वार्थसिद्धदेवेभ्यो पि उपपातयितव्याः, वानव्यन्तरदेवाः खलु भदन्त ? केभ्य उपपद्यन्ते ? किं नैरयिकेभ्यस्तिर्यग्योनिकेभ्यो

रत्नप्रभा पृथ्वी के नारकों से भी यावत् तमा पृथ्वी के नारकों से भी उत्पन्न होते हैं

(जइ तिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) यदि तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं (किं एगिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति ?) क्या एकेन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं ? (एवं) इस प्रकार (जेहिंतो) जिनसे (पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं उववाओ भणिओ) पंचेन्द्रिय तिर्यंचों का उपपात कहा है (तेहिंतो) उनसे (मणुस्साणवि) मनुष्यों का भी निर-वसेसो) पूरा (भाणियव्वो) कहना चाहिए (नवरं) विशेष (अहेसत्तमा पुढवीनेरइएहिंतो) अधः सप्तमी पृथिवी के नारकों से (तेजः कायिकों और वायुकायिकों से (ण उववज्जंति) नहीं उत्पन्न होते (सव्वदेवेहिंतो य उववाओ कायव्वो (सब देवों से उपपात कहना चाहिए (जाव यावत् (कप्पातीत वेमाणियसव्वट्ठसिद्धदेवेहिंतो वि उववज्जावेयव्वा) कल्पातीत वैमानिकों तथा सर्वार्थसिद्ध देवों से भी उपपात कहना चाहिए

पुढवि नेरइएहिंतो वि जाव तमा पुढविनेरइहिंतो वि उववज्जंति) રત્નપ્રભા પૃથ્વીના નારકોથી પણ યાવત્ તમા પૃથ્વીના નારકોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે,

(जइ तिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) યદિ તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે (किं एगिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति ?) શું એકેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (एवं) એજ પ્રકારે (जेहिंतो) જેનાથી (पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं उववाओ भणिओ) પચેન્દ્રિય તિર્યંચોના ઉપપાત કહ્યા છે (तेहिंतो) તેઓથી (मणुस्साण वि) મનુષ્યોનો ઉપપાત પણ (निरवसेसो) પૂર્ણ (भाणियव्वो) કહેવો જોઈએ (नवरं) વિશેષ (अहे सत्तमा पुढवि नेरइएहिंतो) નીચેની સાતમી પૃથ્વીના નારકોથી (तेउवाउकाइएहिंतो) તેજ.કાયિકો અને વાયુકાયિકોથી (ण उववज्जंति) ઉત્પન્ન નથી થતા (सव्वदेवेहितो य उववाओ कायव्वो) સર્વ દેવોથી ઉપપાત કહેવો જોઈએ (जाव) યાવત્ (कप्पातीत वेमाणिय सव्वट्ठसिद्धदेवेहिंतो वि उववज्जावेयव्वा) કલ્પાતીત, વૈમાનિક, તથા સર્વાર્થસિદ્ધ દેવોથી પણ ઉપપાત કહેવો જોઈએ

मनुष्येभ्यो देवेभ्य उपपद्यन्ते ? येभ्योऽसुरकुमारास्तेभ्यो भणितव्याः, ज्योतिष्काः खलु भदन्त ! देवाः केभ्य उपपद्यन्ते ? गौतम ! एवञ्चेव, नवरम् संमूर्छिमसंख्येयवर्षायुष्कखेचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकवर्जेभ्यो ऽन्तरद्वीपमनुष्यवर्जेभ्यः उपपातयितव्याः ॥ सू० ११ ॥

टीका-अथ पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकादीनामुपपातवक्तव्यता प्ररूपयितुमाह-'पंचिं

(वाणमंतरदेवा णं भंते ! कओहिंतो उववज्जंति ?) भगवन् ! वानव्यन्तर देव किनसे उत्पन्न होते हैं ? (किं नेरइएहिंतो) क्या नारकों से ? (तिरिक्खजोणिएहिंतो) तिर्यंचों से (मणुस्सेहिंतो) मनुष्यों से ? (देवहिंतो) देवों से ? (उववज्जंति) उत्पन्न होते हैं ? गोयमा !) हे गौतम ! (जेहिंतो असुरकुमारा तेहिंतो भणियव्वा) जिनसे असुरकुमार उत्पन्न होते हैं उनसे वानव्यन्तरों का उपपात कहना चाहिए

(जोइसिया णं भंते ! देवा कओहिंतो उववज्जंति ?) हे भगवन् ! ज्योतिष्क देव किनसे उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (एवं चेव) (इसी प्रकार (नवरं) विशेष संमुच्छिम असंखिज्जवासाउयखहयर पंचिंदियरिक्खजोणियवज्जेहिंतो) संमूर्छिम असंख्यात वर्ष की आयु वाले खेचर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों को छोड कर (अंतरदीवमणुस्सवज्जेहिंतो) अन्तरद्वीपों के मनुष्यों को छोड कर (उववज्जावेयव्वा) उत्पन्न होना कहना चाहिए

टीकार्थ—अब पंचेन्द्रिय तिर्यंचो आदि के उपपात की वक्तव्यता

(वाणमंतर देवाणं भंते ! कओहिंतो उववज्जंति ?) હે ભગવન્ ! વાનવ્યંતર દેવ કોનાથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (किं नेरइएहिंतो) શું નારકોથી (तिरिक्खजोणिएहिंतो) તિર્યંચોથી (मणुस्सेहिंतो) મનુષ્યોથી (देवेहिंतो) દેવોથી (उववज्जंति) ઉત્પન્ન થાય છે ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (जेहिंतो असुरकुमारा तेहिंतो भाणियव्वा) જેમનાથી અસુરકુમાર ઉત્પન્ન થાય છે, તેમનાથી વાનવ્યન્તરોનો ઉપપાત કહેવો જોઈએ

(जोइसियाणं भंते : देवा कओहिंतो उववज्जंति ?) હે ભગવન્ ! જ્યોતિષ્ક દેવ કોનાથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (एवं चेव) એ પ્રકારે (नवरं) વિશેષ (संमुच्छिम , असंखिज्जवासाउयखहयरपंचिंदियतिरिक्खजोणियवज्जेहिंतो) સંમૂર્છિમ અસંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા ખેચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોના સિવાય (अंतरदीव मणुस्सवज्जेहिंतो) અન્તર દ્વીપોના મનુષ્યોને ત્યજીને (उववज्जावेयव्वा) ઉપપાત કહેવો જોઈએ.

ટીકાર્થ:-હવે પંચેન્દ્રિય તિર્યંચો વિગેરેના ઉપપાતની વક્તવ્યતાની પ્રરૂ-

दियतिरिक्खजोणियाणं भंते! कओहिंतो उववज्जंति?' हे भदन्त? पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकाः खलु केभ्य उपपद्यन्ते? 'किं नेरइएहिंतो उववज्जंति' किम् नैरयिकेभ्यः पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिका उपपद्यन्ते? 'जाव किं देवेहिंतो उववज्जंति?' यावत किम् तिर्यग्योनिकेभ्यः? किं वा मनुष्येभ्यः? किं वा देवेभ्य उपपद्यन्ते? भगवान् आह-गोयमा? हे गौतम! 'नेरइएहिंतो वि, तिरिक्खजोणिएहिंतो वि, उववज्जंति' नैरयिकेभ्योऽपि तिर्यग्योनिकेभ्योऽपि मनुष्येभ्योऽपि, देवेभ्योपि पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिका उपपद्यन्ते, गौतमः पृच्छति ''जइ नेरइहिंतो उववज्जंति, यदा नैरयिकेभ्यः पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिका उपपद्यन्ते तदा 'किं रयणप्पभापुढविनेरइएहिंतो जाव अहेसत्तमापुढविनेरइएहिंतो उववज्जंति? 'किं रत्नप्रभापृथिवी नैरयिकेभ्यो यावत् किं वा शर्कराप्रभापृथिवी नैरयिकेभ्यः किं वा वालुकाप्रभापृथिवीनैरयिकेभ्यः किं वा पङ्कप्रभापृथिवीनैरयिकेभ्यः? किं वा धूमप्रभापृथिवीनैरयिकेभ्यः किं वा तमाप्रभापृथिवी नैरयिकेभ्यः? किं वा अधःसप्तमपृथिवीनैरयि-

---

की प्ररूपणा की जाती है-

गौतम प्रश्न करते हैं-हे भगवन्! पंचेन्द्रिय तिर्यंच किनसे उत्पन्न होते हैं? क्या नारकों से पंचेन्द्रियो की उत्पत्ति होती है? यावत् देवो से उत्पत्ति होती है? अर्थात् पंचेन्द्रिय जीव क्या नारकों से तिर्यंचों से मनुष्यो से अथवा देवों से उत्पन्न होते हैं?

भगवान्-हे गौतम! नारको से भी तिर्यंचों से भी मनुष्यों से भी और देवो से भी पंचेन्द्रिय तिर्यंचों की उत्पत्ति होती है।

गौतम-हे भगवन्! यदि पंचेन्द्रिय तिर्यंच नारकों से उत्पन्न होते हैं तो क्या रत्नप्रभा पृथिवी के नारकों से उत्पन्न होते हैं, या शर्करा प्रभा पृथ्वी के नारकों से, वालुकाप्रभा पृथ्वी के नारकों से, पंकप्रभा पृथ्वीके नारकों से, धूमप्रभा पृथ्वी के नारकों से, तमाप्रभा पृथिवी के

પણા કરાય છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે:-હે ભગવન્! પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ કોનાથી ઉત્પન્ન થાય છે? શું નારકોથી પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોની ઉત્પન્ન થાય છે? યાવત્ દેવોથી ઉત્પન્ન થાય છે? અર્થાત્ પંચેન્દ્રિય જીવ શું નારકોથી, તિર્યંચોથી, મનુષ્યોથી અથવા દેવોથી ઉત્પન્ન થાય છે?

શ્રી ભગવાન્:-હે ગૌતમ! નારકોથી પણ, તિર્યંચોથી, પણ મનુષ્યોથી પણ અને દેવોથી પણ પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોની ઉત્પત્તિ થાય છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી:-હે ભગવન્! યદિ પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ, નારકોથી ઉત્પન્ન થાય છે તો શું રત્નપ્રભા પૃથ્વીના નારકોથી ઉત્પન્ન થાય છે, યા શર્કરાપ્રભા પૃથ્વીના નારકોથી, વાલુકાપ્રભા પૃથ્વીના નારકોથી, પંકપ્રભા પૃથ્વીના નારકોથી,

केभ्य उपपद्यन्ते, भगवान् आह-'गोयमा ! हे गौतम ! 'रयणप्पभापुढविनेरइए-हिंतो वि उववज्जंति' पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकाः रत्नप्रभापृथिवीनैरयिकेभ्योऽपि उपपद्यन्ते 'जाव अहेसत्तमापुढविनेरइएहिंतो वि उववज्जंति' शर्कराप्रभावालुका प्रभापङ्कप्रभा-धूमप्रभा-तमःप्रभा अधःसप्तमपृथिवीनैरयिकेभ्योऽपि उपपद्यन्ते, गौतमः पृच्छति, 'जइ तिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति' यदा पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकास्तिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते तदा 'किं एगिंदिएहिंतो उववज्जंति' जाव पंचिंदिएहिंतो उववज्जंति ?' किम् एकेन्द्रियेभ्य उपपद्यन्ते ? यावत् किं वा द्वीन्द्रियेभ्यः ? किं वा त्रीन्द्रियेभ्यः ? किं वा चतुरिन्द्रियेभ्यः ? किं वा पञ्चेन्द्रियेभ्य उपपद्यन्ते ! भगवान् आह-गोयमा ! हे गौतम ! 'एगिंदिएहिंतो वि उववज्जंति' एकेन्द्रियेभ्योपि पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिका उपपद्यन्ते, 'जाव पंचिंदिएहिंतो वि उववज्जंति' यावत् द्वीन्द्रियत्रीन्द्रिय-चतुरिन्द्रिय पञ्चेन्द्रियेभ्योपि पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिका उपपद्यन्ते। 'जइ एगिंदिएहिंतो उववज्जंति' यदि एकेन्द्रियेभ्य उपपद्यन्ते

नारकों से या अधःसप्तमी पृथ्वी के नारकों से उत्पन्न होते हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! पंचेन्द्रिय तिर्यंच, रत्नप्रभापृथ्वी के नारकों से भी उत्पन्न होते हैं, यावत् अधःसप्तमी पृथ्वी के नारकों से भी उत्पन्न होते हैं।

गौतम-भगवन् ! यदि पंचेन्द्रिय तिर्यंच, तिर्यंचों से भी उत्पन्न होते हैं तो क्या एकेन्द्रिय तिर्यचों से उत्पन्न होते हैं, यावत् द्वीन्द्रिय त्रीन्द्रिय, चौइन्द्रिय अथवा पंचेन्द्रिय तिर्यचों से उत्पन्न होते हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! एकेन्द्रियों से भी उत्पन्न होते हैं, यावत् पंचेन्द्रियों तक सभी से उत्पन्न होते हैं।

गौतम-हे भगवन् ! अगर एकेन्द्रियों से उत्पन्न होते हैं तो पृथ्वी

ધૂમપ્રભા પૃથ્વીના નારકોથી તમઃપ્રભા પૃથ્વીના નારકોથી અગર અધઃસાતમી પૃથ્વીના નારકોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્:-હે ગૌતમ ! પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ, રત્નપ્રભા પૃથ્વીના નારકોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે, યાવત્ અધઃસાતમી પૃથ્વીના નારકોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી :-હે ભગવન્ ! જો પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ, તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે તો શું એકેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે, યાવત્ દ્વીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય, અથવા પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ :-હે ગૌતમ ! એકેન્દ્રિયોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે, યાવત્ પંચેન્દ્રિયો સુધી બધાથી ઉત્પન્ન થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! અગર એકેન્દ્રિયોથી ઉત્પન્ન થાય છે તો

तदा 'किं पुढविकाइएहिंतो उववज्जंति ?' किं पृथिवीकायिकेभ्य-उपपद्यन्ते ? किं वा अप्कायिकेभ्यः तेजःकायिकेभ्यः वायुकायिकेभ्यः वनस्पतिकायिकेभ्यः उपपद्यन्ते ? इत्याद्यभिप्रायेणाह-'एवं जहा पुढविकाइयाणं उववाओ भणिओ तहेव एएसिंपि भाणियव्वो' एवम् पूर्वोक्तरीत्या यथा-पृथिवीकायिकानामुपपातो भणितस्तथैव एतेषामपि पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानाम् उपपातो भणितव्यः, किन्तु 'णवरं देवेहिंतो जाव सहस्सारकप्पोवगवेमाणियदेवेहिंतो वि उववज्जंति' नवरम्-पूर्वोक्तपृथिवीकायिकापेक्षया विशेषस्तु देवेभ्यो यावत्-भवनपतिवानव्यन्तरज्योतिष्कसौधर्मेशानसनत्कुमारमाहेन्द्रब्रह्मलोकलान्तकमहाशुक्रसहस्रारकल्पोपगवैमानिकदेवेभ्योपि उपपद्यन्ते 'नो आणयकप्पोवगवेमाणियदेवेहिंतो जाव अच्चुएहिंतो वि उववज्जंति' नो आनतकल्पोपगवैमानिकदेवेभ्यो यावत् नो प्राणतकल्पोपगवैमानिकदेवेभ्यो, नो वा आरणकल्पोपगवैमानिकदेवेभ्यः पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिका उपपद्यन्ते, गौतमः पृच्छति-'मणुस्साणं भंते ?

कायिकों से उत्पन्न होते हैं, या अप्कायिकों से, तेजःकायिकों से वायुकायिकों से अथवा वनस्पतिकायिकों से उत्पन्न होते हैं ?

भगवान्-जैसे पृथ्वीकायिकों का उपपात कहा है, वैसा ही इन पंचेन्द्रिय तिर्यंचों का भी कहना चाहिए, विशेष यह है कि देवों से जो उपपात होता है, वह सहस्रारकल्प के देवों तक से ही होता है, अर्थात् भवनपति, वानव्यन्तर, ज्योतिष्क, सौधर्म ईशान, सनत्कुमार माहेन्द्र, ब्रह्मलोक, लान्तक, महाशुक्र और सहस्रार वैमानिक देवों से ही पंचेन्द्रिय तिर्यंचों का उपपात होता है, आनत, प्राणत आरण और अच्युत विमानों के देवों से नहीं होता।

गौतम—हे भगवन् ! मनुष्य किन से उत्पन्न होते हैं, क्या नारकों

પૃથ્વીકાયિકોથી ઉત્પન્ન થાય છે વા અપ્કાયિકોથી, તેજઃકાયિકોથી, વાયુકાયિકોથી અથવા વનસ્પતિકાયિકોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ :-જેવો પૃથ્વીકાયિકોનો ઉપપાત કહ્યો છે, તેવો જ આ પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોનો પણ ઉપપાત કહેવો જોઇએ. વિશેષ એ છે કે દેવોથી જે ઉપપાત થાય છે, તે સહસ્રાર કલ્પના દેવો સુધી જ થાય છે, અર્થાત્ ભવનપતિ, વાનવ્યન્તર, જ્યોતિષ્ક, સૌધર્મ, ઇશાન, સનત્કુમાર, માહેન્દ્ર, બ્રહ્મલોક લાન્તક, મહાશુક્ર, અને સહસ્રાર વૈમાનિક દેવોથી જ પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોનો ઉપપાત થાય છે, આનત, પ્રાણત, આરણ અને અચ્યુત વિમાનોના દેવોથી ઉત્પન્ન નથી થતા.

શ્રી ગૌતમસ્વામી :-હે ભગવન્ ! માણુસ કોનાથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

कओहिंतो उववज्जंति ?' हे भदन्त ! मनुष्याः खलु केभ्य उपपद्यन्ते 'किं नेरइएहिंतो उववज्जंति, जाव देवेहिंतो उववज्जंति ?' किं नैरयिकेभ्यो मनुष्या उपपद्यन्ते ? यावत्-किं वा तिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते ? किं वा मनुष्येभ्य उपपद्यन्ते ? किं वा देवेभ्यो मनुष्या उपपद्यन्ते ? भगवान् आह-गोयमा ! हे गौतम ! 'नेरइएहिंतो वि उववज्जंति जाव देवेहिंतो वि उववज्जंति' नैरयिकेभ्योऽपि मनुष्या उपपद्यन्ते, यावत्-तिर्यग्योनिकेभ्योऽपि, मनुष्येभ्योऽपि, देवेभ्योऽपि च मनुष्या उपपद्यन्ते, गौतमः पृच्छति-'जइ नेरइएहिंतो उववज्जंति' यदा नैरयिकेभ्यो मनुष्या उपपद्यन्ते तदा-'किं रयणप्पभापुढविनेरइएहिंतो उववज्जंति ?' किं रत्नप्रभापृथिवीनैरयिकेभ्यो मनुष्या उपपद्यन्ते ? 'किं सक्करप्पभापुढविनेरइएहिंतो उववज्जंति ?' किं वा शर्कराप्रभापृथिवी नैरयिकेभ्य उपपद्यन्ते ? 'किं वालुयप्पभापुढवि नेरइएहिंतो' किं वा वालुकाप्रभापृथिवी नैरयिकेभ्यः, किं वा 'पंकप्पभापुढविनेरइएहिंतो' पङ्कप्रभापृथिवी नैरयिकेभ्यः ? किं वा 'धूमप्पभापुढविनेरइएहिंतो' धूमप्रभापृथिवी नैरयिकेभ्यः ? किंवा 'तमप्पभापुढविनेरइएहिंतो ?' तमःप्रभापृथिवी नैरयिकेभ्यः ? किं वा-'अहे सत्तमापुढविनेर-

---

से उत्पन्न होते हैं, तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं मनुष्यों से उत्पन्न होते हैं या देवों से उत्पन्न होते हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! नारकों से, भी उत्पन्न होते हैं, तिर्यंचों से भी उत्पन्न होते हैं, मनुष्यो से भी उत्पन्न होते हैं, और देवों से भी उत्पन्न होते हैं ?

गौतम-हे भगवन् ! यदि नारकों से उत्पन्न होते हैं, तो क्या रत्नप्रभा पृथिवी के नारकों से उत्पन्न होते हैं ? क्या शर्कराप्रभा पृथ्वी के नारको से उत्पन्न होते हैं ? क्या वालुकाप्रभा पृथ्वी के नारकों से उत्पन्न होते हैं ? क्या पंकप्रभा, धूमप्रभा, तमःप्रभा अथवा अधः

શું નારકોથી ઉત્પન્ન થાય છે? તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે? મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે? અગર દેવોથી ઉત્પન્ન થાય છે?

શ્રી ભગવાન્ :-હે ગૌતમ ! નારકોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે, તિર્યંચોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે, મનુષ્યોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે, અને દેવોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી :-હે ભગવન્ ! જો નારકોથી ઉત્પન્ન થાય છે તો શું રત્નપ્રભા પૃથ્વીના નારકોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? શું શર્કરાપ્રભા પૃથ્વીના નારકોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? શું વાલુકાપ્રભા પૃથ્વીના નારકોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? શું પંકપ્રભા, ધૂમપ્રભા તમઃપ્રભા અથવા નીચેની સાતમી પૃથ્વીના નાર-

इएहिंतो उववज्जंति ?' अधःसप्तमपृथिवीनैरयिकेभ्यो मनुष्या उपपद्यन्ते ? भगवान् आह–'गोयमा !' हे गौतम ! रयणप्पभापुढविनेरइएहिंतो वि जाव तमापुढविनेरइएहिंतो वि उववज्जंति' रत्नप्रभापृथिवीनैरयिकेभ्योपि यावत्–शर्कराप्रभा· वालुकाप्रभापङ्कप्रभाधूमप्रभापृथिवीनैरयिकेभ्योपि मनुष्या उपपद्यन्ते किन्तु 'नो अहे सत्तमापुढविनेरइएहिंतो उववज्जंति' नो अधःसप्तमपृथिवीनैरयिकेभ्यो मनुष्या उपपद्यन्ते, गौतमः पृच्छति–'जइ तिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति ?' यदा तिर्यग्योनिकेभ्यो मनुष्या उपपद्यन्ते, तदा 'किं एगिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति ?' किम् एकेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यो मनुष्या उपपद्यन्ते ? इत्यादिरीत्या–'एवं जेहिंतो पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं उववाओ भणिओ तेहिंतो मणुस्साण वि निरवसेसो भाणियव्वो' एवम्–पूर्वोक्त क्रमेण येभ्यो जीवेभ्यः पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानामुपपातो भणितस्तेभ्यो जीवेभ्यो मनुष्याणामपि निरवशेषः–सम्पूर्णः उपपातो भणितव्यः, किन्तु 'नवरं अहे सत्तमा पुढविनेरइएहिंतो तेउवाउकाइएहिंतो ण उववज्जंति' नवरम्–पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकापेक्षया विशेषस्तु अधःसप्तम-

---

भगवान्–हे गौतम ! रत्नप्रभा पृथ्वी के नारको से उत्पन्न होते हैं यावत् तमःप्रभा पृथ्वी के नारकों से भी उत्पन्न होते हैं, परन्तु सातवीं नरकभूमि के नारको से उद्वर्त्तन करके मनुष्य नहीं उत्पन्न होते।

यदि तिर्यंचों से मनुष्यों की उत्पत्ति होती हैं तो क्या एकेन्द्रिय तिर्यंचो से होती है ? इत्यादि प्रश्न का उत्तर यह है कि जिन जिन से पंचेन्द्रियतिर्यंचों का उत्पाद कहा गया है, उन उन से मनुष्यों का भी सम्पूर्ण उत्पाद कहना चाहिए। हाँ पंचेन्द्रिय तिर्यंचों के उत्पाद की अपेक्षा मनुष्यों के उत्पाद में विशेषता यह है कि सातवीं नरकभूमि से तेजःकायिकों से तथा वायुकायिकों से मनुष्यों की उत्पत्तिसप्तमी पृथ्वी के नारकों से उत्पन्न होते हैं ?

કોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ઃ–હે ગૌતમ ! રત્નપ્રભા પૃથ્વીના નારકોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે યાવત્ તમઃપ્રભાપૃથ્વીના નારકોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે પરન્તુ સાતમી નરક ભૂમિના નારકોથી ઉદ્વર્તન કરીને મનુષ્ય નથી ઉત્પન્ન થતા

શ્રી તિર્યંચોથી મનુષ્યની ઉત્પત્તિ થાય છે તો શું એકેન્દ્રિય તિર્યંચોથી થાય છે ? ઈત્યાદિ પ્રશ્નનો ઉત્તર આ છે કે જેના જેનાથી પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોનો ઉત્પાદ કહેલ છે, તે તેથી મનુષ્યોનો પણ સંપૂર્ણ ઉત્પાદ કહેવો જોઈએ ઠીક પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોના ઉત્પાદની અપેક્ષાએ મનુષ્યના ઉત્પાદમાં વિશેષતા એ છે કે સાતમી નારક ભૂમિથી, તેજઃકાયિકોથી, તથા વાયુકાયિકોથી મનુષ્યની

पृथिवीनैरयिकेभ्यः, तेजःकायिकेभ्यः, वायुकायिकेभ्यश्च मनुष्या न उपपद्यन्ते इति बोध्यः, 'सव्वदेवेहिंतो य उववाओ कायव्वो' सर्वदेवेभ्यश्च-भवनपत्यादिभ्यो मनुष्याणामुपपातः कर्तव्यः-वक्तव्यः 'जाव कप्पातीतवेमाणियसव्वट्ठसिद्धदेवेहिंतो वि उववज्जावेयव्वा' यावत् वानव्यन्तरज्योतिष्कसौधर्मेशानादि कल्पोपगनवग्रैवेयक विजयवैजयन्तादिपञ्चकल्पातीतवैमानिकसर्वार्थसिद्धदेवेभ्योऽपि मनुष्या उपपातयितव्याः, गौतमः पृच्छति-'वाणमंतरदेवाणं भंते ! कओहिंतो उववज्जंति ?' हे भदन्त ! वानव्यन्तराः खलु देवाः केभ्य उपपद्यन्ते ? 'किं नेरइएहिंतो तिरिक्खजोणिएहिंतो मणुस्सेहिंतो देवेहिंतो उववज्जंति ?' किं नैरयिकेभ्यः ? किंवा तिर्यग्योनिकेभ्यः ? किंवा मनुष्येभ्यः ? किंवा देवेभ्यः उपपद्यन्ते ? भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'जेहिंतो असुरकुमारा तेहिंतो भाणियव्वा' येभ्यो जीवभवेभ्योऽसुरकुमारा भणितास्तेभ्यो वानव्यन्तरा अपि भणितव्याः, गौतमः पृच्छति-'जोइसियाणं भंते ! देवा कओहिंतो उववज्जंति ? हे भदन्त ! ज्यो-

---

नहीं होती। दूसरी विशेषता यह है कि मनुष्यों का उत्पाद सभी देवों से होता है। कल्पातीत वैमानिक देवों से तथा सर्वार्थसिद्ध विमान के देवों से भी मनुष्यों की उत्पत्ति होती हैं।

गौतम-हे भगवन् ! वानव्यन्तर देवों की उत्पत्ति किनसे होती है? क्या नारकों से उत्पन्न होते हैं, तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं मनुष्यों से उत्पन्न होते हैं, अथवा देवों से उत्पन्न होते हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! जिन-जिन से असुरकुमारों की उत्पत्ति कही है, उन- उनसे वानव्यन्तरों की भी उत्पत्ति कहलेनी चाहिए

गौतम-हे भगवन् ! ज्योतिष्क देव किनसे उत्पन्न होते हैं ?

भगवान्-इसी प्रकार, अर्थात् ज्योतिष्क देवों के उपपात भी

ઉત્પત્તિ થતી નથી. બીજી વિશેષતા એ છે કે મનુષ્યોના ઉત્પાદ બધા દેવોથી થાય છે. કલ્પાતીત વૈમાનિક દેવોથી તથા સર્વાર્થ સિદ્ધ વિમાનના દેવોથી પણ મનુષ્યોની ઉત્પત્તિ થાય છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી :-હે ભગવન્ ! વાનવ્યન્તર દેવોની ઉત્પત્તિ કોનાથી થાય છે ? શું નારકોથી ઉત્પન્ન થાય છે, તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે, મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે, અથવા દેવોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ :-જેના જેનાથી અસુરકુમારોની ઉત્પત્તિ કહી છે, તેમના તેમનાથી વાનવ્યન્તરોની ઉત્પતિ કહેવી જોઇએ

શ્રી ગૌતમસ્વામી :-હે ભગવન્ ! જ્યોતિષ્ક દેવો કોનાથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ :-એજ રીતે અર્થાત્ જ્યોતિષ્ક દેવોનો ઉપપાત પણ અસુર

तिष्काः खलु देवाः केभ्य उपपद्यन्ते ? भगवान् आह–'गोयमा !' हे गौतम ! 'एव चेव' एवञ्चैव–पूर्वोक्तासुरकुमारवदेव ज्योतिष्का अपि वक्तव्या. किन्तु 'णवर संमुच्छिमअसंखिज्जवासाउयखहयरपंचिंदियतिरिक्खजोणियवज्जेहिंतो' नवरम् असुरकुमारापेक्षया विशेषस्तु संमूर्च्छिमासंख्येयवर्षायुष्कखेचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकवर्जेभ्यः 'अंतरदीवमणस्सवज्जेहिंतो उववज्जावेयव्वा' अन्तरद्वीपजमनुष्यवर्जेभ्यो ज्योतिष्का उपपातयितव्या? इत्याशयः, तथा च तिर्यग्योनिकपञ्चेन्द्रियेषु उपपातप्ररूपणे आनतादि देवेभ्यः प्रतिषेधः, मनुष्येषु उपपातप्ररूपणे सप्तमपृथिवीनैरयिकेभ्यः. तेजःकायिकवायुकायिकेभ्यश्च प्रतिषेधः. वानव्यन्तरेषु उपपातप्ररूपणे देवनैरयिकपृथिवीकायिकादिपञ्चरूपैकेन्द्रियविकलेन्द्रियत्रयापर्या-

---

असुरकुमारों के समान ही समझना चाहिए परन्तु असुरकुमारों की अपेक्षा ज्योतिष्क देवों के उपपात में विशेषता यह है कि ज्योतिष्क संमूर्छिम, असंख्यात वर्ष की आयु वाले खेचर पंचेन्द्रियों में उत्पन्न नहीं होते और अन्तरद्वीपज मनुष्यों से भी उत्पन्न नहीं होते.

इस प्रकार तिर्यंच पंचेन्द्रियों के उपपात की प्ररूपणा में आनत आदि देवों से उपपात होने का निषेध किया गया हैं, मनुष्य के उपपात की प्ररूपणा करते हुए सातवीं पृथ्वी के नारकों का निषेध किया गया है और तेजःकायिक एवं वायुकायिक जीवों से भी उपपात का निषेध किया है, अर्थात् सातवें नरकसे, तेजस्काय मे तथा वायुकाय से निकला हुआ जीव मनुष्य नहीं होता। वानव्यन्तरों के उपपात की प्ररूपणा में बतलाया गया है कि देव, नारक, पृथ्वीकायिक आदि पांच एकेन्द्रिय, तीन विकलेन्द्रिय, अपर्याप्त पंचेन्द्रिय तिर्यंच तथा संमूर्छिम अपर्याप्तक गर्भज मनुष्य वानव्यन्तरों में उत्पन्न नहीं

કુમારોના સમાનજ સમજવો જોઈએ. પરન્તુ અસુરકુમારોની અપેક્ષાએ જ્યોતિષ્ક દેવોના ઉપપાતમાં વિશેષતા એ છે કે જ્યોતિષ્ક દેવ સંમૂર્છિમ, અસંખ્યાત વર્ષની આયુષ્યવાળા ખેચર પંચેન્દ્રિયોથી ઉત્પન્ન નથી થતા અને અન્તર દ્વીપજ મનુષ્યોથી પણ ઉત્પન્ન નથી થતા

આં રીતે તિર્યંચ પંચેન્દ્રિયોના ઉપપાતની પ્રરૂપણામાં આનત આદિ દેવોથી ઉપપાત થવાનો નિષેધ કરાયેલો છે, મનુષ્યના ઉપપાતની પ્રરૂપણા કરતા સાતમી પૃથ્વીના નારકોનો નિષેધ કરેલો છે. અને તેજઃકાયિક તેમજ વાયુકાયિક જીવોથી પણ ઉપપાતનો નિષેધ કરેલ છે. અર્થાત્ સાતમા નરકથી તેજ કાયથી તથા વાયુકાયથી નિકળેલ જીવ મનુષ્ય નથી થતા વાનવ્યન્તરોના ઉપાપતની પ્રરૂપણામાં બતાવેલ છે કે દેવ, નારક, પૃથ્વીકાયિક આદિ પાંચ એકેન્દ્રિય ત્રણ વિકલેન્દ્રિય, અપર્યાપ્ત પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ તથા સંમૂર્છિમ અપર્યાપ્તક ગર્ભજ મનુષ્ય વાનવ્ય-

प्तकपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकसंमूर्च्छिमापर्याप्तकगर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येभ्यः प्रतिषेधः ज्योतिष्केषु उपपातप्ररूपणे संमूर्च्छिमपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिका संख्येयवर्षायुष्क-खचरान्तरद्वीपजमनुष्येभ्यः प्रतिषेधः कृतोऽवसेयः ॥सू० ११॥

वैमानिकदेवोपपातवक्तव्यता–

मूलम्–वेमाणियाणं भंते! कओहिंतो उववज्जंति? किं नेरइएहिंतो, किं तिरिक्खजोणिएहिंतो मणुस्सेहिंतो देवेहिंतो उववज्जंति? गोयमा! णो णेरइएहिंतो उववज्जंति, पंचिंदिय-तिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, मणुस्सेहिंतो उववज्जंति, णो देवेहिंतो उववज्जंति, एवं सोहम्मीसाणगदेवाऽवि भाणियव्वा एवं सणंकुमारदेवा वि भाणियव्वा, नवरं असंखेज्जवासा-उय अकम्मभूमगवज्जेहिंतो उववज्जंति, एवं जाव सहस्सार-कप्पोवगवेमाणियदेवा भाणियव्वा, आणयदेवाणं भंते! कओ-हिंतो उववज्जंति, किं नेरइएहिंतो, किं पंचिंदियतिरिक्खजोणि-एहिंतो, मणुस्सेहिंतो देवेहिंतो उववज्जंति? गोयमा! णो णेरइएहिंतो उववज्जंति, नो तिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, मणुस्सेहिंतो उववज्जंति, णो देवेहिंतो उववज्जंति, जइ मणु-स्सेहिंतो उववज्जंति किं संमुच्छिममणुस्सेहिंतो गब्भवक्कंतिय-मणुस्सेहिंतो उववज्जंति? गोयमा! गब्भवक्कंतियमणुस्से हिंतो, नो संमुच्छिममणुस्सेहिंतो उववज्जंति, जइ गब्भवक्कं तियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति, किं कम्मभूमिगेहिंतो अकम्म-

---

होते। ज्योतिष्कों के उपपात की प्ररूपणा में संमूर्छिम पंचेन्द्रिय तिर्यंचों असंख्यात वर्ष की आयु वाले खेचरों तथा अन्तरद्वीपज मनुष्यों से उपपात का निषेध किया है॥ सूत्र० ११॥

न्तरोमां ઉત્પન્ન નથી તથા જ્યોતિષ્કોના ઉપપાતની પ્રરૂપણામાં સંમૂર્છિમ પંચેન્દ્રિય તિર્યંચો, અસંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા ખેચરો તથા અન્તર દ્વીપજ મનુષ્યોથી ઉપપાતનો નિષેધ કરેલ છે ॥ ૧૧ ॥

भूमिगेहिंतो अंतरदीवगेहिंतो उववज्जंति ? गोयमा ! नो अकम्मभूमिगेहिंतो, णो अंतरदीवगेहिंतो उववज्जंति, कम्मभूमिगगब्भवक्कंतिय मणुस्सेहिंतो उववज्जंति, जइ अकम्मभूमगगब्भवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति किं संखेज्जवासाउएहिंतो, असंखेज्जवासाउएहिंतो उववज्जंति ? गोयमा ! संखेज्जवासाउएहिंतो नो असंखिज्जवासाउएहिंतो उववज्जंति, जइ संखेज्जवासाउयकम्मभूमगगब्भवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति किं पज्जत्तएहिंतो उववज्जंति, अपज्जत्तएहिंतो उववज्जंति, ? गोयमा ! पज्जत्तएहिंतो उववज्जंति नो अपज्जत्तएहिंतो उववज्जंति, जइ पज्जत्तसंखेज्जवासाउय कम्मभूमगगब्भवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति किं सम्मद्दिट्ठीपज्जत्तगसंखेज्जवासाउयकम्मभूमगेहिंतो उववज्जंति, मिच्छादिट्ठीपज्जत्तगेहिंतो उववज्जंति, सम्मामिच्छदिट्ठी पज्जत्तगेहिंतो उववज्जंति ? गोयमा ! सम्मदिट्ठिपज्जत्तगसंखेज्जवासाउयकम्मभूमगगब्भवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति, मिच्छदिट्ठिपज्जत्तगेहिंतो उववज्जंति, णो सम्मामिच्छदिट्ठिपज्जत्तएहिंतो उववज्जंति, जइ सम्मदिट्ठिपज्जत्तसंखेज्जवासाउयकम्मभूमगगब्भवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति, किं संजतसम्मद्दिट्ठीहिंतो, असंयतसम्मद्दिट्ठीपज्जत्तएहिंतो संजयासंजयसम्मद्दिट्ठीपज्जत्तसंखेज्जवासाउयकम्मभूमगगब्भवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति ? गोयमा ! तीहिंतो वि उववज्जंति, एवं जाव अच्चुगो कप्पो, एवं चेव गेविज्जगदेवा वि नवरं असंजतसंजतासंजता एते पडिसेहेयव्वा, एवं जहेव गेविज्जगदेवा तहेव अणुत्तरोववाइया वि, णवरं इमं नाणत्तं संजया चेव। जइ सम्मद्दिट्ठी संजतपज्जत्तसंखेज्जवासाउयकम्म-

भूसगगब्भवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति, किं पमत्तसंजय सम्मदिट्ठी पज्जत्तएहिंतो अपमत्तसंजयसम्मदिट्ठी पज्जत्तएहिंतो उववज्जंति? गोयमा! अपमत्तसंजयसम्मदिट्ठीपज्जत्तएहिंतो उववज्जंति, नो पमत्तसंजयसम्मदिट्ठी पज्जत्तएहिंतो उववज्जंति, जइ अपमत्तसंजयसम्मदिट्ठीपज्जत्तएहिंतो उववज्जंति, किं इड्ढिपत्त-संजएहिंतो अणिड्ढिपत्तसंजएहिंतो उववज्जंति? गोयमा! दोहिंतो उववज्जंति, दारं ॥सू० १२॥

छाया-वैमानिकाः खलु भदन्त! केभ्य उत्पद्यन्ते? किं नैरयिकेभ्यः किं तिर्यग्योनिकेभ्यः? मनुष्येभ्यः देवेभ्यः उपपद्यन्ते? गौतम! नैरयिकेभ्यः उपपद्यन्ते, पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते, मनुष्येभ्य उपपद्यन्ते, नो देवेभ्य उपपद्यन्ते, एवं सौधर्मेशानकदेवा अपि भणितव्याः, एवं सनत्कुमारदेवा अपि

वैमानिक देवों का उत्पात

शब्दार्थ-(वेमाणिया णं भंते! कओहिंतो उववज्जंति?) हे भगवन्! वैमानिक देव किनसे उत्पन्न होते हैं? (किं नेरइएहिंतो) क्या नारकों से (तिरिक्खजोणिएहिंतो) तिर्यंचों से? (मणुस्सेहिंतो) मनुष्यों से? (देवेहिंतो) देवों से? (उववज्जंति) उत्पन्न होते हैं? (गोयमा) हे गौतम! (णो णेरइएहिंतो उववज्जंति) नारकों से उत्पन्न नहीं होते (पंचिंदिय-तिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं (मणुस्सेहिंतो उववज्जंति) मनुष्यों से उत्पन्न होते हैं (णो देवेहिंतो उववज्जंति) देवों से नहीं उत्पन्न होते

(एवं) इसी प्रकार) सोहम्मीसाणगदेवा वि भणियव्वा) सौधर्म

વૈમાનિક દેવોના ઉપપાત

શબ્દાર્થ-(वेमाणिया णं भंते! कओहिंतो उववज्जंति?) ભગવન્! વૈમાનિક દેવ ક્યાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે? (कि नेरइएहिंतो) શું નારકોથી (तिरिक्खजोणि-एहिंतो) તિર્યંચોથી (मणुस्सेहिंतो) મનુષ્યોથી (देवेहिंतो) દેવોથી (उववज्जंति) ઉત્પન્ન થાય છે? (गोयमा!) હે ગૌતમ! (णो नेरइएहिंतो उववज्जंति?) નારકોથી ઉત્પન્ન નથી થતા. (पंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે. (मणुस्सेहिंतो उववज्जंति) મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે. (णो देवेहिंतो उववज्जंति?) દેવોથી નથી ઉત્પન્ન થતા.

(एवं) એ પ્રકારે (सोहम्मीसाणग देवा वि भाणियव्वा) સૌધર્મ અને ઈશાન

भणितव्याः, नवरम्-असंख्येयवर्षायुष्काकर्मभूमिगवर्जेभ्य उपपद्यन्ते, एवं यावत् सहस्रारकल्पोपगवैमानिकदेवा भणितव्याः, आनतदेवाः-खलु भदन्त! केभ्य उपपद्यन्ते, किं नैरयिकेभ्यः, किं पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यः, मनुष्येभ्यः देवेभ्य उपपद्यन्ते? गौतम! नो नैरयिकेभ्य उपपद्यन्ते, नो तिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते, मनुष्येभ्य उपपद्यन्ते, नो देवेभ्य उपपद्यन्ते, यदा मनुष्येभ्य उपपद्यन्ते किं

और ईशानकल्प के देवों का उपपात कहना चाहिए (एवं सणंकुमार देवा वि भाणियव्वा) इसी प्रकार सनत्कुमार देवों का भी उपपात कहना चाहिए (नवरं) विशेष (असंखेज्जवासाउय—अकम्मभूमगवज्जेहिंतो उववज्जंति) असंख्यात वर्ष की आयु वाले एवं अकर्मभूमिजों को छोड कर उत्पन्न होते हैं (एवं) इसी प्रकार (जाव) यावत् (सहस्सार-कप्पोवगवेमाणिया देवा भाणियव्वा) सहस्रार कल्प में उत्पन्न वैमानिक देवों तक कहना चाहिए

(आणयदेवा णं भंते! कओहिंतो उववज्जंति?) भगवन्! आनत-देव किनसे उत्पन्न होते हैं? (किं नेरइएहिंतो) क्या नारकों से? (किं पंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो) क्या पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से (मणुस्सेहिंतो) मनुष्यों से (देवेहिंतो) देवों से (उववज्जंति) उत्पन्न होते हैं? (गोयमा) हे गौतम! (णो णेरइएहिंतो उववज्जंति) नारकों से उत्पन्न नहीं होते (नो तिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) तिर्यंचों से उत्पन्न नहीं होते (मणुस्सेहिंतो उववज्जंति) मनुष्यों से उत्पन्न होते हैं (णो देवेहिं उववज्जंति) देवों से उत्पन्न नहीं होते

કલ્પના દેવોનો પણ ઉપપાત કહેવો જોઈએ. (एवं सणंकुमारदेवा वि भाणियव्वा) એવે પ્રકારે સનત્કુમાર દેવોનો પણ ઉપપાત કહેવો જોઈએ (नवरं) વિશેષ (असंखेज्ज-वासाउय अकम्मभूमगवज्जेहिंतो उववज्जंति) અસંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા તેમજ અકર્મભૂમિજો શિવાય ઉત્પન્ન થાય છે (एवं) એ પ્રકારે (जाव) યાવત્ (सह-स्सारकप्पोवगवेमाणिया देवा भाणियव्वा) સહસ્રાર કલ્પમાં ઉત્પન્ન થનારા વૈમાનિક દેવો સુધી કહેવું જોઈએ.

(आणयदेवाणं भंते! कओहिंतो उववज्जंति?) હે ભગવન્! આનત દેવો કોનાથી ઉત્પન્ન થાય છે? (कि नेरइएहितो) શું નારકોથી (कि पंचिंदियतिरिक्ख-जोणिएहिंतो) શું પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી (मणुस्सेहिंतो) મનુષ્યોથી (देवेहिंतो) દેવોથી (उववज्जंति) ઉત્પન્ન થાય છે? (गोयमा!) હે ગૌતમ (णो नेरइएहिंतो उववज्जंति) નારકોથી ઉત્પન્ન નથી થતા (नो तिरिक्खोजोणिएहिंतो उववज्जंति) તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન નથી થતા (मणुस्सेहिंतो उववज्जंति) મનુષ્યથી ઉત્પન્ન થાય

संमूर्च्छिम मनुष्येभ्यो गर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येभ्यः उपपद्यन्ते ? गौतम ! गर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्यभ्यो नो संमूर्च्छिममनुष्येभ्य उपपद्यन्ते, यदा गर्भव्युत्क्रान्तिक मनुष्येभ्य उपपद्यन्ते, किम् कर्मभूमिगेभ्यः, अकर्मभूमिगेभ्यः, अन्तर्द्वीपगेभ्य उपपद्यन्ते ? गौतम ! नो अकर्मभूमिगेभ्यो नो अन्तर्द्वीपगेभ्य उपपद्यन्ते, कर्मभूमिगगर्भव्युत्क्रान्तिक मनुष्येभ्य उपपद्यन्ते, यदा कर्म भूमिगगर्भव्युत्क्रान्तिक मनुष्येभ्य उपपद्यन्ते, किं संख्येयवर्षायुष्केभ्यः, असंख्येयवर्षायुष्केभ्यः उपप-

---

(जइ मणुस्सेहिंतो उववज्जंति) यदि मनुष्यों से उत्पन्न होते हैं (किं संमुच्छिममणुस्सेहिंतो) क्या संमूर्छिम मनुष्यों से ? (गब्भवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति ?) या गर्भज मनुष्यों से उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा ! गब्भवक्कंतियमणुस्सेहिंतो, नो संमुच्छिममणुस्सेहिंतो उववज्जंति) गौतम ! गर्भज मनुष्यों से उत्पन्न होते हैं, संमूर्छिम मनुष्यों से नहीं

(जइ गब्भवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति) यदि गर्भज मनुष्यों से उत्पन्न होते हैं (किं कम्मभूमिगेहिंतो अकम्मभूमिगेहिंतो, अंतरदीवगेहिंतो उववज्जंति ?) क्या कर्मभूमिजों से अकर्मभूमिजों से या अन्तरद्वीपजों से उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा ! नो अकम्मभूमिगेहिंतो णो अंतरदीवगेहिंतो उववज्जंति) गौतम ! अकर्मभूमिजों से नहीं, अंतर द्वीपजों से भी नहीं उत्पन्न होते (कम्मभूमिगगब्भवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति) कर्मभूमि के गर्भजमनुष्यों से उत्पन्न होते हैं

(जइ कम्मभूमगगब्भवक्कंतियमणूसेहिंतो उववज्जंति) यदि कर्म-

છે. (णो देवेहितो उववज्जंति) દેવોથી ઉત્પન્ન નથી થતા.

(जइ मणुस्सेहिंतो उववज्जंति) યદિ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે, તો શું (संमुच्छिममणुस्सेहितो) સંમૂર્છિમ મનુષ્યોથી (गब्भवक्कंतिय मणुस्सेहिंतो ?) યા ગર્ભજ મનુષ્યોથી ? (गोयमा ! गब्भवक्कंतियमणुस्सेहिंतो, नो संमुच्छिममणुस्सेहितो उववज्जंति) હે ગૌતમ ! ગર્ભજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે, સંમૂર્છિમ મનુષ્યોથી નથી ઉત્પન્ન થતા.

(जइ गब्भवक्कंतियमणुस्सेहितो उववज्जंति) યદિ ગર્ભજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે. (किं कम्मभूमिगेहितो, अकम्मभूमिगेहितो, अंतरदीवगेहितो उववज्जंति ?) શું કર્મભૂમિજોથી, અકર્મભૂમિજોથી કે અન્તરદ્વીપજોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (गोयमा ! नो अकम्मभूमिगेहितो, णो अंतरदीवगेहितो उववज्जंति ?) ગૌતમ ! અકર્મભૂમિજોથી નહીં, અન્તરદ્વીપોથી પણ ઉત્પન્ન નથી થતા (कम्मभूमिगगब्भवक्कंतिय मणुस्सेहिंतो उववज्जंति) કર્મભૂમિના ગર્ભજમનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે.

(जइ कम्मभूमिगगब्भवक्कंतियमणूसेहिंतो उववज्जंति) યદિ કર્મભૂમિના

द्यन्ते ? गौतम ! संख्येयवर्षायुष्केभ्यो नो असंख्येयवर्षायुष्केभ्य उपपद्यन्ते, यदा संख्येयवर्षायुष्ककर्मभूमिगगर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येभ्य उपपद्यन्ते किं पर्याप्तकेभ्य उपपद्यन्ते, अपर्याप्तकेभ्यः उपपद्यन्ते ? गौतम ! पर्याप्तकेभ्य उपपद्यन्ते, नो अपर्याप्तकेभ्य उपपद्यन्ते, यदा पर्याप्तकसंख्येयवर्षायुष्ककर्मभूमिगगर्भव्युत्क्रान्तिक मनुष्येभ्य उपपद्यन्ते किं सम्यग्दृष्टिपर्याप्तकसंख्येयवर्षायुष्ककर्म-

---

भूमि के गर्भजमनुष्यों से उत्पन्न होते हैं (किं संखेज्जवासाउएहिंतो, असंखेज्जवासाउएहिंतो उववज्जंति ?) क्या संख्यात वर्ष की आयु वाले मनुष्यों से उत्पन्न होते हैं या असंख्यात वर्ष की आयु वालों से ? (गोयमा ! संखेज्जवासाउएहिंतो, नो असंखेज्जवासाउएहिंतो उववज्जंति) गौतम ! संख्यात वर्ष की आयु वालों से उत्पन्न होते हैं असंख्यात वर्ष की आयु वालों से नहीं

(जइ संखेज्जवासाउयकम्मभूमगगब्भवक्कंतियमणूसेहिंतो उववज्जंति) यदि संख्यात वर्ष की आयु वाले कर्मभूमिक गर्भज मनुष्यों से उत्पन्न होते हैं (किं पज्जत्तेहिं उववज्जंति, अपज्जत्तेहिं उववज्जंति ? क्या पर्याप्तों से उत्पन्न होते हैं या अपर्याप्तों से उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा ! पज्जत्तएहिंतो उववज्जंति, नो अपज्जत्तएहिंतो उववज्जंति) गौतम ! पर्याप्तकों से उत्पन्न होते हैं, अपर्याप्तकों से नहीं उत्पन्न होते (जइ पज्जत्तसंखेज्जवासाउयकम्मभूमगगब्भवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति) यदि पर्याप्तक संख्यातवर्षायुष्क कर्मभूमिजगर्भजमनुष्यों से उत्पन्न होते हैं (किं सम्मदिट्ठीपज्जत्तगसंखेज्जवासाउय कम्मभूमि-

---

ગર્ભજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે. (किं संखेज्जवासाउएहिंतो, असंखेज्जवासाउएहिंतो उववज्जंति ?) શું સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે યા અસંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (गोयमा ! संखेज्जवासाउएहिंतो,, नो असंखेज्जवासाउएहिंतो उववज्जंति) ગૌતમ ! સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળાથી ઉત્પન્ન થાય છે. અસંખ્યાત આયુવાળાથી નહી.

(जइ संखेज्जवासाउयकम्मभूमगगब्भवक्कंतियमणूसेहिंतो उववज्जंति) યદિ સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા કર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે. (किं पज्जत्तेहिं उववज्जंति,अपज्जत्तेहिं उववज्जंति ?) શું પર્યાપ્તોથી ઉત્પન્ન થાય છે યા અપર્યાપ્તોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (गोयमा ! पज्जत्तएहिंतो उववज्जंति, नो अपज्जत्तएहिंतो उववज्जंति ?) ગૌતમ ! પર્યાપ્તકોથી ઉત્પન્ન થાય છે, અપર્યાપ્તકોથી નથી ઉત્પન્ન થતા (जइ पज्जत्तसंखेज्जवासाउयकम्मभूमगगब्भवक्कंतिय मणूस्सेहिंतो उववज्जंति) યદિ પર્યાપ્તક સંખ્યાત વર્ષાયુષ્ક કર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે. (किं सम्मदिट्ठि पज्जत्तगसंखेज्जवासाउय-

भूमिगेभ्य उपपद्यन्ते, मिथ्यादृष्टिपर्याप्तकेभ्य उपपद्यन्ते, सम्यगमिथ्यादृष्टि पर्याप्तकेभ्य उपपद्यन्ते ? गौतम ! सम्यग्दृष्टिपर्याप्तकसंख्येयवर्षायुष्क कर्मभूमिगगर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येभ्य उपपद्यन्ते, मिथ्यादृष्टिपर्याप्तकेभ्य उपपद्यन्ते, नो सम्यग्मिथ्यादृष्टिपर्याप्तकेभ्य उपपद्यन्ते, यदा सम्यग्दृष्टिपर्याप्तकसंख्येयवर्षायुष्ककर्मभूमिगगर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येभ्य उपपद्यन्ते, किं संयतसम्यग्दृष्टिभ्यः, असंयत सम्यग्दृष्टिपर्याप्तकेभ्यः संयतासंयत सम्यग्दृष्टिपर्या-

गेहिंतो उववज्जंति) क्या सम्यग्दृष्टि पर्याप्तक संख्यातवर्षायुष्क कर्मभूमिजों से उत्पन्न होते हैं (मिच्छदिट्ठिपज्जत्तगेहिंतो उववज्जंति ?) या मिथ्यादृष्टि पर्याप्तकों से उत्पन्न होते हैं ? (सम्मामिच्छदिट्ठिपज्जंत्तगेहिंतो उववज्जंति ?) सम्यग्मिथ्यादृष्टि पर्याप्तकों से उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा ! सम्मदिट्ठिपज्जत्तगसंखेज्जवासाउयकम्मभूमगगब्भवक्कंतियमणूसेहिंतो उववज्जंति) गौतम ! सम्यग्दृष्टिपर्याप्तक संख्यात वर्षायुष्क कर्मभूमिजगर्भज मनुष्यों से उत्पन्न होते हैं (मिच्छदिट्ठिपज्जत्तगेहिंतो उववज्जंति) मिथ्यादृष्टि पर्याप्तकों से उत्पन्न होते हैं (नो सम्मामिच्छदिट्ठिपज्जत्तगेहिंतो उववज्जंति) सम्यग्मिथ्यादृष्टिपर्याप्तकों से नहीं उत्पन्न होते

(जइ सम्मदिट्ठिपज्जत्त संखेज्जवासाउयकम्मभूमगगब्भवक्कंतियमणूसेहिंतो उववज्जंति) यदि सम्यग्दृष्टि पर्याप्त संख्यात वर्ष की आयु वाले कर्मज मनुष्यों से उत्पन्न होते हैं (किं संजत सम्मदिट्ठिहिंतो असंयतसम्मदिट्ठीपज्जत्तएहिंतो संजयासंजय सम्मदिट्ठिपज्जत्तसंखे-

कम्मभूमिगेहिंतो उववज्जंति) शुं सम्यग्दृष्टि पर्याप्तक संख्यात वर्षायुष्क कर्मभूमिजोथी उत्पन्न थाय छे ? (मिच्छदिट्ठिपज्जत्तगेहिंतो उववज्जंति ?) अगर मिथ्यादृष्टि पर्याप्तकोथी उत्पन्न थाय छे ? (सम्मामिच्छदिट्ठि पज्जत्तगेहिंतो उववज्जंति ?) सम्यग्मिथ्यादृष्टि पर्याप्तकोथी उत्पन्न थाय छे ? (गोयमा ! सम्मदिट्ठि पज्जत्तग संखेज्जवासाउयकम्मभूमिगगब्भवक्कंतियमणूसेहिंतो उववज्जंति) गौतम ! सम्यग्दृष्टि पर्याप्त संख्यात वर्षायुष्क कर्मभूमिक गर्भज मनुष्योथी उत्पन्न थाय छे ? (मिच्छदिट्ठि पज्जत्तगेहिंतो उववज्जंति) मिथ्यादृष्टि पर्याप्तकोथी उत्पन्न थाय छे. (नो सम्मामिच्छदिट्ठि पज्जत्तगेहिंतो उववज्जंति ?) सम्यग्मिथ्यादृष्टि पर्याप्तकोथी नथी उत्पन्न थता.

(जइ सम्मदिट्ठि पज्जत्तसंखेज्जवासाउयकम्मभूमगगब्भवक्कंतियमणूसेहिंतो उववज्जंति) यदि सम्यग्दृष्टि पर्याप्तक संख्यात वर्षनी आयुवाळा कर्मभूमिक गर्भज मनुष्योथी उत्पन्न थाय छे, (किं संजतसम्मदिट्ठिहिंतो, असंजतसम्मदिट्ठि

सकसंख्येयवर्षायुष्ककर्मभूमिगगर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येभ्य उपपद्यन्ते? गौतम! त्रिभ्योऽपि उपपद्यन्ते, एवं यावत् अच्युतः कल्पः, एवं चैव ग्रैवेयकदेवा अपि, नवरम्-असंयतसंयतासंयता एते प्रतिषेद्धव्याः, एव यथैव ग्रैवेयकदेवास्तथैव अनुत्तरौपपातिका अपि, नवरम्-इदम् नानात्वं संयताश्चैव, यदा-सम्यग्दृष्टि संयतपर्याप्तकसंख्येयवर्षायुष्ककर्म भूमिगगर्भव्युत्क्रान्तिक-मनुष्येभ्य उपपद्यन्ते किं प्रमत्त संयमत सम्यग्दृष्टिपर्याप्तकेभ्यः अप्रमत्त

ज्जवासाउयकम्मभूमगगब्भवक्कंतियमणूसेहिंतो उववज्जंति?) क्या संयत सम्मग्दृष्टियों से, असंयत सम्यग्दृष्टि पर्याप्तों से अथवा संयतासंयतसम्यग्दृष्टि पर्याप्त संख्यातवर्षायुष्क कर्मभूमिज गर्भज मनुष्यों से उत्पन्न होते हैं? (गोयमा) हे गौतम! (तीहिंतो वि उववज्जंति) तीनों से ही उत्पन्न होते हैं (एवं जाव अच्चुगो कप्पो) इसी प्रकार अच्युत कल्प तक (एवं चेव गेविज्जगदेवा वि) इसी प्रकार ग्रैवेयक देव भी (नवरं) विशेष (असंजतसंजतासंजता एते पडिसेहेयव्वा) असंयत और संयतासंयत, इनका निषेध करना चाहिए (एवं जहेव गेविज्जगदेवा तहेव अणुत्तरोववाइयावि) इसी प्रकार जैसे ग्रैवेयक देव वैसे ही अनुत्तरोपपातिक भी (नवरं इमं नाणत्तं) विशेष भेद यह है (संजया चेव) संयत ही

(जइ सम्मद्दिट्ठिसंजतपज्जत्तसंखेज्जवासाउयकम्मभूमगगब्भवक्कंतियमणूसेहिंतो उववज्जंति) यदि सम्यग्दृष्टि पर्याप्त संख्यात वर्ष की आयु वाले कर्मभूमिज गर्भजमनुष्यों से उत्पन्न होते हैं (किं पमत्त-

पज्जत्तएहिंतो, संजयासंजय सम्मदिट्ठिपज्जत्तसंखेज्जवासाउयकम्मभूमगगब्भवक्कंतियमणूसेहिंतो उववज्जंति?) શું સંયત સમ્યગ્દૃષ્ટિઓથી અસંયત સમ્યગ્દૃષ્ટિ પર્યાપ્તોથી અથવા સંયતા સંયતસમ્યગ્દૃષ્ટિ પર્યાપ્ત સંખ્યાત વર્ષાયુષ્ક કર્મભૂમિક ગર્ભજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે? (गोयमा!) હે ગૌતમ! (तीहिंतोवि उववज्जंति) ત્રણેથીજ ઉત્પન્ન થાય છે. (एवं जाव अच्चुगो कप्पो) એજ રીતે અચ્યુત-કલ્પ સુધી (एवं चेव गेविज्जगदेवा वि) એજ પ્રકારે ગ્રૈવેયક દેવ પણ (नवरं) વિશેષ (असंयत संजतासंजता एते पडिसेहेयव्वा) અસંયત અને સંયતાસંયત, તેમનો નિષેધ કરવો જોઈએ (एवं जहेव गेविज्जदेवा तहेव अणुत्तरोववाइयावि) એ રીતે જેવા ગ્રૈવેયક દેવ તેવાજ અનુત્તરૌપપાતિક પણ (नवरं इमं णाणत्तं) વિશેષભેદ આ છે. (संजया चेव) સંયતજ.

(जइ सम्मद्दिट्ठि संजतपज्जत्तसंखेज्जवासाउयकम्मभूमगगब्भवक्कंतियमणूसेहिंतो उववज्जंति) યદિ સમ્યગ્દૃષ્ટિ પર્યાપ્ત સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા કર્મ ભૂમિક ગર્ભજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે. (किं पमत्तसंजयसम्मदिट्ठिपज्जत्तएहिंतो,

संयतसम्यग्दृष्टिपर्याप्तकेभ्य उपपद्यन्ते? गौतम! अप्रमत्तसंयतसम्यग्दृष्टिपर्याप्तकेभ्यः उपपद्यन्ते, नो प्रमत्तसंयतसम्यग्दृष्टिपर्याप्तकेभ्यः उपपद्यन्ते, अप्रमत्तसंयतसम्यग्दृष्टिपर्याप्तकेभ्य उपपद्यन्ते किम ऋद्धि प्राप्तसंयतेभ्यः ? अनृद्धिप्राप्तसंयतेभ्यः उपपद्यन्ते? गौतम! द्वाभ्याम् उपपद्यन्ते, द्वारम् ॥सू० १२॥

टीका—अथ वैमानिकदेवानामुत्पादवक्तव्यतां प्ररूपयितुमाह—वेमाणिया णं भंते! कओहिंतो उववज्जंति? हे भदन्त! वैमानिकाः खलु देवाः केभ्य उपप·

संजयसम्मद्दिट्ठिपज्जत्तएहिंतो अप्पमत्तसंजय सम्मद्दिट्ठिपज्जत्तएहिंतो उववज्जंति ?) क्या प्रमत्तसंयत सम्यग्दृष्टि पर्याप्तकों से अथवा अप्रमत्तसंयत सम्यग्दृष्टि पर्याप्तकों से उत्पन्न होते हैं?) गोयमा! अप्पमत्तसंजयसम्मद्दिट्ठिपज्जत्तएहिंतो उववज्जंति पमत्तसंजयसम्मद्दिट्ठिपज्जत्तएहिंतो उववज्जंति) गौतम! अप्रमत्तसंयत सम्यग्दृष्टिपर्याप्तकों से उत्पन्न होते हैं, प्रमत्तसंयत सम्यग्दृष्टि पर्याप्तकों से नहीं उत्पन्न होते

(जइ अप्पमत्तसंजयसम्मदिट्ठिपज्जत्तएहिंतो उववज्जंति) यदि अप्रमत्त सम्यग्दृष्टि पर्याप्तकों से उत्पन्न होते हैं (किं इड्डिपत्तसंजएहिंतो, अणिड्डिपत्तसंजएहिंतो उववज्जंति!) क्या ऋद्धिप्राप्त संयतों से उत्पन्न होते हैं अथवा अनृद्धिप्राप्त संयतों से उत्पन्न होते हैं (गोयमा! दोहिंतो उववज्जंति) गौतम! दोनों से उत्पन्न होते हैं) द्वार समाप्त।

टीकार्थ—अब वैमानिक देवों के उपपात की वक्तव्यता कहते हैं—गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं—हे भगवन्! वैमानिक देव किनसे उत्पन्न

अप्पमत्तसंजयसम्मद्दिट्ठिपज्जत्तएहिंतो उववज्जंति ?) શું પ્રમત્તસંયત સમ્યગ્દૃષ્ટિ પર્યાપ્તકોથી અથવા અપ્રમત્તસંયત સમ્યગ્દૃષ્ટિ પર્યાપ્તકોથી ઉત્પન્ન થાય છે? (गोयमा! अप्पमत्तसंजयसम्मदिट्ठिपज्जत्तएहिंतो उववज्जंति, नो पमत्तसंजयसम्मदिट्ठि पज्जत्तएहिंतो उववज्जति) ગૌતમ! અપ્રમત્તસંયત સમ્યગ્દૃષ્ટિ પર્યાપ્તકોથી ઉત્પન્ન થાય છે. પ્રમત્ત સંયત સમ્યગ્દૃષ્ટિ પર્યાપ્તકોથી નથી ઉત્પન્ન થતા.

(जइ अप्पमत्तसंजयसम्मद्दिट्ठि पज्जत्तएहिंतो उववज्जंति) યદિ અપ્રમત્ત સંયત સમ્યગ્દૃષ્ટિ પર્યાપ્તકોથી ઉત્પન્ન થાય છે. (किं इड्ढिपत्तसंजएहिंतो, अणिड्ढिपत्तसंजएहिंतो उववज्जंति?) શું ઋદ્ધિપ્રાપ્ત સંયતોમાંથી ઉત્પન્ન થાય છે અથવા અનૃદ્ધિ પ્રાપ્ત સયતોમાંથી ઉત્પન્ન થાય છે? (गोयमा! दोहिंतो उववज्जंति) ગૌતમ! બન્નેથી ઉત્પન્ન થાય છે. દ્વારપદ સમાપ્ત. ॥ ૧૨ ॥

ટીકાર્થ:-હવે વૈમાનિક દેવોના ઉપપાતની વક્તવ્યતા કહે છે. શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-ભગવન્ વૈમાનિક દેવ કોનાથી ઉત્પન્ન થાય છે? શું

द्यन्ते ? 'किं नेरइएहिंतो, किं तिरिक्खजोणिएहिंतो, मणुस्सेहिंतो, देवेहिंतो उववज्जंति ?' किं नैरयिकेभ्यो वैमानिकदेवा उपपद्यन्ते ? किं वा तिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते ? किं वा मनुष्येभ्य उपपद्यन्ते, किं वा देवेभ्य उपपद्यन्ते ? भगवान् आह-गोयमा ! हे गौतम ! 'णो णेरइएहिंतो उववज्जंति' नो नैरयिकेभ्यो वैमानिकदेवा उपपद्यन्ते, किन्तु-'पंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति' पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यो वैमानिका उपपद्यन्ते, 'मणुस्सेहिंतो, उववज्जंति' मनुष्येभ्यो वैमानिका उपपद्यन्ते, 'णो देवेहिंतो उववज्जंति' नो देवेभ्यो वैमानिका उपपद्यन्ते, 'एवं सोहम्मीसाणगदेवाऽवि भाणियव्वा' एवम्-समुच्चय वैमानिक देववदेव सौधर्मैशानकदेवा अपि भणितव्याः-'एवं सणंकुमारदेवा वि भाणियव्वा' एवम्-उपर्युक्तरीत्या, सनत्कुमारदेवा अपि भणितव्याः, किन्तु 'णवरं असंखेज्जवासाउय अकम्मभूमगवज्जेहिंतो उववज्जंति' नवरं पूर्वापेक्षया विशेषस्तु-सनत्कुमारदेवा असंख्येयवर्षायुष्काकर्मभूमिगवर्जेभ्यः पूर्वोक्तेभ्य उपपद्यन्ते इति बोध्यः 'एवं जाव सहस्सारकप्पोवगवेमाणियदेवा भाणियव्वा' एवम्-उपर्युक्तरी-

---

होते हैं ? क्या नारकों से या तिर्यंचों से मनुष्यों से अथवा देवों से उत्पन्न होते हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! वैमानिक देव नारकों से उत्पन्न नहीं होते किन्तु पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं मनुष्यों से भी उत्पन्न होते हैं परंतु देवों से उत्पन्न नहीं होते।

इसी प्रकार सौधर्म और ईशान देवों के विषय में भी कहना चाहिए। सनत्कुमार देवों का उपपात भी इसी प्रकार कहना चाहिए, परतु उनके उपपात में विशेषता यह है कि सनत्कुमारदेव असंख्यातवर्षायुष्क अकर्मभूमिकों को छोड कर पूर्वोक्त सब से उत्पन्न होते है। इसी प्रकार सहस्रारकल्प तक अर्थात् माहेन्द्र, ब्रह्मलोक, लान्तक

નારકોથી અગર તિર્યંચોથી અથવા મનુષ્યોથી વા દેવોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવન્-ગૌતમ ! વૈમાનિક દેવ નારકોથી ઉત્પન્ન નથી થતા, પણ પચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે. મનુષ્યોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે, પરન્તુ દેવોથી ઉત્પન્ન નથી થતા.

એજ પ્રકારે સૌધર્મ અને ઇશાન દેવોના વિષયમાં પણ કહેવું જોઇએ. પરન્તુ તેમના ઉપપાતમાં વિશેષતા એ છે કે સનત્કુમાર દેવ અને અસંખ્યાત વર્ષાયુષ્ક અકર્મભૂમિકોને છોડીને પૂર્વોક્ત બધાથી ઉત્પન્ન થાય છે. આ પ્રમાણે સહસ્રાર કલ્પસુધી અર્થાત્ માહેન્દ્ર, બ્રહ્મલોક, લાન્તક, મહાશુક્ર અને સહસ્રાર કલ્પના દેવોના ઉપપાત કહેવા જોઇએ.

त्या, यावत् माहेन्द्र ब्रह्मलोक लान्तकसहस्रार कल्पोपगवैमानिकदेवा भणितव्याः, गौतमः पृच्छति-'आणयदेवाणं भंते ! कओहिंतो उववज्जंति ?' हे भदन्त ! आनतदेवाः खलु केभ्य उपपद्यन्ते ? 'किं नेरइएहिंतो, किं पंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो मणुस्सेहिंतो देवेहिंतो उववज्जंति ?' किं नैरयिकेभ्य आनतदेवा उपपद्यन्ते ? किं वा पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यः ? किं वा मनुष्येभ्यः ? किं वा देवेभ्य आनतदेवा उपपद्यन्ते ? भगवान् आह-' गोयमा !' हे गौतम ! 'णो णेरइएहिंतो उववज्जंति' नो नैरयिकेभ्य आनतदेवा उपपद्यन्ते, 'नो तिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति' नो वा तिर्यग्योनिकेभ्य आनतदेवा उपपद्यन्ते, किन्तु 'मणुस्सेहिंतो उववज्जंति' मनुष्येभ्य आनतदेवा, उपपद्यन्ते, 'णो देवेहिंतो उववज्जंति' नो देवेभ्य आनतदेवा उपपद्यन्ते, गौतमः पृच्छति-'जइ मणुस्सेहिंतो उववज्जंति' यदा मनुष्येभ्य आनतदेवा उपपद्यन्ते तदा 'किं संमुच्छिममणुस्सेहिंतो, गब्भवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति ? किं संमूर्च्छिममनुष्येभ्य आनतदेवा उपपद्यन्ते ? किं वा गर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येभ्य उपपद्यन्ते ? भगवान्-आह -'गोयमा ! हे गौतम ! 'गब्भवक्कंतियमणुस्सेहिंतो, नो संमुच्छिम मणुस्से-

---

महाशुक्र और सहस्रार कल्प के देवों का उपपात कहना चाहिए।

गौतम-हे भगवन् ! आनत देव किनसे उत्पन्न होते हैं ? क्या नारकों से, पंचेन्द्रिय तिर्यंचों से मनुष्यों से अथवा देवों से उत्पन्न होते हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! आनत देव नारकों से उत्पन्न नहीं होते, तिर्यंचों से भी उत्पन्न नहीं होते मनुष्यों से उत्पन्न होते हैं, देवों से उपन्न नहीं होते।

गौतम-हे भगवन् ! यदि मनुष्यों से आनत देव उत्पन्न होते हैं तो क्या संमूर्छिम मनुष्यों से उत्पन्न होते हैं अथवा गर्भज मनुष्यों से उत्पन्न होते हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! गर्भज मनुष्यों से उत्पन्न होते हैं, संमूर्छिम

શ્રી ગૌતમ સ્વામીઃ-ભગવન્ ! આનતદેવ કોનાથી ઉત્પન્ન થાય છે. શું નારકોથી, પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી, મનુષ્યોથી અથવા દેવોથી ઉત્પન્ન થાય છે.

શ્રી ભગવનઃ-ગૌતમ ! આનતદેવ નારકોથી ઉત્પન્ન નથી થતા, તિર્યંચોથી પણ ઉત્પન્ન નથી થતા, મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે, દેવોથી ઉત્પન્ન નથી થતા.

શ્રી ગૌતમ સ્વામીઃ-ભગવન્ યદિ મનુષ્યોથી આનતદેવ ઉત્પન્ન થાય છે તો શું સમૂર્છિમ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે અથવા ગર્ભજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવનઃ- ગૌતમ ! ગર્ભજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે, સંમૂર્છિમ

हिंतो उववज्जंति' आनतदेवा गर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येभ्य उपपद्यन्ते, नो संमूच्छिममनुष्येभ्य उत्पद्यन्ते, गौतमः पृच्छति-'जइ गब्भवक्कंतिय मणुस्सेहिंतो उववज्जंति' यदा-गर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येभ्य आनतदेवा उपपद्यन्ते तदा-'किं कम्मभूमिगेहिंतो अकम्मभूमिगेहिंतो, अंतरदीवगेहिंतो उववज्जंति?' किं कर्मभूमिगेभ्यो गर्भव्युत्क्रान्तिक मनुष्येभ्य उपपद्यन्ते, किं वा अकर्मभूमिगेभ्यो गर्भव्युत्क्रान्तिक मनुष्येभ्य उपपद्यन्ते? किं वा अन्तर्द्वीपगेभ्यो गर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येभ्यः आनतदेवा उपपद्यन्ते? भगवान आह-'गोयमा!' हे गौतम! 'नो अकम्मभूमिगेहिंतो, णो अतरदीवगेहिंतो उववज्जंति'-नो अकर्मभूमिगेभ्य आनत देवा उपपद्यन्ते, नो वा अन्तरद्वीपगेभ्य उपपद्यन्ते, किन्तु 'कम्मभूमिगगब्भवक्कंतिय मणुस्सेहिंतो उववज्जंति' कर्मभूमिगगर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येभ्य आनत देवा उपपद्यन्ते, गौतमः पृच्छति-'जइ कम्मभूमगगब्भवक्कंतिय मणूसेहिंतो उववज्जंति' यदा-कर्मभूमिगगर्भव्युत्क्रान्तिक मनुष्येभ्य आनतदेवा उपपद्यन्ते, तदा 'किं संखेज्जवासाउएहिंतो, असंखेज्जवासाउएहिंतो उववज्जंति?' किं संख्ये-

---

मनुष्यों से नहीं उत्पन्न होते।

गौतम-हे भगवन्! आनत देव यदि गर्भज मनुष्यों से उत्पन्न होते हैं तो कर्मभूमिजो से उत्पन्न होते हैं अकर्मभूमिजों से उत्पन्न होते हैं अथवा अन्तरद्वीपजों से उत्पन्न होते हैं?

भगवान्-हे गौतम! अकर्मभूमिजों से उत्पन्न नहीं होते, अन्तरद्वीपज मनुष्यों से भी उत्पन्न नहीं होते, किन्तु कर्मभूमिज गर्भज मनुष्यों से उत्पन्न होते हैं।

गौतम-हे भगवन्! यदि आनत देव कर्मभूमिज गर्भज मनुष्यों से ही उत्पन्न होते है तो क्या संख्यात वर्ष की आयु वाले मनुष्यों

મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન નથી થતા

શ્રી ગૌતમ સ્વામી.-ભગવન્! આનતદેવ યદિ ગર્ભજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે તો કર્મભૂમિજોથી ઉત્પન્ન થાય છે, અકર્મભુમિજોથી ઉત્પન્ન થાય છે, અથવા અન્તરદ્વીપજોથી ઉત્પન્ન થાય છે?

શ્રી ભગવાન્-ગૌતમ! અકર્મભૂમિજોથી ઉત્પન્ન નથી થતા અન્તરદ્વીપજ મનુષ્યોથી પણ ઉત્પન્ન નથી થતા, પણ કર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે.

શ્રી ગૌતમ સ્વામીઃ-ભગવન્! યદિ આનતદેવ કર્મ ભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોથીજ ઉત્પન્ન થાય છે તો શું સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા મનુષ્યો

यवर्षायुष्केभ्यः कर्मभूमिगगर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येभ्यः उपपद्यन्ते ? किं वा असंख्येयवर्षायुष्केभ्य उपपद्यन्ते, भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ? 'संखेज्जवासाउएहिंतो, नो असंखिज्जवासाउएहिंतो उववज्जंति' संख्येयवर्षायुष्केभ्यः कर्मभूमिगगर्भव्युत्क्रातिकमनुष्येभ्यः आनतदेवा उपपद्यन्ते, नो असंख्येयवर्षायुष्केभ्य उपपद्यन्ते, गौतमः पृच्छति-'जइ संखिज्जवासाउयकम्मभूमगगब्भवक्कंतिय मणूसेहिंतो उववज्जंति' यदा-संख्येयवर्षायुष्क कर्मभूमिगगर्भव्युत्क्रान्तिक मनुष्येभ्य आनतदेवा उपपद्यन्ते, तदा-'किं पज्जत्तएहिंतो उववज्जंति ? अपज्जत्तएहिंतो उववज्जंति ?' किं पर्याप्तकेभ्य आनतदेवा उपपद्यन्ते ? किं वा अपर्याप्तकेभ्य उपपद्यन्ते ? भगवान् आह-' गोयमा ! हे गौतम ! 'पज्जत्तएहिंतो उववज्जंति, नो अपज्जत्तएहिंतो उववज्जंति' पर्याप्तकेभ्य संख्येयवर्षायुष्केभ्यः कर्मभूमिगगर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येभ्य आनतदेवा उपपद्यन्ते, नो अपर्याप्तकेभ्यस्तथा विधमनुष्येभ्य उपपद्यन्ते, गौतमः-पृच्छति-'जइ पज्जत्तसंखेज्जवासाउयकम्मभूमगगब्भवक्कंतिय मणुस्सेहिंतो उववज्जंति' यदा पर्याप्तकसंख्येयवर्षायुष्ककर्मभूमिगगर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येभ्य आनतदेवा उपपद्यन्ते तदा 'किं सम्मदिट्ठी

से उत्पन्न होते हैं अथवा असंख्यात वर्ष की आयु वालों से उत्पन्न होते हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! संख्यात वर्ष की आयु वालों से उत्पन्न होते हैं, असंख्यात वर्ष की आयु वालों से नहीं उत्पन्न होते ।

गौतम-हे भगवन् ! यदि संख्यात वर्ष की आयु वाले कर्मभूमिक, गर्भज मनुष्यों से आनतदेव उत्पन्न होते हैं तो क्या पर्याप्तकों से उत्पन्न होते हैं अथवा अपर्याप्तकों से ?

भगवान् हे गौतम ! पर्याप्तकों से उत्पन्न होते हैं, अपर्याप्तकों से नहीं उत्पन्न होते ।

गौतम-हे भगवन् ! यदि पर्याप्त, संख्यात वर्ष की आयु वाले,

थी ઉત્પન્ન થાય છે અથવા અસંખ્યાત વર્ષની આયુવાળાઓથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્:-ગૌતમ ! સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળાઓથી ઉત્પન્ન થાય છે, અસંખ્યાત વર્ષની આયુવાળાઓથી ઉત્પન્ન નથી થતા.

શ્રી ગૌતમ સ્વામી:-ભગવન્ ! યદિ સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા કર્મભૂમિક, ગર્ભજ મનુષ્યોથી આનતદેવ ઉત્પન્ન થાય છે તો શું પર્યાપ્તકોથી ઉત્પન્ન થાય છે અથવા અપર્યાપ્તકોથી !

શ્રી ભગવન્:-ગૌતમ ! પર્યાપ્તકોથી ઉત્પન્ન થાય છે, અપર્યાપ્તકોથી નથી ઉત્પન્ન થતા.

શ્રી ગૌતમ સ્વામી-ભગવન્ ! યદિ પર્યાપ્ત સંખ્યાંત વર્ષની આયુવાળા

पज्जत्तग संखेज्जवासाउयकम्मभूमगेहिंतो उववज्जंति ?' किं सम्यग्दृष्टि पर्याप्तक संख्येयवर्षायुष्क कर्मभूमिगेभ्य आनतदेवा उपपद्यन्ते ? किं वा 'मिच्छदिट्ठि पज्जत्तगेहिंतो उववज्जंति ? मिथ्यादिष्टि पर्याप्तक संख्येयवर्षायुष्ककर्मभूमिगेभ्य उपपद्यन्ते ? 'किं वा 'सम्मामिच्छद्दिट्ठि पज्जत्तगेहिंतो उववज्जंति' सम्यग्मिथ्यादृष्टि पर्याप्तकेभ्य उपपद्यन्ते ? भगवान् आह-'गोयमा ! हे गौतम ! 'सम्मदिट्ठिपज्जत्तग संखेज्जवासाउयकम्मभूसगगब्भवक्कंतियमणूसेहिंतो उववज्जंति' सम्यग्दृष्टिपर्याप्तक संख्येयवर्षायुष्ककर्मभूमिगगर्भव्युत्क्रान्तिक मनुष्येभ्य आनतदेवा उपपद्यन्ते एवं 'मिच्छदिट्ठि पज्जत्तगेहिंतो उववज्जंति' मिथ्यादृष्टि पर्याप्तकेभ्यः संख्येयवर्षायुष्ककर्मभूमिगगर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येभ्य आनतदेवा उपपद्यन्ते, किन्तु- 'णो सम्मामिच्छादिट्ठि पज्जत्तएहिंतो उववज्जंति' नो सम्यग्मिथ्यादृष्टिपर्याप्तकेभ्यः, संख्येयवर्षायुष्ककर्मभूमिगगर्भव्युत्क्रान्तिक मनुष्येभ्य आनतदेवा उपपद्यन्ते, गौतमः पृच्छति-'जइ सम्मदिट्ठीपज्जत्तसंखेज्जवासाउयकम्मभूमगगब्भ-

---

कर्मभूमिज, गर्भज मनुष्यों से आनतदेव उत्पन्न होते हैं तो क्या सम्यग्दृष्टि पर्याप्तक संख्यात वर्ष की आयु वाले मनुष्यों से उत्पन्न होते हैं अथवा मिथ्यादृष्टि पर्याप्तक मनुष्यों से उत्पन्न होता है? अथवा सम्यग्मिथ्यादृष्टि पर्याप्तक मनुष्यों से उत्पन्न होते हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! सम्यग्दृष्टि पर्याप्तक संख्यात वर्ष की आयु वाले कर्मभूमिज गर्भज मनुष्यों से आनतदेव उत्पन्न होते हैं और इसी प्रकार के मिथ्यादृष्टि मनुष्यों से भी उत्पन्न होते हैं किन्तु सम्यग्मिथ्यादृष्टि पर्याप्तक संख्यात वर्ष की आयु वाले कर्मभूमिज गर्भज मनुष्यों से उत्पन्न नहीं होते ।

गौतम-हे भगवन् ! यदि आनतदेव सम्यग्दृष्टि पर्याप्तक संख्यात वर्ष की आयु वाले कर्मभूमिज गर्भज मनुष्यों से भी उत्पन्न होते हैं

કર્મભૂમિજ, ગર્ભજ મનુષ્યોથી આનતદેવ ઉત્પન્ન થાય છે. તો શું સમ્યગ્દૃષ્ટિ પર્યાપ્તક સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે. અથવા મિથ્યાદૃષ્ટિ પર્યાપ્તક મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા સમ્યગ્મિથ્યદૃષ્ટિ પર્યાપ્તક મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્:-ગૌતમ ! સમ્યગ્દૃષ્ટિ પર્યાપ્તક સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા કર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોથી અનતદેવ ઉત્પન્ન થાય છે અને તેજ પ્રકારે મિથ્યાદૃષ્ટિ મનુષ્યોમાથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે, પરન્તુ સમ્યગ્મિથ્યાદૃષ્ટિ પર્યાપ્તક સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા કર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન નથી થતા.

શ્રી ગૌતમ-ભગવન્ ! યદિ આનતદેવ સમ્યગ્દૃષ્ટિ પર્યાપ્તક સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા કર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે તો શું

वक्कंतिय मणूसेहिंतो उववज्जंति' यदा सम्यग्दृष्टिपर्याप्तकसंख्येयवर्षायुष्ककर्म-भूमिगगर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येभ्य आनतदेवा उपपद्यन्ते तदा 'किं संजतसम्मद्दिट्ठि हिंतो, असंजतसम्मदिट्ठी पज्जत्तएहिंतो, संजयासंजयासम्मद्दिट्ठी पज्जत्तसंखेज्जवासाउय कम्मभूमगगब्भवक्कंतिय मणूसेहिंतो उववज्जंति ?' किं संयत सम्यग्दृष्टिभ्यः पर्याप्तेभ्यः ? किं वा असंयत सम्यग्दृष्टिपर्याप्तकेभ्यः ? किं वा संयतासंयतसम्यग्दृष्टिपर्याप्तकसंख्येयवर्षायुष्ककर्मभूमिगगर्भव्युत्क्रान्तिक मनुष्येभ्य आनतदेवा उपपद्यन्ते ? भगवान् आह-गोयमा ! हे गौतम ! 'तीहिंतो वि उववज्जंति' त्रिभ्योऽपि-संयतसम्यग्दृष्टिपर्याप्तकासयतसम्यग्दृष्टिपर्याप्तक संयतासंयत सम्यग्दृष्टिपर्याप्तकसंख्येयवर्षायुष्ककर्मभूमिगगर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येभ्य आनतदेवा उपपद्यन्ते, इत्यर्थः 'एवं जाव अच्चुगो कप्पो' एवम्-उपर्युक्तानतदेव-रीत्या यावत्-प्राणत आरणाच्युताः कल्पा अपि अवसेयाः, 'एवं चेव गेविज्जगदेवावि' एवञ्चैव-आनतदेवकल्पोक्तरीत्यैव ग्रैवेयकदेवा अपि वक्तव्याः, किन्तु-'नवरं असंजत संजता संजता एते पडिसेहेयव्वा' नवरम्-पूर्वोक्तानतदेवापेक्षया

तो क्या संयत सम्यग्दृष्टियों से उत्पन्न होते हैं, असंयत सम्यग्दृष्टियों से उत्पन्न होते हैं अथवा संयतासंयत सम्यग्दृष्टि पर्याप्त संख्यात वर्ष की आयु वाले कर्मभूमिज गर्भज मनुष्यों से उत्पन्न होते हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! तीनों से ही अर्थात् संयतसम्यग्दृष्टियों से असंयत सम्यग्दृष्टियों तथा संयतासंयत सम्यग्दृष्टियों से उत्पन्न होते हैं।

अच्युतकल्प तक इसी प्रकार कहना चाहिए ग्रैवेयकदेवों का उपपात भी आनतदेवों के समान समझना चाहिए, किन्तु असंयत और संयतासंयत मनुष्यों का ग्रैवेयकों में उपपात नहीं होता, अतः उनका निषेध कर देना चाहिए, केवल संयत मनुष्य ही वहां उत्पन्न होते हैं

સંયત સમ્યગ્દૃષ્ટિયોથી ઉત્પન્ન થાય છે. અથવા અસંયત સમ્યગ્દૃષ્ટિઓથી ઉત્પન્ન થાય છે અથવા સંયતાસંયત સમ્યગ્દૃષ્ટિ પર્યાપ્ત સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા કર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-ગૌતમ ! ત્રણેથીજ અર્થાત્ સંયત સમ્યગ્દૃષ્ટિયોથી, અસંયત સમ્યગ્દૃષ્ટિયોથી, તથા સંયતાસંયત સમ્યગ્દૃષ્ટિયોથી ઉત્પન્ન થાય છે.

અચ્યુતકલ્પસુધી આ રીતે કહેવું જોઇએ. ગ્રૈવેયક દેવોનો ઉપપાત પણ આનતદેવોનાં સમાન સમજવો જોઇએ કિન્તુ અસંયત અને સંયતાસંયત મનુષ્યોનો ગ્રૈવેયકોમાં ઉપપાત નથી થતો તેથી તેમનો નિષેધ કરવો જોઇએ. કેવલ સંયત મનુષ્યજ ત્યાં ઉત્પન્ન થાય છે. નવગ્રૈવેયકોમાં ભવ્ય અને અભવ્ય

विशेषस्तु–असंयतसंयतासंयता एते प्रतिषेद्धव्याः, तथा च ग्रैवेयकदेवा नो असंयतेभ्यः, नो वा संयतासंयतेभ्यो मनुष्येभ्य उपपद्यन्ते, अपि तु संयतेभ्य एव मनुष्येभ्य उपपद्यन्ते ? इत्यवसेयम् । 'एवं जहेव गेविज्जगदेवा तहेव अणुत्तरोववाइया वि' एवम्–पूर्वोक्तरीत्या, यथैव ग्रैवेयकदेवा उक्तास्तथैव पञ्च अनुत्तरौपपातिका अपि देवा वक्तव्याः, किन्तु–'णवरं इमं णाणत्तं संजयावेव' नवरम्–पूर्वापेक्षया विशेषस्तु–इदं नानात्वं–पृथक्त्वम् भेद इत्यर्थः संयताश्चैव–संयतानामेव नो असंयतानां नो वा संयतासंयतानामिति भावः, गौतमः पृच्छति–'जइ सम्मद्दिट्ठी संजतपज्जत्तसंखेज्जवासाउयकम्मभूमगगब्भवक्कंतियमणूसेहिंतो उववज्जंति'

नवग्रैवेयकों में भव्य और अभव्य दोनों उत्पन्न होते हैं। जो सम्यग्दृष्टि नहीं उत्पन्न होते हैं वे तो शुद्ध संयम के पालन करने संयत उत्पन्न होते हैं किन्तु जो मिथ्यादृष्टि भव्य और अभव्य उत्पन्न होते हैं वे चारित्रक्रिया की आराधना से वहां उत्पन्न होते हैं किन्तु गुणस्थान तो उनका पहला २ (मिथ्यादृष्टि) ही रहता है। उस चारित्र की क्रिया के कारण ही यहां संयतासंयत और असंयत का निषेध किया है। अनुत्तरविमानों में संयतासंयत और असंयत का निषेध कर संयत का ही ग्रहण किया है सो वह भावसंयत ही लेना चाहिये। जैसी वक्तव्यता ग्रैवेयक देवों के उपपात की कही, वैसी ही पांच अनुत्तरविमानों के देवों की समझनी चाहिए, मगर अनुत्तर विमानों में संयत मनुष्य ही उत्पन्न होते हैं, असंयत अथवा संयतासंयत नहीं उत्पन्न होते,

गौतम–हे भगवन् ! यदि सम्यग्दृष्टि संयत पर्याप्तक संख्यातवर्ष की आयु वाले कर्मभूमिज गर्भजमनुष्यों से अनुत्तरौपपातिक देवों

બન્ને ઉત્પન્ન થાય છે. જે સમ્યગ્દૃષ્ટિ નથી ઉત્પન્ન થતા તેઓ તો શુદ્ધ સંયમનું પાલન કરીને સંયત ઉત્પન્ન થાય છે. કિન્તુ જે મિથ્યાદૃષ્ટિ ભવ્ય અને અભવ્ય ઉત્પન્ન થાય છે તેઓ ચારિત્રક્રિયાની આરાધનાથી ત્યાં ઉત્પન્ન થાય છે પરંતુ ગુણસ્થન તો તેમના પહેલા (મિથ્યાદૃષ્ટિ) જ રહે છે એ ચારિત્રની ક્રિયાને કારણે અહીં સંયતાસંયત અને અસંયતનો નિષેધ કર્યો છે. અનુત્તર વિમાનોમાં સંયતાસંયત અને સંયતનો નિષેધ કરીને સંયતનું જ ગ્રહણ કર્યું છે તે તેજ ભાવ સંયત લેવા જોઇએ.

જેવી વક્તવ્યતા ગ્રૈવેયક દેવોના ઉપપાતની કહી, એવીજ પાંચ અનુત્તર વિમાનોના દેવોની સમજવી જોઇએ, પણ અનુત્તર વિમાનોમાં સંયત મનુષ્યજ ઉત્પન્ન થાય છે, અસંયત અથવા સંયતાસંયત ઉત્પન્ન નથી થતા.

ગૌતમ સ્વામી–ભગવન્ યદિ સમ્યગ્દૃષ્ટિ સંયત પર્યાપ્તક સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા કર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોથી અનુત્તરૌપપાતિક દેવોનો

यदा सम्यग्दृष्टि संयतपर्याप्तसंख्येयवर्षायुष्ककर्मभूमिगगर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येभ्यः अनुत्तरौपपातिका देवा उपपद्यन्ते तदा-'किं पमत्तसंजयसम्मदिट्ठी पज्जत्तएहिंतो' किं प्रमत्तसंयतसम्यग्दृष्टि पर्याप्तकेभ्यः संख्येयवर्षायुष्ककर्मभूमिक गर्भव्युत्क्रान्तिक मनुष्येभ्य उपपद्यन्ते, किं वा 'अपमत्तसंजयसम्मदिट्ठी पज्जत्तएहिंतो उववज्जंति? अप्रमत्तसंयतसम्यग्दृष्टिपर्याप्तकेभ्यः संख्येयवर्षायुष्ककर्मभूमिकगर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येभ्य उपपद्यन्ते! भगवान् आह-'गोयमा!' हे गौतम! 'अपमत्तसंजय सम्मदिट्ठी पज्जत्तएहिंतो उववज्जंति' अप्रमत्तसंयत सम्यग्दृष्टि पर्याप्तकेभ्यः संख्येयवर्षायुष्ककर्मभूमिगगर्भव्युत्क्रान्तिक मनुष्येभ्योऽनुत्तरौपपातिकदेवा उपपद्यन्ते 'नो पमत्तसंजय सम्मदिट्ठी पज्जत्तएहिंतो उववज्जंति' नो प्रमत्तसंयतसम्यग्दृष्टिपर्याप्तकेभ्योऽनुत्तरौपपातिकदेवा उपपद्यन्ते, गौतमः पृच्छति-'जइ अपमत्तसंजयसम्मदिट्ठि पज्जत्तएहिंतो उववज्जंति' यदा अप्रमत्तसंजयसम्यग्दृष्टि पर्याप्तकेभ्यः संख्येयवर्षायुष्ककर्मभूमिगगर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येभ्योऽनुत्तरौपपातिका देवा उपप-

का उपपात होता है तो क्या प्रमत्तसंयत सम्यग्दृष्टि संख्यात वर्ष की आयु वाले कर्मभूमिज गर्भज मनुष्यों से उपपात होता है अथवा अप्रमत्त संयत सम्यग्दृष्टि पर्याप्त संख्यात वर्ष की आयु वाले कर्मभूमिज गर्भज मनुष्यों से उपपात होता है?

भगवान्-हे गौतम! अप्रमत्तसंयत मनुष्यों से ही उपपात होता है, प्रमत्तसंयत सम्यग्दृष्टि पर्याप्तकों से अनुत्तरोपपातिक देवों नहीं उत्पन्न होते।

गौतम-हे भगवन्! यदि अप्रमत्त संयत सम्यग्दृष्टि पर्याप्तक संख्यात वर्ष की आयु वाले कर्मभूमिज गर्भज मनुष्यों से अनुत्तरविमानों के देव उत्पन्न होते है, तो क्या ऋद्धिप्राप्त संयतों से उत्पन्न होते हैं अथवा अनृद्धिप्राप्त संयतों से उत्पन्न होते हैं?

ઉપપાત થાય છે તો શું પ્રમત્ત સંયત સમ્યગ્દૃષ્ટિ સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા કર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોથી ઉપપાત થાય છે અથવા અપ્રમત્ત સમ્યગ્દૃષ્ટિ પર્યાપ્ત સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા કર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોથી ઉપપાત થાયછે?

શ્રી ભગવાનઃ-ગૌતમ! અપ્રમત્ત સંયત મનુષ્યોથી જ ઉપપાત થાય છે, પ્રમત્ત સંયત સમ્યગ્દૃષ્ટિ પર્યાપ્તકોથી અનુત્તરૌપપાતિક દેવ ઉત્પન્ન નથી થતા.

શ્રી ગૌતમસ્વામીઃ-ભગવાન્ યદિ અપ્રમત્ત સંયત સમ્યગ્દૃષ્ટિ પર્યાપ્તક સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા કર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોથી અનુત્તરવિમાનોના દેવ ઉત્પન્ન થાય છે તો શુ ઋદ્ધિ પ્રાપ્ત સંયતોથી ઉત્પન્ન થાય છે અથવા અનૃદ્ધિ પ્રાપ્ત સંયતોથી ઉત્પન્ન થાય છે?

द्यन्ते तदा 'किं इड्ढिपत्तसंजएहिंतो, अणिड्ढिपत्तसंजएहिंतो ?' किम् ऋद्धिप्राप्तसंयतेभ्यः सम्यग्दृष्टि पर्याप्तकसंख्येयवर्षायुष्ककर्मभूमिगगर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येभ्य उपपद्यन्ते ? किं वा अनृद्धिप्राप्तसंयतेभ्य उपपद्यन्ते ? भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'दोहिंतो वि उववज्जंति'-द्वाभ्याम्-ऋद्धि प्राप्तसंयतानृद्धिप्राप्तसंयताभ्यां सम्यग्दृष्टिपर्याप्तकसंख्येयवर्षायुष्ककर्मभूमिगगर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्याभ्यामनुत्तरौप-पातिका देवा उपपद्यन्ते, इति भावः, तथा च सौधर्मेशानयो रूपपातप्ररूपणे सर्व नैरयिक सर्वदेवेभ्यः प्रतिषेधः, सनत्कुमारादिसहस्रारपर्यन्तेषु अकर्मभूमिजेभ्योऽपि प्रतिषेधः, आनतादिषु पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यः प्रतिषेधः, विजयादिषु मिथ्या-दृष्टि मनुष्येभ्योऽपि प्रतिषेधः कृतः इति पञ्चमउपपात द्वारं समाप्तम् ॥सू० १२॥

॥ षष्ठोद्वर्तनाद्वारवक्तव्यता ॥

मूलम्-नेरइयाणं भंते ! अणंतरं उवट्टित्ता कहिं गच्छंति, कहिं उववज्जंति ? किं नेरइएसु, उववज्जंति, तिरिक्खजोणि-

---

भगवान्-हे गौतम ! दोनों से उत्पन्न होते हैं, अर्थात् ऋद्धिप्राप्त और अनृद्धिप्राप्त प्रमत्त संयत सम्यग्दृष्टि पर्याप्तक संख्यात वर्ष की आयु वाले कर्मभूमिज गर्भज मनुष्यों से अनुत्तर विमानों के देव उत्पन्न होते हैं।

इस प्रकार सौधर्म और ईशानदेवों के उपपात की प्ररूपणा में सब नारकों और देवों का निषेध किया गया है, सनत्कुमार से लगाकर सहस्रार पर्यन्त के देवों में अकर्मभूमिजों से उपपात का निषेध किया गया है, आनत आदि में तिर्यंच पंचेन्द्रिय के उत्पन्न होने का निषेध किया गया है और विजयादि विमानों में मिथ्यादृष्टि मनुष्यों से उपपात होने का निषेध किया गया है।

उपपातद्वार समाप्त हुआ

શ્રી ભગવાન્-ગૌતમ ! બન્નેથી ઉત્પન્ન થાય છે, અર્થાત્ ઋદ્ધિપ્રાપ્ત અને અનૃદ્ધિપ્રાપ્ત અપ્રમત્ત સંયત સમ્યદૃષ્ટિ પર્યાપ્તક સંખ્યાત વર્ષની આયુ-વાળા કર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોથી અનુત્તર વિમાનોના દેવ ઉત્પન્ન થાય છે.

એ રીતે સૌધર્મ અને ઇશાનદેવોના ઉપપાતની પ્રરૂપણામાં બધા નારકો અને દેવોનો નિષેધ કરાએલ છે, સનત્કુમારથી લઈને સહસ્રાર પર્યન્તના દેવોમાં અકર્મભૂમિજોથી ઉપપાતનો નિષેધ કરાયેલો છે. આનત આદિમા તિર્યંચ પંચેન્દ્રિયના ઉત્પન્ન થવાનો નિષેધ કરાયેલો છે. અને વિજયાદિ વિમાનોમાં મિથ્યાદૃષ્ટિ મનુષ્યોથી ઉપપાત થવાનો નિષેધ કરેલ છે. ઉપપાત દ્વાર સમાપ્ત થયું.

एसु उववज्जंति, मणुस्सेसु उववज्जंति, देवेसु उववज्जंति ? गोयमा ! नो नेरइएसु उववज्जंति, तिरिक्खजोणिएसु उववज्जंति, मणुस्सेसु उववज्जंति, नो देवेसु उववज्जंति, जइ तिरिक्खजोणिएसु उववज्जंति, किं एगिंदिएसु उववज्जंति, जाव पंचिंदिएसु तिरिक्खजोणिएसु उववज्जंति? गोयमा! णो एगिंदिएसु जाव नो चउरिंदिएसु उववज्जंति, एवं जेहिंतो उववाओ भणिओ तेसु उव्वट्टणा वि भाणियव्वा, नवरं संमुच्छिमेसु न उववज्जंति, एवं सव्वपुढविसु भाणियव्वं, नवरं अहे सत्तमाओ मणुस्सेसु ण उववज्जंति ॥सू० १३॥

छाया—नैरयिकाः खलु भदन्त ! अनन्तरम् उद्वृत्य कुत्र गच्छन्ति ? कुत्र उपपद्यन्ते ? किं नैरयिकेषु उपपद्यन्ते ? तिर्यग्योनिकेषु उपपद्यन्ते ! मनुष्येषु उपपद्यन्ते ? देवेषु उपपद्यन्ते ? गौतम ! नो नैरयिकेषु उपपद्यन्ते, तिर्यग्योनि-

षष्ठ उद्वर्त्तनाद्वार

शब्दार्थ-(नेरइया णं भंते!) भगवन् ! नैरयिक जीव (अणंतरं) अनन्तर-साक्षात् (उव्वट्टित्ता) उद्वर्त्तन करके-निकल कर (कहिं गच्छंति) कहां जाते हैं ? (कहिं उववज्जंति ?) कहां उत्पन्न होते हैं ? (किं नेरइएसु उववज्जंति ?) क्या नारकों में उत्पन्न होते हैं ? (तिरिक्खजोणिएसु उववज्जंति) तिर्यंचों में उत्पन्न होते हैं ? (मणुस्सेसु उववज्जंति) मनुष्यों में उत्पन्न होते हैं ? (देवेसु उववज्जंति) क्या देवों में उत्पन्न होते हैं ?

(गोयमा)-हे गौतम ! (नो नेरइएसु उववज्जंति) नारकों में उत्पन्न नहीं होते (तिरिक्खजोणिएसु उववज्जंति) तिर्यंचों में उत्पन्न होते हैं

છઠું ઉદ્વર્તના દ્વાર

શબ્દાર્થ-(नेरइया णं भंते !) ભગવન્ નૈરયિક જીવ (अणंतरं) અનન્તર-સાક્ષાત્ (उव्वट्टित्ता) ઉદ્વર્તન કરીને-નિકળીને (कहिं गच्छन्ति) ક્યાં જાય છે ? (कहिं उववज्जंति) ક્યાં ઉત્પન્ન થાય છે ? (किं नेरइएसु उववज्जंति ?) શું નારકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? (किं तिरिक्खजोणिएसु उववज्जंति) તિર્યંચોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? (मणुस्सेसु उववज्जंति) મનુષ્યોમા ઉત્પન્ન થાય છે ? (देवेसु उपवज्जंति) શું દેવોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ?

(गोयमा !) હે ગૌતમ ? (नो नेरइएसु उववज्जंति) નારકોમા ઉત્પન્ન નથી થતા (तिरिक्खजोणिएसु उववज्जंति) તિર્યંચોમા ઉત્પન્ન થાય છે. (मणुस्सेसु

केषु उपपद्यन्ते, मनुष्येषु उपपद्यन्ते, नो देवेषु उपपद्यन्ते, यदा तिर्यग्योनिकेषु उपपद्यन्ते किम् एकेन्द्रियेषु उपपद्यन्ते यावत् पञ्चेन्द्रियेषु तिर्यग्योनिकेषु उपपद्यन्ते ? गौतम ! नो एकेन्द्रियेषु यावत् नो चतुरिन्द्रियेषु उपपद्यन्ते, एवं येभ्य उपपातो भाणितस्तेषु उद्वर्तनाऽपि भणितव्या, नवरं, संमूर्च्छिमेषु न उपपद्यन्ते, एवं सर्व पृथिवीषु भणितव्यं नवरम्-अधः सप्तम्या मनुष्येषु न उपपद्यन्ते।

टीका-अथ नैरयिकाणामुद्वर्तना नामक षष्ठ द्वार वक्तव्यतां प्ररूपयितु माह-

---

(मणुस्सेसु उववज्जंति) मनुष्यों में उत्पन्न होते हैं (नो देवेसु उववज्जंति) देवों में नहीं उत्पन्न होते है (जइ तिरिक्खजोणिएसु उववज्जंति) यदि तिर्यंचों में उत्पन्न होते हैं (किं एगिंदिएसु उववज्जंति) क्या एकेन्द्रियों में उत्पन्न होते हैं ? (जाव पचिंदिएसु तिरिक्खजोणिएसु उववज्जंति ?) यावत् पंचेन्द्रिय तिर्यंचों में उत्पन्न होते हैं ?

(गोयमा) हे गौतम ! (नो एगिंदिएसु जाव नो चउरिंदिएसु उववज्जंति) एकेन्द्रियों में यावत् चौइन्द्रियों में नहीं उत्पन्न होते हैं, एवं इस प्रकार (जेहिंतो उववाओ भणिओ) जिनसे उपपात कहा है (तेसु उव्वट्टणा वि भाणियव्वा) उनमें उद्वर्त्तना भी कहनी चाहिए (नवरं) विशेष (संमुच्छिमेसु न उववज्जंति) संमूर्छिमों में नहीं उत्पन्न होते (एवं सव्वपुढवीसु भाणियव्वं) ऐसा समस्त पृथिवियों में कहना चाहिए (नवरं) विशेष (अहेसत्तमाओ) सातवीं नरकभूमि से (मणुस्सेसु) मनुष्यों में (ण उववज्जंति) नहीं उत्पन्न होते,

टीकार्थ-अब नारक जीवों की उद्वर्त्तना की वक्तव्यता कही

उववज्जंति) મનુષ્યોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (नो देवेसु उववज्जंति) દેવોમાં નથી ઉત્પન્ન થતા.

(जइ तिरिक्खजोणिएसु उववज्जंति) યદિ તિર્યંચોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (किं एगिंदिएसु उववज्जंति) શું એકેન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (जाव पंचिंदिएसु तिरिक्खजोणिएसु उववज्जंति ?) યાવત્ પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ?

(गोयमा !) હે ગૌતમ (नो एगिंदिएसु जाव नो चउरिंदिएसु उववज्जंति) એકેન્દ્રિયોમાં યાવત્ ચતુરિન્દ્રિયોમાં નથી ઉત્પન્ન થતા (एवं) એરીતે (जेहिंतो उववाओ भणिओ) જેમનાથી ઉપપાત કહ્યા છે. (तेसु उव्वट्टणावि भाणियव्वा) તેમનાથી ઉદ્વર્તના પણ કહેવી જોઈએ (नवर) વિશેષ (संमुच्छिमेसु न उववज्जंति) સંમૂર્છિમોમાં નથી ઉત્પન્ન થવા (एवं सव्व पुढविसु भाणियव्वं) એમ સમસ્ત પૃથ્વીયોમાં કહેવું જોઈએ. (नवरं) વિશેષ (अहेसत्तमाओ) સાતમી પૃથ્વીની નરક ભૂમિમાં (मणुस्सेसु) મનુષ્યોમાં (ण उववज्जंति) નથી ઉત્પન્ન થતા.

ટીકાર્થ:-હવે નારક જીવોની ઉદ્વર્તનાની વક્તવ્યતા કહેવાય છે. અર્થાત્

'नेरइयाणं भंते ! अणंतरं उव्वट्टित्ता कहिं गच्छंति, कहिं उववज्जंति ?' गौतमः पृच्छति–हे भदन्त ! नैरयिकाः खलु अनन्तरम् उद्वृत्त्य नरकभवादुद्वर्तनानन्तरमित्यर्थः निःसरणामन्तरं कुत्र–कस्मिन् भवे गच्छन्ति, कुत्र कस्मिन् भवे, उपपद्यन्ते ? इति–प्रश्नमेव स्फुटयति–'किं नेरइएसु उववज्जंति' किं नैरयिकेषु नैरयिका उद्वर्तनानन्तरम् उपपद्यन्ते ? किं वा 'तिरिक्खजोणिएसु उववज्जंति' तिर्यग्योनिकेषु उपपद्यन्ते ! किं वा 'मणुस्सेसु उववज्जंति' मनुष्येषु उपपद्यन्ते ? किं वा 'देवेसु उववज्जंति' देवेषु उपपद्यन्ते ? भगवान् आह–'गोयमा ? हे गौतम ! 'नो नेरइएसु उववज्जंति' नो नैरयिकेषु नैरयिका उद्वर्तनानन्तरमुपपद्यन्ते किन्तु–'तिरिक्खजोणिएसु उववज्जंति' तिर्यग्योनिकेषु उपपद्यन्ते 'मणुस्सेसु उववज्जंति' मनुष्येषु नैरयिका उद्वर्तनानन्तरमुपपद्यन्ते, 'नो देवेसु उववज्जंति' नो देवेषु नैरयिका उपपद्यन्ते, गौतमः

जाती है, अर्थात् यह निरूपण किया जाता है कि नारक जीव नरक से निकल कर सीधे किस पर्याय में उत्पन्न हो सकते हैं ?

गौतम प्रश्न करते हैं–हे भगवन् ! नारक जीव अनन्तर उद्वर्त्तन करके अर्थात् नरक से निकल कर किस भव में उत्पन्न होते हैं ? अर्थात् क्या नारक जीव उद्वर्त्तन करके नारकों में उत्पन्न होते हैं ? अथवा तिर्यंचों में उत्पन्न होते हैं ? या मनुष्यों में उत्पन्न होते हैं ? या देवों से उत्पन्न होते हैं ?

भगवान्–हे गौतम ! नारक जीव नरक से निकलकर नारकों में उत्पन्न नहीं होते, किन्तु तिर्यंचों में उत्पन्न होते हैं एवं मनुष्यों में उत्पन्न होते हैं, देवों में नहीं उत्पन्न होते ।

गौतम–हे भगवन् ! नारकजीव उद्वर्त्तना के अनन्तर यदि तिर्यंचों में

એ નિરૂપણ કરાય છે કે નારક જીવ નરકમાથી નીકળીને સીધા ક્યા ક્યા પર્યાયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છેઃ–ભગવન્ ! નારક જીવ અનન્તર ઉદ્વર્તન-કરીને અર્થાત્ નરકથી નીકળીને કયા ભવમાં જન્મે છે ? અર્થાત્ શું નારક જીવ ઉદ્વર્તના કરીને નારકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા તિર્યંચોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? શું મનુષ્યોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. કે દેવોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ !–ગૌતમ ! નારક જીવ નરકથી નીકળીને નારકોમાં ઉત્પન્ન નથી થવા, પણ તિર્યંચોમા ઉત્પન્ન થાય છે, મનુષ્યોમાં ઉત્પન્ન થાય છે, દેવોમાં નથી ઉત્પન્ન થતા.

શ્રી ગૌતમ સ્વામીઃ–ભગવન્ : નારક જીવ ઉદ્વર્તનાની પછી જો તિર્યંચ-

पृच्छति-'जइ तिरिक्खजोणिएसु उववज्जंति' यदा तिर्यग्योनिकेषु नैरयिका उपपद्यन्ते तदा 'किं एगिंदिएसु उववज्जंति' किम् एकेन्द्रियेषु तिर्यग्योनिकेषु उपपद्यन्ते ? 'जाव पंचिंदिएसु तिरिक्खजोणिएसु उववज्जंति ?' यावत्-किं वा द्वीन्द्रियत्रीन्द्रियचतुरिन्द्रियपञ्चेन्द्रियेषु तिर्यग्योनिकेषु-नैरयिका उद्वर्तनानन्तरमुपपद्यन्ते ? भगवान् आह-'गोयमा ! हे गौतम ? 'णो एगिंदिएसु जाव नो चउरिंदिएसु उववज्जंति' नो एकेन्द्रियेषु नैरयिका उद्वर्तनानन्तरमुपपद्यन्ते, यावत्-नो द्वीन्द्रियेषु नो त्रीन्द्रियेषु नो चतुरिन्द्रियेषु वा नैरयिका उपपद्यन्ते 'एवं जेहिंतो उववाओ भणिओ तेसु उव्वट्टणावि भाणियव्वा' एवम्-पूर्वोक्तरीत्या, येभ्य उपपातो भणितस्तेषु उद्वर्तनाऽपि भणितव्या, किन्तु 'नवरं संमुच्छिमेसु न उववज्जंति' नवरम्-उपपातापेक्षया उद्वर्तनायां विशेषस्तु नैरयिका नैरयिकभवाद्युद्वर्तनानन्तरम् संमूर्च्छिमेषु न उपपद्यन्ते, 'एवं सव्वपुढवीसु

उत्पन्न होते हैं तो क्या एकेन्द्रियतिर्यंचों में उत्पन्न होते हैं ? अथवा क्या द्वीन्द्रिय, त्रीन्द्रिय, चौइन्द्रिय या पंचेन्द्रिय तिर्यंचों में उत्पन्न होते हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! एकेन्द्रियों में यावत् चौइन्द्रियों में नहीं उत्पन्न होते, अर्थात् नारक जीव उद्वर्त्तन करके न एकेन्द्रियों में उत्पन्न होते हैं, न द्वीन्द्रियों में, न त्रीन्द्रियों में और न चौइन्द्रियों में उत्पन्न होते हैं ।

इस प्रकार पहले जिन-जिन से नारकों में उपपात कहा है, उन-उन से उद्वर्त्तना कहना चाहिए, अर्थात् जिस-जिस पर्याय से नरक में उत्पत्ति कही है उसी-उसी पर्याय में नारक की उद्वर्त्तना समझनी चाहिए। उसमें विशेष यह है कि नरक जीव नरक से निकल कर संमूर्छिमों में उत्पन्न नहीं होते। ऐसा सभी अर्थात् रत्नप्रभा आदि

માં ઉત્પન્ન થાય છે તો શું એકેન્દ્રિય તિર્યંચોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા શું દ્વીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય ચતુરિન્દ્રિય અગર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-ગૌતમ ! એકેન્દ્રિયોમા યાવત્ ચતુરિન્દ્રિયોમાં નથી ઉત્પન્ન થતા અર્થાત્ નારક જીવ ઉદ્વર્તના કરીને ન એકેન્દ્રિયમાં ઉત્પન્ન થાય છે, ન દ્વીન્દ્રિયોમાં ન ત્રીન્દ્રિયોમાં અને ન ચતુરિન્દ્રિયમા ઉત્પન્ન થાય છે.

આ પ્રકારે પહેલા જેના જેનાથી નારકોમાં ઉપપાત કહેલ છે, તેમના તેમનાથી ઉદ્વર્તના કહેવી જોઈએ. અર્થાત્ જે જે પર્યાયોથી નારકમા ઉત્પત્તિ કહી છે, તે તે પર્યાયમાં નરકથી ઉદ્વર્તના સમજવી જોઈએ. તેમાં વિશેષતા એ છે કે નારક જીવ નરકથી નિકળીને સમૂર્છિમોમાં ઉત્પન્ન નથી થતા (એમ બધી અર્થાત્ રત્નપ્રભા આદિ સાતે પૃથ્વીયોમાં કહેવું જોઈએ.) તેમાં

भाणियव्वं' एवम्-समुच्चयनैरयिकोक्तरीत्या सर्व पृथिवीषु रत्नप्रभादि अधः सप्तम पर्यन्तासु भणितव्यं वक्तव्यम्, 'नवरं अहेसत्तमाओ मणुस्सेसु ण उववज्जंति' नवरम्-पूर्वापेक्षया विशेषस्तु अधः सप्तमपृथिवीनैरयिकास्तत उद्वर्तनानन्तरं मनुष्येषु नोपपद्यन्ते, तथा च नैरयिकाणां स्वभावादुद्वृत्तानां गर्भव्युत्क्रान्तिक संख्येयवर्षायुष्क पञ्चेन्द्रियतिर्यग्मनुष्येषु उत्पादो भवति, अधः सप्तम पृथिवी नैरयिकाणान्तु गर्भव्युत्क्रान्तिक संख्येयवर्षायुष्क पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेष्वेवोत्पादः।

॥ असुरकुमारादि-उद्वर्तनावक्तव्यता ॥

सूत्रम्-असुरकुमाराणं भंते! अणंतरं उव्वट्टित्ता कहिं गच्छन्ति, कहिं उववज्जंति? किं नेरइएसु जाव देवेसु उववज्जंति? गोयमा! नो नेरइएसु उववज्जंति, तिरिक्खजोणिएसु उववज्जंति, मणुस्सेसु उववज्जंति, णो देवेसु उववज्जंति, जइ तिरिक्खजोणिएसु उववज्जंति किं एगिंदिएसु उववज्जंति, जाव पंचिंदियतिरिक्खजोणिएसु उववज्जंति? गोयमा! एगिंदियतिरिक्खजोणिएसु उववज्जंति नो बेइंदिएसु जाव नो चउरिंदिएसु उववज्जंति, पंचिंदियतिरिक्खजोणिएसु उववज्जंति, जइ एगिंदिएसु उववज्जंति किं पुढविकाइय एगिंदिएसु जाव

सातों पृथिवियों में कहना चाहिए। इस में विशेषता यह है कि मनुष्य सातवें नरक में उत्पन्न तो होता है मगर सातवें नरक से निकला हुआ जीव मनुष्यों में उत्पन्न नहीं होता।

इस प्रकार नरकभव से उद्वर्त्तना करके नारक जीव गर्भज संख्यात वर्ष की आयुवाले पंचेन्द्रिय तिर्यंचों में उत्पन्न होते हैं और मनुष्यों में भी उत्पन्न होते हैं मगर सातवीं पृथ्वी से निकल कर गर्भज संख्यात वर्ष की आयु वाले पंचेन्द्रिय तिर्यंचों में ही उत्पन्न होते हैं॥ १२॥

વિશેષતા એ છે કે મનુષ્ય સાતમા નરકમા ઉત્પન્ન તો થાય છે પણ સાતમા નરકથી નીકળેલ જીવ મનુષ્યોમાં ઉત્પન્ન નથી થતા.

એ પ્રકારે નરકભવથી ઉદ્વર્તના કરીને નારક જીવ ગર્ભજ સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોમા ઉત્પન્ન થાય છે અને મનુષ્યોમાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે, પરંતુ સાતમી પૃથ્વીથી નીકળીને ગર્ભજ સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોમાં જ ઉત્પન્ન થાય છે. ॥ ૧૨ ॥

वणस्सइकाइय एगिंदिएसु उववज्जंति, गोयमा ! पुढविकाइय एगिंदिएसु वि, आउकाइयएगिंदिएसु वि उववज्जंति, नो तेउकाइएसु नो वाउकाइएसु उववज्जंति, वणस्सइकाइएसु उववज्जंति ? जइ पुढविकाइएसु उववज्जंति किं सुहुमपुढवीकाइएसु बायरपुढविकाइएसु उववज्जंति ? गोयमा ! बायरपुढविकाइएसु उववज्जंति नो सुहुमपुढविकाइएसु उववज्जंति, जइ बायरपुढविकाइएसु उववज्जंति, किं पज्जत्तगबायरपुढविकाइएसु उववज्जंति, अपज्जत्तगबायरपुढविकाइएसु उववज्जंति ? गोयमा ! पज्जत्तएसु उववज्जंति, नो अपज्जत्तएसु, उववज्जंति, एवं आउवणस्सइसु वि भाणियव्वं, पंचिंदियतिरिक्खजोणियमणुस्सेसु य जहा नेरइयाणं उवट्टणा संमुच्छिमवज्जा तहा भाणियव्वा एवं जाव थणियकुमारा, पुढविकाइयाणं भंते ! अणंतरं उव्वट्टित्ता कहिं गच्छंति, कहिं उववज्जंति किं नेरइएसु जाव देवेसु ? गोयमा ! नो नेरइएसु तिरिक्खजोणिय मणूसेसु उववज्जंति, नो देवेसु उववज्जंति, एवं जहा–एतेसिं चेव उववाओ तहा उव्वट्टणा वि देववज्जा भाणियव्वा, एवं आउवणस्सइ बेइंदियतेइंदियचतुरिंदिया वि एवं तेउकाइयावाउकाइया, नवरं मणुस्सवज्जेसु उववज्जंति ॥ सू० १३ ॥

छाया–असुरकुमाराः खलु भदन्त ! अनन्तरम् उद्वृत्य कुत्र गच्छन्ति, कुत्र उपपद्यन्ते ? किं नैरयिकेषु यावत्–देवेषु उपपद्यन्ते ? गौतम ! नो नैरयिकेषु उपप-

---

अशुरकुमार आदि की उद्वर्त्तना

शब्दार्थ–(असुरकुमारा णं भंते ! अणंतरं उव्वट्टित्ता) भगवन् ! असुरकुमार साक्षात् उद्वर्त्तन करके (कहिं गच्छंति ?) कहा जाते हैं ? (कहिं उववज्जंति ?) कहां उत्पन्न होते हैं ? (किं नेरइएसु जाव देवेसु

અસુરકુમાર આદિની ઉદ્વર્તના

શબ્દાર્થ.–(असुरकुमाराणं भंते ! अणंतरं उव्वट्टित्ता) હે ભગવન્ ! અસુરકુમાર સાક્ષાત્ ઉદ્વર્તના કરીને (कहिं गच्छन्ति ?) ક્યાં જાય છે (कहिं उववज्जंति)

द्यन्ते, तिर्यग्योनिकेषु उपपद्यन्ते, मनुष्येषु उपपद्यन्ते नो देवेषु उपपद्यन्ते। यदा तिर्यग्योनिकेषु उपपद्यन्ते–किम् एकेन्द्रियेषु उपपद्यन्ते? यावत्–पञ्चेन्द्रियेषु तिर्यग्योनिकेषु उपपद्यन्ते ? गौतम ! एकेन्द्रियतिर्यग्योनिकेषु उपपद्यन्ते नो द्वीन्द्रियेषु यावत्–नो चतुरिन्द्रियेषु उपपद्यन्ते, पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेषु उपपद्यन्ते, यदा एकेन्द्रियेषु उपपद्यन्ते, किं पृथिवीकायिकैकेन्द्रियेषु यावत्–वनस्पतिकायिकैकेन्द्रि-

---

उववज्जंति ? क्या नारकों में यावत् देवों में उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा ! नो नेरइएसु उववज्जंति) गौतम ! नारकों में उत्पन्न नहीं होते (तिरिक्खजोणिएसु उववज्जंति) तिर्यंचों में उत्पन्न होते हैं (मणुस्सेसु उववज्जंति) मनुष्यों में उत्पन्न होते हैं (णो देवेसु उववज्जंति) देवों में उत्पन्न नहीं होते

(जइ तिरिक्खजोणिएसु उववज्जंति) यदि तिर्यंचों में उत्पन्न होते हैं (किं एगिंदिएसु उववज्जंति) क्या एकेन्द्रियों में उत्पन्न होते हैं (जाव) यावत् पंचिंदियतिरिक्खजोणिएसु उववज्जंति) पंचेन्द्रिय तिर्यंचों में उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा !) हे गौतम ! (एगिंदियतिरिक्खजोणिएसु) एकेन्द्रिय तिर्यंचों में (उववज्जंति) उत्पन्न होते हैं (नो बेइंदिएसु जाव नो चउरिंदिएसु उववज्जंति) द्वीन्द्रियों में यावत् चौइन्द्रियों में उत्पन्न नहीं होते (पंचेदियतिरिक्खजोणिएसु उववज्जंति) पंचेन्द्रिय तिर्यंचों में उत्पन्न होते हैं ।

(जइ एगिंदिएसु उववज्जंति) यदि एकेन्द्रियों में उत्पन्न होते हैं (किं

ક્યાં ઉત્પન્ન થાય છે. (किं नेरइएसु जाव देवेसु उववज्जंति ?) શું નારકોમાં યાવત્ દેવોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? (गोयमा ! नो नेरइएसु उववज्जंति) ગૌતમ ! નારકોમાં ઉત્પન્ન નથી થતા (तिरिक्खजोणिएसु उववज्जंति) તિર્યંચોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (मणुस्सेसु उववज्जंति) મનુષ્યોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (णो देवेसु उववज्जंति) દેવોમાં ઉત્પન્ન નથી થતા.

(जइ तिरिक्खजोणिएसु उववज्जंति) યદિ તિર્યંચોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (किं एगिंदिएसु उववज्जंति) શું એકેન્દ્રિયમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? (जाव) યાવત્ (पंचिंदियतिरिक्खजोणिएसु उववज्जंति) પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (एगिंदियतिरिक्खजोणिएसु) એકેન્દ્રિય તિર્યંચોમા (उववज्जंति) ઉત્પન્ન થાય છે. (नो बेइंदिएसु जाव नो चउरिंदिएसु उववज्जंति) (દ્વીન્દ્રિયોમાં યાવત્ ચતુરિન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન નથી થતો. (पंचिंदियतिरिक्खजोणिएसु उववज्जंति) પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

(जइ एगिंदिएसु उववज्जंति) યદિ એકેન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (किं

येषु उपपद्यन्ते ? गौतम ! पृथिवीकायिकैकेन्द्रियेषु अपि अप्कायिकैकेन्द्रियेष्वपि उपपद्यन्ते, नो तेजःकायिकेषु नो वायुकायिकेषु उपपद्यन्ते, वनस्पतिकायिकेषु उपपद्यन्ते, यदा पृथिवीकायिकेषु उपपद्यन्ते किं सूक्ष्म पृथिवीकायिकेषु वादरपृथिवीकायिकेषु उपपद्यन्ते ? गौतम ! वादरपृथिवीकायिकेषु उपपद्यन्ते, नो सूक्ष्मपृथिवीकायिकेषु उपपद्यन्ते, यदा वादरपृथिवीकायिकेषु उपपद्यन्ते, किं पर्याप्तकवादर-

---

पुढविकाइय एगिंदिएसु जाव वणस्सइकाइय एगिंदिएसु उववज्जंति) क्या पृथिवकायिक एकेन्द्रियों में यावत् वनस्पतिकायिक एकेन्द्रियों में उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा ! पुढविकाइयएगिंदिएसु वि) हे गौतम ! पृथ्वीकायिक एकेन्द्रियों में भी (आउकाइयएगिंदिएसु वि उववज्जंति) अप्कायिक एकेन्द्रियों में भी उत्पन्न होते हैं (नो तेउकाइएसु, नो वाउकाइएसु उववज्जंति) तेजस्कायिकों में और वायुकायिकों में उत्पन्न नहीं होते (वणस्सइकाइएसु उववज्जंति) वनस्पतिकायिकों में उत्पन्न होते हैं

(जइ पुढविकाइएसु उववज्जंति) यदि पृथ्वीकायिकों में उत्पन्न होते हैं (किं सुहुमपुढवि काइएसु) क्या सूक्ष्मपृथ्वीकायिकों में (वायरपुढविकाइएसु (बादरपृथ्वीकायिकों में (उववज्जंति) उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा ! हे गौतम ! (वायरपुढवीकाइएसु उववज्जंति) बादरपृथ्वीकायिको में उत्पन्न होते हैं (नो सुहुम पुढविकाइएसु उववज्जंति) सूक्ष्मपृथ्वीकायिकों में उत्पन्न नहीं होते (जइ वायरपुढविकाइएसु उववज्जंति) अगर बादर पृथ्वीकायिकों में उत्पन्न होते हैं (किं पज्जत्त वायरपुढ-

---

पुढविकाइयएगिंदियसु जाव वणस्सइकाइयएगिंदिएसु उववज्जंति) શું પૃથ્વીકાયિક એકેન્દ્રિયોમાં યાવત્ વનસ્પતિકાયિક એકેન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? (गोयमा ! पुढविकाइयएगिंदिएसु वि) ગૌતમ ! પૃથ્વીકાયિક એકેન્દ્રિયોમાં પણ (आउकाइयएगिंदिएसु वि उववज्जंति) અપ્કાયિક એકેન્દ્રિયોમાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે. (नो तेउकाइएसु, नो वाउकाइएसु उववज्जंति) તેજસ્કાયિકોમાં અને વાયુકાયિકોમાં ઉત્પન્ન નથી થતા (वणस्सइकाइएसु उववज्जंति) વનસ્પતિકાયિકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

(जइ पुढविकाइएसु उववज्जंति) યદિ પૃથ્વીકાયિકો ઉત્પન્ન થાય છે. (किं सहुम पुढविकाइएसु) શું સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકોમાં (बायर पुढविकइएसु) બાદર પૃથ્વીકાયિકોમાં (उववज्जंति) ઉત્પન્ન થાય છે ? (गोयमा ! वायरपुढविकइएसु उववज्जंति) ગૌતમ ! બાદર પૃથ્વીકાયિકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (नो सुहुम पुढविकाइएसु उववज्जंति) સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકોથાં ઉત્પન્ન નથી થતા (जइ वायरपुढविकाइएसु उववज्जंति) અગર બાદર પૃથ્વીકાયિકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (किं पज्जत्तवायरपुढविकाइएसु) શું પર્યાપ્ત બાદર પૃથ્વીકાયિકોમાં (उववज्जंति) ઉત્પન્ન

पृथिवीकायिकेषु उपपद्यन्ते, अपर्याप्तकबादरपृथिवीकायिकेषु उपपद्यन्ते ? गौतम ? पर्याप्तकेषु उपपद्यन्ते, नो अपर्याप्तकेषु उपपद्यन्ते, एवं अब्वनस्पतिष्वपि भणितव्यम्, पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकमनुष्येषु च यथा नैरयिकाणाम्-उद्वर्तना संमूर्च्छिमवर्जा तथा भणितव्या, एवं यावत्-स्तनितकुमाराः, पृथिवीकायिकाः खलु भदन्त ! अनन्तरम् उद्वृत्य कुत्र गच्छन्ति, कुत्र उपपद्यन्ते ? किं नैरयिकेषु यावत् -देवेषु-गौतम ? नो नैरयिकेषु, तिर्यग्योनिकमनुष्येषु उपपद्यन्ते, नो देवेषु

विकाइएसु) क्या पर्याप्त बादरपृथ्वीकायिकों में (उववज्जंति) उत्पन्न होते हैं (अपज्जत्तयबायरपुढविकाइएसु उववज्जंति) अपर्याप्त बादर पृथ्वीकायिकों में उत्पन्न होते हैं (गोयमा ! पज्जत्तएसु उववज्जंति) गौतम ! पर्याप्तकों में उत्पन्न होते हैं (नो अप अपज्जत्तएसु उववज्जंति) अपर्याप्तकों में उत्पन्न नहीं होते (एवं) इसी प्रकार (आउवणस्सइसु वि भाणियव्वं) अप्कायिकों और वनस्पतिकायिकों के विषय में भी कहना चाहिए (पंचिंदिय तिरिक्खजोणियमणुस्सेसु य) पंचेन्द्रिय तिर्यंचों और मनुष्यो में (जहा) जिस प्रकार (नेरइयाणं) नारकों की (उव्वट्टणा) उद्वर्त्तना (संमुच्छिमवज्जा) संमूर्छिमों को छोड कर) तहा भाणियव्वा) उसी प्रकार कहना चाहिए (एवं जाव थणियकुमारा) इसी प्रकार स्तनित कुमारों तक

(पुढविकाइयाणं भंते ! अणंतरं उव्वट्टित्ता कहिं गच्छंति ?) पृथ्वीकायिक सीधे निकलकर कहां जाते हैं ? (कहिं उववज्जंति) कहां उत्पन्न होते हैं ? (किं नेरईएसु जाव देवेसु) क्या नारकों में यावत् देवों में ?

થાય છે? (अपज्जत्तयबायर पुढविकाइएसु उववज्जंति) અપર્યાપ્ત બાદર પૃથ્વી-કાયિકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે? (गोयमा ! पज्जत्तएसु उववज्जंति) ગૌતમ ! પર્યાપ્ત-કોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (नो अपज्जत्तएसु उववज्जंति) અપર્યાપ્તકોમાં ઉત્પન્ન નથી થતા (एवं) એ પ્રકારે (आउवणस्सइसु वि भाणियव्वं) અપ્કાયિકો અને વનસ્પતિ કાયિકોના વિષયમાં પણ કહેવુ જોઈએ. (पंचिंदियतिरिक्खजोणिय मणुस्सेसु य) પંચેન્દ્રિય તિર્યંચો અને મનુષ્યમાં (जहा) જે રીતે (नेरइयाणं) નારકોની (उवट्टणा) ઉદ્વર્તના (संमुच्छिम वज्जा) સંમૂછિમોને છોડીને (तहा भाणियव्वा) એજ પ્રકારે કહેવું જોઈએ. (एवं जाव थणियकुमरा ?) એજ પ્રકારે સ્તનિકકુમારો સુધી.

(पुढविकाइयाणं भंते ! अणंतरं उव्वट्टिता कहिं गच्छन्ति ?) ભગવન્ ! પૃથ્વી-કાયિક સીધા નિકળીને ક્યાં જાય છે: (कहिं उववज्जंति ?) ક્યા ઉત્પન્ન થાય છે? (किं नेरइएसु जाव देवेसु) શુ નરકોમા યાવત્ દેવોના (गोयमा ! (नो

उपपद्यन्ते, एवं यथा एतेषाञ्चैव उपपातस्तथा उद्वर्तनाऽपि देववर्जा भणितव्या, एवम् अप्वनस्पतिद्वीन्द्रियत्रीन्द्रियचतुरिन्द्रिया अपि, एवं तेजः कायिकाः, वायुकायिकाः नवरं-मनुष्यवर्जेषु उपपद्यन्ते ।

टीका-अथासुरकुमारादीनामुद्वर्तनानन्तरमुपपातवक्तव्यतां प्ररूपयितुमाह-'असुरकुमाराणं भंते ! अणंतरं उव्वट्टित्ता कहिं गच्छंति, कहिं उववज्जंति ?' हे भदन्त ! असुरकुमाराः खलु अनन्तरम्-उद्वृत्य उद्वर्तनानन्तरमित्यर्थः कुत्र गच्छन्ति ? कुत्र उपपद्यन्ते ? तदेव स्फुटयति-'किं नेरइएसु जाव देवेसु उवव-

---

(गोयमा ! नो नेरइएसु) गौतम ! नारकों में नहीं (तिरिक्खजोणियमणूसेसु उववज्जंति) तिर्यंचों और मनुष्यों में उत्पन्न होते हैं (नो देवेसु उववज्जंति) देवों में उत्पन्न नहीं होते (एवं जहा एतेसिं चेव उववाओ तहा उव्वट्टणा वि देववज्जा भाणियव्वा) इस प्रकार जैसा इनका उपपात कहा है वैसी ही उद्वर्त्तना भी देवों को छोड कर कहनी चाहिए (एवं आउ वणस्सइ वेइंदिय तेइंदिय चउरिंदिया वि) इसी प्रकार अप्कायिक द्वीन्द्रिय, त्रीन्द्रिय और चौइन्द्रिय भी (एवं तेउकाइय वाउकाइया) इसी प्रकार तेजःकायिक और वायुकायिक (नवरं मणुस्सवज्जेसु उववज्जंति) विशेषता यह है कि मनुष्यों को छोड कर उत्पन्न होते हैं

टीकार्थ-अब असुरकुमार देव अपने पर्याय को त्यागकर वहां उत्पन्न होते हैं, यह प्ररूपणा की जाती है-

गौतम प्रश्न करते हैं-भगवन् ! असुरकुमार देव अनन्तर उद्वर्त्तन करके कहां जाते हैं ? कहां उत्पन्न होते हैं ? इसी प्रश्न को स्पष्ट करते

नेरइएसु) ગૌતમ ! નારકોમાં નહી. (तिरिक्खजोणिएमणूसेसु उववज्जंति) તિર્યંચો અને મનુષ્યોમા ઉત્પન્ન થાય છે. (नो देवेसु उववज्जंति) દેવોમાં ઉત્પન્ન નથી થતા (एवं जहा एतेसिं चेव उववावो तहा उव्वट्टणा वि देववज्जा भाणियव्वा) એ રીતે જેવો તેમનો ઉપપાત કહ્યો છે તેવીજ ઉદ્વર્તના પણ દેવો સિવાય કહેવી જોઈએ. (एवं आउ, वणस्सइ, वेइंदियतेइंदियचतुरिंदिउ वि) એજ પ્રકારે અપ્કાયિક, દ્વીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય અને ચતુરિન્દ્રિય પણ (एवं तेउकाइया वाउकाइया) એજ રીતે તેજ કાયિક અને વાયુકાયિક (नवरं मणुस्सवज्जेसु उववज्जंति) વિશેષતા એ છે કે મનુષ્યો સિવાય ઉત્પન્ન થાય છે.

ટીકાર્થ:-હવે અસુરકુમાર દેવ પોતાના પર્યાયને છોડીને ક્યાં ઉત્પન્ન થાય છે. તે પ્રરૂપણા કરાય છે:-

શ્રી ગૌતમ સ્વામી-ભગવન્ ! અસુરકુમાર અનન્તર ઉદ્વર્તન કરીને ક્યાં જાય છે ? કયા ઉત્પન્ન થાય છે. એજ પ્રશ્નને સ્પષ્ટ કરે છે કે શું

ज्जंति ?' किं नैरयिकेषु यावत् किं तिर्यग्योनिकेषु ? किं वा 'मनुष्येषु किं वा देवेसु असुरकुमाराः उद्वर्तनानन्तरमुपपद्यन्ते ? भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'नो नेरइएसु उववज्जंति' असुरकुमाराः उद्वर्तनान्तरम् नो नैरयिकेषु उपपद्यन्ते ? अपि तु 'तिरिक्खजोणिएसु उववज्जंति' तिर्यग्योनिकेषु उपपद्यन्ते, 'मणुस्सेसु उववज्जंति ?' मनुष्येषु उपपद्यन्ते, 'णो देवेसु उववज्जंति' नो देवेषु उपपद्यन्ते, गौतमः पृच्छति-'जइ तिरिक्खजोणिएसु उववज्जंति ?' यदा तिर्यग्योनिकेषु असुरकुमाराः उद्वृत्य उपपद्यन्ते ? तदा 'किं एगिंदिएसु उववज्जंति' किम् एकेन्द्रियेषु उपपद्यन्ते ! 'जाव पंचिंदयतिरिक्खजोणिएसु उववज्जंति' यावत् किं वा द्वीन्द्रियत्रीन्द्रिय-चतुरिन्द्रिय पञ्चेन्द्रितिर्यग्योनिकेषु असुरकुमाराः उद्वृत्योपपद्यन्ते ? भगवान् आह-गोयमा ? हे गौतम ! 'एगिंदियतिरिक्खजोणिएसु उववज्जंति' एकेन्द्रियतिर्यग्योनिकेषु असुरकुमाराः उद्वर्तनानन्तरमुपपद्यन्ते, 'नो बेइंदिएसु जाव नो चउरिंदिएसु उववज्जंति ?' नो द्वीन्द्रियेषु यावत् नो त्रीन्द्रियेषु, नो चतुरिन्द्रियेषु वा तिर्यग्योनिकेषु असुरकुमाराः उद्वर्तनानन्तरमुपपद्यन्ते, अपि तु-पंचिंदियतिरिक्खजोणिएसु उववज्जंति' पञ्चेन्द्रियतिर्यग्यो-

---

हैं कि-क्या नारकों में उत्पन्न होते हैं, यावत् क्या तिर्यचों में मनुष्यों में अथवा देवों में उत्पन्न होते हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! असुरकुमार देव उद्वर्त्तन करके (मर कर) नारकों में उत्पन्न नहीं होते हैं, किन्तु तिर्यंचों में और मनुष्यों में उत्पन्न होते हैं। वे देवों में भी उत्पन्न नहीं होते ।

गौतम-हे भगवन् ! यदि तिर्यंचों में उत्पन्न होते हैं, तो क्या एकेन्द्रियों में उत्पन्न होते हैं ? या द्वीन्द्रियों, त्रीन्द्रियों, चौइन्द्रियों अथवा पंचेन्द्रियों में उत्पन्न होते हैं ?

भगवान्--हे गौतम ? असुरकुमार उद्वर्त्तना के अनन्तर एके-

નારકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. યાવત્-શું તિર્યંચોમાં, મનુષ્યોમાં અથવા દેવોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્- ગૌતમ ! અસુરકુમાર દેવ ઉદ્વર્તન કરીને (મરીને) નારકોમાં ઉત્પન્ન નથી થતા, કિન્તુ તિર્યંચોમાં અને મનુષ્યોમાં ઉત્પન્ન થાય છે તેઓ દેવોમાં પણ ઉત્પન્ન નથી થતા.

શ્રી ગૌતમ સ્વામી-ભગવન્ ! જો તિર્યંચોમાં ઉત્પન્ન થાય છે તો શું એકેન્દ્રિયમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા દ્વીન્દ્રિયો, ત્રીન્દ્રિયો, ચતુરિન્દ્રિયોમા અથવા પંચેન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાનઃ-ગૌતમ ! અસુરકુમાર ઉદ્વર્તના પછી એકેન્દ્રિય તિર્યંચોમાં

निकेषु असुरकुमारा उद्वर्तनानन्तर मुपपद्यन्ते, गौतमः पृच्छति-'जइ एगिंदिएसु उववज्जंति' यदा एकेन्द्रियेषु असुरकुमाराः अनन्तर मुद्वृत्य उपपद्यन्ते ? तदा-'किं पुढविकाइयएगिंदिएसु जाव वणस्सइकाइयएगिंदिएसु उववज्जंति ? किं पृथिवीकायिकैकेन्द्रियेषु यावत्-किं वा अप्कायिक तेजःकायिकवायुकायिक वनस्पतिकायिकैकेन्द्रियेषु उपपद्यन्ते ? भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'पुढविकाइयएगिंदिएसु वि आउकाइयएगिंदिएसु वि उववज्जंति ?' पृथिवीकायिकैकेन्द्रियेष्वपि, अप्कायिकैकेन्द्रियेष्वपि असुरकुमारा उद्वर्तनानन्तरम् उपपद्यन्ते; किन्तु 'नो तेउकाइएसु नो वाउकाइएसु उववज्जंति' नो तेजः कायिकेषु नो

न्द्रियतिर्यंचों में उत्पन्न होते हैं, किन्तु द्वीन्द्रियों में त्रीन्द्रियों में और चतुरिन्द्रियों में उत्पन्न नहीं होते। पंचेन्द्रियतिर्यंचों में उत्पन्न होते हैं।

गौतम-हे भगवन् ! असुरकुमार उद्वर्त्तना के अनन्तर यदि एकेन्द्रियो में उत्पन्न होते हैं तो क्या पृथ्वीकायिको में अप्कायिकों में, तेजःकायिको में वायुकायिकों में या वनस्पतिकायिको में उत्पन्न होते हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! असुरकुमार उद्वर्त्तना के अनन्तर पृथ्वीकायिकों में तथा अप्कायिक एकेन्द्रियों में उत्पन्न होते हैं, किन्तु तेजस्कायिकों और वायुकायिकों में नहीं उत्पन्न होते, अलबत्त वनस्पतिकायिको में उत्पन्न होते हैं।

गौतम-हे भगवन् ! यदि पृथ्वीकायिकों में उत्पन्न दोते हैं तो सूक्ष्म पृथ्वीकायिकों में उत्पन्न होते हैं अथवा बादर पृथ्वीकायिकों में उत्पन्न होते हैं ?

ઉત્પન્ન થાય છે, કિન્તુ દ્વીન્દ્રિયોમાં, ત્રીન્દ્રિયોમાં અને ચતુરિન્દ્રિયોમા ઉત્પન્ન નથી થતા. પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

શ્રી ગૌતમ સ્વામી-ભગવન્ ! અસુરકુમાર ઉદ્વર્તના પછી યદિ એકેન્દ્રિયોમા ઉત્પન્ન થાય છે તો શું પૃથ્વીકાયિકોમાં, અપ્કાયિકોમાં, તેજ.કાયિકોમાં, વાયુકાયિકોમાં અગર વનસ્પતિકાયિકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાનઃ-ગૌતમ ! અસુરકુમાર ઉદ્વર્તનાની પછી પૃથ્વીકાયિકોમાં તથા અપ્કાયિક એકેન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે, કિન્તુ તેજસ્કાયિકો અને વાયુકાયિકોમાં ઉત્પન્ન નથી થતા, પરન્તુ વનસ્પતિકાયિકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

શ્રી ગૌતમ સ્વામીઃ-ભગવન્ જો પૃથ્વીકાયિકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે તો સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. અથવા બાદર પૃથ્વીકાયિકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ?

वायुकायिकेषु असुरकुमारा उद्वृत्यानन्तरं उपपद्यन्ते, परन्तु-'वणस्सइकाइएसु उववज्जंति' वनस्पतिकायिकेषु-उपपद्यन्ते, गौतमः पृच्छति, 'जइ पुढविकाइएसु उववज्जंति' यदा पृथिवीकायिकेषु असुरकुमारा उपपद्यन्ते तदा 'किं सुहुमपुढविकाइएसु, बायरपुढविकाइएसु उववज्जंति' किं सूक्ष्मपृथिवीकायिकेषु किं वा बादरपृथिवीकायिकेषु उपपद्यन्ते, भगवान् आह-'गोयमा ! हे गौतम ! 'बायरपुढविकाइएसु उववज्जंति' बादरपृथिवीकायिकेषु असुरकुमारा उद्वर्तनानन्तरम् उपपद्यन्ते, 'नो सुहुमपुढविकाइएसु उववज्जंति' नो सूक्ष्मपृथिवीकायिकेषु असुरकुमारा उपपद्यन्ते ? गौतमः पृच्छति-'जइ बायरपुढविकाइएसु उववज्जंति' यदा बादरपृथिवीकायिकेषु असुरकुमारा उपपद्यन्ते, तदा 'किं पज्जत्तगबायरपुढवीकायिकेसु उववज्जंति, अपज्जत्तगबायरपुढवीकाइएसु उववज्जंति' किं पर्याप्तकबादरपृथिवीकायिकेषु असुरकुमारा उपपद्यन्ते ? किं वा अपर्याप्तकबादरपृथिवीकायिकेषु उपपद्यन्ते ? भगवान् आह-गोयमा ! हे गौतम ? 'पज्जत्तएसु उववज्जंति नो अपज्जत्तएसु उवव-

---

भगवान्-हे गौतम ! असुरकुमार उद्वर्त्तना के अनन्तर बादर पृथ्वीकायिकों में उत्पन्न होते हैं, सूक्ष्म पृथ्वीकायिकों में उत्पन्न नहीं होते

गौतम-हे भगवन् ! यदि बादरपृथ्वीकायिकों में उत्पन्न होते हैं तो क्या पर्याप्त बादर पृथ्वीकायिको में उत्पन्न होते हैं अथवा अपर्याप्त बादर पृथ्वीकायिकों में उत्पन्न होते हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! पर्याप्त बादर पृथ्वीकायिकों में उत्पन्न होते हैं, अपर्याप्त बादर पृथ्वीकायिकों में नहीं उत्पन्न होते ।

इसी प्रकार अप्कायिकों और वनस्पतिकायिकों के विषय में भी कहना चाहिए। तेजस्कायिक और वायु कायिक एकेन्द्रियों में असुरकुमारों की उत्पत्ति नहीं होती, अतएव उनका यहां उल्लेख नहीं

શ્રી ભગવાન્:-ગૌતમ ! અસુરકુમાર ઉદ્વર્તનાની પછી બાદર પૃથ્વીકાયિકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકોમાં ઉત્પન્ન નથી થતા.

શ્રી ગૌતમ સ્વામી:-ભગવન્ યદિ બાદર પૃથ્વીકાયિકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. તો શું પર્યાપ્ત બાદર પૃથ્વીકાયિકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. અથવા અપર્યાપ્ત બાદર પૃથ્વીકાયિકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્:-ગૌતમ ! પર્યાપ્ત બાદર પૃથ્વીકાયિકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે, અપર્યાપ્ત બાદર પૃથ્વીકાયિકોમાં ઉત્પન્ન નથી થતા.

એ પ્રકારે અપ્કાયિકો અને વનસ્પતિકાયિકોના વિષયમાં પણ કહેવું જોઈએ. તેજસ્કાયિક અને વાયુકાયિક એકેન્દ્રિયોમાં અસુરકુમારોની ઉત્પત્તિ નથી થતી, તેથીજ તેમનો ઉલ્લેખ આંહી કરેલો નથી.

ज्जंति' पर्याप्तकेषु बादरपृथिवीकायिकेषु असुरकुमारा उपपद्यन्ते, नो अपर्याप्तकेषु बादरपृथिवीकायिकेषु असुरकुमारा उपपद्यन्ते, 'एवं आउवणस्सइसु वि भाणियव्वं' एवम्-उपर्युक्तपृथिवीकायिकेष्विव अप्कायिकेषु वनस्पतिकायिकेषु अपि भणितव्यम्-असुरकुमाराणामुद्वर्तनानन्तरमुपपातवक्तव्यता वक्तव्या, तेजःकायिकेषु वायुकायिकेषु चासुरकुमाराणामुपपातप्रतिषेधात् तयोस्तन्नोक्तम्, 'पंचिंदियतिरिक्खजोणियमणूसेसु य जहा नेरइयाणं उव्वट्टणा संमुच्छिमवज्जा तहा भाणियव्वा' पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकमनुष्येषु च यथा नैरयिकाणामुद्वर्तना संमूर्च्छिमवर्जा भणिता तथा असुरकुमाराणामपि भणितव्या, तथा च यथा नैरयिका उद्वर्तनानन्तरम् संमूर्च्छिमवर्जेषु पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकमनुष्येषु उपपद्यन्ते, तथैव असुरकुमारा अपि उद्वर्तनानन्तरं संमूर्च्छिमवर्जेष्वेव पञ्चेन्द्रितिर्यग्योनिकमनुष्येषु उपपद्यन्ते ? इति भावः । 'एवं जाव थणियकुमारा' एवम्-असुरकुमारोक्तरीत्या यावत्-नागकुमाराः, सुवर्णकुमाराः, अग्निकुमाराः, विद्युत्कुमाराः, उदधिकुमाराः, द्वीपकुमाराः दिक्कुमाराः, स्तनितकुमारा अपि वक्तव्याः, गौतमः पृच्छति-पुढविकाइया णं भंते ! अणंतरं उव्वट्टित्ता कहिं गच्छन्ति कहिं उववज्जंति ?' हे भदन्त ! पृथिवीकायिकाः खलु अनन्तरमुद्वृत्य उद्वर्तनानन्तरं कुत्र गच्छन्ति कुत्र-उपपद्यन्ते ?

किया गया है । पंचेन्द्रिय तिर्यंचों और मनुष्यों में जैसी नारकों की संमूर्छिमों को छोडकर उद्वर्त्तना कही है वैसी ही असुरकुमारों की भी कहलेनी चाहिए । तात्पर्य यह हुआ कि जैसे नारक उद्वर्त्तना के अनन्तर संमूर्छिमों को छोड कर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों और मनुष्यों में उत्पन्न होते हैं उसी प्रकार असुरकुमार भी उद्वर्त्तना के अनन्तर संमूर्छिम पंचेन्द्रियों को छोड कर पंचेन्द्रिय तिर्यंचों और मनुष्यों में उत्पन्न होते हैं । जैसी असुरकुमारों की उद्वर्त्तना कही है, वैसी ही नागकुमार सुवर्णकुमार अग्निकुमार विद्युत्कुमार उदधिकुमार, द्वीपकुमार, दिक्कुमार, पवनकुमार और स्तनितकुमार देवों की उद्वर्त्तना भी समझलेनी चाहिए ।

પંચેન્દ્રિય તિર્યંચો અને મનુષ્યોમાં જેવી નારકોની સમ્મૂર્છિમો શિવાય ઉદ્વર્તના કહી છે, તેવીજ અસુરકુમારોની પણ કહેવી જોઇએ. તાત્પર્ય એ થયુ કે નારક ઉદ્વર્તના પછી સંમૂર્છિમોને છોડીને પંચેન્દ્રિય તિર્યંચો અને મનુષ્યોમા ઉત્પન્ન થાય છે.

જેવી અસુરકુમારોની ઉદ્વર્તના કહી છે, તેવીજ નાગકુમાર, અગ્નિકુમાર, વિદ્યુતકુમાર, ઉદધિકુમાર, દ્વીપકુમાર, દિકકુમાર, પવનકુમાર, અને સ્તનિતકુમાર દેવોની ઉદ્વર્તના પણ સમજી લેવી જોઇએ,

'किं नेरइएसु जाव देवेसु ?' 'किं नैरयिकेषु अनन्तरमुद्वृत्योपपद्यन्ते? यावत्-किं वा तिर्यग्योनिकेषु, किं वा मनुष्येषु किं वा देवेषु पृथिवीकायिका उद्वर्तनानन्तरमुपपद्यन्ते ! भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'नो नेरइएसु' नो नैरयिकेषु पृथिवीकायिका उद्वर्तनानन्तरमुपपद्यन्ते, अपि तु 'तिरिक्खजोणियमणूसेसु उववज्जंति' तिर्यग्योनिकमनुष्येषु पृथिवीकायिका अनन्तर मुद्वृत्योपपद्यन्ते, 'नो देवेसु उववज्जंति' नो देवेसु पृथिवीकायिका उद्वर्तनानन्तर मुपपद्यन्ते, 'एवं-जहा एतेसिं चेव उववाओ तहा उव्वट्टणावि देववज्जा भाणियव्वा' एवम् पूर्वोक्तरीत्या यथा-एतेषाञ्चैव-पृथिवीकायिकानामुपपातो भणितस्तथैव उद्वर्तनाऽपि देववर्जा भणितव्या तत्र-देववर्जा इत्युपलक्षणं नैरयिकवर्जानाम्, नैरयिकेष्वपि पृथिवीकायिकानामुद्वर्तनाया प्रतिषिद्धत्वात्, 'एवं आउवणस्सइ बेइंदिय तेइंदिय चउरिंदियावि' एवम्-पृथिवीकायिकवदेव अप्कायिका वनस्पतिकायिका द्वीन्द्रियत्रीन्द्रियचतुरिन्द्रिया अपि वक्तव्याः, एवम्-पृथिवीकायिकोक्तरीत्यैव तेजःकायिका वायुकायिका अपि वक्तव्याः, किन्तु 'नवरं मणुस्सवज्जेसु उववज्जंति' नवरम्

गौतम हे भगवन् ! पृथ्वीकायिक जीव अनन्तर उद्वर्त्तना करके कहां जाते हैं ? कहां उत्पन्न होते हैं ? अर्थात् क्या नारकों में उत्पन्न होते क्या तिर्यंचों में उत्पन्न होते हैं ? क्या मनुष्यों में उत्पन्न होते हैं ? क्या देवों में उत्पन्न होते हैं ।

भगवान्-हे गौतम ! पृथ्वीकायिक उद्वर्त्तना के अनन्तर नारकों में उत्पन्न नहीं होते, तिर्यंचों और मनुष्यों में उत्पन्न होते हैं देवों में उत्पन्न नहीं होते । इस प्रकार पृथ्वीकायिकों का जैसा उपपात कहा है वैसी ही उनकी उद्वर्त्तना भी कहनी चाहिए, देवों में उत्पन्न होने का निषेध यहां कहना चाहिए । पृथ्वीकायिकों की उद्वर्त्तना देवों को छोड कर जो कही वह कथन उपलक्षण है, क्योंकि नारकों में भी पृथ्वीकायिकों की उद्वर्त्तना का निषेध किया गया है ।

શ્રી ગૌતમ સ્વામીઃ-ભગવન્ પૃથ્વીકાયિક જીવ અનન્તર ઉદ્વર્તના કરીને ક્યાં જાય છે ? ક્યાં ઉત્પન્ન થાય છે ? અર્થાત્ શું નારકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? શુ તિર્યંચોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? શું મનુષ્યોમા ઉત્પન્ન થાય છે ? શું દેવોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-ગૌતમ ! પૃથ્વીકાયિક ઉદ્વર્તનાની પછી નારકોમાં ઉત્પન્ન નથી થતા, તિર્યંચોમાં ઉત્પન્ન થાય છે અને મનુષ્યોમાં ઉત્પન્ન થાય છે, દેવોમાં ઉત્પન્ન નથી થતા. એ પ્રકારે પૃથ્વીકાયિકોનો જેવો ઉપપાત કહ્યો છે, તેવીજ તેમની ઉદ્વર્તના પણ કહેવી જોઇએ, દેવોમાં ઉત્પન્ન થવાનો નિષેધ કરવો જોઇએ. પૃથ્વીકાયિકોની ઉદ્વર્તના દેવો શિવાય જે કહી છે. તે કથન ઉપલક્ષણ છે. કેમકે નારકોમાં પણ પૃથ્વીકાયિકોની ઉદ્વર્તનાનો નિષેધ કર્યો છે.

पृथिवीकायिकापेक्षया विशेषस्तु मनुष्यवर्जेषु तेजःकायिकाः, वायुकायिकाश्च उद्वर्तनानन्तरमुपपद्यन्ते, तथा चासुरकुमारादि भवनपतीनां स्वभवादुद्वृत्तानां बादरपर्याप्त पृथिवीकायिक अप्कायिकवनस्पतिकायिक, गर्भव्युत्क्रान्तिक संख्येयवर्षायुष्क तिर्यग्योनिकपञ्चेन्द्रियमनुष्येषु उत्पादो भवति, पृथिवीकायिकाप्कायिकवनस्पतिकायिक द्वि त्रि चतुरिन्द्रियाणां तिर्यग्योनिकेषु मनुष्येषु च स्वभावा दुद्वृत्ताना मुत्पादो भवति, तेजःकायिकानां वायुकायिकानाञ्च स्वभवादुद्वृत्तानां तिर्यग्योनिकेष्वेवोत्पादो बोध्यः ॥सू० १३॥

तिर्यग्योनिकाद्युद्वर्तनावक्तव्यता

मूलम्—पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं भंते ! अणंतरं उव्वट्टित्ता कहिं गच्छंति ? कहिं उववज्जंति ? गोयमा !

अप्कायिकों द्वीन्द्रियो, त्रीन्द्रियों और चतुरिन्द्रियों का कथन पृथ्वीकायिकों के समान ही समझना चाहिए। तेजस्कायिको और वायुकायिकों की वक्तव्यता भी पृथ्वीकायिकों के समान है, मगर विशेषता यह है कि तेजस्कायिक और वायुकायिक जीव उद्वर्त्तना के अनन्तर मनुष्यों में उत्पन्न नहीं होते।

इस प्रकार असुरकुमार आदि भवनपतियों का अपने भव से उद्वर्त्तन होने पर बादर पर्याप्त पृथ्वीकायिकों में, अप्कायिकों में, वनस्पतिकायिकों में, गर्भजनित संख्यात वर्ष की आयु वाले पंचेन्द्रिय तिर्यंचों तथा मनुष्यों में उत्पाद होता है। पृथ्वीकायिक, अप्कायिक वनस्पतिकायिक, द्वीन्द्रिय,त्रीन्द्रिय और चतुरिन्द्रियों का तिर्यंचों और मनुष्यों में उत्पाद होता है किन्तु तेजःकायिकों और वायुकायिकों का अपने भव से उद्वर्त्तन होने पर तिर्यंचों में ही उत्पाद होता है ॥१३॥

અપ્કાયિકો, વનસ્પતિકાયિકો, દ્વીન્દ્રિયો, ત્રીન્દ્રિયો, અને ચતુરિન્દ્રિયોનું કથન પૃથ્વીકાયિકોના સમાનજ સમજવું જોઈએ. તેજસ્કાયિકો અને વાયુકાયિકોની વક્તવ્યતા પણ પૃથ્વીકાયિકોના સમાન છે, પણ વિશેષતા એ છે કે તેજસ્કાયિક અને વાયુકાયિક જીવ ઉદ્વર્તનાની પછી મનુષ્યોમાં ઉત્પન્ન નથી થતા.

એ રીતે અસુરકુમાર આદિ ભવન પતિયોના પોતાના ભવથી ઉદ્વર્તના થતાં બાદર પર્યાપ્ત પૃથ્વીકાયિકોમા અપ્કાયિકોમાં વનસ્પતિ કાયિકોમાં, ગર્ભજનિત સખ્યાત વર્ષની આયુવાળા પચેન્દ્રિય તિર્યંચો તથા મનુષ્યોમાં ઉત્પાદ થાય છે. પૃથ્વીકાયિક, અપ્કાયિક, વનસ્પતિકાયિક, દ્વીન્દ્રિય ત્રીન્દ્રિય અને ચતુરન્દ્રિયો નો તિર્યચો અને મનુષ્યોમાં ઉત્પાદ થાય છે પણ તેજ.કાયિકો અને વાયુકાયિકોનો પોતાના ભવથી ઉદ્વર્તન થતા તિર્યચોમાંજ ઉત્પાદ થાય છે.॥ ૧૩ ॥

नेरइएसु जाव देवेसु उववज्जंति, जइ नेरइएसु उववज्जंति, किं रयणप्पभापुढवि नेरइएसु उववज्जंति, जाव अहे सत्तमा पुढवि नेरइएसु उववज्जंति? गोयमा ! रयणप्पभापुढवि नेरइएसु उववज्जंति, जाव अहे सत्तमा पुढवि नेरइएसु उववज्जंति, जइ तिरिक्खजोणिएसु उववज्जंति, किं एगिंदिएसु जाव पंचिंदिएसु उववज्जंति ? गोयमा ! एगिंदिएसु जाव पंचिंदिएसु उववज्जंति, एवं जहा एतेसिं चेव उववाओ उव्वट्टणा वि तहेव भाणियव्वा, नवरं असंखेज्जवासाउएसु वि एते उववज्जंति, जइ मणुस्सेसु उववज्जंति, किं संमुच्छिममणुस्सेसु उववज्जंति ? गब्भवक्कंतियमणुस्सेसु उववज्जंति ? गोयमा ! दोसु वि, एवं जहा उववाओ तहेव उव्वट्टणा वि भाणियव्वा, नवरं अकम्मभूमगगब्भवक्कंतिय मणुस्सेसु अंतरदीवगगब्भवक्कंतिय मणुस्सेसु असंखेज्जवासाउएसु वि एते उववज्जंति त्ति भाणियव्वं जइ देवेसु उववज्जंति, किं भवणवईसु उववज्जंति ? जाव किं वेमाणिएसु उववज्जंति? गोयमा ! सव्वेसु चेव उववज्जंति जइ भवणवईसु किं असुरकुमारेसु उववज्जंति, जाव थणियकुमारेसु उववज्जंति? गोयमा ! सव्वेसु चेव उववज्जंति, एवं वाणमंतरजोइसियवेमाणिएसु निरंतरं उववज्जंति जाव सहस्सारो कप्पोत्ति, मणुस्साणं भंते ! अणंतरं उव्वट्टित्ता कहिं गच्छंति, कहिं उववज्जंति? किं नेरइएसु उववज्जंति? जाव देवेसु उववज्जंति? गोयमा नेरइएसु वि उववज्जंति, जाव देवेसु वि उववज्जंति, एवं निरंतरं सव्वेसु ठाणेसु पुच्छा, गोयमा ! सव्वेसु ठाणेसु उववज्जंति, न किंचि वि पडिसेहो कायव्वो, जाव सव्वट्ठसिद्धदेवेसु वि उववज्जंति, अत्थेगइया सिज्झंति बुज्झंति, मुच्चंति, परिनिव्वायंति, सव्वदुक्खाणं

अंतं करेंति, वाणमंतरजोइसियवेमाणिय सोहम्मीसाणा य जहा असुरकुमारा, नवरं जोइसियाण य वेमाणियाण य चयंतीति अभिलावो कायव्वो, सणंकुमारदेवाणं पुच्छा ? गोयमा ! जहा असुरकुमारा, नवरं एगिंदिएसु ण उववज्जंति, एवं जाव सहस्सारयदेवा, आणय जाव अणुत्तरोववाइया देवा एवं चेव नो तिरिक्खजोणिएसु उववज्जंति मणुस्सेसु पज्जत्त संखेज्जवासाउय-कम्मभूमगगब्भवक्कंतियमणूसेसु उववज्जंति, दारं ।सू० १४॥

छाया-पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकाः खलु भदन्त ! अनन्तरम् उद्वृत्त्य-कुत्र गच्छन्ति, कुत्र उपपद्यन्ते ? गौतम ! नैरयिकेषु यावत् देवेषु उपपद्यन्ते, यदा नैरयिकेषु उपपद्यन्ते, किं रत्नप्रभापृथिवीनैरयिकेषु उपपद्यन्ते ? यावत् अधःसप्तमपृथिवीनैरयिकेषु उपपद्यन्ते, गौतम ! रत्नप्रभापृथवीनैरयिकेषु उपपद्यन्ते, यावत् अधःसप्तम-

---

तिर्यग्योनिक आदि की वक्तव्यता

शब्दार्थ-(पंचिंदिय तिरिक्खजोणिया णं भंते ? अणंतरं उव्वट्टित्ता कहिं गच्छंति ?) भगवन् ! पंचेन्द्रिय तिर्यंच साक्षात् उद्वर्त्तन करके कहां जाते हैं ? (कहिं उववज्जंति ?) कहां उत्पन्न होते हैं (गोयमा ! नेरइएसु जाव देवेसु उववज्जंति) गौतम ! नारकों में यावत् देवो में उत्पन्न होते हैं ?

(जइ नेरइएसु उववज्जंति) यदि नारको में उत्पन्न होते हैं (किं रयणप्पभापुढविनेरएसु उववज्जंति ?) क्या रत्नप्रभापृथ्वी के नारकों में उत्पन्न होते हैं ? (जाव अहेसत्तमापुढविनेरइएसु उववज्जंति ?) यावत् अधःसप्तमी पृथ्वी के नारकों में उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा ! हे गौतम ! (रयणप्पभापुढविनेरइएसु उववज्जंति) रत्नप्रभा पृथ्वी

તિર્યગ્યોનિક આદિની વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ-(पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं भंते ! अणंतरं उव्वट्टित्ता कहिं गच्छंति?) (ભગવન્ ! પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ સાક્ષાત્ ઉદ્વર્તન કરીને ક્યાં જાય છે ?) (कहिं उववज्जति ?) ક્યાં ઉત્પન્ન થાય છે ?

(गोयमा ! नेरइएसु जाव देवेसु उववज्जंति) ગૌતમ ! નારકોમાં યાવત્ દેવોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ।

(जइ नेरइएसु उववज्जंति) જો નારકોમાં ઉત્પન્ન થાવ છે. (किं रयणपभा पुढवि नेरइएसु उववज्जंति ?) શું રત્નપ્રભા પૃથ્વીના નારકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? (जाव अहेसत्तमा पुढवि नेरइएसु उववज्जंति ?) યાવત્ અધ. સાતમી પૃથ્વીના નારકોમા ઉત્પન્ન થાય છે ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (रयणप्पभापुढवि-

पृथिवीनैरयिकेषु उपपद्यन्ते यदा तिर्यग्योनिकेषु उपपद्यन्ते, किम् एकेन्द्रियेषु यावत् पञ्चेन्द्रियेषु उपपद्यन्ते ? गौतम ! एकेन्द्रियेषु यावत् पञ्चेन्द्रियेषु उपपद्यन्ते, एवं यथा एतेषाञ्चैव उपपातः, उद्वर्तनाऽपि तथैव भणितव्या, नवरम्-असंख्येयवर्षायुष्केष्वपि एते उपपद्यन्ते, यदा मनुष्येषु उपपद्यन्ते, किं संमुच्छिममनुष्येषु उपपद्यन्ते, गर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येषु उपपद्यन्ते ? गौतम ! द्वयेष्वपि, एवं यथा उपपातस्तथैव उद्वर्तनापि भणितव्या, नवरम्-अकर्मभूमिगगर्भव्युत्क्रान्तिक मनुष्येषु

के नारकों में उत्पन्न होते हैं (जाव) यावत् (अहे सत्तमपुढवि नेरइएसु उववज्जंति) यावत् सातवीं पृथ्वी के नारकों में उत्पन्न होते हैं

(जइ तिरिक्खजोणिएसु उववज्जंति) यदि तिर्यंचों में उत्पन्न होते हैं (किं एगिंदिएसु जाव पंचिंदिएसु उववज्जंति ?) क्या एकेन्द्रियों में यावत् पंचेन्द्रियो में उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा ! एगिंदिएसु जाव पंचिंदिएसु उववज्जंति) गौतम ! एकेन्द्रियो में यावत् पंचेन्द्रियों में उत्पन्न होते हैं (एवं जहा एतेसिं चेव उववाओ उव्वट्टणा वि तहेव भाणियव्वा) यों जैसा इनका उपपात कहा है, वैसी उद्वर्त्तना भी कहनी चाहिए (नवरं) विशेषता यह कि (असंखेज्जवासाउएसु वि एते उववज्जंति) असंख्यात वर्ष की आयु वालों में भी उत्पन्न होते हैं

(जइ मणुस्सेसु उववज्जंति) यदि मनुष्यों में उत्पन्न होते हैं (किं संमुच्छिममणुस्सेसु उववज्जंति ?) क्या संमूर्छिम मनुष्यो में उत्पन्न होते ? (गब्भवक्कंतियमणुस्सेसु उववज्जंति ?) गर्भज मनुष्यो में

नेरइएसु उववज्जंति) रत्नप्रભા પૃથ્વીના નારકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (जाव) યાવત્ (अहे सत्तमा पुढवि नेरइएसु उववज्जंति) યાવત્ સાતમી પૃથ્વીના નારકોમા ઉત્પન્ન થાય છે.

(जइ तिरिक्खजोणिएसु उववज्जंति) યદિ તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે. (किं एगिंदिएसु जाव पंचिंदिएसु उववज्जंति ?)) શું એકેન્દ્રિયોમા યાવત્ પંચેન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? (गोयमा ! एगिंदिएसु जाव पंचिंदिएसु उववज्जंति) ગૌતમ ! એકેન્દ્રિયોમાં યાવત્ પંચેન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (एवं जहा एतेसि चेव उववाओ उव्वट्टणा वि तहेव भाणियव्वा) આમ જેવો તેમનો ઉપપાત કહ્યો છે, તેવીજ ઉદ્વર્તના પણ કહેવી જોઈએ. (नवरं) વિશેષતા એ છે કે (असंखेज्जवासाउएसु वि एते उववज्जंति) અસંખ્યાત વર્ષની આયુવાળાઓમા પણ તેઓ ઉત્પન્ન થાય છે.

(जइ मणुस्सेसु उववज्जंति) (જો મનુષ્યોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (किं संमुच्छिम मणुस्सेसु उववज्जंति ?) શું સમ્મૂર્છિમ મનુષ્યોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? (गब्भवक्कंतिय मणुस्सेसु उववज्जंति ?) ગર્ભજ મનુષ્યોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ?(गोयमा !

अन्तर्द्वीपजमनुष्येषु असंख्येयवर्षायुष्केष्वपि एते उपपद्यन्ते ! इति भणितव्यम्, यदा देवेषु उपपद्यन्ते किं भवनपतिषु उपपद्यन्ते, यावत्-किं वैमानिकेषु उपपद्यन्ते? गौतम ! सर्वेषु चैव उपपद्यन्ते. यदा भवनपतिषु किम् असुरकुमारेषु उपपद्यन्ते, यावत् स्तनितकुमारेषु उपपद्यन्ते ? गौतम ! सर्वेषु चैव उपपद्यन्ते, एवं वानव्यन्तर

उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा ! दोसु वि) गौतम ! दोनों में ही (एवं जहा उववाओ तहेव उव्वट्टणावि भाणियव्वा) इस प्रकार जैसा उपपात कहा वैसी उद्वर्त्तना भी कहनी चाहिए (नवरं) विशेष (अकम्मभूमगगब्भवक्कंतियमणुस्सेसु) अकर्मभूमिज गर्भज मनुष्यों में अन्तरदीवगगब्भवक्कंतियमणुस्सेसु असंखेज्जवासाउएसु वि एते उववज्जंति त्ति अन्तरद्वीपज गर्भज मनुष्यों में तथा असंख्यात वर्ष की आयु वालों में भी ये उत्पन्न होते हैं ऐसा (भाणियव्वं) कहना चाहिए

(जइ देवेसु उववज्जंति) यदि देवों में उत्पन्न होते हैं (किं भवणवईसु उववज्जंति) क्या भवनपतियों में उत्पन्न होते हैं ? (जाव किं वेमाणिएसु उववज्जंति ?) यावत क्या वैमानिकों में उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा ! सव्वेसु चेव उववज्जंति) गौतम ! सभी में उत्पन्न होते हैं (जइ भवणवईसु किं असुरकुमारेसु उववज्जंति जाव थणियकुमारेसु उववज्जंति ?) यदि भवनपतियों में उत्पन्न होते, हैं तो क्या असुरकुमारों में उत्पन्न होते हैं यावत् स्तनितकुमारों में उत्पन्न होते हैं (गोयमा ! सव्वेसु चेव उववज्जंति) गौतम ! सभी में उत्पन्न होते हैं (एवं वाणमंतरजोइसियवेमाणिएसु निरंतरं उववज्जंति) इसी

ઉત્પન્ન થાય છે? (ગોયમા ! દોસુ વિ) હે ગૌતમ ! બન્નેમાં જ (एवं जहा उववाओ तहेव उव्वट्टणा वि भाणियव्वा) એ રીતે જેવા ઉપપાત કહ્યો છે. તેવી ઉદ્વર્તના પણ કહેવી જોઈએ. (नवरं) વિશેષ (अकम्मभूमगगब्भवक्कंतियमणुस्सेसु) અકર્મ ભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોમાં (अन्तरदीवगगब्भवक्कंतियमणुस्सेसु असंखेज्जवासाउएसु वि एते उववज्जंति त्ति) અન્તરદ્વીપજ ગર્ભજ મનુષ્યોમાં તથા અસંખ્યાત વર્ષની આયુવાળાઓમાં પણ એઓ ઉત્પન્ન થાય છે. એમ (भाणियव्वं) કહેવું જોઈએ

(जइ देवेसु उववज्जंति) જો દેવોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (किं भवणवईसु उववज्जंति) શું ભવનપતિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? (जाव किं वेमाणिएसु उववज्जंति) યાવત્ શું વૈમાનિકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? (गोयमा ! सव्वेसु चेव उववज्जंति) ગૌતમ ! બધામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (जइ भवणवईसु किं असुरकुमारेसु उववज्जंति जाव थणियकुमारेसु उववज्जंति ?) જો ભવનપતિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે તો શું અસુરકુમારોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. યાવત સ્તનિતકુમારોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? (गोयमा ! सव्वेसु चेव उववज्जंति) ગૌતમ ! બધામાં ઉત્પન્ન થાય

ज्योतिष्कवैमानिकेषु निरन्तरम् उपपद्यन्ते यावत् सहस्रारः कल्प इति, मनुष्याः खलु भदन्त ! अनन्तरम् उद्वृत्त्य कुत्र-गच्छन्ति कुत्र उपपद्यन्ते ? किं नैरयिकेषु उपपद्यन्ते यावत् देवेषु उपपद्यन्ते ! गौतम ! नैरयिकेष्वपि उपपद्यन्ते यावत् देवेष्वपि उपपद्यन्ते, एवं निरन्तरं सर्वेषु स्थानेषु प्रच्छा, गौतम ! सर्वेषु स्थानेषु उपपद्यन्ते न किञ्चिदपि-प्रतिषेधः कर्तव्यः, यावत् सर्वार्थसिद्ध देवेष्वपि उपप-

---

प्रकार वानव्यन्तर, ज्योतिष्क, वैमानिकों में सीधे उत्पन्न होते हैं (जाव सहस्सारो कप्पोत्ति) यावत् सहस्रार कल्प पर्यन्त ऐसा ही समझ लेवें

(मणुस्सा णं भंते ! अणंतरं उव्वट्टित्ता कहिं गच्छंति ?) भगवन् ! मनुष्य अनन्तर उद्वर्त्तन करके कहाँ जाते हैं ? (कहिं उववज्जंति ?) कहां उत्पन्न होते हैं ? (किं नेरइएसु उववज्जंति) क्या नारकों में उत्पन्न होते हैं ? (जाव देवेसु उववज्जंति) यावत् देवों में उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा ! नेरइएसु वि उववज्जंति जाव देवेसु वि उववज्जंति) गौतम ! नारकों में भी उत्पन्न होते हैं यावत् देवों में भी उत्पन्न होते हैं (एवं) इस प्रकार (निरंतरं) लगातार (सव्वेसु ठाणेसु पुच्छा) सभी स्थानों में प्रश्न समझना चाहिए (गोयमा ! सव्वेसु ठाणेसु उववज्जंति) गौतम ! सभी स्थानो में उत्पन्न होते हैं (न किंचिवि पडिसेहो कायव्वो) कुछ भी निषेध नहीं करना चाहिए (जाव सव्वट्ठसिद्धदेवेसु वि उववज्जंति) यावत् सर्वार्थसिद्ध देवों में भी उत्पन्न होते हैं (अत्थे

छे. (एवं वाणमंतरजोइसिय वेमाणिएसु निरंतरं उव्वज्जंति) એવા પ્રકારે વાન-વ્યંતર જ્યોતિષ્ક, વૈમાનિકોમા સીધાંજ ઉત્પન્ન થાય છે. (जाव सहस्सारो कप्पोत्ति) યાવત્ સહસ્રાર કલ્પ. પર્યંત એ પ્રમાણે સમજવું.

(मणुस्साणं ! अणंतरं उव्वट्टित्ता कहिं गच्छंति ?) ભગવન્ ! મનુષ્ય પછી ઉદ્વર્તન કરીને ક્યાં જાય છે ? (कहिं उववज्जंति) ક્યાં ઉત્પન્ન થાય છે ? (किं नेरइएसु उववज्जंति) શું નારકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે.? (जाव देवेसु उववज्जंति) યાવત્ દેવોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? (गोयमा ! नेरइएसु वि उववज्जंति जाव देवेसु वि उववज्जंति) ગૌતમ ! નારકોમાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે, યાવત્ દેવોમાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે, (एवं) એ રીતે (निरंतरं) અવિરત (सव्वेसु ठाणेसु पुच्छा) બધા સ્થાનોમાં પ્રશ્ન સમજવો જોઈએ. (गोयमा ! सव्वेसु ठाणेसु उववज्जंति) ગૌતમ ! બધાં સ્થાનોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (न किंचि वि पडिसेहो कायव्वो) કાંઈપણ નિષેધ ન કરવો જોઈએ. (जाव सव्वट्ठसिद्धदेवेसु वि उववज्जंति) યાવત્ સર્વાર્થ સિદ્ધ દેવોમા પણ ઉત્પન્ન થાય છે. (अप्पेगइया) કોઈ કોઈ (सिज्झंति) સિદ્ધ થાય છે. (बुज्झंति) કેવળ બોધ પ્રાપ્ત કરે છે. (मुच्चंति) મુક્ત

च्यन्ते, अस्त्येके सिध्यन्ति बुध्यन्ते मुच्यन्ते, परिनिर्वान्ति सर्वदुःखानामन्तं कुर्वन्ति, वानव्यन्तरज्योतिष्कवैमानिकसौधर्मेशानाश्च यथा असुरकुमाराः, नवरं ज्योतिष्काणाञ्च वैमानिकानाञ्च च्यवन्ति इति अभिलापः कर्तव्यः, सनत्कुमार-देवानां पृच्छा ? गौतम ! यथा असुरकुमाराः, नवरम्–एकेन्द्रियेषु न उपपद्यन्ते, एवं यावत् सहस्रारकदेवाः, आनत यावत् अनुत्तरौपपातिका देवा एवञ्चैव, नवरं–नो तिर्यग्योनिकेषु उपपद्यन्ते, मनुष्येषु पर्याप्तक संख्येयवर्षायुष्ककर्मभूमिगगर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येषु उपपद्यन्ते, द्वारम् ।

गतिया) कोई–कोई (सिज्झंति) सिद्ध होते हैं (बुज्झंति) केवलबोध प्राप्त करते हैं मुच्चंति) मुक्त होते हैं (परिनिव्वायंति) परिनिर्वाण प्राप्त करते हैं (सव्वदुक्खाणं अंतं करेंति)सब दुखों का अन्त करते हैं

(वाणमंतर–जोईसिय—वेमाणिय सोहम्मीसाणा य जहा असुर-कुमारा) वानव्यन्तर, ज्योतिष्क, सौधर्म, ईशान के वैमानिक असुर-कुमारों के समान (नवरं) विशेष (जोइसियाण य वेमाणियाण य) ज्योतिष्कों और वैमानिकों के लिए (चयंतीति अभिलावो कायव्वो) च्यवन करते हैं, ऐसा बोलना चाहिए

(सणंकुमारदेवाणं पुच्छा ?) सनत्कुमार देवों संबंधि प्रश्न ? (गोयमा ! जहा असुरकुमारा) गौतम ! असुरकुमारों के समान (नवरं) विशेष (एगिंदिएसु न उववज्जंति) एकेन्द्रियों में उत्पन्न नहीं होते (एवं जाव सहस्सारगदेवा) इसी प्रकार यावत् सहस्रार देव (आणय

થાય છે, (परिनिव्वायंति) પરિનિર્વાણ પ્રાપ્ત કરે છે. (सव्वदुक्खाणं अंतं करेंति) સર્વ દુઃખોનો અંત કરે છે.

(वाणमंतरजोइसिय–वेमाणिय सोहम्मीसाणा य जहा असुरकुमारा) વાનવ્યન્તર, જ્યોતિષ્ક, સૌધર્મ, ઇશાનના વૈમાનિક અસુરકુમારોના સમાન (नवरं) વિશેષ (जोइसियाण य वेमाणियाण य) જ્યોતિષ્કો અને વૈમાનિકોના માટે (चयन्तीति अभिलावो कायव्वो) ચ્યવન કરે છે એમ કહેવું જોઈએ

(सणंकुमारदेवाणं पुच्छा ?) સનત્કુમારોના દેવો સંબન્ધી પ્રશ્ન ! (गोयमा ! जहा असुरकुमारा) ગૌતમ ! અસુરકુમારોના સમાન (नवरं) વિશેષ (एगिंदिएसु न उववज्जंति) એકેન્દ્રિયોમા ઉત્પન્ન નથી થતા, (एवं जाव सहस्सार देवा) એજ રીતે યાવત્ સહસ્રાર દેવ (आणय जाव अणुत्तरोववाइया देवा) આનત યાવત્ અનુત્તરોપપાતિક દેવ (एवं चेव) એજ પ્રકારે (नवरं) વિશેષ (नो तिरिक्खजोणिएसु उववज्जंति) તિર્યંચોમા જન્મતા નથી. (मणुस्सेसु पज्जत्तसंखेज्ज-

टीका अथ पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकादीना मुद्वर्तनावक्तव्यतां प्ररूपयितुमाह-'पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं भंते ! अणंतरं-उव्वट्टित्ता कहिं गच्छंति, कहिं उववज्जंति' हे भदन्त ! पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकाः खलु अनन्तरम् उद्वृत्य-उद्वर्तनानन्तरमित्यर्थः कुत्र गच्छन्ति ? कुत्रोपपद्यन्ते ? भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'नेरइएसु जाव देवेसु उववज्जंति' नैरयिकेषु यावत्-तिर्यग्योनिकेषु मनुष्येषु देवेषु पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिका उद्वर्तनानन्तरम् उपपद्यन्ते, गौतमः पृच्छति-'जइ नेरइएसु उववज्जंति' यदा नैरयिकेषु पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकाः उपपद्यन्ते 'किं रयणप्पभापुढविनेरइएसु-उववज्जंति' किं रत्नप्रभापृथिवीनैरयिकेषु उपपद्यन्ते? 'जाव अहे सत्तमापुढविनेरइएसु उववज्जंति ?' यावत्-किं शर्कराप्रभा वालुकाप्रभा पङ्कप्रभा धूमप्रभा तमाप्रभापृथिवी-अधःसप्तमपृथिवी नैरयिकेषु उपपद्यन्ते ? भग-

---

जाव अणुत्तरोववाइया देवा) आनत यावत् अनुत्तरौपपातिक देव (एवं चेव) इसी प्रकार (नवरं) विशेष (नो तिरिक्खजोणिएसु उववज्जंति) तिर्यंचों में उत्पन्न नहीं होते (मणुस्सेसु पज्जत्तसंखेज्जवासाउय कम्मभूमगगब्भवक्कंतियमणूसेसु उववज्जंति) पर्याप्त संख्यात वर्ष की आयु वाले कर्मभूमिज गर्भज मनुष्यों में उत्पन्न होते हैं द्वार समाप्त॥

टीकार्थ—अब पंचेन्द्रिय तिर्यंच आदिकों की उद्वर्त्तना का प्ररूपण किया जाता है।

गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं-भगवन् ! पंचेन्द्रिय तिर्यंच उद्वर्त्तना करके अनन्तर कहां जाते हैं ? कहां उत्पन्न होते हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! नारकों में यावत् देवों में उत्पन्न होते हैं, अर्थात् नारकों में, तिर्यंचों में मनुष्यों में और देवों में उत्पन्न होते हैं।

गौतम-भगवान् यदि पंचेन्द्रिय तिर्यंच नारकों में उत्पन्न होते हैं तो क्या रत्नप्रभा पृथ्वी के नारकों में उत्पन्न होते हैं ? या शर्करा-

---

वासाउयकम्मभूमगगब्भवक्कंतियमणुस्सेसु उववज्ज ति) પર્યાપ્ત સ ખ્યાત વર્ષની આયુવાળા કર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોમા ઉત્પન્ન થાય છે, તિર્યગ્યોનિકદ્વાર સમાપ્ત થયુ,

ટીકાર્થ-હવે પચેન્દ્રિય તિર્યચો આદિકોની ઉદ્વર્તનાની પ્રરૂપણા કરાયછેઃ-

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-ભગવત્ ! પચેન્દ્રિય તિર્યચ ઉદ્વર્તના કરીને ત્યાર પછી ક્યાં જાય છે? ક્યાં ઉત્પન્ન થાય છે !

શ્રી ભગવાન્-ગૌતમ ! નારકોમાં યાવત્ દેવોમાં ઉત્પન્ન થાય છે, અર્થાત્ નારકોમા તિર્યચોમાં મનુષ્યોમાં અને દેવોમા ઉત્પન્ન થાય છે,

શ્રી ગૌતમ સ્વામી-ભગવન્ યદિ પચેન્દ્રિય તિર્યચ, નારકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે તો શું રત્નપ્રભા પૃથ્વીના નારકોમા ઉત્પન્ન થાય છે, અગર શર્કરા

वान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'रयणप्पभा पुढवि नेरइएसु उववज्जंति' पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकाः रत्नप्रभा पृथिवी नैरयिकेषु उपपद्यन्ते, 'जाव अहे सत्तमा-पुढवि नेरइएसु उववज्जंति' यावत् शर्कराप्रभा वालुकाप्रभापङ्कप्रभा धूमप्रभा तमः प्रभाऽधः-सप्तमपृथिवी नैरयिकेषु उपपद्यन्ते, गौतमः पृच्छति-'जइ तिरिक्ख-जोणिएसु उववज्जंति' यदा पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकास्तिर्यग्योनिकेषु उपपद्यन्ते तदा 'किं एगिंदिएसु जाव पंचिंदिएसु उववज्जंति' किम् एकेन्द्रियेषु यावत्-किं द्वीन्द्रिय त्रीन्द्रिय चतुरिन्द्रिय पञ्चेन्द्रियेषु उपपद्यन्ते? भगवान आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'एगिंदिएसु जाव पंचिंदिएसु उववज्जंति' एकेन्द्रियेषु यावत्-द्वीन्द्रिय त्रीन्द्रिय चतुरिन्द्रिय पञ्चेन्द्रियेषु उपपद्यन्ते, 'एवं जहा एतेसिं चेव उववाओ उव्वट्टणावि तहेव भाणियव्वा' एवम्-पूर्वोक्तरीत्या, यथा एतेषाञ्चैव-पञ्चेन्द्रिय-तिर्यग्योनिकानामुपपातो भणितस्तथैव उद्वर्तनाऽपि भणितव्या, किन्तु 'णवरं असंखेज्जवासाउएसु वि एते उववज्जंति' नवरम्-उपपातापेक्षया विशेषस्तु-असं-ख्येयवर्षायुष्केष्वपि, एते पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिका उपपद्यन्ते, गौतमः पृच्छति-

---

प्रभा, वालुका प्रभा, पंकप्रभा, धूमप्रभा, तमःप्रभा अथवा तमस्तमः प्रभा पृथ्वी में उत्पन्न होते हैं ?

भगवान् हे गौतम ! पंचेन्द्रिय तिर्यंच रत्नप्रभा पृथ्वी से लेकर सातवीं पृथ्वी तक उत्पन्न होते हैं।

गौतम-हे भगवन् ! पंचेन्द्रिय तिर्यंचों में उत्पन्न होते हैं तो क्या एकेन्द्रियों में उत्पन्न होते हैं, द्वीन्द्रियों, में त्रीन्द्रियों में चौइन्द्रियों में अथवा पंचेन्द्रियों में उत्पन्न होते हैं ?

भगवान्-गौतम ! एकेन्द्रियों में यावत् पंचेन्द्रियों अर्थात् सब-में उत्पन्न होते हैं। इस प्रकार जैसा इनका उपपात कहा है, वैसी ही उद्वर्त्तना भी कहलेनी चाहिए। विशेषता यह है कि ये पंचेन्द्रिय

પ્રભા, વાલુકાપ્રભા, પંકપ્રભા, ધૂમપ્રભા, તમઃપ્રભા, અથવા તમસ્તમઃ પ્રભા પૃથ્વીમાં ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-ગૌતમ ! પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ રત્નપ્રભા પૃથ્વીથી લઈને સાતમી પૃથ્વી સુધી ઉત્પન્ન થાય છે,

શ્રી ગૌતમસ્વામી-ભગવન્ ! પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ યદિ તિર્યંચોમાં ઉત્પન્ન થાય છે તો શું એકેન્દ્રિયોમા, દ્વીન્દ્રિયોમા, ત્રીન્દ્રિયોમાં ચાર ઇન્દ્રિયોમાં અથવા પંચેન્દ્રિયોમા ઉત્પન્ન થાય છે?

શ્રી ભગવાન્-ગૌતમ ! એકેન્દ્રિયોમાં યાવત્ પંચેન્દ્રિયો અર્થાત્ બધામાં ઉત્પન્ન થાય છે. એ રીતે જેવો તેમનો ઉપપાત કહ્યો છે, તેવીજ ઉદ્વર્તના પણ કહેવી જોઇએ. વિશેષતા એ છે કે, આ પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ અસંખ્યાત

'जइ मणुस्सेसु उववज्जंति' यदा मनुष्येषु पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिका उपपद्यन्ते तदा –,'किं संमुच्छिममणुस्सेसु उववज्जंति' किं संमूर्च्छिममनुष्येषु उपपद्यन्ते, किं वा 'गब्भवक्कंतियमणूसेसु उववज्जंति' गर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येषु, उपपद्यन्ते ? भगवान् आह–'गोयमा ! हे गौतम ! 'दोसु वि' द्वयेष्वपि–संमूर्च्छिमगर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येषु पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिका उपपद्यन्ते, 'एवं जहा उववाओ तहेव उव्वट्टणावि भाणियव्वा' एवम् पूर्वोक्तरीत्या, यथा पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानामुपपातो भणितस्तथैव उद्वर्तनापि भणितव्या, किन्तु 'नवरं अकम्मभूमगगब्भवक्कंतियमणुस्सेसु अंतरदीवगमणुस्सेसु असंखेज्जवासाउएसुवि एते उववज्जंतित्ति भाणियव्वं' नवरम्–उपपातापेक्षया विशेषस्तु–अकर्मभूमिजगर्भव्युत्क्रान्तिक मनुष्येषु अन्तरद्वीपजमनुष्येषु असंख्येयवर्षायुष्केष्वपि मनुष्येषु एते पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिका उपपद्यन्ते, इति भणितव्यम् गौतमः पृच्छति–'जइ देवेसु उववज्जंति' यदा देवेषु उपपद्यन्ते तदा 'किं भवणवईसु उववज्जंति' जाव किं वेमाणि-

---

तिर्यंच असंख्यात वर्ष की आयु वालों में भी उत्पन्न होते है ।

गौतम–हे भगवन् ! पंचेन्द्रिय तिर्यंच यदि मनुष्यों में उत्पन्न होते हैं, तो क्या संमूर्च्छिम मनुष्यों में या गर्भज मनुष्यो में उत्पन्न होते हैं?

भगवान्–हे गौतम ! दोनों में ही उत्पन्न होते हैं । इस प्रकार इनका जैसा उपपात कहा है, वैसी ही उद्वर्त्तना भी कह लेनी चाहिए । विशेष यह है कि अकर्मभूमिजगर्भज मनुष्यों में अन्तरद्वीपज मनुष्यों में तथा असंख्यात वर्ष की आयु वालों में भी उत्पन्न होते हैं, ऐसा कहना चाहिए ।

गौतम–हे भगवन् ! अगर पंचेन्द्रिय तिर्यच देवों में उत्पन्न होते हैं तो क्या भवनपतियों में उत्पन्न होते हैं ? वानव्यन्तों में उत्पन्न होते

વર્ષની આયુવાળાઓમાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે.

શ્રી ગૌતમ સ્વામીઃ–ભગવન્ પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ જો મનુષ્યોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. તો શું સંમૂર્છિમ મનુષ્યોમા ઉત્પન્ન થાય છે અગર ગર્ભજ મનુષ્યોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવન્ઃ–ગૌતમ ! બન્નેમાં ઉત્પન્ન થાય છે. એ પ્રકારે તેમનો જેવો ઉપપાત કહ્યો છે, તેવીજ ઉદ્વર્તના પણ કહેવી જોઇએ વિશેષતા એ છે કે અકર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોમાં, અન્તરદ્વીપજ મનુષ્યોમાં તથા અસંખ્યાત વર્ષની આયુવાળાઓમા ઉત્પન્ન થાય છે, એમ કહેવું જોઇએ.

શ્રી ગૌતમ સ્વામીઃ–ભગવન ! અગર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ દેવોમાં ઉત્પન્ન થાય છે, તો શું ભવનપતિઓમાં ઉત્પન્ન થાય છે, વાનવ્યંતરોમાં ઉત્પન્ન થાય

एसु उववज्जंति ?' किं भवनपतिषु उपपद्यन्ते ? यावत् किं वानव्यन्तरज्योतिष्कवैमानिकेषु उपपद्यन्ते, भगवान् आह-गोयमा ! हे गौतम ! 'सव्वेसु चेव उववज्जंति' सर्वेषु चैव देवेषु भवनपत्यादि वैमानिकान्तेषु पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिका उपपद्यन्ते, गौतमः पृच्छति-'जइ भवणवईसु किं असुरकुमारेसु उववज्जंति जाव थणियकुमारेसु उववज्जंति' यदा भवनपतिषु पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिका उपपद्यन्ते तदा किम् असुरकुमारेषु उपपद्यन्ते, यावत् किं वा नागकुमार-सुवर्णकुमार-अग्निकुमार विद्युत्कुमार, उदधिकुमार-दिक्कुमारपवनकुमार-स्तनितकुमारेषु उपपद्यन्ते ? भगवान् आह-गोयमा ! हे गौतम ! 'सव्वेसुचेव उववज्जंति' सर्वेषु चैव असुरकुमारादि स्तनितकुमारान्तेषु पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिका उपपद्यन्ते, 'एवं वाणमंतर जोइसियवेमाणिएसु निरन्तरं उववज्जंति' एवम्-उपर्युक्तरीत्या, वानव्यन्तरज्योतिष्कवैमानिकेषु निरन्तरम् पञ्चेन्द्रितिर्यग्योनिका उपपद्यन्ते, यावत्-सौधर्मेशानसनत्कुमार माहेन्द्र ब्रह्मलोकलान्तकमहाशुक्रसहस्रार कल्प इति-गौतमः पृच्छति 'मणुस्साणं भंते ! अणंतरं उव्वट्टित्ता कहिं गच्छंति, कहिं उववज्जंति ?

हैं, ज्योतिष्कों में उत्पन्न होते हैं अथवा वैमानिको में उत्पन्न होते हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! भवनपतियो से लेकर वैमानिकों तक सभी में उत्पन्न होते हैं।

गौतम-हे भगवन् ! यदि भवनपतियों में उत्पन्न होते हैं तो क्या असुरकुमरो में यावत्-नागकुमारों, सुवर्णकुमारों, अग्निकुमारों विद्युत्कुमारो उदधिकुमारों द्वीपकुमारो, दिक्कुमारो पवनकुमारों, या स्तनितकुमारो में उत्पन्न होते हैं ?

भगवान् हे गौतम ! इन सभी में उत्पन्न होते हैं। इसी प्रकार वानव्यन्तर, ज्योतिष्क और वैमानिकों में भी उत्पन्न होते हैं, मगर वैमानिको में सहस्रार कल्प तक उत्पन्न होते हैं।

છે, જ્યોતિષ્કોમા ઉત્પન્ન થાય છે અથવા વૈમાનિકોમા ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવનઃ-ગૌતમ ! ભવનપતિયોથી લઈને વૈમાનિક સુધી બધામાં ઉત્પન્ન થાય છે.

શ્રી ગૌતમ સ્વામી -ભગવન્ ! જો ભવનપતિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે તો શું અસુરકુમારોમાં યાવત્-નાગકુમારો, સુવર્ણકુમારો અગ્નિકુમારો, વિદ્યુત્કુમારો, ઉદધિકુમારો; દ્વીપકુમારો, પવનકુમારો, અગર સ્તનિતકુમારોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાનઃ-આ બધામાં ઉત્પન્ન થાય છે. એજ પ્રકારે વાન-વ્યંતર, જ્યોતિષ્ક અને વૈમાનિકોમાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે, પણ વૈમાનિકોમાં સહસ્રારકલ્પ સુધી ઉત્પન્ન થાય છે.

हे भदन्त ! मनुष्याः खलु अनन्तरम् उद्वृत्य कुत्र गच्छन्ति ? कुत्र उपपद्यन्ते ? 'किं नेरइएसु उववज्जंति जाव देवेसु उववज्जंति ?' किं नैरयिकेषु उपपद्यन्ते ? यावत् किं तिर्यग्योनिकेषु उपपद्यन्ते ? किं वा मनुष्येषु उपपद्यन्ते ? किं वा देवेषु उपपद्यन्ते, भगवान् आह–गोयमा' हे गौतम ? 'नेरइएसु वि उववज्जंति जाव देवेसु वि उववज्जंति' मनुष्याः स्वभवादुद्वर्तनानन्तरं नैरयिकेष्वपि उपपद्यन्ते, यावत्–तिर्यग्योनिकेष्वपि उपपद्यन्ते, मनुष्येष्वपि उपपद्यन्ते देवेष्वपि उपपद्यन्ते, 'एवं निरंतरं सव्वेसु ठाणेसु पुच्छा ?' एवम्–उपर्युक्तरीत्या निरन्तरम् सर्वेषु स्थानेषु पृच्छा ? भगवान् आह–'गोयमा !' हे गौतम ! 'सव्वेसु ठाणेसु उववज्जंति' मनुष्या निरन्तरं सर्वेषु स्थानेषु उपपद्यन्ते, 'न किंचि वि पडिसेहो कायव्वो' न किञ्चिदपि प्रतिषेधः कर्तव्यः, 'जाव सव्वट्ठसिद्धदेवेसु वि उववज्जंति' यावत् भवनपत्यादि सर्वार्थसिद्धदेवेषु अपि मनुष्याः स्वभवादुद्वर्तनानन्तरम् उपपद्यन्ते, किन्तु 'अत्थेगइया सिज्झंति, बुज्झंति, मुच्चंति, परिनिव्वायंति सव्वदुक्खाणं अंतं करेंति' अस्त्येके–केचन मनुष्याः स्वभवादुद्वर्तनानन्तरं

गौतम–हे भगवन् ! मनुष्य अनन्तर उद्वर्त्तन करके कहां जाते हैं ? कहां उत्पन्न होते हैं ? नारकों में उत्पन्न होते हैं यावत् देवों में उत्पन्न होते हैं ?

भगवन्–हे गौतम ! मनुष्य अपने भव से उद्वर्त्तन करके सीधा नारकों में भी उत्पन्न होते हैं तिर्यंचों में भी उत्पन्न होते हैं मनुष्यो में और देवों में भी उत्पन्न होते हैं ।

इसी प्रकार निरन्तर सब स्थानो में पृच्छा करनी चाहिए और उसका उत्तर यह कि–हे गौतम ! मनुष्य सभी स्थानों में उत्पन्न होते हैं, कहीं भी उत्पन्न होने का निषेध नहीं करना चाहिए, यावत् वे सर्वार्थसिद्ध विमान में भी उत्पन्न होते हैं । कोई–कोई मनुष्य सिद्धि प्राप्त करते, हैं ,बोधि प्राप्त करते हैं, समस्त कर्मो से या भवपर-

---

શ્રી ગૌતમ સ્વામી'–ભગવન્ ! મનુષ્ય અનન્તર ઉદ્વર્તના કરીને ક્યાં જાય છે ? ક્યાં ઉત્પન્ન થાય છે નારકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે યાવત્ દેવોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્–ગૌતમ ! મનુષ્ય પોતાના ભવથી ઉદ્વર્તના કરીને સીધા નારકોમાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે, તિર્યંચોમાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે, મનુષ્યોમાં અને દેવોમાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે.

એજ પ્રકારે નિરંતર બધા સ્થાનોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. ક્યાંઈ પણ ઉત્પન્ન થવાનો નિષેધ ન કરવો જોઈએ, યાવત્ તેઓ સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનોમા પણ

सिध्यन्ति बुध्यन्ते मुच्यन्ते, परिनिर्वान्ति–निर्वाणं प्राप्नुवन्ति, सर्वदुःखानामन्तं कुर्वन्ति, 'वाणमंतरजोइसियवेमाणियसोहम्मीसाणाय जहा असुरकुमारा' वानव्यन्तर ज्योतिष्कवैमानिकसौधर्मेशानाश्च यथा असुरकुमारा भणितास्तथा भणितव्याः, किन्तु–'नवरं जोइसियाणय वेमाणियाणय चयंतीति अभिलावो कायव्वो' नवरम्–पूर्वापेक्षया विशेषस्तु–ज्योतिष्काणाञ्च वैमानिकानाञ्च च्यवन्ति' इति अभिलापः आलापः कर्तव्यः, गौतमः पृच्छति–'सणंकुमारदेवाणं पुच्छा ?' सनत्कुमारदेवानां पृच्छा? भगवान् आह–'गोयमा ! हे गौतम ? जहा असुरकुमारा' यथा असुरकुमारा उक्तास्तथैव सनत्कुमारदेवा वक्तव्याः, किन्तु–'नवरं एगिंदिएसु ण उववज्जंति' नवरम्-पूर्वापेक्षया विशेषस्तु–सनत्कुमारदेवा एकेन्द्रियेषु स्वभवात्प्रच्युत्य न उपपद्यन्ते, एवं जाव सहस्सारगदेवा' एवम्–उक्तरीत्या, यावत्–माहेन्द्रब्रह्मलोक-

म्परा से मुक्ति प्राप्त करते हैं, निर्वाण प्राप्त करते है और समस्त दुःखों का अन्त करते हैं ।

वानव्यन्तर, ज्योतिष्क, तथा सौधर्म और ऐशान वैमानिकों की प्ररूपणा असुरकुमारों के समान समझनी चाहिए । विशेष बात यह है कि ज्योतिष्क और वैमानिक देवों के लिए 'उद्‌वर्त्तना' शब्द का प्रयोग न करके च्यवन शब्द का प्रयोग करना चाहिए ।

गौतम–भगवन् ! सनत्कुमार देव अनन्तर उद्‌ववर्त्तना करके कहां उत्पन्न होते हैं ?

भगवान्–गौतम ! सनत्कुमार देवों का कथन असुरकुमारों के समान समझना चाहिए, विशेषता यह है कि सनत्कुमार देव अपने भव से च्यवन करके एकेन्द्रियों में उत्पन्न नहीं होते हैं । इसी प्रकार

ઉત્પન્ન થાય છે. કોઈ કોઈ મનુષ્ય સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરે છે, બોધિ પ્રાપ્ત કરે છે, સમસ્તકર્મોથી યા ભવપરંપરાથી મુક્તિ પ્રાપ્ત કરે છે અને સમસ્તદુઃખોનો અંત કરેછે.

વાનવ્યંતર, જ્યોતિષ્ક તથા સૌધર્મ અને ઐશાન વૈમાનિકોની પ્રરૂપણા અસુરકુમારોના સમાન સમજવી જોઈએ. વિશેષવાત એ છે કે જ્યોતિષ્ક અને વૈમાનિક દેવોના માટે 'ઉદ્વર્તના' શબ્દનો પ્રયોગ ન કરતા 'ચ્યવન' શબ્દનો પ્રયોગ કરવો જોઈએ.

શ્રી ગૌતમ સ્વામીઃ–ભગવન્ ! સનત્કુમારો દેવ અનન્તર ઉદ્વર્તના કરીને ક્યાં ઉત્પન્ન થાય છે?

શ્રી ભગવાનઃ–ગૌતમ ! સનત્કુમાર દેવોનું કથન અસુરકુમારોના સમાન સમજવું જોઈએ, વિશેષ વાત એ છે કે સનત્કુમાર દેવ પોતાના ભવથી ચ્યવન કરીને એકેન્દ્રિયોમા ઉત્પન્ન નથી થતા એજ પ્રકારે સહસ્રાર દેવલોક સુધી

लान्तक महाशुक्रसहस्रारकदेवाः वक्तव्याः, 'आणय जाव अणुत्तरोववाइया देवा एवं चेव' आनत–यावत्-प्राणत-आरणाच्युतनवग्रैवेयकपञ्चानुत्तरौपपातिका देवा एवञ्चैव –पूर्वोक्तवदेव बोध्याः, 'नवरं–'णो तिरिक्खजोणिएसु उववज्जंति नवरम्'–पूर्वापेक्षया विशेषस्तु आनतादि पञ्चानुत्तरौपपातिकान्ता देवा नो तिर्यग्योनिकेषु स्वभवात्प्रच्यवानन्तर मुपपद्यन्ते, किन्तु–'मणुस्सेसु पज्जत्तगसंखेज्जवासाउयकम्मभूमगगब्भवक्कंतियमणूसेसु उववज्जंति' मनुष्येषु पर्याप्तकसंख्येयवर्षायुष्ककर्मभूमिगगर्भव्युत्क्रान्तिक मनुष्येषु आनतादि देवा उपपद्यन्ते, तथा च पञ्चेन्द्रियतिरश्चां नैरयिकतिर्यग्मनुष्य देवगतिषु नवरं वैमानिकेषु सहस्रारपर्यन्तेषु, मनुष्याणां सर्वेषु स्थानेषु सनत्कुमारादि देवा सहस्रारदेवपर्यन्तानां गर्भव्युत्क्रान्तिक संख्येय-

---

सहस्रार देवलोक तक अर्थात् माहेन्द्र, ब्रह्मलोक, लान्तक, महाशुक्र, और सहस्रार देवलोक के देवों पर्यन्त कहना चाहिए,

आनत, प्राणत, आरण और अच्युत, नौ ग्रैवेयक तथा पांच अनुत्तर विमानों के देवों का निरूपण भी इसी प्रकार समझना चाहिए, मगर इनमें विशेष यह है कि ये आनत आदि देव अपने भव का त्यागकर सीधे तिर्यंचों में उत्पन्न होते हैं, किन्तु पर्याप्त, संख्यात वर्ष की आयु वाले, कर्मभूमिज, गर्भज मनुष्यों में उत्पन्न होते, हैं।

इस प्रकार पंचेन्द्रिय तिर्यंचों का नारकों तिर्यंचों, मनुष्यों और देवों में--किन्तु वैमानिकों में सहस्रार पर्यन्त उत्पाद होता है। मनुष्यों का सभी स्थानों में उत्पाद होता है। सनत्कुमारदेवों से लगाकर सहस्रार कल्प तक के देवो का गर्भज संख्यातवर्ष की आयु वाले पंचेन्द्रिय तिर्यंचों और मनुष्यों में उत्पाद होता है। आनत आदि

અર્થાત્ માહેન્દ્ર, બ્રહ્મલોક, લાન્તક મહાશુક્ર અને સહસ્રાર દેવલોકના દેવો સુધી કહેવું જોઈએ.

આનત–પ્રાણત, આરણ અને અચ્યુત, નવ ગ્રૈવેયક તથા પાંચ અનુત્તર વિમાનોના દેવોનું નિરૂપણ પણ એજ પ્રકારે સમજવું જોઈએ. પણ તેમા વિશેષતા એ છે કે આ આનત આદિ દેવ પોતાના ભવનો ત્યાગ કરી સીધા તિર્યંચોમા ઉત્પન્ન નથી થતા કિન્તુ પર્યાપ્ત, સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા કર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોમા ઉત્પન્ન થાય છે.

એ પ્રકારે પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોના નારકો તિર્યંચો મનુષ્યો અને દેવોમા કિન્તુ વૈમાનિકોમા સહસ્રાર પર્યન્ત ઉત્પન્ન થાય છે, મનુષ્યોનો બધા સ્થાનમા ઉત્પાદ થાય છે. સનત્કુમાર દેવોથી આરંભીને સહસ્રાર કલ્પ સુધીના દેવોનો ગર્ભજ સંખ્યાતવર્ષની આયુવાળા પંચેન્દ્રિય તિર્યંચો અને મનુષ્યોમા ઉત્પાદ

वर्षायुष्क पञ्चेन्द्रियतिर्यग्मनुष्येषु, आनतादिदेवानां गर्भजसंख्येयवर्षायुष्क मनुष्येष्वेवेति, द्वारं षष्ठम् ॥ सू०१४ ॥

॥ इति षष्ठं द्वारं ॥

मूलम्—नेरइयाणं भंते ! कति भागावसेसाउया परभवियाउयं पकरेंति ? गोयमा ! नियमा छम्मासावसेसाउया परभवियाउयं, एवं असुरकुमारा वि, एवं जाव थणियकुमारा, पुढविकाइयाणं भंते ! कति भागावसेसाउया परभवियाउयं पकरेंति ? गोयमा ! पुढविकाइया दुविहा पण्णत्ता ? तं जहा— सोवक्कमाउया य निरुवक्कमाउया य, तत्थ णं जे ते निरुवक्कमाउया ते नियमा तिभागावसेसाउया परभवियाउयं पकरेंति, तत्थ णं जे ते सोवक्कमाउया ते सिय तिभागावसेसाउया परभवियाउयं पकरेंति, सिय तिभागतिभागावसेसाउया परभवियाउयं पकरेंति, सिय तिभागतिभागतिभागावसेसाउया परभवियाउयं पकरेंति, आउतेउवाउवणप्फइकाइयाणं बेइंदियतेइंदियचउरिंदियाण वि एवं चेव, पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं भंते ! कतिभागावसेसाउया परभवियाउयं पकरेंति ? गोयमा ! पंचिंदियतिरिक्खजोणिया दुविहा पण्णत्ता, तं जहा—संखेज्जवासाउया य असंखेज्जवासाउया य, तत्थ णं जे ते असंखेज्जवासाउया ते नियमा छम्मासावसेसाउया परभवियाउयं पकरेंति, तत्थ णं जे ते संखिज्जवासाउया ते दुविहा पण्णत्ता, तं जहा— सोवक्कमाउया य निरुवक्कमाउया य, तत्थ णं जे ते निरुवक्कमाउया ते नियमा तिभागावसेसाउया परभवियाउयं पकरेंति, तत्थ णं जे ते सोवक्कमाउया तेणं सिय तिभागे परभवियाउयं पकरेंति, सिय तिभागतिभागे परभवियाउयं पकरेंति, सिय तिभाग-

---

देवों का गर्भज एवं संख्यात वर्ष की आयु वाले मनुष्यों में ही उत्पाद होता है।

षष्ठ द्वार समाप्त

થાય છે. આનત આદિ દેવોનો ગર્ભજ એવં સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા મનુષ્યોમાંજ ઉત્પાદ થાય છે.

॥ છટ્ઠું દ્વાર સમાપ્ત ॥

तिभागतिभागावसेसाउया परभवियाउयं पकरेंति, एवं मणूसा वि, वाणमंतरजोइसियवेमाणिया जहा नेरइया ।। दारं ।सू. १५।

छाया—नैरयिकाः खलु भदन्त ! कतिभागावशेषायुषः पारभविकायुष्यं प्रकुर्वन्ति ? गौतम ! नियमात् षड्मासावशेषायुष्काः पारभविकायुष्यम्, एवम् असुरकुमारा अपि, एवं यावत् स्तनितकुमाराः पृथिवीकायिकाः खलु भदन्त ! कतिभागावशेषायुष्काः पारभविकायुष्यं प्रकुर्वन्ति ? गौतम ! पृथिवीकायिकाः द्विविधाः प्रज्ञप्ताः, तद्यथा सोपक्रमायुष्काश्च, निरुपक्रमायुष्काश्च, तत्र खलु जे ते निरुपक्रमा-

परभव की आयु का बन्ध

शब्दार्थ—(नेरइया णं भंते !) हे भगवन् ! नारक जीव (कतिभागावसेसाउया) कितना भाग आयु शेष रहने पर (परभवियाउयं) आगामी भव की आयु को (पकरेंति) करते-बांधते हैं ? (गोयमा !) हे गौतम ! (णियमा) नियम से (छम्मासावसेसाउया परभवियाउयं) छह मास आयु शेष रहने पर परभव की आयु बांधते हैं ? (एवं असुरकुमारा वि) इसी प्रकार असुर कुमार भी (एवं जाव थणियकुमारा) इसी प्रकार यावत् स्तनित कुमार ।

(पुढविकाइया णं भंते ! कतिभागावसेसाउया परभवियाउयं पकरेंति) हे भगवन् ! पृथ्वीकायिक कितने भाग आयु शेष रहने पर परभव की आयु बांधते हैं ? (गोयमा !) हे गौतम ! (पुढविकाइया दुविहा पण्णत्ता) पृथ्वीकायिक दो प्रकार के कहे हैं । (तं जहा) वे इस प्रकार (सोवक्कमाउया य निरुवक्कमाउया य) उपक्रमयुक्त आयु वाले और

પરભવની આયુના બન્ધ

શબ્દાર્થ:-(नेरइयाणं भंते !) હે ભગવન્ નારક જીવ (कतिभागावसेसाउया) કેટલા ભાગ આયુ શેષ રહેતાં (परभवियाउयं) આગામી ભવની આયુ (पकरेंति) બાંધે છે-કરે છે ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (नियमा) નિયમથી (छम्मासावसेसाउया परभविआउयं) છ માસ આયુ બાકી રહેતાં પરભવની આયુ બાંધે છે (एवं असुरकुमारा वि) એજ પ્રકારે અસુરકુમાર પણ (एवं जाव थणियकुमारा) એ પ્રકારે યાવત્ સ્તનિતકુમાર

(पुढविकाइयांणं भंते ! कतिभागावसेसाउया परभवियाउयं पकरेंति) હે ભગવન્ ! પૃથ્વીકાયિક કેટલા ભાગ આયુ શેષ રહેતા પરભવનું આયુ બાંધે છે ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (पुढविकाइया दुविहा पण्णत्ता) પૃથ્વીકાયિક બે પ્રકારના કહ્યા છે (तं जहा) તેઓ આ રીતે (सोवक्कमाउगा य निरूवक्कमाउयाय) ઉપક્રમ યુક્ત આયુવાળા અને ઉપક્રમ રહિત આયુવાળા (तत्थ णं) તેઓમાંથી (जे ते निरुव-

युष्कास्ते नियमात् त्रिभागावशेषायुष्काः पारभविकायुष्यं प्रकुर्वन्ति, तत्र खलु ये ते सोपक्रमायुष्कास्ते स्यात् त्रिभागावशेषायुष्काः पारभविकायुष्यं प्रकुर्वन्ति, स्यात् त्रिभागत्रिभागावशेषायुष्काः पारभविकायुष्यं प्रकुर्वन्ति, स्यात् त्रिभागत्रिभागत्रिभागावशेषायुष्काः पारभविकायुष्यं प्रकुर्वन्ति, अप्तेजोवायुवनस्पतिकायिकाः द्वीन्द्रियत्रीन्द्रियचतुरिन्द्रियानामपि एवञ्चैव, पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकाः खलु भदन्त !

उपक्रम रहित आयु वाले (तत्थ णं) उनमें से (जे ते निरुवक्कमाउया) निरूपक्रम आयुवाले हैं। (ते) वे (नियमा) नियम से (तिभागावसेसाउया) आयु का तीसरा भाग शेष रहने पर (परभवियाउयं) परभव की आयु को (पकरेंति) बांधते हैं? (तत्थ णं जे ते सोवक्कमाउया ते) उनमें जो सोपक्रम आयु वाले हैं वे (सिय) कदाचित् तिभागावसेसाउया परभवियाउयं पकरेंति) आयु का तीसरा भाग शेष रहने पर परभव की आयु बांधते हैं। (सिय) कदाचित् (तिभागतिभागावसेसाउया परभवियाउं पकरेंति) तीसरे भाग का तीसरा भाग आयु शेष रहने पर परभव की आयु बांधते हैं। (सिय) कदाचित् (तिभागतिभागतिभागावसेसाउया परभवियाउयं पकरेंति) तीसरे भाग के तीसरे भाग का तीसरा भाग रहने पर परभव की आयु बांधते हैं।

(आउ-तेउ-वाउ-वणप्फइकाइयाणं बेइंदिय-तेइंदिय-चउरिंदियाण वि एवं चेव) अप्कायिकों, तेजस्कायिकों, वायुकायिकों, वनस्पतिकायिकों, द्वीन्द्रियों त्रीन्द्रियों, चौइन्द्रियों का कथन भी इसी प्रकार।

क्कमाउया) નિરૂપક્રમ આયુવાળા છે (ते) તેઓ (नियमा) નિયમથી (तिभागावसेसाउया) આયુષ્યનો ત્રીજો ભાગ શેષ રહેતા (परभवियाउयं) પર ભવના આયુષ્યને (पकरेंति) બાંધે છે (तत्थणं जे ते सोवक्कमाउया) તેઓમા જે સોપક્રમ આયુવાળા છે (ते) તેઓ (सिय) કદાચિત્ (तिभागावसेसाउया परभवियाउयं पकरेंति) આયુષ્યનો ત્રીજો ભાગ બાકી રહેતાં પર ભવના આયુષ્યને બાંધે છે (सिय) કદાચિત્ (तिभागतिभागावसेसाउया परभवियाउयं पकरेंति) આયુષ્યના ત્રીજા ભાગનો ત્રીજો ભાગ બાકી રહેતા પરભવના આયુષ્યને બાંધે છે (सिय) કદાચિત્ (तिभागतिभागतिभागावसेसाउया परभवियाउयं पकरेंति) ત્રીજા ભાગના ત્રીજા ભાગનો ત્રીજો ભાગ આયુશેષ રહેતા પરભવનું આયુષ્ય બાંધે છે (सिय) કદાચિત્ (तिभाग तिभाग)

(आउ-तेउ-वाउ-वणप्फइकाइयाणं वेइंदिय-तेइंदिय-चउरिंदियाण वि एवं चेव) અપ્કાયિકો, તેજસ્કાયિકો, વાયુકાયિકો, વનસ્પતિકાયિકો, દ્વીન્દ્રિયો, ત્રી·

कति भागावशेषायुष्काः पारभविकायुष्कं प्रकुर्वन्ति ? गौतम ! पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिका द्विविधाः प्रज्ञप्ताः, तद्यथा–संख्येयवर्षायुष्काश्च असंख्येयवर्षायुष्काश्च, तत्र खलु ये ते असंख्येयवर्षायुष्कास्ते नियमात् षड्मासावशेषायुष्काः पारभविकायुष्यं प्रकुर्वन्ति, तत्र खलु ये ते संख्येयवर्षायुष्कास्ते द्विविधाः प्रज्ञप्ताः, तद्यथा–सोपक्रमायुष्काश्च, निरुपक्रमायुष्काश्च, तत्र खलु ये ते निरुपक्रमायुष्कास्ते नियमात्, त्रिभागावशेषायुष्काः पारभविकायुष्कं प्रकुर्वन्ति, तत्र खलु ये ते सोप-

---

(पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं भंते ! कति भागावसेसाउया परभवियाउयं पकरेंति ?) भगवन् ! पंचेन्द्रिय तिर्यंच कितने भाग आयु शेष रहने पर परभव की आयु बांधते हैं ? (गोयमा ! पंचिंदियतिरिक्खजोणिया दुविहा पण्णत्ता) गौतम ! पंचेन्द्रिय तिर्यंच दो प्रकार के कहे हैं। (तं जहा) वे इस प्रकार (संखेज्जवासाउया य असंखेज्जवासाउया य) संख्यात वर्ष की आयु वाले और असंख्यात वर्ष की आयु वाले (तत्थ णं जे ते असंखेज्जवासाउया) उनमें जो असंख्यात वर्ष की आयु वाले हैं। (ते नियमा छम्मासावसेसाउया परभवियाउयं पकरेंति) वे नियम से छह मास आयु शेष रहने पर परभव की आयु बांधते हैं। (तत्थ णं जे ते संखिज्जवासाउया) उनमें जो संख्यात वर्ष की आयु वाले हैं। (ते दुविहा पण्णत्ता) वे दो प्रकार के कहे हैं। (तं जहा) वे इस प्रकार। (सोवक्कमाउया य निरुवक्कमाउया य) सोपक्रम आयु वाले और निरूपक्रम आयु वाले (तत्थ णं जे ते निरुवक्कमाउया) उनमें जो निरूपक्रम आयु वाले हैं। (ते नियमा) वे नियम से

न्द्रियो, चतुरिन्द्रियोनुं कथन पण आ प्रकारे ज

(पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं भंते ! कतिभागावसेसाउया परभवियाउयं पकरेंति ?) हे भगवन् ! पंचेन्द्रिय तिर्यंच केटला भाग आयुशेष रहेता परभवनुं आयुष्य बांधे छे ? (गोयमा ! पंचिंदियतिरिक्खजोणिया दुविहा पण्णत्ता) हे गौतम ! पंचेन्द्रिय तिर्यंच बे प्रकारना कह्या छे (तं जहा) तेओ आ रीते (संखेज्जवासाउया य असंखेज्जवासाउयाय) संख्यात वर्षनी आयुवाळा अने असंख्यात वर्षनी आयुवाळा (ते निचमा छम्मासावसेसाउया परभवियाउयं पकरेंति) तेओ नियमथी छ मास आयुशेष रहेता परभवना आयुष्यने बांधे छे

(तत्थणं जे ते संखिज्जवासाउया) तेओमां जे संख्यात वर्षनी आयुवाळा छे (ते दुविहा पण्णत्ता) तेओ बे प्रकारना कह्या छे (तं जहा) तेओ आ प्रकारे (सोवक्कमाउयाय निरुवक्कमाउयाय) सोपक्रम आयुवाळा अने निरुपक्रम आयुवाळा (तत्थ णं जे ते निरुवक्कमाउया) तेओमां जे निरुपक्रम आयुवाळा छे (ते नियमा) तेओ नियमथी

क्रमायुष्कास्ते खलु स्यात् त्रिभागे पारभविकायुष्यं प्रकुर्वन्ति, स्यात् त्रिभागत्रि-भागे पारभविकायुष्कं प्रकुर्वन्ति, स्यात् त्रिभागत्रिभागत्रिभागावशेषायुष्काः पार-भविकायुष्यं प्रकुर्वन्ति एवं मनुष्या अपि, वानव्यन्तरज्योतिष्कवैमानिका यथा नैरयिकाः, द्वारम् ॥ सू० १५ ॥

टीका—पूर्वं येषां जीवानां नरकादि गतिषु नानाप्रकारकउत्पादः प्ररू-पितस्तै र्जीवैः पूर्वभवे एव वर्तमानैरायुर्बन्धः कृतस्तदनन्तरं परभवे तेषामुपपातो भवति, अन्यथा उपपातासंभवात्, तत्र पूर्वभवायुषि कियद् भागावशिष्टे सति

(तिभागावसेसाउया) आयु का तीसरा भाग शेष रहने पर (परभ-वियाउयं पकरेंति) पर भव की आयु बांधते हैं। (तत्थ णं जे ते सोव-क्कमाउया) उनमें जो सोपक्रम आयु वाले हैं। (ते णं सिय ति भागे परभवियाउयं पकरेंति) वे कदाचित् तीसरे भाग में आयु बांधते हैं। (सिय तिभाग तिभागे परभवियाउयं पकरेंति) कदाचित् तीसरे भाग के तीसरे भाग में परभव की आयु बांधते हैं। (सिय तिभागतिभाग-तिभागावसेसाउया परभवियाउयं पकरेंति) कदाचित् तीसरे भाग के तीसरे भाग का तीसरा भाग शेष रहने पर परभव की आयु बांधते हैं। (एवं मणूसा वि) इसी प्रकार मनुष्य भी। (वाणमंतर जोइसियवे-माणिया जहा नेरइया) वाणव्यन्तर, ज्योतिष्क और वैमानिक नारकों के समान। द्वार समाप्त ॥ सू० १५ ॥

टीकार्थ–जिन जीवों का नरक आदि गतियों में नाना प्रकार का उपपात बतलाया गया है, वे जीव जब पूर्वभव में विद्यमान थे तभी अगले भव की आयु का बंध कर चुके थे। तत्पश्चात् ही आगामी भव

(तिभागावसेसाउया) આયુનો ત્રીજો ભાગ શેષ રહેતા (परभवियाउयं पकरेंति) પરભવનું આયુષ્ય બાંધે છે (तत्थ णं जे ते सोवक्कमाउया) તેઓમાં જે સોપક્રમ આયુવાળા છે (ते णं सिय तिभागे परभवियाउयं पकरेंति) કદાચિત્ ત્રીજા ભાગમાં પરભવનું આયુ બાંધે છે (सिय तिभागतिभागे परभवियाउयं पकरेंति) કદાચિત્ ત્રિજા ભાગના ત્રિજા ભાગમા પરભવનું આયુ બાંધે છે. (सिय तिभागतिभाग-तिभागावसेसाउया प भवियाउयं पकरेंति) કદાચિત ત્રીજા ભાગના ત્રીજા ભાગનો ત્રીજો ભાગ શેષ રહેતા પરભવનું આયુ બાંધે છે (एवं मणुसा वि) એજ પ્રકારે મનુષ્યો પણ (वाणमंतरजोइसियवेमाणिया जहा नेरइया) વાનવ્યન્તર, જ્યોતિષ્ક અને વૈમાનિક નારકોના સમાન સમજવા. દ્વાર સમાપ્ત.

ટીકાર્થ:–જે જીવોના નરક આદિ ગતિયોમાં નાના પ્રકારના ઉપપાત બતાવ્યા છે, તે જીવો જ્યારે પૂર્વભવમાં વિદ્યમાન હતા ત્યારે આગલા ભવના

पारभविकायुष्यं जीवा बध्नन्ति ? इति जिज्ञासायां प्ररूपयितुमाह-'नेरइयाणं भंते ! कति भागावसेसाउया परभवियाउयं पकरेंति ?' गौतमः पृच्छति, हे भदन्त ! नैरयिकाः खलु कतिभागावशेषायुष्काः-कियद् भागावशिष्टायुषः, पारभविकायुष्यं परभवसम्बन्ध्यायुष्यं प्रकुर्वन्ति बध्नन्ति ? भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'नियमा छम्मासावसेसाउया परभवियाउयं' नियमात्-नियमतः खलु नैरयिकाः षड्मासावशेषायुष्का षड्मासा अवशेषमायु र्येषां ते तथाविधाः पारभविकायुष्यं बध्नन्ति, 'एवं असुरकुमारा वि' एवम् नैरयिकोक्तरीत्यैव, असुरकुमारा अपि नियमात् षड्मासावशेषायुष्काः पारभविकायुष्यं बध्नन्ति इति भावः, 'एवं जाव थणियकुमारा' एवम्-नैरयिकोक्तरीत्यैव, यावत्-नागकुमाराः, सुवर्णकुमाराः, अग्निकुमाराः विद्युत्कुमाराः, उदधिकुमाराः, द्वीपकुमाराः, दिक्कुमाराः, पवनकु-

---

में उन की उत्पत्ति हुई। पूर्वभव में आयु का बंध किये विना उत्पत्ति हो नहीं सकती। अतः यह प्रश्न उठना स्वाभाविक है कि वर्तमान में भोगी जाने वाली आयु का कितना भाग वीत जाने पर अथवा कितना भाग शेष रहने पर जीव आगामी भव की आयु का बन्ध करते हैं ? इस प्रकार की जिज्ञासा होने पर सूत्रकार प्ररूपणा करते हैं

गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं-भगवन् ! नारक जीव भुज्यमान आयु का कितना भाग शेष रहने पर आगामी भव की आयु बांधते हैं ?

भगवान् उत्तर देते हैं-हे गौतम ! नियम से छह मास आयु शेष रहने पर नारक जीव अगले भव का बन्ध करते हैं। इसी प्रकार असुर कुमार भी छहमास आयु शेष रहने पर आगामी भव की आयु बांधते हैं। इसी प्रकार नागकुमार, सुवर्णकुमार, अग्निकुमार विद्युत्कुमार,

---

આયુષ્યનો બંધ કરીચૂકયા હતા. ત્યાર પછી આગામી ભવમાં તેમની ઉત્પત્તિ થઈ. પૂર્વ ભવમાં આયુનો બંધ કર્યા સિવાય ઉત્પત્તિ થઇ જ શકતી નથી. તેથી આ પ્રશ્ન થવો સ્વાભાવિક છે કે વર્તમાનમાં ભોગવેલા આયુનો કેટલો ભાગ વીતી જતા અથવા કેટલો ભાગ શેષ રહેતાં જીવ અગામી ભવના આયુષ્યને બાંધે છે એવા પ્રકારની જીજ્ઞાસા થતાં સૂત્રકાર પ્રરૂપણા કરે છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવન્ ! નારક જીવ ભુજ્યમાન આયુષ્યના કેટલા ભાગ શેષ રહેતા અગામી ભવનું આયુષ્ય બાંધે છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છેઃ-નિયમથી છ માસ આયુ શેષ રહેતા નારક જીવ આગલા ભવના આયુષ્યનો બન્ધ કરે છે. એજ પ્રકારે અસુરકુમાર છ માસ આયુ શેષ રહેતાં આગામી ભવના આયુને બાંધે છે એજ રીતે નાગકુમાર, સુવર્ણકુમાર, અગ્નિકુમાર, વિદ્યુત્કુમાર, ઉદધિકુમાર, દ્વીપકુમાર, દિક્-

माराः स्तनितकुमारा अपि नियमेन षण्मासावशिष्टायुष्काः पारभविकायुष्यं बध्नन्ति इत्यर्थः, गौतमः पृच्छति-'पुढविकाइयाणं भंते ! कतिभागावसेसाउया परभवियाउयं पकरेंति ?' हे भदन्त ! पृथिवीकायिकाः खलु कति भागावशेषायुष्काः- कियद् भागावशिष्टायुषः पारभविकायुष्यं-परभवसम्बन्ध्यायुष्यम् प्रकुर्वन्ति ? बध्नन्ति ? भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'पुढविकाइया दुविहा पण्णत्ता' पृथिवीकायिका द्विविधाः प्रज्ञप्ताः 'तं जहा-सोवक्कमाउया य, निरुवक्कमाउया य' तद्यथा-सोपक्रमायुष्काश्च निरुपक्रमायुष्काश्च उपक्रमेण सहितमायु र्येषां ते सोपक्रमायुष्काः नास्ति उपक्रमो यस्मिन तादृशमायुर्येषां ते निरुपक्रमायुषः 'तत्थ णं जे ते निरुवक्कमाउया ते नियमा तिभागावसेसाउया परभवियाउयं पकरेंति' तत्र खलु सोपक्रमनिरुपक्रमायुष्क मध्ये ये निरुपक्रमायुष्काः पृथिवीकायिकाः सन्ति,

---

उदधि कुमार, द्वीपकुमार, दिक्कुमार, पवनकुमार और स्तनितकुमार भी वर्त्तमान आयु के छह मास शेष रहने पर अगले भव की आयु का बन्ध करते हैं।

गौतम-हे भगवन् ! पृथ्वीकायिक जीव वर्त्तमान आयु का कितना भाग शेष रहने पर परभव की आयु का बन्ध करते हैं

भगवान्-हे गौतम ! पृथ्वीकायिक जीव दो प्रकार के कहे हैं-सोपक्रम आयु वाले और निरुपक्रम आयु वाले। आयु का विघात करने वाले विष, शस्त्र, अग्नि, जल आदि उपक्रम कहलाते हैं। इन उपक्रमों के योग से दीर्घ काल में धीरे-धीरे भोगी जाने वाली आयु शीघ्र ही भोग ली जाती है। जो आयु उपक्रमयुक्त हो वह सोपक्रम कहलाती है और जो आयु उपक्रम से प्रभावित न हो सके वह निरुपक्रम कहलाते हैं। पृथ्वीकायिक जीव दोनों प्रकार के होते हैं-सोपक्रम

કુમાર, પવનકુમાર અને સ્તનિતકુમાર પણ વર્તમાન આયુના છ માસ શેષ રહેતા આગલા ભવના આયુનો બન્ધ કરે છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામીઃ-હે ભગવન્! પૃથ્વીકાયિક જીવ વર્તમાન આયુના કેટલા ભાગ શેષ રહેતા પરભવના આયુષ્યનો બન્ધ કરે છે?

શ્રી ભગવાન્ઃ-ગૌતમ ! પૃથ્વીકાયિક જીવ બે પ્રકારના કહ્યા છે-સોપક્રમ આયુવાળા અને નિરૂપક્રમ આયુવાળા, આયુષ્યનો વિઘાત કરનારા વિષ, શસ્ત્ર અગ્નિ, જળ આદિ ઉપક્રમ કહેવાય છે. આ ઉપક્રમોના યોગથી દીર્ઘ કાળમાં ધીરે ધીરે ભોગવાતુ આયુ જલ્દીથી ભોગવાઈ જાય છે. જે આયુ ઉપક્રમ યુક્ત હોય તે સોપક્રમ કહેવાય છે અને જે આયુ ઉપક્રમથી પ્રભાવિત ન થઈ શકે તે નિરૂપક્રમ કહેવાય છે. પૃથ્વીકાયિક જીવ બન્ને પ્રકારના હોય છે-સોપક્રમ

ते नियमात्–नियमेन, त्रिभागावशेषायुष्काः–तृतीयभागमवशेषमायुर्येषां ते तथाविधाः तृतीयभागावशिष्टायुषः, सम्पूर्णायुष स्तृतीयभागावशेषे इत्यर्थः, पारभविकायुष्यं–परभवसम्बन्ध्यायुष्यं प्रकुर्वन्ति–बध्नन्ति, 'तत्थ णं जे ते सोवक्कमाउया ते सिय तिभागावसेसाउया परभवियाउयं पकरेंति' तत्र खलु सोपक्रमनिरुपक्रमायुष्कमध्ये ये सोपक्रमायुष्काः पृथिवीकायिकाः सन्ति ते स्यात्–कदाचित् केचित्–त्रिभागावशेषायुष्काः–तृतीयभागावशिष्टायुषः पारभविकायुष्यं–परभवसम्बन्ध्यायुष्यं, प्रकुर्वन्ति, बध्नन्ति, 'सिय तिभागतिभागावसेसाउया परभवियाउयं पकरेंति' स्यात्–कदाचित् केचित् सोपक्रमायुषः पृथिवीकायिकाः, त्रिभागत्रिभागावशेषायुष्काः–त्रिभागस्य तृतीयभागस्य त्रिभागः तृतीयभागोऽवशेषमायुर्येषां ते तथाविधाः तृतीयभागतृतीयभागावशिष्टायुषः, सम्पूर्णायुषो नवमभागेऽवशिष्टे सति इत्यर्थः पारभविकायुष्यं–परभवसम्बन्ध्यायुष्यं प्रकुर्वन्ति बध्नन्ति, 'सिय तिभागतिभागतिभागावसेयाउया परभवियाउयं पकरेंति' स्यात्–कदाचित् –केचित् सोपक्रमायुष्काः पृथिवीकायिकाः त्रिभागत्रिभागत्रिभागावशेषायुषः,

---

आयु वाले और निरुपक्रम आयु वाले इनमें जो पृथ्वीकायिक निरुपक्रम आयु वाले हैं, वे नियम से वर्त्तमान आयु के दो भाग व्यतीत हो जाने पर और तीसरा भाग शेष रहने पर आगामी भव की आयु का बंध करते हैं जो पृथ्वीकायिक जीव सोपक्रम आयु वाले हैं, वे कदाचित् वर्त्तमान आयु का तीसरा भाग शेष रहने पर परभव की आयु का बन्ध करते हैं किन्तु यह नियम नहीं है कि तीसरा भाग शेष रहने पर वे परभव की आयु का बन्ध कर ही ले अतएव जो जीव उस समय आयु–बन्ध नहीं करते, वे अवशिष्ट तीसरे भाग के तीन भागों में से दो भाग व्यतीत हो जाने पर और एक भाग शेष रहने पर आयु का बन्ध करते हैं। कदाचित् इस तीसरे भाग में भी आयु का बन्ध न

આયુવાળા અને નિરૂપક્રમ આયુવાળા. તેઓમાં જે પૃથ્વીકાયિક નિરૂપક્રમ આયુવાળા છે, તેઓ નિયમથી વર્તમાન આયુના બે ભાધ વ્યતીત થઈ જતાં અને ત્રીજો ભાગ શેષ રહેતાં અગામી ભવના આયુનો બન્ધ કરે છે. જે પૃથ્વીકાયિક જીવ સોપક્રમ આયુવાળા છે, તેઓ કદાચિત્ વર્તમાન આયુનો ત્રીજો ભાગ શેષ રહેતા પરભવના આયુનો બન્ધ કરે છે કિંતુ એ નિયમ નથી. કે ત્રીજો ભાગ શેષ રહેતાં તે આયુનો બંધ કરી જ લે, તેથી જ જે જીવ તે સમયે આયુબન્ધ નથી કરતા તેઓ અવશિષ્ટ ત્રીજા ભાગના ત્રણ ભાગોમાંથી બે ભાગ વ્યતીત થઇ જતાં અને એક ભાગ બાકી રહેતા આયુનો બન્ધ કરે છે. કદાચિત્ એ ત્રીજા ભાગમાં પણ આયુનો બન્ધ ન થાય તો

त्रिभागस्य-तृतीय भागस्य, यस्त्रिभागस्तृतीयभागस्तस्य त्रिभागस्तृतीयभागो-ऽवशेषमायुर्येषां ते तथाविधाः, तृतीयभागस्य तृतीयभागो नवमभागस्तस्य तृतीयभागः सप्तविंशतितमो भागस्तस्मिन् सम्पूर्णायुषः सप्तविंशतितमे भागे अवशिष्टे सतीत्यर्थः पारभविकायुष्यम्-परभवसम्बन्ध्यायुष्यं, प्रकुर्वन्ति, बध्नन्ति, क्वचित्तु यावत्पदग्रहणेन तस्यापि आयुषः सप्तविंशतितमभागस्य तृतीयभागे एकाशीतितमे भागे केचन सोपक्रमायुष्काः पृथिवीकायिकाः पारभविकायुष्यं बध्नन्ति केचिच्च तस्यापि एकाशीतितमभागस्य तृतीयभागे त्रिचत्वारिंशदधिकद्विशततमे भागे पारभविकायुष्यं बध्नन्ति, केचिच्च तस्यापि भागस्य

हुआ तो शेष आयु का तिसरा भाग शेष रहने पर आयु का बन्ध करते हैं अर्थात् सम्पूर्ण वर्त्तमान आयु के तीसरे भाग के शेष रहने पर अथवा नौ वां भाग शेष रहने पर अथवा सत्ताईसवां भाग शेष ररने पर सोपक्रम आयु वाले पृथ्वीकायिक जीव आगामी भव की आयु का बन्ध करने हैं।

कहीं-कहीं यावत् पद का प्रयोग देखाजाता है। इसका अर्थ यह है कि जो जीव तीसरे भाग के तीसरे भाग के तीसरे भाग में अर्थात् वर्त्तमान आयु के सत्ताईसवें भाग में भी आगामी भव की आयु का बंन्ध नहीं करते वे सत्ताईसवें भाग के तीसरे भाग में अर्थात् सम्पूर्ण आयु के इक्यासी वे भाग में आगामी भव की आयु का बन्ध करते हैं। और कोई-कोई जीव उस इक्यासीवें भाग के भी तीसरे भाग में आयु बांधते हैं, अर्थात् सम्पूर्ण आयु के दो सौ तयालीसवें भाग में अगले भव की आयु का बन्ध करते हैं। कोई-कोई जीव तो इसके भी

શેષ આયુનો ત્રીજો ભાગ શેષ રહેતાં આયુનો બન્ધ કરે છે. અર્થાત્ સંપૂર્ણ વર્તમાન આયુનો ત્રીજો ભાગ શેષ રહેતાં અથવા નવમો ભાગ શેષ રહેતાં અથવા સત્તાવીસમો ભાગ શેષ રહેતાં સોપક્રમ આયુવાળા પૃથ્વીકાયિક જીવ આગામી ભવના આયુનો બન્ધ કરે છે.

ક્યાંક ક્યાંક 'યાવત્' પદનો પ્રયોગ દેખાય છે, તેનો અર્થ એ છે કે જે જીવ ત્રીજા ભાગના ત્રીજા ભાગના ત્રીજા ભાગમાં અર્થાત્ વર્તમાન આયુના સત્તાવીસમાં ભાગમાં પણ આગામી ભવના આયુનો બન્ધ નથી કરતા તેઓ સત્તાવીસમાં ભાગના ત્રીજા ભાગમા અર્થાત્ સંપૂર્ણ આયુષ્યના એકાસીમા ભાગમાં આગામી ભવના આયુનો બન્ધ કરે છે. અને કોઇ કોઇ-જીવ એકાસીમા ભાગના ત્રીજા ભાગમા આયુ બાંધે છે, અર્થાત્ સંપૂર્ણ આયુના બસો તેંતાલીસમા ભાગમાં આગલા ભવના આયુનો બન્ધ કરે છે. કોઈ કોઇ જીવ તો

तृतीयभागे एकोनत्रिंशदधिक सप्तशततमे भागे पारभविकायुष्यं बध्नाति, इत्येवं-रीत्या यावत् अन्तर्मुहूर्त्तावशिष्टे आयुषि पारभविकायुष्यं बध्नन्ति इति केचिद् वदन्ति, मूलेतु यावत्पदं नोपलभ्यते, एतस्य युक्तायुक्तत्वे सुधीभिरुहनीये, 'आउतेउवाउवणफ्फइकाइयाणं बेइंदियतेइंदियचउरिंदियाण वि एवं चेव' अप्कायिकतेजःकायिकवायुकायिकवनस्पतिकायिकानां द्वीन्द्रियत्रीन्द्रियचतुरिन्द्रियानामपि, एवञ्चैव-पृथिवीकायिकवदेव पारभविकायुर्बन्धो बोध्यः, गौतमः पृच्छति-'पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं भंते! कति भागावसेसाउया परभवियाउयं पकरेंति' हे भदन्त! पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकाः खलु कतिभागावशेषायुष्काः-कियद् भागावशिष्टायुषः पारभविकायुष्यं-परभवसत्बन्ध्यायुष्यं प्रकुर्वन्ति बध्नन्ति? भगवान् आह-'गोयमा!' हे गौतम! पंचिंदियतिरिक्खजोणिया दुविहा पण्णत्ता' पञ्चेन्द्रि-

---

तीसरे भाग में अर्थात् सम्पूर्ण आयु के सात सौ उनतीसवें भाग में आयु का बन्ध करते हैं। अगर इस समय भी आयु का बन्ध न किया तो वर्त्तमान आयु का अन्तर्मुहूर्त्त काल शेष रहने पर तो अवश्य ही नवीन आयु का बन्ध कर लेते हैं। ऐसा किन्हीं-किन्हीं आचार्यों का कथन हैं, मगर मूल पाठ में यावत् पद उपलब्ध नहीं इसका विचार होता। ऐसी स्थिति में यह कथन युक्त है या नहीं इसका विचार बुद्धिमानों को स्वयं कर लेना चाहिए।

अप्कायिक, तेजस्कायिक, वायुकायिक, वनस्पतिकायिक, द्वीन्द्रिय त्रीन्द्रिय और चतुरिन्द्रिय जीवों का आयुबन्ध पृथ्वीकायिकों के समान ही समझना चाहिए।

गौतम-हे भगवन्! पंचेन्द्रिय तिर्यंच वर्त्तमान आयु का कितना भाग शेष रहने पर परभव की आयु का बन्ध करते हैं?

તેમના પણ ત્રીજા ભાગમાં અર્થાત્ સમ્પૂર્ણ આયુના સાતસો ઓગણત્રીસમા ભાગમાં આયુનો બન્ધ કરે છે. અગર એ સમયે પણ આયુનો બન્ધ ન કર્યો તો વર્તમાન આયુનો અન્તર મુહૂર્ત કાલ શેષ રહેતા તો અવશ્ય જ નવીન આયુનો બન્ધ કરી લે છે. એવું કોઈ કોઇ આચાર્યોનું કથન છે. પણ મૂળ પાઠમાં 'યાવત્' પદ ઉપલબ્ધ નથી થતું. એવી સ્થિતિમાં આ કથન યુક્ત છે કે નહીં એનો વિચાર બુદ્ધિમાનોએ સ્વયં કરી લેવો જોઈએ.

અપ્કાયિક, તેજસ્કાયિક, વાયુકાયિક, વનસ્પતિકાયિક, દ્વીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય અને ચતુરિન્દ્રિય જીવોનો આયુબન્ધ પૃથ્વીકાયિકોના સમાનજ સમજવો જોઈએ

શ્રી ગૌતમસ્વામી :-હે ભગવન્! પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ વર્તમાન આયુના કેટલા ભાગ શેષ રહેતા પરભવના આયુનો બન્ધ કરે છે?

यतिर्यग्योनिकाः द्विविधाः प्रज्ञप्ताः, 'तं जहा-संखेज्जवासाउया य असंखेज्जवासाउया य' तद्यथा-संख्येयवर्षायुष्काश्च असंख्येयवर्षायुष्काश्च, 'तत्थ णं जे ते असंखेज्जवासाउया ते नियमा छम्मासावसेसाउया परभवियाउयं पकरेंति' तत्र खलु-संख्येयासंख्येयवर्षायुष्कमध्ये ये ते असंख्येयवर्षायुष्काः पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकाः सन्ति ते नियमात्-नियमतः षड्मासावशेषायुष्काः-षण्मासावशिष्टायुषः, पारभविकायुष्यं-परभवसम्बन्ध्यायुष्यं प्रकुर्वन्ति-बध्नन्ति 'तत्थ णं जे ते संखिज्जवासाउया ते दुविहा पण्णत्ता' तत्र खलु-संख्येयासंख्येयवर्षायुष्कमध्ये ये ते संख्येयवर्षायुष्काः पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकाः सन्ति ते द्विविधाः प्रज्ञप्ताः 'तं जहा-'सोवक्कमाउया य, निरुवक्कमाउया य' तद्यथा-सोपक्रमायुष्काश्च निरुपक्रमायुष्काश्च, 'तत्थ णं जे ते निरुवक्कमाउया ते नियमा तिभागावसेसाउया परभवियाउयं पकरेंति' तत्र खलु सोपक्रमनिरुपक्रमवर्षायुष्कमध्ये, ये ते निरुपक्रमायुष्काः पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकाः सन्ति, ते नियमात्-नियमतस्त्रिभागावशेषायुष्काः तृतीयभागावशिष्टायुषः पारभविकायुष्यम्-परभवसम्बन्ध्यायुष्यं, प्रकुर्वन्ति बध्नन्ति, 'तत्थ णं जे ते सोपक्कमाउया तेणं सिय तिभागे परभवियाउयं पकरेति' तत्र खलु सोपक्रमनिरुपक्रमायुष्क मध्ये ये ते सोपक्रमायुष्काः पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकाः सन्ति

भगवान्-हे गौतम ! पंचेन्द्रिय तिर्यंच दो प्रकार के कहे गए हैं, यथा संख्यात वर्ष की आयु वाले और असंख्यात वर्ष की आयु वाले। इनमें जो असंख्यात वर्ष की आयु वाले हैं, वे नियम से भुज्यमान आयु के छह मास, शेष रहने पर आगामी भव की आयु का बंध करते हैं। और जो संख्यात वर्ष की आयु वाले हैं, वे भी दो प्रकार के हैं-सोपक्रम आयु वाले और निरुपक्रम आयु वाले। इनमें से निरुपक्रम आयु वाले नियम से वर्त्तमान आयु का तीसरा भाग शेष रहने पर आगामी भव की आयु का बन्ध कर लेते हैं। जो जीव सोपक्रम आयु वाले हैं, वे कदाचित तीसरा भाग शेष रहने पर आयु का बन्ध करते हैं, कदाचित तीसरे भाग का तीसरा भाग शेष रहने पर आयु का बन्ध करते

શ્રી ભગવાન્ :-હે ગૌતમ ! પચેન્દ્રિય તિર્યંચ બે પ્રકારના કહેલા છે, જેમ કે-સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા અને અસખ્યાત વર્ષની આયુવાળા. તેઓમાં જે સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા છે, તેઓ નિયમથી ભુજ્યમાન આયુના છ માસ શેષ રહેતા આગામી ભવના આયુનો બન્ધ કરે છે. અને જે સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા છે. તેઓ પણ બે પ્રકારના છે :-સોપક્રમ આયુવાળા અને નિરૂપક્રમ આયુવાળા. તેઓમાંથી નિરૂપક્રમ આયુવાળા નિયમથી વર્તમાન આયુનો ત્રીજો ભાગ શેષ રહેતા આગામી ભવના આયુનો બન્ધ કરી લે છે. જે જીવ સોપક્રમ આયુવાળા છે, તેઓ કદાચિત્ ત્રીજો ભાગ શેષ રહેતાં આયુનો

ते खलु स्यात्–कदाचित् केचित्, त्रिभागे आयुपस्तृतीयभागे, पारभविकायुष्कं परभवसम्बन्ध्यायुष्यं, प्रकुर्वन्ति–बध्नन्ति 'सिय तिभागतिभागे परभवियाउयं-पकरेंति' स्यात्–कदाचित् केचित् सोपक्रमायुष्काः पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकाः त्रिभागत्रिभागे–तृतीयभागस्य तृतीयभागे सम्पूर्णायुषो नवमभागे इत्यर्थः । पारभविकायुष्यं–परभवसम्बन्ध्यायुष्यं, प्रकुर्वन्ति–बध्नन्ति, 'सिय तिभागतिभागतिभागावसेसाउया परभवियाउयं पकरेंति' स्यात्–कदाचित्–केचित् पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकाः, त्रिभागत्रिभागत्रिभागावशेषायुषः तृतीयभागस्य यस्तृतीयभागस्तस्य तृतीयभागावशेषायुष्काः सम्पूर्णायुषः सप्तविंशतितमभागे इत्यर्थः पारभविकायुष्यं–परभवसम्बन्ध्यायुष्यं प्रकुर्वन्ति–बध्नन्ति, 'एवं मणूसा वि' एवम् पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकवदेव मनुष्या अपि कदाचित् केचित् सम्पूर्णायुषो नवमभागे, कदाचित् केचित् सम्पूर्णायुषः सप्तविंशतितमभागे पारभविकायुष्यं बध्नन्तीत्यर्थः 'वाणमंतरजोइसिय वेमाणिया जहा नेरइया' वानव्यन्तरज्योतिष्कवैमानिका यथा

हैं, अर्थात् सम्पूर्ण आयु के नौवां भाग शेष रहने पर आयु बांधते हैं और कोई–कोई उसका भी तीसरा भाग अर्थात् सम्पूर्ण आयु का सत्ताईसवां भाग शेष रहने पर परभव संबंधी आयु का बन्ध करते हैं।

मनुष्य भी इसी प्रकार आयु का बन्ध करते हैं, अर्थात् पंचेन्द्रिय तिर्यंचों के समान कोई–कोई मनुष्य वर्त्तमान आयु का तीसरा भाग शेष रहने पर, कोई तीसरे भाग का तीसरा भाग शेष रहने पर और कोई तीसरे भाग के तीसरे भाग का तीसरा भाग शेष रहने पर परभव संबंधी आयु का बन्ध करते हैं। किन्तु वानव्यन्तर, ज्योतिष्क और वैमानिक देव, नारकों के समान नियम से छहमास वर्त्तमान

બન્ધ કરે છે, કદાચિત્ ત્રીજા ભાગનો ત્રીજો ભાગ શેષ રહેતા આયુનો બન્ધ કરે છે, અર્થાત સંપૂર્ણ આયુનો નવમો ભાગ શેષ રહેતા આયુ બાંધે છે. અને કોઇ કોઈ તેનો પણ ત્રીજો ભાગ અર્થાત્ સંપૂર્ણ આયુનો સત્તાવીસમો ભાગ શેષ રહેતા પરભવ સમ્બન્ધી આયુનો બન્ધ કરે છે.

મનુષ્ય પણ એજ પ્રકારે આયુનો બન્ધ કરે છે, અર્થાત્ પચેન્દ્રિય તિર્યંચોના સમાન કોઇ કોઇ મનુષ્ય વર્તમાન આયુનો ત્રીજો ભાગ શેષ રહેતા, કોઈ કોઇ ત્રીજા ભાગનો ત્રીજો ભાગ શેષ રહેતા અને કોઇ ત્રીજા ભાગના ત્રીજા ભાગનો ત્રીજો ભાગ શેષ રહેતા પરભવ સંબન્ધી આયુનો બન્ધ કરે છે. પણ વાનવ્યન્તર, જ્યોતિષ્ક અને વૈમાનિક દેવ, નારકોના સમાન નિયમથી

नैरयिका नियमतः षण्मासावशिष्टायुषः पारभविकायुष्यं बध्नन्ति तथैव नियमतः षण्मासावशिष्टायुष एव पारभविकायुष्यं बध्नन्ति इत्याशयः। इति, ॥सू० १५॥

'दारं' सप्तमं द्वारं समाप्तम् ॥

मूलम्—कइविहे णं भंते! आउयबंधे पण्णत्ते? गोयमा! छव्विहे आउयबंधे पण्णत्ते, तं जहा—१ जातिनामनिहित्ताउए २ गतिनामनिहत्ताउए ३ ठितीणामनिहत्ताउए ४ ओगाहणनामनिहत्ताउए ५ पएसनामनिहत्ताउए ६ अणुभावनामनिहत्ताउए, नेरइयाणं भंते! कइविहे आउयबंधे पण्णत्ते? गोयमा! छव्विहे आउयबंधे पण्णत्ते, तं जहा—जातिनामनिहत्ताउए, गतिणामनिहत्ताउए, ठिईणामनिहत्ताउए, ओगाहणणामनिहत्ताउए, पएसणामनिहत्ताउए, अणुभावणामनिहत्ताउए, एवं जाव वेमाणियाणं, जीवा णं भंते! जातिणामनिहत्ताउयं कतिहि आगरिसेहि पकरेंति? गोयमा! जहण्णेणं एक्केण वा दोहिं वा, तिहिं वा, उक्कोसेणं अट्टहिं, नेरइयाणं भंते! जातिणामनिहत्ताउयं कतिहिं आगरिसेहिं पकरेंति? गोयमा! जहण्णेणं एक्केण वा दोहिं वा, तीहिं वा, उक्कोसेणं अट्टहिं, एवं जाव वेमाणिया, एवं गतिणामनिहत्ताउए वि, ठिईणामनिहत्ताउए वि, ओगाहणणामनिहत्ताउए वि, पएसणामनिहत्ताउए वि, अणुभावनामनिहत्ताउए वि, एतेसि णं भंते! जीवाणं जातिणामनिहत्ताउयं जहण्णेणं एक्केण वा दोहिं वा, तीहिं वा उक्कोसेणं अट्टहिं आगरिसेहिं पकरेमाणाणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा,

---

आयु के जब शेष रहते हैं, तब परभव की आयु का बन्ध करते हैं। सातवां द्वार समाप्त ॥ सू० १५॥

છ માસ વર્તમાન આયુ જ્યારે બાકી રહે છે, ત્યારે પરભવના આયુનો બન્ધ કરે છે. સાતમું દ્વાર સમાપ્ત ॥ ૧૫ ॥

बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा? गोयमा! सव्वत्थोवा जीवा जातिणामनिहत्ताउयं अट्ठहिं आगरिसेहिं पकरेमाणा सत्तहिं आगरिसेहिं पकरेमाणा संखेज्जगुणा, छहिं आगरिसेहिं पकरेमाणा संखेज्जगुणा, एवं पंचहिं संखिज्जगुणा, चउहिं संखिज्जगुणा तीहिं संखेज्जगुणा, दोहिं संखिज्जगुणा, एगेणं आगरिसेणं पगरेमाणा संखेज्जगुणा, एवं एतेणं अभिलावेणं जाव अणुभागणामनिहत्ताउयं, एवं एते छप्पिय अप्पाबहुदंडगा जीवादिया भाणियव्वा, इति पण्णवणाए वक्कंतियपयं छट्ठं समत्तं।६। ॥सू० १६॥

छाया—कतिविधः खलु भदन्त! आयुष्यबन्धः प्रज्ञप्तः? गौतम! षड्विधः आयुष्यबन्धः प्रज्ञप्तः, तद्यथा—जातिनामनिधत्तायुष्यम् १, गतिनामनिधत्तायुष्यम्२, स्थितिनामनिधत्तायुष्यम्३, अवगाहनानामनिधत्तायुष्यम्४, प्रदेशनामनिधत्तायुष्यम्५, अनुभावनामनिधत्तायुष्यम्६, नैरयिकाणां भदन्त! कतिविधः

आयुबन्ध के प्रकार

शब्दार्थ--(कइ विहेणं भंते! आउयबंधे पण्णत्ते?) भगवन्! आयु का बंध कितने प्रकार का कहा है? (गोयमा!) हे गौतम! (छव्विहे) छह प्रकार का (आउय बंधे) आयु का बन्ध (पण्णत्ते) कहा गया है। (तं जहा) वह इस प्रकार (जातिनामनिहत्ताउए) जाति नाम निधत्तायु (गतिनामनिहत्ताउए) गति नामनिधत्तायु (ठितिणाम निहत्ताउए) स्थितिनामनिधत्तायु (ओगाहणनामनिहत्ताउए) अवगाहना नामनिधत्तायु (पएसनामनिहत्ताउए) प्रदेशनामनिधत्तायु (अणुभाव नाम निहत्ताउए) अनुभाव नाम निधत्तायु।

(नेरइयाणं भंते! कइविहे आउयबंधे पण्णत्ते?) भगवन्! नारकों

આયુ બન્ધના પ્રકાર

શબ્દાર્થ:-(कइविहेंणं भंते! आउयबंधे पण्णत्ते?) હે ભગવન્! આયુના બન્ધ કેટલા પ્રકારના કહ્યા છે? (गोयमा) હે ગૌતમ! (छव्विहे) છ પ્રકારનો (आउयबन्धे) આયુના બન્ધ (पण्णत्ते) કહેલા છે (तं जहा) તે આ પ્રકારે (जाति नामनिहत्ताउए) જાતિ નામ નિધત્તાયુ (गतिनामनिहत्ताउए) ગતિ નામ નિધત્તાયુ (ठितिनामनिहत्ताउए) સ્થિતિ નામ નિધત્તાયુ (ओगाहणनामनिहत्ताउए) અવગાહના નામ નિધત્તાયુ (पएसनामनिहत्ताउए) પ્રદેશ નામ નિધત્તાયુ (अणुभावनामनिहत्ताउए) અનુભાવ નામ નિધત્તાયુ

आयुष्यबन्धः प्रज्ञप्तः ? गौतम ! षड्विधः आयुष्यबन्धः प्रज्ञप्तः, तद्यथा जातिनामनिधत्तायुष्यम् , गतिनामनिधत्तायुष्यम् , स्थितिनामनिधत्तायुष्यम् , अवगाहनानामनिधत्तायुष्यम् , प्रदेशनामनिधत्तायुष्यम् , अनुभावनामनिधत्तायुष्यम्, एवं यावद् वैमानिकानाम्, जीवाः खलु भदन्त ! जातिनामनिधत्तायुष्यं कतिभिराकर्षैः प्रकुर्वन्ति ? गौतम ! जघन्येन एकेन वा, द्वाभ्यां वा, त्रिभिर्वा, उत्कृष्टेन अष्टभिः नैरयिकाः खलु भदन्त ! जातिनामनिधत्तायुष्यं कतिभिराकर्षैः प्रकुर्वन्ति ? गौतम ! जघन्येन एकेन वा, द्वाभ्यां वा, त्रिभिर्वा, उत्कृष्टेन अष्ट-

का आयु बन्ध कितने प्रकार का कहा है ? (गोयमा ! छव्विहे आउयबंधे पण्णत्ते) गौतम ! छह प्रकार का आयु बन्ध कहा है । (तं जहा) वह इस कार (जातिनामनिहत्ताउए) जाति नाम निधत्तायु (गतिणामनिहत्ताउए) गतिनामनिघत्तायु (ठिईणामनिहत्ताउए) स्थितिनामनिघत्तायु ओगाहणणामनिहत्ताउए) अवगाहनानामनिघत्तायु (पदेसणामनिहत्ताउए) प्रदेशनामनिधत्तायु (अणुभावनामनिहत्ताउए) अनुभावनामनिधत्तायु (एवं जाव वेमाणियाणं) इसी प्रकार यावत् वैमानिकों तक। (जीवा णं भंते ! जातिनामनिहत्ताउयं कतिहिं आगरिसेहिं गरेंति ?) भगवन् ! जीव जातिनामनिगत्तायु को कितने आकर्पों से बांधते हैं। (जहण्णेणं एक्केण वा, दोहिं वा, तीहिं वा) जघन्य एक, दो या तीन आकर्षों से (उक्कोसेणं अट्ठहिं) उत्कृष्ट आठ आकर्षों से।

(नेरइया णं भंते ! जातिनामनिहत्ताउयं कतिहिं आगरिसेहिं पगरेंति ?) भगवन् ! नारक जाति नाम निघत्तायु को किनने आकर्षों

(नेरइयाणं भंते ! कइविहे आउयबंधे पण्णत्ते ?) હે ભગવાન્ ! નારકોના આયુબંધ કેટલા પ્રકારના કહ્યા છે ? (गोयमा ! छव्विहे आउयबंधे पण्णत्ते) હે ગૌતમ ! છ પ્રકારના આયુબન્ધ કહ્યા છે (तं जहा) તે આ પ્રકારે (जातिनाम निहत्ताउए) જાતિ નામ નિધત્તાયુ (गतिणामनिहत्ताउय) ગતિ નામનિધત્તાયુ (ठिइनामनिहत्ताउए) સ્થિતિનામ નિધત્તાયુ (ओगाहणणाम निहत्ताउए) અવગાહના નામ નિધત્તાયુ (अनुभावनामनिहत्ताउए) અનુભાવ નામ નિધત્તાયુ (एवं जाव वेमाणियोणं) એજ પ્રકારે યાવત્ વૈમાનિકો સુધી

(जीवाणं भंते ! जातिनामनिहयाउयं कतिहिं आगरिसेहिं पगरेंति ?) હે ભગવન્ ! જીવ જાતિનામ નિધત્તાયુને કેટલા આકર્ષોથી બાંધે છે ? (जहण्णेणं एक्केण वा, दोहिं वा तीहिं वा ?) જઘન્યથી એક બે અગર ત્રણ આકર્ષોથી (उक्कोसेणं अट्ठहिं) ઉત્કૃષ્ટ આઠ આકર્ષોથી

(नेरइयाणं भंते ! जातिनामनिहत्ताउयं कतिहिं आगरिसेहिं पगरेंति ?) હે ભગવન્ ! નારક જાતિનામનિધત્તાયુને કેટલા આકર્ષોથી બાંધે છે ? (गोयमा !

भिः एवं यावद् वैमानिकाः, एवं गतिनामनिधत्तायुष्कमपि, स्थितिनामनिधत्तायुष्यमपि, अवगाहनानामनिधत्तायुष्यमपि प्रदेशनामनिधत्तायुष्यमपि अनुभावनामनिधत्तायुष्यमपि, एतेषां खलु भदन्त ! जीवानां जातिनामनिधत्तायुष्यं जघन्येन एकेन वा द्वाभ्यां वा, त्रिभिर्वा, उत्कृष्टेन अष्टभिराकर्षैः प्रकुर्वतां कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, वहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? गौतम ! सर्वस्तोकाः जीवाः जातिनामनिधत्तायुष्यम् अष्टभिराकर्षैः प्रकुर्वन्तः सप्तभि-

से बांधते हैं ? (गोयमा ! जहण्णेणं एक्केण वा दोहिं वा तीहिं वा) गौतम ! जघन्य एक, दो या तीन से (उक्कोसेणं अट्ठहिं) उत्कृष्ट आठ से (एवं जाव वेमाणिया) इसी प्रकार वैमानिकों तक।

(एवं गति नामनिहत्ताउए वि) इसी प्रकार गति नाम निधत्तायु भी (ठिइणाम निहत्ताउए वि) स्थितिनाम निधत्तायु भी (ओगाहणा नामनिहत्ताउए वि) अवगाहना नामनिधत्तायु भी (पदेसनामनिहत्ताउए वि) प्रदेशनामनिधत्तायु भी (अणुभावनामनिहत्ताउए वि) अनुभावनामनिधत्तायु भी।

(एतेसिं भंते ! जीवाणं) भगवन् ! इन जीवों में (जहण्णेणं एक्केण वा दोहिं वा तीहिं वा उक्कोसेणं अट्ठहिं वा आगरिसेहिं पकरेमाणाणं) जघन्य एक, दो अथवा तीन और उत्कृष्ट आठ आकर्षों द्वारा बंध करते वालों में (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक है ? (गोयमा ! सव्वत्थोवा जीवा) गौतम ! सब से कम जीव (जाति नामनिहत्ताउयं) जातिनामनिधत्तायु को (अट्ठहिं आगरिसेहिं पकरे-

जहण्णेणं एक्केण वा दोहिं वा तीहिं वा) હે ગૌતમ ! જઘન્યથી એક, બે અગર ત્રણથી (उक्कोसेणं अट्ठहि) ઉત્કૃષ્ટ આઠ આકર્ષોથી (एवं जाव वेमाणिया) એ પ્રકારે વૈમાનિકો સુધી

(एवं गतिनामनिहत्ताउए वि) એ રીતે ગતિ નામ નિધત્તાયુ પણ (ठिइ-नामनिहत्ताउए वि) સ્થિતિનામનિધત્તાયુ પણ (ओगाहणानामनिहत्ताउए वि) અવગાહના નામ નિધત્તાયુ પણ (पदेसनामनिहत्ताउए वि) પ્રદેશ નામ નિધત્તાયુ પણ (अणुभावनामनिहत्ताउए वि) અનુભાવ નામ નિધત્તાયુ પણ

(एतेसि भंते ! जीवाणं) હે ભગવન્ ! આ જીવોમા (जहण्णेणं एक्केण वा दोहिं वा तीहिं वा उक्कोसेणं अट्ठहिं वा आगरिसेहिं पकरेमाणाणं) જઘન્ય એક, બે અથવા ત્રણ અને ઉત્કૃષ્ટ આઠ આકર્ષો દ્વારા બંધ કરવાવાળાઓમાં (कयरे कयरे हिंतो) કોણ કોનાથી (अप्पा वा वहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

(गोयमा ! सव्वत्थोवा जीवा) ગૌતમ ! બધાથી ઓછા જીવ (जातिनाम-

गाकर्षैः प्रकुर्वन्तः संख्येयगुणाः, षड्भिराकर्षैः प्रकुर्वन्तः संख्येयगुणाः एवं पञ्चभिः संख्येयगुणाः, चतुर्भिः संख्येयगुणाः, त्रिभिः संख्येयगुणाः, द्वाभ्यां संख्येयगुणाः, एकेन आकर्षेण प्रकुर्वन्तः संख्येयगुणाः. एवम् एतेन अभिलापेन यावत्-अनुभावनामनिधत्तायुष्यम्, एवम् एते षडपि अल्पबहुत्वदण्डका जीवादिका भणितव्याः, इति प्रज्ञापनायां व्युत्क्रान्तिकपदं षष्ठं समाप्तम् ॥

माणा) आठ आकर्षों से बांधने वाले हैं। (सत्तहिं आगरिसेहिं पकरेमाणा संखेज्जगुणा) सात आकर्षों से बांधने वाले संख्यातगुणा हैं। (छहिं आगरिसेहिं पकरेमाणा संखेज्जगुणा) छह आकर्षों से बांधनेवाले संख्यातगुणा हैं। (एवं पंचहिं संखिज्जगुणा) पांच आकर्षों से बांधने वाले संख्यातगुणा (चउहिं संखिज्जगुणा) चार से बांधने वाले संख्यातगुणा (तीहिं संखेज्जगुणा) तीन से बांधने वाले संख्यातगुणा (दोहिं संखिज्जगुणा) दो से बांधने वाले संख्यातगुणा (एगेणं आगरिसएणं पगरेमाणा संखेज्जगुणा) एक आकर्ष से बांधने वाले संख्यातगुणा हैं। (एवं) इस प्रकार (एतेणं अभिलावेणं) इस अभिलाप से (जाव अणुभाग नामनिहत्ताउयं) यावत् अनुभाग नामनिधत्तायु का बंध करते हैं। (एवं एते छप्पिय अप्पाबहुदंडगा) इस प्रकार ये छहों अल्प बहुत्व संबंधी दंडक (जीवादीया भाणियव्वा) जीव से आरंभ करके कहने चाहिए (इति पण्णवणाए वक्कंतियपयं छट्ठं समत्तं) इस प्रकार प्रज्ञापना में व्युत्क्रान्ति नामक छठा पद समाप्त हुआ ॥१६॥

निहत्ताउयं) જાતિ નામ નિધત્તાયુને (अट्ठहिं आगरिसेहिं पकरेमाणा) આઠ આકર્ષોથી બાંધવાવાળા છે. (सत्तहिं आगरिसेहिं पकरेमाणा संखेज्जगुणा) સાત આકર્ષોથી બાંધવાવાળા સંખ્યાતગણા છે (छहिं आगरिसेहिं पकरेमाणा संखेज्जगुणा) છ આકર્ષોથી બાંધવાવાળા સંખ્યાતગણા છે (एवं पंचहि संखिज्जगुणा) પાંચ આકર્ષોથી બાધવાવાળા સંખ્યાતગણા છે (चउहि संखिज्जगुणा) ચારથી બાંધવાવાળા સંખ્યાત ગણા (तिहि संखेज्जगुणा) ત્રણથી બાધવાવાળા સંખ્યાત ગણા (दोहिं संखिज्ज गणा) બેથી બાંધવાળા સંખ્યાતગણા છે. (एगेणं आगरिसेएणं पकरेमाणा संखेज्जगुणा) એક આકર્ષથી બાંધવાવાળા સંખ્યાતગણા છે. (एवं) એ પ્રકારે (एतेणं अभिलावेणं) આ અભિલાપથી (जाव अणुभागनामनिहत्ताउयं) યાવત્ અનુભાગ નામ નિધત્તાયુનો બંધ કરે છે (एवं एते छप्पिय अप्पा बहुदंडगा) આ પ્રકારે આ છએ અલ્પ બહુત્વ સંબંધી દંડક (जीवादीया भाणियव्वा) જીવથી આરંભ કરીને કહેવા જોઈએ (इति पण्णवणाए वक्कंतिय पयं छट्ठं समत्तं) આ પ્રકરે પ્રજ્ઞાપનામાં વ્યુત્ક્રાંતિ નામક છઠ્ઠુ પદ સમાપ્ત થયું ॥ ૧૬ ॥

टीका— पूर्व यद् भागावशेषोऽनुभूयमान भवायुषि जीवाः पारभविकायुष्यं बध्नन्ति तत्प्रकारं नैरयिकादिदण्डकक्रमेण प्ररूपयितुमाह—'कइविहेणं भंते ! आउयबंधे पण्णत्ते ?' गौतमः पृच्छति—हे भदन्त ! कतिविधः खलु आयुष्यबन्धः प्रज्ञप्तः ? भगवान् आह—'गोयमा !' हे गौतम ! 'छव्विहे आउयबंधे पण्णत्ते' षड्विधः आयुष्यबन्धः प्रज्ञप्तः, 'तं जहा' 'जातिनामनिहत्ताउए' तद्यथा—जातिनामनिधत्तायुष्यम्१, 'गतिनामनिहत्ताउए' गतिनामनिधत्तायुष्यम्२, 'ठितिणामनिहत्ताउए' स्थितिनामनिधत्तायुष्यम्३, 'ओगाहणानामनिहत्ताउए' अवगाहनानामनिधत्तायुष्यम्४, 'पएसनामनिहत्ताउए' प्रदेशनामनिधत्तायुष्यम्५, 'अणुभावनामनिहत्ताउए' अनुभावनामनिधत्तायुष्यम्६, तत्र जातिः—एकेन्द्रियादिरूपा

टीकार्थ—इससे पूर्व यह प्रतिपादन, किया गया था कि वर्त्तमान में भोगी जाने वाली आयु का कितना भाग शेष रहने पर जीव आगामी भव की आयु का बन्ध करते हैं ? अब यह निरूपण किया जाता है कि जीव कितने प्रकार की परभव संबंधी आयु बांधते हैं ? दण्डकक्रम से यह बतलाया जाता है।

गौतमस्वामी—प्रश्न करते हैं—भगवन् ! आयुष्य का बन्ध कितने प्रकार का कहा गया है ?

भगवान्—गौतम ! आयुष्यबन्ध छह प्रकार का कहा गया है, वह इस प्रकार है—(१) जातिनामनिधत्तायु (२) गतिनामनिधत्तायु (३) स्थितिनाम निधत्तायु (४) अवगाहना नामनिधत्तायु (५) प्रदेशनामनिधत्तायु और (६) अनुभाव नामनिधत्तायु।

एकेन्द्रिय आदि रूप पांच प्रकार की जाती है, वह नाम अर्थात्

ટીકાર્થ—આના પહેલા આ પ્રતિપાદન કર્યું હતુ કે વર્તમાનમાં ભોગવાતા-આયુને કેટલો ભાગ શેષ રહેતાં જીવ આગામી ભવના આયુને બંધ કરે છે ? હવે તે નિરૂપણ કરાય છે કે જીવ કેટલા પ્રકારના પરભવ સંબંધી આયુને બાંધે છે ? દંડકક્રમે આ બતાવાય છે :—

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે :—હે ભગવન્ ! આયુષ્યના બન્ધ કેટલા પ્રકારના કહેલા છે ?

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ ! આયુબંધ છ પ્રકારના કહેલા છે, તે આ પ્રકારે છે—(૧) જાતિનામનિધત્તાયુ (૨) ગતિનામનિધત્તાયુ (૩) સ્થિતિનામ નિધત્તાયુ (૪) અવગાહના નામ નિધત્તાયુ (૫) પ્રદેશનામધિત્તાયુ (૬) અને અનુભાવ નામ નિધત્તાયુ

એકેન્દ્રિય આદિ રૂપ પાંચ પ્રકારની જાતિ છે તે નામ અર્થાત્ નામ

पञ्चप्रकारा सैव नाम-नामकर्मण उत्तरप्रकृतिविशेषरूपं जातिनाम तेन सह निधत्तं-निषिक्तं यदायुस्तज्जातिनामनिधत्तायुः, निषेकश्च कर्मपुद्गलानामनुभवनार्थं रचनारूपो बोध्यः, रचना तु-

'मोत्तूणसगमबाहं पढमाइठिईए बहुतरं दव्वं।
सिसे विसेसहीणं जा उक्कोसंति उक्कोसा ॥१॥

छाया—मुक्त्वा स्वकीयामबाधाम् (अबाधाकाले नानुभवइति न तत्र दलिकरचना) प्रथमाया (जघन्यायामन्तर्मुहूर्तरूपायां स्थितौ बहुतरं द्रव्यम् (एकाकर्षगृहीतेष्वपि दलिकेषु बहूनां जघन्यस्थितिनामेव भावात्) शेषायाम् (समयाद्यधिकान्तर्मुहूर्त्तादिकायां) विशेषहीनम्, एवं यावदुत्कृष्टां स्थितिमुत्कृष्टतः (विशेषहीनं-सर्वहीनं दलिकं भवति) एव गति नरकगति तिर्यग्गतिमनुष्यगति देवगति भेदाच्चतुर्विधा, सैव नाम गतिनाम तेन सह निधत्तं निषिक्तम्-आयुर्गतिनामनिध

नाम कर्म की उत्तर प्रकृति है। उसके साथ निधत्त अर्थात् निषिक्त आयु जातिनामनिधत्तायु कहलाती है। अनुभव करने के लिए कर्म-पुद्गलों की रचना विशेष जो होती है, उसे निषेक कहते हैं। वह रचना इस प्रकार होती है-अपने अबाधाकाल को छोडकर। क्यों कि अबाधा काल में अनुभव नहीं होता, अतः उसमें कर्मदलिकों की रचना नहीं होती, प्रथम अर्थात् अन्तर्मुहूर्त्त प्रमाण जघन्य स्थिति में बहुतर द्रव्य होता है। एक आकर्ष में ग्रहण किए हुए दलिकों में बहुत-से जघन्य स्थितिवाले ही होते हैं। शेष स्थिति एक समय अधिक अन्तर्मुहूर्त्त प्रमाण आदि में विशेष कम द्रव्य होता है, इसी प्रकार उत्कृष्ट स्थिति में उत्कृष्टतः विशेष कम-सब से कम दलिक होते हैं।

गति के चार भेद हैं-नारकगति, तिर्यचगति, मनुष्यगति और

કર્મની ઉત્તર પ્રકૃતિ છે. એના સાથે નિધત્ત અર્થાત્ નિષિક્ત આયુ જાતિનામ નિધત્તાયુ કહેવાય છે અનુભવ કરવાને માટે કર્મપુદ્ગલોની રચના વિશેષ જ થાય છે, તેને નિષેક કહે છે. તે રચના આ પ્રકારે થાય છે-પોતાના અબાધાકાળને છોડીને કેમકે અબાધાકાળમા અનુભવ નથી થતો તેથી તેમાં કર્મદલિકોની રચના નથી થતી પ્રથમ (અન્તર્મુહૂર્ત પ્રમાણ જઘન્ય)સ્થિતિમાં વિશેષાધિક દ્રવ્ય હોય છે (એક આકર્ષમાં ગ્રહણ કરેલા દલિકોમા ઘણી જઘન્ય સ્થિતિ જ હોય છે), શેષ સ્થિતિ (એક સમય અધિક અન્તર્મુહૂર્ત પ્રમાણ આદિ)માં વિશેષ ઓછું દ્રવ્ય હોય છે, એજ રીતે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિમાં ઉત્કૃષ્ટત વિશેષ ઓછું-બધાથી ઓછું દલિક હોય છે)

ગતિના ચાર ભેદ છે-નરકગતિ, તિર્યચગતિ, મનુષ્યગતિ અને દેવગતિ

त्तायुः स्थितिरायुः कर्मानुभवलक्षणा यावत्तेन भवेन स्थातव्यं तत्प्रधानं नाम-स्थितिनाम यद् यस्मिन् भवे उदयभागगतमवतिष्ठते तद् गतिजाति शरीरपञ्च-कादि व्यतिरिक्तम् स्थितिनामबोध्यमित्याशयः, तेन सह निधत्तं-निषिक्तम् आयुः स्थितिनामनिधत्तायुः एवम्-अवगाहते प्रविशति यस्यां जीवः साऽवगाहना-औदारिकादिशरीरम् , तस्य नाम-औदारिकादिशरीरनामकर्म अवगाहनानाम तेन सह निधत्तं निषिक्तम् आयुः अवगाहनानामनिधत्तायुः, एवमेव प्रदेशाः कर्मपरमाणु रूपाः, ते च प्रदेशा संक्रमतोऽपि अनुभूयमानाः परिगृह्यन्ते, तत्प्रधानं नाम-प्रदेशनाम, तथा च यद् यस्मिन् भवे प्रदेशतोऽनुभूयते तत्प्रदेशनामेति फलितम्,

देवगति, तद्रूप नामकर्म को गतिनाम कहते हैं उसके साथ निधत्त अर्थात् निषिक्त आयु गतिनामनिधत्तायु कहलाती है। अमुक भव में स्थित रहना स्थिति है, उसकी प्रधानता वाला नाम स्थितिनाम कह-लाता है। जो जिस भव में उदय को प्राप्त रहता है, वह गति, जाति तथा पांचों शरीरों से भिन्न स्थितिनाम समझना चाहिए। उस स्थिति-नाम के साथ निधत्त अर्थात् निषक्त आयु को स्थितिनाम निधत्तायु कहते हैं इसी प्रकार जिसमें जीव अवगाहन करे उसे अवगाहना सम-झना चाहिए

अर्थात् औदारिक आदि शरीर। उनका निर्माण करने वाला शरीर नाम कर्म अवगाहनानामकर्म कहलाता है। उसके साथ निधत्त आयु को अवगाहनानामनिधत्त आयु कहते हैं। प्रदेश का अर्थ है कर्मपरमाणु वे प्रदेश संक्रम से भी भोगे जाने वाले ग्रहण किये जाते हैं। उनकी प्रधानता वाला नाम प्रदेशनाम कहलाता है। इस का फलि-

તદ્રૂપ નામકર્મને ગતિનામ કહે છે. તેની સાથે નિધત્ત અર્થાત્ નિષિક્ત આયુ ગતિ નામ નિધત્તાયુ કહેવાય છે. અમુકભવમાં સ્થિત રહેવું તે સ્થિતિ છે, તેની પ્રધાનતા નામ સ્થિતિનામ કહેવાય છે. જે, જે ભવમાં ઉદયને પ્રાપ્ત રહે છે, તે ગતિ, જાતિ તથા પાંચે શરીરોથી ભિન્ન સ્થિતિ નામ સમજવું જોઇએ. એ સ્થિતિ નામના કર્મની સાથે નિધત્ત અર્થાત્ નિષિક્ત આયુને સ્થિતિનામ નિધત્તાયુ કહે છે. એજ પ્રકારે જેમાં જીવ અવગાહના કરે તેને અવગાહના સમજવી જોઇએ અર્થાત્ ઔદારિક આદિ શરીર તેમને નિર્માણ કરનારા શરીર નામકર્મ અવગાહના નામકર્મ કહેવાય છે. તેની સાથે નિધત્ત આયુને અવ-ગાહના નામ નિધત્તાયુ કહે છે. પ્રદેશનો અર્થ છે કર્મ પરમાણુ. તેઓ પ્રદેશ સંક્રમથી પણ ભોગવાતા ગ્રહણ કરાય છે. તેમની પ્રધાનતાવાળા નામ પ્રદેશ નામ કહેવાય છે. તેનો ફલિતાર્થ આ છે કે જે, જે ભવમાં પ્રદેશોથી ભોગવાય

एतावता विपाकोदयमप्राप्तमपि नामपरिगृहीतं भवति, तेन प्रदेशनाम्ना सह निधत्तमायुः प्रदेशनामनिधत्तायुः तथा अनुभावो विपाकः स च प्रकृष्टावस्थो गृह्यते तत्प्रधानं नाम-अनुभावनाम, तथा च यद् यस्मिन् भवे तीव्रविपाकम् नामकर्मानुभूयते यथा नैरयिकायुषि-अशुभवर्णगन्धरसस्पर्शोपघातानादेयदुःस्वरायशः कीर्त्यादिनामानि तदनुभावनाम, तेन सह निधत्तं निषिक्तं आयुरनुभावनामनिधत्तायुः तत्रायुः कर्मप्राधान्यख्यापनार्थम् जात्यादिनामकर्माणि आयुर्विशेषणानि बोध्यानि, यतो नारकाद्यायुरुदये सति जात्यादिनामकर्मणामुदयो भवति, नान्यथेति आयुषः प्राधान्यं भवति गौतमः पृच्छति-'नेरइयाणं भंते ! कइविहे आउयबंधे पण्णत्ते' ? नैरयिकाणां खलु भदन्त ! कतिविधः आयुष्यबन्धः प्रज्ञप्तः ?

तार्थ यह है कि जो जिस भव में प्रदेशों से भोगा जाता है, वह प्रदेशनाम कहलाता है। इससे विपाकोदय को प्राप्त भी नाम का ग्रहण हो जाता है। उस प्रदेशनाम के साथ निधत्त आयु को प्रदेशनामनिधत्तायु कहते हैं। अनुभाव का अर्थ विपाक है। यहां प्रकृष्ट अवस्था वाला विपाक ही ग्रहण किया जाता है। उसकी प्रधानता वाला नाम अनुभावनाम है। अतएव जिस भव में जो तीव्र विपाक वाला नामकर्म भोगा जाता है, वह अनुभावनाम कहलाता है, जैसे नरक में अशुभ वर्ण, गंध, रस, स्पर्श उपघात, अनादेय, दुःस्वर अयशःकीर्त्ति आदि। इस अनुभाव नाम के साथ निधत्त आयु अनुभावनामनिधत्तायु कहलाती है। आयु कर्म की प्रधानता प्रकट करने के लिए जाति नाम कर्म आदि को आयु के विशेषण रूप में कहे गए हैं। क्योंकि नारक आदि की आयु उदय होने पर जातिनामकर्म आदि का उदय होता है अन्यथा नहीं, अतएव आयु की प्रधानता है।

છે, તે પ્રદેશનામ કહેવાય છે. તેનાથી વિપાકોદયને પ્રાપ્ત નામનું ગ્રહણ થઇ જાય છે. એ પ્રદેશ નામની સાથે નિધત્ત આયુને પ્રદેશ નામ નિધત્તાયુ કહે છે. અનુભાવનો અર્થ વિપાક છે. અહીં પ્રકૃષ્ટ અવસ્થાવાળા વિપાક જ ગ્રહણ કરાય છે. તેની પ્રધાનતાવાળા નામ અનુભાવ નામ છે તેથી જ જે ભવમાં જે તીવ્ર વિપાકવાળુ નામ કર્મ ભોગવાય છે તે અનુભવ નામે કહેવાય છે, જેમ નરકમાં અશુભ વર્ણ ગંધ, રસ, સ્પર્શ, ઉપઘાત, અનાદેયદુઃસ્વર, અયશ કીર્તી વિગેરે. આ અનુભાવ નામની સાથે નિધત્ત આયુ અનુભાવ નામ નિધત્તાયુ કહેવાય છે. આયુકર્મની પ્રધાનતા પ્રગટ કરવા માટે જાતિ નામ કર્મ આદિ પણ આયુના વિશેષણ રૂપમા કહેવાયેલા છે કેમકે નારક આદિની આયુનો ઉદય થતાં જાતિ નામ કર્મ આદિનો ઉદય થાય છે, અન્યથા નહિ તેથી જ આયુની પ્રધાનતા છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છેઃ-હે ભગવન્ ! નારક જીવોના આયુબન્ધ

भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'छव्विहे आउयबंधे पण्णत्ते' नैरयिकाणां षड्विधः आयुष्यबन्धः प्रज्ञप्तः, 'तं जहा'-जातिनामनिहत्ताउए, गतिणामनिहत्ताउए, ठितिणामनिहत्ताउए, ओगाहणणामनिहत्ताउए, पदेसणामनिहत्ताउए, अणुभावणामनिहत्ताउए' तद्यथा-जातिनामनिधत्तायुष्यम् गतिनामनिधत्तायुष्यम्, स्थितिनामनिधत्तायुष्यम्, अवगाहनानामनिधत्तायुष्यम्, प्रदेशनामनिधत्तायुष्यम्, अनुभावनामनिधत्तायुष्यम्, एतद्रूपो वन्धो बोध्यः, 'एवं जाव वेमाणियाणं' एवम् उपर्युक्त नैरयिकरीत्या, यावत्-असुरकुमारादि भवनपति-पृथिवीकायिकादि पञ्चैकेन्द्रियविकलेन्द्रियपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकमनुष्यवानव्यन्तरज्योतिष्कवैमानिकानां पूर्वोक्तजातिनामनिधत्तायुष्यादिषड्विधः आयुष्यबन्धः प्रज्ञप्त इत्यर्थः ।

अथ जातिगत्यादिनामविशिष्टमायुः कतिभिराकर्षैर्बध्नातीति जिज्ञासया

गौतम प्रश्न करते हैं-भगवन् ! नारक जीवों का आयुबन्ध कितने प्रकार का कहा गया है ?

भगवान् उत्तर देते हैं-गौतम ! नारकों का आयुबन्ध छह प्रकार का कहा गया है वह इस प्रकार है-जातिनाम निधत्तायु गतिनामनिधत्तायु स्थितिनामनिधत्तायु अवगाहना नामनिधत्तायु, प्रदेशनामनिधत्तायु और अनुभावनामनिधत्तायु, इसी तरह वैमानिकों तक कह लेना चाहिए अर्थात् असुरकुमार आदि भवनपतियों का पृथ्वीकाय आदि पांच एकेन्द्रियों का तीन विकलेन्द्रियों का पचेन्द्रिय तिर्यंचों का, मनुष्यों का, वानव्यन्तरों का, ज्योतिष्क देवों का और वैमानिकों का आयुबन्ध भी उक्त प्रकार से छह बारह का है ।

अब यह प्ररूपणा की जाती है कि जाति गति आदि से विशिष्ट

કેટલા પ્રકારના કહેલા છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! આયુબન્ધ છ પ્રકારના કહેલા છે તે આ રીતે છે:-જાતિ નામનિધત્તાયુ, ગતિનામનિધત્તાયુ સ્થિતિનામનિધત્તાયું, અવગાહનાનામનિધત્તાયુ, પ્રદેશનામનિધત્તાયુ, અનુભાવનામનિધત્તાયુ. એ રીતે વૈમાનિકો સુધી કહી લેવા જોઇએ. અર્થાત્ અસુરકુમાર આદિ ભવનપતિયોના પૃથ્વીકાય આદિ પાચ એકેન્દ્રિયના, ત્રણ વિકલેન્દ્રિયોના, પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોના મનુષ્યોના, વાનવ્યન્તરોના, જ્યોતિષ્ક દેવોના વૈમાનિકોના આયુબન્ધ પણ ઉક્ત પ્રકારથી છ પ્રકારના છે.

હવે તે પ્રરૂપણા કરાય છે કે જાતિ ગતિ આદિથી વિશિષ્ટ આયુને જીવ

जीवादि दण्डकक्रमेण-प्ररूपयितुमाह-'जीवाणं भंते ! जातिनामनिहत्ताउयं कतिहिं आगरिसेहिं पगरे ति' ? हे भदन्त ! जीवाः खलु जातिनामनिधत्तायुष्यं कतिभिराकर्षैः प्रकुर्वन्ति, बध्नन्ति ? तत्र आकर्षोहि तथाविध प्रयत्नेन कर्मपुद्गलोपादानरूपो बोध्यः, भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'जहण्णेण एक्केण वा, दोहिं वा, तीहिं वा, उक्कोसेणं अट्ठहिं' जघन्येन एकेन वा आकर्षेण, द्वाभ्यां वा आकर्षाभ्याम्, त्रिभिर्वा आकर्षैः, उत्कृष्टेन अष्टभिराकर्षैः जीवाः जातिनामनिधत्तायुष्यं बध्नन्ति, यथा गौर्जलं पिबन्ती भयेन पुनः पुनराघोटयति तथैव जीवोऽपि यदा तीव्रेण आयुष्यबन्धाध्यवसायेन जातिनामनिधत्तायुष्यं गतिनामनिधत्तायुष्यादिकं वा बध्नाति तदा एकेन मन्देन द्वाभ्यां त्रिभिर्वा मन्दतरेण त्रिभिश्चतुर्भिर्वा मन्दतमेन पञ्चभिः षड्भिः सप्तभिरष्टभिर्वा आकर्षै बध्नाति इत्याशयः, अत्रायुषा सहबध्यमानानामेव जात्यादिनाम्नामाकर्षनियमो बोध्यः, न

आयु को जीव कितने आकर्षो से बांधता है ?

गौतम प्रश्न करते हैं-हे भगवन ! जीव जाति नामनिधत्तायु को कितने आकर्षों से बांधते हैं ? विशेष प्रकार के प्रयत्न से कर्मपुद्गलों को ग्रहण करना आकर्ष कहलाता है ।

भगवान्-गौतम ! जघन्य एक, दो अथवा तीन आकर्षों से और उत्कृष्ट आठ आकर्षो से जीव जातिनामनिधत्तायु का बन्ध करते हैं । जैसे जल पीती हुई गाय भय के कारण पुनःपुनः आघोटन करती है-घुंट लेती हैं, उसी प्रकार जीव भी जब आयुबन्ध संबंधी तीव्र अध्यवसाय से जाति नामनिधत्तायु का बन्ध करता है, तब एक मन्द आकर्ष से, या दो तीन मन्दतर अथवा तीन-चार मन्दतम अथवा पांच, छह सात या आठ आकर्षों से बांधता है । यहां यह बात ध्यान

કેટલા આકર્ષોથી બાંધે છે ?

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવન્ ! જીવ જાતિ નામ નિધત્તાયુને કેટલા આકર્ષોથી બાંધે છે ? વિશેષ પ્રકારના પ્રયત્નથી કર્મપુદ્ગલને ગ્રહણ કરવું તે આકર્ષ કહેવાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ઃ-હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક, બે અથવા ત્રણ આકર્ષોથી અને ઉત્કૃષ્ટ યાવત્ આઠ આકર્ષોથી જીવ જાતિ નામ નિધત્તાયુનો બન્ધ કરે છે. જેમ પાણી પીતી ગાય ભયના કારણે પુનઃ પુનઃ આ ઘોટન કરે છે ઘૂટડા લે છે એજ પ્રકારે જીવ પણ જ્યારે આયુબન્ધ સંબંધી તીવ્ર અધ્યવસાયથી જાતિનામ નિધત્તાયુનો બન્ધ કરે છે. ત્યારે એક મન્દ આકર્ષથી. અગર બે-ત્રણ મન્દતર અથવા ત્રણ ચાર મન્દતમ અથવા પાંચ. છ, સાત અગર આઠ આકર્ષોથી બાંધે

शेषकालम्, कासांचित् प्रकृतीनां ध्रुवबन्धिनीत्वात्, अन्यासां परावर्तमानत्वात् प्रचुरकालमपि बन्धसंभवेनाकर्षनियमाभावात्, गौतमः पृच्छति 'नेरइयाणं भंते ! जातिनामनिहत्ताउयं कतिहिं आगरिसेहिं पगरे ति ? हे भदन्त ! नैरयिकाः खलु जातिनामानिधत्तायुष्यं कतिभिराकर्षैः प्रकुर्वन्ति बध्नन्ति, भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'जहण्णेणं एक्केण वा दोहिं वा, तीहिं वा, उक्कोसेणं अट्ठहिं' जघन्येन एकेन वा, द्वाभ्यां वा, त्रिभिर्वा, उत्कृष्टेन यावत्-अष्टभिराकर्षैः नैरयिकाः जातिनामनिधत्तायुष्यं बध्नन्ति, 'एवं जाव वेमाणिया' एवम्-नैरयिकवदेव यावत्-असुरकुमारादि भवनपतयः, पृथिवीकायिकाद्येकेन्द्रियाः, विकलेन्द्रियाः पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकाः, मनुष्याः, वानव्यन्तराः ज्योतिष्काः, वैमानिकाश्च जघन्येन एकेन वा द्वाभ्यां वा त्रिभिर्वा उत्कृष्टेन अष्टभिराकर्षैः

में रखनी चाहिए कि आयु के साथ बांधने वाले जातिनाम आदि में ही आकर्ष का नियम है, शेष काल में नहीं। कोई कोई प्रकृतियां ध्रुव बन्धिनी होती है, कोई परावर्त्तमान होती हैं। उनका बहुत समय तक भी बन्ध संभव होने से आकर्षों का कोई नियम नहीं है।

गौतम—हे भगवन् ! नारक जीव कितने आकर्षों से जातिनाम निधत्तायु का बन्ध करते हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! जघन्य एक, दो अथवा तीन आकर्षों से, उत्कृष्ट यावत् आठ आकर्षों से नारक जातिनामनिधत्तायु का बंध करते हैं। नारकों के समान ही भवनपतियों, पृथ्वीकायिक आदि एकेन्द्रियों विकलेन्द्रियों, पंचेन्द्रिय तिर्यंचों, मनुष्यों, वानव्यन्तरों, ज्योतिष्कों और वैमानिकों के विषय में भी कह लेना चाहिए अर्थात्

છે, અહીં એ વાત ધ્યાનમા રાખવી જોઈએ કે આયુની સાથે બાધવાવાળા જાતિ નામ આદિમાં જ આકર્ષનો નિયમ છે, શેષકાળમા નથી. કોઇ કોઈ પ્રકૃતિયો ધ્રુવ બન્ધની હોય છે. કોઇ પરાવર્તમાન હોય છે. તેઓને ઘણા સમય સુધી પણ બન્ધનો સભવ હોવાથી આકર્ષોના કોઈ નિયમ નથી

શ્રી ગૌતમ સ્વામીઃ-ભગવન્ ! નારક જીવ કેટલા આકર્ષોથી જાતિ નામ નિધત્તાયુનો બન્ધ કરે છે ?

શ્રી ભગવાન્-ગૌતમ ! જઘન્ય એક બે અથવા ત્રણ આકર્ષોથી, ઉત્કૃષ્ટ યાવત્ આઠ આકર્ષોથી નારક જાતિનામ નિધત્તાયુનો બન્ધ કરે છે. નારકોની જેમજ ભવનપતિયો, પૃથ્વીકાયિક આદિ એકેન્દ્રિયો, વિકલેન્દ્રિયો પંચેન્દ્રિય. તિર્યંચો, મનુષ્યો, વાનવ્યન્તરો, જ્યોતિષ્કો અને વૈમાનિકોના વિષયમાં પણ કહેવું જોઈએ. અર્થાત્ એ બધા જીવ જઘન્ય એક બે અથવા ત્રણ આકર્ષોથી

जातिनामनिधत्तायुष्यं वध्नन्ति, 'एवं गतिनामनिहत्ताउए वि, ठितीणामनिहत्ताउए वि' एवम् जातिनामनिधत्तायुष्यवत्, गतिनामनिधत्तायुष्यमपि, स्थितिनामनिधत्तायुष्यमपि 'ओगाहणाणामनिहत्ताउए वि' अवगाहनानामनिधत्तायुष्यमपि, 'पदेसनामनिहत्ताउए वि' प्रदेशनामनिधत्ताउए वि' प्रदेशनामनिधत्तायुष्यमपि, अणुभावनामनिहत्ताउए वि' अनुभावनामनिधत्तायुष्यमपि नैरयिकादिवैमानिकान्ताजीवा जघन्येन एकेन वा द्वाभ्यां वा, त्रिभिर्वा, उत्कृष्टेन अष्टभिराकर्षैः वध्नन्ति इत्याशयः,

अथ पूर्वोक्तषड्विधायुष्कबन्धक जीवानामल्पबहुत्ववक्तव्यतां प्ररूपयन्नाह–'एतेसि णं भंते ! जीवाणं जातिनामनिहत्ताउयं जहण्णेणं एक्केण वा, दोहिं वा, तीहि वा, उक्कोसेणं अट्ठहि आगरिसेहि पकरेमाणाणं कतरे कतरेहिंतो अप्पा वा बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?' गौतमः पृच्छति–हे भदन्त ! एतेषां खलु पूर्वोक्तानां जीवानां जातिनामनिधत्तायुष्यं जघन्येन एकेन वा, द्वाभ्यां वा,

---

ये सब जीव भी जघन्य एक, दो अथवा तीन आकर्षों से एवं उत्कृष्ट आठ आकर्षों से जातिनामनिधत्तायु का बन्ध करते हैं। इसी प्रकार गति नामनिधत्तायु, स्थितिनामनिधत्तायु अवगाहनानामनिधत्तायु, प्रदेशनामनिधत्तायु और अनुभावनामनिधत्तायु का भी जघन्य एक, दो, तीन और उत्कृष्ट आठ आकर्षों से बन्ध करते हैं।

पूर्वोक्त छह प्रकार की आयु के बन्धक जीवों का अल्प बहुत्व कहते हैं–

गौतम—हे भगवन् ? जातिनामनिधत्त आयु को जघन्य एक, दो या तीन आकर्षों तथा उत्कृष्ट आठ आकर्षों से बधने वाले जीवों में कौन किससे अल्प बहुत तुल्य या विशेषाधिक हैं ?

તેમજ ઉત્કૃષ્ટ આઠ આકર્ષોથી જાતિનામ નિધત્તાયુનો બંધ કરે છે. એજ પ્રકારે ગતિનામ નિધત્તાયુ, સ્થિતિ નામ વિધત્તાયુ; અવગાહનાનામ નિધત્તાયુ, પ્રદેશ નામ નિધત્તાયુ અને અનુભાવનામ નિધત્તાયુના પણ જઘન્યએક, બે ત્રણ અને ઉત્કૃષ્ટ આઠ આકર્ષોથી બન્ધ કરે છે.

પૂર્વોક્ત ૭ પ્રકારના આયુના બંધક જીવોના અલ્પબહુત્વના વિષયમાં સૂત્રકાર કહે છે–

શ્રી ગૌતમ સ્વામી—ભગવન્ ! જાતિનામ નિધત્તાયુના જઘન્ય એક બે અગર ત્રણ આકર્ષો તથા ઉત્કૃષ્ટ આઠ આકર્ષોથી બાધવાવાળા જીવોમાં કોણ કોનાથી અલ્પ ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

त्रिभिर्वा उत्कृष्टेन अष्टभिराकर्षैः प्रकुर्वताम्–बध्नताम् मध्ये कतरे जीवाः कतरेभ्यो जीवेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति, भगवान् आह–'गोयमा ! हे गौतम ! 'सव्वत्थोवा जीवा जातिनामनिहत्ताउयं अट्ठहिं आगरिसेहिं पकरेमाणा' सर्वस्तोकाः–सर्वेभ्योऽल्पा जीवाः जातिनामनिधत्तायुष्यम् अष्टभिराकर्षैः प्रकुर्वन्तः–बध्नन्तो भवन्ति तेभ्यः–'सत्तहिं आगरिसेहिं पकरेमाणा संखेज्जगुणा' सप्तभिराकर्षैः जातिनामनिधत्तायुष्यं प्रकुर्वन्तः,–बध्नन्तः संख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि 'छहिं आगरिसेहिं पकरेमाणा संखेज्जगुणा' षड्भिराकर्षैः जातिनामनिधत्तायुष्यं प्रकुर्वन्तः–बध्नन्तः संख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि–'एवं पंचहिं संखेज्जगुणा' एवम् पूर्वोक्तरीत्या पञ्चभिराकर्षैः जातिनामनिधत्तायुष्यं प्रकुर्वन्तः संख्येयगुणा भवन्ति तदपेक्षयापि 'चउहिं संखिज्जगुणा' चतुर्भिराकर्षैः तथाविधायुष्यं प्रकुर्वन्तः संख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि–'तिहिं संखेज्जगुणा' त्रिभिराकर्षैः पूर्वोक्तायुष्यं प्रकुर्वन्तः संख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि 'दोहिं संखेज्जगुणा' द्वाभ्यामाकर्षाभ्यामुक्तायुष्यं बध्नन्तः संख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि–'एगेणं आगरिसेणं पगरेमाणा संखेज्जगुणा'

भगवान् गौतम ! सब से कम जीव जातिनामनिधत्तायु को आठ आकर्षों से बांधने वाले हैं। सात आकर्षों से बांधने वाले उनकी अपेक्षा संख्यातगुणा अधिक हैं, छह आकर्षों से बांधने वाले उनसे भी संख्यातगुणा अधिक हैं, पांच आकर्षो सेबांधने वाले उनसे संख्यातगुणा अधिक हैं, चार आकर्षों से बांधने वाले उनसे संख्यातगुणा अधिक हैं तीन आकर्षों से बांधने वाले उनसे संख्यातगुणा अधिक हैं, दो आकर्षो से बांधने वाले उनसे संख्यातगुणा अधिक हैं और एक आकर्ष से बांधने वाले उनसे संख्यातगुणा अधिक हैं।

શ્રી ભગવાન્—ગૌતમ ! બધાથી ઓછા જીવ જાતિનામ નિધત્તાયુના આઠ આકર્ષોથી બાધવાવાળા છે, સાત આકર્ષોથી બાધવાવાળા તેમની અપેક્ષાએ સંખ્યાત-ગણા અધિક છે. આકર્ષોથી બાંધવાવાળા તેમનાથી પણ સંખ્યાતગણા અધિક છે. પાચ આકર્ષોથી બાધવાવાળા તેમનાથી પણ સંખ્યાત ગણા અધિક છે, ચાર આકર્ષોથી બાંધવાવાળા તેમનાથી સંખ્યાતગણા અધિક છે, ત્રણ આકર્ષોથી બાંધવાવાળા તેમનાથી સંખ્યાતગણા અધિક છે, બે આકર્ષોથી બાંધવાવાળા તેમનાથી સંખ્યાતગણા અધિક છે અને એક આકર્ષથી બાંધવાવાળા તેમનાથી પણ સંખ્યાતગણા અધિક છે.

एकेन आकर्षेणोक्तायुष्यं प्रकुर्वन्तः संख्येयगुणा भवन्ति 'एवं एतेणं अभिलावेणं जाव अणुभावनिहत्ताउयं' एवम्-उक्तरीत्या, एतेन पूर्वोक्तेन अभिलावेन यावत् गतिनामनिधत्तायुष्यम्, स्थितिनामनिधत्तायुष्यम् अवगाहना नामनिधत्तायुष्यम्, प्रदेशनामनिधत्तायुष्यम् अनुभावनामनिधत्तायुष्यं च वध्नतां जीवानामपि अल्प-वहुत्वमवसेयम् 'एवं एते छप्पिय अप्पावहुदंडगा जीवादीया भाणियव्वा' एवम्-उक्तरीत्या, एते पूर्वोक्ताः षडपि अल्पवहुत्वदण्डका जीवादिका भणितव्याः-वक्तव्याः 'इति पण्णवणाए वक्कंतियपयं छट्ठं समत्तं'

इतिश्री विश्वविख्यात-जगद्वल्लभ-प्रसिद्धवाचकपञ्चदशभाषाकलित-ललित कलापालापकप्रविशुद्धगद्यपद्यानैकग्रन्थनिर्मापक-वादिमानमर्दक-श्री-शाहू छत्रपतिकोल्हापुरराजप्रदत्त-'जैनशास्त्राचार्य'-पदविभूषित-कोल्हापुरराजगुरु-बालब्रह्मचारि जैनाचार्य जैनधर्मदिवाकर-पूज्यश्री-घासीलाल-व्रतिविरचितायां श्री प्रज्ञापना-सूत्रस्य प्रमेयबोधिन्याख्यायां व्याख्यायां

॥ षष्ठं व्युत्क्रान्तिपदं समाप्तम् ॥

इसी प्रकार का अल्पवहुत्व गतिनामनिधत्तायु, स्थितिनामनिधत्तायु, अवगाहना नाम निधत्तायु, प्रदेशनामनिधत्तायु और अनुभाव नामनिधत्तायु को बांधने वालों का जान लेना चाहिए। इस प्रकार: अल्प वहुत्व संबंधी इन छहों दंडकों को जीव से आरंभ करके कह लेना चाहिए।

श्री जैनाचार्य जैनधर्मदिवाकर पूज्यश्री घासीलाल व्रतिविरचित प्रज्ञापना सूत्र की प्रमेयबोधिनि व्याख्या में

॥ छट्ठा व्युत्क्रान्तिपद समाप्त ॥६॥

આ પ્રકારે અલ્પબહુત્વ ગતિનામ નિધત્તાયુ સ્થિતિ નામ નિધત્તાયુ, અવગાહના નામ નિધત્તાયુ પ્રદેશ નામ નિધત્તાયુ અને અનુભાવ નામ નિધત્તાયુ ને બાધવાવાળાઓને જાણી લેવા જોઇએ આ રીતે અલ્પ બહુત્વ સંબન્ધી આ છએ દંડકોને જીવથી આરંભ કરીને કહેવા જોઇએ

શ્રી જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્યશ્રી ઘાસીલાલવ્રતિવિરચિત પ્રજ્ઞાપના સૂત્રની પ્રમેયબોધિની ટીકાનું છટ્ઠું વ્યુત્ક્રાંતિપદ સમાપ્ત ॥૬॥

卐